

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIVM SS. PATRVM, DOCTORVM Scriptorumque Ecclesiasticorum,

SIVE LATINORVM, SIVE GRÆCORVM,

QUI AB AËVO APOSTOLICO AD ÈTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATIVIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIVM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORVM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

IUSTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBVS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBVS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBVS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBVS OPERIBVS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUAE TRIBVS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBVS ORDINARIIS TEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBVS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARVM PAGINARVM MARGINEM SUPERIORI DISTINGUENTIBVS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBVS, ADORNATA; OPERIBVS CUM DUBIBVS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBVS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBVS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBVS, ITA UT NON SOLUM STUDIO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBVS INDICIBVS, ALTERO SCILICET HERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRAE, EX QVO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORVM LIBRORVM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPsis, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBVS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERVM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERVM RECUSORVM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINVM PERQUAM COMMODA SIBIQUA IN TOTO PATROLOGIÆ BEGURSU CONSTANTE SIMILIS, PRETIIS EXIGUITAS, PRÆSERTIMQVE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORVM FRAGMENTORVM OPUSCULORVMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORVM, VEL ETIAM INEDITORVM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBVS ET MSS. AD OMNES ÈSTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBVS, COADUNATORVM, ET EX INNUMERIS OPERIBVS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBVS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES Scriptorisque Ecclesiæ GRÆCAE
AB AËVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORVM IN SINGULOS SCIENTIA ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM: AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATE SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBVS MOLE SUA STANS, DECEM ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVENAE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NON SUPERABIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBVS ABSOLVETUR, UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMLmodo EMITUR: UTRORUMQUE VERO, UT PRETIIS HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSÆ ERIT; SECUNDUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA EQUIABUNT. ATTANEN, SI QVIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTA CONDITONES FUTURIIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOMUS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCAE TOMUS CXXVIII.

EUTHYMIUS ZIGABENUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORVM VULGO D'ENFER,
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOenia PARISINA.

34

60

M38

t. 128

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XII. ANNUS 1122.

E Y Θ Υ M I O Y
ΤΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ
ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

E U T H Y M I I
ZIGABENI
OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA

JUXTA VARIAS EDITIONES

LIPSIENSEM NEMPE CHRIST. FRID. MATTHÆI, ANTHIMI TERGOYSTENSEM, ANT. BONGIOVANNI VENETAM, NICOLAI FOGGINII ROMANAM,

TYPIS REPETITA.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERCI UNIVERSE,

SIVE . . . . .

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

VENERUNT QUATUOR VOLUMINA 42 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBatur ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER,
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUCE, NUNC VERO INTRA MOenia PARISINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

SECULUM XII. ANNUS 1122.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXVIII CONTINENTUR.

EUTHYMIUS ZIGABENUS.

<i>Editorum Patrologiae Monitum.</i>	9
<i>Notitia ex Bibliotheca Graeca Joan. Alb. Fabricii.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Nicolai Foggini Præfatio.</i>	21
<i>Antonii Bongiovanni Præfatio ad Euthymii Commentaria in Psalmos, editioni principi Græco-Latinæ præmissa, Venetiis 1758-63, cum Theophylacti Operibus.</i>	35
<i>Paulini Turchii Epistola nuncupatoria ad Clementem VII P. M., editioni Latinæ Commentariorum in Psalmos Veronensi anni 1530 præmissa.</i>	39
<i>Euthymii Commentarius in Psalmos Davidis.</i>	41-1326

ANALOGIA OMNIA
JONAS VITAVIT

Parisii. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

MONITUM EDITORUM.

Euthymius, S. Scripturæ interpres vere eximius, floruit tempore Alexii Comneni, et laudatur ab Anna Comnena in lib. xv *Alexiados*. Laboravit tamen præjudiciis Græcorum in quæstione de Spiritu sancti processione; in hac autem controversia nihil novi attulit, sed Photium fere exscrispsit. Ei ascribitur *Encomion in S. apostolum Hierotheum* quod nondum typis impressum est, sed ms. servatur in Russia, ut testatur Matthæi in *Notitia codd. Mosquens.*, p. 114, n. 31. Si fides Nicolao Comneno Papadopo, in *Prænotionibus Mystagogicis*, Euthymius scripsit libellum aureum *De præceptis Apostoli*, cuius præceptum duodecimum laudat. Ipsi etiam a nonnullis tribuitur *Monodia in obitum Eustathii Thessalonicensis* sed falso. Hæc monodia pronuntiata fuit ab Euthymio, Patrum metropolita, Eustathii amico conjunctissimo, atque nuper edita est a Theoph. Luc. Frid. Tafel, in doctissima sua *Dissertatione de agro Thessalonicensi*, p. 368. Berolini 1836. De Euthymio Zigabeno scribit etiam Allatius *De consensu l. II, c. 10, n. 5*. Porro de operibus et persona Euthymii abunde disserunt J.-A. Fabricius et Nicolaus Fogginius quorum commentaria hic subjicimus.

J.-B. M.

DE EUTHYMO ZIGABENO

Ex *Bibliotheca Græca* Joannis Alberti Fabricii ed. Harles, tom. VIII, p. 328.

EUTHYMIUS ZIGABENUS, sive, ut in quibusdam codd. Zigadenus (a), monachus Græcus in monasterio Deiparæ τῆς Περιθέτου CPoli, clarus temporibus Alexii Comneni, apud quem gratiosus fuit, et ei A. C. 1118 defuncto adhuc superstes. De eo videnda Comnena libro xv *Alexiados*, et ex recentioribus Allatiis II, 10, 5, *De consensu ultriusque Ecclesiæ*.

Scripta ejus hæc sunt:

1. *Panoplia dogmatica orthodoxæ fidei*, adversus omnis generis hæreticos, Πανοπλία δογματική τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἡτοι ὀπλοθήκη δογμάτων, jussu Alexii Comneni ex Patrum scriptis contexta divisa-que in titulos XXVIII. Laudatur ab Anna Comnena in *Alexiade* lib. xv, pag. 490, et, qui multa ex eo repetiit, Niceta Chonata in *Thesaurus orthodoxæ fidei*. Latine vertit Petrus Franciscus Zinus, Veronen-

(a) Ζηγαδηνὸς in codd. Coisl. ClV (v. Montfauc. *Bibl. Coisl.* p. 178), quodam Mosquensi, perpetuo in edit. quæ Tergobysti in Walachia prodidit, et alibi scribitur, placetque cl. Matthæi in pref. ad tom. I Euthymii Comment. in IV Evang., pag. 7 sqq. Conf. præterea de hoc Euthymio G. Cave *Hist. lit. SS. E.*, tom. II, p. 198; L. El. du Pin *Nouvelle Bibl.*, etc., tom. IX, pag. 197; Cas. Oudin. *Comm. de SS. eccl. tom. II*, p. 979; R. Ceillier *Hist. gén. des Aut. E.* tom. XXI, p. 533; Fabric. noster *De scriptorib. de veritate religionis Christianæ*, pag. 121; Hamberger Z. N. tom. IV, pag. 79 sqq.; Sax. *Onom.* II, p. 216, et quos ille laudat, et quæ ego notavi in *Introd. in hist. L. G.* II, 2, p. 307 sqq. Si Euthym. Zigab. auctor est Monodæ in obitu Eustathii, Thessal. archiepiscopi (1), (v. infra n. IV) mortui forte post a. 1194, nec aliis Eustathius, forsitan Eustathius, patriarcha CPolitanus a. 1019 (vid. Pagii *Crit. Baron.* a. 1019), intelligendus sit, sequeretur, ut, quod quidem haud probable videtur, Euthymius noster a. 1194 adhuc

esset in vivis. Atqui Michael Chonates, qui in eumdem Eustathiuin Monodiam scripsisse dicitur, vixit exente sæc. XII et ineunte sæc. XIII. Res igitur, saltem de Eustathio, quinam sit intelligendus, mihi dubia esse videtur. Conf. quæ in fine sectionis de aliis Euthyniis adnotata sunt. Atqui haud multo post, quam meam chartæ mandaram dubitationem, reperi, Nicolaum quoque Fogginiūm in *commentatione* de Euthymio ejusque scriptis et doctrina, etc., præfixa fragmento *Euth. Zigabeni libri invectivi contra Bogomilos*, ex Vatic. cod. eruto, et e Græca in Latinam linguam converso, in *Anecdoto literariis*, ex mss. codd. erutis (vol. IV. Romæ 1783. Mai. 8. pag. 1 — 46.) §. V, pag. 8 sqq., subdubitasse, utrum ascribenda sit Euthymio nostro Monodia mem., saltem, neque se cum aliis affirmare, nec solum inficiari audere profletur, et potissimum vergatur in ætate Eustathii definienda. Idem pag. 13 sqq. agit de Bogomilorum erroribus et Euthymii argumentis. HARL.

(1) Vide *Monitum nostrum*, supra. EDIT. PATR.

sis (a) Venet. 1555 fol., Lugd. 1556 8, Paris. 1580, 8, et tom. XIX Bibliothecæ Patrum Lugd. 1677 fol. Loca Græce produxit Petavius *Dogm. theol.* tom. I, pag. 125, 170, 172, 174, 175, 261, 293, 501, 368, 372, etc. edit. Paris.; Cotelerius notis ad tom. I *Monumentor. Ecclesiae Græcæ*, Cangius in *Glossario Græco*, etc. Exstat opus Græce n.s. in Bodleiana, Florentina et aliis bibliothecis, in Cæsarea Vindobonensi aliquoties, e quibus unum codicem ipsa Euthymii ætate scriptum putat Lambecius V, pag. 51 seq. (b). De altero, excerpta tantum continentæ, vide III, p. 168; de tertio et quarto V, pag. 52. Codicem regium Parisiensem 2399 laudat Rich. Simon. tom. I *Bibl. selectæ*, pag. 49, et in multis a Zini versione differre testatur, propiusque huic convenire codicem alterum recentiorem in collegio Jesuitarum Paris. Euthymium in concinnanda *Panoplia* a Joanne Furno adjutum tradit scriptor Græcus apud Allatum *De consensu utriusque Ecclesiæ*, pag. 643, qui illi Græculo fidem habendam esse pernegas. FABR. — Subjungam aliorum codd. notitiam. *Panoplia dogmatica* est Paris in bibl. publ. in septem codd. mss., in paucis vero integra. — In bibl. Coislin. cod. CXXV, qui Montfauconio in *Bibl. Coisl.*, p. 200, ipsius auctoris ævo scriptus videtur. — Montfauc. ib. p. 349 sqq. ex cod. CCLXX protulit in lucem Photii narrat. de Manichæis, coll. cum cod. Colbert. CDXLIV, cuius magnam partem habet in *Panoplia Euthymii* titulo XX idem observat. — Ex vita S. Euthymii in collectione quadam rerum moralium, in cod. Coisl. CXII, et in asceticis varr. codd. CXVIII, teste Montfauc. l. c., pag. 186 et 192. — In bibl. Escorial. 1) *Panoplia* 2) *In prophetam David et expositione in Psalter.* 3) *Carmina lugubria de anima et morte*, sec. Pluer. in *Itiner. per Hispan.*, pag. 168. — In Italia, Florentia in bibl. Laurent. cod. X, plur. 6, *Panoplia*, etc. Initio in laudem operis versus quidam senarii præmituntur cum scho- liis quibusdam interlin. eosque publici fecit juris Bandin. in Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 115. *Panoplia* ipsa ibi est in duos divisa libros, quorum prior XI, posterior XIII complectitur titulos, a Bandin. copiosius relatios. Libri secundi cap. I ascriptus est primum titulus Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, tum sacri scriptoris nomen ac locus, ex quo hujus primi tituli explicatio exorditur. Post cap. XIII, contra Saracenos, legitur παράτιτλος Φωτίου, etc., sed in fine quædam desiderantur. — In cod. XVI, n. 21, plur. 9, Joanni Furno, a quo adjutum fuisse Euthymium in concinnanda *Panoplia*, prodidit scriptor Græcus apud Allatum, a Fabricio citatum, tribuitur *Apologia contradictoria de S. Spiritu*. V. Bandin. l. c., I, pag. 415. Conf. paulo post n. II. — *Panoplia* in cod. Ambros. Mediolani, teste Montfauc. in *Diario Ital.*, p. 13. — In ejusdem Montf. Bibl. biblioth. mss. plures *Panoplia* codd. nominantur. Romæ in bibl. Vaticana inter codd. reginæ quondam Sueciæ, n. DCCCLXXXII. (c) In bibl. cardin. Ottoboni. — Venetiis in bibl. Grimmiana; Mutinæ in bibl. Ducis. — Monachii in codd. Bavar. elect. CIX et CX. V. Montfauc. Bibl. mss. cit. I, pag. 32. D. — 185. B. — 478. B. et pluribus aliis locis. — Taurini in bibl. regia cod. CXCI, *Panoplia*, sed non integra. — in cod. CC, n. 25, *Epist. insectiva adversus Armenios Deopatianos*, et n. 32, *Epistola confutans hæreses Φουνδαγιαγητῶν*, sive Bogomilorum, nec non Arme- niorum, etc. V. catal. codd. Gr. Taur. p. 285 et 299. — Ζυγαρηστὸν (sie) ὁπλοθήκη δογμάτων cum duobus aliis titulis in cod. LX Nanian. Venet. Vid. cat. codd. Gr. Nan., pag. 67. — Augustæ Vindel. est in cod. Gr. *Panoplia dogmatica*, (sed cujus sit auctor, non additur,) continens excerpta ex scriptis Gregorii Nazianzeni et J. Damasceni demonstrationes ac sententias de uno Deo et divinitate Verbi, indice Reisero in Catal. pag. 22. — Duce conjectore catal. codd. Angliæ, etc., est -Euthymii *Panoplia* in bibl. Bodlei. MCCCCCCCCCCCCCCC apographum inter codd. J. Fell. — Cantabrig. n. CCXCI in collegio S. Trinit. Euthymius Gr. sed nomen opusc. in catalogo non additur. — Pariter tom. II, p. 84, inter codd. Norfolc. n. MCCCCCCCCCCCIV et MCCCCCCCCXXXV. Euth. Zigabeni quædam. — Dublioni in bibl. collegii S. Trinit. n. 419, *Panoplia*, Gr. membr. fol. — Eadem Leida in bibl. publ. inter codd. Vossian. Vide cat. B. Leid. pag. 401, 4. — In primis notandi sunt duo codd. Mosquenses *Panoplia do- gmaticæ*, de quibus solerter copiose disputat, discrimin ab edit. observat ex hisque scholia addita, aliaque plura dedit supplementa ad editionem *Panoplia* Tergobystanum cel. Matthæi, prof. Witteberg. in præfat. ad Euthym. Comment., etc., tom. I, p. 9 sqq. In cod. secundo multa omissa sunt quæ le-

(a) In Cavei hist. litteraria perperam meinora-
ture editio Venet. 1575, et Paris. 1556 8.

(b) Est cod. 225, quem Lambec. V, pag. 113
sqq., futuro editori commendat. — Ibid. in cod.
226 continetur liber primus *Panoplia*; — hæc
autem integra, uno comprehensa libro et in titulos
seu capita 28 divisa, in cod. CCXXVIII, cui appen-
dix loco adnexa est Photii, patriarchæ CPolit.
Synopsis historica VII conciliorum œcumenic.
ex ejus epist. ad Michaeliem, principem Bulgariae;
quam appendicem extare quoque in Latina Franc.
Zini edit. *Panoplia*, adnotat Lambec. l. c., pag.
116. — In vol. III, pag. 420 sqq., copiose recenset

Lambec. cod. LXVII, in quo, n. 81, sunt novem
excerpta ex *Panoplia*, quorum titulos, auctores et
principia Lambec. p. 420 sqq. subjungit. N. 82
sequitur *Panoplia* appendix sive anathematismi
XIV contra Massalianorum et Bogomilorum hære-
sim (vid. infra III), quibus subnecatur *Acclamatio*
quædam triumphalis, quam publicavit in notisque
explicavit Lambec. III, p. 427 sqq. HARL.

(c) Fogginius l. supra cit. prodit pag. 5 bibl.
Vatic. posse plures *Panoplia* codd. suppeditare;
notatu tamen dignum esse cod. n. MCCCCXLVII
signatum cum Pachomii ejusdam monachi scho-
liis et adnotationibus.

guntur in editione, multa itidem addita, a futuro editore tractanda curiosius. Tres ille habet titulos, qui in plerisque desunt codicibus, n. tit. XIX, XX et XXVIII, quorum ultimus est κατὰ Σαρακηνῶν, separatum jam editus. Tit. autem XIX contra Agnoetas, et XX contra Origenem vulgavit Matthaei I. c., pag. 20 sqq. Add. Jablonskium in Thesauro epist. Lacroz. I, pag. 184 et 195, et Wolf. in tom. II, p. 6, 27 et 66. HARL.

Mich. Eneman, Suecus, ex Oriente redux, nec diu post an. 1714 in patria, ut audio, defunctus, inter alia secum attulit et mecum coiuersunicavit, quod a patriarcha Hierosol. Chrysantho, (qui Dositheo, ut Dositheous Nectario successit,) dono accepérat volumen, typis impressum, hoc titulo : Πανοπλία δογμάτων Ἀλεξίου βασιλέως, τοῦ Κομνηνοῦ, περιέχουσα ἐν συνδέσεις τῇ τοῖς μαχαροῖς καὶ Θεοφόροις Πατράσι συγγραφέντα, εἰς τάξιν δὲ καὶ διεσκεμμένην ἀρμονίαν παρὰ ΕΥΘΥΜΙΟΥ μοναχοῦ τοῦ Ζιγαδηνοῦ (ita semper, noui Ζιγαδ.) τεθέντα, ἐπὶ διατροπῇ καὶ καταγνορῷ τῶν δυσεβεστάτων δογμάτων τε καὶ διδαγμάτων τῶν ἀθέων αἱρεσιαρχῶν, τινὲς κακῶς κατὰ τῆς Ιερᾶς αὐτῶν θεολογίας λυττησάντων, ἀφιερωθεῖσα ἐπὶ τοῦ εὐσεβεστάτου, ὑψηλοτάτου καὶ θεοστέπου αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας χυρίου, χυρίου Υιώνου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα, Βοεβδά τοῦ Μπραγκούν. Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ σφρατάψιῷ αὐτοῦ χυρίῳ Στεφάνῳ Βοεβδῷ τῷ Μπραγκούν, παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου μητροπολίτου Δρύστρας χυρίου, χυρίου ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, οὗ καὶ τοῖς ἀναλώμασι νῦν πρῶτον τετύπωται παρὰ τῷ πανιερωτάτῳ, λογιωτάτῳ καὶ θεοπρεβλήτῃ μητροπολίτῃ Οὐγγροβλαχίας χυρίῳ, χυρίῳ Ἀνθίμῳ τῷ ἔξ Ιηνηράς. Ἐπιμελεῖσθαι διορθώσει Μητροφάνους, ιερομονάχου Γρηγορᾶ τοῦ ἐκ Δωδώνης. Ἐν τῇ διγιατῇ μητροπόλει τῇ ἐν τῷ τῆς Οὐγγροβλαχίας Τεργούστηρ, ἐν οἵτινες ἀπακοινωτῷ δεκάτῳ. Κατὰ μῆνα Μάιον. In fol. 1710, folia rot. Praefatio Athanasii ad Stephanum dedicatoria præmittitur.

Chrysanthus, patriarcha Hierosol., e ms. Viennensi supplevit, quae in ms. orientalibus deliciebant, ut, Στέφανος Ιαμβικοὺς πρὸς βασιλέα Ἀλεξίου, Πρόδογον μετ' ἔγχωμάτων.

Observavit contra, in ms. Viennensi titulum et caput totum υγ'. Φωτίου πατριάρχου κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς Ρώμης, desiderari, quod in omnibus codicibus orientalibus exstat.

Idem Chrysanthus Athanasio auctor fuit, ut hanc Panopliam ederet; omisit vero præ meli Turcarum non modo caput contra Saracenos, sed et de SS. Trinitate quædam in primis statim titulis, veritus scilicet, ne essent, qui ansam inde arriperent accusandi Græcos, ut in causa Cyrilli Lucaris fecere.

Post στίχους iambicos in Alexium Comnenum sequitur Prologus, cui hi versus præmittuntur :

Εὐθυμίου πόνημα καὶ μονοτρόχου
Τοῦ Ζιγαδηνοῦ δογμάτων πανοπλία,
Ἀλεξίῳ τεսχθείσα Κομνηνών γένεσις
Ἄρακτι πιστῷ τῷρ ἀπίστων εἰς πάλιν.

Edit. Latinæ.

- Part. 1. tit. 1. Τίτλος α', συλλογιστικὴ ἀπόδεξις δὲ εἰς ἐστι Θεός, καὶ δὲ καὶ λόγον ἔχει ὁμοιότερον ἐκεῖνον, καὶ πνεῦμα δομοὶς, ἀπέρ εἰσιν δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λέγου τοῦ Νύσσης.
- Tit. 2. β'. πέρι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀγίου Πνεύματος διακεχειριμένη ἡμα καὶ ἐκωμένη θεολογίας.
3. γ'. πέρι Θεοῦ, κοινῶς. Δῆλον δὲ, δὲτ δὲ Ηδεν εἰπεῖν, η θεότητα, η τὸ θεῖον, ἀπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς μιᾶς θεότητος ἐνέφηνε τῇ καθολικῇ τούτων προσηγορίᾳ.
4. δ'. πέρι τοῦ ἀκατάληπτον εἶναι τὴν Θείαν φύσιν.
5. ε'. πέρι Θεωνυμίας.
6. ζ'. πέρι τῆς θείας δημιουργίας.
7. η'. πέρι τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.
8. ι'. Κατὰ Ἐβραίων, ἐκ τῆς λεγομένης εἶναι τοῦ Νύσσης βίβλου, τῆς προσαγορευομένης Θεογνωσίας.
9. θ'. Κατὰ Σιμώνος τοῦ Σαμαρέως, καὶ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ, καὶ τοῦ Πέρσου Μάνεντος καὶ τῶν Μανιχαίων.
10. ι'. Κατὰ Σαβείλιανῶν, τοῦ ἄγιου Κυρίλλου.
11. ια'. Κατὰ Ἀρειανῶν, τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου (a).
- Part. 2. tit. 12. β'. Κατὰ Πνευματομάχων. In codice collegii Jesuitar. Paris. et in Latina Zini versione hic titulus inscribitur : Περὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πέρι τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανεῖς τοῦ Χριστοῦ.
- deest. ιγ'. Φωτίου πατριάρχου κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς Ρώμης, δὲτ ἐκ Πατρὸς μόνου ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Exstat etiam in variis ms. Europæ, ut cod. Baroce. 85 [in quo tribuitur Photio,] et 101, [in quo ascribitur Euthymio Zigabeno,] et in codice regis Galliae (b) et collegii Jesuitar. Paris., licet in Latina versione Zini hoc caput sit omissum. Locum Græce producit Usserius, De symbolis, pag. 25, ex codice e Græcia allato; alia Petavius in Dogm. theol. [V. ad n. II.]

(a) In cod. 1, qui primum tomum continet, pag. 11 sq. sunt ascripti, et alia evulgantur aut Mosq. legitur in libri indice Κατὰ Ἀρειανῶν τε καὶ docte animadvertisuntur. HARL. Εὐνομιανῶν. Post indicem leguntur versus anno-

(b) Vide Rich. Simonis Bibl. selectam, tom. I, p. 51.

Edit. Lat.

- Tit. 13. ιδ'. Κατὰ Απολιναρίου.**
14. ιε'. Κατὰ Νεστοριανῶν.
15. ιζ'. Κατὰ Μονοφυαιτῶν, ὡν αἵρεσιάρχης ὁ ἀρχιμανδρίτης.
16. ιζ'. Κατὰ Ἀφθαρτοδοχητῶν.
17. ιη'. Κατὰ τῶν λεγόντων· Ἐπαθεν ὁ Θεὸς Λόγος ἀπαθῶς.
18. ια'. Κατὰ Σεργίου, καὶ Πύρρου, καὶ Παύλου, πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως, δογματιζόντων ἐπὶ Χριστοῦ μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν, οἱ καὶ Μονοθελῖται λέγονται. **FABL.—In codice Cesareo 77, n. 81, sunt varia ex Euthymii *Panoplia* excerp'a. E quibus interdum longiora loca excerpit Lambec. Comm. III, p. 420 seqq. sic, exc. I. *adversus Agnoetas* ex Basilio M. et Gregorii Nazianz. orat. II *De Filiis*: qui titulus deest in edit. Græca, sed editus est a cl. Matthæi; 2. *contra rarios Origenis errores*: abest quoque ab edit. Gr. et editus a Matthæi, l. mem. Cod. vero Mosquensis salem ab initio plenior est quam Vindobon.; 3). Titulus 18, contra Sergium, Pyrrhum et Paulum; e quo longum Gr. Lambec. edidit locum. Sequentur tituli 19, 20, 21 (cuius quoque longiorem locum Gr. edidit Lambec.) 23, 24 et 25. **HARL.****
- 19. χβ'. Κατὰ Εἰκονομάχων. Ex Guit. Morelli editione Greco-Lat., Paris. 1562, hoc caput exstat in auctario Duceano tom. I, p. 725, et in Bibl. Patrum tom. XI, Paris. 1654.**
- 20. χγ'. Κατὰ Ἀρμενίων.**
- 21. χδ'. Κατὰ τῶν λεγομένων Πιστικανῶν. Photii libri IV *contra Paulicianos*, e quibus Euthymius hoc caput concinnavit, exstant mss. Græce in bibl. Joannea hujus urbis Hamburgensis. **FABL.**—In cod. Paris. 770, n. 4, bibl. publ. sunt tituli *contra Armenios*, *Paulicianos*, *Massalianos*, *Bogomilos* et *Saracenos*. **HARL.****
- 22. χε'. Περὶ τοῦ Σταυροῦ, περὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, καὶ περὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἴματος.**
- 23. χς'. Κατὰ Μασσαλιανῶν. Capita hæresecos Massalianorum, ad quæ hoc titulo respxit Euthymius Græce et Latine edita sunt a Cotelerio tom. I *Monumentorum Eccles. Græc.*, pag. 302—307, et a Mich. le Quien tom. I *Operum Joannis Damasceni*, pag. 94 seq. Confer *varias lectiones codicis Barocciani* in Joann. Christoph. Woltii *Historia Bogomilorum*, pag. 12 seq.**
- 24. χζ'. Κατὰ Βογομίλων. Hoc caput separatum ex apographo Bodleianæ bibliothecæ quod J. Fellus, Oxoniensis episcopus, ex antiquiore codice describendum curaverat, edidit eruditissime animadversionibus illustravit laudatus Wolfsius in *Historia Bogomilorum*, Witeb. 1712, 4 **FABL.**—Est quoque inter codd. Vossianos V. cat. bibl. publ. Leidens., pag. 392, n. 30. Ab hoc diuersum est fragim. quod a Fogginius editum esse, jam supra ostendi. **HARL.****
- deest Παράτιτλος Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν αρχοντα Βουλγαρίας ἐπιστολῆς, περὶ τῶν ἐπτά οἰκουμενικῶν συνδόδων.**
- Edit. Latinæ**
- Tit. 25. Titulus XXVIII contra Saracenos Græce ex codice Palatino, cum versione J. Jacobi Beureri, prof. Friburgensis, et Frid. Sylburgii notis prodiit in *Saracenicis Sylburgii*, Heidelberg. apud Cominemnum 1595, 8. Exstat etiam idem titulus Græce et Latine in Auctario bibl. Patrum Duceano, tom. II, pag. 292, Paris. 1624, fol., et in Bibl. Patrum, Paris. 1654, tom. XII [v. Lambec. Comm. III, pag. 424, exc. IX. Matthæi l. l. præf. p. XX.**
- (*Apud Fabricium sequebatur Index scriptorum e quibus Euthymii Panoplia concinnata est; at tomo sequenti post ipsam Panopliam locum opportuniorem obtinebit.*)
- II. Κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς; Ρώμης ἥτοι Ἰταλῶν κεφάλαια ιβ', δηλοῦντα ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ οὐχ ἐκπορεύεται τὸ ἄγιον Πνεῦμα. *Adversus veteris Romæ asseclas, sive Italos, capita duodecim, demonstrantia, non ex Filiō procedere Spiritum sanctum*, Mss. in bibl. regia Paris. Vide Allatum *De consensu* pag. 642; Nicolum sive Arnaldum in *Perpetuitate fidei Eccles. catholicæ de S. Eucharistia*, tom. I, cap. 12, pag. 167; sed et Rich. Simonem tom. III *Bibl. criticæ*, pag. 98 seq., qui hoc scriptum in cod. reg. 2995 negat differre ab ilis quæ in *Panoplia* codicibus Græcis titulo 13, de hoc arguento Euthymius disserit. **FABL.** Consentit Fogginius l. cit. pag. 10 sq. et memorat cod. Paris. n. 1231, cod 1371, n. 21, et cod. 2782, n. 5; item Vatican. 1079, pag. 189; cod. 1180, p. 438, et cod. 1217, p. 199. Idem copiosus est de ms. cod. Vaticano Palatino 361, in quo contendit Euthym. *Christum magna quinta feria cum discipulis suis legale pascha celebrasse*, et suspicatur, libellum excerptum esse ex *Panoplia*. Vide etiam ad n. II, atque idem opusculum esse videtur quod exstat in cod. Wheler. Euthymii *Or. de tempore Paschatis*: Gr. in Cat. cod. Angl. etc., II, p. 358, n. 9123. — Ald. supra in indice titulorum, ad tit. 13. Sunt loca ex illo opusculo in *Nicæa Choniatae Sylloge opinionum et sectarum, atque historia hominum qui illas instituerunt*, etc. Florent. in cod. Laur. 24, plur. 9, V. Bandini Cat. cod. Gr. I, pag. 433. — Venetiis in cod. 503, bibl. D. Marci, Euth. Zigabeni *De processione Spiritus sancti*. Inc. Et ἀπλοῦν μὲν τὸ Πνεῦμα, etc. V. Cat. cod. Marc. pag. 265. **HARL.****
- III. "Ελεγχος καὶ θρίαμβος τῆς βλασphemou καὶ πολυειδοῦς αἵρεσεως τῶν ἀθέων Μασσαλιανῶν, τῶν καὶ Φουνδαιτῶν καὶ Βογομίλων καὶ Εὐχιτῶν καὶ Ἐνθουσιαστῶν καὶ Ἐγχρατητῶν καὶ Μαρκωνιστῶν. *Victoria et triumphus de impia et multiplici execrabilium Massalianorum secta, qui et***

Phundaitæ (a) et *Bogomili*, nec non *Euchitæ*, *Enthusiastæ*, *Encratitæ* et *Marcionitæ* appellantur, una cum 15 *Anathematismis*, hæresi eorum oppositis. Ex codice Vindobonensi [67, n. 82.] in quo velut appendix *Panoplia* legitur, edidit Grece, versionemque ac notas addidit Jacobus Tollus in *Insignibus itineris Italici Trajecti ad Rhenum*, 1696, 4, pag. 106 — 125. Primos tres anathematismos Græce vulgaverat Lambecius III, pag. 171 [pag. 424. ed. Kollar. eum notis Lambec. qui in not. 4 in anathem. I, tanquam singulare adnotat, Petrum sive Lyco-Petrum pro primo hærescos Massalianorum declarari. Tres illos anathematismos Latine versis Coteles. *Monum. eccl. Græc.* tom. I, p. 737. Add. supra ad n. I. de hoc cod. Add. cat. codd. Gr. Taurin., p. 297, 8, col. CC. HARL.

IV. Epistole variæ, quæ mss. supersunt, ut *adversus Phundaitas* (al. *Phundagingitas*) sive *Bogomilius*, CPoli missa in patriam suam, Lambec. V, pag. 58 et 154. Incipit : Βούλομοι τιμᾶς, ἀδελφοί μου· εἰ ἀλλα στελευτικά, *contra Armenios Theopaschitas*, id. V, p. 127. Incipit : Ἐκειδήπερ Εὐτυχῆς καὶ Δέσποος. FABR. seu. in ed. Kollar. V, p. 85. col. 213, n. 8, ubi. V. not. Kollar.—Tum p. 256 in col. 247, (qui continet syntagma miscellaneorum opuscul. de Massalianorum seu Bogomilorum aliorumque erroribus), n. 14. — Dein p. 284, n. 1, cod. 148; quod vero ms. a cod. 213 memorato non solum ob multas varr. lectit. valde discrepare, verum etiam multo auctius esse atque copiosius, animadvertisit Lambec. Denique pag. 269, n. 28, cod. 247. — Est quoque in cod. Taurin. 200, n. 31. V. Cat. codd. Gr. Taur.. p. 299. HARL.

V. Διάλεξις: Εὐθυμίου μοναχοῦ καὶ Σαρακηνοῦ φιλοσόφου περὶ πλοτεως, γενομένη ἐν τῇ πόλει Μελιτηῆς. *Disputatio cum Saraceno philosopho de fide, habita in urbe Cappadociae Melitene*. Ms. Lambec. IV. [cod. 288, 13], pag. 206. [p. 454. ed. Kollar.] Incipit : Πῶς διμολογεῖτε πολυθέαν.

VI. Μονωθία ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ ἀγωνάτου Θεσσαλονίκης χυροῦ Εὐσταθίου, μετά τινας ἡμέρας τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. *Oratio elegans ac diserta in obitum Eustathii, Thessalonicensis archiepiscopi*, dicta paucis ab eius obitu diebus. Hæc ms. exstat cum *Monodia Michaelis Choniatae* in eundem Eustathium in biblioteca Bodleiana, [v. p. 268, n. 22, Cat. codd. Angliæ, tum in c. Barocc. 231,] testaturque in illa Euthymius, se tenere multos fasces epistolarum, manu Eustathii scriptarum plenarumque rebus pulcherrimis, et vitia atque errores castigantium, φανέλλους πολλοὺς τῶν Ἑπιστολῶν σοφίαν τε πολλὴν ἐμπεφορτισμένας, καὶ κακλαὶ ἀπασαν στηλεύοντας. FABR. Vide ad initium sectionis de nostro *Euthymio*. HARL.

VII. Commentarius in omnes Psalms Davidis, et in X sacrae Scripturæ cantica, Græce nondum proutis, licet hoc legas apud Caveum, Crovæum aliasque. Ms. exstat in bibl. Bodleiana cod. Barocc. 122 (b), in regia

(b) An a *Funda*, Italice oppido ? NEUM. V. supra ad n. I. *Contra Kollar. ad Lamb.* V. pag. 85, ubi de originatione voc. *Bogomili*, *Massaliani* et *Phundagingitæ*, s. in al. codd. *Phundaitæ* doce fuseque disserit, nomen *Phundait*, derivat a recentiore Lat. vocabulo *Funda*, Graece φυνδα scriptio, quod *marsupium* s. *crumenam* notat : ideo vero hereticisti isti *Phundaitæ* et *Saccophori* appellabantur, quod ob aust-ram paupertatem, quain palam proflabantur, in saccos et crumenas stip' in collegerint. Praevit Coteles. in not. ad *Monum. græc.* I, pag. 144. HARL.

(b) Exstat quoque in ead. bibl. sec. cat. codd. Angliæ, etc., in cod. Barocc. n. CXCIV, n. 253, inter mss. Thomæ Roe, inter codd. Bodlei. n. MMCMXLII. — Oxoniæ in coll. Mar. Magdal. cod. VI, sive n. 212, ubi vero in catal. part. II, p. 71, ad littera haec nota : Ita. n. Euthymius in *Psalmos*, male inscribitur a librario, cum sit *Theodoreti expositorum*. — Inter codd. Wheleri, n. 9123 tom. II, p. 358. — In bibl. Leidensi inter codd. Vossianos, exemplar valide vetus, sed male servatum, et in alia variorum collectione, Euthymii aliquid in *Psalmos*, Gr. V. Catal. bibl. Leid., p. 395, n. 73 et p. 397 n. 50. — In bibl. Coialin. cod. XI et CIV. V. Montfaucon. Bibl. Coialin., p. 58 et 178. Romæ in bibl. Vaticana Euth. Zigab in 150 *Psalmos*. — In bibl. Ottobon. — Monachii in bibl. Bavar. V. Montf. Bibl. mss. I, p. 13, 186, 588 et 589. — Venetiis in bibl. Marci. col. XVIII. — Taurini in bibl. regia, cod. CII, in *Psalmos* 9-146. Illi codici assutum est parvum Lexicon formularum loquendi, in *Psalmis* occurrentium, (λέξεις; τῶν Ψαλμῶν κατὰ στοιχεῖον), quod, antea nondum editum, integrum exscripsit auctor codd. Gr. Taurin., p. 190

seqq. — Florentiæ in cod. Laurent. II, plur. 9. Comm. in *Psalmos* : præcedit proœmium, quod typis describendum curavit Bandin. in Cat. codd. Gr. Laur. I. p. 389. Sequitur interpretatio *Psalterii*, et omnes ferme *Psalmorum* versiculi, quos explicuit Euthym. rubro charactere distinguuntur ab interpretatione : in margine ferre sub initium codicis. Basilii M. et Gregorii Nysseni in quædam *Psalmorum* loca interpretatio ab eodem scriptore rubris litteris apposita est. Sequuntur Euthymii in cantica 10 euarrationes. Atque ista cantica in plerisque codd. τῶν Ο', junguntur *Psalmis* : ita etiam reperit Matthæi in cod. 196 et 197. Mosquens. V. ejus notam ad pref. Ntentii p. 75, prolegg. ad I tom. Euthym. Zig. Commen. etc. — Vindobonæ in Bibl. Cæsarea cod. XXXVI. Euthymii præfat. in Comm. in *Psalmos*; at nec plena nec integra, sed anonymi cuiusdam arbitratu ita contracta, ut neque caput habeat, neque pedes. Plura de illo cod. observavit Kollar. suppl. ad Lambecit Comment. p. 265 seqq. — De codd. Mosquensis tribus intelligenter lateque disserit el. Matthæi in præf. sæpius laudata pag. 25 seqq. Primus illorum continet quoque præter *Psalmos* et cantica cum Euthymii Cominent. 1 (περὶ τοῦ ἀκατάληπτον εἶναι τὸ Θεόν. 2) syllogen dogmaticorum capp. necessariorum ex variis Patribus : 3 (adversus veteris Romæ asseclas δὲ οὐκ ἐξ τοῦ Ιησοῦ ἐκπορεύεται τὸ δύοτον Πνεῦμα) atque cel. Matthæi in nota observat. haec capp. legi εἰώμεναι in codd. Bibl. synod. in 8. n. CCCLIII. cum inscriptione : Εὐθυμίου μοναχοῦ τοῦ Ζυγαρίου κεφαλὴ τρί. Elēs τὸ ἐκ μόνου τοῦ Πατέρος ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα. add. Foggini. I. c. p. 10 seqq. 4 capp. præcipua ex orationibus Chrysostomi aiiorumque Patrum : de divina ἑναρθρω-

Parisiensi aliquoties et Coisliniana, in Vaticana quoque. Fuit et in Bigotiana, et in bibl. Isaaci Vossii, ex cuius codice præsationem in Psalmos, lectu dignam, Græce et Latine vulgavit Stephanus le Moyne in Variis sacris pag. 150-210; sed hinc inde biantem lacunis, quas ex mss. codicibus Patricii Junii et Christiani Ravii supplevisse se omnes, unica excepta, scribit paralipomenis ad Caveum Colomesius. Idem ex ms. regio Paris. 2400, fecisse se testatur Rich. Simon tom. II. bibl. selectæ p. 48. Locum Græce ex Euthymii in Psalmos commentario producit Pearsonius ad Symbolum apostolicum pag. 420, edit. Latinæ. Versio latina Philippi Suli, Bregnateensis episcopi, post auctoris mortem a Paulino Turchio, ord. Prædicatorum, vulgata [dicataque Clementi VII, pontifici, prium prodiit Veronæ 1530. (a) fol., falliturque Gesnerus, qui scribit, Euthymium solum in septem Psalmos Veronæ excusum esse, cum in omnes Psalmos et cantica bibliorum] lucem illo anno Veronæ viderit. Recusa inde sæpius est Parisiis 1543, 1547, 1560, [et 1562. V. Hamberger l. c. p. 82.] 8. Venet. 1568, 8. Lugd. 1573. [1575. ap. Hamberger.] 8, et in Bibliotheca Patrum edit. Lugd., tom. XIX.

VIII. *Commentarius in quatuor Evangelia*, ex Chrysostomo et aliis priscis Patribus non sine iudicio delectus. Hoc quoque eximium opus neodium Græce lucem vicit, (b) licet id affirmaret viri docti, Ca-

πήστι. Tertius cod. habet breviora scholia, atque scholia ad priores xm Psalmos idem Matthæi edidit in Lectionibus Mosquens. Lips. 1779. 8. vol. II. p. 41.—Anonymi autem, sive fuerit is ipse Euthymius, sive alius, qui post illum copiosiora scholia in compendium redegerit, interpretationem duarum odarum ex Evangelio Lucæ idem dedit post Evangelium Lucæ in edit. Euthymii Comm. tom. II. p. 680 seqq. cum textu, et prima nota, diversa, inquit, paululum seu copiosior interpretatio. Euthymii Zigabeni nomine, legitur Latino in Bibliotheca maxima Patrum. Lugd. vol. XIX, p. 473 seqq. C. d'inde in præf. p. xxvi, seqq., specimenis loco adjicit interpretationem Psalmi cix, cum v. L. trium illorum codi. et comparavit cum Theophylacti editione Veneta 1763, tom. IV, ubi Commentarius in Psalmos Græce prium editus est: (conf. Ernesti theolog. Biblioth. tom. V, p. 788.) Euthymius p. 29 ad verba Davidis ἐώς ποδῶν σου provocat ad Commentarium suum in Evangelia, ex quo loco (et aliis similibus locis Comm. in Psalmos,) jure colligit cl. Matthæi, Euthymium esse auctorem Commentarii in Evangelia et hunc prius, quam Comm. in Psalmos ab eo esse scriptum. HARL.

(a) De hac et reliquis edd. et de Euthymio V. Freytag. analecta litter. p. 323. seqq. HARL.

(b) Tandem vero, additentibus avibus, Græcus textus lucem aspergit cura studioque rel. Matthæi. Inscriptum autem est opus diu desideratum: *Euthymii Zigabeni Commentarius in quatuor Evangelia*, Græce et Latine. Textum Græcum, nunquam antea editum, ad fidem duorum codi. membran. bibliothecarum SS. synodi Mosquensis, auctoris astate scriptorum, diligenter recensuit et repetita versione Latina Joannis Hentenii, suisque adjectis animadversionibus edidit Christian. Frider. Matthæi, collegiorum imperial. Rossicor. assessor, et academiæ Vitemberg. Græc. litt., professor. tom. I (in duab. part.) complectens præfationes et Evangelium Matthæi. — tom. II complectens Evangelia Marci et Lucæ. — tom. III complectens Evangelium Joannis, animadversiones J. Hentenii, editoris et indicem. Lipsiæ, 1792, 8. impensis Weidmann. Ad præfat. cl. editoris doctam lectuque dignissimam, in qua de Euthymio, codi. etc. iudicat, aliquoties iam provocavi. — Suæ præfationi adjicit plura alia, notata digna: 1) ex Richard Simon *Histoire critique des principaux commentateurs du Nouveau Testam.* cap. 29, p. 409 seqq. ed. Rotterd. 1693, 4 de Euthymii Comm. in quatuor Evang. et duobus codi. Paris. 2) Fabricii notitiam, h. I. datam, cum notis, in quatuor prima observat Matthæi, a Voiglio in cat. libr. rar., pag. 734 et ab aliis memorari edit. Paris. 1544, 8 apud Jo. Reigny. exed. Carol. G. l'ard. Enim-

vero illi tamen videtur Lovaniensis esse princeps, et pro 1544 legendum esse 1547: (adde que in sq. nota sunt ascripta). Sequuntur excerpta ex Phil. Labbe tomo I, Diss. histor. in Bellarmineum, — ex Ernest. institutione interpr. N. T. — longus et egregius locus ex cel. I. Aug. Noesselti Comm. De catena Patrum Græcor. Halæ. 1762, iv. p. 23 seqq. tum Jo. Hentenii epistola dedicatoria, scripta Lovan. 1543, sexto Idus Augusti; ejusdem admonitio de auctore horum commentar. ex edit. Lovan. 1544, fol. cum notis; (Hentenius Euthymium cognominat Zigabonum:) ejusdem præfatio: ejusd. plura loca, in quibus ejus exemplar discedit a Græcis, cum animadversionibus, in quibus Matthæi V. C. de pluribus N. T. locis variisque lect. judicial, atque in Origenem et Erasmus interdum graviter inveniuntur, aliaeque Hentenii obseruat. Porro a pag. 122, repetendum curavit pluribusque illustravit notis criticis Jo. Millii examen codicis Euthymii Barocciani ex ejus prolegomenis in N. T. § 1073 — 1079. Posthæc p. 132 — 205 posuit, aspersis notis criticis, lectiones varias utriusque cod. Mosquensis ad quatuor Evangelia, quorum quidem contextum, auctore operis redemptiore, omisit, eumque breviter tantum ante singula scholia notavit. Denique Roberti Holmes brevis notitia duorum codi. Euthymii Baroccianorum. Conf. etiam longam censuram in: — Neu. allgem. deutsche Biblioth. Anhang zum I — 28, Bande, Kilonii 1799, pag. 470 — 490 coll. Matthæi quibusdam obss. in quibus quedam censoris dubitationes tolluntur aliaeque adnotantur in Lips. A. I. Anz. 1800, n. 145, pag. 1427, ubi quoque brevis illi commémoratio Euthymii Opusculi inediti: Εὐθύμιον μοναχὸν τοῦ Ζηγαρέην κεφάλαια τοῦ, εἰς τὸ ἔκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα, in cod. Mosquensis bombyc. sicc. xiv, in 4. Inc. et ἀπλούν μὲν τὸ Πνεῦμα. — Add. Foggin. l. c., pag. 6, qui memorial cod. Vatic. DCLXV, qui commun., in duo tantum priores evangelistas, Matthæum et Marcum, continet, et cod. DCLXIX, in quo est ejus explanatio in canticum Zacharie in evang. Lucæ, atque cod. DCXXXVI, qui servat Euth. comm. in Pauli epistolas. — In cod. III Barocc. exstat Novi Testamenti pars cum Gr. scholiis, margini ascriptis minutissimo charaktere. — Incipit, ait consector Catalogi codi. Angliæ, tom. I, p. 1, a c. 11, Act. v, 13, desinit vero in Apoc. xx, 1. Scholia hæc desumti videntur e Commentariis OEcumenii et Euthymii, (hic esse videtur II cod. ab Holmesso descriptus). — In cod. XXVIII Barocc. Euthymii Zigabeni catena in quatuor Evangel., et Chrysostomo, ut ait idem consector pag. 3 præcipue, etiam ex aliis Patribus, conferente interdum symbolam suam ipso Euthymio. Hic esse videtur cod. quem uberioris descripsit Millius. Enimvero

veus (*d*), Elias du Pin, atque alii. Latine e præclaro codice bibl. cœnobii Deiparæ Virginis Guadalupensis ord. D. Hieronymi in regno Castellæ, transtulit Jo. Hentenius, accuratior Zino, Sauloque interpres, cuius versio prœdiit primum Lovanii 1544. (*e*) fol. recusa Paris. 1547, 1560, 1602, 8, et in Bibliotheca Patrum tom. XIX, edit. Lugg. Duos codices Mstos Græcos hujus Commentarii, similibus, qualia Hentenius in suo reperit, scholiis instructos, in Bibl. regia Parisiensi evolvisse se testatur Rich. Simon lib. III. Historiæ criticæ Novi Test. cap. 29, in quorum altero, Mazariniano, sed recentioris manus scriptura Nicetæ tribuitur : quod non magis credibile, quam eorum conjectura, qui vel OEcumenio vel Ammonio, nescio cui, vel Theophylacto ascribere voluerunt. Plura loca Græce ex hoc Commentario prodecit Simonius, tum hoc capite, tum lib. I, p. 120, 145, et lib. III, pag. 84, et magni eum facit imprimis, assentiturque Maldonato, qui ad Matth. xvii, 8 Euthymium in verborum proprietatibus observandis diligentissimum esse observavit. Inter scriptores, e quibus aurea Thomæ Aquinatis catena in Evangelia collecta est, Euthymii nomen in recentioribus quibusdam editionibus additum, in antiquioribus et in Romana anni 1670, desideratur. Vide Simonis hist. criticam Novi Test. lib. III, p. 409 et 473.

IX. Commentarius in epistolas Pauli, itidem ex Chrysostomo et aliis Patribus studiose collectus, quem Romæ ms. Græce servari pridem Gesnerus scripsit. [V. ad n. 8.] Ex commentario Euthymii in epist. ad Timotheum nonnulla afferit Allatius p. 196, *De interstitiis ordinum apud Græcos*. In codice ms. Vindobonensi libri primi Panopliæ Euthyniane sequitur Hypothesis epistolæ ad Romanos, forte quam Euthymius suis in Paulum commentariis præmiserat.

X. Commentarius in epistolas catholicas, quem Græce ms. in bibl. Joannis Šambuci extitisse, ex Simlero Caveus adnotavit.

collectionem illam male dici catenam ab Millio aliisque, sed rectius vocari Euthymii commentarium, quoniam in Euthymio, qui ex pluribus partibus opus fecisset perpetuum, sit nexus, monet cl. Matthæi in præfat. pag. 123, not. g, add. Fabric. infra in hoc vol. p. 787, 16 vct. edit. qui sect. 17 agit quoque de Thomæ Aquinatis catena aurea in quatuor Evangelia. Cum cod. Barocc. XXVIII conspirare videtur cod. Taur. reg. XLIII quantum ex initio singulorum Evangeliorum concicere licet : nullibi quidem adjectum est auctoris nomen ; sed Euthymio cum comment. esse ascriendum docet confector cat. codd. Gr. Taur. qui pag. 149 sq. copiose recenset illum codicem. HARL.

(d) In nova ed. Basil. 1745, tom. II, p. 199, ubi Caveus de Euthymio, scriptis, codd. atque edit. uberiori disserit, id correctum est. HARL.

(e) Quod Hentenius in admonitione scripserat : « Cum hos commentarios ante aliquot menses [n. an. 1543, sexto id. Aug.], ut ex ejus præfat. intelligitur, in lucem ederemus, nec certi quidquam haberemus, quod de auctore divinaremus, aliorum magis, quam nostrum secuti judicium, præfati sumus, quibusdam videri auctorem esse OEcumenium, — quod tamen negat Matthæi ad h. l. in præf. p. 74, not. c]. — Nunc vero eumdem narrat auctorem in Psalmos Davidicos et in Cantica —

jam secundo typis excusum certissimo certius austi sumus ferre judicium, horum comment. auctorem esse Euthymium Zigabonum (sic) — maluinus in his, quæ nondum distracta, erant, exemplaribus, studiose lectori id indicare, quam eum diutius suspensus tenere. — Anno 1544, Nonis Februario, ex his colligit Hainberger. l. c. pag. 83, probabile esse, 1) quædam exemplaria vel sine illa nominis auctoris in fronte libri significatione, vel addito OEcumenii nomine, edita esse, 2) eaque in inscriptione notata esse an. 1543. Sed dubitat cl. Matthæi, in not. e ad Hentenii admonitionem p. 75 arbitrans, vocabulum ambiguum, *excusum*, ad comment. in Psalmos esse potius referendum ; et quod in ed. comm. in quatuor Evang. an. 1544, in indice scribitur, « liber hic neque Græce neque Latine antea typis unquam excusus est » atque in fine admonitionis, in his, quæ nondum distracta erant, putat, hanc esse edit. principem, mutato tantum indice. — In ed. Vatic. DCCCXX, p. 301, occurrit Euthymii ἔγχωμον εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς ἀγίας αὐτῆς σοροῦ τῆς ἐν Χαλκοπρατίοις, teste Fogginius l. c. p. 7, sq. ubi multus est de Chalco-pratii et sanctis soris, seu thecis. Sie enim appellabantur tum capsæ, qua vestis et codices sepulcrales B. Mariæ continebantur, tum ædes, in qua depositæ illæ reliquiae asservabantur. HARL.

JOANNI CHRISTOPHORO AMADUTIO

NICOLAUS FOGGINIUS S. D.

(*Anecdota litteraria e mss. codicibus eruta*. Tom. IV, Romæ, 1783.)

I. En, vir clarissime, opusculum Græcum (*a*), quod inter schedas meas ex cod. ms. descriptas, etsi mutilum, visum est tibi aptum ut interse-reres tomo IV Anecdotorum, quorum editionem

reipublicæ litterariæ bono diligenter curas. Illud ante hos plures annos descripsi ex codice Vati-cano 840, qui olim fuit Antonii Augustini archi-episcopi Tarragonensis ; et quia dum in Latinum

(a) Illoc est, librum *contra Bogomilos*, quem in hac editione recudimus. Ed. Para.

idioma converterem, complura adnotavi, tum quod attinet ad auctorem Opusculi, tum ad ea que in ipso Opusculo leguntur, has quoque annotationes ad te mitto, quibus uti poteris, ut tibi magis placuerit.

III Itaque hoc primum adnotaveram, Euthymium Zygabenum Opusculi auctorem monasticam vitam egisse Constantinopoli in monasterio Peribleptae, et doctrinæ laude inclaruisse a tempore Alexii I Comneni, cui acceptissimus fuit, et cuius jussu opus composuit inscriptum: *Panoplia dogmatica orthodoxæ fidei adversus omnes hereticos ex Patrum scriptis contexta*. Marquardus Freherus (1) sub Alexio II Euthymium Panopliam concinnasse asseruit; sed erravit profecto toto cœlo, et hoc ex eo facile liquet, quod Anna Comnena celeberrima Alexii I filia luculentam hujus operis mentionem fecerit (2). Hæc Panoplia Latine tantum edita est Venetiis anno 1555 ex versione Petri Francisci Zini Veronensis; quæ versio deinde recusa est Parisiis, ac tandem inserta tom. XIX Bibliothecæ PP. Lugdunensis: et falso eam in Veneta editione textu Græco munitam esse assent Gerardus Joannes Vossius (3). Textus Græcus Panopliæ Euthymii typis excusus est primum anno 1710, Tergovisti in Walachia. Porro Zinus in sua Latina versione, quæ Euthymius contra Latinos collegarat, editor vero textus Græci integrum titulum, qui contra Saracenos est, et quem Græcus cum Latina versione Joannis Jacobi Beureri jam ediderat e cod. ms. Palatino Fridericus Sylburgius in Saracenicis, necnon etiam quædam in primis titulis, ubi de Trinitate disputatur, (hic certe veritus, ne Turcarum offensionem incurret, ille vero fortassis ne operi auctoritatem et premium imminueret) prætermiserunt. Itaque nullam habemus hactenus perfectam Panopliæ Euthymii editionem; quamvis huic adornandæ plures non desint codices in bibliothecis superstites. Insignis inter eos est codex Cæsareus Vindobonensis, quem ipsa Euthymii ætate scriptum putat Lambecius (4): nec minori in prelio fortasse est habendus regius Parisiensis, quem laudat Richardus Simonius (5), et quem a Zini editione in pluribus differre testatur. Præterea alium codicem præstantissimum ex Oriente secum attulit Michael Eneman Suecus, de quo fuse edisserit Joannes Albertus Fabricius (6). Etiam Bibliotheca Vaticana plures suppeditare posset codices, utique non spernendos; quos inter notatu dignus præcipue est, qui num. 1447 si-

gnatur; etenim Pachomii cujusdam monachi scholia et adnotationes in Euthyni Panopliam complectitur. Demum animadvertere juvat Panopliæ titulum xxii, ubi de Bogomilis agitur, seorsim descriptum, veluti singularem libellum reperisse in codice Bodleiano Joh. Christophorum Wolfium, et hinc ita illum edidi se Græce et Latine in historia Bogomilorum, eruditissimis notis illustratum.

III. Præter Panopliam, Euthymius multa etiam alia digessit opera, præcipue in sacras Litteras. Commentarium in onnes Psalmos, et in sacrae Scripturæ Cantica Latinum fecit Philippus Saulus episcopus Brugnatensis, et post ejus obitum hanc versionem Paulinus Turchius ordinis Prædicatorum vulgavit Veronæ anno 1530, quæ plures deinde, semper tamen sine Græco textu (a), recusa est. Solummodo præfationem, qua auctor de natura, usu, scopo, multiplici Psalmorum genere, obscuritate, variisque versionibus Græcis diligenter admodum disputat, Græce et Latine publici juris fecit Stephanus Moynius (7). Scripsit etiam Commentarium in quatuor Evangelia ex Chrysostomo, aliis que Patribus concinnatum, ex quo loca quædam Græce edidit Richardus Simonius (8): et quem integrum habemus tantummodo Latinum ex versione Joannis Hentenii, editum Lovaniæ anno 1544, ac deinde recusum iterum iterumque diversis in locis. Græcus hujus Commentarii textus exstat in codice Vaticano 665, mancus tamen, quia duos tantum priores evangelistas complectitur Matthæum et Marcum. Explanatio quædam in Canticum Zacharizæ, quæ in codice Vaticano 669 sub Euthymii nomine descripta reperitur, an pars sit Commentarii in Evangelium Lucæ, an potius aliud peculiare opusculum mihi nunc certo non constat. Item in epistolas Pauli Commentarium ex Patribus studiose Euthymius colligit, cuius Græcus codex in eodem Vaticana bibliotheca num. 636 notatus asservatur. Is nec Græce, nec Latine editus est, nisi pauca quædam excipias, quæ ei Commentario in Epistolam ad Timotheum assert' ex eodem forte codice Leo Allatius (9). Tandem Epistolas etiam Catholicas suo Commentario adornaverat, teste Guillelmo Caveio (10), sed ejus nullus mihi Græcus codex innotescit.

IV. Hisce libris, qui Euthymii sacram eruditio nem testantur, plures accedunt, ex quibus ejus eluet ingenium et eloquentia. Etenim disputacionem quædam edidit de fide cum Saraceno philosopho in urbe Cappadociae Melitene habitam, quam

(1) *In Chronographia*.

(2) *Alexiad.* lib. xv, pag. 490, edit. Reg.

(3) *De Historicis Græcis* lib. ii, cap. 27.

(4) Tom. V, pag. 51.

(5) *Bibliothec. select.*, tom. I, pag. 49.

(6) *Biblioth. Græca*, vol. VII, pag. 461.

(7) *Var. Sacr.*, tom. I, pag. 150.

(8) *Hist. critic. Novi Testam.* lib. i, pag. 410, 145; lib. iii, pag. 84.

(9) *De intersitatis Ordin. apud Græcos*, p. 196.

(10) *Histor. litter. scriptor. ecclesiast.*, pag. 567.

babet Graecus Vaticanus codex 952 (11) et quæ, teste Lambecio (12), asservatur etiam in Graeco codice bibliothecæ Vindobonensis. Præterea sub ejusdem nomine occurrit in Vaticano codice 820 (13) oratio, enjus etiam meminuit Allatius (14) inscripta : Ἐγκάρπιον εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ εἰς τὰ ἀγκαλία τῆς ἀγίας αὐτῆς σοροῦ τῆς ἐν Χαλκοκρατοῖς. *Encomium de cultu beatissimæ Deiparæ præstanto, et de dedicatione sanctæ ejus soris, quæ est in Chalcopratia.* Sancta sorus vel sancta theca appellabatur tum capsæ ipsa, qua vestis et lodiæ sepulcræales B. Mariæ Virginis continebantur, tum ædes, in qua depositæ illæ reliquiae asservabantur. Duæ autem erant hæ thecae, altera in æde Blachernensi, Theophanonis Augustæ religione inclyta (15), ubi omophorium, seu velum Deiparæ custodiebatur, altera in æde beatæ Virginis Chalcopratiorum, ubi cæteræ vestes et fasciæ religiose custodiebantur. Jam quisque intelligit, tum Blachernas, tum Chalcopratios nomina esse locorum urbis Constantinopolos, in quibus sacra hæc templæ Deiparæ dedicata assurgebant. Disputant eruditæ an hi Chalcopratii vicus quidam, seu platea fuerint, in quibus æraria officinae sitæ essent, an potius legendum sit Chartopratii, ibique chartarias officinas extitisse arbitremur. Verum quæstionem hanc, utpote huic loco minus opportunam, libens prætermittam. Nec diutius immorandum quoque opinor in perquirendo ædis hujus conditore, de quo non bene inter se convenienti Byzantini scriptores: Id unum modo satis sit adnotasse, omnes in eo convenire, templum hoc antiquius Theodosio Juniore non fuisse. Hoc autem omnino præterire non licet, Alexium I Comnenum, cum, ærario exhausto, imminentibus imperii necessitatibus satisfacere non posset, argenteas valvas, ac vasa insuper nonnulla ex hoc templo abstatuisse: quod cum ægre tulissent cives, ac in imperatorem rumores iniquos spargerent, ipse convocatis proceribus ab hoc criminè purgare se studuit, jussitque, ut in posterum ex ærario regio annum vectigal persolveretur, ut ii alerentur, qui in hac Deiparæ æde divinas laudes quotidie celebrabant (16). Ad hujus itaque templi dedicationem pertinet panegyrica, de qua loquimur, Euthymii oratio, in qua, ut ex ejus inscriptione constat, plura etiam de cultu Deiparæ præstando disputavit. Nec male fortassis, meo quidem judicio, conjicere quis posset, ad hoc idem Chalcopratiorum Deiparæ templum esse referendum aliud Euthymii *Encomium in zonam B. Mariæ Virginis*, quod inter ms. Bodleianæ bibliothecæ codices recentetur. In eo namque templo, ut superius innuimus, vestes omnes ac fasciæ beatæ Virginis servabantur.

(11) Pag. 447.

(12) Tom. V, pag. 206.

(13) Pag. 301.

(14) *De Symeonum scriptis*, pag. 108.

(15) Vid. Theoph. pag. 223.

V. Utrum vero ascribenda Euthymio nostro sit etiam *Monodia*, sive *oratio funebris* eadum tumuluni sanctissimi Thessaloniceus archiepiscopi domini Eustathii, paucis ab ejus obitu diebus recitata, quæ sub ejus nomine in codice Bodleiano describitur, neque cum aliis affirmare ausim, nec solus iniciari. Si vere ad eum pertinet, ex ea intelligitur exætæ adnuodum ætatis Euthymium obiisse. Cum enim Alexii I jussu Panopliam scribere suscepiter anno 1118, facile est eibi persuadere ipsum tunc in primo saltæ juvenæ flore fuisse. Quia vero Eustathius anno 1194, in templo S. Demetrii martyris Miroblytæ concionem habuit ad populum, concedamus licet, quod hoc ipso anno mortem obicerit, ejus funebrem laudationem Euthymius nisi centum sere annos natus confidere haud potuit. Quin etiam centum annos prætergressus profecto confecisset, si habenda esset fides Alexandro Politio (17), qui Eustathium Xiphilino anno 1198 e vivis exemplo superstitem putat, quia ipse memoratur ab Joanne Cœtri episcopo in responsione, quam dedit Constantino Cabasilæ circa ordinem in ecclesiasticis Officiis servandum. Nam cum protecdicus seu judex, in criminalibus causis clericorum inter minora officia prius connumeratus, ad maiorem gradum ab Joanne Xiphilino suisset elevatus, idque aliquorum censuram suscitasset, in ea responsione Joannes Cœtri episcopus inquit, id optime a Xiphilino suis constitutum, atque ad eam in avaritiam Eustathii auctoritatem accessisse, qui id summopere commendaverat. Verum hoc non evincit, ut Politus censuit, Eustathium Xiphilino suisse superstitem, et usque ad Joannis illius episcopi tempora pervenisse; sed potius Xiphilino dum ita faciendum decrevit, suum præbuisse assensum. Quod quidem ex ipsis quoque Joannis verbis erui posse videtur; dum enim Eustathii meminit, ea præmituit verba τοῦ ἐν ἀγίοις, quæ eum jam decessisse indicant, quoniam probos sanctosque viros in pace Christi quietentes ita compellare consueverant.

VI. Hactenus Euthymii landes prosecuti sumus, sed fateri oportet Graecorum schismati adhæsisse: quod potissimum constat ex libello cui titulus: Κατὰ τῶν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἡτοι τῶν Ἰταλῶν, δῆθι οὐκ ἐκ τοῦ Ιταλοῦ ἔχοντες τὸ δῆμον Πνεῦμα. *Adversus Romæ veteris cives, sive Italos, quod non ex Filio procedit Spiritus sanctus.* Leo Allatius (18) pluribus contenderat orthodoxiam Euthymii comprobare, sed ab Joanne Auberto monitus, se hujusmodi libellum in bibliotheca Parisiensi invenisse, non esse amplius defensioni locum fassus est. In eam sententiam Allatius descendens, quod in edita Panopliæ Zini versione nihil invenerat quod catho-

(16) Vid. Annam Comnen. *Alexiad.* lib. xv, p. 157.(17) In *Præfat. ad Comment. Eustathii in Homer.* pag. 16 et 17.(18) *De utriusq. Eccles. consens. lib. xi, cap. 10,* pag. 612.

licet fidei et Latinæ Ecclesiæ adversaretur; at in codice Graeco, quem supra laudavimus, Michaelis Eneman, exstat titulus *xiii*, qui ex Photio deceptus est, totusque contra Romanos processioneum Spiritus sancti a Patre et Filio asserentes conscriptus. Idipsum invenitur in alio etiam codice ms. Panoplia, qui exstat in bibliotheca Regia Parisiensi, num. 1231; et hinc constat, prædictum libellum nihil esse aliud, nisi titulum *xiii* Panopliae separatim descriptum, tum in duobus codicibus regiis (19), quorum unus ad manus venit Auberti, tum in tribus Vaticanis (20), qui omnes miscellas quasdam variorum excerptorum complectuntur. Hoc Bigotum olim animadvertisse testatur epistola, quam in Bibliotheca critica (21) edidit Saingiorius. Præterea alium quoque Euthymii libellum habemus in ms. codice Vaticano Pat. 361, in quo ille contendit, Christum magna quinta feria cum discipulis suis legale Pascha celebrasse; et hinc intelligitur, non modo defensionem suscepisse errorum Photii, sed etiam errorum in quos incidit Michael Cærularius. An hic quoque libellus ex Panoplia excerptus sit, certo affirmare non audeo, cum integrum ad manus non habeam Graecum textum Panopliae. Attamen ita esse vehementer suspicor ex eo quod scriptor Graecus a Leone Allatio (22) citatus narrat, Alexium Comnenium Zigabeno Joannique Furno jussisse ex πάντων τῶν θείων βιβλίων λόγους ἐρανισάμενοι κατὰ τῶν αἱρέσεων τὴν διγματικὴν Πανοπλίαν συνέταξαν· καὶ κατ’ αὐτῶν δὴ Ἱταλῶν διὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἀγίου Συμβόλου καὶ τὰ δύναμα, ut ex omnibus diuinis commentariis sententias colligentes contra hereses dogmaticam Panopliam componerent; et contra eosdem Italos propter additionem in sacro Symbolo et azyma. Quod si de azymis Euthymius in Panoplia scripsit, frustra sane Leo Allatius (23) asseruit ex hoc capite erroris argui Euthymium non posse, quia adiaphoram quæstionem prosecutus esset. Cum enim Panopliam ad confutandas hereticas quæstiones exaraverit, manifesto statim argui potest, Latinorum sententiam, et ritum ita oppugnasse, ut illam heresios insimulaverit, et hunc modo non illicitum, sed etiam uti invalidum et nullum rejecerit; in quo præcipue Michael Cærularius ejusque sectatores a recta fide aberrabant, et ob quam potissimum causam eos Leo IX Pontifex refutaverat atque damnaverat.

VII. Jam vero, ut ad opusculum, quod modo vulgandum est, 'proprium' accedam, Euthymius contra

(19) Cod. 1371, n. 21, et Cod. 2782, num. 5.

(20) Cod. 579, pag. 189., Cod. 680, pag. 438, et Cod. 717, pag. 199.

(21) Tom. III, cap. 21, pag. 97.

(22) *De utriusque Eccles. consens. lib. xi, cap. 10,* pag. 643.

(23) *De consens., p. 462.*

(24) *Insignis itinerar. Italic.* pag. 106 et seqq.

(25) Tom. III, pag. 71.

Bogomilos illud concinnavit quorum haeresim alio quoque singulari opusculo insectatus est, quod integrum Graece et Latine eruditisque notis auctum et illustratum ex codice Vindobonensi in quo velut appendix Panoplia legitur, edidit Jacobus Tollius (24). Inscriptum est: *Victoria, seu triumphus de impia Massalianorum secta*, quia in eo non rationum momentis Bogomilorum errores discutiuntur ac refutantur, sed singuli, uti jam refutati, anathematizantur. Codicem illum Vindobonensem jam descripsaerat Lambecius (25), et specimenis loco primos tres anathematismos vulgaverat. Idem Lambecius (26) nos docet in bibliotheca Vindobonensi aliquas etiam reperiisse epistolas contra Phundagiagitas, seu Bogomilos conscriptias, missaque a monasterio Peribleptæ in patriam suam, quarum epigraphem Tollius Graece recitat cum Latina versione, in qua verba τῆς μονῆς τῆς Περιβλέπτου *illustris cœnobii Latine reddidit*; sed rectius sane reddidisset cœnobii Peribleptæ, hanc Graecam vocem intactam relinquens, quia est veluti cognomen illius cœnobii, quo utebantur tanquam epitheto Virginis Deiparæ, cui cœnobium hoc erat dedicatum, ut ab aliis quæ erant Constantinopoli, cœnobitis ac templis eidem Deiparæ sacris distingueretur.

VIII. Qui fuerint Bogomilorum errores, necessarium non est hic expgnere, quoniam vel ex iis solum, quæ in hoc libello narrat Euthymius, satls innotescunt. Appellabantur autem Bogomili ex voce *Bog*, quæ Bulgarorum lingua significat *Deum*, et voce *omil*, quo verbo apud eosdem exprimitur miserere, quasi illi essent qui Dei misericordiam implorabant (27). Idem Bogomili dicti sunt etiam Phundagiagitas, vel Phundaiæ ex eo, ut conjicit Cotelerius (28), quod marsupia ad colligendas eleemosynas gerebant: φοῦνδα enim apud Græcos sequioris ævi scriptores pro marsupio indicando reperitur. Præterea aliis etiam nominibus distinguuntur, nam et Massaliani, et Euchitæ, et Enthusiastæ, et Encratitæ, et Marcionitæ dicebantur, ut ex eodem Euthymio constat: quæ omnia Bogomilorum nomina prolixe admodum et eruditæ in annotationibus suis Tollius (29) exposuit. At præcaeteris notatu dignum est nomen, quod Euthymius in hoc opusculo asserit Bogomilos sibi tribuisse, nempe *Christopolitas*, seu *Christi cives*; hoc enim nomine, quo speciale erga eos Christi dilectionem ostentabant, appellari gaudebant, ut facilius simpliciores in eorum errores pertraherent (30). Atque eandem etiam ob causam mona-

(26) Tom. V, pag. 38, 127, 134.

(27) Vid. cl. Praesulem Stephanum Borgiam in *Comment. de Cruce Vatic.* cap. 7, pag. 79. adn.(b)

(28) In notis ad pag. 144, tom. I, *Monument.*

Græc. (29) *Insignia itiner. Ital.* pag. 110, et seqq.

(30) Consule adnotacionem, quam ad hoc nomen apposuit Tollius, pag. 122, num. 12.

sticam vitam profitebantur, tantumque sanctitatis speciem exterius simulabant, ut quasi omnis perfectionis cultores viderentur. Hanc eorum vitæ rationem ad vivum et eleganter describit oculata testis Anna Comnena (31), cuius tamen verba modo hic afferre non vacat.

IX. Inquirendum est potius quomodo impia Bogomilorum dogmata Peribleptæ monachos inficerint. Evidem in ea sum sententia, Bogomilos in unum quoddam collegium coalescisse, in quo monasticum vitæ institutum prosteri simularent. Causam cur ita sentionum suspicor præbet mihi primum Christopolitarum nomen, quod eorum societati fecerunt; ac deinde Annæ Comnenæ (32) narratio, scribentis Basiliū novæ hujus sectæ auctorem duodecim sibi discipulos adjunxisse, quos et apostolos, aī Manetis exemplum, nominaverat. Ex hac enim narratione statim subit opinio, eos non commune cum aliis monachis vitam egisse, sed inter se tantum iniisse societatem; eo magis quod quasdam etiam discipulas iis suisse immistas ab eadem Anna affirmatur. At vero patet facta demum Bogomilorum hæresi ac hypocrisi, et Basilio, jussu Alexii Comneni, in Hippodromo regie urbis exusto, impia hæc societas dissoluta est ac dispersa, ejusque errores damnati. Attamen sicuti quotidie usuvenire conspicimus, ut si quando error aliquis menti cuiuspiam insederit, non facile animus ab eo retrahitur, ita de Bogomilis accidit. Nam sex et viginti annos postquam eorum hæresis damnata fuerat, Niphon quidam monachus illam rursus innovare jam cœperat, non paucis in suam sententiam pertractis. Quod cum delatum esset ad Manuelem Comnenum, Alexii I ex filio Joanne nepotem, qui tunc imperabat, synodus in Constantinopoli cogi jussit, ut Niphonis causa discutereatur. Congregata ea synodus fuit anno 1144, pridie Idū Octobris, in Thomaite seu patriarchali triclinio, præsidente Michaeli Oxita patriarcha, ac Manuele Comneno imperatore, pluribusque episcopis et optimatibus assidentibus, qui accessito Niphone, et de ejus sententiis perquisito, cum male eum in fide sentire deprehendissent, in monasterium Peribleptæ interim relegandum censuere, monentes abbatem, cæterosque monachos, ut neque ipsi cum eo colloquerentur, neque cuivis extra monasterium degenti ad eum aditus permitterent. Res tamen non cessit ex voto. Niphon enim, arrepta occasione, cum quibusdam Peribleptæ monachis paulatim cœpit instituere colloquia, et hæreses suæ virus eis propinare; ob quain causam ejuadeam synodi Patres, ne pestis illa monachorum mentes depascaret, Niphonem monasterio extrictum, ac igne et aqua interdictum longius exsulare

(31) *Alexiad.* lib. xv, pag. 486.

(32) *Ibid.*, pag. 847.

(33) *De utriusq. Eccles. consens.* lib. II, cap. 12, pag. 680, et seqq.

(34) Vid. Annam Comn. *Alexiad.* lib. xv, pag. 487.

coegerunt. Utrumque synodale decretum, quo hæc acta constitutaque fuerunt, Græce et Latine edidit Leo Allatius (33). Quamobrem non male, ut arbitrator, conjicere quis poterit, tum primum ex Niphonis consuetudine quosdam Peribleptæ monachos Bogomilorum errores fuisse amplexos.

X. Quanam vero ratione Euthymius horum monachorum pravitatem detexerit, eorumque deliramenta didicerit, ipse in hoc libello longius enarrandum aggreditur. Atque hic adnotes velim, Euthymium, ut melius rem totam cognosceret, imitatum fuisse Alexium Coranenum, qui Basiliū comiter in palatio excepti simulans cordi sibi esse ejus dogmata ediscere, ut ille impietatis sue venenum confidentius evomeret (34). Porro præcipuum Bogomilorum dogma totum ex Manetis doctrina desumptum erat; duo enim principia, quorum unum esset bonum, alterum malum, astruebant. Principium malum Dei nomine decorabant, ac divinis percolebant honoribus, ut in hoc libello inuicit Euthynius, ac luculentius affrinat in Panoplia (35). ubi inquit Bogomilos dæmonem *Filio Verbo natu majorem, præstantioremque, utpote Primogenitum,* credidisse. Inurgit hic aduersus Euthymium Beausobrius in sua, quam digessit Manichæorum historia (36), nimisque impudenter asserit, eum dolo malo tantam Bogomilis impietatem tribuisse. Nemini enim, ut ipse inquit, erit persuasum, Christianam sectam, quæ cruci et imaginibus omnem cultum præstare renuebat, Satanam Verbo præstantiorem credidisse. At vero totum Beausobrii sophisma corruit, si advertamus Manichæos, quorum germe erant Bogomili, cruci, Deiparæ, et imaginibus cultum ideo denegasse, quia illum tanquam idolatriam impie respuebant. Etenim sacrilega hæc secta Christum ex Maria Virgine nec gigni, nec nasci potuisse affirmabat, quia si vere genitus, natusque fuisset, non nisi per Satanæ vincula carni illigari potuisse. Ex quo eodem principio statuebant quoque, Christi mortem non veram, sed fallacem, et simulatam fuisse. Plura hanc in rei concessit contra Beausobrium ipsum in Alphabeto Tibetanō vir longe doctissimus Augustinus Antonius Georgius (37). Ex his autem facile quisque intelligit, pseudochristianam illam sectam nec Deiparam, nec crucem venerari ullo modo debuisse, quia Christus nec in Virgine carnem suscepserat, nec in crucis ligno vere obierat. Idipsum sentiebant etiam de sanctis cum Christo in cælis regnantibus, quos item tanquam idolatrarum inventa aversabantur. Contra vero quis non videt, ideo tantam erga Satanam habuisse reverentiam, quod is tanquam Deus habitus apud illos fuerit, tantaque præditus potentia, ut

(35) Titul. xxiii. § 6.

(36) *Histoire critique de Manichée,* etc. lib. III, cap. 5, § 6 pag. 524.

(37) Pag. 207, 208.

eidem mundi hujus opificium, hominisque creatio-
nem tribuerint? Negavit certe callidus Calvinius,
Manichæus unquam principem tenebrarum
Dei nomine honorasse, at quam immerito id fe-
cerit, laudatus Georgius (38) satis edocuit.

XI. Praesert modo principium Beausobri argu-
mentum exponere, quo nitor demonstrare, Bogomilos dum Satanam Verbo natu majorem dixerunt,
recte in fide sensisse, Euthymiuinque hujus sen-
tentiae sensum ex industria pervertisse, ut inde
tantam adversus eos calumniam consingeret. Duæ
sunt, inquit, sententiae, quas aliqui veteres scri-
ptores catholici secuti sunt; prima scilicet quod
divinum Verbum hypostasim propriam haberit
primum a mundi creatione, altera, quod Satanam
et angeli pluribus ante mundum hunc visibilem
sæculis extiterint. Itaque cum Bogomilos placuerit
angelorum creationem ante mundum statuere, cum
que Verbum divinum in mundi creatione hypo-
stasim propriam habere cœperit, inde concludit,
quod sine hæresi ii affirmare potuerunt, Satanam
Verbo natu majorem esse. Hoc tamen Calviniani
hominis deliramentum, quod prima fronte sim-
plioribus fortasse posset fucum facere, si paulo
perpendamus, nullius prorsus est roboris. Atque,
ut ab eo exordiar, quod absque illa religionis in-
juria affirmari posset, angelos nempe pluribus ante
mundum hunc visibilem sæculis suis creatos, ei
ultimo concedam. Quod vero ad alteram sententiam
attinet, quain pro catholica confidenter obtrudit,
notandum est per veteres illos scriptores catholi-
cos Tatianum potissimum et Athenagoram desi-
gnare voluisse, quasi eorum fuerit opinio, ut
credidit etiam Petavius (39), Verbum divinum non
ante mundi creationem propriam hypostasim ha-
buisse. At, licet obscurius veteres hi Patres de
Verbi generatione locuti sint, nunquam tamen quid-
quam dixerunt, quod ejus divinitati, æternitati et
personalitati possit officere. Ac revera quod ad
Tatianum pertinet, ait sane, in principio Verbum
suisse in Patre, utique ut in persona consubstan-
tiali, cum quo omnia sustentabat; quibus in verbis
manifesto ejus divinitatem atque æternitatem ostendit.
Dum vero addit, quod Verbum ex Patre pro-
dierit quando ad mundi creationem progressum
est, intelligit, quod Deus per Filium omnibus pa-
ternis Ideis et attributis instructum omnia creaverit.
Ac quamvis inter Verbi progressionem rerumque
creationem necessariam ponat connexionem, tamen
juxta eundem Tatianum ita Verbum a Patre in
rerum creatione progressum est, ut ab eo abscissum
et separatum non fuerit, quia si abscissum fuisset,
Pater ἀλογος foret. Itaque falso omnino asseritur,
Tatianum sensisse, divinum Verbum hypostasim
propriam habuisse in mundi creatione: nam id

(38) *Histoire critique de Manichée* lib. III, pag. 25.

(39) *De Trinit.* lib. I, cap. 3.

(40) *Quasi.* 63.

tantum astinuit, Verbum illud, quod ab æterno in
Patre omnia sustentabat, tum in rerum creatione
ex Patre prodisse, quia omnia per ipsum facta sunt.
Eadem fere ratione Athenagoras quoque de Verbi
divinitate disseruit. Dicit enim quod Deus, cum
sit mens æterna, habuit ab æterno in seipso Ver-
bum, utpote ab æterno rationalis: et quod hoc
Verbum prodierit, ut omnium creatarum rerum
idea, et operatio existaret. Constat autem voluisse
Athenagoram hisce in verbis hoc solum docere,
per Verbum res omnes creatas esse, quoniam
Filius aliquo modo dici potest Dei ratio, mens,
sapientia, et operativa potentia, quae primum in
rerum creatione exterius prodiit. Hanc sententiam
probavit quoque S. Augustinus, ubi illud Joannis
In principio erat Verbum exponens: Hoc loco, in-
quit (40), melius Verbum interpretatur, ut signifi-
cetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa
etiam, quæ per Verbum facta sunt, operativa potentia.
Habuit ergo Verbum propriam ac distinctam hy-
postasim ab æterno dum omnia cum Patre su-
stentabat, sed in rerum creatione patuit quodam-
modo, quia omnia per Verbum facta sunt. Ad hæc,
ut magis eluceat infelix Beausobrii vafrilis, anim-
advertere juvat, quod etiam admisso hoc errore,
Verbum propriam habuisse hypostasim ex rerum
creatione, neconon illa sententia angelos ante mun-
dum creatos esse, nullatenus sequeretur anteriorem
fuisse hunc hypostasi Satanam; tunc enim Verbum
non in mundi, sed in angelorum creatione hypo-
stasim habuisse, quia tunc extra Patrem prodiisset:
ac proinde semper Verbi hypostasis angelorum
creationem præcessisset.

XII. Crux Bogomilæ sectæ placita memorat
in hoc libello Euthymius, neque est opus de sin-
gulis disserere. Fortassis distinctum illa Euthymius
refutaverat, sed in codice Vaticano solum super-
sunt argumenta, quibus urget Bogomilos in eo,
quod pertinet ad mortuorum resurrectionem. Ut
autem eam certe futuram probet, opponit primum
hæretico fidei Nicenæ symbolum trecentorum de-
cem et octo Patrum auctoritate firmatum; deinde
vero concilium Chalcedonense, cuius auctoritatibz ut
magis fidem conciliet, miraculum quoddam de-
scribita Deo patratum per S. Euphemiam martyrem,
in cuius basilica hujus concilii Patres ab impera-
tore Marciano congregati fuerunt. Complures scri-
ptores ejusdem miraculi meminere, sed alii ipsius
concilii tempore, alii absolute demum concilio illud
evenisse narrant. Posteriorem sententiam secuti
sunt Michael Glycas (41) ac Zonaras (42): scribunt
enim quod cum Eutychis Diocecorique fautores
decreta concilii subsannarent, ejusque auctoritatem
non veritate, sed potentia imperatoris nisi dicerent,
atque ita pravitatem sententiae suæ stabilire con-

(41) *Annal. Par.* iv, pag. 263.

(42) *Annal.* lib. XIII, cap. 25.

rentur, Anatolius patriarcha, adversariis convocatis, proposuit ut unaquæque pars proprie fidei symbolum libello inscriberet, et in loculo S. Euphemiae uterque libellus deponeretur, ut gloria hæc martyr de veritate rectæ fidei judicium ferret ac testimonium. Hoc autem consilium cum et hæreticis placuisse, remoto lapide, qui loculum clœudebat, duo libelli supra sanctæ martyris pectus positi sunt, et deinde loculus non modo iterum clausus, sed etiam utriusque partis sigillis munitus et obsignatus. Post triduum cum convenissent, imperatore etiam præsente, aperto loculo, hæreticorum libellus ad pedes martyris projectus, alter vero in manu ejus dextra inventus est. Verum ne huic Zonaræ Glycaque narrationi protinus fidem nostram præstemus prohibet Evagrii, aliorumque, qui de concilio Chalcedonensi scripsero, silentium; cum minus certe probabile videatur rem adeo miracibile, ac recordatione dignissimam tum demum tot a concilio elapsis sæculis primum innotuisse. At vero magis procul dubio a veritate abhorret Theodori Besti, et Constantini Tii episcopi (43) opinio, quan Euthymius quoque amplexus est, qui hoc miraculum ipsius concilii tempore operatum fuisse affirmant. Ut enim egregie animadvertisit Baronius (44), si hoc fidei experimentum a concilio Patribus tentatum fuisse, sane acta tunc diligenter conscripta tantum hoc miraculum nullo modo siluisserent. Accedit insuper, quod nunquam Patres in ecumenicis conciliis ex miraculis quæsierunt doginatum veritatem, quam ex divinis imprimis Scripturis, et antiquis Ecclesiæ traditionibus, ac demum ex sanctorum Patrum assertionibus quærere, proponere, affirmare, atque stabilire conueverunt. Quapropter eruditis viris libenter assentior, qui opinati sunt hoc miraculum posterioribus sæculis fuisse omnino conflictum, piamque hanc fabellam ex ipsis concilii actis non bene intellectis profluisse. Patres namque Chalcedonenses, absoluto concilio, ut ostenderent omnia, quæ in concilio feliciter gesta fuerant, patrocinio et auspicio S. Euphemiae esse referenda, ita in litteris ad S. Leonem pontificem datis loquuntur (45): *Deus enim erat qui operabatur, et quæ suo thalamo concilium coronavit ornata decore victorie Euphemia: quæ tanquam propriam confessionem fidei definitionem suscipiens a nobis, suo sponso per piissimum imperatorem, et amicam Christi Augustam obtulit, omnem quidem perturbationem contrariorum sedans, veritatis autem confessionem roborans, ut amicam, et manu, ac lingua universorum decretis pro demonstratione subscribens.* Præterea observandum est quoque, pictores veteres, ut hoc ipsum Euphemiae martyris erga concilium patrocinium exprimerent, eam voluinen manu tenentem quandoque in tabulis effinxisse, tanquam fidei professionem Patrum Chal-

cedonensium Deo offerentem; etenim probabile valde videtur quod hujusmodi etiam picturae Græcis sequioris ævi miraculum illud comminiscendi præbuerint argumentum.

XIII. Nec falsum est minus aliud, quod Euthymius statim subdit, S. Basilii miraculum, etsi omnibus manifestum asserat. Ejus summa hæc est. Cum Ariani Valentis imperatoris freti potentia, ex Nicæna ecclesia catholicos militari manu ejecissent, orthodoxus populus ad S. Basilium accurrit multo clamore imperatoris injuriam expostulans, ob quam causam imperatorem Valentem ille adiit, ac tanta cum eloquentia tanquam violati juris reunilibere increpavit, ut imperator rei judicium ipsi S. Basilio commiserit. Reversus itaque S. Basilius Nicænam pactum cum Arianis firmavit, ut clausis ecclesiæ januis, sigilloque obsignalis, utri populo post triduum eæ sponte patuissent, is ecclesia potiretur. Cum autem Ariani tres dies noctesque precando insumpsissent, sed inde supplices ad ecclesiam incassum progressi essent, tunc Basilius templum S. Diomedis martyris extra civitatem oratus ingressus est, et expleta nocte pervigili populum ad urbem reduxit; et cum ad ecclesiam accessisset, clausæ obsignalæque ejus fore statim aperte sunt tanquam vehementi aura pulsæ, et ad muros illisæ. Hæc est historia, quam pro certa et inconcussa in medium afferre non dubitat Euthymius, sed quæ profecto nimis imbecillo uititur fundamento. Scriptor Græcus, qui primus miraculi hujus meminit, est auctor Vitæ S. Basillii, quæ sæculo VIII, vel potius IX prodidit. Fuere quidem nonnulli, qui hanc Vitam S. Amphiliachio Iconiensi episcopo, ipsique Basilio familiarissimo facile tribuerunt, quia in mss. codicibus sub Amphiliachii nomine reperitur descripta, et quia certo scimus S. Amphiliachium episcopum Iconianensem quoddam encionium S. Basillii posteris reliquisse. Verum encionum hoc ad nos usque pervenit, et ab hac vita stylo differt, et rebus. Quare communis criticorum est sententia, Amphiliachium Vitæ S. Basillii scriptorem post tempora longa ab ætate sancti doctoris vixisse, et res non a se visas, sed in vulgus sparsas sine delectu descripsisse, et fortasse Amphiliachii nomen sibi assumpsisse, ut operi suo auctoritatem conciliaret et fidem. Communi huic judicio adversatus est Franciscus Combesius, cui hanc quoque Vitam S. Basillii S. Amphiliachio episcopo placuit vindicare; compulsus est tamen et ipse fateri fuisse illam a monachis, per quorum manus decursu temporum transiit, interpolatam, et vulgaribus traditionibus, ni mavis etiam conflictis ad ordinatum mirificis narrationibus commistam, et auctam. Græcum hujus Vitæ textum Latine reddidit Ursus, S. R. E. subdiaconus, Anastasio Bibliotecario coœvus; et

(43) *In historia inventionis, etc. num. ix.*

(44) Ad annum 451, num. 422.

(45) *Inter Epist. S. Leonis Magni, ep. 98, tom. I.*

quia plura occurunt in hac versione vel immutata, vel adjecta, vel omissa, necesse est dicere quod Ursus aut codicem ad manus habuerit priorem, aut quod æquum bonumque duxerit non modo interpretis sibi partes sumere, sed etiam judicis. Porro quia inter omissa hoc ipsum est ab Euthymio memoratum miraculum, manifesto patet, etiam ante Euthymii æstatem illud vel pro penitus falso, vel saltem pro valde dubio fuisse habitum.

XIV. Hæc sunt, vir cl., quæ in meis schedis adnotaveram de Euthymio Zigabeno, et de ejus libro invectivo contra Bogomilos, cuius fragmentum ineditum, a me ex Vaticano codice olim descriptum, nunc juris tui libens facio. Plura adjicere potuissem; sed esset profecto præter proposatum tuum edendi veterum scriptorum anecdota, si tibi mitterem prolixum de Bogomilorum historia tractatum. Vale.

EUTHYMII ZIGABENI

COMMENTARIA

IN PSALMOS

ANT. BONGIOVANNI PRÆFATIO.

Si quis scire cupit quid in causa nobis fuerit, quamobrem istos Zigabeni Commentarios in Theophylacti operum editione locaremus (a); si paulum is attenderit ad ea quæ in Præfatione supra diximus, id ipse per se facile intelliget. Cum enim deessent Theophylacti Commentaria in septem prophetas minores; eaque quæ in codice Bavaro continuenter, non Theophylacti, sed Theodereti esse compertum habuerimus, necesse propriea fuit ad aliud alterius scriptoris opus confugere, quo quartus hic tomus compleretur. Multa porro nobis ex manuscriptis codicibus suppetebant præstantium auctorum opera, nondum vulgata, omnia sane digna quæ in lucem proferrentur. Ex his tamen delegimus Euthymii Zigabeni Commentaria in Psalmos, duabus de causis: altera quod Theophylacto par ingenio est Zigabenus; altera, quod id opus ejusdem plane generis est, cuius Theophylacti scripta, quæ in sacris Scripturis interpretandis versarentur.

Venio nunc ad Latinam interpretationem. Ea est Sauli, episcopi Brugnatensis, qui, ut fere sit, plura modo, modo pauciora in codice suo reperit, quam in codice Veneto reperiantur. Interdum etiam quædam ex ingenio suo addit, explanationis gratia. Quæ itaque duobus uncis istis () clauduntur, ea in codice Veneto desiderantur; quæ vero signis his > notantur, ea desunt in codice, quo usus est Latinus idem interpres; eaque ex codice Veneto Græce et Latine primi damus. Hæc semel hoc loco monuisse sufficiat, ne eadem singulis fere paginis, idque saepius, iterantes, fastidium legentibus moveamus.

Jam vero de operis præstantia supervacaneum est dicere. Satis enim se ipsum legentibus commendat commendavitque semper merito suo auctorisque sui celebritate; quo merito quæve celebritate factum est, ut saepius recuderetur. Plures enim ante hanc ejus operis editiones Latinæ prodierunt; altera Veronæ, altera Venetiis, Parisiis aliæ, aliæ aliis in locis. Quid hoc sibi vult? Id opus nimirum esse longe optimum atque præstantissimum: ni enim tale esset, placere tantopere non potuisset, idque semper, et omnibus, et ubique. Quod si tantopere placuit Latine tantum, extera lingua, auctori suo plane ignota, quanto magis, putas, id placebit Græca lingua, qua auctor egregius scripsit? Cum Latina verba legis, Saulum audis; cum Græca, Zigabenum. Tantum porro inter hoc atque illud interest, quantum inter hominem intersit, et ejus imaginem, quæ in speculo repræsentatur. Ex optimis porro fontibus hausit auctor noster egregius, ut experientia docti compertum habemus. Præclare quidem is disserit in versiculum primum psalmi primi *Beatus vir*, docens per virum non excludi mulierem; at hæc, ut pleraque alia, depropnsit

(a) Opp. Theophylacti, Venet. 1738-65. — Patrologie tom. CXXIII-CXXVI.

ex Basilio (a), vel Theodoreto. Scite idem interpretatur versiculum tertium et nonum psalmi secundi, *Dirumpamus vincula eorum : reges eos in virga ferrea*, per vinculum Judaicam legem, per virgam crucem intelligens : at hec, ut alia bene multa, deprompsit ex magno Athanasio (b). Egregie quoque disserit de septem sacrarum Scripturarum editionibus, quo quæque tempore, et a quo scriptæ fuerint. Verum hæc desumpsit ex auctore *Synopseos*, quæ magno eidem Athanasio tribuitur. Quæ vero de Psalterio, de ode, de diapsalmate, de cæteris edisserit in proœmio Zigabenus, ea, ut alia complura, auctolectæ deprompsit ex Eusebii Pamphili arguento, reliquisque commentariis in Psalmos. Quoniam autem in hunc locum incidimus, operæ pretium ducimus hic exhibere argumenti ipsius initium, quod in celeberrima clarissimi Montfauconii editione desideratur. Id autem exscriptissimum ex vetustissimo codice Bernardi Nani, Veneti senatoris, nuper (proli dolor !) fato functi, de re litteraria optime meriti, qui cum multis undique codices conquisiasset, opera Jacobi fratris, strenui viri, navium prefecti, eos mihi, tamenquam rem meam, utendos humanissime concessit. Ex his itaque codicibus, qui numero XXXII notatur, sic Eusebii argumentum in Psalmos exhibet :

'Υπόθεσις Εὐσέβιου εἰς τὸ Διάφαλμα.

Πολλάκις ζητήσας τὴν αἰτίαν τοῦ ἐπιγράφεον μεταξὺ τινῶν φαλμῶν διάφαλμα, οὗτορον παρεπηρήσας ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ, καὶ συνεξετάσας αὐτῷ τὸ Ἑλληνικὸν, εὑρὼν, ὅτι δους Ἐβραῖοι οὐδὲ, Ἐλληνιστὲ δὲ δέ, ήτοι τοιούτῳ ισδυναμοῦν, ἐκεὶ οἱ Ο', καὶ θεοδοτίων, καὶ Σύμμαχος ἔταξαν τὸ διάφαλμα. Ἐγράψαν τούν τὸ διάφαλμα κ. τ. λ.

Hæc divus Hieronymus (c) ita Latine reddidit.

• Sæpe querens causas, cur in quibusdam psalmis interponatur *diapsalma*, observavi diligentissime in Hebreo, et cum Græco contuli, inveni que ubi lingua Hebræa *Sela* (*ms. Sel*) habet, Græca vero *semper*, aut aliquid istiusmodi, ibi Septuaginta, et Theodotion, et Symmachus transtulerunt *diapsalma*. •

Hæc Eusebius, ab Origene mutuatus ad verbum. Id autem libentissime damus, eoque etiam libentius, quod Eusebii nomine nondum vulgatum est, quodque tum Eusebio, tum Euthymio, tum etiam Origeni, unde sumptum est, illustrando plurimum consert. Ex his igitur omnibus hausit Zigabenus, nec ex his solum, sed etiam ex aliis, quorum opera aut intercederunt, aut in bibliothecis manuscripta delitescunt. Lege, si placet, Origenis Exegetica in Psalmos, percurse Basilii Commentarios, revolve Hesychii Hierosolymitani Scholia ; adi S. Joannem Chrysostomum, S. Cyrillum Alexandrinum, cæteros in aureis Catenis manuscriptis Græce D. Marci bibliotheca, ex quibus omnibus multa Zigabenui deprompsisse compertes. Cum itaque præstantissimo ingenio sit Zigabenus, cum ex optimis ipse fontibus hæuserit, Origene, Athanasio, Basilio, Chrysostomo, Hesychio, cæteris : nemo, opinor, amplius mirabitur, quod tam egregia sint ejus Commentaria in Psalmos, quodque viris eruditis tantopere semper placuerint. Quod cum ita sit, pergratum, opinor, perque jucundum omnibus erit id opus, quod ipsi primi Græce damus, ea nempe lingua, qua auctor hic eximius conscripsit. *A quo* igitur animo viri, quotquot estis in orbe terrarum eruditæ, ista hæc egregia tum Theophylacti, tum Zigabeni opera, quæ nondum lucem viderunt, excipite.

Verum antequam præfari desinam, unum adhuc moneo, nempe Commentarium in Psalmos, qui in Catalogo librorum et manuscriptorum bibliotheca Regio-Parisiensis Theophylacto nostro inscribitur, hunc eumdem esse, quem hic edimus, Euthymii Zigabeni, quemque sæpe Parisiis promissum, et nondum, eum tertius ederetur tomus, a nobis acceptum fuisse, monuit qui in ipsum præfatus est sect. XLIII. Scilicet ea inscriptio nos in spem exixerat, existare aliquem Theophylacti in Psalmos Commentarium, quo istæ editio nostra posset locupletari atque compleri. Quare nullum non lapidem movimus, ut filii compotes fieremus. Verum cum, multo insumpto tempore ac labore, tandem illius primæ paginae apographum ad nos perlatum esset, collatione facta comperimus, eo codice non aliud contineri, nisi textum Græcum, eumque ineditum, Commentarii Euthynii sæpius jam Latine editi. Quid doctissimum alias et solertissimum prædicti Catalogi auctorem in errorem induxit, ut hunc Commentarium Theophylacte tribueret, nec dñinare possunus, neque id disquirere nostra interest. Hoc tamen inonere operæ pretium duximus, ne quis eumdem Catalogum percarrens, atque Commentarium in Psalmos Theophylacto inscriptum comperiens, eumque in editione nostra non videns, et hanc ut imperfectam minore haberet in pretio, et nos eu in perquirendis colligendisqne ejusdem Theophylacti operibus minus accuratos ac desides condemnaret.

(a) Com. in Psal. ad eum locum.
(b) Com. in Psal. ad eumd. locum.

(c) Ep. ad Marcel. T. I edit. Vallarsii, p. 455.

PAULINI TURCHII

EPISTOLA NUNCUPATORIA AD CLEMENTEM SEPTIMUM P. M.

Editioni Latinae præmissa.

Illi imprimis, Pater beatissime, omni honore sunt prosequendi, qui divino Numine afflati, et proprii ingenii exerventione, divina nobis tradere curaverunt : quales Moyses, David, Isaías, Paulus, ac cæteri canonico-rum librorum scriptores : a quibus non longe absunt alii quamplurimi, qui eodem edocti Spiritu, quæ per illos tradita sunt, pro hominis captu intellecta, ut aliis quoque essent pervia, suo ingenio et laborib⁹ effere : ceu Dionyxius, Athanasius, Basilius, Chrysostomus, multique alii, qui ritæ ac morum sanctitate insignes, et incomparabili doctrina conspicui, eximis actionib⁹, eruditissimis libris a se conscriptis Christianam temp⁹ illustrarunt. A quorum lectione cessasse, et monitis recessisse, malorum omnium occasio nobis suit. Hinc enim innumeri errores et hereses, hinc ritæ negligctus, contemptus virtutum, viliorum tyrannis, initium pariter et incrementum sumpsere. Quis enim horum lectioni attentius vacans, in fide recta ac pietate non proficiat, animum colat, charitatem prosequatur, misericordiam, liberalitatem, justitiam cæterasque virtutes ? Avaritiam vero, invidiam, luxuriam, iracundiam, aliasque hujusmodi animi morbos multo magis quam serpentes ac morteni fugias? Quo fit, ut credam nihil utilius Christianæ reip. afferri posse, quam ut i⁹ nobis reddantur, per quos olim Dei Ecclesia, etiam inter acerrimos adversarios, pietatis doctrina, ritæ meritis et numero creuisse dignoscitur. Quod sane utinam attenderent multi nostrorum temporum, qui hoc officio commodius fungi possent : mallentque horum vertendo libros, publicæ utilitati consulere, quam propria temere effundendo, privatæ gloriae deservire ! A quorum progetto consilio longe aberat Philippus Saulus, episcopus Brugnatensis, vir sane priscis illis Patribus, virtutum ornato et sacrarum Litterarum peritia comparandus, qui huic saluberrimo instituto quam maxime intentus erat. Nam si quos huic operi idoneos nactus esset, excitabat, monebat, rogabat, et quibus posset modis ad hoc compellere non omittehat. Ipse vero tanto hujus rei studio tenebatur, ut dies ac noctes summa cum voluptate in hoc insumeret. Ab hoc progetto optimo viro plura et egregia sperare poteramus, nisi divina Providentia illum a nobis avocasset, felicitatem illi (ut merito speramus) recte anteactæ ritæ præmium benigne conserens, nobis vero paterna clementia (ut puto) indulgens, ne aciores dare pœnas nostræ Ignaviae cogeremur, qui tanti viri exemplo et monitis minus proficeremus. Hic elegantissimos commentarios Euthymii monachi, Patris sanctissimi et eruditissimi, nuper Latinos fecerat, puro quidem ac simplici dicendi genere, quos immatura morte prævenit, in lucem edere non potuit. Ego vero, qui ejus doctrinæ ac sanctitatis testis diutius fueram, studiorum comes, consiliorum conscius, nimia ipsius humanitate summa illi necessitudine devinctus : talis amici, quo meliorem ne desiderare quidem licebat, tam sanctos labores desperire, nos vero tanto thesauro fraudari æquo animo serre non poteram. Converti me igitur ad Joannem Matthæum, episcopum Veronensem, bonorum omnium (ut optime nosti) quam maxime studiosum, ipsum hortatus pariter et precatus, ut tanti boni nobis auctor fieret : ratus quod erit, ut hoc pacto amici defuncti sanctæ memorie, et viventis justæ mercedi, et communis omnium bonorum utilitati quam optimè consultatur. Benigne annuit reverendus pontifex, ut est ad recta omnia et honesta studia quam promptissimus, suaque auctoritate, jussu et impensis effecit, ut egregium hoc opus quam optime dispositum prodiret in publicum : opus, inquam, a nemine satis pro dignitate laudandum, si eximii ritæ divinam mentem et intelligentiam suspicias : si interpretum eruditionem et fidem, si correctoris et artificis peritiam et diligentiam alterdas. Cui vero aptius nuncupetur quam tibi, si vel ipse respiciaris vel ille ? Tu enim Christiani populi caput es et pater : cui et dignitas qua insigniris, et probitate qua fulges, bona cuncta et sacra merito sint dicanda : cum præcipue humanæ et divinæ litteræ clarissimæ familiæ tuæ Mediceæ plurimum debeat, cuius præcipuo studio et opera densissimis antea pressæ tenebris et quasi sepultæ, in lucem sunt redditæ. Ille vero domus tuæ alumnus tot tantisque beneficiis est affectus, ut nec sciam magis sit perspicuum, tua benignitate ipsum esse quod est : an nullum studium illi propensius esse posse quam cuncta efficere quæ ad salutem et gloriam tuam spectare videantur. Tibi igitur Pontifici Maximo divinum hoc opus dicamus et mittimus, quo tuo patrocinio et judicio munitum, securius et liberius omnibus se legendum exhibeat. Vale.

ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΤΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ.

EUTHYMII ZIGABENI

COMMENTARIUS

IN PSALTERIUM

(Interprete Philippo Saulo, episcopo Brugnatensi.)

ΙΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Πατήρ τοῦ παρόντος; βιβλίου, τὸ μὲν δλον εἰπεῖν,
δ θεοῦ παῖς ('Υπερασπιῶ, φησὶ, τῆς πδιεως ταύ-
της, δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαΐδ τὸν παῖδα μου), δ θεοῦ
πατήρ. Βίβλος, φησὶ, γεγένεσες Ἰησοῦ Χριστοῦ
νικὴν Δαΐδ· τὰ δ' ἀλλα συντόμως περιλαβεῖν, δ
μετὰ Ἀβραὰμ μόνος τῶν ἑθνῶν πατήρ, δ καθ' ἡμᾶς
Ὀρφεὺς, δ πρώτος τῶν ἀρετῶν καλλιγράφος, δ πρώ-
τος τῶν τριῶν ὑποστάσεων τῆς μιᾶς Θεότητος: κήρυξ,
δ ποιητὴν ἄμα καὶ ἀριστεὺς, καὶ προφήτης: καὶ
βασιλεὺς, δ τοῦ πρώτου βασιλέως καρδία, καὶ γλώσ-
σα, καὶ κάλαμος, δ παρὰ θεοῦ μαρτυρθεὶς, δ πάσας
κτησάμενος τὰς ἀρετὰς, δσαι τὸν ἀνθρωπὸν θεὸν
ποιοῦσι, καὶ περὶ τὸν ἀνθρωπὸν ἀφορίζονται. Οὕτος
Ἰησσαῖ μὲν ἦν υἱός, καὶ τῶν ἀδελφῶν νεώτερος,
ἀπέριττος μὲν τὴν ἰδίαν, ὥραντας δὲ τὴν ψυχήν,
καὶ πάντων στρατηγῶν, καὶ προφητῶν, καὶ νομοθε-
τῶν, καὶ βασιλέων εὐφορώτατος, καὶ ποικιλώτατος
τὰ χαρίσματα, πραότατος μὲν τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν
ψύσιν ἐπιεικέστατος· ἀνδρείστατος; δὲ τὴν γνώμην,
καὶ τὸ σῶμα βαμαλεώτατος, ἀρχικῶτατος; δόμῳ καὶ
κοινότατος, μεγαλοφρονέστατος τε καὶ μετριοφρο-
νέστατος, ἀπλούστατος καὶ πολυτροπώτατος, ἥδης
τὸ δῆθος, ἔξις τὸν λόγον, πολὺς τὸν νοῦν, ἔνθους τὴν
οεωρίαν τῶν δυτῶν, ἢ τοῦ δυτος, αὐτοδίκατος, ἢ
οεοδίδακτος, δλος καὶ δλού ἄμα τοῦ πνεύματος· ἀ
πάντα παραδραμών, ἢ συνελών, δύο μόνα σεμνολο-
γῆσα περὶ αὐτοῦ, σοφίαν καὶ ἀνδρίαν. Χρή δὲ περὶ¹
τῆς σοφίας πρώτον διαλαβεῖν.
qui lotus etiam, ac toto semper erat cum spiritu. His lamen omnibus prætermissem, seu potius breviter
in unum collectis, duas tantum nunc illius virtutes persequear: sapientiam scilicet et fortitu-
dinem, et de sapientia quidem prius disseremus.

Φησὶ που βαθύτερον, ἢ σαφέστερον. Al κεῖτρές μου
ἐκποίησαρ δργαρι, δάκτυλοι μου ἡρμοσαρ ψαλ-

A

PROCEMUM.

Cujus quidem libri auctor (ut plane quod sum-
mum est dicam) et Dei filius fuit (Prolegam enim,
inquit Dominus, civitatem hanc propter me, et pro-
pter David filium meum¹) et pater Iesu. Liber enim,
inquit, generationis Iesu Christi filii David², cœ-
tera vero (ut paucis complectar) qui post Abram
solus fuit gentium pater, qui noster Orpheus, qui pri-
mus elegans conscriptor virtutum, et primus trium
personarum uniusque Divinitatis prece: qui pa-
stor una, et invictissimus miles, propheta et rex:
qui et primi regis cor, lingua fuit et calamus: cui
a Deo testimonium est praestitum: quique omnes
eas sibi paravit virtutes, quaecunque hominem
fuerint Deum, et homini ascribi possunt. Hic
Jesse quidem filius, et fratrum junior, exillis aspectu
corporis, animo formosissimus: omnium prophetarum,
imperatorum, legislatorum, regum fuit
excellentissimus: et innumeris, præ ceteris omnibus
charismatum donis referens: millesimus
quidem spiritu, et natura etiam modestissimus:
virili prædictus mente, et corpore etiam robustissi-
mus: principem una atque aequalem omnibus se
præhebat: magnanimus simul et comis: simpli-
cissimus pariter ac prudentissimus: moribus
dulcis, et acer sermone: intellectu multus, et di-
vino numine plane affatus; dum in eorum que
sunt, seu potius in ejus qui vere est contemplatione
versatur, a seipso edocitus, et doctus a Deo:
qui lotus etiam, ac toto semper erat cum spiritu. His lamen omnibus prætermissem, seu potius breviter
in unum collectis, duas tantum nunc illius virtutes persequear: sapientiam scilicet et fortitu-
dinem, et de sapientia quidem prius disseremus.

Ait quodam in loco profundius, quam clari-
rus: Manus meæ fecerunt organum: et digitis

¹ IV Reg. xix, 34. ² Matth. i, 1.

PATRO. GR. CXXVIII.

mei concinnarerunt psalterium. Sapientia enim nihil aliud est, quam harmonia quædam, et concinnitas dictorum ac factorum. Præterea inter rationales scientias, musicæ optima est, et summa sapientiae pars: quæ scipsum una, et omnes philosophiaz partes, atque ornamenta et sibi ipsi, et aliis mutuo per se accommodat et coaptat: symphonique et concentus quidam cæteris omnibus est, et proportion. Qui igitur hanc musicen confessus fuerit suisse in David, universas ei etiam, rerum omnium scientias brevi ascribet. Observandum vero est, qua ratione beatus David, organo quidem manus et faciendi virtutem simpliciter ascripsit: psalterio vero digitos, concinnitateque atque harmoniam. Quia scilicet organum simplicius instrumentum est ac magis vulgare: psalterium vero et ad sublimiorem scientiam pertinet, et arte indiget diligentiori. Juxta anagogon: Manus accipiuntur, pro virtute factiva, quæ vitam ac conversationem nostram, quasi organum, sibi ipsi consonam ac bene dispositam reddat; digitii vero, considerationes ac contemplationes sublimiores intelligendæ sunt: quæ intellectuale rationis judicium, quasi psalterium quoddam concinnant: ita ut superne inspiretur pulseturque, et ab alio majori moveatur. Item alibi in Psalmis ait: *Inculta et occulta sapientiae tuæ manifestasti mihi* ⁴. O admirandum Dei opus! neque enim solam visibilium cognitionem, sed etiam arcanorum Dei scientiam edocuit est: quod scilicet unitas sit, et trinitas, et quæcunque in loco dixit: *Super omnes docuisti me mandatum tuum* ⁵: de eo loquens mandato quod ad actiones pertinet, in quo virtutis genere pariter primatum obtinuit.

- Atque hæc quidem de sapientia. De fortitudine vero idem ipse narrat dicens: *Exi obviam Philistæo, et maledixit mihi in idolis suis, ego autem exerto ejus gladio, decollavi eum, et absitli opprobrium a filiis Israel* ⁶. Tu modo considera hic non fortitudinem tantum, sed et multo magis animi moderationem. Quippe cum multa et magna tunc recensere posset: inimicorum scilicet copias, audaciam, arma, bellicas artes, et studia: ipsius etiam gigaantis, aut potius elephantis illius arrogantiæ, peritiam, vires, magnitudinem, Judæorum præterea timorem, sollicitudinem, ipsiusque Saul regis anxietatem: et quomodo ob unicum etiam Philistæum omnes erant perterriti: dux, milites, juvenes, senes: quomodo ipse David adolescens erat et pusillus, inermis, belli ignarus: et tamen ausus sit adversus Barbarum illum decertare: unde dejecta tanta illa turri ac tali sera, facilem regi victoriam præstilis: quippe qui illius capite a reliquo corpore avulso, atque hoc ipsiusmet gigantis gladio, timorem omnem dissolvit: cædes antea fieri solitas repressit: exercitum, du-

A τίμιοι. Σοφία γάρ ούδεν ἔσερον, ή ἀρμονία λόγων καὶ πραγμάτων. "Ἄλλως τε κάνεις λογικαῖς ἐπισήμαις ἀρμονική τὸ κάλλος τὸν τε καὶ χορυφαιότατον τῆς φιλοσοφίας, αὐτὴ τε ἑσυτήν καὶ πάνθ' ὅμου τὰ τῆς φιλοσοφίας μέρη καὶ κάλλη, καὶ ἑσυτή καὶ ἀλλήλοις δὲ ἑαυτῆς ἀρμόδουσα, συμφωνία τις οὖσα πᾶσιν, ή ἀναλογία. Ὁ γοῦν ταύτην ἔχειν ὅμολογησας, πᾶσαν ἐν βραχεῖ τὴν θεωρίαν αὐτῷ τῶν διντῶν προσεμπτύρησε. Παρατηρητέον δὲ, πῶς τῷ μὲν ὁργάνῳ τὰς χειρας καὶ ποιητικὴν δύναμιν ἀνέθηκε, τῷ δὲ φιλτηρὶ τοὺς δακτύλους καὶ τὴν ἀρμονικὴν ἐκεῖνο μὲν γάρ, ἀπλούστερον καὶ κοινότερον τοῦτο δὲ, τῶν ἐπιστημονικῶν τε καὶ λεπτοτέρων, καὶ ἀκριβεστέρας δεδμένον ἐπιτεχνήσεως. Ἀναγωγικῶς δὲ, χειρας μὲν οἰητέον τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν ὕστερον δργανον ἀποτελούσαν τὸν βίον ἐμμελῆ καὶ σύμφωνον ἑαυτῇ· δακτύλους δὲ, τοὺς θεωρητικωτάτους λογισμοὺς, οἷα φιλτηρίον ἀρμόδοντας, τὸ νοερὸν τοῦ λόγου φιλτήριον, ὡς ἐμπνεύσθαι καὶ ἄνωθεν, ή κρούεσθαι, καὶ δι' ἑτέρου μείζονος ἀνακρούεσθαι. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ λέγει τῶν φιλμῶν· Τὰ δόηλα καὶ τὰ κρύψια τῆς σοφίας σου ἐθήλωσάς μοι. Οὐαὶ τῆς μεγαληγορίας! οὐ μόνον γάρ τῶν φαινομένων τὴν γνῶσιν, ἀλλ καὶ τῶν ἀποδρήτων ἐμυῆθη τὴν σύνεσιν, οἷον, δις τριάς καὶ μονάς, καὶ περὶ τῆς ἀνανθρωπήσεως. Καὶ πάλιν· Υπέρ πάγτας ἀσφύσας με τὴν ἐπολιτήριον, περὶ τῆς πρακτικῆς φάσκων, καθ' ἥν αὐτος ἐπρώτευεν.

B 'Αλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῆς σοφίας· τὰ δὲ περὶ τῆς ἀνδρίας αὐτὸς πάλιν ἐκδιηγεῖται· φησι γάρ· 'Εξῆλθορ εἰς συνάρτησιν τῷ ἀλλοφύλῳ, καὶ ἐπικατηράστατο μέρη ἐν τοῖς εἰδωλοῖς αὐτοῦ· ἔτω δὲ σπασμένος τὴν μάχαιραν, ἀπεκεράσισα αὐτὸν, καὶ ἡραὶ δρειδος δὲ εἰνὼν Ἱεραπήλ. 'Ορα μή τὴν ἀνδρίαν μόνον, ἀλλὰ πολὺν πρώτον τὴν ἐπιείκειαν· πολλὰ γάρ καὶ μεγάλα λέγειν αὐτίκα, (1) τῶν μὲν πολεμίων τὰ πλήθη, τὰ θράση, τὰ ὅπλα, τὰς πολεμικὰς τάχης καὶ μελέτας, αὐτοῦ τοῦ γίγαντος η ἐλέφαντος ἐκείνου τὴν ἀλαζονελαν, τὴν ἐμπειρίαν, τὴν ἰσχὺν, τὸ μέγεθος, τῶν ἰουδαίων τὴν δειλίαν, τὴν ἀγωνίαν, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τὴν ἀπορίαν, καὶ πῶς ἐπεφίκεσαν πάντες καὶ στρατηγοί, καὶ στρατιῶται, καὶ νέοι, καὶ παιδισκοί, τὸν ἀλλόφυλον, καὶ πῶς νεώτατος αὐτὸς ὁν, καὶ βραχὺς, καὶ ἀσπλος, καὶ πολέμων ἀπειρος, κατεθάρρησε τοῦ βαρδάρου, οἷα νεκρῷ τῷ τοσούτῳ πύργῳ, καὶ τοιούτῳ θηρὶ χρησάμενος, κατηγωνίσατο ἥξον, καὶ τῇ ἐκείνου μαχαίρῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος ἀγέλων, ἐλυσεν τὸν φόδον, ἐστησε τὸν φόνον, ἐσωσε τὸ στρατόπεδον, καὶ τὸν ἡγεμόνα, καὶ προγόνων τάφους, καὶ νόμους

⁴ Psal. L, 8. ⁵ Psal. cxviii, 66. ⁶ I Reg. xvii, 43.

Variæ lectiones.

(1) Desideratur τέλον vel δυνάμενος, vel certe subauditur.

πατρόυσι, καὶ εἰρὴ, καὶ γονεῖς, καὶ σύμπαντα Α γένη, καὶ ἡλικίας δὲ τούτων μὲν οὐδὲν ἐμεγάλαύχησεν, ἐπιεικέστατα δὲ πάνυ διεξῆθε τὸ πρὸς τὸν Γολιάθ μονομάχιον.

'Ἄλλ' οὖτος δ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος, ἵνα μὴ ἔκαστον διατρίβω λόγον, ἐξευτελήσεται μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὴν ἀρχῆν. . . . αινομένῳ προσέχοντος, ἀποδάλλεται δ' εἰς ποιμένας, καὶ (2) τούτων τοῖς ἐν τοῖς λοχευομένοις διπισθεν. Καὶ δὲ μὲν πατήρ ὁσπερ. . . . ίθει κάτωθεν, δὲ θεὸς ἀνωθεν υἱοθέτει, καθάπερ βασιλικὸν παῖδα τὴν βασιλικήν, εἴτ' οὖν ποιμαντικὴν ἐπιστήμην πρῶτον ἐν τοῖς ἀλόγοις ἐκμελετῶν παρεσκεύασεν, ἐπιχρυσιν, πολεμῖν, κινδυνεύειν τῆς ποιμνῆς, παρατάττεσθαι πρὸς θῆρας, πρὸς ἥπατάς, πρὸς κλέπτας, πρὸς λιμὸν, πρὸς κρυμὸν, πρὸς φλόγα, προτιγεῖσθαι, παρακαλεῖν πρὸς νομάς, πρὸς σκιάς, εἰς κρήνας, εἰς ποταμοὺς, (3) ἀνακομεῖσθαι, συνάγειν, τῇ βασιληρῷ, τῇ φωνῇ, τῇ φθῷ, τῇ σύριγῃ, τέρπειν, φοβεῖν, διαιτᾶν, φαρμακεύειν, ὡν ἀπάντων τέλος, μὴ πιστάτων μόνον ἀποδεῖξαι τὸ ποιμνιον, ἀλλὰ καὶ σωρφρονέστερον καὶ εὐπαιδευτότερον. 'Άλλὰ τὶ δεὶ μηκύνειν; 'Ἐρχεται μετ' ὀλίγον δὲ χριστῆς, ἐπιζητεῖται δὲ δὲ χριστῆναι μέλλων ἐξέρχεται δὲ δὲ χορὸς τῶν παιδῶν, δὲ πολὺς ἐκεῖνος, δὲ καλὸς καὶ λαμπρὸς, ἐπιτίθεται τὸ κέρας, ὑπερτίθεται δὲ θεός· ἀποδοκιμάζει τούτους, ὕσπερ δὴ δὲ πατήρ τὸν Δαβὶδ. 'Αναγκάζεται παραγγεῖν αὐτὸς δὲ ἔκουσθενῶν τὸν ἔκουσθενούμενον παράγεται, χρίεται καὶ διμφα, βασιλείαν καὶ προφητείαν· τῷ γάρ κέρατι καὶ τῷ πνεύματι. Σύμβολα καὶ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ χρισθέντος ὑστερον εἰς βασιλέα τε καὶ θεόν. Τί γοῦν τὸ μετά τούτο; Πόλεμος ἀλλοφύλων ἐψίσταται πολὺ; καὶ διαχος καὶ ἀμήχανος· ἐπὶ ἔρου δὲ τῷ βραστεῖ καὶ τῷ έθνει παντὶ τὰ πράγματα. Παρίσταται δὲ δὲ ρύτης, δὲ προφήτης δύρου καὶ στρατιώτης καὶ βασιλεύς. 'ἔκουσθενεται πάλιν, ἀποδάλλεται πάλιν· ὑπερβάλλει πάλιν τοὺς διδελφούς, τῇ κάκροθυμῷ· τὸν Σαούλ, τῇ ἀπολογίᾳ· τὸν Γολιάθ, τῇ ἀνδρίᾳ· πάντας ἄμα, καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν τῇ ὑπερψυχῇ γιγαντομαχῷ· σῶσει πάντας εἰς φανεῖς δὲ πάντων, καὶ ἀντὶ πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας. Εἴτα τι; Συμβασιλεύει, συνεκστρατεύει, συγκατορθοῖ· μᾶλλον δὲ, κατορθοῖ τὰ λείποντα· νικᾷ τοὺς μὲν ἔξι πολεμίους D τοῖς ὅπλοις· τὸν ἔνδον δὲ, τὸ πνεῦμα δηλαδὴ τοῦ Σαούλ, τῇ μελψίᾳ τε καὶ τῷ πνεύματι· στεφανοῦται καὶ εὐφημίεται πχρὰ πάντων, καὶ ὑπὲρ πάντας· φθῇ γίνεται καὶ ταῖς γυναικίν· 'Ἐπάταξε Σαούλ δὲ χειλίδοι, καὶ Δαβὶδ ἐν μυριόσι. Φθονεῖται πάλιν, διώκεται, φεύγει, κρύπτεται, κυκλοῦται, κυκλοὶ τὸν κυκλώσαντα, καὶ οὐκ ἀρπάζει τὸν καιρὸν, οὐ λαμβάνει τοῦ πολέμου λύσιν, οὐκ ἀμύνεται τὸν ἐχθρὸν, δημύνει τούτῳ, φεύγων, οὐ μὴ τι πάθοι μᾶλλον,

* I Reg. xviii, 7.

Variæ lectiones.

(2) Adde πρόδατα καὶ ut et sensus postulat, et Latinus legit interpres.

(3) Ἰωας, ἀνακομίζεσθαι.

A cem, patriam, majorum sepultra, leges patrias, templa, parentes ipsos, et omnem denique statu servavit: ipse tamen in his nihil gloriatus est, sed singulare certamen, quod sibi fuit cum ipso Goliath, tantum modestissime narravit.

B Verumtamen hic noster tantus ac talis David, ne omnia per singula persequar, negligitur a patre (qui initio exteriora tantum spectabat) et ad greges mittitur et ad armenta: quinimo horum etiam foetas oves sequebatur. Et pater quidem in terra eum abjiciebat, Deus vero desuper adoptabat, eumque veluti regium puerum, regali, hoc est pastorali scientia primum vacare, inter irrationalia præparavit: vigilare scilicet, certare pro grege, periculis se opponere, contendere adversus feras, latrones, fures, famem, frigora, flammam: praesire etiam et advocare ad pasca, ad umbras, ad fontes, ad flumina: revocare item, et in unum adducere, virga, voce, cantu et fistula, delectare etiam ac perterritare: vivendi normam præbere, et mederi, quorum omnium is est finis, ut non pinguem modo, sed ut moderatissimum etiam, et castigatissimum gregem ostenderet. Sed quid pluribus opus est? Venit paulo post unctor: ungendus perquiritur. Procedit copiosus ille, pulcher, et clarus filiorum chorus: imponitur cornu, superponitur Deus: et quemadmodum antea pater ipsum David, sic et Deus omnes alios reprobavit. Cogitum pater qui neglexerat, neglectum a lducere: adducitur itaque, et ungitur ad utrumque: ad regnum nimirum, et ad prophetiam: cornu siquidem, et spiritu. Figura erant hæc Salvatoris nostri Iesu Christi, qui in regem ungendus erat, et in Deum. Quid igitur post hæc? bellum adest a Philistais, bellum, inquam, grande: quinimo immensum et insuperabile. Omnia tam regis, quam universæ gentis negotia in summo erant discrimine: ipse autem liberator advenit propheta, miles, pariter et rex. Negligitur rursus atque abjicitur: et rursus ipse, patientia sua fratres, responso Saul, fortitudine Goliath, et omnes insuper, qui tunc temporis, et antea ac postmodum fuerunt, immensa hac gigantea pugna superavit unusque pro omnibus, contra omnes, servavit omnes. Sed quid deinceps? Simul regnat, simul exercitum ducit, simul dirigit atque administrat; imo vero quæ reliqua sunt, ipse unus moderatur, et exteris quidem inimicos, armis, suos vero, hoc est ipsius Saul malignos spiritus, melodia simul, ac spiritu, superat. Coronatur itaque et laudatur ab omnibus, et supra omnes, in cantumque ipsis etiam effectus est mulieribus: Percussit Saul mille, et David decem millia*. Invidetur rursus, persecutionem patitur, fugit, occultatur, circumdatatur,

et ipse circumdantem circumdat, nec tamen occasionem arripit, nec belli solutionem attendit, non ulciscitur inimicum : quinimo illum adjuvat su-giens ac timens, non ut ipse male quidam patetur, sed potius, ne adversus Saulum aliquid eorum ficeret, quae sibi ab illo intentabantur. Adeo enim contraria haec una temperavit, mansuetudinem scilicet et fortitudinem, ut fortitudo in eo major quam in ceteris : et mansuetudo ipsa etiam fortitudine major conspiceretur. Quid tum ? Regnat : prophetias praedit : faretur atque attestatur Deum, et testimonium illi perhibetur a Deo, promittiturque ei, quod aeternam sedem habiturus sit, et hereditate totum orbem consecuturus : ipsaque stellas, multitudine ac pulchritudine filiorum superaturus. Deinde (o calamitatem, o celestem mutationem !) qui antea electus erat, repente efficitur adulter : qui propheta, amans : qui Deo afflatus erat, insanus : qui verax, dulosus : qui pastor, latro : qui servator, homicida. Hinc consilio mutatio et tam grandes ausus : illinc musices cessatio, et contractio spiritus : hinc et vite immutatio, et plurimorum malorum mare : hinc qui numine erat instinctus, non modo privatur inspiratione illa superna : sed et qui pater erat, orbatur liberis. Et filiorum, alii quidem scelesti et sororum corruptores : alii his etiam scelestiores, fratricidæ scilicet ac parricidæ sunt : et qui rex erat, errabundus fit : qui pugnator optimus, fugitivus : qui pastor, montivagus. Omnis denique præ-clara illa domus, ac sedes, in terram collabitur. Hinc etiam et famas, et tabescacio, et gravis peccatorum paenitentia : hinc triplex illud, et perpetuum sacrilegium : oculorum videlicet nocturni fluxus ac latices : cordis contritio et gemitus : linguæque assidue preces, et constans confessio : illa quidem vulnera, ista autem medicina, adustiones, incisiones.

Sed me interea haec narrantem, pene quod incep-
peram, fugit, orationis propositum, dum pluribus,
quaæ sece offerunt, semper delineor. Astat rursus post peccatum, propheta prophetæ, veluti medicus medico ægrotanti ac dubitanti : et quemadmodum
antea unctor astiterat, ita et nunc non modo di-
gnitatem, sed spiritum etiam ablaturus, si in ali-
quo deliquerisset, quod ad propriam sanationem
pertineret : si vulnus celasset, si reprehendi u-
glexisset. Astabat pariter, vindictæ hujus minister,
sicut antea custos et adjutor validus, ita et nunc
vindex terribilis angelus, exerto gladio : et ictum
in ferre paratissimus, nisi ille contra se suffragium
tulisset, ac propria sententia divinam solvisset
sententiam. Et hinc quidem aderant : ille judicii et
causæ consistor Nathan, et vindex angelus : illinc
autem ipse judex David, personarum non accep-
tor, et qui adversus se tulit sententiam, qua jacu-
lum citius evulsi, quam suscepisset : et Deus
pariter : qui cicatricem vulneri non tantum indu-
xit, sed ipsum etiam vulnus prorsus delevit :
neque enim tantummodo perperit : sed et abstu-
lit peccatum. Rursus itaque divina gratia et rursus spiritus : rursus soni ac cantus : rursus supra omnes potestas : rursus promissa et pacta, tam de ejus adoptione, quam quod de ejus etiam stirpe
nasci deberet Deus.

A ἀλλὰ μή τι δράσοι φοβούμενος τῶν ὄντων ἐφοδεῖτο παθεῖν. Τοσοῦτον ἐκέρασε τάνατία, πραστητα καὶ τὴν ἀνδρίαν, ως εἶναι τὴν μὲν ἀνδρίαν αὐτοῦ μείζονα τῶν ἐν ἀλλοις· αὐτῆς δέ γε ταύτης αὐθίς τὴν ἐπιείκειαν. Τί ἔτι; Βασιλεύει, προφητεύει, μαρτυρεῖ Θεὸν, μαρτυρεῖται παρὰ Θεοῦ, διαμαρτύρεται τὸν θρόνον αἰώνιον ἔξειν, τὸν κόσμον κληρονομήσειν, τοὺς ἀστέρας ὑπερβάλλεσθαι τῷ πλήθει καὶ τῷ κάλ-
λει τῶν πατῶν. Εἴτα, βασανίζει τῆς συμφορᾶς! βασανίζει τῆς μετασολῆς! ὁ ἐκλεκτὸς, ἀφνω μοιχός· ὁ προ-
φήτης, ἔκφρων ὁ θεοφόρητος, ἔκμανής· ὁ ἀληθινός,
δολερός· ὁ ποιμὴν, ληστής· ὁ σωτήρ, ἀνθροφόνος.
Ἐντεῦθεν δὲ μεταδολή ἔστι τῆς γνώμης, καὶ τὰ τολ-
μήματα· ἔκειθεν δὲ ἐποχὴ τῶν κρουμάτων, καὶ τὰ
πνεύματος συστολή· ἐντεῦθεν δὲ ἐναλαγή τοῦ
βίου, καὶ τὰ τῶν κακῶν θάλασσα· ἐντεῦθεν δὲ μόνον
ὁ ἀνθρώπος, τὴν ἀνωθεν λέγω πνεῦσιν, ἀλλὰ
καὶ ὁ πατήρ, ἀπαῖς, καὶ οἱ παῖδες, οἱ μὲν μιαροὶ
καὶ ἀδελφοφθόροι· οἱ δὲ, καὶ μιαρώτεροι τούτων, καὶ
ἀδελφοκτόνοι, καὶ πατραλοῖαι· καὶ βασιλεὺς, πλανή-
της· καὶ ὁ ἀριστεὺς, φυγάς· καὶ ὁ ποιμὴν, ὀρειά-
λωτος· καὶ πᾶς ὁ λαμπρὸς οἰκος ἐκεῖνος καὶ θρόνος,
εἰς τὴν κατερράγμένος. Ἐντεῦθεν δὲ λιμός· καὶ τὴν
τῆς· καὶ δεινὸς μετάμελος τῶν πραχθέντων ἐγ-
τεῦθεν δὲ κατηγή καὶ τριπλή καὶ καθημερινὴ θυσία·
τῶν μὲν ὄφθαλμῶν οἱ νυκτερινοὶ κρουνὲι καὶ λου-
τῆρες· τῆς δὲ καρδίας ἡ συντερίδη καὶ οἱ στεναγμοί·
τῆς δὲ γλώσσης ἡ δηινεκής εὐχή καὶ ἔξομολόγησις·
ἔκεινα τὰ τραύματα, ταῦτα τὰ φάρμακα, δὲ οἱ καυ-
τῆρες, δὲ τομαῖ.

B 'Ἄλλ' δὲ μὲν καὶ μεταξὺ παρέδραμε, καὶ δὲ λόγος παρήνεγκε, τῶν κατὰ πόδας δὲ τὴν ἔχδμενος. Ἐφιστα-
ται μετὰ τὴν πτῶσιν πάλιν τῷ προφήτῃ προφήτης,
καθάπερ λατρὸς; λατρῷ νοσοῦντι καὶ ἀποροῦντι, καὶ
ἄσπερ χρίστης; τὸ πρότερον, οὐτωνῦν ἀφαρέτης δὲ
τοῦ ἀξιώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ πνεύμα-
τος, εἰ τι κακουργήσει περὶ τὴν λατρείαν, καὶ ἀπο-
κύψει τὸ τραύμα, καὶ ἀποδυσπετήσει τὸν ἐλεγχον.
Συνεφίσταται δὲ καὶ ὑπουργὸς τῆσδε τῆς ἔκδικίας,
καθάπερ τὸ πρὶν φύλαξ καὶ βοηθὸς ἰσχυρὸς, οὗτω
καὶ νῦν τιμωρὸς ἄγγελος, τὴν ἡμεραῖν καὶ κατενεγ-
κεῖν ἔτοιμος ὁν. εἰ μὴ κάκεινος καθ' ἑαυτοῦ τὴν
ψῆφον ἔκενεγκών, λύει τὴν ἀπόφασιν ἀποφάσει.
Ἐντεῦθεν δὲ ὑποκριτὴς τῆς δικῆς, καὶ δὲ ἔκδικητὴς
ἄγγελος· ἔκειθεν δὲ ἀπροσωπίητος δικαστὴς, καὶ
καθ' ἑαυτοῦ τὴν γνώμην ἔκφέρων, καὶ συντομώτερον
ἔξειλων τὸ βέλος, ἥπερ ἐδέξατο, καὶ δὲ θεός οὐ συνου-
λῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξαλείφων τὸ τραύμα. Μή γάρ
συγχωρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφαιρῶν τὸ ἀμάρτημα.
Πάλιν τὸ χάρισμα, πάλιν τὸ πνεῦμα, πάλιν τὰ κρου-
μάτα, πάλιν τὸ κατὰ πάντων κράτος, καὶ αἱ συν-
θῆκαι, καὶ τῆς υἱοθεσίας, καὶ τῆς θεοπατορίας.

C 'Ἄλλ' δὲ μεταξὺ παρέδραμε, καὶ δὲ λόγος παρήνεγκε, τῶν κατὰ πόδας δὲ τὴν ἔχδμενος. Ἐφιστα-
ται μετὰ τὴν πτῶσιν πάλιν τῷ προφήτῃ προφήτης,
καθάπερ λατρὸς; λατρῷ νοσοῦντι καὶ ἀποροῦντι, καὶ
ἄσπερ χρίστης; τὸ πρότερον, οὐτωνῦν ἀφαρέτης δὲ
τοῦ ἀξιώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ πνεύμα-
τος, εἰ τι κακουργήσει περὶ τὴν λατρείαν, καὶ ἀπο-
κύψει τὸ τραύμα, καὶ ἀποδυσπετήσει τὸν ἐλεγχον.
Συνεφίσταται δὲ καὶ ὑπουργὸς τῆσδε τῆς ἔκδικίας,
καθάπερ τὸ πρὶν φύλαξ καὶ βοηθὸς ἰσχυρὸς, οὗτω
καὶ νῦν τιμωρὸς ἄγγελος, τὴν ἡμεραῖν καὶ κατενεγ-
κεῖν ἔτοιμος ὁν. εἰ μὴ κάκεινος καθ' ἑαυτοῦ τὴν
ψῆφον ἔκενεγκών, λύει τὴν ἀπόφασιν ἀποφάσει.
Ἐντεῦθεν δὲ ὑποκριτὴς τῆς δικῆς, καὶ δὲ ἔκδικητὴς
ἄγγελος· ἔκειθεν δὲ ἀπροσωπίητος δικαστὴς, καὶ
καθ' ἑαυτοῦ τὴν γνώμην ἔκφέρων, καὶ συντομώτερον
ἔξειλων τὸ βέλος, ἥπερ ἐδέξατο, καὶ δὲ θεός οὐ συνου-
λῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξαλείφων τὸ τραύμα. Μή γάρ
συγχωρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφαιρῶν τὸ ἀμάρτημα.
Πάλιν τὸ χάρισμα, πάλιν τὸ πνεῦμα, πάλιν τὰ κρου-
μάτα, πάλιν τὸ κατὰ πάντων κράτος, καὶ αἱ συν-
θῆκαι, καὶ τῆς υἱοθεσίας, καὶ τῆς θεοπατορίας.

Οὗτος οὖν δὲ πολλὰ μὲν παθῶν, πολλὰ δὲ κατ- A ορθίων, μυρίατ δὲ τροπάς τραπές, πᾶσαν τὴν καθ' ἑαυτὸν ἴστορίαν, καὶ τὰς περιπετείας ἐν τούτῳ παραδίδωσι τῷ συγγράμματι. Καὶ πρώτη μὲν τις ὑπόθεσις, καὶ σκοπὸς ταῦτα τὸν πονήματος· δεύτερον δὲ κεφάλαιον, ἡ τῆς ἀρχαιολογίας, οὐ τῆς Ἐβραϊκῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔτι παλαιοτέρας ἑξῆς εἰς γάρ ἐν πολλοῖς τοῖς φαλμοῖς τὴν γέννησιν, τὴν πρᾶξιν τῶν πατριαρχῶν, τὴν πλάνην, τὴν μετανάστεσιν, τὴν εἰς Αἴγυπτον κάθισθαι, τὴν δουλείαν, τὴν ἔξοδον, τὴν νομοδοτίαν, τὴν σκηνήν, τὴν ιερατείαν, τοὺς Ἀριθμοὺς, τὸ Δευτερονόμιον, τὸν Ἰησοῦν, τὴν κληροδοσίαν, τοὺς Κριτές, τὰς Βασιλεῖς, καὶ εἰς τις τούτοις ἀκόλουθον. Τρίτον, ἡ φυσιολογία περὶ οὐράνου καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν, περὶ γῆς καὶ τῶν κατὰ γῆν, περὶ ζώων, περὶ στοιχείων, καὶ ἀπλῶς περὶ τῆς θλίψης θμιούργιας. Τέταρτον, ἡ περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητεία, οἰκονομίας πάντων ἐκφαντικῶν, δοσοῦ περὶ τὴν Παρθένον, δοσοῦ περὶ τὴν σάρκαν, τὰ κατὰ τὴν δωροφορίαν, τὰ τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀποδημίας, καὶ ἐπανόδου, καὶ ἀναδέξεως, καὶ διδασκαλίας, καὶ θαυματουργίας, τὰ τῆς συναγωγῆς, τὰ τοῦ φθόνου, καὶ τῆς ἐπιβολῆς, καὶ τῆς προδοσίας, καὶ τῆς ἀπαγωγῆς, καὶ τῶν μαστίγων, καὶ τῶν ἐμπατιγμῶν, τὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ὁρυγῆς τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν, τὰ τοῦ διαιμερισμοῦ τῶν θυμάτων καὶ τοῦ κλήρου, καὶ τῆς πικρᾶς γεύσεως, καὶ τῆς ἀποπνεύσεως, καὶ ταφῆς, καὶ ἀνατάσσεως, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνδόνος, καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, καὶ τῆς κατὰ πάνεν καὶ ὑπὲράπαντων νίκης C καὶ βασιλείας. Πέμπτον, ἡ τῶν μετὰ ταῦτα προφητεία, τῶν ἑνίων ἡ κλῆσις, τῶν μαθητῶν ἡ δῆλη, τὰ θεύματα, τῆς γῆς ἡ ὑποταγὴ, τῆς Ἐκκλησίας ἡ πῆκτις καὶ ἐπίδοσις, ἡ τῶν Ῥωμαίων νίκη, τῶν Ιουδαίων ἡ αἰχμαλωσία, τὰ κατὰ τὴν δευτέραν καὶ φρικτὴν τοῦ Σωτῆρος κάθισθαι, καὶ δοσοῦ παστάσεως καὶ χρίσεως καὶ ἀνταπόδσσεως. Εξτον, ἡ θεολογία περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἄγιου Πνεύματος. Εὗδομον, δοσοῦ περὶ κορών τεισμάτων, ἀγγέλων καὶ δαιμόνων, καὶ νοῦ καὶ φυχῆς, καὶ φυσικῆς δυνάμεως καὶ κινήσεως. Οὐδούν, δοσοῦ τῆς ἡθικῆς παθαγωγίας, περὶ ἀρετῆς, περὶ κακίας, καὶ τῶν τοιούτων. Ενατον, περὶ λογισμῶν, καὶ δαιμόνων ἐπιδουλῆς, καὶ περὶ τροπῶν, περὶ θεραπείας; παθῶν, καὶ τῆς κατ' αὐτῶν πάλης καὶ στρατηγίας. Δέκατον, δὲ περὶ τῶν ἐντολῶν ἀργοῖς ἀκριβέστερός τε καὶ ὑψηλότερος, καὶ μικρὸν ἡ οὐδὲ λειπόμενος τῶν εὐ- αγγελικῶν διατάξεων.

Οὗτοι μὲν οὖν οἱ καθόλου λόγοι τῆς ὑποθέσεως τῶν φελμῶν, εἰς δέκα συναριθμαύμενοι κεφάλαια, οἷς ἡ τῶν φαλμῶν ἀπασα περιέχεται πραγματεία· Ιδικώτερος δὲ καὶ ἀλλα, οἶον δὲ δοξολογητικός, δὲ εὐχαριστήριος, δὲ εὐχτικός, ἡ προσευχτικός, δὲ παραμυθητικός, δὲ προτρεπτικός, καὶ ἐπὶ πᾶσιν δὲ μεθοδίκος. Οὐ μόνον γάρ παραγγέλλει τόδε ποιεῖν, ἢ μὴ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον ὑποτίθεις καὶ τὸν χρόνον. Καὶ δῆλως κοινὸν ἔται πᾶσιν ιατρεῖσιν ποντὸς πάθους, κα-

Hic igitur qui multa passus est, et plura etiam propria virtute administravit, atque in variis incidentibus suis mutationes omnem de se historiam, omnes vitæ suæ varietates, in hoc conscripsit volumine. Et primum quidem propositum, et primum operis scopus est, de propriis serumanis ac laboribus tractare: deinde de antiquitatibus non Iudeis modo, sed veterioribus. In multis enim psalmis edisserit generationem et gesta patriarcharum, peregrinationes, migrationes, descensum in Aegyptum, servitutem, exitum ex Aegyptio, legem latam, tabernaculum, sacerdotium, Numeros, Deuteronomium, Jesum Nave, distributionem promissa teatæ, Judices, Reges, et siquid aliud est his consequens. Tertio, naturalem rorū rationem tradit: de caelo et cœlestibus: de terra et terrestribus, de animalibus, de elementis, et generaliter de universo Dei opificio. Quarto, prophetia de cruce dispensatione in hoc opere, exteris omnibus se manifestarem ostendit: et quaecunque ad partum Virginis, ad Incarnationem, ad Magorum dona, ad fugam in Aegyptum, et ihu regressum, ad Christi doctrinam, ad miracula, et ad Synagogam pertinent: invidiae item et prodiciones, insidiæ, captura, flagella, illusiones, crux, manus ac pedum confessiones, divisa et sociatio indumentorum, avara potio, aspiratio, sepulchra, resurrectio, ascensio, sedes a dextera Patris: et supra omnia, victoria et regnum, quod in celo atque in terra sibi Christus paravit, clarissime hic conspicuntur. Quinto, prophetia earum rerum quae post predicta omnia contigerunt: gentium videlicet advocatio, discipulorum Christi gloria, miracula, prædicatio, orbis terræ subjectio, Ecclesiæ stabilitas atque incrementum, Romanorum victoria, Iudeorum captivitas, et quaecunque etiam ad secundum et horrendum Christi adventum, ad resurrectionem, ad iudicium, et ad uniuscuiusque retributionem pertinent. Sexto, theologia de Patre et Filio et Spiritu sancto. Septimo, quaecunque traduntur de intelligentiis creaturis, de angelis, dæmonibus, de intellectu et anima, et de animæ motibus et potentiis. Octavo, quae ad morum disciplinam et ad institutionem, quae ad virtutem et vicium aliaque similia pertinet. Nono, de cogitationibus, et dæmoniis insidiis et circuitionibus: de saeratione et cura passionum: de pugna et certamine adversus hujusmodi passiones. Decimo, mandatorum ratio ad hoc diligenter traditur, ut parum, aut nihil ab evangelicis præceptis abesse videatur.

Hæc igitur sunt argumenta psalmorum, redacta in decem capita quibus tota psalmorum lucubratio continetur, quanquam et alia sint magis privata, quæ in eis habeantur. Sunt namque et psalmi qui laudem et gloriam Dei canunt, qui gratias agunt qui orationes fundunt et vota. Sunt et consolatori et exhortationes. Ad hæc omnia, sunt et qui viam ad virtutem tradunt: quiisque non tantum admittunt hoc facere, aut illud evitare, sed et modum

docent et tempus. In summa hic liber eummine est quoddam medicinæ promptuarium, et passionum omnium certissimum remedium: illiusque verba (quod etiam valde admirandum est, et hujus operis proprium) omnibus congruunt atque aptantur hominibus. Nulla est igitur inter homines actio, nulla ratio, nulla affectio, nulla cogitatio, cuius medicinam hic invenire non possis: cumulus enim et acervus quidam rerum est, omni plenus vita conversatione, omni contemplatione: ac veluti penu quoddam doctrinæ publicum, unicuique apta et convenientia distribuit. Nam et antiqua purgat vulnera, et nuper illatis celerem liberationem præstat. Insuper quod integrum est, sanum sincerumque conservat: multitudinem vero ipsam prorsus allicit ac suadet suavi quadam cum delectatione et honesta voluptate: adeo ut per blandam et lenem illam vocem, utilitatem et commodum latenter etiam reportemus, juxta prudentum medicorum præcepta, qui, in auctoribus pharmacie, poculum inungi jubent melle: ita et nos, appartere quidem dulce ac suave melos canimus: re ipsa vero animas erudimus, et divinorum eloquiorum memoriam indelebilem conservamus.

Psalmus sermo et conversatio est cum Deo, angelorum affectio, alacer animæ ordo ac status, diurni laboris quies, nocturni timoris propulsatio, juvenum et nuper introductorum regula, proficientium adjumentum, perfectorum solidatio, clypeus insuperabilis, ornamentum decentissimum, regibus, privatis, principibus, populis, militibus et belli ignaris, sapientibus et rudibus, monachis et civibus, sacerdotibus et plebeibus, habitatoribus continentis atque insulanis, agricolis, nautis, artificibus et artium ignaris, viris, mulleribus, senibus, adolescentibus: omni denique naturæ, aetati, fortunæ, proposito, et communiter et privatum et semper, tam domi quam in foro, in ecclesiis, in agris, in solitudinibus, in itineribus et omnibus in locis: et est denique sicuti aeris spiratio, aut lucis effusio, aut usus ignis et aquæ, aut quodcumque aliud eorum quæ valde communia sunt et utilia. Quodque admiratione maxime dignum est, psalmorum cantus non interrumpit neque distrahit ad operibus: quoniam operantibus, ipsa suavitate ac melodia, austeritatem lenit laborum quorum omnium unus est finis: ut scilicet hujusmodi discipulus bonus, sapiens efficiatur, et Deus. Abunde igitur diximus quænam et quot sint hujus operis intentiones, et quanta ex his commoda consequamur, et quis finis. Restat nunc ut disseramus, an proprius sit hic liber beati David, et ab eo solo confessus [an etiam ab aliis]: quam appellationem habeat. Quid sit psalterium, quid psaltus, quid psalmus, quid psalmodus, quid diapsalma, quid canticum, quid hymnus, quid laus, quid confessio, quid oratio, quid volum, quid canticum psalmi: quid psalmus cantici: quot sint psalmi et quare tot sint, et a quoniam fuerint collecti; quot cantores,

A κτημένον φάρμακον, καὶ πάντες οἱ λόγοι πᾶσιν ἀνθρώποις ἀρόμασιν διὰ τὸν θαυμασιώτατον, καὶ τῆς βίβλου ταύτης ιδιαιτατον. Οὐκ ἔστιν οὖν ἐν ἀνθρώποις, οὐ πρᾶξις, οὐ λόγος, οὐ πάθος, οὐ διανόημα, οὐ μή τὴν Ιατρείαν εἶροι τις ἐνταῦθα συμφόρημα γάρ ἔστι: πάσης ἔμπλεον θεωρίας καὶ πολιτείας, δημόσιον ταμεῖον διδασκαλίας παρεχόμενον ἐνταῦθα τὸ πρόσφορον· τὰ τε γὰρ παλαιὰ τραύματα καθαίρει, καὶ τῷ νεοτρώτῳ ταχείαν δίδωσιν ἀπαλλαγὴν, καὶ τὸ ἀκέραιον συντηρεῖ, καὶ καθόλου πᾶν πάθος; (4) ἔξαιρεται, καὶ τοῦτο μετά τίνος ἐμμελοῦς ψυχαγωγίας καὶ σώφρονος ἡδονῆς, ἵνα τῷ προσηγένει καὶ λειψά τῆς ἀκοῆς δεληθῆταις ὑποδεξάμεθα τὴν ἐκ τῶν λόγων ὀφέλειαν, κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν Ιατρῶν, οἵτινες ἐπὶ τῶν αὐτηροτέρων φαρμάκων, μέλιτι τὴν κύλικα περιχρόουσιν. Οὕτω γοῦν τῷ μὲν δοκεῖν, μελιφοῦμεν· τῇ δὲ ἀληθεῖα, τὰς ψυχὰς παιδευόμεθα, καὶ τὴν μνήμην τῶν λόγων ἔχομεν ἀνεξάληπτον. B πρæcepta, qui, in auctoribus pharmacie, poculum incelebilem conservamus.

Ψαλμὸς, διμίτια πρὸς Θεὸν, ἀγγέλων ἐπαγωγὴ, δαιμόνων ἀπαγωγὴ, ψυχῆς ἰλαρὰ κατάστασις, τῶν τῆς ἡμέρας πόνων ἀνάκαυσις, τῶν τῆς νυκτὸς φόδων ἀλεξητήριον, εἰσαγομένων στοιχείωσις, προκοπτόντων ἀξῆσις, τελειουμένων ἔδραισις, ἐπλον ἄμαχον, κόσμος κάλλιστος, βασιλεύσιν, ἰδιώταις, ἀρχούσιν, ἀρχημένοις, στρατιώταις, ἀστρατεύοντοις, σοφοῖς, ἀμαθέσις, μονασταῖς, πολιτικοῖς, ἱερῦσι, λαϊκοῖς, ἡπειρώταις, νησιώταις, γεωργοῖς, ναυτίλοις, τεχνήταις, ἀτέχνοις, ἀνδράσι, γυναιξὶ, γέροντι, νέοις, πάσῃ φύσει καὶ τῇκά, καὶ τύχῃ, καὶ προαιρέσει, καὶ κοινῇ, καὶ ἰδίᾳ, καὶ πάντοτε, καὶ ἐν οἴκοις, καὶ ἐν ἀγοραῖ, καὶ ἐν ἐκκλησίαις, καὶ ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐν ἐρημίαις, καὶ ἐν δόσις, καὶ πανταχῇ, καθάπερ ἀέρος πνεῦσις, ἥ φωτὸς χύσις, ἥ πυρὸς χρῆσις καὶ ὑδατος, ἥ δοσ τῶν παγκοίνων τε καὶ παγκρήστων. Καὶ τὸ παραδοξώτατον, μηδὲ ἀφισταμένων τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ τοὺς καμάτους διὰ τῆς μελωδίας ἐπικουφίζουσιν· ὃν πάντων τέλος ἐν, ἀγαθὸν γενέσθαι τὸν τούτων μαθητὴν, καὶ σοφὸν, καὶ Θεόν. Τίνες μὲν οὖν οἱ σκοποὶ τῆς παρούσης βίβλου, καὶ πόσοι, καὶ τίνα τὰ χρήσιμα, καὶ ποῖον τὸ τέλος, ξινῶς εἰρήκαμεν. Λοιπὸν δὲ ἀν εἴη λέγειν, εἰ γνησία καὶ μόνου Δασιδή βίβλος, ὅποιαν τε κλῆσιν ἔχει, καὶ τί ἔστι Ψαλτήριον, καὶ τί Φαλτὸν, καὶ τί Φαλμὸς, καὶ τί Φαλμψδος, καὶ τί διάφαλμα, καὶ τί φδη, καὶ τί ὑμνος, καὶ τί ἀλνος, καὶ τί ἐξομολόγησις, καὶ τί προσευχὴ, καὶ τί εὐχὴ, καὶ τί φδη Φαλμοῦ, καὶ τί Φαλμὸς φδῆς, πόσοι Φαλμοί, καὶ διετί τοσοῦτοι, καὶ παρὰ τίνος συνελέγησαν, πόσοι ἀρχψδοι, πόσοι χροὶ, καὶ ἐκ ποίων, καὶ διετί τοσοῦτοι, καὶ ἐκ τοσούτων, τίς διαφορὰ τοῦ Φαλτῆρος πρὸς τὰ διλλα μουσικὰ δργανα, τίς ἡ τάσις τῶν Φαλμῶν, τίς ἡ ἐν πολλοῖς τῶν Φαλμῶν ἀσάφεια, πόσαι μεταβοῖαι τῆς Ἐβραϊδος; διελέκτου πρὸς τὴν Ἐβληγίδα, καὶ πορεῖ τίνων,

Variæ lectiones.

(4) Græca verba ita sonant: Uno verbo prarum affectum omnem tollit, idque suavi quadam cum de-

lectione. Saulus autem legit πλῆθος, multitudinem, minus recte.

τίνος ἔνεκεν τὸ μέλος ἐπιψενόηται, πῶς ἐν δὺν τὸ θεῖον **A** A seu canendi principes : quot chori, et ex quibus, et quare tot sint chori : et ex tot, quænam sit differentia psalterii ad alia musica instrumenta : quis psalmorum ordo : quænam sit in multis psalmis obscuritatis ratio : quot translationes sint de Hebraica lingua in Graecam : et a quibus fuerint facte : quare sit inventus cantus : quare cum diuinus Spiritus unus sit, aliquando singulari effertur sermone, et aliquando plurali. Et primo quidem de priori capite tractabimus.

Φασὶ μὴ μόνου τοῦ Δαβὶδ εἶναι τοὺς φαλμοὺς, ἀλλὰ τίνας καὶ Ἱδιθούμ, καὶ τῶν υἱῶν Κορὲ, καὶ τοῦ Ἀσάφ, καὶ Αἴθαμ, καὶ Αἴμαν τοῦ Ἰσραὴλτοῦ, ἵνα δὲ καὶ Μωϋσῆς, καὶ Σολομῶντος ἄλλους· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν ἐπιγραφῶν, συλλεγέντας εἰς ἓν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπὸ τοῦ Ἐσδρα. Πολλοὶ δὲ καὶ μόνον ἐπιγεγραμμένον ἔχουσιν Ἀλληλούια, καὶ ἄλλοι ἐπιγραφὴν μὲν τίνα φέρουσιν, ἀνώνυμοι δέ· ἔτεροι δὲ, παντάπασιν εἰσιν ἀνεπίγραψοι. Διὸ καὶ ἀπολύτως βίβλος φαλμῶν ὄντος μαστεῖ, καὶ καθὼς εὐρίσκομεν ἐν ταῖς Πράξεις τῶν ἀποστόλων, οὐκ εἰς Δαβὶδ μόνον ἀναφερομένη· καταχρηστικῶς γάρ λέγεται αὐτῇ Φαλτήριον, δτὶ φαλτήριον κυρίως ὄργανον εἶδος, Ναῦλα παρὰ Ἐβραιοῖς ὄνομαζόμενον, ἐκ τοῦ φάλλειν, ὡς εὐκτήριον ἐκ τοῦ εὑχεῖναι. Μετηνέθη καὶ ἐπὶ τὴν βίβλον ἡ κλῆσις ἄλλων, ἐκ τοῦ τηρεῖν τοὺς φαλμούς. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν, οἵτις καὶ ἐγώ συντίθεμαι, πάντας τοὺς φαλμοὺς εἶναι τοῦ Δαβὶδ· ὕστερ γάρ ὁ Μωϋσῆς ἐπιγεγραμμένος, οὐκ εἴσι Μωϋσῆς· εἰ γάρ ἦν, πρῶτος διὸ έκειτο διὰ τὴν ἀρχαιογονίαν ἐκείνου, ἢ καὶ ἐν ταῖς τοῦτοι βίβλοις ἀνέκειτο, καθάπερ αἱ φύλα αὐτοῦ, ἢ μὲν ἐν τῇ Ἑβδῷ, ἢ δὲ ἐν Ἀριθμοῖς, ἢ δὲ ἐν Δευτερονομίῳ· οὕτως οὐδὲ τὸ ἄλλα, τὰ δοκοῦντα φέρειν ἀλλοτρίαν ἐπιγραφὴν. Καὶ γάρ Σολομῶντος δύο φασίν εἶναι φαλμοὺς, οἵτινες, εἰ ἐκείνου ἤσαν, τελευταῖον δὲ ἐτετάγατο, καὶ δῆμα ἡ καὶ ἐν ταῖς Βασιλεῖαις, ἢ καὶ τοῖς Παραλειπομένοις ἐμπεριείχοντο, ἢ καὶ που δηλοῦσθαι ἐμελλον, ὡς τό· Ἡσαΐας αὐτῷ φέρει πεντακισχίλιαι, καὶ παραβολαὶ τρισχίλιαι· φαλμῶν δὲ αὐτοῦ οὐκ ἐμνημόνευσεν ἡ θεία Γραφὴ. Λοιπὸν οὖν αἱ ἐπιγραφαὶ Ἱδιθούμ, καὶ τῶν υἱῶν Κορὲ, καὶ Ἀσάφ, καὶ Αἴμαν, καὶ Αἴθαμ, παριστῶσιν, δτὶ τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ἀρχιψήλαις χειροτονηθεῖσις τῶν χορῶν, οὓς δὲ Δαβὶδ ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐτων τετεστήσατο, καὶ ἀπεκλήρωσεν εἰς τὸ ὄμνεῖν τὸν Θεὸν ἐν τοῖς διαφόροις ὄργάνοις, ὡν εἰδη σαφῶς; δὲ τελευταῖος ἀπαριθμεῖται φαλμὸς, ἰδικῶς ἔκαστον τῶν οὗτως ἐπιγεγραμμένων φαλμῶν οὗτος παρεδίδου φάλλειν, τῶν ἄλλων κοινῶς· ὑπὸ πάντων φαλλομένων· ὑφ' οὐν γοῦν ἔκαστος ἰδικῶς ἐφάλη, τούτου καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἀπηνέγκατο. Καὶ τοῦτο δὲ φανερὸν ἐξ ὧν φησιν ἡ βίβλος· τῶν Παραλειπομένων, δτὶ καὶ Ἡσαΐας τὴν φύλην ταύτην, ἐν ζειρὶ Ἀσδρα. Ἄλλα καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ λῃ̄ φαλμὸς· Εἰς τὸ τέλος γάρ, φησι, τῷ Ἱδιθούμ, φώδη τῷ Δαβὶδ· ἐποιήθη μὲν γάρ τῷ Δαβὶδ, ἀνετέθη δὲ τῷ Ἱδιθούμ εἰς τὸ φαλῆναι. Καὶ αὐθὶς δὲ μγ' φαλμὸς οὕτως ἐπιγέγραπται· Εἰς τὸ τέλος τοῦτοις Κορὲ, φαλμὸς τῷ Δαβὶδ. Καὶ πάντες δὲ οἱ φέροντες

Aiunt quidam psalmos non solius esse David, sed quosdam Idithum, alios filiorum Core, alios item Asaph, Etham et Eimam, Israelitæ: unum Moysi, et alios Salomonis: quod manifestum esse asserunt ex inscriptionibus, eosque post captivitatem dicunt ab Esdra fuisse in unum collectos. Multi etiam psalmi pro inscriptione habent tantum *Alleluia*, et alii inscriptionem sine auctore, alii etiam omni prorsus carent inscriptione. Quam ob causam, totum hoc opus, non psalmos David, sed indefinite librum Psalmorum appellari aiunt, ut in Actibus apostolorum legimus, atque indicari, quod totus psalmorum liber soli David ascribendus non sit. Nam quod Psalterium appellamus hanc psalmorum collectionem, impropte id dicimus: quia Psalterium proprie organi quoddam genus est: quod apud Hebreos dicitur *Nasla*, a psalmando sic dictum, quemadmodum oratorium ab orando: sed hujusmodi appellatio ad Psalmorum librum postmodum translata est, qui tamen vel ea etiam ratione denominationem hanc sortitus est, quia psalmos continet. Alii vero (quibus ego consentio) asserunt psalmos omnes a David fuisse compositos: et quemadmodum octagesimum octavum psalmum, qui Moysi inscribitur, dicunt Moysi non esse, quia si ejus esset, ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur, aut saltem haberetur inter libros Moysi, sicuti habentur ejus cantica, quorum unum in Exodo, alterum in Numeris, tertium in Deuteronomio reperitur; ita etiam existimandum esse asserunt de aliis psalmis, qui aliorum inscriptiones præ se ferre videbentur: [quod scilicet ab alio compositi non sint, quam a beato David.] Eadem etiam dicunt de duobus psalmis, qui Salomonis inscriptionem habent, quod scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine colligari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipomenon interseri: aut saltem alicubi de eis memoria haberi, eo modo quo cæterorum omnium ejus operum ratio habita est¹. Erant enim, inquit, illi, cantica quinque mille, parabolæ ter mille: psalmorum vero ejus, Scriptura non meminit. Cæterum inscriptiones, Idithum filiorum Core, Asaph, Eimam et Etham, hoc tantum volunt significare: quod his viris, quos beatus David elegerat ex tribu Levi, in duces ac principes chororum, quosque instituerat, ut variis organis Deum laudarent, et quorum organorum genera, aperie postremus omnium psalmus connumerat: quod his, inquam, viris unusquisque psalmorum, juxta

¹ III Reg. II, 32.

nominum inscriptionem, privatim ad psallendum sit traditus : cum alii psalmi ab universis cantoribus, atque in commune canerentur. Illi igitur psalmi, qui privatim ab aliquo eorum decantati sunt, cantoris sui inscriptionem retulerunt : quod etiam manifestius fit ex his quae in libro Paralipomenon legimus⁹. Cecinit, inquit, canticum hoc in manu Asaph. Quin etiam ab inscriptione psalmi xxxviii, quae hujusmodi est¹⁰, In finem Idithum canticum ipsi David. Compositum quippe fuit id canticum a beato David, et ab eo traditum Idithum, ut illud caneret. Psalmus etiam xliii sic inscribitur¹¹ : In finem filii Core, psalmus ipsi David. Præterea psalmi omnes, qui aliorum inscriptiones habent, non per genitivum casum, sed per dativum inscribuntur : quae res abunde indicat, psalmos quidem a beato David fuisse conscriptos, sed illis cantoribus privatim traditos ad canendum. Quod si quis contra, illud dicat : plures etiam esse psalmos, qui in inscriptione habent nomen David, in tertio casu, videlicet Psalmus ipsi David : replicabimus multos esse etiam qui per secundum casum inscripti sunt : videlicet Psalmus ipsius David : quod tamen in aliis nominibus non reperitur : ut sciamus quod ab ipso quidem David conscripti sunt, non ei dati aut oblati : hoc enim differentiam introduxit. Ille autem psalmus qui Moysi inscribitur, hujusmodi babel inscriptionem¹² : Oratio ipsi Moysi homini Dei, quae inscriptio docere videatur quod ille psalmus iis congruat, qui per divinam aquam, hoc est per salutare lavaerum baptismatis, homines Dei effecti sunt. Moyses quippe interpretatur, assumptus ex aqua. Ex aqua vero assumuntur omnes qui baptizantur. Unde etiam Dei homines merito cognominantur. Eos vero psalmos, qui Salomonis dicuntur, in Christum fuisse compositos reputamus. Salomon namque interpretatur pacificus. Verum quisnam alias tam fuit pacificus, quam Christus? qui natura ipsa pacem habet?¹³ Pacem, enim, inquit, meam dabo vobis, pacem meam reliquo vobis. De' psalmis qui sine inscriptione sunt, illud in primis sciendum est, quod multa Hebræorum exemplaria, conjunctum habent secundum psalmum cum primo : cum apud eos non sit numerus in psalmis : secundus autem, sine contradictione, conscriptus fuit a beato David. Cujus rei testes habemus apostolos, in Actibus dicentes ad Deum : Tu qui per os David pueri tui dixisti : Quare insurrexerunt gentes, etc. Unde etiam demonstratur primum psalmum pari modo ipsius esse David : quod si primum et secundum psalmum, qui carent inscriptione, dicimus esse David, consequenter alii omnes, qui sine inscriptione sunt, ejusdem erunt : sicuti inter ceteros esse scimus psalmum nouagesimum quartum, ut attestatur Apostolus in Epistola sua ad Hebreos, dicens¹⁴ : Iterum quendam determinat aitem nodis in David, dicens post tantum tempus : hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare coram vestra. Psalmum quoque qui sunt sine nomine, eidem ascribendi

⁹ Psal. xxv, 15. ¹⁰ Psal. xxxviii, 1. ¹¹ Psal. lxxiv, 1. ¹² Psal. lxxxix, 1. ¹³ Ioan. xiv, 27.

¹⁴ Act. iv, 25. ¹⁵ Hebr. iii, 8.

A διλοτρίας ἐπιγραφάς, οὐ τοῦ δεῖνος, ἀλλὰ τῷ δεῖν επιγεγράφαται, δικαιούσης σημείον ἐναργές. Ωτε τῷ Δαβὶδ ποιηθέντες, τούτοις ἰδιαίτερον πρὸς τὸ φύλακεν ἐνετέθησαν. Εἰ δὲ εἴποι τις, ὅτι καὶ μήν καὶ φαλμὸς τῷ Δαβὶδ ἐπιγέγραπται τοῖς πλειότεροι, ἔρουμεν, ὅτι καὶ πολλοὶς πάλιν, φαλμὸς τοῦ Δαβὶδ, διπέρη ἐπὶ τῶν διλων οὐχ ἐνρήσεις, ἵνα γνῶμεν, ὅτι τοῦ Δαβὶδ εἰς καὶ πεποιημένοι, οὐ δεδομένοι καὶ ἀνακείμενοι τοῦτο γάρ τὴν διαφορὰν εἰσῆγαγεν. Οὐ δὲ εἰς τὸν Μωϋσῆν ἀναφερόμενος, τοιαύτην ἔχει τὴν ἐπιγραφήν. Προσευχὴ Μωϋσῆς ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ, μονονούχῳ διδάσκουσαν, ὡς ὁ φαλμὸς οὗτος ἀρμόζει τοῖς διὰ τοῦ θείου ὑπάτοις, ἡτοι τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος, ἀνθρώποις τοῦ Θεοῦ γινομένοις. Μωϋσῆς γάρ Ληφθεὶς δὲ ὑπάτος ἐρμηνεύεται. Β Λαμβάνοντας δὲ ἐξ ὑπάτος, καὶ Θεοῦ ἀνθρώποις χρηματίζουσιν, οἱ βαπτιζόμενοι. Τοὺς δὲ τοῦ Σολομῶντος λεγομένους εἰς τὸν Χριστὸν εἰρῆσθαι φαμεν. Σολομῶν γάρ εἰρητικάτος ἐρμηνεύεται, διπέρη εἰστιν ὁ Χριστὸς, κατὰ φύσιν τὴν εἰρήνην ἔχων. Εἰρήνην γάρ, φησι, τὴν ἐμήν διδώμει ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμήν διφέρει υμῖν. Περὶ δὲ τῶν ἀνεπιγράφων, πολλὰ τῶν Ἐβραϊκῶν ἀντιγράφων συνγεγένενται οἱ ἀπόστολοι, λέγοντες πρὸς τὸν Θεόν ἐν ταῖς Πράξεις. Οὐ διὰ στόματος Δαβὶδ τοῦ παιδός σου εἰπών. Ιτά τι εἰρήνασαν θυηρη, καὶ τὰ ἔχης. Συναποδείχνυται οὖν καὶ δι πρώτος φαλμὸς τοῦ Δαβὶδ εἰναι. Εἰ δὲ καὶ δι πρώτος καὶ δι δεύτερος τῶν ἀνεπιγράφων, τοῦ Δαβὶδ, καὶ οἱ διλοι πάντες ἀνεπιγράφοι, καθὼδη δήπου καὶ δι ενενηκοστής τέταρτος, ὡς μαρτυρεῖ δι απόστολος Παύλος ἐν τῇ πρὸς Ἐβραιοὺς Ἐπιστολῇ, φάτκων. Τιτά δρίζει ημέραν σήμερον ἐπὶ Δαβὶδ, λέγων μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καθὼδη εἰρηται. Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μή σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. Καὶ οἱ ἀνώνυμοι δι Δαβὶδ εἰσιν, ὡς διδάσκει Στέφανος δι πρωτομάρτυρος ἐν ταῖς Πράξεις. Φησι γάρ πρὸς ποιδαίους. Εώς τῷρις ημέρων Δαβὶδ, δές εὑρεῖς χρίτες ἐπώκτιστον τοῦ Θεοῦ, καὶ ητίστατο εὑρεῖς σκήνημα τῷ Θεῷ Ἰακὼβ. Τούτο δὲ τὸ δρῆτὸν τοῦ φλοιού δηλοντεῖστιν, ὡς ἔστιν ἀνθυμός. Ἀλλὰ καὶ οἱ τὸ Ἀλληλούτα ἐπιγραμμένοι ἔχοντες τοῦ Δαβὶδ εἰσιν. αὐτίκα γάρ δι πρώτος αὐτῶν, δι ρῦ ἐν τοῖς Παραλειπομένοις τῷ Δαβὶδ πεποιηθεῖς γέγραπται. Δοκεῖ οὖν αἵτια τοῦ μὲν εἶναι τινας ἀνεπιγράφους, δι τοῦ δὲ ὄντος δινός Εθνους ἔκαστος τῶν τοιούτων λέγεται : τοῦ δὲ ἀνωνύμους, δι τοῦ δὲ Κύριον εἰρηται : τοῦ δὲ φέρειν Ἀλιτηλούτα, δι τοῦ πρὸς Θεόν εἰσιν εὐχαριστία καὶ ὑμνος. Καὶ περὶ μὲν τούτου τοσαῦτα καρδίας δὲ εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν διλων.

esse scimus psalmum nouagesimum quartum, ut attestatur Apostolus in Epistola sua ad Hebreos, dicens¹⁴ : Iterum quendam determinat aitem nodis in David, dicens post tantum tempus : hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare coram vestra. Psalmum quoque qui sunt sine nomine, eidem ascribendi

sunt, ut docet beatus Stephanus protomartyr in Actibus dicens ad Iudeos : ¹³ *Usque ad dies David, qui invenit gratiam eorum Deo, et petiit, ut inveniret tabernaculum Deo Jacob.* Quod dictum manifeste sumptum est ex psalmo cxxxi, qui auctoris caret nomine. Similimodo etiam psalmi, qui loco inscriptionis habent *Alleluia*, ipsius David reputandi sunt : siquidem eorum primus qui est civ, manifeste ab eo fuit compositus, ut legimus in libro Paralipomenon. Ratio autem, quare psalmorum aliqui carent inscriptione, videtur ea esse, quia non in unius tantum gentis nomine, unusquisque eorum dictus est ; quod vero sint sine nomine, ea videtur esse ratio, quia in ipsum Dominum dicti sunt : quod habent *Alleluia*, ratio est, quia gratiarum actiones et laudes in Deum continent. Verum de his hæc dicta sufficiunt : tempus est, ut de cæteris etiam tractemus.

Ψαλτὸς μὲν, ὁ ἀδόμενος Θεός· ψαλμὸς δὲ, τὸ παι-
μάτων καὶ τὸ μέδος αὐτοῦ· ψαλμὸς δὲ, ὁ παιτῆς
τούτων· ψαλτὼδος δὲ, ὁ φάλλων ταῦτα χορός· τὸ
μέντοι διάφαλμα μεταβολὴν σημαίνει νοήματος, ή
μέλους, ή ἀναβολῆν τινα χρούματος, ή τηνικάυτα
θεού Πνεύματος ἔλλαμψιν εἰς τοὺς φάλλοντας·
ἀπεγράφοντο γάρ ταῦτα πάντα διὰ τὴν ἀκρίβειαν.
Ἄλλα ψαλμὸς μὲν κυρίως, ὁ μετὰ δργανικοῦ ψαλ-
τηρίου ἐμμελῶς ἐκφανούμενος· ὡδὴ δὲ, φωνὴ τις
μουσικὴ τε καὶ ἐναρμόνιος, ἀπὸ μόνου στόματος.
Καταργηστικώτερον δὲ λέγεται κάκενος ὡδὴ, καὶ
αὐτὴ ψαλμὸς· ἀρχαιώτερον δὲ ἡ ὥδη· καὶ γάρ Μω-
σῆς ἤρξε ταῦτα, καὶ διήρκεσεν ἡνὶ Δαβὶδ. Οὗτος
δὲ πρῶτος ἤρξατο τῶν ψαλμῶν· εἰ γάρ καὶ περιηγ-
ψαλτήριον δργανον, ἀλλ' ἀτεχνον καὶ ἰδιωτικὸν, καὶ
πρὸς μόνα φάλλον τὰ ποιμνια· Δαβὶδ δὲ σφρώτερον
τοῦτο κατεσκεύασεν, ή ἤρμοσεν, καὶ τὴν χρῆσιν αὐ-
τοῦ πρὸς θεοὺς θεοὺς μετήνεγκεν. "Γύμνος δὲ, ή ἑτατα-
μένη δοξολογία· αἷνος δὲ, ὁ σύντομος ἐπαινεος· ἑξ-
ομολόγησις δὲ, ή κατ' ἐπίτασιν δοκολογία ή καλῶν ὄν-
πεποιήκαμεν, ή κακῶν ὄν δεδράκαμεν· προσευχὴ
δὲ, ή δέησις· εὐχὴ δὲ, ή ὑπάσχεται. Πάντα δὲ λέγον-
ται πρὸς Θεόν. Τί μὲν οὖν ἔστι ψαλμὸς, καὶ τί ὥδη,
πραστηκτῶς εἰρηται. Όδας δὲ ψαλμῶν ἄποληπτέον,
ὅτι προτάσσεται μὲν ἡ δὲ δργάνου μουσικὴ, ἔπειτα
δὲ ἡ διὰ στόματος φωνὴ, δευτέραν λαμβάνουσα χώ-
ρων· ψαλμοὶ δὲ ὥδῶν, δὲ τούναντίον γίνηται. Κατὰ
δὲ τοὺς νόμους τῆς ἀναγωγῆς, ψαλμὸς μὲν ἀν εἴη,
δὲ τὸ σῶμα τείνοντες, ὡς δργανικὸν ψαλτήριον,
καὶ διὰ τῶν καλῶν ἔργων ἐπαφώμενα τράπον τινὰ,
καὶ φαύοντες αὐτοῦ, πρᾶξιν ἀποτελοῦμεν ἀγαθήν τε
καὶ ἐναρμόνιον, εἰ καὶ μήτω θεωρίας ἐπέδημεν·
ὥδη δὲ, δὲ τῷ χωρὶς τοῦ πρακτικοῦ θεωροῦμεν τὰ τῆς
ἀληθείας μωσικία, γεγυμνασμένοι ἡδη τυγχάνον-
τες· ὥδη δὲ ψαλμοῦ, διατον πρασαγούστης ἀγαθῆς πρά-
ξεως, εἰς θεωρίαν κατατήσαμεν, κατὰ τὸ εἰρημέ-
νον· Ἐκεθύμησας σοφίας, διαιτήμοσος ἐπειδότας,
καὶ Κύριος χορηγήσει σοι αὐτήν. Ψαλμὸς δὲ ὥδης,
δὲ τῆς θεωρίας σαφηνίζουσης τινὰ τῶν κεκρυμμέ-
νων θικῶν, εἰς ἐργασίαν τούτων ἔρχεται. Καὶ
τάχα διὰ τοῦτο πρῶτον οἱ ψαλμοί, εἴτα αἱ ὥδαι, δὲ
χρῆ καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς λόντας, εἰς θεωρίαν ἐλ-
θεῖν. "Ἐνθεν τοι καὶ πρὸς τῷ τέλει πολλαὶ ὥδαι· καὶ
διπού ἀναβαθμὸς, οὐδαμοῦ ψαλμὸς, οὔτε μετ' ἐμπλο-
κῆς ὥδης. Ἐν γὰρ ταῖς ἀναβάσεσιν οἱ ἄγιοι πρὸς
μόνιμη τῷ θεωρεῖν εἰσιν.

Iusti : ei canticum psalmi, quando præcedentibus bonis actionibus, in contemplationem devenimus : juxta quod dicitur : *Concupisti sapientiam : serva*

¹³ Act. vii, 46

¹⁴ Eccli. 1, 33.

Psalmum etiam cantici tunc vere canimus, quando contemplatione, occulta quæ ad mores pertinent, nobis revelante, nos in eorum operationem procedimus. Hac ratione fortassis psalmi primo loco, et deinde cantica collocata sunt: cum deceat ut per actiones ad contemplationem accedamus. Multa enim cantica habentur circa finea libri, verum ubi gradus est, seu assensus, illiusquam est psalmus, neque etiam conjunctus cum cantico; sancti enim viri in ascensionibus contemplationi tantum intenti sunt.

Sunt qui Esdram, et alii qui Ezechiam dicant A psalmos in unum collegisse, qui centenario et quinquagenario numero continentur. In quo numero et quinquagenarius numerus Pentecostes dictus, atque ab Hebreis veneratus, cernitur, per hebdomadas hebdomadarum perfectus, id est septenario multiplicatus, et Trinitatis pariter contemplari potest mysterium, addita videlicet unitate propter unam quæ est in tribus personis unitatem. Cantorum quatuor erant principes, qualuor chorus præfecti, ob totidem mundi climata, ad quæ psalmorum voces perventuræ erant. Unusquisque autem chorus, ex duobus et septuaginta cantoribus constabat: ut quidam retulerunt se apud Hebreos legisse, juxta proportionem ac numerum linguarum quæ in Babylonicæ turris ædificatione confusa, seu potius divisæ fuerunt. Futurum enim erat, ut omnis lingua hujusmodi psalmos decantaret. Et alii quidem cantorum tuba, tympano, organo, cymbalis, lyra, aut cythara, dulce ac suaviter canebant: David vero regium psalterii instrumentum tenebat. Tubæ, syringæ ac fistulæ inflantur, lyra et cythara intenduntur, cymbala et tympana pulsantur, et alia quæcunque sonum potius habent quam vocem: psalterium vero, quod etiam alicubi cinyram et cytharam et lyram appellant, ad id genus instrumentorum pertinet, quæ intenduntur. Est tamen instrumentum hoc rectum, et superne causas habet unde emittat voces: ea nimirum ratione, ut addiscamus et nos, recti consistere, supernaque ac cœlestia meditari, atque ut hoc pacto efficiamur spirituale psalterium, consiliente intra nos in unum anima et corpore: ipsoque sancto Spiritu, veluti peritissimo quodam artifice, pulsante nos ac percutiente: decem vero clavi in ipsis psalterii brachio circumvoluti intendebant chordas, easque remittebant ad ipsius modulantis arbitrium ac concentum. Et dextera quidem manus plectrum tenebat, sinistra vero desuper contrectans et circumferens clavos, graveam, aut acutam, seu etiam mistam vocem reddebat. Decem præterea chordas, vocibus sibi invicem contrariis habebat, ex quo docemur, oportere nos, ex decem sibi mutuo adversantibus chordis, ex quinque corporis sensibus harmoniacum et concinnum cantum in hac vita Deo præcludere.

Psalmorum ordo ille amplius non est, qui a D principio fuit, quando fuere conscripti: nec tamen casu, aut fortuito hujusmodi ordo datum est, sed potius ex dispensatione divina, quæ consequentium temporum nullam habuit rationem. Nam quemadmodum in artibus, tam factivis quam rationalibus, alia est instrumentorum et canonum inventio et ordo, atque alius etiam eorum usus, juxta ipsa tempora nimirum aut varias rerum rationes (alius enim fortassis medicus primum

B Οι μὲν οὖν εἰπον Ἐσδραν, οἱ δὲ Ἔζεχιαν συναγαγεῖν τοὺς φαλμούς, εἰς ἀκαθόντα πεντήκοντα συαριθμουμένους. Ὁμοῦ γάρ δὲ παρ' Ἐβραιοῖς ἐνθερεῖται τιμώμενος ἀριθμὸς τῆς Πεντηκοστῆς, δὲ δέδομάδος ἐδομάδων συμπεραινόμενος, δροῦ δὲ καὶ τὸ τῆς Τριάδος συνεπιθεωρεῖται μυστήριον, τῆς μονάδος ἐκεὶ προστιθεμένης, διὰ τὴν μίαν ἐν τριστὸν προσώποις θεότητα. Τέσσαρες δὲ οἱ ἀρχιψιδοι, τεσσάρων ἡγεμονοὶ χορῶν, διὰ τὰ τοῦ κόσμου τέσσαρα κλίματα, ὃν ἀχρὶ διαδραμεῖν ἔμελλον οἱ φαλμοί. Ἐκ δύο δὲ καὶ ἐδομάδην συναγαγεῖν τοὺς φαλμούς, ὡς Ἐφασάν τινες, ἀπὸ τοῦ Ἐβραϊκοῦ ἀναλεξάμενος, κατὰ ἀναλογίαν τῶν συγχυθεισῶν, ἢ μᾶλλον διακριθεισῶν ἐν τῇ πυργοποιίᾳ γλωττῶν, διὰ τὸ μέλλεν πᾶσαν γλῶσσαν, φειν τοὺς τοιούτους φαλμούς. Καὶ οἱ μὲν διλοις σάλπιγγες καὶ τυμπάνῳ καὶ ὄργάνῳ καὶ κυμάτοις, ἢ λύρᾳ καὶ κιθάρᾳ μελῳδοῦντες ἥσαν· Διδίδ δὲ τὸ βασιλικὸν κατεῖχεν δργανον, τὸ φαλτήριον. Σάλπιγγες μὲν οὖν καὶ σύριγγες, ἐμπνευστά· λύρα δὲ καὶ κιθάρα, ἐντατά· κύμβαλα δὲ καὶ τύμπανα, κρυστά, καὶ δοσα μᾶλλον ἱχούς, ἢ φθῆγγος ἔχουσι. Φαλτήριον δὲ, δὲ καὶ ἀλλαχοῦ καλοῦσι κινύραν, καὶ κιθάραν καὶ λύραν, τῶν ἐνετῶν μὲν την. Πλήν, δρθιον, καὶ δινάθεν εἴχε τῶν φθῆγγων τὰς ἀφορμάδες, ἵνα καὶ ἡμεῖς εὐθεῖς ὅμεν, καὶ τὰ δινα μελετῶμεν, καὶ γινώμεθα φαλτήριον, συμφωνύοντων ἐν ἡμῖν ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ πλήττοντος ἡμᾶς οἴτα τεχνίτου τιθές τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Δέκα γάρ κόλασοι παρὰ τὸν πῆχυν τοῦ φαλτήρος στρεψόμενοι, ἑτεῖν τε καὶ ἔχιλων τὰς χορδὰς, πρὸς τὸ τοῦ μεταχειριζομένου βούλημα καὶ τὸν ρυθμόν. Καὶ ἡ μὲν δεξιὰ κείρεται τὸ πλήκτρον· ἢ δὲ ἀριστερά, τῶν κολάδων δινάθεν επαφωμένη καὶ περιστρέψουσα, βαρύν, ἢ δέξιν, ἢ κεκραμένην φθῆγγον εἰργάζετο. Δέκα δὲ χορδὰς ἀντιφθῆγγους ἀλλήλως εἴχε, διδάσκων, δὲ δεῖ καὶ ἡμᾶς ἐξ ἀντιφθῆγγων χορδῶν δέκα, τῶν μὲν τῆς ψυχῆς πέντε δυνάμεων, πέντε δὲ τῶν τοῦ σώματος αἰσθήσεων, ἐναρμόνιον μέλος ἀνακρούεσθαι τῷ θεῷ.

C Η δὲ τῶν φαλμῶν τάξις, οὗθ' ὡς κατ' ἀρχὰς ἐποιήθησαν, οὔτε μήν ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μᾶλλον οἰνονομική, μηδὲν τῆς χρονικῆς ἐπιστρεφομένη ἀκολουθίας· καθάπερ γάρ ἐπὶ τῶν διλλων πρακτικῶν τεχνῶν ἢ λογικῶν, ἐπέρι μὲν, ἢ τῶν ὄργάνων, ἢ τῶν κανόνων εὑρεσις καὶ τάξις· ἐπέρι δὲ, ἢ χρῆσις παρὰ τοὺς κακιούς, ἢ τὰ πράγματα· καὶ δὲ μὲν τέμνει τυχὸν πρῶτον, δὲ δὲ φαρμακεύει, δὲ χρεῖ, καὶ δὲ μὲν φοβεῖ πρότερον, δὲ δὲ παρακαλεῖ, καὶ οὐ δὲν τῷ τεχνίτῃ μέλει τῆς ἐκείνων τάξεως· ἀλλὰ

πρύτον (5) αὐτὸ δοκεῖ τὸ κατὰ χρείαν ἡ δύναμιν, δέ τάξιν διαταχον λέγομεν, πρὸς τὸ οἰκεῖον συμφέρον· οὐεώ καὶ τῷ ἡμετέρῳ τεχνίῃ, τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, μηδὲν τῆς Ιστορίας; μελήσειν, τῆς ὀφελείας τῶν ἐντυγχανόντων ἐμέλησεν, καὶ διπάς τὸ τῆς ἡμετέρας διγαλμα ψυχῆς γλυφῇ κατὰ τρόπον, καὶ πρὸς κάλλος ἀποκέσθῃ, καὶ τέλος μορφωθῇ πρὸς θεόν. Διὰ τοῦτο πρῶτο μὲν ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ τῆς ἀσεβείας; ἔμα καὶ ἀμαρτίας ἀπορρίγγυσιν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, τίνος ἐσμὲν κλήρος, καὶ τίνι προσκολληθῆναι δέον ἀποδειχνύει· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, τὴν κατὰ τῶν Θεῷ προσκολληθέντων ἐπιδουλήν τε καὶ προσδολήν προλέγει τοῦ ἀντιπάλου, καὶ καθεξῆς τὰς θεραπείας τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν, ἡ προσδολῶν ὑποτίθησιν.

et a peccatis : in secundo autem subdemonstrat cuius hæreditas simus, cuique adhærere et adjungi nos oporteat : in tertio, prædictit insidias et congressus inimici, adversus eos qui Deo conjuncti sunt : deinde sanationes et curas passionum, quæ in nobis insunt, et calamitatum, subjicit.

"Ἐστι δὲ καὶ λόγος ἔτερος, διτὶ ποτὲ τῶν Ἰουδαίων καταφρονησάντων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν πατρίων ἦῶν λαδόντων λήθην, καὶ πολὺ μάλιστα τῶν Γραφῶν παρερθύσαν αἱ βίθιοι, καὶ διεφθάρησαν. "Ὑστερὸν δὲ περὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν σπουδάσας, εἶτα Ἔσδρας, εἶτα Ἐζεκίας, καὶ οὐκ ἀθρόως, ἀλλὰ καθ' ἓν τούτους ἀναλεγόμενος, πρὸς τὸν χρόνον τῆς εὑρέσεως ἐκάστου, καὶ τὴν φαινομένην τάξιν ἐπέθηκεν· οὐ καθ' οὓς ἐλέχθησαν χρόνους, ἀλλὰ καθ' οὓς εὑρέθησαν. "Ἐστι δὲ καὶ ἀλλως εἰπεῖν, διτὶ μὴ παρὰ τοὺς χρόνους, ἀλλὰ παρὰ τὰς τιμέρας μᾶλλον, ἐν αἷς τὸ πρῶτον ἐποιήθησαν οἱ ψαλμοί, τὸ μετὰ τοῦτο συνετάγησαν. Γένοιτο δὲ ἀνούτων φανερώτερον τὸ λεγόμενον· πρῶτον Θεοῦ σύλληψις, εἶτα γέννησις, εἶτα κλῆσις καὶ περιτομὴ καὶ προσαγωγὴ πρὸς τὸν ναὸν, καὶ ὑπάντησις, μετὰ τριάκοντα χρόνους ἡ βάπτισις, ἡ φανέρωσις, ἡ διδασκαλία, τὰ θαύματα, τὰ παθήματα, καὶ πάντων Εσχατον ἡ ἀνάστασις· ἀλλ' ἡμῖν γε τούναντεον ἐπὶ τῶν ἔορτῶν ἔχει τὰ διαστήματα, πρῶτον σύλληψις, εἶτα εὐθὺς ἀνάστασις. 'Ορές δοῃ τῶν μὲν ἔορτῶν ἡ ἀπόστασις, τῶν δὲ ἡμερῶν ἡ συνάφεια; πάλιν ἀνάληψις, μεταμόρφωσις, εἰθ' ἡ γέννησις, εἶτα πάντων Εσχατον ἡ φανέρωσις. 'Ορές δοῃ τῶν πραγμάτων ἡ ἀναντίωσις; καὶ ἡ μὲν τῶν ἐν μησοῖς ἡμερῶν διεσώθη γάλης, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων αὐτῶν διεκόπη μάλιστα, καὶ γέγονος τάξις ἐν ἀταξίᾳ τις.

et deinde postrema omnium apparitio ac manifestatio dierum in mensibus servatus est, rerum diversitas Ordo quippe dierum in multis servatus est, rerum autem valde disjunctus : et factus est ordo quidam, quasi sine ordine.

'Ἀλλὰ καὶρὸς διδάξει λοιπὸν, καὶ τις ἡ ἐν πολλοῖς τῶν ψαλμῶν ἀσφέια, καὶ πόσας μεταβολαῖ, καὶ παρὰ τίνων τῆς Ἐβραΐδος διαλέκτου πρὸς τὴν Ἑλληνίδα γεγνασιν. Αἰτία τῆς ἀσφείας τῆς παλαιᾶς Γραφῆς, τὸ τε συμβολικὸν τῶν ὅσα Χριστὸν καὶ τὰ κατὰ Χριστὸν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τὰ τῆς νέας χάριτος προετύπουν, καὶ τὰ ίδιώματα τῆς Ἐβραΐδος διαλέκτου πρὸς τὴν Ἑλληνίδα. Διαφόροις γάρ κέχρηται τὸ προφετικὸν έθος εἰ καὶ σῆ ἐν πάσι· συν-

A incidit, alius pharmacum præstat et uagit : alius similiter hic primum perterret, ille consolatur : quippe cum artifici ordo curæ non sit, sed illud primum ab eo judicetur, quod vi ac virtute sua novit esse præcipuum, et vulneri cui applicatur conferre : quam rem, ordinem absque ordine solemus appellare), sic et summo huic nostro artifici sancto scilicet Spiritui, curæ fuit, non quod ad historiam, sed quod ad legentium utilitatem pertinet, atque ut hæc animæ nostræ imago, ut ita dicam, aut statua, ad mores sculperetur, ad pulchritudinem expoliretur, ac tandem formaretur in Deum. Ob hanc causam propheta, in primo quidem psalmo, ab impietate primum nos separat et a peccatis : in secundo autem subdemonstrat cuius hæreditas simus, cuique adhærere et adjungi nos oporteat : in tertio, prædictit insidias et congressus inimici, adversus eos qui Deo conjuncti sunt : deinde sanationes et curas passionum, quæ in nobis insunt, et calamitatum, subjicit.

B Est et alia præterea hujus ordinis ratio. Iudeis enim Deum olim negligentibus, omnes patrii mores prorsus pene oblivioni dati sunt, unde quam plurimi sacræ Scripturæ libri, eorum ignavia perierunt. Cumque Esdras seu Ezechias, quisquis eorum fuerit, utilitatis publicæ certe studiosus, hujusmodi psalmos, non tamen una omnes, sed singulares ac dispersos reperisset, collectos postea et in unum compositos, eo ordine quo reperti sunt, ita in publicum edidit, habita temporis ratione, non quo consecuti sunt, sed quo inventi. Illud etiam dici potest quod psalmi non iuxta tempora, sed iuxta dies, quibus primum compositi sunt, ita postea in unum ordinati fuere. Quod dicimus manifestius fiet ex his quæ subjiciam. Christi conceptione tempore primum fuit; postmodum nativitas, deinde impositio nominis et circumcisio : post hæc adductio in templum et hypantesis [hoc est obviatio, quam Latini purificationem Virginis appellant]; demum post triginta annos baptismus et manifestatio Domini : deinde doctrina, miracula, passiones, et postremo resurrectio. Verum apud nos festivitates istæ alio ordine atque alio intervallo celebrantur. Primo enim conceptionem, ac deinde statim resurrectionem celebramus. (6) Vides quanta sit temporis festivitatū distantia et dierum conjunctio. Rursus assumptio, transfiguratio, nativitas, et deinde postrema omnia apparitio ac manifestatio dierum in mensibus servatus est, rerum diversitas Ordo quidam, quasi sine ordine.

D Sed tempus est ut jam deinceps doceamus, quanam sit obscuritatis ratio, quæ in multis psalmis reperitur, et quot translationes sint, ex Hebraica lingua in Graecam, et a quibus factæ. Quod igitur tam multa in veteri Scriptura obscura inveniantur, in causa sunt figuræ, quæcumque Christum, illiusque actiones, et novam gratiam praesignabant (omnia quippe hæc quæ ad gentium vocationem pertinere videbantur, prophetæ de industria obscure

Variæ lectiones.

(5) Scribendum fortasse αὐτῷ.

(6) Graece per interrogationem efferuntur, ut et paulo post : Vides quanta, etc.

admodum retractarent : ne si invidentissima illa **A** Judeorum gens futuram primogeniti Israelis ruinam et gentium adoptionem cognovisset, sacros libros, ubi haec prædicta sunt, omnes igni tradere, atque eorum memoriam obliterare studeret, neque enim alioquin sustinuissent tanta adversus se ferri testimonia. Unde non mediocre dampnum posteris illatum fuisset, quod Dei consilium quodam in loco unus prophetarum nobis indicavit, dicens ex persona Dei ad Judæorum gentem : *Neque credidisti, neque a principio aperui tibi aures. Noreram enim quod inobediens non pareres.* Præterea obscuritatis alia etiam est ratio, idioma scilicet Hebraicæ linguæ diversum a Græca : variis enim ac multiplicibus loquendi modis prophetæ scriptum numero usi sunt, (quanquam non sic semper,) adumbrate etiam multa dixere, ob incredulitatem et duritatem auditorum : que tamen paucioribus ac sanctis viris revelata sunt, quæque a solo rerum exitu ac sine recte judicantur. Postremo etiam illa addatur ratio, quod de patria ac propria Hebraica lingua in aliam, antiqua omnia legimus translata. Omnis autem lingua in aliam conversa, ut plurimum, difficultatem atque obscuritatem generat. Translatio ista facta est tempore, quo Prolemæus Philadelphus, regnum Ægypti administrabat. Septem enim suere translationes Veteris Testamenti.

Prima a LXX viris facta, qui Hebræi erant et electi fuerunt, juxta numerum septuaginta seniorum, quos elegit Moyses. Hi igitur, commemorati regis hortatu, ad hanc provinciam designati, in unam per omnia interpretationem convenere. Secunda Aquila Sinopensis. Ille Græcus fuit; atque e Pontio, et Hierosolymis baptizatus : deinde cum offensus inimicusque effectus esset quibusdam Christianis, spretō baptismate, Judæis se adjunxit, et Scripturam transtulit sub Adriano imperatore eo, qui legram passus est CCC et XXX annis post translationem LXX. Ille itaque iratus Christianis, multa pvertit. Tertiam fecit Symmachus, patria Samaritanus : qui cum apud suos, quantum honoris optabat non assequeretur, Judæos adiit, et rursum circumcisus, in Samaritanorum offensam, sacram interpretationem est Scripturam, sub Severo imperatore. Qui etiam ut Judæis placeret, quæcumque ad Christum pertinebant, non sane transtulit : annis sex et quinquaginta post editionem Aquilæ. Quarta fuit Theodotionis Ephesii, qui cum ex Marcionis heresi esset, aliquando offensus suis cohæreticis, propriam interpretationem edidit, sub imperatore Commodo. Quinta certum non habet auctorem; inventa est autem in Hiericho, dolio operata, sub Caracalla imperatore. Sexta sine auctoris nomine reperta est Nicopoli, apud Actium, sub Alexandro Mamæa imperatore. Septima prodiit a Luciano magno eremita et martyre : qui omnibus his editionibus visus, et cum Hebraica veritate diligentissime, et magno cum labore collatis, propriam editionem, nihil mancum et nihil habentem superfluum, Christianis tradidit : que apud Nicomediam, manu ejus conscripta reperta est in turce quadam, apud Judæos calce illita, post ipsius Luciani certamen, et post persecutionem, quæ a Diocletiano et (7)

B πρώτη, ή τῶν ἐδομήκοντα, οἵτινες Ἐβραῖοι ὅντες, ἔξελέγησαν κατὰ ἀριθμὸν τῶν ὑπὸ Μωσέως ἐκλεγέντων ἐδομήκοντα πρεσβυτέρων, κατὰ παράκλησιν τοῦ δηλωθέντος βασιλέως, καὶ σύμφωνον εἰς δάπαν ἐρμηνείαν ἔξιεντο. Δευτέρα, ή τοῦ Σινουπέως Ἀκύλα. Οὗτος γάρ Ἐλλην ὃν ἐκ τῆς Ποντικῆς, ἐβαπτίσθη ἐν Ἱεροσολύμοις· είτα προσκρύπτας Χριστιανοὺς τισιν, θύετης τε τὸ βάπτισμα, καὶ συνδραμών Ιουδαίοις, ἐρμηνείαν τῆς Γραφῆς ἔξιδωκεν, ἐπὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως τοῦ λεπρωθέντας, τὴν τῶν ἐδομήκοντα, τρίακοντα καὶ τετρακοσίους ἔτεσιν ὑστερίζουσαν. Πολλὰ δὲ παρίφθειρε, Χριστιανοὶ ἐγκατῶν. Τρίτη, ή τοῦ Συμμάχου, δεινοῦ Σαμαρείτης, καὶ μή τυγχάνων δῆσης ἰδούλετο τιμῆς, πρόσεισιν Ιουδαίοις, καὶ δεύτερον περιτέμνεται, καὶ πρὸς ἀντιπάθειαν Σαμαρείτῶν, τὴν θείαν ἐρμηνεύει Γραφὴν, ἐπὶ Σεβήρου βασιλέως. "Ἄς καὶ τοὶς Ἐβραίοις χαριζόμενος, δια ἡν περὶ Χριστοῦ παρερμήνευσε, μετὰ ἐξ ἑταῖρον πεντήκοντα τῆς τοῦ Ἀκύλα ἐκδόσεως. Τετάρτη καὶ Ἐφεσίου Θεοδοτίωνος, δεινῆς αἱρέσεως Μαρκίνων ὃν, καὶ μηνίσας ποτὲ τοῖς ουνκιρευτάσις, ἰδούσιν ίδιαν ἐποιήσατο, βασιλεύοντος Κομμάδου. Ή δὲ πέμπτη ἐρμηνεία, πατέρα μὲν οὐκ ἔχει γνώριμον, εὑρέθη δ' αὖν ἐν Ἱερεῖ, πίθῳ χειρομηνῇ, Καρακάλλου βασιλεύοντος. Καὶ ἡ ἕκτη δὲ, ἀνώνυμος ούτα, τὴν εὑρεσιν διοισαν ἔσχεν ἐν Νικοπόλει, τῇ κατὰ τὸ Ἀκτιον, ἐπὶ Ἀλεξανδρου τοῦ Μαμαίου. Ἐδόμη δὲ προΐδη παρὰ Λουκιανοῦ τοῦ μεγάλου ἀσκητοῦ καὶ μάρτυρος, δεινῆς προδρήθελας ἐπιστήσας ἐκδόσεις, καὶ τοὺς Ἐβραίοις φιλοτονώτερον ἐντυχών, καὶ ἀκριβωσάμενος ἐκδοσιν ίδιοχληρον, καὶ μηδὲν ἐλλείπον τὴν περιττὸν ἔχουσαν, Χριστιανοῖς ἐποιήσατο, ήτις εὐρέθη κατὰ Νικομήδειαν, ίδιογραφος αὐτοῦ, ἐν πυργίσκῳ, παρὰ Ιουδαίοις κεχρισμένῳ κονιάματι, μετὰ τὴν ἀθλησιν αὐτοῦ, καὶ τὸν παρὰ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ διωγμὸν, Κωνστα-

¹⁷ Deut. iii, 25.

Variæ lectiones.

(7) Cod. Ven. Maximiānū, Maximiani, et recte quidem.

τίνου τοῦ Μεγάλου τὴν βασιλείαν διέποντος. Αὕτη συναρφεῖ τῇ τῶν ἐνδομήχοντα, τὰ περιεφθαρμένα τῶν ἀλλων ἀθετοῦσα.

Ἐξείνο μὲν οὖν πρόδηλον, ὅτι καθάπερ τὰ θρέμματα τοῖς αὐλήμασιν, οὗτω δὲ καὶ οἱ πολὺς ἀνθρώποις ἔγεται καὶ καλεῖται μέλεσι. Πολὺ δὲ παρ' ἡμῖν τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος, καὶ οὐκ Ἐλαττον τὸ ἀρρενον τοῦ καθεστηκότος, τὸ ἄγριον τοῦ ἡμερωτέρου, τὸ ἀπανδευτον τοῦ πεπαιδευμένου. Καὶ ἐν αὐτῷ μὲν τῷ ἔρεντι τὸ μὲν λογικὸν τῆς Ψυχῆς μέρος· τὸ δὲ διογον καὶ θηριῶδες, ὃν πάντων ἡ ἡδονὴ κρατεῖ. Διὸ γοῦ ταύτα καὶ μέλος τῶν φαλμῶν, δι' οὐ συνειλεῖται, καθέπερ διὸ περόνης, ταῖς ψυχαῖς ἡ ἀπὸ τούτων ὥφελεια, τὸ αὐτηρὸν τῶν πνευματικῶν φαρμάκων, ὃς μέλιτός τινος, συναλοιοῦντος τούτου, καὶ καταφραμακεύοντος, καὶ τοῖς ἡδεσὶ τὰ λυσιτελῆ παρατύοντος. Τὸ χαριέστερον γάρ ἡδεῖς ἐγκαταδύνει, καὶ μονιμώτερον γίνεται. Πρῶτον μὲν τοῦτο τοῦ μέλους αἴτιον. Ἐπεὶ δὲ διὸ τῆς ἀπατηλῆς ἡδονῆς ἀπόλλησι τὸν ἀνθρωπὸν δὲ ἐκθρός, πάλιν διὸ τῆς ἀτέχνου (8) ταύτης καὶ οἰκονομικῆς ἀνασώζεσθαι τούτον δὲ Θεὸς ἐπενήσεν. Αἵτιον καὶ τοῦτο δεύτερον τοῦ μελίσματος. Τὸ δὲ τρίτον, διὰ (9) καὶ ἀγάπην ἐπινεύηται καὶ δρμοῖσιν, ἀσπερ τὰς γλώσσας τῶν ἀδόντων, οὗτω καὶ τὰς γνώμας εἰς ἐν συνάγειν δυνάμενον, καὶ συναρμολογεῖν, πάσσις τε καὶ ἔκάστηη ἔκάστη καὶ πάσαις· τοι γάρ οὐτως ἔστι διαλλακτήριον, ὃς δισμα κοινὸν ἱκετήριον, ἐξ ἔκάστου καὶ πάντων ὑπὲρ ἔκάστου καὶ πάντων ἀναφερόμενον; Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, πολλὴν ἔχει τὸ μέλος δύναμιν πρὸς θεοὺς κατατακεύην, ἢ ἐπανόρθωσιν, μεταλλάξιτον καὶ φυθιμίζουν αὐτό· σωρτρονικά τε γάρ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις εἶναι (10) μέλη, καὶ τούναντίον ἐρωτικά, καὶ πολεμοποιά, καὶ εἰρηνικά, καὶ λυπηρά, καὶ χαρίεντα, καὶ ῥωνύμοντα, καὶ ἀμβλύνοντα. Φασὶν διὰ καὶ Πινθαγόρας, μειράκιον ἐκτόπως ἐρῶν, μεταστρέψας τὸν αὐλὸν, μετέστρεψε καὶ τοῦ ἐρωτος· καὶ διλο μετὰ ἔιφους δρμῶν ἔξελουσεν. Οὐ δὲ Τιμόθεος μεταξὺ τραπεζῆς· καὶ ἡδονῆς τὸν νόμον δῖσας τὸν δρυθιν, τὸν θυμὸν ἤγειρε τοῦ Μαχεδόνος, καὶ ἀρπάσαντα τὴν σκευὴν ἀναπηδῆσαι πεποίηκε. Οὔτω γοῦν ἡμῶν ἡ φύσις; οἰκεῖως ἔχει πρὸς τὰ μέλη τῶν ἄσμάτων καὶ ἡδέως, ὡς καὶ τὰ ὑπομάζια παιδία κλαυθμυριζόμενα, τούτοις καὶ μόνοις καταχοιμίζεσθαι· κατεπάθουσι γάρ ἔξματα παιδικά τούτοις αἱ τίτθαι, καὶ δι' αὐτῶν καταχοιμίζουσι τὰ βλέφαρα. Καὶ δδοιπόρο: δὲ, πολλάκις κατὰ μεσημβρίαν ἐλαύνοντες, ἔσμασι παραμυθοῦνται τὴν ἐν τῆς ὁδοιπορίας ταλαιπωρίαν. Καὶ χειροτέχναι πάντες ἐργαζόμενοι ἔδουσιν, ὡς τῆς Ψυχῆς τῷ μέλει κυκλουμένης, καὶ ῥέον φερούσης τὰ δχληρὰ καὶ ἐπίκονα. Καὶ τοι δεὶ λέγειν περὶ τῶν λογικῶν; δοποὶ γε καὶ ἵπποι σάλπιγγος μὲν ἀκούοντες, πρὸς πόλεμον εὐτρεπίζονται· θρέμματα δὲ ταῖς σύριγξιν ἐπονται, καὶ τόγε πλέον τέρπονται, καὶ

A Maximo facta est, sub magno imperatore Constantino. Nec cum LXX Interpretum editione consentit, et quae ab aliis depravata fuerant, reprobavit.

B Illud autem omnibus manifestum est, quod quemadmodum greges fistula, sic etiam multi hominum aguntur et mulcentur corminibus: inter homines autem multo magis femina quam vir; nec minus etiam is qui immaturus est zelatis, quam qui senio consecutus; aut qui serior est, quam qui minor; aut docto indectior: et in ipso quidem homine alia est rationalis animæ pars et alia irrationalis ac ferua, quas omnes tamen voluptas vincit ac superat. Hæc igitur de causa psalmorum cantus introductus est, per quem utilitas, quæ ab ipsis psalmis provenit, humanis animis veluti per fibulam quamdam adnectitur et conjungitur: ipso scilicet cantu, quasi melle quodam, alterante ac moderante spiritualis medicinae austernitatem, et utilia dulcibus condiente. Nam quod gratum est, id jucundius recipitur et constantius retinetur. Hæc est igitur prima cantus ratio. Secunda vero illa est: quia inani ac falsa voluptate, dæmon hominem perdidera, cogitavit Deus per eamdem, artificiose dispositam, illum rursus salvare. Tertio, cantus ad mutuali concordiam et dilectionem inventus est: utpote qui possit, ut canentium voces, ita et eorum animos, in unum componere. Quid enim est quod ita inimicitias generet, ut cantus amicitiam et amorem conciliat? ille videlicet cantus, qui a singulis atque ab omnibus, pro singulis et pro omnibus communiter offertur Deo. [Aut quisnam adeo est immitis et ferox, qui illum possit inimicumducere, quem sciatur Deum pro se placasse?] Multam præterea vim harmonia habet et cantus, ut possint et bonos mores parare, et labantes, aut perditos dirigere, atque in melius componere. Legimus etiam apud antiquos auctores, varia suisse cantuum genera, ita ut alii casti essent et temperati, alii amatorii, alii etiam bellici, sic et pacifci et mœsti ac lugubres: alii denique robur, et alii hebetudinem præstantes. Aliunt enim Pythagoram, adolescentis immodice amantis, mutatis tibi modis, amorem simul mutasse, et alium gladio insilientem pari modo molliisse ac compescuisse: et Timotheum in coena, atque inter voluptates, dum cantum quemadmodum caneret, qui Orthius dicebatur, animum ferunt Macedonis excitasse atque effecisse, ut, arrepta armatura, protinus exsiliret. Adeo enim humana natura cantibus familiaris est, eisque delectatur, ut vagientes etiam infantes his solis compescantur. Canunt quippe illis nutrices pueriles nänias, quibus eorum oculi sapiuntur. Viatores præterea, sæpius de media die fatigati,

Variæ lectiones.

(8) Ισ. ἐντέχουν, ut et Latinus legit interpres.
(9) Ισ. δια, explosio καὶ.

(10) Desideratur, vel certe subauditur verbum, quo inlinitus εἶναι regatur.

ttineris laborem, cantu ac carmine consolantur. A Omnes etiam artifices operando cantant, quasi operantis animus carmine mulcetur, et canendo facilius molestias omnes perferat ac labores. Sed quando irrationalia ipsa, equi nimirum, tuba ad prælium parentur, et oves fistulam sequantur, ac tunc magis gaudeant et pinguescant? et seris multis cantus et carmina, solatio sint, multis ea sint pro plagis, aut laqueis? ipse siquidem unicornis pulchritudine ac cantu superatur.

Verum ii qui divina doctius ac sublimius interpretati sunt, aiunt per cantum organicum concinnitatem animæ significari. Animæ autem concinnitas est consonantia quedam et concentus illarum partium et potentiarum quæ intra animam sunt: de qua latius dicemus. Consonantia enim est harmonia rerum differentium quidem per se, sed in unam postea consentientium et convenientium melodiam. Hoc autem videre licebit, quando præcipue consonantiarum rationes, interioribus animæ partibus congruerint: et aliud quidem in primo sit ordine, et tantummodo imperet, nunquam serviat (rationalem partem dico), aliud autem (pars scilicet irascibilis) medium locum habeat, et regatur a priuino, ipsum autem posteriori imperet: quod vero extrenum tenet locum, pars sit concupiscibilis, quæ tantum pareat, nunquam imperet. Tunc si quidem animæ consonantia inventri poterit (rationale dico partis ad irascibilem), ut ejus chordæ, quæ Hypatæ dicitur, ad Mesen. Hanc enim supremam et gravissimam vocem appellant, quæ servat consonantiam diatessaron; similiter et irascibilis ad concupiscibilem, ut Mesæ chordæ, ad eam quæ dicitur Nete: hanc autem altissimam atque acutissimam vocem nominant, quæ est Diapente. Eodem modo etiam irascibilis ad concupiscibilem, ut chorde illius, quam Hypaten diximus ad Neten, hanc siquidem vocem, quæ de gravissima acutissimaque conficitur, Diapason appellant. Quod si par est, non loca, aut nomina, attendere, sed vim potius ipsam sequi, et rerum efficaciam: rationalis pars sane potius Mese appellanda est, eo quod ad irascibilem, quasi ad chordam Neten (hæc enim acutissima est et concitatissima animæ pars) eam rationem consonantiae habeat quæ est Diapente; et ad concupiscibilem ut ad Hypaten (hæc enim laxior est et mollior) rationem eam servat quæ est Diatessaron, intensionemque illius, et hujus remissionem coaptat atque concinnat; qua mixtura optimam harmoniam perficit. His itaque sic præmissis, restat ut dicamus, quomodo divinus Spiritus unus cum sit, aliquando singulari numero dicatur: ut illud¹⁸: *Spiritus Domini super me: propterea unxit me; item¹⁹: Spiritum sanctum tuum ne auferas a me; item²⁰: Et Spiritus oris ejus omnis virtus eorum; et aliquando plurali: Spiritus, inquit²¹, prophetarum prophetis subjecti sunt; item²²: Requiescent super eum septem spiritus. Manifestum est autem Spiritum quidem unum esse quemadmodum et unum Artificem, instrumenta autem plura. Organa enim Artificis fuerunt*

πιάνονται· πολλοὶ δὲ καὶ θέλητρα ταῦτα θηρῶν, καὶ θήρατρα· καὶ σῆς μονόκερως, μέλους; καὶ κάλλους λάφυρον.

quid opus est rationales homines percensere

^A 'Αλλ' οἶγε τὰ θεῖα χορῷστερον ἔρμηγενοντες, φασ', διὰ τοῦ ὅργανοκοῦ μέλους τὴν ἐμμέλειαν ὑποθημανεσθαι τῆς ψυχῆς. Μουσουργία δὲ ψυχῆς, ἡ τῶν ἔνδον αὐτῆς μερῶν συμφωνία, περ? ής ἐροῦμεν πλατύτερον. Συμφωνία γάρ ἐστιν ἀρμονία διαφερομένων μὲν, διολογούντων δὲ· τοῦτο δὲ ἐστιν ἰδεῖν, διανοὶ καλλιεποὶ τῶν συμφωνιῶν λόγοι τοῖς ἔνδον τῆς ψυχῆς μέρεσιν ἐφαρμόσωσι, καὶ τὸ μὲν τὴν πρώτην ἔχῃ τάξιν, καὶ μόνον ἀρχὴν, λέγω δὲ τὸ λογιστικόν· τὸ δὲ τὴν μέσην, οἷον τὸ θυμικόν, ὑπὸ τοῦ πρώτου μὲν ἀρχόμενον, ἀρχὸν δὲ τοῦ τελευταίου· τὸ δὲ τὴν ἐσχάτην, ὡς τὸ ἐπιθυμητικόν, ἀρχόμενον μόνως. Τότε γάρ ἀν εἴη καὶ συμφωνία ψυχῆς· τοῦ μὲν λογιστικοῦ πρὸς τὸ θυμοειδὲς, ὡς ὑπάτης πρὸς μέσην, τοῦτο γάρ τὸν ἀκρότατον καὶ δέξιατον διορμάζουσι τὴν διὰ πέντε πάλιν· αὐτοῦ δὲ τοῦ λογιστικοῦ πρὸς τὸ ἐπιθυμητικόν, ὡς ὑπάτης πρὸς νήτην· τοῦτο γάρ λέγουσι τὸν βαρύτατον πρὸς τὸν δέξιατον τὴν διὰ πασῶν. Εἰ δὲ διὲ μὴ τοῖς τόποις καὶ τοῖς δύνμασι προσέχειν, ἀλλὰ ταῖς δυνάμεσι καὶ τοῖς ἐνεργήμασιν, εἴη δὲ μέσην μᾶλλον τὸ λογιστικόν· πρὸς μὲν τὸ θυμικόν, ὡς πρὸς νήτην, τοῦτο γάρ τὸ δέξιατον, καὶ δρμητικότατον τῆς ψυχῆς μέρος τοὺς λόγους τῆς διὰ πέντε σῶζον συμφωνίας· πρὸς δὲ τὸ ἐπιθυμητικόν, ὡς πρὸς διπάτην, τοῦτο γάρ αὐτῆς τὸ χαλαρώτερον καὶ χαυνότερον, τοὺς τῆς διὰ τεσσάρων· κάκεσνου μὲν τὴν ἐπίτασιν, τούτου δὲ τὴν δινεστίν ρυθμίζον καὶ κατακιρών, καλλιστηνὸν ἀρμονίαν ἐργάζεται. Τούτων οὖν προσποδεδομένων ἡμῖν, Εἰς παραστῆσαι βούλεται, ή μᾶλλον εἰπεῖν λείπεται, πῶς έν δι τὸ θεον Πνεῦμα, ποτὲ μὲν ἐνίζεται· Πνεῦμα γάρ, φησι, Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἐρεκεν ἔχρισέ με· καὶ· Τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἄριστον μὴ διταρέλῃς απ' ἐμοῦ· καὶ· Τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πάσα η δύναμις αὐτῶν· ποτὲ δὲ πληθύνεται· Πνεύματα γάρ, φησι, προφητῶν, προφήταις ὑποτάσσεται· καὶ· Ἐπαγαπάντεται ἐπ' αὐτῶν ἐπτὰ πνεύματα. Δῆλον οὖν διτὶ τὸ μὲν Πνεῦμα ἔν, καθάπερ καὶ δι τὴν Τεχνίτης εἰς· δργανα δὲ, πολλά· τοῦτο γάρ οἱ προφῆται, καὶ διτὸ τοῦτο διάφορα καὶ τὰ χρούματα, η ἐμπνεύματα. Καὶ οὐκ ἐπὶ πολλῶν μόνον πολλὰ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πολλὰ καὶ διάφορα, τοῦ Τεχνίτου τὰ μὲν ἐνίέντος, τὰ δὲ ἐπιτείνοντος, τὰ δὲ μεταβαλλόντος, τὰ δὲ καὶ κιρνῶντος· πάντα μὲν οὖν οὐδαμῶς· τις γάρ αὐτῶν ἀτόμων η γνῶσις; τὰ γενικώτατα δὲ, μέχρι τῶν ιδικωτάτων ὥρισται, κατά τοις διέτηται καὶ ποστήτηται· περαιτέρῳ γάρ οὐ πρέπει τῶν ἐπτῶν.

¹⁸ Psal. xliv, 8. ¹⁹ Psal. L, 13. ²⁰ Psal. xxxii, 6.

²¹ 1 Cor. xiv, 32. ²² Isa. xi, 2.

prophetæ, unde et variæ sunt organorum voces ac soni, nec tantum in variis instrumentis varia hæc esse reperiuntur, sed in uno atque eodem multiplicia ac diversa. Artifice scilicet hæc laxante, illa intendente, alia immutante, alia etiam miscente ac temperante. Omnia vero et singula Spiritus organa definiri non possunt, cum nulla sit individuorum cognitio : possunt tamen eorum diversa genera et species secundum qualitatem et quantitatem definiri, atque ideo non plus quam septem esse dicuntur.

Αιοπὸν οὖν Ελθωμεν ἐπὶ τοὺς τρόπους τῆς προφητείας· ὁ μὲν γάρ τῶν παρελθόντων, ὁ δὲ τῶν ἐνετώτων, ὁ δὲ τῶν μελλόντων τὴν γνῶσιν ἐσχήκεν· ὁ μὲν, τόδε τι λέγων, ὁ δὲ, τόδε τι πράττων· καὶ ὁ μὲν, ἐναργῶς· ὁ δὲ, αἰνιγματωδῶς. Καὶ τρόποι πίστων τούτων τῶν τρόπων ἔτεροι· ὁ μὲν δι' ὀράσεως, ὁ δὲ δι' ἀκοῆς, ὁ δὲ δι' ὀσφρήσεως καὶ συνέσεως, ἡ ἀρῆς, νοερῶς πάντα· τοσαῦται γάρ καὶ νοὸς αἰσθήσεις, δοαι καὶ σώματος· ἀλλ' ὀράσεις λέγονται πᾶσαι, κατὰ τὸ γενικώτερον, ἡ τιμιώτερον. Οὐρὰ μὲν οὖν Ἰεζεκιὴλ· Καὶ δώρων, φησι, καὶ ἀρέβαιον σάρκες, καὶ παρεταῖνετο δέρμα, καὶ τὰ ἔξης· ἀλλὰ καὶ ἀκούει· Καὶ σὺ, φησὶν, νιστὸνδρώπων, ἀκούει τοῦ λαλοῦτος πρὸς σέ· ἀλλὰ καὶ γενεται· Καὶ δύναμις, φησι, τὴν κεφαλίδα ταύτην, καὶ εἰπε πρός με· Υἱὸν ἀνθρώπου, τὸ στόμα σου φάγεται, καὶ ἡ κοιλία σου πλησθήσεται τῆς κεφαλίδος ταύτης· τὸ μὲν ἄκρον καὶ δραστικώτερον τοῦ νοὸς στόμα καλῶν, τὸ καὶ πρώτως ἀπογευθμένον τῶν θειῶν βρωμάτων· τὸ δεύτερον δὲ καὶ χωρητικώτερον, ἡτοι τὴν διάνοιαν, κοιλίαν ὀνομάζων, ἢν καὶ λέγει· Πλησθήσεται τῆς κεφαλίδος, ὡς ἵκ μικρῶν σπερμάτων τοῦ Πνεύματος, κοιλῶν πληρουμένην ἄρα λογίων. Οὐρὰ δὲ καὶ ἀκούει καὶ Ἡσαΐας· Τίς, φησι, κορεύσεται κρός τὸν λαὸν τούτον; Καὶ εἰκόν, φησι, ἑδὼν δέ, Κύριος. Νῦν δὲ ἀκούων· τίς δὲ δι' Βλέπων; Καὶ δώρων ἡώς θρόνοις ἐπέθησεν, καὶ Παλαιὸς ἡμέρων ἐκαθῆσεν, ἀμφοῖν τούτοιν τοῦ μὲν τὴν ἀνάστασιν, τοῦ δὲ τὴν κρήσιν μερισαμένων (11). Πολλὰ γοῦν τοῦ ἀκούειν, καὶ βλέπειν, καὶ γεύεσθαι τὰ παραδείγματα. Τίνα δὲ καὶ τοῦ ἀπτεσθαί; (12) Ναοὺμ τὸ θεῖον λῆμα τὴν θεοληψίαν οὕτω καλοῦντος, καθάπερ ἐπεφωμένου τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς, καὶ τυπούμενου καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

Β Καὶ εἴπωμεν συντομώτερον, ἀλλων κατ' ἄλλον ἐνεργουμένων γαὶ χρόνον καὶ τρόπον, καὶ κομιδῇ γαὶ ὀλίγων καὶ ἐπ' ὀλίγου, κατὰ δύο μάνους χρόνους, ἡ καὶ τρόπους, πολλάκις τρεῖς· μόνος δὲ θεοπάτωρ οὗτος, λέγοις δὲ ἀλλὰ καὶ προφητοπάτωρ, δὲ πάντων ἥλθε καὶ χρόνων καὶ τρόπων· καὶ νῦν μὲν λέγει τὰ παρελθόντα, νῦν δὲ τὰ δύτα, νῦν δὲ τὰ μελλοντα, καὶ νῦν μὲν ὄρδεν· Καὶ εἰδεῖς, φησι, τὸν Κύριον, ἡ τὰ τοῦ Κυρίου· νῦν δὲ ἀκούει· Εἶπε, γάρ, φησι, Κύριος τῷ Δαβὶδ· νῦν δὲ ἀπέτει· Ἡ τλῶσσά μου καλαμος τραμματέως ὁ συγγράφου, γλῶτταν οὐ τὴν ἔξω λέγων, λέγειν γάρ ἀν αὐτὴν (13)

¹¹ Ezech. xxviii, 8. ¹² Ezech. 1, 1, 3. ¹³ Isa. vi, 8. ¹⁴ Psal. xliv, 2.

Variæ lectiones.

(11) Ισ. μερισαμένοις.
(12) Γρæcorum verborum sensus est: Naum quidem divinum lemmata dicit. divinam quamdam

Α Cæterum de prophetæ modis dicamus: aliud enim præterita narrat, aliud præsentia, et aliud futura prædictis: et hic quidem aliiquid dicens, ille vero aliiquid faciens, aliud item manifeste, aliud vero obscure atque ænigmatische: horum etiam modorum, rursus alii suntmodi. Illic per visionem, ille per auditum, aliud per odoratum, aliud per gustum, et per tactum aliud: omnia tamen secundum intellectum. Tolidem enim sensus intellectus habet, quo corpus: verum omnes hi modi visiones etiam appellantur, vel quia generalior sit visionis modus, vel quia dignior. Videl quidem Ezechiel: Et vidi, inquit, et ascendebant carnes, et extendebatur cutis ¹¹. Verum et alibi audivit, cum ait: Tu, fili hominis, audi eum qui loquitur ad te ¹². Alibi etiam gustavit dicens: Et cibavit me illo volumine, et dixit ad me: Fili hominis, os tuum comedet, venter tuus implorabit hoc volumine: summam illam nimirum efficacissimamque ac principem partem intellectus, quem divinos cibos primum gustat, os, secundam vero et capaciorem admodum, mentem dico, ventrem appellans, quam volumine impletandam esse dixit: quasi ex minimis Spiritus sancti semiulibus, multis impleri deberet divinis eloquiis. Videl etiam et audit Isaias: Quis, inquit, accedet ad hunc populum ¹³? Et dixi: Ecce ego, Domine. Nunc igitur audivit, alibi vero vidit. Et vidi, inquit, donec posite sunt sedes, et qui Antiquus erat dierum, sedet. Horum autem duorum prophetarum, ut vides, alter resurrectionem, et alter judicium sibi partiit sunt. Multa alia sunt, auditus, visus et gustus exempla. Tactus exemplum habes apud Naum: qui iuxta translationem LXX, quod alii interpres Onus Ninive reddiderunt, Assumptionem Ninive appellavit: assumptionem quamdam divinam, principalioris animæ partis intelligens, non secus ac si a sancto Spiritu, manibus quibusdam contrectata fuissest et formata.

Β Verum ut breviter sermonem expediamus, cum cæterorum prophetarum alii per varia tempora et modos: atque bi quidem pauci et raro, quippe cum per duo tantum tempora, vel modos, ad summum tres, agi eis contigerit, solus hic nosster, Dei et prophetarum etiam Pater, omnia percurrit tempora et modos: et nunc quidem præterita dicit, nunc præsentia, modo etiam futura, et modo videt. Videl, inquit, David Dominum, aut ea quæ Domini sunt: modo audit: Dixit, enim, inquit, Dominus ad David ¹⁴: Nunc tangit: Lingua mea, inquit, calamus scribæ velociter scribentis: linguan,

prehensionem sic appellans, quasi princeps animi pars prehenderetur.

(13) Adde, vel subaudi ἔχοντι, vel aliud hujusmodi.

inquam, non hanc exteriorem intelligens; quippe cum loqui eam potius quam scribere par fuisse, sed interiorem intellectus linguam, quae novo atque ineffabili quodam modo, ipsum Spiritum tangebat, palpabatque eo nimirum modo, quo a scriptore tangitur calamus: per quem, ea quae illi revelata erant, eleganter scribebat: neque id tantum, sed et velociter id agebat. Unde et manifestationem prophetiae indicat, et vehementer etiam, ac validam Spiritus concitationem, dum velocissimo scribae eam comparat. Alibi gustum sibi adesse attestatur dicens: *Quam dulcia saucibus meis elusionia tua super mel ori meo*²⁷. Ipsi etenim intellectus os ac fauces delectabantur, cum divina oraculorum eloquia deglutiirent, ac rursus revocaret. Maximam enim propheta, tum deglutiendo ea, tum revocando percipiebat voluptatem. Alio etiam in loco eructasse dicit cor sumum verbum bonum²⁸: vim quamdam intellectus profundissimam, et ut ita dicam, omnium capacissimam sic appellans, velut quae omnibus sancti Spiritus cibis ad summum plena esset. Rarior in eo fuit odoratus figura: sed ceteris omnibus multo molestior. Nam quod legimus: *Myrrha et stacie et cassia a vestimentis tuis*²⁹, id ab eo dictum est, cum [adversus putredinem et corruptionem cicatricum suarum] bonum ac suavem Christi odorem praesensisset. Hoc pacto per omnia intellectus sensoria, scientias ac virtutes omnes spirituales adeptus est. Conditionem autem, atque habitum Prophetae, oratione atque sermone suo clarum facit, cum nihil differat apud eum, praesentia dicere, aut futura. Siquidem non ordinem iminutat, et aliquid ut iam factum narrat quod futurum est: contra etiam aliquando futura pro iam factis, eujusmodi illud est: *Quare insurrexerunt gentes*³⁰, [et populi meditati sunt inania?]. Et astiterunt reges terris, et principes convenierunt in unum, etc., pro eo quod est, *Insurgent, meditabuntur, astabunt, convenient*. Item illud: *In flumine pertransibunt pede*³¹, hoc est pertransierunt. Est enim hoc divini Spiritus peculare, ut nihil praeteritum ducat, aut futurum, cum illi omnia praesentia sint.

His omnibus consideratis, accedamus ad particulari uniuscuiusque psalmi interpretationem, uno tantum necessario et generali dicto adhuc premisso: quod non omnia dicta, uno modo interpretabilimur, videlicet secundum historiam, aut secundum prophetiam, aut secundum allegoriam, aut secundum moralem sensum: sed unum atque idem dictum, siquidem variis sensibus subjicimus. Nam quemadmodum in arboribus et seminibus, plura ac varia sunt germina et vires, siquidem in arbore et radix est, et truncus; item rami, cortex, folia et medulla: et in seminibus, herba, stipula, aristae, squaminulae et fructus pro uno innumerabiles: sic etiam et multo magis in his quae sunt spiritus. Neque accusabis auctorem de inventis, sed ignorces potius in omissis. Quis enim quod satis ac justum est digne dixerit? In univer-

A πᾶλλον, ἀλλ' ή γράφειν, ἀλλὰ τὴν τοῦ νοεῖν δηλου-
έται, καὶνόν τινα τρόπον ἐφαπτομένην τοῦ πνεύμα-
τος, ὡς ὑπογραφέως κάλαμος, δι' αὐτῆς τὰς γνώσεις
καλλιγραφοῦντες, καὶ εὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ
δένυγραφούντος· οὕτω διὰ μὲν τῶν γραμμάτων τὴν
ἐνάργειαν τῆς προφητείας ἐδήλωσεν· τὴν δένυτεται
δὲ, διὰ τῆς δένυγραφίας. Νῦν δὲ τὴν γενετικὴν θαυμῷ
προσμαρτυρεῖ δύναμιν· Ός γλυκέα γάρ, φησι,
τῷ λαύρυῃ μον τὰ λόγια σου. Καὶ γάρ τὸ νοητὸν,
ἡδύνετο στόμα, τὰ λόγια τῶν χρησμῶν καταπίνον,
καὶ αὖ ἀναφέρον, πολλῆς ἡδονῆς περὶ τε τὴν κατά-
ποσιν καὶ τὴν ἀνάδοσιν αἰσθανόμενος· ἀλλαχοῦ δὲ
καὶ τὴν καρδίαν ἐρευγομένην λέγει τὸ ἀγαθόν, τὴν
βαθυτάτην, ὡς ἐν εἴποις, καὶ ὑποδεκτικήν πάντων
τοῦ νοὸς δύναμιν, ὡς ὑπερεμπεπληρωμένην δῆλην καὶ
B δύλων τῶν ἀγαθῶν βρωμάτων τοῦ Πνεύματος. Σπά-
νιος δὲ τῆς δισφραντεικῆς ἐν αὐτῷ τύπος, καὶ πολὺ³²
τῶν δλλῶν δισφρατάτερος· Σμύρνα, φησι, καὶ
στατή, καὶ κασσία, ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, τῆς
εὐωδίας τῆς κατὰ Χριστὸν ἀντιλαμβανόμενος. Οὗτος
δι' δλων τοῦ νοὸς τῶν αἰσθασεων, τῶν τοῦ Πνεύμα-
τος δλων ἀντελάβετο, καὶ γνώσεων γαὶ δυνάμεων.
Δηλοῖ δὲ τὴν προφητείαν ξεῖν διὰ τοῦ λόγου, καὶ
οὐδὲν αὐτῷ διαφέρον τὰ πατερελθόντα (14) λέγειν, ή
καὶ τὰ μέλλοντα. Πολλάκις γοῦν ἐναλάττει τὴν
τάξιν· καὶ τὸ μὲν, ὡς ἡδη γεγονότα λέγει τὰ γενη-
σόμενα· τὸ δὲ τούναντον· οὕτω γάρ το· Ιτα τι
μὲν ἐφρύσακεν θύρη, καὶ παρέστησαν καὶ συν-
τήθησαν, καὶ ἀλλὰ τοιάντα, ἀντὶ τοῦ Φραύονται,
καὶ Παραστήσονται, καὶ Συναγθήσονται. Τὸ δὲ· Έν
C ποταμῷ διαλεύσονται ποδι, ἀντὶ τοῦ, Διελθύθεσαν,
δ καὶ τοῦ θελοῦ Ηνεύματος Ιδιαίτερον, μηδὲν παρ-
εληυθῆς ἔχειν, ή μέλλον, ἀλλ' ἐνεστῶτα πάντα.
Τοσαῦτα παραθεωρήσαντες, ίπτι τὴν κατὰ λέξιν
ὅρμησαν τῶν ψαλμῶν ἐξήγησιν, ἐκείνοις κοινῶς
καὶ ἀναγκαῖων ἀποφηνάμενοι, ὡς οὐχ ἄπαντα τὰ
ρητὰ καθ' ένα τρόπον ἐξετασθήσεται, οἷον ή καθ'
Ιστορίαν μόνον, ή κατὰ προφητείαν, ή κατὰ ἀλη-
γορίαν, ή κατὰ τὴν ιθικὴν διασκαλίαν· ἀλλὰ τὸ
αὐτὸν πολλάκις πολλοῖς καὶ διαφόροις τρόποις ὑπο-
βληθήσεται, καὶ ώσπερ ἐν δένυροις, εἴτε καὶ σπέρ-
μασι, πολλαὶ τινες αἱ ἐκφύσεις καὶ δυνάμεις· καὶ
D γάρ ἐν δένδρῳ βίζα, καὶ στέλεχος, καὶ κλάδος, καὶ
φλοίς, καὶ φύλλα, καὶ ἐντεριών· καὶ τὸν σπέρμασι
χλόη, καὶ κάλαμος, καὶ ἀνθερίσκοι, καὶ λέπος, καὶ ὁ
καρπὸς ἀνθ' ἐνδεικτικοῖς μυρίοις, οὕτω καὶ πολλῷ πλέον
ἐπὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ οὐ μέμνεις τῶν εὑρεθέντων,
ἀλλὰ συγγνώμη τῶν παρευρεθέντων· τῆς γάρ
ἀξίας οὐδεὶς ἀν δικαιώνεις ηφίκειτο. Καθόλου δὲ εἰπεῖν,
δυνάμεθα τοὺς ψαλμοὺς προσερμόζειν, ἀχθούντων τοῦ

²⁷ Psal. cxviii, 103. ²⁸ Psal. xliv, 2. ²⁹ Psal. xliv, 9. ³⁰ Psal. ii, 1. ³¹ Psal. lxxv, 6.

Variæ lectiones.

(14) Γραῦε παρελθόντα, πράτερα. Saulus legit παρόντα.

Χριστοῦ νοοῦντες τοῖς ἐχθροῖς τῶν Χριστιανῶν· καὶ Σαοὺλ καὶ Ἀβεσσαλόμ, καὶ εἰ τις τύραννος, αὐτὸν δῆπου τὸν διάδολον, καὶ πάλιν ἐπιβούλους; καὶ θλίβοντας καὶ καταδιώκοντας, καὶ ὄσα τοιεῦται, τοὺς δαίμονας· Δαδίδ δὲ, καὶ χριστὸν καὶ βατιλέα, τὸν καθ' ἔκαστον ἡμῶν· ὥστερ γάρ ἐκεῖνος ἐχρισθῇ τῷ ἑλαψ τῆς ἀρχῆς εἰς βασιλεῖαν, οὐτιο καὶ ἡμεῖς τῷ ἑλαψ τοῦ βαπτισμάτος; εἰς βασιλεῖαν¹⁸ τῶν ἐν οὐρανοῖς. "Οσα δὲ τῶν βητῶν οὐ πρηστευμένοις, ταῦτα ἐκφωνοῦμεν ἀπλῶς, ὡς φωνὰς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἀγάποντες διὰ τούτων ἐκτούς, ὅποια τὰ τοῦ δευτέρου φαλμοῦ καὶ τῶν τοιούτων. Ἀνεπίγραφος μὲν οὖν παρ' Ἐβραῖοις ἀν διπρώτος φαλμὸς, οὐδὲ παρὰ τῶν ἐρμηνευσάντων ἐτυχον ἐπιγραφῆς. "Εστι; δὲ οὐ μόνον ἡθικὸς, ἀλλὰ καὶ δογματικός· οὐ μόνον παραπεινεὶ προσέχειν τοι; Θεοῖς λόγοις, ἀλλὰ καὶ διεθῶν, καὶ τῶν ἀλλων ἀμφιτρατῶν, περιέχει κατηγορίαν καὶ τιμωρίαν.

dimissus. Est autem, non moralis tantum, sed dogmatis etiam refertus: neque enim tantum admonet, ut divinis insistamus eloquii, sed impiorum, et aliorum delinquentium accusationem continet et supplicia.

Variæ lectiones.

(15) *Ior. τιν.*

ΑΡΧΗ

ΤΗΣ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ.

INITIUM

EXPOSITIONIS.

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

Μακάριος ἀνὴρ δε σὺν ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἀμαρτωλῶν οὐκ ἐστη, καὶ ἐπὶ καθέδρῃ λοιμῶν οὐκ ἐκάθησεν. **Μακάριος** κυρίως; μὲν δὲ Θεός, καθὼς φησιν δὲ παῦλος, Ὁ μακάριος, λέγων, καὶ μέτρος δυνάστης. Παρεχώρησε δὲ δὲ τῆς προσηγορίας ταῦτης καὶ ἡμῖν, ὡς καὶ τῆς Θεός, ὡς τὸ Ἑγώ εἶπα, Θεοί ἐστε, καὶ πολλῶν ἀλλων τοιούτων. Τὸ γοῦν δνομα τοῦτο, τῆς μὲν κατ' ἐρετήν τελειώτητος ὑπάρχει καρπός· δηλοί δὲ τὸν ἀνώλεθρον, ὡς ἐστερημένον πάσης κηρός, τοῦ μπλεονάσαντος· συμπεριλαμβάνει δὲ καὶ τὴν γυναικα πάντως δὲ μακαρισμὸς, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν· Κεφαλὴ μὲν γέροντακός δὲ ἀνὴρ, κατὰ τὸν Θεόν Ἀπόστολον· συνάπτεται δὲ τῇ κεφαλῇ τὰ μέρη τοῦ σώματος· καὶ ὡν δὲ ἀνθρωπότης κοντή, τούτων καὶ τὰ ἔργα καὶ διαμόρφωση. Τῇ φύσει δὲ τῶν πραγ-

C

PSALMUS I.

VERS. 1. *Benitus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedet. Beatus proprio Deus est, ut inquit Paulus, de eo dicens¹⁹: Qui benitus est et solus potens: et tamen appellationem hanc nobis indulxit, quemadmodum et illam Dei²⁰: Ego enim, inquit, dixi: Dii estis [et filii Excelsi omnes]; et multa alia huiusmodi nomina nobis largitus est. Hoc autem beatitudinis nomen, fructus est illius perfectionis, quae virtute constat: et juxta Graeci nominis etymologiam immortalitatem significat: tanquam expertem mortis omnis, redundantem μ; quanquam sub masculina voce propheticus sermo prolatus sit, feminam tamen comprehendit, veluti totum a parte. Nam secundum Apostolum²¹ Mulieris caput est vir: conjuguntur autem capitū*

¹⁸ I Tim. vi, 15. ¹⁹ Psal. lxxxi, 6. ²⁰ Ephes. v, 23.

cetera corporis membra : et quibus communis est humanitas , iis etiam opera communia sunt , et præmia . Rerum vero naturam secutus beatus David , congruum quemdam ordinem servavit in dictis suis . Consilium . Nam quod in corde residet , radix est operationum corporis : quemadmodum et Dominus docet , intus esse , inquietus , ea quæ coinquant hominem . Unde primo consulimus ; deinde consilium firmamus , ac demum obfirmato consilio insistimus . Quia etiam impius is dicitur , qui vel Deum non colit , vel plures colit : et preccator ille est , qui licet fidelis sit , pravis tamen ac perditis est moribus : et pestis merito is dici potest , qui non ipse tantum peccat , sed morbo suo alios inficit : idcirco Propheta beatos eos appellat , qui tria hæc vitiis prouersus vitaverint : qui videlicet impiis consiliis (quæ adversus religionem in Deum sunt) non communicaverint , ne obiter quidem atque in transitu (ita enim puto significare dictionem , ab illis), quique cum peccatoribus in pravo aliquo opere diu non constiterint : tametsi modicum quid propria infirmitate aliquando ad id rapi s'nt : et postremo , qui cum pestilentibus hominibus non perseveraverint : cum his , inquam , qui in concupiscentiis ac vitiis suis constantiores sunt ac stabiliiores : et qui per cathedram a Propheta subsignari videntur . Vel aliter : Consilium impiorum pro consilio et conuento intelligentium (quemadmodum Aquila et Theodotion interpretati sunt) ; viam vero peccatorum , dæmonem . Nam qui in dæmons non steterit , qua nimis homines ad virtutem pervenient . sed quoniam ad perfectionem virtutis consequendam , non satis est fugere a malo , Declina ²⁸ enim , inquit , a malo et fac bonum ; et Isaias ²⁹ : Cessate ab iniuitatibus vestris , et discite bona facere : idcirco valde consequenter adjunxit :

VERS. 2. Sed in lege Domini voluntas ejus et in lege ejus meditabitur die ac nocte . Beatus , inquit , ille qui non modo commemoratis vitiis non communicavit , sed legi etiam divinæ suam conjunxit voluntatem , eadem volens , quæ jubet lex . Hoc unum perpetuo meditatur , eaque meditatione vitam ac conversationem moderator , et dirigit . Hoc enim illud est , quod per Moysem olim nobis Deus mandavit dicens ³⁰ : Et erunt verba hujus legis semper in ore tuo , et meditaberis ea , s' dens , surgens , et cubans : et habebis ea in manu tua , eruntque immobilia ante oculos tuos . Deinde qui fructus inde oriantur ostendit .

VERS. 3. Et erit tanquam lignum , quod plantatum est securus decursus aquarum , quod fructum suum dubit in tempore suo , et folium ejus non defluet , et omnia quæcunque faciet prosperabuntur . Qui ita se habet , ut diximus , is instar arboris plantatus , iuxta fluenta eloquiorum Dei atque illorum doctrina

A μάτων ἐπόμενος δὲ Δασδίδ , τάξιν τινὰ τοῖς φητοῖς ἐπέθηκε (16) . Τίζα γάρ τι ἐν τῇ καρδίᾳ βουλὴ , τῶν διὰ τοῦ σώματος ἐνεργημάτων , ὡς καὶ δὲ Κύριος ἔνδον φησὶ τὰ κοινούντα . "Οὐεν βουλευόμεθα μὲν πρότερον , εἴτα ἰστᾶμεν τὸ βούλευμα· εἰδούσιον τοῖς βουλευθεσίον ἐναπομένομεν . Ἐπειδὲ ἀσεβής μὲν , δὲ θεος , τῇ πολύθεος · ἀμαρτωλὸς δὲ , δὲ εὐσεβῆς μὲν , παράνομον δὲ καὶ διεφθαρμένον βίον αἰρούμενος · λοιμὸς δὲ , δὲ μήδον αὐτὸς ἀμαρτωλὸς , ἀλλὰ καὶ ἀλλοὺς διαφθείρων , καὶ τῆς νόσου ταύτης μεταδιδούς· μαχαρίζει τὸν καὶ τοὺς τρεῖς ἀποφυγόντα , καὶ μήτε τῆς τοῖς ἀσεβέσι βουλῆς κατὰ τοῦ δυνος Θεοῦ κοινωνήσαντα , μηδὲ δύον ἐν παρόδῳ· τοῦτο γάρ οἵμα τὴν πορείαν ἐνταῦθα σημαντεῖν . μήτε τοῖς ἀμαρτωλοῖς τῆς ἐπὶ τοῦ κακοῦ στάσεως , εἰ καὶ πῶς συναρπαγίῃ , μήτε τοῖς λοιμοῖς τῆς ἐν τῷ τοιούτῳ πάθει μονιμότητος (17) . τοῦτο γάρ τὴν καθέδραν βούλεται . "Εστι δὲ καὶ ἀλλω , βουλὴν μὲν ἀσεβῶν τὸ συνέδριον αὐτῶν ὑπολαμβάνειν , ὡς δὲ Ἀκύλας καὶ δὲ Θεοδοτίων ἡμρήνευσαν . ἐδόν δὲ ἀμαρτωλῶν , τὸν διάδολον δὲ γάρ μή στὰς ἐν αὐτῷ , πρὸς Κύριον ἤξει , τὸν εἰπόντα· Ἐγώ εἰμι δὲ δός , δι' ἣς βαδίζουσιν εἰς ἀρετὴν οἱ ἀνθρώποι· καθέδραν δὲ , τὴν διδασκαλίαν τῶν πονηρῶν . Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπόχρητες ἀρετῆς τελείωσιν ἡ τῆς κακίας φυγή . "Ἐκκλιτορ γάρ , φησὶν , ἀπὸ κακοῦ , καὶ ποιεῖται ἀγαθόν· καὶ δὲ Πατατας . Παύνασθε ἀπὸ τῶν πονηρῶν ὑπῶρ , μάθοτε καλὸν ποιεῖν· μάλα εἰκότως ἐπῆγαγεν .

ad Christum venient , qui dixit ³⁸ , Ego sum via : Item cathedralm pestilentie pro doctrina non sana ; sed quoniam ad perfectionem virtutis consequendam , non satis est fugere a malo , Declina ²⁸ enim , inquit , a malo et fac bonum ; et Isaias ²⁹ : Cessate ab iniuitatibus vestris , et discite bona facere :

C idcirco valde consequenter adjunxit :

'Αλλ' η ἐτ τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ , καὶ ἐτ τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ήμέρας καὶ νυκτός . Μακάριος , φησὶν , δι' οὐ μόνον οὐδενὶ τῶν προετρημένων ἐκοινώησεν , ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ οἰκεῖον θέλημα συνήρμοσε , ταῦτα θέλων , ἀπερ ἐκεῖνος ὑπαγορεύει , καὶ τοῦτο διὰ παντὸς ἐμμελετῶν , εἰς τὸν ἐκατοντὸν βίον ἐντεῦθεν βυθιζειν . Οὐτω γάρ καὶ δὲ Θεὸς διὰ Μωσέως ἐνομοθέτει , λέγων . Καὶ ἔσται τὰ φήματα τοῦ νόμου τούτου διὰ παντὸς ἐτ τῷ στρατὶ σου , καὶ μελετήσεις ἐτ αὐτῷ , καθήμερος , καὶ ἀριστάμενος , καὶ κοιταζόμενος , καὶ ἀπαρτίσεις κατὰ τῆς χειρός σου , καὶ ἔσται ἀστάλευτα πρὸ δρθιαλμῶν σου . Είτα δεῖχνυσι τὸν ἐκεῖνον φυδμένον καρπόν .

D Καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον καρά τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων , δὲ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐτ καρφ αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρίψεται , καὶ πάρτα δοσα δὲ ποιῆι , κατευδωθήσεται . Ο γάρ οὕτως ξύλων , οἷον παραπεφυτευμένος ; τοῖς τῶν θείων λογίων νεύματι , καὶ διὰ

²⁸ Joan. xiv , 6. ²⁹ Psal. xxxvi , 27. ³⁰ Isa. 1 , 17. ³¹ Deut. vi , 7.

Variæ lectiones.

(16) Adde βουλὴν , ut in codice suo legit et Latinus interpres .

(17) Græca verba ita sonant : Id enim sibi volunt verba in cathedrali .

τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀρόδμενος, θάλλει καὶ προ-
κόπει, δίκην δένδρου παραπεφυτευμένου τοῦ; τῶν
ἱδάτων φεύμασι, καρπὸν μὲν τὴς ἀρετᾶς φέρων ἐν
καὶ ρῷ τῷ προσήκοντι, οὐκ ἀποβάλλων δὲ τὴν φύλλα,
δηλαδὴ τὴν σκέπουσαν καὶ συντροῦσαν αὐτὰς τα-
πεινοφροσύνην. "Η καρπὸν μὲν ὑποληπτέων τὸν ἄπο
τῶν πόνων συλλεγόμενον πνευματικὸν πλοῦτον,
φύλλα δὲ τὴν ἐπιθόλην πουσαν ἐλπίδις τῆς σωτηρίας ἡς
οὐδένα κακιρὸν ἀφίστανται, τὴν αἰσθησιν τῶν ἀληγόδ-
νων ἀφαιρουμένης. Εἰκότως δὲ τὰ θειὰ λόγια ὑδασιν
ἀπεικάσειν, διὰ τὸ ποιῆσιν καὶ πιεῖν τὰς φυχὰς,
ὧς ἐκεῖνα τὰ φυδρενα. Οὕτω καὶ δὲ Χριστὸς τὴν οἰ-
κείαν διδασκαλίαν ἔκαλεσεν. Εἰ τις διγῆ, λέγων,
ἔρχεσθω πρός με, καὶ κινέτω· καὶ· Ὁ κιστεύων
εἰς ἔμε, ὑδατος ζώτος ποταμοὶ ρεύσονται ἐκ τῆς
κοιλίας αὐτοῦ· καὶ· Ὅς δέ ἀρ κτὶ ἐκ τοῦ ὑδατος
οὗ ἔτῳ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διγῆσαι εἰς τὸν αἰώνα.
Τῷ δὲ τοιούτῳ ἀνδρὶ καὶ δὲ Θεὸς συνεργεῖ· πρὸς
πάντα. Παρὰ Κυρλου γάρ, φησι, τὰ διαθῆματα αὐ-
τοῦ, κατευθύνεται, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ θελήσει αφ-
δρα. Καὶ δὲ Απόστολος δὲ λέγει πάλιν· Τοὺς ἀγα-
πῶσι τὸν Θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ διαθόν.
Τὸ δὲ, σάνγρα, πρόσεκειται· μετὰ ἀκριβεῖας· δὲ γάρ
εἰς τοῦτο φθάσας, οὐδέποτε τι κακὸν ποιήσαι θελή-
σει· δὺν καὶ εὐδοῦται ἐν πάσι παρὰ Θεοῦ. Οὕτω
διὰ τῶν ἀγαθῶν προτρέψας εἰς ἀρετὴν, καὶ διὰ
τῶν ἐναγαθῶν ἀλεῖται τοὺς ἀθλητὰς ἐν τῷ εἰπεῖν·

Οὐχ οὔτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οἱθεως. Τουτέστιν,
οὐχ ὡς δὲ προειρημένος ἀνὴρ θάλλουσι καὶ καρποφο-
ροῦσι, καὶ τῶν διλλῶν ἀπολαύσουσιν ἀγαθῶν. Διὰ
δὲ τοῦ διπλασιασμοῦ τὴν ἀπιγόρευσιν ἴεσθαι-
σιν.

'Αιττὰ ὥστε γροῦς, δὲ ἐκρίπτει δὲ ἀνεμος ἀπὸ^C
προσώπου τῆς τῆς. "Ποσειρὸς δὲ ἀνεμος προσπεών,
ῥῖφον μεταρέπει τὸν χοῦν καὶ διασκεδάννυσιν, οὕτω
καὶ τοὺς ἀσεβεῖς οἱ ἀντικύνεοντες δαίμονες. Πρόσω-
πον δὲ τῆς τῆς, τὸ φαινόμενον αὐτῆς νοητέον. Τὸ
αὐτὸ δὲ καὶ νῶτα, διὰ τὸ βαστάζειν τὰ ἐπ' αὐτῆς
σύμματα· καθάπερ καὶ κόλπος, τὸ ταύτης βάθος.
Ἀσεβεῖς δὲ ἐνταῦθα πάντας ὄνομάζει τοὺς διῶ φή-
θεντας, κοινωνάμενος τὸ πρόστρημα. Νοοῦντο δὲ
ἀσεβεῖς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ μὴ σεβόμενοι τὸν Γάδον,
οἱ διεσκορπίζθησαν, τοῦ κηρύγματος τῶν ἱερῶν
ἀποστόλων πνεύσαντος.

Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει.
"Ορα τοῦ θεοῦ Πνεύματος τὴν ἀκρίβειαν· οὐκ εἰπεν
ἀπλῶς, Οὐκ ἀναστήσονται, ἀλλὰ καὶ τὸ, 'Ἐρ κρί-
σει, προσεθῆκεν. Ἀναστήσονται μὲν γάρ καὶ οὗτοι,
ἀλλὰ οὐχ ἵνα κριθῶσι· πῶς γάρ (18) οἴγε αὐτῷ κατά-
κριτοι; 'Ο γάρ μὴ πιστεύων εἰς ἔμε, φησιν, ἡδη
κέκριται· ἀλλ' ἵνα τιμωρθῶσι. Παρατηρητέον δὲ

A perpetuo irrigatus, germinabit, fructumque (ipsas
nempe virtutes) opportuno serens tempore, folia
non dimittet; hoc est humilitatem non deparet,
quaes virtutes omnes, non secus ac proprio fru-
ctus protegit atque conservat. Vel aliter, per fru-
ctum intelligere possumus universas illas dvitias
quaes de spiritualibus laboribus congregantur: et
per folia, virescentem spem salutis: quae cum nun-
quam deficiat, omnium dolorum sensum tollit.
Merito autem divina eloquia aquis comparavit, cum
non minus animæ illis irrigentur atque impin-
guentur, quam aquis plantæ: unde et Christus do-
ctrinam suam appellavit, dicens: ¹⁰ Si quis sit, veniat ad me et bibat: et qui credit in me, flumen
viventis aquæ fluent de ventre ejus: et qui biberit
B de aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.
Huiuscemodi igitur viro, Deus cooperatur in omni-
bus: A Domino enim gressus ejus diriguntur, et
via eis volet valde. Ipse etiam Apostolus: ¹⁰ Di-
ligentibus Deum, inquit, omnia cooperantur in ho-
num. Dicitio etiam, omnia, hic non otiose jacet,
Nam qui ad hunc usque virtutis cumulum perve-
nerit, malum amplius aliquid facere nusquam sus-
tinebit: qua ratione a Deo in omnibus prospera-
bitur: verum cum per bona ad virtutem superiori-
bus exhortatus sit, deinceps, quasi virtutis athle-
tiam, oleo inungit, dum ex contrariis munit, di-
cens:

Vers. 4. Non sic impi, non sic. Non ita forent
impii, inquit, nec germinant aut fructum serunt,
nec tantis fruuntur bonis, quantis vir ille quem
beatum diximus: et dum negationem repetit, quod
negatum est magis confirmat. [Quomodo autem il-
lis agendum sit subjicit.]

Sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie
terræ. Quemadmodum irruentes venti, facile pul-
verem transferunt et dispergunt, ita et adversarii
dæmones impios quoque facile dissipabunt. Per
faciem vero terræ, ejus superficiem intellige: quam
terra humeros etiam appellant, eo quod ferat ac
sustineat corpora omnia quæ in ea sunt: sicuti et
terræ sinum eam partem dicunt, quæ in ea magis
profunda. Impios vero communicato nomine hic
eos omnes appellant, quos superius triplici ordine
distingui a Propheta docuimus. Possumus etiam
per impios, Iudeos intelligere, qui Filiū non ado-
rant, et spiritu prædicationis sanctorum apostolo-
rum per totum orbem dispersi sunt.

Vers. 5. Ideo non resurgent impii in judicio.
Vide exquisitum sancti Spiritus loquendi modum:
non simpliciter dixit, Non resurgent: sed apposuit,
In judicio. Resurgent quippe et impii, non ut judi-
centur, utpote qui jam condemnati sunt: ¹¹ Qui non
credit in me, inquit, jam judicatus est: sed ut sup-
pliciis plectantur. Observandum est autem, quod

⁹ Joan. vii, 37, 38. ¹⁰ Rom. viii, 28. ¹¹ Joan. iii, 18.

Variæ lectiones.

(18, Graeca sic: Qui enim hoc fiat? cum jam condemnati sint.

cum Moyses de resurrectione nihil nobis mani-feste tradiderit, primus omnium David eam aper-tius nos docere incepit.

Neque peccatores in consilio justorum. Peccato-res hoc in loco appellat eos, qui impii quidem non sunt, sed perversis moribus scatent: qui judica-buntur soli, et condemnati, procul a justis relega-buntur. Consilium autem Aquila et Theodotion hic, justorum congregationem interpretati sunt: verum justos Scriptura appellare solet non eos tantum, qui in propria ac peculiari justitia virtute exerciti-tati sunt, sed omnes sanctos generaliter, tanquam justificatos a Deo.

VERS. 6. *Quoniam novit Dominus viam justorum. Docet neminem posse Deum latere. Etenim vias quidem justorum novit, alibi etiam ait¹²: Novit Do-minus vias immaculatorum: item alibi¹³: Novit Do-minus eos qui sui sunt: nam cum ut alibi dixi, ipse sit via, necesse est ut omnes videant qui per ipsum, id est per mandata ejus incedunt: peccato-res vero quanquam non minus noverit quam ju-stos, tamen veluti cognitione sua indignos igno-rare simulat. Hac ratione cum peccasset Adam, interrogavit ubi esset¹⁴: quod observavit etiam in Ca-in, et in multis aliis.*

Et iter impiorum peribit. Virtutes justorum per-mant, veluti coru-ni divitiae quædam ac coroxæ: perversa autem impiorum sclera atque actiones delebuntur atque inanes reddentur, actiones enim, itineris nomine, iterum expressit. Illic autem di-cto illud Apostoli consimile est¹⁵: Si cuius opus arserit, detrimentum patietur.

PSALMUS II.

Secundus etiam psalmus apud Hebreos inscrip-tione prorsus caret et titulo: qui prædictit autem eorum insidias qui Dominum occiderunt: voca-tionem etiam gentium et Iudeorum perditio-nem.

VERS. 1, 2. *Quare insurrexerunt gentes, et populi me-ditati sunt inania; assembrunt reges terræ, et principes convenierunt in unum? Propheticis oculis furorem ac rabiem eorum perspiciens beatus David, cum lamentatione quadam ac fletu sermonem inchoat: Heu me, inquit, cur tanto cum furore tumultuati sunt? cur cuncta perturbarunt, ac tam grandia arrogantes præsumpserunt facinora? Ita enim si-gnificare aiunt verbum, insurrexerunt, ii, qui ex Hebraica in Graecam linguam converterunt: per gentes vero, Romanos milites intellige, qui cum Pilato erant: et per populos Iudeos, qui cum Anna et Caipha: per reges et principes, Herodem et Pilatum, ut Actus apostolorum declarant: quo-rum alter rex erat, et alter princeps. Quod si plu-rali numero dictiones a Propheta prolatæ sunt, juxta Hebraicæ lingue consuetudinem id factum*

Aστι, μηδὲν τοῦ Μωσέως περὶ ἀναστάσεως εἰπόντος, πρώτος ὁ Δαβὶδ ἐνδιδόντις περὶ ταύτης.

Oὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαιωτοί. Ἀμαρτω-λοὺς, τὸ γε νῦν ἔχον, καὶ νῶς καὶ εἰς τοὺς μὴ ἀσθεῖς μὲν, ἀλλὰς δὲ διεφύρημένους καὶ φαύλους, οἵτινες κριθῆσονται μόνοι, καὶ πάρθε τῶν δικαιῶν ἀποπεμ-φθῆσονται. Βουλὴν γάρ ὁ ἄκυλας καὶ ὁ Θεοδοτός τὴν συναγωγὴν τῶν δικαιῶν ἡρμήνευσαν. Δικαιοὺς δὲ καὶ εἰς τὸν Εορτὸν τῇ θείᾳ Γραφῇ, οὓς μόνον τοὺς τὴν ἰδε-κήν ἀρετὴν τῆς δικαιοσύνης ἀσκήσαντας, ἀλλὰ καὶ καθόλου πάντας τοὺς ἄγιους, ὡς διδικαιωμένους ὑπὸ Θεοῦ.

"Οτι γινώσκει Κύριος σδύτρ δικαιωτοί. Δείκνυσιν, ὡς οὐδὲς λανθάνει θεόν· καὶ γάρ τὰς μὲν ἔδους τῶν δικαιῶν οὖδεν· Γινώσκει γάρ, φησι, Κύριος τὰς δδοὺς τῷρ δμώτων· καὶ πάλιν· "Εγὼ Κύ-ριος τοὺς διτας αὐτούς· ἐπει καὶ αὐτοὺς εἰπεν, "Εγώ εἰμι ἡ δδός· καὶ οὐδὲ τοὺς διὰ αὐτοῦ βαδί-ζοντας, ήτοι τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων· τὰ κακὰ δὲ (19), ὡς ἀνάξια τῆς ἐκείνου γνώσεως, ἀγνοεῖν προσποιεῖται. Οὐ χάριν καὶ ημαρτηκότος Ἀδέκη πυνθάνεται, ποῦ ἐστι. Τούτῳ δὲ καὶ ἐπὶ Κάιν, καὶ ἐπὶ ἀλλῶν πεποιήκε πολλῶν.

Καὶ ἔδεις διεθῶτορ διπολεῖται. Τῶν μὲν γάρ δι-καιῶν αἱ ἀρεταὶ μένουσιν, ὡς πλοῦτος αὐτῶν καὶ στέφανος· τῶν δὲ φαύλων ἡ πρᾶξις καὶ ἡ πονηρία, ἀπερ ἔδον ὠνόμασε νῦν, ἀφανίζονται καὶ ἀνενέργη-τοι γίνονται. Τούτῳ δὲ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ξεικεν-ρητόν· Εἰ τινος τὸ ἔργον κατακαιησεται, ζημιωθή-σεται.

ΨΑΛΜΟΣ Β'.

"Ο δεύτερος ψαλμός ἀνεπίγραφος καὶ οὗτος παρ' Ἐβραίοις· προαγορεύει δὲ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος τῶν ἀνελκυτῶν ἐπιβουλὴν· εἴτα καὶ κλῆσιν ἐθνῶν, καὶ ιουδαίων ἀπώλειαν.

"Ιτα τὸ ἐξρύαξαν ἔθηκι, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κερά, παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς τῆς, καὶ οἱ ἀρχοτες συντήρησαν ἐπὶ τὸ αὐτό; Τοῖς προφη-τικοῖς διφθαλμοῖς ἐρῶν αὐτῶν τὴν λύτταν διαδεξαντος καὶ θρηνητικῶς προάγει τὸν λόγον· δέ, Φεύ! διατί τοσούτον μανέντες ἐθορύβησαν, καὶ πάντα ἐκίνησαν, καὶ ἥλαζονεύσαντο; Ταυτα γάρ σημαντεῖν τὸ, ἐξρύαξαν, οἱ τὸ Ἐβραϊκὸν ἐξελληνι-σμέντες λίγουσιν. "Ἐθνη μὲν οὖν, οἱ ἀμφὶ τὸν Πι-λάτου Ῥωμαῖοι στρατιῶται· λαοὶ δὲ, οἱ ἀμφὶ τὸν "Ανναν καὶ Καΐφαν ιουδαῖοι· βασιλεῖς δὲ, Ἡρώ-δης· ἀρχοντες δὲ, Ηλάτος. Οὕτω γάρ καὶ ἐν τῇ βί-θιοι τῶν Πράξεων ιστόρηται. Τὸ βασιλεῖς δὲ καὶ οἱ ἀρχοτες πληθυντικῶς εἰρηται, κατὰ τὴν τῆς Ἐβραϊδος διαλέκτου συνήθειαν, πληθυντικοῦ; ἀντὶ ἐνικῶν χρωμένης· ἢ καὶ βιθυτέραν ἐπιβολήν· ματὶ μὲν γάρ τοι βασιλέως Ἡρώδου ὠπλίζετο καὶ δι-

¹² Psal. xxxvi, 18. ¹³ I Tim. ii, 19. ¹⁴ Gen. iii, 9; iv, 9. ¹⁵ I Cor. iii, 15.

Variae lectiones.

(19) Vel, ut Graeca sonant: *Mala vero, tanquam cognitio-ne sua prorsus indigna, ignorare se simulat.*

σιλεὺς τῆς ἀμαρτίας διάδολος· μετὸν δὲ τοῦ ἄρχοντος Πλάτου, καὶ αἱ ἀρχὴ καὶ ἔξουσίαι τῶν δυμάνων, πρόδες δὲ ἡμῖν η πάτη, κατὰ τὸν θεόν Ἀπόστολον. Ἐκ δύο γάρ φύσεων δύνος τοῦ Χριστοῦ, ἀνράτου καὶ δρατῆς, διπλοῦς ἦν καὶ δι πόλεμος ἐξ ἀράτων πολεμίων καὶ δρατῶν. Κερά δὲ ἐμελέτησαρ, ἀντὶ τοῦ Μίτιν ἑσπούδασαν, ὁμονοήσαντες ἐκ μέσου τούτον ποιήσαντι. Ἀνέστη γάρ, καὶ ζῆ εἰς αἰώνας. Καὶ πρὸς μόνους δὲ Ἰουδαίους δι λόγος, δι τι μάτην ἐμέλετησαν τὴν Γραψήν, μὴ συνιέντες, δι τι περὶ αὐτοῦ κατέγγειλε.

dum arbitrarentur posse se illum e medio tollere, qui resurrexit et vivit in æternum. Possunt etiam hæc verba adversus solos duci Judeos, qui sacræ Scripturæ studiis incumbentes, in cassum eam meilitati sunt: cum non intellexerint quanta in ea de Christo prædicantur.

Kατὰ τὸν Κυρίου καὶ κατὰ Χριστοῦ αὐτοῦ. Ἐφραίμαν, καὶ παρέτηταν, καὶ συνήθησαν κατὰ τοῦ Πατρὸς οὐχ ἡττον, καὶ κατὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, δι αὐτὸς ἔγρασεν εἰς βασιλέων πάντων ἑθνῶν, δοὺς αὐτῷ ταῦτα κληρονομίαν. Ὁ γάρ κατὰ τοῦ Υἱοῦ πόλεμος καὶ πρὸς τὸν Πατέρα διαβαλεται. Κύριον μὲν ὑποληπτέον τὸν Πατέρα· Χριστὸν δὲ, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἡρμησαν ἔξιγησιν. Αὔτος γάρ τούτον κατέστησε βασιλέα ἐπ' αὐτοὺς, κατὰ τὸν τῆς οἰκουμενίας λόγον. Εἰ δὲ κατὰ τὸν Χριστοῦ αὐτῶν εἰποιειν, ὡς πολλὰ τῶν ἀντιγράψων ἔχει, ἐκτενούμεν κατὰ πάνταν, καὶ Ἰουδαίων, καὶ ἑθνῶν, καὶ δικιεμνῶν. Τούτῳ γάρ πᾶν γέρου καίμψει διπουρατίων, καὶ ἐπιγειωτῶν, καὶ καταχθωτῶν.

Διδύμα. Περὶ τούτου σαφῶς ἐν τῷ προϊμέψι διελάδομεν.

Διαρρήξιμων τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπέρριψιμων ἀψ' ἡμῶν τὸν Συρὸν αὐτῶν. Ταῦτα διὰ ποτὸν ἀγέλον Πνεύματος; ἐγκελευομένου τοὺς Ἑομένους; πιπιτοῖς ἀποστῆναι καὶ τῶν εἰδωλολατρῶντων Ριωμαίων, καὶ τῶν ἀστυνέτων Ἰουδαίων· κάκελνων μὲν, τοὺς περικειμένους; διαρρήξαι τῆς δουλείας δεσμούς· τούτων δὲ, ἀπιρρήψαι τὸν ἀπικείμενον τοῦ νόμου ζυγὸν, ὡς βαρύν καὶ ἀποκτένοντα· ἀλέσθαι δὲ τὸν τὸν Χριστοῦ, ἐλαφρὸν καὶ ζωγονοῦντα. Ἡ ὡς ἀπὸ τῶν φρουρῶν τὸν Σωτῆρος, μονονουχὶ ταῦτα εἰρηκότων, καὶ δι' ὃν Ἐπραττον, καὶ δι' ὃν Ηλεγον, καὶ ἀφηνιασάντων, καὶ τῶν δεσμῶν τῆς δουλείας τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ὑποτεγῆς, οἷς ἐνέχοντο κατὰ τὴν ἀκόλουθεν τῆς φύσιος.

Ο κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκτελάσται αὐτοὺς, καὶ δι Κύριος ἐκμυκητηριεῖ αὐτούς. Αὗτοι οἱ παρὸν τούτων βλασφημούμενοι, δι τε κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς Πατέρων, καὶ Υἱὸς δι Κύριος πάντων, κατὰ τὸν λόγον τῆς Θεότητος, λίτιν γελάστονται, καὶ ἐκμυκητηριοῦσιν αὐτούς. Ἐπίτασιν γάρ ἐμφαίνει η πρόθεσις, καὶ διελέγουσιν ἀνοήτους, ὡς ἀνηνύτοις ἐπιχειρήσαντας, ζεῖ τε θανατῶσαι τὴν ζωὴν προσεδίκησαν, καὶ δι τοῦ Ριωμαίων μὲν ἀντὶ Θεοῦ δαίμονας εἴλοντο· Ἰουδαῖοι δὲ, ἀντὶ ἀληθείας σκέψανται.

A est: quæ plurali numero saepè utitur pro singulari, vel juxta altiorem quenadam sensum, alia fortassis ratione, quia simul cum Herode rege, adversus Christum, alias peccati rex diabolus armatus est, et cum Pilato principe, multi principes, dæmonum numerorum potestates: adversus quas (ut docet Apostolus¹⁶) nobis lucta est et certamen. Nam cum ex duplice constaret Christus natura, visibili scilicet et invisibili, duplex etiam certamen, invisibilium, inquam, et visibilium inimicorum sustinuit. Melitatores vero inania dicit, pro Frustra conati sunt, dum arbitrarentur posse se illum e medio tollere, qui resurrexit et vivit in æternum. Possunt etiam hæc verba adversus solos duci Judeos, qui sacræ Scripturæ studiis incumbentes, in cassum eam meilitati sunt: cum non intellexerint quanta in ea de Christo prædicantur.

Adversus Dominum et adversus Christum ejus. In surrexerunt, inquit, astiterunt, et congregati sunt, non minus adversus Patrem, quam adversus Filium: Filium, inquam, quem Pater in genitum regem unixerat; eas enim in hereditatem illi dederat. Bellum quippe, quod adversus Filium ab illis gestum est, pervenit etiam ad Patrem. Pro Domino igitur Patrem, et pro Christo Filium, hoc in loco intelligamus. Etenim Pater ipse divina dispensationis ratione regem eum constituit Quod si, ut in multis exemplaribus, in plurali numero legamus, adversus Christum eorum, relatio illa extendenda erit, tam ad Iudeos omnes, quam ad gentes, et ad ipsos etiam dæmones, quoniam illi " Omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, et infernorum.

Diapsalma. Quid sit diapsalma abunde diximus in proclamatio.

Vers. 3. Dirumpamus vincula eorum et proficiamus. C a nobis jugum ipsorum. Verba hæc dicta sunt veluti ex persona sancti Spiritus, Jubentis posteris fideliibus ut ab idololatriis Romanis atque ab imprudentibus Iudeis discedant: et illorum quidem servitutis vincula dirumpant, quibus delineabantur: horum vero jugum, quo propter legem gravabantur excutiani, veluti onerosum ac mortiferum: et vice illius leve ac vivisicūm Christi jugum sumant. Quanquam et alio modo intelligi possunt, ut dicta videantur, ex eorum persona, qui Christum occiderunt: qui et re ipsa, et verbis, servitutis vincula ac subjectionis jugum recusarunt: quibus, ipsoclienti jure naturæ, tam Filio quam Patri devincterant.

Vers. 4. Qui habitat in cœlis irridabit eos, et Dominus subsannabit eos. Hui igitur qui a predictis blasphemantur, Pater numerorum qui in cœlis habitat et Filius qui divinitatis ratione omnium Dominus dicitur, deridebunt et subsannabunt eos: intensiorem enim innuit præpositio, convincingaque fatuos eos suisce, quod inania atque impossibilia conati sunt, et speraverint ipsum Dominum, quinimum vitam ipsam, morte afflictere: quodque Romani, dæmonias potius quam Deum, et Iudei, umbram prius quam veritatem, elegerint.

¹⁶ Philipp. i, 30. ¹⁷ Philipp. ii, 10.

Vers. 5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua. Tunc A intellige locutum ad eos Dominum suisse, quando Iudeos palam redarguit, et per ventura in eos mala prædictis: quando inter cælera dixisse legimus⁴⁰: Væ vobis, Scribe et Pharisæi hypocritæ,⁴¹ quia auferetur a vobis regnum Dei, etc.*

Ei in furore suo conturbabit eos. Ob summam illorum pravitatem Prophetæ indignatus, futuras eis annuntiat calamites, perturbationemque et suspicionem cis plurimam imponit, [redargente autem eos Domino] quem prophetam arbitrabantur, par est multos suis perterritos. Alii vero dicunt his verbis significari calamites, quæ ex futura Romanorum obsidione eis impendebant. Possunt etiam de futuro judicio intelligi, quando tanti criminis rei, a Deo condemnati, perpetuis poenis subjiciuntur. Ira autem et furor (quem, ut Graecæ dictionis θυμὸς verior significatio postulat, indignationem, seu potius excandescensem quis dixerit) aliquando pro eodem ponuntur, aliquando ut et juxta etymologiam, excitationem et motum etymologiam vehementiorem et concitatiorem ad

Vers. 6. *Ego autem constitutus sum rex ab eo. Sermonem nunc facit ex Christi persona: prophætarum enim mos est et materias, et personas variare: utpote qui veluti organa quedam atque instrumenta ab artifice suo moderata, ea loquuntur, quæ sanctus illis Spiritus subministrabat. Annuntiat autem Christus regnum, quod sibi, ut homini, a Patre traditum est. Data est enim, inquit, mihi omnis potestas in celo et in terra⁴².*

Super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus. A monte qui dicitur Sion totam Iudæam significavit, et sensus talis est: Ego rex constitutus sum ut doceam evangelica mandata, præceptum Domini appellans hæc mandata: ut unam atque eamdem esse sibi cum Patre voluntatem ostenderes: A me ipso enim, inquit⁴³, nihil locutus sum, sed quæcumque audio a Patre meo.

Vers. 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu. Hæc verba propter æternitatem ac divinam generationem dicta sunt.*

Ego hodie genui te. Hæc propter carnis dispensationem. Quod vero ait, hodie, intellige ut ad distinctionem æternitatis sit dictum, ut tempus signaret, hoc est, In his temporibus. Genui autem posuit pro crevari. Pater namque creaturarum omnium Deus diecit ut earum formator et factor.

Vers. 8. *Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam. Cum Christus quod ad carnem ejus pertinebat ex Iudeorum esset cognatione, et in propria ideo venisset, ut cognatos doceret, a suis*

⁴⁰ Luc. xi, 42. ⁴¹ Mat: h. xxi, 43. ⁴² Matth. xxviii, 48. ⁴³ Joan. xiv, 10.

Variæ lectiones.

(20) Graeca ita sonant: *Ita ut furor sit post motum iræ, a terro Θεοῦ, quod impetum facere significat.*

Tote λαίσει πρόδη αὐτοὺς ἐν ἡρῷ αὐτοῦ. Ότε δηλαδὴ φυγερῶς ἤλεγχε τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὰ κχταληδόμενα τούτους κακὰ προεφήτευσε, λέγων ἀλλὰ τε πολλά, καὶ δι τοῦ Οὐαλ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, δι τοῦ ἀρθῆσθαι ἀρ ύμῶν η βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἔξις.

Kai ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς. Θυμούμενος γάρ ἐπὶ ταῖς πυντρίαις αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο λέγων συμφορὰς μελλούσας, τάραχον καὶ ὑπελάμβανον αὐτὸν προφήτην. Οἱ δὲ φυσι τάραχον τὸν Ἐρμαίων πολιορκίας. Νοοῦντο δὲ ταῦτα τὰ βρήτα καὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, οὐτε καταδικάζων αὐτούς, ὑποβαλεῖ τιμωρίας. Ὁργὴ δὲ καὶ θυμὸς ποτὲ μὲν ταῦτα σημαίνουσι, ποτὲ δὲ διαφέρουσιν· ὡς εἶναι (20) θυμὸν μετὰ τὴν κίνησιν τῆς ἡρῆς, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὅρμητος ὥργην δὲ, παρὰ τοῦ ὥργην καὶ σφύζει τὴν σφράδαν καὶ δέξιαν ζέσιν εἰς ἀμυναν.

diversa, ita ut excandescens motus sit ad iram, significet: ira vero, juxta eamdem Graeci nominis vindictam denolet servorem.

Ἐγὼ δὲ κατεστάθηρ βασιλεὺς ὑπ’ αὐτοῦ. Τοῦ λοιποῦ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ ποιεῖται τὸν λόγον· τοιούτον γάρ ἡ προφητεία· ποτὲ μὲν ὑπέρ τούτου, ποτὲ δὲ ὑπέρ εκείνου λέγειν καὶ μεταπηδᾶν, ὡς εἴναι δῆλον διτι, καθάπερ δὲ γανον, ἀπερ ἐνηχούντο παρὰ τοῦ Πνεύματος, ἐπεφύέγοντο. Προαναγνωτὲ δὲ τὴν βασιλείαν, ἣν ἐλασσεν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀνθρώπος· Ἐδόθη μοι γάρ, φησι, κᾶσα ἑξουσία

ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς.

Ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄγιον αὐτοῦ διαγρέλλω τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Ἀπὸ τοῦ δρους τοῦ καλουμένου Σιών τὴν διην Ἰουδαίων ἐδήλωσεν. Οἱ δὲ νοῦς τοῦ βητοῦ τοιούτων ἔστιν, διτι Κατέστην βασιλεὺς, διδάσκων τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς, κατὰ τὸ δρος Σιών, ἤτι ἐν Ἱερουσαλήμ. Πρόσταγμα δὲ Κυρίου τὰς ἐντολὰς ταύτας ἐκάλεσε, δεικνὺς δὲν θέλημα ἔστου τε καὶ τοῦ Πατρός. Ἀπ’ ἐμαυτοῦ γάρ, φησι, λαλῶ οὐδέτε διλλ’ ὅσα δι τοῦ πατρὸς παρὰ τοῦ Πατρός.

Κύριος εἰπε πρόδη με· Υἱός μου εἰ σύ. Τούτα διὰ τὴν προσιώνιον γέννησιν.

Ἐγὼ σῆμερος γεγέννηκα σε. Τοῦτο διὰ τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν. Καὶ τὸ μὲν σῆμερος, ἀντὶ τοῦ χρονικῶς ἐν τοῖς παρούσι καιροῖς· τὸ δὲ γεγέννηκα, ἀντὶ τοῦ ἔκτισα (21). Πατήρ γάρ δὲ Θεός λέγεται, καὶ τῶν κτιστῶν δὲ πλάστης καὶ ποιητής.

Αἰλησαι παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι δύοη τὴν κινητορογιαν σου. Ἐπειδὴ κατὰ σάρκα συγγενῆς ὁν τῶν Ἰουδαίων, ἢλθεν εἰς τὰ ίδια διδάσκων, οἱ δὲ καὶ αὐτὸν ἀπεβάλλοντο· εἰκότως οἰκειούται τὰ

⁴⁰ (21) Ad naturam scilicet humanam, quod attinet; dixit enim supra ea verba intelligenda esse διὰ τὴν ἐνσαρκον οἰκονομίαν.

Ἐθνη, προτραπεῖς παρὰ τοῦ Πατρὸς αἰτεῖσθαι, καὶ τὸν θεόν τοῦν εἰς κλῆρον ταῦτα· καὶ γάρ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπων Κύρος Θεοῦ γεγονὼς, ἐπωφελέσθη κλῆρον. Ιατρικόν. Ναμ εἰς τοῦ οὐρανοῦ αἵματα τοῦ θεοῦ τοῦν εἰς τὴν γῆν τοῦν περάταν τῆς γῆς. Εἰς πᾶσαν γάρ την γῆν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, δὲ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος ἐξῆλθεν. Ὅποιοιται δὲ οἱ Πατέρες αἰτεῖσθαι, ὡς εὐδοκῶν καὶ θέλων τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνάπλασιν. Αἰτεῖται δὲ ταῦτην ὁ Κύρος, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνανθρωπήσας, καὶ μεσίτης γενόμενος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, προσερράμειν οὐκ ἔχοντές τινα ταῦτα τὰ βρήτα. Τίς γάρ ἔτερος τοσαύτην ἐκτήσατο κατάσχειν;

Kai tēr kai dōxhēsir sou tā pérata tēs tēs. Kai tēn ékouslav tēs kλēpovomlāc sou dīkhousan mēχri tōn pepratōn tēs tēs. Elēs pāsan gār tēn γῆν, kai elēs tā pérata tēs oikoumēnēs, δὲ tōu Eūag- gelou lógois ἐξῆλθεν. Ὅποιοιται δὲ οἱ Πατέρες αἰτεῖσθαι, ὡς εὐδοκῶν τῶν ἀνθρώπων ἀνάπλασιν. Αἰτεῖται δὲ ταῦτην ὁ Κύρος, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ἐνανθρωπήσας, καὶ μεσίτης γενόμενος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, προσερράμειν οὐκ ἔχοντές τινα ταῦτα τὰ βρήτα. Tīs γār étepois tosautēn éktēsato kataschēsin; B sii. Erubescant igitur et confundantur Iudei, neminem habentes cui verba hæc accommodari possint. Quis enim aliis, præter Christum, tantam sibi possessionem paravit?

Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν δάδῳ σιδηρῷ. Τοῦτο δὲ τοῦ προφήτου λέγεται· Μή δεξιμένους γάρ, φησι, τοὺς λόγους τοὺς σοὺς, παιδεύεις αὐτοὺς, ἐν μάστιγι στερβός σημανεῖς δὲ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν. Ἀρνητάμενοι γάρ την βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ Καίσαρα ἔχειν ὅμοιογῆσαντες, τὴν Καίσαρος ἐπέστησαν ἔκουσιαν, ὃφ' οὗ διεφθάρησαν. Σιδηρὸν δὲ αὐτὴν ἐκάλεσαν, διὰ τὸ ισχυρόν· ἐπειδὴ καὶ Δανιήλ σιδηρὸν αὐτὴν εἶδεν ἐν ταῖς ὄρασεσιν.

Ὥς σκεύη κεραμίδως συντρίψεις αὐτούς. Τοῦτο δὲ τὴν εὐχερή τούτων πανωλεύριαν. Ἄλλοι δὲ φασι, τὴν ἐξ ἐθνῶν αἰνίτεσθαι· σωτηρίαν, διὰ Ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν τῇ συμπανθενεὶ δυνάμει· καὶ καθάπερ δι κεραμεὺς, ἐπειδὸν ἵδοι τὰ πεπλασμένα σκεύη ἀδόκιμα, συντρίβει ταῦτα πρὸ τοῦ προσομιλῆσαι πυρί, καὶ ἀναπλάττει· οὕτω καὶ σὺ τούτων τὰ φρονήματα συντρίψεις τῷ Εὐαγγελῷ, καὶ ἀναπλάσεις τῷ λοιπῷ τῆς παλιγγενεσίας, καὶ στερεούς ἀπεργάσης τῷ θείῳ πυρὶ τοῦ Πνεύματος.

Kai rūr, basileis, σύντετε· καιδεύθητε πρότεροι τὴν κλήρον τηρεῖτε. Τὸ rūr, ἀντὶ τοῦ, διὰ τοῦτο, ὡς βασιλεῖς Ῥωμαίων καὶ τῶν ἀλλών ἐθνῶν, καὶ οἱ κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν χριταῖ, οἱ κρίνοντες τοὺς γηλίους ἀνθρώπους, μαθόντες οἵτι εἰς κλήρους ὑμᾶς ἐξελέξατο, συνετοῦ γενέσθε, τὴν πρὸν ἀνοιαν ἀποδρήψαντες· καὶ παιδεύθητε ἀπὸ τε τούτων καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Διὰ τῶν ἀρχόντων δὲ περιέλαβε καὶ τοὺς ὑπηκόους.

D estote, et abjecta priori illa amentia, eruditimini tum ab iis, tum a Scripturis etiam divinis. Verum dūm reges ac principes admonetur a Propheta, ipsos etiam populos eis subjectos admoneri pariter aibitranth.

Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ. Συνέντες, φησιν, ἐτι· καὶ Θεός ἐστι, καὶ ἐκδικητής, καὶ φοβερός, καὶ ὅτι κτήμα αὐτοῦ καὶ χάρις ἡδη ἐχρηματίσατε, καὶ φυδμισθέντες ἱκανῶς τὰ ἡμην. ὡς Δεσπότης δουλεύ-

A non recepius, jure gentium nationes, ut suas sibi vindicavit: præcipue cum Pater eum monisset, ut illas peteret, et pollicitus fuisse potenti se eas erat Filius Dei, consequenter aliqua illi deberi videbatur hæreditas.

Et possessionem tuam terminos terræ. Et potestatem, inquit, hæreditatis tuæ quæ ad terræ usque fines pertingit. In omnem enim terram et in omnes fines orbis terræ evangelicus sermo penetravit. Et ipse quidem Pater a Propheta introduxit, monens re atque instans ut Filius hæreditatem banc petat: ut ostendat quam cuperet Pater, humani generis instauracionem: Filius vero non immerito etiam posuistare id dicitur: quando quidem et humanitate sumpserit, et Dei atque hominum mediator electus B sit. Erubescant igitur et confundantur Iudei, neminem habentes cui verba hæc accommodari possint. Quis enim alias, præter Christum, tantam sibi possessionem paravit?

VERS. 9. *Pasces eos in virgin ferrea. Sipilo est illud Prophetæ dicentis: Eos qui sermones tuns non suscepint, castigabis flagello ferreo: et significare mihi videtur hic verbis Propheta, Romanorum imperium. Etenim cum Christi regnum negassent Iudei, sub imperio Cæsaris se esse affirmantes, Cæsaris merito potentiam sustinuerunt, a qua prorsus pene perditi sunt. Ferream vero eam dixit, veluti validam ac fortem; nam et Daniel in visionibus suis ferream eam etiam appellavit.*

Tanquam vasa figuli confringes eos. Hoc loquendi modo expressit Propheta, quam facile Iudei, et quam funditus a Deo perdendi essent. Alii his verbis significari aiunt gentium salutem: Pasces eos, inquiunt, in valida ac forti potentia tua: et quemadmodum figulus ubi reproba esse viderit vasa, quæ formavit, conterit illa, ea nimur ratione ut rursus igni adiuvante et reformiet: ita et tu, Domine, haruin gentium cogitationes, Evangelio tuo destrues, ut eas postmodum lavacro regenerationis reformes, et divino sancti Spiritus igne fortiores reddas.

VERS. 10. *Et nunc reges intelligite, crudimini omnes qui judicatis terram. Dictio nunc, hoc in locutionem reddit: ac si dictum esset: Et propterea vos, o Rorionorum et cæterarum gentium reges, vosque, o judges qui in universa estis terra, vel vos, o qui terrenos homines judicatis, ex quo addiscere potuistis, quantis calamitatibus oppressi fuerint ii, qui Christum hunc temere reprobarunt, et illud pariter nostis quod a Deo in hæreditatem electi estis: vos omnes, inquam, moueo, sapientes reges ac principes admonetur a Propheta, ipsos etiam populos eis subjectos admoneri pariter aibitranth.*

VERS. 11. *Servite Domino in timore. Intelligentes, inquit, quod Christus, et Deus est, et vindex, et terribilis, quod illius possessio et sors appellati atque effecti estis, quod reliquum est, moderatis.*

compositisque moribus vestris, servite ei in timore. A σατε αὐτῷ ἐν φόβῳ· οὐ γάρ φόδος, ἐντολῶν τῇ-
re, veluti Domino. In timore autem ideo dico,
quia ubi est timor Dei, illic et mandatorum obser-
vatio.

Et exultate ei in tremore. Et servientes, inquit, gaudete in eo, veluti in defensore ac Salvatore vestro. Gaudete enim, inquit Apostolus, in Domino semper, gaudete^{**}: verum hoc vestrum gaudium tremore etiam commixtum sit, et non effusum. Exultate propter spem, sed contremiscite ob peccatum. Est enim diligentissimus omnium exquisitor, atque investigator Deus, et nemo latere eum potest.

Vers. 12. Apprehendite disciplinam. Majorem his verbis intensionem adjungit ad id quod dixerat, ac si diceret: Erudimini, inquam, non in superficie, sed summo studio contendite ut perfectam virtutem consequamini. Dictum est autem hoc tenent.

Ne quando irascatur Dominus et pereatis de tua iusta. Per viam justam, justorum hominum vitam, ac conversationem intelligit. Via enim apud Hebreos multa significat; vel etiam quia ad ipsam graduntur.

Cum exarserit in brevi ira ejus. Judicii diem significat. Quod vero ait in brevi, vehementiam denotat et celeritatem. Nam etsi in presentiarum saepe irascatur Deus, remissius tamen id facit, ut penitentiae locum tribuat.

Beati omnes qui confidunt in eo. Qui terrena omnia contemnunt, et spem in eo omnem collocant. Sunt qui hunc psalmum cum superiori conjugendum dicant: atque illinc maxime probationis vires sumunt, quod beatus David a beatitudine exorsus, in beatitudinem desinat.

Psalmus ipsi David cum fugeret a facie Absalon filii sui.

PSALMUS III.

Inscriptio psalmi clara est, iis praecipue, qui Regum historias legerint. Psalmus vero unicuique facile accommodari potest, qui visibilium, seu invisibilium inimicorum pugnam sustineat.

Vers. 2. *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Egre serens Propheta, hujusmodi se, et subditorum et amicorum insidiis affligi, ad solum Deum animum suum intendens, causam interrogat, cur multis in dies ad parricidam filium undique accendentibus, multiplicarentur inimici atque insidiatores sui, cum ipse in neminem eorum aliquando iniquus exstitisset. Possunt etiam haec verba intellegi, ut dicta sint propter dæmonum insidias.

Multi insurgunt adversum me. Apertius exprimit quod dixerat multiplicati sunt.

Vers. 3. *Multi dicunt animæ meæ: Non est salus illi in Deo ejus.* Multi eorum, inquit, qui insurrexerunt adversum me, mutuo se exhortantes, de anima mea, hoc est de me ipso, hujusmodi verba

Kai ἀγαλλιάσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Καὶ δουλεύοντες, χαίρετε ἐν αὐτῷ, ὡς κηδεμόνι καὶ Σωτῆρε. Χαίρετε γάρ, φησὶν, ἐν Κυρίῳ πάντοτε, χαίρετε· πλὴν ἡ χαρὰ τρόμῳ σύμμικτος ἔστω, καὶ μὴ δνετος. Ἀγάλλεσθε μὲν γὰρ, διὰ τὴν ἐλπίδα τρέμετε δὲ, διὰ τὴν ἀμαρτίαν. Ἀχριθής γάρ ἔστιν ἐξεταστής καὶ ἀλάθητος.

B Δράξασθε παιδείας. Τοῦτο ἐπίτασις ἔστι τοῦ παιδεύοντες, τούτοις, μὴ ἐπιπλανούν, ἀλλὰ τέλον, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν τῷ δρακὶ τι βεβαίως κατεχόντων.

ex metaphora eorum qui pugno aliquid constanter

Mήκοτες δργισθῆ Κύριος, καὶ ἀπολεῖσθε ἐξ οὐδοῦ δικαίας. Όδὸν δικαίαν ὡνόμασε τὴν διατριβὴν καὶ τάξιν τῶν δικαίων διάφορα γάρ σημαίνει παρ' Ἐβραίοις ἡ ἑδονή· ἡ καὶ διέτι πρὸς αὐτὴν δένεσθαι.

"Οταν ἀκκαυθῆ ἐν τάχει ὁ θυμὸς αὐτοῦ. Τὴν τῆς χρίσεως ἡμέραν ἐδήλωσεν. Ἔρ τάχει δὲ, ἀντὶ τοῦ σφοδρῶς καὶ δέκας. Νῦν γάρ εἰ καὶ θυμοῦται, ἀλλὰ μαλακώτερον καὶ σχολαίτερον, διδοὺς χώραν C τῇ μετανοίᾳ.

Μακάροι πάρτες οἱ πεποιθήτες ἐπ' αὐτόν. Οἱ τῶν γηγενῶν μὲν κατεψφρονταντες, ἐπ' αὐτὸν δὲ θέμενοι τάσσαν τὴν ἐλπίδα. Οἱ γοῦν τὸν παρόντα φαλμὸν τῷ πρώτῳ συνάπτοντες, ἐντεῦθεν ἰσχυρίζονται, λέγοντες, ὡς ἀπὸ μακαρισμοῦ Διαδῖ δρεάμενος, εἰς μακαρισμὸν κατέληξεν.

Ταλμὸς τῷ Δαθίδ, διε πατεδίδρασκεν ἀπὸ χροσῶν ἄβεσταλώμ υἱοῦ αὐτοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ Γ'.

Δήλη μὲν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ φαλμοῦ τοῖς ἀνεγνωκόσι τὴν ἴστορίαν τῶν Βασιλεῶν ἀρμόζει δὲ παντὶ πολεμούμενῳ παρ' ἔχθρῶν, εἴτε ὁρατῶν, εἴτε ἀοράτων.

Kύριε, τὸ ἀπληθύνθησαν οἱ θλίβετες με; Δεινοπαθήσας δὲ Προφῆτης, διε τοιαύτης ἐπιεράσθη τῶν ὑπηκόων καὶ φίλων ἐπιδουλῆς, πρὸς μόνον τὸν Θεὸν ἀνατείνεις ψυχήν, ἐρωτῶν τίνος ἔνεκεν οἱ ἀμφὶ τὸν πατραριόλαν ἄβεσταλώμ ἔχθροι αὐτοῦ (τούτους γάρ θείοντας ἐκάλεσε) πληθύνονται, τῇ προσθήκῃ τῶν ἐκάστοτε προσχωρούντων, μηδενὸς αὐτῶν ἀδικηθέντος ὥπ' αὐτοῦ πώποτε. "Η καὶ περὶ τῶν δαιμόνων δὲ λόγος.

Πολλοὶ ἐπαρσταται ἐπ' ἐμό. Τοῦτο σαφηνιστικόν ἔστι τοῦ ἀπληθύνθησαν.

Πολλοὶ λέρουσι τὴν γυνχῆ μουν. Οὐκ δέστι σωτηρίᾳ αὐτῷ ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Πολλοὶ, φησι, τῶν κατεξανισταμένων μου παραθερβοῦντες ἀλλήλους, λέγουσι περὶ τῆς ψυχῆς μου, τουτέστι περὶ ἐμοῦ,

^{**} Philipp. iv, 4.

ὅτι Ἐρῶν οὗτος καταδικάσμενος, ἀπώλεσεν δῆλη τὴν ΤΟῦ Θεοῦ βοήθειαν, διὸ τὰς ἡμαρτίας αύτοῦ. Ἡ καὶ πολλοὶ τῶν δρόντων τὰς ἐμὰς συμφοράς. Τὸ δὲ τῷ Θεῷ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ Ἐν τῷ Θεῷ, ἐψ' ὅν δὲ πέποιθεν.

Διάγνωμα. Εἰρηται ἐν τῷ προσειρήνᾳ περὶ τούτου.

Ἄντιληπτωρ μου ε.. Ἐκεῖνοι μὲν λεγέτωσαν, φτισον, & βούλονται σὺ δὲ τῶν δντων ἐν πειρωσμοῖς ἀντιλημβάνῃ, καὶ μᾶλλον, εἰπερ ὥστι καὶ ἀντιλήψεως ἔχοις.

Δέξα μου, καὶ ὑψώτε τὴν κεφαλήν μου. Ἀλλοι μὲν δόλα, γένος, η τύχην, η πλούτον, η τι τοιοῦτον εἰς δόξαν ἔχουσι· ἵγε δὲ ἐπὶ σοὶ μόνῳ θαρρῶ, καὶ μέγις φρονῶ. Δοξάζεις γάρ με, βοηθός μοι γινόμενος, καὶ ὑψοῖς τὴν κεφαλήν μου, (22) νικῶντος πρότερον, τὰς συμφορὰς καμπτομένην.

Φωτῆ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἐπίκουσθε μου ἐξ δρονὸς ἀπὸν αὐτοῦ. Ἐδόσας μόνον, εἶτα αἰσθητῶς, εἶτε νοητῶς καὶ ταχέως ὑπήκουσθε μου, καὶ ἀγρύς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλούμένοις αὐτὸν. Ὁρος δὲ ἄγιον καὶ τὴν Σιών ἐκάλεσεν, εἰς τοῦτο γάρ ἐπιδημεῖν τὸ Θεὸν ἐπιστεύετο, καὶ διελέγεσθαι τοῖς ἄξοις. Ἡ τὸν οὐρανὸν οὔτε νοητέον, δὲ καὶ κατοικητὴριον Θεού λέγομεν.

Διάγνωμα. Καὶ περὶ τούτου προείρηται.

Ἐτῶ δὲ ἐκοιμήθην. Ἀνέπεσον, φησί, τῷ καρωτικῷ βάρει τῶν θλίψεων κατασπασθεὶς, καὶ ἀνενέργητος μεμένηκα.

Καὶ ὑπνωσα. Ἐφ' ίκανην τῷ πάθει τούτῳ κατεχόθην.

Ἐξηγέρθην, διτι Κύριος ἀντιλήψεται μου. Αἰσθόμενος υἱα προφῆτης, διτι βοηθήσεις μοι, δῆλη τὸ καταπεπτωκός ἀνέστησα φρόνημα. Τινὲς δέ φασι, περὶ τῆς ἀναστάσεως ταῦτα λέγειν, ἀντὶ τοῦ, Κοιμηθῆσομαι θανὼν, καὶ ὀπωύσω ἐπὶ μακρὸν, τοῦ σώματος ἀνενεργήτου μένοντος· ἔξεγερθῆσομαι δὲ χρόνοις ὑπερον, η δε Χριστὸς εἰς ἄδου κατελθὼν ἀναστήσει τοὺς συνεχομένους· η δε πάντας ἔγερεῖ τοὺς νεκροὺς ἐν τῇ συντελείᾳ.

Οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων λαοῦ τῶν D κόκκινων στυεπιτιθεμένων μοι. Τῇ σῇ πεποιθώς δηλαδὴ ἀντιλήψει. Συνεπειτιθεμένους δὲ καλεῖ τοὺς κατεπιχειρῶντας αὐτοῦ, τοιτέστι τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀβεσταλώμιστορικῶς, η ἀναγωγικῶς τοὺς δαιμονας. Ἐπὶ μάντοις τῶν δαιμόνων, οὕτω νοητέον τὴν κύκλῳ ἐπίθετιν. Ἐπιβουλεύονται γάρ καὶ ἀπὸ τῶν ἐμπροσθεν, ὅταν ἐλπίδας ὑποτείνωσιν εὐπραγίας· καὶ ἀπὸ τῶν διπισθεν, διταν τῇ μνήμῃ τῶν προλαβόντων παθῶν τὴν ψυχὴν μολύνωσι· καὶ ἀπὸ τῶν δεξιῶν, διταν συνεργοῦντες πρὸς ἀρετὴν, εἰς κενοδοξίαν συνελαύ-

νοῦνται, quod is, qui tam facile depelli potuit et sugari, merito existimandus sit ob propria peccata, a Deo derelictus, illiusque opem atque auxilium anisisse. Vel nulli id dicunt, eorum scilicet, qui calamitates meas vident. Quod vero ait, in Deo ejus, idem sibi vult quod: In illo Deo in quo ipse speravit.

Diapsalma. In proœmio operis dictum est, quid sit diapsalma.

Vers. 4. Tu autem, Domine, adjutor meus. Illi dicant quod libet, tu vero afflictorum omnium adjutor es, eorum præcipue, qui ope tua digni sunt.

Gloria mea, et exaltans caput meum. Alii genus, fortunam, divitias, aut aliud quid simile, magnum et præclarum putant: ego autem in te solo confido et glorior. Nam si adjutor fueris, gloriam etiam præstabis: et caput meum, frequentibus olim depresso calamitatibus, extolles atque exaltabis.

Vers. 5. Voce mea ad Dominum clamari et exaudiuit me de monte sancto suo. Tantum, inquit, clamaui (scu oris, seu mentis clamorem intelligens) et statim exaudiuit me. Prope enim est Dominus invocantibus eum. Per montem autem sanctum, Sion intelligit, ubi habitare credebatur Deus, probisque ac dignis Deo hominibus loqui. Vel ipsum cœlum, quod Dei habitationem appellamus.

Diapsalma. De hoc quoque supra dictum est.

Vers. 6. Ego dormivi. Ego, inquit, gravi afflictionum pondere depresso, decidi admodum, atque inutilis effectus sum.

C Et soporatus sum. Huc est, Illojsmodi passione diu detentus fui.

Et resurrexi quia Dominus adjuvalit me. Prænotescens, ut propheta, quod Dominus opem mihi allaturnis erat, pene mortuas vires atque animum languidum suscitavi. Aliqui dicta hæc intelligent de resurrectione, et tempus ponit pro tempore: hoc est: Dormiam ego, et cum mortuus fuero, sopore ac somno detinebor, corpore nimirum viribus defecio, ac deinde resurgam, vel tempore illo, quando descendens ad inferos Christus suscitabit eos qui illic aderunt, vel in consummatione sæculi, quando mortui omnes resurgent.

Vers. 7. Non timebo millia populorum, in circuitu irruentium contra me. Tuo, inquit, fretus auxilio, non timebo. Per irruentes autem contra se, juxta historiam, Absalonem intelligit et complices, qui adveres eum semper insidiarum aliquid moliebantur: vel dæmones juxta anagogen, qui in circuitu aggredi aliquem dicuntur, quoniam et ab anteriori parte insidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggestentes; et a tergo invadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animam coinquian; et a dextris, quando ad virtutem nobis opem ferunt,

Variæ lectiones.

(22) Horum sensus clarior est sine verbo νικῶντος, quod quidem non legisse videtur Latinus interpres.

ut ad inanem nos gloriam impellant : et a sinistris, Α νωτι, καὶ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν, ὅταν ἀπαραχαλύπτως εἰς ἀμαρτίαν βιάζωνται.

Exurge, Domine; sa'rum ne fac, Deus meus. Tu Domine, inquit, qui longanimitate hacenus usus es, ut dormire quodammodo videreris, exsurge, et commovearis adversus inimicos meos. Vl sorte Salvatoris Christi resurrectionem prædictis, ad humani generis salutem eum advocans : ita ut humanae naturæ personam, prophetam induisse dicamus.

VERS. 8. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa. Propheticis oculis inimicorum suorum perditionem prævidens, beatus David gratias Deo agit, et collatum in se beneficium agnoscit.*

Dentes peccatorum contrivisti. Per dentes, vires intelligit. Translatum est autem hoc a seris, quæ in dentibus summum habent robur ; peccatores vero inimicos omnes appellat, peccare illos significans, quia ob solam morum perversitatem, temere adversus eum pugnabant.

VERS. 9. *Domini est salus. Atque hoc ad gratiarum actionem pertinet, et significat quod solus Deus, et nullus alius eum salvabit.*

Et super populum tuum benedictio tua. Et veniat, inquit, benedictio tua super populum tuum, qui tecum pariter inimicorum injurias percessus est : vel omnem populum simpliciter, qui sub meo est imperio ; vel super fidelium Christianorum populum. Per benedictionem vero intelligere debemus pacem et divina beneficia, quæ benedictionis sunt causa. Quippe cum et populus, et quicunque alii viderint quale auxilium consecutus est a Deo gloriari.

In finem in hymnis psalmus ipsi David.

PSALMUS IV.

Inserbitur in finem hic psalmus, quia ut inferius dicemus, resurrectionis prophetiam continet, et quæ ad futurum sæculum pertinent, quod præsentis esse sæculi finem nemo ambigit. In hymnis vero ideo appositum est, quia mirabilia Dei opera continet : quibus effectum est, ut Absalonis tyrannidem superaverit, quo facto præsentem psalmum decantavit. Congruit etiam hic psalmus cuicunque a periculis liberato.

VERS. 2 *Cum inrocarem, exaudivit me Deus iustitia mea. Contemplare celeritatem, cum adhuc inroaret exauditus est ; sicut alibi etiam ait²³ : Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum. Neque enim verbi copia persuaderet Deo, sed pura simplicis animæ affectio. Quod vero ait : Deus iustitia mea, circumlocutus est pro, Deus mei David : mei iniquam qui Absaloni comparatus justus videri pos-*

'Αγάστα, Κύριε σῶσόν με, ο Θεός μου. Τὸ ἀρδστα, ἀντὶ τοῦ, Κινήθητι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, δοκῶν τῇ μακροθυμίᾳ καθεύδειν. Ή καὶ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀναρρύεται, καλῶν αὐτὸν εἰς τὸ σῶσαι τοὺς ἀνθρώπους, οὓς καὶ διὰ έκαυτοῦ αἰνίζεται.

"Οτι σὺ ἐπέτεξας πάτερ τὸν ἐχθραιροτέροις μοι ματαίως. Τοὶς προφητικοῖς δρυθαλμοῖς δῆῃ προσέδων τὴν ἀπώλειαν τῶν πολεμίων, εὐχαριστεῖ, καὶ ἔξομολογεῖται τὴν χάριν.

B

'Οδόντας ἀμαρτωλῶν συνέθλασας. Δηλαδὴ τὸν ισχὺν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν θηρίων, ἢπερ ἐπὶ τοὺς ἀδόντας θεῖς τὴν δύναμιν. Ἀμαρτωλὸς δὲ λέγεται πάντας τοὺς δυσμενεῖς, ὡς ἀμαρτάνοντας ἐν τῷ προσπολεμεῖν, διὰ τὸ μάτην, διὰ μόνην πονηρίαν.

Τοῦ Κυρίου ή σωτηρία. Καὶ τοῦτο εὐχαριστήριον ἐπιφώνημα, δηλοῦντος δὲ Κύριος ἐσωτεν αὐτὸν, καὶ οὐδεὶς ἔτερος.

Καὶ ἐξι τὸν λαόν σου ή εὐλογία σου. Καὶ δῆθε, φησίν, ἡ εὐλογία σου ἐπὶ τὸν λαόν σου, ἡ τὸν σὸν ἐμοὶ πολεμούμενον, ἡ ἀπλῶς τὸν ὑπὸ τὴν δλην μου βασιλεῖαν, ἢ τὸν τῶν πιστῶν. Εὐλογίαν δὲ ὑποληπτέον τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν εὐεργεσίαν, ὡς αἰτίαν εὐλογίας γεγενημένην. Αὐτός τε γάρ ὁ λαὸς τὸν Θεὸν ἐδόξαε, καὶ οἱ ἰδόντες, οἵας ἀπήλαυσαν (25) ἀρωγῆς.

beatus David, daturi omnes sint summam Deo

Τῷ Δαβὶδ ψαλμὸς εἰς τὸ τέλος ἐν ὅμιοις.

ΨΑΛΜΟΣ Δ'.

Ἐις τὸ τέλος μὲν ἐπιγέγραπται, διὰ τὸ προφητεῦσα : περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ὡς προδίντες ἐπιδειχομεν, ἥτις τοῦ μέλλοντος ἔστιν αἰώνος, δὸν οδηγειν τοῦ παρόντος τέλος. Ἔρ ομιοις δὲ, διὰ τὸ κηρύττειν τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάτια, ποιησαντος αὐτὸν ὑπέρτερον τῆς Ἀθεσαλῶμ τυραννίδος, μεθ' ἣν ἦσε τὸν παρόντα ψαλμὸν. Ἀρμόδεις δὲ καὶ παντὶ ἀπαλλαγέντι κινδύνου.

B

'Εν τῷ ἐπικαλεσθαι με, εἰσῆκουσδ μοιον ὁ Θεός τῆς δικαιοσύνης μοιον. Ὁρα τὸ τάχος· Εἴτε καὶ ἐπικαλουμένου ἐπήκουοντον. Ἐτί γάρ, φησι, λαλοῦντός συν, ἀρώ· Ἰδού πάρειμι. Οὐ γάρ πλήθος φημάτων πειθεῖ τὸν Θεὸν, ἀλλὰ ψυχῆς καθαρὸς διάθεσις. Τὸ δὲ, τῆς δικαιοσύνης μοιον, περίφρασίς ἔστιν, ἀντὶ τοῦ, 'Ο Θεὸς ἐμοῦ τοῦ δικαίου, σον πρὸς τὴν ἀδικίαν Ἀθεσαλῶμ ἡδοκήθην· καὶ γάρ οὐκ τρίχησα.

²³ Isa. LVI, 9.

Variæ lectiones.

(25) Cod. habet ἀπῆλαυσαν, consueuti sint, ut ad populos, non ad Davidem referatur.

Πολλαχοῦ δὲ τῷ τρόπῳ τούτῳ χρῆται, δίκαιοι καὶ ὄντες, καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν ἐστὸν, οὐ κομπάζων, ἀλλὰ πρὸς τὰς τῶν πολεμούντων παρεξεῖται δέ μεν πονηρίας.

'Εγ γὰρ θείψει ἐπιδιτυρᾶς με. Διαγεῖ μὲν γὰρ ἡ χαρὰ, στενοῖ δὲ ἡ θείψει· ἐμὲ δὲ, τούναντὸν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς λύπης μᾶλλον ἐποίησας μεγαλύθυγον, ὡς καὶ παραγγέλλειν φείδεσθαι τοῦ πατραῖος παιδός.

Οὐκετίρησόν με καὶ εἰσάκουσσον τῆς προσευχῆς μουν. Ἐλεηθῆναι καὶ εἴτε δυσωπεῖ, καὶ περιπτοντος αὐθίς λαώς πειρασμοῖς μὴ παροφθῆναι τὴν προφερομένην τηνικαῦτα δέσην.

*Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἔως πότε βαρυκάρδιοι; Πρὸς τοὺς φίλους καὶ γνωστοὺς ὁ λόγος, πειραμένους βοηθεῖν ἐκ τῶν παρόντων, ὅτε τὰ τῆς συμφορᾶς ἐπεκράτει. Δέγεις γοῦν δι τοῦ Μάχρι τίγονού σύνδυστε τὴν καρδίαν ἐν ταῖς θείψειν εἰς θεῖν, ἀλλὰ βερύνετε ταύτην, κατασπῶντες ἀνθρωπινοὶ λογισμοῖς, καὶ ταῖς βιωτικαῖς φροντίσι; Τὸ δὲ, *Υἱοὶ ἀνθρώπων, αὐθίς πειράφασις, ἀντὶ τοῦ, ὃ ἀνθρωποι· σύνηθες γάρ τοῦτο τῇ τῶν Ἐβραίων διελέκτη.**

Ίνατι ἀγαπάτε ματαίστηρα, καὶ ζήτειτε γενέδος; Ἀνωγελεῖτε αἱ ἀνθρώπιναι μηχαναὶ, καὶ σαννουσαὶ μὲν ταῖς ἐλπίσιν, ἀποτυγχάνουσαι δέ. Ή καὶ διὰ τοῦ προστηκότας τοῖς παρούσιν, ὡς μένουσι, ταῦτα φησιν, ἀπερ οὐχ ὑφίσταται· δοκοῦντα μὲν, διὰ τὸ φαινόμενον· οὐκ δέ, διὰ τὴν μεταβολὴν καὶ γάρ αὐτὸς, βασιλεὺς δῶν, ιδιώτευσεν, καὶ κατεδιώκετο.

superficie appareat, revera lamen ob assiduas mutationes si non esse. Nam et ipse beatus David rex erat, et tamen privata vitam agebat, et persecutionem sustinebat.

Καὶ γνώτε διτι ἀθαυμάστωσε Κύριος τὸν δυτιοῦν. Περιττόδε; δὲ καὶ σύνδεμος ἐνταῦθα· καὶ γάρ Ιδίωμα καὶ τοῦτο τῆς Ἐβραϊδος γραφῆς, ὡς πολλαχοῦ παρατηροῦντες εὑρωμέν, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν, εὐρήσωμεν. Μάθετε οὖν, φησιν, δι τοῦ Θεοῦ πειρόντον ἐποίησεν ἐμὲ τὸν ἀφωτιωμένον καὶ ἀνακατέμενον εὗτῷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ μόνῳ τὰς ἐλπίδας ἔχοντα· καὶ πῶς γάρ οὐ πειρόντος γέγονε, καθελών τὸν καθελόντα, καὶ νικήσας ὁ φυγάς τὸν διώκοντα, καὶ μετὰ εὐαριθμήτων ἀνδρῶν, τὸν ταῖς μυριάσι χρώμενον;

Κύριος εἰσακούστεται μου ἐν τῷ κεκραγόται με πρὸς αὐτόν. Ταχεῖας οὖτα τυχὸν τῆς ἀρωγῆς, καὶ τῆλεικούτου κινδύνου παρ' ἐλπίδα διασωθεῖς, ἔγνων δι τοῦ με δι τοῦ Θεοῦ, καὶ πέποιθε, καὶ πάλιν εἰσακούστεται μου κεκραγότος πρὸς αὐτὸν ἐν πειροτάσσεσιν.

Οργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε. Οργίζεσθαι μὲν ὡς ἀνθρώπους εὐ κωλύει· μὴ ἀμαρτάνειν δὲ, τῇ

A sum, dum justiorum causam loveo. Neque enim illum ego, sed ille me affecit injuria. Et sappennero hoc loquendi modo utitur Propheta, ut sanctum se aut justum appellat, aut aliquid ejusmodi, non veluti jactabundus, sed adversiorum se comparans pravitati.

In tribulatione dilatasti me. Gaudium dilatare solet et diffundere animum, afflictio autem angere atque angustare. Verum tu, inquit, in mœroris ac tristitiae tempore, non pusillanimem, sed magnanimum potius me fecisti: ita ut ipsi etiam parviciæ filio parcí mandaverim.

B Miserere mei et exaudi orationem meam. Adhuc Deum magis ad misericordiam allicit, rogatque preces suas non despici, si quando in tentationes fortassis rursus incidentur.

Vers. 3. Filiū hominum, usquequo gravi corde? Sermonem ad notos sibi, atque ad amicos dirigit, qui invalescentibus calamitatibus studebant presentibus ac temporalibus auxiliis ei opem ferre, atque: Usquequo inter afflictiones cor vestrum ad Deum non tollitis? usquequo animum ac cor vestrum humanis rationibus gravabilis, et vanis distractibemini sollicitudinibus? Quod vero ait, Filiū hominum, periphrasis est et circumlocutio, pro eo quod est, Homines: estque idioma Hebraicæ linguae.

C Cur diligitis vanitatem et queritis mendacium? Inutilis sunt humani conatus: et primo quidem aspectu, conceptæ animo spei videntur applaudere, sed postmodum frusirantur. Vel fortassis verba hæc ad illos dieta sunt, qui presentibus rebus, tanquam perpetuis student, tametsi stabiles non sunt; videntur quidem esse propter id quod in superflue apparent, revera lamen ob assiduas mutationes si non esse. Nam et ipse beatus David rex erat, et tamen privata vitam agebat, et persecutionem sustinebat.

D VERS. 4. Et scitote quoniam mirificari Domini sanctum suum. Coniunctio, et, superflua est hoc in loco, quemadmodum ex more Hebraicæ idiomaticis saper numero alibi aliqua reperiuntur superflua. Discite igitur, inquit, quod celebrem me Deus ac conspicuum reddidit; me, inquam, qui ei sanctificatus, hoc est oblatus ac dedicatus sum, quiique in eo solo spes meas ratas esse constitui; vere autem celebris ac clarus fuit beatus David, qui (24) destricerem destruxit, qui fugitivus persequenter vivit: qui parva militum manu, multas copias superavit.

Dominus exaudiens me cum clamavero ad eum. Postquam Dei ope, tam celeriter a tanto periculo me liberatum perspexi, suministrata in me Dei misericordiam statim agnovi: atque ideo confido, quod rursus me claimantem atque in afflictionibus constitutum exaudiens.

Vers. 5. Irascamini et nolite peccare. Irasci quidem ut homines non prohibet, sed admonet ut

Variæ lectiones.

(24) Hæc in Graeco textu per interrogationem: *Quomodo enim celebris non erasit, qui, etc.*

neu peccemus, et ne sinamus a passionis vehemen- A tia nos pertrahi: ne supra modum irascamur: neu temere aliquem ulciscamur. Contra vitium enim insita est hominibus ira. Nam qui irascitur ut illatas sibi injurias ulciscatur, irascitur, et peccat: qui vero tantum irascitur, ut alterum corrigat, irascitur quidem, sed non peccat, quemadmodum nec peccat pater, qui non obtemperanti filio irascitur.

Quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Perge, inquit, in tuum cubile, ubi maxima adest securitas: et illuc amplio cum otio ac quiete te ipsum dijudica: et cogitationes discute, quas habuisti per dieū, noctu præterea atque in cubili tuo ut dixi doleas, et pœnitentiam tecum agas ob peccata que interdiu in animo tuo revolvi- B sti. Mihi enim, inquit, beatus David, sic facienti, ut te mouen, prospere cuncta succedunt. Sume itaque et tu experimentum, cum ex me didiceris hujusmodi utilitatem percipere. Hoc enim tibi ut facias suadeo. Quod si ut propheta indicat, cogitationum pœnas daturi sumus, quanto magis operationum? Considera etiam quomodo tam ad præser- vandum a peccatis, quam ad castigandum peccatorem, apłissimis Propheta usus sit pharmacijs. Nam quod ait, *Irascamini et nolite peccare, custodit et præservat a peccato: et si fortassis in peccata quis ine- derit, vicissim castigat et corrigit, dum ait: Quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris com- pungimini.*

Vers. 6. Sacrificate sacrificium justitiae, et sperate in Domino. Justitiam vestram quasi fructum quemdam Deo, inquit, offerte, neminem injuria afficien- tes: et auxilium a Deo exspectate, qui oppressis potissimum auxilio esse solet. Conversationem præterea ac vitam futuræ Ecclesie prænuntiat, que vice animalium, spirituale virtutum sacrificium Deo erat oblatum. Justitiam enim hic non particularem virtutem, sed generaliter pro omni virtute intel- ligit.

Multi dicunt: Quis ostendet nobis bona? Cum sui exemplo admonuerit atque exhortatus sit nos Propheta, ut in superioribus vidimus, modo objec- tionem quamdam a pusillanimibus fieri solitam apponit. Quidam enim, inquit, cum in calamitates inciderint, zegre ferentes, statim desperant, nec credunt Deum prope esse invocantibus eum. Quin- imo omni sp̄o destituti, talia etiam effundunt verba: *Quis adjutor deinceps erit nobis?* quasi dicant, Nullus. Quae verba extremæ omnino desperatio- D nis sunt. Vel aliter, de iis hominibus sermo est, qui carnis sequuntur desideria: qui cum in olio atque in deliciis summum bonum posuerint, eas totis velis insequuntur: afflictiones vero quae divina dispensatione nobis immittuntur valde ope- runt. Per illa etiam verba, *Quis ostendet nobis bona?* animæ ardentes atque immode appetentes intellige demonstrari.

Vers. 7. Signatum est super nos lumen rutilus tui, Domine. Verum ego, inquit, longe aliter sentio. In me enim signatum est lumen protectio- nis tuæ: quam lucem, illam esse intelligendum

τοῦ πάθους ἐξήτεται παρασυρομένους ἡμᾶς, ἢ πέρα τοῦ μετρίου θυμουμένους, προστρέπεται, ἢ τινα ἀκαίριως, ἢ ἀναιτίως ἀμυνομένους· κατὰ τῆς κα- κίας γάρ δύσμας ἀνθρώποις ἐφυτεύθη. Ο μὲν γάρ ἔχετεν ἐκδικῶν, δργίζεται, καὶ ἀμαρτάνει· δὲ δὲ ἔτερον διωρθούμενος, δργίζεται, καὶ οὐχ ἀμαρτάνει, ὡς πατήρ υἱῷ δργίζεινος.

* Αἱ λέγετε ἐπὶ ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κολταῖς ὑμῶν καταρύγητε. Ἐπὶ τὴν κοίτην λόγτες, ἐν ᾧ καὶ ρὸς ἀδελας ἐστὶν, ἀνακρίνετε κατὰ σχολὴν ἔκποτούς περὶ τῶν ἡμεριῶν ἐνθυμημάτων, καὶ ἡ πλημμελῶς ἐν ἡμέρᾳ ἐπαλογίζεσθε, ἐπὶ τούτοις μεταμέλεσθε, ἐπὶ τὸν τῆς κοίτης χρόνον. Οὕτω κατὰν ποιῶν, εὐσοδοῦμαι, καὶ πειρά (25) τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν μαθῶν, τούτῳ ποιεῖν παραίνω καὶ δηλῶ. Εἰ δὲ τὰς ἐνθυμήσεις δεῖ κολάζειν. πολὺ παῦ μᾶλλον τὰς πράξεις. Ὁρα δὲ, πῶς καὶ προφυλα- C κτικοὶ καὶ διορθωτικοὶ ἐχρήσατο φιλομάχοις· τὸ μὲν γάρ, Ὁργίζεσθε, καὶ μὴ ἀμαρτδρετε, προφυλα- κτικόν· τὸ δὲ, "Αἱ λέγετε ἐπὶ ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κολταῖς ὑμῶν καταρύγητε, διορθωτικόν.

Θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἐπιτελεῖτε ἐπὶ Κύριον. Καρποφορήσατε μόνον δικαιοσύνην τῷ Θεῷ, ἀδικοῦντες; μηδένα, καὶ ἀπεκδέχεσθε τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν, δι τοὺς ἐπηρεαζομένους μάλιστα συμ- μαχεῖ. Προδιαγράψει καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πο- λιτείαν, πνευματικῶς θύειν μέλουσαν ἀντὶ ζώων τὰς ἀρτάς· εἴτε δικαιοσύνην οὐκ ἰδεῖν, ἀλλὰ καθόλου τὴν ἀρτήν πάσαν ὑποληφθεῖα.

Πολλοὶ λέγουσι· Τίς δεῖξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά; Προσεχαγόν τὴν παρανοειν ἀπὸ τοῦ καὶ ἔκποτον ὑποδειγμάτους, τιθησιν ἀντίθεσιν τινα τῶν μικρο- φύγων. Τινὲς γάρ, φησιν, ὅταν προσομοιάσωσι πει- ρασμοῖς, βαρυθυμοῦντες, ἀπογινώσκουσι, καὶ οὐ πιστεύουσιν ὡς ἔγγυς Κύριος τοῖς ἐπικαλουμένοις; αὐτὸν, ἀλλὰ λέγουσι· Τίς βοηθήσει τοῖμιν; Έπειρ ζοχάτης ἀπογινώσεις δν, δίδωσι νοεῖν, ὡς οὐδεὶς. Ή καὶ περὶ τῶν φιλοσάρκων δ λόγος, οἵτινες ἀγαθοὶ δηγούμενοι τὴν δίνεσιν καὶ τρυφήν, ταῦτα μόνα μετα- διώκουσι, σφέδρα μισοῦντες τὰς κακοπαθείας, αἱ κατ' οἰκονομίαν ἐπάγονται. Τὸ δὲ, Τίς δεῖξει ἡμῖν; Ψυχῆς νοητέον δρεγομένης διακαῶς.

Εσημισώθη δρψ ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ αριστού σου, Κύριε. Άλλ' ἦγεν οὐχ οὕτως ἔχω, καὶ γάρ ἐν- εσημάνθη μοι ἡ ἀντίληψις τῆς σῆς ἐπισκοπῆς· ταύ- την γάρ φῶς ὑποληπτέον, ὡς διαλύουσαν τὸ σκότος;

Vario lectiones.

(25) *Græcorum verborum sensus est: Atque experientia cum q̄anta sit utilitas didicerim, idem ut et ipsi facialis horror.*

τῆς ἀθυμίας, καὶ ὥσπερ ἐγχαραχθεῖσα, γνώριμόν με καὶ τοὺς πόρφω πεποίηκε. Τινὲς δέ φασι προφήτειας εἶναι τὸ βῆτὸν περὶ τῶν Χριστιανῶν, αἵς ἐσημειώθη, τινέστιν, ἑτοῦ γνώρισμα δι Χριστὸν, χιτῶνεσι Χριστιανοῖς, δις ἐστι φῶς τοῦ Πατρός. Συνέταξε δὲ τούτοις ὁ Προφήτης ἔσυπτον, διὰ τὴν τῶν ἀρετῶν συγγένειάν τε καὶ οἰκείωτητα.

est. [Per Christum enim Patrem agnoscimus : Qui enim vidit me, inquit, vidit et Patrem meum ¹¹; qui etiam character et forma Patris, ab Apostolo cognominatur ¹².] Coniunxit autem seipsum Prophetam Christianis, ob congnationem quamdam ac familiaritatem virtutum.

"Εδωκας εὐχροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου. "Il
διὰ τὴν ἀντιτίψιν, τὴν δηλωθεῖσαν, ἡ διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ κλήσιν τῶν εὑσεβῶν.

'Απὸ καρποῦ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαῖου αὐτῶν ἐπιηθύνθησαρ. Περὶ τῶν φιλοσάρκων λέγει πάλιν, δις: Καὶ τὰ γῆνα φρονοῦσιν αὐτοῖς δαψιλῶς πάντα χορηγεῖς· ὑπὸ τῆς ἀγαν φιλανθρωπίας· ἀπαρθμένται γάρ οἱ διὰ καρποῦ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαῖου, ἐπιηθύνθησαν, τουτέστιν ἐνεπλήσθησαν, δηλαδὴ τῶν ἀπαρθμηθέντων, δι' ὧν ἀναγκαιότερον καὶ τ' ἀλλα τῶν βρωμάτων εἰδή συμπεριέλαβεν.

'Ἐν εἰρήνῃ ἔπει τὸ αὐτὸν κοιμηθήσομαι, καὶ ὑπὲρώσω. Τοὺς ἐνοχλοῦντάς μοι φόδους ἀποθέμενος, ἀταράχως κοιμηθήσομαι, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι κόρου. Τὸ μὲν γάρ, ἔπει τὸ αὐτὸν, βούλεται τὸ ἄκμα δηλοῦν, δις Καὶ ἀμέρια ταῦτα ποιήσω. Τὸ δὲ, ὑπὲρώσω, τῆς κατακλίσεως ἐστιν ἐπίτασις. "Il καὶ προφήτειει περὶ τῆς ἔσυπτον τελευτῆς, ὡς οὐκ ἀπονενέται βιαίως, ἀλλὰ κατὰ φύσιν, Ἐνθα καὶ νοήσομεν τὸ, ἔπει τὸ αὐτὸν, περὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς λέγειν, δις: Κοιμηθήσομαι ἐν εἰρήνῃ ὅμοι, καὶ κατὰ σώμα, καὶ κατὰ ψυχήν· τούτου μὲν, τῶν ἔρατῶν ἀπαλλαγέντος ἐχθρῶν· ἐκείνης δὲ, τῶν ἀπόρτων. Τὸ δὲ, ὑπὲρώσω, τὸν μέχρι τῆς ἀναστάσεως μακρὸν αἰνίττεται χρόνον.

"Οτι σὺ, Κύριε, κατὰ μόρας ἐπ' ἀπίδι κατέψισάς με. Σὺ μὲ χωρὶς τῶν πονηρῶν οἰκεῖ ἐποίησας, ἐπ' ἀπίδι σωτηρίας. Τινὲς δέ φασιν, δις τοῦτο περὶ τῆς ἐνεκρῶν ἀναστάσεως προεφήτευσε, σχηματίσας τὸν λόγον ὡς ἀπὸ τοῦ σώματος, λέγοντος, δις: Σὺ, Κύριε, κατοικεῖν με τὸν τάφον ὕψισας μεμονωμένον τῆς συζύγου ψυχῆς· οὐκ ἀπλῶς δὲ, ἀλλ' ἐπίδι ἀναστάσεως, δις καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολήψομαι. Τὸ δὲ, δις, παρέλκον δοκεῖ· καὶ γάρ ἐν πολλοῖς; Ιδίωμα καὶ τοῦτο τῆς Παλαιᾶς· νοεῖται δὲ καὶ βεβαιωτικόν, ἀντὶ τοῦ δητῶν.

sperem. Illa autem dictio, quoniam, abundare videtur, juxta sacrae Scripturæ atque Hebraici idiomatis proprietatem: die:io apud Hebreos idem significat quod vere, et ponitur pro adverbio confirmandi.

Eἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς κληρορομούσης.

ΨΑΛΜΟΣ Ε'.

Τὸ μὲν παρίστησιν ἡ εἰς τὸ τέλος ἐπιγραφή, προείρηται. Φασὶ δὲ τινὲς ἐνταῦθα τὰς ἐσχάτας τῷ μέρες ὑποδηλοῦσθαι, καθ' ἃς δι Κύριος ἐνηγνθώπησε· τη-

A es, quæ mortoris tenebras dissolvit: quæque in me quodam modo insculpta, notum me omnibus ac conspicuum facit, his etiam qui procul sunt. Quidam siunt contineri his verbis prophetiam de Christianis, quibus per hoc nomen, quo Christiani appellantur, signum atque indicium quoddam impositum est, Christus nimirum, qui Patris lux

est. [Per Christum enim Patrem agnoscimus: Qui enim vidit me, inquit, vidit et Patrem meum ¹¹; qui etiam character et forma Patris, ab Apostolo cognominatur ¹².] Coniunxit autem seipsum Prophetam Christianis, ob congnationem quamdam ac familiaritatem virtutum.

Dedisti latitudinem in corde meo. Vel propter prædictum auxilium, vel ob denominationem fidelium a Christo.

VERS. 8. A fructu frumenti vini et olei, eis multiplicati sunt. De carnalibus hominibus iterum sermo B est: quibus terrena tantum cogitantibus, alunde omnia Deum præ magna benignitate subministrasse attestatur Propheta: et bona eis collata connatural dicens, quod a fructu frumenti, vini, et olei, multiplicati sunt eis; hoc est, eis connumeratis bonis repletii, per quæ bona tanquam per magis necessaria, reliqua ciborum genera intellexit.

VERS. 9. In pace in idipsum dormiam et soporabor. Deposito timore, quo perturbabar, deinceps quieto dormiam; nec dormiam simpliciter, sed ad ipsam usque satietatem. Nam quod ait, in idipsum, idem sibi vult quod una: ac si dicat, Ultraque hac faciam, dormiam et pariter soporabor. Quo loquendi modo accubationis et quietis suæ intensionem expressit. Vel his verbis Propheta fortassis prædictit, quæ ad mortem suam pertinebant; quod scilicet non violenta, sed naturali morte ei moriendum erat. Et quod dicit in idipsum, de anima et corpore intelligemus. Dormiam enim ego, inquit, in pace, corpore pariter et anima: corpore nimirum a visilibus, et anima ab invisibilibus inimicis liberata. Quod vero ait, soporabor, longum resurrectionis tempus significare videtur.

VERS. 10 Quoniam tu, Domine, singulariter in spe habitare fecisti me. Tu me, inquit, habitare fecisti secundum a malignis atque in spe salutis. Quidam vero hæc de resurrectione a mortuis prophetica dicta esse aiunt: quodque beatus David, veluti ex corporis sui persona sermonem formavit, dicentis: Tu, Domine, habitare me fecisti in sepultura; et constituisti me singularem ac solitarium illuc esse, a propriaque ac socia mihi anima disjunctum. Verum hoc non simpliciter, sed in spe resurrectionis; quandoquidem iterum animam suscepturum. Illa autem dictio, quoniam, abundare videtur, juxta sacrae Scripturæ atque Hebraici idiomatis proprietatem: quanquam saperiūero etiam hæc dicere apud Hebreos idem significat quod vere, et ponitur pro adverbio confirmandi.

In finem pro ea quæ hereditatem consequitur.

PSALMUS V.

Quod sibi velit inscriptio in finem, superius dictum est: hoc autem in loco quidam per eam aiunt significari illos dies, quibus Christus homo factus

¹¹ Joan. xiv, 9. ¹² Hebr. 1, 3.

est, quando umbra legis suam accepit, atque hoc ex subsequentibus comprobari; ex persona enim futuræ fidelium Ecclesiæ Prophetæ psalmum hunc composuit: quanquam et ipsius etiam beati David negotiis ac rebus congruat; hanc igitur Ecclesiam, eam esse intelliges, quam Prophetæ dicit hæreditatem consequi: ea nimur ratione, quia per baptismi regenerationem adoptata est, et adoptionis privilegia consecuta. Hæreditas vero quæ ei debetur, illa est quam nec oculus vidit, [nec auris audiret²⁶] etc. De hac etiam Ecclesia tanquam de sponsa Paulus dicebat: *Aptavi virginem castam Christo constituere*²⁷; et Joannes, *Qui habet sponsam, sponsus est*²⁸; et beatus David alibi: *Asstilit Regina a dextris tuis*²⁹. In præsenti vero tempore dixit, *Quæ hæreditatem consequitur, et non Quæ consecuta est, aut Quæ consequetur: quia Ecclesiæ semper hæres est, illusque hæreditas suum ullum habitura nunquam est.*

Vers. 2. *Verba mea auribus percipe, Domine; in intellige clamorem meum, intende vocis orationis meæ. Eundem sensum aliis atque aliis verbis repetit idem æquivalentibus, quemadmodum mos est illis qui ex corde supplicant. Vel per verba, preces intellige, tanquam sermones. Clamorem vero ideo addidit, ut cum tono atque intensione spiritus preces se fudisse ostenderet: et rocam è ratione, ut clare atque aperte se locutum fuisse significaret: cum alioquin clamor ignotam soleat vocem efficere. Alia autem verba quæ his commista sunt, in propria sua significatione sunt posita. Auribus enim percipe, inquit, non simpliciter: sed intellige, atque ipso intellectu percipe quid sibi volunt preces meæ: nec fortuito eas tibi fuisse oblatas putat, seu labiis sacrae Scripturæ, ut humanas ærepemus operationes Deo ascribat; quoniam modum hoc in loco fieri videmus.*

Rex meus et Deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, veluti qui mei solius providentiam et procreationem habes: te solum pari modo ut Deum colo, tanquam verum omnium Creatorem. Idola enim omnia abjeci.

Vers. 4, 5. *Quoniam ad te orabo, Domine. Exaudi me, inquit, quoniam deinceps ad te solum, et non ad alium Deum ut antea preces meas effundam.*

Mane exaudies vocem meam, mane asistro tibi et videbis me. Illo inquam mane, quo Sol iustitiae Christus hominibus orletur. Ego etenim tunc ex Judæis, atque ex gentibus congregabor, et invocabo te, ac laudando, appropinquationis conversationem exhibebo. Tunc igitur tibi me appropinquantem, atque assistentem videbis. Oculi enim Domini, inquit, super iustos³⁰. Quædam vero exemplaria habent, Et videbor, hoc est, Manifestus sum. Quod si juxta historiam psalmum exponamus de beato David, mane pro matutino tempore accipiendo

Ανταῦτα γάρ τίδος ἔλαβεν ἡ σκιὰ τοῦ νόμου καὶ πιστούνται τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ ἐπαγομένου· προσώπῳ γάρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ὑστερὸν πιστῶν ποιεῖται τὸν φαλμὸν δὲ Προφήτης, εἰ καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον οὐδὲν ἥττον ἀρμόδει πράγματι. Κληρονομοῦσαν δὲ ταύτην ὄντας, ὡς διὰ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ βαπτισμάτος οὐθετηθεῖσαν· κλήρος δὲ αὐτῆς, δὲ ψυχούμενος οὐκ εἶδε, καὶ τὰ ἔξτις. Ιερὸτα ταύτης, ὡς νῦμφης, καὶ Παῦλος ἐλέγει· Ἡμοσάμην παρθένον ἀγνήν πυραστῆσαι Χριστῷ· καὶ Ἰωάννης· Ὁ δχωρ τὴν τύμπην, τυμφίος ἔστε· καὶ αὐτὸς οὗτος δὲ Δασιδός· Πάρεστι δὲ βασιλίσσα ἐκ δεξιῶν σου. Κληρονομοῦσαν δὲ, καὶ οὐ κληρονομήσασαν, ή κληρονομήσας μέλλουσαν εἰρηκεν, διὰ τὸ δεῖ κληρονομεῖν, καὶ μηδέποτε λήγειν.

B *Τὰ δήματά μου ἐνώπιοι, Κύριε, σύντος τῆς κραυγῆς μου, πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεως μου. Ή τὸ αὐτὸ δῆλοι δι' ἀλλων καὶ ἀλλων λέξιων ισοδυναμούσων, ὡς έθος τοῖς ἀπὸ καρδίας ικετεύουσιν· ή δήματα μὲν φησι τὴν δέησιν, ὡς λόγους· κραυγὴν δὲ, ὡς μετά τόνου πνεύματος προσφερομένην· φωνὴν δὲ, ὡς ενσημον· κυρίως γάρ ἀσημός ἔστιν ἡ κραυγὴ. Καὶ τὰ ὑποκείμενα δὲ οἰκείως απεδόθησαν. Ἐνώπιοι γάρ, καὶ μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ γνῶθι τι βούλονται· καὶ ἔτι, μὴ ἐν παρέργῳ θήσεις τὴν δέησιν, εἴτε διὰ χειλέων, εἴτε ἀλαλήτων προφέρεται. Ιδίωμα δὲ καὶ τῆς Γραφῆς, καὶ τὸ καλεῖν τὰς θείας ἐνεργείας ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, ὡς τὸ περὶ τούτων διάσκει σύνταγμα.*

εὐ Βασιλεύς μου καὶ δ Θεός μου. Σὲ γάρ καὶ μόνον βασιλέα ἔχομεν, ὡς προνοητήν· Θεὸν δὲ, ὡς πλάστην, τὰ εἰδώλα (26) βίβας.

"Οτι πρὸς σὲ προσενέζομαι, Κύριε. Εἰσάκουσθω μου, διότι τοῦ λοιποῦ πρὸς σὲ, καὶ οὐ πρὸς Εἰερον Θεὸν, ὡς πάλαι, προσενέζομαι.

Tὸ πρῶτον σακρονόητη τῆς φωνῆς μου, τὸ πρῶτον καραστήσομαι σοι, καὶ ἐπόγειο με. Τότε δηλονθεῖ, δταν Χριστός, δ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίος, ἀνατελή· τηνικαῦτα γάρ ἐξ ἐθνῶν καὶ Ιουδαίων συστήσομαι, καὶ ἐπικαλέσομαι σε, καὶ δι' ἐγγύτητος ἐννερέτου παραστήσομαι πολιτείας, καὶ οὗτα πλησιάσουσαν δέησί με. Ορθούμοιο γάρ, φησί, Κυρίου, διὰ δικαιούσων. Τιγά δὲ τῶν ἀντιγράφων τὸ ἐπόγραμμα φέρουσιν, ἀντὶ τοῦ ἐμφανισθήσομαι. Πρὸς μέντοι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Δασιδό, ὑποληπτέσιν τὸ πρῶτον δηλοῦν τὸν δρθρινὸν χρόνον. Πρὸς ἕργου γάρ, φησί, παντὸς, Εσται

²⁶ I Cor. ii, 9. ²⁷ II Cor. xi, 2. ²⁸ Joan. iii, 29. ²⁹ Psal. xliv, 10. ³⁰ Psal. xxxiii, 16.

Variae lectiones.

(26) Legendum fortasse βίβας, ex persona Ecclesiæ, ut paulo post ex persona ejusdem Ecclesiæ habet πλησιάσουσαν.

μοι τὸ παρακαλεῖν σε, καὶ τὰ ἑξῆς, δικαιούσι τοιοῦ· καὶ οὐχ ὅτι κατ' ἄλλον οὐ χρὴ προσέχεσθαι καὶ πρόν. Ἐνδογήσω πάρρη, φησί, τὸν Κύριον, ἐν πατέλ καὶ πρόν.

πατέλ; nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: *Benedicam*, inquit, *Dominum in omni tempore*⁶¹.

"Οτι οὐχὶ Θεὸς θέλων ἀροπλαρ σὺ εἰ. Τὰ γὰρ εἴδωλα τὰς ἀνομίας ἀγαπῶσιν. Ἀροπλαρ δὲ καὶ τὸ πᾶσαν ἀμαρτίαν.

peccati genus intelligit [quod extra aequitatis sit normam: seu, ut significantius Graeca dictio ἀροπλα exprimit, quod omni careat legis ratione. "Ανομος quippe, unde ἀροπλα, quem Latinus interpres assidue iniquum appellat, ex legem potius, quam iniquum significat; sed vocabuli inopia ἀροπλα iniquitatem appellamus.]

Οὐ καροκήσει σοι πονηρευσμένος. Οὐ μόνον δὲ εἰσὶν ἐμποδεῖς οἱ θεοὶ τῶν ἔθνων, ὡς αἱ περὶ τούτων βίθιοι διδάσκουσιν· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ὁμοίων ζηλωτὰς παθῶν ὡς οἰκείους περιέπουσι, καὶ τοὺς ἐπαντῶν βεβήλους; ναοὺς αὐτοῖς; ὑπαγολγουσι. Σοῦ δὲ τῆς θυγυντῆς καὶ οἰκείωσεώς, τοῦτο γὰρ τὴν παροικίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑποληπτέον, οὐ τεύξεται πονηρός. Ἔγεντος γὰρ, φησί, Κύριος τοῖς συντετριμένοις τὴν καρδιὰν, καὶ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν. Διὰ τοῦ πονηροῦ δὲ παντοῖον ἀμαρτιῶδην ἥντεξτο.

Propheta, omnisiarium peccatorum subsignavit.

Οὐδὲ διαιμεροῦσι παράρομοι κατέρατι τῷ δρθαλμῷ σου. Τοῦτο διὰ τὰς ἰουδαίους προφητευθῆναι λέγουσιν, οἱ μέχρι μὲν τὸν νόμον ἐφύλαττον, ἐπισκοπῆς ἡξιούντο θείας· παραβάται δὲ τούτου γενόμενοι, δικαιώσεις ἐξώσθησαν.

"Ἐμίσησας πάρτας τοὺς ἀρταζομένους τὴν ἀροπλα. Τοῦτο διὰ τὰ ἔθνη τὰ ἀπιστα, νόμον θεοῦ μήδεξάμενα. Νοεῖται δὲ καὶ ἀλλως· παράνομος μὲν, πᾶς δὲ μεμιθηκὼς τὸν νόμον, παραβάτων δὲ ἀνομος δὲ, δικαιούμενος μὴ μαθεῖν ἀνατχόμενος. Πολλάκις δὲ τὸν παράνομον καλοῦμεν καὶ ἀνομον, ὡς μὴ νόμῳ χρώμενον. Εἰπών δὲ καθόλου περὶ τῶν ἀπλῶς ἀμαρτωλῶν, ἐκτίθεται καὶ κατὰ μέρος δὲ ἐδάκουν αὐτῷ κεφαλαιωδέστερα τότε τῶν ἀμαρτημάτων.

Verum cum in universum dixerit de peccatoribus, cipria peccatorum cāpita.

"Ἀπολεῖς πάρτας τοὺς λαλοῦτας τὸ ψεῦδος. Τοῦτο προηγουμένως μὲν διὰ τοὺς δοξάζοντας ἔτερον παρὰ τὸν δύτα Θεὸν, καὶ τοὺς αἱρετικούς· ἐπομένως δὲ, καὶ διὰ τοὺς ὅπως δήποτε ψευδομένους, ὡς τοῦ διαβόλου διακόνους, πατήρ γὰρ τοῦ ψεύδους διατάνατος, εἴτε ἐξ Ἰουδαίων εἰσὶν, εἴτε ἐξ ἔθνων. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεὶν, Ἀπολεῖς, παρέστητε βαρυτέραν αὐτῶν τὴν κόλασιν. "Η καὶ φοβήσαι τοὺς προχείρους εἰς τὸ ψεῦδος βουλόμενος, ἐπιπολάζοντας καὶ ἀνειμένους, διὰ τὸ βάστον ἡ κατότι μὴ μόνον ἐστιδεῖ (27) ἡχρέωσαν, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς ἀπολεῖσας πρόδεξνοι γίνονται.

⁶¹ Psal. xxxiii, 2. ⁶² Psal. cxlv, 18. ⁶³ Psal. lxxxiv, 10.

Variæ lectiones.

(27) Col. εαυτόν, *seipsum*; sed melius, opinor, εαυτούς, ut legit Latinus interpres.

(27') Quinimo et Latinus interpres ultramque dictionem passim pro *iniquo* exponit.

A est, ac si diceret: *Gratus mihi ac jucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te, Deus, orationem ac preces meas proferre: quod et nos facere consuevimus statim ubi e lecto consurrexi-*

*mus; nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: Benedicam, inquit, Dominum in omni tempore*⁶¹.
Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Longe enim abes ab idolorum perversitate, quae iniquitates diligunt. Per iniquitatem vero omne peccati genus intelligit [quod extra aequitatis sit normam: seu, ut significantius Graeca dictio ἀροπλα exprimit, quod omni careat legis ratione. "Ανομος quippe, unde ἀροπλα, quem Latinus interpres assidue iniquum appellat, ex legem potius, quam iniquum significat; sed vocabuli inopia ἀροπλα iniquitatem appellamus.]

B VERS. 6. Neque habitabit juxta te malignus.
 Gentium dīi, non tantum ipsi sceleribus ac vitiis repleti sunt, quemadmodum ex profanis eorum libris docemur: sed homines quoque, similiūm vitiiorum amatores, veluti suos ac proprios sovent, sive illis profana aperient fana. Tuam vero, o Deus, familiaritatem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere debemus quod ait: *Neque habitabit juxta te malignus*) homo nullus unquam consequetur. *Prope est enim Dominus iis qui cum salutare ipsius*⁶². Malignum enim dicens

Nec permanebunt transgressores legis ante oculos tuos. His verbis contineri dicunt prophetam de Iudeis, qui donec legem servaverunt protectione et custodia Dei digni esse visi sunt: verum ubi illius transgredi cœperunt mandata, justo ac merito ab eo expulsi sunt.

VERS. 7. Odisti omnes qui operantur iniquitatem.
 Hoc propter infideles gentes dictum est, quae legem Dei non receperunt: [et quos juxta Graeci nominis veriorem significavunt, ut diximus, exleges potius dicere possumus, quam iniquos. Dicit autem transgressor legis ab exlege], quia alter, legem quidem novit, sed non servat: alter vero is dicitur qui nullas omnino recipit leges; quanquam sæpen numero alterum loco alterius ponitur (27'). particulatim nunc tradit quae sibi visa sunt præcipua peccatorum cāpita.

D Perdes eo qui loquuntur mendacium. Hoc principali propter eos dictum est, qui non verum Deum colabant: et propter haereticos: consequenter propter omnes alios mendaces, ac dæmonis ministros, qui pater dicitur mendacii, seu ex Iudeis sint, seu ex gentibus. Quod vero ait, *Perdes*, gravissima eorum tormenta denotavit. Vel fortassis id a Propheta dictum est, ut eos qui facilitate quadam proni ac labiles sunt ad mendacia, hoc pacto deterreret, qui non tantum seipsos laedunt, sed multis etiam perditionis causa existunt.

est, quando umbra legis finem accipit, atque hoc ex subsequentibus comprobari; ex persona enim futura fidelium Ecclesiae Prophetam psalmum hunc composuit: quoniam et ipsius etiam beati David negotiis ac rebus congruat; hanc igitur Ecclesiam, eam esse intelliges, quam Prophetam dicit haereditatem consequi: ea nimur ratione, quia per baptismi regenerationem adoptata est, et adoptionis privilegia consecuta. Haereditas vero quae ei debetur, illa est quam nec oculus vidit, [nec auris auditit²⁶] etc. De hac etiam Ecclesia tanquam de sponsa Paulus dicebat: *Aptavi virginem castam Christo constituere*²⁷; et Joannes, *Qui habet sponsam, sponsus est*²⁸; et beatus David alibi: *Asstitit Regina a dextris suis*²⁹. In praesenti vero tempore dixit, *Quae haereditatem consequitur, et non Quae consecuta est, aut Quae consequetur: quia Ecclesia semper haeres est, illa usque haereditas finem ullum habitura nunquam est.*

Vers. 2. *Verba mea auribus percipe, Domine; intellige clamorem meum, intende vocis orationis meae.* Eundem sensum aliis atque aliis verbis repetit idem *equivalentibus*, quemadmodum mos est iis qui ex corde supplicant. Vel per verba, preces intellige, tanquam sermones. *Clamorem* vero ideo addidit, ut cum tono atque intensione spiritus preces se fudisse ostenderet: et *rotem* ea ratione, ut clare atque aperte se locutum fuisse significaret: cum alioquin clamor ignotam soleat vocem efficer. Alia autem verba quae his commissa sunt, in propria sua significatione sunt posita. *Auribus enim percipe*, inquit, non simpliciter: sed *intellige*, atque ipso intellectu percipe quid sibi volunt preces meae: nec fortuito eas tibi fuisse oblatas putin, seu labii sacrae Scripturae, ut humanas supernumerario operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri videmus.

Rex meus et Deus meus. Te enim solum, inquit, habeo in Regem, veluti qui mei solius providentiam et procreationem habes: te solum pari modo ut Deum colo, tanquam verum omnium Creatorem. Idola enim omnia abjeci.

Vers. 4, 5. *Quoniam ad te orabo, Domine. Exaudi me, inquit, quoniam deinceps ad te solum, et non ad alium Deum ut antea preces meas effundam.*

Mane exaudies vocem meam, mane asistro tibi et videbis me. Illo inquam mane, quo Sol justitiae Christi hominibus orietur. Ego etenim tunc ex Iudeis, atque ex gentibus congregabor, et invocabo te, ac laudando, appropinquationis conversationem exhibebo. Tunc igitur tibi me appropinquantem, atque assistentem videbis. Oculi enim Domini, inquit, super iustos³⁰. Quaedam vero exemplaria habent, Et videbor, hoc est, Manifestus sum. Quod si juxta historiam psalmum exponamus de beato David, mane pro matutino tempore accipendum

κακάται γάρ τίδος ἔλαβεν ἡ σκιὰ τοῦ νόμου· καὶ πιστούνται τὸν λέγον ἀπὸ τοῦ ἐπαγομένου· προσώπῳ γάρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ὑστερὸν πιστῶν ποιεῖται τὸν φαλαρὸν ὁ Προφήτης, εἰ καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον οὐδὲν ἥττον ἀριδόει πράγματι. Κληρονομοῦσαν δὲ ταύτην ὄντας, ὡς διὰ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ βαπτισμάτος οὐθετηθείσαν· κλήρος δὲ αὐτῆς, δὲ χρυσοῦματος οὐκ εἶδε, καὶ τὰ ἔξτις. Ήπει ταύτης, ὡς νῦμφης, καὶ Παῦλος ἐλέγει: Ἡμοσάμην παρόλεον ἀγνήν πυραστῆσαι Χριστῷ· καὶ Ἰωάννης: Ὁ δχωρ τὴν τύμπην, τυμφλὸς ὑστερεῖ· καὶ αὐτὸς οὗτος δ ἀστιδ. Πάρεστι ἡ βασιλισσα ἐκ δρειῶν σου. Κληρονομοῦσαν δὲ, καὶ οὐ κληρονομήσασαν, ἡ κληρονομήσας μέλλουσαν εἰρηκεν, διὰ τὸ δει κληρονομεῖν, καὶ μηδέποτε λήγειν.

B. Τὰ βήματά μου ἐπώτισαι, Κύριε, σύντος τῆς κραυγῆς μου, πρόσοχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεως μου. "Η τὸν δηλοὶ δι' ἀλλων καὶ ἀλλων λέξεων ισοδυναμουσῶν, ὡς έθος τοῖς ἀπὸ καρδίας ικετεύουσιν· ἡ βήματα μὲν φησι τὴν δέησιν, ὡς λόγους· κραυγὴν δὲ, ὡς μετά τόνου πνεύματος προσφερομένην φωνὴν δὲ, ὡς ενσημον. κυρίως γάρ ἀσημός ἐστιν ἡ κραυγὴ. Καὶ τὰ ὑποκείμενα δὲ οἰκείως απεδόθησαν. Ἐνώπιοι γάρ, καὶ μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ γνῶθι τι βούλονται· καὶ ἔτι, μὴ ἐν παρέργῳ βήσεις τὴν δέησιν, εἴτε διὰ χειλέων, εἴτε ἀλαλήτως προφέρεται. Ἰδίωμα δὲ καὶ τῆς Γραφῆς, καὶ τὸ καλεῖν τὰς θείας ἐνεργείας ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, ὡς τὸ περὶ τούτων διάσκει σύνταγμα.

seu ipso tibi corde offerantur. Est autem mos sacræ Scripturae, ut humanas supernumerario operationes Deo ascribat: quemadmodum hoc in loco fieri videmus.

"Ο θαυματέυς μου καὶ δ θεός μου. Στ γάρ καὶ μόνον βασιλέα ἔχομεν, ὡς προνοητήν. Θεὸν δὲ, ὡς πλάστην, τὰ εἰδώλα (26) βίβας.

"Οτι πρὸς σὲ προσενέξομαι, Κύριε. Εισάκουσόν μου, διότι τοῦ λοιποῦ πρὸς σὲ, καὶ οὐ πρὸς Εἰερον Θεὸν, ὡς πάλαι, προσεύξομαι.

Tὸ πρῶτον εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς μου, τὸ πρῶτον παραστῆσομαι σοι, καὶ ἐπέργει με. Τότε δηλονθεῖ, δταν Χριστὸς, δ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίος, ἀνατελῇ· τηνικαῦτα γάρ ἐξ θύνων καὶ Ιουδαίων συστήσομαι, καὶ ἐπικαλέσομαι σε, καὶ δι' ἐγγύτητος ἐνερέτου παραστῆσομαι πολιτείας, καὶ οὗτα πλησιάσουσαν διέρη με. Ορθολαμψοι γάρ, φησι, Κυρίου, διὰ δικαιούσων. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων τὸ ἐπόχυμοι φέρουσιν, ἀντὶ τοῦ ἐμφανισθήσομαι. Πρὸς μέντοι τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἀστιδ, ὑποληπτέον τὸ πρῶτον δηλοῦν τὸν δρθρινὸν χρόνον. Πρὸς Ἑργου γάρ, φησι, παντὸς, Εσται

²⁶ I Cor. ii, 9. ²⁷ II Cor. xi, 2. ²⁸ Joan. iii, 29. ²⁹ Psal. xliv, 10. ³⁰ Psal. xxxiii, 16.

Variae lectiones.

(26) Legendum fortasse βίβας, ex persona Ecclesiae, ut paulo post ex persona ejusdem Ecclesiae habet πλησιάζουσαν.

μοι τὸ παραχαλεῖν σε, καὶ τὰ ἔδης, δὲ καὶ ἡμεῖς ποιοῦ· οὐκέτι τῆς κοιτῆς ἐξανιστάμενοι· καὶ οὐχ ὅτι καὶ ἄλλον οὐ χρὴ προσεύχεσθαι καίρον· Ἐνδογῆσω γέρον, φησι, τὸν Κύριον, ἐν πατέλι καίρω. *Εὐλογήσως*; nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: *Benedicam*, inquit, *Dominum in omni tempore*⁴¹.

"Οὐτι οὐχὶ Θεὸς θελῶς ἀροπλαρ σὺν εἰ. Τὰ γὰρ εἰδώλα τὰς ἀνομίας ἀγαπῶσιν. Ἀροπλαρ δὲ καλεῖται πατέλιαν.

peccati genus intelligit [quod extra aequitatis sit normam: seu, ut significantius Græca dictio ἀνομία exprimit, quod omni caret legis ratione. *"Ἄνομος* quippe, unde ἀνομία, quem Latinus interpres assidue *Iniquum* appellat, *exleyem* potius, quam *Iniquum* significat; sed vocabuli inopia ἀνομίαν *Iniquitatem* appellamus.]

Οὐ καροκήσει σοι πονηρόνδυμενος. Οὐ μόνον δὲ εἰσεν ἐμπαθεῖς, οἱ θεοὶ τῶν ἑθνῶν, ὡς αἱ περὶ τούτων βίσθιλοι διδάσκουσιν· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν δόμοιῶν ζηλωτὰς παθῶν ὡς οἰκείους περιέπουσι, καὶ τοὺς ἑαυτῶν βεβήλους; ναοὺς αὐτοῖς; ὑπανοίγουσι. Σοῦ δὲ τῆς ἀγρύπτης καὶ οἰκείωσεως, τοῦτο γὰρ τὴν παροικίαν ἐπὶ τοῦ περιόντος ὑποληπτέον, οὐ τείχεσται πονηρός. *"Ἐγγὺς γάρ, φησι, Κύριος τοῖς συντετριψμένοις τὴν καρδίαν, καὶ τοῖς φοβουμένοις αὐτῷ.* Διὰ τοῦ πονηροῦ δὲ παντοῖον ἀμαρτώλων ἥντεσθο.

*Trito sunt corde*⁴². Item: *Verunitamen prope timentes Propheta, omnisarium peccatorum subsignavit.*

Οὐδὲ διαμεροῦσι παράδομοι κατέραρτι τῷρι διφθαλμῷστρον. Τοῦτο διὰ τὰ ἄπιστα, νόμον θεοῦ μὴ δεξάμενα. Νοεῖται δὲ καὶ ἄλλως· παράνομος μὲν, πᾶς δὲ μεμαθηκὼς τὸν νόμον, παραβατῶν, ἐπισκοπῆς ἡξιούντο θεῖας· παραβάται δὲ τούτου γενόμενοι, δικαίως ἔξωσθησαν.

"Εμίσησας πάντας τοὺς ἀργαζομένους τὴν ἀροπλαρ. Τοῦτο διὰ τὰ ἔθνη τὰ ἄπιστα, νόμον θεοῦ μὴ δεξάμενα. Νοεῖται δὲ καὶ ἄλλως· παράνομος μὲν, πᾶς δὲ μεμαθηκὼς τὸν νόμον, παραβατῶν, ἐπισκοπῆς ἡξιούντο θεῖας· παραβάται δὲ τὸν παράνομον καλοῦμεν καὶ δνομον, ὡς μὴ νόμῳ χρώμενον. Εἰπὼν δὲ καθέλου περὶ τῶν ἀπλῶν; ἀμαρτώλων, ἔκτιθεται καὶ κατὰ μέρος; δὲ ἔδοκουν αὐτῷ κεφαλαιωδέστερα τότε τῶν ἀμαρτημάτων.

Verum cum in universum dixerit de peccatoribus, cipua peccatorum capita.

Άπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ φεῦδος. Τοῦτο προηγουμένως μὲν διὰ τοὺς δοξάζοντας ἔτερον παρὰ τὸν δυτικὸν Θεὸν, καὶ τοὺς αἱρετικούς· ἐπομένως δὲ, καὶ διὰ τοὺς δηποτε φευδομένους, ὡς τοῦ διαβόλου διακόνους, πατήρ γάρ τοῦ φεῦδους δὲ Σατανᾶς, εἴτε ἐξ Ἰουδαίων εἰσαν, εἴτε ἐξ ἔθνῶν. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, *"Άπολεῖς,* παρέστητε φαριτέρων αὐτῶν τὴν κόλασιν.

"Η καὶ φοδῆσαι τοὺς προχείρους; εἰς τὸ

φεῦδος βουλόμενος, ἐπιπολάζοντας καὶ ἀνειμένους;

διὰ τὸ βέστον; ἡ καὶ διε μόνον ἑαυτὸν (27) τὴν κόλασιν, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς ἀπολεῖς πρόξενοι γίνονται.

A est, ac si diceret: *Gratus mibi ac jucundius rebus omnibus fuerit matutino tempore ad te, Deus, orationem ac preces meas proferre: quod et nos facere consuevimus statim ubi e lecto consurrexi-*

*mus; nec tamen hoc dico, quasi alio tempore orandum non sit: Benedicam, inquit, Dominum in omni tempore*⁴³.

Quoniam non Deus volens iniuriam tu es. Longe enim abes ab idolorum perversitate, quae iniuriantes diligunt. Per iniuriam vero omnime peccati genus intelligit [quod extra aequitatis sit normam: seu, ut significantius Græca dictio ἀνομία exprimit, quod omni caret legis ratione. *"Ἄνομος* quippe, unde ἀνομία, quem Latinus interpres assidue *Iniquum* appellat, *exleyem* potius, quam *Iniquum* significat; sed vocabuli inopia ἀνομίαν *Iniquitatem* appellamus.]

B VERS. 6. *Neque habitabit juxta te malignus.* Gentium dīi, non tantum ipsi sceleribus ac vitiis repleti sunt, quemadmodum ex profanis eorum libris doceuntur: sed homines quoque, simillimum vitiiorum amatores, veluti suos ac proprios sovent, suaque illis profana aperiunt fana. Tuani vero, o Deus, familiaritatem, aut tui appropinquationem (ita enim intelligere debemus quod ait: *Neque habitabit juxta te malignus*) homo nullus unquam consequetur. *Prope est enim Dominus hīs qui cum salutare ipsius*⁴⁴. Malignum enim dicens

Nec permanebunt transgressores legis ante oculos tuos. His verbis contineri dicunt prophetam de Iudeis, qui donec legem servaverunt protectione et custodia Dei digni esse visi sunt: verum ubi illius transgredi cōperunt mandata, justū ac merito ab eo expulsi sunt.

C VERS. 7. *Odisti omnes qui operantur iniuriam.* Hoc propter infideles gentes dictum est, quae legem Dei non receperunt: [et quos juxta Græci nominis veriorem significantur, ut diximus, ex leges potius dicere possumus, quam iniquos. Differat autem transgressor legis ab exlege], quia alter, legem quidem novit, sed non servat: alter vero is dicitur qui nullas omnino recipit leges; quanquam sēpenumero alterum loco alterius ponitur (27). particulatim nunc tradit quae sibi visa sunt præ-

D *Perdes eo qui loquuntur mendacium.* Hoc principaliiter propter eos dictum est, qui non verum Deum colebant: et propter hæreticos: consequenter propter omnes alios mendaces, ac dæmonis ministros, qui pater dicitur mendacii, seu ex Iudeis sint, seu ex gentibus. Quod vero ait, *Perdes*, gravissima eorum tormenta denotavit. Vel fortassis id a Prophetā dictum est, ut eos qui facilitate quadam proni ac labiles sunt ad mendacia, hoc pacto deterreret, qui non tantum seipsos lœdunt, sed multis etiam perditionis causa existunt.

⁴¹ Psal. xxxiii, 2. ⁴² Psal. cxlv, 18. ⁴³ Psal. lxxxiv, 10.

Variæ lectiones.

(27) Col. ἑαυτόν, *seipsum*; sed melius, opinor, ἑαυτούς, ut legit Latinus interpres.

(27) Quinimo et Latinus interpres utramque dictionem passim pro *iniquo* exponit.

VER. 8. *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus.* Vide quomodo intersectori dolosum conjunxit. Nam qui decipit, et in pericula aliquem concicit, occidere etiam videtur.

Ego autem in multitudine misericordiae tuæ intrabo in domum tuam. Ego, inquit, Ecclesia ob summam misericordiam tuam ab erroribus liberata, in domum tuam, quam olim imprudenter destruebam, ingrediar. *Vel aliter: Introibo in domum tuam, digna nimis effecta bujusmodi fiducia apud te; non ob meas virtutes, sed ob tuam tantum misericordiam.* Aliqui per domum Dei conversationem ac vitam intelligunt virtute præditam. Requiescit enim Deus atque habitat in iis qui virtutes sectantur, quemadmodum in Evangelio ait: *Ego et Pater ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* ⁴⁴.

Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo. Ingressa, inquit, multa cum reverentia adorabo in timore. Templum vero aut terrenum hoc intellige, aut celeste in quo adoratura est. Gentes quippe deorum suorum delubris intemperanter abutentur, atque inhoneste. Cum autem hactenus Ecclesia vitiorum genera, quæ ad propositum a se sumptum pertinebant, narraverit per capita, eaque Dco esse ostenderit abominabilia, nunc ad seipsam revertitur, ac pollicetur vere se atque ingenue, et non pigre divino cultui inservit: nec tamen id dicit veluti quæ per seipsam justificata sit, sed tanquam misericordiam consecuta: quamvis in clamando adversus peccatores, et seipsam in tem-

plum Dei inducendo, videatur quodammodo aliud (28) significare.

VER. 9. Domine deduc me in justitia tua. Deduc

me, Domine, per manum Filii tui: qui, ut ait Apostolus, *justitia est, et sanctificatio, et redemptio* ⁴⁵: vel in lege tua quæ est humana justitia.

Propter inimicos meos dirige in conspectu tuam meam. Propter visibiles inimicos meos, qui in semitis meis scandala seminant, et laqueos tendunt, explana, quæso, Domine, viam meam ad te: ita enim Symmachus reddidit. *Vel, Dirige me, ne declinem ad dextram aut sinistram propter inimicos meos,* qui latenter in insidiis me observant. Congruere etiam possunt hæc verba ipsi beato David.

VER. 10. Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est. Et mentiuntur assidue ut fallaces: et inutilia semper ac vana cogitant ut maligni.

VER. 11. Sepulcrum patens est guttur eorum. Propter mortua illorum dogmata hoc dicit, et ob putidas hereticorum blasphemias, et inhonestas intemperantæ verba. Vel juxta historiam, ob turpes contumelias, et ob jurgia, quæ in David dicta fuere ab inimicis. [Quorum guttur, non tecta: atque operata sepulture comparavit, sed æpertæ ac patenti, tetrumque odorem emittenti.] Nam si operatum esset sepulcrum, immundicias omnes et gravem illum spiritum celaret.

⁴⁴ Joan. xiv, 23. ⁴⁵ I Cor. i, 50.

Variae lectiones.

(28) Græce τοῦτο, hoc.

Αὐτέρα αιμάτων καὶ δόλιον βθελύσσεται Κύριος. Ὅρα πῶς τῷ φωνῇ τὸν δολερὸν προσέταξε. ἀπατῶν γὰρ, καὶ βίττων εἰς κίνδυνον, φογεύειν δεῖχει.

Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἑλέου σου εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκότον σου. Ἐγὼ δὲ διὸ τὸ πολὺ σου ἔλεος ἀπαλλαγεῖσα τῆς πλάνης, εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκότον σου, διὸ πρὶν ἀφρόνις κατέκαπτον. Ή καὶ ἀλλιώς. Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἰκότον σου, τῆς περιθησίας ταύτης ἀξιωθεῖσα, οὐ διὸ τὴν οἰκεῖαν ἀρετὴν, ἀλλὰ διὰ τὸ σὸν μόνον ἔλεος. Τινὲς δὲ λέγουσιν οἶχον Θεού καὶ τὴν ἐνάρετον εἶναι πολιτείαν. Ἐπαναπάντες γὰρ καὶ ἐνοικεῖ θεὸς τοῖς μετιοῦσιν αὐτὴν, ω, καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἴπεν ὁ Σωτὴρ ἐλεύσσεθαι μετὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ μονῆν ποιήσοθαι παρὰ τοῖς ἄξιοις.

Προσκυνήσω πρὸς ναὸν τὸν ἄγιον σου εἰς φέρω σου. Εἰσελθοῦσα δὲ μετὰ πάσης εὐλαβείας, ἐν φέρῳ προσκυνήσω, εἰτε τὸν ἐπίγειον σου ναὸν, εἴτε τὸν οὐράνιον· τὰ γὰρ ἔθνη ἀκολάστως; τοῖς ναοῖς τῶν θεῶν αὐτῶν ἐνασχημούσι. Πρὸς μέντοι τὴν ιδίαν ὑπόθεσιν δὲ προφῆτης τὰ εἰδῆ τῆς κακίας καταφαλαιώδεστερον ἐπελθὼν, καὶ δεῖξας βθελυκτὸν Θεῷ, πρὸς ἑαυτὸν ἐπάνεισι, καὶ λατρεύειν ἐπαγγέλλεται γνησίως καὶ προθύμως, οὐχ ώς δεδικιαμένος, ἀλλὰ ώς ἡλεγμένος. Εἰ καὶ ἐν οἷς καταδοξῇ τῶν ἀμερτῶλων, καὶ ἑαυτὸν εἰσάγει τῷ θεῖον ναῷ, τούτο νειζεθαι διδωσι.

C Κύριε, δοξῆσό με ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου. Χιραγώησόν με, διὰ τοῦ Υἱοῦ σου, διὰ τοῦ δικαιοσύνης, καὶ ἀγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Καὶ ἐν τῷ οῷ νόμῳ· ἔστι γὰρ ἡ ἀνθρωπίη δικαιούσην.

Ἐρεκα τῷρ ἔχθρῷ μου, κατεύθυνορ ἀνώπιόν σου τὴρ δόστριμον. Διὰ τοὺς δρατοὺς καὶ ἀφράτους ἔχθρούς μου, τοὺς καταπειρούτας ἐν τῇ τρίψι μου σκάνδαλα καὶ πάγας, ἔξομάλησον τὴν δόδον μου πρὸς σέ· οὗτα γὰρ δὲ Σύμμαχος τὸ Κατεύθυνορ τριμήνυσεν. Η ὥστε μὴ ἐκκλίνειν ἐπὶ δεξιά ἢ ἐπὶ δρατερὰ διὰ τοὺς ἐνεδρεύοντας ἐπιβούλους. Ἀρμόζει δὲ ταῦτα καὶ τῷ Δικίῳ.

Οτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλιθεία, καὶ η καρδία αὐτῶν ματαία. Ψεύδονται γὰρ, ως ἀπατῶντες, καὶ ἀνόνητα μελετῶσιν, ως πονηροί.

Τάχος ἀτεωγιμέτος, δὲ λάρυγξ αὐτῶν. Τούτο, διὰ τὰς νεκρὰς δόγματα καὶ τὰς δισώδεις βλασφημίας τῶν αἰρετικῶν, η καὶ τὰ μυδῶντα τῆς ἀκολασίας δρῆματα, η καὶ τὰς κατὰ τοῦ Δασκίου αἰσχράς οὔρεις. Οὐ γὰρ κεκαλυμμένος ἔστιν· οὕτω γὰρ (29) αὐτὴν δυσοσμίαν συνέχρυσε.

Digitized by Google | Распознавание текста
ABK/FR

Ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἔδολοῦσαρ. Εἴ τις μὲν δόλιος, οὗτος καὶ φεύστης: οὐκ εἰ τις δὲ φεύστης, οὗτος καὶ δόλιος. Ἡ γάρ τοῦ δολού κακουργία, χαλεπάτερα. Λέγει τοίνυν διτὶ Ἐπιδούλως κατ' ἐμοῦ συεμελέτων, καὶ συνετείποντο.

Kρίνος αὐτούς, δ Θεός. Τοιαῦτα ἡραζομένους κατάχρινε, δι μισῶν πάντας τοιωτόντων ὡς (30) προεδήλωσεν.

Ἄποκεσθετωσαν ἀπὸ τῶν διαβούλων αὐτῶν.
Ἀστοχήτωσαν τῶν βουλευμάτων.

Κατὰ τὸ κλήθος τῶν δοσειῶν αὐτῶν ἔξωστον αὐτούς. Διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν Ἐξωστον αὐτούς· οὐ γάρ τιμώσι σε· καὶ μὴ δὲ ἐμὲ, εἰ καὶ σὺς κλῆρος ἐγώ. Ἡ καὶ ἄλλως· δοσον εἰσὶν ἀσέβεις, τοσοῦτον πόρρω τῆς σῆς εὐμενείας ἀπελαθήτωσαν. Ἀσέβης δὲ, οὐ μόνον δύθεος, ἀλλὰ καὶ δι μὴ προσηκόντως τὸν θεὸν σεβόμενος.

"Οτι παρεπίκρανά σε, Κύριε. Οὐ μέλει μοι γάρ τοσοῦτον ὑπὲρ ὧν εἰς ἡμὲς ποιοῦσιν, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν σῶν ἀλγῶν παρεπίκραναν γάρ σε, διτὸ τὰ προρήθεντα τούτων ἐπιτηδεύματα. Ἄλλως τε· Καὶ ἐμοὶ πολεμοῦντες, τίς σάς ἐντολὰς φυλάττοντες, σὲ τὸν δικὸν Δεσπότην παρεπίκρανουσι.

Καὶ σύγρανθήτωσαν κάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ σέ. Τῶν σῶν γάρ ἔχθρῶν ἀνιωμένων, οἱ εὔσεβες ἀντιθέτως χαίρουσιν, οἵτις σοὶ μόνῳ θαρροῦντες, περιγίνονται τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων.

Εἰς αἰώνα ἀγαλλισορται. Ἀντὶ τοῦ διηνεκῶς, διγγὺς ἀεὶ τὴν σήμαντην ἔχοντες.

Καὶ κατασκηνώσεις ἐτο αὐτοῖς. Ἐκαναπαυόμενοι τῇ ὥρᾳ θητηί τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Ἐροικήσω γάρ, φησίν, ἐτο αὐτοῖς, καὶ ἀμπερικατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός.

Καὶ καυχήσονται ἐτο σοὶ, οἱ ἀγαπῶτες τὸ δρομὸν σου. Διότι μόνοι συνῆκαν τὸν ἀληθινὸν θεόν, καὶ εἰς τούτον μόνον τὰς ἐλπίδας ἔνθεντο. Καὶ ἄλλως δὲ οἱ Χριστιανοὶ τοσοῦτοι ἀγαπῶσι τὴν θελαν τοῦ Χριστοῦ κλῆσιν, ὡς ἀπὸ μόνης ταύτης θέλειν γνωρίζεσθαι, καὶ ἐν μόνῳ Χριστῷ καυχῶνται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· Ἐμοὶ γάρ, φησί, μὴ τέροισο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐτῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ σταυρῷ θέντι Χριστῷ.

"Οτι σὺ εὐλογήσεις δίκαιοις, Κύριε. Οὐ μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀνακηρύττων αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα, δεινὸν ἔρεις· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου. Σὺ σὺν εὐλογήσεις αὐτὸν, καὶ

Linguis suis dolores agebant. Dolosī omnes mendaces sunt, non quicunque mendax etiam dolosus. Doli etenim vitium perversus est. Ait igitur, quod insidias et dolos una adversus eam contexabant.

Judica illos, Deus. Tu, inquit, qui bujuasmodi homines, ac talia operantes odisti, ut supra ostendisti, eos etiam condemna.

Decidant a cogitationibus suis. Hoc est frustrenatur propriis consiliiis.

Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Propter illorum impietatem eos, inquit, Expelle, quia te non venerantur. Neque enim propter me id ex postulo: tametsi alioquin, sors aitque hereditas tua ego sum. Vel aliter: Quanto illi impiorum magis sunt, tanto a tua benevolentia longius abjecciantur. Impius vero non ille tantum est qui Deum non colit, sed et is qui non ut congruit eum veneratur.

Quoniam exacerbaverunt te, Domine. Non adeo mihi curæ sunt quæ adversum me operantur, quantum doleo ob ea quæ contra te agunt. Exacerbaverunt enim te in studiis, atque in conversationibus suis, quas superius commemoravimus. Vel aliter: Quia exacerbaverunt te Dominum meum, dum mihi mandata tua observanti molesti sunt.

VERS. 12. Et lætentur omnes qui sperant in te. Quoties inimici Dei mœroro ac tristitia afficiuntur, fidèles ac pii quicunque sunt ex adverso gaudent: quod solo fratri Deo, tantos ac tales superent inimicos.

In sæculum exultabunt. Hoc est semper et perpetuo, cum prope atque assidue consolationem tuam habituri sint.

Et habitabis in eis. Requiescens nimis in pulchritudine satque elegantia animarum eorum: Inhabitabo enim alibi, inquit, in eis, et inambababo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus⁴⁴.

VERS. 13. Et gloriabuntur in te, qui diligunt nomen tuum. Quia scilicet ipsi soli Deum verum intellexerunt, atque in hoc solo spem suam collocarunt. Et aliter Christiani viri divinum Christi nomen adeo diligunt, ut ex illo tantum velint cognosci. In solo etenim Christo iurta Apostolū gloriantur, dicentem: Mihi autem absit ut glorier, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi⁴⁵; hoc est nisi in Christo ipso crucifixo.

Quoniam tu benedices justo, Domine. Non tantum in præsenti sæculo tu eis benedices, laudes eorum omnibus notas faciens, sed et in futuro: quando vocabis eos, dicens: Venite, benedicti Patris mei⁴⁶.

⁴⁴ Levit. xxvi, 12; I Cor. vi, 18. ⁴⁵ Galat. vi, 14. ⁴⁶ Malth. xxv, 34.

Variæ lectiones

(30) Ισ. προεδήλωσας.

Tu itaque benedices eis tametsi maligni contra, A οι πόνηροι τοῦτον κακίζουσι. Παρηγορεὶ δὲ ἐν τούτῳ τοὺς διὰ τὴν ἀρετὴν βλασφημουμένους.

Ut scuto bonæ voluntatis coronasti nos. Tu, Domine, inquit, muniisti nos valde, et circumdedisti crux tuę, quae scutum est bonæ voluntatis: hoc est scutum tibi gratum ac placitum. Animadversum autem est esse hunc quemdam loquendi modum apud sacram Scripturam, quo filium potentiae dicere solet pro potentem; et, virum sanguinum pro sanguinariū; hominem etiam pacis hoc est pacificum: ita et hic, scutum bonæ voluntatis pro scutum placitum et bene gratum. Ordo etiam sit hoc modo: Muniisti nos, Domine, potentia tua quasi scuto quodam probato ac forti. Corona enim circuitu atque in circuitu fieri solent.

In finem in hymnis pro octava psalmus ipsi B Εἰς τὸ τέλος ἐν ὑμνοῖς, ὑπὲρ τῆς ὁρδόης, Φαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

PSALMUS VI.

Quid significet *In finem dictum est: præsentī vero psalmo laus ac magnificat Deum Propheta: rogatque et preces fundit pro octava, hoc est pro futuro sæculo. Præsens enim sæculum revolutum ac completum, et quasi hebdomadæ commensuratum, septenario signatur numero, et septimum dicitur; futurum vero sæculum octavum appellatur, veluti quod septimum sequitur. In persona autem non sua tantum Propheta, sed et omnium nostrorum fundit preces ad Deum, qui in futuro illo sæculo omnes judicaturus est. Hunc autem psalmum composuit beatus David postquam in angustias atque in venerant.*

Vras. 2. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Sed quomodo legimus apud beatum Jób: Beatus homo quem redarguit Dominus in terra⁴⁹; et quomodo ipse etiam David alibi dixit: Beatus homo quem tu corripiueris, Domine⁵⁰? Verum hoc in loco Propheta non reprehendi renuit aut castigari a Deo, sed quod poscit id tantum est, ne cum indignatione redarguatur aut cum ira. Nam cum intolerabilem esse noverit iram Dei, timet ne ab ea prorsus perdatur: modice tamen corripi optat, ut probatior effectus, futuri judicii peccatas melius effugiat. Consequenter etiam post redargutionem, correptionem subiunxit: et quanquam Deus a furore et ira et ab omni prorsus passionē liber sit, prophetæ tamen a super-numero hujusmodi affectionem ei tribuerunt, persuadere studentes lectoribus: quod omnino hominum Deus curam habet; quod omnia videt et audit; quod iudicatur, et tristatur, et iudicat, surit, et irascitur; et quaecunque alia hujusmodi eum facere dicunt, ut saltem hoc pacto correpti homines desisterent a vitiis. Et aliter: Ab humanis operationibus prophetæ divina declarant: et quia qui loquuntur et qui audiunt homines sunt,

'Ως δὲ λιψ εὐδοκίας ἀστερισμωσας ἡμάς. Λίαν ἐκύκλωσας καὶ περιετείχισας ἡμᾶς τῷ σταυρῷ, τῷ ὅπλῳ τῆς εὐδοκίας, ήτοι τῆς ἀρέτης οἰκονομίας σου. "Η καὶ ὅπλον εὐδοκίας, τὸ εὐδόκιμον ὅπλον ὑποληπτέον. Συνήθης γάρ τῇ Παλαιᾷ καὶ οὖτος ὁ σχηματισμός· νίδρα αἰμάτων, τὸν φονικὸν, καὶ ἀνθρωπὸν εἰρήνης, τὸν φονικόν. Καὶ συντακτέον οὖτως· Περιετείχισας ἡμᾶς τῇ δυνάμει σου, καθάπερ ἐν ὅπλῳ εὐδοκίμῳ καὶ στερρέω. Στεφάνη γάρ, ὁ κύκλος· κυκλοτερῆς δὲ, καὶ ὁ τειχισμός.

circularis formæ est; et munitiones etiam per circuitu atque in circuitu fieri solent.

ΦΑΛΜΟΣ Ζ'.

Tί μὲν δηλοῖ τὸ Εἴς τὸ τέλος, προείρηται. Υμῶν δὲ καὶ μεγαλύνων τὸν Θεὸν ὁ προφήτης, ὑπὲρ τῆς ὁρδῆς παρακαλεῖ, τουτέστιν, ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος αἰώνος. Ἐδόμος γάρ ὁ παρών, ὅστις ἐνδομάδι μετρούμενος, καὶ ἀνακυκλούμενος, καὶ συμπληρούμενος· ὅγδος δὲ ἐκεῖνος, ὡς μετὰ τὸν ἐνδομον τοῦτον. Οὐ προσώπῳ δὲ μόνον λίψ, ἀλλὰ καὶ πάντων ἡμῶν προσάγει τῷ κρίναι τηνικαῦτα μέλλοντα: Κυρίῳ τοι δέησιν. Ἐξέθετο δὲ τὸν ψαλμὸν, περισχεθεὶς, ἐπενεχθεὶς εἰν αὐτῷ διά τινα πλημμελήματα.

afflictiones decidit, quæ ei ob peccata ejus obvenerant.

Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγχῃς με, μηδὲ τῷ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. Καὶ μήν ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Ἰωάννου γέγραπται: Μακάριος ἀνθρωπὸς δὲ ἡλικεῖς Κύριος ἐπὶ τῆς ὀργῆς· καὶ αὐτὸς δὲ φησιν εἰς ἄλλοις: Μακάριος ἀνθρωπὸς δὲ μὲν παιδεύσῃς, Κύριος. Οὐ φεύγει γοῦν τὸν ἔλεγχον, οὐδὲ τὴν παιδείαν ἀπλῶς· ἀλλὰ τὸν μετὰ θυμοῦ, καὶ τὸν μετ’ ὀργῆς, ἵνα μὴ τῷ ἀνυπόστω διαφθαρεῖ· ἀλλὰ τῷ μετρίῳ βελτίων γενόμενος, ἐκφύγῃ τὰς ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει κολάσεις. Ἀκολούθως δὲ τῷ ἐλέγχῳ τὴν παιδεύσιν ὡς ἐπομένην ἐπέταξε. Τὸ θεῖον δὲ, καὶ θυμοῦ, καὶ παντὸς πάθους ἔλευθερον. Οἱ προφῆται δὲ τὰς τοιαύτας θέσεις προσῆκαν αὐτῷ, βουλόμενοι πείσαι τοὺς ἀνθρώπους, διτι προνοεῖται τοῦ παντὸς δὲ θεῖος, καὶ ὅρῃ, καὶ ἀκούει, καὶ ἡδεται, καὶ λυπεῖται, καὶ δρίνει, καὶ θυμοῦται, καὶ ὀργίζεται, καὶ δύσα τοιαῦτα, ίν’ οὖτα φοβηθέντες, τῆς κακίας ἀπόσχωνται. Ἀλλως τε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ἐμφανιστοῖς τὰς θείας, διτι καὶ οἱ λέγοντες καὶ οἱ ἀκούοντες, ἀνθρωποι· καὶ ἡ ἀπόκρισις, ἀνθρωπῖνη. Καὶ θλίψις οὐκ ἐγχειρὶ διαλέγεσθαι τοὺς ἐν σώματι, εἰ μὴ σωματικῶς· καὶ γάρ καὶ Βαρδάροις διαλεγόμενοι, τῇ τούτων χρόμαθα διαλέκτω· καὶ παιδὶ προσλαλοῦντες, ὑπεκλειδίζομεν· καὶ εἰ μυριάκις δώμεν

⁴⁹ Job v. 17. ⁵⁰ Psal. xciu. 42.

οφοι, πρὸς τὴν ἐκείνων καταδάκνουσεν ταπεινότητα. Καὶ ταῦτα σοι καθολική τις ἔστω πρὸς ταῦτα διδασκαλία. Τὸν γοῦν, Μή τῷ θυμῷ σου καιδεύσῃς με, πηδεῖ τῷ δργῇ σου, ἀνεῖ τοῦ, Μή ἄξιως καταδικάσῃς με, μή ἀξίαν ἀπαιτήσῃς με δίκην.

balbutimus; et quanquam valde sapientes simus, Hæc igitur tibi sit norma quædam universalis. Quid igitur vult, quod Nolis me juxta mea merita condemnare, neque debitas a me penas exigere.

Ἐλέησόν με, Κύριε, δις δοθεὶς εἰμι. Εἰ μὴ γάρ ησθὲνσεν δωρεὰ, οὐκ ἂν τὰ πάθη τούτου περιεγένοντο. Ή καὶ δις ἁσθενής εἰμι, πρὸς τὸν ἀδρατὸν ἔχθρον, τὸν φνερός καὶ χρύσδην ἐπιβουλεύοντα. Ή καὶ δις συντριβεῖς, ἑζησθέντα. Υπολόγισαι οὖν τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν, καὶ μὴ καταδικάσῃς με τέλεον, ὡς ἔκουσις; νενικημένον· τῆς δὲ τοῦ Ἐλέησόν με φωνῆς, πάντες πάντοτε δεδμεθα· προλὼν γάρ φησιν· Ἐάν ἀρούλας παραπρήσης, Κύριε, τίς ὁ χοστήσεται; καὶ, "Οτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιον σου πᾶς Ἰων. Καὶ πάλιν ἔτερος εἰργήσεται· Τις καυχήσεται ἀγνήτη ἔχειν τὴν καρδίαν; ή τις παρθησίδεται καθαρὸς εἰναι ἀπὸ βύσου; Πάντες μὲν οὖν ἐλέους δεδμεθα· οὐ πάντες δὲ ἐλεούμεθα· οὐ γάρ θεος ἐλεος τὸν δέξιον ἀπιζητεῖ. Καὶ ἀσθενεῖς δὲ πάντες καθ' ἐπιτοὺς ἔσμεν. Ἐάν γάρ μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτηρν ἔκοπλασταν οἰ οἰκοδομούντες. Ἐάν γάρ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτηρν ἡγρύχνησεται ὁ φυλάσσων.

τανῦν laborant qui adificant eam¹¹. Εἰ: Nisi Dominus custodierit ciritatem, frustra vigilat qui custodit eam¹².

Ιασαι με, Κύριε, δις ἀταράχθη τὰ θετὰ μου. Τὸν ἀπὸ τῶν πειρασμῶν ἀλγός, καὶ αὐτῶν καθήκετο ὅντας ἀναισθήτων ὀστέων μου, καὶ ἐκλόνησεν αὐτά. Διὰ τοῦτο δὲ παρέστησεν τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πάθους. Ή καὶ θετὰ νοητέον, τὰς τοῦ νοῦ συνάμεις, αἵ; οὗτος ἀπερεῖται.

Καὶ ηγεμονία μου ἀταράχθη σφόδρα. Μή φέρουσα τὴν βίαν ἀλγειῶν. Πρόσφορον δὲ τὸ βήτον, καὶ δταν τὶς οἰστρηῇ πρὸς θυμὸν ἀλεγον, ή πρὸς ἐπιθυμίαν αἰσχράν. Τότε γάρ πνεύσας πολὺς δὲ διάθολος, ἀτρέψει καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν, ὡς ἀνεμος θαλάσσας, ἐμπεσών· κυκώνται γάρ ἀμφω, καὶ κυμαίνονται, καὶ οὐ φυλάττουσι τὴν ἐπιτοὺς τάξιν, καὶ κατάστασιν.

Καὶ σὺ, Κύριε, ἔως πέρας. Τοῦτο, οὐκ ἔγκαλοῦντος ἔστιν, ἀλλὰ δύναις κατατεινομένου. Μακρά μοι, φησι, γέγονεν ἡ ἀπὸ σου παρόρασις, οὕτως ἔχοντι. Τοῖς μὲν οὖν πειραζομένοις ἐξ ἀμαρτίας, οὐκ εὖθις ἐπικυρεῖ κατ' οἰκονομίαν. Καιρός γάρ, φησι, δεκτῷ ἐπιτίκουσά σου· τοῖς δὲ ἐξ ἐπιτρεπτῶν πονηρῶν, καὶ μάλα· "Ετι γάρ, φησι, λαλοῦντες σου, ἐρῶ· Ίδον κάρειμ.

Ἐπιστρέψον, Κύριε, φύσαι τὴν ψυχὴν μου.

A humana lingua exprimunt quod loquuntur. Neque enim possibile est ut alio modo loquuntur, qui in corpore sunt quam corporaliter. Nam et quoties Barbaros alloquimur, illorum lingua ultima: et cum puoris aliquid dicere volumus, eorum more ad illorum tamen humilitatem condescendimus. Hæc igitur ait: Ne in furore tuo arguas me, idem sibi vult, quod Nolis me juxta mea merita condemnare, neque debitas a me penas exigere.

VERS. 3. *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* Si intellectus, inquit, meus debilis non fuisset, passiones certe illum non superassent, vel quia infirmus sum adversus invisibilem inimicum, qui et palam et clam insidias disponit: vel quia assiduis afflictionibus debilitatus sum. Considera igitur et tu, Deus, debilitatem meam, et noli me penitus condemnare: quasi sponte mea superatus sim. Hac autem voce, *Miserere mei*, omnes nos perpetuo indigemus. Nam et alibi ait: Si iniuriantes observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit¹³? Item alibi: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens¹⁴. Et rursus propheta alius: *Quis gloriaribit, inquit, mundum cor habere, aut quis confidet mundus esse a sordibus?*¹⁵ Omnes itaque indigemus divina misericordia: tametsi non omnes illam consequamur, cum Deus querat tantum dignos se. Omnes etiam nos infirmi sumus: quia *Nisi Dominus aedificaret domum, in vanum laborant qui adificant eam*¹⁶. Εἰ: *Nisi Dominus custodierit ciritatem, frustra vigilat qui custodit eam*¹⁷.

Sana me, omine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Dolor qui summus mihi inest ab afflictionibus, ad usque ossa ipsa sensu carentia pervenit, atque ea concussit. His autem verbis passionis suæ vehementiam demonstravit. Vel per ossa intelligere possumus vires ac potentias, quibus mens ipsa sustinetur.

VERS. 4. *Et anima mea turbata est valde.* Non sustinens scilicet dolorum vim. Commodissime autem dicitur hic versiculus, quoties quis ad iram aliquam irrationabilem, aut pravas concupiscentias fuerit stimulatus. Tunc enim diabolus inimodice spirans animam solet et corpus perturbare, non secus ac validus ventus in mare irruens. Miscentur enim una anbo atque æstuant, nec proprium aliquem locum, aut ordinem servant.

Et tu, Domine, usquequo. Verba hæc non accusant santis sunt, sed hominis in doloribus constituti. Diu, inquit, a te ego neglectus sum, cum tamen auxilio tuo indigere. Deus enim iis qui propter propria peccata tentationes sustinent, non solet statim auxiliari: atque hoc magna cum dispensatione agit. Tempore enim accepto, inquit, exaudiuite. Iis vero qui ob dæmonis calunnias id patiuntur, statim adest: *Adhuc enim, inquit, loquente te dicam, Ecce adsum.*

VERS. 5. *Convertere, Domine, eripe animam meam.*

¹¹ Psal. cxix, 3. ¹² Psal. cxlii, 2. ¹³ Ibid. ¹⁴ Psal. cxxi, 1. ¹⁵ Ibid.

Converte ad me, inquit, tametsi bacillus ob peccata mea aversus fueris a me : et eripe me ex afflictionibus.

Salvum me fac propter misericordiam tuam. Non ob virtutes meas, inquit, id peto; nullas enim habeo quibus id merear.

VERS. 6. *Quoniam non est in morte qui memor sit tui. Per mortem, peccatum intelligit mortis ministrum; ab initio enim peccatum introduxit mortem; ait igitur, quod qui peccatum facit, non est tunc Dei memor. Est enim velut ebrius aut obsecratus, qui peccat. Vel mortem appellat tempus mortis, quia ubi quis mortuus fuerit, ablatum ei est, ut possit amplius Dei reminisci, aut Deum rogare. Inutiles enim tunc essent omnes preces.*

In inferno autem quis confitebitur sibi? Ante mortem primitere quem potest? post mortem vero retributionis tantummodo tempus est (31).

VERS. 7. *Laboravi in genitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Non simpliciter laboravi, inquit, sed cum gemitibus; quae res intensionem denotat laboris. Nec simpliciter etiam dixit: Effundam lacrymas, sed *Lavabo lectum meum*: neque id semel tantum faciam, inquit, aut secundo, sed *Per singulas noctes*. Et quia in die variæ me cogitationes distractabunt, faciam quietis tempus confessio- nis esse, nemine scilicet me tunc perturbante; commodissimum enim est ad paenitentiam id tem- pus. Quod vero ait: *Lacrymis meis stratum meum rigabo*, expositive dictum est ad praecedentia, et ad clariorem sensum illorum verborum: *Lavabo per singulas noctes lectum meum*. Audiamus vero nos homunculi tanti regis paenitentiam, eamque imitemur. Protulit autem hæc verba beatus David, ad excitandam in se misericordiam Dei, utque ad eam inutili redideret, atque eum inutili redderet.*

VERS. 8. *Turbatus est a furore oculus mens. Ocu- lus animæ scilicet, hoc est mens mea. Considerans enim ego, inquit, furorem adversus peccato- res, in die judicii, vehementer turbatus sum. Congruo vero mentem ipsam oculum appellavit, veluti qui itineribus omnibus dux est. Nam et mens videt et audit. Aliqui etiam dicunt oculum corporis beati David perturbatum fuisse, cum ira- ius esset adversus inimicos. Proprium enim ac peculiare est iis qui irascuntur, ut oculi eis tur- bentur.*

*Inveniebam inter omnes inimicos meos. Ve- terascentium vestimentorum instar neglectus sum ac vilipensus ab iniwicis meis: qui tamen ante commissa a me delicta, timebant me. Vel *Inre- ratus sum*, hoc est debilior effectus. Senes enim debiliores viribus effici solent.*

VERS. 9. *Discedile a me omnes qui operamini iniquitatem. Sentieus jam ac cognoscens divinum*

Στράφηθι πρός με, εἰ καὶ ἀπεστράψῃς: δι' ἀ θμαρ- τον· καὶ ἔξελοῦ με τῶν θλίψεων.

Σώσόν με ἐγεκεν τοῦ ἑλέου σου. Οὐ διὰ τὰς τκάς ἀρετάς· οὐκ ἔχω γάρ.

"Οτις οὐκ ἔστιν ἐτῷ θαράτῳ δι μημονεύων σου. Θάνατον καλεῖ τὴν ἀμαρτίαν, ὡς θανάτου πρόξενον· καταρχάς γάρ ή ἀμαρτία, τὸν θάνατον ἐπεισήγαγεν. Φησι γοῦν, ὡς δὲ τὴν ἀμαρτίαν πράτ- των, οὐ μημονεύει τηγικαῦτα θεοῦ, μεθύων αὐτῇ, καὶ πιπωρωμένος. "Η θάνατον λέγει τὸν ἀπὸ τῆς τελευτῆς καιρὸν· μεθ' δὲ γάρ τελευτήσεις τις, ἀφαι- ρεῖται τὸ μημονεύειν, ἥτις παρακαλεῖ τὸν Θεόν· ἀνύντα γάρ.

B *'Ερ δὲ τῷ ἄδη, τις ἔξομολογήσεται σοι; Πρὸ τοῦ θανάτου γάρ ή μετάνοια γίνεται· τὸ ἐντεῦθεν δὲ, καιρὸς μόνην ἀνταπόδεσεως.*

'Εκολισασθετῷ στεναγμῷ μου, λούσω καθ' ἔκάστηην ἑβῆτα τὴν κλινήν μου, ἐτῷ δάκρυσι μου τὴν στρωματήριον μου βρέξω. Οὐχ ἀπλῶς ἔκαμον, ἀλλὰ καὶ ἔκοπιασα, στενάζων· τοῦτο γάρ ἐπίτα- σις· καὶ οὐχ ἀπλῶς δακρύσω, ἀλλὰ καὶ λούσω τὴν κλινήν μου, καὶ οὐχ ἀπαξ ή δις, ἀλλὰ καθ' ἔκάστηην νύχτα. Ἐπει γάρ ἐν ήμέραις περισπώσιν αἱ φρον- τίδες, τὸν τῆς ἀναπαύσεως καιρὸν, ἔξομολογήσεως καιρὸν ἐγώ ποιήσομαι, μηδενὸς ἐνοχλοῦντος· εἴθε- τος γάρ οἱ καιρὸς οὗτος εἰς μετάνοιαν. Τοῦ δὲ Λουσώ, καὶ τῶν ἔξης, τὸ, 'Ἐρ δάκρυσι μου, καὶ τὰ ἔξης, ἐφερμηνευτικά ἔστιν, ὡς αφέστερα. Ἀκού- σωμεν οἱ ιδιῶται βασιλέως μετάνοιαν, καὶ ζηλώ- σωμεν. Προσδόλλεται δὲ ταῦτα εἰς ἀφορμὴν ἑλουσ, ήντα καὶ μᾶλλον κάμψη τῶν εἰσπλαγχνον, μή τοτε τὸ τῆς τολαιπωρίας ὑπερβάλλον καταβάλῃ τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν, καὶ ἀχρηστὸν ἀπεργάσηται.

C *'Εταράχθη ἀπὸ θυμοῦ δι θραλλμός μου. Ή τῆς ψυχῆς δηλαδή, τουτέστιν δὲ νοῦς· ἐννοῶν γάρ τὸν θυμόν σου, τὸν ἐν ήμέρᾳ κρίσεως κατὰ τῶν ἀμαρ- τῶλῶν, λίαν τεθορύβηται. Προσφυῶς δὲ τὸν νοῦν διθραλλὸν ἔκάλεσεν, ὡς δδηγοῦντα τὸν διθρωπὸν. Νοῦς γάρ δρᾶ, καὶ νοῦς ἀκούει. Τινὲς δὲ καὶ τὸν τοῦ σώματος διθραλλὸν αὐτοῦ φασὶ τεταράχθαι, θυ- μουμένου κατὰ τῶν ἐχθρῶν· ἕδιον γάρ τοι τῶν δγαν δργιζομένων.*

D *'Εκαλαιώθη δὲ κάσι τοῖς ἐχθροῖς μου. Δίκην τῶν πεπαλαιωμένων ίματίων ήτιμώθην, καὶ κατε- φρονήθην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, τῶν φοβουμένων με πρὸ τῆς ἀμαρτίας. "Η ἐκαλαιώθη, ἀνεὶ τοῦ Ησθένη- σα· οἱ γηραιοὶ γάρ, ἀσθενεῖς.*

'Απόστητε δέ· δικοῦ, κάτετε οἱ δργαζμένοις στὴν ἀρούλαν. Αἰσθόμενος δέ, τῆς παρὰ θεοῦ συμ-

Variæ lectiones.

(31) Græca verba sic: *Ante mortem enim fit paenitentia.*

μαχίας, ἀναθερψέτι, καὶ τοὺς ἐχήρους ἐπειδύθεν φο-
βεῖται, καὶ φεύγειν ἐγκελεύεται· εἰτε δραστοὶ εἰσιν, εἰτε
ἀδραστοί.

"Οτι εισήκουσεν τιγρ φωτή τοῦ κλαυθμοῦ μου, ἤκουσε Κύριος τῆς δεήσεώς μου, Κύριος τιγρ προσευχήρ μου προσεδέξατο. Ταῦτα τίθησιν αἴτια τοῦ οἰκείου θάρσους, καὶ τῆς ἐκείνων φυγῆς. "Η γοῦν τὰ τρία ταῦτα σημαίνουσιν ως ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν. "Η ἐπειδὴ, χλαίει τις καὶ ἐπὶ πενίᾳ, καὶ τοιούτοις τισι, διὰ τῆς δεήσεως διέστειλε τοῦ κλαυθμοῦ τὴν δμωνυμίαν, δεὶς ἐπὶ δεήσεις βοηθείας γέγονεν. "Η δὲ προσευχή πάλιν ἐτέθη, δηλούσα τὴν ἐπιτασσήν τῆς δεήσεως.

interfuit, et ad hæc, orationis etiam nomen adj. denotaret.

Αἰσχυνθείσαρ καὶ ταραχθείσαρ κάρτες οἱ ἔχθροι μου. Τὸ γωνιερὲν αὐτῷ παρακαλεῖ ταχὺ τέρες λαβεῖν· καὶ πῶς γάρ οὐκ αἰσχυνθῆσονται, ματαλαί; Ιδόντες τὰς ἑαυτῶν ἐλπίδας, ὡς εὐχερώτως ἔσται τούτοις, γυμνωθεὶς τῇς ἀνωθεν εὐμενείας, καὶ αἰσχυνθέντες, πῶς οὐ φοβηθήσονται;

Αποστραφείησαν καὶ καταισχυρθείησαν σφόδρα διὰ τάχους. Οὗτως δὲ ἔχοντες, εἰς τὰ δύπεισα χωρήσουσιν· τὸ δὲ Καταισχυρθείησαν, τῆς αἰτιγύνης ἐστὸν ἐπίτασις. Τὸ μέντοι σφόδρα διὰ τάχους, τοῖς εὐκτικοῖς τούτοις πᾶσι συνταχθέον, τοῦ εὐχομένου ζητοῦντος τάχιον αὐτοὺς παθεῖν τὰ τοιαῦτα. Τινὲς δέ φασιν, εἰξασθι τι μᾶλλον, ἀλλὰ μὴ κατεύξασθαι νῦν τὸν λέγοντα, δεσμενὸν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν αἰτιγύνηται, πονηρὸν βουλευομένους, καὶ φοβηθῆνται τὸν συμμαχοῦντα τούτῳ Θεὸν, καὶ ἀποστραφῆνται τὴν μοχθηρίαν, καὶ οὕτω βελτιωθῆνται.

**Ψαλμὸς τῷ Δαειδὶ δρ ἡσε τῷ Κυρίῳ ύπὲρ τῶν
λόγων Χουστὶνοῦ Ἰεμερεῖ.**

ΨΑΛΜΟΣ Ζ'.

Δοκεῖ πως ἐναντίως ἔχειν ἡ ἐπιγραφή πρὸς τὴν
ἐν ταῖς Βασιλείαις ἱστορίαν, ἵνθα τὰ κατά τὸν Δα-
σιδίῳ ἀναγέγραπται. Καὶ γὰρ, ἐκεῖ δὲ Χουσί, υἱὸς
Ἀρχιλ., ἀλλὰ σύν 'Ιεμενεί, ἴστρηται. Συμβιβάζον-
ται δὲ ταῦτα τρόπον δν ἐροῦμεν, ἢ διτεῖ διώνυμο; ἢν
δὲ πατὴρ αὐτοῦ, ἡ ἐπείπερ δὲ Χουσί τυγχάνων ἀρχι...
τοῦ Δασιδί, ἐσχηματίσατο τὴν πρὸς τὸν 'Αβεσαλῶν
αὐτομολίαν, καὶ τὰς τοῦ στρατηγικῶντας Ἀχιτόφελ
διέλυσε γνώμας, καὶ τῷ πατραροίσῃ μὲν, ἀναβολὰς
ἔποιξεν· τῷ φεύγοντι δὲ Δασιδί, καὶρὸν ἐδωκεν εἰς
τὴν φυγεῖν πορθωτέριον, καὶ συλλέξει δυνάμεις, ὡς ἐν
τῇ βιβλῷ τῶν Βασιλειῶν εὑρήσομεν πλατύτερον.
Ἄπο τῆς ἀνδραγαθίας τετύχη τῆς προσηγορίας
ταῦτης· Χουσί γὰρ, υἱὸς δεξιᾶς ἐρμηνεύεται. Καὶ
γὰρ ἔθος τῇ Γρæφῃ πολλάκις ἀπὸ τῶν ἐπιτεθευμά-
των, ἢ ἀπὸ τῶν πατρῶν τοὺς υἱοὺς δυνομάζειν· οἷον,
υἱὸρε εἰσήγησε, καὶ τέκτα σονιλας.

Asibi praesto esse auxilium, fiduciam ostendit: et inimicos perterrens, seu visibiles seu invisibles illi sint, aufugere eos jubet.

VERS. 10. Quoniam exaudit il Dominus vocem fletus
mei , exaudiret Dominus deprecationem meam , Do-
minus orationem meam suscepit . Hæc omnia causam
esse dicit fiducia suæ timorisque pariter ac fugæ
inimicorum . Tria vero hæc in præsenti versiculo
dicta , eumdem habet sensum , ut alibi etiam dixi-
mus . Vel aliter , quia ob paupertatem , aut alias
eiusmodi miseras , s: penumero multi deflere so-
lent , supplicationis vocabulo , æquivocationem fle-
tus distinxit , qui ad coadjuvandam supplicationem
unxit . ut maiorem precium suarum intensionem

B VERS. 11. *Erubescant et conturbentur omnes inimici mei.* Rogat ut quæ sibi fuerunt significata quam celerrimum finem consequantur. Erubescant autem ejus intimi, cernentes conceptas a se spes inanes suisse (32). Speraverant enim posse se de facili in propria potestate habere beatum David, veluti divina privatum benevolentia: quod si erubuerint et pudore confusi fuerint, quomodo non etiam timebunt?

Convertantur et confundantur valde velociter. Illi sic sentientes retro abeant. Et (quod ait) *Confundantur*, augmentum atque intensionem significat pudoris. Dictio autem, *Valde velociter*, omnibus his verbis adjungenda est. Optat namque atque imprecatur illos quam citissime hæc omnia pati. Quidam verba hæc dicunt precum potius similitudinem habere, quam imprecationis, et precari Prophetam pro inimicis, ut eos pudeat pravorum consiliorum, ut timeant Deum qui ipsi Prophetæ adjutor est, ut a propria pravitate discedant, atque hoc pacto meliores stant.

*Psalmus ipsi David quem cecinit Domino pro verbis
Chusi filii Jemeni.*

PSALMUS VII.

Præsens inscriptio videtur fere pugnantia continere iis, quæ in historia Regum habentur, ubi gesta beati David suo ordine conscripta sunt. Illic enim Chusi non Jemeni filium suisse legimus, sed Arachi. Verumtamen recte conveniunt hæc, ut dicemus : vel quia duplex fuerit nomen patri Chusi, vel quia [ipse postmodum] hujus cognominationem sortitus sit, ut Jejeni filius diceretur. Ille etenim Chusi, Arachi filius, et socius beati David, memor veteris amicitiae, cum Absalon filius beati David, adversus patrem insurrexisset], finxit se despicere ab rege et ad Absalonem transfugere, eo consilio, ut Achitophel ducis Absalon consilia dissolveret : quemadmodum et perfecit. Morando quippe et cunctando Absalonem contra Achitophelli consilium ita detinuit, ut occasionem et tempus præstiterit beato David, et longius fugiendi, et majores

Variæ lectiones.

(32) Graece per interrogationem: *Quomodo autem non crudescunt? etc.*

copias colligendi : ut in libris Regum latius scripsi reperitur. Ab hujusmodi igitur strenuo opere, appellationem hanc Chusi consecutus est, ut Jemeni filius diceretur. Si quidem Jemeni *dextera* interpretatur (33). Mos vero est Scripturæ sacræ, ab exercitiis aliquibus seu studiis, tanquam a parentibus filios denominare, veluti *filium pacis*, *filium sapientiae*, et *filium perditionis*; ita etiam *et filius dextera* ille dicitur, qui dexter et commodus amico fuerit adjutor. Illud etiam animadvertisendum est, quod inscriptio dicit pro *verbis Chusi*: et tamen in toto psalmo, Propheta nullam Chusi memoriam facit; unde alia oritur dubitatio: quomodo scilicet pertineat ad psalmum inscriptio. Nos tamen quod cognovimus non celabimus. Cum pœnitere Prophe-tam, quod spem aliquam posuisset in prudentia Absalonem, et dissipaturum consilia Achitophel, pro beneſciis quæ consecutus fuerat a prudentia et consilio Chusi: sed quia ipse amissa illa spe, quæ præcipue in Deum habenda erat, magis fatus sit in verbis Chusi, a se ad Absalonem missi. Est igitur hic psalmus propitiatorius, placatque et benevolum reddit Deum ob commissum errorem illumque in auxilium suum advocat.

Vers. 2. Domine Deus meus, in te speravi, salvum me fac ex omnibus persequentiibus me, et libera me. Licet, inquit, ob prudentiam Chusi adjutus sim, et paululum respiraverim, tempusque acceperim ad congregandum exercitum, nunc tamen in illo amplius non confido: et cum propediem pugnæ dies mihi instet, a te uno pendo, in quem unum omnes spes meas collocavi. Alia enim omnia, animos nimirum, socios, ac milites, secundo in loco reputo. Scriptum est enim: *Maledictus homo qui spem ponit in homine*¹⁸. Item: *Beatus homo qui sperat in te*¹⁹; et quemadmodum alium colere quam Deum non debemus, sic etiam in alios sperare nos non decet quam in Deo. Ille autem salvari dicitur qui in bello sine vulnere conservatur, et eripi is qui ab invasione atque iniunctu inimicorum liberatur. *Ex omnibus autem persequentiibus me*, dixit, propter eos qui parcidam filium sequebantur, et ejus mortem appetebant. *Vel aliter*: Ille salvari dicitur qui infirmus est; eripi vero seu liberari ille qui est captivus. Salva me igitur ut infirmum: et libera me quasi captivum; timeo enim ne ab inimicis comprehendar. *Vel*, salva me ab inimicis præsentis vita: et libera me ab invisibilibus inimicis, qui post mortem meam animas meæ maculas omnes perscrutaturi sunt, si quo pacto fortasse eam potuerint comprehendere: duplexque erit juxta hunc sensum petitio, pro præsenti scilicet vita, et pro futura.

Vers. 3. Nequando rapiat ut leo animam meam. Absalonem filium leoni comparat, ob sumnum illius temeritatem, ferociam, atque impudentes ausus. *Vel* fortassis de dæmonे sermo est, qui leoni convenienter comparatur; quia sicuti leoni os ac faures male olent, ita etiam os dæmonis eructans blasphemias male olet. Figura etiam vi-

A *λειας*. Οὐτως οὖν καὶ υἱὸς δεξιᾶς, δεξιῶς: τε καὶ ἐπιτηδειότατος. 'Αλλ' ή μὲν ἐπιγραφή, ὑπέρ τῶν λόγων φῆσι Χουσί· παρ' δὲν δὲ τὸν Φαλμὸν, οὐκ ἐμνημόνευσεν δ' Δαβὶδ τὸν Χουσί, καὶ δοκεῖ πάλιν ἀπορον. 'Αλλ' ήμεν δὲ τὸ διεγνωσμένον οὐκ ἀποκρυπτέον· μεταχνοὺς γάρ δὲ προφήτης ἐφ' οἵς φλαπίσεν ἐπὶ τῇ συνέσει Χουσί, ὑποθεμένου αὐτοῦ τὰ περὶ τῆς ἀπάτης Ἀβεσαλῶμ, καὶ τὰ περὶ τοῦ διασκεδάσαι τὴν βουλὴν Ἀχιτόφελ, τὸν Φαλμὸν τούτον ἔδει τῷ Θεῷ, οὐχ ὑπὲρ ὃν ἐτυχε παρὰ τῆς τοῦ Χουσί συνέσεως, ἀλλ' ὑπὲρ ὃν τῆς πρὸς Θεὸν ἀλπίδος ἀφέμενος, τεθάρρηκε τοῖς λόγοις, οἷς εἰρήκεν δὲ Χουσί πρὸς Ἀβεσαλῶμ, ἀποστάλεις παρὰ αὐτοῦ. "Εστι οὖν ἴλαστήριος ἡ ὥδη, τὸν Θεὸν ἐξευμενίζουσα, καὶ παρακαλοῦσα εἰς βοήθειαν.

B et consiliis Chusi, qui ei suaserat decepturum se hujusmodi psalmum composuit et cecinit Deus, non pro beneſciis quæ consecutus fuerat a prudentia et consilio Chusi: sed quia ipse amissa illa spe, quæ præcipue in Deum habenda erat, magis fatus sit in verbis Chusi, a se ad Absalonem missi. Est

C Kύριε δὲ Θεός μου, ἐπὶ σοι ἡλπίσα· σῶσίν με ἐκ πάτωτων τῶν διωκότων με, καὶ βύσαι με. Εἰ καὶ παρὰ τῆς τοῦ Χουσί, φησὶν, ὡφέληματα συνέσεως, ἀναπνείσας μικρὸν, καὶ λαβὼν κατρόν εἰς παράταξιν· ἀλλὰ νῦν οὐκ ἐπ' ἕκεινην θαρρῶν, ἀνταγωνίζεσθαι μέλλω· μόνης δὲ τῆς σῆς ἀλπίδος ἐκκρέμαμαι, δεύτερα τὸ δόλλα πάντα λογιζόμενος, καὶ φίλους, καὶ συμμάχους, καὶ στρατιώτας. Γέγραπται γάρ· 'Ἐπικατάρατος δινθρυπός, δὲ ἀλπίζων ἐπ' δινθρωπον. Καὶ ὕσπερ οὐ χρή ἄλλο τι σέβειν παρὰ Θεὸν, οὐτως οὐδὲν ἐπ' ἄλλον ἀλπίζειν, ή ἐπὶ τὸν Θεόν. Καὶ σώζεται μάνι τις διατηρούμενος ἐν πολέμοις ἀτρωτος· βύεται δὲ πάντῃ, τῶν ἐπιτιθεμένων ἀπαλλατθόμενος. Πάλτων δὲ τῶν διωκότων εἶπε, διὰ τοὺς τῷ πατραλοὶ συναποστῆσαντας, φονῶντας κατ' αὐτοῦ καὶ διψῶντας τὸν τούτον θάνατον. "Η καὶ σώζεται μάνι, δισθενῶν· βύεται δὲ δὲν αἰχμαλωσίᾳ. Σώσον με οὖν, ὡς αἰσθενή· βύσαι με, ὡς αἰχμάλωτον, ἀλπίζω γάρ, δοσον οὐπω, σαγηνευθῆναι τοῖς ἁκθροῖς. "Η καὶ, Σώσον με, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα καταδικότων μὲ πολεμίων· βύσαι με δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ θάνατον εὐθὺς ἐξερευνώντων τὰ στίγματα τῆς ψυχῆς ἀράτων ἁκθρῶν, ἐπὶ τῷ κατασχεῖν, ὡς εἴναι τὴν δέσμιν διπλῆν, ὑπὲρ τῆς παρούσης, καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

D Μήκοτε δραδση ὡς λέων τὴν ψυχὴν μου. Τὸν Ἀβεσαλῶμ διομάζει λέοντα, διὰ τὴν ἀγριότητα καὶ θρασύτητα, καὶ ἀναίσχυντον δρμήν. "Η καὶ τὸν διάδολον αἰνίττεται· δυσώδες γάρ τὸ στόμα τοῦ λεόντος· δυσώδες δὲ καὶ τὸ τοῦ διαβόλου, βλασφημίας ἐξεργόμενον. Καὶ γάρ δὲ Κύριος κατὰ τὸν κατρόν τοῦ πάθους ἐλεγε· Νῦν δὲ ἀρχῶν τοῦ κό-

¹⁸ Jerem. xvii, 5. ¹⁹ Psal. lxxxiii, 15.

Variæ lectiones.

(33) Græce: *Siquidem Chusi filius dexteræ interpretatur.*

σμου τρύπους ἔρχεται, καὶ ἐτὸν ἀγέιοις ἔξει σύδεν. Ἐπὶ μὲντοι τοῦ Ἀβεσαλῶμ, ὑποληπτέον τὴν ζωῆν, ἀφαιρουμένην ὅπο τοῦ ἀναιροῦντος· αἰτίᾳ γάρ τι Φυσῆ ζωῆς· καὶ πολλάκις τὰ αἰτιατὰ καλοῦμεν τοῖς τῶν αἰτίων ὄντας, ὡσπερ εἰρήνη μὲν ὁ Κύριος, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀμαρτία δὲ καὶ ἀπώλεια, ὁ διάδολος. Αἴτιος γάρ ὁ μὲν, ἔκεινων· δὲ δὲ, τούτων καθίστηκε. Καταχρηστικωτέρα δὲ τῆς ἀρπαγῆς ή λέξις, ἀντεῦθεν δηλούσης ἀφάρεσιν. Ἀρμάσει δὲ καὶ παντὶ τῷ ἐν περιστάσεσιν ὁ παρών Φαλμᾶς, εἰ διώκοντας μὲν νοήσεις (34) τοὺς δαιμονας· λέντα δὲ, τὸν δρκοντα τούτων, δες ἀρπάζει τὴν Φυσῆν εἰς ἀμαρτίαν, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν, ἐλθοῦσα (35) τοῦ σώματος.

culis animalia constituti sunt, si per consequentes, dæmonum principem Satanam, qui animas ad peccata aut ad desperationem rapere solet, vel quæ eas rapit ut exiverint e corpore.

Μή ὄντος λατρουμένου, μηδὲ σώζοντος οὐκέτι καὶ ταῦτα· τὸ μὲν σώζοντος, πρὸς τὸ, Σώσον· τὸ δὲ λατρουμένου, πρὸς τὸ, Τύσαι· οὐν γάρ μή ἐπομύνοντος, οὐδέτες ἔσται σώζων, ή ρύμενος.

Κύριε ὁ Θεός μου, εἰ ἐποίησα τοῦτο, εἰ ἐστιν ἀδίκια ἐτὸν χεροῦ μου, εἰ ἀντικεδῶντα τοῖς ἀντακοδίδοντοι μοι κακά, ἀποκεύομεν ἀρά ἀπὸ τῶν ἔχθρων μου κερδός. Οὐκ εἶπα τὸ τῆς ἀμαρτίας; εἰδος, φειδόμενος; ἔτι τοῦ παιδός· οὐδὲ γάρ δύοπατεῖ τούτον δόθησεν, ὑπεραισχυνόμενος· ἀλλὰ εὐφημότερον· Εἰ ἐποίησα τοῦτο, φησιν, διπέρ ὁ ἄμδος; ἐποίησε παῖς, ἐγένετο γάρ πατραλοίας, καὶ μιαρός· καὶ εἰ τῇδικητα τούτον τέως χερούν, ήτοι πραγματικός, καὶ τας πάλαι τῆς αὐτοῦ πονηρίας; αἰσθόμενος· ή ἔβλαψα τοὺς συναιρομένους αὐτῷ τῆς μάχης, οἰτινες ἀνθ' ὧν παρ' ἐμοῦ πεπόνθασι, κακά μοι νῦν ἀνταποδίδοσι· μή ἀπώσαιμι τοὺς ἔχθρούς. Καὶ πῶς, φησιν, οὐκ ἀποδίδωσι; πρὸς οὓς ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι περὶ τῶν προλαβόντων ὁ λόγος. Πολλάκις γάρ δρχι τότε πολλοὺς πονηρούς εὑρών, οὐκ ἀπέδωκε. Τηνικαῦτα δὲ κινδυνεύων περὶ τὴν ζωήν, ἥμεντο, μή ἀνασχόμενος· ἐπὶ πλέον τὴν παρανομίαν τῶν πονηρῶν. Ἔστι δὲ πάλιν καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὡς ἀποπέσοιμι ἀπὸ τῶν ἔχθρῶν μου κενὸς τῶν ἐλπίδων· αὗται δέ εἰσιν, οὐ τιμωρήσασθαι τούτους, ἀλλ' ἐπίσιντας ἀπόσασθαι, εἰπὼς ἀπόσχοιντο καταδιώκειν ἔτι, καὶ ζητεῖν ἀποστερῆσαι με καὶ τῆς ζωῆς. Ὁρα γάρ δέτι καὶ φείσασθαι τοῦ παιδός τοῖς στρατιώταις παρήγγειλε, καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ μαθών, πικρῶς ὀλοφύρετο· Ἡ καὶ δλλως. Ἐχθρούς δοράτους ὑποληπτέον, ὃν ἀποπεσεῖσθαι λέγει κενὴν καὶ διπράκτον, μή νικήσαντα, μηδὲ καταισχύναντα τούτους, διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἀντιπαρατάξεως. Οὐδὲ μεγαλορρήμονῶν δὲ, ταῦτα φησιν, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην ἐμπεσών, ἀνθ' ἵκετηρίας αὐτὰ προβάλλεται. Ἐκλαμβάνωμεν δὲ καὶ πρᾶς δλλους τούτη τὸ χωρίον, ὡς οὐκ τῇδικησα τίνα, βίᾳ τῆς βασιλείας ἀπέλασας, οὐδὲ τὸν Σαοὺλ (36).

¹¹ Ioan. XII, 31.

Variae lectiones.

(34) Ιο. νοήσεις, ut legisse videtur et Latinus interpres.

(35) Ιο. ἐξελθοῦσαν.

A deinceps hæc verba esse eorum, quæ a Domino Passions tempore dicta sunt: *Nunc princeps cuius mundi efficiet foras, et in me non habebit quidquam*¹¹. Quod si intelligimus psalmum de Absalone, animam, expone, id est vitam, quæ ab interfector qnodammodo auferri videretur. Est etenim anima vita causa: et sæpen numero causata ipsa causarum nominibus appellamus: quemadmodum et Dominus pax dicitur et justitia, et alia hujusmodi, quia pacis et justitiae auctor est. Hæc etiam ratione dæmon peccatum et perditio appellatur, veluti illorum causa. Impropiæ autem posita est dictio *Rapiat*, pro interim. Congruit etiam hic psalmus omnibus his qui in temptationibus et per-

Cum non sit qui redimat, neque qui salvum faciat;

Congruë hæc et suo ordine correspondent prædi-

cis verbis, *Salva me et libera me. Te, inquit, non*

adjuvante, nullus est qui salvet, aut qui redimat.

Vers. 4, 5. *Domine Deus meus, si feci istud, si est* *injustitia in manibus meis, si retribui retribuentibus* *mihi mala, decidam sane ab inimicis meis inanis.* Non aperit Propheta peccati genus, filio ignoscens. Neque enim suo nomine illud declaravit, vicear filii quodammodo erubescens: sed subobscurè. Si feci hoc, ait, quod filius meus commisit adversum me (scelestus quippe is fuerat et par-
ricida), si injuriam aliquando manibus, hoc est factis, intuli, tametsi illius sæpe scelera præ-
senserim; vel si læsi eos qui adversum me
Absalon in bello opem tulerunt quique pro be-
neficiis a me in eos collatis mala mihi nunc re-
tribuunt; si horum quidquam, inquit, commisi,
precor nt adversus inimicos meos non prævaleam,
sed re infecta inanis decidam. [Verum aliqui
hujuscemodi quæstionem movent: Si non decide-
rit inanis David, nec re infecta recesserit, sed ad-
versus inimicos prævaluuerit, certe hoc pacto in
illos commissorum scelerum pœnam inferet.] Quo-
modo igitur dicit se illis mala non reddere? Di-
cere possumus, præterita illum tempora significant;
quia cum in præteritum occasionem sæpe natus
injuriam referre potuisset, abstinuit laien: in
præsentia autem, cum periculum ei vita immine-
ret, ad defensionem sui accedebat, tanta iniqui-
tum hominum scelera amplius non sustinens. Vel
aliter: Decidam ab inimicis meis inanis, id est
frustratus omni spe. Spes autem non ulcisendi
erat, sed repellendi invadentes: ut saltē hoc
pacto perseQUI eum desisterent. Videre enim Hæc
quemadmodum militibus suis jussit ut alio par-
cerent: et quomodo illius morte intellecta, in

(36) Ιο. τῷ Σαούλ, et paulo post κατασχεύ-

ζυτι.

magnos decidit luctus. Vel aliter: Invisibiles A ἀπέδωκα, ἀνθ' ὧν ευηργετήθη, θάνατον ἵμοι κατασκευάζοντα φανερὸν, καί τοις λαβὼν ὑποχείριον, ὃς ἡ κατ' αὐτὸν παρίστησιν Ιστορία. Εἴτε τοινυν τῷ Ἀβεσαλῷ, καὶ τοῖ; ἀμφ' αὐτὸν προσαρμόσεις τὸν λόγον, εἴτε καὶ πρὸς ἄλλον, καὶ τὸν Σαοὺλ, οὐδὲν τῇ ἀληθείᾳ λυμαίνεται. Τὸ δὲ πρώτον ἀνταπόδεσες ὅνομα καταχρηστικῶς, ἀντὶ τῆς ἀποδέσεως παρελληπται· δόσις μὲν γάρ, ἡ καταρχὴ τῆς εὐποίας, ἡ κακώσεως ἀπόδοσις δὲ, ἡ τοῦ ἰσου ἀντιμέτρησις· ἀνταπόδεσις δὲ, δευτέρᾳ τις καταβολὴ κακῶν, ἡ καλῶν ὑπὸ τῶν δόντων εἰς τοὺς ἀποδόντας. Σύνηθες δὲ καὶ τοῦτο τῇ Γραφῇ, καὶ μάλιστα τῷ Δασδί.

Retributionis vero nomine hic primo loco impro prius usus est, pro reddidi. Nam qui bonum aut malum aliquod primus infert, is dare dicitur, reddere vero is qui datis parem vicem tribuit: retribuere autem, vel potius (ut Graeca dictio ἀνταπόδονται significantius exprimit) contra retribuere is dicitur, qui secundum beneficiorum aut injuria rum vicissitudinem reddit. Hujus autem verbi usus frequens est apud Scripturam, præcipue apud beatum David.

Vers. 6. *Persequatur inimicus animam meam et B comprehendat.* Persequatur, inquit, Absalon animam meam: hoc est meipsum (circumlocutio enim est), et comprehendat.

Et conculces in terra vitam meam. Per vitam hoc in loco sanguinem intelligit, qui vita causa est, veluti præcipuum elementum inter cætera quæ in corpore sunt, et quæ illud coaptant.

Et gloriam meam in pulvrem habitare faciat. Per gloriam, gloriosum ac uobile corpus suum intelligit: quod tuin ob vires ejus maximas, tum ob magnitudinem et gloriam, quæ ei ab imperio obvenerat apud omnes celebre erat et notum. In pulvrem vero habitare idem est quod jacere, et in terram dissolvi. Possimus etiam sermonem hunc ad invisibilem inimicum transferre, ita ut imprecetur persecutionem se ab eo sustinere, et comprehendendi, nec posse illius insidias evadere, quinimmo in terra, hoc est in terrena negotia vitam suam immergi. Hoc enim significant illa verba: *Et conculces in terram vitam meam, adeo ut jacenti illi insurgat dæmon, ac turpiter insultet.* Neque hoc tantum, inquit, corpus conculces, sed et gloriam, hoc est ipsum etiam intellectum, qui animæ honor est et gloria, in terram deferri impetratur, et terrenis rebus applicari, ita ut e contemplationis alis ad Deum amplius extolli non possit.

Vers. 7. *Exsurge, Domine, in ira tua. Exsurgere potest Deus, et non in ira juxta illud: Exsurge Domine, salvum me fac; at nunc ad supplicia atque ad poenas eum advocat.* Intelligere autem debemus Deum surgere non corporaliter, sicuti nec corporalem sedem intelligimus, quando sedere illum legimus: sed regiam ejus dignitatem stabilitatemque et judicandi auctoritatem judicari arbitramur. Hoc pacto etiam cum exsurgere Deum dicimus, puniendo aut defendendi illius propositum denotamus. Iram in Deo pari modo non passionem illorum qui divina ira digni sunt.

Exaltare in finibus inimicorum tuorum. Cum

B Kαταδιώκαι δρα σ δχθρὸς τὴν ψυχὴν μου; καὶ καταλάβοι. Καταδιώκαι, φησὶν, δ 'Αβεσαλῷ τὴν ψυχὴν μου, τουτέστιν, ἐμὲ, περιφραστικῶς, καὶ συλλήψιτο.

Kai κατακατήσοι εἰς γῆν τὴν ζωὴν μου. Ζωὴν ένταῦθα, τὸ αἷμα λογιστέον· καὶ τοῦτο γάρ ζωῆς αἰτιον, ὡς συνεκτικώτερον τῶν ἀλλων τριῶν στοιχείων, ἀ τὸ ζῶον συνέχουσι.

Kai τὴν δέξαρ μου εἰς χοῦν κατασκηνώσαι. Δέξαν λέγει, τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ σῶμα, καὶ πᾶσι περιβότον, διά τε τὴν φύμην, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς προσγεγενημένον δγκον. Κατασκηνώσαι δὲ, ἀντὶ τοῦ ποιήσαις εἰς γῆν κείσθαι, καὶ διαλύσθαι. "Εστι δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀδράτον ἀχθρὸν μετενεγκείν τὴν λόγον κατευχόμενον διωχθῆναι παρ' αὐτοῦ, καὶ καταληφθῆναι, μηχεῖ δυνάμενον ἀποφέύγειν τὰς ἐπιθέσεις αὐτοῦ, καὶ εἰς γῆν, τοινέστιν εἰς τὰ γενηρά πράγματα τὴν ζωὴν αὐτοῦ καταλυθῆναι· τοῦτο γάρ καὶ ἡ καταπάτησις βούλεται, κειμένῳ λοιπὸν ἐπεμβαίνοντος, καὶ αἰσχρῶς ἐναλομένου· καὶ μή μόνον τὸ σῶμα τοῦτο παθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν δέξαν, ἥτις τὸν νοῦν, δέξα γάρ οὗτος καὶ τιμῆ τῆς ψυχῆς. εἰς γῆν κατενεχθῆναι, καὶ προσηλωθῆναι καὶ τοῦτον τοὺς γηνίους, μηχεῖ δὲ τῷ πτερῷ τῆς θεωρίας ἀρθῆναι ποδὸς Θεὸν δυνάμενον.

Άρδστηθι, Κύριε, ἐν δργῇ σου. "Ἐνι γάρ ἀναστῆναι, καὶ οὐκ ἐν δργῇ, ὡς δταν λέγῃ· *Άρδστα, Κύριε, σῶσότε με, σ Θεός μου.* Νῦν δὲ πρὸς τιμωρίαν αὐτὸν ἐγκαλεῖται. Καθάπερ δὲ τὸ καθῆσθαι ἐπὶ θεοῦ οὐ σωματικῶς ἐκλαμβάνομεν, οἵτις οὐδὲ τὸ ἀνίστασθαι· ἀλλὰ τὸ μὲν καθῆσθαι, δηλοὶ τὸ βασιλεύειν, καὶ δικαστικὸν, καὶ ἐδραῖον τὸ δὲ ἀνίστασθαι, τὸ τιμωρητικὸν καὶ ἀντιληπτικὸν. Όργην δὲ ἐπὶ θεοῦ πάλιν, οὐ πάθος οἰητέον, ἀλλὰ τιμωρίαν τῶν ἀξίων αὐτῆς.

esse intelligimus, sed castigationem et punitionem

· Υγρώθει ἐν τοῖς πέρασι τῷ δχθρῷ σου.

Τύψηλος δών, φάνηθι τοῦτο καὶ τοῖς ἀνθρώποις. Φανήσεις δὲ τοῦτο ἐν τοῖς τέλεσιν, ἥτοι ἐν ταῖς ἀναστάσεις τῶν ἔχθρῶν σου· τέλος γάρ τῆς ἰκάστου ζωῆς, δὲ θάνατος· οἱ δὲ ἐμοὶ ἔχθροι, καὶ σοὶ εἰσιν, οὐαὶ τὰς σὰς ἐντολὰς παραβεβηκότες.

Ἐξεγέρθητι, Κύριε δ Θεός μου, ἐν προστάγματι ϕ ἐνετείλω. Μή μακροθυμήσῃς ἐτι· ὅλλα ἀμυνον διὰ τὸ πρόσταγμα δὲ ἐνετείλω, ϕ ἔχριστος διὰ Μωσέως, τὸ Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου. Νῦν δὲ δὲ ἐμὸς παῖς, ἐλύτησης κατὰ τοῦ πατέρος. Ἐστιν δὲ καὶ ὅλλας ἐκλαβεῖν τὸν λόγον, ὅτι περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀναστάσεως δὲ περοφήτης εὐχεταῖ· εἰρηκε γάρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δὲ Κύριος περὶ τοῦ ιδίου σῶματος πρὸς Ἰουδαίους· Λύσατε τὸν γαρδ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τρισὶν ημέραις οἰκοδομήσω αὐτὸν. Ἐξεγέρθητι οὖν διὰ τὸ πρόσταγμα, δὲ ἐνετείλω· εἰπα· γάρ· Λύσατε, καὶ λύσουσι.

Καὶ συναγωγὴ λαών κυκλώσει σε. Εἰ γάρ ἐπικουρήσεις μοι, δύονται πολλοί, καὶ φοβηθήσονται, καὶ ἐπιστρέψουσι πρὸς Κύριον. Τὸ δὲ γε Κυκλώσουσιν, ἀντὶ τοῦ, κύκλῳ γενήσονται τῶν σῶν ἐντολῶν, μή ἀριστάμενοι τοστῶν· δὲ γάρ Θεός, ἀπέρχεται. Καὶ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ τὸ βῆτὸν δυνάμεθα ἐκλαβεῖν· τότε γάρ ἡ τῶν ἐθνῶν συναγωγὴ, ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐγένοντο, καθάπερ ἐν κύκλῳ, ἀπὸ πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς. Ἡ τὸ κυκλώσει σε, ἀντὶ, Ἀσεται καὶ ὑμνήσει σε. Ἐπειδὴ γάρ ἐν χορῷ τοὺς ὄμνους ἀνέφερον, ἀπὸ τοῦ σχήματος τοῦ πράγματος, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἤντα.

Καὶ ὑπὲρ ταύτης εἰς ὅμοιος ἀπόστρεψον. Ἐνεκεν ταύτης τῆς συναγωγῆς, δινελθε πρὸς τὸν Πατέρα μεσίτης· ἐπίστρεψον εἰς τὸ ὅμοιος τῆς δόξης, ἃς εἶχες πρὸ τοῦ καθεμον γενέσθαι, τὸ ἀρραστὸν πληρώσας ἥδη μυστήριον.

Κύριος κρίνεται λαούς. Οὐ παρόψεται γάρ τὰ κατ' ἡμού μεμηχανημένα. Ἡ καὶ κρίνεται, τοὺς μὲν πονηροὺς κατακρίνων, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἴστων ἐκ δεξιῶν.

Κρίτων με, Κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ κατὰ τὴν κακῶν μου ἐπ' ἐμοί. Ἐπειδὴ κρίσαις ἐμνήσθη, Γενοῦ, φησί, καμοῦ κριτής, ἐκεῖσας τὴν δικαιοσύνην μου ἢν ἐτήρησα πρὸς τε τὸν πατραλίαν, καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν, ἵτι γε μήν καὶ κατὰ τὴν ἀπλότητά μου, ἐπ' ἐμοὶ γενέσθω. Πῶς οὖν ὅλλαχοῦ λέγων, Μή εἰσέλθης εἰς κρίσιν μετά τοῦ δούλου σου, ἐνταῦθα μᾶλλον εὐχεται κριθῆναι; Ότι ἐκεὶ μὲν, Μή κριθῆς, φησί, πρὸς με σὺ, μηδὲ τὸν ἐμὸν βίον πρὸς τὰς σὰς παρεξετάσσης εὑρεγεσίας· ἐνταῦθα δὲ, πρὸς ἐτέρους τὴν κρίσιν ἐπεζητεῖ, τοὺς ἀδικησάντας, τοὺς ἀνελεῖν ἐκζητοῦντας.

Συντελεσθήτω δὴ πονηρὰ ἀμαρτωλῶν, καὶ πατευθυντῶν δικαιοιον. Εἰ γάρ στήσεται ποτε τῶν

A altus sis et sublimis, ita etiam appare, atque ostende te hominibus : bujuusmodi autem apparebis in finibus, hoc est in morte inimicorum tuorum. Mors quippe uniuscuiusque finis est : meos vero inimicos, tibi etiam inimicos esse non ambigo, cum mandata tua transgrediantur.

Exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti. Noli amplius esse longanimis, sed ulci-scere propter præceptum quod mandasti, quod videlicet tradidisti per Moysem jubens, parentes honorandos esse a filiis. Verum in præsentia filius meus furor in patrem corruptus est. Possumus et aliter intelligere, quondam Propheta preces fundat pro resurrectionis mysterio. Dixit enim Dominus ad Iudeos, ut apud evangelistas legimus : Solvite templum Dei, et in tribus diebus ædificabo illud ¹⁰. Exsurgo igitur, inquit, iuxta illud mandatum : dixisti enim Solvite, et solvent.

Vers. 8. Et congregatu populorum circumdabit te. Si enim mibi adjutor fueris, videbunt multi et timebunt et convertentur ad Dominum. Quod vero ait Circumdabit te, idem est quod, Circa mandata tua versabuntur, et nunquam ab eis recedent ; nam aliquin Deus immensus est, et comprehendendi non potest. Possumus etiam hoc intelligere de resurrectionis tempore ; congregatio enim gentium, quasi corona quadam Christum cinxit, cum ab omnibus terræ finibus gentes ad eum accederent. Vel circumdabit te, hoc es, Canet et laudabit te; in choro enim ac cœtu, hymnos ac laudes Deo canere solemus. C A forma igitur seu figura cœtus hominum, Deum laudantium, laudationem ipsam significavit.

Et propter hanc in altum regredere. Propter hanc, inquam, congregationem gentium, ascende tu, o Mediator, ad Patrem, et regredere in altitudinem gloriae tuæ, quam habebas priusquam mundus es set, et ineffabile mysterium perfice.

Vers. 9. Dominus judicabis peccatores. Non neglet Dominus ea quae adversus me moliti sunt, sed disquiret omnia. Vel, judicabit populos condemnans peccatos, bonos vero statuens a dextris.

D Judica mihi, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam quæ in me est. Postquam meminit judicii : Esto, inquit, et mihi judex, disquirens justitiam meam, quam servavi adversus parricidam alium, et complices. Præterea etiam id peto, ut secundum simplicitatem meam, sic fiat mihi. Sed quomodo alibi dicit, Et non intres in judicio cum servo tuo ¹¹, cum hic judicari cupiat? Quia scilicet ibi judicari refugit cum Deo, et vitam suam eum illius beneficiis comparari: nunc autem se [cum filio] judicari querit et cum his qui injurias ei intulerant, atque interimeret eum cupiebat.

Vers. 10. Consumatur iniquitas peccatorum, et dirigis justum. Nam si aliquando eorum malignitas

¹⁰ Joan. ii, 19. ¹¹ Psal. cxlii, 2.

cessaverit, dirigerentur justi; hoc est absque impre-
dimento in recta virtutis via ambulabunt.

*Scutans corda et renes Deus justus. Tu Deus, inquit, juste investigas atque exquiris renes et cor, hoc est, omnia iræ atque indignationis germina, quæ in corde versantur: et omnes concupiscentie radices, quæ in renibus inesse solent. Ex his namque iræ nimirum et concupiscentiæ affectibus, peccata omnia ortum habuere. Et aliter: Deus scrutatur cor et renes. Dictionem autem, *Juste, sequentibus conjunge legens: Juste adjutorium meum a Domino.**

Vers. 11. *Adjutorium meum a Domino qui salvos facit rectos corde. Simplex et rectus corde cum sim, meque ad rectum dirigam virtutis callem, auxilium exspecto non humanum (inutile quippe illud est), sed a Deo qui potens est ut salvet me.*

Vers. 12. *Deus iudex justus fortis et longanimis. Videntur hæc ad eos dicta esse, qui de Dei providencia pene scandalizati fuerant, quod permisisset filium adversus patrem insurgere. Justus igitur est veluti qui uniuscujusque operibus aequas vices rependit; fortis vero, velut is qui potest quæcumque vult; et longanimis, ut qui non statim infligit pœnas.*

Et iram non afferens per singulos dies. Hoc ad probandum Dei longanimitatem dictum est. Etenim cum assidue delinquamus, et ideo dignos nos suppliciis reddamus, ipse tamen tempus paenitendi, ut longanimis, tribuit. Per iram igitur hic pœnas intellige. Movent quidam dubitationem: Si justus est Deus et condignas tribuit pœnas, quoniamodo potest dici misericors? Ad quod dicendum est, justum quidem Deum esse, veluti qui unicuique condignas reddit pœnas; sed misericordem esse etiam, quia non statim castigat, sed sustinet, et paenitentiæ ac conversioni tempus tribuit, nec dæmonem sinit omnia perficere, quæ ille optat: et quia omni denique ex latere nostram sit: saltem.

Vers. 13. *Nisi conversi fueritis, gladium suum nitidabit, arcum suum tendit et parat illum. Sciens brevis David ut propheta, quod universæ gentes ejus Psalmos in ore atque in manib[us] semper habituræ erant, disciplinam eis admisit: Nisi enim vos, inquit, qui a recto calle declinasti in erroris vias, et conversi estis ad materiales, iterum ab his revertamini ad Deum, pœnas profectio non effugietis. Per gladium autem, acerbitudinem, et per arcam, celeritatem mortis indicat. Nitidare autem et tendere, pœnarum apparatus significant longanimitatemque divinam non perpetuam fore, sed ad tempus. Parare vero dicere potes flagelli propin-*

Α ἀμαρτωλὸν ἡ πονηρία, κατευθυνθήσονται οἱ δίκαιοι, τουτέστιν ἀνεμποδίστεις ὁδεύσονται: τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν.

'Ἐτάλιον καρδίας καὶ νεφρούς ὁ Θεὸς δίκαιως. 'Ο Θεὸς δίκαιως, φησι, πολυπραγμονεῖ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τοὺς νεφρούς, ἥγουν ὅσα τε τοῦ θυμοῦ γεννήματα, περὶ τὴν καρδίαν γάρ ὁ θυμός; καὶ ὅσα τῆς ἐπιθυμίας, καὶ αὐτὴ γάρ περὶ τοὺς νεφρούς· ἐξ ὧν, ἐκείνων τε δηλαδὴ καὶ τούτων, ἀμαρτία πᾶσα συγκαθέστηκεν. 'Η καὶ οὗτως· ὁ Θεὸς ἐρευνῶντις ἔστι καὶ πολυπραγμονῶν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τοὺς νεφρούς· (37) τὸ δὲ δίκαιως συνάψεις ἡ βοήθεια μου καρὰ τοῦ Θεοῦ, σώζοντος τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ.

'Η βοήθειά μου καρὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ σώζοντος **B** τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Εἴδος δὲν τὴν καρδίαν καὶ ἀπόνηρος, καὶ πρὸς τὴν εὐθείαν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ἀπευθύνων ἐμαυτὸν, προσδοκῶ βοήθειαν, οὐχ ἀνθρωπίνην, διχρηστὸς γάρ, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ, τοῦ σώζειν Ισχύοντος.

'Ο Θεὸς κριτὴς δίκαιος, καὶ ισχυρὸς, καὶ μακρόθυμος. Τοῦτο λέγειν έοικε πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους ἐπὶ τῇ προνοΐᾳ τοῦ Θεοῦ, ὅτι παρεχώρησεν οὐδὲν ἐπαναστῆναι τῷ πατρὶ· δίκαιος μὲν, ὅτι ἀντιμετρῶν πράξεις τὰς ἀμοιβάς· ισχυρὸς δὲ, ὡς δυνάμενος ὅσα βούλεται· μακρόθυμος δὲ, ὡς μὴ παρὰ πόδας ἐπάγων τὴν κόλασιν.

C *Kai μὴ δρήγην ἐπάγων καθ' ἑκάστην τὴν ημέραν. Τοῦτο τῆς μακροθυμίας ἐφερμηνευτικὸν ἔστι. Ἡμεῖς μὲν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀμαρτάνοντες, ἀεὶ τιμωρίας ἐσμὲν ἀξιοί· αὐτὸς δὲ μακροθυμῶν, δίδωσι καὶ ρόδον εἰς μετάνοιαν. Ὁργὴν δὲ τὴν κόλασιν ἐνταῦθα νοήσομεν. Ἀποροῦσι δὲ τινες, ὡς εἰ δίκαιος ἔστιν ὁ Θεὸς, ἀξιώς κολάζων, πῶς ἔστι φιλάνθρωπος; Δίκαιος μὲν ἔστιν, ὡς ἀξιώς ἀποδιδούς· φιλάνθρωπος δὲ, ὡς μὴ εὐθὺς τιμωρούμενος, ἀλλὰ ἀνεξικακῶν, καὶ παρέχων ἀφορμὰς ἐπιστροφῆς, καὶ μὴ ἐών τὸν ἔχθρον ὅσα βούλεται ποιεῖν, καὶ πάντα τρόπον ἐπιθυμῶν τῆς σωτηρίας ἡμῶν.*

D *Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ρομψατερὰν αὐτοῦ στελέσσοι, τὸ τέξιον αὐτοῦ ἐτέτειρε, καὶ ἡτελγαστερὸν αὐτό. Εἰδὼς; οὐα προρήτης ὁ Δαθίδ, διτι πάντα τὰ ἔθνη τοὺς ψαλμούς; αὐτοῦ μετὰ χειρὸς ἔξουσι, μῆγοντις ταῖς οἰκείαις ὑποθέσεις καὶ διδασκαλίας. Εἶδον γάρ μὴ ἀποστραφῆτε, οἱ τῆς εὐθείας ἀποκλητῆστες, καὶ πρὸς τὴν ὅλην στραφέτες, οὐκ ἐκ φύγητε τὴν τιμωρίαν. 'Ρομψατα μὲν οὖν, ὁ πικρὸς θάνατος· τόξον δὲ, ὁ τεχνός. Καὶ αὐθίς· Στελέσσοις μὲν καὶ ἐντασίς, ἡ παρασκευὴ τῆς τιμωρίας, καὶ πρὸς καὶ ρόδον μακροθυμία· ἐτοιμασία δὲ, ἡ ἀγγύτης τῆς πληγῆς, διὰ τῆς ὁσον οὐποι βολῆς, ἡ δέσμητης ἡ σφοδρότης τῆς τιμωρίας· ἔντασίς δὲ, ἡ ἀγγύτης·*

Variæ lectiones.

(37) *Lege τῷ· vel post συνάψεις scribe vel subaudi τῷ ἔξης, vel aliud huiusmodi.*

ἴτοιμασία δὲ, τὸ πλῆξαι πάντως, εἰ μὴ μεταβάλλει τὸν θερόντον. Α quicquidem, ob vehementem jactum. Vel aliter, per arcum (38), vehementiam poenarum intellige; per arcus tensionem, appropinquationem poenarum, et deinceps per ejusdem apparatus, quomodo peccatores Deus omniō percussurū sit nisi paenitentiam egerint.

'Ἐν αὐτῷ ἡ τοιμασία σκεύη θαράτου. 'Ἐν τῷ τοξείῳ δὲ τῆς κολάσεως εἰδεῖ, ποικίλοι τρόποι θανάτου, διὰ σφραγῆς, διὰ πυρός, δι' ὕδατος, διὰ τεισμοῦ, διὰ χάσματος, καὶ διὰ τῶν νοσημάτων εἰδῆ γινώσκομεν, ἀπαντά καθεστήκασιν ἐργαλεῖα θανάτου, δι' ὧν οὗτος ὑποτελεῖται. Χρή δὲ γινώσκειν, ὡς εἰ καὶ ἀνθρώπινα τὰ βήματα, ἀλλὰ θεοπρεπή τὰ νοήματα· καὶ παρέλαβε τὴν παχύτητα τῶν λέξεων, ὥστε τῆς τῶν ἀκροστῶν παχύτητος καθικέσθαι. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ δρομφίαν εἰσάγει τὸν Θεὸν ἔχοντα, καὶ τόξον, καὶ βέλη καὶ σκεύη πολεμικὰ, καὶ στιλβοῦντα, καὶ ἐκτείνοντα, ἵνα τὸν φόδον τοὺς ἀκροστᾶς ἀπὸ τούτων αὐξήσῃ, καὶ διὰ τῶν συντρόφων ὀνομάτων κατασείσῃ τὴν λιθίνην αὐτῶν διάνοιαν· οὐ γάρ δεῖται τούτων δύνοντος ἐπιδέπιων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, οὐ ἐν τῇ χειρὶ πᾶσα πνοή, διαλύσων δρῆ τὴν κρατισθῆτι αὐτοῦ, καὶ διὰ περὶ τῆς ἀρθρῆτος αὐτοῦ δυνάμεως οἱ λεροφάντει παραδεδώκασι.

Τὰ βέλη αὐτοῦ τοῖς καιομένοις ἐξηργάσατο. 'Ἐν τούτῳ παραμυθεῖται τοὺς ἄγαθούς· αἱ τιμωρίαι γάρ, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, κατὰ τῶν ἀναξίων ἐποιήθησαν. Καιομένους γάρ ἐκάλεσε τοὺς μηδεμίαν ἀρετῆς ἔχοντας Ιχμάδα τοσοῦτον δὲ ἐγρανθέντας εἰ; ἀγαθοδεργίαν, ὡς εὐεξάπτους; εἶναι πρὸς τὸ πῦρ τῆς κολάσεως, καὶ ἡδη τῇ προσδοκίᾳ κοινομένους. "Ἡ καὶ τοῖς καιομένοις φησὶ τῷ πυρὶ τῶν παθῶν, θυμοῦ, ἡδονῆς, φιλοχρηματίας, καὶ τοιούτων ἀλλων. Οὐτωδιαζωγραφήσας τὴν ἀνθενε ποικιλόμορφον δρμήν, καὶ ταύτην τοῖς πονηροῖς ἐπικρεμάσας, παιδεύει λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν τηνικαῦτα πραγμάτων, καὶ πρὸς τὸν Ἀθεσαλῶμ μετάγει τὸν λόγον.

Ἴδού ὁ δικηγόρος ἀδικῶν. Ἐγκύμων δὲ ἀποστάτης οὗτος γέγονεν ἀδικίας, ἐξώσας με τῆς παρὰ Θεοῦ διδομένης ἀρχῆς μελετῆσας ἀδίκως. Τὸ δὲ τῆς ὁδίνος διοματικόν παρέλαβεν, ἐνδείξασθαι βουλόμενος οἷαν ἐδύνην καὶ δριμύτητα πάσχουσιν οἱ τὸν πλησίον ἀδίκησαι σκεπτόμενοι· πληροῦνται γάρ θυμοῦ, διακόπτονται ὑπὸ δργῆς, λυμαλονται τοῖς λογισμοῖς, ἐδοὺς ἔρχονται μυρίας, φοβοῦνται, ἀγώνισσι, καὶ ὅλως οὐ φέρουσι τὰς τοιαύτας μάστιγας, πρὶν ἀγάγωσιν εἰς ἔργον μόνον, εἰ καὶ μηδὲ μετὰ πρᾶξιν ἐλευθεροῦνται τῆς ἀπὸ τοῦ συνειδότος καταγύρτεως. "Οπου τοίνυν ἡ Γράφη βουλήθη ἀφόρητον ὀδύνην ἐνδείξασθαι, τῷ τῆς διδύνης δύναμι ταύτην, πεπογράψει. Ὁδύνη μὲν οὖν, ἐκ τοῦ οἰδαίνειν, ταρπέστιν ανθειν· τὸ γάρ βρέφος τελεωθὲν, οὐκέτι φορτίον γίνεται. Καὶ διὰ τοῦτο αφοράς δύνας ἐμποιεῖ, πρὸς δέδον ἐπειγόμενον. Δείκνυται δὲ ἐνταῦθῃ, διὰ οὐρ

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

VV

WW

XX

YY

ZZ

AA

BB

CC

DD

EE

FF

GG

HH

II

JJ

KK

LL

MM

NN

OO

PP

QQ

RR

SS

TT

UU

ritionem δόδυνην appellantes] a verbo οἰδατω idem proprio significante quod *tumeo* seu *augesco*. Etenim cum infans in matris utero perfectus est, et auctus, amplius ferri non potest: unde maximus efficit dolores, cum ad exitum festinet. Per haec autem ostenditur, vita in nobis naturaliter non esse complantata, sed desoris insita esse, et graves postea dolores producere.

Concepit laborem et peperit iniquitatem. Atqui in aliis fetibus primum conceptio est, et deinde parturitio consequitur, aucto ac perfecto infante: verum id sic se trahet, quando de conceptione et parturitione illa loquimur, quae in uno atque eodem fetu contingit: nunc autem de diversis fetibus est sermo. Primo enim Absalonem dicit parturiisse injustitiam, deinde cum ab ea male affectus esset, tnm ob rationes jam dictas, tum etiam quia idoneum tempus ad patranda scelera nondum invenisset, concepisse eum narrat laborem, hoc est corporis dolorem; nam si animus sollicitudinibus torqueatur, ipsae etiam corporis vires deficiunt. Non tantum igitur animi mœrore Absalon detinebatur, sed in corporis etiam dolores inciderat, donec iniquitatem peperit. Porro illud iniquum fuit inhonoreare ac persecui patrem, et illius pellices violare. Quidam vero breviorem expositionem secuti, parturiisse exponunt pro cogitasse. Per conceptionem vero constantiorem illam tyrannidis meditationem intelligunt. Vel aliter: Cum Absalon graviter animo hujusmodi cogitationes, nec tamen adhuc quiesceret, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam. qui alius ei fuit labor, et alius dolor, et secundus partus.

Vers. 16. *Lacum fodit ei refodit eum, et incidit in soveam quam fecit.* Periculum, inquit, mihi praeparavit, et eiusmodi periculum, ut ab eo vix possem liberari: quod latius similitudine denotavit. Qui enim in lacum incidit, illinc amplius effugere non potest: præcipue si is lacus non fossus tantum sit, sed refossus, et bis evacuatus, ita ut profundior sit. Hujusmodi adversus me, inquit, insidias silius meus molitus est, quae vastæ fossæ instar quoddam in se vitiorum profundum habent, et mortiferum circuitum. Verum ille in periculum ipsu[m] mihi destinatum decidet, ei comprehendetur, in præmium eoru[m] quae aduersus me moliri nunquam cessavit.

Vers. 17. *Convertetur labor ejus in caput ejus.* Ultraque haec reipsa illi contigerunt; ipse enim Absalon in periculum incidit, et ejus studium tandem in ipsius caput revolutum est. Nam cum in aciem milites hortaturus festinaret, inter currendum equo prætervectus, cæsarie ramo arboris complicata suspensus remansit; quo pacto acerba mortem sustinuit.

Et in verticem ipsius injustitia ejus descendet. In eum enim irruet injustitia, quam in alios tendebat. Ab ea autem corporis parte quae est magis lethalis, totum hominem significavit, veluti totum a parte. Et sane ita actum est; nam cum bellum in patrem instrueret, ipse in eo fuit interemptus.

Vers. 18. *Confitebor Domino secundum justitiam ejus.* Ego, inquit, post hujusmodi belli exitum, gratias Deo agam de justo ejus judicio.

Variæ lectiones.

(39) Subaudi πόνον.

Ιμφυτός ἐστιν ἡ κακία, δλλ' ἔξωθεν ἐμπειρομένη, καὶ αὐξομένη, καὶ ὠδῖσις περιβάλλουσα.

A *Συρέλασε πόνον, καὶ ἀτεκεν ἀρριπα.* Καὶ μήν επὶ τῶν ἐμβρίων πρῶτον σύλληψις, ἐπειτα ὠδῖς, τοῦ βρέφους αὐξανομένου· ἀλλ' ἐκεὶ μὲν, πρὸς αὐτὸν τὸ Ἐμβριον σύλληψις λέγεται, καὶ ὠδῖς ἐνταῦθα δὲ, πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο. Ὁδινῆσας γάρ τὴν ἀδικίαν, καὶ χαλεπῶς ὑπὸ αὐτῆς διατεθεῖς, διὰ τε τὰς προειρημένας αἰτίας, καὶ τὸ μῆπω καιρὸν εὐρίσκειν ἐπιτίθεσιν, συνέλαβε πόνον, ἥγουν προσέλαβε σωματικὸν ἀλγός· κατατεινομένης γάρ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος καταβάλλονται δυνάμεις. Οὐ μόνον οὖν δύσνετο τὸ κατὰ ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ σωματικὸν ἀλγήμασι περιπιπτεν, ἥντις οὐλὴν ἀνομίαν ἐγέννησεν. Ἄτιμον γάρ δυτικὸς ἀτιμάσται τὸν πατέρα, καὶ διῶξαι, μιδας τὰς αὐτοῦ παλλακάς. Τινὲς δὲ τὴν ἐπιτομωτέραν δρμηνεῖαν ἀποδεχόμενοι, ὠδῖνα μὲν ἐνταῦθα λέγουσι, τὴν ἔννοιαν σύλληψιν δὲ, τὴν στάσιν τῆς ἐννοιας τῆς τυραννίδος. Ἡ καὶ διτις ὁδυνήσας, καὶ πολλὰ παθῶν ὑπὸ τοῦδε λογισμοῦ, καὶ μῆ ἐνεγκῶν, συνέλαβε πάλιν ἔτερον (39) περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, δὲ καὶ αὐτὸς γέγονεν αὐτόπονος, καὶ δευτέρᾳ ὠδῖς, concepit rursus alium dolorem eandem ob causam. partus.

C *Αὔκκον δρυξε, καὶ ἀρέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἀμπεστεῖται εἰς βόθρον δριψημάσατο.* Κλεψυνόν μοι κατεσκευάσεν, καὶ κίνδυνον δισαπάλλακτον. Ἐδήλωσε δὲ τοῦτον, διὰ τῆς τοῦ λάκκου δρυπτητος· ὡς γάρ ἐκεῖνος τοὺς ἐμπεπτωκότες δρυπτές ἐστι, καὶ μᾶλλον εἰ τις αὐτὸν ἀνασκάψει, τιντέστι δισσῶς δρύξει πρὸς τὸ βρύστερον, οὐτως καὶ δικαστής ἐμοῦ κατεσκεύασεν διπατραλίας, βάθος πονηρίας ἔχουσι, καὶ κύκλον θανατηφόρον· ὅλλας αὐτὸς ἐμπεσεῖται τῷ κινδύνῳ, καὶ ἀνθρώπῳ δὲ συλλαβεῖν ἔσπεισεν.

D *Ἐπιστρέψεις ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ.* Καὶ διμφα ἀποδεκήκαστι· κινδύνῳ τε γάρ ἐμπεπτωκε, καὶ κατὰ κεφαλῆς αὐτοῦ κινηῶς ἡ σπουδὴ αὐτοῦ περιετράπη. Σπειδων γάρ παροθαρρύνειν τὸν οἰκεῖον ἐν τῷ πολέμῳ λαὸν, κλάδους φυτοῦ ἐισάθεων ἐφιππός, τὴν τῆς κεφαλῆς ἐνεπλάκη κόμην, καὶ κρεμασθεῖς ἀπὸ ταύτης ἀνηρέθη πικρῶς.

Καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταθήσεται. Ἡ ἀδικία ἡς κατήρεθατο, ἐπ' αὐτὸν κατασκήψει· ἀπὸ γάρ τοῦ καιρωτάτου μέρους τοῦ σώματος, ἐκείνον ἐδήλωσεν. Καὶ μέντοι καὶ οὕτω γέγονε· πόλεμον γάρ συγχροτήσας κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, διηρέθη μᾶλλον αὐτός.

Ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ κατα τὴν οἰκανοσύνην αὐτοῦ. Ἔγὼ δέ, τοιούτον τέλος λαβούσης τῆς μάχης, εὐχαριστήσω τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ δικαιᾳ κρίσει αὐτοῦ.

Καὶ γαλῶ τῷ ὄρδιστι Κυρίου τοῦ ὑψίστου.
 Ἀτω τῷ ὄνδριστι αὐτοῦ τὰ νικητήρια, δι τοικεκαὶ οὐτὸν καὶ ἐδοθῆσε μοι. Εἰ γάρ τὸ ὄνδριστον αὐτοῦ τοσαύτην ἔχει δύναμιν, τις οὐκ ἀνέδη φο-
 θησεί; Ὅγιστον δὲ, τεῦ ὑπὲρ ἀπαντα, τοῦ ἀνυπερ-
 δόκητου, ἡ καὶ τοῦ ἐπουρανίου, καθά προλαβόντες
 εἰπομένεν. Ταῦτα δὲ οὐ χαίροντός εστιν ἀνθρώπων
 σφαγαῖς, καὶ μάλιστα παιδίς αἴματι· τῶς γάρ δὲ
 καὶ πένθιμον ἐποίησε τὴν ἡμέραν τῆς νίκης; ἀλλ’
 ἀπεδεχομένου τὴν τοῦ Θεοῦ φήμονα, δικαίως τοὺς
 ἀδίκους καταλαμβάνουσαν. Τινὲς δὲ τὸ Λάκκον
 ὅρυξε, καὶ τὰ ἔχει, ἀχρι τοῦ Ἀδικίαν αὐτοῦ κατα-
 δησεσαι, συντομώτερον ἀρμηνεύοντες, τοῦτο λέ-
 γουσι οὐδοῦν μεταφορικῶς, δοσα κατ’ ἐμοῦ ἐμηγα-
 νήσατο, αὐτὸς πείσται. Ταῦτα δὲ κατευχόμεθα καὶ
 τοῦ διαβόλου.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν Ἱηρῶν, γαλμὸς τῷ Δαΐδ.
ΨΑΛΜΟΣ Η'.

Τί μὲν βούλεται Εἰς τὸ τέλος, ἐν τοῖς προλα-
 βούσι προειρηται. Ληρούς δὲ καλεῖ τοὺς ἀπανταχῇ
 τῆς οἰκουμένης ναούς. Ἀμπελος γάρ, δὲ Κύριος·
 κλήματα δὲ, οἱ ἀπόστολοι· βότρυς δὲ ἡ πίστις, ἥτις
 ἀναποθιλομένη ταῖς Ἑκκλησίαις, τὴν διδασκαλίαν·
 ὡς οἶνον, δίδωσι, τὰς τῶν πιστῶν καρδίας εὑφραί-
 νουσαν. Προσώπῳ οὖν τούτων τῶν πνευματικῶν λη-
 νῶν, δὲ ψαλμὸς οὗτος ἐκπεφύνηται τῷ προφήτῃ.
 Πάλαι μὲν γάρ εἰς ναὸς ϕωδόμητο, καὶ ἐν ἐνὶ τόπῳ
 τῆς Ἱερουσαλήμ, δι τοικεκάληρωτο, περὶ οὐ φησιν Ἡσαΐας· Ὁροδόμησα πύργον, καὶ
 προλήγων ὅρυξα ἐν αὐτῷ, πύργον μὲν καλῶν τὸν
 ναὸν, Προλήγων δὲ τὸ θυσιαστήριον. Ἐπὶ τέλει δὲ
 τῶν αἰώνων, (41) εἴτε καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς νομικῆς
 λεπτείας, καθήρωται μὲν οὗτος· ἀνέστησαν δὲ καθ’
 ὅλης τῆς γῆς Ἑκκλησίαι παμπλήθεις, δι τοικεκάληρωτο,
 τὰς ἑνη τὴν θεογνωσίαν ἀπέλαβον.

Κύριος οὐ μόνος, ὡς θαυμαστὸν τὸ δρομι-
 σου ἐν πάσῃ τῇ τῇ! Τῶν μὲν ἀπίστων, ἐν τρόπῳ
 Κύριος ἐστιν δὲ Χριστὸς, τῷ τῆς πλάσεως· τῶν δὲ
 πιστῶν, διπλῷ, τῷ τῆς πλάσεως, καὶ τῷ τῆς ἐπιγνώ-
 σεως· διὸ καὶ ἀναδίκλωτις ἐνταῦθα. Λέγουσι γάρ αἱ
 τῶν πιστῶν Ἑκκλησίαι· Κύριος δημιουργὸς, δὲ Κύριος
 τὴν δηρι τρεγονῶς διὰ τῆς ἐπιγνώσεως. Άλλος ἐστὶ
 θαυμαστὸν τὸ δρομισου ἐν πάσῃ τῇ τῇ. Μόνον
 γάρ ἐπικαλούμενον, φυγαδεύει δαίμονας, νεκροὺς
 ἀνίστησι, νόσους ἀπαλαύνει, μεταβάλλει στοιχεῖα,
 καὶ πάντα δύναται. Τὸ δὲ αὐτὸν καὶ φοβερὸν ἀλλαχοῦ
 καλεῖ. Θαυμαστὸν μὲν οὖν, διὰ τὰς ὑπερφυεῖς ἐνερ-
 γείας· φοβερὸν δὲ, διὰ τὴν ἀρρέπτων δύναμιν. Ὁρα
 δὲ πῶς ἐκυτὸν ἡμῖν ανυπέταξεν δὲ Δαΐδ, προιδῶν τὸ
 μυστήριον, καὶ τὴν πίστιν εἰς τὰ τοῦ κόσμου δια-
 φοιτήσασαν πέρατα. Τὶ δὲ περὶ τούτου φήσουσιν οἱ
 Ιουδαῖοι, Τὸ γάρ τοῦ παντοκράτορος δύναμα παρὰ
 τοῖς πλεοῖς τῶν ἑθῶν εὐκαταφρόνητον ἦν· φησι

"Joan. xv 5 " Isa. v, 2.

Variae lectiones.

(40) Ηαε in Graeco textu per interrogationem: Qui enim hoc fiat? cum lugubrem, etc.
 (41) Ιο. ήτοι, ut legisse videtur Saulus.

Et psallam nomen Domini altissimi. Cauam inquit, nomen ejus pro victoria: quia ejus nomen invocavi, et exauditus sum. Quod si illius nomen lantas habet vires, quis non ipsum Dominum formidabit? Altissimi autem, id est, illius, qui est supra omnia, qui insuperabilis est, vel etiam supercoelestis, ut superius diximus. Hæc autem verba non gaudentis sunt aliorum cæde, nec illi potissimum, eum lugubrem egerit illum victorise diem (40): sed suscipientis sententiam Dei, que in justos illos coercuit. Aliqui vero, verba illa Lacum sodit, et quæ sequuntur, usque ad illa, Injustitia ejus descendet, breviori expositione declarant, dicentes, ea verba per metaphoram significare, quod Abraam ipse ea passurus erat, quæ adversus patrem moliebatur. Hujusmodi etiam verbis possumus et nos B aduersus dæmonem imprecari.

In finem pro torcularibus psalmus ipsi David.

PSALMUS VIII.

Quid sibi velint verba illa in finem, in superioribus dictum est. *Torcularia appellat Ecclesias, quæ ubique terrarum sunt. Christus enim vitis est et apostoli palmites*; *uvæ autem et racemus fidem significant, quæ in Ecclesiis compressa, disciplinae Christianæ vinum tribuit: quo fidelium corda letificantur. Ex persona igitur spiritualium horum torcularium, hoc est Ecclesiarum, hic psalmus a Propheta conscriptus est. Olim quippe unicum tantum templum constructum erat, in una tantum civitate Ierosalem: quia uni tantum erat genti datum: de quo Isaías ait: Edificavi turrim, et torcular sedi in ea⁴¹; turrim templum appellans, et torcular altare. In fine autem sacerdotum, hoc est in fine legalis cultus, illa turris destrincta est, et loco ejus per universum orbem erectæ sunt innumerabiles ecclesiæ: quoniam omnes gentes in Dei cognitionem venerunt.*

Vers. 2. *Domine, Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* In fidelium quidem Dominus Christatus dicitur, sed una tantum creationis ratione: fidelium vero duplicit, creationis scilicet et cognitionis. Quam ob causam nomen Domini hoc in loco etiam duplicatur. Dicant itaque omnes fidelium Ecclesiæ: Domine creator et omnipotens, qui nuper etiam per cognitionem nostri Dominus factus es: *Quam admirabile est nomen tuum in oīni terra, cuius sola invocatio dæmones fugat, mortuos suscitat, zegritudines pellit, elementa commutat, et omnia potest. Alibi vero terrible etiam appellatur seu timendum. Admirabile est igitur ob multaq; quæ supra naturam operatur, et timendum ob ineffabilem ejus potentiam. Sed vides quomodo beatus David se nobis voluerit consummare, communio nomine Dominum nostrum appellans, prævidens minirum mysterium et fidem, quæ*

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

D

ad ipsos mundi fines erat per ventura. Quid igitur ad hoc dicent Judæi? antea quippe Dei omnipotens nomen apud plurimas gentes despectui erat. Nam, ut inquit Isaías: *Propter vos nomen ejus blasphematur inter gentes*^{**}. Unde sine dubio de Christo hæc dicta esse convincuntur.

Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos. Magnificentiam hoc in loco Dei humanationem appellat: quæ et magna est, et omnem exsuperans intellectum. Elevata enim est, et transcendit illas etiam potestates quæ supra cœlos sunt: eo quod ab eis etiam comprehendendi non potest. Unde maxime eis est admirationi; neque enim homines tantum, sed ipsi etiam angeli ad hoc stupent mysterium. Vel aliter: Significare nobis volens Propheta immensam divinæ naturæ potentiam: Exaltata est, inquit, *magnificentia tua super cœlos*, cum terra eam non caperet. Quod aliud propheta dicit: *Oportuit cœlos virtus ejus, et laudationis ejus plena est terra*^{***}.

Vers. 3. *Ex ore infantium et lactentium persecisti laudem.* Laudationem puerorum prædicti [factam in templo]. Ex omnibus autem Christi miraculis, hujus tantum meminit Propheta, tanquam admiratione magis digni. Nam et ante Christum leprosi sanati fuerant, et dæmones expulsi, et mortui suscitati; infantes vero locutos esse, tunc primum legimus. Neque enim simpliciter pueri suis dicuntur, sed infantes et lactentes: quod maxima admiratione dignum est. *Persecisti autem, id est perfectam fecisti laudem illam ex angelii ore* [cum aliqui illorum lingua adhuc esset imperfecta].

Propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem. Edisserit etiam causam miraculi. Factum est, inquit, id propter scelestos inimicos tuos Judæos. In aliis enim miraculis suspicati sunt fortassis Judæi quod deciperet Christus et falleret eorum oculos; in infantium vero laudatione, qui apud eos versabantur, imo qui eorum erant filii, omnis aberat suspicio. Hæc autem ita dispensata sunt a Deo ad destructionem, hoc est ad consuptionem Judaici populi, qui inimicus simul et ultor Dei erat: inimicus, quia ejus Filio adversabatur; et ultor, velut is qui pro Deo se id facere existimabat. Possumus etiam dæmonem inimicum et ultorem Dei dicere: inimicum, quia ejus mandatis adversatur, et quia semper infensus est amicis Dei; ultorem vero quia illi qui a Deo projecti sunt, improperare solet, quod contemptores Dei fuerint: atque ideo ad pœnam eos trahit, quod divina mandata transgressi sunt. Ex ea quippe infantium laudatione, ipse etiam dæmon confundi visus est et destrui. Futura autem Propheta narrat ut facta, veluti qui propheticis oculis ea viderat; vel ex persona Ecclesiarum, ut diximus, hæc prolata sunt: veluti quæ ab eis quandoque ita essent proferenda.

Vers. 4. *Quoniam videbo cœlos opera digitorum*

^{**} Isa. LII, 5. ^{***} Habac. III, 3.

A τὰρ δὲ Ἰεσαῖα, διτοῦ διδομένου ἐξ ὑμῶν βλασφημοῦσί ται ἐτοῖς ἀθροεστιν. Οὐτε περὶ τοῦ Χριστοῦ νῦν δὲ λόγος ἀναντίβρητος.

"Οτι διπήρθη η μεγαλοπρέπειά σου ύπεράνω των οὐρανών. Μεγαλοπρέπειαν ένταῦθα τὴν θελαν ἐνανθρώπησιν δύναμάζει· μεγάλη γάρ δυνατες, καὶ πάντα νῦν ὑπερβαίνουσα. Αὗτη, φησὶν, ἐπίρηθη, καὶ αὐταῖς τῶν οὐρανῶν δυνάμεσιν ὥσπερ ὑπερβαίναμετος, καὶ δικαστῶντος. Καὶ οὐ μόνον ὑπερβαίνοι, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοι τὸ τοιούτον ἐκπλήττονται σου μυστήριον. Ή καὶ ἀλλως: ἀμφῆναι βουλόμενος τὸ τῆς θελας φύσεως ἀπειροδύναμον, Ὑψώθη, φησὶν, ἡ μεγαλοπρέπεια σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, μή χωρούστης αὐτὴν τῆς γῆς. Ο καὶ προφήτης ἔτερος Ελεγεν: Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς η ἀρέτη αὐτοῦ καὶ τῆς αἰρέσεως αὐτοῦ πλήρης η γῆ.

"Ἐκ στόματος τηριών καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἰλον. Ὑγμαλογίαν προαναφωνεί. Ἐκ πολλῶν δὲ θαυμάτων καὶ σημείων ὡν ἐποίησεν δὲ Χριστὸς, τέθεικε μόνον τὸ θαῦμα τῶν παιδῶν, ὡς ἐκπληκτικῶτερον. Πρὸ τούτου μὲν γάρ καὶ νεκρὸς ἡγέρθη, καὶ λεπρὸς ἐκαθέρθη, καὶ δαίμων τὸλμητης ἤγερθη δὲ παιδῶν ὑπομάζιν, τότε πρῶτον τραῦντος ἐφέγγατο. Οὐδὲ γάρ ἀπλῶς ἦσαν παιδεῖς, ἀλλὰ θηλάζοντες δὲ καὶ παραδοξώτατον. Κατηργήσω δὲ, αὐτὸν τούτο τελείων εἰργάσω, ἐξ ἀγγέλου στόματος.

"Ερενα τῷ διχθρῷ σου τοῦ καταλίσαι ἐχθρὸν, καὶ ἀκδικητήν. Διηγείται καὶ τὴν τοῦ θαύματος αἰτίαν, διτοῦ δια τοὺς πονηροὺς ιουδαίους τοὺς ἐχθρούς σου γέγονεν· ἐπι μὲν γάρ ταῖς δίλλαις δοξοποιαὶς ὑπώπτευσιν, ὡς ἐξαπατῆ τοὺς δρθαλμούς αὐτῶν ίσως· ἐπὶ δὲ τῷ ὑμετέρῳ τῶν νηπίων, ἀπαρτῶν ίσαν ἐκγόνα, καὶ παρ' αὐτοῖς ἐτρέφοντο, πάσης ἀντιλογίας ἀπεκλείσθησαν. Θικονομήθη δὲ τούτο, πρὸς τὸ καταλιθῆναι, τουτέστιν αἰσχυνθῆναι τὸν ιουδαϊκὸν δῆμον, τὸν ἐχθρὸν δῆμα, καὶ ἀκδικητὴν τοῦ Θεοῦ, ἐχθρὸς μὲν γάρ ἐστιν, ὡς πολεμῶν τῷ Υἱῷ· ἀκδικητῆς δέ, ὡς ὑπὲρ τοῦ Πατρὸς τούτο ποιεῖν δοκῶν. Οιητέον δὲ καὶ τὸν διάβολον ἐχθρὸν καὶ ἀκδικητήν· ἐχθρὸν μὲν, ὡς ἐναντιούμενον ταῖς ἀντολαῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῖς τούτου φίλοις πολεμοῦντα· ἀκδικητὴν δέ, ὡς μετὰ τὸ φίλαι τινάς, ἐγκαλοῦντα τούτοις τὴν τοῦ Θεοῦ καταφρόνησιν, καὶ πρὸς τιμωρίαν ἐλκοντα διὰ τὴν τῶν θελων ἀντολῶν παρθένας· ἥσχυνθε γάρ τότε καὶ οὐτος, καὶ κατελύθη. Ως γεγονότα δέ τὰ γενησομένα τίθησιν, οἷον ἀνρακάνδες αὐτὰ τοῖς προφητικοῖς δημοσιεύσιν. Ή καὶ προσώπῳ, καθὼς δεδήλωται, τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς τότε λεγόμενα.

"Οτι διγομαι τοὺς οὐρανούς, ἔργα τῷ δακτύ-

ιωρ σου. Πρώτην μὲν γάρ τὰ Εθνη, τοῦ κόσμου ποιητὰς τοὺς φευδανύμους ὡνόμαζον θεούς· τῆς ἀληθείας δὲ λαμψάσης, ἡ τῶν πιστῶν Ἐκκλησία φησιν· Ἐπιγράφομαι τοὺς οὐρανούς, ἔργα τῶν σῶν δακτύλων. Οὐρανὸς δὲ λέγει, τὸν ἐν ἀρχῇ τε ποιηθέντα, καὶ τὸ στερέωμα. Ηλιος τὸν πληθυντικῶς εἰπεν ἀντὶ ἑνικοῦ, κατὰ τὴν Ἐβραΐδα διάλεκτον. Διὸ μέντοι τοῦ οὐρανοῦ, ὡς περιεκτικοῦ, καὶ τὴν ἐν μέσῳ κτίσιν ἐνέψηνε. Λέγουσι δὲ τινες Δακτύλων εἰπεῖν, παραστῆσαι βουλόμενον, ὡς ἔργα τῆς πολλοστῆς σου δυνάμεως τυγχάνουσιν οἱ τηλεικοῦτοι καὶ τοιοῦτοι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ἀδιάφορον· καὶ γάρ ἀλλαχοῦ φησι, Καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί, σελήνης καὶ ἀστέρας ἢ σὺ ἔθεμε. Ήλιος. Οὐρανοῦ μηνὸςθεῖς, καὶ τὸν τοῦ οὐρανοῦ κόσμον προσέθηκεν, διότι σὲ ἐπιγράφομαι ποιητὴν καὶ τῶν ἀστέρων. Τὴν σελήνην δὲ τάξας, οὐ παρῆκε τὸν ἥλιον· ἀλλὰ δι' αὐτῆς ἐδήλωσε κάκελον. Ἐπειδὴ γάρ ὅπ' ἔκεινου αὐτῇ φωτίζεται, καὶ συνημμένως ἀμφορεῖ τῇ γηνώσει τῶν ἀνθρώπων σύγκεινται· δυάδα; γάρ τῶν μεγάλων ἐστὶ φωτιστῶν· καὶ θατέρου τῆς μηνὸςθεῖς, καὶ θάτερον συνάγει. Ἀλλαχοῦ δὲ μόνον τίθησι τὸν ἥλιον· Σὺ γάρ, φησι, κατηρτίσω φανσίστηκας καὶ ἥλιος, ὡς καὶ ἀμφορεῖς ἀλλήλων νοούμενων. Αδὲ, τουτέστι τὰ δύοτε, ἡ τὰ ἔργα. Ἐθεμελίωσας δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἑπηξας, ἡδρασας, ὡς μηδέποτε τῶν ἀφωρισμένων τόπων ἐκπίπτειν, καίτοι ἐπικρεμάμενα.

Ita ut decidere non valeant, aut diminueri e loco, vel ita modo esse videantur.

Τις ἐστιν ἀνθρώπος διτι μημήσῃ αὐτοῦ, ἡ C υἱὸς ἀνθρώπου, διτι ἐπισκέπτη πάτερ: Καὶ τοῦτο δεκάτην ἐνανθρώπησιν εἰργεῖν, προεγνωκώς τὸ ταύτης μυστήριον. Τί γάρ, φησι, τοιοῦτον ἐστιν διανθρώπος, διτι ἀφηνιάσαντος, καὶ τὴν σὴν δεσποτεῖαν ἀγνοήσαντος. Ελεον αἴτοῦ λαμβάνεις; Ἐσχημάτισται δὲ λόγος ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐπιλανθανομένων τινῶν, εἰτα μνεῖαν αὐτοῦ διὰ συμπαθείας ποτὲ λαμβανόντων· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς εἰς ἀνεῖληψιν παραγίνεται· τοῦτο γάρ ἐπισκέψῃ. Οὗτος γάρ ἄγγελος, οὐ πρόσθις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἐλθὼν, ἔσωσεν ἡμᾶς. Τί γοῦν τοσοῦτον ἐστιν ἀνθρώπος, ἵνα τεύτα δι' αὐτὸν γένηται; καὶ πεσόντων μὲν ἀγγέλων, οὐδὲν τοιοῦτον, ἐποίησας· τοὺς ἀνθρώπους δὲ πεσόντες, εἰς τὴν ἡμετέραν ἥλθες ἐσχατίαν. Ἀνθρωπός δὲ, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, τὸ D αὐτὸν δηλοῦσιν ἐκ παραλλήλου· καὶ συνήθης ἡ τύπος ουτος παρὰ τῇ Παλαιῷ· δοκεῖ γάρ περιφράσις τὸ μέδον ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Πλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους. Μέμνηται καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς εὐεργεσιῶν, τῶν εἰς τὸν ἀνθρώπον. Πλασθεὶς γάρ, βραχύ τι τῶν ἀγγέλων ἡλέττωται, διὰ τὴν συμπλοκὴν τοῦ σώματος, καὶ

A ignorum. Olim gentes mundum a falsis eorum diis factum esse arbitrabantur (42); sed ubi claruit veritas, Ecclesia fidem cecinit: Videbo cœlos, qui digitorum tuorum opus sunt. Cœlos autem, cœlum ipsum appellavit, quod initio factum est, et firmamentum. Vel plurali numero pro singulari Hebraeorum more usus est. Et dum cœlum dicit quo omnia complectuntur, ceteras creaturas quæ in mundo sunt comprehendere etiam videtur. Dicunt quidam ideo dixisse *Opera digitorum tuorum*, ut tanta ac talia elementa a minima divina potentiæ particula facta fuisse significaret. Ego vero Prophetam puto indifferenter usum hoc loquendi modo, cum alibi etiam dicat: *Et opera manuum tuarum sunt cœli*⁴³. — *Lunam et stellas, quæ tu fundasti*. Cum cœli meminerit, illius etiam addit ornamenta: Te, inquit, cognoscam factorem stellarum. Solem vero prætermisso non videtur, dum lunam commemorat: quinimo et solis membris credendum est, lunæ memoria quæ ab ipso sole illuminatur: cum uteque cognitioni hominum conjunctim inhæreat. Duo quippe sunt magna luminaria, quorum qui alterius meminit, alterum simul introducit. Unde alibi solis tantum meminit, quando ait: *Tu fabricatus es auroram et solem*⁴⁴, quasi per alterum utrumque intelligatur. Sequitur: *Quæ tu fundasti: quæ astra nimirum, vel opera tu fundasti: id est, fixisti; stabilisti*, ubi per te collocata sunt, tamen ea appensa quo-

B Vers. 5. *Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum?* Hæc etiam propter incarnationem dicta sunt. Prænoscens enim Propheta illius mysterium: Quid, inquit, tanti est homo, ut cum rebellis a te factus sit, et imperium tuum detrectaverit, tu tamen illius misericordias? Est autem hic sermo metaphoricus, aliquid ab eorum persona translatus, qui certo tempore cujuspiam oblitii sunt, et deinde compassione moti, ejus reminiscuntur: nec tantum reminiscuntur, sed in illius auxilium et defensionem etiam moveruntur. Et hæc est visitatio quam dicit. Neque enim angelus aliquis, aut legatus, sed ipsem Dominus per se veniens salvavit nos⁴⁵. Quid igitur tanti est homo, ut propter illum hæc fieri debeant? Et cum angelii quidem cecidissent, tu nihil ejusmodi fecisti, in hominis autem ruina et casu, ad execrationem hanc dejectionem descendisti. Homo autem et filius hominis idem sæpe significant: circumloqui tamen sæpe sic solet Scriptura, ut pro homine filium hominis dicat.

C Vers. 6. *Ministrasti eum modicum quid ab angelis.* Antiquorum beneficiorum meminit quæ in hominem collata sunt. Creatus enim homo modicum quid ab angelis minoratus est, propter complicati-

⁴² Psal. ci, 26. ⁴³ Psal. lxxiii, 16. ⁴⁴ Isa. lxiii, 9.

Variæ lectiones.

⁴⁵ Græce ὡνόμαζον, nominabant, cœli scilicet factores, pro quo Latinus interpres legisse videtur ēnōmīzōn.

tionem corporis, et alia quae ad corpus pertinent. Atque hoc sane magna cum dispensatione: ut quoties propter intellectum extolleretur, toties deprimetur atque humiliaretur propter terram. Nam si in praesentia cum corpore gravatur, adeo extollitur et gloriatur, quid existimandum est cesse?

Gloria et honore coronasti eum. Gloria, quia ad imaginem et similitudinem Dei factus est: honore, quia omnia ei subiecta sunt animantia.

Vers. 7. Et constituiti cum super opera manus tuarum. Elegisti eum in regem totius creaturæ: Crescite enim, inquit, et multiplicamini, et replete terram, et dominamini ei ⁴⁴.

Vers. 8. Omnia subiecisti sub pedibus ejus, ores et boves universas, insuper et pecora campi: volucres caeli, et pisces maris, quæ perambulant semitas maris. Hoc etiam ex Genesi sumptum est. *Dominumini, inquit, piscibus maris, et volucribus caeli, et omnibus pecoribus, et omni terra* ⁴⁵. Cunque Propheta hic omnia dixerit, postmodum distinguit. Et primo quidem mitiores oves connumeravit: per pecora autem campi quadrupedia omnia comprehendit, quæ in campis habitant: et juxta Graeci nominis etymologiam animalia omnia intelliguntur, quæ prona in terram aspiciunt. Per pecora igitur, terrestria omnia animalia significavit, seu silvestria, et fera. *Omnia quippe in hominis ministerium data sunt: quibus omnibus ille etiam homo adhuc dominabitur, qui pristinam animæ suæ servaverit dignitatem.* Cœli autem volucres dixit, pro aeris. Coelum enim sepe ponitur pro aere, qui cœli iustar capiti nostro circumfusus est. *Piscium etiam, cum innumerabilia sint, genera, uno sermone omnia complexus est dicens: Quæ perambulant semitas maris.* Et a masculino genere ad neutrum transit, volens hoc pacto varia piscium genera denotare. Verum hoc de puro ac simplici homine intelleximus. Juxta anagogem vero ad humanitatem Christi pertinent, quemadmodum Apostolus ad Hebreos declarat: Quid enim, inquit, tanti est humanitas illa assumpta a Deo Verbo, quod illius memor es, dicens: *Hic est Filius meus dilectus* ⁴⁶ *I Filium autem hominis dixit, ut eos convinceret qui Christi carnem superne descendisse asserunt: qua ratione ipse etiam Dominus apud evangelistas saper numero Filium hominis se appellat: significans quod ex virginali utero, atque ex purissimis illius sanguinibus ipse sibi templum constituerat. Filius enim hominis is vere dicitur, qui mulieris est filius. Nam et mulier vere homo est. Visitavit autem illum Deus, juxta quod alibi legimus: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a de-**

τὰ ἐκ τοῦ σώματος· καὶ τοῦτο δὲ, καὶ οἰκονομίαν, ίνα, ὅταν ἵκαιρηται διὰ τὸν νοῦν, συστέλληται διὰ τὸν χοῦν. Εἰ γάρ καὶ σώματος βριθόμενος, ἀλαζονεύεται τοσοῦτον, τίς ἀν ἦν πολιτεύμενος δίκαια σώματος; facturos suisse, si absque corpore nobis vivendum cesse?

Δόξῃ καὶ τιμῇ διτεφράστως αὐτόν. Δόξῃ μὲν, διὰ τὸ καὶ εἰκόνα Θεοῦ γενέσθαι· τιμῇ δὲ, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ὑποταγὴν τῶν ζώων ἀπάντων.

Κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ δργα τῶν χειρῶν σου. Ἐχειροδόνησας αὐτὸν βασιλέα τῆς κτίσεως, ἢν ἐποίησας· Αὐξάνετε γάρ, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς.

B Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτεω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, πρόβατα, καὶ βόις ἀπάσις, ἵτι δὲ καὶ τὰ κτήρη τοῦ πεδίου, τὰ κτεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς Μωσαϊκῆς Γενέσεως εἰληπται· φησι γάρ· Καὶ δρχετε τῶν ιχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν κτεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντων τῶν κτηγῶν, καὶ κάστης τῆς γῆς. Εἰπὼν δὲ πάντα, διεῖλεν αὐτά, καὶ πρώτον ἀπὸ τῶν ήμερωτέρων ἡρέστο προβάτων. Κτήνη δὲ λέγει τοῦ πεδίου, πάντα τὰ τοῖς πεδίοις ἐνεμέμενα τετράποδα· κτήνος γάρ, πᾶν τὸ κάτω νεύον τετράποδον. Διὰ μέντοι τῶν κτηνῶν, πᾶν ζῶον χερσαίον παρεδήλωσεν, εἰτε ἥμερον, εἰτε δύριον· πάντα γάρ εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου παρήχθησαν· καὶ πάντων δρχεται, διασώζων τὸ πρώτον τῆς ψυχῆς ἀξίωμα. Πετεινὰ δὲ τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστι, τοῦ ἄρεος· τοῦτον γάρ συν οὐρανὸν καταχρηστικῶς ὠνόμασεν, ὡς ὑπὲρ κεφαλῆς ὑμῶν δίκην οὐρανοῦ κεχυμένον. Ἀποβλέψας δὲ πρὸς τὰ παμπληθέστατα τῶν ιχθύων, (43) δὲ διὸ λόγου πάντα παρέστησεν, εἰπὼν, Τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν· ἀπὸ γάρ τοῦ ἀρσενικοῦ γένους ἐπὶ τὸ οὐδέτερον μεταβάνηκεν, βουλόμενος ἐμφῆναι τὸ διάφορον τῶν ἐν ιχθύσιν εἶδων. Ἄλλα ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀπλῶς ἀνθρώπου νοοῦμεν. Ἀνάγονται δὲ καὶ εἰς τὸν Κυριακὸν ἀνθρώπον, ὡς δὲ Ἀπόστολος· ἔκεινοτα, γράφων πρὸς Ἐβραίους· Τί γάρ, φησι, τοσοῦτον ἐστιν ἀνθρώπος, δι προσληφθεὶς τῷ θεῷ Λόγῳ, δι τι μιμήσης αὐτοῦ; λέγει γάρ, δι τοῦ Οντότοτος ἐστιν δὲ τὸ Υἱός μου, δι μακητέρος. Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου τοῦτον ἐκάλεσεν, ίνα παύσῃ τοὺς δογματίζοντας ἀνωθεν συνεπαγγέλσαθι τὴν σάρκα. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πολλαχοῦ τοῦτο ἐκάλει ὄνομάζει, δηλῶν, ὡς ἐκ τῶν παρθενικῶν καὶ ἀχράντων αἰμάτων ἐπήξατο ναὸν ἐκατῷ. Υἱὸς δὲ ἀνθρώπου καὶ δὲ ἐκ γυναικός· καὶ ἡ γυνὴ γάρ, ἀνθρώπος, Ἐπισκέπτη δὲ αὐτὸν, δι τοῦ Πρωτοράρχη, φησι, τὸν Κύριον ἐνώπιον μονὸν διὰ καρτός, δι τοῦ δεξιῶν μονὸν ἐστιν. — Ἡλίστωσας δὲ αὐτὸν βραχὺ τι παρ ἀγγέλους, διὰ τὸ πεινᾶν καὶ

⁴⁴ Gen. i. 28. ⁴⁵ Ibid. ⁴⁶ Matth. iii. 17.

Variæ lectiones

(43) Redundare videtur τὸ δ.

διψήν, καὶ τοῖς ἀδιαβλήτοις τοῦ ὡμάτου ὑποκείσθαι πάνετον· Ἐστεγάρωσας δὲ αὐτὸν, τουτέστιν ἐκδημητας· δῆξη μὲν, τῇ θεότητι τιμῇ δὲ τῇ παρὰ τῶν ἀγγέλων· πολλαχοῦ γάρ ἐδορυφόρουν αὐτῷ. Ἡ καὶ ἀμφότερα παρὰ τῶν ἀνθρώπων· Θεόν τε γάρ οἱ πιστεύοντες ἔλεγον, καὶ πανευλαβῶς ἐτίμων. Πάντα δὲ ὑπέταξας, ὡς νέφι Ἀδάμ, τὸ κατ' εἰκόνα φυλάξαντι. Κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναγνωρῆσιάργον, πρόδατα μὲν, οἱ ἐξ ἑνῶν πεπιστευκότες, οὐδὲ ἐπὶ τὰ δρη καὶ τοὺς βιουνοὺς πεπλανημένους εὑρών, εἰς τὴν ἑαυτοῦ συνήγαγε μάνδραν· βέδε, οἱ Ιουδαῖοι, τὸν βαρὺν ἔλκοντες τοῦ νόμου ἵναγόν· κτήνη δὲ τοῦ πεδίου, οἱ μήτε τοῦ Μωάσεως νόμου δεξάμενοι, μήτε τὸν τῆς χάριτος, ἀλλ' εἰδωλολατρῶντες, ἐν τῇ πεδίᾳ καὶ χθαμαλότητι τῶν ἕδονῶν τοῦ βίου βαδίζοντες, τῷ μηδ ὅντασθα ἀνεθέειν εἰς ὑψός θεωρίας. Πετενά μὲν οὐρανοῦ, οἱ ἄγγελοι· ἤχθες δὲ θαλάσσης, οἱ δαίμονες, τοῖς κύμασι ἐνσκιρτῶντες τοῦ βίου, καὶ ἀποζῶντες τῇ... (44) τῶν πονηρῶν ἡμῶν πράξεων· πάντες γάρ ὑπερον ὑποταγήσονται τῷ Χριστῷ, ὅτι εὐτῷ πᾶν γόνον κάμψει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Οὐκ δικαιορὸν δὲ καὶ γλαυφύραν τινα παραθεῖναι ἐξήγησιν· διτὶ τὸ Ἁλάττωσας, οὐ παρὰ τοὺς ἀγγέλους λέγεται, ἀλλὰ πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πατρός. Οὕτω γάρ ἀναγνωστέον· Ἁλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι, τοῦ σοῦ δηλαδὴ ἀκίνωματος, διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν· εἰτα τὸ ἔχης, καρδιτέλους δόξει καὶ τιμῇ ἐστεγάρωσας αὐτὸν, ἥγουν ἐπὶ πλείον. Οὐδεὶς γάρ ἀγγέλους η τὸ θεον ἔλαβεν δνομα, η δορυφορίας τοιεύοντες τετύγκε.

jusmodi Dei nomen consecutus est, aut tale sortitus ministerium. Verumtamen dicant nobis Judaei, quando infantes et lactentes pueri laudem hanc dixerint, de qua nunc loquitur Prophetae; et quem-nom inimicum hujusmodi laus destruxerit: quo etiam dixit beatus David: Videbo caelos opera digi-torum tuorum, cuin iam Moses de his docuissest: In principio enim, inquit, fecit Deus celum et terram.

Κύριε σ τον Κύριος ήμων, ως θαυμαστόν το δρομά σου επί πάση την τῆν ! Ἐπει γάρ δ φαλμὸς οὗτος τὸ κατὰ Χριστὸν προλέγει μυστήριον, δ ὃς Χριστὸς ἔξι οὐρανοῦ καταβένθηκε, καὶ αὐθὶς πρὸς αὐτὸν ἀναβένθηκεν ὁ σπερ ἐν κύκλῳ (45) σχήματι πρὸς τὴν Πατρικήν διέξαντα ποκαταστάς. διὸ ταῦτα καὶ δ φαλμὸς κυκλικῶν

Atris est mihi ne commovescar^o. Quod vero ait: *Minuisti eum modicum quid ab angelis, ea ratione dictum est, quia et famem patiebatur Christus, et sitim, et reliquis omnibus corporis passionibus, atque affectibus subjacebat, qui reprehensibles non sunt. Coronasti autem eum, hoc est ornasti, gloria quidem, divinitatis: honore autem, quem angelii ei praestabant. Sepe enim ministrabant ei. Vel etiam quia utrumque ab hominibus ei praestabatur, quia credentes in eum, Deum appellabant, et religiosissime venerabantur. Omnia præterea subjecit Deus sub pedibus ejus, veluti novo Adam, qui imaginem et similitudinem Dei vere servavit: Juxta anagogem, oves illi dicendi sunt qui ex gentibus crediderunt: quos in collibus, et montibus errantes Christus iavenit. et ad suum ovile congregavit. Boves vero, Iudei sunt, grave veteris legis jugum trahentes. Et pecora campi illi, qui nec Moysi nec gratia legem suscepserunt, sed idola colentes in campestri humilitate, ac terrena dejectione voluptatum praesentis vita ideo ambulant, quia contemplationis sublimitatem suscipere nequeunt, sed juxta eas quam diximus Graeci nominis etymologiam, quasi pecora proni in terram, inspicunt. Volucres etiam caeli pro angelis accipi possunt: et pisces maris pro daemonibus: qui inter fluctus praesentis vita subsiliunt, atque in amara pravarum actionum vivunt salsugine. Omnes enim Christo tandem subjecientur, quoniam illi omne genu flectetur, caelestium, terrestrium et inferorum. Possunus etiam non ingratam quorundam expositionem recensere: quod scilicet illa verba: *Minuisti eum modicum quid*, non ad angelos referenda sint, sed ad gloriam Dei Patris, atque hoc pacto legendum, *Minuisti eum, o Pater, modicum quid a tua nimirum dignitate propter carnis naturam; et quæ sequuntur per se legantur.* Sed quoniam quod Latine legimus *ab angelis*, in Graeco legitur παρ' ἄγγελούς, quæ verba ultrasensum iam redditum, idem etiam significant, quod supra angelos: intellige quod gloria et honore eum Deus supra angelos coronavit: hoc est plusquam angelorum aliquem. Nullus quicquid angelorum, ant hu-*

VERS. 10. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra. Quoniam hic psalmus Christi prædictit mysterium, qui e cœlo descendit, et rursus in cœlum ad Paternam gloriam ascendit, et circulari quondam motu illinc unde venerat reversus est, merito eliam hic Psalmus qui de*

"Psal. xv, 8.

Variæ lectiones.

(44) Supple & impudenter, ut legisse videtur Latinus interpres.

(16) Ισ. Σγκουλιψ, ut legisse videtur etiam Saulus,
vel scribe χύκλου.

Christo pertractat, circuli instar ibi finem accipit. **Λ** δοεν ἡρέστο, εις τοῦτο κατέληξε· καὶ ἀρχμενος γαρ νῦν initium sumpsit: incipiens quidem et desinens pari admiratione plenus est, dicens: *Domine Dominus noster, etc.*

In finem pro occultis filii Psalmus ipsi David.

PSALMUS IX.

Quid significet in finem, in praecedentibus dictum est: et aliter mors per crucem congrue dici potest esse finis vita Filii: vita, inquam, humana, cuius mortem Prophetæ, occulta Filii appellavit: quemadmodum ipsa etiam Hebraica lectio apertius explicat dicens: *Pro morte Filii: et alibi mysterium esse legimus absconditum a seculo, ipsis etiam angelis ignotum.* Et Paulus absconditum fuisse dixit principibus hujus seculi. **B** Nam si cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent¹⁰. Pertinet igitur hic psalmus ad mortem Domini, per quem inimici potentia omnis destruta est. Longior vero est, ita disponente sancti Spiritus sapientia, quæ nec breves esse omnes psalmos voluit, neque omnes in longum extendit, sed opus quoddam varium reddidit, longitudine pigritudinem excitans, et brevitate laborem uitigans. Verba autem facit Prophetæ vel tanquam beneficiis affectus, vel etiam tanquam ex eorum persona, qui beneficiis affecti fuissent, liberati ab inimici tyrannide. Sciendum autem est, quædam in sacris Litteris accipi debere secundum historiam, ut ea: *In principio creavit Deus cælum et terram; quædam secundum sensum anagogicum solum, ut illud: Fons aquæ tuus tibi sit uni. Nisi enim horum sensum exquiras, summissæ inhumanitatis esset, nemini ne aquam quidem communicare. Perspicuum est igitur eo loci de uxore legitima sermonem haberí, quippe quæ natura suavis sit, et pura simul, alienæ commissione expers: quædam denique secundum historiam simul et anagogicum sensum, ut ea quæ de æneo serpente, quem erexit Moses, traduntur. Nam et tevera conseruant, et ad Christum quamdam per figuram referuntur. Sic in Psalmis pleraque variis istis modis, non uno solum, capienda sunt.*

Vers. 2. Confiebor tibi, Domine, in toto corde meo. **D** Confessionis nomen duo significat, peccatorum revelationem, item et gratiarum actionem, ut hic: Agam, inquit, tibi gratias pro acceptis beneficiis et pro iis quæ acceperam, nec simpliciter, sed ex toto corde meo.

Narrabo omnia mirabilia tua. Beneficia appellat Mirabilia, veluti tropæa quædam de inimico admittanda.

Vers. 3. Lætabor et exultabo in te. Lætabor, inquit, tanquam is qui experimentum accepi auxilii et potentiae tuæ. *Memor enim, alibi inquit, sui Dei et lætatus sum*¹¹. Solus quippe Deus hominibus

καὶ λήγων, οὐκ ἀπέστη τοῦ θαύματος.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν κρυψιῶν τοῦ νιοῦ φαλμός.

ΨΑΛΜΟΣ Θ.

Tί μὲν δηλοῖ εἰς τὸ τέλος, ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρηται· καὶ ἄλλως δὲ τέλος τῆς κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ πολιτείας ὁ διά σταυροῦ θάνατος· ἐπει καὶ κρύψια ἀνταῦθα τὸν τοῦ Υἱοῦ δνομάζει θάνατον, ὡς τὸ Ἑβραϊκὸν ἀναπτύσσει. Μυστήριον γάρ ἀπ' αἰώνος κεχρυμμένον τοῦτο, καὶ ἀγγεῖοις ἀγνωστον. Λέγει γάρ ὁ Παῦλος, διει ἀποκεκρυμμένον δικαιούσι τοὺς αἰώνος τούτου· Εἰ τὰρ ἔτρωσαν, οὐκ ἀπ' τὸν Κύριον τῆς δόξης ἀσταύρωσαν. Εἰς τὸν Δεσποτικὸν οὖν θάνατον ὁ πασῶν τελεῖ φαλμός, δι' οὐ πᾶσα κατελύθη τοῦ ἔχθροῦ η δύναμις. Μαρχρὸς δὲ οὗτος φαλμός· καὶ τοῦτο τῆς σοφίας τοῦ Πνεύματος. Οὗτε τὰρ πάντας βραχεῖς ἐποίησεν, οὔτε πάντας ἐξέτεινε· ἀλλ' ἐποίκιλε τὴν βίσθον, τῷ μήκει μὲν τὴν ῥάβδυμάν διεγείρων, τῇ δὲ βραχύτητι διανιπτάνων τὸν κάματον. Ποιεῖται δὲ τὸν λόγον ὁ Προφήτης, ὡς καὶ αὐτὸς ἀντεύθειν εὐεργετούμενος, ή καὶ προσώπῳ τῶν εὐεργετουμένων, καὶ τῆς τοῦ ἔχθροῦ τυραννίδος ἀπαλλαττομένων. Τοῦτο δὲ χρή καθόλου γινώσκειν, ὡς τῆς θείας Γραφῆς τὰ μὲν καθ' ἴστορίαν μόνην ἀρμηνεύεται, καθάπερ τὸ· *'Er ἀρχὴ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· τὰ δὲ κατὰ ἀναγνωγὴν μόνον, ὡς τὸ·* *'Η πηγὴ σου τοῦ ὄντας, σοὶ ἔστω μόνῳ.* Εἰ τὰρ μή ζητήσεις ἐνταῦθα τὸ νόμα, πολλῆς ἀπανθρωπίας τὸ κελεύειν, μηδὲ διατάσσεις τινὶ κοινωνεῖν. Δῆλον οὖν διει περὶ τῆς ἐννόμου γυναικὸς ὁ λόγος ἐστιν, ὡς ἡδεῖας μὲν, διὰ τὴν φύσιν, καθαρᾶς δὲ, διὰ τὸ ἀνεπίκιτον· τὰ δὲ, καὶ καθ' ἴστορίαν, καὶ κατὰ ἀναγνωγὴν, ὡς τὰ περὶ τοῦ χαλκοῦ δρεῶν διηγεῖται Μωϋσῆς. Ἐγένετο γάρ, καὶ εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ λαμβάνεται. Αἰδὲ τοῦτο καὶ τοῖς φαλμοῖς πολλὰ τῶν φρητῶν, τοιᾶτι, καὶ οὐ πάντα καθ' ἐν μόνον εἶδος ἀρμηνεύεται.

Ἐξορευομένοισι σοι, Κύριε, ἐν δῃ καρδίᾳ μου. Διπλὴν ἡ ἐξομολόγησις ἔχει σημασίαν, ἀναλλούσιν τε τῶν ἡμαρτημάτων, καὶ εὐχαριστίαν εὐεργεσίας. Εὐχαριστώ σοι, φησίν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ δλης καρδίας ὑπὲρ ὧν πέπονθα, καὶ έτι πείσομαι.

Διηγήσομαι κάρτα τὰ θαυμάσιά σου. -- Θαυμάσια λέγει τὰς εὐεργεσίας, τὰ κατὰ τοῦ ἔχθροῦ τρόπαια.

Ἐνύπαρθήσομαι καὶ ἀγαλλιδομαι ἐν σοι. -- Ατε π.ιρων λ. διών τῆς σῆς ἀντιλήψεως καὶ δινάμεως. Εμηγίσθη γάρ τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφράτηρ, διει μόνος οὐ.ές ζεις περάνλαρσις, ὡς καὶ μόνος σώζειν δυγά-

¹⁰ I Cor. ii, 8. ¹¹ Psal. lxxvi, 4.

μενος· ἐπίτασις δὲ τῆς εὐφροσύνης ή ἀγαλλίασις.
καὶ τὴν καρδίαν ὑπὸ τῆς ἀγαλλίασις ναρδός.

Ταῦτα τῷ στόματι σου. "Ὑψιστε. Ἐθος δῆν τοῖς
ἐρωτικῶς περιττινα διακειμένοις; φυσικα ποιεῖν εἰς αὐτὸν,
καὶ ψυχαγωγεῖν ἵντεῦθεν τὸν πόθον. Ἀπὸ μετα-
φορᾶς οὖν τοῦ τοιούτου διὰ τὸ Φαῖλον, τὸν ἐπιτιταμέ-
νον εἰς Θεὸν ἔρωτα παρέστησεν· ἐμφανεῖς δὲ καὶ
ρυθμὸν ἐναρμόνιον τὸ Φαῖλον. Ἅσομαι τοίνυν, οὐ τῇ
φύσει σου· καὶ γάρ ἀνενόητος· ἀλλὰ τῷ δύνοματί¹
σου, πλέκων αὐτῷ κατάλληλον. Επιτενον.

'Ἐρ τῷ ἀποστραφῆραι τῷ δικηρῷ μου εἰς τὰ
σπίσω, ἀσθενήσουσι, καὶ ἀπολοῦται ἀπὸ προσ-
ώπου σου. Ἀρχεται καταλέγειν τὰ εἰδή τῆς εὐερ-
γεσίας, ὅπερ ὡν τὴ ἐξουληγησις· ἐπόλμησε γάρ δὲ
τοὺς τυραννούς; ποτε καὶ κατὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὡς ἀν-
θρώπῳ ψιλῷ προσέβαλεν· ἐπειδὲ δὲ τὸ, "Ὑπαγε
δπίσω μου, Σαταρά, ἤκεισεν, ἥτιστο δυνάμεως
ἀμάχου, καὶ μετ' αἰσχύνῃ; ὑπεκύρησεν· ἀποστρα-
φέντος δὲ καὶ τραπέντος αὐτοῦ, αἱ ὑπὲρ αὐτὸν δυνά-
μεις ἱσθένησαν, καὶ ἀπώλοντο, οἵδιν τινα ψυχὴν
ἀχρημάτων τὴν τυραννίδα. Τοῦ Ἰησοῦ γάρ ἀναμαρ-
τήτου μέχρι: θανάτου μείναντος, καὶ τὸν διάβολον
καθεύδοντο; ἐντεῦθεν, καὶ ἀμφίσαντος ἡμᾶς, ὅπλα
σωτηρίας, τὸ θεῖον βάπτισμα, καὶ τὴν μελέτην καὶ
ψυλαχήν τῶν θείων λογίων, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ πο-
λιτελαν ἀπολιπόντος; ἡμῖν δόθην εἰς οὐρανοὺς ἀνάγου-
σαν, κατηργήθησαν παντάπασιν οἱ δαΐμονες, καὶ οὐ-
τεμιλαν ἔχουσι δύναμιν καθ' ἡμῶν, εἰ μή διὰ φρεσμάτας
ἡμεῖς· ἔχόντες αὐτοὺς ἐπισπασθεῖσα, τῶν ἐντοιῶν
ἀμελήσαντες. Ἀπὸ προσώπου δὲ, τοιτέστιν, ἀπὸ
φέρου σου. Φοβερὸν γάρ ἐν πολέμοις;, τῶν ἀριστέων
τὸ πρόσωπον.

"Οτι ἐποίησας τὴν κρίσιν μου, καὶ τὴν δίκην
μου. "Ἐκρινάς με γάρ, τὸν εἰς σὲ πεπιστευκότα,
καταδυναστεύμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου πρότερον, καὶ
πικρῶς τυραννούμενον ἐξ ἀγροίας· καὶ ίδων ἐτι-
φθονερῶς δ πονηρὸς τὸ σὸν πλάσμα κατεδουλώσατο,
ἐδικαίωσάς με, τῶν ἔκεινου χειρῶν ὑπεξαγαγών,
καὶ τῆς πλάνης ἐλευθερώσας· δίκην γάρ τὴν δι-
καιοσύνην ἐκάλεσεν ἐνταῦθα.

Ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου δικαιούρηρ. Τοῦτο διὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος. Πληρώσας γάρ τὴν ἐνσαρκὸν οἰκονομίαν, εἰς τὸν θρόνον ἀποκατέστη, τὴν δικαστικὸν, ἥτοι τὴν ἔξουσίαν
τῆς θεότητος, διη μήλιπών, ἀρρήτως πρὸς ἡμᾶς ἐπειδήμησεν. Ἀναληφθεὶς γάρ, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Πιστοῦ, ὡς λαβὼν πᾶσαν ἔξουσίαν ἐν οὐρανῷ καὶ
ἐπὶ γῆς, ἐδοήθησεν τῷ ίδιῷ πλάσματι, ἐπέροῦ καὶ
τὴν ἄχραντον ἔθηκε ψυχήν. Θεοπρεπῶς δὲ ταῦτα
νοητέον· καθιδρύσαι γάρ εἰς τὸν θρόνον, ἐπὶ τοῦ
λόγου καὶ θεοῦ ὑποληφθείη ἀν δικαστική ἔξουσία,

A verum est solamen: quemadmodum et solus ipse
est qui homines salvat. Exultatio vero maior qua-
dam est letitiae intensio: quae præ nimio gaudio
subsilire valde elevari cor facit.

Psallam nomini tuo, Altissime. Moerat iis qui
amatorie in aliquem affecti essent, carmina
et cantus in eum componere, atque hoc pa-
cto animi desiderium lenire: hujusmodi metaphoræ
propheta usus, intentionem amoris sui in Deum
declaravit, dicens: Psallam nomini tuo: quæ dictio
musicum ac concinnum cantum dicit. Canam
igitur, inquit, non naturaliter, quando quidem illa
percipi non potest, sed nomini tuo, decentes illi
nectens ac complicans laudes.

Vers. 4. Cum conversus fuerit inimicus meus retror-
B sum, infirmabuntur et peribunt a facie tua. Communi-
care incipit beneficiorum genera, pro quibus Deo
gratias agit. Ausus est aliquando tyrannus demon
ipsum etiam Salvatorem, veluti nudum hominem
invadere: sed simul ac dicti audivit: Vade post me,
Satana², et inexpugnabilem illius sensit potentiam,
magna statim cum ignominia retrocessit: quo con-
verso ac prodigato, omnes pariter potestates que
sub ipso erant, debilitate sunt, et perierunt, amissa
illa nimis tyrannide, veluti quadam eorum ani-
ma. Cum enim vixerit Jesus sine peccato, unde et
dæmonem destruxit, et nos pariter induit armis salutis:
cum etiam sacram baptismum, ac divinorum man-
datorum meditationem et custodiam, propriamque
vitam ac conversationem, pro via nobis reliquerit, et
C semita, quæ ad cœlum ducit, consequenter et ceteri
dæmones illinc adeo deleti sunt, ut nullam in nos
amplius habeant potestatem, nisi nos ignavia nostra
fortassis ita volentes, neglectis divinis mandatis, ad
nosmet ipsos eos iterum traxerimus. Quod vero ait:
A facie tua, idem est, quod, A timore tuo. Stre-
nuorum enim ac potentum virorum facies, horri-
bilis inimici videri solet ac timenda.

Vers. 5. Quoniam tu fecisti judicium meum et cau-
sam meam. Judicasti enim me credentem in te, qui
antea sub potestate atque amara tyrannide dæmo-
nis ignorantia mea detinebar. Nam cum perspec-
ris quod malignus ille me creaturam tuam in vide
in servitatem redegerat, ex illius manibus sub-
ductum atque ab errore liberatum justificasti.
Causam enim hoc in loco justificationem appellat.

Sedisti super thronum qui judicas justitiam. Prop-
ter Salvatoris Ascensionem hoc dictum est. Im-
pleta enim carnis dispensatione ad judiciale thro-
num suum rediit, id est, ad potestatem Divinitatis.
Quem thronum tamen non reliquerat, quando ar-
canis atque ineffabilibus modis ad nos descendit.
Assumptus enim est in cœlum, et sedet ad dexte-
ram Patris, veluti qui potestatem omnem acce-
perit in cœlo et in terra, et propriæ creaturæ
opem tulerit pro qua immaculata illam animam
posuerat. Hæc autem non humane, sed digne Deo

¹ Matth. iv, 10.

Intelligenda sunt. Sedere enim in throno, aut super A ἦν καὶ πρώην ἔλων, δικιας ἀπέκρυπτε διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἵνα πᾶσα πληρωθῇ. Γέγονα; οὐν ἐν ἑξουσίᾳ δικαστικῇ, καὶ σχῆμα δικάζοντος ἀνέλαβες, δικαῖος χριτής, καὶ ὑπὸ μηδεμίᾶς ἄγνοιας ἦδιαθέσεως ἐμποδιζόμενος εἰς εὑθύτητα.

Vers. 6. *Increpasti gentes, et perit impius.* Objurgasti, inquit, gentes, improverasti eis errorem eorum, et fugit ab eis Satanás, veritatem non sustinens. Apostoli aliquando acerbe gentiles reprehendebant, veluti Paulus qui insensatos Galatas appellabat: quod illi sentientes, ab idolorum cultu recedebant. Destructio autem idolorum cultu, simul etiam abibat eorum præsul dæmon: adeo vel sola poterat sanctorum increpatio.

Nomen ejus delesti in sacerulum et in sacerulum saeculi. Cum honorem debitum sibi dæmones rapuisserunt, homines in eorum servitutem redacti nomina cis dederunt: quemadmodum Hesiodus in nugaci illo opere *De nativitate deorum* tradit. Atque (ut cætera alia omittam) exempli gratia tantum dicam, *Job*, *Martis*, *Apollinis*, *Mercurii*, *Dianæ*, *Veneris*, et copiosæ illius deorum multitudinis nominina, simul ac illæ verbū disseminatum est, statim evanuisse, non solum in hoc præsenti sacerculo, sed etiam in futuro, quod sacerulum saceruli esse intelligendum est, et quod proprio sacerulum dicitur, quia *[juxta Græcæ dictionis vim] αἰών sempiternitatem denotat.* Est autem mos sacræ Scripturæ per hujusmodi loquendi modum, honoratiora semper significare: ut enim ait *Sancta sanctorum*, *Canticæ cantorum*, *Sabbata sabbatorum*, et alia hujusmodi. Vel aliter dicere potes: quod ea verba in sacerulum saceruli intentionem significant: pro eo quod est, in perpetuum. In oblivione enim penitus data sunt dæmonum illorum festa, ac celebritates: eorumque nomina deleta quodammodo sunt, et extincta.

Vers. 7. *Inimici defecerunt frameæ usque in finem et civitates destruxisti.* Frameæ, hoc est gladii, seu arma inimici, intelligendæ sunt, ignominiosæ illæ passiones atque affectus, quibus humana anima non secus ac gladio percussa, et penitus ad virtutem mortua jacebat olim in corpore quasi in sepulcro. Destructa autem gentium impietate, et seculistica pietate, destructæ sunt civitates. Vel civitates ipsos homines intellege, in quibus antea habitabant et quiescebant dæmones. Quanquam extraeum etiam non fuerit per civitates, obscuræ idolorum delubra intelligere.

Perit memoria ejus cum sonitu. Neinō enim amplius ei sacrificium offerre novit, aut omnino enim invocare. Quod vero ait, *cum sonitu*, idem est, quod enim clamore. Clamantia enim dæmonia a Domino fugiebant. Vel *cum sonitu*, id est cum jactantia illa, ac superbia: aut cum clamoribus illis et cantibus sacrificiorum. Singulari autem sermone in dæmonem invehitur, impium eum atque inimicum appellans, ipsum hoc pacto aliorum

A ἦν καὶ πρώην ἔλων, δικιας ἀπέκρυπτε διὰ τὴν οἰκονομίαν, ἵνα πᾶσα πληρωθῇ. Γέγονα; οὐν ἐν ἑξουσίᾳ δικαστικῇ, καὶ σχῆμα δικάζοντος ἀνέλαβες, δικαῖος χριτής, καὶ ὑπὸ μηδεμίᾶς ἄγνοιας ἦδιαθέσεως ἐμποδιζόμενος εἰς εὑθύτητα.

Ἐπετίμησας ἔθρεστι, καὶ ἀπώλετο ἀσεβής. Οὐελ-δισας, φησι, τοῖς Ἐθνεσι τὴν πλάνην, καὶ ἐψυγεν ἀπ' αὐτῶν δι Σατανᾶς, οὐκ ἐνεγκών τὴν ἀλήθειαν. Οἱ γάρ ἀπόστολοι καὶ πιερτεροι ξετινοῦν ὅνταν οὐ καθήπτοντο τὸν ἔθνων, ὡς δι Παῦλος: *Ὦ ἀνόητοι Γαλάται,* φησιν αἰσθανόμενοι γάρ, ἀπηλλάττοντο τῆς εἰδωλομανίας ταύτης δὲ ἀπολωλυάς, καὶ δι προστάτης αὐτῆς συνηφανίζετο διάβολος. Τοσοῦτον ἦπιτίμησις μόνον ισχύσατο.

Tὸ δρομα αὐτοῦ ἐξῆλειψας εἰς τὸν αἰώνα καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν ἀρπάσας τοὺς δαἰμονούς καὶ ὄντας ἐπίθηκαν οἱ καταδουλωθέντες αὐτοῖς, ὡς ἡ φύλαρος *Ησιόδου Θεογονία παρίστησιν* καὶ ἵνα τὰλλα παρῷ, τέως γοῦν Δία, καὶ Ἀρεα, καὶ Ἀπόλλωνα, καὶ Ἐρμῆν, καὶ Ἀρτεμιν, καὶ Ἀφροδίτην, καὶ τοιοῦτον ἐστιν, ἀπερ δύναματα μετὰ τὸ κατασπαρῆναι τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον, ἐξηλειφθησαν, οὐ μένον δι' ἀλου τοῦ παρόντος αἰώνος, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μάλιστα τοῦ μέλλοντος. Τοῦτον γάρ αἰώνας αἰώνος οἰτέδον, δις κυρίως αἰών διὰ τὸ εἶναι ἀετ. Σύνηθες δὲ τῇ Γραφῇ τὰ τιμώτερα δηλοῦν, διὰ τοῦ τοιοῦτος σχῆματος οἴον, *"Ἄγια ἀγίων, Ἅσματα ἄσμάτων, Σάββατα σαββάτων, καὶ τὰ τοιαῦτα."* Ή τὸ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, ἐπίτασις, ἀντὶ τοῦ, μέχρι παντός ἡ γνοθησαν γάρ τοῦ λοιποῦ παντάπασιν αἱ δαιμονιώδεις τελεταὶ, σεβασθέντων αὐτοῖς καὶ τῶν δονομάτων.

C

Τοῦ ἔχθροῦ ἐξελιπον αἱ φορμαῖς εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθεῖλες. Ψωμφαίας αὐτοῦ νοητεον τὰ πάθη τῆς αἰτιας, δι' ὧν ἡ ψυχὴ πληττομένη, νεκρὰ πρὸς ἀρετὴν ἐντέθαπτα τῷ σώματι, ὥσπερ σῆματι. Καθηροῦντο δὲ αἱ πόλεις, καταλυμένης τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, καὶ τῆς εὐεξείας; ἀντωκεδομημένης. *"Η καὶ πόλεις ὑποληπτέον τοὺς ἀνθρώπους,* οἵτινες διαμονες ἔνεπαύοντο (46). Οὐκ ἀκαρον καὶ πόλεις εἰπεῖν καὶ τοὺς ἐναγεῖ, ναοὺς τῶν εἰδώλων.

'Απώλετο τὸ μημεσυνεργον αὐτῶν μετ' ἡχου. Οὐδέτες γάρ αὐτῷ θυσίαν προσφέρειν οἶδε, η διως ἐπικαλεῖσθαι. Τὸ δὲ, μετ' ἡχου, ἀντὶ, μετὰ βοῆς· βοῶντα γάρ ἐφευγον τὰ δαιμόνια. *"Η καὶ μετ' ἡχου,* ἀντὶ, *"Ολετο μετὰ τῆς ἀλαζονείας ἐκείνης,* η καὶ τῆς χραυγῆς τῶν ἐπιδωμάτων ἄσμάτων. Ἐνικῶς δὲ καθόπτεται τοῦ δαιμονοῦς ἀτεβῆ τοῦτον καὶ ἐχθρὸν δονομάτων, τὸν προστάτην τῶν ἐναντίων δυνάμεων μαλλον ὑδρίζων, ὡς καὶ τοῖς ἀλιτοῖς ἀποστα-

Variæ lectiones.

(46) Ιο. ἐπανεπαύετο.

σίας γινόμενον· δι' αὐτοῦ δὲ, καὶ τούτων οὐχ ἡτού A
κατατρέχει.

Καὶ ὁ Κύριος εἰς τὸν αἰώνα μέτρει. Ὁ Κύριος τοῖς Ἐθνεσιν εἶναι πιστευδόμενος διχρι συντελεῖς· τὸν ἀμετάθετον γὰρ τῆς εὐσεβείας τῶν δεξαμένων αὐτὴν δὲ λόγος διδάσκει.

Ἔποιμασεν ἐτελέσει τὸν θρόνον αὐτοῦ. Περὶ τῆς κατὰ τὸν παρόντα βίον ὑπὲρ ἡμῶν ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος μικρὸν δινωθεν εἰπών, νῦν καὶ τὴν μέλλουσσαν αἰνίτεται, τὴν καθόλου καὶ τελευταίαν καὶ φορέαν αὐτοῦ ἐπέλευσιν, διτεν ἔκαστῳ ἀποδίδωσι κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἔποιμασεν, ἀνθρώπινος εἴρηται.

Καὶ αὐτὸς κρίνει τὴν οἰκουμένην ἐτελεστήν· κρίνει λαοὺς ἐν εὐθύτητι. Οἰκουμένην μὲν λέγει τοὺς πιστούς, παρ' οὓς οἰκεῖ πιστεύεται διὰ τῶν ἀπανταχοῦ ναῶν· λαοὺς δὲ, τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, παρ' οὓς λόγχαι δασεῖται τῶν παθῶν, οὓς οἷς θῆρες οἱ δαίμονες ἐμφαλεύουσιν ἄλλως γάρ ἔκεινον, καὶ ἄλλως τούτους χρίνει, δυνατῶς δυνατούς ἐτάξων, καὶ πρὸς τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀπίστιαν αὐτῶν. Ἡ καὶ τὸ λαοὺς ἐπάγων, τὸ τῆς οἰκουμένης ἐσαφήνισσεν νόημα, ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τοὺς περιεχομένους ὑποδηλώσας. Τῇ κρίνει δὲ, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐθύτητα κηρύττει, τὸ τοῦ κρίνοντος ἀπαρέκλιτον.

Καὶ ἐγένετο Κύριος καταφυγὴ τῷ πέρητι. Πένης γάρ εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀρετὴν δὲ ἔξι ιδνῶν λαδῆς, φεπιστευότις καταφυγὴ γέγονεν δὲ θεός· διὰρ ἐν χρήμασι πλούτος, ἀπίστος καὶ ἀδέσπατος. Ἡ καὶ τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ὡς οὐκ ἔστι παρὰ τῷ θεῷ προσωποληψία· καὶ τὸν πτερωδόντα καταφεύγοντα δέχεται, καὶ οὐκ ἀποτρέπεται.

Νησι nullum est acceptio personarum, quodque suscipit.

Βοηθός ἐτελέσει εὐκαιρίας, ἐτελέσει θλίψεως. Κατεφύγοντες βοηθεῖ, καὶ ἐν εὐκαιρίᾳς, τουτέστιν ἐν εὐημερίᾳς, καὶ ἐν θλίψεις· καθ' ἑαυτὸν γὰρ ἔκαστον ἀπολύτως ἀναγνωστέον. Νῦ μόνον γάρ οἱ ἐν συμφοραῖς, ἄλλα καὶ οἱ ἐν εὐπραγίαις, βοηθοῦ μάλιστα χρήζουσιν, ἵνα βεβαίαν τὴν εὐδαιμονίαν φυλάξωσι, καὶ μὴ ἐμπέσωσιν εἰς φρυμύλαν, τὴν μητέρα τῶν συμφορῶν. Τινὲς δὲ τὸ, ἐτελέσει εὐκαιρίας, ἐπικαίρως εἰρήκασιν, ἐμρηγεύοντες, διτελέσει Κύριος βοηθός ἐτελέσει εὐκαιρίως, ήγουν εἰς καιρὸν δεόμενον βοηθείας.

quod Dominus opportune in tribulationibus nos intelligebatius.

Καὶ ἀπισθέωσαν ἐπὶ σοὶ οἱ τιτώσκοντες τὸ δρομὸν σου, διτελέσεις τοὺς ἀκηγούντας σε, Κύριος. Καὶ λοιπὸν ἀπισθέσιν ἐπὶ σοὶ, ὡς μάνιψι δυναμένηι σώζειν, οἱ γινώσκοντες τὸ δόνομά σου, τουτέστιν σὲ, κατὰ περιφρεσιν, ήγουν οἱ πιστεύοντες εἰς σὲ. Τινὲς γάρ ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ τὸ Ἀιτιά-

A *dæmonum præsidebat magis objurgans, veluti qui rebellionis causa illis existit, tametsi per eum cæteros nihilominus etiam carpant.*

Vers. 8. Et Dominus in seculum permanet. Dominum vero, inquit, fidèles ex gentibus usque ad consummationem permanens credunt. Ilii enim verbis, semel receptæ fidei stabilitas, atque ipsius Ecclesiæ incommutabilitas denotatur.

B Paravit in iudicio iherorum suorum. Cum paulo superioris de Salvatoris dixerit assumptione, quae in præsenti vita facta est, nunc de futura tradit: de ultimo nimirum et terribili ejus adventu, quando unicuique juxta propria opera retribuetur. Quod vero ait Paravit, humanum in morem descendens locutus est.

Vers. 9. Et ipse judicabit orbem terræ in justitia; judicabit populos in rectitudine. Per orbem terræ [seu potius ut in Greco habetur, per habitabiles], fidèles intelligit, apud quos habitare Deus creditur in omnibus Ecclesiis. Populos vero cæteros homines appellat, apud quos densæ sunt affectuum ac passionum silvae, in quorum latibris dæmones, serarum instar commorantur. Alter enim illus Dominus, atque aliter istos judicabit, potentes nimirum potenter exquires, juxta illorum fidem, atque infidelitatem. Vel dum populos dicit, magis declarat quod dixerat orbem terræ, ponens quod continent pro eo quo contentum est. Judicio autem justitiam et rectitudinem complicans, judicantis integritatem prædicat.

C Vers. 10. Et factus est Dominus refugium pauperi. Pauper olim erat populus gentilis, virtute nimirum et religione: cui post accepitam fidem Dominus factus est refugium: divitiae enim quae in pecuniis consistunt, quia incertæ atque instabiles sunt, divitiae vere censi non debent. Vel hoc nobis forte voluit propheta significare quod apud pauprem æque ac divitem ad se fugientem suscipit.

D Adjutor in prosperitatibus, in tribulatione. Confugientes ad se Deus adjuvat, sive in prosperitatibus, hoc est felicitatis tempore, confugiant, sive in tribulatione. Unumquodque enim per se absolute legendum est. Neque enim ii solum auxilio indigent qui in calamitatibus sunt, sed illi etiam qui in prosperitatibus, ut felicitatem suam conservent, et ne in ignaviam, calamitatem matrem, decidant. Aliqui etiam legunt Ipp opportunitatibus, [cum Graeca dictio εὐκαιρία non prosperitatem tantum, sed opportunitatem etiam significet], intelligentes adjuvit. Hoc est illo tempore quo ejus auxilio vere

E sperent in te qui neverunt nomen tuum, quia non dereliquisti exquires te, Domine. Deinceps, inquit: Sperabunt in te, veluti in eo qui solus potest salvare; illi, inquam, sperabunt, qui nomen tuum, hoc est ipsum neverunt. Ac si dicat: li qui credunt in te. Quidam etiam pro

verbis illis *Sperent in te*, ex Hebræo interpretati sunt : *Sperabunt in te*, futuro usi tempore pro modo imperativo. Sed Propheta fortassis imperativo usus est præceptoris ac docentis more ea fieri jubens, quæ probe ac firmiter novit. Præterea etiam recte dixit, *Qui noverunt nomen suum*. Naturaliter enim Dei nullus novit. Et demum causam apposuit spei suæ dicens : *Quoniam non dereliqueristi exquirentes te, Domine*. Nec dixit Quærentes, sed *Exquirentes*, ut investigationem quamdam ex tota anima facienda esse denotaret.

VERS. 12. Psallite Domino qui habitat in Sion. Talis itaque cum sit Dominus ut superius demonstravimus, *Psallite*, hoc, est, Canite ei. *Habitans vero in Sion dixit*, non quia Deus loco concludatur, sed ut quamdam Dei benevolentiam erga illum locum demonstraret. Habitare etiam dicitur Deus in fidelibus, non quod ab illis complectatur, sed veluti benevolentia ac familiaritate quadam illis conjunctus. Exhortatur igitur Propheta ad canendas Dei laudes vel Hebræos, qui tunc erant, vel fideles qui nunc sunt ex gentibus, quorum erat futurus Deus. *Qui habitat in Sion*, hoc est, Qui responsa atque oracula dat in Sion, ubi viros se dignos alloquitur. Vel Sion Ecclesiam de gentibus congregatam intellige, quam postea Dominus habitavit.

Annuntiate inter gentes studia ejus. Hæc ad apostolos dicta sunt, qui circumueentes universas gentes docuerunt. Quod vero LXX hic *studia seu exercitia* dixerunt, Symmachus *artes* exposuit, et Aquila *immutationes*. Exercitia igitur, et studia ejus annuntiate, hoc est ipsius gesta, vel ejus artes, hoc est admirandam ejus sapientiam, vel ejus mutationes : quæ nimurum allorum loco successerunt. Nam qui de longe erant, facti sunt prope : et qui in tenebris erroris, venerunt ad lumen veritatis : qui in obliuione erant, habiti sunt in memoria : et qui antea abjecti fuerant, tandem assumpti sunt.

VERS. 13. Quoniam qui exquirit sanguinem, eorum recordatus est. Hæc Deus ita dispensans ordinavit, postquam eorum meminit. Antea enim non memorat ob eorum infidelitatem. Meminit autem non ferens amplius eorum sanguinem effundi in sacrificeia [saerificabant quippe proprios filios, et filias demonis] : quinimo de effundentium manibus sanguinem illum exquisivit, quem ipsi non imposuerant. Vel ultionem indicat mutuarum cædium, quas jussu dæmonum faciebant, ut manifestum fiat, quod omnis homicida laet pœnas ; ut etiam in Genesi legimus : *Sanguinem enim vestrum, inquit, exquiram* ¹⁰.

Non est oblitus clamorem pauperum. Humana ceterum natura sub invisibilium dæmonum tyrannde detenta, clamare quodammodo videbatur ad Creatorem, ob causam tantæ calamitatis et miserie. Vel illud fortassis significant hæc verba, quod prophetæ olim, divinae Incarnationis proscipientes mysterium, clamabant, incarnandum Deum in hu-

A τωσαρ, ἀντὶ τοῦ ἐλπιοῦ μεθηρμηγεύκαυσιν. Ή καὶ προσταχτικὸς ὁ λόγος, οἷα διδασκαλικὸς, περὶ ὧν βεβαίως οἶδεν ἐντελόμενος. Καὶ ἄλλως δὲ καλῶς εἰπε τὸ δρομὸν σου· τὴν γὰρ αὐτοῦ φύσιν οὐδεὶς ἔγνωρισεν. Προσέθηκεν δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐλπίδος, ἐπαγαγὼν, διτὶ Οὐκ ἐγκατέλιπες τοὺς ἐκλητούντας σε, Κύριε. Όρα δὲ πῶς οὐκ εἰπε Ζητοῦτας, ἀλλ᾽ Ἐκζητοῦτας, τὴν ἐξ ὀλης ψυχῆς ζήτησιν διὰ τῆς προθέσεως παραστῆσας.

Ψάλλετε τῷ Κυρίῳ τῷ κατοικοῦτι ἐν Σιών. Τοιούτῳ δὲ, φησίν, δυτὶ τῷ Κυρίῳ, οἷον ἀνω μικρὸν ἐδήλωσα, ψάλλετε. Κατοικοῦτι δὲ εἴπεν, οὐχ διε περισκελεῖται τόπῳ θεός, ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰπεῖν οὗτος, **Β** τὴν πρὸς τὸν τόπον ἐνέφηνεν οἰκειότητα· ἐνοικεὶ γὰρ καὶ τοῖς πιστοῖς, οὐχάς περιεχόμενος, ἀλλ' ὡς οἰκείως πρὸς αὐτὸν διακείμενος· ήγουν τοὺς τηνικαῦτα Ἐβραίους ψάλλειν προτρέπεται, η καὶ τοὺς ἐξ ἑθνῶν· αὐτὸς γὰρ ἔσται τούτων θεός, δὲν Σιών χρηματίζων, καὶ τοῖς ἀξιοῖς διαλεγόμενος. Ή καὶ Σιών τὴν ἐξ ἑθνῶν Ἐκκλησίαν ὑποληπτέον τινα ὑστερον ὥκειώσατο.

Ἄραγγειλατε ἐν τοῖς διθυραισι τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ. Τοῦτο πρὸς τοὺς ἀποστόλους, οἱ πορευθέντες, ἐμαθήτευσαν πάντα τὰ Εθνη. Ἀντὶ δὲ τοῦ τὰ ἐπιτηδεύματα, δὲ μὲν Σύμμαχος μηχανάς εἰρηκεν· δὲ δὲ Ἀχύλας, ἐναλλαγής. Ή; μὲν οὖν πρέξεις, ἐπιτηδεύματα· ὡς δὲ σοφαῖς, μηχαναῖς· ὡς δὲ ἀντίδιλλων, ἐναλλαγαῖς· οὔτε γὰρ πόρρω, γεγόνασιν ἔγγυες· καὶ οἱ ἐν τῷ σκήτει τῆς πλάνης, ἐν τῷ φωτὶ τῆς ἀλτηθείας· καὶ οἱ ἐν λήθῃ, ἐν μνήμῃ· καὶ οἱ ἀπερθίμμενοι, προσειλημμένοι· καὶ οἱ θεός, ἀνθρωπος· καὶ διαθρωπος, Θεός.

sunt : Deusque homo, et homo Deus facilius

Οὐτὶ δὲ ἐκζητῶν τὰ αἰματα, αὐτῶν ἐμνήσθη. Ταῦτα δὲ φύκονδησεν, ἐπειδὴ ἐμνήσθη αὐτῶν, ἐπιλελημένων πρὶν διὰ τὴν ἀπιστίαν, δὲ μὴ παρορῶν τὰς θυσίαν ἐκχεδεμεναὶ αἵματα, ζητῶν ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐκχεδντῶν, οὐκέτι διεβάλον. Αἵματι καὶ τὴν ἐκδίκησιν διδάσκει τῶν ἀλληλοφονιῶν, δις ὑπὸ τῶν δαιμόνων κελευθμενοι διεπράττοντο, ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι πᾶς φονεὺς δίκας εἰσπραγήσεται. Φησὶ γὰρ ἐν τῇ βιβλῳ τῆς Γενέσεως· **Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐκζητήσω.**

In Genesi legimus : Sanguinem enim vestrum, inquit, exquiram ¹⁰.

Οὐκ ἐπειλάθετο τῆς κραυγῆς τῶν πειρήτων. Τυρannouμένη γὰρ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν ἀράτων ἐχθρῶν, ἐδόκει βοὴν πρὸς τὸν πλάστην. γενομένης αὐτῇ κραυγῆς τῆς τοσαύτης τελαιπωρίας. Ή καὶ τοῦτο βούλεται λέγειν· ὃς οἱ προφῆται πάλιν τὸ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως κατέδοντες μυστήριον, εἰκραζον, καλοῦντες τὸν σαρκωθησόμενον εἰς ἀνείλη-

¹⁰ Gen. ix, 6.

ψιν δῶν καὶ δὲλλως πενήτων δύτων διὸ τὴν λιτότητα τῆς χραυγῆς οὐκ ἐπελίθετο.

Ἐλέησόν με, Κύριε, ίδε τὴν ταπεινωσίν μου ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου. Καὶ τοῦτο προσώπῳ Χριστίανοῦ παντός· **Ίδε, φησί, τὴν ἐκ τῶν δυσσεβῶν, ητοι τῶν ἀδοράτων καὶ ὀρτῶν ἔχθρων, γεγενημένην μοι ταπεινωσιν.** Βεπούδαζον γάρ ἔξαραι ἀπαν τὸ τῶν Χριστιανῶν γένος.

Ὥ ἵγων με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θαράτου. Πύλας τοῦ θανάτου τὰς παλινειδεῖς λέγει τιμωρίας τῶν μαρτύρων, δῶν ἀνώτεροι καὶ ἀνδρεῖτεροι ἐγίνοντο περὶ τοῦ Σωτῆρος· διὸ γάρ τῶν αἰκιῶν εἰσάγεται τις εἰς θάνατον. Δύναται δὲ καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ ταῦτα νοεῖσθαι, παλλάκις μὲν ὑπὸ πολεμίων ταπεινωθέντος, βυσμένος δὲ παραδόθως ἐκ θανάτου, καὶ ἐπισηκτέρου γεγονόνος, διὰ τὴν παρὰ Θεοῦ ρόπην.

Οπως δὲ ἔξαργειλι πάσας τὰς αἰρέσεις σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών. Τοῦτο αἰτίᾳ, εἴτε τοῦ βυσθῆναι τοῦ θανάτου, εἴτε τοῦ ζητεῖν ἐλέηθηναι· **Ιτά, φησίν, ἔξαργειλι πάσας τὰς αἰρέσεις σου,** τὴν τῆς δημιουργίας, τὴν τῆς προνοίας, τὴν τῆς σοφίας, τὴν τῆς δικαιοσύνης, τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως, διόπερ ἐκάστης γε τούτων ἄξιος τυγχάνεις αἰνέσθαι. Σιδόν μὲν οὖν ἐνταῦθα, τὴν ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίαν τῶν ἀγίων ὀνομάζει· πύλας δὲ αὐτῆς, τὰς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας, δι’ ὃν τις ἐπὶ ταύτην βαδίζειν ἀνείσει. Ταῦτα γάρ Ἐκκλησίας ἐπιδημοῦντες οἱ διὰ Χριστὸν πάσχοντες, ἀνήγγειλον τὰ θελα τεράστια, στηρίζοντες τοὺς πιστούς. Καὶ δὲ Δαβὶδ δὲ, διὰ τῆς βίσθου τῶν Ψαλμῶν, κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἔξαργειλει τὰς αἰνέσεις τοῦ Θεοῦ. Θυγατέρα δὲ τὴν Διων Σιών ἐκάλεσεν, ὡς ἡγαπημένην καὶ συστάσαν ὑπὸ Θεοῦ.

Αγαλλιπόσμεθα ἐπὶ τῷ σωτῆρι/ῷ σου. Σωτήριον καλεῖ τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ τὸν τοῦ Σωτῆρος θάνατον, ὡς αἰτία σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων γεγενημένα· καθά καὶ Συμεὼν ὑστερον· **Εἰδορ, ἔφη, οἱ δρθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου.**

Ἐρεπάγησαν δόητη ἐτι διαφθορῆς ἢ ἔποιησαν. Εἴθη τοὺς Ιουδαίους ἐνταῦθα νοητέον, ὡς τοῖς ἀνδροῖς θίνεσι κατὰ τὴν κακίαν καὶ τὸν φθόνον ἐμοιωθέντας· διαφθορῶν δὲ, ἀπλῶς τὸν θάνατον· σπουδάσαντες γάρ θανατῶσαι τὸν ἀρρηγὸν τῆς ζωῆς, αὐτοὶ πανολεθρίᾳ διερθύρησαν ἀπὸ τῶν Ρωμαίων, καὶ θάνατον ἐκείνῳ κατασκευάσαντες, θανάτῳ συνεσχέθησαν δρόην. Ή καὶ περὶ τῶν πολεμούντων τοῖς Χριστιανοῖς δὲ λόγος· ἐπειγόμενοι γάρ ἀφανίσαι τούτους, αὐτοὶ μᾶλλον ἥφαντο θησαν. Οὐκ ἀκαίρον δὲ τοῦτο καὶ περὶ τῶν δαιμόνων ὑπολαβεῖν, οἱ σκεψάμενοι διὰ θανάτου τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν ἐπισχεῖν, αὐτοὶ διὰ τοῦ τοιούτου θανάτου τὴν ξαυτῶν δύναμιν ἐπεσχέθησαν.

Ἐγ καγίδι ταύτῃ ἢ ἐκρυψάρ, συνειήσθη δ

^a Luc. 11, 30.

A iusinodi incarnationis auxilium adyocantes. Qui prophetæ pauperes convenientissime dicuntur, propter eam quam colebant frugalitatis virtutem: atque ideo clamoris corum oblitus non est.

Vers. 14. Miserere mei, Domine, vide humilitatem meam ab inimicis meis. Hæc verba ex enjusque Christiani persona dicta sunt: Vide, inquit, depressionem et dejectionem a visibilibus nibi atque ab invisibiliis inimicis inflictam. Studebant enim universum Christianorum genus prorsus tollere.

Vers. 15. Qui exaltas me de portis mortis. Portas mortis varia martyrum supplicia appellavit. Quas portas qui superabant, clariores atque illustriores a Salvatore effici videbantur. Per supplicia enim introducitur quis ad mortem. Possunt etiam hæc intelligi de beato David, qui sæpenumero ab inimicis depressus, mirandum in modum a morte liberatus est, ita ut per opem quæ ei praestabatur a Deo, præclarior etiam evaderet.

Ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiae Sion. Hæc est causa quare fuerit liberatus a morte, vel quare misericordiam Dei perquisiverit: **Ut annuntiem, inquit, omnes laudationes tuas:** creationis nimirum, providentiaz, sapientiaz, justitiaz, atque Incarnationis: pro quarum singulis laudari mereris. Per Sion vero hoc in loco sanctorum Ecclesiam intelligit, quæ in cœlis est: et per illius portas singulares Ecclesias, quæ in orbe sunt: per quas qui incedit, in cœlestem Ecclesiam Sion ascendit. Nam ii qui propter Christum passi sunt, per hujusmodi Ecclesias incedebant, divina annuntiantes miracula, et fideles alios confirmantes. Ipse etiam David hoc psalmoru[m] libro [omnes] laudationes Dei annuntiat: supernam præterea Sion, filiam appellavit, quasi dilectam et constitutam a Deo.

Vers. 16. Exultabimus in salutari tuo. Per salutare Incarnationem Domini intelligit, atque ejus mortem, quæ salutis humanæ causa exstitit. Unde et beatus Symeon postea cecinit: **Quia videbunt oculi mei salutare tuum**^b.

Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. Per gentes hoc in loco Judæi intelligendi sunt, velut malitia atque invidia ipsis gentibus similes facti: et per interitum ipsa mors. Studentes enim Judæi vitæ principem morti tradere, ipsi a Romanis prorsus perditæ sunt: et eum Christo mortem parassent, ipsi contra ab illa detenti fuerunt. Fortassis etiam verba hæc dicta sunt ob eos qui Christianos persecabantur, qui potius deleti sunt, cum alios extinguere tentarent. Nec ab re fuerit hæc de dæmonibus intelligere, qui Christi potentiam cohibere ac compescere studuerunt: qua tamen omnes ipsorum potius extinctæ sunt vires.

In laqueo isto quem absconderunt comprehensus

est pes eorum. Alia similitudine eamdem rursus re- petit sententiam, quamdam quodammodo pompam agens aut triumphum de inimicorum destructione. Per laqueum vero insidiarum cogitationes intelligit. In occulto etenim loco tendi solent insidiae, quemadmodum et laquei : tametsi clam struentes insidias, mortem possumodum in luceem edificant.

VERS. 17. *Cognoscetur Dominus judicia faciens. Judicia hoc in loco ultiones appellat. Retribuit enim Dominus condigna unicuique pro meritis.*

In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Hoc etiam superioribus est simile. Ponitur enim causa quare cognoscatur Dominus judicia facere : quia scilicet ex hoc potissimum justus videri potest, dum facit, ut qui alias insidias parant, ipsi maxime in eas incident : et quod doli in suos potissimum autores convertantur. Peccatorem etiam hic intellige, uno ex tribus modis jam predictis, cum vocem gentes interpretemur, vel generaliter accipe pro quoconque doloso.

Diapsalma. De hoc dictum est.

VERS. 18. *Convertantur peccatores in infernum. Per peccatores hoc in loco infideles intelligit, et per infernum supplicia. Convertantur itaque a praesenti nimis vita, et illuc sub terram defenantur, ubi dicuntur esse poenarum loca. Vel aliter, il qui de terra nati sunt in eadem versentur, nihil aliud valentes cogitare quam terrena. Et quoniam intelligat per peccatores, ex his quae sequuntur declarat dicens :*

Omnes gentes quae obliviscuntur Deum. Obliviscuntur, voluntaria scilicet obligeatione.

VERS. 19. *Quoniam non in finem oblivioni erit pauper. Haec, inquit, hujusmodi gentibus evenient : quia fidelis vir in oblivionem omnino non erit. Pauperem vero eum dicit, qui temporalibus quidem divitiis est pauper, sed virtutum opibus sit dives. Vel pauperem dicit populum ex gentibus, veluti qui animae dignitatem amiserat, pietatisque virtutum peculio inops erat.*

Exspectatio pauperum non peribit in finem. Pauperes hic gentiles dicit, quorum exspectatio usque in finem inanis non erit. Exspectatio vero gentium Christus est. De quo alii i scriptum est : Ipse erit exspectatio gentium ²². Et ad quas alibi per alium prophetam clamat dicens : Exspectate me in tempore resurrectionis meae.

VERS. 20. *Exsurge, Domine; non prævaleat homo. Alius interpres reddidit, Non temere agat homo. Hoc autem dicit propheta ob mutuas inter sece hominum insurrections atque insolentias. Veris quippe ac sanis carentes præceptoribus, atque ideo terram se ac limum esse ignorantes, supra propriam naturam sese extollentes temere multa agebant : et omnia audentes, inter deos etiam se*

A ποὺς αὐτῷ. Τὸ αὐτὸ πάλιν εἶπε, δι' ἐτέρα; εἰκὼνες ἐμπομπεύων τῇ καταστροφῇ τῶν ἔχθρων. Ηγάθια δὲ λέγει τὴν μελέτην, τὴν ἐπιδουλήν· πᾶσα γὰρ παγίς, ἐν κρυφῇ, καθάπερ καὶ αὐτῇ λαθραῖς γὰρ ἐπιδουλεύοντες, εἰς φῶς ἐξῆγον τὸν φόνον.

Γιγώσκεται Κύριος κρίματα ποιῶν. Κρίματα καλεῖ τὰς ἐκδικήσεις· ἀποδίδωσι γάρ ἐκάστῳ πρὸς ἀξίαν.

'Ἐν τοῖς δροῖς τῶν χειρῶν αὐτοῦ, συνετίθην δ ἀμαρτωλός. Καὶ τούτο τοῖς προλαβούσιν δροιον· τέθειται γὰρ αἰτία τοῦ γινώσκεσθαι κρίματα ποιοῦντα τὸν Κύριον· οὐχ ἡκιστα δὲ ἀπὸ τούτων φαίνεται δίκαιος κρίτης, οἵς παρασκεύαζε τοὺς ἐνεργεύοντας ἀλλοις, τῇ σφῶν ἐνδρῷ περιπίπτειν, ἐκ περιεροπῆς. Τὸν δὲ ἀμαρτωλὸν ἀλκύσεις ἐπὶ τοὺς τρεῖς τρόπους τῆς ἀποδοθείσης ἐξηγήσεως τῶν ἐθνῶν· ἢ καὶ ἀπλῶς ἀμαρτωλὸν λέγει πάντα δόλιον.

Διάγαλμα. Περὶ τούτου εἰρηται.

'Ἀποστραφήσασταν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ὄδηρν. Ἀμαρτωλοὺς ἐνταῦθα τοὺς ἀπίστους ὑνομάζει· ἔδην δὲ, τὴν κόλασιν. Ἀποστραφήσασταν δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς καταχθήτασαν· ὅπερ γῆν γὰρ λέγονται τὰ κολαστήρια εἶναι. Ἡ καὶ οἱ ἐκ γῆς γεγονότες, εἰς αὐτὴν στραφήσασαν, μηδὲν ὑπὲρ τὰ γῆνα νοῆσαι δυνάμενοι. Γίνας δὲ λέγει ἀμαρτωλούς, διὰ τῶν ἐξῆς ἀδήλωσεν, ἐπενεγκών·

Πάγτα τὰ διηνή τὰ ἐπιλαρθαρόμετρα τοῦ Θεοῦ. Δι' ἔκουσιον ἀγνοιαν.

'Οτι οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται δ πτωχός. Τοῦτο δὲ, φησι, πείσονται τὰ τοιαῦτα ἐθνη, διτι οὐδὲ μέχρι παντὸς ἐπιλησθήσεται δ πιστός. Ὁ πτωχὸς μὲν, τὸν ἀπὸ χρημάτων πλοῦτον· πλούσιος δὲ, τὸν ἐξ ἀρετῶν. Ἡ καὶ πτωχὸν λέγει τὸν ἐξ ἐθνῶν λαὸν, ὃς ἀπολωλεκτὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀξίωμα, καὶ πτωχεύσαντα τὴν περιουσίαν τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς.

'Ἡ ύπομονὴ τῶν πεντίτων οὐκ ἀπολεῖται εἰς τέλος. Πέντετας ἐνταῦθεν τοὺς ἐξ ἐθνῶν φησιν, ὃν δὴ προσδοκεῖται μάτην ἔσται μέχρι τέλους. Προσδοκία τῶν ἐθνῶν, δὲ Χριστός· Καὶ αὐτὸς, φησιν, ἔσται προσδοκία ἐθνῶν, πρὸς οὓς καὶ δι' ἐτέρου προφήτου βοᾷ· Ὑπόμειρόν με εἰς καιρὸν ἀναστάσεώς μου.

'Ανάστηθι, Κύριε, μὴ κραταούσθω μάθηματος "Άλλος, Μὴ θρασυρόθω, εἰρηκεν· τοῦτο δὲ λέγει, διὰ τὰς κατ' ἀλλήλων ἐπαναστάσεις τῶν ἐθνῶν. Οἱ γὰρ δινθρωποι, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀληθεῖς διδασκάλους, ἀγνοήσαντες διτι γῆ εἰσιν, ὑπὲρ τὴν ἐαυτῶν ἐθρασύνοντο φύσιν· καὶ πάντα τολμῶντες, εἴτι καὶ εἰς θεοὺς ἔκαυτον; ἐνέγραψεν. Ἐπέξελθε οὖν, φησι, καὶ κατάστειλον τὸ τοιοῦτον φύσαγμα. Εἴστι δὲ καὶ

²² Gen. xlvi, 10.

γλαυφυρώτερον εἰπεῖν· πρὸς μὲν τὸ κατ' εἰκόνα, θεός ἐστιν ἀνθρωπός· πρὸς δὲ τὰ γεώδη πάθη, ἀνθρωπός. Τούτων οὖν ἐπικρατούντων ἐν ἀνθρώποις, ἀναστῆναι τοῦ θανάτου παρακαλεῖ τὸν Χριστὸν, διδάξαντα διὰ τῶν ἀποστόλων, μή κατεκαρέσθαι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, μηδὲ τὸν χοῦν τοῦ νόδος. Καὶ ἄλλως δὲ· μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ κηρύγματος ἀπλωθέντος εἰς τὴν οἰκουμένην, αἱ κατ' ἄλληλων ἐπαναστάσεις τῶν πόλεων ἐπαύθησαν

se extollere non debent, neque pulvis supra intellectum
in vulgato Evangelio in universum orbem, inutile illæ gentium insurrectiones atque insolentiae quievunt.

Κριθήσαστος θύτη έτρωξιστος σου. Ἀντὶ τοῦ, Τῆς οἵτις ἐπισκοπῆς ἔξιωθητασαν. Ὁ κρίνων γάρ ὅρῷ τὸν κρινόμενον. Κρίσιν δὲ τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου νόησον, περὶ οὓς καὶ διὰ Ἡσαΐου φησιν ὁ Θεός· Ἰδοὺ δὲ πάτης μου διὰ ἥρετου, δὲ ἀκλεκτός μου, εἰς δὲ τὴν ἀδόκησην ηγενή μου· θήσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτῷ, καὶ κρίσιν τοῖς θύτεσιν ἔξοσει.

Κατσοτησος, Κύριε, ρυμοθέτηρ ἐπ' αὐτούς. Ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν αἰνίζεται, κατὰ τό· Ἐγὼ κατεστάθητο βασιλεὺς ὑπὲρ αὐτούς· νέον γάρ ἔδωκεν νόμον, τὸν τοῦ Εὐαγγελίου.

Γινώτωσας θύτη δι τοις μάρθρωποι εἰσιν. Ὅψει ποτε μαθέτωσαν, ὡς ἀνθρωποί ζῆν, καὶ ως μὴ θηρία.

plibiles sunt, quodque longe sunt a diis: quæ cogitare.]

Ἔια τι, Κύριε, ἀφεστηκας μακρόθετ; Ἐντεῦθεν εἰς τοὺς περὶ προνοίας εἰσάλλει λόγους, τῶν πονηρῶν μὲν εὐήμερούντων, δυσπραγούντων δὲ τῶν ἀγαθῶν· καὶ προσώπῳ τῶν θιερομένων ποιεῖται τὴν δικαιολογίαν. Διατί, φησιν, ἀφήκας τοὺς ἀνθρώπους ως ἔτυχε φέρεσθαι; ἐκ μεταφορᾶς τῶν πόρρωθεν Ισταμένων, καὶ ἀμελούντων.

Quare permittis homines temere ac casu ferri quo metaphora illorum sumptum est, qui procul abierunt, et relictorum nullam curam habent.

Ὑπερορᾶς ἐν εὐκαιρίαις δι τοις θλίψεσιν; Ὑπερορᾶν ἔστι, τὸ προσποιεῖσθαι μὴ ὅρψην, ἀλλὰ τοὺς δρθαλμοὺς αἰρεῖν ὑπὲρ τὸ δρώμενον. *Ἔια τι τοίνυν, φησι, παρών, ἀφεστάναι δοκεῖς διὰ τὴν μακροθυμίαν, καὶ βλέπων ἀπαντα, προσποιῇ μὴ βλέπειν, διὰ τὸ μὴ ἐπαμύνειν τοῖς πράγμασι, καὶ ταῦτα ἐν καροῖς δεομένοις τῆς σῆς ἐπισκοπῆς, ἥγουν ἐν θλίψει τῶν κακῶς πασχόντων; Ταῦτα δὲ λέγει παρακαλῶν, οὐκ ἐγκαλῶν. Εἰδ' ἂν δὲ Θεός πρὸς ταῦτα τὸ γεγραμμένον· *Ἄλιμοι διαστῶται μεταξὺ θεοῦ καὶ θάνατού.**

rogans dicit et exhortans. Nam alioquin respondere ei Peccata vestra dividunt inter me et vos.

Ἐρ τῷ ωφερηγωνεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ, ἐμπυρλέσται δι πτωχός. Τοῦ ἀσεβοῦς, φησιν, ἐπαιρομένου, διὰ τὸ εὐδοῦσθαι πρὸς ἀπαντα, βλέπων πᾶσι προσκόπιτων εὐεσθῆς, πυρπολεῖται τῷ ζήλῳ τῆς εὐδοκιμήσεως, οἴδι τινα καπνὸν τὸν στεναχγόδην διὰ

A ascribebant. Exi itaque tu, Deus, inquit, et tantum corum elevationem compesce. Illud etiam dicunt potest quod ea ratione, qua ad imaginem et similitudinem Dei homo factus est, Deus dicitur: ea vero qua terrenis affectibus ac passionibus definitur, homo merito appellatur. Cum itaque haec passiones in hominibus prævalerent, hortatur Deum Propheta ut exsurgat a morte, et ut per sanctos apostolos doceat quomodo passiones supra animam se extollere non debent, neque pulvis supra intellectum in vulgato Evangelio in universum orbem, inutile illæ gentium insurrectiones atque insolentiae quievunt.

B *Judicentur gentes in conspectu tuo.* Hoc est protectione et custodia tua dignæ efficiantur. Nam qui judicat ad eum qui judicatur aspicere solet. Judicium vero illud intellige quod contra dæmonem faciendum erat: de quo per Isaïam dicit Deus: Ecce puer meus quem elegi, electus meus in quo complacuit anima mea, ponam Spiritum meum super eum et judicium afferet gentibus ⁹⁸.

Vers. 21. Constitue, Domine, legislatorem super eos. Per legislatorem hic Christum intelligit, juxta illud: Ego autem constitutus sum Rex ab eo, qui legislator novam eis legem tulit: sanctum scilicet Evangelium.

Cognoscant gentes quod homines sunt. Sero saltem aliquando addiscant vivere ut homines, et non ut seræ. [Vel aliter: Doceantur, inquit, quod corrupta eos gloriatio ac superbia de scipsis suadet

C *PSAL. X JUXTA HEBRÆOS. Vers. 1. Ut quid, Domine, recessisti longe?* Incipit tractare de divina Providentia: ac veluti pravorum hominum res bene ac feliciter succederent, contra autem, justi ac boni viri infeliciter degenerent, ex persona justorum in afflictionibus existentium sermonem facit: et rationem quodammodo exquirit a Deo, dicens: sors juhet, nec ullam eorum curam habes? quod ex relictorum nullam curam habent.

D *Despisces in prosperitatibus in tribulatione?* Despicere est dissimulare, non videre, ac quasi deorsum aspicere, et non ad rem illam, quæ ante oculos posita est. Quid igitur, inquit, tu qui omnibus præsens es tanta tua longanimitate ac patientia abesse videris, et cum omnia videas, simulas non videre, ut rebus nostris auxilium non feras, atque hoc eo potissimum tempore, quando protectione tua potissimum indigemus, nunc scilicet cum in tribulationibus constituti sumus? Haec autem non accusans aut culpans Deum Propheta, sed Deus potuisse, id quod alibi scriptum est:

Vers. 2. Dum superbit impius, incenditur pauper. Quando, inquit, aliquis extollitur, quando bene illi cuncta succedunt, tunc si quis fidelium est, qui frequentibus urgeatur calamitatibus, is zelo quodam atque accumulatione opinionis ac boni nominis

⁹⁸ Isa. xliii, 10.

pene acceditur, atque ex proprio ore gemitus quosdam sumi instar emittit, deplorans, quod cum ipse ejusmodi sit, obscurus tamen est, atque ignotus (47). Vel aliter etiam intellige, quod extollente se impio dæmone adversus humanum genus, ille qui virtutibus est pauper, nimia acceditur passione.

Coadjuvantur in consiliis quæ cogitant. Hoc de impiis etiam dictum est. Coadjuvantur, inquit, in his quæ consulunt. Coadjutorum vero hoc prosperitatem intellige. Vcl coadjuvantur a suis similibus. Observandum est autem quod propheta sæpenumero tam de pravis, quam de probis hominibus loquens, singulari aliquando, et aliquando plurali utitur sermone: quia numero quidem multi sunt, sed virtute aut vitio unum. Vel aliter: Quia Græca dictio συλλαμβάνονται non tantum significat coadjuvantur, sed etiam comprehenduntur, dicere possumus, Prophetam hic loqui de illis fidelibus, qui in propriis cogitationibus comprehenduntur, quas de impiis, et de illorum prosperitate cogitant; ac si diceret, quod ob propriam infirmitatem labuntur, non valentes percipere aut considerare judicia Dei.

Vers. 3. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et injustus benedicitur. Observandum est quod dictio, quoniam, seu quia, apud Hebræos non semper causam reddit, sed aliquando adversum est confirmandi: aliquando etiam abundat iuxta idiomatis usum. Adeo, inquit Prophetæ, inter eos vitium prævaluuit, ut et peccatores de delictis laudentur, quæ carni ac propriei libidini obtemperantes committunt, et ii pariter qui injuria quenpiam afficiunt, a sui similibus majorem inde sceleris gloriam consequantur.

Vers. 4. Irritavit Dominum peccator. Ad ultimum Deum commovit, suis eum urgens atque incitans delictis.

Secundum multitudinem iræ suæ non exquiret. Non exiget, inquit, Deus pœnas iræ suæ condignas, juxta illud: Si iniquitates observareris, Domine, Domine, quis sustinebit? Iram enim Dei, justam pœnam et condignum supplicium appellat. Misericors, inquit, Deus est: sumimas ac meritas pœnas non infliget. Alii [legunt]: Irritavit Dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ, hoc est condigne, et prout exigebat divina ira, quæ ab ipso peccatore propriis sceleribus instigata fuerat et accensa, et quod sequitur, non exquiret, legendum dicunt per interrogationem, vel etiam absolute, et tunc sit sensus, quod Deus per poenitentiam illum non exquiret, qui ita eum irritavit.

Vers. 5. Non est Deus in conspectu ejus. Putat peccator quod eum Deus peccata committentem non videat. Vel aliter: Deus qui ubique præsens est, a peccatoris oculis non percipitur.

Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. Cum

Συλλαμβάνονται ἐν διαβουλοῖς, οἵ διαλογίζονται. Καὶ τοῦτο περὶ τῶν ἀσεβῶν, ὅτι τρόπον τινὰ συνεργοῦνται εἰς ἀθεούσονται. Συνεργοῦνται νομιστέον τὴν εὐδωσιν. Ή καὶ συνεργοῦνται παρὰ τῶν δμοῖων. Παρατηρητέον δὲ πολλάκις, ὅτι ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπὶ τῶν πονηρῶν, τοῦτο μὲν πληθυντικῶς, τοῦτο δὲ ἐνικῶς ἐκφέρει τὸν λόγον οἷς τε γάρ ἀγαθοὶ τῷ ἀριθμῷ μὲν πολλοὶ εἰσι, τῇ δὲ ἀγαθότητι, εἰς· καὶ εἰ πονηροὶ δὲ, τῷ μὲν ἀριθμῷ, πολλοὶ, τῇ δὲ πονηρίᾳ, εἰς. Ή καὶ περὶ τῶν εὐσεβῶν δὲ λόγος, ὅτι ἐν οἷς διαλογίζονται περὶ τῶν ἀσεβῶν τῆς εὐημερίας, συλλαμβάνονται· τούτοις, περιπίπτουσιν ἐν μικροψυχίαις, οὐ καταστοχεύμενοι τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ. B

* Οτι ἔσται δ ἀμαρτωλὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ δ ἀδικώρευται. Καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὡς τὸ δὲ παρὰ τοὺς Ἐβραίos, οὐχ ἀεὶ αἰτιολογικὸν παραλαμβάνεται· ἀλλ ἔστι ὅτε καὶ βεβαιωτικὸν καὶ παρέλκοντιθεται κατά τινα συγήθειαν. Οὖτως οὖν, φησιν, ἐκράτησεν ἡ κακία, ὡς τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐπιτιθέσθαι μᾶλλον ἐν τοῖς πλημμελήμασιν ὧν ἐπιθυμοῦσιν, ὡς ἁμπαθεῖς, καὶ τοὺς ἀδικοῦντας εὐθημείσθαι παρὰ τῶν δμοῖων, ἐν οἷς ἀνοσίως πράττουσι.

Παρώκυνε τὸν Κύριον δ ἀμαρτωλός. Εἰς ἐκδικήσιν ἥρθισε, παρ' εαυτοῦ δξύνας; καὶ ταχύνας αὐτὸν, δι' ὧν ἐργάζεται.

Κατὰ τὸ πλῆθος τῆς ὀργῆς αὐτοῦ οὐκ ἀκήρητησι. Οὐκ ἀξίως τῆς ὀργῆς αὐτοῦ ἀπαιτησει δίκας δ Θεός. Ἐάρ γάρ ἀμορίας παρατηρήσῃς, τις ὑποστήσεται; Ὅργη δὲ Θεοῦ, ἡ δικαία τιμωρία. Ἐλεήμων, φησιν, ὁν, οὐκ ἐπάγει κόλασιν ἄκρατον. Εστι δὲ καὶ ἐτέρως κατά τινας, ὅτι Παρώκυνε τὸν Κύριον δ ἀμαρτωλὸς κατὰ τὸ πλῆθος τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, τουτέστιν ἀξίως τῆς παρ' αὐτοῦ δήπου τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀναπτομένης τῷ Θεῷ ὀργῆς. ἀναπτομένης δὲ, διὰ τῶν πονηρῶν πράξεων, εἴτα τό, οὐκ ἐκζητήσει, κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον· ή καὶ αὐθίς κατὰ ἀπόφασιν (48), οἰον. Οὖτω παροξύνας τὸν Θεόν, οὐκ ἐκζητήσει αὐτὸν διὰ μετανοίας.

Οὐκ ἔστιν δ Θεός ἐνώπιον αὐτοῦ. Ω; οἰσται, οὐ βλέπει αὐτὸν οἵτι πράττοντα δ Θεός· ή οὐ λαμβάνεται πρὸ δρθαλμῶν αὐτοῦ, ώ; παρών.

Βεβηλοῦνται αἱ δόσοι αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ.

⁴⁷ Psal. cxxix, 3.

Variæ lectiones.

(47-48) Græca ita sonant: quod talis cum sit (impious delice) prospret.

Μή δοκοῦντες ρέπεσθαι, μαρτυραὶ γίνονται αἱ πράξεις τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ μεμολυσμέναι.

Ἄνταραιρεῖται τὰ κρίματά σου ἀκόπῳ στρώκου αὐτοῦ. Ἀφαιροῦνται αἱ κρίσεις σου ἀπὸ τοῦ νοῦς αὐτοῦ· νοῦς γάρ ορθός· τουτέστιν ἐκβάλλονται, μὴ ἐνθυμουμένου ταύτας, μηδὲ λογιζομένου, ὅτι κριτής εἶ δίκαιος, καὶ λογοθύρος, καὶ μακρόθυμος. Παρέλκουσας δὲ ἡ ἀντί προδοσίας, καὶ καταχρηστικώτερον, ὃς περ ἐπὶ τῆς ἀνταποδοσεῶς ἡρμηνεύκαμεν· ἤρκει γάρ εἰπεῖν, Ἄνταραιρεῖται. Ή καὶ ἀλλως· Ἄνταρεσις μὲν τῆς ἀμαρτίας, αἱ τοῦ Θεοῦ κρίσεις, δὲς δὲ ἀμαρτάνων ἐνθυμουμένος παύεται· ἀνταναρίσεις δὲ τούτων αὐθίς, ή λήθη αὐτῶν.

B Πάντας τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ κατακυριεύεται. Πάντας ἀμυνεῖται τοὺς ἀνθισταμένους αὐτῷ, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν παραγωρούμενος πολλάκις νικᾷν καὶ ἐν τοῖς πολέμοις.

Εἴλετε γάρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐδὲ μὴ σαλευθῶ. Ημαράμονον ἐνδύμισε τὴν εὐημερίαν· σαλευθῆναι δὲ, τὸ μετατραπῆναι τῆς δυνάμεως.

Ἄπο τοῦτο εἰς γενεὰν ἀρετῶν κακοῦ. Λείπει τὸ δυομαῖ, ή διαβήτρομα· ἐνενήσεις γάρ διὰ ἀνέπαφος ἔσται κακώσεις, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν, τουτέστι, περ' ἀληγόνων· γενεὰν γάρ ἐνταῦθα τὴν ἀληγόνων, τουτέστιν, ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς τῆς μετ' αὐτόν.

Οὐδὲ ἀράς τὸ σεδμα αὐτοῦ γέμει, καὶ πικρίας, καὶ θόλου. Οὐδὲ τίνος αὐτοῦ τὸ στόμα· σύνηθε; δὲ καὶ τούτο τὸ σχῆμα τῇ τῶν Ἱεραίων διαλέκτῳ, καὶ πολλαχοῦ κείμενον, λέγω δὴ τὸ συζευγνύειν τὰ δρόμα ταῖς ἀντωνυμίαις, ὡς τό· Μακάριος οὖν ὁ Θεὸς Ιακὼβ βοηθός αὐτοῦ· καὶ τό· Μακάριος ἀντήρ, φέστεις ἀντίληψίς αὐτῷ καρά σου. Πεπλησμένον δὲ ἔστιν ἀρδεῖ, καταρωμένου πάστο· καὶ πικρίας, δργίλων φθεγγομένου· καὶ θόλου, μηδὲ κραμένου τοῖς λόγοις κατὰ τὴν καρδίαν, ἀλλ' ἔτερα μὲν λέγοντος, ἔτερα δὲ κρύπτοντος.

Τοῦτο γένεσται αὐτοῦ πόκος καὶ πόνος. Τούταν φέγγεται, ἀ κέρον καὶ πόνον τοῖς ἐπισουλευμένοις παρέχουσιν. Ή καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ κάμπτος καὶ θόλη, ὡν μεθέουσιν οἱ αὐτῷ πισθόμενοι, μηδὲ εὑρίσκοντες τὴν δίνεσιν. Ή καὶ κάμψη καὶ δύνηθεται ἡ γλώσσα αὐτοῦ, τὰ κατὰ τῶν πολέμων φθεγγομένη. Διὸ δὲ τῆς γλωσσαλγίας ταύτης τὴν συνέχειαν τῶν λόγων ἐδήλωσεν.

Ἐγκάθησαι ἐτένδρα μετα πλουσίων. Ἐνεδρά ἔστι τόπος κρύφιος, φέτις ἐγκαταδύμενος, ἀφανῶς ἐπιτίθεται τοῖς παριοῦσι. Καταλέγεις δὲ ὁ λόγος τὰς πολεμεῖς κακίας τῶν πονηρῶν, δὲς ποιεῖν εἰώθασι, τοὺς δόλους, τὰς ἐπιδουλάς, τὰς ἀρπαγὰς, τοὺς φό-

A peccator sua videti non putat delicta, perversiores semper atque inquinatores sunt ejus mores.

Ausseruntur iudicia tua a facie ejus. Judicia, inquit, tua ab ejus intellectu ausseruntur. Ipse siquidem intellectus oculos etiam suos habet. Verum bujusmodi delinquens tantæ cæcitatibus est, ut iudicia, quæ a te proferuntur, non videat, non consideret, non animadvertiscat, te iustum, fortis et longanimis judicem esse. Redundat autem præpositio ἀντὶ, et abusive usurpatur, ut in voce ἀνταποδοσεῶς interpretati sumus. Sat enim erat dicere ἀνταρεῖται. Vel alia ratione: Peccati quidem obliteratio sunt Dei iudicia, quippe quæ recogitans is qui peccat, a peccato desistit. Divinorum viellissim obliteratio iudiciorum est eorum oblitio.

Omnium inimicorum suorum dominabitur. Ulcerescetur omnes qui adversus eum insurrexerunt, Deo, longanimitate sua, permittente illum saepius in bello inimicos suos superare.

Vers. 6. Dixit enim in corde suo: Non movebor. Putat felicitatem suam diu esse permansuram. Moveri enim hic, intellige pro mulari, a priori nimirum potentia atque a propriis viribus.

A generatione in generationem sine malo. Subintellige verbum *ero*, vel *pertransibo*: cogitavit enim peccator ille et credidit, se a generatione in generationem, hoc est per totam vitam, futurum absque afflictione aliqua. Generationem enim hic posuit pro vita: quasi dicat, ab ejus vita ad eam quæ erit post ejus mortem.

Vers. 7. Cujus maledictione os ejus plenum, et amaritudine et dolo. Verba illa *Os ejus*, more Hebraici idiomatis posita sunt, quemadmodum multis in locis reperitur. Solent enim Ilebræi pronomina articulis conjungere; cuiusmodi et illud est: *Beatus cuius Deus Jacob adjutor ejus*¹⁰. Item illud: *Beatus vir cui est auxilium ei abs te*¹¹. Est autem maledictione plenum os, cum omnibus maledicat: et amaritudine, cum iracunde ad omnes loquatur. Dolo etiam plenum dicitur, cum non ex corde sermonem proferat, sed alia dicat, et alia in secreto animi habeat.

D Sub lingua ejus labor et dolor. Ea, inquit, loquitur, quæ labore et dolorem iis pariunt, quibus insidiis tendit: vel quia in ejus doctrina labor est et dolor, quorum erunt participes qui ei obtemperant, dum nullam in ejus doctrina requiem invenient; vel in labore et dolore erat lingua ejus, laboris nimirum et doloris verba adversus eos proferens quos impugnabat. Hujusmodi autem loquendi modo loquacitatem illius ac maledicentiam indicavit.

Vers. 8. Sedet in insidiis cum divitiis. Per insidiis occultum insidiarum locum intelligit, unde insidiatores latenter solent impetum facere. Connumerat autem Propheta hic, multiplicia pravorum hominum vitia, dolos videlicet, insidiias, rapinas,

¹⁰ Psal. cxlv, 5. ¹¹ Psal. lxxviii, 6.

credes, atque alia hujusmodi. Abscondet enim, A inquit, se in insidiis, simul cum iis, qui virtutis di- tiores sunt; hoc est qui præclariores et celebriores sunt in delictis: quos veluti eadem secum sentientes socios sibi habebit. Deinde insidias declarans, insidiarum etiam causam addit:

In occultis ut interficiat innocentem. Ut morti, inquit, sine causa eum tradat, qui nulla cum affe- cit injuria. Hanc enim particulam τοῦ, quæ cau- sa in significat, adhibere veteres consueverunt.

Vers. 9. *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Assi- duam ac perpetuam hujus insidiatoris attentionem narrat: qui cum pertransirent aliquem viderit summa animi sollicitudine considerat, quomodo eum comprehendat.

Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua. Tandem repetit sententiam, vario quodammodo, propalans, et in publicum traducens eorum sce- lera actu ac malitia undecunque plena: serasque quodammodo illos fieri demonstrat. Nam quem- admmodum leo, ex propria caverna aut latebra in- firmioribus animalibus insidiatur, quæ nihil tale timentia secura pertransirent: ita etiam iste fecit occultis usus latebrarum insidiis.

Insidiatur ut rapiat pauperem, ut rapiat pauperem dum attrahit eum. Cum leoni eum ob insidias, et cædium cupiditatem comparaverit, perstat adiuc in comparatione, docens congruere ei leonis opera. Irruit, inquit, ut leo, ut rapiat pauperem, ut ad latebras trahat. Neque enim insidiatur ut seram aliquam perniciosa aut inimicam capiat, sed ut pauperem, pauperem inquam, et bonis et viribus humanis. Et dum attrahere eum dicit, magis declarat rapina modum. Repetitione vero illa, ut rapiat, summam hujus hominis impietatem denotat. Vel ideo fortassis sermonem ingeminavit, ut exaggeratione quadam Deum magis excitaret ad vindictam.

Vers. 10. *In laqueo suo humiliabit eum.* Hoc est, dolo et calliditate sua ei dominabitur: vel occisum in terram projiciet. Humilis enim est qui humi proustratus jacet.

Inclinabitur, et cadet cum dominatus fuerit pau- perum. Ubi potens iste pauperum dominatus fuerit, tunc et ipse humiliatus inclinabitur, et peribit. Nam qui cadunt prius inclinantur. Hæc autem omnia fient, ut et immadicabile ejus vitium pateat, et Dei pariter longanimitas, et pauperum oppres- sorum patientia, et eorumdem demuin viuicta.

Vers. 11. *Dixit enim in corde suo: Oblitus est Deus, arerit faciem suam ne videat in finem.* Is cuius per- missum esse diximus animæ suæ concupiscentias explere in valde absurdas decidit opiniones: dum intra seipsum reputat quod Deus propriæ provi- dentiæ oblitus sit, qua mundum gubernat, quod-

νους. καὶ τὰ τοιεῦτα. Ἐγκατακρύπτεται, φησί, τῇ ἐνέδρᾳ μετὰ τῶν πλουσίων, τὴν κακίζν τῶν ἐπιφα- νεστέρων αὐτῷ· τούτους γάρ ὡς δμοίως ἔχοντας προσεταιρίζεται· είτα σαφηνίζων τὴν ἐνεδραν, δῆμα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτῆς προστιθεὶς, ἐπήγαγεν·

'Ἐρ ἀποκρύψοις τοῦ ἀποκτείναις ἀθώον. Οὐστε θανατῶσαι ἀνθρώπον ἀναίτιον, μηδὲν ἀδικήσαντα. Τὸ τοῦ γάρ αἰτιογικὸν πολλάκις παραλαμβάνει τῶν παταίων ἡ διάλεκτος.

Οἱ ὄφεις μοι αὐτοῦ εἰς τὸν κένητα ἀποβι- πούσι. Τὴν ἐμμονὸν αὐτοῦ κατασκοπὴν ἐνταῦθα διηγεῖται, βλέποντος ἀτενῶς, πότε παρέντα τούτους εὐκαίρως συλλήψεται.

B

'Ἐνεδρεύει ἐτερόν ἀποκρύψων γάρ ἐτερόν τῇ μάνθρῳ αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸν καὶ νῦν δῆλοι, τὴν πανοργίαν ἔκεινου ποιητὴν ἐκπομπεύων, καὶ θηρίον αὐτὸν ἀντιχρυς γεγενημένον δείκνυσιν. Οὐστερὸν δὲ λέων τῷ οἰκείῳ φωλεῷ ἐγκρυπτήμενος· τοῦτο γάρ ἡ μάνδρα βούλεται· τοῖς ἀσθενεστέροις ζώοις ἐπι- bouλεύει, παρερχομένοις ἀπονήρως· οὗτοι καὶ αὗτοι ποιεῖ, τῷ ἀποκρύψῳ φωλεῷ χρώμενος.

'Ἐνεδρεύει τοῦ ἀρκάσαι πτωχὸν, ἀρκάσαι πτωχὸν ἐτερῷ δικύσαι αὐτόν. Λέοντι γάρ αὐτὸν ἀπεικάσας, κατὰ τε τὴν ἀπίστουλην, καὶ τὴν ἀπ- ἡγειαν, καὶ τὸ φονικὸν, ἐπέμεινε τῇ εροπῇ, προσ- αρμόζων αὐτῷ τὰ ἔργα τοῦ λέοντος. Ἀρπάζει γάρ, ἐπιπεοῶν αἰφνίδιον δὲ λέων, καὶ διλέγει πρὸς τὴν διατοῦ μάνθραν. Ἐνεδρεύει (49) δὲ, φησίν, οὐχ ἵνα ἀπίστουλον, ή θηρίον ἔλη, ἀλλὰ πτωχὸν, τὴ- ἐν χρήμασι περιουσίαν, καὶ καταπεπονημένον τὴ- ἀνθρώπινην ἰσχύν. Ἐξηγεῖται δὲ καὶ τὴν ἀρπαγὴν, διὰ δὲ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ δυνάματος ἀρπαγῆς, ἐμφανεῖ σχετλιασμόν. Ηἱ καὶ διὰ τῆς συνεχείας τῶν παθητικῶν ῥημάτων, διεγεί- ρει τὸν θεὸν εἰς δύμυναν.

'Ἐρ εἴ τις ἔχει αὐτοῦ τακτιώσει αὐτόν. Εἰ τῷ διέλικο δόλῳ χυριεύσει αὐτοῦ· ή καὶ εἰς γῆν φίλε- κτείας· ταπεινὸς γάρ, δὲ πρόστειος.

Kύψει καὶ πεσεῖται δὲ τῷ αὐτῷ κατακυριεῦ- σαι τῶν κένητων. Οτε κατακυριεύσει τῶν πενήτων δυνάστης, τότε καὶ αὐτὸς κλιθήσεται ταπεινού- μενος καὶ ἀπολεῖται. Οἱ γάρ πίπτοντες πρῶτοι κύπτουσι. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἵνα καὶ τὸ ἀνίστον οὐ- τοῦ φανῇ, καὶ τὸ μακρόθυμον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ τῶν πεπονθότων ὑπομονὴ, καὶ ἡ ἐκδίκησις τῶν ἀδικου- μένων.

Ἐλέε γάρ ἐτερόν καρδία αὐτοῦ· Ἐπιλέλησται δὲ θεός, ἀπέστρεψεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τοῦ μὴ βλέπειν εἰς τέλος. Παραχωρούμενος γάρ πληροῦν τὰς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, πρὸς ἀτόπους ὑπο- λήψεις ἐκπίπτει, λογιζόμενος ἐν ἐαυτῷ ἐπιλέλησθαι τὸν θεὸν τῆς τοῦ κόσμου προνοίας, ἀποστρέψαντα

Variæ lectiones.

(49) Græce sic: *Non enim insidiatur, ut insidiatorum aliquem capiat, tel inimicum, tel scaram.*

τὴν ἐπισκοπήν αὐτοῦ· ὡς τε μὴ βιάπειν δέως τὰ γενέρενα· τὸ γάρ εἰς τόπος, πῆ μὲν, τὸ ἄλλο παντὸς, πῆ δὲ, τὸ δλῶς ἐμφανεῖς· ταῦτον δὲ καὶ ἀμφω δύναται, τοὺς λεπτώτερον ἐπισκεπτομένοις. Χρή δὲ γινώσκειν, διει τὰ προβρήθεντα νοοῦνται καὶ εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν δῆμον καὶ τὸν Χριστὸν, προσαρμοδόμενα κατὰ μέρος. Καὶ οὗτος γάρ ἐνήρευε μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ τὸν ἀθύων ἀπὸ ἀμαρτίας, τὸν δὲ ἡμᾶς; πτωχεύσαντα, καὶ δεῖ παρετῇρει, καὶ πάντα ἐποίει, καὶ τέλος ὅτε αὐτὸν ἀπέκτενε, καὶ τοὺς ἀποστόλους ἔδιωξε, τίτε καὶ αὐτὸς ἀρδην ὑπὸ Φωμαίων ἐξαλοθρεύθη.

'Αρδστηθ, Κύριε σ Θεός μου, ώγναθήτω τὴν χεῖρ σου. Κινήθητι, φησον, εἰς ἐκδίκησιν· τὸ δὲ, Τύγαθήτω τὴν χεῖρ σου, κατὰ μεταφοράν. Εἰώθασι γάρ οἱ κολάζοντες τινας ἐπαιρεῖν τὴν χείρα, καταφέρουσαν τὴν μάστιγα. "Η καὶ ὑψηλή, φησον, οὔσα, καὶ ὑπερφερής τὴν δύναμις σου, νῦν μάλιστα τὸ αὐτὸν δειχθῆτω· χείρα γάρ Θεοῦ ταύτην ὑποληπτέον.

Μή επιλαθῃ τῷρ ταρήτωρ σον εἰς τέλος. Τὸ εἰς τέλος, ἀντὶ τοῦ, μέχρι παντὸς.

'Εγεκεν τίτος χαρώγισερ ὁ ἀσεβῆς τὸν Θεόν; Σ, δέρα δεινοπαθήσας ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τῶν πονηρῶν τολμήμασιν, εἰς ἐρώτησιν χρηματίζει τὸν λόγον· εἰτα λύει τὴν ἀπορίαν, ἐπαγαγών.

Ἐίπε γάρ ἐτ καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἐκζητήσει. Τοῦτο, φησον, τῆς ἀνοσιεργίας ἐστιν αἰτιον· οἰσται γάρ, ὡς οὐκ ἐκετάσει θεδς τὰ δρώμενα.

Βλέπεις, δει τὸν πόρον καὶ θυμὸν καταροσίς, τοῦ καραδούραι αὐτὸν εἰς χεῖράς σου. Τὸ Βλέπεις, ἀναγνωστέον καθ' ἑαυτό, στίζοντας τελείαν, ήντις ἡ τὸ νόημα τοιούτον· ὡς εἰ καὶ τοῦτο μυριάχις ὁ πονηρὸς οἰσται, διὰ τὴν σὴν μαχροθυμίαν εἰς ἀπόνοιαν ἐκτραχτλιζόμενος, ἀλλὰ σὺ βλέπεις πάντα, δῆκαν ἀπανταχῆ, διότι σὺ δράς ἀκριβῶς τὸν τε πόνον τῶν ἀδικουμένων, καὶ τὸν θυμὸν τῶν ἀδικούντων. Κατανήσις γάρ, η λεπτομερής διάγνωσις. Ἀκριδῶ; δὲ δράς, ἵνα παραδῆς αὐτὸν θυτερον εἰς τὰς τιμωρίας σου· τούτο γάρ αἱ χεῖρες ἐνταῦθα νοοῦνται· φοβερὸν δὲ ἀκμεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ

ζωτικοῖς.

Σοὶ δηκαταΐζειται ὁ πτωχός. Πάντων ἀποστραφέντων, αὐτῷ σοι μόνῳ ἀπέμεινεν εἰς ἀντίληψιν. Ὁργανῷ σὺ ησθα βοηθός. Ως Πλάστης αὐτοῦ καὶ Δεσπότης. Ταῦτα νοοῦνται μὲν καὶ περὶ τῶν ἀπλῶν πενήθων καὶ δρφανῶν· οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐθνῶν λαοῦ, πένθης μὲν δυτος, διὰ τὰς προεργμένας αἰτίας, δρφανοῦ δὲ, διὰ τὸ μὴ γνωρίζειν τὸν θαυτοῦ Πατέρα καὶ Ποιητὴν Θεόν.

Σύντριψον τὸν βραχίονα τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ σορηροῦ. Βραχίονα τὴν δύναμιν λέγει· καὶ γάρ τὸν

A que custodiunt, et protectionem suam ita averterit, ut prorsus nou videat quae sunt. Quod vero sit in finem, alibi pro usquequaque accipitur; alibi vero pro omnino. Utrumque tamen ad idem tendit recte consideranti: verum predicta omnia intelligi possunt de populo Iudeorum, et de Christo. Quippe cum populus simul cum principibus innocentem Christum, et peccato omni prorsus carentem, et pauperem propter nos effectum, insidiose observarint ut caperent, omniaque alia fecerint, quem superius dicta sunt: et tandem postquam eum occiderunt, apostolos etiam persecuti sint: ipsi que postremo a Romanis funditus fuerint deleti.

Vers. 12. Exsurge, Domine Deus meus, exalte tu manus tua. Commovearis, inquit, ad vindictam. B Quod vero ait: *Exaltetur manus tua, per metaphoram dictum est. Solent enim qui aliquem castigant, manum erigere, ut plagas ac verbera inferant. Vel aliter: Cum potentia tua excelsa semper sit, et sublimis, nunc præcipue queso, inquit, ita omnibus appareat. Per manum enim Dei, ejus potentiam intelligere debemus.*

Ne obliviscaris pauperum inorū in finem. In finem, hoc est, in perpetuum.

Vers. 13. Propter quid irritavit impius Deum? Μέγε ferens Propheta tam grandes pravorum lominum ausus, per inodum interrogationis seruacionem format: et deinceps dubitationem respondendo solvit, dicens:

Dixit enim in corde suo, Non exquiret. Est, inquit, taurorum scelerum causa, quod existimat Deum flagitia eorum non disquirere.

Vers. 14. Vides, quoniam tu laborem, et furorem consideras, ut tradas eum in manus tuas. Quod autem, Vides, per se legendum est, ac statim postea sistendum, ut sit sensus: Licet nullies pravis ita existimet, ob tuam nimirum patientiam ita in arrogantiam lapsus: tu tamen, o Deus, vides omnia, quoconque penetrans, et in omnes partes perveniens. Ideoque tu summa diligentia hominum omnium injuria affectorum laborem perspicis, iramque et furorem eorum qui injuriam inferunt. Considerare autem, est subtiliter discernere. Magno, inquit, cum examine tu perspicis ut in futurum illus poenis D tradas. Ita enim hoc in loco manus signa sicut juxta illud apostoli: Horribile ac vulde timendum est incidere in manus Dei viventis¹.

Tibi relictus est pauper. Omnes a paupere aversi sunt, unde tuo tantum auxilio relictus est.

Orphano tu eris adjutor. Tanquam ejus Creator, et Dominus. Hæc tamen non tantum de pauperibus et orphanis intelliguntur, sed de gentium populo qui dictam ob causam pauper erat; et orphanus, quia patrem ac factorem suum non noverat.

Vers. 15. Contere brachium peccatoris et maligni. Per brachium potentiam ac vires intelligi.

¹ Hebr. x, 51.

In brachio etenim robur hominis consistit. Peccator autem ille est, qui concupiscentiae dominantiae inservit [malignus vero is qui proposito ac voluntate propria pravus est et scelesteus : pro peccatore etiam et maligno ipsum potes dæmonem intelligere.]

Quæretur peccatum illius et non iuvaretur. Quia si Deus peccatum illius exquisierit, et longanimitas erga eum non fuerit, statim peribit judicatus morte dignus. Intelligi etiam possunt hæc verba de Christo, ita ut prænuntient ea quæ Pilatus erat dicturus, quando ait : Nullam causam invenio in homine²; item et quod ipse Christus dixit : Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras, et in me non inveniet quidquam³. Neque enim Pilatus peccatum aliquod invenit propter quod occidi Jesus deberet, neque ipse etiam dæmon, tempore quo immaculata illa Christi anima ab ejus corpore separata est, vel tantillum potuit invenire peccatum, tametsi in hoc multum incubuerit.

Vers. 16. Dominus Rex est in sæculum, et in sæculum sæculi. Verba hæc ad eos dicta sunt, qui scandalizantur, quod pravi homines non statim puniantur. Regnum, inquit, et judicium Dei, non est ad tempus, sed perpetuum. Unde licet nullas nunc dent poenas, aliquando tamen eas dabunt. Vel Christi regnum prænuntiat, quod olim quidem semper habuit ut Deus, sed post resurrectionem etiam denuo accepit ut homo : Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in caelo et in terra⁴; ita ut non in præsenti tantum sæculo, sed in futuro etiam regnaturus sit.

Peribitis gentes ex terra illius. Per gentes eos intelligit hoc in loco qui evangelicam legem non suscepunt. Gentes siquidem sine lege sunt. Per terram autem illius, totum orbem intelligit, cum dictum sit : Domini est terra et plenitudo eius⁵; a qua hos exterminandos esse prædicti] fide nimirum divulgata. Vel per terram Domini, regnum eius intelligit, a quo omnes decident, qui male vixerint.

Vers. 17. Desiderium pauperum exaudisti, Domine, præparationem cordis eorum audivit auris tua. Desiderium, inquit, pauperum, et præparationem cordis eorum, clamans quodammodo ad te, et injutorum destructionem optantia, tu exaudisti. Erant enim hi pauperes præparati et recti corde ac nullo vitio impediti. Vel fortassis eo pertinent hæc verba, ut prophetarum indicent desiderium, qui incarnationem Domini optabant, et prompti erant ad susceptionem fidei : ii nimirum qui postea eam suscepunt.

Vers. 18. Ut judices pupillo et humili. Exaudisti, inquit, et attendisti ut judex fieres orphano et humili, et vindictam eorum faceres.

Ut non apponat ultra magnificare se homo super terram. Ut omnis homo oppressorum cernens vindictam, audaciam ac temeritatem deponat, nec gloriatur quis amplius aut extollatur super inse-

A τούτῳ τῷ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις· ἀμαρτώλεις δὲ, διατάξεις τυραννούσαις ἐπιθυμίαις δεδουλωμένος καὶ πονηρός.

Zητηθήσεται η ἀμαρτία αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ. Εἰ ἔχετάσσεις γάρ την ἀμαρτίαν αὐτοῦ, καὶ μὴ μακροθυμήσῃς, αὐτίκα ἀπολεῖται αὐτὸς, ἀξιος θανάτου κριθείς. Δαμάσεται δὲ καὶ εἰς Χριστὸν ὁ λόγος, προσαγορεύων, ὅπερ ὑστερον ὁ Πιλάτος είρηκε, ὡς Οὐδεμίαν αἰτιῶντα εὑρίσκων ὃν αὐτῷ. Καὶ αὐτίς, ὅπερ ὁ Χριστὸς εἶπεν, δι τὸν δρόχων τοῦ κόσμου τούτου δρχεται, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρίσκεις οὐδέτερον· οὐτε γάρ ὁ Πιλάτος εὗρεν ἀμαρτίαν, δι τὸν ἐμέλλε θανεῖν ὁ Χριστὸς, οὐτε διάβολος; ἐν τῷ χριστικῷ τῆς ἀχράντου αὐτοῦ φυχῇ τὴν οἰανοῦν ἴσχυσεν εὑρεῖν ἀμαρτίαν, πολλὰ καμῶν.

Kύριος βασιλεὺς εἰς τὸν αἰώνα, καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Τούτο πρὸς τοὺς σκανδαλιζομένους, ἐπὶ τῷ μὴ διδόναι δίκην εὐθὺς τὸν πονηρόν. Οὐκ ἔστι: γάρ, φησι, πρόσκατερος ἡ βιοτελεία καὶ ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ καὶ μὴ νῦν δύσει δίκην, δύσει ποτέ. "Η καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ προσνεφώνει βασιλείαν, ἣν ὡς Θεὸς ἔχων, ἔλαβε καὶ ὡς ἀνθρώπος μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἔδοθη μοι γάρ, φησι, ἔξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὥστε βασιλεύειν οὐκέτι τῷ παρόντι μόνον αἰώνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μελλοντι.

"Απολεῖσθε, θιθη, ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ. Ἐθνη νῦν δομάζεις τοὺς μὴ δεξαμένους; τὸν εὐαγγελικὸν νόμον τὸν γάρ θιθη, δινομα. Τοῦ Κυρίου δὲ η γῆ, εὐσεβείας ἐκπλουμένης. "Η καὶ γῆν Κυρίου καλεῖ τὴν βιοτελείαν αὐτοῦ, ἡς ἀποκεσοῦνται οἱ ἀνθρώποι ζήσαντες.

Tὴν ἐπιθυμίαν τῶν αετίων εἰσήκουσας, Κύριε· τὴν διοικούσια τῆς καρδίας αὐτοῦ προσέσχες τὸ οὖς σου. Τρόπον τινὰ κεκραγότων ἀμφα πρὸς σέ· ἐπεθύμουν μὲν γάρ καταστραφῆναι τοὺς ἀδικους· ἡσαν δὲ εὐθεῖς; τῇ καρδίᾳ, μηδεμιᾶς κακίας ἐμποδίζουσῆς. "Η καὶ δι τοῦ ἐπεθύμουν τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος; οἱ προφῆται· ἵστοιμοι δὲ ἡσαν εἰς ὑπόδοχην τῆς πίστεως οἱ ταύτην ὑποδεξάμενοι.

Κρίται δργανῷ καὶ ταπεινῷ. Εἰσήκουσας, φησι, καὶ προσέσχες, ὥστε κριτής γενέσθαι δρφανῷ καὶ ταπεινῷ, καὶ ἐκδικήσαι αὐτόν.

"Ιτα μὴ προσθῇ διτι τοῦ μεγαλαυχεῖτον ἀνθρώποις ἐπὶ τῆς γῆς. "Ινα πᾶς ἀνθρώπος, βλέπων τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀδικουμένων, μὴ τολμήσῃ δι τοῦ μεγαλαυχεῖτον τουτέστιν ἐπαλρεσθαι καὶ ἀλαζονεύεσθαι

² Joan. xix, 6. ³ Joan. xii, 51. ⁴ Matth. xxviii, 18. ⁵ Psal. xxiii, 1.

κατὰ τῶν ὑποδεεστέρων. Τὸ δὲ, ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ **A** riores se: quod vero ait super terram, id est significat quod inter homines.

μαίνει.

Εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ Ι.

Τοῦτον ἔσει τὸν ψαλμὸν διώκεινος ὑπὸ Σαούλ. Εἰς τέλος δὲ, ἀπε πρόδρόψιν ἔχων τῆς γεγενημένης τῷ Δαβὶδ ἐκδικήσεως,

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα· κῶς ἔρειτε τῇ ψυχῇ μου, Μεταραστεύοντος ἐπὶ τὰ δρῦ, ὡς στρουθίοις; Ἐπεὶ πρὸς τὴν Ἔρημον φυγόντες συνεβούλευον οἱ εὐνοῖκωτεροι μεταναστῆναι μᾶλλον ἐπὶ τὰ δρῦ, διὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν, αἰτίαται τούτους, ὡς οὐκ διεμπτὰ παρανοῦντες· **B** Θεὶ τῷ Κυρίῳ γάρ, φησι, πέποιθα, πάσαν δλῆγην βοήθειαν παραδραμών. Καὶ διατί λέγετε τῇ ψυχῇ μου, τουτέστιν ἐμοὶ· Μετάβαντες στρουθίον δικήν ἐπὶ τὰ δρῦ, καὶ καθάπερ ἐπιτομένον ἄγαν πτηνὸν ἐνδιάτριβε τούτους; Παρατηρήσον δὲ, διὰ πολλάκις ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐστὸν δνομάζεις κατὰ περίφρασιν, ὡς ἐν τῷ, Πολλοὶ λέγουσι τῇ ψυχῇ μου, προειρήκαμεν.

Οτιὶ ιδοὺ οἱ ἀμαρτωλοὶ δτειρατοροὶ, ητοίμασιν βέλῃ εἰς φαρέτρα. Διὰ τῆς ἐντάσεως τοῦ τόξου, καὶ τῆς ἔτοιμασίας τῶν ἐν τῇ φαρέτρᾳ βελῶν, τὴν δλην τοῦ πολέμου παρασκευὴν ἐδήλωσεν. **C** Ή καὶ ἐτὸξος ἐπὶ τοὺς φεύγοντας ἐχρώντο. Ταυτὶ δὲ τὸ ἥττα τίθσιν αἰτίαν τῆς πεποιθήσεως. Τεθάρρηκα γάρ, φησιν, διὰ πολεμοῦσί μοι οἱ ἀμαρτωλοὶ. Καὶ γάρ ἀμαρτάνουσι, καταδιώκοντες τὸν ἀνάτοιον, καὶ διεμόνενοι θανάτῳ τὸν γενόμενον αὐτοῖς σωτηρία, αἴτιον, ἐν τῷ ἀνελεῖν τε Γολιάθ, καὶ τῷ κατεδῶξαι τὸ ἀπονήγον τὸν Σαούλ δαιμόνιον.

Τοῦ κατατοξεῦσαι ἐτ σκοτομήνη τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Παρέσκευάσθησαν δὲ, ὅπεις θανάτωσαι ἡμᾶς, τοὺς ἀπονήρους, καὶ μηδὲν ἐν καρδίᾳ σκολιδὸν ἔχοντας. Κατατοξεῦσαι δὲ, λαθραίων ἐξ ἐπιβουλῆς· τοῦτο γάρ ἡ σκοτομήνη νῦν σημαίνει. Καὶ γάρ οἱ ἐν ἀσελήνῳ νυκτὶ βαλλόμενοι, τοὺς βάλλοντας οὐχ δρῶσιν. **D** Ή καὶ ὡς ἐν σκοτομήνῃ, κατ' ἔλλειψιν τοῦ ἐπιβρήματος. Τῷ φθόνῳ γάρ σκοτισθέντες, οὐχ Ἰρῶσι τίνα τοξεύειν ἐπείγουσι· τὸν εὐεργέτην γάρ καὶ φίλον αὐτῶν.

Οτιὶ δὲ σὺ κατηρτῶν αὐτοὶ καθεῖλορ. Καὶ τοῦτο τῆς πεποιθήσεως αἰτία. Τεθάρρηκα γάρ ἐτι, διὰ σὺ ἔχοντας εἰς βασιλέα, καθεῖλον οἱ ἀμφὶ τὸν Σαούλ. Κατηρτῶν γάρ, λέγει, τὸ (50) ποιήσω· καθελεῖν δὲ, τὸ καταβαλεῖν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀνατρεπομένων σίκοδομημάτων. Τοῦτο δὲ τοικῆσαντες, ἔχουσι σε πολέμιον, διὰ οὐχ ὑποστήσονται. Ή καὶ διὰ οὓς έθονούμονες, ἀνατρέπουσιν· ἐνετελῶ γάρ μηδὲν ἀδικεῖν, μηδὲν ἀποκτείνειν ἀθῶν

μηδὲν ἀδικεῖν, μηδὲν ἀποκτείνειν ἀθῶν πορτος negliguntur].

IVarię lectiones

(50) τρ. ἐποιήσω.

In finem Psalmus i. si David.

PSALMUS X.

Psalmum hunc cecinuit beatus David cum persequeretur eum Saul: et in finem inscribitur, quia continet prophetiam vindictæ quam Deus ejus gratia in Saule illaturus erat.

Vers. 2. *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montes sicut passer? Cum fugeret beatus David in desertum, suadebant ei benevoli ipsius ut ad montes potius pertransiret, tuiorem illic eum futurum esse asseverantes. Hujusmodi igitur amicos tanquam non recte suadentes, accusat præsentis Psalmo. Ego, inquit, confido in Domino, et omne aliud auxilium respui. Quare igitur dicitis animæ meæ, hoc est mihi ipsi, ut passeris in istas pertranseam ad montes? et veluti timida avis illic permaneam? Illud observandum est quod Prophetæ sæpenumero circumloquendo per animam suam seipsum intelligit, ut in tertio etiam Psalmo diximus, ibi: *Multi dicunt animæ meæ.**

Vers. 3. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra. Per intentum arcum, et per sagittas præparatas quæ erant in pharetra, totum bellum apparatus significavit. Vel quia his telis contra fugientes utebantur. Haec autem verba fiduciae ipsius David causam ostendunt. Ilac enim, inquit, de causa ego confido, quia peccatores sunt qui pugnant adversum me. Peccant etenim dum temere me insequuntur, et morte me afficere volunt, qui ei salutis causa fui, quando occidi Goliath, et quando a Saule suffocantem ejeci dæmonem.*

Ut sagittent in obscuro rectos corde. Præparati sunt, ut nos insontes perdant, qui in corde nihil non rectum gerimus. Ut sagittent vero ex insidiis, quod Græca ditione, σκοτομήνη significantius exprimitur [quæ noctem significat quando luna obscurata est, et quam Latine unico vocabulo dicere possumus obscurilunum]. Nam si quis eo tempore percussus fuerit, inimicum videre non poterit. Vel aliter, subintellige hic adverbium quasi, ut sit D sensus, quod inimici summa invidia, quasi obscurilunio quoddam obtenebrati, non cognoscunt, nec vident, quisnam is sit quem sagittare contendunt, quodque adversus amicum et beneficiarem dirigunt tela.

Vers. 4. *Quoniam quæ perficiisti destruxerunt. Hæc est etiam alia fiduciae causa. Confido, inquit, ea etiam de causa, quoniam illi eum destruxerunt quem tu in Regem unxit. Perficere vero hic posuit pro facere, et destruere pro dejicere: quod metaphorice tractum est ab ædificiis, quæ evertuntur. Cumque talia audeant, te inimicum habent; quem tamen non sustinebunt, quia leges eas evertentur quas tu posuisti. Mandasti enim neminem injuria esse afficiendum: mandasti etiam innocentes occidi non debere [quæ præcepta ab eis prorsus negliguntur].*

Justus autem quid fecit? Quid fecit, inquit, iustus, ut hujusmodi persecutionem sustinere debet? quod de seipso Propheta dicit, veluti qui injuria eos minime afficerit, qui sibi adeo fuerant inimici. Vel de superna Dei custodia et protectione loqui intendit, dicens: Deus qui proprie ac vere justus dicitur, qui omnem semper odit injustitiam, qui solus recte judicat, quid fecit? post tanta nimirum fortassis despiciet aut non videbit? Minime.

Vers. 5. *Dominus in templo sancto suo, Dominus in caelo sedes ejus. Est, inquit, Dominus in templo Jerusalem; est etiam Dominus sedens in caelo. Quasi dicat: Ubique adest Deus, et omnes prospicit qui injuria afficiuntur: quod ex sequentibus magis etiam declarat dicens:*

Oculi ejus in pauperem prospiciunt, palpebrae ejus exquirunt filios hominum. Non dixit Aspiciunt, sed Prospiciunt, protectionem illam nimirum significans, quam ex alto habet. Oculi autem Dei intelligendi sunt, exquisita illa scientia et cognitio rerum omnium que sunt: palpebrae vero hujus, ejus cognitionis velamen. Palpebrae siquidem tegmina oculorum sunt. Per palpebras igitur significare voluit, quod si quando videtur Deus non aspicere, sed in absconditis animi ac mentis morari, tunc tamen nihilo minus videt: vel quod omnia prospicit, veluti qui non oculis tantum, sed ipsis etiam palpebris intueatur, et ex omni parte omnia cognoscat. Exquirere etiam idem est quod cognoscere. Filios autem hominum pro hominibus simpliciter posuit. Pauper vero dupliciter dicitur, patrimonii scilicet possessione, et virtutum. Verum illud manifestum est quod pecunia pauperem, qui virtute dives sit, respiciat Dominus: quodque contra, virtutibus pauperem abominatur, quamquam pecunia sit dives. Primum igitur pauperem Dominus respicit, qui rebus iis avertitur, qui iis caret, quibus abundat primus.

Vers. 6. *Dominus exquirit justum et impium. Per hoc declaratur quid significant illa verba, filios hominum; justos nimirum et injustos, quos impios etiam appellat, quia Deum negligunt, dum illius precepta observare contemnunt.*

Qui autem dillgit iniquitatem, odit animam suam. Hac est autem causa quare confidat Propheta. Documentum præterea continent hæc verba, quod iniquus quisque vita propriæ mortem operatur, animæ suæ inimicus effectus. Pravis etenim ac sceleris actionibus suis, Deum semper magis irritat ac provocat adversus animam suam.

Vers. 7. *Pluet super peccatores laqueos. Adducet, inquit, Dominus supplicia super peccatores, quibus detenti a pristino impetu compesceruntur. Hac autem pluvia metaphoræ, summam suppliciorum abundantiam ac perpetuitatem denotavit.*

Ignis et sulphur et spiritus procellæ pars calicis ejus. Ignis quidem efficacissimus est; sulphur vero pinguis et crassa illius esca. Hoc enim summis genere, ignis valde nutritur. Spiritus etiam seu

'Ο δὲ δικαῖος τι ἔποίσεται; Τι δὲ ἐπιτασσεται δικαῖος, οὐα σύντας δικαῖος; Περὶ ἐκατοῦ δὲ τοῦτο φησίν, ως οὐκ ἀδικήσαντος τοὺς ἀδικοῦντας. "Η περὶ τῆς ἁνωθεν ἐπισκοπῆς βούλεται διδάσκειν· δὲ δικαῖος, δικαῖος δικαῖος, δικαῖος γινομένων, τι ἐποιήσεν; ἄρα παρεῖδεν; Οὐ μὲν οὖν.

Κύριος ἐτραφέρει αὐτοῦ, Κύριος ἐτραφέρει θρόνος αὐτοῦ. Ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ναῷ θέτει, καὶ τῷ οὐρανῷ καθηται, τουτέστιν, ἀπαντεχοῦ πάρεστι, καὶ τοὺς ἀδικοῦμένους ὀρᾷ. Τοῦτο γάρ διὰ τῶν ἑξῆς ἐπήναντεν.

Οἱ διφθαλῖμοι αὐτοῦ εἰς τὸν πένητα ἐπιβλέπονται· τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἔξετάζει τοῦς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων. Οὐκ εἶπε Βλέπουσιν, ἀλλ' ἐπιβλέπονται, τὴν ἑκάνθους δηλῶν ἐπισκοπήν. Θραυλοὶ δὲ θεοῦ, ή ἀκριδίς γνῶσις τῶν γινομένων· βλέφαρα δὲ, ή ἐποχὴ τῆς τοιαύτης γνῶσεως· τὰ βλέφαρα γάρ, καλύπτει τῶν διφθαλμῶν. Διὰ μέντοι τῶν βλεφάρων παρέστησεν, ως καὶ στε δοκεῖ μή ὅρῃ, οἷον ἐν τοῖς ἀποκρύψοις τῆς ψυχῆς, οὐκ ἐλαττον δρᾶ. "Η καὶ τὸ παντέφορον αὐτοῦ δείκνυσιν ἐντεῦθεν, οὐ μόνον διφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ βλεφάροις δρῶντος, καὶ πανταχόθεν πάντα γινώσκοντο. Ἔξετάζειν δὲ, τὴν διαγινώσκειν. Υἱοὺς δὲ ἀνθρώπων, πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἀπλῶς διετέλει καὶ δέ πένης, κατά τε τὴν ἐν χρήμασι περιουσίαν, καὶ τὴν ἐν ἀρεταῖς. Σαφὲς δὲ οὖντος· Τὸν μὲν οὖν κατὰ τὴν ἐν χρήμασι περιουσίαν πένητα ἐπιβλέπει, πλουτοῦντα τὴν ἀρετὴν· τὸν δὲ κατὰ τὴν ἐν ἀρεταῖς ἀποστρέφεται, πλουτοῦντα ἐν χρήμασι. Τὸν μὲν οὖν πρῶτον δρᾶ, πλουτοῦντα οἵς δεύτερος πάνεται· τὸν δὲ δεύτερον ἀποστρέφεται, πενόμενον οἷς δ πρῶτος πλουτεῖ, κατ' ἐναλλαγήν. Σαφὲς δὲ οὖντος· Τὸν μὲν οὖν κατὰ τὴν ἐν χρήμασι περιουσίαν πένητα ἐπιβλέπει, πλουτοῦντα τὴν ἀρετὴν· τὸν δὲ κατὰ τὴν ἐν ἀρεταῖς ἀποστρέφεται, πλουτοῦντα ἐν χρήμασι. Τὸν μὲν οὖν πρῶτον δρᾶ, πλουτοῦντα οἵς δεύτερος πάνεται· τὸν δὲ δεύτερον ἀποστρέφεται, πενόμενον οἷς δ πρῶτος πλουτεῖ, κατ' ἐναλλαγήν.

Κύριος δέξετάζει τὸν δικαῖον, καὶ τὸν ἀσεβῆ. Τοῦτο διακριτικὸν τῆς τῶν ἀνθρώπων σημασίας, διτι καὶ τοὺς δικαίους λέγει, καὶ τοὺς ἀδίκους, ἀσεβοῦντας ἐν τῷ ἀτιμάζειν θεόν, διὰ τῆς τῶν ἐνολῶν αὐτοῦ καταφρονήσασις.

Ο δὲ ἀγαπῶν τὴν δικαιολογίαν, μισεῖ τὴν δουτοῦ ψυχὴν. Καὶ τοῦτο θάρσους αἰτιον, καὶ διδασκαλικὸν, διὰ δίκαιος τῆς έκατοῦ ζωῆς τὸν θάνατον κατεργάζηται, ἔχθρος τῆς οἰκείας ψυχῆς γινόμενος. Διὰ γάρ τῶν ἀνοσίων πράξεων παρεξύνει κατ' αὐτῆς τὸν θεόν.

Ἐπιβρέχει ἐπὶ ἀμαρτωλούς παγίδας. Ἐπιβρέχει, τουτέστιν ἀνωθεν ἐπάξει, τοῖς ἀμαρτωλοῖς παγίδας, ήτοι τιμωρίας, δι' ὧν θηρευόμενοι, τῆς δρμῆς ἐψέχονται. Τῇ μάντοι βροχῇ τὴν δαψίλειαν καὶ συνέχειαν τῶν τιμωριῶν ἤνικατο.

Πῦρ καὶ θεῖον καὶ πτερῦμα καταιγίδος ή μερὶς τοῦ ποτηρίου αὐτοῦ. Δραστήριον μὲν τὸ πῦρ· λιπαρὴ δὲ τροφὴ πυρὸς, τὸ θεῖον· εἶδος γάρ τοῦτο λιαν θρεπτικὸν πυρός· ἀναρρίπτεται δὲ τῆς φλογὸς,

τὸ πνεῦμα. Τοῦτο δὲ τὸ εἰδος τῆς τιμωρίας, πάλαι Σέδομα κατέστρεψε. Βούλεται δὲ λέγειν, ὡς τὸ μέρος τοῦ ποτηρίου, τουτέστι τῆς ἐν Θεῷ τιμωρίας, πῦρ καὶ θεῖον καὶ πνεῦμα συστρέψοντα ἔστιν. Εἰ δὲ τὸ μέρος οὗτας ἀνύποτον, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῶν διλων τῆς τιμωρίας μέρων, τουτέστιν εἰδῶν; Πολλαχοῦ δὲ τῆς Γραφῆς ποτήριον καὶ κόνδυν τὴν τιμωρίαν δινομαζομένην εὐρίσκομεν, ὡς καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ· Ἐξετάζοντες τὴν ποτήριον τῆς πτώσεως, τὸ κερδόν τοῦ θυμοῦ, καὶ τὰ ἔξης.

"Οτι δικαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἡγάπησεν, εὐθύτηρας εἶδεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. "Ωστερ ἄγιος ἐν ἀγίοις ἐπαναπαύεται, οὗτα καὶ δικαιοις ὅντας δικαιούσινας ἀγαπᾷ· οὗτα δὲ ἔχων, διμυνεῖται πάντας τοὺς ἀδίκους· καὶ διὰ τοῦτο θαρρήσεον εὐτῷ· τοῦτο γάρ συμπέρασμα τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ φαλμοῦ προτεθείσης πεποιθήσεως. Τὸ δὲ, Εὐθύτηρας εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ταυτὸν δύναται τὸ, Δικαιοσύνας ἡγάπησεν· διὰ τοῦτο γάρ τις ἀγαπᾷ, τοῦτον καὶ δρᾶ· καθάπερ οὖν καὶ διὰ μισεῖ, ἀποστρέφεται. Πρόσωπον δὲ νοοῦμεν τὴν ἐποπτικήν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. 'Ἄλλ' οὗτα μὲν τὴν κατὰ τὸν Δασιὸν συμβαινουσαν ιστορίαν διφαλμός ἡρμήνευται. 'Αρμόδει δὲ καὶ παντὶ ἀδικουμένῳ, καὶ πολεμουμένῳ, εἰτε ὑπὸ δρκτῶν ἔχθρων, εἰτε ὑπὸ ἀφράτων. 'Ηνίκα καὶ τὸ, Πῶς ἔρεις τῷ ψυχῇ μου, ἥθελη ἀν πρός τε τοὺς λογισμοὺς τοὺς ὑποτιθεμένους μεταβαίνεν εἰς ἐννοίας ἀκανθώδεις, καὶ κρημνώδεις, καὶ ἀδάτους ὀρθοδόξις, καὶ σφαλεράς οἶν, διὰ φέρεται τὰ πάντα κατὰ τὸ αὐτόματον, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς ἐκδικήσεων. (51) Ναὶ μήν καὶ πρὸς τοὺς δαίμονας, προτρεπομένους ἐπὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἐννοημάτων χωρεῖν. 'Αμαρτιλούς δὲ, νοητούς καὶ τοὺς ἀδίκους ἄνθρας (52), καὶ τοὺς πονηρούς. Τόξον δὲ καὶ βέλη, εἰτε τὰ ἐν ἀναιρετικοῖς ὀργάνοις, εἰτε καὶ τὰ τῶν ἀτόπων προσβολῶν· καὶ τὰ ἔξης δὲ τοῦ φαλμοῦ, κατὰ ἀναλογίαν.

intelligi possunt, qui conantur in hujusmodi nos sententias atque hæreses inducere; per peccatores enim intellihi possunt tam injusti homines quam pravi dæmones. Et per arcum et sagittas vel hæreticorum instrumenta intellige, vel cogitationem absurdarum impetus: et quæ sequuntur in Psalmo juxta hujusmodi analogiam intellige.

Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ τῆς ὁρθότητος φαλμός τῷ Δασιδ. D

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ'.

Τουαύτην καὶ οὗτος ἔσχεν ἐπιγραψήν, οἷαν καὶ δικτος, καὶ Ικανῶς ἐν ἐκείνῳ διηρμήνευται. Καὶ γάρ οὗτος περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ προφητεύει, καὶ τῆς ἐκδικήσεως τῶν ἀδικουμένων πιστῶν. Καὶ δλῶς γάρ· τέλος; τῆς ἐν κόσμῳ ζωῆς διὰ θανάτου δεξάμενος, ἀνέστη κατὰ τὴν δγδέην ἡμέραν, τὴν Κυριακήν· ἡτις ὡς μὲν ἀρχὴ τῶν ἡμερῶν, πρώτη λέγεται· διὰ δὲ τὸ πάλιν ἐπιέναι μετὰ τὴν θεόδομην, ἡτος ἔστι τὸ Σάββατον, δινομάζεται καὶ

A ventus pari modo flammam excitat. Hoc autem supplicii genere Sodomam olim eversam fuisse legimus. Sensus itaque est, quod pars calicis, hoc est pars supplicii a Deo infligendi, ignis est et sulphur et spiritus, hoc est ventus, convertens. Quod si vel sola bujus calicis pars adeo intollerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus, hoc est, de aliis suppliciorum generibus? Sæpenumero enim apud Scripturam pœnum et calicem pro pœna positum invenire licet, ut illud Isaiae: *Exsurge quæ bibis poculum ruitæ, et calicem furoris*⁴, et quæ sequuntur.

Vers. 8. *Quoniam justus Dominus et iustitias dilexit, aequitatem vidit virtutem ejus.* Quemadmodum Deus sanctus est et requiescit in sanctis, ita etiam justus est et iustitias diligit: unde injustos omnes, et eos qui injuria aliquem afficiunt, punire solet. Quia de causa beatus David sibi magis confidendum esse dicit. Hæc etenim ratio est et conclusio quare fiduciam habent, de qua in principio Psalmi dictum est. Quod vero ait: *Aequitatem vidit virtus ejus, seu (ut in Graeco verius habetur) rectitudines*: idem significat, quod, *Justitia dilexit*. Nam quem quis amat, eundem etiam libenter intinetur: quemadmodum contra, ab illo quem quis odit statim avertitur. Per virtutem vero seu faciem Domini, intelligimus potentiam videndi quæ est in Deo. Et haec quidem interpretatione dicta est prout congruit historiæ beati David. Convenit etiam hic Psalmus cuiilibet oppresso atque oppugnato a visibilibus seu etiam invisibilibus inimicis. Et tunc ea verba: *Quomodo dicitis animæ meæ?* dicta esse intelligentur adversus cogitationes quæ suadent transcendum esse ad spinosa quodammodo et precipitania consilia, quæ fidelibus inaccessibilita sunt et non tuta: cujusmodi illa sunt, quod fortuna omnia ac casu regantur, quod non sit Deus qui sclera ulciscatur, et quæcumque alia hujusmodi. Quinimo et adversus dæmones, dicta esse

In finem pro octava Psalmus ipsi David.

PSALMUS XI.

Hic Psalmus eamdem habet inscriptionem cum sexto, ubi eam abunde sumus interpretati: et prophetiam pariter continet tam de Christi resurrectione quam de fidelium oppressorum vindicta. Et aliter: Christi humanitas, quem præsentis viæ suscepit per mortem: et octava, hoc est dominica die resurrexit: quæ dicitur, et prima dicitur, tanquam dierum omnium principium: et octava, quia rursus post septimum dicitur, hoc est post

⁴ Isa. LI, 17.

Variæ lectiones.

(51) τρ. καὶ.

(52) huius loci sensus est: *Injusti et pravi homines.*

Sabbatum, redit. *Pro octava etiam, et non De A ὄγδη.* Οὐκ ἐπιγέραπται δὲ, Περὶ τῆς ὄγδοης, ἀλλ᾽ octava inscriptum est. Neque enim docet Psalmus, quid sit octava, sed rogit diem illum cito advenire, ut homines nimirum, qui sub saeva dæmonum opprimuntur tyrannide, atque idolis serviant, tanto citius servitutis jugo liberentur : et dæmones commissorum in Deum criminum poenas iuant majores.

VERS. 2. *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus.* Iustus is dicitur qui humanis in negotiis, ab eo quod honestum est, non declinal : sanctus vero [cum apud Græcos duplaci dicatur nomine, ὅστις nimirum ut hic, et ὅγιος (utraque enim dictio sanctum significat) consequenter et in duplaci sumi potest significacione]; ille autem proprie ὅστις dicitur, qui pietatem et religionem colit, quæ ad Deum pertinēt, ὅγιος vero ille qui per semitam virtutum, divinitatis efficitur particeps. *Hæc autem virtutum nomina, scalæ quodammodo comparari possunt, per quam qui graduuntur, pervenient ad Deum.* Alii etiam diximus quod apud Scripturam, justus s̄pēnumero is dicitur, qui non solum justitia, sed omni virtutum genere ornatus est : sed de hujusmodi justo nunc non est sermo. Rogat igitur Propheta salvari se a malignis hominibus qui prævaluerant, cum sancti homines qui olli fuerant erga Deum, partim morte, partim etiam tyrannorum persecutionibus prorsus defecissent : tametsi fortassis aliqui adhuc essent, qui humana hoc justitia atque (ut ita dicam) ex parte justi esse viderentur. Sermonem autem suum Propheta ex eorum habet persona, qui Evangelium erant suscepturi. Tunc enim maxime sancti defecerant, quando Christus in carne ad nos advenit.

Quoniam diminuta sunt veritates a filiis hominum. C Saneti quidem penitus defecerunt, veritates vero paucæ admodum relictæ sunt : secundus enim casus hic pro tertio sumitur. Quandoquidem in rebus majoris momenti, mentiri solent, qui in parvis fuerant veraces.

VERS. 3. *Vana locutus est unusquisque ad proximum suum.* Vana, hoc est deceptoria. Nec alienos tantum decipiebant, sed familiares etiam et domesticos. Proximum enim non loco, sed familiaritate, siue amicitia, aut alio conjunctionis vinculo, propinquum vocat.

Labia dolosa in corde, et corde locutus est mala. Per dolosa labia, dolosum ipsum intelligit (veluti a parte totum), qui in duplicitate cordis et mentis suæ, mala ac noxia locutus est, aliam intra animalium sententiam servans, et aliam verbis exprimens.

VERS. 4. *Disperdet Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.* Apud Scripturam sacram s̄pēnumero optativum modum formari reperimus in futurum indicativi, veluti aunc. Optat enim Propheta ut dolosi penitus perdantur, et ii pariter qui adversus infirmiores quosque gloriari ac jactare se solent, et de scipsis magna prædicare.

Σῶσόν με, Κύριε, δτι ἐκτελίπεται δσιος. Δίκαιος μέν ἐστιν, δ τὰ πρὸς ἀνθρώπους ἀρρεπής; τοῦ καλοῦ · δσιος δὲ, ὃ τὰ πρὸς Θεὸν εὔσεβής · ὅγιος δὲ, δ διὰ τοῦ τέλους τῶν ἀρετῶν θεώσεως μετασχών. Καὶ ἐοίκασι ταῦτα κλίμακι, πρὸς τὸν Θεὸν ἀναγούσῃ τοὺς βαδίζοντας δι' αὐτῶν. Εἰρηται δὲ, δτι δίκαιον μὲν λέγουσιν αἱ Γραφαὶ ἔστιν ὅτε καὶ τὸν τέλειον τὴν ἀρετὴν · ἀλλ' οὐ περὶ ἐκείνου νῦν δ λόγος ἡμῖν. Ὄμοιος οὖν δικαίων μὲν τὴν ἀνθρωπίνην καὶ μερικὴν δικαιοσύνην δυτῶν τινῶν, τῶν δὲ δισὶν ἐκλεοπόδιτῶν · τῶν μὲν, τῷ θανεῖν · τῶν δὲ (53), τῷ ἐλαύνεσθαι παρὰ τῶν ἀνοσίων · εὑχεται σωθῆσαι ἀπὸ τῶν ἐπικρατούντων πονηρῶν ἀνθρώπων. Προσώπῳ δὲ τῶν μελλόντων ὑποδέξασθαι τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, ποιεῖται τὴν ἐντεξιν δ προφήτης. Τηνικαῦτα γάρ οἱ δσιοι ἐξέλιπον μάλιστα, ὅτε καὶ διὰ σαρκὸς ἡμῖν δ Κύριος ἐπεδήμησεν.

Οτι ἀλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι αἰδὸς τῶν τιῶν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ μὲν δσιοι, παντάπασιν ἐπιλελοίπασιν · ἀλήθειαι δὲ, δλίγαι τινὲς ὑπελείψθησαν ἐν ἀνθρώποις. Γενικὴ γάρ, ἀντὶ δσικῆς ἐνταῦθα · περὶ γάρ τὰ κατία μὲν ἐψεύδοντο · ἐν δὲ τοῖς ἐλαχίστοις πράγμασιν, τῇθενον.

Μάταια ἐλάησσεν ἔκαστος πρὸς τὸν πλησιον αὐτοῦ. Τουτέστιν ἀπατηλά · οὐ μόνον γάρ τιάτων τοὺς ἀλλοτρίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς οικείους αὐτοῖς. Πλήσιον γάρ καλεῖ τὸν Ἕγιον, οὐ τόπῳ, ἀλλ' οικειότητι.

Χειλὶ δόλια ἔτι καρδίᾳ, καὶ ἔτι καρδίᾳ ἐλάησσεν κακά. Χειλὶ δόλια λέγει τὸν δόλιον, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ · πᾶν · δ γάρ δόλιος ἐν·διπλῇ καὶ καρδίᾳ καὶ γνώμῃ ἐλάλησεν κακὰ καὶ βλασφερά · έσω μὲν ἀλλοίαν γνώμην ἔχων · ἔξωθεν δὲ ἀλλοίαν δεικνύει.

Ἐξολοθρεύσει Κύριος πάντα τὰ χειλὶ τὰ δόλια, γλῶσσαν μεγαλοφθίσσεται. Ποδλάκις ή Γραφὴ τὸ εὔκτικὸν εἰς μέλλοντα χρόνον σχηματίζει, καθάπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος. Εἴχεται γάρ προφήτης ἀφανισθῆναι τοὺς δόλους, ἵτι δὲ καὶ τοὺς ἀλαζονευμένους κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ μεγάλα περὶ ἐκατῶν κομπάζοντας. "Η καὶ προφητεύει τὴν τούτων πα-

Variæ lectiones.

(53) τρ. τῷ.

ωλεθρίαν· οὐδέποτε δὲ τένες λέγει μεγαλορρήμα· A Vel eorum futuram exterminationem prædictit: et docens quinam ii sint, qui suam magnificant lin-

Τούς εἰλάστρας· Τὴν γλώσσαν ἡμῶν μεγαλυτοῦμεν. Τοὺς σκεψαμένους δὲ αὐτοῖς, οὗτοι Μεγαλυνοῦμεν, ἡτοι μεγάλα καὶ ἀλαζονεῖς καὶ φθέγγοσθαι παρασκευάσομεν τὴν γλώσσαν ἡμῶν.

Τὰ χειλὶν ἡμῶν πυρὶ ἥμερ ἔστι, τίς ἡμῶν Κύριος ἀστεῖ; Εἰπόντας ἐτι, ώς Ἄπεις ἔκουστάζομεν τῶν χειλέων ἡμῶν, καὶ λοιπὸν τίνα δεδοίκαμεν μῆταιαντα λέγειν; Καὶ τίς ἡμῶν κωλυτής τῶν τοιούτων λόγων;

"Ἐνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμού τῶν κερήτων, νῦν ἀναστήσομαι, οὐδέτερος Κύριος. Τὸν δὲ, ἀντὶ τοῦ τότε ληπτέου, κατὰ τὸν πρόποντα καιρὸν, ἵν' ἡ τοιοῦτον, ὡς Τηγικαῖτα, φῆσιν δὲ Χριστός, ἀναστήσομαι τοῦ τάφου, ἔνεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν δεδεμένων τῇ πλάνῃ δι' ἄγνοιαν, ἢτις ταλαιπωρίᾳ γέγονεν αὐτοῖς ἀντὶ τοῦ στεναγμοῦ, καθ' ἣν ἀποδεδώκαμεν ἐκῆγησιν, ἐρμηνεύοντες τὸ, Οὐκ ἐξελάθετο τῆς χραυγῆς τῶν κερήτων. Ἀχήκε δὲ τοῦτο Δασιδὶ τοῖς προφητικοῖς ὡσί. Φασὶ δὲ τινες πτωχὸν μὲν καλεῖσθαι τὸν ἀπὸ πλούτου πεπτωκότα, κατὰ τοῦ Πλούσιος ἐπτώχευσαν· πέντα δὲ, τὴν διὰ πόνου τῶν οἰκείων χειρῶν τροφὴν ἀναγκαίαν κομιζόμενον. Τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ πιστεῦσαι μέλλοντες· τάς τε γάρ οὐσίας περιηρρέθησαν, καὶ αἱ χειρες; αὐτοῖς δηγκόνουν εἰς τὴν χρείαν τοῦ σώματος· λαμβάνεται δὲ πολλάκις καὶ ἀδιαφόρως, ἀντὶ θατέρου Θάτερον. "Εστι; δὲ καὶ δλῶις εἰπεῖν· Φῆσιν δὲ Θεός· Διὰ τὴν ταλαιπωρίαν καὶ τὸν στεναγμὸν τῶν καπιτονουμένων, νῦν κινηθῆσομαι, τουτέστιν, αὐτίκα, οὐθὺς, ταχέως. Θεοπρεπῶς; δὲ νόσι τὸ Κινηθῆσομαι, καὶ τὸ Ἀμυνῶ, εἰ καὶ ἀνθρώποπρεπέστερον εἴρηται. nleiscar, hoc est, cito ac statim id faciam. Decenter ei: Vindicam sumam, tametsi humano quadam me

Θήσομαι ἐν σωτηριώ, καρδῆστάσομαι ἐν αὐτῷ.
Μηνυμούεντας τῆς ἀναστάτεως, μηνυμούει καὶ τῆς
ταφῆς, ἀναστρέψας τὸν λόγον ἐπὶ τὸν διὰ σταυροῦ
θάνατον. Ἐτί γάρ, φησι, καὶ τοῦτο λέγει ὁ Κύριος,
ὅτι Τεθῆσομαι, τουτέστι, προσπαγήσομαι ἐν τῷ
σταυρῷ. Τοῦτον γὰρ ὑποληπτέον σωτῆριον. Τῷ
δέρτι γάρ τοῦ σταυροῦ καταχοντήσας τὸν τύραν-
νον, ἔωσεν ἡμᾶς, καὶ σῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς
πλάνης ἔχαριστο· καὶ ἀσθενοῦντας πρὶν, ἔρκωσε
κατὰ τῶν δαιμόνων· παρέθησιάσομαι δὲ ἐν αὐτῷ,
τουτέστιν, ἐν αὐτῷ δημοσιεύσω τὴν ἐπικρυπτομένην
ἐν ἐμοὶ δύναμιν· διεξήργη γάρ τὸν καταπέτασμα,
δὲ ήλιος ἐσκοτίσθη, αἱ πύτραι ἐσχίσθησαν, ἡ γῆ
ἐσείσθη, καὶ διὰ τότε γεγόνασιν ἔξαισια. "Η πάλιν·
Θήσομαι αὐτοὺς εἰς σωτῆριαν, ἥγουν σωτῆρις
ἀξιώσω, καὶ παρέθησιάσομαι ἐν τῇ τοιαύτῃ σωτηρίᾳ
αὐτῶν, ἥγουν φανερώσω, δεῖξω τὴν ἰσχύν.
Græcum verbum θήσομαι, ut sularum medium, i-
legere potes alio modo: Ponam in salutari, hoc
lute dignos; in hujusmodi etiam salute libere
declarabo vires meas.

Tὰ λόγια Κυρίου, λόγια ἀγρά. Εἰπὼν δὲ τὸδε

Vel eorum futuram exterminacionem prædictit : et docens quinam ii sint, qui suam magnificant linguam subjicit :

VERS. 5. *Quid differunt : Lingua nostra magnificabimus. Eos, inquit, qui intra se cogitarunt dicentes : Magnificabimus linguam nostram, hoc est, Magna et jacabunda quedam præparabimus, quæ nostra loquatur lingua.*

Labia nostra apud nos sunt, quis noster Dominus est? Qui et illud dixerunt: Nos labiorum nostrorum potestatem habemus, et quemnam deinceps timebimus: ut ista non dicamus? et quis erit qui sermones nostros compescat?

VERS. 6. *Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus.* Dictio nunc pro tunc accipienda est, hoc est, cum opportunum tempus fuerit, ut sit sensus: Tunc, inquit Christus, resurgam e sepultura propter eorum miseriam, qui ignoranter in errorem captivati sunt. Miseria autem illa clamoris loco eis fuit et gemitus: justa ea quæ superius diximus in Psalmo ix, ibi: *Non est oblitus clamorem pauperum.* Dici vero hæc a Domino audiebat beatus David propheticis auribus suis. Inops, juxta Græci nominis etymologiam, is dicitur, qui a statu suo decidit, quem et nos dicimus quasi *sine opibus*, juxta illud: *Inopes facti sunt divites.* Pauper vero juxta eamdem Græci nominis etymologiam, is dici potest, qui proprio labore necessaria sibi victimi parat, cuiusmodi fuere omnes qui primi fidem suscepturi erant; quippe qui bonis omnibus privati, propriis manibus necessaria sibi omnia paraverunt: lametsi saepenumero promiscue alterum pro altero accipiatur. Possumus et aliter dicere, Deus propter afflictorum gemitus et miseriam, dixit: Nunc movebor, seu tamen ac digne Deo intellige verba illa: *Movebor, ore dicta sunt.*

Ponam in salutari, libere agam in eo. Cum de resurrectione meminerit, meminit et sepulturæ sermonem faciens de morte quam in cruce sustinuit : ex Christi enim persona hæc etiam dicta sunt. Ponat, inquit, hoc est inßgar, in cruce, quam salutare illud esse credimus, de quo nunc loquitur, quippe cum hoc crucis jaculo, Christus tyrannum dæmonem transfixerit : unde et salvavit nos, et libertatem nobis erroribus liberam ac salutarem donavit ; et cum antea infirmi essent, fortes contra dæmones reddidit. Quod vero ait : *Libere agam in eo*, idem sibi vult ac si diceret, quod in ipsa cruce publicabit ac libere propalabit occultam antea, atque ignotam potentiam suam. Nam et velum templi tunc scissum est, et sol obte- nebratus, et terra commota, et petræ discessæ, et admiranda alia contigerunt. Vel aliter : [quia

Verg. 7. Eloquia Domini eloquia cesta. Cuni Do-

minum narraverit hæc atque illa dixisse, nunc de veritate sermonum ejus testimonium reddit, dicens, quod munda ac pura sunt ab omni mendacio.

Argentum igne examinatum probatum terræ. Adeo munda ac nitida sunt eloquia Dei, ab omni dolo et ab omni deceptione, ut argento constato, quod viliori omni carere solet materia, puritate ac munditia sua possint comparari. Probatum vero terræ dixit, pro, in terra. Fabri etenim constatum argentum fundunt in terram. Vel Probatum terræ, hoc est, ex terra. Deinde hanc eloquiorum Dei munditiam adhuc magis extollens, addit:

Purgatum septuplum. Septuplum, hoc est, saepius. Solent enim Hebrei septies ponere pro plures. Argentum autem quod saepius constatum est, mundius omnino ac purius esse solet. Sunt igitur eloquia Dei vera et nitida, ac similia argento saepius constato. Adepta vero dicit, non diminutivo utens, sed quia oracula eloquia, propter eorum brevitatem, appellare consueverant. Paucis enim litteris maximam cogitationis vim complectebantur.

Vers. 8. *Tu, Domine, custodies nos, et conservabis nos a generatione hac in sæculum. Tu nos, Domine, custodies ab exterioribus inimicis, et conservabis ab iis qui interius insidias parant. Vel custodies quidem a præseniti generatione, et servabis ab iis qui postea in sæculum futuri sunt, hoc est, semper et perpetuo proteges nos. Nam et fides eorum qui Evangelium suscepserunt, ab illa generatione stabilis permansit: et in sæculum adeo manebit invicta, neque gentiles, qui aperte eam oppugnant, neque heretici, qui intra nos clam contra eam insidias disponunt, prævalere possint.*

Vers. 9. *In circuitu impii ambulant. Undique, inquit, nos circumdant; obsidere certantes fidem nostram. Et hoc si de gentilibus intelligas. Quod si loqui Prophetam intelligas de hereticis, dicatur: Ambulant in circuitu, hoc est, non recte, sed oblique: cum sacram omnem Scripturam perverse interpretentur.*

**Secundum altitudinem tuam magni pependisti filios hominum. Tu, inquit, in cruce exaltatus sumi-
mam de hominibus curam habere dignatus es: quam ob causam mortem etiam subiisti. Et quod ait Magni pependisti, Græce habetur ἐπολυρρησας; et quemadmodum apud Græcos διεγυρια vilipensio dicitur et neglectio, ita polυωρια ejus contrarium. Vel aliter tum ad cœlos usque exaltatus, assumptionis nimirum tue tempore, magna in humanam naturam contulisti beneficia, missis ad eam Spiritu Paraclete, qui apostolos illuminavit, atque in Evangelii prædicationem direxit. Potest etiam hic Psalmus juxta historię sensum accommodari beato David, illo potissimum tempore quando eum fugientem a facie Saul, quidam se, ej amicos fugentes, tentaverunt, ut in persecutoris manus eum tradarent. Quorum infidelitatem, simulationem, dolos**

A καὶ τάδε λέγει Κύριος, διαβεβαιοῦται καὶ περὶ τῆς τῶν Κυρίου λόγων ἀληθείας, ὡς καθαρὰ ψεύδους έστιν.

'Αργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ. Οὐτος εἰσὶν ἀμιγεῖς ἀπάτης, ὡς τὸ κεχωνευμένον ἀργύριον ἀκοινώητὸν ἔστιν ὅλης χείρονος. Δοκίμιον δὲ τῇ γῇ, ἀντὶ τοῦ, δοκιμαζόμενον ἐν τῇ γῇ· καὶ γάρ εἰς γῆν ἔχον οἱ τεχνῖται τὸ χωνεύμενον. Ή καὶ δοκίμιον τῇ γῇ, ἀντὶ τοῦ, δοκιμον ἐκ τῆς γῆς· ἐπιτελεῖν γάρ τὴν καθαρότητα τῶν τοῦ Κυρίου λόγων, ἐπήγαγεν.

B *Κεκαθαρισμένον ἐπτακλασίως. Τὸ ἐπτακλασίως, ἀντὶ τοῦ πολλάκις· τὸ γάρ ἐπτάκις, ἀντὶ τοῦ πολλάκις ἡ τῶν Ἐβραίων παραλαμβάνει διάλεκτος. Τὸ δὲ πολλάκις κεχωνευμένον, παντάπτασίν ἔστι καθαρόν. Οὐτως οὖν εἰσὶν ἀληθεῖς, ὡς ἀργύριον κεχωνευμένον πολλάκις. Λόγια δὲ εἶπεν, οὐ καύν ποκορισμὸν εὑτελεῖς, ἀλλ' ὅτι τοὺς χρησμοὺς λόγια ἐκάλουν διὰ τὴν βραχυλογίαν αὐτῶν. Ἐν δίληταις γάρ λέξεις, μεγάλην δύναμιν ἔννοιας ἐμπεριείχον.*

*Σὺ, Κύριε, φυλάξεις ἡμᾶς, καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς τερεᾶς ταύτης καὶ εἰς τὸν αἰώνα. Τὸ μὲν Φυλάξεις, ἀπὸ τῶν ἔξιθεν πολεμούντων· τὸ δὲ Διατηρήσεις, ἀπὸ τῶν ἔσωθεν ἐπιβουλεύντων. **C** Ή καὶ τὸ μὲν Φυλάξεις, ἀπὸ τῆς περούσῃ; γενεδὲς· τὸ δὲ Διατηρήσεις, ἀπὸ τῶν ἔσωτερον, ὅπερ ἔστιν εἰς τὸν αἰώνα, δηλούντει, μέχρι παντός. Καὶ μέντοι η πίστις τῶν δεξαμένων τοῦ Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα, καὶ ἀπὸ τῆς τηγικαῦτα γενεδὲς ἀκαταγώνιστος ἔμεινε, καὶ εἰς τὸν αἰώνα μενεῖ, καὶ οὗτοι οἱ φανερῶς πολεμήσαντες Ἑλληνες, οὗθεις οἱ ἐν ἡμῖν λαθραῖς ἐπιβουλεύοντες; αἱρετικοὶ, κατίσχυσαν αὐτῆς, ή κατισχύσαι δυνήσονται.*

Κύκλῳ οἱ ἀσθεῖαι περιπατοῦσι. Πάντοθεν γάρ, φησὶν, ἡμᾶς περικυλλοῦσι, πολιορκῆσαι τὴν πίστιν σπεύδοντες. Καὶ τοῦτο μὲν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων· ἐπὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν, τὸ Κύκλῳ περιπατοῦσι, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐπ' εὑθείας, ἀλλὰ περιεστραμμένης· παρερμηνεύονται γάρ τὰς θείας Γραφάς.

D *Κατὰ τὸ ὄψις σου, ἐποιησόμενας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ὕψωθεις, φησὶν, ἐπὶ σταυροῦ, πολλῆς φροντίδος τοὺς ἀνθρώπους ἤξιωσας, ὅτι δι' αὐτοὺς πέπονθας. Πολυωρία γάρ, ή πολλὴ φροντίς, ὥσπερ καὶ ἡ δλιγωρία, τούναντίον. Ή καὶ ὑψωθεῖς ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναλήψεως, εὐηργέτησας τοὺς ἀνθρώπους, ἵκαποστεῖας τὸν Παράκλητον, φωτίζοντα καὶ δηγοῦντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ κήρυγμα. Δύναται δὲ καὶ ιστορικῶς οὗτος δι ψηλμὸς ἀρμόσαι τῷ Δασιδί· φεύγοντα γάρ τοῦτον ἀπὸ προτώπου Σαούλ, τινὲς ὑποκρινόμενοι φιλαγθρωπίαν, ἐπεξειρησαν προδοῦνται τῷ διώκοντι. Ὅν διασύρει τὴν ἀπιστίαν, καὶ τὴν κρίσιν, καὶ τὸν δόλον, καὶ τὴν πανουργίαν, καὶ μόνον ἐπικαλεῖται Σωτῆρα τὸν Θεόν, εἰς τῶν φίλων προσθεμένων τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ, καὶ προλέγει τούτων τὴν ἀπώλειαν. Άλλὰ καὶ τὴν μεγαλοφύρωμαν τῶν ἀμφι τὸν Σαούλ ἀποσθέθηνται*

προσαγορεύει ἐπιγέγραπτον δὲ, Ὑπέρ τῆς ὀρθός, διὰ τὸ Νῦν ἀραιοῦσμα, καὶ τὰ ἔφεξης, τῇ ἀναστάσει μᾶλλον τοῦ Σωτῆρος ἀρμόζοντα. Εἰ γάρ καὶ ταῦτα πρὸς τὸν Δασδίδ ἐλκύσομεν, ὥσπερ ἀκηκόστος τοῦ Θεοῦ καὶ ὑποσχούμενού κινηθῆναι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς εἰς ἀκτίκησιν αὐτοῦ, καὶ θεῖναι τοὺς πτωχούς καὶ πάντας; εἰς σωτηρίαν, καὶ παρήρησάσθαι, τούτους φανῆναι λοχυρός καὶ δίκαιος; διὸ τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐναντιωθῆσομαι τῇ ἐπιγραφῇ τῆς ὁρθός. Ιστέον δὲ, διε τὸ σωτήριον οὐδετέρως, ἡ σωτηρία.

tempore in auxilium adventurum, et ad ejus vindictam: et positurum insuper pauperes omnes atque iuniores in salute, demum libere se acturum, hoc est, fortē ac justum se conspiciendum esse, propter illorum salutem: si quis, inquam, sensum Psalmi illuc trahere voluerit, non videbuntur verba Psalmi inscriptioni, Pro octava, convenire. Sciendum est etiam, quod salutare hic neutrum nomen substantivum est, et ponitur pro salute.

Εἰς τὸ τέλος γραμμὸς τῷ Δασδίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΒ·

Μετὰ τὴν μοιχείαν Βηροεθέα, καὶ τὸν φόνον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Οὔριου, διαφόροις περιπεσών πειρασμοῖς διαβιβλίδ, ἥτε θυγάτηρ αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς Ἀμρών· καὶ τὸν Ἀμρών διάδελφος αὐτῆς Ἀβεσαλῶμ ἀνείλε, καὶ τῶν βασιλικῶν οἰκων οὐκ ἐλαχίστη γέγονε σύγχυσις· ἐπει τελευταῖον καὶ τυρννίδιον μελετήσας ὁ παῖς οὗτος Ἀβεσαλῶμ, ἀπῆλασε μὲν αὐτὸν τῆς βασιλείας, οὐκ ἔστησε δὲ μέχρι τούτου τὸν θυμόν, ἀλλὰ τὰς δυνάμεις τούτου συνεχρήτησε, καὶ παρετκευάσετο καταδίωξαι τὸν πατέρα, καὶ ἀνελεῖν. Ἀναλογιζόμενος διαβιβλίδ τὸ πλῆθος καὶ μέγεθος τῶν συμφορῶν, δειπτὸν τὴν δηλωθεῖσαν μοιχείαν καὶ τὸν φόνον τὰ τοιαῦτα προξενῆσαι κακὰ, ἐγκατατίποντος αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ τηνικαῦτα συνεχωρήθη. Διὸ καὶ τὸν παρόντα συνέθηκε φαλμὸν, μετὰ τὸν τρίτον, διε τὸν Χουστὸν διατεκδάσας τὴν βουλὴν Ἀχιτόφελ, ὡς προειρήκαμεν, ζημιγνυσεν αὐτῷ τὴν μελέτην πάσσων Ἀβεσαλῶμ, καὶ τὸ πρακτέον ὑπέλεπτο. Εἰς τὸ τέλος ἐπιγέγραπται. διὰ τὴν ἐν τούτῳ πρόδροψιν τῆς τοῦ πολεμοῦντος ἡττῆς, εἰς τὸ τέλος ἐκβεβηκούσας. Ἀγαλλιάσεται γάρ, φησὶν, ἡ καρδία μου ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου.

Ἐως πότε, Κύριε, ἐπιλήσση μου εἰς τέλος; Λήθη μὲν ἔστιν ἀποβολὴ μνήμης· τῷ θεῷ δὲ πάντα ἐνώπια, καὶ οὐχ αἱ πράξεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ νοῦ κινήματα. Λήθην οὖν ἐπὶ Θεοῦ, τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν πεπλανηκότων οἰκητέον, παραχωροῦντος περάρχεσθαι τούτους εἰς παίδευσιν. Τὸ δὲ εἰς τέλος, ἀντὶ τοῦ, μέχρι πολλοῦ παρελήπται.

Ἐως πότε ἀκοστερέψεις τὸ πρόσωπόν σου δι' ἔμοιν; Πρόσωπον μὲν οὖν ἔστι Θεοῦ ἡ ἐποπτικὴ καὶ εὐεργετικὴ αὐτοῦ δύναμις· ἀποστροφὴ δὲ, ἡ πρὸς τούναντίον αὐτῆς ἐνέργεια, ὡς ἀποστρεφομένη τοὺς ἀναξίους τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, διὰ τὸ βεβελύττεσθαι τὰς πράξεις αὐτῶν. Ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων δὲ, χαρακτηρίζει καὶ τὰ θεῖα. Καὶ γάρ οἱ ἐγκαταλιμπάνοντες τινα, καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ συναπολεμπάνουσι, καὶ οἱ ἀποστρεφόμενοι οὐχ ὅρωσιν, οὓς ἀποστρέψονται.

A et scelera hoc Psalmo reprehendit, unicum ad propria salutem Deum invocans: quasi nulla iam amplius ei spes supereret in auxilio amicorum, qui sese hostibus adjunxissent, et quorum interitum hic prædictit: ipsius etiam Saul ac sociorum jactantiam evertendam esse prænuntians. Pro octava vero inscriptus est propter illa verba, Nunc resurgam: quae tamen resurrectioni Salvatoris congruere magis videntur. Nam et quis trahere velit sensum verborum ad beatum David, tanquam ipse audiverit Deum promittentem se ei, insidiarium

B In finem Psalmus ipsi David.

PSALMUS XII.

Post adulterium Bersabeæ et post eadem Uriæ, cum in varias incidisset calamitates beatus David: quippe cum et filia ejus Thamar ab Ammon fratre suisset corrupta, et Amnon a fratre Absalone interemptus: unde non medicinis confusio in regia illa domo orta est: præcipue cum ipse Absalon postremo tyrannidem etiam affectaverit, et patrem regno expulserit, et crescente in immensum furor, copias etiam collegerit et persecutus sit patrem, et interimere etiam eum conatus sit: cum igitur in has omnes calamitates incidisset beatus David, atque animo eas semper revolveret, existimavit se ob commissum adulterii, et eadis crimen tantis opprimenti malis: et quanquam olim sibi remissum suisset peccatum, veritus tamen se a Deo suisso derelictum, hunc Psalmum conscripsit, post tertium, quando Chusi fregit consilium Achitophel, ut jam prædictimus. Illoc autem Psalmus, et Absalonis filii cogitationes explicavit, et quæ eventura erant prædicti: atque ideo in finem inscriptus est: quia profligationem Absalonis prædictit, quæ verum finem erat consecutura. Exultabit, inquit, cor meum in salutari tuo.

Vers. 1. Usquequo, Domine, oblivisceris mei in finem? Oblivio est memoriae deperditio. Deo vero omnia præsentia sunt: nec tantum actiones nostræ, sed ipsius etiam mentis cogitationes ac motus.

D Oblivisci vero dicimus Deum alicuius, quando ob illius delicta cum Deus derelinquit, tentarique permittit atque affligi, ut flagello erudiatur. In finem autem posuit pro diu.

Usquequo avertis faciem tuam a me? Facies Dei potentia illa in Deo est, qua aspicit nos, ac custodit et beneficiis donat. Aversio vero Dei contraria operatio est: quando nimis indigneos quosque a custodia et protectione sua avertit, tanquam ea operentur quæ in ipsius conspectu abominabilia videri possint: verum humanis loquendi modis Prophetæ divinas nobis actiones exprimit. Nam qui aliquem derelinquent, illius pariter memoriam perdunt, et qui aliquos avertunt, amplius eos non vident, a quibus aversi sunt.

VERS. 2. Usquequo ponam consilia in anima mea, A dolore in corde meo die et nocte? Sollicitus, inquit, ac cogitabundus, quo pacto valeam a calamitatibus liberari, et viam nullam inveniens, assiduis doloribus premor.

VERS. 3. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? Parricida, inquit, Alius Absalon, qui jam diu fuerit contra me (ex eo sane tempore quo Amnon fratrem interemerit), usquequo exaltabitur? Hoc est, Usquequo prospere ei omnia succendent adversum me? extollere enim se solent atque erigere caput, omnes qui laeti sunt, et quibus ex animi voto cuncta contingunt: contra vero humiles ac demissi, qui moesti sunt ac tristes. Possumus et inimicum demonem intelligere qui temptationum nobis ac calamitatum est causa, dum afflictis insultat; quinimo et gravius eos etiam affigit, qui divino auxilio destituti sunt.

VERS. 4. Respicere, exaudi me, Domine, Deus meus. B Verbo avertis convenienter apposuit verbum respice: Dignum me efficit, inquit, benevolentia: respicere me graviter afflictum: et misertus, eum exaudi, qui te advocat in auxilium.

Illumina oculos meos ne anguam obdormiam in morte. Est etenim super me circumfusa tristis calamitatum nox, detentique sunt oculi mei a mœroris sopore. Solent enim qui moesti sunt facile in somnum deferri. Dolor scilicet cordis gravedinem quamdam ac tenebras in corporis oculos immittente. Tu igitur eos illumina: hoc est concedito ut recte ac pure videant. Et gaudium instilla cordi meo, ita ut exultans, somnum ab oculis expellat, ne aliquando fortassis hujusmodi somnus ob doloris mei vastitatem, desinat in mortem. Vel oculus ipsius animæ intelligit, mentem ipsam nimirum, seu intellectum. Illumina, inquit, intellectum meum peccati caligine obscuratum, et libera me ab hujusmodi tenebris, ne aliquando mori me contingat morte peccati, quæ hominem virtutibus mortuum reddit: vel ne morte desperationis moriar, extincta ac mortua omni spe quam in te habeam.

VERS. 5. Néquando dicat inimicus meus, Prævalu aduersus eum. Nam si quid hujusmodi acciderit, meam inimicus mortem suæ ascribet potentie: et quemadmodum ab initio ille mihi calamitatum omnium causa fuit, ita et interitus nunc suisse gaudebit. Inimicum vero et visibilem et invisibilem D potes intelligere.

VERS. 6. Qui tribulant me exultabunt si motus facro. Si fluctuvero, inquit, ab illa securitate quam in te habeo, inimici mei latabuntur, sperantes me deinceps facilime in præcepis delatum iri, veluti qui nullam basem aut fundamentum habeam salutis.

Ego autem in misericordia tua speravi. Postquam, inquit, ob scelera quæ commisi, fiduciam omniem abjeci quam antea de virtute habebam, quod reliquum est, modo in tua tantum spero misericordia: tametsi abundantissimum hoc mihi remedium esse neverim atque inexhaustum.

Ἐως τὸν οὐρανὸν βουλὰς ἐν ψυχῇ μου, ὁδούρας ἐν παρδίᾳ μου, ἡμέρας καὶ νυκτὸς; Φροντίζων καὶ μεριμνῶν πῶς ἀπαλλαγείην τῶν περιστάσεων, καὶ μὴ δυνάμενος ἐλευθερίαν εὑρεῖν, δύνωμαι με διὰ παντός.

"Ἐως πέτρες ὑψώθησεται ὁ ἔχθρος μου ἐπ' ἑρίῃ; Ο πατρὸς οἰκοῦ, ὁ διὰ πολλῶν μηνῶν μοι, ἀφ' οὗ τὸν πατέρα μοι Ἀμνὸν ἔθανάτωσεν. Ὑψώθησεται δὲ, ἀντὶ τοῦ Εὐπραγήσει. Ο μὲν γάρ χαῖρων, αἱρετὴν κεφαλήν· ὁ δὲ ἀνώμενος, συγκέκυψε, ταπεινούμενος. "Ἡ ἔχθρον, τὸν διάδολον ὑποληπτεόν αὐτὸς γάρ ἔστιν, ὃ τῶν πειρασμῶν αἴτιος, ἐπεμβαλὼν τοῖς πάσχοντας, καὶ οἷον καταπατῶν καὶ θίλων, ἔστεργμένοις τῆς παρὰ Θεοῦ φοτῆς.

Et inimicum demonem intelligere qui temptationum nobis ac calamitatum est causa, dum afflictis insultat;

V 'Επιβλεψον, εἰσάκουσθε μου, Κύριε ο Θεός μου. Πρὸς τὸ ἀποστρέψεις κατάληπτον τὸ, 'Επιβλεψον. Λέγωσθον με τῆς σῆς εὐμενείας· Ἔπιδε κακῶς πάσχοντα, καὶ ἐλεήσας, εἰσάκουσθε μου, παρακαλοῦγετος εἰς βοήθειαν.

Φωτίσον τοὺς ὄφθαλμούς μου, μήποτε ὑπερώσω εἰς θάνατον. Τῆς νυκτὸς μοι περιχυδεῖσης τῶν συμφορῶν, κατέσχε τοὺς ὄφθαλμούς μου ὑπὸ τοῦ ἀθυμίας· εἰώθασι γάρ εἰς ὅπον οἱ λυπούμενοι καταφέρεται, τῆς ὄδυνης τῆς καρδίας σκότον καὶ βάρος ἐμποιούσης τοῖς ὄφθαλμοῖς. Φωτίσον οὖν αὐτοὺς, τούτεστι καθαροὺς ὄραν δός, χαρὸν ἐνσταλάξας τῇ καρδίᾳ μου, ὥφ' ἣς αὐτῇ σκιρτῶσα, τὸν ὅποδάθει τῶν ὄφθαλμῶν, μή ποτε ὅπνωσα εἰς θάνατον, εἰτ' οὖν, μήποτε ὁ ὅπνος οὗτος εἰς θάνατον μοι καταλήξῃ δι' ἀθυμίας ὑπερβολῆς, μήποτε ὅπνώσω θανάσιμον. "Ἡ καὶ ὄφθαλμούς τοὺς τῆς ψυχῆς λέγει, δηλαδὴ τὸν ών, ὡς ἐποτισμένον δυτα τῷ ἔρφῳ τῆς ἀμαρτίας, διὸ ἀπαλλαγῆται τοῦ σκότους ἱκετεύει, μήποτε ἀποθάνῃ τὸν ἐν ἀμαρτίαις θάνατον, νεκρὸς εἰς ἀρετὴν ἡδονὴ γεγονὼς· Ἡ καὶ τὸν ἐν ἀπογνώσει, νεκρωθεὶς ὅλως εἰς ἐλπίδα τὴν σήν.

Μή ποτε εἰπῃ ὁ ἔχθρος μου· "Ισχυσα, πρὸς αὐτόν. Εἰ γάρ τοιοῦτόν τι πείσομαι, τῇ ἐπιτοῦ δινάμει ὁ ἔχθρος; τὸν ἐμὸν ἐπιγράψεται θάνατον, ὡς καὶ τῶν ἀλγειῶν γενόμενος αἴτιος. "Ἐχθρὸν δὲ νοήσεις, εἴτε τὸν ὄρατὸν, εἴτε καὶ ἀόρατον.

Οἱ θλιβοτές με, ἀγαλλιάσορται, ἀλλα σαλευθῶ. Εἰ παρακινηθῶ ἀπὸ τῆς ἀσφαλείας, οἱ ἔχθροι μου χαρήσονται, καταχρηματισθῆναι με τοῦ λοιποῦ θαρροῦντες, ὡς οὐκ ἔχοντα σωτηρίας βάσιν.

'Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τῷ ἐλέει σου ἡ λπισα. Τὴν ἐξ ἀετῶν παρθέσιαν ἀπολακέως, διαπέπραχ κακά, ἐπὶ τῷ ἐλέει σου μόνῳ ἡ λπισα· διψιλές γάρ τοῦτο, καὶ ἀνεξάντητον.

'Αγαλλιάσεται ἡ καρδία μου ἐπὶ τῷ σωτηριῷ Λ σου. Προκατιδών τὴν τοῦ πολεμούντος ἤτταν τοῖς προβλεπτικοῖς δυμασιν· ἐγὼ δὲ, φησιν, εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῇ παρὰ σου δωρουμένῃ μοι σωτηρίᾳ.

"Ἄσω τῷ Κυρίῳ τῷ εὐεργετήσατε με, καὶ γα-
λῶ τῷ ὀρύματι Κυρίου τὸν ψύστον. "Ἄσω διὰ
γάλατης, φαλῶ διὰ τοῦ δργανικοῦ φαλτηρίου. "Η καὶ
Θεωρητικῶς εὐφρανῶ, καὶ πρακτικῶς. "Άρμόζει δὲ
οὗτος δὲ φαλμὸς καὶ πᾶσιν ἀδικουμένοις.

Eἰς τὸ τέλος γάλιμὸς τῷ Διεῖδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ^η.

Καὶ οὖτος; δὲ φαλμὸς πέρας ὑπισχνεῖται τῶν ἔαυτῷ προηγορευμένων· οἱ μὲν γάρ, αὐτὸν προλέγειν φαστοὶ χρόνοις ὅπερεν ἐπὶ Ἐξεκίου τοῦ βασιλέως Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῦ πολιορκούντος αὐτὴν Ἀσσυρίου Σεναχηρέων γεγενημένα· οἱ δὲ, τὰ ἐπὶ τῶν χρόνων, καθ' οὓς δὲ Κύριος; ἐνηνθύρωπτεσν. Ημέτες δὲ, ἄμφω τέλες ἔξηγήσεις ἀπόδωσομεν.

Εἶτε δέ φρωτον ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι Θεός.
Οἱ δέ φρωτον Σεναχηρέων ἐν τῇ αὐτοῦ καρδίᾳ ἀπεφήνατο μή εἴναι Θεὸν τὸν Θεὸν τῶν Ιουδαίων. Εἰ γάρ ἐφόρνει, οὐχ ἂν εἰς τοιούτον ἤλθε λογισμὸν, καὶ ταῦτα καθ' ἔκαστην ἀκούων, ζῆσα παράδοξην κατὰ τῶν ἐχθρινότων τούτων Ιουδαίοις δὲ Θεὸς ἐποίησεν. Οὐτοῦ δὲ παρ' ἔαυτῷ λογισάμενος, καὶ διὰ προφορικοῦ λόγου τὸν Θεὸν ἐδιλατφῆμησε, τὸν δέρχοντα τῶν δυνάμεων αὐτοῦ Ῥαψάκην τῷ τάχει τῆς πόλεως παραστήσας, καὶ δι' αὐτοῦ μηνίσας, οἵα τὴν κατ' αὐτὸν ἀναγινώσκοντες εὐρήσουμεν ἱστορίαν.
C civitatis ea populo annuntiavit, quæ historiam cere.

Διεζθάρησαν, καὶ ἐδέσι. Λύθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν. Οἱ δέ φρωτον τὸν Σεναχηρέων διεφθάρησαν μὲν, ἐκπεσόντες τῆς ὁρθῆς ὑπολήψεως· ἐδελύχθησαν δὲ τῷ Θεῷ, διὰ τὰς ἀνοσίους πράξεις αὐτῶν. "Τεριζον γάρ τὸν Θεόν, καὶ ὡς μὴ δοτεὶ Θεῷ ἀσθένειαν ὥνειδέζον, καὶ τῷ λαῷ αὐτοῦ πανωλεθρίαν ἥπελον. Καὶ οὐτοὶς διλαζονεύσμενοι, μέθαις καὶ ἀσελγείαις, ἐνιλυστῶντο καὶ κατεμολύνοντο. Νοσήστο δὲν καὶ καθ' ὑπερβατὸν δ στίχος, διτι διεφθάρησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι, καὶ ἐδελύχθησαν.

bic versiculus per figuram hyperbaton, hoc modo sunt.

Οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα. Οὐδεῖς ἐν αὐτοῖς χρηστός, ἀλλὰ πάντες πονηροί.

Κύριος δὲ τοῦ οὐρανοῦ διέκυνεγε ἐπὶ τοὺς νιοὺς τῶν διεράπων, τοῦ ἰδεῖν, εἰ ἔστι συνιών, ή ἐκ-
ζητῶν τὸν Θεόν. Ἐπὶ τοὺς νιοὺς τῶν ὄνθρώπων,
τουτέστιν, ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔκεινους, τοὺς ἔχοντας, ὡς εἰρήκαμεν. Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ δὲ, ὑφ' οὐ καταικεῖν ὑπολαμβάνεται, κατὰ τό· Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς. Ἐπέδεψε δὲ, ὥστε ἰδεῖν, εἰ τις ἐν αὐτοῖς ἔστι συνιών ἀπὸ τῶν τεραστίων τὸν Θεόν, ή ἐξητῶν αὐτὸν, τουτέστιν ἐπικαλούμενος, ὡς τό· Ἔξεζήτησε τὸν Κύριον, καὶ ἐπήκουσέ μου· τινές γάρ συνιέν-

Exsultabit cor meum in salutari tuo. Prævidens propheticis oculis inimici profligationem beatus David: Lætabor ego, inquit, de salute wibi a te præstata.

Cantabo Domino qui bona tribuit mihi et psallam nomini Altissimi. Cantabo ore, psallam vero Psalterio; vel, Oblectabo te, inquit, contemplationis studio et vita meæ actionibus. Accommodari etiam potest hic Psalmus oppressis omnibus et injuria affectis.

In finem Psalmus ipsi David.

PSALMUS XIII.

Finem rerum pollicetur hic Psalmus quæ in eo prænuntiantur. Alii dicunt prædicti hic, ea quæ Ezechiae regis tempore eventura erant in Jerusalem, quando civitas obsessa est a Sennacherib Syro; alii vero ea quæ ad tempora Incarnationis Christi pertinent. Nos ultramque expositionem referemus.

VERS. 1. *Dixit iuspiens in corde suo: Non est Deus. Insipiens Sennacherib, dixit in corde suo Deum non esse; Deum, inquam, Judeorum. Quod si sapiens fuisset, in hujusmodi errorem non esset prolapsus, præcipue cum audiret assidue quanta Deus Israel adversus eos operatus sit, qui Judeorum gentem oppugnare conati fuerant. Cum autem hoc pacto in corde suo Deum jam neglexisset, addidit et aliud facinus: ut verbis proprio ore C prolati ei palam malediceret, quando principem exercitus sui Rapsacem misit, qui ad moenia illam legentibus in libris Regum licet iuspi-*

Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis. Sennacherib nimirum et qui cum eo erant, corrupti sunt, quando a recta opinione deciderunt: insuper et abominabiles facti ob nefandas eorum actiones. Jurgitis quippe Deum impetrabant, insurmitatem ei atque impotentiam improberantes, quasi Deus non esset. Præterea et populo Dei intermissionem minitabantur: cumque adeo jactabundi essent, ebrietatibus insuper ac libidinibus immersi erant et coquinati. Construi etiam potest Corrupti sunt in studiis, et abominabiles facti

Non est qui faciat bonum. Nullus, inquit, inter eos bonus est, sed omnes sunt pravi.

VERS. 2. *Dominus de cælo prospexit ad filios hominum, ut videret, si est qui intelligat, aut qui requirat Deum. Ad filios hominum, hoc est, ad illos homines, qui ita dispositi sunt, ut diximus. De cælo vero ideo dixit, quia opinio quædam esse videtur, Deum illic habitare, juxta quod alibi dictum est: Qui habitat in cælis irridebit eos¹. Prospexit autem ut videret, si quis inter eos esset, qui ex miraculis et prodigiis Deum intelligeret, aut saltem qui exquireret eum, hoc est qui invocaret,*

¹ Psal. xxvi, 13.

juxta illud : *Exquisivi Dominum et exaudivit me*⁸. Et licet in aliquibus quidam eum intellexerint, pejora tamen sectantur. Humano autem more expressit Deum Propheta, quasi ex alto cœnaculo procumbere et spectare : cum tamen et ubique sit Deus, et omnia exæstissime noverit. Observandum etiam quod hujusmodi loquendi modus sæpe apud Scripturam reperitur. Et aliter his verbis significare videtur quomodo Deus omnia videt et spectat, quasi qui ex cælo prospiciat in terram, et cognoscat omnia, et nullo ei impedimento tantum sit intervallum.

VERS. 3. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui facial bonum, non est usque ad unum.* Declinaverunt quidem in jani conuinerata studia atque exercitia; inutiles vero facti sunt, cum adeo abominabiles essent ut inter ipsos neque unus etiam reperiretur, qui bonus appellari posset.

VERS. 4. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem?* Per interrogationem hoc legendum est, ut hujusmodi efficiatur sensus : Ii qui Deum Israel dixerunt verum Deum non esse, qui et lingua sua et omnibus aliis voluptatibus adeo intemperantes sunt, nonne aliquando cognoscent quod Judeorum Deus, verus Deus est ? Certe aliquando id cognoscent, quando nimirum centum octoginta quinque millia corum interempta erunt ab angelo D. i. Ipse etiam Sennacherib turpiter fugiens tunc cognoscet, quisnam fuerit qui in hoc populo triumphum erexit. Nec tantum, inquit, Assyrii, sed omnes etiam gentes, ubi tantam illorum stragem didicerint, cognoscent Judeorum Deum, qui ita eos perdidit.

VERS. 5. *Qui comedunt populum meum in cibo panis, Dominum non invocaverunt.* Illic versiculus ex persona Dei proferendus est. Illi, inquit, qui instar cibi panis, populum meum consumunt, ore nimirum obsidionis, famis et minarum, ii, inquam, me omnium Deum non invocaverunt : hoc est Deum non appellaverunt. Possunt et populi omnes Judeorum, qui, obsidente Sennacherib, erant in Jerusalem, dici populus beati David, veluti qui ab illius regno descendenterunt : atque hoc pacto ex ipsius Prophetæ persona verba versiculi etiam poterunt proferri, sed Deum intelligit.

Illi trepidaverunt timore ubi non erat timor. D Ezechias tunc et qui cum eo erant in Jerusalem timuerunt potentiam Sennacherib, qui timendum non erat. Neque enim dicebat ut Judæi Assyrium hunc timerent, qui eum Deum sibi adversantem haberet, jure eos perterrere non poterat, quod ex sequentibus magis declaratur. [I]llud tamen advertendum, quod aliqui legunt : *Cuius non erat timor,* cuius lectionis diversitas ex vicinitate provenit Græcarum vocum.]

VERS. 6. *Quoniam Dominus in generatione justorum est.* Per justos hic fideles intelligit ac pios in Deum. Talis erat Ezechias rex, qui magna cum pietate ac religione in Deum, subjectos sibi populos regebat. Generationem autem singulari numero

Α τε; Εν τοις, ἐθελοκακοῦσιν. Ἀνθρωπῖνος δὲ τὸν Κύριον ἐσχημάτισεν, ὡς ἐξ ὑπερών ἐπικύπτοντα, καὶ θεώμενον· καὶ γάρ ἀπαντεγοῦ παρὼν, ἔπαντα γνώσκει. Παρατηρητέον δὲ τὸ σχῆμα τοῦτο πολλαχοῦ κείται τῆς Γραφῆς. "Ἄλλως δὲ, καὶ τὸ παντέφορον τοῦτο μηνὺει τῆς θείας ἐπισκοπῆς, ὡς ἐξ οὐρανοῦ βλέπειν εἰς γῆν, καὶ διαγιώσκειν, μηδὲν εἰργαντος τοῦ τασύτου διαστήματος.

quasi qui ex cælo prospiciat in terram, et cognoscat omnia, et nullo ei impedimento tantum sit intervallum.

Πάρτες ἐξεκλίσανται, ἀμα ἡγρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν γρηστότητα, οὐκ ἐστιν ὅμοι ἐνδέ. Ἐξεκλίσανται μὲν εἱ; τὰ προρήθηντα ἐπιτηδεύματα· ἡγρειώθησαν δὲ. βεβλυροῦ γεγονότες, καὶ οὐδὲ καν γοῦν εἰς ἐν αὐτοῖς γρατεῖς.

Οὐχὶ γνώσοται πάρτες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀτροπλα; Τοῦτο κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, τούτη ἐμψήνη τοιούτου νοῦν, ὡς, Εἰ καὶ εἴπον μὴ εἶναι τὸν Θεόν, ἄρ' οὐ γνώσονται πάντες οὗτοι οἱ ἀκόλαστοι καὶ κατὰ γίῶσσαν καὶ πᾶσαν ἀλλήν ἥδοντα, διτεθέος ἐστι τῶν Ιουδαίων δὲ Θεός; Ναὶ γνώσονται, ἔταν πάντες καὶ ὅγδοικοντα καὶ ἐκτὸν ἀναιρεθήσονται χιλιάδες ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ φυγῶν αἰσχρῶς δὲ Σεναχηρέιμ, εἰσεται τὸ τρόπαιον. "Η μὴ μόνον αὐτούς, ἀλλὰ καὶ πάντα τ' ἄλλα ἀνομαληνη, μεμαθηκότα λέγειν, τηλικαύτην Ἀσσυρίων ἀπόλλειν ἐπιγνῶνται διτεθέος οὐδὲ Θεός; ἐστιν δὲ διαγένερας αὐτούς.

Οἱ ἐσθλούτες τὸν λαὸν μου δὲ βράσει ἄρτου, τὸν Κύριον οὐκ ἀπεκαλέσατο. Τούτο τὸ δῆθον, ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λελεχται· διτεθέος, καὶ ἀναλίσκοντες δίκην βράσεως; δρόντες τὸν λαὸν μου, ἐν στόματι πολιορκίας καὶ λιμοῦ καὶ ἀπειλῆς, ἐμὲ τὸν Κύριον πάντων οὐκ ἀπεκαλέσαντο, τοιτέστιν οὐκ ἀνόμασαν Θεόν. Λέγοιντο δὲ καὶ λαὸς τοῦ Δαθίδ οἱ πολιορκούμενοι τότε, ὡς ἐκ τῆς αὐτοῦ καταγόμενοι βασιλεῖας, ἵνα καὶ προσώπῳ τοῦ Δαθίδ δὲ λόγος εἴη. Κύριονούχησαν τότε, ἀλλὰ τὸν Θεόν εἰπόντες.

"Ἐκεὶ ἐδειλίασαν φόδρῳ, οὐδὲ οὐκ ἦρ φόδρος. Ἐν Ιερουσαλήμ τότε ἐδειλίασαν οἱ ἀμφὶ τὸν Ἐξεχίαν, ἐν φόδρῳ τοῦ Σεναχηρείμ, οὐδὲν οὐκ ἦρ φόδρος, τοιτέστιν, διν οὐκ ἐδειλίασαν φοβηθῆναι, μὴ δυνάμενον φοβῆσαι διτεθέος τὸν ἔχειν ἀντίπαλον τὸν Θεόν· τούτον γάρ ἐδήλωσεν διὰ τῶν ἔξῆς, εἰπών·

"Οτι Κύριος ἐν γερεῷ δικαίωται. Δικαίους λέγει, τοὺς εὐερεῖς· τοιούτοις γάρ οἱ περὶ τὸν Ἐξεχίαν, θεοφιλῶς τοὺς ὑπηκόους ποιμανούντες. Γενέαν δὲ εἰρηκεν, διτεθέος πάντες ἐκ μιᾶς φίλης οἱ Ἰεραχλίται. "Η καὶ αὐθίς· Ἐκεὶ ἐδειλίασαν οἱ ἀμφὶ τὸν Σεναχηρείμ

*Psal. xxxiii, 5.

ἐν φόνῳ Θεοῦ, οὐ φόνος οὐκ ἦν παρ' αὐτοῖς; πρὸ τοις·
ρας. Καὶ γὰρ αὐτὸς; ἢν δὲ Θεὸς ἐν τῷ γάνει τῶν πο-
λιορκουμένων Ἰουδαίων, ὑπὲρ αὐτῶν μαχόμενος. Ἡ
καὶ ἐδειλισαν ἐν φόνῳ τοῦ Ἐβραίου, οὐ οὐκ ἦν φό-
νος. μᾶλλον ὑποπτήσαστος, καὶ τὴν αὔριον προσ-
δοχῶντος μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ πάντας ἀναιρεθῆναις·
κατασφαττόμενοι γάρ οἱ Ἀσσύριοι, ἐδόκουν ἀπὸ τοῦ
βασιλέως Ἰουδαίων ἀνηργοῦσαί, καὶ διτὸς Θεός εστιν ὁ
Θεὸς Ἐβραίων, βοηθῶν αὐτοῖς, ἵντευθεν ἡμάνθα-
νον.

ipse potius ab eis maxime formidaret, exspectaretque se interimendum esse. Nam cum occiderentur Assyrii, existimariunt se a Judæorum rege occidi. Ex his itaque cognoverunt, quemadmodum Deus Judæorum, verus Deus est, cum tantam populo opem te-
lerit.

Bouλὴ πτερωχοῦ κατησχύνεται, δὲ Κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ εστι. Τούτοι λέγει πρὸς τοὺς Ἀσσύ-
ριους, διτὸς Ἐφαυλίσατε, καὶ ἐξουθενήσατε τὴν σκέψιν
ἥν ἐκάθιστο Ἐβραίας ὁ πτερωχός, δοσον ἐπὶ τῇ τοῦ
πολέμου παρασκευῇ. Ἐβουλεύσατο δὲ, τῶν δὲλων
ἀπάντων ἀπογνούς, ἐν σάκκῳ καὶ σπαθῷ καταφυ-
γεῖν εἰς Θεόν. Ὁ μεραθηκότες οἱ τοῦ Σεναχηρείμ,
διεκωμώδησαν, ὡς ἀναφελές. Ὅμελος μὲν οὖν, φησι,
κατησχύνεται τὴν βουλὴν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ τὴν Κύ-
ριον ἐλπίδα ἔχει, προσδοχῶν αὐτὸν μόνον ἔχειν.

Τίς δῶσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Τίς τῶν κατοικούντων ἐν Σιών, δῶσει τὴν σωτηρίαν
τῶν Ἰσραηλίτων, διγαν τὸ θεινηκάτων; καὶ τίς αὐ-
τοὺς δύσεται τῶν χειρῶν τοῦ Σεναχηρείμ; Οὐδεὶς
ἀνθρώπων, εἰ μὴ δὲ Θεός, ἐφ' ὃν ἥλπισαν. Καὶ οὗτος
γὰρ ἐν τῷ ναῷ τῆς Σιών ἐδόκει οἰκεῖν.

Ἐτ τῷ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν αἰγματωσίαν τοῦ
**λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ἰακὼβ καὶ εὐφρα-
θῆσται Ἰσραὴλ.** Αἰγματωσίαν μὲν λέγει, οὐ γενο-
μένην, ἀλλὰ δοκοῦσαν αὐτοῖς; ὑπὸ τοῦ ἐπηρημένου
φόνου τῆς δοσον οὐπω δὲλωσεως· κακουλωμένοι γάρ,
καὶ σεσαγηνευμένοι ταῖς αἰχμαῖς, τρόπον τινὰ κατ-
είχοντο. Ἰακὼβ δὲ καὶ Ἰσραὴλ, αὐτοὺς δὴ τούτους,
ὡς καταγομένους ἐκ τῆς βίζης Ἰακὼβ, τοῦ καὶ
Ἰσραὴλ. Ὁ δὲ λέγει, τοιούτον εστιν, δει τοῦ Κυ-
ρίου ἐλευθερώσαντος αὐτοὺς, οἶον αἰγματωτισθέντας,
ἀγαλλιάσονται οἱ ἐλευθερώθεντες, καὶ εὐφρανθήσον-
ται· καὶ ἀγαλλιάσονται μὲν, σωματικῶς· εὐφρα-
θῆσονται δὲ καὶ ψυχικῶς· τοῦτο μὲν, τῇ εὐθυμίᾳ
τῆς τροφῆς· τοῦτο δὲ, τῇ μελέτῃ τῶν θειῶν λόγων,
ῶν ἐν ταυτῷ εἰργοντο πολιορκούμενοι. Ἀλλὰ κατὰ
μὲν Ἐβραίαν καὶ Σεναχηρείμ, οὐτως ἐποιησάμεθα
τὴν ἐξήγησιν. Ἐξηγητέον δὲ λοιπὸν καὶ κατὰ τὰ
ἐπὶ τῶν χρόνων καθ' οὓς δὲ Κύριος ἐνηνθρώπησεν.
Εἶπε, φησίν, δὲ ἀνόητος Ἰουδαίων δῆμος, δὲ μὴ συν-
εῖς τὰς περὶ Χριστοῦ προσητείας, δει οὐκ εστι
Θεός, δὲ τὰς θεοσημείας ἐν αὐτοῖς ἐργαζόμενος Χρι-
στός. Οὕτω δὲ παρ' ἐκατῷ πρώτον λογισάμενος, καὶ
φανερῶς αὐτῷ τὴν θεοῦ κλήσιν ἐνεκάλει. Τὰ δὲ
ἐξῆς, κατὰ τὴν ἀνωτέρω φήτεον ἐξήγησιν. Οὐδὲ
δὲ ποιῶ χρηστέτηται αὐτοῖς, δηλαδὴ τοῖς μὴ
δεξαμένοις τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν. Κύριος δὲ ἐκ
τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε, τουτέστιν, δὲ Γίδες ἐξ οὐρανοῦ

A dixit, quia Israclite omnes ex una sunt radice.
Vel aliter: *Ilic trepidaverunt, Sennacherib nimirum, et qui cum eo erant, timore Dei, cuius Dei, antequam experimentum hoc sumerent, nullus apud eos fuerat timor. Et causa quare postmodum timuerint, hoc versiculo declarat Propheta: quia scilicet Deus in Judeorum obsecorum generatione aderat, et pro eis pugnabat. Vel aliter: Trepidaverunt Assyrii, timore Ezechiae regis, cuius non erat timor; hoc est qui timeri non debebat, cum*
Consilium inopis confunditis, Dominus autem spes eius est. Ad Assyrios sermonem dirigit. Vos, inquit, o Assyrii, Ezechiae regis universo belli appara-
tu inopis consilium negligistis ac vilipendistis, quando omni alia prorsus salutem desperata, in sacco et cinere confusisti ad Dominum. Id enim intelligens Sennacherib eripit hujusmodi consilium ve-
luti inane atque inutili deridere: verum Ezechias in Ien recite spem suam collocauerat, ab eo tantum auxilium postulans, qui vere illud poterat praes-
stare.

Vers. 7. Quis dabit ex Sion salutare Israel?
Quisnam eorum, inquit, qui habitant in Sion, in-
firmo ac debilitato populo Israel salutem dabit? quis eum eripiet ex manu hostis Sennacherib? Nullus hominum prosector, sed solus Deus, in quo speraverunt, et qui in templo Sion, hoc est in C
Jerusalem habitare videbatur.

Cum converterit Dominus captivitatem plebis sue,
exsultabit Jacob et latabitur Israel. Captivitatem aliquam non dicit quae jam extitisset, sed eam quam tunc ob immensum timorem omnes incumbe arbitrabantur, et qualis nunquam anteā imminentia visa fuerat; circumdati enim Judæi ac cir-
cumvallati inimicorum armis, detineri ab eis, ac captivi quodammodo esse videbantur. Per Jacob vero et per Israel ipsum Judæorum populum intellegit ex illorum radice descendenter. Et sensus est, quod cum Dominus eos ex hac, quam diximus quodammodo captivitate liberaverit, exulta-
bunt tunc et latabuntur: corpore quidem exulta-
bunt, animo vero ac spiritu latabuntur; et alterum quidem ob alimentorum copiam, alterum vero ob studia ac meditationes eloquiorum Dei; quibus omnibus carebant quando civitas obessa erat. Et hæc quidem interpretatio est juxta sensum, quo Psalmum intelligimus de Ezechia et de Sennacherib. Alia etiam datur expositio, ut prophetia in eo sit tradita, quae continet illorum temporum gesta, quibus Dominus incarnatus est. Iuspiens Judæorum populus, et prophetias de Christo non intelligens, dixit, Dominum Jesum, qui magna alioquin inter eos et divina miracula ac signa operatus fuerat, Deum non esse: cumque primum hoc dixisset ac cogitasset intra se, postmodum

palam etiam ac manifeste euindeum accusavit, qui A Dei nomen indebit sibi usurpare. Quae sequuntur juxta priorem expositionem intelligenda sunt. Non est qui faciat bonum inter eos, scilicet, qui Christi doctrinam non suscepserunt. Dominus de caelo prospexit, Hoc est Filius, de caelo hominum misericordiam prospiciens ad eos in terram descendit, et per carnem cum eis conversatus est; qui sensus ex Graeco verbo διέκυψε manifestior redditur: quod aspectum quemdam ex altiori loco significat cum inclinatione quadam et deflexione. Et quae sequuntur, juxta predictam interpretationem explicantur. Quod vero ait, Usque ad unum, intellige, hoc est, nisi unus Christus. Unicus quippe erat inter eos qui bonum faceret. Et quia Graeca dictio οὐχι non solum pro interrogativa dictione sumitur, nonne, sed negative aliquando determinat, ita ut hoc in loco legere etiam possimus: Non cognoscunt omnes qui operantur iniquitatem"; dic, quod Iudei noluerunt Christum cognoscere, et quod ob eorum iniquitatem merito iniqui, seu potius (ut verior Graeci nominis significatio posuit) exeges appellantur; eo quod exegem gentium iistar, et invidia tabescabant, et maligna operabantur. Et quod ait: Qui comedunt populum meum, ex Christi persona adversus ingratos Iudeos legendum est, qui Christi discipulos, instar cibi panis in ore gladii ac persecutionis devorabant: qui etiam Dominum suum Dei Filium, Deum non appellaverunt, et qui illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor. Timebant enim fateri quod Christus Deus esset, atque hoc ne legem transgredierentur, dicentes: Non erit tibi alius Deus; et rursus tunc timuerunt quando non erat timor. Suspenso enim Christo in cruce, arbitrati sunt se esse liberatos, veluti eo exstincto, quem verebantur: verumtamen tunc maxime timuerunt, cum terrremotum viderent et alia quae consecuta sunt signa, praeterea etiam timentes ne nocte venirent discipuli, et furto tollerent corpus ejus, statuerunt milites in sepulcri custodiad. Illic igitur timuerunt timore, ubi non erat timor. Neque enim discipulis unquam tale quid in mentem venit, cum eis Dominus prædictisset, se post triduum propria potestate resurrecturum. Quod vero ait: Dominus in generatione justorum est, idem est quod, in congregazione fidelium, qui ex gentibus crediderunt, qui post cognitionem via justa atque regia incederent, nam ex quo Iudei eum non receperunt, ad gentes conversus est. Illud etiam quod ait: Consilium inopis confundit, intelligi debet, ut dictum sit ad Iudeos, propter populum ex gentibus, qui olim pauper fuit, substantia nimisrum atque opitius cognitionis Dei: et a qua cognitione deciderat, quando ad idolorum cœpit cultum prolati, qui etiam postmodum propter Christum temporalibus bonis pauper effectus est. Harum igitur gentium constitutum neglexerunt ac deriserunt Iudei, tan-

^a Psal. xiiii, 4.

A διεκύψας, κατήλθεν εἰς γῆν ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ σαρκὸς ὡμίλησεν τούτοις· κύπτει γάρ, τὸ δὲ ὄψος εἰς γῆν κάμπτεσθαι. Τὰ δὲ ἔστι, κατὰ τὴν ἀνωτέρῳ ἔξηγησιν. Τὸ δὲ, Οὐκ δύτει ὅως ἀντὶ τοῦ, εἰ μὴ εἰς, ἥγουν δὲ Χριστὸς μόνος ἀγαθωργὸς ἐν αὐτοῖς ἀποστρεφόμενος. Τὸ δὲ, Οὐχὶ γνώσονται πάντες οἱ ἀργαλόμενοι τὴν ἀνομίαν, κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστέον ἐνταῦθα· οὐ γάρ ἡβέλησαν αὐτὸν ἐπιγνῶνται οἱ δικην ἀνέμων ἐθνῶν φθονοῦντες, καὶ πενηντεύομενοι. Τὸ δὲ, Οἱ ἑσθίοτες τὸν λαόν μου, λεκτέον ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, πεδὸς τοὺς ἀχρήστους Ίουδαίους, ἐθίσιονται ἐν στόματι μαχαίρας καὶ πάστης κακώσεως τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, δικην φρώτεως ἀρτου, οὐ τὸν Κύριον αὐτὸν, τούτει τὸν Γίλον τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὄντας τον Θεόν. Ἐκεῖ δὲ ἐδειλίασαν φόδω, διπού οὐκ ἦν φέθεος· ηγάλαβοῦντο γάρ διμολογῆσαι τὸν Χριστὸν Θεόν, μήποτε παραβῶσι τὸν νόμον θεσπίζοντα, διτι Οὐκ ἔσται σοι Θεός ἔτερος. Καὶ αὐτοὶ τότε ἐδειλίσαν, διτε οὐκ ἦν φέδος· ὅτε γάρ ἀναρτήσαντες αὐτὸν ἡδη τεθνηκτός· τότε ἐφοδήθησαν σφόδρα, ἰδόντες τὸν σεισμὸν, καὶ τὰ γινόμενα τρυπανῖτα σημεῖα· καὶ πάλιν δειλίσαντες, μήπως ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς, κλέψωσιν αὐτὸν. Καὶ διὰ τοῦτο στρατιώτας ἐπιτίσαντες τῷ τάφῳ, ἐκεῖ ἐδειλίσαν ἐν φόδῳ, οὐδὲ οὐκ ἦν φόδος· οὐδὲ γάρ εἰς νοῦν οἱ μαθηταὶ τὸ τοιοῦτον ἐβαλούν, ἐκείνου προειπόντος αὐτεξουσίως ἀναστῆναι μετὰ τρίτην ἡμέραν. Οἱ δὲ Κύριος ἐγ τρεχεὶ δικαιωτοί, ἀντὶ τοῦ, C ἐν τῷ συστήματι τῶν ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότων, οἱ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν, δδῷ δικαιό, καὶ βασιλικὴ ἐπορεύθησαν. Τῶν γάρ Ίουδαίων μὴ δεξαμένων αὐτὸν, ἐπὶ τὰ Ἐθνη μετέθετο. Τὸ δὲ, Βουλὴρ πτωχοῦ κατηγορήντας, νοήσωμεν εἰρήσθαι πρὸς Ίουδαίους; διὰ τὸν ἐξ ἐθνῶν λαὸν, τὸν πάλαι μὲν πτωχὸν τὴν οὐσίαν τῆς θεογνωσίας, ἡς ἐξέπεσεν εἰς εἰδῶλα κατενεγκέλει· θετερον δὲ, καὶ τὴν ἐν χρήμασι περιουσίαν διὰ Χριστὸν· τούτου γάρ τὴν βαυλήν λαοῦ ἐφαύλισαν οἱ Ίουδαιοι, καὶ διεκωμάδησαν, ὡς ματαλαν. Βουλὴ δὲ, τούτο ἦν, τὸ παραδέξασθαι τὴν εἰς Χριστὸν πίστον. Τὸ δὲ, Τίς δύστε ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ, ἀντὶ τοῦ, Τίς ἀναδίκεις εἰς τὸ κυκλοῦν τὴν Ιερουσαλήμ δρος Σιών καλούμενον, ἀναγνώσεται τῷ λαῷ τὸ σωτήριον; τούτεστι τοὺς νόμους. Ἐθος γάρ ἦν ἐν ἡμέραις ὡρισμέναις τούτο ποιεῖν. Τούτο δὲ λέγει προφητεύων, ὡς τῆς Ιερουσαλήμ ὑπὸ Ῥωμαίων πολιορκθείσης, τοῦ Εὐαγγελίου τὰ πέρατα τῆς γῆς περιλαβόντος, οὐκ ἐτι τούτο γενήσεται. Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι δὲ Χριστὸν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· — Δώσω σοι γάρ, φησιν, θητην τὴν αἰηρορομίαν σου, ἵν τὴν χρυσαλάτευσε τῷ δόρατι τῆς πλάνης ὁ διάδολος· ἀγαλλιάσεται Ἰακὼν, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰερατὴ, τούτεστιν οἱ ἐκ τῆς βλέπης Ἰακὼν φύντες προφῆται, οἱ τούτο προκατήγειλαν. Ἀγαλλιάσονται δὲ, καὶ εὐφρανθήσονται, βλέποντες τῶν προφητεῶν αὐτῶν τὰς ἐκβάσεις. Ἡ Ἰακὼν καὶ Ἰερατὴ, οἱ πιστεύσαντες εἰσιν, οἵ τις ἀνεισαχθέντες τῶν Ίουδαίων, οἵ τις πρόγονος Ἰακὼν. Ἐπιστρέ-

ψυχή, τὸ ἀποστρέψαι εἰς τὰ οὐκεῖα, ὃν ἐξ- Α νημ inane. Erat autem id consilium ut Christus
έπεσον.
Agnoscere Israel? Quis est, inquit, qui montem amplius illum ascendet, qui dicitur Sion, et est in
circuito Ierusalem? Et quis est qui leget populo salutare? hoc est leges: quemadmodum certis
quibusdam ac statutis diebus facere nos erat. Quae verba prophetiam videntur continere destructionis
Ierusalem: quasi indicet propheta quod ea urbe a Romanis delecta, et Evangelio in finibus terre
prædicato, nos ille amplius servandus non esset. Sequitur: Cum areretur Dominus captivitatem
plebis ouæ (dabo enim, inquit, tibi gentes hereditatem tuam, quam dæmon antea erroris jaculo ca-
pitiaverat), exultabit Jacob et lætabitur Israel, Prophetæ nimirum qui de Jacob atque Israel
stirpe nati sunt, quique hæc antea prænuntiaverunt. Exultabunt etenim, et lætabuntur videntes
adimplita esse, quæ prædictarunt. Vel per Jacob et Israel fideles intellige: quasi Judæorum loco in
productos quorum progenitor fuit Jacob. Illud etiam, Cum converterit, idem sibi vult ac si dixisset:
Ezra ad proprias domos eos reverti fecerit [intelligendo captivitatem, hoc est, ipsos captivos].

Eiç τὸ τέλος ψαλμὸς τῷ Διοβὶθ.

B

In finem Psalmus ipsi David.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΔ.

Eiç τὸ τέλος οὗτος ἐπιγέρασται, διότι ἔποιον
εἶναι χρὴ τὸν κατ' ἀρετὴν τέλειον ὑπογράφει.
εσσε ὀρπετείνειν τὸν πρᾶγμαν τοῦτον.

In finem ideo insertabitur hic Psalmus quia per-
fectissime ac consummatissime describit qualem
esse opereτείνειν τὸν πρᾶγμαν τοῦτον.

Kύριε, τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματι σου;
ἡ τίς κατασκηνώσει ἐν δραι ἀγρῷ σου; Ὁ μὲν
Τουδίος ἀκούων σκήνωμα Θεοῦ, καὶ δραις ὅγιον
εὖθὺς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐννοεῖ ναὸν, καὶ τὸ γε-
νικάζον δρος Σιών· Ιετῶν δὲ, διεισδύνειν διανοεῖν
εὑθύνητο, οὗτε τὸ δρος Σιών ἡγίαστο· μετὰ γάρ τὸν
Δαΐδηλον πάντα γεγνάσει. Λοιπὸν οὖν ἀνακτέον τὰ δημάτα.
Σχηματίζει τὸν λόγον διαΐδηλος εἰς ἀράτησιν, πυνθα-
νόμενος, διεισδύνειν διανοεῖν τὰ δημάτα;
Κύριε, τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματι σου; Παρ-
οικία μὲν ἔστιν, ἡ ἐν ἀλλοτριῷ οἴκῳ πρόσκατος
διατριβή· σκήνωμα δὲ ψυχῆς τὸ σῶμα, ὡς ἐγκατ-
έκινεται. Ἐρντάδει μαθεῖν τίς ἔστιν διαΐδηλος, διεισδύ-
νειν πρόσκατον ἡγίασται τὴν ἐν σώματι. ζωὴν,
καὶ ὡς ἀλλοτριῷ τῷ σώματι χορίσται, μικρὰ τούτου
φροντίζων. Τὴν σοῦ δὲ ἀντινυμβλαντικόν τῷ
σκηνώματι, δηλῶν, διεισδύνειν τὸν Θεοῦ καὶ Αἰγαίου ἔργων
ἔστιν, καὶ παρ' αὐτοῦ τῇ ψυχῇ ὁ κοδομοῦθεν· ἢ διεισδύ-
νειν τούτῳ σκηνώσει ποτὲ δι' ἡμᾶς γενόμενος
ἀνθρωπος. Ἡ τίς κατασκηνώσει ἐν δραι ἀγρῷ σου;
κατασκηνώσεις μὲν, ἡ ἐδοιπορίας βεβαία κατάπαυ-
σις· δρος δὲ δημάτων, διεισδύνειν τὸν τα-
πεινον καὶ ἐγκοσμίων ὑπερημένος. Φησιν γάρ δι' Ἀπό-
στολος· Προσεληλύθατε Σιών δραι, καὶ πόλεις Θεοῦ
ζώντος Ιερουσαλήμ ἐπουρανίων. Καὶ τίς, φησιν,
ἀπὸ τοῦ παρθενος βίου, διεισδύνειν τὸν τα-
πεινον καὶ διατακτηνώσει ταῖς ἐπουρανίαις σκηναῖς
ταῖς αἰωνίουσις;

supra humiles ac mundanos homines elevatum: Accessistis
civitatem Dei viventis Ierusalem cœlestem*. Et quisnam igitur, inquit Propheta, a curriculo præsentis
vitæ recto cursu veniet, et requiescerit in cœlestibus
atque in æternis tentoriis?

Παρενδυμένος ἀμωμος, καὶ ἐργαζόμενος δικαιο-
σύνην. Τοῦτο τῆς ἀρωτήσεως ἡ ἀπόκρισις, ὡς ἐκεῖ-
νος παροικήσει, καὶ κατασκηνώσει, διεκτημένος τὰ
ρηθῆναι μελλοντα, καὶ διαζωγραφεῖ τῷ λόγῳ τὸν
ἐνάρετον. Ἐκεῖνος, φησιν, διεισδύνειται διμε-
πτος, καὶ ἐργάζεται δικαιούσην. Καὶ διμωμον μὲν,
νοητέον τὸν ἀνθρωπὸν τελειούμενον· διὰ ταύτης;

Vers. 1. Domine, quis incolet tabernaculum tuum,
nisi quis requiescat in monte sancto tuo? Ubi audire
Judeus tabernaculum aut montem sanctum, animo
statim ad templum percurrit quod erat in Jerusa-
lem et ad vicinum illi montem Sion: sciendum est
tamen quod tempore beati David, templum nondum
adificatum erat, nec mons Sion adhuc sanctificatus.
Hæc enim omnia post illius mortem facta sunt.
Restat igitur ut per anagogeum intelligantur hæc di-
cta. Format itaque beatus David sermonem suum
per interrogationem, quærens, quisnam hoc aut
illud facturus sit. Domine, inquit, quis taberna-
culi tui incola futurus est? incola autem seu pe-
regrinus is dicitur, qui aliena in domo aut regione
ad tempus moratur: animæ autem tabernaculum
corps est, in quo habitat. Interrogat igitur Pro-
pheta edoceri cupiens, quisnam sit, qui vitam
hanc in humano corpore, incolatum aut peregrina-
tionem esse pulet temporalem: quiisque hoc cor-
pore quasi aliena re utatur, et modicam illius ha-
beat curam. Tuo autem dixit tabernaculo, ad Deum
sermonem faciens, judicans ab eo illud creatum
esse, et ad animæ habitationem destinatum: vel quod
nimirum homo aliquando Deus ipse illud habitatu-
rus erat, factus propter nos. Aut quis requiescat
in monte sancto tuo? Requiescere is dicitur qui ex
longo itinere fessus requiem caput. Per montem
sanctum supercœlestem locum intelligere debemus
atque in æternis tentoriis?

Vers. 2. Qui ingreditur sine macula et operatur
iustitiam. Hæc est enim interrogationis faciat re-
sponsio. Ille, inquit, incolet et requiescat, qui ea
possidebit, quæ dicenda sunt. Describit autem ac
fere pingit his verbis hominem summa virtute præ-
stantem. Ille, inquit, qui sine macula, seu potius
[ut Græca dictio verius significat] qui irrepreben-

* Hebr. iii, 22,

sibilis ambulaverit, et justitiam fecerit. Irreprehensibilis etiam hoc in loco dici potest, ille qui contemplando, perfectionem assecutus est. Contemplatione quippe mens in cœlum ascendens ingreditur: et justus, seu justitiam operans ille qui per actiones moralem virtutem, præstantior evasit. Operatio quippe ad actiones pertinet. Præsentis tempore Prophetæ in utroque usus est: quasi nunquam oporteat ab huiusmodi contemplatione, aut a bonis actionibus desistere. Et cum vita activa multiplex sit, et in plures partes divisa solo justitia nomine nowine eam appellavit, eo quod virtus supra cæteras omnes vehitur. Vera enim tunc justitia dicitur, quando unusquisque facit quod suum est, et quod ad se pertinet. Cumque in universum justitiam posuerit, singulas partes deinceps sigillatim prosequitur.

Vers. 3. *Qui loquitur veritatem in corde toto. B*
Qui vera nimirum dogmata in animo sentit et ore profert.

Nec egit dolum in lingua sua. Et rursum qui vera dicit et non dolosa: hoc est qui vera in scipso cogitat et aliis dicit. Nam quod ait, *in corde suo, sanguinem ac rectum atque intus bene dispositum sermonem denotat: similiter et eum qui ore profertur, dum dicit, In lingua sua.*

Nec fecit proximo suo malum. Proximi quidem omnes mutuo sumus, vel communicatione humanitatis, vel fidei unitate, vel ratione cognationis. Per malum vero hic læsionem intelligit; consequenter autem primo cordis meminit, et postmodum linguæ, et postremo actionum. Primo enim quis cogitat, deinde loquitur cogitata, et demum operatur quæ antea locutus est.

Et opprobrium non accepit adversus vicinos suos. Idem hoc in loco sibi vult vicini nomen quod proximi. Et qui, inquit, opprobrium quasi telum aliquod non accepit, contra proximos, hoc est qui delinquentem proximum, aut membro mutilatum aut alio quovis infortunio oppressum, non opprobrio afficit aut contumelia. Opprobrium ad derisionem tendit: reprehensio vero ad emendationem delicti. Unde reprehensionem in bonam partem accipiimus, opprobrium vero nusquam: quoniam ut reprehensioni quid valde contrarium.

Vers. 4. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum glorificat. Unicuique condigna, ut decet, distribuit.* Nam et malignum nibili estimandum putat, tametsi ille divitiis fortasse aut nobilitate glorietur, aut alio splendore clarus videatur: et timentes Dominum magnipendit, licet adversa detineantur fortuna: Beati enim omnes qui timent Dominum ¹⁰.

Vers. 5. *Qui jurat proximo suo et non spernit.* Antiqui confirmationem sermonis juramentum appellabant. Juramentum enim nihil aliud est quam dictorum confirmatio, in qua testem assumimus Deum. Et lege quidem antiqua juramentum concessum erat, in quo Dei nomen, ad confirmandam

A γάρ οὐδεὶς πρὸς οὐρανὸν δικαιοῦ δὲ, τὸν πράξιν καταρτιζόμενον· ἡ ἐργασία γάρ, πράξις. Τευτεῖτι δὲ χρόνῳ ἐπ' ἀμφοῖν ἐχρήσατο, διὸ τὸ μῆχανα! ποτε λήγειν τὸν οὐτως ἔχοντα. Πολυμεροῦς δὲ τῆς πρακτικῆς οὖσης, περιέλαβε πᾶσαν τῷ τῆς καθόλου δικαιοσύνης δύναμιν· μόνη γάρ δικαιοσύνη πάσαις ἐποχεῖται ταῖς ἀρεταῖς δικαιοσύνη γάρ ἐστιν, ἡ ἔκαστης δικαιοπραγία. Καθόλου δὲ τὴν δικαιοσύνην θεῖς, εἴτα καὶ τὰ κατὰ μέρος αὐτῆς ἐπειστον.

B Λαλῶν διλήθειαν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἀληθὴ δογματίζων, καὶ λογιζόμενος.

"Ος οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσσῃ αὐτοῦ. Καὶ αὐτοὶς ἀληθὴ καὶ ἀδολα λέγων, τουτέστιν, ἀληθὴ καὶ λογιζόμενος ἐν αὐτῷ, καὶ λέγων πρὸς ἄλλους. Διὰ μὲν γάρ τῆς καρδίας, τὸν ἐνδιάθετον λόγον ἐδήλωσε· διὰ δὲ τῆς γλώττης, τὸν προφορικόν.

C Καὶ οὐκ ἐποίησε τῷ πλησίον αὐτοῦ κακόν. Πλησίον ἐτυλὲν ἀλλήλων, ή τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ή τῷ αὐτῷ τῆς πίστεως, ή τῇ σχέσει τοῦ γένους. Κακὸν δὲ λέγει τὴν βλάβην. Ἀκολούθως δὲ πρώτως ἐμνημόνευε καρδίας, εἴτα γλώσσης, εἴτα ποιησεως· ἐνθυμεῖται γάρ τις, εἴτα λέγει, εἴτα ποιεῖ.

D Καὶ ὀνειδισμοὺς οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ τοῖς ἕγγιστα αὐτοῦ. Ταῦτον ἔγγιστα καὶ πλησίον· καὶ δὲ οὐκ ἔλαβεν διειδισμὸν, καθάπερ ὅπλον, ἐπὶ τῶν ἔγγιστα αὐτοῦ, τούτεστιν, δεὶς οὐκ ὕνειδισεν αὐτοὺς πλημμελῆςαντας, ή πηρωθέντας, ή ἄλλως ἀτυχοῦντας. Οἱ μὲν γάρ ὑνειδισμὸς, τέλος ἔχει κωμῳδίαν· δὲ δὲ Ελεγχος, διόρθωσιν πταισμάτος. "Οθεν τὸν Ελεγχον μὲν, ἐπὶ καλῷ λαμβάνομεν· οὐδέποτε δὲ τὸν ὄνειδισμὸν, ὃς ἐναντιώτατον.

E Εξουδέτερωται ἐτώπιοι αὐτοῦ πονηρούμενος. Τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Κύριον δοξάζει. Διανέμων γάρ ἐκάστῳ τὰ πρὸς ἄξιαν, τὸν μὲν πονηρὸν, καὶ οὐδενὸς ἀξιοῦ ήγειται φαυλιζόμενος, καὶ πλούτῳ, καὶ εὐγενείᾳ κομῆτα, καὶ διλῆτη περιφανεῖ λαμπρότατος ἐστι· τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Θεὸν, μεγαλύνει, καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις ἀτυχήματιν εύρισκωνται· Μακάριοι γάρ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον.

"Ο διηνύωται τῷ πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀνεῖσται· τὸ διμένειν, ἀγτὶ τοῦ διαβεβαιῶσθαι παραλαμβάνονται οἱ παλαιότεροι. "Ορχος γάρ οὐδὲν ἐτερόν ἐστιν, η βεβαίωσις; λόγος, μάρτυρα παραλαμβάνουσα τὸν Θεόν. "Η καὶ τῇ παλαιῷ νομοθεσίᾳ συγκεχωρημένος ἦν δὲ κατὰ Θεοῦ γενόμενος ἀληθῆς ὅρκος, ἵνα μή

¹⁰ Psal. cxxvii, 1.

καὶ τῶν εἰδώλων δμνύοντες, συλαγωγθεῖσεν. Ὁ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου νόμος, τοῖς τελειοτέροις τὰ τελείωτερα νομοθετῶν, παντάπασιν τὸν δρόκον ἐξέκοψεν. Εἰσὶ δὲ τινες λόγοι σχῆματα μὲν δρόκων ἔχοντες, οὓς δρόκοι δὲ δύνεται, ἀλλὰ θεραπεία πρὸς τοὺς ἀκεύοντας. Νὴ τὴν ὑγείαν Φαραώ, φησί· καὶ πρὸς Κορινθίους ὁ Ἀπόστολος· Νὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν· Τύπον δὲ Χριστιανοῦ; δρόκων δὲ θετέσκοις κατέλιπε Παύλος· Μάρτυρς μοῦ δύστιν δὲ Θεός, φέλερά δὲ τῷ πνεύματι μου. Καὶ πάλιν· Μάρτυρα τῷ Θεῷ ἐπικαλοῦμεν· καὶ τὰ τοιαῦτα.

Τὸ δργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ. Τοῖς ἀρχαῖοις λίαν ἐπονεύεστον ἦν τὸ τοχογλυφία, καὶ αἰσχρόν, καὶ κατάπτυστον· ὁ γάρ ἐλεῖμων, ἐν καρῷ δανείζων, ἀγαπητὸν ἥγεται μόνον ἀπολαβεῖν δέδωκε. Νοοῦτο δὲ μὲν καὶ οὐτεῖς, διτὶ τὸν περὶ εὔσελας λόγον, δεὶς τὸν δργύριον δόκιμον τῇ γῇ, οὐ κατεβάλετο χάριν τοῦ κομισασθαι τι σωματικὸν ἀγαθὸν, ἀλλὰ προίκα καὶ ἀμισθὶ πάντας ἐδίδαξε.

Καὶ δῶρα ἐπ' ἀδόντος οὐκ ἔλαβεν. Ἐνεκεν ἀδόντων· ὅστε βλάψαι τοὺς ἀνατίους.

Οἱ ποιῶν ταῦτα, οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰώνα. Διαζωγραφήσας τὸν εἰς ἀρετὴν τέλειον, ἐπέθηκε τῷ λόγῳ τέλος ἐπάξιον. Οἱ ποιῶν γάρ, φησι, τὰ προερημάνα, τέλειος ὁν, οὐ παρακινθήσεται τῆς ἐν Θεῷ βάσεως. Τὸ δὲ, Εἰς τὸν αἰώνα, ἀντὶ τοῦ, διὰ παντός· ἢ κατὰ τὸν παρόντα βίον. Εἰ δὲ κατὰ τὸν παρόντα, πολλῷ μᾶλλον κατὰ τὸν μελλοντα.

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

Στηλογραφία τῷ Δαΐδῃ

ΦΑΛΜΟΣ ΙΕ'.

Στῆλαι, καὶ εἰκόνες, καὶ ἀνδριάντες τοῖς ἀριστεῦσιν εἰς ἀνεξάλειπτον κλέος ἀπονεμήνται, κηρύττουσαι τὴν ἐκείνων ἀνδραγαθίαν. Οθεν ἀντὶ τούτων, δὲ παρὼν ψαλμὸς ἐνετέθη τῷ νικητῇ Χριστῷ, καθέλιντι τῷ τοῦ σταυροῦ δόρατι καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον. Ἀναμαρτήσου γάρ μείναντος, οὗτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τῷ ἄλλῃ ἐγκατελεῖφθη, μάλιστα καὶ σκυλεύσασα τοῦτον, οὕτε ἡ σάρξ εἰδεῖ διαφθοράν, τριήμερος ἀναστάσα, περὶ οὐ καὶ Πέτρος δὲ Ἀπόστολος· ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων διέλαβεν, ἐφαρμόζων τὸν παρόντα ψαλμὸν. Ἐπὶ τοῖς οικείοις οὖν κατερθώμασι τὴν στῆλην ταύτην ἀνέστησε διὰ γλώττης τοῦ Δαΐδῃ δὲ Σωτῆρος, τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐμπνεύσαντος καὶ κινήσαντος τὸν προφήτην. Ἀναγράφει δὲ τὸ εἶδος τῆς νίκης, καὶ δοσ πρὸ τοῦ τέλους αὐτοῦ ἐγένετο.

dictis suis addere arbitratus est. In rebus itaque a se præclare gestis Salvator, statuam seu columnam

sancto nimirum Spiritu prophetam inspirante et

labia ejus aperiente. Describit autem, non tantum victoriæ genus, sed et quæcunque ante victoriæ

sinem gesta sunt.

Digitized by Google

A veritatem proferebatur, ne per idola fortassis iungantes seducerentur: verum Evangelii lex, quæ perfectioribus perfectiora mandavit, juramentum penitus abscidit; tametsi loquendi modi quidam sunt, qui juramenti formam præseferre videantur, et juramenti vere non sunt, sed in reverentiam aut obsequium audientium sic prolati, ut illud: *Per sanitatem Pharaonis*. Item illud Pauli ad Corinthios: *Per glorificationem (54) vestram*¹¹. Formam vero juramenti divisus Paulus Christianis reliquit dicens: *Testis est mihi Deus quem colo*¹²; et rursus: *Testem Deum invoco*¹³.

B Argentum suum non dedit ad usuram. Apud antiquos usura summo in dedecore erat atque exprobatione. Nam qui misericors est, et opportuno tempore mutuum præstat, dignum dicit, id tantum recipere quod dedit. Et aliter intelligi potest, de eo qui divina eloquia, quæ argentum igne examinatum ac terræ probatum appellantur, eo prætextu apud aliquem non depositum, ut illinc bonum aliquod externum reportaret: quinimum gratis ac sine mercede omnes docuit.

C Et munera super innocentem non accepit. Qui propter innocentem nullum munus recepit: ut eos videlicet laederet qui insultes sunt.

D Qui facit hæc, non commovet in sæculum. Cum descriptis Propheta virum summa virtute præditum, sermoni suo condignum finem appropiat: Qui facit, inquit, ea quæ dicta sunt, veluti ex omni parte perfectus, nunquam a soliditate illa commovetur, aut stabilitate, quam in Deo habet.

E Et quod ait, *In sæculum*, id significat quod nonnullam. Vel etiam non commovetur in præsenti sæculo, hoc est in præsenti vita: quod si in præsenti sæculo non commovetur, multo minus in futuro.

Tituli inscriptionis ipsi David.

PSALMUS XV.

[Apud Graecos, pro tituli inscriptione στηλογραφίαν legimus: quæ dictio statuē seu columnā potius inscriptionem significat quam tituli]. Mos autem erat antiquis, ut columnas, imagines, aut statuas, strenue militantibus viris in perpetuam ponebent memoriam. Loco igitur hujusmodi columnæ aut statuæ præsens Psalmus victori Christo conscriptus est: qui uti strenuus miles crucis jaculo, et mortem ipsam, et mortis pariter imperium obtinenter diabolum destruxit, dum ex eo quod peccatum non fecit, anima ejus in inferno relicta non est; qui nimo infernum potius spoliavit, nec etiam ejus caro vidi corruptionem, cum tertia mortis die resurrexerit: de qua Christi resurrectione Petrus apostolus, in libro Actionum disserens, præsentis hoc Psalmo auctoritatem ac robur

dictis suis addere arbitratus est. In rebus itaque a se præclare gestis Salvator, statuam seu columnam

sancto nimirum Spiritu prophetam inspirante et

labia ejus aperiente. Describit autem, non tantum victoriæ genus, sed et quæcunque ante victoriæ

sinem gesta sunt.

Digitized by Google

Variæ lectiones.

(54) Græce ἡμετέραν, nostram, pro quo Latinus interpres legit δημετέραν.

Vers. 2. *Conserua me, Domine, quoniam speravi in te.* Hujus Psalmi verba humano omnino more dicta sunt [et homini magis quam Deo videntur convenire]. Neque enim ut Deus, sed ut homo dæmonem divicit, erudiens nos quod et facillime dæmon a prudentibus superari potest: et artem pariter tradens qua ipse eum delbellavit, seque nobis, ut fidelissimum archetypum, imitandum proposuit. Fundit igitur velut homo preces ad Deum: quod etiam apud evangelistas sæpenumero fecisse eum legimus: oratque servari se ab omnibus tam manifestis quam occultis insidiis. Tu, Domine, inquit, serva me, quoniam in te solo speravi. Neque enim alia in re confitus sum, quoniam te salvare omnes novi, qui in te sperant.

Dixi Domino : Deus meus es tu. Dixi ergo Patri et omnium Domino : Tu, Pater, es etiam meus Dominus, atque ideo mei custodiam habeto [ut ab homine enim diximus dici hæc verba, non ut a Deo]; nam ut homo divina et ipse indigebat custodia. Subjectus enim, inquit, sui Domino et oravi eum.

Quia bonorum meorum non eges. Ad hæc, illud etiam amplius dixi, quod tu donis meis, quæ in sacrificium offerri solent, non indiges. Neque enim eges ut tibi sacrificem, atque hoc pacto te placatum mihi adjutorem reddam. Licet enim grata recipiat Deus quæ ei pie ac religiose a nobis offeruntur, verum non ut is qui indigeat, sed ut illa, gratitudinis ac benevolentiae nostræ erga eum, indicium habeat: atque in praetextum et occasionem retributionis majorum donorum.

Vers. 3. *Sanctis qui sunt in terra ejus mirabilia fecit Dominus.* Bonæ, inquit, sum spei, sciens quod Dominus quædam fecit mirabilia, ac præter omnium opinionem, sanctis hominibus qui in terra ejus sunt. Sanctus autem ille est, qui Deum sincere amat, et in eo confidit: qualis erat qui præsentis psalmi verba protulit. Et sanctos, de quibus nunc loquitur, omnes intellige, quicunque ante Christi adventum Deo placuerunt. Per terram vero aut hanc intellige, de qua alibi consue scriptum est: *Domini est terra*¹⁴ aut supernam Jerusalem, in qua conversabantur, tametsi adhuc in terra essent, et in qua post mortem habitare existimantur. Vel per sanctos intelligere possumus apostolos et fidèles qui per illos crediderunt: qui a multiplici morte et a gravibus periculis liberati fuerunt a Domino, et per terram, Ecclesiam in qua versantur. Deinde causam ponit, propter quam fecit eis Deus hæc mirabilia.

Omnis voluntates ejus in eis. Ubi eniū sit Dei voluntas, illic Deus semper manet, dirigens et conversans.

Vers. 4. *Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.* Per infirmitates, labores atque afflictiones eorum intelligit, quæ sic dispensante ac permittente Deo erant multiplicatae: et quæ postmodum eodem annuente cito pertransierunt;

Φύλαξόν με, Κύριε, δτι ἐπί σοι ἡλπίσα. Ἐνθρωποπεπῶς οἱ τοῦ φαλμοῦ λόγοι. Καὶ γέροντος οὐχ ὡς Θεὸς, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπος κατεπολέμησε τὸν ἔχθρον, διδάσκων, ὃς ἐστιν εὐκαταγώνιστος τοῖς νήφουσιν ἀμαδὲ καὶ τοὺς τρόπους, δι' ὧν αὐτὸν κατεπάλαισεν, ἀπολιμπάνων ἡμῖν ἀκριβῶς ἀρχέτυπον εἰς μίμησιν. Εὑχεται τοιγαροῦν ὡς ἀνθρώπος εἰς Θεόν· καὶ γέροντος τοῖς Εὐαγγελίοις διαφόρως εὑνέσαι μνήμωνεύεται· παρακαλεῖ δὲ φυλαχθῆναι ἀπὸ πάσῃς ἐπιστολῆς, φανερᾶς καὶ ἀφανεῖς, λέγων· Συμφύλαξον, δτι ἐπί σοι μόνῳ ἡλπίσα, μηδὲν τῶν ἀλλων τεθαρρήκως· οἶδα γέροντα, δτι σώζεις τοὺς ἀλπίζοντας ἐπί σε.

Eπί τῷ Κυρίῳ. Κύριός μου είτε σύ. Είπα τῷ Πατρὶ τῷ Κυρίῳ πάντων, δτι Κύριος είτε κάμοι, ὡς ἀνθρώπου καὶ οὐχ ὡς Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο με περιφρούρησσεν. Ήτος γέροντος, ἀδείτο τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ φυλακῆς· Ὑπετάχη γέροντος φησί, τῷ Κυρίῳ, καὶ ικέτευσα αὐτόρ.

"Οτι τωρ ἀγαθῶν μου οὐ χρείαρ ἔχεις. Εἴπον δὲ προσέττει, δτι τῶν δώρων μου τὴν θυσίαν οὐ χρείαν ἔχεις. Ήνα καὶ θύσω σοι, καὶ οὕτω βοηθόν ἔξω. Εί γέροντα προσέτεται Θεὸς τὰ εὔσεβῶς προσαγόμενα, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐνδέης αὐτῶν, ἀλλ' ὥστε ταῦτα κρύψιν εὐγνωμοσύνης ἀπόδειξιν, καὶ ποιεισθαι πρόφασιν ἀντιδοσεως τῶν πολλῷ κρειττόνων.

Toῖς ἀγίοις τοῖς ἐτῇ γῇ αὐτοῦ ἔθαυμαστωσεν δ Κύριος. Εὐελπίς είμι, φησίν, εἰδὼς, δτι τοῖς ἀγίοις, τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ θαυμαστά καὶ παράδοξα ἐποίησεν δ Κύριος. Ἀγιος δὲ, δ τὸν Θεὸν εἰλικρινῶς ἀγαπῶν, καὶ ἐπ' αὐτῷ πιποιώντος, οἵος ἦν δ ταῦτα λέγων. Εἰλεν δ' ἀν οὓς λέγεις, πάντες οἱ πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ. Γῆγ δὲ αὐτοῦ, ή ταύτην εἶποις, Τοῦ γέροντος ή γῆ· ή τὴν Δωνα Περουσιάλημ, ἐν ή καὶ κάτω δυτες, ἐποιεύοντο, καὶ ἐν ή οἱ λανθάνοντες πολιτεύονται. Ή καὶ ἀγίους μὲν ὑποληπτέον τοὺς ἀποστόλους, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν πιστεύσαντας, πολυειδῶν βισθέντας κινδύνων, καὶ θανάτων, γῆν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ή ἀναστρέφονται. Είπα τιθησι καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἦν αὐτοῖς, θαυμαστὰ ποιεῖ.

Πάρτα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐτι αὐτοῖς. Οπου γέροντα τὰ τοῦ Θεοῦ γίνονται θελήματα, καὶ δ Θεος πάντων ἐν αὐτοῖς ἔσται, φυλάττων καὶ κατευθύνων.

Ἐπιληθύνθησαν αι δοθέρειαι αὐτῶν· μετά ταῦτα ἐτέχνυνται. Ασθενεῖς λέγει τοὺς τόνους καὶ τὰς οὐλίψεις αὐτῶν. Ἐπιληθύνθησαν κατ' οἰκονομίαν, είτα Θεοῦ νεύσαντος, ταχέως παρῆλθον· Πολλαὶ γέροντος, φησίν, αι θελήματα τῶν δικαιών, καὶ ἐκ πα-

¹⁴ Psal. xxiii, 1.

σῶν αὐτῶν φύεται αὐτοὺς δὲ Κύριος. Ἡ καὶ δὲ; · Αἱ ἔπληθύνθησαν πρότερον αἱ ἀμφιτίξι τῶν πεπι-
στευκτῶν εἰς Χριστόν· ἀσθενούσης γάρ τῆς ψυχῆς,
ἡ ἀμφιξια γίνεται· εἴτα τοῦ Εὐαγγελίου κήρυχ-
θέντας, ἐπέδυναν εἰς εὔσθετιαν. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν,
ἄντι ὡς σκύθρωπος, ἀλλὰ ὡς Θεὸς ἀποφαίνεται.

Οὐ μὴ συναγάγω τέλος συναγαγόντες αὐτῶν ἐξ αἰ-
μάτων. Τούτο, περὶ τῶν ἀνελκντων αὐτὸν θουδατῶν,
ῶν τὰ πλήθη συναγαγόντες σφαγῆς ἀνανεύει, δια-
φθαρησθμένα ταῖς τῶν Ρώματων χερσὶν.

Οὐδὲ οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὁρομέτεων αὐτῶν διὰ
χειλέων μου. Ὄνομάζετο γάρ δὲ λαὸς ἑκεῖνος, λαὸς
Θεοῦ, καὶ περιούσιος, καὶ ἀμπελος, καὶ μερίς, καὶ B
κληρονομία, καὶ σχοῖνισμα, καὶ δοσ τοιαῦτα. Οὐκ-
έτι οὖν θουδαίους καλέσω τοῖς δύνμασιν, οἵτινες καὶ
πρότερον ἀλλά τέκνα μιμητὰ, καὶ γενεὰν σκολιάν,
καὶ γεννήματα ἔχονταν, καὶ στέρματα πονηρά, καὶ
εἰ τοιούτον. Ἡ καὶ περὶ τῶν ἐξ ἑθνῶν ἀμφῶ τὰ
ρητὰ νοήσομεν, διτι. Οὐ μὴ οἰκειώσομεν τὰς ἐκκλη-
σίας αὐτῶν, ἐξ ἀναίμων θυσιῶν· ἀλλὰ ἐξ εἰλιχρινοῦ;
πίστεως, καὶ πνευματικῆς θυσίας· οὐδὲ μνησθήσομεν
τῶν δυομάτων, οἵτινες αὐτοὺς ὄντας πάλαι διὰ τῶν
προφητῶν, ἀλλά ἀντὶ μὲν ἔχθρῶν, καλέσω φίλους.
ἀντὶ ἀπίστων, πιστούς, καὶ δοσ τούτων ἀκόλουθα.
Χείλη δὲ Θεοῦ νοοῦντ' ἀν οἱ λόγοι· καὶ ταῦτα
γάρ, λόγων δργανα. Ἀλλως τε καὶ, δὲ Σωτὴρ ἐνα-
θρωπήσας, ὄντας καὶ θουδαίους, καὶ τοὺς ἐξ
ἑθνῶν, τοῖς ἐναντίοις τῶν προτέρων δύνμασιν, ὡς
θεοφήλωται.

Κύριος μερίς τῆς κληρονομίας μου, καὶ τοῦ
ποτηρίου μου. Οὐ παρὰ γνώμην, φησι, τοῦ Πατρὸς
ἔγενομην ὄνθρωπος· καὶ αὐτὸς γάρ τῇ εὐδοκίᾳ μέτ-
οχός ἐστι τοῦ λαοῦ, τοῦ πιστεύσαντος ἐξ ἑθνῶν·
τούτῳ γάρ καλεῖ κληρονομίαν, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ
ψαλμῷ προείρηται· ἐτι δὲ καὶ τοῦ θανάτου· ποτή-
ριον γάρ παρὰ τῆς Γραφῆς δὲ θάνατος ἐρμηνεύεται·
καν τοῖς Εὐαγγελίοις γάρ λέγεται· Τὸ ποτήριον δὲ
ἐτρῶ πίνω, ὑμαίς οὐ δύνασθε πιεῖν· καὶ αὐτοῖς·
Πάτερ ἐμοῦ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέω ἀπ'
ἐμοῦ τὸ ποτήριον τούτο. Εὐδόκησεν δὲ Πατήρ γάρ D
καὶ ἐπὶ τῇ ἀνακλήσει τῶν ἑθνῶν, καὶ ἐπὶ τῷ θα-
νάτῳ τοῦ υἱοῦ. Ἡ καὶ μερίδα, τὸν πλοῦτον νοήσεις,
ἴν' ἡ τοιούτον· Ὁ Θεὸς πλοῦτος ἐστι τῆς ἐξ ἑθνῶν
κληρονομίας μου· ἐτι δὲ καὶ τῆς διδασκαλίας μου
πλοῦτος καὶ κεφάλαιον· πανταχοῦ γάρ τοῦ Εὐαγ-
γελίου, περὶ τοῦ Πατρὸς δίεξεισιν. Ἀλλὰ πλοῦτος
μὲν, ἡ μερίς, ὡς τό· Μερίς μου εἰ ἐτῇ ζῆται πίνων.
Καὶ γάρ ἐπὶ τῶν μεριζόντων τὴν οὐσίαν τοῦ πα-
τέρος, ἡ μερίς ἐκάστου πλοῦτος ἐστιν. Οστε συμ-
βαίνει λέγεσθαι τὸ αὐτὸν καὶ μερίδα, καὶ πλοῦτον,
καὶ κληρόν· τὸ μὲν, ὡς μεριζόμενον· τὸ δὲ ὡς
πλούτιζον· τὸ δὲ πάλιν, ὡς καταγόμενον ἀπὸ πα-

A Multe enim, inquit, tribulationes iustorum, et de omnibus his liberavit eos Dominus. Vel aliter: Infirmitates, id est peccata eorum, scilicet qui in Christum crediderunt, prius multiplicatae sunt. Nam ubi anima infirma est, peccatum oritur. Predicato vere postmodum Evangelio, acceleraverunt in religionem ac pietatem. Quae sequuntur non ut ab homine, sed tanquam a Deo proferenda sunt.

B Non congregabo congregations eorum de sanguinibus. Hoc de Iudeis dictum est, qui Dominum occidierunt, et quorum maximam partem Romanorum manibus perdendam, negat se Deus de ea strage congregaturum.

C Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Appellabatur autem populus ille, populus Dei et populus peculiaris, et vinea, et pars, et hereditas, et suniculus Domini, atque alla hujusmodi. Non amplius, inquit, hujusmodi nominibus, ut antea, eos appellabo: quinimo filios reprehensibiles, generationem pravam ac perversam, generationem viperarum, semen malum, aut quid aliud simile. Vrl utrumque dictum intelligamus de iis qui ex gentibus crediderunt. Non adiscabo, inquit, Ecclesias eorum ex sanguinolentis sacrificiis, sed ex sincera fide, ex spirituali hostia: neque menor ero nominum, quibus olim per prophetas eos appellabam, sed quos olim inimicos dicebam, amicos vocabo: et quos infideles, fideles, et quaecunque alia his congruentia sunt. Labia autem Dei intellegi possunt ejus verba, cum labia verborum sint instrumenta. Et aliter: Salvator noster Iudeos et fideles ex gentibus, contrariis nominibus appellavit, quani ante appellarentur, ut jam declaratum est.

Vers. 5. Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei. Non sum factus homo, inquit, præter Patrem mei sententiam. Ipse enim Pater clementia ac bona voluntate sua, particeps factus est populi, qui ex gentibus credidit. Hunc enim populum hereditatem appellat, quemadmodum in secundo Psalmo dictum est: quinimo et particeps factus est mortis. Calicem enim et poculum (ut alibi diximus) multis in locis apud Scripturam pro morte positum legimus. Unde in Evangelii: Calicem quem ego bibo, vos non potestis bibere ¹⁶. Et rursum: Pater mi, si possibile est transeat a me calix iste ¹⁶; consensit quippe Pater tam in gentium vocationem quam in Filii mortem. Vel quod ait Pars hereditatis meæ, divitias potes intelligere, ut sit sensus: Deus Pater, thesaurus est et divitiae, hereditatis meæ ex gentibus, insuper, et thesaurus doctrinæ meæ: unde in Evangelio Christus ubique Patrem commemorat. Hoc itaque partis seu portionis nomen, pro divitiis sumitur juxta illud: Portio, seu pars meæ Dominus in terra viventium ¹⁷. Unde in filiis paternam dividentibus substantiam, singulæ portiones, ut cuique obveniunt, loco divitiarum sunt. Quocirca

¹⁶ Matth. xx, 22. ¹⁶ Matth. xxvi, 59. ¹⁷ Psal. cxli, 6.

recte convenit, ut eadem res, et portio dicatur, et Α τρός. Διδασκαλία δὲ, τὸ ποτήριον, διεῖ καὶ οἶνος δινῖαι, et hæreditas; ea nimis ratione, quia αὐτῇ, διὰ τὸ ὑφέραντεν, καὶ ἀμπελὸς ὁ Χριστός. et dividitur, et quia divitem reddit, et quia relinquitur a Patre. Calix etiam pro doctrina accipi potest, quæ vino merito comparatur, et quia iustificat, et quia Christus vinea appellatus est.

Tu es qui restitus hæreditatem meam mihi. Gentes que olim a Patre atque a Filio creatæ fuerant, et Dei signum dicebantur, discesserant ab eo, et converse ad idolatrias, postremo ei per fidem iterum restitutæ sunt: hanc autem restitutionis gratiam Filius, in Patrem tanquam in principium refert. Aptissime vero hic versiculus ad præcedentem interpretationem consequitur. Hac, inquit, de causa tu es particeps hæreditatis meæ et calicis mei, quoniam tu mihi eam restituisti. Et hæreditatem posuit priusquam calicem, quoniam hæreditas mortis illi causa fuit. Propter ipsam enim mortuus est. Nec tacenda nobis est quædam non inelegans de prædictis speculatio. Hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum et plasmatum, atque ideo hæreditatem Creatoris dictum, sub propriam redegerat dæmon tyrannidem, et alienum mancipium sibi usurpaverat: ad quem, Dei Filius et hæres, litteras misit, scribens ei per prophetas, hæreditatem illam repellens, qua fuerat fraudatus. Et quia dæmon continue magis resistebat, et rapinam reddere negabat, hæres accepto Patris sui testamento, ad raptorem descendit. Inter eos autem judex fuit Pater: qui condemnato raptore, Filio nunc participem illum tam præclarri operis appellavit.

Vers. 6. *Funes ceciderunt mihi in optimis meis.* li qui terram dividunt, funibus eam metiendo designantes determinant. Et sensus est: Restituta mihi hæreditate mea, funes multi mihi ceciderunt, hoc est, obvenerunt, et sorte quasi mihi contigerunt. Per funes autem credentium multitudinem intelligit. Hoc etiam loquendi modo, denotare videtur quod hæritas hæc sua, designata esset ac determinata, et quod omnibus notissima esse debebat. Bina enim hæc opera funiculi sunt, ut diximus. Quod vero per optimos, suam hæreditatem significet, in sequentibus magis declarat, dicens:

Etenim hæritas mea optima est mihi. Supra plurali numero optimos dixit propter fidèles qui variis sunt in locis, nunc vero singulariter optimum appellavit: quia fidélum omnium, qui in diversis sunt mundi partibus, una est congregatio [una Ecclesia], una opinio ac fides. Optimam vero appellat, quasi præcipuum ac dilectam. *Vel* [juxta] aliam Græce dictionis χρατίστη significationem, non optimam tantum, sed fortissimam ac potentissimam appellat. Cum adversarium ac potentem dæmonem superaverit. Funes etiam intelligi possunt pro vinculis quæ Christo ceciderunt, hoc est obliterunt: a Judæis nimis, quando ad Pilatum ductus est. Obtigerunt autem ei, propter optimos, hoc est, propter fidèles, pro quibus pati voluit. Olim Judæorum populus hæritas Dei dicebatur:

*Facta est enim, inquit, pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel*¹⁸. Verum

¹⁸ Deut. xxxii, 9 sec. lxx.

Σὺ εἶ δὲ ἀποκαθίστωρ τὴν κληρορομίαν μου Τὰ γάρ Εθνη πλάσμα τοῦ Ιησοῦ καὶ Θεοῦ τυγχάνοντα, ἀπέστησαν εἰς εἰδωλολατρείαν, εἴτα πάλιν ἀπεκαθίστησαν αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως. Ἀνατίθησι δὲ τῷ Πατρὶ τὴν χάριν, ὡς αἰτίᾳ. Καὶ ξεινούσι τὸ φῆμον τοῦ πρὸ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο γάρ, φησι, κοινωνὸς εἰ τῆς κληρονομίας μου, καὶ τοῦ ποτηρίου μου, διότι οὐ μοι ταύτην ἀποκατέστησας. Πρὸ τοῦ ποτηρίου δὲ, τὴν κληρονομίαν τέθεικεν, διεῖ αὐτῇ γέγονεν αἰτία τοῦ θανάτου αὐτοῦ· δι' αὐτῆς γάρ ἀπέθανεν. Ρήτεον δέ τι καὶ γλαφυρὸν θεώρημα περὶ τῶν προκειμένων· διεῖ τὸν κατ' εἰδόντα Θεοῦ πεπλασμένον ἄνθρωπον, καὶ διὰ τοῦτο κλήρον τοῦ πλάσαντος ὅντα, δελεάσας δὲ δυσμενής, καὶ τυραννήσας, ἐπεπάσατο, καὶ τὸν ἀλλότριον ἐσφερίσατο, πέπομψ δὲ πρὸ αὐτῶν ἀπεισέντα τὸν ἀφαρεῖσθνα κλῆρον. Ως δὲ μᾶλλον ἀντείχετο, λαβὼν αὐτὸς δὲ κληρονόμος διαθήκας τοῦ Πατρὸς, κάτεισι πρὸ τὸν δρπαγα, καὶ δικαστής αὐτοῦ γίνεται ὁ Πατέρ. Καὶ καταδικάσας τὸν βιαστὴν, ἀποκαθίστηκε τῷ Υἱῷ τὴν κληρονομίαν. Οὐ χάριν, καὶ κοινωνὸν αὐτὸν τοῦ κατορθώματος δὲ Υἱὸς ἐκάλεσεν.

B *Σχοινία ἐπέπεσέ μοι ἐν τοῖς χρατίστοις μου.* Οἱ κληροδοτοῦντες τὴν γῆν, σχοινίοις ταύτην διχαμητροῦντες, περιορίζουσι. Βούλεται γοῦν λέγειν, ὡς Ἀποκατάστασίς μοι τῆς κληρονομίας μου, ἐπέπεσέ μοι, τουτέστιν ἐπέβαλον, καὶ ἔλαχον ἐμοὶ σχοινία πολλὰ, κάντεν διεμετρήθη ταῦτα καὶ περιώρισθη, καὶ ἐγένετο γνώριμος· διὰ γάρ τῶν σχοινισμάτων, τὸ τε πλῆθος τῶν πιστευόντων ἤνιξατο, καὶ τὴν γνωριμότητα. Δύο γάρ ἦργα ταῦτα τοῦ σχοινισμάτος, ὡς ἐφημέν. Κρατίστους δὲ λέγει, τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο παρέστησεν διὰ τῶν ἔχης.

D *Καὶ γάρ η κληρορομία μου, χρατίστη μοι ἐστιν.* Ἄνω μὲν πληθυντικῶς χρατίστους εἶπεν, διὰ τοὺς κατὰ μέρος πιστούς· κάτω δὲ ἐνεκάς, χρατίστη, διὰ τὴν τῶν κατὰ μέρος μίαν συναγωγὴν, καὶ ἀμοδοξίαν. Κρατίστην δὲ λέγει, τὴν ἐξαίρετον, καὶ ἡγαπημένην. Ή καὶ τὴν γενναῖαν, ὡς καταπαλαίσσαν τὸν ἀντίκαλον. Νοοῦνται δὲ σχοινία, τὰ δεσμά, ἢ ἐπεσόν τῷ Χριστῷ, παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἀγομένω πρὸς Πιλάτον. Ἐπιπεσόν δὲ αὐτῷ διὰ τοὺς χρατίστους, ήτοι τοὺς πιστούς, ὑπὲρ ὧν ἐπασχε. Πάλαι μὲν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι ἡσαν Θεοῦ κληρονομία· Ἐγερήσθη γάρ, φησι, μερὶς Κυρίου, λαδὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχοινίσμα κληρορομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Ἀποβλήτων δὲ τούτων γενομένιων, ἐτέραν ἀντιλαβεὶ κληρονομίαν, τὴν βασιλείαν τῶν ἐξ ἐθνῶν, ἣν χρατίστην εἶπεν, ὡς ὑπὲρ τὴν παλαιοτέραν.

populo Iudeorum abjecto aliam loco illius suscepit hereditatem : regnum videlicet ex gentibus Ecclesiastis, quam et optimam appellat et fortissimam, veluti quæ antiqua illa ac repudiata hereditate excellentior sit.

Ἐνλογίσω τὸν Κύπρον, τὸν συρετσαρτά με. Τὰ ἐντεῦθέν φησιν ὡς ἀνθρώπος· λέγει γάρ δὲ εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ· Τὸ δὲ παιδίον ηὗξανε, καὶ ἐκρυπταῖοντο πρεύματι, πληγέσιμον οφειλα. Εὐγνωμονεῖ τὸν περὶ τὸν δωρησάμενον αὐτῷ θησαυρὸν σοφίαν.

Ἐτι δὲ καὶ ἔως τυχτές ἐσταθεντάρι με οἱ νεφροὶ μου. Νεφροὺς νοητέον τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς· περὶ τοὺς νεφρούς γάρ κείται, καθὼς ἐν τοῖς προεκγραφεῖσιν Ἐφημεν· νύκτα δὲ, τὸν Δεσποτικὸν θάνατον. "Ἄχρι γάρ, φροσ., θυνάτου, ἐπαιδαγώγησε, καὶ ἐρύθμισε με τὴν ἐπιθυμία μου, μηδενὸς τῶν γηίνων ἐρασθεῖσα, μόνων δὲ τῶν θείων ιμειρομένη. "Η καὶ νύκτα οἰτητέον τὰ ἀπόσκυρα μυστήρια, ἵν' δὲ τοιοῦτον, διὰ Μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἀγνώστων τοῖς διλοις ἀνθρώποις, ἐπαιδαγώγησεν με τὴν ἐπιθυμία μου.

Προωρύμητ τὸν Κύριον ἑταῖρον μου διὰ κατούς. Πρὸ παντὸς ἀλλοῦ Εἴλετον τὸν Θεὸν τοῖς ὀψιαλμοῖς τῆς ψυχῆς μου, ἑνώπιον μου φαινόμενον.

"Οτι ἐκ δεξιῶν μού ἐστιν, ἡρα μὴ σαλευθῶ. "Εἴλεπον δὲ αὐτὸν ἑνώπιον μου, διότι ἐν ταῖς δεξιεῦσις μου πράξεοιν ἐστιν, ἐπαναπαύμενος; αὐταῖς· ἐγγέζεται γάρ δὲ θεὸς τοῖς ἐγγίζουσιν. "Ἐκ δεξιῶν μου δὲ ἐστιν, ἵνα βοηθούμενος ὑπὸ αὐτοῦ, μὴ παρακινθῶ τῆς εὐθείας ὅδοῦ πρὸς τὴν ἑναντίαν. Φυλάσσει γάρ Κύριος τοὺς ἀγαπῶτας αὐτούς.

Αἰδι τούτῳ εἰργράθῃ ἡ καρδία μου, καὶ ἡγαλλιάσσατο ἡ γλώσσα μου. Τῆς καρδίας μου γάρ πληρωθεῖσης εὐφροσύνης, ὡς ἀπολαβόντος τὴν κληρονομίαν, καὶ καταγωνιζαμένου τὸν ἔχθρὸν, καὶ τοιοῦτον ἔχοντας ἐπίκυρον, παραπλασεύν καὶ τὴν γλώττα τῆς ἄγαν χαρᾶς, οἷα τὸν ἐπινίκιον ὅμον γέδουσα, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ μεγαλεῖα διηγουμένη.

"Ἐτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μου καταστηρώσει ἐκ' ἐλπίδεi. Τοῦτο περὶ τῆς ταφῆς τὸν Δεσποτικὸν σώματος· κατατικτεῖσι γάρ τὸν τάφον ἐπ' ἐλπίδi ταχείας ἀναστάσεως· εἰδὼς γάρ προειρήκει πολλάκις τοῖς μαθηταῖς, διὰ Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.

"Οτι οὐκ ἀγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἀδηρ. Τίθησι καὶ τῆς ἐλπίδος τὴν αἰτίαν· Καὶ γάρ εὐκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἄδην, διότι τῶν τελευτώντων αἱ ψυχαὶ κατέχονται. Τόπος γάρ δὲ ἄδης ὁ πόλος γῆς ἀποκεκληρωμένος ταῖς τῶν ἄποθανότων ψυχαῖς. Ποὺ τοίνυν δὲ λῆρος Ἀπολινάριος, διὰ τὴν προσληψθεῖσαν σάρκα δογματίζων ὅμοιον καὶ θνουν, ὡς ἀνόητος;

Vers. 7. Benedicā Dominū qui tribuit mihi intellectum. Hæc, et quæ sequuntur, ut homo loquitur. De humanitate etiam Christi loquebatur Evangelista, quando consona his verba illa dicebat: Puer autem crescebat, et spiritu invalescebat, et implebatur sapientia [et gratia apud Deum et homines¹²]. Gratias agit igitur de sapientiæ thesauri sibi a Deo præstito.

Insuper usque ad noctem erudierunt me renes mei. Per renes partem illam animæ intellige, quam concupiscibilem dicimus. Concupiscentia enim in renibus jacet: et per noctem, ipsam Domini mortem. Concupiscentia mea, inquit, nulla nimis appetens terrena, sed divinis tantum eloquii, ac pii operationibus intenta, eruditivit me, et a B ipsam usque mortem vitam meam direxit. Vel, per mortem, occulta mysteria intellige. Ut sit sensus: Concupiscentia mea eruditivit ac perverxit me usque ad occulta ipsa mysteria, et plerisque hominum ignota.

Vers. 8. Præridebam Dominum in conspectu meo semper. Ante omnes alios ego semper videbam Deum: qui mihi in oculis animæ meæ, quasi in conspectu ipso apparebat.

Quoniam a dextris est mihi ne commovear. Videbam autem eum in conspectu meo, quoniam in dextris actionibus meis semper adest, in eis requiescens. Appropinquit enim Deus omnibus iis qui per virtutem ei appropinquant. A dextris vero meis adest ut adjuvet me, ne a recta unquam via omnes qui eum diligunt¹³.

Vers. 9. Propter hoc latatum est cor meum, et exsultavit lingua mea. Cor meum latitia impletum est, quia hereditatem recepi, quia inimicum devici, quia talem mecum adjutorem habui: unde lingua mea potita atque oblectata tanto gaudio, hymnum et laudes victoriae canit, et magnalia Dei commemorat.

Insuper et caro mea requiescat in spe. Hoc de sepultura Dominici corporis dictum est, quod in sepultura jacebat: in spe tamen celeris resurrectionis. Sciens enim id Dominus prædixerat sæpe discipulis se post triduum resurrecturum.

Vers. 10. Quoniam non derelinques animam meam in inferno. Illeius etiam speci causam apponit. Tu enim, inquit, non derelinques animam meam in inferno, ubi caelorum mortuorum animæ delinquentur. Infernus quippe locus est sub terra animabus mortuorum designatus. Ubi igitur sunt Apollinaris nugas, qui assumptam Christi carnem sine anima, sine intellectu et sine mente esse dicebat? Sed o quam ipse potius sine mente fuisse convincitur!

¹² Luc. ii, 40. ¹³ Psal. cxliv, 20.

Nec dubis sanctum tuum videre corruptionem. **A** Illoc de corpore Domini similiter dictum est, Tu, inquit, cui ob partas virtutes, oblatus, dedicatus, et sanctificatus sum, non me permittes corruptionem corporis sustinere : quinimo illud tanquam quod omni caruit peccato, in suis partibus indissolutum conservabis, ut anima in incorruptum corpus remeante, cito resurgam. Illud etiam adnotandum est, quod interitus in mortuis disjunctio est ac separatio animæ a corpore : corruptio vero est membrorum atque aliarum partium in terram et in pulvere resolutio.

VERS. 11. *Notas mihi fecisti vias vitæ.* Docuisti me, inquit, virtutes quæ ad immortalem vitam hominem dirigunt [per quas et incederem ipse et discipulis meis incedendum esse traderem]. **B** Vel aliter : *Revelasti tu mihi, inquit, vias vitæ, hoc est, resurrectionis meæ atque iteratæ vitæ modos ; per quas vias dicens discipulos ingressus sum.*

Adimplebis me lætitia cum rultu tuo. Filius vultus est et facies Patris. Qui enim, inquit, *vidit me, vidit et Patrem meum*¹¹. Nam et character etiam ejus dicitur et *imago*¹². Post resurrectionem, inquit, lætificabis me, me, inquam, assumptum hominem, et assumenti conjunctum divinitati. Ante resurrectionem enim mœstus erat ac tristis, lacrymabaturque, et sollicitudinibus erat plenus, lege nimirum humanæ naturæ. Vel aliter : *Cum vultu tuo, circumloquendo dixit; id est, in eum.* Ipsum enim Christi corpus Filio unitum erat et Filius Patri : unde communis erat eorum lætitia propter humanam salutem, qnam mors per cruelem operata est.

Delectatio in dextera tua usque in finem. **C** Dextera Patris, Filius dicitur, quemadmodum et brachium ejus, et potentia et delectatio. Ait igitur quod perpetua exsultatio erit Filio Dei, quia secum eos exsurgere fecit, qui olim ob peccatum deciderant : et quia hereditatem suam recepit.

Oratio ipsi David.

PSALMUS XVI.

Persecutionem sustinens a Saule beatus David, et multis impeditus injuriis, psalmum hunc conscripsit, quo Deum in auxilium advocat. Qui tamen unicuique viro virtute prædicto atque oppresso ab inimicis accommodari potest.

Vers. 1. *Exaudi, Domine, justitiam meam.* Exaudi, inquit, justitiam meam : hoc est affectum atque amorem meum erga justitiam, qui actionibus atque operationibus suis, quasi lingua quadam ad te clamat. Nam cum potuerim sæpenuero inimicissimum mihi Saulem occidere, abstinui tamen justitiam hujus amore ; quia a te constitutus est rex. Quinimo nec verbis illum objurgare ausus sum, cum sit populi caput, et ab illius injuria abstinere

Οὐδὲ δύνεις τὸν δσιδρ σου ίδειν διαφθοράν. Τούτο περὶ τοῦ Δεσποτού ικονίου σώματος. Οὐδὲ γέρει μὲν, τὸν ἀνακείμενον σοι δι' ἀρετῶν οἰκείωσες, παραχωρήσεις ὑπερστῆναι τὴν κατὰ τὸ σώμα διαφθοράν. ἀλλ' ὡς ἀναμάρτητον τούτων, συντηρήσεις ἀδιάλυτον ἐν τοῖς οἰκείοις μέρεσιν, ἵνα τῆς ψυχῆς ἐγκατοικισθεῖσης, αὐτῷ, παντελῶς ἀρτίῳ, θάτον ἀναστῶν Φθορά μὲν οὖν, ἐπὶ τῶν θανόντων, ἡ διάζευξις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. διαφθορά δὲ, ἡ διάλυσις τῶν τοῦ σώματος μερῶν καὶ μελῶν εἰς χοῦν.

Ἐγράψας μοι ἔδοθες ζωῆς. Ἐδειξάς μοι τὰς ἀρετὰς, αἱ ποδηγοὺς πρὸς τὴν ἀθάνατον ζωήν. Ἡ ἀπεκάλυψάς μοι τοὺς τρόπους ; τῆς ἐμῆς ἀναστάσεως καὶ παλινωπίας, (54) δὲ ; αὐτὸς βαδίσας, τερπνοῦ τοῖς μαθηταῖς.

Πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου. Πρόσωπον Πατέρος Υἱός. Ὁ ἀωρακὼς γέρες, φησίν, ἐμὲ, ἀώρακεν τὸν Πατέρα μου. ἐπειδὴ καὶ χαρακτὴρ αὐτοῦ λέγεται καὶ εἰκὼν. Εὐφρονεῖς οὖν με, φησί, τὸν προσληφθέντα ἀνθρώπον, μετὰ τοῦ προσλαβόντος Θεοῦ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν. πρὸ τοῦ τῆς γέρεω, καὶ ἐλυπεῖτο, καὶ ἐδάκρυε, καὶ τὴν οὐρανίαν νόμῳ φύσεως. Ἡ καὶ μετὰ τοῦ προσώπου σου, ἀντὶ μετὰ σοῦ, περιφραστικῶς δὲ μὲν γέρες ἡνωμένος ἢν τῷ Υἱῷ, δὲ δὲ Υἱός, τῷ Πατέρι, καὶ κοινῇ ἔσχον τὴν εὐφροσύνην ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἢν δὲ διὰ σταυροῦ θάνατος εἰργάσατο.

Τερψυρτης ἐτῇ δεξιᾷ σου εἰς τέλος. Δεξιὰ τοῦ Πατέρος, δὲ Υἱός, ὁσπερ καὶ βραχίων, καὶ δύναμις. Τέρψις, φησί, καὶ ἀγαλλίασις ἔσται τῷ Υἱῷ σου διὰ παντὸς, τοὺς πεπτωκότας συναντήσειται, καὶ τὴν αὐτοῦ κληρονομίαν ἀπολαβεῖται.

Προσευχὴ τῷ Διοτίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ'.

Τοῦτο τοῦ Σωτῆρος διακόμενον, καὶ ποικιλιῶς ἐπιδουλεύμενον, ἔγραψε τὸν φαλιμὸν τοῦτον, εἰς ἐπιχουρίαν τὸν Θεὸν ἐγκαλούμενος. Ἀρμάζει δὲ καὶ παντὶ ἐναρέτῳ ἐπιδουλευομένῳ.

Εἰσάκουσον, Κύριε, δικαιοσύνης μου. Τῆς περὶ τὸ δίκαιον διαθέσεως, ἡτοι διὰ τῶν πράξεων ὡς διὰ γλωττῆς, βοδὸν διαφέρως γέρες δυνάμενος ἀνελεῖν τὸν πολεμικῶταν μοι Σωτῆλον, ἐφεισάμην, ὡς ἐπὶ Θεοῦ βεβατιλευκότα, καὶ οὐδὲν ὄντες τοῦτον λόγῳ ἐπελαμῆσα. Κεφαλὴ γέρες ἔσται παντὸς τοῦ λαοῦ δίκαιοις δὲ τούτου διὰ ταῦτα φείδεσθαι κατὰ πάντα. Ἡ δικαιοσύνην ἐνταῦθα λέγει τὴν δικαιολογίαν αὐτοῦ, καὶ δὲ δικαιούται, ἢν καὶ προτίνων τίθησιν. Οὐτεως

¹¹ Ιωαν. xiv, 9. ¹² Ηεβρ. 1, 5.

Variæ lectiones.

(54) Ἄτι, ἐπιχειρήσας ; αὐτοῖς.

οὐν νοσύνων ἡμῶν, οὐ δέξει καρπάσειν δὲ Προφήτη—A semper æquum sit. [Scriptum est enim : Principiū της, ἀλλὰ λόγῳ παραχαλεῖν. populi tui non maledicere²³.] Vel per justitiam hoc in loco justificationem suam et juris sui rationes intelligit, quibus causa sua justificatur, et quas in progressu ponit. Atque hoc pacto a jactantiae suspicione Prophetam vindicabimus, quoniam magna eum cum ratione sic petere perspecturi simus.

*Πρόσχες τῇ δεήσει μου. Δέσσιν ὑποληπτέον, τὸ
οὐκῆ, α τές παρακλήσως ἐλεεινὸν γάρ, ὡς μεστὸν
κατηφείας, καὶ συντριβῆς, καὶ ταπεινώσεως, καὶ
μόνον ἀπὸ τῆς δύσεως; δυστωπεῖγε δυνάμενον.*

Ἐνώπιοι τὴν προσευχὴν μου, οὐκ ἐτίθεσται δολοίς. Τούτῳ καθ' ὑπερβάτην ἀναγνωστέον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔν τινεστεῖται· Ἐνώπιοι τὴν προσευχὴν μου, οὐκ ἐτίθεσται δολοίς γνωμένην, η προσαγομένην· καθαρὸς γὰρ φεύδους τὰ χεῖλα μου, καὶ οὐ σύνοιδα λαλήσας ποτὲ δόλια τῷ Σαούλ, ἀλλ' ὅμολογήσας τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, φυλάττων καθαρὸν τὴν διμολογίαν, εἰ καὶ αὐτὸς τάς πρὸς ἐμὲ φεύδεται συνθῆκα. Τρία δὲ προβάλλεται πρὸς ἀντίληψιν, τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, τὸ φρήμα τῆς Δεήσεως, καὶ τὴν ἐξ ἀδόλων χειλέων προσευχὴν, ἵνα καὶ μᾶλλον ἐρεθίσῃ πρὸς ἀμυνὴν.

**'Εκ προσώπου σου τὸ κρίμα μου ἔξελθοι. Σὺ
δικαστή; ἡμῖν, δὲ τὰ τμέτερα πρός αὐτούς εἰδὼν,
καὶ μόνος ὁρθεπή; δικαστής. Οὐ θεὸς γάρ, κριτής
δίκαιος, καὶ ισχυρός περατῶσαι τὴν οἰκείαν από-
φασιν. Εἴ προσώπου δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐκ σοῦ, περι-
φρεστικῶ; ή ἐνώπιόν σου. Τὸ κρίμα μου δὲ,
ζουτέστιν, ή περὶ ἐμὲ ἀπόφασε; Αδέκον γάρ γηγού-
μαι δικάζειν ἐμαυτῷ, καὶ κολάζειν τὸν ἀναιρετὸν
ἐπαγγελμένον (55).**

Οι δραστικοί μου ιδέτωσαν εύθυγητας. "Ιδοιμε
ψήφους; έφ' ύμιν (56) ξενηγεγμένα;

Εδοκίμασας τὴν καρδίαν μουν ἐπεσκέψυντο
κτεῖσθαι. Οὐ μόνον ἀδίκου πράξεως ἀπεσχόμην, ἀλλὰ καὶ
πονηρᾶς ἐνθυμήσεως· τρεύνησας γάρ, ὁ καρ-
διογνώστης, καὶ οὐκ εὑρές τινα μελέτην κατὰ τοῦ
Σαούλ, ἐν τῇ καρδίᾳ μου· καὶ ίδες αὐτὴν οὐκ
ἐν τῇ εὐπραγίᾳ μόνον ὅρθως ἔχουσαν, ἀλλὰ
καὶ ἐν τῇ νυκτὶ τῶν πειρασμῶν καὶ θλίψεων, ἀ-
σκοτίζουσι τὸν γοῦν, καὶ τῆς εὐθείας ἀποπλανᾶσθαι
παρασκευάζουσι. Κατὰ γάρ τὸν Ἰώνα εἰπεῖν, Ἐγ-
τῷ φωτὶ σου ἐπορευόμην ἐν σκότει, διτὶ λύχνος
ην τοῖς πυσί μον ὁ ρόμος σουν, καὶ φῶς τοῖς
μύριοις μον. Ἡ καὶ νύκτα λέγει, καθ' ήν ἐν τῷ
σπηλαίῳ λαβὼν ὑποχείριον, οὐκ ἀνεῖλεν,
πεις ^{τοι}, τελ noctem surlassis illam dicit, qua
occidere eum noluit.

Ἐκύρωσάς με, καὶ οὐκ ἐθέβη ἐτὸν ἀδικίᾳ.
Ἐκπύρωσάς με πυρὶ τῶν πειρασμῶν, ὃς οἱ τεχνῆται
τῷ πυρὶ τὸν γρυπόν, ἐπιώς γνοίεν, εἰ ἔστι καθάρος;

²² Exod. xxxii. 28. ²³ Job xxviii. 3.

Variæ lectiones.

(११)

*Igne me examinasti, et non est inventa in me ini-
quitas. Examinasti me, inquit, igne temptationum,
non secus ac eum artifices igne aurum examinasti.*

(55) ՀՅ. ԷՀՆԴՎԵՂՄԵՆՏԸ.

ut cognoscant an mandum id sit et purum. Et cum auri instar fucus sim. et probatus, nulla tamen in me inventa est **injustitia**, quam patraverum adversus Saul. Neque enim inter angustias malum aliquod adversus eum, ut pusillanimes, aut consultavi unquam aut decrevi.

VERS. 4. *Ut non laquatur os meum opera hominum.* Hic versiculos consequentia non caret ad praecedentia, ut aliqui existimarunt, quinimo commodissime eis adjungitur, et causam continet, quare examinatus fuerit et afflictus beatus David. Hac, inquit, de causa tu me temptationibus examinari permisisti, ne si major fuisset quam quod tentari aut affligi possem, extollerer fortassis: neve accusarem Saul, aut illius injusticias superbe deriderem atque exprobrarem. Vel aliter: Tu ideo me **B** examinasti, ut ego conversus ad te, non humana opera, sed tua commemorarem beneficia, et quomodo tu omnia in melius semper dirigis. Solemus nissse.

Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Per veria labiorum Dei, mandata legis intelligit, quae per Moysen data sunt. Labiorum autem Dei, in proprio dicit, quasi a Deo prolata sint ea mandata. Propter haec itaque mandata ego, inquit, custodivi, hoc est, ego ambulavi vias duras: virtutum nimirum vias quae asperae sunt et laboriosae, et omni corporis delectatione prorsus carentes. Custodire etiam apud Scripturam sumpsim possum reperimus, pro operari, ut illud: *Custodiri mandata tua*²⁷, hoc est adimplevi.

VERS. 5. *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non commoveantur gressus mei.* Bis gressuum meminit, et per eos priori loco mentis motus intelligit, secundo vero motus corporis. Ait igitur, Tu, Domine, perfectas ac rectas facio cogitationes meas, in mandatis tuis, quae gradientes per ea homines ferunt ad te. Nam si haec mentis cogitationes perfectiores reddantur, cæteræ etiam operationes corporis non titubabunt, quinimo tuliores erunt. Vel perfice gressus meos, hoc est, omnes actiones meas, dum ambulo per vias tuas, quas in mandatis tuis esse statuisti iis qui festinant venire ad te: ne si forte commemorati gressus mei nullam a te perfectionem acceperint, devient aliquando ab honesto, et sequantur quae deteriora sunt. Tu enim es qui doces hominem scientiam.

VERS. 6. *Ego clamavi quoniam exaudiisti me, Deus.* Non frustra, inquit, fundo preces ad te, nam et alias cum ad te orarem exaudiitus sum.

Inclina aurem tuam mihi et exaudi verba mea. Alqui aures in nobis inclinari non possunt: sed cum inclinato capite erga illum quem audituri sumus, condescendimus, videntur etiam aures in nobis inclinari. In superioribus jam diximus quemadmodum Prophetæ sumpenumero ab humanis operationibus divinas exprimit, imbecillitati ac eras-

A καλογενευθέντος μου τουτοις καὶ βασανισθέντος, οὐχ εὑρέθη ἐν ἑμοὶ ἀδικίᾳ κατὰ Σαοὺλ, οὐδὲ μηροψύχησας ὑπὸ τῆς ἀγάγης ἐβουλευσάμην τονηρόν.

Τοιως ἀν μὴ λαζήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Οὐκ ἔστι τὸ παρὸν ῥήτον ἀνακλούθον, ὡς τινες φύθησαν· ἀλλ' αἰτία δοκεῖ τῆς πυρώσεως· διὸ τοῦτο γάρ παρεχώρησας πυρωθῆναι με πειρασμοῖς, ἵνα μὴ μένων ἀνώτερος αὐτῶν ὑπεραριωμαι, καὶ διαβάλλω τοὺς ἀμφὶ τὸν Σαοὺλ, θριαμένων διάττουσιν δδίκα. "Η καὶ ἵνα πρὸς σὲ συντόμως ἐπιστρεφόμενος (ἐν θλίψις γάρ ἐμνήσθη μέν σου), τὰ σὰ ἔργα λαλῶ, πῶς ἀπαντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομεῖς.

examinasti, ut ego conversus ad te, non humana opera, sed tua commemorarem beneficia, et quomodo in afflictionibus tui semper magis meminiisse.

Διὰ τοὺς ἀδύτους τῶν χειλέων σου ἔγώ ἐφύλαξα ἄδοντος σκληράς. Λόγους χειλέων καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ διὰ Μωσέως διθέντος νόμου χειλέων δὲ Θεοῦ, καταχρηστικῶς, οἷα παρὰ Θεοῦ ὑφηγηθείσας. Διὰ ταύτας οὖν, φησὶν, ἔγώ ἐφύλαξα, τουτέστιν ἀδύτισα ἄδοντος σκληρής, τὰς τῶν ἀρετῶν τραχεῖας γάρ αὗται, καὶ ἐπίπονοι, πάσης σωματικῆς ἡδονῆς ἀπεστρεψάμεναι. Φυλάττειν δὲ παρὰ τῇ συνηθείᾳ τῆς Γραφῆς, τὸ ἐνεργεῖν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, λέγεται, ὡς τὸ Ἐφύλαξα τὰς ἐντολὰς σου, τουτέστι, πράξας ἐπικρίσα.

Katáprītai tὰ διαβήματά μου ἐν ταῖς τρίτοις σου, ἵνα μὴ σαλευθῶσι τὰ διαβήματά μου. Ἄνω μὲν ὕψομασι διαβήματα τὰ τοῦ νοῦ κινήματα· κάτω δὲ, τὰ τοῦ σώματος. Οὖν τέλεια καὶ ὅρθι ποίησον τὰ νοήματά μου ἐν τοῖς προστάγμασι σου, τοῖς φερουσιν εἰς σὲ τοὺς δι' αὐτῶν διδένοντας τουτών γάρ τελειωθέντων, οὐδὲ αἱ διὰ σώματος πράξεις ἀποσταλεῖν διν. Ἡ κατάρτισαι τὰ διαβήματά μου, τουτέστιν, ἐνέργειάν μου πᾶσαν ἐν τῷ διδένοντας τὰς τρίτους σου, διὰ τῶν ἐντολῶν ἔτεμες τοῖς πεπένδυσιν ἐλθεῖν ἐπὶ σὲ, ἵνα μὴ παρακινηθῶσι τοῦ προστήκοντο· μὴ πιρὰ σου καταρτιζόμενα· σὺ γάρ εἰ διδάσκων ἀνθρώπον γνῶσιν.

τονηρό τὸ οὖς σου ἑμοὶ, καὶ εἰσάκουσσον τῶν φημάτων μουν. Καὶ μήν δικλιτόν ἔστιν ἐν ἑμοὶ (57) τὸ οὖς· ἀλλ' οὐτε κλινομένης τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὸν λέγοντα, δοκεῖ τοῦτο κλίνεσθαι. Προσίρηται δὲ, διτεῖ τῶν ἀνθρώπων ἐνεργεῖῶν τὰ θεῖα χαρακτήριζει, συγκαταβατικώτερον, διὰ τὴν τῶν ἀκροωμένων ἀσθένειαν. Οἱ γαρ βουλόμενοι τινος ἀκριδίστερον

²⁷ Psal. cxviii, 166.

Variae lectiones.

(57) ἵστηται, ut leguisse videtur Latinus interpres.

ἀδοκούειν, ἀδρανῶς ὑπ' ἀσθενείας φύσηγγομένου, καὶ!- Κλίνον ὡς ὑπῆλδε; ἐπὶ ταπεινῷ, ὡς ἵστρος; ἐπὶ νοσοῦντι. Εἴη δ' ἀνδρασίς μὲν Θεοῦ, ἢ ἀπλῶς γνῶσις τῶν πραγμάτων· οὓς δὲ, ἢ λεπτοτέρα· τὰ γάρ δρατὶ τῶν ἀκοντῶν, παχύτερα, διὰ τὴν Ὀλην. Ἄνω δὲ καὶ κάτω τῆς παρακλήσεως τὸ εἰσάκουσον, καὶ πρόσχες, καὶ ἐνώπισαι; καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰ; ἔμφασιν τῆς πρὸς τὴν αἰτησιν ὀλοκύρχου διαθέσεως.

rebus inest, crassiora sunt, quam quae audiri queunt. Superius igitur atque inferius supplicans **beatus David**, huiusmodi verbis usus est, quae majorem Dei cognitionem ac majorem attentionem desiderent. Exaudi enim, inquit, intende, auribus percipe, et alia huiusmodi, quae verba etiam sæpius replicavit in majorem nimirum **emphasim**, ac majorem significationem summæ affectionis suæ, ex toto cupientis anima petitionem a se oblatam impleri.

Θαυμάστωσο τὰ ἀλέη σου, δ σώζω τοὺς ἄλλους οὐκοτας ἐπὶ σέ. Θαυμάστος ἔξις φανῆναι ποίησον. Ἐλέη δὲ λέγει, τὴν ἀντιληψίν. Οἱ γάρ ιδόντες αὐτὸν ὑπερασπιζόμενον, ἐθαύμασαν αὐτὴν, ὡς ταχεῖαν, καὶ πανθενῆ, καὶ ὡς μὴ μόνον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἀμερτωλὸν ἀντιλαμβανομένην. celere ac validum auxiliū: quinimo et illud, quod non tantum justis Deus, sed quod peccatoribus eliam opem præstat.

'Ἐκ τῶν ἀνθεστηκότων τῇ δεξιᾷ σου, φύλαξόν με ὡς ἀρόητρον δύθαλμοῦ. Φύλαξόν με. Κύριε, ἀπὸ τῆς ἐπισυλήσης τῶν περὶ Σαούλ, οἱ ἀνθεστήκαστι τῇ χειροτονίᾳ σου. Διὰ γάρ τῆς χειρὸς, ταύτῃ ἐδήλωσε. Σὺ μὲν γάρ ἔχειροτόνηςάς με βασιλέα, διὰ τοῦ προφήτου χρίσαντο; οὗτοι δὲ σπουδάζουσιν ἀνελεῖν, οὐ καταδεχόμενοι. Θαυμαστὴ δὲ δύνατος; Τὴν γάρ ἐπὶ τὴν κόρην τοῦ δρθαλμοῦ φυλακή χιτῶν γάρ ἐπὶ χιτῶν, καὶ περιθόλαι ποικίλαι: ταῦτην περιτοιχίουσι. Καὶ ο! μὲν λεπτοὶ καὶ διαφανεῖς, ἵνα μὴ τραχύωσιν ὑγρὰν οὖσαν καὶ ἀπελήνηται. Εξωθεν δὲ, παχὺς ὁ τῶν βλεφάρων, δυσὶν ἡμικυκλίοις διῃρημένος. ἵνα καὶ τὸν κονιορτὸν ἀποστῆναι, καὶ τὴν ἐξ ἀρέως βλάβην, καὶ τὰ περιττά ζωνφία. Τετρύχωται δ' οὗτοι, ἵνα τὸν ἔγγυς ἴδρωτα καταρρέοντα κωλύῃς δριμὺς γάρ ἔστι καὶ λυπηρός. Ἐπάνω δὲ τούτου, φάραγξ δρύος. Έσχημάτισται δὲ καθάπερ τις στερβέδος δρυφος. πεπύκασται δὲ καὶ οὗτος; Θρῆνιν, ἵνα μὴ ἡ φερόμενος ἀνωθεν ιδρύως ἐπὶ τὴν σκηνὴν τῆς κόρης ἐμβάλλοι· ἀλλ' ἀναχρούμενος ἐκεῖθεν, ἐπὶ τοὺς χροτάρους μετοχεύεται.

ac condensis ornatum ac munitum est, ne sudor desuper fluiens in pupilla habitaculum irruat. Illine enim repulsus, in ipso devolvitur tempora. [Cum tanta igitur præstet oculus pupillæ custodiari, non mirandum si parem sibi a Deo Propheta præstari optat.]

'Ἐρ σκέψῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσσεις με διπλὸν ἀνθρώπων δσεβῶν, τῶν ταλαιπωροσάντων με. Ἐτέραν εἰκόνα φυλακῆς εὑρὼν, ἀξιοὶ νεοτοῦ τρόπουν ἐπισκέπτεσθαι, πτέρυγας καλῶν τὰς συνοπτικὰς, καὶ φρουρῆτάς, καὶ θαλπικὰς δυνάμεις τῆς παντειδυνάμου πρωνοίας, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ταῖς ἐστῶν πτέρυξι σκεπόντων τοὺς νεοτοὺς πετειῶν. Τὸ γοῦν σκεπάσσεις, ἢ ἀντὶ εύκτικοῦ νοήσομεν· πολλαχοῦ γάρ τῆς Γραφῆς τὸ τοιοῦτον εἶδος; ἢ καὶ προφητεύει τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν. Πρόσωπον δὲ ἀειδῶν, αὐτοὺς λέγει τοὺς ἀσεβεῖς. Καταχρηστῶν δὲ καὶ εἰπεν ἀσεβεῖς τοὺς ἀμφὶ τὸν Σαούλ, ὡς δίκην ἀειδῶν ζῶντας ἐν ἀνομίαις, καὶ διψῶντας; ἐλεῖν

ii caput inclinare, qui ex illo hominem vocis audire diligentius cupiunt: unde et cum capite aures pariter inclinare videntur. Inclina igitur et tu, Deus, aurem tuam, tanquam excelsus ad humilem, tanquam medicus ad infirmum. Et visus quidem in Deo est simplicior quædam rerum cognitio, auditus vero exactior et perfectior scientia. Nam quæ visibilia sunt, propter materiam quæ visibilibus rebus inest, crassiora sunt, quam quæ audiri queunt. Superius igitur atque inferius supplicans **beatus David**, huiusmodi verbis usus est, quae majorem Dei cognitionem ac majorem attentionem desiderent. Exaudi enim, inquit, intende, auribus percipe, et alia huiusmodi, quae verba etiam sæpius replicavit in majorem nimirum **emphasim**, ac majorem significationem summæ affectionis suæ, ex toto cupientis anima petitionem a se oblatam impleri.

Vers. 7. Mirifica misericordias tuas qui saltos facis sperantes in te. Fac, inquit, ut misericordiae tuæ admiratione dignæ videantur. Misericordias autem Dei hic divinum auxilium appellat. Omnes enim qui beatum David adjutum a Deo, et servatum a tantis viderunt periculis, admirati sunt tam celere ac validum auxiliū: quinimo et illud, quod non tantum justis Deus, sed quod peccatoribus eliam opem præstat.

Vers. 8. A resistantibus dexteræ tuæ custodi me, Domine, ut pupillam oculi. Custodi me, Domine, ab insidiis Saul et complicum ejus, qui electioni per le factæ resistunt. Per manum enim, hanc significavit. Tu enim per prophetam, a quo inunctus sum, me in regem elegisti: isti vero non suscipientes quod fecisti, mihi necem parant. Admiranda est autem quam maxime custodia illa, quam oculus pupillæ præstat. Siquidem tunica super tunicam, et quædam tegumenta eam muniunt: quorum aliæ tenuia ac transparentia sunt, ne pupillæ quæ suapte natura humida est et mollis, asperitatem inferant, alia vero ext̄rius crassiora, ut palpebrarum tunica, quæ duobus est semicirculis distincta, ut pulveris et aeris lassionem, et parvula quæque animantia, repellat: et pilis etiam quibusdam vallata, ut sudorem prope fluentem prohibeat. Acutus enim sudor est atque admodum molestus. Superius præterea superciliis vallis formata est. Ipsum autem superciliū, veluti tectum quoddam firmum ac validum jacet: quod pilis etiam multis

Vers. 9. In protectione alarum tuarum proteges me a facie impiorum, qui me affligerunt. Ad inventa alia custodiæ similitudine, pulli in morem rogat Propheta se protegi. Per alas autem divinæ Providentiae vires intelligit: quibus continere conservareque omnia Deus solet et sovere. Quod ex metaphorâ avium sumptum est, quæ proprios pullos alis tueruntur ac protegunt. Quod vero, ait, Proteges, futurum pro optativo positum intellige, ut sacer apud Scripturam positum reperimus. Vel quia prædictit **beatus David, ut Propheta, auxilium quod sibi a Deo præstandum erat. Faciem etiam impiorum pro ipsis impiorum intellige. Improprie autem**

Saulēt et socios, impios [sc̄i potius, ut s̄æpe alibi diximus, iuxta Græcā dictionis ἀνόμους veriorem significationem, ex leges] appellavit: eo quod gentium more, ex leges viverent in peccatis, et quia

innocentem occidere studebant; nec electionem illam verebantur, quam eis Deus significaverat se seciisse de David, dum inimicōe oī affigerent, et in causa essent ut exsul ac proflugus omne calamitatum genus sustineret.

Vers. 10. *Inimici mei animam meam circumde-derunt. Per animam suam seipsum intelligit, totum exprimens a parte. Circumdederunt autem, insidiis nimirum undique depositis.*

Adipem suum concluserunt. Per adipem cor in-telligit et viscera: quoniam circum hæc multa solet inesse pinguedo. Ait igitur, omnem eos a corde atque a visceribus misericordiam intra seipso clausisse. Misericordia enim a corde atque a visceribus dicitur descendere. Alli adipem exponunt pro bona hæbitudine ac felicitate, quam illos clausisse dicit Propheta, atque in seipsis continuuisse, veluti nunquam amplius recessuram, sed cum eis perpetuo futuram.

Os eorum locutum est superbiam. Jacabant enim illi cito se comprehensuros beatum David, nec posse illum ab eorum manib⁹ evadere: quasi ex nullo latere expectandum illi amplius esset auxilium.

Vers. 11. *Ejicientes me nunc circumdederunt me. Expulerunt me, inquit, ex omnibus bonis meis: nec satis hoc eis fuit, sed rursus etiam circumde-derunt, morti me tradere festinantes.*

Oculos suos statuerunt declinare in terram. De-creverunt, inquit, declinare oculos suos, a te nimirum, qui in caelis habitas: atque a mandatis tuis, quibus mandasti ne insontem quis laetatur; atque hoc ut illos in terram converterent, hoc est ad terrenas concupiscentias. Quod nihil aliud est, quam absque illa ratione quidquid libido postulat explore. Vel aliter litteram lege: Oculos suos statuerunt ut declinet in terram; et tunc expone statuerunt, hoc est stabiliverunt et firmaverunt, observantes nimirum ut illum inclinent et demilliant in terram, quem olim morti tradere contendunt. Oratio enim Graeca utrumque sensum recipit.

Vers. 12. *Suscepserunt me quasi leo paratus ad prædam, et quasi catulus leonis habitans in nbditis. Quantum ad eorum spem attinet, ipsi me ita suscepserunt; quasi dicat: Illi sperabant accedere ad me, et suscipere me: hoc est sursum accipere, atque extollere a terra, et disceptum efferre. Differentiam inter leonem et leonis catulum, quidam hujusmodi tradiderunt dicentes: quod leo proprio fretus robore manifeste ac palam rapit, et quod catulus tanta carens confidentia, clam atque occulte se accingit ad prædam, unde ubditus considerere dicitur. Illoc pacto etiam inimicorum beati David, alii aperto Marte suis freti viribus in eum irruerant, alii autem veluti timidiiores sibi ipsis non adeo fidentes, clam insidias struebant; tametsi nihil impedit quin utrumque idem sibi velit atque idem significet. Solet enim Propheta sapientiæ*

Variæ lectiones.

(18) γρ. αὐξάσας vel valde καὶ ante εἰς.

A τοὺς ἀθίους, καὶ ὡς μὴ σεδουμένους τὴν ἐηλωθῆσα, ἐπ' αὐτῷ τοῦ Θεοῦ χειροτονίαν· οἱ καὶ ἐταλαιπώρησαν αὐτὸν, περὶ τὴν φυγὴν πᾶσαν κακοπάθειαν ὑφιστάμενον.

Oι ἔχθροι μου τὴν ψυχήν μου κεριέσχορ. Άπο τῆς ψυχῆς ἁυτῶν ἐνέψηνεν, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν. Περιέσχορ δὲ, ἀντὶ τοῦ, περιεκύλωσαν πάντοθεν καθίζοντες λόχους.

Tὸ στέαρ αὐτῶν συρέκλεισαν. Διὰ τοῦ στέατος τὴν καρδίαν καὶ τὰ σπλάγχνα δηλοῖ· περὶ ταῦτα γάρ πολλὴ πιμελή. Καὶ φησιν δὲ τὸ Ἀπέκλεισάν μοι τὸν ἐκ καρδίας καὶ σπλάγχνων αὐτῶν Ἐλεον, ἐξ ὧν οὐτος; πρόσειν. "Ἄλλοι δὲ φάσιν ἐρμηνεύοντες στέαρ τὴν εὐδοξίαν εἶναι καὶ εὐήμερίαν, ἢν ἀπέκλεισαν καὶ οὸν συνέχον, ὡς μηκέτι φευξομένην, ἀλλὰ δὲ δὲλου ἐσομένην αὐτοῖς.

Tὸ στέαμα αὐτῶν ἐλάλησεν ὑπερηγανταρ. Έκδημα πάζον γάρ θάττον αὐτὸν συσχεῖν ὡς ἀθήρευτον, μηδαμόθεν ἔχοντα βοήθειαν.

'Ἐκβάλλοντες με τυνὶ περιεκύλωσάν με. Φέύσαντές με τῶν ἡμῶν ἀπάντων, οὐκ τρχέσθησαν· ἀλλὰ καὶ νῦν περιεκύλωσάν με, θανατῶσαι σπουδάζοντες.

Tοὺς ὄφθαλμοὺς αὐτῶν ἐθερτο ἐκκλίναι ἐτῇ γῇ. "Εἴεντο, ἐσκέψαντο ἐκκλίναι τοὺς ὄφθαλμοὺς αὐτῶν ἀπὸ σοῦ, τοῦ ἐν οὐρανοῖς οἰκοῦντος, καὶ τῶν σῶν προσταγμάτων, ἀ κελεύουσι μὴ ἀδικεῖν τὸν ἀνατίον, εἰς γῆν, ταυτέστιν εἰς γηράς ἐπιυμίλας· αἰτινές εἰσιν ἀλόγως ἀποπλῆσαι πᾶν τὸ καθ' ἡδονὴν. Καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς: αὐτῶν ἐστήριξαν, ἐπιτηροῦντες ἐκκλίναι καὶ κατατάξειν με εἰς γῆν, ὑπὸ αὐτῶν ἀποσφατόμενον:

'Υπόλαβόν με ὥστε λέων ἔτοιμος εἰς θήραν, καὶ ὥστε σκύμρος οἰκών ἐν ἀποκρύψοις. "Οσον ἐπὶ ταῖς ἁυτῶν ἐλπίσιν, ὑπέλασόν με, τουτέστιν ὑπελθόντες, μετεώρισαν τῆς γῆς ἀνάρπαστον φέροντες. Διαφορὸν δὲ τοῦ λέοντος καὶ τοῦ σκύμνου τοιαύτην τινὲς ἀποδεώκασιν, ὡς δὲ μὲν ἀλκῆ πεποιθώς, φανερός ἐστιν ἐπὶ τῷ θηρεύειν· οὐ δὲ σκύμνος, μήπω θαρρῶν ἐκ τοῦ προφανούς ἀρπάζειν, καθήτει κρυπτόμενος. Καὶ τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ ἀρπάσαι· τινὲς δὲ λαθραίως, ἁυτοῖς οὐ τεθαρρήκαστες. Οὐδὲν δὲ κωλύει ταῦτα καὶ δημφω δηλοῦν· εἰσθε γάρ πολλάκις ἐν τοῖς παθητικοῖς λόγοις δὲ Προφήτης ταυτολογεῖν, ἐν ὑπαλλαγαῖς λέξειν, ἵνα (58) αὔξῃση τὸ πάθος, εἰς Ελεον ἐπισπάσηται.

In hujusmodi locis affectu plenis, easdem sententias varia oratione repetere, ut aucto affectu ad maiorem Deum misericordiam trahat.

'Ardostēthi, Kύριε. Δοκῶν καθεύδειν διὸ τὴν μαχρούμιαν, κινήθητι ποὺς δμυναν.

Πρόσφυσον αὐτούς. Πρὸ τοῦ δοῦναι πέρατι τὰ μεμελετημένα, κατάλαβε αὐτούς.

Καὶ ὑποσκέλισον αὐτούς. Ἐμπόδισον τῷ κατ' ἕρων δρόμῳ· τοῦτο δὲ ἐκ μεταφορᾶς τῶν βουλομένων τισὶν ἐπικόπτειν τὸν δρόμον, οἱ τρεχότων τοῖς ποσὶν αὐτῶν ὑποιθέασι τὰ σκληρὰ πάροδον, καὶ οὕτω; εὐχερῶς καταβάλλουσι.

'Ρῦσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ ἀσεβοῦς, βομψαίσου, ἀπὸ ἔχθρων τῆς γειρᾶς σου. Ἐν τῇ βομψαὶσου δύσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ ἀσεβοῦς Σαούλ, καὶ ἀπὸ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, τῶν ἔχθραιντον τῇ γειρατονίᾳ σου, τουτέστιν ἡμοὶ· ή, τῶν πολεμούντων τῇ γειρᾷ σου, δηλαδὴ σοι, περιφραστικῶς. Εἰ γάρ οἱ μὲν ἡμοὶ πολεμοῦσιν, ἐγὼ δὲ, οὐς· οἱ πολεμοῦντες τῷ σῷ, σοι ἅρα πολεμοῦσι. Τίνος χάριν ἀσεβῆ τούτον λέγει, προειρήκαμεν. Καθ' ἔκτατά δὲ τὸ βήτε ἀναγνωστέον, ἀπολύτως. Κατάλληλα δὲ, καὶ ἡλ., Ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου, πρὸς τὸ βήτην ἀνωτέρω· Οἱ ἔχθροι μου γάρ, εἴπε, τὴν ψυχὴν μου περιέσχορ. Ἀποροῦντι δέ τινες, πώς δὲ φεισάμενος Σαούλ ἐν τῷ σπηλαίῳ, νῦν ἀναιρεθῆναι τούτον εἴχεται· βομψαὶσ Θεοῦ· καὶ λέγομεν ὡς αὐτὸς μὲν αὐτόχειρ βασιλέως οὐκ ἡνέσχετο γενέσθαι· καλῶς ἐν προσιμοῖς ἔξηγησάμενα τοῦ ψαλμοῦ· τὸν Θεὸν δὲ παρεκάλει πρὸς ἐκδικησιν, ταλαιπωρύμενος· καὶ ἐν πάσῃ κακοπαθείᾳ. "Μοσεὶρ γάρ τὸ πρῶτον ἀδικον, οὕτω δίκαιον τὸ δεύτερον. "Η" καὶ ἐν βομψαὶσ λέγει, οὐκ ἀναιρούσῃ, ἀλλὰ φοιούσῃ τοὺς ἔχθρούς μάρνον. Ἀνθρωποπρεπῶς δὲ εἰρηται· καὶ γάρ δὲ θελων ἐξελέσθαι τὸν ὑπὸ πολεμῶν κατεχόμενον, βομψαὶαν σπασάμενος, δρμῷ κατ' αὐτῶν. Καὶ διὰ οὐκ ἀναιρεθῆναι τοὺς ἄρρενα τὸν Σαούλ, ἀλλὰ δυσπραγήζαι (59) βούλεται, δηλοὶ τὰ ἔξις.

ruit. Quid autem non petat beatus David Saulēm et socios interimi, sed disjungi cāntum ac dissolvi, manifestum sit ex sequentibus.

Κύριε. ἀπὸ διλήγων ἀπὸ γῆς διαμέρισον αὐτούς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν. "Ετι ζῶντας αὐτοὺς ἀφόριστον ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ ἔστωσαν αὐτοῖς ἐναρθμιαι· δε καὶ ἀλλαχοῦ φησι· *Μετὰ δικαιώματος μὴ γρυπήτωσαν·* ἀφορισθέντες γάρ, τὴν ἀέλιον ἀποτίσσονται ποτε δίκην. Πολλάκις δὲ ἡ Γραφὴ διλέγουσ καλεῖ τοὺς ἀγαθούς. Οἱ γάρ πλειον, δει κακοὶ, καὶ δει τὰ χερεύοντα νικᾶ· διλήγοι γάρ. φησιν, οἱ αὐτόμενοι, καὶ διλήγοι οἱ ἐκλεκτοί. *'Ολιγῶν δὲ εἰπών, ἐπήγαγεν ἀπὸ τῆς, ξεικνύς, διὰ καὶ οὕτω ἀπὸ γῆς εἰσι· καὶ δικαὶος οὐδὲν ἀμπέλιον τούτο γέγονεν αὐτοῖς*

Vers. 15. Exsurge, Domine. Quippe cum ob longanimitatem dormire quodammodo vi learis. Exsurge igitur et movearis ad vindictam.

Præreni eos. Tu, inquit, eos præoccupa priusquam ea quæ meditati sunt effectum aliquem sortiantur.

Et supplanta eos. Estio illis impedimento dum currunt et festinant adversum me. Quod ex eorum metaphora dictum est, qui dum currentem impeditare volunt, sibiam aut pedem transeunti subjiciunt, ut hujusmodi offendiculo cum in terram prosternant.

Eripe animam meam ab impiō framea tua, ab inimicis manus tua. Tua, inquit, framea, hoc est tuu telo, libera animam meam ab impiō Saul atque ejus sociis, qui electioni tua de me factæ tanquam inimici adversantur. **Vel, Eripe me ab illo qui inimici sunt manus ac potentiae tuae,** hoc est ab inimicis tuis: nam qui me oppugnant, qui a te electus sum, tecum etiam pugnare videntur. Saulēm vero enī impinū appelle, superius dictum est. Per se vero legenda sunt verba absolute. Illa autem verba: *Libera animam meam, congrue dicta sunt, ut prioribus verbis respondeant, dum dixit: Inimici mei animam meam circumdederunt.* Dubitant quidam quomodo beatus David, qui in spelunca inimico Sauli pepercit, nunc preceps occidi enim gladio Dei. Et dicendum, quod ipse quidem regis sui noluit occisor esse, ut circa principium psalmi C diximus, et tamen Deum ad vindictam advocat, veluti qui omni erat calamitatim genere afflictu. Neque enim si occidere regem, injustum dicimus, ita etiam injustum dicimus, advocare Deum et vindictam. Vel aliter: Libera me, inquit, framea tua, non ut occidas, sed ut ea tantum inimicos perterreas et repellas. Ille etiam humano more diclum est; nam enim quis socium ab inimicis detinentem eripere voluerit, evaginato gladio in eos

D diligitur. Solet etiam sapientiū Scriptura per paucos, probos homines significare: quia et pravi homines plures sunt, et pejora numero semper vincunt. Pauci enim sunt, inquit, qui salvantur, et pauci etiam qui electi. Et postquam dixit a paucis, addidit de terra, denotans

^{**} Psal. LXXXI, 29.

Variæ lectiones.

(59) Codex quidem habet δυσπραγῆσαι· at Latinus interpres legiese videtur διαμεριζθῆναι vel aliud eijusmodi.

quod pauci illi qui boni sunt, de terra sunt, quoda A εις ἀρτήν. Ή δὲ σύνταξις, αὕτη· Διαμέρισον αὐτοὺς διδό τῷρ διλγωτ, τῷρ διπό τῆς.

Et constructio sic se habet: Divide eos a paucis qui sunt de terra.

Et de absconditis his impletus est venter eorum. Per abscondita quidam aurum atque argentum intelligunt, et alia hujusmodi metalla, quae occultis terræ lateribus abscondita, foduntur ab iis qui illuc ea perquirunt: quibus bonis illorum ventrem impletum esse ait, a parte totum significans, hoc est, quibus repleti sunt; quippe cum eorum cellæ atque hypothecæ, hujusmodi bonis, instar ventris, plenæ ac refertæ sint. Vel eorum ventres impletos esse obsoniis intellige, quibus abunde vestentes exsaturantur sunt. Multi etiam dicunt, per abscondita penas intelligendas esse, quæ apud Deum veluti in thesauri loco reconditæ sunt, cum et Moyses in Deuteronomio de vario suppliciorum loquens genere, ex persona Dei dixerit: Nonne hæc congregata sunt apud me, et sigillata in thesauris meis?⁵⁷ Ilæc igitur verba prophetiam continent et prædicunt: inimicorum illorum ventrem, hoc est inimicos ipsos, abditis atque occultis apud Deum tantum eorum insatiabilitatem atque ingluvem commodissime ventris nomen apposuit. Futuro etiam tempore pro præsenti usus est, quia propheticis

Saturati sunt porcis. Suem Hebrei ut immunandum habebant, eo quod inter cætera animalia quæ ungulam scindunt non ruinat. Præterea etiam quia in luto atque in immunditiis versatur. Per suem igitur hoc in loco eorum voluit immunditiam subnotare. Saturati enim sunt, inquit, immunditiis, consumpto nimirum patrimonio, ac bonis omnibus, in varias voluptates. Multí etiam et doctissimi interpres aliter expouentes legunt: Saturati sunt filii, non autem porcis, dicentes in Hebrewæ haberit dictionem *banion*, quæ filios, non sues significat; et errorein hujus variæ lectionis ortum esse scriptorum vitio: cum Græcas dictiones, porcis et filiis, maximam habeant litterarum similitudinem. Sensus igitur esse dicunt, quod illi inimici ita saturati sunt filiis, sicut et divitiis, multorum videlicet filiorum effecti patres. Vel juxta duplē proxime præcedentis versiculi interpretationem, saturati sunt pecuniis, seu pœnis, sicut cum propriis filiis, ita ut subaudiatur præpositio *cum*, et sit sensus: Quod non solum ipsi patres, sed quod ipsi etiam eorum filii divitiis satiati sunt, seu suppliciis.

Et dimiserunt reliquias parvulis eorum. Eo quod tantæ fuerunt reliquia, ut posteris filiorum sufficerent. Nam quod ait *parvulis eorum*, expone, parvulis filiorum: adeo ut illæ divitiæ, seu pœnia in omnem generationem se extenderint. Et si pœnas intelligis, prophetia erit malorum, quæ inimicis heati David eventura erant. Si vero divitiæ, exaggeratio hæc quedam erit in illorum accusationem, quod tantis repleti bonis, prave tamen atque iniuste vixerint, longanimitatem Dei sumnam contemnentes.

⁵⁷ Deut. xxxii, 34.

Variae lectiones.

(60) Ισ. εὐδαιμονίας. Latinus interpres legisse videtur μαχροθυμίας.

Kai τῷρ κεκρυμμένωρ σου ἐπλήσθη ἡ γαστὴρ αὐτῶν. Κεκρυμμένα τινὲς ἔφασαν χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν, ἀ τοῖς λαγόσιν ἑγκεκρυμμένα τῆς γῆς, ἀνορύττονται, μεταλευθερα. Τούτων οὖν ἐπλήσθη τῇ γαστὴρ αὐτῶν, τουτέστιν σύτοι, ἀπὸ γάρ μέρους τὸ πῦν. ήγουν τὰ ταμεῖα, δίκην γαστέρων ἐμφορούμενα ἡ καὶ αἱ κοιλαὶ αὐτῶν, ὀψώνούντων δια καὶ λάθοιεν. Πολλοὶ δὲ λέγουσι τὰς παρὰ Θεοῦ τεθησαρισμένας τιμωρίας ἐπει καὶ Μωϋσῆς ἐν τῷ Δευτερονόμῳ περὶ ποικίλων τιμωριῶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ διεξιῶν, ἐπήγαγεν. Οὐκ ίδον ταῦτα πάντα συνηῆκαται παρ' ἔμοι, καὶ ἐσφράγισται ἐπὶ τοῖς θησαυροῖς μου; Προφητεύει γοῦν, φασίν, ὅτι τῶν ἀφρωνῶν τιμωριῶν πλησθήσεται ἡ γαστὴρ αὐτῶν, τουτέστιν αὐτοῖ, ἀπὸ γάρ μέρους τὸ πῦν. Πρὸς γάρ τὴν πλησμονὴν καταλήλως ἔθηκεν τὴν γαστέρα. Τοις μέλουσι δὲ, ὡς ἐνεστῶσιν ἐκρήσατο, τρόπον τινὰ θεασάμενος αὐτὰς τοῖς προοριστικοῖς ὄρθαλμοῖς. suppliciis implendos esse: unde et aduersus Iani oculis prospiciens, ut præsentia esse indicavit.

'Εχορτάσθησαν ὑῶρ. Τὸν οὖν ἀκάθαρτον εἰχον οἱ Ἐβραῖοι, διὰ τὸ μὴ ἀνάγειν μηρυκισμὸν ἐν τοῖς διηγηλοῖς, καὶ διὰ τὸ φιλεῖν τὸν βόρδορον. Διὸ γοῦν τοῦ ὃδος ἐνταῦθα τὴν ἀκαθαρσίαν ἤνιστο. Ἐχορτάσθησαν γάρ, φησίν, ἀκαθαρσιῶν, τὸν πλούτον εἰς φιληδονίαν ἀναλίσκοντες. Οἱ δὲ ἀκριβέστεροι τῶν ἔξιγητῶν, υἱῶρ τῶν τέκνων φασί. Βανῶν γάρ ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ κεῖται, τουτέστι τέκνων, λι' ἦ τοιούτουν, ὅτι καθάπερ χρημάτων, οὗτα καὶ τέκνων ἐχορτάσθησαν, πολύταιρες γεγονότες. Ηἱ καὶ κατὰ διπλὴν ἐξήγησαν, ἐχορτάσθησαν τῶν εἰτε χρημάτων, εἰτε τιμωριῶν, μετὰ τῶν υἱῶν, ἐλλειπούσης τῆς προθέσεως· οὐκ αὐτοὶ γάρ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν ἐτιμωρήθησαν.

Kai ἀρῆκαν τὰ καρδιοίκα τοῖς ῥηπτοῖς αὐτῶν. Αἰσχρέστατα καὶ εἰς τοὺς ἐγκένους τῶν υἱῶν· ντηπτοῖς γάρ αὐτῶν, τουτέστι τῶν υἱῶν, τουτέστιν εἰς ὅλην τὴν γενεὰν παρέτεινεν, εἴτε ὁ πλούτος, εἴτε τιμωρία. Καὶ εἰ μὲν περὶ ποινῆς ταῦτα νοήσομεν, προρχείται ἐστὶ τῶν ἀπηντηκότων τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ κακῶν. Εἰ δὲ περὶ εὐδαιμονίας, αἴσχιοις κατηγορίας, ἵτι τοσούτων ἀγαθῶν ἀπολαύσαντες, παρηνόμως ἔζων, τῆς τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦντες εὐδαιμονίας; (60).

Ἐγώ δέ ἐν δικαιούσῃ δύθησομαι τῷ προσώπῳ σου. Δικαιούσῃ μόνον γάρ, περὶ ἣς ἐν ἀρχῇ τοῦ φαλ- μοῦ λέλεκται, δίξων με ποιήσῃ τῆς σῆς ἐπιτοπῆς, καὶ διμφανισθῶμαι τοι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευ- ταῖς χρίσεως καὶ ἀνταποδοσεως.

Χορτασθήσομαι ἐν τῷ δρυθῆραί μοι τὴν δόξαν σου. Καὶ ίδων τὴν δόξαν σου, τηνικεῦτα πλήθυσσομαι τῇς ἐπιθυμίας, ἕτις ἔστι, τὸ δρῦθεναί σοι, καὶ ίδεν τὴν δόξαν σου· οἱ γάρ ἀμαρτώοι Θεοῦ πρόωπον (61)· καὶ δὲ Κόριος; δέ φησιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· **Μακάριοι οἱ πειρώντες καὶ διγώντες τὴν δικαιοσύνην,** διτὶ αὐτοὶ χορτασθήσονται, δηλαδὴ τοὺς ἐπιθυμουμένους αὐτοῖς αἰώνιον ἄγαθῶν. Ἀριστέας δὲ δὲ ψυχιμὸς καὶ παντὶ ἐναρέτῳ ἐπιθυμεούμενῳ, δὲ μὴ ἀγαπῶν δόλους, ζητήσει κριθῆναι μετὰ ἔχθρου· Σαούλ γάρ τὸν ἔχθρον νῦν αὐτοῦ λογισεται, εἴτε αἰσθητὸν Ισαῦ, εἴτε νοητὸν. Οὐ δὲ αὐτὲς καὶ λέγους χειλέων Χριστοῦ νοήσει τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς. Ἀνθεστηκτὰς δὲ τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ, τοὺς δαίμονας, ὡς ἀντικειμένους καὶ ἀποστάτας. Τοὺς αὐτοὺς δέ, καὶ ἀσθετεῖς, καὶ ἔχθρούς· οἱ δέξιαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς σκέπτης τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀπὸ τοῦ περιβοίου, καὶ τὰ ἔντις ἀκινούθως ἐκλήψεται. Εὑχεται δὲ διασκορπισθῆναι καὶ διαμερισθῆναι τοὺς δαίμονας; ἀπὸ τῶν ἄγαθῶν ἀνδρῶν, ἵως ἂν οὗτοι οἱ ἄγαθοι ζῶσι· μετὰ γάρ θάνατον οὐ δεδοίκασται. Καὶ τὰ περὶ τοῦ πλούτου δὲ, ἢ καὶ τῇς τιμωρίας, καὶ τὰ λοιπὰ προσαρμόδει τοῖς δαίμονις, ὡς κοσμοχράτορειν, ὡν καὶ οὐδεὶς καὶ ἁγκύρους νοήσει τοὺς μαθητας, καὶ ὑπουργοὺς αὐτῶν πονηρούς ἀνθρώπους· τῶν γάρ τοιούτων πατέρος δὲ ἀδόλος.

Εἰς τὸ τέλος τῷ καιδὶ Κυρίου τῷ Δασίδι, ἀκάτη-
σε τῷ Κυρίῳ τοὺς λόγους τῆς φῆσης ταῦτης·
ἐν ἡμέρᾳ δὲ ἐβρύσατο αὐτὸν ὁ Κύριος ἐκ χειρὸς
πάτεως τῶν ἀχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκ χειρὸς
Σαούλ, καὶ εἰκαστος Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ή
ισχύς μου.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ.

Εἰς τὸ τέλος ἐπιγέραπται, ή διὰ τὸ προφῆτεας ἔχειν εἰς τέλος ἐκβήσουμένας· περὶ Χριστοῦ γάρ καὶ κλήσεως ἀπώλειας ἐν μέρει διαλέγεται· ή διότι ἐπὶ τῇ συντελείᾳ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ τὸν ὄνταν ἀνέθηξε τῷ Θεῷ, εὐχαριστήριον πάσῃς εὐεργεσίᾳς, ή; ἀπῆλυστεν. "Η καὶ διότι ἐπὶ τέλει τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς τὸν περόντα φαλμὸν συνέταξε. Τῷ παιδὶ δὲ Κυρίου Δασδί, καὶ οὐ τῷ βασιλεῖ, ή προφῆτῃ, διταύτᾳ μὲν δωρήματα Θεοῦ· παῖς δὲ γίνεται τις Κυρίου, ή δὲ εὐγνωμοσύνης, ὡς πιστὸς δοῦλος, ή καὶ δὲ εὐαρεστήσεως, ὡς ἡγαπημένον τέκνον. Οὗτος δὲ δι' ἀμφοῖν ἀμφιφανὴς τὸν παιδὸς ἐκληρώσατο σημείωσις, καὶ δοῦλος, καὶ τέκνον χρηματίσας Θεοῦ, δικαὶος μᾶλλον ἔφερεν αὐτῷ μέγα καύημα, διὰ φιλο-

A VERS. 15. *Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo. Propter justitiam meam, inquit, de qua in principio Psalmi diximus, fac me dignum tua protectione, et apparebo coram te in ultimi judicii tempore, quando unicuique pro factis condigna rediles præmia, vel supplicia.*

Sallabor cum apparuerit mihi gloria tua. Cum videro, inquit, gloriam tuam, tunc desiderium meum implebitur, ut videar a te, utque vicissim tuam ego conspiciam gloriam. Peccatores enim faciem Dei non videbunt, et Dominus in Evangelio: *Beati qui esurient et sitiunt justitiam, quoniam ipsi satrabuntur*¹⁸, æternis nimirum et optatis bonis. Congruit etiam hic Psalmus cuiilibet viro virtuto prædicto, qui insidiis et persecutionibus ab inimicis impetratur, qui dolos non diligtat et postulet cum inimicis judicari: hic Saulem inimicum suum esse reputabit, visibilem fortasse, seu invisibilem. Hic etiam verba laborum Dei, mandata esse evangelica intelliget, et eos qui dexteræ Dei resistunt, dæmones putabit, quasi adversarios apostatas ac rebelles, quos etiam impios atque inimicos appellabit; qui a protectione Dei, atque a paradiſo eum ejecerunt, et quæ sequuntur consequenter his exponet. Rogabit præterea, disperdi ac dividi dæmones a probis viris, donec in præsenti vita sunt. Post mortem enim ab eis nihil amplius verendum est. Præterea et quæ de divitiis, seu etiam poenis et suppliciis dicta sunt, dæmonibus applicabit, C tanquam mundi principibus, quorum filios ac posteros eos esse intelliget, quos dæmonum discipulos ac ministros appellamus: pravos nimirum homines, quorum omnium diabolus pater est.

*In finem puer Domini David, quem locutus est Dominu-
m verba cantici huius, in die qua liberavit eum
Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de
manu Saul, et dixit: « Diligam te, Domine, forti-
tudo mea. »*

PSALMUS XVII.

In finem inscriptus est hic Psalmus, quia prophetias continet quae ad finem erant perventuræ. De Christo enim et de vocatione gentium tractat.

D *Vel quia Prophetæ in consummatione ac dissolutione inimicorum suorum eum Deo obtulit in gratiarum actionem, pro beneficiis omnibus quæ ab eo receperat, vel quia in fine vitæ suæ eum composuit. Puer autem Domini David, et non regi, aut Prophetæ, dixit: quia quod rex esset aut Prophetæ donum Dei erat, non ita donum quod puer. Puer enim Domini quis dicitur vel ob animi gratitudinem tanquam fidelis servus, vel quia Deo placeat tanquam filius dilectus. Beatus igitur David ultraque ratione utramque hujus nominis significationem*

" Matth. v, 6.

Variae lectiones.

(61) Desideratur aliiquid, quod per Latinum interpretem suppleri facile potest, addendo vel subtrahendo, vel aliud huiusmodi.

soritus est, appellatus nimirum et servus Dei et filius : quæque major illi fuit gloriatio , proprio studio ac labore sibi nomina comparavit. Unde hoc pueri nomine magis sibi placet quam regis aut Prophetæ. Sequitur : Quia locutus est Domino. Subintellige pronomen hæc, ut sit hæc quæ locutus est Domino verba cantici hujus. Cantici vero dixit non Psalmi : quia non musico aliquo cum instrumento, sed ipso tantum ore verba hæc cecinit, cum jato consenseret, ut in Regum libris traditur. Nos autem improbie Cantica Psalmos appellamus. In die qua eripuit eum Dominus de manu inimicorum suorum : hoc est in die quando ab omnibus inimicis quos eatenus habuerat, tam alienigenis videlicet quam cognatis, erexit se ac liberatum putavit. Privatim tamen Saulem a cæteris distinguens inimicis, ultimo eum loce, ac nominatim et memoravit, vel forte quia et regem et sacerdotum, et de se aliquando benemeritum simul cum aliis conjungendum non duxit.

Vers. 2. Diligam te, Domine, fortitudo mea. Cum multa, inquit, et magna beneficia a te receperim, et respondere illis nequeam, (quid enim retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi²¹?) quod solum valeo id faciam : diligam te, non quod antea non amarem, sed quasi magis imposterum amaturus. Hoc enim inter mandata omnia primum ac præcipuum est. Diliges enim, inquit, Dominum Deum tuum ex totis viribus tuis, et ex toto corde tuo²². Fortitudinem vero Deum appetaverit, veluti eum qui ipsius beati David infirmitatem adversus tot ac tales inimicos sortem ac validam reddebat.

Vers. 3. Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus. Firmamentum quidem appellat Deum, quasi qui eum stabiliat, confirmet, et adversum temptationum impetum immobilem reddat. Refugium vero, tanquam qui eum pericula fugientem in suam protectionem et custodiām receperit : et qui muro ac septo divini auxilii eum conservet. Liberatorem etiam, quod eum eripuerit ab iis qui obsidere et captivum facere eum sperabant.

Deus mens adjutor meus, et sperabo in eum. Deus meus solus est, qui semper mihi opem ferat : atque ideo In eo solo spem ponam, non formidans quæ mihi contingere possunt, neque etiam de salute desperans.

Protector meus, et cornu salutis meæ, et adjutor meus. Qui in bello protectionem suam ad defensionem neam posuit ne vulnerarer. Solent enim qui in bello alicui periclitanti opem ferre volunt, clypeum attollere ante eum, quem defendunt, quo ictus et jacula ab eo undique avertant. et hoc pacto protegere quis alium dicitur. Cornu autem salutis, id est salutare propugnaentum. Cornuta enim animalia in pugna validissime cornibus certant. Et quonia in armorum alia ad defensionem sunt, alia ad offensionem, utrumque, inquit, Deus

πονίας κτηθέν. "Διὸς δὲ ἀλιτησεις τῷ Κυρίῳ, λεπόντος τοῦ, ταῦτα εἰσι, δηλαδὴ τοὺς λόγους τῆς φύσεως ταύτης ἐλάλησεν. Φίδης δὲ ἐπέγραψε, καὶ οὐ ψαλμοῦ, διτι οὐ διὰ μουσικῶν ὄργάνων, ἀλλ' ἀπὸ μόνου στόματος, ἡσε τὴν φύσην ταῦτην, θῆση γηράσας, ὡς ἐν τῇ βιβλίῳ τῶν Βασιλειῶν ἀναγέγραπται. Ἐμεῖ; δὲ καταχρώμενοι, Φαλμὸν καὶ φύσην ταῦτην ὀνομάζομεν. Ἐρ ημέρα δὲ, ἥ δὲ Κύριος ἐφύσσατο αὐτὸν ἐκ χειρὸς πάντων τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν ημέρᾳ, διτι ἐδοξεν ἐλευθερωθῆναι πάντων δικριτότες πολεμίων, καὶ ἀλλογενῶν, καὶ δόμογενῶν. Διελάλων δὲ τῶν ἀλλων ἔχθρῶν τὸν Σαοῖλ, Ιδίᾳ καὶ τελευταῖον τέθηκεν, ἥ ίος πολεμιώτατον αὐτοῦ γενόμενον, ἥ φειδόμενος τοῖς ἀλλοῖς ἔχθροις συντάξει τούτου, ὡς βασιλέα καὶ εὐεργέτην αὐτοῦ ποτε γεγονότα, καὶ πινθερόν.

Αγαπήσω σε, Κύριε, ή λογές μου. Πολλῶν, φησι, καὶ μεγάλων ἀγαθῶν τετυχηκὼς ἀπὸ σοῦ, καὶ μὴ δυνάμενος ἀμείψασθαι· Τι γάρ ἀνταποδοθεὶς τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὡς ἀνταπέδωκε· μοι ; διότι δύναμαι, τοῦτο καὶ ποιήσω· ἀγαπήσω γάρ τοι, οὐγά δια τὴν πρώην μὴ ἀγαπῶν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ μᾶλλον τοῦτο ποιήσων· τοῦτο γάρ καὶ πρώτη τῶν ἐνεολῶν. Ἀγαπήσεις γάρ, φησι, Κύριος τὸν Θεόν σου ἐξ ὀλῆς τῆς δυνάμεως σου, καὶ δὲ διης τῆς καρδίας σου. Ἰσχὺν δὲ τὸν Θεὸν ἐκάλεσεν, ὡς τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ ἐνισχύσαντα κατὰ τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἔχθρῶν.

Κύριος στερέωμά μου, καὶ καταφυγή μου, καὶ φύστης μου. Στερέωμα μὲν, ὡς ἐδραύσες; αὐτὸν καὶ ποιήσεις ἀκλόνητον πρὸς τὰς ἐμβολὰς τῶν ἐκάστοτε πειρασμῶν· καταφυγή δὲ, ὡς φεύγοντα δεχόμενος εἰσω τῆς δαυτοῦ σκέπης, καὶ τῷ τείχει τῆς θείας βοηθείας περιφυλάττων· φύστης δὲ, ὡς ἐξαιρούμενος τῶν πολιορκεῖν καὶ αἰχμαλωτίζειν ἀλπιζούσεν.

Κύριος βοηθός μου, καὶ ἀλεπιῶς ἐξ' αὐτοῦ. Ο Θεός μου μάνον ἐστιν ἀεὶ βοηθός μου· διὸ καὶ εἰπεντος αὐτὸν μάνον ἐπικῶ, μὴ ἀπολιγωρῶν πρὸς τὰ συμπίκτοντα, μαδὲ ἀπογινώσκων τὴν σωτηρίαν.

Υπερασπιστής μου, καὶ κέρας σωτηρίας μου, καὶ ἀντιλήπτεωρ μου. Ἐν πολέμοις τὴν σκέπην αὐτοῦ πρὸς ἐμοῦ τιθεὶς, ἵνα μὴ βληθῶ. Τὰς ἀσπίδας γάρ οἱ ὑπερασπίζοντες τινῶν, εἰώθασι πρὸς αὐτῶν ἀνέχειν, εἰς ἀποτροπὴν διθεν δῆποτε βολῆς. Κέρας δὲ σωτηρίας, ἀντὶ τοῦ, ἀμυντήριον, σωστικόν· τὰ γάρ κερασφύρα ἔνα τοῖς κέρασιν ἀμύνονται καρπερῶς ἐν ταῖς μάχαις. Ἔπει τοῦτο μάντοι φυλακτάριῶν ἐστιν ὅπλον, τὸ δὲ τι πολεμιστήριον· καὶ τοῦτο κάκενο, φτιῶν, δὲ Θεός ἐγένετο, καὶ σκέπων ἐν πολέμῳ, καὶ διαχθείρων τοὺς ἔχθρους. Ἀντιλήπτεωρ δέ,

²¹ Ps. l. cxv, 12. ²² Deut. vi, 5; Matth. xxii, 37.

ώντειλαμβανόμενος εἰς ἀθυμίαν καταπίπτοντος, καὶ τῶν θλιβερῶν δὲλλω; ἀνακάψανος.

Αἰνῶν ἐπικαλέσομαι τὸν Κύριον, καὶ ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου σωθήσομαι. Οὗτοι ποικίλοι; ὅντες βηθεῖας ἔξυμνήσας τὸν Θεὸν, ὡς ποικίλοις αὐτῷ βιηθοῦντα, καὶ κατὰ διαφόρους τρόπους, φησὶν, δει οὐ πεποίημαι τοῦ Κυρίου τὸν καταλόγον τὸν τοιούτων, καὶ τοσούτων ὄνομάτων, ὡς μηκέτε τούτου δεόμενος, ἀλλὰ διὰ τούτων αἰνῶν καὶ μεγαλύνων αὐτὸν, ἐφ' ὃς εὐηργετήθην, καὶ δεικνύνων τὴν εὐγνωμοσύνην· καὶ Εἴ τὸν Κύριον ἐπικαλέσομαι, παρ' ὅλην τὴν ζωῆν. Διὰ τοῦτο γάρ εἰπεν, Ἐπίκιω ἐξ' αὐτὸρες, καὶ πάντες Ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου σωθήσομαι· εἰ γάρ καὶ ἀπὸ τῶν μέχρι τοῦ νῦν πολεμίων ἔκρυσθην, ἀλλὰ εἰκός καὶ δόλους ἐπανατησεσθαι, τῆς ζωῆς ἐμοὶ παρατεινομένης. Τοσαῦτα εἰπὼν, ἀνακυκλοῖ τὸν λόγον, καὶ καταλέγει τοὺς ποικίλους αὐτοῦ κινδύνους, καὶ τὰς πολυειδεῖς ἐπικυρείας τὸν Θεόν. Τροπικώτερον δὲ τῇ διηγήσει κέχρηται, πρᾶξι πλείστα τῶν πραγμάτων ἐμφασιν.

varia connumerat pericula, et multiplices Dei defensiones. Allegorica vero narratione vultur ad maiorem rerum emphasim, et ad majorem sermonis sui efficaciam.

Περιέσχορ με ὠδίνες θαράτου. Ἐπὶ τῶν ἀνδρῶν ὀδίνας νοοῦμεν τοὺς ἐκ θλιψεων πόνους, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν αἱ ὀδίνες εἰσιν, ἀποθλισμένων τῶν πόρων, διὰ τὴν στενοχωρίαν· ἀλλὰ ἐπ' ἐκείνων μὲν, ὀδίνες ἀν ρήθειν ζωῆς, εἰς φῶς ζωῆς ἀγουστα τὸν ἔχόμενον· ἐπὶ τούτων δὲ, τούναντίον, ὀδίνες θανάτου, ὡς εἰς σκότος θανάτου φέρουσαι τὸν συνυγόμενον. Βούλεται τοίνουν εἰπεῖν, διὸ Σύνεσχέθη ἀφορήτοις ὀδυναῖς. Διὰ γάρ τῶν ὀδίνων τῇ δριμύτητα τούτων παρέστησεν.

vitæ lucem hominem producant. Illic vero diversum omnino tenebras deducant, quem comprehendenterint. Dicit itaque intolerandis se detentum suis doloribus: illa enim dictione, quam in Graeco haberi retulimus, maximam dolorum gravitatem expressit.

Καὶ χειμάρροις ἀπομίλας ἔξετάραξάν με. Χειμάρροις ἀνομίας καλεῖ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἰθυῶν προσκαίρους καὶ αἰφνιδίους καὶ ραγδαῖς προσβολάς. Τοιούτοι γάρ οἱ χειμάρροι, χειμῶνος φίονται αἰφνιδιον καὶ ραγδαῖς· ἐπονηρεύοντο γάρ φθονοῦντες, καὶ ἀνελεῖν ζητοῦντες αὐτὸν. Προσφύτες δὲ τὸ, Ἐξετάραξαν· κλονοῦσι γάρ καὶ ἀλίσσουσιν οἱ χειμάρροι τὰ περιπίπτοντα. Καὶ αὐτὸς οὖν κλόνον καὶ θιέγον τοὺς λογισμοὺς ἐπασχεν ὑπὸ τοῦ αἰφνιδίου τῶν ἀδοκήτων.

Ὦδίνες ἄδου περιεκύλωσάν με. Τοιτὶ τὸ φῆτὸν ταύτην δύναται τῷ, Περιέσχορ με ὠδίνες θαράτου· τὸ τε γάρ περιεκύλωσαν, καὶ τὸ περιέσχορ, ταυτοσήμαντον· καὶ ἄδης, καὶ θάνατος, ἀλληλούμενα· ἄδην γάρ ἔλεγον, ἀηδῆ τόπον, ὅποι γῆν τῶν θανόντων. Ἐπεὶ τοίνουν ὀδίνες γεννήσεως εἰσι, περιεκύλωσάν με, φησὶν, ὀδίνες, γεννῶσαι θάνατον, ὑπηρίτην ἄδου. Οἱ μὲν γάρ χωρίζει τὴν ψυχὴν· δ

A factus est mihi. Nam et ab iniunctis me protegit, et pariter eos perdit. Adjutor autem, quix in mortuistiam deductum me adjuvat, et inter afflictiones resovet.

Vers. 4. Laudans invocabo Dominum et ab iniunctis meis salvus ero. Cūn tam variis ac multiplicibus divini auxillii nominibus Deum laudaverit, veluti eum qui plurimis ac diversis modis sibi operi tulerit, postea subintulit dicens: Non ego tantorum ac talium nominum auxiliorum Del catalogum et tantum recensui ratione, ut de receptis ab eo beneficiis gratae agerem, tanquam qui illius auxilio indigere amplius non deberem, sed per ea pro collatis in me donis ita laudavi Deum, et magnificavi, et gratitudinem animi mei ostendi, ut toto tempore vitæ meæ illum invocandum mihi esse cognoscam, et in eo spes meæ omnes collocandas sint. Propterea, Sperabo, inquit, in eum, et, ab iniunctis meis salvus ero. Nam etsi ab iniunctis quos hactenus habui liberatus sum, attamen verisimile est, si diutius vixerom, et alios in me rursum esse insurrecturos. His dictis sermonem convertit, et

Vers. 5. Circumdederunt me dolores mortis. Quod Latine dolores legimus, in Graeco ὀδίνες habetur: quæ dictio proprie parturientis dolores significat. Hujusmodi itaque dolores in hominibus intelligi possunt labores et molestiae, quæ de afflictionibus aliquæ angustis proveniunt, ad dolorum illorum similitudinem qui in mulierum parturitionibus, ob angustiam et compressionem meatuum, molestissimi oriuntur. Verum in muliere, dolores vitæ potius quam mortis dicendi sunt, cum ad hujus

Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Per torrentes iniquitatis, subitas, temporarias atque impetuosas impiarum gentium incursions intelligit; hujuscemodi enim naturæ torrentes sunt, qui in hieme fluunt, statimque ac cum impetu. Maligne enim illi e: iniquo animo agebant quærentes eum interimere. Commodissime etiam apposuit verbum conturbaverunt. Devolunt enim torrentes ac perturbant omnia in quæcunque inciderint. Ait igitur Prophetæ se etiam circumquaque volutatum suisse, et vertiginem quasi pasum ob tam repentinum novarum alicue insuperarium rerum motum.

Vers. 6. Dolores inferni circumdederunt me. Illic versiculus idem significat, quod superior ille: Circumdederunt me dolores mortis, seu (ut verius illic habet Graeca lectio) continuerunt me. Circum dare enim et continere ac complecti idem significant. Similiter et mors et infernus. Infernus autem [juxta Graeci nominis etymologiam] insuaveni et injucundum significat mortuorum locum, qui sub

terra est. Quia igitur, ut diximus, accidere solent dolores in partu atque in generando, Circumdede-ruerunt me, inquit, dolores qui mortem generant, mortem, inquam, inferni ministram. Mors enim animam dividit a corpore: unde infernus assumens qui in infernum deducunt: vel qui ministri sunt

Præoccupaverunt me laquei mortis. Prævenierunt me, inquit, insidiae, quæ mortem operantur. Nam quod venatoribus laquei adversus seras operantur, hoc insidiæ hostibus contra hostes præstant.

Vers. 7. Et in tribulatione mea invocavi Dominum. In auxilium scilicet.

Et ad Deum meum clamavi. In angustiis constitutus vocem ad Deum meum levavi clamans.

Audivit de templo sancto suo vocem meam. Tem- plum sanctum cœlum est, ut superius diximus, aut testimonii tabernaculum. Templum enim in Jeru- salem nullum adhuc erat, sed a Salomonone post- modum constructum est. Audisse autem Deum intellige, non humano more, sed decenter Deo: tametsi nos, qui Dei vires ac potentias, quibus to- tum continet orbem, nec comprehendere animo possumus, nec lingua exprimere, ad sensibilium rerum similitudines eas deducimus, per quas ea quæ vere sunt comprehendimus.

Et clamor meus in conspectu ejus. Clamor meus semper in conspectu ejus est: quia in angustiis constitutus ad ipsum solum clamo.

Introibit in aures ejus. In tempore etiam oppor- tuno exaudiens me. His autem verbis uti et nos so- lemnis cum gratias agimus, et cum dæmonium pariter insultationes narramus.

Vers. 8. Commota est et contremuit terra. Nunc tra- dere incipit prophetiam de Christo, et futura nar- rat tanquam praeterita prophetarum more. Beato enim David nihil simile legimus contigisse; et quod LXX interpres dixerunt: *Commota est, seu potius, fluctuavit et contremuit terra: Aquila dixit, Mota est et concussa.* Per terram autem homines in ea habitantes intellige. Docente enim Christo Judæi et gentes perturbati sunt propter opinionem et famam quæ de eo increbuerat. Fluctuarunt igitur, hoc est, perturbati sunt. Fluctuare enim idem est quod pertubari. Et timuerunt, videntes nimiri- rum signa ac prodigia quæ faciebat. Tremere enim posuit pro timore, eo quod timidi homines tremore corripi soleant. Et aliter: commoti sunt, ad Chri- stum nimis in confluentes ob famam quæ de eo erat, et tumultuantes propriis consiliis concussi sunt.

Fundamenta montium conturbata sunt, commota sunt, quoniam iratus est eis Dominus. Per montes dæmones intellige ob suumam eorum elationem ac superbiam; et per fundamenta, profundas eorum cogitationes. Conspicentes enim dæmones inexpugnabilem Dei potentiam, propriis cogitationibus confundebantur, dubitantes quisnam esset, et reputantes qualia ipsi pati deberent. Illorum igitur cogitationes sic perturbatae sunt, et ipsi eliam pariter ab illa potentia commoti, in qua dum vige- rent validiores erant ac fortiores. Hoc autem ideo

A δὲ χατίχει παραλαμβάνων. Ἡ καὶ ὡδίνες ἄδου, πόνοι πρὸς ἄδην ἄγοντες· ή διάκονοι ἄδου.

πόνοι πρὸς ἄδην ἄγοντες· ή διάκονοι ἄδου.

Προερχόσαν με παγίδες θαρέτου. Προκατέθαδόν με λόχοι, θάνατον ἐργάζεμοι· δὲ γάρ τοις θηρευταῖς αἱ παγίδες, τοῦτο τοις πολεμίοις οἱ λόχοι.

Καὶ ἐγ τῷ θλιβεσθαί με ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον. Εἰς ἀντίληψίν.

Καὶ πρὸς τὸν Θεόν μου ἐκέκραξα. Τύψωσα τὴν φωνήν μου ἔτι ἀναγκαζόμενος.

Ἔκουσεν ἐκ ταοῦ ἀγίου αὐτοῦ φωνῆς μου. Β Ναὸν ἄγιον, τὸν οὐρανὸν ὑποληπτέον, ὃς προλα- βόντες εἰρήκαμεν, ἢ τὴν τοῦ μαρτυρίου σχημήν. Ο γάρ μέγας ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς ὑστερον φυκοδο- μήθη παρὰ Σολομῶντος. Ἔκουσεν δὲ, οὐχ αἰσθητῶς, ἀλλὰ θεοπρεπῶς. Τὰς γάρ συνεκτικὰς τοῦ παντὸς δυνάμεις ἀδυνατοῦντες γνῶναι καὶ εἰπεῖν, εἰς αἰσθη- σιῶν εἰκόνας ταύτας καταμεζίζομεν, δι' ὧν ἡμεῖς ἀντιλαμβάνομεθα τῶν δυντῶν.

Καὶ ἡ κραυγὴ μου ἐνώπιον αὐτοῦ. Διὰ παντὸς ἡ κραυγὴ μου ἐνώπιον αὐτοῦ ἔστι, πρὸς αὐτὸν μόνον κράζοντος ἐν ἀνάγκαις.

Εἰσελείσται εἰς τὰ ὥτα αὐτοῦ. Καὶ ἐν καιρῷ εἰσακούσεται μου. Τούτοις δὲ τοῖς βήμασι καὶ ἡμεῖς χρώμεθα, εὐχαριστοῦντες δῆμα, καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῶν δυμάνων ἐκδιηγούμενοι.

Καὶ ἐσαλεύθη καὶ ἐτρομος ἐτερήθη ἡ γῆ. Τὸ ἐντεῦθεν περὶ Χριστοῦ προφητεύει, περὶ τῶν ἐσομένων ὡς γεγενημένων διαλεγόμενος· ἰδίωμα γάρ τοῦτο προφητικόν· καὶ γάρ ἐπὶ Δαβὶδ οὐδὲν ιστόρηται τι τοιοῦτον γενόμενον. Ἀντὶ δὲ τοῦ, Ἐσαλεύθη καὶ ἐτρομος ἐτερήθη ἡ γῆ. δὲ Ἀκύ- λας εἶπεν· Ἐκινήθη καὶ ἐσαλεύθη. Γῆ δὲ νῦν, οἱ ἐκ γῆς ἀνθρώποι, οἱ τὴν γῆν οικοῦντες· διδάσκοντος γάρ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ Ἐβραῖοι, καὶ τὰ Ἰουντη ἐταράχθησαν ὑπὸ τῆς περὶ αὐτοῦ φῆμης· σάλος γάρ δέ τάραχος· καὶ ἐφοβήθησαν, ὀρῶντες δὲ ἐποιεὶ τερά- στια· τρόμος· γάρ, δέ φόδος ἐνταῦθα, διεὶς τὸ τρέμειν τοὺς δίγνου φοιουμένους. Καὶ ἀλλως δὲ, ἐκινήθησαν, συρρέοντες ἐπὶ τύπου κατὰ φῆμην· καὶ ἐσεισθησαν, ταῖς ἁυτῶν γνώμαις; θορυβηθέντες.

Καὶ τὰ θεμέλια τῶν ὁρέων ἐταράχθησαν καὶ ἐσαλεύθησαν, διεὶς ὥρτισθη αὐτοῖς δὲ Θεός. Ὡρη νοήσεις τοὺς δαίμονας, διὰ τὴν ἐπαρσίν, ἢ καὶ ἀλ- ζονελαν. Θεμέλια δὲ λέγει τοὺς βαθεῖς διαλογισμοὺς αὐτῶν· ὀρῶντες γάρ τὴν διμαχον τοῦ Χριστοῦ δύ- ναμιν, συνεχόντο τοῖς λογισμοῖς, διαπορούμενοι, τίς ἔστι, καὶ ἀναλογοῦμενοι, οἵα πεισονται. Οἱ μὲν οὖν λογισμοὶ αὐτῶν οὐτῶν· ἐταράχθησαν· αὐτοὶ δὲ ἐσαλεύθησαν, ἀφ' ἧς ἐκινήθησαν δυνάμεις περα κινηθέντες. Τούτο δὲ ἐπεκάθαν, διεὶς ὥργισθη αὐτοῖς δὲ θεός, ἐπὶ τοσοῦτον τυρχνηγόσασι, καὶ καταδουλωτα-

μένοις τοὺς ἀθίλους ἀνθρώπους. Δύναται δὲ ταῦτα τὰ
ρήτα νοεῖσθαι καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Δεσπο-
τικοῦ πάθους γεγενημένων, (62) διτὶ γῆ ἔστειθι, καὶ
πέτραι ἐρχόμεναι, διτὶ ὁ θεὸς ὥργισθη αὐτοῖς, δη-
λοντεις τοῖς Ἰουδαίοις.

Ἄρεδη καπνὸς ἐτὸ δρυῆ αὐτοῦ. Ὁργισθέντος γάρ
τοῦ Δημιουργοῦ διὰ τὴν τοῦ πλάσματος ἀπώλειαν,
προτριγήσατο τῆς ἐκδίκησεως καπνὸς, δις ἡνὶ μερικῇ
τοῦ τυραννήσαντος ἐποχῇ. Τούς τε γάρ πιστεύοντας
ἀγήσσεις τῆς ἐκείνου πλάνης, καὶ ἀπὸ τῶν δαιμονίων
μένων ἀπῆλαυνε τὰ πονηρὰ πνεύματα. Τοῦτο δὲ
προσώμιον ἦν τῆς ἐντελοῦς ἐκδίκησεως· ἐπειὶ καὶ
ὁ καπνὸς, προσώμιον τοῦ πυρός. Ἐδός γάρ ἐλαυνό-
μενα τὰ δαιμόνια· Τί ημίνι καὶ σοὶ, Υἱὲ τοῦ
Θεοῦ; ήλθες πρὸ καρποῦ βασανίσαι ημᾶς.

Καὶ πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ καταφλεγήσε-
ται. Εἰ καπνὸς προτριγήσατο, καὶ πῦρ ἔκεται, διτὶ
ἡ τελεία ἐκδίκησις, καὶ παντελής ἀνενεργεία τοῦ
διαβόλου. Ἀπὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ,
ἀπ' αὐτοῦ· δις ἡνὶ ἐν πρόσωπον τῶν τριῶν ὑποστά-
σεων τῆς μιᾶς Θεότητος. Ἡ καὶ ἀπὸ προσώπου
αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐνώπιον αὐτοῦ. Πῦρ γάρ, φρεσὶ,
ἐρώπιον αὐτοῦ προπορεύεται, καὶ φλογεῖς κύ-
κλῳ τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ. — Καταφλεγήσεται δὲ,
ἀντὶ τοῦ, ἐκκαυθήσεται.

Ἄρθρακες ἀνήψυθησαν ἀπὸ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γάρ
πῦρ ἔστιν ὁ Θεὸς καταναλίσκον τὴν πονηρὰν δύνα-
μιν, μετελαθον οἱ μαθηταὶ τῆς τοσαύτης ἐνέργειας,
καὶ ἀπὸ τούτου τοῦ πυρὸς ἀνήψυθησαν αὐτοὶ ἀνθρα-
κες ἐμπιπρῶντες τὴν τοῦ ἔχθροῦ ἰσχὺν, τῷ πυρὶ
τῆς οἰκείας πιστεώς. Ἰδούν γάρ, φησι, δέδωκε
ἡμῖν ἔξουσιαν τοῦ πατεῖτε ἐπάρω ὅψεων
καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάσας τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ.

Καὶ ἐκλινερ οὐρανούς, καὶ κατέβη. Τὸ λεπτόθις
τῆς θείας σαρκώσεως ἐμφῆναι βουλόμενος ὁ Προφή-
της, εἶπεν, διτὶ ἐκλινεν οὐρανούς ἀρχὶ τῆς γῆς, καὶ
ἀφορητη κατέβη. Λαζῶν γάρ τὰς δυνάμεις ἀπάσας,
ἐνψήσης τῇ παρθενικῇ γαστρὶ. Σωματικώτερον οὖν
ἐπιχηματογράφησε τῷ λόγῳ τὸ πρᾶγμα, καὶ δῆλον
ἀπὸ τοῦ ἐπαγομένου. Φησι γάρ·

Καὶ γνόμος ὑπὲρ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Γνόμος
μὲν ἔστι σκότος· πόδες δὲ, ἡ πορεία· κεχρυμμένη
γάρ ἡ αἰτία τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ἀκατανόητος
ὁ τρόπος αὐτῆς. Ἡ καὶ ἄλλως· Καθάπερ γῆ λέγον-
ται οἱ γῆνοι ἀνθρώποι πολλάκις, ἡ οἱ τὴν γῆν οἰ-
κοῦντες, οὗτω καὶ οὐρανοὶ πάντως, οἱ οὐράνιοι ἄγ-
γελοι, ἡ οἱ τὸν οὐρανὸν κατοικοῦντες, οὗτινας
ἐκλεν κατών εἰς γῆν· γέγραπται γάρ ἐν τοῖς Εὐ-
αγγελίοις· Οἱ ἀγγελοι διηκρούονται ἀντῷ· κάθοδον
δὲ Θεοῦ σωματικῶς νοήσεις· ἀπερίγραπτος γάρ

A accidit, quia iratus est illis Deus, quod tantam
exercerent in homines tyrannidem. Possunt etiam
hæc intelligi de his quæ acciderunt tempore Pas-
sionis Domini, quando terra commota est, et petre
scissæ sunt: quæ omnia divina permissione con-
tigerunt, quia iratus erat Dominus Iudæis.

VERS. 9. Ascendū sumus in ira ejus. Creatore irato
ob creaturæ suæ interitum, præcessit vindictæ
sumus, qui tyranum dæmonem ex parte coeruit.
Nam et fidèles ab illius erroribus abstraxit, et ab
iis qui dæmoniaci erant, spiritus expulit immun-
dos. Hoc autem initium fuit postremæ ac majoris
vindictæ: quandoquidem igni sumus solet esse præ-
vius. Clamabant enim exequia dæmonia: Quid
nubis et tibi, Fili Dei? venisti ante tempus tor-
quere nos.

Et ignis a facie ejus exardescet. Si præcessit fu-
mus, seqnetur etiam ignis, hoc est, perfectior
vindicta, et omnimoda dæmonis impotentia. A
facie vero ejus, id est, ab ipso Deo, qui in tribus
personis unam habet Divinitatis faciem. Vel, a facie
ejus, id est, coram eo. Ignis enim, inquit, in con-
spectu ejus præcedet, et inflammabit in circuitu ini-
micos ejus ²¹. — Exardescet vero, id est accen-
deatur.

Carbones succensi sunt ab eo. Quia Deus ignis
consumens est, omnem nimirum malignam poten-
tiā, ipsius quoque discipuli hujusmodi efficaciam
ac virtutis participes effecti sunt, et ab hoc ipso
igne. Deo, accensi sunt carbones: qui ignes pro-
priæ fidei omnem inimici potentiam combureret.
Ecce enim, inquit, dedi vobis potestatem concu-
candi serpentes et scorpiones et omnem inimici pot-
tentiam ²².

VERS. 10. Et inclinavit cœlos et descendit. Volens
nobis Propheta abditum divinæ incarnationis my-
sterium significare, ait quod inclinavit cœlos usque
ad terram, et quod sine strepitu descendit. Oc-
culte enim ac latenter, in seculis nimirum omnibus
potestatibus, habitavit in Virginis utero. Propheta
vero corporalius ac sensibilius factum hoc descri-
psit, ut ex sequentibus etiam magis patet. Ait
enim:

D Et caligo sub pedibus ejus. Per caliginem tene-
bras intellige, et per pedes viam. Obscura enim
fuit via humanationis atque incarnationis Domini,
et illius modus incomprehensibilis. Vel aliter:
Quemadmodum terreni homines, vel qui terram
habitant, apud Scripturam sæpenumero terra ap-
pellantur, sic et celestes angeli qui in cœlo com-
morantur, cœlum etiam dici possunt [quos ange-
los inclinavit Dominus in terram, illuc nimirum
descendentes ad ejus ministerium]. Scriptum est

²¹ Matth. viii, 20. ²² Psal. xcvi, 3. ²³ Luc. x, 19.

Variæ lectiones.

(62) Latinus interpres legisse videtur ὅτε.

enim in Evangelio, quod] angeli ministrabant A καὶ πάντα πλήρων ἀλλ᾽ ὑπὲρ κατάληψίν τινα, καὶ ei ²². Descensum autem Dni non corporalem intellege. Incircumscriptus est enim Deus, et omnia implet, tametsi supra quam a nobis comprehendiri possit et ineffabiliter.

Vers. 11. Et ascendit super Cherubim et volavit, volavit super alas ventorum. Hic est prophetia de Christi assumptione. Quod autem ascendens Dominus susceptus fuerit a Cherubim, Ezechiel visione sua declaravit dicens: Et extulerunt Cherubim alas suas, et rotæ illis adjunctæ, et Dominus Israel in ipsis, et desuper ipsa: et ascendit gloria Domini de media civitate ²³. Quæ verba sine contradictione de Ascensione Domini dicta sunt. Nam et Paulus ipsum Dominum splendorem gloria appellavit ²⁴. Volavit autem super alas Cherubim, quæ et ventos etiam appellavit ob motus celeritatem. Et revera quidem vectus est in cœlum Dominus super Cherubim, quæ Divinitati proximiora sunt, licet apostolis rebus ventorum alius visus sit, hoc est ab ipsis ventis, quos alatos esse Propheta introduxit, propter velocissimum eorum in aere motum. Alata enim sunt omnia quæ per aërem inesseunt (63) [Et quia de Christi ascensione scriptum legimus, quod nubes illa a ventis serebatur, quemadmodum aliæ omnes semper ferri so'ent.]

Vers. 12. Et posuit tenebras latibulum suum. Per tenebras significat quod videri non posset. Invisibilitas enim erat quæ illum tegebat. Hanc igitur invisibilitatem sibi circumposuit in latibulum, quia in cœlum assumptus eorum oculos latebat. Vel per tenebras carnem Domini intellige, quæ divinitatem intra se occultabat; seu incomprehensibilitatem quæ illius divinitatem celabat. Obtenebrantur enim et cæcutiunt ilii qui divinas profundas scientias exacto nimis cupiunt penetrare.

In circuitu ejus tabernaculum ejus. Tabernaculum hic assumptam carnem appellat, quia et ipse Dominus templum suum nominavit [dicens: Solvite templum hoc, et in tribus diebus ædificabo istud ²⁵. In circuitu vero ejus dixit], quia intra ipsam carnem habitabat Deus, non tamen ut circumscripsit, sed ut omnipotens, ineffabili quoddam modo illic permanens. Hoc autem dixit ut ostenderet Christum simul cum carne in cœlum assumptum esse, quodique illic ascensurus eam non depositus, quemadmodum aliqui insipientes postea dixerunt. Vel per tabernaculum divinum illum splendorem intelligit, ad quem nemo potest appropinquare, quoniam lucem inhabitare inaccessibilem dicitur, quæ in circuitu Divinitatis existens, illam obtinet. et oculos voletum illam intueri potenter avertit.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Per aquam hic occultum de Christo sacramentum intelligit, et per aerem, seu (ut verius habet Graeca lectio in plurali numero, per aeres) prophetas, et sensus est, quod propheta eorum quae ad Christum pertinent,.

²² Matth. iv, 11, et alibi passim. ²³ Ezech. xi, 22, 23. ²⁴ Hebr. 1, 3. ²⁵ Act. 1, 6. ²⁶ Joan. ii, 19.

Variæ lectiones.

(63) Graeca verba ita sonant: Quandoquidem et nubes vertic fertur.

'Ἐπέδη ἐπὶ Χερουσίμῳ, καὶ ἐπετάσθη, ἐπετάσθη ἐπὶ πτερύγων ἀρέμων. Ταῦτα, προφῆτεια περὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. "Οτι δὲ τὰ Χερουσίμῳ τότε τὸν Ἰησοῦν ἐπέλαβον, Κεζεκίηλ τοῦτο θεασάμενος τοὺς προφῆτας ὅφθαλμος, διδάσκει λέγων· Καὶ ἔχηρ τὰ Χερουσίμῳ τὰς πτέρυγας αὐτῶν, καὶ οἱ τροχοὶ ἔχόμενοι αὐτῶν, καὶ η ὅδεια Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτὰ, ὑπεράρι αὐτῶν, ἀρέση η ὅδεια Κυρίου ἐκ μέσης τῆς πόλεως· ἀναντιρήτως γάρ περ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναλήψεως ταῦτα φένται. Ἐπει καὶ Παῦλος ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτῶν ἐκάλεσεν. Ἐπετάσθη δὲ ἐπὶ πτερύγων τῶν Χερουσίμων, ἀπερ ἀνέμους ἐκάλεσεν, διὰ τὴν ταχύτητα τῆς κινήσεως. Καὶ τῇ μὲν ἀληθεῖᾳ, ἐπὶ τῶν Χερουσίμων ἐπιχειτο, πλησιαζόντων τῇ θεότητι, τοῖς δὲ ἀποστόλοις ἐδοξεν ἀνέχεσθαι πτερυξιν ἀνέμων πτερωτοὺς γάρ ἐκάλεσεν τοὺς ἀνέμους, διὰ τὴν ὁξεῖαν ἐν ἀέρι κινησιν. Πτερωτὰ γάρ τὰ διαπερῶντα τὸν ἄέρα· ἐπει καὶ νεφέλῃ ἀνέμῳ φέρεται. *Nubes suscepit eum ab oculis eorum* ²⁶, intellige quod

Kai έθετο σκότος ἀποκρυψήσῃ αὐτοῦ. Σκότος οἰτέον τὸ μηχεῖτι βλεπόμενον. Τοιγαροῦν ἡ ἀφρατά ἀπέκρυψεν αὐτὸν· ταῦτην γάρ ἔθετο περὶ ἐαυτὸν ἀπόκρυψιν. Ἀναληφθεὶς γάρ, ἐκρύψη ἀπὸ τῶν ὁφθαλμῶν αὐτῶν. *"Η σκότος οἰτέον τὴν σάρκα, κρυπτομένης ἐν αὐτῇ τῆς θεότητος.* *"Η ἔθετο σκότος· τοιτέστιν ἀκαταλήψιαν, ἀποκρύπτουσαν αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα.* Σκοτίζονται γάρ οἱ ἐνατενίζειν τῷ βάθει τῆς γνώσεως αὐτοῦ πειρώμενοι,

Κύκλῳ αὐτοῦ η σκηνὴ αὐτοῦ. Σκηνὴν λέγει τὴν προσληφθείσαν σάρκα, ἣν καὶ νανὸν αὐτὸς ἐκάλεσεν ἐκτοῦ, διε ἐν αὐτῇ ἐσκήνωσεν, οὐχ ὡς ἐν αὐτῇ περιγραφόμενος, ἀλλ᾽ ἀποδημητῶς ἐνοικήσας, ως παντοδύναμος. Τούτῳ δὲ εἴπεν δεικνύων, διει μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἀνελήφθη, καὶ οὐκ ἀπέθετο ταῦτην, ως τινες ἀλήρησαν ὑπερον. *"Η καὶ σκηνὴν λέγει τὴν ἀπροσπέλαστον αἰγλην· διει καὶ φῶς οικῶν ἀπρόσιτον προσαγορεύεται, διπερ κύκλῳ τῆς θεότητος διε, ἀποκρύπτει μὲν ταῦτην, ἀποστρέψει δὲ τὰς ὥστες τῶν θελόντων λόσιν.*

Σκοτεινὸς ὅδωρ ἐτ νεφέλαις ἀέρων. "Γδωρ ἐνταῦθα λέγει τὸ περὶ Χριστοῦ μύτμα· νεφέλαις δὲ, τὰς προφῆτας, καὶ δίδωσι τοιαύτην ἐννοιαν· διει σκοτεινὴ ἔστιν ἡ περὶ Χριστοῦ προκήρυξις, ἐν ταῖς προφῆταις τῶν προφητιῶν, καὶ διεθειώρητος

περὶ τοῦ τέλους. Καὶ ὅδωρ μὲν, ὡς ἀναψύχουσα Δ λυστιθυμοῦντας ἐν τῇ πλάνῃ · νεφέλαι δὲ, ὡς κεκρυμμένον ἔχουσαι τὸ μηνυόμενον · ἀρές δὲ, οἵτινες τὴν καθαρότητα καὶ λεπτότητα τοῦ νοῦ · δὲς δὲ νεφέλαις τοὺς προφήτας πολλάκις ἡ Γραφὴ καλεῖ, παρέστησεν Ἡσαΐας · τὸν γὰρ οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ ἀπειλῶντα προσαγορεύας, εἰσῆγαγεν νεφέλαις ἐντοῖολμένας μηχανή βρέχειν εἰς αὐτὸν, οἵτινες προφήταις μηχανή προλέγονται.

*Israel vineam appellasset, introduxit mandatum suis nubibus, ne pluerent super vinoam*²⁸, hoc est, ne prophetæ populo Israel amplius prophetarent.

Ἄπὸ τῆς τηλαυγήσεως ἑταῖροι αὐτοῦ αἱ τεγέλαι διῆλθον. Ἐπὶ τῆς λαμπρότητος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, τῆς αὐγαζούσης μή τοις ἄγγες μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πόρῳ, αἱ σκοτειναὶ προφητεῖαι διελύθησαν. Ἡλίου γάρ ἀνατείλαντος, ὁ τῶν νεφῶν διαλύεται ζέτος, καὶ τὸ κρυπτόμενον ὅπ' αὐτῶν μέρος φανερούται. Ή καὶ νεφέλαις ὑποληπτόν ἐνταῦθα τὸ νέφος τοῦ σκοτεινοῦ νόμου · λάμψαντος γάρ τοῦ Χριστοῦ, διελύθη τὸ κάλυμμα τῶν αἰνιγμάτων αὐτοῦ, καὶ ἐφάνησαν ταῦτα τυποῦντα καὶ προμηνύοντα τὸν Χριστόν. Ἀλλ' ἐπὶ τούτων μὲν τῶν ἐξηγήσεων, τὸ ἑταῖρον αὐτοῦ, τῷ ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως συνάψει, ἐν' ᾧ, ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως τῆς ἑταῖροι αὐτοῦ, τούτεστι τῆς αὐτοῦ, ή τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ · κατὰ δὲ τρόπον ἕτερον, διαστιλῆσ μὲν τὸ ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως, καὶ ὑποστίας τὸ λοιπόν, τοῖς ἐμπρασθεν ἀπειδώσεις, καὶ τοικατην δώσεις ἐννοιαν, ὅτι τοῦ Κυρίου τηλαυγήσαντος, κατὰ τὴν ἐνσώματον πολιτείαν, ἑταῖροι αὐτοῦ, τούτεστι προσώπη αὐτοῦ, καὶ ἀντ' αὐτοῦ, οἱ ἀπόστολοι τὸν τοῦ κηρύγματος λόγον ἀποσταλάζοντες, διῆλθον τὴν οἰκουμένην, τὰς ἀρούρας τῶν ψυχῶν, ὡς νεφέλαις πληροῦντες, καρπογονίᾳ ἀστῶν ἐγέρονταις.

nimirum prædicationis verbum insillantes, atque instar nubium, animarumq; atra ac canopos irrigantes, et ad virtutum fructificationem excitantes,

Χάλικαι καὶ ἀνθράκες πυρός. Τοῦτο καὶ πρὸς τὴν πρώτην ἐννοιαν ἀρμόσωμεν · αἱ προφητεῖαι γάρ ἀπεικάζονται καὶ χαλάζη, διὰ τὸ σκληρὸν τῆς ἀσφείας, καὶ πυρί, διὰ τὸ πιμπρὸν τὰς ἀντιλογίας; τῶν ἀποτούντων. Οὔτε τὸ αὐτὸν νοεῖσθαι νεφέλην καὶ χάλικαν καὶ πῦρ, διὰ τὰς ἀποδοθείσας αἰτίας. Οὐχ ἡτον δὲ συμβιδάζεται καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην ἐξηγήσιν, εἰς τοὺς ἀποστόλους ὅμοιως ὑποληγόμενα χάλικαν καὶ πῦρ · τὸ μὲν, ὡς τὴν πλάνην ἀποτυφλοῦντας καὶ διαφείροντας · τὸ δὲ, ὡς τὴν ἀσθείαν ἐμπιπρῶντας.

Καὶ ἐβρύτησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος, καὶ ὁ "Ὑψιστος" δῶκε φωτὴν αὐτοῦ. Κύριος καὶ "Ὑψιστος", ὁ Θεὸς, ὡς Διεσπότης, καὶ ὑψηλός. Ἐβρύτησεν δὲ καὶ ἐδωκε φωτὴν αὐτοῦ, ὅτε πρὸς τὸν Πατέρα ὁ Ιλός; ἐδότες. Περιδόξυσθε σον τὸ βρογία. Ἡλες γάρ, φησι, φωνῇ ἐκ, τοῦ οὐρανοῦ · Καὶ ἐδόξαστε, καὶ πάλιν δοξάσω. Οἱ δὲ ἔχοντες, οἱ ἔστων, καὶ

A tenebrosa est et obscura in scripturis prophetarum. Ante adventum enim perdifficile cognoscebatur. Aquam vero appellat quasi refrigerantem eos nimirum, qui inter errores animo defecissent. Prophetias etiam nubes ideo vocat, quia occultum habeant id quod significant. Prophetas autem aeres dixit, propter puritatem ac subtilitatem intellectus. Quid autem Scriptura sacerdotem per nubes prophetas intelligat, Isaías docet; qui cum domum

B prophetarum intelligat, Isaías docet; qui cum domum

V. 13. *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt.* A claritate, inquit, divinæ præsentiae, quae non tantum proximis lucem præstat, sed et iis qui procul sunt, tenebrosæ atque obscure prophetis prætransierunt, hoc est, dissolutæ sunt: unde illarum destructa obscuritate, quod occultum ac velatum erat apparuit. Oriente enim sole, caligo nubium dissolvitur, et pars illa qua olim nubibus tegebatur, apparet et conspicitur, vel per nubes tenebras obscure legi intellige. Nam, ilucescente Christo, velum anigmatum ac figurarum quæ in lege erant, dissolutum est. Unde manifesta apparuerunt quæcunque in ea significabant aut præfigurabant Christum. His autem expositionibus sic traditis, conjunge verba illa: *In conspectu ejus, hoc est, a summo Christi fulgore, vel a fulgore præsentiae ejus, nubes transierunt.* Alio etiam modo distinguere posse et legere *præ fulgore*: et sistendo ibi, quod sequitur superioribus applicabitis, ut hujusmodi sententiam efficiatis, quod Domino resplendente, et per conversationem ac vitam suam in carne nos illustrante, in conspectu ejus, seu a facie ejus, hoc est ipso Domino sic apparente, apostoli per totum orbem transierunt: *evangelice apostolos modis sententiam efficiatis, quod Domino resplendente, et per conversationem ac vitam suam in carne nos illustrante, in conspectu ejus, seu a facie ejus, hoc est ipso Domino sic apparente, apostoli per totum orbem transierunt: evangelice*

C *grandis et carbonis ignis.* Hoc ad primam expositionemque coaptabimus. Grandini enim prophetæ comparantur, propter earum duritatem ac difficultatem, hoc est propter obscuritatem: et igni, quia instar ignis infidelium argumenta et contradictiones consumunt. Nubium igitur et grandinibus atque ignis nominibus eadem res, prophetia nimirum, nobis hoc in loco significatur; nec minus tamen ultimæ expositioni convenienter hujus verba versiculi, si apostolos ipsos pro grandine atque igne intelligamus: quia et instar grandinis, errorem omnem dissipant ac contundunt, et velut ignis, impletatem absument.

D V. 14. *Et intonuit de caelo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam.* Dominus et Altissimus Deus est tanquam Dominus et excelsus. Intonuit autem ac dedit vocem suam, quando Filius ad Patrem clamavit dicens: *Pater, glorifica nomen tuum*²⁹. Venit enim tunc (inquit evangelista) vox de caelo dicens: *Et glorificavi et iterum glorifi-*

²⁸ Isa. v. 7. ²⁹ Joan. xii. 28.

*cubo*¹⁰. Turba autem quæ aderat, hoc auditio dicebat *touitrum factum esse*. Et quod hic dicitur, intonuit, intellige, habito respectu ad audientium opinionem. Quod vero ait: *dedit vocem suam, ipsam respicit veritatem*. Vox enim erat et tonitruum visa est. Admirari autem non debemus quando prophetia ordinem aut consequentiam rerum non servant. Ex hoc enim demonstratur, quod prophetæ non ea prædicebant quæ ipsi volebant, sed quæ sanctus eos Spiritus docebat.

VERS. 15. *Misit sagittas et dissipavit eos.* Per sagittas discipulos intelligit in universum orbem missos, quibus dæmones dissipavit. Eos namque duum dicit, dæmones intelligit. Apertius autem eorum nomen non expressit Propheta, cum non solum illi, sed eorum etiam nomina, sancto Spiritui subleant esse invisa.

Et fulgura multiplicavit et conturbavit eos. Eodem discipulis et sagittas esse intellige et fulgura, alterum quasi sagittantes atque evertentes dæmonum errorem, alterum vero veluti illorum impietatem ac lucos eis dicatos comburentes. Discipulorum enim orationibus victi, et inhabitantis in eis Spiritus fulgore non sustinentes, conturbabantur, mentisque ac consilii inopes reddeabantur.

VERS. 16. *Et apparuerunt fontes aquarum.* Per aquarum fontes apostoli rursus intelligendi sunt: veluti primi Christianæ fidei doctores a Domino electi. Per aquam enim evangelicæ prædicationis doctrina sapientiæ apud Scripturam signatur. Fontes igitur primi illius aquæductus, seu potius **C** primæ scaturigines intelligendæ sunt, apostoli nimirum, ut diximus, quod omnibus apparuerunt, eo quod ad omnes missi sunt.

Et revelata sunt fundamenta orbis terrarum. Iidem ipsi fundamenta orbis terrarum dicendi sunt, eo quod primi credentes fuere, qui fidei sedem ac stabilitatem firmam atque inconcussam posuerunt: in qua omnes ædificantur, revelata autem sunt ob vitæ splendorem, et miraculorum claritatem. Et aliorum quidem ædificiorum fundamenta latent in terra, fidei autem fundamenta e contrario, præclarissimis tam dictis quam factis relucentia, omnibus patesfacta, ab omnibus videri possunt.

Ab increpatione tua, Domine. Ilæc autem facta sunt, quoniam tu increpasti dæmones, et timore eos maximo percussisti.

Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Ira igni similia est. Accensa siquidem atque excitata, vaporem quasi suimum emittit, et per irati hominis nares in aërem spirat. Unde et spiritus iræ dicitur, et eos qui valde irati sunt iram spirare aiunt. Ilæc igitur similitudine motum iræ significavit Propheta, humano more loquens. Adeo, inquit, tu, Domine, iratus eras, ut spiratio (ut ita dicam) spiritus iræ tuæ in acre esset, et inimicos dissiparet.

VERS. 17. *Misit de summo et accepit me.* Quæ sequuntur de se ipso Propheta loquitur, ad ser-

A ἀκούσας, ἐλεγε βροτὴγ γεγονέναι. "Ωστε τὸ μὲν ἔρότησεν, πόδες τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀκουσάντων εἴρηται· τὸ δὲ, δῶμας φωτῆρις αὐτοῦ, πόδες τὴν ἀλήθειαν. Φωνὴ γὰρ οὕσα, βροτὴ τοῖς ἀκηρεσίαις ἴδοξεν. Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν, ὅταν οὐκ ἔχωσιν ἀκολουθίαν καὶ τάξιν αἱ προφητεῖαι· δεῖχνυται γὰρ ἐντεῦθεν, ὡς οἱ προφῆται, οὐ προεφήτευον δὲ δόγματο· καὶ ἀπερ ἀν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐντηθῆσαν.

Εξαπέστειλε βέλη, καὶ ἐσκόρπισεν αὐτούς. Βέλη μὲν λέγει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἀποσταλέντας εἰς ἄπαντα τὸν κόσμον. Ἐσκόρπισε δὲ δι' αὐτῶν ἡ Χριστὸς τοὺς δαίμονας, τοὺς ἐδήλωσε διὰ τῆς ἀντωνυμίας. Μίσει γὰρ τὸ Πνεύμα τὸ ἁγιον ὕσπερ αὐτῶν, εὗτα καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῶν.

B

Kai dιστρακὺς ἐπλήθυσε, καὶ συνετάραξεν αὐτούς. Τοὺς αὐτοὺς οἰητέον καὶ βέλη καὶ ἀστραπάς· ἐκεῖνο μὲν, ὡς βάλλοντας καὶ ἀνατρέποντας τὴν πλάνην ἐκεῖνων· τούτο ἐτε, ὡς ἐμπιπρώντας τὴν ἀσθείαν, καὶ τὰ τεμένη αὐτῆς· βαλλόμενοι τε γὰρ ταῖς εὐχαῖς, ἐπιπτον αἱ πολέμους, καὶ τὴν ἀστραπὴν οὐ φέροντες τοῦ ἐνοικοῦντο; ταῖς μαθηταῖς φύγου Πνεύματος, συνεταράσσοντο, καὶ εἰς ἀμφιχανίαν καθίσταντο.

Kai ὥρθησαν αἱ πηγαὶ τῶν ὑδάτων. Πηγαὶ τῶν ὑδάτων αὐτοῖς, οἱ ἀπίστολοι· πρῶτοι διδάσκαλοι τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως, ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντες. "Ὕδωρ μὲν γάρ, ἡ διδασκαλία τοῦ κηρύγματος· πηγαὶ δὲ, οἱ πρῶτοι ταύτης χρουνοὶ, οἱ πᾶσιν ἐφθη-

C οαν εἰς ἄπαντας ἐκπεμφθέντες.

Kai ἀνεκαλύφθη τὰ θεμέλια τῆς οἰκουμένης. Οἱ αὐτοὶ καὶ θεμέλια τῆς οἰκουμένης, ὡς πρῶτοι πιστεύσαντες, καὶ ὑποτιθέντες ἕδραν πίστεως τῇ οἰκουμένῃ στερεάν καὶ ἀπεριερεπτον, ἐφ' ἣ πάντες ἀποικοδομοῦνται. Ἀνεκαλύφθησαν δὲ διὰ τῆς τοῦ βίου μαρμαρυγῆς καὶ τῆς τῶν ἐπιτελουμένων τεραστίων λαμπρότητος. Καὶ τῶν μὲν ἀλλων οἰκοδομημάτων ἐν τῇ γῇ κέκρυπται τὰ θεμέλια· τὰ δὲ τῆς πίστεως, τούναντίον, ὑπὲρ γῆς ἐραίνετο πᾶσι, καὶ πράξαι καὶ λόγῳ λάμπονται.

Ἄκοδε πιτιμήσως σου, Κύριε. Ταῦτα δὲ γέγονεν, ἐπιτιμηθέντων ὑπὸ σοῦ, καὶ φεθηθέντων τῶν δαιμόνων.

Αὐτὸς ἐμπνεύματος δρῆγες σου. Πυρὶ ξοικεῖν ἡ δργή· καὶ ἀναπτομένης ἀναδίδοται καπνώδης ἀτμὸς, καὶ διὰ τῶν μυκήτων ἐμπνεῖται τῷ ἀέρι. Διὸ καὶ πνεῦμα δργῆς λέγεται, καὶ τοὺς δργιζομένους ἄγαν, θυμοῦ πνέειν φαμέν. Διὰ τούτου δὲ, τὴν κίνησιν τῆς δργῆς ἡνίκατο Προφῆτης, ἀνθρώποι πρεπῶς περὶ αὐτῆς εἰρηχώς. "Ἐξ τοσούτου, φησιν, ὡργίσθης, ὡς ἐμπνευστιν πνεύματος δργῆς τῷ ἀέρι γενέσθαι, διατεκδάζουσαν τοὺς ἐχθρούς.

Εξαπέστειλε ἐξ ὑψους, καὶ ἐλαβε με.. Τὰ ἐντεῦθεν περὶ ἐκυρῶν φησιν ὁ Προφῆτης, εἰς τὸν εἰρ-

¹⁰ Joan. xii, 28.

μὸν ἐπαναδρεμῶν τοῦ λόγου. Ἐξαπέστελε γάρ, εἰ-
πεν, δὲ θεὸς ἐξ οὐρανοῦ βοήθειαν, καὶ ἀφέσσατο με.

Προσειδέστο με ἐξ ὑδάτων πολλῶν. Τὰ ὑδάτα
τεκρά τῇ θείᾳ Γραφῇ ποτὲ μὲν εἰς κάθαρσιν καὶ ἀντι-
ψυχὴν λαμβάνονται, καθάπερ ὅταν ὑδάτα νοήσωμεν
τὴν διδασκαλίαν· ποτὲ δὲ καταποντισμὸν καὶ ὀλεθροῦ,
ώς ἐπὶ τοῦ παρόντος;. Τοιούτη γάρ ἡ τῶν
ὑδάτων φύσις· τὸ μὲν, καθαίρουσα· τὸ δὲ, ἀπο-
πνίγουσα, καὶ μᾶλλον ὅταν εἴη πολλὰ καὶ βαθεῖα.
Χρή τοινόν ὑδάτα πολλὰ νομίζειν τὸ πλῆθος τῶν
συμφορῶν, ἢ τῶν ἔχθρῶν. **Προσειδέστο δὲ,** ἀντὶ¹
τοῦ, ἐξηγεγέ με πρὸς ἁυτόν· δὲ γάρ ἐξάγων τινά,
πρὸς ἐκυρίῳ ἐλκύει τούτον ἀντιλαμβάνομενος.

Ρύσσται με ἐξ ἔχθρῶν μου δυνατῶν. Ἐχθροὺς
δυνατούς ἔνταῦθα τοὺς δαίμονας ὑποληπτέον, καὶ
φανερῶς καὶ ἀφανῶς πολεμοῦντας, καὶ νίκητροι καὶ
μεθ' ἡμέραν, καὶ διὰ πάσης αἰσθήσεως, καὶ φύσιν
ἔχοντας; ἀκάματον ἐν πάχαις· πνεύματα γάρ. Οὐ
γεῦν ἐκ τῶν αἰσθητῶν με ρύσσανος θεός, αὔτες
ῥύσσεται με καὶ ἐκ τῶν νοητῶν ἔχθρῶν, τῶν δυνατῶν
εἰς πονηρίαν καὶ ὀλεθρού.

Καὶ ἐκ τῶν μυσούντων με, δτε ἐστερεώθησαν
ὑπὲρ ἡμέτον. Οἱ γάρ αὐτοὶ μισάνθρωποι ὄντες, μισοῦσι
κάκοι, καὶ μάλιστα βοηθούμενον ὑπὸ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο
ἐδὲ ῥύσσεται με ἐξ αὐτῶν δὲ Κύριος, διότι συνεπεκεν-
σθησαν, καὶ συνησπίσθησαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συ-
γήσπισαν καὶ ἐκραταιώθησαν ὑπὲρ ἡμέτον, μὴ φυλακά-
μενον τοῖς δπλοῖς τῆς ἀρετῆς, ὡς ἦν εἰκός, ἀλλ' ὑπομελακισθέντα. **Η** καὶ δτε οἱ μὲν φύσιν ἔχουσιν
ἄδιον, καὶ ὄρῶντες βάλλουσιν· ἐγὼ δὲ ὀλικήν, οὐχ
ὄροι τούς τιτρώσκοντας.

carentem materia, et illum facillime vident, quem
corpori admistam habeo, ferentes me illos non video.

Προέθραστο με δὲ ἡμέρᾳ κακώσεώς μου. Τὸ
προφθάσειν οὐ πάντοτε σημαῖνει τὸ προλαμβά-
νειν· ἀλλ' ἔστιν δτε καὶ τὸ φθάσειν ἀπλῶς, καὶ τὸ
ἐκπλευσθεῖν, καθάπερ καὶ νῦν· Ἐπέθεντο γάρ, φη-
σιν, οἱ ἔχθροι μου, εἵτε οἱ δρατοί, εἵτε οἱ ἀδρατοί,
ἐν κακῷ κακώσεως; μου, τουτότοιν, θεσνείας τῶν
πολεμικῶν παρασκευῶν, εἵτε τῶν δρατῶν, εἵτε τῶν
ἀδρατῶν· ἀσθενοῦντα γάρ με βλέποντες, τότε μᾶλ-
λον ἐπειθεντο.

Καὶ ἐγένετο Κύριος ἀγιστήριγμά μου. Μέλ-
λεντος καταπεσεῖν, ἀντέρεισμα ἐγένετο τῇ ἀσθενείᾳ
μου. Στηριγμός, ἀντὶ βάθους ὑπερειδούτης.

Ἐξῆγαγέ με εἰς πλατυσμόν. Ἀπὸ τῆς τῶν
θλίψεων στενότητος; εἰς εὐφροσύνην (64) πλάτος,
ἥτοι διάλυσιν, κατὰ τό· Ἐρ θλίψει ἐξελάτυντάς με·
ἢ καὶ δτε περικυκλοῦντες οἱ ἔχθροι, στενοῦσι τὸν

¹ Psal. xv, 2.

Variæ lectiones.

(64) Ισ. εὐφροσύνης.

PATROL. GR. CXXVIII.

A monis sui seriem, reversus. Misit enim, inquit,
Dominus de cœlo auxilium et eripuit me.

Assumpsit me de aquis multis. Aquæ apud Seri-
pluram pro purgatione quacumque aut refrigeratione accipiuntur, quemadmodum cum aquas pro
doctrina accipimus [quæ et refrigerat et purgat], quandoque pro demersione ac perditione, ut hic.
Hæc etiam enim aquarum natura, ut et abluit et
refrigeret, et sufficeret, præcipue si multa aqua sit
et profunda. Per multis itaque aquas calamitatum
aut inimicorum multitudinem intellige. Assumpsit
autem me, hoc est, ad se me eduxit. Nam qui ali-
quem adjuvans e periculo educit, ad se trahere
illum solet.

VERS. 18. Eripiet me de inimicis meis potentibus.
B Potentes inimici hic dæmones intelligendi sunt, qui
palam et clam, diu noctuque, ac per omnes sensus nos oppugnant: veluti qui potentem atque
indefessam in pugnando naturam habent. Spiritus
enim sunt. Ille igitur, inquit, Dominus, qui me a
sensibilibus ac mundanis hostibus olim liberavit,
liberabit etiam ab intellectualibus atque invisibili-
bus inimicis, qui ad perdendum atque ad malig-
nandum potentes sunt.

Et de his qui oderunt me, quoniam confirmati sunt super me. Ipsi enim dæmones qui universos
oderunt homines, oderunt et me, eo maxime quod
a Deo adjutus sum. Dominus autem ea me ratione
ab eis liberabit, quoniam una insidiati sunt adver-
sum me, et simul juncti; iuno vero (ut melius dicam), quia fortiores facti sunt, et prævaluerunt su-
per me. Cum ego virtutum armis, ut oportuisset,
munitus non essem; sed mollis potius essem ac
debilis, vel quia dæmones naturam habent omni-
serire volunt: ego vero qui naturam materiæ ac

VERS. 19. Prævenerunt me in die afflictionis meæ.
Verbum prævenire, non semper significat præoccu-
pare, sed aliquando occupare simpliciter, atque
adoriri, ut in præsentia. In tempore autem afflictio-
nis meæ, hoc est, in tempore infirmitatis, et
quando bellica arma nondum præparaveram, qui-
bus adversus visibiles aut invisibles inimicus pu-
gnarem. Tunc enim illi præcipue adorti sunt, cum
me infirmum viderunt.

Et factus est Dominus firmamentum meum. Cum
futurum esset ut cadere, sustinens ac sufficiens
me Dominus, factus est infirmitati meæ fir-
mamentum, et quasi baculus quidam cui inni-
terer.

VERS. 20. Et eduxit me in latitudinem. Afflictio-
num angustia pressum, in latitudinem exultationem, hoc
est in effusam exultationem emisit. Juxta quod,
alibi legimus: *In tribulatione dilatasit me*². Vel

quia ab inimicis prius obsessus, qui eum omni **A** ἐναπειλημμένον. Ότε δὲ ἐξαχθῆ τούτων, ἀπολαύει πρæcluso aditu in angustias conjecerant, et atro-
cibus minis urgebant, in arctum quodammodo locum cogi videbatur: nunc e ianis eductus diffi-
cultatibus, latos ac spatiros campos sibi excurrere videtur.

Eripiel me quoniam voluit me. Deus qui tanta mea cura ac studio suo dignum fecit, in futurum etiam ab omnibus irruentibus in me malis liberabit. Voluit enim me, hoc est elegit me.

VERS. 21. *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam. Insidiatores meos nulla unquam injuria affeci, atque ideo eis comparatus justus vi-
debor: unde et retributionem etiam suscipiam a Domino. Hanc enim ob causam, suum mihi auxilium in posterum tanquam debitum presta- B
bit.*

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Dum manuum puritatem dicit, qualis sua sit justitia exponit. Non enim, inquit, rapui, non aliquem circumveni, non insidiatus sum iis qui insidiabantur mihi: unde si inimicorum manibus manus meæ comparentur, purissimas ego eas ob omni inquinatione conservo. Vel per manus, actiones atque operationes suas significavit, eo quod per eas opera fieri soleant.

VERS. 22. *Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo. Hoc ponit, ut causam puritatis manuum suarum. Mundæ enim erant, inquit, quia custodivi vias Domini, hoc est, ejus mandata; neque enim impiorum more ab eis unquam re- C
cessi. Qui vero divina observat præcepta, ac per ea graditur, necessario etiam mundus est.*

VERS. 23. *Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo, et justificationes ejus non recesserunt a me. Aliud est lex, aliud mandatum, aliud testimoniem, aliud judicium, et aliud justificatio. Lex enim illa dicitur, quæ omnia in universum continent mandata [quæque vitam ac conversationem optimam ordinat ac moderatur], quemadmodum est lex per Moysem data. Mandatum vero illud, quod, quæ agenda sunt [Domini ac Regis in morem] aut aliud quid particulatum jubet; ut illud: *Non occides; non futurum facies*⁴²: et quæcumque alia hoc pacto in specie jubentur. Testimonium vero etiam [quod peccatores contestatur, et transgressionum poenas docet] quodque legislator quadam cum attestatione ac confirmatione audientibus mandabat: veluti *cum Moyses dicebat: Si hæc aut illa feceritis, testor vobis cœlum et terram, quod morte moriemini. Judicium autem, id est quod sententiam Dei demonstrat [ac docet quænam bona is consecuturus sit, qui mandata Dei observaverit, et similiter quæ poena transgressores maneat, ut sunt quæcumque judicata suisse traduntur a Deo]: quale est, quod de blasphemante timendum Dei nomen scriptum legimus*⁴³, quando Moyses judicium in Deum retulit, et Deus jussit lapidari: quod judicium pro certa lege postmo-*

Ρύστεται με, διτι ήθελησέ με. Ο τοιαύτης ἀξιώσας κηδεμονίας, καὶ εἰς τὸ μέλλον με πάντων ρύστεται. Ήδέλησε γάρ με, τουτέστιν, ἐξείξατό με.

Kαὶ ἀγαποδώσει μοι Κύριος κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου. Μή ἀδικήσας γάρ τους ἔχθραντάς μοι, καὶ δίκαιος τέως γε πρὸς αὐτοὺς φανεῖς, κατὰ τούτο τεύχομαι παρὰ Θεοῦ τῆς ἀμοιβῆς. ἀντὶ τούτου ἀποδώσει μοι, καθάπερ ὅφειλήν, τὴν ἕαυτοῦ βοήθειαν.

Kαὶ κατὰ τὴν καθαρότητα τῶν χειρῶν μου ἀγαποδώσει μοι. Ἡ καθαρότης τῶν χειρῶν, ἐφερμηνευτικὸν ἔστι τῆς δικαιοσύνης· οὗτος γάρ ἡρπασα, οὗτος ἐπλεονέκτησα, οὗτος ἐπεκούλευσα τοῖς ἐπιβούλευσιν, ἀλλὰ καθαρὰς ἔχω τὰς χειρας ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, συγχρινομένας πρὸς τὰς αὐτῶν. Ἡ καὶ διὰ τῶν χειρῶν, τὰς πράξεις ἀπλῶς ἐδήλωσεν· ἐπειὶ καὶ διὰ χειρῶν πράττομεν.

"Οτι ἐψύλαξα τὰς δδοὺς Κυρίου, και οὐκ ήσθησα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ μου. Ταῦτα αἱτια τίθησι τῆς καθαρότητος τῶν χειρῶν. Ἐκαθάρευον γάρ, διτι ἐψύλαξα τὰς δδοὺς, ήτοι τὰς ἐντολὰς Κυρίου, και οὐχ ᾧς δαεδής ἀπέστην ἀπ' αὐτοῦ. Ο δὲ ταῦτα τηροῦν, και δι' αὐτῶν δδεύων, ἀναγκαίως καθαρεύει.

"Οτι πάρτι τὰ κρίματα αὐτοῦ ἐτίθαιστε μου, και τὰ δικαιώματα αὐτοῦ οὐκ ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ. Ἐτερον νόμος, και ἐτερον ἐντολή· και ἐτερον μαρτύριον, και ἄλλο κρίμα, και ἄλλο δικαιώματα. Νόμος μὲν, δι καθόλου περικτεικὸς τῶν ἐντολῶν, ᾧς τὸ, 'Ο νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη· ἐντολαὶ δὲ, αἱ κατὰ μέρος, οἷον, Οὐ φορεύσεις, και δσα κατ' εἶδος εἰρηται· μαρτύριον δὲ διπερ δι νομοθέτης μετά τίνος διαμαρτυρίας παρεγγυᾷ τοῖς ἀκούουσιν, ᾧς ὅταν δι Μωσῆς λέγει πρὸς τὸν λαόν, διτι 'Ἐὰν τάδε καὶ τάδε ποιήσῃς, διαμαρτύρομαι διμὲν σήμερον τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, διτι ἀπωλεῖται ἀπολεῖσθε· κρίματα δὲ, δσα τοῦ Θεοῦ κρίνοντες ἐγράφη, καθάπερ ἐπὶ τοῦ βλασφημήσαντος; τὸ φονερὸν δνομα· Μωσῆς μὲν γάρ εἰπε τὸν Θεὸν τὴν κρίσιν ἀνέφερεν· ἐκείνου δὲ λιθοβοληθῆναι τούτου κελεύσαντος, κρίμα τούτο καὶ δρος κατὰ τῶν διλῶν βλασφημιῶν γέγονεν· δικαιώματα δὲ, τὰ τοιαύτα προστάγματα, οἷον, Ἐὰν κτήσῃ παιδα Ἐβραῖον, δξ διη δουλεύσει σοι, και τὰ ἔξῆς· ταῦτα γάρ δικαιοσύνης ἔστι μεστά. Καὶ τι μὲν διαίρεσις αὐτῶν τοιαύτη. Ουομάζονται δὲ πολλάκις ταῦτα τοῖς ἀλλήλων δνόμαις, και μᾶλλον ἐν τῷ ριψῷ φαλαρῷ· ἐνταῦθα δὲ, τῷ δνόματι τῶν κριμάτων και τῶν δικαιωμάτων, διας τὰς ἐντολὰς περιέλαβεν. ἀπὸ μέρους; τὸ πᾶν· Πάσαι γάρ, φησίν, ἐντολαὶ αὐτοῦ,

⁴² Exod. xx, 12, 15. ⁴³ Levit. xxiv, 10 seqq.

ἐνώπιον μου, αἱ γινωσκόμεναι, καὶ οὐδέποτε πόλεμοι. **A**dum contra omnes alios blasphemantes suspectum ac determinatum est. Justificationes vero illae dicuntur, quae docent quod justum est; et quod injustum est prohibent [et eos qui secundum virtutem vivunt, justos esse declarant] ut illud est: *Si quis puerum Hebreum aquisiterit, sex annis ei serviat*⁴⁴, et alia hujusmodi, quae summa justitia plena sunt. Et distinctio quidem horum nominum talis est, secundum numero tamen promiscue unum pro altero accipitur: et maxime in centesimo decimo octavo psalmo. Hoc autem in loco, judiciorum et justificationum nomine, omnia mandata comprehendit, quasi totum a parte. Omnia enim, inquit, mandata ejus in conspectu meo; ea siquidem sapienter lego ac revolvo, nec unquam a me procul ea esse permitto.

Kαὶ ἔσομαι δύμαρος μετ' αὐτοῦ. Ἀντὶ τοῦ, δὲ⁴⁵

αὐτοῦ, ἢ μετ' αὐτοῦ εἰνι. **K**ai φυλάξομαι ἀπὸ τῆς ἀροματικῆς μου. Φυλακήν μὲν λέγει νῦν τὴν ἀπόχην· ἀνομίαν δὲ, τὴν ἀμαρτίαν. Ἡ δὲ ἀντωνυμία πρόσθεται, διὰ τὸ τὴν ἀμαρτίαν οἰκεῖαν εἶναι τῆς σαρκός· ἡ καὶ κατατίθεται σφαλήναι, ὡς ἀνθρώπος· οὐδέτερος γάρ ἐν ἀνθρώποις ἀναμάρτητος:

Kαὶ ἀνταποδοσει μοι Κύριος κατὰ τὴν δίκαιοσύνην μου, καὶ κατὰ καθαριστήτη τῶν χειρῶν μου, ἐνώπιον τῶν δρθάλμων αὐτοῦ. Εἰ δὲ τοιούτος ἡμην καὶ ἔσομαι, πάντως ἀμοιβής τεύχομαι, καθὼς προερχόται. Καθαριστήτη τάρπειν τῶν χειρῶν μου, τὴν ἀνθρώπιον αὐτοῦ γενομένην· οὐ γάρ εἰς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων.

Mετὰ δοτού δοτος ἐση, καὶ μετὰ ἀνθρόδες ἀλώνι μέθων ἐση, καὶ μετὰ ἐπιλεκτοῦ ἐπιλεκτέδες ἐση, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Οσιος μὲν ἔστιν ὁ τὰ πρόδες θεον εἴσεσθις ἀθώος δὲ, δὲ τὰ πρόδες ἀνθρώπων ἀνέσθινος· ἐκλεκτέδες δὲ, δὲ τὰ πρόδες ἀρετήν τελέστος· στρεβλέδες δὲ, δὲ σκολιός. Διδασκαλικός οὖν δὲ λόγος, καὶ πρόδες τὸν ἐντυγχάνοντα ἀποτεινόμενος, καὶ λόγων, ὅπερ Οὐρά ἐστιν, ὡς σύνοπτες, τοιούτος ἐση καὶ σὺ, πρόδες τὴν ἔξιν αὐτοῦ μεταβαλλόμενος. Τὸ δὲ διαστρέψεις, ἀντὶ τοῦ, ἄρθρος ἐση, διαστρέψεις τὴν κακὴν γνώσην εἰς εὐνοϊαν. Ἀνάγνωται δὲ καὶ πρόδες τὸν θεον ταυτὶ τὰ βρῆτα, καὶ διδάσκαλοι τοιούτην ἐννοεῖν, ὅπερ Τὸ πρόδες ἀξίαν ἀπεδώτες; ἐκάστω, δικαιότερος ἔνι· καὶ τὸν μὲν δοτον διατίνειν ἐση· τὸν δὲ ἀγαθὸν ἀθώων· τὸν δὲ ἐκλεκτὸν ἀλεγόμενος· τὸν δὲ στρεβλὸν διαστρέψων εἰς ἀγαθὸν, καὶ τὰ τοῦ κακοῦ ἀμπελίζων. **K**αὶ ἔστι τὸ σχῆμα, δυναμα ἀντὶ μετοχῆς· δοτος, ἀντὶ τοῦ δοτῶν.

quidem sanctificabis, et innocentem facies innocentem, in bonum sane, et impediendo eum in malis. **E**t est hic quidam loquendi modus figuratus, in quo verbale nomen ponit solet pro participio verbi: veluti sanctus, pro sanctificans [et electus pro eligens:

quae figura sermonis in Graeca lectione clarius percipitur quam in Latina.]

Oτι στὸ λαόν ταξιεύοντες σώσεις, καὶ δρθαλμούς δὲ φθαλμῶν ταξιεύσεις. Τοὺς δὲ ἀρετῆς τακενούς· δρθαλμούς δὲ καρηφάνων, τοὺς ὑπερηφάνους, ἀπὸ μέρους, τὸ πᾶν. Ἡ καὶ δοι ἀπὸ τῶν δρθαλμῶν εἰώθασιν οἱ τοιεῦτοι χαρακτηρίζεσθαι, αἰρούτες τὴν δρρύν· ὑπερηφάνων γάρ, περὶ τὸ ὑπέρδικον τὰ φάγη τείνειν. Τοὺς οὖν τοιεῦτων δρθαλμούς εἰς γῆν δρῆν παρασκευάστες; ἐκ θλίψεως;. Ἡ καὶ λαὸν τακενόν, τὸν δὲ ἐθνῶν, τῷ βάρει τῶν ἀμαρ-

VERS. 24. *Et ero immaculatus cum eo. Hoc est, per eum, vel cum eo existens.*

Et custodiam me ab iniuriate mea. Custodire hic posuit pro abstinere, et iniuriam pro peccato. Mea autem ideo dixit, quia peccatum proprium est ipsius carnis, vel quia seipsum etiam peccatorum satetur. Inter homines enim nullus est absque peccato.

VERS. 25. *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus. Qnod si in praeteritum talis fui, et ita etiam deinceps fuero, retributionem omnino consequar, ut prædiximus. Puritatem autem manuum suarum eam dicit, quae erit in conspectu Domini, ut doceat, non ad ostentationem aliquam se id facere, neque ut ab hominibus videatur, sed ut placeat Deo.*

VERS. 26, 27. *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocentie innocent eris, et cum electo electus eris, et cum perverso convertes. Sanctus proprius dicitur, qui pius ac religiosus est in iis quae ad Deum pertinent. Innocens vero, qui circa humanam conversationem est inculpabilis. Et electus is, qui virtutibus perfectus est. Perversus etiam ille est, qui non rectis, sed obliquis, ac quasi tortuosis est moribus et malignis. Est auleui sermo hic dacumientis plenus, et in universum ad omnes pertinet; et sensus est: Qualis quisque ille fuerit, cum quo tu habitas, talis et tu efficeris. In illius nimirum habitum et naturam immutatus. Quod vero ait, *Convertes*, idem est quod, *rectus eris*, vel, *convertes pravam nimirum sententiam in bonam*. Possunt hoc tanien referri etiam ad Deum, ut sit sensus: *Condigna, tu Domine, omnibus pro meritis rependes, justissimus cum sis. Et sanctum electum etiam eliges; et perversum vertes, quae figura sermonis in Graeca lectione clarius percipitur quam in Latina.*]*

VERS. 28. *Quoniam tu populum humiliem salvum facies, et oculos superborum humiliabis. Humilem inquam virtute. Per oculos vero superborum, ipso superbo intelligit, veluti totum a parte: vel quia superbi ex oculis potissimum dignosci soleant, dum supercilia tollunt; quae supra oculos sunt [quemadmodum etymologia Graeci nominis recte declarat]. Hos itaque superborum oculos tu facies, ut in terram spectent, per afflictiones nimirum,*

⁴⁴ Exod. xxii, 2.

quas in eos immittit. Vel per populum humilem, A τημάτων κάτω νεύειν ἀναγκαζόμενον. Ὅπερηγράgentilem populum intellige, qui peccatorum pondere depresso, terram aspicere pronus cogebatur : per superbos vero, Judæos gloriantes, et jactantes seipso, tam de lege Dei, quam de propriis progenitoribus.

VERS. 29. Quoniam tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus, illuminabis tenebras meas. Intellexus in nobis est quidam animæ oculus ; oculus autem non immerito lucerna dici potest, cum veluti dux in tenebris viam demonstret. Per animæ vero tenebras, iram et concupiscentiam intelligimus. Tu, Domine, inquit, intellectum ac mentem meam divina luce ac splendore illuminabis : quod faciens illuminabis pariter et tenebras meas [nam simul cum intellectu, cæteræ animæ partes ac potentia proficiunt]. Et hoc est quod Salvator in Evangelio dicebat : Si lumen, quod in te est, tenebrae fiant, tenebrae quantæ erunt⁴⁵? Hoc est, Si intellectus obtenebratus sit, multo magis et reliqua animæ partes tenebris involventur. Dicere etiam possumus, ipsum intellectum, lucem esse pariter et tenebras. Nam si ad naturam materialium rerum comparetur, lux erit, si vero ad Deum, tenebrae : eo quod, ab eo Deus conspici non possit [neque illius lex] ; vel per lucernam hic Mosaicam legem intellige, quæ lectorem ad rectam dirigit callem ; per tenebras vero, velum ipsi legi superimpositum, quod obscuritatem generali : cuius occulta, beatus David nunc illuminanda esse prædicat et revelanda, incarnato nimis Deo. Vel lucerna, Evangelii est prædicatio, clare ac lucide omnibus tradita, et a Domino declarata : tenebrae vero idolorum error, ac rectæ fidei ignoratio. Vel lucerna quidem, intellectus est, qui hominem dirigit : tenebrae ipsum corpus, quod quodammodo ante oculos intellectus consistit, et crassitudine sua umbram quasi generat ac tenebras : utrumque autem illuminabitur, intellectus nimis, divinis splendoribus, corpus vero purificatione et munditia. Quidam vero per lucernam Dominum Jesum intelligent, natum de semine David, qui a Verbo Dei illuminatus est ; illa nimis divina unione, quæ illi præbuit ut splendoris radios quocunque emitteret ; unde de seipso dicebat : Ego sum lux mundi⁴⁶ ; per tenebras vero carnem tantum assumptam, quam Christus illuminavit, ac divinum reddidit.

VERS. 30. Quoniam in te eripiar a tentatione. — In te, hoc est, per te. A tentatione autem tam hominum quam diabolorum.

Et in Deo meo transgrediar murum. Deo meo, inquit, mihi adjutore, ego peccata omnia, viam mihi ad Deum, veluti sepe quadam obstruentia, transiliam. In illis quippe vires suas ante Satanam habebat, ac per ea aditum mihi ad celum [quasi muro quoddam] præcluserat. Vel tentatio pro vita hominis juxta Jobum⁴⁷ intelligenda est, in qua multæ esca, et multæ sunt voluptatum illecebæ, multi mortis laquei, et multæ etiam visibilium et

"Οτι σὺ φωτιεῖς λύχνον μου, Κύριε δὲ Θεός, φωτιεῖς τὸ σκότος μου. Τῆς ψυχῆς ὁ φθαλμὸς, ὁ νοῦς· δὲ διφθαλμὸς, καὶ λύχνος, ὡς ὀδηγῶν· σκότος δὲ αὐτῆς, διθυμὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία. Λέγει γοῦν, διτι Φωτίσεις τὸν νοῦν μου ταῖς θείαις ἐλλάμψεις. Τούτον δὲ φωτίζων, φωτίσεις καὶ τὸ σκότος μου. Εἰ οὖν τὸ ἐν ποι φῶς σκότεις ἐστι, τὸ σκότος πάσον; τουτέστιν, εἰ δὲ νοῦς ἐσκοτισμένος ἐστι, πολλῷ πλέον αἱ διογοι τῆς ψυχῆς δυνάμεις. "Ἐστι δὲ επειν τὸν νοῦν, καὶ φῶς, καὶ σκότος· πρὸς μὲν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, φῶς· πρὸς δὲ τὸν Θεόν, σκότος, ἀδρατὸν αὐτῷ τυγχάνοντα. "Η λύχνος μὲν, διώσακτὸς νόμος, ὀδηγῶν ἐπὶ τὰ καλὰ τοὺς ἀναγνώσκοντας· σκότος δὲ, τὸ ἐπικείμενον αὐτῷ καλυμματικῆς ἀσφαλείας, οὗ τὰ κεχρυψμένα προφητεύεις Δαβὶδ φωτισθῆναι, καὶ ἀνακαλυφθῆναι, δηλοντες σαρκωθέντος Θεού· ἡ λύχνος μὲν, τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, φωτισθὲν καὶ γνωρισθὲν ἡμῖν περὶ τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ· σκότος δὲ, ἡ τῶν εἰδώλων πλάνη, καὶ ἡ ἀλογος ἀγνοία τῆς ὀρθῆς πίστεως. "Η λύχνος μὲν, δὲ νοῦς, ὀδηγῶν τὸν δινθρώπον· σκότος δὲ, τὸ σῶμα, διὰ τὴν ἐπιπρόσθισιν, καὶ παχύτητα. Φωτισθῶνται δὲ ἀμφω· δὲ μὲν, ταῖς θείαις ἐλλάμψεις· τὸ δὲ, τῇ καθάρσει. Τινὲς δὲ λέγουσι λύχνους ἐνταῦθα κληθῆναι τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ Ἰησοῦν, ὃν ἐφωτίσεν δὲ Λόγος ἐνωθεὶς αὐτῷ, καὶ παρέσχεν ἀφίεναι τὰς ἀκτίνας ἀπανταχοῦ, φωτὶ γάρ· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· σκότος δὲ, τὴν σάρκα (66)... προσλαύων, ζθέωσε καὶ ἐλάμπρυνεν.

"Οτι ερ σοι φυσθήσομαι ἀπὸ πειρατηρίου. — Ερ σοι μὲν, ήτοι διὰ σοῦ· πειρατηρίου δὲ, τουτέστι πειρασμοῦ, παρὰ ἀνθρώπων, ἡ δαιμόνων ἐπαγόμενος.

Kai ἐτι φῶ Θεῷ μου ὑπερθήσομαι τεῖχος. Τῷ Θεῷ μου βοηθούμενος, ὑπερπρᾶξα τὰ ἀποφράττοντά μει τὴν πρὸς αὐτὸν ὅδον ἀμαρτήματα· οἵτις ἔχει τὴν ισχὺν ὁ Σατανᾶς, καὶ δι' ὧν κωλύει τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον. "Η πειρατήριον μὲν, δὲ φίος, κατὰ τὸν ἱλόν, ἐνῷ δελέατα ἥδοντες, καὶ παγίδες θανάτου, καὶ λόχοι, καὶ πολέμιοι, νοητοὶ καὶ αἰσθητοὶ· τεῖχος δὲ, τὸ σῶμα, προσεβλημένον τῆς ψυχῆς, καὶ ἀποφράττον αὐτὴν τὰς θείας αὔγας· ἡ καὶ τεῖχος,

⁴⁵ Ματθ. vi, 23. ⁴⁶ Joan. viii, 12. ⁴⁷ Job vii, 1.

Variæ lectiones.

(65) Adde δῆμον, vel scribe Ιουδαῖον.

(66) Repone ἥν, quam, ut legisse videtur Latinus interpres.

εῑ ένατριοι δαίμονες, διαβαινούσαις ταῖς ψυχαῖς ἡμ̄ ποδίζοντες.

quodam eam circundat, atque obstruit, et prohibet a divina luce. Vel per muros, ipsos dæmones intellige versantes in aere: qui animam ad Deum pertransire cupientem, muri instar impediunt.

'Ο Θεός μου, δμωμος η δδός αὐτοῦ. Σχῆμα καὶ τοῦτο τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς ἀντὶ γάρ τοῦ εἰπεῖν, διτι. Τοῦ Θεοῦ μου δμωμος η δδός, εἶπεν, διτι. Ο Θεός μου, δμωμος η δδός αὐτοῦ δδός δὲ Θεοῦ, ἀρετὴ, πρὸς αὐτὸν ἀνάγουσα. Χρή γοῦν δμωμον εἶναι καὶ τὸν δι' αὐτῆς δδεύοντα. Ή καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος δ λόγος: θδένσας γάρ τὸν βίον ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν.

Tὰ λόγια Κυρίου πεκυρωμένα. 'Αληθινὰ καὶ καθαρὰ φύγου παντὸς, ὡς τὸ κεχωνευμένον χρυσὸν· ἀλλαχοῦ γάρ εἰρηται. **Tὰ λόγια Κυρίου, λόγια άγρια, ἀργύριον πεκυρωμένον.**

'Υπερασπιστής ἔστι κάρτων τῶν ἐλπιζόντων ἐξ' αὐτόρ. Ἐπαγγελόμενος γάρ βοηθεῖν, οὐ φεύδεται.

'Οτι τὶς Θεός παρέκ τοῦ Κυρίου; Τὸ διτι, παρέλκον ἐνταῦθα. Ή ἀντὶ τοῦ, Ἐπειδὴ τὶς ἀλλος φύει Θεός παρέκ τοῦ Κυρίου; τουτέστι, τοῦ Πατρός.

Tὶς Θεός πλὴν τοῦ Θεοῦ ήμωρ; Θεὸν ἐνταῦθα τὸν Υἱὸν ἔχαλεσ. Ήμώρ δὲ εἰπὼν, συνέταξεν ἡμῖν ἐκατὸν τοῖς πιστοῖς, οἷα προγνοὺς τὸ εὔτελες τῆς πίστεως.

Θεός ὁ περιζωρύνων με δύραμιν. Τοῦτο περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Εἰ δὲ καὶ τοὺς τρεῖς στέχους ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ φήσει τις ἐρμηνεύειν, οὐδὲν ἀπεικός· περιζωρύνων δέ με δύναμιν ἐν πολέμοις.

Καὶ ἔθετο δμωμον τὴν ὁδον μου. Διὰ τῶν ἐντολῶν ἐρύθμισεν τὴν κατὰ τὸν βίον ἀναστροφὴν μου. Ή καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος δ λόγος, προσώπῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, διτι ἐξωμάλισε μοι τὴν δδὸν διὰ τῆς ἐκατοῦ πορείας, καὶ δμωμον ἀπειράσσοτο.

Καταρτιζόμενος τοὺς πόδας μου, ὥστε ἀλάφου. Ἐντρεπτῶν, τελειῶν εἰς δρόμον ἐν καιρῷ φυγῆς.

Καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ιστῶν με. Καὶ εἰς τὰ δρησύων με, καὶ ιστῶν, καὶ πεύων τὸν δρόμον, δίκην τῶν φυσιγούσων ἐλάφων, καὶ ἀναβαινουσῶν εἰς τὰ δρη. καὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ δέους ισταμένων καὶ ἀναπνεουσῶν. Η καὶ δρομικώτατὸν μα ποιῶν, ὥστε φυγεῖν τοὺς ἐλεῖν ζητοῦντας δαίμονας, καὶ ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν ἀρετῶν ἀνάλων.

Διδάσκων χειράς μου εἰς πόλεμον. Αὐτός μοι καὶ τὴνσύνεσιν τῆς πολεμικῆς ἐμπειρίας δέδωκεν, οὐ μόνον τῆς κατὰ τὸν δρωμένων ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν δαιμόνων· ὡς εὖ μὲν, τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως· εὖ δὲ, τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος μεταχειρίζεσθαι, καὶ διὰ τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν, αἱ δηλοῦνται διὰ τῶν χειρῶν, καταπολεμεῖν αὐτούς. Εἴη

A invisibilium inimicorum insidiæ; murus vero pro corpore, quod positum ante animam veluti muro

Vers. 31. Deus meus, impolluta via ejus. Hic est etiam quædam figura loquendi apud sacram Scripturam usitator. Pro enim quod dicendum erat, Dei mei impolluta via est, dixit: Deus meus, impolluta via ejus. Via autem Dei virtus est, quæ ad Deum ducit. Oportet igitur irreprehensibiles illos esse, qui per viam istam incessuri sunt. Vel de Salvatore nostro est sermo, qui per viam hanc ambulans peccatum non fecit.

Eloquia Domini igne examinata. Vera scilicet pura ac munda ab omni macula, auri instar quod fusum sit. Alibi etiam dixit: Eloquia cesta, argenteum igne examinatum ⁴⁸.

Protector est omnium sperantium in se. Cum pollicitus sit se auxilium præstaturum, minime mentietur.

Vers. 32. Quoniam quis Deus præter Dominum? Dictio, διτι, abundat hoc in loco. Vel sensus est: Quoniam quis alias natura ipsa Deus est, præter Dominum? hoc est, extra Deum Patrem.

Aut quis Deus præter Deum nostrum? Deum hoc in loco Filium appellavit. Deum autem nostrum dicens Propheta, seipsum nobis fidelibus coniunxit, animo prospiciens fidei simplicitatem.

Vers. 33. Deus qui præcinxit me potentia. Hoc de Spiritu sancto dictum est. Quod si quis etiam hos tres versiculos idem significare dixerit, absonum non erit. Præcinxit autem me potentia, in bello scilicet.

Et posuit irreprehensibilem viam meam. Vitæ meæ conversationem composuit ac direxit Dominus mandatis suis. Vel de Salvatore est sermo ex persona Ecclesiæ fidelium dicentis: Salvatorem gressibus suis viam ei explanasse atque irreprehensibilem reddidisse.

Vers. 34. Qui perfecit pedes meos quasi cervi. Perficit, hoc est præparat vel perfectos facit ad cursum, in tempore scilicet fugæ.

Et super excelsa statuit me. Qui in montibus servat me, atque illic sistere facit, et cessare a cursu, more fugientium cervorum: qui ubi montes ascenderunt et liberati sunt a timore, consistere incipiunt et respirare; vel Qui me cursu promptissimum fecit, ita ut perquirentes me dæmones effugere; unde et ad virtutum culmen me perverxit.

Vers. 35. Qui docet manus meas ad prælium. Hic præterea bellicæ artis peritiam me docuit, sed ita ut non tantum adversus visibiles hostes, etiam adversus invisibiles contendere valeam, scuto nimirum fidei armatus et gladio spiritus: quantum non tantum cum illis contendere, sed ipsis manibus, hoc est virtutibus illis quæ ad actiones perti-

⁴⁸ Psal. xi, 7.

nent, me eos etiam docuit superare. Illud præterea **A** δὲ καὶ ἡ πρὸ, θεὸν τῶν χειρῶν ἔκτασις, παράπονες κατ' ἔχθρον.

Et posuisti arcum æreum brachia mea. Subiungit- **B** ligē dictionem quasi, ut sit sensus: Posuit brachia mea quasi arcum æreum, hoc est, validissimum mihi dedit lacertos, qui crebra sagittarum missione non fatigarentur.

Vers. 36. *Et dediti mihi protectionem salutis. Auxilium mihi præstasti non inutile, quinimo sa-*

lutare.

Et dextera tua adjuvit me. Solent enim qui ali-

eui opem ferunt uti dextera; quippe quæ et po-

tentior est aptioque atque agilior quam sit levata.

[*Vel quia dictio Græca ἀνταλάβετο non tantum ad-*

juvit significat, sed suscepit], per dexteram C Creatoreum humanatum iutellige, qui naturam nostram assumpsit.

Et disciplina tua direxit me in finem. Per disci-

plicinam hie legem intellige, quia eruditus est, et

instructus ad virtutem: vel calamitates ac tenta-

tiones, in quas permisit eum Deus incidere, disci-

plinae atque eruditiois gratia: Ex utroque, inquit,

latere tu utilia mihi operatus est, dum videlicet

opem tulisti in periculis, et affligi atque crudiri

præmisisti temptationibus.

Et disciplina tua ipsa me decebuit. Et adhuc me

decebis atque erudies ut filium. In tribulatione

enim, inquit, modica disciplina tua nobis ⁽⁶⁷⁾.

Inter felicitates quippe negligentes sumus; sed cum

propter fidem in calamitates incidimus, tunc ex-

citamus, erigimur, et moderationes efficiemur.

Vers. 37. *Dilatasti gressus meos subitus me. Dissipa-*

tis nimirum laqueis ac decipulis, per quas cum mihi

pertransendum esset, quasi angustias quibusdam

detinebar: nunc autem fugato omni timore se-

curus iter facio, cum nullæ amplius adversum me

dispositæ sint insidiae.

Et non sunt infirmata vestigia mea. Nam cum ante-

a inimicos meos fugerem, in superficie quodam-

modo ac leviter terram premebam: ita ut incerta

pene ac non apparentia essent vestigia mea. Stu-

diose autem id agebam, ne per ea indicareret iis

qui persequebantur me, et per ea me insequerentur:

at nunc firmiter ac valide incedo nibil amplius

timens. Potest etiam sermo accipi ex persona

Ecclesiæ Deo gratias agentis: quod ejus via dilate-

rebat, multis assidue per eam incidentibus, quod-

que vestigia, hoc est, characteres atque impressiones

delentur, nec obscuriores sunt, sed potius assiduitate

et frequenter fidelium semper augebantur, et

clariores rediuntur.

Vers. 38. *Persequar inimicos meos et comprehen-*

dam illos. Ex prioribus admirandis Dei operibus Pro-

pheta, certior redditus, de futuris, ait: Si rursus

in me insurrexerint inimici, rursus et ego eos

"Ἐθεν τόξον χαλκοῦ τὸν βραχίονά μου. Λείπει τὸ ὄψ, ἵνα δέξῃς τὸν χαλκοῦ τὸν περιστερόν τοῦ ἀνθρώπου σου ὃνδηντον, ἀλλὰ σώζεσαν.

Kai διδωκάς μοι ωπρωστισμόν σωτηρίας. Απ-

τιληψίν οὐκ ἀνύνητον, διπλάσιαν τῆς φύσεως ἡμῶν.

Kai η δεξιά σου ἀντελάβετο μου. Εἰώθασι γάρ οἱ ἀντιλαμβανόμενοι τῇ δεξιῇ χρήσθαι χειρὶ δραστικωτέρα γάρ αὐτῇ, καὶ δυνατωτέρα, καὶ ἐπιτηδειοτέρα τῆς λαϊδᾶς. Η δεξιάν οἰητέον τὸν ἀντιλαμβανόμενον τῆς φύσεως, διπλάσια τῆς φύσεως ἡμῶν.

Kai η πατέσια σου ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος. Νοήσεις παιδείαν τὸν παιδαγωγὸν νόμον, δι' οὗ καθηρίσθη παντελῶς εἰς ἀρετὴν. Η καὶ πατέσιαν Θεού λέγει τὰ; κατὰ παραχώρησιν Θεού πατέσιας ἐνεκεντενεχθέντας πειρασμούς. Ἀμφοτέρωθεν γάρ με, φησὶν, ὥφλησας· τούτῳ μὲν ἀντιλαμβανόμενος, τούτῳ δὲ παραχωρῶν πειράζεσθαι.

Kai η πατέσια σου αὐτῇ με διδάξει. Καὶ έτι μὲ διδάξεις, καὶ πατέσιες ὡς παῖδες τῷ· Ερ θύμει γάρ, φησί, μικρῷ η πατέσια σου ήμερ. Εὐπράγουντες μὲν γάρ, ἀπορθριζούμενοι, θύλιψει δὲ περιπλανούτες περιστάσεως, διεγειρθμέθα, καὶ σωρονέστερα γινόμεθα.

Ἐπιλέγουντας τὰ διαβήματά μου ὅποκάτω μουν. Επλέτυνας, περιείλην καὶ παγῆλας καὶ τὰ θήρατρα, ὃν ἐν μέσῳ διαβάλνων, ἐστενοχωρούμην· καὶ νῦν ἐκτὸς φόβου θαδίζων (67), μηδενὸς ἐνεδρεύοντος.

Kai οὐκ ησθένησαν τὰ Ιχνη μουν. Πρότερον μὲν γάρ φεύγων τοὺς ἔχθρους, ἀπιπολαῖς ἐπάτουν τὴν γῆν, ἀμυδρὰ ποιούμενος ἰχνη, δὲ τὸ σπεύδειν μὴ γνωρίζεσθαι ταῦτα τοῖς καταδιώκουσι, μῆ ποτε τούτοις ἐψώνται· νῦν δὲ στερεῶς βαίνων, μηδένα δεδιώκ. Εἴη δ' ἄν καὶ ἀπὸ τῆς Ἔκκλησίς ὁ λόγος, εὐχαριστούσης, ὅτι πλατύνεται ἡ ὁδὸς αὐτῆς, πολλῶν καθ' θύμεραν ὁδεύοντων, καὶ οὐκ ἀμαυρεύεται τὰ χαράγματα τῆς εὐαγγελικῆς, πολιτείας, ἀλλ' αὔξει καὶ λάμπει διὰ τῆς συνεχείας τῶν πολιτευόμενων.

Καταδιώκω τοὺς ἔχθροὺς μουν, καὶ καταδιώκομαι αὐτούς. Απὸ τῶν προλαβόντων θαυμαστῶν πληρωφορθεῖς, καὶ περὶ τῶν μελλόντων φησὶν, ὃς Εἰ πάλιν ἔχθροι μού τινες; γένωνται, καὶ τούτους

⁽⁶⁷⁾ Isa. xxvi, 16.

καταδιώξω, μή δυναμένους ἀντιστῆναι, καὶ οὐδὲ τὰς χεῖράς μου διαδράσουσι.

Καὶ οὐκ ἀποστραφίσομαι, ἵστω ἀπὸ πίστας.
Καταλαβόν δὲ αὐτοὺς, οὐχ ἀναζεύχω μεθεῖς, ὡς ἡτηθέντας ἡδη, ἀλλ' ἀρδην πάντας διαφθερῶ.

'Εκθλίψω αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ δύνωται στῆναι.
Εἰπὼν διτὶ Καταδιώξω τοὺς ἔχθρούς, λέγει καὶ τὸν τρόπον· Ἀναγκάσω αὐτοὺς, στενοχωρῶν καὶ πιέζων πάντοθεν· καὶ οὐ μὴ δυνηθῶσι στῆναι κατὰ πρόσωπον εἰς παράταξιν.

Πεσοῦται ὑπὸ τοὺς πόδας μου. Καταλαμβάνομενοι δὲ, καὶ ἐν ἀρόκτηρι σαγηνευθεῖς, πεσοῦνται καθικετεύοντες.

Καὶ περιέωσάς μις δύναμιν εἰς πόλεμον. Πάλιν τὰς προγεγενημένας εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ καταλέγει.

Συρεκλήσομαι πάρτας τοὺς ἐπανισταμένους ἐκ'
ἐμὴ ὑποκάτω μου. Ἐμποδίσας κατέλαβες.

Καὶ τοὺς ἔχθρούς μου ἔδωκάς μοι τῶτον. Δηλαδὴ νωτίζοντας, διτὶ φεύγοντας· οἱ γὰρ φεύγοντες, τὰ νῶτα στρέφοντες, νῶτος λέγονται. Ἡ λείπει τὸ, γενομένους, ἵνα τῶτον γενομένους, ἐν τῷ μεταστραφῆναι. Ἡ λείπει τὸ, εἰς, ἵνα, εἰς τῶτον· ὅπει βάλλειν ἀφυλάκτως αὐτούς.

Καὶ τοὺς μισοῦντάς με ἔξαλοθρευσας. Ἐκ γῆς παντελῶς ἐθέρισας.

'Εκέραξας, καὶ οὐκ ἦν ὁ σώζων, πρὸς Κύριον,
καὶ οὐκ εἰσήκουσεν αὐτῶν.—*'Εκέραξας εἰπών,*
ἐπήγαγε καὶ πρὸς τίνα· καὶ γὰρ διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν οὐκ εἰσήκουσθησαν.

Καὶ λεπτεύων αὐτοὺς ὥστε χροῦν· κατὰ πρόσωπον ἀρέμου. Ἀφανίσω αὐτούς, ὥστε χροῦν λεπτυνόμενον ἐνώπιον ἀνέμου· καὶ γὰρ διὰ τοῦ ἀνέμου ἐπ' εὐθείας ἐμπίπτων, ἀποκρίνει τῆς γῆς τὸν χοῦν, ὃς λεπτώτατον καὶ κουφίτατον.

Ὦς πηλὸν πλατεῖων λεαρῶ αὐτούς.—Λεαρῶ, τουτόστι, καταπατήσω· καὶ γὰρ διὰ τὸν ἀγηραῖς πηλὸς καταπατούμενος λεινεται. Ἀπὸ τοῦ ἐπομένου τούτου ἐδήλωσε τὸ προηγούμενον. Πλατεῖα δὲ, ἡ λεωφόρος, ἐπει καὶ ἀμαριτός· πλατεῖα δὲ, πρὸς σύγχρισιν τῆς ἀτραποῦ, στενοτάτης οὖσης.

per quas currus transeunt. Dicitur autem platea quasi significat. Lata autem est ad comparationem vici, signifikat.

'Ρύσαι με ἐξ ἀττιλογίας. Ἀνώτερόν με ποιήσεις τῆς ἀντιλογίας τοῦ ὑποτεταγμένου μοι λαοῦ, τρέμοντος ὡς βασιλέα, καὶ μὴ τολμῶντος ἀντιλέγειν τοὺς ἔρωτος προστάγμασι.

Καταστήσεις με εἰς κεφαλὴν ἔθρων. Οὐ μόνον πᾶσαν ἀντιλογίαν τῶν ὑπηρόδων μοι περιελεῖ· Τουδιαν, ἀλλὰ καὶ Ἐθνη ὑποτάξεις μοι. Ἀρμοδιώτερον δὲ πρὸς Χριστὸν ἀνάγειν τὰ ἐντεῦθεν, λέγοντα πρό, τὸν Πατέρα, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, διτὶ Καταστήσεις με εἰς κεφαλὴν ἔθνων, κατὰ τό· Δώσω σοι ἔθρη τὴν κληρονομίαν σου. Τοῦ γὰρ πρὸν οἰκεῖου λαοῦ μὴ δεξαμένου αὐτὸν, ἀλλ' ἀπειθεῦντος, καὶ ἀντιλέγοντος, καὶ τέλος ἀνελόντος τὸν Δεσπότην, ἐρχόνσῃ

A persequar. Neque enim mihi resistere poterunt, aut a manibus meis effugere.

Ἐτ non convertar donec defecerint. Comprehensis vero inimicis, non statim, inquit, discedam, negligens eos, et dimittens ut jam penitus superatos, quinimo funditus omnes eos perdam.

VERS. 39. *Convertam illos nec poterunt stare.*
Dixit se persecutum inimicum, nunc modum etiam addit. Urgebo enim eos, inquit, et comprehendam ex omni parte, ita ut in acie adversum me consistere non possint.

Cadent subtus pedes meos. Comprehensi autem in loco, unde fuga eis nulla dabitur, supplicantes procident coram me.

B VERS. 40. *Et præcinxisti me potentia ad bellum.*
Rursum præstata sibi a Deo beneficia commemorati.

Supplantasti omnes insurgentes in me subtus me.
Impedisti enim eos et destruxisti.

VERS. 41. *Et inimicos meos, dedisti mihi dorsum.*
Fecisti enim eos, inquit, terga milii dare: hoc est fugere. Nam qui fugiant terga dant, et dorsum ostendunt. Vel dedisti eos mihi dorsum, hoc est in dorsum: ut scilicet securius, et certiori iectu eos ferirem.

Et odientes me exterminasti. Hoc est et terra penitus derasisti.

VERS. 42. *Clamaverunt et non erat qui salvoe sa-*
ceret, ad Dominum et non exaudiuit eos. Dicit eos clamasse, et addit ad quem, tametsi propter eorum peccata exaudiit non sint.

VERS. 43. *Et attenuabo eos ut pulverem ante fa-*
ciem venti. Delebo eos, inquit, ut pulverem in conspectu venti attenuatum; ventus quidem statim irruens pulverem a terra auferit, ut levissimum quid ac tenuissimum.

Ut lutum platearum communiam eos. Communiūam, hoc est, conculcalio. Lutum quippe quod in viis jacet, conculcatione communitur. Ex sequentibus enim denotavit præcedentia. Platea lata via est et ampla, ac quasi regia, per quam populus ingreditur. Sunt et quædam aliae viæ, amaxiti dicte, quasi lata. Græca enim dictio est platea, et latum significat. Lata autem est ad comparisonem vici, aut callis, qui angustiores sunt.

D VERS. 44. *Eripies me de contradictione populi.* Superiorem me facies a contradictione populi mihi subjecti, ita ut me veluti regem sumim vereatur, et mandatis meis adversari non audeat.

Constitues me in caput gentium. Non solum subditorum mihi Iudeorum contradictionem auferes a me, sed et gentes etiam mihi subjicies. Verum hæc Christo magis, quam beato David, videntur convenire, ita ut ex illius humanitate dictum sit al Patrem, tu constitues me in caput gentium: juxta illud: *Dabo tibi gentes hereditatem terram*¹⁰ Nam cum Iudeorum populus, qui antea populus peculiaris Domini dicebatur, Christum non suscepit,

¹⁰ Psal. II, 8.

quoniam cum inobedientis ei etiam fuerit, et contra-dixerit, ac tandem eum occiderit, liberalius ab eis suis dicitur, et eruptus ea ratione: quia a morte quae illis permitta fuerat, resurrexit, atque a custodum manibus sepulcro assistentium evasit: et consequenter super gentes regnavit: voluntariamque eorum subjectionem suscepit.

Vers. 45. *Populus quem non cognovi, servivit mihi. Populus nimirum ex gentibus qui milii ante ignotus erat: veluti qui me ante ignorabat. Cognoscere enim illos tantum dicitur Deus, qui eum cognoscunt.*

In auditum auris obedivit mihi. Hoc est in auditu auris suæ meum suscepit Evangelium.

Vers. 46. *Filiī alieni mentiti sunt mihi. Hunc versiculum prolatum esse intelligimus ex Prophetæ persona carpentis Iudeos: quod patrium genus mentiti sint: quippe qui inscriberent habuisse se parentes Abraham et David, et tamen contraria illi studia sint sectati. Et filios quidem eos appellat, cum ab ipso descenderent: alienos vero, propter morum ac studiorum dissimilitudinem.*

Filiī alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis. Pauci ac nullius pretii estimati sunt, atque inutiles effecti, vasorum veterum instar. Hoc autem illorum scelere effectum est. Claudiaverunt enim, hoc est, perverse aversi sunt a via mandatorum Dei, qua gradendum eis esse Dominus præceperat. Claudorum enim gressus obliqui sunt ob campagnum obliqueitatein.

Vers. 47. Visit Dominus. *Hæc est prophetia de resurrectione Domini, quam prædictis beatus David ad Iudeorum iherum instructionem, qui Christum mortuum adhuc esse credebat, clamans Dominum vivere, eo quod resurrexit.*

Et benedictus Deus. Dignus est siquidem benedici et laudari.

*Et exaltetur Deus salutis meæ. Oratione ac votis suis Prophetæ Christum ad Ascensionem accelerat, ut Paracletum ad apostolos mittat, qui in Evangelii prædicationem ituri erant. Verum olim Filius, creationis Deus, nunc autem et reformatio-nis Deus est, id est, salutis. Apposuit etiam Prophetæ pronomen meæ, ut sibi communia faceret quæ nostra sunt. Possumus et aliter ex persona Prophetæ intelligere: *Visit Dominus*, hoc est, sempiternus est, nec principium habens, nec finem, sed semper existens. Admiscerat namque Prophetæ sæpnumero dogmata sermonibus suis ad legentium utilitatem. *Benedictus autem propter illa admiranda quæ fecit. Exaltetur vero, id est magnus a nobis existimetur.**

Vers. 48. *Deus qui dat vindictas mihi, et subjecit populos sub me. Vindictas de iniunctis nimirum. Populos autem quos subjecit, intellige Iudeos, qui simul cum Saulo adversum ipsum pugnabant: qui tandem vel inviti ei succubuerunt ut regi. Quod si*

μὲν αὐτῶν, περιτέφας αὐτοῖς τὸν θάνατον, καὶ ἀναστάς, καὶ οὖτας διαδράς αὐτοὺς κατασφλισαμένους τὸν τάφον· εἰς τὰ ἔθνη δὲ ἐβασίλευσε, τὴν ἔκοσμον ὑποταγήν τούτων δεξάμενος.

Λαὸς ἐν οὐκ ἔτησι, θδούλευσθε μοι. Λαὸς δὲ ἔθνων ἀγνοούμενός μοι πρὶν, ως ἀγνοῶν με· γινώσκεις γάρ Κύρος τοὺς αὐτὸν γινώσκοντας.

Εἰς ἀκοήρων ὡτείου ὄπηκουσθε μοι. Ἐν ἀκοῇ ὡτείου παρεδέξατο μοι τὸ Εὐαγγέλιον.

B *Υἱοὶ ἀλλότριοι ὁμείοντας μοι. Τούτη τὸ βῆτὸν ἀπὸ τοῦ Προφήτου νοήσομεν, καθαπομένου τῶν Ἰουδαίων τὸ γένος. Ἐπιγράφοντες γάρ ἐκατόντας τὸν πατέρα τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν Δασιδ, ἐκατόντας τούτοις ἐπετήδευσον. Καὶ οὗτος μὲν αὐτοὺς λέγεται, διὰ τὸ ἔτι αὐτοῦ κατάγεσθαι· ἀλλοτρίους δὲ, διὰ τὴν τῶν τρόπων ἀνομοιότητα.*

Υἱοὶ ἀλλότριοι ἐχαλαιώθησαν, καὶ ἐχάλαραν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν. Ἡτιμώθησαν, ἄχρι τοῦ γεγνησαν, δίκην σκευῶν πεπάλαιωμένων, διὰ τὰς πονηρίας αὐτῶν. Ἐχάλαραν δὲ, τουτέστιν, ἡτιμώθησαν καὶ παρετράπησαν ἀπὸ τῆς διὰ τῶν ἐντολῶν δρισθείσης αὐτοῖς ὅδοις. Τοῦ χωλοῦ γάρ της πορεία, παρατετραμένη, διὰ τὴν παρατροπὴν τῶν ἀρμοιῶν.

Zῆν Κύριος. Τοῦτο περὶ τῆς ἀναστάσεως; διὰ διδ προσαναφωνεῖ τοῖς ὑπολαμβάνουσι τεθνάναι τὸν Χριστὸν Ἰουδαίοις, βοῶν, στι: ζῆ· ἀνέστη γάρ.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός. Ἄξιος εὐλογεῖσθαι καὶ εὐφημεῖσθαι.

Ὑψωθήσεται ὁ Θεός τῆς σωτηρίας μοι. Ἐπισπεύδει αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάληψιν, δπως ἀπελθῶν, πέμψῃ τὸν Παράκλητον τοῖς ἀποστόλοις, μέλλουσιν δέεσθαι ἐπὶ τὸ κήρυγμα· ἀλλὰ πάλαι μὲν ἦν δὲ Υἱὸς Θεὸς πλάσσεως· νῦν δὲ, Θεὸς ἀναπλάσεως, ἥτοι σωτηρίας. Τὴν δὲ μοῦ ἀντωνυμίαν προσέθηκε, κοινωνούμενος δαυτῷ τὰ τημέτερα. "Εστι δὲ καὶ ἀλλως κατὰ τὴν τοῦ Δασιδ διπόθεσιν εἰπαίν, δτι: Ζῆν Κύριος, τουτέστιν, ἀλλιδίς εἰσιν, μήτε ἀρχὴν μήτε πέρας ἔχων, ἀλλ' ὃν δέι· παραμίγνυσι γάρ εἰσιν οὖς καὶ δόγμα τοῖς λόγιοις δι Προφήτης, διὰ τὴν τῶν ἐντυχανθέντων ὡρέτειαν. Εὐλογητὸς δὲ, δι' ἀποίησεν θαύμασια. Ὑψωθήσεται δὲ, ἀντὶ τοῦ, μέγας λογισθήσεται.

Ο Θεός διδοὺς ἐκδικήσεις ἔμειν, καὶ ὄποτέξαις λαοὺς ὑπὲρ ἔμει. Ἐκδικήσεις κατὰ τῶν ἔχθρῶν· ὑποτάξεις δὲ τοὺς διὰ τὸν Σαοὺλ πολεμοῦντας με Ἰουδαίους (68), οἵον καὶ ἀκούεται νῦν, ως βασιλεὺς μοι, ὑπέκυψαν. Ἐπι δὲ τοῦ Χριστοῦ νοήσεις ἐκδι-

Variæ lectiones

(68) Ισ. of.

κῆσεις μὲν κατὰ τῶν Ἐβραιῶν, ἐξολοθρευθέντων ὑπὸ Ῥωμαίων· ὅποταγήν δὲ λαῶν, τὴν τῶν ἐξ θνῶν.

Οὐ δύστης μου ἐξ ἀχθρῶν μου ὅργιλων. Εὐχαριστία ταῦτα πρὸς Θεὸν πάντα, εἰς εὐθεῖαν μὲν μετασχηματισθέντα, κλητικῆς δὲ δύναμιν ἔχοντα. Ἐχθροὺς δὲ ὄργιλους λέγει τοὺς ἀμφὶ τὸν Σαοὺλ, μηδέποτε τὴν ὄργην ἀπολειπότας· οὓς περίησαν· τῇ τοὺς δαίμονας.

Ἄπο τῶν ἐπανισταμένων ἐκ' ἐμὲ ὑγρώσις με. Αἱ προλαβῶντες εἶπε, ταῦτα πάλιν φησι, χαῖρων ἐπανακυλοῦν αὐτὰ, χαρᾶς δοτα πρόξενα.

Ἄπο ἀνθρόδες ἀδίκου ρίσαι με. Εἴ τινες ἐπαναστήσονται μοι, κατὰ τοὺς θεράποντας τοῦ Σαούλ, ἀνώτερον θήσεις με αὐτῶν· καὶ εἰ τις ἔσται μοι κατὰ Σαούλ ἀδίκως ἐπιθυμεύων τῷ γόνῳντι, ρίσαι με καὶ ἐκ τούτου.

Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοι ἐτ θύρσοι, Κύριε. Δικτὶ τοιοῦτος εἰ, οἰονέμδες ἐξύμνησε λόγος, εὐχαριστήσω σοι ἐν πᾶσι τοῖς θύνεσι· καὶ μέντοι τούτῳ πεποιήκε διὰ τῆς βίθου τῶν οἰκείων Ψαλμῶν, ἐν πᾶσι θύνεσιν ἀναπτυσσόμενός.

Καὶ τῷ ὄρδιντι σου γαλῶ. Δηλαδὴ σοὶ, κατὰ τὸ Υαλῶ σοὶ ἐτ κιθάρᾳ

Μογαλάνωρ τὰς σωτηρίας τοῦ βασιλέως.

δυτικός εστι, ο Domine : ut sit sensus : Tu, ο Domine, magnas facis salutes meas. Per regem enim seipsum intelligit.]

Ο ποιῶν ἔλεος τῷ χριστῷ αὐτοῦ. Τῷ χρισθέντι C δηλαδὴ προστάξει σου.

Τῷ Δαΐδῃ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, δῶς αἰώνην. Εἰπὼν βασιλέα, εἰτα χριστὸν, ἐπήγαγε τὸ δόνομα. Τὸ μὲν οὖν θεόντεν ἀλεξίσθαι, προσαρμόσει τοῖς ἐκ γένους τοῦ Δαΐδῃ βασιλεύσασιν Ἰουδαϊοῖς· τὸ δὲ, δῶς αἰώνος, ἀνοίκειόν ἔστι. Μετὰ γάρ τὴν αἰχμαλωτίαν ἐπάνοδον, μόνος Ζοροβαβελ ἡγεμονεύσας, οὐ κατέλιπε κληρονόμους τῆς ἡγεμονίας. Λείπεται τοίνυν τὴν Ἰησοῦν Χριστὸν σπέρμα τοῦ Δαΐδῃ ἀνταῦθα λέγεται, διὰ τὸ ἐκ Δαΐδῃ κατέγενθαι τὴν μητέρα αὐτοῦ, οὐ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Διὸ καὶ διαγγελιστής εἰρηκεν· Βίθος γερέσσως Ἰησοῦ Χριστοῦ νιοῦ Δαΐδῃ. Ποιῶν δὲ αὐτῷ ἔλεος δὲίος καὶ θεός, δὲ ἡνωμένος αὐτῷ καὶ τεθεωκώς.

Εἰς τὸ τέλος γαλιμδες τῷ Δαΐδῃ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΗ̄.

Εἰς τὸ τέλος καὶ οὗτος δὲ φαλιμδες. διτι γηραιδς γενόμενος, τοῦτον συνέταξεν, εἰς τέλος ζωῆς ἡδη βλέπετον· διτι προαναγνωνεὶ πρᾶγμα εἰς τέλος ἀποθηδμενον. Ἐπιστομίζει γάρ τὴν μελλουσαν ἀθεταν τῶν ληρούντων αὐτόματα γενέσθαι τὰ πάντα.

Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. Αὐτοὶ, φησιν, οἱ οὐρανοὶ πάντοτε ἀνακηρύττουσι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, φωνῇ χρώμενοι τῇ δψει. Ἐκ γάρ

A de Christo intelligas, per vindictas ea intellige, quae Iudeis acciderunt a Romanis: et per subjectionem populum, conversionem gentium ad fidem.

Liberator meus de inimicis meis iracundis. Plac omnia ad Deum dicta sunt in gratiarum actionem: quae licet per rectum prolatā sint, viam tamen habent vocali. Per inimicos autem iracundos, Simeonem intelligit, qui iram nunquam remittet, donec superasset: vel ipsos dæmones.

VERS. 49. Et ab insurgentibus in me exaltabis me. Eadem repetit, quae superius dixit, gaudens ei superius revolvere alique ingeminare, quae sibi laetitiam adduxerant.

B A viro iniquo eripies me. Si aliqui in me insurixerint, ut olim Saulis milites ac socii fecerunt, tu superiorum me illis facies: et si quis instar Saulis injustus, insidias mihi tetenderit, tu etiam ab hujusmodi homine me eripies.

VERS. 50. Propterea confiebor tibi in nationibus. Domine. Quoniam tu talis es, quamē sermone meo laudavi, gratias agam tibi in omnibus gentibus. Quod sane optime perfecit, hoc psalmorum libro, qui in omnibus gentibus legitur.

Et psallam nomini tuo. Hoc est tibi: iuxta illud: Psallam tibi in cithara ¹¹.

VERS. 51. Magnificans salutes regis. [Subandien sum intelligit.]

C Et faciens misericordiam christo suo. Christo, hoc est uncto, a te nimirum, hoc est iussu tuo.

D David, et semini ejus usque in aevulum. Cum Regem et Christum dixerit, postremo addit et nomen David. Qui igitur misericordiam se a Deo consecutum esse dicit, posteris beati David recte accommodari potest. Quod vero ait usque in aevulum, improprius dictum est. Nam post reditum e captivitate solus Zorobabel regnavit, nullis in regno successoribus relictis. Superest igitur ut Christum de semine David hoc in loco intelligamus, cuius mater fuit ex progenie David, et cuius regni nouerit finis. Hac de causa etiam evangelista dixit: Liber generationis Jesu Christi filii David ¹². Ille autem qui huic semini Christo misericordiam fecit Verbum Deus est, ipsi semini unitum ac Deum illud faciens.

In finem Psalmus ipsi David.

PSALMUS XVIII.

Hic Psalmus etiam in finem inscribitur, quia sex erat beatus David, et ad finem vitæ suæ aspiriebat, quando eum conscripsit. Vel, quia finem consecutura erant, quae in eo prædicuntur. Futuram enim quorumdam impietatem reprobat, qui dicturi erant, casu ac fortuito omnia suis facta.

VERS. 2. Cœli enarrant gloriam Dei. Ipsi, inquit, cœli ubique Dei magnificientiam prædicant, proprio aspectu ad iJ utuntur pro voce. A magni-

¹¹ Psal. lxx, 22. ¹² Matth. 1, 1.

tudine enim ac pulchritudine creatarum rerum, quasi proportione quadam, eorum artifex consideratur. Nam qui cœli magnitudinem spectat, et pulchritudinem, et formam, et situm, et cætera hujusmodi, visuque veluti doctore quodam utitur, hic facillime suum in Dei potentiam, et dignoscet, et credet: per cœlos vero, ipsum cœlum intelligi, quod est supra firmamentum, plurali numero usus Hebreorum more, qui ut pleraque alia plurali numero aliquando, et aliquando singulari ipsum cœlum appellant: quod tametsi latet, ex ipso tamen firmamento dignoscitur. Vel fortassis solum ipsum firmamentum cœlos appellavit, cum solum ipsum sit, quod videatur: juxta quem sensum subsequens versiculus, presentis erit interpretatio.

Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. **B** Si hunc versiculum prioris expositionem esse intelligas, quod illi cœlos dixit, hic firmamentum vocat: et quod illi narrat, hic annuntiat; quodque illi gloriam, hic opera manum; et ad summam sensus est, quod cœlum istud tantum quod videatur, sufficiens est atque idoneus doctor, ad demonstrandam factoris sui magnificientiam: quam ei gloriam Dei, et opera manum ejus appellavit.

Vers. 3 Dies diei eructat verbum. Si casu, intemperie, ac spacio sua mundus regeretur, dies noctesque, suos certos terminos non servarent: verum tanta ubique patet in toto orbe ipsius Dei providentia, ut ex tam exacto ac diligenti rerum ordine, prior dies violentur subsequentem se dicim docere determinationem illius ordinis qui ei obvenerit est; videtur enim quodammodo ipsa dies eructare, hoc est, significare verbum: hoc est, mandatum Dei, quod de hujusmodi nimirum ordine ab eo constitutum est.

Et nox nocti annuntiat scientiam. Illoc etiam in noctibus, inquit, videre licet. Scientiam autem, hoc est doctrinam de constitutione nimirum hujusmodi ordinis, qui tanta cum regula moderatas est ut noctes ac dies mutuo non iædantur: quin imo tam recte omnia disposita sunt, ut certis vicibus modo diem nox, modo noctem dies, longitudine superet, et modo frequis etiam partibus contenta sint, et in omnibus tamen maximam concinnitatem et convenientiam demonstrent. **Vel,** eructat verbum et annuntiat scientiam, de providentia Dei. Ipse enim ordo, providentiam Dei esse nos docet. **Vel** aliter, dies dici potest Pater, et dies Filius, per communem utrique divinitatis splendorem. [Eructat igitur, hoc est,] dicit Pater Filio verbum, juxta illud: *Ego a me ipso locutus sum nihil, sed qui misit me Pater, ille mihi mandatum dedidit, quid dicam, et quid loquar?*²³ Et rursus nox Christus est, secundum humanitatem, si divinitati comparetur, quæ nox annuntiat nocti, hoc est aliis hominibus, scientiam, et cognitionem de Deo.

Vers. 4. Non sunt loquacit neque sermones quorum non audiantur voces eorum? Cum interrogata-

Α μεγάθους καὶ καλλονῆς, φησί, κτισμάτων, ἀναλόγως ο γενεσιούργης αὐτῶν θεωρεῖται. Καὶ πᾶς δρῶν οὐρανοῦ μέγεθος, καὶ σχῆμα, καὶ κάλος, καὶ θέσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα, μονονούχη διδάσκαλον ἔχων τὴν θέσιν, πιστεύει περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Οὐρανοὺς δὲ λέγει τὸν ὑπὲρ τὸ στερέωμα. πλήθυντεικῷ χαρακτῆρι χρησάμενος, ἀντὶ ἐνικοῦ, κατὰ τὴν Ἐθραίδα διάλεκτον, ποτὲ μὲν πληθυντικῶς, ποτὲ δὲ ἐνικῶς ὄνυμάσσουσα τὸν οὐρανόν. Εἰ γάρ καὶ ἀφανῆς ἐστιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ στερεώματος κάκενον συλλογίζεται. Ή καὶ μόνον τὸ στερέωμά φησιν, ὡς μόνον ὅρμενον, ὡς εἶναι τὸν δεύτερον στίχον τοῦ πρώτου σχηματιστικόν.

subsequens versiculus, presentis erit interpretationis.

Ποιησιν δὲ κειμῶντι αὐτοῦ ἀναγγεῖλλει τὸ στερέωμα. Εἰ τοῦ πρώτου στίχου τὸν δεύτερον λάβῃς ἐφερμηνευτικὸν, διὸ ἐν ἐκείνῳ κέκληκεν οὐρανούς, τούτο εἴπειν ἐν τούτῳ στερέωμα· καὶ δ δηγοῦντα, τούτο ἀναγγέλλει· καὶ δ δέξαντες τούτο ποιησιν χειρῶν, ἥτοι ἐργασίαν. Συντόμως δὲ εἰπεῖν, τούτῳ φησιν, ὅτι οὐρανὸς μόνον φαινόμενος, αὐτάρκης ἐστι διδάσκαλος τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν θεοῦ τῆς μεγαλουργίας· ταύτην γάρ ὄντας καὶ δέξαν, καὶ ποιήσιν χειρῶν.

'Ημέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ρῆμα. Εἰ αὐτόματος δ κόστος ἐφέρετο, οὐκ ἀν ἑτηρούν τοὺς οἰκείους ὅρους εἰ ἡμέραι καὶ αἱ νύκτες. Νῦν δὲ τοσοῦτον προνοητής ἐστι τοῦ παντός, ὡς ὑπὸ τῆς δγαν εὐταξίας δοκεῖν τὴν πρώτην ἡμέραν ἀεὶ τὴν ἔχεις διδάσκειν περὶ τοῦ ὅρου τῆς ἀποκληρωθείσης αὐταῖς τάξεως. Τρόπον γάρ τινα ἐρεύγεται αὐτῇ, τουτέστι μηνύει ρῆμα· ἥτοι τὸ περὶ τούτου πρόσταγμα τοῦ θεοῦ.

Καὶ νῦν τυκτὶ διαγγεῖλλει γνῶσιν. Τούτο δὲ καὶ ἐπὶ τῶν νυκτῶν ἔστεν ἰδεῖν· γνῶσιν δὲ, ἥτοι τὴν διδάσκαλαν περὶ τοῦ ὅρου τῆς τάξεως, ὡς μὴ ἀλλήλαις λυμαίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ τάξει τινὶ, τούτῳ μὲν τὰς ἡμέρας πλεονεκτεῖν, τούτῳ δὲ τὰς νύκτας, τούτῳ δὲ λειμορεῖν, καὶ διὰ πάντων εὐαρμοστεῖν. Η ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν, ὅτι ἐστὶ προνοια θεοῦ· τάξις γάρ, προνοίας διδάσκαλος. *"Ἀλλως·* Ἡμέρα μὲν, δ Πατήρ· ἡμέρα δὲ, καὶ δ Γίδε, διὰ τὴν αἰγλὴν τῆς θεότητος. Λέγει δὲ δ Πατήρ τῷ Γίδῃ· καὶ γάρ φασιν· *'Ἐγώ δὲ ἐμαντοῦ οὐκ ἐλάλησα,* διλλ' δ πέμψας με Πατήρ, αὐτός μοι ἐτεολήρ δέδωκε τὸ εἶπα, καὶ τὸ λαλήσω. Νῦν δὲ πάλιν δ Χριστὸς, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, πρὸς σύγκρισιν τῆς θεότητος, καὶ ἀναγγέλλει τῷ νυκτὶ, τουτέστι, τοῖς ἀνθρώποις θεογνωσίαιν.

Οὐκ εἰσὶ λαλεῖσθαι οὐδὲ λέγοι ὡς οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν; Ἐφερμηνευτικῶς ἀναγνωσθεῖσιν,

²³ Joan. xii, 49.

ώσανελ λέγοντος τοῦ Δασιδ, Ἀρ' οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ, οὐδὲ λόγοι τῶν ἀψύχων τούτων κτισμάτων αὐτῶν, οὐδὲ φωναὶ ἀκούσουσαι; Μή ἀκούσουμένης γάρ τῆς αὐτῶν φωνῆς, παρὰ τὸ μὴ εἶναι, δῆλον οὐδὲ λαλία, οὐδὲ λόγος ἔσται· μέρη γάρ ταῦτα τῆς φωνῆς. Οὗτος ἀπορήσας, ἐπάγει τὴν λύσιν.

αὐτοιν λέγονται εἰ sermo, vocis partes: ενημένη dubitationem [Est etiam Hebraicum idiomα, antepositiō illa pronomīnum, quorum, eorum. Verum ordo sic fuit, cum interrogatione, ut diximus: Non sunt loquela neque sermones corum, quorum non audiuntur voces?]

Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἔξηλθερ διφθέρης αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ δήματα αὐτῶν. Ναὶ, φησι, τοσούτον (69) εἰσιν; Ετι ταῦτα ἡ γῆ πεπλήρωται τοῦ φθόγγου αὐτῶν, καθ' ὃν εἰρίχαμεν τρόπον. Ταῦτο δὲ δύναται καὶ τὸ, εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ δήματα αὐτῶν· ἐπαλιλόγησε γάρ ἐμφάσεως ἔνεκεν. Ἐμπαντικὰ δὲ μήκους καὶ πλάτους τὰ πέρατα, θυσπερ οὖν καὶ λαλία καὶ λόγος ταῦτον. Ἐθος; δὲ τοῖς προφήταις καὶ μάλιστα τῷ Δασιδὶ τὸ αὐτὸν νόημα δὲ δίλλων καὶ δίλλων ἐκφέρειν δινομάτων. Ἐστι δὲ καὶ δίλλως εἰπεῖν, δὲ διδάξας δὲ Προφήτης δὲ τὰ δηλωθέντα κτίσματα μνονούσῃ φωνῇ ἀφιεῖσιν, δὲ τοῖς πρόνοια Θεοῦ, διαπράττουσα τὸ πᾶν καὶ συνέχουσα; θύλεται προσαγορεύσαι, ὡς ἄρα ἐν παντὶ Εθνεῖ ἔσονται τινες συνιέντες τῆς τοπεύτης τῶν ἀψύχων φωνῆς. Διδ φησιν· Οὐκ εἰσὶ λαλίαι οὐδὲ λόγοι διαλέκτου τινὸς θινικῆς, δι' ὃν οὐχὶ ἀκούνονται, τουτέστιν, ἐπαγγέλλονται αἱ δηλωθεῖσαι τῶν κτισμάτων ἀλλήλοις φωναῖ. Τοῦτο δὲ τετέλεσται πανταχοῦ γάρ τῆς γῆς ἐν παντὶ Εθνεῖ οἱ συνιέντες, ἀπαγγέλλουσιν, δὲ ἐστὶ περόνοια Θεοῦ. Ἐπὶ μέντος τοῦ παρόντος νοήματος τὸ, Ἀκούσοται, ἀντὶ τοῦ, Ἀκούσθησονται νοήσομεν, καὶ ἀντιχρονίαν. Η καὶ τῷ ἐνεστῶτι ἐχρήσατο, διὰ τὴν προφητείαν, μὲς ἥδη γινόμενα τὰ μέλλοντα βλέπονταν.

'Ἐρ τῷ ἡλιῳ δύστο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ. Ο μὲν νοῦς τοῦ βητοῦ τοιοῦτος ἔστιν· δι τὸν ἡλιόν ἔταξεν δ Θεὸς κατοικίαν ἐν τῷ οὐρανῷ· φησι γάρ Μωυσῆς περὶ τῶν δύο φωστήρων τῶν μεγάλων· Καὶ δύστο αὐτοὺς δι τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, δισταύλοις δι τῆς γῆς· Ἐδοξεὶ δὲ τοῖς πολλοῖς ἀσύντακτον· ἡμεῖς δὲ μετὰ τὸ σκήνωμα ὑποστήσοντες, καὶ τὸ αὐτοῦ νοοῦντες μὴ ἀντωνυμικῶς, ἀλλὰ ἐπιφρηματικῶς, εὐχερῶς τὸ δητὸν συντάττομεν· οἶον, θέτο καὶ ὅρισε τῷ ἡλιῷ τὸ σκήνωμα καὶ τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, δι τοῖν ἐκεῖ, δηλοντί ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, περιττῆς κειμένης τῆς δι τὸ προθέσεως, ὡς καὶ ἀλλα πολλὰ ἐν ἀλλοις ἀπολιμπάνων ποτὲ τὸ ἀφωρισμένον αὐτῷ σκήνωμα τὸν οὐρανὸν, κήρυξ γίνεται τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καὶ προνοίας. *Καὶ δ ἦλιος τοίνυν μὴ ἀπολιμπάνων ποτὲ τὸ traditus recte fieri potest, ut diximus.] Sol itaque qui constitutum sibi in celo habitaculum nunquam reliquit, divinæ gloriae ac providentiae perpetuus est præcepit.*

Καὶ αὐτὸς ὁ ρυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ πατεροῦ τοῦ αὐτοῦ. Λείπει τὸ, ἔστιν. Ωραῖς ἔστι, φησι,

tione legendam est; quasi dicat: Numquid non sunt loquela, neque sermones earum rerum quae anima earent, et quoniam voces non audiuntur? Nam cum nulla earum audiat vox, quia scilicet nullam habent, credere etiam quis potuisse quod nec loquela nec sermo earum audiri possit. Sunt autem loquela et sermo, vocis partes: cumque dubitationem [Est etiam Hebraicum idiomα, antepositiō illa pronomīnum, quorum, eorum. Verum ordo sic fuit, cum interrogatione, ut diximus: Non sunt loquela neque sermones corum, quorum non audiuntur voces?]

Vers. 5. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. Profecto, inquit, tanti sunt, ut omnis terra illorum voce plena sit, declarando ut diximus. Et idem sibi volunt verba quæ sequuntur: Et in fines orbis terræ verba eorum. Ad maiorem enim emphasis aliis verbis replicavit, quod jam dixerat, ut saepe solent Prophetæ, et præcipue beatus David. Vel aliter: Cum docuerit Prophetæ creaturas superius commemoratas, vocem quadammodo emittere, ac fateri providentiam Dei, qua universa reguntur, ac continentur, tametsi et anima, et articulata careant voce; modo prædicens, quomodo in omni generatione semper erunt aliqui, qui hujusmodi creaturarum vocem intelligent, subdit non esse loquelas aut sermones alienus idiomatis, per quos non audiuntur, hoc est, non annuntiantur multæ illæ creaturarum voces, de quibus dictum est. Quæ prophetia jam impleta est, quoniam ubique Gentium sunt, qui intelligunt et annuntiant providentiam Dei. In hac ultima tamen expositione verbum, audiuntur: accipi debet pro auditetur, ut sit tempus pro tempore. Vel ideo fortassis præsentis tempore usus est, quia prophetæ futura veluti præsentia intuentur.

Vers. 6, 7. In sole posuit tabernaculum illic. Hujus versiculi sensus talis est, quod Deus habitationem soli posuit in celo. Ait enim Moyses de duobus magnis luminaribus, quod posuit ea Deus in firmamento celi, ut lucerent super terram. Aliquis etiam visum est, versiculum hunc recte construi non posse: nos autem post dictionem tabernaculum, virgulam ponentes, et dictionem quæ Graece αὐτοῦ habetur, non pro relativo, sed pro adverbio loci intelligentes, commodissime ordinem reddimus. Posuit Deus ac determinavit soli habitationem illic, id est in firmamento celi: ita tamen ut superflua sit præpositio, in, quemadmodum multis in locis observavimus. [Nam cum Graeci sexto casu careant, et illius loco tertio utantur, dictio sole, hoc pacto, soli, apud eos est, et ordo reliquit, divinæ gloriae ac providentiae perpetuus est præcepit.

Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Subintellige verbum est. Pulcher est, inquit,

Variæ lectiones.

(69) Ισ. τοσούτοις, ut legisse videtur Latinus Interpres.

sol et decorus, radiorum fulgentium splendore, in- A τῷ κάλλει τῶν ἀστραπτουσῶν ἀκτίνων, δίκην νυμ-
star sponsi exēuntis a thalamo. φίου προβαίνοντος ἀπὸ τοῦ θαλάμου.

Exsultabit ut Gigan ad currētam viam. Hoc in loco etiam tempus positum est pro tempore, ut futurum scilicet pro præsenti. Gaudet quippe ac laetatur sol constitutum sibi iter percurrent, ac quasi gigas propriis viribus fretus: ac si dicat, indefessus semper est sol, tametsi jam tot annis mandato Dei inserviat.

A summo cælo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum cæli, Egressio seu exitus solis, est oriens, secundum quem matutinum aliquem orientalem horizontem ascendit. Per occursum vero, occasum ejus intelligimus, secundum quem vespertinum horizontem subit, unico die dimidiū sphæram percurrent: quin imo et totam sphæram integro nimirum die ac nocte.

Nec est qui abscondat se a calore ejus. Non est homo aliquis, inquit, aut locus, ita ut per locum elementa, per hominem animantia omnia comprehendantur. Hoc etenim maxima admiratione dignum est, quod tanto a nobis sol distans intervallo, illuminet et calescat. Ignis quippe iste inferior, procul quidem illuminat, sed non calescit, nisi ad illum accesseris. Solis præterea pulchritudinem, robur, cursum et utilitatem laudans Propheta, magnificam ac liberalem Dei potentiam omnibus manifestat. Atque hæc quidem est recta verborum interpretatio. Quidam vero allegorice hæc exponentes dicunt per cœlos quidem coelestes atque incorporeos ordines intelligi, qui Deum assidue laudent, ut Isaías et Ezechiel tradunt, qui audisse se illos referunt; vel homines illos, qui terrena transcendentes, prophetæque ac contemplationi Dei incumbentes in cœlum tendunt: et per firmamentum eos homines qui circa mundi actiones stabiles ac constantes sunt, et ad omnes calamitatum impetus infracti, et per diem rursus, præclaras illas coelestes atque incorporeas potestates, quæ secunda dicuntur lumina; quæque divina mandata sibi ipsis mutuo deferunt, et renumant: per noctem vero, hominem ipsum, ob carnalis nimirum crassitudinis caliginem, quæ animam circumdat. Et quæ sequuntur consequenter predictis exponunt. Verba autem illa: *In omnem terram exiit sonus eorum,* magnus Paulus in Epistola ad Hebræos¹¹, congrue ad evangelistas atque ad apostolos transtulit, atque eis accommodavit. Illa vero: *In sole posuit tabernaculum illuc,* hoc pacto per eosdem exponuntur, dicentes: quod Christus in homine habitat; in eo, inquam, homine, qui virtutum radiis coruscaverit. *Ego enim, inquit, ei Pater ad eum reniemus, et mansionem apud eum faciemus¹².* Vel Christi tabernaculum, est assumpta humanitas: quam cum illuc habita-

'Αγαλλιάσεται ὡς τίτας δραμεῖν ὁδόν. Καν- ταῦθα νεοήκαμεν ἀντιχρονίαν· χαίρει γάρ δραμεῖν τὴν ἀποκεκληρωμένην αὐτῷ πορείαν, ὡς γίγας τῇ δυνάμει τεθαρρήκως, τουτέστιν, ἀκάμας ἐστὶν ἀει, τοσούτους ἐνιαυτοὺς δαιδεύων τῷ τοῦ Θεοῦ προσ- τάγματι.

'Απ' ἀκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατάτημα αὐτοῦ ἔως ἀκρου τοῦ οὐρανοῦ. 'Εξοδος μὲν, ἡ ἀνατολὴ, καθ' ἣν ὑπερβαίνει τὸν ἔφον ὅρίζοντα· κατάτημα δὲ, ἡ δύσις, καθ' ἣν εἰς τὸν ἐσπειρινὸν ὅρίζοντα καταδύεται, καὶ διὰ μᾶς ἡμέρας τὸ ἡμισφαῖρον ὅλον διατρέχει· εἰ διούλει δὲ, δι' ἐνδέ ἡμερούκτου τὸν σύμπαντα κόσμον.

Οὐκ ἔστιν δὲ ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐ- τοῦ. 'Ο; τόπος, ἡ δὲ ἀνθρώπος· καὶ διὰ τοῦ τόπου μὲν, τὰ δυτικά, διὰ τοῦ ἀνθρώπου δὲ, τὰ ζῶντα συμ- περιέλαβε· τοῦτο γάρ τὸ θαυμασιώτατον, ὅτι τῷ αὐτῷ ἀποτήματι καὶ φωτίζει καὶ θερμαίνει· τὸ δὲ παρ' ἡμῖν πῦρ φωτίζει μὲν πόρρωθεν, οὐ διερ- μαίνει δὲ, εἰ μὴ πλησιάσεις. Οὐτως ἐπικαίσας καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ, καὶ τὴν ρώμην, καὶ τὸν δρόμον αὐτοῦ, καὶ τὴν χρέαν, δείκνυσι κάντεῦθεν τοῦ πε- ποιηκότος αὐτὸν τὴν φιλότεμον ισχύν. 'Αλλ' ἡ μὲν εὐθύνη (70) ἐξήγησις τῶν φητῶν, αὐτη. Τινὲς δὲ εἰς ἀλληγορίαν ἐμβάλλοντες αὐτὰ, φασὶν οὐρανὸν μὲν εἶναι τὸ οὐράνια τὸν ἀσωμάτων τάγματα, διὰ παν- τὸς τὸν Θεὸν δοξάζοντα, ὡς 'Ιεζεκιὴλ καὶ Ἡσαΐας ἤκουσαν· ἡ τοὺς ὑπερχειμένους τῶν γηῶν ἀνθρώ- πους, καὶ διὰ τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας εἰς οὐρα- νοὺς ἀνατεταμένους· στερέωμα δὲ, τοὺς στερεουμέ- νους διὰ τῆς πρακτικῆς ἀνδρας, καὶ ἀρρήκτους ταῖς τῶν πειρασμῶν προσβολαῖς· ἥμεραν δὲ πάλιν, τὰς φωτεινὰς δυνάμεις τῶν ἀσωμάτων, φῶτα γάρ οὗτοι δεύτερα λέγονται, διαπορθμεούσας ἀλλήλαις τὰ θεῖα προτάγματα· νύκτα δὲ, τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἐπιπροσθοῦντα τῇ ψυχῇ ζόφον τῆς σαρκικῆς παχύτητος· καὶ τὰ ἔχης ἀχολούθως. Τὸ δὲ, Εἰς πᾶ- σαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φύσιγγος αὐτῶν, ὁ μέγας Παῦλος· ἐν τῇ πρὸς Ἐβραιοὺς Ἐπιστολῇ εὐκαίρως ἐπὶ τοὺς εὐαγγελιστὰς καὶ ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ μετήγαγε καὶ προσήρμοσε. Τὸ δὲ Ἐρ τῷ φλ/θετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, τοιουτορόπως ἀλληγο- ροῦσιν, ὡς ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ οἰκεῖ, τῷ λάμποντι ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀκτίσιν. 'Ἐγώ γάρ, φησί, καὶ δο Πατήρ ἀλενούμεθα, καὶ μονήρ καρ' αὐτῷ ποιήσομεν. 'Η καὶ σκήνωμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ προσληψθεῖσα ἀνθρωπότης; ἢν οἰκήσας, θετο ἐν τῷ φωτὶ, πολιτευόμενος ὑπὸ τὸν ήλιον, καὶ φανερῶς βιῶν καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος. 'Ωραῖος γάρ, φησί, καλλεῖ παγὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, οἵ περ λελαμπρισμένος ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀκτίσιν, ἢ χάρι-

¹¹ Imo, Rom. x, 18. ¹² Ioan. xiv, 23.

Variæ lectiones.

(70) πρ. εὐθεῖα.

σιν. Ὅς καὶ ἡγαλλιάσατο δραμεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ. Ἀπ' ἔχρου δὲ τοῦ οὐρανοῦ κατιών, εἰς αὐτὸν πάλιν ἐπανῆλθεν. Οὐδεὶς δὲ ἀποχρυσήσεται τῆς θέρμης τῶν λόγων αὐτοῦ· καὶ οὐ μὲν, καλυφθήσονται, οἱ δὲ καυθήσονται (71), διειπέρη τὸν κάμψει, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

alique a summo cælo descendens in illud rursum reversus est. a calore sermonum ejus, quia alii quidem vere caelestent, alii vero vel Niud salem addicent, quod ei omne genū flectitur [cælestium terrestrium et infernorum] ut dixit Apostolus ⁷⁷.

Οὐ τόμος Κυρίου ἀμωμος, ἐκπορέψων ψυχάς. Ἄρχει, φησὶν, εἰς διδασκαλίαν θεογνωσίας καὶ ὁ ἀγραφος νόμος, διὰ μεγέθους, καὶ κάλλους, καὶ εὐταξίας τῶν κτισμάτων λαλῶν· νῦν δὲ καὶ γραπτὸν δέδωκε, δι' οὐ καταμάθοι τις τὴν αὐτοῦ καὶ πρόνοιαν καὶ σοφίαν. Διεφόροις δὲ δύνμασι τὸν νόμον καλεῖνόμος μὲν γάρ, ὡς ρύθμιζων τὴν πολιτείαν· μαρτυρίᾳ δὲ, ὡς τοὺς ἀμαρτάνοντας διαμαρτυρούμενος· δικαιώματα δὲ, ὡς διδάσκων τὸ δίκαιον· ἐντολὴ δὲ, ὡς τὸ πρακτέον ἐνταλλόμενος· φόδος δὲ, ὡς ἀδυσώπητος· χρήματα, ὡς ψήφους ἐκφέρων, ὡς προκαθόντες εἰρήκαμεν πλατύτερον ἐν τῷ ι^ζ φαλμῷ. i*mandalum*, quia quae agenda sunt præcipit: et sententiam ferat et suffragium quenamadmodum latius diximus in psalmo xvii.

Οὐ τόμος Κυρίου ἀμωμος, ὑποστρέψων ψυχάς Τί γάρ δν ἔχοι τις αὐτοῦ μέμψαθαι; δὲ γε καὶ (72) ἐπιστροφὴν ψυχῶν ἐτέθη, διὰ τῶν μικρῶν τὰ μείζω διδάσκων.

Η μαρτυρία Κυρίου, κιστή, σοφίζουσα τήπια. Ἀξιόπιστος, ἐπει καὶ παρὰ Θεοῦ· νήπια δὲ, η καθ' ἡλικίαν, ὥσπερ τὸν Δανιήλ, καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν, η κατὰ ἀμάθιαν ἀνθρώπινης σοφίας, η κατὰ ἀκαλίαν. πνεύμα adhuc data est sapientia], aut ob humanæ sapientiæ ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatem. [Omnibus enim his modis parvulus quis dici potest.

Τὰ δικαιώματα Κυρίου, εὐθέα, εὐγραφόρρα παρδιλαρ. Μηδὲν σχολιὸν ἔχοντα, μᾶλλον νοῦν καὶ διὰ τοῦ διδάσκειν τὰς αἰτίας εὐφραίνοντα. Η εὐθέα, ὡς εὐθύτητος δημιουργά.

Kai ἐντολὴ Κυρίου, τηλαυγής, φωτίζουσα δρθαλμούς. Τοὺς τῆς ψυχῆς δὲ αὐτῶν δὲ, καὶ τοὺς τοῦ σώματος· ὥστε μὴ βαίνειν δόδυ πονηράν.

Ο φόδος Κυρίου ἀγνός. (73) Ἀγνός μὲν, ὅτι μετὰ κάθαρσιν ἐπιγίνεται· διαμένων δὲ, διειπέρης μὲν ἔχει καθάρσιας φθάνων ἐκβάλλεται διὰ τῆς ἀγάπης. Οὖτος δὲ ἀντεισαχθεὶς, συνδιαιωνίζει. autem hic eum intelligit propheta qui perfectiorem queam quoties quis habet, a benevolentia Dei nunquam excidit.

Διαμέτωρ εἰς αἰώνα αἰώνος. Ἀγνός ὡς καθαρὸς διαβολῆς· δὲ γάρ ἀνθρώπινος φόδος διαβέβληται, δειπλὰ καλούμενος. Η φόδον ἐνταῦθα τὸν τελειωτικὸν λέγει, διειπέρης μόνος ἔστι καθαρὸς, διὰ μόνον τὸ μή εἰπεις τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκειώσεως; συνιστάμενος.

⁷⁷ Psal. XLIV. 3. ⁷⁸ Philipp. II, 10.

Variæ lectiones.

(71) Ισ. καυθήσονται.

(72) Addendum εἰς, vel πρός.

A ret, posuit in luce, degens sub sole, hoc est, in aperto ac palam vivens. Et ipse tanquam sponsus: Speciosus enim, inquit, forma præ filiis hominum ⁷⁹, illustratus nimirum virtutum radiis ac multiplicibus charismatum donis: qui etiam exultavit ut pro nobis curreret viam ad mortem. Præterea etiam nemo se abecondet ut dixit Apostolus ⁸⁰.

Vers. 8. Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas. Sufficeret, inquit, ad præstandam nobis cognitionem de Deo, ipsa lex naturæ, quæ magnitudinem, pulchritudinem et ordinem rerum quæ creatæ sunt, oīnes homines docuit; verum hoc Deo satis non fuit, sed scriptam etiam legem nobis tradidit, per quam de divina Providentia ac sapientia etiam doceremur. Variis autem nominibus legem vocalit. Nam et legem appellat, veluti quæ conversationem vite concinnat et constituit; et testimonium, quia peccatores contestatur: et justificationem, quia quod justum est docet: et timorem, veluti inexorabilem: et judicium, quasi sententiam seruat et suffragium quenamadmodum latius diximus in psalmo XVII.

Lex Domini irreprehensibilis, et convertens animas. Quid enim iu ea est, quod accusari possit, cum et ad animalium conversionem sit posita, et ex variis majora doceat.

Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parrulis. Fide digna sunt hæc testimonia: quia a Domino sunt: Parvulos autem vel ætate dicit, quemadmodum videamus accidisse in Daniel [qui pnoero adhuc data est sapientia], aut ob humanæ sapientiæ ignorantiam, aut etiam ob summam simplicitatem.

Vers. 9. Justificationes Domini rectæ, laetificantes corda. Nihil tortuosum aut obliquum habent: quinimo summa hominem laetitia afficiunt, dum causas docent. Vel rectas appellat justificationes Domini, quasi quæ rectitudinem in omnibus operantur.

Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Animæ oculos intellige per quos corporis etiam oculos illuminabit: ita ut per pravas vias non incedant.

Vers. 10. Timor Domini mundus, permanens in sæculum sæculi. Mundus veluti qui accusari non possit, aut vituperari. Humanus enim timor accusari solet et pusillanimitas appellatur. Timorem hominem reddit, quique purus est ac mundus:

Initialis autem timor mundus non est, quia ex propriis nascitur peccatis. Vel mundus idem dicitur hic timor, quia munditia est causa, et mundos homines reddit. [Præterea alia est hujus timoris ad alios differentia: humanus timor, aut

(73) Hæc inverso ordine legisse videtur Latinus Interpres.

ille quem initialem diximus, tempore sepe extinguitur, nec perpetuo permanet; non sic timor iste perfectior quem laudat Propheta, qui per totam vitam hominis extenditur, ut denotant illa verba: *In saeculum saeculi.* Vel ideo mundus dicitur, quia post animam purgationem innascitur; et permanens, quia timor ille qui ad munditiam pervenit, ejicitur a dilectione, [Dilectio enim, qui munditiam subsequitur, permanet in aeternum.

Judicia Domini vera. Ea enim sola proprie omni prorsus errore carent. Nam humana judicia si ad summam et exactam divinorum judiciorum disquisitionem compararentur, erronea etiam esse apparebunt, propter humani nimis mirum intellectus infirmitatem.

Justificata in id ipsum. Hic est quae vera pariter sunt et justa. Nam quod proprie verum fuerit, illud etiam justum erit.

Vers. 11. Desiderabilia super auram et lapidem pretiosum multum. Hoc est supra omnia hujus mundi bona, quae pretiosa ab hominibus reputantur; qui vero ab hujusmodi materialium rerum desiderio procul fuerit, ille divina Judicia, hoc est, legem Dei, quasi famelicus, semper appetet, cisque nunquam satiabitur.

Ea dulciora super mel et saram. Mellitis etenim savis, qui et visu jucundi sunt, et gustu suaves, dulciora sunt eloquia Dei. Per pretiosissimas autem materias et per cibum suavissimum, desiderium et dulcedinem divinorum judiciorum demonstravit.

Vers. 12. Etenim servus tuus custodit ea. De seipso Propheta hoc dicit. Vel in universum, quod omnis qui servus Dei, atque ita per virtutem affectus, necessario omnia observat quae superius dicta sunt: Custodit enim posuit pro eo quod est, amat atque operatur.

In custodiendis illis retributio multa. Non in futura tantum vita sed etiam in praesenti.

Vers. 13. Delicta quis intelliget? Quia predicatione observatio, e peccatorum abstinentia protulscitur, quod difficilimum est, merito dubitat Propheta quisnam futurus sit adeo sapiens ad discernendum peccata, ut in ea non incidat, cum aliqua peccata sint maxime latentia, ea praecepue quae in animo consistunt.

Ab occulis meis munda me. Oculis appellat peccata, quae clam commissa sunt; vel turpes cogitationes, quae in animo versantur, pro quibus ardentius supplicat. Nam quanto magis latent, tanto difficultius expelli ac superari possunt: quippe cum summa securitate animum nostrum inquietum: Manifesta enim peccata facilius superantur, nisi quis perditis prorsus sit moribus. Vel per occasum, peccata ea intellige, quae per ignorantiam committuntur.

Et ubi alienis parce seruo iuv. In alienis, inquit, peccatis parce mihi, cum noverim reges, pontifi-

A 'Ο γάρ στοιχειωτικός οὐκ ἔστιν ἀγόρις· συνίσταται γάρ διὸ τὰ οἰκεῖα πλημμελήματα, καὶ τούτων ἥρηται. "Η ἀγόρις, ὡς ἀγυείας ποιητικός. Οὗτος δὲ οὐκ ἔστι πρόσκαιρος, ὃς ἀνθρώπινος, ἢ ὡς ὁ στοιχειωτικός, ἀλλ' ὅλῃ τῇ ζωῇ παρατεινόμενος· τὸ γάρ διαρκές αὐτοῦ νῦν, οἷμαι, δῆλος τὸ, εἰς αἰώνα αἰώνος.

inquit, σφρας pellit timorem]. Hic autem timor, qui munditiam subsequitur, permanet in aeternum.

Tὰ κρίματα Κυρίου, ἀληθινά, ὡς μόνα κυρίων ἀπλανή, πρὸς ὄντες αποτελή τῶν ἀνθρώπων κριμάτων, ἀ πεπλάνηται, ὅσου πρὸς τὴν ἀκρίβειαν, διὰ τὴν τοῦ νόμου ἀσφάλειαν.

B Δεδικαιωμένα ἐπὶ τῷ αὐτῷ. Ἐν αὐτῷ δὲ καὶ δικαιαῖα τῇ γάρ κυρίως ἀληθές καὶ ἀμά καὶ δίκαιον ἔστιν.

'Επιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσῶν καὶ λίθων τίμιων πολύν. Ὅπερ τὰ παρ' ἀνθρώποις δοκοῦντα τίμια τῶν ὑλῶν. 'Ο γάρ τῆς ὀρέξεως τούτων ἀποστάς τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων ἀκορεύεις ἐπιθυμήσει, τουτέστι τοῦ Θεού νόμου.

C Καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι καὶ κηπίον. Ὅπερ τὸ σιμόδον, διεπειράτον ἔστιν εἰς δψιν καὶ γεῦσεν. Διὰ δὲ τῶν τιμιωτέρων ὑλῶν, καὶ τοῦ ἀδυτέρου βράματος, ἐνέφηνε τὴν ἐπιθυμίαν καὶ γλυκύτητα τῶν θείων κριμάτων.

Kαὶ γάρ οἱ δοῦλοις σου φυλάσσουσι αὐτά. Περὶ διαυτοῦ τοῦτο εἴπεν. "Η δὲ πᾶς δεῖ δοῦλος σου, κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς διάθεσιν, ἐξ ἀνάγκης φυλάσσει αὐτὰ, δηλαδὴ, τὰ προρήθηντα. Φυλάσσει δὲ, ἀντὶ τοῦ, φιλεῖ καὶ ἐνεργεῖ.

'Ἐτ τῷ φυλάσσεις αὐτά, ἀταπόδοσις πολλή. Οὐκέτι τῇ μελλούσῃ ζωῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρούσῃ.

Παραπεθματα τίς συνήσει; Ἐπει τῇ φυλακῇ τούτων δὲ ἀποχῆς γίνεται πλημμελήματα, τούτο δὲ δυσκατόρθωτον, εἰκότως διαπορεῖ. Τίς οὖτος ἔσται συνετός, λέγων, εἰς διάκρισιν τῶν πλημμεληράτων, ὡστε μὴ περιπίπτειν αὐτοῖς; τινὰ γάρ αὐτῶν λεπτὰ καὶ λαγύνοντα, καὶ μᾶλλον τὰ κατὰ ψυχὴν συνιστάμενα.

'Ἐτ τῶν κρυψίων μου καθάρισόν με. Κρύψια λέγει, τῇ τὰ ἐν κρυψῇ πραττόμενα πλημμελήματα, τῷ τούς κατὰ διάνοιαν συνισταμένους αἰτορός λογισμούς, περὶ ὧν ἰκετεύει θέρμως· οὗτοι γάρ οἵσον εἰσὶν ἀφανεῖς, τοσοῦτον καὶ δυσκαταγώνιστοι, κατὰ πᾶσαν δέσιαν μολύνοντες. Τῶν γάρ φανερῶν ἀμαρτημάτων περιγενήσεται τίς, εἰ μὴ πάντῃ ἐκδεῖηται. Κρύψιαν νοήσεις, τῶν ἐν ἀγνοίᾳ ἡμαρτημάτων.

D Καὶ διὸ ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου. Καὶ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἀμαρτήμασι φεῖσαι μου.

Ἐνέχεται γάρ καὶ βασιλεὺς ἀμαρτίας ὑπηκόων, καὶ ἀρχιερεύς; τοῦ λαοῦ, καὶ πατὴρ ταῖς τῶν παιδῶν, καὶ δεσπότης ταῖς τῶν δούλων, ὅταν ἐξ ἀμελείας αὐτῶν ἀμέρτωσιν οὗτοι. Ἡ καὶ ἀλλοτρίων λέγει τῶν τυχηρῶν παραπτωμάτων, διὸ μὴ κατὰ προσθεσιν, ἀλλὰ κατὰ περίστασιν γίνονται. Ἡ ἀλλοτρίων νοήσεις τῶν ἔχθρῶν, εἴτε δρατῶν, εἴτε ἀοράτων.

Ἐάν γάρ μη μου κατακυριεύσωσι, τότε ἀμαρτίας οἵτινες ἔσομαι. Ἐάν ταῦτα μη νικήσωσι, τότε τέλειον ἔξι· νῦν γάρ φύλαξ εἰμὶ τοῦ νόμου, ἀλλὰ γε ταῦτα πεφύγημαι.

Καὶ καθαρισθήσομαι ἀπὸ ἀμαρτίας μετάλλῃ. Μεγάλην ἀμαρτίαν τὰ εἰρημένα καλεῖ, εἰ καὶ τοι δυκοῦσι εὐκαταφρόνητα· καὶ δικαίωσιν γάρ λογισμὸν· διώκει τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. Τὸ παραφράν τοὺς ὑπὸ κείρα πλημμελεῖν, τῆς ἵστη καταδίκης, καὶ μείζονος ἁξιον.

Καὶ ἔσομαι εἰς εὐδοκίαν τὰ λόγια τοῦ στόματός μου. Τότε, φράσιν, Εσονται σοι καὶ οἱ λόγοι τῆς προσευχῆς μου εἰς εὑαρέστησιν, ὅτε καὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων καθαρισθῶ.

Καὶ ημέλετη τῆς καρδίας μου ὄντωσιν σοι ζιάκατός. — Ἐστε, δολονότι· εἰ γάρ μη ἀπομάκρυν μελετῆν αὐτῇ τὰ αἰσχρά, οὐκ ἀν τὰ αἱ μελετῆται, καὶ οἱ χαῖροι; (74) αὐτός.

Κύριε, βοηθέ μου, καὶ λυτρωτά μου. Σὺ γάρ μοι καὶ βοηθήσεις λυτρωθήνας, καὶ λυτρώσεις τῶν εἰρημένων. Ἡ, Κύριε δι βοηθῶν μοι, ἐν οἷς κατορθῶ, καὶ λυτρούμενος ἐν οἷς περιπίπτω. Τὸ μέντοι, Κα καὶ προφήτων μου καθάρισθρ με, καὶ τὰ ἔχης ἀπαντά, ἀρμέσουσι πᾶσι πιστοῖς λέγεσθαι.

Εἰς τὸ τέλος γύψιμ' εἰς τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ 16'.

Εἰς τὸ τέλος καὶ οὗτος; ᾧς προαγορεύων τὰ μέληντα τέλος λαβεῖν ἐπὶ Ἐξεχίου βασιλέως. Τοῦ γάρ Ἀσσυρίου Σεναχηρεὺς διὰ Παύλου τὰ βλάσφημα ἔκεινα μηρύσαντας, περιαλγήτας Ἐξεχίας, ἔδρασμεν εἰς τὸν θεῖον ναὸν, ὡς· ἡ τῶν Βασιλειῶν βιθόλος ἱετορεῖ, καὶ ἀνήγγειλε πάντα τῷ Θεῷ, πρὸς ἀμυναν ἐκκαλούμενος· οἱ δὲ περὶ αὐτὸν πάντες, ἐν οἷς καὶ Ἡσαΐας δι προφήτης, λόντες τὴν συντριβὴν τῆς φυχῆς αὐτοῦ, μονονούσῃ τῶν παρόντων ἥτεων τὴν δύναμιν αὐτῷ ἐπεξάνθησαν, εὐχάριστες δεχθῆναι τὴν ἰκετερίαν τοῦ βασιλέως· δρχ δὲ πῶς ἡ θεία χάρις ἐπέδειξε τῷ Δαβὶδ οὐ τὰ πράγματα μόνον, τὰ ποιῶντος Ἐπεισιν ὑστερον (71), ἀλλὰ καὶ εἰκός· ἦν εἰπεῖν τότε τοὺς περὶ τῶν βασιλέων.

Εἰπομένην εἰς τούτην τὴν συντριβὴν προστίθεται τοῦ Δαβὶδ τοῦ προφήτης.

Ἐπακούσαι σου κύριος ὁ ήμέρα θλίψεώς σου. Καὶ γάρ δε εἰπεῖστειν Ἐξεχίας καὶ οἱ μετ' αὐ-

τοῖς, πατέρες, et dominos, obnoxios esse subditorum, plebium, filiorum, et servorum peccatis: quando nimis ob illorum negligentiam deliquerint. Vel ab alienis, hoc est, a peccatis que fortuita ac casu commissa sunt et non electione; vel, ab alienis, hoc est, ab iniurias, tam visibilibus quam in visibilibus.

VERS. 14. Si mei dominati non fuerint tunc irreprehensibilis ero. Si bæc, inquit, peccata me non vicerint, tunc perfectionem assequar. In presentia enim tametsi legem observa, timeo tamen a peccatis.

Et emundabor a delicto magno. Per magnum peccatum, ea intelligit quae superius dicta sunt, licet fortassis quibusdam contemptibilia videantur. Menitis etenim inquinatio spiritum fugat, et neglectio corum delictorum quae a subditis committuntur, eamdem condemnationem, vel maiorem etiam, metatur.

Vers. 15. Et erunt ut placeant eloquia oris mei. Tuus, inquit, preces meae erunt tibi gratae, atque eas suscipes: quando scilicet a predicitis omnibus mundatus fuero.

Et cogitatio coram mea in conspectu tuo semper. Subintellige verbum, erit. Nisi enim dediscat cor meum turpia cogitare, tua certe, et ea quibus tu delectaris, nūquā considerabit.

Domine adjutor meus et redemptor meus. Tu enim mihi adjutor eris ut redimaris, et redimes me a prædictis peccatis. Vel, tu o Domine, adjuvas me, in his omnibus quae per virtutem agis, et liberas me de omnibus periculis, in qua incido. Illud etiam advertendum est, quod verba illa: Ab occulis meis mundata me, et quae sequuntur, omnibus possunt fiti delibus accommodari.

In finem Psalmus ipsi David.

PSALMUS XIX.

In finem etiam hic psalmus inscribitur, quia futura prædicta, ei quae finem habitura erant tempore Ezechiae regis. Nam cum Semarcherib Assyriorum rex per Rapsacem blasphemæ illa verba populo annuntiari jussisset, doleus atque id ægre ferens Ezechias, cucurrit ad templum Dei, ut in libro Regum legimus: et omnia Deo annuntiantur quæ acta erant, advocavit eum in auxilium. Omnes autem regis familiares, inter quos erat etiam Isaïas propheta, animæ illius contritionem: videntes, quedam ad eum tunc verba in sententiam ac tenorem præsentis psalmi locuti sunt, orantes supplicationem regis exaudiri. Illud autem considera, quomodo divina gratia, Prophætæ nostro non laus illius regis domesticos dicturos esse.

VERS. 2. Exaudiat te Dominus in die tribulationis: Nam cum Ezechias misisset nuntios ad Isaïam, hoc

Variae lectiones.

(74) Ισ. χαῖρεις.

(75) Adde, vel subaudi γενησθεντα.

pacto ei locuti sunt, dicentes : *Dies tribulationis atque improperii*⁴⁴.

Protegat te nomen Dei Jacob. Quod negl clum modo est, et blasphematum ab Assyrilis. Meminit autem patriarchae Jacob, quia et ille in magnis calamitatibus versatus est et periculis, et ab omnibus tandem Dei auxilio liberatus.

Vers. 3. Emittet tibi auxilium de sancto. Sanctum, templum appellabant antiqui, quod adventare illuc Deum credebat.

Et de Sion tuncatur te. Mons Sion dedicatus erat Domino. Et sensus est : Deus qui habitat in Sion, illinc veniet in auxilium tuum.

Vers. 4. Memor sit omnis sacrificii tui. Quodcunque scilicet in pacis tempore ut pius ac religiosus ei obtulisti.

Et holocaustum tuum pingue fiat. Per holocaustum victimam intelligit, quam totam atque integrum erat oblaturus. Haec, inquit, victimam pingue fecit. Fiet autem pinguis, si libera ei pascua dimittantur, quod erit, dissoluta obsidione. Per victimam itaque pinguedinem, obsidionis etiam dissolutiorem fieri oportet. Vel, pingue fiat, hoc est, pingue reputetur et acceptum. Holocaustum Graeca dictio est, ex nominis etymologia sic dictum, quod totum comburatur. Sacrificiorum enim alia totaliter, alia autem in parte comburebantur : veluti umbratum, renes, et adeps, et alla hujusmodi, ut habetur in Levitico.

Vers. 5. Tribunal tibi Dominus secundum cor tuum. Ut cor tuum oportet. Cor autem Propheta sapient pro anima, eo quod praeceteris aliis membris cor ab anima inspiretur. Sic etiam alibi accipitur : *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum viuentem.*

Et omne consilium tuum impletat. Quodcunque scilicet rectum ac justum fuerit.

Vers. 6. Lætabimur in salutari tuo. Speramus, inquit, quod Deus suam ob clementiam, et ob tuam probitatem, præstiteris tibi sit salutem, teque insuperabilem redditurus, quo beneficio et nos tecum pariter fruemur.

Et in nomine Dei nostri magnificabimur. Nam si inimicus Deus conterit, formidabilis etiam erit gentibus, hoc solo nomine Deus Israel invocatus : per quod nomen et nos magnificabimur, veluti exaudita invocatione nostra.

Vers. 7. Impletat Dominus omnes petitiones tuas. Orationi insistunt et precibus, ob diuturnam ac constantem contritionem atque humilitatem regis.

Nunc cognovi quoniam salutem fecit Dominus Christum suum. Haec quasi ab unoquoque eorum tunc pariter comprecantium dicta sunt, certitudine quodam salutis habita a sancto Spiritu. Christum autem Regem appellat ut unctum.

Exaudiens illum de celo sancto suo. In celo habi-

toū πρὸς Ἱεραῖν, οὐτας εἰρήκασιν. Ήμέρα θλιψιῶν καὶ θρησκιών.

'Υπερασπίσαι σου τὸ δυρα τοῦ Θεοῦ Ὑακὼν. Τὸ ἑκούσιον καὶ ιδρισθὲν υπὸ τῶν Ἀστυρίων· τοῦ Ὑακὼν δὲ ἐμνημόνευσεν, ὡς κάκενον πειρασμοῖς ὀμιλήσαντος μεγάλοις καὶ φόβοις, καὶ ρυσθέντος πάντων διὰ Θεοῦ.

'Επακούεται σοι βοήθειαν ἐξ ἀγίου. Ἄγιον δναδ; ὀνομάζετο, ἐν τῷ φοιτᾶν ἐπίστευον τὸν Θεόν.

Καὶ ἐκ Σιών ἀρτιλάβοιτο σου. Ἡ Σιών γάρ τῷ Θεῷ ἀνέκεισθε: ὁ Θεός, ὁ ἐν τῇ Σιών ὧν, ἐξ αὐτῆς κινούμενος, βοηθήσαι σοι:

Μηηθείη πάστος ὄντος σου. Ἡν ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰρήνης προσῆγες, θεοτεέστατος ὥν.

Καὶ τὸ ὀλοκαύτωμα σου πιανάτω. Οἱ μέλλεις προσενεγκεῖν εἰς ὀλοκάρωτιν θύμα, πιανθεῖν· πιανήσεται δὲ, νομῆς ἐλευθέρας ἀπολαῦν. Ἐσται δὲ τοῦτο, λυθείσης ποτὲ τῆς πολιορχίας· ὥστε διὰ τῆς πιότητος τοῦ θύματος, τὴν λύσιν τῆς πολιορχίας ἡ εὐχὴ βούλεται. Ἡ Πιανάτω, ἀντὶ τοῦ, Πιορ ήγηστόθω, καὶ εὐαπόδεκτον. Ὁλοκαύτωμα δὲ ἔκαλετο, διότι δόλον ἔκαλετο· καὶ γάρ τῶν θυμάτων τὰ μὲν ὄλοκαυτοῦντο· τῶν δὲ μόρια: τινα κατεκάλετο, ἐπίπλους, καὶ νεφρῷ, καὶ στέαρ, καὶ ἀλλα τοιούτα, καὶ θώρακα τὸ Λευτικὸν ἔδιδαξε.

C Δών σοι Κύριος κατὰ τὴν καρδίαν σου. Ως τὴν καρδία σου βούλεται. Καρδίαν δὲ τὴν φυχὴν πολλάκις διπροφέτης λέγει, διὰ τὸ ἐξηρθεῖ ταύτην τῆς φυχῆς, μάλιστα τῶν ἀλλων μελῶν, ὡς τοῦ· Ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου τηγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεὸν ζῶντα.

Καὶ πάσιν τὴν βουλήν σου πληρώσαι. Ἄγαπον καὶ δικαίαν οὖσαν.

Ἄγαπλιασόμεθα ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου. Πεποίθαμεν ὅτι διὰ τὴν αὐτοῦ χρηστότητα, καὶ τὴν σὴν καλοκαρδίαν, δι Θεὸς τὴν σωτηρίαν ποιήσει, καὶ ἀκαταγώνιστον θήσει σε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀπολαύσομεν.

'Ἐρ τῷ ὀρόμετοι Κύριον Θεοῦ ημῶν μεγαλυτήριομεθα. Εἰ γάρ συντρίβει τοὺς ἔχθρούς, φοβερὸς ἔσται τοις Εθνεσι, καὶ μόνον ὀνομαζόμενος δι Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ· διὰ δὲ τοῦ τοιούτου θύματος καὶ ἡμεῖς μεγαλυνθήσόμεθα συνεχακουόμενοι.

Πληγώσαι Κύριος πάντα τὰ αἰτήματά σου. Επιμένουσι τῇ εὐχῇ, διὰ τὴν ἐπίμενον τοῦ βασιλέως συντριβὴν καὶ ταπείνωσιν.

Νῦν δημων, δτι ξωσε Κύριος τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Τοῦτο ὡς ἀρ' ἐκάστου τῶν εὐχομένων, τηνικάντα πληροφορίαν τινὰ δεξαμένων παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Χριστὸς γάρ δι βασιλεὺς, ὡς χρισμένος.

'Επακούεται αὐτοῦ ἐξ οὐρανοῦ ἀγίου.

⁴⁴ Isa. xxxvii, 3.

Καὶ ἐν οὐρανοῖς γάρ κατέκει, καὶ ἐν τῷ ναῷ ἐπεσκίαζε. Διὸ ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ ναοῦ, ποτὲ δὲ ἐξ οὐρανοῦ τοῦτον παρεκάλουν. Ἀγίου δὲ, τοῦ ἀφωρισμένου αὐτῷ.

Ἐν δυναστείαις ἡ σωτηρία τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ. Ἐν ὑπερβολῇ δυνάμεως ἡ παρὰ τῆς θείας δεξιᾶς γινομένη τινὶ σωτηρίᾳ· διὸ χρὴ θαύβειν, καὶ μὴ δεδένειν τὴν δοκοῦσαν ἀνυπόστατον τῶν πολεμίων πρασκευήν.

Οὗτοι δὲ ἄρμασι, καὶ οὗτοι δὲ ἵπποις. Οἱ κυκλώσαντες ἡμᾶς ἐν ἄρμασι καὶ ἵπποις εἰσι, καὶ πεποθασιν· οὗτοι δὲ καὶ οὗτοι, οἱ αὐτοὶ· καὶ τοῦτο γάρ ιδίωμα τῆς Ἐβραϊδος διαλέκτου.

Ἔμεῖς δὲ ἐτρόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν (76) μεγαλυνθησόμεθα. Ἔμεῖς δὲ ἐν δύναματι Κυρίου, (77) τὸ ἔξονειδισθὲν παρὰ τῶν ἔχθρων, εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσόμεθα· ἡ διὰ τὸ δυομά Κυρίου, τὸ ὑδρίσθὲν, ἐπικαλεσόμεθα τὸν Κύριον βοηθόν.

Αὐτὸι συνεποδίσθησαν, καὶ ἐπεστορ· ἕμεῖς δέ, ἀνέστημεν, καὶ ἀνερθώθημεν. Τὰ μὲν προλαβόντα φητὲ, κατὰ τὸν καιρὸν ἡσαν τοῦ θρήνου καὶ κοπετοῦ· τὰ γάρ ἐντεῦθεν, μετὰ τὴν ἀδρατὸν ἀναίρεσιν τῶν Ἀσσυρίων ἐγίνοντο, λυθεότις τῆς πολιορκίας, καὶ χαρέντων πάντων, καὶ τὸν Θεὸν δοξαζόντων, καὶ λεγόντων ταῦτα· Συνεποδίσθησαν γάρ τῇ θείᾳ δυνάμει, καὶ κατηνέχθησαν πτῶμα θανάσιμον· ἕμεῖς δὲ πεπιωκέτες τῷ δέει, ἀνέστημεν τῷ φρονήματι.

Κύριε, σῶσον τὸν βασιλέα, καὶ ἐπάκοιτον ἡμῶν, ἐτρόματος ἡμέρᾳ ἐπικαλεσόμεθά σε. Ωζερνῦν ἐξωτερικούς αὐτὸν ἐκ τοῦ θερόβιου, οὗτοι καὶ εἰς τὸ ἔξι (78), δέξιον δυτικά σώζεσθαι, διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ· ἐπάκουουσον αὐθις ἡμῶν, ὡς καὶ νῦν, δοσάκις δὲν ἐπικαλεσόμεθά σε. Οἱ μὲν οὖν ψαλμὸς, εἰ; τὰ κατὰ τὸν Ἐζεκίαν ἡρμηνεύθη καὶ ἡρμοσε· τινὲς δὲ, τῷ Δασδὶδε αὐτὸν ἀρμόσειν βιάζονται, παρατατομένῳ πέρδε ἐπινήτας ἔχθρούς, καὶ φασιν, ὡς αὐτὸς ὁ Δασδὶδ ἐτηγμάτιος τὸν ψαλμὸν εἰ; τὰ πρόσωπα τῶν περὶ αὐτὸν ἐταίρων. Ἀρμόσεις δὲ ἀν καὶ παντὶ πιστῷ παρατατομένῳ κατὰ τῶν δαιμόνων, οἷα τοῦ σῶματος ὑπερευχομένου τῆς ψυχῆς. Καὶ οἱ δαιμόνες γάρ ἐξουδίνωσαν τὸ δυομά τοῦ Θεοῦ. Ἀγίον δὲ νοήσεις, καὶ Σιών, τὸν οὐρανὸν, ὡς εἰρήκαμεν πολλάκις. Χριστὸς δὲ αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς, δὲ Χριστιανὸς, ὡς προερχεται. Ἐν ἄρμασι δὲ καὶ ἐν ἵπποις, οἱ δαιμόνες, διὰ τὸ τάχος, καὶ τὴν ἐν πολέμοις παρασκευήν. Λέγοιτο δὲ ἀν δὲ φαλμὸς οὐτος κατὰ τῶν αἰσθητῶν ἔχθρων ἡμῶν, τῶν Βαρβάρων, καὶ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ἡμῶν. Dici etiam potest hic psalmus adversus inimicos nostris fidibus.

Variæ lectiones.

(76) Υπ. ἐπικαλεσόμεθα.

(77) Ισ. τῷ ἔξονειδισθέντι.

A tabat, et in templo obumbrabat : atque ideo aliquando e templo, aliquando vero e celo illum ad vocabant. Sanctum vero cœlum appellat quasi sanctificatum Deo ac dedicatum.

In potentibus salus dexteræ ejus. Salus illa, quæ obvenit a gratia Dei, fundata est in abundancia quadam atque excessu divinæ potentiae ; atque ideo nos considerare oportet et inimicorum apparatus non timere, quamquam immensus admodum atque intolerandus videatur.

VERS. 8. *Hi in curribus, et hi in equis.* Hi qui circumdant nos, in curribus et in equis sunt, in quibus confidunt. Eosdem enim inimicos utrobius intelligit, [tametsi repeat articulum], estque hoc etiam Hebraicæ linguae idioma.

B Nos autem in nomine Dei nostri invocabimus. Nos autem, inquit, illud Dei nomen, quod ab inimicis exprobratum ac contumelia affectum est, in auxilium nostrum invocabimus : vel, propter nomen Domini, quod ab illis spretum est invocabimus Dominum adjutorem.

C VERS. 9. *Ipsi obligati sunt et ceciderunt, nos autem surreximus et erecti sumus.* Superiora verba, lamentationis ac planetus tempore prolata fuerunt : quæ sequuntur post invisibilem Assyriorum cædem dicta sunt, obsidione scilicet dissoluta, omnibus gaudentibus et Deum glorificantibus, atque hujusmodi verba dicentibus. Obligati enim sunt et impediti potentia Dei, atque in lethalem ruinam præcipites delati : nos autem qui in multo eramus timore, surreximus, animumque et fiduciam receperimus.

D VERS. 10. *Domine, salvum fac regem, et exaudi nos in quacunque die invocaverimus te.* Quemadmodum nunc de manu inimicorum regem salvasti, sic et in futurum salvato, cum ob proprias virtutes, dignus sit, qui a te salutem consequatur : et nos rursus etiam exaudi, quotiens te invocaverimus, quemadmodum nunc exaudimur. Itaque sic dictis, praesentis psalmi expositionem de Ezechia perfecimus. Quidam congrueret eum dicunt beato David, cum in acie adversus inimicos consistiret, et conscripsum ab eo esse ex sociorum persona, qui cum eo aderant. Congruit etiam unicuique fidelis adversus dæmones decertanti, ipso nimiri corpore, pro anima preces porrigitente. Nam et dæmones nomen Dei contempsere. Per sanctum autem, et per Sion, cœlum intelliges, ut sæpe dictum est. Per Christum vero et regem, quemlibet Christianum, ut alibi prædictum. In curribus autem et in equis dæmones incedere dicuntur, ob eorum velocitatem et ob summum belli apparatus, nos nostros Barbaros, et pro regibus nostris fidibus.

(78) Adde, vel subaudi σώσεις.

In finem psalmus ipsi David.

PSALMUS XX.

Hic Psalmus similiter in finem inscribitur, veluti qui prophetiam continet, quae Ezechiae regis tempore fidem accepit. Aliunt enim quod post eam segritudinem qua de illius vita desperatum est, addito ei postmodum xv annorum vite spatio, ut in libris Regum traditur, familiares ac domesticie ius gratias Deo egerunt: quorum verba ac voes praesens psalmus imitatur ac singit. Vitam enim, inquit, petuit a te, et tribuisti ei. Vel aliter: Beatus David futura ea esse praeoscens, praesentem psalmum pro Ezechia rege Deo obtulit.

VERS. 2. *Domine, in potentia tua laetabitur rex.* In illa nimurum potentia, quae ei hactenus auctamento fuit, et in futurum laetabitur. Ita enim credimus, ob recepta a te in præteritum beneficia.

Et in salutari tuo exultabit vehementer. Illo est in salute, quam a te est consecutus.

VERS. 3. *Desiderium animæ ejus tribuisti ei.* Vel victoria in de hostibus, vel vita diurnitatem, vel omne denique ejus volutum.

Et voluntate labiorum ejus non privasti eum. Quod superius dictum est, iterum repetit, quasi oblectans se in gratiarum actione. Nam quod quisque animo cupit, ore etiam ac labiis petit. Per voluntatem autem hic petitionem intellige.

VERS. 4. *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus bonitatis.* Quoniam eum prævenisti, et præoccupasti saepius beneficiis tuis antequam ipse aliquid peteret a te. Benedictionem hic pro beneficiis accipere debemus, quae a Dei bonitate proficiuntur; et ideo dicit: *In benedictionibus bonitatis.*

Posuisti in caput ejus coronam de lapide pretioso. Beneficia ei præstata commemorat; et in primis: Donasti illum, inquit, corona regia.

VERS. 5. *Vitam petuit a te, et tribuisti ei.* Ut neque ab inimicis interemptus sit, neque morbo confectus. Utrumque enim hoc sermone intelligere debemus.

Longitudinem dierum in sæculum sæculi. Non solum vitam dedisti ei, sed eam etiam longam præstasti. Quod vero ait, *In sæculum sæculi.* Prophetæ proprie his verbis uti solet, quando futurum atque indesinens sæculum designat; tametsi aliquando aut longum aliquod temporis spatium, aut firmam atque immutabilem deliberationem eodem sermone demonstrat, ut hoc in loco: Tu dedisti, inquit, ei vitam, vitam, inquam, longam, et longitudinem dierum firmam ac stabilem. Nec tamen dicta suisse credantur.

VERS. 6. *Magna est gloria ejus in salutari tuo.* Post divinum hoc auxilium ei beneficium a Deo acceptum, magnus, celeber, et conspicuus apud omnes effectus est, ita ut legationes multæ ab aliis regibus ad illum venirent, et dona ei plurima essent allata: quæ omnia ob hujuscemodi divinam protectionem illi acciderunt.

ΨΑΛΜΟΣ Κ'.

Καὶ οὗτος Ἐλξ τὸ τέλος, ὃς προφητείαν περιέχων· ή καὶ αὐτὸς τέλος ἔλαβεν ἐπὶ Ἐζέκιου· φασὶ γάρ ὅτι μετὰ τὴν ἀδοκήθησον νόσον ἐκεῖνην, προτεθέσης αὐτῷ ζωῆς ἑτῶν πάντες καὶ δύται, ὡς ἡ τῶν Βασιλεῶν ὑφῆγεται βίθλος, οἱ περὶ αὐτὸν ιδόντες τὸ παράδεινον, ηὐχαριστησαν τῷ Θεῷ. Τούτων οὖν τὰς φωνὰς δι παρὼν φύλαμς ὑποκρίνεται· Ζωὴν γάρ φησιν, ήτησατό σε, καὶ ἔδυκας αὐτῷ. Ἡ καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο προέδων, ὑπὲρ Ἐζέκιου τοῦτον ἔξεφώνησεν.

B *Kέρις, ἐτῇ δυράμει σου, εὐφρατήσεται διαστιλεύς.* Τῇ βοηθούσῃ αὐτῷ, καὶ τὰ ζῆται, εὐφρατήσεται. Καὶ τοῦτο πιστεύομεν ἀπὸ τῶν προλεκόντων εὐεργετημάτων.

Ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου δηταλλιδοται σφέδρα. *Ἐπὶ τῇ παρὰ σου σωτηρίᾳ.*

Tὴρ ἐπιθυμητῶν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔδωκας αὐτῷ. "Η τὴν κατ' ἔχθρων νίκην, ή τὴν προσθήκην τῆς ζωῆς, ή ἀπλῶς πᾶσαν ἀξίωσιν."

Καὶ τὴρ θέλησιν τῶν χειλέων αὐτοῦ οὐκ ἐστέργησας αὐτόν. Τὸ αὐτὸν πάλιν δεδήλωκεν, οἷον ἐντόπιον τῇ εὐχαριστίᾳ· οὐ γάρ τις ἀπεθυμεῖ, τούτο καὶ διὰ τῶν χειλέων αἰτεῖ. Θέλησιν γάρ νῦν, τὴν αἴτησιν νοήσομεν.

C *Οτι προέρθασας αὐτὸν ἐτιμολογίαις χρηστός τητος.* Επειδὴ καὶ προδλαφεῖς αὐτὸν, πρὸ τῆς αἵτησεως εὐεργετῶν ποιλάκις· εὐλογήαν γάρ νῦν, τὴν εὐεργεσίαν ὑποληφθεία· Εὐλογίαις δὲ ταῖς τῆς σῆς χρηστέρησος.

"Θηκας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στέψαρον ἐπιλούσι τιμῶν. Καταλέγει τὰς εὐεργεσίας, διτι πρόπτων χειρίσων τὸ διάδημα τοῦ βασιλέως.

Zωὴν γείσαστὸ σοι καὶ ἔδωκας αὐτῷ. Νοτε μήτε ὑπ' ἔχθρων, μήτε ὑπὸ νόσων ἀποθανεῖν. Αμφότερα γάρ ἐνταῦθα νοήσομεν.

D *Μακρότητα ἡμερῶν εἰς αἰώνα αἰώνος.* Οὐ μόνον ἀπλῶς ζωὴν, ἀλλὰ καὶ μακράν. Τὸ δὲ, Εἰς αἰώνα αἰώνος, δι προφήτης κυρίως μὲν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἀκαταλύτου αἰώνος τιθησιν· ἕστι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς μακρᾶς χρονικῆς παρατάσεως· ποτὲ δὲ, καὶ ἐπὶ τοῦ βεβαίου καὶ ἀμεταπτώτου, ὡς ἐπὶ τοῦ προχειμένου· οἶον· "Ἔδωκας αὐτῷ ζωὴν, καὶ ζωὴν μακράν, καὶ μακράτητα ἡμερῶν βεβαίαν. Εἰ δὲ καὶ διὰ τὴν αἰώνιον λέγει ζωὴν, οὐδὲ τοῦτο πόλεμος σκοπεύει.

ab re fuerit, si verba haec, propter οἰκεῖαν vitam dicta suisse credantur.

Μεγάλη ἡ δόξα αὐτοῦ ἐτῷ σωτηρίῳ σου. Μετὰ γάρ την θελαν συμμετχίαν καὶ εὐεργεσίαν, μέγας παρὰ πάντων γέγονε καὶ περιβλεπτος, ὡς καὶ βασιλεὺς διαπρεβεύεσθαι πρὸς αὐτὸν, καὶ χρήματα πίμπειν. Τοῦτο δὲ γέγονε διὰ τὴν γενησηγένην αὐτῷ θεόθεν ἐπισκοπήν.

Δέξαρ καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐπιθήσει ἐπ' αὐτὸν. Καὶ ἔτι τούτον δοξάσεις, καὶ μείζονα ποιήσεις, διὰ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ.

Οὐι δόψης αὐτῷ εὐλογίας, εἰς αἰώνα αἰώνος. Ἡ εὐλογία, ποτὲ μὲν σημανεῖ τὴν εὐφημίαν, ὡς τὸ Εὐλόγει, ηὔψη μου, τὸν Κύριον· ποτὲ δὲ τὴν χάριν, ὡς τό· **Προέκθυσας αὐτὸν ἐν εὐλογίαις χρηστότητος.** ἔτι δὲ καὶ τὴν μετάδοσιν τοῦ ἀγιασμοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος. **Ἐστι δὲ δε τὴν βλασφημίαν, ὡς τό· Εἰ μὴ εἰς πρόσωπόν σε εὐλογήσει· ναὶ μὴν καὶ τὴν προσαγόρευσιν, ὡς ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλεῶν φησιν· Ἐλισσαῖος· πρὸς Γιεζῆν· Ἐάν εὑρης ἄνθρα, οὐκ εὐλογήσεις αὐτὸν, καὶ εἴτε εὐλογήσῃ τὸν ἄνθρα, οὐδὲ ἀποκριθήσῃ αὐτῷ.—
Δόψης δὲ, ἀντὶ τοῦ, Δώσεις, εὐχτικὸν ἀντὶ τοῦ μέλλοντος.**

Εὐφρατεῖς αὐτὸν ἐν χαρᾷ μετὰ τοῦ προσώπου σου. Οὐ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν, ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, τουτέστι διὰ τῆς σῆς ἐπισκοπῆς· ἐπιβλέψεις; γάρ εἰς αὐτὸν, καὶ χαρᾶς πλησθήσεται.

Οὐι δι βασιλεὺς ἀπίζει ἐπὶ Κύριον, καὶ δι τῷ ἀλέσι τοῦ Ὑψίστου οὐ μὴ σαλευθῇ. Οὐκ ἐπὶ στρατεύμασιν, οὐδὲ ἐπὶ πλούτῳ πέποιθεν, ή τισι τοιούτοις· ἀλλὰ ἐπὶ μόνῳ τῷ βοτθοῦντι θεῷ· διὸ οὐ περιτραπήσεται.

Εὐρεθείη ἡ κείρ σου κάσι τοῖς ἔχθροῖς σου. Θεοῦ κείρ, ή θεία δύναμις, ή περιπετεῖν εὐχεταὶ πάντας τοὺς τὸν Θεὸν βλασφημοῦντας· Εὐρεθείη αὐτοῖς, φησιν, εἰς τιμωρίαν.

Ἡ δεξιά σου εὑρη πάντας τοὺς μισοῦντάς σε. Καταλήψαιτο.

Οὐι θήσεις αὐτοὺς ὡς καίλανον κυρός, εἰς καιρὸν τοῦ προσώπου σου. Ἐμπρήσεις αὐτοὺς τῷ πυρὶ τῆς ὁργῆς σου. **Καίλανον δὲ κυρός, τὸ δόπεινον τῶν ἄντρων.** Εἰς καιρὸν δὲ τοῦ προσώπου σου, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς σου, ὅταν ἐπίδῃς· αὐτοὺς δυσμενές· **Πρόσωπον γάρ, φησι,** Κύριον ἐπὶ ποιούντας κακά, τοῦ ἐξολοθρεύσας ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν.

Κύριος ἐν ὁρῃ ἀντοὺς συνταράξει αὐτοὺς, καὶ καταράξεται αὐτοὺς κύρον, τὸν καρκότρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπολεῖς, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν, ἀπὸ νιῶτρον ἀπορρώπων. Προαναφωνεῖ τὴν τῶν ἔχθρῶν ἀπώλειαν, καὶ ἐπαριθμοῦνται τὰ εἰδή τῶν τιμωριῶν αὐτῶν, διὰ πειρασθέντες τῆς θείας ὁργῆς, συνταξθήσονται κάντοθεν, ἐξπορούμενοι, καὶ πυρποληθήσονται, καὶ ὁ καρπός τῶν γεωργιῶν αὐτῶν διαφθαρήσεται, καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀπολεῦνται παγγενῆ. Τούτο γάρ νοεῖται τὸ σπέρμα νῦν. **Γιοὺς γάρ ἀπορρώπων,** τὸ σπέρμα τῶν ἀνθρώπων ἐκάλεσεν.

Οὐι ἐκλιτανεὶς σὲ κακά. Ταῦτα πεισονται, διότι κεκινήκασιν εἰς σὲ κακά, βλασφημοῦντες τὸ θὸν δυομά, καὶ τοῖς σοὶς δούλοις ἐπιβιούλευοντες καὶ κακοποιοῦντες.

Gloriam et magnum decorum in pones super eum. Ampliori adhuc, inquit, gloria illum donabis, et majora efficies, cum ob perspectam in te animi ejus voluntatem, pergratus tibi ac carissimus sit.

Vers. 7. Quoniam dabis benedictionem in sæculum sæculi. Benedictio aliquando laudem significat, ut illud: *Benedic, anima mea, Domino*¹⁰. Aliquando gratiam seu beneficium, ut illud: *Prævenisti eum in benedictionibus bonitatis*¹¹. Aliquando participationem sanctificationis, ut hic. Aliquando blasphemiam ac maledictionem ut apud Job: *Nisi in facie benedixerit tibi*¹². Ad hæc, et salutationem significat, ut in quarto Regum, quando Elisæus dixit ad Giezi: *Si inveneris hominem, non benedices ei*, et si benedixerit tibi vir, *non respondebis ei*¹³.

Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Symmachus a vultu tuo, hoc est a protectione et custodia tua. Aspicias enim in eum, et gaudio replebitur. [Vel non simpliciter lætitiam habebit, sed simul cum benevolentia tua. Et causam adjunxit: Quia sinceram scilicet habet in te spem.

Vers. 8. Quoniam rex sperat in Domino, et in misericordia Altissimi non commorebitur. Non in exercitu amplius aut in divitiis confidit, neque in aliis humanis viribus, sed in solo adjutore Deo; atque ideo non commorebitur nec fluctuabit.

Vers. 9. Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Manus Dei divina est potentia, in quam incidere omnes eos optat, qui Deo male dicunt: Inveniatur, inquit, ab illis ad supplicia et ad poenas.

Dextera tua inveniat omnes qui te oderunt. Inveniatur, hoc est, comprehendat.

Vers. 10, 11. Quoniam pones eos ut cibarium ignis in tempore vultus tui. Combures, inquit, eos igne iræ tuæ: per Cibarium ignis, furnum intelligit, in quo coqui solet panis. In tempore autem vultus tui, hoc est, in tempore visitationis tuæ, quando nimis in eos severe ac torve aspicies. **Vultus enim, inquit, Domini super facientes mala**¹⁴, ut perdat de terra memoriam eorum.

Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis, fructus eorum a terra perdes, et semen eorum a filiis hominum. Perditionem iniuriorum futuram prædictit, et poenarum species connumerat: quod scilicet ab ira Dei molestati conturbabuntur, dubitantes ex omni latere: quodque igne etiam cremabuntur, et fructus agrorum ipsorum etiam corrupti: et quod tota denique eorum generatio peribit, ut satis indicant illa verba: *Et semen eorum a filiis hominum.* Per filios autem hominum humanam generationem significat.

Vers. 12. Quoniam declinaverunt in te mala. Omnia vero hæc patientur, quia moverunt mala adversum te, et quia nomen tuum blasphemant, et servis tuis insidias tendunt, multisque eos damnis ac malis afficiunt.

¹⁰ Psal. cii, 1, 2. ¹¹ Psal. xx, 4. ¹² Job 1, 11.

¹³ IV Reg. iv, 4. ¹⁴ Psal. xxxii, 17.

Cogitaverunt consilia in quibus sistere non potuerunt. Liceat multa, inquit, adversus te ac servos tuos cogitaverint, huiusmodi tamen cogitationibus immorari atque insistere non potuerunt. Destruent enim eorum consilia.

VERS. 13. *Quoniam pones eos dorsum.* Dorsum ponit dicitur qui fugit ac terga dat. Nihil enim aliud corporis ejus lunc, quam dorsum, hoc est, quam tergum videri potest.

In reliquis tuum præparabis vultum eorum. Hoc per hyperbaton figuram construendum est, si sententiæ tenorem servare voluerimus, hoc pacto: In reliquis eorum præparabis vultum tuum; ac si dicat, quod neque etiam illi salvabuntur qui relict sunt et supersuerunt a strage belli, et qui in fugam conversi sunt, sed contra eos etiam visitationem tuam præparabis, adeo ut non possint evadere. [Et hic quidem erit sensus si legas: *In reliquis tuum,* etc. Verum quia dictio Graeca sū potest intelligi, ut referatur ad præcedentia, ita ut sit lectio: *In reliquis suis,* etc., juxta hanc lectionem, paulo post secundam psalmi expositionem tractabimus.]

VERS. 14. *Exaltare, Domine, in potentia tua.* In psalmo vii declaravimus quid significet verbum hoc: *Exaltare.* Eundem enim sensum habet hic versiculus, quem ibi ille: *Et exaltare in finibus inimicorum tuorum* ⁴⁴.

Cantabimus et psallemus potentatus tuos. In fine psalmi xii, declaravimus quid significant hæc verba *cantare et psallere.* Aliqui hunc psalmum congruere aseunt ipsi beato David, dicentes, quod pro seipso illum cecinit. Quod si suscepimus (nihil enim impedit), exponi poterit, ut subjiciemus. Quod igitur in principio psalmi ait: *In potentia tua lætabitur, et in salutari tuo exsultabit,* intelligemus dicta suis propter Christum qui et potentia Dei est, et dicitur, juxta Apostolum ⁴⁵, et Salvator. *Ipse enim, ut ait Evangelista, Salvabit populum suum* ⁴⁶. Ad Patrem itaque dicit Prophetæ: *Domine in potentia tua, et ad Filium: In salutari tuo,* hoc est in ea salute, quæ per te humano generi data est. Hoc pacto etiam in sequentibus alia ad Patrem, et alia ad Filium referri debent. Vere autem beatus David, post mortem suam lætatus est, atque exsultavit, cernens ac contemplans divinæ incarnationis mysterium. Nam si dum adhuc tenebris humanæ carnis induitus erat, animæ tamen ac mentis oculis futura propiciebat, multo magis huiusmodi corporis tenebris depositis, credendum est eum purius ac per lucidius omnia speculatum esse. Et consequenter ad prædicta, per cordis desiderium intelligentius desiderium videndi incarnationem hanc divinam, cuius typum ac figuram viderat; et per voluntatem labiorum, indesinens ac perpetuum illud studium canendi ac laudandi Deum, quo desiderio nunquam frustratus est. Canit quippe Deo assidue, fidelium omnium ore utens ac labiis. Vitam autem petuit a Deo, et accepit, cum in summis sæpe peri-

A Διελογίσατο θουλάς, αἰς οὐ μὴ δύνωται στῆναι. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ κατὰ σοῦ καὶ τῶν δούλων σου ἐμελέτησαν, ἀλλ' οὐκέτι σχέσουσιν ἐμμεῖναι τοῖς δεδογμένοις· περιτραπήσονται γὰρ αἱ τούτων θουλαῖ.

"Οτι θήσεις αὐτοὺς τῶντος. Νῦτος γίνεται δ φεύγων· οὐδὲν γὰρ ἔτερον αὐτοῦ φαίνεται, ή μόνον δ νῦτος.

'Ἐν τοῖς περιλοίποις σου ἑτοιμάσεις τὸ πρόσωπον αὐτῶν. Τοῦτο καθ' ὑπερβαθὸν συντάξομεν, εἰ μέλλοιμεν συντηρῆσαι τὴν ἀκολούθιαν τῆς διενοίᾳς. Οὖν ἐν τοῖς περιλοίποις αὐτῶν, ἑτοιμάσεις τὸ πρόσωπόν σου, τουτέστιν, οὐδὲ οἱ περιλειψθέντες ἀπὸ τῆς ἐν τῷ πολέμῳ σφαγῆς, καὶ εἰς φυγὴν τραπήσονται· ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν ἐπισκοπὴν τὴν στὸν εὐτρεπίσεις, ὅπει μὴ διαφυγεῖν αὐτούς.

"Υγρώθητε, Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου. 'Ἐν τῷ ἔδυμῷ ψαλμῷ σεσαφήνεσται, τι σημαίνει τὸ, 'Υγρώθητε· τὸ παρὸν γὰρ φρέσκην, ταῦτα δύναται τῷ 'Υγρώθητε ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἔχορών σου.

"Ἄσωμεν καὶ γαλοῦμεν τὰς δυνατεῖς σου. 'Ἐν τῷ τέλει τοῦ ἴδιου ψαλμοῦ προδιελάθομεν, τὸ βούλεται τὸ, ἔσω, καὶ τὸ, γαλῶ. Τινὲς δὲ καὶ τὸν παρόντα ψαλμὸν τῷ Δασδὶ ἀρμόζουσι, λέγοντες, ὑπὲρ ἐντοῦ τοῦτον ἔσται. Εἰ δὲ τοῦτο δεξιμεῖα, καλῶντες γὰρ οὐδὲν, μεθερμηνεύσαμεν τὰ φρέσκα. Καὶ γὰρ αὐτίκα τὸ, 'Ἐν τῇ δυνάμει σου εὐφρατθῆσται, καὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου ἀγαλλιδεσται, ἐπὶ τὸν Χριστὸν εἰρῆσθαι νοήσομεν. 'Επει γὰρ δοκιμάζεις, καὶ Θεοῦ ἔστι δύναμις, φησι γὰρ δοκιμαστικής Παῦλος· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις· καὶ πάλιν αὐτῆς καὶ Σωτῆρος ἔστι· φησι γὰρ δοκιμαστικής· Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ· πρὸς μὲν τὸν Πατέρα εἰπεν· Κύριε, ἐν τῇ δυνάμει σου· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν· Καὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου, τουτέστι, τῇ παρὰ σοῦ γνωμένῃ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἔχη, τὰ μὲν πρὸς τὸν Πατέρα, τὰ δὲ πρὸς τὸν Υἱὸν λέγοις· ἄν. Καὶ δυτικῶς ηὔφράνθη, καὶ ἡγαλλιάσατο Δασδὶ, θεασάμενος καὶ μετὰ θάνατον τὸ τῆς θεᾶς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον. Εἰ γὰρ τὴν ἀχλὺν τῆς σαρκὸς περικείμενος ἔτι, τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς εἶδεν τὰ μέλλοντα, πολλῷ μᾶλλον ταύτην ἀποθέμενος καθαρώτερον ἐώρα καὶ τηλαυγέστερον. 'Ακολούθως δὲ καὶ ἐπιθυμίαν καρδίας ὑποληφθόμενα τὸν πόθον τοῦ ιδεῖν τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησιν, ἃς προεῖδε τὸν τύπον. Θέλησιν δὲ τῶν χειλέων, τὴν θέλειν διὰ πανπὸς ἔδειν Θεῷ· καὶ μέντοις καὶ ἔδει πάντοτε, τοῖς τῶν πιστῶν χειλεσὶ χρώμενος. Ζωὴν δὲ ήτησατο, καὶ ἐλαβε, πολλάκις κινδυνεύσας· ἀποθανεῖν υπὲρ ἔχθρῶν, καὶ δι' εὐχῆς περισωθεῖς. Μεγάλη δὲ ἡ δόξα αὐτοῦ ἐν τῷ σωτηρίῳ σου, τουτέστι, διὰ τὴν παρὰ σοῦ σωτηρίαν· ἐδοξάσθη γὰρ

⁴⁴ Psal. vii, 7. ⁴⁵ I Cor. i, 24. ⁴⁶ Matth. i, 21.

ἀληθῶς, ζει ἐκ τῆς βίζης αὐτοῦ ἡ σωτηρία ἡμῶν ἀδιάστησε, καὶ μέγας γέγονεν, καὶ περιβότος. Εὐφρατεῖς δὲ αὐτὸς ἦν χαρᾶ μετὰ τοῦ κροσώπου σου, ἀντὶ τεῦ, Τέρψεις αὐτὸν διὰ τοῦ Υἱοῦ σου. Πρόσωπον γάρ Πατέρος, Υἱός φησι γάρ· 'Ο δικαιών ἐμέ, ἐώρακε τὸν Πατέρα. Έχθροὺς δὲ τοῦ Θεοῦ νοήσεις τοὺς μισοχρίστους Ἰουδαίους, οἵς καὶ τὰ δεινότερα ἐπαρθται, καὶ προφητεύεις δσα καὶ πεπόνισαν, ὃν τὸ σπέρμα πανωλεθρίζ διεφθάρη, δηλαδὴ τῶν σταυρωσάντων τὸν Κύριον. Οἱ γάρ ἐν ταῖς διασποραῖς, διεπεφεύγασιν ἐκεῖνον τὸν δλεθρον. Θήσεις δὲ αὐτοὺς ὡς κατιγαρού πυρὸς ἦν τῷ καιρῷ τοῦ κροσώπου σου, δηλαδὴ τοῦ Υἱοῦ σου, καθὼς εἰλήκαμεν. Μετὰ γάρ τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πεπόνισαι, καὶ ἡρξαντο κατ' αὐτῶν φύεσθαι τὰ δεινὰ, ἀφ' οὗ Χριστὸς εἶπεν αὐτοῖς· Ἀρθήσεται ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία. — 'Ἐν δὲ τοῖς περιπολοῖς σου, τουτέστι τοῖς ἐξ αὐτῶν πεπιστευχότιν εἰς σὲ τὸν Υἱόν, καὶ ὑπολειψθεῖσιν. Ἐτοιμάσεις, ἔγουν κοσμήσεις, καὶ δοξάσεις τὸ γένος αὐτῶν· διξα γάρ τοῖς Ἑβραιοῖς τέως, ὅτι πατέρες τῶν ἀποστόλων γεγόνασιν, εἰ καὶ καθ' ἐαυτοὺς ἄδοξοι εἰσι καὶ φευκτοί. Ἀρρόδομεν τὸν φαλμὸν τούτον καὶ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν κατὰ τῶν Βαρβάρων, ὡς καὶ τὸν πρὸ τούτου.

Præparabis, hoc est, ornabis, et gloriificabis genus eorum. Iudæus est, quod patres apostolorum fuerint: tametsi ipsi per se inglorii sint et abominabiles. Possimus et hunc psalmum regi nostro fideli accommodare, et adversus infideles Barbaros, quemadmodum diximus proxime præcedentem etiam accommodari posse.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ἀντιτίγματος τῆς ἁθίτης C In finem pro auxilio matutino Psalmus ipsi David.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΑ'.

'Ο φαλμὸς οὗτος φανερῶς εἰς Χριστὸν ἀνάγεται· προαναγορεύει γάρ τὰ τοῦ προσλήμματος, καὶ τὰ τοῦ σωτηρίου πάθους αὐτοῦ, ἀ τέλος εἰλήφασιν. Ἐπέρ τῆς ἀντιτίγματος δὲ ἐπιγέγραπται, διὰ τὸ περιέχειν ἰκείαν, ὑπὲρ τοῦ ἐλθεῖν αὐτῷ πυρὸς τοῦ Πατέρος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, εἰς ἀντίηψιν ἐνισχύουσαν· τῆς ἁθίτης δὲ πρόσκειται, ἀντὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ. Ὁρθος γάρ οὗτος ὀνομάζεται, διότιν τιμέρας ἀρχή. 'Οντως γάρ ἀνέτειλεν ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει τῆς πλάνης καθημένοις ἥλιος δικαστόνης, καὶ φῶς γνώσεως. Ἰκέτευε δὲ ὡς ἀνθρωπος, διδάσκων εὑχεσθαι κατὰ τὸν τοῦ θανάτου καιρόν. Φύσει γάρ τότε καὶ διάνυσσος, δειλιὰ τὸ καινὸν τῆς διατείξεως. Τινὲς δὲ νοοῦντες πρόθεσιν ἀντὶ προθέσεως, ίθος γάρ καὶ τοῦτο τοῖς παλαιοῖς φασὶ τὸν φαλμὸν τούτον εἶναι περὶ τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ. ταῦτα γάρ ἔστιν ἁθίτην ἀντίηψις, ὅτι τότε μᾶλλον ἀντιλάβετο ἡμῶν δηλωθεῖς δρόμος, διότι Χριστὸς, θανάτῳ νικήσας τὸν τὸν κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου.

'Ο Θεός, ο διθέος μου, πρόστιχες μοι, Israel ἀγαπάλικές με· Δειλίας μὲν ἀνθρωπίνης δ λόγος·

^α Joan. xiv, 9. ^β Matth. xxi, 43.

A culis fuerit ac morti proximus, et deum precibus suis ad Deum intercedentibus ab eo salvatus sit. Magna est gloria ejus in salutari tuo: hoc est, propter salutem illam, quæ a te est. Magnam quippe gloriam assecutus est beatus David, cum ex ejus radice salus nostra pullulaverit: unde maior ac celebrior apud omnes effectus est. *[Lætificabis autem eum in gaudio cum vultu tuo]*; hoc est, deletabis eum per Filium tuum. Vultus enim seu facies Patris, Filius dicitur: *Qui enim vidit me, inquit, vidit et Patrem meum* ^α. Per iuniores autem Dei Iudeos intellige, Christi inimicos, quibus gravia imprecatur Propheta, prædicens hoc pacto quæcumque postea passuri erant; et quorum semen jam prorsus deletum est; eorum dico, qui Christum crucifixerunt. Nam qui erant jam per orbem dispersi, illi Romanorum flagellum evaserunt. *Pones etiam eos ut clibanum ignis in tempore rultus tui*, hoc est, in tempore Filii tui, ut jam diximus: quæ res post adventum Christi accidit. Ex illo enim tempore quo dixit Dominus ad Iudeos: *Tolleter a vobis regnum* ^β, etc., gravia adversus eus in dies cœperunt oriri flagella. *In reliquis iis*, hoc est in iis Iudeis, qui crediderunt in te Filium Dei, et qui tibi relicti sunt ut fideles. Summa quippe gloria etiam hactenus Iudeis est, quod patres apostolorum fuerint: tametsi ipsi per se inglorii sint et abominabiles.

C In finem pro auxilio matutino Psalmus ipsi David.

PSALMUS XXI.

Præsens Psalmus manifestissime ad Christum referendus est, et multa prædictit, quæ ad assumptam carnem et ad salutarem ejus passionem pertinent, et jam sūmum suum consecuta sunt. Pro auxilio autem ideo inscriptum est, quia supplicationem Christi continet, qua passionis tempore a Patre auxilium petiūt. Matutinum vero seu etiam, ut Graeca dictio sonat, orientale auxilium Prophetæ Christum appellavit, qui mane atque oriens vocatur, hoc est diei principium. Vere enim nobis Dominus, sedentibus in umbra mortis, non secus ac sol quidam justitiae ortus est, seu lumen scientiae. Quod autem supplicat, facit tanquam homo, ut nos orare doceret, in mortis tempore: quandoquidem is etiam qui natura ipsa justissimus est, propter insuetam animæ ac corporis disjunctionem tunc temporis formidat ac perhorrescit. Quidam vero præpositionem *pro*, loco præpositionis *de*, positam esse intelligentes (ut alibi plurimique reperitur), aiunt psalmum hunc de Christi passionibus conscriptum esse. Christi enim passiones significari dicunt, per auxilium matutinum; quia commemorato passionis tempore mane, illud, atque oriens, quod diximus, hoc est. Christus; maximum nobis auxilium præstidit, defacto per mortem propriam, illo tyranno qui mortis antea imperium occupaverat.

VERS. 2. *Deus meus respice in me quare me dereliquisti?* Humanæ est formidinis sermo, quo ma-

Vnde Dei humanatio confirmatur, quodque verus ac perfectus homo fuerit Christus, et naturali obnoxio timori. *Rspice me*, inquit. Solent enim qui carnifici quempiam tradunt, oculos avertere. *Quare dereliquisti me?* inquit. Atqui, nūquād discessit Deus a Jesu, ubi semel Dei Filio et unitus ac junctus est; verum prae summa formidine se derelictum putat. Nisi esim, inquit, tu apud te auxilium tuum continuisses, ego sane mortem non timerem. De hoc Christi timore tradunt etiam Evangelistæ, et quando oravit dicens: *Pater, si possibile est, transeat a me Calix iste*⁶⁹: et quando introducunt cum in cruce, præsentis versiculi verba protulisse, dicentes: *Deus Deus meus, quare dereliquisti me*⁷⁰, hoc est, quare in hoc me timore reliquisti, sciens spiritum quidem promptum esse, carnem autem infirmam? Vel quare me morti concessisti, sciens quod ego nihil morte dignum fecerim.

Longe a salute mea verba delictorum meorum. Reatus, inquit, peccatorum meorum procul sunt a salute mea, hoc est, nullo impedimento sunt saluti meæ: *Iniquitatem enim, inquit alibi Scriptura*⁷¹, *nullam fecit; mors autem est peccantium multa.* Vel aliter: Subit Dominus, atque accepit in se totius humanæ naturæ personam, ut cognatæ; et, Quare, inquit, me hominem, hoc est, universam hanc humanam naturam dereliquisti, sineus eam opprimi a morte? et causam insert: *Quia nimisrum condemnationes meorum scelerum, procul sunt a salute mea.* Nam cum his ego pariter elongatus sum a te: quod si apud te essem, servarer sane ab hac morte.

VERS. 3. *Deus meus clamabo die, et non exaudies, et nocte et non ad insipientiam mihi.* Hoc illo die accidit, quando comedit Pascha cum discipulis. Tradunt enim evangelistæ, quod nocte illa oravit. Et verisimile, imo etiam credendum est, die etiam orasse. Nec mireris quod ultimo loco id posuit quod præcessit [ait enim, *Et non exaudies: et nocte;* cum tamen clamorem nocte factum præponere debuisset, et tunc demum inferre: *Et non exaudies]* hujusmodi enim loquendi modi apud prophetas frequenter conspiciuntur: quod ea nimisrum ratione factum est, ne ex se ipsis loqui, sed quomodocunque et quæcumque audiunt, ita ea recitare videantur quemadmodum sanctus Spiritus in ipsis illa insonabat. Et in die, inquit, rogabo, ut transeat a me tempus mortis, et non exaudiar. Novi enim te ob humani generis salutem id facere, pro qua ego etiam incarnatus sum. Quidam per diem et noctem tempus ipsum crucis intelligunt. A sexta enim hora usque ad nonam tenebræ factæ sunt, adeo ut tempus illud et dies et noctis merito appellari possit; et intelligunt quod rogaverit Patrem ut dimitteret peccata iis qui eum cruciferant, et quod exauditus non est, cum illi postmodum funditus exterminati sint: et quod exauditus non sit in causa fuit, quia manifeste illos noverat ejus resurrectionem calumniaturos, et proprium aucturos peccatum.

⁶⁹ Matth. xxvi, 39. ⁷⁰ Matth. xxvii, 46. ⁷¹ Isa. liii, 9.

πιστοῦται δὲ τοῦτο ἐνανθρώπησιν, διὶ τέλειος ὁν ἀνθρωπος, καὶ τῷ φυσικῷ ὑπέκειτο φύσι. Πρόσχες μοι· εἰώθασι γάρ οἱ παραχωροῦτες τινα δημοιο;, ἀποστρέψειν τὰς ὅψεις ἔκπτωσιν. Ἰησοὶ ἐγκατέλιπες με; καὶ μήν οὐδέποτε διέστη ἀπ' αὐτοῦ, ἀπαξέκωντος τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ· ἀλλ' ἐγκαταλείψθεις λέγει, διὸ τὴν δειλίαν. Εἰ γάρ μή σὺ, φησίν, τὴν παρὰ σου βοήθειαν ἐπέχεις, οὐκ ἐγὼ τὸν θάνατον ἀδειλίασα. Περὶ ταῦτης δὲ τῆς δειλίας καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ διεξίσιν, διὶ καὶ προστήξαστο παρελθεῖν τὸ τοῦ θανάτου ποτήριον. Καὶ αὐτὸς δὲ εἰπε τοῦτο φαλμοῦ ἥρην ἐπὶ τοῦ στυροῦ· Θεός μου, Θεός μου, Ἰησοὶ με δικατέλιπες; Ἡγουν, Ινατί ἐγκατέλιπες; εἰς δειλίαν, εἰδὼς διὶ τὸ μὲν τενεῦμα πρόθυμον, ή δὲ σάρξ, ἀσθενής; ή, Διατί μὲν παρεχώρησας τῷ θανάτῳ, γινώσκων, διὶ οὐδὲν ἡμαρτον ἄξιον θανάτου;

Μακρὰρ ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου. Ή γάρ εὐθύναι τῶν ἀμαρτιῶν μου, πόρφρω εἰσὶ τῆς σωτηρίας μου, τουτέστιν, οὐκ ἐμποδίζουσιν αὐτῇ διὰ τὸ μηδὲ δλῶς εἶναι αὐτές. Ἀρούλαρ γάρ, φησίν, οὐκ ἐποίησε. Τῶν ἀμαρτιῶντων δὲ διὸ θάνατος ἐπιτίμειον. Ή καὶ ἄλλω;, τὸ πρόσωπον τῆς δλῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὡς συγγενής ήμῶν, ὑποδύεται, καὶ, Διατί με, φησί, τὸν καθόλου ἀνθρωπον κατέλιπες ἀποθνήσκειν; Εἰτα ἐπιφέρει καὶ τὴν αἰτίαν· Οὐτὶ μεμάρκρυται σωτηρίας αἱ καταδίκαιαι μου· αἱς δρα κάγκω συναπομεμάρκυραι. Εἰ γάρ ἡγγίζουν, ἐτωδύμην ἀν ἀπὸ τοῦ θανάτου.

Ο Θεός μου, κεκράξομαι ήμέτας, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ· καὶ νυκτὸς, καὶ οὐκ εἰς ἀρούρα ἔμοι. Τοῦτο γέγονε, καθ' ἓν ἡμέραν ἐφεγέτε τὸ Πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν· διὶ γάρ ἐν τῇ νυκτὶ τότε προτούχετο, δεδηλώκασιν οἱ εὐαγγελισταὶ· δῆλον δὲ ἐντεῦθεν, διὶ καὶ πρὸ τῆς ἐσπέρας ηὗξτο. Μή ἔσνιζον δὲ, πῶς; τὸ πρῶτον τέθεικεν ὑστερον. Τοιαῦτα γάρ ἐν πολλαῖς τὰ προφητικά. Ή δὲ αἰτία, ἵνα μή δοκοῖσν εἰκόνεν ληλεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀντί τοις ὡς ἀκούσειν ὑπέτου ἐνηχοῦντος Πνεύματος. Εν τῇ ἡμέρᾳ φησί, παρακαλέσω παρελθεῖν τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ μου. Καὶ ἐν τῇ νυκτὶ πάλιν δμοίως, πλὴν οὐκ εἰς δνοιαν ἔμοι τὸ, πῶς εἰσακούσῃ. Νενόηκα γάρ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ής ἔνεκα καὶ σεσύρκωμαι. Τινὲς δὲ ἡμέραν καὶ νύκτα, τὸν καιρὸν τῆς σταυρώσεως φασιν. Ἀπὸ γάρ ὥρας ἔκτης ἔως ὥρας ἑνάτης σχότος ἐγένετο, ὡς λέγεσθαι τὴν ἡμέραν ταύτην, ἡμερούκτιον· διὲ καὶ ἀφεθῆναι τοῖς ἐπαυρωκέσσι τὴν ἀμαρτίαν παρεκάλεσεν μὲν, οὐκ εἰσηκούσθε δὲ, πανωλεύριδ παρθοθέντων. Τοῦτο δὲ αἴτιον, εἰδέναι σαφῶς, διὶ ἐμελλον συκοφαντῆσαι τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, καὶ αὐξῆσαι τὴν ἀμαρτίαν.

Σὺ δὲ ἐγώ μάρτυρ κατοικεῖς, σέλπαιρος τοῦ Ἰσραὴλ. Αὐτὸν καὶ τὸν ἡγιανόν εἶναι τὸν ἡγιανόν εἶναι τὸν Θεόν. Καὶ ἐν τῷ εὐχαριστίᾳ δὲ, φησίν· Ἐγώ ἐγώ τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐγώ ἐμοί. Ἔπαινος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ Πατήρ, διτὶ· Ἰουδαῖοι τὴν θεογνωσίαν μόνον ἐνεκαυχῶντο μή ποιούντες καὶ δικαιούντην, μηδὲ ἔχοντες ἀρετὴν. Διὸ δὲ τοῦ εἰπεῖν, διτὶ Κατοικεῖς ἐν τῷ Υἱῷ, ἐθείξεν, διτὶ θελεῖ καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἀποσελεῖται τὸν θάνατον τοῦ πέρσολῆματος· ἐν γὰρ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ θελήμα.

Ἐπὶ σοὶ ἡ πισταὶς οἱ πατέρες ἡμῶν· ἡ πισταὶς καὶ ἡ βέβηλος αἵτούς· πρὸς σὸν ἀκέκραξας, καὶ ἐσωθησατο· ἐπὶ σοὶ ἡ πισταὶς, καὶ οὐκ πατρογνύρθησαν. Σεύγνυσιν ἑαυτὸν τοῖς ἐπηρεαζομένοις, καὶ φησίν, ὡς οἱ πατέρες πατέρες ἡμῶν, οἱ πρὸς τὴς ἐμῆς ἐπιδημίας ἐν τῷ βίῳ λάμψαντες, ἐπὶ σοὶ ἡ πισταὶς, καὶ βοήσαντες, ἐρδύσθησαν τῶν κινδύνων. Ἐκείνους οὖν καὶ τὸ μιμούμενος, ὡς δομοῖς, αὐτοῖς, δομοῖς καὶ τούτος ποιοῦμαι τὴν δέσποιν. Σύνηθες δὲ τῷ Ηροφήτῃ τὰς λέξεις πολλάκις ἀναδιπλοῦν, καὶ τριπλοῦν, εἰς ἐμφασίν τοῦ τόνου τῆς καρδίας. Λύτρωσιν δὲ κινδύνου λέγουσιν οἱ εορτοὶ τὰ θεῖα, οὐ μόνον ἐπὶ σώματος, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ ψυχῆς, διταν γενναῖος ἐνεγκούσα τὰς δδύνας, μηδὲν ἐντεῦθεν πάρι τὴν πρόθεσιν. Οὕτω γὰρ οἱ μάρτυρες ἀναρθέντες, νενικηκέναι λέγονται· διὸ τὸ ἄξιτητον τῆς ψυχῆς.

nihil illinc in suo laeditur proposito. Hoc pacto sanctos animos nimirum dicimus, et liberalos esse, propter invictam nimirum

Ἐγώ δὲ εἰμι σκάληξ, καὶ οὐκ ἀνθρώπος (79). Καὶ τοῦτο εἴπει, ταπεινῶν ἑαυτόν. Καὶ Δαΐδης γὰρ διδρόφητης καὶ βασιλεὺς, κῦνα τεθνηκότα καὶ τὸν ἑαυτὸν ἐν τῇ βίῳ τῶν Βασιλεῶν. Εἰ δὲ ὁ ἀναμάρτητος Ἱησοῦς οὗτος ἑαυτὸν φαυλίζει, τὸ μὲν ἡμεῖς οἱ ἀμαρτωλοὶ καὶ φαῦλοι ποιήσαμεν; Φαστέ διτεῖς, διὰ τὴν ἀσυνδίστον τούτο διθῆναι γέννησιν. Ήπειρος γὰρ δικαίης δικαιούθεν ἐπελθόντος τοῦ θεοῦ, τῇ γῇ κυλεῖται, οὗτῳ καὶ δικαιούθεν ἐπελθόντος τοῦ θεοῦ δικαιούθεν Πνεύματος τῇ Παρθένῳ, γεγέννηται. Σκάληξ μὲν διλέγοιτο διὰ ταῦτα· ἀνθρώπος δὲ πάλιν, διὰ τὴν διπερφύητην γέννησιν καὶ σύλληψιν. Ήπειρος δὲ δικαιούθεν διλέαρτος τοῖς δικαιούσιν ἐφόρει τὴν σάρκα, ὑφ' ἧν τὸ τῆς θεότητος ἐκρύπτετο ἀγκιστρον· διλέαρτος γὰρ ἰχθύων δικαίης· Ἐγένετο γὰρ διλέαρτος εἰς ἀλωσιν τοῦ νοητοῦ κατητούς, τοῦ τῇ θαλάσσῃ τοῦ παρόντος βίου δινηγούμενου. Τῷ τῆς θεότητος δὲ ἀγκιστρῷ περιετέθη ἡ ἀνθρώπητης. Ό κατητος τὸ διλέαρτο περιεχειν, διτελής μὲν τὸ εἰδος, ἀφανιστικής δὲ τῆς ὅλης· οὗτῳ καὶ δικαιούθεν, διτελής μὲν ἦν τὸ φανόρμενον· ἀφανιστικής δὲ, τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως.

εαρο, sub qua diuinitas veluti occulitus quidam hamus latebat, instar vermis facta est esca, in capturam intellectualis illius celi, qui in mari praesentis latitudinis ad illam escam hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus est. Vel quia vermis latens

VERS. 4. Tu autem, Domine, in sancto habitas, laus Israel. Per sanctum, Filii personam intelligit, humanæ conjunctam naturæ. Ego enim, inquit, in Patre et Pater in me est⁷⁸. Laus igitur populi Israel, Deus Pater est, qui habitat in Filio. Iudei quippe, solos se cognoscere Deum gloriantur, tametsi nec judicium facerent, nec justitiam, nec virtutum seminas sectarentur. Iis autem verbis quibus Patrem ait habitare in Filio, demonstrat quod Filius et salutem hominum optaverit, et assumpti corporis mortem non recusaverit. Una enim atque eadem est Patri Filioque voluntas.

VERS. 5. In te speraverunt patres nostri, speraverunt et liberasti eos, ad te clamaverunt et salvati sunt, in te speraverunt et non sunt confusi. Scipsum cum afflictis conjugit, atque ait: Quemadmodum patres nostri secundum carnem, qui ante meum adventum, in hac vita clari fuere speraverunt in te, et clamantes ad te in periculis, ex iis liberati sunt: ita ego illos initatus, ac veluti illorum similis, similes etiam ad te effundam preces. Est autem prophetarum mos, ut ad majorem emphasisim, atque ut intensionem cordium suorum melius declarant, dictiones ac sententias plerunque repeatant et inculcent. Per liberationem autem a periculis, ii qui in sacris Scripturis docti ac diversati sunt, non corporis solum, verum animæ magis liberationem intelligunt: quando scilicet anima dolores omnes ac supplicia generose ferens nihil illinc in suo laeditur proposito. Hoc pacto sanctos animos nimirum dicimus, et liberalos esse, propter invictam nimirum

VERS. 7. Ego autem sum vermis et non homo. Ille etiam ex persona Christi dicit, se ipsum humiliantis (79). Hoc pacto beatus etiam David, qui alioquin et propheta erat, et rex, canem se mortuum appellabat, ut in libris Regum legimus. Quod si Dominus Jesus qui sine peccato erat, se ipsum adeo vilipendit, quid faciendum nobis est, qui et peccatores et adeo inutiles sumus? Quidam putant verba hujus versiculi, dicta esse propter humanam Christi generationem, quæ absque ulla viri fuit conjunctione: ut hujusmodi verbis illud nobis indicetur, quod quemadmodum vermis e plurima nascitur desuper in terram veniente, ita et Christus super uno sancti Spiritus in Virginem adventu sit generalius. Ob hanc igitur rationem Christus, vermis dicitur, quod alia insuper ratione dicituretiam, non homo, propter conceptionem illam nimirum et generationem ejus supernaturalem, quæ humanæ generationis ordinem non servavit. Vel aliter: quia vermes in escam piscibus dari solent, dic ea ratione Christum vermem appellari posse, quia ejus

caro, sub qua diuinitas veluti occulitus quidam hamus latebat, instar vermis facta est esca, in capturam intellectualis illius celi, qui in mari praesentis latitudinis ad illam escam hiaret, latenti illic hamo diuinitatis penetratus est. Vel quia vermis latens

⁷⁸ Joan. x, 38.

Variæ lectiones.

(79) Græca verba ita sonant: *Hoc dixit, seipsum humilians.*

specie exiguum sit, materia tamen corrodendo delet et ac perdit, ita et Christus licet aspectu ac præsentia exilis videretur, contrarias tamen ac sibi resistentes dæmonum atque aliorum potestates disperdidit.

Opprobrium hominum et neglectio plebis. Hæc A verba manifeste prænuntiant ea quæ Passionis tempore Judæi contumeliose adversus Dominum dixerunt, illudentes nimirum et deridentes. Opprobrium autem hominum et neglectionem populi intellige, ut idem significent. Per homines autem hic Romanos milites intellige, et per plebem, populum Judæorum.

VERS. 8, 9. *Omnes ridentes me subsannaverunt me; locuti sunt labii et moverunt caput: Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam ruit eum.* Hæc apertissime invenies scripta apud Matthæum⁷⁰. Ait enim quod illi qui pertransibant, blasphemabant, moventes capita sua, et alia dicentes, quæ illic sequuntur.

VERS. 10. *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre. Viri copula virginalia ventris claustra aperit: immissum enim semen naturaliter vulvam aperit, quæ deinceps conclusum illud continet, donec fetus perficiatur. Ac deinde pondere gravata rursus aperitur, et fetus labi permittit. In Salvatore autem nostro quemadmodum conceptio absque ulla fuit viri copula, ita et progressio fetus supra naturam exstitit: ipsa scilicet divina vi foetus extrahente, et virginis claustris nullatenus apertis.*

Spes mea ab uberibus matris meæ. Tu ab ipso, inquit, lacte fuisti spes mea. Ex illo enim tempore cognovi spes meas omnes in uno collatas esse: edocitus nimirum a divinitate mili conjuncta. Scribit enim de Christo Lucas⁷¹ quod puer crescebat, atque invalescerat spiritu, et replebatur sapientia, et gratia Dei erat cum illo.

VERS. 11, 12. *In te projectus sum ex utero. Procuratione tua, inquit, projectus sum ex utero, veluti qui patrem in terra nullum habui.*

A ventre matris meæ Deus meus es tu. Statim, inquit, te Deum cognovi, edocitus ab ipsa divinitate ut prædictum est. *A ventre autem dixit, vel quia in carne erat, vel quia egressus de ventre libæ autem ex Christi persona dicta sunt.* Ego, inquit, Deus quidem sum, et natus æternus, sed postquam mibi carnem in utero virginis creatam assumpsi, ex tunc, o pater, tu Deus meus es.

Ne discresseris a me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est, qui adjuvet me. De hoc etiam tradunt evangelistæ, quod Cœpit tristis ac molestus esse, et rursus, quod discipuli omnes relicto eo fugerent.

VERS. 13. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.* Per vitulos plebeiam Judæorum multitudinem intelligit, veluti juventutem omni prorsus regula carentem: per tauros vero, pontifices, scribas et seniores populi, propter

⁷⁰ Mauth. xxvii, 39. ⁷¹ Luc. ii, 40.

Variæ lectiones.

(80) Ἰσ. τῷ.

(81) Ἰσ. γαστρός.

"Ορείδος ἀνθρώπων, καὶ ἔξουθένημα ἀποῦ. Τοῦτο πρωγορεύει σαφῶς, ἐπειδὴν αὐτὸν πεπαρχόντας καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθου, ἐμπαλίοντες καὶ χλευάζοντες. Καὶ ταύτην μὲν ἀντὶ τὸν δινεῖδος ἀνθρώπων, (80) τὸ ἔξουθένημα λαοῦ. "Η δινεῖδος μὲν ἀνθρώπων, τῶν ἐκ Ρώμης στρατιωτῶν· ἔξουθένημα δὲ λαοῦ, τῶν Ιουδαίων.

Πάρτες οἱ θεωροῦντές με, ἐμυκτήρισαν με, ἀλληλοσαρ ἐν χειλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν, Ἡλιποσερ ἐπὶ Κύριον, φυσάσθω αὐτὸν, σωσάτω αὐτὸν, δτὶ θέλει αὐτὸν. Ταῦτα σαφῶς εὑρήσεις παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενα· φησὶ γάρ· Οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἀδιαστήμουν αὐτὸν, κυροῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες, καὶ τὰ ἔχῆς.

"Οτι σὺν εἰ σέ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρός. Ἀνδρὸς μὲν διμιτία διαλένει τὰ παρθενικά (81) κλεῖθρα τῆς σαρκός· ἀκοντιζόμενον δὲ τὸ σπέρμα, φυσικῶς ἀνοίγει τὴν μήτραν· αὕτη δὲ λοιπὸν μύσασα, συνέχει τοῦτο, μέχρις ἂν εἰς βρέφος τελεσιουργῇθῇ· καὶ οὗτα στενοχωρθεῖσα πάλιν τῷ ὅγκῳ, ἀνοίγεται καὶ παραχωρεῖται τούτῳ διοισθαίνειν. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος, ὥσπερ δινεὶς διμιτίες ἡ σύλληψις, οὗτα καὶ τὴν πρόδοσο τοῦ βρέφους ὑπερφυής, τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἀλκυσάσης αὐτὸν, τῶν κλειθρῶν μηδαμῶς ἀνοιγέντων.

"Ἡ ἀλπὶς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρός μουν. Ἡ ἀλπὶς μου ἐξ αὐτῆς θηλῆς. Ἀπὸ τότε γάρ σε ἔγνωριζον, ἀλπίδα μου συνετισθεὶς ὑπὸ τῆς ἐνωθεῖσης μοι θεότητος. Φησὶ δὲ περὶ τούτου Λουκᾶς· Τὸ παιδίον ηὔξανε, καὶ ἐκραταιούτο τῷ πνεύματι, πληρούμενος σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦρ' ἐπ' αὐτὸν.

"Ἐπεὶ σὲ ἀκερδίψηρ ἐκ μήτρας. Τῇ οῇ εκέπη ἐπεκρίψην, οὐα μὴ ἔχων ἐπὶ γῆς πατέρα.

"Ἀπὸ γαστρός μητρός μου Θεός μου εἰ σύ. Εὐθὺς σὲ Θεὸν ἐπέγνων, συνετισθεὶς, ὃς προειρηται. Τὸ δὲ ἀπὸ γαστρός, ἢ δτὶ ἐν τῇ γαστρὶ (82) ὃν, ἢ δτὶ τῆς γαστρὸς ἔξελθων.

Deus quidem sum, et natus æternus, sed postquam mibi carnem in utero virginis creatam assumpsi, ex tunc, o pater, tu Deus meus es.

Mὴ ἀποστῆς δι' ἐμοῦ, δτὶ θλύψις ἀγγὺς, δτὶ οὐκ ἔστιν δι βοηθῶν μοι. Καὶ περὶ τούτου φασιν οἱ εὐαγγελισταὶ, δτὶ, "Ηρέτο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημορεῖσθαι. Καὶ πάλιν· Τότε οἱ μαθηταὶ κάρτες διέστεις αὐτὸν, ἔψυχον.

Περιεκύλωσάν με μόσχοι πολλοὶ, ταύροι κιονες κεριέσχον με. Μόσχους καλεῖ τὸ δημῶδες πλῆθος τῶν Ιουδαίων, διὰ τὸ νεώτερον καὶ διατάκτον· ταύρους δὲ, τοὺς ἄρχιερες καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ, διὰ τὸ προθεβηκός καὶ ἔξαρχον,

(82) Graece γαστρὶ, rentri, pro quo Latinus Interpres legisse videtur σαρκὶ.

εἵς καὶ πίστις λέγει, διότι πολλῶν ἀπῆλαυσαν ἐω-
ρεῶν αὐτοῦ. Προειρήκεν γὰρ Μωϋσῆς, διότι καὶ Ἐξα-
γέτερος Ἰακὼβ καὶ ἑρεπλήσθη, καὶ ἀπειλάκτησεν ὁ
ἡγαπημένος, ἀλιπάρθη, ἐπιλαύρθη, καὶ ἐγκατέ-
λικε Θεὸν τὸν ποιήσαται αὐτῷ.

"Προΐξας ἐπ' ἐμὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ὡς λέων
ἀρπάζων καὶ ὅρυμέρος. "Οτε συλλεγέντες ἔδων·
"Ἄροι, ἀροι, σταύρωσον αὐτόν.

"Ὄς ὑδωρ ἔξεχθη, καὶ διεσκορπίσθη πάγτα τὰ
ὕστατα μου. Ὁστὲ αὐτοῦ τοὺς ἀποστόλους νοήσομεν,
ὡς συνέχοντας καὶ στρέψοντας τὸ λοιπὸν τῆς Ἐκ-
κλησίας Χριστοῦ· πάντες; γάρ αὐτὸν ἀφέντες, ἐφυ-
γον τηνικάτα: Φημὶ γάρ Ζαχαρίας· Πατέρων τὸν
ποιμένα, καὶ διασκορπίσθησον τὰ πρόσωπα.
B Χύσιν δὲ λέγει, τὴν δὲ αὐτοῦ κίνησιν αὐτών.

"Ἐγερήθη ἡ καρδία μου, ὥστε κηρὸς τηρούμε-
νος, ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου. "Ἐτάχη δίκτην
κηροῦ, τῷ πυρὶ τῶν θλίψεων ἐκλυθεῖσα, καὶ τέλεον
ἀσθενήσασα. Κοιλίαν δὲ λέγει νῦν, τὸ κοίλον διὸν
τοῦ σώματος.

"Ἐξηράρθη ὡς δοτρακος ἡ λογήν μου. Τῷ δη-
λιοθέντι πυρὶ παγεῖσα, ἐξικμασθεῖσης τῆς ἐνεργείας
αὐτῆς.

.Καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγὶ μου.
"Οτις κατηγορούμεντων τῶν φευδομαρτύρων αὐτοῦ,
οὐδὲν ἀπεκρίνατο, ἀλλὰ ἵστατο σιωπῶν· ἢ ἔτει ἐδίψη-
σεν ἐπὶ τῷ σταυρῷ.

Καὶ εἰς χοῦν θαράτου κατήγαγες με. Χοῦς
θανάτου ἐστὶν ὁ τάφος, οἷα δὴ χωννυμένων τῶν
Οὐαπτούμενων, εἰ; δὲ καὶ ὁ φησί, κατήγαγες ὑπὲρ
τῶν ἀνθρώπων.

"Οτις ἐκύκλωσάτε με κύρτες πολλοῖς. Ταύρους μὲν
ἐκάλεσεν τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ὑπὸ τὸν ζυγίην τοῦ
νόμου δντας, εἰ καὶ τὸν νόμον παρέβαι: οὐ κύνας
δὲ λέγει τοὺς ἐκ Πώμης στρατιώτας, ὡς κατὰ
νόμον ἀκαθάρτους, καὶ ἀναιδεῖς. Οὗτοι καὶ ὁ Χρι-
στὸς τὴν Χαναναῖαν ὠνόμασεν, εἰπών· Οὐκ ἔστι
καλέτε τὸν δρεπον τῷ τέκτωντον δούραι τοῖς κυρα-
ροῖς.

Συνταγμή πονηρευομένων περιέσχον με. Τῶν
φθονερῶν Πουδαίων.

"Μρύξας γείρας μου καὶ πόδας μου. Τῇ δια-
τρήσει τῶν ἡλῶν.

"Ἐξηρθμησαν πάγτα τὰ δυτά μου. Γυμνὸν
κρεμάσαντες, καὶ σφέδρα διατείναντες, ὡς καὶ φα-
νεσθαι καὶ τὰς ἀρμονίας τῶν δυτῶν, καὶ ἀριθμεῖσθαι
ταῦτα τοῖς βουλομένοις.

Αὐτοὶ δὲ κατενόησαν. "Ἐπολυπραγμόνησαν κρε-
μάμενον εἰ νίδις εἴμι Θεοῦ· Ἐλεγον γάρ· Εἰ οὐδὲ εἰ
τοῦ Θεοῦ, κατάδηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.

A ætatem nimirum, et præminentiam: quos etiam
pingues appellat, quia multis Dei donis præcæte-
ris fruebantur. Ad hanc sententiam facit quod alibi
ait Moyses: Comedit, inquit, Jacob et im-
pletus est et recalcitravit dilectus, impinguatus
et incrassatus est, et dereliquit Deum factorem
suum ⁷³.

VERS. 14. Aperuerunt super me os suum sicut
leo rapiens et rugiens. Quando congregati clama-
bant, Tolle, tolle, crucifige eum.

VERS. 15. Quasi aqua, effusa ac dispersa sunt
omnia ossa mea. Per Christi ossa, apostolus intelli-
gimus, veluti simantes ac continentis reliqua Ec-
clesiae Christi membra. Omnes enim tunc eo relieto
ausfugerunt, ut per Zachariam prophetam fuerat
etiam prædictum: Percutiam inquit, pastorem et
dispergentur ores ⁷⁴. Et per effusionem, illorum a-
sc digressum et fugam significat.

Factum est cor meum quasi cera liquecens in
medio ventris mei. Liquefactum est cor meum, in-
quit, instar ceræ. Desecrit enim et debilitatum est
in afflictionum igne. Per ventrem autem [juxta
Graeci nominis significationem] totam corporis con-
cavitatem intelligit.

VERS. 16. Aruit quasi testa fortitudo mea. In
commemorato nimirum igne afflictionum infixa:
unde exsiccata est illius efficacia.

Et lingua mea adhæsit faucibus meis. Quando vi-
delicet falsis testibus cum accusantibus, ipse nihil
respondit, sed tacebat; vel etiam quando in cruce
sittivit.

Et in pulverem mortis deduxisti me. Per pulverem
mortis, sepulturam intellige: quia qui in sepulcro
jacent, terra ac pulvere involvuntur; ad quod se-
pulcrum tu volens, inquit, deduxisti me, propter
hominum salutem.

VERS. 17. Quoniam circumdederunt me canes
multi, Iudeos merito tauros superius appellavit,
veluti qui iugū legis premebantur, tametsi ipsi
legem transgredierentur; nunc autem Romanos mi-
litēs jure etiā canes vocat, veluti inimundos se-
cundum legem, et præterea etiam valde impuden-
tes. Qua ratione Dominus in Evangelio ad Cananæam
dixit: Non est bonum sumere panem filiorum et
D dare canibus.

Synagoga malignantium obsedit me. Invidorum
scilicet Judæorum,

VERS. 18. Foderunt manus meas et pedes meos.
Clavis nimirum perforantes.

Dinumeraverunt omnia ossa mea. Nudum me cruci-
figentes, atque in cruce extendentes, ita ut ossium
meorum compagines a quocunque numerari pos-
sent.

Ipsi vero consideraverunt. Hoc est, curiose, de me
tunc suspenso, disquisiverunt, numquid Filius Dei
essem. Dicebant enim: Si filius Dei es, descend
de cruce.

⁷³ Deut. xxii, 15. ⁷⁴ Zach. xiii, 7; Marc. xiv, 27. ⁷⁵ Matth. xv, 26. ⁷⁶ Matth. xxvii, 40.

*Et viderunt me. Hoc est, cognoverunt quisnam A essem, cernentes nimirum universam creaturam me-
cum pati, tametsi duri adhuc permanerint. Scribit
enim Matthæus, quod centurio et qui cum eo erant,
videntes terræmotum et alia quæ conigerant, ti-
muerunt valde dicentes : Vere Filius Dei erat
iste⁷⁹. Vel aliter : Curiose egerunt, ne auferret de
cruce a Discipulis meis. Unde viderunt, seu inspe-
xerunt me, hoc est, observaverunt cum militum cu-
stodia.*

*Diviserunt sibi vestimenta mea et super restem
meam miserunt sortem. Manifeste hoc Joannes
evangelista declarat dicens : Milites ubi crucifixe-
runt Jesum, ceperunt vestimenta ejus (et fecerunt
quatuor partes, unicuique militi partem) et tunicam.
Erat autem tunica inconsutilis, tota desuper con-
texta. Dixerunt igitur mutuo inter se, Non scindamus
eam, sed sortiamur de ea, cuius erit : ut Scriptura
impleretur⁸⁰. Ea nimirum quæ in hoc loco nobis
tradita est per Prophetam : enijs verba illie Joa-
nnes distincte apposuit. Per vestimenta igitur indu-
menta illa intelligit, quæ consulta erant, et quæ
divisa fuerunt per milites : per vestem vero, tuni-
cam illam inconsutili, quæ superne erat contexta,
et pro qua sortem miserunt.*

VERS. 20. *Tu autem, Domine, ne longe facias
auxilium tuum a me, ad defensionem meam consipe.
Hilis scilicet omnibus sic se habentibus.*

VERS. 21, 22. *Libera a framea, Deus, animam
meam, et de manu canis unigenitam meam. Salva
me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humili-
tati meam. Per frameam Romanos milites intel-
ligit, qui frameas, hoc est gladios et arma fere-
bant : quos etiam canes ea ratione appellat, quam
superius diximus. Per leonem vero Judæos, ob
summam nimirum eorum scutitiam, et quia mortuam
ejus silebant, et quia insidiis utebantur : quo-ni-
mine paulo superius illos etiam appellaverat.
Eosdem etiam unicorns vocat, veluti in unam
tantum Dei personam credentes. Silvestre autem
animal est unicornis, et iuxta sui nominis etymo-
logiam, unum tantummodo cornu gestat in fronte.
Sugulare vero numero [frameam] leonem et ca-
nem dixit, considerato universo eorum genere per
quod unusquisque dignoscitur. Per unigenitam C autem, animam suam intelligit, quasi unicam ac
singularem inter cæleras, quippe quæ sola inter
omnes alias peccatum non fecit, et quæ sola Dei
Filium secum in eadem habet persona. De sua
autem humilitate ipse etiam in Evangelio dixit :
Discite a me quia misericordia sum, et humilis corde⁸¹. Quare autem hujusmodi preces fundat iam dixi-
mus, et qualem etiam liberationem animæ perquireret.*

VERS. 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.
Animadverte quomodo divinus Spiritus quædam ut
jam facta commemorat, veluti qui futura ea esse*

⁷⁹ Matth. xxvii, 54. ⁸⁰ Joan. xix, 23, 24. ⁸¹ Matth. v, 4.

Variæ lectiones.

(83) ὁ τι, vel οἵτις.

*Kai ἐπειδόν με. Καὶ ἐπέγνωταν, (83) ὅτι εἰμι.
βλέποντες τὴν κτίσιν συμπάσχουσαν, εἰ καὶ οὐκέτι
εἴ τι διέμειναν. Φῆσι γὰρ ὁ Ματθαῖος, ὅτι ὁ ἑκατόν-
ταρχος, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν,
ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν
σφύρα, λέγοντες· Ἀληθῆς Θεοῦ Υἱὸς ἡρ οὐ νοεῖ.
Ἡ καὶ δλλως· Ἐπολυπραγμόντσαν, μή ποτε κατ-
ενεχθῶ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ διὰ τῶν μαθητῶν μου,
καὶ διὰ τοῦτο ἐπειδόν με, τουτέστιν, ἐτήρησάν με
ψυλαχῇ στρατιωτῶν.*

*Διεμερίσαρτο τὰ ιμάτια μου ἔαυτοῖς, καὶ ἐπὶ
τὸν ιματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον. Ταῦτα σαφῶς
ἡρμήνευσεν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· φησι γὰρ οὐ-
τος· Οἱ οὖν στρατιώται, διε τέσταύρωσαν τὸν
Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ιμάτια αὐτοῦ, καὶ ἐπολησαν
τέσσαρα μέρη, ἐκάστῳ στρατιώτῃ μέρος, καὶ τὰ
χιτῶνα· ἡρ δὲ ὁ χιτὼν ἄρρενος, ἐκ τῶν ἀρωθερ
ὑφαστέδε δι’ δλου. Εἶπον οὖν πρὸς ἀλλήλους·
Μή σχίσαμεν αὐτὸν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ.
τίνος ἔσται Ιητος, φησιν, ή Γραψή πληρωθῆ, δη-
λαδὴ τὰ παρόντα βόμβατα, καὶ καὶ περιθηκεν ἐκεῖ.
“Ωστε ιμάτια μὲν λέγει τὰ ἄρρενμάντα, καὶ διεί-
λοντο ἔαυτοις· ιματισμὸν δὲ, τὸν ἄρρεναν γιτίσινα,
τὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸν, ὑπὲρ οὐν ἔβαλον κλῆρον.*

*Σὺ δὲ μὴ μακρύγετε τὴν βοήθειά σου ἀπ’ ἔμοι·
εἰς τὴν ἀρτί/ληψίν μου πρόσχετε. Τούτων δηλασή
γινομένων.*

*Ρύσαι ἀπὸ φομφαλας τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐκ
χειρὸς κυρίς τὴν μορογενῆ μου· σῶσό με ἐκ
στόματος λεοτος, καὶ ἀπὸ κεράτων μοροκειώ-
των τὴν ταπεινωσίτρη μου. Ρομφαίαν καλεῖ τοὺς
ἐκ τῆς Ῥώμης στρατιώτας, ὡς ξειρόφρους· τοὺς
αὐτοὺς δὲ καὶ κύνας, καθὼς ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν·
λέοντας δὲ, τοὺς ἰουδαιούς, διὰ τὴν ἀπήνεταν, καὶ
τὸ διψήν τὸν αὐτοῦ θάνατον, καὶ τὴν ἐνεδραν· οὕτω
γάρ καὶ πρὸ μικροῦ τούτους ἀνόμασεν. Τοὺς αὐτοὺς
δὲ λέγει καὶ μονοκέρωτας, ὡς εἰς μίαν ὑπόστασιν
Θεοῦ πιστεύοντας. Ζῶον δὲ ἀγριον δι μονόκερως,
φερωνύμως ἐν φέρον ἐπὶ τοῦ μετώπου κεράτιον.
Ἐνικῶς δὲ ἐπει τούς καὶ λέοντα, διὰ τὸ γένος, δι’
οὐ τὸν καθ’ ἐκαστον γινώσκομεν· μονογενῆ δὲ λέ-
γει τὴν ἴδιαν ψυχὴν, ὡς μεμονωμένη, διὰ τὸ μό-
νην τῶν δλων ψυχῶν ἀγευστὸν ἀμαρτίας εἶναι,
καὶ διὰ τὸ μόνον τὸν Υἱὸν ἔχειν ἡνωμένον καθ’ ὑπό-
στασιν. Περὶ δὲ τῆς αὐτοῦ ταπεινώσεως καὶ αὐτὸς
ἐν τοῖς ιεροῖς Εὐαγγελίοις ἐδίδαξεν, εἰπὼν· Μάθετε
ἀπ’ ἔμοι, διε πρόσδες εἰμι καὶ ταπεινός τῇ κυρ-
διᾳ. Τίνος δὲ ἔνεκεν οὗτος ηνχετο, προειρήκαμεν·
Εἴτι δὲ καὶ ὀποιαν δίζητε λύτρωσιν.*

*Διηγήσομαι τὸ δρομό σου τοῖς ἀδελφοῖς μου.
Σημειώσαι πῶς τὰ μὲν ἡδη γεγενημένα λέγει τὸ
Οἰεῖον. Πνεῦμα προθεωρεῦν· τὰ δὲ, ὡς μέλλοντα,*

νέμω προφητείας. Ὁνομα δέ φασι, τὸ τῆς πατρότητος· Θεὸν μὲν γάρ ὡμολόγουν Ἐβραῖοι· Πατέρα δὲ Υἱοῦ οὐκ ἐγίνωσκον, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ εἰρηκεν· Ἐγειρέωσά σου τὸ δρομετοῖς ἀνθρώποις ἀδελφοῖς δὲ καλεῖ τοὺς ἀποστόλους, ὡς πρὸς τὰς γυναικας μετὰ τὴν ἀνάστασιν εργήκεν· Πορευθεῖσα, εἰπατε τοῖς ἀδελφοῖς μου· Ῥωμαὶ τοῦτον hominibus²². Per fratres autem apostolos appellavit, mulieribus illis dieens: *Ite et nuntiate fratribus meis*²³.

Ἐρ μόσω Ἐκκλησίας ὑμησίων σε. Οὐ μόνον γάρ διὰ τοὺς ἀποστόλους; ἔδιδασκεν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων ἐπαρρήσιάζετο, διηγούμενος τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ήπειρ τούτων οὖν ἡ παροῦσα προφητεία. Τοῦτο δὲ καὶ εἰστὶ ποιεῖ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου αὐτοῦ, καὶ ίδιᾳ καὶ δημοσίᾳ ἀναγνωσκούμενον.

Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, αἰνέστατε αὐτὸν. Ως; ήδη εἰσακούσθεις, προτρέπεται τοὺς πιστοὺς εἰς εὐχαριστίαν· καὶ πρῶτον, τοὺς ἔξ έθνων, διτι καὶ πρῶτον εἰς τὰ έθνη τοὺς ἀποστόλους μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐξαπέστειλε. Πορευθέντες γάρ, φησι, μαθητεύσατε πάντα τὰ δοκτηρία, οὓς καὶ φοβουμένους τὸν Κύριον καλεῖ, προσταγορεύων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Καὶ Πέτρος γάρ ὅντως ἐν ταῖς Ηράκλεισιν ὠνόματεν αὐτούς· Ἀνδρες Ἰσραὴλται, καὶ οἱ ἐν ὑψί φοβούμενοι τὸν Θεόν. Ἐπει τὸ δὲ τὴν Ἐκκλησία τῶν πιστῶν, οὐκ ἔξ έθνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Ιουδαίων συνίστατο, καὶ τούτους εἰς δοξολογίαν κινεῖ· φησι γάρ.

Ἄκατα τὸ σπέρμα Ἰακὼθ, δοξάστατε αὐτόν. Πάντες οἱ ἔξ Ιουδαίων πεπιστευκότες· προπάτωρ γάρ τῶν φυλῶν Ἰακὼθ.

Φοβηθήτω δὴ ἀπὸ αὐτοῦ ἄκατα τὸ σπέρμα Ἰσραὴλ. Ἐντεῦθα καὶ ἀμφο τὰ μέρη λέγει, διότι πᾶς ἐπιγνοὺς Χριστὸν Ἰσραὴλ ἔστι. Ἰσραὴλ γάρ μεθερμηνεύεται τοῦδε ὄρῳ τὸν Θεόν. Κελεύει τοινυν καὶ ὑμεῖν τὸν θεόν, καὶ ἀεὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν, ὡς παντοδύναμον. Η καὶ τοῖς δίλοις Ιουδαίοις παραγγέλλει, φοβεῖσθαι αὐτὸν, ὡς ἐπάξοντα τούτοις πανωλεθρίαν, διὰ τὴν λύσσαν, τὴν κατὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.

Οτι οὐκ δέουσθωσεν, οὐδὲ προσάγθισε τῇ δεήσει τοῦ πτερωχοῦ. Οὐ παρεῖδεν, οὐδὲ φορτικὴν ἥγησατο τὴν ἐμήν, φησι, δέησιν, τὴν περὶ τοῦ τὸν διάκολον νικῆσαι, καὶ ὑμῖν τὴν νίκην δωρήσασθαι. Πτερωχὸν δὲ ὀνόματεν ἔστι τὸν διάκολον, διά τε τῇ δεήσει τοῦ πτερωχοῦ, καὶ ὅτι ἄλλως; πένης ἦν, δοσον εἰς χρήματα καὶ περιουσίαν.

Οὐδὲ ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' ἔμοι. Περὶ τοῦ ίδιωματος τούτου προειρήκαμεν ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ διώδεκάτου Φαλμοῦ.

Ἐρ τῷ περιρρέει με πρὸς αὐτὸν, εἰσήκρυψέ μου. Εύθυνς ἐν τῷ βοφῷ με πρὸς αὐτὸν, ἐπήκουσε.

Παρὰ σοῦ δέ ἔσταις μου. Ότα φωνὴ κατηνέγθη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγοντα· Οὐτός ἐστιν ὁ Υἱός

A prævidebat : quædam vero tanquam futura atque hoc ex lege prophetice. Per nomen autem Dei, nomine Paternitatis intelligit. Deum enim olim semper fatebantur Iudei, sed Patrem Filii non cognoscabant. Hujus autem versiculi prophetiam impletam esse legitimus apud Joannem ; apud quem Christum dixisse legitimus ad Patrem : *Manifestavi omnen suum hominibus*²⁴. Per fratres autem apostolos intelligit, quemadmodum et alibi post resurrectionem eos appellavit, mulieribus illis dieens : *Ite et nuntiate fratribus meis*²⁵.

In medio Ecclesiæ laudabo te. Neque enim apostolus tantum privatum docuit ; sed in Iudaicorum etiam synagogis palam ac libere locutus est, narrans nimis Dei Patris magnalia. Hanc autem prophetiam hodie etiam manifeste adimpleri videamus, dum Christi Evangelium et privatum et publicum in Ecclesiis legitur.

Vers. 24. Qui timet Dominum, laudate eum. Veluti jam exauditus a Patre, hortatur ceteros fidèles ad gratiarum actionem, et primo fidèles ex gentibus, ad quos post resurrectionem suam apostolos primum misit (Eantes enim, inquit, docete omnes gentes²⁶) ; quosque nunc Propheta ob summum eorum virtutem timentes Dominum appellavit : quemadmodum alibi etiam appellat Petrus in Actibus apostolorum dieens : *Viri Israelitæ et qui in robis timent Deum*²⁷. Verum quia Ecclesia fideliū non ex gentibus tantum, sed etiam ex Iudeis constituta est, hos pariter ad glorificandum Deum urget dicens :

C Onne semen Jacob glorificate eum. Omnes qui ex Iudeis fidèles sunt. Omnium enim tribuum progenitor fuit Jacob.

Vers. 25. Timeat eum omne semen Israel. Per semen Israel utrumque genus supra commemoratum intelligit [gentiles nimis et Iudeos, qui fidèles sunt] ; omnis enim qui Christum cognoscit, vere Israel appellatur, cum Israel interpretetur, mens videns Deum. Jubet igitur ut Deum laudemus, utique eum semper veluti omnipotenter lineamus, vel ceteros Iudeos jubet ut eum lineant, veluti allaturum eis exterminationem ob furorem ac rabiem quam erga illius Filium demonstrarunt.

Quoniam non sprevit, neque molestam habuit deprecationem pauperis. Non molestæ illi fuerunt preces quas ei obtulit, et pro dæmonis profligatione et pro resta victoria. Seipsum etiam pauperem Christus appellat, et propter carnis exiguitatem, et quia pecunias, et omnibus aliis externis bonis caret.

Nec avertit faciem suam a me. Ilunc loquendi modum declaravimus in psalmo duodecimo.

Et dum clamarem ad eum exaudiuit me. Statim, inquit, clamans ad eum, exauditus sum.

Vers. 26. A te hunc mea. Tunc scilicet quando vox e cœlo dolata est dico : *Hic est Filius meus*

²² Joan. xvii, 6. ²³ Matth. xxviii, 10. ²⁴ Ibid. 19. ²⁵ Act. ii, 46.

*dilectus in quo complacui*²⁶; et alibi : *Et glorificavi* Α μου δ ἀγαπητὸς, ἐν τῷ ηὐδόκεσσα. Καὶ αὐτοῖς· *et iterum glorificabo*²⁷.

In Ecclesia magna confitebor tibi. Per confessio-nem hoc in loco laudationem intelligit. Est autem vere magna fidelium Ecclesia, quae ad ultimos usque terrae fines pervenit; vel quia et magnis ac summis viris consistit. Assidue autem Christus in medio Ecclesiae Patrem laudat, per Evangelium suum; et superius quidem Iudeorum Synagogam Ecclesiam appellavit (nisi illuc fortassis per Ecclesiam, singulares fidelium Ecclesiæ ubique locorum existentes intelligas) nunc autem pro ipsa univer-sali Ecclesia loquitur,

Vota mea reddam in conspectu timentium eum. Per vota, promissiones Deo factas intelligit: quod nimurum et narraturus esset nomen Patris, et illud laudatur,

VERS. 27. *Edent pauperes et saturabuntur* ΙΙ sci-lieci, qui eosque religione ac pietate pauperes fuerant, vel etiam humanis divitiis. Pauperes enim sunt, veri omnes Christiani, qui tamen spiritualem cibum evangelicæ comedunt doctrinæ, qua vere alitur atque augescit anima.

Et laudabunt Dominum qui exquirunt eum. Quia ob humani generis salutem proprio Filio non pe-percit. Exquirit autem Deum ille qui per semitam mandatorum ejus graditur, quibus recta ad illum via perducimur. Vel aliter: Comedent fideles, Salvatoris corpus, cum quo et sanguinem ejus bibent, et saturabuntur, sancto nimurum repleti C Spiritu, hymnisque et laudibus in mensa illa Deum extollent: ita ut versiculos superior, non solum prophetiam contineat de Evangelio, sed de mystico etiam mensæ illius sacramento.

Vivent corda eorum in sæculum sæculi. Ait enim Dominus in Evangelio: *Ego sum panis vita*²⁸. Et rursus: *Si quis manducarerit ex hoc pane, vivet in æternum*²⁹, custodiens videlicet pariter mandata. Per cor autem, totum hominem intelligit: eo quod illa pars cæteris omnibus partibus in quovis ani-mante, vita sit magis particeps. Licit moriantur, inquit, resurgent tamen in vitam æternam.

VERS. 28. *Reminiscentur et convertentur ad Do-minum universi fines terræ.* Reminisci dicimus de-re olim præcognita. Ex his igitur verbis illud no-bis denotatur, quod cognitio Dei in hominibus na-turalis est, tametsi erroris nebula quæ erat in omniibus gentibus, cognitionem illam ob'egeret atque occultaret; verum ubi dissipata est illa ne-bula, et illucescere coepit sol justitiae Christus, reminisci statim coeperunt Creatoris, et ad ipsum conversi sunt. Vel, reminiscetur in passiva signi-ficatione intellige, quod memores erunt [ex vi enim Græci verbi eterne potest sensus elici: ita ut sit sententia], quod digni efficiuntur, quorum Deus reminiscatur, tamen si eosque repulsi ac neglecti fuisse viderentur. Illud etiam considera, quomodo ordinate atque apposite, verbis Propheta usus est; nam cum primo dixerit Reminiscentur, deinde Convertentur, intulit, ac demum Adorabunt.

²⁶ Matth. xvii, 5. ²⁷ Joan. xii, 28. ²⁸ Joan. vi, 35, 48. ²⁹ ibid. 52.

Αὐτοῖς δέξασθαι, καὶ πιλιτρούσθωσαν.

Ἐρ 'Εκκλησίᾳ μεράλῃ ἔξομολογήσαμεν τοι. Ἐξομολόγησιν ἐνταῦθα λέγει τὴν αἰνεσιν· μεγάλη δὲ ἡ τῶν πιστῶν Ἐκκλησίᾳ, ὡς μέχρι περάτων γῆς φθάνουσα, ή καὶ ὡς ἀπὸ μεγάλων ἀνδρῶν συνιστα-μένη. Αἱ δὲ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου μέσον αὐτῆς ὑμεῖς τὴν Πατέρα. Ἀνώ μὲν οὖν ἀπλῶς ἔκκλησίαν τὴν τῶν Ιουδαίων συνχωρήσαντες, ή καὶ τὴν ἐν ἐκά-στη παροικίᾳ μερικὴν τῶν εὐσεβῶν· νῦν δὲ, μεγά-λην λέγει, τὴν καθολικὴν τῶν πιστῶν.

Τὰς εὐχὰς μου τῷ Κιρίῳ δποδώσω, ἐνώπιον τῶν φοβουμένων αὐτόν. Εὔχας νῦν τὰς ὑποσχέ-σιες καλεῖ, δηλονότε τὸ διηγήσασθαι τὸ δνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ ὑμνῆσαι αὐτόν.

Φάγορται πέρητες, καὶ διπλησθήσορται. Οἱ μέχρι τότε πέντες δον εἰς εὐσέβειαν, ή καὶ δον εἰς ἀνθρώπινον πλοῦτον. Ἀκτήμονες γάρ οἱ κατὰ ἀλήθειαν Χριστιανοί. Φάγονται δὲ τὴν πνευματικὴν τροφὴν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, τὴν αὐξανούσην τὴν ψυχήν.

Καὶ αἰτέσσονται Κύριον οἱ ἐκλητοῦντες αὐτόν. "Οτι οὐκ ἐψείσατο τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τὸν ἀνθρώπων. Ἐκζητεῖ δέ τις τὸν Θεόν, ὅτινῶν τὴν τρίτην τῶν ἑντολῶν αὐτοῦ, φερουσῶν ἀντικρυς εἰς αὐτὸν. "Η καὶ δλλω;· Φάγονται τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, φησι καὶ τὸ αἷμα συμπειλαμβάνεται, καὶ ἐμπλησθήσονται Πνεύματος ἀγίου, καὶ ὅμοιος περὶ τὴν μυστικὴν χρήσινται τράπεζαν, ὡς εἶναι τοῦτο προφητείαν, οὐ μόνον περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς μυστικῆς τραπέζης.

Ζήσορται αἱ κυρδίαι αὐτῶν εἰς αἵωνα αἵωρος. Φησὶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις διά Κύριος· Ἐγώ εἰμι δέ τοις οὐδεὶς ζωῆς. Καὶ πάλιν· Ἐάρ τις φάγη ἐκ τοῦ ἡμεῦ δροτού, ζήσεται εἰς τὸν αἵωνα· φυλάττων δηλαδὴ τὰς ἑντολάς. Διὰ δὲ τῆς καρδίας, δολον τὸ ζῶον ἀδηλωτεν, ἀπὸ τοῦ καιριωτέρου μέρους· εἰ γέρτε τεθνήσετα: κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐθίς ἀνατείσεται εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Μνησθήσορται, καὶ ἐπιστραφήσορται πρὸς Κύ-ριον πάρα τὰ πέρατα τῆς γῆς. Μνήμη ἐπὶ προ-εγνωμένου πράγματος λέγεται. Φαίνεται τοινυν, ὡς ή θεογνωσία τοῖς ἀνθρώποις ἐμποτός ἐστιν· ἀλλ' ἐν τοῖς Εθνεσιν ἡ τῆς πλάνης ἀχλὺς ἐκάλυψεν αὐτὴν· τῆς ἀχλύος· δὲ σκεδασθεῖσης τῷ ἥλιῳ τῆς δικαιοσύνης Χριστῷ, ἐμνήσθησαν τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπεστράφησαν. "Η, Μνησθήσορται, ἀντὶ τοῦ, Μνήμης ἀξιωθήσονται, περὶ τῷ Θεῷ μέχρι τότε πα-ρεωραμένοι. "Ορά δὲ δύο; ἐχρήσατο τῇ τάξει, Μνη-σθήσορται, εἰπὼν, εἴτα Ἐπιστραφήσορται, εἴτα Προσκυνήσονται.

Digitized by Google | Распознавание текста
АВК/FR

Kai προσκυνήσουσιν ἑώραιον αὐτοῦ πάνοιαι al πατριαὶ τῶν ἔθνεων. Καὶ μήν σύντονα πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον ἐφθασεν, ἀπὸ τοῦ ὄλου τὸ μέρος δεδήλωκεν, ώς ἐν ἀλλοις τούναντίον, ἀπὸ μέρους τοῦ ὄλου. Ἀλλώς τε δὲ πατριᾳ, τὰς συγγενεὰς καλεῖ· δῆλον δὲ ὅτι παντὸς ἔθνους συγγενεῖς ἐπίστευσαν. εἰς Χριστὸν, καὶ δι' αὐτοῦ προσεκύνησαν τὸν Πατέρα.

"Οτι τοῦ Κυρίου η βασιλεία, καὶ αὐτὸς δισπόζει τῶν ἔθνων. Οὗτος ἐστι καὶ βασιλεὺς αὐτῶν καὶ θεοπότερος, καὶ τὸ δικαίον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παρατά τῆς γῆς· καὶ διὰ τοῦτο προσκυνήσουσιν αὐτὸν, τῆς διαβολικῆς τυραννίδος; ἐλευθερώθεντες.

Ἐφαγον καὶ προσεκύνησαν πάντες οἱ πλοες τῆς γῆς. Πίστοις λέγει τοὺς πλοουσίους, τοὺς πλουτούσιας τὴν εὐσέβειαν, οἱ πρότεροι πέντες ήσαν, ώς προειρήκαμεν.

Ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεστοῦται πάντες οἱ καταβατορες εἰς γῆν. Προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ ἀποθνήσκοντες, καὶ εἰς γῆν ἀναλυθμένοι. Μετὰ γὰρ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν, αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψει, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· καὶ οἱ μὲν, ἐκόντες καὶ πόθῳ· οἱ δὲ, ἀκοντες καὶ φόβῳ.

Καὶ η ψυχὴ μου αἰτεῖ τὴν ζωῶν, καὶ μὴ ἐν ἀποθνήσκειν ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς νοεῖται, καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ἀλλῶς δὲ, Ζῆτε Θεῷ, φησίν, η ψυχὴ μου, ώς ἐνεργός· οὐσα πρὸς αὐτὸν, ὡσπερ καὶ ἐκ τοῦ ἐνεντού, τέθηκε τῷ δαίμονι, ώς ἀκινητοῦσα πρὸς τὰς ὑποθήκας αὐτοῦ.

Τὸ σπέρμα μου δουλεύσται αὐτῷ. Σπέρμα Χριστοῦ, ήτοι τέκνα, πάντες; οἱ διὰ τοῦ Εὐαγγέλιου γεννηθέντες αὐτῷ, οὓς καὶ ὑπέταξε τῷ Πατρὶ.

'Αραιγειήσεται τῷ Κυρίῳ γενεὰ η ἐρχομένη. Γνωριεῖθεται τῷ Θεῷ η ἐξ ἔθνων γενεά τῶν πιστῶν, η ἐκευσομένη ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ.

Καὶ ἀγαγελοῦσι τὴν δικαιοσύνηντον λαῷ τῷ τεχθησομέρῳ. Οἱ διὰ πίστεως τεχθέντες, ἀναγγελοῦσι τοῖς τεχθησομένοις, καὶ τὸ καθεῖται δεῖ. Δικαιοσύνην δὲ, διτὶ καθεῖται τὸν ἀδικοῦντα τοὺς ἀνθρώπους πολέμιους.

"Οτι ἐποίησεν δ Κύριος. — "Οτι ἐποίησεν, ήτοι συνεστήσατο λαὸν ἑαυτῷ, πρότερον λαὸν δυτα, ἀλλ' ἀπωτρέμενον· η δημοτούργησε. Τὸ δὲ, ἀραιγειήσεται τῷ Κυρίῳ, τοὺς δὲ λαούς ήμηνευσαν, διτὶ

²⁰ Psal. II, 8. ²¹ Philipp. II, 10.

Variæ lectiones.

(84) Græcorum verborum sensus est: *Semen Christi, seu Fili, sunt omnes qui per Evangelium, etc.*

est : Annuntiabitur Domino generatio ventura, quidam aliter exposuerunt, dicentes, prophetiam illuc contineri de gentilibus illis, qui in Jerusalem quærebant videre Dominum. Scribit enim Joannes accessisse eos ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galileæ, et interrogasse eum, dicentes : Domine, volumus videre Jesum²¹; et Philippum deinde id dixisse Andreæ : et utrumque eorum demum id simul retulisse ad Jesum; et Jesum respondisse, Quod venerat hora ut glorificaretur Filius hominis²². Ecce quomodo Christo domino annuntiata est ab apostolis generatio illa gentilium : illi nimurum Græci, qui ex eventus et accidentes ad Jesum, exordium quasi ac principium surre gentilium omnium, qui in Christum erant credituri.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS XXII.

Hunc Psalmum sanctus Spiritus beato David ex persona fidellum qui ex gentibus fuere conscribendum mandavit.

Vers. 2. *Dominus pascit me et nihil mihi deerit. Ipse enim Dominus in Evangelio ait : Ego sum pastor bonus²³. Qui cum primos fidèles ex gentibus quasi oves, præruptis in locis errabundos invenisset, a lóvile suum duxit eos ac pavit : pro quo beneficio eorum quisque a Propheta nostro introducitur in gratiarum actionem Deo canere ac dicere : Dominus pascit me, atque ideo nullus est mihi timor quod post hac necessarium aliquid aut opportunum deficiat. Sciendum est autem, ea, quæ plane perspecta babeantur, sine articulo efferti consuētum.*

In loco herbarum ibi me collocavit. Locus herbarum virtus practica ; aqua autem requietis, contemplativa philosophia. Constituit me, inquit, in loco ubi erant optima herbarum pascua. Persistit enim Propheta in pascendi metaphora. Herba autem et aqua de qua inferius dicit, ubertatem gregi præstant : et sensus est, quod uberrimum ei pabulum Dominus ad vescendum dedit. Vel, per locum qui-dem Ecclesiam, per herbas vero virescentes virtutibus fidèles intelligit. Vel, per herbas Christianorum fidem intellige, quæ semper renovatur ac virescit. Gentium enim fidès consenuit et aruit ut sœnum. [Vel, per herbarum pascuas, virtutes morales, per aquam vero requietis, pacatissimum contemplativæ philosophiae consilgium significat.]

Vers. 3. *Super aquam requietis educavit me. Hoc propter baptismi lavacrum dictum est, cuius aqua emundati laborem omnem et pondus peccatorum projicimus, ac deinceps requiescimus. Quapropter Dominus dicebat : Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis et ego requiescere vos faciam²⁴. Vel aliter, per aquam fluente illa intellige vivificare Christi doctrinæ, de quibus in primo psalmo dictum est, in expositione illius versiculi : Quod plantatum est secus decurrens aquarum²⁵.*

Animam meam convertit. Ab idolorum errore.

Deduxit me super semitas justitiae. Per justitiam hic

A προφητεία τοῦτη ἔστι, περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλήμοις ζητησάντων Ιδεὺν τὸν Ἰησοῦν Ἐλλήνων· φτισ· γάρ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· Οὖτοι προσῆκθον Φιλίππων, διτεὶς διὰ Βηθούραιον τῆς Γαλιλαίας, καὶ ηρώτων αὐτέδερον, λέγοντες· Κύριε, θέλομεν Ιδεῖν τὸν Ἰησοῦν. Ἔρχεται Φίλιππος, καὶ λέγει τῷ Ἀνδρέᾳ· Ἔρχεται Ἄνδρεας καὶ Φίλιππος, καὶ λέγουσι τῷ Ἰησοῦν· ὅ δὲ ἀποκριθεῖς, εἶπεν· Ἐλῆινθος ἡ ὄντα, ἵτα δοκισθῇ ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου· Ιδού τοινυν ἀνηγγέλλει τῷ Χριστῷ παρὰ τῶν ἀποστόλων, τούτους οἱ Ἐλλήνες, οἱ ἐξερχόμενοι πρὸς αὐτούς, προσέμιον δύντες πάντων τῶν ἐξ θνητῶν ἐλταλυθέτων.

B

Ταῦλιδες τῷ Δασθίδ.

ΤΑΛΜΟΣ ΚΒ.

Ἐκ προσώπου τῶν θνητῶν τὸν περίτιτα ψαλμὸν τὴν θείον Πνεῦμα τῷ Δασθίδ ὑπηγόρευσε.

Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέποτε ως ὑστερήσοται. Αὔτες γάρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησίν· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν στολές. Ως πρίβατα γάρ πλανώμενα ἐπὶ τόπου ἀπολελατές τοὺς ἐξ θνητῶν εὑρε, καὶ εἰς μάνδρας ἤγαγε, καὶ λοιπὸν ποιμαίνει. Διὸ καὶ ἔκαστος αὐτῶν τούτων ἀπαγγέλλει τὰς εὐεργεσίας; αὐτοῦ, λέγων· Ὁ Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με λοιπὸν ἐπιλείψει τῶν ἐπιτηδείων. Ιστέον δὲ, διτεὶς τὰ πάντα ἐγνωμένα χωρὶς ἄρθρου πολλάκις ἐκφέρονται.

C

Εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήρωσεν. Τόπος χλόης, ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ· οὐδωρ ὅτε ἀναπαύσεως, ἡ θεωρητικὴ φιλοσοφία. Καὶ ἐκεῖ με, φτιστή, κατεσκήνωσεν, διποὺς τόπους χλόης. Ἐπέμεινε δὲ τῇ τροπῇ τοῦ ποιμανείν· χλόη γάρ καὶ οὐδωρ, εὐθενία ποιμανίου. Τοῦτο δὲ βούλεται δηλοῦν, διτεὶς· Ἐν ἀπολαύσει νοῆσαι με κατέστησε. Καὶ διλῶς δέ τόπους μὲν χλόης, ἡ Ἐκκλησία· χλόη δὲ, οἱ πιστοί, άνθοῦντες κατ' ἀρετὴν. Ἡ καὶ χλόην, τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν νοήσεις, νεάνιοισαν ἀει· ἡ γάρ τῶν Ἐλλήνων, ὡς χύρος ἐγήραστε, καὶ ἀπεκράνθη.

Ἐπὶ οὐδαίος ἀραπάνσεως ἐξέθρεψή με. Τοῦτο διὰ τὸ λουτρὸν τῶν βαπτίσματος· διὰ τοῦ τοιούτου γάρ οὐδαίος βυπτόμενοι βίπτομεν τὸν πόνον καὶ τὸ βάρος τῆς ἀμαρτίας, καὶ λοιπὸν ἀναπνύσθετα. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐλέγει· Δεῦτε κάντες οἱ κοκκιώτες καὶ πεφορτισμένοι, κάτω ἀραπάνσω ύμᾶς. Ἡ καὶ ἄλλως· οὐδωρ, τὸ ζωτήρων νῦμα τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ὡς προειρήκαμεν εἰς τὴν πρώτων ψαλμὸν, τοῦ· Παρὰ τὰς διεξόδους τῶν οὐδάεων, ἐρμηνεύοντες.

Τὴν ψυχὴν μου ἐκέστρεψεν. Απὸ τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων.

Οδηγησέ με ἐπὶ τρίβους δικαιοσύνης. Δικαιοσύ-

²¹ Joan. xii, 21. ²² Ibid. 25. ²³ Joan. 11, 14.

²⁴ Matth. xi, 28. ²⁵ Psal. 1, 5.

νην ἐνταῦθα λέγει τὴν καθίσου, τὴν ἐμπεριέχουσαν πάσας τὰς ἀρετὰς· τρίβους δὲ ταύτης, τὰς μερικὰς ἀρετὰς, δότι φέρουσιν εἰς αὐτήν. Αὐτὸς γάρ ἐνανθρωπήσας, ἔτεμε ταύτας, καὶ βαδίσας ὑπέδειξεν, Ἐργῷ καὶ λόγῳ καθιδηγήσας ἡμᾶς.

"Ενεκεν τοῦ ὄντος αὐτοῦ. Διὸ τὸν κληθῆναι με Χριστανὸν· ἢ ἵνα μὴ βλασφημήται τὸ δυναμικὸν διὰ τῶν πράξεων παρὰ τοῖς ἀπόστολοις.

"Ἐάν γάρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θαράτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά, διτὶ σὺ μετ' ἐμοῦ εἰ. (85) Σκιὰ θαράτου, δὲ παρὸν κόστρος· ὅπερ γέρε δάκνατο; χωρίζει τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ τώματος, εὖω καὶ δὲ παρὸν κόσμος χωρίζει τὸν φιλόκοσμον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Εἴ τις δὲ μετὰ Θεοῦ, καὶ ὁ Θεὸς μὲν αὐτοῦ ἔστιν. "Η σκιὰ θανάτου, πόνος; κινδύνου παντὸς, οὐα καὶ ἑοικὼν θανάτῳ, διὰ τὴν πικρίαν τῆς ἀλγηδόνος· σκιὰ μέντοι, διὰ τὴν δροῖσιν· κακὸν δὲ, οὐ πειρασμοί. Σύνεστι δὲ πᾶσι τοῖς ἀληθῶς Χριστιανοῖς; δὲ Κύριος· αὐτοῦ γάρ δὲ λόγος· Καὶ ίδον ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος.

"Ἡ βάσιδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου, αὗται με παρεκάλεσαν. (86) Ράβδος μὲν, ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ· βάσις ηρία δὲ, ἡ πρόνοια αὐτοῦ, αἱ παρακαλοῦσιν εἰς σωτηρίαν. "Ἡ Ράβδος μὲν, ἡ παιδευτικὴ τῶν σφαλλομένων· βακτηρία δὲ, ἡ ὑπερειστικὴ τῶν διηγούχων· τουτέστιν, Ἀμαρτάνοντα ἐπαίδευσας, καὶ πεπονηκότα ὑπεστήριξας, καὶ διὰ ἀμφοτέρων ὡχέλησας. "Εστι δὲ καὶ ἡ σύνταξις οὐτως· Αὗται με παρεκάλεσαν, ἡ βάσιδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου· παρεκάλεσαρ, ἀντὶ τοῦ, Ἐνοικεῖσαν. Οὐ γάρ νοιετῶν, παρακαλεῖ καὶ ἔλκει πρός τὸ συμφέρον. Τινὲς δὲ βάσιδον καὶ βακτηρίαν, τὸν σταυρὸν ἐκάλεσαν, ὡς ἐκ δύο τημμάτων συγκείμενον, ὃν τὸ μὲν ὄρθον, βακτηρίαν, διὰ ἡς ὥρθωθημεν κείμενον ἐν πλάνῃ· τὸ δὲ πλάγιον, βάσιδον, διὰ ἡς ἐπλήξει, καὶ κατήραξεν εοὺς δαίμονας. Πλαγίως γάρ οἱ στερβῶν πλήττοντες, τὴν πληγὴν καταφέρουσι. Προταγῆναι δέ φασι τὴν βάσιδον, διτὶ τοῦ πρῶτον διὰ τοῦ σταυροῦ καθεῖλε τὸν τύραννον, εἴτα διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἡμᾶς ἐρύσατο. Ω; εἴναι τὴν ἀρμηνείαν, διτι, Ο σταυρός σου μὲν παρεκάλεσεν εἰς εὐσέβειαν.

quia primo, cruce lyraenam destruxit, et eadem postmodum ad pietatem me, et ad religionem advocavit. Et aliter: Virga quidem pro Dei iudicio sumi non ad salutem advoeat.

"Ἔρομαντας ἀτάκιον μου τράπεζαν, δὲ ἔτα- τιας τῶν θειότερων με. Οὐ μόνον, ὡς προείπον, εὐηργέτησας, ἀλλὰ καὶ τρυφήν πνευματικὴν ἔχαρισω· τοῦτο γάρ νῦν ἡ τράπεζα βούλεται, καὶ ταύτην ἴνωπιον τῶν ἔχθρῶν μου, ὡς ἀνιᾶσθαι βλέποντας. "Ἡ ΕΞ ἀτάκιος, διτι τοῦ, Τὸ ἐναντίον ὅπερ οὔτοι βούλονται· καὶ γάρ αὐτοὶ μᾶλλον δει ἀνιᾶσθαι με σπεύδουσιν· ἡ τράπεζαν λέγει τὴν ἀπόλαυσιν τῶν μελ-

⁸⁷ Matth. xxviii, 20.

Variae lectiones.

(85) Hæc alio ordine legisse videtur Latinus interpres.

universalem illam justitiam intelligit, quæ omnes complectitur virtutes; per semitas vero alias particulares virtutes, quæ ad illam tendunt. Ipse enim Dominus incarnatus, has nobis vias aperuit, et per eas ingrediebas, re ac verbis dux nobis itineris factus est.

Proprius nomen suum. Propter hoc quod Christianus vocor: vel, ne nomen suum ob mala nostra opera ab infidelibus blasphemetur.

Vers. 4. Nam et si ambularero in medio umbras mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Unus a mortis labor ille est, qui in quocunque reperitur periculo, quicunque ob doloris acerbitatem, quæ morti persimilis est, umbra mortis esse dicitur. Mala vero, tentationes sunt et calamitates. Esse etiam Dominus dicitur ac conversari cum Christianis, eo modo quo ipse declaravit dicens: **Ecce ego robiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi⁸⁷.** Vel aliter: Umbra mortis est vita præsens; nam quemadmodum mors animam separat a corpore, ita et præsens mundus amatores suos separat a Deo: quod si quis cum Deo est, erit etiam Deus cuin eo.

Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Virga est qua eriantes corrigimus, baculus vero, quo pusillanimes innituntur. Sensus est: Tu et peccantes correxisisti, laborantesque ac labantes stabilisti, et utroque pacto nobis operi tulisti. [Illi autem animadvertisendum est, quod Graeca dictio παρεκάλεσαν non tantum significat consolata sunt, sed etiam advocaverunt: unde Paracletum advocationem et consolatorem interpretantur.] Ordo igitur sic fiat: Ipsa duo hæc, virga nimirum et baculus, advocaverunt me, hoc est, admonuerunt. Nam qui aliquem admonet, advocat eum et trahit ad id quod consert. Quidam vero per virgam et baculum crucem intellexere. Ex duabus enim partibus, erux componitur, quarum rectam, baculum dicunt: a quo erecti sumus, cum in errore jaceremus: transversam vero, virgam esse aiunt, per quam percussit Dominus ac confundit demones. Solent enim qui valide percutiunt ex transverso ictum inferre, ut graviorem plagam infligant. Præponi autem dicunt virgam baculo, postmodum nos redemit; ita ut sensus sit: Quod Et aliter: Virga quidem pro Dei iudicio sumi non ad salutem advoeat.

Vers. 5. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Non solum, ut prædicti, me beneficiis affecisti, sed et spiritualia etiam oblectamenta donasti, quæ per mensam hic significantur. Hanc autem in conspectu, inquit, inimicorum meorum parasti, ut videntes dolore tabescerent: vel aduersus eos, hoc est contra id quod cupiunt. Illi enim moerore me semper ac tristitia

(86) Hæc itidem alio ordine leguntur apud Latinum eundem interpretem.

magis afflere student. Vel per mensam, futurorum bonorum fruitionem intelligit, quam præparavit Deus diligentibus se; vel altaris mensam, in qua cœna mystica illa jacet, vel etiam virtutem moralē: et per oleum quod mentem impinguat, contemplationem earum rationum intellige, quæ in mentibus insunt.

αὐτοῦ, καταδιώκει ἡ εἰώς οὗ καταλάθη πάντας τοὺς σωθισμένους· οἶκος δὲ, ἡ βροτίεια αὐτοῦ ἐν ἣ ἀποκρίστανται πάντες οἱ ἄγιοι· μαχρότης δὲ ἡμερῶν, ἡ αἰώνιος ζωῆς.

Impinguasti in oleo caput meum. In oleo nimirum spiritualis gratiæ: et per caput mentem seu intellectum intellige, veluti contentum a continente. Grata enim Spiritus impinguat, et hilarem reddit mentem. Fortassis etiam unctionem olei baptismatis prædictit, aut unguentum illud, quo Dominus a muliere unctus est, in quibus omnibus per caput totum hominem significat.

Et calix tuus inebrians me, quam optimus est! Poculum, inquam, evangelicorum sermonum, quod me ebrium reddit. Excedere enim me facit a priori pertinacia, utpote potens contra inimicos. Vel aliter, poculum incurvati sacrificii intelligit.

VERS. 6. *Et misericordia tua persecutur me omnibus diebus vitæ meæ. — Persequetur, hoc est, sequetur me, ita incedente nimirum, et fugientem errores. Vel, persecutur, hoc est, perquirat me et non discendet.*

Et ut inhabitarem in domo Domini in longitudine dierum. Persequetur autem me, ut tutus in protectione Dei habitem. Vel per domum Domini Ecclesiam dicit, et congregationem fidelium, in qua habitat Dominus, et iis appareat, qui Deo digni sunt; et sensus est: Ego et divina misericordia dignus censebor, et protegar a Deo, et fidelis permaneo. Vel aliter: Dabitur mibi in longitudine dierum, hoc est per totam vitam, ut inhabitem in domo Domini. Et aliter: Calix (88) cognitio Dei est, Filius, qui per incarnationem suam, semper nos persequitur, donec omnes comprehendat, qui salvandi sunt. Domus etiam Domini est ejus regnum, in quo restituuntur omnes sancti; per longitudinem vero dierum, aeternam vitam intellige.

Psalmus ipsi David primæ sabbatorum.

PSALMUS XXIII.

Hic psalmus inscriptionem habet: *Primæ sabbatorum: hoc est, illius diei, qua Christus resurrexit; illam enim diem prædictit quam Evangelistæ, primam sabbatorum manifeste appellantur: tametsi in fine de assumptione etiam Christi tractet. Illud tamen observandum quod in Græca lectione unam Sabbatorum legimus, quod Latini interpretes passim, primam dixerunt.*

VERS. 1. *Domini est terra et plenitudo ejus. Ex quo nimirum de sepultura resurrexit, et discipulis apparuit, dicens: Data est mihi omnis potestas, in cælo et in terra* [“], *ex illo sane tempore, quo hæc acciderunt, Christi effecta est omnis terra, quæ ante sub dæmonum potestate detinebatur. Et ubique terrarum, pro idolis templo Deo erecta sunt,*

Variæ lectiones.

(87) *Ios. ἐφ' ὅν.*

(88) *Græca hic Latinis respondentia leguntur*

λόντων ἀγαθῶν ἢ ἡτοίμασεν δὲ θεὸς τοῖς ὁγαπῶσιν αὐτὸν. Ἡ καὶ τὴν τοῦ θυσιαστηρίου τράπεζαν, ἵψης πρόκειται δὲ εἶπον: δὲ μυστικός· ἡ τράπεζα μὲν, ἡ πρακτική ἀρετῆ· ἔλαιον δὲ, λιταῖνον τὸν νοῦν ὡς κεφαλήν, ἡ θεωρία τῶν ἐν τοῖς οὖσι λόγων· ποτήριον δὲ, ἡ περὶ θεού γνῶσις· ἔλεος δὲ αὐτοῦ, δὲ ἐλεήμων Γίλος καὶ θεὸς, δὲ διὰ τῆς ἑνανθρωπήσεως αἰώνιος οἶκος δὲ, ἡ βροτίεια αὐτοῦ ἐν ἣ ἀποκρίστανται πάντες οἱ ἄγιοι· μαχρότης δὲ ἡμερῶν, ἡ αἰώνιος ζωῆς.

'Ελπίανας ἐν ἔλαιῳ τὴν κεφαλήν μου. Τῷ τοῦ πνευματικοῦ χαρίσματος· κεφαλήν δὲ, τὸν νοῦν οἰητέον, ἐκ τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον. Τὸ χάρισμα γάρ τοῦ Πνεύματος ἴλαρύνει καὶ πιλνεῖ τὸν νοῦν. Ἡ τὸ χρίσμα τοῦ βαπτιστικοῦ ἔλαιου, ἡ τὸ τοῦ μύρου προσαναφωνεῖ, ἐφ' ὅν (87) ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ὅλον τὸν ἀνθρωπὸν νοήσωμεν.

Kαὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον με, ὥστε κράτιστον. Τὸ πόμα τῶν εὐαγγελικῶν λόγων, μεθύσκον μὲ ἐστιν. Ἐκστασιν γάρ ἐμποιεῖ τοῦ προτέρου φρονήματος, ὡς κρατοῦν κατὰ τῶν ἔχθρῶν. Ἡ καὶ ποτήριον, τὸ τῆς ἀναιμάτου θυσίας.

Kαὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώξει με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. — Καταδιώξει ἀντὶ τοῦ, Ἐπεταί, οὕτω δηλονότι πορευομένῳ, καὶ τὴν πλάνην φεύγοντι. Ἡ καὶ, Διώξει, ἀντὶ τοῦ Ἐξηγήσει με, καὶ οὐκ ἀποστέσεται.

Kαὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν. Καταδιώξει δὲ με καὶ τὸ κατοικεῖν ἐν τῇ σκέπῃ τοῦ Κυρίου περιφρουρόβιμον. Ἡ οἶκος Κυρίου λέγει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ συναγωγὴν τῶν πιστῶν, ἐν ᾧ οἰκεῖ ὁ Κύριος, ὀπταγόμενος τοῖς ἀξίοις, τουτέστι. Καὶ ἔλους ἀξιωθήσομαι, καὶ φρουρθήσομαι, καὶ πιστὸς μενῶ. Ἡ καὶ ἀλλώς· Τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου, ξεται μοι εἰς μαχρότητα ἡμερῶν, ήγουν, δι' δου τοῦ βίου.

C misericordia autem ejus, misericors nimirum Deus, Filius, qui per incarnationem suam, semper nos persequitur, donec omnes comprehendat, qui salvandi sunt. Domus etiam Domini est ejus regnum, in quo restituuntur omnes sancti; per longitudinem vero dierum, aeternam vitam intellige.

Ψαλμὸς τῷ Δαΐδ, τῆς μιᾶς Σαββάτων.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΓ'.

Οὐ φαλμὸς οὗτος, τῆς μιᾶς Σαββάτων ἐστιν, ἡτοι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ὁ Κύριος ἀνέστη, περὶ αὐτῆς προσαγορευθεὶς, ἣν καὶ οἱ εὐαγγελισταὶ μιαν Δ Σαββάτων σαφῶς ἐκάλεσαν. Διεξέρχεται δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναλήψεως ἐν τῷ τέλει.

Sabbatorum legimus, quod Latini interpretes pas-

Tοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ὄτε δηλαδὴ τοῦ μνήματος ἐξαναστάς, ἐνεφανίσθη τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπεν· Ἐδόθη μοι κάστα δέσμωστα ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξ ἐκείνης γάρ τῆς ἡμέρας, τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἡ γῆ, πρότερον ὑπὸ τῶν δικιμόνων κατακυρευομένη. Πανταχοῦ λοιπὸν τῆς γῆς ἀντὶ τῶν εἰδώλων θεῖοι ναοὶ καθιδρύθησαν, τοῦ κτη-

ρύγματος διεδραμόντες μχρι τῶν περάτων τῆς οἰ- A predicatione fidei ad usque terrae fines dilatata, κουμένης, ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. Πλήρωμα δὲ αὐτῆς, οἱ ταῦτην πληροῦντες ἐνθρωποί. Ἀτο δὲ τοῦ διου τοὺς πλείους ἀδήλωσεν· οὐ γάρ πάντες τοῦ Κυρίου γεγόνασι. Τῷ μέντοι τῆς γῆς ὄνδματι, καὶ τὰς νήσους συμπεριέλαβεν, διε γῇ καὶ αὔταις.

Ἡ οἰκουμένη, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. Τοῦτο τοῦ προρρήθέντος ἐφερμηνευτικόν· δι γάρ εἰπεν ἐκεῖ γῆν, τοῦτο ἐνταῦθα οἰκουμένην, καὶ δὲ ἐκεῖ πλήρωμα, τοῦτο ἐνταῦθα κατοικοῦντα; ἐν αὐτῇ. Καὶ ἀλλως; δέ; εἰ καὶ μὴ πᾶσα καὶ πάντες τοῦ Κυρίου γεγόνασιν, ἀλλ ὅν παρὰ τοῖς πιστεύσασι τοῦ Κυρίου ἔδξαν· ἐπληροφορήθησαν γάρ διε αὐτές ταύτων πινητής καὶ Κύριος.

Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἀθεμελιώσει αὐτὴν, καὶ διπλού ποταμῶν ἡγοιμασσει αὐτήν. Χ. ἡ δὲ γινώσκειν, διε ὁ μέγας; Βασιλεὺος θεμέλιον εἶναι τῆς γῆς; μόνον τὸ Δεσποτικὸν πρόσταγμα λέγων, καὶ μήτε ὕδωρ, μήτε ἔτερον, διὰ τοῦ προκειμένου ρήτου τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς κοσμογονίας θέσιν· τοῦ ὑδατος δηλουσθεῖ φησιν, ἐπικειμένων τῇ γῇ, καὶ οἷον ἐπεωρημένου, καὶ συνεχομένου, καὶ μή ἀπορέοντος. Τὸ αὐτὸν καὶ θάλασσαν καὶ ποταμοὺς προσαγορευθῆναι εἰκότε, διὰ τὸ πλήθος. Ἐπει καὶ ἀδύστον δὲ Μωάσῆς ὀνόμασσε τοῦτο, διὰ τὸ βάθος. **Καὶ Πιεσύμα γάρ, φησι, Θεοῦ ἐπεγέρετο ἀπάρω τῆς ἀδύστου.** Ὁ δὲ Χρυσόστομος; Ἰωάννης; τὸ παρὸν ρήτον εἰς ἐπίδειξιν λαμβάνει μάλιστα τοῦ ὑποκειθεοῦ πάσῃ τῇ γῇ, δικην θεμελίων, ὑδατα, καὶ οὐδὲν καινῶν· αὐτὸς γάρ διατην ἐν ἀρχῇ θεμέλιώσας· **Πάρτα γάρ, φησι, δὲ αὐτοῦ ἐρέστε.** Εἴτα παραπλέκει καὶ τὸ καινὸν τῆς θεμελιώσεως, διετοῦ ἐπάνω θαλασσῶν καὶ ποταμῶν ἡδρασσεν αὐτήν. Τοῦτο δὲ λέγει πάντως οὐ καθολικῶς, ή γάρ κατώτερον ἦν τὸ ὑδωρ. **Οὐ δὲ Μωάσῆς κατωτέρου ἐδίδαξεν εἶναι τὴν γῆν.** Δῆλον οὖν διε μερικῶς τοῦτο φησι· διέτι ἐν πολλοῖς κοιλώμασι τῆς γῆς συραγγώδεσιν (89) ὑποτρέχουσι μέρη τινὰ τῆς θαλάσσης, οὐ καὶ θαλάσσας ἐκάλεσεν, τῷ τοῦ διου χρησάμενος ὄνδματι. Καὶ δὲ Μωάσῆς φησι· **Τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσσεν θαλάσσας.** περὶ γάρ τῶν ποταμῶν, τί χρή καὶ λέγειν, ὅπως ὑποδρύχιοι; τῆς θαλάσσης; γάρ ὅλα τοῖς τοιούτοις ὑδασιν ἐφήδρασται· καὶ δημος μένει, τεθεμέλιωμένη ἐπ' αὐτῶν, καὶ συνεχομένη τῷ προστάγματι τοῦ ποιήσαντος. **Ητοιμασσε δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐκδύσης.**

quod sub terra longo intervallo ferantur, et tandem emergant, et considerant lauta terrae pondera. Omnes enim montes in huiusmodi fundata perinaneat terra solo Factoris sui mandato.

Tίς ἀκαθίστεται εἰς τὸ δρός Κυρίου; ή τίς στήσεται ἐν τόπῳ ἀγίῳ αὐτοῦ; Τοῦτο περὶ τῶν Ιερῶν, οἵμαι, προσηγόρευται, διαγράφων οἷους αὐτοὺς εἶναι χρῆ. Καὶ δρός Κυρίου νοήσεις τὸν καθολικὸν ναὸν, διὰ τὸ ὑπερανεστρέχεις.

⁸⁸ Mallei. xxviii, 18. ⁸⁹ Gen. 1, 2. ¹ Ioseph. 1, 5.

Variō lectiones.

(89) Μάλλον φαραγγώδεσι.

PATROL. GM. CXXVIII.

ut supra diximus, plenitudo autem terrae homines sunt, qui eam habitant, et implent. A toto autem partem significavit. Neque enim omnes crediderunt Evangelio, neque Christi omnes effecti sunt. Appellatione autem terrarum insulas omnes pariter comprehendit. Nam et ipsæ, terræ partes sunt.

Orbis terrarum, et universi, qui habitant in eo. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem consequitur. Nam quod supra terram dixit, hic orbem terrarum appellavit, et quod ibi plenitudinem, hinc habitantes in ea dixit. Et aliter: Licet nec tota terra, nec omnes Domini effecti sint, a fidelibus tamen omnia Domini esse reputantur: qui certiores facti sunt Creatorem illum ac Dominum eorum esse.

VERS. 2. Ipse super maria fundavit eam, et super flumina præparavit eam. Sciendum est, quod magnus Basilius solum Domini imperium pro fundamento terræ, ease dixit, non aquam, neque aliud quidpiam: per præsentem autem versiculum ostendit tantum, quisnam ab initio creationis mundi aquæ situs fuerit: quod scilicet terræ aqua injaceat, et quasi custodiat et contineat, nec ab ejus defluat superflue. [Juxta quem sensum congruentius fortassis legendum esset, quod Graeca littera non debeat: *Ipse in maribus fundavit eam, et in fluminibus præparavit eam.*] Ipsam vero aquam non ab re et mare et flumina a Propheta appellatam suis est constat, ob aquarum in eis multitudines, cum et abyssum eam Moyses appellaverit, ob ejus profunditatem. *Spiritus enim Domini, inquit, cerebat super abyssum*⁹⁰. Joannes autem Chrysostomus dictum hoc ait, illud potissimum demonstrare, quod aquæ toti terræ subjaceant iuistar fundamenti; et nihil mirum: ipse enim Deus est, qui haec ab initio fundavit: *Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt*. Admirandum autem fundationis rationem exaggregans Propheta, una haec complicavit; quod fundavit eam super maria, et quod stabilivit super flumina. Tu vero hoc non in universum intellige. Nam alioquin inferior esset aqua, verum Moyses inferiorem esse terram docuit; unde manifestum est, hoc dictum esse respectu certæ partis aquarum. **D**In multis namque terræ concavitatibus et cavernosis locis subter currunt partes quædam mari, quas maria appellavit. De fluminibus apertissimum est, quod sum-

VERS. 3. Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? Hoc de sacerdotibus puto prædictum suis, ut describeret, quales eos esse eporteret. Per montem vero Domini, commune unicuique templum intelligas, ob sum-

mam ejus excellentiam et conspicuum omnibus A καὶ διάδοχοι, (90), καὶ τὸ περιπνέονται ταῖς ἀντι-
claritatem, sic dictum, et quia adversis undique statibus inimicorum fidei circumflatur : et per
locum sanctum, altare quod in conspectu Dei est.
Considera etiam prophetic sermons diligentiam.
Ascendet enim, inquit, ea ratione, quia ante tem-
pli ingressum nonnulli inesse gradus solebant.
Quidam per montem Domini, sublimitatem earum
intelligunt virtutum, quas in Evangelio Dominus
observari jussit : et per locum sanctum, cœlestis ac
promissum nobis regnum. Vel aliter : per montem
sanctum, sublimem de Christo theologiam intellige rectioris nosus mortuorum et divinæ Incarnationis
scientiam.

Vers. 4. *Innocens manibus et mundo corde.*
Superioris versiculi verba per interrogationem a Propheta formata sunt, ad quorum responsionem præsens subsequitur versiculus : et per manus quidem actiones significat ; per cor vero, cogitationes. Ille, inquit, ascendet, et stabit, enjus et actiones irreprehensibiles, et cogitationes una puræ fuerint, ac mundæ : quasi ascensurum illumineget, aut permansurum, qui huiusmodi non fuerit, tametsi aliter videatur. Considera etiam quomodo utraque hæc pariter conjunxit [opera scilicet, et intentum], alterum enim sine altero non probatur.

Qui non accepit in vano animam suam. Qui a Deo animam suam propter vanum aliquod non accepit ; hoc est, ut vana pertractet. Vel, qui anima sua, quæ ad bona opera fuit creata, ad prava usus non est.

Nec juravit in dolo proximo suo. Hoc est qui non pejeravit. Nam is qui pejerat dolo agit, vel ut liberetur cum debeat, vel accipiat, quod ei non debetur. Similes etiam sententias habuimus in Psalmo xiii, ubi invenies latius de juramento pertractatum, in illo versiculo : *Qui jurat proximo suo et non spernit* ².

Vers. 5. *Hic accipiet benedictionem a Domino.* [Benedictionem, hoc est] gratiam, seu divinum aliquod donum, in presenti vita prestitum ; hic vir, inquit, qui in actionibus suis probus, et in cogitationibus mundus fuerit, quique ab inanibus rebus seipsum segregaverit, et non pejeraverit aduersus proximum suum [Accipiet benedictionem, etc.]

Et misericordiam a Deo salutari suo. In futuro nimirum tempore. Unusquisque enim, etiam qui maxime justus habeatur, misericordia Dei indiget : qui, si compassionem suam non commiscuerit Deus, non justificabitur in conspectu ejus omnis vivens ³. Quænam enim illa sunt opera, quæ ealorum regno condigna sint ?

Vers. 6. *Hac est generatio quærentium Dominum.* Generatio illa, inquit, quæ sic vixerit [ut docuimus] merito appellari poterit generatio viorum quærentium, hoc est diligenterum, Dominum, qui cuius diligit, querit.

² Psal. xiv, 4. ³ Psal. cxlii, 2.

Variæ lectiones.

(90) Ισ. Εξόχων.

(91) γρ. ἀμέμπτους, vel ἀμέμπτως.

Άθως χερσὶ, καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ. Δι’ ἐρώτησιν σχηματίσας ὁ Προφῆτης τὸ πρόλαβον φη τὸν, εἴτα νῦν ἀποκρίνεται : καὶ διὰ μὲν τῶν χειρῶν τας πράξεις δηλοῖ : διὰ δὲ τῆς καρδίας, τὰς ἐνθυμήσεις, διτὶ ἔκεινος ἀναβήσεται καὶ στήσεται, καὶ πρόδεις ἀμεμπτος (91). Εἶχων, καὶ καθαρὸς ἐνθυμήσεις. Άθων δὲ ἐνταῦθα, τὸν ἀμεμπτον καὶ οὐκ μὴ τοιούτος, οὗτε ἀναβαίνει, οὐθὲ ἴσταται, καὶ τούτῳ δοκῇ. Σχόπει δὲ πῶς ἀμφω συνέζευξεν. Ἐκάπερον γάρ ἐκατέρου χωρὶς ἀδύκιμον,

"Ος οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ ματαίῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. "Ος οὐκ ἔλαβε παρὰ Θεοῦ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ματαίου, ἵνα μάταια μεταχειρίζηται : ή οὐκ ἔκρισατο εἰς πονηρὰ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, κτισθείσῃ ἐπ’ ἄγαθοῖς.

Kαὶ οὐκ ἰδούσερ ἐπὶ δόλῳ τὸν πλησίον αὐτοῦ. Οὐκ ἐπιώρκησεν : διὰρ δρκῶν, δυλιεύεται, ίνα ή ἀφεθῇ χρεωστῶν, ή λάσῃ μὴ χρεωστούμενος. Τοιαῦτα εἴπεν καὶ ἐν τῷ ιγ' Ψαλμῷ, καὶ ζήτει ἑκεὶ περὶ δρκού πλατύτερον, ἐνθα κεῖται τό : 'Ομήνωρ τῷ πλησίον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀλετῷρ.

Οὐτος διῆγεται εὐλογίλυρ καρὰ Κυρίου. Χάριν, δωρεὰν παρὰ τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸν παρόντα βίον, δὲ τὴν πρᾶξιν ἀγαθὸς καὶ ἐνθύμησεν καθαρὸς, καὶ τῶν ματαίων ἀφεστῶς, καὶ μὴ ἐπιώρκων τῷ πλησίον. D

'Ελεημοσύνην παρὰ Θεοῦ σωτῆρος αὐτοῦ. Κατὰ τὸν μέλλοντα : πᾶς γάρ, καὶ ὁ πάνυ δίκαιος, ἐλέους δεῖται παρὰ Θεοῦ. Εἰ γάρ μὴ τὴν οἰκεῖαν παραμήνη συμπάθησιν, οὐ δικαιωθήσεται ἐρώτιον αὐτοῦ παῖς ζωρ. Καὶ ἀλλως δέ : Ποτὶ ἔργα ἀντάξει τῇς βρασιδίας τῶν οὐρανῶν :

Αυτη δημερά ζητούντων τὸν Κύριον. Αὕτη δημερά οὐτες βιοῦσα, γενέα ιστιν ἀνδρῶν ζητούντων τὸν Κύριον, ήτοι ἀγαπῶντων δι γάρ ἀγαπῶν ζητεῖ.

Σημείωτων τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ Ἰακὼβ. Αθεος τοῦ Ἰακὼβ, δὲ Πατὴρ ἐδέκει τοῖς Ἐβραιοῖς· πρότιστον δὲ τοῦ Πατέρος, δὲ Γιός· Ὁ ἀφραχώς γάρ, φησίν, ἐμὲ, δύρακεν τὸν Πατέρα. Τὸν Ἰακὼβ δὲ συνεγάγει ἐν τοῖς Ψαλμοῖς τίθησιν, ὡς πατέρα τῶν δώδεκα φυλῶν. Ἡ καὶ ἀλλώς· ζητούντων ἰδεῖν τὸν Θεόν, κατὰ τὴν μέλλοντα αἰώνα, ὅτε πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἔχονται αὐτὴν οἱ ἄξιοι, καθώς φησι Παῦλος.

Αἰτήγαλμα. Περὶ δὲ τούτου εἴρηται ἐν προοιμίοις.

Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες, ὑμῶν. Ἐντεῦθεν προαγορεύει καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος· εἰσάγει γάρ τοὺς τῷ Χριστῷ διακονοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς ἀγγέλους, συνανιόντας αὐτῷ, καὶ προάγοντας, καὶ διακελευομένους τοὺς φυλάττουσι τὴν εἰς οὐρανοὺς εἰσόδον αἱρεῖν τὰς πύλας. Συντάσσεται δὲ τὸ βρήδον οὐτως· Οἱ ἀρχοντες, δρατε πύλας ὑμῶν, ἥγουν οἱ ἔξουσιάζοντες τῶν πυλῶν τούτων, δρατε ταῦτας. Υμῶν δὲ, ἀντὶ τοῦ, ὃν ἀρχετε. Οὐκ εἶπε δέ· Ἀνοίξετε, διλλ., Ἄρατε καντελῶ, ἐντεῦθεν τὸ ἀχρότον τῆς δόξης τοῦ μέλλοντος εἰσελθεῖν ἐμφαίνων· πύλας δὲ τὴν φυλακὴν οἰτητέον.

Καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι. Ἡ φυλακὴ, ἡ αἰώνιος, διὰ τὴν αἰδίστητα τῶν φυλαττόντων ἀγγέλων. Ἡ αἰώνιος, διὰ τὸ μηδέποτε ἀνισχῆναι. Κεκλεισμένων γάρ αὐτῶν κατῆλθεν εἰς γῆν, λαθὼν πάσας τὰς δυνάμεις.

Καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Βασιλεὺς τῆς δόξης λέγεται καὶ Κύριος τῆς δόξης. ὡς ὑπερέλαξος, καὶ ὡς χορηγὸς αὐτῆς, καὶ ὡς βασιλεύων καὶ κυριεύων πάντων τῶν ἴνδιξιν.

Τίς ἔστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Ἀκούσαντες οἱ ἀρχοντες τῶν πυλῶν, ἐκηπορήθησαν, οἷα μόνον τὸν Θεόν εἰδότες βασιλέα τῆς δόξης. δην ἐν τρισιν ὑποστάσεσιν δηντα τὸν ὑπερουράνιον τόπον τροπεύδοντας οἰκεῖν. Ἀλλως τε καὶ ἡ περιβολὴ τῆς εαρκῆς ἐξέπληττε τούτους. Ὅθεν ἐρωτῶσι, καὶ αὖθις ἀκούσουσι:

Κύριος κραταίδες καὶ δυνατάτες, Κύριος δυνατός ἐν πολέμοις. Ὁ Κύριος· ἔστιν δν οἴδατε, δικραταίδες καὶ δυνατός· εἰτα πάλιν. Ὁ Κύριος ὁ δυνατός ἐν πολέμοις. Ἡ δὲ ἀναδίπλωσις εἰς ἀναγνώρισιν αὐτούς διει· ἂμα δὲ καὶ ἔξυμνει τὴν κατὰ τοῦ τυχεννούντος νίκην, ὡς πολεμήσας προσεβαίνοντι καθετελε, καὶ τῷ σταυρῷ, καθάπερ διρατε, κατηκνήσισεν.

Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Οἱ ἀρχοντες τοῦ δευτέρου οὐρανοῦ τουτέστι τοῦ στερεώματος, ἀκούσαντες τὰ βρήδεντα παρὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ ιδόντες, καὶ ὑπερευφραθέντες διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, παρέδραμον, τὰ αὐτὰ ἐγκελευόμενοι τοῖς ἀρχοντι τῶν πυλῶν τοῦ πρώτου οὐρανοῦ, τοῦ ὑπέρ τὸ στερέωμα.

Τίς ἔστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;

* Ιοου. xiv, 9. * Ι Cor. xiii, 12.

Quarentium faciem Dei Jacob. Deus Jacob Deus Pater ab Iudeis putabatur, facies autem Patris, Filius: Qui vidit me, inquit, vidit, et Patrem meum*. Patriarchae autem Jacob frequentius in Psalmis propheta meminit, ut xii tribuum patris. Vel aliter: Quarentium videre Deum in futuro sæculo, quando facie ad faciem illi cum videbunt, ut inquit, Paulus*, qui digni fuerint ut videant.

Diaplasma. De hoc dictum est in operis exordio.

Vers. 7. Tollite portas, principes, vestras. Εἰ τοῦ loco Propheta, Salvatoris in cælum assumptionem prædictit, et angelos, qui ei in terra ministrabani, introducit, cum eo simul ascendere præireque, ac jubere aliis angelis, qui cœlorum aditum servabant, ut tollerent portas. Ordo autem verborum sic stat: Vox principes, tollite portas vestras, hoc est, portas, quibus præestis et quarum estis principes. Nec dixerunt: Aperite, sed Tollite: summani nimisrum gloriae incomprehensibilitatem illius significantes, qui cœlum erat ingressurus. Per portas autem ipsam custodiam intelligere debemus.

Ei elevamini, portæ aeternales. Custodia ipsa aeterna est, eo quod angeli custodes aeterni sunt. Vel ideo aeternales dicit, quia ab aeterno ministrant antea portæ fuerant. Clausis enim januis descendebat Dominus in terram, clam cœlestibus omnibus potestatibus.

Et introbit rex gloriae. Rex gloriae Christus dicitur et Dominus gloriæ, veluti qui summam assecutus est gloriam, et qui eam aliis præstat, et qui aliorum omnium qui gloriam assecuti sunt, Rex est et Dominus.

Vers. 8. Quis est iste rex gloriae? Introducit propheta portarum principes ad hæc verba dubitare, veluti, qui solum Deum scirent esse Regem gloriae, quem in tribus personis, super cœlestia habitare loca arbitrabantur. Vel aliter: carnis ac corporis amictus eos fecit obstupescere, quo circa interrogant, et vicissim audiunt:

Dominus fortis et potens, et Dominus potens in præliis. Dominus hic est, inquit, ille, quem uotis, fortis ac potens; ac rursus: Dominus potens in præliis. Hac autem replicatione ad maiorem illos cognitionem adducunt, ac pariter victoriam, quam retulerant Dominus de tyranno, quem in certamine devicerat: et cruce, quasi hasta quadam, jaculatus transfixerat.

Vers. 9. Tollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ aeternales, et introbit Rex gloriae. Principes portarum secundi cœli, hoc est, firmamenti, auditis iis, quia a præeuntibus angelis dicta fuerant, summo gaudio ac lætitia affecti, et de humani generis salute exultantes, statim præcucurrerunt, eadem et ipsi mandantes aliis principibus primi cœli, hoc est supra firmamentum.

Vers. 10. Quis est iste Rex gloriae? Eodem

modo isti dubitant, atque ideo eadem interrogant, Λ Ὁμοίως ἀποροῦσι κάκεστοι, καὶ τὰ αὐτὰ πυνθάνονται καὶ ἀκούουσι.

Dominus potestatum ipse est Rex gloriae. Dominus, inquit, potens qui aliis potentiam præstat. Vel, qui potestatibus imperat : hic, inquam, ille est, quem annuntiamus esse Regem gloriae. Scire oportet quod Judæi tam præsentem psalmum, quam proxime superiorem, congruere dicunt illis Judæis, qui captivi fuerunt in Babylone. Et priorem quidem, quasi in eorum reditu, jucunda narrare, hunc autem ob tristia quæ captivi patiebantur consolari eos, ac docere, ne locum illum Babylonis ægre ferrent, cum omnis terra Dei sit, et possit unusquisque, ubique gentium fuerit, placere Deo. Verum convincuntur hujusmodi interpres manifeste decipi, vel ex ipso psalmorum ordine, cum alioquin ille post præsentem potius collocari debuisse, velut ea annuntians, quæ post captivitatem accidissent: non solum ex ordine, sed ex ipsis dictis. Ostendant enim illi nobis, queso, ubi misericordia cum eis per totam vitam permanuit ut in præsenti habeatur psalmo, et quasnam æternales portas haberet Jerusalem, quæ hic nominantur, ne cætera alia omnia commemorem.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS XXIV.

Quidam dicunt beatum David conscripsisse hunc psalmum in supplicationis atque orationis speciem ad Deum: eumque omnibus inter calamitates atque angustiam, Deum invocantibus, congruere: ac docere quomodo supplicare debeamus. Nihil tamet, quin dici possit beatus David pro seipso eum præcipue protulisse cum ab inimicis oppugnaretur.

Vers. 2. *Ad te, Domine, levavi animam meum. Levavi, hoc est elevavi, erexi, a terrenis nimis eum rebus attollens, in quibus nulla mihi est salus.*

Deus meus, in te confido, non confundar in sæculum. Vel præsens dicit sæculum, vel futurum: vel in sæculum non confundar, pro, nunquam.

Vers. 3. *Neque irrideant me inimici mei. Quicunque illi sunt, visibles vel invisibles. Irridebunt autem, si superaverint me.*

Etenim universi qui te sustinent, non confundentur. Sustinent posuit pro expellant, ut plerisque in locis facit; ita enim interpretatur Aquila. Nam qui te adjutorem suscepit, non confundetur.

Vers. 4. *Confundantur iniqua agentes supervacne. Alii casu quopiam, aut intortu iniqua agunt, alii ob naturæ infirmitatem. Quicunque igitur alias ob causas transgredientur, ii supervacue iniqua agere dicendi sunt, hoc est nulla ratione, sed præsumma malitia, quales erant visibles atque invisibles inimici, qui adversum beatum David pugnabant. Sine causa enim atque inaniter pugnatur cum eo, qui nullam alteri injuriam infert.*

Kύριος τῶν δυνάμεων, αἴτοι: ἐστιν δ βασιλεὺς τῆς δόξης. Οὐ δυνατὸς Κύριος, δικαιογένης τῶν δυνάμεων· ή καὶ δεσπότης τῶν δυνατῶν, αἴτοι ἐστιν δικαίαγελάλμενος; παρ' ἡμῶν βασιλεὺς τῆς δόξης. Χρή ἐστι γινώσκειν, ὡς οἱ Ἐβραῖοι καὶ εἰναὶ παρόντα ψαλμὸν, καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ, τοῖς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτοις αὐτὸν προσάπτουσιν· ἐκείνον μὲν, κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, χαρμόσυνα διηγούμενον· τούτον δὲ, παραμυθούμενον τὸν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ λυπηρά, καὶ διδάσκοντα, μή δισχερεῖν τῷ τόφῳ, οἷα πάσης γῆς τοῦ θεοῦ οἰσης, καὶ δυναμένου παντὸς ἐν παντὶ τόπῳ εὑαρεστεῖν τῷ θεῷ· ἐλέγχονται δὲ προδήλως καὶ ἀπὸ τῆς τάξις· ή γὰρ ἀντὶ ἐκείνος μετὰ τούτον ἐτάγη, ὡς τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν αἰχμαλωτῶν εὐαγγελιζόμενος· ναὶ μήν καὶ ἀπὸ τῶν ἥρτῶν· ποὺ γάρ τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ παρέμεινεν ἐν αὐτοῖς ἀγρι ζωῆς διήσης, ὡς δ πρὸ τούτων λέγει ψαλμός; ποίας δὲ πύλας αἰτωνίους ἔχει τοῦ ιεροσόλυμα, καθὼς ὁ παρών φησιν; ἵνα τὸ ἄλλο παρήσωμεν.

Ψαλμος τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΑ'.

Τινὲς λέγουσι γράψαι τὸν Δαβὶδ τούτον τὸν ψαλμὸν ἰστέον, ἀρμάζοντα πᾶσι τοῖς ἐν ἀνάγκαις ἐπιχαλουμένοις, καὶ διδάσκοντα πῶς δὲ ποιεῖσθαι τὴν δέσην· οὐδὲν δὲ κωλύει προηγουμένως ὑπὲρ ἐπιτούτου τούτον ἐκφωνῆσαι, πολεμούμενον παρ' ἔχθριν, οὐδὲ τὸ ἐκείνον.

Πρὸς σὲ, Κύριε, ἡμα τὴν ψυχὴν μου. Ήρα, θύμα, τῶν γῆτων ἀποστάτας αὐτὴν, ἀφ' ὧν οὐκ εστι μοι σωτηρία.

Ο Θεός μοι, ἐπὶ τοῦ πέποιθα, μή κατασχυντείη εἰς τὸν αἰώνα. Η εἰς τὸν παρόντα, η εἰς τὸν μέλλοντα· η εἰς τὸν αἰώνα, ἀντὶ τοῦ, μέχρι πολλοῦ, καὶ δεῖ.

Μηδὲ καταγελασάτωσάν με οἱ ἔχθροι μου. Η αἰσθητοί, η νοητοί. Καταγελάσουσι μὲν γάρ, εἰ νικήσουσι με.

Καὶ γάρ τεσσαρες οἱ υπομέροτέσσες, οὐ μή κατασχυνθῶσιν. Υπομέροτες, ἀντὶ τοῦ, ἀναμένοντες· τοῦτο γάρ η λέξις ἐν πολλοῖς παρὰ τοῦ Δαβὶδ βούλεται σημαίνειν, ὡς καὶ ἡ Ἀκύλας ἤρμηνεσσεν· ἐγάρ σε βοηθὸν ἀπεκδεχόμενος οὐ κατασχυνθήσεται.

Αἰσχυνθήσωσιν οἱ ἀνομοῦντες δικαιητῆς. Οἱ μὲν, ἐκ περιστάσεως ἀνομοῦσιν· οἱ δὲ, ἐκ φυσικῆς ἀτύχειας· οὗτοι δὲ μή διὰ ταύτας ἀνομοῦσι τὰς αἰτίας, οὗτοι διακενήσαντες ἀνομοῦσι, τουτέσσιν ἀνευ λόγου, ὑπὸ τῆς ἀγανάκτης ἐξαμπλάνοντες, ὅποιοι ήσαν οἱ πολεμοῦντες αὐτῷ, εἴτε ὅρτοι, εἴτε ἀδράτοι· μάτην γάρ ἐπολέμουν τῷ μηδὲν αὐτοὺς ἀδικήσαντι.

Τὰς ὁδούς σου. Κύριε, διαγράφωσόν μοι, καὶ τὰς πρίσους σου δίδαξό με. Τὸ αὐτὸν δὲ ἀμφοτέρων λέγει τῶν φρεάν, ὅτι εἰσίθε ποιεῖν ἐν πολλοῖς, ἐμράινων τὴν τάσιν τοῦ πόθου τῆς καρδίας. Ὁδοί δὲ καὶ τρίβοι, πάντα τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ, δι' ὧν βαδίζει πρὸς Θεὸν ἀπλανῶς ὁ ταύτα πράττων. Εἴχεται δὲ παρὰ Θεοῦ δίδαχθηναί τὰ τοιαῦτα διὰ τὴν ἀκριβειῶν· οἱ γάρ δέξιοι θεῖσθεν τὰ πρακτεῖα μανθάνουσι. Τινὲς δὲ δόδυν; καὶ τρίβουσι τὰς οἰκονομίας τῶν πραγμάτων λέγουσιν, αἰς ἡ θελα πρόνοια ἐπιπορεύεται, ζητοῦντος τοῦ Προφήτου μαθεῖν, πῶς διακυβερνῶνται τὰ πάντα, ἵνα τῇ πρακτικῇ καὶ τὴν θεωρητικὴν προσάρνηται. Καὶ δόδυν; μὲν, τὰς καθολικάτερας· τρίβουσι δὲ, τὰς μερικώτερας. Ἀλλοι δὲ δόδυν καὶ τρίβουσι φασὶ τὰς ἑντολὰς, δις ἐν βίσιλᾳ μαθών, καὶ ἐν ἔργῳ μαθεῖν ηγέτο, ἵνα παρὰ Θεοῦ ταύτας πράττειν ἀναγκασθεῖς, καὶ πείρᾳ γνοΐη διάγω μόνῳ ἐγίνωσκε.

in libris divinis ante didicisset, optat tamen re ipsa, agne quoniam a Deo ea operari, experimento deinceps quoniam a Deo a Deo ea operari, experimento deinceps

Οδήγησον με ἐκ τὴν διδίδειν σου. Ἰνα μὴ πλενῶμαι λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις, ἐπερχάνθ' ἐπέρινοις.

Καὶ δίδαξό με, διτὶ σὺν εἰ δ Θεὸς δ σωτὴρ μου. Καὶ μήν γέδει αὐτὸν Θεὸν αὐτοῦ· ἀλλ' ἔργῳ καὶ τούτῳ ζητεῖ μαθεῖν· μαθήσεται δὲ ἐν τῷ ρυθμῷ τῶν πολεμίων. Τότε γάρ ἀναντίρρητος ἡ ἀπόδεξις, διτὶ ἐπ' αὐτῷ μόνῳ πεποιθώς, ἐφρύσθη παραδόξις, μηδενὸς ἀνθρώπων βοηθήσαντος.

Καὶ σὲ υπέμεινα διληρ τὴν ήμέραν. Ἐργῷ, καθὼς εἶπον, δίδαξό με, διτὶ σὺν εἰ δ Θεὸς, δ σώζων με, καὶ διτὶ σὲ δυντας ἐνέμεινα, καὶ προσεδόκησα βοηθόν, καὶ οὐκ διεψύσθην. Τὸ δὲ, διληρ τὴν ήμέραν, ἀντὶ τοῦ, διεπαντὸν· τιθησιν ἐν πολλοῖς δ Προφήτης, ὥστερ καὶ τὸ, εἰς τὸν αἰώνα. Καὶ δὲλως δὲ, δηλη τὴν ήμέραν δηλην αὐτὸν ζωὴν λέγουσιν Ἐβραῖοι· τῆς γάρ νυκτὸς ὑπνοῦντες, οὐδὲ δοκοῦσι ζῆν. Ἀλλ' οὐτως μὲν καθ' ἴστορίαν ἀνηρμήνευται τὸ ἥρτον. Δύναται δὲ καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ νοεῖσθαι κατ' ἀναγωγὴν, οὐδὲ προϊδόντος τοῦ Προφήτου τὴν ἀνανθρώπησιν αὐτοῦ τοῖς πνευματικοῖς ὄφθαλμοῖς, καὶ παρακλεοῦντος μαθεῖν τρχώτερον, ὅποιας δόδοις καὶ τρίβουσι σφραγίδες ἔληται. Ἀλήθεια δὲ τοῦ Χριστοῦ, ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ἣν καὶ αὐτὸς εἴχεται μαθεῖν· φησι γάρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια· καὶ πάλιν· Ἐγώ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν. Διδαξόν με, φησιν δ Προφήτης, ταῦτην, εἴτα στικτέον, καὶ ἀπὸ δὲλτος ἀρχῆς τὸ ἐπαγγέμενον ἀναγνωστέον, οἷον· Ταῦτα με δίδεξον. Καὶ σὺν εἰ δ Θεὸς δ σωτὴρ μου, καὶ πεπληρωμέναι περὶ τούτου. Ἰησοῦς γάρ δ σωτὴρ ἐρμηνεύεται, καὶ δυτας ἔσωσεν αὐτὸν, εἰς ἄδου κατελθών δ σωτὴρ, ἐξάγων ἐκείθεν. Σὲ οὖν, φησι, καὶ δει προσδοκῶ, καὶ οὐκ ἀπελπίζω.

salvavit, quando in infernum descendens, illinc eum duxit. Te igitur, inquit, semper exspecto, et non despero. [Advertendum est tamen, quod iuxta hujusmodi sensum non legendum est: Doce me quod tu es Deus meus, sed: Doce me quia tu es Deus meus. Graeca enim dictio δει utramque habet significacionem.]

* Ioan. xiv, 6. † Ioan. xvi, 7.

A Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. In his duobus versiculis eamdem ubique dicit sententiam, ut sumpenumero facere solet, cum desiderii atque affectus sui intensionem cupit demonstrare. Viae autem et semitas Dei sunt omnia quæcumque ei placent. Per eas enim securius, nec jam amplius vagabundus incedit, qui quæ Deo placita sunt perficit. Rogat Propheta edoceri se a Deo ea diligenter, quia qui id promerentur a Deo omnia addiscunt, quæ agenda sunt. Quidam per vias et semitas, dispensationes atque administrationes rerum esse intelligunt, ad quas divina se extendit providentia, ita ut querere a Deo Prophetam his verbis intelligamus, quoniam modo omnia gubernentur: ut per actiones nimis contemplatio diligentior consequatur. Et per vias quidem universaliora, per semitas vero magis particularia intelligit mandata: quæ omnia tametsi operationibus melius addiscere, ut coactus cognoscat, quod sola prius ratione didicerat.

B Vers. 5. Deduc me in veritatem tuam. Ne humannis cogitationibus seducat, alia pro allis eligendo:

C El doce me quod tu es Deus salvator meus. Atqui Deum suum eum esse sciebat, et tamen adhuc doceri cupit: tunc autem addiscet, quando ab inimicis fuerit liberatus. Nam tunc sine controversia manifeste demonstrabitur, quod in solius Dei auxilio fretus, liberatus sit, praeter omnium opinionem, nullo hominum illi opem ferente.

D Et te suscinni tota die. Re ipsa ac factis, ut dixit, inquit, doce me, quod tu es Deus, qui salvas me, et quod te vere suscinni, ac adjutorem exspectavi, et deceptus non sum. Quod vero ait: Tota die, sumpenuero Prophetā ponit pro semper, quemadmodum et illa verba: In seculum. Vel aliter: Ilebræi, tota die, ponunt, pro toto vite tempore. Nocte enim cum dormimus, vivere non videmur. Hæc autem iuxta historiæ sensum dicta sunt. Juxta anagogem, possunt hæc de Christo intelligi, cuius incarnationem ipsis quasi oculis spiritus, prævidens Prophetā, et inelius tamen intelligere cupiens, rogat verius, ac sincerius sibi vias illas, ac semitas demonstrari, per quas incarnandus Deus erat incessurus. Veritas etiam Christi doctrina ejus est, quam addiscere optat Prophetā: Ego enim, inquit, veritas sum^a; et alibi: Veritatem dico vobis^b. Doce igitur me, inquit, veritatem hanc; post quæ verba, statim sistendum est: et quod deinceps sequitur, quasi aliud principium per se legendum, hoc pacto: Tu, inquit, Deus, hæc doce me: tu enim es Salvator meus, quemadmodum vel tu edocitus sum nomine; Jesus quippe diceris quod nomen Salvator interpretatur; et vere Prophetam nostrum Jesus eum duxit. Te igitur, inquit, semper exspecto, et non despero. [Advertendum est tamen, quod iuxta hujusmodi sensum non legendum est: Doce me quod tu es Deus meus, sed: Doce me quia tu es Deus meus. Graeca enim dictio δει utramque habet significacionem.]

VERS. 6. *Reminiscentia miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quae a saeculo sunt: Memento, inquit, quod a saeculo, hoc est, semper et natura tua, misericors es, et miserator es quia in lectione Graeca dictio, misericordiarum, est in quarto casu, misericordias scilicet; annotata indifferentem verbi hujus constructionem apud LXX, tam cum secundo quam cum quarto casu: vel fortassis ea ratione id factum est, quia antiqui licentius casum ponebant pro casu, ut scriptor fieri factum invenimus. Illud autem adverte, quod verba haec ad Deum, non ut ignoramus aut obliuivissemus, quando ad defensionem, aut in auxiliu nostrum tibi venient.*

VERS. 7. *Delicta jurentur me, et ignorantias meas ne memineris. Considera quomodo beatus David perfectior admodum effectus, pro delictis supplicet a se in juventute commissis: et nos tamen huiuscemodi, haec minime cogitamus. Sed quare non supplicavit pro scienter a se commissis peccatis? quia scilicet quae ignorantia communissa sunt, solo oratione delentur, ista vero majori indigent penitentia [factis nimirum, atque operibus].*

Secundum misericordiam tuam memento mei tu. Quemadmodum misericordia tua multa est, ita et tu in multa misericordia memento mei. Vel in misericordia tua memento mei hoc est, ut miserearis, non ut punias.

Propter bonitatem tuam Domine. Quia natura, inquit, bonus es, tametsi praeter voluntatem tuam ob peccata nostra etiam punias.

VERS. 8, 9. *Bonus et rectus Dominus. Bonus quidem, ut misericors; rectus autem, tanquam qui delitorum poenas exigit. Rectum enim hic in iudicando intelligit.*

Propter hoc legem dabit delinquentibus in via, dirigit mansuetos in iudicio. Quoniam misericors es, et rectus, legem dabit peccatoribus, hoc est peccatores legi subjiciet, et castigabit delinquentes in via, hoc est, in hac vita: quam ideo viam appellat, quia omnes per eam, non secus, ac per eam transirent. Dirigit autem mansuetos, ne seducantur. In iudicio, hoc est jure merito, siquidem digni sunt qui diriguntur. Alter etiam verbum vocatur intelligi potest, hoc est Legem statuet peccatoribus. Ad equissimum autem legislatoreum pertinet leges ferre, quibus non tam puniantur, qui peccant, quam dirigantur. Nam etiam iusta anagogem ad Christum referri possunt, qui peccatoribus illam viam statuit, qua ipse gradiebatur: ut per eam incidentes amplius non peccent; quiique etiam mansuetos direxit, dum beatos eos predicat, itaque incitat: Beati enim, inquit, miles⁸.

Docebit miles vias suas. Hoc de Christo, ac de eius discipulis manifeste dictum est: miles enim erant Christi discipuli, veluti qui ei non adversabantur: Discite a me, inquit, quia miles sum, et animilis corde⁹. Docuit autem eos Christus vias

A *Mηήσθητι τῶν οἰκτίρμῶν σου, Κύριε, καὶ τὸν ἐλέην σου, διτὸν τοῦ αἰώνδος εἰσι. Μήνθηται, διτὸν οἰκτίρμων εἴ καὶ ἐλεήμων, ἀπὸ τοῦ αἰώνος, τουτέστιν, δεῖ καὶ κατὰ φύσιν. Τὰ ἐλέη δὲ ἀδιαφόρως κατὰ αἰτιατικὴν πεῖσμαν τεθείκασιν οἱ ἐρμηνεῖς, η ὡς καὶ τῆς Ἐβραϊδος λέξεως ἔκεινης τοιαῦτην ἠχούσης πεῖσμαν, η καὶ διτὸν οἱ παλαιοὶ ἀδειαν εἰχον ἐναλλάττειν τὰς πεῖσμας, ὡς ἐν πολλοῖς εὐρήσομεν. Μηήσθηται δὲ, οὐχ ὡς ἐπὶ λαθόμενος, ἀλλ' οὐδεκαὶ διτὸν ἐπιλανθάνεσθαι τούτων, θετε βραδύτερις πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀντιληψίαν.*

Ἄμαρτιας νεότητος μου καὶ ἀγροταῖς μου μητὶ μηησθῆται. "Ορα δπως καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν νεότητι ἀμαρτημάτων ἰκετεύει, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν ἀγροῖς, διτὸν λοιπὸν τέλειος ἐγίνετο, εἰ καὶ ἥμεις οὐδὲν τὰ τοιαῦτα λογοῦσθαι. Διατί δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν γνώσει οὐ παρεκάλεστον; "Οτι ἔκεινα μὲν προσευχῇ μόνῃ ἀφανίζονται· ταῦτα δὲ καὶ τῆς πρακτικῆς μετανοᾶς δέονται.

Κατὰ τὸ ἐλεός σου μηησθῆται μου σύ. "Ωτιπέσ τὸ ἐλεός σου πλὴν, οὐτως ἐν πολλῷ ἀλεῖ μηησθῆται μου, τουτέστιν, ίνα ἔλεήσης, οὐχ ίνα κολάσσης.

"Ἐρεκτὴ τῆς χρηστεύητος σου, Κύριε. Διπτὲ χρηστὸς; εἰ φύσει, καὶ εἰ παρὰ φύσιν ἐρχῃ πρής; τὸ κολάζειν διὰ τὰς ἀμαρτιας ἥμῶν.

Χρηστὸς καὶ εὐθὺς ὁ Κύριος. Χρηστὸς μὲν, ἔλεων· εὐθὺς; δὲ, ὡς δίκαιος ἀπαιτῶν τῶν πλημμελημάτων· εὐθὺς; γάρ νῦν, δρόμος ἐν τῷ κρίνειν.

Διὰ τοῦτο νομοθετήσει ἀμαρτάροτας ἐν ὅδῳ. ὁδηγήσει πραεῖς ἐν κρίσει. Ἐπει ταὶ ἐλέμουν ἐστὶ καὶ ἀρχεπής, νομοθετήσει, νόμῳ ὑποθήσει, καὶ τιμωρήσεται τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐν ὅδῳ, ἥγουν ἐν βίῳ. Τούτον γάρ ὁδὸν καλεῖ νῦν, διὰ τὸ πάντας διατὸν φέρεσθαι· δηδήγησε δὲ τοὺς πραεῖς, ίνα μὴ πλανηθῶσιν. Ἐν κρίσει, τουτέστι, μετὰ κρίσεως, ὡς ἀξίους γειραγωγίας. Νοεῖται δὲ καὶ διλῶς τὸ, Νομοθετήσει, διτὸν Νόμους θήσει τοῖς ἀμαρτάνουσιν. Ἀδιαφόρως δὲ κάνταῦθα ἡ σύνταξις. Εὐθυτάτου δὲ τὸ νομοθετεῖν· ὥστε διορθωθῆναι, καὶ μὴ κολασθῆναι τὸν ἀμαρτάνοντα. Ταῦτα δὲ καὶ εἰς Χριστὸν ἀναγρήσσονται, διτὸν ἀμαρτάνουσιν ἐνομοθετήσει διὰ τῆς ὁδοῦ, ἥν καὶ αὐτὸς ὑδευτεν, ὥστε ταύτην ἐδεύτηντας μηκέτι ἐξαμπτάνειν· καὶ ὀδήγησε τοὺς πραεῖς· ἐν τῷ μακαρίσαι αὐτοὺς, καὶ οὐτω παρθίξαι· Μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πραεῖς.

Διδάξει πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ. Τοῦτο σαφῶς περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· πραεῖς μὲν γάρ οὗτοι γεγνασιν, ὡς μὴ ἀντιλέγοντες οὐτῷ. Μέθετε γάρ, φησιν, ἀπ' ἄμοιν, διτὶ πρᾶξεις, καὶ ταπεινής τῇ καρδίᾳ. Ἐδίδασε δὲ αὐτοὺς τὰς

⁸ Matth. v. 4. ⁹ Matth. xi. 29.

λόντες τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας, ὡς αὐτόπτες, καὶ

A conversationis suæ, dum nos spectatores et conquis-
tatores sibi esse voluit.

Πάσαι αἱ δόσοι Κυρίου, Ελεος καὶ ἀλήθεια τοῖς
ἐκκηροῦσι τὴν διαθήκην αὐτοῦ καὶ τὰ μαρτύρια
αὐτοῦ. Ὁδοὺς ἐνταῦθα τὰς νομικὰς ἐντολὰς νο-
μογενεῖς, αἵτινες τοῖς ἔρευνωσι τὸν γραπτὸν νόμον
ἔλεος καὶ ἀλήθεια εἰσι· φαίνονται γάρ, ὅτι ἐλεῶν-
τούς ἀνθρώπους; ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησε ταῦτας, καὶ
ἀληθεύουσαν ἐφ' οὓς λέγουσιν, ὡς καὶ παρὰ ἀληθείνον
Θεοῦ ταχεῖσα. Τὸν νόμον δὲ ἐκάλεσεν καὶ διαθήκην
καὶ μαρτύρια· διαθήκην μὲν, ὅτι διέθετο αὐτὴν
τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· μαρτύρια δὲ, ὅτι διεμαρτύρατο
ἐν αὐτῷ. Πάσαι γάρ αἱ πορείαι τῆς ἐπὶ γῆς ἀνα-
στροφῆς αὐτοῦ ἔλεος καὶ ἀλήθεια εἰσι τοῖς ἐκ-
κηροῦσι τὴν καίνην διαθήκην αὐτοῦ, δηλαδὴ τοῖς
ποτε σύντομοις τῇ διδάσκαλᾳ αὐτοῦ, καὶ ταῖς ὑπὲρ
αὐτοῦ προφητικαῖς μαρτυρίαις. Ἐν δῃ γάρ τῇ
πολιτείᾳ αὐτοῦ εὑεργετῶν ἥλει, καὶ διδάσκων ἥλη-
θευσεν.

qui doctrinæ ejus credunt, et testimoniis quæ a Propheticis de eo prædicta sunt. In omni enim vita-
sm Christi, et benefaciens miserebatur, et docens vera prædicabat.

Ἐρεχθεὶ τοῦ ὄντος σου, Κύριε, καὶ Ιἰδούηται
τῇ ἀμαρτίᾳ μου· πολλὴ γάρ ἔσται Περιτῆς δὲ καὶ
σύνδεσμος; ἐνταῦθα· Ιδίωμα γάρ τούτῳ τῶν Ἐβραιών
ἐν πολλοῖς. Φησ' αὖ, δοι αἱρέται ὀνομάζῃ ἐλεήμενον
καὶ χρηστόν, διὰ τοῦτο Ιδάσθητε· τῇ ἀμαρτίᾳ μου,
τῇ πεπαυμένῃ πάντως· πολλὴ γάρ ἔστι, δοσον εἰς
σύγχριτιν δῆσης χρεωστῶν καθαρίτητος; καὶ πρὸς τὸν
Χριστὸν δὲ λέγοιτο ἀν. δοι ὀνομάζεται ἀμνὸς αἴροντο
τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Τίς ἔστιν ἀνθρώπος δι φοβούμενος τὸν Κύριον;
Σπάνιος μὲν· εὐρισκομένῳ δὲ οἷς ἀμοιβαὶ ἐπαγ-
γέλλονται, ἀκούσονται.

Νομοθετήσει αὐτῷ, ἐτ ὁδῷ γῆ ἀρετίσατο. Διά-
φοροι μὲν αἱ δόσοι τῶν σωζομένων, τοιτέστιν αἱ
πολιτείαι· τῇ μὲν γάρ κοινοβιακῇ· τῇ δὲ ἀναχωρητικῇ.
Καὶ ἡ μὲν πρακτική, ἡ δὲ θεωρητική, καὶ ἀλλη
ἄλλοις ἔχουσα· πάσαι δὲ φέρουσαι εἰς Θεόν· δοιοίν
δὲ ἀν δι φοβούμενος τὸν Θεόν ἔλειται, ἐν ταύτῃ δ
Θεοὶ διδάσκαλος αὐτῷ γενήσεται τῶν πρακτέων, ὡς
ἰνιτέρω δεδηλώκαμεν. Φόδον δὲ Θεοῦ μή τὸν ἀπλῶς
νοήσῃς, ἀλλὰ τὸν ἔγκαρδιον.
ετ docebit quid agendum sit, ut declaravimus. Timorem vero non simpliciter intellige, sed eorum
immissum.

Ἡ γύνη ἀντοῦ ἡ ἀραθοῖς αὐτούσισται. D
Ἔποιτεσσα τοῦ σώματος, ἐν ἐκείνοις ἔσται τοῖς
ἄγαθοῖς, & διφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ ἔχουσεν.

Καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ κληρονομήσει γῆν.
Ἐπειδὴ εὐκταῖα ἦν τοῖς Ἐβραιοῖς ἡ παιδικοῖς, καὶ
ταῖς ταῖς ταῖς ἐπαγγελίαις εἰς ἀρετὴν προτρέπεται,
ὑπισχνούμενος, δοι καὶ παιδας ἔξει κληρονόμους ἢς
εἶχε γῆς· νοεῖται δὲ σπέρμα καὶ ἡ διδάσκαλα, καὶ
διὰ ταύτης πάλιν οἱ μαθητευθέντες. Λέγει γάρ, ὡς οὐ
μόνον αὐτῆς σωθήσεται, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ πνεῦμα
παῖδες αὐτοῦ τὴν τῶν πράξων κληρονομήσουσι γῆν.
μητρες γυναῖκας ταῦτα habuerit morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hæreditatem consequentur.

¹² Isa. xxiv, 5; I Cor. ii, 9.

VERS. 10. Universæ via Domini misericordia et ve-
ritas exquirerentibus testamentum ejus et testimonio
ejus. Per vias hic sola legis mandata intelligemus;
quæ illi qui scriptam legem servant, pro misericor-
dia et veritate habenda sunt: eum manifestum sit,
Deum misericordia commitem, ea statuisse man-
data, et cum vera contineant, ut pote quæ a vero
Deo sunt condita. Legem enim et Testamentum
appellavit, et testimonia. Testamentum quidem
seu potius, iuxta Græci nominis vim, dispositionem:
quia illam disposuit ad filios Israel Testimonia
vero, quia in his contestatus est, quæ futura erant:
[quemadmodum in xviii psalmo declaravimus].
Quod si de Cristo intelligamus, facilis est inter-
pretatio]. Omnes enim viæ conversationis Christi
in terra, misericordia sunt; et veritas, hisque no-
rum ejus Testamentum exquirunt: hoc est, i s

B

C

VERS. 11. Propter nomen tuum, Domine, et pro-
pitiare peccato meo, multum est enim. Superflua
est in loco conjunctio, et; idioma hoc est etiam
lingua Hebraicæ, quod multis in locis reperitur.
Ait igitur.: Quia misericors appellaris, et bonus,
propter hoc, quæso, propitius esto peccato meo,
quod antea commisi; multum est enim, si ad eam
munditiam comparetur, quam præstare debuisse.
Ad Christum etiam referri potissimum possunt
haec verba, qui Agnus Dei appellatur, qui tollit
peccata mundi.

VERS. 12. Quis est homo qui timet Dominum? Ra-
russ sancti. Quod si quis inveniatur, audi, quæ re-
tributiones ei promittantur:

Legem statuet ei in via, quam elegit. Diversæ
enim viæ sunt eorum qui salvantur, hoc est, di-
versæ viæ, ac conversationis rationes; alia enim
ratio viæ est hominum in commune viventium,
alia eorum qui solitariam vitam degunt: alii etiam
agendi vitam diligunt, alii contemplandi, alii vero
aliam: omnes tamen hujuscemodi rationes ad
Deum ducunt, et quamcumque sibi elegerit quis
timet Dominum, in eum Dominus illi erit præceptor,
et docebit quid agendum sit, ut declaravimus. Timorem vero non simpliciter intellige, sed eorum
immissum.

VERS. 13. Anima ejus in bonis denorabitur. Solut^a
enim a corpore, in illis erit bonus, quæ nec oculus
vidit, nec auris audiret^b, etc.

Et semen ejus hæreditabit terram. Pergrata erat
Iudeis liberorum præcreatio: atque ideo hujuscemodi
pollicitatione ad virtutem eos pellicit, promittens
quod ii, qui Deum timuerint, filios habituri sint,
illius terræ hæredes, quænam ipsi possidebant. Se-
men etiam pro doctrina intelligitur, et per illam,
ii rursus, qui edocentur: et sensus est, quod non
tantum ipse salvabitur, sed quod ii etiam Alii,
quænam juxta ramilem habuerit morum ac spiritus rationem, terræ mansuetorum hæreditatem consequentur.

Vers. 14. *Fortitudo est Dominus timentibus eum.* A Taliū hominū fortitudo sit Deus, hoc est robur ac mūrus.

Et testamentum ejus manifestabit eis. Lex, inquit, Domini, eis declarabit, quod Deus est fortitudo timentiam se, ita enim lex omnibus pollicetur. *Vel Testamentum proponit quocunque diuino documento, quod docet quae agenda sunt; nec tantum quae agenda, sed ipsa etiam divina mysteria: quod Domini lex iis præstare solet, qui mundi ac pñri ad eam accesserint.*

Vers. 15. *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse ruellet de laqueo pedes meos.* Oculos anima intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad Deum. Novi enim quod ipse solus pedes meos a laqueis extrahet, et ab invisibilium (92) inimicorum insidiis.

Vers. 16. *Respicere in me et miserere mei.* Quomodo dicitur Deus respicere, supra in aliis psalmis diximus.

Quoniam unigenitus et pauper sum ego. Sed quare se unigenitum appellat beatus David? nonne multos habuit fratres? verum hac dictione sepe utitur Propheta, pro solitario seu solo et unico: quasi solus esset, et ab aliis destitutus. At illi etiam hac dictione abutitur Propheta dicens: *Et de manu canis unigenitam meam*¹¹. Pauperem etiam se appellat, veluti mundo omni spoliatum auxilio.

Vers. 17. *Tribulationes cordis mei multiplicaresunt.* Cordis tribulationes dicit: quia sive a malignitate hominum, sive a cogitationibus et ab animi passionibus, afflictiones omnes semper defruntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, que me angunt et vim mihi inferunt.

Vers. 18. *Vide humilitatem meam et laborem meum.* Per humilitatem, juxta historiæ sensum, corporis ac virium infirmitatem intellige, adversus tantam inimicorum potentiam. Sed juxta spiritualem intellectum, summam expone animæ contritionem. Simili modo per laborem, juxta prium sensum, corporis desatigationem intellige quam percessus est, eum fugiens inimicos, multis in angustiis versaretur; et juxta alterum sensum, laborem sua, ex terreno accubitu, atque ex cæteris aliis virtutum operationibus sustinebat.

Et dimille omnia delicta mea. Præterita nimirum, a quibus postmodum abstinui. Illud autem considera quomodo non solum abstinere oportet a peccatis, sed multa etiam humilitate opus est, et labore ad hoc, ut plene cuiquam peccata remittantur.

Vers. 19. *Vide inimicos meos quoniam multiplicati sunt.* Tam sensibiles, quam intellectuales.

Et odio injusto oderunt me. Neque enim visibiles

Kραταλωμα Κύριος τῶν φυδονυμέων αἰτεῖται. Kραταλωμα τῶν τοιούτων γίνεται δ Θεός, ἡγουν λογίς, τελχος.

Kai ή διαθήκη αὐτοῦ δηλώσει αὐτοῖς. Ο νόμος; αὐτοῦ δηλώσει αὐτοῖς, διτι τῶν τοιούτων δ Θεός κραταλωμα γίνεται· οὐτω γάρ δ νόμος ἐπαγγέλλεται. *Η διαθήκη τὴν ἀπλῶς θελθεν διποθήκτην νέει, δηλοῦται τὸ πρακτέον.* Οὐδ μόνον δὲ τὸ πρακτέον, ἀλλὰ καὶ θελα μυστηρια, δ καὶ δ νόμος παιεῖ τοῖς καθαρῶς μετερχομένοις αὐτὸν.

Oι δρθαλμοι μου, διαπαντδες πρὸς τὸν Κύριον. διτι αὐτὸς ἐκοπάσει ἐκ παγῆδος τοὺς πόδας μου. *Οι τῆς Φυχῆς δρθαλμοι;* οὓς ἀει τεταμένους, φησίν, ἔχω πρὸς Θεὸν, οἴα εἰδένει, διτι αὐτὸς μόνος; ἐκοπάσει τοὺς πόδας μου ἀκό βρόχων καὶ τῆς ἑνέδρας; τῶν δρατῶν ἔχθρῶν, εἰ καὶ ἐμπαρῶσιν.

Ἐπιβλεψον ἐπ' ἡμέας, καὶ διλέησόν με. Πῶ; ἐπι-
βλέπει δ Θεός, ειρήκαμεν προλεπόντες ἐν ἀλλοις φαλμοῖς.

Οτι μοροτερής καὶ πτωχῆς εἰμι ἔτρο. Καὶ μή πολλοὺς εἶχεν ἀδελφούς· ἀλλὰ μονηγενῆ πολλάκις τὴν μεροναμένον καλεῖ, ὃς μόνον γενόμενον τοιούτον γάρ ἤν τὸ, καὶ δὲ χειρὸς κυνός τὴν μοροτερήν μου. Μιτωδὸς δὲ ἦν, ὃς γυμνὸς ἀνθρωπίνης βοηθείας.

Αι θλύψεις τῆς καρδίας μου ἐπιηθύνθησαν. Πέπσα γάρ θλύψις, είτε ἀπὸ ἀνθεώπων πονηρῶν, είτε ἀπὸ λογισμῶν ἐμπαθῶν, κατὰ τῆς καρδίας φέρεται.

Ἐκ τῶν ἀγρικῶν μου δέχαμετε με. Τῶν περιστάσεων, αἱ με βιάζουσιν.

Ίδε τὴν ταπεινώσιν μου καὶ τὸν κόπον μου. Ταπείνωσιν αἰσθητῶς μὲν, τὴν σωματικὴν αἰσθενεῖαν, πρὸς τηλικαύστην δύναμιν τῶν ἔχθρῶν· νοητῶς δὲ, τὴν ψυχικὴν συντερίθην. Καὶ κύπον πάλιν αἰσθητῶς μὲν, τὸν σωματικὸν δὲ διφέτατο φεύγων καὶ ἀγωνῶν· νοητῶς δὲ, τὸν ψυχικὸν, οὗ ἐγκρατεῖας καὶ στάσεως καὶ χαμενίας καὶ λοιπῆς ἀρετῆς.

laborem eius intellige, quem ex abstinentia, ex stabilitate sua, ex terreno accipitu, atque ex cæteris aliis virtutum operationibus sustinebat.

Καὶ δρεσες πάσας τὰς ἀμαρτίας μου. Τὰς προλαθούσας, ὃν ἀπεσχόμην. *Ορα δὲ δπως οὐ χρεῖα μόνον ἀποχῆς,* ἀλλὰ καὶ ταπεινώσεως καὶ κάπου πρὸς τελείαν δρεσειν.

Ίδε τοὺς ἔχθρούς μου, διτι ἐπιηθύνθησαν. Είτε τοὺς αἰσθητοὺς εἰπης, είτε τοὺς νοητούς.

Καὶ μῖσος δδικον ἐμίσησάν με. Οὔτε γάρ τοὺς

¹¹ Psal. xx1, 21.

Variae lectiones.

(92) Cod. δρατῶν, risibilium, sed legendum fortasse ἀντιτίθεται, ut legisse videtur Latinus interpres. Idem codex addit εἰ καὶ ἐμπαρῶσιν. Etiam si irruant.

δρατικός ἡδίκησ, μηδὲν αὐτοὺς ἐπηρεάσας, οὗτοι τοὺς ἀφράτους· ἀμαρτήσας γάρ, οὐ τοὺς δαιμόνας, ἀλλ' ἐμαυτὸν ἡδίκησα. Λοιπὸν οὖν, ἀνάφορον τὸ κατ' ἑμέρας, καὶ ἐκ μόνου φθύνου.

Φύλαξον τὴν ψυχήν μου. "Ινα μὴ περιπέτειαν τοῖς. Διὰ δὲ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα νόει. Ταῦτη γάρ τοῦτο διεξάγεται.

Καὶ δύσται με. Μή ποτε περιπέτεια. "Η καὶ ἀλλως· Φύλαξον μὲν τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τῶν ἀφράτων ἐχθρῶν· δύσται δὲ με ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, οἱ τοῦ σώματος μου χαριεῦσαι σπεύδουσιν.

Μή κατασχυνθεῖην, δει τῇ λειπούσῃ σῇ σδ. Εἰδὼς, φησίν, δει πάντες εἰς ὑπομένοντες σε οὐ μὴ κατασχυνθῶσιν, ὡς ἐν προοιμίοις εἰρηκαὶ τοῦ φαλμοῦ, μηδὲ ἐγὼ κατασχυνθείην, δειτε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ ληπτίσα.

"Ἄκακοι καὶ εἰςθεῖς ἐκολλώντο μοι, δει τὴν ἔμμεσιν σε, Κύριε. Περὶ παρελθόντος πράγματος ἴδεις· καὶ ἀλλοτε γάρ, φησί, εἰς ὑπομένεινας, καὶ μὴ κατασχυνθεῖς, πολλοὺς εἰς τὸν δμοιον ἔχοντας ἐπεσπασάμην ἐκ τῶν ἐμῶν πεισθέντας, δει τὸν εἰ μόνος ἀφευθῆς βοηθός· οἱ καὶ ἐκολλώντο μοι, τουτέστι, συνεδεσμεύοντο φίλας θυμῷ, ἐξεχδύμενοι μου, διότι εἰς ὑπέμεινα, φρονήσας δρθῶς. Τίνες δὲ οὗτοι; "Οσοι ἄκακοι, τουτέστιν ἀγαθοὶ καὶ εὐθεῖς, εἰστουν δίκαιοι. Καὶ διὰ τοὺς τοιούτους οὖν ἐπάκουον μου.

Λύτρωσαι, ο Θεός, τὸν Ἰσραὴλ ἐκ καστών τῶν θλιψεων αὐτοῦ. Ικανῶς ὑπὲρ ἁυτοῦ δεηθεῖς, καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πνευτὸς εὐχετεῖ, συμπάσχοντος καὶ αὐτοῦ. Οὐδὲν μόνον γάρ δέ τε βασιλεύοντες ἐπέθεντο, συνέπασχεν δὲ λαὸς, εἰ τότε δώσωμεν εἰρήθεις τὸν φαλμὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Σαοὺλ, ἐπειδὴ φρεγεν, καὶ ἐπὶ Ἀβεσαλῷ, πολλοὶ δὲ αὐτὸν ἐθίζοντο, εὖς καὶ Ἰσραὴλ ἐκάλεσαν, ὡς ἀπ' ἐκείνου καταγόμενος. Οὐκέτι δέ καὶ ἁυτὸν εἰπεῖν Ἰσραὴλ, ὡς ἐκεῖνον ἐλκοντα τὸ γένος. Εἰ βούλει δέ, καὶ εἰς Χριστὸν ἀνάξεις τὴν εὐχήν· δῶτε βοηθῆσας τοῖς δὲ αὐτὸν θλιβομένοις παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πιστεῶς προειρήκαμεν γάρ, δει δρθῶς δὲν εἰεν Ἰσραὴλ οἱ τὸν Χριστὸν δρῶντες Χριστιανοὶ διὰ πιστεῶς. Ἰσραὴλ γάρ ἐρμηνεύεται τοῦς δρῶν τὸν Θεόν.

Propheta, quod iis praeesto sit, qui propter eum a fidei hostibus appellaruntur. Nam enim Christiani recte Israel dici possunt: illi nimirum Christum Deum per fidem vident. Israel enim, ut diximus, interpretatur mens videns Deum.

Ψαλμὸς τῷ Δαΐδῃ.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΕ'.

Τοῦτον ἔγραψεν τὸν φαλμὸν ἐπὶ Σαοὺλ, δει φεύγων, παρ' ἀλλοφύλοις διέτριβεν. Ἀρμόδει δὲ κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τοῖ; εἰν Βεβυλῶνι αἰχμαλώτοις· διαχαιολογεῖται δὲ ἐν προοιμίοις, εἰδὼς δίκαιον τὸν Θεόν.

Ιustum esse, illud ante omnia conatur demonstrare, quomodo causam ipse justissimam soveret, inimicū autem injustam.

Κριτόρ μοι, Κύριε. οὐτε ἐγὼ ἐν ἀκαλίᾳ μου ἐκο-

A inimicos meos injuria aliqua effici, neque dannum aut calumniam in eos intulit: similiter neque invisi- biles, quia si peccavi, non illos, sed me ipsum laesi. Restat igitur ut nullam adversum me odi or- cusionem habeant, sed totum quod est, ex sola oritur invidia.

Vers. 20. Custodi animam meam. Ne incidat in eos; per animam autem corpus simul intellige. Ea enim est, quae corpus moderatur.

Et eripe me. Si aliquando occidero. Vel aliter: Custodi animam, ab invisibilibus nimirum inimicis; Et eripe me, a sensibilibus scilicet, qui corpus meum in potestate sua habere perquirunt.

Non confundar, quoniam speravi in te. Scioν, B inquit, quod qui sperant in te, a concepta spe non frustrantur (ut dictum est in principio psalmi), oratione confundar, cum et ipse speraverim in te.

Vers. 21. Innocentes et recti adhaeserunt mihi, qui sustinuerunt te. De præteritis rebus est sermo. Alibi omnis ait: Et te expectans non sum confusus¹⁹. Multos, inquit, ad simulationem attraxi, ac persuasi, ex his quas mihi contigisse videant, to solum verum adjutorem esse, ac minimè fallacem; unde etiam Adhaeserunt mihi, hoc est, mecum lege amicitiae colligati sunt: quoniam recte sentiens, te expectavi. Sed quinam sunt hi? Quicunquo sci- cet innocentes, probi, et recti, hoc est, justi. Propter hoc itaque exaudi me, ut per me alii pariter tibi gratias agant.

Vers. 22. Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis. Cum abunde ac satis pro seipso oraverit Propheta, demum pro populo etiam supplicat, qui secum pariter affligebatur. Neque enim tantum tunc angelatur populus quando regnante brato David Philistæi irruerant, si concederimus illo tempore compositum fuisse hunc psalmum, sed et antea cum fugaretur a Saulis; et postea etiam tempore Absalonis, quando multi propter ipsum opprimebantur, quos nunc Israelem appellavit, veluti ab eo descendentes: nec tamen præter rationem fortassis fuerit intelligere, quod seipsum Propheta Israelem appetet, ea ratione quod ab illo genus trahebat: et si libet, poteris etiam ad Christum orationem hanc referre ut ab eo petat.

Propheta, quod iis præsto sit, qui propter eum a fidei hostibus appellantur. Jam enim prædiximus quod Christiani recte Israel dici possunt: illi nimirum Christum Deum per fidem vident. Israel enim, ut diximus, interpretatur mens videns Deum.

D

Psalmus ipsi Davi.

PSALMUS XXV.

Flunc psalmum beatus David eo tempore conscripsit, quando Saulem fugiens, apud Philistæos commoratus est. In aliquibus tamen congrue etiam illi videtur, qui captivi postea in Babylone detenti sunt. Sciens autem Propheta Deum vere

vers. 1. **Judica mihi Domine, quoniam ego tu**

¹⁹ Psal. xxii, 6.

Vers. 14. *Fortitudo est Dominus timentibus eum.* A *Talium hominum fortitudo sit Deus, hoc est robur ac murus.*

Et testamentum ejus manifestabit eis. Lex, inquit, Domini, eis declarabit, quod Deus est fortitudo timentium se. Ita enim lex omnibus pollicetur. *Vel Testamentum proponit quocunque di-vino documento, quod docet quae agenda sunt; nec tantum quae agenda, sed ipsa etiam divina mysteria: quod Domini lex illi prestare solet, qui mundi ac pari ad eam accesserint.*

Vers. 15. *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse ruellet de laqueo pedes meos.* Oculos animas intelligit, quos intentos, inquit, semper habeo ad Deum. Novi enim quod ipse solus pedes meos a laqueis extrahet, et ab invisibilium (92) inimicorum insidiis.

Vers. 16. *Respic in me et miserere mei. Quomodo dicitur Deus respicere, supra in aliis psalmis diximus.*

Quoniam unigenitus et pauper sum ego. Sed quare se unigenitum appellat beatus David? nonne multos habuit fratres? verum hac dictione saepe utilitur Propheta, pro solitario seu solo et unico: quasi solus esset, et ab aliis destitutus. Alibi etiam hac dictione abutitur Propheta dicens: *Et de manu canis unigenitam meam* ¹¹. Pauperem etiam se appellat, veluti mundano omni spoliatum auxilio.

Vers. 17. *Tribulationes cordis mei multiplicantur.* Cordis tribulationes dicit: quia sive a malignitate hominum, sive a cogitationibus et ab animi passionibus, afflictiones omnes semper defruntur ad cor.

De necessitatibus meis erue me. Ab infortuniis, quae me angunt et vim mihi inferunt.

Vers. 18. *Vide humilitatem meam et laborem meum.* Per humilitatem, iuxta historie sensum, corporis ac virium infirmitatem intellige, adversus tantam inimicorum potentiam. Sed iuxta spiritualem intellectum, summam expone animas contritionem. Simili modo per laborem, iuxta primum sensum, corporis desatigationem intellige quam percessus est, cum fugiens inimicos, multis in angustiis versaretur; et iuxta alterum sensum, stabilitate sua, ex terreno accubitu, atque ex cæteris aliis virtutum operatibus sustinebat.

Et dimitte omnia delicta mea. Præterita nimis, a quibus postmodum abstinui. Illud autem considera quomodo non solum abstinere oportet a peccatis, sed multa etiam humilitate opus est, et labore ad hoc, ut plene cuiquam peccata remittantur.

Vers. 19. *Vide inimicos meos quoniam multiplicantur snat. Tantum sensibiles, quam intellectuales.*

Et odio injusto oderunt me. Neque enim visibiles

Kραταλωμα Κύριος τῶν φοδουμέτων αἰτόν. Kραταλωμα τῶν τοιούτων γίνεται δ Θεός, ἡγουν ισχὺς, τέλος.

Kai η διαθήκη αὐτοῦ δηλώσει αὐτοῖς. Ο νόμος: αὐτοῦ δηλώσει αὐτοῖς, δι: τῶν τοιούτων δ Θεός κραταλωμα γίνεται· ούτω γάρ δ νόμος ἐπαγγέλλεται. *Η διεθήκη τὴν ἀπλῶς θεόθεν ὑποθήκην νέει, δηλούσαν τὸ πρακτέον.* Ή μόνον δὲ τὸ πρακτέον, ἀλλὰ καὶ θεῖα μυστήρια, δικαιούνται δ νόμος ποιεῖ τοῖς καθαρώς μετερχομένοις αὐτὸν.

Οι δρόμοι μου, διάπαντος πρὸς τὸν Κύριον, δι: αὐτὸς ἐκπάσσει δικαιόδος τοὺς πόδας μου. *Οι τῆς ψυχῆς ὄφαλοι,* οὓς ἀεὶ τεταμένους, φησιν, ἔχω πρὸς Θεὸν, οἷα εἰδὼς, δι: αὐτὸς μόνος: *ἐκπάσσει τοὺς πόδας μου ἀπὸ βρόχων καὶ τῆς ἐνέδρας τῶν δρατῶν ἐχθρῶν,* εἰ καὶ ἐμπαρῶσιν.

Ἐπιβλέψον ἐπ' ἡμὲν καὶ διέλησόν με. Πῶ; ἐπιβλέπει δ Θεός, εἰρήκαμεν προλαβόντας ἐν ἀλλοις φαλμοῖς.

Οτι μοργανῆς καὶ πτωχῆς εἰμι ἐγώ. Καὶ μή πολλοὺς εἰχεν ἀδελφούς· ἀλλὰ μονογενῆ πολλάκις τὴν μερονωμένον καλεῖ, ὡς μόνον γενόμενον τοιούτον γάρ δικαιούμενον τὸν πορογενῆ μου. Ηταχθεὶς δὲ ἦν, φ.; γυμνὸς ἀνθρωπίνης φορετας.

Αἱ θλίψεις τῆς καρδίας μου ἐπιηθύνθησαν. Πάσα γάρ θλίψις, εἴτε ἀπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν, εἴτε ἀπὸ λογισμῶν ἐμπαθῶν, κατὰ τῆς καρδίας φέρεται.

Ἐκ τῶν δραγκῶν μου δέχαμενέ με. Τῶν περιστάσεων, αἱ με βιάζουσιν.

Ίδε τὴν ταπεινώστρ μου καὶ τὸν κόπον μου. Ταπεινωσιν αἰσθητῶς μὲν, τὴν σωματικὴν ἀσένειαν, πρὸς τηλικαύτην δύναμιν τῶν ἐχθρῶν· νοητῶς δὲ, τὴν ψυχικὴν συντριβήν. Καὶ κύπον πάλιν αἰσθητῶς μὲν, τὸν σωματικὸν δὲ ὑφίστατο φεύγων καὶ ἁγνιῶν· νοητῶς δὲ, τὸν ψυχικὸν, δὲ ἐγκρατεῖας καὶ στάσεως καὶ χαμενίας καὶ λοιπῆς ἀρετῆς.

laborem eum intellige, quem ex abstinentia, ex

D Kalέρες κάποιας τὰς ἀμυρτίας μου. Τὰς προλαβόντας, ὃν ἀπεσχόμην. *Ὤρα δὲ διπλῶς οὐ χρεῖα μόνον ἀποχῆς,* ἀλλὰ καὶ ταπεινώσεως καὶ κάπου πρὸς ταλαιάν διφεστιν.

Ίδε τοὺς ἐχθρούς μου, δι: ἐπιηθύνθησαν. Είτε τοὺς αἰσθητοὺς εἰπῆς, εἴτε τοὺς νοητούς.

Kai μύσος ἀδικον ἐμίσησάρ με. Οὗτε γάρ τοὺς

¹¹ Psal. xxi, 21.

Variae lectiones.

(92) Οὐαλ. δρατῶν, *risibilium*, *sed legendum* fortasse ἀσφάλων, ut legisse videtur Latinus interpres. Idem codex addit εἰ καὶ ἐμπαρῶσιν. *Etiamsi irruant.*

δραταίς ήδησι, μηδὲν αύτοὺς ἐπηρεάσας, οὐτε τοὺς ἀράτους· ἀμαρτήσας γάρ, οὐ τοὺς δαιμόνας, ἀλλ' ἔμαυτὸν ἡδίκησα. Λοιπὸν οὖν, ἀνάφορον τὸ κατ' ἑμέραν, καὶ ἐκ μόνου φθόνου.

Φύλαξον τὴν ψυχὴν μου. "Ινα μὴ περιπέτη
αύτοῖς. Διὰ δὲ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τῶμα νόσος. Ταύτη
γάρ τοῦ διεξάγεται.

Καὶ φύσσαι με. Μή ποτε περιπέσου. "Η καὶ ἀλλως·
Φύλαξον μὲν τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τῶν ἀράτων ἐχ-
θρῶν· φύσσαι δὲ με ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν, οἱ τοῦ σώ-
ματος μου κυριεῦσαι σπεύδουσιν.

Μή καταισχυνθείην, δει ή πικίσσα εἰπε σέ. Εἰδὼς,
φησίν, δι τάντες εἰπομένωντές σε οὐ μή καταισχυν-
θῶσιν, ως ἐν προημίοις εἰρηκα τοῦ φαλμοῦ, μηδὲ
ἴγια καταισχυνθείην. θύσι καὶ αὔτες ἐπὶ σε ἡλπίσα.

"Ακακοι καὶ εἰθεῖς ἐκολλώτε μοι, δει ή πι-
κίσσει σε, Κύριε. Περὶ περιθόντος πράγματος ἁδ-
γει· καὶ ἀλλοτε γάρ, φησί, σε ὑπομένας, καὶ μὴ
καταισχυνθεῖς, πολλοὺς εἰς τὸν δμοιον ζῆλον ἐπ-
σπασάμην ἐκ τῶν ἐμῶν πεισθέντας, δει σὺ εἰ μόνος
ἀφευδής βοηθός· οἱ καὶ ἐκολλώτε μοι, τούτεστι,
συνεδεσμεύοντο φιλας νόμῳ, ἔξεχθμενοι μου, διότι σε
ὑπέμεινα, φρονήσας δρθῶς. Τίνες δὲ οὗτοι; "Οσοι
ζητοι, τουτέστιν ἄγαθοι καὶ εὐθεῖς, εἰτούν δίκαιοι.
Καὶ διὰ τοὺς τοιούτους οὓν ἐπάχουσάν μου.

Λύτρωσαι, ο Θεός, τὸν Ἰσραὴλ ἐκ καστώ τῶν Θειψεων αύτοῦ. Ικανῶς ὑπὲρ ξαυτοῦ δεηθεῖς, καὶ
ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πνεύτος εὐχεταί, συμπάσχοντος καὶ
αύτοῦ. Οὐδὲν γάρ δέ διε βασιλεύοντι ἐπέθεντο,
συνέπασχεν δὲ λαὸς, εἰ τότε δώσωμεν εἰρήσθαι τὸν
ψαλμὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Σαούλ, δει Δαβὶδ ἐφευγεν,
καὶ ἐπὶ Ἀδεσαλῶμ, πολλοὶ δὲ αὐτὸν ἐθίσθησαν,
οὓς καὶ Ἰσραὴλ ἐκάλεσεν, ως ἀπ' ἐκείνου κατα-
γομένους. Οὐκ διλογοῦ δὲ καὶ ξαυτὸν εἰπειν Ἰσραὴλ,
ως ἐκεῖνον ἐλκόντα τὸ γένος. Εἰ βούλει δέ, καὶ εἰς
Χριστὸν ἀνάξεις τὴν εὐχὴν· διστε βοηθησαι τοὺς
δι' αὐτὸν θιδυρωμένοις παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πι-
στεως· προειρήκαμεν γάρ, δει δρθῶς διεν Ἰσραὴλ οἱ
τῶν Χριστὸν δρῶντες Χριστιανοὶ διὰ πιστεως· Ἰσραὴλ
γάρ ἐρμηνεύεται τοῦς δρῶν τὸν Θεόν.

Προφῆτα, quod iis præsto sit, qui propter eum a θεοῖ hostibus affliguntur. Jam enim prædiximus, quod Christiani recte Israel dici possunt: illi nimirum Christum Deum per fidem vident. Israel enim, ut diximus, interpretatur mens videns Deum.

Ταλιδές τῷ Δαυΐδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΕ'.

Τοῦτον ἔγραψεν τὸν φαλμὸν ἐπὶ Σαούλ, δει φεγ-
γων, παρ' ἀλλοφύλοις διέτριβεν. Ἀρμδέει δὲ κατὰ
τὴν ἀρετὴν καὶ τοῖς; ἐν Βεβυλῶνι αἰχμαλώτους· δι-
καιολογεῖται δὲ ἐν προσιμίοις, εἰδὼς δίκαιον τὸν
Θεόν.

justum esse, illud ante omnia conatur demonstrare, quomodo causam ipse justissimam soveret, inimicū autem injustam.

Κρίνόν μοι, Κύριε. δει ἔγινε ἐν δικαιᾳ μου ἐπο-

D

Psalmus ipsi Davia.

PSALMUS XXV.

Ilunc psalmum beatus David eo tempore conser-
psit, quando Saulem fugiens, apud Philistæos
commoratus est. In aliquibus tamen congrue
etiam illi videtur, qui captivi postea in Babylone
detenti sunt. Sciens autem Propheta Deum vere

justum esse, illud ante omnia conatur demonstrare, quomodo causam ipse justissimam soveret, inimicū

autem injustam.

VERS. 1. Judica mihi Domine, quoniam ego te

¹¹ Psal. 111, 6.

innocentia mea ingressus sum. Tametsi omnia, inquit, noveris, judica mihi tameu adhuc magis : hoc est, examina causam meam. In hoc enim confido, quod hactenus in innocentia mea conversatus sim. Per innocentiam vero longanimitatem ac patientiam suam intelligit. Multis enim injuriis affectus sum a Saul, et tamen injuriam in nullum retuli, tametsi saepius potuerim, quemadmodum ex Regum historia perspicere licet.

Et in Domino sperans, non infirmabor. Et sperans, inquit, in Domino, ab hac sententia non decidam : quinimo invalescat semper magis, ac confirmabitur haec mea opinio, ob summam spem, quam in ipso habeo. Hæc autem verba ad iuniorum diriguntur.

Vers. 2. *Proba me, et tenta me. Non, ut extollens se, hoc dicit, sed veluti duo haec rogans, atque obsecrans, probari nimurum de præteritis vitæ suæ actionibus, hoc est, examinari et exquiri earum rationem ; et tentari, hoc est, experimentum ab eo sumi in futurum, an ita se gesturus sit, ut olim gesserat.*

Ure renes meos, et cor meum. Renes concupiscentiam significant. Per cor iram : Ure, inquit, hoc est proba, eo nimurum pacto, quo artifices aurum probant. Neque enim ego, aut regnum concupivi, aut in Saulem injurias ullas retuli.

Vers. 3. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Ita dispositus sum, inquit, quia coram oculis meis misericordiam illam tuam proposui, quam omnibus iis prestas, qui patienti animo adversa omnia sustinent.*

Et placuit in veritate tua. Cum de cæteris virtutibus suis tractare intendat, quæ in progressu psalmi ponit, prius sermonem temperat, et Deo gratias agit, quod in reliquis virtutibus per illius veritatem proficerit. In lege enim tua, inquit, pollicitus es, eorum te miserturum esse, qui tibi placebent. Misericordia igitur tua, et veritas tua, horum omnium honorum mihi causa extiterunt. Et deinceps virtutes has suas commemorat.

Vers. 4. *Non sedi cum concilio ranitatis. Hoc est, cum iis qui ad nugas, aut ad intempestivos sermones conveniebant, aut ad fabulosa eloquia.*

Et cum iniqua agentibus introibo. Cum iis qui mutuo inter se aut qui adversus Saulem insidias disponunt. Verisinile autem est tentatum saepenumero eum fuisse ab aliquibus de conjuratione.

Vers. 5. *Odi Ecclesiam malignantium. Congregationem et conventum prævororum omnium : pravos enim quoscunque, malignitatis nomine comprehendit.*

Et cum impiis non sedebo. Per impios, hic Philisteos intelligit, apud quos exsul fuit : quorum conversatione tamen abstinebat. Vel Non sedebo, hoc est, diu non commorabor.

Vers. 6. *Lavabo inter innocentes manus meas. Antiqui quando contestari solebant se alienigenæ sceleris esse innoxios, coram multitudine manus*

Aρεύθηρ. Κρίνον, ήγουν ἔξιτασον έτι, κατότι πρέπει δὲ ; ἀποχντα· θαρρῶ γάρ, δτι ἐγὼ ἐν ἀκχλή μου ἐνεστράφην ἄχρι νῦν. Ἀκχλαν δὲ λέγει τὴν ἀνεξικακίαν καὶ μαχροθυμίαν. Ήολλὰ γάρ, φησιν, ἐπὶ τοῦ Σαούλ δικηθείεις, οὐδὲν αὐτῷ ἀνταπέδωκε, κατοτις δυνάμενος. Ἐστιν δτε καὶ ἡ τῶν Βασιλεῶν ἀνέγραψεν βιβλος.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐλπίζωτ, οὐ μὴ ἀσθενήσω. Καὶ ἐλπίζων ἐπὶ τῷ Θεῷ, οὐ μὴ καταπέσω τῷ φρονήματι, βαννυμένω ταῖς εἰς αὐτὸν ἐλπίσι. Πρὸς τοὺς ἐχθροὺς οὗτος δὲ λόγος.

Ἀσκήμασόν μι, Κύριε, καὶ πείρασόν με. Οὐκ ἐπιτιρόμενος ταῦτα φησιν, ἀλλὰ παρακαλῶν δοκεμασθῆναι μὲν, τουτέστιν ἔξετασθῆναι ἐπὶ τοῖς προλαβοῦται· πειρασθῆναι δὲ, ήγουν πεπραν δύναι καὶ εἰς τὰ μέλλοντα, εἰ καὶ μὴ αὔθι; δὲ αὐτῆς ἔσται.

C *Πύρωσο τούς τεγρούς μου καὶ τὴν καρδιαν μου. Διὸ μὲν τῶν νεφρῶν τὸ ἐπιθυμητικὸν δῆλος· διὸ δὲ τῆς καρδίας, τὸ θυμικόν. Πύρωσον δὲ, ἀντὶ τοῦ, δοκίμασον, ὡς οἱ χρυσοχόις διὰ πυρὸς τὸν χρυσόν· οὕτε γάρ ἐπισθύμησα τῆς βραζιλεᾶς, οὕτε ἀνταπέδωκα τῷ Σαούλ.*

Οτι τὸ ἔλεός σου κατέρατι τῷρ δρθαλμῶτού ἔστιν. Οὐτως δὲ διάκειμαι, διότι πρὸ δρθαλμῶν ἔχω τὸ παρὰ σου ἑλεον, δ παρέχεις τοῖς ἀνεξικοῦσι.

Καὶ εὐηρέστησα ἐτ τῇ ἀληθείᾳ σου. Καὶ περὶ τῶν δλλων κατορθωμάτων αὐτοῦ προθέμενος εἰπεῖν, δ προτῶν ἐκτίθεται, θεραπεύει τὸν λόγον, καὶ τῷ Θεῷ τὴν χάριν ἀνατίθεται, δτι Καὶ δλλα τοῦτα κατώθωσα διὰ τὴν σὴν ἀληθείαν· ἐπηγγελῶ γάρ ἐν τῷ νόμῳ τοὺς εὐαρεστοῦντάς σοι ἔλεεν. Τὸ ἔλεός σου τοίνυν καὶ ἡ ἀληθεία σου αἰτία μοι πάντων τούτων ἔγένετο. Είτα λέγει καὶ τὰ κατορθώματα.

Οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου ματαιωτησος. Τῶν συνεργομένων ἐπὶ φλυαρίᾳ, καὶ λόγοις ἀκαίροις, καὶ μυθικοῖς διηγήμασι.

Καὶ μετὰ παραγομούντων οὐ μὴ εἰσέλθω. Τῶν ἐπιδουλεύντων ἀλλήλοις, δι καὶ αὐτῷ τῷ Σαούλ· εἰκότες γάρ τινας ἐγκαλεῖσθαι αὐτὸνεις ἀνταρπταν.

Ἐμίσησα ἐκκλησίας πονηρομέρων. Τὴν συναγωγὴν πάντων τῶν πονηρῶν· δλους γάρ τοὺς κακούς συμπεριελάβετο τῆς πονηρίας δνόματι.

Καὶ μετὰ ἀσεῶτο μὴ καθίσω. Ἐνταῦθα τοὺς δλοφύλους λέγει, παρ' οἵς ἡν φυγάς, ὃν ἀπείχετο τῆς κοινωνίας. Ἡ Καθίσω, τὸ, χρονίσω νόει.

Νιψομαι ἐτ δθῶις τὰς χεῖράς μου. Οι παῖδεις διαματέρισθαι οὐδελοντες, δτι ἀναίτιοι εἰσὶ τενος πράγματος, ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐνίπτον τὰς; χεῖρας

Εδατι, τὸ καθαρὸν τῆς συνειδήσεως διὰ τὸ καθαρὸν τῶν χειρῶν ἐμφαίνοντες· διὰ τὸ Πιλάτος ὑπέρον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πεποίηκε. Φησὶ οὖν ὁ Δαᾶς διὰ Καὶ αὐτὸς μετὰ ἀδώνων υἱομαῖς τὰς χειράς μου, μαρτυρόμενος, δει ἀναγίτιος εἶναι (93) πάντων ὡν εἰπον.

Καὶ κυκλῶσω τὸ θυσιαστήριον σου. Κύριε. Τὸ μὲν ἱερότερον ἔσω ἡν παρ' Ἐβραίοις. Τὸ δὲ θυσιαστήριον, ἔξω τοῦ καταπιεσμάτος, δικαίωσι πλήθει θυσῶν καὶ τῶν περὶ ταύτας διακονούντων προφητεύει διὰ τὴν ἀκακίαν αὐτοῦ.

Τοῦ ἀκοῦσα με φωνὴν αἰρέσομαι σου. Θαύτε καὶ φωνῇ; ψαλλόντων ἀκούσαι, χορεύντων ἐπὶ εἰρήνῃ.

Καὶ διηγήσασθαι πάρτη τὰ θαυμαστά σου. Διὰ τῆς κατὰ σχολὴν ἀναγνώσεως τοῦ θείου νόμου καὶ τῶν Μωσαϊκῶν βίβλων· ταῦτα γάρ συνεχῶς τῷ λαῷ θαυμαγινώσκοντο, τοῦτο τοῦ νόμου κελεύοντος. Θαυμάσια δὲ λέγει τὰ κατὰ τῶν Αἴγυπτίων τερατουργήσαντα, καὶ τὰ ἔξης· ἡ ἀπλῶς πάντα δοσ ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς ἀθαυματούργησε.

Κύριε, ηγάπησα εὐπρέπειαν οίκου σου. Ήγάπησα· διὸ καὶ θεάσασθαι πάλιν γλίχομαι. Οίκου δὲ εὐπρέπειαν καλεῖ τὴν εὐταξίαν τῆς Μωσαϊκῆς στρατηγίας· οἴκων γάρ δ νοὸς φύκοδομήθη.

Καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου. Ἄλλὰ καὶ λύτρων τὸν τόπον ἡγάπησα, ἐφ' οὐ δικηνὴ τῆς δόξης πέπηγεν. Η τόπου λέγει σκηνώματος αὐτῆς πάλιν τὴν σκηνὴν, ὡς θύος αὐτῷ.

Μή συναρπάζεσσις μετὰ ἀσεβῶν τὴν ψυχὴν μου. Παρ' οὐδὲ διατρίβων νῦν· ἀλλὰ καὶ κατάγαγέ με σύντονον εἰς τὴν πόλιν. Τούτους γάρ, δοσον οἴκων, καταλήψεται ἀπώλεια, διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν.

Καὶ μετὰ ἀρδρῶν αἰμάτων τὴν ζωὴν μου. Οὐράνιον γάρ εἰσιν ἀσεβεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀνδρες αἰμάτων, θυσίσται περὶ αἰμάτων διατρίβοντες.

Οὐ ἐτρέπεσθαι τὴν πρόσοψαν μου. Οὐ δύνομια πρόσχειρος δει.

Η δεξιά αὐτῶν ἐπλήσθη δώρῳ. Καὶ οὐ μόνον εἰσὶν ἀσεβεῖς καὶ φονεῖς, ἀλλὰ καὶ δωρεδόκοι, δώροις ἀπεμπλουντες; τὸ δίκαιαν.

Ἐγὼ δὲ ἐτρέπεσθαι τὴν πρόσοψαν μου. Πάλιν ὑπομνήσκει τὸν θεὸν διὰ τῆς ἀκρικίας αὐτοῦ, μεστήν οἴσοντες ταύτην προβαλλόμενος.

Αὐτρωσαί με, Κύριε. Τῆς ἀδίκου ταύτης φυγῆς, ἢ τῆς περὶ τοιούτους (94).

Καὶ ἐλέησόν με. Καὶ μηκέτε τῶν τοιούτων τυχεῖν.

Ο κούνις μου ἐστη ἐτρέπεσθαι. Διδει δη ποὺς που ἐδράσθη ἐν δρθετητι, τουτέστιν, Λι έδοι μου σκο-

A lavabant : ut scilicet ex illa manum munditia, animæ puritatem significarent, quemadmodum fecisse legitimus Pilatum in Christi nece. Ait igitur Propheta : Ego una cum aliis innocentibus viris lavabo manus meas, contestans me scelerum omnium, quæ dicta sunt, innocentem esse.

Et circumdabo altare tuum, Domine. Propitiatorium quidem, int̄ius erat apud Hebreos, altare vero extra velum. Hoc autem altare ob innocentiam suam Propheta hostiarum, ac ministrorum multitudine circumdaturum se prædict.

Vers. 7. Ut audiam vocem landis tuæ. Adeo ut vocem canentium audiam, et latitantiū de præstite a te nobis pœce.

B **Ei enorrem omnia mirabilia tua.** Legendo nimis rurum legem tuam, et cæteros Moysi libros, qui, iubente sic lege, frequenti populo legebantur. Per miracula autem ea miracula intelligit, quæ in Ægyptio aut alibi postmodum facta sunt ; vel semper admiranda, omnia quæ ab initio mundi Deus operatus est.

Vers. 8. Domine, dilexi decorem domus tuæ. Dilexi, atque idco videre illum rursus desidero. Decorem autem domus, ordinem illum admirabilem Mosaici appellat tabernaculi. Nondum enim templum constructum erat.

Ei locum tabernaculi glorie tuæ. Quinimo et ipsum locum amavi, in quo tabernaculum gloriae tuæ fixum est. Vel per locum tabernaculi, ut ei saepè mos est, ipsum intelligit tabernaculum.

Vers. 9. Ne simul perdas cum impiis, Deus, animam meam. Apud quos nunc vitam ago ; sed me in civitatem restitue. Istos namque Philistros, ob maxima eorum scelera, perditio summa comprehensura est.

Ei cum viris sanguinum vitam meam. Nequo enim tantummodo, inquit, impii sunt, sed etiam viri sanguinum : hoc est, sanguinarii.

Vers. 10. In quorum manibus iniuriantes sunt. Quibus semper in promptu, atque in manibus est iniurias.

D **Dextera eorum repleta est muneribus.** Nec tantum, inquit, impii sunt, et sanguinarii, sed munerum susceptores : muneribus nimis justitiam commutantes.

Vers. 11. Ego autem in innocentia mea ingressus sum. Kursum innocentiam suam commemorat, eam sibi medicatricem quodammodo proponens apud Deum.

Redime me. Ab injusto exilio, enque periculo, quod circa tales homines est.

Et miserere mei. Ita ut in hujusmodi homines amplius non incidam.

Vers. 12. Pes meus stetit in rectitudine. Illoc a te peto, inquit, quia pes meus stabilitus est in recti-

Variae lectiones.

(93) Ιν. εἰμι.

(94) γρ. τοιούτους, ἢ τοιούτων.

tudine, *hōc est, quia itinera vitæ meæ omni prorsus obliquitate carent, ac tortuositate: quod ejusdem sententiae est jam dictis verbis: In innocencia mea ingressus sum*¹³.

In Ecclesiis benedicam te, Domine. His ita dispositis ego deinceps, inquit, psalmos componam, per quos ego te in omnibus Ecclesiis laudabo. Et vere omnis Christianorum Ecclesia beatum David cantorem suum habet, et præceptorem. Aptari etiam potest hic psalmus unicuique fidei inter inimicorum insidias ac persecutions constituto, qui simili modo justificare poterit causam suam, ut fecit beatus David, si vere dicere poterit se patienter omnia sustinuisse, cum injurya afficeretur, et neminem ex illis qui sibi infestis erant affecisse injurya. *Hic etiam omnes, qui alterius fides sunt, impios esse reputabit.* Et iuxta hunc sensum per altare, tenui pium intelliges, quod in ea lucrit regione, veluti a parte totum: quod similiter signatur per dominum Dei; et iuxta analogiam, et proportionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

Psalmus ipsi David antequam ungeretur.

PSALMUS XXVI.

Ter uinctum suisce legimus ad regnum beatum David: primo a Samuele in Bethlehem; deinde a tribu Juda, post mortem Saul, in Hebron; et tertio ab omnibus tribubus, post mortem Memphiboseth: hunc autem psalmum conscripsit ante secundam unctionem, cum Saul adhuc eum persequeretur. Qui nam unicuique etiam fidelium poterit accommodari, si per analogiam ejus verba adversus visibles, seu invisibilis intentiones dicta esse intelligamus.

Vers. 1. *Dominus illuminatio mea, salvator meus, quem timabo?* Illuminatio Deus dicitur, veluti qui omnem ab oculis nostris tristitiae nebulam dissolvit, et deinde auxiliu sui luce eos illuminat; Salvator autem, quia ab inimicorum nos insidiis liberat. *Quod vero per interrogationem alt:* *Quem timabo?* idem significat, ac si diceret: Neminem timabo.

Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Quem enim formidare is debet, quem protegit Deus? quid autem sit protegere, dicum est in psalmo XVII.

Vers. 2. *Dum appropinquarent adversum me laderentes, ut ederent carnes meas, qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et cediderunt.* Summa cum admiratione annuntiat Propheta collata sibi a Deo beneficia. *Dum appropinquarent mihi,* inquit, inimici illi, qui multas ad hoc insidias adversum me disposuerant, ut sive admodum ederent carnes meas, ipsi potius infirmati sunt, non valentes in aliqua re mihi lesionem inferre; et cediderunt, quod optabant.

Vers. 3. *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.* Per castra, Hebrewi exercitum intelligunt. Adeo, inquit, mirandum in modum liberatus sum, ut deinceps, ne universas quidem, atque integras hostium copias pertimescam, nedium insidias.

¹³ Psal. xxv, 11.

Α λύτητος ἀπέχονται· διπερ δμοιόν ἔστι τῷ, Ἐν ἀκαίᾳ μου ἐπορεύθητε.

'Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογήσω σε, Κύριε. Τοιούτου δὲ γινομένου, λοιπὸν συνθήσω φαλμούς, δι' ὃν αἰνέσω σε παρὰ πάσαις ἐκκλησίαις· καὶ δύτως πᾶσα Ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν τὸν Δαβὶδ ἔχει μελφόντον καὶ διδάσκαλον. Ἀρμόσεις δὲ ἐκάστη τῆς ημῶν διαλογίας, ἐπιβουλευμάντης παρ' ἑχθρὸν. Δικαιολογήσεται γάρ τις· Ἐμακροθύμησα βλαπτόμενος, καὶ οὐκ ἡδίκησα τὴν πολεμοῦντα μοι, καὶ ἀσεβεῖ; μὲν ὑπολήψεται τοὺς ἐτεροδόξους· ι θυσιαστήριον δὲ, τὸν κατὰ χώραν ναὸν, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ δόλον· τὸν αὐτὸν δὲ καὶ οἶκον Θεοῦ, καὶ τὰ ἔξης συμβιάζει πάντα, κατὰ ἀναλογίαν.

per altare, tenui pium intelliges, quod in ea lucrit regione, veluti a parte totum: quod similiter signatur per dominum Dei; et iuxta analogiam, et proportionem hanc, reliqua poterunt accommodari.

B *Φαλμὸς τῷ Δαβὶδ πρὸ τοῦ χρισθῆναι.*

ΨΑΛΜΟΣ ΚΓ'.

Τρίς ἔχρισθη Δαβὶδ εἰς βασιλεῖαν· πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ, ἐν Βηθλεέμ· εἴτα ὑπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς, ἐν Χερδών, μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Σαούλ· καὶ τρίτον, ὑπὸ πασῶν τῶν φυλῶν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεμφιδούσετ. Πρὸ τῆς δευτέρας οὖν χρίσεως, ἐποίησε τὸν περόνα φαλμὸν, ἐτι διακριμένος ὑπὸ τοῦ Σαούλ. Ἀρμόσεις δὲ καὶ ημῶν ἐκάστη κατὰ τὰς δρατῶν καὶ ἀστράτων ἑχθρῶν ἀναλόγως· ἐκλαμβάνομενος.

Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Φωτισμὸς μὲν, ὡς τὴν ἀπὸ τῆς λύπης ἀχλὺν τῶν δρθαλμῶν μου διασκεδάζων, καὶ φωτίζων αὐτοὺς τῷ φωτὶ τῆς βοηθείας αὐτοῦ· σωτήρ δὲ εἰ, ρύμανος τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἑχθρῶν. Τίνα δὲ, ἀντὶ τοῦ, οὐδένα.

Κύριος ὑπερασπιστής τῆς ζωῆς μου, διὸ τίνος δειλίδωσ; Οὐ γάρ αὐτὸς ὑπερασπίζῃ, τίνα οὗτος δειλιάσει; Περὶ δὲ τοῦ ὑπερασπισμοῦ σαφῶς εἰρήκαμεν ἐν τῷ ίζε φαλμῷ.

D *Ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ'* ἐμοὶ κακοῦτας, τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου, οἱ θλιβοτέρες με καὶ οἱ ἑχθροὶ μου, αὐτοὶ ήσθέντος καὶ ἐπεσού. Ἀπαγγέλλει μετὰ θαύματος ἀ εὐηργετήθη· ἐν τῷ ἐγγίζειν γάρ, φησι, τοὺς ληχοῦντας ἑχθρούς ἐπὶ τῷ διαμαστήσεσθαι τὰς σάρκας μου, δ τὴν δγαν θηρωδίαν αὐτῶν ἐμφανεῖ, αὐτοὶ ήσθένησαν, μηδέν με βλάψαι δυνηθέντες· καὶ ἐπειον, μὴ τυχόντες τοῦ σκοποῦ. *hoc est, deciderunt a concepta spe, non consecuti*

'Ἐὰν παρατάξεται ἐπ' ἐμός παρεμβολὴ, οὐ φοηθήσεται η καρδία μου. Παρεμβολὴ παρὰ τοὺς Ἐβραίοις δ στρατο;. Ἐπεὶ οὖν οὗτα παραδέξας ἐρρύσθην, οὐκέτι φοβηθήσομαι, οὐδὲ παρεμβολὴ δλην, μήτοις λόχον.

'Eur ἐκαραστῇ ἐπ' ἔμε πόλεμος, ἐν ταύτῃ ἐγώ Λ ἐλπίζω. Ἐν ταύτῃ τῇ καρδίᾳ μου, τῇ μή φθονομένῃ τοῦ λοιποῦ διὰ τὴν τὸν θεοῦ βοήθειαν. Τινὲς δὲ ἐλλειπτικῶς ἀρμηνεύοντες, ξέωθεν λαμβάνουσι τὸν, τῇ ἐλπίδι, τῇ εἰς θεόν.

[Nam quod hic dicitur : *In hoc, necessario referendum videtur, vel ad ipsam spem, ut dictum est, vel ad eorū, non autem ad prælium, enī in Graeca lectione tam pronomen, hoc, quam dictio cor, seminæ voces sint, dictio autem prælium masculino varietur articulo. Unde conjugi ea minime consentaneum est.]*

Mihi γῆρασθητηρι πυρὶ Κυρού. Μίαν ἐπίβρημα, ἀντὶ τοῦ, ἄπαξ. Η καὶ τοῦτο ἐλλειπές· λέπτει γάρ τὸ αἴτιον· σχῆμα δὲ καὶ τοῦτο τῶν ἀρχαίων.

Τάντην ζητήσω. Μετὰ γάρ τὸ βυθόντας, μίαν ἡτησάμην αἴτιον, ἵν καὶ ἐπιζητήσω διὰ παρακλήσεως; Τίς οὐ αὐτῇ, ἀκούσων.

Τὸ κατοικεῖν με ἐτοίκη Κυρού πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου. Εὐλόγως τέτακται μετὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ ὁ περῶν φαίλετος. Ἐν ἐκενῷ γάρ εἰπεν· Κύριε, ηγάπησα εὐπρέπειαν οὐκού σου· καὶ νῦν δύοις· ζητεῖ τὴν ἐν τῇ σκηνῇ κατοικίᾳν, εἰτούν παροικαῖαν· διατί δὲ, αὐτὸς ἐπήγαγε.

Τὸ θεωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρού, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναὸν αὐτοῦ. Ήνα, φησί, θεωρῶν τὴν τερπνότηταν αὐτοῦ, τέρπωμα, καὶ ἄμα ἐφορῶ, μή τι παραμεληθεῖ τῶν καθηκόντων· σύδροι γάρ τι, φιλόθεος.

corum aliquid, quæ ad divinum cultum debentur] omisso, aut neglectum sit : adeo quippe Deum amabat.

Oti ἔκρυψέ με ἐτοίκη αὐτοῦ, ἐτοίκη μέρας τοῦ κακῶν μου. Διότι εὐηργετήθη μεγάλα πάρ' αὐτοῦ· ἐν τῷ μέρᾳ γάρ, κινδύνου μου ἔκρυψέ με ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ. Ταύτην γάρ σκηνὴν ἐκάλεσεν, ὅτι δίκην σκηνὴν τὸν προστρυγόντα ἐψύλαξεν.

i. periculis beatum David, divina protectio, tabernaculi cuiusdam instar, hospitio quodammodo suscepit, ac susceptum servavit.

Ἐσκέπαιοι με ἐτοίκη ἀποκρύψω τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν, τρανότερον ἀνακηρύκτων τὴν εὐεργεσίαν. Ἀπόκρυψον δὲ, τὸ ἐνδήτερον, τουτέστι, Παντελῶς ἀθέατον με τ. i. ἀνιχνεύοντιν ἐποίησεν.

Ἐν πέτρᾳ ψύχωσέ με. Ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἀρσοΐᾳ με κατέστησεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν φυγάντων, καὶ εἰς πέτραν ἀπέτιμον ἀναβαυόντων.

Kai τοὺς ιδοὺς ψύχωσε κεφαλή μου ἐπ' ἔχθρούς μου. Αἰσθέμενος ἀπορήσιας, θελας ἀποφάσεως; βεβαιούσης τὴν αἴτιον αὐτοῦ, περὶ τῶν μελλόντων ὡς ἡδη γεγονότων προφητεύει λέγων, ὅτι Ἐπακούσας με Κύριος, ιδοὺ ψύχετερόν με τῶν ἔχθρων ἐποίησεν. Οἱ γάρ νικῶντες ὑψηλεύοντο κατὰ τῶν ἥττων-

Si exsurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo. In hoc scilicet corde meo, quod amplius non timet, ob fiduciam, quam in divino posuit auxilio. Quidam dicunt subintelligi debere, ut sit sensus : Hac scilicet t spe, quam in Deum habeo.

Nam quod hic dicitur : In hoc, necessario referendum videtur, vel ad ipsam spem, ut dictum est, vel ad eorū, non autem ad prælium, enī in Graeca lectione tam pronomen, hoc, quam dictio cor, seminæ voces sint, dictio autem prælium masculino varietur articulo. Unde conjugi ea minime consentaneum est.]

Vers. 4. Unam petui a Domino. Postquam libera-
tus sum, petitionem unam petui a Domino. Ita
enim subintelligendum est. Vel unam adverbialiter
intellige, pro semel, quemadmodum iuxta Graecæ
ditionis significationem intelligi potest (95)

Hanc requiram. Hanc scilicet petitionem, quam
consolationis meæ gratia requiro. Quænam autem
ea sit, audi :

**B Ut inhabitem in domo Domini, omnibus diebus
vita mea.** Merito hic psalmus post proxime supe-
riorum collocatus est : ibi enim dixit Propheta :
*Domine, dilexi decorum domus tuæ*¹⁴: et nunc si-
mili uodo, in domo Domini, hoc est, in taberna-
culo Dei habitationem habere desiderat. Et quare
ita cupiat, addidit, dicens :

*Ut contentplex delectati uim Domini, et visitem
templum ejus. Ut delectatione, inquit, officiar, con-
templando ea quibus ipse Dominus delectatur.
Præterea etiam ratione illic semper adesse cupio,
ut perspiciam numquid forte aliquod officium [au-
] omissum, aut neglectum sit : adeo quippe Deum
amabat.*

**Vers. 5. Quoniam abscondit me in tabernaculo
suo, in die malorum meorum.** Maximis, inquit, b-
neficiis ab eo affectus sum : In die enim periculorum
meorum abscondit me protectione sua. Quam ideo
tabernaculum appellavit, quia fugientem ad Deum
cuiusdam instar, hospitio quodammodo su-
stinxerat.

Protexit me in abscondito tabernaculi sui. Rarsus
idem dicit, manifestius divina prædicans beneficia.
Per absconditum autem penitiora atque interiora
tabernaculi intelligit, ac magis tutu ; ac si diceret :
Inspectabilem me omnino atque inuisibilem, inimicis
vestigantibus reddidit.

Vers. 6. In petra exultavit me. Sine timore me,
inquit, ac securum constituit. Tractum est autem
D hoc ex eorum metaphora, qui periculorum sibi ab
initiis immunitum timore in petram aliquam
abscissam undique et præruptam consurgunt.

*Et nunc ecce exaltavit caput meum super inimicos
meos.* Animadvertis Propheta petitionem suam
suisse sibi a Deo ineffabili quodammodo confirmata-
ta, de futuris deinceps, propheticō more, veluti
de præteritis loquitur. Quia inquit, exaudivit me
Dominus, ecce quod superiorem etiam inimicis me

¹⁴ Psal. xxv, 8.

Variae lectiones.

(95) Graeca ita sonant : *Figura enim hæc est veterum.*

pesuit. Solent enim victores victis insultare, et su- Α νων. "Αλλω; γάρ οὐκ ἡν πληρωθῆναι τὴν αἰτησιν, pra illos quodammodo se extollere; aliter enim pe- εἰ μὴ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ προκατεργυσθῶσιν.

Circuvi et immolavi in tabernaculo ejus. Quod in præcedenti psalmo tanquam futurum dixit: *Et cir-
cuidebam altare tuum, Domine;* id nunc quasi jam adimpletum ponit, *Circuvi, inquiens, et immolavi.* Aquila vero: *Exaltabo, circuibo, et immolabo* transtulit, ut sit tempus pro tempore. Tabernacu- lū autem id dicit, quod sacerdot Moyses.

Hostiam laudis et vociferationis. Laudis quidem, quia ab eo protectus sum; vociferationis vero, ob victoriam de inimicis. Vociferatio enim, clamor quidam est adversus inimicos; tametsi hoc in loco pro cantu quodam triumphali posuerit. Per hostiam autem sacrificium intelligit, in gratiarum actionem oblatum, pro auxilio et victoria.

Cantabo et psallam Domino. Quid differant can-
tare et psallere, dictum est in psalmo XII.

Vers. 7. Exaudi Domine vocem meam qua clamavi. Cum per sancti Spiritus inspirationem ei prædixerit, quæ ad se pertinebant, rursus ad priorem in-
tentiomem redit: et per vocem, unam illam peti-
tionem intelligit, de qua superius dictum est.

Miserere mei et exaudi me. Non me debes exaudi-
re ob mea scelera, sed quod peto est, ut ex tua
id facias misericordia.

Vers. 8. Tibi dixit cor meum: Dominum quaeram. Ex intimo, inquit, corde sic dixi. Neque enim quasi in superficie solis labiis locutus sum. Dixi autem: *Dominum quaeram; meum, inquam, Dominum,* neglecto prorsus ac spreto omni alio humano auxilio.

Exquisivit te facies mea. Præpositio illa, *ex*, intensionem quandam denotat majorem. Ait igitur summa cum diligentia perquisivisse se adjutorem Deum. Et per faciem suam circumloquendo seip-
sum intelligit, ac si diceret: Ego ipse exquisivi te.

Faciem tuam, Domine, perquisam. Hoc est protec-
tionem et custodiā tuam, et nunquam cessabo.

Vers. 9. Ne avertas faciem tuam a me. Hoc est protectionem tuam, qua inter angustias protegebar.

Et non declines in ira a servo tuo. Ne in ira secede-
das a me, cui hactenus summo cum studio et cura
astisti: quod si ut homo deliquerō, tu me humane
ac misericorditer castiga, ac rursum ubi opus fuerit adjuva.

Adjutor meus esto. In futurum.

Ne repellas me. Tale vocabulum autem a Græco proverbiū sumpsierunt interpretes, qui Græce redi-
diderunt.

Ned erelinquas me, Deus, salvator meus. Frequent-
ter rogat ac preces fundit Propheta, constantiam suam in orando summam esse ostendens atque ex corde proflicisci.

**Vers. 10. Quoniam pater meus et mater mea de-
reliquerunt me.** Quoniam, inquit, omni parentum so-

"Εκύκλωσα καὶ έθυσα ἐν τῷ σκηνῇ αὐτοῦ.
"Οπέρ ἐν τῷ προλαβόντι ψαλμῷ εἶπεν ὁς μέλλον,
τοῦτο νῦν ὡς ἐκδὸν εἰς τέλος φησίν. "Εξὲ μὲν εἰ-
ρηκεν· Καὶ κύκλωσα τὸ θυσιαστήριόν σου, Κύριε·
ἐνταῦθα δὲ, 'Εκύκλωσα καὶ έθυσα' δὲ· Ἀκύλας,
Καὶ ὑγάσω, καὶ κυκλώσω, καὶ θύσω, ἔξιδωκεν,
ὡς εἰναι τὸν χρόνον ἐνηλλαγμένον. Σκηνὴν δὲ λέγει
ἡ Επηγέν δικαστής.

B Θυσίαν αἰρέσσως καὶ ἀλαλαγμοῦ. Αἰνέσσως
μὲν, ἐφ' οἵς ἐσκεπάσθην· ἀλαλαγμοῦ δὲ, ἐφ' οἵς
νενίκηκα· ἀλαλαγμὸς γάρ ἐστι βοή κατ' ἔχθρῶν.
Τέθειται δὲ νῦν ἀντὶ τοῦ νικητηρίου παιδιός. Λέγει
δὲ θυσίαν, εὐχαριστίριον δῆμα καὶ ἐπινίκιον.

"Ἄσω καὶ γάλω τῷ Κυρίῳ. Περὶ τῆς διαφορᾶς
τοῦ δῖστα, καὶ τοῦ γάλω, προειρήκαμεν ἐν τῷ ιψῷ
ψαλμῷ.

Eisάκουσσον, Κύριε, τῆς φωνῆς μου, ἡς ἔκε-
κραξα. Προθεστίσας τὰ καθ' ἐκυρίον δὲ ἐπινιότας
τοῦ ἀγίου Πνεύματος, αὐθις ἔχεται τοῦ προτέρου
σκοποῦ, φωνὴν λέγων τὴν περὶ τῆς μιᾶς αἰτίας.

"Ἐλέληστρο με, καὶ εἰσάκουσσόν μου. Οὐ γρε-
στεῖ; εἰσακούσατε μου, διὰ τὸ ἐμὸν ἀνάξιον· ἀλλὰ
διὰ τὸν οἰκεῖον ἔλεον εἰσάκουσαν.

C Σοι εἰλέγει η καρδία μου· Κύριοι ζητήσω. Πρὸς
οὐ εἴπεν αὐτὴ ἐκ βαθέος ἡ καρδία μοι, καὶ οὐκ
επιπολαῖς τὰ χεῖλα μου. Εἶπε δὲ, διὰ Κύριοι ζη-
τήσω, δηλαδὴ τὸν ἐμὸν Δεσπότην, περιφρονήσατα
πᾶσαν ἀνθρωπίνην βοήθειαν.

"Ἐξεζήστησέ σε τὸ πρόσωπόν μου. Ή ἐξ πρό-
θετος εἰπεῖσαν ἐμφαίνει. Φησίν οὖν, διὰ Επιμε-
λῶς σε ἔξητησα βοηθόν. Πρόσωπον δὲ τοῦ Δασιδ,
αὐτὸς δὲ Δασιδ, κατὰ περίφρασιν· 'Ἐξεζήτησά σε
αὐτός.'

Tὸ πρόσωπόν σου, Κύριε, ζητήσω. Τὴν ἐπισχο-
πήν σου καὶ ἐτι ζητήσω, καὶ οὐδέποτε πάντας.

Mή ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ. Τὴν ἐπισχοπήν σου, τὴν ἐν ἀνάγκῃ σκεπάσσαν με.

Kαὶ μὴ ἀκελληγης ἐν ὅργῳ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. Μή ἀναχωρήσῃς ἀπ' ἐμοῦ ἐν ὅργῃ, διὰ συμπαρόν
μει κηδεμονιῶν, εἰ καὶ ὡς ἀνθρωπος πλημμελήσω
στοι· παίδευσας δὲ φιλανθρώπως, αὐθις ἀνάλαβε.

Βοηθός μοι τενοῦ. Καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Mή ἀποσκορακίσῃς με. Μή ἀπώσῃς με. Τὴν δὲ
τιμάτην λέξιν ἀπὸ παρατιμας· Ἐλληνικῆς ξιλανὸν εἰ
ἔξελληνισαντες ἐρμηνεῖς.

Mή ἀγκαταλίπῃς με, δὲ θεδς, δὲ σωτήρ μουν.
Πονχά παραχαλεῖ, δεικνύς τὸ τῆς προσευχῆς ἐμμο-
νον καὶ ἐγκάρδιον.

"Οτι δ πατήρ μου καὶ η μήτηρ μου ἐγκατ-
έλιπότε με. Διότι καὶ αὐτῆς τῆς ἀπὸ τῶν γονέων

παραμυθίας ἔστεργματι, καὶ οὐ μόνον τῆς ἀπὸ τῶν Αἰατίον πρόστησεν, αὐτὸν δέ σύντησεν οὐδὲν τὸν Σαούλ.

Οὐ δέ Κύριος προσελάβετο με. Τούτο παρηγόρων ἔστιν εἶπεν· Εἴ καὶ πάντες με, φησί, κατέλιπον, ἀλλὰ οὐν ὁ Κύριος; προσελάβετο με, πάκτεπον καὶ ρύθμενος.

Νομοθέτησόν με ἐτερή σου. Αὐτὴν τοῦ, Νομοθέτησόν με, Συνέτισον εἶπεν ὁ Ἀχύλας· ήτοι, νόμους με διδάξον σωτηριώδεις βαίνοντα ἐν τῇ πνευματικῇ ὁδῷ, τῇ πρὸς σὲ φερούσῃ.

Καὶ ὁδήγησόν με ἐτερή τρίβων εὐθεῖᾳ. Τρίβον τῆς σωτηρίας, ίνα μὴ πλανώμαι, σκολιοῖς λογισμοῖς ἐμπίπτων.

Ἐρεχα τὸν ἔχθρῶν μου, μὴ παραδῷς με εἰς φυγάδα θλιβότων με. Εἰς ψυχάς θλιβόντων, ήγουν εἰς τοὺς θλιβόντας με στρατιώτας, κατὰ περίφρασιν. Μή παραδῷς με οὖν αὐτοῖς ὑποχειρίον, ίνα μὴ οἱ ἔχθροι μου ἀποστελαντες αὐτοὺς εἰς τὸ συμβαλεῖν με, χαρώστε λέγετε δὲ τὸν Σαούλ.

"Οτι ἐπιτέστησάν μοι γάρ τυρες ἄδικοι. Κατεμαρτύρει γάρ αὐτοῦ ὁ Σαούλ ἀδίκως, ὡς ἀνείσειν κύτον μελετῶντος.

Καὶ ἐψεύσατο ἡ ἀδίκια δαυτῆ. Ή δὲ τοιαύτη μαρτυρία ἐψεύσατο ἔχτη, τουτέστιν, οὐχ εὑρέθη ἀληθεύουσα. Οὐδὲν γάρ αὐτὸν ἡ δίκησα, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ὠρέλησα. Ή καὶ ἔλλως; Αὕτη ὑποσχόμενη ἔχτη συλλαβεῖν με, ἐψεύσατο, μὴ τυχοῦσα τοῦ σκοποῦ.

Πιστεύω τοῦ ιδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου. Πιστεύω τῷ πληροφορούντι μοι ἀγιῷ Πνεύματι, διτι νικήσω, καὶ ἀπολήψομαι τὴν βασιλείαν, καὶ ἀπολαύσω τῶν ἀγθῶν αὐτῆς.

Ἐρ γῆ ζώτωτο. Ἐν τῷ κρισμῷ γῆ μὲν γάρ ζώντων, οὗτος· γῆ δὲ τεθνεώτων, δὲ δῆμος. Ἐστι δὲ καὶ ξέλως εἰπεῖν, διτι περὶ τῆς ἀναστάσεως δογματίζει τῶν νεκρῶν· γῆν μὲν γάρ ζώντων λέγων βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀγαθὸς δὲ, δὲ ητοίμασσεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν.

Τοπόμειον τὸν Κύριον. Τούτο καὶ τὸ ἔχης φῆτὸν πρὸς ἔχοντὸν ἀποτελεῖται· κατεπάδων ἔχοντῷ λόγουσμάνῳ, καὶ μὴ καταπίπτειν ἐγκελευόμενος. Υπόμειον δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἀνάμεινον, προσδόκα βοηθόν.

Ἀνεργίου, καὶ κραταιούτω ἡ καρδία σου, καὶ ὑπόμειον τὸν Κύριον. Θαρσοποιὰ καὶ ρωτικὴ ψυχῆς τὰ ἱκιφωνήματα· μεμονωμένος γάρ αὐτὸς ἔχοντὸν ἀνεκτάσιον, καὶ παρεθάρψυνεν. Αὔθι; δὲ τὸ· Υπόμειον τὸν Κύριον, εἰς πλεονα παράκλησιν καὶ ψυχαγωγίαν.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΖ'.

Καὶ τοῦτον τὸν ψαλμὸν εἰς διωκόμενος ὑπὸ τοῦ Σαούλ ἔγραψεν.

Πρὸς σὲ, Κύριε, κεκράξομαι. Οἴα πρὸς μηδένα ἔτερον ἀποδέπτων· πάντων γάρ μεμόνωμαι τῶν ἀξιομάχων. Διὰ τῆς χραυγῆς καὶ τὸ τῆς δεήσεως ἐπιτεταμένον ἐμψαλνεται.

*A latio prorsus careo, ut vel amicos meos omnes in-
team, qui Saulis potentiam verentur.*

*Dominus autem assumpsit me. Hoc ad solamen
suum dicit. Licet, inquit, omnes me dereliquerint,
ipse tamen Dominus assumpsit me, protegens sci-
licet atque eripiens a periculis.*

*Vers. 11, 12. Legem pone mihi in via tua. Aquila
pro legem pone, reddidit: Doce me, hoc est: Salu-
tares leges tuas doce me; me, inquam, per semitam
spiritualis legis tuæ incedente, et quæ ad te tendit.*

*Et deduc me in semitam rectam. Ad rectam sa-
lutis semitam, ne seducar de via, et in pravas in-
cidam cogitationes.*

*B Propter inimicos meos ne tradas me in animas
tribulantium me. In animas tribulantium circumlo-
quendo dixit, pro, in ipsos tribulantes me milites.
Ne tradas igitur me illis in potestatem, ne præci-
pui hostes mei qui illos miserunt ut me compre-
henderent, gaudio ac lætitia inde afficiantur. Intell-
ligit autem ipsum Saulum.*

*C Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui. Ipse
etenim Saul notam impingere cupiens beato David
injuste, illud adversum eum attestabatur, dicens,
scire se quod decreverat David ipsum interficere.*

*Et mentita est iniqitas sibi. Ilsa, inquit, inimi-
corum attestatio sibi ipsi mentita est, hoc est, in-
venta est vera non esse. Nihil enim illum læsi aut
injuria affeci, quin ino potius adjurvi. Vel aliter:
Ilsa injustitia quæ sibi pollicebatur comprehensu-
rum me esse, mentita est: hoc est, non est asse-
cuta quod sperabat.*

*D VERS. 13. Credo videre bona Domini. Credo, in-
quit, sancto Spiritui qui de omnibus his me eer-
tiorem facit, quod superabo hostes, et recuperabo
regnum, quodque illius bonis diu perfruar.*

*In terra viventium. In hoc mundo qui est vivorum
terra: terra enim mortuorum infernus. Possumus
etiam dicere, quod tradatur hic dogma de resur-
rectione mortuorum: et quod per terram viven-
tium, regnum celorum intelligit: et per bona, illa
bona, quæ praeparavit Deus diligētibus se.*

*E VERS. 14. Sustine Dominum. Hæc verba ei quæ se-
quuntur Propheta ad seipsum dirigit, veluti tem-
perans sese ac sibi ipsi solamen præstans. Jubel
autem non decidere a bona spe: Sustine, inquit,
hoc est, exspecta auxiliatorem.*

*F Viriliter age, intralescal cor tuum, et sustine Do-
minum. Verba hæc sunt fidantis et constantis ani-
mæ. Solus enim existens beatus David ipse se
confidere jubebat, et rursus ad majorem animæ
consolationem et oblectamentum, repetit illa verba:
Sustine Dominum.*

Psalmus ipsi David.

PSALMUS XXVII.

*Hunc psalmum etiam conscripsit beatus David eo
tempore quo persequebatur eum Saul.*

*G VERS. 1. Ad te, Domine, clamabo. Quasi ad nullum
alium respiciens: omnibus enim aliis auxiliis pri-
vatus sum. Per clamorem autem, precum suarum
intensionem demonstrat.*

Venit meus, ne sileas a me. Ne obaudias me, me- A taphorice dictum. Solent enim qui obaudiriunt, ta- cere. et nihil respondere poterintibus.

Ne quando taceas a me. Ne me unquam obaudias, qui tuo semper auxilio indigeo.

Et similis ero descendenteribus in lacum. Si obau- dieris me, inquit, statim similis ero ipsis mortuis: hoc est, statim moriar. Per lacum enim sepulturam intelligit. Potes etiam per lacum, soveam intelligere, in quam si quis incidet, sine auxilio rema- net, eo quod illinc effugere non possit.

Vers. 2. Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum. Per templum, ut diximus, taberna- culum intelligit ad quod maius tendebat, dum oraret, latuens id procul esset. Sic etiam et Daniel orans in Babylone, aperiebat fenestras quæ con- versæ erant ad Jerusalem: non quod illuc divinitatem circumscriberent, sed quia sciebant Deum illuc apparuisse. Vel templum pro caelo intelligentium est, iuxta illud: Qui habitat in caelis irridebit eos¹¹.

Vers. 3. Nescimus trahas ne cum peccatoribus. Qui- buscum sternenumero conversor. Noli igitur ob- micam hanc conversationem, cum illis me pariter ad lucidas poscas trahere. Nostri quod invitus cum eis conversor. Et supradicta videtur dictio illa: Simil. Quod si his verbis uti et nos voluntus cum oramus, per peccatores deumones intelligentius, aut alienos a ille, aut etiam iniquos omnes.

Et cum operantibus iniuriam ne perdas me. Hoc ad majorem superioris dicti declarationem est. Idem enim significat.

Qui loquuntur pacem cum proximo suo, multa au- tem in cordibus eorum. Quidam enī eorum qui erant cum Saule, amicitiam simulabant erga David, et insidias nihilominus adversus eum etiam para- bant, et præcipue inter alios ipse etiam Saül.

Vers. 4. Da illis, Domine, secundum opera eorum. Condigua sciæcet eorum protorvitatis.

Et secundum nequitiam adinventionum ipsorum. Hec pari modo ad præcedentis versiculi declara- tionem dicta sunt.

Secundum opera manuum eorum da illis. Dulorem Propheta animæ suæ zelo quodam odili in pravos accensæ, omnibus patescit, dum eamdem sapientiæ variis verbis repetit sententiam.

Redde retributionem eorum ipsis. Redde illis de- bitam uitacionem pro malignitate, ex his autem ver- bis demonstrat, se non ut acutum hostem adver- sus eos imprecari, sed ut justitiam auctorem, opisare illis debitas poscas: ut hac ratione pravi omnes reddantur meliores.

Vers. 5. Quoniam non intellexerunt opera Domini. Quia hactenus dispensationes Dei non intellexerunt: quod sciæcet Deus pravos sustinet, ut eorum pra-

'O θεός μου, μὴ παρασιωπήσῃς ἀλλ' ἐμοῦ. Μή παρακούσῃς μου, κατὰ μεταφοράν. Εἰλθας γὰρ οἱ παρακεύοντες σιωπῶν, καὶ μηδὲν φθέγγεσθαι πρὸς τοὺς αἰτουμένους.

Μήποτε παρασιωπήσῃς ἀλλ' ἔμοῦ. Μηδέποτε παρακούσῃς μου, χρῆσοντος ἀλλ' τῆς οἵης ἐπικουρίας.

Kαὶ ὅμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνοντες εἰς λάκ- χον. Εἰ καὶ παρακούσῃς μου, εὐθὺς δόμος γενήσο- μαι τοῖς γεκροῖς, ἤγουν ἀποθάνω· λάκης γὰρ διάφορος. "H καὶ λάκχον τὸν βόθρον νοήσομεν, εἰς δὲν δὲ ευπίττων ἀδομήτος διὰ τὸ ἄριστον γίνεται.

Eἰσάκουσον, Κύριε, τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς μου, ἵνα τῷ δέεσθαί με πρὸς σὲ, ἵνα τῷ αἰρειν με χεῖράς μου πρὸς ταῦτα ἀγνώστου. Ναὸν, ὡς προει- ρήκαμεν, τὴν εκηρήν λέγει, πρὸς ἣν ἔτειν τὰς χείρας εὐχόμενος, εἰ καὶ πόρῳ ἦν. Οὐτών γάρ καὶ Δικτῆλη ἐν Βαθύλων προσευχόμενος, τὰς πρὸς Ἱε- ρουσαλήμ τετραμένας ἀνέψει φωταγοὺς, οὐκ ἐκεῖ περιγράφων τὸ Θεῖον, ἀλλ' ἐκεῖ τὴν θελανή πειφάνειαν γεγενήσθαι μεμαθηκώς. "H καὶ ναὸν τὸν οὐρανὸν ὑποληπτέον, κατὰ τὸ· "Ο κατοικῶν ἐν οἰκαροῖς, ἀκτελέσται αὐτούς.

Mή συντελέσθης με μετὰ ἀμαρτωλῶν. Οἷς πελ- λάκις συνανατερέζομαι. Μήδον διὰ τὴν ἀναστρεψήν συνελκύσῃς κακὸν μετ' αὐτῶν, εἰς τὸ δοῦνον δικτῆν· οἶδας γάρ, διτι καὶ ἄκων τοῦτο ποιῶ· πειρετῇ δὲ τὴν σύνη πρόθεσις. Ήμεῖς δὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν τετύπα προσευ- χόμενοι, ἀμαρτωλούς νοήσομεν τοὺς ἐτεροδάξους, ή τοὺς δαίμονας, ή καὶ ἀνόμους.

Kαὶ μετὰ ἐργαζομένων ἀρομάταρ μὴ συναπολέ- σθης γε. Τούτο τοῦ προτέρου σαφῆνισικόν, καὶ ταυτὸ δηλοῦν.

Tῶν λαλούντων εἰρίηνηρ μετὰ τῶν πλησίων, κακὰ δέ ἐτι τοῖς καρδίαις αὐτῶν. Τινὲς γάρ τῶν μετὰ τοῦ Σαυλὸν, ὑποκρινόμενοι φανεράν φύλετν πρὸς Δαβὶδ, ἐπειδούλευον αὐτῷ λάθρα, καὶ μάλιστα Σαούλ.

Δός αὐτοῖς, Κύριε, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. "Ἄξια τῆς κακίας αὐτῶν.

Kαὶ κατὰ τὴν πονηρίαν τῶν ἀκτηθευμάτων αὐτῶν. Καὶ τούτο τοῦ πρὸς αὐτοῦ σαφῆνιστικόν.

D Κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν δός αὐτοῖς. Διὰ τῆς ταυτολογίας τὴν δόδηνην ἐμφανεῖ τῆς ψυχῆς, ἐμπιμπρώμενος τῷ ζῆλῳ τῆς μισοπονηρίᾳ.

'Απόδος τὸ πτεραπόδημα αὐτῶν αὐτοῖς. 'Απέδος αὐτοῖς τὴν κεχρεωστημένην ἐκδίκησιν, ἀντὶ τῆς κα- κίας. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται, ὅτι οὐχ ὡς πικρὸς καταρδάται τούτων, ἀλλ' ὡς φιλοδικεῖται: ἐπιταχύνει τὴν δρεπούμενην τιμωρίαν, ἵνα βελτίωνες οἱ κακοὶ γένωνται.

Ότι οὐ σιτηῆκαν εἰς τὰ ἔργα Καρίοι. Ότι μέχρι τοῦ νῦν οὐ συνῆκαν τὰς θελας οἰκονομίας, ὡς ἀνέχε- ται αὐτῶν ὁ Θεὸς, οὗτω πονηρευμένων, ἵνα καὶ ἡ

¹¹ Psal. II, 4.

φαυλότης αὐτῶν ἐλεγχθῆ, καὶ ἐν καιρῷ τιμωρθῶ-
σιν ἀσύγγνωστα.

Kai εἰς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Ἔργα δὲ
λέγω, οὐδὲ τοῦ; ἔργάζεται μετὰ τοῦ σκοποῦ· αἱ χεῖ-
ρες γάρ ἐνταῦθα, τὸ λειογισμένον τῶν ἔργων ἐμ-
ψαίνουσι.

*Καθθλεῖτε αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ οἰκοδομήσεις αὐ-
τούς.* Τούτο προφητεῖα τῆς ἀπωλετικαὶς αὐτῶν, διε-
πεισάντες, οὐκέτι ἀγορθωθήσονται.

*Ἐβλογητὸς Κύριος, δις εἰσήκουσε τῆς φωνῆς
τῆς δεήσεώς μου.* — *Ἐβλογητὸς,* ἀντὶ τοῦ, "Ἄξιος
εὐλογεῖσθαι: καὶ ὑμνεῖσθαι· οὐαὶ δὲ πληροφορηθεῖς
ῶν ἐξήτησε, φησιν, "Οὐι ἐπήκουετο μου.

Κύριος βοηθός μου, καὶ ὑπερασπιστής μου.
Τούτῳ τῆς πληροφορίας.

'Ἐπ' αὐτῷ ἥλπισεν οὐ καρδία μου. Ω; μόνῳ
ἀφευδεῖ Θεῷ.

Καὶ ἐδοθῆθην. Καὶ οὐκ ἀπέτυχον τῆς ἐλ-
πίδος.

'Αρέθαλε η σάρξ μου. Ή πρὸ τούτου ἐκτετη-
κυῖα ταῖς φροντίαις καὶ κακοπαθείαις.

Καὶ ἐκ θελήματός μου ἐξομολογήσομαι αὐτῷ.
Ἐκ καρδίας, προθύμως, οὐκ ἀναγκαστικῶς. Τοι-
οῦτόν ἐστι καὶ τό· *'Εκούσιως θύσω σοι.* Ἐξομο-
λόγησιν δὲ τὴν εὐχαριστείαν λέγει.

*Κύριος κραταίωμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, καὶ ὑπερ-
ασπιστής τῶν σωτηρίων τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ
ἐστι.* Κύριος ισχύει τὸν ἀνατεθειμένον αὐτῷ λαὸν,
καὶ ὑπερμαχεῖ τῆς σωτηρίας τοῦ χρισθέντος; εἰς
βασιλέα κατὰ πρόσταξιν αὐτοῦ. Λέγει δὲ περὶ τε
παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ περὶ ἑαυτοῦ, εἰδὼς τὴν ἐσο-
μένην μεταβολὴν.

*Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ σύνδικον
τὴν κληρονομίαν σου.* Ως ἀποληψόμενος δύσον
οὐπώ τὴν βασιλείαν, ὑπερέχεται τοῦ λαοῦ. Ἐν δὲ
τῇ βίβλῳ τῆς Ἑβδομάδος θεός λαὸν αὐτοῦ περιούσιον,
ἥτοι κληρονομιαῖον τούς Ἰσραηλίτας ἐκάλεσε.

Καὶ ποίμανος αὐτούς. Συμβασιλεύων ἐμοὶ, συμ-
βουλεύων ἐμοὶ.

Καὶ ἔπαρον αὐτοὺς ἔως τοῦ αἰώνος. Καὶ
ὑψώσον τοῖς τροπαῖοις μέχρι παντὸς. Δύναται δὲ καὶ
ἡ ἀρὰ τοῦ, Δός αὐτοῖς, Κύριε, κατὰ τὰ ἔργα
αὐτῶν, καὶ τὰ ἔξης, καὶ κατὰ τῶν σταυρωσάντων
τὸν Χριστὸν Ἰουδαίων ἐλασθαί, οἵτινες παμπόνη-
ροι θντες, οὐ συνήχαν εἰς ἡγράζετο τεράστια. Διὸ
καθαιρεθέντες, οὐκέτι ἀνωρθώθησαν· δὲ δὲ θεὸς
ἔκραταίσεν τὸν πιστὸν λαὸν, καὶ τὰ ἔξης. Καὶ
αὐτοῖς ἡ εὐχὴ πρὸς τὸν Χριστὸν, ὑπὲρ τοῦ ἐξ ἕηνῶν
λαοῦ αὐτοῦ διούθετος αὐτῷ εἰς κληρονομίαν, διὸ καὶ
ἐποίειν καὶ ὑψώσειν ἀληθῶς.

¹⁶ Psal. lxx, 8. ¹⁷ Psal. xxvii, 4.

A vita magis convincatur, et in opportuno tempore
irremissibiliter afficiantur supplicis.

Nec opera manuum ejus. Opera, inquam, dico quae
ipse summo consilio operatur, et non casu; per
manus enim hic considerationem quamdam, et
studium in divinis operationibus esse demon-
strant.

Destrues illos et non adificabis eos. Prædicti Pro-
pheta inimicorum suorum perditionem, quae ejus-
modi futura erat, ut ubi semel in præceps ceci-
dissent, resurgere amplius, aut se erigere non
possent.

Vers. 6. *Benedictus Dominus quia exaudivit vocem
deprecationis meæ.* Benedictus, hoc est, dignus cui
benedicatur, qui laudetur. Deinde quasi certus de

B iis quae postulaverat, addit: Quia exaudivit me.

Vers. 7. *Dominus adjutor meus et protector meus.*
Hoc, simili modo ad certitudinem illam pertinet,
quam de divino auxilio conceperat.

In ipso speravit cor meum. Veluti in solo vero
ac non fallaci adjutore.

Et adjutus sum. Et spe concepta non sum fru-
stratus.

Et refloruit caro mea. Quae ante ob sollicitudines
et afflictiones varias labefacta erat

Et ex voluntate mea confitebor ei. Prompto animo,
inquit, atque ex corde id faciam, non ut coactus.
Simile istud est: *Voluntarie sacrificabo tibi* ¹⁶. Per
confessionem vero gratiarum actionem intellige.

C **Vers. 8.** *Dominus fortitudo populi sui, et pro-
tector salutem Christi sui est.* Dominus, inquit, popu-
lum suum sibi dedicatum fortiorum reddit, et pro
illis pugnat salutem, qui mandato ejus ad regnum
unctus est [Christus etenim unctum significat].
De scipso autem ac de toto populo sermonem fa-
cit, veluti præciosus futuræ immutationis.

Vers. 9. *Salvum fac populum tuum, Domine, be-
nedic hæreditati tuæ.* Quasi jam regnum susceptu-
rus esset, et huic rei propior quam antea, rogat
Propheta pro populo ¹⁷; et quod hæreditati suæ
dicit, simile ei est quod legimus in Exodo, ubi
Israelitas Deus populum suum peculiarem, hoc est
hæreditarium appellavit.

Et pasce eos. Simul tecum reguans, mihiique
consulens.

Et extolle eos usque in sæculum. Et extolle eos
tropæis perpetuis. Illa etiam imprecatio superius
facta: *Da illis, Domine, secundum opera eorum* ¹⁷,
potest ad crucifixores Christi referri: qui omni
pravitate imbulti, non intellexerunt miracula, aut
a Domino facta. Quapropter et destructi sunt,
et amplius non erecti: contra autem Deus
populum suum fortificavit, et quæ sequuntur, etc.
Et rursus etiam oratio ad Christum referatur, pro
populo ex gentibus, qui illi in hæreditatem datus
est, ei quem pavit Christus atque exaltavit.

Psalmus ipsi David egressionis tabernaculi. Δ
PSALMUS XXVIII.

Juxta historiam hic psalmus præceptum quoddam continet, ad sacerdotes et Levitas, de egressu tabernaculi, vel de egressu templi: quid scilicet illinc egressi sequenti die facere deberent: asserre nimirum filios arietum, masculos, nuper natos, et gloriam, per laudationes et psalmos, et honorem, per regulam et religionem: atque hoc in aula templi, et non alio in loco. Juxta anagogicum vero sensum, intelligi potest de egressu a corpore, quod Apostolus tabernaculum vocal¹⁸. Est enim corpus animæ tabernaculum. Admonet igitur hoc psalmo Propheta quid facere debeamus, ut præparemur ad exitum ab hoc corpore. Actiones etenim nostræ in hac vita, animæ tunc erunt viaticum.

Vers. 1. *Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum.* Filii quidem Dei apostoli sunt. Ita enim Dominus appellavit eos dicens: *Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum*¹⁹. Filii autem arietum, fideles ex gentibus, quorum parentes, ob errorem summum in quo erant, irrationalis dici merito, et arietibus comparari poterant. Admonet igitur apostolos Propheta hoc psalmo, ut festinent adducere infideles gentes ad Christum. Ordo est: *O filii Dei, afferte Domino, afferte filios arietum.* Illa autem ingeminatio verbi *afferte*, studium quoddam ac diligentiam non vulgarem adhibendam esse demonstrat. Vel aliter: *Fili filii Dei* ii dicendi sunt, qui per baptismatis regenerationem Christo adoptati et ad virtutes initiati sunt; *fili vero arietum* ii, quos apostoli per Evangelii prædicationem genuerunt, neandum ad integrum perfectionem devenerunt. Per arietes enim apostoli convenientissime intelligi possunt, cum et ipsi spiritualium gregum suorum sint duces. Quasi dicat Propheta: *Vos, o apostoli, qui perfectiores estis, adducite eos ad Deum, qui adhuc imperfectiores sunt, instruentes eos doctrina vestra; hoc enim gratissimum Deo est obsequium.* Dictum enim legimus Petri: *Si diligis me, pasce oves meas*²⁰.

Afferte Domino gloriam et honorem. Gloriam Deo affherent, canendo illi hymnos ac laudes; honorem vero, per timorem atque observantiam mandatorum. Nam si (ut Apostolus inquit²¹), per transgressionem legis Deus inhonoratur, manifestum est quod per ejus observationem honorabitur.

Vers. 2. *Afferte Domino gloriam nomini ejus.* D Per laudabiles nimirum actiones. Dictum enim legimus ad peccatores ex persona Dei: *Nomen meum propter vos blasphematur in gentibus*²². Gentiles etenim cum bonam fidelis viri vitam ac conversationem viderint, incitandur ut Deum nostrum laudent tanquam verum virtutis doctorem: quod si perversis moribus fidelem viderint, Deo statim nostro detrahunt, et vitiorum introductorem credunt. Unde in Evangelio legimus: *Ut videant bona restra opera, et glorificant Patrem vestrum qui in celis est*²³. Afferte igitur Domino laudem nomini ejus; hoc est, afferte ei laudem.

Adorate Dominum in aula sancta ejus. Per aulam sanctam, olim Synagoga intelligebatur, quæ

Ψαλμὸς τῷ Δασιδ ἐξόδου σκηνῆς.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΗ.

Κατὰ μὲν τὴν Ιστορίαν εἶη ἀν δ παρῶν ψαλμὸς παράγγελμα τοῖς λευκαῖς καὶ λευκαῖς, περὶ τῆς ἐξόδου τῆς σκηνῆς, ήτοι περὶ τῆς ἐξελέσεως, τῆς ἀπὸ τοῦ ναοῦ, τί ἐξιόντες μέλλοιεν ποιεῖν εἰς τὴν ἔησης ἡμέραν ἀεὶ, ὅτι ἄγειν κριῶν δρόβενα τέκνα, νεογιλά, ὅτι καὶ δόξαν δι' εὐφημίας καὶ φαλμῶν, ὅτι καὶ τιμὴν δι' εύταξίας καὶ εὐλαβείας, ὅτι ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ναοῦ, οὐχ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, εἴη ἀν δ περὶ τῆς ἐξελέσεως τῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, δ σκῆνης δ Ἀπόστολος καλεῖ· σκήνωμα γάρ τῆς ψυχῆς τοῦτο· παρεγγυᾶ δὲ δ φαλμὸς τι ποιεῖν δψείλομεν, συσκευαζόμενοι πρὸς τὴν ἐξόδον, τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος· ἐπεὶπερ αἱ ἐνταῦθα πράξεις, ἐφόδουν τῆς ψυχῆς τηνικάντα γίνονται.

C 'Ερέγκατε τῷ Κυρίῳ, υἱοὶ Θεοῦ, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ υἱοὺς κριῶν. Υἱοὶ μὲν Θεοῦ, οἱ ἀπόστολοι. Οὐτω καὶ δι Κύριος αὐτοὺς προσηγόρευσεν, εἰπὼν· Ἄραβαντα πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ύμῶν. Υἱοὶ δὲ κριῶν, οἱ ἐκ θύνων, ὧν οἱ πατέρες θύλοι, διὰ τὴν πλάνην. Προτρέπεται οὖν τοὺς ἀπόστολους προσάγειν τῷ Χριστῷ τὰ ἔθνη· οὗτω δὲ τὰ φρεστά συντακτέον· "Οσοι υἱοὶ Θεοῦ, ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ, ἐνέγκατε υἱοὺς κριῶν. Ἐμφαντικὸν γάρ σκούδης ἡ ἀναδίπλωσις. "Η καὶ θλῶς· υἱοὶ μὲν Θεοῦ, οἱ διὰ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ βαπτισμάτος υἱοθετήθεντες Χριστῷ, καὶ τελειωθέντες εἰς ἀρετὴν· υἱοὶ δὲ κριῶν, οἱ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος γεννηθέντες τοῖς ἀπόστολοις, ἔτι δὲ ἀτελεῖς. Κριοὺς γάρ ἀπόστολους, εἰ βούλει, νοήσεις, ὡς ἀγελάρχας. Οἶον· Οἱ τελειότεροι, χειραγωγεῖται τοὺς ἀτελεστέρους· τοῦτο γάρ εὐαπόδεκτον τῷ Θεῷ. Φησὶ γάρ πρὸς Πέτρον· Εἰ φιλεῖς με, ποίμαιτε τὰ πρόσβατά μου.

'Ερέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν. Δόξαν μὲν, διὰ ύμνολογίας· διὰ τοῦ φόδου δὲ, τιμὴν, ἡ φυλακῆς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Εἰ γάρ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπεῖν, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις, εἰδῆλον ὡς τιμῆς αὐτὸν διὰ τῆς φυλακῆς.

'Ερέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν ὀρόματι αὐτοῦ. Δι' ἐπινετῶν πράξεων· εἰρηται γάρ πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας· Τὸ δρομά μον δι' ύμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Ο γάρ ἐθνικὸς δρόν τοις πιστοῦ τὴν διαγωγὴν, εἰ μὲν εἴη καλή, ἐπαινεῖ τὸν Χριστὸν, ὡς ἀρετῆς διδάσκαλον· εἰ δὲ φαῦλη, διασύρει μᾶλλον, ὡς κακίας εἰσηγητὴν. Ἐνέγκατε εὖτε τῷ Κυρίῳ ἐπαινον τοῦ ὄντος αὐτοῦ, τουτέστιν αὐτοῦ, κατὰ περιφρασιν.

Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ.

Ἐν πρότερον μὲν αὐλῇ ἀγίᾳ τοῖς Ιουδαίοις, ἐν

¹⁸ I Cor. iii, 16. ¹⁹ Joan. xx, 17. ²⁰ Joan. xxi, 17. ²¹ Rom. ii, 23. ²² Isa. lii, 5. ²³ Matth. v, 16.

Τερποσολύμοις συναγωγή· μετὰ δὲ τὴν εἰς Χριστὸν ὑδρίνην, ἐγένετο ἡ ἔπαυλις αὐτῶν τρηματική· Ὅστερον δὲ γέγονεν αὐλὴ ἀγία τοῦ Χριστοῦ, ἡ τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησία καὶ πίστις, ἐν δὲ προσκυνεῖν αὐτῶν δὲ λόγος· προτρέπεται, καὶ λύνει τὰς σχισματικῶς παρατυναγωγάς, καὶ μόνην ἐκκρινῶν τὴν ἀπὸ Χριστοῦ παραδομένην πίστιν. Δυνατὸν δὲ νοῆσαι αὐλὴν καὶ τὴν ἐπουράνιον. Διὰ τὸντο οἱ πεφυτευμένοι ἔνταῦθα ἐν τῷ οἰκῳ Κυρίου, δηλαδὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πιστῶν, ἐν ταῖς αὐλαῖς ἔκει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσουσι.

Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῷ ὑδάτω. Τοῦτο προφητεία περὶ τῆς ἐνεχθείσης δικαιούσης φωνῆς ἐν Ἰορδάνῃ, διὰ τὸ Χριστὸς ἐβαπτίσατο, λεγούσης· Οὐτός εστίν δὲ Υἱός μου δ ἀπακηδεῖ, ἐν δὲ ηὐδόκησα.

Οὐ θεός τῆς δόξης ἐθρόνησε· Οὐ Πατήρ ἀφῆκεν ἐκείνην τὴν φωνὴν, ἣν καὶ βροντὴν ὄνομάζει, διὰ τὸ δὲ οὐρανοῦ κατένεθει, διθεν καὶ αἱ βρονταὶ, καὶ διὰ τὸ στερβόν, καὶ ἐξάκουστον. Θεός δὲ τῆς δόξης, ἀντὶ τοῦ, ἐνδοξος, ὁσπερ καὶ θεός τῆς ἀληθείας, δὲ ἀληθινός, καὶ θεός ἱεροκήσεως, δὲ ἐκδικητής, καὶ θεός δυνάμεων, δὲ δυνατός, καὶ θεός ἐλέους, δὲ ἐλεήμων, καὶ διὰ τοιαῦτα· Ιδίωμα γάρ καὶ τοῦτο τῆς Παλαιᾶς.

Κύριος ἐπὶ ὑδάτω πολλῶν. Οὐ Χριστὸς ἐν διδοῖς, τοῖς, τοῦ Ἰορδάνου, καὶ δὲ ἐκείνων ἐν πάσιν διδοῖς, ἀγίαν τὴν φύσιν αὐτῶν ἐν Ἰορδάνῃ.

Φωνὴ Κυρίου δὲ ισχύει· Ἐν τῷ ισχυρῷ κατὰ τῶν παθῶν ἀνδρὶ φωνὴ γίνεται Κυρίου, φωνήνουσα καὶ ὑποτιθεμένη τὰ δέοντα.

Φωνὴ Κυρίου δὲ μεγαλοπρεπεῖ. Καὶ ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ, τῷ καταφρονοῦντι μὲν τῶν γενέρων, φρονοῦντι δὲ τὰ οὐράνια· ως δηλοῦσθαι διὰ μὲν τῆς ισχύος, τὸν πρακτικόν· διὰ δὲ τῆς μεγαλοπρεπείας, τὸν θεωρητικόν.

Φωνὴ Κυρίου, συντρίβοντος κέδρους· Ἡ κέδρος ποτὲ μὲν ἐπὶ καλοῦ λαμβάνεται, διὰ τὸ δεσηπτον καὶ κατάκομον καὶ εὐώδει, ως τὸ Δικαιος ὡς γούριξ ἀνθίσει, καὶ ὥστε κέδρος η ἐν τῷ Λιθάνῳ πληθυνθήσεται· ποτὲ δὲ ἐπὶ κακοῦ, διὰ τὸ δικαρπον καὶ δυσκαμπεῖ, ως τὸ· Εἶδος τὸν δεσεδήν υπερυψόνυμον καὶ ἐπαρδόμον, ως τὰς κέδρους τοῦ Αἰθαροῦ. Νῦν οὖν κέδρους δνομάζει τοὺς δαλμονας, διὰ τὸ ἐπιγρέμον. Ἡ ἐπαρσίς γάρ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ κατεκρήμνισεν. Φωνὴ, φησι, γίνεται Κυρίου, διὰ συντρίbeis καὶ ταράσσει τοὺς δαλμονας. Ὅποτεκτέον γάρ μετὰ τὸ Κυρίου, ίνα νοηθεῖν ἡ πλαγεῖα σύνταξις. Τούτῳ δὲ τῷ σχήματι καὶ ὑποκατιών ἐχρήσατο.

Καὶ συντρίψει Κύριος τὰς κέδρους τοῦ Αἰθαροῦ. Αἰθανός δρός ὑψηλὸν Παλαιστίνης κεδροφόρον, εἰδωλικοῖς ναοῖς ἀνακείμενον. Οθεν κέδρους Αἰθανοῦ λέγει τὰ τεμένη τῶν εἰδώλων, τὰ ἐν αὐτῷ, ἐκ τοῦ περιέχοντος δηλῶν τὰ περιεχόμενα, καὶ ἄλλως

A erat in Ierusalem; sed post contumelias a Judæis in Christum illatas, facta est habitatio illa desolata. Novissime autem aula sancta Christi, facta est Christianorum Ecclesia ac fides, in qua propheticus sermo adorandum esse Dominum iubet, omnes alias illegitimas congregations prohibens, et solam eligens fidem a Christo traditam. Intelligere etiam possumus per aulam, cœlestem habitationem. Nam ii qui in hac vita plantati sunt in domo Domini, illuc in aulis Dei nostri florebunt.

Vers. 3. Vox Domini super aquas. Prophetia hæc est de voce quæ in Jordane superne demissa est, quando Christus baptizabatur, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo complacui mihi*²¹.

B Deus gloriæ intonuit. Ipse Pater vocem illam emisit quam diximus. Tonitruum autem eam appellavit Propheta, et quia ex cœlo delata est unde veniunt tonitrua et propter illius magnitudinem: nam ab omnibus de facili audita est. Deus autem gloriæ dixit pro, Deus glorus, quemadmodum et alibi Deus dicitur veritatis, Deus ultiōnis, Deus potentiarum, et Deus misericordiarum, pro eo quod est, Deus verus, Deus vindictus, Deus potens, Deus misericors. Idiomam enim est veteris Scripturæ.

C Dominus super aquas multas. Christus nimirum in aquis fluminis Jordanis, et ubique per illas, aquarum naturam sanctificans.

Vers. 4. Vox Domini in fortitudine. In fortis, inquit, ac robusto adversus passiones atque affectus homine, vox Domini sit, roborans eum ac suggestens quæ necessaria sunt.

Vox Domini in magnificētia. Hoc est, in magnifico eo viro, qui terrestria spreverit, et cœlestia tantum meditetur: ut per fortitudinem quidem activa, ac moralis virtus, per magnificētiam vero contemplativa significetur.

D Vers. 5. Vox Domini, confringentis cedros. Cedrus aliquando in bonum accipitur, quia cedrina ligna immarcescibilia sunt, atque imputrida, et earum materia densa est atque odorata, juxta illud: *Justus ut palma florebit, et sicut cedrus in Libano multiplicabitur*²², aliquando autem in malum, quia arbor est sterilis atque inflexibilis, juxta illud: *Vidi impium superexaltatum atque elevatum sicut cedros Libani*²³. Hoc in loco igitur per cedros dæmones intelligit propter elationem ac superbiam illam, quæ de cœlo eos præcipitavit. Vox, inquit, Domini sit, quando conterit ac constringit dæmones. Punctus enim ponendus est, post dictiōnem, Domini, ut intelligatur esse obliqua quædam constructio; qua loquendi figura infra etiam usus est.

E Confringet Dominus cedros Libani. Libanus mons est Palæstinæ regionis, altus, ac ferens cedros, idolorum templis consecratum; unde per cedros idolorum nemora ac lucos intelligit, qui in ipso sunt, per continens contenta significans. Similia

²¹ Matth. iii, 17. ²² Psal. xc, 13. ²³ Psal. xxvii, 55.

esse cedris videntur idola, propter eorum fastigium, densitatem ac sterilitatem. Prædictum igitur Propheta hic Idolorum destructionem: per quæ omnium iugismodi delubrorum pariter eversio nomen significat.

Vers. 6. *Et communuet eas ut ritulum, Libanum.* Et quemadmodum vitulum illum qui ab Hebreis in Choreb fabricatus est, communuit ac dissipavit Deus per Moysem, sic etiam has cedros communuet. Deinde interpungendum est, et per se legenda dictio, *Libanum;* non enim unum aut alteram illius partem, sed totum atque in universum communuet.

Et dilectus meus ut filius unicornium. De Christo sermo est: qui dilectus quidem est ut unigenitus. Ita enim enim Pater appellavit dicens: *Hic est filius meus dilectus.* Unicornium vero aliud, veluti invictus, atque insuperabilis. Hujuscemodi enim naturæ esse legimus id animal apud beatum Job. Tu illud considera, quomodo Dei Filius Agnum se atque ovem appellari voluit, quando pro humani generis peccatis in sacrificium se Patri obiulit, justa illud: *Ecce Agnus Dei*¹⁷: item: *Quasi ovis ad occisionem duciens est*¹⁸; illium vero unicornium, quando vindicta opus fuit, et quando inimici protestatem destruendam prædictit. Dici etiam potest Christus alias unicornium, veluti qui unico ac singulari quodam modo, et tanquam homo genitus est, et tanquam Deus: quippe qui ut Deus, ex Patre generatus est, sine matre: atque ut homo, ex matre, sine patre. His igitur idolis, ac demonibus contritis, ac communitis, Christus reddetur adversus Ecclesiam ejus.

Vers. 7. *Vox Domini intercedentis flamnam ignis.* Subauditum etiam in loco verbum si. Prædictum autem Propheta ea inspriris quæ tribus pueris in fornace Babylonica consigerunt, ubi flamma intercisa spiritum roris sibilantem suscepit: deinde autem quæ Christi martyribus. Intelligi etiam possunt hæc verba, ut pertineant ad sententiam Dei in die judicii, quando intercedet et dividet Deus flamnam ignis, et splendida ac lucida ignis potentia justis deserviet. Gauatique vero et adustiva in poenam peccatoribus tribuetur.

Vers. 8. *Vox Domini concutientis desertum.* Per desertum gentes intelligit, quæ omni divina cogitatione prorsus viduatæ ac desolatae, quæque spirituali etiam doctrina ac prorsus virtute carentes, aridæ ac steriles, deserti instar merito dici poterant: quod desertum adventu suo Christus concussit, commovens ac convertens illud ad se, et arans aratro fidei.

Et concutiet Dominus desertum Cades. Concupiet autem non omne desertum, sed desertum Cades: hoc est desertum sanctum, et segregatum, dignumque Deo atque ei destinatum. Cades enim sanctum Graeci interpretantur.

¹⁷ Joan. 1, 36. ¹⁸ Isa. LIII, 7.

(96) Ισ. Ερμηνεύεται.

Variæ lectiones.

Α έπικότα κέδροις, διά τε ύψη λὸν τῆς ὁροφῆς καὶ κατάχορον καὶ ἀκερπὸν. Προαγορεύει δὲ τὸ φῆτὸν τὴν τούτου κατάλυσιν· διὰ δὲ τούτων αἰνίττεται καὶ τὴν ἀπάντων τῶν τοιούτων στήκων.

Kai λεπτυρεῖ αὐτοὺς, ὡς τὸ μόσχον, τὸν Λίβαρον. Καὶ ὥσπερ τὸν ἐν Χωρῇ κατασκευασθέντα τοὺς Ἐβραίους μόσχον ἐλέπτυνε διὰ Μωάβος καὶ διεσκόρπισεν, οὕτω καὶ ταύτα. Είτα στικτόν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἀναγνωστέον τὸν Λίβαρον, ἵνα νοηθεῖν, ὅτι λεπτυνεῖ αὐτάς, λέγω δὲ τὸν Λίβανον δόλον, οὐκ ἐκ μέρους, ἀλλὰ καθόλου αὐτοῦ γενησομένου τοῦ λεπτυσμοῦ.

Kai σὴραπημένος μου, ὡς οὐδὲ μονοκερώτων. Περὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ λόγος· τὴραπημένος· γάρ, ὡς δικονομής. Οὕτω γάρ ὁ Πατὴρ αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὗτος ἔστι, λέγων, διὰ μούσου ὁ ἀραπητός· οὐδὲ δὲ μονοκερώτων, διὰ τὸ ἄμαχον καὶ ἀνυπότακτον· τοιούτον γάρ είναι τὸ ζῶον τοῦτο φρσιν ἡ βίθος θάλασσας· οὐρανὸς δὲ μὲν θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἔστιν ὁ Γῆς τῷ Πατρὶ προσάγει, ἀμνὸς δινομάζεται, καὶ πρόδατον, ὡς τὸ· "Ιδε ὁ μυρδὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τό· "Ως πρόστατος ἐστὶ σγαγήτης θάλη· διὰ δὲ ἀμύνασθαι δέσι, καὶ καθελεῖν τὴν ἐνυπαστέαν τοῦ πονηροῦ, οὐδὲ μονοκερώτων. Λέγοιτο δὲ μὲν μονοκερώτων καὶ ὡς ἐκατέρωθεν μονοειδῶς γεννηθεῖς· ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς, ἀκεν μητρός· ἐκ δὲ τῆς μητρὸς, δινευ ἀνδρός. Τούτων οὖν, φησι, συντριβομένων, καὶ λεπτυνομένων, ὁ Χριστὸς ἀήτητος ἔσται. Πύλαι γάρ ἄδου οὐκ ἀπτερύσσουσι τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ.

invictus. Porīτε enim īfernī non prāralebunt

Φωτὴ Κυρίου, δικαστοτος φλόγα πυρός. Λείπεται κάνταυθα τὸ, γίνεται· προαγορεύει δὲ προηγουμένως μὲν, περὶ τῆς Βαθυλανίας καμίνου, ήτις διακαπεῖσα, πνεῦμα δρόσου διασυρίζον ἐδέξατο· ἐπομένως δὲ, καὶ περὶ τῶν ὑποδεξάντων τοὺς μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ. Λέγοιτο δὲ μὲν καὶ περὶ τῆς ἀποφάσεως· τῆς ἐν ἡμέρᾳ τῆς χρίσεως, ἐτε διακόψει καὶ διαμερίσει τὴν φλόγα τοῦ πυρός· ὥστε τὴν μὲν φωτιστικὴν καὶ λαμπρύνουσαν δύναμιν αὐτῆς τοὺς δικαίους ἀποκληρωθῆναι· τὴν δὲ καυστικὴν καὶ καλάζουσαν, τοὺς ἀμαρτωλούς.

Φωτὴ Κυρίου, συσσειστος ἔρημος. Ἔρημον τὴν ἔθνη καλεῖ, διὰ τὴν ἔρημιαν τῆς θεογνωσίας, καὶ τὴν ἀνυδρίαν τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, καὶ τὴν ἀκαρπίαν τῶν ἀρετῶν, ἥντινα Ερημον τὸν Χριστὸν ἐπιφανεῖς συνέστησε, μετακινήσας· εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἀρόσας τῷ ἀρότρῳ τῆς πίστεως.

Kai συσσεισεις Κύριος τὴν έρημον Κάδδης. Συσσεισει δὲ, φησιν, οὐ πᾶσαν τὴν έρημον, ἀλλὰ τὴν Κάδδης, τοιτέστιν τὴν ἀγίαν, τὴν ἀφωρισμένην καὶ ἀξίαν αὐτοῦ· τὸ Κάδδης γάρ, ἀγίαν (96) ἔρμηνεύεις καθ' Ἑλλαγας.

Φωτὴ Κυρίου, καταρπιζαμένη ἐλάφους. Ἐντεῦ-**A** θεν δισχυρίζονται τινες, ὅτι τὸ, **Φωτὴ Κυρίου συντρίβοτος,** καὶ τὸ ἀλλὰ τὰ τοιουτόσχημα, οὐκ εἰσὶν ἀλειπτικά· ἀλλὰ πλαγεῖσας συντάξεως, ἀλλὰ σχῆμα ἑτερογενὲς ὅμοῦ καὶ ἑτερόπτωτον· **Συντρίβοτος γάρ,** ἀντὶ τοῦ **Συντρίβουσα·** καὶ ἑτερογενὲς μὲν, διὰ τὸ ὅρευσιν ἀντὶ θηλυκοῦ· ἑτερόπτωτον δὲ, διὰ τὴν γενικήν ἀντὶ εὐθείας· Ἐλάφους δὲ λέγει, τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ. **Ωσπερ γάρ ἡ ἔλαφος καταφρονεῖ τῆς τῶν ιοβίων ἐρπετῶν βιάστρις,** καὶ διώκει ταῦτα διὰ τῆς οἰκείας ὁσμῆς, καὶ ἀνέλκουσα τὴν βίᾳ τοῦ πνεύματος, τοῦ ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτῆς, δλλουσιν· οὖτας καὶ πᾶς ὁ Χριστοῦ μαθητῆς Ἐλασθεν ἔξουσίαν πατεῖν ἐπάνω δρεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. Αὐτὴ οὖν ἡ φωνὴ τοῦ Σωτῆρος, κατήρτισεν αὐτοὺς εἰς τὸν δρόμον τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς ἀρετῆς, ἡ λέγουσα· **'Ιδού διδώμι ψύμην τὴν ἔξουσιαν,** καὶ τὰ ἔξης. Καὶ ἐδίωκον μὲν τοὺς νοητοὺς δψεις τῇ ὄσμῃ τοῦ πνεύματος, ὄλλουν δὲ αὐτοὺς τῇ δυνάμει τοῦ ἐκπεμπούμενού λόγου τοῦ στόματος αὐτῶν.

οἵμηνες certorum instar, ad prædicationis et virtutum dixit: **Ecce do vobis potestatem,** etc. Quia vox freti spiritus persequentes perdeban: ea nimirum divini verbi potentia, quæ a spirituali eorum ore profluuerunt.

Καὶ ἀποκαλύψει δρυμούς. Δρυμοὺς δὲ λέγει τὰς ύλαδεις; καὶ ἀκάρπους ψυχὰς τῶν θινῶν, αἱς ἐνεφάλευσον ὡς θηρία τὰ ποικίλα καὶ δγρια πάθη, οἱς ἀποκαλύψει, περιειών τὴν πυκνήτητα τοῦ σκότους αὐτῶν τῷ λόγῳ, δ; Εστι τομώτερος, φησιν, ὑπὲρ πάσας μδχαιρας διστομον· ὡς γενέσθαι τὰ θηρία φωνερά, καὶ εὐεπιχείρητα ταῖς ἀλέφοις.

πιτὶ²⁹, illa ut seræ omnes manes teat, et a cervis animadvertisendum est, quod Græca dictio δρυμοὺς significat. Solent enim silvæ densæ esse arboribus, et virgultis.

Καὶ δτῷ γαφ αὐτοῦ καὶ τις λέγει δόξαν. Τῷ κατὰ πάντα τόπον, καὶ πᾶς πιτεύτας, καὶ οὐ τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις, οὐδὲ Ιουδαῖοι μόνον. Λέγει δὲ δόξαν ἀντὶ τοῦ, Ἀδεις ὑμνον, εὐχαριστῶν αὐτῷ, ὡς Λυτρωτῇ καὶ Σωτῇ. Λέγει δὲ τότε, ὅτε καιρὸς καλεῖ.

Κύριος τὸν κατακλυσμὸν κατοικεῖ. Κατακλυσμὸν λέγει τὰ κατακλυσθέντα τῇ πλημμύρᾳ τῶν παθῶν θινη. Ταῦτα, φησιν, ἐνοικήσει Χριστὸς ταῖς χώραις, ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτοῦ. **Η κατακλυσμὸν** διέσει τὸ θειὸν βάπτισμα, κατακλύσον τὰς ἀμαρτίας, δὲ νοικήσει ταῖς Ἐκκλησίαις.

Καὶ καθιεῖται Κύριος βασιλεὺς εἰς τὸν αἰώνα, βασιλεὺς τῶν πιστῶν, τῶν ἀποκαθηραμένων. **Ἐδόθη** μοι γάρ, φησιν, ἔξουσία ἐτούραφ καὶ ἐπὶ γῆς. **Καθιεῖται** δὲ, ἀντὶ τοῦ, Μενεί, διὰ τὸ ἔδραλον τοῦ καθίεσθαι.

VERS. 9. Vox Domini præparans cervos. Ex hoc loco aliqui contendunt, quod verba illa: **Vox Domini constringens cedros,** et alia hujusmodi non sunt defectivæ figuræ loquendi, nec constructiones obliquæ, sed quod sub aliā cadunt figuram, quæ genus ponit pro genere, et casum pro casu, veluti conterentis pro eo quod est concurrens: et genus quidem pro genere positum est, masculinum vide-licet participium, prō semineo [quod ex lectione Græca discerni potest, cum masculinum et semineum participium apud eos nunquam sit ejusdem generis]: et casus pro casu, genitivus nimirum pro recto: per cervos autem Christi discipulos intelligit. Nam quemadmodum cervus omnes venenatorum reptilium lœsiones parviperdit; quinimo odoratu suo hujuscemodi quæque animalia persequitur, ac vi spiritus oris sui ea attrahit, ac perdit: ita etiam omnes Christi discipuli similem a divina gratia consecuti sunt potestatem, calcandi nimirum serpentes et scorpiones, et omnem inimici potentiam. Ipsa igitur Salvatoris vox, discipulos cursum præparavit; illa, inquam, vox qua

Et revelabit silvas. Por silvas, infructuosas ac silvestres gentium animas intelligit, in quibus multiplices atque asperæ passiones seu affectus, veluti seræ quædam, latebras atque habitationes suas collocant: quas revelabit Deus, tenebrarum densitatem auferens proprio sermone. Qui, [ut inquit Paulus], penetrabilior est omni gladio ancilli, quos diximus, facilius capi possint. [Illiud autem silvas pariter et condensa, seu densitatem significat.

Et in templo ejus omnes dicent gloriam. In templo Domini, ubicunque illud fuerit, non in Illicostomis, aut Judei tantum, dicent gloriam, hoc est laudem Dei canent, et gratias ei agent, tanquam Redemptori ac Salvatori: sed omnes credentes passim, ac fideles, ubicunque locorum fuerint: gloriam vero hanc tunc dicent, quando temporum opportunitas id postulaverit.

VERS. 10. Dominus diluvium inhabitare facit. Per Diluvium gentes intelligit, quæ in inundatione ac pelago passionum ac humanorum affectuum demersæ erant: bas, inquit, gentes, Dominus inhabitare faciet in regionibus Ecclesie sue. Vel per diluvium, sanctum baptismum intellige, quo peccata demerguntur: quod baptismus Dominus inhabitare faciet in Ecclesia.

Et sedebit Dominus Rex in sæculum. Rex silexum nimirum, atque eorum, qui baptismi lavacro purgati sunt. Data est enim mihi, inquit, potestas in caelo, et in terra³⁰. Sedebit autem, positum est, pro, Manebit, propter stabilitatem, quæ in sessione denotatur.

²⁹ Hebr. iv, 12. ³⁰ Matth. xxviii, 18.

VERS. 14. *Dominus fortitudinem populo suo dabit.* A *Populo Christianorum scilicet qui sub dæmonum ac passionum tyrannide olim opprimebantur.*

Dominus benedicet populo suo in pace. Oppressum bello populum roborabit, et in tempore pacis benedicet: hoc est gratia sua dignum faciet, per donum sancti Spiritus. Vel *benedicet*, pro, laudabit, tanquam sibi placentem et gratum.

Psalmus Cantici renovationis domus ipsi David.

PSALMUS XXIX.

Quid sit *Psalmus Cantici* in proœmio dictum est. De reliqua hujus psalmi inscriptione variæ sunt interprætum sententiae. Aliqui enim dicunt per dominum hoc in loco, intelligi animam ipsius beati David, quæ propheticæ charismatis quoddam erat habitaculum: et per renovationem domus, renovationem divinæ gratiæ intelligunt, quando nimirum post adulterii et cædis crimina, peracta penitentia dignus rursum effectus est, cui a Domino prophetiæ donum restitueretur. Alii dominum, fidem Ecclesiam esse dicunt: et per renovationem domus, renovationem illam intelligent, quæ sit per regenerationem baptismatis. Alii item festivitatem illam renovationi similem, quam Ezechias Rex post Assyriorum profligationem in templo celebravit: templum quippe dominus Domini est: ita ut præsens psalmus, cui inscriptum est, *Psalmus cantici renovationis domus*, enuntiet, quænam verba dicta fuerint a beato David, si ad eum verba psalni referamus, aut quænam verisimile esset dici debere ab Ecclesia, aut ab ipso Ezechia. Unicuique *ipsius David*, per se legendum est, ut auctoris tantum nomen exprimat.

VERS. 2. *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me.* Sed quoniam pacto humilis homo eum poterit exaltare, qui excelsus est? Confitendo nimirum ac prædicando, quod altus is sit ac sublimis. Hac ratione magnificare etiam Deum quis dicitur, qui magnum illum esse asseverat, quemadmodum contra, is Deum humiliat, ac deprimit, qui humiliata ac vilia de eo loquitur. *Suscepisti* vero, hoc est, sublimasti, atque allevasti, auxiliū nimirum tui jacerem.

Nec delectasti inimicos meos super me. Si de beato David psalmum exponis, per inimicos, eos intellige, quibus daturum se Deus illius regnum comminatus fuerat per prophetam Nathan; si de Ecclesia, dæmones; si vero de rege Ezechia, Assyrios. Non delectasti autem, hoc est, Non permisisti ut delectarentur adversum me.

VERS. 3. *Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me.* Non sero, inquit, me curasti. Ubi enim confessus est beatus David delictum suum dicens: *Peccavi Domino*²¹, statim ei dictum est a Nathan: *Abstulit Dominus peccatum tuum*²². Ecclesia etiam pari modo quando baptismatis tempore Deum invocat, statim abluitur a peccatorum plagiis: et beatus Ezechias sacco indutus, et supplicans ad Deum, confessum liberatus est ab obsidionis plaga.

²¹ II Reg. XII, 13. ²² Ibid.

Kύριος Ισχὺν τῷ λαῷ αὐτοῦ δώσει. Τῷ τῶν Χριστιανῶν πολεμουμένῳ ὑπὸ τυράννων ἡ δαιμόνων, ἡ παθῶν.

Κύριος εὐλογήσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ. Πολεμούμενον μὲν, ἐνισχύσει, ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰρήνης εὐλογήσει, τούτεστι, χάριτος ἀξιώσει, διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἄγιου Πνεύματος. Ἡ εὐλογήσει, ἀντὶ τοῦ, ἐπινέσεται, εὐχαριστοῦντα αὐτῷ.

Ψαλμὸς Ὅδης ἀγκατισμοῦ τοῦ οἴκου Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΘ'.

Τί μέν ἔστι Ψαλμὸς Ὅδης, ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἑξῆγησεως τῆς παρούσης βίβλου προεργάται· περὶ δὲ τῆς λοιπῆς ἐπιγραφῆς διάφοροι λόγοι φέρονται. Τινὲς μὲν φασιν, οἷον μὲν τὴν τοῦ Δαβὶδ ψυχὴν δονομαθῆναι, ὡς κατοικητὴριον γεγονοῦαν τοῦ προφητικοῦ χαρισμάτος· ἐγκαίνισμὸν δὲ τὴν αὐτῆς ἀνανέωσιν, διὰ μετὰ τὴν πορνείαν καὶ τὸν φόνον Οὐρίου μετανοήσεις θερμῶς, ἡσιάθη πάλιν τοῦ προφητεύειν, ὡς τὸ πρότερον. Τινὲς δὲ οἵκον μὲν, τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν, ἐγκαίνισμὸν δὲ, τὴν διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ βαπτίσματος, ἀνακαίνισιν αὐτῆς. Άλλοι δὲ ἐγκαίνισμὸν ἐκάλεσαν τὴν ἐγκαίνισμῷ ἐοικυῖαν, ἢν δὲ Ἐζεκίας ἐώρταξε μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν Ἀσσυρίων, ἐν τῷ ναῷ τῷ οἴκῳ Κυρίου· ὡς εἶναι τὸν Φαλμὸν τούτου, Φαλμὸν Ὅδης τοῦ ἐγκαίνισμοῦ τοῦ οἴκου, προσαναφωνῶντα, τίνας εἰκὸς λόγους ῥηθῆναι τηνικῶντα, εἴτε παρὰ τοῦ Δαβὶδ, εἴτε παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε παρὰ τοῦ Ἐζεκίου· ἐκάστῳ γάρ τούτων ἀρμόδοσειν ἀν. Τὸ δὲ, τοῦ Δαβὶδ, ἀναγκωστέον καθ ἐντὸν, δηλοῦν τὸν ποιήσαντα· εἰναὶ enim eorum potest accommodari. Et quod ait

Ὑψώσω σε, Κύριε, δτι ὑπέλαβές με. Πῶς δ ταπεινὸς ὑψώσει τὸν ὑψηλὸν; Ἡ δηλονότι ὑψηλὸν αὐτὸν διὸ θεός διὰ τοῦ προφήτου τοῦ Νάθαν ἡπείρος· κατὰ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς δακμονας· κατὰ δὲ τὸν Ἐζεκίαν, τοὺς Ἀσσυρίους· Οὐκ εὑφραγεῖς δὲ, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐδωκας εὐφρανθῆναι αὐτοὺς κατ' ἐμοῦ.

Κύριε σ θεός μου, ἐκέραξα πρὸς σέ, καὶ ιδώμε. Δηλονότι οὐκ εἰς μακράν· διὰ μὲν γάρ Δαβὶδ εἰπών, Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ, ἤκουσεν εὐθὺς, διὰ τοῦ Κύριος ἀφεῖλε τὸ ἀμάρτημά σου· ἡ δὲ Ἐκκλησία, ἐπικαλουμένη αὐτὸν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βαπτίσματος, εὐθὺς ἀπολούεται τὰς πληγὰς τῆς ἀμαρτίας· διὰ δὲ Ἐζεκίας σάκκον περιβαλλόμενος· ἐτεύσας, ταχέως λαθη ἀπὸ τῆς πληγῆς τῆς πολιορκίας.

Kai ἀπῆγαρες ἐξ ἁδου τὴν ψυχήν μου. Κατὰ A μὲν τὸν Δασιδ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἀμαρτίας. "Η καὶ διὰ τὴν τοῦ ἁδου κατάλυσιν τοῦτο, καὶ τὴν τῶν ψυχῶν ἐλευθερίαν. Κατὰ δὲ τὸν Ἐζέκιαν, ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς δουλείας, ή σκότωσιν ἐμποιεῖται.

"Ἐσωσάς με διὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. Τὸ αὐτὸ πάλιν εἶπεν· Εἴθος; γάρ τοι; εὐχαριστοῦσι, παρεκλίλειν τὴν διήγησιν τῆς σύνεργος τας. Λάκκον δὲ νοήσεις τὸν διφυκτὸν κίνδυνον, τοιοῦτος γάρ οἱ βόθροι, ή τὸν τάφον, ή τὸν ἄδην· καὶ ταῦτα γάρ οἱ τῷ βάθει τῆς γῆς εἰσὶ καὶ διφυκτα. "Ἐσωσάς με, φησιν, ἀπὸ τῶν καταβαινόντων εἰς κίνδυνον· κατὰ μὲν τὸν Δασιδ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ψυχίχον· B κατὰ δὲ τὸν Ἐζέκιαν, σωματικόν. Χρή δὲ γιώσκειν, ὅτι οὐ πάντα τὰ ἔχης βρήκε, τούτοις ἀρμόζουσιν, ἀλλά τινα· τοιαῦτα γάρ, ὡς ἐπίπαν, τὰ πρωφητικά.

Ψάλατε τῷ Κυρίῳ οἱ δσιοι αὐτοῦ. Οἱ δίκαιοι αὐτοῦ, οἱ ἀνάρτοι· οἱ γάρ μη οὖτες ἔχοντες, ψάλλοντες οὐ ψάλλουσιν. Οὐ γάρ δύναται δένδρον πονηρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς ποιεῖν, οὐδὲ καρδία θανατηφόρος, βήματα ἐκβάλλειν ζωῆς.

"Ἐξομολογεῖσθε τῇ μηνῇ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Καὶ εὐχαριστεῖτε τῆς (97) μηνῆς αὐτοῦ, ὅτι ἡμημόνευσεν ἡμῶν εἰντη, τῶν ἐπιελησμένων, διὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν.

"Οτι δργή ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ, καὶ ζωὴ ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ. Ὁργὴν μὲν δονομάζει νῦν τὴν κόλασιν· θυμὸν δὲ, τὴν ἀγανάκτησιν. "Εστι δὲ τοιοῦτος δο νοῦς· ὅτι κόλασις μὲν ἔστιν, ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτοῦ· ζωὴ δὲ, ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ· τούτοις ἀγανακτῶν μὲν, κολάζει, ὡς δίκαιος· θέλει δὲ ἀεὶ ἔλεεν, ὡς ἐλεήμων, ὡς εἶναι τὸ μὲν, περιστάσεις ἀπροαιρέτω· τὸ δὲ, φύσει θελητική· φησι γάρ διὰ Ἰεζεκιήλ· Μή θελήσει θέλω τὸν θάρατορ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐκιστεργάται αὐτόν. Προτάτει δὲ ἡ Γραφή τὰ λυπηρὰ τῶν ἡδέων· (98) ἡδύσιμα γάρ μετὰ λυπηρὰ τὰ χρηστά, ὡς τό· Ἐγὼ ἀποκτερῶ καὶ ξῆροις ποιήσω· πατέξω, καὶ δέ Ιδσομαι. Ηφαίστεια ἰουενδίς: eo quod dulciora videantur illud: Ego occidam et vniificabo, percutiam et sanabo²³.

Tὸ ἐσπέρας αὐλισθήσεται κλαυθμὸς, καὶ εἰς τὸ πρωτ ἀγαλλιαστικόν. Τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ὅτι ἡ μετάνοια ταχίταν ἀνεπάγεται τὴν συγχώρησιν. Ό γάρ ἐσπέρας κλαύσας, τὸ πρωτ ἀγαλλιάσεται, πιρηγορούμενος τῇ ἐπιδημῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. "Εστι δὲ καὶ προφητεία περὶ τῶν ἀποστόλων, οἵτινες ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου, μετὰ τὴν ταφὴν τοῦ Σωτῆρος, κλαίουσι, καὶ τὸ πρωτ τῇ Κυριακῇ αἱ γυναῖκες ἐκδυσαν χαρᾶς εὐχαριστίας, καὶ διὰ ἀνέστη ὁ Κύριος.

VERS. 4. *Domine, deduxisti ab inferno animam meam. Sive exponas psalmum de beato David, sive de Ecclesia, per infernum intellige tenebras peccati. Vel his verbis inferni destructionem et animarum liberationem significat. Quod si de Ezechia, tenebras formidinis. Solet enim formido tenebras generare.*

Salvasti me a descendantibus in lacum. Eamdem iterum aliis verbis repetit sententiam, quemadmodum mos est iis, qui de accepitis beneficis gratias agunt. Per lacum vero inevitabile periculum intellige. Nam qui in lacum aut foveam aut infernum, quae omnia in profundo terrae sunt, incidit, illinc evadere non potest. Salvasti me, inquit, ab iis qui descendunt in periculum; in periculum, inquam, animæ, si de Ecclesia, aut de David intelligas: sed corporale, si de Ezechia. Illud autem animadvertisendum est, quod quae sequuntur, non omnia his tribus congruunt, sed aliqua tantummodo: sic enim sere se habent verba prophetica.

VERS. 5. *Psallite Domino sancti ejus. Vos, o justi et virtute prædicti. Nam qui hujusmodi non sunt, tametsi psallant, Domino non psallunt, neque enim potest arbor mala fructus bonos facere, nec cor mortiferum, ac cædibus plenum, verba vita emittere.*

Et confitemini memoriae sanctitatis ejus. Et gratias agite illius memoriae, quod nostrum scilicet meminerit, quorum antea, ob delicta, fuerat C oblitus.

VERS. 6. *Quoniam ira in excandescensia ejus et vita in voluntate ejus. Per iram, castigationem seu punitionem intelligit; et sensus est quod castigatio in excandescensia Dei est; vita vero in ejus voluntate, hoc est, quod licet, ut justus, puniat quoties excandescit, ut misericors tamen, semper cupit ac vult misereri, ita ut alterum, quod puniat, non ita ex selectione Dei esse demonstretur, sed casu quondammodo, propter hominum delicta: alterum vero, quod vivislicet, ex natura ejus esse appareat, et voluntarium: quemadmodum et alibi per Ezechiem docet dicens: Non volens rolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et viral²⁴. Præponit etiam Pro bona que post tristia obveniunt. Simile est illud: Ego occidam et vniificabo, percutiam et sanabo²⁵.*

D . *Ad vesperum demorabitur fletus et ad matutinum lætitia. Sensus est, quod poenitentia de peccatis, celerem secum adducit veniam. Nam qui vespera sua fleverit peccata, mane postmodum summa lætitia exsultabit, adventu nimirum sancti Spiritus consolatus. Est et hæc propheta de apostolis, quibus post Domini sepulturam vespere Sabbati flentibus, mane, Dominico die mulieres jucundum illud lætitiae nuntium attulerunt, Dominum resur-*

²³ Ezech. xviii, 23. ²⁴ Deut. xxxii, 39.

Variæ lectiones.

(97) Στίχος τῇ μηνῇ, vel subaudi ἑνεκεν.

(98) Ισ. ἡδίονα.

rexisse asseverantes. Ezechias autem et universus populus, vespere in unum collecti silebant, cum horrendas Sennacherib minas audissent, timentes se jamjam in inimicorum potestatem perirent: et mane summo gaudio affecti sunt, intelligentes, quod ea nocte tot millia hostium fuissent ab angelo Domini interempta. Demorabitur vero, hoc est, habitabit.

Vers. 7. *Ego autem dixi in abundantia mea: Non morebor in aeternum. Poteſt hoc tam Ezechias quam beato David accommodari, qui in tempore secundae fortunae arbitrali sunt eam stabilem semper futuram, et nunquam adversam. Per abundantiam enim bonum ac felicem statum intelligit, et per motionem, seu fluctuationem, conversionem a stabilitate.*

Vers. 8. *Domine, in voluntate tua prestatisti decori meo potentiam, avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus. Ad eosdem possunt haec verba pertinere. Illam, inquit, potentiam, quam pulchritudo seu decor meus antea habebat: illam uimurum claritatem atque excellentiam regni, non mea ego virtute, aut meis meritis, sed te sic volente habebam. Avertisti autem protectionem tuam a me, propter existimationem meam, et statim in turbulentiam atque calamitates versus sum.*

Vers. 9. *Ad te, Domine, clamabo. Consecutus a te tempestivum auxilium, ad te in futurum clamabo. Usitum autem propheta super numero hoc verbo, quando preces ex intimo emissas corde significat.*

*Et ad Deum meum deprecabor. Eamdem repetit C sententiam. Vel. quod supra ait, *Ad te, Domine, ad Patrem dictum est: et quod nunc ait ad Deum meum, ad Filium pertinet. Illum autem diem prænuntiare inibi videtur beatus David, quo Absalon filius eum persecutus est, in qua persecutione Deum invocavit: vel diem illum, quo Ezechias factus est certior per Prophetam, quod sequenti die ei moriendum erat, quo auditio, statim Deo pro vita sua supplicavit. Clamabo, inquit, et precabor sic dicens:**

Vers. 10. *Quæ utilitas in sanguine meo dum descendō in corruptionem? Per sanguinem, propriam carnem intelligit, quæ sanguine concreta est. Quænam, inquit, est utilitas in carne mea, ita aucta atque ornata, si ad putrefactionem deventurus sum? satius esset nunquam natum fuisse. Naturam enim D humanam vilipendit Prophetā hoc in loco, quasi mortalem et brevi extinguidam: unde alibi etiam ait: *Homo vanitati similis factus est.**

*Nunquid confitebitur tibi pluvis, aut annunziabit veritatem tuam? Verba similia illis sunt: *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum; sed nos qui virimus benedicemus Domino*¹⁰. Fidens enim in summa Dei patientia ac longanimitate causam suam justificat dicens: *Nunquid pulvis ille, in quem ego resol-**

A *Καὶ οἱ περὶ τὸν Ἐξεκίαν δὲ, μετὰ φορὸν (90) ἀπειλὴν τοῦ Σεναχηρίμ ἐσπέρας συλλεγέντες, καὶ κλαύσαντες, ὡς ἥδη κατασχεθόμενοι, τὸ πρῶτον χαρᾶς ἐπλήσθησαν, διὰ τῆς νυκτὸς ἀσφάτως ἀναιρεθεισῶν τῶν τοπεύτων ἐκείνων χιλιάδων. Αὐλισθήσεται δὲ, ἀντὶ τοῦ, σκηνώσει.*

'Εγὼ δὲ εἰκα ἐγ τῇ εὐθητῇ μου· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰώνα. Τοῦτο περὶ Δαβὶδ ἔστι καὶ Ἐξεκίου, οἱ ἐν ταῖς εὐημερίαις αὐτῶν, ἔνοτο, μὴ δυσπραγῆσαι ποτε. Εὐθηνία μὲν γάρ, η εὐεξία· σάλευσις δὲ, η παρατροπή τῆς εὐσταθείας.

B *Κύριε, ἐγ τῷ θειλήματι σου παρδέσχου τῷ καλλεῖ μου δύραμιν, ἀπέστρεψας δὲ τὸ πρόσωπό σου, καὶ ἀγριήθης τεταραγμένος. Περὶ τῶν αὐτῶν καὶ ταῦτα· γῆσι γάρ, ὅτι Ἕνπερ εἴχε δυνάμιν τὸ κάλλος μου πρότερον, ἵτοι ἡ λαμπρότης καὶ περιφάνεια τῆς βασιλείας μου, σοῦ θελήσαντος εἶχον, καὶ οὐκ ἐξ ἐμῆς ἀρετῆς. Ἀπέστρεψας γάρ την ἐπισκοπήν σου διὰ τὴν ἐμήν οἰησιν, καὶ εἰδὺς ἐγενόμην ἢ θορύβῳ καὶ συμφορᾷ.*

Πρὸς σὲ, Κύριε, κεκράξομαι. Ἀπολαύσω ταχείας ἀπικουρίας· πρὸς σὲ εἰς τὸ ἐξῆς κεκράξομαι. Παρατηρήσον δὲ, ὅτι τὸ κράζειν, καὶ τὸ βοᾶν, ἐπὶ τῶν ἐκ καρδίας δεομένων τίθησιν ἡ Γραφή.

Καὶ πρὸς τὸν Θεόν μου δεηθήσομαι. Τὸ αὐτὸν κάνταῦθα. Ἡ πρὸς σὲ μὲν, διὰ τὸν Πατέρα· πρὸς τὸν Θεόν μου δὲ, διὰ τὸν Ιἱόν. Ἔοικε δὲ προσαγρεύειν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν αὐτὸς ὁ Ἀβεσαλὼμ ἐδίωκε τὸν Δαβὶδ· διωκόμενος γάρ οὖτος, ἐπεκαλέσατο τὸν Δαβὶδ· ἡ καθ' ἣν Ἐξεκίας πληροφορθεὶς διὰ τοῦ προφήτου ὅτι αὔριον ἀποθανεῖται, ἐκέτευσεν τὸν Κύριον περὶ τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς. Κεκράξομαι, φραστεῖς καὶ δεηθήσομαι, λέγων οὗτον·

Τίς ὄφελεια ἐγ τῷ αἷματι μου, ἐγ τῷ καταβαίνει με εἰς διαφθορὰν· Λέμα λέγει τὴν σάρκα· ἡ σάρκη γάρ, αἷμα πεπηγδεῖ ἐστι. Ποίᾳ, φησιν, ὄφελεια τῇ σάρκὶ μου, οὕτως; αὐξηθεῖσῃ, ἐπεὶ καταβήναι μέλλω εἰς σῆψιν. Ἄμεινον γάρ μηδὲ γεννηθῆναι με. Φαυλίζει δὲ τὴν φύσιν, ὡς ἐπίκηρον, καὶ διλογοχρόνιον. Ἀνθρωπός γάρ, φησί, ματαιώσητε ὀμοιώθη.

Μὴ ἐξομοιογήσεται σοι χοῦς, η ἀριγγεῖς τὴν ἀλήθειάν σου; Ὁμοια ταῦτα τῷ· Οὐχὶ τεκροὶ αἰρέσοντο σέ, Κύριε, οὐδὲ κάρτες οἱ κατεβαίνοντες εἰς ἄδην· ἀλλ' ἡμίσις, οἱ ἔωντες, εὐλογήσομεν τὸν Κύριον. Θαρρῶν γάρ τῇ ἀνεξικαλῷ τοῦ Θεοῦ, δικαιολογεῖται, λέγων· Ἀρα εὐχαριστήσει δικούς, εἰς διάνευσθαι κινδυνεύω; η διδάξει τοὺς

¹⁰ Psal. cxliii, 4. ¹¹ Psal. cxiii, 17.

Variæ lectiones.

(90) Ισ. ἀπειλῆς.

ἀγνοοῦντας, ὅτι σὺ ἀληθῶς Θεός, η̄ δὲς ἀληθῆς; Τὸ μὲν, (1) τῶν ἀλλων θεῶν φευδῶν δύτων· τὸ δὲ, ως πληροῦντές εσθι τὸ ἐπηγγελμένα. Βέλτιον οὖν εἴτε ζῆν με, εἰ καὶ μήδ' ἔμε, ἀλλ' ίνα δοξολογῶ σε καὶ ὑμῶν, καὶ κηρύξω τὴν ἀληθείαν σου.

οὐ nullam privatam mei ipsius rationem, saltem ob ih̄am vel maxime, ut glorificem te, et laudem, atque ut veritatem tuam prædicem.

"Ηκουσε Κύριος, καὶ ἡλέσθ με. Λιοθόμενος τῆς μελλούστης βοήθειας, ὡς ήδη γεγονυίας, αὐτήν διηγεῖται. "Ηκουσεν τῆς ἴμης χραυγῆς, τοιτέστι, προσήκατο μου τὴν δέησιν· οἱ γάρ μη προσιέκενοι, εὐδ' ἀκούειν ἀνέχονται.

Κύριος ἐγενήθη βοηθός μου. Ἀκούσας τὴν δέησιν, καὶ ἐλέησας, ἐδοήθησε μοι, βυζάμενος ἐκ τοῦ τηνικαῦτα θανάτου.

"Ἐστρεψάς τὸν κοπετόν μου εἰς χαράν. Κοπετός εἴστι τὸ θρηνεῖν καὶ τὸ τύπτειν τὸ στῆθος καὶ τὰς παρειάς· κόπτει γάρ τὸ τύπτων. Ἐνήλαξε τὴν γύπην μου εἰς χαράν.

[Eamdeu enīm etymologiam servat Graeca dictio.]

Αἰερόηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. Ό σάκκος, μετανοίας ἦν καὶ ταπεινώσεως σύμβολον· οἱ γάρ μεγάλῃ καὶ ἀπαρχορήτῳ συμφορῇ περιπεσόντες, σάκκον περιεβάλλοντο, καὶ σποδὸν τῆς κεφαλῆς κατέπασσον· ὅτε δὲ ἐψυχαγωγοῦντο, περιέρηξαντες αὐτὸν, εὐφροσύνης λιμάτια περιεζωνύσοντο. Διερόηξας, ἀντὶ τοῦ, Ἐξέδουσας τὸ πένθος· Περιέζωσας δὲ, τοιτέστιν, ἡμφίλασας εὐφροσύνην.

"Οκως ἀνγύλη σοι η δόξα μου. Ἰνα ἀνυμνήσει η δεδοξασμένη ζωή μου· δεδοξασμένη δὲ, διὰ τὴν παρὰ σου βοήθειαν. Ή καὶ ἀλλώς, δόξαν λέγει τὸν νοῦν, φ τετιμήμεθα διὰ τὸ κατ' εἰκόνα εἶναι Θεοῦ.

Καὶ οὐ μή κατανυρῶ. Ἀντὶ τοῦ, Οὐ μή κατανυρῶ, Οὐ μή σιγήσω ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος· ἐκ τοῦ προηγουμένου οὖν τὸ ἐπόμενον ἐδηλώθη· ἐπεταῖ γάρ τῇ κατανύξει σιγή. Ή, Οὐ μή κατανυρῶ, ἀντὶ τοῦ, Οὐ μή ἀμαρτήσω ἔτι, ως δηλοῦσθαι διὰ τοῦ ἐπομένου τὸ προηγούμενον· ἐπεταῖ γάρ τοις ἀμαρτάνουσι κατάνυξις.

Κύριε σ Θεός μου, εἰς τὸν αἰώνα ἔξορολογήσομαι σοι. Άει εὐχαριστήσω, ως τοιτές με τωτηρίας ἀξιώσαντι. Καὶ ἀλλως γάρ· δι' δου τοῦ παρόντος αἰώνες εὐχαριστήσει αὐτῷ, τοῖς ἡμετέροις στόμασι χρώμενος, διάκις ἀδομεγ τὸν φαλμόν.

Εἰς τὸ τέλος Ψαλμὸς τῷ Δαεβὶδ ἐκστάσεως.

ΨΑΛΜΟΣ Λ'.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, ως περιέχων προφητείαν εἰς τὸ τέλος ὄρωσαν; Ἐκστάσεως δὲ ψαλμὸς, ως μνημονεύων τῆς παρατροπῆς ἦν παρετράπη, μοι-

A vendus sum, gratias aliquando tibi aget? Nunquid etiam ille, ignorantes decebit, quod vere ac verax Deus es? vere quidem quasi reliqui Dei falsi sint, alterum vero ut iussa, ac mandata tua perficiat. Melius est igitur ut adhuc presenti vita fruar, si ob nullam privatam mei ipsius rationem, saltem ob ih̄am vel maxime, ut glorificem te, et laudem, atque ut veritatem tuam prædicem.

Vers. 11. Audivit Dominus et misericordia est mei. Prævidens Propheta ad futurum sibi divinum auxilium, illud narrat ut jam præstitum: Audivit, inquit, clamorem meum, hoc est, Admisit orationem meam. Nam qui non admittuntur, audiri non possunt.

Dominus factus est adjutor meus. Audiens misericordia est, et adjuvit me, eripiens a morte, quae tunc impendebat.

Vers. 12. Convertisti planetum meum in gaudium mihi. Plangere idem est quod lugere, ac genas peccusque percutere. Verbum enim plango, unde plaga, idem significat, quod cedo seu percuso. Commutavit itaque luctum ac miserationem meum in lætitiam.

Conscidiisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia. Saccus, poenitentia, atque humilitatis signum erat. Sacco enim indui solebant, et cinere caput aspergi, si quando in maximam atque inconsolabilem calamitatem incidarent, et cessante deum a calamitate consolati, saccum scindebant, et lætitiae vestibus induebantur. Conscidiisti itaque saccum, hoc est, Luctu me exiisti; et præcinxisti me, hoc est, induisti lætitiam.

Vers. 13. Ut cantet tibi gloria mea. Ut vita mea gloriam assecuta laude te; assecuta dico gloriam, ob auxilium a te mihi præstitum. Vel aliter: Per gloriam, mentem, seu intellectum intelligit, quo maxime honoramur, cum ob illum ad imaginem Dei facti esse dicamur.

Et non compungar. Pro, Non compungar, Symmachus interpretatus est, Et non taceam. Ex eo enim quod præcedit, significatum est quod consequitur. Compunctionem enim taciturnitas comitatur. Vel aliter: Non compungar, hoc est, Non amplius peccabo: ut ex consequenti præcedens significetur. Nam post peccatum sequitur compunctionis.

Domine Deus meus, in seculum confitebor tibi. Perpetuo, inquit, tibi gratias agam, cum hujusmodi me salute dignum feceris. Vel aliter: Per totum hoc præsens seculum, gratias semper Deo agit beatus David, per ora, ac labia quorumcunque fidelium, qui illius celeberrimos psalmos Deo canunt.

In finem psalmus ipsi David extasis.

PSALMUS XXX.

In finem quidem ideo inscriptum est, quia prophetia hic continetur quae ad finem tendit. Extasis autem Psalmus ideo dictus est, quia commutatio-

Variae lectiones.

(1) Addendum fortasse ὡς.

nem illam commemorat, quam passus est beatus David post adulterium Bersabeæ, et cædem Uriæ. Extasim enim rectitudinis transgressionem interpretantur. Compositus est autem eo tempore, quo Absalon filius eum persequebatur. Possumus etiam nobis præsentis psalmi verba accommodare, si loco Absalonis et Achitophelis et aliorum inimicorum, dæmonem principem, cum illius satellitibus et ministris intelligamus, et alia suo significatu similiiter capiamus.

Vers. 2. *Je te, Domine, speravi, non confundar in sæculum.* Eundem habent sensum hæc verba, quem et illa : *Deus meus, in te speravi, non confundar in sæculum; quæ exposuimus in secundo versiculo psalmi xxi.*

In justitia tua libera me, et erue me. Indignus equidem sum tuo auxilio. Ob tuam tamen justitiam, qua iniquos omnes ac parricidas condemnas, libera me. Idem autem est hoc in loco liberare, quod eruere, ab inimicorum nimirum insidiis, aut ab ipsa morte.

Vers. 3. *Inclina ad me aurem tuam.* De inclinazione auris diximus in psalmo xvi, ibi : *Inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.*

Accelera ut eruas me. Non tantum, inquit, libera me, sed accelera ut id facias.

Esto mihi in Deum protectorem. Pro, Esto mihi Deus protector. Idioma est et hoc Hebraicæ linguae. Vel ideo Deum protectorem dicit, quia antea quidem Deus illi erat, at nunc in adversitatum tempore non simpliciter ut Deum illum sibi adesse postulat, sed etiam ut protectorem.

Et in domum refugii, ut salvum me facias. Ut salves me in tempore fugæ consiguentem ad te, tanquam ad præsidium aliquod, et ad locum munitionis atque inexpugnabilem.

Vers. 4. *Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu.* Quia ultraque hæc quæ postulo, tu olim mihi præstisti. Nam et alias auxilium mihi tuum præsto adfuisse expertus sum.

Et propter nomen tuum deduces me, et enutries me. Et confido, inquit, non ob meam virtutem, sed propter nomen tuum, quia nimirum vocaris misericors. Deduces autem me ad locum vitæ, abducens a periculis. Et enutries me, in angustia necessiarum rerum constitulum. Vel propter nomen tuum, circumloquendo dixit, hoc est, propter te.

Vers. 5. *Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi.* Per laqueum nunc consilium intellige ab Achitophel Absalon datum, ut stideret quanto citius alieni locorum concludere beatum David unde evadere non posset. Laqueus enim dicitur, quod capiat eum, qui in ipsum inciderit. Abscon-

A χεισας τὴν Οὐρίου γυναικα, καὶ ἀνελῶν αὐτὸν • ἔκστασιν γάρ, τὴν παραφορὰν τῆς εὐθύτητος ἐμπηνεύοντιν. Ἐρβέθη δὲ καθ' ὅν καιρὸν ἐξιώκετο περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀβεσαλώμ. Ὁνχ ἤτον δὲ, καὶ ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν προσήκει τὰ δήματα τοῦ φαλμοῦ, νοοῦντι Ἀβεσαλώμ καὶ Ἀχιτόφελ καὶ τοὺς τοιούτους ἐχθροὺς, τὸν διάδολον καὶ τοὺς δλλοὺς δαιμόνας, καὶ τ' δίλα οἰκείως ἐκλαμβάνοντι.

Πρὸς σὲ. Κύριε, ἡλπίσα, μὴ καταισχυρθείητε εἰς τὴν αἰώνα. Τοῦτο (2) ταῦτὴν δύναται τὸ • Ὁ Θεὸς μων, ἐπὶ σοι πέποιθα, μὴ καταισχυρθείητε εἰς τὴν αἰώνα. Καὶ ζήτει λοιπὸν τὴν ἑγγῆσιν ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ τοῦ καθ' φαλμοῦ.

B *'Ερτη δικαιοσύνη σου ρύσαι με, καὶ ἀξελοῦ με.* Εἰ καὶ ἀνάξιος εἰμι βοηθείας, ἀλλάγε διὰ τὴν σὴν ρύσαι με δικαιοσύνην, ητίς καταδικάζει τοὺς πατραλοίας, καὶ ἀπλῶς πάντας τοὺς ἀδικοῦντας. Ταῦτα δὲ τὸ, ὢρσαι με, καὶ τὸ, Ἐξελοῦ με • δῆλον δὲ, διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐνέδρας.

Κλίνορ πρός με τὸ σὸν σου. Περὶ τῆς κλίσεως τοῦ θελού ὥρδε εἰρήκαμεν ἐν τῷ ἐκκαδεκάτῳ φαλμῷ, Ἐνθα τὸ • *Κλίνορ τὸ σὸν σου ἐμοὶ, καὶ εἰσάκουσσος τῷ δρμάτωρ μου.*

Τάχυρρος τοῦ ἀξελέσθαλ με. Μὴ μόνον ἔξελοῦ με, ἀλλὰ καὶ τάχυνον εἰς τοῦτο.

Γεροῦ μοι εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν. Τὸ, *Εἰς Θεὸν ὑπερασπιστήν,*, ἀντὶ τοῦ, Θεὸς ὑπερασπιστῆς • Ιδίωμα γάρ τοῦτο τῆς Παλαιᾶς. Καὶ έσο μοι εἰς τόδε καὶ τόδε. Καὶ μήν Κύριος Θεὸς αὐτοῦ • ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς Θεὸν αὐτοῦ τοῦτον εἶναι ζητεῖ, ἀλλὰ Θεὸν ὑπερασπιστήν, ἐν καιρῷ ταλαιπωρίας.

Καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς, τοῦ σῶσαι με. Ἐπὶ τὸ σῶσαι με ἐν καιρῷ φυγῆς, καθάπερ τινὶ φρουρὶ ἀναλώτῳ προσφεύγοντά σοι.

"Οτι κραταλώμα μον, καὶ καταφυγή μον σὺ εί. Διότι καὶ ἄμφω ἡ ζητῶ, σὺ μοι γέγονας, καὶ τῆς παρὰ σοῦ καὶ δλλοτε πεπέραμαι βοηθείας.

D *"Ἐρεχεν τοῦ ὀνδρατός σου ὀδηγήσεις με, καὶ διαθρέψεις με.* Καὶ πέποιθα, διὰ, εἰ μὴ διὰ τὴν ἑμὴν ἀρετὴν, ἀλλά γε διὰ τὸ σὸν δνομα, ἐλεημῶν γάρ δνομάζῃ, δδηγήσεις με εἰς τόπον ζωῆς, ἔξτρων με τοῦ κινδύνου, καὶ διαθρέψεις με, πιεζόμενον ἐνδεικ τῶν ἐπιτηδείων. *"Η τοῦ ὀνδρατός σου, ἀντὶ τοῦ, σοῦ, περιφραστικῶς.*

"Ἐξάξεις με ἐκ παγίδος ταύτης, ἡς ἐκρυψάται μοι. Παγίδα λέγει νῦν τὴν συμβούλην Ἀχιτόφελ, ήν τῷ Ἀβεσαλώμ οὗτος: ὑπέθετο, συγχλεῖσαι τὸν Δασδέ, ἐν ἀρύτῳ διασκεψάμενος. Παγίς μὲν γάρ, ως (3) συλλαμβάνοντα τὸν περιπίποντα. *"Ἐκρύθη δὲ αὐτῷ, διὰ τὸ λαθραῖον:* πᾶσα γάρ παγίς κάκρυπται. *"Υπολήγῃ;*

Variæ lectiones.

(2) *Ior. τοιτιφ.*

(3) *Γρ. Συλλαμβάνουσα, ή συλλαβοῦσα.*

δὲ καὶ δλῶς παγίζει τὴν πρόσφατον ἐπιβουλὴν τῶν δαιμόνων.

"Οτι σὺ εἶ δὲ ὁ ὑπερασπιστής μου, Κύριε. Πάλιν τῷ Θεῷ μόνῳ τὴν βοήθειαν ἐπιγράφεις· τοῦτο μὲν εὐγνωμονῶν, ὡς προευτργετημένος· τοῦτο δὲ, καὶ εἰς οἰκτὸν διὰ (4) τῆς ἀλόγου συνεχεῖας ἐκκαλούμενος; αὐτὸν, οἷα μηδένα ἔτερον βοηθὸν ἀξιόλογον ξέρειν διεισδιαιτούμενος.

Εἰς χεῖράς σου παραστήσομαι τὸ πτεῦμά μου. Τῇ σῇ δυνάμει καταπιστεύσω τὴν ψυχὴν μου, τουτέστιν ἐμαυτὸν, μηδὲν δὲ λιώντα. Χεῖρας δὲ Θεοῦ, τὴν ἰσχὺν καλεῖ· ἐν χερσὶ γάρ τῇ δύναμις.

'Ειντρώσω με, Κύριε, δὲ Θεὸς τῆς ἀληθείας. Πολλάκις γάρ με ξεωσας ἀπὸ τοῦ Γολιάθ, ἀπὸ τοῦ Σαούλ, καὶ ἀπὸ κινδύνων δλῶν. 'Η καὶ δλῶς, προρρητεύεις περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. 'Ο Θεὸς δὲ τῆς ἀληθείας, ἀντὶ τοῦ Ἀληθινὸς, ὡς κατέν τῷ στίχῳ τοῦ κη' ψαλμοῦ παραδεδώκαμεν.

'Εμστησας τοὺς διαψυλλόσποντας ματαιότητας διακενῆς. 'Απεστράφης τοὺς ἐφ' ικανὸν τηροῦντας τὰς ματαίας βουλὰς, καὶ μὴ μεταγινώσκοντας, ἀλλὰ θαρροῦντας, ὅποιοι· ήσαν οἱ περὶ τὸν Ἀβεσαλώμ· τὸ διακενῆς δὲ πρόστκειται, ἀντὶ τοῦθιμοῦ στίχων καὶ περιττῶν, διὰ τὸ ἀποτευχτικὸν τοῦ σκοποῦ.

'Ἐγώ δὲ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ φίλιστα. Καὶ οὐκ ἐπὶ πανουργίαις, ὡς ἐκεῖνοι.

'Αγαλλίσομαι, καὶ εὐχρατήσομαι ἐπὶ τῷ ἐλέει σου. 'Η δὲ τῆς ταυτολογίας τὸ ὑπερβάλλον τῆς μελλούσης ἡδονῆς παραστῆσαι βούλεται· Υἱότει τὴν διαφορὰν ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τοῦ θαλμοῦ. 'Ἐκι τῷ ἐλέει δὲ, δὲ ποιήσεις εἰς ἐμὲ, τὸν ἐλέους δέξιον δι' ἀ πέπονθα.

"Οτι ἐπεῖθες ἐπὶ τὴν ταπείνωσίν μου. Η τα- πείνωσίς ποτὲ μὲν δηλοῖ τὴν ἀτυφίαν, ποτὲ δὲ τὴν κακούχλαν καὶ ταλαιπωρίαν, ὡς καὶ νῦν. Πέπεισμαι, φησίν, διὰ ἐπεῖθες ἐπὶ τὴν συντριβὴν, ἣν ὑφίστα- μαι παρὰ τῶν καταδιωκόντων με. 'Οφθαλμὸς γάρ Κυρίου ἐπὶ δικαίους.

"Εσωσας ἐκ τῶν ἀραγκῶν τὴν ψυχήν μου. Ηδὴ προαγορεύεις τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν, διηγούμενος αὐτὴν ὡς γεγενημένην λοιπὸν νόμῳ προφητείας. 'Η καὶ δλῶς, παλαιάς μνημονεύεις βοηθείας· ἀραγκῶν δὲ, τῶν περιστάσεων καὶ κινδύνων. Διὰ δὲ τῆς ψυ- χῆς, δλον ἑαυτὸν ἐσήκανεν. Ήστι μὲν γάρ ἀπὸ τῆς ψυχῆς δηλοῦται· δὲ δινθρωπος, ὡς ἐν τῷ Λευτεικῷ· Πᾶσα ψυχὴ ητις γάρτει θρησκιαῖσι, η θηριά-

A derunt autem cum, nōc est, secrēto oīspōneūnt, ut nimirū lateret. Solent autem laquei clām dis- ponī. Vel aliter, per laqueum, insidias intellige, nuper a dēmone dispositas.

Quoniam tu es protector meus, Domine. Rursus soli Deo auxilium sibi præstitum ascribit, atque hoc partim, ut acceptorum beneficiorum gratus es tibi, partim ut perpetuitate sermonis, Deum magis ac magis ad misericordiam advocet, dum nullum se alium in tantis periculis condignum habere adjutorem ostendit.

VERS. 6. In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Potentia tua, inquit, animam meam, hoc est me ipsum, servandum tradam, cum in nullo alio confidam. Per manus autem Dei, for- titudinem illius intelligit. In manibus enim poten- tiā habemus et vires.

Redemisti me, Domine, Deus veritatis. Sæpenu- mero enim me salvasti, a Goliath nimirū, a Saul, atque a multis aliis periculis. Vel aliter. prædicti quod salvandus esset. Et quod ait, Deus veritatis, expone, hoc est, Deus verus: ut tradi- dimus in quarto versiculo psalmi xxviii.

VERS. 7. Odisti omnes observantes vanitates su- perracue. Avertisti, inquit, eos omnes qui inanis obseruant consilia, et quos commissorum scele- rum non modo non pœnitit, sed in eis etiam con- fidunt, quales erant Absalon, et ejus complices. Quod vero ait, Supervacue, intellige pro, inutiliter ac superflue: eo quod inaniter ac procul a signo suo iactu feriant.

VERS. 8. Ego autem in Domino speravi. Non in astutiis ut illi sperant.

Exultabo et latabor in misericordia tua. Hac repetitione sententiæ, suinam delectationem ac latitudinem demonstrare voluit, quæ futura erat. Vel illa potest differentiæ ratio assignari, quam tradi- dimus in tertio Psalmi ix versiculo. In misericor- dia autem tua, quam nimirū facies erga me. Nam ob ea quæ passus sum, misericordia tua me dignum puto.

Quoniam respexit humilitatem meam. Humilitas aliquando pro ea virtute accipitur quæ directe opponitur superbia, aliquando autem pro depre- sione atque afflictione, ut hic. Consido enim, in- quit, quod ad contritionem atque ad miseri- am meam respexit, quam ab illo sustineo qui me per- sequuntur: Oculi enim Domini super justos.

Salvasti de necessitatibus animam meam. Ecce quod salutem suam jam prædicit, eam narrans quasi jam præstitam, atque hoc lege prophetice. Vel aliter, antiqua commemorat beneficia, et per necessitates, infortunia ac pericula, et per animam suam, semetipsum intelligit. Accipitur enim sæpe numero anima pro ipso homine, juxta quod legimus in Levitico: Omnis anima quæ comederis mor-

Variæ lectiones.

(4) Ισ. τοῦ λόγον.

ticinum aut caput a fera ³⁷, et ea quae sequuntur. Αλιτορ, καὶ τὰ ἔξης· ποτὲ δὲ, ἀπὸ σαρκὸς, ὡς τόδ. Sicut etiam aliquando, caro pro homine accipitur, Πρὸς σὲ πόσα σὰρξ ἥξει.

Nec conclusisti me in manibus inimicorum. Hoc per se clarum est.

Statuisti in loco spatiose pedes meos. Hoc est, in ampla libertate, ab angustia nimis circumdantium me inimicorum.

Vers. 10. *Miserere mei, Domine, quoniam tribulos. Itursum ad propositum resugit solamen, salutem suam accelerans, ob intensam divinæ misericordis commemorationem.*

Turbatus est in ira oculus meus. In ira tua nimis. Nam si ob commissa alique errata mea iratus mihi non fuisses, in tantam sane nunquam concidissem miseriām. Quapropter turbatus est oculus meus, ob assidas lacrymas. Nam quod LXX dixerunt: Turbatus est, Symmachus reddidit Caligavit.

Anima mea et venter meus. Anima quidem ob summam mœstitudinem et tedium, venter vero quod cibum non reciparet. Possunt hæc etiam juxta anagogicum sensum intelligi, et oculus quidem sumi pro intellectu, ut diximus in psalmo vi; et anima pro spe, quæ pusillanimes refrigerat; et venter pro memorativa, ut ita dicam, illa animæ parte, in qua rationalis cibus reconditur.

Vers. 11. *Quia defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus. A communi sensu sumenda sunt verba illa: Miserere mei, Domine, quia præ nimio dolore defecit vita mea, et præ acerbis gemitibus, C anni mei, hoc est, dies vitæ meæ defecerunt. Idem enim significat vita mea, quod, anni mei. Ilioma est etiam peculiare apud sacram Scripturam, quo quis in summo dolore constitutus, appellare se mortuum soleat, propter inbecillitatem videlicet virium corporis.*

Afirmata est in paupertate fortitudo mea. Propter paupertatem hic, inediā et jejuniūm intelligit, quod ex ipsa etiam historia conspici potest.

Et ossa mea conturbata sunt. Mota sunt a fortitudine, et soliditate illa, quam habebam, non valentia amplius, ut antea, me sustinere. Fortitudo etiam pro virilitate animæ accipitur, juxta quod per paupertatem, hic eam intelliges, quam quis patitur cum derelinquitur a Deo, et per ossa, solidas alique constantes cogitationes.

Vers. 12. *Supra omnes inimicos meos factus sum opprobriū. Exprobrant enim inibi omnes, atque objiciunt ignaviam, veluti qui ob propria peccata aspergerim ac vicius sim.*

Et vicini meis ralde. Ipsis etiam gentibus, regni mel suavitatis, in summo opprobrio habitus sum, quæ cum antea felicitatibus meis inviderent, modo infortunium, ac calamitatem meam vehementer mihi exprobrant.

³⁷ Levit. xvii, 15 ³⁸ Psal. Lxiv, 5.

Συνέχεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. Τοῦτο σαφές.

"Εστησας δὲ σθρυχώρῳ τοὺς πόδας μου. Ἐν εὐρυχωρῷ, τοντέστιν εἰς πλάτος ἐλευθερίας, ἀπὸ τῆς στενοχωρίας τοῦ κυκλώματος τῶν ἐχθρῶν.

Ἐλένσόν με. Κύριε, δει θλίβομαι. Ηλαίν εἰπε τὴν προτεθέσαν ἀνατρέχει παράκλησιν, διὰ τῆς ἐπιτεταμένης ἐλεεινολογίας ἐπιτεχύνων τὴν σωτηρίαν.

"Ἐταράχθη ὁ θυμός στρατιώτης μου. Τῷ σῷ δηλοντεῖ· εἰ μὴ γάρ θεμάθης διὰ τὴ προγεγενημένα μοι σφέλματα, οὐχ δὲ οὐτας ἀτατιπωρούμην. Διὸ καὶ ἐταράχθη ὁ στρατιώτης μου, ἀπὸ τοῦ συνεχῶς δικρύειν· τὸ γάρ ἐταράχθη, δὲ Σύμμαχος ἐθολωθή ἦρμηνευκεν.

Ἡ ψυχὴ μου καὶ ἡ γαστήρ μου. Ἡ μὲν, ἀπὸ τοῦ σφοδρῶς ἀδημονεῖν καὶ ἀκηδίᾳν· ἡ δὲ, ἀπὸ τοῦ μὴ προσέσθαι τροφήν. Δύναται ἀναγωγικῶς νοεῖσθαι, ὅφθαλμὸς μὲν ὁ νοῦς, ὡς ἐν τῷ ἔκτιφ φαλακρῷ προεφημεν· ψυχὴ δὲ, ἐλπίδες, ὡς ἀναψύχουσαι τῶν διλγωρῶντα· γαστὴρ δὲ, τὸ μνημονευτικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ θησαυρίζεται ἡ λογικὴ βρῶσις.

"Οἱ ἔξεις περὶ διάδημην τὴν ζωὴν μου, καὶ τὰ διηρημένα διάδημαν τὸ στεραγμοῖς. Ἀπὸ κονοῦ λγετέον τὸ, Ἐλένσόν με, Κύριε, δει, φησίν, ὃπος τῆς δγαν δύνης εξέλιπεν τὴν ζωὴν μου, καὶ ὃπος τῶν πικρῶν στεναγμῶν τὰ ἐτη μου, ἤγουν αἱ τιμέραι τῆς ζωῆς μου· ταῦτα δὲ δι' ἀμφοτέρων σημαίνεται. Ιδίωμα δὲ τῆς Παλαιᾶς τὸ ἐπὶ τῆς δγαν περιωδυνίας λέγειν, δει, Ἀπέλαρον, διὰ τὴν ἀσθένειαν πάντας τῶν σωματικῶν δυνάμεων.

Ησθένησεν διὰ περιχειρίας τὴν ισχὺν μου. Πτωχεῖται ἐνταῦθα τὴν ἀπὸ τῆς ἀστείας νόει· καὶ τοῦτο γάρ τη στορία παρέστησεν.

Καὶ τὰ στοτᾶ μου ἐταράχθησαν. Παρεκινήθησαν ἀφ' οἵ τις εἶχον στερεότητος, μὴ δυνάμενα συνέχειν, ὡς τὸ πρότερον. Νοεῖται δὲ πάλιν τὴν ἀνδρία τῆς ψυχῆς, δὲ φέρει τοις εἰπήσ τὴν ἀπὸ τῆς θείας ἐγκαταλείψεως· διτεῖ δὲ, οἱ στερβοὶ λογισμοί.

Παρὰ πάντας τοὺς ἐχθρούς μου ἐγενήθη τὸ ὄρειδος. Άνα πάντας, εἰς πάντας· διειδίζουσι γάρ μοι ὡς φεύγοντι, ἀναγδρίαν, καὶ ὡς ἡτεωμένῳ διὰ τὰς ἕμας ἀμαρτίας.

Καὶ τοῖς γειτοοῖς μον σφόδρα. Καὶ ταῖς γειτνιῶσι τῇ βασιλείᾳ μου θύνεσιν λίαν ἐγενόμην θυείδος· φύοντες· γάρ μοι πάλιν διὰ τὰς εὐπραγίας μου, νῦν ἀφειδῶς διειδίζουσι τὴν δυστυχίαν καὶ συρφούσι.

Καὶ φόβος τοῖς γρωστοῖς μου. Δεδίδαι μὴ πω; Α

Οἱ θεωροῦντές με, ἔξω διφυγον ἀπ' ἀμοῦ. Ἐξε-
τρέποντο, μὴ δοὺς ὑπὸληψιν, ὡς ἐμοὶ πρόσκεινται,
καὶ τὰ ἀνήκεστα πάθοιεν.

Ἐπειδὴ σύ οὐκέτι
ώστε νεκρός ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ σύ οὐκέτι
εἰσῆσθης ἀπὸ καρδίας; τῶν φίλων, τούτους εἰς, ἀμού-
θην, ὡς ἡδη νεκρός, διὰτὸ ἀφυκτον τῆς ἀναιρέσεως.
“Ωσπέρ νεκρός, ἐν λήθῃ βίπτεται, οὕτω κάγω, δε-
δοκέστους τὴν ὑπόφιαν.
In mortuis quis in oblivionem projicitur, et ego obliuioni
meis, ne in adversariorum meorum suspicionem venirent.

Ἐπειδὴ σύ οὐκέτι
σκεῦος ἀπὸ λαβόδης. Ὡσπέρ τὸ
σκεῦος σωζόμενον μὲν, χρήσιμον δοκεῖ, ἀπολλύμε-
νον δὲ, ἐν ἀμνημοσύνῃ γίνεται, οὕτω δὴ κάγω.
efficitur alioquin εἰ μνήμην hominum labitur, si

“Οτι ἡκουσα ψόγον πολιώρ, περιοικούντων
κυκλόθεν. Κανταύθα ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ τὸ, Ἐλέη-
στο, οἵ: οἰκεῖοις ὥστε ἡκουσα ψόγον παρὰ πολλῶν,
ῶν εἰς καὶ δὲ Σεμεῖ: ἦν, λαδηρούμενος καὶ διαβάλλων
φεύγοντα τὸν Δαεδό.

Ἐρ τῷ διπισυραχθῆναι αὐτοὺς ἀμια ἐκ' ἐμέ,
τοῦ λαδοῖ τῇρ ψυχήτηρ μου ἔδουλεύσατο. Συν-
αχθέντες δὲ οἱ ἔχθροι μου ἐν ταύτῃ, κατ' ἐμοῦ ἔδου-
λεύσαντο, ὥστε ἀφελέσθαι ἀπὸ τοῦ σώματος μου
τὴν ψυχήν μου. Τὸ Ἀπ' ἐμοῦ γάρ νῦν, τὸ σῶμα δη-
λοῖ. Λέγει δὲ παρὸ τῆς βουλῆς, ἦν Ἀχιτόφελ ὑπέθετο.
Ἐμάνθανε γάρ πάντα διὰ Σαδών καὶ Ἀνιάθαρ τῶν
ιερέων, ὡς ἡ τῶν Βασιλεῶν ἀναπτύσσει Βίθος.

Ἐγώ δὲ ἐπὶ σοὶ, Κύριε, ἡλπισα. Ἐκεῖνοι μὲν
οὔτεως· ἐνώ δὲ, σοὶ μόνῳ πέποιθα.

Εἶπα· Σὺ εἶ Θεός μου. Οἱ ἁρούσιαστής μου·
τοῦτο γάρ τὸ Θεός νῦν ἐμφανεῖ· καὶ λοιπὸν, ὡς βού-
λει, τὰ κατ' ἐμὲ οἰκονόμησον.

Ἐρταῖς χερσὶ σον οἱ κλῆροι μου. Οἱ κλῆροι
μου, καὶ τοῦ θανάτου μου καὶ τῆς ζωῆς μου, ή τῆς
δυσπεραγίας μου καὶ εὐπραγίας μου, ἐν τῇ δυνάμει
κινεῖται τῇ σῇ· χειρας γάρ ἐνταῦθα ταύτην ὑπόλη-
πτέον. Κύριος γάρ θαραγοῖ καὶ ζωγοεῖ, τακτεῖοτ
καὶ ἀνυψοῖ· ὠστε, σοῦ θέλοντο, ή νικήσας ζήσομαι,
ή νικηθεὶς ἀποθανοῦμαι.

Ρέσαι με ἐκ χειρός ἔχθρῶν μου, καὶ ἐκ τῶν κα-
ταδικητῶν με. Οίδα δὲ τὸ οὐ θέλεις τὸν ἐμὸν θά-
νατον, ὡς ἀνοσιώτατον· παῖς μου γάρ, δὲ τοῦ-
τον ἐπείγων. Οὐ μόνον δὲ ἡσαν ἔχθροι οἱ κατ-
άγοντες αὐτὸν τῆς βασιλείας, ἀλλὰ καὶ φεύγοντα
κατεδώκον.

satis non fuisse eis significat, quod ipsum regno expulissent, sed addit quod fugientem etiam perse-
quebantur.

²⁰ I Reg. 1, 6, 7.

A Et timor, notis meis. Verentur enim ne ob fa-
miliariatem, atque amicitiam qua mecum conju-
cti sunt, periculum aliquod sustineant.

Vers. 13. Qui videbant me, foras fugerunt a me.
Conversi sunt a me, inquit, ne suspicionem ali-
quam injicerent, se mihi adhærere. Illinc quippe
imminere eis periculum poterat.

Oblivioni datus sum, tanquam mortuus, a corde.
A corde, inquit, amicorum meorum oblivional datus sum : hoc est mel oblitii sunt, veluti hominis
jani mortui sunt. Ob inevitabilem enim interitum
pro mortuo existimatns sum, vel eo pacto, quo
meis, ne in adversariorum meorum suspicionem
venirent.

B Factus sum quasi vas perditum. Quemadmodum
utile esse videtur omne vas, seu instrumentum,
donec integrum ac salvum est, et contra inutile
deperditum sit, ita etiam de me dici potest.

Vers. 14. Quoniam audivi vituperationem multo-
rum habitantium in circuitu. Hoc in loco etiam a
communi sensu sumendum est verbum, Miserere.
Quia proprijs auribus, inquit, vituperari me a
multis audivi, atque inter ceteros a Semei, qui
fugientem me Absalonis insidias conviciis et ca-
luniali insecurus est.

C Dum convenienter simul aduersum me, accipere
animam meam conciliati sunt. In iuncti mei in unum
adversum me congregati consilium inierunt, ut
animam meam auferrent a corpore. Nam quod
ait In te, intelligendum est, in corpus meum. Hoc
autem dicit de consilio suggesto ab Achitophel.
Resciebat enim omnia beatus David a Sadoch, at-
que ab Abiathar sacerdotibus, ut legimus in libris
Regum.

Vers. 15. Ego autem in te, Domine, sperari. Illi
quidem, inquit, hoc pacto se habent, ego vero in
te uno confido.

Dixi : Tu es Deus meus. Qui mihi scilicet, robur
ac potentiam præstas; ita enim sibi vult hoc in loco
dictio illa, Deus : verum tu, ut libet, inquit, omnia
qua ad me pertinent dispensato.

Vers. 16. In manibus tuis sortes meæ. Sortes
meæ, mortis nimirum et vitæ meæ; vel sortes, se-
cundæ, atque adversæ fortunæ. Haec enim omnia,
in potestate tua sunt. Per manus etiam potesta-
tem intelligere debemus : Dominus enim mortificat
et vivifical, humiliat et exaltat ²¹. Quamobrem te
volente, aut victor vivam, aut victus moriar.

Liber me de manu inimicorum meorum, et a per-
sequentiis me. Novi quod tu non vis mortem
meam, et quod a tanto facinore abhorres ut
occidaris a filio. Filius enim meus est qui mortem
mihi inferre conatur. Saevitiam preterea inimi-
corum suorum in hoc vel maxime ostendit, dum
expulissent, sed addit quod fugientem etiam perse-
quebantur.

Vers. 17. *Ostende faciem tuam super servum tuum.* — *Ostende, hoc est, Converte. Avertere quippe eam videris, quoties ob peccata mea cessas mihi opem ferre. Per faciem autem Dei, illius visitationem atque custodiam, seu etiam benevolentiam intelligit.*

Salutem me fac in misericordia tua. Si non propter me, saltem ob misericordiam tuam. De te enim dixisti in libro Levitici: Ego misericors sum.

Vers. 18. *Domine, non confundar, quoniam invocavi te. Simile est quod legimus psalmo xxxiii: Non confundar, quoniam speravi in te.*

Confundantur impii et descendant in infernum. Achitophelem impium appellat, veluti qui legem de parricidio non est veritus, dum filium irritavit adversus patrem, atque insurgere in eum fecit. Aliqui autem dicunt, verba haec formam quidem imprecationis habere, sed vim tenere prophetiae, atque prædicti ea quæ passurus erat Achitophel, qui summa refertus confusione, quod consilium Chusi suo præpositum fuisse, laqueo suspensus seipsum interemit. Multiplicibus vero verbis beatus David, adversus inimicos se impugnantes divinam advocat indignationem: primi ea ratione, ut castigati meliores redderentur: Percute enim, inquit, argentum reprobum, et purgabitur⁴⁰; secundo, ut in hac vita tormentis affecti, in futura ab æternis poenis liberentur; tertio, ut posteri hoc pacto moderatores sierent; scelestus enim videns sibi similem cædi, eruditur; quarto, ut præsens vita ab hujusmodi pestilentii virtute liberetur; quinto, ne alii addantur: cernentes nimirum ac veriti plagas illis illatas; sexto, ne quis illud dicere possit: Non est salus illi in Deo ejus⁴¹.

Vers. 19. *Muta fiant labia dolosa quæ loquuntur contra justum iniquitates in superbia et despectione. Per labia dolosa Achitophilis labia intelligit, veluti quæ antiquum dolum eo usque occultaverant, et quæ muta facta sunt quia paulo post enectus est. Justum autem seipsum appellat, eo quod nec Absalonem injuria unquam afficerat, nec Achitophelem, aut alium ex eorum sociis. Per iniquitatem vero, eorum consilium intelligit, quo filium adversus patrem irritabant. In superbia etiam addit, quia jactabat Achitophel nocte illa sese impetum facturum atque interempturum Davidi, ut habetur in libris Regum. In despectione similiter, quia opprobrio ac contumelia eum afficerat.*

Vers. 20. *Quam magna multitudo bonitatis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Quam magna, pro, valde magna: philosophatur autem propheta, modo longanimitatem Dei, modo vindictam admirans, atque ait, quod valde ampla est*

'Επίγαρος τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου. — Έπίγαρος, ἀντὶ τοῦ, ἐπιστρέψον. Μή βοηθῶν μοι γάρ, δοκεῖς ἀποστρέψαι τούτο, διὰ τὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου (5) εἰδαχθές. Πρόσωπον δὲ, τὴν ἐπισκοπὴν καὶ οἰκείωσιν καλέ.

Σῶσόν με ἐν τῷ ἀλέει σου. Εἰ μή δι' ἐμὲ, ἀλλὰ διὰ τὸ σὺν Ελεος. Σὺ γάρ εἶπας ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Λευΐτικοῦ, διτὶ Έλεήμωρ εἰμι.

Κύριε, μὴ κατασχυρθείηρ, ἐπεκαλεσάμην σε. Εοικε τοῦτο τῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ ϕαλμῷ. Μὴ κατασχυρθείηρ, διτὶ ἡλπίσου ἐπὶ σέ.

Αἰσχυρθείησαρ ἀσεβεῖς, καὶ καταγθείησαρ εἰς ἄδου. Αἰσεβὴ μὲν λέγει τὸν Ἀχιτόφελ, ὃς μὴ σεβόμενον τοὺς κατὰ πατραλοιῶν νόμους τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ἐπεγείρειν τὸν οὐδὲν τῷ πατέρι. Τινὲς δὲ λέγουσι, τὰ παρόντα φῆται ισχὺν μὲν ἔχειν ἀρδεῖς, δύναμιν δὲ προφητείας· προείρηκεν γάρ δὲ ἐμελλε παθεῖν. Καὶ ἥσχύνθη γάρ, προτιμηθεῖσας τῆς τοῦ Χούσι συμβουλῆς, καὶ ἀνηράθη, βρέχον ἀψάρευος. Διὸ πολλὰ δὲ ταῦτα τὴν θείαν ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν πολεμιζόντων αὐτῷ ἐκκαλεῖται· ἐν μὲν, ὥστε τούτους βελτιώθηναι· Τύπτε γάρ, φησὶν, ἀδόκιμος ἀργύριον, καὶ καθαροθήσεται· ἔτερον δὲ, ἵνα τῷδε βασανισθέντες, ἐκεὶ φυσθῶσι τῶν αἰωνίων κολάσεων· τρίτον, ἵνα καὶ ἔτεροι διὰ τοῦτο σωφρονισθῶσι· πανοῦργος γάρ, φησὶν, ίδων δύφορον τιμωρούμενον χραταῖς, αὐτὸς παιδεύεται· τέταρτον, ὥστε καὶ βίον λοιμώδους ἀπαλλαγῆναι κακίας· πέμπτον, ἵνα μή καὶ ἀλλοι ἐπιτεθῶσιν αὐτῷ, τὰς ἐπενεχθεῖσας ἐκείνοις φοβηθήντες πληγάς· ἔκτον, ἵνα μή τινες εἰπωσιν, Οὐδὲ έστι σωτηρία αὐτῷ ἐν τῷ Θεῷ.

Ἄλαλα γενηθήτω τὰ χειλη τὰ δόλια, τὰ λαλούτα κατὰ τοῦ δικαίου ἀρούλια, ἐν ὑπερηφαρίᾳ καὶ ἐξουδετώσει. Χείλη δόλια, τὰ τοῦ Ἀχιτόφελ, ὃς κρύψαντα τὸν ἐκ πάλαι δόλῳ δόχρι τότε, καὶ ἀλλα γεγόνασιν, ἀποπνιγέντος οὐκ εἰς μακράν. Δίκαιοιον δὲ ἔσωτὸν λέγει, ὃς μη ἀδικήσαντα ἢ τὸν Ἀδεσαλώμ, ἢ τὸν Ἀχιτόφελ, ἢ τινα τῶν σὺν αὐτοῖς. Ἄνομίαν δὲ, τὴν τούτου συμβουλὴν ὄνομάζει· ἀνομος γάρ, ὃς παραθήγουσα οὐδὲν πρᾶς τὸν πατέρα. Ἐν ὑπερηφανίᾳ δὲ, διτὶ ἐμεγαλαύχησε δύνασθαι δι' ὀλης τῆς νυκτὸς ἐκείνης (6) ἀποπεσεῖν, καὶ ἀνελεῖν αὐτὸς τὸν Δασθίδ, ὃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ ἐδίδαξε βίβλῳ. Ἐξουδετερώσει δὲ, διτὶ καὶ ὑδρίσεν αὐτόν.

Ὦς πολὺν τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος σου, Κύριε, ἦρ ἐκρύψας τοῖς φοβουμένοις σε. Τὸ ὅς, ἀντὶ τοῦ, λαν. Φιλοσοφεῖ δὲ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ποιεῖ μὲν μακροθυμίας, ποτὲ δὲ ἀμύνης, καὶ φησιν, διτὶ λαν πολλὴ ἡ χρηστότης σου, ἥν πρᾶς καιρὸν Ἐκρύ-

⁴⁰ Psal. xi, 7. ⁴¹ Psal. iii, 3.

Variæ lectiones.

(5) Γρ. Εἰδεχθές.

(6) Μαλλεὶ Προσπεσεῖν.

ψας τοῖς δούλοις σου, γυμνάζων τὴν ὑπομονὴν αὐτῶν, ἐν τῷ ἀναβάλλεσθαι.

'Ἐξειργάσω τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ σὸν, ἐπειτὴν τῷρις ἀνθρώπων. Ἐξεπέτηρως δὲ, καὶ ἔκδηλον εἰργάσω αὐτὴν τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ σὸν, ὅτι ἡθέλησας ἐνώπιον πολλῶν, ἵνα μάθωσιν, ὅτι ὑπερισπεῖες τῶν σῶν· περὶ δὲ τῷρις ὑπεράρχων, προειρήται ἐν τῷ γ' τοῦ δψαλμοῦ.

Kataxρύψεις αὐτοὺς ἐν ἀποκρύψῳ τοῦ προσώπου σου. Τὴν ποικίλην τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ὁμολογεῖ, δπω; τοὺς φοδουμένους ἀντὸν παντοίας ἐξαιρῆται περιστάσεως· ἀναζητουμένους γάρ, φησιν, ὑπὲκθρῶν, καταχρύψεις, ἐν ἀποκρύψῳ τόπῳ σου δηλονότι· Τοῦ προσώπου σου γάρ, κατὰ περιφρασιν, ἀντὶ τοῦ, Σοῦ.

Ἄπο ταραχῆς ἀνθρώπων σκεπάσεις αὐτοὺς ἐν σκηνῇ. Ἐν δὲ καιρῷ ταραχῆς στασιαζόντων σκεπάσεις αὐτοὺς, ἐν σκηνῇ τῆς σκέπης σου, ἡ δίκην σκηνῆς.

Ἄπο ἀτιλογιας γλωσσῶν. Ἀπὸ κοινοῦ ληπτῶν σκεπάσεις αὐτούς, δὲ καιρῷ πάλιν ἀτιλογίας λαοῦ· ἀπὸ τῶν γλωσσῶν γάρ τοὺς λέγοντας ἐδήλωσεν· ἀντιλογία δὲ, ἡ ἀπειθεία τῶν ὑπηκόδων.

Εὐλογητὸς Κύριος, διτὶ ἀθαυμάστωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν πόλει περιοχῆς. Περιοχὴ μὲν ἔστι τὸ τεῖχος· πόλις δὲ περιοχῆς, ἡ περιτειχισμένη. Φησιν οὖν, διτὶ Ἐπαινετὸς ὁ Θεὸς, διτὶ θαυμάζεσθαι· ἐποίησε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ τῷ χρηματίσαντι κόλει περιτειχισμένῃ· δίκην γάρ πόλεων; τοιαύτης ἀνάλατος ἐσομαι, διὰ τῆς αὐτοῦ φυλακῆς.

in me notam omnibus, atque admirabilem fecit, ita ut civitas bene munita appellari possim; eo quod propter summam in me Dei custodiam, inexpugnabilis sum, instar civitatis bene munitæ.

Ἐγὼ δὲ εἰκα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Ἀπέρθιμμαι ἀπὸ προσώπου τῷρις ὄφθαλμῶν σου. Ἐκστασιν, ὡς προέρημεν, λέγει τὴν ἐκτροπὴν τῆς εὐθείας ἀδοῦ τῶν θειῶν ἐντολῶν· "Οτε, φησιν, ἐπλημμέλησα τὴν μοιχείαν καὶ τὸν φόνον, μεταμεληθεὶς εἰπον, διτὶ Τοῦ λοιποῦ ἀπέρθιμμαι ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς σου.

Διὰ τούτο εἰσήκουσας τὴν φωνὴν τῆς δεήσεώς μου, ἐν τῷ πεκρυμέναι με πρὸς σέ. Διὰ δὲ τὴν μεταμελείαν καὶ τὴν συντερίθη μου, εἰσήκουσας μου, βοήσαντος πρὸς σέ. Πέπεισμαι γάρ τούτο, καὶ παρέξεις βοήθειαν.

Ἄγαπησατε τὸν Κύριον, πάντες οἱ δοῖοι αὐτοῦ. Ἐξ ὧν αὐτὸς (7) ἡσθάνθη τῆς θείας βοῆς, προτρέπεται τοὺς ὀστούς, ἥτοι τοὺς ἐναρέτους ἀγαπῶν τὸν Κύριον, μη ἀπλώς, ἀλλ' ἢ δλῆς καρδίας· τοῦτο γάρ δεῖ τῶν ἑκῆς ἐδήλωσεν, εἰπών·

"Οτις ἀληθείας ἐκζητεῖ Κύριος. Τὰς ἀληθείας πρὸς αὐτὸν ἀγάπας.

A divina benignitas, quam tamen ad tempus abscondit servis suis, ut illorum patientiam exerceat, dum diutius differt illis presto esse.

Perficiunt iis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum. Implesti ac manifestasti bonitatem tuam, iis qui in te sperant: quandoquidem notum eis facere voluisti, quod tibi gratos viros non deseris. Et quod ait: *Filiorum hominum,* intellige, ut declaravimus in tertio versiculo quarti Psalmi.

Vers. 21. Abscondes eos in abscondito faciei tui. Varia auxiliorum Dei genera commemorat, et quomodo timentes eum a quoconque liberat periculo. Nam si ab inimicis, inquit, exquirantur, tu abscondes eos in abscondito faciei tui, hoc est, in abscondito loco tuo. Est enim quedam circumlocutio.

A perturbatione hominum proteges eos in tabernaculo. In perturbationis seu contentionis tempore, tu proteges eos, inquit, in tabernaculo protectio- nis tui. Vel tu tabernaculi instar eos proteges.

A contradictione linguarum. A communi sensu sumendum est verbum *proteges*. A contradictione autem linguarum, hoc est, a contradictione populi. Per linguam enim ipsos loquentes, et per contradictionem, subditorum inobedientiam inteligit.

Vers. 22. Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate munitionis. Per munitionem, seu (ut magis sonat Graeca dictio περιοχῆς) per ambitum, mœnia civitatis intelligit; unde civitatem munitionis seu ambitus, civitatem appellat mœnibus circumdatam. Laudandus, inquit, maxime Deus est, qui misericordiam suam in me notam omnibus, atque admirabilem fecit, ita ut civitas bene munita appellari possim; eo quod propter summam in me Dei custodiam, inexpugnabilis sum, instar civitatis bene munitæ.

Vers. 23. Ego autem dixi in extasi mea: Projectus sum a facie oculorum tuorum. Per extasim, ut superius diximus, transgressionem atque aversionem intelligit, a recta via mandatorum Dei. Eo, inquit, tempore, quo deliqui, adulterium illud et cædem committens, ac deinde ad poenitentiam conversus sum, dixi me deinceps projectum esse a præsentia, et conspectu protectionis tui.

Propterea exaudisti vocem deprecationis meas dum clamarem ad te. Ob poenitentiam et contritionem meam exaudisti me clamantem ad te. Considerabam enim, quod auxilium mihi esses praestaturus.

Vers. 24. Diligite Dominum, omnes sancti ejus. Divinum propheta sehtiens auxilium, sanctos alios et virtute præditos exhortatur, ut diligant Dominum, neque hoc simpliciter, sed ex toto corde. Quod ex sequentibus significavit, dicens:

Quoniam veritates exquirit Dominus. Veras scilicet dilectiones atque ex corde.

Variæ lectiones.

(7) Ισ. Ἡσθάνετο.

Et retribuit iis qui abundantier faciunt superbiam. Ille, ut prædictus, propter Achitophelem dictum est. Cum iis igitur qui simpliciter superbi sunt, Dominus longanimitas est: cum iis vero qui nimii sunt in eo vitio, condigna [nec sero] delictis retribuit suppicia.

Vers. 25. Viriliter agite, et fortificetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino. Adjuvabit procul dubio Dominus vos, et non despiciet. Nam qui in illum confidunt, non confunduntur. Consone autem haec sunt iis quæ habentur in fine Psalmi xxvi.

Psalmus ipsi David intelligentia.

PSALMUS XXXI.

Intelligentia inscribitur, vel, quia multa erat Propheta plenus intelligentia, quando hunc psalmum composuit; vel, quia ob profundissimos psalmi sensus, lectori multa opus est intelligentia: vel, quia lectorem erudit atque intelligentem reddit. Admonet quippe eum dicens: Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Conscriptis etiam beatus David hunc psalmum post commissum adulterium et eadem: ob quæ cum in varias incidisset calamitates, varios etiam psalmos conscriptis, illa deplorans peccata. Cithara erit hic psalmus, si juxta anagogicum sensum intelligatur.

Vers. 1. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Cum post commissa a se delicta, multos pertulerit labores, beatos nunc illos fore dicit, quibus absque ullo labore contigerit, propria abluere peccata: illos nimis significans, qui lavacro baptismatis hoc fuerint remissionis donum consecuti; et quia ex iis alii ex gentibus futuri erant, alii ex circumcisione, iniquitates quidem quæ Græca dictione anomiae hoc est exleges erant, de gentilibus dicit qui omni prorsus carebant lege; peccata vero de Iudeis, qui sub lege erant. Peccatum enim neglectus est, aut contemptus legis.

Vers. 2. Beatus vir cui non imputarerit Dominus peccatum. Cui ea ratione peccatum non ascriperis, quod regenerationis lavacrum ablutum jam, ac penitus deletum sit. Peccatum indifferenter posuit pro culpa. Quidam autem idein ultraque significare contendentes procedentia dicta indifferenter caplunt.

Nec est in ore ejus dolus. Nec post baptismum mentitus est, aut violavit pacia, quæ cum Deo habet. Dulce enim hic pro mendacio intelligere debemus. Proficitur enim is, qui baptizatur, operibus dæmonum renuntiare, et Christi mandatis se adiungere.

Vers. 3. Quoniam tacui. Beati isti sunt, ego vero plangendo fatigatus alii.

In veterata sunt ossa mea, dum clamarem tota die. Haec fuit silentii causa. Per ossa autem vires suas intelligit; ossa enim corpus sustinent, ac stabilitatem reddunt. In veterata autem sunt, hoc est infirma et debilitata. Nam quod antiquum est, debilius fit. Infirmitæ, inquit, sunt vires meæ. Tota vero die, dicit pro, Semper, atque assidue. Quoties enim in tentationes incidebat, toties suum lugebat peccatum, quasi omnis illinc vita susc inæqualitas deflu-

A Kal ἀπεικοδίωσο τοῖς περισσῶς ποιουστὶ ὑπερηγδευαρ. Τοῦτο διὸ τὸν Ἀχιτόφελ, ὡς προειρήκαμεν. Ἐπὶ μὲν τοῖς ἀπλῶς ὑπερηφανευομένοις, μακροθυμεῖ· τοῖς δὲ περισσῶς τούτῳ πακουστιν, οὐκ εἰς μακρὰν ἀντὶ ταύτης ἀποδίδωσιν τιμωρίαν.

Ἄγδριζεσθε καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία υἱῶν, πάντες οἱ ἐλπιζόντες ἐπὶ Κύριον. Βοηθήσεις γάρ ἀναμφιβόλως, καὶ οὐ περιφέτει. Οἱ γάρ πεπιθέτες ἐπ' αὐτὸν, οὐ μὴ καταισχυνθῶσιν. Ἐπειφώνησεν καὶ ταῦτα ἔσωπῷ ἐν τῷ τέλει τοῦ κεῖ φαλμοῦ.

Ταῦλος τῷ Δαβὶδ συνέσσεως.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΑ'.

Β Η δὲ συνέσσεως πλησθεὶς Ἑγραψεν ταῦτα, ἢ ὅτι χρεῖα συνέσσεως ἔνταῦθα, ἢ καὶ δὲ συνεῖξεις τοὺς ἀναγνώσκοντας. Φησὶ γάρ· Μή γίνεσθε ὡς Ἰππος καὶ ἡμορος, οἵς οὐκ ἔστι σύνεσις. Εἰρηκεν δὲ τὸν παρόντα φαλὸν μετὰ τὴν μοιχείαν καὶ τὸν φόνον τοῦ Οὐρίου. Διαφόροις γάρ περιπετῶν ἐκ τότε λογισμοῖς, διαφόρους φαλμοὺς ἔγραψεν, μνημονεύοντας ἔκεινης τῆς ἀμαρτίας. Πρόσφορος δὲ ἡμῖν δὲ φαλμὸς, ἀναλόγως ἐκλαμβανόμενος. Στήθις εἶτα είσεσθε τοῦ φαλμοῦ, καὶ τοῦτον ἀποδίδωσιν τοῖς ἀμαρτίας.

Μακάριοι ὁ ἀρέθησται αἱ ἀροματαὶ, καὶ ὁ ἀπεκαλύψθησται αἱ ἀμαρτίαι. Αὐτὸς μετὰ τὴν ἀμαρτίαν πολλὰ πονήσας ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ, μακαρίζει τοὺς ἀπόνως ἀπολογομένους τὰ ἐγκλήματα, τοὺς διαπιζομένους αἰνιττόμενος. Ἐπει δὲ τούτων οἱ μὲν ἐξ ἔθνων εἰσὶν, οἱ δὲ ἐκ περιτομῆς ἀνομίαν μὲν μὲν εἰπεν, ἐπὶ τῶν δὲ ἔθνων, οἵς οὐκ ἔδοθη νόμος· ἀμαρτίαν δὲ, ἐπὶ τῶν ἐκ περιτομῆς, τῶν ὑπὸ τὸν νόμον· ἀμαρτία γάρ, ἀθέτησις νόμου.

Μακάριος ἀρέθη, φοβούσθε τὸν Κύριον ἀμαρτίαν. Ωδοὶ ἵππηράζεται, οὐ μετρήσει, διὰ τὸ ἀφανισθῆναι ταύτην παρὰ τοῦ τῆς παλιγγενεσίας λουτροῦ. Ἀμαρτίαν δὲ τὸν ἀδιαφόρως τὸ ἐγκλήματα κέκληκεν. Τινὲς δὲ τὰ θνωράκια, ἀδιαφόρως λαμβάνουσιν, ἐκ παραλίου τὸ αὐτὸν λέγοντες ἄμφω σημαίνειν.

Οὐδέτερος δέστις ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος. Οὐδέ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐψεύσαστο τὰς εἰς θεὸν συνθήκας. Δόλον γάρ νῦν, τὸ ψεύδος ὑποληπτόν. Ὁρολογεῖ γάρ δὲ βαπτιζόμενος ἀποτέλεσθαι μὲν τοῖς ἔργοις τοῦ δαιμονος, συντάξασθαι δὲ τοῖς τοῦ Χριστοῦ.

Δ "Οτι ἐσίγησα. Μακάριοι οὗτοι· καὶ γάρ ἐγώ ἀποκαμών ἐν τῷ κόπτεσθαι, ἐσίγησα.

Ἐπιλαϊώθη τὰ δοτᾶ μονι μέτρον τοῦ κροδειγ με δληγ τὴν ἡμέραν. Τοῦτο ἡ αἰτία τῆς σιγῆς· διὰ δὲ τῶν δοτῶν, τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐνισήμανε. Τὰ δοτᾶ γάρ ὑπερέδουσι τὸ ζῶον. Ἐπιλαϊώθη δὲ, ἀγντι τοῦ Ἡσθένησαν, διὰ τὸ παλαιὸν, ἀσθενές· Ἡσθένησε, φτονί, ἡ δύναμις μου. Οἰλην δὲ τὴν ἡμέραν, ἀγντι τοῦ, διὰ παντός. Οὐσάκις γάρ ἀν περιστασμένης, δόδύρετο τὴν ἀμαρτίαν ἔκεινην, ὡς ἐκείθεν αὐτῷ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ βίου φυεῖται. Ἐπει γάρ

καὶ τῇ μοιχείᾳ καὶ τῷ φόνῳ θάνατος ἦν ἐπιτίμιον, τούτον μὲν συνεχωρήθη διὰ τοῦ προφήτου Νάθαν, δημολογήσας ἡμαρτηκέναι, φῆσαντος· Οὐ μὴ ἀποθάνῃς. Συμφοραὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῇ οἰκίᾳ καὶ παρὰ τούτου ἡπειρήθησαν, ἃς καὶ πρὸ δρθαλμῶν ἔχειν ὕδυνάτο.

Οτι τὴν ἡμέραν καὶ νυκτὸς ἑδαρύνθη ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρα σου. Τούτο πάλιν αἰτίᾳ τοῦ κράξειν· χεὶρ δὲ ἐνταῦθα, ἡ κολαστικὴ δύναμις· τῇ χειρὶ γάρ κολάζει τις· ἑδαρύνθη δὲ, ἀντὶ τοῦ, βαρέως ἐπηνέχθη· τὴν ἡμέραν; δὲ καὶ νυκτὸς, ἀντὶ τοῦ, διὰ παντός.

Ἐστρράφη εἰς ταλαιπωρίαν τῷ ἐμπαγῆτα μοι ἀκαθαρτον. Ἀκανθαν δυομάζει τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ὡς ἔξωθεν παραφυεῖσαν, ἐμπειρομένην, καὶ ὡς νύσσουσαν καὶ ἀγλείνουσαν. Ἐμπαγέστης οὖν μοι ταύτης, περιεράπτη μοι τὰ τῆς ἐντυχίας εἰς ἀθλιότητα.

Τὴν ἀρούραν μου ἀγρώρισα, καὶ τὴν ἀμαρτίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. Ἰνα μὴ δόξῃ γογγύζειν, μετέβαλε τὸν λόγον, καὶ διηγεῖται πῶς ἐτυχεῖ φιλανθρωπίας. Τούτο (8) γάρ Νάθαν ἐπ' ἀλλού προσώπου δραματουργήσαντος τὴν περιουμέλιαν, εἴτα προστεθέντος, ἔτι Σὺ εἰ περὶ οὗ ταῦτα, ἐγνώρισα, φησί, τὴν ἐμπιπού πλημμέλειαν, καὶ οὐκ ἡρησάμην. Τούτο γάρ δηλοῖ τὸ, Οὐκ ἐκάλυψα· ἀνομίαν γάρ νῦν τὴν παριουμέλιαν νοήσεις, ἥν καὶ ἀμαρτίαν αὖθις ἐκάλεσεν.

Εἶπα· Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀρούραν μου τῷ Κυρίῳ. Γνοὺς δὲτι ἐν ἀφύτεψ καταδίκης γέγονα, εἶπα ἐν ἡμαυτῷ· Ποιήσω τόδε. Εὐθὺς γάρ ἔξωμολογήσατο, φῆσα;· Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ.

Καὶ σὺν ἀρῆκας τὴν αἰσθέσιαν τῆς καρδίας μου. Διὰ τοῦ προφήτου Νάθαν, εἰπόντος αὐτίκα· Καὶ Κύριος ἀφεῖτε τὸ ἀμάρτημά σου. Ἀσθέσιαν δὲ λέγει καρδίας τὴν ἀμαρτίαν, οὐκ τῆς μοιχείας καὶ φόνου νόμους. Ἀρῆκας δὲ, ἀντὶ τοῦ, συνεχώρησας. Ἀποροῦσι δέ τινες ὡς εἰ συνεχωρήθη τὴν ἀμαρτίαν, πῶς λέγει βαρυθῆναι ἐπ' αὐτὸν τὴν τοῦ θεοῦ κολαστικὴν δύναμιν· καὶ φαμεν, διτι, ἐπει αὐτὸς διαβιδ τὴν ὑποκριθεῖσαν τῷ Νάθαν δίκην εὐθύνων, ἀπερήνατο ἔνοχον εἰναι καὶ (9) θάνατον καὶ ζημίαν τὸν οὖτα πεπλημμελήκοτα· τὸν μὲν θάνατον αὐτίκα συνεχωρήθη, διὰ τὸ θερμὸν καὶ ἀγκάρδιον τῆς ἔξομολογήσεως· τὴν δὲ ζημίαν ἀπηγήθη, διὰ τῶν μετέπειτα συμφορῶν, κατὰ τὴν οἰκείαν ἀπόφασιν, ἵνα μὴ τέλεον καὶ τάχιον ἀπαλλαγεῖς, ἐπιλάθοιτο ρύθμίας, καὶ πάλιν ἐμπέσοι.

Τέλος ταύτης προσεύξεται καὶ ὅσιος ἐν καιρῷ
“ II Reg. XII, 13.

Variæ lectiones.

(8) Ισ. τοῦ.

(9) Malleum θανάτου καὶ, vel θανάτω καὶ ζημία, ut habet aliis codex.

PATROL. GR. CXXVIII:

A iisset; et quia pro delicto cœdis et adulterii mors illum in pœnam manebat, mortem quidem propheta Nathan ei remisit, quando proprium peccatum suum ingenue confessus est; dixisse enim illum ei legimus: Non morieris, domesticas tamen calamitates ei communatus est: in quas modo cum se cerneret incidisse, flebat ac lamentabatur.

VERS. 4. Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua. Hec est rursum clamoris causa. Manum autem hic ponit pro puniendo potentia. Manu enim castigare solemus, quæ gravata est, hoc est graviter delata. Die vero ac nocte, dixit pro, perpetuo.

Conversus sum in miseriam dum configitur mihi spina. Peccatum spinam appellat, veluti non interior, sed exterior penetrando ad natum, et veluti pungens ac dolorem inferens. Inulta mihi igitur hac spina peccati, omnia quæ secunda mihi olim erant ac prospera, conversa sunt in miseriam.

VERS. 5. Iniquitatem meam cognitam tibi feci, et peccatum meum non abscondi. Ne obmurmurare Propheta adversus Deum videatur, sermonem mutat, et exponit quomodo misericordiam a Deo consecutus sit. Dum Nathan, inquit, sub alia persona delictum meum mihi narrans confinxisset, ac deinceps addidisset: Tu es de quo hæc dicuntur, indicavi statim ego delictum meum, nec negavi. Iniquitatem autem eam intelliges, quam et peccatum appellavit.

Dixi: Annuntiabo ad teū me in justitiam meam Domino. Cognoscens me condemnationem evitare non posse, dixi intra me ipsum id quod eram factorus: et statim confessus sum dicens: Peccavi Domino.

Et tu renisiisti impietatem cordis mei. Per Nathan scilicet prophetam dicentem: Et Dominus abstulit peccatum tuum⁴⁴. Cordis autem impietatem ideo peccatum appellat, quia in corde suo nullas veritas fuerat leges a Deo latae de homicidio, aut de adulterio. Remisisti autem, hoc est, pepercisti. Aliqui dubitant, quomodo si remissum ei fuerat peccatum, gravatam postmodum esse dicat super se manum Del. Et dicimus, quod postquam beatus David causam illam a propheta Nathan confitam recte intellexisset, et seipsum, quod deliquerisset non mortis tantum, sed noxæ etiam reum esse iudicasset; mors quidem ei statim remissa est, ob promptam atque humilem cordis confessionem, damnum vero ab eo exactum est, per subsecutæ calamitates, juxta propriam sententiam, ne tam celeriter, atque in totum liberatus, tantum facinus ac tantum beneficium oblivioni facilis mandaret, et rursus in eadem incideret delicta.

VERS. 6. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in

tempore opportuno. Pro hac, hoc est, Ab hac ini- A εύθέτῳ. Τὸν ύπερ ταύτης, ἀντὶ τοῦ, 'Απὸ ταύτης
quitate mibi remissa, pius ac religiosus vir quilibet instinctus rogabit te. Ubi enim innoverit re-
missum mibi suis peccatum, statim, ut confessus
sum, imitabuntur me deinceps pii omnes in tem-
pore penitentiae. *Hoc enim penitentia tempus,*
quasi idoneum ac commodum, opportunum tem-
pus appellavit. Eritque hæc remissio exemplum
omnibus penitentibus: quos ideo vocavit sanctos,
quia impii atque omnino perditii sunt, quos nulla
duci contingit penitentia. Possimus et aliter di-
cere, quod tradatur prophœtia de libelis, qui
tempore opportuno, hoc est post prædicacionem
Evangelii, sicut eos beati David psalmos canunt, qui illius peccata commemorant, pro eorum remis-
sione ad Deum quodammodo orare videntur.

Verumtamen in diluvio aquarum multorum qd
eum non approximatunt. Dicit verumtamen hoc in
locu pro copiatiā conjunctione sumenda est, ut
sit sensus: quod ei in undatione temptationum
(per aquas eum hoc in loco temptationes ac cala-
mitates intelligendæ sunt, quemadmodum et alibi:
Liberat me de aquis maris), quod in hujusmodi, in-
quaia, undatione, nullæ aquæ ad eum approxima-
bunt, qui sic confessus fuerit, et cui hac ratione
remissa fuerint peccata. Approximare autem, seu
appropinquare, hoc in loco idem est quod attin-
gere et laedere. Vel per diluvium baptismus intel-
lige, quod in aquis sit, et peccata abluit. Aquas
vero baptismalis multas appellat, considerata pe-
titus qualitate ac potentia Spiritus, quam unda-
rum quantitate; quo pacto dicere solemus ven-
tum multum, hoc est, validum. Orabit igitur, inquit, ad te, verum in baptismō ad eum non ap-
proximabunt peccata; illinc nimis demersa ac delata.

Vers. 7. *Tu es refugium meum a tribulatione qua circumdidit me.* Ab hac etopiam ad te consugio,
tanquam ad gaudium et lætitiam.

Exultatio mea, erue me a circumstantibus me.
Opportuna est hæc invocatio. Tu, o Deus, inquit,
qui es gaudium meum, eripe me a temptationibus,
quibus quodammodo circumstantis detineor, seu
visibilis seu etiam inyisibilis inimicos intelligas.
[Diapsalma.]

Vers. 8. *Intellectum tibi dabo, et simul accedam in via hac qua gradieris.* Diapsalma hoc in loco
mutationem indicat consequentia sermonis. Verba
enim qua sequuntur ex persona Dei proferenda
sunt, respondentis ad Prophetam, cui soli auditus
est: Ego te prudentem faciam, ad hoc, ut inimi-
corum superiores evadas, et simul tecum veniam in
hoc itinere, quo ad bellum accingeris. Béni enim
idem sonat, quod batw, gradior. Indifferens autem
est hoc quaque loco constructionis.

Firmabo super te oculos meos. Non simpliciter,
inquit, ego te aspiciam, sed constanter atque in-
desinenter te observabo: eorum instar qui in bello
alicuius curam suscipiunt, et oculos in eum fir-
mant, ut periclitanti subveniant ac præsto adsint.
Alibi sæpe diximus, quod Scriptura ab humanis
affectionibus, aut moribus sæpen numero divinas actiones
describit, auditorum imbecillitati condescendens.

τῆς ἀμαρτίας κινούμενος, πιρακαλέσει σε πᾶς θεο-
σεής· μαθών γάρ, δι τι ἐξομοιωγητάμενος, εὐθὺς
συνεχωρήθην, μιμήσεται με ἐν καιρῷ μετανοίας·
τούτον γάρ εὐθετον καὶ ἐπιτίθειν εἰρῆκε, καὶ αὐ-
τὴ ἔσται τοῖς μετανοοῦσιν ὑπόδειγμα· δὲ γάρ ἀνδριος
οὐ μεταμέλεται. "Ἐστι δὲ καὶ ἀλλως εἰπεῖν, δι τι προ-
φητεύει περὶ τῶν πιστῶν, οἵτινες ἐν καιρῷ εὐθέτῳ,
δηλοδῇ τῷ μετὰ τὸ κήρυγμα, χρώμενοι τοῖς περὶ
ἀμαρτίας αὐτοῦ φαλμοῖς, δοκοῦσιν ὑπὲρ ταύτης προσ-
εύχεσθαι.

tempore opportuno, hoc est post prædicacionem
Evangelii, sicut eos beati David psalmos canunt, qui illius peccata commemorant, pro eorum remis-

σι. Πλὴν ἐτ κατακλυσμῷ ὑδάτων πολλῶν πρὸς
αὐτὸν οὐκ ἀγγιοῦσι. Τὸν πλὴν, ἀγτὶ τοῦ καὶ συν-
B δέσμου γοῦμεν, ἵνα ἡ τοιούτον, δι τι καὶ ἐν πλημμύρᾳ
λογισμῶν, ὑδάτας γάρ τούτους οἰητέον, ὡς τὸ, 'Ρύ-
σαι με καὶ ἐξελοῦμαι δὲ ὑδάτων πολλῶν, οὐκ
ἐγγιοῦσι ταῦτα τὰ ὑδάτα πρὸς αὐτὸν, τὸν οὕτως
ἐξομοιογητάμενον καὶ συγχωρηθέντα. Διὰ τοῦ ἐγγι-
ζειν δὲ τὸ διπτεσθαι καὶ δάκνειν ἥντεστο. "Η καὶ ἀλ-
λῶς κατεκλυσμὸς, τὸ δὲ ὑδάτων βάπτισμα νοηθεῖ,
ἥς κατακλύζον τὴν ἀμαρτίαν. ὑδάτων δὲ πολλῶν,
τῇ ποιόθετι καὶ δύναμει τοῦ Ιησούς, καὶ οὐ τῇ
κροσσόθετι τῶν βύθρων· οὕτω γάρ λέγομεν πολὺν ἀνε-
μον τὸν Ισχυρόν. Προσένεγκται, φησι, πρὸς σὲ· πλὴν
ἐν τῷ βαπτίσματι πρέπει αὐτὸν οὐκ ἐγγιοῦσι, δηλού-
ντει αἱ ἀμαρτίαι κατακλυζόμεναι καὶ ἀφανίζόμε-
ναι.

C Σὺ μοι εἰ καταφυγή ἀπὸ θλίψεως τῆς περιε-
χούσης με. Ἀπὸ ταύτης εἰς σὲ καταφύγω, ὡς εἰς
εὐφροσύνην.

Τὸ ἀγαλλιαμά μοι, λέπρωσαί με ἀπὸ τῶν κυ-
κλωσάντων με. Ἐγδιάβετος ἡ ἐπιφύησις· Οὐ
χαρά μοι, βῦσαι με ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με πε-
ριφερόν, οἵτινες ἐναπείλημαί, η ἐχθροῖς δρατῶν καὶ
ἀοράτων.

D Συνετιῶ σε καὶ συμβιβῶ σε ἐτ ὁδῷ ταύτῃ ἢ πο-
γεύσῃ. Τὸ διάφαλμα προκείμενον ἐνταῦθι μετα-
βολὴν τῆς ἀκολουθίας δηλοῖ· καὶ γάρ δὲ ἐξῆς ἀλγος,
ἀπὸ τοῦ θεοῦ λέγεται, διὰ φωνῆς ἀκουστῆς προφῆ-
ταις ἀποκρινομένου, δι τι Συνετίσω σε, δικαῖος ἀν ὑπερ-
τερήσης, καὶ συγδέστω σοι ἡδη ἐν τῇ προκειμένῃ
σοι πορείᾳ τοῦ πολέμου· βιβὼ γάρ, τὸ βατρώ. Ἀδιά-
φορος δὲ κάκταυθα η σύνταξις.

'Επιστηριῶ ἐπὶ σὲ τοὺς ὄρθαλμούς μου. Οὐκ
ἐπιβλέψω μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκλινῶς, δίκην τῶν ἐν
πολέμοις κτηδομένων τινδες, καὶ τοὺς ὄρθαλμούς ἐπ'
αὐτὸν ἀπεριεδόντων, ἵνα κινδυνεύοντι βοηθήσωσιν.
Εἰρήκαμεν δὲ πολλάκις, δι τι ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων
διαθέσεων ἡ Γραφή σχηματίζει τὰ θεῖα, συγκατα-
βαίνουσα τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκρωμένων.

Μή γίνεσθε ὡς Ἰππος καὶ ἡμίονος, οἵς οὐκ Α
ἴστει σύντοτες. Τὸ δέ τε οὖν αὐτὸς πάλιν ὁ Δασιδέξ
ῶν πέπονθεν παραινεῖ, λέγων· Μή γίνεσθε θηλυμα-
νεῖς, ὡς Ἰππος, καὶ διὰ τοῦτο ἀγονοὶ πρὸς ἀρετὴν,
ὡς ἡμίονος, οἵτινές εἰσιν ἀσύνετοι χαλοῦ καὶ χειρο-
νος, ὡς μὴ λόγῳ τετιμημένοι, καθὼς καὶ θυεῖς.

[Turpe sit] ignorant : quia ratione, ut vos, donati non sunt. [Equi præterea hinniunt ad voluptates-
et muli semina virtutis nulla concipiunt, nec fructum aliquem producunt: et hoc partim quidem
malitiae causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quam ad exercendas virtutes præ se ferunt.]

'Ερ κημῷ καὶ χαλιφῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν
ἀγέταις, τών μη ἐγγίζοντων πρὸς σέ. Μνημονεύσας
ἴππου καὶ ἡμίονου, εἰχθτῶς καὶ χαλενδὸν ἐπῆγαγεν,
ἐπαρψμενος τοῖς διὰ τῆς δμοιώσεως τῶν δηλωθέν-
των ἀλόγων πόρρω γενομένοις Θεοῦ. "Αγέταις, φησί,
καὶ δαμάσαις καὶ πιέσαις τὰς σιαγόνας: αὐτῶν, τῶν
μη ἔγγιζόντων πρὸς σὲ δὲ ἀρετῆς. Κημὸς μὲν οὖν, δὲ
χαλινός· τὸ μὲν, ὡς κάμπτων τὸν αὐχένα· τὸ δὲ, ὡς
χαλώμενος εἰς τὸ στόμα. Εἰσέν δὲ ἀν χαλενδὸς αἱ διὰ
πειρασμῶν παιδεῖσαι. 'Απὸ δὲ τῶν σιαγόνων ὅλους
αὐτοὺς ἐδήλωσεν, ὡς ἀπὸ μέρους; τὸ πᾶν. 'Επερδετοί
δὲ τοιούτοις, ὡς ἀναπολογήτοις, μετὰ τὸ καθ' ἐαυτὸν
παράθειγμα. Οἱ δὲ λέγουσι, τὸ ἀγέταις εὐκτικοῦ
μὲν ἔχειν σχῆμα, δύναμιν δὲ καὶ σημασίαν μέλλον-
τος.

s i. Alli etiam dicunt verbum, *angas*, opifativi quidem
sunturo.

Πολλαὶ αἱ μάστιγες τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Ταῦτα,
φησί, λέγω, γινώσκων οἰκοδεύην, διτι πολλαὶ παιδεῖσαι
τὸν ἀμαρτωλὸν διαδέχονται.

Τὸ δὲ ἐλπίζοντα ἐπὶ Κύριον ἐλεος κυκλώσει.
Εἰ δὲ τις μετὰ τὰς μάστιγας ὀληγει μεταθήσει τὴν
ἐλπίδα πρὸς Θεόν, ἐλεηθήτεται πάντοτεν.

Ἐνφράτθης ἐπὶ Κύριον, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, δι-
καιοι, καὶ καυχᾶσθε, πάρτες οἱ εἰθεῖς τῇ καρδίᾳ.
Πρὸς τοὺς δοθενεστέρους ποιήσας τὴν παραίνεσιν,
ἡδη μεταβαίνει καὶ πρὸς τοὺς ισχυροτέρους, οὓς δὴ
καὶ δικαιούς καλεῖ, διὰ τὸ δικαιῶς βιοῦν, καὶ δρθόδε,
διὰ τὴν εἰδούτητα τοῦ βίου. Καὶ φησίν, διτι Ἐνφράν-
θητε, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, καὶ καυχᾶσθε, μὴ ἐπὶ ταῖς
ἀρεταῖς ὑμῶν· ἀδέσπαιοι γάρ, εἰ μὴ φυλάττοιντο
παρὰ Θεοῦ· ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ βοηθοῦντι Κυρίῳ καὶ
σκέποντι· καγώ γάρ τῇ ἀρετῇ θαρρήσας, ὥλισθεσα.
Προειρήκαμεν δὲ διαφορὰν εὐφρασύνης καὶ ἀγαλλιά-
σεως ἐν τῷ τέλει τῆς ἔξηγήσεως τοῦ τριταῖδεκά-
του ψαλμοῦ, εἰ καὶ αὐτὸς σηματίνοντις ἐκ παραλλήλου·
τὸ δὲ ἐπὶ Κύριον, διδάσκον, ἀντί, ἐπὶ Κυρίῳ.
Ψυλμὸς τῷ Δασιδ, ἀνεκτήριφος παρ' Ἐβραιοῖς.

ΨΛΑΜΟΣ ΑΙΒ.

'Ανεπίγραφος οὗτος παρ' Ἐβραιοῖς ἐστιν. "Εοικε
δὲ πεποιησθαι εἰς τὴν κατὰ τὸν Ἐξεχιαν ὑπόθεσιν,
προτρέπων τοὺς ἄξιους ὑμεῖν τὸν Θεόν, ἀσφάτως
ἀνελόντα τοὺς Ἀσσυρίους. Εἰη δὲ ἀν τινὶς ἀοιδό-
διῃς.

'Αγαλλιᾶσθε, δίκαιοι, ἐπὶ Κυρίῳ. Τί μὲν ἔστιν
ἀγαλλιᾶσις. ἡδη προειρήκαμεν· δικαιοῦς δὲ λέγει
τοὺς ἐναρέτους, οὓς ἐπὶ μόνῳ τῷ βοηθῷ καὶ νικο-
ποιῷ Χριστῷ ἀγαλλιᾶσθαι κελεύει, καὶ μὴ ἐπὶ τινὶ

VERS. 9. *Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus. Admonet nos beatus David ex iis quae ipse passus est: Nolite, inquit, amore mulierum surere, veluti infrenos equi, nec ad virtutem instructuosi fieri, ut muli. Illi, quid bonum, aut quid malum [quid honestum, aut quid turpe sit] ignorant: quia ratione, ut vos, donati non sunt. [Equi præterea hinniunt ad voluptates- et muli semina virtutis nulla concipiunt, nec fructum aliquem producunt: et hoc partim quidem malitiae causa qua imbuti sunt, partim vero inertia, quam ad exercendas virtutes præ se ferunt.]*

In camo et freno maxillas eorum constringas, qui non approximant ad te. Cum equi ac muli nō minime- rit, non temere persistans in translatione, frenum addit: et contra eos imprecatur, qui irrationali- lum bujusmodi animalium instar procul absent a Deo. Angas, inquit, domesque, ac premias eorum hominum maxillas, qui per virtutum semitam ad te propius non accedunt. Camus, ei frenum, idem sunt, et [iuxta Græcarum dictionum etymologiam] alterum sic dicitur, quod in os mittatur. Per frenum etiam illa potest disciplina intelligi, quam tentationes docent. A maxillis autem totum hominem significat, veluti a parte totum. Contra hujus- cemodi igitur homines ideo Propheta imprecatur, quia post sui exemplum inexcusabile esse eos ceu- modi esse, sed in hoc loco accipi debere pro fuituro.

VERS. 10. *Multa flagella peccatoris. Hoe, inquit, dico, cognoscens meo exemplo, quod multas ca- stigationes peccatorem manent.*

Sperantem autem in Dominino misericordia circum- dabit. Quoi si quis post flagella cor suum ad spem suam vero ad Deum convertat, is omnino etiam misericordiam consequetur.

VERS. 11. *Lætamini in Dominum et exultate, justi, et gloriamini, omnes recti corde. Cum in superioribus infirmos omnes admonuerit, nunc fortiores etiam exhortatur, quos ideo justos vocat, quod juste vivant, et rectos ob virtutem rectitudinem. Lætamini, inquit, exultate, et gloriamini, non de vestris virtutibus: infirmæ enim sunt, nisi conser- ventur a Deo: sed in ipso Domino, qui adjuvat ac protegit vos. Nam et ego olim in virtute confidens, lapsus sum. Differentiam autem laetitiae et exulta- tionis prædictissima circa finem expositionis psalmi xiii, tametsi a seipsum numero iurem æque significant. Et quod ait, in Dominum, indifferens est construc- tio pro, in Domino.*

Psalmus ipsi David, sine inscriptione apud Hebreos.

PSALMUS XXXII.

Apud Hebreos hic psalmus caret inscriptione, et videtur nihil continere pertinentia ad tempora regis Ezechiae, atque exhortari sanctos ac probos viros, ut Deum laudent, quod Assyrios invisibiliter destruxerit: tametsi possit etiam nobis omnibus accommodari.

VERS. 1. *Exultate, justi, in Domino. Quid sit exultatio jam prædictissima. Per justos autem hic virtute præditos viros intelligit, quos nulla alia in exultare jube, quam in Christo, qui solus et*

vere adjuvat et victoriam praestat. Neque enim aut **A** τῶν δλλων· οὔτε γάρ ισχύς, οὔτε σφρατός, οὔτε fortitudo, aut exercitus, aut divitiae, aut moenia alicuius tunc illis profuerunt.

Rectos decet laudatio. Per exultationem enim laudationem significavit. Nam qui aliqua in re exultat, omnino eam laudat: et quia solis viris virtute præditis exultationem hujusmodi ac laudationem apposuit, causam statim addidit dicens, quod eos præcipue decet ut Deum laudent, qui recte ac duce ipsa vivunt virtute. Neque enim, ut alibi dicitur, formosa est laus in ore peccatoris, nec pes obtortus recto congruit calceamento: rectus autem est Dominus Deus noster, et rectitudines vidit vultus ejus. **Contra vero diabolus obliquus ac tortuosus est, ut serpens: atque ideo sui similibus delectatur.**

Vers. 2. Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei. Antiquis lex erat ut Deum laudarent in cithara et in psalterio atque in aliis musicis instrumentis, quemadmodum in Proemio operis tradidimus, docentes quamnam differentiam habeat psalterium ad alia musica instrumenta. Juxta anagogem per citharam, quæ inferne pulsatur, ipsum possumus corpus intelligere, quia [ut inquit magnus Basilius] in cithara atque in lyra æs inferius resonat ad plectrum. Confitemini igitur Domino, hoc est, **Gratias ei agite, vos nimirum, quicunque ab intellectualis Assyrii obsidione admirande liberati estis: et primum quidem ipso corpore, jejunando, fendo, humi cubando, psallendo etiam, hoc est, canendo: si qua præter ea alia sunt dona, quæ ad mortalem pertinent virtutem, et quibus agi possunt gratiae Deo, haec omnia Deo offerte.** Per psalterium autem intellectus significatur; quia quemadmodum in Psalterio decem chordæ intenduntur, quæ soni, seu vocum causas superne habent, ut alibi diximus, ita intellectui nostro decem adjacent legalia præcepta, superne nobis a Deo [ut ita dicam] insonata: quæ qui observaverit, per illorum symphonias, atque concentus spiritualem atque intellectualem cantum Deo canet. A cithara igitur accedite ad psalterium, et per contemplandi virtutem psallite cum intelligentia quacunque canitis.

Vers. 3. Cantate Domino canticum novum. Juxta historiæ sensum, novum canticum dicit, veluti de recenti ac nuper compositum, ob admirandum nimirum Dei opus quo a tam grandi fuerant Assyriorum obsidione liberati; juxta anagogem vero, Christianorum cantus intelligit, quoscunque scilicet antiquorum mandatorum.

Bene psallite ei in vociferatione. Vociferatio est ingeminata militum vox, quæ adversus hostes audaciam præstat. Per hujusmodi vero vociferationem confidere nos admonet, dicens: Psallite jubilanti voce ac fiduciam præstante, postquam hostes omnes territi atque in fugam conversi sunt. Quod vero ait, **Bene psallite, idem est quod, sublimiter, seu egregie, atque ex tota anima.**

Vers. 4. Quia rectum est verbum Domini, et

οὔτε γάρ ισχύς, οὔτε σφρατός, οὔτε πλοῦτος, οὔτε τείχος, ὡφέλησε.

Τοῖς εὐθέσι πρέπει αἰρεσίς. Διὰ τοῦ ἀγαλλιῶντος, καὶ τὸ αἰνεῖτε δεδήλωκεν· διὰ τοῦ ἀγαλλιῶμενος ἐπὶ τινι, χαίρων ἐπαινεῖ αὐτό. Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἑναρέτοις μόνοις ἀνέθηκε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὸν αἰνον, τιθῆσαι καὶ τὴν αἰτίαν, λέγων, διτοῖς δριθῶς βιοῦσι πρέπει ἡ τοῦ Θεοῦ αἰνεσίς. Οὐ γάρ ὠραῖος, φησιν, αἴνος ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ, καὶ σκολιὺς ποὺς οὐκ ἑναρμόζεται ὁρθῷ ὑποδήματι· εὐθὺς γάρ Κύριος διθές ἤμων· εὐθύτητα; οἵτε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Οὐ δὲ διάβολος, σκολιὸς δρις, καὶ τοῖς ἔμοιοις ἥδεται σκολιοίς.

B

'Εξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, διτοῖς γαληνοῖς δεκαχόρδῳ γύμναστε αὐτῷ. Τοῖς τότε γάρ διθέμοις ἦν, ὑμεῖν τὸν Θεὸν ἐν κιθάρᾳ, καὶ φαλτηρίῳ. καὶ τοῖς δλλοῖς μουσικοῖς ὁργάνοις, ὡς ἐν τῷ προσεμψῷ τῆς παρούσῃ; βίθιον σαφῶς ἐξεθέμεθα, διδάξαντες καὶ ποίαν διεφορὴν ἔχει τὸ φαλτήριον πρὸς τὰ δλλα. Χρή δὲ γινώσκειν, καὶ ἀναγωγικῶς εἰπεῖν. Κιθάραν μὲν νόει μοι τὸ σῶμα, διὰ τὸ κάτωθεν ἡμῖν συμπεπλάσθαι. Φησὶ γάρ διθέμας Βεστίειος, διτοῖς τῇ κιθάρᾳ καὶ τῇ λύρᾳ κάτωθεν διχαλκὸς ὑπηρεῖ πρὸς τὸ πλήκτρον. Εξομολογεῖσθε τοῖνυν, τουτέστιν, Εὐχαριστεῖτε τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σώματος πρῶτον, διοι τοῦ νοητοῦ Ἀσσυρίου παραδίξως ἐξέργασθε, οἷον αὐτεύετε, κλαίετε, χαμενεύετε, ἔδετε, καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς εὐχαριστήρια δῶρα, ταῦτα προσάγοντες. Φαλτήριον δὲ λάβε μοι τὸν νοῦν· ὡς γάρ τῷ μουσικῷ φαλτηρίῳ δέκα μὲν ἐνετείνοντο χορδαί· δινωθεν δὲ τὰς ἀφορμὰς εἶχε τῶν φεύγγων, ὡς ἐν τῷ δηλωθέντι προσεμψῷ λεπτομερῶς παραδεδώκαμεν, οὕτω καὶ ἐν τῷ νοῦ δέκα μὲν ἐπίκεινται νοηταὶ ἐντολαὶ· δινωθεν δὲ παρὰ Θεοῦ ἐνηχήθησαν, διτοῖς παλαιάς νομοθεσίας.

D Καὶ τὸ φάσμα κατέστητο. Ιστορικῶς μὲν, πρόσφατον ἐπὶ προσφάτῳ τερατουργήματι· ἀνγωγικῶς δὲ, τὰ Χριστιανικὰ νοητέον φάσματα, θεατέοντα τὸν Κυρίον πιστοῖ συνέθηκαν. Καὶ νῦν γάρ ταῦτα πρὸς τὰ τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας.

Sideles coimposuerunt, qui novi sunt comparatione antiquorum mandatorum.

Kalῶς γύμναστε αὐτῷ ἐν ἀλαλαγμῷ. Ἀλαλαγμὸς ἐστιν ἀθρόα φωνὴ τῶν συνασπιζόντων, θαρσοποίες κατὰ τῶν πολεμίων· διὰ τοῦ ἀλαλαγμοῦ δὲ τὸ θαρρεῖν προτρέπεται. Ψάλτε, λέγων, ἐν φωνῇ ἀλαλαζούσῃ, τουτέστι θαρσαλέῃ, τροπωθέντων ἡδη τῶν ἐκφοβούντων ἐχθρῶν. Τὸ δὲ καλῶς, ἀντὶ τοῦ, ἀμετεωρίστως, δλοψύχως.

"Οτι εὐθὺς διάλογος τοῦ Κυρίου καὶ πάντα τὰ

Ἐργα αὐτοῦ ἐν πλοτεῖς. Τοιοῦτον τί φησιν · Ὁρθὸς δὲ λόγος, διὸ ἐμήνυσε διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου πέρι τοῦ λυθῆναι τὴν πολιορκίαν. Καὶ ίδου τὰ ἔργα ἐποίησε κατὰ τῶν Ἀσσυρίων πιστά, βιβατοῦντα τὸν λόγον. "Ἡ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πλοτεῖς εἰσι, τουτέστιν, εἰς πλοτεῖν τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ τὸν ὄρώντα κινύσιν· αὐτίκα γάρ, ἵνα τ' ἀλλὰ παρῷμεν, τὸ λεπτότατον κέντρον τῆς μελίσσης σωληνοειδὲς ὁν, ὥστε δι' αὐτοῦ τὸν λόν ἐκχεισθαι, διδαχτεικόν ἐστι τοῦ μητροπάτως, ἀλλὰ θεῖξ δυνάμει κοιλανθῆναι τὴν τοσαύτην λεπτήτησα. "Ἀλλως δὲ πάλιν, ὅρθὸς δὲ τῆς νέας διαθῆκης λόγος τοῦ Σωτῆρος, μηδὲν σκολιὸν καὶ δύσολυτον ἔχων, οἷα τὰ τῆς Παλαιᾶς. "Ετεὶ δὲ καὶ ὅσα ἐποίησεν ἔργα πολιτευδμένος ἐν σαρκὶ, πιστοῦντι τὸν λόγον αὐτοῦ συμφωνοῦντα τούτῳ· καὶ αὐτὸν δὲ πιστά εἰσιν, ὡς ἀληθῆ καὶ ἀναντίρρητα. "Ἡ καὶ λόγος αὐτῆς δὲ Γιδές, διεστιν εὐθὺς, ὡς δόδες ἀπλανῆς, καὶ ἀλήθεια· ἔφης γάρ· Ἔγώ εἰμι ἡ σόδες καὶ ἡ ἀλήθεια. Καὶ πάντα δια τὴν ἐποίησην σημεῖα, διὰ πλοτεῖν τῶν ὄρώντων ἐποίησεν, ἵνα πιστεύσωσιν (10) αὐτὸν. Εἰτε. Vel aliter, per Verbum ipse Filius intelligendus. Inquit, *vita et veritas*¹³. Omnia etiam signa quæcunque facta sunt, ut scilicet crederent in ipsum.

"Ἄγαπᾶ ἐλεημοσύνην καὶ κρίσιν δὲ Κύριος. "Ορα, πρὸ τῆς κρίσεως φιλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην· ἔδι καὶ ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων, πρῶτον μὲν, ἀναμένει τὴν μετάνοιαν αὐτῶν, διπέρ ἐστιν ἐλεημοσύνης· ἐπειτα μένοντας ἀνιάτους κολάζει, διπέρ ἐστι κρίσεως. "Ἡ καὶ διτὴ ἐλέφ πᾶσαν κρίσιν αὐτοῦ κίρνησιν. Ἐάρ γάρ ἀρμολας, φησι, παραπηρήσεις, Κύριος, τις ὑποστήσεται; "Ἡ ἀγαπᾶ ἐλεημοσύνην μὲν, εἰς τοὺς διορθωθέντας· κρίσιν δὲ, εἰς τοὺς ἀδιορθωτούς. "Ἡ Ἐλεον μὲν, ἐν τῷ παρόντι αἰώνι· Οὐ γάρ ηλθον, φησι, κρίται τέρ τοσμον· κρίσιν δὲ ἐν τῷ μέλλοντι. Τοιοῦτον ἐστι καὶ τό· "Ἐλεορ καὶ κρίσιν ἀσοματοι, Κύριος. "Ἄσοματοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, Ὡδὴν αἱ ποιήσω, καὶ ὑμνον τὴν Ἐλεον, καὶ τὴν κρίσιν, οὖν, διτὶ ἐλθὼν κρίνεις καθ' ὃν εἰρήκαμεν τρόπον. Κέκραται δὲ καὶ τὸ Ἐλεος κρίσις, καὶ ἡ κρίσις ἐλέφ, ἵνα μήτε δὲ Ἐλεος καύνωσιν ἐμποτήσῃ μόνος, μήτε ἡ κρίσις ἀπόγνωσιν. "Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποθέσεως Ἐξεχίου εἴληπται τὸ φρέον· διτὶ ἐλεήσας τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκουμένην, κατέκρινε τοὺς ἀδικοῦντας αὐτὴν Ἀσσυρίους.

judicium misericordiae, ne misericordia laxitatem ac generet. Quod si psalmum referas ad tempora Ezechiae, dic quod Dominus miseratus est obssessam Jerusalem, et quod judicio suo Assyrionis injuste obssidentes condemnavit.

Toῦ ἐλέους Κυρίου πλήρης ἡ τῆ. Πάντας γάρ δὲ εἰσει, καὶ τοὺς ἀθέους· καὶ γάρ οὐκ ἀν εἰς ζῆν· πάλιν τοὺς μὲν πεπιστευκότας μᾶλλον, ήτοι δὲ τοὺς ξαλλους. "Ἡ καὶ Ἐλεος Κυρίου νοεῖ τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, πλήρες δι τὸν ἐλέους, ὡς καὶ δεδομένον ἐξ ἐλεημοσύνης τοῦ δημιουργῆσαντος ἡμᾶς, οὐ πεπλήρωται πᾶσα ἡ γῆ διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκα-

A omnia opera ejus in fide. Rectus est, inquit, sermo Domini, quem per Isaiam prophetam de dissolvenda obsidione significavit. Ecce enim quod opera quae Dominus contra Assyrios fecit, fidem præstant et confirmant illius sermonem. Vel aliter, omnia in universum opera Domini in fide esse dicuntur, quia quocunque ea cernentes movent ad fidem, ut credant in opificem ac creatorem Deum. Nam [ut alia omnia omittam] nonne vel unicus apis aculeus, qui fistula in morem factus est, ita ut per eum [tametsi alioquin tenuissimus est] apis venenum effundat, abumle docere nos possit, quod non fortuito, aut ex aese, sed quod divina vi tanta tenuitas fuerit concavata? Et aliter: Rectum est Novi Testamenti ac Salvatoris nostri verbum, nihil obliquum, nihil obscurum habens, ut Vetus lex. Præterea et quæcunque opera olim fecit Dominus, dum conversaretur in carne, fidem reddunt ejus sermonem, dum sibi consona sunt; et aliis credenda, utpote vera et quibus contradici non possit. Vel aliter, per Verbum ipse Filius intelligendus. Inquit, *vita et veritas*¹⁴. Omnia etiam signa quæcunque facta sunt, ut scilicet crederent in ipsum.

B Vers. 5. *Diligit misericordiam et judicium Dominus.* Vide quomodo misericordiam præponat judicium, utque eam Deus magis diligit. Hac etenim ratione in peccatoribus Deus primum expectare ab eis solet, an pœnitentiam agant, quia nimis misericors est; deinde, si immedicabiles permanerint, eos castigat, quod pertinet ad Judicium. Vel, quia cuicunque judicio sno Deus misericordiam commisces, juxta illud: *Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?*¹⁵ Vel misericordiam quidem diligit Deus, in iis quos castigando erudit ac dirigit, judicium vero in iis qui perversi atque incorrigibiles perseverant. Vel misericordiam diligit in praesenti sæculo: *Non veni enim, inquit, ut judicem mundum*¹⁶; *Judicium autem in futuro.* Simile est etiam quod alibi legimus: *Misericordiam, et judicium cantabo tibi, Domine*¹⁷, hoc est, misericordiam et judicium in canticum tibi ac laudem componam, narrans nimirum, quomodo misericorditer judicas, ut prædiximus. Commiscesetur enim misericordia judicio, et ac mollitiem, neve judicium desperationem generet. Commissetur enim misericordia judicio, et

C D *Misericordia Domini plena est terra.* Omnium enim miseretur Deus, impiorum etiam [ac se Deum abnegantium]. Nam alioqui, si misericordia non uteatur, quomodo sineret eos vivere? creditum tamen semper magis miseretur, et impiorum minus. Vel per misericordiam Domini, Evangelii prædicationem intellige, quod misericordia plenum est

¹³ Joan. xiv, 6. ¹⁴ Psal. cxxix, 3. ¹⁵ Joan. xii, 47. ¹⁶ Psal. c, 1.

atque ex misericordia Creatoris nostri Dei nobis **A** λαζ. Είτα κινεῖ τὸν λόγον εἰς ὑμνον, διηγούμενος datum, et quo jam plena est tota terra ob disseminatam uniusque apostolorum doctrinam. Sermonem autem deinceps in laudem, narrans mirabilia Dei, et dicens :

Vers. 6. Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis potentia eorum. Videntur quidem hæc verba idem aequi significare. Dicit enim Deus de unoquoque, Fiat, et factum est. Verbum præterea oris spiritus est, aereum verberans; et qualis est oris spiritus, qui aerein verberat, tale est et ipsum verbum. Similiter firmamentum ac potentia pro eodem sumuntur. Cœli enim difficile corrumpuntur, firmique ac stabiles sunt. Sed juxta altiorema sensum [quo dicere possumus beatum David hoc in loco de sancta Trinitate philosophari], per Dominum, Patrem intellige: et Filium, per verbum: et per spiritum oris ejus, Spiritum sanatum: quem ideo spiritum oris ejus appellavit, ut ejusdem eum ostenderet esse substantiam cum illo a quo emittitur, et quod non creatus esset aliunde. Per cœlorum vero potentiam, cœlestes angelorum potentias intellige. Illud tamen adverte, quod non separatim Filius homines creavit, et Spiritus angelos; sed Filius quidem omnia ad esse produxit: *Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt*⁴⁷; sanctus vero Spiritus angelos sanctificavit, postquam creati sunt: quam ob causam non de facili moventur ad malum. In bono confirmati angeli nullo modo moventur ad malum, cum ab initio statim, ipso sancto Spiritu, veluti tinctura quadam consolidati ac corroborati sint. Intelligi autem possunt cœli apostoli, quippe qui cœlestia sapiunt, terrenisque rebus superiores sunt, qui verbo doctrinæ Salvatoris firmati sunt ad fidem atque tribulationem, atque spiritu oris ejus omnis virtus eorum exstitit. Id enim subauditur. Insubillavit enim, et dixit: Accipile Spiritum sanctum⁴⁸. Potentia autem, quæ manifestata

Vers. 7. Congregans quasi utrem aquas maris. Subintelligenda est præpositio in, ut sit ordo, quod congregat quasi in utrem. Congregat, inquit, aquas maris in terræ concavitates, quasi in utrem. Vel aliter: Congregat aquas maris, quasi utrem, hoc est, instar utris, tumentes nimis non secus atque uter, ventorum vi, et pari modo remissas, cessantibus ventis. Vel per utrem, humorem intelligit, qui in utre continetur, a continentis contentum ipsum significans, ut sit sensus: Congregans aquas maris, eo modo quo humor aliquis in utre continetur. Continentur etenim in seipsis aquæ maris, mandato Dei, nec disperguntur in terram, non secus atque humor ille, qui quasi vinculis quibusdam in utre continetur. Quidam etiam dicunt, Prophetam mari, et paulatim circumlati in aere consistunt, et utris instar condensantur et sunt in nubem.

Ponens in thesauris abyssos. Abyssus dicitur aquarum profundum. Est autem Graeca dictio, abyssus, et juxta nominis etymologiam sic dicta quasi im-

Tῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον, ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτό φησιν· εἶπεν γάρ ὁ Θεός· ἐφ' ἔκστρον· Γενηθήτω, καὶ ἐγένετο· καὶ ὁ λόγος· γάρ πνεῦμα ἐστι στόματος τὸ πλήρετον τὸν ἀέρα· τοιωδὲς καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ στόματος πλήρετον τὸν ἄέρα, τοιωδὲς λόγος ἐστίν. Ὁμοίως δὲ καὶ στερέωσις καὶ δύναμις ταῦτων· εἴη δὲ τὸ δύσφιλον αὐτῶν καὶ εὗτον· κατὰ δὲ τὸ ὑψηλότερον, περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος ὁ Δασδίδ ἐνταῦθα θεολογεῖ, Κύριον μὲν τὸν Πατέρα λέγον· λόγον δὲ, τὸν Υἱόν· πνεῦμα δὲ, τὸ διάγιον Πνεῦμα. Τοῦ στόματος δὲ εἰπεν, διότι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τῷ προβαλλομένῳ, καὶ οὐκ ἔξανταν κτιστον. Αύναμις δὲ οὐρανῶν, αἱ ἐπουράνιαι δυνάμεις τῶν ἀγγέλων. Ὁν διηρημένος δὲ ὁ μὲν Υἱὸς τοὺς ἀνθρώπους ἔκτισε, τὸ δὲ Πνεῦμα τοὺς ἀγγέλους, ἀλλ᾽ ὁ μὲν Υἱὸς πάντα παρήγαγεν, Πάντα γάρ δὲ αὐτοῦ ἐγένετο· τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ διάγιον ἤγασσεν τοὺς ἀγγέλους; ἀμα τῇ κτίσει αὐτῶν· διεν καὶ δυσκίνητοι πρός τὸ κακόν εἰσιν εὐθὺς· ἐξ ἀρχῆς οὐα βαφῇ τινες τῷ ἀγιασμῷ στομαθέντες. Νοοῦντο δὲ οὐρανοὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι, ὡς τὰ οὐράνια φρονῦντες καὶ ὑπερκείμενοι τῶν γηῶν, οἱ τῷ λόγῳ τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας στερβόι γεγένησιν εἰς πίστιν, καὶ εἰς θλίψιν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν γέγονε· τοῦτο γάρ συνεχακούεται. Ἐνερύσσης γάρ καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Λαβετε Πνεῦμα ἀγίον· δύναμις δὲ, ἡ διὰ τῶν ἐπιτελουμένων σημείων.

subauditur. Insuflavit enim, et dixit: Accipile Spiritum sanctum⁴⁹. Potentia autem, quæ manifestata

Συνάγων, ὀνειρούσασθαι, ὅθατα θαλάσσης. Λειπει τὸ εἰς, ἵνα ὡς εἰς δοκόν. Συνάγων, φησιν, ἦτοι εἰς τὴν κοιλόματα τῆς γῆς, ὡς εἰς ἀσκόν τὰ ὑδάτα τῆς θαλάσσης, ἢ ὡς εἰς ἀσκόν, ἀντὶ τοῦ, δίκην ἀσκοῦ, ἐξοιδουμένα μὲν τῇ βίᾳ τοῦ ἀνέμου, συστελλόμενα δὲ τῇ ἀπουσίᾳ. Η ἀσκόν λέγει τὸ ἐν τῷ ἀσκῷ υγρὸν, ἐκ τοῦ περιέχοντος τὸ περιχόμενον· οἷον συνάγων τὰ ὑδάτα τῆς θαλάσσης, ὡς τὸ ἐν ἀσκῷ συνήκται, κατεχόμενα, καὶ μὴ σκεδαννύμενα κατὰ τῆς γῆς τῷ προστάγματι σου, καθὼς ἐκεῖνο (11) τῷ δισμῷ. Τινὲς δὲ λέγουσιν, δικαίως περὶ τῶν ἀπὸ θαλάσσης ἀτμῶν διάγος· οἱ κατὰ μικρὸν ἀναφερόμενοι, συνιστανται, καὶ παχύνονται, δίκην ἀσκοῦ, καὶ νεφέλαι γίνονται.

D hic de iis loqui vaporibus, qui generantur e mari, et paulatim circumlati in aere consistunt, et utris instar condensantur et sunt in nubem.

Tιθεὶς ἐν θησαυροῖς δένυσσους. — "Αδυσσος λέγεται τὸ βάθος τῆς θαλάσσης, εἰς δὲ οὐ βύσται τις. Θησαυροὶ δὲ ἀδύσσων, οἱ κόλποι τῆς γῆς, ἀφ' ὧν

⁴⁷ Joan. 1, 3. ⁴⁸ Joan. xx, 22.

Variæ lectiones.

(11) Al. ἐκάνει.

ἀναδίδονται πῆγαν, καὶ δέουσι ποταμοῖς. Ἡ θησαυρόι, δὲ επάνω τοῦ στερεώματος τόπος, ἐφ' οὗ τὸ ημίση τῶν ὄρεων κάταρχας δὲ Θεὸς ἔθετο. θησαυροὶ δὲ, διὰ τὸ δαψιλές, καὶ τὸ κεχρυμμένον, κατὰ χρεῖαν ἀνογόμενον καὶ κλειδέμενον· ταῦτα γὰρ ἔσια θησαυροῦ. Ἐγὼ δὲ τὸ φῆτὸν καὶ τοὺς ἀποστόλους προσαρμόζω, οὐ θησαυροὶ καὶ φύλακες τῶν ἀδύσσων, ἢτοι τῶν βαθυτάτων μυστηρίων τῆς πίστεως ἐγένοντο.

Ioseph. Ego vero hunc versiculum puto apostolis congruere, qui thesaurei fuerunt, custodes nimirum et conservatores abyssorum, hoc est, profundissimorum fidei.

Φοβίθητε τὸν Κύριον, κᾶσα ή γῆ. Γῆν πολλάκις καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ως καὶ νῦν, ή διὰ τὸ ἀπὸ γῆς πεπλάσθαι, ή διὰ τὸ ἐπὶ γῆς οἰκεῖν. Παραδεῖξας γὰρ ἀπὸ τῆς μέγαλουργίας τῶν κτισμάτων τὴν τοῦ κτίσαντος δύναμιν, τούτον φοβίθηναι καὶ σέβεσθαι προτρέπεται, ως μόνον Θεόν. Ἡ γῆν λέγει νῦν τοὺς μόνον τὰ γεώδη φρονοῦντας· Εστι γὰρ καὶ τοιαύτη σημασία πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς οὓς κελεύει φιδῇθηναι τὸν Θεόν, καὶ φυλάξαι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

'Ἄπ' αὐτοῦ ἐστὶ σαλευθήτωσαν κάτεταις οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. 'Απὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ τρομαζάτωσαν οἱ ἀνθρώποι, διὶς μέγας καὶ φοβερός ἐστιν. 'Ο δὲ μέγας Βασιλεῖος; ἀλλὰς ἐδέξατο τὸ φῆτὸν· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ αὐτοῦ, ως αὐτὸς βούλεται· τὸ δὲ σαλευθήτωσαν, ἀντὶ τοῦ, κινεῖσθωσαν. Οἶον· 'Εστω τούτοις καὶ τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ψυχικὰ κινήματα κατὰ Θεόν, τῷ Θεῷ φόβου ἔχομενα. 'Ἐγὼ δὲ καὶ εἰς αὐτὸν [Χριστὸν] ἐκδέχομαι τὸ φῆτὸν· ἀπὸ γὰρ τῶν λόγων καὶ ἐργῶν αὐτοῦ ἐσεσθησαν πάντες· οἱ μὲν, μεταθέντες εἰς τὴν πίστιν· οἱ δὲ, ταραχοῦντες.

"Οτι αὐτὸς εἴπει, καὶ ἐγενήθησαν. Τοῦ φόβου τὸ εἴλογον παρίστησιν δὲ λόγος· Αὐτὸς γὰρ, φησίν, δὲ τοιων δημιουργός· εἰπεν γάρ· Γεννήθητα τόδε, καὶ γέγονε παραυτίκα.

Αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτείθησαν. Ἐκ παραλήγου τὸ αὐτό· ή τὸ, ἐνετείλατο, σαφηνιστικὸν ἐστι τοῦ, εἰπέν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἰπεν, ἀλλὰ προστέταξεν, ως παντοδύναμος· ή τὸ μὲν, Εἴπει καὶ ἐγενήθησαν, ταχτέον ἐπὶ τῆς ἀπλῶς δημιουργίας τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ, Ἐνετείλατο καὶ ἐκτείθησαν, ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ κηρύγματος ἀναγεννήσεως· ἐνετείλατο γὰρ τοὺς ἀποστόλους, διὶς Πορευθέτες, μαθητεύσατε κάρτα τὰ ἔθνη, καὶ τὰ ἔξης· ἐπειὶ καὶ οἱ πιστοί, καὶντὶ κτίσις ὄντομάζεται.

Κύριος διασκεδάζει βουλὰς ἔθνων· διθετεῖ δὲ λογισμούς λαῶν, καὶ διθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων. Διαφόρως καὶ ταῦτα νοητέον, ἐπὶ τε τῶν περικεκαθικότων τὴν Ἱερουσαλήμ· Ἀσσυρίων, ἐπὶ τε τῶν ἐσταυρωκότων τὸν Κύριον, καὶ ἐπὶ τῶν τυραννούντων τοὺς ἀποστόλους· καὶ μάρτυρας· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Ἀσσυρίων, ἔθνη λέγει τούτους, ως ἐκ διαφόρων ἔθνων συστρατεύσαντας κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ·

Ā possibile sit ut in illud profundum quis descendat. Abyssorum autem thesauri sunt sinus terrae, e quibus fontes proveniunt et flumina. Vel per thesauros locum intellige supra ornamentum, ubi Deus a principio aquarum diuidit posuit: thesauros autem eum locum appellavit, vel propter loci amplitudinem, vel quia latet et occultus est, tametsi opportuno tempore aperiatur etiam a Deo, et claudatur. Hujusmodi enim sunt thesauri proprietas, qui thesaurei fuerunt, custodes nimirum fidei.

VERS. 8. Timete Dominum, omnis terra. Terram sacerdotum, ut nunc, homines vocat, vel quia de terra plasmati sunt, vel, quia habitant in terra. Nam cum a creaturarum magnificientia Creatoris potentiam ostenderit, quod reliquum est, admonet timendum eum esse et venerandum, quasi solum Deum. Vel per terram, nunc eos dicit, qui terrena tantum cogitant, quos jubet ut timeant Deum serventque ejus mandata. Istā enim significari per terram sāpē apud Scripturam invenimus.

Ab eo autem commoveantur omnes habitantes orbem. Præ timore ejus, inquit, tremunt homines, quoniam magnus est et terribilis. Magnus autem Basilius versiculum hunc aliter intellexit. Habitantes orbem, inquit, commoveantur ab eo, hoc est, moveantur, quemadmodum ipse Deus vult; ut sit sensus, Prophetam precari, ut omnibus habitantibus orbem, corporis atque animæ motus, sint secundum Deum, et a divino timore dirigantur. Ego vero puto hoc de Christo dictum esse, a cuius operibus et verbis omnes commoti sunt, alii quidem ad fidem mutati, alii vero terrore ac perturbatione affecti.

VERS. 9. Quoniam ipse dixit, et facta sunt. Traditur hic justa timoris causa. Ipse enim, inquit, omnium Creator est. Dixit enim: Fiat hoc, aut illud, et factum est statim.

Ipse mandavit et creatæ sunt. Idem fere sibi volunt haec verba, quod proxime superiora. Vel verbum, mandavit, appositum est ad declarationem verbi, dixit, neque enim simpliciter dixit, sed jussit etiam, quasi omnipotens. Vel, quod ait: *Dixit, et facta sunt*, ad ipsam tantummodo hominum creationem referendum est. Quod vero subdit: *Mandavit, et creatæ sunt*, ad regenerationem refertur, quæ per Evangelii prædicationem facta est. Mandavit enim apostolis ut irent et docerent omnes gentes ⁴⁹. Nam et ipsi fideles nova Dei creatura ⁵⁰ appellantur.

VERS. 10. Dominus dissipat consilia gentium; reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum. Varios sensus recipiunt haec verba. Possunt enim de Assyriis intelligi, qui obsederunt Jerusalem; et de Christi crucifixoribus, et de iis qui apostolos ac martyres vi atque tyrannide oppresserunt; et, si quidem de Assyriis intelligas, dic quod gentes ideo eos appellat Propheta,

⁴⁹ Matth. xxviii, 19. ⁵⁰ II Cor. v, 17.

quia ex diversis nationibus ad bellum hujusmodi fuerant congregati adversus Jerusalem, et per populos Hebreos ipsos intelligit. Quidam enim eorum propter angustias in quibus erant constituti, oportere cogitabant sese in manus inimicorum tradere. Per principes vero, duces ac praefectos Assyriorum. Quod si psalmum exponas de Christi crucifixoribus, differentiam personarum nosces, si expositionem legeris secundi psalmi; si vero malis de tyrannis intelligere, quæ ubique locorum sunt: et per populos, inimicos fidelium Iudeos; per principes vero, reges ipsos ac duces.

Vers. 11. *Consilium autem Domini in æternum permanet.* Per consilium autem Domini evangelicam prædicationem intellige, quæ omnes homines credentes per se salvari vult. Hoc igitur consilium stabile atque invictum usque ad futurum sæculum permanebit.

Cogitationes coram ejus in generationem et generationem. Quemadmodum superius consilia et cogitationes dixit, ita et nunc. Est autem consilium sententia, quæ recta esse existimat, cogitatio vero simplex consideratio. In generationem et generationem consueverunt antiqui dicere pro semper, quasi per omnium generationum successiones. Per cor autem Dei, humano quadam more loquens Propheta, voluntatem Dei intelligit; et sensus est, quod semper id permanet quod vult Deus, neque id solum quod vult, sed illud etiam quod cogitat. Cogitatio enim divina perfectum opus est. Possimus et aliter dicere quod cogitationes cordis Dei, Vetus nimur ac Novum Testamentum, permanent in generationem: alterum videlicet in Iudeorum generationem, alterum vero in fidelium. Antiquum quippe illis, Novum autem istis permanet. Intelligi etiam possunt hæc verba simpliciter de visibilibus, seu etiam invisibilibus inimicis: quod Christus nimur eorum consilia dissipabit, et quod Dominus perficiet quæcumque ad salutem nostram disponere voluerit.

Vers. 12. *Beata gens, cuius est Dominus Deus ejus.* Beata gens, quæ regitur et gubernatur a Deo suo. Haec autem sola est Christianorum gens, cui Salvator promisit dicens: *Ecce ego robis cum sum usque ad consummationem sacerdotii*¹¹.

Populus quem elegit in hereditatem sibi. Nos fideles et gens dicimur, veluti ex gentibus in unam Ecclesiam congregati; et populus, veluti qui loco abjecti illius Iudeorum populi introducti sumus. Elegit enim nos Deus in hereditatem, juxta illud: *Dabo tibi gentes hereditatem tuam*¹². Beatos vero nos appellat, ob paratorum nobis honorum fruptionem.

Vers. 13. *De cœlo respexit Dominus.* Haec verba etiam habentur in Psalmo xiii: *Dominus de cœlo prospexit ad filios hominum.* Vide quæ illic dicta sunt.

Vidit omnes filios hominum. Omnes enim sub cœlo habitant: et nullus eum latet.

¹¹ Matth. xxviii, 20. ¹² Psal. ii, 8.

Α λοις δὲ, τοὺς Ἐβραιους· τινες γὰρ αὐτῶν ἐλογίζοντο δεῖν σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίσαι τοῖς πολεμίοις, διὸ τὴν ἀνάγκην ἀρχοντας δὲ, τοὺς στρατηγοὺς τῶν πολιορκούντων· ἐπὶ δὲ τῶν ἑταυρωκότων τὸν Κύριον εἰσῆ τὴν διαφορὰν, ἐντυχών τῇ ἐξηγήσει τοῦ δευτέρου Φαλμοῦ· ἐπὶ δὲ τῶν τυράννων, θνητοὺς τὰ διάφορα κατὰ πόλεις γένη· λαοὶ δὲ, οἱ Ἐβραιοὶ ἀρχοντες δὲ, οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες.

Vers. 14. *'Η δὲ βουλὴ τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰώνα.* Βουλὴ τοῦ Κυρίου, τὸ Εὐαγγελικὸν κήρυγμα, βούλμενον σωθῆναι δι' αὐτοῦ πάντας τοὺς πιστεύοντας, διέμενει μέλλοντος αἰώνος ἀμετηπτον.

Λογισμοὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ, εἰς τοντόν καὶ γενεάν. Πατέρες διῶν βουλάς καὶ λογισμοὺς εἶπεν, οὗτας καὶ νῦν. *Ἐτι δὲ βουλὴ μὲν, ἡ καλῶς δέξασα γνώμη· λογισμὸς δὲ, ἡ ἀπλῶς ἐνθύμησις.* Εἰς τοντόν δὲ καὶ γενεάν, εἰώθασι λέγειν οἱ παλαιοὶ τὸ δέ, τὸ εἰς πᾶσαν γενεάν ἔχ διαδοχῆς. Καρδία δὲ Θεοῦ ἀνθρωποπεπῶς εἰρηται ἡ θέλησις αὐτοῦ. Σχοτός δὲ τοῖς ρήτορες τοιωτος, διτε διούλεται δι Θεός, δεῖ μένει· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δι θνητοῦ θητοῦ. Τὸ γὰρ ἐννόμημα, φησιν, Ἐργον νῦν. *Ἐστι δὲ καὶ ἀλλως εἰπεῖν, λογισμὸν καρδίας Θεοῦ,* C τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν Διαθήκην· γενεάν δὲ καὶ γενεάν, τὴν τε τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Χριστιανῶν· ἡ μὲν γὰρ ἔκεινοις, ἡ δὲ τούτοις περιμένει. *Ἐκδεχόμεθα δὲ ἀπλῶς τὰ ρήτορες καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιδουλευσάντων ἡμῖν ὄρατῶν ἡ ἀράτων ἔχθρῶν, ἵτις Κύριος διασκεδάζει τὰς βουλὰς αὐτῶν, καὶ δι αὐτὸς βοδεται, ποιεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν.*

Μακάριον τὸ θύρος, οὐδὲστι Κύριος δι Θεὸς αὐτοῦ. Μακάριον τὸ θύρος, τὸ κυριεύμενον καὶ οἰκονομούμενον ὑπὸ τοῦ Ιδίου Θεοῦ· εἰη δὲ ἀν τὸν Χριστιανῶν μόνον, οἵτις ἐπιγρειάτο λέγων δι Σωτῆρος· Καὶ ίδοις ἡτῶ μεθ' ὑμῶν εἰμι κασσας τὰς ἡμέρας, ἥντις τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος.

Λαδὸς δὲ ἐξελέξατο εἰς κληρονομίαν ἀστρῷ. Ήμεῖς ἔσμεν θνητοὶ μὲν, ὡς ἐξ θενῶν συλλεγόντες. Λαδὸς δὲ, ὡς ἀντεισαχθέντες τοῦ ἀποβληθέντος λαοῦ. *Ἐξελέξατο δὲ τοῦδε εἰς κληρονομίαν, κατὰ τὸ δώρων σοι θήρη τὴν κληρονομίαν σου.* Μακάριον δὲ, διὰ τὴν τῶν ήτοι μασμένων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν.

Ἐξ οὐρανοῦ ἐπέβλεψεν δι Κύριος. Τοῦτο καὶ ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ κείται Φαλμῷ· Κύριος δὲ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ ζήτει ἔκει.

Εἶδε πάντας τοὺς νιοὺς ἀνθρώπων. Πάντες, γὰρ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν οἰκοῦσι, καὶ λοιπὸν οὐδεὶς λανθάνει.

'Εξ ἑτοίμου κατοικητηρίου αὐτοῦ. Τοῦ προχειρού εἰς τὸ πάντα θεδοθεῖ φέν.

'Ἐκβλεψεν ἐκλαίτες κατοικοῦντας τὴν γῆν. Διὸ τῆς ἀναδιπλώσεως ἐπέβλεψεν, εἰς φόβον ἐμβαλεῖν πειρᾶται τοὺς ἐντυγχάνοντας, ὡς οὐ λήθοντας ἐφ' οὓς ἀν ποιοῦσιν.

'Ο κλάσας κατὰ μόρας τὰς καρδίας αἰτῶν. 'Ἐτι φοβερώτερον τοῦτο· εἰ γάρ ἐπλασε, πάντως οἴδε καὶ τὰς κινήσεις αὐτῶν. Χρή τοινυν δεδίνει, εἰ μὴ μόνον ἐν τῷ πράττειν οὐ λήθομεν, ἀλλ' οὐδὲ τῷ διανοεῖσθαι. Κατὰ μόρας δὲ, ἀντὶ τοῦ, μεμονωμένας καὶ κεχωριζμένας τῆς κακίας καὶ τῆς ἐπιπλοκῆς τῶν παθῶν. 'Η κατὰ μόρας, ἀντὶ τοῦ κεχωρισμένων (12) παρὰ τὰς τῶν λοιπῶν ζώων, ὡς λογικάς.

passionum vinculis, vel etiam sigillatim, hoc est separatum, ab aliis nimirum animalibus, quasi rationabilia.

Συνιεῖς εἰς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ τοῦτο μέγιστον, ὅτι μηδὲ αἰσθήσεως δεῖται πρὸς κατανόησιν τῶν πραττομένων, ή λεγομένων, ή νοούμενων, ἀλλ' ἀπλῶς συνίησιν ἐν πᾶσιν.

Οὐ σώλεται βασιλεὺς διὰ πολλὴν δύραμιν, καὶ γῆτας οὐ σωθήσεται ἐν πλήθει ισχύος αὐτοῦ. Διὰ πολλὴν δύναμιν, τὴν ἐν πλήθει στρατιῶν, καὶ ἵππων, καὶ ὄπλων, καὶ πλούτου. Γίγας δὲ, διὰ τὸ σῶμα γενναιότατος· ὥστε εἰ τις τούτων σωθεῖη, διὰ χάριν Θεοῦ σώλεται, καὶ οὐ δι' οἰκείαν (13).

Ψευδῆς Ἰαπός εἰς σωτηρίαν. 'Αθέμανος· ἀδηρὸν γάρ, εἰ σώσει τὸν ἐπιβάτην.

'Ἐγ δὲ κλήθει δυνάμεως αὐτοῦ οὐ σωθήσεται. 'Ο Ἰαπός δηλοντεῖ· τοῖς γάρ ἐπαριμμηθεῖσιν δὲ Σεναχηρεῖμ εὐθηνούμενος, οὐδὲν ἐνταῦθα ἀπύνατο, κακὸς κακῶς διαφθαρεῖς.

'Ιδοις οἱ ὁρθαλμοὶ Κυρίου ἐκ τὸν φοδουμένους αὐτὸν, τοὺς ἀλκίζοντας ἐκ τὸ δίεσος αὐτοῦ. Τοῦτο περὶ πάντων τῶν τοιούτων· προηγουμένων δὲ, διὰ τοὺς περὶ 'Ἐζεκίαν· τοιούτοις γάρ ησαν. Εἴτα τιθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐποπτείας.

Ρύσασθαι ἐκ θαρρτοῦ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Τοῦ προσδοκωμένου καθ' ἡμέραν, ὡς προειρήκαμεν. Τὸ στάχερας γάρ αὐλισθήσεται κλαυδός.

Καὶ διαθέσθαι αὐτοὺς ἐν λιμῷ. Τῷ ἀπὸ τῆς πολιορκίας· διὰ πάντα γεγόνασιν, ὡς ή τῶν Βασιλεῶν βίδλος ἐρμηνεύει.

Ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν ὑπομενεῖ τῷ Κυρίῳ. Καὶ αὖθις· ἐν καιρῷ πειρασμῶν ὑπομενοῦμεν τὸν Κύριον· διὰ αὐτὸν γάρ μισθούμεθα παρὰ τοὺς ἐτεροδόξοις. Εἴτα καὶ τὴν αἰτίαν ἐπῆγαγε τῆς ὑπομονῆς.

¹² Psal. xxix, 6.

Variæ lectiones.

(12) Ἰσ. κεχωριζμένας, ut in alio Codice.

VERS. 14. *De preparato habitaculo suo.* Hoc est. habili ac commodo, ut facile illinc omnia perspiciat.

Respetit in omnes qui habitant terram. Dum repetit Propheta Dcum respexisse, videtur velle lectori timorem incutere, veluti ex eo quod occulta esse Deo non possint mala quæ fecerit.

VERS. 15. *Qui fixis signatim corda eorum.* Adhuc formidabilius quoddam dicit. Nam si plasmavit omnes Deus, omnino etiam et novit cogitationes et motus omnes eorum quibus dedit ut essent. Timendum est nobis igitur a Deo, cum non prava tantum opera, sed nec ipsæ etiam cogitationes nostræ latere eum possint. Quod vero ait Deum signatim fixisse corda eorum, idem est ac si diceret, fecisse

Bea Deum singularia, ac separata a vitiis, atque a separatis, ab aliis nimirum animalibus, quasi rationabilia.

Qui intelligit in omnia opera eorum. Atque hoc etiam magnum est, quod nullis sensibus indiget Deus ad percipiendum quæ sunt aut cogitantur, sed pure, simpliciter, ac sincere omnia intelligit.

VERS. 16. *Non salvabitur rex ob multam potentiam, et gigas non salvabitur in multitudine fortitudinis sua.* Ob multam potentiam, hoc est, ob militum aut equorum copias, armaque aut divitias. Per gigantem vero quemcunque robustum hominem intellige, qui generoso ac præstanti sit corpore. Quasi si quis istorum aliquando salvatur, non propriis viribus, sed divina gratia salutem consequitur.

VERS. 17. *Fallax equus ad salutem.* Instabilitas scilicet ac non tutus. Incertum enim est, an ascensorem suum salvaturus sit

In multitudine autem potentiae sua non salvabitur. Equus scilicet. Unde Sennacherib qui connumeratis viribus abundabat, nihil inde adjutus fuit, quinimum malus perditus est.

VERS. 18. *Ecce oculi Domini super timentes eum, et super eos qui sperant in misericordia ejus.* Hæc de omnibus iis qui tales sunt, in primis autem dicta sunt propter Ezechiam regem et socios: tales enim erant. Deinde causam divinæ hujus protectionis atque custodizæ addit, dicens :

D VERS. 19. *Ut eruat a morte animas eorum.* A morte, inquam, quæ post diem illum expectabitur, ut præliximus. Ad vesperum enim, inquit, demorabitur fletus ¹³.

Et alat eos in fame. In fame quæ propter obsidionem causata est. Quæ ownia subsecuta sunt, ut in libris Regum traditur.

VERS. 20. *Anima nostra sustinebit Dominum.* Et rursum, inquit, in tentationum tempore sustinebimus Dominum; id est, in gratiam Domini, seu propter Dominum propter quem oderunt nos infideles. Deinde longanimitatis ac patientiæ causam insert.

(13) Subaudi δύναμιν. Al. ἐκείνην.

Quoniam adjutor et protector noster est. Multa enim nobis adsumus iudicia, ob quae certi feddimur, quod inter pericula nobis opem seret.

VERS. 21. *Quia in ipso constabit cor nostrum. Sustinebimus, inquit, quia Dominus adjutor noster est, quia per ipsum constabit eum vicerimus.*

Et in nomine sancto ejus speravimus. — In nomine sancto ejus. circumloquendo dixit, pro, in ipso Domino, vel in invocatione nominis ejus, quae vel in fugam potest inimicos convertere. Possunt haec etiam intelligi de Christianis, qui victuros se spefant, quoties vel nomine Jesu nominant. Multa etenim miracula solum id nomine, tantummodo prolatum, perfecit, quale illud est : In nomine Jesu Christi surge et ambula¹⁴, atque alia hujusmodi.

VERS. 22. *Fiat, Domine, misericordia tua super nos quemadmodum speravimus in te. Sic fiat ut nos speravimus. Speravimus autem quam maxime. Maxima erit itaque et tua misericordia.*

Psalmus ipsi David quando mutavit faciem suam coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.

PSALMUS XXXIII.

Davi¹⁵fugiens Saulem venit in Nomba civitatem sacerdotum, et obviam factus Achimelech, qui inter illos dignitate excellebat, fluxit se missum fuisse a Saule ad certum negotium, petiitque ab eo panes et gladium : cumque nullos alios invenisset, panes propositionis accepit, quos una cum sociis fame impulsus comedit, atque hoc præter legem. Solis enim sacerdotibus eos edere licebat. Accepit etiam et hastam Goliath, quae illuc observalatur in anathema, hoc est, in oblationem Domino. Exiens autem illinc, profectus est ad Achis Philistæum regem Geth; cumque saepiulares quidam regis eum cognovissent, et nescio quid surrassent, timore correptus, fluxit insanum. Circunscrebatur autem, et strepitu fores concutiebat; defluebat autem in barbam spuma ab ejus ore. Quamobrem sacro eum morbo corripi. putaverunt, atque hoc pacto dimissus ac salvatus est. Historia quidem hujusmodi est. Et quidam Abimelech eumdem esse existimant, quem supra appellavimus Achimelech, primarium inter sacerdotes, eumque gemini fuisse nominis affirmant, et per mutationem faciei David, electionem illam negotii intelligent, ad quod se missum esse dixerat a Saul, timens ne si ejus fuga a sacerdotibus cognita fuisse, regi id fortassis deferri posset. Verum licet concedamus sacerdotem Achimelech gemini fuisse nominis, Regum tamen historia ooram Achis tantum mutasse eum faciem tradit, et non coram Achimelech. Unde ad presentis inscriptionis intelligentiam, Magnus Basilius animadvertere-

"Oti βοηθός καὶ ὑπερασπιστής ἡμῶν ἐστι. Πεπληροφορήμεθα γάρ ἐκ πολλῶν, δῆκας ἡμῖν βοηθεῖ.

"Οτι ἔτι αὐτῷ εὑρέταρθίσται ἡ κάρδια ἡμῶν. Τυπενοῦμεν, φησίν, ὅτι βοηθός ἡμῖν ἐστιν δὲ Κόριος, ὅτι δὲ αὐτὸν εὑρετηνθήσθμεν νικήσαντες.

Kai ἐτ τῷ ὄνδρῳ εὐχρήστῃσται ἡ κάρδια ἡμῶν. Πέριφραστικῶς, ἀντὶ τοῦ, ἐν αὐτῷ, ἢ ἐν τῇ ἐπιφωνῇσε τὸν ὄνοματός αὐτοῦ, δυναμένη τρέπειν τοὺς ἔχθρους. Νοοῦτο δὲ ἀν τοῦτο καὶ περὶ Χριστιανῶν, οἱ ἐλατίζουσε νικᾶν ἐν τῷ ὄνοματεσθαι τῷ ὄνοματι τοῦ Χριστοῦ· πολλὰ γάρ τεράστια τὸ δυνατὸ μόνον ὄνομαζόμενὸν ἐποίησε, καὶ ποιεῖ. Ἐν τῷ ὄνδρῳ γάρ τοῦ Χριστοῦ ἀρδστα, καὶ τὰ το-αῦτα.

Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἐλεός σου ἐφ' ἡμᾶς, καθ-ἀπέρη ἡλπίσαμεν ἐπὶ σε. Γένοιτο οὖτας, ὡς ἡμεῖς ἡλπίσαμεν· ἡλπίσαμεν δὲ θερμῶς· πολὺ οὖν γέ-νοιτο.

Ταῦλός τῷ Δαβὶδ ὁπότε ηλιολαστὴ τὸ χρόσ-απορ αὐτοῦ ἐκράτοι· Ἀδιμέλει καὶ ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ ἀπῆλθε.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΓ¹⁶

Φεύγων Δαβὶδ τὸν Σαοὺλ, ἥθε εἰς Νομβὰ πόλιν τῶν Ιερέων· καὶ ἐντυχών Ἀδιμέλει τῷ ἐντιμοτέρῳ αὐτῶν, προσεποιήσατο καρὰ Σαούλ ἀποσταλῆναι ἐπὶ τινα χρείαν, καὶ ἵξητησεν δρους καὶ βομφαίαν· καὶ μη ἐνρών ἀλλούς, ἐλαθε τοὺς τῆς προβοστῶν, καὶ ἔφαγεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιχοῦ, παρὰ τὸν νόμον· τοῖς γάρ λερεῦσι μόνοις ἀπονεμένητο. Ναὶ μήν, εληφε καὶ τὸ δόρυ Γολιάθ¹⁷ ἐκεῖ φυλαττόμενον, εἰς ἀνάθημα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἔ-ελθὼν, ἀπῆλθε πρὸς τὸν ἀλλόφυλον Ἀχούς, τὸν Γέθ¹⁸ βασιλεύοντα· τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀχοὺς ἀναγνωρισάν-των αὐτὸν, καὶ ὑποψιθυριζόντων, δειλίασας, προσ-εποιήσατο μανεσθαί, καὶ παραφέρεσθαί, καὶ ἐτυμ-πάνιζεν ἐπὶ ταῖς θύραις, καὶ ἐπιπτε, καὶ τὰ σίela κατέρρει τοῦ στρατος (14) αὐτοῦ, καὶ οὕτω δέξας ἐπιληπτος, ἀπελύθη, καὶ διεσώθη ἐκεῖθεν. Ἡ μὲν Ιστορία, τοιαύτη. Ονομάζουσι δέ τινες Ἀδιμέλει, τὸν Ἀχούλει (15), ὡς διώνυμον, καὶ ἀλλοιούσιν προσώπου καλοῦσι τὴν ὑπόκρισιν τοῦ πράγματος· φεύγων γάρ, ἐπλάσατο ἀποσταλῆναι πρὸς τινα χρείαν, ήτα μη ἔωραθείτε, κατανοθείτε (16). Μήλην εἰ καὶ δῶμεν διώνυμον εἶναι τὸν Ἀδιμέλει, ἀλλ' οὖν τῇ τῶν Βασιλεῶν βίθος παρὰ μόνη τῷ Ἀχούς τὸ-λιακέναι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸν Δαβὶδ ἀναγράφει, καὶ οὐ περὶ τῷ Ἀδιμέλει. Διδ φησιν δέ μήγας Βα-σιλεώς, διτι τὸ Ἀδιμέλει δυνόμα κοινὸν ἦν τῶν βα-σιλέων τῆς Γέθ, ὡς καὶ παρὰ Ρωμαΐοις πάλαι τὸ Καίσαρ, καὶ τὸ Αἴγυπτος, καὶ παρὰ Αἴγυπτοις τὸ Φαραὼν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ήπτε κοινὸν μὲν βασιλιάδεν εἶχεν δὲ Ἀχούς δυνόμα, τὸ Ἀδιμέλει· ιδιαίτατον δὲ, τὸ Ἀχούς. "Ον καὶ ἔφοδηθη Δαβὶδ, καὶ οὐ διμενος-

¹⁴ Act. iii, 8.

Variæ lectiones.

(14) Αἱ. πώγωνος, ut legit Interpres.

(15) Αἱ. τὸν Ἀχούς. Interpres legit utrobiique

¹⁶ Ἀχιμέλει.

(16) Αἱ. καταμηνυθείτι.

ἀπαλλαγεῖς, ἡτοι τὸν προκείμενον φαῦμδν εὐχαριστήριον τῷ Θεῷ τῷ συνετίσαντι αὐτὸν, ὥστε δὲ διεπωκρίσεως μανίας ἀπολύθηγαι. Ἀρμόδεις δὲ καὶ παντὶ ἀπαλλαγέντι κινδύνου.

regibus Aegypti, et alia hujusmodi. Quocirca regi commune autem cum aliis regibus Abimelech. Ex hujus igitur regis manibus liberatus David, eum se cognoscit formidasset, hunc Deo cecinit psalmum, in gratiarum actionem, quod sapientem eum redidisset, ut per insanias simulationem, viam liberationis invenierit. Congruit etiam hic psalmus cuiuscunque fidei a periculis liberato.

Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐτοι πατέρι καιρῷ. Διαφυγῶν ἡδη τὸν κινδύνον, ἀμελέφοιται τὸν σεωκότα θεόν, εὐφημίᾳ διηνεκεῖ διηνεκώς βοηθοῦντά μοι. Ἐντεῦθεν δὲ μέγας Παῦλος μαθητεύεις, φησίν, Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐτοι πατέρι εὐχαριστεῖτε.

Διὰ πατέρος η αἰτεσις αὐτοῦ ἐτῷ στόματι μου. Καὶ πῶς περὶ βιωτικῶν ἀναγκαίων διμùντος τονος, η ἀσθίοντος, η πίνοντος, η κοιμαμένου, διὰ παντὸς η λεντος; Εσται τῷ στόματι; "Η δῆλον, ως Εσται καὶ νοητὸν στόμα, τὸ ένδον ἀνθρώπου, δὲ οὐ μεταλαμβάνει τῆς τροφῆς τῶν θείων νοημάτων, περὶ οὐ φησι· Τὸ στόμα μου ἡροικά, καὶ εἰλικνυτα πνεῦμα· καὶ· Πλάτυνος τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό· διπέρ οὐκ ἐμποδίζεσθαι ποτε δύναται μνημονεύειν (17) δει θεού τοις νήφειν έθελουσι. Καὶ ἄλλως δὲ· ἐτοι πατέρι καιρῷ, δηλαδὴ τῷ προστήκοντι· καὶ διὰ πατέρος, δὲ δηλαδὴ χρεών. Χρήσει στόματι μὲν αἰσθητῷ τὸν θεόν όμνεῖν, διτι μὴ χρεία τις ἀναγκαῖα προσίσταται· νοητῷ δὲ, δει. Μνημονεύετόν γάρ θεοῦ μᾶλλον, η ἀναπνευστάσιον. Καὶ ἐν τῷ Ἀσματι δὲ τῶν φτιάστων φησίν· Ἐγὼ οὐ παθεύω, καὶ η καρδία μου ἀγρυπνεῖ.

enīm Dei semper debemus [ut inquit Theologus] dicitur: *Ego dormio, cor autem meum vigilat*¹⁵.

Ἐτῷ Κυρίῳ ἔπαινεθήσται η ψυχή μου. Οὐ δεί ἀρετὴν οικείαν ἔπαινεθήσομαι τοις ἀνθρώποις, ἄλλα διὰ τὸν θεόν, ως τὸν θεὸν ἑκανόν. Μακάριοις γάρ, φησίν, οὐδὲ θεός ἡλκὼς βοηθός αὐτοῦ. Ἡ ψυχή μου δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐγώ, περιφραστικῶς.

Ακουσατωσαν πραεῖς, καὶ εὐφρανθήσονται. Ἀκουσάτωσαν, διτι σέσωσμαι παραδέξω¹⁶. Πραεῖς δὲ λέγει τοὺς ἀνεξικάκους, οἵος ἦν αὐτός. Καὶ εὐφρανθήσασαν, διτι οὐ περιορθεῖ τοὺς τοιούτους δὲ θεός, ἄλλα καὶ κινδυνεύοντας διασώζει. Ἐμὲ, φησίν, ἔχετωσαν ὑπόδειγμα, καὶ θαρρεῖτωσαν.

sustinentes viros non despiciunt; quia imo in periculis habeant et confidant.

Μετανύρατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοι, καὶ ύγιωσαν τὸ δύομα αὐτοῦ ἔπιστετο. Ηρότον τοὺς πραεῖς ξέταστεντα, καὶ καλεῖ τούτους εἰς τὸ μεγαλένετον καὶ ὅφον δύοις τὸν Κύριον. Ήώς δὲ τις ὅφος καὶ μεγάλων τὸν θεόν, εἱρήκαμεν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πελμάτος. Εἴτα δημητεύει, πῶ; ἐψύσθη.

A dum esse admonet, quod nomen Abimelech, commune quotidiam sicut nomen, omnibus regibus Geth, quemadmodum Cæsaris atque Augusti nomen Romanorum imperatoribus, et Pharaonis nomen illi Geth privatum nomen fuisse Achis tradit, ex hujus igitur regis manibus liberatus David, eum se cognosci formidasset, hunc Deo cecinit psalmum, in gratiarum actionem, quod sapientem eum redidisset, ut per insanias simulationem, viam liberationis invenierit. Congruit etiam hic psalmus cuiuscunque fidei a periculis liberato.

VERS. 2. *Benedicat Dominum in omni tempore.* Cum periculum evaserim, retribuam deinceps Salvatori meo gratias: laudes nimirum perpetuas. quia semper mihi adjutor fuit. Edoctus autem ex hoc loco magnus Paulus dicebat: *Sine intermissione orate: semper Deo gratias agite*¹⁷.

Semper laus ejus in ore meo. Sed quomodo poterit quis Deum semper laudare, atque in ore suo illius laudes assiduas habere, cum de vita necessariis sacerdotum tractandum sit, comedendum, bibendum, et dormiendum? Num ideo fortassis, quia certum est, praeter hoc corporale, aliud esse intra hominem intellectuale os, per quod divinarum contemplationum cibis accipitur, et de quo scriptum legimus: *Os meum aperui, et attrasi spiritum*¹⁸. Item aliibi: *Dilata os tuum, et implebo illud*¹⁹. Hoc igitur os impediri nunquam potest, et Dei semper reminiscetur, si sobri esse voluerimus. Vel aliter: In omni tempore, hoc est, congruo tempore, et semper, quando opportunum est. Oportet quidem, ut nostro hoc corporis ore Deum laudemus, quando aliunde nulla urgens adest necessitas, intellectus versi ore perpetuo. Reminiisci et nunquam cessare. Unde in Canticis cantorū

VERS. 3. *In Domino laudabitur anima mea.* Non sed proprium ego virtutem ab hominibus laudabor, sed propter Deum, quia scilicet illum adjutorem habui. *Beatus enim, inquit, eni Deus Jacob adjutor ejus*²⁰. *Animā autem mea laudabitur, circumloquendo dictum est, pro eo quod est: Ego laudaber.*

Audient mansueti, et latenter. Audiant quod admirandum in modum ei praeter omnium opiniones servatus sum. Per mansuetos autem hoc in loco patientes laborum appellat, atque in afflictionibus longanimes, quibus ipse erat beatus David. Et latenter, inquit, quia Deus bujuscemodi dicitur.

VERS. 4. *Magnificate Dominum meum, et exaltate nomen ejus in idipsum.* Ipos adiutare mansuetos alloquitor, atque advocat, ut impetrant, et exaltent Deum. Et quomodo magnificare, atque exaltare quis Deum posset, diximus in principio psalmi xxi. Deinde narrat quomodo liberatus sit.

¹⁵ I Thess. v, 17. ¹⁶ Psal. cxviii, 151. ¹⁷ Psal. lxxv, 41. ¹⁸ Cant. v, 2. ¹⁹ Psal. cxlv, 5.

Vers. 5. *Exquisivi Dominum, et exaudiuit me. A Præpositio ex, intensionem quamdam majorem demonstrat. In mediis, inquit, periculis derelictus, cum labore perquisivi Dominum in auxilium, et statim exaudiuit me.*

Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Variæ enim afflictiones eum detinuerant, dum timeret, ne in Saulis manus incideret, ne contumelia afficiendus, et postremo ne sæve etiam interimendus esset.

Vers. 6. *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestrae non confundantur. Solet afflictio mentem hominum confundere atque obtenebrare. Vos igitur qui in afflictionum tenebris constituti estis, accedite ad eum, ut quemadmodum ego feci, vos pari modo eum exquiratis. Et illuminamini; ipsa nimis rurum lætitia atque alacritate, calaunitatum tenebras ac caliginem dissipante, ne confundamini etiam spe; spe, inquam, salutis. Juxta anagogen, potest hæc Prophetæ exhortatio de divino baptisme intelligi. Accedite, inquit, ad Christi similem, vos, qui in errore estis, et illuminamini per baptismum, quo anima illuminari solet, et animæ oculus purgari: et non confundemini, quia ablutis. Facies autem vestrae, circumloquendo*

Vers. 7. *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudiuit eum, et ex omnibus tribulationibus ejus salvavit eum. Quod ait iste, demonstrative dictum est, ac si diceret: Ego ipse quem cernitis. Pauperem autem se vocat, quia humano indigebat auxilio; vel ob humani generis tenuitatem.*

Vers. 8. *Castrametabitur angelus Domini in circuitu timimenti eum, et eripiet eos. Castra ponit Dominus circa unumquemque hominum [qui timet Deum, illum nimis rurum adversus omne nōxiam munens adversitatem]. Verum illius angelii potentiam considera, qui uniuscujusque nostrum vitam custodit. Nam cum unus numero tantum sit, universo atque integro hostium exercitui resistit. Illius observant mandata. Ubi enim, inquit, est illius observant mandata.*

Vers. 9. *Gustate et videte, quoniam bonus est Dominus. Cognoscite, inquit, et vos; per gustum enim hic experientiam intelligit. Gustabis autem (20), si mei exemplo ex tota ad eum anima clamaveritis, vel si exquisiveritis eum diligenter, si non ambiguam in illo spem servaveritis. Vel aliter, exhortatur nos Prophetæ ad Dominicæ corporis ac sanguinis participationem: quæ duo omnes qui digne gustaverint, sentient sibi statim vires atque auxilium præstari a Deo.*

Beatus vir qui sperat in eo. Nam si maledictus homo est qui sperat in homine, contra erit beatus qui sperat in Deo.

Vers. 10. *Timete Dominum, omnes sancti ejus. Sanctos eos vocat, qui Deo oblati atque ei sanctificati*

'Εξέζητοσα τὸν Κύριον, καὶ ἐπήκουοσθε μον. Ή ἔξ πρόθεσις ἐπίτασιν ἐμφανεῖς ζητήσεως. Ἐν μεσοῖς, φησι, τοῖς κινδύνοις ἀπολειψθεῖς, ἐμπόνως ἐζήτησα τὸν Κύριον εἰς ἐπικουρίαν, καὶ ταχέως ἐπήκουοσθε μον.

Καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων μον ἐξέβυσσετο με. Διάφοροι γάρ αὐτὸν εἶχον θλίψεις, διτι μέλλει ἐκδοθῆναι τῷ Σεούλ, διτι αἰκισθῆναι, διτι προπλακεθῆναι, διτι τελευταῖον ἀναιρεθῆναι πικρῶς.

Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυνθῆτε. Ἡ Οἰλύνις εἰώθεν συγχέειν καὶ σκοτίειν τὸν νοῦν. Οἱ ἐν σκότει οὖν θλίψεως, προσέλθετε τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ ἐξήτετον αὐτὸν, ὡς ἐγώ· καὶ φωτίσθητε τῇ εὐθυμίᾳ διεσκεδαζούσῃ τὴν ἀγλὺν τῆς θλίψεως, καὶ οὐ μὴ κατασχυνθῆτε ταῖς ἐλπίσι τῆς σωτηρίας. Ἀναγωγικῶν δὲ, περὶ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ἡ προπροπή, λεπτρώντος τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ δύμα ταύτης ἀνακαθαίροντος. Καὶ οὐ μὴ κατασχυνθῆτε, διὰ τὸ ἀπολούσασθαι τὰ εἰτια τῆς αἰσχύνης. Τὰ πόστα πάντα δὲ ὑμῶν, ἀντὶ τοῦ, ὑμεῖς, ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν.

ομονεῖ illic confusionis materia in, atque origine in dixit, pro, vos, veluti totum a parte.

Οὗτος δὲ πτωχὸς ἀκεραῖς, καὶ δὲ Κύριος εἰσήκουοσθε αὐτοῦ, καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεως έσωσετε αὐτὸν. — Οὗτος, δεικτικόν· τουτέστιν. Ἔγὼ δὲ ὄρατε. Πτωχὸν δὲ ἐσυτὸν καλεῖ, ὡς ἐνδεή πάσης ἐπικουρίας, διὰ τὴν εὐτέλειαν τοῦ γένους αὐτοῦ.

Παρεμβαλεῖ ἀγγεῖος Κύριον κύκλῳ τῶν φορουμένων αὐτὸν. Στρατοπεδεύει πέριξ ἐκαστον (18), περιτειχίων αὐτὸν. *"Ορα δὲ τὴν δύναμιν τοῦ φύλακος τῆς ἐκάστου ζωῆς ἀγγέλου· εἰς γάρ ὅν διψι φρατῷ παρείκασται (19). Φοδουμένους δὲ λέγει τοὺς τηροῦντας τὰς ἐντολάς. Οὐ γάρ φθονος, ἐντολῶν τηρησίς.*

Timentes autem Dominum eos appellat, qui

illius observant mandatorum observatio.

Γεύσασθε καὶ ίδετε, διτι χρηστὸς δὲ Κύριος. Γνῶτε καὶ ὑμεῖς· γεῦσιν γάρ ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν δονούμενοι. Πῶς δὲ γεύσασθε; Εἰ καθάπερ ἐγώ κράξετε, εἰ ἐκζητήσετε αὐτὸν δλοσχερῶς, εἰ ἐλπίσετε ἐπ' αὐτὸν ἀδιστάκτως. Προτρέπεται δὲ καὶ δλαλῶς εἰς τὴν μετάληψιν τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἴματος, ὃν οἱ γευδεμονοὶ ἀξίως εὐθύνουσι αἰσθάνονται τῆς παρὰ θεοῦ φοτῆς καὶ βοηθείας.

Μακάριος ἀνὴρ, δεὶς ἐλπίεις ἐξ' αὐτοῦ. Εἰ γάρ ἐπικατάρατος δὲ ἐλπίων ἐπ' ἀνθρώπον, τούτωνοιο μακάριος δὲ ἐλπίων ἐπὶ Κύριον.

Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάτετε οἱ ἀτοι αὐτοῦ. Ἄγιους λέγει τοὺς ἀφωσιωμένους τῷ Θεῷ. Φοβή-

Variæ lectiones.

(18) Αἱ. ἐκάστου.

(19) Ισ. παρείκασται.

(20) Graeca verba ita sonant: *Quomodo gustabitis? Si nimis clamabitis, ut ego.*

Θήτε οὖν, διότις δὲ φόδος; τοῦ Θεοῦ δεσμοῖς τὰς ἀτάχους δρμάς. Καθῆλωσον γάρ, φρίσον, ἐκ τοῦ φόδου σου τὰς σάρκας μου. Εἴται ἐπάγει καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ φόδου κέρδος.

Οὐεὶ οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοδουμένοις αὐτὸν. Οἱ γάρ τὸν θειὸν φόδον ἐν τῇ ψυχῇ φυτεύσαντες, οὐκ ἐλείπουσιν εἰς ἀρετὴν, τοῦ φόδου τούτους ἀναγκάζοντες. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως εἰπεῖν, διτούς οὐκ ἔστιν Ἑλλειμμα τούτοις. Ἐχουσι γάρ ἐνδυμα μὲν, τὸ θειὸν βάπτισμα· τροφὴν δὲ, τὴν τοῦ θειοῦ σώματος καὶ αἵματος : ὅπλον δὲ, τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ ἀπλῶς, ὃν χρῆσονται ἀπολαύσουσι.

Pλούσιοι ἐπτάχευσαν καὶ ἐπειρασαν· οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον οὐκ ἐλατεωθῆσορται παντὸς ἀραβοῦ. Εἰπὼν διτούς οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ὑστέρημα, πιστοῦται τὸν λόγον ἀποδεικτικῶς· οἱ μὲν γάρ πλούσιοι τοῦ βίου τούτου, ἐπτάχευσαν πολλάκις, καὶ ἐπεινασαν· εὐμετάπτωτος γάρ δὲ αἰσθητὸς πλούτος, καὶ διπιστος. Οἱ δὲ διὰ τοῦ θειοῦ φόδου καὶ τῆς ἐδούτῶν ἐντολῶν ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον οὐκ ἐνδεήσουσι παντὸς ἀγαθοῦ, δηλοντές τοῦ ἀποκειμένου τοῖς εὐηρεστηκόσιν αὐτῷ. Τῶν γάρ ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν καὶ πάνυ ἐνδεήσουσι, ἵνα στενῆς καὶ τεθλιμμένης δόδυν βρδίζοντες. Αἰνίζεται δὲ δὲ λόγος καὶ τοὺς Ίουδαίους, οἱ πλούσιοι πρότερον δυτες ἐν πόλεσι, καὶ πλήθει στρατοῦ, καὶ τῷ περιπλόκῳ ναῷ, καὶ τῷ θείῳ νόμῳ, καὶ τῇ πρὸς Θεὸν ὑμείᾳ, ἐπτάχευσαν τούτων πάντων, ἐπειδὴ τὸν πλούσιον ἐν ἐλείᾳ, καὶ πτωχὸν δὲ τὴν ἡμᾶς ἀπέκτειναν ἀνοήτως, καὶ ἐπεινασαν, διότι τὸν ἀρτον τῆς ζωῆς ἀνελον· οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν Κύριον ἐξ ἐθνῶν αὐτῆσσοιν ἔτι καὶ έτι.

rem effectum propter nos, impudentissime occiderunt, viæ panem de medio sustulerunt. Fideles autem omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατε μου, φόδον Κυρίου διδάξων ὑμᾶς. Αὕτη διδάσκαλον φωνῇ· τέκνον γάρ δὲ μαθῆτῆς τοῦ διδάσκοντος, πλατεύμενος εἰς ἀρετὴν, καὶ οἶον μορφούμενος. Φόδον δὲ Κυρίου εἰπεν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ φόδου τοῦ δαίμονος, δν ἐκεῖνος ἐμποιεῖ, περὶ οὗ φησιν ἐν δλλοις· Ἄκδ φόδου ἐξελοῦ τὴν γυνήν μου.

Potesi etenim et dæmonum timorem incutere, de quo alibi scriptum est: A timore intimici eripe animam meam ⁴⁰.

Tις ἔστιν ἀνθρώπος, δὲ θέλων ζωὴν; Εἰρηκώς, δεῦτε, οὐ πάντας καλεῖ, ἀλλὰ εἰ τις θέλει ζωὴν, οὐ τὴν κοινὴν ταύτην, ἣν καὶ τὰ ἀλογα ζῇ, ἀλλὰ τὴν δυτικήν, τὴν ἀλιδίον· τῇ γάρ παροῦσα θάνατος μᾶλλον ἔστι περὶ ής Ελεγεν δὲ Ἀπόστολος· Τις με ύψεσται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θαράτου τούτου; θάνατον τὸ σῶμα καλῶν, ἢτοι τὴν ἐν σώματι ζωὴν.

Ἄγαπῶν τὴν μέρας ιθεῖν ἀγαθός. Οὐ τὰς τοῦ αἰώνος τούτου· φησι γάρ Ιακώς, διτούς Αἱ τὴν μέραιν

A sunt. Timete igitur Dominum, quia hujusmodi timor inordinatos motus coercet. Conlige enim, inquit, timore tuo carnes meas. Deinde insert lucrum, quod ab isto provenit timore.

Quoniam non est defectio timentibus eum. Nam qui Dei timorem in sua anima planaverunt, nunquam a virtutis operatione deficiunt, cogente eos timore. Possumus etiam dicere, quod timentibus Dominum nulla est defectio: quia et ueste sacri baptismatis induiti sunt, et corpore ac sanguine Domini vescuntur, et telo crucis armati sunt: et denique quia necessariis quibuscumque rebus fruuntur.

VERS. 11. *Divites eguerunt et esurierunt, exquirentes autem Dominum non diminuerunt omni bono.* Cum nullam esse asseveraverit defectiōnem iis qui timent Dominum, nunc sermoni suo fidem facit, docens quomodo hujus saeculi divites saepius effecti sunt pauperes, et fame vexati. Terrenae enim divitiae fallaces sunt, et saepē coniunctantur, ac decidunt: contra vero omnes, qui per Dei timorem ac mandatorum observationem Dominum querunt, nullis unquam bonis indigebunt, ex iis nimis quæ reposita sunt diligentibus Dominum. Humanis enim bonis quam maxime indigebunt, cum per arcam afflictionum ac tentationum viam eis incedendum sit. Pertinere etiam videntur hæc verba ad Judæos, qui olim divites fuerunt, civitatum scilicet ac militum copia, insuper et celeberrimo illo templo, divina lege et conversatione Dei, ac deinceps his omnibus privati, pauperes effecti sunt, ea nimis ratione, quia Dominum Jesum misericordia divitem, et pauperem effectum propter nos, impudentissime occiderunt, viæ panem de medio sustulerunt. Fideles autem omnibus bonis etiam atque etiam aucti sunt.

VERS. 12. *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Est hic quidam, veluti præceptoris, seu doctoris sermo. Solent enim doctores habere discipulos aliorum loco, eo quod flingant illos quodammodo ac forment ad virtutes [ac pene veluti novi patres eos iterum generent.] Timorem autem Domini dixit, ad distinctionem timoris dæmonum.

VERS. 13. *Quis est homo, qui vult vitam?* Non omnes vocat Prophetam, tametsi indistincte dixerit, renite, sed eos tantum appellat, qui vitam non hanc communem amant, qua irrationalia omnia vivunt animalia, sed peculiarem quamdam veram atque æternam. Præsens etenim vita mors potius appellanda est. Atque ideo merito Apostolus dicit: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ⁴¹ per mortem ipsum corpus intelligens, vel vitam potius, quæ est in corpore.

Diligens dies videre bonos. Non hujus saeculi dies dicit, de quibus patriarcham Jacob dixisse

⁴⁰ Psal. LXXXI, 3. ⁴¹ Rom. vii, 24.

legimus : *Dies annorum meorum pauci et mali*⁴¹; Α τῶν ἐτῶν μου μικραὶ καὶ κοτυραὶ· καὶ ὁ μέγας Παῦλος· Έξαρχοράβδεροι τὸν καιρὸν έτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσιν. Ἡμέρας δὲ ιδεν ἀγαθὰς, περὶ τοῦ μέλλοντός φησιν αἰώνος. Οὗτος γάρ ἀγαθὰς μὲν ζεῖ, διὰ τὴν ἀλητικὸν, καὶ δρῆτον χαρεῖ· ἡμέρες δὲ, διὰ τὰ δι’ ἄλλου φάες.

Vers. 14. *Cohibe linguam tuam a malo.* Nunc opera subiectis, quae efficiere solet Dei timor. Timorem vero Dei nunc initiale dico, non persecutum. Et linguam in primis jubet compescere, veluti membrum inter cetera magis labile, et ali omne vitii genus magis promptum, Ministra cuius nobis est ad hominum contumelias, et ad Dei blasphemias : turpibus etiam concupiscentiis inservit et lenocinio, detrahit : præterea accusat, lexit dolos, decipit, falsa præbet testimonia, pejerat, et omnium denique vitiorum instrumentum est.

Ei labia tua ne loquantur dolum. Dolus occultum est facinus sibi boni simulatione confictum : et dum superius dixit : *Cohibe linguam tuam a malo*, omnes in universum pravos sermones comprehendit ; at nunc de pravo quodam ac magis particuli tractat sermone, veluti de vitio omnium gravissimo, cum clandestine componi soleant hodioli, atque ideo etiam minime evitari possint : ac veluti de re, quae in universo genere humano quam latissime pateat, in quod ab initio diabolus lethiferum hoc vires evocauit, quando priusum Eram decepit.

Vers. 15. *Declina a malo, et fac bonum.* Considera optimum ordinem : quia verba in promptu magis sunt, quam facta, primo a pravia nos admonet verbis abstinentiam esse : *Cohibe enim, inquit, linguam tuam a malo.* Sermo enim, ut sapientes dixerit, via quadam est ad actiones. Ac deinde ab ipsis etiam pravis avertit operibus, dicens : *Declina a malo.* Et consequenter, sublatis impedimentis, nos insuper ad beue operandum adducit, dicens : *Ei fac bonum.* Nam quemadmodum impossibile est, iustitiam aliquem ad sanitatem restituiri, nisi prius a morto liberetur, ita etiam impossibile est aliquem bene operari, qui a vitiis prius non abscesserit. Illud etiam considera, quomodo abstinentia tantum non sufficit a vitiis, sed bonis etiam operationibus opus est. [Vel aliter : *Declina a malo, et fac bonum*] : illud, ne poena afflictaris, hoc autem, ut etiam honoraris. Alia ratione, vitio cui datur, si honum non faciat : quia incurrit ac ignavi i hominibus est nihil operari, atque otio torpescere.

Inquire pacem, et persecuere eam. Pax est omnium honorum caput, quam discipulis suis Dominus veluti bæredicalem quamdam reliquit : *Pacem, inquietus, meam dō vobis, pacem relinquō vobis*⁴². Nam qui erga Deum et homines fuerit pacificus, is humanas etiam passiones omnes superat. Non

Παῦσον τὴν γλώσσάν σου ἀπὸ κακοῦ. Ἐντεύθεν ὑπερίθεται Ἑργα τοῦ θείου φίλου, τοῦ στοιχεωτικοῦ. Προτίθησε δὲ τὴν γλώσσαν, ὡς εὐδοσθον μέρον, καὶ προχειρότατον εἰς πᾶν εἶδος κακίας. Ἔπουργεὶ γάρ βλασφημίᾳς θεοῦ, οὐδεσιν ἀνθρώπων, μαστροπεύει αισχραῖς ἐπιθυμίαις, συκοφατεῖ, καταλαλεῖ, κατηγορεῖ, δόλους ὑφανεῖ, ἔξαπατεῖ, καταμαρτυρεῖ, ἐπιορκεῖ, καὶ ἀλως δργανόν ἔστι κακῷ παντός.

Καὶ χειρὶ σου, τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον. Αδλος ἐστὶ κακοποία λαθραία, ἐν προσποίησει καλοῦ. Προσεκτέον οὖν, διὰ διὰ τοῦ εἰπεῖν, Παῦσον τὴν γλώσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καθόλου πάντα λόγον κακὸν συμπεριέλαβε· νῦν δὲ κατεξαίρετον ἐπανέλαβε τὸν δόλον, ὡς χαλεπώτατον, διὸ τὸ λαθραῖον καὶ διψυχον, πρῶτον γάρ τοιτον τὸν ίδν διάδολο; ἔξημεσεν δὲ τὴν Εὔαντην πατέτησεν, καὶ ὡς ἐπισολάζοντα μᾶλλον τοῖς ἀνθρώποις.

C "Exxiliorον ἀπὸ κακοῦ, καὶ κοίησον ἀγαθόν. Ὁρα τάξιν ἀρίστην· ἐπειδὴ γάρ ἐτοιμάτερός ἔστιν δὲ λόγος τῆς πράξεως, παρανεῖ πρῶτον ἀπέχεσθαι κακοῦ λόγου. Παῦσον γάρ, φησι, τὴν γλώσσάν σου ἀπὸ κακοῦ· δὲ γάρ λόγος ὃδος ἔστιν εἰς πρᾶξιν, ὡς οἱ σοφοὶ λέγουσιν· εἴτα ἀποτρέπει καὶ τοῦ κακοῦ πράγματος." Exxiliorον γάρ, φησιν, ἀπὸ κακοῦ· καὶ οὕτω ἀνάγει πρὸς τὴν ἀγαθοεργίαν, προξέδας (21) τὰ σκῶλα· ὥσπερ γάρ ἀμήκανεν ὑγείαν ἀπολαβεῖν μὴ ἀπαλλαγέντα τῆς νόσου, οὕτω καὶ ποιῆσαι ἀγαθὸν μὴ ἀποστάντα τοῦ κακοῦ. Σκέψει δὲ διὰ οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀποχὴ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ χρή καὶ ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, εἰ μὴ μέλλει τις ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ κακοῦ, μὴ ποιῆσαι δὲ τὸ καλόν· (22) τὸ μὲν, ἵνα μὴ τιμωρηθῆσι· τὸ δὲ, ἵνα τιμηθῆσι. Καθ' ἔτερον δὲ λόγον, καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν ἐέρα τις ἔστι κακία, ὡς ἀργία τοῦ καλοῦ. Κακία ἔστι προδήλως ἡ τοιαύτη ἀργία.

Zητησον εἰρήηηκ, καὶ διώξον αὐτήν. Ἡ εἰρήνη τῶν ἀγαθῶν ἔστι τὸ κεφάλαιον, ἢν καὶ δ Κύρος οἴλα τινα κλήρον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἀπολέλοιπεν. Εἰρήηηκ γάρ, φησι, τὴν ἀμύνην ἀρίστην. Ὁ γάρ εἰρηνεύων πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους παντὸς πάθους, ὑπέρκειται. Μή τοίνυν

⁴¹ Gen. xlvi, 9. ⁴² Ephes. v, 10. ⁴³ Ioan. xiv, 27.

Variae lectiones.

(21) Al. προεξάρας.

(22) Latinus interpres legisse præterea videtur.

"Η καὶ ἀλλως· Ἐξελινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιῆσαι ἀγαθόν.

ἀπλᾶς ἔγειρης αὐτῷ, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς. Τούτῳ τῷ νῦν ἐμφαίνεται τὸ διάχονον, ἡτοι καταδίκην, καὶ τὸν αὐτῆς τρέχων, ὅπερ φθάσαι καὶ καταλαβεῖν αὐτὴν.

Ορθολαμψὶ Κυρίου ἐπὶ δικαιούσις, καὶ φταῖτον εἰς δέσποτον αὐτῶν. Οὐφθαλμοὶ μὲν Κυρίου, οἱ ἐποπτικὴ μόνον δύναμις· φταῖτον δὲ, οἱ ἀκουστική. Λέγει τούτην, διότι ὁ Θεὸς διὰ παγκόστερον ἐφορῷ τοὺς δικαιούσις, ἐπευφρατιζόμενος ταῦτα πράξεις αὐτῶν· καὶ εἰσακούει τῆς δεήσεως τούτων, ὡς ἄξιας εἰσακούεται. Δικαίους δὲ νῦν καλεῖ τοὺς ἐναρτέοντας.

Πρόσωπαν δὲ Κυρίου ἐπὶ κοινωνίας κακὸν, τοῦ ἀξολοθρεύσατο ἐπὶ τῆς τῷ μητροφόρῳ αὐτῶν. Όρφος, φησί, καὶ τοὺς τὰ πονηρὰ πράσσοντας, ἀλλὰ οὐ καθάπερ τοὺς δικαιόμενούς. Ἐκείνους μὲν γάρ, ὅπερ φυλάττεταιν· τούτους δὲ, ὥστε δίκαιας εἰσπράττεσθαι. Καὶ μέντοι πᾶς τοιοῦτος, καιροῦ καλοῦγετος, ἀπόδινταις ἐξ τῆς εἰσαγόνης, εἰς τὰ τέλη τῶν σωζόμενων. Φοβοθήτωσαν τούτους πάντες οἱ ἀμαρτωλοί, ὡς οὐ λανθάνοντες ἐν οἷς πράττουσιν. Ἡ πρόσωπον Κυρίου λέγει τὴν ἐν τῇ μελλούσῃ χρίσει ἐπιφάνειαν ὑπούρου, διότι πάρκρον αὐτοῖς ἐμβλέψει καὶ αὐστηρόν.

Ἐκέκραξαν οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ Κύριος εἰσήκουεν αὐτῶν ἐφρύσατο αὐτούς. Ὁ μὴ περὶ χαραιζόμενον καὶ γηγενῶν αἰτούμενος, ἀλλὰ μεγάλων καὶ οὐρανῶν, εἰ καὶ οὐγῇ τῇ γλώσσῃ, ἀλλά γε τῷ νῷ κράτει τρανῶς, καὶ οἱ χραυγὴ ἀποτοῦ φθάνει μέχρι τῶν ἀκοῶν τοῦ θεοῦ, Ἔνθεν τοι καὶ εἰσακούεται, καὶ βίνεται πάτητης θλεψεως· τούτῳ μὲν, ἀπαλλαγτόμενος αὐτῆς, τούτῳ δὲ νικῶν τῇ καρπερίᾳ τὴν ἀπίθεσιν αὐτῆς. Ἡ καὶ τοῦτο λύτρωσίς ἡστιν, ὡς ἐν ἀλλοῖς εἰρήκαμεν.

Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριψμένοις τὴν καρδίαν. Οἱ μὲν Θεὸς διὸ ἀγαθότερος πάσιν ἕγγύς εστι, φησὶ γάρ Θεὸς ἀγγέλων ἐγκαί εἰμι· ἡμῖν δὲ εὐλογούμενοι μαρτύριον αὐτούς γινόμεθα· φησὶ γάρ· Ἰδού οἱ μαρτύροι τες θαυμάτων διὸ σοῦ ἀπολούρεται. Συντετριψμένοι δὲ τὴν καρδίαν, οἱ κατανευγμένοι ἐπὶ ταῖς θαυμῶν ἀμαρτημασι. Σφρόνει γάρ συντετρίbeι τὸ φρόνημα τὴν κατάνυξις.

Καὶ τοὺς ταπεινούς τῷ κτενύματι σώσει. Προσηγένεται μὲν η κατάνυξις· ἐπειτα δὲ η ταπεινωσίς. Τῷ πνεύματι δὲ ταπεινώς, ἡτοι τῇ ψυχῇ, καὶ μὴ τῷ σώματι, δὲ τοῖς τῷ σχήματι, μηδὲ τῷ λόγῳ, μηδὲ δὲ ἀνάγκης τινός.

Πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν φύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος. Συγχωρεῖ μὲν γάρ ὁ Κύριος κατελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς τυμνάσιον· οὐκ ἐφ δὲ τῶν πόνων ἡττάσθαι, διότε διστινέσθαι, καθὼς προείρεται. Διό φησιν· Ἐκ τῷ πλούτῳ θλίψις δέξεται· ἀλλὰ θαρσεῖται· καὶ διστι-

^A igilus simpliciter a nobis querenda est pax, sed cum studio, ut doceat nos Propheta hoc in loco, dum alii: Persequere eam. Ac si dicaret: Per illius vestigia yobis currendum est, ut prouenientes eam comprehendatis.

Vers. 16. Oculi Domini super iustos, et aures ejus in preces eorum. Per oculos et aures Domini, videndi aliquem audiendi potentias in eo intellige. Deus, inquit, semper videt iustos, et illorum actionibus delectatur, et preces exaudiit, utrumque exaudiiri dignas. Per iustos autem hoc in loco viros intelligit omni praeditos virtute.

Vers. 17. Vultus tuus Domini super facientes malam, ut perdat de terra memoriam eorum. Videlicet, inquit, Dominus eum etiam qui prava opera faciunt, verum non eodem modo quo iustos; illos quidam videt ut cysntiatis, illos autem ut perdant, ut corpora dempet, ut peccas ab eis exigat. Pravus enim quilibet statuto a Deo tempore perit de terra, sive hanc mundi terram intelligat, sive terram eorum, qui salvantur. Timeant igitur opes peccatores, cum eorum delicta Deum impunem latenter, potest etiam per talium Doctrinam intelligere adventum ejus, in fulcro iudicio, quando severo ac acerbo vultu eos aspiciet.

Vers. 18. Clamat eum iusti, et Dominus exaudiens eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Qui terrena atque humilia volis non experientur, sed coelestia ac sublimia, tametsi lingua sileant, nesciret lamen ac spiritu palam clamant, et eorum clamores quam facillime pervenit ad aures Domini: unde etiam exaudiuntur, et ab omni eripiuntur tentatione ac miseria, vel quia ab omni adversitate a Deo liberantur, vel quia fortitudine atque constantia omnem afflictionis impetum superant; quae res etiam liberatio dicitur, ut aliis in locis declaravit.

Vers. 19. Prepe eum Dominus omnia sua contrito corde. Deus quidem ob suumam ejus benignitatem omnibus prope est. Alii enim per prophetam: Deus appropinquans ego sum⁴⁰. Verum nos aceleribus nostris longe ab eo discedimus. Ecce enim, inquit alibi Propheta, si qui elongant seipsum a te, peribunt⁴¹. Contritos autem corde eos appellat,

^B p qui de propriis peccatis compunguntur sunt. Compunctionis enim superbiacitatem ac fastum impudicem copiterit.

Et humiles spiritu salubribit. Precedit enim compunctionis, et subsequitur humiliatio. Humilem autem spiritu dixit, hoc est, animo. Nam corpore tantum aut gestu, seu verbis, aut alia quavis necessitate humiles, Deo grati non sunt.

Vers. 20. Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus. Permissit quidem eos Dominus in virtutis gymnasium descendere, sed non sinit superari a laboribus: quod tam et Victoria reputatur, ut prædictissima [et illorum laudi ascribitur]. Atque ideo alibi dicit Dominus: In

⁴⁰ Jerem. xxiii, 23. ⁴¹ Psal. lxxii, 27.

*mundo tribulationem habebitis, sed confidite*⁴⁷; *et A' Apóstolος: In omnibus tribulati estis, sed non angustiati*⁴⁸, *et multa alia habentur hujusmodi.*

VERS. 21. *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur.* Atqui multorum martyrum ossa contrita sunt. Verum homo non solum is dicitur, qui exterior est, hoc est non solum ipsum corpus, sed etiam qui interior, hoc est ipsa anima, quae sua etiam membra habere dicitur, sicut et corpus, atque eisdem nominibus distincta. Nam cum legimus: *Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos*⁴⁹; item: *Qui habet aures audiendi auditat*⁵⁰; vel: *Os meum aperuit et altraxi spiritum*⁵¹; et: *Dentes eorum contrivisti*⁵²; item, *Ventrem meum doleo*⁵³; aut, *Pes justi non offendit*⁵⁴, et alia bujusmodi: non corporis, sed animæ, membra intelligimus. Unde et nunc per ossa solidiores quasdam animæ cogitationes intelligit, quae eam non secus atque ossa corpus sustinent, atque confirmant. Custodit autem Dominus hæc, quae diximus justorum ossa, quia ei placent, et nihil eorum conteretur violentia scilicet peccati.

VERS. 22. *Mors peccatorum prava.* Hoc est, laboriosa atque molesta [quod ex Græca dictionis etymologia melius percipitur]. Tunc temporis etenim certius dignoscunt poenas sibi fore repositas. Iustorum autem mors suavis est, quia gaudia sibi sentiunt præparata.

Et qui oderunt justum, delinquent. Oderunt iustum ii qui in peccatis sunt; nam si simile suo simili lætatur, illud consequenter patet, quod dissimile suum odit dissimile: quorum enim vita dissimilis est, horum etiam sententiæ pugnantes inter se sunt, atque contrarie. Delinquent autem, quia omnibus aliis delictis hoc odii peccatum addiderunt. Non solum enī eum imitati non sunt, qui erat justus, sed odio insuper eum prosecuti sunt. *Delinquent igitur, id est, peccabunt, aut, periclitabuntur.*

VERS. 23. *Redimet Dominus animas servorum suorum.* Ab humanis nimirum ac diabolicis insidiis, quas propria patientia superabunt.

Et non delinquent omnes qui sperant in eo. Non peccabunt, eo quod valida atque constanti spe ad Dominum ferantur, nec ullum etiam animæ periculum sustinebunt.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS XXXIV.

Hunc etiam psalmum composuit beatus David, cum persecutionem sustineret a Saule, et nullib[us] ei daretur tuto consistere, congruitque aliis omnibus inimicorum persecutionem sustinentibus. Imprecationibus autem, quae tam in præsenti sunt psalmo, quam alibi, uti nos oportet adversus demones: ii enim sunt, qui nostros excitant inimi-

Φυλάσσει Κύριος πάντα τὰ δυτικά αὐτῶν, ἐν δὲ αὐτῶν οὐ συντριβήσεται. Καὶ μὴ πολλῶν μαρτύρων συνετρίβησαν· ἀλλ' εἰπεὶ ἀνθρώπος λέγεται οὐχ ὁ ἔκτος μόνον, ἢ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἑντὸς, τουτέστιν ἡ ψυχὴ, ἕχει πάντας καὶ μέλη δύμων ματαίς τοῦ σώματος, ὡς τό· Ἡ ἐπεολὴ Κυρίου, τηλανῆς, φωτίζουσα δρθαλμούς, δηλοντεῖ τοὺς τῆς ψυχῆς· καὶ· Ὁ ἔχωρ ὥτα ἀκούειν, ἀκούετω· καὶ· Τὸ στόμα μου ἡροικά, καὶ εἴλκυστα κτενῦμα· καὶ· Οδόντας δμαρτωλῶν συντέριψας· καὶ· Τίτην κοιλαὶ μου ἀλγῶ· καὶ· Ὁ κοντὸς τοῦ δίκαλου οὐ μὴ προσκύψῃ, καὶ ἔσαι τοιαῦται δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Οὗτως οὖν καὶ νῦν δυτικά λέγει τοὺς στερεοῦντας καὶ ἀνέχοντας τὴν ψυχὴν λογισμὸν, ὡς καὶ τὰ δυτικά τὸ σώμα. Φυλάσσει δὲ τούτους δὲ Κύριος διὰ τὴν πρᾶ· αὐτὸν εὐαρέστησεν. Οὐδὲν δὲ τούτων συντριβήσεται τῇ βίᾳ τῆς ἀμαρτίας.

Θάρατος δμαρτωλῶν πονηρός. Επίπονος, ἀλλαγεινός. Τότε γάρ δξέως αἰσθάνονται τῆς διαδεχομένης αὐτοὺς κολάσεως· δὲ δὲ τῶν δικαίων, ἀγαθῶν, αἰσθανομένων τῆς μενούσης αὐτοὺς χαρᾶς.

Cαὶ οἱ μισοῦντες τὸ δίκαιον, πλημμελήσουσιν. Μισοῦσι τὸν δίκαιον οἱ ἐν ἀμαρτίαις· εἰ γάρ τῷ δυοικῷ χαίρει τὸ δυοικόν, δῆλον ὡς μισεῖ τὸ ἀνδριον· καὶ ὃν δὲ βίος ἀνδριούς, τούτων ἐναντίαις καὶ αἱ γάνωμαι. Πλημμελήσουσι δὲ, ὡς τοῖς ἄλλοις; αὐτῶν ἀμαρτήμασιν ἔτι προστιθέντες καὶ τὸ τοῦ μίσους αὐτοῦ ἀμάρτημα. Οὐ μόνον γάρ οὐκ ἐμιμήσαντο τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐμίσθησαν. Ἡ τοίνυν τὸ πλημμελήσουσιν, ἀντὶ τοῦ, ἀμαρτήσουσι, νοητέον, ἢ ἐντὶ τοῦ, κινδυνεύσουσι.

Αυτρώσεται Κύριος ψυχὰς δούλων αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ δαιμονικῶν ἐπιδουλῶν, αἱ τητηθήσονται τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν.

Dαὶ οὐ μὴ πλημμελήσουσι πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐκ' αὐτῶν. Οὔτε γάρ ἀμαρτήσουσι, τῇ πρᾶς αὐτὸν ἐλπίδι χειραγωγούμενοι, οὔτε κινδυνεύσουσι ψυχικῶς.

Ψαλμὸς τῷ Δαείδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΔ'.

Καὶ τοῦτον εἰρηκε τὸν ψαλμὸν, ἵτις διωκόμενος ὑπὸ Σαύλου, καὶ μηδαμοῦ στῆναι συγχωρούμενος· προσήκει δὲ καὶ πᾶσι καταδιωκόμενοις ὑπὲρ ἔχθρῶν. Χρὴ δὲ ταῖς μὲν ἀραις ἐν πᾶσι τοῖς φαλμοῖς κατὰ τῶν δαιμόνων χρησθαι· οὗτοι γάρ καὶ τοὺς παλαιοῦντας ἡμῖν ἀνθρώπους διεγέρουσι τοῖς ὀνείρεσι δὲ, κατὰ τῶν ἐπιδουλευόντων ἡμῖν ἀνθρώπων· τὰ

⁴⁷ Juan. xvi, 35. ⁴⁸ II Cor. iv, 8. ⁴⁹ Psal. xxviii, 19. ⁵⁰ Malib. xi, 43 et alibi passim. ⁵¹ Psal. cxviii, 131. ⁵² Psal. iii, 8. ⁵³ Jerem. iv, 19. ⁵⁴ I Reg. ii, 9.

κατοφθύματα δὲ, προσώπῳ τοῦ Δαβὶδ ἀπαγγέλλειν, Αὐτοὶ, et in nos insurgere eos faciunt. Conviciis ὥστε κινηθῆναι πρὸς τὴν τούτων μίμησιν. vero adversus insidiatores uti possumus. Quod si alicubi præclarā aliqua virtutum facta percensentur, ea applicabimus ipsi beato David, ita tamen ut et nos ad illorum imitationem moveamur et excitemur.

Δίκασον, Κύριε, τοὺς δολοῦντάς με, καὶ λέμητον τοὺς πολεμοῦντάς με. Πρῶτον, φησι, δίκασον τοὺς ἀμφὶ τὸν Σαούλ· εἴτα πολέμησον καὶ κόλασον, ὡς ἀδίκους φαινομένους. Ἀδιάφοροι δὲ εἰς συντάξεις, νόμῳ διαιλέκτου παλαιᾶς.

'Εξιλασοῦ δικλον καὶ θυρεοῦ, καὶ ἀράστηθεις τὴν βοήθειά μου· ἔχεσον φορμαῖς, καὶ σύγκλεισον ἐξ ἐπαρτίας τῶν καταδικώτων με. Ιθολέμου μνημονεύσας, ἀκολούθως καὶ τὰ εἶδη προσέθηκεν τῶν δπλων, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ τούτοις χρωμένου, ἀλλ᾽ ἀνθρωποπρεπῶς τῷ φοβερῷ καταλόγῳ τοῦ σχήματος τῆς πανοπλίας ἐκθειματῶν τοὺς πεντρούς. Τῷ Θεῷ γάρ ἀρχεὶ οὐλήσις μόνην, ή λόγος εἰς τιμωρίαν μὲν τῶν ἀδικούντων, σωτηρίαν δὲ τῶν ἀδικούμενών. "Ἐχεσον δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἐλλυσον· ἀλκομένη γάρ ή σπάθη, ἔχειται τοῦ κολεοῦ δοκεῖ διὰ τὴν λειτηταν. Σύγκλεισον δὲ, ἀντὶ τοῦ φράξον ἔμπροσθεν, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἔκφυγεν τὸν ἀπὸ σοῦ κίνδυνον.

Ἐίπον τῇ ψυχῇ μου· Σωτηρία σού εἰμι ἄγω. Τῇ νοερῷ σου φωνῇ εἰπε τῇ νοερῷ ψυχῇ μου μόνον, οἵτι Μή φοβοῦ, σωτηρία σού εἰμι ἄγω· ή γάρ ἀρχαί διάλεκτος τὸ εἰπέ, εἰπον λέγει, ὡς τὸ πολεῖσον. Εἰπον διαλέκτος τὸ εἰπέ, εἰπον λέγει, ὡς τὸ πολεῖσον.

Αἰσχυνθήσασαι καὶ ἐντραπεῖσασαι οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου. Αἰσχυνθήσασαι καὶ ἐντραπεῖσασαι ἐκ παραλλήλου τὸ αὐτὸ σημαίνουσιν, δι πεισονται, μή δυνάμενοι με ἀλεῖν. Τὴν ψυχήν μου δέ, ἀντὶ τοῦ Ἐμέ.

'Αποστραγεῖσασαι εἰς τὰ ὀχισ. Κεντ καὶ ἀπράκτοι.

Κατασχυνθείσασαι, ἐπίτασίς ἔστι τοῦ Αἰσχυνθήσασαι. Δογιζόμενοι δὲ, ἀντὶ, μελετῶντες, συσκεπτόμενοι.

Γενηθήσασαι ὡσεὶ χροῦς καὶ πρόσωπον ἀνέμου. Όσει χροῦς, δοσοὶ ἐπὶ τῷ σκεδάννυσθαι ἐν τῷ φεύγειν· τι γάρ λεπτή κόνις ἐνώπιον ἀνέμου σκεδάννυται.

Καὶ ἀγγελος Κυρίου ἐκθλίσων αὐτούς. Λείπεται τὸ, δοτω· ἀγγελοι γάρ πολλάκις εἰς τὸ κολάζειν ἀποτέλλονται, ὡς διλοθρεύσας τὰ πρωτότοκα τῶν Αιγυπτίων, καὶ διὰ τὰς τῶν Ἀττυρίων ὁγδοήκοντα πέντε καὶ ἑκατὸν χιλιάδας ἀνελών.

Variæ lectiones.

(23) Græca illa sonant; Verbum κατασχυνθείσαν (compositum) intensio est verbi (simplicis) alterumθείσαν.

VERS. 6. *Fiat via eorum tenebræ, ac lubricum.* A Gravissima est hujusmodi imprecatio. Optat enim ut illis fugientibus via adeo sit obscura, ut vide nequeant, qua recta sibi eundum sit: præterea etiam ut adeo sit lubrica, quod in præceps aliquod deferantur.

Et angelus Domini persequens eos. Istos etiam, qui in tot ac tanta mala inciderunt, angelus Domini conterens persequatur. Quid igitur par est eventurum ei esse, qui neque oculis videat, neque pedibus adjuvetur, et ab ipso etiam persequente angelo urgeatur?

VERS. 7. *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui.* Symmachus pro gratis dixit, sine causa. Cum nihil a me, inquit, læsi fuerint, absconderunt mihi tamen interitum laquei sui. Est autem B sermo hic metaphoricus, a venatoribus translatus, qui laqueos occulta disponunt, per quos interitum feris inferunt.

Supervacue exprobraverunt animam meam. Animam meam circumloquendo dixit, pro meipsum. Estque animadverendum, quod hujusmodi figura loquendi, quæ Græce periphrasis dicitur, frequentissima reperitur apud beatum David, ut illud: *Anima mea; vita mea; nomen tuum*, et alia hujusmodi. Mentientes, inquit, exprobraverunt me, ingratum appellantes, et regis insidiatorem.

VERS. 8. *Veniat illi laqueus, quem ignorat.* Inexpectato, inquit, calamitas illi obveniat; illi, inquam, qui et mihi interitum abscondit, et qui me exprobravit, sive Saulem intelligas, seu quemvis alium, qui Saulem urgeret adversus ipsum beatum David.

Et rete quod abscondit comprehendat eum. Et rete, quod clam adversus me tetendit, comprehendat eum, hoc est, Omnis illius conatus, omne consilium in auctore convertatur.

Et in laqueo cadet in ipso. Idem etiam significant hæc verba. Et cum dixerit in laqueo, addidit in ipso. In ipso, inquam, laqueo, quem idem ille disposuit.

VERS. 9. *Et anima mea exultabit in Domino.* Inimicis meis ita castigatis, lætabor in Domino, qui justis eos affecit poenis.

Detectabitur in salutari suo. Quia illos perdidit, et nos salvavimus.

VERS. 10. *Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi, eruens pauperem de manu fortiorum illo, inopem et pauperem a diriplentibus eum?* Omnia autem ossa mea, id est, membra mea omnia quæ in profundo corporis sunt. Significare autem videatur per hæc verba plenissimam gratiarum actionem ex intimo animæ provenientem. Vel, per ossa, solidas ac validiores animæ cogitationes intellegit, ut saepe diximus. Inopem autem scipsum Propheta appellat, quasi exsulem, necessariumque omnium indigentem, et solum. Per fortiorum vero Saulem intelligit, qui et divitiis et bellicis copiis alluebat; et dum inopem se his dicit, et insuper pauperem

Gερηθήστω ή δόδις αὐτῶν σκότος καὶ δλοσθόμα. Τούτο, σφρόβρτης τῆς ἀρᾶς· κατεύχεται γάρ αὐτὸν, ἵνα φεύγουσιν αὐτοῖς ἡ ἔδα; γένηται σκοτεινὴ μὲν, ὡς τὸ μῆ δύνασθαι βαδίζειν ὄφθως, δλισθηρὰ δὲ, ώστε καταχρηματιζεσθαι.

Kαὶ ἀγγελος Κυρίου καταδιώκων αὐτούς. Τούτους δὲ τοσούτοις κακοῖς περιπίπτοντας, καὶ ὁ ἐκθλίων ἀγγελος καταδιώκετα προσέτι. Τί οὖν εἰκός παθεῖν τὸν μήτε ὄφθαλμος, μήτε ποδὶ βοηθούμενον, ἀλλὰ καὶ κατεπειγόμενον ὑπὸ τοῦ διώκοντος;

"Οτι δωρεάν ἔκρυψάρ μοι διαφθοράν παγίδος αὐτῶν. Τὸ δωρεάν δὲ Σύμμαχος ἀραιτίων εἶπε. Μηδὲν ὑπ' ἐμοῦ, φησι, βιαζέντες, ἔκρυψάν μοι ἐλεθρὸν παγίδος αὐτῶν· τὸν γάρ διὸ παγίδος ἐλεθρὸν καταχρύπτουσιν οἱ θηρεύοντες.

Mάτηρ ὠνειδισαρ τὴν ψυχήν μου. Τουτέστιν, ἐμὲ, κατὰ περιφράξιν· πραχτηρητέον δὲ, ὅτι ποὺ παρὰ τοις Ψαλμοῖς τὸν Δαεὶδ τὸ σχῆμα τῆς περιφράσεως, οἰον· ἡ ψυχὴ μου, ἡ ζωὴ μου, τὸ πρόσωπόν μου, τὸ δνομά σου, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ψευδόμενοι, φησιν, ὠνειδισάν με, ἀχάριτον ἀποκαλοῦντες; καὶ τοῦ βασιλέως ἐπιβουλον.

EΙΘΕΤΩ οὐτῷ παγίς, ην οὐ τινώσκει. Συμφορὰ ἀπρόσποτος. Αὐτῷ δὲ, τῷ χρύψαντι τὴν διαφθοράν, καὶ δνειδίσαντι, εἴτε τὸν Σκούλα εἴποις, εἴτε καὶ ἔκαστον τῶν ἀναγκαζόντων αὐτὸν κατὰ Δαεὶδ.

Kαὶ θήρα, ην ἔκρυψε, συλλαβέτω αὐτέν. Καὶ τὸ δίκτυον τῆς θήρας, δὲ λαθραῖς ἥπλωσε κατ' ἐμοῦ, συλλαβέτω αὐτὸν, τουτέστι κατ' αὐτοῦ περιτρεπήτω ἡ μηχανὴ αὐτοῦ.

Kαὶ ὅτι τῇ παγίδῃ πεσεῖται ἐν αὐτῇ. Τὸ αὐτὰ καὶ τούτο δηλοῦται ποὺ δὲ, ὅτι τῇ παγίδῃ, προσέθηκε τὸ, ἐν αὐτῇ, δηλαδή, τῇ παρ' αὐτοῦ παγείσῃ.

"Η δὲ ψυχὴ μου ἀγαλλιδεῖται ἐπὶ τῷ Κυριῷ. Τῶν ἔχθρῶν οὐτω τιμωρθέντων, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Κυριῷ, δικαίως αὐτοὺς κολάσαντι.

Tερρόθησεται δὲ τῷ σωτηρῷ αὐτοῦ. "Οτι ἐκενούς ἀπολέσας, ἡμᾶς ἔσωσε.

Πόντα τὰ δστὰ μου ἔροῦσι, Κύριε, Κύριε, τις διοίδει σοι, ρυθμεος πτωχὸν δὲ χειρός στερεωτέρων αὐτοῦ, καὶ πτωχὸν καὶ πένητα ἀπὸ τῶν διαπταζόντων αὐτόν; Πάντα τὰ ἐν τῷ βάθει τοῦ σώματος μηλη· ἐμφανινεὶ δὲ διὰ τούτου τὴν ἐκ βάθους ψυχῆν, δλοσχερὴ ὑγκαριστίαν. "Η ὁστὴ νοήσεις ἐπὶ ψυχῆς μᾶλλον τοὺς σερβότερους καὶ συνεκτικοὺς λογισμούς, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν. Πτωχὸν δὲ ξαυτὸν λάγει, ὡς τυγάδα, καὶ τῶν ἀναγκαλῶν ἐπιδεῆ, καὶ μεμονωμένον· στερεωτέρους δὲ, τοὺς ἀμφὶ Σαούλ, οἰα πλούτων καὶ στρατῶ βιβλέντας· δἰς πτωχὸν εἴπων, καὶ τὸν πένητα προσθείς, τὴν διγαν εὐτέλειαν έκαυτοῦ ἐνέφηνεν, δρα καὶ ταπεινολογία

ταύτη πρὸς οἰκτον χρώμενος· διαρπαζόντων δὲ, A addit, tenuitatem suam maximam denotat, et huiusmodi verborum humilitate Deum pariter ad manus ipsos hostes appellat: habito nimirum respectu ad illorum spei, qui sase eum dierepiros sperabant.

'Αγαστάτες μοι μάρτυρες ἀδικοι, ἀ οὐκ ἔγίνωσκοι ἡρώων με. Αὐτός τε ὁ Σαοὺλ καὶ οἱ κόλακες αὐτοῦ· μάρτυρες μὲν, ὡς καταμαρτυροῦντες· ἀδικοι δὲ, ὡς φευδόμενοι, οἱ καὶ χλευάζοντες, ἡρώων αὐτὸν, εἰ οὖν ἐπιθυμεῖς τῇ βασιλείᾳ· ὅπερ αὐτοὶ μὲν κατεμαρτύρουν· αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγινασκεν (28), ὡς ἀναιτίος. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ Χριστοῦ νοοῦμεν, διὰ τοὺς φευδομάρτυρας, οἱ ἡρώων αὐτὸν, εἰ οὖχ ἐβλασφήμησεν, ὡς ἡ τῶν Εὐαγγελίων ἴστορία διδάσκει.

raverat.] Possunt etiam hæc verba de Christo intelligi, numquid non blasphemasset, ut Evangeliorum tradit-

'Αρταπεδίδοσάτ μοι πονηρὰ ἀρτὶ ἀγαθῶν, καὶ ἀτεκτίλατα τῇ γυνῇ μου. Τὸν κονὺν γάρ ἔχθρὸν Γολιάθ ἀνέλων, καὶ τοὺς ἄλλούλους νεκτίσας, καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα τοῦ Σαούλ διώξας, διτερον ἐδώκετο· ἀνταπεδίδοσαν δὲ καὶ ἀτεκνύατν τῇ γυνῇ μου, τουτέστιν ἀκαρπίαν εἰς ἀρέτην, οἷα μελετήσαντες ἀνελεῖν με, καὶ παῦσαι τὴν γυνῆν μου ἀπὸ τῆς καρποφορίας τῶν ἀρετῶν. "Η ἀνταπεδίδοσαν καὶ ἀτεκνύατν ἔμοι, κατὰ περίφρασιν, ἵνα μή ζήσῃς τεκνογόνησον. Vel retribuerunt mihi sterilitatem, circumloquuntur eos collatis, illud conati sunt mihi rependere, ut aliter, sterilitas pro obliuione accipitur, quia per filios et posteros memoria hominum conservatur.

'Ἐτώ δὲ ἐν τῷ αὐτοὺς παρερχόμενῳ μὲν ἐτεθυδιῆτη σάκκον, καὶ ἀταπείρουν ἐν τησσερά τὴν γυνήν μου. Ἐντεῦθεν διδάσκει, πῶς δεῖ λύειν τὰς συμφοράς· συκοφαντούμενος γάρ, σάκκῳ καὶ νηστείᾳ ἔτηκεν τὴν ἐαυτοῦ γυνήν, ἢτοι ἐαυτὸν, ενγέμενον; ξειρεθῆναι τῆς ἐπιθυμῆς.

Καὶ η προσευχὴ μου εἰς κόλπον μου ἀποστραγήσεται. Εἰσακουσθήσομαι· τοῦτο γάρ τὸ σχῆμα ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ εἰσακουσθέντος λαμβάνεται, ὡς καὶ νῦν οἷα στρεφομένου ἐμπράκτου, καὶ τοσοῦτον, ὡς εἰς κόλπον ὑποδεχθῆναι, δίκην δώρου πόλυτελοῦς, ή ὡς ἐμπλήσαι τὸν κόλπον τοῦ ἀπωτοῦντος, ὃν ἦτιστο· ποτὲ δὲ, ἐπὶ τοῦ μὴ εἰσακουσθέντος, οἷα στρεφομένου ἀπράκτου.

Iōquemdi modus contrariū penitus sēnsum recipiat, in sūnum rē insectā inauertitur.

'Ως πληστοί, ὡς ἀδελφοί τὴν πρότερον, οὗτως εὐηγέρσουν. Τὸ διάπυρον τῆς πρὸς τὸν Σαούλ ἀγάπης παραπτῆσαι θέλων, τῷ δύναματι τοῦ πλησίου, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἔχριστο· τοὺς μὲν γάρ γονεῖς καὶ τοὺς κυρίους τιμῆν λέγομεν χυρίως· ἀγαπᾶν δὲ τοὺς ἀδελφοὺς, διταν δώμεν ἀπαίδες. Ἀδιάφορος δὲ ἡ τοῦ εὐηγέρσουν σύνταξις.

'Ως πενθῶν καὶ σκυθρωπάτεων, οὗτως ἀταπεινούμηται. Εἰδὼς αὐτὸν διαφίονοντά μοι ἐπαινοῦμεν

Vers. 11. *Surgententes testes iniusti, quæ nesciebam interrogabant me. Ipse nimirum Saul, et quicunque ei assentabantur; quos beatus David testes ideo appellat, quia adversus se testimonium ferebant, et iniustos, quia niendaces erant, vel quia huiusmodi testes cum subsannatione quādam ac derisu interrogabant eum, nūquid aspiraret ad regnum; interrogabant autem hoc, et pariter asseverabant, ita esse. Quod tamen beatus David, utpote innocens ignorasse se ait. [Nunquam enim ad regnum aspergili propter falsos testes, qui interrogabant eum, historia.*

B Vers. 12. *Retribuerunt mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Cum communem inimicū Goliath interemisset beatus David, et Philistæos superaseret, et pravum Sæulis spiritum depulisset, persecutionem tamen sustinebat a Saule. Retribuerunt itaque animæ meæ sterilitatem, hoc est infruitositatem. Virtutem meam, inquit, studuerunt infruitosam constituerere, cum occidere me cogitaverint, et facere ut anima mea cessaret a fertilitate virtutis. D. Virtutem meam, inquit, studuerunt infruitosam constituerere, cum occidere me cogitaverint, et facere ut anima mea cessaret a fertilitate virtutis.*

Vers. 13. *Ego autem cum mihi molesti essent, indebarsacco, et humiliabam in jejunio animam meam. Deinceps docet Propheta quodmodo dissolvere oporteat calamitates. Nam cum ab inimicis calumniam sustineret, sacco ac jejunio animam suam, hoc est seipsum, humiliabit, rogans ab ihsidiis liberari.*

Et oratio mea in sinum meum concertetur. Hoc est, exaudietur mea oratio. Ita enim intelligenda sunt hæc verba, quasi seipsam conversura sit oratio ad Prophetam, qui eam emisit; non ipsius tamē, nec vana, aut re infecta, quin imo in illius sinu instar pretiosissimi doni suscipienda sit. Vel, quia ita convertetur, ut orantis sinum petitis rebus impletura sit, tametsi aliquando etiam huiusmodi liberari.

D Vers. 14. *Quasi proximo et quasi fratri nostro sic complacebam. Summam suam dilectionem erga Saulem ostendere volens, fratribus ac proximi nomine unus est. Parentes enim et dominos proprios honorandos nobis esse dicimus, fratres vero amandos, præcipue quando sumus sine prole. Indifferenter autem se habet constructio verbi complacere.*

Quasi lugens et moestus, sic humiliabar. Videbū illū mihi invidere, quia multitudine ac populū me

Variæ lectiones.

(28) ΛΙ. ἐπεγίνωσκεν.

laudabant, humiliabar, flugens me tristem ac mortuum esse. Solet enim invisi hominis humilitas atque dejectio invidiam reprimere : quemadmodum contra superbiam atque elatio augere.

Vers. 15. *Adversum me latati sunt, et convenerunt.* Me hæc agente, atque hoc pacto sentiente, illi latati sunt, credentes periisse vires meas ; et convenerunt, ut insidias adversum me disponerent.

Congregata sunt super me flagella, et ignoravi. Quod LXX Interpretes dixerunt *flagella*, Symmachus *percutientes* reddidit. Ait igitur : Occisores adversum me congregati sunt ; me, inquam, ignorantem hujusmodi eorum consilia atque insidias quas adversum me disponebant. Eas autem puto subnotari, quæ in historia Regum traduntur, quando ejus uxor Michol omnia illi aperuit, atque a periculo etiam eum salvavit. **B**

Vers. 16. *Dissipati sunt, et non sunt compuncti.* Dissipati sunt cum me non invenissent, ubi speraverant, et tamen compuncti non sunt, quia nulla ducti sunt poenitentia.

Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis. Saul, inquit, et qui cum eo erant, aliquando tentaverunt me probantes atque experientiam sumentes mentis meæ : aliquando etiam subsannaverunt, irridentes, veluti infirmum, nunc vero palam [leonus instar] in me efferrati sunt. Frendere dentibus solent omnes aliquando ob timorem, aliquando vero ob nimiam indignationem, quando nimirum, veluti furore quadam, collidunt mutuo dentes et resonant.

Vers. 17. *Domine quando respicies ? Tu enim longanimis ad hæc, respicere eos non videris.* Quando igitur animadvertes, et vindictam facies ?

Restitue animam meam a malignitate eorum. Tu me libera, inquit, ab hisorum perversitate, et in pristinam securitatem restitue.

A leonibus unigenitam meam. Frendere proprie dicuntur leones : consequenter igitur cum frendere eos dixerit, postmodum leones etiam appellavit ; et maxime ob ingenitam eis saevitiam et insidiis semper intentum animum. Unigenitam autem animam suam, hoc est seipsum, ea ratione appellavit, qua declaravimus in psalmo xxi; a communi etiam sensu hoc in loco subaudiendum est verbum, restitue.

Vers. 18. *Confitebor tibi in Ecclesia multa, in populo gravi laudabo te.* Vide quæ exponendo dixerimus in commemorato superiori psalmo, ibi : *In Ecclesia magna confitebor tibi* ¹⁶.

In populo gravi laudabo te. Pro βαρεῖ, gravi, Symmachus habet παρπληθεῖ, frequenti. Est autem precedentis dicti interpretatio.

Vers. 19. *Non supergaudeant cui adversantur*

A νοὶ παρὰ τοῦ πλήθους, ἐταπεινούμην, ἐκῶν σχηματίζομενος τὸν πενθοῦντα καὶ σκυθρωπάζοντα. Καταστέλλει γάρ τὸν φθόνον ἡ τοῦ φθονούμενου ταπεινωσίς, ὁσπερ αὗταις τούναντες ἡ ἐπαρτις.

Kat' ἐμοῦ εὐφράτησατ, καὶ συνήχθησαν. Καὶ ἐμοῦ ταῦτα ποιοῦντος, καὶ οὖτας ἔχοντος, αὐτοὶ εὐφράνθησαν τότε, δοκοῦντες ὑποβρέπειν ἡδη τὴν ἐμήν δύναμιν, καὶ συνήθησαν εἰς μελέτην ἐπιδουλῆς.

Συνήχθησαν ἐκ' ἐμὲ μάστιγες, καὶ οὐκ ἤτων. Τὰς μάστιγας ἐνταῦθα, πλήττοντας εἰπεν δὲ Σύμμαχος. Λέγει τοινυ, ὅτι Φονεῖς συνήχθησαν κατ' ἐμοῦ ἀγνοοῦντος, ἐνεδρεύοντές μοι. Περὶ τούτου δὲ σαφῶς ἡ ἴστορια διδάσκει, ὅτε Μελχὼλ ἡ γυνὴ αὐτοῦ κατεμήνυσεν αὐτῷ τὴν τοιάτην ἐπιδουλήν, καὶ φυγὼν διεσώθη.

Διεσχίσθησαν, καὶ οὐ κατενύγησαν. Διεσκεδάσθησαν, μὴ εύροντες με, ἵνθι ἥπιζον· καὶ διως οὐ κατενύγησαν, οὐδὲ μετενόησαν.

Ἐπειρασάτ με, ἔξεμυκτήρισάτ με μικηνησμὸν, ἔθρυξαν ἐπ' ἐμὲ τοὺς δδότρας αὐτῶν. Οὐ περὶ Σαούλ, φησι, ποτὲ μὲν ἐπειρασάν με, δοκιμάζοντες πῶς διάκειμαι· ποτὲ δὲ ἔξεμυκτήρισαν, ἐν χλεύῃ διαγέλωντες, ὡς ἀσθενῆ· νῦν δὲ φανερῶς ἔξεθηριώθησαν. Γίνεται δὲ βρυγμὸς δδότων, ὅταν ἀλλήλοις, ἔντερον δέλλονται. Νῦν, φησι, τῷ θυμῷ ζέσαντες, οἷον κτυποῦσιν ἐπ' ἐμὲ τοὺς δδότρας αὐτῶν, διαμασθεῖς τὰς ἐμὰς γλιγόμενοι σάρκας.

Nūc, inquit, ira ac rabie pleni, resonaro videntur meas dilaniunt.

C κύριε, πότε ἐπόψει; Μακροθυμῶν γάρ ἐπὶ τούτοις, δοκεῖς μὲν οὐχ ὅρψη ταῦτα. Πότε οὖν ἐπόψει, καὶ ἐκδικήσεις;

Ἄποκατάστησο τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς κακουργίας αὐτῶν ἐλευθερώσας με, ἀποκατάστησον εἰς τὴν προτέραν ἀφοίλαν.

Ἄπὸ λεόντων τὴν μορογενῆ μου. Τὸ βρύχειν κυρίως ἐπὶ λεόντων λέγεται. Ἀκολούθως οὖν, ὡς βρύξαντας, λέοντας ὠνόμασε τούτους, διὰ τὴν ὡμβητηταν καὶ ἐπιδουλήν. Μορογενῆ δὲ λέγει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἥτοι ἑαυτὸν, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ ϕαλμῷ ἀπὸ κοινοῦ δὲ κάνταῦθα τὸ, ἀποκατότητησον.

Ἐξομολογήσομαι σοι ἐτ Ἐκκλησίᾳ κολλᾶ- **D** *Ἐν τῷ αὐτῷ ϕαλμῷ πάλιν εἴπεν.* Ἐτ Ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ ἔξομολογήσομαι σοι· καὶ ζήτει τὴν ἑκεννου τοῦ βρυχοῦ ἔξηγησιν.

Ἐτ λαῷ βαρεῖ αἰνέσω σε. Τὸ βαρεῖ, παμπληθεῖ εἰρηκεν δὲ Σύμμαχος. Εστι δὲ τοῦ πρὸ αὐτοῦ βρυτοῦ ἐπεξήγησις.

Μὴ ἐπιχαρεῖησάτ μοι οἱ ἔχθραι τοτέ μοι ἀδι-

¹⁶ Psal. xxi. 25.

καὶ οἱ μισοῦντες με δωρεάν, καὶ διαιρεύοντες
δόρθαλμοῖς. Τὸ δωρεάν, ἀντὶ τοῦ Μάτην· οὐδὲν
γέρα αὐτοὺς ἡδίκησα, ή μίσους ἄξιον ἐνεδειχάμην.
Διαιρεύοντας δὲ δόρθαλμοῖς λέγει τοὺς κόλακας, οἵτι-
νες ἔνευον τῷ Σαούλ, διαιρεύοντες τῷ τοιούτῳ σχή-
ματι, εἰ τι παρὼν Δαβὶδ εἴπεν, ή ἐπρᾶξεν.

"Οτε ἐμοὶ μὲν εἰρητικὰ διδάσκουρ, καὶ ἐπ' ὅργῃν
δάλου διελογίζοτο. Εἰρηνικῶς μοι (25) ὠμλούν,
περὶ ἀγάπης διαιλεγόμενοι · δι' ὅργην δὲ, ἢν ὑπέ-
χρυπτον, διεσκέπτοντο δόλους, πᾶς δὲ με λεληθότως
εἰς κίνδυνον ἐνσέσωσι.

Καὶ ἐπλάτυναν ἐπ' ἐμό τὸ στόμα αὐτῶν.
Τὸ ποτερὸν δὲ καὶ παρῆσαν κατηγόρουν με ἀνυπο-
στόλων; · διὸ γέρα λανθάνειν πειρώμενος ὑποψιθυρίζει
τοὺς συνεσταλμένους; καὶ λέσαιν.

Εἶκον. Εὔγε, εὐγε, εἰδον οἱ δόρθαλμοι ἡμῶν. Τὸ,
Εὔγε, ταλαιπὼν ἡν ἐπιφύνημα τῶν ἐντυχανόντων
οὐ νῆκοντο, διὰ τοῦ διπλατασμοῦ τὴν δέραν ἱδοντὸν
τοῦ πράγματος ἐμφαίνον. Ἰδόντες με, φησι, φεύ-
γοντα καὶ ταλαιπωρούμενον, ἐπεφύνησαν τὸ πρόσ-
τρημα τῆς εὐφροσύνης, τὸ Εὔγε, εὐγε, δ δῆλοι τὸ,
Καλῶς δέχει τὸ πρᾶγμα. Εἴτα τὸ, Εἰδον οἱ δόρθαλμοι
ἡμῶν, καθ' ἐαυτὸν ἀναγνωστέον, οἰον, ὅτι Εἰδον, &
ἡθελομένον. Ἐλλείπει γάρ, ὡς ἐνδιάθετον. Ή καὶ
ἡνωμένως; Καλῶς εἰδον οἱ δόρθαλμοι ἡμῶν, τουτ-
έστιν, εὐκτῶς.

quod erat in volis. Id, quod facile subauditur, proptereaque
potest versiculus, ac si diceret: Bene viderunt oculi nostri
in præcepis delapsum; vel: Viderunt oculi nostri id

Εἰδες, Κύριε. Α δηλαδὴ πάτηχω.

Μή παρασιωκήσης. Μή ὑπομείνῃς · οἱ γάρ ὑπο-
μένοντες εἰνάθασι παρασιωπόν.

Κύριε, μή ἀκοστῆς ἀδ' ἐμοῦ. Καὶ οὐδεὶς ἀλ-
λος; Ιπίκουρος.

'Εξεγέρθητι, Κύριε, καὶ πρόσχες τῇ κρίσει
μου. 'Ανθρωποπρεπῶς εἰρηται ταῦτα, καθά πολλά-
κις ἐφημεν. 'Εξεγέρθητι, φησι· μακροθυμῶν γάρ,
καὶ μὴ βοηθῶν, δοκεῖς καθεύδειν · τὸ δὲ Πρόσχες,
εὐρήσεις εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαλμοῦ ε'.

'Ο Θεὸς μου καὶ δικαίος μου εἰς τὴν δίκην
μου. 'Απὸ κοινοῦ κάνταῦθα ληπτέον τὸ Πρόσχες ·
δίκην δὲ τὴν κρίσιν ἐκάλεσε. Τὸ δέ · 'Ο Θεὸς μου
καὶ δικαίος μου, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀλλεπάλληλα, D
ἐκπιεταμένης καὶ ὀλοφύκου παρακήσεως εἰσὶν ίδια,
καὶ τοῦ πρὸς θεὸν διαιπύρου πόθου. Φέρει δὲ καὶ
τινὰ τὰ τοιαῦτα ψυχαγωγίαν · 'Εμπήσθητ γάρ,
φησιν, τοῦ θεοῦ, καὶ ηὐφράτθητ.

Κρίτος μοι, Κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου.

⁷⁷ Psal. LXXVI, 11.

(25) ΑΙ. μέντοι.

Variæ lectiones.

A mihi iniuste, qui oderunt me gratis et annuentes oculis. Gratis, hoc est, sine causa. Neque enim ego injuria eos affeci, aut odiosum me præbui. Per annuentes vero oculis, adulatores intelligit, qui Sauli annuebant, hoc pacto detrahentes beato David, aut eum carpentes si quid aliquando praesens ille dixisset, ant fecisset.

Vers. 20. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in ira dolos cogitabant. Pacifice quidem mecum olim versabantur amica loquentes, atque benevolentiam ac dilectionem præ se ferre videbantur. Verum summa cum ira, quam celabant, dolos contexebant, cogitantes quoniam me pacto in pericula conicerent.

Vers. 21. Et dilataverunt super me os suum. Novissime etiam palam ac latè ore accusabant me, non clam amplius, aut voce submissa. Nam qui cupiunt latere, compressis pene labiis susurrant.

Dixerunt: Euge, euge, viderunt oculi nostri. Apud antiquos illi clamabant, Euge, euge, qui assecuti aliquid fuerant, quod opibant, repetitione illa laetitiam quamdam præ se ferentes. Videntes, inquit, inimici mei me fugientem, acclamaverunt verba illa laetitiae, Euge, euge, significantes nimis, eorum rem bene se habere. Quod sequitur, Viderunt oculi nostri, per se legendum est, et subintelligendum est aliquid [ut puta, Viderunt oculi nostri hostem nostrum David male affectum, seu in præcepis delapsum]; vel: Viderunt oculi nostri id in præcepis delapsum; vel: Viderunt oculi nostri id emittitur. Vel conjunctim etiam legi C Vers. 22. Vidisti, Domine. Ea nimirem quæ patior.

Ne sileas. Ne amplius sustineas. Nam qui sustinent, tacere solent.

Ne discedas a me. Nullus enim aliis est mihi adiutor.

Vers. 23. Exsurge, Domine, intende iudicio meo. Humano more hæc dicta sunt, ut sèpius diximus. Exsurge, inquit, Domine. Longanimes enim cum sis, adversus inimicos meos, dormire quodam modo videris. Et quid significat, Intende, vide in expositione psalmi quinti.

Deus meus et Dominus meus in causam meam. A communi sensu hoc in loco sumendum est verbum, Intende, et per causam iudicium rursus intelligit. Illa autem verba: Deus meus, et Dominus meus, et alia hujusmodi verba repetita, invocationis intensionem demonstrant, quæ ex initimo corde proveniat, et ardoris in Deum desiderii. Affert enim hujusmodi invocatio quoddam secum solamen, juxta illud: Memor fui Dei, et lastatus sum ⁷⁷.

Vers. 24. Judica mihi secundum justitiam meam.

Judica hoc mihi, inquit, quod cum justus sic A Δίκαιον μοι, ὅτι δίκαιος πρὸς αὐτοὺς ὁν, ἡδίκηματι
rim in iis omnibus quae ad persecutores meos
pertinent, ego contra ab illis injuria affectus
sum.

Domine Deus meus, et non supergaudeant mili.
Superflua est conjunctio et; vel subandienda est
dictio: Amabo, ut sit sensus: Amabo! Domine Deus
meus.

Vers. 25. *Ne dicant in corde suo: Εὔχο, εὔχε,*
animæ nostræ. Hic etiam aliquid subintelligendum
est [ut sit sensus: Ne dicant in corde suo: Factum
est: εὔχο, εὔχε, animæ nostræ].

Ne dicant: Absorbiimus eum. In ore nimiriūm
gladii. Haec etenim dicerent, si me morti trahe-
rent.

Vers. 26. *Confundantur et reverantur simul qui*
gaudent malis meis. Verba confundantur et reveran-
tur, seu pudescant, idem æque significant, quemad-
modum et illa in sequentibus: *Lætentur et exsul-*
tent. Confundentur autem, si vacui atque inane-
re infecta reversi fuerint. Quod vero ait, *Simul,*
idem sibi vult ac si dixisset: Uno atque eodem
tempore omnes confundantur, qui gaudent malis,
hoc est, infelicitatibus et infortuniis meis.

Induantur confusione et pudore, qui magna lo-
cumuntur super me. Hoc est, qui se jactant ad-
versum me, et qui mala se mihi illatum ire glo-
riantur.

Vers. 27. *Exsultent et lætentur, qui volunt justi-*
tiam meam. Hoc est qui volunt id, quod justum
est in causa mea. Justum vero esset quod inimici
me temere non impugnarent, sed potius in pericu-
lis mihi opem ferrent, cum innumeris eos semper
afficerim beneficiis.

Et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui vo-
lunt pacem servi tui. Dicant hoc, videntes me
nimiriū superasse impugnatores meos. *Magnifi-*
cetur autem, hoc est, Magnus ab omnibus repu-
letetur.

Vers. 28. *Et lingua mea meditabitur justitiam*
tuam. Si ea scilicet siant quae petii. Per justi-
tiam autem Dei justum ejus judicium intelligit.

Tota die laudem tuam. A communi sensu hoc
in loco etiam sumendum est verbum, *meditabi-*
tur. *Tota autem die,* hoc est, pertotam vitam; vivere
enim quodammodo non videntur, qui dormiunt.
Meditabitur igitur, id est, annuntiabit laudem
tuam, quod perpetuum illi erit opus. Et haec qui-
dem sunt, quae ad presentis psalmi expositionem
pertinent. Verum nobis etiam lector admonendus
est, ut caveat ne ex hoc psalmo occasionem ali-
quando fortassis sumat imprecandi adversus inji-
micos: vel quia beatus David vitam ac conversa-
tionem legalem, et non evangelicam degebat, iuxta
quam postea Christus perfectiorem docens doctri-
nam siebat: *Dictum est antiquis: Diliges proxi-*

με τοῖς φίλοισιν καὶ μὴ ἐπιχαρεῖησθεντι μοι.
Περιττός δ σύνδεσμος ἢ ἔλειπε τὸ ταῦ, ή ν.
Ναὶ, Κύριε ὁ Θεός μου.

Mή εἰποισαρ ἐτ καρδιᾳ αὐτῷ, Εὑχέ εὑρε, τῇ
ψυχῇ ἡμῶν. Συνεξακούεται τῷ εὗλος τῇ Ἐγένετο.

Μηδὲ εἴποισαρ · Κατεπλομένοντος. Τῷ στό-
ματι τῆς ρομφαλας · τοῦτο γάρ διὰ εἴποιεν, εἰ με
θανατώσουσιν.

Αἰσχυνθεὶσαρ καὶ ἐντραπεῖησαρ ἀματεὶς
χαροπτεῖς τοῖς κακοῖς μοι. Τὸ αἰσχυνθεῖησαρ
καὶ ἐντραπεῖησαρ, ἐκ παραλλήλου ταύτην δηλοῦσιν,
ώς καν τοῖς ἔξης τὸ ἀγαλλιάσθωσαρ καὶ εὐφρα-
θῆτωσαρ · αἰσχυνθεῖσονται δὲ, ἀποστραφέντες κενοὶ^B
καὶ ἀπράκτοι · τὸ δὲ Ἀμα, ἀντὶ τοῦ, Πάντες ἴν
ταῦτῃ · κακοῖς μου δὲ, ἤγουν ταῖς δυσπραγίαις
μου.

Ἐρδυσάσθωσαρ αἰσχύρην καὶ ἐντροπήν
μεγαλοβρήμαστες ἔπει. Οἱ κατακαυγῶμενοι
μου, καὶ κακῶς με διαθήσειν φρυαττόμενοι.

Ἀγαλλιάσθωσαρ καὶ εὐφρατήτησαρ οἱ θε-
λοντες τὴν δικαιοσύνην μου. Οἱ θελοντες τὸ δι-
καιόν μου. Δικαιόν μου δὲ ἔστι τὸ μὴ πολεμεῖσθαι
μάτην, ἀλλὰ μᾶλλον σώζεσθαι με, μυρία τούς νῦν
πολεμοῦντας εὐεργετήσαντα.

Καὶ εἰπάτωσαρ διὰ παντὸς, Μεγαλυθῆται δ
Κύριος, οἱ θελοντες τὴν εἰρήνην τοῦ δούλου σου.
Εἴπωται δὲ τοῦτο, θεαζάμενοι με τῶν πολεμοῦντων
ὑπερτερήσαντα. Μεγαλυθήτω δὲ, ἀντὶ τοῦ, Μέγας
εἶναι πιστευθήτω παρὰ πάσι.

Καὶ ἡ γλώσσα μου μελετήσει τὴν δικαιοσύνην
σου. Εἰ γένηται ἀ ἔξτητα. Δικαιοσύνη δὲ λέγει
Θεοῦ τὴν δικαίαν κρίσιν.

Οἱην τὴν ἡμέραν τὸν ἐπαιρόν σου. Ἀπὸ κο-
νοῦ κάνταῦθα Μελετήσει. *Οἱην δὲ τὴν ἡμέραν,*
ἀγτὶ τοῦ, Παρ' ὅλην ζωήν τὴν γάρ νύκτα κοιμώμε-
νοι, οὐ δοκοῦμεν ζῆν. Μελετήσει δὲ, ἀντὶ τοῦ,
Ἀπαγγελεῖ, Ἑργον διηγεκτές ξεῖ. Τοσαῦτα μὲν καὶ
τοιάυτα τὰ τοῦ φαλμοῦ. Χρή δὲ τούς ἐντυχάνοντας
μὴ πρόφασιν εἰς τὰς κατὰ τῶν ἔχθρων ἀράς ἐνταῦθα
κομίσωσι, συγιδόντας (26), ὅτι Δοῦλος νομικήν πο-
λιτείαν, ἀλλ' οὐκ εὐαγγελικήν μετήσι. *Ο δὲ Χριστός;*
τὴν τελεωτέραν ὑποδεικνύεις ἀρετὴν, εἰρηνευ· *Ἐφ-*
βρόθη τοῖς ἀρχαῖσις. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου,
καὶ μισήσεις τὸν ἔχθρον σου· ἔγώ δὲ λέγω ὑμῖν,
Ἄγαπάτε τοὺς ἔχθρούς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς διώ-
κοτας ὑμᾶς. *Αλλως τε καὶ ὁ Δασιδὸς οὐκ ἐπαρδεται*

Variae lectiones.

(26) Al. ἐντεῦθεν κομίσασθα: συγιδόντας.

μέλλον, ἀλλ' ἐν ἀραις τάπιμη προσαγορεύει τὰ μέλλοντα συμβῆσεσθαι τοῖς ἔχθροῖς αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ ἐπαρᾶται, νομικῶν τοῦτο, καθὸ προειρηταί. Καὶ δὲ λιας γάρ· Τύπτει ἀδόκιμοις, φρασὶν, ἀργύροις, καὶ καθαρισθήσεται ἀλατῷ· ἐπηράτο γάρ, οὐχ ὡς πικρὸς, ὃλλ' ὡς μισοπόνηρος, ἵνα μαστιχθέντες, φύγοιει, τὴν μέλλουσαν κρίσιν· ἢ ἵνα τούτων πιθήντων, ἐπεροι γένωνται βελτίους. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ πλείστα καὶ καιριώτερα τοῦ φαλμοῦ εἰς τὸν Χριστὸν ἐκλαμψάνονται, τῶν ἀχαρίστων Ἰουδαίων καταδικώντων αὐτόν.

horribile judicium evaderent, vel ut per illorum poenas alii fierent meliores. Illud insuper addendum putamus ad praedicta, quod plura ac potiora ipsius psalmi verba Christo Domino recte accommodari possunt, adversus ingratissimos Iudeos.

Εἰς τέλος τῷ παιδὶ Κυρίου, τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΕΩΝ

Διακρίμενος; δ Ασθίδ ὅπε Σαούλ, κατέψυγεν εἰς
σπήλαιον κοιμηθήσαμενος· ἡλίθε δὲ καὶ Σαούλ, καὶ
ἐνεκυλίσθη τούτη, μή εἰδὼς, διτί Ασθίδ ἔκει κέκρυ-
πται. Νυκτὸς δὲ Ασθίδ ἀναστάς, ἐπέστησε αὐτῷ κρι-
μομένῳ, καὶ φειδάμενος, περιεῖλε μόνον τὸ πτερύ-
γιον τῆς διπλασίδος αὐτοῦ, πρὸς ἀπόδειξιν. Εἴτα μεθ-
ῆμέραν Σαούλ μὲν ἤγγιθεν· Ασθίδ δὲ ἀκολουθήσας,
ἔδροις πόλισθων, καὶ ὀνειδίσσεν αὐτῷ τὴν ἔδικον
ἐπιδουλήν. Ἀνήγγειλε δὲ καὶ τὴν ἕαυτοῦ δικαιοσύ-
νην, ὑποδεῖξας τὸ τῆς διπλασίδος πτερύγιον. Ὁ δὲ
καταισχυνθεὶς, ὥμοληγησε, καὶ κατενύγη, καὶ λόγιος
ἐπικεχρυσμένοις ἄγαπῃ πρὸς Ασθίδ ἔχρησατο. Πά-
λιν δὲ κατεδίωκεν. Ὅθεν θαρρυθμήσας δ Ασθίδ,
συνέθηκεν τὸν παρόντα Φαλμὸν, προηγουμένως μὲν
αὐτοῦ καθαπτόμενος, ἐπειτα καὶ παντὸς δολίου στη-
γατεύων κακοτροπίαν. Εἰκ τὸ τέλος δὲ ἐπιγέγραπται,
δ.ἄ τὸ προφητεύειν ἐν αὐτῷ τὴν εἰς τέλος ἐκβεβη-
κυλῶν τῶν ἐχθρῶν ἀπώλειαν. Παὶς δὲ Κυρίου δ Ασ-
θίδ, ὃς ἐν τῇ :—ιερᾷ τοῦ ἀπτακαδεκάτου Φαλμοῦ
προετεγγέτη.

Φησὶν δὲ παράδομος τοῦ ἀμαρτιῶν εἰναι ἐστιν. Τὸν Φησὶν, ἀντὶ τοῦ, Οἰεται, νοήσεις· καὶ τὰ, τοῦ, περιεστῶν· ἵνα δὲ τοιοῦτος δέ νοῦς· Οἰεται δὲ παράνομος ἀμαρτίνειν ἐν ἐστιφῇ, τουτέστιν ἐν μόνῃ τῇ ἐκτοῦ συνειδήσει λεληθτώς, ὡς μηδὲν τοῦ Θεοῦ βλέποντος. Ή καὶ δλλως· Φησὶν ἐν ἐστιφῇ δὲ παράνομος, ἢγουν μελετᾷ, ὥστε ἀμαρτίνειν· τοῦτο γάρ ποτὲ μὲν ἐπιβρήματικῶς καίται, σημαίνον τὴν ὕστερην ποτὲ δὲ, περιττῶς. Παράνομος δὲ δὲ Σαούλ, δὲ μισῶν τὴν φίλον αὐτοῦ καὶ γαμβρόν.

cet. Solent enim hujusmodi articuli aliquando super declaravimus. Per iniquum autem hoc in loco Sancti iniquitate, dum amicum spariter ac benefactorem]

Οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέραντι τῷν δύσι λιμῶν αὐτοῦ. Τοῦ τοιούτου δὲ πρὸ δραμάλων τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ· διὸ καὶ τοιαῦτα οἰεται, ἦ μελετήσαται, μὴ ἐνθυμούμενος, ὃς οὐ λέληθεν.

*"Οτι ἐδόλωσεν ἐρώπιον αὐτοῦ, τοῦ εὑρεῖν τὴν
ἀρούραν αὐτοῦ, καὶ μισῆσαι. Καὶ γὰρ, φησίν, δρα*

mum tuum, et odio prosequeris inimicum tuum; ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benedicte persequenterib[us] vos ¹⁸; *vel quia verba hæc beati David intelligenda sunt, non ut imprecentur, sed quod sub imprecationis modo ea prædicant, quæ inimicis eventura erant. Vel ea ratione fortassis imprecatur, qua scriptum est: Percute argenteum reprobum, et purgabitur. Imprecabatur autem eis beatus David, non ut acerbus hostis, sed veluti is qui pravos omnes homines oderat, et optabat eos castigatione emendari, ut futurum ac enas alii fierent meliores. Illud insuper adden-
tiora ipsius psalmi verba Christo Domino recte
8.*

In finem ipsi pueru Domini David.

PSALMUS XXXV.

Cum beatus David veritus Saulis persecutionem moraretur in deserto, et quamdam illic speluncam dormiturus subiutrasset, venit eo loci persecutor ejus Saul, pernoctavitque, latere illic ignorans beatum David. Noctu itaque David consurgens, astitit supra dormientem, parcensque ei, simbriam tantum diploidis gladio abstulit, in facti testimonium. Et postera die excentem illuc Saulem consecutus, ostensa simbria diploidis acclamavit, exprobrans injustas illius insidias, et suam pariter justitiam annuntians. Ille autem pudore suffusus non mediocri, confessus est, et compunctus, verbisque dilectionem simulabat, rursus tamen eum perseguebatur. Onod ægre fereus beatus David.

C præsentem psalmum composuit : primo quidem proposito ut illius vitium carperet, deinde e'iam ut dolesi cuiuslibet perversitatem notaret. *In finem autem inscribitur, quia in eo iniuriorum destruc-
tio prædictitur, quæ ad finem, seu exitum perve-
nit. Puer autem Domini dicitur beatus David du-
plici ratione, quemadmodum supra declaravi in
inscriptione psalmi xvii.*

VERS. 2. *Dicit iniquus delinquere in seipso.* Dicit, id est, putat. Articulus autem τοῦ, qui habetur in Græco ante verbum *Delinquare*, superflius est, ut sit sensus: Putat iniquus peccare in seipso, hoc est, putat se clam ac latenter delinquere posse, et in sua sola conscientia, ita ut neque ab ipso etiam Deo videri possit. Vel si articulum τοῦ nolis esse superfluum, et legere: Dicit iniquus, ut delinquat in se ipso: dic sensum esse, quod hujusmodi vir iniquus cogitat in seipso, hoc est intra se, ut per-
Dem ipsum intelligit, quem summa constat usum esse et generum tanto odio prosequeretur.

Non est timor Dei ante oculos ejus. Non est, ante oculos animæ hujus iniqui. Atque ideo ita cogitat, non perspiciens se latere non posse.

Quoniam dolose egit in conspectu suo, ut cognosceret peccatum suum, et odisset. Vide, inquit, quid

"Math. v, 43, 44.

ficerit. Dolos expandit ante se, hoc est, prave ac perverse egit in hoc, ut peccatum suum cognosceret et odisset; ut sit sensus: Noluit cognoscere peccatum suum, et odisse illud.

VERS. 3. *Verbum oris ejus iniquitas et dolus. Ea, inquit, quæ de pace necum tractabat, plena erant iniquitate et dolo, et venenum quodammodo in se occultum retinebant. Quæ res iniqua pariter erat et dolosa. Volebat enim Saul me securum considere, atque hoc pacto nihil verentem comprehendere.*

Noluit intelligere ut bene ageret. Noluit intelligentiam aliquam maiorem habere, ut bonum aliquod saceret, vel cessaret ab insidiis.

VERS. 5. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.*
Etiam in lecto cubans prava in animo versabat.
Neque enim quietis aut somni tempore quiescebat;
unde summa illius malignitas demonstratur.

*Astitit omni via non bona. Promptus est ad omne
opus malum.*

Malitiam autem non ægre tulit. Malitiam, inquit, grave quid esse non existimavit: hoc est, a se cani non repulit.

VERS. 6, 7. Domine, in cælo misericordia tua, et
veritas tua usque ad nubes, justitia tua sicut montes
Dei, judicia tua abyssus multa. Quemamodum su-
perius summam Saulis pravitatem demonstravit,
ita et nunc summam Dei bonitatem et longanimi-
tatem describit, dicens: Domine, in cælo misericor-
dia tua, et veritas tua usque ad nubes, hoc est, us-
que ad ipsum cœlum. Nubes enim usque ad cœlum
ascendunt. Justitia tua sicut montes Dei, et per
montes magnitudinem pariter et altitudinem signi-
ficavit. Montes autem Dei dicuntur, veluti a Deo
creati. Judicia autem tua abyssus multa, hoc est,
Dispensationes tuae humensem quoddam atque in-
comprehensibile sunt profundum.

Vers. 8. *Homines et pecora salvabis, Domine.*
Salvare, seu salvari aliquando de æterna salute
dicitur, *juxta illud : Et salvabuntur justi* " ; ali-
quando vero de temporaria salute, ut nunc. Expon-
nere enim debemus : *Salvabis*, hoc est, Vivisceabis,
seu vitam eis prestabis. Tanta est, Domine, inquit,
tua misericordia, ut non solum hominibus, sed
ipsis etiam irrationalibus animalibus vitam præ-
stes. Per pecora enim quæ ceteris omnibus ani-
malibus mundiora sunt, omne animal irrationalia
significavit. *Salvabis* etiam dixit pro *Salvas*, tem-
pus ponens pro tempore. Vel per homines eos in-
tellige, qui duce vivunt ratione ; per pecora vero,
eos homines qui abjurata omni ratione, irrationa-
bilium instar degunt. Vel per homines, Iudeos

τι πεποίχεν. Δέλον ἡ πλωξὶς πρὸς ἐμοῦ τούτην,
ἐκακούργησεν ἐπιγνῶναι τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· πε-
ριτεῖδν γὰρ κάπταυθα τό, τοῦ. Οὐκ θήλησε διαγνῶ-
ναι ταῦτα, καὶ μαστίζει.

Τὰ φίματα τοῦ στόματος ἀντεῖ πάντα καὶ δι-
λος. "Ἄλλησέ μοι πρὸς εἰρήνην, ἀνομίας καὶ δί-
λου ἡσαν μεστά, ἐπικεκρυμμένον ἔχοντα τὸν λόν.
Τοῦτο γάρ ἄμα καὶ ἀνομούν καὶ δόλιον· καὶ γάρ
ἔδουντο με θαρρῆσαι, καὶ οὕτως ἐπιλαχέναι ἀφύ-
λακτον.

Οὐκ ἡδουλήθη συνέιρε τοῦ ἀγαθῶντος. Οὐχ εἰ-
λετο λαβεῖν σύνεσιν, ὥστε ποιῆσαι τὸ καλὸν, ἃ τοι
παύσασθαι τῆς ἐπιβουλῆς.

Ἀρούλιαν διελογίσατο ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ.
Καὶ κοιτάζεμενος πονηρὸν ἐνεθυμείτο· οὐδὲ γάρ
κατὰ τὸν τῆς ἀναπούσεως καιρὸν ἡσύχαζεν. Παρ-
στῆτε δὲ διὰ τούτου τὴν ὑπερβολὴν τῆς πονηρίας αὐ-
τοῦ.

Παρέστη πάση όδω οὐκ ἀγαθῇ. "Εἰς μοι τὸν
πόθος πάταγε πολλὰν κακίαν.

*Κακίθ δὲ οὐ προσώχθισε. Τὴν κακίαν δὲ οὐκ
ἐπιβούγημις; (97), τευτίστιν ἀπεσείσατο.*

Κύριε, ἐγ τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, καὶ η̄ ἀλήθειά σου ἡ̄ ὁμοίωσις τῶν ἥπατων· η̄ δικαιοσύνη σου ὡς δρη Θεοῦ, τὰ κριματά σου ἀένυσσος πολλή· Οὐπεράνια τὸ ὑπερβάλλον τῆς πονηρίας τοῦ Σαούλ ὑπέδειξεν, οὗτῳ κάνταςύθα τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας τὸ μεγαλεῖον, καὶ τῆς ἀλλης χρηστότητος ὑπογράφει διὰ τῶν προκειμένων φητῶν. **Κύριε,** ἐγ τῷ οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου· καὶ Ἐρ τῷ οὐρανῷ, ἀντὶ τοῦ, "Ἔως τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστιν, ὑψήλων καὶ πολύ. Καὶ η̄ ἀλήθειά σου ἡ̄ ὁμοίωσις τῶν ἥπατων, ἀντὶ τοῦ, "Ἔως τοῦ οὐρανοῦ πάλιν. Μήχρι γὰρ τοῦ οὐρανοῦ εὑται ἀνταστιν. Η̄ δικαιοσύνη σου ὡς δρη Θεοῦ· καὶ διὰ τῶν δρέπων τὸ ὑψός καὶ μέγεθος; ἤντικτο. "Ορη ἐὰς Θεοῦ, τὰ ὑπὸ Θεοῦ γεγενημένα. Τὰ κριματά σου ἀδινυσσος πολλή· αἱ οἰκονομίαι σου, βάθος ἀπειρον καὶ ἀκατάτητουν

**Ανθρώπουντος καὶ πειρήνη σώσεις, Κύριε. Τὸ Σώ-
ζω, ποτὲ μὲν ἐπὶ τῆς ἀΐδου σωτηρίας λέγεται, ως
τὸ· Σώζονται οἱ δικαιοι· ποτὲ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς προσ-
καίρου, ώς νῦν, διηλοὶ τὴν ἀπλῶς· ζωστάζουν. Τοιού-
τος; γάρ, φησίν, ὃν, ζωποιεῖς οὐ μόνον ἀνθρώπους,
ἀλλὰ καὶ ἀλογα ζῶα. Διει γάρ τῶν κτηνῶν, ώς καθα-
ρωτέρων, πᾶν ζῶον ἀλογον δεδήλωκε. Σώσεις δὲ, ἀντί-
τοῦ. Σώζεις, ἀντίχρονιά· ἡ ἀνθρώπους μὲν, τεὺς μετὰ
λόγου ζῶντας· κτήνη δὲ, τοὺς ἀλογίστως βιοῦντας;
ἀνθρώπους. "Η ἀνθρώπους μὲν, τοὺς νόμῳ παιδαγω-
γουμένους 'ἴουδαίους· κτήνη δὲ, τὰ φιλήδονα εύονη.
Καὶ τὸ Σώσεις δὲ τάξομεν ἐπὸ μέλλοντος, ώς ἐν
προφητείᾳ. Σώσεις γάρ αὐτοὺς πιστεύοντας τοῖς
Εὐάγγελοις τῷ κηρύγματι.**

"Prov. xl. 24."

Variæ lectiones

(27) Al-*oix t-* 830E1 (f.c. 330E1) very little...

Ies, voluptatem [olim, et carnis desideria pecorum instar] sciantes. Et tunc verbum *Salvabis* in sua permaneat significatione, et futuri sit temporis : et prophetiam continebunt haec verba de fidelibus. *Salvabis* enim eos, qui crediderint audita prædicatione Evangelii.

'Ος ἐπλήθυνας τὸ ἐλεός σου, ο Θεός. Τὸ Ω; ἐν-
τεῦθι, θαυμαστικὴν (28) ἔστιν. Ἐκπλαγεὶς γάρ τὴν
ὑπερβολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότηος· καὶ ἐλεημοσύ-
νης, δ' ἦν σῶζει τούτους κάκεινους, ἐπιφωνεῖ, ὅτι
Διάν ἐπλήθυνας εἰς ἡμᾶς τὸ Ελεός σου.

*Oi δέ νιοι τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέψῃ τῶν πτερύ-
γων σου ἐλπιοῦσιν. Ήσοι τῶν ἀνθρώπων, ἀντὶ τοῦ,
Ἀνθρώποι, καθὼς ἐν τῷ τετάρτῳ ψαλμῷ προείρη-
ται· λέγει δὲ, ὅτι "Οσοι κυρίως εἰσὶν ἀνθρώποι, μὴ
πιπραχαρδέαντες πονηραῖς πράξεσι τὴν προστηγο-
ρίαν, ἐν τῇ σκέψῃ τῆς παρὰ σοῦ θάλψεως καὶ φυ-
λακῆς ἐλπιοῦσιν. Ἡ καὶ ἄλλως· πρόδρησις τούτο
περὶ τῶν Χριστιανῶν.*

*Μεθυσθήσονται ἀλλὰ κινητοὶ οἶκοι σουν. Μέ-
θην ἐνταῦθα τὴν εὐφροσύνην καλεῖ, ὥσπερ καὶ πι-
τητα τὸν πλοῦτον. Οἴρες τε γάρ εὐφραιτει κυρδιαν
ἀνθρώπουν· καὶ ἡ πιστῆς περισσεία ἔστι τοῦ λίπους.
Τοιαύτην δὲ διάνοιαν ἔχει τὸ φῆτον, ὅτι Οἱ τοιούτοι
εὐφρανθήσονται ἀπὸ τοῦ πλούτου τοῦ οἴκου σου· οἶκος
μὲν γάρ τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἐκκλησία· πλοῦτος δὲ αὐτῆς,
τὰ εὐσεβῆ δόγματα, εὐφραίνοντα πνευματικῶς τοὺς
μεταλαμβάνοντας. Ἡ οἶκος μὲν τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ,
ἡ προσληφθείσα ἔμψυχος σάρξ, ἐν ᾧ ἐσκήνωσε· πι-
στῆς δὲ, ἡ παρὰ τούτου διδασκαλία, ἀρδουσα ψυχὰς
καὶ πιαίνουσα καὶ εὐφραίνουσα· ὡς δύνασθαι μετὰ
Παύλου λέγειν· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης
τοῦ Χριστοῦ;*

*Καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτεῖς
πύγούς. Τὸ αὐτὸν πάλιν κανταῦθα νόμημα· μέθης γάρ
μνημονεύσας, ἀκολούθως καὶ περὶ πόματος διέλαθε.
Καὶ τὸν ποταμὸν τῆς παρὰ σοῦ, φησι, χορηγουμένης
εὐφροσύνης ποτίσεις αὐτούς. Χειμάρρους δὲ τρυφῆς,
τὸ βεῦμα τῆς εὐφροσύνου διδασκαλίας· χειμάρρους
μὲν, διὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς διὰ στόμα τοῦ Χριστοῦ
διδαχῆς, καὶ τὸ Ισχυρὸν αὐτῆς καὶ βίαιον εἰς ἀντίρ-
ρησιν, καὶ τὸ ἀπὸ προφητεῶν λόγων συγχεροτημέ-
νον· καὶ δὲ χειμάρρους γάρ, πρόσκαιρος, καὶ σφ-
έρος, καὶ βίαιος, καὶ ἀπὸ σφέροις ὑδάτων συμπε-
φορημένος· τρυφῆ δὲ, ὡς εὐφραίνουσα καὶ πιαίνουσα,
καθὼς εἰρήκαμεν. Τινὲς δὲ πιστῆτα μὲν οἶκου, τοῦ
Λόγου καὶ Θεοῦ λέγουσι τὸ καταρρέοντα αἷμα τῆς
ἀχράντου πλευρᾶς· χειμάρρους δὲ, τὸ συνεχθὲν
αὐτῷ ὑδάωρ. Καὶ γάρ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐρρύσαν, δ
καὶ ἀμφω ἐμέθυσαν ἡμᾶς· ὡς ἐκβαχευθῆναι πρὸς
σωτηρίαν, καὶ ἐκστῆναι τῆς προστέρας ἀπάτης καὶ
πλάνης, καὶ τηντραναν.*

Θυεῖτ [Iyems enim erat quando passus est Dominus], quae etiam inebriavit nos, ita ut debacchati

A *Quam multiplicasti misericordiam tuam, Deus. Di-
ctio, quam, hoc in loco admirantis animum demon-
strat. Obstupescens enim Propheta bonitatem ac
misericordiam suonam Dei, qua hi pariter atque
illi salvantur, inicit ad Deum, dicens eum
quam maxime suam in nos misericordiam multipli-
casse.*

B *Filiī autem hominum in protectione alarum tra-
rum sperabunt. Filii hominum, hoc est homines, ut
diximus in psalmo quarto. Ait igitur quod omnes
qui veri homines sunt, et qui hujus nominis appella-
tionem sceleribus suis non adulterarunt, in divina
sperabunt protectione, quodlibet eos Dens ut avis
proprios pullos sovebit ac custodiet. Et aliter in-
telligi potest versiculus, ut sit propheticus de Chri-
stianis.*

C *Vers. 9. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.
[Inebriabuntur, hoc est Lætitiantur.] Lætitiam
enim hic ebrietatem appellat, quemadmodum et
divitias ubertatem. Virum enim, ut alibi inquit
Propheta, *Iustificat cor hominis* ²⁰. Ubertas etiam
copiam quamdam ampliorē significat. Hujusmodi,
inquit, homines læti erunt a divitiis domus tuæ.
Domus autem Dei Ecclesia est, cuius divitiæ
pia sunt dogmata, quæ ipsos dogmatum par-
ticipes spirituali afficiunt lætitia. Vel per dominum
Dei, Verbi carnem intellige: illam nimisrum quam
simil cum anima assumpsit, et in qua habitavit;
et per ubertatem, Christi doctrinam, quæ animas
irrigat, impinguat, et lætitiscat; ita ut cum Paulo
dicere possint: *Quis nos separabit a charitate
Christi* ²¹?*

D *Et torrente deliciarum tuarum potabis eos. Eam-
dem repetit sententiam, et cum ebrietatis memine-
rit, consequenter et poculum addidit: Potabis
enim eos, inquit, flumine ejus lætitiae, quæ a te
subministratur. Torrentem autem deliciarum, ju-
cundissima Christi doctrinæ fluentia appellavit:
torrentem quidem ob tempestivam doctrinam, quæ
certo tempore ab ore Christi defluebat, propterque
ejus vehementiam, ac vim (ut ita dicam) indeten-
tam, et propter multa quæ de propheticis sermo-
nibus in unum collecta adiucebat. Torrens enim
ad tempus fluit, et vehementis est ac violentus, et
ex multiplici constitut aquarum concursu; delicias
autem ideo dixit, quia lætitiant et impinguant.
Aliqui per ubertatem domus Dei, sanguinem Christi
intelligunt, qui ex illius immaculato latere defluxit,
et per torrentem, aquam illam, quæ tunc temporis
cum sanguine pariter effusa est, et quæ (ut Græcæ
dictionis etymologia indicat) hiberno tempore de-*

²⁰ Psal. ciii, 15. ²¹ Rom. viii, 35.

Variæ lectiones.

(28) Al. θαυμαστόν.

sumus ad salutem, et a priori errore quo seducebamur in tutum educti, et summa affecti letitia.

Vers. 10. Quoniam apud te est fons vita. Quoniam tu es qui vitam praestas. Ego sum, inquit, via, veritas, et vita⁴¹; in seipso enim Christus vita, ut ita dicam, scaturiginem habet, et non aliunde: quemadmodum sancti illi habuere qui aliquando mortuos suscitarunt; vel: Quia apud te Patrem, Filius qui perennis est vita largitor, inseparabilis permanet: Ego enim, inquit, in Patre, et Pater in me est⁴². Fontem autem vita appellat, quemadmodum et alibi Jeremias dicens ex ejus persona: Et me fontem vita reliquerunt.

In lumine tuo videbimus lumen. Hic theologiam tradit de sancta Trinitate ex fidelium persona loquens. Nos, inquit, o Pater, qui fideles futuri sumus, per lumen, hoc est, per divinitatem Filii tui, cognoscemus lumen Spiritus sancti. Nam si Deus [ut inquit Gregorius Theologus] lumen triplex est, consequenter unaquaque in Deo persona lumen dicenda est. Filius igitur docuit de Spiritu sancto, Paracletum alium consolatorem atque alium adveniatum eum appellans, ejusdemque potestatis atque ejusdem esse honoris significans. Vel aliter, Nos a sancto Spiritu illuminati radios lucis Filii tui contemplabimur. Nemo enim potest dicere Dominum Jesum nisi in Spiritu sancto⁴³.

Vers. 11. Extende misericordiam tuam cognoscētibus te. Perpetuo eorum miserere, qui divinitatis cognitione digni sunt: quod Propheta nunc dicit rognantis in morem.

Et justitiam tuam iis, qui recte sunt corde. Et assidue præsta justum auxilium tuum iis qui in sermonibus atque actionibus suis recti sunt.

Vers. 12. Non reniat mihi pes superbiæ. Pedem superbiæ pro integra ponit superbia, veluti totum a parte. Non dominetur mei, inquit, superbia. Superbiæ autem nomine omne vitium significavit: quoniam vertex est et genitrix peccatorum omnium superbia.

Et manus peccatoris non concutiat me. Hoc est, ipse peccator, a parte totum significans [ut supra diximus], et per peccatorem ipsum demonem intellegit, vel Saulem, aut alium ex omni parte scelestum. Non concutiat autem, hoc est, Non moveat ab illa nimirum stabilitate ac sede, quam in virtute collocavi.

Vers. 13. Illic ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem. Illic, id est, in loco illo, seu in tempore a Deo constituto. Et non dixit, Cadent, sed Ceciderunt: veluti qui propheticis oculis illorum ruinam cerneret. Intelligit autem Saulem et sequaces, aut alios hujusmodi scelestos homines.

Expulsi sunt, et non potuerunt stare. Expulsi jam

A *Ότι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. Τοῦτο βούλεται λέγειν. Ότι σὺ εἶ δὲ ζωοδότης· καὶ γάρ φησιν δὲ Χριστός· Ἐγώ εἰμι η̄ οὐδές, καὶ η̄ ἀλήθεια, καὶ η̄ ζωή· ἐν αὐτῷ γάρ εἰχε τὴν βλύσιν τῆς ζωῆς, καὶ οὐκ ἔξιθεν, ὡς οἱ νεκροὶ ἀνατίθεσαντες ἄγιοι· ή· Ότι παρὰ σοὶ τῷ Πατρὶ δὲ ζωοδότης, ως ἀχώριστος. Ἐγώ γάρ, φησὶν, ἐτέρη τῷ Πατρὶ, καὶ σὸν Πατήρ οὐ δύολος. Πιγή δὲ ζωῆς, οτι καὶ διὰ Ιερεμίου φησιν· Ἐμὲ δὲ κατέλιπον αγγήλην ὑδατες ζωῆς.*

B *Ἐν τῷ φωτὶ σου δύσμεθα φῶς. Τοῦτο θεολογία, περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος προφητεύσασα, διει. Ήμεῖς οἱ πιστεύειν μέλλοντες διὰ τοῦ Υἱοῦ σου Πατρὸς ἐπιγνωσμέθα τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίου. Εἰ γάρ φῶς τριλαμπὲς δὲ Θεός, ἔκαστον τῶν τριῶν προσώπων φῶς ἔστιν. Οὐ Υἱὸς τοινόν ἐδίδαξε περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, Παράκλητον αὐτὸν καλέσας, καὶ δομοδύναμον καὶ ιστιμον. Η καὶ τὸ ἀνάπαλιν (29), Ὅπλο τοῦ ἀγίου Πνεύματος φωτιζόμενοι, τὰς ἀκτίνας τοῦ Υἱοῦ θεωροῦμεν. Οὐδεὶς γάρ δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐτ Πνεύματι ἀγίῳ. Καὶ, Ἡμῖν δὲ Θεός ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος αὐτοῦ. Deus nobis revelavit per Spiritum sanctum⁴⁴.* [Item alibi:] *Deus*

Παράτειρον τὸ ἔλεός σου τοῖς γιγάντοισι σε. Διηγεῖν ἐλέει τοὺς τῆς θεογνωσίας ἡγιαμένους. Λέγει τοῦτο παρακαλῶν.

C *Καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. Καὶ διηγεῖ δίδου τὴν δικαίαν σου βοήθειαν τοῖς δρθαῖς περὶ τε λόγου καὶ πρᾶξιν.*

Mὴ ἐθέτω μοι ποὺς ὑπερηφανίας. Τουτέστιν ὑπερηφανία, ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν λέγει δὲ, διει. Μὴ προσγένοιτο δομοι ὑπερηφανία. Διὰ δὲ τῆς ὑπερηφανίας, πᾶσαν κακίαν ἤνιξατο κορυφαία γάρ αὐτη καὶ νενήτοια πάσης κακίας ἔστι.

D *Καὶ χειρὶ ἀμαρτωλοῦ μὴ σαλεύσαι με. Τουτέστιν ἀμαρτωλής, ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν. Λέγει δὲ τὸν διάβολον, ή τὸν Σαούλ, ως παράνομον, ή πάντα πονηρόν. Σαλεύσαι δὲ, τὸ παρακινῆσαι τῆς ἐδραίας βάσεως, τῆς ἐν ἀρετῇ.*

Ἐκεῖ ἐπεσον πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀρούριαν. Τὸ Ἐκεῖ, ἀντὶ τοῦ, Ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ή τῷ ὠρισμένῳ παρὰ Θεοῦ. Οὐκ εἴπε δὲ, Πεσοῦνται, ἀλλ' Ἐπεσον, οὐα τοῖς προφητικοῖς δρθαλμοῖς ίδων τὴν πτῶσιν αὐτῶν. Λέγει δὲ Σαούλ τε καὶ τοὺς περὶ Σαούλ, καὶ εἰ τις πονηρός.

Ἐξώσθησαρ, καὶ οὐ μὴ δύρωνται στήρας.

⁴¹ Joan. xiv, 6. ⁴² Ibid. 10. ⁴³ I Cor. xii, 3. ⁴⁴ I Cor. ii, 4.

Variæ lectiones.

(29) Αι διὰ τὸ ἀνάπαλιν.

Ἐξώτιθοσαν δὲ τῆς παρὰ Θεοῦ βοηθείας, διὸ τὴν Α sunt a divino auxilio, ob eorum scilicet virtutis, et χακαν ἀντῶν, καὶ λοιπὸν οὐ δύνωνται στερεωθῆναι deinceps firmari non poterunt. εἰς τὸ ζῆσαι.

Ταῦλμὸς τῷ Δασδίῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΓ'.

Νουθεσίας δὲ φαλμὸς οὗτος περιέχει, πάραινῶν παντὶ μαχροθύμως τὰ συμπίπτοντα φέρειν, καὶ μὴ προσέχειν ταῖς εὐήμερίαις τῶν πονηρῶν.

Μὴ παραχῆλον ὃν πονηρευομένοις. Ἔστιν μὲν εἰπεῖν παραχῆλωσιν τὴν μίμησιν, οἷον, Μὴ μιμοῦ τοὺς πονηρευομένους, εἰ εὐπραγοῦσιν. Ἔστι δὲ εἰπεῖν καὶ τὸν ἐρεθισμὸν, οἷον, Μὴ ἐρεθίζου πρὸς λύπην, τοὺς πονηροὺς βλέπων εὐροῦντας. Ἡ δὲ σύνταξις ἀδιάφορος κείται, καθ' Ἐβραϊκὸν ἴδωμα. περιέχειν. Unde etiam verbum suum dedit. Ac si diceret: Noli irritari, aut mōrēre, quando pravos vires felicem vitam degere. Constructio autem hoc in loco indifferens est, et regulam non servat, iuxta Hebraicum idioma.

Μηδὲ ζητοῦ τοὺς ποιοῦντας τὴν δρομίαν. Πολ-
λῷ γάρ βλέποντες τοὺς κακοὺς εὐθηνούμενους, παρε-
ξύνονται πρὸς μίμησιν αὐτῶν ἐκ μικρών ψυχῶν, διπερ
ώς δὲ διθριόν ἀποτρέπεται. Ἔστι δὲ ζῆλος δρεῖς κτή-
σεως τοῦ δοκοῦντος προσελντας τῷ πέλας ἀγαθοῦ.
Τάττεται δὲ κυρίως μὲν ἐπὶ καλοῦ· πολλάκις δὲ,
ἐπὶ κακοῦ. Οὖτος δὲ δι στίχος σαφηνιστικῆς ἔστι
τοῦ πρώτου, καὶ συνδέεται. Ἡ μὴ ζητοῦ, ἀντὶ τοῦ,
Μὴ μακάρις μηδὲ εὔχου δμοιωθῆναι.

periorem versiculum declarat, atque ejusdem est sensus cum illo. Vel Ne αεμuleris, hoc est: Noli beatos eos dicere, nec precari, ut similis eis sis.

Οὐι ὁσεὶ χρότος ἀκοξηρασθίσοται. Μὴ ξεγ-
τες βίζαν ισχυράν.

Καὶ ὁσεὶ λάχανα χλόης ταχὺν ἀκοκεσοῦνται.
Τὸ αὐτὸν πάλιν δηλοῖ. Λάχανα δὲ χλόης, ἀντὶ τοῦ,
χλοάζεντα, καὶ θάλλοντα, ἢ τὰ δυτα τοῦ γένους; τῆς C χλόης. Ταῦτα γάρ ξηραίνουμενα, ὑπορρεῖται.

Ἐλπισον ἐπὶ Κύριον καὶ ποιει γρηστότητα.
Ἐλπισον, διτὶ οὐ περιέφεται τοὺς πάνους τῶν ἐνα-
ρέτων, καὶ μόνον ἐργάζου τὸ καλόν· τοῦτο γάρ νῦν
ἢ χρηστότης σημαίνει.

Καὶ κατασκήνου τὴν γῆν. Οὗτος δὲ ποιῶν, ἀρ-
δων κατασκήνου· τὸν Θεὸν γάρ ξεις φύλακα.

Καὶ ποιμανθῆς ἐκ τῷ πλούτῳ αὐτῆς. Καὶ πο-
μανθῆση παρὰ Θεοῦ, ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτῆς· ὥστε τῶν
μὲν χρηστίμων ἀπολαύειν, τῶν δὲ βλασφεμῶν ἀπέχεσθαι.

Κατατρύφησον τοῦ Κυρίου. Ἐνηδύσθητι τῷ Κυ-
ρίῳ, διὰ τῆς ἀκορέστου ἀγάπης αὐτοῦ, ή διὰ τῆς
ἀπλήστου μελέτης τῶν ἐντολῶν αὐταῦ.

Καὶ δόψ σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου.
Δόψη, ἀντὶ τοῦ Δώσει, εὐκτικὸν ἀντὶ μέλλοντος.
Ἄγαπῶν γάρ τὸν Θεὸν, οὐδὲν αἰτήσεις ἀνάξιον.

Ἀποκαλύψον πρὸς Κύριον τὴν οὐδόν σου.
Οὐδὲν νῦν τὴν πολιτείαν ὑποληπτέον, ἵνα κελεύει
ποιῆσαι ἀξίαν ἐπισκοπῆς Θεοῦ· γινώσκει γάρ Κύ-
ριος ὅδην δικαίων· καὶ ζῆτει σαφέστερον εἰς τὸ
τέλος τοῦ πρώτου φαλμοῦ.

^α Psal. 1, 6.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS XXXVI.

Admonitiones continet hic psalmus. Admonet enim ut unusquisque variis rerum eventus patienter ferat, et mentem non adhibeat ad orationem hominum prosperitatis.

VERS. 1. *Ne αεμuleris in malignantibus.* Αεμulationem imitationem appellat; ac si diceret: Noli imitari malignantes, tametsi secunda eos videas florere fortuna. Possimus etiam αεμulationem pro irritatione intelligere [quemadmodum Graeca dictio significantius exprimit] zelum, αεμulationem appella-

lans. Unde etiam verbum suum dedit. Ac si diceret: Noli irritari, aut mōrēre, quando pravos vires felicem vitam degere. Constructio autem hoc in loco indifferens est, et regulam non servat, iuxta Hebraicum idioma.

B Neque αεμuleris facientes iniquitatem. Multi enim quoties pravos vident externis hisce bonis abundare, pusillanimitate ducti, ad illorum imitationem incitantur. Quam reī Propheta veluti perniciem detestatur. Est autem αεμulatio [seu potius iuxta Graecam litteram, zelus] appetitus quidam possidendi bonum illud, quod quis videt in alio; et proprie quidem ponitur in bonum, sacerdotum etiam in malum. Versiculus vero iste proxime superiorem versiculum declarat, atque ejusdem est sensus cum illo. Vel *Ne αεμuleris*, hoc est: Noli

beatos eos dicere, nec precari, ut similis eis sis.

VERS. 2. *Quoniam sicut herba, cito exarescent.* Non habentes scilicet radicem validam.

Et quasi olera herbarum cito incident. Idem rursus repetit. Olera autem herbarum dixit pro ipsis herbis, vivis nimis ac virentibus, vel pro ipsis quae pertinent ad genus herbarum. Hæc enim omnia desunt cum aruerint.

VERS. 3. *Spera in Domino et fac bonitatem.* Spera, inquit, in Domino qui virtutum tuarum labores non despiciet, et quod bonum est, operare. Bonitatem enim posuit pro Bono.

Et inhabita terram. Sic faciens, inquit, intrepide quam habes habitationem posside. Deum enim tui custodem habes.

Et pasceris in divitiis ejus. Et pasceris a Deo in bonis ejus, ita ut utilibus fruaris, et a noxiis nou lades.

VERS. 4. *Deliciare in Domino. Delectare,* inquit, in Domino, per immensam nimis atque insatiablem ejus dilectionem, aut per inexplibilem mandatorum ejus, ac divinae legis contemplationem.

Et det tibi petitiones cordis tui. Δέψη det, pro Δώσει, dabit, optativum pro futuro. Cum enim diligas Deum, nihil ab eo indignum postulabis.

VERS. 5. *Rebeka Domino viam tuam.* Per viam nunc conversationem ac vita normam intelligit, quam visitatione ac custodia Dei dignam fieri jubet. Novit enim Dominus vias justorum ^α. De quo vide, quæ circa finem primi psalmi dicta sunt.

Spera in eo. Rursus spem pretendit, tanquam A necessariam iis qui in afflictionibus sunt constituti; sola enim spes minuit dolores.

Et ipse faciet. Faciet nimirum, quae petis, et quae conducunt.

Vers. 6. *Et educet quasi lumen justitiam tuam.* Justitia hoc in loco sumenda est pro justa sententia. Et educet, inquit, justam de te sententiam, luminisque cuiusdam instar fulgentem ac conspicuum coram omnibus constituet. *Pater tuus,* inquit alibi, *qui videt in occulto, reddet tibi in manifesto*⁸⁷. Vel afferet virtutem tuam in medium, divulgans eam quasi purum lumen, et praedicans in tempore opportuno.

Et judicium tuum tanquam meridiem. Eamdem repetit sententiam. Meridies enim pura et sincera est ac fulgentissima dici lux. *Vel educet judicium tuum,* hoc est, conversationem ac vitam illam quam judicio tuo tibi sectandam proposuisti, publicabit, et omnibus notam faciet, ut meridiem. Meridies enim omnibus est manifestus, veluti splendidissima ac lucentissima diei pars.

Subditus esto Domino. Servans nimirum illius in mandata, et non ægre ferens flagella ab eo missa, sed gratias ei agens, quasi erudianti te ac castiganti.

Et ora enim. Ut scilicet misereatur tui et protegat te.

Vers. 7. *Ne æmuleris in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniquitatem.* Hæc verba cumdem sensum habent, quam illa: *Ne æmuleris in malignantibus, neque æmuleris facientes iniquitatem:* verum apertiora sunt. Et, dum ait: *In eo, qui prosperatur in via sua, distinxit de quonam loquatur: de injusto nimirum.* Nam alioquin, si justus sit, qui prosperatur, imitari eum debemus.

Vers. 8. *Desine ab ira, et derelinque furorem.* Cum vides, inquit, injustos homines in secunda esse fortuna, noli irasci, aut indignari erga eos, quasi præter id prosperentur, quod par est: neque tecum ipse illud doleas, quod ob summum tuum erga virtutes amorem potius infelior sis. Ira autem et indignatio hic idem significant: verum si eorum differentiam queris, vide quæ exponendo D dixerimus circa principium sexti psalmi.

Ne æmuleris, ut maligneris. Quia pravos aliquando, et aliquando bonos æmulamur, primam æmulationis speciem avertit. Nam æmulari ad bonum, rectum est. Et considera quomodo in principio psalmi obscurius bujusmodi admonitionem tradidit, et quomodo deinceps procedendo, aliquanto eam apertius declaravit, ac nunc tandem plenius manifestam facit. Eadem autem sapientius repetit Propheta, et supra atque infra ea revolvit, sperans hac sermonis perpetuitate firmam ac stabilem doctrinam in auditorum aures immittere. Unde ponit causam, quare malignandum non sit.

⁸⁷ Matth. vi, 4.

Kai εἰπιστορέπεντον. Πάλιν τὴν ἐκπίδα προτείνει, ὡς ἀναγκαλαν τοῖς ἐν Θλίψει μόνη γὰρ αὐτοῖς ἐπικουφίζει τὸ δλγος.

Kai αὐτὲς ποιήσει. Ποιήσει δὲ ἐλπίζεις, δὲ αἰτεῖς, δὲ συμφέρεις.

Ἐξούσεις ὡς φῶς τὴν δικαιοσύνην σου. Δικαιοσύνην ἐνταῦθα ληπτέον τὴν δικαλαν ἀπόφασιν. Καὶ ἔξενέγκῃ, φησι, τὴν παρὰ σου δικαλαν ἀπόφασιν, ὡς φῶς λαμπρὰν ἐνώπιον ἀπάντων. *Ο Πατήρ σου γάρ, φησιν, δὲ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.* Η ἔξενέγκη τὴν ἀρετὴν σου εἰς τὸ μέσον, ὡς φῶς καθαρὸν δημοσιεύμαν αὐτὴν, καὶ ἀνακηρύξτων ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι.

Kai τὸ κρῖμά σου ὡς μεσημβρίαν. Η ταύτην λέγει τῇ προτέρᾳ ἔξηγήσει, τῇ περὶ τῆς ἀποφάσεως μεσημβρίαν γὰρ τὸ ἀκριβωνές καὶ ἀκμαλὸν τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας· ή πάλιν *Τὸ κρῖμά σου, τουτέστιν, Ἡν ἔκρινας καὶ εἰλου πολιτεάν, δημοσιεύεις ὡς μεσημβρίαν· πάσι γάρ η μεσημβρία κατάδηλος;* οἷα λαμπροτάτη.

Ὑποτάξηθι τῷ Κυρίῳ. Φυλάττων τὰς ἑντολὰς αὐτοῦ· ή καὶ μὴ δυσανασχετῶν πρὸς τὰς ἐπαγομένας μάστιγας, ἀλλ’ ἐνχαριστῶν παιδεύοντι.

Kai ἵκετευσορ αὐτόν. Ήστε ἐλεηθῆγας καὶ σκεπασθῆγας.

Mή παραζήλουν ἐν τῷ κατευδουμένῳ ἐν τῷ σδῷ αὐτοῦ, ἐν ἀνθρώπῳ ποιοῦντι παραρομανταρ. Ταῦτα ταύτην μὲν δύνανται τῷ· *Μή παραζήλουν* ἐν πονηρευομέροις, μηδὲ ζῆλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀροματαρ· κείνται δὲ φανερώτερον. Εἰπάν το, *Ἐν τῷ κατευδουμένῳ ἐν τῇ σδῷ αὐτοῦ, διέστειλε περὶ ποίου λέγει, διτὶ περὶ τοῦ παρανόμου· τὸν γάρ δίκαιον εὑδούμενον μιμεῖσθαι χρέων.*

Παῦσαι ἀπὸ δργῆς, καὶ ἀγκατάλικε θυμόρ. Βλέπων τοὺς ἀδίκους εὐημεροῦντας, μὴ ὄργισου, μηδὲ θυμοῦ, μήτε κατ’ αὐτῶν, ὡς παρ’ ἄξιαν εύτυχούντων, μήτε κατὰ σεαυτοῦ, ὡς διὰ τὸ φιλεῖν τὴν ἀρετὴν μᾶλλον δυστυχοῦντος. *Ἐκ παραζήλουν* δὲ νῦν δργὴ καὶ θυμός· εἰ δὲ καὶ διαφορὸν ζητεῖς, εύρησεις ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐκτου φαλμοῦ.

Mή παραζήλουν ὡστε πονηρεύεσθαι. Ἐπεὶ παραζηλοὶ τις καὶ εἰς πονηρὸν καὶ ἀγαθὸν, τὸ πρῶτον ἀποτρέπει· τὸ γὰρ παραζηλοῦν, ὡστε χρηστεύεσθαι, καλόν ἐστιν. *Ορα δὲ ὅπως ἐν ἀρχῇ τῷ, Μή παραζήλουν, δύσφραστον τέθεικε· παρακατών δὲ, σαφέστερον αὐτὸν προστέθηκε· νῦν δὲ τέλεον αὐτὸν ἰσαφήσιεν.* Πολλάκις δὲ τὰ αὐτὰ λέγει, καὶ ἀνα κάτω στρέψει, βιβειαν τὴν διδασκαλίαν ταῖς τῶν ἀκροατῶν ψυχαῖς; ἐναπεργάσσεθαι διὰ τῆς συνεχείας; πραγματευόμενος. Εἰτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ δεῖν πονηρεύεσθαι.

"Οτι οι κονηρευόμενοι ἐξολοθρευθήσοται. ΑΤούτο μὲν, σωματικῶς κινδυνεύοντες· τοῦτο δὲ, ψυχικῶς.

Οι δὲ ύπομένοντες τὸν Κύριον, αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν. Τὴν ἐπουράνιον κατοικίαν· πολλάκις δὲ καὶ τὴν ἐνταῦθα. Ἐστι δὲ καὶ γῆ ἐπουράνιος· ἐπειὶ καὶ Ἱερουσαλήμ ἐπουράνιος. Ηγῆν, τὴν τοῦ παραδείσου.

Καὶ ἔτι δὲ λιγοτερον, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξει ὁ ἀμαρτωλός. Οὐ μακροχρονίει· σθενήσεται γὰρ τὴ πνηγία αὐτοῦ, εἰ καὶ δοκεῖ μακροχρονεῖν. Ἄλλ' οὐ πρὸς τὴν ἡμετέραν εἰρήται τοῦτο μικροψύχιαν, πρὸς δὲ τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ζητήσοις τὸν εόχον αὐτοῦ, καὶ μὴ εὑργά. Οὐ μὴ εὑργήσεις αὐτὸν τὸν ἀμαρτωλὸν, ἥδη τεθνήκότα· ἢ τὸν τόπον αὐτοῦ, εὐθὺς γεγενημένον ἐτέρου.

Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν. Οἱ μακρόθυμοι καὶ οἱ ὑπομονητεῖοι. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ εἰπεν ἐν τοῖς τοῦ Εὐαγγελίου μακαρισμοῖς· ἀγάρ διὰ τῶν προφητῶν εἰρήκε, ταῦτα καὶ δι' οἰκείας γλώττης ὑστερον ἴσθενασεν. Ἐλκότως δὲ τὴν ἐκεῖ τὴν κληρονομήσουτι, διότι ταύτης καὶ τῶν ταύτης ἀποστεροῦνται διὰ πραστητα.

Καὶ κατατρυφήσουσι ἐπὶ κλήθει εἰρήνης. Καὶ καταπολαύσουσι τῆς γῆς ἐκείνης, ἐν εἰρήνῃ πολλῇ· ἵκει γὰρ ἀπέδρα θάνη, λύπη καὶ στεναγμός.

Παρατηρήσεται ὁ ἀμαρτωλός τὸν δίκαιου. Καὶ οἵδες ὑποδέψει, πονηρὰ μελετῶν.

Καὶ βρύξει ἐπ' αὐτὸν τοὺς οὐδόντας αὐτοῦ. Τρύσει, πρίσει, ζητῶν μονονούχη διαμαστήσασθαι τούτον, διότι τῆς τῇ καρδίᾳ μανίας σύμβολον. Νοεῖται δὲ ἀμαρτωλός; καὶ ὁ διάδολος, διὸ περιπτεῖ καὶ βρύξει νοητῶς, ὡς ἀσώματος.

Οἱ δὲ Κύριος ἐκτελάσσεται αὐτὸν. Φευλίσεις ὡς ἀπεθνή, καὶ μηδὲν ἔτερον, ἡ πονηρόν.

Οτι προβλέψει, διτὶ ἥξει ἡ ἡμέρα αὐτοῦ. Προορῷ γὰρ ὡς Θεὸς ἐρχομένην τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ.

Ρομψαλαὶ ἐσπάσαστο οἱ ἀμαρτωλοί, ἐνέτειραν τὸν αὐτῶν τὸν καταβαλεῖν πτωχὸν καὶ πέντητα, τοῦ σφράξαι τὸν εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Μή φέροντες ὅλας αὐτοὺς ὀρέψην. Τὴν γὰρ δικαιοσύνην τούτων θεογονούνται παρανομίας. Πρὸς μὲν οὖν τόξον τὸ καταβαλεῖν τέθειται· πρὸς δὲ τὴν δομφαίναν, τὸ σφάξαι. Τῇ διαφορῷ δὲ τῶν ὀπλῶν τὰς διαφόρους ἐπιβούλις αἰνίτεται. Πτωχὸν δὲ καὶ πέντητα ἀδιαφόρως εἰργεῖν, εἰς ἐμφασιν οἴκτου.

Ἡ φομψαλα αὐτῶν εἰσέλθοι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰ τόξα αὐτῶν συντρίβειν. Αἱ ἐπιθυμηταὶ αὐτῶν καὶ αὐτῶν περιτραπεῖσαν, καὶ ἐμπέσοιεν εἰς βόθρον, διὸ εἰργάσαντο. Ἐπαράται δὲ τούταις, ὡς πονηροῖς· Πᾶς γὰρ, φησίν, διαβὼν μά-

VERS. 9. Quoniam qui malignantur, extinguitur. Corporis namque, aut animalium jacturam facient.

Sustinentes autem Dominum, ipsi hereditabunt terram. Cœlestem scilicet habitationem, sapientiæ etiam et hanc præsentem. Est enim terra quædam cœlestis, sicut et cœlestis mundana est Jerusalem; vel terram paradisi dicit.

VERS. 10. Et adhuc modicum, et non erit peccator. Non diu permanebit peccator. Illius enim pravitas extinguetur, tametsi nimium nobis supervivere videatur. Verum hoc non juxta pusillanimitatem nostram dictum est, sed juxta ipsius Dei longanimitatem.

Et quæres locum ejus, et non invenies. Non invenies ipsum peccatorem, jam mortuum. Vel non invenies locum ejus, alterius jam effectum.

VERS. 11. Mansueti autem hereditabunt terram. Hoc est, longanimes ac patientes viri. Quod ipse etiam Salvator in Evangelii beatitudinibus dicebat. Ea enim quæ per prophetas dixerat, proprio etiam ore confirmavit. Merito autem cœlestem illam terram hereditabunt, postquam mundana bac atque ejus bonis ob propriam mansuetudinem privati sunt.

Et deliciabuntur in multitudine pacis. Et fruentur illa terra in multa pace, unde dolor, tristitia et gemitus aufugerunt.

VERS. 12. Observabit peccator justum. Torve eum intuens, ac mala cogitans.

Et frendet super eum dentibus suis. Collidens enim ac confricans dentes, inexpletam illam rabiem ostendit, qua eum appetit dilaniare. Furoris et enim hoc indicium est, latentis in corde. Intelligi etiam potest peccator pro dænone, qui justum observat, et mente, seu intellectu suo, utpote incorporeus, quasi dentibus quibusdam frendet.

VERS. 13. Dominus autem irridebit eum. Negliget eum ut imbecillem, atque omnino pravum.

Quoniam prospicit, quod veniet dies ejus. Prævidet enim, ut Deus, adventantem diem, qua destinundus est.

VERS. 14. Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum, ut dejiciant inopem et pauperem, ut jugulent rectos corde. Non sustinentes nimis rura eos videre: eo quod eorum justitiam ac virtutes propriæ iniquitatis argumentum et redargutionem esse existimant. Recte etiam gladio appositum est verbum, Jugulent; et arcui, verbum, Dejiciant. Diversitate autem armorum multiplex insidiarum genus indicat. Inopem et pauperem indifferenter hic posuit, vel ad commovendam nisericordiam.

VERS. 15. Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur. Eorum, inquit, insidiæ contra ipsos convertantur. [Quod aliis verbis alibi etiam expressit Prophetæ dicens:] Et incidat in formam quam fecit. Imprecatur autem eis malum.

veluti iis qui pravi erant. *Omnis enim, inquit Dominus, qui acceperit gladium, gladio peribit*⁴⁰. Gladius præterea et arcus accipi hic possunt pro lingua malignorum. Dentes enim eorum, alibi inquit, *arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus*⁴¹. Propria igitur lingua eos interficiet, et labia eorum morte extinguentur.

VERS. 16. *Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas.* Verum multo melius a justo homine esse censetur modicum quid justepartum: atque ideo plura non appetit cum iniustitia. Horum itaque felicitatem æmulari nos oportet.

VERS. 17. *Quia brachia peccatoris conterentur.* Brachia vires appellavit, in quibus tota pene operandi ac laboris vis consistit.

Conformat autem justos Dominus. Vexatos nimis runi ab iniquis, seu etiam a dæmonibus. Considera autem, quomodo utrinque nos Propheta ad virtutem exhortatur, dum et peccatorum poenas, et iustorum narrat præmia.

VERS. 18. *Cognoscit Dominus vias immaculatum.* Ipse enim eas sanxit. Vel aliter interpretare, ut diximus circa finem primi psalmi.

Et hæreditas illorum in sæculum erit. Hæreditas iustorum regnum est cœlorum: *Venite, inquit, benedicti Patris mei, hæreditate paratum vobis regnum*⁴². Quod vero ait, in sæculum, idem est quod, perpetuo. Illius enim hæreditatis non erit finis; vel erit in sæculum, futurum scilicet. In hoc enim sæculo hæreditatem non habent, hospites se esse scientes, ac peregrinos.

VERS. 19. *Non confundentur in tempore malo.* Non superabuntur in tempore affictorum. Habent enim adjutorem Deum. Vel tempus in alium futurum appellat judicium, quod peccatoribus gravissimum erit ac molestissimum.

Et in diebus famis saturabuntur. Veluti Elias qui a corvo nutritus est, et alii multi, qui admirabiliter a Domino alimenta acceperunt. Vel saturabuntur spe futurorum bonorum, nullum amplius corruptibilem cibum appetentes. *Neque enim in solo pane vivit homo*⁴³. Vel per fænam figurata omnem necessitatem intelligit, et per saturitatem visitationem ac protectionem Dei.

Quoniam peccatores peribunt. Neque enim diu permanet cum eis felicitas. Perire autem non tantum is dicitur, qui in hoc mundo perit, sed ille etiam qui æternæ salutis jacturam fecerit. Perit enim atque deletur ab hæreditate iustorum.

VERS. 20. *Inimici autem Domini simul ac glorificati fuerunt et exaltati, deficientes sicut sumus defecerunt.* Hæc de Judæis Christi occisoribus intelligentia sunt, qui gloriam a multitudine con-

A χαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀποθυτεῖται. Εἰν δ' ἀν δρυ- φαλα καὶ τόξον καὶ αἱ γλῶσσαι τῶν πονηρῶν· οἱ δόρνες τάρ, φησιν, αὐτῶν, δπλα καὶ βέλη· καὶ η γλῶσσα αὐτῶν, μάχαιρα δέεια. Η γλῶσσα οὖν αὐτῶν θανατώσει αὐτούς· καὶ τὰ χεῖλη αὐτῶν σβε- σθεῖται θανάτῳ.

Kρείσσον δὲ λίγον τῷ δικαιῷ, ὑπὲρ πλοῦτον ἀμαρτωλῶν πολύν. Κρείσσον ἀληθῶς νομίζεται τῷ δικαιῷ τὸ δίλιγον μετὰ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ὀρέγε- ται πλείονος ἀδίκου· διὸ οὐ χρή παραζηλοῦν τὴν τούτων εὐημερίαν.

"Οτι Βραχιονες ἀμαρτωλον συντριβίσονται. Βραχιονας τὰς δυνάμεις ἔκλεσεν· ἐν τούτοις γάρ, Β τῇ τοῦ ἐργαζομένου δύναμις.

"Υποστηρίζει δὲ τοὺς δικαιους δ Κύριος. Ήθο- μένους καὶ παρὰ πονηρῶν ἀνδρῶν, καὶ παρὰ δαιμο- νῶν. Σκόπει δὲ ὅπως ἀμφοτέρωθεν καὶ διὰ τῆς τοῦ ἀμαρτωλῶν συντριβῆς, καὶ διὰ τῆς τῶν δικαίων ἀν- τιλήψεως εἰς ἀρετὴν προτρέπει τοὺς ἐντυγχάνον- τας.

Γιγνώσκει Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμάρτων. Λύτε; γάρ ταύτας ἐνομοθέτησε· ζήτει δὲ καὶ ἀλλως εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου φαλμοῦ.

Καὶ η κληρονομία αὐτῶν εἰς αἰώνα ἔσται. Κληρονομία τῶν δικαίων, η βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Δεῦτε γάρ, φησιν, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήστε τὴν ητοιμασμένην ὑμῖν βασι- λειαν. Τὸ δὲ, *Eἰς τὸν αἰώνα, ἀντὶ τοῦ, Αἰδίως,* ής οὐκ ἔσται τέλος. Η εἰς τὸν αἰώνα ἔσται, τὸν μέλλοντα· ἐν τῷ παρόντι γάρ οὗτοι κληρονομίαν οὐκ ἔχουσι, ξένους έκατον; εἰδότες καὶ παρεπιδή- μους.

Οὐ κατασχυθήσονται ἐν καιρῷ πονηρῷ. Οὐχ ηττηθήσονται ἐν καιρῷ ἐπιπόνῳ, ήγουν ἐν πειρα- σμῷ· έχουσι γάρ τὸν ἀντιλαμβανόμενον. Η καιρὸν πονηρὸν λέγει τὴν ημέραν τῆς μελλούσης κρίσεως, ήτις θετὸν ἐπίπονος τοῖς ἀμαρτωλοῖς.

Καὶ ἐν ημέρᾳ λιμοῦ χορτασθήσονται. Ως δ Ἡλίας τρεφόμενος ὑπὸ κόρακος, καὶ δλλοὶ πολλοὶ πτραδίκως ἐκ Θεοῦ δεσχύμενοι τὴν τροφήν· Η χορ- τασθήσονται ταῖς ἐλπίσι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, μή ἐπιθυμοῦντες τῆς φθερτῆς βρώσεως. Οὐκ ἐξ ἀρτω γάρ, φησι, μόνῳ ζήσεται ἀνθρωπος. Η λιμὸν λέγει τροπικῶν παντοίων ἀνάγκην· χορτασαν δὲ, τὴν θετὸν ἐπίσκεψεν.

"Οτι οἱ ἀμαρτωλοι ἀπολοῦνται. Οἱ γαρ πάρ- μέναι τούτοις η εὐπραγία· οὐ μόνον δὲ νοητούν ἀπ- ἀλειαν τὴν βιωτικὴν δυστυχίαν, δλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰώνος ἀπώλειαν λέγομεν τὴν ξεκίνασιν τῆς σωτηρίας· ἀφανίζεται γάρ ἀπὸ τοῦ κλήρου τῶν δικαίων δ ἀμαρτωλός.

Oι δὲ ἔχθροι τοῦ Κυρίου ἀμα τοῦ δοκιμήηται αἰτούνται καὶ δψωθήναι, ἐκλείσοντες ὥστε κακούς δέξιλεπον. Τοῦτο περὶ τῶν χριστοκτόνων ιουδαίων. Δοξασθέντες γάρ ὑπὸ τοῦ πλήθως οἱ πρεσβύτορες

⁴⁰ Matth. xxvi, 53. ⁴¹ Psal. lvi, 5. ⁴² Matth. xxv, 34. ⁴³ Matth. iv, 4.

αὐτῶν, καὶ ὑψωθέντες ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τοῦ Σωτῆρος, οὐκ εἰς μακράν πανωλεθρίᾳ διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν Ἀρματῶν, καπνοῦ δίκην σκεδασθέντες καὶ ἀφανισθέντες. Ἐγένετο δὲ μὲν τοῦτο καὶ περὶ τῶν εἰδώλων, ἀλλὰ μέχρι τινὸς δοξαζόμενα καὶ ὑψούμενα, οὐτερον ἡ φανερότησαν· διὸ τούτων δὲ, καὶ οἱ ἐνοικούντες αὐτοῖς; διαιροῦνται.

Dιαιροῦνται δὲ ἀμαρτωλός, καὶ οὐκ ἀποτίσει. Οὐ μόνον γάρ οὐ μεταδίδωσιν οἰκοθέν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ (30) χρεωτούμενον ἀποδίδωσι. Τοσοῦτον ἔστιν ἀπηνής καὶ παράνομος.

Ὦ δὲ δίκαιος οἰκετεῖται, καὶ δίδωσιν. Οἰκετεῖται μὲν, οἰκοθέν· δίδωσι δὲ, τὸ δεῖνανισμένον, ἥγουν ἀπεδίδωσιν, καὶ βαθίζων τὴν ἁνατίαν τῷ ἀμαρτωλῷ. "Η καὶ δίλλω;. Οὐ δίκαιος εἰδὼς τὸν ἀμαρτωλὸν ἀγνώμονα χρεωφιλέτην, διώκει τὸν καιρῷ ἀνάγκης δανείζει.

"Οτις οἱ εὐλογοῦντες αὐτὸν κληρογομησούσι τὴν· οἱ δὲ καταράμενοι αὐτὸν ἔξολοθρυθήσονται. Τοσοῦτον μέλει τῷ Θεῷ περὶ τοῦ δικαίου, ὅστε τοὺς μὲν εὐηγμοῦντας αὐτὸν ἔλεει (31), τοὺς δὲ ὑβρίζοντας τοῦτον κολάει· ἔφησεν γάρ ὁ Θεὸς πρὸς Ἀβραάμ· Εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντες σε, καὶ τοὺς καταράμενους σε καταράσσομαι. Κατάραν δὲ νῦν τὴν ὑβρίν ἀκάλεει· τὸ δὲ διτ., οὐκ ἔστιν αἰτιολογικὸν, ἀλλ' ἀποφαντικὸν, δοκοῦν περιττόν. Ἐν πολλοῖς δὲ τῷ ιδιώματι τούτῳ κέχρηται.

Παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα ἀνθρώπου κατενθύνεται. Διδάσκει: σαφῶς δτι χωρὶς τῆς παρὰ Θεοῦ βοηθείας οὐδέν τι κατορθοῦν δ ἀνθρώπος δύναται. Ἐάν γάρ μη Κύριος, φησίν, οἰκοδομησηρὸς οἰκού, εἰς μάτηρ ἔκοπλασταρ οἱ οἰκοδομοῦντες· τῇ γάρ προθυμίᾳ συνεργεῖν εἰλθεν. Ἀνθρώπου δὲ λέγει, τοῦ δικαίου.

Καὶ τὴν δόδον αὐτοῦ θελήσει σφόδρα. Τὴν πολιτείαν τοῦ δικαίου ἀποδέξεται δὲ Κύριος, ὃς ἀμώμητον. Ὁ Σύμμαχος δὲ, ἀντὶ τοῦ θελήσει, Εὐοδώσει εἶπεν.

"Οταν κέσσῃ, οὐ καταραχθήσεται (32), δτι Κύριος ἀπειστηρίζει χείρα αὐτοῦ. Καὶ βιωτικῶς δυσπραγήσεις, ὡς Ἰὼν, καὶ ψυχικῶς διλειθήσεις, ὡς δ δαΐδιος, οὐκ ἐναπομενεῖ τῷ πτώματι, διότι Κύριος ἀπειστηρίζει, τουτοῖς, ὑπερθησιν αὐτῷ χείρα ἐκεῖτοῦ, φημι βοήθειαν· καὶ ἡ μετάνοια γάρ Θεοῦ χείρ ἐστιν, ὡς θεόθεν ἐπιφοετῶσα, καὶ ἀνελούσα τοῦ πτώματος.

Νεώτερος ἀγέρδητος, καὶ γάρ ἀγήραστα, καὶ οὐκ εἰδος δίκαιος ἀγναταλειτημένος. Περιττὸς γάρ δὲ σύνδεσμος; · ξεῖται δὲ τοιοῦτος δ νεῦς, δτι Νέος

^{**} Gen. xii, 3. ^{***} Psal. cxxvi, 1.

Variæ lectiones.

(30) Αἱ χειρεωτημένον.

(31) Μαλισσὶ ἔλεείν, εἰ paulo post κολάειν.

A secuti, e: cæteris antelati, de morte Salvatoris gloriabundi non multo post tempore funditus exterminati sunt a Romanis, ac fumi instar dissipati penitus atque deleti. Dici etiam hæc possunt de idolis quæ exaltata et glorificata ad tempus, tandem penitus evanuerunt, et delecta sunt; et per illa dominiones pariter qui in eis habitabant.

Vers. 21. *Mutuantur peccator, et non solvet.* Non solum, inquit, peccator non donat, neque imperititur propria, sed aliis a se debita etiam non reddit; adeo nimis iniquus est et scelerus.

B Justus autem miseretur, et tribuit. Miseretur quidem propria donans; et tribuit, hoc est, reddit quæ ab aliis mutuatus est, diversa penitus et contraria incedens via, atque incesserit peccator. Vel aliter: Justus videns peccatorem ingratum esse debitorem in tempore necessitatis, ei nihilominus mutuum præstat.

Vers. 22. *Quoniam benedicentes ei hereditabunt terram, maledicentes autem ei exterminabuntur.* Tanta Deo de justis cura ac sollicitudo est, ut illorum etiam misereatur, qui eis benedicunt, et illos castiget, qui eis maledicunt. Nam et dictum esse legimus a Deo ad Abraham: *Benedicat benedicibus tibi, et maledicat maledicentibus*^{**}. Maledictionem autem hic contumeliam appellat. Illa autem dictio, *Quoniam*, hoc in loco non reddit rationem, sed sententiam tantum asseverat, vel superflua est, ut sacerdoti numero apud Prophetam reperiatur juxta Hebraicum idioma.

C *V*ers. 23. *A Domino gressus hominis dirigeruntur.* Manifeste docet, quod absque divino auxilio homo per se nullum potest bonum operari. *Nisi enim, inquit, Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam*^{***}. Promptitudini autem nostræ cooperari solet. Hominem autem bius justum intelligit.

Et viam ejus volet valde. Conversationem justi benigne suscipit Dominus, utpote irreprehensibilem. Symmachus autem pro *Vole* transtulit *Prospexit*.

D *V*ers. 24. *Cum ceciderit, non confringetur, quia Dominus contra firmat manum suam.* Si in externis bonis adversa vexet fortuna, ut Job, vel si circa spiritualia bona lapsus fuerit, ut David, non permanebit laumen in hac ruina, quia Dominus contra firmat, hoc est, supponit manum suam, suum scilicet auxilium. Pœnitentia etiam accipitur pro manu Dei, tanquam quæ a Deo proficiuntur, et nos de lapsu ac ruina trahit atque convertit ad Dominum.

*V*ers. 25. *Junior fui, etenim senui, et non viam justum derelictum.* Superflua est illa conjunctio enim. Sensus est: *Juvenis fui, et senui iam, et in*

(32) Αἱ καταρραχθήσεται.

tota hac vita mea nunquam vidi justos a Deo de-relinqui. *Custodit enim Deus omnes*, qui eum dili-gunt²⁰. Quod si aliquando visus est Deus ad tempus aliquos derelinquere, veluti ipsum David, non tam-en eos penitus dereliquit, sed magna cum dispen-satione ita permisit, ut post tentationes deinceps attentiores redderentur.

Neque semen ejus quærens panem. Neque ejus filios indigentes. Nam etsi ad tempus aliquantulum afflicti sunt, non tamen perpetuo. Et aliter: beatus David se eousque id non vidiisse asseverat. Vel altius intelligi potest, ut dicat se non vidiisse justorum semen faunescere, hoc est, spirituali cibo ca-rere; juxta illud: *Non necabit fame Dominus ani-mas justorum*²¹. Nam aliquin, semen Jacob in B Egypto panem quæsivit.

VERS. 26. *Tota die miseretur et mutuat justus.* *Tota die, pro Semper.* Et petentibus, aliquando pecunias, aliquando utiles admonitiones prestat.

Et semen ejus in benedictionem erit. Dixit enim Deus ad Moysen, se misereri filiorum propter eo-rum patres, qui sibi grati fuerunt: et quod simili-ter propter parentum vitia retribuit posteris cala-mitates. *In benedictionem autem erit*, hoc est, bene-dicetur et laudabitur, ob parentis nimirum merita.

VERS. 27. *Declina a malo et fac bonum.* Hoc in psalmo xxxiii declaratum est.

Et inhabita in sæculum sæculi. Cum, inquit, iam D didiceris, quænam sint virtutum, et vtiliorum præ-mia, elige meliora; et habita longo tempore. Id enim significant verba illa: *In sæculum sæculi.* Justi etenim, qui olim suere, diutius vixerunt: quod si aliqui ex eis juniores mortui sunt, divina id dispensatione factum est. Nam et Salomon diu-turnam pollicetur vitam timentibus Dominum. Vel, *Habita in sæculum futurum, tu qui incola es in praesenti sæculo, ubi noui perpetuo, sed certo ac brevi degimus tempore.*

VERS. 28. *Quoniam Dominus diligit judicium.* Hoc est: *Quoniam Dominus judex est.* Vei per judicium, justitiam intelligit.

Et non derelinquet sanctos suos. Justum enim est, ut eos non derelinquant, qui illum non dereli-querint. Per sanctos autem hic justos, seu virtute præstantes viros intelligit.

In sæculum servabuntur. In præsens scilicet, et in futurum.

Iniqui autem expellentur. A præsentibus et fu-turis bonis (exdīwchthīσονται).

Et semen impiorum exterminabitur. De hoc paulo superius dictum est, ibi: *Et semen ejus in bene-dictionem erit.*

VERS. 29. *Justi autem hæreditabunt terram, et inhabitatibunt in sæculum sæculi super eam.* De hoc

A ἐγενόμην, καὶ ἐγήραξα ἡδη· καὶ περ' ὅλην μου τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ζωὴν οὐκ εἶδον ἐγκαταλειμμένην ὑπὸ Θεοῦ δίκαιον. Φυλάσσει γὰρ, φησί, Κύριος πάντας τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ πρὸς μικρὸν ἐγκαταλιπεῖν τινας ὁ Θεὸς ἔδοξεν, ὡς καὶ αὐτὸν, ἀλλ' οὐκ ἐγκατέλιπεν· οἰκονομικῶς δὲ περι-εχώρησεν, ἵνα παθόντες, τοῦ λοιποῦ προσεκτικώτε-ροι γένωνται.

Οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἤγονται ἀρτούς. Οὐδὲ τὸ τέκνον αὐτοῦ πενθενον· εἰ γὰρ καὶ πρὸς μικρὸν ποτὲ κακοπαθήσει, ἀλλ' οὐ μέχρι τέλους. Ἀλλως τε δὲ, μερικῶς δὲ λόγῳ· αὐτὸς γὰρ τέως ὁ Δασιδέ μὴ θειεν τοιούτον ἰσχυρίζεται. "Η καὶ ὑψηλότερον εἰ-πειν ἔστι τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, Λιμῷττον τροφῆς πνευ-ματικῆς, κατὰ τὸ Οὐλμοκοτοίησει Κύριος ψυ-γάς δικαίων· ἀλλως γὰρ τὸ σπέρμα τοῦ Ἰησοῦ ἐγένησαν ἀρτον ἐν Αἴγυπτῳ.

"Οἱηρ τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δαρείζει δι-καιοῖς. — "Οἱηρ τὴν ἡμέραν, διντὶ τοῦ, 'Ἄει· καὶ ποτὲ μὲν δανείζει τοῖς αἰτοῦσι χρήματα, ποτὲ δὲ λόγους ὀφελεῖται.

Καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν ἔσται. Εἴπε γὰρ πρὸς Μωϋσῆν ὁ Θεὸς, διτὶ ἐλεεῖ τέκνα διὰ πατέρων εὑαρέστησιν, καὶ αὐθὶς ἀποδίωσι διὰ πατέ-ρων κακίαν. *Eἰς εὐλογίαν* δὲ, διντὶ τοῦ, εὐλογημέ-νον καὶ ἐπαινετὸν, διὰ τὸν πατέρα.

"Ἐκκλιτορ ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησορ ἀγαθόν. Τοῦτο εἰρήκεν καὶ ἐν τῷ λγ' ψαλμῷ.

Καὶ κατασκήνου εἰς αἰώνα αἰώνος. "Ηδη, φησί, μαθὼν τίνα μὲν τὰ ἐπιχειρά τῆς ἀρετῆς, τίνα δὲ τῆς κακίας, ἐλοῦ τὰ χρείττονα, καὶ κατασκήνου μακροχρονίᾳ· τοῦτο γὰρ δῆλοι τὸ. *Eἰς αἰώνα αἰ-ώνος*· οἱ γὰρ πάλαι δίκαιοι, μακρόβιοι ἐπύγχανον. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐν νεότητι τεθνήκασιν, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν τοῦτο. Καὶ Σολομὼν γὰρ μακρὸν γῆρας τοῖς φοδουμένοις τὸν Κύριον ἐπαγγέλλεται. "Η, κατασκήνου εἰς τὸν εἰώνα τὸν μέλλοντα, ἐν τῷ νῦν αἰώνι περοικῶν, διὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς ζωῆς.

"Οτι Κύριος ἀγαπᾷ χρίσιν. Τουτέστι, χριτής ἔστιν. "Η καὶ χρίσιν τὸ δίκαιον λέγει.

Καὶ οὐδὲ ἐγκαταλείψει τοὺς σολους αὐτοῦ. Δι-καιοιν γὰρ μὴ ἐγκαταλιπεῖν τοὺς μὴ ἐγκατεῖπόντας εἰτόν. "Ουσίος δὲ νῦν, δὲ δίκαιοι;, ήτοι ἐνάρετος.

Eἰς τὸν αἰώνα φυλαχθήσονται. Καὶ εἰς τὸν παρόντα, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα.

"Αὐτοιοι δὲ ἐκδιωχθήσονται. Καὶ ἀπὸ τῶν περόνων ἀγαθῶν, καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων.

Καὶ σπέρμα ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσεται. Προε-ργεται περὶ τούτου μικρὸν ἀνιστέρω, εἰς τὸ, Καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν δοσαι.

Δίκαιοι δὲ κληρορομήσονται τὴν, καὶ κατα-σκηνώσονται εἰς αἰώνα αἰώνος ἐπ' αὐτῆς. Καὶ

²⁰ Psal. CXLIV, 20. ²¹ Prov. x, 5.

περὶ τούτου μικρὸν ἀνωτέρω προείρηται, εἰς τό· Αἱ δὲ υπομέροτες τὸν Κύριον κληρογομῆσσοντι γῆν· καὶ εἰς τό· Καὶ ή κληρονομία αὐτοῦ εἰς αἰώνα ἔσται. Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπαναλαμβάνει, τῇ πυκνήτῃ μονιμωτέραν, ὡς εἴρηται, τὴν μνήμην θουλμένος ἐμποιήσαι ταῖς τῶν ἀκροωμένων ψυχαῖς.

Στόμα δὲ καλού μελετήσοις κρίσιν. Ἡδέως δὲ Δασᾶδι τὰ ἔργα τοῦ δικαιοῦ διηγείται, προτροπῆς ἐνέκεν· μελέτην γάρ, φρασίν, ἔξει τὴν ἐκ Γραφῶν δοθεῖσαν σοφίαν τοῦ Θεοῦ.

Καὶ η̄ γλώσσα αὐτοῦ λαλήσαι κρίσιν. Τὴν ἐμφαινομένην τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ· ή κρίσιν λέγει τὸν μετὰ δαχρίσεως λόγον, ὃς οὐκ ἀπεισκέπτεις τὸ ἐπινόητον φέγγεται.

Οὐδὲν τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ δὲ καρδιᾳ αὐτοῦ. Ἀνεξάλειπτος καὶ δὲ ἄγραφος, καὶ δὲ γραπτός.

Οὐδὲν ὑποσκελισθήσεται τὰ διαδήματα αὐτοῦ. Ἡ πρὸς Θεὸν δόδες οὐκ ἐμποδισθήσεται, οὔτε παρὰ τῶν δρατῶν ἐχθρῶν, οὔτε παρὰ τῶν ἀστάτων· οὐδὲν γάρ τῇ ἀρετῇ ἐμποδίσαι δύναται.

Καταροσὶ δὲ ἀμαρτωλὸς τὸν δλκαῖον, καὶ ζητεῖ τὸν θυνατῶσαι αὐτόν. Τὸν Καταροσὶ, ἀντὶ τοῦ, Παρατηρεῖ, ἐνεδρεύει. Ἀμαρτωλὸν δὲ νεήσεις οὐ μόνον τὸν ἀδικον ἀνθρώπον, ἀλλὰ καὶ τὸν διάδολον, ὥς αἰτιον καὶ πατέρα τῆς ἀμαρτίας.

Οὐ δὲ Κύριος οὐ μὴ ἐγκαταληπτὴ αὐτὸν, εἰς γείρας αὐτοῦ. Οὐκ ἐγκαταλείπει αὐτὸν παντελῶς, ὡς τε μετὰ τοῦ σώματος κυριεύει καὶ τῆς προσιρέσεως αὐτοῦ· πειρασθέντα γάρ ἀναχηρύττει, καὶ νικηθῆν κατὰ ψυχὴν ἀναδείχνυσιν. Εἰ καὶ πολλάκις παράγει τὴν ἐπισουλήν, τέλον φειδοῖ (33) τοῦ οἰκείου θεράποντος.

Οἰδὲν οὐ μὴ καταδικάσηται αὐτὸν, δεσμὸς κρίνηται αὐτόν. Οὔτε κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐγκαταληπτὴ αὐτὸν οὐτως;, οὔτε κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μελλούσης κρίσεως καταδικάσηται τὸν δίκαιον δὲ Θεός, διαν ὁ ἀμαρτωλὸς ἀντικρίνηται τῷ ἐπικουλευθέντι ὑπὲν αὐτοῦ δικαίῳ· τούτῳ γάρ δηλοῖ τὸ, Κρίνηται. Καὶ ἄλλως γάρ· Οἱ δαίμονες ἀντικρίθησονται τότε τοῖς δικαίοις, ἐγκαλοῦντες αὐτοὺς, εἰποῦ τι καὶ μικρὸν ποτε ἀμαρτηκαίνουν.

Ὑπόμενον τὸν Κύριον. Ἐπιβουλευόμενος καὶ πειραζόμενος, περίμενον τὸν Θεὸν ἐξαρθρήσαντα σε, τουτέστιν, ἐλπισον ἐπὶ τὸν Κύριον.

Καὶ γύλακον τὴν δόξην αὐτοῦ. Ἔν διὰ τῶν ἴντολῶν αὐτὸς ὑπέδειξε. Φύλακον δὲ, ἀντὶ τοῦ, Ἀγάπησον.

Καὶ ὑψώσει σε, τοῦ καταληπρογομῆσαι γῆν. Ἀνώτερόν σε ποιήσει τῶν ἐπιβουλευόντων· ή ὑψηλόν σε καὶ μέγαν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις δεῖξε. Ἐκεῖ δὲ τῇ κληρονομίᾳ τῆς γῆς, καὶ ή τῶν ἀγαθῶν ταύτῃς ἀπόλαυσις, καὶ τῇ μακροζωίᾳ, καὶ ή παθο-

Et similiter paulo superius dictum est, ibi : *Sustinentes autem Dominum hereditabunt terram; et ibi : Hereditas eorum in seculum erit.* Eadem autem Propheta saepius repetit, volens, ut diximus, constantiorem ac diuturniorem memoriam in legentium animis imprimere.

Vers. 30. *Or justi meditabitur sapientiam.* Libenter beatus David narrat justi hominis opera, ut alios ad simulationem virtutum trahat. Divinam, inquit, sapientiam, quae in saeris Scripturis nobis revelata est, justi ac sancti viri semper meditantur.

B *Et lingua ejus loquetur iudicium.* Judicium Dei, inquam, quod hominibus declaratum est. Vei per iudicium sermonem intelligit, qui cum iudicio ac discrezione prolatu sit. Nam justus cum loquitur, inconsideratum nunquam profert sermonem.

Vers. 31. *Lex Dei ejus in corde ipius.* Indelebilis in illius mente permanet, sive scriptam seu non scriptam Dei legem intelligas.

Et non supplantabuntur gressus ejus. Via ejus ad Deum ab inimicis non impediatur, sive visibiles, sive invisibiles inimicos intelligas, quia nihil ei impedimento esse poterit ad virtutem.

Vers. 32. *Considerat peccator iustum, et querit occidere eum.* Considerat, hoc est Observat, insidias disponit. Per peccatorem vero non tantum in iustum hominem, sed ipsum etiam dæmonem intellige, veluti cura, qui causa est et pater peccati.

C *vers. 33. Dominus autem non derelinquit eum in manus ejus.* Neque enim prorsus permittit ut simul cum corpore, voluntati pariter atque arbitrio illius dominetur: quinimum inter tentationes eripiet eum a periculo, et in spirituali animes pugna viciorem eum esse ostendet. Vel aliter: *Tancti sapientius in eum Dominus insidias disponi spernitat, positrem tandem parcit servo suo.*

Nec condemnabit eum cum judicabitur illi. Neque in praesenti vita justum derelinquet, neque in tempore futuri iudicii eum condemnabit, quando nimurum peccator simul cum justo illo judicabitur, quem insidiis olim fuerat insecurus. Hoc enim significat verbum, *Judicabitur.* Et aliter: *Dæmones tunc judicabuntur cum justis, et illis improbarunt, si quid minimum in hac vita peccaverint.*

D *Vers. 34. Exspecta Dominum.* Dum tentaris, atque insidiis impeteris, exspecta Dominum qui te eripiet periculis, hoc est, spera in Domino.

Et custodi viam ejus. Quam ipse mandatis suis nobis demonstravit. Custodi autem, id est Dilige.

Et exultabit te, ut hereditate capias terram. Superiore te faciet insidiatoribus tuis, vel sublimem, ac magnum te apud homines esse demonstrabit. Et quia multi hereditatem terræ appetunt, et fructuationem bonorum ejus, aut diuturnam vitam, aut

Variae lectiones.

(33) Ισ. τέλος φείδεται.

liberorum procreationem, aut inimicorum exterminationem, aut alia hujusmodi; idcirco his promissionibus Propheta omnes ad virtutem exhortatur, eamdem saepius repetens sententiam. A sublimioribus tamen sublimiora etiam hic considerantur, ut superius diximus.

Cum exterminati fuerint peccatores, videbis. Multorum pusillanimitatem consolans Propheta, qui agre ferebant Deum adversus pravos tantum uti patientia et longanimitate, ait: Consider, quia injustorum ac pravorum omnium exterminationem videbis; et sermonem suum confirmat ex iis quae ipse vidit. Ait enim:

Vers. 35. *Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani. Ipse quidem Propheta indefinite impium dixit, nos tamen Goliath, aut Saulem intelligere possumus, aut Naas Amanitem, aut alios hujusmodi, quorum primo exaltationem vidi, et deinde destructionem. Et quod ait, Superexaltatum, a subditis atque ab aliis hominibus superexaltatum intellige; elevatum vero a se ipso et fastu proprio, tametsi utraque dictione idem possumus etiam intelligere. Cedris autem impium comparavit, eo quod altæ sunt, et instructuosa, et succo amaro.*

Vers. 36. *Et pertransivi, et ecce non erat. Modo, inquit, illum sese gloriantem dimisi, pertransivi, et statim evanuit. Dictio enim ecce, hoc in loco, statim significat.*

Et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus. Et inde ad tempus cogitatione quæsivi eum videre, et non est inventus locus ejus; locus nimisrum, qui alicubi eum existentem contineret. Quomodo enim invenietur, cum non sit? Vel per locum ejus corpus ipsum intellige, quod antea animæ domicilium erat, et postea putrefactione dissolutum est. mansiones enim eorum dicuntur qui salvantur. Nam eorum qui pereunt, gehenna, vel hujusmodi, hominis non dicitur esse locus aliquis, sed perditio.]

Vers. 37. *Custodi innocentiam. — Simplicitatem dixit Symmachus.*

Et vide rectitudinem. Observa, inquit, ut rectus sis [et recte ambules].

Quoniam reliquæ sunt homini pacifico. Reliquias memoriam appellat; bæc autem dupli modo conservatur, per prolem videlicet, et per bona opera.

Vers. 38. *Iniqui autem exterminabuntur in idipsum. — In idipsum idem est, quod una, hoc est, simil cum eorum memoria. Quod in sequenti etiam versiculo magis declaravit, dicens:*

Reliquie impiorum exterminabuntur. Per impios, pravos omnes intelliges.

Vers. 39, 40. *Salus autem justorum a Domino, et ipse protector eorum est in tempore tribulationis: et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et eripiet eos a peccatoribus, et salvabit eos, quoniam speraverunt in eum. Vide quam varie ac multipliciter varia ac multiplicia auxilia annuntiavit, quæ Deus j. stis impertitur. Varii enim sunt eorum modi, et varie adiuventur, juxta variam ac multiplicem*

A ποιίᾳ, καὶ ἡ τῶν ἔχθρῶν ἐξολόθρευσις, καὶ τὰ τοιάτια, τοῖς πολλοῖς ἣν περισπούδαστα· ταῖς ἐπαγγελίαις τῶν τοιούτων εἰς ἀρετὴν προτρέπεται. Καὶ αὗτη μὲν ἡ αἱτία τοῦ πολλάκις ἐπίτανακυλοῦν αὐτὰ· νοοῦνται δὲ τοῖς ὑψηλοτέροις ὑψηλότερα, ὡς προεπομένη.

'Er τῷ ἐξολοθρεύεσθαι ἀμπρτωλὸν, δύει. Παρακυδούμενος τὴν μικροφυγίαν τῶν πολλῶν, δυσφορούντων ἐπὶ τῶν πονηρῶν ἀνεξικαΐα τοῦ Θεοῦ, φησὶν ὅτι Θάρβει· θύει γάρ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν ἀμαρτωλῶν. Πιστοῦται γάρ τὸν λόγον ἐξ ὄντος οἶδεν· ἐπάγει γάρ.

B *Eἰδορ τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου. Αὐτὸς μὲν ἀδήλως τὸν ἀσεβῆ εἶπε· νοοῦμεν δὲ τὸν Γολιάθ, ἢ τὸν Σαούλ, ἢ Ναζέ τὸν Ἀμανίτην, ἢ ἀλλοὺς τοιούτους, ὃν εἶδε καὶ τὴν ἐπαρσιν, καὶ τὴν καταστροφὴν· ὑπερυψούμενον μὲν, ὑπὸ τῶν ὑπηκόων· ἐπαρόμενον δὲ, οἰκοθεν. "Η καὶ δύμφω ταύτην ἐκ πιραλήγου δηλοῦσι. Ταῖς κέδροις δὲ αὐτὸν ἀπείκασε, διὰ τὸ ἀκαρπὸν ὑφος καὶ τὴν πικραν.*

comparavit, eo quod altæ sunt, et instructuosa, et succo amaro.

Kαὶ παρηλθορ, καὶ ίδον οὐκ ἦν. Καὶ ἀφῆκα τούτον οὕτως ἔχειν, καὶ εὐθὺς οὐκ ἔξη· τὸ γάρ, ίδον, τὸ εὐθὺς ἐνταῦθα σημαίνει.

Kαὶ ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. Καὶ μετὰ καιρὸν τῷ λογισμῷ ἐζήτησα αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ οὐχ εὑρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ, ὁ περιέχων αὐτὸν, ὡς δυτα. Πώς γάρ εὑρίθη, μή δυτος αὐτοῦ; "Η τόπου αὐτοῦ τὸ σῶμα ὑποληπτέον· οἷος γάρ τοῦτο τῆς ψυχῆς ὅν, διαλύεται σαπέν.

[Si quæres, an habeat locum, nullum invenies: mansiones enim eorum dicuntur qui salvantur. Nam eorum qui pereunt, gehenna, vel hujusmodi, hominis non dicitur esse locus aliquis, sed perditio.]

Φύλασσε δρακταρ. — Απλότητα εἶπεν ὁ Σύμμαχος.

Kαὶ ίδε εὐθύτητα. Καὶ τίρησον τὴν δρόστητα.

"Οτι ἐστὶν ἐγκατάλειμμα ἀτροπώφ ειρηγικῷ. Ἐγκατάλειμμα λέγει τὸ μνημόσυνον· τοῦτο δὲ διτόν ἐστιν· ἥτις ἐν παιδοποιίᾳ, ἥτις ἐν ἀγαθοεργίᾳ.

Oι δὲ παράγομοι ἐξολοθρευθῆσονται ἐπιτοντό. — Ἐπιτοντό, ἀντὶ τοῦ, Ὁμοῦ οὐν τῷ μνημόσυνῳ αὐτῶν, δ καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς ἐσαφήνισε στέχου, εἰπών·

Τὰ ἐγκατατείματα τῶν ἀσεβῶν ἐξολοθρευθῆσονται. Ἀσεβεῖς νόει πάντας τοὺς πονηρούς.

Σωτήρια δὲ τῶν δικαίων παρὰ Κυρίον, καὶ ὑπερασπιστής αὐτῶν ἐστιν ἐτοιμὴ θλιψεως, καὶ βοηθήσει αὐτοῖς Κύριος, καὶ βίσσεται αὐτούς, καὶ ἐξελεῖται αὐτούς ἐξ ἀμαρτωλῶν, καὶ σώσει αὐτούς, διὰ ήλπισαν ἐπ' αὐτόν. Ὁρα πῶς τὴν ποικιλήν παρὰ Θεοῦ τῶν δικαίων ἀντέληψιν ποιεῖται ἀπήγγειλε· διάφοροι γάρ οἱ ταύτης τρόποι, καὶ διαφόρως ἐνεργούμενοι, κατὰ τὴν πολυποικιλον τοῦ

Θινού σοφίαν. Σαφῆ δὲ τὰ δητὰ, καὶ οὐδέν ἔχοντα Α ejus sapientiam. Aperta autem et clara sunt hæc verba, nec aliquid habent perceptu difficile.

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ εἰς ἀνάμνησιν.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΖ'.

Οὗτος ὁ φωλικὸς παραπλήσιός ἐστι τῇ ἔκτῳ, ἀπὸ τῶν εἰθῶν ἀρχόμενος, καὶ ὅμοιως ἐκείνῳ τὰς διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐπενεχθείσας συμφορὰς ἀπολογηρόμενος, καὶ παρακαλῶν ἀπολλαγῆναι τούτων, καὶ τυχεῖν ἀνέσεως; Εἰκὸς δὲ δηθῆναι καὶ τοῦτον, διε ὑπὸ Ἀβεσαλὼμ ἐκιώκετο. Εἰς ἀνάμνησιν δὲ ἐπιγέγραπται, δηλαδὴ τῶν πεπλημμελημένων, καὶ τῶν διὰ ταῦτα κακοπαθειῶν τε καὶ συμφορῶν.

Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ δργῇ σου παιδεύσῃς με. Πρεσέρηται τὰ περὶ τούτων ἐν τῷ σ' ψαλμῷ· θυμὸν δὲ Θεοῦ καὶ δργὴν οὐ πάθη οἰτετον, ἀλλὰ τὰς σφοδρωτάτας ἀποφάσεις, τὰς δρεπαλομένας τοῖς ἀμερτάνουσιν.

"Οτι τὰ βέλη σου ἐτεράγησάν μοι. Βέλη Θεοῦ νῦν τοὺς ἐλεγκτικούς (34) λόγους νοει, τοὺς διὰ τοῦ περιφήτου Νάθαν ἀφεθέντας; (55) κατ' αὐτοῦ· ή τοὺς κατὰ μοιχῶν καὶ φονέων νόμους, τυσοῦτον ἐμπαγέντας, ὡς νύττειν δει καὶ ἀλγύνειν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· ή βέλη, τὰς ἐκ τῶν ἐπενεχθεισῶν συμφορῶν θδύνας, βελῶν δικῆν ἐπειρομένας καὶ δακνούσας τὴν καρδίαν. Βέλη δὲ καὶ αἴται Θεοῦ λέγονται, ὡς κατὰ παραχώρησιν αὐτοῦ ἐπαγόμενα. Τὸ δέ ··Ἐρεψάγησα· δέ Σύμμαχος, καθικοτο, εἶπε. C επάγησα. Quod autem ΛΞΔ dixerunt: Infixæ sunt, Symmachus reddidit: Attigerunt.

Καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἔμβοτον τὴν χεῖρα σου. — Ἐπεστήριξας, ἀντὶ τοῦ, Πυκνῶς κατήνεγκας, ἐν τῷ συνεχῶς μαστίζειν. "Η βαρεῖαν αὐτὴν ἐπήνεγκας, ὡς μὴ δύνασθαι με ταύτην ὑποφέρειν, βρέως πλήττονταν· χεῖρα δὲ τὴν τιμωρητικὴν δύναμιν ὑποληπτέον.

Οὐκ ἔστιν Ιασις ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀπὸ προσώπου τῆς δργῆς σου. Τὸ Ἀπὸ προσώπου τῆς δργῆς σου, καὶ, Ἀπὸ προσώπου τῶν ἀμαρτιῶν μου, καὶ τὰ τοιεῦτα, κατὰ περιφρασιν εἰρηται, ἀντὶ τοῦ, Διὰ τὴν δργὴν σου, καὶ Διὰ τὰς ἀμαρτίας μου, καὶ Διὰ τὴν ἀφροσύνην μου. Οὐκ ἔστιν οὖν, φησι, τῇ σαρκὶ μου Ιασις, ηγουν ἀπαλλαγὴ τῆς κακοπαθείας, ἢ αὐτὸς ἐμαυτῷ ἐπίγαγον, διὰ τὴν δργὴν σου, τοιτέστι, τὴν Δἀπειλήν σου, τὴν διὰ τοῦ προφήτου Νάθαν, ἢ τὴν διὰ τῶν νόμων ἡπειρημένην. Περὶ τῆς τοιεύτης δὲ κακοπαθείας ἐν ἑτέροις λέγει φαλμοίς· Ἐταπείρουν ἐν τησσετέλη τὴν ψυχὴν μου· καὶ· Ἡ σάρξ μου ἡλιούστο δι' ἔλαιον· καὶ· Ἐκολλήθη τὸ στοῦν μου τῇ σαρκὶ μου· καὶ· Ἐκοπλαστα κράξω, καὶ ἐβραγχίσσει σὸν λάρυγξ μου, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Hic Psalmus consimilis est sexto psalmo. Simile enim habet principium: et ita quemadmodum ille, calamitates etiam deplorat, quæ Prophetæ de peccatis obvenerant. Ab illis præterea liberari postulat, et requiem consequi. Par est autem compositionis suisse hunc psalmum a beato David eo tempore, quo persequebatur eum Absalom: cum commissa olim a se delicia et praesentes calamitates memoria repeteret; ob quæ in rememorationem inscribit.

B VERS. 2. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua eridas me. In sexto psalmo jam diximus, quæ ad præsentis versiculi expositionem pertinent. Furorem autem et iram Dei, passiones aut affectus in eo putare non debemus, sed vehementissimas suppliciorum sententias, quæ peccatoribus debentur.

VERS. 3. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Per sagittas Dei hoc in loco redargutionum sermones intellige, quos ei dixerat propheta Nathan. Vel leges adversus adulteros, et occisores prolatae, quæ adeo illius cordi infixæ erant, ut stimularent eum assidue, et ejus animam summo afficerent mœrore. Vel per sagittas dolores intellige, qui a calamitatibus proveniunt, et sagittarum instar eos nostrum pungunt ac penetrant, quique sagittæ Dei merito appellari possunt, quia illius permissione nobis insiguntur. Quod autem ΛΞΔ dixerunt: Infixæ sunt, Symmachus reddidit: Attigerunt.

Et firmasti super me manum tuam. Firmasti, hoc est Sæpius detulisti, dum assiduis me flagellis cedisti; vel, grarem esse fecisti in me ictum manus tuæ, ita ut illius verbera ferre non possim. Per manum autem castigandi potestatem intellige.

VERS. 4. Non est sanatio in carne mea a facie iræ tuæ. Verba hæc A facie tiræ tuæ, et A facie peccatorum meorum; item: A facie insipientiæ meæ, et alia hujusmodi, per circumlocutionem dicta sunt, pro eo quod est: Propter iram tuam, propter peccata mea, propter insipientiam meam. Non est igitur in carne mea sanatio, hoc est, liberatio ab illo malo, quod ego ipse mihi intuli: atque hoc propter iram tuam, ac minas tuas, quas mihi tuo nomine numeravit propheta Nathan. Vel propter iram, quam legibus tuis comminaris. De hujusmodi autem afflictione in aliis etiam psalmis tradit, dicens: Humiliabam in jejunio animam meam⁶⁶; item. Caro mea mutata est propter oleum⁶⁷. Item: Adhæsit os meum carni meæ⁶⁸; et: Laborari clamans; raucum factum est gultur meum⁶⁹; et alia hujusmodi.

⁶⁶ Psal. xxxiv, 13. ⁶⁷ Psal. cviii, 24. ⁶⁸ Psal. ci, 6. ⁶⁹ Psal. lxxviii, 4.

Variæ lectiones.

(34) Al. τοὺς ἐκλεκτούς.

(55) Al. ὥφειντας.

Non est pax ossibus meis, a facie peccatorum A meorum. Non est stabilitas, nec constantia in eis. Ob peccata enim mea contremiscunt: adeo prorsus concussa sunt.

Vers. 5. *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Auctæ nimirum atque elevatæ: magnitudinem enim ipsarum his verbis significat, quemadmodum et alibi multitudinem, dicens: Multiplicatae sunt super capillos capitis mei¹.*

Sicut onus grave gravatae sunt super me. Et graves ac molestæ mihi sunt, quia illarum memoriæ ferre non possum. Vel eo quod oneris instar me incurvant. Solent enim qui mæsti sunt proni in terram aspicere, quemadmodum et si faciunt qui aliquod pondus ferunt.

Vers. 6. *Putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Animæ, inquit, meæ cicatrices, quæ ab iugitis mihi diaboli sagittis factæ sunt, putruerunt: neque id tantum in superficie, sed introrsus etiam penitus commareuerunt. Quibus verbis magnam animæ læsionem significat, dum gravem negat se vulnerum oientiam ferre posse. Hoc autem factum est ob insipientiam meam; quia si sapientiam non amisissem, non fuisset hoc pacto vulneratus. Considera etiam quomodo delicta sua augeat, et magno ea animi cum ardore fateatur. Dixit enim magna ea esse et gravia, et fætere insuper. Pœnitentiæ autem illud signum est vel maximum, cum quis putredinem sentit peccati, quia tunc vehementer illud abominatur.*

Vers. 7. *Fatigatus et curvatus sum usque in finem. Desatigatus sum ob ea quæ coimmemoravi. Vel aliter: Dum sanare cupio corpus meum gravior affectum fatigatus, ac debilitatus sum et curvatus usque in finem, hoc est, omniuo et prorsus.*

Tota die contristatus ingrediebar. Quanquam rex essem, semper tamen in mœstitia versabar, veluti qui a conscientia teste pungebar, et cui lætitia diffusili non dabatur.

Vers. 8. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus. Si affectus concupiscentiae illusio est, et consequenter mendacium [potius, quam veritas], non est concupiscentia voluptas, sed umbra potius ² voluptatis. Hac de causa dicebat Apostolus: Mane te prädicti lumbos vestros in veritate¹; hoc est, in vera voluptate, quæ a castitate et temperantia optatur, atque a justitia. Lumbos autem Symmachus dixit latera: et utroque sermone concupisibilis animæ pars significatur. Nam juxta latera renes sunt, in quibus pótissimum libidinis appetitus jacet. Ait igitur: Concupiscentia mea illusionibus dæmonis impleta est. Illusit enim eum dæmon, ad motus irritans iniquos et turpes.*

¹ Psal. xxxix, 13. ² Ephes. vi, 14.

Variæ lectiones.

(56) Uterque codex habet αὐτὴν; at Latinus interpres legisse videtur αὐτῶν.

Oὐκ ἔστιν εἰρήνη τοῖς δστέοις μου, ἀπὸ προσώπου τῷ δμαρτιῶ μου. Οὐκ ἔστιν εὐτάθεια καὶ στερέωσις αὐτοῖς, διὰ τὰς δμαρτίας μου κλονουμένοις καὶ τρέμουσιν.

Ότι αἱ ἀρούται μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου. Αὐξηθεῖσαι καὶ κορυφωθεῖσαι· τὸ μέγεθος δὲ αὐτῶν ἐντεῦθεν αἰνίττεται, καθάπερ ἄλλαχοῦ τὸ πλῆθος, ὡς τό· Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου.

Ὄστις γαρ διαρύθησαν τὴν κεφαλὴν μου. Αὐξηθεῖσαι καὶ κορυφωθεῖσαι· τὸ μέγεθος δὲ αὐτῶν ἐντεῦθεν αἰνίττεται, καθάπερ ἄλλαχοῦ τὸ πλῆθος, ὡς τό· Ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου.

B *Προσώπεσσαν καὶ ἐσάπησσαν οἱ μάλιστες μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Θι μάλιστες τῆς ψυχῆς μου, οἱ γέροντες, ἐκ τῶν πεπυρωμένων τοῦ διαβόλου βελῶν, προσώπεσσαν, καὶ οὐκ ἐπιπολαῖς ὤζεσσαν, ἀλλὰ καὶ τέλεον ἐσάπησαν· διὰ τούτου δὲ τὴν λύμην τῆς ψυχῆς αἰνίττεται· ὡς μὴ δύνασθαι με τὴν δυσωδίαν ὑπομένειν· τοῦτο δὲ γέροντες διὰ τὴν ἀφροσύνην μου. Εἰ γάρ μὴ ἀπώλεσα τὰς φρένας μου, οὐκ ἂν οὔτες ἐτραυματίζθην. Ὅρα δὲ δύπικας αὗξει τὰ πεπληγμένα, θερμῶς; ἐξομολογάμενος· εἴπει γάρ διτὶ μεγάλα εἰσὶ, καὶ διτὶ βαρέα· καὶ διτὶ δυσώδη. Σημεῖον δὲ μετανοίας, τὸ τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἀμαρτίας αἰσθάνεσθαι· τότε γάρ τις διασχερῶς βδελύσσεται ταύτην.*

C

Ἐταλαιπώρησα καὶ κατεκαμφθη ἥως τέλους. Ἀποκαμῶν πρὸς τὰ δρῆντα. Ή καὶ ἀλλως· Ἱατρέων αὐτῶν, οἵτω διακείμενον χαλεπῶς, ἐταλαιπώρησα, καὶ ἀσθενήσας, κατεκάμφθην τὸ δὲ, ἔως τέλους, ἀντὶ τοῦ, Παντελῶς.

Ολην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐκορευδητροῦ· Αἱ σκυθρωπάζων ἐπορευδητροῦ, εἰ καὶ ἐν βασιλεῖ δῆγον, διακεντούμενος· ὑπὸ τοῦ συνειδότος, καὶ διαγείσθαι μὴ συγχωρούμενος.

Ότι αἱ ψόδαι μου ἐπλησθησαν δικαιογέωτος· Εἰ διπλαγμός ἔστι καὶ ψεῦδος ἡ ἐμπαθῆς ἐπιθυμία, οὐκ ἔστιν ἥδονή, ἀλλὰ σκιά ἥδονής· διό φησιν δ' Ἀπόστολος· Στῆγες οὖν περικάσματοι τὴν δσφύν δύμῶν ἐν ἀληθείᾳ, τουτέστι τῇ ἀληθινῇ ἥδονῇ, τῇ ἀπὸ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης. Τὰς ψόδας δὲ λαγύρας εἰπεν δέ Σύμμαχος· σημαίνουσι δὲ καὶ διμφωτὴς ἐπιθυμητικὸν μέρος· περὶ ταύτης γάρ οἱ νερροὶ, καθ' οὓς αἱ δρέπαις τῆς συνουσίας συνιστανεται. Φησίν οὖν· Ἡ ἐπιθυμία μου ἐπλήσθη ἐμπαγμάτων τοῦ δαιμόνος· ἐνέπαξε γάρ αὐτὴν (36), διερεθίσας εἰς ἀτόπους καὶ παρανόμους κενήρεις.

Kai oñk èstir iasies òn tñ sarpkl mou. Καὶ λοι-
πὸν ἐμπαιχθέντος μου, οὐκ ἔστιν ἀνεσις τῇ σαρκὶ^A
μου· κολάζω γάρ αὐτὴν, ὡς προσέρηται, καὶ δίκας
ἐπαιτῶ τῆς φιληδονίας.

Ἐκακώθηρ. Πεινήσας, διφήσας, ἀγρυπνήσας, χα-
μενήσας, καὶ εἰ τοιούτον.

Kai ètaksewðthr ἔως σφόδρα. Τὸ, Ἐως σφό-
δρα, ίδιωρα Ἐβραῖκην, ἀντὶ τοῦ Λαζ.

Ὀρυζμηρ ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου.
Ἄπο τῆς ἀγριότητος τοῦ στεναγμοῦ τῆς καρδίας
μου, κνητουμένης καὶ ὀδυνωμένης πικρῶς, ἰδόκουν
θρύχειν ὡς λέων· τὸ γάρ Ὀρυζμηρ, Ἐβρυχον εί-
πεν δὲ Ἀκύλας. Ἀμαρτωλὸς μὲν γάρ εἰς βάθος κα-
κῶν ἀμπεσών, καταφρονεῖ· δίκαιος δὲ καὶ τὰ ἑλά-
χιστα τῶν ἀμαρτημάτων διαφερόντως δέδοικε.

Κύριε, ἐναρτλορ σου πάσα η ἐξιθυμία μου.
· Ή μετὰ τὴν ἀμαρτίαν· οὐδας γάρ δι τι σωτηρίας καὶ
ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀλγους ἐπιθυμῶ.

Kai ó στεναγμὸς μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύσθη.
Ἐνωτίζῃ γάρ τούτον, ὡς φωνὴν ἐκ βάθους ἀναφερό-
μενον (37).

Η καρδία μου ἐταράχθη. Ὅπο τοῦ συνειδότος
καὶ τῆς μεταμελείας.

Ἐγκατελίκε με η ἰσχὺς μου. Ταλαιπωρηθέντα,
καθὼς εἰρηται, πάσῃ κακοπαθείᾳ.

**Kai τὸ φῶς τῶν ὄφθαλμῶν μου καὶ αὐτὸ οὐκ
ἔστι μετ' ἐμοῦ.** Ἄπο τῆς δύσαν σκληραγωγίας καὶ
τῶν πικρῶν (38) δακρύων, εἰς ἀμβλωπίαν ἥλθον.
· Εστι δὲ η σύνταξις οὐτως· **Kai τὸ φῶς τῶν ὄφθαλ-
μῶν μου αὐτὸ οὐκ** δέστι μετ' ἐμοῦ, ἀπολώλδε, πε-
ριττεῖς κειμένου τοῦ δευτέρου συνδέσμου. Ἡ φῶς
τοῦ δόκθαλμῶν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον ἀποπτάν ἐκ μέρους, διὸ τὴν ἀμαρτίαν. Τούτον
τὸν στίχον καὶ τὸν δέκτην τινες ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ
προφήθηνται περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ νεοντα-
σιν.

**Oι φίλοι μου καὶ οι πλησίοι μου ἐξ ἐναρτλας
μου ἥγισταν καὶ ἐστησαν.** Τὸν Ἀχιτόφελ αἰνίτε-
ται, καὶ ἀλλοις πολλοῖς τοιούτοις. Οι φίλοι μου,
φησι, καὶ εἰ οικεῖοι μου ἀπ' ἐναρτλας μου ἥλθον·
τῷοτο γάρ σημαίνει τὸ, Ἡγισταν καὶ ἐστησαν
κατ' ἐμοῦ, τοῦ Θεοῦ πάντως τούτο παραχωρήσαν-
τος, διὸ τὰ ἐμὰ πτώματα. Ἐντεύθεν γάρ μοι η τῶν
συμφορῶν θάλασσα ἐπεκύμανε (39).

Kai οι ἔγγριστα μου ἀπὸ πακρόθετ ἐστησαν.
Τοὺς αἰτούς νοητούς, οἵτινες τῇ μὲν δυσμενεῖτε
ἥγισαν, οἴα καταδιώκοντες· τῇ δὲ εὐνοϊᾳ πόρρω
γεγόνασιν, ὡς ἀποστάντες τῆς φιλίας αὐτοῦ. Ἡ ἑτ-

A *Et non est sanatio in carne mea. Et deinceps,*
inquit, *me ita illuso, nulla est requies carni meae.*
Castigo enim eam, ut prædictum est, et illicite ab
ea voluptatis pœnas exigo.

**Vers. 9. Afflictus sum. Famine, siti, vigiliis, hu-
mi cubando, et si quid aliud hujusmodi est.**

Et humiliatus sum usque valde. — *Usque valde,*
idioma Hebraicum est, et idem significat, quod
valde.

Rugiebam a gemitu cordis mei. Ab acerbitate
gemitus cordis mei, qua cruciabatur, rugire vi-
debar, ut leo. Nam quod LXX dixerunt, *Rugie-
bam*, Aquila reddidit: *Frenedebam* [his autem
verbis beatus David rectam erga Deum mentem
suam omnibus patescit]: nam peccator cum in
profundum malorum ceciderit, despicere solet,
justus autem etiam minima quæque peccata sem-
per veretur.

**Vers. 10. Domine, coram te omne desiderium
meum.** Desiderium scilicet quod post peccata mibi
innatum est. Nostri enim quod concepisco salutein
nicam et a præsentibus angustiis ac doloribus
liberari.

Et gemitus meus a te non est absconditus. Per-
cipis enim illum auribus tuis, veluti vocem quam-
dam de profundo aliquo loco emissam.

Vers. 11. Cor meum turbatum est. A mea nim-
rum conscientia atque a pœnitentia.

D *Dereliquit me fortitudo mea.* Omni videlicet pas-
sionis genere fatigatum, ut prædictum est.

**Et lumen oculorum meorum, et ipsum non est
mecum.** Propter valde duram ac peracerbam
vitam meam, et præ assiduis lacrymis in hebe-
litudinem quamdam oculorum ac pene in cæcitatem
deveni. Ordo autem sic fuit: *Et lumen oculorum
meorum ipsum non est mecum*: cum scilicet peri-
erit. Unde superflua jacet illa secunda con-
junctio et; vel, per lumen oculorum animæ beati
David Spiritum sanctum intellige, qui ob patrata
ab eo sceleris, magna ex parte avolaverat. Hunc
autem versiculum eum proxime subsequenti
quidem ex Christi persona proferendum intelligunt,
et loqui de discipulis.

**Vers. 12. Amici mei ei proximi mei adversus me ap-
propinquaverunt et steterunt.** Subnotare videtur
Achitophelem atque alios hujusmodi multos. Amici
mei, inquit, et familiares mei venerant adversum
me. Hoc enim significant verba illa: *Appropinqua-
verunt et steterunt contra me*; Deo scilicet ob pec-
cata mea id permittente, ex quibus hoc mihi ca-
lamitatum genus incubuit.

Vers. 13. Et qui juxta me erant, de longe steterunt.
De eisdem inimicis loquitur, qui odio quidem ap-
propinquaverunt, ut persecutores, et ab antiqua
benevolentia procul facti sunt, veluti discedentes

Variae lectiones.

(37) Al. Ἀναπεμπόμενον.
(38) Al. πυκνῶν.

(39) Al. Ἐπεκύμηνε.

ab amicitia. Vel, alios etiam amicos et subditos αρους ὑποληπτέαν, φυγόντας διὰ τὸν τοῦ Ἀβεσαλῶμ intelligere possumus, qui timore Absalonis a beato φύσιν.

David ad illum defiebant.

Et vim faciebant qui quarebant animam meam.
Et angebant me, inquit, ii qui animam meam, hoc est, qui me ipsum quarebant, et omni arte mili molestiam inferebant. Vei quarebant animam meam, ut auferrent eam, quemadmodum dixit in psalmo xxxix.

Et qui quarebant mala mihi locuti sunt vanitates.
Et qui meam ruinam sitiebant, blasphemias adversum me locuti sunt, conviciis atque calumniis me impentes. Vanitates autem dixit veluti mendacia quædam, ac falsa.

Et dolos tota die meditabantur. Hoc est, iusidias: quomodo nimirum me deciperent et comprehenderent.

Vers. 14. *Ego quasi surdus non audiebam. Re vera quidem audiebam, sed audire non videbam, quia tacebam, et non conturbabar. Ipso enim Semeli conviciis sese insectante atque maledicente, et plerisque aliis etiam ideo facientibus, tacebat beatus David, quasi prorsus non audiens*

Et sicut mutus non aperiens os suum. Subaudiendum est verbum, eram. Consequens est autem, ut non loquatur quis ea quia non audivit.

Vers. 15. *Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones. Ille dicta sunt ad declarationem versiculorum proxime precedentium. Redargutiones autem hoc in loco contradictiones vocal, per quas redarguere quis eos solet, qui male loquuntur.*

Vers. 16. *Quia in te, Domine, speravi. Mutus factus sum et tacui, quia te mihi judicem futurum speravi. Mihi enim, inquit, vindicta, et ego retribuam, dicit Dominus⁸.*

Tu exaudies me, Domine Deus meus. Et quia tu omnia hujusmodi maledicta intelligis: et condignas calumniatoribus poenas retribues. Vel, Tu eos exaudiens, qui talia passi sunt, et tacent.

Vers. 17. *Quia dixi: Nequando supergaudeant mihi inimici mei. Intra me ipsum enim cum funderem preces ad Deum, dixi, cupere me exaudiri, ne quando supergaudeant et delectentur super me inimici mei.*

Et dum commoti essent pedes mei, super me magna locuti sunt. Et cum jam aversum esset iter meum a via divinorum mandatorum, illi statim pudendam quamdam ceperunt libertatem, gluriantes et jactantes, velle me interimere.

Vers. 18. *Quoniam ego in flagella paratus sum. Quia ego post peccatum divino nudatus auxilio paratus sui iis qui castigare me voluerunt. Vel dictationem, quoniam, superfluum esse intellige [ut sive inveniri diximus], et ordo est: Ego ad correctionem et emendationem tuam semper paratus sum. Ob peccata enim mea eam promptus ac libens suscipio.*

⁸ Deut. xxxii, 35.

Kai έξεσιάζοτο οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου. Καὶ ἡνάκχαζον κακούντες με πάσῃ μηχανῇ, οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, τοὐτούς εἰμὲ, κατὰ περίφρασιν. ή οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, ὥστε ἐξῆραι αὐτὴν, ὡς ἐν τῷ λθ' ψαλμῷ φησι.

Kai οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι ἀλάλησαν ματαιότητας. Καὶ οἱ θέλοντες τὴν πτῶσιν μου, ἀλάλησαν κατ' ἐμοῦ βλασφημίας, λοδοροῦντες με κατὰ διαβάλλοντες. Ματαιότητας δὲ ταύτας ἐκάλεσεν, ὡς φεύδεται.

Kai δολιστητας δληγ τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν. Ἐπιβουλάς πως ἀν ἀποστήσαντες με θηρεύσατιν.

'Εγώ δὲ ὡσεὶ κωψός οὐκ ἤκουον. Τῇ μὲν ἀληθείᾳ, ἤκουον· τῇ δὲ δοκήσει, οὐκ ἤκουον, οἴα σιγῶν, καὶ μὴ ταρασσόμενος· διλλων τε γάρ ως εἰκός, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ Σεμεοῦ προδήλως ὑδρίζοντος αὐτὸν καὶ κατερριμένου, ἐσίγα, ως μὴ ἀκούων.

Kai ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀροτρων τὸ στόμα αὐτοῦ. Λείπει τὸ δὲ, κημηγ· τῷ γάρ μη ἀκούειν ἀκόλουθον τὸ μὴ λαλεῖν, περὶ ὃν οὐκ ἤκουει.

Kai ἐτρερόμηγ ωσεὶ ἀτρωπός οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούν. Ταῦτα σαφηνιστικά τῶν προλαβόντων δυστίχων· ἐλεγμούν⁹ δὲ λέγει τὰς ἀντιρρήσεις, δι' ὃν τις ἐλέγχει τὸν κακῶς λέγοντα.

'Οτι ἐκι σοι, Κύριε, ἡλπίσα. Ἐκωφώθην καὶ διέγησα, διότι παρὰ σοῦ ἡλπίσα τυχεὶν ἐκδικήσεως. Ἐμοὶ γάρ, φησιν, ἀκδίκησις· ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος.

Σὺ εἰσακούσῃ, Κύριε, δ Θεός μου. Καὶ διέτι σὺ ἐνωτισθήσῃ τὰς τοιαύτας βλασφημίας, καὶ ἀνταποδώσεις τοις ὑδρισταῖς. Η, Σὺ εἰσακούσῃ τῶν τοιαύτα πασχόντων, καὶ σιγῶντων.

'Οτι εἰποε ἐπιχαρῶσι μοι οἱ ἐχθροὶ μου. Καὶ γάρ εἶπον ἐν ἐμαυτῷ εὐχόμενος· Μή ἐπιχαρείησάν μοι ποτε οἱ ἐχθροὶ μου.

D

Kai ἐν τῷ σαλευθῆραι πόδας μου, ἐπ' ἀμεταλοφρήμορησαν. Καὶ ἰδού περιτραπείστης τῆς πορείας μου ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῶν θειῶν ἐντολῶν, εὐθὺς ἐλασσον αὐτοῦ παρῆρεσαν ἀναισχυντας, μεγαλορήμαντισαντες ἀνελεῖν με.

'Οτι ἐγώ εἰς μάστιγας ἐτοιμος. Διέτι ἀμαρτήσας, καὶ γυμνωθεὶς τῆς θειᾶς βοηθείας, πορόχειρος ἐγενόμην τοῖς κολάζειν ἐθέλουσιν. Η τὸ μὲν δτι, διηγηματικῶς, περιττὸν νοήσεις· τὸ δὲ ἔξῆς· Ἐγώ εἰς τὴν παρὰ σοῦ παιδείαν πρόχειρος, ἀπεκδεχόμενος αὐτὴν πάντοτε, διὰ τὰς ἀμαρτίας μου.

**Καὶ ή ἀλγηθών μου ἐτώπιστον μού ἔστι διὰ πατ-
τός. Καὶ ή μαήμη τῆς ἀμαρτίας μου, ή ἀλγύνουσά
με, πρὸ δοφθαλμῶν μού ἔστιν ἀεὶ, νύττουσα, καὶ οὐκ
ἐπελαθόμην ταῦτης, ὡς τις ἀνάλγητος.**

**"Οτι τὴν ἀνομίαν μου ἑτὸν ἀναγγεῖλω. Διότι τὴν
ἀμαρτίαν μου ἔγωδημοσιεύω, καὶ κατίγρος ἔμαυ-
τοῦ γενήσομαι..**

**Καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας μου. Καὶ
φροντίσω τῆς λατρείας αὐτῆς. Ἀδιαφόρως δὲ ἀνο-
μίαν καὶ ἀμαρτίαν τὰ πλημμελήματα κέκληκεν.**

**Οἱ δὲ ἔχθροι μονούσιν. Οἱ τῷ Ἀβεσαλῷ συ-
στρεψύμενοι. Ζῶσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, Ἐρέβωνται,
ἀσθενήσαντος ἐδού.**

**Καὶ κεκραταλωταὶ ὑπὲρ ἡμέν. Τοῦτο τοῦ ζῶσιν
ἐπεξηγητικόν. Ἡ τὸ μὲν Ζῶσιν, ἀντὶ τοῦ Ὑγια-
νουσι· τὸ δὲ Κεκραταλωταὶ, ἀντὶ τοῦ Ἐνεδυναμώ-
θησαν.**

**Καὶ ἐπληθύνθησαν οἱ μισοῦντες με δόλως. Οὐ
μόνον ζῶσι καὶ κεκραταλωταὶ, ἀλλὰ καὶ ἐπληθύ-
νησαν αὖξινθύμενοι. Ἀδίκων; δὲ εἰσι μισοῦντες, ὡς
οὐδὲν εὔλογον ἔγκαλειν ἔχοντες; αἴτιον τοῦ μίσους.**

**Οἱ ἀπταποδιδόντες μοι κακὰ ἀτελὲς ἀγαθῶν, ἐτ-
διέβαλλόρ με, ἐπεὶ κατεδίωκον ἀγαθωσύνην.
Τοῦτο διὰ τὸν Ἀβεσαλόν· οὗτος γάρ ἀμειδόμενος
τὴν εἰς αὐτὸν ἀγαθότητα καὶ στοργὴν τοῦ πατρὸς
φθόνῳ καὶ ἐπιθυμῇ, ἐνδιέβαλεν αὐτὸν παρὰ τοὺς δι-
καιομένους ἐν ταῖς χρίσεσιν, ὡς ἀδικον καὶ παράγο-
μον, προσεταιριζόμενος δὲ τοὺς τοιούτους, ὡς ἡ
τῶν Βασιλειῶν ἐδίδαξε βίθλος. Ἐνδιέβαλον δὲ με,
φησι, διότι ἔξεχτουν καὶ ἐστεργον τὴν ἀγαθωσύ-
νην, καὶ οὐκ ἥθελον κακῶσαι αὐτὸν, οὕτω διακείμε-
νον· ἐντεῦθεν γάρ ηδησεν τὴν πονηρίαν, καὶ μοχθη-
ρίτερος τέγονεν. Ἡ ἀγαθωσύνην ἐνταῦθα λέγει τὴν
δικαιοσύνην. Ἐλοιδρεῖ γάρ με, φησι, διότι προτιμη-
τέαν τηρούμην τὴν δικαιοσύνην, καὶ οὐχ ὡς αὐτὸς
ἡγάπων τὴν ἀδικίαν.**

**Μή ἐγκαταλίπῃς με, Κύριε δόθες μου, μή
ἀκοστῆς ἀτέλεον. Μεμόνωμα γάρ ἀξιολόγου συμ-
μαχίας, καὶ σὲ μόνον ἔχω βοηθόν καὶ φύλακα.**

**Πρόσχες εἰς τὴν βοήθειάν μου, Κύριε τῆς σω-
τηρίας μου. Ἐπικελθήτε τῆς βοήθειας μου. ἐξ-
ουσιαστὰ τῆς ἐμῆς ζωῆς. Ἄλλα ταῦτα μὲν κατὰ τὴν
ἱστορίαν ἡρμοσε τῷ Δασιθέῳ ἀρμόδει δὲ καὶ πᾶσι τοῖς
ἐν ἀμαρτίαις, ἐφ' ὧν φίλους καὶ πλησίον εἰποιειν
ἄν τοις ἀγαθούς διγέλους, οἱ χαίροντες ἐπὶ τοῖς
κατορθώμασιν ἡμῶν, καὶ φιλάττοντες ἡμᾶς, ἐπει-
δὴν ἰδωσιν ἀμαρτησαντας, ἐνώπιον ἡμῶν ἐρχοντας
καὶ ιστεντας απυγάζοντες· καὶ ἔγγιστα πρῶτον
δητες, θυτερον μακρύνονται, διὰ τὴν δυσωδίαν τῆς
ἀμαρτίας. Λοιπὸν δὲ οἱ πονηροὶ δαιμόνες ἐκβιάζον-
ται ἡμᾶς εἰς χείρωνα πταίσματα, καὶ λαλοῦσιν ἐν
τοῖς ὠσὶν ἡμῶν ἀφανῶς λόγους ματαίους καὶ φαύ-
λους, καὶ διλούς τιμῆν κατασκευάζουσιν· οἱ δὲ τὴν
νῆψιν τοῦ Δασιθέου ἀπομιμούμενοι, βύουσι τὰ ὡτα**

**Et dolor mens in conspectu meo est semper. Et
commissorum a me delictorum memoria, quæ summo
me dolore afficit, semper mihi ante oculos perma-
net: urgens nimis ac stimulans, neque enim
eorum oblitus sum, veluti si qui dolores nullos
sentiam.**

**Vers. 19. Quoniam iniuitatem meam ego annun-
tiabo. Quia peccatum ego in eum publicabo, et ad-
versus memet ipsum accusator accedam.**

**Et cogitabo pro peccato meo. Hoc est, sollicitus
ero de medicina peccati. Indiferenter autem ini-
quitatem et peccatum posuit pro delicto.**

**Vers. 20. Inimici autem mei vivunt. Ii scilicet
qui militant cum Absalone. Vivunt autem, hoc est,
Potentes sunt, ego autem insirmus.**

**Et fortes sunt super me. Verba hæc proxire su-
periorem versiculum declarant. Vel Virunt, hoc
est, sani ac bene valentes sunt, et fortes sunt,
hoc est, angescunt viribus.**

**Et multiplicati sunt qui oderunt me injuste. Non
tantum vivunt et fortes sunt, sed aucti et multi-
plicati sunt. Injuste autem oderunt me, quia nihil
legitimum habent, in quo me accusare possint,
aut dicere, dignum odio.**

**Vers. 21. Qui retribuunt mihi mala pro bonis,
detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem. Hoc
dicit propter Absalonem, qui benignitati atque
amori paterno invidiam atque insidias rependens,
patrem calumniahatur, quasi iniquum atque inju-
stum regem, altrahens atque alliciens hoc pacto ad
conspirationem eos qui ad regale patris iudicium
accedebant, ut in libris Regum traditur. Calu-
minabantur autem me, inquit, quia ego bonitatem
sectabar, vel quia illum ego sic se gerente affli-
gere ac castigare nolui. Hinc etenim illius semper
magis crevit perversitas, hinc et scelerior semper
factus est. Vel, per bonitatem hic justitiam intel-
ligit. Conviciabatur me, inquit, quia præponendam
ego semper et præhonorandam esse justitiam cen-
sui, et quia ejus exemplo in justitiam non dilexi.**

**Vers. 22. Ne derelinquas me, Domine Deus meus,
ne discesseris a me. Privatus enim sum opportuno
omni auxilio, et te solum adjutorem ac custodem
habeo.**

**Vers. 23. Intende in adjutorium meum, Domine
Deus salutis meæ. Cura, inquit, ut adjuves ac
tuearis me; te dico, in evijs potestate est vita mea.
Et hæc quidem dicta sunt juxta historiæ sensum:
juxta quem accommodari possunt verba psalmi
beato David. Congruere vero etiam potest hic
psalmus omnibus fidelibus qui in peccatis con-
stituti sunt. Juxta quem sensum per amicos et
proximos angelos bonos intellige, qui custodiunt
nos, et latari ac gaudere solent in iis omnibus
quæ per virtutem a nobis administrantur; et contra,
quoties nos peccare viderint, veniunt et consistunt
coram nobis tristes ac moestii; et primo quidem
propius assistunt; deinde vero ob gravem pecca-
torum oleniam a nobis absistunt: unde postmo-**

dum venientes maligni dæmones angunt nos, et in graviores lapsus deducunt: qui et in auribus nostris inanes sermones clam inserunt, et dolos adversum nos contexere semper moluntur. Verum omnes qui beati David sobrietatem imitari voluerint, obstruent sibi aures animæ, eosque nec ipso etiam sermone dignos putabunt, solum Deum in ob hujusmodi eorum pœnitentiam ac sobrietatem, assiduis rursus tentationibus vehementius affligere eos conatur et calumniis insuper impellant, ac dissimilare eos apud omnes studeant, veluti peccatores.

In finem ipsi Idithum canticum ipsi David.

PSALMUS XXXVIII.

Abunde diximus in Procœlio operis, quomodo hic psalmus sit beati David. Tametsi in inscriptione habeatur nomen Idithum. *In finem vero inscribitur, quia humanae naturæ tenuitatem deplorans, de illius etiam sine tractat, dicens: Notum fac mihi, Domine, finem meum, et quæ sequuntur.*

VERS. 2. *Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.* Hunc psalmum Propheta noster composuit, eorum memor quæ passus est, quando Absalonem fugiebat. Fugiens enim, inquit, dixi in me ipso: In posterum ego custodiam vias meas; vias inquam linguae meæ, id est, sermones meos, ita, ut lingua mea amplius non peccem, nec blasphemum aliquem emittam sermonem, qui ex pusillanimitate ut plurimum oriri solet. *Castigans enim castigavit me Dominus* ⁹. Quod autem apud Scripturam sermones viæ appellantur, testimonio est magnus Paulus ad Corinthios, dicens: *Misi vobis Timotheum qui vobis in memoriam reduceat vias meas* ¹⁰.

Posui ori meo custodiam, cum consistere peccator adversum me. Lingua ad peccatum promptissima est, atque ideo multa circa eam providentia usus est. Consistere autem hoc in loco posuit, pro dimicare seu contendere. Peccatorem vero Semel appellat, cum ob perditos semper ejus mores, tum etiam ob sunum illam impudentiam ac saevitiam, quam tunc temporis magis privatum ostenderat. Insectabatur enim beatum David, lassens eum ac vituperans et lapides jaciens. nihil ei prorsus respondens.

VERS. *Obmutui et humiliatus sum.* Obmutui sponte mea nimis ac volens, et humiliatus sum, cum memoria repetere, ob commissa a me peccata illum adversum me insurgere.

Ei silixi ex bonis. Ex bonis, huc est, ex bonitate. Et cum possem illum uelisci, nolui ob modestiam: unde cum socius quidam beati David adversus hunc Semel conviclanter irrueret, gladio illum occisurus, detenus ab eo fuit, quinquo et rationuem addidit, dicens: *Dimitto eum, ut maledicat mihi. Dominus enim dixit ei, ut maledicat David* ¹¹, et quæ sequuntur.

⁹ Psal. cxvii, 18. ¹⁰ I Cor. iv, 17. ¹¹ II Reg. xvi, 10.

Variæ lectiones.

(40) Redundare videtur τὸ ή.

A τῇ; ψυχῆς, καὶ οὐδὲ λόγου τούτους ἀξιοῦσι· μόνον δὲ τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦνται πρὸς ἀμυναν. Οἱ αὐτοὶ δὲ πάλιν διλμονες, καὶ διότι εἰροῦνται τὴν ἀγαθὴν μετένοιαν οἱ ἐκνήψαντες. σφοδρώτερον κακούντες αὐτοὺς διὰ συνεχείας πειρασμῶν, έτι καὶ διαβάλλουσι παρὰ πάσιν ὡς ἀμαρτιῶν.

suum advoçantes auxilium: tametsi ipsi dæmones, ob hujusmodi eorum pœnitentiam ac sobrietatem, assiduis rursus tentationibus vehementius affligere eos conatur et calumniis insuper impellant, ac dissimilare eos apud omnes studeant, veluti peccatores.

Εἰς τὸ τέλος τῷ θείῳ φθῆ τῷ Δαείδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΗ¹².

Τὸν μὲν τοῦ Δαείδ ὧν δὲ φαλμὸς, καὶ τὸν θεῖον δὲ εἶχε πρεσπιγεραμένον, ἵκανως εἰρήκαμεν ἐν τῷ προιμίῳ τῆς δηλοῦ βίβλου. Εἰς τὸ τέλος δὲ φησι, διότι τραγῳδῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν εὐτέλειαν, περὶ τοῦ τέλους αὐτῆς διέξειται. *Iγώριστοι μοι, Κύριε, μέγαν, τὸ πέρας μου,* καὶ τὰ δέξια.

Εἰτα· Φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ μου. Καὶ τοῦτον εἰρήκε τὸν φαλμὸν μνημονεύων ὧν πέπονθεν δὲ τὸν Ἀδεισαλὼν ἐφευγεν. Ἀποδιδράσκων γάρ, φησιν, εἴπα ἐν ἔστω, διει: Τοῦ λοιποῦ φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τὰς δὲ γλώττης, ητοι τοὺς λόγους μου, ὡς τε μὴ ἀμαρτάνειν με, διὰ γλώσσης βλάσφημον λόγον ἐκ μικροψύχιας πρέμενον. *Παιδεύων γάρ ἐκαλεύοντο με δὲ Κύριος.* Οτι δὲ καὶ οἱ λόγοι δοῦλοι ἴερονται, φησιν δὲ μέγας; *Παῦλος πρὸς Κορινθίους· Επεμψα* ὑμῖν *Τριμέσον, δὲ ύμᾶς ἀταμτήσαι τὰς ὁδούς μου.*

Ἐθέμην τῷ στόματι μου φυλακήν, ἵνα τῷ συστήναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐνεργεῖτο μου. Προχειρότατον εἰς ἀμαρτίαν ἡ γλώσσα· διὰ τοῦτο καὶ πολλὴν αὐτῆς περίνοιαν ἐποιήσατο. Συστήναι μὲν ἐνταῦθι τὸ παραστέοθαί· ἀμαρτωλὸν δὲ λέγει τὸ Σεμεῖον (40) διὰ τὸν ἡμελημένον αὐτοῦ βίον, καὶ διὰ τὴν τηνικαῖτα ἀναισχυντίαν καὶ ἀπήνειαν· παρεπειτο γάρ προπτλαχίζων, καὶ λιθοβολῶν. Φησιν οὖν· *Τέμριζόμενος δὲ τὸν αὐτοῦ, σεσίγησα πρὸς αὐτόν.*

Contumelia, inquit, ab eo afflicta sum, et tacui,

Ἐκωφάθηρ καὶ ἐταξιειώθηρ. Εἰών, μνημονεύεις, διει διὰ τὰς ἀμαρτίας μου καὶ οὕτως κατεξανέστη μου.

Καὶ ἐσίησα ἐξ ἀγαθῶν. Εἴς ἀγαθῶτο;· δυνάμενος γάρ αὐτὸν ἀμύνασθαι, οὐκ ἥθελησα δι' ἐπιείκειαν. Εἰς γάρ τῶν περὶ Δαείδ ὄρμήσας ἀνελεῖν αὐτὸν, ἐπεισθῆν παρ' αὐτοῦ, φησιντος· *Ἄφετε αὐτὸν καταράσθαι με, διότι Κύριος εἰπειτο τοιούτον.*

*Καὶ τὸ ἀλτημά μου ἀνεκαυρίσθη. Καὶ διὰ τοῦ
διμαρτίας μου πόνος ἀνεκαίνισθη τῇ μνήμῃ· τότε
γάρ ξῆται σαφῶς, διὰ δίκαιας τίνων τῶν πεπληρωμέ-
λημένων.*

Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἀπό τούς μου. Ὑγρι-
ζόμενος, ἐπυρώθην ὑπὸ τοῦ θυμοῦ· ἐμαχροῦμπεσ-
εί. Ἐντός μου δὲ εἶπε, δηλῶν ὅτι οὐκέτι
θέλει τὸν θυμόν· τὸ μὲν γὰρ μή παθεῖν ὀλως παρὰ (41) τὴν
ὑγρινήν, τελείουν· τὸ δὲ πράως ἐνεγκείν, προ-
κόπτοντος.

si contumeliam omnino non sentiat, et ex ea nimil
lamen ac mansuetate eam perferat, proscdere is dicitur.

*Kai ἐτῇ μελέτῃ μου ἐκκαθήσεται πῦρ.
Καὶ ἐν τῷ μελετῶν με καὶ ἀναπολεῖν ἡ πέτραχε
πονηρὰ, καὶ ἡ πάσχω δεινά, ἀει ἀναφλεγή-
σεται μοι πῦρ λύπης, ἐμπιπτῶν τὴν ἐμὴν
ψυχήν.*

Ἐπιδίλησα ἐτὸν γλώσσῃ μου. Πρὸς μὲν τὸν ἔχορδον, ἵστηγες· πρὸς δὲ τὸν Θεόν, ἀλλήλησεν. **Ἐν γλώσσῃ μου δὲ, ὡς ἐν ψιθυρισμῷ.** Εἴτα λέγει καὶ τὶ ἀλλήλησεν.

*Γράφοισθν μοι, Κύριε, τὸ ἄκρας μου. Ήτές
Ἐσται, η ὅποιον ἔσται· Μέχρι γὰρ πότε τὰ
λυκηρά;*

Καὶ εὐριθμεῖτε τῶν ἡμερῶν μου τίς ἔστι, Ἱησοῦς, εἰ ὑπέρων. Καὶ γνώρισθν μοι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν τῆς δόλης μου ζωῆς, πόσος ἔστι σύμπταξις, ἵνα συναριθμήσας εἴτη δος μέχρι τοῦ νῦν ἔξιτης, γνώσωμαι τὸ λοιπόν· τὸ γάρ μέτρον μαθίσων, οὐ τὴν τυχοῦσσαν ἐντεῦθεν ἔξι παραμυθίαν τῶν ἐπαγομένων μοι συμφορῶν.

'Ιδον καλαιστάς έθου τὰς ἡμέρας μου. Μέτρα δικαιείρως εἰσιν, δργυιά, πῆχυς, παλαιστής, σπιθαμῆ. Έστιν οὖν ὁ παλαιστής τὸ πάντων τούτων ἀλάχιστον, ἐς ἀποτελεῖται τῇ συμπατέξει μόνον τῶν τεσσάρων δακτύλων, τριτημόριον δν τῆς σπιθαμῆς. Διὰ τοῦτο τοίνυν τὴν διλιγότητα τοῦ μέτρου τῆς ἐπιδοίπου ζωῆς αὐτοῦ παρέστησεν, παλαιστάς εἰπών τὰς ἡμέρας, ἀντὶ τοῦ, ἀλαχίστους εἰς μέτρον, ὡς καὶ ὁ παλαιστής.

"Η Παλαιστάς, ἀντὶ τοῦ, Ἐναγωνίους, ἐπιμόχθους, πάλης μεστάς λέγει δὲ, ὡς εἰρήται, τὰς λιπούσας, κοι ἔτι διλίγον ἐπιζήσεται οὐδε. φησι γάρ ἐν ἑτέρῳ φαλμῷ. Τὴν διλιγότητα τῶν ἡμερῶν μου ἀράτησέλορ μοι. Πόσουν δὲ Ισταὶ τὸ διλίγον, ἀγνοεῖ, καὶ τοῦτο ζητεῖ μαθεῖν. Όλίγον δὲ καλεῖ τὸ λείπον πρὸς σύγχρεισιν τοῦ πλήθους τῶν παρεληλυθότων ἴνιαστῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Χρή δὲ γινώσκειν ὅτι τὸ ίδιον, ἐπιβρῆμα μὲν ἔστι· κέχρηται δὲ τούτῳ συνέχως ἡ τῶν Ἐβραίων διάλεκτος· σημαίνει δὲ, καθολικώτερον εἶπεν, ή δεξιν, ή ἐγγύτητα. Ἐπί δὲ τοῦ παρόντος, τὸ, ὡς ὁρᾶς, δηλοι, δικερ ἔστι δεξιῶν, ὥσπερ πάλιν ἐγγύτητος τό· Παρῷθεν, καὶ ιδού οὐδὲ ήτ· ἐγγύτης γάρ χρόνου, τὸ εὐθύς.

Telligit autem, ut diximus, Propheta reliquos vitæ

*Et dolor meus renoratus est. Et dolor, inquit,
qui mibi de peccatis provenit, ea memoria reno-
vatus est. Tunc enim manifeste cognovi me po-
nas delictorum luere.*

Vers. 4. Calefactum est cor meum intra me. Cum afficeret me Semei contumelia, tametsi id patienter tulerim, præ ira tamen intra me iuflammatus sum. Intra me autem dixit, ut ostenderet quod hujusmodi iram externis non demonstravit. Cæterum illud perfecti hominis est, et absolute prorsus virtutis.

*Et in meditatione mea exardescet ignis. Medi-
tando, inquit, et revolvendo prava opera, quæ
commisi, et mala quæ patior, semper me dolorum
meorum ignis inflammabit, et animæ meæ incen-
dium augebit.*

VERS. 5. *Locutus sum in lingua mea.* Erga inimicum quidem tacuit, ut vidi mus: ad Deum vero locutus est. Et quod ait, *in lingua mea*, idem nunc sibi vult, ac si diceret, *sensim*, quiete, ac quasi in ensurro locutus sum. Deinde dicit, quid locutus sit.

Notum fac mihi, Domine, finem meam. Quando erit, aut qualis erit. Usquequo, inquit, tristia perseverabunt?

*Et numerum dierum meorum quis est, ut sciām
quid desit mihi. Significa mihi, inquit, numerum
dierum totius vitæ meæ, qnōtus sit universus, ut
connumeratis annis meis, quosconque hactenus
vixi, sciām quod reliquum est. Nam si mensuram
annorum illorum didicero, non vulgarem inde
consolationem habebo in calamitatibus meis.*

Vers. 6. *Ecce mensurabiles posuisti dies mens.*
[Quod interpres mensurabiles dixit in Graeco legimus παλαιστὰς, quam dictionem juxta unum sensum Latine dicere possumus, *palmates*. Verum ut clarius Prophetæ mentem percipias, sciendum est, quod] variæ sunt mensuræ, quæ manibus fieri solent. Ulna videlicet, cubitus, palmarum, et paleste: de qua nunc loquitur Propheta, et quam nos palmam dicere possumus. Consicitur autem paleste seu palma, conjunctione quatuor digitorum, et est tertia pars palmi, et minima est omnium mensura. Hoc nomine igitur paucitatem dierum vita sua declaravit, *palmates* appellans dies suos, quasi mensura modicos ac breves; et quia diximus dictionem παλαιστὰς alium sensum posse recipere, alteram consequenter versiculi lectionem attingemus, juxta quam legere possumus: *Ecce contentiosos seu laboriosos posuisti dies mens;* hoc est, certaminis ac pugnæ plenos [descendere enim etiam potest ea dictio a palestra, quæ tam apud Graecos quam apud Latinos luctationem significat. In lucta autem, labore ac contentione multa utimur]. In-

Variae lectiones.

(ii) Al. πρᾶς.

rum se novit ; atamen, quod ignorat, quanta futura sit hæc paucitas temporis : et ideo alibi e:iam dicit : *Paucitatem dierum meorum nuntia mihi*⁶; et hoc est, quod in præsenti etiam significari sibi a Deo cupit. Modicum præterea dici potest hoc reliquum vitæ temporis, ad comparisonem jam transactæ vite. Illud præterea non omittendum duxi, quod dictio, *ecce*, adverbium est, et frequenter ab Hebreis usurpatum ; atque (ut in universum dixi) aut aliquid demonstrat, aut proximum tempus notat; priori modo, hic sumitur ; altero alibi usum vides Prophetam in illis verbis : *Pertransivi, et ecce non erat*⁷. Quod idem sibi vult, ac si dixisset : Et statim ad nihilum redactus est.

Et substantia mea quasi nihilum coram te. Illoc in A loco incipit palam facere, quod exilis et fragilis sit humana natura, et ait : *Substantia mea, seu essentia mea, hoc est, ego ipse sum quasi nihilum, si ad beatitudinem et aternitatem tuam fuero comparatus.* Ita enim significat, quod ait : *Coram te. Tu enim, ut alibi ait, idem ipse es, et anni tui non deficiunt, ego autem immutatus sum, et pro rege exsul factus ; et dies mei sicut umbra prætereun*⁸.

VERS. 7. Verumtamen universa vanitas. Dictio-
nem verumtamen quidam hic superfluam esse opini-
nantur ; alii vero positam esse dicunt pro certe.
Cum animadvertisset igitur beatus David, quæ
majorum suorum tempore facta fuerant, et quæ
tunc temporis fierent, omnia vanitate lahes-
cere, hoc est, incertitudine et instabilitate summa con-
stare, veluti opes, gloriam, imperia, juvenitam,
pulchritudinem, vires, et alia hujusmodi, [senten-
tiæ suam universalis] hoc sermone posteris testamatam
reliquit] quo tam non animi dotes, ob summam
fortunæ bona complecti intelligas.

Omnis homo vivens. Hoc est, humana omnis vita.
Est autem hic modus loquendi Hebreis peculiaris,
juxta illud : *Omnis homo mendax*⁹, pro, *Humana omnis opinio falsa.* *Omnis* igitur humana vita vani-
tas est, quod ad præcedentis versiculi declaratio-
nem pertinet. Per humanam vero vitam, carnalem
intelligit et spiritus expertem.

Verum in imagine pertransit homo. Dictionem,
verum, hoc in loco pari modo posuit pro vere, seu
certe. *In imagine autem, hoc est, instar imaginis.* C Nam quemadmodum depicta imago nullam de pul-
chritudine sua aut de colorum varietate, aut alia
hujusmodi re commodum capit, ita nullum hominum
ab humana felicitate fructum decerpit. *Vcl in ima-
gine, id est, in umbra ; propter humanarum vide-
licet rerum inconstantiam.*

Verumtamen frustra conturbatur. — Verumtamen
hic posuit pro, *Cæterum.* Quod reliquum est, in-
quit, frustra homo fatigatur et distrahitur.

Thesaurizat et ignorat cui congregabit ea. Et,
quod omnium molestissimum est, hæredem non di-
gnoscit suum : cum angustias et labores in
congerendis divitiis non mediocres sit passus,
fructus demum et commoda alteri et ignoto hæ-
redi reponit.

⁶ Psal. c1, 24. ⁷ Psal. xxxvi, 35. ⁸ Psal. c1, 28. ⁹ Psal. cxv, 11.

Variæ lectiones.

(42) *Aldendum fortasse κατὰ τὸν, vel ὡς; τὸν.*

A Καὶ ἡ ὑπόστασις μου, ὡσεὶ οὐδὲν ἐτάπιον σου.
Ἐντεῦθεν ἄρχεται φαύλεσιν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης
φύσεις πρᾶσκαιρον καὶ ἐπίκηρον· φησι γάρ οἱ ἡ
ὑπόστασις μου, τούτεστιν ἡ ὑπαρξίς μου, δὲ έστιν
ὅλος, ὡσεὶ οὐδέν εἰμι πρὸς τὴν σὴν μακαριότητα
καὶ ἀδιέτητα. Τοῦτο γάρ σημαντεῖ τὸ, Ἐρώπιον
σου. Σὺ μὲν γάρ ὁ αὐτός εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου,
φροντὶν, οὐκ ἐκλείψουσιν· ἔτι δὲ ἡ λλοιώματι, φυ-
γάς αὐτὸς βασιλέως γενόμενος· καὶ αἱ ημέραι μου
ωσὲ σκιὰ παρήσουσι.

B Πλὴρ τὰ σύμπαντα ματαιότης. Τὸ Πλήρην ἐν-
ταῦθα περιττόν τινες ἐνόμισαν· οἱ δὲ φασιν, ἀντὶ
τοῦ ἀληθῶς κείσθαι τούτο. Ἀπιδὼν οὖν ὁ Δαβὶδ εἰς
τε τοὺς παλαιοὺς καὶ εἰς τὸ καθ' ἐκυτὸν, καὶ σκε-
ψάμενος οἱ ἀνώμαλος δὲ βίος καὶ διπιστος ἀποφα-
νεται, οἱ τὰ σύμπαντα ἀληθῶς ματαιότης, τούτε-
στιν ἀδέβαια, καὶ πλεῦτος, καὶ δέξα, καὶ νεότης, καὶ
κάλλος, καὶ μέγεθος, καὶ ρύμη, καὶ ἀπλῶς δοσα ἀν-
θρώπινα ἀγαθά. Δῆλον δὲ οἱ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ
διαφερόντως ὑπεξήρχηνται τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως.
earum excellentiam, sed corporis tantum et

C Πᾶς ἄλθρωπος ζῶι. Ἄντι τοῦ, Πᾶσα ἀνθρωπίνη
ζωὴ ὅχημα δὲ καὶ τούτο τῆς Ἐδραῖδος φωνῆς (42).
Ἄνθρωπος γενέστης, ἀντὶ τοῦ, Πᾶσα ἀνθρωπίνη
δέξα, φευδής. Πᾶσα οὖν, φησιν, ἀνθρωπίνη ζωὴ
ματαιότης. Ἐφερμηνευτικὸν δὲ τούτο τοῦ, Τὰ σύμ-
παντα ματαιότης. Ἀνθρωπίνην δὲ ζωὴν λέγει τὴν
σαρκικὴν, ἀλλ' οὐ τὴν πνευματικὴν.

D Μέρτοι γε ἐρ εἰκόνι διακορύνεται ἀλθρωπος. Τὸ
Μέρτοι γε, καὶ τὸ Μενοῦν γε, τὸ δυντας δηλοῦσι· τὸ
δὲ, Ἐρ εἰκόνι, ἀντὶ τοῦ, Δικην εἰκόνος βιοι. Οὐσπερ
γάρ τὴν γεγραμένην εἰκόνα οὐδὲν ὥφελει τὸ ἀπὸ¹
τῶν χρωμάτων κάλλος, ή μέγεθος, ή στα τούτων,
οὐτως οὐδὲ τὸν ἀνθρωπὸν δύνησιν ἡ ἀνθρωπίνη μα-
καριότης. Η Ἐρ εἰκόνι, ἀντὶ τοῦ, Ἐν σκιᾳ, διὰ τὸ
τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀδέβαιον.

E Πλὴρ μάτηρ ταράσσεται. Τὸ δυνταῦθα Πλὴρ,
ἀντὶ τοῦ Λοιπὸν, κείται. Μάτην, φησιν, ἀγωνίζεται
καὶ περισπάται.

F Θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάδει αὐτά.
Καὶ τὸ χαλεπώτερον, οἱ περὶ συλλογὴν χρημάτων
ταλαιπωρύμενος, οὐδὲ τὸν κληρονόμον ἔστοι γι-
νώσκει. Καὶ ή μὲν συντριβὴ τοῦ συνάγοντος ἔστι,
τὸ δὲ κέρδος, ἄλλου.

Kai rōr, eis ἡ ὑπομονὴ μου; οὐχὶ Κύριος; Καὶ λοιπὸν τούτων οὗτως ἔχοντων, τις ἡ ἐλπὶς μου; οὐχὶ Κύριος μόνος; Καὶ ἔρωτησιν δὲ τὸν στήχον ἀναγνωστέον.

Kai ἡ ὑπέστασίς μου παρὰ σοῦ ἔστι. Καὶ ἡ ὑπάρξις μου, λέγω δὲ αὐτὸν τὸ δῆλον εἶγε με, ἀπὸ σοῦ ἔστι. Διὸ φρόντισον τοῦ σοῦ πλάσματος, εὐγνωμόνως ἐπιγινώσκοντος τὸν θίσιον πλάστην.

'Απὸ πασῶν τῶν ἀρομάτων μου ψύσαι με. Αἱ ἀνομίαι γάρ ἐπάργουσαι τοὺς πειρασμούς· δθεν τὸν αἰτίων ἀπαλλαγῆναι παραχαλεῖ. "Η καὶ ἀνομίας τροπικῶν καλεῖ τοὺς πειρασμούς, ἀπὸ τῶν αἰτίων τὰ αἰτιατά.

"Οὐειδὸς δέχεσθαι διδωκάς με. Τῷ Σεμεῖῳ· ἀνείδει γάρ αὐτὸν, ἄνδρα παράνομον καὶ ἄνδρα αἰμάτων ἀποκαλῶν. Ἐπενέλαθε δὲ τὸν λόγον, εἰς οἰκτον τὸν ενσπλαγχνον διὰ τῆς συνεχούς ἐλεσινολογίας ἐπισπάνεν. Ὁνειδῆει καὶ διάδολος τοῖς ἡττιωμένωις ὅπ' αὐτοῦ τὴν τοιαύτην ἥτταν.

'Ἐκωφάθη. Ἐκών, ὥστε μὴ ἀκούειν δοκεῖν.

Καὶ οὐκ ἔτοιξα τὸ στόμα μου. Οὐκ ἀντεῖπον δῆλως.

*"Οτι σὺν ἐποίησας. "Οτι σὺν προσέταξας ἔκεινῷ μὲν, ὑδρίζειν με· Κύριος γάρ, φησὶν, εἰκετὴν αὐτῷ κα-
κολογεῖτε τὸν Δαβὶδ· ἐμοὶ δὲ, σιγὰν. "Ημαρτες τὸν,
φησὶν, ησύχασον.*

*'Ἀπόστησον ἀν' ἀμοῦ τὰς μάστιγάς σου. Τοὺς
κατὰ σὴν παρχώρησιν ἐπαγομένους ἔκωθεν πει-
ρασμούς, καὶ τὰς ἐνδοθεν ἀπὸ τοῦ συνειδότος πλη-
γάς.*

*'Απὸ γάρ τῆς ἴσχυος τῆς κειρός σου ἐγὼ δέξ-
αμικον. Χείρα νῦν τὴν κολαστικὴν δύναμιν λέγει·
Ἐξέλιχον δὲ, ἀντὶ τοῦ, Τέλεον ἡσθένησα. Σκόπει
δὲ, πῶς ἐν μὲν τῷ προλόγῳ Φαλμῷ, παρέχων
ἴσαυτον ταῖς παιδευτικαῖς πληγαῖς, ἔλεγεν, "Οτι
ἐγὼ εἰς μάστιγας ἐτοιμως· γῦν δὲ μαστιγωθεὶς
ἴκανως, ἀνεθῆναι καθικετεύει, μήπως τῇ περισσο-
τέρᾳ λύπῃ καταποθῇ.*

*'Ἐρ έλεγμοίς ὑπὲρ ἀρομάτας ἐσαΐδευσας ἀν-
θρωπον. Ἐν τῷ ἐλέγχειν, τουτέστιν λατρεύειν,
ἐπαίθευσας ἀνθρωπον, ἔνεκεν ἀνομίας, οὐ δι' ἐτε-
ρόν τι. "Ωστε σωτήριος ἡ παιδεία σου· ἄνθρωπον δὲ
λέγει ἔαυτόν.*

*Καὶ ἔξετηξας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.
Καὶ ἐλέπτυνας ταύτην τοῖς πειρασμοῖς, πειρικαθα-
ρων τὸ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας πάχος αὐτῆς· λεπτώτατον
δὲ ζῶν, δ ἀράχνης, καὶ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς σκέλεσι.
Παχύνει, μὲν γάρ τὴν ψυχὴν ἡ ἀμαρτία· λεπτύνει
δὲ ἡ κακοπάθεια.*

Πλὴν μάτηηρ πᾶς ἀνθρωπος. Πάλιν ἐπανίλαβεν

A VERS. 8. *Et nunc, quae exspectatio mea? nonne Dominus?* Ceterum, inquit, rebus sic se habentibus, quænam est spes mea, nonne solus Dominus? Per interrogationem autem legendus est hic versiculus.

Et substantia mea a te est. Et essentia mea, totum nimirum esse meum, a te est. Curam igitur habeto creature tuæ, quæ grata mente suum agnoscit factorem.

VERS. 9. *Ab omnibus iniuritatibus meis eripe me.* Iniquitates enim causa esse solent tentationum et calamitatum. Ab iugismodi igitur causa liberari optat. Vel, per iniquitates figurate tentationes intelligit, veluti effectum a causa.

B Opprobrium insipienti dedisti me. Ipsi Semei nimirum, qui me conviciis impetiit, iniquum et sanguinarium appellans. Reassumpsit autem sermōnen Propheta, et per crebram miseriārum suarum commemorationem misericordem Deum magis ad misericordiam trahit. Solet etiam dæmon iis qui a se victi fuerint, victoriam suam improperare, atque in illos probra jacere.

VERS. 10. *Obsurdus. Sponte mea nimirum, adeo ut non audire visus sim.*

Ei non aperui os meum. Neque aliquid contra dixi.

Quoniam tu fecisti. Quia, inquit, tu ei mandasti ut mihi conviciaretur. Dominus enim, inquit, dixit ei, ut malediceret David¹⁰; et mihi etiam jussit, ut tacerem: Peccasti enim, inquit, face¹¹.

Amore a me plagas tuas. Tentationes videlicet et calamitates quæ mihi exterius permissione tua, et stimulos, qui interius a mea inferuntur conscientia.

VERS. 11. *A fortitudine manus tuæ ego defect. Per manum hic puniendi potentiam intelligit. Defeci,* inquit, *hoc est, debilitas sum. Illud considera, quomodo in præcedenti psalmo Propheta, flagellis se erudiendum exponens, diceret: Quoniam in flagella paratus sum¹², et nunc eis gravius percus-
sus, solvi rogat, ne ampliori absorberetur tri-
stitia.*

D *Increpationibus propter iniquitates eruditissi hominem. Dum increpas, inquit, et redarguis, hoc est, dum pie mederis, eruditissi hominem: atque hoc propter iniquitates, et non alia de causa. Salutaris est igitur castigatio tua; per hominem vero sei-
psum intelligit.*

VERS. 12. *Et extenuasti sicut araneam animam meam. Crebris, inquit, temptationibus et flagellis attenuasti animam meam: crassitudinem illam nimirum, quæ ob peccata concreverat, ei circumcidens. Est autem aranea exile animal, cui nunc animam suam comparat. Solet enim anima a peccatis quodammodo crassior redi, et contra, afflictione et flagellis attenuari.*

Verumtamen frustra omnis homo. Ad majorem

¹⁰ II Reg. xvi, 10. ¹¹ Psal. xlii, 21. ¹² Psal. xxxvii, 48.

corroborationem sententiae a se dictae, eumdem A τὸν περὶ τούτου λόγου πρὸς βεβαιωτέραν πληροφο-
Propheta repetit sermonem; subintelligendum est βέλει· λείπει δὲ τὸ, Ταράσσεται.
tamen verbum. *Conturbatur.*

Vers. 13. *Exaudi orationem meam, Domine, et supplicationem meam auribus percipe.* Idem æque significant hæc verba, per Prophetam more suo sic ingeminata.

Lacrymas meas ne sileas. Id est, Ne despicias. Nam qui aliquem despiciunt, tacere solet. Indifferens autem est constructio verborum, *Exaudi et Ne sileas.* Illud etiam considera, quomodo non simpli-
citer orat Propheta noster, sed cum lacrymis.

Quoniam ego incola sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. Accola, seu indigena dicitur ille, qui loci alieujus permanens est ac per-
petuus habitator; incola vero is qui a tempore habitat, quicunque jubente fundi domino habitatio-
nem mutat. Ego, inquit, si cæteris hominibus comparer, accela quidem sum, et possesse terræ indigena; sed, si ad te Deum meum suspicio, incola me esse fateor. Te enim jubente transmigrabo,
et hoc mundo relicto ad alium ire compellar. Peregrinus similiter, ubi modicum quid fuerit in aliena regione immoratus, eo postmodum revertitur, unde fuerat profectus. Cui comparari potest vivimus, et demum in ea, unde originem duximus,

Vers. 14. *Dimitte mihi ut refrigereret priusquam abeam.* Parce mihi, inquit, siste flagellum, ut pa-
lilium consoler, et afflictiones a me excutiam ante-
quam moriar [vel dic, quod peccatorum veniam in
præsenti vita postulat].

Et amplius non ero. Et cum ivero ubi sunt patres mei, non ero amplius, hoc est, non amplius vivam.
Vel, non ero amplius in præsenti mundo. Hæc etiam verba ad placandam Dei iram, et ad ejus misericordiam conciliandam dicta sunt; illud autem,
Non amplius, ad orationis confirmationem.

In finem Psalmus ipsi David.

PSALMUS XXXIX.

*Sancto Spiritu afflatus beatus David, hunc psal-
mum in persona Ecclesie Christianorum cecinuit,
quo gratias Deo agit pro mirificis donis quibus a
Deo gratis donata est, et ab eo adversus insurgen-
tes in se tyrannos opem petat. In finem inascribitur,
quia quæ hic traduntur finem quendam respicie-
bant, quem postea habuerunt.*

Vers. 2. *Exspectans exspectavi Dominum.* Hujus-
modi verborum repetitio frequentissima est apud Hebreos, et intensiōnem quamdam mentis denotat,
ut illud: *Videns vidi, et, Cognoscens cognosces, hoc est, Exquisite cognosces, et alia hujusmodi. Ex-
spectans igitur exspectavi Dominum, hoc est, Valde exspectavi adjutorem meum Christum. Ipse enim est exspectatio gentium*¹³, quemadmodum de eo antea a prophetis prænuntiatum est.

Et intendit mihi. In me, inquit, oculos suos

¹³ Gen. xl ix, 10.

Eisάκουσσον τῆς προσευχῆς μου, Κύριε, καὶ τῆς δεήσεως μου ἐνώπιοι εἰσαι. Ἐκ παραλλήλου τὸν αὐτὸν φησιν, ὡς θεός αὐτῷ.

Tῶν δακρύων μου μὴ παρασιωπήσῃς· Ἀντὶ τοῦ, Μή παριδῆς· οἱ γὰρ παρορῶντες τινα, σωπῶσιν. Ἄδιάφορος δὲ ἡ σύνταξις τοῦ, Ἐνώπιοι εἰσαι, καὶ τοῦ, Μή παρασιωπήσῃς. Οὐρα δὲ, διτὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ δικρύων ἵκεται.

*"Οτι πάροικος ἄγριοι εἰμι παρὰ σοὶ καὶ παρεκδη-
μος, καθὼς πάρτες οι πατέρες μουν. Κάτοικος μὲν
ἐστιν ὁ μόνιμος οἰκήτωρ· πάροικος δὲ, δι πρόσκαιρος,
οἱ μετοικίζομενος, κελεύοντος τοῦ τῆς γῆς δεσπότου.
Ηρδες μὲν τοὺς ἀνθρώπους, κάτοικος εἰμι, φησιν,
ἄντεχόμενος· τῆς ἐμῆς γῆς ὡς ἰδεῖς· παρὰ σοὶ δὲ,
τούτεστι πρὸς οὐκέτη, πάροικος. Σοῦ γάρ κελεύσαντος
τοῦ Κυρίου τῆς γῆς, μετοικίζομαι πρὸς ἔτερον κά-
σμον. Καὶ δι παρεπίδημος δὲ, πρὸς διλγόν τιστὶν ἐπι-
δημήσας, αὐθίς ἀπεισιν δύεν ἥλθε. Τοῦτο δὲ ποιεῖ
πᾶς δινθρωπός πρὸς καλον βιώσας, εἴτα θανὼν καὶ
ἀναλυθεῖς εἰς τὰ ἔν τον συνέκειτο.*

quilibet mortalism. Nam ad certum ac breve lempis iterum resolvimur.

*"Ἄντες μοι ἵρα ἀτραγύσειν, πρὸ τοῦ μὲν ἀπελθεῖν·
Φείσαι μοι, στῆσον τὴν μάστιγα, ἵνα μικρὸν παρ-
ηγορηθῶ, καὶ ἀποτελεῖμαι τὰς θλίψεις, πρὸ τοῦ
ἀποθανεῖν με.*

C *Kai οὐκέτι οὐ μὴ ὑπάρξω. Καὶ ἀπελθὼν δπου
καὶ οἱ πατέρες μου, οὐκέτι ὑπάρξω, τουτέστιν,
οὐκέτι βιώσομαι· ή, οὐκέτι ὑπάρξω ἐν τῷ παρόντι
κόσμῳ. Δυσωπητικὰ δὲ καὶ ἄγαν οἰκτρὰ τὰ ἔρματα.
Τὸ δὲ, Οὐ μὴ, πρὸς βεβαιωσιν τοῦ λόγου παρε-
ληπται.*

Εἰς τὸ τέλος τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΛΘ'.

*Οὗτος δι ψαλμὸς ἐνηχήθη τῷ Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐκ προσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῶν Χρι-
στιανῶν, ἐδχαριστούσης μὲν ἐφ' οἵ της ἕξιάθη τῆς
Θείας χάριτος, δεομένης δὲ περὶ τῶν ἐπανισταμένων
αὐτῇ τυράννων. Εἰς τὸ τέλος δὲ ἐπιγέγραπται, διὰ
τὸ τὰ γεγραμένα πρὸς τέλος ἀφορῶν· γέγονεν γὰρ
πάντα.*

*"Υπομένων ὑπέμειρα τὸν Κύριον. Ο τοιοῦτος
διπλασιασμὸς, συνήθης μὲν τοῖς Ἐβραιοῖς· έστι δὲ
ἐμφαντικὸς ἐπιτάξεως, ὡς τὸ, Ἰδών Ιδορ, καὶ,
Γιρώσκων γράσση, ἀντὶ τοῦ, Ἀχριδῶς γράσση, καὶ
τὰ τοιαῦτα. Υπομένων οὖν ὑπέμειρα, ἀντὶ τοῦ,
Σφέδρα προσεδόκησα βοηθὸν τὸν Χριστόν. Καὶ
Αὐτὸς γὰρ, φησι, προσδοκία δύνων· περὶ τούτου
γάρ οἱ προφῆται προκατήγγειλον.*

Καὶ προσέσχε μοι. Καὶ ἐπιμελῶς ἅμα καὶ εὐ-

μενῶς εἰδεὶ ταλαιπωρούμενον ὑπὸ τῆς πλάνης τῶν Α injectit, et benevolo aspergit infusū; in me, inquit, summa constitutum in miseria, dum idolorum errores sequerer.

Kai εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου. Τῆς ὑπὲρ ἔμου δεήσεως: ἴδεντο γάρ ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ προφῆται.

Kai ἀγίγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας, καὶ ἀπὸ κηλοῦ Ιλύος. Τοὺς μεγίστους κινδύνους τούστοις οἱ παλαιοὶ ὄντας πεσματίν (43). Λέγοιτο δ' ἀν λάκκος μὲν ταλαιπωρία; δὲ βόθρος τῆς πλάνης, ὑφ' ἣς ἐταλαιπώρει κατὰ ψυχήν· πηλὸς δὲ Ιλύος, ἦτοι Ιλυώδης καὶ δυσώδης, ἡ σύστασις τῶν ἐμπαθειῶν, ἡ φθοροποίης καὶ ἐφεξτική τῆς ἐμπιπτούσης αὐτῷ (44) ψυχῆς.

Kai ἀστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου. Ἐπὶ Β πέτραν καὶ ἀσφάλειαν πίστεως.

Kai κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου. Καὶ ὑποδέξας μοι: τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν, ἐξῆρε πᾶν σκολίδν, καὶ ἀπηγύθυνε τὴν πορείαν μου, ὡς μηχετί σκολιῶ, καὶ πεπλανημένως βρίνειν με.

Kai ἐτρέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ἄσμα καιρόν. Τὰς ώδες, ἃς οἱ Χριστιανοὶ συνέθηκαν ἐπὶ καινοῖς τοῦ Σωτῆρος κατορθώμασιν. "Ἡ τὴν εὐχήν τοῦ, Ιάτερ ήμῶν δὲ τοῖς οὐρανοῖς, ἥν δὲ Χριστὸς ὑφῆγήσατο.

"Υμεῖον τῷ Θεῷ ήμῶν. Τοῦτο ἐπεξιγγητικόν ἔστι τοῦ καινοῦ ἄσματος.

Οὐφορταὶ πολλοὶ. Φῶς ἐπιγνώσεως, τυφλὸς περιτρόπον δυτεῖς. Ἡ δύνονται τὰ σημεῖα καὶ τέρατα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ.

Kai ροδηθήσονται. Τὸν ἐνεργοῦντα τὰ τοιαῦτα Χριστόν.

Kai ἐλπιοῦσιν ἐπὶ Κύριον. Τὸν ἐλπιοῦσιν, ἀντὶ τοῦ Πιστεύεσσιν. ἐλπίζει γάρ δὲ πιστεύων. "Ἡ ἐλπιοῦσιν, διεὶς σώσεις αὐτοὺς, πεπιστευκότας εἰς αὐτόν. Κύριον δὲ νόει τὸν Χριστόν.

Μακάριος ἀνὴρ, οὗ ἔστιν τὸ δρομα Κυρίου ἐλπίς αὐτοῦ. — Τὸ δρομα Κυρίου, ἀντὶ τοῦ Ὁ Κύριος. Μακαρίει δὲ τὸν ἐπὶ μόνῳ πεποιθότα Θεῷ, καὶ μὴ ἢντερψ πράγματι ἀλλαχοῦ γάρ φησι. · Μακάριος ἀνὴρ, δὲ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον. "Ἔστι δὲ ἡ τοῦ παρόντος ἥρητον σύνταξις οὕτως. · Μακάριος ἀνὴρ, οὗ ἀγώνι δέστι τὸ δρομα Κυρίου ἐλπίς. Δυνάμεθα δὲ καὶ ἀλλως τοῦτο νόησαι περὶ τῶν Χριστιανῶν, καθ' ὑπερβατὸν συντάττοντες οὕτως. · Μακάριος, οὗ ἔστιν ἐλπίς τὸ δρομα Κυρίου αὐτοῦ. παντὶ δὲ Χριστιανῷ τὸ δνομα τοῦ Χριστοῦ ἔστιν ἐλπίς καὶ σωτηρία. Καὶ τοῦτο οἱ μάρτυρες ἔδειξαν ἐνώπιον τῶν τυράννων, δόξαν, καὶ πλούτον, καὶ ἐλπίδα ζωῆς, τὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ δνομα ὅμολογήσαντες.

¹¹ Psal. LXXXIII, 15. ¹² Psal. XXXIX, 5.

Variæ lectiones.

(45) Αἱ ἀπεσήμανον.

450
injecit, et benevolo aspergit infusū; in me, inquit, summa constitutum in miseria, dum idolorum errores sequerer.
Et exaudiuit preces meas. Preces scilicet pro me emissas. Rogabant enim prophetæ pro futuro Ecclesiæ statu [illius etiam personam induentes, ut nunc facit beatus David].

Vers. 3. Et exaudiuit me de lacu misericordia, et de luto limi. Solebant antiqui bujusmodi dictionibus maxima pericula exprimere. Dicit autem potest quod lacus misericordia sit illa foeda orroris, in qua olim gentes quae in unam Eccleiam congregatae sunt, veluti in quadam carcere secundum animam misere affligebantur; et quod lumen limi, hoc est, limosnum ac putridum lumen, illa sit humanarum passionum atque affectuum collectio, quæ corruptionem quamdam in nostris membris generat, et animas omnes quasi tenaci quoniam cœno obvolutas detinet, quæ in eam deciderint.

Et statuī supra petram pedes meos. Supra petram, hoc est, supra securitatem fidei.

Et direxit gressus meos. Et ostensa mihi salute per præcepta evangelica, omniisque prorsus explosa tortuositate, iter meum adeo direxit, ut per obliqua, aut per devios calles amplius non incedam.

Vers. 4. Et immisit in os meum canticum nōrum. Cantica nōrum quae de admirandis atque illustris Christi gestis Christicole eccinerunt. Vel Orationem Dominicā: Pater noster, qui es in cœlis, quia Christus nos docuit.

Hymnum Deo nostra. Hoc ad declarationem dicendum est novi cantici.

Videbunt multi. Lumen nōrum scientiae, cum antea cœci essent. Vel videbunt signa et miracula Christi et sanctorum ejus.

Et timebunt. Christum scilicet bujusmodi scientem miracula.

Et sperabunt in Domino. Sperabunt, id est Credit; credit enim qui sperat. Vel, sperabunt quod eos salvaturus sit, qui crediderint in illum. Per Dominum autem Christum intellige.

Vers. 5. Beatus vir, cuius est nomen Domini spes ejus. Nomen Domini, hoc est, Dominus. Beatum igitur eum dicit qui in solo Deo confidit, et non alia in re. Alibi etiam dicit: Beatus vir qui sperat in Domino¹³. Et ordo est: Beatus vir, cuius est nomen Domini spes. Possimus etiam de Christianis hoc dictum intelligere, et construere per figuram hyperbaton, hoc modo: Beatus vir cuius est spes nomen Domini ejus¹⁴. Cuilibet autem Christiano nomen Christi spes est et salus; quod sancti martyres præcipue attestati sunt coram tyrannis: quibus apertissime dicebant se divitias suas omnes, et omnem gloriam et spem in hoc collocasse, quod Christi Dei sui nomine insigniti essent, dum Christiani appellarentur.

Et non respexit in vanitates. Et hujusmodi vir A inanibus rebus operam non dedit : quæ a multis summa reputantur bona.

Et insanias falsas. A communi sensu rursus subintelligendum est, *Et non respexit.* Insanæ autem falsæ [ex Græce dictionis significatione] vaticinia sunt. Vates enim illi debacchati dementes siebant, et furentium instar ferabantur. Verum falsa erant, quæ prænuntiabant. Per hujusmodi autem vaticinia universum idolorum cultum denotare voluit, veluti totum a parte.

VERS. 6. *Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua.* Admiratus beatus David inestabile Incarnationis Christi mysterium, et condignum illi sermonem invenire non valens, exclamatione solum, quod potuit, tam grande donum prosecutus est : *Multa, inquiens, admiranda fecisti, tu Domine Deus meus.* Ita etiam alibi Apostolus facit, quando admirabundus clamat : *O altitudo divinitarum sapientiae et scientiae Dei ! quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus*¹⁶ ! Mirabilia autem appellat non ea tantum, quæ tempore Moysi, aut Iesu Nave, aut quæ illis antiquiora a Deo facta sunt miracula, sed ea potius quæ tempore Incarnationis Salvatoris nostri facta sunt, et quæ per spiritum prævidens Propheta summa cum admiratione quæ diximus verba protulit.

Et cogitationibus tuis, non est qui similis erit tibi. Et non est aliquis tibi in cogitationibus tuis comparandus. Iis, inquam, cogitationibus, quas summa cum providentia pro hominum salute sollicitus habuisti. Ecce enim quod grande et quod admirandum opus excogitasti, ut tu homo fieres propter hominem.

Annuntiavi et locutus sum, multiplicata sunt super numerum. Annuntiavi, inquit, et docui multa mirabilia tua in multis psalmis, verum adhuc multiplicata sunt, et adeo innumerabilia esse apparuerunt, ut aliquo numero concludi non posuerint. Nam quæ dudum cognovi, propter altitudinem et immensitatem incomprehensibilia sunt. Vel, cum quid dicere non haberem, hoc tantum annuntiavi et locutus sum, quod omnem transcederent numerum.

VERS. 7. *Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem perfecisti mihi.* Quæ sequuntur in personam Christi dicenda sunt, ut magnus nos docuit Paulus in Epistola ad Hebreos¹⁷. Ait igitur quod post Incarnationem Deus Filius dixit ad Patrem : Tu, Pater, in posterum legale omne sacrificium reprobasti, et oblationes omnes lege institutas : verum corpus mihi effecisti ex Virginis sanguinibus, ut pro hominum salute in sacrificium offereret.

VERS. 8. *Holocausta, et pro peccato non quæsi-visti.* In Levitico et Deuteronomio clare invenies, quænam essent holocausta, et quæ sacrificia pro

Kai οὐκ ἐπέβλεψεν εἰς ματαιότητας. Καὶ τοιοῦτος οὐκ ἐσπούδασεν εἰς τὰ μάταια, δηλαδὴ εἰς τὰ δοκούντα τοῖς πολλοῖς ἀγαθά.

Kai μυρίας ψευδεῖς. Ἀπὸ κοινοῦ πάλιν τὸ, Οὐκ ἐπέβλεψε· μανται δὲ ψευδεῖς, αἱ μαντεῖαι· οἱ γάρ μαντεῖς βαρχεύοντες ἔξισταντο μὲν τοῦ καθεστηκότος, καὶ παρεφέροντο δίκην μαινομένων· ἐψεύδοντο δὲ, περὶ ὧν ἔλεγον. Ἀπὸ δὲ τῆς μαντείας ὅτην τὴν εἰδωλολατρείαν ἤντικατο, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν:

B Πολλὰ ἐποίησας σὺ, Κύριε ὁ Θεός μου, τὰ θαυματούσια σου. Ἐκπλαγεὶς δὲ μέγας Δαΐδης τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ παράδοξον μυστήριον, καὶ μὴ δυνηθεὶς ἄξιον λόγου εὑρεῖν, τοῦτον μόνον ἐπεφώνησεν, ἵτι Πολλὰ τὰ θαυματούσια σου ἐποίησας, Κύριε ὁ Θεός μου· δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος πέπονθε Παῦλος· ὑπερθαυμάσας γάρ, ἀνεδησεν· *὾ βάθος πλούτουν, καὶ σοργας, καὶ γνώσεως θεοῦ ! ὃς ἀρεξερεύητα τὰ κρύματα αὐτοῦ καὶ ἀρεξιχριστοῖ αἱ οὖσαι ! Θαυμάσια δὲ λέγει, οὐ μόνον τὰ ἐπὶ Μωάεως, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναοῦ, καὶ Σαμουήλ, καὶ τὰ τούτων παλαιότερα τερατουργήματα, ἀλλὰ ἔτι μᾶλλον τὰ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος, διαρροῇσιν ἐν πνεύματι, θεοπεσίας βοᾷ τὸ φήθεν.*

C Καὶ τοῖς διαλογισμοῖς σου, οὐκ ἔστι τίς δριμοῖς θήσεται σοι. Οὐκ ἔστιν δστις δριμοῖαθήσεται σοι ἐν τοῖς διαλογισμοῖς σου, λέγω δὲ, τοῖς περὶ τῆς προνοίας καὶ σωτηρίας. Ἰδού γάρ οἶν πρᾶγμα διελογίσω, γενέσθαι ἀνθρωπος διὰ τὸν ἀνθρωπὸν.

D Απῆγγειλα καὶ ἐλάλησα, ἐπιληθύνθησαρ ὑπὲρ δριμόν. Ἀπῆγγειλα, φησι, καὶ ἐδίδαξα περὶ πολλῶν θαυμασίων σου ἐν πολλοῖς φαλμοῖς· ἀλλ' ἐπιληθύνθησαν ἔτι, καὶ ἐφάνησαν ἀναρθρίμητα, μὴ δυνάμενα ὑποπεσεῖν ἀριθμῷ· ἀγάρ νῦν ἔγνων, ἀπερίληπτά εἰσι, διὰ τὸ μεγαλεῖν τῆς φύσεως αὐτοῦ. Ή καὶ δίλλως· Μηδὲν ἔτερον εἰπεῖν δυνάμενος, ἀπηγγειλα καὶ ἐλάλησα νῦν τοῦτο μόνον περὶ αὐτῶν, δτι ἐπιληθύνθησαν ὑπὲρ ἀριθμόν.

E Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἡθέλησας· σωμα δὲ κατηρτίσω μοι. Τὰ ἐντεῦθεν ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἥθηναι Παῦλος ὁ ἀπόστολος· ἐδίδαξεν ἐν τῇ πρδε Έβραίους Ἐπιστολῇ· φησι γάρ ὁ Ιησος καὶ Θεὸς πρὸς τὴν Πατέρα μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ὅτι Τοῦ λοιποῦ ἀπεδυκίμασας τὴν νομικὴν θυσίαν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν προσφοράν· σῶμα δὲ κατεσκεύασάς μοι παρθενικῶν ἐξ αἰμάτων, εἰς τὸ θυσιασθῆναι τούτο περὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων.

F Ολοκαυτώματα, καὶ περὶ ἀμαρτιας οὐκ ἐξῆτησας. Ἐν τῇ βιβλῳ τοῦ Λευϊτικοῦ καὶ τοῦ Δευτερονόμιου εαφῶς εὐρήσεις, τίνα μὲν τὰ δλοκαυτώ-

¹⁶ Rom. xi, 33. ¹⁷ Hebr. x, 5.

ματα, τίνα δὲ τὰ περὶ ἀμαρτίας θύματα, καὶ ἀπλῶς. Ματα, τίνα δὲ τὰ περὶ ἀμαρτίας θύματα, καὶ προσφορῶν. Τέως δὲ οὐν φτισιν, ὅτι Ἐμοῦ σαρκωθέντος, τοῦ λογικοῦ καὶ ἀληθινοῦ θύματος, τοῦ αἴροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, οὐδὲν σῶμα (45) νομικὸν ἔξεχτησας.

Τότε εἶπον· Ἰδού ἡ καὶ. Τότε πότε; "Οτε τὰ νομικὰ θύματα ἀπηδόκησας· τότε γάρ εἰπον αὐτὸς, ὅτι Πάτερ, ἥττικεν τὴν ἄρα· δόξασθε σου τὸν Υἱόν· τὸ γάρ, οὐδούν ἡ καὶ, οὐδὲ δρῆς ητοίμασμα.

'Ερ κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. Οἱ Ἑβραῖοι βιβλία μὲν καλοῦσι τὰ συγγράμματα· κεφαλίδας δὲ, τὰ εἰλιτάρια, ὡς τὸ· γέγραπται τὴν κεφαλίδα ταύτην. Εἰληταρίοις γάρ ἐνέγραφον, καὶ οὐ τεύχεις τετραγώνοις, ὡς ἡμεῖς. Φησίν δὲ Σωτὴρ, ὅτι 'Ἐρ εἰλιταρίῳ βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ' βιβλίου δὲ, προφητικοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι τὰ περὶ τῆς ἡμῆς ἀνανθρωπήσεως προκατήγορειλαν οἱ προφῆται. Τοῦτο καὶ Ίουδαῖοις ὑπερον ἐλεγεν, ὡς τό· Εἰ ἀπιστεύετε Μωϋσῆν, δπιστεύετε ἀντὶ ἐμοὶ, καὶ ἀλλα πολλά.

Τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, δὲ θεός μου, ἡδουλήθηρ. Ἐπει τὰ περὶ ἐμοῦ πρωρότονο καὶ προκατήγορετο, ποιῆσαι τὸ θέλημά σου ἡδουλήθηρν. Πειριτὸν γάρ ἐνταῦθα τὸ τοῦ Θέλημα δὲ τοῦ Πατρὸς, ἡ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας κατὰ σάρκα σφαγὴ τοῦ Ιησοῦ αὐτοῦ. Πειρι τούτου καὶ αὐτὸς ὑστερον εἰπεν δὲ Χριστὸς, ὅτι, Καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐχ Ἰησοῦς τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψατος με.

Καὶ τὸν τόμον σου, δὲ μέσω τῆς κοιλίας μου. Τὸ 'Ἐρ μέσω τῆς κοιλίας μου, ἀντὶ 'Ἐκ μέσου τῆς κοιλίας μου, τουτέστιν, ἐκ καρδίας, ὀλοκύλως, πρόθεσις ἀντὶ πρόθεσις'. Ἀπὸ κοινοῦ δὲ ληπτέον πάλιν τὸ, Ἡδουλήθηρ ποιῆσαι, ήτοι πληρῶσαι τὸν νόμον σου, φημὶ δὴ (46) τὰς ἐντολὰς, ἃς μοι δέδωκας, ἐκ καρδίας μου.

Ἐνηγγειλούμην δικαιοσύνην ἐτι· Ἐκλησίᾳ μεγάλῃ. Δικαιοσύνην λέγει τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς δικαιοῦν πάντας τοὺς πιστεύοντας, καὶ τηροῦντας ἐντολὰς αὐτοῦ, ὅποιοι ποτὲ δὲν ὡσιν οὖτοι· καὶ ὅτι δὲ μὲν Μωσαῖκὸς νόμος μάνοις τοῖς Ίουδαῖοις ἐδόθη· τὸ δὲ Εὐαγγέλιον, ἀπατεῖ τοῖς έθνεσι. Δικαιοῖς δὲ τὸ μὴ τόνδε μόνον, ἀλλὰ πάντας ἐπίσης εἰς σωτηρίαν καλεῖν. Ἐκκλησίαν δὲ μεγάλην φησὶ τὰς πολυανθρώπους συναγωγὰς τῶν Ίουδαίων, ἐν οἷς ἵπαρθησάστο.

'Ιδού τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ κωλύσω, Κύριε, σὺ θητῶς. Ήτο δρῆς, οὐ μὴ κωλύσω τὰ χεῖλη μου λέ-

πατο : et omnia denique oblationum et sacrificiorum genera. Ait igitur : Cum verum ego ac rationalib[us] sacrificium sim, et omnia mundi deleam peccata, tu nullum amplius sacrificium quæsivisti.

Tunc dixi : Ecce venio. Tunc nimirum quando legalia sacrificia reprobata sunt; tunc enim dixi ego : Pater, venit hora, glorifica Filium tuum¹¹. Nam quod ait : Ecce venio, idem est, ac si diceret : Vides quod paratus sum.

VERS. 9. In volumine libri scriptum est de me. Conscriptiones Hebrei libros appellabant, et involutas chartas volumina, iuxta illud : Fili hominis, comedere hoc volumen¹². Involutis enim chartis scribabant, et non quadratis libris, ut nos facimus. Ait igitur Salvator : In volumine libri, propheticī nimirum, scriptum est de me, hoc est, ea quæ ad Incarnationem meam pertinent, a prophetis prædicta sunt : quod ipsis etiam Judæis Dominus postea iterum affirmavit, dicens : Si crederetis Moysi, crederetis etiam et mihi [de me enim ille scripsit¹³], et alia hujusmodi multa.

Facere voluntatem tuam, Deus meus, volui. Et quoniam quæ ad me pertinent, jam determinata sunt et prædicta a prophetis, ideo facere volui voluntatem tuam. Superfluous est enim articulus, qui habetur in Græco, ante infinitum facere [quem qui superfluum non putarunt, transtulerunt ut facerem]; voluntas autem Patris fuit ea, Filii mors secundum carnem, quæ pro humana salute, summa cum dispensatione, a Deo permitta est. De qua voluntate ipse etiam Filius dicebat : Descendi, non ut sacerdem voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me¹⁴.

Et legem tuam in medio ventris mei. In medio ventris mei, pro ex corde atque ex tota anima mea ; ut sit præpositio pro præpositione. A commentariis autem sensu subintelligendum est, Volui facere, hoc est, volui adimplere ex corde meo legem tuam ; tua nimirum mandata, quæ dedisti mihi.

VERS. 10. Evangelizavi justitiam tuam in Ecclesia magna. Vide quomodo Evangelium Dei justitiam appellat, quia per Evangelium Dei justificantur credentes omnes, et observantes illius mandata, quicunque hi fuerint et undecunque : et quia lex Mosaica solis tantum Judæis data est, Evangelium vero omnibus gentibus. Justum autem erat ut non unus aut alter tantum populus, sed quod omnes sequerentur salutem vocarentur. Per Ecclesiam autem magnam Judæorum synagogas intelligit, veluti hominibus frequentissimas, in quibus Christus palam ac libere locutus est.

Ecce labia mea non prohibeo, Domine, tu scies. Quemadmodum tu vides, inquit, non prohibeo

¹¹ Joan. xvii, 1. ¹² Ezech. iiii, 1. ¹³ Joan. v, 46. ¹⁴ Ibid. 50.

Variae lectiones.

(45) πρ. θῦμα.

(46) Λι. 8^ε

labia mea loqui salutaria verba ; tu enim id recte Α γειν τὰ σωτήρια. Ὅμως σὺ ἔγνως, διτὶ οὐ μὴ πωλώσα αὐτὰ, εἰδὼς με, ως κάγω σε.

Vers. 11. *Justitiam tuam non abscondi in corde meo. De Evangelio rursum sermonem facit. Non tacui, inquit, quæ ad illud pertincent; quin imo opportuna quæcunque omnibus revelavi.*

Veritatem tuam et salutare tuum dixi. Evangelium rursus ita appellat. Neque enim justitiam tantum continet, sed etiam veritatem. Ideo dicebat Christus: Veritatem dico vobis²²; quin imo neque hæc solum, sed salutem etiam credentibus pollicetur.

Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam a concilio multo. De Evangelio etiam hæc dicta sunt. Appellatur enim Evangelium misericordia, quia summa Dei misericordia nobis donatum est: qua non sustinuit Deus propriam creaturam sub iniqua dæmonis tyrannie oppressam amplius jacere, et qua ob nostram salutem proprio etiam Filio non pepercit. Variis autem nominibus, ut vidimus, Evangelium appellavit, propter multiplicem gratiam et varia dona, quæ per illud nobis præstata sunt.

Vers. 12. *Tu autem, Domine, ne elongaveris miserationes tuas a me. Quæ seculuntur rursum ex persona Ecclesiæ fidelium dicta sunt, supplicantis post acceptum divinæ gratiæ signaculum, non derelinqui, cum multa ei, tam ab hominibus, quam a dæmonibus imminenterent pericula.*

Misericordia tua et veritas tua semper adjurerent me. Veritas tua, id est vera promissio tua. Dixisti enim: Ecce vobis cum omnibus diebus²³, etc. Quardam vero exemplaria habent: Adjuverunt, et intelligitur, quod bucusque scilicet adjuverint; sed melior lectio videtur: Adjudent.

Vers. 13. *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. Circumspicio enim, inquit, varias mihi tendi insidias, et jam eis circumdatas sum.*

Comprehenderunt me iniquitates nrae. Vide quomodo justi homines præ summa modestia, pericula et tentationes, quibus eos vexari accidit, propriis ascribunt peccatis. Sic et tres illi pueri, una voce in camino iugis dicebant: Peccavimus, inique egimus²⁴; tamen si ea non tam ob peccata propria, quam propter Deum paterentur.

Ei non posse videre. Obtenebrant enim tentationes animæ oculos, ut quæ utilia sunt, videre non possint. Hanc igitur nebulam dissolvit illa consolationis lux, quæ a Deo provenit. Redundat autem hec quoque loco vox tui.

Multiplicatas sunt super capillos capitis mei. Sunnæ etiam modestiæ sunt hæc verba: et verisimile est, ut cum fidelibus aliqui etiam committi sint, qui negligenter ac iniuus ex virtute vivant, quorum

Τὴν δικαιοσύνην σου οὐκ ἔκρυψα ἐπειδὴ μου. Περὶ τοῦ Εὐαγγελίου ταῦτα πάλιν φησίν, διτὶ Οὐχὶ ἐσίγησα τὰ κατ' αὐτό· ἀλλ' ἀνεκάλυψα ταῦτα πᾶσα.

Τὴν ἀλήθειάν σου καὶ τὸ σωτήριόν σου εἶπα. Τὸ Εὐαγγελίων αὐθίς οὖτες ὀνομάζει· οὐ μόνον γάρ δικαιοσύνης ἐστὶ μεστὸν, ἀλλὰ καὶ ἀληθεῖας· ἐγώ γάρ, φησί, τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν· καὶ οὐ ταῦτα μόνην, ἀλλὰ καὶ σωτηρίαν τοις πιστεύουσιν ἐπαγγέλλεται.

Οὐκ ἔκρυψα τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἀπὸ συναρτήσης πολλῆς. Περὶ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ταῦτα· Ἐλεος γάρ ἐστιν, ὡς δεδομένην ἡμῖν διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐλεημοσύνην τοῦ Θεοῦ, μὴ ἀνατραφέντονος ἐπὶ πλέον τυρannεῖσθαι τὸ οἰκεῖον πλάσμα, καὶ μηδὲ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ φεισαμένων διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Οὗτοι διαφέροις δύνασθαι τὸ Εὐαγγελίον ἐκάλεσε, διὰ τὴν ποικίλην ἀρετὴν αὐτοῦ.

Σὺ δὲ, Κύριε, μὴ μακρύνης τοὺς οἰκτιρμούσθου ἀπὸ ἐμοῦ. Τὰ ἐντεῦθεν ἀπὸ προσώπου πάστης εἰρηταί τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, Ικετευόμενη, μετὰ τὴν σφραγίδα τῆς χάριτος μὴ ἔγκαταλειφθῆναι, προκειμένων αὐτῇ κινδύνων πολλῶν ἐξ ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων.

Τὸ ἔλεός σου καὶ ἡ ἀλήθειά σου διὰ παντὸς ἀντιλιθούστο μου. Η ἀλήθειά σου, τουτέστιν ἡ ἀληθής ὑπόσχεσις; ἐξη; γάρ· Καὶ ίσον ἐτώ μεγάλων εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων Ἀντελάθοντο μου γράφουσται, καὶ νοεῖται ἄχρι τοῦ νῦν ἀντελάθοντο· ἀμεινον δὲ τὸ, Ἀντελάθοντο.

"Οτι περιέσχον με κακὰ ὡς οὐκ ἐστιν ἀριθμός. Περιβιέπω γάρ, φησί, τὰς ποικίλας ἐπισουλάξ, καὶ ἡδη ταῦταις περιχεκύλωμαι.

Κατέλαβόν με αἱ ἀρυμναὶ μου, καὶ οὐκ ἡδυτήρη θηρ τοῦ βλέπειν. Ὁρα ὅπως ὑπὸ τῆς ἄγαν μετριοφροσύνης οἱ δίκαιοι ταῖς αὐτῶν ἀμαρτιαῖς ἐπιγράφουσιν τοὺς οἰουσδήποτε κινδύνους; καὶ πειρασμού;. Οὗτοι καὶ εἰ τραπεῖται παῖδες ἐν τῇ κερμίνῳ συμφρόνως ἔλεγον· Ἡμάρτομεν, ἥμαρτομεν, καὶ τὰ ἐξη; κατοιτο: διὰ Θεὸν πάσχοντες.

Καὶ σύν ἡδυτήρη τοῦ βλέπειν. Σκοτίζουσι μὲν γάρ οἱ πειρασμοὶ τοὺς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμούς, ὡς μὴ δύνασθαι: ὁράν τὰ συμφέροντα· λύει δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀχλὺν τὸ φῶς τῆς ἐκ Θεοῦ παρακλήσεως. Πειρασθεὶς δὲ κάντασθα εἰ, Τοῦ.

Ἐπιληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου. Εἰσὶ μὲν καὶ μετριοφροσύνης τὰ τοιαῦτα ἥματα· οὐκ ἐπεικῆς δὲ, καὶ τινας ἀναμεμήχασι τοις πιστοῖς ἀμελῶς; βιούντας ὅν τὰς ἀμαρτιαῖς οἱ-

²² Joan. xvi, 70. ²³ Matth. xxviii, 20. ²⁴ Dan. iii, 29.

κεισθνται οι δίκαιοι, διὰ τὴν ἐνότητα καὶ κοινωνίαν Α peccata justi sibi ipsis ascribunt, propter unitatem ac communicationem fidei.

Καὶ ἡ καρδία μου ἔγκυτε δικά με. Τῷ δοκεῖν, ἀπίστολον καὶ τὴν καρδίαν μου, οἷα μή φωνημένος εἰς εὐσόλημίαν· ἡ καρδία γάρ θαρρύνει, καὶ δι-εγέρει.

Ἐνθέσησον, Κύριε, τοῦ βύσασθαι με. Θέλησον εἰς τὸ ἔξελόδαι με τούτων.

Κύριε, εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι πρόσχες. — Πρό- σχες, ἀντί, Ἐπιμελῶ θε.

Κατασχυθείσαν καὶ ἀγραφεῖσαν οἱ ζη- τοῦντες τοὺς ψυχὴν μου, τοὺς δέρπαναίστην. Ἄμα καὶ ἀμφα ταῦτα παθέτωσαν· κατασχυθείσαν μὲν, ὡς ἡττηθείσας τῆς ἡμετέρας ὑπομονῆς· ἀν- τραπείσαν δὲ, ὡς δρώντες τὴν περὶ ἡμᾶς ἀμφορίου δύναμιν, ζητοῦντες τὴν ψυχὴν μου, ἐπὶ τῷ ἐ- αγαγεῖν αὐτὴν διὰ τιμωρίας παντοδαπῆς. Ή τὸ ἄμα, ἀντὶ τοῦ, ὅμοιον πάντες.

Ἄποστραφείσαν εἰς τὰ δικίων, καὶ κατα- σχυθείσαν οἱ θέλοντές μοι κακά. Ἀποστρα- φείσαν δικράνοι, μή περιγενόμενοι τῆς ἴμας (47) ἐντάσσεων· καὶ διὰ τοῦτο κατειχυθείσαν. Ποι- κίλλει δὲ τὴν ἀράν, εἰς ἔρφασιν τῆς ἡν τῇ ψυχῇ δόδυνης.

Κομισθείσαν παραχρῆμα αἰσχύρην αὔστον οἱ λέγοντές μοι, Εὔγε, εὐγε. Περὶ τοῦ Εὔγε, εὐγε, προειρήκαμεν δὲ τὸ πιτιωθασικὸν ἔστιν ἐπίφρημα.

Ἄγαλλισθείσαν καὶ εὑρερθήσαν εἴσι σοι κάρτες οἱ ζητοῦντές σε, Κύριε. Τὸ Ἀγαλλισθεί- σαν καὶ εὑρερθήσαν, εἰ μὲν βούλει, ταυτοθή- μαντον νόμισον (48)· εἰ δὲ οὖν, ἔχεις καὶ τὴν τούτων διαφορὰν ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τοῦ θ' ϕα- μοῦ. Ἔπει σοι δὲ, ἀντὶ τοῦ, Ἐπεὶ τῇ εἰς σε πίστει.

Καὶ εἰπάτωσαν διὰ παντὸς, Μεγαλυνθήτω δ Κύρος, οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριόν σου. Οἱ διγαπῶντες τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀπὸ σοῦ· ἡ σωτηρίαν αὐτοῦ λέγει τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτοῦ· σωτηρίος γάρ εἰναι τὸς ἀπολαδίσιν ἐγένετο. Εἰπάτωσαν δὲ οὗτως φίλα τῆς παρὰ σοῦ ἐπικουρίας τυγχάνοντες· Μεγα- λυνθήτω δὲ, ἀντὶ τοῦ, Μέγας νομισθήτω.

Ἐγώ δὲ πτερχός εἰμι καὶ πέρης. Τούτοις προσώπῳ τοῦ καθ' ἐκαστον πιστοῦ· Πτερχός γάρ, ὡς πάντα προέμενος· καὶ Πένης, ὡς αὐτούργος τῶν ἀναγ- καλῶν· τὸ μὲν, ἀπὸ τοῦ ἀκπεσεῖν ὃν εἶχε· τὸ δὲ, ἀπὸ τοῦ πένεσθαι, ἥτοι ἐνεργεῖν καὶ πονεῖν.

χός ενīm [qui Latine inops, ex etymologia Græci nominis aliquis opibus deciderit, et nunc sit sine opere. Πένης vero [qui Latine pauper] a labore; quia nimis proprio labore opportuna oīnīa sibi comparat.

Κύριος ϕροτεῖ μου. Ἐπὶ τούτον γάρ καὶ μόνον κατέργυον, καὶ οὐ περίψεται με, τὸν ἀλπίζοντα ἐπ' αὐτὸν.

Βοηθός μου καὶ ὑπερασπιστής μου εἰ σὺ, δ θεός μου· μή χροίσῃς. Οὐθεός μου, μή θραδύνῃς

Et cor meum dereliquit me. Videor quasi corde desertus, eum mea omnia in te fiducia infirma sit. Ipsum enim cor, animum excitare solet et præstare audaciam.

Vers. 14. Placeat tibi, Domine, ut eripias me. Ve- lis, inquit, Domine, me ab his omnibus eripere ac liberari periculis.

Domine, ad adjuvandum me respice. Intende mihi, et me diligenter asperga.

Vers. 15. Erubescam et confundar simul qui querunt animam meam, ut auferant eam. Utraque enim eis accident, ut et pudore afficiantur, voluti vicii nostra patientia, et confundantur, invictam esse cernentes potentiam tuam, qua nos protegis. [Sequitur:] Qui querunt animam meam, hoc est, qui hoc unum volis omnibus, et toto petunt studio, ut me variis exanimet suppliciis. Vel, simul, hoc est, una omnes.

Convertantur retrorsum, et erubescant qui volunt mihi mala. Convertantur retro inanes, re infecta, me non superato, atque ideo erubescant. Variis autem modis eos exsecratur, ut conceptum animi dolorem aperte explicet.

Vers. 16. Ferant statim confusione suam quā dicunt mihi, Euge, euge. De Euge, euge jam alibi diximus, quod adverbium est irritantis.

Vers. 17. Exultent et lætentur in te omnes qua- rentes te, Domine. Exsultare, et lætari hic idem sequit significant. Quod si cui placet, ut sensu differant, videat quid de eorum differencia dictum sit in tertio versiculo noni psalmi: In te autem, id est, in fide, quae est in te.

Et dicant semper, Magnificetur Dominus qui diligen- gunt salutare tuum. Qui diligunt salutem, quae a te est. Vel, salutare tuum, id est, incarnationem tuam. Salutaris enim fuit ea incarnationis iis qui perierant. Omnes igitur qui auxilium tuum consecuti sunt, dicant: Magnificetur Dominus, id est, Magnus reputetur.

Vers. 18. Ego autem inops, et pauper sum. Hoc ex uniuscuiusque fidelis persona dici potest. In- opes enim sunt Christiani omnes, veluti qui uni- versa fortunæ bona dimiserunt, et pauperes, veluti qui propriis manibus necessaria sibi parant. Ητο- χος enīm [qui Latine inops, ex etymologia Græci nominis aliquis opibus deciderit, et nunc sit sine opere. Πένης vero [qui Latine pauper] a labore; quia nimis proprio labore opportuna oīnīa sibi comparat.

Dominus sollicitus erit mei. Ad hunc enim solūm confugi, et ideo me in se sperantem non despiciet.

Adjutor meus, et protector meus es tu, Deus meus, ne tardaveris. Deus meus, ne tardus sis ad

Variae lectiones.

(47) Al. ἀναστάσεως.

(48) Al. ταυτοθήματα.

adjuvandum me. Mihi autem nescio quid profondius videntur sibi velle haec verba, si accoinmodemus beato David illum versiculum : *Ego autem inops sum, et pauper.* Præviderat Propheta summas illas divitias quæ a Dei gratia in Christianos erant effundendæ : cumque eas non mediocri desiderio concupisset, demum veluti is qui se noverat ab eo tempore procul esse, contristatus est, et miserum se ideo appellans ait : *Ego inops, et pauper sum*, qui hujusmodi divitiarum particeps esse nequeo ; verumtamen Deus erit mei sollicitus, ut scilicet mihi pariter gloriam illam communicet, quam fidèles in cœlorum regno percepturi sunt ; siquidem et ab ipso Domino dictum legimus, quod David concupivit videre diem ejus qua ratione rogat nunc Deum Propheta noster, dicens : *Ne tardaveris, innam nimirum incarnationem.* Sunt enim supplicantis verba ad Deum Filium.

In finem Psalmus ipsi David.

PSALMUS XL.

In finem inscribitur, quia prophetiam continet, quae tendebat ad finem. Prædictit enim proditoris Judæ rebellionem. Et clarum quidem est hujus psalmi argumentum. De amore enim et charitate in pauperes pertractat. Tamen altius considerando, ad Salvatoris nostri Christi mysterium pertinet, qui egenus, et pauper iveri voluit ob humanam salutem ; qui etiam in Evangelio apud Iuan-nem præsentis psalmi verba de se dicta esse testatur, et de Juda, dum ait ad apostolos : *Non de omnibus dico, scio quos elegi, sed ut Scriptura impleatur, dicens : Qui manducat panem meum, elevavit contra me calcaneum suum*¹⁵. Nullib[us] enim hujusmodi testimonium habetur in Scriptura, præterquam quod in præsenti psalmo dicitur : *Qui manducui panes meos, magnificariis contra me supplantationem*¹⁶.

VERS. 2. *Beatus vir qui intelligit super inopem et pauperem.* — *Qui intelligit*, hoc est, qui considerat, qui cogitat id quod decens est. Intelligentia enim est diligens et exacta consideratio. Inopem autem et pauperem promiscue solent appellare indigentem. Antiqui vero per inopem mendicum intelligebant, veluti qui omni prorsus careret ope, et qui, ut alibi diximus *sex etymologia Graeci nominis*, ab antiquo statu decidisset : pauperem vero cum qui manibus ac proprio labore sibi victimum pararet, ut in præcedenti psalmo diximus. Beatus igitur is est, qui debitorem iverum habet. Per Salomonem enim docemur illum Deo comitare, qui inopis misereatur. Quod proprio ore Christus confirmavit, dicens : *Quotiescumque feceritis uni huic ex minimis fratribus, mihi fecistis*¹⁷. Et hoc quidem pacto simpliciter exponitur de pauperibus : verum profundius intelligendo, ut diximus, exponi potest psalmus de Christo : *quodque beatus ille est, qui intelligit et considerat Christum Deum esse, tametsi indigentia ac paupertate tanta esse videretur circumdatus, ut etiam non haberet, ubi reclinaret caput suum.* Recte enim considerans, id plene intelliget ex iis quæ et sermone suo docuit, et operibus comprobavit.

In die mala liberabit eum Dominus. Utilitatem docet, quam ex hujusmodi intelligentia quis per-

A eiς τὸ βοηθῆσαι: τιμὴν. Φέγὼ δὲ βαθύτερὸν τι κατανεόηκα· τὸ γάρ, Ἐγὼ δὲ πτωχὸς εἰμι καὶ κέρης, ως μακαρίῳ προσαρμόσων Δαΐδ, εὐρίσκω. ὅτι προϊδὼν ἐκχυθησόμενον πλούτον τῆς γάριτος εἰς τοὺς Χριστιανοὺς, ἐπεθύμησεν αἴτοῦ, καὶ οἵα μακρὰν ὡν τῶν ἡμερῶν τούτων, ἡθύμησε, καὶ ὑποταλινίζων ἐσεύθη εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ δὲ πτωχὸς εἰμι καὶ πέρης, μή τυχών τοῦ τοιούτου πλούτου. Ὁμως δὲ Θεὸς φροτεῖ μου, ὥστε κοινωνῆσαι κάμε τῆς εἰς ὑπερόν δόξης τῶν πιστῶν, ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ· φησὶ γάρ καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι Καὶ Δαΐδ ἐπεθύμησεν ίδειν τὴν ἡμέραν τὴν ἡμέραν· διὸ γὰρ μή βραδύνεις πρᾶξι τὸ ἐνανθρωπήσας παρακαλεῖ τὸν Σίδην τοῦ Πατρός.

B Elēs τὸ τέλος τῷ Δαΐδι.

ΨΑΛΜΟΣ Μ'.

Elēs τὸ τέλος ἐπιγέραπται, ως περιέχων προφητείαν εἰς τέλος ἐπιτεινομένην· προσαγορεύει γάρ περὶ τῆς ἀποστασίας Ἰούδα. Καὶ φανερὸν μὲν ὑπόθεσις τῷ παρόντι φαλμῷ, ἡ φιλοπτωχία. Ἀναφέρεται δὲ μυστικώτερον οὗτος εἰς Χριστὸν, διὸ τὴν ἡμετέραν πτωχεύσαντα σωτηρίαν, ως αὐτὸς ἐδίδαξεν ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· εἰρήκε γάρ οὗτος πρᾶξις ἀποστόλους. Οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· οἴδα οὐδὲ ἀξελεῖάμην· ἀλλ' ἵρα η Γραψῆ πληρωθῆ· Ὁ τρώγων μετ' ἔμοῦ τὸν ἀρτον, ἐπῆρεν ἐπ' ἔμβοτον τὴν πτέραν πατέραν· Ἄλλῃ δὲ οὐχ εύροσκεται Γραφή τούτο λέγουσα, εἰ μὴ μάνον ἡ τοῦ παρόντος φαλμοῦ· φησὶ γάρ· Ὁ ἐσθίων ἀρτούς μου, ἐμεγάλυνερ ἐπ' ἔμβοτον πτεροτισμόν.

*C manducui panes meos, magnificariis contra me supplantationem*¹⁸.

D Μακρίος δ συνιών ἐπὶ πτωχὸν καὶ κέρητα. — Ο συνιών, ἀντὶ τοῦ, Ο φρονῶν τὸ δέον· σύνετις γάρ, τὸ φρονεῖν εὖ. Πτωχὸν δὲ καὶ πένητα ἀδιαφόρως εἰώθει καλεῖν τὸν ἀπορον. Οἱ δὲ παλαιοὶ, πτωχὸν μὲν ἔλεγον τὸν ἐπαίτην, ἐκ τοῦ κατεπτηχέντοι· πένητα δὲ, τὸν πόνῳ χειρῶν τὴν ἐφῆμερον τροφὴν ποριζόμενον. Μακρίος τοίνυν δὲ τοιούτος, ως χρεωφιλέτην ἔχων τὸν Θεόν. Φησὶ γάρ διὰ μὲν Σολομῶντος, ὅτι Ο ἐλέων πτωχὸν δινεῖται Θεῷ· διὸ οἰκεῖας δὲ γλώττης, ὅτι Ἐφ' ὅστοις ἐποιήσατε ἐπὶ τούτων τῷρις ἀδελφῶν μου ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Οὕτω μὲν, περὶ τῶν ἀπλῶν πενήτων· βαθύτερον δὲ, καὶ περὶ Χριστοῦ βηθεὶη ἐν, διὰ Μακρίος δὲ φρονῶν, διὰ Θεός ἔστιν οὗτος, δὲ ἐν ἀπορίᾳ περιερχόμενος, καὶ μὴ ἔχων ποῦ καλνῇ τὴν κεφαλὴν εἰς ἀνάπτωσιν· συνήσει δὲ τοῦτο, ἀφ' ὧν δὲ Χριστὸς ποιεῖ καὶ διδάσκει.

E Ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ βύσεται αὐτεῖν δὲ Κύριος. Διδάσκει τὸ κέρδος τῆς τοιαύτης συνέσεως. Πολλὰ δὲ

¹⁵ Joan. XIII, 18. ¹⁶ Psal. XL, 10. ¹⁷ Matth. XXV, 40.

ἐστιν ἡμέρα πονηρὰ, προειρήκαμεν ἐν τῷ λέξιν
ψαλμῷ, τὸ οὐ καταισχυρθήσοται ἐγ καιρῷ κο-
ρυφῷ ἔρμηνευοντες. Ταῦταν γάρ εἰπεῖν καὶ ρόν
πονηρὸν, καὶ ἡμέραν πονηράν.

Κύριος διαφυλάξαι αὐτόν. Ἐπεύχεται τῷ τοιούτῳ
δι Προφήτης, ὡς ἀγαθός.

Kai ζήσαι αὐτόν. Καὶ ζωστοίσαι.

*Kai μακαρίσαι αὐτὸν ἐν τῇ γῇ. Καὶ μακάριον
ἀναδεῖξαι καὶ ζηταῶν, οὐκ ἐν τῇ παρούσῃ γῇ μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ φασιλετῇ τῶν οὐρανῶν.*

*Καὶ μὴ παραδῶ αὐτὸν εἰς χεῖρας ἔχθρων αὐτοῦ.
Μήτε δρατῶν μήτε ἀράτων.*

Κύριος βοηθήσαι αὐτῷ, ὃπερ καὶ λιτῆς οὐδύτης
αὐτοῦ. Ἐπὶ καίνης ὑδύνης, ἥτοι τῆς (49) ὑποδεχο-
μένης αὐτὸν ἀδυνάμενον ἐν νόσῳ. Ἀκούεις δὲ καὶ
Θεοδωτίων, οὐ τὸ εὐκτικὸν εἶδος, ἀλλὰ τὸ τοῦ μέλ-
λοντος ἐπὶ τῶν βρήκετων ἐκδεδώκασιν· οἶον Δια-
φυλάξαι καὶ ζήσαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς ἀντιμεσθῶν
ἄπαντα κρίναντες ταῦτα.

"Οληρὴ τὴν κοιτηγὴν αὐτοῦ ἕστρεψας ἐν τῇ ἀφ-
βωστείᾳ αὐτοῦ. Κοίτην μὲν λέγει τὴν κατάκλισιν·
"ἕστρεψας δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἡλαξας. Τοῦ τοιούτου
γούνην, φησι, τὴν κατάκλισιν ἐν καιρῷ ἀρρωστίας
ἡλαξας, ἀπὸ νοσερᾶς εἰς ὄγκειν. "Οληρὸς δὲ, ἀντὶ^C
τοῦ Παντελῶς· "ἕστρεψας δὲ, ἀντὶ τοῦ Στρέψεις.
"Ἡ στοχαστικῶς, μᾶλλον δὲ προφητειῶς, ὡς γεγονός
εἴπει τὸ γενησόμενον.

*Ἐγὼ εἰπα· Κύριε, δλέσσοσθν με. Τὰ ἴντεῦθεν
πάντα, προτώπων τοῦ Χριστοῦ λέγονται· παρακαλεῖ
δὲ τὸν Θεόν ὡς ἀνθρώπος, δεικνύων διειπέτειαν
θρωποῦ δεῖται τοῦ ἀλέοντος τοῦ Θεοῦ.*

*Iασαι τὴν ψυχήν μου, διειπέτειαν· καὶ ἡμαρτόν σοι. Καὶ
μή, ἀμαρτίαν, φησιν, οὐκ ἐποίησεν· ἀλλὰ ἐπει
δι· ἡμές γέγονε καθ' ἡμές, οἰκειοποιεῖται τῶν Ιδίων
καὶ τὰ πάθη, καὶ τὰς φωνάς· καὶ διπέρ ὅφειλει
βοῶν τὴν ἀμαρτίασα φύσις ἡμῶν, τοῦτο βοῶ πρὸ^D
ταύτης, ὑπὲρ ταύτης, ὡς (50) αὐτὸς, οἷα τῆς
αὐτῆς καὶ αὐτὸς ἄν, εἰ καὶ χωρὶς ἀμαρτίας. "Ωσπέρ
δὲ τὸ θυόμενον ὑπὲρ ἀμαρτίας κατὰ τὸν νόμον, εἰ;
ἔστι τὴν ἀμαρτίαν ἀνεδέχετο, καὶ συγχατέκαιε
ταύτην ἔστιν· οὕτω καὶ οὗτος, θυόμενος ὑπὲρ
τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, εἰς ἔστιν ταύτας ἀνεδέχετο,
καὶ ὡς αὐτὸς ἀμαρτίασας, οὕτω καὶ ἔστι, καὶ
ἴθησκε εἰς φιλανθρωπίας ὑπερβολήν.*

*Ιαστρις ἰμμολατός peccatis, in se ipsum omnia
peccasset, ad eorum remissionem, ei oravit, et mortuus est, ob summam nimirum atque ineffa-
bilem ejus misericordiam.*

Oi ἔχθροι μου εἰπορ κακά μοι. Oi ἔχθροι τοῦ

*A cepturus sit. Quae autem sit dies mala, diximus in
psalmo xxxvi, ibi: Non confundentur in tempore
malo. Aequo enim significant dies mala, et tempus
malum.*

*Vers. 3. Dominus conservet eum. Precatur Pro-
pheta pro hujusmodi homine, tanquam pro viro
quopiam bono.*

Et vivificet eum. Id est, vivere faciat.

*Et beatum eum faciat in terra. Et beatum eum
esse ostendat, æmulationeque, seu imitatione di-
gnum, non in præsenti tantum terra, sed in regno
etiam celorum.*

*Et non tradat eum in manus inimicorum ejus.
Nec eum visibilium aut invisibilium hostium ma-
nibus dedat.*

*Vers. 4. Dominus opem ferat illi super lectum
doloris ejus. Super lectum doloris, in quo ægri-
tudine ac morbo laborans, afflictus diu olim de-
tinetur. Aquila autem, et Theodotio non per
optativum modum, sed per futurum indicativi
omnia hæc verba reddidere, videlicet: Conservabit,
Vivificabit, et, Opem feret, omnia hæc quasi in
mercedem ac retributionem quædam dici ar-
bitrantes.*

*Universum cubile ejus vertisti in infirmitate ejus.
Per cubile, decubitum intelligit. Vertisti autem,
hoc est, immutasti. In tempore, inquit, infirmit-
tatis hujus viri, tu mutasti ejus decubitum, ab
agro nimirum, atque insirmo ad sanum ac validum.
Mutasti autem universum, hoc est, Prorsus mutasti.
Advertendum tamen quod praterito tempore usus
est pro futuro. Vertisti enim, hoc est, Veritas. Vel,
conjectura quadam, imo vero potius propheticō
more, quæ futura erant, ut jam facta commemorat.*

*Vers. 5. Ego dixi: Domine, miserere mei. Quæ
sequuntur, ex Christi persona legenda sunt, qui
velut homo Deum rogat, ostendens hoc pacto,
quemlibet hominem Dei auxilio indigere.*

*Sana animam meam, quia peccavi tibi. Sed
quomodo alibi legimus Christum peccatum non
fecisse? Certissimum quidem est, illum nunquam
peccasse; verum quia propter nos factus est idem
quod nos, homo nimirum, passiones etiam, atque
afflictus nostros, quasi proprios sibi consequenter
vindicavit, et quod dicens par erat humanam
naturam, quæ peccaverat, hoc ipse antea pro
illa ad Patrem clamavit, veluti qui ejusdem erat
natura, tametsi sine peccato. Et quemadmodum
victima, quæ olim pro peccato immolabatur, iuxta
legem, peccatum in se suscepit peccata: nec secus ac si ipse
victima comburi dicebatur: ita et Christus pro
nostra suscepit peccata: nec secus ac si ipse*

Vers. 6. Inimici mei dixerunt mala mihi. Ini-

Variæ lectiones.

(49) Al. διειπέτειας.

(50) Εἰ. αὐτῇ.

mici Christi Judei, qui invidia dissecabantur, et dixerunt mala, hoc est, prava verba. Quænam autem dixerint, audi.

Quando morietur? Gravis est enim, inquit, nobis, adeo, ut nec illius aspectum sustinere valeamus.

Et peribit nomen ejus. Sed cum multa præditum potentia Christum universas agititudines ac morbos curare viderent, quomodo cum aliquando putarunt extingui posse?

Vers. 7. Et ingrediebatur ut videret. Preditor, inquit, Judas, veluti familiaris mens absque ullo impedimento, illuc ingrediebatur, ubi ego aderam, ut videret an opportunum esset tradendi tempus.

Frustra loquebatur cor ejus. Frustra in corde suo secum ea loquebatur quæ ad proditionem pertinebant, quando videlicet ingrediebatur, ut videret. Vcl, frustra in animo suo cogitabat, ut me lateret, cum optimus ego scrutator cordium, omnia nossem ejus consilia et vota.

Congregavit iniquitatem sibi. Nihil aliud miser hujusmodi cogitatione efficere potuit, nisi quod sibi ipsi summam thesaurizavit iniquitatem, dum adversus proprium præceptorem et Servatorem tetendit insidias. Quidam post verba: *Frustra loquebatur, punctum ponunt, ut sensus sit: Frustra mihi pacifice loquebatur, cum inimica mente versaret consilia.* Sed melior est sensus, quem primo loco diximus.

Vers. 8. Egrediebatur foras et loquebatur in idipsum. Accepit enim panis buccella, Judas statim exiit. Quod vero ait in idipsum, idein significat quod una. Loquebatur, inquit, una cum inimicis meis, de iis quæ ad proditionem spectabant: *Quid vultis mihi, inquit, dare? et quæ sequuntur?*²⁰ Hæc autem ostium aperiissime in evangelica narrantur historia.

Adversum me susurrabant omnes inimici mei. Susurrabant mutuo in aures, quomodo insidias disponerent, timentes nimurum aperta loqui propter turbam.

Adversum me cogitabant mala mihi. Letisera, inquit, cogitabant adversum me. Jacka quod testatur evangelista, quod Consilium inferunt adversus Jesum, ut eum morti traderent.²¹

Vers. 9. Verbum iniquum deposuerunt a/versum D me.—Deposuerunt pro responderunt. Interrogati enim a Pilato: *Quid faciam Iesu, qui dicitur Christus?* responderunt: *Crucifigatur*²². Et tandem iniquum hoc verbum. Neque enim licet innocentem virum morti tradere: atque ideo eis superius objiciebat Pilatus, dicente²³: *Natum eum in iuvante dei; item, Vos videbitis.* Vcl deposuerunt, hoc est, fabricarunt, machinali sunt. Dixerunt enim quod commoveret turbam contra Cesarem, quæ verba etiam iniqua erant. Neque enim falsa attestari licebat.

Numquid, qui dormit, non adjiciet ut resurgat?

²⁰ Matth. xxvi, 45. ²¹ Matth. xxvii, 4. ²² Ibid. 23. ²³ Joan. xviii, 38.

A Christou, οἱ Ἰουδαῖοι, οἵτινες τῷ φύσιν διεπριθεντοί, εἰπον καὶ νοεῖται δὲ τὸ, δῆματα· κακά δὲ, ἀντὶ πονηρά μοι. Τινὰ δὲ εἴπον, ἀκουσον διὰ τῶν ἔβης.

Πότε ἀποθανεῖται; Βαρὺς γάρ, φησίν, ἡμῖν ἐστι· καὶ βλεπόμενος.

Kai ἀπολεῖται τὸ δυρμα αὐτοῦ. Εώθεν γάρ αὐτὸν πολλῆς πεπληρωμένον δυνάμεων, καὶ πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ίώμενον, καὶ ψυχήν, θανάτῳ ποτὲ επεσθῆγει.

Kai εἰσεκορεύετο τὸν ιδεῖν. Ο προδότης Ἰούδας; οἵτινθης, φησίν, ἀκαλύτως εἰσεπορεύετο. Ενθι κατηγόρηκεν, ὅτι τῷ ιδεῖν, εἰ ξεινὴ εὐκαιρία, ἵνα μὲν παραδῷ.

Mάτηρ ἀλάλει η καρδία αὐτοῦ. Μάτην ἀλάλει αὐτῇ καθ' εαυτὴν τὰ περὶ τῆς προδοσίας, διε ὄντος εἰσεπορεύετο τοῦ ιδείν. "Ητοι μάτην ἐσπούδασε λαθεῖν με· ἐγίνωσκον γάρ, οἵτινα καρδιογνώστης, θυσία βουλεύεται, καὶ βούλεται.

Συνήγαγεν ἀρρεῖαν εἰντῷ. Οὐδὲν ξέπρον ἐποίησε ταῦτα λογισάμενος; ὁ θύλις, ή μόνον έθησαύρισεν εἰντῷ ἀνομίαν, ὡς ἐπιβεβουλευκώς τῷ διδασκάλῳ καὶ Σωτῆρι. Τινὲς δὲ, μετὰ τὸ Μάτηρ ἀλάλει, στίχουσι τελεῖαν, ἵνα διηγεῖται ημέρας· Πάντα γάρ ταῦτα σαφῶς ιστορούσιν οἱ εὐαγγελισταὶ γινόμενα.

Κατ' ἐμοῦ ἐψιθύριζον πάντες οἱ ἔχθροι μου. Εψιθύριζον ἀλλήλους εἰς τὸ οὖς τὰ τῆς ἐπιβουλῆς, φοβούμενοι τὸν δχλον.

Κατ' ἐμοῦ ἐλογίζοτο κακά μοι. Κατ' ἐμοῦ ἐμελέτων θάνατηφόρα μοι. Συμβούλιον γάρ, φησί, εἰσαγότε τὸν Ιησούν, δωτὲ σατυρῶσαι αὐτὸν.

Λέγοντο πάρεργον πατέθετο κατ' ἐμοῦ. Αὐτὸν Ἀπόκριθεν· ἥρωτηθεντες γάρ ὑπὸ Πιλάτου, Τι κοιτῶς Ἰησούν τὸν θερμότονον Χριστόν; ἀπόκριθεν· Σταύρωσήν τοι. Ηράνομος δὲ ὁ λόγος· οὐ γάρ εἶην παραδόντος τὸν ἀθώον εἰς θάνατον. Τοῦτο δὲ αὐτὸν ὀνείδισε καὶ ὁ Πιλάτος πολλάκις εἰπών, διε οὐδὲτερος θαράτου εἶπον ἀτρεψόν, καὶ διε· Υμεῖς δύεσθε. Η τὸ κατέθετο, ἀντὶ τοῦ, συνεπιύασσεν· εἴπον γάρ, διε· Αναστοίσετο δχλος τοῦ Καίσαρος. Ηράνομος δὲ καὶ οὗτος ὁ λόγος· οὐ γάρ εἶην ψευδῶς καταριθμένην.

Μή δι κοιμώμενος οὐχὶ προσθήσει τοῦ dra-

στῆναι; Κατ' ἑρώτησιν τοῦτό φτ.σιν, ὡς Θεὸς, δι: Αὐτὸς δοκιμώμενος οὐ θελήσει ἀγαπῆναι; Τὸ προσθήσει γάρ, ἐπὶ τοῦ Ἡθέλησα πολλάκις φίλος δοκιμώμενος ἀναστήσεται, καγὼ σερχόμενος, ἀναστήσομαι; Θέλετον· δο γάρ εἰμι; Θάνατος, θνήτωρ ξυκενός; Ή; γάρ αὐτοῖς οὐνοί τις, οὐτειδούσιώς ἀποθηκοῦμαι καγὼ.

Καὶ γάρ δο ἀνθρώπος τῆς εἰρήνης μου ἐφ' ὅτι ἡλικίστα, δο ἀσθλῶν δρότους μου, ἐμεγάλυντες δὲ ἐμὲ πτερούσιν. Οὐ σύνθεσμος, δο Γάρ, περιτετές κάνταυθοι· ἔστι δὲ τοιοῦτο; δο νοῦς, δι: Καὶ δο ἐμὸς κατ' ἐμοῦ γέγονεν. Ἀνθρώποις δὲ εἰρήνης, τὸν εἰρηνικὸν Ἑβραῖον καλοῦσι. Φησὶν οὖν, δι: Καὶ δο εἰρηνικός μου, τουτέστιν δο φίλος μου, λέγει· δὲ τὸν Ἰούδαν, ἐφ' ϕιλόθρησα, ὡς ἐμῷ, δο ἐγὼ μετὰ τῶν ἀλλων μαθητῶν ἐτρεφον, ἐμεγάλυνεν, ἤγουν ἐκραταίωσε κατ' ἐμοῦ δόλον. Πτεριτισμὸς γάρ, δο δόλος, ἐκ μεταφορᾶς τοῦ ὑποσκελίζοντος ἐν πτέρυῃ τὸν τρέχοντα. ἐκραταίωσε δὲ τοῦτον, διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Γραμματεῖς συμφωνίας.

dolum adversus Christum, eumque quodam modo supplauit : consuetudine nimirum ac conspiratione illa, qua cum Scribis iunxit, et cum pontificibus.

Σὺ δὲ, Κύριε, ἀλέσθε με, καὶ ἀπάστησθε με, καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς. Τὸ μὲν Ἐλέσθε, καὶ ἀπάστησθε, ἀνθρωποπρεπές· ἀνθρώπος γάρ τοι γεγονὼς, οὐ παρητέλο τὴν εἰς Θεὸν ἵκεσθαι, δο τῆς φύσεως; ἰδίον· προστύχετο γάρ πολλάκις. Τὸ δὲ Ἀνταποδώσω, θεοπρεπές. Ἀνταπέδωκε δὲ αὐτοῖς, παραδοὺς Ψωμάτεις

'Ἐτ τούτῳ διγνωστε, διτε τεθέλησάς με, διτε οὐ μὴ δικιαρῇ δο ἀκρόδες μου ἐπ' ἐμός. — Τεθέλησας, ἀντε τοῦ Ἡγάπησας· δο γάρ τις διγενές, τοῦτο καὶ δέλει. 'Ἐτ τούτῳ, φησὶν, ἔγνω διτε ἡγέπησάς με, ἐν τῷ μῇ δικιαρήναι τὸν ἀκρόδον μου ἐπ' ἐμός, τουτέστιν ἐν τῷ ἀναζητεῖ με, καὶ ἐν τῷ κηρυχθῆναι τὸ δονομά μου εἰς δλην τὴν οἰκουμένην, δο λύπη δοτὸν αὐτῷ. 'Ἐκείνος γάρ ζητεῖ, τὸ ἀποθανεῖ με, καὶ ἀπολέσθαι τὸ δονομά μου. 'Ἐκρόδον δὲ νοήσεις καὶ τὸν διάβολον καὶ τὸν Ίουδαν.

'Εμοῦ δὲ διὰ τὴν ἀκαλίαν, ἀπτελάσου. Καὶ ταῦτα, ὡς ἀπὸ τοῦ προσλήματος· ἀκαλίαν δὲ λέγει· τὴν καθαρότητα· 'Ἄροματαν γάρ, φησὶν, οὐκ ἔτοίσθε.

Καὶ ἀθεβαίωσάς με ἀτώπιστον σου εἰς τὸν αἰώνα, Καὶ ιδρυσάς με παρὰ σιαυτῷ· Κάθου γάρ, φησὶν, δο δεξιῶν μου, ἔως ἀπὸ τοῦ ἀκρόδου σου ὑποπόδιοι τῷρα κοδῶν σου.

Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος, καὶ εἰς τὸν αἰώνα· γένοιτο, γένοιτο. Προαγορεύσας δὲ Δαβὶδ τὰ φηθέντα, καὶ τὴν ἀρδητὸν

A Per interrogacionem hoc dicit, atque ut Deus: Numquid dormiens homo, inquit, nolet consumsgore? Verbum enim Adjicit, Hebrei sapienti numero ponunt, pro Volete. Quod si dormiens consurgit, ego etiam carni mortuus, cito resurgam. Mea enim mors somno similis est. Nam quemadmodum qui dormit ex suo dormit arbitrio, ita et ipse sponte mea, atque ex propria merita voluntate.

Vers. 10. Elenim homo pacis mea in quo speravi, qui audebat panes meos, magnificavit contra me supplicationem. Conjunctio enim hoc in loco superflua est, et sensus est: Me etiam mihi adversarius fuit, qui anteā intimus mihi erat, et mihi maxime conjunctus. Per hominem auctoritatem pacis Hebrei pacificum intelligunt. Ait igitur: Homo pacificus tuus, hoc est, amicus meus Judas, in quo veluti in me ipso conditus sum, quem etiam sicutum eum alii discipulis educavi, magnificavit, hoc est, roboravit supplicationem, hoc est, dolum contra me: quod ex metaphora eorum dictum est, qui inter eurrendum, calcaneo aliquem dolose supplantant. Firmavit autem Judas C ait, Retribuam, ad ihesu divinitatem pertinet. Retribuam autem quoniam Romanis perdentes tradidit.

Vers. 11. Tu autem, Domine, miserere mei, et respice me, et retraham eis. Quod ait Miserere et Resuscitate, ut ab homine dictum est. Homo enim Christianus cuius esset, non recusat preces ad Deum fundere; quin imo quod natura humanæ proprio convenit, sapienti numero ad Deum oraret. Quod vero C ait, Retribuam, ad ihesu divinitatem pertinet. Retribuam autem quoniam Romanis perdentes tradidit.

Vers. 12. In hoc cognovi, quoniam volvisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Volvisti, hoc est, Amasti. Nam quod quis amat, illud etiam habere cupit. In hoc cognovi quod amatist me, quod non gavissus est super me inimicus meus quod animarum resurrexerim, quodque nomen meum in universo orbe prædicatum est; quia res inimicis meis maxime fuit dolori. Quarrebat enim ut morerer, et nomen meum prorsus interciperet. Potes etiam per inimicum vel demonem, vel ipsum Judam privatim intelligere.

D Vers. 13. Ne autem propter innocentiam adjiciat. Hæc verba simili modo ab apostolo carne dicta sunt. Per innocentiam autem iniquitatem, et puritatem intelligit: Iniquitatem enim, inquit, non fecit.

Et firmasti me in conspectu tuo in eternum. Et sapienti, inquit, me penes te; inquit illud: Sed a decessis meis, quoadusque ponam inimicos meas supradictos peccatum tuorum²².

Vers. 14. Benedic dominus deus Israel a seculo, et in seculum: fiat, fiat. Cum que diximus omnia predixerit beatus David, et summam Dei

²² Psal. cix, 1.

misericordiam ac ineffabilem quamdam ejus condescensionem, multa cum admiratione narraverit, hymnum deinceps, et laudem ei canit dicens : Laudandus est Deus veri Israelis, hoc est, fidelium Deus, quemadmodum in xxi psalmo declaravimus, exponentes versiculum illum : *Tineat eum omne semen Israel.* Laudandus autem ab hoc saeculo usque ad futurum. Ac demum orat, et votis omnibus poscit futuram hanc Domini incarnationem, de qua supra locutus est, quam celeriter fieri, dicens : *Fiat, fiat.* Intelligimus enim Prophetam optare id quod superius dixit. Illa autem repetitio verbi, *Fiat,* orationis intensionem demonstrat.

In finem in intelligentiam filii Core.

PSALMUS XLI.

De filiis Core diximus in Proemio operis. In finem inscribitur propter prophetias, quae hic continentur, et ad finem tendehant. Cum enim futurum esset, ut Hebreorum populus ob propria delicta ab Assyriis in Babylonem captivus duceretur, ubi LXX annis detentus est, praevidens hoc beatus David, utpote propheticō afflatus spiritu, pī ac religiosi cuiuscunq; Judæi in captivitate degentis personam sumit, in praesenti psalmo, veluti Danielis, Ezechielis, trium puerorum, et similiū, et narrat quae tunc temporis contigerint. In intelligentiam vero dixit, judicans, quod qui inter illos majori erant prædicti intelligentia, haec, aut hujusmodi verba ad Deum clamabant. Vel, ea ratione, quia ad percipiendum totius psalmi sensum, multa lectori opus est intelligentia.

Vers. 2. Quemadmodum desiderat cerva ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Ardentis desiderii vehementiam ostendere volens Prophetā, cervam perquam sitibundam in exemplum sumpsit; quae cum et suapte natura calidissima sit, et reptilium ac serpentum carnibus, quibus vesci solet, magis etiam incendatur, aquarum fontes quam maxime amat, et circa eos semper versari cupit. Desiderare autem hic posuit pro Fæstinare; Et ita Aquila reddidit. Et quod ait : *Ita desiderat anima mea ad te, inquam, habitante in Jerusalem.* Putabat enim populus qui in Babylonē erat, se divina praesentia illic ideo frui non posse, vivaret.

Vers. 3. Sicut anima mea ad Deum fortē viventem. Sicut, id est, Valde concupivit. Ita undique desiderii ardorem ostendit. Fortē autem et viventem Deum appellat propter infirmos ac mortuos Babylonis deos. Quidam ex hoc versiculo sumptum esse dicunt hymnum illum, quem Graeci Trisagion vocant [quo laudare solemus Deum, dicentes : *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis.*]

Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei ? [Hoc est, ante ipsum Deum.] Concupiscentis sermō est : Quando, inquit, veniam ad te in Jerusalem et

A συγχατάσασιν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Σωτῆρος ἀποθανάσας, ὑμνον αὐτῷ σχεδίαζει, λέγων · Εὐφημητός δ Θεὸς τοῦ χυρίως Ἰσραὴλ, δὲ εστι, τῶν πιστῶν, ὃς ἐν τῷ καὶ φαλμῷ προέφημεν, ἔρμηνεύοντες τό· Φοβηθήτω ἡ δᾶτ' αὐτοῦ ἀπαν τὸ σκέρμιο Ἰσραὴλ· ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν αἰώνος καὶ ἀχρι τοῦ μέλλοντος. Είται ἐπενχεται ταχῦνας τοῦ Δεσπότου τὴν ἐνανθρώπησιν, ἐν τῷ εἰπεῖν, Γέροιτο, γέροιτο. Νοεῖται δὲ τὰ φῆθετρα ἐπίτασιν δὲ εὐχῆς διπλασιασμὸς τοῦ Γέροιτο παριστᾶ.

Eἰς τὸ τέλος εἰς σύνεσιν τοῖς υἱοῖς Κορᾶ.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΑ'.

Περὶ μὲν τῶν νιῶν Κορὲ, προειρήκαμεν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παρούσης βίβλου. Εἰς τὸ τέλος δὲ ἐπιγέραπται, διὰ τὰς ἐν τούτῳ προφητείας, εἰς τέλος ἐπειγομένας. Ἐπει τὸν γάρ Εμελλον Ἐβραιοὺς χρόνοις ὑστερον παρὰ Βαβυλωνίων αἰχμαλωτισθῆναι, διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ διαγαγεῖν ἐδομήκοντα ἔτη ἐν Βαβυλῶνι, κινηθεῖς διπλοῦ τοῦ διοικητικοῦ πνεύματος δ Δαβὶδ, ἀνέλαβεν πρόσωπον ἔκαστου τῶν εὐσεβεστέρων ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις, οἷον τοῦ Δανιὴλ, τοῦ Ἱεζεχιὴλ, τῶν τριῶν πατῶν, καὶ τῶν τοιούτων, καὶ τὰ προκείμενα διέξεισι· τὸ δὲ, Εἰς σύνεσιν, πρόκειται, διδάσκων, διτὶ συνετισθεὶς ἔκκαστος αὐτῶν, ταῦτα ἔδα πρὸς Θεόν· ἢ δὲ γρεία συνέσεως τοῖς ἀναγινώσκουσι ταῦτα.

C

Ὦ τρόποι ἐπιποθεῖ η δλαφος ἐπὶ τὰς πητάς τῶν ὑδάτων, οὗτως ἐπιποθεῖ η ψυχή μου πρὸς σὲ, δ Θεός. Τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιθυμίας παραστῆται θουλόμενος, παράδειγμα τὴν διφτειχωτάτην Ελαφον Ελαβεν. Αὕτη γάρ φύσει οὖσα θερμή, καὶ μᾶλλον ἐκκαιομένη ταῖς σαρᾶς τῶν θφεων, οὓς δὲ λαζύσει, σφοδρὸν. Ξει τῶν πηγῶν τὸν ἔρωτα. Τὸ δὲ Ἐπιποθεῖ, σημαίνει τὸ Σπείδει, καὶ ἐπιλέγεται, κατὰ τὸν Ἀκύλαν· Πρὸς σὲ δὲ, δηλονότι τὸν κατοκοῦντα τὰ ἐν Ιερουσαλήμ· ἐν Βαβυλῶνι γάρ οὐκ ὄφοτο εἶναι αὐτὸν, διὰ τὴν τῆς χώρας εἰδωλολατρείαν.

quia regio illa universa idolorum cultui deseruit.

Ἐδίγησεν η ψυχή μου πρὸς τὸν Θεόν τὴν ισχυρότητα, τὸν ζῶτα. — Ἐδίγησεν, ἀντὶ τοῦ, Ἐπιθυμητικῶς ἔσχε· τὸ γάρ διακατέ τῆς ἐπιθυμίας η λέξις ἐμφανεῖ· ισχυρὸν δὲ καὶ ζῶντα λέγει τὸν Θεόν, διὰ τοὺς ἀσθενεῖς; καὶ νεκροὺς θεούς τῶν Βαβυλωνίων. Τινὲς δέ φασιν ἐντεῦθεν πεποιηθεῖς τὸν θυμὸν τοῦ Τριτσγίου.

Πάτε ηξω καὶ ὁρθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Ἐπιθυμοῦντος δ λόγος· Ηδές, φησίν, ηξω πρὸς σὲ (51) ἐν Ιερουσαλήμ, καὶ διφθήσομαι τῷ

Variæ lectiones.

(51) ΑΙ. Ω Ιερουσαλήμ.

προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; τουτέστιν, τῷ Θεῷ, κατὰ πε-ριφράσιν ὁ φύλακός μου δὲ, διὸ τῆς ἐν τῷ ναῷ λα-τρείας καὶ παραστάσεως, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐν Βαβυ-λώνι.

Ἐγενήθη τὰ δάκρυα ἐμοὶ ἀρτος ἡμέρας καὶ τυχτὸς, διὸ τῷ λέγεσθαι μοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Ποῦ ἔστιν ὁ Θεός σου; Ἐν τῷ διειδίζειν μοι τοὺς Βαβυλωνίους τοῦ Θεοῦ μου ἀσθένειαν, ἐγένοντό μοι τὰ δάκρυα μου ἀρτος; οὐχ δυνατὸς εἰς τρόφην, ἀλλ' ὅστον εἰς δρεξῖν. Ὁργόδημην γάρ δακρύων, ὡς ἀρτου, καὶ ἥσαν μοι ἀναγκαῖα τάῦτα, ὡς ἡ τροφὴ πᾶσιν ἀνθρώποις. Ἡ δὲ τοιάυτη δρεξὶς καὶ ἡ ἀνάγκη, οὐ μόνον ἐν ἡμέρᾳ ἥσαν, ἀλλὰ καὶ ἐν νυκτὶ.

Ταῦτα ἐμηήσθη, καὶ ἐξέχει ἐκ' ὅμετην ψυ-χῆν μον. — Ταῦτα, ἀντὶ τοῦ Τοιάυτα, φημὶ δὲ τό· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεός σου; Ἐξέχει δὲ, ἀντὶ, Ἐχαύ-νωσα ἐν ἐμαυτῷ τὴν ψυχήν μου, παρέλυσα τοῦ τόνου· τὸ μὲν γάρ συνεστός, ἐπέρθωται· τὸ δὲ διαρρέον, κεχαύνωται. Χρή δὲ καθόλου γινώσκειν, ὡς ἡ τῶν Ἐθραλων διάλεκτος, ἀδιαφρώς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ταῖς συντάξεσι κέχρηται, καθάπερ καὶ νῦν ἐκ' ὅμετη εἰποῦσα, ἀντὶ τοῦ ἐν ἐμοὶ. Εἰ δὲ τὸ, ταῦτα ἐμηήσθη, πρὸς τὸν ἐφεξῆς στίχου ἀπόδώ-σεις, ἔτερον νόημα ποιήσεις, διτὶ ταῦτα ἐμηήσθην, καὶ διέχυσα, τουτέστιν ἀνῆκα ἐστενοχωρημένην ἐν ἐμαυτῷ τὴν ψυχήν μου. Ταῦτα δὲ ποιεῖ, δηλαδὴ τὸν ἐφεξῆς στίχου· φησι γάρ·

recordatus sum, et animam meam, antea nimirum angustiis relaxavi in me ipso. Quia autem sint hæc, quæ recordatus sum, audi.

Οτι διελεύσομαι δὲ τόπῳ σκηνῆς θαυμαστῆς C ἀνακαὶ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. (52) Ἐνείσθην, φησι, μνη-σθεὶς διτὶ περιπατήσων πάλιν ἐν τῷ ναῷ μέχρι τῶν ἀδύτων αὐτοῦ· σκηνὴν μὲν γάρ θαυμαστὴν λέγει τὸν περιώνυμον τοῦ Σολομῶντος ναὸν· οἴκον δὲ Θεοῦ, τὰ δέδυτα τοῦ ναοῦ. Πρὸς δὲ τὴν δευτέραν ἐξῆγησιν, τὰ διτὶ, βεβαιωτικὸν νοήσεις, ὡς προφη-τεύοντος τοῦ λέγοντος. «Ἄλλως, σκηνὴ μὲν, ἡ ἐξ ἡμῶν ἄγια τοῦ Λόγου σάρξ· θαυμαστὴ δὲ αὐτὴ, ὡς διχα σπορᾶς συμπαγεῖται· οἴκος δὲ, ἡ νοερὰ ταύ-της ψυχὴ, διὰ μέσης γάρ αὐτῆς δὲ Θεὸς ὡμοίησε τῇ σαρκὶ· τόπος δὲ, αὐτὸς ὁ Λόγος, ἐν ἐαυτῷ τὴν προ-ληψθεῖταιν φύσιν ὑποστήσας τε καὶ πηγέμενος. Διελεύσομαι οὖν, φησι, διὰ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ χειρ-αγωγούμενος, ἐν τῇ τοι ψυχῆς τοῦ προσλήματος, φιλοσοφῶν περὶ αὐτῶν, καὶ θεωρῶν κατὰ δύναμιν. περιπατέρω δὲ προσβαλεῖν, οὐκέτι συγχωρθήσομαι.

concreta est, et exstilit Christi caro. Pertransibo igitur, inquit, per Verbum Dei, et usque ad assumptam carnis animam deducar: in animo meo nimirum ea examinans, et contemplans, quæ de tanto mysterio percipere potero. Ulterius enim pertransire non dabitur.

Ἐρ γωγὴ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως ἔχον ἐορτάζοντος. Διελεύσομαι δὲ ἐν φωνῇ χαρᾶς. καὶ ἐν φωνῇ εὐχαριστίας ἔχον ἐορταστικοῦ, τουτέστιν Ἔορτάσω πάλιν, ὡς πρότερον, καὶ τῇ τοῦ νό-μου λατρείᾳ χρήσομαι.

A apparebo coram te, adorans nimirum et colens te, seduloque tibi assistens, et alia faciens, quæ in templo tuo fieri decet? Universo enim hoc solatio privamur, postquam hic Bahylone captivi degimus.

VERS. 4. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus? Dum Babylonii, inquit, Dei mei impotentiam mihi exprobrarent, lacrymæ meæ fuerunt mihi panis, non quod eis pascerer, sed quia instar panis eas desiderabam, et quia non secus mihi erant opportunitæ quam esurientibus esse panes soleant: unde earum desiderio, non interdiu tantum, sed assiduis etiam noctibus detinebar.

B VERS. 5. Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam. Hæc recordatus sum, verba illa nimirum, quæ ad me dicuntur quotidie: Ubi est Deus tuus? Quam ob causam Effudi, hoc est, Laxavi, in me ipso animam meam, et constantiam ejus omnem dissolvi. Hæc autem effusione translatione usus est Propheta, quia, quæ solidiora sunt, firmiora atque constantiora ease solent: quæ vero fluida, molliora atque laxiora. Illud in universum animadvertisendum est, quod Hebraei sacerdotum numero verborum constructionibus indifferenter utuntur, ut nunc: Effudi, inquit, in me, pro Intra me. Verum si verba hæc, Recordatus sum, ad sequentia referantur, alias efficietur sensus, videlicet: Hæc recordatus sum, et animam meam, antea nimirum angustiis relaxavi in me ipso. Quia autem sint hæc, quæ recordatus sum, audi.

C Quoniam pertransibo in loco tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. Recreatus atque anima relaxatus sum, inquit, memoria repetens, quod rursus in templo tuo deambulatus sum, et ad illius usque adytæ perventurus. Per admirabile enim tabernaculum, celeberrimum Salomonis templum intelligit, et per domum Dei, adytæ ipsius templi. Quod si priorem expositionem magis probaveris, dictionem, quoniam, intellige hic jacero pro adverbio conseruandi, iuxta Hebraici idiomatis consuetudinem, et verba versiculi prophetantis verba esse. Vel aliter: Per tabernaculum, sancta Verbi caro potest intelligi, quæ merito admirabilis dici potest, quia absque ullo semine concreta est; et per domum Dei, anima illius carnis, per quam Deus in assumpta carne diversatus est. Locus autem tabernaculi, ipsum est Verbum Dei, per quod anima carnis animam deducat: in animo meo nimirum ea examinans, et contemplans, quæ de tanto mysterio percipere potero. Ulterius enim pertransire non dabitur.

D In voce exultationis, et confessionis soni festivitatem celebrant. Pertransibo autem in voce gaudii, et gratiarum actionis, in voce soni festivi, ac si diceret: Festivitates rursus, ut olim, Deo meo celebrabo, et solito utar cultu legis.

Variae lectiones.

(52) ΛΙ. Ἀνείσθην.

VERS. 6. *Quare tristis es, anima mea, et quare A conturbas me? Quare me angis, inquit, et consundis, et quietem capere non sinis?* Hæc autem verba dicere cœperit, postquam certior factus est de suo in patriam reditu.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Quoniam gratias illi agam, ubi nimurum in patriam rediero.

Salutare vultus moi, et Deus meus. Cum futura et a se prævisa Dei beneficia in animo revolveret, summa cum delectatione illum circumloquendo, invocavit, dicens : *O salus mea, et o Deus meus.*

Ad me ipsum conturbata est anima mea. — *Ad me ipsum, hoc est, In me ipso, nemine alio exterius mœrorem hunc meum scientie.* *Conturbata est autem, recogitans nimurum peccata ob quæ in inimicorum manus traditi suntus, vel moram ac tarditatem recognoscens redditus nostri in patriam.*

Properea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermonium a monte modico. Properea, inquit, afflictus memor ero tui, hoc est, recordabor studii, et curæ tuæ, quam habuisti circa nos, et præcipue ob illa bona, quibus in terra promissionis te auctore fruebamur. Per Jordanem enim et per proximum illi montem, qui et Hermonium, et Hermon dicitur, totam Iudeam significavit. Addidit etiam privatam montis illius qualitatem, quod sci-
licet *parvus est.*

VERS. 8. *Abyssus abyssum invocat in vocem cataractarum tuarum.* Antiquorum Dei beneficiorum memor, depiorat, quod in praesentia ab eo derelictus videatur, per abyssum, vastum intelligens calamitatum pelagus, in quo tunc se constitutum videbat. Profunda, inquit, ac vasta calamitas, va-
siorem aliam semper vocal calmitatem, ad vocem cataractarum, hoc est, collisorum tuorum. Adeo enim alternæ, ac frequentes calamitates confractos, ac collisos nos servos tuos adoriantur, ut mutuo sese adhortari videantur : et adeo nos affligunt, et pungunt ut, præ animo dolore ad clamorem etiam nos provocent. Dicitio autem *cataractarum*, Græca est et idem hic significat, ut diximus, quod, collisorum aut confractorum. [Est enim veriale no-
men, et descendit a verbo καταράσσω quod est collido, aut confringo.] Et licet proprie hoc ver-
bale nomen καταράχτης active sit significationis, hic tamen ponitur in passiva. Quod si in activa significatione dictiōnem sumas, littera legenda est, *In vocem confractorum*, hoc est, collidentium, seu confringentium tuorum ; et tunc expone totum versiculum secundum pactio : *Immensitas peccatorum nostrorum tuarum : atque hoc ad vocem prædicatorum Evangelii, hoc est, apostolorum validissimi quidam confractores, omnem nimurum diabolicam elationem consanguientes.* Quod si tecum legas prout etiam legi potest : *In vocem cataractarum tuarum*, potes juxta altiore anagogen intelligere, quod abyssus, et abyssus, Vetus et Novum Testamentum signifcent, ob profunditatem nimurum occulorum sensum : et dicere, quod Novum, Antiquum invocat Testamentum, in vocem cataractarum tuarum, hoc est, per vocem prophetarum tuorum. Dicuntur enim merito pro-

Iratī κερίλυκος εί, η ψυχή μου, καὶ ίρατη συνταρδούσις με; Διατί θλίβεις, καὶ διατί συγχέις με, καὶ οὐκ ἔδεις ἡμεμεν; Ταῦτα δὲ ἐλέγε, πληροφορίαν περὶ τῆς ἐπανόδου δεξάμενος.

"Εἰπισορ ἐπὶ τὸν Θεόν, δτι ἀξομολογήσομαι αὐτῷ. "Οτι εὐχαριστήσω αὐτῷ, ἐπανελθών δηλαδή.

Σωτήριον τοῦ κροσσώκου μου, καὶ δὲ Θεός μου. Τῆς ὑστερον εὐεργεσίας τοῦ Θεού μηνθεὶς, τιδέως ἐπικαλεῖται αὐτὸν, λέγων . "Ω σωτήρία μου, περιφραστικῶς, καὶ ὃ δὲ Θεός μου.

Πρὸς ἁμαυτὸν ἡ ψυχὴ μου ἐταράχθη. — Πρὸς ἁμαυτὸν, ἀντὶ τοῦ, 'Ἐν ἁμαυτῷ, μηδενὸς τῶν ἔξωθεν συνειδότος μοι τὴν τοιαύτην λύπην. 'Ἐταράχθη δὲ, ἀναλογίζομένη τὰς ἁμαρτίας, δι' ἣς παρεδόθη μεν τοῖς ἔχθροις' ἡ τὴν βραδύτητα τῆς ἐπανόδου.

Διὰ τοῦτο μηνθεὶσομαι σου ἐκ τῆς Ἱορδάνου, καὶ Ἐρμονιείμ, ἀκό δρους μικροῦ. Διὰ τούτο νῦν θλιβόμενος, μηνθεὶσομά σου, τουτέστι, μηνμονεύω τῆς περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας σου. ἀφ' ὧν ἐι τῇ γῇ τῆς ἐπαγγείλας ἀπτηλαύσαμεν ἄγαθῶν. Διδ γάρτου Ἱορδάνου καὶ τοῦ πλησιάζοντος αὐτῷ δρους, δ καὶ Ἐρμονιείμ καλεῖται καὶ Ἐρμῶν, δῆλην τὴν Ἰουδαίαν ἐδήλωσεν. Προσέθηκε δὲ καὶ ἴδιότητα τοῦ δρους, δτι τοῦ μικροῦ.

"Αβυσσος ἀδυσσον ἐπικαλεῖται εἰς φωνὴν τῶν καταράχτων σου. Τῆς εὐεργεσίας μηνθεὶς, ἐκτραγῳδεῖ καὶ τὴν ἱκανάτελεψιν, ἀδυσσον καλῶν τὸ βάθος τῶν συμφορῶν. Βαθεῖα θλίψις, φωσιν, βαθεῖαν θλίψιν ἐκκαλεῖται εἰς βοήν τῶν κατερράγμενων σου· τουτέστιν οὐτως ἀλλεπαλλήλως ἡμῖν τοῖς κατερράγμενοις' δούλοις σου ἐπίκασιν, ὡς δοκεῖν ἀλλήλαις, ἐγκεκλεύσθαι· καὶ τοσοῦτον δάκνουσιν, ὡς βοῆν ἡμᾶς ὑπὸ τῆς ὁδύνης. Καταρράχτων δὲ, ἀντὶ τοῦ κατερράγμενων, ἐνεργητικὸν ἀντὶ παθητικοῦ. Καὶ δὲλλως· Τὸ δάμετρον τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, τὸ δάμετρον τῶν σῶν ἐπικαλεῖται οἰκτηριμῶν· ὥστε τὴν φωνὴν τῶν ἀποστολικῶν κηρυγμάτων ἀκουοθῆναι. Καταρράχται γάρ, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καταρράχτοντες πάταν ἐπαρσιν διαβολικήν. Νοεῖται δὲ ἀγαγωγικῶτερον δάνυσσος καὶ ἀδυσσος ἡ Παλαιὰ Γραφὴ, καὶ ἡ Νέα, διὰ τὰ βάθη τῶν ἀποκρύφων νοημάτων. Ή νέα γοῦν ἐπικαλεῖται τὴν Παλαιὰν, διὰ τὴν φωνὴν τῶν προφητῶν· καὶ οὗτοι γάρ καταρράχται λέγονται, διὰ τὸ δάκνονταν καταχεῖν τὸ δάκρυ τῆς προφητείας. Ἐπικαλεῖται τοίνυν αὐτὴν, ὡς μάρτυρα, ἐνεκεν τοῦ δεῖξαι δτι οἱ πρεφῆται περὶ τοῦ Χριστοῦ προκατήγγειλαν.

Immensitas peccatorum nostrorum tuarum : atque hoc ad vocem prædicatorum Evangelii, hoc est, apostolorum validissimi quidam confractores, omnem nimurum diabolicam elationem consanguientes. Quod si tecum legas prout etiam legi potest : In vocem cataractarum tuarum, potes juxta altiore anagogen intelligere, quod abyssus, et abyssus, Vetus et Novum Testamentum signifcent, ob profunditatem nimurum occulorum sensum : et dicere, quod Novum, Antiquum invocat Testamentum, in vocem prophetarum tuorum. Dicuntur enim merito pro-

phece esse quendam cataracta, quia aquas divinas ac supernas prophetice, vehementia quadam, cataractarum instar, effundunt. Novum igitur Testamentum invocat Vetus Testamentum, in testem, ut ostendat, quod ipsi etiam prophetae mysteria Christi prænuntiarunt.

Πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σὸν καὶ τὰ κύματα σου, **A** ἐκ' ἑμέρᾳ διῆλθον. Μετεωρισμοὺς λέγει τὰς ἀναστάσεις τῶν συμφορῶν· διοίσις δὲ, καὶ κύματα. Φησὶν οὖν, διεῖ: Αἱ μάστιγές σου, ἵππονο μου ἐβάδισαν. Πάντες δὲ εἰπεῖ, διὰ τὸ πολυειδὲς αὐτῶν.

Ὕμέρας ἄντελεῖται τὸ Ελεος αὐτοῦ. — **Ὕμέρας,** ἀντὶ τοῦ. Ἐν ἡμέρᾳ, τοιτέστιν φανερώς. Φῶς γάρ ἡ ἡμέρα. **Ἅντελεῖται δὲ ἀντὶ τοῦ, ἀποστέλλῃ·** διότι ἀποστέλλων, ἄντελλεται· ή καὶ προστάξει τὸ περ' αὐτοῦ Ελεός. Προαγορεύει δὲ νῦν διάργας, διεῖ δὴ τὴν ἡ ἀνάκλησις αὐτῶν γενήσεται.

Καὶ ρυκτὸς ὥδη αὐτοῦ παρ' ἑμοὶ. Ἐν ρυκτὶ δὲ, παρ' ὅλην μου τὴν αἰχμαλωσίαν ἔσω αὐτῷ, τότε ἀδελας ἐπιλαβόμενος· ἐν ἡμέρᾳ γάρ, οὐκ ἄγω σχολήν, δουλεύων τοῖς δεσπόταις, καὶ μή λαμβάνων καιρόν.

Προσευχὴ τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς μου. Καὶ οὐ μόνον ὥδη αὐτοῦ παρ' ἑμοὶ ἔσται, ἀλλὰ καὶ προσευχῇ· φόδη μὲν, ἐπ' εὐχαριστίᾳ τῆς εὐχαρίστου ἀπολυτρώσεως· προσευχῇ δὲ, ἐφ' ἵκεστι τοῦ ταχῦναι τὴν ἐλευθερίαν. **Τῷ Θεῷ τῆς ζωῆς μου,** ἀντὶ τοῦ, **Τῷ ζωοδότῃ μου,** ὡς τὸ, **Ο Θεός τῆς σωτηρίας μου,** ἀντὶ τοῦ, **Ο Σωτήρ μου.**

Ἐρῶ τῷ Θεῷ· Ἀντιτίκτεωρ μου εἰ· διατί μου ἐκπλάθουν; καὶ **Ιτατὶ σκυθρωπάλωρ πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίσειν τὸν ἔχθρόν μου;** Ἐπιλεήσθαι δοκεῖ, διὰ τὸ ἐγκατατελεῖτθων ἔτι περὶ τοῖς ἔχθροις, καὶ ἐν τῷ οἴνως ἐκθλίσθαι οἷα εἰκός τοὺς ἐν αἰχμαλωσίᾳ κακοπαθοῦντας.

Ἐν τῷ καταθλάσθαι τὰ δστᾶ μου, ὥρειδιζόν με οἱ ἔχθροι μου, **ἐν τῷ λέγειν αὐτούς μοι καὶ ἐκδιηγεῖν ἡμέραν·** Ποῦ ἔστιν δὲ Θεός σου; Συντριβομένων τῶν δστῶν μου τῷ ἀχθεῖ τῶν φόρτων, ή καὶ ταῖς ράδδοις· καὶ καταπονούμενης ἐν ἑμοὶ δυνάμεως (ἥν ἐδήλωε διὰ τῶν δστῶν), ἐπειώθαζον εἰς ἔχθροι μου ἐν τῷ λέγειν δει, **Ποῦ ἔστιν δὲ Θεός σου,** ἵνα ἐξέληπται σε;

Ιντι περίλυπος εἰ, ή ψυχή μου, καὶ **ιντι συρταρύσσεις με;** **Εἰπιστον ἐξι τὸν Θεόν,** διεῖ ἐξορολογήσομαι αὐτῷ· σωτήριον τοῦ προσώπου μου, παῖ δὲ Θεός μου. **Ἐπανέλαβε τὰ προειρημένα περὶ** ἐν ἀνωτέρω διελάδορεν· ἐπανέλαβε δὲ ταῦτα, θάρσους ἐκεύτων ἐπιπελέων, καὶ ὑπαμονῆς. **Ἀρμέζει δὲ** τὰ τοῦ παρόντος φαλαροῦ καὶ παντὶ κατὰ Θεόν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ κακοπαθήσαντι, καὶ ἐπιποθοῦντι τὴν πρὸς ἀνάλυσιν καὶ ἐπάνοδον, δις ὑνειδίζοντας νοήσεις εὐ μόνον τοὺς δαίμονας, ἀλλὰ καὶ τοὺς βαρύρρους ἔχθρούς· γῆν δὲ Ἱεράδην, τὴν κατωτάτην δυον πρὸς οὐρανόν· Ἱερδάνης γάρ ἐρμηνεύεται γῆ κατωτάτη· **Ἐρμουνετή,** τόπος; λύπτης· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ, καταληγάως ἀποδέψου.

²² Psal. xxxvii, 23. ²³ Philip. 1, 23.

Α **Omnis sublevationes tuae, et fractus tui super me transierunt.** Per sublevationes, et per fluctus, temtationes ac calamitatum incursum intelligit. Ait igitur: **Omnia flagella tua fecerunt iter super me.** **Omnis autem dixit, propter earum multiplicitatem.**

Vers. 9. Die mandabit Dominus misericordiam suam. **Die,** hoc est, in die, pro, manifeste et palam. **Mandabit auctem,** hoc est, mittet. **Jubere enim ac mandare videtur qui militis;** vel, ordinabit, et disponet misericordiam suam. **Sermo vero hic prædictus, quemadmodum revocatio eorum in patriam omnibus fiet manifesta.**

Et nocte canticum ejus apud me. Per totum hoc captivitatis tempus, noctuque, quando tuto magis id facere possum, canam Deo meo. In die enim otium milii nullum datur, cum dominis serviam, et opportuno caream tempore.

Oratio Deo vita mea. Non modo illius canticum erit apud me, sed etiam oratio; canticum quidem in gratiarum actionem pro opportuna et jamdiu exspectata liberatione, oratio vero ad acceleratio-nein hujus liberationis. Et quod ait: **Deo vita mea,** expone, id est, Deo datori vita, ut illud: **Dens salutis mea**²², id est, Salvator meus.

Vers. 10. Dicam Deo: Adjutor meus es, quare oblitus es mei, et quare contristatus incedo dum affligit me inimicus? Oblitus esse videbatur Deus Iudeorum, quia jam diu in inimicorum potestate ab eo relictus fuerant, ubi affligebantur, quemadmo-dum diuin verisimile est eos affligi, qui in captivitate constituti sunt.

Vers. 11. Dum confringuntur ossa mea, exprobaverunt mihi inimici mei, dum dicunt mihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus? Contritis nimisimum ossibus meis ob lam grave onus servitutis, vel ob verbera, et plagas, quae assiduo mibi a Babylonis infliguntur. Vel Fatigatus sum, ac debilitatus viribus meis. Per ossa enim vires intelligit. Cum itaque hoc pacto me habereni, irridebant me inimici mei, illud mihi semper objicentes: **Ubi est Deus tuus, qui te eripiat et liberet?**

D **Vers. 12. Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me?** spera in Deo quontam confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus mens. Repetit quae jam superius dixerat, quod facit ut fiducia sese ac patientia muniret. Congruit etiam hic psalmus pio civilibet ac religioso viro, qui multas calamitates in presenti vita passus sit, quique dissolvi [cum Paulo] optet, et redire ad Deum²³. Et tunc per exhortantes, non ipsos tantum demones, sed inimicos etiam intelliges, et per terram Jordanis, inferiorem terram hanc nostram, quae comparatione, colesti longe est inferior. Jordanis namque interpretatur terra inferior; Hermonium vero locus doloris, et alia justa hunc sensum consequenter expones.

*Psalmus ipsi David qui apud Hebreos sine inscri- A Ψαλμὸς τῷ Ααδίδ, ἀνεπίγραφος καὶ Ἐβραιοῖς.
ptione habetur.*

PSALMUS XLII.

Præsens psalmus caret inscriptione, veluti qui ejusdem est argumenti et sententiae cum superiori psalmo, et illius quodammodo pars esse videtur. Plurimum enim cum eo congruit; et verisimile est eumdem fuisse, qui hæc, atque illa verba protulerit. Quæ etiam simili modo ex unius tantum dicuntur persona, veluti qui totius populi causam ac effectum est, quia rarus ac pene unicus quis repertiri possit qui id faciat.

VERS. 1. *Judica mihi, Deus. Verbum Judica si cum accusativo jungatur idem significat quod Condemna, juxta quoddictum legimus¹⁸: Judica illos, Deus; si vero cum dativo [ut hic], idem erit quo¹, Judex esto.*

Et discerne causam meam de gente non sancta. De gente, id est, Cum gente. Vel, discerne causam de gente scelestæ, atque injusta, et Deum verum non colente. Intelligit autem Babylonios.

A viro injusto et doloso eripe me. Injustum quidem dicit, veluti iniquum, atque exlegem, dolosum vero, ut deceptorem. Similia autem fere habentur in illa trium puerorum oratione. Dediti enim, inquit, nos regi Injusto, et omnium quæ in terra sunt pessimo. Illud etiam adnotandum, quod singulare aliquando, et aliquando plurali seu collectivo nomine eo, accusat: quia nimirum, et privata, et communi pravitate convivebant. Tu vero per gentem, et hominem inustum et dolosum ipsos dæmones, et dæmonum principem intelliges. Nihil enim differunt ab homine perturbationibus, quippe cum, more hominum, vesano voluptatum auctiore concupiscentiis.

VERS. 2. *Quia tu es, Deus, fortitudo mea. Stabilitas scilicet mea, ac vires meæ.*

Quare me repulisti! Tradens me in captivitatem. Ego enim servus tuus sum, hi vero tibi adversantur.

Et quare tristis incedo, dum affigit me inimicus? Non accusans Deum hoc dicit, sed placans potius, ac mitigans.

VERS. 3. *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam. Juxta anagogem, per lucem et veritatem, Christum intelligit. Ego enim, inquit, lux sum, veritas, et vita¹⁹. Juxta historiam vero, lucem appellat protectionem, et custodiā Dei, quæ summum quodam latitudine lumen secum afferit, enīns splendore omnes afflictionum tenebras dissolvuntur. Veritatem autem expone, id est, verum auxiliū.*

Ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua. Hoc in loco tempus positum est pro tempore, præteritum nimirum pro futuro. Tua, inquit, lux, et tua veritas, ipsa me deducunt, et adducunt in montem sanctum tuum Sion, et in tabernacula, hoc est, in templum

ΨΑΛΜΟΣ ΜΒ'.

'Ανεπίγραφός ἐστιν, ὡς τῆς αὐτῆς τῷ πρὸ αὐτοῦ τυχάνων διανοίας δοκεῖ γὰρ μέρος αὐτοῦ, διὰ τὸ πολλὴν ἔχειν συμφωνίαν· ὅ γοῦν τὰ ἐν ἑκατέρῳ φθεγγάμενος, φθέγγεται καὶ τὰ ἐν τούτῳ. Εἰς δὲ τις ἐστιν ὁ λέγων, καὶ τὰ πάθη τοῦ γένους εἰς ἐκατὸν ἀναδεχόμενος, διότι καὶ στάνιος ὁ τοιοῦτος.

passiones in se suscepit. Quod fortassis illa ratione

reperiri possit qui id faciat.

Kρῖτρος μοι, ο Θεός. Τὸ Κρῖτρον, εἰ μὲν αἰτιατικῇ πτώσει συνταγὴ, σημαίνει κυρίως τὸ Κατάκριτον, ὡς τὸ Κρῖτρον αὐτοὺς, ο Θεός· εἰ δὲ δοτικῇ, τὸ Κριτής γενοῦ.

B

Kai δίκασον τὴν δίκην μου ἐξ ἔθρους οὐχ δολού. — Έξ ἔθρους, ἀντὶ τοῦ, Μετὰ ἔθνους· ή τὴν ἐξ ἔθνους ἀνοσίου, καὶ τὰ εἰς θεὸν ἀδίκου· τοιοῦτος γὰρ ὁ ἀνδρος· λέγει δὲ τοὺς Βαβυλωνίους.

'Απὸ ἀνδρός ἀδίκου καὶ δολού ρῦσαί με. Ἀδίκου μὲν, ὡς ἀνόμου· δολού δὲ, ὡς ἀπατεύνος. Δηλοὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ ἡ προσευχὴ τριῶν πατέρων. Παρέδωκας γὰρ φησίν, ἡμᾶς· βασιλεῖς ἀδίκωφ καὶ παρανομωτάτωφ, παρὰ πάσαν τὴν γῆν. Ποτὲ μὲν οὖν, πλησιντικῶς, ποτὲ δὲ, ἐνικῶς αὐτῶν κατηγορεῖ, διότι καὶ κοινῇ καὶ λίπα πονηράτα συνέζων. Σὺ δὲ νοήσεις ἔθνος, καὶ τοὺς διάμονας· δμοίως δὲ καὶ ἀνθρώπων ἀδίκουν καὶ δολιον, τὸν διάκολον, ὡς προεργάται· οδὲν γὰρ ἀνθρώπου διαφέρει, κατὰ τὸ ίματα πεθάνεις, καὶ φιλήθονον, δμοίως ἀνθρώπων φιλοσωματῶν, καὶ τοῖς πάθεσιν ἀναφυρδμένος.

corripiantur, corporeis quod aſſicianτur passionibus, et variis inquinentur concupiscentiis.

"Οτι σὺ εἶ, ο Θεός, κραταίωμά μου. Στερέωσέ μου ἰσχύς μου.

Iratί ἀπάνω με; Έκδοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν· σὸς μὲν γὰρ ἐγὼ δοῦλος· οὗτος δὲ, ἔχθρός σου.

Kai irati σκυθρωπάλων πορεύομαι, ἐν τῷ θλιβεῖται τὸν ἔχθρόν; Οὐκ ἐγκαλῶν ταῦτα φησιν, ἀλλὰ δυσταπῶν.

'Εξαπόστειλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθευσίν σου. Ἀναγωγικῶς μὲν, τὸν Χριστὸν αἰνίζεται· φησὶ γάρ· Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς, καὶ η ἀλήθευσί, καὶ η ζωὴ· καθ' Ιστορίαν δὲ, φῶς μὲν καλεῖ τὴν ἐπισκοπήν, ητίς τῷ φωτὶ τῆς χαρᾶς λύει τὸ σκότος τῆς θλίψεως· ἀλήθειαν δὲ, τὴν ἀληθινὴν φοιτειαν·

Αὐτά με ὀδηγήσαρ, καὶ ηταρόν με τὸ δρός ἀγιός σου, καὶ εἰς τὰ σκηνώματα σου. Ἐνήλασται δὲ χρόνος, ἀντὶ οὐδηγήσουσι καὶ δέξουσιν· αὐτὰ δὲ, δηλαδὴ τὸ φῶς σου καὶ ἡ ἀλήθευσί σου· καὶ δρός μὲν ἄγιον, τὸ Σιών· σκηνώματα δὲ, δὲ θεῖος ναός. Ἀναγωγικῶς δὲ, δὲ Χριστὸς δέηγήσει καὶ δέξε-

¹⁸ Psal. v. 11. ¹⁹ Joan. xiv. 6.

τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν ἁνω Σιὼν, καὶ τὰ οὐράνια Αἴνου. Juxta anagogem Christatus, qui, ut superius σκηνώματα Ἐγώ γάρ, φησίν, εἰμι η δόξα. Άdeles omnes ad supernam Sion, et ad cœlestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, via, veritas, etc.

Kαὶ εἰσελεύσομαι κρέδε τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Αατρεύσαν αὐτῷ, καὶ θύσων.

Πρὸς τὸν Θεόν, τὸν εὐφραίροτα τὴν νεότητα μου. Τοῦτο προσώπῳ φησὶ τῶν ἐν αἰχμαλωσίᾳ γεννηθέντων, καὶ νέων ἀναβανόντων εἰς Ἱερουσαλήμ· εἰκὸς γάρ τοὺς πατέρας αὐτῶν ἀποθανεῖν. "Η νεότητα λέγει τὴν κατὰ προσάρτειν· ἐνέδων γάρ ταῖς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν προθυμίας. Ἀναγωγικῶς δὲ νεότης, ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνανέωσις, καὶ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου ἀπέκδυσις.

anagogen, per juventutem renovatio illa intelligitur, quemine, novum induimus.

'Εξομολογήσομαι σοι ἐτε κιθάρῃ, σ Θεός, σ Β Θεός μου. Τὴν προτέραν ἀπολήψομαι κατάστασιν, τοῦτο γάρ ἐδήλωσεν διὰ τῆς κιθάρας· μετὰ δργάνων εὐχαριστήσω σοι· ἀ αἰχμαλωτισθέντες ἐπὶ ταῖς Ιεραῖς; ἐκρέμασαν, ὡς ἀργίλαν ἥδη καταψήρισθέντα. Ἀναγωγικῶς δὲ κιθάρα, ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ, ὡς ἐν ἀλλοις εἰρήκαμεν τὸ δέ, σ Θεός, σ Θεός μου, τὴν εἰς Θεὸν ἐμφανεῖς διαπυροσάτην διάθεσιν.

condemnata jacerent. Juxta anagogen per citharam, virtutem moralem intelligimus, quae circa actiones versatur, ut alibi diximus. Verba autem illa: *Deus, Deus meus, ingentem ac validum ardorem in Deum demonstrant.*

'Ιταὶ περιλυπος εἰ, ή γυνχή μου, καὶ ιταὶ συνταρόσσεις με; Εἰπισον ἐπὶ τὸν Θεόν, διτε κιθαρολογήσομαι αὐτῷ, σωτῆριον τοῦ προσώπου μου, καὶ σ Θεός μου. Τὰ αὐτὰ πάλιν αὐτῷ πρὸς ἐπίρρωσιν ἐγκελεύεται.

Εἰς τὸ τέλος τοῖς υἱοῖς Κορὲ εἰς σύνεσιν. Ψαλμὸς τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΓ'.

Τοιαύτη μὲν καὶ τοῦ μα' ψαλμοῦ ἐπιγραφῇ προετήκαμεν δὲ περὶ αὐτῆς ἐν ἑκείνῳ. Νῦν δὲ χρή τοτούτον εἰπεῖν, διτε προσώπῳ Ματαθίου τοῦ Μαχα-βαΐου καὶ τῶν πατέρων αὐτοῦ τὸν παρέντα προσαναφωνεῖ ψαλμὸν δ Ααθίδοις καταπονθησίσης τῆς Ιουδαίας ὅποι Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς καὶ τῶν Μαχεδῶν, καὶ ἀρπαγείσης, φυγάδες θντες, ἀνεθάρησαν ὅπε ποτε, καὶ συναγαγόντες δύσις τὸ δύναντα πρὸς δύμυναν, παρετκευάσθησαν τῷ Θεῷ θαρρήσαντες. Ὅτι τὴν Ιστορίαν ἀκριβῶς τὰ Μαχαβαΐστὰ διδάσκουσιν Ιωσήπου. Κατεπτηχόσι δὲ τοῖς ἐκ φυγῆς συνηλεγμένοις διὰ τὴν τῶν Μαχεδῶν ἀπίκειαν, προσάγουσι παραίνεσιν, ἐν εὐχῇς τύπῳ, τῇ ἀναμνήσει τῶν κατὰ τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγενημένων τεραστίων παραθρόνυντες αὐτοὺς, καὶ εἰς τὸν πόδιεμον διεγερούντες.

'Ο Θεός, ἐτοῖς ὠστὶν ἡμῶν ἡκούσαμεν, αι πατέρες ἡμῶν ἀνήγρειλαν ἡμῖν ἔργον δ εἰργάσω ἐτε ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἐτοῖς ἡμέραις ἀρχαῖαις. — 'Ο Θεός, ἐτοῖς ὠστὶν ἡμῶν ἡκούσαμεν, εἰς βεβαίωσιν τοῦ λόγου πρόσκειται τὸ, Τοῖς ὠστὶν ἡμῶν. Καὶ γάρ εἰώθαμεν, ὅταν διηγίωμεθα περὶ ὧν πεπληροφορήμεθα, μάτυρας αὐτὰ παραλαμβάνειν τὰ

Aīnum. Juxta anagogem Christatus, qui, ut superius diximus, lux est, et veritas, deducet et adducet fidèles omnes ad supernam Sion, et ad cœlestia tabernacula. Ego enim sum, inquit, via, veritas, etc.

Vers. 4. *Et introibo ad altare Dei. Adorabo, inquit, Deum, et sacrificabo ei.*

Ad Deum qui laetificat juventutem meam. Hæc ex eorum persona dicta sunt, qui in captivitate nati erant, et qui modo ascendebant in Jerusalem. Verisimile enim est, eorum parentes in Babylonio captiivos pertuisse. Vel per juventutem, vigescens animi propositum intelligit. Renovabantur enim, et quodammodo juvenescerant, cum divini cunctis semper magis succenderentur desiderio. Juxta

quæ sit per baptismum, quando, exuto antiquo

Vers. 5. *Confitebor tibi in cithara Deus, Deus meus.* Primum inquit, atque amoenioreν τιτλον recuperabo, organisque atque instrumentis musicis, ut olim, tibi gratias agam; quæ omnia ab eo tempore quo in Babylone captivi sumus, suspendimus in salicibus; ea nimirum ratione, ut postquam nullus nos tunc musices usus decebat, ipsa instrumenta illic veluti ad otium, atque inertiam

quæ confirmationem præcipit.

C In finem filii Core ad intelligentiam Psalmus ipsi

David.

PSALMUS XLIII.

Similis est inscriptio psalmi xlii, de qua jam diximus. Nunc illud tantum dicere oportet, quod beatus David psalmum hunc scripsit in personam Matathiae Machabæi, et filiorum ejus, qui cum eo tempore, quo Iudea regio ab Antiocho cognomento Illustri, atque a Macedonibus vastaretur, exsules essent, sero licet, vires lamen, atque animum tandem reperunt. Unde collectis pro tempore copiis, ad defensionem ac vindictam suorum in Deo fidentes sese accinxerunt, ut uberioris in oratione historia Josephus retulit. Cum igitur hi exsules cum ceteris fugitivis, qui ex Iudeis congregati fuerant, ob Macedonum saevitiam trepidarent, exhortationem sibi in orationis formam composuerunt, quæ mirabilia quæque progenitorum suorum facta commemoraret: ut his nimirum exemplis animarentur et fidentius excitarentur ad pugnari.

Vers. 2. *Deus, auribus nostris audirimus, patres nostri annuntiaverunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.* Quod dicit: Audirimus auribus nostris, dictum est ad majorem confirmationem et majorem fidem sermonis. Solemus enim quando aliquod factum narramus de quo certi sumus, sensus ipsos assumere in testes,

ut illud : *Viderunt oculi nostri ; item : Manus nostræ contrectaverunt, et cum dixerint : Audimmoſ, subdit, a quibus, a patribus scilicet, per illa nimirum, quæ nobis scripta reliquerunt. Quid autem audierint, et quid operatus sit Deus, audi in sequentibus.*

Vers. 3. *Manus tua gentes exterminavit, et plantasti eos.* Per gentes Chananæos intelligit, et alios populos, qui olim in terra promissionis habitabant : et per manum ejus, divinam potentiam. *Plantasti eos, id est, habitare fecisti patres nostros.* Et considera exquisitum loquendi modum. De illis enim gentibus dicit, quod Deus exterminavit eas, eo quod penitus eradicatae sunt ab illa regione. Ne Judæis vero ait : *Plantasti eos, quia nimirum in gentium sede, unde illæ exterminatae et pulsæ fuerant, ipsi armis ac stabiles radices miserant.* Ipsi enim primi Patres, illinc nunquam expulsi sunt, tametsi eorum liberi admissorum scelerum luentes poenas, sapere postmodum Deo jubente alio transmigraverint. Prioribus autem omnibus omissionis miraculis, sermonis sui argumentum Propheta hinc potissimum elicit, quia si extraneos Deus alienam in sedem collocauit, eis nunc magis sperandum sit, ut pulsi e patria illuc a Deo iterum revertendii, et in pristinum statum restituendi sint.

Affixisti populos, et ejecisti eos. Gentes scilicet. Neque enim tantummodo ejecte sunt, sed antequam ejicerentur, diutino etiam bello, et variis calamitatibus fuerunt affictæ.

Vers. 4. *Non enim in gladio suo hereditaverunt terram.* Terram enim promissionis armis consecuti non sunt.

Et brachium eorum non salverat eos. Neque potentia eorum eos liberavit a tantis, et tam tremendis gentibus.

Sed dextra tua et brachium tuum. Per dextram, quidam auxilium intelligunt, et per brachium potentiam. Alii vero per utramque dictioñem neque significari dicunt potentiam.

Et illuminatio vultus tui. Hoc est, visitatio tua. Ostende enim, alibi inquit, faciem tuam, et salvemus²⁷. Visitatio autem divina, aut aspectus divinus, pro ejus auxilio sumitur : quia si periclitans cuiquam quis auxilio esse velit, necessarium ad eum oculorum aciem dirigit.

Quoniam complacuisti in eis. Id est, quia bene voluisti patribus nostris. Ita etiam significat hoc loco verbum, complacuisti.

Vers. 5. *Tu es ipse rex mens et Deus mens.* Tu, qui illa operatus es, idem ipse es et nunc, qui olim fuisti, velut immutabilis : nos quoque eorumdem filii sumus. Restat tantum, ut tandem in nobis operis miracula, cum te, ut regem et Deum colamus, quemadmodum et illi antea coluerunt.

Qui mandas salutes Jacob. His verbis facilitatem

καὶ εἰσινητρια, ὡς τὸ Βαράκασιν οἱ σφραγίδειοι ἡμῶν καὶ ἀλ χεῖρες ἡμῶν ἐγγηλάρησαν. Εἰπόντες δὲ, διὰ Ἰησούσαμεν, ἐπάγουσι καὶ παρὰ τίνων, διὰ παρὰ τῶν πατέρων. Δῆλον δὲ, διὰ (53) ἀπὸ τῶν συγγραμμάτων ἦν ἀπολέλοπταν. Τί δὲ ἔστιν δὲ ηὐδοσαμεν καὶ δὲ εἰργάσατο δὲ θεὸς ἀκούσεον διὰ τῶν ἑξῆς.

Ἐν χείρι σου ἐθνη ἐξαλιθρευσε, καὶ κατεργάταις αὐτούς. Ἐθνη τὰ τῶν Χαναναίων λέγει, καὶ τῶν ἀλλών, τῶν κατοικούντων πρότερον ἐν τῇ γῇ τῆς ἱκαγγελίας· χείρα δὲ λέγει Θεοῦ, τὴν θείαν δύναμιν· Κατεργάτευσας δὲ, ἀντὶ Ἐγχατόφισας τοὺς κατέρεις ἡμῶν. Ὁρα δὲ τῶν λέξεων τὴν ἀκρίβειαν· ἐπ' ἀκένων μὲν, ἐξαλιθρευσε, διὰ τὴν πανωλεθρίαν ἐπὶ τούτων δὲ, Κατεργάτευσας, διὰ τὴν ἀνρίζεσσαν. Εἰ γάρ καὶ μετανάσται γεγόνασι πρότερον, ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ πάντες, ἀλλὰ τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ταῦτα διὰ τὰς οἰκείες ἀμαρτίας. Τὰ προλαβόντα δὲ θαύματα παραλιπῶν δὲ λόγος, μόνον τοῦτο τίθεσιν, ὡς οἰκεῖον πρὸς τὴν ὑπόθεσιν· εἰ γάρ τοὺς ἔνιους διὰ τὴν ἀλλοτρίαν θρυσσεῖ, πολλῷ μᾶλλον τούτους ἐκβεβλημένους τῇς πατέρες διποκατασθήσει πάλιν καὶ συναγάγῃ.

Ἐκάπεσσας διαύγει, καὶ δέξεσθε αὐτούς. Τὰ ἐθνη· οὐ γάρ ἐξεβλήθησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρῶτων ἐκεκώθησαν, πολέμῳ καὶ θεομηνίᾳ.

Οὐ γάρ δὲ τῇ φορμαὶ αὐτῶν ἐκληρονομησαν τὴν γῆν οὐδὲ τῆς ἱκαγγελίας.

Καὶ δὲ βραχίων αὐτοῦ ἐσωσετε αὐτούς. Οὐδὲ δὲ δύναμις αὐτῶν, ἐδρύσατο αὐτοὺς ἀπὸ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐθνῶν.

Ἄλλος δὲ δεξιός σου, καὶ δὲ βραχίων σου, Τινὲς δεξιάν μὲν, λέγουσι τὴν βοήθειαν· τινὲς δὲ, τὴν δύναμιν δὲλλοι δὲ, καὶ διμφω τὴν δύναμιν σημαίνειν εἰς παραλίδου.

Καὶ δὲ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου. Καὶ δὲ ἐπισκοπή σου· Ἐπίφανον γάρ, φησι, τὸ ἀκρόσωπόν σου, καὶ σωθησμέθε· Ἐπισκοπή δὲ θεοῦ, δὲ ἀνεληφέ. Όρῶν γάρ τις ἀντιλαμβάνεται.

D "Οτε εὐδόκησας δὲ αὐτοῖς. "Οτι τὸ ἀγαθὸν ἡθελας ἐν τοῖς πατέροις ἡμῶν· τοῦτο γάρ σημαίνει τὸ Εἴδοκησας,

Σὺ εἰ αὐτὸς δὲ βασιλεὺς μου καὶ δὲ θεός μου. Θέκετα ἴργεταμενος, σὺ εἰ αὐτὸς καὶ νῦν, ὡς ἀναλοιώτος· καὶ ἡμεῖς, ἐκείνων Εχοντοι. Καὶ λοιπὸν δμοίως τερατούργησον, δην καὶ βασιλέα καὶ θεὸν ἔχω καθάπερ ἐκείνων.

"Ο ἀντειλόμενος τὰς σωτηρίας Ἰακὼβ. Ταῦτο,

²⁷ Psal. LXXIX, 4.

Variorum lectiones.

(53) In alio desideratur ἀπό.

διὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ ταχύτητα τῆς βοηθείας. Ὁ λόγῳ μόνῳ χρώμενος, εἰς τὸ σῶσαι τὸν ἐξ ἡλικίας καταγόμενον λαδόν. Ἡ δὲ πολέμοις ὑποτιθέμενος ποὺς ἀν σωθεῖ· ποιήσετε γάρ, φησι, τάδε καὶ τάδε.

Ἐν σοὶ τοὺς ἀχθροὺς ἡμῶν κεραυνόμενοι. Καταγονόδεια, ἵκε μεταφορά; τῶν ζώων, & τοῖς κατασταταλασσοῦσι πᾶν ἀντίκαλον.

Καὶ ἐτῷ ὀρόπατι σου ἔκουσενώσομεν τοὺς ἐπικαυσταρέους ἡμέν. Πεποιθαμέν, φησιν, διε τὸ διομά σου μόνον ἐπισεῖσαντες αὐτοῖς, καὶ μόνον ἐμβοήσαντες διε τὸ θεός τοῦ Ἱεραχῆ, ὃς οὐδὲν αὐτοὺς ἡγησόμενα, καὶ εὐκαταφρονήσους ποιήσομεν.

Οὐ γάρ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἀλικῶ, καὶ οὐ φορμαίσι μου οὐ σώσει με. Εἰ γάρ καὶ τούτοις ὁπλίσει, νομῷ πολέμοι, ἀλλ' οὐχ ἐπὶ τούτοις τεθάρφηκα.

Ἐσωσας γάρ ἡμᾶς ἐκ τῶν θιβότων ἡμᾶς, καὶ τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς κατήσχυντας. Πείραν γάρ τῆς παρὰ σοῦ βοηθείας καὶ πρότερον ἀλάσσομεν, καὶ οἴδαμεν ὅπως ἀντιλαμβάνη.

Ἐν τῷ Θεῷ ἐκαυρεθησόμενα δλητηρίῃ τῇρη ἡμέρα. Τὸ Ἐκαυρεθησόμεθα, Καυχησόμεθα εἶπεν ὁ Σύμμαχος· ὁ γάρ καυχώμενος, ξευτὸν ἐπιτίνει. Οὐκ ἐν ἐπίφη, φησι, πράγματι τῶν ἀπάντων καυχησόμεθα, καίτοι πολλὰ ἴλεγεν δύοντες, ἀλλ' ἡ ἐν μόνῳ τῷ ἐκιγνώσκειν τὸν Θεόν. Τὸ δὲ Ὀληρή τῇρη ἡμέρα, Κυτά κάστα τῇρη ἡμέρα ὁ Ἀκύλας ἀκείδωσι πανταχοῦ· δὲ Σύμμαχος, Καθ' δλητηρίῃ τῇρη ζωή.

Καὶ ἐτῷ ὀρόπατι σου ἔξομολογησόμεθα εἰς τὸν αἰώνα. Τὸ Ἐξομολογησόμεθα, ἀντὶ τοῦ Διηγησόμεθά τινες νενοήκασιν, οἷον, ἐν τῷ ὀρόπατι σου διηγησιν ποιησόμεθα, καταλέγοντες; πᾶσιν δασ ἐν τε τοῖς πατράσι καὶ ἐν ἡμῖν ἐνήργησας τούτο μεγαλεῖα. Ἡ καὶ δλῶα; · Τῷ δινόματι σου εὐχαριστήσομεν, τῆς προθέσεως; περιττῶς κατεμένης· τὸ δὲ Ἐλς τὸν αἰώνα, τὸ δὲ σημαίνειν πάντες πανταχοῦ φασι.

Νυνὶ δὲ ἀπώσω, καὶ κατήσχυντας ἡμᾶς. Ἀπώσω μὲν, ὡς ἀναξίους· κατήσχυντας δὲ, ἀντὶ τοῦ, πλοχυθῆναι πεποίηκας, μὴ ἀντιλαμβανόμενος ἡμῶν τοιεῦτα πασχόντων.

Καὶ οὐκ δεξελεύσομεν ὁ θεός ἐταιρίᾳ δυνάμεσιν ἡμῶν. Κάνταύθα ἀντιχρονία, καθὼς ὁ Σύμμαχος ἐξέδωκεν. Καὶ οὐ συνεξάρχη τοῖς στρατεύμασιν δὲ ἡμῶν· ταῦτα γάρ, δυνάμεις; ἐκάλεσεν.

Ἀπέστρεψας ἡμᾶς εἰς τὰ δικίων παρὰ τοὺς ἀχθροὺς ἡμῶν. Πρώτους παρὰ τῇ ἐπιεικοπῇ τεταγμένους ἀπέστρεψας εἰς τὴν ἐπεράτην τάξιν, καὶ ἀπεβίβασας ἡμᾶς τοῖς ἀχθροῖς ἡμῶν.

Καὶ οἱ μισοῦντες ἡμᾶς, διηρκαζον διαντοῖς. Διηρκαζον τὰ ἡμέτερα.

Ἐδωκας ἡμᾶς ὡς χρέωσας βρύσσεσσας. Τὸ Ἐδωκας, ἀντὶ τοῦ Παρέδωκας, ἐξέδωκας, καὶ οὐδὲ ὡς πρόδωτα κτήσεως, ἀλλὰ βρύσσεως· ταῦτα γάρ ἐκείνων φαυλότερα, ὡς εἰς σφαγὴν ἐπιτήδεια.

Ἐτοις διέσπειρας ἡμᾶς. Εἰς δουλειῶν·

A utque celeritatem divini explicat auxiliū. Tu, inquit, qui solo verbo uteis cum populum illum salvas, qui descendit ex Jacob. Vel aliter: Tu qui in propria suggestis, et subministras populo tuo medium, quo salvati debeat, dicens: Hinc aut illa facite.

Vers. 6. In te inimicos nostros corna petemus. Id est profligabimus. Tractum est autem hoc ex metaphorā animalium, quae cornibus certant.

B Et in nomine tuo spernemus insurges in nos. Confidimus, inquit, quod tantum invocantes nomen tuum adversus hostes nostros, et tantummodo veleferantes, Deum Israel, hoc nomine confirmati, spernemus et flocci faciemus eos.

Vers. 7. Neque enim in arca meo sperabo, et gladius meus non salvabit me. Nam et si lege bellici habuimus modi armis accinctus sim, nulla mibi tamen in eis adeat fiducia.

Vers. 8. Salvasti nos de afflictionibus nos, et qui oderant nos confidisti. Nam tuum experti sumus auxilium [advocantibus enim adfueristi] scimusque quod in posterum pari modo te advocantibus aderis.

C Vers. 9. In Deo laudabimur tota die. Pro Laudabimur, Symmachus dixit, Gloriabimur; nam qui gloriatur seipsum laudat. Tamen, inquit, multa ad nostram gloriam adduci possent, nulla tamen alia in re gloriabimur, quam in uno hoc, quod Deum cognoscimus. Et quod ait: Tota die, Symmachus, Per omnem diem dixit, et Aquila, Per totam vitam.

Et in nomine tuo confitebimur in sæculum. Confitebimur pro Narrabimus, ut sit sensus: In nomine tuo narrationem faciemus, mirabilia connumerantes, quæ hoc nomen tuum, tam in patribus nostris quam in nobis, supra hominum fidem efficit. Vel aliter: Nomini tuo gratias agamus. Et quod ait: In sæculum, omnes alii interpres passim transfrunt, semper.

Vers. 10. Nunc autem reputisti et confidisti me. Reputasti quidem; ut indignos, confidisti vero, id est, confundi permisisti, dum nobis tanta sustinentibus mala, open nullam tulisti.

D Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris. Hic eliam tempis pro tempore ponitur, quemadmodum Symmachus reddidit, dicens: Nec simul egredieris cum exercitibus nostris. Exercitus enim, virtutes, hoc est, potestates appellavit.

Vers. 11. Convertisti nos retrorsum post inimicos nostros. Nos amicos olim tuos, et qui olim apud custodiā, et protectionem tuam in primo ordine sistebamus, avertisti in ultimum locum, et inimicos propriis subjecisti.

Et qui oderant nos, diripiabant sibi. Diripiabant sibi nostra nimirū bona.

Vers. 12. Dedisti nos tangam̄ oras sacarum. Tradidisti nos, sicut oves: oves dico, non que in possessionem, ac pro patrimonio relinquantur, sed que viliores sint, et carnificinae explicantur.

Ei in gentibus dispersisti nos. In servitatem ni-

mirum. Variæ enim gentes cum Macedonibus simul A διάφορα γὰρ Εθνη τοῖς Μακεδόνις συνεστρατεύοντο. militabant. In captivorum enim, ut diximus, et Οἰχειοῦται δὲ πρόσωπον τῶν ἐλωκότων.

et exsulam personam Prophetæ hæc dicit.

Vers. 13. *Vendidisti populum tuum sine pretio.* Populum, inquit, tibi antea dilectum in servitatem tradidisti. Et quod ait, *Sine pretio*, ad populi contemptum dictum est. Pravos enim ac mancos servos solemus sine pretio tradere, atque eorum emissionem luero putare, quod etiam per Isaiam prophetam alibi dictum est, dum ait: *Gratis venditi estis*²⁸.

Et non erat multitudo in commutationibus nostris. Et pretium, inquit, quo alienati sumus ad parvam ascendebat summam. Commutatio servi enim pretium est loco servi datum. Hujusmodi autem verbis adversus seipsos ironice cavillantur. Nam absque ullo etiam pretio traditi fuerant in servitatem. Quædam vero exemplaria habent: *Et non erat multitudo in vociferationibus eorum*, ut sit sensus, quod non erat grandis hostium numerus, quando exultantes vociferationibus utebantur. Vicerunt nimis comparati.

Vers. 14. *Posuisti nos opprobrium viciniis nostris.* subsannationem, et derisionem iis qui in circuitu nostro sunt. Subsannare idem sibi vult quod negligere. Per vicinos autem, et eos qui in circuitu sunt, alienigenas intelligit, veluti Idumæos, Moabitas, Ammonitas, et alias hujusmodi.

Vers. 15. *Posuisti nos in parabolam in gentibus.* C In parabolam dixit, pro, in exemplum. Solebant enim dicere vicinæ illæ gentes: Utinam omnibus aliis hostibus nostris ita accidat, quemadmodum accidisse videmus populo Israelitico. Vel, in narrationem, seu in fabulam. Narrabantur enim ab omnibus Judæorum calamitates.

Commotionem capitatis in populis. A communi sensu sumendum est verbum: *Posuisti in commotionem capitatis in populis gentium.* Moven, inquit, gentium populi capita adversus nos, ii quidem nostrum miseri, alii vero gaudentes potius, et lætitiae vocibus insultantes.

Vers. 16. *Tota die rereundia mea coram me est.* Semper est in conspectu meo.

Et confusio faciei meæ cooperuit me. Eo quod tam ignominiose direptus sum et dispersus. Idem autem que significant hæc, et paulo ante præcedentia verba.

Vers. 17. *A voce exprobrantis et obloquentis, a facie iniurici et persequentiis.* Verecundia, inquit, et confusio mihi est, quod vicini atque inimici exprobrant me: et superbe adeo me respiciunt, ut ex adverso intueri eos non audeam. Et quod hic legimus *Obloquentis*, Aquila, *Blasphemantis*, dixit.

Vers. 18. *Hæc onus venerant in nos.* Has omnes calamitates sustinuimus.

²⁸ Isa. L, 4.

Variæ lectiones.

(54) Al. Διηρπασμένου.

'Απέδου τὸν λαὸν σου ἀγεν τιμῆς. Ἐξέδωκας εἰς δουλειαν τὸν πρὶν ἡγαπημένον σου λαὸν, ἀγεν τιμήματος. Τοῦτο δὲ λέγει, τὴν φαυλότητα τοῦ λαοῦ δηλῶν. Εἰώθαμεν γὰρ τοὺς ἄγαν πονηροὺς οἰκέτας, ὡς ἀχρήστους καὶ ἀτίμους ἀγεν τιμήματος ἀποδίδοσθαι, κέρδος ἥγούμενοι τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν. Τοῦτο δὲ καὶ διὸ 'Ησαῖον φησὶν δὲ Θεός. δι: Δωρεὰν ἔχρησθε.

Kai oὐκ ἦν πλῆθος ἐν τοῖς ἀλλάγμασιν ἡμῶν. Καὶ οὐκ ἡσαν πολλὰ τὰ τιμήματα ἡμῶν· ἀλλάγμα γὰρ οἰκέτου, τὸ ἀντιδόμενον τιμῆμα. Ἐστιν δὲ κατειρωνεύονται, τοῦτο λέγοντες· ἀγεν γὰρ τιμῆς ἀπεδόθησαν. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγράφων, 'Ἐν τοῖς ἀλλάγμασιν ἔχουσιν, οὖν, Οὐκ ἡν πλῆθος ἥχθρων, ἐν τῷ καθ' ἡμῶν ἀλελάζειν τὰ ἐπινέκτια. Κεκρατήκασι γὰρ ἡμῶν, δινες πρὸς ἡμᾶς διέγοι.

superati sunt, et quando hostes in signum victoriei

enim nos, inquit, cum pauci numero esseut, nobis

"Ἐθον ἡμᾶς διειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, μυκτηρισμὸν καὶ χλευασμὸν τοῖς κύκλῳ ἡμῶν. Μυκτηρισμὸν λέγει τὴν ἑξοδένωσιν· χλευασμὸν δὲ, τὸ σκῶμμα. Γείτονες δὲ, καὶ κύκλῳ αὐτῶν, οἱ ἀλόφυλοι Ἰουδαῖοι, καὶ Μωαβῖται, καὶ Ἀμμανῖται, καὶ ἀλλοι τοιοῦτοι.

"Ἐθον ἡμᾶς εἰς παραβολὴν ἐν τοῖς βορεοῖς. Ἄντι τοῦ, εἰς παράδειγμα λέγειν γὰρ εἰώθασιν, δι: Πάθος:εν οἱ ἥχθροι ἡμῶν πάντες, οἷς καὶ οἱ Ἱεραρχῆται· ή εἰς ἐκδιήγησιν· διηγοῦνται γὰρ τὰς ἡμετέρας συμφοράς.

Kίρησιν κεφαλῆς ἐν τοῖς λαοῖς. Ἀπὸ κοινοῦ τὸ "Ἐθονεὶς κίρησιν κεφαλῆς ἐν τοῖς λαοῖς τῷ ἐθνῷ" κινοῦσι γὰρ ἐφ' ἡμῖν τὰς κεφαλὰς, οἱ μὲν κατοικεῖριζόμενοι, οἱ δὲ μᾶλλον ἐπιχαίροντες, καὶ οἱον λέγοντες, Εὔγε, εὔγε.

"Οληρ τὴν ἡμέραν ἡ ἐντροπὴ μου κατεντάσιον μού ἔστι. Διαπαντδὲ ἐνώπιον μου ἔστι.

D Καὶ ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου μου ἔκαλυψε με. Οὐτω; αἰσχύνως(54) διηρπαγμένον καὶ διεσπαρμένον. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ τοῦτο σημαίνει.

"Ἀπὸ φωτῆς διειδίζοτος καὶ καταλαλοῦντος, ἀπὸ προσώπου ἔχθροῦ καὶ ἐκδιώκοτος. Αἰσχύνη μοι, φησὶν, ἔστι, καὶ ἀφ' ὧν λέγουσιν οἱ διενιδίζοντες γείτονες, καὶ ἀφ' ὧν δρῶσι σοδερὸν οἱ ἥχθροι, καὶ οὐδὲ ἀντιδιλέπειν αὐτοὺς ἰσχύω. Τὸ Καταλαλοῦντος δὲ, Βλασφημοῦντος εἴπεν δὲ Ἀκύλας.

Ταῦτα πάρετα ἤλθεν ἐφ' ἡμᾶς. Ταύτας πάρετες κακώσεις ὑπέστημεν.

Καὶ οὐκ ἐπειλαθόμεθα σου. Οὔτε δύναμαις Θεὸν Α

*Et oblitus non sumus tui. Ut alium invocaremus
Deum.*

*Καὶ οὐκ ἡδικήσαμεν ἐν τῇ διαθήκῃ σου. Οὐ
παρέβημεν τὸν νόμον σου· ἀδικεῖ γάρ τὸν νόμον δ
παραβάνων αὐτὸν.*

*Et iniuste non egimus in testamento tuo. Non
transgressi sumus legem tuam. Injuste enim agit,
et injuria ipsam legem afficit, qui illam transgre-
ditur.*

*Καὶ οὐκ ἀπέστη εἰς τὰ δικίων ἡ καρδία ἡμῶν.
Καὶ οὐκ ἀπέστη ἐπὶ τὰ χείρονα. Ταῦτα δὲ πάντα λέ-
τουσιν οἱ θεοσεβάστεροι τοῦ λαοῦ, οἱ καὶ ἐν τοῖς
τοιούτοις πάλεσι φυλάττοντες τὰς ἁντολὰς τοῦ Θεοῦ,
καὶ ὑπὲρ δλῶν τῶν ὑπολειπμένων δικαιολογοῦνται
πρὸς τὸν Θεόν, ἀλείφοντες καὶ τούτους εἰς εὐψυ-
χίαν.*

*VERS. 19. Et non recessit retro cor nostrum. Non
confugimus, inquit, ad deteriora. Dicta autem haec
sunt in personam eorum qui inter ceteros in po-
pulo, pietati, religionique ac divino cultui magis
studebant; qui, et si tantis essent calamitatibus
circumdati, divina tamen mandata observabant:
unde etiam pro aliis omnibus, qui defecerant, Deo
se purgant, et socios pariter ad magnanimitatem
excitant.*

*Ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ
σου. Καὶ μετέστρεψας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ τῆς
ὁδοῦ σου, τῆς πρὸς τὸν ναὸν σου, ὡς μηκέτι δύνασθαι
πρὸς αὐτὸν βαδίζειν, τῶν μὲν αἰχμαλωτισθέντων,
τῶν δὲ φυγόντων ἀπὸ τῆς πατρίδος.*

*Et declinasti semitas nostras a via tua. Et muta-
sti semitas nostras a via templi tui, ut ad illud
ampius pergere nequeamus: cum nostrum alii,
captivi sint, et alii procul fugerint a patria.*

*"Οτι ἐπειλαθόμεθα τὸν δύναματος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.
Καὶ ἐπεκάλυψεν ἡμᾶς σκιὰ θαράτου. Θλύψις ἡ
ἐπικυά θανάτῳ, διὰ τὴν πικρίαν· οικεῖ γάρ ἡ σκιά
τῷ πρωτοτύπῳ, καὶ μιμεῖται τοῦτο.*

*VERS. 20. Quoniam humiliasti nos in loco effi-
ctionis. In loco angustiæ, aut captivitatis.*

*El cooperuit nos umbra mortis. Id est calamitas
præsens, quæ adeo acerba est, ut morti pene si-
milis videatur. Umbram enim eam appellavit, quia
umbra iis rebus similes esse solent, quarum for-
mas repræsentant.*

*VERS. 21. Si oblitus sumus nominis Dei nostri. Hoc
est, si Dei nostri oblitus sumus. Circumlocutione
C enim usus est.*

*Et si extendimus manus nostras ad Deum alienum.
Hæc verba ad præcedentis versiculi expositio-neum
dicta sunt.*

*VERS. 22. Nonne Deus requiret ista? Si hoc,
inquit, aut illud fecerimus, nonne Deus hæc om-
nia exquireret?*

*Ipsæ enim novit abscondita cordis. Ac si diceret:
Neque in animum nostrum tale quidpiam aliquando
induximus.*

*Quoniam propter te mortificamur tota die. Ex
nostro nimis proposito ei sponte nostra. Nam
eum pacifice possimus ac tuto dogere inter idolo-
latras homines, ac Dei hostes: propter te tame-
omnia sustinemus, et ad obeundam pro te mortem
D parati sumus! Dicitio autem, Quoniam, superflua est.*

*Existimati sumus quasi oves occasionis. Quia sci-
licet neci sumus expositi, ut nobis metipsis auxilio
esse nequeamus.*

VERS. 23. Exsurge. Ad populi tui vindictam.

*Quare obdormis, Domine? Quare quiescis ac
lanta uteris longaniuitate? Quiescere enim videtur
qui dormit.*

*Resurge. In auxilium nostrum scilicet. Et idem
significat Resurge, hoc in loco, quod Exsurge. Sole-
mrus autem actiones, passionesque seu affectus hu-
manos Divinitati attribuere, ut sæpe diximus; non
valentes aliter, ob auditorum inscrutabilitem, sensum
explicare.*

*Εἰ οὐκ ἐπειλαθόμεθα τὸν δύναματος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.
— Τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, περιφαστικῶς.*

*Καὶ εἰ διεπεπάσαμεν χείρας ἡμῶν πρὸς Θεόν
ἀλλοτριον. Τοῦτο τοῦ βηθέντος ἐπεξήγησες.*

Et si extendimus manus nostras ad Deum alienum.

*Hæc verba ad præcedentis versiculi expositio-neum
dicta sunt.*

*Οὐχὶ δ Θεὸς ἐκζητήσει ταῦτα; Εἰ τόδε ποκοιή-
καμεν, δρα ὡςὶ δ Θεὸς ἐκζητήσει ταῦτα;*

*VERS. 22. Nonne Deus requiret ista? Si hoc,
inquit, aut illud fecerimus, nonne Deus hæc om-
nia exquireret?*

*Αὐτὸς γὰρ τιτρώσκει τὰ κρύψια τῆς καρδίας.
Οὐδὲ ἐνεθυμήθημέν τι τοιοῦτον.*

*Ipsæ enim novit abscondita cordis. Ac si diceret:
Neque in animum nostrum tale quidpiam aliquando
induximus.*

*"Οτι ἔτεκά σου θαυματούμεθα δλητη τὴν ἡμέραν.
Τῇ προαιρέσει· καὶ γάρ δυνάμενοι συνθέσθαι τοὺς
εἰδωλολάτρας, καὶ διάγειν ὡς ἐν ἀνέται, διὰ σὲ
τάντα ὑπομένομεν, καὶ πρόθυμοι ἰσμεντεῖς σφαγήν.
Τὸ δὲ "Οτι, περιττόν.*

*Quoniam propter te mortificamur tota die. Ex
nostro nimis proposito ei sponte nostra. Nam
eum pacifice possimus ac tuto dogere inter idolo-
latras homines, ac Dei hostes: propter te tame-
omnia sustinemus, et ad obeundam pro te mortem
D parati sumus! Dicitio autem, Quoniam, superflua est.*

*'Ελογίσθημεν ὡς πρόδοτα σφαγῆς. Διὰ τὸ πρὸς
ἀγαλματίσιν εὐχερές ἡμῶν, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀμύ-
νειν ἑαυτοῖς.*

*Existimati sumus quasi oves occasionis. Quia sci-
licet neci sumus expositi, ut nobis metipsis auxilio
esse nequeamus.*

Ἐξεγέρθητι. Εἰς ἐκδίκησιν τοῦ λαοῦ σου.

VERS. 23. Exsurge. Ad populi tui vindictam.

*Ινατὶ ὑπνοῖς, Κύρε; Ινατὶ ησυχάζεις ἐπὶ
πλέον μακροθυμῶν; ησυχάζεις γάρ ὑπνῶν.*

*Quare obdormis, Domine? Quare quiescis ac
lanta uteris longaniuitate? Quiescere enim videtur
qui dormit.*

*Ἀνάστηθι. Εἰς βοήθειαν. Ταῦτον δὲ τοῦτο τῷ
Ἐξεγέρθητι. Ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν καὶ
παθῶν εἰώθαμεν χαρακτηρίζειν τὸ θεῖον, ὡς πολλά-
κις εἰρταχαμεν, μὴ δυνάμενοι ἀλλα; διαλεχθῆνται, διὰ
τὴν ἀκροωμένων ἀσθένειαν.*

*Resurge. In auxilium nostrum scilicet. Et idem
significat Resurge, hoc in loco, quod Exsurge. Sole-
mrus autem actiones, passionesque seu affectus hu-
manos Divinitati attribuere, ut sæpe diximus; non
valentes aliter, ob auditorum inscrutabilitem, sensum
explicare.*

Et ne repellas in finem. Cum iam ex parte et A ad tempus repuleris, ne perpetuo etiam repellas.

*Vers. 24. Quare faciem tuam avertis? Hoc est, visitationem et custodiā tuām, tanquam ab indig-
wia.*

*Oblivisceris inopie nostræ, et tribulationum no-
strorum. A communi sensu rursum sumenda est
dicitio Quare; per inopiam vero hic molestiam et
passionem significat, Quare oblivisceris igitur in-
opie nostræ, id est, Cur nullam calamitatum no-
strarum rationem habes?*

*Vers. 25. Quoniam humilitas est in pudore animæ
nostra. Ipsi nos, inquit, tanquam humiles, atque
abjecti humili decumbimus, et in terra prostrati
sumus.*

*Conglutinatus est in terra venter noster. [Accu-
bando nimis humi. Vel dum calamitatem pon-
dere depressi, curvati, in terram inspicimus. Ille
etiam humilitas in terram demittitur, qui torrenis
negotiis immergitur: ille conglutinatur terræ, qui
gulosus est, aut fornicator, aut si quis alias blandi-
dis adhæret voluptatibus.*

*Vers. 26. Exsurge, Domine, adjuva nos. Videris
enim sedere et pereuntes nos despicere.*

*Et libera nos propter nomen tuum. Non ob no-
strarum virtutum merita id poscimus, cum et peccatores,
et salute indigni simus; sed ut timeatur,
et veneracioni sit nomen tuum, et ne ab idololatria
blasphemetur. Et juxta historiam abunde psalmum
hunc exposuimus. Juxta anagogen vero dicere pos-
sumus, verba psalmi effienda esse ex sanctorum
martyrum persona ad Christum, qui multa et gra-
via ipsius Christi gratia passi sunt, et tota die
mortificati. Vel, ex persona quorumcunque fidelium,
ac religiosorum hominum, qui a sanguinariis gen-
tibus ledantur.*

*In finem pro iis qui commutandi sunt, filii Core,
in intelligentiam, caricum pro dilecto.*

PSALMUS XLIV.

*In finem quidem inscriptum est ob prophetias in
psalme contentas que ad finem tendebant. Pro iis
vero, qui commutandi sunt, hoc est, pro Christianis,
qui per baptismatis regenerationem innovandi
erant, veterem exuentem hominem, et novum in-
duentes. Antiqua enim, inquit Prophetæ, trans-
ierunt, ecce nova facta sunt omnia. Hæc igitur
commutatio transformatio est, et prioris conversa-
tionis immutatio. Filiis etiam Core ideo inscrip-
tum est, quia eis datus fuit hic psalmus a beato
David, ut eum canerent, quemadmodum in proce-
mio operis declaravimus. Ad intelligentiam vero:
quia ob reconditos psalmi sensus, multa lectori
intelligentia opus sit. Et canescit: quia non una
cum musicis instragrentis, sed humana tantum
voce canebatur. Postremo quod dicitur, Pro di-*

*Kai μη ἀκόνη εἰς τέλος. Ἐκ μέρους ἡμᾶς καὶ
πρὸς καιρὸν ἀπωσάμενος, μὴ διπλαντὸς ἀπώσῃ.*

*'Ιατρὶ τὸ χρόνων σου ἀποστέφεις; Τὴν
ἐπιχειρήσην σου, ὡς ἀπὸ ἀναξίων.*

*'Εξιλαρθρη ἡγε κτωχειας ἡμῶν, καὶ τῆς θλι-
ψεως ἡμῶν. Ἀπὸ κοινοῦ πάλιν τὸ Ιατρόν. Πτωχειαν
δὲ λέγει νῦν τὴν κακουχίαν· ἴδιον γάρ πτωχειας ἡ
κακουχία. 'Εξιλαρθρη δὲ, ἀντὶ τοῦ, Ἐν οὐδενὶ¹
λόγῳ τίθης ταῦτα.*

*'Οτι ἐπαπειώθη εἰς χοῦν ἡ γυνὴ ἡμῶν. Ἡ
γυνὴ ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ Ἡμεῖς, περιφραστικῶς· λέ-
γει δὲ, διὰ Κατηγέθημεν εἰς γῆν, καὶ πεπτώκα-
μεν.*

*'Εκολίθη εἰς γῆν ἡ γαστήρ ἡμῶν. Ὑπὸ χα-
μενιας, ἢ τοῦ χύπτειν πρὸς γῆν ἀει τῷ βάρει; τῶν
θλιψεων. Ταπεινώτας δὲ εἰς χοῦν καὶ διὰ τοὺς γῆνοις
προστετηκὼς, καὶ ἔκθλιπται εἰς γῆν ὁ γαστρίμαρ-
γος, καὶ διὰ πόρνος, καὶ πᾶς φιλτρόνος.*

*'Ανθοτα, Κύριε, βοήθησον ἡμῖν. Δοκεῖς γάρ
καθέξεσθαι, περιορῶν οὐτως ἀπολλυμένους ἡμᾶς.*

*Αύτρωσαι ἡμᾶς, ἔτρεξε τοῦ ὄντματός σου. Οὐ
διὰ τὰς ἡμετέρας ἀρετάς· οὐκ ἀξιαὶ γάρ· ἀλλ' ἵνα
φοβερὸν (55) εἴη, καὶ μὴ βλασφημεῖται τὸ σὸν δνομε-
παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν. Κατὰ μὲν ιστορίαν, ἵκανως
δ φαλμὸς ἡρμήνευται· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, λέγομεν
διὰ τὰς φύλακος τούτου πρὸς τὸν Χριστὸν οἱ μάρ-
τυρες σάντες, οἱ μυρία δι' αὐτῶν πεθόντες καὶ θανα-
τούμενοι δληγον τὴν ἡμέραν· ἀλλὰ καὶ πάντες εὐσε-
βεῖς, ὑπὸ τῶν μιαρόφων θύων ἐπηρεαζόμενοι τε, καὶ
καταδαπανώμενοι.*

*Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ τῶν ἀλλοιωθησμένων τοῖς
υἱοῖς Κορδε εἰς σύνεσιν· φόδη ὑπέρ τοῦ ἀγα-
πητοῦ.*

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ'.

*Εἰς τὸ τέλος μὲν, διὰ τὰς ἐν τούτῳ προφητείας,
εἰς τὸ τέλος ἐλαυνούσες· ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομέ-
νων δὲ, ταυτέσταν, ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, εἰ ἀλ-
λοιωθήσονται (56) διὰ τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἀγίου
βαπτίσματος, ἀπεκδύσμενοι μὲν τὸν παλαιὸν δι-
νηρωκόν, ἐνθύμενοι δὲ τὸν νέον. Τὰ δρχαῖα γάρ,
φησι, παρῆλθε, ίδως γέργορε τὰ πάντα κατέρα.
'Αλλοιωσις γάρ, ἢ μεταποίησις, καὶ ἡ τῆς πολιτείας
ἐναλλαγὴ. Τοῖς υἱοῖς δὲ Κορδε, διὰ τούτους δ φαλμὸς
ὑπὸ τοῦ Δασδὶ ἐνεχειρίσθη πρὸς τὸ διὰ τούτων
μαλαθηθῆναι, καθὼς ἐν προσιμοίος τῆς βίβλου τῶν
Ψαλμῶν παραδεδώκαμεν. Εἰς σύνεσιν δὲ, διὰ χρέα
συνέσεως; τοῖς ἀναγινώσκουσι διὰ τὰ ἔγκεκρυμμένα
θεῖα νοήματα· ἔρθη δὲ, διὰ οὐδὲν ὅργάνοις, ἀλλ'
ἀπὸ γλώσσης μόνης, ἐμελαθῆθη. Τὸ δὲ Ὅλερ τοῦ
ἀκατέρου, εὐχετεραίωσης τῆς δικῆς ἐπαγραφῆς.*

Variae lectiones.

(55) Ισ. ἦ εἰ βλασφημῆται.

(56) Αἱ ὑπέρ.

ὅτι περὶ τοῦ Χριστοῦ διέξεισιν ὁ φαλμός· οὗτος γάρ, ὁ ἀγαπητός· τῷ Πατρὶ μὲν, ὡς Υἱὸς μονογενῆς· ἡμῖν δὲ, ὡς πατὴρ ἡμῶν κηδεμονικώτατος. Περὶ τούτου γάρ φησιν ὁ Πατὴρ· Οὗτός ἐστιν οὐρανὸς μου σὺν ἀγαπητός. — Ὑπέρ τοῦ ἀγαπητοῦ δὲ, ἀντὶ τοῦ, Περὶ τοῦ ἀγαπητοῦ, καθάπερ καὶ ἐν δόλοις εἰρήκαμεν, πρόθεσις ἀντὶ προθέσεως.

Ἐξηρεύεται η̄ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. Συνεῖς ὁ προφήτης διτι μεγάλα περὶ τοῦ Χριστοῦ μέλλει προαγορεῦσαι, προσιμάζεται διτι λόγον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον ἔρει. Σκόπει δὲ τὴν ἐμφασιν τοῦ Ἐξηρεύεται. Μονονοψή γάρ φησιν, διτι καθάπερ ἡ ἐρυγή μή βουλομένων ἡμῶν πρόσεισι, τῆς κοιλίας ταύτης ἀναπεμπούσης, οὗτω καὶ τὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγον ἀνέπεμψεν ἡδη κάτωθεν ἡ καρδία μου, πλησθείσα τῆς τροφῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Prophetæ nostri corde emissus ait, superna quædam Spiritus eruplo refertus esset.

Λέπω ἄγω τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ. Προσφωνῶ λοιπὸν ἄγω τῷ Βασιλεῖ Χριστῷ τὰ ἔργα μου, τουτέστι τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας μου. Προφήτου γάρ ἔργον, ὑφαίνειν προφητείας.

Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως δένυρά-
ρουν. Καὶ διὰ τούτου παρίστησιν, ὡς οὐκ οἰκονεύειν
ἔρει. Καθάπερ γάρ, φησιν, ὁ κάλαμος ὑπηρετεῖ
μόνον τῇ χειρὶ τοῦ γραφέως κινούμενος, ἕνθα δὲ
ἐκεῖνη τούτον κινήσῃ· οὗτω καὶ ἡ ἡμή τλῶστα κά-
λαμός ἐστι γραμματέως, ήτοι γραφέως, δηλαδὴ τοῦ
ἄγιου Πνεύματος, κινούμενη καθὼς δὲ ἐκεῖνος κι-
νησθεί ταύτην. Ὁξεγράφου δὲ εἰπεν, διὰ τὴν ἀνέχ-
ρειαν τῆς ἐπαγγείλας. Ἀνθρώποι μὲν γάρ, σχο-
λαιώτερον ὑπαγορεύουσι καὶ γράφουσιν, ἀπασχολού-
μενοι: πρὸς εὑρεσιν νοημάτων, καὶ συνθήκην λέξεων,
διὰ τὴν τῆς διανοίας ἀσθένειαν. Μέχρι τούτου συμ-
περάνας τὸ προσίμιον, ἀρχεται τοῦ λόγου, πρὸς τὸν
Χριστὸν ἡδη ἀποτεινόμενος, περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ
προστήματος.

Ὦραιος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώ-
κων. Λείπει τὸ ὑπάρχεις· ὥραιότητα δὲ κάλλους,
οὐ σωματικήν λέγει, ἀλλὰ ψυχικήν. Διετήρησε γάρ
αὐτὴν δισυλον, μόνος παρὰ πάντας μεντεῖς ἀνομάρ-
τητος. Ήσαΐας δὲ λέγων, διτι· Καὶ εἰδόμενοι αὐτὸν,
καὶ οὐκ εἰχεν εἰδός, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἰδός
αὐτοῦ ἀτιμον, καὶ ἐκλείπον, παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώκων,
περὶ τοῦ σώματος λέγει, οἷον ἦν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ προπηλακιζόμενον καὶ μαστι-
ζόμενον, καὶ μυρία πάσχον.

Ἐξεχύθη η̄ χάρις ἐν χειλεσὶ σου. Φησιν δὲ εὐ-
αγγελιστῆς, διτι ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χά-
ριτος, τοῖς ἐκπορευομένοις διὰ στόματος Χριστοῦ·
ιασοῦνται δὲ κεῖται Χριστοῦ, καὶ οἱ ἀπόστολοι, εἰς
οὓς ἐξεχύθη δαψιλῶς ἡ χάρις τοῦ ἀγίου Πνεύματος·

A lecto: totius inscriptionis summulum continet et caput: quia nimurum hic tractatur de Christo, qui et ipsi Patri dilectus est, tanquam Filius unigenitus: et nobis pariter, quia omnium nostrum pater est studiosissimus: unde etiam de eo dictum esse legimus a Patre: *Hic est Filius meus dilectus*²⁰. Pro dilecto autem, hoc est, de dilecto. Et enim præpositio pro præpositione, ut alibi sœpe a prophetis usurpari diximus.

VERS. 2. Eructavit cor meum verbum bonum. Cernens propeta, quod magna quædam de Christo sibi erant prædicenda, exordio quodam uititur, dicens sermonem se bonum ac salutarem prolatum. Tu vero etiam emphasis considera verbi, *Eructavit*. Illud enim nobis indicare videtur, quod quemadmodum eructatio, etiam a nolentis ore exit, humano nimurum ventre eam vi quædam effante, ita et hic psalmus de Dilecto ab intimo B

Dico ego mea opera regi. Profero autem, inquit, Christo Regi opera mea, hoc est, prophetias quas de eo afflatus Spiritu pronuntio. Prophetæ enim opus est prophetias contexere.

Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis; His etiam verbis illud demonstrat, quomodo ex se ipso aliiquid dicturus non est. Quemadmodum calamus, inquit, scribentis manui inservit, et ille tantum movetur, quo manus illum impulerit, ita et lingua mea summo illi scribæ, sancto nimurum C Spiritui, calaini cuiusdam vicem præstat, et eo tantum movetur, quo Spiritus illam direxerit. Scribam autem velociter scribentem dixit, ut enuntiationis facilitatem ostenderet. Homines enim ob propriæ mentis tenuitatem, vir pariter enuntiare possunt et scribere, dum ad sensuum inventionem, et dictionum connexionem attentius occupantur. Hactenus fuerunt exordii verba. Nunc autem sermonem aggreditur, et verba dirigit ad Christum de assumpti hominis virtutibus loquens.

VERS. 3. Speciosus forma p̄r̄ filiis hominum. Subintelligitur verbum, es. Speciem vero hanc, hoc est formositatem, non corporis, sed animæ pulchritudinem intellige: quam integrum semper Christus servavit, solus supra omnes permanens sine peccato. Isaías enim dicens: *Vidimus eum non habentem speciem, neque decorem, sed species ejus vilis, et deficiens super omnes filios hominum*²¹, de corpore ejus loquitur; qualis nimurum futurus esset Christus Passionis tempore, quod probris scilicet ac plagiis afficiendus et ignominias multas passurus.

Diffusa est gratia in labiis tuis. Evangelista enim ait quod mirabantur turbae²² super verbis gratiae quæ exibant de ore ejus. Possumus etiam per labia ejus sanctorum apostolorum intelligere: in quos adeo abunde sancti Spiritus gratia effusa est, ut per eam

²⁰ Malth. iii, 17. ²¹ Isa. lxx, 2, 3. ²² Luc. iv, 22.

adversantes repremerent, et cæteris omnibus pro Λ ὡς ἐπιστομίζειν πάντας τῇ δυνάμει τοῦ λόγου, καὶ πειθεῖν βρόν οὖς ἀνθέλωτιν.

Propter benedixit te Deus in saculum. Propter hanc igitur tuas virtutes, Deus benedixit, hoc est, glorificavit te : Et glorificavi enī te, alibi inquit, et iterum glorificabo⁴². Vel, Benedixit pro Beaedicendum et Laudandum fecit, ut semper nimiram laudari atque honorari a fidelibus. Antiquus enim ille Adam propter inobedientiam maledictus est, novus vero propter obedientiam benedicendus : quam benedictionem nobis etiam participavit. Ait enim alibi Prophetā : Benedicti ros a Domino⁴³.

Vers. 4. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Cum forma speciosum eum esse dicerit et pulchro ore, nunc strenuum etiam esse militem demonstrat. Et illa quidem signa, integritatem ejus et doctrinam significabant, haec vero, pugnam ejus et certamen denotant adversus dæmonem. Advocat enim Christum Prophetā ad certamen cum dæmonie, ut nos jamdiu peccato captivos liberet, et de exuviis erigat troporum : atque ut terribilem ac magis formidabilem dæmonibus eum constituat, primo, humanum in morem armis eum munit. Milites quippeensem semori accingunt. Armare, inquit, et congregare in pugna adversus tyrannum. Per arma autem, Christi facultatem puniendi intelligimus, qua contra inimicos tam ac conjunctam Divinitatem.

Vers. 5. Specie tua et pulchritudine tua. Accingere, inquit, gladio tuo simul cum decoro et pulchritudine tua, ut gladio inimicos terreas, et virtutum pulchritudinae amicos trahas. Nec abs re est, speciem et pulchritudinem idem significare. [Vel, per gladium, Dei Verbum, et, per femur, incarnationem intellige : quæ incarnatio juxta aliū sensum dictionis Graecæ, facta est in tempestivitate, hoc est, in tempore opportuno. Dictio enim ὠραιότης et speciem, hoc est, pulchritudinem significat, et tempestivitatem.]

Et intende. Hoc est adauge motum atque impetu tuum.

Et prospere procede. Hoc est, virtute ipsa perfice quodcumque cupis.

Et regna. Dominare omnibus, inquit, qui tibi restiterunt. Et licet verba haec, imperativi sint modi, vim tamon optativi habent quemadmodum saepius apud Scripturam repetitur. Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua⁴⁴, [quæ verba non optativi, sed imperativi sunt modi, ut ex lectione Graeca manifestissime patet : et tamen optantis animum referuntur.]

Propter veritatem et manuetudinem et justitiam. Omnia haec, inquit, operaro, et vince, ut verax, mitis, et justus. Omnibus enim his pollebat Christus virtutibus. Ego enim sum via et veritas⁴⁵; Item, Discite a me quia humili sum⁴⁶, et alibi : Sic decet adimplere nos omnem justitiam⁴⁷. Et aliter : Haec quæ dicta suæ facito, ut in terra, loco mendacii, seritatis et injustitiae, veritatem, manuetudinem et justitiam semimes.

⁴² Joan. xii. 28. ⁴³ Psal. cxiii. 15. ⁴⁴ Matth. vi. 9, 10. ⁴⁵ Joan. xiv. 6. ⁴⁶ Matth. xi. 29. ⁴⁷ Matth. viii. 13.

Διὰ τούτο εὐλόγησε σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰώνα. Διὰ ταύτας οὖν σου τὰς ἀρετὰς, εὐλόγησε, τουτέστιν, ἐδόξασε σε ὁ Θεός· φησι γάρ, Καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω. Ή τὸ Εὐλόγησεν, ἀντὶ τοῦ Εὐλογητὸν ἐποίησεν, ὡς ἀεὶ εὐφημεῖσθαι, καὶ δυνατεῖσθαι περὶ τῶν εὐεσθῶν· ὁ μὲν γάρ παλαιός Ἀδάμ, κεκατήραται διὰ τὴν παρακοήν· ὁ δὲ νέος, εὐλόγηται διὰ τὴν ὑπακοήν· μετέδωκε δὲ καὶ τῷν τῆς εὐλογίας· φησι γάρ ὁ Ααβίδ· Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ.

Περίσσωσι τὴν φομφαῖς σου ἔτι τὸν μηρόν σου, δυνατέ. Ὄπαλον καὶ κάλιστον αὐτὸν προσειπὼν καὶ εὔστομον, ἀρτι καὶ στρατιώτην δείχνειν, ὅτι ἔκεινα μὲν ἡνί γνωρίσματα τῆς ἀναμαρτησίας, καὶ τῆς διδασκαλίας· ταῦτα δὲ, τῆς κατὰ τοῦ διαδόλου μάχης. Καλεῖ γάρ αὐτὸν εἰς τὸν κατ' αὐτὸν πόλεμον, ἵνα τρόπαιον στήσας, ἐλευθερώσῃ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ἡμᾶς. Ὁπλίζει δὲ τούτον ἀνθρωπίνως, ἵνα δειξῃ φοβερόν· οἱ στρατιῶται γάρ τὴν σπάθην ἐπὶ τὸν μηρὸν πέριξώννυνται. Ἔστι δὲ συντόμως ἡ ἐννοια τοῦ λόγου, ὅτι Ὁπλίζθει καὶ πολέμησον τῷ τυράννῳ. Ὁπλα δὲ Χριστοῦ, ἡ κολαστικὴ δύναμις, ἡ κατ' ἔχθρῶν ἀκέχρητο· δυνατὸν δὲ αὐτὸν ἔκάλεσε, κατὰ τὴν ἡνωμένην θεότητα.

stos uti solet. Potentem vero eum appellat ob uim-

Τῇ ὠραιότητὶ σου, καὶ τῷ κάλλει σου. Περί-
ζωσι τὴν φομφαῖς σου, φησι, μετὰ τῆς ὠραιότη-
τός σου, καὶ τοῦ κάλλους σου, ἵνα τῇ μὲν φομφαῖς,
τοὺς ἔχθρους φοβῇ· τῇ ὠραιότητι δὲ τῆς ψυχῆς, καὶ
τῷ κάλλει τῶν ἀρετῶν, τοὺς φίλους ἐλκύσῃς. Οὐκ
ἀπεικός δὲ ὠραιότητα καὶ κάλλος τὸ αὐτὸν ση-
μανεῖν.

C *Καὶ ἔτειρον. Καὶ ἐπίτεινον τὴν δρμήν σου.*

Καὶ κατενοδοῦ. Καὶ κατέρθου πᾶν δέλεις.

*Καὶ βασιλεύε. Καὶ κυρίεις τῶν ἐπεργομένων σοι. Εἰ δὲ καὶ προστατικὰ ταῦτα δοκεῖ, ἀλλ' οὖτας ἡ Γραφὴ τὰ εὐκτικὰ σχηματίζει. Ἀγιασθήτω γάρ,
D φησι, τὸ δρομά σου, διάθετω ἡ βασιλεία σου,
γεγηθήτω τὸ θέλημά σου, καὶ τὰ ἔξης.*

*Ἐνεκεν ἀληθειας καὶ πρατηγος καὶ δίκαιο-
σύνης. Πάντα ταῦτα κατεργάζουν, καὶ νίκα, ὡς ἀλη-
θεῖς καὶ πράος, καὶ ὡς δίκαιος. Φησι γάρ αὐτὸς ὁ
Κύριος· Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀληθεια· καὶ·
Μάθετε δέ· ἐμοῦ, δει πρᾶος εἰμι· καὶ· Οὐτω γάρ πρέπει τοις ἀληθεσται κάσταν δίκαιο-
σύνην. Ή, Τὰ βηθέντα ποιησον, ἵνα καταπείρης
ἐπι γῆς ἀληθειαν καὶ πρατηγητα καὶ δικαιοσύνην,
ἀντὶ φύδους, καὶ ἀγριότερος, καὶ ἀδικίας.*

Καὶ οὐδηγήσει σε θαυμαστῶς η δεξιά σου.
Αγάγῃ σε ἐπὶ τὰ τοιαῦτα κατορθώματα η δεξιότης σου, τουτέστιν, η ἀγαθή σου φύσις· εὐτὸς γάρ εὐτῷ ἀρχέσεις, μηδενὸς ἐτέρου δεδμενος. Θαυμαστὸν
εἴ το δός· ξακουσί τινα.

Τὰ βέλη σου ήκονημέτρα, δυνατέδ, λαοί υπό-
κειτω σου πεσούνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἀχθών τοῦ
βασιλέως. Ήάντες οἱ ἔξηγηται, καθ' ὑπερβαθὺν
συντάσσουσι τὸ φῆτεν, οἷον· Τὰ βέλη σου ήκονη-
μέτρα, δυνατέδ, ἐν καρδίᾳ τῶν ἀχθών τοῦ βασι-
λέως. — Λαοὶ ὑποκέιτω σου πεσούνται, κατά-
καρένθεσιν. Βέλη δὲ τοῦ Χριστοῦ, οἱ τοῦ Ἐδαγγε-
λίου λόγοι, διὰ τε τὸ ταχίνιον διαδραμαῖν τὴν οἰκου-
μένην, καὶ διὰ τὸ εὐστόχιον βάλλειν τὰς εὐαισθή-
τους φυχάς· ἡκονημένα δὲ, διὰ τὸ λαμπρὸν καὶ τὸ
τμητικὸν. Λάμπουσι γάρ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τέμνουσι
τὴν ἀμαρτίαν. Δυνατὸν δὲ λέγει τὸν Χριστὸν, οὐ μό-
νον διὰ τὴν παντοδύναμον αὐτοῦ θεότητα, ἀλλὰ καὶ
διὰ τὸ νικῆσαι τὸν διάδολον, τῇ ἀνδρικᾳ τῶν τῆς ἀν-
θρωπότητος ἀρετῶν. Ταῦτα δὲ τὰ βέλη, ἐν τῇ καρ-
δίᾳ πεπήγασι τῶν πρὸν ἀχθρών τοῦ βασιλέως θεοῦ,
ὧς δύνεσθαι τὴν πληθύν τινας λέγειν, Τετραμέρη
ἀγάκη εἰμι ἄτρω. Τρώσαντες (57) γάρ, οὐκ ἀνείλον,
ἀλλὰ μᾶλλον νεκροὺς δντας εἰς ἀρετὴν ἔζωσαν, καὶ
εἰλκυσαν πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα. Λαοὶ δὲ ὑποκέιτω
σου πεσούνται, τοιτέστιν, ὑποπεσοῦνται σοι δι-
ὑποταγῆς πολλοὶ, δσοι δηλαδὴ ἐπερώθησαν· εἰεν δ' ἀν-
βέλη Χριστοῦ καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἡκονημένα διὰ τὸ
λαμπρὸν τοῦ βίου, καὶ τὸ παρεισόνθειται ταῖς καρ-
δίαις τῶν μαθητευομένων, διὰ τῆς διδασκαλίας.
Μέχρι τούτου τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ
λόγοις ἐνδιατρίψας, δινεισιν ἥδη καὶ ἐπὶ τοὺς τῆς
θεότητος αὐτοῦ.

tur. Quoniam nimis ab hujusmodi sagittis apostolos possumus intelligere, qui acuti, hoc est, splendorem; et quia propria doctrina in discipulis humanitate sermo suit, deinceps de illius divinitate

Ο Θρόνος σου, δ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. **Ο Θρόνος,** βασιλείας ὧν σύμβολόν, τὴν βασιλείαν αἰνίττεται. Λέγει δὲ, ὅτι Ἡ βασιλεία σου, ἀτόμος. **Ορα** ἐκ, ὅπως Θεὸν φανερῶς τὸν Χοιστὸν ώνδιμασεν.

Ράβδος εὐθύνητος η ράβδος τῆς βασιλείας σου. Ἡ φένδος, τῆς δικαστικῆς ἔξουσίας σύμβολον. Ἡ δικαστική σου οὖν, φησίν, ἔξουσία, εὐθύνητος ἐστιν, ὅρθως δικάζουσα. Ἡ καὶ ἀλλως, ράβδον νόει μοι τὴν παιδευτικὴν δύναμιν, αὗτη οὖν, εὐθύνητος ἐστι. δικαίως μαστίζουσα.

*· Ἡτάκησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀρο-
ματα. Ἀνομίαν λέγει τὴν ἀδικίαν. Ποικίλως δὲ τῷ
Χαιρετῷ προσαπατούσει τὴν δικαιοσύνην. ὡς ἔπειτας*

A Et deducet te mirabiliter dextera tua. Dextera, inquit, tua, hoc est, bona ac recta tua natura deducet te ad præclarum : hæc nimurum virtutis opera. Tu enim ipse tibi satis es, et nullo alio indiges auxilio. Admiratione autem summa dignum est, quod a se ipso quis ad rectam virtutum semitam deducatur.

VERS. 6. *Sagittæ tuæ acutæ, o potens, populi sub te cadent in corde inimicorum regis.* Expositores omnes, per hyperbaton construunt præseutis versiculi verba, hoc pacto : *Sagittæ tuæ acutæ, o potens, in corde inimicorum regis infixæ sunt.* Et quod ait : *Populi sub te cadent,* per parentheses jacet. Sagittæ autem Christi, evangelici sunt sermones, qui per quam celeriter universum orbem percurrent, et ictu certissimo bene sentientes animas seriptū : qui sermones acuti effecti esse dicuntur, et propter summum eorum splendorem, et propter incidenti vim. Nitidi enim sunt et ipsa veritate splendescunt, ac pariter incident peccata. Illud autem animadvertisendum est, quod dictio, *Acutæ, particulum passivum* est a verbo *Acuo* : quod ex Graeca lectione clarius patet. Potentem vero Christum appellat, non solum ob omnipotentem divinitatem, sed etiam quia fortitudine ac robore, et humanis virtutibus dæmonem superavit. Hæ igitur sagittæ in eorum corde infixa sunt, qui antea Dei Regis inimici erant, ita ut eorum multitudo nunc dicere possit [quod in Canticis canticorum legimus] : *Vulnerata ego sum a charitate, hoc est [a sagittis aut a jaculis charitatis];* hujusmodi autem sagittæ ictu suo vulnerant quidem, sed non interminunt, quinimum eos potius qui olim virtutibus mortui erant vivificant, et ad divinum amorem pertrahunt. Sequitur : *Populi sub te cadent,* hoc est, tibi subjiciens fuerint vulnerati. Per sagittas etiam Christi, nitidat, ac lucidi esse dicuntur, propter vitæ pulorum corda penetrarunt. Ilactenus de Christi pertractat.

Vers. 7. Thronus tuus in seculum seculi. Thronus est regiae dignitatis indicium, unde per thronum, merito regnum significatur, et sensus est: Regnum tuum aeternum erit, ex quibus verbis apertissime patet, quod Christum Prophetæ Deum esse intellexerit.

Virga directionis, virga regni tui. Per virgam; judicis auctoritas ac potestas designatur. Judicis, inquit, potestate recte uteris. Recte enim iudicas, et juste procedis. [Vel aliter, per virgam directionis, castigandi potestatem intellige : quæ meritum ita appellatur, quia dum pravos juste castigat, eisque supplicium infert, inultos hujusmodi exemplis ad rectam virtutum semitam dirigit.]

VERS. 8. *Dilexisti justitiam et odis i iniquitatem.*
Per iniquitatem injustitiam intelligit. Variis autem modis Propheta Christo injustitiam ascribit veluti

Variæ lectiones.

(57) Διτ.), αδήν οι λαδγούς.

ei qui universum orbem judicaturus sit. Deinde Α χρίναι μέλλοντες. Είτα πάλιν πρὸς τὸ πρόσλημα rursus ad assumptum hominem sermonem suum iterum convertit, dicens :

Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Participes, ii dicuntur qui inter se in aliquo communicant, hoc est, quibus aliquid commune est. Christo autem in nomine reges omnes communicant : quia christi omnes, id est, uncti appellantur, eo quod oleo uncti sint. Ungebantur enim olim reges, verum illos quidem prophetæ vili hoc, atque usitato oleo ungebant, in regni signum : te vero, inquit, longe aliter, atque illi inungebantur. Deus unxit in regem. Unde alibi de Christo scriptum legimus : Ego autem constitutus sum Rex ab eo ⁴⁸. Non hujusmodi, inquit, tu oleo unctus es, sed oleo exultationis. Quemadmodum vero cum gladium Dοi et arcum, et sagittas dicimus, aut quid simile, ea non demisse, aut humano aliquo more intelligimus, sed divinam quamdam vim, atque efficaciam per ea significamus, ita et per olei unctionem hic quo unctum esse legimus dilectum, est : sancti nimurum Spiritus adventus, qui latitiam ac perfecta fuit hæc Christi inunctio, quia non ut in aliis spiritualibus hominibus esse solet, ex quadam chrismatum parte Spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes eum repleverat : qua in re cœteris omnibus longe præstabat.

Vers. 9. *Myrrha et stacte et casia a vestimentis tuis. Per vestimenta divinitatis Christi, animam et carnem intelligimus assumpti hominis, quibus Christi divinitas ineffabiliter circumamicta erat, et quæ Apostolus ad Hebreos velamen appellavit dicens : [Christum initiasse nobis viam novam per velamen ⁴⁹, id est, per carnem suam.] Verum ad sensum verborum Prophetæ diligenter attende : Caro, inquit, tua mortem patietur, sed non corruptionem : et anima tua ad inferos descendet. Myrrha etenim inungi solebant mortuorum hominum corpora, ut incorrupta servarentur. Et stacte humor quidam est, qui emanans a myrrha stillat ; omnis autem stilla, seu gutta, ut inquit Basilius, deorsum fertur, et ad inferiora delabitur. Dum igitur myrrham et stactem proventuras dicit a vestimentis divinitatis Christi, id est, a corpore et ab anima ejus, quid aliud quam corporis mortem absque corruptione, et animæ ad inferos descensum significat ? Casia etiam cortex quidam est odoratissimus. Per casiam igitur, suavissimum Dominici corporis odorem significat, quod natura ipsa optimi erat odoris, eo quod sine peccato semper fuerit.*

A domibus eburneis. In Græco pro a domibus legimus, βάρεις ἀπὸ βάρεων. Dicuntur autem βάρεις et domus et templæ. Per domus igitur, seu templæ, animam et assumptum Christi corpus intelligit, quæ et divinitatis vestimenta superius appellavit, et nunc ejusdem domios appellat seu templæ. Ordo autem talis sit : Myrrha et stacte et casia eruñij a vestimentis tuis ; a tuis, inquam, eburneis domibus seu templis. Candidum enim ebur est et splendescit.

⁴⁸ Psal. II, 6. ⁴⁹ Hebr. x, 20.

Variæ lectiones.

(58) Το. παχυμερῶς.

(59) Al. ἀποθλέννον.

Διὰ τοῦτο ἔχριστό σε δ θεᾶς σου, ἐλαιορ ἀγαλλίσεως, παρὰ τοὺς μετόχους σου. Μέτοχοι εἰσὶν οἱ κοινωνοί. Κοινωνοῦσι δὲ τῷ χριστῷ τοῦ τοιούτου δνδματος πάντες οἱ βασιλεῖς, χριστοὶ καὶ οὗτοι καλούμενοι, παρὰ τὸ χρίσθαι ἀλλ' ἐκείνους μὲν προφῆται ἔχρισιν τὸ ἔλαιον σκευαστὸν εἰς βασιλεῖας σύμβολον· σὲ δὲ τρόπον ἑτερον παρ' αὐτοὺς δ θεᾶς ἔχρισεν, ὡς βασιλέα. Ἐγὼ δὲ, φησι, κατεστάθητο, βασιλεὺς ὑπὸ αὐτοῦ, καὶ οὐ τοιοῦτον ἔλαιον, ἀλλὰ χροσὶν ἀγαλλίσεως. Οστερ εὖν φομφαταν θεοῦ καὶ τόξα καὶ βέλη ἀκούοντες, εἴ τι τοιοῦτον, οὐ ταῦτα (58) παχυμερὲς νοοῦμεν, ἀλλὰ τὴν τούτων ἐνέργειαν, οὕτω καὶ ἔλαιον νῦν, τὴν χρίσιν νομίζομεν. Χρίσις δὲ ἀγαλλίάσεως, ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ ἀγίου Πνεύματος· χαροποιὸν δὲ τὸ ἄγιον Πνεύμα. Καθόλου δὲ ἡ χρίσις, δτι καὶ δλον δλω συνῆν, καὶ οὐκ ἐκ μερικοῦ χαρίσματος, ὡς ἐπὶ τῶν πνευματοφόρων ἀνδρῶν· καὶ κατὰ τοῦτο γάρ διέφερε.

B aliud quiddam quam verba sonent intelligendum aliud quiddam quam verba sonent intelligendum et gaudium afferre secum solet. Integra autem chrismatum parte Spiritus in Christo inerat, sed totus per omnes partes eum repleverat : qua in re cœ

C Σμύργαναι σταχτὴ καὶ κασσία, ἀπὸ τῶν ἱματίων σου. Ἰμάτια τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἡ τοῦ προσλήμματος ψυχὴ καὶ σάρξ, οἵς ἐκείνη ἀπορρίτως ἐνεχωρήθη, & καὶ παραπετάσματα καλεῖ Παύλος δ ἀπόστολος. Βούλεται δὲ νῦν δ Προφῆτης εἰπεῖν, δτι Ἐκ μὲν τῆς σαρκὸς σου,, νέκρωσις ἔσται καὶ ἀδ.αφθορία· τούτων γάρ σύμβολον ἡ σμύρνα· τοῖς νεκροῖς γάρ σώμασιν ἀδιαφθορίας ἐνεκεν ἐπαλείφεται· ἐκ δὲ τῆς ψυχῆς σου, κάθοδος εἰς ἔδην· ἡ σταχτὴ γάρ τὸ ὑγρὸν τῆς σμύρνης ἔστιν, δσον αὐτῆς (59) ἀπολαβόμενον καταστάζει· πᾶσα δὲ σταγῶν, κατωφερή, ὡς δ μέγας ἐξηγήσατο Βασίλειος. Ἡ δὲ κασσία, φλοιώδες δρωμα εὐώδεστατον. Αινίττεται δὲ διὰ ταῦτης τὴν εὐώδιαν τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος· φύσει γάρ ἡγενέωδες, διὰ τὴν ἀναμαρτησίαν.

D 'Απὸ βάρεων ἐλεφαρτίων. Βάρεις ἐκαλοῦντο, οἱ οἵκοι καὶ οἱ ναοί. Τὴν ψυχὴν δὲ καὶ τὸ σῶμα πάλιν δνομάζει βάρεις· ὡς γάρ ἡμάτια ταῦτα, οὕτω καὶ οἵκος καὶ ναὸς τῆς θεότητος· οἶον ἔσται τὰ φρήντα, ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, λέγω δὲ ἀπὸ βάρεων· τὸ δὲ ἐλεφαρτίων, ἀντὶ τοῦ λαμπρῶν· λαμπρὰ γάρ τὰ ἐλεφαντίνα, διὰ τὴν ἀναμαρτησίαν.

Ἐξ ὧν ηὔφρανάρ σε θυγατέρες βασιλέων Α ἐν τῇ τιμῇ σου. Ὡν ἐνεκεν, ἡτοι διὰ τὴν νέκρωσιν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ εἰς ἄδου κάθοδον, καὶ διὰ περὶ τὸ ἱκούσιον ὑπὲρ ἀνθρώπων πάθος σου, ηὔφρανάν σε αἱ πιστεύσασαι ψυχαῖ· ταύτας γάρ ἀποληπτέον θυγατέρας βασιλέων. Εἰ γάρ οὐλοὶ καὶ συγκληρονόμοι τῆς βασιλείας οἱ ἀπόστολοι, δῆλον ὃς βασιλεῖς· οὗτοι δὲ τὰς ψυχὰς τῶν πιστεύσαντων διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἔγεννησαν. Φησὶ γάρ δὲ Παῦλος, διὰ Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἡμᾶς ἀγέντησαν. Ηὔφρανάρ δὲ σε πᾶς; Ἐν τῷ τιμῷ σε ἀκεύδως. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, καὶ ὑψηλοτέρων ἐπιδολῆν· κατὰ δὲ τὸ πρόχειρον, ἐπέρωτας τὰ βηταὶ νοήσεις, διὰ ποικίλη ἀρετῶν εὐωδίας ἀποκνεῖ τοῦ σκηνώματός σου· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τόπους ναῶν σου τῶν λαμπρῶν. Ή γάρ ποκαλία τῶν ἀρωματικῶν εἰδῶν, τὴν ποικιλίαν τῆς εὐωδίας τῶν ἀρετῶν ὑποσημαίνει, ἐξ ὣν ναῶν ηὔφρανάν σε οἱ τούτους φιλοτίμως ἐκ πιστεώς δαμάμενοι. Τὸ δὲ, Ηὔφρανάρ, ὡς ἡδη γεγονός λέγει, υἱόμων προφητείας (60), ὡς ποιήσει· τὸ δὲ, θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου, διὰ οὐκ ίδιωταις μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς σε τιμήσουσι· καὶ τὸ παραδοξότερον, αἱ μυρίοις ὀφθαλμοῖς φυλασσόμεναι, καὶ ἐν τοῖς ἀδύτοις τῶν βασιλείων θαλαμεύμεναι, θυγατέρες βασιλέων, ὡς ἡ σοφωτάτη Αἰκατερίνα, καὶ ἀλλαὶ πολλαῖ.

etiam Dominum honoraturi erant, et [quod magis admirandum videri poterat] ipsæ etiam regum filiae, quæ innumeris custodum oculis in regum penetralibus observarentur: qualis fuit sapientissima Catherina, et aliæ quam plurimæ.

Παρέστη ἡ βασιλισσα ἐκ δεξιῶν σου. Βασιλεῖσσαν ἐνταῦθα λέγει τῇ συναγωγῇ τῶν εὐεσβετάτων Χριστιανῶν, ἥνδε βασιλεὺς Χριστός; ἐνυμφεύσατο ἑαυτῷ, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πιστεώς, Ἱπρότερον τοῖς εἰδώλοις κεκαλυμένην· ἡτοις ἐβασίλευσε μὲν τῶν παθῶν· συνεβασίλευσε δὲ τῷ νυμφίῳ βασιλεὺαν οὐράνιον. Καὶ οὐ μὲν νυμφίος κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁμοίωτος καὶ ὁμότιμος· αὕτη δὲ παρέστηκεν ἐκ δεξιῶν τοῦ νυμφίου, μετὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Εἰ γάρ καὶ νύμφη ἐστι καὶ βασιλισσα, ἀλλὰ κτιστής ἐστι φύσεως, καὶ ὑπέρμεγα ταύτῃ τὸ καὶ τοιαύτης ἀξιωθῆναι στάσεώς τε καὶ παραστάσεως. Οὐκ ἐναντία δέ φησιν δὲ Παῦλος λέγων περὶ τοῦ θεοῦ, διὰ Συντήγειρε, καὶ συντεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Διὰ Χριστοῦ γάρ, φησι, τοῦ Κυρίου καθίσαντος οἵα κεραλῆς ἡ ὄντων, συμμετέσχε τῆς τιμῆς καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

Impletum est, Christo scilicet illic considente, qui nostrum caput est, et honorem illum nobis omnibus, hoc est reliquo Ecclesiæ corpori communem esse effecit.

'Ἐριματισμῷ διαχρύσω περιβεβλημένη, πεκοικιλμένη. Περιβεβλημένη μὲν, ἐν ἱματισμῷ λαμπρῷ, ἡτοι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, ή τῇ περιβολῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· πεποικιλμένη

Ex quibus delectaverunt te filii regum in honore tuo. Propter quæ, inquit [propter tuam nimirum mortem, incorruptionem et descensum ad inferos, et propter quæcunque alia quæ ad voluntariam pro hominibus passionem tuam pertinent], credentes et fideles animæ delectaverunt te. Eas enim intelligimus regum filias appellari, quia si apostoli, illi atque hæredes sunt cœlestis regni, manifestum est etiam, quod effecti sint reges. Hi igitur apostoli credentium animas per sacram genuerunt baptismum: Per Evangelium enim, inquit Apostolus, ego vos genui⁴⁰. Sed quomodo delectaverunt te? Duma scilicet non sicut animo te colunt. Verum haec juxta altiore sensum dicta sunt, sed juxta aliud sensum, qui clarior videri potest, dic, quod varius ac multiplex virtutum odor spirat ab assumpta Christi humanitate: neque ab ea solum, sed a multis etiam præclaris templis atque Ecclesiis quæ in universo orbe sitæ sunt. Multiplex namque odoramentorum genus, multiplicem etiam virtutum odorem significat: ex quibus, inquit, templis delectaverunt te fideles illi, qui egregia in te fiducie, magna illa tempora tibi construxerunt. Delectaverunt autem dixit, ut jam factum, et præteritum, quod futurum erat: lege nimirum prophetæ. Filii præterea regum in honore tuo id facient, quia non plebeii ac populares tantum, sed reges-

C Vers. 10. Astitit Regina a dextris tuis. Per reginam hic religiosissimam Christianorum Ecclesiam intelligit, quam antea idolis ac simulacris addiccam, Christus Rex sibi despensavit, propter illum nimirum Adem quam in eum habuit; quæ ideo regina esse dicitur, quia animi perturbationibus imperat, ut domina, et quia simul cum sponso suo Christo conregnat in cœlesti regno. Et ipse quidem Sponsus consideret a dextris Patris, tanquam ei consubstantialis, et eodem honore præditus. Ipsa autem regina Ecclesia non consideret, sed astat a dextris Sponsi, una cum incorporeis potestatibus. Nam etsi sponsa sit et regina, attamen creaturæ quædam natura cum sit, eximium ei fuit, quod tam honoratum ordinem, et statum adeo sublimem sit consecuta. Nec repugnat quæ legimus apud Paulum, quod Considerere nos fecerit Deus in cœlestibus in Christo Jesu⁴¹. Per Christum enim id ad-

D sit consecuta. Nec repugnat quæ legimus apud Paulum, quod Considerere nos fecerit Deus in cœlestibus in Christo Jesu⁴¹. Per Christum enim id ad-

In vestitu denurato circumamicta varietate. Circumamicta quidem vestitu splendido, id est, sacri baptismatis gratia; vel amictu et veste sancti Spiritus, et virtute honestarum virtutum. Amictu-

⁴⁰ I Cor. iv, 15. ⁴¹ Ephes. ii, 6.

Variæ lectiones.

(60) Αἱ. ὡ; ποιήσει καὶ παραχτιῶν.

ctum enim et varietatem intellectualem intelligit, A quemadmodum in progressu manifestius docet.

Vers. 11. *Audi, filia, et ride, et inclina aurem tuam.* Vide quo pacto reginam hanc Ecclesiam Propheta Christo despondeat. Filiam autem Christi eamdem appellavit, quam sponsam fecit. Inter homines enim impossibile est eamdem et sponsam ejusdem viri esse et filiam, sed in Christo possibile est. Spirituali enim modo haec sunt; quippe cum per Evangelium in sponsam nos sibi deligit Christus, et per baptismi regenerationem eosdem adoptet in filios. Audi igitur, inquit Propheta, quae dico, et vide: omnia illa nimirum, quae propter te passus est Sponsus, aut quaecunque fecit admiranda, et inclina aurem tuam illius praeceptis.

Et oblitiscere populum tuum. Gentiles tuæ, pravæ nimirum conversationis illorum et prioris vitæ.

Et dominum patris tui. Et templum diaboli patris tui: *Omnis enim, inquit, qui fecit peccatum, et diabolo nascitur*¹¹. Obliviscere etiam scelestorum sacrificiorum ac festivitatum illarum quas impie olim peragebas. Vel dominum patris fortassis ideo dicit, quia gentiles olim in parentes ac progenitores sibi ascribebant fabulosos illos deos. Quid igitur ad haec dicent Judæi? Certum enim est, quod de eorum Synagoga non loquitur Propheta, cum lege cautum esset, ut a patriis moribus non recederent.

Vers. 12. *Et concupisces Rex decorem tuum.* Et diliget te, inquit, si feceris quæ dixi. Per decorem vero, ut diximus, animæ pulchritudinem intellegit.

Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabis eum. Desponsare illi, inquit, et adoptare ab eo. Dominus enim tuus est, veluti creator. O immensam misericordiam et benignitatem Dei! Adorabis eum, inquit, ut serva, tametsi illæ te sibi sponsam fecerit et filiam.

Vers. 13. *Et filia Tyri in muneribus.* Idola colebat Tyrus et impiissima inter omnes alias erat civitas. Prædictum igitur ipsam etiam Tyrum: Christo dona allaturam esse; templorum nimirum constructiones, oblationes et reliqua quæ ad divinum pertinent cultum. Erit, inquit, in donis filia Tyri, hoc est, ipsa Tyrus. Est enim idioma Hebraicum, juxta quod et filiam Babylonis dici legimus, et filiam Sion, et alia hujusmodi multa. Filiam autem civitatem appellat, ad totius provinciae comparationem, cuius ipsa Tyrus est pars. Similem loquendi modum invenies in fine psalmi lxxii [ibi: *Ut annantes orantes laudationes tuas in portis filie Sion.*]

Vultum tuum deprecabuntur omnes divites populi.

¹¹ Ioan. viii, 34.

Variæ lectiones.

(61) Al. Ζήτει περὶ τοῦ ιδιώματος τούτου, ἐν τῷ οἱ φαλμῷ, ἐν τῷ τέλει.

Α δὲ, τῇ ποικιλῇ τῶν εὐπρεπῶν ἀρετῶν. Νοητὴν γὰρ λέγει περιβολὴν καὶ ποικιλαν, ὡς πρεῶν διδάξει φανερώτερον.

"Ακουσον, θύγατερ, καὶ ίδε, καὶ κλίνος τὸ οὖς σου. "Ορα τῶν προμνηστεύεται ταύτην τῷ Χριστῷ. Θυγατέρα δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν αὐτὴν κάλιν δύνμαζε. Ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων, οὐχ ἔνεστι τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ νύμφην καὶ θυγατέρα τοῦ αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀμφόσερα, πνευματικά γάρ· καὶ ἐνυψεύσατο μὲν αὐτὴν, διὰ τοῦ Σύναγετέλου· ἀνεγένησεν δὲ, διὰ τοῦ βαπτίσματος. "Ακουσον, φησίν, ἀ λέγω, καὶ ίδε ὅσα διὰ σὲ πέπονθεν δ νυμφίος· ἢ σα πεποίηκε θαύματα· καὶ κλίνον τὸ οὖς σου. ὑπόθες αὐτὸν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ.

B

Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου. Τοῦ Εθνευς σου, τουτέστι, τῆς πονηρᾶς αὐτῶν πολιτείας, καὶ τῆς προτέρας διαγωγῆς.

Καὶ τοῦ οἰκου τοῦ πατρός σου. Καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ διαβόλου, τοῦ πατρὸς σου. Πᾶς γάρ, φησίν,, σ ποιῶ τὴν ἀμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου γεγένηται. Ἐπιλάθου καὶ τῶν μιαρῶν θυσιῶν, καὶ τῶν ἐναγῶν ἐκείνων τελετῶν. Καὶ δὲλλως γάρ τὰ Εθνη πατέρας ἐκατὸν ἐπέγραφον τοὺς μυθευομένους θεούς. Τι δὲν εἴποιεν Ἰουδαῖοι πρὸς ταῦτα; Προδήλως γάρ, οὐ τὴν αὐτῶν λέγει συναγαγήν, οἵτις μάλιστα νόμος μὴ ἀφίστασθε τῶν πατρῶν.

C

Ἐπιθυμήσει δὲ βασιλεὺς τοῦ καλλίου σου. Καὶ ἀγαπήσει σε, εἰ ποιήσεις ἀ εἰπον. Κάλλος δὲ ταύτης, ἡ ψυχικὴ ὥραιστης, ὡς είρηται.

"Οτις αὐτὸς ἔστιν δὲ Κύριος σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. Νυμφεύθητε αὐτῷ, καὶ ιτοποιήθητε. Ό Δεσπότης εσύ ἔστιν, ὡς δημιουργός. Ή τῆς ἀπειρού συγκαταβάσεως καὶ φιλανθρωπίας! Καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ δουλικῶς, εἰ καὶ νύμφην καὶ θυγατέρα σε πεποίηκε.

Καὶ θυγάτηρ Τύρου ἐτὸ δάροις. Κατεβαλος; ήν η Τύρος, καὶ δυσσεβεστάτη μάλιστα τῶν πολεων δὲλλων. Προφητεύει γοῦν, διει καὶ αὐτῇ δωροφορήτεις τῷ Χριστῷ ναῶν οἰκοδομάς, καὶ ἀναθήματα, καὶ τὴν δέλλην λατρείαν. "Εσται, φησίν, ἐν δώροις. Θυγάτηρ δὲ Τύρου, ἀντει τοῦ, ή θυγάτηρ Τύρος· θιλαρα γάρ καὶ τοῦτο Ἐβραϊκόν· θιτω γάρ καὶ τὸ, Θυγάτηρ Βαβυλώνος, καὶ εἰ τι τοιούτον. Θυγατέρα δὲ καλοῦσι τὴν πόλιν, ὡς πρὸς τὴν δλην χώραν, ής αὗτη μέρος ἔστι. Ηερὶ τοῦ θιώματος τούτου ζητῶν, εὐρήσεις καὶ (61) εἰς τὸν οἱ φαλμὸν, ἐν τῷ τέλει.

Τὸ πρόσωπόν σου λιταρεύσανσιν πάρτες οἱ

πιστούς τοῦ λαοῦ. Πρόσωπον ἐνεργοῦσα τὴν κεφαλὴν καλεῖ· κεφαλὴ δὲ τῆς συναγωγῆς τῶν πιστῶν, ὁ Χριστὸς, δηλαδὴ τὸν λιτανεύσουσι, τουτέστιν, ἱκετεύσουσιν, η̄ τιμήσουσιν, ὡς θεοθείων εἰπεν, βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες· εἰ δὲ οὐτοί, πολλῷ μᾶλλον οἱ ὑπῆκοοι. "Ἡ καὶ πρόσωπον τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἵερες, οὓς τιμῶτε καὶ αὐτοῖς βασιλεῖς, ὡς παραστάτας Θεοῦ.

seu (ut diximus) facies Ecclesiae, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiam reges honorabunt, tandem intercessores suos ad Deum.

Πᾶσα ἡ θρήνος τῆς θυγατρός τοῦ βασιλέως δυσθενεῖ. Ἰνα μὴ νομίσῃ τις, ὅτι περὶ πλοθηδῶν εἰρηκεν δπίσω περιβλημάτων, η̄ κάλλους, μεθιστά τὸν νοῦν ἀκροστῶν ἐπὶ τὰ νοήματα, λέγων· ὅτι πάσσος ἡ ὥραιότης, καὶ ἡ εὐπρέπεια, καὶ ὁ κόσμος εὐτῆς, ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῆς ἔστι. (62) Τὸ λογικὸν γάρ κάλλος, καὶ τὴν ἐξ ἀρετῶν στολὴν ὁ Θεὸς ἀποδέχεται.

'Ἐρ κροσσωτοῖς περιβεβλημένη, πεκοικιλμένη. Ἄνω μὲν εἴπεν δὲν λιματισμῷ· ἐνταῦθα δὲ, δὲν κροσσωτοῖς, τουτέστι ζώναις· τινὲς γάρ, σφιγκτῆροιν ἐπεδεώκασιν, ὃν ἀπαιωροῦνται κροσσοί. Ζώνην δὲ νοήσεις τὴν σφροσύνην, συσφίγγουειν τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος, ἵνα ἀπαιωροῦνται ἀρεταὶ πολλαί· ὁ γάρ χαλινώσας τὴν ἐπιθυμίαν, κατορθώσει πολλά. Ἅλλοι τὸ, 'Ἐρ κροσσωτοῖς, 'Ἐρ κροσσοῖς εἴπον, κροσσούς λέγοντες τὰς διαφορὰς τῶν ἀρετῶν, η̄ τὰς διαφορὰς τῶν πικεματικῶν χαρισμάτων.

Ἄκακεκθήσοται τῷ βασιλεῖ παρθένοις διότων εὐτῆς. Προφητεύει ὅτι οὐχ ἄμα τῷ συστῆναι τὴν συναγωγὴν τῶν πιστῶν ἡ παρθενία πολιτευθῆσται, ἀλλ' δπίσω ταύτης, τουτέστιν διπερον· μετὰ γάρ τὸ παγιωθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπηγνάθησαν τῷ Χριστῷ διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας παρθένοι. Ἄλλοι δὲ φησιν, ὅτι θυγάτηρ καὶ νύμφη μὲν εστι πᾶσα ψυχή, διὰ τελείτητος οἰκειωθεῖσα Θεῷ· παρθένος δὲ, η̄ καθαρεύουσα μὲν τῶν παθῶν, ἔτι δὲ ἀτελής· ητις ἀπάγεται τῷ Θεῷ, δευτέρα οὖσα τῆς τελειοτέρας. (63).

perfectionem nondum consecuta; atque ideo hæc post sponsam et filiam, hoc est, post perfectiorem, secunda Deo adducuntur.

Αἱ πληστοὶ αὐτῆς ἀπερεκθήσοται. Αἱ καὶ μικρὸν ταύτης ἀπολειπόμεναι.

Ἐπενεγκθήσοται δὲ σύγροσύνῃ, καὶ ἀγαλλίσσει. Φησὶν δὲ ἀπόστολος Παῦλος· Θλίψιν τῇ σαρκὶ ξέουσιν αἱ γαμούμεναι, δηλαδὴ μεριμνῶσαι περὶ τοῦ ἀνδρός, περὶ τέκνων, περὶ οἰκετῶν, περὶ τῆς οἰκίας, καὶ τῶν τοιούτων· ὃν τῆς φροντίδος ἡ πα-

A Per vultum seu [si ita mavis reddi] per faciem, ipsam caput intelligit. Caput autem congregationis, atque Ecclesie fidem, Christus est, quem deprecabuntur, hoc est, cui supplicationes ferent, vel, quem honorabunt (ut reddit Theodosio) reges et duces. Quod si principes eum honorabunt, multo magis etiam populi eis subditi. Et alter: Vultus, seu (ut diximus) facies Ecclesiae, sacerdotes dici possunt, quos ipsi etiam reges honorabunt, tandem intercessores suos ad Deum.

Vers. 14. *Omnis gloria filia Regis ab intus.* Ne fortasse aliquis existimaret, quod Propheta in præcedentibus de vestimentis ac pulchritudine corporis loqueretur, auditorum mentes nanc erigit, ut non sensibilia hic a se tradi potent, sed intellectualia quedam et spiritu plena, dum dicit quod omnis decor, elegantia atque ornatus reginæ est in ejus anima. Rationalem enim pulchritudinem Deus diligit, ornatumque et stolam non auro, sed virtute insignem.

In fimbriis aureis circumamicta varietate. Superius quidem dixit in vestitu, modo autem in fimbriis, hoc est, in zonis. Unde aliqui in cingulis transtulerunt, a quibus fimbriæ quedam dependent. Per zonam vero, temperantiam aut modestiam intelliges, quæ concupiscibilem animæ partem coerct, a qua multæ aliæ dependent virtutes. Nam qui concupiscentiam temperantia zona refrigeraverit, præclaræ alia etiam multa perget. Alii vero per fimbrias simpliciter, multiplicem virtutum, aut spiritualium donorum varietatem intellegunt.

Vers. 15. *Adducentur Regi virginæ post eam.* Virginitatem quidem introducendam prædicat, sed non statim ab initio congregationis fidem, atque ideo dicit: Post eam, hoc est, aliquanto post tempore. Verum ubi stabilita est Ecclesia, multæ virginæ per apostolorum doctrinam Christo allatae sunt. Quidam per sponsam et filiam, omnem animam intelligunt, quæ suorum benevolentia familiaritate Christo conjuncta sit, ac majori prædicta perfectione. Per virginem vero, illam quæ ab affectionibus quidem carnis munda sit, sed integrum perfectionem nondum consecuta; atque ideo hæc post sponsam et filiam, hoc est, post perfectiorem,

D Proximæ ejus adducentur tibi. Illæ nimirum, quæ moribus et sapientia proximæ sunt, quæque a sponsa regis filia non longo disseparantur intervallo.

Vers. 16. *Adducentur in laetitia et exultatione.* Docuit enim nos Paulus⁶²⁻⁶⁴, quod mulieres quæ matrimonium virginitati præponentes nupserint, afflictionem habituræ sunt, sollicitæ nimirum de viro, de liberis, de servis, de domo, deque tota re familiari:

⁶²⁻⁶⁴ | Cor. vii, 28 seqq.

Variæ lectiones.

(62) Al. Ψυχικόν.

(63) Al. Ἀναγωγικῶς δέ. "Οσοι δὲ τὴν παρθενίαν ἀγαπήσωσιν, μεμονται τρόπον τινὰ τὴν θεοτάχου, κατακολουθούσαι δηλαδὴ αὐτῇ διὰ τῆς μιμήσεως·

ώστε κατ' αὐτὸν δὴ τὸ παρθενεύειν, εἰσιν δὲ μητέρες Χριστοῦ. Φησὶ γάρ δὲ ἐν θεολογίαις μέγας Γρηγόριος· Χριστὸς ἐκ Παρθένου· γυναικες, παρθενεύετε, ίνα Χριστοῦ γένησθε μητέρες.

quibus sollicitudinibus ἡργα virgines immunes sunt, Α θεος ἀπαλλαγεῖσα, καὶ πρὸς μόνον τὸν νοητὸν cum ad unicum et cœlestem Sponsum solum spe-
ctantes, spiritualiter oblectentur.

Ducetur in templum Regis. Vel quia virginum ordines in Ecclesia statuentur : vel per templum, cœlestem regiam intelligit, ad quam virgines adducentur ab angelis.

Vers. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii.*
Hæc ad Ecclesiam fidelium dicta sunt : quam quia jusserrat Propheta a patria domo discedere, consolatur nunc dicens, quod filii ejus, fideles nimirum, qui per baptismum regenerandi erant, nascentur loco parentum ejus, atque in eorum sufficiuntur dignitatem ; episcopique ac custodes bominum, et Ecclesiarum præsides in toto orbe constituentur : quod in sequentibus etiam magis explicat dicens :

Constitues eos principes super omnem terram. Ad Christum sermonem habet, cuius parentes seu patres ex materno genere, Abraham fuit, ac cæteri patriarchæ et prophetæ ; filii vero apostoli, quod in dignitatem parentum Christi suscepisti sunt ; effecti nimirum et ipsi patriarchæ, ac plurimarum gentium patres, quos per baptismum sibi genuerunt : qui etiam digni habiti sunt, ut spiritus gratiam recipieren, utque veluti eximii quidam duces in universum orbem terrarum mitterentur. *Euntes enim, inquit, doceite omnes gentes* ¹⁸ ; nec tantummodo dum viverent principatum hunc retinuerunt, sed etiam post mortem. Eorum enim præceptis ac monitis, ubique gentium fideles obtemperant, atque ab eis diriguntur. Ostendant itaque Judæi, quinam eorum filii imperaverint aliquando toti terræ : cum ipsi potius universo nunc orbi serviant.

Vers. 18. *Memor ero nominis tui in omni generatione et generatione.* Hoc ex persona Ecclesie dictum est, postquam tam præclaris donis digna est habita. Repetitio autem illa generationis, perpetuum prolem ac successionem significat ; et sane semper Christi memor fuit Ecclesia, cuius nomine insignita mirum in modum gloriatur.

Properea populi confitebuntur tibi in sæculum. D Quoniam tanta in me providentia ac studio usus es, fidelium populi dum vivent gratias tibi agent innumeratas.

Et in sæculum sæculi. Non in præsenti tantum sæculo, sed etiam in futuro, quod sæculum sæculi dicitur, quasi nobiliss sit et nullo fine concludatur.

In finem pro filiis Core pro occultis.

PSALMUS XLV.

In finem quidem dictum est, quia prophetæ que-

¹⁸ *Mattb. xxviii, 18.*

Variæ lectiones.

(84) *"Is. cf.*

(85) *Al. "Ἐπει τὰς αὐτοῦ Χριστιανοὺς κέκληνται.*

Ἄχθησονται εἰς ταύτην βασιλέως. Ή δὲ καὶ παρθένων τάγματα τῷ κλήρῳ τῆς Ἐκκλησίας ἀφορισθήσεται . ή ναὸν, τὸν ἐπουράνιον, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ βασίλεια, εἰς ἢ παρὰ τῶν ἄγγελῶν ἀχθήσονται.

Ἄντι τῶν πατέρων σου ἐτερηθησαν οἱ γονεῖς σου. Τοῦτο πρὸς τὴν συναγωγὴν τῶν πιστῶν εἰρήκεν . ἐπειδὴ γάρ ἐκέλευσεν αὐτὴν ἀποστῆναι τοῦ πατρώου οὐκοῦ, παραμυθεῖται ταύτην, δι τέκνα αὐτῆς, ἣντος οἱ πιστεύσαντες καὶ ἀναγεννθέντες διὰ τοῦ βαπτίσματος, γενήσονται ἀντὶ τῶν πατέρων αὐτῆς, ὅσον εἰς προστατάν· κατέστησαν γάρ ἐπισκόποι καὶ προστάται τῶν κατὰ τὴν οὐρανὸν Ἐκκλησιῶν, διὰ τῶν ἔξις ἐδήλωσεν, εἰπών .

Kutaothήσοι αὐτοὺς δρχοντας ἐξει κάσταν τὴν γῆν. Ή καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν δὲ λόγος, οἱ πατέρες μὲν, δοσον ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Ἀβραὰμ καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι καὶ προφῆται· οὐλοὶ δὲ, οἱ ἀπόστολοι, οἵτινες ἐπανέδησαν εἰς τὸ ἀξιώματα τῶν πατέρων αὐτοῦ, πατριάρχαι τε γενόμενοι, ἐν τῷ γεννήσαι διὰ τοῦ βαπτίσματος πάντα τὰ Εθνη, καὶ ἀξιωθέντες τοῦ πνευματικοῦ χαρίσματος. Ἀλλὰ καὶ ἀποστάλησαν δρχοντες παρ' αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Πορευθέντες γάρ, φησι, μαθητεύσατε κάντα τὰ δύνη. Οὐ μόνον δὲ ζῶντες ἡρέαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατον· πάντες γάρ οἱ πιστοί, πανταχοῦ τοι; νόμοις αὐτῶν καὶ ταῖς παραγγελίαις πειθούσαι, καὶ θύμονται. Δειξάτωσαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, τίνες οὐλοὶ αὐτῶν ἡρέαν πάσης τῆς γῆς· (64) ή μᾶλλον πάσῃ τῇ γῇ δουλεύουσι.

Mητοθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου διὰ κάση γεγενέσθαι γενερά. Τοῦτο ή Ἐκκλησία, φησι, τοιούτων ἀξιωθέσια· ή ἀναδίπλωσις δὲ τῆς γενεᾶς, τὴν εἰς δὲ διαδοχὴν σημαίνει. Καὶ μήν καὶ μιμηθήσεται δὲ τοῦ Χριστοῦ· (65) ἐπει τὰς αὐτοῦ, Χριστιανὴ κέκληται.

Διὰ τοῦτο ἐξομοιογήσονται σοι εἰς τὸν αἰώνα. Διότι τοσαύτης με προμηθείας ἡξίωσας, πλήθη πιστῶν εὐχαριστήσουσί σοι, παρ' ὅλον τὸν ἀνθρώπινον βίον.

Καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Καὶ οὐκ εἰς τὸν τοῦ παρόντος κόσμου αἰώνα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τοῦ μᾶλλοντος· οὗτος γάρ αἰώνος αἰών, ὃς τιμώτερον καὶ ἀπέραντον.

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν υἱῶν Κορέ, ὑπὲρ τῶν κρυψιῶν.

ΤΑΛΜΟΣ ΜΕΓ.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, δι τὸ πρότοις δρῶσιν αἱ δι-

τούτῳ προφητεῖαι· προαγορεύει δὲ τὰς κατὰ τῆς Α' Ἐκκλησίας ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος ἐπαναστάσεις τῶν τυράννων, καὶ τὴν ταύτης ὑπομονὴν, καὶ τὴν ἐφεξῆς εἰρήνην. Διὸ καὶ μετὰ τὸν προλαβόντα δικαίως τέταχται· ἐκεῖνος μὲν γάρ, τὴν κλῆσιν αὐτῆς περιέχει· οὗτος δὲ, τὰ μετά τὴν κλήσιν. "Ἐν τισι δὲ τῶν ἀρχαίων ἀντιγράφων, οὐχ Ὑπέρ τῶν νιῶν Κορδ., ἀλλὰ Τοῖς νιοῖς Κορδ., ἐπεγέγραπτο. Καὶ δῆλον, ὡς λῃθῇ τοῦτο τοῦ κατ' ἀρχὰς μεταγράφαντος, ἀφ' οὗ τινος διεδόθη καὶ πρὸς τοὺς διλλους. Δυνάμεθα δὲ καὶ οὗτως ἀρμηνεύεις τὴν ἐπιγραφὴν, τὴν ὑπὲρ πρόθεσιν ἀντὶ τῆς διὰ λαμβάνοντες οὖν, Διὰ τῶν νιῶν Κορδ." Ἔπονθῇ μὲν γάρ τῷ Δαΐδῃ, ἐμελψῆθη δὲ, διὰ τῶν νιῶν Κορδ. φασὶ γάρ τὴν Ἐβραϊκὴν λέξιν καὶ τὸ, Διὰ τῶν νιῶν, καὶ τὸ, Ὑπέρ τῶν νιῶν ὅμοιως σημαίνειν. Ὑπέρ τῶν κρυψίων δὲ, ἀντὶ τοῦ Περὶ τῶν κεχρυμμάνων τοῖς πυλοῖς· αλιγματώδη γάρ ἐν τούτῳ τὰ πολλά. Εἰρηται δὲ προσώπῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν μαρτύρων. Ιη ὁ ψαλτος continentur, efferruntur autem huius persona.

Οὐ θεὸς ἡμῶν, καταφυγὴ καὶ δύναμις. Οὐ Χριστὸς εἰς ὃν ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, φεύγουσι μὲν ἡμῖν, καταφυγὴ ἔστιν· ἀνθίσταμενοις δὲ, δύναμις· αὐτὸς γάρ ἐνετείλατο φεύγειν μὲν, τοὺς πειρασμούς· ἐμπίπτοντας δὲ, ἀνθίστασθαι δι' ὑπομονῆς· ὥστε μὴ ἴτεῖσθαι τούτων.

Βοηθὸς ἐν θλίψει ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα. Τὸ Σφόδρα, πρὸς τὸ, Βοηθός, ἀποδίδωσιν δὲ Χριστομός. Σκέπει δὲ, διει: αἱ θλίψεις εὐρίσκουσι τοὺς κατὰ Θεὸν ζῶντας, καταδιώκουσαι αὐτοὺς, τοῦ Θεοῦ παραχωροῦντος, ἵνα γυμνασθέντες, δοκιμώτεροι γένωνται. Ηθλίψεις γάρ, φησίν, ὑπομονὴν κατεργάζεται· ή δὲ ὑπομονὴ, δοκιμή. Οὐ γάρ θεὸς οὐ κωλύει μὲν τοὺς πειρασμούς, διὰ τὴν ῥθεῖσαν αἰτίαν· ἐπιόντων δὲ, παρίσταται βοηθός.

Deus insurgentes in nos tentationes, non statim probabit, sed cum advenerint, opem suam nobis impendit.

Διὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταρδοσεσθαι τὴν γῆν, καὶ μετατίθεσθαι δρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν. Τοῦτο τὸ χωρίον, οὗτε δὲ μέγας Βασίλειος κατὰ ἀναγωγὴν ἐσχεν, οὗτε δὲ Χριστομός, ἀλλὰ συμφώνως εἴπον, διει λέγουσιν οἱ ἄγιοι, ὡς δρα τοῦ Χριστοῦ βοηθαῦντος ἡμῖν αφόρα, οὐδέποτε φοβηθησόμεθα, οὐδὲ εἰ πᾶσα ἡ γῆ συνταραχθεὶς σεισμοῖς ἔξουσίοις, οὐδὲ εἰ τὰ δρη τῆς φυσικῆς ἔδρας ἀνασπασθέντα, εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἀποσφενδονθείσεν. Εἰ δὲ τῶν στοιχείων οὗτε συγχρομένων οὐ δείσομεν, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τῶν τυράννων ἐπιτεθειμένων ἡμῖν. Οθεν καὶ Παῦλος ἐλεγε (66)· Τίς ἡμᾶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; τόδε; ή τόδε;

⁶⁶ Rom. v, 3. ⁶⁷ Rom. viii, 35.

Variæ lectiones.

(66) Græca verba sic habent: *hoccine, an illud?* Sic alias codex.

A hic continentur ad finem tendebant. Prædictis autem hic psalmus futuros adversus Ecclesiam insultus: qui mox ab evangelicæ prædicationis initio concitandi erant. Ipsius etiam Ecclesiæ patientiam et pacem demum secutam. Unde non immerito post præcedentem psalmum collocatur. Ille enim Ecclesiæ vocationem continet, hic autem ea quæ post vocationem subsecuta sunt. In aliquibus autem veteribus exemplaribus inscriptum est: *Filiis Core*: absque illa dictione *pro*; verum patet id effectum esse scriptoris incuria, a quo error in cæteros emanavit. Possimus etiam expōnere præpositionem *pro*, loco præpositionis *per*, ut sit sensus, quod per *Filios Core* decantatus est hic psalmus, tametsi compositus a David. Aliunt enim præpositionem hanc apud Hebræos in utraque poni significatione. Quod vero ait: *Pro occultis, expone, id est, de occultis.* Multis enim occulta, hoc est, obscura atque ignota sunt, quæ psalmi verba ex apostolorum seu martyrum persona.

VERS. 2. *Deus noster refugium et virtus.* Christus in quem credimus, et refugium nobis est, quoties ab inimicis fugamur, et virtus etiam, hoc est, robur seu potestas, quoties impetum illorum sustinentes resistimus. Ipse enim et temptationem fugere nos jussit, et irruentibus in nos inimicis, per patientiam resistere, ne ab illis superemur.

Adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos valde. Dictionem Valde, Chrysostomus referendam esse dicit ad dictionem *Adjutor*. Illud nunc considera, docente le Propheta nostro, quod afflictiones et calamitates invenire eos homines soleant, qui vivunt secundum Deum: quodque permittente sic Deo, eos persecuntur, ut exercitatione probationes flant. Tribulatio enim, inquit, *patientiam operatur, patientia vero probationem*⁶⁸. Hac de causa

vers. 3. *Propriæ non timebimus dum turbatur terra, et transferuntur montes in corda marium.* Locum hunc, nec magnus Basilius, nec Chrysostomus juxta anagogen exponunt, sed uno ore juxta litteram tantum dicunt, verba hæc sanctorum dici persona, fatentium, quod Christo eos adjuvante nunquam timebunt, neque si universa terra horrendis concutiatur terræmotibus, neque si montes a stabilitate ac sede sua naturali divulsi, in profundum maris transferantur. Ac si dicerent: Si elementis adeo confusis formidaturi non sumus, multo minus insurgentibus in nos tyrannis trepidabimmo. Unde etiam Apostolus dicebat: *Quis nos separabit a charitate Christi?* [tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius⁶⁹? et quæ ibi sequuntur.]

VERS. 4. Sonuerunt et turbata sunt aquas eorum, A sunturbati sunt montes in fortitudine ejus. Omnipotens, inquiunt, nobis auxilio est. Sæpenumero enim marium fluctus tremuerunt conturbatique et commoti sunt, effervescentes nimirum irruentium ventorum vi : montes etiam nonnunquam concussi sunt. Omnia autem hæc potestate Dei efficiuntur. Unde alibi etiam ait : Qui convertit profundum maris⁴⁹. Item : Qui respicit terram et facit eam tremere⁵⁰. Maria autem in plurali numero dicit, iuxta Hebraicæ lingue consuetudinem, ut alibi diximus. Vel, per maria, varios maris sions aut tractus intelligit, veluti Ægeum, Ionicum et alios hujusmodi. Nec tamen abs re fuerit, his verbis anagogicum etiam sensum accommodare : Non timebimus, inquiunt, dum turbatur terra, hoc est, dum tyranni et subditi eorum populi terrena sapientes turbabuntur. [Turbati autem sunt, antiqua ac patria eorum conversatione immutata.] Quiniuno, neque etiam timebimus dum montes, hoc, est, superbi elatiique animo, ac tumentes dæmones, in amarescentium ac maris instar infructuosorum hominum corda transferentur ; hoc est, dum irruevere eos videbimus, in hujusmodi homines, ita ut ad furorem eos atque insaniam conmoveant, et sevire eos etiam cogant in nos. Multa enim hujusmodi facta suisse traduntur in apostolorum Actis. [Et quod ait, sonuisse ac conturbatas esse aquas eorum, ita intelligendum est, ut oratio ad montes dirigatur, ac si diceret : Aquæ eoru[m] montium.] Per aquas autem montium diabolicos atque idololatras homines intelligit, qui aquarum instar hic et illuc a spiritu deceptionis aguntur, quique clamantes sonuerunt et mutuo sese ad fidelium necem irritantes turbati sunt, et perterriti in admirandis servorum Dei operibus atque in invicto eorum robore. Turbati etiam sunt montes, hoc est, ipsi etiam dæmones debiliors facili sunt atque in fugam acti.

VERS. 5. Fluminis impetus lætitias civitatem C Dei. Occulta hic traduntur mysteria. Et flumen quidem Christus dicitur propter dulcissima doctrinæ ejus fluenta, quæ fideles animas irrigant, impinguant et ad uberrimos virtutum fructus deducunt. Unde per quemdam prophetam dicit : Ecce declino ad eos, quasi flumen pacis⁵¹. Per impetus autem hujus fluminis, sanctos intelligimus apostolos, qui ab eo missi atque impulsi sunt, ad fidelium doctrinam. Euntes enim, inquit, docete omnes gentes⁵². Civitas vero Dei est fidelium congregatio, ipsa nimirum Christianorum Ecclesia, quæ Dei esse dicitur, quia vita et conversatio eorum Deo grata est. Lætificant igitur Ecclesiam apostoli, exemplo ac doctrina. Vel aliter : Per impetus fluminis, dona atque charismata intelligere possumus sancti Spiritus, quibus Ecclesia ab eo ornata est.

Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. Ipsa

⁴⁹ Psal. LXIV, 8. ⁵⁰ Psal. ciii, 32. ⁵¹ Isa. LXVI, 12. ⁵² Matth. XXVII, 19.

Variæ lectiones.

(67) Al. μετατιθεμένης.

"Ἔχησαν καὶ ἐτεράχθησαν τὰ ὄντα αὐτῶν· ἐτεράχθησαν τὰ δρη ἐν τῇ χραισιδησι αὐτοῦ. Τοῦτο λέγουσιν, ὅτι Παντοδύναμος ὁ βοήθος ἡμῶν· πολλάκις γάρ τὰ ὄντα τῶν θαλασσῶν ἤχησαν καὶ ἀναβρασθέντα ταῖς βίαις τῶν ἐμπικτόντων ἀνέρων. "Ἐτι δὲ καὶ τὰ δρη, ἐσκελεύθησαν σεισμῷ. Ταῦτα δὲ γίνεται ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ὁ μεταστρέψων γάρ, φησι, τὸ κῦτος τῆς θαλάσσης καὶ, Ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. Θαλασσῶν δὲ πληγυντικῶς εἰπε, κατὰ τὴν Ἐβραΐδα συνήθειαν, ὡς ἐν ἀλλοι; εἰρήκαμεν. Ἡ θαλάσσας καλεῖ τοὺς διερχόντους κόλπους, τὴν Ἀιγαίον, τὸν Ἰόνιον, καὶ τὰ τοιοῦτα. Οὐκ ἀκαίρον δὲ, καὶ ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύεται τὰ προφθητέντα. Οὐ φοηθησόμεθα ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν, ἢτοι τοὺς γῆνα φρονοῦντας τυράννους, καὶ ὑπηκόους ἐταράσσοντο γάρ, (67) μετατιθεμένων τῆς πατρών πολιτείας αὐτῶν. Ναὶ μήν, αὐδή ἐν τῷ μετατιθεσθαι, ἥγουν εἰσέρχεσθαι τὰ δρη, τουτέστι τοὺς ἐπηρέμνους δαίμονας, εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀλμυρῶν καὶ πικρῶν ἀνθρώπων, ἐκμαίνοντας αὐτοὺς εἰς τὸν καθ' ἡμέραν φόρον· πολλὰ γάρ τοιαῦτα γεγονέναι παρίστησιν ἡ βίσιος τῶν ἀπόστολικῶν Πράξεων. "Τὸδε δὲ εὐτὸν, ἥγουν τῶν δαιμόνων, οἱ εἰδωλολάτραι, δίκην ὄδάτων τῇδε κάκεισο μεταφερόμενοι τοῖς πνεύμασι τῆς τούτων ἀπάτης, οἱ ἤχησαν μὲν βοῶντες, καὶ ἀλλήλοις παρεθήγοντες ἐτεράχθησαν δὲ, θεριθητέντες ἐπὶ ταῖς παραδοξοῖσι τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῇ ἀκαταγωνίστῳ δυνάμει· ἐτεράχθησαν δὲ καὶ τὰ δρη, τουτέστι καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες, ἀπονοῦντες, καὶ ἔλαυνόμενοι.

Toῦ ποταμοῦ τὰ δρμήματα εὑφρατονούται τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ. Ἐνείσθεν τὰ χρύσια, καὶ μυστικά· ποταμὸς μὲν γάρ ὁ Χριστὸς, διὰ τὰ γλυκύτατα βεύματα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἀρδοντα, καὶ πιανοντα, καὶ πρὸς καρπογονίαν ἀρετῶν ἀγοντα τὰς τῶν πιστῶν ψυχάς· φησι γάρ δι' ἐνδεις τῶν προφητῶν· "Ιδοὺ ἄτρω ἐκκλίνω ἐπ' αὐτοὺς, ὡς ποταμὸς εἰρίης· Ὁρμήματα δὲ, αὐτοῦ, οἱ θεῖοι ἀπόστολοι, παρορμήντες παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν τῶν πιστῶν διδασκαλίαν· Πορευθέντες γάρ, φησι, μιαθητεύσατε πάντα τὰ διθρη. Πόλις δὲ τοῦ Θεοῦ, τὸ σύστημα τῶν πιστῶν, ἡ τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησία, διὰ τὸ θεοφίλες τῆς πολιτείας αὐτῶν. Εὑφρατονούται οὖν τὴν Ἐκκλησίαν οἱ ἀπόστολοι καὶ βίψι καὶ λόγιψ. Χαὶ ἀλλως δέ· ποταμὸς μὲν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· δρμήματα δὲ αὐτοῦ, τὰ διάφορα χαρίσματα, οὓς ἡ Ἐκκλησία κατακεκριμέναι.

"Ἔγιασεν τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ὁ Ὅγιστος. Ἡ

αὐτὴ πολὺς ἔστι, καὶ σκῆνωμα τοῦ Θεοῦ· Ἐρουμέσω.

‘Ο Θεὸς δὲ μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται.
— Καὶ ίδον φησίν, δὲν μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς
ἡμέρας. Καὶ· “Οὐκ εἰσὶ θύν ή τρεῖς συντηγμένοι
εἰς τὸ δύοροι, ἐκεῖ εἰμι δὲ μέσῳ αὐτῶν. Οὐ
σαλευθήσεται δε ταῖς βίαιαις τῶν ἀνατρέπειν ἐπιχει-
ρούντων, δρατῶν καὶ ἄποράτων ἐχθρῶν· Πύλαι γὰρ,
φησίν, ἅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

Βοηθήσει αὐτῇ δὲ Θεὸς τὸ πρός πρωΐ πρωΐ.
Βοηθήσει αὐτῇ ἐν περιστάσεσι ταχύτατα. Τὸ γάρ
Ηρὸς πρωΐ, τάχους ἐπίτασιν σημαίνει, καὶ σύγχρισιν
τοῦ πρωΐ, πρὸς ἕτερον πρωΐ· (68) διὸ τὸ δρόμον τῷ
δευτέρῳ πρωΐ συντάξεις· οἶον, Τὸ πρωΐ, δεὸν πρὸς
πρωΐ ἕτερον.

Ἐταρδχθσαν δύνη. Τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος
χαταπειρομένου, ἐκινήθησαν πάντες· οἱ μὲν, προ-
τρέχοντες τῇ πίστει· οἱ δὲ, κατατρέχοντες αὐτῆς.

Ἐκκλινατο βασιλεῖαι. Λί πολεμοῦσαι τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ, ἡττηθησαν ἀπεικούσαι, ἢ ὑπεκλίθησαν αὐτῇ
δεκ πίστεων· καὶ τοῦτο γάρ κάκενο γέγονεν, ἐπὶ
διαφόρων πόλεων.

Ἐδωκεν φωτὴν αὐτοῦ δὲ ‘Γύψιστος, ἐσαλεύθη
ἡ γῆ. Τὸ μεγαλοδύναμον τοῦ Θεοῦ δεδήλωκεν ἐντεῦ-
θιν, διτι μόνον λέγει, καὶ εἰδὼς τρέμει ἡ γῆ· καὶ
ἀλλαχοῦ γάρ φησιν· ‘Ο ἀπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν,
καὶ κοιῶν αὐτὴν τρέμειν. Τὰ τοιαῦτα δὲ, κατὰ
μεταφορὰν εἰρηται τῶν ἐγκελευσάντων τιμωρηθῆ-
ντι τινας, ἢ δργίλως ἵνωράντων· (69) δργήν δὲ Θεοῦ
λέγομεν, τὴν ἀπόφασιν. Ή καὶ ἀλλως· ‘Ἐδωκεν εἰς τὸν
κόσμον τὴν διά τοῦ Εὐαγγελίου φωτὴν αὐτούς, καὶ
συνεκινήθησαν πάντες, ὡς προειρήκαμεν· γῆν γάρ
νοσεῖς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, ὡς τὸ· Καὶ
ἥτι κάστα γῆ καίλος ἔτι.

per Evangelium: et commoti sunt omnes, ut prædictimus
pro habitatoribus terræ, juxta quam significacionem
labii unius⁶⁷.

Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ὑμῶν, ἀπειλήστερος δὲ
ὁ Θεὸς Ἰακὼβ. Ταῦτα ἡ Ἐκκλησία φησίν,
ἐνισχύουσα αὐτήν, καὶ παρατείρουσα. Ἐνθαίρως
δὲ τοῦ Ἰακώβ ἀμνημονεύειν· (70) διτι τοῦ κάκενον,
ἐπικούλευδμενον, τοῦτο μὲν, ὃντος Ἡσαῦ· τοῦτο δὲ
ὑπὸ Λάδαν, τοῦτο δὲ ὑπὸ διαφόρων ἀλλων, δὲ Θεὸς
ἴδρυσετο· καὶ διτι πρῶτος αὐτὸς τὴν τῶν ἐθνῶν

A etiam Christianorum Ecclesia locis est et taber-
naculum Dei: In habitabō enim, inquit, et in ambu-
labo in eis⁶⁸.

Vers. 6. Deus in medio ejus non commovebitur.
— Ecce ego, inquit, robiscum sum omnibus diebus
(usque ad consummationem sæculi⁶⁹). Item: Ubi
sumus duo, aut tres congregati in nomine meo, illis
sum ego in medio eorum⁷⁰. Non commovebitur
autem vi aliqua visibilium, seu invisibilium
inimicorum conantum ea evertere: Portæ enim,
inquit, inferni non praevaletunt adversus eam⁷¹.

Adjuvabit eam Deus mane diluculo. Adjuvabit
eam, inquit, Deus quam celerime: quoties nimi-
rum in periculis fuerit constituta. Nam quod ait:
Mane diluculo, seu [ut lectio Graeca magis poscit,]
Diluculo ad diluculum, summam indicat celerita-
tem et comparationem unius diluculi ad aliud
diluculum, veluti sit quoddam diluculum alterius
diluculi.

Vers. 7. Conturbata sunt gentes. Quia dissemi-
nata prædicatione evangelica omnes commoti sunt,
alii currentes ad fidem, alii vero adversus eam
impelunt facientes.

Inclinata sunt regna. Regna omnia quæ adversus
Ecclesiam pugnaverunt, vieta tandem ac superata
eo deducta sunt, ut contra certamen detrectaverint.
Vel; inclinata ei sunt per fidem, utrumque enim
multis in civitatibus effectum est.

Dedit vocem suam Altissimus, et mota est terra.
C Hoc in loco summam Dei potentiam declarat, dum
ad solam ejus vocem statim tremere terram dicit.
Quod alibi etiam fieri testatur ad solum aspe-
ctum, dum ait: Qui respicit terram, et facit eam
tremere⁷². Hujusmodi autem verba metaphorice
dicta sunt ad eorum exemplum, qui aliquem
oruciari jubent, seu qui torve, aut iracunde aliquem
intuentur. Iracundia autem commotum esse Deum
dicimus, quando aut peinas peccati, condignas
infert, aut alio quovis modo peccatorem condem-
nat. Vel aliter: Dedit Deus vocem suam in mundo
Terram enim accipimus hoc in loco
alibi legimus: Et erat omnis terra
labii unius⁷³.

Vers. 8. Dominus virtutum nobiscum, adjutor
noster Deus Jacob. Haec verba profert Ecclesia
seipsum cohortans ac confidere jubens. Opportune
autem meminit patriarchæ Jacob: quia eum inter
ceteros Deus persæpe ab insidiis liberavit, et
quia primus gentium vocationem apertius prædi-
xit: Non deficiet, inquiens, princeps de Iuda, neque

⁶⁷ Levit. xxvi, 12; I Cor. vi, 16. ⁶⁸ Matth. xxviii, 20. ⁶⁹ Matth. xviii, 20. ⁷⁰ Matth. xvi, 18.

⁷¹ Psal. cii, 32. ⁷² Ezech. xl, 43.

Variæ lectiones.

(68) Graecorum verborum sensus est: Quare ar-
ticulatum construes cum secunda voce πρωΐ καὶ sensus
est: Υπειναὶ πρὸ τοῦ αἰολοῦ.

(69) Graeca ita sonant: Ἰακὼν αὐτὸν Dei dicimus
condemnationem.

(70) Graeca sic: Cum quod cum insidiis appeti-
tum ab Esau modo, modo a Labano, modo ab aliis
liberavit Deus; tam quod ipse omnium primus gen-
tium vocationem prædicil, etc.

*dux de senioribus ejus donec venias cui repositum A κλήσιν προεφήτευσεν εἰπών· Οὐκ ἐκλείψεις ἀρχῶν
էξ Ἰουδα, καὶ ηγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ,
ἔως ἂν ἔλη ὡς ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδο-
κλα ἔθρων.*

VERS. 9. *Venite et videite opera Dei, quae posuit prodigia super terram. Advocat eos Propheta qui ingenii acumine atque intelligentia ceteris praestant, ut contemplentur opera Dei: hoc est, præclara ejus gesta, quae per Evangelium facta sunt, et quae Deus veluti prodigia quædam posuit in terra, ut per ea ineffabilis ejus potestas prædicaretur. Neque enim illa naturæ consequentia contigerunt. Piscatores enim vicerunt philosophos, et pauci homines, totum orbem, et qui nudi erant, divites et qui pauperes, ipsos reges; qui etiam mortales erant et visibles, immortales atque invisibiles dæmones superarunt.* **B**

Außerens bella usque ad fines terræ. Nato enim Iesu, bella quæ inter nationes mutuo ante invaderunt, cessarunt omnia, cum totius orbis imperium ad Romanos devenisset. Exiit enim, inquit Lucas, edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur unirersus orbis ⁹⁹. Cum igitur summa esset in toto orbe pax, arma effecta sunt inutilia: conversis nimirum omnibus hominibus ad agriculturam, atque ad reliquas artes. Quod etiam significans Isaías dicebat: Scindet gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces, et gens non sumet gladium contra gentem ¹⁰⁰. Considera etiam vim dictionis Graecæ ἀπταναιρῶν, quæ proprie non totum afferens significat, sed contra afferens. Ante Christi namque adventum homines a diuturnis bellis ablati, hoc est, perditæ atque interempti fuerant. Ipse itaque Deus et homo Christus econtra, bella abstulit, hoc est, extinxit ac penitus delevit.

VERS. 10. *Arcum conteret et constringet, telum et scutum comburet igni. Hæc omnia juxta historiam evenerunt quemadmodum docet Ezechiel. Telum autem hic ponit pro gladio, aut pro omni telo quo pugnatur coninus. Non immerito autem beatus David tam præclaræ facti gloriam ascribit Deo.*

VERS. 11. *Vacate et videite, quoniam ego sum Deus. Vacate, inquit, a visibilibus seu etiam ab invisibilibus bellis, et cognoscite, quod ego vere Deus sum. Perspicuum enim id sit ex signis atque miraculis, quæ per Evangelii vires facta sunt.*

Exaltabor in gentibus. *Cum natura ipsa magnus sim, maximus etiam ob miracula apud omnes nationes reputabor.*

Exaltabor in terra. *In cœlo quidem incorporeæ omnes potestates altitudinem meam' neverunt. Tantum restat, ut pari modo in terra etiam ab hominibus cognoscatur. Et cum terram dicit, universam terram intellige.*

VERS. 12. *Dominus virtutum nobiscum, adjutor*

⁹⁹ Gen. xl ix, 10. ¹⁰⁰ Luc. ii, 1. ¹⁰¹ Isa. 4.

Variæ lectiones.

(71) Graece ὄπλιτας armatos, pro quo Latinus interpres legisse videtur πλουσίους. Alius quoque cod. habet ὄπλιτας.

*Δεῦτε, καὶ ίδετε τὰ δρατα τοῦ Θεοῦ, δὲ δύστο τε-
ρατα ἐπὶ τῆς γῆς. Συγκαλεῖ τοὺς δέκατέρους τῶν
βλλων, δράμνοντας καὶ συνιέναι δυναμένους δὲ προφήτες.
Ἔργα δὲ λέγει τὰ τοῦ Εὐαγγελίου κατορθώματα, καὶ
καὶ τέρατα προστηρόμενα. Ταῦτα γάρ, φησίν, δὲ
Θεὸς τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς ἔθετο· ὥστε δι' αὐτῶν
κηρύττεσθαι τὴν ἀρρήτην δύναμιν τῆς αὐτοῦ θεότη-
τος. Οὐ γάρ κατ' ἀκόλουθιαν φύσεως προέβησαν· οἱ
γάρ ἀλιεῖς ἀνίκων τοὺς φιλοσόφους· οἱ δὲ λύγοι, τὸν
σύμπαντα κόσμον· οἱ γυμνοί, τοὺς ὄπλιτας· οἱ πέ-
νητες (71), τοὺς βασιλεῖς· οἱ θυητοί καὶ δρατοί, τοὺς
ἀθανάτους καὶ ἀοράτους δαίμονας.*

*'Ανταραιρῶν πολέμους, μέχρι τῶν περάτων
τῆς γῆς. Τοῦ γάρ Ἰησοῦ γεννηθέντος, οἱ κατ' ἀλλή-
λων πόλεμοι τῶν ἑθνῶν ἐπαύθησαν, τῆς κατὰ πάν-
των μοναρχίας εἰς μόνην τὴν Ῥώμην περιστάσης.
Ἐξῆλθε γάρ, φησί, δόγμα καὶ πατέρα Καίσαρος Αὐ-
γούστου, ἀπορράψθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην·
καὶ λοιπὸν εἰρήνης βαθείας οὖσης, δηρηστα γεγόνασι
τὰ ὅπλα, πάντων εἰς γεωργίας καὶ τὰς ἄλλας τέχνας
τραπέντων. Οἱ καὶ Ἡσαΐας δηλῶν ἐλεγε· Συγκό-
ψυσοι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἀροτρα, καὶ τὰς
ζεύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λίγησαι
θύρος ἐπὶ θύρος μάχαιραν. "Ορα δὲ καὶ τὴν δύνα-
μιν τῆς λέξεως τοῦ ἀπταναιρῶν· πρὸ τοῦ Χριστοῦ
μὲν γάρ, οἱ πόλεμοι τοὺς ἀνθρώπους ἀνήρουν· δὲ
Χριστὸς, αὐτοὺς τοὺς πολέμους ἀγείλεν, ἀνθ' ὧν
ἀνήρουν ἀντανατρών ἀν, ἀντὶ τοῦ, σιδεννύνων.*

Tόξον συντρίψει, καὶ συνθίσει δόπλον, καὶ
θυρεὸν κατακαύσει ἐρ πυρι. *Ταῦτα πάντα γεγ-
ναστι καθ' ιστορίαν, ὡς καὶ Ἱεζεκιὴλ διδάσκει·
ὅπλον δὲ λέγει, τὴν σπάθην, καὶ εἴτε ἐγχέμαχον. Τῷ
Θεῷ δὲ τὴν πρᾶξιν τοῦ κατορθώματος εἰκότως δ
δαιδίλ ἀνατίθησι.*

Σχολάσσατε καὶ γνῶτε, διτι ἐγώ εἰμι δὲ Θεός.
Σχολάσσατε ἀπὸ τῶν συνεχῶν πολέμων, δρατῶν καὶ
ἀοράτων, καὶ γνῶτε, διτι ἐγώ εἰμι δὲ κυρίως Θεός,
**ἐκ τῶν σημείων τῶν ἐνεργουμένων διὰ τῆς εὐαγ-
γελικῆς δυνάμεως.**

Ὑγιαθήσομαι ἐπὶ τοῖς δθνεσιν. *Μέγας δὲν φύσει,
καὶ διὰ θαυμάτων μέγας νομισθήσομαι ἐν τοῖς
ἔθνεσιν.*

Ὑγιαθήσομαι ἐπὶ τῇ γῇ. *Ἐν μὲν γάρ τῷ οὐρανῷ,
πέπαιδει αἱ ἀστέρων δυνάμεις οἰδασι τὸ ἐμδὸν ὑψοῦ·
λοιπὸν δὲ καὶ ἐν τῇ γῇ τοῦτο γνωρισθήσεται· ἐν τῇ
γῇ δὲ, πάσῃ δηλούντι.*

Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀτειλήπτωο

ἡμῶν δὲ Θεὸς Ἰακὼβ. Ἐπανέλαβεν δὲ Ἐκκλησία τὸ προφῆτὴν θαρρουποιὸν ἐπιφώνημα, πρὸς αἰξήσιν εὐψυχίας καὶ καρτερίας, ἐπεμβάνουσα, καὶ ἐναλλομένη τῷ ἔχθρῳ.

Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ τῶν νιῶν Κορέ. Φαλμὸς τῷ Δασίδ.

ΤΑΛΜΟΣ ΜΓ^τ.

Εἰς τὸ τέλος μὲν διὰ τὰς ἐν τούτῳ προφητείας, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν προαγορεύει γάρ ἀκολούθως καὶ οὗτος ὁ φαλμὸς τὸ διήτητον κράτος τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Τὸ δὲ, Υπέρ τῶν νιῶν Κορέ, προηρμηνεύσαμεν ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ· οὕτω γάρ ἐπιγέγραπται κάκενος. Οὐδὲν δὲ κρύψιον ἐν τῷ περόντι· ταφῇ δὲ πάντα, καὶ εὑδάγηνωστα. Ήροσώπῳ δὲ τῶν ἀποστόλων προλέγει τὰ τοῦ φαλμοῦ ὁ Δασίδ, οὐ κατευδούμενος, καὶ πολλοὺς τῇ πίστει προσάγοντες, ὅπλον περιχαρεῖας ἐνεκελεύοντο τοῖς ἔνεσι χαίρειν, εἰς δὲ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀπεστάλησαν· χαίρειν δὲ, διε το γεγνασι χληρονομία Θεοῦ.

Πάρτα τὰ δύοντα, προτίσατε χεῖρας. Καὶ οὗτος δὲ κρότος τῶν χειρῶν, σύμβολον διετί οὐ περβαλλούσης χαρᾶς. Ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοινυν, τὴν χαρὰν ἐπέτρεψεν, οὐχ διε πατάγω χειρῶν σωματικῶς χρήσασθε, ἀλλ' διε ψυχικῶς χάρητε, τοιούτου δεσπότου καταξιωθήντες, φιλανθρώπου καὶ παντοδυνάμου.

Ἄλαλδίσατε τῷ Θεῷ, ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. Μεταφορικὸν ἐνταῦθα τὸ Ἀλαλδίσατε, ἀντὶ τοῦ, Ἐπινίκιον ὑμνον διαστέτε τῷ Θεῷ. Κυρίως γάρ ἀλαλγμὸς, ἐνυάλιος φωνὴ τῶν νικώντων ἐν μάχῃ, καταπλήττουσα τοὺς ἡδη κλινομένους ἔχθρούς. Φωνὴ δὲ ἀγαλλιάσεως, ή εὐφροσύνης μεστή. Είτα ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν.

Ὄτι Κύριος ὄψιστος, φωνερὸς, βασιλεὺς μέγας ἐξι κάσσατε τὴν τῆν. Διέτι δὲ Χριστὸς, δὲ ὄψιστος κατὰ τὴν θεότητα, φωνερὸς νῦν ἀπὸ τῶν σημείων δὲν καθ' ἔκαστην τερατουργεῖ. Οὐδὲ καὶ τὸ δνομα μόνον μαστίζει καὶ ἀπελαύνει τοὺς δαίμονας, καὶ λύει τὰς νόσους· καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἐν πάτῃ γάρ τῇ γῇ κλήρον ἐστῶ τυνεστήσατο, διὰ τῶν ἀποσταλέντων ἡμῶν. Τὸ Μέγας δὲ, διὰ τοὺς προσκαίρους ἐργαταί βασιλεῖς, μικρούς δύναται, καὶ μικρῶν βασιλεύοντας.

ἀποστολος, quos in universum mundum ad Evangelii Christum appellavit, propter temporarios istos reges nostros, qui et minimi sunt illius comparatione, et exiguo regnant tempore.

Ὑπέταξε λαοὺς ἡμῖν. Τοὺς δὲ Ἰουδαίους· οὗτοι γάρ πρῶτοι ἐπιστευσαν, τρισχλιοὶ καὶ πεντακισχλιοὶ, ἀποβάλλοντες τὴν ἔχθραν, καὶ προσδραμόντες τοὺς ἀποστόλοις, εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς αὐτοὺς ἐπιδημίαν τοῦ Παρακλήτου, πρὸ τοῦ ἐξείναιει πάντα τὰ Εθνη.

Καὶ δύοντας τοὺς κόδας ἡμῶν. Τοὺς δὲ δύοντας πεπιστευκότας, οὐ καὶ θερμῶς ὑπεκλίνοντο τοῖς ποσὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰ ἱχνη τούτων εὐσεβῶς κατησπάζοντο.

A noster Deus Jacob. Insurgens atque insultans aduersus hostem Ecclesia invocationem jam superius factam denuo repetit, quae animum sibi et vires subministret ad majus fortitudinis et magnanimitatis incrementum.

In finem pro filiis Core, Psalmus ipsi David.

PSALMUS XLVI

In finem etiam inscribitur hic Psalmus, propter prophetias quae in eo continentur, ut saepius dictum est, et ad finem tendebant. Prædictum enim consequenter ad præcedentem Psalmum, sumnam aliquę invictam evangelicę conversationis virtutem. Et quod ait: Pro filiis Core, ibi superiori Psalmo jam exposuimus. Est autem hic Psalmus totus clarus, et nihil obscurum continet. Illud tantum animadvertisendum est, ut ex apostolorum persona proficeratur, qui veluti prospere ac feliciter præeuntes, et multos adducentes ad fidem, præ latititia, quam ipsi summam inde perecipiebant, gaudere pari modo jubent omnes gentes ad quas a Salvatore missi fuerant; quod scilicet effectus sint hereditas Dei.

B Vers. 2. Omnes gentes, plaudite manibus. Plausus manuum in summā latititia signum fieri solet. Per hoc igitur signum gentes jubet latitiam præseferre. Neque enim illud tantum petit, ut sensibili crepitu plauderent, quantum ut animo ac spiritu latitarentur: quia latem ac tantum essent consecuti Domini, misericordem, videlicet, et omnipotentem.

Jubilate Deo in voce exultationis. Verbum, jubilate, metaphorice dictum est, ac si diceret: Victoriae hymnum canite. Est enim jubilus propriæ militaris quadam vociferatio, quam victores in pugna emittere consueverunt, ut hostes in fugam jam versos magis perterreat. Vox etiam exultationis, vox est latititia plena: deinde causam addit:

C Vers. 3. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram. Quoniam Christus, qui secundum divinitatem altissimus est, terribilem etiam [vel ut potius sonat Graeca dictio, φωνερὸς, timendum se], omnibus demonstrat, ob signa videbilet, et miracula quæ singulis diebus operatur. Hujus enim vel solum nomen torqueat atque expellit dæmones, et morbos curat; quia etiam Rex magnus est, super omnem terram: quippe cum in omni terra hereditatem sibi adeptus sit, per nos nimis prædicationem misit. Magnum autem Regem reges nostros, qui et minimi sunt illius comparatione.

Vers. 4. Subjecit populos nobis. Per populos hic Iudeos illos intelligit qui primi omnium in Christum crediderunt: illa scilicet tria millia, et illa quinque millia, quæ statim post Paracleti Spiritus adventum, depositis simultatibus, ad apostolos conseruerunt, antequam illi exirent ad gentes.

Et gentes sub pedibus nostris. Et eos, qui de geribus crediderunt, qui fide ardentes apostolorum pedibus inclinati sunt, et illorum vestigia pie ac religiose amplectati.

VERS. 5. *Elegit nobis hereditatem sibi. Per nos A dispensatores Ecclesiae suae elegit eos, qui ex gentibus digni essent in hereditatem suam; juxta illud: Dabo tibi gentes hereditatem tuam⁷¹; quosque magnus hic noster Rex per nos, veluti per duces quosdam, sibi in milites assumpsit. [Nam quod ait: Elegit nobis, positum est, pro, in nobis; id est, per nos.]*

Speciem Jacob quam dilexit. Neque hoc tantum, sed eos enim per nos elegit, qui utiliores erant de genere Jacob, quos dilectam speciem Prophetæ appellat, hoc est, formosos atque ornatos, virtutibus nimis: atque ideo etiam maxima dilectos. Et superius quidem præposuit Judeos, qui primi post Christi resurrectionem credidissent, nunc contra præponit gentes, quod ex eis plures semper crediderint. Judæi enim gentibus comparati, minima quedam pars sunt fidelium.

VERS. 6. *Ascendit Dominus in jubilo, Dominus in voce tubæ. Hoc in loco Christi ascensum in celo præmuuiavit: quemadmodum, et in xxi psalmo, significavimus. Per jubilationem autem, et per tubæ vocem, voces intelligit præcedentium tunc angelorum, jubilationem quidem, propter illa verba tunc ab angelis prolatæ: Dominus fortis et potens, et Dominus potens in prælio⁷²; quæ in victoriæ hymnum dicta yidentur. Jubilum enim victoriæ vocem esse diximus. Tubæ autem vocem dixit ob verba illa: Tollite portas, principes, vestras⁷³, et quæ sequuntur. Praeire enim solent tubicines, quoties exercituum duces cum victoria in patriam revertuntur. Vel aliter, per jubilum et per vocem tubæ, angelorum voices intellexit: quia hujusmodi verba clare ac manifeste ad omnes mundi fines per apostolorum doctrinam pervenerunt.*

VERS. 7. *Psallite Deo nostro, psallite Regi nostro, psallite. Cum præclara Christi opera et illorum magnitudinem narraverit, summo deinceps cum studio universum orbem advocat ad illius laudes. Hoc enim sibi vult repetitio illa verbi, Psallite, id est, Canite. Et deinde causam addit cur canendum sit:*

VERS. 8. *Quoniam Rex omnis terræ Deus, psallite sapienter. Canite, inquit, Deo Regi nostro, id est, Christo: quoniam Rex est totius terræ: Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in celo et in terra⁷⁴. Psallite autem non simpliciter, sed sapienter, hoc est, non lingua tantum, sed corde et intellectu: intelligentes scilicet id quod canitis, et quoniam sint præclara illius opera.*

VERS. 9. *Regnavit Deus super gentes. Antea quidem Deus gentium etiam dominabatur, verum ut nolentium et rebellium, nunc autem volentibus imperat, ut redemptor. Et quia duplice Christus habet naturam, ante incarnationem euui reguasse cecimus ut Deum, post resurrectionem vero re-*

'Εξελέξατο ήπειρ τὴν κληρονόμιαν δαστοῦ. 'Έξελέξατο δι' ἡμῶν, τῶν οἰκονόμων τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, τοὺς ἐξ ἑνῶν ἀξίους εἰς κληρονομίαν αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἀδύνατον τὴν κληρονόμιαν σου· εὐ; καὶ δι' ἡμῶν, ὡς διά τινων στρατηγῶν, διά μέγας σύντος βασιλεὺς ἐπερατολόγησεν ἔαυτῷ.

Tὴν καλλονήν Ἰακώβ, ἦν ηγάπησεν. Καὶ οὐ τούτους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς χρησιμωτέρους ἐκ γένους Ἰακώβ· τούτους γάρ καλλονήν Ἰακώβ ὠνόμασεν, ὡς καλλίστας ἐξ Ἰακώβ· ἦν καλλονήν, τουτέστιν οὓς καλοὺς ἡγάπησεν, ὡς κεκαλλωπισμένους ταῖς ἀρεταῖς. 'Ανω μὲν οὖν προσέταξε τοὺς Ἰουδαίους, ὡς πρώτους μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ πιστεύαντας· ἐνταῦθα δὲ, τούτωντὸν ἐποίησε, διὰ τὸ παμπληθεῖς πιστεύειν αὐτοὺς ἐξ ἑνῶν, καὶ βραχύ τι μέρος εἶναι πρὸς τοὺς ἐξ ἑνῶν τοὺς Ἰουδαίους ταῖς ἀρεταῖς.

'Ανέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ἐνταῦθα τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδον τοῦ Χριστοῦ προκαταγγέλλει Δαθίδ, ὡς ἐν τῷ καὶ φωνῇ ἐπεσημηνάμεθα. Ἀλαλαγμὸν δὲ λέγει νῦν σάλπιγγος, τὰς φωνὰς τῶν τηνικαύτα προτορευομένων ἀγγέλων· ἀλαλαγμὸν μὲν, διὰ τὸ Κύριος προταῖς καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ· τοῦτο γάρ, ἔμνος ἐπινίκιος· ἐπει τοῦτο ἀλαλαγμός, φωνὴ ἐστιν ἐπινίκιος· φωνὴν δὲ σάλπιγγος, διὰ τὸ Ἀρατε πύλας, οἱ δρχούτες, ὑμῶν, καὶ τὰ ἔδης· δόδοποιει γάρ ἡ σάλπιγγε, τοὺς ἀναζευγνύουσιν ἐκ πολέμων βασιλεύσιν. Ή καὶ ἀλλως εἴπεν τὰς φωνὰς τῶν ἀγγέλων ἀλαλαγμὸν καὶ φωνὴν σάλπιγγος, διὰ τὸ τραώς καὶ ὅξεως ἀκουσθῆναι τὰ τοιαῦτα βῆματα πρὸς ἀπαντα τοῦ κόσμου τὰ πέρατα, διὰ τῆς τοῦ ἀποστόλων διδασκαλίας.

Τάλας τῷ Θεῷ ἡμῶν, γύλας τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, γύλας. Διηγησάμενος τὸ μέγεθος τῶν τοῦ Χριστοῦ κατορθωμάτων, καλεῖ τὴν οἰκουμένην εἰς εὐφημίην μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς· τοῦτο γάρ δι τοῦ Ψάλτη παρίστησι διπλασιασμός. Ψάλτε δὲ, ἀντὶ Μελῳδίας, εἴτε καὶ ἡ αἰτία τοῦ Ψάλτη·

"Οτι βασιλεὺς ὁ Θεὸς κάσῃς τῆς γῆς, γύλας συνετῶς. Μελῳδίας, φησι, τῷ Θεῷ τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ήτοι τῷ Χριστῷ, διότι βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ἐστιν. Ἐδόθη μοι γάρ, φησι, πᾶσα δέκουστα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· φύλατε δὲ μή ἀπλῶς, ἀλλὰ νοητῶς, ἥγουν μή γλώττῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ νοήσιτε, τίνι μελῳδεῖτε, καὶ ἐπὶ ποίοις κατορθωμαστον.

"Ἐβασιλεύσει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ δόμη. Πρότερον μὲν ἐβασίλευεν ἀκόντων, ὡς δημιουργός· νῦν δὲ, ἐκόντων, ὡς Λυτρωτής. Καὶ ἐπει διπλοῦς ἦν, πρὸ μὲν τῆς ἐνανθρωπήσεως, ὡς Θεὸς εἶχεν τὴν βασιλείαν· μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐλαύνει αὐτὴν καὶ ὡς ἀνθρωπός. Τότε γάρ εἶπε τό· Ἐδόθη

⁷¹ Psal. II, 8. ⁷² Psal. XXIII, 8. ⁷³ Ibid. 7. ⁷⁴ Matth. XXVIII, 18.

*μοις πάσσα ἔξουσίσι, καὶ τὰ ἔχῆς. Ἐπεὶ τὰ θύνη δὲ,
δηλονότα τάντα, οἵτις ἐν ἀπασίν· θύνεις πεπιστεύκαστο·
καὶ τῇ μὲν, καθόδου τὸ θύνος ἀπαντᾷ τῇ μὲν, εἰς τὴν
σεις· τῇ δὲ, ἐκ μέρους. Εἰς πάσαν γάρ την τῆν
ἔξηγλθεν σὸν φθεργότον τῶν ἀποστόλων.*

gnūm denuo assumpsisse ut hominem ; et ideo tunc ab eo dictum legimus : Data est mihi omnis potestas. Data est autem super omnes gentes, quia in omnibus gentibus fideles reperti sunt. Et alibi quidem in universam tota natio credidit, alibi autem pars major, aut minor. In omnem enim terram existit apostolorum sonus¹⁰.

Ο Θεός καθηγατεί στον θρόνον ἀριστού του. Ο μὲν θρόνος, βασιλείας σύμβολον· τὸ δὲ καθήσθαι, βεβαιώτητος. Λέγει οὖν, διτος δ Χριστὸς βεβαιῶτας ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, κατὰ τὸ Ἐκάθιστον ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν ύψηλοις· τοῦ μεγάλου δὲ Παύλου, τὸ ρήτορον. Ἀγιον δὲ τὸν θρόνον εἶπεν, ὃς καθαρὸν πάσης πρωτωποληψίας, καὶ ἀπαράγραπτον.

Dens sedet super thronum sanctum suum. Thronus est regie dignitatis signum; sedere autem stabilitatis indicium. Sensus est, Christum in hoc regno suo stabilem esse; juxta quem sensum legimus apud Apostolum, quod sedere illum fecit Deus in dextera majestatis in excelcis¹⁰. Sanctum vero thronum dixit, veluti purum ac mundum omni acceptione personarum atque alia omni exceptione

Αρχοτες λαων συνήχθησαν μετά τοῦ Θεοῦ Αβραάμ. Ἐνταῦθα δείκνυσι τοῦ εὐαγγελικού κηρύγματος τὴν Ισχὺν, διειώνειν τὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ βασιλέων καὶ ἡγεμόνων ἥψατο. Καὶ αὐτὸς γάρ οὗτοι, συνήχθησαν μετά τοῦ Χριστοῦ, τῆς μεριδῶς εὐτοῦ γεννήμενοι· Θεοῦ δὲ Αβραάμ εἰπεν, ἐμφανῶν, διειώνειν τὸν μόνον, καὶ τῶν ἐξ ἔκεινου Θεοῦ, καλεῖ· οὕτως νομοθέτης τῆς Παλαιᾶς Διαθῆκης, καὶ τῆς Καιῆς.

carenfein.

Vers. 40. *Principes populum congregati sunt cum Deo Abraham. Evangelicas prædicationis vires magis etiam demonstrat, quod non huius tantum et privatos homines, sed principes etiam et reges ipsos attraxerit. Siquidem et eorum multi cum Christo congregati sunt et partium ejus efficiunt. Deum autem Abraham Christum appellavit, ut eumdem eum esse significaret, qui olim Abrahæ et posterorum ejus Deus fuerat, utque eundem esse ostenderet Antiqui Testamenti legislatorem Deum, qui etiam et Nevi.*

Quoniam fortis Dei a terra vehementer elevati sunt. Congregati autem sunt cum Ieo Abraham illi populorum principes, quoniam apostoli [quos ea ratione *Fortes Dei*, hoc est robustos Dei appellavit, quia sancti Spiritus auxilio fortificati, dæmones et tyrannos vicerunt] : quoniam hi, inquam; apostoli terrena ac mundana omnia superaverunt, nec volunt seruare semper claruerunt : atque ideo per eos sunt. Illud non prætereundum duximes quod dicto sit, et ex Graeca lectione aperiatis oculi.

"Οτι του Θεου οι κραταιω της γης σφόδρα ἀπίρθησαν. Συνήχθησαν δὲ μετὰ τοῦ Θεοῦ, διότι οἱ ἀπόστολοι, (τούτους γάρ ὠνόρασεν κραταιοὺς τοῦ Θεοῦ, ὡς τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος κεκραταιωμένους, καὶ δαιμόνων καὶ τυράννων κεκρατηκότας), σφόδρα τῶν γηγίνων ἀπάντων ἀνώτεροι γεγνασι, μήτε τὸναίς, μήτε λύπαις ἐαλωκότες.

platibus ullis aut tribulationibus victi sunt [sed vita summi etiam principes ac reges, ad Christum adducti Dei genitivi casus est, quemadmodum expositio dicitur]

Ψαλμὸς ὁδῆς τοῖς νιοῖς Κορᾶ διετέκνει. Σαββάτῳ

Psalmus canisi filii Cora secunda Sabbati.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΖ:

Τί μὲν ἔρμηνεύεις Φαλμὸς ὄφδης, ἐν τοῖς προσ-
μοίοις τῆς παρούσης βίβλου προσιελάσσομεν, ένθα καὶ
τὸ, Τοῖς νιοῖς Κορὲ σεσαφήνισται. Τὸ Δευτέρα δὲ Σαβ-
βάτου, τὴν ἡμέραν δηλοὶ καθ' Ἰη̄μελψδήῃ· Σάβ-
βατον γάρ Ἐβραῖοι τὴν διην ἐδόμαδά καλοῦσιν.
Ἐνχαριστίσεις δὲ περιέχεις δ φαλμὸς οὔτος τῶν ἐκ τῆς
αιχμαλωσίας Βαβυλῶνος ἐπανελθόντων αὐθεὶς εἰς
Ἱερουσαλήμ. Ἀρμόσσει δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῆς αιχμαλω-
σίας τῶν εἰδώλων ἐπανελθοῦσιν εἰς θεογνωσίαν
πισταῖς.

PSALMUS XLVII.
Quid significet *Psalmus cantici*, diximus in
processio operis, ubi etiam declaravimus, quid sibi
velit inscriptio : *Filiis Cori*. Quod vero ait : se-
cunda Sabatell, dieum illam signat, qua psalmus fuit
decantatus. Sabbathum autem Judaei totam hebdo-
madam appellant. Continet hic psalmus gratiarum
actiones ex eorum persona, qui e Babylonica capti-
vitate in Jerusalem rursus reversi sunt : tametique om-
nibus etiam possit fidelibus aptari, qui ab idolorum
ac daemonum captivitate ad cognitionem Dei redic-
runt.

VERS. 2. *Magnus Dominus. Potestate dimisimus sapientiaque et bonitate.*

Μέγας Κύριος. Μέγας τῇ δυνάμει, τῇ σοφίᾳ, τῇ ἀγαθότητi.

Et laudabilis valde. Et valde dignus qui laudatur ob summa videlicet miracula, quæ operatus est in nobis. Oblivioni enim dati videbamur, et tamen mirandum in modum, et præter omnium opinionem ab exsilio in patriam revocati, et misericordiam consecuti sumus.

⁷¹ Psal. xviii. 5. ⁷² Hebr. i. 3.

In civitate Dei nostri. Dignus est autem qui laudatur in civitate Jerusalem, in qua cognoscitur et colitur. Neque enim Deum laudant qui cum ignorant.

In monte sancto ejus. Cum civitatis meminerit, consequenter et montem ei vicinum ac quodam modo unitum nominat. Sæpen numero etiam per appellationem montis Sion, ipsa Jerusalem intelligitur. Civitas autem Dei dici potest Ecclesia fidelium in qua Deus creditur habitare, quæ etiam mons dicitur : quia supra terrena omnia virtus eminet, et in ipsum fertur cœlum.

Vers. 3. *Bene fundato exultatione universæ terræ. In monte, inquam, bene fundato, exultatione universæ terræ. Post vocem enim eùpíçw interpungenda oratio est ; legendum deinde ἀγαλλιάματι, hoc est, cum gaudio ac delectatione totius orbis.*

Montes Sion, latera aquilonis, civitas Regis magni. Quoties quis mihi ex transverso atque ex latere conversus est, ille latera mea non temere a me appellari potest. Nam quod transversum mihi est, recte dicitur ex latere mihi esse ; et quia mons Sion aquiloni vento e directo adversus non est. Neque enim aquilo recta contra eum spirat, sed ex transverso, nil admirandum si hunc montem Prophetæ latera aquilonis appellavit, dicens : Vos, o montes Sion, qui ex transverso aquilonis estis, atque ex latere ejus jacetis [scitote quia magnus Dominus est et laudabilis valde, etc.] Nec illepede etiam montem una ac civitatem advocat ; et montem quidem plurali numero montes dicit, juxta Hebreum idioma, ut sæpe diximus ; magnum vero regem Deum appellat, quia soli Deo oblata ac dedicata erat Jerusalem. Juxta anagogen per aquilonem, diabolum sæpe significari intelligimus : Ab aquilonis enim, inquit, accendentur omnia mala super terram¹⁷. Item alibi : Aquilonem expellam a vobis¹⁸. Latera autem, hoc est, membra aquilonis, gentes erant. Ait igitur quod membra diaboli, quibus olim ille dominabatur, effecta sunt montes Sion, hoc est, sublimia quædam atque excelsa Ecclesiæ cacumina, eo quod a terrenis atque humi- runt, et propter eorum fortitudinem. Verum parum dixi, quod excelsa facta sint cacumina, cum potius facta sint sedes ac divisorium Christi. Ex eis enim congregata est fidelium Ecclesia, in qua in- habitat et residet Christus Dominus.

Vers. 4. *Dens in domibus ejus cognoscetur cum auxiliatus fuerit ei. [Pro domibus in Graeco legimus βάρσας.] Sunt autem βάρες; magnificæ ac splendi- dæ domus, per quas hoc in loco templum significa- tur, quod erat in Jerusalem : in quo manifestare se ac notum sacerdotibus sacre solebat Deus, quando adveniente aliquo bello eis erat auxiliatus. Hæc autem in laudem civitatis dicta sunt. Juxta anagogen per civitatem communio illa intelligitur, qua fideles in vita, atque conversatione sua con- junguntur. Est autem una hæc civitas, propter*

¹⁷ Jerem. 1, 14. ¹⁸ Joel II, 20.

Variæ lectiones.

(72) Al. 'Ο ἐκ πλαγίου μοι τετραμένος, πλευρά μοι λέγοιτ' ἄν. Κατὰ πλευρὰν γάρ τὸ πλάγιον.

A 'Ἐρ καὶ εἰς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Αἰνεῖσθαι δὲ, ἐν τῇ Ιερουσαλήμ τῇ γνωριζόυσῃ · οἱ γάρ ἀγνοοῦντες, οὐκ ἐπιστοῦσιν.

'Ἐρ δρει ἀγίψ αὐτοῦ. Πόλιν εἰπών, καὶ τοῦ δρους Σιών ἀμνημένους, ὡς ἡ νωμένου αὐτῇ διὰ τὴν ἔγγυτητα · πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ μόνου τοῦ δρους τούτου δηλοὶ τὴν Ιερουσαλήμ. Εἴη δὲ ἀν πολὺς Θεοῦ καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν, ἐν ᾧ οἰκεῖ πιστεύεται · τῇ δὲ αὐτῇ καὶ δρος, ὡς ὑπερκειμένη πάσης χαμερ- ποῦς κακίας, καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατεταμένη.

B Εὐρίζω, ἀγαλλιάματι κάσης τῆς τῆς. 'Ορει δὲ, τῷ εὐριζομένῳ, τῷ ἀγαλλιάματι πάσης τῆς τῆς · μετὰ γάρ τὸ Εὐρίζω, στιχέον· είτα τὸ ἀγαλλιά- ματι ἀναγνωστέον. Ἀγαλλιάματι δὲ κάσης τῆς τῆς γάρ, ἀντὶ τοῦ Τερπνότητος.

'Ορη Σιών, τὰ πλευρά τοῦ βορδᾶ, ή πόλις τοῦ Βασιλέως τοῦ μεγάλου. Τὸ ἐκ πλαγίου μοι τετραμένον, πλευρά μοι λέγοιτ' ἄν. κατὰ πλευρὰν, τὸ πλάγιον (72)· ἐπει οὖν καὶ τὸ Σιών δρος, οὐ κατ' εὐ- θείαν, ἀλλ' ἐκ πλαγίου κείται πρὸς τὸν βορδᾶν, οὐ γάρ ἐπ' εὐθείας τούτο καταπνεῖ, πλευράν αὐτοῦ κέκληκε λέγων · 'Ω δρη Σιών, τὰ πλάγια τοῦ βορδᾶ, τὰ κατὰ πλευρὰν αὐτῷ κείμενα. Περιχαρῶς δὲ ἀν- καλεῖται καὶ τὸ δρος καὶ τὴν πόλιν · καὶ δρη μὲν λέγει τὸ δρος, κατὰ διάλεκτον Ἐβραΐδα, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν · μέγαν δὲ βασιλέα, τὸν Θεόν · μόνη γάρ τούτῳ, μόνη αὕτη ἀνέκειτο. Κατὰ δὲ ἀν- αγωγὴν, ἐπέραν ἐροῦμεν ἔννοιαν, δι τὸ βορδᾶν μὲν, ἡ Γραφὴ καλεῖ πολλάκις τὸν διάβολον· 'Απὸ βορδᾶ γάρ, φησιν, ἐκκαυθήσεται τὰ κακά, ἐπει πᾶσαν τὴν τῆν καὶ πάλιν · Καὶ τὸ δικτύον δικτύον ἐκδῶξαν ἀφ' ὑπῶν. Πλευρὰ δὲ αὐτοῦ, ἥγουν μέλη, τὰ Εθνη. Φησὶ τούτων, δι τὰ μέλη τοῦ διαβόλου ὃν αὐτὸς ἐκυρίευσεν, δρη Σιών γεγόνασι, τουτέστιν ὄφος; καὶ πρόδολος τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, διὰ τὸ ὑπερχναστῆναι τῶν κάτω συρομένων πραγμάτων, καὶ διὰ τὴν ἀν- δρείαν αὕτων. Καὶ τι λέγω ὄφος καὶ πρόδολοι; 'Η πόλις τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, ταῦτα εἰσιν · ἐκ τούτων γάρ ἡ Ἐκκλησία συνέστηκεν.

C affixis rebus elevati, sublimes in altum concende-

D 'Ο θεὸς ἐν ταῖς βάρσοις αὐτοῦ γεννώσκεται, διταράντειλαμβάνηται αὐτῆς. Βάρεις, οἱ ἐπιφανεῖς οἰκοι· εἰεν δὲ ἀν ταῦτα νῦν ὁ ναὸς τῆς Ιερουσαλήμ, ἐν φ., φησιν, ἐμφανίζεται τοῖς Ιερεῦσιν, διπηνίκα πολέμου καταλαβόντος, μέλλῃ βοηθεῖν αὐτοῖς · εἰ- πεν δὲ τούτο, πρὸς ἐπιστον τῆς πόλεως. 'Αναγωγ- κῶς δὲ πόλις μὲν, ἡ πολιτεία τῆς πίστεως τῶν ἀπανταχῆ Χριστιανῶν · μία γάρ αὕτη, διὰ τὴν ἐνω- σιν καὶ κοινωνίαν τῆς εὐσεβείας. Βάρεις δὲ καὶ οἰκοι, οἱ κατὰ τόπον ναοὶ αὐτῶν, ἐν οἷς δὲ Χριστὸς; ἐμφανίζεται, διαν διωγμοῦ καταλαβόντος, ὑπερ-

επέζη αὐτῆς. Χρή δὲ γινώσκειν ὅτι τῶν πιστῶν καὶ μία Ἐκκλησίᾳ λέγεται, καὶ πολλαῖς καὶ μίᾳ μὲν, διὰ τὴν μίαν πολιτείαν τῆς πίστεως· πολλαῖς δὲ, διὰ τοὺς πολλοὺς κατά τόπους καὶ πόλεις ναούς.

secutione ipse Ecclesiam suam adjuverit. Illud etiam animadvertisendum est, quod una esse fidei

lium Ecclesia dicitur, et multæ: una quidem, fide: et multæ propter varia, quæ ubique locorum sunt, templa.

"Οἳ οὖν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συντίκησαν.
Κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἢ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

Διηλθοσαρ ἐπιτοσαντο. Παρῆλθον ἐπ' αὐτὴν δρόμῳ, συνεσπεῖσοντες ἀλλήλοιν.

Αὔτοι θόρυβοι, οὐτως ἔθαυμασαν. Τὸ Οὐρανόν,
ἀντὶ τοῦ Μετὰ τὸ Ιδεῖν· πρὸ τοῦ Ιδεῖν γάρ οὐκ ἔθαυμαζον.

'Ἐπαράχθησαν. Ἐθορυβήθησαν.

'Ἐσαλεύθησαν. Κατέστησαν ἀπὸ τοῦ φρονήματος, οὐ εἶχον.

Τρόμος ἐπελάβετο αὐτῶν. Ἀγαν φοβηθέντων.

'Ἐκεῖ ὥδινες ὡς τικτούσης. Ἐναύτοις ἀγωνίαι, καὶ δύναι, καὶ ἐποψίαι κινδύνων, δίκην τικτούσης.

'Ἐν κνεύματι βιαλφούσαντες πλοῖα Θαρσεῖς.
Ἐν κινήματι σφοδρῷ δργῆς συντρίψεις αὐτούς, καὶ ὀμῶς εὐχερῶς, ὡς πλοῖα Θαρσεῖς· λείπει γάρ, φησι, τὸ ὡς. Τόπου δὲ κλῆσις οἱ Θαρσεῖς, διθεν ἐναυπηγοῦντο πλοῖα εὐμεγέθη καὶ κάλλιστα."Ηκαὶ αὐτὰ συντρίψεις τὰ πλοῖα Θαρσεῖς, πολεμίους ἁγοντα. Τινὲς Θαρσεῖς λέγουσι τὴν Διευκήν Καρχηδόνα (73).
veliunt, tu conteres. Sunt qui per Tharsis Carthaginem Libyæ intelligent. [Sunt et qui Indiæ regionem eam esse dicant.]

Καθάπερ ἡκούσαμεν, οὐτως Ιδομεν, ἐτὶ πόλεις Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐτὶ πόλεις τοῦ Θεοῦ ήμῶν. Ταῦτά φασιν οἱ διεπεφευγότες τὰς ἐπαναστάσεις τῶν ἑγθρῶν, διτι Σύμφωνα οἵτις ἡκούσαμεν εἰδομεν νῦν ἐν τῇ πόλει τοῦ δυνατοῦ Θεοῦ ήμῶν· ἡκούσαμεν γάρ διτι πολλὰ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐτερατούργησεν δ Θεός. Εἶδομεν δὲ τὰς τερατούργιας αὐτοῦ καὶ νῦν, καὶ δε εἰδομεν βεβαιοῦσιν ἡ τικτούσαιεν.

'Ο Θεός ἔθεμελιώσετ αὐτὴν εἰς τὸν αἰώνα. Τοῦτο μόνη τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πιστῶν ἀρμόσει. Πύλαι γάρ, φησιν, ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· τὰ γάρ Ἱερουσαλήμ, κατεσκάφησαν ἐξ αὐτῆς χρηπίδος, καὶ οὐδὲν ἔχουσιν ἐρεῖν πρὸ τούτο Ίουδαῖοι.

'Ὑπελάδομεν, δ Θεός, τὸ διεός σου ἐτ μέσω τοῦ λαοῦ σου. Προσδοκήσαμεν τὴν βοήθειάν σου, καὶ οὐκ ἡστοχήσαμεν. Τινὲς δὲ λέγουσι τὸ, "Ὑπελάδομεν, σημαίνει ἐνταῦθα τὸ διέγνω; εν.

in loco idem quod, existimavimus, seu cognovimus [cum id verbum apud Græcos non tantum suscipere, sed suspicari etiam, alique existimare significet].

"Matth. xvi, 18.

(73) Καλχηδόνα.

PATRUL. GR. CXXVIII.

A fidei ac religionis unitatem. Per domus autem tenupla intelliguntur, quæ in variis mundi partibus a Christianis ercta sunt: in quibus cognoctitur ac manifestatur Christus, quoties adveniente persecutione ipse Ecclesiam suam adjuverit. Illud etiam animadvertisendum est, quod una esse fidelium Ecclesiam dicitur, et multæ: una quidem, fide: et multæ propter varia, quæ ubique locorum sunt, templa.

Vers. 5. Quoniam ecce reges terræ congregati sunt. Adversus ipsam Jerusalem, vel adversus Ecclesiam fidelium.

Convenerunt in ἄπομ. [Adversus Jerusalem vel Ecclesiam, ut diximus.] In unum autem consipaverunt, et una impetum fecerunt, ut mutuo sibi auxilium ferrent.

B Vers. 6. Ipse videntes sic admirati sunt. Dictio sic, illud hoc in loco significare videtur quod tunc deum illi reges admirati sunt, postquam Christi potentiam viderunt. Nam antequam viderent, non admirabantur.

Turbati sunt. Hoc est tumultuati sunt.

Commoti sunt. Quia a priori sententia destituta.

Vers. 7. Tremor apprehendit eos. Magno timore affecti sunt.

Vers. 8. Illic dolores ut parturientis. Afflictiones in eis erant, et dolores et periculorum suspiciones, quemadmodum parientibus inesse solent.

C In spiritu vehementi conteres naves Tharsis. In vehementi ac valido impetu iræ tuæ tam faciliter eos conteres, quam conterere soles naves Tharsis. Aliunt enim subintelligi debere dictionem, ut Tharsis vero loci nomen est, ubi conspicue atque excelsæ naves fabricari consueverant. Vel aliter: Ipsas, inquit, naves Tharsis, quæ inimicos nostros veliunt, tu conteres. Sunt qui per Tharsis Carthaginem Libyæ intelligent. [Sunt et qui Indiæ regionem eam esse dicant.]

Vers. 9. Sicut audivimus, ita et vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri. Hæc verba eorum nomine dicta sunt, qui inimicorum impetus effugerunt. Nos, inquit, in potentissimi Regis nostri civitate omnia vidiimus consona iis, quæ audivimus. Audivimus enim quod mirabilia quædam operatus est pro populo suo: unde et consequenter admiranda multa conspicimus, et in certiori fide confirmamur.

D Deus fundavit eam in sæculum. Hæc verba soli conveniunt Ecclesiæ fidelium. Portæ enim, inquit, inferni non prævalebunt adversus eam¹⁰. Ipsa etenim Jerusalem a fundamentis eversa ac solo æquata est. Quid igitur ad hæc dicere poterunt Judæi?

Vers. 10. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio populi tui. Exspectavimus, inquit, auxilium tuum, et spe nostra frustrati non sumus. Quidam tamen dictionem ὑπελάδομεν significare dicunt hoc

in loco idem quod, existimavimus, seu cognovimus [cum id verbum apud Græcos non tantum suscipere, sed suspicari etiam, alique existimare significet].

Variæ lectiones.

Vers. 11. Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua in fines terræ. [Quemadmodum nomen tuum, inquit, divulgatum est, et pertransiit in fines terræ] propter opera nimirum tua admiranda, sic etiam divulgabitur laus tua; quia omnes immensam potentiam tuam summis efferent laudibus.

Justitia plena est dextera tua. Eo quod jure de iniquis omnibus vindictam sumas.

Vers. 12. Lætetur mons Sion, et exsultent filii Iudeæ. Per montem Sion homines intelligit, qui illic habitant; et per filias Iudeæ, mulieres ipsas, quas veluti viris timidiiores ac modestiores latrari etiam jubet. Nam si his etiam lætandum est, tanto magis viris; vel, per filias Iudeæ civitates dicit, quæ sitæ erant circa Jerusalem atque ei subjectæ. Possunus et per montem Sion unicam fidelium Ecclesiam intelligere, ut diximus, et per filias Iudeæ, filias confessionis et fidei, hoc est fidellum animas, vel Ecclesias, quæ in variis mundi partibus fundatae sunt.

Propter iudicia tua, Domine. Hoc est lætitiae causa: quia æquissimo iudicio tuo inimicos nostros peccatas nobis pendere compulisti.

Vers. 13. Circumdate Sion, et complectimini eam. Hoc est, ipsam Jerusalem, quæ ob populi captivitatem jam pene erat diruta, et post illius redditum instaurata, præterque omnium opinionem amplior effecta est. Jubet igitur Prophetæ populum circumire eam, et inspicere quam mirandum in modum pristinas vires recuperit et antiquum nacta sit decorum. Circumdate autem et complectimini, hoc est, circumquaque eam spectate. Vel idem æque hæc duo verba significant.

Narrate in turribus ejus. Narrate, inquit, sedentes in turribus ipsius Jerusalem, quid ante passa sit a Babyloniis, quantisque affecta sit malis, et quam nunc admirabilis sit facta. Chrysostomus: Narrate in turribus ejus, exposuit, pro, Mensurate turres ejus: ad quantum nimirum altitudinem perductæ sint.

Vers. 14, 15. Ponite corda vestra in virtute ejus. Mente, inquit, adhibete et considerate quasnam vires et quam nuper potestatem haberet.

Ei distribuite domos ejus. Quod Latine domos, in Graeco legimus βάρεις. Dicuntur autem βάρεις non solum domus et templo, ut diximus, sed etiam tress. Ait igitur: Distribuite unicuique vestrum tress ejus, ut commode unusquisque opus sibi commissum ædificare ac persicere diligentissime possit.

Ut enaretis in progenie altera, quoniam hic est Deus noster in sæculum et in sæculum sæculi. Ille onus, inquit, quæ dixi perficite, ut summam hinc Dei potentiam plane persipientes, nepotibus ac posteris vestris enaretis, quod hic Deus in sæculum est, hoc est perpetuo. Verum hæc sic serendum historiam dicta sunt. Juxta anagogen jubet Prophetæ apostolos et doctores circumire Ecclesiam fidelium, propter hostes, qui et palam, et clam ei

A *Katà τὸ δρογά σου, οὗτως καὶ ἡ αἰνεσίς σου, ἐπὶ τὰ πέριται τῆς τῆς. Διὰ τὰ τεράστια, οὗτως διαδοθῆσται ἡ αἶνος σου. Καὶ πάντες σε εὐφημήσουσιν, ὡς μεγαλοδύναμον*

. Δικαιοσύνης πλήρης ἡ ἔειδισ σου. Ως δικαιοσύνη ἀμυνομένη τοὺς ἀδικοῦντας ἡμᾶς.

. Εὐχρατοῖς δροῖς Σιών, καὶ ἀγαλλιάσθωσιν αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας. Διὰ τοὺς δρους τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτῷ προτρέπεται χαίρειν. Θυγατέρας δὲ τῆς Ἰουδαίας λέγει, ἢ τὰς γυναικας ὡς δειλοτέρας καὶ λυπηροτέρας τῶν ἀνδρῶν· εἰ δὲ τὰς γυναικας πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀνδρας· ἢ τὰς πέριξ πόλεις, τὰς περικειμένας τῇ Ἱερουσαλήμ. Εἴη δὲ καὶ δρος μὲν ἡ μία Ἐκκλησία τῶν πιστῶν, ὡς εἰρήκαμεν. Θυγατέρες δὲ τῆς Ἰουδαίας, ἥτοι τῆς πίστεως, αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν, ἢ καὶ αἱ τῶν τόπων Ἐκκλησίας.

*Erexei τῶν κριμάτων σου, Κύριε. Τοῦτο αἵτια τῆς χαρᾶς, διότι, φησὶν, ξερινας ἡμᾶς, καὶ κατέχρινας τοὺς ἔχθρους.

Κυκλώσατε Σιών, καὶ περιλάβετε αὐτήν. Ἐπειδὴ ἐρείπιον γέγονε πρότερον ἡ Ἱερουσαλήμ· μετὰ δὲ τὴν αἰχμαλωσίαν ψίλιση καὶ ἐκραταιώθη παραδόξως, προτρέπεται δὲ Προφήτης τὸν λαὸν περιελθεῖν αὐτήν Ιδεῖν, διτι πάλιν τὴν προτέραν ἀπέλασεν Ισχύν τε καὶ εὔκοσμίαν. Κυκλώσατε δὲ καὶ Περιλάβετε, ἀντὶ τοῦ, κύκλῳ περιλάβετε. Η καὶ ταῦτα διμήτω σημαίνουσι.

Διηγήσασθε ἐτ τοῖς πύργοις αὐτῆς. Διηγήσασθε ἐπὶ τῶν πύργων αὐτῆς καθίσαντες τί μὲν πέπονθε πρότερον ὑπὲ τοῦ Βασιλιώνου, ποίᾳ δὲ γέγονε νῦν. Ο δὲ Χρυσόστομος τὸ διηγήσασθε, ἀντὶ τοῦ, Μετρήσατε τοὺς πύργους αὐτῆς πόσοι εἰσὶν, έδίξατο.

Θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὴν δύναμιν αὐτῆς. Θέσθε τὸν νοῦν ὑμῶν, τουτέστι, κατανοήσατε τὴν δριτὴν δύναμιν αὐτῆς.

D Καὶ καταδικλεσθε τὰς βάρεις αὐτῆς. Βάρεις λέγονται οὐ μόνον οἱ οίκοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πύργοι. Φησὶν οὖν, διτι Ἀπομερίσατε ἔχυτος τοὺς πύργους αὐτῆς· ώστε κατὰ σχολὴν Ιδεῖ τούτους περιεργισθεῖσατε.

"Οπως δὲ διηγήσησθε εἰς γερεάρ δέρπαρ, διτι οὐτός ἐστιν δ θεὸς ἡμῶν εἰς τὸν αἰώνα, καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἡ εἰπον πάντα ποιήσατε, ἵνα μαθόντες ἡ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, διηγήσασθε καὶ τοῖς μεταγενεστέροις, διτι οὗτος δ θεὸς ἡμῶν ἐστιν εἰς τὸν αἰώνα τοῦτον καὶ εἰς τὸν ἀτέλιν, τουτέστιν, διτι δεῖ ἐστιν. Άλλα οὐτα μὲν καθ' ἴστορίαν· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, προτρέπεται τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους δ Προ-

φέτες, γάλινῷ περιλαβεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πι-
στῶν, διὰ δρατούς καὶ δοράτους ἐπιδούλους. Πύρ-
γους δὲ τῆς καβολικῆς Ἐκκλησίας νόει, τὰς μερικάς,
τὰς; κατὰ τὸ πον, δις καὶ βάρεις καλεῖ· καὶ παρακε-
ιεῖται διηγήσανθαι ἐν αὐταῖς τὰ μεγάλεια τοῦ
Θεοῦ, καὶ ἀπομερίζειν ἔκυτοῖς εἰς προστασίαν, καὶ
τ.θένται τὰς καρδίας, ἃς προσέχειν εἰς τὸ ἐνισχύειν
αὐτήν, ὅπως ἐν ταύτῃ καταρτίσαντες, διηγήσωνται
καὶ τοῖς μεταγενεστέροις, χρώμενοι διακόνῳ τῇ
γλώττῃ τῶν πεπιστευκότων.

Αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς (74) εἰς τοὺς αἰῶνας.
Φησί· γάρ· Ἐρώ εἰμι δὲ ποιμὴν δὲ καλός.

Εἰς τέλος τοῖς νιοῖς Κορέ. Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ Ι

Περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως ἐ φαλμὸς διαλέγεται,
ἥτις ἔστι τέλος τῆς παρούσης ζωῆς. Διὸ καὶ Εἰς τό-
λον ἐπιγέγραπται, διτὶ περὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας
ἴστι. Τὸ δὲ ἔδης τῆς γραφῆς, δῆλον ἐκ τῶν προηρ-
μάτων μεμνύων.

Ακούσατε ταῦτα, πάρτα τὰ ἔθνη· ἐτικείσασθε,
οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. Πάσαν δὲ Προ-
φῆτης τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀκρότατην
συγκαλεῖ. Ἐπειδὲ δὲ ἔνην μὲν εἰσιν ἀπλῶς πάντα τὰ
γένη, τὰ διαφόρῳ γλώσσῃ χρώμενα, καὶ κατὰ πλήθος
οἰκοῦντα ἐν πόλεσιν, ἐν κώμαις, ἐν ἄγροις· τινὲς δὲ,
οὐ κατὰ πλήθος οἰκοῦντιν, ἀλλὰ καταμόντας, ἐν δρε-
σιν, ἐν σπηλαιοῖς, ἐν σχισμοῖς πετρῶν· ἐπήγαγε τὸ
καθολικόντερον, διε. Πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν
οἰκουμένην δύποτε δήποτε, ἵνα μηδεὶς ἀπολειφθείη
τῆς κλήσεως. Τὸ δὲ, Ἐρωτήσασθε, εἰ καὶ ταῦτα
δοκεῖ τῷ, Ἀκούσατε, ἀλλ᾽ ἔχει κατὰ τινὰ ἐπίτεστιν τὸ
μή ἀπλῶς ὁκούνειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ οὓς βάλλειν τὸ
ἀκουσμένον.

Οἱ τε γῆγετεῖς, καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀρθρώπων. Ὁ μέγας; Βασιλεὺς γηγενεῖς; μὲν λέγει τοὺς γῆινα πάντα φρονοῦντας, καὶ περὶ τὴν γῆν ὅλων; ἐπιτομένους· υἱοὺς δὲ ἀνθρώπων, τοὺς λόγῳ κοσμουμένους· διὸν γχρ ἀνθρώπου τὸ λογικόν. Ὁ δὲ Χρυσόστομος, ἑτέρως μετεχειρίσατο τὴν ἑξήγησιν· φησι γὰρ, ὅτι συγκαλέσας δι Ηρούτης ἀπαντας ἀπλῶς τοὺς ἀνθρώπους, κατέσταξεν ἐκ προσομίων, εἰ τις αὐτοῖς ἔντιν φυσιώς κατ’ ἀλλήλων, ὑπομνήσας, ὅτι πάντες ἐκ γῆς εἰσιν, ἃς ὅλης ἀπίμου· εἴτα ἵνα μὴ δῆσαιεν ἐκ γῆς καταρχής βλαστῆσαι, κατὰ τοὺς περὶ τῶν σκαρπῶν μύθους τῶν Ἑλλήνων, ἐπήγαγε· Καὶ υἱοὶ τῶν ἀρθρώπων. Ἀκοῦσατε, φησίν, οἱ ἀνθρώποι, οἱ γηγενεῖς τε διὰ τὸν ἐκ γῆς πλασθέντα προπτίτορα, καὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τὴν ἐκ συνουσίᾳ; εἰς τὸ διῆς γονίν.

dicret : Audite, homines, qui et terrigenæ estis, filii hominum, propter aliorum hominum genera posteros emergete.

Ἐπιτοαυτὸν πλούσιος καὶ πένης. Οὐ διαστέλλω,
φησί, πλεύσιον ἀπὸ πένητος· διμοτίμως γάρ ἀπαν-

Insiantur. Per turres autem universalis Ecclesie singulas Ecclesiæ intellige, quæ ubique locorum Deo dicatæ sunt, quas etiam Bâperg, id est, domos appellat: et in eis narrare illos jubet magna Dei prodigia, atque eas etiam edocendas sibi parti, et ponere corda, hoc est, animum adhibere, ut vires et ac robur adjungerent, ut illa demum apte instructa et perfecta, nurrent etiam posteris divinas laudes, utentes nominum ministerio ac lingua Edeum qui crediderint.

*Ipse pascet vos in sacerdotia. Ait enim: Ego sum
pastor bonus⁸⁰.*

In sanguine filiis Core.

PSALMUS XLVIII.

Præsens psalmus de universalis iudicio tractat,
in quo finis erit præsentis æculi, atque ideo In
finem inscribitur. Reliquum autem inscriptionis
clarum est ex illis quæ in præcedentibus declaravi-
mus.

VERS. 2. *Audite huc, omnes gentes : auribus percipite, omnes habitantes terram.* Ad audiendum sermonis sui excitat Prophetæ universam hominum naturam. Et quoniam gentes diversarum nationum homines sunt, et differenti utuntur lingua ac moribus (ex eis enim quidam in oppidis congregati degunt, alii in agris, alii in vicis, nonnulli socialem vitam repudiantes, in speluncis aut rupium cavernis latitant), ut uno sermone in universum omnes comprehendenderet, addidit : *Omnes qui habitatis terram, ubiquecumque gentium vestrum quispiam sit, ne quis forte se non arcessitum queatur.* Et quod ait : *Auribus percipite*, idem est quod, *Audite, quamquam vehementiam quanidam indicet exaudi-
tio-*

VERS. 3. *Quique terrigenæ et filii hominum.* Magnus Basilius per terrigenas, homines intelligit terræ sapientes, et mundanis rebus affectos : filios autem hominum, eos qui rationem ducem sequuntur : proprium enim hominis est, ut e ratione omnia moderetur. Chrysostomus vero aliam expositionem tradidit dicens quod, cum Propheta omnes in universum homines convocaverit, in ipso statim initio eos comprimit, si quis forte illis tumor, aut elatio in proximos obvenisset. Hoc autem agit dum in memoriam revocat, quod omnes e terra ac vili inateria prodiere. Deinde ne illud quis fortassis putaret, quod homines a principio, e terra, juxta Græcorum fabulas, putulaverint, a quibus traditur satos olim homines fuisse, atque ita a terra productos, addidit : *Et filii hominum*, ac si

Simil in unum dives et pauper. Non distinguo,
inquit, divitem a paupere. *Aequa enim omnes ad-*

20 Joan, x, 11.

Various sections.

(74) Cod. ſuðic nos, pro quo Latinus Interpres legit ūðic vos.

vocat sanctus Spiritus. Animam enim tantum quærit intelligentiae compotem quam non divitiæ exhibent, sed timor Dei. Et quod dicit *Sicut in apud*, idem est, quod Una, similiter.

VERS. 4. *Os meum loquetur sapientiam.* Auditores excitat ad attentionem, veluti qui de rebus non minimis tractaturus sit, sed de excelsis potius ac venerandis. Per sapientiam autem divina intelligit eloquias, quæ sapientia sunt reserta.

Et meditatio cordis mei intelligentiam. Pollicetur se nihil temere, sed accurate omnia dicturum. Meditatio, inquit, cordis meis, hoc est, diligens et attenta mentis meæ consideratio, verba loquetur plenissima intelligentiae, vel, loquetur verba, ad quæ percipienda multa erit opus intelligentia.

B VERS. 5. Inclinabo in parabolam aurem meam. Sermonem habiturus ad vos, inclinabo vicissim aurem animæ meæ in parabolam, quæ a sancto inibi Spiritu suggestur. Per parabolam vero hic ambiguum atque ænigmaticum sermonem intelligit. Sunt enim prophetica omnia ambigua admodum, propter occultos sensus obscuritate verborum velatos. Fidem enim sermoni suo etiam præstabilis verbis, dum superne ea sibi denotat inspirari.

C Aperiam in Psalterio propositionem meam. Per propositionem sermonem intelligit, ad exhortationem atque utilitatem audientium propositum ac prolatum. Aperiam igitur, hoc est, manifestabo hunc sermonem meum, una cum Psalterii harmonia. Nam qui januam aperit, omnia manifestat, quæ intus sunt. Ex eo enim quod præcedit, denotavit id quod consequitur. Manifestaturum se autem illa cum harmonia et cantu, ut sermo suus jucundior sit. Juxta anagogen ille aperire dicitur propositionem suam in Psalterio, qui facit pariter et docet, cujus opera sermonibus congruunt. Ad melodiam enim Psalterii excitandam manibus opus est, per quas operandi facultas designatur.

D VERS. 6. Cur timebo in die mala? Per interrogationem legenda sunt hæc verba. Vultis scire, inquit, cur mihi timendum sit in die futuri judicii? Hanc enim diem malam appellat, quemadmodum et alibi in psalmo XL [ibi: *In die mala liberabit eum Dominus, ubi diximus.*] Audite igitur causam timoris.

E Iniquitas calcanei mei circumdabit me. Timeo, inquit, quia tunc iniquitas peccati mei, hoc est, quia peccatum meum circumdabit me. Calcaneum enim posuit pro deceptione: quemadmodum et alibi in commemorato psalmo XL [ibi: *Magnificaret adversum me supplancementem*] declaravimus. [Quod tamen ex lectione Græca melius percipitur, cum Græca dictio πτερνισμός, hoc est, supplantatio, καὶ τῆς πτέρνης, hoc est, a calcaneo deducatur.]

Peccatum vero merito deceptio appellatur, quia peccantem ipsum decepit. Vidisti sapientia plenum sermonem, quo Propheta, dum se timere introduxit, alios caute admonuit timere a peccatis, cum iudicium Dei ejusmodi futurum sit, ut corrumpi non possit.

F VERS. 7. Qui confidunt in potestate sua, et in maiestate dicitiarum suorum gloriantur. Subaudien-

A τας καλεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, φυχὴν ἐπιζητοῦν συνιέναι δυναμένην, ἢν οὐ πλοῦτος, ἀλλὰ θεῖος φόρος χαρίζεται. Ἐπιτυσαντὸ δὲ, ἀνὴ τοῦ Ὁμοῦ, δμοίως.

Tὸ στόρμα μου λαλήσει σοφίαν. Διεγείρει τοὺς ἀκροστάτες εἰς προσοχὴν, ὡς οὐχ ὑπὲρ προσκαίρων τινῶν πραγμάτων μέλιλαν ἔρειν, ἀλλὰ περὶ μεγάλων καὶ φοβερῶν. Σοφίαν δὲ λέγει τὰ σοφίας πεπιηρωμένα λόγια.

Kαὶ η μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν. Ἐνταῦθα κατατίθεται μὴ ἀπερισκέπτως ἔρειν, ἀλλ᾽ ἐκ μελέτης. Λαλήσει γάρ, φησι, καὶ η μελέτη τῆς καρδίας μου, τουτέστιν, ἀκριβῆς τοῦ νοός μου διάπεψις, συνέσεως γέμοντα ρήματα, ἢ συνέπειας δεόμενα εἰς τὸ νοηθῆναι.

B Κλιτῶ εἰς παραδολὴν τὸ οὖς μου. Διαλεγόμενος πρὸς ὑμᾶς, φησι, κλιτῶ ἐν μέρει τὸ οὖς τῆς φυχῆς μου εἰς τὴν ἐνηχουμένην μοι παρὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος παραδολὴν· λέγει δὲ νῦν παραδολὴν τὰ αἰνίγματα· καὶ γάρ αινίγματώδη τὰ προφητικά εἰσι, διὰ τὴν ἀσάρειαν τῶν κεκρυμμένων νοημάτων. Ἀξιοπιστίαν δὲ τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις περιέθηκεν, ὡς ἐμπνεομένοις ἀναθεν.

C Άροιξω ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόσθιημά μου. Πρόσθιμα καλεῖ τὸν λόγον τὸν προθεντικόν εἰς παρανοσιν καὶ ὥρειαν τῶν ἀκρωμένων. Ἀνοίξω δὲ, τουτέστι, φανερώσω τὸν λόγον μου μετὰ μέλους φαλτηρίου. Ὁ γάρ ἀνοίγων θύραν φανεροί τὰ ἐνδον. Ἐκ τοῦ προηγουμένου τοινυν ἐδήλωσεν τὸ ἐπόμενον. Μετὰ μέλους δὲ ἀργανικοῦ, ἵνα γένηται ὁ λόγος τῆς ποιητορος. Ἀνοίγει δὲ ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόσθιμα αὐτοῦ ὁ ποιῶν καὶ διδάσκων, καὶ τὴν πρᾶξιν ἔχων τῷ λόγῳ σύμφωνον. Τὸ γάρ μέλος τοῦ φαλτηρίου διὰ χειρῶν ἀπαρτίζεται· τῆς πρακτικῆς δὲ σύμβολον αἱ χεῖρες

E Ιταὶ φοβοῦμαι ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾳ; Καὶ τέρατησιν ἀναγνωστέον. Βούλεσθί με μαθεῖν διατί φοβοῦμαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως; ταύτην γάρ λέγει πονηράν, ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ τοῦ μ' φαλγοῦ προαποδεδώκαμεν· λοιπὸν οὖν ἀκούσατε.

F Η ἀρρυτα τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με. Φοβοῦμαι, ἵτι κυκλώσει με τότε ἡ ἀνοίμια τῆς ἀμαρτίας μου, τουτέστι, ἡ ἀμαρτία μου, κατὰ περίφρασιν. Πτέρνα μὲν γάρ ἡ ἀπάτη, ὡς ἐν τῷ δηλωθέντι φαλμῷ προείπομεν. Ἀπάτη δὲ, ἡ ἀμαρτία, ὡς ἀκατώσα τὸν ἀμαρτάνοντα. Εἶδες σοφὸν λόγον καὶ συνετὸν, ζητῶ διὰ τοῦ εἰσαγαγεῖν ἑαυτὸν φοβούμενον, παρήσει φοβοῦσθαι τὴν ἀμαρτίαν, διδάξας ὅμα, καὶ διὰ κρίσις ἔσται ἀδέκαστος.

G Οι πεποιθεῖτες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχῶμενοι. Προτ-

υπηκοουσιν τὸν Ἀκούσματος. Δυνατοὺς δὲ λέγει Α

υνῦν, οὐ τοὺς ἐξ ἔργων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν λόγῳ·

καὶ τοὺς πλουσίους, οὐ τοὺς ἐν χρήμασι μόνον, ἀλλὰ

καὶ τοὺς ἐν λογικοῖς θεωρήμασι. Καλέσας δὲ τούτους

ἰδίᾳ, φησίν·

ταῦτα, quae in pecuniis, aut aliis fortunæ bonis consistunt, sed eas etiam quæ ad doctrinam et philosophicæ studia pertinent. His igitur ita sigillatim convocatis, sermonem prosecutur, dicens :

Ἄδελφός οὐν λυτροῦται, λυτρώσεται ἀνθρωπος; Ἐκεί, φησίν, οὐδὲ ἀδελφός δύναται λυτρώσασθαι τῆς κολάσεως, δύναται φίλατος ἡ γάρ ισχὺς καὶ τὰ χρήματα οὐ συνδιαβαίνουσι. Καὶ εἰ ἀδελφός οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἀνθρωπος; τὸ μὲν γάρ, Ἄδελφός οὐν λυτροῦται, κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστέον· τὸ δὲ λυτρώσεται ἀνθρωπος, κατὰ ἐρώτησιν, μετὰ βιωτητος. Λοιπὸν οὖν οὐκ ἔστιν ἐκεὶ λύτρωσις, ἀλλ' ἐνταῦθα χρήδια μετάνοιαν ἔκαντον τινα λυτροῦσθαι. Φησί γάρ, ἡ Γραφὴ· Ἐὰν δραστῇ Νῶε καὶ Ἰὼν καὶ Δαρεῖο, νιοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας οὐ μὴ δύσσοται.

præsentि vita pœnitentiæ lacrymis tantum venia impetrari possit. Ait enim alibi Scriptura : Si surrexerint Noe, Job, et Daniel, filios suos et filias suas non liberabunt.

Οὐ δώσει τῷ Θεῷ ἐξιτασμα δαυτοῦ. Οὔτε δὲ ἀδελφός, οὔτε δέξιος δώσει ἐκεὶ ἐξιτασμα, ἣντον λύτρον ἔκαντον, κολάσεις καὶ αὐτὸς ὄντος οὐ πεύθυνος.

Καὶ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Καὶ οὐ δώσει τὴν τιμὴν, ἣντον ἔξωνται τῆς ἁλευθερίας αὐτοῦ τῆς ψυχῆς· ψυχῆς γάρ ἀνθρωπίνης οὐδὲ δὲ κόσμου; δοῦ; ἀντάξιος; ἐπειὶ καὶ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν μᾶλλων λυτροῦσθαι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, αἰχμαλωτισθεῖσαν διὰ τοῦ διαβόλου, οὐ γῆρην ἔδωκεν, οὐ θάλασσαν, οὐ κόσμον, ἀλλὰ τὸ δαυτοῦ τίμιον αἷμα. Καὶ τοῦν εὑρήσεις τις ἐκεὶ λύτρον δέξιον; Ὁρα καὶ σοφὴ ρήματα, καὶ συνετὰ, καὶ αἰνιγματώδη.

Quamnam igitur redēptionem illic quispiam idonean invenire poterit? Tu vero ipsa etiam Prophetæ verba considera, quantum subosecurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

Ἐκοπιαστεὶς τὸν αἴρει, καὶ ζήσεται εἰς τέλος. Καθαψάμενος τῶν ἀμετανοήτων, τρέπεται καὶ πρὸς τοὺς μετανοῦντας, καὶ παρηγορεῖ τὸν κόπον τῆς μετανοίας ταῖς ἀλπίσι τοῦ μᾶλλοντος. Καὶ ἐκοπίασ, φησίν, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον δὲ μετανοῶν, καὶ λοιπὸν ζήσεται διαπαντές· τοῦτο γάρ τὸ, Ζήσεται εἰς τέλος. Ζωὴν δὲ λέγει τὴν κυρίως καὶ ἀπονον· ἡ γάρ ἐνταῦθα, καταχρηστικῶς, ὡς περαδίδοται (75). Τέλος δὲ νοήσεις καὶ τὸν μᾶλλοντα αἰῶνα· τέλος γάρ ἐκείνης τοῦ παρόντος.

Οὐκ δύσται καταφθοράν, δταν ίση σοφοὺς ἀποθησονταις. Ο τοιοῦτος πεπληρωφορημένος περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, δταν ίση τοὺς σοφοὺς τὰ θεῖα, ήτοι τοὺς ἐναρέτους ἀποθνήσκοντας, οὐ δέξει βλέπειν καταφθοράν εἰς ἀφθαρσίαν. Η καὶ δταν ίση τοὺς σοφοὺς τὰ μάταια ἀποθνήσκοντας, οὐ δέξει βλέπειν καταφθοράν σώματος ὅμου καὶ ψυχῆς, ὡς αὐτοὶ

dum est, hoc in loco, verbum, *Auscultate*. Protestatis autem nomen large intelligendum est, ita ut non tantum ad eos dirigatur sermo, qui in operibus, sed ad eos etiam qui in sermone potentes sunt. Simili modo divitias dicit, non eas latenter, quæ in pecuniis, aut aliis fortunæ bonis consistunt, sed eas etiam quæ ad doctrinam et philosophicæ studia pertinent. His igitur ita sigillatim convocatis, sermonem prosecutur, dicens :

VERS. 8. *Frater non redimit, redimet homo?* Illic, inquit, neque ipse etiam frater redimere fratrem potest a supplicio, frater, inquam, qui sanguine nobis conjunctissimus est: vires enim et divitiae illuc nobiscum pariter non descendant: quod si frater non redimit, quo pacto alienus homo redemerit? Hujus autem versiculi verba divisim legenda sunt, ita ut absolute et cum determinatione dicatur: *Frater non redimit;* et puncto facto, *Redimet homo?* Interrogative enuntiando. Restat igitur, ut nulla illic speranda sit redēptio: cūm in præsentि vita pœnitentiæ lacrymis tantum venia impetrari possit. Ait enim alibi Scriptura: *Si surrexerint Noe, Job, et Daniel, filios suos et filias suas non liberabunt.*

Non dabit Deo placationem sui. Nec frater, inquit, nec extraneus quis, illic dare poterit placationem, hoc est, redēptionem sui ipsius: cūm ipse potius pœnas; pariter daturus sit, utpote peccatis obnoxius.

VERS. 9, 10. *Et pretium redēptionis animæ suæ.* Et non dabit pretium redēptionis, hoc est, non dabit redēptionem pro libertate animæ suæ, cūm pro unius hominis anima universus etiam orbis sufficiens pretium non sit: quippe cum Salvator noster, hominum animas a sævo dæmonie in capitatem actas redēplurus, terram non dederit, non mare, non ipsum denique orbem, sed suum pro nobis pretiosissimum sanguinem effuderit. Quādnam igitur redēptionem illic quispiam idonean invenire poterit? Tu vero ipsa etiam Prophetæ verba considera, quantum subosecurioribus verbis sapientiam reconditam habeant.

Et laboravit in sæculum, et vivet in finem. Cum pupigerit Propheta eos qui pœnitentiam non egerunt in præsentि vita, hunc ad pœnitentes convertitur, et futurorum spe, pœnitentiæ molestias consolatur. Et laboravit, inquit, in sæculum hoc præsens, ille nimis qui pœnitentiam agit: et deinceps etiam vivet perpetuo. Hoc enim significant verba illa: *Vivet in finem.* Vitam autem eam dicit, quæ proprie vita est, et sine labore. Ista enim præsens impropriæ vita dicitur, ut alibi tradidimus: per finem vero futurum sæculum intellige, quo præsens sæculum terminatur.

Vers. 11. *Non videbit corruptionem, cum viderit sapientes morientes.* Hujusmodi homo, qui de futuro judicio certus est, cūm viderit sapientes viros ac virtute præditos mori, non existimabit se corruptionem eorum videre, eam dico corruptionem, qua amplius futuri non sunt: quinimo arbitratitur se immutationem videre a fragili hac et caduca vita ad stabilem quamdam et incorruptam. Vel

Variæ lectiones.

(75) Al. προπαραδεδώκαμεν.

aliter : Cum viderit sapientes mori, ac falsis hujus mundi bonis privari, non arbitrabitur animam pariter extingui cum corpore, quemadmodum viventes homines mortem esse desinierunt : quin-
imo demigrationem esse censem. et latum quemadmodum accessum ad vitam jucundorem. Hæc autem ad magis simplicem psalmi intelligentiam dicta sunt. Magnus vero Basilius iuxta angelogen hæc dicta exponens, ait, quod verba illa : *Redimet homo*, et quæ sequuntur, de Christo præannuntiata sunt. Quia enim captivi olim sub dæmonis detinebamus imperio, admonet nos beatus David, quod nullus frater, hoc est, nullus propheta, ab hismodi nos poterit captivitate liberare. Fratres enim nobis esse dicuntur prophete, quia propter nos venerunt, et quia ejusdem nobiscum sunt naturæ. Et dum hoc admonet, illud pariter prædicti, quod homo, hoc est, quod Christus, qui verus ac perfectus est homo, quemadmodum et verus ac perfectus Deus, redimet nos. Verus enim ac perfectus homo vere tantum dici potest Christus, quia solus ipse humanitatis dignitatem a Deo homini datum integrum atque immaculatum servavit. Merito igitur proprius hono dicitur, et ille solus est, qui non dabit Deo placationem sui, neque premium redemptionis animæ sua. *Peccatum enim non fecit*¹¹; pro nobis igitur, et non pro se ipso placationem dedit proprium sanguinem. Qui etiam laboravit in præsenti sæculo, quando nimis ex itinere fatigatus sed sit super fontem; et qui non videbit corruptionem, quando cœteri morientur. Neque enim, inquit, *dabis sanctum tuum videre corruptionem*¹².

Simul insipiens et stultus peribunt. Hi pariter, inquit, dicem suum obibunt, et segregabuntur ab illis, qui salvandi sunt. Insipiens autem est qui-
cunque Deum non novit, iuxta illud : *Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus*¹³. Est stultus ille, qui Deum quidem novit, sed terrenis tamen rebus affixus a cœlestibus animum avocavit.

Vers. 12. *Et rincquent alienis diuitias suas.* Repente enim mortui alias dirittas relinquunt, quas multo sibi labore paraverant.

Et sepulera eorum domus illorum in aetulum. Ipsi quidem magnificas sibi domos extrinxerunt, quas cum aliis possideant [eis nimirem mortuis] re-
stat ut eorum sepulera domorum eis vicem præ-
beant, per totum hoc præsentis vite aetulum.

*Tabernacula eorum in generationem et generatio-
nem.* Rursus eamdem repetit sententiam, et inane
corum consilium magis ac magis carpit. Erant enim illis, inquit, eorum sepulera pro taberna-
culis.

Invokeaverunt nomina sua in terris suis. Considera-
st illud pravitatis genus. Inanis etenim gloriæ cupi-
ditate ducti, certis locis nomina sua indidere,
perpetuam inde memoriam auctorantes. Byzantium
siquidem a Byzante denominatum est, Diogenianus
ager a Diogeniano, Hermonium theatrum
ab Hermone, et sic alia coempta loca, cum tamen

A ζῶντες δρίζονται (76) τὸν θάνατον, ἀλλὰ μετοικίαν εἰς κόσμον ἔτερον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἀκτου-
στέραν ἐξῆγησιν. Ὁ δὲ μέγας Βασιλεὺς ἀνάγων τὰ
ρήγα, φησιν, ὅτι τὸ Λυτρώσεσαι ἀνθρώπος, καὶ τὰ
ἔχης, περὶ τοῦ Χριστοῦ προεφῆτεύθησαν· ἐπει γέρ
τικαλωτισθημεν πάλαι τῷ διαβόλῳ, προείπεν ὁ Δα-
βὶδ, ὅτι ἀδελφὸς οὐ λυτρώσται τοὺς αἰχμαλωτισθέν-
τας, τουτέστι προφῆτης· ἀδελφὸι γέρ τιμῶν εἰ δι'
τιμᾶς ἐλθόντες προφῆται, τῆς αὐτῆς δινες φύσεως·
λοιπὸν λυτρώσεται ἀνθρώπος, τουτέστιν ὁ Χριστὸς.
Ἐ τέλειος ἀνθρωπός, ὡς καὶ τέλειος Θεός, ὁ φυλάξας
ἀκέραιον τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἄξιωμα, καὶ διὰ
τοῦτο χυρῶς ἀνθρώπος· δι' οὐ δύσσει τῷ Θεῷ ἐξι-
λασμα ἑαυτοῦ, οὐδὲ τὴν τιμὴν τῆς λυτρώσεως τῆς
ψυχῆς αὐτοῦ· Ἀμαρτίαν γάρ, φησιν, οὐκ ἐποίη-
σεν· ὑπὲρ τιμῶν οὖν, καὶ οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ διδύκει
τικλασμα τὸ οἰκεῖον αἷμα. “Ος καὶ ἐκοίλασεν ἐν τῷ
παρόντι αἰῶνι, ἡνίκα κεκοπιακῶς ἵκε τῆς ὁδοικηρίας,
ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πηγῆς· δι' οὐκ ὄφεται καταφθο-
ρίαν, ὅταν οἱ λοιποὶ ἀποθνήσκωσιν. Οὐ γάρ δύστεις,
φησι, τὸ δούλωρ σου θείειν διαγθορί.

Ἐπιτοαντὸ δρφων καὶ δρουν ἀπολούνται.
Ομοίως δρφανισθήσονται ἀπὸ γῆς καὶ τῆς μερίδος;
τὸν σωζομένων, καὶ διδρφων, ήτοι δι μή εἰσώς τὸν
ὕπνοις θεόν· Εἶτε γέρ, φησιν, δρφων ἐν καρδίᾳ
αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι θεός· καὶ δι μενούς, γῆσυν δι εἰδών;
μὲν τὸν θεόν, ἐπὶ τὰ γῆνα δὲ μόνον ἐπιτομένος,
καὶ μηδὲν οὐράνιον ἐννοῶν.

*Καὶ κατατελέγουσι διλοτρίοις τὸν πλοῦσσον αὐ-
τῶν.* Αἰφύδεον ἀποθανόντες, έν πόνῳ πολλῷ συ-
έλεξαν.

Οι τάφοι αὐτῶν, οίκαι αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα,
Αὐτοὶ μὲν οίκους πολυτελεῖς ἑαυτοῖς κατεσκεύασαν,
ἀλλὰ τούτους διλλων λαβόντων, αὐτοὶ οίκοι ξηντανται
δι' ὅλου τοῦ παρόντος αἰῶνος οἱ τάφοι αὐτῶν.

Σκηνῶματα αὐτῶν, εἰς γενέαν καὶ γερεάν.
Τὸ αὐτὸν κάλιν φησι, πλέον διασύρων τὴν τούτων κακο-
βουλίαν. *Ἐσονται γέρ, φησιν, οἱ τάφοι αὐτῶν σκη-
νώματα αὐτῶν.*

*Ἐπεκαλέσαστο τὰ διόρματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν
γυνῶν.* Ορχ καὶ ἔτερον εἴδος μοκθηρίας· ὑπὸ γέρ
φύλοδεξιας ἐπωνύμασαν τὰ δύνματα αὐτῶν. ταῦ
τῶν χωρίων, εἰς μνήμην ἀνέκλυτον (77). Τὸ μὲν
οὖν Βυζάντιον, ἀπὸ Βύζαντος, ἐπωνύμασται· διὸ
Διογενιστὴς ἀγρῆς, ἀπὸ Διογενιανοῦ· τὸ δὲ Ἐρρή-
νειον θέατρον, ἀπὸ Ἐρρωνος, καὶ εἰς τὸ τούτον,

¹¹ I Petr. ii, 22. ¹² Psal. xv, 10. ¹³ Psal. lxv, 1.

Variæ lectiones.

(76) Al. δρίζονται.

(77) Al. ἀνέχειπτον.

δέον μή τού δυδματος; ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ποιησαθεῖται οὐ πιείτειν

Καὶ ἀρθρωπος ἐτιμῇ ὁν, οὐ συνηκεν. Ἐν τιμῇ ὁν, οὐ μόνος κατεικόνα θεοῦ δημιουργηθεῖς, οὐ συνῆκε τὸ οἰκεῖον δξιωμα, ἀλλὰ ἀφεις μιμεῖσθαι τὸ ἀρχέτυπον, δρα τι πεποίηκε.

Παρασυνεδιήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. Παρασυνεδιήθη, ἀντὶ τού, συνετάγῃ λόγῳ γέρει τιμηθεῖς, καὶ τούτῳ τῶν ἀλέγων ἀρχεῖν κελευσθεῖς, συνέταξεν ἑαυτὸν τοῖς κτήνεσιν, δοσον εἰς ἀλογίαν, οὐα μὴ λογιζόμενος τὰ οὐράνια, ἀλλὰ περὶ μόνα τὰ γερρὰ στρεψόμενος, καὶ δίκην ἀλέγων ἐπὶ τὰ πάθη φερόμενος, διάκις ἀν τὴ πιθιμία, ή θυμὸς κινήσῃ, καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ἦδη πᾶσι τρόποις μεταδιώκων. Κτήνη δὲ ἀπλῶς πάντα καλεῖ τὰ ἀλογα.

parvū; eive immoderata ventris allexit ingluvies, nullum actus est, ut brutorum omnium insaniam excesserit. Per pecora autem in universum omnia intelligit animantia.

Ἄντη η ὁδὸς αὐτῶν, σκάρδαλον αὐτοῖς. Ἡ πρὸς τὰ κτήνη ὁμοίωσις ἐμπόδιον αὐτοῖς, καὶ βλάβη μεγάλη.

Καὶ μετὰ ταῦτα ἐτῷ στόματι αὐτῶν εὐδοκήσουσι. Καὶ μεθὶ δροιοῦνται τοῖς κτήνεσιν οἱ τοιοῦτοι, πράξαντες τὰ φαῦλα, καὶ διὰ στόματος ἀρσεσθίσσονται τοῖς πεπραγμένοις· τοῦτο γάρ τὸ Εὔδοκήσουσιν ἔνταῦθα σημαῖνε· δ καὶ μᾶλλον κατηγορίας δξιον, διειού μόνον πράττουσι τὸ κακὸν, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τοῦτο σεμνύνουσιν,

Ὄς πρόσβατα ἐτὶ ἄδη θέτεο. Λοιπὸν δ θεὸς τοὺς τοιούτους, ἔθετο ἐν ἄφῃ, ὃς πρόσβατα, τουτέστιν, ὡς ἀλέγεις γενομένους, ή ὡς μὴ δυναχέμους ἑαυτοῖς, βοηθήσαι, ή προχείρους εἰς σφαγήν.

Θάρατος πυριμαρεῖ αὐτούς. Πρόσβατα εἰπὼν, προστέθεικε καὶ ποιμένα, φυλάξας τὴν τοῦ λέγου τροπήν. Θάνατον δὲ λέγει, τὴν τιμωρίαν· οὐδὲ γάρ ἀναιρεθέντες τῆς τιμωρίας ἀπαλλαγήσονται. Ποιμαρεῖ δὲ, ἀντὶ τοῦ, βυθιζέσθαι· χρῆ δὲ γινώσκειν, ὡς εἰωθεν ή ἕραφη θάνατον ψυχῆς καὶ ἀπώλειαν, ἥτις τὴν τιμωρίαν λέγειν.

Καὶ κατακυριεύσουσιν αὐτῶν οἱ εἰθεῖς τῷ πρωτῷ. Τῷ πρωτῷ μὲν, ἀντὶ, ταχέως· Κατακυριεύσουσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, Κρείτους; ξενονται. Λέγει δὲ, διε δροῦς βιοῦντες οἱ ἀνάρτοι, ταχέως κρείτους τῶν τοιούτων ξενονται, καίτοι πάντες δυνεῖς· καὶ οὐδὲ ἔνθα οἱ στέφανοι, ἀλλὰ κάνταῦθα σκεπόμενοι παρὰ θεοῦ, καὶ τιμώμενοι παρὰ ἀνθρώπων, καὶ μὴ ἡττώμενοι τῆς πονηρίας αὐτῶν. Ὁρα γάρ τὸν ζωτήρ, διε διδουλεῖξ ὁν, κρείτων γέγονε τῆς αὐτοῦ δεσποτίνης.

Καὶ η βοήθεια πάντων παλαιωθήσεται ἐτῷ

A eos magis oportuisset non inanum nominum, sed animarum suarum suis sollicitos.

Vers. 13. Et homo, cum in honore esset, non intellexit. Cum esset homo in honore veluti qui solus ad Dei imaginem creatus sit, non intellexit quanta insignitus fuerit gloria, sed illud negligens aemulari exemplar, ad cuius imaginem factus fūrat, quorsum abierit specta.

Comparatus est pecoribus insipientibus, et similis factus est illis.— Comparatus est, hoc est, Collatus cum illis. Nam cum ratione a Deo donatus esset, imperatumque ei fuisse ut rationis sceptro usus brutis omnibus dominaretur, ipse abjectis proprii regni insignibus sese inter pecora constituit. Nam et considerationem omnem de rebus cœlestibus animo exuit, et irrationalitem animæ 8 partem sibi dominam statuens, circa villa ac terrena versatus, brutorum instar, cupiditates sectatus est; et sive ira impulit, belluino furori.

Per pecora autem in universum omnia intelligit animantia.

Vers. 14. Hæc via eorum scandalum ipsi. Hæc, inquit, similitudo, qua pecorum ac brutorum desideria et mores referunt, magno illis impedimento est, et damno ad profectum virtutis.

Et post hæc in ore suo complacebunt. Et postquam perverse agendo similes facti sunt pecoribus, illud etiam mali addiderunt, ut proprio ore de commissis a se delictis glorientur. Hoc enim sicut vult, quod ait: In ore suo complacebunt, quod certe graviori damnatione dignum est, cum non ipsi solum mala agant, sed proprio etiam sermone ea prædicent et extollant.

Vers. 15. Sicut oves in inferno posnit. Cæterum Deus illos ut oves in infernum intrusit, cum scilicet irrationalis facti sint, et sibi ipsis auxilio esse non possint. Vel, oves ideo eos appellavit, tanquam cruciatui ac neci expositos.

Mors pascet eos. Cum oves dixerit, addidit, quinam esset futurus pastor, similitudinem seu translationem servans; per mortem autem supplicium intelligit. Nunquam enim a patre absolvuntur, qui ita mortui sunt. Pascet autem eos, hoc est, eos castigabit. Illud autem sciere oportet, quod D per animæ mortem et per animæ perditionem solum Scriptura supplicia ac penas anime significare.

Et dominabuntur eorum recti in matutino. In matutino dicit pro, cito. Dominabuntur autem, hoc est, potentiores erunt. Sensus est igitur, quod qui recte vixerint, et virtute præstiterint, cito illis erunt potentiores: heque illuc tantum, ubi virtutis lauria reposita est, sed in hac etiam vita. Quia et a divino protegentur auxilio, et summo honore conspicui illis etiam videbuntur, a quorum perversitate superari non potuerint. Exemplo tibi sit beatus Joseph, qui cum in servitute esset, impudentia dominica potentior factus est et gloriösior.

Et auxilium eorum referetur in Inferno. Veteras-

cet, hoc est, Prorsus fiet inutile. Nam quod vel tustum est, inutile esse censemur: quod autem utile non est, quasi jam non sit, abjecitur. Considerabant illi, inquit, in divitiarum atque amicorum copia: quae in inferno aut nulla aut inutilis erit. Illic enim huiusmodi non admittuntur auxilia.

A gloria sua expulsi sunt. Non haec tantum eis acciderunt, quia brutis se similes reddidere, verum et propriam amiserunt gloriam, ob quam ipsi perire. Summo enim studio tenebantur, ut memoriam sibi laudis pararent. Neque modo hanc amiserunt, sed et insuper ignominia tantum ac probris celebrem illam reliquerunt.

VERS. 16. *Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.* Haec de Chris i Incarnatione predicta sunt et de animarum liberatione, quae tunc in inferno erant. Redimet, inquit, animam meam, quando per incarnationem mei sibi in domicilium acceperit.

VERS. 17, 18. *Ne timueris cum dires factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus ejus, quoniam, cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* De iusti homine sermonem habet [iametsi simpliciter de homine loqui videatur]. Ne formides, inquit, aut cogites quod humana Deus non aspiciat. Nihil enim eorum descendet cum illo in infernum: sed nudus abibit relictis omnibus. Gloriam autem dominus, magnificientiam seu fastum appellat et vivendi superbiam. Vel aliter: *Gloria domus ipsius, domus sunt ornamenti, ut porticus, deambulationes, aurata tecta, pavimentum, animalia illuc lapillis distincta, prata, horti, servorum greges, sumptuosa supellec, et vasa, aut si quid aliud eiusmodi est.* Gloria autem corporis, fortitudo est, pulchritudo, et proceritas. Gloria vero animae, sola virtus. Restat igitur, ut verba illa Prophetæ: *Omnis gloria hominis, sicut herba, vel sicut flos herbae, de corporis gloria dicta esse intelligantur.*

VERS. 19. *Quoniam anima ejus in vita ipsius benedicitur.* Ipse enim dum vixerit beatus dicetur, et laudabitur ab iis, qui ignorant, quoniam sit vera vita beatitudo. Nam ubi mortuus fuerit, contraria prorsus patietur.

Confitebitur tibi cum bene feceris ei. Verba haec ad pauperem dicta sunt. Ubi, inquit, bona, hoc est, grata ei feceris, tunc tantum tibi aget gratias. Nam postmodum despiciet atque contemnet, tametsi in omni virtutum genere proficeris. Dicere etiam possumus, quod haec verba per Prophetam ad Deum de iusto homini dicta sint, ac si diceret: Quoties pravo huic homini beneficium aliquod contuleris, tunc gratias tibi aget: verum si quae illi calamitates obvenierint, ad blasphemias et maledicta confugiet: non sic autem justus, sed benedicet Dominum in omni tempore.

Variæ lectiones.

(78) Nec usque ad Commentarii finem in alio Cod. desiderantur,

A ἀδη. — *Παλαιωθήσεται, ἀντὶ τοῦ, διχρηστὸς ἐσται, ταυτέστιν, οὐκ ἔσται.* Τὸ μὲν γάρ παλαιόν, ἀχρηστὸν· τὸ δ' ἀχρηστὸν, ἡδη μὴ δν. Ἐθάρρησαν, φησί, τῇ βιοθεῖτ τοῦ πλούτου καὶ τῶν φίλων, ἡτις ἐν τῷ ἄδη οὐ χρησιμεύσει, διότι οὐκ ἔστι συντιθαίγοντα.

'Ἐκ τῆς δόξης αὐτῶν ἐξώσθησαν. Καὶ οὐ ταῦτα πεπόνθουσιν ἐλόμενοι τὴν ἀλογίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δέξιν ἀπώλεσαν, δι' ἣν ἄρχει καὶ ἀπώλοντο. Ἐσπούδασαν μὲν γάρ μνήμην ἐπαίνου καταλιπεῖν ἑαυτοῖς· ἀπέβαλον δὲ καὶ ταύτην, ἢ ἀμαυρωθεῖσαν, ή καὶ εἰς φόρον ἀντιπεριχωρήσασαν.

B *Πλὴν ὁ Θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχὴν μου ἐκ χειρὸς ἄδου, διατραβάῃ με.* Προφητείᾳ τοῦτο περὶ τε τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐν ἄδη Φυχῶν. Λυτρώσεται, φησί, τὴν ψυχὴν μου, διατραβάντη με οἷκον ἑαυτῷ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως.

Mή φοβοῦ, διατραβάντης θάνατον, ηδην οὐδέποτε οὐδέποτε αὐτῷ ηδην οὐδέποτε αὐτῷ. Ἀνθρώπου ἐνταῦθα διέγειται, τὸν ἀδικον. Μή πειθθῆσθαι, φησίν, ὡς μῆτεφορῶντος τοῦ Θεοῦ τὰ ἀνθρώπινά οὐδὲν γάρ τούτων συγκαταβήσεται αὐτῷ εἰς ἄδην, ἀλλὰ γυμνὸς πάντων ἀπελεύσεται. Δέξιν δὲ εἰπὼν, λέγει τὴν μεγαλωσύνην, τὸν δύκον, τὴν περιφάνειαν. (78) *Η δέξια τοῦ οἴκου αὐτοῦ δέξια μὲν οὖκον, στοά, περίπατοι, χρυσοῦς δροφος, ἔδαφος, ζῶα ψηφίσις διτυθεσμένα, λειμῶνες, παράδεισοι, ἀνδραπόδων ἀγέλαι, πολυτελὴ ἐπιπλα, καὶ σκεύη, καὶ εἰς τι τοιούτον.* δέξια δὲ σώματος μὲν ἀνθρώπου, φύμη, καὶ κάλλος, καὶ μέγιστος, καὶ τὰ τοιαῦτα δέξια δὲ ψυχῆς, μόνον ἡ ἀρετή λοιπὸν οὖν τότε. *Πᾶσα δέξια ἀνθρώπου, ὡς χόρτος, ἡ ὧς ἀνθροΐς χόρτου, περὶ τῆς σωματικῆς νοοῦμεν εἰρῆσθαι δέξης.*

"Οτι η ψυχη αυτοῦ δε τη ζωη αυτοῦ ενδιοτηθησεται. Καὶ γαρ αυτος έως δι ζη, μακαρισεται, ευφημουμενος παρ των άγνοοιντων, τις η μακαρια ζωη τελευτησαντος δε, τάνατα πεισται.

Ἐξομοιογήσεται σοι, διατραβάντης αὐτῷ. Πρὸς τὸν πέντε διάλογον, διτε "Οταν ἀγαθά, τουτέστιν, εὑάρεστα ποιήσῃς αὐτῷ, τότε μόνον εὐχαριστήσεις τοι: τὸ δὲ ἔξις, καταφρονήσει, καὶ ὑπερόφεται, εἰ καὶ κατορθώσεις ἀπασαν ἀρετήν. "Η καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἰρηται ταῦτα, διτε "Οταν ἀγαθοποιήσῃς αὐτῷ, εὐχαριστήσεις: διατα δὲ συντύχη λύπαις, βλασφημήσεις: δὲ δίκαιος εὐλογήσει τὸν Κύριον τὸν παντοκατεψ.

Εἰσελεύσεται ἡώς γενέας κατέρω αὐτοῦ. Απόθανών, εἰσελεύσεται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, ἡώς τοῦ ἄδου, ὃπου ἐστὶν ἡ γενεὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

"Εώς αἰώνος οὐκ ὀψεται φῶς. "Εώς ἐστιν αἰών. ἀλλ' οὐκ ἐστιν αἰών. Αἰώνιος οὖν οὐκ ὀψεται φῶς, εἰς σχόος παραπεμφθεῖς.

Καὶ ἀνθρωπος ἔτι τιμῆ ὁρ, οὐ συνῆκε· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ώμοιώθη αὐτοῖς. Σχετλιάζει πάλιν, διτι καὶ δὲ ἀνθρωπος δι βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἀλατωθεὶς, περὶ οὐ φτισιν δὲ Σολομών. Μέγας ἀνθρωπος καὶ τίμιος ἀνήρ ἀλειμών, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις.

Ψαλμὸς τῷ Ἀσάρῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΜΒ'.

B

Καὶ περὶ τῆς Τοῦ Ἀσάρῳ ἐπιγραφῆς ἐν προοιμίῳ τῆς βίβλου τῶν Ψολμῶν διελάθομεν, καὶ περιττὸν ἡγούμας περὶ αὐτοῦ παλιλογεῖν· εὐλόγως δὲ οὗτος; δι ψαλμὸς ἀκολουθεῖ τῷ πρὸ αὐτοῦ· καὶ γάρ καὶ ἐν τούτῳ διαμαρτυρία καὶ ἐλεγχος· πλὴν ἐν ἐκείνῳ μὲν πᾶσα φύσις ἀνθρώπων συγκαλεῖται πρὸς ἀκριβασιν· ἐνταῦθα δὲ, δὲ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· Προσκαλέσεται γάρ τὸν σύραρδον ἀνταρ, καὶ τὴν γῆν. Ἐν ἐκείνῳ μὲν ἀπλῶς πᾶς πονηρῶς βιῶν κατηγορεῖται· ἐν τούτῳ δὲ οἱ Ιουδαῖοι ἐλέγχονται. Καὶ ἀλλοις δὲ προφήτης εἰπάγει τὸν θεὸν οὐτως; δικαιόμενον καὶ ἐλέγχοντα, λέγων· Ἄκοντας, ψάραγγες, καὶ θεμέλια τῆς γῆς, διτι κρίσις τῷ θεῷ πρὸς τὸν λαόν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ διαλεχθήσεται· καὶ Ἡσαΐας· Ἅκουε, οὐραρδό, καὶ ἐρωτίζου, ή γῆ. Καὶ εὑνηθεὶς τῇ Γραφῇ τὸ τοιούτον σχῆμα, ὅπερ ἐστὶ πληκτικώτατον καὶ ἐντρεπτικώτατον, διτι τὰ ἀμυχα καθέζονται κριταὶ τῶν ἐμψύχων, ἀμα δὲ καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας ἀποδεικτικώτατον, τοσούτον συγγαταβάντος, ὥστε καὶ κρίνεσθαι μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

τοσούτοις homines iudicatura. Sunimam præterea Dei in nos misericordiam Propbeta in eo demonstrat, dum illum nobis adeo condescendere tradit, ut nobiscum etiam iudicari velit.

Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν. Τέσσαρα σημαῖνομενα τοῦ θεοῦ ὄντατος εὐρίσκομεν παρὰ τῇ Γραφῇ· τὸ μὲν κυρίως λεγόμενον ὡς θεὸς πάντων δημιουργός· τὸ δὲ, κατὰ μίμησιν καὶ δημοίωσιν, ὡς τὸ, θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε· καὶ· Ὁ θεὸς δεσποτὴ ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεὸς διακριτεῖ· καὶ· Ἐγὼ εἰπα, θεοί εστε, καὶ νιοι· Υἱοίστον πάντες· καὶ, θεοὺς οὐν κακολογήσεις, καὶ ἀρχοντας τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρέεις κακῶς. Δῆλον γάρ, διτι θεοὺς ἐν ταῖταις ταῖς κλήσεσι καλεῖ τοὺς δι· ἀρτῆς μιμούμένους τὸν θεὸν, καὶ τοὺς δημοίους τῷ θεῷ, κατὰ τὸ ἀρχεῖν καὶ τὸ κρίνειν, ὡς οἱ ἀρχοντες; καὶ οἱ κριταί. Τρίτον δὲ σημαῖνομενον, κατὰ ἀναλογίαν, ὡς δὲ Μωϋσῆς θεὸς Φαραώ λεγόμενος, οἰα τερατουργῶν κατ' αὐτοῦ, καὶ τιμωρούμενος αὐτὸν, καὶ τῷ βουλήματι χρώμενος εἰς παραγωγὴν τῶν κολάσεων, καὶ προφήτην τοῦ

C
VERS. 1. *Deus deorum locutus est, et vocavit terrum. Apud Scripturam nomen Deus quatuor assumuntur modis. Et primo quidem Deum illum dicimus, qui rerum omnium Creator est et Dominus. Secundo per similitudinem atque imitacionem, Deum aliquem appellari videmus, ut in praesenti psalmo, Deus deorum locutus est⁴⁴. Item, Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicabat⁴⁵, et : Ego dixi : Dii estis, et filii Altissimi omnes⁴⁶. Item : Diis non maledicet, et principibus populi tui non dices malum. Manifestum enim est huiusmodi nominem eos vocari, qui per virtutem Deum verum imitantur, quique veluti principes ac judices, regendo, imperando, iudicando, Deo similes facti sunt. Tertio modo Deum dici invenimus iuxta analogiam, eo modo quo Moyses Pharaonis Deus dictus est, veluti qui*

D
Digitized by Google Распознавание текста
ABK/FR

⁴⁴ Psal. lxxxi, 1. ⁴⁵ Ibid. 6. ⁴⁶ Exod. xxii, 28.

magna adversus illum miracula ac prodigia operabatur, qui cum castigabat, qui pro arbitrio flagella inferebat, qui sententiae suæ prophetam habebat Aaron, et denum qui mortis et vite dominius ab illo esse ferebatur. Differt autem hæc significatio a secunda, quia hic non simpliciter dicitur Deus, sed cum adjectione : *Deus Pharaonis.* Quarto ex colentium errore, juxta quam significacionem illud scriptum legimus : *Ite et clamate ad deos, quos elegistis*⁸⁷; *iterum : Non facietis robis deos argenteos, aut aureos*⁸⁷. Dicit igitur sanctus Spiritus per prophetam nostrum David, quod Deus, principium omnium ac judicium terræ creator, locutus est. Quid autem sit locutus, alias prophetæ *valles et fundamenta terræ*⁸⁸; et vocavit terram pellatione eos intelligere, qui ad imaginem Dei geniū servaverunt, nec terreno eam fuso aut viti

VERS. 2. *A solis ortu usque ad occasum. Omneni,
inquit, terram advocavit. His enim terminis tota
terra continetur.*

Ex Sion species decoris ejus. Verbo nesc et quæ sequuntur, per parenthesim dicta sunt, et prophetias continent. Sensus est quod, sicut olim species ac pulchritudo divini decoris fuit ex Sion : quia scilicet templum, quod ornamentum quoddam et gloria erat divinæ majestatis, olim in ea pulcherrimum effulsit : ita in posterum similiter species divini decoris erit ex Sion, quia ex ea fulgentissimos lucis suar radios Christus emissurus sit : Christus, inquam, summa divinæ decoris species, et verum divinæ majestatis templum. Per decorum divinitatem magis decorum ?

VERS. 3. *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit.* Verba hæc secundi adventus prophetiam continent. In primo enim adventu incognitus venit Christus, et non manifeste, quinquo ipsum etiam fallens diabolum. Neque enim eum in monte interrogasset, an esset Filius Dei, si ei cognitus fuisset. In secundo autem manifeste veniet cum potentia, et gloria multa. In primo igitur adventu venit in personam servi, veluti venaturus eum qui a se rebellaverat dæmonem. In secundo autem veniet tanquam judex totius creaturæ, et quemadmodum exit fulgor ab oriente, et videtur usque ad occasum, ita erit adventus Filii hominis¹⁰, omnibus nimirum et formidabilis, et manifestus. Et non silebit Deus, hoc est, Non perpetuo tanta patientia animo mala sustinebit.

Ignis in conspectu ejus accendetur, et in conspectu ejus procella vchemens. Terribilem Dei praesentiam atque intolerandam quodammodo esse prædictit his verbis. Talem etiam cum vidisse Igitur prophetam Danielē : *Flumen, inquit, ignis trahebat ante eum ; thronus ejus, flammæ ignis ; rotæ ejus, ignis comburens* ⁸¹. Procella autem, violentus atque intolerabilis ventorum impetus,

VERS. 4. *Advocabit cœlum sursum, et terram, ut*

βουλήματος ἔχων τὸν Ἀστρών, καὶ δοκῶν τῷ Φαρετῷ
θανάτου καὶ ζωῆς κύριος. Αἰατέρει δὲ τοῦτο τοῦ
δευτέρου σηματούμενου, διτε οὐχ ἀπλῶς θεός, λέγεται,
καθάπερ ἐξεῖνος, ἀλλὰ, οὐδεὶς Φαραώ. Τέταρτον, τὸ
κατὰ πλάνην, ὡς τὸ Βαδίζεται καὶ βούτε πρὸς
τοὺς θεούς, οὓς ἐξειλέσασθε, καὶ. Οὐ ποιήσετε
ὑμῖν θεούς ἀρτυροῦς η γρυποῦς. Φησὶν οὖν δια-
βιδ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, διτε δι Αγιωτυργδς τῶν
ἀρχόντων καὶ τῶν χριτῶν τῆς γῆς, δι Κύριος πάντων
ἀπλῶς ἐλάλησεν, εἰπε προφήτης
Ἐπερος, ὡς ἀνωτέρω ειρήκαμεν Ἀκούσατε, φάραγ-
τες καὶ θορεία τῆς γῆς. Καὶ ἐκάλεσεν τὴν γῆν
διὰ τῆς λαλίδες ταύτης εἰς ἀκοδαστήν.

declaravit, ut saepe diximus: *Audite, inquiens,*
d audiendum. [Sed possumus etiam deorum ap-
rocreati, integrum atque incorruptam illius ima-
so aliquo corrupserunt pigmento.]

*'Ex Σιώρ η εὐκρέπεια τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ.
Τοῦτο καὶ τὰ ἑξής ρῆτά διὰ μέσου κείντας, προ-
φητείας ἔχοντα· τὸ δὲ ρήθεν τοιάυτην παρίστησιν
Ἐννοιῶν, διτὶ καὶ πρότερον ἐν Σιών ἦν ὁ ναὸς τοῦ
Πατρὸς, δις ἦν κύριος καὶ δίξια τῆς θεότητος αὐτοῦ·
καὶ ὑπερόρον, ἐκ Σιών ἔσται ὁ ναὸς τοῦ Ιησοῦ,
τουτ-
έστι τὸ πρόσλημμα, δις ὅμοιῶς ἔσται κύριος καὶ
δίξια τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνοικούστης· ὠραιότερα
γάρ τὴν θεότητα νοήσεις· τί γάρ θεότητος ὠραιό-
τερον;*

enim hic divinitatem intelligit. Quid enim ipsa est

Ο Θεὸς ἐμφανῶς ἤξει, οὐ θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. Τοῦτο προφητεία περὶ τῆς δευτέριας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ δευτυφανῶς ἥλθε, λαθόν καὶ αὐτὸν τὴν διάβολον· οὐ γὰρ ἡρώτα αὐτὸν ἐπὶ τοῦ δρους, Εἰ μήτε εἰ τοῦ Θεοῦ; ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ φανερῶς ἐλέγεται μετὰ δυνάμεως καὶ ὀδείξ; πολλῆς. Τότε μὲν γὰρ, ὡς θηρευτής τοῦ ἀφηναγάντος, ἔχει ἐν οἰκέτου σχῆματι ὑπερον δὲ, ὡς κριτής τοῦ πλάζματος ἤξει. "Ωσπερ γὰρ η ἀστραπή, φρίσν, ἐκπορεύεται ἐξ ἀριτολῶν ἥλιου, καὶ φαίνεται ἔως δυσμῶν, οὐτως ἔσται καὶ η παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, πᾶσι φοβερά τε καὶ φανερά. Οὐ παρασιωπήσεται δὲ, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἀνεξικακήσει διαπαντή·

Πύρ ἐτώπιον αὐτοῦ καυθίσεται, καὶ κύκλῳ
αὐτοῦ καταιγίς σφοδρά. Τὸ φρικτὸν αὐτοῦ καὶ
ἀνυπόστατον διὰ τούτων προσχορεύει· οὗτῳ γάρ καὶ
Δυνιήλ ἐθέάτατο· Ποταμὸς γάρ, φησί, πυρδὸς εἰλ-
κεν ἐμπροσθεταί αὐτοῦ· διὸ θρόος αὐτοῦ, φιλέξ
πυρδός· οἱ τροχοί αὐτοῦ, καὶ πύρ φέγον. Καταγίς
δὲ τοῖς δαγκαῖσι δύναται πνεύματος καὶ φύσιος.

Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἀνω, καὶ τὴν τῆν,

⁸⁷ Judic. xxvii, 14. ⁸⁸ Exod. xix, 23. ⁸⁹ Mich vi, 2. ⁹⁰ Malch. xxiv, 27. ⁹¹ Dan. vii, 9.

τοῦ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Τὸν ἀνὸν οὐράνῳ καθ' ὑπερβατόν. Προσκαλεῖται δὲ ταῦτα, ἔνεκεν τοῦ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ, κακῶς ποιευόμενον· διακρίναι δὲ νῦν τὸ ἐλέγχοις λέγει. Σκόπει δὲ διτὶ καὶ Μωϋσῆς εἰσαγαγὼν τὸν λαὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὸν οὐράνον καὶ τὴν γῆν μάρτυρας τῶν συνθηκῶν παρέλαβεν, ὡς μονιμώτερα σώματα, καὶ ὡς περιεκτικὰ τῶν ἀμαρτινῶν, ἢ κατορθούντων. Ἐστι δὲ τὸ σχῆμα προσωποποίια, ὅτε τοῖς ἀφύκοις ἐμψύχων σώματα περιτίθεμεν.

Συναγάγετε αὐτῷ τοὺς δούλους αὐτοῦ. Ὁσιους λέγει τοὺς Ἰσραὴλίτας ἀφωνιαμένους, καὶ ἀνατιθεμένους μόνῳ αὐτῷ.

Τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐξὶ θυσίαις. Τοὺς διοικοῦντας καὶ ἐκπληροῦντας, ὡς οἰνοταῖς, τὴν πρὸς αὐτοὺς διαθήκην τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς θυσίαις. Διαθήκην δὲ λέγει τὸν νόμον. Μόνα γάρ τὰ τῶν θυσῶν φυλάττοντες, φωνοτὸς πάντες νόμον τηρεῖν, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις ἐμεγαλαύοντας, ὡς θεοσεβέστατοι. Συναγάγετε δὲ αὐτῷ τούτους, ἐν τοῖς ἀφροσμένοις ταῖς ἀναγκάσεσι τῶν προρητικῶν λόγων καιροῖς.

Καὶ ἀγαγέσθωσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην ἀντοῦ. Μέλλων εἰσάγειν τὸν Θεὸν δικαιολογούμενον, προλαμβάνει καὶ ἀνακηρύξει ὅτι δίκαιως ὁ Θεὸς ἔριται. Καὶ γάρ, φησὶν, αὐτὰ τὰ ἕκκυρα ἀναγγελοῦσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Ἡ οὐρανοὺς λέγει τὰς ἐπευραντὰς τάξεις τῶν ἀσωμάτων, ἀπε περὶ Θεὸν οὖσας δαῖ.

Οτι δ Θεὸς κριτής ἔστιν. Τοῦτο κατασκευῇ τῆς δικαιοσύνης· διότι δ Θεὸς μέλλων δικαιολογεῖσθαι, πάντων κριτής ἔστι, καὶ λοιπὸν δίκαιος ἔριται, φύσει τὴν δικαιοσύνην ἔχων.

Ἄκουσον, λαὸς μου, καὶ λαλήσω σοι. Ἐντεῦθεν εἰ τοῦ Θεοῦ φωναῖ· ἐπιτάπει δὲ αὐτοῖς πρὸ πάντων προσοχήν. Ἀκουσον γάρ, φησὶ, τουτέστι, Πρόσχες.

Ἴστραήλ, καὶ διαμαρτύρομαι σοι. Ἀπὸ κοινωνῶν πάλιν λαμβάνεται τὸ Ἀκουσον· εἰκὼν δὲ λαὸν, προσέθηκε καὶ τὸ ἔδιον τοῦ λαοῦ, καὶ τὸ ἥδιστον δυομά, ὅτι Ἰσραὴλ· διαμαρτύρομαι σοι δὲ, ἀντὶ τοῦ. Λαλεγχήσομαι σοι.

Ο Θεός, δ Θεός σου εἶμι ἔγώ. Ἐγὼ δὲ καλεγόμενός σοι, δ Θεός σου εἶμι· φρίξον· τοῦτο δὲ φησὶ, καὶ πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀφρήστου μαρτυρούμενα; , ὡς διαλέγεσθαι τοῖς δύολοις αὐτοῦ. Ἐδιπλασίασε δὲ τὸ δ Θεός, εἰς δικαιορύμδην τῆς ἀναισθησίας καὶ πικρότητος τῶν ἄκοντων αὐτῶν.

Οὐκ ἐξὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὴν δὲ δλοκαυτώματά σου ἀνωπόν μου ἔστι διαπαντός. Οὐ τὸν παρόντα, φησὶν, ξειγόν τενεστησάμην ἐγκαλῶν σοι περὶ θυσιῶν, καὶ ἀμελουμένων· οὐμενούν· καὶ γάρ τὰ δλοκαυτώματά σου διαπαντός ἐν τῷ βωμῷ τοῦ ναοῦ μού εἰσι· καὶ τόχες ἐπὶ ταῖς θυσίαις, ἀνέγκλητος μεμένηκας· ἀλλ' ἔτερά σου κατῆ ὡρῶ.

A dijudicet populum suum. Cœlum sursum dixit, pro eo quod sursum est. Advocabit autem cœlum et terram, ut populum suum præve viventem dijudicet. Dijudicare vero posuit ipso redarguere. Considera etiam quod Moyses populum introducens in terram promissionis, cœlum et terram testes pacationis assumpsit, tanquam firmiora ac durabiliora corpora, ac veluti ea quæ et peccatores et virtute præditos homines complectantur. Hujusmodi autem figura prosopopœia dicitur, cum videlicet inanimatis rebus animata personam imponimus.

Vers. 5. Congregate illi sanctos ejus. Per sanctos, Israelitas intelligit, veluti Deo sanctificatus prorsus alique oblatos.

B Qui disponunt testamentum ejus in sacrificiis. Qui testamentum Dei quod cum illis disposuit, adimplent ac peragunt in sacrificiis. Per testamentum autem legem intelligit. Ea enim servantes, quæ in lege tradiebantur de sacrificiis, universam se existimabant legem adimplere, et in hujusmodi sacrificiis quasi religiosissimi, summopere gloriantur. Congregate vero illi hos sanctos, illis nimis diebus, qui propheticorum sermonum lectioni dicati sunt.

Vers. 6. Et annuntiabunt cœli justitiam ejus. Cum introducturus sit Propheta Deum in iudicio, præoccupat ei prædictit, quod juste omnia judicabit. Ilsa enim, inquit, inanimata illius etiam justitiam annuntiabunt. Vel per cœlos, cœlestes atque incorporeos ordines intelligit, qui semper sunt apud Deum.

C Quoniam Deus judex est. Hæc est comprobatio divinæ justitiae. Quia Deus qui juste judicaturus est, judex erit. Ille enim juste judicabit, qui natura ipsa justus est.

Vers. 7 Audi, popule meus, et loquar tibi. Ex hoc loco verba Ilei incipiunt. Jubet autem ante omnia attentionem eos præstare. Audi enim, inquit, hoc est, mentem adhibe.

Israel, et attestabor tibi. A communī sensu sumendum est verbum: Audi. Et cum populum dixisset, proprium ac jucundissimum una nomen addidit: O Israel, inquit, attestabor tibi, hoc est, loquar ad te.

D Deus, Deus tuus ego sum. Ego qui loquor ad te, sum Deus tuus. Perhorresce igitur. Hoc autem dicit ad immensam longanimitatem suam demonstrandum, veluti, qui cum propriis etiam servis loquuntur. Ad majorem præterea exprobationem crassitudinis atque insensibilitatis eorum repetitū nomen Dei.

Vers. 8 Non in sacrificiis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non hanc, inquit, redargitionem constitui ut accusarem te de neglectis sacrificiis. Nam holocausta tua semper sunt in altari meo. Et quantum ad sacrificia pertinet, culpa cares; verum alia sunt in quibus te accuseam.

VERS. 9. *Non accipiam de domo tua vitulos, neque a gregibus tuis hircos. Ne existimes, inquit, gratum mihi cultum impendere, aut mihi inservire, dum studiose sacrificas. Neque enim indigo sacrificii, cum nulla re deficiam, quinimo et omnia ego etiam singulis praebeam. Quocirea nulla in posterum hujusmodi suscipiam sacrificia. Alibi etiam acerbius per Isaiam eosdem carpit, dicens: Quid mihi multitudine sacrificiorum vestrorum? plenus sum holocaustis arietum: adipem agnorum, et sanguinem taurorum atque hircorum non volo. Quis enim exquisivit haec de manibus vestris?¹¹ Iterum per Jereniam, dicens: Quid mihi thus fers de Saba et cinnamomum de terra longinqua¹²? Et rursus: Non locutus sum ad patres vestros de sacrificiis, et de holocaustis non mandavi eis¹³. Et alia hujusmodi multa plerique prophetarum tradunt. Quod si quis a Deo dicat per Moysen in lege tradita suis demandata de sacrificiis, illud ad hanc objectionem dici poterit: quod sacrificiorum lex, non principaliter, neque ex primo proposito tradita est propter Deum, ea ratione, quod hujusmodi sacrificia illi placerent. Neque enim his rebus indigebat aut delectabatur Deus: sed humanæ duritiæ misertus legem illam tradidit: considerans enim Hebreos in Aegypto jam didicisse uti sacrificis, et libenter in eis versari, nec posse perfacile ab his aveli, summa dispensatione ea ad tempus concessit, illud interim lucrificiens, quod ad sui cultum ea transferret, quodque illi sibi saepius meminissent dum frequenteribus sacrificiis interessent. Noverat enim hoc pacto intercedente aliqua oblectatione, pietatem ac religionem in Deum, in tam ingratissimis obliuosis animis diutius posse conservari: at nunc quando tam diurno tempore ac tantis signis ubique gentium factis homines iam in hoc confirmati sunt, quod unus est verus Deus, denudat palam ille atque aperit nobis per Prophetam sententiam suam, sacrificiorum superfluitatem clare omnibus annuntians. Confundantur igitur Iudei, qui veritatem pervertunt, et lucem, quæ in Scripturæ verbis jacet, obtegunt atque abscondunt.*

VERS. 10. *Quoniam meas sunt omnes seræ agri, pecora in montibus et boves. Ea, inquit, sacrificia non suscipiam, quoniam creata omnia mea sunt. Per seras autem agri munda intelligit quadrupedia, quæ in agris pascuntur. Solet enim Scriptura non immixta tantum ac silvestria animalia, sed minoria etiam ac domestica ferarum nomine appellare. Meas autem esse dico, quia hujusmodi omnia ego creavi. Quædam vero exemplaria habent: Omnes seræ silvarum, et tunc immixta intelliges significari animalia, siquidem agros domestica prælia appellamus, et silvas, immixtora loca, in quibus seræ solent magis versari: et tunc expones, quod non solum domestica animalia Dei sunt, sed etiam omnibus cætera omnia contineri voluit, quæ sacrificiis sunt idonea.*

VERS. 11. *Cognori omnia voluntalia cœli. Novi, inquit, haec omnia, ac veluti certissimus eorum Dominus, enumerata ea habeo penes me.*

A Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμητῶν σου χειμάρους. Θύων τοιμελῶς, μή οἷον με θερπεύειν ἐν τούτῳ· οὐ δέξομαι γέροντον, ἀνενδήτης πάντων δυνατῶν καὶ πάντων μάλιστα πάσι χορηγός· θύεν τοῦ λοιποῦ οὐ δέξομαι τὰς πιούτας θυσίας. Εὔτονώτερον δὲ καθάπτεται τούτων, διὰ Ἡσαντού λέγων· Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; πλῆιος εἰμι· διοκαντεώματα κριῶν, καὶ στέαρ αἰγῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οἱ βούλεμαι. Τίς γάρ ἐλίησσει ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; καὶ Ἱερεμίας δὲ φησιν· Ἰταῖ μοι λίβαρον ἐκ Σαβῖν φέρεις, καὶ κινδύμων ἐκ τῆς μακρόθετης; καὶ πᾶλιν· Οὐκ ἐλίησσα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν περὶ θυσιῶν, καὶ περὶ διοκαντεώματων οὐκ ἔτεται λίμηντος αὐτοῖς· καὶ διλλὰ τοιαῦτα διάφορα προφῆται φασι. Καὶ μήν πολλὰ περὶ θυσιῶν διὰ Μωσέως ἐνομοθέτησεν. Ἐστι δὲ λύσις τῆς δοκούσης ἐναντιότητος, διτι Οὐ προηγουμένως διέκαυτον ἐνομοθέτησα περὶ θυσιῶν· μή γέροντος ξερζον τούτων, διλλὰ συγκαταβατικῶν διὰ τὴν ὑμῶν σκληρότητα. Εἰδὼς γάρ οὐδὲς ἀπακεν Αἰγύπτῳ μεμαθηκότας θύειν, καὶ τὸν δέσμον πρὸς τοῦτο καὶ δυσαποστάτως ἔχοντας, συνεχώρησε τοῦτο κατ' οἰκονομίαν, μεταστήσας τὰς θυσίας εἰς ἐκμαυτὸν, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τούτων μνημονεύητε μου, καὶ τὴν θυσιῶν τὸν ηὐδονή φυλάξῃ τὸ πρὸς ἐμὲ σέβας ἐν ἀνθρώποις ἀχαρίστοις, καὶ βέβαιον ἐπιλανθανομένιος. Νῦν δὲ τοῦ μακροῦ χρόνου, καὶ τῶν τοσούτων ἔκάστοτε σημείων βεβαιωσάντων οὐδέτερος, διτι ἐγώ εἰμι Θεὸς μόνος, ἀπογυμνών τὴν ἐμὴν γνώμην, καὶ διαρρήσην ἀπαγορεύω τὰς θυσίας, ὡς ἀχρήστους καὶ περιττάς. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ Ιουδαῖοι, παρατρέχοντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ μύοντες πρὸς τὸν τοῦ βρῆμασι τοῦτο φῦν.

B Καὶ τοιαῦτα διάφορα προφῆται φασι. Καὶ μήν πολλὰ περὶ θυσιῶν διὰ Μωσέως ἐνομοθέτησεν. Ἐστι δὲ λύσις τῆς δοκούσης ἐναντιότητος, διτι Οὐ προηγουμένως διέκαυτον ἐνομοθέτησα περὶ θυσιῶν· μή γέροντος ξερζον τούτων, διλλὰ συγκαταβατικῶν διὰ τὴν ὑμῶν σκληρότητα. Εἰδὼς γάρ οὐδὲς ἀπακεν Αἰγύπτῳ μεμαθηκότας θύειν, καὶ τὸν δέσμον πρὸς τοῦτο καὶ δυσαποστάτως ἔχοντας, συνεχώρησε τοῦτο κατ' οἰκονομίαν, μεταστήσας τὰς θυσίας εἰς ἐκμαυτὸν, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τούτων μνημονεύητε μου, καὶ τὴν θυσιῶν τὸν τὸν ηὐδονή φυλάξῃ τὸ πρὸς ἐμὲ σέβας ἐν ἀνθρώποις ἀχαρίστοις, καὶ βέβαιον ἐπιλανθανομένιος. Νῦν δὲ τοῦ μακροῦ χρόνου, καὶ τῶν τοσούτων ἔκάστοτε σημείων βεβαιωσάντων οὐδέτερος, διτι ἐγώ εἰμι Θεὸς μόνος, ἀπογυμνών τὴν ἐμὴν γνώμην, καὶ διαρρήσην ἀπαγορεύω τὰς θυσίας, ὡς ἀχρήστους καὶ περιττάς. Αἰσχυνέσθωσαν οἱ Ιουδαῖοι, παρατρέχοντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ μύοντες πρὸς τὸν τοῦ βρῆμασι τοῦτο φῦν.

C Οὐ δέξομαι τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, κτείνην ἐν τοῖς δρεσι, καὶ βόες. Οὐ δέξομαι, φησι, τὰ βρθέντα, διτι ἐμά ἔστι πάντα. Θηρία δὲ ἄγρον λέγει τὰ ἐν τοῖς ἄγροις νερμένα καθαρὰ τετράποδα· τὸ γάρ τῶν θηρίων δυνομα, ποτὲ μὲν ἐπὶ τῶν ἄγριων, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῶν ἡμέρων τεθῆσαν· ἡ Γραψή. Εμὰ δὲ οὖν ἔστειν, ὡς ἐμοὶ κτείναντος. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων θηρία τοῦ δρυμοῦ γράφουσιν, τὸν οἶς μᾶλλον νοήσεις τὰ ἄγρια· ἀγρο! μὲν γάρ, τὰ ἡμερα χωρία· δρυμοὶ δὲ, τὰ ὀλάδη καὶ θηριότροφα· καὶ ἀποδύσεις εἰς ἐξήγησιν, διτι Οὐ τὰ ἡμερα μόνον ἐμά ἔστιν, διλλὰ καὶ τὰ ἄγρια. Εξ δὲ λίγων δὲ ζώων, διλλὰ τὰ θυσιαζόμενα καλεῖται.

D Εἰσιν δὲ τὰ θηρία τοῦ οὐρανοῦ· Γνωρίζω ταῦτα· ἡριθμημένα ἔχω, ὡς δεσπότης αὐτῶν.

E Εγνωκα πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ· Γνωρίζω ταῦτα· ἡριθμημένα ἔχω, ὡς δεσπότης αὐτῶν.

¹¹ Isa. i, 11, 12. ¹² Jerem. vi, 20. ¹³ Jerem. vii, 22.

Καὶ ὥραιστης ἀγροῦ μετ' ἐμοῦ ἔστιν. Όραιό- τητα ἑκάλεσεν ἄγροῦ τοὺς ἔξι ἄγρων φυμένους καρπούς· ταῦτα γάρ καὶ κάλλος εἰσὶ τοῦ ἄγροῦ, καὶ ὥραια διὰ τὰς ὥρας τοῦ ἕντατοῦ ὄνομάζονται. **Μετ'** ἐμοῦ δὲ ἔστιν, ἀντὶ τοῦ, Παρ' ἐμοὶ, ἐν ἔξουσίᾳ μου. "Ορα δὲ πῶς συνσπειχῶς ἐμνημόνευσε πάντων· προσεφέροντο γάρ εἰς θυσίαν ἀπὸ μὲν τῶν τετραπόδων, βθές, καὶ τράγοι, καὶ πρόβατα· ἀπὸ δὲ τῶν πετειῶν, περιστεραῖς, καὶ τρυγόνες· ἀπὸ δὲ τῶν καρπών, σεμίδαλις, καὶ οίνος, καὶ ἔλαιον. πεμπεῖν, ωἷς in sacrificio offerebantur. Offerebantur enim ex quadrupedibus boves, birci, atque oves; ex volucribus, columbæ, et turtlures: et ex terræ frugibus, siligo, vinum, atque oleum.

'Εὰν πειράσω, οὐ μή σοι εἴπω. Τοῦτο κατ' εἰρωνείαν εἶπε, διασύρων τὴν αὐτῶν παχύτητα, ολομένων τὸν Θεὸν δεῖθα: τῶν θυσιῶν εἰς βρώσιν. Φησὶν οὖν, διτὶ Καὶ εἰ δρθῶς ὑπελάμβανες, οὐκ ἐξήτεουν φαγεῖν ἀπὸ σοῦ. Καὶ ἀκούσον τὴν αἵτιαν.

'Εμή γάρ ἔστιν η̄ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. 'Εμῆς οὐσίας, ἔλαθον ἀν αὐτός. **α** me ipso [quodocumque libuerit. Sed quia nullis dicat].

Μή γάρ γομαι (79) χρέα ταύρων, η̄ αἷμα τρέψω πλομπαί; Κατ' ἐρώτησιν έτι πλατύτερον ἐλέγχει τὴν θνοταν αὐτῶν. Μή γάρ, φησὶν, ὡς οἱ φευδώνυμοι οσοι τῶν ἔθνων, τοιαύτης βρώσεως καὶ πόσεως ἐπιθέομαι; δηποὺς γαρ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπιεικεστέρων ἀνθρώπων ἀποτέρφενται ταῦτην καὶ διαπένουσιν.

Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσθως. "Ορα φανερῶς ἐκβαλλομένην τὴν νομικὴν λατρείαν, καὶ ἀντειπαγομένην τὴν εὐναγγελικήν. Ή γάρ δὲ αἰνέσθως θυσία τοῖς Χριστιανοῖς ἀποκεκλήρωται. Αἵνεσιν δὲ λέγει τὴν εὐφημίαν, η̄ τὴν εὐχαριστίαν· καὶ ἀμφότερα γάρ δεῖ ποιεῖν, ἐφ' οὓς ἐκ τοῦ μὴ δυτος παρήκθηκεν, καὶ τὰ πρόδη χρείαν καὶ ἀπόλαυσιν ἐκτησάμεθα, καὶ φῶς γνώσεως προσελάδομεν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τηλικαῦτα εὐηργετήθημεν.

Καὶ ἀπόδος τῷ Υψίστῳ τὰς εὐχάς σου. Τὰς ὑπὲρ σωτηρίας σου· χρεωστεῖς γάρ τοῦτο ποιεῖν· η̄ εὐχάς λέγει τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ὑπὲρ τοῦ εὐαρεστείν αὐτῷ· οὕτω γάρ ποιεῖν καὶ ιουδαῖοι ἐπηγγείλαντο, καὶ ἡμεῖς ἐπαγγελλόμεθα, ὡς δοῦλοι δεσπότη. Εὐαρεστεῖ δὲ μήνος δὲ ἐνάρετος· τὸ δὲ οὔειν ζῶα, οὐκ ἀρετῇ· καὶ οὐδὲ τὰ ἔθνη, παρὰ τοῦτο ἐνάρετα.

Καὶ ἐπικάλεσαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως σου, καὶ δεξιελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. Οὗτον θύσον, καὶ ἀπόδος δὲ χρεωστεῖς, καὶ τότε θαρρούντες ἐπικάλεσαι με, καὶ δεξιελοῦμαι σε τῆς θλίψεως, εἰτε παρὰ ἀνθρώπων, εἰτε παρὰ δαιμόνων. Καὶ δοξάσεις με, ὡς ἀψευδῆ καὶ ταχὺν βοηθόν. Παρατηρητὸν δὲ πῶς ἀνοιγων τῇ εὐναγγελικῇ λατρείᾳ θύραν δὲ Θεός, εὐθὺς καὶ περὶ τῆς ἀγίας ἐνέψηνε Τριάδος. Θύσος γάρ, φησὶ, τῷ Θεῷ, εἰτα, Καὶ ἀπόδος τῷ Υψί-

Variæ lectiones.

(79) ΑΙ. φάγω.

A Et pulchritudo agri tecum est. Per pulchritudinem agri fructus intelligit qui in agris nascuntur, qui etiam pulchritudinem quamdam atque ornamentum agris omnibus praestant. Et quia Graeca dictio ὥραιότης, non pulchritudinem tantum, sed tempestivitatem etiam significat, quae in agris id efficit, ut suis quaque temporibus miro ordine proveniant, dic quod hanc tempestivitatem Deus secum esse dicit, quia in ejus facultate est, eam præstare agris aut negare. Et considera quam paucis omnium meminerit, quæ in sacrificio offerebantur. Offerebantur enim ex quadrupedibus boves, birci, atque oves; ex volucribus, columbæ, et turtlures: et ex terræ frugibus, siligo, vinum, atque oleum.

B VERS. 12. Si esuriero, non dicam tibi. Per ironiam hoc dicit, redarguens eorum crassitudinem, qui putabant egere Deum sacrificiis ad manducandum, ac si diceret: Tametsi tu id recte existimares, ego tamen a te nullum peterem cibum ad manducandum. Et causam subjicit:

Meus est enim orbis terra et plenitudo ejus. Cum igitur mea sit terra, sumam ego, si opus fuerit, Deus hujusmodi adjumentis indiget, audi quid dicat.

C VERS. 13. Nunquid manducabō carnem taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Per interrogationem legenda sunt haec verba. Latius autem eorum amentiam redarguit: Nunquid ego, inquiens, (quemadmodum falsi gentium dii) bujuamodi cibo, aut potu indigeo? quandoquidem multi etiam aequiores homines ea negligunt et contemnunt?

D VERS. 14. Immola Deo sacrificium laudis. Palam patet ex his verbis legalem cultum expelli, et evangelicum introduci. Sacrificium enim quod per laudem sit, Christianis attributum est. Per laudem vero benedictionem et gratiarum actionem intelligit. Utrumque enim debemus Deo, benedicere enim irum, et gratias agere, quod scilicet in esse producti sumus, cum antea non essemus, quod usui nostro necessaria possedimus, quod cognit onis lumen accepimus, et quod summis denique affecti sumus beneficiis.

Et reddite Altissimo vota tua. Id est, orationes et preces pro salute tua. Debes enim id facere. Vel per vota promissiones intellige, quas fecerat Deo. Ita enim se facturos Deo pollicebantur Iudei, et nos etiam pollicemur, tanquam servi Domino; Deo autem is solus placet, qui virtute præditus est: sed sacrificare animalia, nullius prorsus est virtutis. Neque enim gentes ob sua sacrificia virtute præstare existimantur.

VERS. 15. Et invoca me in die tribulationis tuæ, et eruam te, et glorificabis me. Sacrifica, inquit, hoc pacto, et reddite Deo quod debet, et tunc demum invoca me, et eripiam te ex omni hominum, aut demonum afflictione, et glorificabis me tanquam veracem ac celerem adjutorem. Observandum vero est quomodo Deus evangelici cultus nobis hic januam aperiens, statim etiam sanctæ Trinitatis cognitionem tradiderit. Sacrifica, inquit, Deo; et,

Redde Altissimo vota tua; ac deinceps etiam, Invocabis me. Nec dico, quod solum Patrem Deum dicere debeamus, aut solum Filium esse altissimum, aut solum invocare sanctum Spiritum, sed quod huiusmodi distinctione distinctionem etiam nos personarum intelligimus.

Vers. 16, 17. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justificationes meas, et assumis testamentum meum per os tuum, tu vero odisti disciplinam et projecisti sermones meos retrorsum? Per peccatorum hoc in loco Iudeorum sacerdotum ac Scribarum genus intelligit, qui legales justificationes narrabant populo, quicunque ore tantum, non etiam corde, ex veteri testamento sententias atque auctoritates afferabant: gloribantur etiam in lege, ac veluti per eam prorsus justificati essent, omne genus delicti committebant. Idecirco de eis loquens Dominus ad populum dixit: *Quae dicunt facite, sed iusta opera eorum nolite facere* ^{**}. Quare, inquit, tu qui alias doces, eam disciplinam atque eam animi moderationem odisti, quam dores? Cur projecisti sermones mens retrorsum? hoc est, Cur expulsti atque odisti eos? Retro enim expellere aliquem quis dicitur, qui illum odit. Repulisti autem, dum ea non adimplesti, quae illuc mandantur. Oro igitur ac lingua te fateris sermones meos suscipere, reipsa autem abjicis eos prorsus et repellis.

Vers. 18. Si videbas furem, currebas cum eo. Cerne hic, veluti in tabula quadam, peccatorum colores. Si videbas, inquit, furem, vel una conspirabas, vel luctabaris, et placebant tibi illius actiones: dum non erudiebas eum, non castigabas, sed potius vitia ejus contegebas.

Et cum adulteris portionem tuam ponebas. Extemplo pacto communicabas adulteris, quo currebas cum fure. Per adulterium autem seu (ut verius in Graeco habetur) per macchum, etiam fornicatorum intelligit, et quemcumque alium intemperantem, sive impudicum.

Vers. 19. Os tuum abundavit malitia. Impletum est mendacio. Indifferens autem est constructio.

Et lingua tua complicabat dolos. Hoc per se claram est.

Vers. 20. Sedens, adversum fratrem tuum obloquebaris. Cum aliis nimicum conspirans.

Et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Idem rursus repetit, narratione sua accusationem augens. Scandalum autem ponebas, hoc est, laqueum aut offendiculum aliquod.

Hæc fecisti, et tacui. Longanimitate mea tuam exspectans punientiam.

Vers. 21. Existimasti iniquitatem, quod ero tibi similis. Tu non modo ea operatus non es, quæ recta sunt, et secundum virtutem: verum scelesta etiam cogitasti. Scelus autem fuit cogitare, quod essem ego tui similis, et quod consentire ac parere deberem peccatoribus.

^{**} Matth. xxiii, 3.

Α στρφ· ἔπειτα, Καὶ ἐπικάλεσαι με, οὐχ ὥστε νοηθῆναι μόνον τὸν Πατέρα Θεὸν, καὶ μόνον ὑψιστὸν τὸν Γάδων, καὶ μόνον ἐπικαλεῖσθαι δίξιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἀλλ' ὥστε τῇ τοιαύτῃ διαιρέσει τὴν διαρεσιν τῶν ὑποστάσεων ὑποδήλωθῆναι.

Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἰλεγεὶ θεός· Ἰησὺς σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά σου, καὶ ἀραιμεμένεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου· σὺ δὲ ἡμίσησας παιδίστας καὶ ἐξέβαλες τὸν λόγον μου εἰς τὰ σκίσια; Ἀμαρτωλὸν καλεῖ τὸν δῆμον τῶν Ἰουδαίων ἵερον καὶ Γραμματέων, οἵτινες διηγοῦντο μὲν τῷ λαῷ τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου, καὶ διὰ σέματος μόνον εἶχον δηλητὴν νομικήν διαθήκην, οὐ διὰ καρδίας· μεγαλαυχύνοντες δὲ ἐπὶ τούτῳ μόνῳ, καὶ δικαιοῦντες ἐντεῦθεν ἑαυτούς, πᾶσαν ἀμφεπλαν διεπράττοντο. Περὶ ὧν δὲ Χριστὸς εἶπε πρὸς τὸν λαόν, ὅτι *Ἄλλουσιν ὑμῖν ποιεῖτε, ποιεῖτε κατὰ δὲ τὴν ἡραὶ αὐτῶν, μή ποιεῖτε. Διατί, φησιν, διδάσκεις μὲν ἀλλούς, σὺ δὲ ἡμίσησας τὴν ἀφ' ὧν διδάσκεις παίθευσιν καὶ φύθησιν τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ σκίσια, τουτέστιν, ἀπώσιαντούς;* Ὅπισσος γάρ τις ὀθεὶ τὸν μισεύμενον. Απώσω δὲ αὐτούς, ὃς μή ποιῶν, δὲ ἐντέλλονται· ὥστε λόγῳ μὲν ἀναλαμβάνεις αὐτούς, Ἐργῷ δὲ ἀπωθέεις.

Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ. Ὁρα καθάπερ ἐν πίνακι τὰ τῆς ἀμαρτίας χρώματα· Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, ή συνέπραττες, ή συνευδόκεις τῷ πράττοντι, διὰ τὸ μή σωφρονίζειν, ἀλλὰ συγκαλύπτειν.

Καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερόδα σου ἐτίθεις. Καὶ τῷ μοιχῷ ἐκοινώνεις διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου καθ' ὃν καὶ τῷ κλέπτῃ συνέτρεχες· μοιχὸν δὲ ἐνταῦθα καὶ τὸν πόρνον καλεῖ καὶ παντοῖν ἀκόλαστον.

Τὸ στόμα σου ἐπιλεόραστε κυκλας. Ἐπείναστε φεύδους· ἀδιάφορος δὲ ἡ σύντηξις.

Καὶ η γλῶσσα σου κεριέπλεκε δοκιστηρας. Τούτο δῆλον.

Καθήμετος, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατειλάιεις. Συγκαθήμενός τις.

Καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάρδαλον. Τὸ αὐτὸν πάλιν λέγει, διὰ τῆς ἐπεξηγήσεως αὐξῶν τὴν κατηγορίαν. Σκάρδαλον δὲ, ή παγίς.

Ταῦτα ἐποιησάς, καὶ δολῆσα. Ἐμαχρούμησα, ἀπεκδεχόμενος τὴν μετάνοιάν σου.

Τζελασές ἀνομίας, διὰ δισμαλίας δοιοίσ. Σδ δὲ οὐ μόνον διωρθώσω, ἀλλὰ καὶ ἐνεισηγήθης ἀναστήτητα· αὐτῇ δὲ ἦν, διὰ δισμαλίας δοιοίς, δισνούσ εἰς τὸ συνευδόκειν τοῖς ἀμαρτάνουσιν.

Ἐιδήξω σε, καὶ παραστήσω καὶ τὰ πρόσωπά σου. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς χρι-

Arguat te et statuam contra faciem tuam peccata tua. In die scilicet iudicii.

Σύνετε δὴ ταῦτα. οἱ ἐπιλαυθαρόμεροι τῷ Θεῷ. Νοήσατε τὰ ὑπέρτατα, οἱ ἐπιλαυθανόμενοι τῷ Θεῷ, διότι μακρούμενοί εἰναι ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν.

Μήποτε ἀρπάψῃ, καὶ οὐ μή ὁ ρύματος. Οὐδὲνεκαστὸν μακρούμενος! Εἴτε μακρούμενον, ἐπι-

Vers. 22. Intelligite huc vos, qui obliterescimini Deum. Considerate quæ dicta sunt, vos qui obliterescimini Deum, et non animalitatis quam longanimitis sit in peccatis vestris.

αποχλίζεται αὐτούς. Μήποτε, φησίν, ἀρπάσῃ τὰς ψυχὰς ὑμῶν δι' ἄγγέλων ἀποτόμων αἰτίνθιον.

Θυσία αἰνέστως δοξόσει με. Πάλιν παραγγέλλει περὶ τῆς κακοφανοῦς θυσίας· δια τοῦτη μάκρη, φησί, δοξάστε, ἔγους τιμήσει, οὐκ ἡ διά ζώων.

Vers. 23. Sacrificium laudes glorificabit me. Iterum ea mandat, quæ ad novum pertinent sacrificium. Hoc enim, inquit, glorificabit, hoc est honorabit me, et non animalium sacrificia.

Καὶ ἔκεινοι δόδος γῆ δεῖξω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου. Καὶ ἐν ἔκεινῃ τῇ θυσίᾳ ἔστιν δόδος σωτηρίας (80) δι' οὓς ἔδου αὐτῷ τῷ θύσει τοῖς δεῖξαι τὴν πάρ' ἔμοῦ σωτηρίαν. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, "Ἄρ δεῖξω γράφουσι, καὶ νοοῦστ' ἀν δι τοῦ καθ' ἥρα. Τινὲς δὲ καὶ μετὰ τὸ Δείξω θυσιάζοντες, Αὐτὸδ τὸ σωτήριόν μου, φασίν· δόδον δὲ εἰς σωτηρίαν, ὑποληπτέον ἡ τὸ βάπτισμα, ἢ τὴν μετάνοιαν.

Et illic iter quo ostendam illi salutare meum. Et illic, inquit, id est, in eo genere sacrificii, via quædam est ad salutem, per quam viam ego sacrificanti cuilibet eam salutem ostendam, quæ a me provenit. Quædam vero exemplaria habent: Et illic iter, quod ostendam; et tunc exponere subintelligendo, ut infra: Et illic, inquit, est iter, juxta quod iter ego ostendam illi, etc. Aliqua habent, post quod sequitur: Illi salutare meum; aut pœnitentiam.

etiam exemplaria post verbum ostendam, punctum viam autem ad salutem esse credimus baptismum, aut viam autem ad salutem esse credimus baptismum, *Eἰς τὸ τέλος, ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ, ἐν τῷ εἰσελθεῖν πρὸς αὐτὸν Νάθαρ τὸν προφήτην, ἦντικα εἰσῆλθε πρὸς Βηρσαβεῖτην γυναικα τοῦ Οὐρίου.*

In finem psalmus ipsi David, cum ingressus esset ad eum Nathan propheta, quando ipse ingressus est ad Bersabee uxorem Uriam.

ΨΑΛΜΟΣ Ν°.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, διτι προφητείας ἔχει παραπεμπούμενα εἰς τὸ τέλος αὐτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας. Οὐ μόνον γάρ κατάλληλον θεραπείαν ἔξοδοιογήσεως τῷ τραύματι τῆς μοιχείας Βηρσαβεῖτην, καὶ τοῦ φόνου τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Οὐρίου διὰ τοῦ παρόντος; Φαλαοῦ κατεσκεύασεν, ἀλλὰ καὶ περὶ διαφόρων ἔλλων. "Ἔτι δὲ καὶ τῆς ἀνοικοδομῆς Ἱερουσαλήμ τῆς μετὰ τὴν ἐκ Βασιλῶνος ἐπάνοδον τῶν αἰχμαλώτων προεῖπεν· οὐ γάρ ἀπέπτει (81) παντελῶ; ἀπ' αὐτοῦ τὸ προφητικὸν χάρισμα, οἰα τοῦ Θεοῦ γινώσκοντος, διτι θάττον ἀπολούμενοι τὸν ύπον, καὶ λαμπρότερος γενήσεται· οὐ δὲ γάρ ἀπολαβεῖν ἐξήτησε τὸ δικιον Πνεῦμα, ἀλλὰ μη ἀφαιρεθῆναι ἀπ' αὐτοῦ. Εἶπε γάρ, διτι Καὶ τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἄγνοιο μὴ ἀπαρέληγες ἀπ' ἔμοιν. Ἀρμόζει δὲ καὶ πᾶσιν ἡμαρτηκόσιν ἡ παρούσα ἔξοδοιογήσις, ἡτις συνετέθη, καὶ ἀπερίτεθη διτι εἰσῆλθε πρὸς αὐτὸν Νάθαν ὁ προφήτης· τότε γάρ εἰς συναίσθησιν ἤλθε, τὸν παρελθόντα καιρὸν ἀφροτιστῶν διακείμενος. Τὸ δὲ, "Ἔντικα εἰσῆλθε πρὸς Βηρσαβεῖτην, οὐκ διτι παρατίκα πρὸς αὐτὸν εἰσῆλθεν δι Νάθαν, αἰρός γάρ διῆλθεν ἵκανος, ὡς ἡ πρώτη βίβλος τῶν Βασιλεῶν ἴστορει· ἀλλὰ καὶ τὸ Ἔντικα, διτερογρονῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποστηματίνει· οἷον, Μεθδεὶς εἰσῆλθε πρὸς Βηρσαβεῖτην, καὶ ἐγκύμονα πεποίηκεν.

D
• πρimo Regum libro. Sed illud adverbium, quando, Variæ lectiones.

(80) Αι. εἰς τιναγηταν.

(81) Αι. ἀπέστη.

gnat, ut sit sensus composuisse eum hunc psalmum, postquam intravit ad Bersabee et gravidam eam reddidit.

Vers. 3. *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Juxta immensam, inquit, tuam misericordiam miserere mei. Immensum enim est quod deliqui.*

Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Suplicantium inore eumdem sapientia repertit sensum. Et per iniquitatem pro qua LXX ἀνομίαν dixerunt [juxta significationem Græcae dictionis] prævaricationem legis intelligit, in adulterio et cæde a se commissam. Utrumque enim lege reprobatur, vel, cum iniquitatem seu potius [ut diximus] ἀνομίαν se commisssse fateatur, est, tanquam exlegeum esse, cum alienigenæ instar, serit.

Vers. 4. *Amplius lava me ab iniquitate mea. Venia quippe ei jam data fuerat per prophetam Nathan dicentem : Deus absuluit peccatum tuum ¹⁰; vorum præ maximo quodam ardore amplius etiam lavari cupit; vel amplius, expone, pro valde.*

Et a peccato meo munda me. Rursus peccati nomine delictum a se commissum appellat, quod superius iniquitatem, seu [ut diximus] ἀνομίαν, id est, transgressionem legis appellavit: proprio enim ille paccare dicitur, qui legem transgreditur. Solet autem Propheta promiscue uti his nominibus.

Vers. 5. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper. Miserere mei, inquit, et munda me, quia perpetrata a me criminis oblitus non sum, nec, veluti de regia dignitate superbus, illud neglexi. Nam etsi homines lateat, ego tamen illius enormitatem cognosco, ac conscientiæ meæ oculis diu noctuque illud cerno: quippe cum assidue ac peracerbe animam meam stimulet. Quæ res certam poenitentiam conjecturam præstat, ac peccatorum etiam veniam conciliat.*

Vers. 6. *Tibi soli peccavi. Cum rex sim, et te solum commissorum a me scelerum judicem habeam, tibi soli peccasse videor, hoc est, tibi soli judici subjicior. Scelerorum enim omnium ego dominus sum, et ob potentiam meam licere mihi videntur, quæcumque libuerint. Vel, quia leges tuas transgressus sum, idcirco tibi soli peccasse videor illarum legislatori.*

Et malum coram te feci. Omnia enim vides, non tantum quando ea sunt, sed quando etiam futuri sunt est ut sunt. Hoc autem dicit, pudore seipsum confundens, qui Deum videntem tantum committi facinus veritus non sit. Illud autem considera, quod de uno tantum a se commisso crimine loqui videtur, cum tamen plura essent: ea nimis ratione, quia unum ab altero dependebat: quippe cum adulterio impulsus fuerit ad cædem.

Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Delictum, inquit, quod feci coram te,

A 'Ελέησόν με, ο Θεύς, κατὰ τὸ μέγα ἔλεος σου. 'Ελέησόν με ἀξίως τοῦ μεγάλου ἔλεους σου, διτι μεγάλα ἡμαρτον.

Kai κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημα μου. Τὸ αὐτὸν ἀπειλασσεν δυνομα, σύνθετος γάρ τοῦτο τοῖς δεομένοις. Ἀνδριμα δὲ λέγει τὴν παρανομίαν τῆς μοιχείας καὶ τοῦ φόνου· καὶ ἀμφοι γάρ δύναμος ἐκύλουεν. Ἀνδριμα δὲ ταύτην ἐκάλεσεν, διτι δίκην ἀλλοφύλου, τοῦ μὴ νόμου, ἐπλημμέλησος.

consequenter illud etiam affirmat, se ἄνομον, hoc qui sub lege non sit, nefanda hæc delicta commis-

B 'Επὶ πλεῖστον πλήντορ με ἀπὸ τῆς ἀτρομίας μου. Συνεχωρήθη γάρ καὶ διὰ τοῦ Νάθαν, εἰπόντος, ἔτι καὶ Κύριος ἀφεῖλε τὸ ἀμάρτημα σου. 'Ἄλλ' ὑπὸ θερμότητος ἔτι πλυθῆναι παρακαλεῖ· ἢ τὸ, 'Επὶ πλεῖστον, ἀντὶ τοῦ "Ἄγαν.

Kai ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας μου καθάρισότ με. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν ἀμαρτίαν, διτι χυρίως ἀμαρτία ἡ τοῦ νόμου παράβασις. Πλὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῷ τῆς ἀνομίας, καὶ παρανομίας, καὶ ἀμαρτίας δύναμας ἀδιαφόρως χρῆται, καὶ ἀντ' ἀλλήλων.

"Οτι τὴν ἀτρομίαν μου ἔγω γινώσκω, καὶ τὴν ἀμαρτία μου ἐτρώπιστον μού ἐστι διακατέδει. Ἐλέησόν με, φησι, καὶ καταβάσισθον με, διτι οὐκ ἐπειλέθη μην τῆς ἀμαρτίας μου, ὡς εὐκαταφρονήσου, διὰ τὸν δύκον τῆς βασιλείας· ἀλλ' εἰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους; Ελαθον, δμως ἔγω γινώσκω ταύτην, τῇλεξ· καὶ βλέπω αὐτὴν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τοῖς τοῦ συνειδήτος δρθιλμοῖς, πικρῶς πλήττουσαν τὴν ἐμήν ψυχήν· διπερ μετανοίας ἔστιν εἰλικρινοῦς τεκμήριον, καὶ πρόξενον συγχωρήσεως.

D Σοι μόνῳ ἡμαρτον. 'Ως σοι μόνῳ δικαστῇ ὑποκείμενος· βασιλεὺς γάρ ὁν, σὲ μόνον ἔχω τῶν πεπραγμένων μοι δικαστήν, τῶν ἀλλων ἀπάντων κύριος ὁν, καὶ κατ' ἔκουσίαν ποιῶν δι βούλομαι. 'Η καὶ διτι τοὺς σὸνς νόμους παραβάς, σοι μόνῳ τῷ νομοθέτῃ τούτων ἡμάρτηκα.

Kai τὸ πονηρὸν ἐτρώπιστον σου ἐκοιησα. Πάντα γάρ δρᾶς, οὐχ διτι γίνονται μόνον, ἀλλὰ καὶ διτι μέλλωσι. Τοῦτο δὲ εἴπει, καταιχύνων ἐαυτὸν, ὡς οὐκ αἰσχυνθέντα τὸν Θεόν, ἐρῶντα γινομένη τὴν ἀμαρτίαν. "Ορα δὲ, πῶς ὡς περὶ ἐνὸς ἀμάρτηματος δοκεῖ λέγειν, διὰ τὸ ἀπηρτήσθαι τῆς μοιχείας τὸν φόνον· ἐκείνη γάρ εἰργάσατο τούτον.

"Οπως δὲ δικαιωθῆς ἐτι τοῖς λόγοις σου, καὶ τικήσῃς ἐτι τῷ κρίτεσθαι σε. Εποιησα δὲ τὸ κα-

¹⁰ Il Reg. XII, 13.

κόντενώπιον σου, κατὰ τὴς ἀμαυτοῦ κεφαλῆς, ἵνα δὲ ταῖς δικαιολογίαις σου, ταῖς πρὸς ἐμὲ, καὶ ἐν τῷ υπίνεσθαι σὲ ἐμοὶ περὶ ὃν σύ με βασιλέα πεποίηκας, καὶ οὕτως ἐδόξασα, ἐγὼ δὲ τοὺς σοὺς ήθέτησα νόμους, καὶ παρώργισά σε, δικαιωθεὶς μᾶλλον σύ, καταδικάσεις με τὸν ἀθλιόν, ὡς περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονα. Τοιοῦτος γάρ ἦν ὁ σκοπὸς τοῦ βιασμένου καὶ νικήσαντός με δαίμονος, αὐτὸν ἐμὲ καταστῆναι μοι τὴς δίκης πρήξεν. Ἐδικαιολογήθη δὲ, καὶ ἀντεκρίθη πρὸς τὸν Δαβὶδ ὁ Θεὸς διὰ Νάθαν, καὶ ἔλεγεν· ὅπως προβατέα τοιούτον λαβεῖν, εἰς βασιλέα κατέστησε, καὶ μυρίων ἐπιθυμῶν ἐρχόμενοι, καὶ ὅπως αὐτὸς πονηρῷ πράξει τὸν εὐεργέτην ἡμείς φατο. Ἐπήγαγε δὲ καὶ τὴν καταδίκην, ὅτι Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδού ἐγὼ ἔξεγειρα ἐπὶ σὲ κακά, ἐκ τοῦ οἴκου σου, καὶ τὰ ἔξης, ὡς ἡ δηλωθεῖσα

dicens: *Hæc dicit Dominus, Ecce ego suscitabo in te mala ex domo tua*¹⁷: et alio, quæ plenius habentur in libris Regum.

Ίδον γάρ ἐτομολαῖς συνεληφθῆη, καὶ ἐτομολαῖς ἀκισθησθε μὲν ἡ μήτηρ μου. Εἰς συμπάθειαν τὸν Θεὸν ἐπισπώμενος, ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ γέννησιν ἀνατρέχει τῷ λόγῳ. Εἰ γάρ μὴ ἡμαρτεῖν δ' Ἀδὰμ, οὐκ ἀν συνήθη τῇ Εὔᾳ. "Ωστε ἡ μὲν ἀμαρτία γέγεννηκε τὴν συνάφειαν, ἡ δὲ συνάφεια, τοὺς ἐξ Ἀδὰμ καὶ Εὔας· καὶ οὗτοι τοὺς ἔξης, καὶ οὕτως δηρὶ Δαβὶδ· καὶ γάρ εἰ καὶ τῷ νόμῳ τίμιος ὁ γάμος γέγονε, διὰ τὴν παιδοποιίαν, ἀλλὰ γε τῇ φύσει ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἔχει τὴν πρόσοδον. "Ωστε ἐξ ἀμαρτίας καὶ συνελήφθην, καὶ ἐγεννήθην· τὸ γάρ, ἀκισθησθε, ἐγέννησεν εἰπεν ὁ Σύμμαχος. Καὶ οὐδὲν μέγα, εἰ καὶ αὐτὸς ἡμαρτον, παθὼν τὸ τῆς φύσεως.

Ίδον γάρ ἀλήθειαν τὴν τηρησας. Τοῦτο πρὸς τὴν φημεῖσαν ἐξομολόγησιν εἰρηται· φησὶ γάρ, διε τὸν ἀλήθειαν τὴν τηρησας, καὶ διὰ τοῦτο ὡμολόγησα ταύτην, διε τὴν ἡμαρτον. Τὸ δὲ, Ίδον γάρ, περιττὸν κείται, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος στίχου, καὶ ἐπὶ προλαβόντος, καθ' Ἐβραϊδα συνήθειαν· πολλὰ γάρ τοιαῦτα περιττά τίθοις.

Τὰ ἀδηλα καὶ τὰ υρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. Τοῦτο πρὸς τὴν οἰκείαν εἰπεν αἰσχύνην, διε τοσοῦτον με τὴν τηρησας, διε καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς σῆς προνοίας ἐδήλωσάς μοι διὰ τοῦ προφητεικοῦ πνεύματος· ἐγὼ δὲ ἐφάνην ἀγνώμων.

Παρεις με ὑστερῶν, καὶ καταρισθήσομαι. Πολλοὶ περὶ τούτου λόγοι τούτητού πολλοὶς γεγόνασιν, οὓδεις δὲ σαφὲς, οὐδὲ ἀναντίρρητον ἀπήγγειλε. Ἐγὼ δέ φημι προφητεύειν περὶ ἑαυτοῦ τὸν Δαβὶδ ἐν τούτοις, διε καὶ συγχωρηθήσεται τὴν ἀμαρτίαν τελετέραν, καὶ χαρᾶς πλησθήσεται. Ἐπει γάρ ὁ νόμος ὑστερῶν φαντίσματι τινας τῶν μιανομένων ἐκαθάρευεν, ἔστι γάρ τὸ նσωσπον εἶδος πόας, διγαν σμη-

Δ fateor in caput meum commisissse, ut quoties tu mecum judicaris, et quæ inter nos est causa dis- cutitur, quod scilicet tu me ex iniuncto regem seceris, tantaque ac tali gloria conspicuum, quoque ego contra, et leges tuas spreverim, et te sceleribus meis ad iram concitaverim, ut in hoc, inquit, ju- dicio tu magis justificeris, et ego vicissim, veluti erga tantum benefactorem adeo ingratus, magis condemnaberis. Ea enim fuit maligni dæmonis inten- tio, cum magna me vi ad peccandum impulit ac superavit, ut mea me constitueret condonationis ministrum. Dicere autem possumus iudicatum fuisse Deum cum David, quando Nathan propheta eum redarguit, quod pro tantis beneficiis a Deo acceptis, ipse contra pravis benefactorem actioni- bus remuneratus sit; ubi postquam Dei justifica- tiones percensuit, condemnationem etiam addidit

C VERS. 7. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. Ut Deum magis ad misericordiam traheret, nativitatem suam commemoravit. Nam si Adam non peccasset, nunquam oportuisset illum Ewæ conjungi. Pecca- tum itaque copulam generavit, et copula rursum eos produxit, qui ex Adam et Eva nati sunt; et sic deinceps illi alios, atque alii alios, usque ad David. Et licet nuptiae nunc ob filiorum procreationem in honore habeantur, natura tamen ex peccato proveniunt. Ex peccato igitur conceptus et genitus sum. Nam quod secundo loco dicit: Et in peccatis concepit me mater mea, Symmachus reddidit: Et in peccatis genuit. Non est igitur magnum si ego peccavi, naturæ conditionem sustinens.*

VERS. 8. *Ecce enim veritatem dilexisti. Hoc ad beati David confessionem referendum est, de qua supra diximus. Ait enim: Ego, quæ vera sunt, fateor, me scilicet peccasse. Hoc autem fateor, et non nego, quia tu veritatem dilexisti, et odisti mendacium. Illa autem verba, Ecce enim, superflua sunt, tam in hoc versiculo quam in proxime supe-riori. Hebraicum enim est idioma, juxta quod superflua multa in oratione reperiri solent.*

Incerta et occulta sapientiae tuæ manifestasti mihi. Hoc in sui ignominiam et confusione dixit. Adeo tu, inquit, dilexisti me, ut ineffabilia providentiae tuæ arcana, per propheticum mihi spiritum feceris manifesta, ego tamen ingratus erga te esse appa- rui.

Asperges me, Domine, hyssopo et mundabor. Varia a multis dicta sunt ad præsentis versiculi explana- tionem, nihil tamen ab eis adeo apertum traditur, ut contradictione omni prorsus careat. Ego autem Prophetam puto his verbis de se ipso prædicere, quod adhuc exactius ac perfectius absolvendus esset a crimine, et gaudio replendus. Quia enim lex immundos quosdam hyssopi aspersionibus.

¹⁷ I Reg. XII, 41.

mundari jubebat, ea nimis ratione, quia hyssopus herba quædam est multum abstersiva, juxta illius purgationis metaphoram ait: Tu Domine, mea potissimum aspersione asperges, quæ perfectius omnes abstergit maculas: hoc autem fit per prolatam a te omnimodæ absolutionis sententiam, vel per lacrymas pœnitentiæ; quippe cum et hujusmodi lacrymæ, ut Dei donum ab eo proveniant. [Nam si hæc a te mihi dona adfuerint in abstergendis meis maculis, hyssopi vicem præbehunt.]

Lavabis me, et super nivem dealbabor. Eumdem præ gaudio sensum repetit.

VERS. 10. *Auditui meo dabis exultationem et lætitiam. Quia auribus aniuæ meæ te mihi pepercisse instillabis. Exultatio autem et lætitia idem significant.*

Exsultabunt ossa humiliata. Ossa mea, inquit, peccatorum pondere depressa, exsultabunt, ac deposito eo onore allevabuntur. Per sua vero ossa seipsum prorsus significat. Aliqui autem dicunt, quod illa verba: Auditui meo dabis exultationem, ad Salvatoris Incarnationem pertinent, ut sit sensus: Annuntiabis mihi jucundissimum gaudium, illam nimis inestabilem incarnationem; et tunc ossa mea, quæ nunc humiliata sunt, præ summa voluptate exsultabunt et subsilient.

VERS. 11. *Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniurias meas dele. Omnia, inquit, peccata mea in conspectu tuo jacent, quia tu omnia conspicis: verum peto, ut aspectum ab illis tuum amoveas, et commissa a me scelera e libro deleas actionum mearum.*

VERS. 12. *Cor mundum crea in me, Deus. Cor apud Scripturam multa significat. Aliquando enim pro singulari corporis membro accipitur, aliquando vero pro interiori illa rationis atque intellectus parte, a qua reginatur, juxta illud: Quare cogitationes ascendunt in corda vestra^{**}? aliquando sententiam significat, et propositum, juxta illud: Cor autem eorum longe est a me^{***}; aliquando beneplacitum et animi affectionem, juxta illud: Inveni David virum secundum cor meum¹. Et aliquando animam, ut hic: Cor mundum crea in me, Deus. Non peto, inquit, ut aliam in me naturam crees, sed ut quam habeo in antiquam restituas pulchritudinem. Creabis autem cor mundum in me, si vetustatem illam, quæ ob peccatorum sordes animæ meæ inhæret, ab ea prorsus abstuleris. Crea igitur hoc in loco dixit pro, restitue.*

Et spiritum rectum innova in interioribus meis. Innova, pro, denuo immittit. Deinceps, inquit, immitte in me spiritum rectum, hoc est, directionis gratiam, quæ diabolicas in me omnes tortuositates dirigat. Per interiora autem intimas animæ partes intelligit. Simile etiam his est, quod legimus apud Ezechielem dici ad eos, qui in Babylone erant: Dabo enim vobis, inquit, cor novum², ac si dixisset, Induratum ac languidum cor vestrum et promptitudinem vestram renovabo.

^{**} Ezech. xi, 5. ^{***} Isa. xxix, 13. ¹ I Reg. xiii, 14. ² Ezech. xi, 19.

Α κτικῆς, κατὰ μεταφορὰν ἐκείνης τῆς καθάρσεως εἰπεν, ὅτι Ἰ' αντιεῖς με βαντίσματι σμηκτικῷ. Εἴη δὲ τὸ τοῦτο λόγος ἀφέσεως, ἢ καὶ τὸ δάχρυον τῆς μετανοίας· καὶ τοῦτο γὰρ θεόθεν χαρῆται.

Πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκαρθήσομαι. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν ὑφ' ἡδονῆς.

Ἄκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην. Ταῖς ἀκοὰς τῆς ψυχῆς μου ἐνηχήσεις χαράν, δις συνεχώρησάς μοι. Ἀγαλλίασις δὲ καὶ εὐφροσύνη τὸ αὐτὸν σημαίνουσιν.

Ἄγαλλίσονται δοτέα τεταπεινωμένα. Τὰ δοτά μου, φησί, τεταπεινωμένα τῷ βάρει τῆς ἀμαρτίας, ἀγαλλίασονται, κούφισθέντα διὰ τῆς ἀφέσεως. Ἀπὸ μέρους δὲ, τῶν δοτῶν, δλον ἔσυτον ἐνέψηνε. Τινὲς δὲ φασιν, διτὶ τὸ, Ἄκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος εἰρηκεν, ὅτι Ἀναγγελεῖς μοι τὴν παγκόσμιον χαράν, ἵτοι τὴν ἀπόρρητον ἐνανθρώπησιν, καὶ εὐθὺς ἄγαν ἀλοῦνται καὶ σκιρτήσουσιν ὑφ' ἡδονῆς τὰ τεταπεινωμένα δοτέα μου.

Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπό σου ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀροματὰς μου ἔξαλειψον. Γυμνὰ πρόκειται τῇ παντεφόρῳ ἐπισκοπῇ σου τὰ ἔκδια ἀμαρτήματα. Ἀπόστησον οὖν ταύτην, καὶ δλας μου τὰς ἀνομίας ἔξαλειψον ἀπὸ τῆς βίστου τῶν ἔργων μου.

Καρδίας καθαρὰς κτίσον εἰρεοί, σ Θεός. Ή καρδία σημαίνει πολλά· ποτὲ μὲν, τὸ σωματικὸν μόριον· ποτὲ δὲ, τοῦ ἡγεμονικοῦ τὸ βαθύτατον, ώς τό· Καὶ διατὶ λογισμοὶ ἀραβατρούσιν εἰ ταῖς καρδίαις ὑψῶν· ποτὲ δὲ, τὴν γνώμην καὶ τὴν προαίρεσιν, ώς τό· Ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πάξιμως ἀκάκει ἀπ' ἔμοι· ποτὲ δὲ, τὴν εἰδοκλαν καὶ ἀρέσκειαν, ώς τό· Εὔροις διαδιδρακατὰ τὴν καρδίαν μου· ποτὲ δὲ, τὴν ψυχὴν, ώς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, Καρδίας καθαρὰς κτίσον εἰρεοί, οὐχ ἐτέραν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν οὐσιαν εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀποκαταστήσας. Εἰ γὰρ ταύτης περιδῆς τὴν παλαιότητα, τὴν ἀπὸ τοῦ βύσου τῆς ἀμαρτίας, κτίσεις ἐν ἔμοι καρδίαν καθαράν. Κτίσον οὖν, ἀντὶ τοῦ, ἀποκατάστησον.

Καὶ πτεῦμα εὐθὲς ἀγκαλίσον εἰ τοῖς ἀγκάτοις μου. — Ἔγκαλίσον, ἀντὶ τοῦ, Εμβαλε καιγῶς, ἵτοι ἀπὸ τοῦ νῦν, χάρισμα εὐθύτητος, εὐθυνον τὰς ἐγγινομένας μοι παρὰ τοῦ δαίμονος σκολιότητας· Ἑγκάτα δὲ λέγει τὰ ἐνδότερα μέρη ἔσυτον. Φησοὶ δὲ καὶ διὰ Ἱεζεκιήλ ὁ Θεός; πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλώνι, δις Δώσω αὐτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πτεῦμα καινόν, τουτέστιν, Ἀνακαινίσως θεόθεντας καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν καὶ τὴν προθυμίαν.

Μή ἀποφρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου. Ω; Α VERS. 13. *Ne projicias me a facie tua. Quasi tua indignum custodia.*

Kαὶ τὸ Πτεῦμά σου τὸ ἄγιον μὴ ἀταρέληγε ἀπὸ μου. Τὸ χάρισμα λέγει τῆς προφητείας, μὴ ἀνθῶν ἡμαρτεῖν, ἀφέλης τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ.

'Απόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηροῦ σου. Τὴν χαρὰν, ἣν εἴχον ἀπὸ τοῦ σώζεσθαι διὰ σου· ὅρα δὲ δπως δὲ μὲν οὐκ ἀπώλεσεν, μηδὲ ἀφαιρεθῆναι παρακαλεῖ· δὲ δὲ ἀφηρέθη, τοῦτο ἀποδοθῆναι αὐτῷ δέεται· πρὸ δὲ τῆς ἀμαρτίας ἔχαιρε, Σωτῆρα τοῦτον ἔχων.

Καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με. Καὶ στέρεωσόν με χαρίσματι κυριευτικῷ τῶν παθῶν, καὶ ἰδηγούντι πρὸς τὰ κρείτονα χάριτα δὲ εὐθύτητος καὶ χάρισμα ἡγεμονικὸν εἰεν ἀντὶ παρὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος; τῇ ψυχῇ διάφοροι ἐγγινόμεναι δυνάμεις.

Διδάξω ἀρόμους τὰς ὁδοὺς σου, καὶ ἀσεβεῖς ἔπει τὸ ἐπιστρέψθουσι. Καὶ τοῦτο προφητεία τοῦ μέλλοντος· τοῦ γάρ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἀνομα θινη διαδραμόντος, ἡ βίβλος τῶν Ψαλμῶν τοῦ Δασιδ ἀεὶ διδάσκαλος αὐτοῖς; τῶν ἀνετῶν γίνεται.

Τῦσαί με ἐξ αἰμάτων, σ Θεός, σ Θεός τῆς σωτηρίας μου. Ἱστορικῶς μὲν αἷματα καλεῖ τοὺς ἀδίκους φόνους, τὸν Οὐρέον φόνον· ἀναγωγικῶς δὲ, αἷματα λέγονται καὶ οἱ δαίμονες, ὡς αἷμασις χαροντες καὶ ἐγκαλινδούμενοι, ἀνθρώπων ἀναιρουμένων, καὶ ζώων δόλων θυμέμνων. Ο Θεός δὲ τῆς σωτηρίας μου, ἀντὶ τοῦ, 'Ο Σωτήρ μου, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν. Ο δὲ διπλασιασμὸς τὸ ἐγκάρδιον καὶ ἐπιτεταμένον τῆς δεήσεως ἐμφανεῖ.

Ἄγαλλισται τὴν γλῶσσά μου τῇ δικαιοσύνῃ σου. Χαρήσται δὲ αὐτῇ τῇ γλῶσσά μου τῇ τῆς δικαιοσύνης σου ἀπαγγελίᾳ. Δικαιοσύνη δὲ λέγει· νῦν τὴν παρὰ Θεοῦ δεδομένην μάτῳ δικαιώσιν, εἰτούν ἐλευθερίαν τῆς ἀμαρτίας· δικαιοῦται· γάρ δὲ ἐλευθερούμενος. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, τὴν δικαιοσύνην σου, γράφουσιν· ἐπ' ὃν νοεῖται, διτι 'Αγαλλίασιν ποιήσεται τὴν γλῶσσά μου αὐτήν τὴν περὶ σοῦ δικαιώσων, εἰτούν ἐλευθερίαν τῇ ἀμαρτίᾳ, διὰ ταύτην εκιρτῶσα πρὸς ὑμνολογίαν.

Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀροκεῖεις, καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἰτίαν σου. Μαθὼν διὰ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, οἶδα δὲτι πάλιν ἀνοίξεις πρὸς ὑμνολογίαν σου, καθὼς καὶ πρὸ τῆς ἀμαρτίας, τὰ κεκλεισμένα νῦν ὑπὸ τῆς καταγνώσεως χειλη μου.

"Οτι εἰ ηθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἀντί, δλοκαυτώματα οὐκ εύδοκήσεις. "Ορα πάλιν τὰς νομικὰς καὶ ἀλέγους θυσίας ἀποδοκιμαζομένας. Εἰ ήθελες, φησίν, ἔδωκα ἄν· ἀλλ' οὐδὲ δλοκαυτώματα ἀποδέξῃ· τὰ γάρ δλοκαυτώματα τιμιώτερα τῶν δόλων ἦσαν." Ματέ δεδιδεῖ εἰ καὶ μετὰ ταῦτα θύειν, ἀλλ' ἀπροσιρέτως

Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Non auferas a me, inquit, prophetiae donum, ob sceleris, quae commisi.

VERS. 14. *Redde mihi exultationem sauktaris tui. Gaudium quod habebam, quia a te fueram conservatus. Et considera quomodo his duobus versiculis, et non auferri, rogat, quod nunquam amiserat, et reddi postulat, quod jam fuerat ablatum; ante commissa enim crimina in summa degebat laetitia, quod tantum fuisse Salvatorem consecutus.*

Et spiritu principaliter confirmat me. Robora me, inquit, gratia illa spirituali, quae animi perurbationibus imperat, et dirigit ad meliora. Per hoc autem principale spiritualis directionis denuntiatio varia possunt intelligi virtutes, quae animabus nostris a sancto Spiritu trahuntur.

VERS. 15. *Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te conterentur. Haec est etiam futurorum propheta, quae jam adimpleta est; quippe cum, simul ac Evangelii predicatione coepit in gentibus semihari, Davidici statim psalmi praecipi doctoris vicem eis prestatent ad parandas virtutes.*

VERS. 16. *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus sa'utis mea. Juxta historiæ sensum per sanguines iniquam rædem intelligit, memoria nimirum repetens se Uriam occidisse. Juxta anagogen vero dæmones, qui sanguine gaudent tam occisorum hominum, quam immolatorum animalium, non immerito sanguines dici possunt. Et quod ait: Deus salutis mea, sæpe diximus idem esse quod, Deus Salvator meus. Illa autem repetitio: Deus Deus, vehemens cordis indicat desiderium.*

Exultabit lingua mea justitia tua. Ipsa etiam lingua mea, inquit, annuntiatione lætabitur justitiae tuae. Per justitiam autem hoc in loco justificationem intelligit sibi a Deo concessam, hoc est, liberationem a peccato. Quædam vero exemplaria habent: justitiam tuam; et tunc sensus est, quod Lingua mea exultationem sibi faciet eam justificationem quae a te mihi est præstata, exsultans nimirum et subsiliens propter eam ad hymnos et laudes tibi decantandas.

VERS. 17. *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam. Praemonitus ego, inquit, a sancto Spiritu, novi, quod tu iterum aperies labia mea ad hymnos et laudes tibi concinendas, non secus aliquid aperia erant ante commissa a me delicta. Nam in præsentia ob condemnationem tuam occlusa sunt.*

VERS. 18. *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Vide rursus brutorum sacrificia, quae a lege imperabantur, reprobari. Si voluisses ea, inquit, dedissem sane; verum tu holocausta non suscipsis, tametsi ea sint omnibus aliis sacrificiis honora-*

tiora. Quod si quis objiciat, beatum David post **A** ἐποίει τοῦτο διὰ τὸν νόμον, καὶ ὅτι οὕτω τῆς καινῆς hujusmodi verba Deo sæpius sacrificasse, illud Θυσίας δὲ καιρὸς ἐληλύθει. animadvertisendum ducimus, quod non ex proposito, neque ex propria voluntate id agebat, sed legis reverentia, et quia novi sacrificii dies nondum venerat.

Vers. 19. *Sacrificium Deo spiritus contritus.* Anima, inquit, quæ humilitate ac demissione quadam voluntaria contrita fuerit, gratum atque acceptabile Deo sacrificium reddit.

Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet. Sæpen numero, ut diximus, Scriptura per cor animam intelligit, eo quod animæ sedes sit, et in eo potissimum diversetur: atque ideo ubi corporatur, anima statim a toto evolat corpore. *Non despiciet autem pro, non avertet,* hoc est, suum ab eo non dimovet aspectum.

Vers. 20. *Benefac, Domine, in bona voluntate tua Sion.* Supplicat hoc in loco pro reædificatione Jerusalemi, quæ futura erat post redditum e Babylone. **[**Quædam vero exemplaria non in accusativo casu, sed in dativo habent dictioinem, *Sion:* quod ex lectione Graeca melius percipitur propter articulum, juxta quem et nos commodissime legere possumus primam litteram: *Benefac ipsam expone]* *Benefac,* pro, *Bona facito.* Aliud enim est hoc ab illo; *juxta quod alibi legimus: Benefac,* *Domine, bonis et rectis corde. In bona autem voluntate tua,* hoc est, auxilio et opere tua.

Et ædificantur muri Jerusalem. Optantis sermo est, tametsi ex Graeca lectione imperativi modi esse videatur.

Vers. 21. *Tunc acceptabis sacrificium justitiae.* Tunc, inquit, justum suscipes sacrificium. In alio enim nunc quam in Jerusalem sacrificia tibi non rite offeruntur, cum lex in ea tantum sacrificari posse mandaverit.

Oblationem et holocausta. Per oblationem ea intelligit sacrificia, quorum pars aliqua tantum offerebatur: per holocausta autem, ea quæ integraincendebantur.

Tunc imponet super altare tuum ritulos. Hæc quidem juxta historiæ sensum dicta sunt, juxta anagogen vero ea prædictit Propheta, quæ ad Ecclesiam fidelium et ad evangelicū sacrificium pertinent. Et per bonam voluntatem Salvatoris incarnationem intelligit, veluti bonum quoddam propositum: et per Sion, Christianorum conversationem; per muros item Jerusalem, episcopos et doctores. Et tunc, inquit, accipies sacrificium justitiae, hoc est, sacrificium universæ virtutis; et oblationem, hoc est, sanctos confessores; et holocausta, hoc est, sanctos martyres. **[**Illi enim oblationibus, isti vero holocaustis merito comparari possunt, cum utrique Deo oblati ac sanctificati sint; et confessores quidem ex parte se Deo obtulisse videntur, propter asseverationem fidei, martyres autem ex integro, cum et animum pariter, et ipsum corpus in totum Deo devoverint. Vel, per oblationes, membrorum extremitates intellige, de confessorum corpore detruncatas; per holocausta vero, integra martyrum incendia, aut cædes. Vel aliter: Oblatio virtutem quidem significat, sed ex parte diminu-

Θυσία τῷ Θεῷ, πρεψῦμα συντετριμένον. Εὐπρόσδεκτος θυσία τῷ Θεῷ, ψυχὴ συντετριμένη ἐξ ἑκουσίου ταπεινώσεως.

Kαρδιαὶ συντετριμένην καὶ τεταπειρωμένην δὲ Θεὸς οὐκ ἔξουδερώσει. Καρδιαὶ τὴν ψυχὴν πολλάκις ἡ Γραφὴ καλεῖ, διὰ τὸ καὶ τὴν καρδιὰν ἄγαν ἔχεσθαι τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ψυχὴν ἄγαν ἐμπεφυκέναι τῇ καρδίᾳ. "Οἴθεν καὶ παθούσης τῆς καρδίας, ἡ ψυχὴ ἀφίπταται ἀπὸ τοῦ σώματος ὅλου. Ἐξουδενώσιν δὲ λέγει τὴν ἀποστροφήν.

B 'Αγάθυνορ, Κύριε, ἐν τῇ εὐδοκιᾳ σου τὴν Σιών. Ἐνταῦθα παρακαλεῖ περὶ τῆς μετὰ τὴν ἐκ Βασιλῶνος ἐπάνοδον ἀνοικοδομῆς τῆς Ἱερουσαλήμ· τὸ δὲ, ἀγάθυνορ, ἀντὶ τοῦ, ἀγαθοποίησον· ἔτερον γάρ παρ' ἔκεινο τοῦτο, ως τὸ 'Αγάθυνορ, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς. Ἐρ τῇ εὐδοκιᾳ σου δὲ. τουτέστι, τῇ συνεργείᾳ σου

Sion, vel in dativo: Benefac ipsi Sion : et tunc expone] Benefac, pro, Bona facito. Aliud enim est hoc ab illo; juxta quod alibi legimus: Benefac,

Καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τείχη Ἱερουσαλήμ. Τὸ δὲ οἰκοδομηθήτω, παρακλητικὸν ἔστιν, εἰ καὶ προστακτικὸν φανεται.

Τότε εὐδοκήσεις θυσίαρ δικαιοσύνης. Τότε ἀπόδεξη θυσίαν δικαίων· ἐν ἑτέρῳ γάρ τόπῳ οὐκ ἔστι δικαίως θύειν· ἐν μόνῃ γάρ τῇ Ἱερουσαλήμ θύειν δὲ νόμος ἐπέτρεψεν.

'Αραγορὰν καὶ δλοκαυτώματα. Ἄναφορὰν μὲν λέγει τὰ ἀφαιρήματα, τὰ ἐκ μέρους προσφερόμενα· δλοκαυτώματα δὲ, τὰ καθ' δλοκληρίαν καιδίμενα.

Τότε ἀρούσουσιν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον σου μόσχους. Ταῦτα μὲν, καθ' ιστορίαν ἀναγωγικῶς δὲ, περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν καὶ τῆς εὐαγγελικῆς θυσίας προφητεύει· εὐδοκίαν μὲν λέγων τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος, ως ἀγαθὴν βούλησιν· Σιών δὲ, τὴν πολιτείαν τῶν Χριστιανῶν· τείχη δὲ αὐτῆς, τοὺς ἐπισκόπους καὶ διδασκάλους· τότε δὲ ἀποδέξεται καὶ θυσίαν δικαιοσύνης, ἥγουν ἀρετῆς·

D καὶ ἀναφορὰν μὲν, τὰς διὰ Κριστὸν ἐκ μέρους καβεῖς τῶν διμολογητῶν· δλοκαυτώματα δὲ, τὰς καθ' δλοκληρὸν τῶν μαρτύρων. "Η τὸ μὲν, τοὺς διὰ ἔιφους ἀκροτηριασμούς τῶν διμολογητῶν· τὸ δὲ, τὰς τῶν μαρτύρων σφαγάς. "Η τὸ μὲν, τὴν ἐκ μέρους ἀρετῆς, ως τὴν ἐν γάμῳ, ἢ δὲ λόγῳ βιωτικῷ σχήματι· τὸ δὲ, τὴν τελείαν, ως τὴν ἐν ἀγαμῷ, ἢ ἐν μοναδικῇ πολιτείᾳ. Μόσχοι δὲ, οἱ πιστοὶ τῇ χορηγίᾳ τῶν ἀρετῶν, καὶ πιστεὶς τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ κερατίζοντες τὸν διάδολον, καθόλου πάντες οἱ τέλειοι πράξεις καὶ λόγω, οἱ καὶ εἰς τὸ ἐπουράνιον ἀνάγονται θυσιαστήριον, εἰς δομὴν εὐώδιας τῷ Θεῷ. Χρή δὲ γινώσκειν, διτι πολλοὶ πολλάκις τὴν διάθεσιν τοῦ μέλλοντος χρόνου ἀντὶ εὐκτικοῦ παραλαμβάνουσιν, διώμα καὶ τοῦτο τῆς Ἐβραϊδῶς διαλέκτου λέγοντες,

ώς τδ, 'Παρτισίς με ύσσωπῳ, καὶ καθυρισθήσομαι·
καὶ πλυνεῖς με, καὶ ὑπέρ χιόνα λευκαρθήσομαι,
καὶ δσα τοιαῦτα.

vitulos etiam eos intellige, qui virtutum ministerio pasti ac cibati sunt, et effecti pingues gratia sancti Spiritus, qui dæmones, fortium vitulorum instar, cornu petunt: et denique eos omnes, qui actione et sermone perfecti sunt, qui etiam ad cœlestē adducuntur altare in odorem suavitatis ³. Illud autem scire oportet, quod multi s̄erenumero futurum tempus indicativi accipiunt pro optativo, idiomā id esse dicentes Hebraicæ linguae, ut illud: *Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor, lavabis me, etc.* pro eo quod est, Utinam me aspergas, atque utinam laves, e^t alia huiusmodi.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΑ'.

Εἰς τὸ τέλος ψαλμὸς συνέσεως τῷ Δαβὶδ, ἐτ τῷ ἔλεϊν Δωῆκ τὸν Ἰδουμαῖον, καὶ ἀναγγεῖλαι τῷ Σαούλ, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ· Ἡλοε Δαβὶδ εἰς τὸν οἶκον Ἀβιμέλεκ.

Φεύγων δὲ Δαβὶδ τὸν Σαούλ, ἐπείνασεν· καὶ ἀπελθὼν πρὸς Νομβάν τὴν πόλιν τῶν ιερέων πρὸς Ἀβιμέλεκ τὸν ἀρχιερέα, ἐποίησεν δσα ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ λγ̄ ψαλμοῦ ἐξηγησάμεθα. Τοῦτο δὲν Δωῆκ. δὲ τῶν βασιλικῶν ἡμιόνων ἐπιμελητῆς, κατεμήνυσεν τῷ Σαούλ· καὶ κατὰ τοῦ Ἀβιμέλεκ ἐξέμηνε τοσῦτον, ὡς ἀγαγεῖν μὲν καὶ ἀνελεῖν διὰ τοῦ Δωῆκ τοὺς ἁκατῶν καὶ πεντήκοντα ἵερεis· κατασφάξαι δὲ καὶ πᾶσαν ἡλικίαν τῆς πόλεως, καὶ πανωλεθρίζαι ταύτην διαφθείραι. "Ο μαθὼν δὲ Δαβὶδ, ἔγραψε τὸν παρόντα ψαλμὸν, εἰς ὑπομονὴν τῶν ἀδικουμένων. Εἰς τέλος δὲ ἐπιγραπταί, παρεγγυῶν εἰς τὸ τέλος τῶν ἀδικούντων ἀποβλέπειν, καὶ μαχροθυμεῖν. Συνέστησεν δὲ, δτι συνέσεως δεῖ τῷ ἀδικουμένῳ πρὸς ὑπομονὴν.

τελεστήν εἰς τοιαῦτην προθεσμίαν, διατάσσειν τοῦτον τὸν πατέρα τοῦ Σαούλ οἰκεῖωσιν· η δυνατὸν, εἰς τὸ κακῶσαι.

Τὸ δρκανγῆ ἐτ κακίᾳ, δ συντατός; Πρὸς τὸν Δωῆκ δὲ λόγος, δην δεῖται μάλιστα δρκαλύπτεσθαι ἐπὶ τῇ κακίᾳ. Κακίαν δὲ λέγει τὴν πονηρίαν καθδλού· δυνατὸν δὲ αὐτὸν εἶπε, διὰ τὴν πρὸς τὸν Σαούλ οἰκεῖωσιν· η δυνατὸν, εἰς τὸ κακῶσαι.

Ἄρομπλα δὲν τὴν ἡμέραν, ἀδικίαν διογίσατο η γλώσσα σου. Τδ, ἐλογίσατο, ἐγθέρξατο εἰπεν δ Θεοδοτίων· τὸ δὲν τὴν ἡμέραν, καθδ ἐκδεστηρην ἡμέραν εἰπεν δ Σύμμαχος. "Εστι δὲ η σύνταξις οὕτως· Αελ ἐφθέρξατο η γλώσσα σου ἀνομίαν, ἀδικίαν, ἀσυνδέτως, ήγουν, δνομα καὶ δδικα. Διασύρει δὲ δλον τὸν βίον αὐτοῦ, ὡς πάντη διεφθαρμένον· οὐ γάρ δην τοιαῦτην πόλιν ἀπώλεσεν, ει μη παντάπαισιν ἀνίστασεν.

Ωσει ξυρρήκοντην ἐποιησας δδλον. Δδλον ἐνταῦθα τὴν διαβολὴν καλεῖ, ην παρεσκεύασεν οὖτε δραστήριον, ὡς δικῆν ξυροῦ δικηρίσαι τὴν πόλιν

³ Levit. iv. 51.

Variæ lectiones.

(82) Græce Ἀβιμέλεχ, Abimelech, ut habetur apud LXX, I. Reg. 21.

(83) Græcorum verborum sensus est: Prudentia

A tam: veluti si quis in conjugali, aut alio mun-
danæ vite statu virtutem præseferat; holocaustū
vero perfectam virtutem, veluti si quis in virgi-
nitate, aut monastica degat conversatione. Per

PSALMUS LI.

In finem psalmus intelligentiæ ipsi David, quando
venit Doec Idumæus, et annuntiavit ipsi Saul, et
dixit, Venit David in domum Achimelech (82).

B Cum fugeret Saulem bea'us David, atque [ut
accidit] esuriret, profectus est Nombam civitatem
sacerdotum, ad Achimelech pontificem, ubi [et
panes propositionis comedit, et alia] egit, quæ supra
commemoravimus in expositione psalmi xxxiii. Hunc cum vidisset Doec, regiorum miliorum præ-
fectoris, omnia Sauli renuntiavit. Qui hoc audito,
adeo furere ac sævire cœpit adversus Achimelech,
ut centum et quinquaginta sacerdotes ad se adduci
jusserit, et occidi a Doec, et in cujusque ætatis
homines in ea civitate sæviri. Quod cum rescisset
beatus David, conscripsit hunc psalmum, ad eos
consolandos, qui injuria affecti fuerant. In finem
inscribitur, quia ad eorum finem illos jubet aspi-
cere, qui injuriam intulerunt, atque interim patien-
ter ferre, ac longanimem esse. Intelligentiæ autem, seu [juxta aliam Græcæ dictionis συνέστως signifi-
cationem] prudentiæ, ideo dixit, quoniam iis, qui injuria affecti fuerant, multa opus erat prudentia
atque intellectu, ut patienti animo illatas ferrent injurias (83).

C VERS. 3. Quid gloriaris in malitia, potens? Sermo
est ad Doec, quem oportuerat potius malitiam suam
obtegere, quam de ea gloriari. Per malitiam autem
omnem in universum pravitatem intelligit. Poten-
tem vero eum appellavit, ob familiaritatem atque
amicitiam, quam habebat cum Saule; vcl potentem
in lædendo ac maligne agendo.

D VERS. 4. Iniquitatem tota die, injustitiam cogita-
vit lingua tua. Pro cogitavit, Theodosio reddidit,
locuta est. Quod vero alt, tota die, Symmachus
dixit: per singulos dies. Ordo est: Lingua tua
semper locuta est iniquitatem, injustitiam, sine
copula, pro eo, quod est, iniqua et injusta. Ex-
probrare autem Propheta videtur illius vitam ac
conversationem prorsus perditam. Neque enim
huiusmodi civitatem aliquando vastasset, si non
perditis prorsus fuisse moribus.

Quasi novacula acuta fecisti dolum. Dolum hic
calumniam appellat, quam adeo potentem parave-
rat Doec, ut sacerdotum civitatem instar novacule

autem opus est ei, qui injuria affectatur, ad tote-
rantiam.

doraserit, cum Sauli detulisset, Achimelech sacerdotem favere partibus David.

VERS. 5. *Dilexisti malitiam' super bonitatem, in justitiam magis quam loqui justitiam. Malum potius quam bonum semper amasti, et injusta facere potius quam justa.*

VERS. 6. *Dilexisti omnia verba demersionis lingua dolosa. Omnia verba demersionis, quæ perimere ac delere homines solent, in quos, veluti quidam unus fluctus, irruerint. Hæc enim omnia verba Doec dilexit in lingua dolosa, hoc est, in lingua moliente insidias. Aliqua vero exemplaria non in ablativo, sed in accusativo habent: linguam dolosam: et tunc divideas versiculi verba, ut sit sensus: Dilexisti etiam linguam dolosam.*

VERS. 7. *Propterea Deus destruet te in finem. Nimirum veluti male ædilectum, tametsi ob delationem a te factam Sauli regi ad majorem ab illo honorem proiectus sis. Quod si verbum, destruat, et alia, quæ sequuntur, intellekeris non optant esse, sed exsecrantis, prophetiam continebunt futuræ perditionis ipsius Doec.*

Evelat te. Veluti in ejus vinea male plantatum.

Et emigrare te faciat a tabernaculo tuo. Id est, animam tuam a corpore tuo. Vel emigrare te faciat a domo tua, et ab ea veluti mortuum efferri.

Et radicem tuam a terra viventium. Per radicem generationem ac stirpem ejus tam præteritam quam futuram intelligit. Radices enim Doec tam parentes dici possunt, quam liberi ac posteri; parentes quidem, quia eum produxere; filii vero ac posteri, quia radix sunt aliorum, qui ab eis generantur. Per radicem igitur tam ascendentes, quam descendentes, et omnem denique generationem significavit. Per terram autem viventium, et præsentem terram intelligit, quam vivi homines habitant, et cœlum, qui eorum locus est, qui semper vivunt.

VERS. 8. *Videbunt justi et timebunt. Videbunt integrum perditionem Doec. Unde inevitabilem poenarum sententiam timentes, cautores flent.*

Et super eum ridebunt. Gaudebunt, inquit, cum eum tanti sceleris viderint poenas dare; juxta quam sententiam alibi dictum est: Lætabitur justus, cum viderit vindictam⁴. Indifferens autem est hoc quoque loco constructio.

VERS. 9. *Et dicent, Ecce homo, qui non possit Deum adjutorem sui. Qui me injuria a rege affectum celare noluit, sed prodere: quam ob causam Deum sibi inimicum constituit, qui pro hominibus injuria affectis pugnare solet.*

Sed speravit in multitudine divitiarum suarum. Verisimile est autem hunc Doec suisse divitem, vel divitias non auri dici, aut argenti, sed malignitas et vitiorum; quibus supra potentem eum esse dixit

⁴ Psal. LVII, 11.

Variæ lectiones.

(84) *Ic. lv' §, ut sensus sit.*

A τῶν Ἰουδαίων διέβαλε γάρ τοὺς περὶ τὸν Ἀδιμέλεχ, ὃς συνεργοὺς τοῦ Δαείδ.

'Ηγάπησας κακλαρ ὑπὲρ ἀγαθωσύνην, ἀδικλαρ ὑπὲρ τοῦ λαλῆσαι δικαιοσύνην. Λεὶ τὸ κακὸν μᾶλλον, ἢ τὸ ἀγαθὸν ἡσπάσω, καὶ τὸ λέγειν μᾶλλον, ἢ τὸ λέγειν δίκαια.

'Ηγάπησας κάντα φήματα καταποντισμοῦ, γλώσση δολίᾳ. Πάντα φήματα καταποντίζοντα καὶ ἀφανίζοντα τοὺς ἀνθρώπους, καθ' ὃν ἂν σχεθῶσιν, ὃς κύματα ταῦτα δὲ ἡγάπησεν ἐν γλώσσῃ δολερῷ, ἤγουν ἐπιβούλῳ. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, γλώσσας δολίας, δολλαρ, lv' (84), Ήγάπησας κάλιρ γλώσσας δολίας.

B

Διὰ τοῦτο δὲ Θεὸς καθελεῖ σε εἰς τέλος. Ως κακῶς φύκοδομημένον, εἰ καὶ ὑψώθης ἐκ τῆς καταμηνύσεως. Εἰ δὲ μὴ εὐκτικὰ τὰ φήματα, ἀλλ' ἐν τούτῳ ἀρᾶς, προφητεῖαι τῆς τούτου πανωλεθρίας εἰσίν.

'Εκτίλαι σε. 'Ως πονηρῶς πεφυτευμένον ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ.

Καὶ μεταραστεύσαι σε ἀπὸ σκηνώματός σου. Τὴν ψυχήν σου ἀπὸ τοῦ σώματός σου. ἢ σὲ δόλον, ἀπὸ τῆς οἰκίας σου νεκρὸν ἐκφερόμενον.

Καὶ τὸ φίλωμά σου ἐκ τῆς ζώγτων. Καὶ τὸ γένος σου. Ψίζα γάρ τοῦ Δωῆκ καὶ δὲ πατήρ αὐτοῦ, καὶ δὲ παῖς· δὲ μὲν, ὃς τὸν Δωῆκ ἐκφύσας, δὲ δὲ, ὃς βίζα τοῦ ἔξι γένους ὑποληφθεῖς. Διὰ τῆς φίλης οὖν καὶ τοὺς ἀνιόντας, καὶ τοὺς κατιόντας, καὶ συμπανταὶ πλήκτη τὸ γένος ἐδήλωσεν. Γῆγ δὲ ζώντων καὶ τὴν παροῦσαν λέγει, ἣν οἰκοῦσιν οἱ ζώντες, καὶ τὸν ἐν οὐρανοῖς τόπον, τὸν δὲ ζώντων

præsentem terram intelligit, quam vivi homines

D

'Οὐφοται δίκαιοι, καὶ φοβηθήσοται. 'Οὐφοται τὴν μέλλουσαν πανωλεθρίαν τοῦ Δωῆκ, καὶ φοβηθέντες τὴν ἀφυκτὸν δίκην, ἀσφαλέστεροι γενήσονται.

Καὶ ἐπ' αὐτὸν γειτούσοται. Καὶ ἐπ' αὐτῷ δόντι δίκην χαρήσονται. Εὐφρατήσοται γάρ, φησι, δικαιος, δια τὴν ἀδίκησιν. Αδιάφορος δὲ κάνταῦθα ἡ σύνταξις.

Καὶ ἀροῦσι· 'Ιδοὺ ἄνθρωπος, δεὶς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ. Ἐν τῷ μὴ συγκαλύψαι τὸν ἡδικημένον, ἀλλὰ μᾶλλον προδοὺς αὐτὸν, ἀχθόντον ἐαυτοῦ κατέστητε τὸν ὑπέρμαχον τῶν ἡδικημένων.

'Αλλ' ἐπηλπισεν ἐπει τῷ κλήθει τοῦ πλούτου αὐτοῦ. Εἰκὼν γάρ πλούσιον αὐτὸν εἶναι. 'Η πλούτον λέγει τὴν κακίαν, ἐφ' ἣν καὶ δυνατὸν αὐτὸν εἰρηκε.

Καὶ ἐρεδυταμώθη ἐπὶ τῇ ματαιότητι αὐτοῦ. Α Τὸν ρήθεντα πλούτον ὡνόμασε ματαιότητα, ἐν τῷ κινδύνῳ αὐτοῦ μηδὲν ὠφελήσαντα.

'Ἐγὼ δὲ ὥστε ἐλαῖα κατάκαρπος ἐν τῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ. Προφητεύει καὶ νῦν περὶ αὐτοῦ· ἔτι 'Ἐκείνοι μὲν, οὗτοις ἐμμανῶς ἐπιβουλεύοντές μοι, καὶ πόλεις ἐξολοθρεύονται, καὶ οὐδενὸς φείδονται· ἕγω δὲ φυλαχθήσομαι οὐτως, ὡς περ ἐλαῖα κατάκαρπος. Ηγούμενος δὲ ἐπὶ τῇ σκέψῃ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκείνη ἐν τῷ κήπῳ. 'Η οἵκου Θεοῦ τὴν σκηνὴν λέγει, προαγορεύων, διτι κινήσας τὸν Σαούλ, ἔξει τὴν βασιλείαν, καὶ τὰς πόλεις, καὶ τὴν σκηνὴν.

Ἄλιπιστα ἐπὶ τῷ ἐλεος τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν αἰώνα, καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. **Ἄλιπιστα οὐκ ἐπὶ πλούτῳ.** Ήδυνάμεις τινὶ, καθάπερ ἐκείνοις, ἀλλὰ εἰς μόνον τὸ παρὰ σου τοῦ Θεοῦ ἐλεος, δὲ διῶς αὐτὸς τοις ἀδικουμένοις· τὴν δὲ εἰς τὸν ἐλεος τοῦ Θεοῦ ἐλπίδα καὶ ἐν τῷ νῦν αἰώνι ἔχω, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, διτι τὸ τῶν ἔργων χριτήριον.

Ἐξογιολογήσομαι σοι εἰς τὸν αἰώνα, διτι ἐποίησας. Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, ἀλλ, διτι ἐποίησας· προσυπακούεται δὲ τὸ, ἐκδίκησις. Ἐνδιάθετος δὲ ἡ φωνὴ τοῦ ἐποίησας, ἀπὸ καρδίας ἐναποκεμπομένη· διὸ καὶ ἐλλείπει. Εἰώθασι γάρ οἱ ἐκδικούμενοι προφέρειν ἐλλιτεῖς τοὺς λόγους, οἷα τῆς καρδίας ἐπικοπούστης τὸ λοιπόν, ὡς τὸ, *Eldor*, καὶ ἐδωκας· οἶον, Εἴδον ἐκδίκησιν, καὶ ἐδωκας δίκην· προέννω γάρ τὸν διλέθρον τῶν ἐπιβουλεύοντων.

Καὶ ὑπομενὼ τὸ δρομά σου. Καὶ περιμενὼ σε ἐκδικητὴν. Κατὰ περίφρασιν δὲ ὁ λόγος, διτι καὶ ὑπὸ πολλῆς εὐλαβείας τὸ δυνοματοῦ Θεοῦ πολλάκις ἀντὶ Θεοῦ λχμβάνει.

Οτις χρηστὸν ἐτατελοντὸν τῷ δοτῶ σου. "Οτις ὡρέλιμον τοῦτο παρὰ τοῖς ἀφωνιαμένοις καὶ ἀνακειμένοις σοι· λέγοιτο δὲ ἀν παρ' ἡμῶν δὲ φύλακες καὶ κατὰ τοῦ δαίμονος, ἀνομοῦντος; ἀλλ καὶ δολευομένου, καὶ μέχρι τοῦ *Metarastestūsai* σε ἀπὸ σκηνώματός σου, εὐχερῶς ἀρμόδουσι τὰ βρήτα· σκηνώματα δὲ νοήσεις τοῦ δαίμονος τὴν παρ' ἡμῖν προεδρείαν· δέξωμα δὲ, τὴν ἑδραλωσιν τῆς προεδρείας. "Οὐκονται δὲ δίκαιοι τὴν τοῦ ἐχθροῦ ἔτταν, καὶ ἔτι φοβηθήσονται τὸν Θεόν, τὸν βοηθοῦντα τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν. "Ανθρώπων δὲ ἐνταῦθα τὸν διάβολον ὑποληφόμεθα, ὡς καὶ ἐν τῷ α' στίχῳ τοῦ πεντηκοστοῦ πέμπτου φαίμου παραδοθήσεται· καὶ τὰ ἔξις δὲ βῆτα προσφυῶς δεξόμεθα. **D** intelligit, quemadmodum et alibi dicemus in psalmo exponi possunt.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΒ'.

Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ Μαελέθ, συνέστεως τῷ Δαειδ.

Οὐτος δψαλμὸς ταῦτην ἔστι· τῷ ιγ', δύο στίχους μόνον πλείονας ἔχων παρ' ἐκείνον, οὓς καὶ διερμήνεύσομεν. Τὴν ἀλληγορίαν πάσαν αὐτοῦ ἐξηγήσων ἐν

Et prævaluit in vanitate sua. Quod paulo ante dīvitias, nunc vanitatem appellat, veluti quæ illi in periculis minime erant profuturæ.

VERS. 10. Ego autem quasi oliva fructifera in domo Dei. Prædictit ea, quæ ad se pertinent. Illi, inquit, adeo insane adversum me insidias disponunt, civitates perdunt, nemini parcunt; ego vero integer atque innocuus conservabor, veluti oliva fructifera, cujus fructus non periit; conservabor autem in protectione et custodia Dei, non secus atque oliva in pingui horto conservetur. Vel per domum Dei, tabernaculum intelligit, et prædictit, quod devicto Saule, et regnum ipse consecuturus sit, et civitatem et tabernaculum.

Speravi in misericordia Dei in sacerdum, et in sæculum sæculi. Non speravi ego in dīvitias, aut in robore, ut illi, sed in tua tantum misericordia, quam iis præstas, qui injuriam patiuntur: sane autem spem habeo, tam in præsenti sæculo, quam in futuro, cum omnes Deus actiones nostras dijudicaturus sit.

VERS. 11. Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti. Gratias tibi agam semper, Domine, quia fecisti, subintellige vindictam: hujusmodi autem vox ab intimo videtur mihi Prophetæ corde emissæ, atque ideo desicere. Solent enim ii qui uincuntur, defectiva quædam verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba intercedantur, ut illud: *Videbunt oculi nostri* (85). Subintelligitur enim vindictam, vel quid simile. Prævidet enim Prophetæ insidiatorum atque hostium suorum interitum.

Et exspectabo nomen tuum. Illic est, exspectabo te ultorem. Est enim circumlocutio. Vel præ multa reverentia nomen Dei pro ipso accipit Deo.

Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. Quoniam, inquit, hoc utilissimum est, apud eos qui tibi sanctificati ac dicati sunt. Efferri etiam potest hic psalmus a quolibet fidei adversus dæmonem, veluti adversus eum qui iniqua assidue operatur et dolosa, et usque ad illa verba: *Et emigrare te faciat de tabernaculo tuo*, facile omnia congruunt huic sensui. Per tabernaculum autem principatum dæmonis intellige, quem in humanum habebat genus, et per radicem, hujus principatus stabilitatem. Videbunt autem justi omnes, inimici nostri dæmonis depressionem: et tunc magis timebunt Dominum, qui opem ferre solet timentibus se. Per horum etiam hoc in loco dæmonem intelligit, que sequuntur omnia ad hunc sensum LV; et quæ sequuntur omnia ad hunc sensum

PSALMUS LII.

In finem pro Mæleth intelligentiae ipsi David.

Ilic psalmus idem est cum psalmo xiii duobus tantum versiculis exceptis, qui in hoc psalmo amplius habentur quam in illo; eos tantum hic inter-

Variæ lectiones.

(85) Græcorum verborum sensus est: *Vidi et dedisti, hoc est, Vidi ultiōnē, et dedisti pœnam.*

pretabimur. Nam aliorum expositionem illuc tradidimus. Hic autem versiculi ea ratione amplius hic habentur, ne videri posset idem psalmus superfluous esse, dum bis ponitur (87). Præterea ut doceret nos Propheta, quod sensu differunt, tametsi verborum prolatione iidem esse videantur. Ille etenim insaniam ac furorem carpit, quo Sennacherib et Rhapsaces adversus Ezechiam regem ferebantur, hic vero Judæorum rabiem contra Christum. Quod si aliter se haberet, procul dubio hujusmodi superstuitas neque interpretes neque ipsos etiam Judæos latuisset. Verum excusationem nullam habent Judæi, tametsi sponte sua cœcūtiant. Aliam enim ac diversam prorsus inscriptionem uterque eorum sortitus est. Præsens itaque inscriptio ad finem nos jubet inspicere propter prophetias, quæ hic adversus Judæos prædicuntur: veluti monens lectorum ut illarum finem animadverat. Quod vero sit: pro *Mæleth*, idem sibi vult, ac si dixisset, De chorea. Christianis etenim, cum legitur hic psalmus, exsultandum ac chorea quodammodo utendum est, propter finem atque eventum rerum, quæ in eo prædictæ sunt. Exsultabit, inquit, *Jacob*, et letabitur *Israel*. *Israelis* enim populus pro populo accipitur Christiano, ut diximus in psalmo XIII. Intelligentia etiam ideo inscriptus est, quia multa lectori opus est intelligentia in his discernendis. Nam licet verborum prolatione eadem esse videantur, quæ in hoc, et quæ in XIII habentur psalmo, sensu tamen differentias habent, mysterio referatas. Sed illos jam versiculos exponamus, quos amplius hic haberet diximus.

VERS. 1, 2. *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus; corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus.* Vide, quæ exponendo diximus in psalmo XIII, quod vero hic, in iniquitatibus, ibi dixit, in studiis.

Non est, qui facial bonum. In commemorata psalmo dixit: Non est qui facial bonitatem.

VERS. 3-6. *Dens de cælo prospexit super filios hominum, ut videret si est, qui intelligat, aut qui exquirat Deum: omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est, qui facial bonum, non est usque ad unum. Nonne cognoscunt omnes, qui operantur iniquitatem? qui devorant populum meum in cibo panis? Deum non invocaverunt, illuc timuerunt timore, ubi non erat timor. Vide, quæ in XIII psalmo dicta sunt.*

Quoniam Deus dispersit ossa eorum, qui hominibus placent. Judæos carpit, quos studiosos esse dicit, ut hominibus placeant [tametsi Latina dictione, non ita significanter id vitium exprimi potest quam Græca, quæ unico vocabulo, ἀνθρωπάρεσκον hujusmodi homines appellavit]: hoc autem vitium sæpenumero Christus Judæis exprobavit, liyocritas eos appellans et secundum aspectum judicantes; qui etiam ut Cæsari placerent, clama-

A τῷ ιγ' παραδεδώκαμεν. Οἱ δύο δὲ στίχοι πλεονάζουσι· ὡστε μὴ δόξαι, δτι δις εἰς ψαλμὸς συνετάγη (86), ἀλλ' ὡστε διδάξαι, δτι εἰ καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ ταῦτὸν εἰσιν, ἀλλά γε τῇ ἐννοίᾳ διεστήκασιν· ἔκεινος μὲν γάρ κατηγορεῖ τῆς μανίας καὶ τῆς κακονοίᾳ τοῦ Σεναχηρείμ, καὶ τοῦ Ραψάκου, κατὰ τοῦ Ἐζέκιου· οὗτος δὲ, τῆς λύσσης τῶν Ιουδαίων τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γάρ δν, εἰ μὴ τούτο ἤν. οὗτος ἐλαθεὶς πάντας τοὺς ἐξηγητάς, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς Ἐβραίους αὐτοὺς, δις ἐνταγμέτος, ή ἀλόγως δευτερωθείσις. Νῦν δὲ λόγον οὐκ ἔχουσιν, εἰ καὶ ἐθελούσι τούτους οἱ Ιουδαῖοι. Καὶ γάρ καὶ ἀλλήν οὗτος παρ' ἔκεινον εἰληγενές ἐπιγραφήν, εἰς τὸ τέλος μὲν πέμπουσαν, διὰ τὰς κατὰ τῶν Ιουδαίων ἐν αὐτῷ προφητείας, δτι χρή τοὺς ἀναγινώσκοντας ἀποβλέπειν εἰς τὸ τέλος αὐτῶν. Τὸ δὲ, ὑπέρ Μαελέθ, ἀντὶ τοῦ, Περὶ χορείας, ἡρμήνευσαν. Τούτον γάρ ἀναγινώσκοντες, χορεύομεν οἱ Χριστιανοί, διὰ τὴν ἔκβασιν τῶν προφητευθέντων. Ἀγαλλιάσσεται γάρ, φησιν, Ὑακὼδ, καὶ εὐγραφθήσεται Ἰσραὴλ, ὅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς, ὡς ἐν τῷ ιγ' ψαλμῷ διελάδομεν. Τὸ δὲ, συνέσσωσι, διδάσκει δτι: συνέσσωσι χρεὰ τοῖς ἀναγινώσκοντιν, εἰς τὸ ἐπιγνῶναι, δτι: εἰ καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ ταῦτον ἔστι τῷ ιγ', ἀλλά γε-τῇ ἐννοίᾳ διαφορὰν ἔχει μυστηριώδη. Λοιπὸν οὖν τοὺς δύο στίχους ἐρμηνευτέον.

Nam licet verborum prolatione eadem esse videantur, quæ in hoc, et quæ in XIII habentur psalmo, sensu tamen differentias habent, mysterio referatas.

Εἶπεν ἀρπωρ ἐτο καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός· διεγθάρησαν, καὶ ἐσδελύχθησαν ἐτο ἀροματις. Ζήτει τὴν ἐξηγησιν ἐν τῷ ιγ' ψαλμῷ· τὸ δὲ, ἐτο ἀροματις ἐνταῦθα, ἐτο ἐπιτηδεύμασιν ἔκειται.

Οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθὸν. Ἐντῷ βρθέντι ψαλμῷ· Οὐκ ἔστι ποιῶν γρηστέτητα, γέραπται.

Οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθὸν. Ἐντῷ βρθέντι ψαλμῷ· Οὐκ ἔστι ποιῶν γρηστέτητα, γέραπται. Ο Θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς οὐλὸν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ λείπεντος εἰς τοὺς οὐρανούς, η ἐκζητῶν τὸν Θεόν· πάρτες ἐξέκλιναν, ἀμαληχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθὸν, οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ ἐρδός. Οὐκλι γνώσονται πάρτες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀροματαν; Οι κατεσθιούστες τὸν λαόν μονον ἐτρώσει ἀρτον, τὸν Θεόν οὐκ ἐπεκαλέσαντο. Εἴκει ἐφοδήθησαν γόδον, οὐκ οὐκ ηρ φόδος.

Δ Ζήτει δομοίς καὶ τὴν τούτων ἐξηγησιν ἐν τῷ βρθέντι ψαλμῷ.

"Οτι ο Θεος διεσκόρπισεν δστα διθρωπαρεσκων. Ανθρωπαρεσκους δνομάζει τοὺς Ιουδαίους, δ καὶ δ Χριστὸς αὐτοὶς πολλάκις ὥνειδισεν, δποκριτὰς λέγων καὶ κατ' δύκιν κρίνοντας· οι καὶ τὸν Καίσαρα θεραπεύοντες, ἐδόνων· Οὐκ δχομεν βασιλέα, ει μὴ Καλσαρα· καὶ πρὸς τὸν Πιλάτον· Εάρ τούτον ἀπολύνσης, οὐκ ει φύλαος τοῦ Καλσαρος. Ων τὰ δστα διεσκόρπισεν, ήτοι τὰς φυλάς, δι' ὧν συνισταντο. Διεσπάρησαν γάρ εἰς δουλείαν έθνους παντός. Η

Variæ lectiones.

(86) Al. ἐνετάγη.

(87) Græca ita sonant: *Profecto hic* (psalmus)

nec interpretes latuisset, nec ipsos Judæos, bis positus, vel absurdè repetitus.

καὶ διὰ διαφθαράντες ὑπὸ τῆς Ἀρματικῆς ρομ- φαλας, ἐλύσματα καὶ σπαράγματα τοῖς θηρίοις καὶ πετεινοῖς γεγόνασι.

Iribus, quibus ipsi quasi membris quibusdam consistebant, Deus dispersit. Dispersi etenim sunt per orbem, ut omnibus servirent nationibus. Vel ideo dispersos eos suisse dicit, quia Romanorum gladio perdit ac discerpti, canibus et volucribus laniandi relicti sunt.

Κατηγορύθησαν, διὰ δ Θεὸς ἔξουδέρωσσαν αὐτοὺς. Αἰσχύνη πάσιν ἔνοει προστέθησαν, κακοδαιμονέστατοι καὶ ἀτυχέστατοι καὶ βαρυσυμφορώτατοι τῶν πάποτε ἀνθρώπων γενόμενοι· τοῦτο δὲ πεπόνθασι, διότι δ Χριστὸς ἔξουδένημα καὶ δνειδος αὐτούς πεποίηκε.

Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; ἐτῷ ἐπιστρέψαι τὸν Θεὸν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιστεῖται Ἰακὼβ, καὶ εὐγραφήσεται Ἰσραὴλ. Καὶ ἡ τούτων ἔξηγησις ἐν τῷ δηθῆντι ἰγ' Φαλμῷ ἀνατέττεται.

Εἰς τὸ τέλος ἐν ὅμιοις, καὶ συνέσσεως τῷ Δασὶδ, ἐτῷ ἀλλοι τοὺς Ζιφαλους, καὶ ἀναγρέσθαι τῷ Σαούλ. Οὐκ ίδον Δασὶδ κέκρυπται πιρήμιτ;

ΨΑΛΜΟΣ ΝΓ'.

Φεύγων τὸν Σαούλ δ Δασὶδ, ἐκάθισεν εἰς τὴν Ἑργαμον Ζίφ· οἱ Ζιφαῖοι τὴν μὲν πρὸς Δασὶδ φίλαν διπεριθῆσαν, κατεμήνυσαν δὲ αὐτὸν τῷ Σαούλ· καὶ δὲ ἐπεστράτευσε. Πόλεμος δὲ τῶν ἀλλοφύλων ἐπιγενόμενος ἀντιπεριέσπασεν αὐτίκα τὸν Σαούλ· καὶ λοιπὸν ἀπαλλαγεῖς δ Δασὶδ ἐκεῖθεν, ἐφυγε, καὶ συνέθηκε τὸν παρόντα Φαλμὸν εὐχαριστήριον, τοῦ Θεοῦ κατασκεδάσαντος εὐμηχάνως τὴν ἐπιδουλήν. Διὸ καὶ δὲ ὅμιοις ἐπιγέγραπται· φησι γάρ, διὰ τοῦ Εξομολογήσομαι τῷ ὀνόματί σου, Κύριε, διὰ Δασὶδ, διὰ ἐκ πάσης θλιψεως ἐρρύσω με. —**Εἰς τὸ τέλος δὲ**, διὰ πρὸς τὸ τέλος ἐπειγεται ἡ ἐγκειμένη τούτῳ πρόρρησις. Προηγέρευε γάρ τὸν ὄλεθρον τῶν ἐπιδουλευόντων αὐτῷ, φησας· Ἀποστρέψει τὰ πακά τοῖς ἔχθροῖς μου· καὶ δὲ τοῖς ἔχθροῖς μου ἐπειδεῖς δ ὀφθαλμός μου· δασφῶς ἐν τοῖς οἰκείοις τοποῖς ἐξηγησόμεθα. Συνέσσεως δὲ, διὰ συνετοῦ ἐστι τὸ ἐν καιρῷ τοιούτῳ πάντων ἀφέμενον, ὑμνεῖν τὸν Θεὸν, καὶ τούτον ἐπικαλεῖσθαι κριτήν.

diximus, prudentia ideo inscriptum est, quia prudentis viri est laudare, eumque veluti judicem optimum advolare.

Ο Θεὸς, ἐτῷ ὀνόματι σου σῶσόν με. Διὰ τὸ δ Σαούλ δνομα, δότι δνομάζῃ Σωτῆρ, καὶ ελεήμων, καὶ δίκαιος· σῶσόν με δὲ ἐτι καὶ ἐτι· πανταχόθεν γάρ ἐπιδουλαῖ.

Καὶ ἐτῇ δυνάμει σου κριτεῖς με. Καὶ δυνατὸς ὁν, κρινεῖς με, εὖ οἶδα, μετὰ τοῦ καταδυναστεύσαντος τῆς ἐμῆς ἀσθενείας, λέγω δὲ τοῦ Σαούλ, καὶ ποιήσεις τὴν ἐκδίκησην. Τοῦ δὲ, κριτεῖς, ἀδιάφορος νῦν ἡ σύνταξις.

Ο Θεὸς, εἰσάκουσσον τῆς προσευχῆς μου, ἐτ.

* Joan. xix, 15. * Ibid. 12.

A verunt: Non habemus regem, nisi Cæsarem^a; item ad Pilatum: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsar- ris^b. Quorum Judeorum ossa, hoc est, quorum perterriti ac discerpti, canibus et volucribus laniandi relicti sunt. Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. Consu- sione atque ignominia pleni esse apparuerunt apud omnes gentes, veluti omnium hominum miserrimi et infelissimi, et calamitatibus omnium maxime obnoxii. Hujusmodi autem calamitatem ea ratione passi sunt, quia Christus sprevit eos, in oppro- brium illos universo orbi præbens.

VERS. 7. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum conseruerit Dominus captivitatem plebis suæ, exsul- batibit Jacob, et lætabitur Israel. Horum etiam verbo- rum expositionem in saepè commemorato tradidi- mus psalmo.

In finem in hymnis, intelligentiae ipsi David, cum venissent Ziphæi, et annuntiassent Sauli, Nonne ecce David absconditus est apud nos

PSALMUS LIII.

Fugiens Saulēm beatus David, proiectus est in eremum Ziph. Ziphæi vero amicitiam singentes, Sauli significarunt, latere illum apud se. Hoc audi- tio Saul cum exercitu illuc contra eum profici- sebat; verum bellum, quod a Philistæis repente supervenit, Saulēm divertit, ne tunc ultra illum persequeretur. Tanto itaque beatus David liberatus periculo, aufugit, et præsentem psalmum in gratiarum actionem compositum Deo dicavit: quo adiutorē omnes Saulis insidiae facillime semper dissolutæ sunt. Atque ideo in hymnis inscribitur. Confitebor enim, inquit, nomini tuo, Domine, quo- niā bonum est, quoniam ex omni tribulatione eri- puisti me. In finem vero ideo dixit, quia ad finem tendebant, quæ hic prædicebantur; prædicebatur autem inimicorum ipsius destruc- tio. Convertet enim, inquit, mala inimicis meis, et in inimicis meis vidit oculus meus: quæ verba dilucide locis suis exponemus. Intelligentiae autem, sive, ut alibi

D VERS. 3. Deus, in nomine tuo salvum me fac. Sal- va me, inquit, propter nomen tuum. Salvatoris etenim, et misericordis, et justi nomen habes. Praesto igitur mihi adsis, quoniam undique mihi incumbunt insidiae.

Et in potentia tua judicabis me. Et cum potens sis, recte, novi, judicabis me, simul cum iis qui opprimunt infirmitatem meam, Saulēm dico, et vindictam facies. Est autem iudicatrix constructio hujus verbi judicabis. [Posuit enim judicabis me, pro, judicabis mihi, hoc est, judicium mihi fa- cies.]

VERS. 4. Deus, exaudi orationem meam, auribus

Digitized by Google | Распознавание текста ABK/FR

percipe verba oris mei. Verba illa, *Exaudi, auribus percipe*, et alia hujusmodi, non videntur mihi inter se sensu differre, sed intentionem atque constantiam precum significare: quemadmodum in principio quarti psalmi, et xvi, et lxi, et in multis aliis locis videre licet (88): tametsi nonnulla a studioseis viris inveniri possit differentia. Per orationem autem, hoc in loco, eam intelligere possumus, quae mente et animo sit: et per verba eas preces, quae labiis effunduntur, cujusmodi erant verba illa: *Deus, in nomine tuo salvum me fac, et si quid aliud hujusmodi est.*

VERS. 5. *Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsiverunt animam meam.* Saulem [et ejus complices] ita appellat, alienos quidem, quasi animo a se alienatos, atque inimicos: fortes vero, eo quod apparatu bellico praestabant. Vel per alienos, Ziphæos intelligit, veluti a vera ac recta benevolentia alienatos; per fortes vero, Saulem et socios ejus, ut diximus.

Et non proposuerunt Deum in conspectu suo. In mente, inquit, atque in animo suo Deum sibi non constituerunt, quemadmodum ii faciunt, qui Deum timent. Hi etenim assidua cogitatione illuminati ante faciem animalium suarum constituunt, prohibereque atque velare illum putant, ne proslitant ad mala.

VERS. 6. *Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus defensor est animæ meæ.* Superflua est conjunctio enim. Accepta autem beatus David certitudine de superno auxilio, præ lætitia illud omnibus palam annuntiat, dicens: *Ecce, etc., quæ dictio hoc in loco temporis propinquitatem significat, quasi dicat, nunc.*

VERS. 7. *Convertet mala inimicis meis.* Illa nimis mala, quæ illi adversum me meditabantur, in eos convertet.

Et in veritate tua disperdes illos. Per veritatem hoc in loco justitiam intelligit. Vel aliter: Quia veritas delet atque extinguhit mendacium, tu in eo quod verax es, eos disperde, qui mendaces sunt. Ziphæi enim magna se affectos esse benevolentia erga beatum David mentiti fuerant, similiter et Saul: qui sæpenumero verbis confirmaverat se nullas de cætero adversus cum insidias moliturum esse.

VERS. 8. *Voluntarie sacrificabo tibi.*—*Voluntarie, hoc est, prompto a leto animo, non tantum veluti mandato legis coactus, quantum ex ardore quodam animi.* Tibi igitur sacrificabo, veluti summo ac potentissimo eorum defensori, qui injuriæ patiuntur.

Confitebor nomini tuo, Domine. Hoc est, gratias agam tibi.

Quoniam bonum est. Gratias nimis tibi agere. Bonum enim est, inquit alibi, confiteri Domino.

Variae lectiones.

(88) Græca ita sonant: *Ut initio quinti psalmi, et decimi sexti, et quarti, et in multis aliis videre licet.*

A ώτισαι τὰ δῆματα τοῦ στόματος μου. Τὸ Εἰσάκουσσον, καὶ Ἐρώτισαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, φαίνονται μὲν μὴ διαφορὰν σημαίνειν, ἀλλ' ἐπιμονὴν καὶ ἐπέτασιν διήσεως· οὗτος γάρ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πέμπτου φαλμοῦ, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ι^ο· καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ δ'^ο, καὶ ἐν πολλοῖς ἀλλοις, εἰ καὶ διαφοράν τινα προσευρίσκουσιν οἱ φιλοπονῶτεροι. Δυνάμεθα δὲ προσευχὴν μὲν ἐνταῦθα, τὴν κατὰ νοῦν εἰπεῖν· δῆματα δὲ στόματος, τὴν διὰ χειλέων ἐκπορευομένην ἴκεσίαν· αὕτη γάρ ἡν τὸ, Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀρδιματὶ σου σῶσσον με, καὶ εἰ τι τοιούτον.

B "Οτι ἀλλότριοι ἐκαρέστησαν ἐπ' ἐμέ, καὶ κρατιοὶ ἐχήτησαν τὴν ψυχήν μου. Τοὺς ἀμφὶ Σαοὺλ οὗτος ὀνομάζει, ἀλλοτρίους μὲν, ὡς ἐχθρούς αὐτῷ· κραταιοὺς δὲ, ὡς δυνατοὺς ἐν πολεμικῇ παρασκευῇ. "Η ἀλλοτρίους μὲν, τοὺς Ζιφαίους, ὡς ἀλλοτριωθέντας τῆς ὁρῆς πρὸς αὐτὸν εὔνοιας· κραταιοὺς δὲ, τοὺς περὶ τὸν Σαούλ.

C Καὶ οὐ προθέτετο τοι Θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν. — Οὐ πρεσβύτερο, ἀντὶ τοῦ, οὐ παρεστήσαντο νοερῶν· δὲ γάρ φοβούμενος τὸν Θεὸν δὲ ἀνατυπώσεως ιστᾶ τὸν Θεὸν πρὸ προσώπου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀπαγορεύοντα τὸ κακόν.

D Ίδον γάρ δὲ Θεός βοηθός μου, καὶ δὲ Κύριος ἀττιλήτωρ τῆς ψυχῆς μου. Περιττὸς δὲ γάρ σύνδεσμος. "Ηδη πληροφορίαν δεξάμενος περὶ τῆς ἀνθενας ἀντιλήψεως, οὐφ' ἥδονῆς ἐξαγγέλλει ταύτην· τὸ δὲ, 'Ίδον, ἀντὶ τοῦ, οὐκ εἰς μακρὰν, ἀλλὰ νῦν.

Αποστρέψει τὰ κακὰ τοῖς ἐχθροῖς μου. "Δε κατέμελέτησαν.

E "Ἐγ τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς. "Αλήθειαν ἐνταῦθα τὴν δικαιοσύνην καλεῖ. "Η καὶ διτὶ Ἐπει ἡ ἀλήθεια ἀφανίζει τὸ φεῦδος, σὺ ἐν τῷ εἶναι ἀληθής, ἐξολόθρευσον αὐτούς, ἔντας φεύδετος· οὐ τε γάρ Ζιφαῖοι ἐψεύσαντο τὴν πρὸς αὐτὸν διάθεσιν· Εἰτὲ δὲ καὶ ὁ Σοοὺλ πολλάκις διαβεβαιωσάμενος μὴ ἐπισουλεύειν αὐτῷ.

F Ἐκουσιως θύσω σοι. — Ἐκουσιως, ἀντὶ τοῦ προθύμως, περιχαρῶς. Οὐ τοσοῦτον γάρ δὲ ἀνάγκης νομικῶν, δσον ἐκ προαιρέσεως θερμῆς θύσω σοι τῷ τοιούτῳ βοηθῷ τῶν ἀδικουμένων.

Ἐξομολογήσομαι τῷ ὀρδιματὶ σου, Κύριε. Εὐχαριστήσω σοι.

"Οτι ἀμαθόν. Δηλαδὴ τὸ εὐχαριστεῖν. Ἀγαθόν γάρ, φησι, τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ.

*Οτι ἐκ κάστης θλίψεως ἔβρέσω με. Διεσκέδα· Α σας καὶ νῦν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Σαούλ, καὶ ἀνθέλκυσας αὐτὸν εἰς ἔτερον πόλεμον.

Καὶ ἐτοῖς ἔχθροῖς μου ἀπεῖδεν δὲ σφραγίδας μου. Ὡς προφήτης Ιδών τῷ τῆς ψυχῆς δρθαλμῷ τὴν καταστροφὴν τοῦ τε Σαούλ καὶ τῶν Ζιφαίων, προείπεν, ὅτι ἡδη Ἐξειδερ δρθαλμὸς μου ἐτοῖς ἔχθροῖς μου· λείπει δὲ τὸ δέδουλόμην, ή δέ καισορται, ὡς ἐν τῷ λόγῳ φαλμῷ προαποδέδωκαμεν. Λέγοιστο δ' ἀν καὶ οὗτος δ φαλμὸς παρ' ἡμῶν, κατὰ τῶν δαιμόνων, οὐ καὶ ἀλλότριοι εἰσ Θεοῦ, ὡς ἀποστάται, καὶ ἀντικείμενοι, καὶ κραταιοὶ εἰς κακίαν, ὡς διώκατοι, καὶ ὡς κοσμοκράτορες.

καὶ τὸν τέλος ἐτοῖς διώκοις, συνέσεως τῷ Δαβὶδ. Β

ΨΑΛΜΟΣ ΝΔ'.

Καὶ τοῦτον συνέθηκε τὸν φαλμὸν, φεύγων τὴν Σαούλ, καὶ περιπολῶν τὴν Ἐρημον· ἐν τοῖς καθ' ξαυτὸν δὲ πάθεσι προγράψει καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ. Διδ καὶ εἰς τέλος ἐπιγέγραπται, καὶ ἐτοῖς διώκοις, καὶ συνέσεως, οὐαὶ παραπέμπων τὸν ἀκροατὴν εἰς τέλος τῶν ἐν τούτῳ περὶ Χριστοῦ προφητευθέντων, καὶ ὑμνεῖν τὸν δι' ἡμᾶς τοιαῦτα καταδεξάμενον προτρεπόμενος, καὶ μετὰ συνέσεως ἀξιῶν ἀκροσθαι, διὰ τὸ συνεσκιασμένον τῆς προφητείας.

*Ἐρώτισαι, δ Θεὸς, τὴν προσευχὴν μου, καὶ μὴ ὑπερίδῃς τὴν δέησίν μου, πρόσχες μοι, καὶ εἰσάκουσσό μου. Προείρηται περὶ τούτων ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ τοῦ νγ' φαλμοῦ. Παρατηρητέον δὲ, ὅτι δι' φαλμὸς ἀνάπαλιν ἔχει πρὸς τὸν παρόντα πρῶτον γάρ ἐν ἐκείνῳ τὸ Εἰσάκουσσον, εἴτα τὸ Πρόσχες, καὶ τελευταῖον τὸ Ἐρώτισαι, ὡς εἶναι φανεράν ἡδη τὴν ἀδιαφορίαν τῆς λέξεως.

*Ἐλυπήθηρ ἐτοῖς διδολεσχίᾳ μου. Τὸ τῆς ἀδολεσχίας δνομα, κυρίως μὲν, ἐπὶ τῆς φυλαρίας τάττεται. Λαμβάνει δὲ τοῦτο πολλάκις δ προφήτης καὶ ἐπὶ τῆς συνεχούς ἐμμελετήσεως, ὡς τό· Καὶ ἡδολεσχίουν ἐτοῖς δικαιώμασι σου, τουτέστι, ἐμελέτων ἐν τῷ νόμῳ σου. Καὶ νῦν οὖν διοίως φησιν, ὅτι Ἐλυπήθηρ ἐν τῇ μελέτῃ μου, τῇ περὶ τοῦ πῶς δὲ ἐκφύγω τὰς ἐπιβούλας τῶν ἔχθρων· ἐλυπήθηρ δὲ, μὴ εὐρίσκων μηχανήν. Λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ θέαν μετεωρισμοῦ, ὡς τό· Ἐξηλθερ Ἰσαάκ (89) ἀδολεσχήσαι εἰς τὸ πεδίον, τὸ πρός διεληγη,

sublimiori illa ac diviniori contemplatione accipitur, juxta illud: *Exiit Isach, ut meditaretur in agro, inclinante jam die*⁸ [in Graeco enim eadem dictio ibi Prophetam usum videmus]

Καὶ ἐταράχθηρ ἀπὸ φωτῆς ἔχθροῦ, καὶ ἀπὸ θλίψεως ἀμαρτωλοῦ. Τὸν Σαούλ δονομάζει ἔχθρὸν

VERS. 9. Quoniam ex omni tribulatione eripiisti me. Interrupto etenim nunc Saulis impetu, quo in me cerebatur, in aliud bellum eum divertisti.

Et in inimicis meis desperit oculus meus. Animæ nimirum oculis, ac veluti propheta, Ziphæorum ac Saulis interitum cernens. Sermo autem defectivus est, et sic intelligitur: Oculus meus, inquit, desperit ac vidi in inimicis meis: ea omnia nimirum quæ optavit, vel ea omnia quæ passuri sunt; quemadmodum etiam tradiimus in psalmo xxxiv. Efferri etiam a nobis potest hic psalmus adversus dæmones, qui a Deo alieni sunt ut rebellæ ei atque adversarii; et fortæ similiter sunt ad patranda scelerâ tanquam incorporei spiritus, et tanquam hujus etiam mundi principes.

Eἰς τὸ τέλος ἐτοῖς διώκοις, συνέσεως τῷ Δαβὶδ. Β

In finem in hymnis intelligentiæ ipsi David.

PSALMUS LIV.

Hunc psalmum pari modo conscripsit beatus David, cum Saulem fugeret, et vagabundus in eremo diversaretur. Verum, dum proprias passiones narrat Propheta, quodammodo Christi passiones describit. Atque ideo in finem inscribitur, in hymnis, et intelligentiæ. Auditorem enim ad eorum finem remittit, quæ de Christo hic prædicta sunt: suadetque et hortatur nos ad illius laudes, qui propter nos tantas passiones sustinuit. Cum intelligentia etiam omnia hæc audiri admonet, propter umbram atque obscuritatem prophetæ.

VERS. 2, 3. Auribus percipe, Deus, orationem meam, et ne despceris deprecationem meam, intende mihi et exaudi me. Hujusmodi verba, ac sententiam exposuimus superius in secundo versiculo psalmi liii. Observandum est tamen, quod in psalmo xvi aliis ac diversis est verborum ordo, atque hic habetur. Prius enim ibi ponitur: Exaudi, dcinde, Intende, et postremo loco: Auribus percipe; ita ut manifeste pateat nullam esse apud Prophetam barum dictionum differentiam.

Contristatus sum in meditatione mea. Quod Latine hic meditationem legimus, Graece habetur ἀδολεσχία, quæ dictio proprie quidem nugacitatem, seu [ut alii proprius huic sensui reddiderunt] argutatem significat, et apud Prophetam nostrum sæpenumero pro assidua meditatione reperitur: juxta quod alibi dicit: Et meditabar in justificationibus tuis⁹. [Nam quod ait, meditabar, Graece legitur ἡδολέσχουν.] Contristatus sum, inquit, in meditatione mea, cogitando quoniam pacto evitare possem inimicorum insidias: cumque nullam artem, aut consilium reperiem, contristatus sum. Ἀδολεσχία etiam pro

Et turbatus sum a voce inimici, et a tribulatione peccatoris. Inimicum Saulem appellat, tanquam

⁸ Psal. cxviii, 47. ⁹ Gen. xxiv, 63.

Variæ lectiones.

(89) Al. Ἀδραάμ.

*Insidiatorem, item et peccatorem; eo quod la-
dendo innocentem delinqueret. Tanto autem gra-
vius etiam peccabat, quanto nou tantum innocens
erat beatus David, sed de Saule etiam bene meri-
tus. Benefactorem enim ille suum atque innocentem quærebat interimere: per vocem igitur inimici
Saulis contumelias intellige, et per tribulationem, persecutionem ipsam.*

*Vers. 4. Quoniam declinaverunt in me iniquita-
tem. Quia Saulis amici moverunt iniquitatem in
me, hoc est, quoniam crimen mihi imposuerunt,
dicentes me insidias tendere adversus Saulem.
Quædam vero exemplaria, iniquitates, habent in
recto casu; et tunc expone, quod iniquitates, hoc
est, iniqui homines, moti sunt contra me. Sæpe-
numero enim injustitiam dicimus pro injusto ho-
mine. Nam cum aliquem vehementius volumus
appellamus.*

*Et in ira oderant me. Et dum irascerentur, me-
moriam odii conservabant [quod ex dictione Græca
ἐνεχόντων significantius exprimitur], quæ ex sui
etymologia constantiorem ac diuturniorem quam-
dam iræ atque odii sedem denotare videtur.*

*Vers. 5. Cor meum turbatum est in me. Per cor
animam intelligi, quam turbatam esse dicit, vel-
uti in inimicorum insidiis assidue versatam.*

*Et formido mortis cecidit super me. Verum quo-
modo alibi dicit: Non timebo millia populorum
circumvallantium me⁹, et alia hujusmodi multa,
et nunc aperte timorem faretur? Quia scilicet dum
sentiret divinum auxilium, summa erat plenus fidu-
cia; quando autem divina dispensatione derelin-
quebatur, ut illius patientia atque constantia in
exspectatione divina consolationis clarior appareret,
tum afflictahatur timoreque interiori torquebatur.*

*Vers. 6. Timor et tremor venerunt super me.
Idem rursus repetit, intensioreni indicans formi-
dinem. Formidine etenim aucta timor obvenit,
timore vero adacto tremor insequitur.*

*Et contexerunt me tenebræ. Tenebræ nimisrum
mœstitez ac doloris, quæ non mediocreiter hu-
manos animos obtenebrant, atque confundunt,*

*Vers. 8. Et dixi: Quis dabit mihi pennas, ut col-
lumbæ, et volabo, et requiescam? Columba sibi
pennas non temere petiit beatus David. Celerrimi
enim est volatus columba. Mansuetum præterea
est domesticumque, ac simplex animal: quemad-
modum et ipse erat David. Et volabo, inquit, in
loca tuta, et requiescam, hoc est, quiete fruar: a
lanto scilicet timore ac labore liberatus.*

*Vers. 7. Ecce elongavi fugans, et mansi in soli-
tudine. Fugans dixit pro fugiens, seu fugam arri-
piens.*

*Vers. 9. Exspectabam Deum, qui salvum me fecit
a pusillanimitate atque a tempestate. Commorans
ego in deserto nullum alium haetenus mihi adju-
tum exspectavi, quam te solum Deum. Per tem-*

*A μὲν, ὡς ἐπίσουλον ἀμαρτωλὸν δὲ, ὡς ἀμαρτάνοντα
εἰς τὸν (90) δίκαιον. Τὸν γὰρ φθῶν κατεῖνακε, καὶ
ἀνελεῖν ἔκήτει τὸν εὐεργέτην. Καὶ φωνὴν μὲν λέγει:
τὰς θλίψεις αὐτοῦ· ὑδριῶν δὲ, τὸν διωγμόν.*

*"Οτι ἔξεκλιναν ἐπ' ἐμὲ ἀρομλαρ. Διδτὶ, φησὶν
οἱ περὶ τὸν Σαούλ ἐκίνησαν ἐπ' ἐμὲ ἀνομίαν, τουτ-
εστιν, ἐπῆγαγόν μοι ἔγκλημα, προσάπτοντες ἐμοὶ
μᾶλλον ἐπίσουλὴν κατὰ τοῦ Σαούλ. Τινὰ δὲ τῶν
ἀντιγράφων, ἀρομλαρ γράφουσιν, ἐφ' ὧν νοοῦμεν,
ὅτι ἐκινήθησαν ἐπ' ἐμὲ δύνομοι· οὕτω γὰρ ἀδικίαν
πολλάκις τὸν ἀδικον λέγομεν, σφοδρότερον αὐτοῦ
καθαπτόμενοι.*

carpere, non sceleratum eum, sed scelus ipsum

*B Καὶ ἐτὸργῇ ἐγενέτοντο μοι. Καὶ εν τῷ ὥργῳ ε-
σθαι κατ' ἐμοῦ, ἐμησικάκουν μοι· κότος γὰρ,
παρὰ τὸ κεῖσθαι καὶ βραδύνειν τὴν ὥρην.*

*'Η καρδία μου ἐταράχθη ἐτὸργός. Καρδίαν λέ-
γει τὴν ψυχὴν, ἣν τεταράχθαι φησί, στροφουμένην
ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν ἔχθρῶν.*

*Kαὶ δειλίᾳ θαράτου ἐπέκεσεν ἐπ' ἐμέ. Πῶς δὲ
ἄλλοις μὲν λέγει· Οὐ φοβηθήσομαι ἀπὸ μυριάδων
λιῶν, τῶν κύκλων, συνεπιτιθεμένων μοι, καὶ πολλὰ^C
τοιαῦτα· νῦν δὲ προδήλως ὁμολογεῖ δειλίαν; Ότι,
ὅτε μὲν ἡσθάνετο τῆς θείας ἐπικουρίας, ἔθαρρει·
ἔτε δὲ κατ' οἰκονομίαν ἐγκατελιμπάνετο, πρὸς τὸ
φανῆναι τὴν ὑπομονὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῆς
εἰς Θεὸν παρακλήσεως· τότε καὶ ἡγωνία, καὶ τὸν
φόβον ξερπτε.*

*Φόβος καὶ τρόμος ἐπ' ἐμὲ διῆλθεν. Τὸ διητὸν πά-
λιν φησὶν, ἐμφαίνων τὴν ἐπιτασιν τῆς δειλίας·
δειλία μὲν γὰρ αὐθηθεῖσα γίνεται φόβος· οὗτος δὲ
πάλιν ἐπιτασθεὶς γίνεται τρόμος.*

*Kαὶ ἐκάλυψε με σκότος. Τὸ τῆς ἀθυμίας καὶ λύ-
πης· αὗται γὰρ διαφερόντως σκοτίζουσι καὶ συγ-
χέουσι τὴν ψυχὴν.*

*Kαὶ εἶπα· Τίς δώσει μοι πτέρυγας, ωσει περι-
στερᾶς, καὶ πετασθήσομαι, καὶ καταπάντω; Πε-
ριστερᾶς ἔκήτησε πτέρυγας, διτι δέξας πέταται, καὶ
ὅτι ἡμερον τοῦτο τὸ ζῶν καὶ ἀπόνηρον, ὡς καὶ
αὐτὸς. Καὶ πετασθήσομαι, φησὶν, εἰς τόπους ἀσφα-
λεῖς, καὶ καταπάντως ἀπὸ τῶν συνεγῶν φέδων καὶ
πόνων.*

*D 'Ιδον ἐμάκρυνα φυγαδεύοντ, καὶ ηὔλισθηρ ἐτ-
ῇ ἐρήμῳ. Φυγαδεύων, ἀντὶ τοῦ, φεύγων.*

*Προσεδεχόμην τὸν Θεόν τὸν σώζοντα με ἀς·
διλογούσχιας καὶ ἀπὸ καταιγίδος. Ἐν τῇ ἐρήμῳ
αὐλιζόμενος, οὐδένα ἔτερον δέχρι καὶ νῦν ἔξεδεχό-
μην βοηθὸν, ή μόνον στὸν Θεόν. Καταιγίδα δὲ*

* Psal. v. 7.

Variæ lectiones.

(90) Al. τά.

λέγει τὴν σφοδρότητα καὶ ζάλην τῶν πειρα- A pestalem vero vehementem temptationum procellam intelligit.

Καταπόντισον, Κύριε, καὶ καταδίει τὰς γλώσσας αὐτῶν. Τὸ ἔξῆς κατὰ τῶν Ἰουδαίων, καὶ περὶ Χριστοῦ. **Καταπόντισον**, φησὶν, ὁ Κύριε, τὰς γλώσσας αὐτῶν, τὰς βλασφημούσας τὸν σὸν Γίνον, τουτέστι, βύθισον, ἐναποπνίξας τῷ βάθει τοῦ πνεύματος· καὶ καταδίει αὐτὰς, ποιήσας ἀσυμφώνους ἀλλήλαις, ως μηκέτι δύνασθαι συσκέπτεσθαι κατὰ τοῦ Σωτῆρος. "Α δὴ καὶ πεπόνθασιν ὑστερον, διαφθαρέντες ὑπὸ Ρωμαίων.

"Οτι εἰδορ ἀρομίαρ καὶ ἀρτιλογίαρ ἐτῇ πόλει. Διέτι, φησὶν, εἰδὸν τοὺς προφητικοὺς ὄφθαλμοὺς ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἀνομίαν μὲν, διτὶ παρανόμως; ἔξητον ἀνελεῖν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς· ἀρτιλογίαρ δὲ, διτὶ ἀντέλεγον αὐτῷ, διδάσκοντι τὰ σωτήρια.

"Ημέρας καὶ νυκτὸς κυκλώσει αὐτὴν, ἐπὶ τὰ τείχη αὐτῆς. Ἡμέρας καὶ νυκτὸς συνέξει αὐτὴν, ἀντὶ τοῦ, ἵπποι πολὺ, ἡ ἀνομία, ἥτουν παρανομία, μέχρι καὶ τῶν τειχῶν αὐτῆς, τουτέστιν ὅλη τὴν πόλιν. Τοιούτοι γέροι Ἰουδαῖοι καὶ μετὰ τὴν ἀναρρεσιν τοῦ Χριστοῦ μεμενήκασιν, ἀχρις ἀν ἐπιστρατευσάντων αὐτοῖς. Ῥωμαίων πανωλεθρίᾳ διεφθάρησαν.

Καὶ ἀρομία καὶ πόλος ἐτῇ μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἀδικία. Πάλιν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀνομίαν, ἐπιμονώτερον διασύρων αὐτοὺς, διτὶ κατὰ νόμον ζῆν αὐχοῦντες, παρηγόρους ἀει. Εἰπὼν δὲ, διτὶ κυκλώσει αὐτὴν δχρι τῶν τειχῶν ἡ παρανομία, διδάσκει διτὶ οὐδὲ τὸ μέσον τῆς πόλεως ἀνθέσται, ἀλλ' ἐν μέσῳ ἔσται· παρανομία μὲν, ἐν ταῖς κρίσεις· κόπος δὲ, ἐν ταῖς κατὰ τῶν ἀνατίλων μηχαναῖς καὶ σκευαῖς· ἀδικία δὲ, ἐν ταῖς πλεονεξίαις.

Καὶ οὐκ ἔξελιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τοὺς καὶ δόλος. Ἐν πάσῃ πόλει καὶ πλατεῖαι εἰσιν δόλοι, καὶ στενωποί· καὶ πλατεῖαι μὲν, αἱ πρὸς ἄμαξαν, ἀς λέγομεν ἔξαέρους· στενωποί δὲ, αἱ τῶν ἐμβολῶν. Τὰς πλατεῖας σὺν Ἐλαῖνῃ ἐνταῦθα, δότε ἐν ταῖς πλατείαις ἥσαν αἱ λέγοραι καὶ (91) τὰ σύμβολα· τόκον μὲν εἰπεν, διτὶ ἐτόκιζον λανθάνοντες, τοῦτο τοῦ νόμου κωλύνοντος· δόλον δὲ, διὰ τὰς ἐν τοῖς συναλάγμασιν ἀπάτας, ἡ καὶ τὰς ἀλλὰς ἐπιδουλάς. Οὕτω πᾶσαν αὐτοῖς κακίαν προσεμπρύνησεν.

"Οτι εἰ δὲ χθρός ὠνείδισέ με, ἐπήνεγκα ἀν, καὶ εἰ δὲ μισῶ με ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλορρημόνησεν, ἐκρύβηρ ἀν ἀπ' αὐτοῦ. Τὰ ἐντεῦθεν προσώπω τοῦ Χριστοῦ λέγονται κατὰ τοῦ Ἰούδα. Τὸ μὲν οὖν, ὠνείδισεν, ἀντὶ τοῦ, ἔξουδένωσεν, καὶ διεβαλεν εἰρηται· τὸ δὲ, ἐμεγαλορρημόνησεν, ἀντὶ τοῦ,

A pestalem vero vehementem temptationum procellam intelligit.

VERS. 10. Demerge, Domine, et divide linguas eorum. Quae sequuntur adversus Judæos dicta sunt, et de Christo. Demerge, inquit, o Domine, linguas eorum, qui Filiū tuum blasphemant. Demerge autem eas linguas, hoc est, mitte in profundum, fac illas in profundo proprii gulturis suffocari; et divide eas, faciens ne unaquamplius in eamdem sententiam convenient, adeo ut adversus Salvatorem de cætero conspirare non valeant. Quod sane eis accidit, postquam a Romanis deleti sunt.

Quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate. Quoniam propheticis, inquit, ego oculis vidi in civitate Jerusalem: iniquitatem quidem, B dum inique me vitæ auctiorein studerent interimere, contradictionem vero, dum saluberrima docenti adversarentur.

VERS. 11. Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus. Die ac nocte, inquit, iniquitas, quam diximus, eam civitatem usque ad muros continebit. Inquisissimi itaque fuerunt Judei etiam post Christi mortem, donec Romani, missis exercitu eos prorsus dissiparunt.

Et iniquitas, et labor in medio ejus, et injustitia. Rursus iniquitatem eorum exprobret, illos eo magis redargens, quo, cum vivere se gloriarentur secundum legem, iniqua semper magis agebant; et cum dixerit, quod iniquitas eam circumdabit usque ad muros, docet quomodo illa eadem non discedet a medio civitatis, quin imo illic similiter permanebit: iniquitas quidem versatur in judicis, labor autem in insidiis et machinationibus, quas adversus innocentes moluntur: iniquitas vero in avaritia atque amore plus possidendi.

VERS. 12. Et non defecit de plateis ejus usura et dolus. In omni civitate latæ quædam viæ sunt, quæ plateæ dicuntur: sunt et aliae angustiores. Et per plateas quidem currus transeunt, eas nos ἔξαέρους appellamus: per angustiores vero incedimus. Plateas autem hoc in loco appellat, quia forâ illic erant venalia et commercia. Usuram etiam illis D exerceri dicit, quia sub mutui praetextu usuras clam exigeant; quod in lege velutum erat. Dolus etiam ibi adfuisse asserit, ob fallacias quas in multis commerciis struebant, vel, ob omne aliud in insidiarum genus: et hoc pacto universa illic virtus adesse testatur.

VERS. 13. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinueris utique, et si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Quæ sequuntur ex Christi persona proferenda sunt adversus Judæam. Et quod ait, maledixisset [seu juxta aliam Græce] dictionis si-

Variæ lectiones.

(91) Αἱ συμβόλαια.

gnificationem, exprobrasset] posuit pro, sprevisset, et, calumniatus esset; quod vero ait: *magna locutus fuisset*, expone, pro impudenter et minaciter locutus esset. Utrumque enim ille scelus commisit. Nam et apud Judæos probrosa retulit de Christo, et communatus est se eum illis ad necem daturum: illa etiam dictio, quoniam, hoc in loco narrativæ conjunctionis viam habet, ut alibi dictum est.

VERS. 14. *Tu vero, homo unanimis, dux meus, et notus meus.* A communi sensu sumendum est verbum maledixisset. Unanimem autem dixit, pro amico. Duxem vero suum Judam appellat, quia illum simul cum aliis apostolis duxem fidelibus constituerat. Constitues enim eos, inquit, principes super omnem terram¹⁰. Notus etiam meus, hoc est, mihi cognitus ac familiaris.

VERS. 15. *Qui simul tecum dulcorabas cibos.* Qui cum una tecum esses, dulcorabas, hoc est, præparabas cibos. Nam quod præparatur, dulcius sentitur. Per cibos autem evangelicam doctrinam intelligit, qua fideles animæ alebantur. Hanc etenim doctrinam ipse etiam Judas, utpote apostolus, et ad prædicandum missus, antea dulcorabat, hoc est, gratam et jucundam Christo reddiebat.

In domo Dei ambulavimus cum consensu. Unanimiter, inquit, in templum profecti sumus. Te enim mihi adeo familiarem habebam, ut a latere meo nunquam paterer divelli.

VERS. 16. *Veniat mors super eos.* Haec igitur cum prævidisset beatus David, imprecatur deinceps in C Judam, in Caiphaim, in Annam, atque in cæteros Christi interfectores Judæos.

Et descendant in infernum viventes. Sed quomodo descendant viventes in infernum, si mors, quam impetratus est, in eos venerit? Quia nimirum eorum aliqui violenta morte interimendi erant. Mortem etenim non naturalem aliquam impetratur, sed violentam. Et alii Romanorum timore in prærupta sese contulerunt, in cavernisque et in speluncis vixerunt, fame et siti atque formidine cruciati, ut in sua refert Josephus Historia. Hujusmodi autem soveas ac speluncas Propheta infernum appellavit. Nam et illic demum sepulti sunt. Illius enim vitæ duritiam non ferentes, cibo ibidem perierunt. Alii dicunt, quod, ex quo et Judæi et dæmones insulas adversus Christum moliti sunt, Judæus quidem mortem impetratus est, mortem dico paenarum ac suppliciorum, dæmonibus vero descensum ad inferna terræ viscera; quodque hos dæmones viventes appellavit, veluti immortales.

Quoniam malitia in habitaculis eorum, in medio eorum. Quoniam malitia versatur in eorum habitaculis atque in media eorum civitate; ac si dicat: Eorum malitia non tantum in superficie est atque extrinsecus, sed in medio, hoc est, in profundo,

A ἡναισχύνησε καὶ ἤπειρος. Καὶ ἀμφῶ γάρ ἐκεῖνος πεποίηκε διεκωμόδησε γάρ αὐτὸν τοὺς Ιουδαίους, καὶ ἤπειρησεν παραδοῦναι εἰς θάνατον. Τὸ δὲ, δτι, προκαταρκτικὸς δὲν εἴη σύνδεσμος, δν λέγουσι καὶ διηγηματικόν.

Σὺ δὲ, ἀνθρώπεις ισόψυχε, ηγεμών μου, καὶ γρωτεῖ μου. Ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον τὸ ὠρείδισθε· κείται δὲ ἀντὶ τοῦ, φίλε, τὸ ισόψυχε. Ἡγεμόνα δὲ αὐτοῦ λέγει αὐτὸν, διότι καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν διλλῶν μαθητῶν πιστεύονταν. Καταστήσεις γάρ, φησὶν, αὐτοὺς ἀρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Γραστέ μου δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἁγνωμένε, γησιώτατέ μου.

Καὶ ἐκποιούστοις ἔγλυκαράς μοι δέξεσματα. Ἐκποιούστοις μὲν, ἀντὶ, σὺν ἑμοὶ δὲν ἔγλυκαρας δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἐσκεύασας· πᾶν γάρ σκευαζόμενον ἡδύτερον γίνεται. Η δέξεσματα νοήσεις τὴν διδασκαλίαν τοῦ κηρύγματος, φέτρεφοντο αἱ ψυχαὶ τῶν πιστεύοντων· ταῦτην δὲ καὶ Ἰούδας ὡς ἀπόστολος ἔγλυκανεν, ἤγουν εὐαπόδεκτον ἐποίησε τῷ Χριστῷ.

'Ἐρ οἰκεψ τοῦ Θεοῦ ἀκορεύθημεν ἐν δμορολᾳ. Εἰς τὸ Εργον ἐπορεύθημεν δμογνωμόνως. Ἐπὶ τοσούτον ἀχώριστον καὶ γνήσιον εἶχον,

'Ἐλθέτω δὴ θάρατος ἐπ' αὐτούς. Ταῦτα προϊδών διδασδι, ἐπαρθάται τῷ τε Ἰούδᾳ, καὶ τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀνναν καὶ Καίαφαν, χριστοκτόνοις Ιουδαίοις.

Καὶ καταβήσωσαν εἰς ἄδους ζῶτες. Καὶ εἰ Ελθοι θάνατος ἐπ' αὐτοὺς, πῶς καταβήσονται εἰς ἄδους ζῶντες; "Οτι οἱ μὲν αὐτῶν βιαλεῖς ἀπέθανον· θάνατον γάρ, οὐ τὸν κατὰ φύσιν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ ἀγχόνης καὶ πολέμου, καὶ εἰ τις τρόπος πικρός· οἱ δὲ, οὐδὲ τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολέμου, εἰς χρημάτων αὐτούς καθῆκαν, καὶ διῆγον ἐν τῷ λάκκῳ μέχρι πολλοῦ, λιμῷ, καὶ δύψῃ, καὶ φόδῳ ταλαιπωρούμενοι, καθὼς Ἰώσητος ἴστορει· διὸ καὶ ἔδην τὸν βίθρον ἀκάλεσεν· ἐπει καὶ τάφος αὐτοῖς ἔγένετο, διαφθαρεῖσιν ἐν ἔκεινῳ κατὰ μικρόν. Τινὲς δὲ λέγουσιν, ὡς ἐπει τῷ Χριστῷ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπεδούλευον, καὶ οἱ διάμονοι· ἔκεινοις μὲν ἐπιτράπεσαν τὸν θάνατον, τὸν τιμωρητικὸν· τοις δάιμοσι δὲ, τὴν εἰς τὰ καταχόντια διαγωγήν· τούτους δὲ καλέσαι ζῶντας, ὡς ἀθανάτους. Καταβήσωσαν γάρ, φησὶν, εἰς ἄδους ζῶτες, διὰ τὴν φύσιν.

D *Descendant, inquit, in infernum viventes, juxta eorum naturam.*

"Οτι πονηρὰ ἐταιρεῖται ταῖς παροικαῖς ετ μέσω αὐτῶν. Διότι πονηρὰ ἐμπολιτεύεται ταῖς ἐν τῇ πόλει παροικαῖς αὐτῶν· καὶ γάρ οὐκ ἐπιπόλαιον, ἀλλ' ἐν μέσῳ, τουτέστιν εἰς βάθος, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Παροικαῖς δὲ εἴπεν τὰς κατοικίας αὐτῶν, διὰ τὸ

¹⁰ Psal. xliv, 17.

πρόσκαιρον αὐτῶν, δοσον δύπα διαφθαρῆναι μελ- A atque in cordibus corum. Per habitacula autem, λήντων.
ια] παροικίας, habitationes et domos temporarias intelligit, veluti brevi perduraturas et cito perderendas.

'Εγώ πρὸς τὸν Θεόν ἐκέραξα, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσε μου. "Ηῶν πληροφορηθεὶς, φησὶν, δὲτε εἰσήκουσε μου. "Εστι δὲ γλαυφυρώτερον εἰπεῖν, δὲτε 'Εγώ μὲν πρὸς τὸν Πατέρα ἐκέραξα· ἐ δὲ Γῆς εἰσήκουσε μου. "Ἐπειτὴ καὶ αὐτὸς ἀπώλεσε τοὺς Ιουδαίους, κατὰ τὸ· Σὲ δὲ, Κύριε, ἀλέσθησό με, καὶ ἀρδστησό με, καὶ ἀπάτασθω αὐτοῖς.

'Εσκέρας, καὶ πρωΐ, καὶ μεσημέριας, δηγήσομαι καὶ ἀπαγγελῶ, καὶ εἰσαχούσεται τῆς φωτῆς μου. Τοὺς καιροὺς δηλοὶ τῶν μεγάλων τριῶν συνέξεων, ἃς ἡμεῖς καλοῦμεν ἐσπειρύνην, δρθρον, καὶ μεσημέριαν. Διηγήσομαι τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια, καὶ ἀπαγγελῶ πᾶσι τοῖς σὺν ἐμοὶ ὡς εἶναι ταῦτα, τὸ, δηγήσομαι, καὶ τὸ, ἀπαγγελῶ. "Η διηγήσομαι μὲν τὰ παλιά· ἀπαγγελῶ δὲ τὰ εἰς τὴν γεγενημένα.

Λυτρώσεται δὲ εἰρήνη τὴν ψυχήν μον αὐτὸν ἔγγιζετωρ μοι, διτὲ δὲ πολλοῖς ἥσαρ σὺν ἐμοι. — 'Ἐν εἰρήνῃ, ἀντὶ τοῦ, χωρὶς πόνου. 'Ἐγγιζοντας δὲ καλεῖ τοὺς ἀμφὶ τὸν Σαύλον, ὡς συγγενεῖς καὶ συστρατιώτας. Εἴτα τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐγγύτητος, "Οὗτοι, φησὶ, μετὰ πολλῶν καὶ ἀλλῶν στρατιωτῶν, σὺν ἐμοὶ ἦσαν διαιτώμενοι καὶ στρατεύθμενοι.

Εἰσαχούσεται δὲ Θεός, καὶ ταξινώσει αυτούς δ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. Αὐτὸς γάρ ἐποίησε τοὺς αἰώνας· διὸ καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχειν λέγεται.

Οὐ γάρ ἔστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, διτὲ οὐκ ἔφοδιθησαρ τὸν Θεόν. Οὐκέτι, φησὶν, αὐτοὶ εἰναλλαγῆ, ἀπὸ τῆς κακίας εἰς ἀγαθωσύνην· ἀλλ' ἀμετάβλητοι μένουσιν· οὗτοι γάρ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε. Λέγοιντο δὲ ταῦτα καὶ κατὰ τῶν χριστοχόνων Ιουδαίων· ἐπαρασάμενος γάρ αὐτοὶς δικα, φησὶ νῦν, διτι· Εἰσαχούσεται μου δὲ Χριστός, καὶ ταπεινώσει αὐτούς. Καὶ γάρ οἱ μὲν ἀνηρέθησαν· οἱ δὲ, περιλειφθέντες, τεταπεινωμένοι, παντὶ θύει δουλεύουσι· τὰς ἴσχατας ὑπηρεσίας. 'Ο υπάρχων δὲ πρὸ τῶν αἰώνων, κατὰ τὴν θεότητα· καὶ γάρ αὐτοὶ ἡργάμενον ἐκ τῆς μητρὸς ἐλεγον αὐτόν· τὸ δὲ, Οὐ γάρ ἔστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, προσεπινείτα·⁽⁹²⁾ καὶ ἄλλως ἐπὶ τούτων· διτι· αὐτὸς δὲν τὸ δεδομένον ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἀντάλλαγμα· διτι· ἐπειδὴ μόνον ἔδειντο, οὐκέτιν αὐτοὶς ἔτερον δέξιον ἀντάλλαγμα.

commutationem datus est, et Iudei commutationem recipere noluerunt, restat, inquit Propheta, ut nulla amplius alia eis sit commutatio.

'Εξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ δὲ τῷ ἀποδιδόντι.

¹¹ Psal. xl, 11.

Variæ lectiones.

(92) Al. προσέτινει νοεῖται.

A atque in cordibus corum. Per habitacula autem, seu [ut significantius Græca dictione exprimitur] παροικίας, habitationes et domos temporarias intelligit, veluti brevi perduraturas et cito perderendas.

Vers. 17. Ego ad Deum clamavi, et Deus exaudiens me. Certior factus de divino auxilio, ait: Exaudisti me. Verum juxta altiore sensum dicamus: Ego quidem, inquit, clamavi ad Patrem, et Filius exaudiens me. Ipse etenim Filius Iudeos perdidit; juxta quod alibi ex ejus persona scriptum legimus: Tu autem, Domine, miserere mei et resuscita me, et retribuam eis¹¹.

Vers. 18. Vespere, et mane, et meridie narrabo et annuntiabo, et exaudiens vocem meam. Tempora B significat magnorum trium synaxium, quas nos congregationes, seu collectas vocare possumus, vespertinum nimirum, matutinum, et meridianum. Narrabo, inquit, mirabilia Dei, et annuntiabo ea omnibus qui mecum erunt, ita ut idem sit narrare, quod annuntiare. Vel narrabo quidem antiquas, annuntiabo autem ea quæ postremo in me facta sunt.

Vers. 19. Redimet in pace animam meam ab appropinquantibus mihi; quoniam in multis erant mecum. In pace, hoc est, sine labore. Appropinquantes autem eos vocat, qui erant cum Saul, tanquam sibi cognatos atque olim commilitones; deinde propinquitatis rationem ponit. Quoniam, inquit, simul cum multis aliis militibus antea mecum fuerunt, hoc est, quoniam mecum convixerant, et mecum commilitaverant.

Vers. 20. Exaudiens Deus et humiliabit eos, qui est ante sæcula. Ipse etenim Deus fecit sæcula; non mirum igitur, si ante ea suisse dicitur.

Non est enim eis commutatio, neque timuerunt Deum. Immutatio, inquit, nulla eis est, a malitia ad bonitatem, a vitio ad virtutes, sed immutabiles permanent. Ad hunc enim sensum Synimachus reddidit. Possunt etiam hæc verba proferri adversus Christi occisores, Iudeos, contra quos, cum superius imprecatus fuerit, modo ait: Exaudiens me Christus, et humiliabit eos: quemadmodum factum videmus. Alii etenim eorum sublati sunt, ceteri vero, qui relicti fuere, dispersi per orbem, abjecti atque humiliati, omnibus serviunt nationibus. Et quod ait: Qui est ante sæcula, ad Christi divinitatem referatur. Ipsi enim Iudei ex sola Jesu matre principium habuisse affirmabant. Et quod sequitur, Non est illis commutatio, alium sensum habet, intelligendo etiam de Iudeis. Quia enim Christus pro universo genere humano in hanc, huc est, ipsum Dominum Jesum recipere noluerunt, restat, inquit Propheta, ut nulla amplius alia eis sit commutatio.

Extendit manum suam in retribuendo. Extendit

Deus protestat ac vires suas in puniendo, A ut condigna nimis peccatoribus retribuat superflua.

VERS. 22. Profanaverunt testamentum ejus. Saul et complices profanaverunt, hoc est, spreverunt legem Dei, qua mandatur: *Diliges proximum tuum*¹¹, et alia hujusmodi. Christi autem occisorum spreverunt Evangelium. Profanum autem appellatur, quod commune est et non sacrum.

Divisi sunt ab ira vultus ejus, et appropinquaverunt corda eorum. Iudei, inquit, divisi sunt ab ira vultus Christi, quia cum Romani eos considererent, inter se divisi sunt. Quidam enim eorum illa se pati dicebant propter Christum, inter quos erat Josephus, qui etiam in illo opere suo de expugnatione Jerusalem, Christum sere Deum esse testatus est. Et corda eorum veritati appropinquaverunt, dum cogitarent, quod Christus esset Deus. Appropinquare enim illi dicuntur veritati, qui saltem dubitare incipiunt.

Molles facti sunt eorum sermones super oleum, et ipsi sunt jacula. Hoc de omnibus Christi interfectoribus in universum dictum est: qui antequam eum occiderent, blandos ei ac leves sermones loquebantur, Rabbi eum appellantates, et dicentes: *Scimus quia rex es, et verbum Dei in veritate doceas*¹², et alia hujusmodi. Qui tamen re ipsa erant veluti acutissima quedam jacula, et illius sanguinem appetebant. Dici etiam possunt haec verba de Saulo, qui Prophete nostro blande, sed simulate loquens C dicebat: *Fili David, et alia hujusmodi.*

VERS. 23. Jacta cogitatum tuum in Domino, et ipse te enutriet. Omnibus, qui insidiis impeluntur, communem admonitionem praebet. Ipse enim, inquit, Dominus, si in eo fiduciam habueris, enutriete; quod si nutriet, induet etiam; et si induet, custodiet insuper et liberabit.

Non dabit in saeculum fluctuationem justo. Non ad multum, inquit, tempus dabit justo tempestatem, aut procellam temptationum. Ait enim Apostolus: *Fidelis Deus, qui non permittet nos tentari supra id, quod possumus*¹³. Dixit autem Deum non daturum temptationes, non quia ipse eas immittat, sed quia permittens eas a dæmone nobis inferri, ipse illas quodammodo videtur immittere, D cum prohibere potuisse et non prohibuerit.

VERS. 24. Tu autem, Deus, deduces eos in puteum interitus. Eos dico, qui adversus innocentias tendunt insidias. Per puteum autem interitus, vastas quasdam ac veluti ob loci profunditatem inevitabilis poenas intelligit; quia si quis in puteum cederit, non de facili illinc exitus pateat.

Viri sanguinum, et dolosi non dimidiabunt dies suos. Atqui in psalmo septuagesimo secundo de hujusmodi hominibus Propheta dicit, quod dies pleni invenientur in eis. Verum ibi plenos dies dixit, respiciens non ad vitæ, sed ad vitiorum ac

Εξέτεινεν δὲ Θεὸς τὴν κολαστικὴν αὐτοῦ δύναμιν, ἐπὶ τῷ ἀποδίδοντι αὐτοῖς τὴν δψειλομένην τιμωρίαν.

Ἐσεβήλωσαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ. Οἱ περὶ τὸν Σαοὺλ μὲν, ἑεβῆλωσαν, εἴτουν περιεφρόνησαν τὸν νόμον, δὲ φησιν· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οἱ δὲ χριστοκτόνοι, τὸ Εὐαγγέλιον. Βέβηλον γάρ, τὸ καινὸν καὶ ἀνίερον.

Διεμερίσθησαν ἀπὸ δρῆς τοῦ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἤγρισαν αἱ καρδίαι αὐτῶν. Ἀπὸ δρῆς δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ· τοῦ Ῥωμαϊκοῦ γάρ πολέμου πολιορκοῦντος αὐτοὺς, διεμερίσθησαν· τινὲς γάρ αὐτὸν ἔλεγον διὰ τὸν Ἰησοῦν ταῦτα πάσχειν, ὡν εἰς ἣν καὶ Ἰώσηπος, μικροῦ Θεοῦ αὐτὸν δικολογήσας ἐν τῇ βιβλῷ τῆς ἀλώσεως Ιερουσαλήμ. Καὶ ἤγρισαν αἱ καρδίαι αὐτῶν τῇ ἀληθείᾳ, λογιζομένων, διτεῖσας Θεὸς ἣν· ἐγγύτης γάρ, δὲνδοιασμός.

Ἔπαλύρθησαν οἱ λόγοι αὐτῶν ὑπερ εθαίοις, καὶ αὐτοὶ εἰσὶ βιβλίδες. Τοῦτο κοινῶς περὶ πάντων τῶν χριστοκτόνων οἱ πρὸ τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν ἐν ὑποκρίσει λόγους αὐτῷ προσέφερον ἀπαλούς, Ῥαβδὶ καλοῦντες καὶ λέγοντες· Οἴδαμεν δτι ἀληθῆς εἰ, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐτιμητέοντες, καὶ τὰ τοιαῦτα. Αὐτοὶ δὲ ἡσαν ἐνδον ἱκονημάτα βέλη, ὄρεγμενα τοῦ αἰματος αὐτοῦ. Λέγοιτο δὲ ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Σαούλ, δὲς ὑποκρινόμενος ἔλεγε· Τέκνον Δαΐδ, καὶ εἰ τι τοιοῦτον.

Ἐπιλέψιψον ἐπὶ Κύριοι τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει. Κοινὴν ποιεῖται πρὸς ἀπαντάς ἐπιβουλευόμενους παρανεσιν· αὐτὸς γάρ σε διαθρέψει, καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν· εἰ δὲ διαθρέψει, καὶ ἐνδύσει· εἰ δὲ καὶ ἐνδύσει, καὶ φυλάξει καὶ βύσεται.

Οὐ δώσει εἰς τὸν αἰώνα σάλοις τῷ δικαίῳ. Οὐ δώσει μέχρι πολλοῦ κλύδωνα τῷ δικαίῳ· φησι γάρ δὲ Ἀπόστολος, δτι Πιστὸς δὲ Θεός, δὲς οὐκ ἔδεσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ δυνάμεθα. — Οὐ δώσει δὲ εἰπεν, δτι παραχωρῶν ἐπάγεσθαι ὑπὸ διαβόλου τοὺς πειρασμούς, δοκεῖ αὐτοῖς τούτους ἐπάγειν, δτι κωλῦσαι δυνάμενος, οὐκ ἐκάλυσε.

Σὺ δὲ, δ Θεός, κατέξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφορᾶς. Τοὺς ἐπιβουλεύοντας τοῖς ἀθώοις· φρέαρ γάρ διαφορᾶς εἰπεν τὸ βαθὺ καὶ δρυκτὸν τῆς τιμωρίας· τοιοῦτον γάρ τὸ φρέαρ.

Ἄνθρος αἰμάτων καὶ δολιστητος οὐ μη ἡμίσενσωσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν. Καὶ μήν ἐν τῷ οφθαλμῷ περὶ τῶν τοιούτων λέγει, δτι καὶ ἡμέραι πλήρεις εὑρεθήσονται ἐτιμητέοντες. Δῆλον εὖτε ἐκείνῳ πλήρεις τὰς ἡμέρας φησιν, οὐ πρὸς μέτρον

¹¹ Deut. vi, 5: Matth. xix, 9. ¹² Matth. xxii, 16. ¹³ 1 Cor. x, 13.

τῆς ζωῆς, ἀλλά πρὸς τὴν κακίαν, διὶς αἱ ἡμέραι αὐτῶν πλήρεις τῆς κακίας. Ἐνταῦθα δὲ φησιν, διὶς προειδὼς ὁ Θεός; τὴν ἀμετρίαν τῆς κακίας αὐτῶν, προεκθερπεῖς τούτους, ἵνα μὴ πλειον ἀμάρτωσι, καὶ γίνεται φιλανθρωπία ἡ τιμωρία. Ὁ δὲ λόγος οὐκ ἔστι καθολικός, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πλεονάσοντος· ἐπει τινες τοιοῦτοι, τῇ κακῇ συγκατεγήτρασαν. Εἴπεν δὲ τοῦτο, ἰκανοπάτων τοὺς φονικοὺς, καὶ δολίους· ἀνδρες δὲ αἰμάτων καὶ δολιάτητος εἰρηκεν, ὡς ἀνδρίζομένους εἰς φόνους καὶ δόλους· διὰ δὲ τοῦ δόλου, πᾶσαν κακίαν ἤνιξατο. Ἀλλως τε, ὥσπερ ἀνθρώπον εἰρήνης λέγει τὸν εἰρηνικὸν, οὗτον καὶ ἀνδρά αἰμάτων, τὸν αἰμοχαρῆ, καὶ δοτα τοιαῦτα.

εἰ virum sanguinum nunc ponit videmus, pro viro sanguinario, hoc est, pro eo qui sanguine deleciatur. Et alia ejusdem modi.

Ἐγώ δέ, Κύριε, διλπῶ ἐπὶ σέ. Τοῦτο σύνθετος ἀδεὶ ἐπιφύνημα τῷ Δαβὶδ· ἄπαξ γάρ πειραθεὶς τοῦ καρποῦ τῆς εἰς θεόν ἐπίδος, καὶ ἐπίζεις διόλου, καὶ ἐπίζεις διόλογος. Ἀρμόστε δὲ ἀν καὶ ἡμῖν δ ψαλμὸς, (93) χωρὶς διλγῶν ῥητῶν, δ καὶ προδόντες σημειώσθεθα. Τὰ μὲν οὖν εὐληπτα, παρήσομεν νοεῖσθαι, κατὰ τὴν (94) προαποδεδομένην ἑξῆγησιν· τὰ δυσχερέστερα δὲ, μεταχειρισθεῖσα. Κλυκήθην ἐτῇ πλοιεσχίᾳ μου, δηλαδή, τῇ πρὸς τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς διμιλίᾳ μου· λύπην γάρ նστερον ἐκ μεταμελεῖς ἐπιφέρει· ή τῇ πρὸς τοὺς τυχόντας ἀνθρώπους ἀκαρολογίᾳ μου· καὶ ἐταράχθη, ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς τοῦ ἔχθροῦ μου καὶ ἀμαρτωλοῦ δαιμονος· ἐμάκρυνα δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, κολληθεὶς τοῖς δαίμοσι, διὰ τῆς τοῦ βίου μου μιαρότητος· καὶ ηγέλισθην ἐν τῇ ἐρημῇ, καὶ ἀκαρπίᾳ. Καταπότισον, Κύριε, καὶ καταδίλετε τὰς γλώσσας αὐτῶν, τῶν δαιμόνων, ὧστε μὴ δύνασθαι συμφωνεῖν εἰς τὰς κατ' ἐμοῦ ἐπιδουλάτ· Οτι εἰδορ ἀροματαρ καὶ ἀρτιορατ ἐτῇ πόλει, ἡγουν, ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν. Ἀνομοῦσι γάρ ἀμαρτάνοντες, καὶ ἀντιλέγουσι τοῖς σοὶς προστάγμασι· τείχη δὲ αὐτῆς, οἱ ἴσχυρότεροι ἐξ αὐτῶν· κόπος δὲ ἐν μέσῳ αὐτῆς, διὰ τοὺς στερήως αὐτοῖς ἀνταγωνιζομένους· πλατεῖας δὲ αὐτῆς, αἱ δόδοι αὐτῶν, ὡς ἀντικείμεναι τῇ στενῇ δόῳ τοῦ Θεοῦ· τόκος δὲ, ἡ προσθήκη καὶ ἐπαυξής τῆς (95) προθυμίας· τὸ δὲ, Οτι εἰ δ ἔχθρος ὥντος δηθρατος ἐξ' αὐτούς, προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ (96) λέγονται, κατὰ τοῦ Ιούδα, καθὼς εἰρήκαμεν· ἐλθέτω δὲ θάνατος ἐπὶ τοὺς δαιμονας, ἢτοι παντελής ἀνενεργία. Τὸ δὲ ἔχης προηρμήνευται. Παροικίαι δὲ αὐτῶν, αἱ πλησιασμοὶ αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς. Τοὺς αὐτοὺς δὲ νόει μοι καὶ ἐγγίζοντας, ὡς ἀεὶ προσβάλλοντας ἡμῖν. Ἐρ πολλοῖς δὲ ἡσαν σὺν ἐμοι, ἀντὶ τοῦ Σὺν πολλοῖς ἦσαν ἐν ἐμοι, κατ' ἐναλλαγὴν τῶν προθέσεων· δέστι, Πολλοὶ συνήλθον κατ' ἐμοῦ. Οὐκ ἔστι δὲ αὐτοῖς ἀνταλλαγμα (97) τουτέστιν, ἀνταλλαγὴ ἀπὸ κακίας εἰς ἀγαθωσάγην, ὡς προαποδέδοται. Ἐεσθίλωσαν δὲ

A malitia mensuratio. Illorum enim dies vitiis pleni erant; hoc autem in Ico ait, quod prævidens Deus scelerum immensitatem, eos ante tempus evellet, ne scilicet magis peccent: unde divina castigatio eis efficitur in misericordiam. Et sermo iste non universalis, tametsi in pluribus id contingat. Nonnullos enim cum suis vitiis videmus consernescere. Hoc autem dixit, ut sanguinolentos ac dolosos viros perterrefaceret. Viros autem sanguinum et dolosos dixit, veluti viriliter agentes circa dolos et cædes: et per dolum omne vitium intelligit. Et quemadmodum sanguinero virum pacis, dictum reperimus apud Scripturam, pro viro pacifico, ita

B Ego autem sperabo in te, Domine, Hæc est consueta invocatio beati David: qui cum sæpius illius spei fructum expertus fuerit, quæ in Deum est, imposterum et stabilem in eo spem collocat, et collocaisse eam constitutur. Congruit etiam hic psalmus omnibus fidelibus, paucis tantum exceptis, quæ in progressu declarando significabimus; verum non omnia rursum exponemus, sed obscuriora tantum. Nam quæ facilia sunt, sinemus intelligi juxta explicationem jam traditam: Contristatus sum in meditatione mea, hoc est, in conversatione, quam habui dum in cogitationibus essem perturbatissimus, affectibusque ac passionibus plenis. Hujusmodi enim cogitationes meæ, subsecuta pœnitentia, dolorem mihi afferunt. Vel [quia, ut superiorius diximus, Græca dictio ἀδολεσχία non tantum meditationem, sed nugacitatem etiam, aut argumentationem significat, iuxta aliqui sensum, dic:] Contristatus sum intempestivo sermone meo, quo assidue in quotidianis colloquiis superflue utor, et turbatus sum ab inimici mei, et ab inqui ac peccatoris dæmonis suggestione: Elongatus etiam sum a Deo, et adhæsi diabolo, pravis nimirum actionibus meis; et mansi in solitudine, seu [ut expressius in Græco habetur] in eremo, hoc est, in deserto, atque in sterilitate virtutum. Demerge, Domine, et divide lingas eorum; dæmonum nimirum; ita ut conspirare amplius non possint, aut contexero insidias adversum me: Quoniam vidi iniuritatem, D et contradictionem in civitate, hoc est, in communione illorum conversatione. Inique enim agunt, dum peccant: et divinis contradicunt mandatis, dum ea transgrediuntur; per inuros autem civitatis, eos dæmones intelligere possumus, qui inter illos potentiores sunt. Et quod ait labore esse in medio illius civitatis, propter eos dictum est, qui strenue cum illis decertant. Plateæ item illius civitatis, dæmonum viæ sunt, utpote divinæ illi viæ oppositæ, quæ in arctam esse legimus in Evangelio. Usura

Variæ lectiones.

(93) Al. Δι' διλγῖσν.

(94) Al. προδεδομένην.

(95) Al. ἀμαρτίας.

(96) Al. λεγομέν.

(97) Al. ἡτουν ἐναλλαγή.

etiam, quæ augmentum sorti apponit, augmentum significat priorum scelerum. Quod vero ait: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, et quæ sequuntur usque ad illa verba: Veniat super illos mors, dicta sunt ex persona Christi adversus Judæum, ut diximus. Veniat autem mors super eos, dæmones nimisrum, hoc est, ad omnino modum prorsus redigantur inefficiaciam.* Et quod sequitur: *Et descendant, etc., jam superius exprimitum.* Et quod ait: *Quoniam malitia in habitaculis eorum, alio modo legi potest: Quoniam malitia in peregrinationibus eorum.* [Diccio enim Græca παροικία, peregrinationem et incolatum significat.] per peregrinationes igitur dæmoniorum, illorum insultus atque appropinquationes intelligit, quas in nos faciunt. Eosdem etiam esse intelligit, quos appropinquitates appellat: eo quod impetu semper in nos feruntur: et quod ait, *et in multis erant mecum, immutatis præpositionibus expone, prorum multis erant in me, hoc est, adversus me, ac si dicat: et multi contra me convenerant.* Non est illis commutatio, hoc est, immutatio a malitia ad bonum, ut prædictum. Profanaverunt testamentum ejus, pro Spreverunt. Et appropinquaverunt nobis corda eorum, hoc est, eorum consilia. Et molles ac lenes nobis facti sunt eorum sermones; dum sua nobis instillant consilia. Initio etenim, nobis, inanibus quibusdam verbis blandiuntur, sed re ipsa tandem desinunt in malum.

In finem pro populo, qui a sanctis elongatus est: B Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀπὸ τῶν ἀγίων ιματηρυμμάτου· τῷ Δασιδὶ εἰς στηλογραφία, σύστε ἐκράτησαν οἱ ἀλλόφυλοι αὐτὸν ἐν Γέθῳ.

PSALMUS LV.

Quemadmodum conjunctum positos vidimus, eos psalmos, quibus inscriptum est intelligentia, ita etiam conjuncti habentur ii quibus inscribitur: *in tituli inscriptionem, quorum præsens primus est qui ad populum pertinet Judaicum, quoniam captivus erat in Babylone, et elongatus fuerat a sanctis, hoc est, a templo atque ab omnibus sacris, quæ erant in Jerusalem, quam ob causam etiam in finem inscribitur, quia ad finem eorum tendebat, quæ in eo de populo prædicta fuerant. Nomine vero populi, omnes in universum intelligere possumus, qui ad tempus a sanctis hominibus elongati sunt, dum captivi sub peccati jugo delinquentur.* Et quod, ait, *Pro populo, idem sibi vult ac sidixisset, Ex persona populi.* Deinde secunda sequitur inscriptio: *Ipsi David in tituli inscriptionem, etc., ita ut duplex etiam sit psalmi argumentum. Diximus in psalmo XLIII, quondam beatus David fugiens Saulem, proscriptus est in Geth ad Achis Pbilistæorum regem, quodque cum suspicio orta esset, eum esse David, qui Goliam occiderat, et periclitari cœpisset, insaniam finxit: quodque, quasi comitili mōrbo laboraret, dimissus est, et præter opinionem servatus. Eo igitur tempore, hunc psalmum præsentibus suis tunc, et futuris populi afflictionibus accommodatum conscripsit. Cupiens præterea tam amplum Dei in D se beneficium perpetuo prædicari debere, ea psalmo, quæ vidimus, verba præposuit: In tituli, seu potius in statuæ, aut columnæ inscriptionem [quemadmodum per Græcam dictionem στηλογραφίαν verius alibi diximus significari]; ac si diceret: In sempiternam hujus facti memoriam. Hunc autem loquendi modum sumptum putamus, ex metaphora eorum, qui lapisleis, aut æneis columnis verba quædam inscribebant, in æternum posteris monumentum.*

VERS. 2. *Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo. Conculcavit, expone, pro Contrivit.*

A τὴν διαθήκην αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ (98) Ἐξωλόθρευσαν. 'Ηγγισαν δὲ ἡμῖν αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἡτού τὰ βουλεύματα αὐτῶν. Ἡπαλύνθησαν δὲ οἱ λόγοι αὐτῶν, ἐν τῷ συμβουλεύειν σαίνονται μὲν γάρ τὸ (99) χρηστὸν· τελευτῶσι δὲ εἰ; πιντρόν.

B Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ ἀπὸ τῶν ἀγίων ιματηρυμμάτου· τῷ Δασιδὶ εἰς στηλογραφία, σύστε ἐκράτησαν οἱ ἀλλόφυλοι αὐτὸν ἐν Γέθῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΕ'.

"Ωσπερ οἱ φαλμοὶ δοσὶς ἐπεγέραπτο συντεσσας, ἔχομενα ἀλλήλων ἐτέθησαν, οὕτω καὶ οἱ ἐπεγέραμμένοι τό, Εἰς στηλογραφία, ὃν ὁ περών πρῶτος. Λαὸν δὲ λέγει τὸν Ἰουδαϊκὸν, δεῖ δορυάλωτος· παρὰ Βεβυλωνίος δουλεύων, μεμαχρυμμένος ἦν ἀπὸ τῶν ἀγίων, εἰτούν ἀπὸ τοῦ ἐν Τεροσολύμοις ναοῦ. Αὐτὸν καὶ Εἰς τέλος ἐπεγέραπται, ὡς εἰς τέλος ἐπειγόμενος τῶν ἐν τούτῳ περὶ τοῦ λαοῦ προφητευθέντων. Νοεῖται δὲ λαὸς, καὶ πάντες ἀπλῶς οἱ πρὸς κατιρν μεμαχρυμμένοι ἀπὸ τῶν ἀγίων ἀνδρῶν, διὰ τὸ αιχμαλωτισθῆναι ταὶς ἀμαρτίαις. 'Υπὲρ τοῦ λαοῦ δὲ, ἀντὶ τοῦ προσώπου τοῦ λαοῦ. Εἴτα καὶ δευτέρα πρόσκειται ἐπιγραφή· Τῷ Δασιδὶ εἰς στηλογραφία, καὶ τὰ ἔκῆς· ὡς εἶναι διπλῆν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ φαλμοῦ. Προείρηται δὲ ἡμῖν ἐν τῷ λγ̄ φαλμῷ, διτι φεύγων τὸν Σαοὺλ, ἀπῆλθεν εἰς Γέθο πρὸς τὸν Ἀγγούς, καὶ ὑποπτευθεὶς δοτις ἦν, κινδυνεύειν ἔμελλε. Εἴτα μανίκιν ὑποχριθεὶς, ὡς ἐπιληπτος, ἀφειθη(1), καὶ διεσώθη παραδέξως. Τηνικαῦτα τοίνυν καὶ τούτον ἐγράψε τὸν φαλμὸν, ἀρμόζοντα καὶ τοῖς τίτῃς ἐκεινοῦ πάθεσι, καὶ τοῖς τοῦ λαοῦ μετίπετα. Βουλόμενος δὲ ἀεὶ κηρύγγεσθαι τὴν θελαν εὐεργεσίαν, ἐπέγραψε τό, Εἰς στηλογραφίαν, τουτότιν, εἰς ἀνέκλειπτον γραφήν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν λιθίναις, ή χαλκᾶς στήλαις ἐγγραφόντων φήματά τινα

D εἰς μνήμην διηγεῖχη.

'Ελέησόρ με, ο Θεός, διτι κατεπάτησε με ἀρτωπος. Κατεπάτησεν, ἀντὶ τοῦ Συνέτριψεν. 'Απὸ

Variæ lectiones.

(98) ΑΙ. ἐξουδένωσαν.
(99) Τῷ χρηστῷ, idem.

(1) ΑΙ. ἀφέθη.

μὲν τοῦ δορύπαλκουτού λαοῦ λεγόμενος δὲ λόγος, ἀνθρωπον καὶ εἰ τὸν Βαβυλώνιον βασίλεα· ἀπὸ δὲ τῶν ἐν χαρτίαις, τὸν διάδολον· οὗτον γάρ αὐτὸν πολλάκις ἡ Γραφὴ ὄνομάζει διὰ τὸ φιλήδονον αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τῆς περαβολῆς τῶν ζωνίων ἔχορδον αὐτὸν ἀνθρώπον ἐκάλεσεν· ἀπὸ δὲ τοῦ Δασθί, αἰνίστεται τὸν Σαούλ. Τὸ μέντοι Κατεπάλησσον, σημαίνει καὶ τὸ Κατερόντισσεν, ὡς τό· Ὁ τὰν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας,

"Οληρ τὴν ἡμέραν πολεμῶν ἔθλιψε· με. "Οληρ τὴν ἡμέραν, ἀντὶ τοῦ, Καθ' ἡμέραν· Πολεμῶν δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἐπηρεάζειν ἐπιτιθέμενος.

Κατεπάλησσόν με οἱ ἔχθροι μου διηρ τὴν ἡμέραν. Οἱ περὶ τὸν Βαβυλώνιον, ή αἱ περὶ τὸν δακτυλὸν ἀποστατικαὶ δυνάμεις, ή οἱ περὶ τὸν Σαούλ.

"Οτι πολλοὶ οἱ πολεμοῦτες με ἀπὸ ὑφον· "Ὕψος ἐνταῦθα, τὴν δυναστειαν λέγει, ή τὴν εὐστοχίαν· οἱ γάρ ἄπλοι θέλουσι ἀκαθεν βάλλοντες, τοὺς; κάτω καὶ ταπεινότερον ἐπιτάξεις εὐστογοῦσιν.

"Ημέρας οὐ φοβηθήσομαι· ὅτῳ δὲ ἀλπιῶ ἐπὶ σέ. "Ημέρας νῦν, τὰς εἰημερίας λέγει τῶν ἔχορων· ἀνακτώμενος γάρ ἐστιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν προφητεύων, φησιν διτι· Οὐ φοβηθήσομαι τὰς τοιαύτας εὐημερίας.

"Ἐρ τῷ Θεῷ ἐπαιτέσσω τοὺς λόγους μου. Τὸ Επαιτέσσω νῦν, ἀντὶ τοῦ Κοσμήσω παρεῖληπται. Καὶ ἐπαιτεῖος, φησι, ποιήσω τοὺς λόγους μου, ἐν τῷ περὶ Θεοῦ λέγειν.. Μόνος γάρ καμείται λόγος, δὲ μνημονεύων Θεοῦ. "Η ἐπειδὴ ἐκαυχήσατο εἰπών, "Ημέρας οὐ φοβηθήσομαι, θεραπεύει τὸν λόγον, ζτι. "Ἐρ τῷ Θεῷ ἐπαιτέσσω, τουτέστιν Ὂγκώσω, εἰς μεγαλορήμοσύνην τοὺς λόγους μου.

"Ἐπὶ τῷ Θεῷ ἡλπίσα, οὐ φοβηθήσομαι τὶ πειθεῖσαι μοι σάρξ. Σάρξ, εἴτουν ἀνθρωπὸς ἐμπαθής.

"Οληρ τὴν ἡμέραν τοὺς λόγους μου ἔβδελείστορτο. Κατεφρόνουν, εἴ τι καὶ εἴπον, ἀπαξ ἴμοῦ καταφρονήσαντες.

Κατ' ἔμοῦ πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν εἰς κακόν. Εἰς τὸ κακῶσαί με.

Παροικήσουσι καὶ κατακρύψουσι. Παραμενοῦσι, καὶ κατακρύψουσι μοι ἐνέδραν καὶ παγίδας.

Αὐτοὶ τὴν πτέρωταν μου φυλάξουσι. Τὴν πρελαν τοῦ βίου μου ἐπιτηρήσουσιν, ὡστε συσχεῖν με ταῖς παγίδαις· ἐμφανεῖς δὲ διὰ τούτων τὰς ποικίλας αὐτῶν ἐπιβούλας.

Καθάπερ ὑπέμειναν τὴν γυναῖκήν μου, ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς ὁσεις αὐτούς. "Ὄσπερ αὐτοὶ ἐνεδρύουντες περιέμεινάν με, κατὰ περιφράσιν, οὖτα καὶ οὐ ὁσεις αὐτοὺς, εἴτουν, ἀπελάσεις· ή δὲ Ὅπερ πρόθεσις, ἀντὶ τῆς Ἀντὶ κείται νῦν. Οἶον, Ἀντί οὐδενὸς ὁσεις αὐτοὺς, δὲ τοι, φρδίως, ὡς οὐδὲν δυτας.

"Ἐρ ὅρῃ λιοντίς κατάξεις. Μόνον ὀργισθεῖς, πλήθη διὰ κατάξεις, εἴτουν συντρίψεις.

¹¹ Matth. xiv, 28. ¹² Hebr. x, 29.

Quod si sermo ex captivi populi persona proficeretur, per hominem, Babyloniorum regem intellige; si vero ex peccatorum persona, diabolum, quem aliquando Scriptura sub hominis appellatione expressit, veluti in parabola zizaniorum. Inimicus enim, inquit, homo hoc fecit¹³. Postremo, si ex hebreo David persona legeris, per hominem Saulum intellige. Et tunc, quod ait, concalcarat, expone, pro, Sprevit; juxta quod alibi scriptum est: Qui Filium Dei concalcarat¹⁴.

Tota die bellans affixit me. Tota die dixit pro Quotidie. Heltans, autem, hoc est, lædens, seu impetu faciens.

Vers. 3. Concilaverunt me inimici mei tata dīz. Sive Babylonios intelligas, sive diabolicas potestates sive ipsum Saulem.

Quam multi bellantes adversum me ab alto. Per altitudinem hoc in loco potestatem ac vires intellegit. Vel ideo dixit: Alto, quoniam qui ex alto pugnant certiora icta ferunt eos qui inferni sunt.

Vers. 4. Dies non timebo, ego autem sperabo in te, Domine. Dies, hoc est, felicitatem ac prosperam fortunam. Consolans enī seipsum, liberationem suam prædictit, affirmans minime se inimicorum suorum prosperitates formidare.

Vers. 5. In Deo laudabo sermones meos. — Laudabo hic posuit pro Ornabo. Laudabiles, inquit, eos faciam in eo, dum loquuntur de Deo. Solus quippe illo sermo merito videri potest ornatus, qui Dei meinicerit. Vel aliter: quia gloriatus fuerat beatus David, dicens: Dies non timebo, castigat nunc sermonem suum, dicens: In Deo laudabo, hoc est, Extollam, et magnificabo sermones meos.

In Deo speravi; non timebo quid faciat mihi caro. Carnem dicit, pro carnali homine, qui affectibus ac passionibus subjectus sit.

Vers. 6. Tota die sermones meos abominabantur. Hoc est, despiciebant, si quid nimirum ego dixissesem. Id autem agebatur eo quod negligenter me.

Adversum me omnes cogitationes eorum in malum. Ut mihi mala inferrent, ut me affligerent.

Vers. 7. Inhabitabunt et abscondent. Assidebunt mihi; atque insidias et laqueos occulte disponent.

Ipsi calcaneum meum obserabunt. Iter, inquit, vitæ meæ investigabunt, ut suis me laqueis comprehendant: quibus verbis varias illorum indicat insidias.

Vers. 8. Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihil impelles eos. Quemadmodum illi, inquit, latentes in insidiis exspectaverunt me, ita et tu impelles eos, hoc est, expelles, et quod ait, Pro nihil, idem est quod, De facili, tanquam nihil existentes.

In ira populos constringes. Tu iratus, victos exercitus, et innumerabilem populorum multitudinem conteres.

Deus, vitam meam annuntiavi tibi. Conversatio- A *nem tibi meam significavi, secundum quam jam diu*
vivo.

Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, quemad-
modum, et in promissione tua. Tu vidisti, inquit,
lacrymas meas, quemadmodum pollicitus olim es
in promissione tua. Legem enim statuens, dixisti
de omnibus qui injuriam patiuntur : Clamabit ad
me, et ego exaudiem eum, misericors enim sum¹⁷.

Convertentur inimici mei retrorsum. Hoc est, su-
gient. Prædicit enim, quod futurum erat. Secun-
dum anagogen vero dicere possumus, quod quemad-
modum dæmones præire nos solent, quoties
nos superaverint et viam nobis ostendere qua dicit
ad perditionem : ita quoties a nobis victi fuerint,
retro, post nos consequuntur oblatrantes. B

In quacunque die invocabero te, ecce cognovi quod
tu Deus meus es. Quoties, inquit, ardenti te animo
aliquando invocabero, statim cognovi, hoc est,
cognosco, quod tu Deus meus es. Posuit enim tem-
pus pro tempore. Sed quomodo cognosco ? dum
scilicet exaudies.

Vers. 11. In Deo laudabo verbum, in Domino
laudabo sermonem. Verbum Laudabo, eumdem
hic sensum habet, quem superiorius diximus in ver-
siculo : In Deo laudabo sermones meos ; et per ver-
bnum, breviorem orationem intelligit, per sermonem
vero, longorem.

In Deo speravi, non timeo quid faciat mihi
homo. Ille nimis homo, de quo in principio C
dixit : Quoniam conculcavit me homo.

Vers. 12. In me sunt, Deus, vota, quas reddam
laudationis tue. In mea, inquit, memoria illæ
laudationis tue promissiones sunt, quas me redi-
tendum affirmo. Pollicitus enim fuerat beatus Da-
vid, se Deum benefactorem suum laudaturum esse.

Vers. 13. Quoniam eripiisti animam meam de
morte. Animam meam, hoc est, me ipsum. Quod
si animam vi sua significari velia intelligere,
per mortem peccatum intellige, veluti quod primo
omnium parenti mortis causa extiterit.

Oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu. Per
lapsum, aut præcepis aliquid intellige, aut laqueum,
et per pedes, hujus vitæ viam. D

Placebo coram Domino in lumine viventium. Illud
primo animadvertisendum ducimus, quod Graeca
dictio εὐαρεστήσω non solum significat placebo,
sed etiam gratum faciam]. Juxta quem sensum,
Quæ Deo, inquit, grata sunt, faciam, donec lucem
hanc video, quæ viventibus lucet. Nam post mor-
tem nullum erit amplius gratificandi tempus. Et
aliter, per viventium lucem, mandata Dei intelli-
git. Præceptum enim Domini, inquit, lucidum illuminans oculos. Item, Lucerna pedibus meis
verbū tuū; vel, Gratus atque acceptus apparebo in æterna illorum luce, qui perpetuo victuri
sunt.

'Ο Θεός, τὴν ζωὴν μου ἔξηγειλά σοι. Τὴν
πολιτείαν μου ἐφανέρωσά σοι, ἵν δέ τι πολιτεύομαι.

"Εθού τὰ δάκρυα ἀνώπιόν σου, ώς καὶ ὅτι
ἐπαγγελίᾳ σου. Ἐπειδὲς τὰ δάκρυά μου, ώς καὶ
ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ σου ὑπέσχου. Νομοθετῶν γάρ, ἐπηγ-
γεῖλατο περὶ τοῦ ἀδικουμένου, δις. Στεράζει πρὸς
με, καὶ ἐπακούσομαι αὐτοῦ · δλεῖμων γάρ εἰμι.

'Επιστρέψουσιν οἱ ἀκόροι μου εἰς τὰ ὀπίσω.
'Αποστραφήσονται εἰς τὰ ὀπίσω, τοιτέστι, φεύξονται ·
προφῆταια δὲ τοῦτο. Ἀναγωγικῶς δὲ, κυριεύοντες
μὲν ὑμῶν οἱ δαίμονες προηγοῦνται, ὑποδειχνύοντες
ἡμῖν τὴν εἰς ἀπώλειαν φέρουσαν ὁδὸν · ἡτεώμενοι
δὲ, ἐπονται καθυλακτοῦντες.

'Ἐν γὰρ ἡμέρᾳ επικαλέσωμαι σε, ίδον δέ των
οἱ Θεός μου εἰ σύ. Ὄταν δὲ, φησίν, ἐπικαλέσωμαι
Θερμῶς, εὐθὺς ἔγκων, ἀντὶ τοῦ Γινώσκω, δις οἱ
μου εἰ σύ · ἀντιχρονίᾳ. Πᾶς δὲ γινώσκω ; Πάντως ἐν
τῷ εἰσακούεσθαι.

'Ἐπει τῷ Θεῷ ἀπαιτέσω ρῆμα, ἐπει τῷ Κυρίῳ
ἀπαιτεῖσθαι λόγον. Τό δὲ ἐπαιτέσω κάνταῦθα τοιού-
τον ἔστιν, οἷον εἴπομεν καὶ τό, 'Ἐν τῷ Θεῷ ἀπαι-
τέσσω τοὺς λόγους μου. Ρῆμα μὲν οὖν λέγει, τὸν
βραχὺν λόγον · λόγος δὲ, τὸν μείζονα.

'Ἐπει τῷ Θεῷ ἡλικίστα, οὐ φοβηθήσομαι τὸ κοιτ-
στει μοι ἀνθρώπος. Οὐ εἶπεν ἀν ἀρχῆς ἐνθραπόν,
'Οτι κατεκάτησέν με ἀνθρώπος, τούτον καὶ νῦν
λέγει.

'Ἐρ δμοί, δ Θεός, εὐχαί, δες ἀποδώσω αἰτέσσως
σου. Ἐν τῇ μνήμῃ σου εἰσήν αἱ ὑποσχέσιες τῆς
αἰνέσσεως σου, δες ἀποδώσω · ὑπέσχετο γάρ αἰνέσσει
τὸν εὐεργέτην Θεόν.

'Οτι ἀρρένωστα τὴν ψυχὴν μου ἐκ θαρροῦ. —
Τὴν ψυχὴν μου, ἀντὶ τοῦ Ἐμὲ, περιφραστικῶ.
Εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν θέλεις νοῆσαι, θάνατον
καλέσεις τὴν ἀμαρτίαν, ως αἰτίαν θανάτου καταρχάς
γενομένην τῷ πρωτοπλάστῳ.

Tοὺς δρθαλμούς μου ἀπὸ δακρύων, καὶ τοὺς
πόδας μου ἀπὸ διλισθήματος. Ολίσθημα νόει μοι
τὸν κρημνὸν, ἢ τὴν παγίδα · ωσπερ καὶ πίδας, εἰ
βούλει, τὴν πορείαν τοῦ βίου.

Ἐναρεστήσω ἀνώπιον Κυρίου, ἐν φωτὶ ζώτων.
Εὐάρεστα πράξαι, ἔως ἂν τὸ φῶς τοῦτο βλέπω, τὸ
φαίνον τοῖς ζῶσι. Μετὰ γάρ θάνατον, εὐαρέστησις
οὐκ ἔστι. Καὶ δὲλλως, φῶς ζώτων εἰστιν αἱ ἐνεργαὶ
τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀριστολή γάρ, φησι, Κυρίου τηλαυγής,
φωτίζουσα δρθαλμούς· καὶ, λύχνος τοῖς ποσὶ
μου δι τόμος σου · ἢ, Εὐάρεστος δρθήσομαι ἐν
τῷ αἰωνίῳ φωτὶ τῶν ἀειζώτων.

Item, Lucerna pedibus meis
verbū tuū; vel, Gratus atque acceptus apparebo in æterna illorum luce, qui perpetuo victuri
sunt.

¹⁷ Psal. xc, 15.

Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς, τῷ Δαβὶδ εἰς στη- Α *In finem ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptiōnē cum fūgeret a facie Saul in speluncam.*

ΤΑΛΜΟΣ ΝΓ̄.

Καὶ τὸ ἐν τῷ σπηλαῖψ τῆς ἔρημου Γαδῶν κίνδυνον παραδέξως διαφυγῶν, δτο ἐγκεκρυμμένου αὐτοῦ ἐπεισῆλθε Σαούλ, καὶ ἐνήλισσοτο, καθὼς προειρήκαμεν, τὸν ψαλμὸν τοῦτον συνέταξε, καὶ ὅμοιος δὲ τῷ πρὸ αὐτοῦ Εἰς στηλογραφ/αρ ἐπέγραψεν, δι’ ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν. Εἰς τὸ τέλος δὲ οὗτος, ὡς ἐπειγόμενος εἰς τέλος, τὸν ἐν τούτῳ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀθνῶν προφητευθέντων· τὸ δὲ Μῆδια φθείρης, ίδιᾳ καὶ καθ’ ἑαυτὸν ἀναγνωστέον· ἐν τῇ νυκτὶ γὰρ ἐκείνῃ κοιμώμενος τῷ Σαούλ ἐπελθὼν ἔιφήρης, τοῦτο τὸ πρόσθημα κατεπάδον ἐστι τῷ συνεχέστερον, πακάτεστελε τὸν θυμὸν, καὶ οὐκ ἀνέλεν αὐτόν. “Οὐθενὶ γράψε καὶ τοῦτο· δῆμα μὲν, διδάσκων, πῶς αὐτὸς ἐκράτησεν τοῦ θυμοῦ· δῆμα δὲ, καὶ παραινῶν παντὶ μὴ διαφθείρειν τὴν ἀνεξικακλαν. Χρή δὲ γινώσκειν, διε τοῦτον μὲν τὸν ψαλμὸν ἐξελθὼν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου συνέγραψεν· τὸν δὲ ρμα’ ἔτι ἐνών αὐτῷ καὶ ἀγωνιῶν, ὡς ἡδη συγκεκλεισμένος.

ne corrumpant seu perdant, hoc est ne abigant conscripsit postquam de spelunca egressus est; adhuc in spelunca esset atque in angustiis, et

Ἐλέησόν με, ο Θεός, ἐλέησόν με, διτὶ ἐπὶ σοὶ πέποιθεν η γυνή μου. Ὁ διπλασιασμὸς τοῦ Ἐλέησόν με, τὴν ἐπίτασιν ἐμφανεῖς τῆς δεήσεως. Οὐ πέποιθα, φησι, ἐπ’ ἀλλω τινὶ τῶν ἀπάντων, εἰ μὴ ἐπὶ μόνῳ σοὶ. Διὸ ἐλέησόν με, τὸν οὖτον καταδιωκόμενον.

Καὶ ἐτῇ σκιᾷ τῷ πτερύγων σου διπιῶ, ὅως οὐ (2) παρέλθῃ η ἀροματα. Σχιάν πτερύγιον λέγει τὴν σκέπην, περὶ δὲ εἰρήκαμεν σαρῶς τὸν τῷ ιερῷ ψαλμῷ, εἰς τό· Ἐτῇ σκιᾷ τῷ πτερύγων σου σκεπάσεις με. Ἀνομίαν δὲ, Τὴν ἐπιβούλητο, ὡς δ Ἄκυλας ἐξέδωκεν. Νοοίτο δὲ, ή παρά τε τῶν ὄρετῶν καὶ δοράτων ἔχθρων. Παρέλθῃ δὲ πάντας, δια πρὸς Θεὸν ἀναλύσῃ στεφανωθῆσμενος.

στριωτι. Οὐνινοί αὐτοὶ τοὺς τransiunt, quando resoluto corpore, a Deo quis in cœlo coronabitur.

Κεκράξομαι πρότερο Θεόν, τὸν ὑψιστον, τὸν Θεόν τὸν εὐεργετήσατε με. Ὑψιστον μὲν, ὡς ἐπουράνιον· εὐεργετήσαντα δὲ, ὡς πρότερον καὶ νῦν ἀξιώσαντα βοηθείας.

Ἐξακόσειλεν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ δσωσέ με. Ἐξ- απέστειλεν δύναμιν ἐξ Νύκου· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρωπίνης βοηθείας ἐφρύσθη τοῦ ἐν τῷ σπηλαίψ προσδοκωμένου κινδύνου.

Ἐδωκεν δρειδος τοὺς καταπαυτάδες με. Μα- θόντες γὰρ οἱ περὶ Σαούλ τὸ γεγονός, ἀγαν ἡσχύν- θησαν, ὡς τηλικαῦτα σφαλέντες, καὶ καταγέλαστοι δέξαντες. Τί δέ ἐστι τὸ καταπατεῖν, εἰρηται ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ.

Variæ lectiones

(2) Al. παρέλθει, ut et paulo inferioris.

PSALMUS LXI.

Psalmum hunc conscripsit beatus David, cum præter omnem spem periculum effugisset, quod sustinuerat in spelunca deserti[?]Gad: quando scilicet ipso illic latitante, ingressus etiam eo est Saul, et pernoctavit, ut prædictimus. Inscrribitur etiam hic ut proxime præcedens, *In tituli inscriptionem*, eadem nimur ratione, quam ibi diximus. Item *in finem*, quia ad finem eorum tendebat, quæ de gentium Ecclesia in eo prædicuntur. Et quod legimus: *Ne corrumpas*, seu [ut aliter exponi potest Graeca dictio] μὴ διαφθείρῃς, ne perdas, per se privatim legendum est. Ea enim nocte beatus David cum gladio ira commotus supra Saulem astabat. Verum hujusmodi verba crebro canens, furorem atque iram omnem repressit, et inimico parcerus non intererunt. Hujusmodi igitur verba etiam psalmo inscripsit, docens quomodo ipse iram superaverit, et admonens hoc pacto cælestos omnes patientiam. Illud scire oportet quod hunc psalmum centesimum vero et quadragesimum primum, cum quasi ab inimicis conclusus.

VERS. 2. *Miserere mei, Deus, miserere mei, quia in te confidit anima mea. Repetitio illa, miserere mei, intentum supplicantis animum indicat. In nullo C alio, inquit, confido, nisi in te solo. Miserere ergo mei, postquam hujusmodi persecutionem suslineo.*

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniqitas. Per umbras alarum Dei, divinam protectionem, atque custodiā intelligit, de qua multa diximus in psalmo xiv, ibi: *In protectione alarum tuarum proteges me. Aquila autem insidias dixit, quod LXX hic iniqitatem reddiderunt. Insidias vero eas intelligere possumus, quas invisibilis sequitæ atque visibilis adversum nos inimici resoluto corpore, a Deo quis in cœlo coronabitur.*

VERS. 3. *Clamabo ad Deum altissimum Deum, qui benefecit mihi. Altissimum appellat, quod cœlos omnes longe transcendat. Qui benefecit mihi, eo quod antea etiam dignum me suo fecerit au-*

xilio. D *VERS. 4. Misit de cœlo, et salvavit me. Robur mihi e cœlo demisit. Neque enim humano auxilio liberatus sum, cum mihi in spelunca periculum immisceret.*

VERS. 5, 6. *Dedit in opprobrium concilantes me. Quia cum Saul et comites ejus rescisserint quod gestum fuerat, magna se ignominia affectos putarunt, eo quod tantam rei bene gerendæ occasione amisissent, unde ridiculi prorsus recenserentur. Quid autem sit concilare, diximus in superiori psalmo.*

*Misit Dominus in misericordiam suam et veritatem suam, et eripuit animam meam de medio catulorum leonum. Cum superius simpliciter dixerit Deum misisse, nunc addit quid miserit. Illud autem animadvertisendum durimus, quod multis in locis Propheta per veritatem, justitiam intelligit, ut hic. Ex veritate enim deprehenditur justitia. Misit Deus igitur misericordiam, ut mei misereretur: item, et justitiam ut eos condenaret, qui mibi injuriam intulerunt. Catulos autem leonis, ipsos appellat comites Saulis; quia robore ac viribus praestabant, ferique erant, ac sanguinarii, cujusmodi sunt leonum catuli. Possunt etiam haec verba intelligi, ut dicta sint ex persona Ecclesiae, quae lata canet: *Pater noster Filium, qui mea jam pene perditam salvavit; et dedit in opprobrium daemones olim conculcantes me.* Per misericordiam vero, et veritatem consubstantialem Filium intellige. Misertus enim nostri est, cum perdit essemus: et assumpta humana natura nostra, dixit: *Ego sum veritas*¹⁹; quietiam aliquando justitia appellatur. *Ipsa enim, ut inquit Apostolus, factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio*²⁰. Et iuxta hunc sensum per catulos leonum, ipsos daemones intellige.*

Dormiri conturbatus. Quando nimisrum Saul et comites ejus ingressi sunt in speluncam. Tunc enim paululum dormiebam, sed pro summo turbatus sum periculo, quod mibi undique imminebat.

Fili hominum, dentes eorum arma et sagittae, et lingua eorum gladius acutus. O filii hominum, inquit, audite. Dentes enim eorum, qui mihi scilicet non secus, ac ferre quædam insidianter, arma sunt, et sagittæ, et quæ sequuntur. Per dentes autem, et per linguam, corum sermones significavit, quia calumniis et dolosis quibusdam detractionibus vulnerant, et [quantum in se est] interirunt. Arma autem hic ea non dicit, quæ servandi, sed quæ lædendi causa deferuntur.

Vers. 6. *Exultare super caelos, Deus, et super omnem terram gloria tua. Ut sublimis, et super-ecclesiis ab omnibus cognoscaris, qui te hactenus non neverunt, et magnificentia tua per universam divulgetur terram, postquam tam admiranda operaris. Quidam sermonem hunc ad Christum referri putant, ut sit sensus: Postquam incarnationis persecuti mysterium, restat ut rursus illuc in celum ascendas, unde descendisti: honorque ac gloria tua per totam porcrebrescat terram.*

Vers. 7. *Laqueum paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam. Laqueos quosdam, inquit, ac plagas, mihi venatores contexerunt, quibus artificiosestissime dispositis humiliaverunt me. Huiusmodi autem verbis multiplices iniuriorum insidias significat.*

¹⁹ Joan. xiv, 6. ²⁰ I Cor. 1, 30.

Variæ lectiones.

(3) Al. Καὶ κατὰ τὴν σημασίαν δὲ τῆς δικαιοσύνης, ὡς φησιν αὐτός.

A Έξαπεστειλερ ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθεων αὐτοῦ, καὶ ἐρύσατο τὴν ψυχὴν μου δὲ μέσου σκύμνων. Εἰπὼν πρώτον, δὲ εξαπεστειλεν ἀπλῶ;, ἐπήγαγε καὶ τίνα ἀπέστειλε. Παρατηρήσων δὲ δι τὸν πολλοὺς ἀλήθειαν αὐτὴν δικαιοσύνην ὄνομίζει, καθὼς καὶ νῦν. Διότι καὶ δέ ἀλήθειας, ἡ δικαιοσύνη καταλαμβάνεται. Έξαπεστειλεν οὖν τὸ ἔλεος μὲν, ἵνα ἐλεήσῃ με· τὴν δικαιοσύνην δὲ, ἵνα καταδικάσῃ τοὺς ἀδικοῦντάς με. Σκύμνους δὲ λέγει τοὺς περὶ Σαούλ, ὡς ἐν ἀκμῇ δυνάμεως, καὶ ὡς ἀπηνεῖς καὶ φονικούς. Τοιούτοι. γάρ οἱ σκύμνοι τοῦ λέντος. Νοεῖται δὲ, καὶ προσώπῳ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πεστῶν ὁ λόγος, δι τοῦ Πατέρος εξαπεστειλεν τὸν Υἱὸν, καὶ ἐσωτέ με τὴν ἀπολωλίαν. "Ἐδωκεν εἰς δύειδος, τοὺς πρὸν καταπατοῦντάς με δαίμονας. "Ἔλεος δὲ ἐνούσιον καὶ ἀλήθεια, δὲ Υἱός· ἐλεήσας γάρ ἀπολλυμένους ἡμᾶς, ἐνηνθρώπησε· καὶ αὐτὸς εἰρηκεν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια. (3) Καὶ ἡ σημασία δὲ τῆς δικαιοσύνης, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐγεννήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἀγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. Σκύμνους οὖν κάνταῦθα νόει τοις δαίμονας.

B Έκοιμήθη τεταραγμέτος. "Οτε ἐν τῷ σπηλαίῳ ἐπεισῆλθον οἱ περὶ τὸν Σαούλ· ἐκοιμήθην γάρ ὑπὸ μικρὸν, ἀλλὰ τεταραγμένον, ὑπὸ τοῦ περιστοιχίσαντός με κινδύνου.

C "Ωντοι τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὀδόντες αὐτῶν, δὲ τὰ καὶ βέλη· καὶ τὴν γλώσσαν αὐτῶν, μάχαιρα δέξειν· "Ωντοι ἀνθρώπων, δικούσατε· οἱ ὀδόντες τῶν ἐπιβουλευντῶν μοι, δίκην θηρίων, ὅπλα καὶ βέλη, καὶ τὰ ἔξης. Διὰ δὲ τῶν δόδοντων καὶ τῆς γλώττης, τοὺς λόγους αὐτῶν ἐδήλωσεν, δι ταῖς διαβολαῖς καὶ συσκευαῖς τῶν δόλων τετράσκουσι, καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῖς, ἀναιροῦσιν· ὅπλα δὲ νῦν, οὐ τὰ φυλακτικὰ, ἀλλὰ αἰρετικά φησιν.

D Υψώθητε ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, ὁ Θεὸς, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν γῆν ἡ δόξα σου. Ὑψηλὸς καὶ ἐπουράνιος γνωρίσθητε καὶ τοῖς μὴ εἰδόσι σε, καὶ δραμέτω ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ μεγαλειότης σου, δι τῶν τερατουργίες οὗτα παράδοξα. Τινὲς δὲ καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν ἀποστέρεφουσι τὸν λόγον, δι τοῦ Τελέσας τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀνέθης πάλιν εἰς οὐρανούς, ἀφ' ὧν κατελήσυθας, καὶ ἐπὶ γῆν πᾶσαν δοειώτα τὴν τιμὴν σου.

Πατέρα ητοίμασεν τοῖς κοστὶ μου, καὶ κατέκαμψεν τὴν ψυχὴν μου. Θήρατρά μοι κατεσκεψαν, καὶ ἐταπείνωσάν με· λέγει δὲ τὰς ποικίλας ἐπιδουλάς.

"Ορυξεν κρύπτων μου βόθρον, καὶ ἀτέ-
πεσον εἰς αὐτόν. Εὐτρίπισαν θυμπροσθέν μου κίνδυ-
νον· ἐνέπεσον δὲ αὐτοί. Ἐγὼ μὲν γάρ θεόν τον σκε-
πασθεῖς, διέψυγον ἀδλεθῆς· αὐτοί δὲ ἐκενθύνεσσαν,
ἐν ταῖς χερσὶ μου γεννήμενοι.

"Ἐροῦμη η̄ καρδία μου, δ Θεός, ἀτοίμη η̄ καρδία
μου. Ἐτοιμός εἰμι τοῦ λοιποῦ πρὸς τοὺς διπερχο-
μένους παιρασμούς, σε ἔχων ἀντιληπτοφα· ἢ πρὸς
τὰ σὰ θελήματα, ή πρὸς αἰνόν σου.

"Ἄσομαι, καὶ ψαλῶ ἐν τῇ δόξῃ σου. Περὶ τοῦ
Ἄσομαι καὶ Ψαλῶ, πολλάκις εἰρήκαμεν· δόξαν δὲ
αὐτοῦ, καλεῖ τὴν σύνεσιν, δι' ἣς ἐδοξάζετο.

B "Ἐξεγέρθητι, η̄ δόξα μου. Δόξαν αὐθίς, τὸ
πνευματικὸν δύνομάζει χάρισμα.

"Ἐξεγέρθητι, ψαλτήριον καὶ κιθάρα. Ψαλτήριον
μὲν λέγει, τὴν ψυχήν· κιθάραν δὲ τὸ σῶμα, δι' ἦς
αἰτίας, προλαβόντες ἀποδεδώκαμεν ἐν τῷ λόρ., καὶ
ἐν τῷ μῷ, καὶ ἐν τῷ μῃ'. Διεγέρεται δὲ ἐκυτὸν δόλον
εἰς ὑμνον Θεοῦ, ἵνα καὶ πνεύματι, καὶ ψυχῇ, καὶ
σώματι, ὑμνήσῃ τὸν Εὐεργέτην.

"Ἐξεγέρθησομαι δρόθρου. Ταχέως.

"Ἐξομολογήσομαι σοι ἐν λαοῖς, Κύριε, ψαλῶ
σοι ἐν δύνεσιν. — "Ἐξομολογήσομαι, ἀντὶ τοῦ
Εὐχαριστήων· λαοῖς δὲ, τοῖς; Ἰουδαίοις. Καὶ ἐν
τοῖς Ἰουδαίοις γάρ, καὶ ἐν τοῖς ἐκ ιθνῶν, εὐχαριστεῖ
καὶ ψάλλει Θεῷ.

C "Οτι δέμαρτυρη ὅντες τῶν οὐρανῶν τὸ ἔλεός
σου, καὶ ὅντες τῶν ρεγελῶν η̄ ἀλήθεια σου. Ταῦτα
εἴπεν καὶ ἐν τῷ λε' καὶ ζήτει ἐκεῖ τὴν ἐξήγησιν.
Λέγει δὲ, διτὶ Πολὺ καὶ ὑψηλὸν τὸ Ἐλεός σου,
καὶ ἡ ἀλήθειά σου ὡς διήκειν ἀπὸ τῆς ἀκρίς οὐρα-
νοῦ καὶ νεφελῶν.

"Υψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, δ Θεός, καὶ ἀπὸ
κάστων τὴν τὴν η̄ δόξα σου. Περὶ τούτων, μικρὸν
ἀνωτέρω διελάθομεν.

Ἐις τὸ τέλος. μὴ διαφθείρης, τῷ Δασιδὶ εἰς στη-
λογραψίαν.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΖ.

Μετὰ τὸν πρὸ τούτου ψαλμὸν ἔγραψε τὸν παρόντα,
τῆς αὐτῆς ἔχόμενον ὑποθέσεως· διὸ καὶ τὴν αὐτὴν
ἐκείνην εἰληφεν ἐπιγραφήν.

Ἐις ἀληθῶς ἀρά δικαιοστήνην λαλεῖτε, εὐθείας
χρίσατε, τιοτ τῶν ἀνθρώπων. Προηγουμένως μὲν,
πρὸς Σαούδ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὁ λόρος· ἐπομένως
δὲ, καὶ πρὸς πάντας τοὺς μιμουμένους τὴν πονη-
ρίαν αὐτῶν. Λέγει δὲ, διτὶ Εἰδηληῶς; δίκαια λαλεῖτε,
λέγοντες ἐν ἐκατοῖς εὐλόγως; με καταδιώκειν, ὡς;
ἐπίβουλον ὑμῶν, ἀστοί γεννήμενοι δικασταὶ τοῦ
πράγματος, εὐθείας κρίσεις κρίνατε, εἰτούν δρθάς
ἀποφάσεις ἐξενέγκατε, ἐν τίνι με πονηρὸν ἐγνώ-
κατε.

Καὶ γέροντος καρδίᾳ droμίᾳ ἐργάζεσθε ἐν τῇ
τῇ ἀδικίᾳ αἱ γείρες ὑμῶν συμπλέκονται. Παρ-

D Federant ante faciem meam foream, et inciderunt
in eam. Struxerunt ante me periculum, in
quod ipsi inciderunt. Ego etenim evasi illarum,
illi vero periclitati suat, dum essent in manibus
meis.

VERS. 8. Paratum cor meum, Deus, paratum cor
meum. Promptus sum ego, inquit, posthac, ut
adversus omnes resistam insurgentes in me tenta-
tiones, cum te mibi defensorem habeam; vel, Ad
laudem tuam paratus sum, aut ad voluntatem tuam
perferendam.

Cantabo ei psallam in gloria tua. De his verbis
psallo ei canto jūm sāpe alibi diximus. Per gloriam
autem tuam, propriam intelligit prudentiam, pro-
pter quam tantopere apud omnes claruit.

VERS. 9. Exsurge, gloria mea. Per gloriam rursus
spirituale donum intelligit.

Exsurge, psalterium et cithara. Per psalterium
animam, per citharam vero corpus ipsum intelli-
git; his nimire rationibus, quas in xxxii, xlvi,
et xlviii psalmo tradidimus. Excitat autem seipsum
Propheta ad Dei laudes, ut spiritu, anima, ac cor-
pore benefactorem suum laudet.

Exsurgam diluculo. Cito nimirum.

VERS. 10. Conflitebō tibi in populis, Domine,
psallam tibi in gentibus. Conflitebō, hoc est, gratias
agam. In populis, hoc est, inter Iudeos. Inter Ju-
deos etenim, atque inter gentes beatus David gra-
tias semper agit atque psallit Deo.

VERS. 11. Quoniam magnificata est usque ad cae-
los misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.
Eadem fere habentur in psalmo xxxv, ibi: Domine,
in celo misericordia tua, et veritas tua usque ad nu-
bes; ubi vide. Multam autem esse dicit ac subli-
mam veritatem ac misericordiam Dei, ita ut a terra
ad nubes et ad ipsum etiam cœlum perlungat.

VERS. 12. Exaltare super cœlos, Deus, et super
omnem terram gloria tua. De his dictum est paulo
superius.

In finem, ne corrumpas, ipsi David, in tituli inscri-
ptionem.

PSALMUS LVII.

Eiusdem est hic psalmus argumenti, cum supe-
riori psalmo; atque eandem ideo sortitus est in-
scriptionem.

VERS. 2. Si vero utique iustitiam loquimini,
recta judicate, filii hominum. Primum quidem ad
Saulem, et sodales ejus sermonem dirigit, deinde
ad omnes alios qui eorum improbissimam emulan-
tur. Ait igitur: Si vere, et quod iustum est, loqui-
mini, dicentes eam vos ob causam me persegnūi,
quod vobis prior insidias struxerim, aut gravem
aliam offensam intulerim, vos ipsis mihi judices
statuo: unum tantum est, quod posco, ut vera de-
cennatis judicia, hoc est, ut rectas pronuntietis
sententias, declarantes quoniam in re, me minus
utiquum noveritis.

VERS. 3. Etenim in cordē iuicinitatem operamus
in terra, iuicinitas manus vestræ convicant. Reu-

cet, quod nullam queant injuriæ causam afferre, A ήτε τὸ, 'Αλλ' οὐ δύνασθε χρίνειν, ὡς νοοῦμενον. quasi id subintelligatur; et sermonem suum prosequitur, dicens: Etenim in corde iniquitatem meditamini, et manus vestræ injustitiam operantur. Et quod ait, *Complicant*, ex metaphora eorum dixit, qui laqueos tendunt, aut plagas, ob variam nimirum consiliorum calliditatem. Quod vero ait, In terra, dictum est, quia in terra hæc peragunt. Nam in inferno, et si animorum pravitas ουταίνο non cessabit, ipsa tamen male agendi facultas prorsus aberit.

VERS. 4. *Alienati sunt peccatores a vita*. Invenit in pertinaces ac fixos in peccatis homines, et paucis docet, cujusmodi essent, et quam passi sunt ruinam. Ab ipsis, inquit, incunabulis alienati sunt a Deo; iuxta quod scilicet præscitum erat a Deo, illos mox alienandos, ac misere perdendos esse.

Erraverunt ab utero. Ab Ecclesia nimirum. Uteri enim ac muliebrium locorum Ecclesia eis instar est, qui a Deo adoptantur; quippe quæ mirifico baptismatis lavacro, in novos homines eos format. Erraverunt igitur a via mandatorum Dei aberrantes ex tunc, non operibus, ut diximus, sed præscientia Dei. Ita enim alibi apud Jeremiam a Deo dici legimus: Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te²⁰.

Locuti sunt falsa. Non ab utero falsa locuti sunt, sed simul ac ad grandiorum sætalem pervenire.

VERS. 5. *Furor illis secundum similitudinem serpentis*. Aiunt serpentem ubi in aliquem cœperit fure, nunquam iram aut fuorem deponere, donec venenum intulerit, aut rabiem mors ademerit. Furor æque igitur his implacabilis est. Perseverant enim irati, et dolos perpetuo moluntur.

Quæ aspidis surdæ, et obturantis aures suas. Furoris similitudinem ad ipsam etiam aspidem transfert. Furor eorum, inquit, quasi furor aspidis surdæ: non aspidem dico, quæ natura surda sit, sed quæ data opera, atque astu quodam audire renuit; atque ideo consequenter addidit: Atque obturantis aures suas. Deinde tempus enarrat quando maxime obsurdescit.

VERS. 6. *Quæ non exaudiet vocem incantantium, et benefici, incantata a sapienti*. Per incantantes eos intelligit, quos incantatores, seu præstigiatores appellamus: qui carminibus quibusdam, aut præstigiis repellent ac venenatorum animantium fuorem cohident. Suis enim artificiis eorum sævitiam placant, atque hoc pacto ea venantur, et ad medicorum usum asservant. Aspis igitur, et illa potissimum quæ palamnaæ appellatur, certis id conjecturis prænoscens, obstruere aures suas solet, atque hoc pacto eorum artes evadere. Ordo autem verborum hujusmodi est: Quæ aspis non exaudiet vocem incantantium, et non exaudiet vocem benefici, tametsi incantata sit, ac præstigiis illecta a sapienti viro. Sapientem quippe hic ipsum artificem ac beneficium appellat. veluti illius artis

έκεινον οὐταίνοντας καρδίᾳ ἀνομίαν μελετάτε, καὶ αἱ χεῖρες ὑπὸ ἀνομίαν πράττουσι. Συμπλέκουσι δὲ εἰπεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν πλεκόντων παγίδας, διὰ τὸ πουκῆλον τῶν ἐπιχειρημάτων· τὸ δὲ Ἐρ τῇ γῇ πρόσκειται, διὰ τὴν τῇ γῇ ταῦτα ποιεῖτε· ἐν δὲ τῷ ἄδη, οὐχ οὐταὶ ξέστε.

Nam in inferno, et si animorum pravitas ουταίνο non cessabit, ipsa tamen male agendi facultas prorsus aberit.

'Απηλοτριώθησαρ οἱ διμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας. Στηλιτεύει τοὺς ἀνεπιστρόφους διμαρτωλούς, καὶ διδάσκει: διὰ βραχέων ὅποιοι διτες ὅποιαν λαμβάνουσι καταστροφήν. 'Ετι βρεφουργούμενοι, φησὶν, ἀπηλοτριώθησαν τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν, καὶ ἀπηλοτριωμένοι διὰ τὸ μέλλον ἐλογίσθησαν.

'Επλανήθησαρ ἀπὸ γαστρός. 'Απὸ τῆς Ἐκκλησίας· μήτηρ γάρ αὕτη καὶ γαστὴρ τῶν ιοθετουμένων τῷ Θεῷ, ἀναγεννῶσα τούτους διὰ τοῦ ἔγιου βαπτίσματος. 'Επλανήθησαν πόρρω τῆς εὐθείας τῶν θειῶν ἐντολῶν, οὐκ ἐνεργεῖσ, ἀλλ', ὡς εἰρηται, τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ. Οὗτω γάρ εἰπεν καὶ πρὸς τὸν Ἱερεμίαν ὁ Θεός· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐκ κοιλίᾳ, ἐπίστημα σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας, ἥτιαν σε.

'Ελαλήσαρ γνενῆ. Τοῦτο οὐκ ἀπὸ γαστρός, ἀλλ' εἰς ἡλικίαν ἐλθόντες.

Θυμὸς αὐτοῖς, κατὰ τὴν δμοίωσιν τοῦ δρεων. Φασὶ τὸν δριν ἐπιμανέντα τινί, μηδέποτε μεθείναι τὸν θυμὸν, ἀχρις ἂν ἡ δράσῃ τι κακὸν, ἡ προαποθάνη. Θυμὸς οὖν καὶ τούτοις ἀνένδοτος, καὶ διαπαντεῖς ἐπίθουλος.

'Ωσει ἀσπίδος κωφῆς, καὶ βινούσης τὰ ὄτα αὐτῆς. Μεταφέρει τὸ παράδειγμα τοῦ θυμοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἀσπίδα. Θυμὸς ὧσει ἀσπίδος κωφῆς, καὶ οὐ φύσει κωφῆς, ἀλλὰ πανουργίᾳ. Διὰ τοῦτο γάρ προσέθηκε τό· Καὶ βινούσης τὰ ὄτα αὐτῆς· εἴτα δέξειται καὶ πότε κωφεύει.

"Ητις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐκπλόντων, φαρμακοῦ τε, φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ. 'Ἐπάδοντας λέγει τοὺς καλουμένους ἀπαισιδούς, οἰτινες διὰ τινῶν ἐπωδῶν καταγενεύοντες τοὺς θυμούς τῶν ἀρπετῶν, καὶ τὸ ἀγριαλὸν οὗτως ἐξημεροῦντες, λαμβάνουσι, καὶ χρῶνται πρὸς ιατρείαν. 'Η γοῦν ἀσπίς, καὶ μᾶλλον ἐπονομαζομένη παλαμναῖα, ἀπὸ τινῶν τεκμηρίων προαισθομένη, βίει τὰ ἀστῆς ὄτα, καὶ οὗτοι διαδιράσκει. 'Εστι δὲ ἡ σύνταξις τῶν ἥτηῶν, οὕτως· "Ητις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπαδόντων, καὶ φαρμακοῦ, τουτέστι γόντος, γηγευσμένη παρὰ σοφοῦ ἀνδρός. Σοφὸν δὲ νῦν, τὸν τεχνίτην ἐκάλεσε. Προσφυῶς δὲ καὶ τὸν δριν καὶ τὴν ἀσπίδα τέθεικαν εἰς παράδειγμα· δὲ Σαοὺλ γάρ καὶ ἐνεκόντεις ὡς δρις, καὶ πολλάκις κατεπαδόμενος λόγοις ἀγαθοῖς παρὰ τοῦ Δαβὶδ, διὰ τὸν δέξειται κύριος καὶ

²⁰ Jerem. 1, 5.

δεσπότης καὶ βασιλεύς· οὗτος δὲ, δοῦλος καὶ κύων A peritum. Commodo vero serpentis et aspidis exemplum adductum, cum Saul et irasceretur, ut serpens, ei obseurdesceret, velut aspis, cum blandos ac mellitos beatissimi David sermones sperneret, quibus tantum suavibus quibusdam atque efficacibus scarminibus emollire illum ac delinire contenderat; veluti cum Saulem principem ac regem suum appellabat, se vero servum, canem mortuum, et prorsus abjectum.

Οὐ θεός συντρίψει τοὺς δόδοντας αὐτῶν ἐπειδὴ στέμματι αὐτῶν. Όδόντας δινομάζει τὰς κακυτειὰς τῶν τὸιούτων δυνάμεις· δόδοντας δὲ εἰπών, καὶ στέμματος ἀμνημόνευσεν, δηνοήσεις τὴν περιεκτικὴν πονηρίαν.

Τὰς μύλας τῷρ λεόντεων συνθέλλασσεν δὲ Κύριος. Ἐν τῷ προλαβόντι φαλαρῷ σκύμνους αὐτῆς καλέσας, δὲν τῷ παρόντι, καὶ περὶ δόδοντων φρασίν. Ἔστι δὲ διετίχος οὗτος διπλασιασμὸς τοῦ πρὸ αὐτοῦ, καθὼς ἐν πολλοῖς εἰρήκαμεν. Ἐπειδὴ καὶ αἱ μύλαι, δόδοντας εἰστιν. Ή, εἰ βούλει, δόδοντας μὲν, νοήσεις τοὺς τομεῖς· μύλας δὲ, τοὺς ἐνδέτερον δόδοντας, οὓς καὶ λειτονυτὰς λέγομεν, ὡς νοεῖσθαι διὰ τούτων τὰς ἥτετον καὶ μᾶλλον βλάστας, αἱς ἔδιλαπτον τοὺς παραπίποντας.

Ορα δὲ ὅπως ποτὲ μὲν, ὡς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος λέγει Συντρίψει· ποτὲ δὲ, ὡς ἐπὶ παρελθυόντος, Συνθέλλασσε. Τοιούτος γάρ δηνόμος τῶν προφητευόντων, ὡς πολλάκις εἰρηται.

dicit: Conteret; et aliquando in praeterito. Confregit. sacerdus diximus.

Ἐξουδενωθήσονται, ὁσεὶ θάρρους παρευδηματορ. Οὐ ποτάμιον, οὐδὲ πηγαῖον, ἀλλ' ὑπὸ τινος χυθὲν, καὶ ὡς ἐτυγχέν φερόμενον, ἐσκεδασμένον. Ἐξουδενωθήσονται δὲ, ἀντὶ τοῦ Καταφρονηθήσονται.

nihilum devenient seu [ut Græce unico verbo dicitur] nibili flent.

Ἐγερεῖτε τὸ τέλον αὐτοῦ, ἔως οὖν δισθερήσουσιν. Εντενεῖ τὴν κολαστικὴν αὐτοῦ δύναμιν κατ' αὐτῶν, καὶ βαλεῖ.

Ὅσει κηρὸς τακεὶς ἀνταναγραθήσονται. Ἀντεῖώς τῆς φονικῆς αὐτῶν γνώμης ἀνατρεθήσονται εὐκόλως, δίκην κηροῦ τακέντος. Ἀμα γάρ οὗτος πλησιάζει πυρὶ, καὶ ἀμα τήκεται.

Ἐκεσσε πῦρ δέπται αὐτούς, καὶ οὐκ εἰδότε τὸν ήλιον. Κηροῦ μηνοθεῖς, καὶ πῦρ προσέθηκε, πῦρ λέγων τὸν θείλατον θυμὸν, καὶ εὐθὺς εἰς τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν οὐκ ἔφθασαν.

Πρὸ τοῦ συνιένται τὰς ἀκάνθας ὑμῶν τὴν φύσιον. Πρὸς τὸν Σαοὺλ κατὰ ἀποστροφὴν δὲ λόγος· διτούτῳ πεσεῖται τὸ πῦρ, πρὸ τοῦ αὐτοῦ δηνοῦνται τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν. Ἰκα δὲ σαφὲς εἶη τὸ λεγόμενον, ἀκανθαγμὸν καλεῖ τὴν Γραφὴν τὰς ἀμαρτίας· δάμνος δὲ ἐστιν εἴδος ἀκάνθης μέγιστον καὶ σκληρότατον. Φησὶν οὖν, διτοι· Τὸ δηλωθὲν πῦρ πεσεῖται, πρὸ τοῦ τὰς ἀκάνθας ὑμῶν, ἢτοι τὰς ἀμαρτίας, συνιένται τὴν δάμνον, τουτέστι μαθεῖν καὶ εἰς (4) ἔξιν ἐλθεῖν μεγέθους, καὶ τῆς σκληρότητος τῆς δάμνου, δὲ στι-

A peritum. Commodo vero serpentis et aspidis exemplum adductum, cum Saul et irasceretur, ut serpens, ei obseurdesceret, velut aspis, cum blandos ac mellitos beatissimi David sermones sperneret, quibus tantum suavibus quibusdam atque efficacibus scarminibus emollire illum ac delinire contenderat;

VERS. 7. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum. Per dentes, perniciosas ac validas eorum vires intelligit, et expositas ad patranda scelera. Et cum dentium meminerit, ipsum etiam os addidit, quo complectendi atque comprehendendi facultas indicatur.

Molas leonum confregit Dominus. In superiori psalmo catulos leonum eos appellavit: in praesenti vero leonum dentes habere illos dicit. Ceterum in hoc versiculo eamdem repetit sententiam quam in praecedenti vidimus: quemadmodum sapienter diximus prophetam facere. Nam et molæ, majores dentes sunt. Potes etiam per dentes intelligere eos tantum hic dici, qui cibum conterrunt, per molas vero, eos qui interiores sunt, quos etiam nolares aut leoninos appellamus: ita ut per hujusmodi dentium distinctionem, majores et minores offensiones intelligi possint. Illud etiam considera quonodo aliquando Prophetæ in futuro tempore Hujusmodi enim est prophetarum mos, ut

VERS. 8. Ad nihilum devenient, tanquam aqua decurrentis. Aquam hic non fluminis dicit, aut fontis, sed aquam intelligit a quopiam effusam, aut fortuito ejectam, ac statim dispersam. Et quod ait: Ad Adnihilabuntur, expone, pro Spernentur, et nibili flent.

Intendet arcum suum donec infirmetur. Intendet contra eos Deus suam in inferno potentiam, atque eos percūlet.

VERS. 9. Quasi cera liquefacta auferentur. Auferruntur, inquit, de facili, instar liquantis ceræ. Ita enim meretur immritis ac sœvus eorum animus. Nam simul ac cera igni admota fuerit, continuo liquevit.

Cecidit ignis super eos, et non viderunt solem. Ceræ meminit, modo ignem addit, ignem appellans ultionem a Deo illataam. Confestim igitur a conspectu ignis perierunt, ita ut ad sequentem diem non pervenerint. Per solem enim diem intelligit.

VERS. 10. Priusquam intelligant spinæ vestrae rhamnum. Apostrophe utitur Propheta. Convertit enim sermonem suum ad Saulem. Ignis iste, inquit, super vos decidet, priusquam peccata vestra in iminensum creverint. Ut autem clarior fiat sensus quem dicimus, illud animadverte, quod Scriptura saxe per spinam, 'peccatum' intelligit. Rhamnum autem dumorum quoddam genus est, quod maximis atque acutissimis refertum est aculeis. Ait igitur: Ignis ille, quem diximus, prius irruet, quam spinæ

Variæ lectiones.

(4) Al. δέον.

vestre, hoc est, peccata vestra, intelligent rhamnum; id est, priusquam ad summum deveniant cumulum: eo modo, quo tenuiores spinæ tandem adiunctæ, rhamni speciem gerunt: quod et re ipsa accidit. Nam Saul postmodum non diu vixit.

Quasi viventes, quasi in ira absorbet eos. Ignis ille nimirum, quem diximus: Quasi viventes autem ideo dixit, quod ab eo tempore quo Saul a pythonissa interitum suum præsenserat: præcognita morte, quasi non vivere videbatur. Et quasi in ira, propter violentum genus mortis. Absorbetur etiam dixit, indicans quod facile Deo esset pro libito illos perdere.

Vers. 11. *Lætabitur justus, cum viderit vindictam. Justum hic eum appellat, cui injuria noctuntur insidiæ. Lætabitur autem, non in lapsu, aut ruina pravorum hominum, sed in æquissima Dei justitia, qui injuriam passos homines non despexit, ne impia impune peccantibus, infirmoruia animi læderentur.*

Manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Non lavabit manus intingens eas in sanguine, sed, veluti innocens in ipso sanguine, manus suas lavabit. Hunc autem loquendi modum alibi vidimus, in psalmo xxv, ibi: Lavabo in innocentibus manus meas. Alii dicunt ita intelligi debere, quod dum peccatoris sanguis effundetur, justus lavabit manus suas, hoc est, mundabit actiones suas, factus nimirum cautior ex cruciatis peccatori illatis: lætabiturque, non quod gaudeat eum pennis affici, sed quia illius exemplo ipse sit prudenter ac securior. Similiter et lavabit manus suas, quia actiones suas mundabit, dum peccator ille occiditur, hoc est, dum punitur.

Vers. 12. *Et dicet homo: Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra. Et sapiens, inquit, vir aliquis, eum victorem esse conspiciens, qui antea opprimebatur, hujusmodi argumento iter sibi ad virtutem parabit: Si aliquis, inquiens, est fructus justo: si ulla justo præmia sunt reposita [clarum est autem quod viudicta illa, quam Deus de fustorum inimicis sumit, loco fructus justis viris reputatur], necessario et illud dicendum est Deum esse, qui in hac vita tam injustos judicat quam justos; unde hujusmodi rationes.*

In finem ne corrumpas, psalmus ipsi David, in tituli inscriptionem, quando misit Saul et custodivit dominum ejus ut interficeret eum.

PSALMUS LVIII.

Saul livore successus adversus beatum David, frequentissimas ei tendebat insidias. Cum autem una dierum arreptum Saul jaculum in illum immisisset, declinato ictu evasit beatus David, et in domum suam abiit. Perseverante autem regis ira, mandatum est, ut diligenti militum custodia illius dominus observaretur, ne scilicet effugeret. Quod cernens Melcho ejus uxor et Saulis filia, viro omnia renuntiavit, atque ei per fenestram effugium para-

ποσει ζῶτας, ώσει ἐν δρῃ καταπίσται αὐτούς. Τὸ δρῆτὸν πῦρ· ώσει ζῶτας δὲ, διὰ τὸ, τὸν Σαοὺλ μὴ κυρίως ζῆν, ἀφότου πειρά τῆς ἐγγαστριμύθου μεμάθηκε τὴν πανωλεθρίαν ἑαυτοῦ. Ποσει ζῶτας οὖν, ἀπὸ τοῦ, Μή κυρίως ζῶντας. Ποσει ἐν δρῃ, διὰ τὸ ἀπότομον καὶ ἀσυμπαθές τοῦ δέθρου. Καταπίσται δὲ εἰπε, διὰ τὸ εὔχερές.

B *Εὐφρατήσεται δίκαιος, διατείσθησιτ. Δίκαιον λέγει τὸν ἀδίκων ἐπιβούλευμένον. Εὐφρατήσεται δὲ, οὐκ ἐπὶ τῇ πτώσει τοῦ πονηροῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ δίκαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ περιορᾷ τοὺς ἀδικουμένους, ἵνα μὴ βλάβειεν οἱ μικρόψυχοι.*

Tὰς χεῖρας αὐτοῦ τίθεται ἐν τῷ αἷματι τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Οὐ βάπτων αὐτὰς ἐν τῷ αἷματι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ αἷματι αὐτοῦ τίθεται ὡς ἀθώος τοῦ τοιούτου αἵματος. Εἴρηται δὲ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀπονίψεως ταύτης, ἐν τῷ κε' φαλμῷ, εἰς τό· Νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου. Τινὲς δὲ λέγουσιν [ὅτι] ἐν τῷ χυθῆναι τὸ αἷμα τοῦ ἀμαρτωλοῦ, δὲ δίκαιος καθαρίσει τὰς ἑαυτοῦ χεῖρας, ἥγουν πράξεις, εὐλαβέστερος διὰ τὸν φόνον γενόμενος. Εὐφρατήσεται δίκαιος, οὐκ ἡδόμενος, ὅτι ἐκείνος κολάζεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς γίνεται σωφρονέστερός τε καὶ ἀσφαλέστερος ἀπὸ τῆς ἐκείνου κολάσεως. Όμοιος καὶ εδ, Τὰς χεῖρας αὐτοῦ τίθεται, Καθαρεὶ δηλοντί τὰς πράξεις αὐτοῦ, ἐν τῷ σφάττεσθαι ἐκείνον, ἥγουν κολάζεσθαι.

C *Καὶ ἔρει ἀνθρώπος· Εἰ δρα ἐστὶ καρπές τῷ δικαίῳ, δρα ἐστὶν ὁ Θεὸς κρίτωρ αὐτούς ἐτῇ γῇ. Καὶ δὲ συνετὸς ἀνθρώπος ιδὼν τὸν ἀδικούμενον, μάλιστα νικήσαντα, ἔρει συλλογιστικῶς· Εἰ δρα ἐστὶ καρπὸς τῷ δικαίῳ, καὶ εἰ οὐ μάτην ἐργάζεται τὴν ἀρέτην, δῆλον δὲ τὶς καρπός ἐστιν αὐτῷ τῷ δικαίῳ· δρα ἐστὶν δὲ Θεὸς καὶ ἐνταῦθα κρίνων αὐτούς, δηλαδὴ αὐτὸν τὸν οὕτως συλλογιζόμενον, καὶ τοὺς διλούς ἀνθρώπους. Καὶ λοιπὸν βελτίων ἐντεῦθενεις ἀρέτην γενήσεται.*

D *considerans, ardenter fieri ad seclandas virtutes.*

Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρης τὸν Δασιδεῖς στηλογραφίας, σύρτε ἀκέστετο τοῦ Σαούλ, καὶ ἐγύλαξε τὸν οὐκον αὐτοῦ, τοῦ θαρατῶσαι αὐτόν.

ΠΑΛΜΟΣ ΝΗ.

Οὐ Σαούλ διαφονῶν τῷ Δασιδεῖ, ἐπειδούλευεν αὐτῷ συνεχέστερον, καὶ ποτε συνεστιώμενος αὐτῷ, δόρυ λαβὼν, ἐπανῆκεν. Ἐκκλίναντος δὲ, καὶ ἀναχωρήσαντος, περιέστησεν φρουράν, εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ τὴν Μελχὼν τὴν θηγάνηρ μὲν Σαούλ, γυνὴ δὲ Δασιδεῖ, καταμηνύσασα τῷ ἀνδρὶ, παρεσκεύασσε διὰ φωταγωγοῦ τινος ἀποδράντι, κοθὼν τὴν πρώτη βίσθιν τῶν Βασιλεῶν Ιστορεὶ πλατύτερον. Διαφυγὼν δὲ συνέταξε τὸν προκείμενον φαλμόν· ἐπὶ τοῦ περόνου

τος οὖν, ἀλλως ἐξηγητέαν τὴν τοῦ Εἰς τέλος (5) προ γραφήν. Παρεγγυᾶ γάρ εἰς τὸ τέλος τῶν πειρασμῶν ὑρῖν, καὶ μὴ διαφθείρειν τὴν ὑπομονήν. Εἴτα τὸ ἐξῆς τῆς ἐπιγραφῆς, τῷ Δασιδ, φησι, πεποίηται εἰς ἀνέξαλεπτον μνήμην τῶν γεγενημένων.

επιμ πος Propheta ad tentationem finem respicere, longanimitatemque ac patientiam non abjecere. Et quod sequitur, ipsi David in tituli inscriptionem; intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atque compositus fuerit hic psalmus, in perpetuam rerum

'Ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου, σ Θεός, καὶ ἐκ τῶν ἐκονισταμένων ἐκ' ἐμὲ, λύτρωσαι με· ρύσαι με ἐκ τῶν ἀργαζομένων τὴν ἀρούλαν, καὶ ἐξ ἀρδρῶν αἰμάτων σῶσσό με. 'Ἐπανισταμένους λάγει, τοὺς ἐπιτιθεμένους καὶ ἐφορμῶντα; αὐτῷ, δηλαδὴ τὸν Σαούλ, καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν στρατιώτας, καὶ τοὺς ὑπουργοῦντας αὐτοῖς δαίμονας. Τοὺς αὐτοὺς δέ φησι καὶ ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν, καὶ ἀνόρτας αἰμάτων· τότε γὰρ ἐπιβουλεύειν τοὺς ἀντίτικους· ἀνυμος; καὶ ἀνήρ αἰμάτων, ὁ χαίρων αἰμασιν.

"Οτι ίδον ἐθίρευσαν τὴν ψυχὴν μου. "Οτι ίδον, ὡς ὅρες, τὸ ἐπ' αὐτοῖς συνέλαβόν με, περικυκλώσαντες τὸν οἰκόν μου, εἰ καὶ διὰ σοῦ σέσωσματ.

'Ἐξέθεστο ἐκ' ἐμὲ κραταιοί. Ἰσχυροὺς αὐτοὺς ἴνομάσει, διά τε τὸν πλοῦτον καὶ τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἐπειδήθεν ισχύν.

Οὗτε η ἀρούλα μου, οὗτε η ἀμαρτία μου, Κύριε. Αἰπεῖται τὸ, αἰτία· οὗτε γὰρ ἡ νόμησα, οὔτε ἡμάρτηκα εἰς αὐτοὺς, ἵνα ἔχοιεν καὶ αἰτίαν κατ' ἐμοῦ μανίας. Εἰ δὲ καὶ διαφερόντες ἐνταῦθα ζητεῖς· ἀνομίαν μὲν, νόει τὴν μεγάλην πλημμέλειαν· ἀμαρτίαν δὲ, τὴν μικράν.

'Ἄρεις ἀρούλας δόραμοι, καὶ κατεύθυντα. Χωρὶς πταίσμασσος ἐπολιτευαμένην ἐν αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο μεγάλα κατώρθωσα· η χωρὶς ἀνομίας κατώρθωσα, ησα κατιύρθωσα. 'Ἀρμόστεις δὲ ὃν μάλιστα τῷ Χριστῷ τό· Οὗτε η ἀρούλα μου, οὗτε η ἀμαρτία μου, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀδίκως ἐπιβουλευοράνῳ παρὰ τῶν Ἰουδαίων.

'Ἐξεγέρθητε εἰς συνάρτησιν μου, καὶ ίδε. 'Ελός εἰς τὸ συναντήσαλ μοι φεύγοντες, καὶ ἐπιέρθωσας, καὶ ίδε οἱ πάτεροι. Ταῦτα δὲ ἀνθρωποπεριπόνως εἰρηται· καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν· ἀκίνητον γάρ τὸ Θεῖον, καὶ πάντων ἐπίσκοπον.

Καὶ σὺ, Κύριε σ Θεός τῶν δυνάμεων, σ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ, πρόστχες τοῦ ἐπισκέψαυσθαι πάντα τὰ ἔθνη. Δυνάμεις λέγει, τὰ ἀγγελικὰ τάγματα. 'Η δ Θεός τῶν δυνάμεων, ἀντὶ τοῦ δυνατῆς, η δυνάμεως χορηγός· εἴτα παρακαλεῖ αὐτὸν ἐπισκέψασθαι πάντα τὰ ἔθνη, διὰ τοῦ ἐνανθρωπήσας, προεγνωκὼς εουστὶ τὸ μυστήριον.

A vit, quemadmodum in primo Regum libro latine continetur. Cum igitur tunc auspicisset beatus David præsentem psalmum compoeret. Et quod psalmo inscripsit, in finem, ne corrumpas, alio modo exponendum est, quam alibi exposuerimus. Juget intellige ideo dictum esse, quia elaboratus, atque memoriam, quae tunc ei contigerunt.

Vers. 2, 3. Eripe me de inimicis meis, Deus, et ab insurgentibus in me libera me; eripe me ab operantibus iniuriam, et de viris sanguinum salva me. Insurgentis illos appellat, qui contra eum impetum fecerant, Saulem scilicet, et ejus milites: vel dæmones etiam, qui commissorum scelerum erant participes. Eosdem etiam appellat operantes iniuriam et viros sanguinum, eo quod iniquum sit insidias tendere adversus innocentem. Sanguinum autem vir ille dicitur, qui in sanguinis effusione latatur.

Vers. 4. Quoniam ecce venati sunt animam meam. Quoniam, inquit, ut perspicuum est, omnem adhucuerunt operam, ut me domi inclusum comprehenderent, lameisi tuo adjutus subsidio evaserim.

Irruerunt in me fortes. Fortes appellat eos ob divitiarum abundantiam et militum copias. In his etenim robur ac vires pugnantium consistere ab omnibus existimat.

Vers. 5. Neque iniurias meas, neque peccatum meum, Domine. Subintellige in causa est. Neque enim inique egī, neque peccavi contra filios, ut causam aliquam haberent, cur in me tantum severtent. Quod si quis differre existimet iniuriam a peccato, per illam gravius delictum, per hoc, levius erratum intelliget.

Sine iniuriae cucurri et direxi. Absque peccato cum eis conversatus sum, atque ideo direxi, hoc est, actiones meas ad virtutem dirigendo me omnibus æquum prebui. Vel, sine iniuriate direxi, hoc est, virtute duce, recta opera egī. Christo etiam convenientissime omnia bæc possunt verba aptari: Neque iniurias mea, neque peccatum meum, sine iniuriae cucurri et direxi, et similiter quæ sequuntur.

Vers. 6. Exsurge in occursum meum, et vide. D Veni, inquit, et occurre mihi fugienti, et vires praesta, et vide quænam patiar. Hæc autem dici a Christo, humano more Propheta introducit, ut alibi sepe diximus. Divinitas enim omnia cernit, et mutari non potest.

Ei tu, Domine virtutum, Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. Virtutes appellat angelicos ordines. Vel Deum virtutum, hoc est, Deum potentatum seu potentiarum pro eo dixit, quod est: Deus potens, vel Deus potentia largitor. Deinde enim rogat, ut adventu atque incarnatione sua visitet omnes gentes, quemadmodum futurum esse prævidebat.

Variæ lectiones.

(5) Al. Συγγραφήν.

Ne miserearis omnibus qui operantur iniqui:at. A
Ils nimirum, qui pertinaces sunt in malo, quales
erant Saul et socii, Anna, Caiphas et dæmones,
atque hæc facito, ut ceteri homines hoc exemplo
prudentiores flant.

VERS. 7. Convertentur ad vesperam, et famem pa-
tientur ut canes, et circuibunt civitatem. Ad ves-
peram, hoc est, sero aliquando. Prædictit enim futu-
rum esse tempus, quando Judæorum aliqui ex
dispersione sua revertentur in Jerusalem, et nullis
in ea inventis cibis, quia civitas sub extenorum
erit imperio, misere esurient. Quinimo nec illuc
persistere poterunt, sed ut profani, atque ideo re-
jecti, extra muros civitatis jacentes moribuntur:
quod etiam in præsentiarum eis accidere videmus.
Canis vero similitudine usus est, quod famelicum
animal sit, et impudens.

VERS. 8. Ecce loquentur in ore suo. Sententiam
nimirum ferentes adversum Christum: veluti cum
cruci illum affligi instantissime postniverunt. Ob-
servandum vero est, ut prædiximus, quod dictio,
*Ecce, abundat sæpe apud Hebræos, atque ut pluri-
mum est superflua.*

Et gladius in labiis eorum. Gladium appellat
acerbissimum sermonem nefariæ illius sententiæ,
quam paulo ante prædiximus.

Quoniam quis audivit? Hujusmodi, inquit, ab
eis proferuntur verba. Quia eorum iudicio nullus
audivit; nullus, iuquam, qui Christum injuriis C
oppressum posset eximere. Unde Symmachus pro
quis, nemo transtulit. Putavit enim, inquit, Chri-
stum a nemine adjuvari debere.

VERS. 9. Et tu, Domine, deridebis eos. Hoc est
simile ei, quod alibi legimus in secundo psalmo:
Qui habitat in cælis, irridebit eos.

Ad nihilum deduces omnes gentes. Quæ Evangelii
prædicationem non suscipiunt, quæ tuis resistunt
servis. Vel, per gentes, dæmonum catervas intel-
ligit.

Vers. 10. Imperium meum ad te servabo. Hæc
aiunt beatum David dicere de seipso. Regnum,
inquit, quod mortuo Saule, mihi debetur, temere
non invadam; neque ego ideo illum occidam, quin-
imo illud totum tuo relinquam arbitrio. Ita enim
hoc in loco, sibi vult verbum: *Servabo.* Quod vero
ait: *ad te, dictum est pro Ayud te.*

Quoniam tu, Deus, adjutor meus es. Quoniam tu,
inquit, qui omnia moderaris, auxilio mihi es.

Vers. 11. Deus meus, misericordia ejus præveniet
me. Vide, inquit, quali perfuerat Deo, qui tam
præsto semper mihi est, ut summa sua misericor-
dia meas longe præveniat preces.

Vers. 12. Deus meus ostendet mihi in inimicis
meis. Subintelligendum est aliquid, verbi gratia:

Variae lectiones.

(6) Al. δοσις
(7) Al. ἄγος.

Mη οἰκειρήσῃς πάντας τοὺς ἔργαζομένους
τὴν ἀρούραν. Τοὺς ἀνεπιτερόφως ἔχοντας, (6) ὡς
οἱ περὶ τὸν Σαοὺλ, καὶ τὸν Ἀνναν, καὶ Καΐάφαν,
καὶ τοὺς δαίμονας, ἵνα σωφρονέστεροι διὰ τοῦ ὑπο-
δείγματος οἱ ἀνθρώποι γένωνται

'Εκιστρέψθουσι εἰς ἐσπέραν, καὶ λιμώδουσι
ὡς κύνων, καὶ κυκλώσουσι πόδιν. Τὸ ἐσπέρας,
τὸ δέ τοι ποτὲ σημαίνει. Προφητεύει δὲ, διὰ οἵται καυ-
ρός, διὰ τινὲς τῶν Τουδάλων ἐπιστρέψουσι εἰς Ἱε-
ρουσαλήμ, ἀπὸ τῆς διασπορᾶς, καὶ μή εὐρόντες ἐν
αὐτῇ τροφάς διὰ τὸ ἀλλόφυλον τῶν κυριεύοντων
αὐτῆς, λιμώδουσι σφοδρῶς, καὶ οὐδὲ ἐν τῇ Ἱερου-
σαλήμ στῆναι συγχωρθῆσονται, ἀλλ' ἀπελαυνίμε-
νοι ὡς (7) ἄγγος, κύκλῳ τῆς ποτὲ πόλεως αὐτῶν
αὐλισθήσονται. δ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὁρᾶται γινόμε-
νον. Εἰς παράδειγμα δὲ τὸν κύνα παρέλαβε, διὰ τὸ
λιμώττειν ἄγαν τούτη τὸ ζῶν, καὶ διὰ τὴν ἀνα-
δεῖαν.

'Ιδον ἀποφθέγξοται δὲ τῷ στόματι αὐτῶν.
Ἀπόφασιν ἐξενέγκωσι κατὰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ
Σταυρωθήτω. Παρατηρητέον δὲ, ὡς προειπομέν,
διὰ τὸ, 'Ιδον πλεονάζον παρὰ τῇ διαλέκτῳ τῶν
Ἐβραίων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεστὸν, περιττὸν τέθειται.

Kai δομφαῖς ἐν τοῖς χελιδοῖς αὐτῶν. Τομφαῖαν
καλεῖ τὸν θανατηφόρον λόγον, διὰ οἵτινας
ἀπόφασις.

'Οτι τὶς ἤκουσε; Τοιαῦτα δὲ λέγουσιν διὰ, ὡς
δοκεῖ αὐτοῖς, οὐδεὶς ἤκουσεν, ἐκθικεῖν τὸν ἐπισθυ-
λευδμένον δυνάμενος. 'Αντὶ γὰρ τοῦ Τίτ, Οὐδεὶς
ἔξεδωκεν δὲ Σύμμαχος· οἰονται γὰρ, φησίν, αὐτὸν
ἀδοκθητον.

(8) Σὺ δὲ, Κύριε, ἐκγειλοῦσις αὐτούς. Τοῦτο
δημοίον ἔστι τῷ, 'Ο κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγειλά-
σσεται αὐτούς, περὶ οὐ ἐν τῷ β' φαλμῷ προε-
ργαται.

'Ἔξουδενώσεις πάντα τὰ έθνη. Τὰ μὴ δεχό-
μενα τὸ κήρυγμα τοῦ Εδαγγελίου, τὰ πολεμοῦντα
τοὺς δούλους σου. Λέγει δὲ καὶ ἀλλως τὰ συστήματα
τῶν δαιμόνων.

D Τὸ κράτος μογ κρόδις σὲ φυλάξω. Τοῦτο, περὶ^D
ἴαυτοῦ φασιν εἰπεῖν τὸν Δαβὶδ, διὰ Τὴν διφειλομένην
μοι φιλοιλεῖν οὐκ αὐτὸς σφετερίσομαι, ἀνέλων τὸν
Σαοὺλ, ἀλλὰ σοὶ ταῦτην ἔάσω, τοῦτο γὰρ τὸ, Φυ-
λάξω, σημαίνει νῦν, δοθησομένην, δταν θελήσῃς. Τὸ
δὲ, Πρὸς σὲ, ἀντὶ τοῦ, Παρὰ σοὶ.

'Οτι σὺ ἀπειλήστωρ μον εἶ. Διέτι σὺ μοι βοη-
θεῖς, δ πάντα δυνάμενος;

'Ο Θεός μου τὸ ἔλεος αὐτοῦ προφθάσει με.
Ο Θεός μου οἶος ἔστι· τὸ ἔλεος αὐτοῦ προλάβῃ
τὴν ἐμὴν αἰτησιν. Οὕτω ταχύς ἔστι εἰς βοήθειαν.

'Ο Θεός μου δεῖξει μοι δὲ τοῖς ἔχθροῖς μον.
Λειπει τὸ 'Οσα βούλομαι, ή 'Οσα εἰκός ἔστι· τοιοῦ-

(8) Al. Καὶ σύ. Idem.

τὸν δὲ τὸν ἄλλον τοῖς ἔχθροῖς μου ἐκεῖδει σὺ οὐδέποτε μου, εἰς τῷ νῦν φαλμῷ κείμενον.

Μή ἀσκοτείης αὐτούς, μὴ ποτε ἀπιλάθωται τοῦ νόμου σὸν· διασκόρπισον αὐτούς ἐν τῇ δυνάμει σου, καὶ κατάγαγε αὐτούς, διὰ ψερασκιστῆς μου, Κύριε. "Ορα τοῦ Προφήτου τὴν ἀνεξικατίαν, ἣν δεῖ μιμεῖσθαι καὶ ἡμᾶς. Παρακαλεῖ· γάρ μὴ ἀναιρεθῆναι τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ, ἵνα μὴ προαναπερθέντες, ἀπιλάθωνται τῶν θελών ἀντολῶν τοῦ λοιποῦ. 'Ο γάρ ἀποθανῶν, ἀπιλανθάνεται ἡδη τοῦ νόμου. Φησὶ γέρ. · "Οτις οὐκέτι ἐτείνεται τῷ θαράτῳ διηγμορεύων σου. 'Αλλὰ διασκορπισθῆναι αὐτούς, ἥτειθέντας, καὶ ταπεινωθῆναι, καὶ οὗτας βελτιωθῆναι. 'Ο μὲν οὖν Δασδίδ οὐτεις ἐκήσθησεν· διὸ δὲ Θεὸς ἀδίκασεν δικαίως, καὶ τοὺς μὲν ἀνιάτους ἀνείλει· τοὺς δὲ βελτιωθῆναι μέλλοντας, φυγεῖν παρεσκευάσει, καὶ οὗτας ἀπλήρωσε τοῦ δεηθέντος τὴν αἰτησιν. Κατάγαγε δὲ, ἀντιτοῦ Ταπεινωσον.

Ἡ ἀμαρτία στόματος αὐτῶν, διὰ λόγου χειλῶν αὐτῶν. Ἐπὶ τὸν λόγον πάλιν τῶν χριστοτούνων ἐπανατρέχει, λέγων, διτὶ ἀμαρτία τοῦ στόματος αὐτῶν ἐστιν διὰ δικος λόγος τῶν χειλῶν αὐτῶν, διὸ εἶπον, Σταυρωθῆτω, καὶ εἰ τι τοιούτον.

Kai συλληγθήσωσαν ἐν τῇ ψερηφαρίᾳ αὐτῶν.
— Μετὰ τῆς ψερηφαρίας αὐτῶν ἐξίδωκεν δὲ Σύμμαχος· τὴν τιμὴν τοῦ Χριστοῦ· φεῦδος δὲ, διὰ κατεμαρτύρησαν αὐτοῦ, διτὶ κελεύει μὴ δεῦναι κῆρυσον τῷ Καίσαρι, καίτοι σαφῶς εἰπόντος· 'Ἀπόδοτε τὰ Καισαρος Καίσαρι. Διά τὴν βλασφημίαν οὖν, φησι, καὶ τὸ φεῦδος, διάγγελμα καὶ περιλάλημα πάσι γενήσονται, οὐκ ἐπὶ τινι κατορθώματι, ἀλλ' ἐπὶ καταστροφῇ, καθ' ἣν ἀπώλοντο· ταύτην τὸν εἴπει τοιούτειαν.

Kai ἔξ αράς καὶ γενέδους διαγγελήσονται εἰς συντελεῖαν. Ἀράν τον ἐνταῦθα τὴν βλασφημίαν λέγει, ἣν κατέχεον τοῦ Χριστοῦ· φεῦδος δὲ, διὰ κατεμαρτύρησαν αὐτοῦ, διτὶ κελεύει μὴ δεῦναι κῆρυσον τῷ Καίσαρι, καίτοι σαφῶς εἰπόντος· 'Ἀπόδοτε τὰ Καισαρος Καίσαρι. Διά τὴν βλασφημίαν οὖν, φησι, καὶ τὸ φεῦδος, διάγγελμα καὶ περιλάλημα πάσι γενήσονται, οὐκ ἐπὶ τινι κατορθώματι, ἀλλ' ἐπὶ καταστροφῇ, καθ' ἣν ἀπώλοντο· ταύτην τὸν εἴπει τοιούτειαν.

'Ἐν δρυῇ συντελεῖας, καὶ οὐ μη ὑπάρξει. Καὶ οὐκ ἐπὶ συντελεῖα ἀπλῇ, ἀλλ' ἐπὶ δρυῇ συντελεῖας· καὶ λοιπὸν, οὐκέτι πολιτευθῆσονται. est, quia deinceps amplius conversaturi non erant ut antea, neque communem rem publicam habent.

Kai γνώσονται, διτὶ δὲ Θεὸς δεσπόζει τοῦ Ιακώβ, καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς. Θεὸν ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν φησιν.

'Επιστρέψουσιν εἰς ἐσπέραν, καὶ λιμάνουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσιν πόλιν. Τὴν δικαίησαν πρόδρησιν, ἐπισεβαιοῖ, διὰ τῆς τῶν ρημάτων ἀναδιπλώσεως,

Αὐτοὶ διασκορπισθῆσονται, τοῦ φαγεῖν. Οἱ περιειρθέντες αὐτῶν, μὴ ἔχοντες ίδιαν ἔτι πόλιν, διασπαρθῆσονται, στροφὴν ἕαυτοῖς ζητοῦντες, ὡς προσαίται.

A ostendet milii quæcunque optavero, vel Quodcumque decens fuerit, ut videam. Hujusmodi figuram loquendi vidimus in psalmo LIII ibi : Et in inimicis meis despexit oculus meus.

Ne occidas eos, ne quando obliviscantur legis tuæ. Disperge eos in virtute tua, et depone eos, protector meus, Domine. Vide miranī Prophetæ patientiam, quam et nos imitari decet. Rogat enim pro inimicis ne occidentur, ne morte præventi, obliviscantur mandatorum Dei. Nam qui moritur, divinæ legis obliuiscitur; unde alibi: Quoniam non est in morte qui memor sit tui; sed victos ad hoc tantum dispergi, dejici atque humiliari rogat, ut probiores reuidantur. Ei ipse quidem David ita optabat, Deus autem justum protulit iudicium, et eos qui insanabiles erant, occidit: alios vero, qui aliquando futurum erat ut meliores fierent, effugere permisit, atque hoc pacto supplicantī Propheciā annuit. Et quod ait: Depone, dictum est, pro Deprime, atque Humilia.

Vers. 13. Delictum oris eorum, sermo labiorum suorum. Rursum ad sermonem reddit de Christi intersectoribus, dicens, quod peccatum oris eorum, fuit impius ille sermo, quem adversus Christum protulerunt, dicentes: Crucifigatur, aut si quid aliud ejusmodi est.

C Et comprehendantur in superbia sua. Symmachus transtulit, cum superbia sua. Jactabant enim atque inaniter gloriabantur, quod nepotes essent Abraham, et qui soli divinam legem haberent: a Romanis tunc expugnati, penas dedere.

Vers. 14. Et de execratione et mendacio annuntiantur in consummatione. Per execrationem nunc blasphemiam intelligit, quam impie in Christum evomuere; mendacium vero illud dicit, quod finxere, attestantes prohibere Christum dari census Cæsari. Palam etenim mandaverat Dominus dicens: Reddite quæ Cæsaris sunt, Cæsari. Sensus est igitur, quod propter blasphemiam et mendacium Iudei omnibus sermo erunt et fabula. Neque enim amplius præclara eorum gesta narrabuntur, sed eorum destructio, quam hic consummationem appellavit.

D In ira consummationis, et non erunt. Non simpliciter dixit In consummatione, sed In ira consummationis. Et quod, ait: Non erunt, ideo dictum ante, neque communem rem publicam habent.

Et cognoscant quoniam Deus dominatur Jacob et finium terræ. Per Deum hoc in loco Christum intelligit.

Vers. 15. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circumibunt civitatem. Propheticam superius dictam hujusmodi verborum repetitione confirmat.

Vers. 16. Ipsi dispergentur ad manducandum. Si qui ex eis relicti fuerint, propriam non habentes civitatem, dispergentur, et miserorum instar, ipsa etiam alimensa mendicabunt.

Quod si saturati non fuerint et murmurabunt. R- A
darguit eos, quod majorum more adhuc murmu-
rent etiam post dispersionis castigationem. Mu-
raturabunt enim, inquit, et tunc contra Deum.

VERS. 17. *Ego autem cantabo virtutem tuam.*
Cantabo, id est, caanticis laudabo.

Et exultabo mane misericordiam tuam. Exsul-
tabo, inquit, in tua misericordia, vel, in tuam
misericordiam. *Mane autem dixit, pro, Cito.* Ne-
que enim sero mei misereberis. Quod vero ait :
Exultabo misericordiam tuam, promiscua est at-
que indifferens constructio.

VERS. 18, 19. *Quoniam factus es adjutor meus,*
et refugium meum, in die tribulationis meae, adju-
tor meus es, tibi psallam, quoniam Deus adjutor meus
es, misericordia mea. Haec onnia per se clara sunt.
Gratias enim Deo agit ut benefactori.

In finem iis qui commutabuntur, in tituli inscriptio-
nem, ipsi David in doctrinam, quando incendit
Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, et con-
vertit Joab, et percussit juxta vallem Salinarum
duodecim millia.

PSALMUS LIX.

In finem quidem, quoniam ad eorum finem re-
spicere jubet Propheta que in psalmo prædicta
sunt. Prædictit enim posteris captivorum Judæo-
rum redditum ex Babylone, et reædificationem ci-
vitatis Jerusalem. Quod vero ait : *Iis qui commu-*
tandi sunt, idem est, ac si diceret : Iis, qui ex C
servitute ad libertatem reddituri sunt. Et in tituli
inscriptionem, hoc est, in indelebilem ac perpetuam
tauti beneficij memoriam. Et quod ait : Ipsi Da-
vid, auctoris nomen indicat, ac si dicat. Psalmus
elaboratus ipsi David. In doctrinam, hoc est ut
doceat, gratias nimirum agere, aut pœnitentiam.
Et quæ sequuntur, tempus indicant, quando com-
positus est psalmus. Verum quæ hic de Mesopo-
tamia Syriæ et de Syria Sobal et de valle Salina-
rum dicta sunt, in nulla historia aperte traduntur,
nisi fortasse aliqua obscura habeantur in secundo
Regum libro ; attamen verisimile est et gesta hæc
fuisse omnia, et omissa cum multis aliis. Vallis
autem Salinarum locus est, sed loci appellatione
*habitatores loci intelligit ; et numerum Interem-*D**
ptorum ponit. Magnus vero Basilius verba illa : Iis
qui commutabuntur, de Christianis intelligit dicta
esse, propter iunmutationem scilicet quæ fit in
baptismo, et propter liberationem a dæmoniuni
servitute. Hanc expositionem ultimo loco tracta-
biimus ; in præsentia autem priorem prosequemur juxta
quam psalmum hunc pertinere diximus ad
captivos qui erant in Babylone.

VERS. 2. *Deus, repulisti nos, et destruxisti nos.*
Repulisti, quia te irritavimus ; et destruxisti, tra-
dens nos in captitatem Babylonis. Spoliati enim
sunt Judæi tunc regno, et viribus.

Irratus es, et misertus es nobis. Irratus es, quia

Ἐάν δὲ μὴ χρητασθῶτι, καὶ τογγύσωσι. Α-
σύρει αὐτοὺς, ὡς τὸν προγονικὸν γογγυζμὸν, (9) μηδὲ ἐν τῇ διασπορᾷ καταλιπόντας γογγύζουσι γὰρ καὶ τότε κατὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἐγώ δὲ δύσομαι τῇ δινάμῃ σου. Ἀσομαι, ἀντὶ τοῦ Ὑμνήσω ἐν φόβῳ.

Καὶ ἀγαλλιάσομαι τὸ πρῶτον τὸ ἔλεός σου. Καὶ ἀγαλλιάσομαι τῷ ἔλει σου. ἢ εἰς τὸ ἔλεός σου. Τὸ Πρῶτον, ἣ τοι Ταχέως. οὐκ εἰς μαχράν γὰρ ἔλειθῆσο-
μαι. Τὸ δὲ Ἀγαλλιάσομαι, ἀδιάφορον τὴν σύνταξιν ἔσχεν.

"Οτι ἀγενήθης ἀντιλήπτωρ μου καὶ καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως μου. Βοηθός μου εἰ· σοι φαῖλῶ, ὅτι σ Θεός ἀντιλήπτωρ μου εἰ, σ Θεός μου, τὸ ἔλεός μου. Ταῦτα πάντα σαφῆ· εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ εὐεργέτῃ Θεῷ.

Εἰς τὸ τέλος τοῖς ἀλλοιωθησομένοις εἰς στηλο-
γραφιῶν τῷ Δασιδεῖ εἰς διδαχὴν. Όποτε ἐτερύ-
ριστε τὴν Μεσοποταμιῶν Συρίας, καὶ τὴν Συρίαν
Σωβάλ, καὶ ἐπέστρεψεν Ιωάν, καὶ ἐπάταξε
τὴν φραγῆ τῷρις ἀλῶν, διώδεκα χιλιάδας.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΘ.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, διτι παρεγγυδεῖ βλέπειν εἰς τὸ
τέλος τῶν περιεχομένων προβήσεων, προαγο-
ρεύει γὰρ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τῶν ὑπερεργῶν
αἰχμαλωτισθέντων Ἰουδαίων, καὶ τὴν τῆς Ἱερουσα-
λήμ ἐπανόρθωσιν· τοῖς ἀλλοιωθησομένοις δὲ τοῦτο
παρεγγυδεῖ, τουτέστι τοῖς ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν
ἐπανελευσομένοις. Καὶ εἰς στηλογραφιῶν μὲν,
ἥγουν ἀνεξάλειπτον, καὶ πᾶσι γνώριμον μνήμην τῆς
τοιαύτης εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ συνεγράφη τῷ Δα-
σιδεῖ. Εἰς διδαχὴν δὲ, εὐχαριστίας, ἢ ὑπομονῆς. Τὸ
δὲ ἔξι, διδάσκει καὶ τὸν (10) καιρὸν, ὃς ταῦτα ἐντη-
χθεῖς ὑπὸ τοῦ ἄγιου Πνεύματος, συνέγραψεν. Ἐν
οὐδεμιᾳδὲ δὲ Ιστορίᾳ τὰ περὶ τῆς Μεσοποταμίας Συ-
ρίας, καὶ τῆς Συρίας Σωβάλ, καὶ τῆς Φάραγγος τῶν
ἀλῶν, φανερῶς εἰργνται, εἰ μὴ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν
Βασιλεῶν τινα τούτων ἀμυδρῶς. Εἰκός δὲ πραχθῆ-
ναι καὶ ταῦτα, καὶ παραλειψθῆναι μετά καὶ ἀλλων
πολλῶν· τόπος ἡ φράσας τῶν ἀλῶν· διὰ δὲ τῆς
κίτησεως τοῦ τόπου, τοὺς κατοικοῦντας αὐτῷ ἐθήλω-
σεν ἡ ἐπιγραφή, προσθεῖσα καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν
εἰρημένων. Οὐ δὲ μέγας Βασίλειος, ἀλλοιωθησο-
μένους τοὺς Χριστιανούς μάλιστα λέγει, διὰ τε τὴν
ἀπὸ τοῦ βιττίσματος μεταποίησιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς
δουλείας τῶν δαιμόνων ἐλευθερίαν, περὶ οὐ ζε-
ρούμεν. Νῦν δὲ τοῖς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτοις
ἀναθετέον τὸν φαλμόν.

Διατί τοι παρεγγυδεῖς τοῦτο, οὐδὲν τοῦτο περιτιθέμενον;

"Ο Θεός, ἀπώσω ἡμᾶς, καὶ καθεῖλες ἡμᾶς. Ἀ-
πώσω μὲν, ὡς παροργισαντάς σε· καθεῖλες δὲ,
παράδοὺς εἰς πολορκίαν τοῖς Βαβυλωνίοις. Καθη-
ρίσθησαν γὰρ καὶ τῆς Βασιλείας, καὶ τῆς δυνάμεως.
Ὀργίσθης, καὶ φωτειρησας ἡμᾶς. Ὀργίσθης

Variæ lectiones.

(9) Αἱ μηδὲν τῇ διασπορῇ.

(10) Καρπόν. Ιδει.

εφ' οἵς ἡμαρτάνομεν, καὶ φύτεύησας τέως ἡμᾶς, σὺν μή εὐθὺς τοῖς ἄλλοις συναπωλέσας, ἀλλὰ θελήσας διὰ τὸ δουλεύειν τοῖς Βαβυλωνίοις σωφρονισθῆναι ἡμᾶς.

Συνέσεισας τὴν γῆν, καὶ συντείραξας αὐτήν. Σεισμὸν καὶ τάραχον τῆς γῆς, τῶν Ιουδαίων λέγει τὴν καταστροφὴν, τῶν ἐν αὐτῇ πόλεων, καὶ τὴν λεηλασίαν, καὶ τὴν σύγγυσιν τῶν ἀνθρώπων.

Ιασαὶ τὰ συντρίμματα αὐτῆς, διτι εἰσαλεύθη. Σεισμὸν εἰπών, ἀκολούθως ἐπήγαγε, καὶ συντρίμματα καὶ σάλευσιν. Ἐργα ταῦτα σεισμῷ αἰνίζεται δὲ τὴν πτῶσιν τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἐδειξας τῷ λαῷ σου σκληρά. Σκληρά νύν τὰ ἐπίκοντα, τὰ τὰς πολιορκίας, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τὰ τῆς δουλείας.

Ἐχστισας ἡμᾶς οἴτον καταρύξεως. Οἶγον κατανύξεως φησὶ τὰς θλίψεις, τὰς φερούσας κατάνυξιν καὶ μετάνοιαν ὥν ἡμαρτήκασιν τῷ Θεῷ.

Ἐδωκας τοῖς φοβουμένοις σε σημειώσιν, τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τόξου. Οἱ διαφυγόντες, φησὶ, τὴν ἀνάρεσιν, σημεῖον εἰχον ζωῆς παρὰ σοῦ ἐνεημανθὲν αὐτοῖς ἀφανῶς, ὡς δούλοις σου. Καὶ διὰ τοῦτο συμβολῆς περὶ τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλήμ γενομένης, οὐκ ἀνηρέθησαν, ἀλλὰ ἐγενρήθησαν. Περὶ τούτου δὲ τοῦ σημείου, προείπε καὶ Ἱεζεκιήλ· Ἀποκτείνετας εἰς ἑξάλειψιν· δεῖ δὲ πάντας ἀφ' ὅστοις ἔστι τὸ σημεῖον, ἐπὶ τῶν μετώπων, μή ἐτγύνητε. Πρότιστον δὲ τόξου, τὸ βέλος, ὡς προθεβλημένον αὐτοῦ· ἢ κατὰ περίφρασιν, αὐτὸν τὸ τόξον. Διὰ γάρ τοῦ τόξου, πᾶν δύλον δεδήλωται, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πέδον.

Οπως ἀντρόσιν οἱ ἀγαπητοί σου. Τοῦτο, τὴν αἰτίαν τῆς σημειώσεως.

Σώσον τὴν δειπήσον, καὶ ἐπάκουσθεν μουν. Δεξιὰ νῦν, ἡ δύναμις. Ἐπάκουσον δὲ ἐμοῦ, τοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ λαοῦ.

Ο Θεός ἐλάλησεν ἐν τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ. Τὰ μὲν ἄλλα, προσώπῳ τῶν αἰχμαλώτων εἰρήκεν δὲ Δαβὶδ· τοῦτο δὲ τὸ βήτον, οἰκοθεν προάγεις ἀγίον μὲν λέγων ἢ διαντὸν, ὡς ἀφισιωμένον τῷ Θεῷ, ἢ τὸ θελον Ἄκεντα· διδάσκων δὲ, διτι δὲ Θεός; ἐλάλησεν αὐτῷ καὶ ἐπει. Τίνα δέ εἰσιν, ἄκουσον.

Γενετούντο μοι locutus est: et in summa illud modo dicturus est. Quae autem ea sint, audi.

Ἄγαλλιάσομαι. Τῇ εὐφεστήσει δηλαδὴ τῶν (11) αἰχμαλώτων.

Καὶ διαμεριῶ Σίκημα. Σίκημα πόλις τῆς Ἐφραΐμ· ταῦτην οὖν, φησὶν, ἀπὸ τῶν κατεχόντων ἐχθρῶν ἀναρρύσομαι, καὶ διαμεριῶ τῷ λαῷ μου εἰς κατοίκιαν.

¹¹ Ezech. ix, 6.

Variæ lectiones.

(II) Al. αἰχμαλωτισθέντων.

A peccavimus; et interea tamen misertus es nobis, dum non perdidisti nos simul cum multis aliis, in quos amplius sicut furor tuus; quinimo a gravi servitatis jugo liberasti, cupiens hoc pacto meliores nos ac prudentiores fieri.

Vers. 3. Conquassasti terram, et conturbasti eam. Per conquassationem et conturbationem terræ, Iudeorum destructionem intelligit, qui in ipsa tunc erant civitate, captivitatemque ac dispersiōnem hominum.

Sana contritiones ejus, quia commota est. Cum terræ conquassationem dixerit, consequenter contritionem et commotionem addit, quas terræmotus solet efficere. Et significare videtur eversionem Jerusalemi.

B VERS. 4. Ostendisti populo tuo dura. Dura, hoc est laboriosa. Omnia autem ea intelligit quæ ad obsidionem, et ad servitutem pertinebant.

Potasti nos vino compunctionis. Per vinum compunctionis, calamitates intelligit: atque angustias, quæ compunctionem afferunt, et poenitentiam eorum delictorum, ob quæ Deum contra se provocaverunt.

C VERS. 5. Dediti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus. Illi, inquit, qui effugerunt interitum, signum a te quoddam vitæ habebant sibi latenter, veluti servis tuis insignitum: ob quod, cum hostes manus consererent circa moenia, occisi non sunt, sed servati. De hoc signo etiam legitur Ezechielem, quando ait: Occidite ad exterminationem; illis autem, quibus est signum in fronte, nolite appropinquare. Per faciem vero arcus, ipsam sagittam intelligit, veluti quæ arcui præminent; vel circumloquendo, per faciem arcus, ipsum arcum intelligit. Et dum arcum dixit, omne armorum genus significavit, quasi totum a parte.

Vers. 6. Ut liberentur dilecti tui. Hæc fuit causa, eur signum datum sit.

Salva dextra tua, et exaudi me. Per dexteram, potentiam intelligit. Exaudi etiam me populum tuum in captivitate constitutum.

D VERS. 7. Deus locutus est in sancto suo. Superflua quidem ex captivorum persona dicta sunt; hujus autem versiculi verba ab ipso proferuntur Propheta: qui seipsum hic sanctum, hoc est, Deo sanctificatum ac dedicatum appellat. Vei, Deus locutus est sancto suo, pro Deus, per sanctum Spiritum suum mihi locutus est: et in summa illud affirmat, quod a Deo ea sibi fuerunt revelata, quæ modo dicturus est.

Lætabor. Quod scilicet ii qui in præsentia captivi sunt, mihi aliquando conciliandi sunt.

Et partiar Sicima. Sicima civitas est tribus Ephraim. Hanc, inquit, civitatem, ab inimicis, eam occupantibus, liberabo, et partiar eam populo meo ad habitandum.

Et vallem tabernaculorum melior. Vallis tabernaculorum locus est jacens ante Sicima, quem se Deus captivis mensura pariter divisurum pollicetur. Et duobus his locis, universam Judæam significavit, veluti a parte totum.

Vers. 8. Meus est Galaad, et meus est Manasses. A minori ad majorem ascendit, atque a posteriori ad priorem: quippe cum Galaad progenitorem suum haberet Manassem. Per Manassen vero universam Manasses tribum intelligit, et per alia patriarcharum nomina, alias insigniores tribus, per quas reliquæ etiam comprehenduntur. Ait igitur: *Meus nunc est totus populus, tametsi aliquando eum repulerim, quando me irritavit.*

*Et Ephraim fortitudo capitii mei. Per caput hoc loco imperium intelligit, quemadmodum ipse etiam Symmachus transtulit, et sensus est: quod potentissima pars regni Judæorum, in iis consistit militibus, qui sunt de genere Ephraim. Hoc autem pronominis, *meus*, vindicare sibi videtur Deus eorum regnum, tanquam proprius ille sibi sit populus, ex quo majorem illius etiam fiduciam præstat.*

Vers. 9. Judas Rex meus. Ex tribu Juda erit Rex populo Israel. Nam et post captivitatem, Zorobabel qui de tribu Juda erat, Rex constitutus est. Hoc etiam in loco, pronomen: *meus*, regnum illud proprium quodammodo ipsius Dei esse ostendit.

Moab lebes spei meæ. Lebes genus est vasis ad ministeria: per quod indicare videtur, quod Moabitum populus sibi subjiciendum esset, et ministraturus. Spei meæ, hoc est, ministraturus iis qui in me speraverint, vel iis in quibus ego spero; quod mei futuri sunt.

In Idumæam extendam calceamentum meum. Per calceamentum iter intelligit. Hanc, inquit, Idumæam populo meo pariter subjiciam, cum eo ad bellum simul proficiens.

Mihi alienigenæ subditi sunt. Moabitæ, et Idumæi, de quibus diximus, et alii circumvicii populi. Et quod ait: Subditi sunt, Prophetico more dixit, præteritum pro futuro tempus ponens.

Vers. 10. Quis deducet me in civitatem munitionis? Sermo est ex captivorum persona. Munitionis autem civitas dicebatur Jerusalem, quia fortissimis erat mœnibus circumdata, et undique bene munita. Præ summa autem lætitia hæc verba proferre introducuntur, cum antea in captivitate detinerentur, unde nulla fugæ spes apparuerat.

Quis deducet me usque in Idumæam? Ita ut non tantum in patriam restituamur, sed proximos etiam circumquaque vicinos populos subjugemus.

Vers. 11. Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? Per interrogationem hoc legendum est, et simili modo

A *Kai τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. Καὶ ἡ κοιλάδα τῶν σκηνῶν χωρίων ἦν, πρὸ τῶν Σικῆμων κείμενον, δὲ καὶ αὐτὸν μέτρῳ διανεῖμαι τοῖς αἰχμαλώτοις ὑπισχνεῖται. Διὰ δὲ τούτων τῶν τόπων, καὶ τὴν σύμπασαν Ἰουδαίαν, ὡς ἐκ μέρους τὴν πᾶν ἔδηλωσεν.*

'Εμὸς ἐστι Γαλαάδ, καὶ ἐμὸς ἐστι Μανασσῆς. Ἀπὸ τοῦ ἀπογόνου, ἐπὶ τὸν πρόγονον ἀνῆλθε· πρόγονος γάρ δὲ Μανασσῆς τοῦ Γαλαάδ· διὰ δὲ τοῦ Μανασσῆς, τὴν φυλὴν αὐτοῦ ἐδήλωσε· καὶ διὰ τῶν διλων ὀνομάτων, τὰς ἄλλας φυλὰς, τὰς ἐπισημοτέρας, αἵς καὶ αἱ λοιπαὶ συμπεριλαμβάνονται. Λέγει δὲ, διὰ τοῦ Ἐμοῦ ἐστι νῦν, καὶ εἰ ἀπωσάμην αὐτὸν, ὅτε με παρώργισε.

B *Kai Εφραΐμ, κραταῖσις τῆς κεφαλῆς μου. Κεφαλὴν ἐνταῦθα, τὴν ἀρχὴν ὀνομάζει· οὕτω γάρ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε. Φησιν οὖν, διὰ κραταῖδυ μέρος τῆς Ἐβραιῶν βασιλείας ἐσονται οἱ ἀπὸ γένους Ἐφραΐμ. Διὰ δὲ τῆς μου ἀντωνυμίας οἰκειοῦται τὴν βασιλείαν αὐτῶν δὲ θεός, ὡς οἰκεῖον λαὸν, θαρρύνων αὐτούς.*

'Ιούδαις βασιλεύεις μου. Καὶ ἐπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἐσται δὲ βασιλεὺς αὐτῶν. Ὁ Ζοροθάβελ γάρ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίαν ἐβασιλεύειν αὐτῶν ἐκ τῆς τοιαύτης φυλῆς καταγόμενος. Κάνταῦθα δὲ τὸ μου, οἰκείωσιν ἐμφαίνει τῆς τοιαύτης βασιλείας.

C *Μωάδ λέθης τῆς ἀλπίδος μου. Ὅπηρετικὸν ἐστι σκεῦος δὲ λέθης· αἰνίζεται δὲ, διὰ τὸ Μωαβῖτων θένος ὑποταγήσεται αὐτοῖς, καὶ ὑπηρετοῦν ἐσται. Τῆς ἀλπίδος μου, ἀντὶ τοῦ, τῶν ἀλπιζόντων εἰς ἔμε· ή ἐν οἷς ἀλπίς, διὰ διοὶ ἐσονται.*

Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαϊκὴν ἐκτείνω τὸ ὑπόδημά μου. Ὅπόδημα τὴν πορείαν λέγει, τουτέστι καὶ ταύτην ὑποτάξεων λαῷ μου, συνεκστρατεύσας αὐτῷ.

D *Μειοὶ διλλόφυλοι ὑπετάγησαν. Οἱ τε φηθέντες Μωαβῖται καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ οἱ πέριξ. Τὸ δὲ Ὅπετάγησαν, κατὰ προφητικὸν ἰδίωμα εἰρηται, διὰ τὸ μέλλον.*

E *Τις ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; Προσώπῳ τῶν αἰχμαλώτων δὲ λόγος· πόλις δὲ περιοχῆς, ἡ Ἱερουσαλήμ ἐκαλεῖτο, διὰ τὸ εὔτελιστον αὐτῆς, καὶ ὥχυρωμένων. Ὅποδε περιχαρείας δὲ τούτο λέγουσιν, διὰ τοῦ (12) ἐν ἀφύκτῳ κατείχοντο παρὰ τῇ αἰχμαλωσίᾳ.*

Τις δόηγήσει με ἐώς τῆς Ἰδουμαϊκας; Ός μή μόνον τὴν πατρίδα ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πέριξ ἔχθρούς δουλώσασθαι.

Οὐχὶ σὺ, δὲ θεός, δὲ ἀπωσάμενος ἡμᾶς; Τοῦτο κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον· διοὶ δὲ καὶ τὸ ἔξῆς

Variae lectiones.

(12) Al. Καὶ τὸν ἀφύκτῳ λέγοντες κατείχοντο.

δητῶν. Ἐρωτῶσι δὲ, ὡς οὐδαμόθεν ἀλλοθεν προσδο- κῶντες τοιαύτης σωτηρίας τυχεῖν.

*Kai oὐκ ἔξειεύσῃ ὁ Θεὸς ἐν ταῖς δυνάμεσιν
ἡμῶν. Τοῦτο τὸ φῆτὸν κεῖται ἐν τῷ μὲν φαλμῷ,
καὶ ἐν ἑκείνῳ εὑρήσεις τὴν ἕξῆγησιν.*

Δός ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως, καὶ ματαία
σωτηρία ἀνθρώπου. Περιττὸς δὲ καὶ σύνδεσμος
ἐνταῦθα· δὲ γὰρ Σύμμαχος οὖτες ἔξειναι· Σὺν δὲς
ἡμῖν βοήθειαν· ματαία γάρ, η καρὰ ἀνθρώπου
σωτηρία.

'Ἐν τῷ Θεῷ χοικομεντρ δύραμιν, καὶ αὐτὸς
ἔχουσσεις τοὺς θειότητας ἡμᾶς. Τὸ Ποιητομεν,
ἀντὶ τοῦ, κτησθεία· ἐν αὐτοῖς; γάρ ἀσθενοῦμεν. **B**
'Ἄλλος οὖτος μὲν περὶ τῶν κατὰ τὸν Ζοροβαβέλ αἰχ-
μαλώτων προσαρμοστέον δὲ τὸν φαλμὸν καὶ τοὺς πρὸν
οὖσιν ἐν αἰχμαλωσίᾳ τῶν δαιμόνων Χριστιανοῖς· 'Ο
Θεὸς, ἀπώσω ἡμᾶς, πρὸ τῆς πίστεως, καὶ καθεῖταις
ἡμᾶς, παραχωρήσας φθείρεσθαι πολέμους, καὶ ἀλ-
ληγοφονίας, καὶ τοιούτοις κακοῖς. *Kai ὥργισθης
μέτρος, ὅτι οὐ τὸν πλάστην ἡμῶν ἡγονήσαμεν· ώχτει-
ρησας δὲ ἡμᾶς, ὅτι παρὰ τῶν δαιμόνων τραπήθη-
μεν.* Συνέσεισας δὲ τὴν γῆν καὶ συντάξαξας
αὐτήν, ὅτε ἐπὶ γῆς πολιτεύενος, ἐδίδακτος. Τότε
γάρ ἡ φῆμη τῶν Ἕρων καὶ λόγων σου πάντας τοὺς
ἐπὶ γῆς διεθορύβησε. *"Ιασαί γάρ τὸν τὰς κακῶσις
αὐτῶν, ὅτι παρετράπησαν τοῦ δέοντος.* 'Εδειξας
ἡμῖν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σκληράς δόδοντος, τὴν **C**
στενήν λέγω καὶ τσιλιμμένην. *'Ἐκπίστας ἡμῖν
οὐλορ καταρύξεως, τὸ κτήρυγμα, οὐλορ μὲν λεγό-
μενον διὰ τὸ εὐφράτεν, καταρύξεως δὲ, διὰ τὸ
φέρειν εἰς μετάνοιαν τῶν ἡμαρτημένων.* 'Εδωκας
τοῖς φοβουμένοις σε σημειώσιν, τὴν σφραγίδα τοῦ
ἄγιου βαπτίσματος, καὶ τὸν τύπον τοῦ ζωτόφρου
σταυροῦ· ὥστε δὲ αὐτοῦ φυγεῖν ἀπὸ τοῦ πεικίου
τέλου τῶν δαιμόνων, καὶ τὰ ἔζης. 'Ετι δὲ τὸν, 'Ο
Θεὸς ἀλλησεν ὃν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ, καθὼς προτρ-
μήνευται, νοήσεις· πλὴν ὅτι Θεὸς τὸν Χριστὸν
ἔκδεξη· δομοίς καὶ τὸ, 'Αγαλλισθομα. Αιταμεριῶ
δὲ Σλεκχηα, τῶν Ἐβραίων, τῷ ἐμῷ λαῷ, τοῖς Χρι-
στιανοῖς, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν δαμετρήσω
αὐτοῖς· πάντα γάρ θετερον οἱ Χριστιανοὶ κατέσχουν,
καὶ ἐκκλησίας ἐν τοῖς χωροῖς ἐπιξέντω. Τὸ δὲ, **D**
'Ἐμός ἐστι· Γαλαάδ, καὶ ἐμός ἐστι Μανασσῆς, καὶ
τὰ ἔζης, δὲ Χριστὸς ἡγησι, δὲ δάσκων, δὲ συγγενῆς
αὐτῶν ἐστι, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ οἰκειοῦνται
αὐτοῖς, διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην. 'Η καὶ διλωτή,
ἴδιωταιεται τοὺς Ἱεραπήτας, διὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν
πιστεύσαντας· ὑπέδημα δὲ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἡ
Θεοφόρος, σάρξ, δι' ἥς ἐπεδήμει τοῖς κατὰ χώραν ἀν-
θρώποις, καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις, ὑποτάσσων αὐτοῖς,
καὶ εἰς πίστιν ἄγων. Εἶτα δὲ προφήτης ἐπιθυμήσας
ἰδεῖν καὶ αἰσθητάς, δὲ εἰδε τῷ πνεύματι, φησί· 'Τίς
ἀπάξει με εἰς τὴν πόλιν τὴν τῶν πιστῶν Ἐκκλησίαν,
τὴν πολιτευμένην μὲν τοῖς νόμοις τοῦ Εὐαγγελίου,
τετειχισμένην δὲ τῷ αἰματὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῷ βι-
ττοματι, καὶ τῷ σταυρῷ, η τοῖς ἄγγελοις, καὶ τοῖς

PATROL. CX XVIII.

A subsequens versiculus. Interrogant autem, quasi
aliunde futuram hujusmodi salutem non exspecta-
rent, quam a Deo.

*Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris. Hu-
jusmodi verba vidimus in psalmo XLIII, ubi ea
exposuimus.*

VERS. 12. *Da nobis auxilium de tribulatione, et
vana salus hominis.* Hoc in loco superflua est con-
junctio illa, et; Symmachus enim ita reddidit: *Tu da nobis auxilium: vana est enim salus ab ho-
mine.*

VERS. 13. *In Deo faciemus virtutem, et ipse ad ni-
hilum deducet omnes tribulantes nos.* — . *Faciemus,*
pro, adipiscemur seu possidehimus. Nam ex nobis
infirmi sumus. Et hoc pacto quidem primam expo-
sitionem exegimus, de captivis in Babylonem tempore
regis Zorobabel: aptari autem possunt, ut diximus,
hujus psalmi verba ipsis etiam fidelibus, qui olim
sub dæmonum captivitate detinebantur, ita ut ex
eorum persona dictum sit: *Tu, Deus, repulisti nos
olim, antequam fidem haberemus; et destruxisti
nos, permittens bellis et mutuis cædibus nos peri-
mi, ac multis aliis hujuscemodi malis.* *Et iratas*
quidem es, quia te cretorem nostrum ignoravimus,
et misertus es nostri, cum anteā a dæmonibus
decipereimur. *Concessisti autem terram, et concur-
basti eam, quando nimis tu in terra nobiscum
conversabaris, et docebas populos.* Fama etenim
operum et sermonum tuorum tunc omnes con-
turbavit qui erant in terra. *Sama igitur afflictio-*
nes eorum, quas ideo sustinent, qui a recta via
declinarunt. *Tu ostendisti nobis per Evangelium*
*vias duras, arctam illam nimis vim et concul-
catam.* *Et potasti nos vino compunctionis evangelico.*
Prædicatio etenim compunctionis vinum dicitur,
quia et lætitiat, et ad peccatorum pœnitentiam
pariter adducit. *Dedisti metuentibus te significatio-*
*nem, illam nimis quam per sigillum divini baptis-
matis fidelibus omnibus insignitur, et figuram vi-
vificare crucis: ita ut tanto signo muniti, a maligni
dæmoniis arcu effugerimus.* *Et quæ sequuntur simili*
modo expone. Illa etiam verba: *Deus locutus est*
*in sancto, expone ut jam prædictum, eo tamen ex-
cepito, quod per Deum Christum intelliges. Simi-
liter et verba illa: *Exultabo. Partibor etiam*
Sichimam (Judæorum civitatem) fidei meo populo
*Christiano, et vallem tabernaculorum etiam dime-
tiar.* Christiani etenim omnia loca postmodum
possederunt, et ibidem ecclesiæ exererunt. Quid
vero ait: *Mens est Galad, et mens est Manasses,*
et quæ sequuntur, ex persona Christi dileta sunt,
docebant se secundum hominem Judæoru[m] affluerem
esse: hac etenim de causa suos esse dicit. Vel
aliter, dic quod Christus illos sibi assumit, suos
esse eos dicens, propter fideles, qui ex eis credi-
derunt. Calceamentum autem divinitatis humana
Christi caro erat, quæ serebat Deum, et ad varia*

20

accedebat loca, et ad varias gentes etiam alienigenas, subjiciens eos adducens ad fidem. Cupiens deinde Propheta ea oculis atque ipso sensu cerneret, quæ in spiritu viderat: Quis, inquit, deducet me in Ecclesiam fidelium Evangelii legibus bene moderatam, Christique sanguine, baptismate, cruce, angelis et doctrina munitionis? Quæ ecclesia munitionis civitas, seu ut propius poscit Graeca dictio] civitas complexus dici potest, ex quod omnes complectatur virtutes. Et quis deducet me in terram infidelium, ut ex infidelis videam fieri fidem? Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? hoc est, qui cognatos ac posteros meos Judæos, ut Christi interfectorum projecisti. Reliqua ex fideli persona dicta sunt, exceptis paucis, ut supra diximus.

In finem, in hymnis, psalmus ipsi David.

PSALMUS LX.

In finem etiam hic psalmus nos jubet aspicere, ob prophetias quæ in eo traduntur: efferturque ex populi persona, qui captivus detentus est in Babylone. Illorum enim redditum in patriam prædictum. *Inhabitabo*, inquit, in tabernaculo tuo in secula. Atque ideo summa consequentia post superiorem collocatus est. Christiano etiam populo recte accommodatur. In hymnis inscribitur, quia benefactorem Deum laudat, et illius beneficia commemorat. Observandum vero est, quod psalmi, quibus inscriptum est, in hymnis tantum, ipso humano ore canebantur, absque organorum modulatione: illi autem quibus inscribitur: In hymnis psalmi, una cum musico canebantur instrumento.

VERS. 2. *Exaudi, Deus, deprecationem meam, intende orationi meæ. De his verbis, exaudi et intende, diximus in psalmo XVI.*

VERS. 3. *A fñibus terræ ad te clamavi. Per fines terræ juxta historiæ seu sum Babyloneni intelligit, quæ in ultimis mansuetioris hujus regionis nostræ partibus sita est; juxta anagogem vero cogitationes terrenas, quæ efficiunt ut procul elongemur a Deo.*

Dum triste esset cor meum, in petra exalasti me. Per petram fidem intelligit, quam in Deum habet: propter illius nimirum soliditatem securitatemque ac sublimitatem. Quoties enim, inquit, ob præsentes angustias fatigatus aut contristatus sum, ad summam querendam a Deo mihi immissam spem evenhebar, voluti ad solidissimam quamdam petram, atque ad tutissimum refugium.

VERS. 4. *Deduxit me quia factus es spes mea. Dux mihi olim suisti ad bona. Te enim unicum salutis meæ auctorem futurum sperabam.*

Turris fortitudinis a facie inimici. A communis sensu sumendum est verbum, factus es. — Turris autem fortitudinis a facie inimici, dixit pro, turris fortis coram inimico, adeo ut illum arcere possit.

VERS. 5. *Inhabitabo in tabernaculo tuo in secula. Jam diximus in his verbis prophetiam contineri de*

A διδασκάλοις, ή καὶ τὴν περιέχουσαν αὐτῇ πᾶσαν ἀρετὴν; καὶ τις ὀδηγήσει με, καὶ ἀπαγάγῃ εἰς τὴν γῆν τῶν ἀπίστων, ἵνα ἔνα αὐτὴν πιστεύσασαν; Οὐχὶ σὺ, ὁ Θεὸς, ὁ ἀπωσάμενος ἡμᾶς; ἤγουν, ὁ τοὺς ἐξ ἐμοῦ καταγόμενους χριστοκτόνους Ἰουδαίους ἀποθαλὼν. Τὸ δὲ ἔξῆς, προσώπῳ τῶν πιστῶν πλήν, ὡς προποδέδονται.

Eἰς τὸ τέλος ἐν ὑμοῖς φαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

ΦΑΛΜΩΣ Σ'.

Eἰς τὸ τέλος καὶ διπάνω φαλμὸς παρεγγυῖαι βλέπειν τῆς ἐν τούτῳ προφητείας. Εἰρηται γάρ καὶ οὐτος προσώπῳ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτου λαοῦ. Προσαγορεύει γάρ τὴν ἐπάνεδον. Παροικήσω γέρ, φησίν, ἐν τῷ σκηνώματι σου εἰς τοὺς αἰῶνας. Διδ καὶ ἀκολούθως; τῷ προλαβόντι τέταχται. Ἀρμάζει δὲ καὶ τῷ λαῷ τῶν Χριστιανῶν, δομοῖς ἐκείνων. Ἐν ὑμοῖς δὲ ἐπιγέγραπται, ὅτε ὑρνεῖ τὸν εὐεργέτην, ἐν οἷς διηγεῖται τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ. Παρατρητέον δὲ, ὅτι ἐνθα μὲν ἐπιγέγραπται τὸ ἐν ὑμοῖς μόνον, ἀπὸ στόματος ἐκείνος δὲ ὑμοῦ; ἢδετο, χωρὶς δραγανικῆς μελωδίας, ἐνθα δὲ τὸ ὑμοῖς γναθοῦ, μετ' ὀργάνου τινὸς οὗτος ἐμελωδεῖτο.

Eἰσάκουσσον, οὐ Θεὸς, τῆς δεισεώς μου, πρύτανες τῇ προσευχῇ μου. Περὶ τοῦ εἰσάκουσσον καὶ πρόσχες, εἰρηται ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ.

Ἄπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέντραξα. Πέρατα τῆς γῆς ἱστορικῶς λέγεται τὴν Βαβυλῶνα, διὰ τὸ ἐσχάτην αὐτὴν κείσθαι τῆς ἡμερωτέρας οἰκουμένης. Εἰσεν δὲ ἀν ἐσχάτης γῆς ἀναγωγικῶς αἱ μακρύνουσαι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ γῆνος φροντίδες.

'Ἐρ τῷ ἀκηδίσαι τὴν παρδίλαρ μου, ἐρ πέτρᾳ ὑψωσάς με. Πέτραν ὄνομάσει τὴν πρὸς αὐτὸν ἐλπίδα, διὰ τε τὸ στερβὸν καὶ ἀσφαλὲς, καὶ διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ μετεωρίζον αὐτῆς. Οσάκις, φησίν, τικεδίασα, ἀποκαμών ταῖς θλιψεῖσιν, ἀνῆγε; με ἐπὶ τὴν ἐλπίδα σου, ὡς εἰς πέτοαν τινά.

'Ωδήγησάς με, διτι ἐτερήθης ἐπίτις μου. Ωδήγησάς με πάλαι ἐπὶ τὰ καὶ. Καὶ γάρ σὲ μόνον ἔσχον ἐπίδια σωτηρίας.

Πύργος ισχύος, ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ. Απὸ κοινοῦ ληπτέον τὸ ἐτερήθης. Πύργος δὲ ισχύεις, ἀντὶ τοῦ, πύργος; Ισχυρές. Ἔνωπον ἐχθροῦ, ὁστε καὶ οὔτε αὐτὸν.

Παροικήσω ἐν τῷ σκηνώματι σου εἰς τοὺς αἰῶνας

(13) Simplicius et fidelius, et omni gena virtute circumseptam.

Variæ lectiones:

ἀποκαταστάσεως. Σχήνωμα δὲ τοῦ Θεοῦ λέγει τὸν Αθείον ναὸν, ὃς πολλάκις εἰρήκαμεν. Εἰς τοὺς αἰώνας δὲ, ἀντὶ τοῦ, διαπαντός. Ἐφ' ἡμῖς δὲ ἡ πρόβρησις αὐτῆς μετέπεσε, διὰ τὴν διστροφίαν τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖνοι γάρ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀφανισθέντες, υἱὸν ἔτι τῷ ναῷ παρώκησαν, καὶ αὐτῷ ἡγέρθεν καταστραφέντι. Ὁ Χριστιανὸς δὲ λαὸς ἀεὶ τῷ κατὰ τόπον ἐκαστον παροικεὶ ναῷ τοῦ Θεοῦ. Πάνταχοῦ γάρ θεῖος ναὸς καθίδρυνται.

Σκεπασθήσομαι ἐγ τῇ σκέψῃ τῷ πτερύγῳ σου. Τοῦτο ξοικεῖ τῷ. Ἐν τῇ σκέψῃ τῷ πτερύγῳ σου σκεκδοεις με, περὶ ὃν εἰρήκαμεν ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ.

"Οτι σύ, ο Θεός, εισήκουσας τῷ ενχώρῳ μου. Β Οτε δηλαδὴ ἐπεκαλεσάμην σε.

Ἐδῶκας κληρονομίαν τοῖς φοιδονυμέροις τὸ θυροφάραστον. Κληρονομίαν ἴστορικῶν μὲν λέγει τὴν κάτω λεπρουσαλήμ, ἀναγυρικῶν δὲ, τὴν ἀνων. Δεῦτε γάρ, φησίν, οἱ εὐλογημέροι τοῦ Πατρός μου· κληρονομήσατε τὴν ἱερομάσμενην ὑμῖν βασιλελαρ.

Ἡμέρας δέ τοι βασιλέως προσθήσεις. Ἡμέρας περισσὸς προσθήσεις ἐπὶ ταῖς ἡμέραις τοῦ βασιλέως; Ζεροβάνελ, διὰ τὴν θεοφίλιαν αὐτοῦ καὶ τὴν σύνεσιν. Τὰ δὲ ἔξης, οὐχ ἀρμόδουσι Ζεροβάνελ, ἀλλὰ τῷ νέῳ Ζεροβάνελ, κατὰ σάρκα, Χριστῷ. Ἐπεὶ καὶ Ζεροβάνελ, τύπος ἐγένετο Χριστοῦ. Ωσπερ γάρ ἔκεινος τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος αἰχμαλωσίαν εἰς τὴν πατρόφαν ἐπανήγαγεν γῆν, οὗτω καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν εἰδῶλων αἰχμαλωσίαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπανήγαγεν, ὅπου ἦν αὐτῶν τὸ πατρίς. Ἀνωθεν γάρ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ψυχὴ δεδώρηται.

Ἄλλη μέσον διὰ τῆς ἡμέρας γενεᾶς καὶ γενεᾶς. Ἔσονται, φησί, τὰ έτη αὐτοῦ, ἔως τῆς τελευταίας ἡμέρας τῶν δύο γενεῶν, τοῦ τε παλαιοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νέου, τουτέστιν, ἔως συντελείας. Ἄχοι νέρο τόδε ἔκταθήσεται αὐτῇ κάκεινη ἡ γενεά.

Διαμορεῖ εἰς τὸν αἰώνα ἐρώτιον τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σαργήνισμὸς τοῦ προλαβόντος στίχου ἐκ πάντων δὲ τῶν ἀπὸ αἰώνος βασιλέων μόνος ὁ Χριστὸς ζῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Εἰ γάρ καὶ ἀπένεινεν, δὲ ἀλλὰ ἀνέστη μετὰ τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ.

Ἐλεος καὶ δικαιειαὶ αὐτοῦ τίς ἐκζητήσει; Τί; κατανοήσει; Ὁντως οὐδεὶς πέλαγος γάρ ἐστιν ἐλέους, καὶ αὐτὸς Ἀλήθεια λέγεται. Προείρηται δὲ περὶ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἐν τῷ νέῳ φαλμῷ:

Οὐτως γναῖῶ τῷ ὄρδιματι σου εἰς τοὺς αἰώνας. Οὐτως ὁσπερ νῦν ψάλλων σοι, ὑμῆσυ σοι διαπαντός.

Τοῦ ἀποδοῦντος τὰς εὐχὰς μου ἡμέραν δὲ ἡμέρας. Ματέτε ἀποδοῦνται μέσοι τὰς ὑποσχέσεις μου,

reditu populi ex Babylone, et restitutione in patriam. Per tabernaculum autem templum Dei intelligit. Et, in saecula dixit pro, perpetuo. Verum hujusmodi prophetia propter pravos Iudeorum mores in nos cecidit. Illi enim jamdiu perdidit a Romanis in templo amplius non habitant, quod ab ipsis prorsus fundamentis eversum est, sed fidelis ac Christianus populus in templo Dei semper et ubique inhabitat: cum ab eo per totum orbem Christo erecta sint templia in quibus assidue Deum colit.

Προτερον in protectione alarum tuarum. Simile est quod legimus in psalmo xvi, ibi: *Et in protectione alarum tuarum proteges me, quæ verba ibi exposuimus.*

VERS. 6. Quoniam tu, Deus, exaudisti orationes meas. Quando scilicet invocavi te.

Dedisti hæreditatem limentibus nomen tuum. Per hæreditatem, juxta historiæ sensum, inferiorem hanc Jerusalem intelligit, et supernam, juxta anagogem. *Venito enim, inquit, benedicti Patris mei, hæreditate paratum vobis regnum.*

VERS. 7. Dies super dies regis adjicies. Dies, inquit, plurimos adjicies ad dies vitæ regis Zorobabel, propter summum ejus in te amorem, et propter illius summam prudentiam. Quæ sequuntur non convenienter antiquo regi Zorobabel, sed novo hostro Zorobabel Christo Domino secundum carnem. Nam et Zorobabel, Christi tenuit figuram, dum captivos qui in Babylone erant in patriam adduxit, quemadmodum et Christus fidem populum, qui sub errore ac fallacia Idolorum ac dæmonum captivus detinebatur, in cœlum reduxit, ubi nostra erat patria. Superne enim anima nobis omnibus a Deo data est.

Annos ejus usque ad diem generationis et generationis. Erunt, inquit, anni ejus usque ad ultimum diem duarum generationum: antiqui nimirum populi et novi, hoc est, ad ipsam usque consummationem. Eo usque enim hæc atque illa extenderetur generatio.

VERS. 8. Permanebit in saeculum in conspectu Dei. Verba hæc superiorem versiculum declarant. Ex omnibus autem regibus qui a saeculo fuerunt, solus Christus vivit coram D-o; nam etsi mortuus sit, resurrexit tamen post tres dies, et sedet a dextris Dei.

Misericordiam et veritatem ejus quis exquireret? Quis intelligit? Vere nullus. Est enim quoddam misericordiae pelagus; adeo autem veridicus est ut Veritas ipsa appelletur. Verum de illius misericordia et veritate dictum est in psalmo LVI.

VERS. 9. Sic psallam nomini tuo in saecula. Psallens tibi, inquit, ut nunc facio, in perpetuum te laudabo.

Ut reddam rotam mea de die in diem. Illoc est, Ut successivis diebus adimplam que vollicitus sum.

²¹ Matth. xxv, 54.

Promiserat autem beatus David s^epe in p^roceⁿte A^xoⁿ ἡμέρας, εἰτούν ἐν διαδοχῇ ἡμερῶν. dentibus psalmis, se perpetuo Deum laudaturum esse.

In finem pro Idithum psalmus ipsi David.

PSALMUS LXI.

In finem inscribitur propter finem prophetiæ, quæ in eo continetur. Machabæorum enim pugnam prædictit, quam pro religione suscepérunt. Et quod ait, pro Idithum, idem sibi vult ac si dixisset, Ad Idithum; ab eo enim decantatus est hic psalmus. Erat autem Idithum princeps chori, ut in processione operis prædiximus. Exhortatur etiam nos Propheta hoc psalmo ad patientiam atque ad spem in Deo colloquandam.

VERS. 2. *Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Verba hæc proferuntur ex persona cœtus Machabæorum, adversus inimicos tyrannos conantes averttere eos a lege Dei atque a morib^s patriis. Et iis omnibus insuper accommodari possunt, qui imitati fuerint illorum pro virtute constantiam. Per interrogationem vero proferenda sunt. Nonne, inquit, Deo potius obtemperabimus, jubenti non recedendum esse ab ejus legibus? Certe obtemperabimus: ab illo enim universa pendet nostra salus.*

VERS. 3. *Etenim ipse Deus meus, salvator meus, et adjutor meus, non fluctuabo amplius. Amodo, inquit, non timebo, tametsi antequam in hujusmodi calamitates inciderem, humano more timuerim. Fluctuationem enim hic timorem applicavit.*

VERS. 4. *Quousque irruit in hominem? interficitis omnes vos tanquam parieti inclinato, et maceræ impulse? Quousque, inquit, in infirmum hominem eo modo impetum facitis quo irruit quis in parietem ad ruinam vergentem, aut in maceriam concussam? In hæc etenim irruere solemus, ut prorsus revertantur. Et quod ait, quousque, illos indicat persæpe irrusisse. Deinde iis quæ in medio dicta sunt, per parenthesis a communi sensu addenda est dictio, quousque, ut hujusmodi efficiatur sententia: Quousque vos omnes interficitis [quousque sanguini ac cædibus vacatis?] Propriam vero infirmitatem salentur (parieti inclinato et depulsæ maceræ se comparantes), quia in Deum peccaverant, et interneceione deleti sunt.*

VERS. 5. *Verumtamen honorem meum cogitaverunt D^e repellere. Inimici mei, inquit, meditati sunt ut a me aijicerent servitudem quam in Deum habeo, et illa me potissimum re studebant spoliare quæ summo mihi honori est et gloriae. Nam si servo honori est, ut regi deserviat, quanto magis si quis serviat Deo?*

Cucurrerunt in siti. Non simpliciter, inquit, me aggressi sunt, sed summo cum desiderio festinaverunt. Desiderium enim sitiū appellavit. Omni autem artificio Antiochus et ministri ejus machinali sunt, ut Machabæis persuaderent Deum suum contemnere, quemadmodum in historia traxit Josephus, qui de Machabæis conscripsit.

Απέτχετο γάρ πολλάκις ἐν τοῖς προλαβοῦσι φαλαρίδες ἀεὶ ὑμενὶν τὸν Θεόν.

Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ Ἱειθούρη ψαλμίδες τῷ Δασίδι.

ΨΑΛΜΟΣ ΕΑ'.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, διὰ τὸ τέλος τῆς ἐν τούτῳ προφτείας. Προαγορεύει γάρ τὴν τῶν Μαχαβαλῶν ὑπὲρ τῆς εὐτεβείας Ἑντασιῶν. Τὸ δὲ, ὑπέρ Ὑδιθοίμ, ἀντὶ τοῦ, παρὰ Ἰδιθούμ. Παρ' αὐτοῦ γάρ ἐμελώδηθη. Χοράρχης δὲ ἡνὸς Ἰδιθούμ, ὡς ἐν τῷ προτιμώτῃ τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν παραδεδώκειμεν. "Εστι δὲ διάφαλμα; οὐτος προτροπή τις εἰς ὑπομονὴν καὶ εἰς ἐλπίδα τὴν εἰς Θεόν.

B Οὐχὶ τῷ Θεῷ ὑποταγήσεται ηὔγυνη μου; παρ' αὐτοῦ γάρ τὸ σωτήριόν μου. Προσώπῳ τοῦ συστήματος τῶν εὐεσθῶν Μαχαβαλῶν ταῦτα εἰργάται πρὸς τοὺς τυραννοῦντας ἔγχορούς, πειρωμένους ἀπὸ στῆσαι τούτους τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν πατρίουν ἔθων. Ἀρμόδιος δὲ καὶ πᾶσι τοῖς μιμουμένοις τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς Ἑντασιν αὐτῶν. Κατ' ἕρωτην δὲ ἡ λέγος, δοτὶ Οὐχὶ πεισθήσομαι μᾶλλον τῷ Θεῷ κελεύοντι μὴ ἀποστῆναι τῶν νόμων αὐτοῦ; Ναι· παρ' αὐτῷ γάρ κείται ἡ σωτηρίζει μου.

C Καὶ γάρ αὐτὲς Θεός μου καὶ σωτήρ μου, καὶ ἀντιλίπτωρ μου, οὐ μὴ σαλευθῶ ἐπὶ πλεῖστον. Οὐ μὴ φύσθω ἔτι, εἰ καὶ, πρὸ τοῦ ἐμπεσεῖν τοῖς πειρασμοῖς, ἀνθρωπίνως ἐφοβήθην· σάλον γάρ νῦν τὴν δειλίαν ἐκάλεσεν.

"Ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπὶ ἀνθρωπον; φορεύετε πάρτες ὑμεῖς ὡς τείχῳ κεκλιμένῳ, καὶ φραγμῷ ὀσμήτῳ; "Ἔως πότε ἐπιμβαίνετε ἐπὶ δινθρωπον ἀσθενῆ, ὡς ἐπιμβαίνετε τις τείχῳ κεκλιμένῳ εἰς πτώσιν, καὶ φραγμῷ ἐκτειναγμένῳ, ἵνα τέλεον καταστραφῶσι; Τὸ δὲ, ἔως πότε, δημοὶ διὰ πολλάκις ἐπέθεντο. Εἴτα τὸ ἐν μέσῳ, ἀπὸ κοινοῦ λαμβανόμενον τοῦ, ἔως πότε· οἶνον, "Ἔως πέτε φορεύετε πάρτες ὑμεῖς; ἀσθενεῖαν δὲ δομολογοῦσιν, ὡς ἡμαρτήκατες εἰς Θεόν· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ παθόντες καὶ προκατεργασθέντες.

infirmitatem salentur (parieti inclinato et depulsæ maceræ se comparantes), quia in Deum peccaverant, et interneceione deleti sunt.

D Πλὴν τὴν τιμὴν μου ἰδουλεύσαντο ἀπόστολοι. Οἱ ἔχθροι, φησιν, οὗτοι ἐμπλέτησαν ἀπ' ἑρῷον βίψαι τὴν δουλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ γυμνῶσαι ταῦτα, ἥτις ἐστὶν ἐμοὶ τιμὴ, διὰ ταύτην δοξάζομεν. Εἰ γάρ τὴν δουλεύειν βασιλεῖ, τιμὴ τῷ δουλῷ πολλῷ μᾶλλον τὸ δουλεύειν Θεῷ.

"Ἐδραγμον ἐρ διῆγη. Οὐχ ἀπλῶς ἐπεχειρησαν, ἀλλ' ἐπεινεσαν ἐν ἐπιτιμητικῷ πολλῷ· τούτῳ γάρ δίκαιαν ὄντες μαστι. Πάντα γάρ τόπον ἐκίνησαν οἱ περὶ τὸν Ἀντεοχον, ἵνα πεισωσιν αὐτοὺς ἀθετῆσαι τὸν Θεόν ὡς φησιν Ἰώητης ἐν τοῖς Μαχαβαῖοις λόγοις.

Τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγουν, καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατηρώντο. Τῷ στόματι αὐτῶν εὐφήμουν με, κολακεύοντες· τῇ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν ὑπέρβούσθησαν· ἐχθρὸν, διὰ τὸ διάχορον τῆς πίστεως· καὶ τῷ φαινομένῳ μὲν συνεδούλευον ὡς φίλοι· κεκρυμμένῳ δὲ ἡράκλεων ὡς ἐχθροί.

Πλὴν τῷ θεῷ υποτάγηδι, ἡ γυνὴ μου, δεῖ παρ' αὐτοῦ η̄ υπομονή μου. Παρ' αὐτῷ ἔστιν ὑπομονὴ μου, καὶ αὐτές μοι δίδωσι τὴν ἐν ταῖς θλίψεσι καρτερίαν. Ταῦτα δὲ συνεδούλευον ἔματος, εἰς εὑρχίαν ἀλειφούστες.

"Οτι αυτός Θεός μου καὶ σωτήρ μου, ἀπτιλῆς πτωρ μου, οὐ μὴ μεταναστεύσω. Οὐ μὴ μεταναστεύσω δὲν τῆς δουλείας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως Ἀντιβόρου.

Ἐπὶ τῷ Θεῷ τὸ σωτῆρίστη μου καὶ ἡ δέξια μου.
Ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ εἰς τὸ σώματό με, καὶ τὸ δο-
ῦνον εἰς μαίαν, καὶ οὐκ ἐπ' ἀνθρώπῳ. **"Ἢ** ἐν τῷ Θεῷ ἔχω
καὶ τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν δέξιαν, καὶ οὐκ ἐν οἰψ-
δητοῖς ἀλλοι πρόσωποι.

Ο Θεδς της θοηθειας μου. ') Θεδς δ θοηθιός μου. Καλοῦσι γάρ αυτιν υφ' ήδυνης των περι αυτού λέγων.

*Kai η διπλις μου έξατ τῷ Θεῷ. Τὰ αὐτὰ λέγουσιν,
ἐνηδρμενοι τε καὶ παρέησαδμενοι. εἰτα καὶ τοὺς
ἄλλους ἐγείρουσιν εἰς τὸν δμοιον ζῆτον, ἵν τῷ
λέγειν.*

Ἐπιστες ἐκ' αὐτὸν, πᾶσα συναγωρὴ λιῶτ, ο
ἐκκέατε ἑρώπιοι αὐτοῦ τὰς καρδίας ὑμῶν, διε
σ Θεός βοηθός ἡμῶν. Καρδίας ἐνταῦθα λέγει τὰς
δεήσεις· Ἐκχεῶ γάρ, φησιν, ἑρώπιοι αὐτοῦ
τὴν δέησίν μου. Η γάρ εἰλικρινῆς δέησις ἐκ μέσης
καρδίας εἰωθεν ἀποκέμπεσθαι. Ἐκχέατε δὲ εἴπεν,
ὅτι βεβλόγος ἀπὸ τοῦ στόματος. Καὶ διλως δὲ,
Κενώσατε ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς καρδίας; κρυπτὰ
πάθη δι' ἕξομολογήσεως.

Πλήρη γιατίαιοι οι υπόλοιποι ἀρθρώπωρ. Τὸ πλήρ,
ἴνω μὲν περιττὸν κεῖται· ἐνταῦθα δὲ τὸ ἀληθῶς
ἀποτελεῖται. Παραπέντας γάρ, εἴτα συνεῖς, δεῖ οἱ
πονηροὶ οὐ πειθῆσονται, γνωμοδογεῖ, διεὶς διτιώς
μάταιοι εἰσιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπὶ ματαίοις πονοῦντες.
Μάταιοι δὲ εἰς ἀνθρώπους γινόμενοι.

**adversus eos profert, dicens quod vere vani sunt
verse operantur. Vnde autem est quod iustile**

Ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀδρόπων ἐν ζυγοῖς τοῦ
ἀδικῆσαι. Ψευδεῖς εἰσιν ἐν ταῖς δικρίσεσσι. Ταῦτας
γέροντες καλεῖ ζυγούς. Διέφθερε αὐτοῖς, φησι, τὸ κρι-
τήριον. Ἀνθειροῦνται γάρ τῶν ἔτιττών τὰ δοτατα,
καὶ τοῦ καλέσῃ τὸ κακόν. Ψευδεῖς δὲ εἰσιν, ὡστε
ἀδικῆσαι· ἀδικοῦσι δὲ πρὸ πάντων ἐστούς, ἀπο-
ειροῦντες τῆς ἀρετῆς· ἀφορεῖ δὲ ὁ λόγος καὶ πρὸς
πάντας μὲν τοὺς πονηρούς, μάλιστα δὲ τοὺς περὶ
τὴν Ἀντίοχον, ἀδικοῦντας διὰ πλεονεξίαν τοὺς
ἰουδαίους.

Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.
Proprie ore adulantes me laudabant, corde vero
contemnebant, quod alteram fidem sectarer : et
palam quidem consilium suum mibi impertiri vide-
bantur, et mecum eadem sentire ; secreto tamen
veluti inimicissimi, fallacias componebant.

Vers. 6. Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea : quoniam ab ipso patientia mea. Ab ipso est patientia : quia inter calamitates mihi constantiam praestat. Hæc autem mutuo inter se consilia agitabant, ad majorem se magnanimitatem alter alterum excitantes.

VERS. 7. *Quoniam ipse est Deus meus, et salvator meus, et adjutor nreus, non recedam. A servitute, inquit, Dei ad Antiochi jugum nunquam desivero.*

VERS. 8. *In Deo salutare meum et gloria mea.*
In Deo, inquit, situm est, quod ego salutem et
gloriam consequar, et non in hominibus. Vel,
in Deo habeo salutem et gloriam, et nulla alia
lu re.

Deus auxilii mei. O Deus, adjutor meus. Vocant enim eum sapientia præ summa voluptate, quani ex sermonibus de eo habitis consequebantur.

Et spes mea in Deo est. Eamdem, ob summam latitiam, sententiam repetunt, palam ac libere spem in Deo suam profitentes. Alios præterea ad sui simulationem excitantes, addunt :

VERS. 9. *Sperate in eo, omnis congregatio populo-
rum, effundite coram illo corda vestra: quoniam
Deus, adjutor noster. Per corda hoc in loco pre-
cess atque obsecrationes intelligit; unde alibi ait:
*Effundam coram eo orationem meam*²³; sincera-
et enim supplicatio de medio solet cordis proscisciri.
Effundi autem dicuntur precess, eo quod sermo-
nem quendammodo videtur ab ore. Vel aliter:
Educite atque evacuate coram eo occultos cor-
dis vestri affectus, sinceram agentes confessio-
nem.*

VRRS. 10. *Verumtamen vani filii hominum.* Dictio verumtamen superius quidem superflua jacet, sed hoc in loco idem significat, quod *vere*. Cum enim admonuerit Propheta universum huimanum genus quid factu opus sit, et deinde intellexerit pravos homines sibi ohtemperaturos non esse, sententiam *filii hominum, veluti qui in vanissimis rebus per-* et *infructuosum.*

Mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant. Mendaces sunt in eorum judiciis. Per state-
ras enim judicia ipsa intelligit. Corrupta est in
eis, inquit, judicij sedes. Instabila etenim eligunt
pro stabilibus, et mala pro bonis : et adeo men-
daces sunt, ut se ipsos in primis injuria afficiant.
dum virtutibus se privant. Sermo autem hic pravos
omnes in universum tangit, sed præcipue Antio-
chum et socios, qui ob avaritiam Judæis injuriam
inferebant.

²⁸ Psal. cxli. 3.

Ipsi ex vanitate in idipsum. Ex vanitate, inquit, hoc est ob vanitatem, ipsi eadem sentiunt, ut injuriam inferant. (In idipsum enim omnes feruntur, eadem ducti vanitate.)

Vers. 11. *Nolite sperare in injustitia, et in rapinas nolite concupiscere.* Admonet beatus David omnes homines in universum, et divitias injustitiam appellat (14), eo quod ut plurimum ex injustitia proveniant. Quod vero sit: *ei in rapinas*, p̄i xpositio, in, est superflua, ut sensus sit: Rapinas ne concupiscatis.

Divitiae si fluant, nolite cor apponere. Si divitiae, inquit, ab his ad illos transferantur, ut persæpe accidit, cum instabilem et fluxam habeant natum, vel si ab aliis fluant in vos, nolite ullo modo affigere eis cor vestrum, ut studiose eis incumbatis. Quædam vero exemplaria habent: *Nolite corde apponi*, ac si dicat: *Nolite ex toto corde atque animo eis prorsus inhærente.*

Vers. 12. *Semel locutus est Deus; duo haec audiri, quod potestas Dei est, et tua, Domine, misericordia.* Verba hæc nonnulli de Dei sententia dicta esse intellexerunt, et sensum esse, quod simul cum minatoria Dei sententia una semper auditur illius comminationis solutio. Hac etenim ratione Deus comminatur, ut commutato delinquentium proposito nullus iniurie amplius relinquatur locus (15). Aut haec potest esse interpretatio: Potest autem qui semel loquitur plura eodem sermone proferre, et sermonis series plura continere (16). (Quocirca duo hæc, que se audisse asserit Propheta, ad euendum debent sermonem referri, quem semel, hoc est, una quadam vice Deus locutus est.) Tametsi hæc dictio *semel* hoc in loco melius exponi possit, pro constanter. Deus, inquit, constantissime mihi per sanctum Spiritum locutus est. Quænam autem sint duo hæc, postmodum declarat dicens quod solus Deus potens est, et quod solus misericors. Quo sermone hoc indicare nobis voluit Propheta, quod qui nostri misereatur: et docet pariter, quod veluti pro operibus retribues, sive bona ea fuerint, seu mala.

Quoniam tu reddes unicuique secundum opera tua. Tu enim futuro judicio condigna unicuique pro operibus retribues, sive bona ea fuerint, seu mala.

Psalmus ipse David cum esset in deserto Iudeæ.

PSALMUS LXII.

Fugiens Saulem beatus David, occupavit desertum quod Siccatitis dicitur, seu Squalloris, ubi hunc psalmum composuit: quo et summum omni-

Variæ lectiones.

(14) Minus recte. Græce: *Injustitiam appellat avitias injustitiae partas.*

(15) Non videtur interpres vim textus assecurans esse. Græce habetur: *Ne eveniant quæ mina-*

A Αὐτοὶ ἐπι ματαιώητος ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἐκ ματαιωτοῦ δικρονοῦσιν, ὥστε ἀδίκειν.

Mή ἔλλιζετε ἐπ' ἀδικιαῖς, καὶ ἐπὶ ἀρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖτε. Πρὸς πάντας ἀνθρώπους ποιεῖται τὴν παρανεσιν Δαβὶδ· ἀδικιαὶ γὰρ λέγει τὸν ἐξ ἀδικιῶν πλοῦτον. Τῷ δὲ ἐπὶ ἀρπαγμα, περιττὴ ἡ πρόθεσις, ίνα ή· Καὶ ἀρπαγμα μὴ ἐπιποθῆτε.

B *Πλοῦτος ἔλλιζεται γὰρ, μὴ προστιθεσθε καρδιαῖς.* Εὖ μεταφέρηται ἀπὸ τούτων εἰς ἐκείνους ὃς φούδη φύσιν ἔχων καὶ ἀστατον, ή ἀπ' ἀλλων εἰς ὑμᾶς, μὴ προστιθοῦτε αὐτῷ τὴν καρδιαν, ὅστε καὶ προσπάσχειν αὐτῷ· τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράψων καρδίας γράφουσιν, δηλοῖ δὲ Μή πρόσκεισθε αὐτῷ ἐκ καρδίας, ἡγουν διλικῶς.

Απαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός, θύροι ταῦτα ἡχοῦσα, διε τὸ κράτος τοῦ Θεοῦ, καὶ σοῦ, Κύριε, τὸ διάλογον. Τοῦτο τινὲς περὶ τῆς θελας ἀπογάσεως ἐνενόησαν, διε τῇ ἀπειλῆτικῇ ἀποφάσει τοῦ Θεοῦ συνδιακούεται πάντοτε καὶ λύσις αὐτῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ ἀπειλεῖ, τινὰ μεταβληθέντων τῶν ἀμαρτανόντων μὴ γένηται τὰ τῆς ἀπειλῆς. Ή δὲ ἐξηγησίς τούτων αὐτῆς· *Ἐστι καὶ ἀπαξ λαλήσαντα περὶ πλειόνων εἰπεῖν.* Τὸ μὲν γὰρ ἀπαξ ἐπὶ τῆς δομεὶς ὅλης· ή δὲ δομίλια, διαφόρων περιεκτική. Βέλτιον δὲ νῦν τὸ ἀπαξ, ἀντὶ τοῦ βεβαίως λαβεῖν. Βεβαίως, φησιν, ἐλάλησε μοι διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὁ Θεός. Τίνα δὲ εἰσι τὰ δύο; *Οὐτι μόνος κραταῖς ὁ Θεός, καὶ διτὶ μόνος ἐλεήμων.* Τί δὲ θέλει ταῦτα δηλοῦν; *Οὐτι δυνατός ἐστιν ἀπώσασθαι μὲν τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν.* ἐπῆσαι δὲ ἡμᾶς. Καὶ ίνα, ὡς μὲν κραταῖς, φοβηθῶμεν· ὡς ἐλεήμων δὲ, προδράμαμεν· νοεῖται δὲ καὶ ἀπίλως τὸ, *Ἐλαλήσει.* Πολλάκις γὰρ τοιοῦτα πρὸς Μωσῆν εἰρήκεν, ὡστε ἀναγγεῖλαι τῷ λαῷ.

Deus potens est, qui iniūcos nostros repellat, et qui potenter eum timere debemus, et ad eum confugere tanquam ad misericordem. Intelligere etiam possumus simpliciter, Deum dico hæc locutum esse ad Moysem; hujusmodi enim sententiam sacerdotem ab eo Moysi dictam legimus, ut eam populo annuntiaret.

D *Intelligere etiam possumus simpliciter, Deum dico hæc locutum esse ad Moysem; hujusmodi enim sententiam sacerdotem ab eo Moysi dictam legimus, ut eam populo annuntiaret.*

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ ἐν τῷ εἴραι αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρίμῳ τῆς Ἰουδαίας.

ΨΑΛΜΟΣ ΣΒ.

Φεύγων δὲ Δαβὶδ τὸν Σχοῦλ, κατέλαβε τὴν Ἐρημού, τὴν λεγομένην Αὐχμώδη, ἐν ή τὸν παρόντα συντάξει Φαλιδὸν, διδάσκων, διποίον εἶχε πρὸς Θεόν Ερωτα-

tus est.

(16) Ad verbum: *Potest a. q.s. l. de pluribus dicere.* Semel enim ad universum sermonem refertur: sermo vero varia complectitur; cætera interpretis.

καὶ προαγορεύων τὸν διεθρὸν τῶν καταδιώκοντων αὐτὸν· ἵνα καὶ ἡμῶν πρὸς θεὸν οὕτω διακειμένων ἐν τῇ ἐρημίᾳ τῶν ἡδίων, δλοθρεύωνται οἱ τε ὄρατοι καὶ ἀόρατοι ἐχθροὶ ἡμῶν. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγράφων, ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰδουμαϊκῆς γράψουσιν. Εἰκὸς δὲ τὴν ἐρημὸν ἔκεινην, πρὸ τοῦ τῆς Ἰδουμαϊκῆς οὔσαν, οὗτερον γενέσθαι μέρος τῆς Ἰουδαϊκῆς.

Ο Θεός, ο Θεός μου, πρὸς σὸν ὑρθόν, Ιερών. Πρὸς σὲ νῦν ἐρθρὸν τῆς ἡμέρας διάγω. Ἀρχυπνιζόμενος; γάρ, πρὸς σὲ γίνομαι τοῖς λογισμοῖς, πρὸ παντὸς λόγου καὶ ἐργοῦ τὴν πρὸς σὲ ποιούμενος ὄμιλον, καὶ ἀρχήν τοι τῆς ἡμέρας τὴν ταιεύτην ὅμιλον ἀνατίθεις.

Ἐθύγησέ σοι η ψυχή μου. Διὰ τοῦ δίψους, τὴν σφοδρότητα τῆς ἀγάπης; ἥνιξατο. Εἰρηταί δὲ περὶ τούτου ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τοῦ μα' φωλοῦ.

Ποσαπλῶς η σάρκη μου. Τὸ ποσαπλῶς, ποσαχῶς ἔξεδωκεν ὁ Θεοδοτίων. Φησὶν οὖν, διτὶ Ποσαχῶς σοι εἰς ἀγάπην ἐγώ. Ψυχὴν γάρ ἔσωτον καὶ σάρκα ἔσωτον ἀδιαιρέτως ἔσωτὸν λέγει, κατὰ περίφρασιν· διὰ δὲ τοῦ ποσαχῶς τὸ πολλαπλῶς, καὶ τὸ ὑπερβαλλόντως εἰσάγεται.

Ἐγ γῆ ἐρήμῳ, καὶ ἀβάτῳ, καὶ ἀνύδρῳ. Οὗτω δὲ ἔχω ἐν ταύτῃ τῇ ἐρήμῳ ὧν, ὃστε τὸ ἀπαργόρητον τοῦ παρόντος τόπου τὸν πρὸς σὲ μου πόθον οὐκ ἤμειψεν.

Οὕτως ἐν τῷ ἀγίῳ ὅρθηη σοι. Οὗτως ἔχων ὅρθην σοι ἐν τῇ σκηνῇ, διε ἐλάτρευον, ὡς ὁ ὑδρός πᾶσιν ἔχειεν· ταύτην γάρ ἄγιον καλεῖ· οὗτως ὡς ἔχω νῦν. Λέγει δὲ διτὶ Καὶ ἔχει εὐχόμενος καὶ ἔνταῦθα, ἵστην φυλάττω τὴν διάθεσιν.

Τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμίν σου καὶ τὴν δόξαν σου Τοῦτο δὲ ποιῶ, ὃστε ἰδεῖν τὴν δύναμίν σου, ἐν τῷ τροποθήναι τοὺς ἐχθρούς μου· τὴν δὲ δύξαν σου, ἐν τῷ πάντας δοξολογῆσαι σε τὸν βοηθοῦντα τοῖς εἰς σὲ ἐλπίζουσιν.

Οτι κρείσσον τὸ ἔιδεσς σου ὑπὲρ ζωῆς. Ζωᾶς λέγει τοὺς τρυφηλοὺς βίους καὶ τὰς ἀπολαυστικὰς διαιτὰς. Κρείσσον μοι, φησὶν, ἐν ἐρήμῳ ἐλεεῖσθαι παρὰ σοῦ, ή ἐν τρυφῇ καὶ ἀπολαύσει τῶν ἀνθρωπίνων ἥδων διάγειν.

Τὰ χεῖλη μου ἔκπαιτεσσον σε. Διὰ τοῦτο καὶ ὑμνήσω σε.

Οὕτως εὐλογήσω σε ἐν τῇ ζωῇ μου. Οὗτως; ὡς νῦν, τουτέστιν εἰλικρινῶς, τουτέστιν, ἐξ ὅλης ψυχῆς.

Ἐκ τῷ ὀνόματος σου ἀρῷ τὰς χεῖράς μου. Εἰς σὲ μόνον ἔκτενώ τὰς χειράς μου. Ἡ τὸ οὖν ὄνομα ἐπικαλούμενος ἔκτενώ αὐτὰς, καὶ οὐχ ἔτερον τινὰ τῶν ἀπάντων.

A bus amore declaravit, quem erga Deum habebat, et persecutorum suorum pariter ruinam prædictit, docens, quod nobis hoc pacto in deserto ac sterilitate voluptatum erga Deum affectis, destruentur ac fugabuntur similiter tam invisibiles quam visibiles inimici. Quædam vero exemplaria habent, in deserto Idumææ; verisimile est autem deseruum illud antea Idumææ regionis fuisse, et deinde Iudeæ partem effectum esse.

VERS. 2. Deus, Deus meus, ad te de mane surgo. Ad te, inquit, tempestivus festino, qui et diluculum et mane diei diceris. Experrectus enim a somno statim cogitationibus meis tibi adsum, conversationemque hanc et sermonem, quem tecum habeo, quibuscumque aliis rebus et negotiis præpono, et B pro totius diei primitiis tibi offero.

Sitivit in te anima mea. Per sicut, dilectionis vehementiam significat, do qua dictum est in psalmo xli (in tertio versiculo).

Quam multipliciter tibi caro mea. Pro, quam multipliciter, Theodotion transtulit, quum scrupulose, hoc est, assidue. Tibi, inquit, assidue intentus in tui dilectionem feror. Per carnem enim suam et per animam suam circumloquendo seipsum passim intelligit. Dictio autem, quam multipliciter, immensitudinem demonstrat dilectionis.

VERS. 3. In terra deserta, et invia, et in aquosa. In hoc, inquit, deserto, ubi nunc moror, ita C gero, ut locus qui alioqui omni prorsus vacat solatio, meum erga te desiderium minime immunit.

Sic in sancto apparui tibi. Hoc pacto dispositus apparui tibi in tabernaculo cum, ut lex mandat, colerem te (per sanctum enim ipsum intelligit tabernaculum), ut nunc affectus sum, et sensus est: quod in tabernaculo, et nunc in deserto, aequaliter erga Deum affectionem et benevolentiam conservavit.

Ut viderem virtutem tuam et gloriam tuam. Hoc autem facio ut virtutem ac potentiam tuam videam adversus inimicos meos, quos a te fugandos spero: et similiter, ut videam gloriam tuam, dum omnes te glorificant, quod adjuves sperantes in te.

VERS. 4. Quoniam melior est misericordia tua super vitas. Vitas deliciis deditas dicit et voluptatibus. Præstat, inquit, ut in deserto tuam consequar misericordiam, quam si in deliciis ac voluptatibus humanis degam.

Labia mea laudabunt te. Et ideo, inquit, ego te laudabo.

VERS. 5. Sic benedic mihi in vita mea. Sic, ut nunc facio, sincere nimisrum atque ex tota anima.

In nomine tuo levabo manus meas. Ad te unum, inquit, manus meas extendam. Vel, invocato tuo nomine eas extendam; et nullum aliud posteam auxilium.

VERS. 6. *Quasi adipe et pinguedine repletatur anima mea.* A *Eo pacto, quo adipe quis repletur et pinguedine, eodem opto, ut anima mea tua repletatur misericordia.* De ea etenim sermo erat.

Et labiis exultationis laudabit os meum. *Ei de cetero, inquit, exultantibus labiis te laudabo,*

VERS. 7. *Si memor eram tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te.* *Si memor tui sum cubans in lecto, in matutinis etiam meditor in te,* *hoc est, invenior cogitare de te; et sensus est,* *quod memor Dei erat, et cum somnum caperet,* *et rursus cum expergesceret, ita ut somnus Dei memoriam minime interciperet.* *Optimum est igitur, ut qui somnum vult capere, cum Dei memoria id facial, quae pravas ac turpes solet imaginations avertere.* *Immutatum est autem tempus verborum: Memor eram, et meditabar, pro Memor sum, et meditor.*

Quoniam fuisti adjutor meus. *Hoc autem facio quia te unum adjutorem habeo: et deinceps aliud mihi opus non est, quam ut tui memor sim.* *Cætera enim omnia, et superflua reputo, et inutilia.*

VERS. 8. *Et in protectione alarum tuarum exsultabo.* *De alarum protectione diximus in psalmo xvi.*

Adhæsit anima mea post te. *Desiderii nimirum vinculo adeo alligata, ut a tui memoria divelli nusquam possit.*

Me autem adjuvit dextera tua. *Ex hoc loco prædicere incipit auxilium sibi a Deo præstitum, Saulisque ac cæterorum inimicorum interitum.*

VERS. 10. *Ipsi vero in vanum queriverunt animam meam.* *Cum auxilio mihi sit Deus.*

Introibunt in inferiora terræ. *Mortui etenim descendedent in infernum.*

VERS. 11. *Tradentur in manus gladii.* *Dixit eos interituros; nunc et mortis genus narrat.* *Gladium autem metaphorice manus habere sñxit, ut illius iectum inevitabilem esse indicaret (veluti qui quasi manu quadam illos apprehensurus atque adacturus sit).*

Partes vulpium erunt. *Ubi, inquit, occisi fuerint, vulpes sibi in cibum eorum divident cadavera.* D *Vel ideo partes vulpium futuros dicunt, quia non a fortibus et generosis occidendi essent inimicis, sed a pusillis quibusdam imbecillibusque atque dolosis, quales esse vulpes novimus.* *Ab hujusmodi itaque, inquit, inimicis dilaniabantur; et Palæstinos mihi videtur populos subsignare (a quibus Saul cum filiis, atque exercitu trucidatus est).*

VERS. 12. *Rex vero lætabitur in Deo.* *Scipio um regem appellat, veluti divina sententia jam unctum in regem.* *Lætabitur autem non in eorum morte, quemadmodum postea re ipsa declaravit, lugens ac plangens; sed lætabitur in Deo, qui liberavit diligentes sc. Per regem etiam hoc in loco (17) quem-*

'Ος ἐκ στέατος καὶ πιότητος ἀμπλησθεί τι ψυχή μου. Οὐσκερ ἐκ στέατος καὶ λίπους ἔμπιπτλάται τις πιαντικά γάρ ταῦτα· οὕτως ἀμπλησθεί τὴ ψυχή μου τοῦ ἑλέους σου. Περὶ τούτου γάρ ἡ διάλογος.

Kai zelēti dīyalīdōseōs alrōssei tōd σtόdmatō μou. *Kai lōiπdōn ēn χēlēzētōn dīyalīlāwūmēnois aīnēzōs se.*

Εἰ διηγημένευον σου ἐπὶ τῆς στρωμῆς μου, *ἐν τοῖς δρόσοις ἀμελέτω εἰς σέ.* *Εἰ ἐν στρωμῇ κείμενο;* *μηνημονεύω σου, ἐν τοῖς δρόσοις μελετῶ εἰς σέ,* *τουτάστιν, εύρισκομαι λογιζόμενος περὶ σου.* *Λέγει δὲ ὅτι Μετὰ τῆς αἵης μνήμης ὑπῶν, μετὰ τῆς αὐτῆς πάλιν ἀφυπνίζομαι, καὶ οὐδὲ ὁ θνῶν διακόπτει ταύτην.* *Μέγα γοῦν ἄγαθὸν, τὸ μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης ὑπῶν, καὶ τῶν αἰσχρῶν φαντασιῶν ἀλεξίκακον.* *Ἐνήλλαχται δὲ ὁ χρόνος τοῦ μηνημονεύω, καὶ τοῦ μελετῶ.*

"Οὐει ἐγενήθης βοηθός μου. Τοῦτο δὲ ποιῶ, δια-
στάται σε μόνον ἔχω βοηθόν. Καὶ λοιπόν, οὐ χρέα μοι ἔτε-
ρον τι διὰ μνήμης ἔχειν. Περιττὰ γάρ ταῦτα καὶ
ἀνόητα.

*Kai étr tēi σképēi tōw ptepūtōw σou dīyalīdō-
soyai.* *Περὶ τῆς σképēs tōw ptepūtōw εlēptai tēi
tēi tēi φalmp̄.*

Ἐκολίθηθη ἡ ψυχή μου σπίσω σου. *Ἐδέθη τῷ
δεσμῷ τοῦ πόθου σου, κατόπιν σου, ὡς μηδὲ ποτε
C χωρισθῆσαι τῆς μνήμης σου.*

Ἐμοῦ ἀτελάδετο ἡ δεξιά σου. *Ἐντεῦθεν προ-
φητεύει τὴν ἔπουσαν μὲν βοηθειαν, τῶν δὲ περὶ
Σαούλ ἔχθρῶν αὐτοῦ ἀπώλειαν.*

Αὐτοὶ δὲ εἰς μάτηη ἐξηγησαν τὴν ψυχήν μου. *Ο γάρ Θεός βοηθεῖ μοι.*

Εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς. *Ἀπο-
θανόντες κατελεύσονται εἰς ἄδην.*

Πυραδοθήσονται εἰς χεῖρας φομισαίς. *Εἰπὼν
ὅτι ἀποθανοῦνται, λέγει καὶ τὸν τρόπον. Χείρας δὲ
φομισαίς εἴπει μεταφορικῶς, διὰ τὸ δρυκτὸν τοῦ
ἔφραις.*

Μερίθεες ἀλωπόκων διστάται. *Ἀποσφραγέντας
αὐτοὺς αἱ ἀλώπεκες εἰς θύλην διαμερίσονται.* *Πλ
ότι οὖδε γενναῖοι τούτους διαφθεροῦσιν ἔχθροι,
ἀλλ' εὐτελεῖς καὶ ἀσθενεῖς καὶ δύλεροι.* *Τοιούτον γάρ
ἡ ἀλώπηξ· τῶν τοιούτων οὖν διαπεράγματα ξενο-
ταται.* *Αἰνίττεται δὲ τὰς παροίκους ἀλλοφύλους.*

"Ο δὲ βασιλεὺς εὑφρατήσεται δὲ τῷ Θεῷ.
Ἐαυτὸν λέγει, ὡς Θεὸν ψήφῳ καχρισμένον. Εὐφρα-
τήσεται δὲ, οὐκ ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει αὐτῶν, ὡς καὶ
βαστερὸν έδειξε, θρηνῶν καὶ κοπιόμενος, ἀλλ' ἐπὶ^{τῷ} Θεῷ, ὡς δυσαπέντε τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν.
Η βασιλέα μὲν νοήσεις τὸν κατακυριεύοντα τὸν

Variæ lectiones.

(17) *Græce obscurius: Aut regem quidem intel-
ligi qui cupiditatibus dominatur, laudandum vero*

*(quod ad sequentem versiculum pertinet) qui pol-
licetur Deo, etc.*

πειθῶν, ἐπαινούμενον δὲ τὸν ἀπαγγελλόμενον τῷ Θεῷ, ἥτοι τῷ Θεῷ τὸν ἐνάρετον βίον ἐπαγγελλόμενον καὶ βεβαιοῦντα τὴν ὁμολογίαν διὰ τῶν ἔργων. Ιαυτανδιὶ σunt, qui juraverint in Deo, id est, qui vitam Deo pollicentur virtute praeditam, et qui quod pollicili sunt, operibus constituant.

Ἐκπαιρεσθήσεται πᾶς ὁ ὅμιλος ἐτῷ αὐτῷ. Ἐθος ἦν τῷ βασιλεῖ δμωτειν, οἶον, Μὲ τὴν σωτηρίαν τοῦ βασιλέως, Ἀλλὰ ἡώντος γάρ Σαούλ, ἐκαίζετο καὶ ἐκενδύνεσεν, εἰ τις ἀπέλμητεν ὅμιλον εἰς τῷ βασιλεῖ Δαβὶδ· μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ μᾶλλον ἐπῆγετο, ὡς φιλῶν αὐτὸν.

"Οτι ἀτεχρήγη στόμα λαλούτων ἀδικα. Ἐνεφράγη τῷ θανάτῳ· λαλούτων δὲ ἀδικα κατ' αὐτοῦ, ἐν τῷ συκοφαντεῖν καὶ διασύρειν αὐτὸν, καὶ ἐν τῷ ἐντελλεσθαι ἀλλήλοις τὸν ἑαυτοῦ θάνατον· ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ ἐπὶ τῶν δρατῶν ἐχθρῶν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀδράτων (18), εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, ἥτοι εἰς τὸν Τάρταρον· φησὶ γάρ Πέτρος ὁ ἀπόστολος, Ἡτὶ Ὁ Θεὸς αὐτοὺς ταραρώσας παρέδωκεν εἰς χρίσιν· λέγεται γάρ ὑπὸ γῆν είναι τὸν Τάρταρον· φομφαῖς δὲ νοήσεις ἐπὶ τούτων τὴν τιμωρίαν. tradidit in Tartarum ad judicium. Tartarum vero pro supplicio.

Εἰς τὸ τέλος Φαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΙΓ^η.

Kai oὖτος δ φαλμὸς τῆς εὐτῆς ἔχεται ὑποθέσεως. Διηγέλεται γάρ τὰς τῶν ἀνωτέρω φθεόντων ἐχθρῶν ἐπιβουλὰς, καὶ προφητεύει τὴν τούτων ἀπάλλαγήν, ή; Ενεκεν Εἰς τὸ τέλος ἐπιγέραπται,

Εἰσάκουσορ, δ Θεός, τῆς προσευχῆς μου ἐν τῷ δέεσθα με πρὸς σὲ, ἀπὸ γένους ἐχθροῦ ἔξελον τὴν ψυχήν μου, σκέψασόν με ἀπὸ συσεροφῆς πονηρευομένων, ἀπὸ πλήθους ἀργαζομένων ἀδικιῶν. Τὰ μὲν ἄλλα, σαφῆ· συστροφὴν δὲ λέγει, τὸ σύστημα καὶ τὸ σύνταγμα.

Οἰτινες ηκόνησσιν φομφαῖς τὰς γλώσσας αὐτῶν. Εἰς τὸ φαδίως συκοφαντεῖν καὶ σκευάζειν ἐπιβουλὰς. Βούκε δὲ δὲ λόγος τῷ. Kai ή γλώσσα αὐτῶν, μάχαιρα σδεῖα, περὶ οὗ εἱρηται ἐν τῷ νέῳ φαλμῷ.

Ἐρέτειντο τοξοῖ, πρᾶγμα πικρὸν, τοῦ κατατεξῆντο δὲ ἀποκρύπτοις ἀμάριον. Ἄμωμον λέγει τὸν ἀθῶν, εἰσιν ἐιστόν. Καθ' ὑπερβαθὸν δὲ τῇ σύνταξῃ, οἶον, Ηὔτερόπισταν τόξον αὐτῶν, ὃστι κατατοξεῖσαι ἐν τῷ λεληθότι τὸν ἀναιτίον, ὅπερ ἐστὶ πρᾶγμα πικρὸν, τοιεστὶ χαλεπόν, ἢδολερόν· λέγω δῆ τὸ ἀποκρύψοις τοξεύειν, διὰ τὸ ἀφύλακτον· τόξον δὲ αὐτῶν τὴν γλώσσαν αὐτῶν καλεῖ· φομφαῖς μὲν γάρ εἴπεν αὐτήν, ὡς τοὺς πλησίους ἀναιροῦσσαν, τόξον δὲ, ὡς καὶ τοὺς πόρφυρα βάλλουσσαν. Ἐκ τοῦ προφανοῦς γάρ ἐπιτινοῦνται, λαθραῖς συνεσκευάζοντο. εἰ gladium appellavit, veluti quae proximum adeo de longe serit. In aperto etenim laudabant eum mala consipabant.

¹⁴ II Petr. II, 4.

Variæ lectiones.

(18) Subaudi νοήσεις.

(19) Ad verbum: Quod quidem amaram est, hoc

A libet intelligere potes, qui affectibus ac passionibus propriis dominatur: iuxta quem sensum expone sequentem versiculum: quod illi etiam laudabuntur omnes, qui jurant in eo. Olim mos fuit ut jurarent per reges, veluti: Per salutem, aut caput regis. Vivente igitur Saule periculum ei suisset, qui per David regis salutem jurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur amicus et benevolus, qui per David regis salutem jura-

B verit. *Laudabuntur omnes, qui jurant in eo.* Olim mos fuit ut jurarent per reges, veluti: Per salutem, aut caput regis. Vivente igitur Saule periculum ei suisset, qui per David regis salutem jurasset. Mortuo, inquit, Saule ille laudabitur amicus et benevolus, qui per David regis salutem jura-

C verit. *Quoniam obstructum est os loquentium injusta.* Morte nimirum obstructum est os hominum loquentium injusta adversus ipsum David, cum calumniarentur, eique detraherent, atque invicem de illius morte tractarent. Et hæc quidem expostio ad visibiles inimicos pertinet. Cæterum de invisibilibus simili modo exponi potest; verum quod hic legimus: *Introibunt in inferiora terræ,* tunc exponere, hoc est, in ipsum Tartarum. Quia, ut dicit apostolus Petrus ¹⁴, missos illos Deus sub terra esse dicunt. *Gladium* etiam tunc expones,

In finem Psalmus ipsi David.

PSALMUS LXIII.

Hic psalmus eamdem, quam præcedens tractat materiam. Easdem beatus David inimicorum insidias carpit, et ab eis se liberandum prædictit, atque C ideo etiam *In finem* inscribitur.

Vers. 2, 3. *Exaudi, Deus, vocem meam, dum oro ad te: a timore inimici eripe animam meam, protege me a conventu malignitatum, a multitudine operantium injustitiam.* Per conventum, congregationem, atque ordinem militum intelligit. Cæterá vero per se clara sunt.

Vers. 4. *Quoniam exacerbunt, ut gladios, linguas suas.* Ut de facili nimirum calumniari possent et contexere insidias. Et similia videntur hæc verba illis quæ vidimus in psalmo LVI: *Lingua eorum gladius acutus.*

D *Intenderunt arcum suum, rem amaram, ut sagittent in occultis immaculatum.* Immaculatum dixit, pro innocentem, et seipsum intelligit. Ordo autem sit per hyperbaton, hoc modo: *I*araverunt arcum suum, ut latenter sagittarent innocentem hominem, et amaram rem, hoc est gravem ac molestam esse ait, quod hujusmodi usi sint apparatus (appositive enim id dictum est, et per parentheses); grave etenim est et dolosi cuiuspiam opus, ut in occulto sagittis quempiam impetet, qui sibi nihil cavit (19). Per arcum vero linguam intelligit, quam laedit, ut pene interimat: et arcum similiter, quia inimici, ac benedicebant, clam vero ac latenter mala consipabant.

est grave ac dolosum, nimirum in occultis sagittare, quam præcaveri non possit.

VERS. 5. *Subito sagittabunt eum, et non timebunt.* A Statim, inquit, nec præcaventem eum sagittabunt, nullam, aut Dei iram, aut humani juris legem timentes.

Stabiliverunt sibi sermonem pravum. Pravum insidiarum consilium sequi decreverunt, ut omnino perficiendum.

VERS. 6. *Narraverunt ut absconderent laqueos.* Symmachus reddidit: *Consuluerunt.* Consuluerunt etenim, ut laqueos absconderent et plagas, dum collocarent insidias.

Dixerunt: *Quis videbit eos?* Quis ulti nimirum, aut vindex illius erit, quem occidere conantur? ac si dicant: Nullus hujusmodi vindex eos videbit.

B

VERS. 7. *Scrutati sunt iniquitatem.* Perquisiverunt iniquitatem, ut ea uterentur.

Defecrunt scrutantes scrutinia. Hoc est, defatigali sunt, quærentes dolosas artes et struientes insidias.

VERS. 8. *Accedet homo, et cor profundum, et exaltabitur Deus.* Ad pravos istos talia molientes accedit homo aliquis, illorum pravitati adversum me inservitrus: et homo iste erit cor profundum, hoc est, magni ac profundi consilii et vergentis ad malum. Nam et profunda inveniuntur ad malum consilia. Cum vero apparuerit hujusmodi hominem consilium suum non posse perficere, tunc magnificabitur Deus, qui comprehendit sapientes in astutia eorum ²⁸, qui inefficaces fuisse ostenderet eorum insidias. Verisimile est autem aliquos fuisse qui ut iuvinis gratificarentur, accesserint, et operam suam adversus justum polliciti sint.

C

VERS. 9. *Sagitta parvolorum, facta sunt verbera eorum.* Inefficaces nimirum. Hujusmodi enim sunt parvolorum ictus. Vel etiam, propter percutientium infirmitatem. Per verbera autem hic afflictiones intellige.

Et infirmatæ sunt contra eos linguae eorum. Per linguas ipsas intelligit columnas et conspirationes, que per linguam contexuntur. Haec etenim sunt linguae opera. Infirmitate igitur sunt linguae eorum in eis: neque unites scilicet aliquid amplius facere.

D

VERS. 10. *Turbati sunt omnes qui videbant eos.* Ili, inquit, qui tales ac tantos homines conatibus suis omnibus frustratos viderunt, non mediocriter perturbati sunt.

Et timuit omnis homo. Omnis homo qui eos videbat, in se ipso conterritus est, cognoscens quod Deus eorum omnium vindex esset, qui injuria opprimerentur.

Et annuntiaverunt opera Dei. Et alii miracula omnia annuntiaverunt, quæ propter me Deus operatus est.

²⁸ Job. v, 13; 1 Cor. iii, 19.

Variæ lectiones.

(20) Apparet interpretem legissæ ἐπὶ καλῷ pro ἐπὶ καλῷ ad bonum.

(21) Videtur præponendum ξερός.

'Εξάκτια κυταροξεύσουσιν αὐτέν, καὶ οὐ φο-
ηθήσοται. — 'Εξάκτια μὲν, ἀντὶ τοῦ, λαζανίδιως,
μὴ προηθημένον· οὐ φοβηθήσονται δὲ, οὗτε τὴν
παρὰ Θεοῦ ὄργην, οὗτε τὴν παρὰ ἀνθρώπων κατά-
γνωσιν.

'Ἐκραναῖσαρ ἁντοῖς λόγον πονηρον. 'Εκύρω-
σαν περ' αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἐπιδιωλῆς, ὡς βε-
νιάκις ἀποτελεσθησόμενον.

Διηγήσατο τὸν κρύψαι παγίδας. — Εἰσηγή-
σατο, ἐξέδωκεν δὲ Σύμμαχος. Συνεδούλευσαν γάρ,
ῶστε κρύψαι θήρατρα, ἐν τῷ καθίσαι λόχους.

Εἶταρ. Τίς δύεται αὐτούς; Τίς θύεται αὐτούς,
ἔκδοκος τοῦ ἐπιδουλευομένου; οὐ εστιν, οὐδείς.

'Εξηρεύησαρ ἀροματαρ. 'Εξήτησαν ὥστε χρή-
σασθαι αὐτῇ.

'Εξέιπτος ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις. 'Ητόνη-
σαν ζητοῦντες ζητήσεις δολεράς, καὶ μηχανώμενοι
μηχανάς.

Προσελεύσεται ἀνθρωπος, καὶ καρδία βαθεῖα,
καὶ ὑγιάθισται ὁ Θεός. Προσελεύσεται αὐτοῖς
μηχανώμενοις ἀνθρώποις, ὑπηρετήσων καὶ ἐμοῦ τῇ
πορῷ αὐτῶν. Καὶ οὗτος έσται καρδία βαθεῖα.
τινεστιν, βιθυγνώμων, ἀλλ' ἐπὶ κακῷ. 'Ἔστι γάρ
καὶ ἐπὶ καλῷ (20) βαθυγνώμων· καὶ μηδὲ τούτου
ἀνύοντος, οἱ μεγαλυνθήσεται ὁ δρασσόμενος τοὺς
σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, καὶ δεικνύων ἀπρά-
κτους τὰς ἐπιδιωλὰς αὐτῶν. Εἰκὼς γάρ τινας,
χαριζομένους τοῖς ἔχθροῖς, προσιέναι καὶ ἐπαγ-
γέλλεσθαι κατὰ τοῦ δικαίου.

Βέλος ηηπιώρ ἐγενήθησαρ αἱ πληγα. αὐτῶν.
'Ανενέργητοι· τοιαῦται γάρ αἱ παρὰ τῶν ηηπιῶν
βολαί. 'Ηδιὲ τὴν ἀσθένειαν τῶν βαλλόντων. Πληγὴς
δὲ λέγει, τὰς κακώσεις.

Kai ἐξησθένησαρ ἐπ' αὐτοὺς αἱ γιλόσσαι αὐ-
τῶν. Γλώσσας καλεῖ τὰς συκοφαντίας καὶ συσκευάς,
αἱ διὰ γλώσσης βάπτονται, καὶ γλώσσης εἰσὶν ἀποτε-
λέσματα. 'Εξησθένησαν οὖν ἐπ' αὐτοῖς, μηδὲν τι
πλέον ἀνύσσαι δυνάμεναι.

D 'Εταράχθησαρ πάντες οἱ θεωροῦντες αὐτούς.
'Θεοροῦθησαν οἱ θεωροῦντες τοὺς τοιούτους καὶ
τοσούτους τῶν ἐπιχειρημάτων ἀποτυγχάνοντας.

Kai διφοβηθή καὶ ἀνθρωπος. Πᾶς τῶν θεωρούν-
των αὐτοὺς διφοβηθή καὶ διαυτὸν, γνοὺς, διτὶ δὲ δι-
κτικητής έστι τῶν ἀδικουμένων.

Kai ἀνήγειλαν τὰ δργα τοῦ Θεοῦ. (21) Ανή-
γειλε πρὸς οὐερον τὰ δι' ἐμὲ γενόμενα τέρατα.

Καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ συντήκαν. Καὶ ἐγνωσαν οἵα ποιεῖ βοηθῶν τοὺς δούλους αὐτοῦ· ως γενόμενα δὲ εἴπε τὰ γενησόμενα, νόμῳ προφητείας.

Εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐτῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλπιεῖ ἐπ' αὐτόν. Εὐφρανθήσεται καὶ ἐλπιεῖ, βλέπων τὴν ἐπ' ἡμοὶ κηδεμονίαν αὐτοῦ.

Καὶ ἐπαινεθήσονται πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Ἐπαινεθήσονται παρὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ μηδὲν σκολιὸν ἔν τῇ καρδίᾳ φέροντες, οἷος ἦν αὐτὸς, ως τοις τοιούτοις βοηθοῦντος αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Οὓς ἀγαθοὺς γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. Τινὲς δὲ περὶ τοῦ ἰούδα προειρήσθαι φασιν τὸ, Προσελεύσεται ἀνθρωπος. οὗ, παμπόνηρος ὁν, προσῆλθεν τοῖς ἔχοροις; τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπέσχετο προδοῦναι αὐτόν. Ἐμεγχαλύνθη δὲ μᾶλλον δ ἔχοντος, φοβερός τις παρὰ τὸν καιρὸν τῆς σταυρώσεως θαυματουργῆσαι, καὶ ἀναστάς ἐκ τῶν νεκρῶν. Αἱ τε τιμωρίαι δὲ ἐπήγαγον αὐτῷ, εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν, διὰ τοῦτο τῇ θεότητος ἀπαθεῖς, καὶ διὰ τοῦ μὴ δυνηθῆναι ἀφανίσαι αὐτὸν, ως ἔκεινοι φάντομα. Πάντες δὲ οἱ ἐν τοῖς ἔθνεσι θεωροῦντες τοὺς χριστοτόνους, παραδοθέντες τοῖς Πρωμαίοις εἰς δλεθρον, ιθορυθήθησαν, καὶ ἐφοδήθησαν τὸν Χριστὸν, δ' ὅν οὔτοις πεπόνθασι. Δικαίους δὲ γονήσεις; τοὺς ἐξ ἑνῶν, ως δικαιωθέντας διὰ πίστεως· οἱ καὶ εὐφρανθήσονται ἐπὶ τῷ Χριστῷ· τοὺς αὐτοὺς δ' ἀν εἰποιεῖς, καὶ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, ως ἐν τῇ καρδίᾳ μή παρεγχάλναντας, ής μετέχον, δρθῆς πίστεως.

Si deles omnes ex gentibus intelliges, qui per fidem justificati sunt in Christo, ea quod in corde suo nunquam a recta illa fide declinaverunt, quam semel professi sunt.

Εἰς τὸ τέλος Ψαλμὸς τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΑ.

Εἰς τὸ τέλος καὶ οὗτος, διτὶ προφητεύει περὶ τῆς ἐπανόδου τῶν ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτων, ὃν καὶ προσώπῳ συντέταχται, καὶ περὶ τῆς εὐσεβείας τῶν ἑθνῶν. Τι δέ ἐστι ψαλμὸς φόδης, παραδέδοται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν.

Σοὶ κρέπει ὑμρος, ὁ Θεὸς, ἐτῷ Σώρ. Ἐν Σιών δοι πρέπει, φησιν, ὁ ὑμνος· ἐκεὶ γάρ λατρεύειν προστέταξας.

Καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐτῷ Ἱερουσαλήμ. Ὅρι τὴν περὶ τῆς ἐπανόδου πρόρρησιν. Εἶτα δὲ καὶ κατὰ λόγον ἀναγωγῆς Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ, ἥ τε καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν, καὶ οἱ κατὰ μέρος ναοι.

Εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου. Τῆς περὶ ὃν ἀεὶ πραχαζόλ.

Πρόδες σὸν πᾶσα σάρξ ἥξει. Τοῦτο προφητεία περὶ τῶν ἑθνῶν. Σάρκα δὲ αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ἥ ως ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν, ἥ ως σαρκικῶς ζῶντας. Ή καὶ περὶ τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως δ λόγος.

A *Et facta ejus intellexerunt. Et cognoverunt qualia faciat Dominus adjuvans servos suos. Futura autem dixit, ut jam facta, lege scilicet prophetiae.*

Vers. 11. Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo. Lætabitur et sperabit, ubi magnum Dei studium in me viderit.

Et laudabuntur omnes recti corde. II, inquit, qui obliquum nihil, aut tortuosum ferunt in corde, qualis erat beatus David, ab omnibus semper laudabuntur, veluti eis Deus præsto semper futurus sit. Quam bonus enim, inquit, Deus Israel iis, qui recto sunt corde ¹⁰! Quidam ea verba: Accedit homo, intelligunt dicta esse de Iuda: qui, cum depravato esset animo, ad Christi adversarios proiectus est et pollicitus se illum eis traditum esse. Verum Christus ex eo magis magnificatus atque exaltatus est. Multa siquidem et summa admiratione digna miracula tam moriens, quam resurgens, operatus est, quæ illius gloriam prædicant. Nam quod supplicia sustinuerit, ejus gloria non minuitur, cum et divinitas ipsa minime læsa sit, et humanitatis excellentia ac nomen ejus tolli ideo non potuerit, ut putarant. Hæc autem omnia cum cernerent gentiles, et insuper ipsos Christi crucifixores tradi viderent Romanis in interitum, turbati sunt, et timuerunt Christum Dominum, ob quem Judæorum genus tantis affectum est suppliciis. Et juxta hunc sensum per justos, si deles omnes ex gentibus intelliges, qui per fidem justificati sunt in Christo, ea quod in corde suo nunquam a recta illa fide declinaverunt, quam semel professi sunt.

C *In finem psalmus cantici ipsi David.*

PSALMUS LXIV.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, quia captivorum redditum prædictum, qui in Babylone erant, ex quorum persona fuit a Propheta conscriptus. Futuram etiam gentilium religionem ac fidem interserit (quæ omnia ad finem suum tendebant). Quid autem sit psalmus cantici in procœmio operis dictum est.

Vers. 2. Te decet hymnus, Deus, in Sion. Illic enim te coli debere mandasti.

Et tibi reddetur votum in Jerusalem. Vide prophetam de reditu. Juxta anagogen per Sion et per Jerusalem, universalis fidelium Ecclesia intelligitur, et templo etiam, quæ privatim erecta sunt in variis mundi partibus.

Vers. 3. Exaudi orationem meam. Orationem de his rebus, pro quibus semper ad te preces fundo.

Ad te omnis caro veniet. Propheta hic traditur de salute gentium; per carnem etenim ipsas gentes intelligit, ut totum a parte: vel quia olim vivabant carnaliter. Vel fortassis sermo est de universalis corporum resurrectione.

Vers. 4. *Verba iniquorum prævaluuerunt super nos. Blasphemiae inimicorum quas adversum nos atque adversus ipsum Deum fundunt, prævaluuerunt super nos, hoc est, oppresserunt nos, cum non auderemus contradicere, veluti servi effecti. (Et quia in Græco, pro verbo, prævaluuerunt, legimus, ὑπερδυνάμωσαν) potest id verbum alter exponi, ut sensum etiam contrarium faciat, et sententia sit: Verba iniquorum vaide fortes nos reddiderunt, ita ut fiduciam præstiterint, quod Deus hujusmodi injurias Inultas non dimittet. Quædam autem exemplaria habent: Verba iniquorum valde infirmos nos reddiderunt.*

Et impietibus nostris tu propitiaberis. Tu, inquit, iis ignoscere peccatis, propter quæ nos effecti sumus captivi, unde etiam liberabis nos.

Vers. 5. *Beatus quem elegisti et assumpsisti: habitabit in aulis tuis. Juxta sensum historicum: Beatus, inquit, Judæorum populus qui ex omnibus gentibus a te electus est, et tuus populus appellatur. Ex captivitate etenim revocatus, rursus cum honore habitabit in Jerusalem: quam aulas Dei esse dixit, propter celeberrimum templum quod in ea Deo dicatum erat. Juxta anagogen vero, de novo loquitur populo, quem Dominus ex gentibus sibi in hereditatem elegit; et per aulas, ecclesias intelligit, quæ ubique locorum Christo erectæ sunt. Intelligi etiam possunt hæc verba, ut unicuique aptentur fidei, qui pie ac religiose vivat, qui electus dicetur et assumptus ad cœlestem Jerusalem, ubi aulæ Dei sunt mansiones justorum.*

Vers. 6. *Replebitur in bonis domus tuae. Per dominum Dei et inferiorem hanc, et supernam Jerusalem intellige, et tempora, quæ ubique locorum sunt. Bona autem domus Dei sacra sunt dogmata, ac cætera spiritualia ac temporalia bona, quibus frui ac delectari Deus hominibus tribuit. Illis autem bonis replendum etiam populum Propheta asserit, simul ac ab inimicorum servitute fueri liberatus.*

Sanctum est templum tuum, mirabile in justitia. Per templum similiter et illud intellige, quod est in inferiori Jerusalem, et quod in superna: et alia etiam tempora quæ variis mundi locis sunt Christo dicata. Sanctum autem templum appellat, quod illius esse dicitur, qui sanctus est, et quia plenum est sanctimonia. Et mirabile in justitia, propter justos viros, qui in eo versantur. Vel templum Dei esse intelligit viros omnes virtute præditos, qui habitaculum Dei merito dici possunt: et sancti quidem sunt, ob virtutem munditiam, mirabiles vero ob summam integritatem ac summam justitiam.

Vers. 7. *Exaudi nos, Deus, Salvator noster, spes omnium finium terre, et eorum, qui in mari sunt procul. Est et hæc propheta de gentibus, quæ crediderunt. Exaudi, inquit, tu nos, qui in postrem futurus es omnium spes. Fines autem terræ homines appellat qui terre fines incolunt. Per eos vero quos in mari procul esse dicit, insulanos intelligit. Dictio autem procul distantiam seu intervallum a terra denotat. [Disjunctæ enim sunt insulae a terra continent.]*

Vers. 8. Præparans montes in fortitudine sua.

Λόγοι ἀράμων ὑπερεδυνάμωσαν ἡμᾶς. Άι εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὴν βλασφημίαν, τῶν ἐχθρῶν ὑπὲρ τῆς ἔθνηθσαν, τουτέστι, κατεδυνάστευσαν τῷ μῶν, μὴ τολμώντων ἀντειπεῖν, σῖτα δεδουλωμένων. "Ἡ τούνατον· Λαλῶσι χρονοποίησαν ἡμᾶς θρήψαντας, διτεῖ περιέψει: ταῦτας ἀνεκδικήτους. Τινὸν δὲ τῶν ἀντεγράφων ὑπερηδυνάμωσαν γράφουσιν, διὰ τούτων, ἀθενεῖς ἐποίησαν τῷ μῶν.

Kai ταῖς ἀσθετεῖσις ἡμῶν σὺ Ιάσον. Καὶ ταῖς ἀμαρτίαις τῷ μῶν, διὰ τῆς ἡχητιασθμένης, σὺ συγνωμονήσεις, καὶ ἐλευθερώσεις ἡμᾶς.

Μακάριος δὲ ἔξελέξω καὶ προσελάβου. Κατασκηνώσει ἐτοι ταῖς αὐλαῖς σου. Καθ' ἴστορίαν μὲν, Ζηλωτός, φασίν, διὰ τῶν ἀλλων ἔθνων ἐκκλεγεῖς λαὸς τῶν Ἰουδαίων, καὶ σὸς χρηματίσας ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας γέροντες ἀναχθεῖς, κατασκηνώτες πάλιν ἐν τῇ πόλει σου Ἱερουσαλήμ. Ταῦτην γάρ αὐλὰς τοῦ Θεοῦ καλεῖ, διὸ τὸν ἐν αὐτῇ περιώνυμον ναὸν. Ἀναγωγικῶν δὲ αἰνίτεται τὸν νέον λαὸν, τὸν ἐξ ἔθνων ἐκλεγέντα τῷ Χριστῷ εἰς κληρονομίαν. Αὐλὰς δὲ αὐτοῦ τὰς κατὰ χώραν, ἐκκλησίας ὑποληπτέον. Νοεῖται δὲ καὶ περὶ παντὸς ἐν εὐσεβεᾳ τελειοῦντος τὴν ζωὴν. Ἐκλεγεῖς γάρ προσλαμβάνεται εἰς τὴν δικαίων Ἱερουσαλήμ, ὅπου αἱ αὐλαὶ εἰσὶν, αἱ μοναὶ τῶν δικαίων.

Πλησθησύμεθα ἐτοις ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου. Οἶκος Θεοῦ ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ τε κάτω καὶ ἡ ἀνω, καὶ οἱ κατὰ τόπον ναοὶ. Ἄγαθος δὲ αὐτοῦ, τὰ θεῖα δόγματα, καὶ ὅσα πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ τερψιν, ὄντα, φησί, πλησθησύμεθα, ἐλευθερωθέντες τῆς δυσλείας τῶν ἐχθρῶν.

Πλησθησύμεθα ἐτοις ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου.

"Οτι δ ναδες σου ἀγιος θαυμαστὸς δει δικαιοσύνη. Ναδες Θεοῦ πάλιν, δὲν τῇ κάτω Ἱερουσαλήμ, καὶ δὲν τῇ ἀνω, καὶ δὲν κατὰ τόπον ναού, ὃς τοῦ ἀγίου ναδες, καὶ ὃς ἀγιασμοῦ πλήρης. Θαυμαστὸς δὲ δὲν τῇ δικαιοσύνῃ τῶν ἐμπολιτευομένων αὐτῇ δικαίων ἀνδρῶν. Ἡ ναὸν Θεοῦ λέγει τὸν ἐνάρετον, διὰ τούτων οἰκητήριον Θεοῦ. Καὶ ἀγιος μὲν, διὰ τὴν ἀγνείαν τῶν παθῶν. θαυμαστὸς δὲ, ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ.

Ἐπάκουοσον ἡμῶν, δ Θεὸς, δ Σωτῆρος ἡμῶν, διὰ τοῦ περιττῶν τῆς γῆς, καὶ τῶν διηθετοῦ μακράρ. Καὶ τοῦτο προδρόμοις τῆς πλοτεῶς τοῦ ἐξ ἔθνων λαοῦ. Ἐπάκουοσον, φησίν, τῷ μῶν, διατερον ἐσδιενος ἐλπίς πάντων. Πλέρατα μὲν οὖν τῆς γῆς οἱ τὰ πέρατα τῆς γῆς οἰκουντες. ἐν θαλάσσῃ δὲ, καὶ οἱ δὲν ταῖς νήσοις. τὸ δὲ μακράρ ἐπιδρημάζεται, σημαῖνον τὸ πόδιον τῆς ἡπείρου.

Ἐτοιμᾶσθαι δρη ἐτη σχεδιαστεῖσιν. Περὶ τῆς τοῦ

Θεοῦ διέκειται δυνάμεως, ἀνυψῶν αὐτήν. Τὸ δὲ Αἴθουμάζων, ἐδράζων ἐξέδωκεν δὲ Σύμμαχος. Συνεπακούεται δὲ τὸ δέστιν. Ἐδράζει τὰ δρη, φησίν, οὗτως ἀσφαλῶς, ὡς μηδὲ ποτε σαλευθῆναι ταῖς σφροτάταις καὶ διηνεκέστιν ἐμβολίεσι τῶν ἀγρίων ἀνέμων.

Περιεζωσμένος δὲ δυραστειά. μικην ζώνης κεκυκλωμένος ἐν δυναστείᾳ, ἥτις ἐν δυνάμει ἀπέκρινε πάντα κτιστῶν, καὶ ἐν παντὶ πράγματι. Ἀλλαχοῦ δὲ φησίν. Ἐρεδύσατο Κύριος δύραμιν καὶ περιεζώσατο.

Συνταράσσων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης. Τὸ βάθος, ὡςτε κάτωθεν φύματον ἀναφίρεσθαι τοῦ τοσούτου χάρους αἰφνίδιον ἐκμολευόμενον. Σκόπει δὲ διειπροστάγματι τοῦ Θεοῦ τὴν θάλασσαν οἱ δύνεις συνταράσσουσιν.

Ἔχους κυμάτων αὐτῆς τῆς ὑποστήσεται; Βαρεῖς δυτικές καὶ φοβερούς, καὶ ἀφορήτους.

Ταραχθήσονται τὰ ἔθνη. Διὸ τὸ ξένον καὶ ἡθες τοῦ κηρύγματος, καὶ διὰ τὸ καταλύεσθαι τὸ πτυρφόν σέδας αὐτῶν, καὶ τὴν πολιτείαν τούτων ἀμειβεσθαι.

Καὶ φοβηθήσονται οἱ κατοικοῦντες τὰ πέριτα ἀκό τῶν σημειών. Αὕτοι οἱ ἐν ταῖς ἐσχαταῖς, τῆς γῆς φοβηθήσονται ἀπὸ τῶν ἐκάστοτε γινομένων θαυματουργιῶν σου. Εἰ δὲ οἱ ἐν ταῖς ἐσχαταῖς, πολλῷ μᾶλλον οἱ ἐν τῷ μέσῳ τῆς γῆς. Ήμεῖς μὲν οὖν περὶ τῶν κατὰ Χριστὸν θαυμάτων εἰρῆσθαι ταῦτα φαμεν· Ἐθραίοι δὲ περὶ τῶν κατὰ Μωσῆν· εἰργονται δὲ διὰ τῶν ἐξῆς.

Ἐξέδουνς πρωΐας καὶ ἐσπέρας τέρψεις. Τέρψεις τὸν λαὸν σου καὶ κατὰ τὰς ἐξέδους τῆς πρωΐας, διανέρχεται τρέχειν ἡ πρωΐα τῆς ἡμέρας, καὶ πάλιν ἐσπέρας, ἥγουν ἐν τῇ ἐσπέρᾳ. Ἀττικὸν δὲ τὸ ἐσπέρας, γενικὴ ἀντὶ δοτικῆς. Προφητεύει δὲ δολόγος, διειπερφθήσονται καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἡμέρας, καὶ ἐν τῷ τέλει αὐτῆς· τερψθήσονται δὲ θεοῖς δυνοῖς καὶ λεπτοῖς μελικδήμασι. Τινὲς δὲ καλούσιν ἐξέδους μὲν πρωΐας τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς γῆς. Ἐξέδους δὲ ἐσπέρας τὰ δύτικά, διειένεινοις μὲν δοκεῖ γεννᾶσθαι ἡ πρωΐα, ἐνδὲ τούτοις ἡ νύξ. Εὐφρανεῖς; οὖν, φησί, καὶ τοὺς; ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς οἰκοῦντας, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς δύσεως, ἐνανθρωπήσας καὶ πολιτεισάμενος ἐπὶ τῆς γῆς. Τὰ δὲ ἐξῆς φητὰ πρώτων ἴστορικῶν ἐρμηνευτέον, εἴτα ἀναγωγικῶς· ἀρμοδιώτερα τούτοις τὰ τῆς ἀναγωγῆς, ὡς αὐτίκα δειγμοῦσται.

Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν. Μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος, φησίν, ἐπάνοδον ἀντεἰλάσου τῆς Ἰουδαίας, ἀποχερωμένης ἡδη, καὶ ἐμέθυσας αὐτὴν ὑετῷ.

* Psal. xcii, 5.

A De divina nunc pertractat potentia, collaudans eam atque extollens. Quod vero ait: *præparans*, Symmachus dixit, *stabilens*. Subintelligitur autem substantivum verbum, est. Deus, inquit, ille est, qui stabiles reddit montes, ita ut nullis, tametsi validissimis, ventorum flatibus dimoveri possint, aut fluctuare.

B Accinctus in potentatu. Zonæ instar, inquit, circumdatus es, in potentatu, hoc est, in immensa potentia, iam in iis quæ ad creatas res pertinent, quam ad quæcumque alia. Alibi etiam bujusmodi fere uilit sermone, cum dicit: *Indutus est Dominus fortitudinem et præcinxit se* ^{**}.

Qui conturbas profundum maris. Maris profundum ita conturbat, ut arena, quæ illuc jacet, sursum feratur, tanta perturbatione commota. Illud igitur ex hujusmodi Prophetæ nostri verbis considerandum est: quod venti [nulla propria virtute, sed] mandato Dei mare aliæ elementa conturbant.

Sono fluctuum ejus quis sustinebit? Cum graves videlicet sint, terribilesque et ferri nequeant.

VERS. 9. *Turbabuntur gentes.* Propter novum atque insuetum prædicationis genus, quo majorum religio et antiqua patriæ consuetudo destruetur, atque in alia immutabitur.

C Et timebunt qui habitant fines a signis tuis. Ii, inquit, qui extrelos terræ fines incolunt, timebunt præ multitudine miraculorum, quæ passim in tuo sicut nomine. Quod si ii timebunt, qui extrelos orbis partes habitant, quanto illi magis, qui in medio ejus versantur? Et nos quidem huc de admirandis Christi operibus prædicta suis effirmamus: Hebrei vero de iis quæ a Moyse gesta sunt; verum reprobantur atque convincuntur ex sequentibus.

D Exitus matutini et vesperæ delectabis. Populum, inquit, tuum delectabis, tam in exitu matutini temporis, quando et mane diei dicitur et dies progrederetur, quam etiam in exitu vesperæ, hoc est in ipso vespere. Est autem ἐσπέρας Attice positum, genitivus pro dativo; prædicatur autem hoc sermone quod delectabuntur tam in principio quam in fine diei. Delectabuntur autem in divinis laudibus, atque in sacrificiis canticis. Aliqui per exitus matutini, ei per exitus vesperæ, orientales atque occidentales terræ partes intelligunt. In altera enim parte mane oriri videtur, in altera prodire nocte. Incarnatione atque conversatione tua, inquit, tam eos delectatione afficies, qui Orientem habitant, quam eos qui Occidentem. Quæ sequuntur primæ juxta historiæ sensum exponemus, deinde juxta anagogem. Aptiora his, quæ per anagogem; quemadmodum brevi ostendetur.

E VERS. 10. Visitasti terram et inebriasti eam. Post redditum, inquit, e Babylone, tu regionis Judææ circumram suscepisti, quæ jam pene exaruerat. Aqua etenim et pluvia eam inebriasti.

Multiplicasti locupletare eam. Multiplicasti pluviam, ut uberiorem eam redderes frugum copia.

Flumen Dei impletum est aquis. Jordanis etenim inundavit, quod celeberrimum est Iudeæ Numinem.

Parasti cibum eorum, quoniam ita est præparatio. Cibum eis, inquit, præparasti, qui e Babylone reversi sunt. Hoc pacto etenim sit præparatio; subauditur autem *est vel fit*, terra nimirum antea a te per pluviam inebriata.

Vers. 11. *Sulcos ejus inebria, multiplica germina ejus. Cum terræ feracitatem prædixerit, eam postmodum sieri roget.*

In guttis suis lætabitur germinans. Lætabitur, inquit, terra in guttis suis, hoc est, in iis aquis quæ propter eam mittuntur. Ob rem quippe qui super eam cadet, multam herbam germinabit. Quod autem ait: *Lætetur terra, metaphorice dictum est.*

Vers. 12. *Benedices coronæ anni bonitatis tuae.* Sanctificabis, inquit, totum illius anni circulum, illius anni dico, qui a tua nobis donandus est bonitate.

Et campi tui implebuntur ubertate. Ubertate, hoc est fructuum abundantia.

Vers. 13. *Pinguester speciosa deserti.* Per desertum hoc in loco ipsam intelligit Hierosolymam, a Babylonis in desertum ac solitudinem redactam. Per speciosa vero deserti, eas regionis partes quæ omnibus annis tenporibus aptiores atque elegantes sunt magis fructiferæ. Vel [quia Graeca dictio ὡραῖα non tantum speciosa significat, sed fructus ipsos intelligit, veluti tempestive ad maturitatem perducens.

Et exultationes colles accingentur. Metaphoricus etiam sermo est: et est sensus, quod ex omni latere universi homines passim exsultabunt. Et quia campos et speciosa deserti dixerat, nunc addit et colles, et paulo post ulterius progrediens, ipsas etiam valles addit.

Vers. 14. *Induti sunt arietes ovium.* Induti nimirum lunarum copia, quæ de pascuorum provenient pinguedine. Per arietes vero ovinis fariam greges significavit.

Et valles abundabunt frumento. Hoc per se claram est.

Clamabunt, etenim hymnum dicent. Quod reliquum est, inquit, si qui et libertate, et tanta a te frugum copia donati fuerint, ex intimo corde tibi gratias gentes, clamabunt. Laudabuntque te, veluti Salvatorem ac benefactorem suum. Abundat enim hoc in loco dictio enim. Verum hæc juxta historiæ sensum dicta sunt, juxta anagogem vero omnia hæc prophetiam continent de prædicatione evangelica. Illa etiam verba: *Visitasti terram*, possunt ad Unigeniti personam referri, qui universam terram,

A Έπιλιθουρας τοῦ π.Ιουτῆς αὐτὴν. Ἐπίλιθους τὸν νετὸν, ἵνα πλουτίσῃς αὐτὴν εὐθηνίᾳ καρπὸν.

Ο ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπιληρώθη ὑδάτων. Ο ιορδάνης ἐπλημμύρησεν· οὗτος γὰρ ὁ ἐν τῇ Ιούδαιᾳ, ἐπισημότατος.

Ηροιμαστος τὴν τροφὴν αὐτῶν, διτι οὐτως ἡ ἐτοιμαστα. Παρεσκεύασας, ἀπήρτησας τὴν τροφὴν αὐτῶν, τῶν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανελθόντων. Καὶ γὰρ οὕτως ἡ ἐτοιμαστα. Συνεξακούεται δὲ τὸ ἐστιν, ή γίνεται. Μεθυούσης; δηλούντις τῆς γῆς οὔτως.

Τοὺς αὐλακας αὐτῆς μιθυσσορ, πλιθυνορ τὰ γεννήματα αὐτῆς. Πρόθεσπέσας τὴν εὐετήριαν τῆς γῆς, είτα παρακαλεὶ γενέσθαι ταῦτα.

B Έρ ταῖς υπαρδσιν αὐτῆς σύφρανθισεται ἀτατέλλονσα. Εὐφρανθίσεται ἐν ταῖς σταγόσι, ταῖς δι' αὐτὴν, εἰτουν ἐν τῇ δρόσῳ ἀνατέλλουσα πόνι. Μεταφοροχόν δὲ τὸ Εὐφρανθίσεται.

Εὐ.Ιογῆσις τὸν στέφαρον τοῦ ἔριαυτοῦ τῆς χρηστότητος σου. Ἀγάπασις τὸν κύκλον δόλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἔκεινον, τοῦ τῆς ἀγαθότητος σου. Δῶρον γὰρ οὗτος τῆς σῆς ἔσται χρήστητος.

Kαὶ τὰ πεδία σου πλησθίσονται πιστήσος. — Πιστήσος, εἰς τὸ καρπογονῆσαι.

C Πιαρθίσονται τὰ ὥραῖα τῆς ἔρημου. Ἐρημον νῦν τὴν Ἰερουσαλὴμ λέγει, ὡς ἐρημωθεῖσαν παρὰ Βαβυλῶναν. Ὡραῖα δὲ αὐτῆς, τὰ ἐπιτήδεια ταῖς ὥραις; τοῦ ἐνιαυτοῦ μέρη τῆς γῆς, ἥγουν τὰ καρποφόρα. Ἡ ὥραῖα λέγει τοὺς καρποὺς αὐτῆς ὡς καθ' ὥραν ἐνιαύσιον γινομένους.

τειμεστιβα], dic, quod per tempestiva deserti, fructus ipsos intelligit, veluti tempestive ad maturitatem perducens.

Kαὶ ἀγαλλίασιν οἱ βουρρὶ περιζώσονται. Μεταφορικὸν ἐνταῦθα τὸ, Ἀγαλλίασιν οἱ βουρρὶ περιζώσονται. Λέγει δὲ, διτι ἀγαλλιασθήσονται κύκλῳ καὶ πανταχθεν. Εἰπὼν δὲ, διτι: τὰ πεδία καὶ τὰ ὥραῖα, ἐπήγαγε καὶ τοὺς βουνούς. Ἐτι δὲ προιών, προσαγει τὰς κοιλάδας.

D Ενεδύσαρτο οἱ κριοὶ τῶν προβάτων. Ἐνεδύσαντο πλῆθος; μαλλῶν, δὲ γίνεται ἀπὸ τῆς πιστήτος τῆς νομῆς. Διτι δὲ τῶν κριῶν πάντα τὰ ποιμνια δεδήλωσε.

Kαὶ αἱ κοιλάδες πληθυνοῖσι σῖτον. Τοῦτο σαρφίς.

Kεκράξονται, καὶ γὰρ ὑμητίσουσι. Λοιπὸν κεκράξονται, ἐκ κερδίας εὐχαριστοῦντες, οἱ πρὸς τῇ ἐλευθερίᾳ ἔτι καὶ τοιαύτης εὐετηρίας ἀξιωθέντες. Καὶ ὄμηνσονται σε τὸν Σωτῆρα καὶ εὐεργέτην αὐτῶν. Περιττεύει δὲ ὁ γὰρ σύνδεσμος. Ἄλλα ταῦτα μὲν, καθ' ἴστορίαν. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, πρόρρησις ἔστι ταῦτα περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Λεγοιτο δὲ ἀν πρεδ.; τὸν μονογενῆ Ιἰόν. Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, δηλαδὴ πάσαν. (ἀπ;) δὲ τῆς γῆς, νόει μοι τὰ ἐπὶ γῆς οἰκουντα θηνη' (22) Ἐπεσκέψατο γὰρ,

Variae lectiones.

(22) Ad verbum: *Pro terra autem gentes intellige terram incolentes; Visitavit enim, inquit alias, etc.*

φησί, ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὑψοντες· καὶ ἐμέθυσας τοῦ νθρόπου κατὰ ἀναγωγὴν ἐξηγησάμεθα. Ἐπλήθυνας τὴν εὐαγγελικὴν ἀρδειαν, ἵνα πλούσιος τὴν εἰρημένην γῆν ἀρεταῖς Ποταμὸς δὲ τοῦ Θεοῦ δὲ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦς. "Ὕδατα δὲ αἱ διδασκαλίαι αὐτοῦ. Τοῦ ποταμοῦ γέροντος, φησί, τὰ ὄρμηματα εὐφραιτούνται τὴν πολιητικὴν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐν τῷ στίχῳ τοῦ μετ' ψαλμοῦ προδιελάδομεν· ἀπὸ τούτου δὲ τοῦ ποταμοῦ ὁρέτοι ἐρύθησαν, οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἡρδευσαν δῆλην τὴν οἰκουμένην. Ἡτοίμασας δὲ τὴν λογικὴν τροφὴν αὐτῶν τῶν ἔθνων. Αὐτὸς γάρ αὐτὴν σκευάσας, διὰ τῶν θεοπρεπῶν δογμάτων, παρέδωκας τοῖς ἀπόστολοις ἐντειλάμενος, πῶς δεῖ τρέφειν πεινώσας ψυχάς· διὰ τοῦτος ἐστίν τῇ ἀλτηθῆς ἐτοιμασίᾳ τῆς ἀληθινῆς τροφῆς, ὡς αὐτὸς ἡτοίμασας, καὶ οὐκ διλλώσ. Αὐλακες δὲ τῆς δηλωθείσης γῆς, τὰ βάθη τῶν καρδῶν τῶν ὀνθρώπων, διὰ διγανῶν ἀρδευθῆναι παρακαλεῖ, ὡς ἐκδαχαγεύθηνται πρὸς τὸν εἰς Θεὸν ἕρωτα, καὶ ἐκστῆναι μὲν πάσης σκληρότητος, ἀπαλυνθῆναι δὲ πρὸς ἡμερότητα. Γεννήματα δὲ αὐτῆς αἱ ἀρεταῖ, ὡς καρπὸς τῆς πίστεως. Σταγόνες δὲ αὐτῆς, αἱ ἀπὸ τῶν διδοκαλιῶν στάζουσαι φεκάδες τῆς διδοκῆς· ή καὶ τὰ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἐκστάζουμενα νοήματα, διὰ τοῦτον δικαιοῦμενος, ὡς ἀνθρώπων εὐφρανθήσεται θάλλουσα καὶ αὐδανομένη· καὶ ἐνευτός μὲν χρηστότητος, διὰ χρηστότατος καιρὸς; τοῦ κηρύγματος. Στέφανος δὲ αὐτοῦ δικαιοῦμενος, διὰ τοῦτον δικαιοῦμενος, καὶ τῶν βουνῶν, καὶ τῶν κοιλάδων ἀπλῷ λόγῳ φαμὲν, διὰ προαγορεύει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ὡς δικαία πᾶς τόπος ὑποδέξεται τοὺς πιστούς. Τὰ πεδία μὲν, τοὺς ἀληρικοὺς τῶν ἐκκλησιῶν· τὰ δρητὰ, τοὺς ἀναχωρητάς· αἱ κοιλάδες δὲ, τοὺς σπηλαιώτας· οἱ καὶ πιστῆς τοῖς τοιούτοις ἐσονται τόποις, καὶ ἀγαλλίασις, καὶ σίτος· Εἰσὶ δὲ ἀνδαλωταὶ πεδία μὲν, αἱ ταπεινὰ ψυχαῖ, τῷ μηδὲν φρονεῖν ἥψηλον· δρητὰ δὲ, αἱ ἐπιτρέμεναι τῇ ματαίᾳ σοφίᾳ· κοιλάδες δὲ, αἱ εἰς βάθος ἀμαρτιῶν κατοισθῆσας· ὡραῖα δὲ τῆς καθ' ἀρετὴν ἐρήμου γῆς, αἱ ἐπιτιθειαὶ ψυχαῖ πρὸς καρποφορίαν· κριοὶ δὲ τῶν προβάτων, οἱ ἀπόστολοι, ὡς ἔξερχοι τῶν λογικῶν τοῦ Χριστοῦ θρεμμάτων, οἱ καὶ ἐνεδύσαντο τὴν χάριν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐν τῷ καριψῷ τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὸ· "Υμεῖς δὲ καθίσατε ἐπὶ τῷ πόλει τοῦ Ιερουσαλήμ, ἵνα ἀνέρδυσθε δύναμις ἐξ ὑψους· ή καὶ οἱ κατὰ τόπους ἐπισχοποὶ καὶ ἱερεῖς, οἱ ἐνεδύσαντο διὰ τοῦ βαπτισμάτος τὸν Χριστὸν· "Οσοι γάρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτισθῆτε, Χριστὸν ἐτεδύσασθε. Χρή δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, διὰ οὓς εὐρίσκομεν καθ' ἴστορίαν τοιαύτης ἀξιωθέντας εὐετηρίας τοὺς ἐπανελθόντας

A et omnes gentes in ea habitantes visitavit, et de quo dictum est quod *Visitorat nos oriens ex alto*²⁸; qui etiam inebriavit terram vino illo compunctionis, de quo in sexto versiculo diximus psalmi lxx, sensum tradentes anagogicum. Multiplicavit præterea irrigationem evangelicam, ut terram illam, quam diximus, virtutum fructibus secundaret. Flumen autem Dei Salvator noster est Jesus, et aquæ fluminis multiplices sunt ejus doctrinæ. Fluminis enim, inquit, *impetus laetificat civitatem Dei*, quemadmodum in xlvi psalmo, versiculo 7, declaravimus. Ab hoc flumine rivuli quidam defluerunt, sancti nimirum apostoli, qui universam postmodum terram irrigarunt. Tu etiam præparasti, inquit, rationalem cibum, sacris ac divinis dogmatibus tuis confectum, et tradidisti eum apostolis, modum nimirum ac rationem docens, quibus esurientes pascere animas oporteret: quoniam veri cibi præparatio hujusmodi est, ut eo nimirum modo consciatur, quo tu præparasti et non aliter. Per sulcos etiam illius terræ, profunda hominum corda intelligimus: quos sulcos adeo irrigari jubet Propheta, ut divino amore inebriantur, utque ab omni recessant duritie, et ad mansuetudinem mollientur. Ejusdem præterea germina virtutes sunt, veluti elegantissimi fidei fructus; et guttas ejus eas esse intelligimus, quæ doctrina sacræ stilant disciplinæ, vel sublimiores sensus a divinis emanantes Scripturis, qui roris instar fidelium animas impinguant, et præterea quibus terra illa, quam dicimus, germinans laetabitur. Annus item benignitatis optimum prædicationis tempus significat, cuius anni corona Christus est, eo quod ipsius tantum Christi sermonibus atque operacionibus prædicationis tempus ornatur, ac decentissimum redditur. Hæc autem verba ad Patrem referenda sunt: Tu, inquit, Pa'er, ei benedices, hoc est, laudabis eum, sicut et fecisse eum legimus, quando ait: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*²⁹. De campis autem, collibusque, et vallibus, in summa id dicendum videtur, quod universo illo sermone sancti Spiritus annuntiatur adventus, eo quod³⁰, adveniente Spiritu, loca omnia fidelibus replenda erant: campi quidem ecclesiarum ministris; montes autem, anachoretis; valles vero illis sanctis qui habitant in speluncis. Omnes autem hujusmodi fideles pinguedo quædam et fertilitas his locis futuri erant, et exultationem atque abundantiam præstituti. Vel aliter, per campos, humiles animas intelligere possumus, quæ sublimè nihil cogitant: et per montes, elatiores alias, quæ ad inanæ doctrinas et ad exteriorem hanc mundi sapientiam elevatae sunt; per valles vero, dejectiores quasdam animas, quæ in profundum peccatorum prolapsæ sunt. Speciosa autem illius terræ, quæ deserta esse dicitur virtutibus, animæ illæ sunt,

²⁸ Luc. i, 78. ²⁹ Matth. iii, 17.

quas apłas atque idoneas esse dicimus ad serendos A ἐκ Βαθολῶνος. Καὶ λοιπὸν ἀρμάζει τῷ τῆς ἡτα-
fructus. Arietes etiam ovium, apostoli sunt, veluti γαγγῆ·
duces quidam ac principes²⁵ rationalium Christi gregum : qui arietes induit sunt sancti Spiritus
gratiam, quae in die Pentecostes in omnes fideles diffusa est ; juxta quod legimus ad eos dictum
fuisse a Domino : *Vos autem sedete in civitate Jerusalem, donec induamini potentiam ex alto*²⁶.
Vel episcopi et sacerdotes, qui ubique terrarum sunt, quique induerunt Christum per baptismum.
Quicunque enim, inquit, *in Christum baptizati estis, Christum induistis*²⁷. Illud etiam dicere oportet,
quod nullibi in historia reperimus, quod populus qui ex Babylone reversus est, hujusmodi abun-
dantiam habuerit : ex quo sequitur, quod anagogicus sensus huic psalmo magis congruere videtur.

In finem canticum psalmi resurrectionis.

PSALMUS LXV.

In finem inscribitur propter prophetias, quae in eo continentur, quae ad finem tendebant, ut alibi diximus. Prædicti autem et gentium fidem, et martyria quae pro Christo multi fidelium passuri erant. Quid autem sit canticum psalmi, dictum est in procœnno operis. Resurrectionis vero dixit pro transmutationis (23). In eorum enim personam conscriptus est, qui a Babylonica servitute in propriam patriam translati fuerant, ita ut ab unoquoque eorum qui reversi sunt proferri possit. Et nihilominus congruit etiam unicuique resurgent, hoc est, commutato a peccatis, in quibus olim, veluti passionum sagittis confessus, captivus detinebatur a dænone.

Vers. 2. Jubilate Deo, omnis terra. Quid sit jubilatio diximus in secundo versiculo psalmi xlvi. Jubet autem Propheta victoriae laudes Deo canere, qui et inimicos, a quibus acti fuerant in captivitatem, formidine affectit, et ipsos Iudeos a duressima servitute liberavit. Per omnem autem terram omnes homines intelligit qui sunt in terra. Et hoc pacto Symmachus reddidit. In his autem verbis prophetia continetur vocationis gentium.

Psallite nomini ejus. Expositionem vide in quarto versiculo ix psalmi.

Date gloriam laudi ejus. Hoc est honorem et magnificientiam. Et sensus est, quod gloriose ac magnifice eum laudent, et non humano more.

Vers. 3. Dicite Deo, Quam terribilia sunt opera tua. Quae nimis olim tam in Aegypto, quam alibi gentium operatus es.

In multitudine virtutis tuæ mentientur te inimici tui. Et sensus est, quod cognitione Dei ubique gentium divulgata, multi veritatis inimici summiam filius potestatem timentes, quam habet in regno fidelium, mentientur, seu simulabunt Deum, hoc est, fidem ipsam [quam in eo habere se falso usserent]. Ipsam etenim hypocrisim ac simulationem hoc in loco mendacium appellavit. Et sane quamplurimos hujusmodi simulatorum videre licet tam gentiles quam haereticos.

²⁵ Luc. xxiv 40. ²⁶ Galat. iii, 27.

Variæ lectiones.

(25) Potius transmigrationis.

(26) Videlicet legendum μεταστάσεως, ut veritatem interpres : cum subdat etiā τὴν μετάστασιν.

Eἰς τὸ τέλος φῶν Φαλμοῦ ἀναστάσεως.

ΨΑΛΜΟΣ ΣΕ.

*Eἰς τὸ τέλος μὲν, διὰ τὴν ἐν τούτῳ προφητείᾳν, ώ; καὶ ἐπὶ ἀλλών τῶν οἵτως ἐπιγεγρυμένων εἰρή-
καμεν· προφητεύει γάρ περὶ τῆς πίστεως τῶν
B θεοῦ, Εἴ τοι δὲ καὶ περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων.
Τί δέ ἔστιν φῦλον τῶν Φαλμῶν, προαποδεδώκαμεν ἐν τῷ
προοιμῷ τῆς βίβλου τῶν Φαλμῶν. Ἀραστάσεως
δὲ, ἀπὸ τοῦ, περὶ τῆς ἀναστάσεως (28) τῶν αι-
χμαλώτων ἀπὸ τῆς ἐν Βαθυλῶνι δουλείας ἐπὶ τὴν
οἰκείαν πατρίδα. Εἰς τὴν μετάστασιν γάρ ἔχειν γένεται
ψαλμὸς πεποίηται, οἷον τίνας ἀν εἰποι τοὺς λόγους
ἔκαστος; τῶν ἀγαθῶν δημητρίου δημητρίου ἐπανάδου. Πρέπει
δὲ ἀν καὶ πάντες μεθισταμένη, ή ἀνισταμένη ἀπὸ
τῆς ἀμαρτίας, εἰς; ήν κατεσύρη τοῖς βέλεσι τῶν πα-
θῶν, αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν δαιμόνων.*

*Ἄλλαλάτε τῷ Κυρίῳ, πᾶσαι ή γῆ. Τί μέντοι
ἀλλαγμὸς, εἰρήκαμεν ἐν τῷ στίχῳ β' τοῦ μετ' Φαλ-
μοῦ. Προτρέπεται δὲ ἐπινίκιον ὅμονον ἄστας τῷ Θεῷ,
C τῷ φοβήσαντι τοὺς αἰχμαλώτιστας, καὶ βυζα-
μένῳ τοὺς αἰχμαλώτους ἐκ τῆς δουλείας αὐτῶν.
Πᾶσα δὲ η γῆ, ἀπὸ τοῦ, πάντες οἱ ἐπὶ γῆς. Οὗτω
γάρ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν. Ὁρα δὲ τὴν κλῆσιν τῶν
θεοῦ.*

Ψάλτας δὴ τῷ ὀνόματι αἰτοῦ. Περὶ τούτου
ζήτει τὴν ἐξήγησιν τοῦ δὲ στίχου τοῦ ή Φαλ-
μοῦ.

Δέτε δόξαν ἐν αἰτοῖς αὐτοῖς. Δέτε τῇ αἰνέσει
αὐτοῦ δέξαν, εἰπούν τιμήν, μεγαλοπρέπειαν. Λίγει
δὲ, διὰ Ἐνδέξας αἰνέσατε αὐτὸν, καὶ μὴ ὡς αἰνέτε
τοὺς ἀνθρώπους.

Εἰπατε τῷ Θεῷ ! Ός φοβερὰ τὰ ἔργα σου !
“Οσα ἐν Αἰγύπτῳ ἐτερατούργησας, καὶ δος πρὸ^D
τούτων, καὶ δος μετὰ ταῦτα.

*'Ερ τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου φεύσορται σὲ
οἱ ἔχθροι σου. Τοιούτον ἔχει τὸ δῆτὸν νοῦν, διε
Πλανταχοῦ τῆς θεογνωσίας ἀπλωθεῖστες, πολλοὶ τῇ;
ἀληθείᾳ; ἔχθροι φοβηθέντες τὴν πολλήν σου δύναμιν
τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν εὐσεβῶν, ὑποχριθέσονται
σε! εἰπούν τὴν εἰς σὲ πίστιν. Ψεῦδος γάρ ἐνταῦθι
τὴν ὑπόχρειν ὀνομάζει· καὶ δὴ πολλοὺς τοιούτους
εὐρίσκομεν Ἑλληνας καὶ αἰρετικοὺς ἐκάστοτε.*

Πᾶσα ηγῆ προσκυνησάσθωσάι σοι, καὶ γύαλλά τῶν σοι. Ἐκδηλοτέρα τῶν ἐθνῶν ἡ κλῆσις, ἐνταῦθα. Προσκυνησάτωσαν δὲ πρῶτον ὑποταγέντες· εἰτα φαλλάτωσαν· προσέσσει δὲ τοῦτο θαρσαλέως· δὲ Προφήτης οίτα πεπληροφορημένος περὶ τοῦ πράγματος.

Ψαλλάτωσαν δὴ τῷ ὀνόματι σου, Τύμιστε. Τοῦτο ξοκε τῷ δ' στίχῳ τοῦ θ ψαλμοῦ· ὅποι δὲ τῆς ἀγαν περιγαρεῖται, ὑπομιμήσκεται τῶν τοῦ Θεοῦ τεραστίων, καὶ παρακελεύεται πᾶσι ψάλτειν καὶ ὑμνεῖν τὸν λυτρωτὴν Θεόν.

Δεῦτε καὶ ίδετε τὰ δράτα τοῦ Θεοῦ. "Α καθεάστητην ποιεῖ παραδόξως. Συγκαλεῖ δὲ πάντα τὰ ἔθνη.

Ως φοβερὸς ἐν βουλαῖς ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.—Ἐρ μηχανίς ἔξεδωκεν δὲ Σύμμαχος. Λίαν οὖν φοβερὸς ἐν μηχαναῖς, διὰ τὸ φοβερὸν μηχανᾶσθαι, διὰν ἐθέλῃ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ὁποια γὰρ κατὰ τῶν Λιγυπτίων ἐμηχανᾶστο· νικῶν ἀεὶ τὰ σογίσματα καὶ τὰς ἀντεπιχειρήσεις τῶν ἀνθρώπων. Εἴτα καταλέγει τὰ πάλαι θαύματα.

"Ο μεταστρέψων τὴν θάλασσαν εἰς ἔρην. Τοῦτο γέγονεν ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὡς ἡ βίθος τῆς Ἑρέδος διδάσκει. Ἀντιχρονικῶς δὲ εἶπεν, 'Ο μεταστρέψων, ἀντὶ τοῦ, 'Ο μεταστρέψας.

"Ἐρ ποταμῷ διελεύσονται ποδί. Καὶ τοῦτο γέγονεν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου, διαβαίνοντες τῆς Κιβωτοῦ. Ἀντιχρονία δὲ κάντεῦθε, ἀντὶ τοῦ, Διελθόν οἱ πρόγονοι ἡμῶν. Ποδὶ δὲ, ἀντὶ τοῦ, Πεζῇ. Πεζεύειν δὲ, τὸ διὰ Ἑρᾶς ὁδεύειν. (25) Τῶν κατὰ τὴν ἀνοδὸν δὲ θαυμαστῶν, ὑπομιμήσκει τὸν Θεόν, διὰ τὴν προκειμένην καὶ αὐτοῖς ἀνοδὸν, ἵνα συνήθωσαν καὶ αὐτοῖς ταῦτα γένεσις. Ὁ μέντοι Σύμμαχος ἐτίηρες ἀνγρόνον· ἔξεδωκε γὰρ, 'Ο μεταβαλὼν τὴν θάλασσαν· καὶ πάλιν, Ησαΐας διέβησαν.

gesia sunt, faciliorem hunc redditum demonstrat. item, Qui transmutavit mare in aridam; item:

"Ἐκεὶ εὐγραφθησόμεθα ἐπ' αὐτῷ τῷ δεσπόζορτι ἐπὶ τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰώνος. Ἐκεῖ, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῷ τόπῳ, εἰς δὲ ἐπειγόμεθα. Δυναστεῖαν δὲ Θεοῦ νοοῦμεν, τὴν ἀπειρον καὶ ἀνυπότατον δύναμιν. Δεσπόζει δὲ ὁ Θεὸς καὶ τοῦ παρίνοτος καὶ τοῦ μέλλοντος αἰώνος, ὡς ἀπέραντον ἔχων βασιλείαν.

Οἱ δρυθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ θυρη ἐπιβιλέπουσιν. Ως μέλλοντος αὐτὰ κληρονομῆσαι, καὶ οἰκειώσασθαι διὰ πίστεως. Νόησον, Ἰουδαίες, ὅτι μετέστησεν ἀπὸ σοῦ τὴν ἐπισκοπήν αὐτοῦ.

Οἱ παραπικρατορεῖς μὴ ὑψούσθωσαν ἐπὶ διατοῖς. Λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ ἐπαρέσθωσαν ἐν αὐτοῖς. Ἕγουν παρ' ἐμοῖς, ὡς μόνοι τῷ Θεῷ γινωσκόμενοι· τούτους γὰρ λέγει παραπικρατοντας, ὡς ἀεὶ γογγύζοντας· καὶ ἀντιλέγοντας· καὶ ἄλλοι

VERS. 4. *Omnis terra adoret te, et psallat tibi Clarius atque apertius hic traditur gentium vocatio. Adorent autem primo, hoc est, tibi subjiciantur, et deinde psallant. Summa autem fiducia haec fieri mandavit Propheta, veluti qui certus erat futuri judicii.*

Psallant nomini tuo, Altissime. Simile est quod legimus in iv versiculo ix psalmi. Præ grandi autem letitia, reminiscitur prodigiorum Dei; et psallere omnes jubet, ac redemptorem Deum laudare.

VERS. 5. *Venite et videte opera Dei. Quæ ubique gentium operatus est, summa admiratione digna. Advocat autem universas gentes.*

Quam terribilis in consiliis super filios hominum. Symmachus reddidit in machinationibus. Multum igitur terribilis in machinationibus eo quod magnis quibusdam artificiis uititur, quoties ei placuerit populum suum salvare: veluti ea sunt quæ adversus Ægyptios adinvenit, conatus atque astutias omnes humanas semper vincens. Antiqua deinde connumerat miracula.

VERS. 6. *Qui convertit mare in aridam. Hoc factum est in mari Rubro, ut habetur in Exodo. Posuit autem tempus pro tempore. Nam dictio, Convertit, præsentis est temporis hic, ut ex Græca dictione perspicitur, et posita est pro præterito.*

In flumine pertransibunt pede. Hoc vero accidit in Jordane cum transiret Arca: et tempus etiam hoc loco posuit pro tempore, Pertransibunt, pro Pertransierunt, majores nostri nimirum. Pede autem, hoc est, pedestres. Et dum pedestres incessisse eos dicit per flumen, per siccam eos ambulasse significat. Illorum autem miraculorum meminit, quæ in eo reditu facta sunt, putans gestarum illic rerum memoriam ad præsentem redditum in patriam pertinere, dum exemplo eorum, quæ tunc Symmachus vero hic tempus servavit, transtulit Flumen pertransierunt.

VERS. 7. *Ibi latabuntur in ipso dominante, in potentatu suo sæculi. Ibi, hoc est, in eo loco ad quem festinamus. Per potentatum vero Dei, divinam intelligit potentiam, veluti immensam, atque invictam. Dominatur autem Deus tam præsenti quam futuro sæculo, veluti is, cuius regnum infinitum est.*

Oculi ejus in gentes respiciunt. Tanquam ad eos quos in hereditatem est possessurus, et vindicaturus per fidem. Agnoscas igitur, o Judge, quomodo protectionem et custodiā suam Deus a te avertit (et ad gentes transtulit).

Qui exasperant, non exaltentur in semetipsis. Quod reliquum est, inquit, Judæi in seipsis, hoc est, apud seipson non eleventur, quasi soli ipsi sint, qui a Deo sint cogniti. Exacerbantes autem eos appellat, veluti qui semper murmurabant ad-

Variæ lectiones.

(25) Ad verbum: Ea porro miracula quæ in eo redditu facta sunt in memoriā revocat Deo, ob

PATROL. GR. CXXVIII.

tum et ipsis propositum, ut ad illud exemplum præsentem ipsis redditum facilem sternat,

versus Deum, atque ei contradicebant. Similiter et alii prophetae exacerbantem domum eos appellavere. Vel aliter, Iudei illi exacerbantes dici possunt (seu potius, ut Graeca dictio magis proprie significat, amaricantes), qui Christo in cibum amarissimum fel dederunt, et acetum in potum. Aenigmatica autem, atque admodum obscura sunt haec Prophetae verba, ob eas rationes quas alibi praediximus. Quicunque esiam fuerit fidelis, qui Deum sui custodem habeat, exacerbantes appellare potest tam ipsos dæmones, quam inimicas ac barbaras gentes.

Vers. 8. *Benedicite, gentes, Deum nostrum.* Gentes dico, ad quas custodia et protectio Dei pertransivit.

Et auditam facite vocem laudis ejus. Hoc est majori voce extollite. Vel exauditam facite vocem laudis iis hominibus, qui post vos futuri sunt.

Vers. 9. *Qui posuit animam meam ad vitam.* Per vitam libertatem intelligit, quoniam servitus, ut sapientes dicunt, morti similis est.

Et qui non dedit in fluctuationem pedes meos. Qui conversationem ac vitam meam a pietate ac religione ad impietatem perverteri non permisit.

Vers. 10. *Quoniam probasti nos, Deus.* Haec verba præstantissimis quibusdam sanctis accommodari possunt, quales fuere Daniel, et tres pueri, et alii hujusmodi. Deinde connumerat genera discipline. Probasti nos, inquiunt, in temptationibus, hoc est, Exquisivisti quoniam modo fidem ac patientiam habereamus.

Igne nos examinasti sicut examinatur argentum. Hoc propter caminum ignis dictum est, in quo fuerunt tres pueri. Possumus etiam per ignem, ipsam tribulationem atque calamitatum humanam intelligere.

Vers. 11. *Induxisti nos in laqueum.* Hoc propter lacum leonum dictum videtur, in quem Daniel immisus est: tametsi omne aliud afflictionis genus intelligi possit.

Posuisti tribulationes in dorso nostro. Plagas nimurum et verbera, quibus premebamur. Verisimile est autem eos verberibus saepe fuisse afflicti. Vel per tribulationes, omne calamitatum genus significat, per dorsum autem, totum hominem, veluti totum a parte.

Imposuisti homines super capita nostra. Subjecisti nos iniurias nostris, dedistique eis, ut conculcamur. Metaphoricus enim sermo est. Olim namque reges qui aliquos devicerant, solebant in triumphis captivorum capita conculcare.

Vers. 12. *Transivimus per ignem et aquam.* Per ignem et aquam, varias calamitates intellige, et quia animam incendunt, et quia emergunt et suffocant. Illud quærendum videtur, cur Deum potius accusent Iudei, eique calamitatum suarum causam ascribant, potius quam Babylonis a qui-

A δὲ προφῆται, οἶκον παραπικράνοντα τούτους ὥν μαστίγιον. Καὶ δὲ λαῶς δὲ λέγοντο ἀν παραπικράνοντες, ὡς δεδωκότες; εἰς τὸ βρῶμα τοῦ Χριστοῦ χολήν· καὶ εἰς τὴν δίψαν αὐτοῦ ποτίσαντες αὐτὸν δέχονται. Αἰνιγματώδη δὲ τὰ προφητικὰ καὶ ἀστραφῆ, δι’ ἀς προέφημεν, αἰτίας· σὺ δὲ παραπικράνοντας λέγε, καὶ τὰ βάρη διαβόντα, καὶ τοὺς δαιμονας, ἔχων ἐφόρον σεαυτοῦ τὸν Θεόν.

Εὐλογεῖτε, θυη, τὸν Θεόν ἡμῶν. "Ἐθνη ἐφ' & μετέστη ἡ ἐπισκοπή τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἀκουστέσσατε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσσεως αὐτοῦ. Ἀκουστήν ποιήσατε· τουτέστιν, ἔξαρτας μεγαλοφωνότερον· ή ἐνωτίσατε ταύτην εἰς τοὺς μεβ' ὑμᾶς.

Τοῦ θεμέτου τὴν ψυχήν μου εἰς ζωήν. Ἐπει τὸ δουλεία θανάτῳ ξοκεν, ὡς οἱ σοφοί φασι, ζωὴν λέγε: νῦν, τὴν ἐλευθερίαν.

Καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον τοὺς πόδας μου. Καὶ μὴ παραπωρήσαντος δοθῆναι εἰς παρατροπὴν εὐσεβείας τὴν πόλιτείαν μου.

Οτι δέδοκιμασας ἡμᾶς, σ Θεός. Προηγουμένως (26) ἀπὸ τῶν ἐναρέτων δὲ λόγος, οἷον τοῦ Δαυιδὴ καὶ τριῶν παιδίων, καὶ τῶν τοιούτων. Καταλέγων τὰ εἰδή τῆς παιδείας· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, φροῖν, ἐν τοῖς πειρασμοῖς· τουτέστιν, Ἐξήτασας ὅπως ἔχωμεν πίστεως καὶ ὑπομονῆς.

C

Ἐπύρωσας ἡμᾶς καθὼς πυροῦται τὸ ἀρτύριον. Τοῦτο διὸ τὴν ἐξαφθείσαν τοῖς τρισὶ παισὶ κάμινον· εἰη δι' ἀν πῦρ, καὶ τὴ φλόξ τῶν θλίψεων.

Εἰσήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν περιγραφήν. Τοῦτο, διὰ τὸν λάχον τῶν λεόντων, εἰς ὃν ἐνεβλήθη δασινή· εἴη δ' ἀν καὶ πᾶσα συνοχὴ κακῶσεως.

"Ἐθον θλίψεις ἐπὶ τὸν ρῶτον ἡμῶν. Μάστιγας θλιδούσας. Εἰκός γάρ αὐτοὺς καὶ τύπτεσθαι. Η θλίψεις λέγει τὰ βάρη τῶν πειρασμῶν· (27) νάτους δὲ ἔαντούς, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν.

D

'Ἐπειδίασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Υπέταξας ἡμᾶς τοῖς ἔχθροῖς· πατεῖσθαι ἡμᾶς ἔδωκας. Μεταφορικὸς δὲ δὲ λόγος. Πάλαι γάρ τῶν βασιλέων οἱ νικῶντες ἔχθροις, θριαμβεύοντες ἐπάτευν τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκείνων.

Διηλόμενος διὰ πυρὸς καὶ ὑδατος. Πῦρ καὶ ὑδωρ, νεις τὰς συμφοράς. Τοῦτο μὲν, ὡς ἐμπιμπρώσας τὴν ψυχήν· τοῦτο δὲ, ὡς ἐπικλυζούσας καὶ ἀποπνιγόντας. Ἀξιον δὲ ζητῆσαι πῶς, τῶν Βαβυλωνίων αὐτοὺς κακωτάντων, αὐτοὶ τὸν Θεόν αἰτῶνται μᾶλλον. Ἐπύρωσας ἡμᾶς, λέγοντες, καὶ εἰσ-

Variæ lectiones.

(26) Αν ἀπὸ περι.

(27) Graece temptationum.

ἥγαγες εἰς τὴν παγίδα, καὶ τὰ τοιαῦτα. "Εστι δὲ λύσις τοῦ ζητήματος, διὰ τὸν Θεὸν ἐγίνωσκον (28) αἵτιον, ὃν πεπόνθαστ, παραχωρήσαντα τοῖς ἔχθροις, οὗτῳ χρήσασθαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ.

Ἐξῆγαγες ἡμᾶς εἰς ἀραγυχήν. Καὶ ὅμως ἐλεήσας ἡμᾶς, ἐξῆγαγες εἰς ἀνάπτασιν. Χρή δὲ γινώσκειν διὰ τὸ· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, καὶ τὸ ἔξῆς, διχρι τοῦ Καὶ ἐξῆγαγες ἡμᾶς εἰς ἀραγυχήν, προσώπῳ μάλιστα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων προηγορεύθη· καθὼς φησι καὶ Παῦλος δὲ ἀπόστολος· ἐπειδὴ καὶ πάντα κατὰ μέρος ὑπέστησαν.

Εἰσελένουσομαί εἰς τὸν οἰκόν σου ἐν δλοκαυτώμασιν. Καθ' ιστορίαν μὲν σαφῆς δέλγος. Ἀναγνωκώς δὲ οἶκος Θεοῦ δὲ οὐρανός· δλοκαυτώματα δὲ, αἱ δλοτελεῖς ἐργασίαι τῶν ἀρετῶν, δὲ θύουσι τῷ Θεῷ πάντες οἱ δίκαιοι.

Ἀποδώσω τὰς εὐχάδας μου, δις διέστειλε τὰ χεῖλη μου, καὶ ἐλάλησε τὸ στόμα μου δὲ τῇ θλίψει μου. Εὐχάς καλεῖ νῦν τὰς ὑποσχέσεις· τὸ δὲ Ἐλάλησεν, ἐφερμηνευτικόν ἐστι τοῦ Διέστειλεν.

Ολοκαυτώματα μεμυνελαμένα ἀροτσῶ σοι. Οὐχ ἀπλῶς δλοκαυτώματα· ἀλλὰ πτονα. Πίων δὲ ἐργασία ἀρετῆς ἡ ἐξαίρετος.

Μετὰ θιμίδατος καὶ κριῶν ἀροτσῶ σοι βδάς μετά χιμάρων. Κατὰ μὲν τὴν ιστορίαν, ὡς εἰρηται, δῆλα τὰ εἰδή τῶν θυσιῶν. Ηάντα γάρ τὰ ρήθεντα προσεφέρετο. Κατὰ δὲ τὸν λόγον τῆς ἀναγωγῆς, εἰεν ἀν θυμιάματα μὲν, ἡ ἀποπνέουσα τῆς καθαρᾶς ψυχῆς εὐδαία· κριοὶ δὲ, οἱ ἥγεμονες καὶ τῆς ψυχῆς λογισμοὶ, κερατίζοντες τὰ πάθη· βδες δὲ, αἱ ἐνέργειαι τοῦ σώματος. Γῆς μὲν γάρ ἐργάτης δὲ βοῦς· ἐκ γῆς δὲ τὸ σώμα, καὶ περὶ γῆν ἐνέργειε· χιμαροὶ δὲ, αἱ ὑπὲρ ἀμαρτιῶν δεήσεις. Πάλαι γάρ δὲ χιμαροὶ ὑπὲρ ἀμαρτιῶν ἐθύετο. Λέγει τοίνυν διὰ Πάντα ταῦτα ἀνοίσω σοι, ἀπαλλάξαντί με τῆς δουλείας τῶν ἔχθρῶν.

Δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγήσομαι, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, δοσα ἐποιησες τῇ ψυχῇ μου. Καθ' ὑπερβατὸν ἡ τῶν ρήτων τούτων σύνταξις, ην διηγήσατη· Δεῦτε, ἀκούσατε, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, καὶ διηγήσομαι ὑμῖν δοσα ἐποιησες τῇ ψ.-χῇ μου· οἶον, ὄποια ἐποίησε μοι καλά. Είτα διέξεισι, πῶς εὐηργετήθη.

Πρὸς αὐτὸν τῷ στόματί μου ἐκέκραξα, καὶ ὑψώσα δπὸ τὴν γλώσσαν μου. "Ὕψωσα δηλούντες τὴν φωνήν μου, καλοῦσαν αὐτὸν εἰς ἀντίληψιν. Παρα-

A bus afflicti fuerant. Deo etenim dicunt: *Igne nos examinasti; item: Induxisti nos in laqueum, et alia hujusmodi.* Ad quod dicendum est illas Deo omnia haec ascribere quia cognoscebant ab illo fuisse, ut inimici tanta potuissent adversus se; permittit autem sāpenumero servos suos castigari.

Et eduxisti nos in refrigerium. Et tamen tu nostri misertus in refrigerium nos postea adduxisti. Illud etiam animadvertisendum, quod verba illa: *Probasti nos, et quae sequuntur, usque ad illa: Eduxisti nos,* ut Paulus docet²¹, prædicta sunt ex persona martyrum Christi. Hæc etenim omnia Christi martyres divisim saltem sustinuerunt.

VERS. 13, 14. *Introibimus in dominum tuam in holocaustis.* Juxta historiam verba clara sunt, juxta anagogē domus Dei cœlum est. Holocausta autem perfectæ sunt operationes virtutum, quas justi ac sancti viri Deo sacrificant.

Reddam libi vota mea quae distinxerunt labia mea, et locutum est os meum in tribulatione mea. Per vota promissiones intelligit. Quod vero ait: *Luctum est os meum,* declarando, priora illa verba: *Distinxerunt labia mea.*

VERS. 15. *Holocausta medullata offeram tibi.* Non simpliciter dixit holocausta, sed pinguis. Est autem pinguis illa virtutis operatio, quæ excellens est, et præ omnibus præcipua.

Cum incenso arietum offeram tibi boves cum hircis. Juxta historiam quidem, ut alibi diximus, manifesta sunt sacrificiorum genera. Offerebantur enim omnia quæ bic commemorantur, in sacrificiis. Juxta anagogē, vero, incensum dici potest, bonus ille odor, qui ab anima munda ac pura spirat: Aries vero, principaliores animæ cogitationes, quæ veluti cornu quadam carnales ferunt passiones; et boves, ipsius corporis operationes. Est enim bos terra: operator, et hominis corpus e terra creatum est, et terram colit. Per hircos autem supplicationes intelligimus pro peccatis, quoniam pro peccatis hirci olim immolabantur. Omnia hæc, inquit, tibi offeram, ubi me ab inimicorum servitute liberaveris.

VERS. 16. *Venite, audite, et narrabo vobis, emnes, qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.* Ordo hujus versiculi sit per hyperbaton, ut sit sensus: Venite, et audite omnes, qui timetis Deum: et narrabo vobis quanta fecit animæ meæ, hoc est, quanta fecerit mihi; vel per se simpliciter legendum est: Quæcumque fecit animæ meæ, hoc est, quæcumque fecit mihi bona; deinde narrat, quomodo hæc sibi præstiterit beneficia.

VERS. 17. *Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltari sub lingua mea.* Exaltavi, inquit, linguam meam, invocando illum in auxilium. Observandum

²¹ Hebr. xi, 59.

Variæ lectiones.

(28) Græce unico et continuo sensu: *Quod intelligebant eorum quæ passi essent auctorem esse*

Deum, qui dedisset inimicis tantopere servis suis abuti posse.

vero est, quod præpositio, *sub*, posita est pro præpositione *in*, ac si diceret: *In lingua mea*; et simile est, quod alibi legimus: *Sub lingua ejus labor et dolor*²²; item: *Venenum aspidum sub labiis eorum*²³.

VERS. 18. *Injustitiam si aspexi in corde meo, non exaudiat me Dominus.* Quando, inquit, Deum rogabam, injustum tunc aut iniquum quippiam in corde meo non considerabam, sermonique suo Propheta fidem faciens, per imprecationem, ait: *Si huiusmodi alicujus rei inihi sui conscius, nunquam me imposterum Deus exaudiat, quando eum invocabo.*

VERS. 19. *Propterea exaudivit me Deus.* Quoniam scilicet puro ac mundo corde ei preces obtuli. Si aliquid ab eo igitur consecuturi sumus, munda nos cum conscientia oportet ad eum supplicantes accedere.

Intendit voci orationis meæ. Simile est quod legimus in tertio versiculo quinti psalmi.

VERS. 20. *Benedictus Deus qui non amovit orationem meam.* A se, inquam, eam non amovit.

Et misericordiam suam a me. A communi sensu sumendum est verbum: *Non amovit.*

In finem in hymnis Psalmus Cantici ipsi David.

PSALMUS LXVI.

In finem inscribitur, quoniam Dei Verbi incarnationem prædicit, ad cuius finem respicere lectorem jubet: in hymnis vero, quia laudandum illum esse admonet. Quid autem sit psalmus cantici, diximus in processio operis.

VERS. 2. *Deus misereatur nostri, et benedict nos.* Prævidens Propheta divinæ incarnationis mysterium, adimpleri supplicat, quod prævidet. Et primo quidem Deum petit; ut humanae misereatur naturæ, quæ sub sæva dæmonis detinebatur tyrannide: deinde benedici etiam, hoc est, sanctificari eam rogat. Quid autem sit benedicere, vide in quinto versiculo psalmi xx.

Appareat vultus ejus super nos. Vultus seu facies Patris, Filius est. Qui vidit enim, inquit, *me*, vidit et *Patrem meum*²⁴. Optantis igitur in morem Propheta ait: *Appareat vultus ejus, hoc est, utinam illuceat nobis vultus Patris, ipse scilicet Filius, sua nimirum incarnatione: et super nos illuceat, qui in terra sumus. Vel, vultus ejus, hoc est, vultus Christi secundum carnem: ipse videlicet Christus nobis illuceat.*

Et misereatur nostri. Bis Deum rogat ut sui misereatur; veluti optatæ rei valde cupidus.

VERS. 3. *Ut cognoscant in terra viam tuam.* Illoc, inquit, atque illud fieri opto, ut homines qui in

²² Psal. x, 17. ²³ Psal. xiii, 3; 139, 4. ²⁴ Joan. xiv, 9.

Variae lectiones.

(29) Videlicet subaudiendum τενδός.

(30) Idem est enim οἰκτειρήσαι ac ἐλέήσαι, ut est in textu. Quod consulto omisit interpres.

A τηρητέον δὲ τὴν ὑπὸ πρόθεσιν, ἀντὶ τῆς ἐτ πάντως κειμένην, οἷον Ἐν τῇ γλώσσῃ μι: τοιούτον ἔστι καὶ τό· Ὑπὸ τὴν γλώσσαν αὐτοῦ ἀδρος καὶ πόνος· καὶ τό· Ἰδες ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χελῃ σου, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ἄδικαν εἰς ἄθεώρουν ἐτ καρδία μου, μη εἰσακουσάτω Κύριος. Ὄτι δὲ, φησι, τοῦτον παρεκάλουν, οὐκ ἄθεώρουν ἐν τῇ καρδίᾳ μου, κακίαν τινά· καὶ πιστούται τὸν λόγον ἐπιτράμενος, διτι, Εἰς συνεγίνωσκον αὐτῇ τοιούτον τι, μη εἰσακουσάτω μου Κύριος τοῦ λοιποῦ, διάκις δὲ αὐτὴν ἐπικαλέσωμαι.

Διὰ τοῦτο εἰσήκουσά μου δ Θεός. Διότι μετὰ καθιερᾶς καρδίας ἀδεβύην. Χρή δὲ καὶ ἡμᾶς, εἰ μέλλοιμεν ἐπιτυγχάνειν (29), μετὰ καθαροῦ συνειδότος παρακαλεῖν τὸν Θεόν

Προσέσχε τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου. Ὁμοίων ἔστι τῷ τρίτῳ στίχῳ τοῦ πέμπτου φαλμοῦ.

Εὐλογητὸς δ Θεός, δες οὐκ ἀκέστησε τὴν προσευχήν μου. Ἀφ' ἑαυτοῦ δηλούται.

Καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ. Ἀπὸ κοινοῦ καναβῆθα, το, Ὅς οὐκ ἀκέστησεν.

Εἰς τὸ τέλος ἐτ ὑμεῖς Φαλμὸς φθῆς τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΞIV²⁵.

E ο τὸ τέλος μὲν, διτι προκηρύττει τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ τὴν ἐνανθρώπησιν· ἡς τινος εἰς τὸ τέλος· ἀφορᾶγε ὑποτιθεται τοὺς ἐντυγχάνοντας. Ἐν ὑμεῖς δὲ, διτι καὶ ὅμνεν αὐτὸν παρακελεύεται· τὸ δὲ Φαλμὸς φθῆς προτρημηνεύσαμεν ἐν τῷ προσιμιψι τῆς παρούσης βίσλου.

Ο Θεός οἰκτειρήσαι ἡμᾶς, καὶ σύλογήσαι ἡμᾶς. Προεγνωκὼς τὸ τῆς θείας ἐνανθρώπησεως μυστήριον, εὐχεται πληρωθῆναι ταῦτην· καὶ πρῶτον μὲν οἰκτειρηθῆνα: τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, πικρῶς τυραννούμενην ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Είται εὐλογηθῆναι, εἴσοντας ἀγιασθῆναι. Ζήτει δὲ τὰ σημαντόμενα τῆς εὐλογίας ἐν τῇ ἐξηγήσει τοῦ ε' στίχου τοῦ εἰκοστοῦ Φαλμοῦ.

Ἐπιφέραι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς. Πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, δ Υἱός· Ο ἀκρακῶς γάρ, φησι, ἐμὲ, δύρακεν τὸν Πατέρα. Εὐκτικῶς οὖν φησιν, Ἐπιφέραι· τοιτέστιν, Ἐπιφανείη τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, εἴσοντας ὁ Υἱός, ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἐπὶ γῆς, διὰ σαρκώσεως. Ή καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα πρόσωπον, δ ἔστιν αὐτὸς; κατὰ περίφρασιν.

Καὶ ἐλέήσαι ἡμᾶς. Ταῦτον τὸ οἰκτειρήσαι τῷ ελέήσαι (30)· διτι οὖν τόδε λέγει, γλιγόμενος τυχεῖν, οὐκ ἐζήτει.

Τοῦ γνῶμαι ἐτ τῇ γῇ τὴν ὁδὸν σου. Εἰη, φησι, τόδε, καὶ τόδε ἐπὶ τῷ γνῶμαι τοὺς ἐν τῇ γῇ, τῇ

τόδον τῆς πολιτείας σου, ἢν αὐτὸς βαδίσας, ὑποδέξεις; Α *terra sunt, cognoscant viam vitæ, ac conversationis tuæ, per quam tu ambulasti, et quam tu ostendisti discipulis.*

'Ερ πᾶσιν ἔθνεσιν τὸ σωτήριόν σου. Καὶ τοὺς ἐν πᾶσιν ἔθνεσιν ἀνθρώπους (31) τὴν δι' ἡμᾶς ἐν-ανθρώπησιν σου. Τεύτην γάρ καλεῖ σῶτηριον, οἵτι δι' αὐτῆς σωζόμεθα· λείπει δὲ ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸ ἄρ-θρον· ὁσπερ καὶ ἐν τῷ διπισθεν τοῖχῳ, λείπει τὸ δέρθρον, τῇ γῇ (32).

'Εξομοιογησάσθωσάτε σοι λαοί, δ Θεός, δξομο-ιογησάσθωσάτε σοι λαοί πάντες. Λαοί μὲν ἀπλῶς οἱ ἐκ περιτομῆς· λαοί δὲ πάντες οἱ ἐκ ἔθνων, ὡς πλείους ἐκ πολλῶν γενῶν. 'Εξομοιογησάσθωσάτε σοι δὲ, ἀντὶ τοῦ Εὐχαριστείωσαν, καὶ δμνείτεσσαν, ὃντις εἰπει τῇ σωτηρίᾳ ἐνανθρώπησεις.

Ἐνφρασθήσωσαν καὶ ἀγαλλισθῶσαν δύνη. Ταῦτα σαφῆ. Περὶ γάρ τῆς εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως, διαφόρως προειρήκαμεν. Είτε ἐπάγει καὶ τὴν αὐτῆς αἰτίαν τῇ γῇ χαρδές.

'Οτι κριεῖς λαοὺς ἐτελεύτητι, καὶ δύνην δι-τῇ γῇ δημηγήσεις. Διέτει καταχρινεῖς, μὲν δικαίως τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ποτὲ λαούς σου, οἷα μὴ παραδεξαμένους σε. 'Οδηγήσεις δὲ ἐν τῇ γῇ ὡς τὰ ἔθνη. Η τὰ ἔθνη τὰ ἐν τῇ γῇ, κατ' Ἑλλείψιν ἀδρου δευτέρου.

'Εξομοιογησάσθωσάτε σοι λαοί, δ Θεός, δξομοιογησάσθωσάτε σοι λαοί πάντες. Τὰ αὐτὰ ἀλλιν ἐπινέλαβον, ἐπιταχύνων τοὺς λαούς καὶ προθυμο-τέρους ἀπεργαζόμενος.

Γῆ δῶκε τὸν καρπὸν αὐτῆς. Τῶν ἀνθρώπων εὐλογηθέντων, καὶ ἡ γῆ δαψιλῶς ἀκαρποφόρησεν. 'Η γῆς καρπὸν λέγει τοὺς ἐκ γῆς μὲν φύντας ἀνθρώπους, τῷ θεῷ δὲ καρποφορηθέντας διὰ θλίψεως ή ἀσκήσεως· ἡ αὐτὸν τὸν Χριστόν.

Εὐλογήσαις ἡμᾶς δ Θεός, δ Θεός ἡμῶν, εὐλογήσαις ἡμᾶς δ Θεός. Γράφεται καὶ οὕτως· Εὐλογήσαις ἡμᾶς δ Θεός, εὐλογήσαις ἡμᾶς δ Θεός, εὐλογήσαις ἡμᾶς δ Θεός. 'Ορα παραγυμνούμενον τὸ τῆς ἀγίας Τριάδος μυστήριον, τῷ τριπλασμῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεός, καὶ Θεός.

Καὶ φοβηθήσωσαν αὐτὸν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς. Διὰ μὲν τοῦ τριπλασμοῦ τὸ τρισυπόστατον ἐνέψην· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν ἐνικῶς αὐτὸν, τὸ ἐνιαῖον τῆς Θεότητος. Εἰ γάρ καὶ Θεός ἐκαστον τῶν τριῶν προσώπων, ἀλλ' εἰς Θεός λέγεται τρισυπόστατος.

Εἰς τὸ τέλος τῷ Διαβόλῳ γαλμὸς φόνης.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΖ'.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, διει καὶ οὗτος προανακηρύττει τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐπιφάνειαν ἐκδηλώτερον, καὶ τὴν

A terra sunt, cognoscant viam vitæ, ac conversationis tuæ, per quam tu ambulasti, et quam tu ostendisti discipulis.

In omnibus gentibus salutare tuum. Atque ut homines, inquit, in omnibus gentibus cognoscant incarnationem tuam, quæ propter nos facta est. Hanc etenim salutare appellat, quia propter eam salvamur.

VERS. 4. *Confiteantur tibi populi, Deus, confitean-
tur tibi populi omnes. Populi quidem simpliciter
dicti, ii intelligendi sunt, qui ex circumcitione :
populi autem omnes, ii qui ex gentibus credidere,
veluti plures ex multis nationibus congregati. Con-
fiteantur autem, hoc est, Gratias agant, et laudent,
B quod propter corum salutem humanam carnem
assumpturus es.*

VERS. 5. *Lætentur, et exultent gentes. Hæc
clara sunt. De letitia autem, et exultatione, ple-
rumque alibi diximus. Deinde causam letitiae
addit.*

*Quoniam judicabis populos in rectitudine, et gen-
tes in terra diriges. Quoniam Judæos, qui olim
populi tui fuerunt, justè judicabis : eo quod te non
suscepint. Et existens in terra, diriges gentes
ad semitam virtutum. Vel, diriges gentes, quæ in
terra sunt, omisso articulo.*

VERS. 6. *Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur
tibi populi omnes. Eamdem rursus sententiam re-
petit, ut celeres populos faciat, et promptiores eos
reddat.*

*Terra dedit fructum suum. Mominibus etenim a
Deo benedictis, terra abunde fructificavit. Vel
fructum terræ homines appellat, qui e terra nati
sunt, quique per tribulationes, et virtutum exer-
citaciones Deo in fructum dati sunt. Vel per fru-
ctum, ipsum Christum intelligit.*

*Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos
Deus. Sribitur etiam hoc modo : Benedicat nos
Deus, benedicat nos Deus, benedicat nos Deus. Vide
apertum ac denudatum sanctissimæ Trinitatis
mysterium, hac triplicatione : Deus, Deus, Deus.*

D *Et metuant eum omnes fines terræ. Ea triplica-
tione quidem, ut diximus, tres expressit Personas,
singulari autem sermone, eum, non eos adorari
jubens, divinitatis unitatem significavit. Nam et
si unaquaque Personarum Deus sit, omnes tamen
Personæ non tres dii, sed unus esse Deus di-
cuntur.*

n finem psalmus cantici ipsi David.

PSALMUS LXVII.

*In finem quidem inscribitur, quia Salvatoris
adventum, et dæmonum destructionem manifestius*

Varii lectiones.

(31) *Supple γνῶντι.*

(32) *Ilic quoque vertenda non duxit interpres
nonnulla quæ nisi ab iis qui Græce sciunt, intelligi*

*non possunt. Drest autem dictioni ἐν τοῖς Εὐαγγεί-
articulus, ut et in superiore versiculo dictioni ἐν
τῇ γῇ (utrobiisque τούς).*

prænuntiat, quid autem sit *Psalmus cantici*, jam A κατάλυσιν τῶν δαιμόνων. Τί δ' ἔστι Ψαλμὸς φῶτης προερχόται.

Vers. 2. *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus.* Cum dæmones in humanum genus tyrannidem exerceant, nec homo aliquis, nec angelus captivis hominibus opem ferret, vocal Propheta in auxilium ipsum omnium Creatorem, rogans eum ut celeriter exsurgat. *Surrectionem autem in Deo sane et digne Deo intelliges, motum quemdam esse ad delinquentium vindictam.* Et licet verbum, *exsurgat, imperativi sit modi* (ut ex Graeca lectione aperte dignoscitur), sensum optantis habet hoc in loco : et simili modo alia sequentia verba, quemadmodum et multis aliis in locis reperitur, ubi etiam diximus. Inimici autem Dei, proprie dæmones sunt, veluti rebelles, ac Deo adversantes.

Et fugiant, qui oderunt eum a facie ejus. Fugiant a præsentia et conspectu Dei, illius vulnus in carne ferre nequeant. Quod etiam re ipsa accidisse videmus : cum sicuti Christus coleretur, illius adeo præsentiam fugerent dæmones, ut retro nunquam converterentur.

Vers. 3. *Sicut deficit sumus, deficiant.* Quemadmodum deficit sumus spirante vento, ita etiam hi dæmones deficiant, impulsi nimirum ac dissipati a sancto Spiritu.

Sicut liquefit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. Quemadmodum, inquit, aspectu ignis cera liquevit, ita dæmones a conspectu Christi qui ignis est consumens ²⁵ improbitatem, desuentes evanescant. **Et quod ait :** *Pereant, non ideo dixit, quia prorsus delendi sint dæmones, ita, ut amplius nulli sint, sed quia in eisdem amplius locis non regnabunt.* Eosdem etiam dæmones Propheta peccatores appellat, quia et primi omnium in Deum peccarunt, et quia peccatorum inventores merito dici possunt et magistri.

Vers. 4. *Et justi lætentur.* Per justos, eos inteligit, qui per fidem in Christum erant justificandi. Hi igitur destruxerunt dæmonum tyrannide lætentur.

Exsultent in conspectu Dei et delectentur in lætitia. In conspectu Dei, qui eos nimirum protegit, et custodit, juxta illud : *Oculi Domini super justos* ²⁶. Verba autem *Exsultent, delectentur, et lætentur*, idem significant : conjuncta tamen summam gaudii indicant intensionem.

Vers. 5. *Cantate Deo. Vos, qui hujusmodi gaudio digni facti estis.*

Psallite nomini ejus. Hoc declaravimus in tertio versiculo VIII psalmi.

Iter facite ei, qui ascendit super occasus, Dominus nomen illi. Ad apostolos est sermo, quo iubentur ut ad gentes excurrant, et viam animarum, ipsarum scilicet gentium, per prædicationem advenienti Christo præparent. Simile illud est, quod apud Isaiam ex persona Præcursoris dictum legimus : *Parate viam Domino* ²⁷. *Viam*, inquit,

'Αραστήτω δ Θεός καὶ διασκερπισθήτωσαρ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ. Τῶν δαιμόνων τυραννούντων, καὶ μήτε ἄγγέλου, μήτε ἀνθρώπου βοηθοῦντος τοῖς καταδουλωθεῖσιν, αὐτὸν τὸν Πλάστην τῶν τυραννουμένων καλέτε πρᾶς ἀμυναν. 'Αγάστατον δὲ θεοπρεπῶς νοήσεις τὴν κληνῆσιν εἰς ἐκδίκησιν. Εἰ δὲ καὶ προστακτικῶς ἐσχημάτισται τὸ, 'Αραστήτω, καὶ τὰ ἔξι, ἀλλὰ εὔκτικοῦ λόγου σημασίαν ἔχουσιν, ὡς ἐν ἀλλοις εἰρήκαμεν. 'Εγχροι δὲ τοῦ Θεοῦ κυρίως οἱ δαίμονες, ὡς ἀποστάται καὶ ἀντικείμενοι.

B Καὶ φυγέτωσιν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν. 'Απὸ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ μη φέροντες τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ παρουσίαν. 'Ἐνθα γὰρ παρεῖ, ἐδραπέτευνον ἀμεταστρεπτί.

'Ος ἐκλείπει καλυνδεῖ, ἐκλειπέτωσαρ. 'Μισερ δ καπνὸς ἐκλείπει τῷ πνεύματι τοῦ ἀνέμου, οὗτοι καὶ οὗτοι τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ ἐλαυνόμενοι τε καὶ σκεδανύμενοι.

'Ος τὴνεται κηρδεῖ ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὐτως ἀπολοῦνται οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. 'Μισερ δ κηρδεῖ τὴν ἐπιφανείᾳ τοῦ πυρὸς, οὗτοι οὗτοι τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Χριστοῦ, δὲ προσαγορεύεται πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν. **C** Ταχίσονται ὑποκρέοντες· τὸ δὲ Ἀπολοῦνται, οὐ τὴν εἰς τὸ μῆδον ὅλως, αὐτῶν ἀφάνειαν βούλεται: σημαντεῖν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸ μῆδον εἶναι ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ἔτι. 'Ἀμαρτωλοὶ δὲ οἱ δαίμονες, ὡς πρῶτοι ἀμαρτίσαντες, καὶ τῆς ἀμαρτίας εὑρεταὶ, καὶ διάσκαλοι.

D Καὶ οἱ δίκαιοι εὐφρατούσονται. Καὶ λοιπὸν οἱ δίκαιωντες διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, καταλυτεῖσης τῆς τυραννίδος τῶν δαιμόνων, εὐφρανθήτωσαν.

'Αγαλλιδούσθωσαρ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τερφθήτωσαν ἐν αὐθοροσύνῃ. 'Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐπισκοπούντος αὐτοὺς ἀει· 'Οψθαλμοὶ γάρ, φησι, Κυρίου ἐπὶ δίκαιοντος. Τὸ δὲ Εὐφρατούσθωσαρ καὶ Ἀγαλλιδούσθωσαρ καὶ Τερφθήτωσαρ ἐν εὐφροσύνῃ ταύτην σημαντοντα, τὴν ἐπίτασιν τῆς χαρᾶς ἐμφανύουσιν.

'Ἄστατε τῷ Θεῷ. Οἱ τῆς τοιεύτης χαρᾶς ἀξιούμενοι.

E Ψαλλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Περὶ τούτου προερχόται ήμεν ἐν τῷ γ' στίχῳ τοῦ ψαλμοῦ η'.

'Οδοκοίησατε τῷ ἐπισθενότει ἐπὶ δυσμῶν Κύριος δρομαὶ αὐτῷ. Πρὸς τὸν ἀποστόλους οὗτος δ λόγος, κελεύων δραμεῖν εἰς τὰ Εθνη, καὶ τὴν ἁδὸν τῶν ψυχῶν αὐτῶν εὐκρεπεῖσαι, τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ κηρύγματος. Τούτο δὲ ίσον ἐστὶ τῷ Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου. 'Οδοκοίησατε, φησι, τῷ Χριστῷ, πᾶν σκῶλων ἔξαραντας. Τῷ ἐπισθενότει

²⁵ Deut. iv, 24; Hebr. xii, 29. ²⁶ Psal. xxxiii, 16. ²⁷ Isa. xl, 3; Matth. iii, 3.

δὲ εἰπεν ἐπὶ δυσμῶν, διότι φῶς ὁν ἀπρόσιτον, καὶ Ἡλίος δικαιοσύνης, ἐπένη τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ικανήσας αὐταῖς· διὰ πίστεως· αἱ δυσμοὶ ἥσαν, ἤτοι νύκτες, διὰ τὸ ἀλαμπτές καὶ τὸν ζόφον τῆς πλάνης τῶν πάλαι κατακεχυμένον αὔτῶν. Ἡ δυσμὸς δὲ κύριος, κατά· Τὸν φῶν ἔτι τῇ σκοτίᾳ φεύγει· εἴτα λέγει, καὶ τὸ δνομα αὐτοῦ· διτι Κύριος πάντων ἀπλῶς, δὲστι Θεός.

pro universo mundo, juxta illud : *Et lux in tenebris luceat (et tenebrae eam non comprehendenterunt)* ²¹. Tenebras etenim illic evangelista universum orbem, hoc est, universos mundi homines appellavit; deinde etiam illius nomen dicit, quod scilicet Dominus omnium ac Deus est ille, qui ascendit, ut diximus.

Kαὶ ἀγαλλιᾶσθε ἐπώκιοις αὐτοῦ. Τοῦτο μικρὸν ἀνωτέρω τῷ ἑδόμῳ φτίχω συνδιερμηγεύεται.

Ταραχθήσωσιν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Τοῦτο **B** πάλιν τῷ δευτέρῳ φτίχῳ.

Tοῦ πατρὸς τῶν ὄργανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν (33). Διὰ πρώτου κώλου, τὸ κηδεμονικὸν αὐτοῦ παρέστησε, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου στήχου, τὸ δικαστικὸν· διτι οὐ καὶ κηδεμών ἔστι τῶν ἀπροστατεύτων, καὶ κριτῆς τῶν ἀδεκουμένων. Ἡ ὄρφανος καὶ χήρας καλεῖ τοὺς ἐξ θυνῶν πιστεύσαντας· τὸ μὲν ὡς ἀποθεσθήκτας τὸν πάλαι πατέρα αὐτῶν διάβολον· τὸ δὲ ὡς χηριώθεντας τοῦ αὐτοῦ πάλιν, διν εἰχον καὶ νυμφίον, ὡς προσκαλληθέντες αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὸ κηρυγμα πατέρα καὶ νυμφίον διντέλαβον τὸν Θεόν· πατέρα μὲν ὡς κηδεμόνα· νυμφίον δὲ, ὡς συναφθέντες αὐτῷ διὰ πίστεως.

cui adhuc erant. Quippe cum post prædicationem et **recepérint** (ipsum nimirum) Deum, que n in patrem quidem acceperunt veluti curatores, et providentiam necessariorum οἰκισμού habentem, alique in sponsum, cui ut castæ virgines conjungantur per fidem.

Οὐ Θεός ἐτόπιος ἀπίστων. Ἐν τῷ οὐρανῷ· Λείπει δὲ, τὸ δοτικόν. Εἰρηκὼς γάρ Ἀραστήτω σ Θεός, καὶ δοκούσηστρα τῷ ἐπισθηκότει ἐπὶ δυσμῶν, ἀναγκαίως ἐπήγεγεν· **Οὐ Θεός ἐτόπιος ἀπίστων· διδάσκων δι τὸν τῷ οὐρανῷ, δις δοτιν ἄγιος τόπος αὐτοῦ,** δινιστεῖται καὶ πρὸς ἄμυναν, καὶ ἐπιθίνει ἐπὶ δυσμῶν, καὶ δι βούλεται οἰκονομεῖ· οὐ μεταβάσει τοπικῇ χρώμενος· ἀπεργραπτος γάρ ἔστι. Τοιούτο δὲ ἔστι καὶ τὸ Οὐδεὶς ἀναδηκνεῖ εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ δ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάτης, δ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σ ὀντὸν ἐτούτῳ οὐρανῷ. Κάτω γάρ πολιτεύμενος, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀχώριστος ἦν τοῦ Πατρός. Εἶη δὲ ἀνάγιος τόπος Θεοῦ, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν πιστῶν, καὶ πᾶς θεοφιλής.

Οὐ Θεός κατοικεῖ μονογρόποις ἐν οἰκῳ. Μονογρόπους φησι τοὺς δικαίους· ὡς μηδεμίαν διπλόην πονηρίας ἔχοντας, μηδὲ ἐπιπλοκὴν κακίας, ἀλλ' ἔνα σκοπὸν τὴν θεραπείαν τοῦ Θεοῦ μεταδιώκοντας· οὓς καὶ κατοικεῖται ἐν οἰκῳ περὶ ἣς εἰρήκε Παῦλος, διτι Οἰκοδομὴ ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκταράχειροποιητοί.

²⁰ Ioan. i, 5. ²¹ Ioan. iii, 15.

Variæ lectiones

(33) Ad verbum : Priore membro ejus providentiam, altero judicandi potestatem demonstrat.

A Christo facite, omne impedimentum ex ea, atque offendiculum auferentes. Ascendere autem eum dixit super occasus, quia cum inaccessibilis lux sit, et Sol justitiae, super hominum animas ascendiit, et per fidem in his animabus habitavit, quae autem occasus, hoc est noctes merito dici poterant, propter obscuritatem atque caliginem erroris, quo olim circumfusæ detinebantur. Vel, occasus dixit.

Vers. 6. Et exultate in conspectu ejus. Hoc paulo superius in tertio versiculo exposuimus.

Turbentur a facie ejus. Quod ait, A facie ejus, exposuimus superius in secundo versiculo.

Patris orphanorum ac judicis viduarum. Patris et judicis appellatione, et sumimam illum Providentiam, et curam habere demonstravit, et Judicandi insuper potestatem exercere. Nam et curam eorum habet Deus, qui omni videntur ope destituti, et judex etiam eorum est, qui per alicujus Injuriā opprimuntur. Orphanos præterea, ac viduas eos appellat, qui ex gentibus crediderunt, alterum quidem, eo quod patrem olim suum, diabolum videlicet, abjecerunt; alterum vero, quia fideles animæ, quæ crediderunt, ipso prorsus viduate sunt diabolo, quem antea sponsum habebant, et

C Deus in loco sancto suo. In cœlo nimirum, et subintelligitur, verbum, est. Nam cum dixerit : Exsurget Deus : item : Iter facite ei qui ascendit super occasus, necessario subdidit : Deus in loco sancto suo, ut doceret, quod ille Deus, qui existit in cœlo, ubi locum sanctum suum esse dicimus, idem ille est, qui exsurgit in auxilium, et qui ascendit super occasus, et qui administrat quæcumque ei grata sunt, nulla utens loci mutatione, nullo transitu. Est etenim incircumscripitus Deus. Simile etiam illud est : Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo ²². In terra etenim conversans Dei Filius, in cœlo erat indivisus a Patre. Dicitur etiam locus sanctus Ecclesia Adelium, et quilibet Adelis vir religiosus, ac Deo gratus.

Vers. 7. Deus habitat facit unius moris homines in domo. Unius moris homines eos esse intellige, qui justi sunt ac virtute prædicti, veluti omni prorsus malitia duplicitate, ac doli complicione carrentes, uni tantum rei, hoc est, divino cultui inculcubentes. Hos etenim homines Deus in ea domo

habitare facit, de qua Apostolus Paulus dicit : *A ἐν τοῖς οὐρανοῖς αἰώνιος.* 'Ο δὲ Σύμμαχος *Mora-*
quod *habitationem ex Deo habemus non manu sa-*
*etiam, eternam in celis*⁴⁰. Symmachus vero pro
hominibus, quos unius moris esse dixit Propheta,
seu unanimes, *monachos reddidit, quasi ab omni mundano negotio prorsus segregatos, ac solitarios:*
quosque singulariter Deus habitare facit in parvis domiciliis. Et iuxta hunc sensum prædicare videtur
Propheta anachoretarum vitam.

Educens vincitos in fortitudine. Educens, hoc est,
liberans eos nimirum, qui peccatorum suorum
catenis, et dæmonum vinculis, hoc est, affectibus
seu passionibus, ac peccatorum perturbationibus
vinciti, atque alligati sunt : quo sermone fideles
intelligit, qui ex gentibus congregandi erant. Educit
autem eos in fortitudine, hoc est, in divina virtute,
ac potentia, qua tyrannum devicit. Vel etiam, in
virtute sermonis evangelici.

*Similiter eos, qui exasperant, qui habitant in se-
pulcris.* Non solum, inquit, tu gentiles educis e
vinculis, sed et ipsos etiam ex circumcisione Judæos,
quos exasperantes appellat, seu exacerbantes, ea
ratione quam diximus in psalmo LXV. Possunt
etiam verba hæc ita intelligi, ut prophetiam conti-
neant, de universalis mortuorum resurrectione :
quod scilicet Deus ex monumentis omnes vincitos
mortis vinculo educet, ac suscitabit, et quod simi-
liter educet Judæos. Illa autem verba : *Qui habi-
tant in sepulcris, ad majorem declarationem dicta
sunt, et per ea omnes homines significare voluit,*
aut in terra, aut in mari, aut in igne.

VERS. 8, 9. *Deus, cum egredereris in conspectu
populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota
est : etenim cœli distillaverunt.* Quando dixisti ad C
Judæos : *Ecce dimittitur domus vestra deserta*⁴¹ ;
et quando Jeremias propheta ex persona Christi
prolata, filium accepit, quæ dicit : *Quoniam diereli-
querunt domum meam, dimisi hereditatem meam*⁴².
Tunc etenim postquam egressus es, recedens a
conspectu populi, qui eousque tuus fuerat, et
pertransisti ad Ecclesiam ex gentibus congregatam,
quæ olim deserta erat, ac nuda omni scientia,
atque cognitione Dei, sterilisque, atque infuctuosa
germine virtutum; tunc, inquam, postquam existi,
terra commota est, passionis nimirum, et resur-
rectionis tempore. Et cœli distillaverunt, descendente
sancto Spiritu in apostolos, in die Pentecostes.
Vel terra commota est, pertransiuntibus
gentibus ab errore ad veritatem : et stillaverunt
apostoli aquam prædicationis, qua fideles irriga-
bantur animæ. Apostoli etenim cœli esse dicuntur,
et quia cœlestia sapiunt, et quia quibuscumque
terrenis rebus supereminunt. Illa autem conjunc-
tio, enim, superflua est.

A facie Dei Sinai, a facie Dei Israel. — *A facie Dei*
circumloquendo dixit, pro ab ipso Deo, ut sit
sensus : *Hæc facta sunt ab eo, qui est Deus mon-
tis Sinal. Ipse etenim idem est, qui et Deus Sinai
dicitur, et Deus Israel.* Horum autem nominum

'Εξάγω πεπεδημένους ἐν ἀρδείᾳ. 'Εξάγων
είστουν ἐλευθερῶν, τοὺς πεπεδημένους ταῖς σειραῖς;
τῶν ἀμαρτημάτων, ή τοῖς δεσμοῖς τοῦ δαιμονος· ἡ
εἰσι τὰ πάθη. Λέγει δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιεστεύσαν-
τας· ἐξάγων δὲ τοὺς ἐν ἀνδρίᾳ, ἤγουν ἐν ισχύτ
Θεότητος, καταγωγιζομένη τὸν τύραννον· ή καὶ ἐν
δυνάμει λόγων τῶν εὐαγγελικῶν.

B 'Ομοιῶς τοὺς παραπικρατορετας τοὺς κατοι-
κοῦντας ἐν τάφοις. Οὐ μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ
καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς· τοὺς Ἰουδαίους γάρ καλεῖ
παραπικρατορετας, ὡς ἐν τῷ ξε' φαλμῷ προσιελά-
δομεν. Εἴη δ' ἀν ταυτὴ τὰ φῆτα καὶ προφητεία περὶ
τῆς παγκοσμίου τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, διτι πάν-
τας ἐξάγη τῶν τάφων τοὺς πεπεδημένους, νεκρικῶς·
ὅμοιως δὲ καὶ τοὺς Ἰουδαίους· είται ή ἐπεξηγητις, διτι
τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις· διὰ τούτων δὲ,
καὶ τοὺς ἐν πυρὶ, καὶ θαλάσσῃ, καὶ διτι δήποτε
διαφθαρέντας ἐδήλωσεν.

qui mortui fuerint, ubique id eis acciderit,

'Ο Θεός, ἐν τῷ ἀκπορεύεσθαι σε ἐνώπιον τοῦ
λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβατηρίῳ σε ἐν τῇ ἑρήμῳ, γῆ
ἐσείσθη· καὶ γάρ οἱ οὐρανοὶ ἐστακαρ. "Οτε εἶπας
πρὸς Ἰουδαίους· 'Ιδον ἀφίσται ὁ οἰκος ὑμῶν ἑρη-
μος, τέλος ἡδη λαμβανούσῃς τῆς Ἱερεμίου προφη-
τείας, ἐκ προσώπου σου, Χριστὲ, φίσαντος, διτι
'Ἐγκατέλιπον τὸν οἰκόν μου· ἀφῆκα τὴν κληρο-
ροφίαν μου. Τότε μετὰ τὸ ἀκπορευθῆναι σε καὶ
ἀναχωρῆσαι ἐνώπιον τοῦ μέχρι τότε, λαοῦ σου, καὶ
διαβιλῆσαι σε εἰς τὴν ἀθροισθησομένην Ἐκκλη-
σίαν τῶν ἔθνων τὴν Ἑρμον θεογνωσίας, καὶ ἀκαρ-
πον ἀρετῆς, ή γῆ μὲν ἐσείσθη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ
πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως· οἱ οὐρανοὶ ἐστακαν
τὴν κάθοδον τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστό-
λους, ἐν τῷ καιρῷ τῆς Πεντηκοστῆς. "Η ἐσείσθη
μὲν ή γῆ μεταβάντων τῶν ἔθνων ἀπὸ τῆς πλάνης
εἰς τὴν ἀλήθειαν· ἐστακαν δὲ οἱ ἀπόστολοι τὸ θύμωρ
τοῦ κηρύγματος, ἀφεύοντο φυχάς. Οὐρανοὶ γάρ καὶ
οὐτοὶ, διὰ τὸ φρονεῖν οὐράνια, καὶ τὸ ὑπερκείσθαι
παντὸς γενηροῦ πράγματος. 'Ο δὲ σύνδεσμος δὲ γάρ.
περιττεύει.

'Απὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Σινᾶ, ἀπὸ προσ-
ώπου τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ. Περιφραστικῶς τὸ, 'Απὸ
προσώπου τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν· διτι ταῦτα γεγνά-
σιν ὑπὸ τοῦ δυτοῦ Θεοῦ, τοῦ Σινᾶ δρους. Αὐτὸς γάρ
ἔστι καὶ τοῦ Σινᾶ θεὸς, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ. 'Εμνημ-

⁴⁰ II Cor. v, 1. ⁴¹ Matth. xxiii, 37. ⁴² Jerem. xii, 7.

νευσε δὲ τούτων, δεικνὺς ὅτι ὁ ἐν Σινὰ τερατουργή-
σας καὶ τῷ Ἰακὼβ φαντασθεὶς, αὐτὸς καὶ ταῦτα
ποιεῖ· καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς ἕτερος, παρ' ἑκεῖνον.

Bιοχήτεροι ἐκούσιοι ἀφοριστές στὸν θεόν τῇ κληρο-
νομίᾳ σου. Κληρονομία μὲν θεοῦ, τὰ Εύνη, κατά-
το· Καὶ δώσω σοι διθη τὴν κληρονομίαν σου. Βροχὴ δὲ ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου ἀπαλύνων, καὶ
ἀρδεύων τὰς ψυχάς. ἐκούσιος δὲ βροχὴ αὐτῇ, διότι
ὁ μὲν Μισαλκής νόμος, οὐ κατὰ θέλησιν θεοῦ, ἀλλὰ
κατ' οἰκονομίαν· οὐ γάρ ἔχρησε τῶν θυσιῶν, οὐδὲ
τοιούτων ἀλλῶν παρατηρημάτων. Τίς τάρ, φησι,
ταῦτα ἔξελητος; Καὶ πάλιν· Μωσῆς πρός τὴν
σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν· δὲ δὲ τοῦ κηρυ-
γματος λόγος· κατ' εὑδοκίαν ἔστι θεοῦ· ή διτὶ ἔκεινος
μὲν καὶ ἀκοντας ἔκεινους ἡγάκαζεν φυλάττειν τὰς
ἐντολάς· λιθοβολῶν, καλων, καὶ πικρῶς ἀναιρῶν·
οὗτος δὲ, οὐδένα βιάζεται, ἀλλὰ θέλουσιν αὐτοὺς
προσφέρεται.

quia lez etiam invitos jubebat legem servare, alioquin
severissime denique occidebat. Prædicatio autem evangelica
occidebat.

Kαὶ ησθένησε, σὸν δὲ κατηργεῖσαν αὐτήν. Ήσθέ-
νησε πάλιν συντριβεῖσα τυραννίδι τῶν εἰδώλων. Σὺ
δὲ ἀρτίαν αὐτὴν ἐποίησας, ἀνακαίνισας αὐτὴν διὰ
τῆς παλιγγενεσίας τοῦ βαπτίσματος, καὶ στερεώσας
ἔπι τὴν ἀσείστον πέτραν τῶν ἐντολῶν σου.

Tὰ ζῶα σου κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ. Οἱ παρὰ σου
πνευματικῶν· τρεφόμενοι καὶ ζῶντες τὴν ἐν σοι
ζωὴν. Ἡ ζῶα τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι, οὓς δὲ
Ἄβδακον μὲν πάντας ὠνόμασεν· Ἐπεδίβασας, λέ-
γων, εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου· θάλασσαν
καλέσας τὴν πικράν ἀπιστίαν.

Iητοίμασας δὲ τῇ χρηστότερῃ σου τῷ πτωχῷ,
στὸν θεόν. Πτωχὸς δὲ τῶν ιθνῶν λαδεῖς, ὡς μηδένα
πλούτουν πνευματικὸν δειχάμενος. Οὐ γάρ νόμον εἰ-
χεν, οὐ προφητείας· ἀλλ' δὲ θεός δι' οἰκείαν χρηστό-
τητα, ήτοίμασεν αὐτῷ πλούτον ἀλλον, τὴν δηλωθεῖ-
σαν ἐκούσιον βροχήν.

Kύριος δύστειραί τῷ πόλη, τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυ-
νάμεις πολλῆ. Τοῦτο εἴπει περὶ τῶν ἀποστόλων· οἵ;
ἀλιεῦσι καὶ ιδιώταις οὖσιν, δὲ θεός ἔχορήγησεν λόγον
σοφίας. Δυνάμεις δὲ πολλῆ εἶπεν, διτὶ τοῖς βήμασιν
αὐτῶν, παρείπετο θεῖα δύναμις θευματουργοῦσα
ὅσα καὶ βούλοιντο.

O βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ.
Ἀγαπητὸν λέγει τὸν μονογενὴν Ιησὸν καὶ θεόν. Φησί
γάρ, διτὶ οὖσιν αὐτοῦ τοὺς ἀποστόλους, ὡς στρατιώτας
αὐτοῦ, κατὰ τῶν ἀντιτεταγμένων δυνάμεων παρα-
τεταγμένους· ὃν ἔστι βασιλεὺς δὲ Πατήρ, βασιλεύ-
σας αὐτῶν διὰ τῆς τοῦ Ιησοῦ σπουδῆς.

Τῇ ὥραισθετει τοῦ οἰκου σου διελέσθαι σκῦλα.

⁴³ Psal. II, 8. ⁴⁴ Matth. xix, 8. ⁴⁵ Matth. III, 17.

Amenemini Propheta, quia et in monte Sina Deus
miracula operatus est, et quia apparuit Israel, hoc
est, patriarchæ Jacob. Est enim idem Deus, qui
hæc omnia operatur, et non est aliud Deus præter
eum.

VERS. 10. *Pluviam voluntariam segregabis, Deus,*
hæreditati tuæ. Per hæreditatem Dei, gentes intel-
ligit, iuxta illud: *Postula a me, et dabo tibi gentes*
hæreditatem tuam⁴⁶: Per pluviam vero evangeli-
cum sermonem, quo duriores irrigantur ac mol-
liuntur animæ: quam Evangelii pluviam, appellat
voluntariam, eo quod Mosaica lex non data erat
ex mera Dei voluntate, sed potius ex dispensatione.
Neque enim optabat, aut volebat Deus sacrificia,
aut alias ejusmodi varias observationes, quæ ha-
bentur in lege: *Quis enim, inquit, hæc exquisivit?* Et
rursus alibi Dominus: *Ad duritiam vestram Moyses*
*hæc scripsit (ab initio autem non erat sic)*⁴⁷. Evan-
gelicæ autem prædicationis sermo divinæ prorsus
congruit voluntati. Vel voluntariam ideo appellat,
lapidabat, cædibat, incendio perdebat, et saevi-
sime denique occidebat.

Et infirmata est, tu vero perfecisti eam. Infirmata
est, et debilitata, ac diu oppressa idolorum tyran-
nide. Tu vero sanasti eam, et perfectam reddidisti.
per baptismi regenerationem. renovans nimirum
eam, et super solidam mandatorum tuorum petram
stabiliens.

VERS. 11. *Animalia tua habitabunt in ea.* Ii nimi-
rum qui a te spirituali cibo aluntur, quiue ani-
mam, hoc est, vitam habent in te. Vel, per
Canimalia Christi apostolos intellige, quos Habacuc
equos appellavit: *Induxisti, inquietus, in mare*
equos tuos, mare appellans, amaram (salsuginosam-
que, ac sterilem olim gentium) infidelitatem

Parasti in bonitate tua pauperi, Deus. Per pau-
perem, gentilem populum intelligit, qui nullas olim
spirituales divitias acceperat. Neque enim legem
habebat, aut prophetas, sed præ summa Dei beni-
gnitate, aliæ eis paratæ fuerunt divitiae: illa
nimirum pluvia voluntaria.

VERS. 12. *Dominus dabit verbum evangelizantibus*
virtute multa. Illoc ad apostolos pertinet, quibus,
cum pescatores essent, atque idiotæ, subministra-
vit Deus sapientiæ verbum: atque hoc tanta cum
virtute, ut multa etiam, atque admirabilia opera-
D rentur miracula.

VERS. 13. *Rex virtutum dilecti.* Dilectum appellat
unigenitum Filium Deum, de quo dictum legimus
a Patre: *Hic est Filius meus dilectus*⁴⁸. Per vir-
tutes vero dilecti, ipsos apostolos intellige, veluti
illius milites. Eos etenim ut milites suscepserat,
ut summa vi ac potentia adversus dæmonum in-
petum resisterent. Harum autem virtutum ipse
Deus Pater, Rex dicitur esse, regno hoc nimirum
sibi per Filium parato.

Specie domus dividere spolia. Dabit, inquit, cis

Deus verbum, ut inimicorum exuvias diuidant, ipsas nimirum gentes. Devictis enim demonibus exscoliarunt eos apostoli, et ab illis homines eos abstulerunt, qui illis antea inserviebant. Dabit, dico, Deus apostolis verbum, ut inimicorum spolia dividant, formosissime ac speciosissimae siedem Ecclesiae: in qua, veluti in decentissima domo Christus Dominus habitat, quemadmodum et nos divisa ea esse conspicimus. Apostolorum enim alter gentem illam, et alter alteram ad fidem adduxit. Possumus etiam per speciem domus, Evangelii pulchritudinem intelligere, quo veluti quopiam instrumento apostoli haec spolia diviserunt (verum tunc non speciei legendum est, sed specie. Utraque enim lectio Graeci potest verbis accommodari).

VERS. 14. Si dormiatis inter medios clerros. Dormire in praesenti loco posuit pro mori. Sermo enim Prophetæ est ad apostolos, dicentis: Ita deum adducentur vobis haec spolia, si mori emini inter medios clerros, hoc est, inter medias gentes, quæ in clero, hoc est, in sorte vobis date sunt. Et sane quidem prælificant occisi sunt. Vel aliter, Si dormieritis, hoc est, si immorati fueritis. Immoratur enim et diutius permanet, qui dormit.

Alæ columbae deargentatae, et posteriora dorsi ejus in pallore auri. Columbam putamus Christum esse, ob ejus nimirum mansuetudinem ac patientiam. Per hujus autem columbae alas, Christi corpus intelligere possumus, veluti exteriorem, seu magis extremam partem: per posteriora autem dorsi [quæ Graeci unico vocabulo metáphræta dicunt et nos possumus scapulas dicere] animam Christi intelligit, tanquam interiorem, ac magis tectam partem. Splendidum, inquit, atque elegans est Christi corpus, et argenti instar resulget: omni enim caret peccati macula; verum ipsa etiam anima, non minori luce ac fulgore splendescit, eum purissimo possit auro comparari. Ab ipsa enim divinitate, cui unita atque conjuncta est, hujusmodi lucis radios sumit. Pallorem vero aurum dixit, quia pallere solet aurum, quod purissimum est. Alii præcedentem versiculum huic conjugentes, ita exponunt: Si stabiliti fueritis in medio duorum Testamentorum, Veteris nimirum, et Novi. Stabilis enim ac immobilis permanere videtur; ut diximus, qui dormit: et sortes merito appellari possunt duo Testamenta, cum illud antiquo populo ante crucem, alterum novo populo, post crucem, in sorte data sint. Si igitur constiteritis in medio utriusque Testamenti, et quod novum est, veteri consonum credideritis. Vetus etenim figura est, et Novum veritas: tunc alæ columbae, hoc est exteriores ac simpliciores sancti Spiritus sensus, splendidi esse vobis videbuntur: et scapulæ, hoc est, interiores, et magis mysticæ contemplationes, instar pallidissimi ac purissimi auri fulgorem ac lucem suam vobis demonstrabunt. Et quanquam utrumque ex his metallis splendidissimum sit, auri tamen splendor intensiorem præseserit fulgorem.

Variæ lectiones.

(34) Fidelius nec loco moretur quid.

(35) Graece aridius: splendidum dicit ejus corpus, utpote peccati expers. Splendet autem argenum: anima vero ejus in pallore auri, utpote divinitatis

Δώσει αὐτοῖς βῆμα, εἰς τὸ διαμερίσασθαι λάφυρα τῶν ἔχθρων, & εἰσὶ τὰ Εθνη· νικήσαντες γὰρ τοὺς δαίμονας, ἐλαφυραγώγησαν, ἀφέλομενοι τοὺς δεδωλουμένους αὐτοῖς· διελέσθαι δὲ αὐτὰ τῇ ὥραιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ τῶν πιστῶν, ἡ ἐνοικεῖ δὲ Θεός. Καὶ μέντοι διελόντο, ὃ μὲν τόδε τὸ Εύος, ὃ δὲ τόδε προσαγαγών. Εἴη δ' ἀν ὥραιότης τῆς Ἐκκλησίας, τὸ Εὐαγγέλιον, δι' οὗ τούτους διελόντο.

Ἐάρ κοιμηθῆτε ἀνὴ μέσον τῶν κληρῶν. Καὶ μηδῆγαια ἐπὶ τὸν παρόντος βῆτον, τὸ ἀποθανεῖν νοήσομεν. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς δὲ Προφήτης, διτι, Προσαχθήσονται ταῦτα τὰ σκῦλα, ἐὰν ἀποθανήτε ἀνὰ μέσον τῶν κλήρων, ητο: τῶν κληροδοτηθέντων ὑμῖν ἔθνῶν. Καὶ μέντοι κηρύσσοντες, ἀνηρέθησαν. Ή καὶ ἀλλως, ἐὰν χρονίσητε· χρονίζει γὰρ ἀκινήτως δοκιμώμενος.

Πτέρυγες περιστερᾶς περιπτυρωμέναι, καὶ τὰ μιστάρφρα αντῆς ἐν χλωρότητι χρυσίον. Περιστερὰν οἰλμεθα τὸν Χριστὸν, διτι τὸ φιλάνθρωπον καὶ ἀνεξίκακον, οὐ πτέρυγες μὲν εἴη ἀν τὸ σῶμα, ὡς ἀκρότατον, μετάφρενα δὲ ἡ ψυχὴ, ὡς ἐνδότερον. Λέγει δὲ, διτι λελαμπρυσμένον μὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ, ὡς ἀναμάρτητον· λαμπρὸς γὰρ δὲργυρος· ἐν τῷ χλωρότητι δὲ χρυσὸν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ὡς ἡ νιμένη τῇ Θεότητι. Τὸ χλωρὸν γὰρ χρυσὸν, καθαρώτατὸν ἔστιν. "Αλλοι δὲ τὸ πρὸ τούτου βῆτον τῷ παρόντι συντάττοντες, φασὶν διτι, Ἐὰν στερεωθῆτε ἀνὰ μέσον τῶν δύο Διαθηκῶν, τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας· ἐστερέωται γὰρ ἀκινήτως δοκιμώμενος· καὶ ἀποκελήρωνται αἱ Διαθῆκαι, ἡ μὲν τῷ πάλαι λαῷ πρὸ τοῦ σταυροῦ, ἡ δὲ τῷ νέῳ μετὰ τὸν σταυρὸν· ἐὰν οὖτω, φησι, ποιήσητε (36), μεσάζοντες καὶ συμβιδάζοντες τὴν Νέαν πρὸς τὴν Παλαιὰν· ἐκείνη μὲν γὰρ τύπος, αὕτη δὲ ἀλτήθεια· τότε τῆς περιστερᾶς, ητο: τοῦ ἀγίου Πνεύματος αἱ μὲν πτέρυγες, εἰτούν τὰ ἀπλούστερα, καὶ ἀκρότατα νοήματα, λαμπρὰ φανήσονται· τὰ δὲ μετάφρενα, τούτουσιν τὰ ἐνδότερα καὶ μυστηριῶδεστερα, δίκην χλωρότητος γρυσοῦ καθαρώτερα· εἰ δὲ λαμπρὸς μὲν δὲργυρος, λαμπρὸς δὲ καὶ δοκιμός, ἀλλὰ τοῦ χρυσοῦ λαμπρότητης βαθυτέρα ἔστι· περιστερὰν δὲ νοοῦσι τὸ ἄγιον Πνεύμα, ητο: καὶ ἐν εἰδει περιστερᾶς κατῆλθεν ἐπὶ τὸν Χριστὸν βαπτιζόμενον.

adhærens. Aurum porro pallens purissimum est.

(36) Clarius et Sidelius, et alterum cum altero conciliaritis.

Per columbam vero, sanctum Spiritum intelligunt qui in columbae specie super Christum descendit, eum baptizaretur.

'Ετ τῷ διαστέλλειν τὸν ἐπουράνιον, βασιλεῖς Λ ἔπ' αὐτῆς χιωτικούς ἀνδράς εἰναι. Βασιλεῖς νῦν τοὺς ἀποστόλους ὡνόμασεν, ὡς κληρονόμους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· οὓς καὶ ἐν τῷ μὲν φαλμῷ διρχοντας προσηγέρευε. Προλέγει δὲ ἐνταῦθα τὴν εἰς αὐτοὺς γενομένην ἐν τῷ καιρῷ τῆς Πεντηκοστῆς ἐπιφοίτησιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος· φησιν ἐν διεῖ τὸν τῷ ἐπουράνιον Θεὸν ἀποστέλλειν ἢ διατείνειν, καὶ διακληροῦν βασιλεῖς ἐπ' αὐτής· φημι δὴ, τῆς προφήθεστης κληρονομίας, ἣ τοις ἐστι τὰ θυη· Πορευθέτες γάρ, φησι, μαθητεύσατε πάρτα τὰ θυη· Χιωτικούς εἰναι, ὃ ἐστι λευκανθήσονται καὶ λαμπρυνθήσονται, διὰ τῆς (37) αἰγάλης τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Προσέθηκε δὲ καὶ τὸν τόπον· Σειρών γάρ Ἱερουσαλήμ ἐκάλειτο, ἵνα ἐκάθητο ἥντις ἀντεδύσαντο δύναμιν ἐξ ὑψους. Παρατηρήσον δὲ τὴν διετρέψιν, πολλάκις ὑστεροχονίαν σημαίνουσαν, ὡς ἐπὶ τοῦ παρθένος· 'Εν τῷ διαστέλλειν γάρ, ἀπὸ τοῦ Μετὰ τὸ διαστέλλειν. Ταύτην δὲ τὴν παρατηρήσιν παραδέδωκεν καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ φαλμοῦ.

"Ορος τοῦ Θεοῦ, δρος πιον, δρος τετυρωμέρον, δρος πιον. "Ορος τοῦ Θεοῦ καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν· ἡρος μὲν, ὡς ὑπερκειμένην τῶν γενρῶν, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνατεινομένην διὰ θεωρίας καὶ πράξεως· ταῦ Θεοῦ δὲ, ὡς ὄψειαν τῆς θεφ· πίσιν δὲ, διὰ τὴν δαψίλειαν καὶ εὐχρηστίαν τῆς ἐν αὐτῇ πνευματικῆς νομῆς· τετυρωμένον δὲ, διὰ τὸ συνεστός καὶ στερεὸν τῶν ἐν αὐτῇ δογμάτων τῆς πίστεως· πεπηγός (38) γάρ δὲ τυρός. Είτα πάλιν πιον, τῇ δαψίλειᾳ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ἐξυμενεῖ δὲ ποικίλως τὸ τοιούτον δρος, διὰ τὴν ποικίλιαν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ.

rurus appellat, ob charismatum ac donorum sancti montem laudat atque exornat Propheta ob varias nimirum ac multiplices illius virtutes.

"Ιτα τὸν ὑπολαμβάνετε δρη τετυρωμέτρα; Πρὸς τοὺς ἔχθρους τῆς Ἐκκλησίας ἀποτείνεται φάσιν, διετὰ τὸν ὑπολαμβάνετε Ιτερα δρη τετυρωμένα, παρὰ ταῦτα;

Τὸ δρος δὲ εὐδόκησεν δ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ. Τοῦτο εστι τὸ δρος, φησιν, δ ἡθέλησεν δ Θεὸς, εἰς τὸ κατοικεῖν ἐν αὐτῷ. Αὕτη γάρ, φησιν, ἡ κατάπαυσις μου εἰς αἰώνα αἰώνος.

Kai δέ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος. Κατασκηνώσει ἐν αὐτῷ εἰς τέλος, ἀντὶ διεπαγάδος. Τι δέ διν εἰποιεγ οἱ Ιουδαῖοι περὶ τούτου; οὐκ εἰς τέλος γάρ κατώκησεν ἐν Σιών, ἀλλὰ ρήτον χρόνον.

Τὸ ἄρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον. Εἰπὼν διω·

⁴⁰ Matth. xxviii, 18. ⁴¹ Psal. cxxxi, 14.

Variæ lectiones.

(37) Graece splendorem.

(38) Ἐτυμολόγον se facit interpres noster. Quod eum minime decebat; talius erat adhædere tex-

VERB. 15. *Dum discernit cœlestis reges super eam, quasi nive dealbabuntur in Selmon.* Per reges, ipsos etiam apostolos intelligit, eo quod cœli regnum hereditarunt: quos etiam in Psalmo xliv principes appellavit. Prædictum igitur futurum in die Pentecostes sancti Spiritus in apostolos adventum. Quando cœlestis, inquit, Deus mittet ac dividet, hoc est, quando sortietur reges super eam; super eam, inquam, hereditatem, hoc est, super gentes, quæ hereditas Christi sunt; quod tunc futurum erat, quando ad apostolos dicetur: *Euntes docete omnes gentes* ⁴⁰, tunc reges illi, veluti nive quadam dealbabuntur, hoc est, clari ac splendidi sicut, per gratiam scilicet sancti Spiritus. Et locum etiam addidit, dicens: *In Selmon.* Ipsam autem intelligit Jerusalem, ubi post Domini assumptiōnem, discipuli considerunt, donec induit sunt virtutem ex alto. Observandum est autem, quod dictio, dum, sacerdotiū futurum tempus designat, ut in præsenti loco: *Dum discernit, hoc est, postquam discreverit.* Hanc autem observationem tradiūimus etiam in inscriptione psalmi quinquagesimi.

VERB. 16. *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis.* Montem Dei Ecclesiam fideliū appellat, veluti a terrenis elevatam, et contemplatione atque actionibus suis tendentem in cœlum. Dei etiam eam esse dicit, quasi propriam ejus effectam, atque in illius potestatem delapsam: pingue etiam ob spiritualis pabuli, quod in ea est, tum abundantiam, tum etiam excellentiam ⁴¹ et deinde coagulatam, seu [ut magis poscit Graeca dictio] caseatam eam esse dicit ob soliditatem dogmatum; quæ in ea sunt. Caseus etenim sicut a coecundo dictus est, aut a lacte coacto, ita etiam soliditatem quamdam significat. Postremo pingue spiritus abundantiam. Variis vero laudibus hunc Spiritus abundantiam. Variis vero laudibus hunc Spiritus abundantiam. Variis vero laudibus hunc Spiritus abundantiam.

VERB. 17. *Quare suspicamini montes coagulatos?* Ad Ecclesias inimicos est sermo. Quare, inquit, suspicamini? hoc est, quare opinamini, alios etiam montes caseatos, quam bunc nostrum montem?

Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Mons, inquit, quem Deus voluit suum esse, ut illic habitat, *Hæc, inquiens, requies mea in sæculum Dæcūli* ⁴².

Etenim Dominus habitabit in finem. In finem, hoc est, perpetuo. Quid ad hoc dicent Iudei? neque enim habitavit perpetuo Dominus in Sion, sed certo ac finito tantum tempore.

VERB. 18. *Currus Dei in infinitum multiplicatus.*

tui: Caseus enim compactus est, quod nemo negaverit.

Cum superius dixerit : Iter facite ei qui ascendit super occasus, nunc in specie, currus Dei meminit. Per currum vero Dei, eos omnes intelligere possumus, qui fidei habendas suscepere, quique ad suave Christi jugum juncti sunt, ascensoremque et aurigam eum habent. Hujusmodi enim homines, currus Dei dici possunt : quin iuso et currus multiplicatus ab antiquo illo justorum currus, qui inter Iudeos erant.

Millia abundantium. Subintellige verbum sunt. Abundantium vero ubertate ac fertilitate virtutum.

Dominus in eis in Sina erat in sancto. Subintellige relativum, qui, ut sit sensus : Ille Dominus in eis est, qui olim erat in sancto Sina, et abundat altera præpositio, in. Unus igitur atque idem Deus est ille, qui tunc in Sina, et qui modo legem statuit. Sanctum autem Sina appellat, veluti sanctificatum ipsius Dei praesentia, atque ei dicatum.

Vers. 19. Ascendi in altum, captivasti captivitatem. In altum, hoc est, in crucem, vel in celum. Ascensus autem hic, libertatem ostendit, dum ait : Ascendi, sponte tua nimis. Tu etiam ipsum diabolum, qui tyrannidem in nos exercet, crucis jaculo confodisti, et gentium captivitatem captivasti, quam ille antea captivaverat, ens sibi in servitutem redicens. Propterea ipse Dominus alibi ait : Cum autem exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me⁴⁸.

Cepisti dona in hominibus. Verum apostolus C Paulus hunc referens versiculum⁴⁹, non Cepisti, ait, sed Dediti, et utrumque factum est. Nam ab his qui ad se accedunt Deus fidem et gratiarum actionem capit, et eis contra multiplicia tribuit charismatum dona.

Etenim non credentes ut inhabitares. Accepisti enim eos homines, qui primum non credebant. Accepisti autem eos, ut inhabitares in eis, si te dignum effecti essent habitaculum.

Vers. 20, 21. Dominus Deus benedictus, benedictus Dominus de die in diem. Vide sermonem de sancta Trinitate : Dominus Deus et Dominus. Sic enim Moyses dixerat : Audi, Israel : Dominus Deus tuus Deus unus est⁵⁰. Et cum laudandum eum esse dixisset de die, hoc est, per totam diem, directionum obscuritatem declaravit, addens, In diem. verba haec, De die in diem, simpliciter intelligunt, Alii autem pro, Semper, et per dierum successionem.

Prosperum iter nobis faciat Deus salutarium nostrorum, Deus noster, Deus salutis. Hoc etiam in loco contemplari licet sermonem de Trinitate. Nam ter hic invocatur Dei nomen. Et quia in Graeca lectione dictio salutarium, et dictio salutum, solo ac-

A 'Οδοποιησατε τῷ ἐπιδεβηκότι, νῦν οἰκείως, ἄρματος ἐμνημόνευσεν. Εἰεν δ' ἀν ἄρμα Θεοῦ πάντες οἱ τὸν χαλινὸν τῆς πίτεως δεξάμενοι, καὶ ὑποχύγεντες τῷ Χριστῷ ζυγῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπιβάτην καὶ ἡνίοχον, αὐτὴν ἔχοντες. Τοῦτο δὲ τὸ ἄρμα μυριοπλάσιον εἶναι λέγει, τοῦ παλαιοῦ ἄρματος τῶν ἱν Ιουδαίοις δικαιών.

Χιλιάδες εὐθηρούντεων. Λείπει τὸ εἰσιτήριον εὐθηρούντων δὲ, τῇ καρποφορίᾳ τῶν ἀρετῶν.

Kύριος ἐτ αὐτοῖς ἐτ Σινὰ ἦτ ἐτ τῷ ἀγίῳ. Λείπει δὲ τὸ δέ, ἵνα ἢ τοιοῦτον. Κύριος ἐν αὐτοῖς ἔστειν, δεὶς ἐν τῷ Σινὰ ἦν πάλαι τῷ ἀγίῳ. Περιπτευόσης τῆς ἐτ τῷ ἀγίῳ προθέσεως· εἰς γάρ δὲ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα νομοθετῶν· ἀγιον δὲ τὸ Σινᾶ, ὡς ἀγιασθὲν, τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς θεῷ ἀνακείμενον.

'Αρέβης εἰς ὄψιος, ἥχμαλώτευσας αἰχμαλωσιαρ. Εἰς τὸ ὄψιος τοῦ σταυροῦ. Ἡ εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς Ἀναλήψεως· 'Αρέβης δὲ, διὰ τὸ ἐκούσιον τῆς ἀναβάσεως. Τῷ δόρατι δὲ τοῦ σταυροῦ καθελῶν τὸν τυρεννοῦντα διάδολον, ἥχμαλώτευσας τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν ἔθνων ἢν ἐκείνος πρότερον ἥχμαλώτευσεν ἐαυτῷ ταῦτα καταδουλωσάμενος. Εργάτηκε γάρ δὲ Χριστός· "Οταρ ὑψωθῶ, διλύσω πάντα πρὸς ἐμαυτόν.

"Ελαβες δόματα ἐτ ἀνθρώποις. Ο δὲ Ἀπόστολος, Δόματα ἐδωκεν, εἶπεν. Ἀμφότερα δὲ γεγένηνται· λαμδάνων γάρ παρὰ τῶν προσιόντων πίστιν καὶ εὐχαριστίαν, ἐδίδου χαρίσματα διάφορα.

Κα. γάρ ἀπειθούντας τοῦ κατασκηνῶσαι. Καὶ γάρ αὐτοὺς ἐκείνους ἐλαβες, τοὺς πρότερον ἀπειθούντας ἀνθρώπους, ἐλαβες δὲ αὐτοὺς, ἐπὶ τῷ κατασκηνῶσαι ἐν αὐτοῖς (39), γενομένις ἁξιόν σου κατοικηθῆριον.

Κύριος δ Θεός εὐλογητός, εὐλογητός Κύριος ἡμέρας καθ' ἡμέραν. Ὁρα τὸν περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος λόγον· Κύριος, καὶ δὲ Θεός, καὶ Κύριος. Οὗτος γάρ καὶ Μωσῆς είρηκεν· "Ἄκουε, Ἰσραὴλ. Κύριος δ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστίν. Εἰπὼν δὲ διὰ ἀνθρητός ἐστιν ἡμέρα, ἢ συνεχακούεται, τὸ Ἄρα πᾶσαν, ἐσαφήνεις τὴν δυσχερειαν τῶν λέξεων, προσθεῖς, τὸ Καθ' ἡμέραν· τινὲς δὲ τὸ Ἡμέραν καθ' ἡμέραν, ἀπλῶς νοοῦσιν, ἀντὶ τοῦ Ἡμέρας ἐξ ἡμέρας. Οἱ ἐστιν, ἀει. κατὰ διαδοχὴν ἡμέρων.

Κατευδώσας ἡμῶν δ Θεός τῶν σωτηρίων ἡμῶν, δ Θεός ἡμῶν, δ Θεός τοῦ σώζειν. Ὁρα κανταῦθα τὸν περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος λόγον. Τρίς γάρ τέθειται τὸ, 'Ο Θεός. Οὐκ ἀπεικός δὲ καὶ σωτηρίων, περισπωμένως ἀναγνώσκειν. Οὐδετέρων μὲν γάρ

⁴⁸ Joan. XII, 32. ⁴⁹ Ephes. IV, 8. ⁵⁰ Deut. VI, 4.

Variæ lectiones.

(39) Graece factis dignum te habitaculum.

παροξυσονεῖται· θηλυκῶς δὲ περισπάται· λέγομεν γάρ καὶ τὸ σωτήριον, καὶ ἡ σωτηρία. Τὸ δὲ Ὁ Θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν, καὶ τὸ, Ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν, τὸ αὐτὸν σημαίνουσιν· διτ., Ὁ Κύριος τῶν σωτηρῶν ἡμῶν, δικύριος τοῦ σώζειν· ἡ, Ὁ Θεὸς δισωτήρης ἡμῶν, διθεός δισώζων.

Kai toū Kyrion al diékōdos toū tharátou. Tῆς dñnámēwos toū thesū éstis tō ékágēin ex thánatō elēs z̄w̄tōn. Thánatōn dñ n̄sei kai tōn φυσικῶν, kai tōn ámāptiān. O mēn ḡár vñx̄rōl tō sōwma p̄p̄s tāc φu- s̄ikás énērgyelás· ò dñ tēn ψuχj̄n. p̄p̄s tāc énēp̄touc. Elēt̄ dñ tōtō kai p̄p̄s̄ph̄s̄s̄ p̄p̄t̄ tēn ex vñx̄rōn ánaстásewos, toū Šw̄tērōs· toū ḡár aútōu ḡégyōnse p̄p̄w̄tōn h̄ diékōdos toū thánatōn. diékōd̄nōtōs aútōu, kai ánaстánto; sar̄k̄i.

Πλήγη δι Θεός συνθλάσει κεφαλὰς τῶν ἁχθρῶν αὐτῶν. Τὰς κυριωτάτας δυνάμεις τῶν δαιμόνων· ἐν τῇ κεφαλῇ γάρ αἱ κυριωτάται δυνάμεις τοῦ σώματος. Περιττεύει δὲ κάνταῦθα τὸ Πλήγη. (40) Συνθόμως δὲ εἰπεῖν, συνθλάσει νοητῶς τὰς νοητὰς αὐτῶν κεφαλάς.

confractionem capitum, non intelliges corporalem esse, cum corporibus carent dæmones, sed intellectualiter, cum et ipsi intellectualues sint substantia.

Κορυφὴν τριχὸς διαπορευομένων ἐν πλημμελεῖαις αὐτῶν. Τῶν διαπορευομένων, εἰτουν καταπατούντων τὴν κορυφὴν τῆς κόμης (41) τῶν ἀμαρτιῶν· τρίχα γάρ νῦν τὴν κόμην νοήσεις. Καταπατούντων δὲ αὐτήν, ἐν τῷ πλημμελεῖν αὐτούς. "Οτε γάρ ἀμαρτάνουσιν ἀνθρώποι, τότε οἱ δάκμονες καταπατούνται αὐτοὺς ὑποτεταγμένους ἡδη. "Ἐστι δὲ καὶ δλῶς εἰπεῖν· τῶν (42) διαπορευομένων, δὲ ἐστὶ διερευνωμένων ἐν ταῖς πλημμελεῖαις τῶν ἀνθρώπων, τρίχα κορυφῆς κατ' ἐναλλαγὴν· τουτέστι, τὸ λεπτότατον ἀμάρτημα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξετάζουσι γάρ καὶ τὰ τοιαῦτα, κατὰ τὸν καιρὸν τῶν λογοθεσίων τῆς ψυχῆς.

Εἶπε Κύριος· Ἐκ Βασάν ἀπίστρεψόμενοι. Η Βασάν, αἰσχύνηρ ἐρμηνεύει· ἐπέστρεψεν οὖν τοὺς ἐξ θενῶν ἀπὸ τῆς αἰσχύνης τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς αἰσχύνης τῆς ἀμαρτίας.

Ἐπίστρεψόμενοι δὲ βυθοῖς θαλάσσης. Ἐπέστρεψε δὲ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς δηλωθείσης αἰσχύνης, διὰ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος· τοῦτο γάρ καλεῖ βυθοὺς θαλάσσης, διὰ τὸ βυθίζειν τὴν ἀλμυρὰν, καὶ πικρὰν ἀμαρτίαν. Φησὶ γάρ καὶ Μιχαήλ· Αὐτοὺς ἐπίστρεψει, καὶ δεινήσει ἡμᾶς, καὶ καταλύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Καὶ ἀποφρίθησονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Εἰεν δὲ βυθοὶ θαλάσσης, καὶ τὰ βάθη τῆς ἀμαρτίας, εἰτουν τὰ χαλεπώτατα πλημμελήματα· ἀφ' ὧν ἐπέστρεψεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, ἔξαγα-

A centu differunt, aliqui etiam Deum salutum legunt, et sensus idem est. Et quod sequitur: Deus salutis, ad eundem sensum pertinet, ac si diceret: Deus salvator noster, et Deus salvans.

Et Domini exitus mortis. Ad potestatem, inquit, Dei pertinet, ut a morte quis ad vitam educatur. Per mortem vero, et illam intelligere potes, quae corporis operationes extinguit: ipsam nimurum naturalem mortem; et illam, quae virtutum operationes in anima mortificat, quam appellamus peccatum. Ab utraque enim morte potest Deus nos liberare. Intelligi etiam possunt haec verba, ut prophetiam contineant de Salvatoris resurrectione, B qui primus exiit a morte. Ea etenim superata in sua carne, rursus resurrexit.

Vers. 22. Verumtamen Deus constringet capita inimicorum suorum. Principaliores, inquit, atque effacieiores dæmonum potentias constringet, quas capita ideo appellavit, quia in capite potiores, ac præcipue sunt nostri corporis vires. Abundat hoc in loco dictio, terumtamen. Hujusmodi autem

Verticem capilli perambulantium in delictis eorum. Constringet, inquit, capita inimicorum perambulantium verticem capilli, hoc est, concilcantium verticem comæ, comæ dico quorumlibet delinquentium. Capillum enim hic dixit pro coma. Concilcare vero delinquentium comam dicuntur dæmones, eo quod peccatores quosque veluti sibi subjectos concilcant. Possumus etiam, immutato sermone, aliter exponere, quod constringet Dominus capita hominum perambulantium, hoc est, investigantium in delictis humanis capillum verticis, hoc est, tenuissima quæque hominum peccata. Exquirunt etenim dæmones etiam haec minima, quoties animam viderint rationem Deo esse reddituram.

Vers. 23. Dicit Dominus: Ex Basan convertam. Basan confusionem significat, seu sordes. Convertit igitur Deus eos qui fidelios fuerunt ex gentibus ab idolorum confusione, atque a sordibus peccatorum.

Convertam in profundis maris. Convertit autem eos Deus a sordibus, ut diximus, atque hoc in sacro baptismatis lavacro, quod profunda maris appellavit. In eo etenim Deus amarum ac salsuginosum demersit peccatum, quemadmodum et Michæas propheta prædictit: Ipse, inquiens, convertet nos, et miserebitur nostri, et dissolvet peccata nostra et projicientur in profunda maris⁴¹. Per profunda etiam maris, peccatorum profunditatem, hoc est, gravissima quæque delicta, possumus in-

⁴⁰ Mich. vii, 19.

Variæ lectiones.

(40) Συνθόμως et fidelius εἰπεῖν, vertendum erat: *Constringet autem, ut breviter dicam, intellectualiter, intellectuālia ipsorum capita.*

(41) Mallem ἀμαρτιῶλων, ut vertit interpres.

(42) τὸ hominum quod interpres addidit de suo, satis ostendit, eum auctoris sensum minime assecutum esse. Neque enim de hominibus sermo est, verum de dæmonibus, ut legenti patet.

telligere : a quibus delictis convertit nos Deus, ad virtutis lucem adducens. Et iuxta hunc sensum quod dicit *In profundis, expones, pro Ex profundiis, ut sit præpositio pro pra positione.*

Vers. 24. *Ut intingatur pes tuus in sanguine.* Hoc autem facies, o Domine, ut saevos prorsus superes dæmones. Est enim sermo metaphoricus, et tractus a strenuorum militum certamine, qui cum fuerint victores, cæsorum hostium cadavera descendunt, et in defluenti sanguine pedes intingunt. Hujusmodi translatione utitur Isaías, ex persona Christi dicens : *Conculcavi eos in furore meo, et deduxi sanguinem eorum in terram, et a persa sunt vestimenta mea in victoria* ¹¹. Sensus igitur præsentis versiculi est, quod eos prorsus superabit. Vel aliter, intelligendo de Christo, per Christi pedem ipsam possumus Ecclesiam intelligere, quæ per fidem eum ubique fert. Ipsius etenim Ecclesiæ caput est Christus, et ipsa rursus Christi pedum vicem præstat. Hæc igitur Ecclesia intincta est in Christi sanguine, eo nimirum signata atque intincta, ut quemadmodum ferrum tinctura, sic et ipsa ejus sanguine consolidata fuerit ac roborata, vel etiam martyrum sanguine : intellectualiter occisorum, possis etiam intelligere.

Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A communis sensu rursus sumendum est verbum *Ut intingatur.* Canes autem Christi, episcopi sunt, qui insidiatores expellunt, et rationales greges custodiunt. Horum igitur canum intellectualis lingua intincta est, in sanguine nimirum, qui perfluebat ex inimicis. Subaudiendum est enim aliquid ex præcedenti versiculo, ita ut ordo ac sensus perfectus sit : *Ut intingatur, inquit, eorum lingua ex inimicorum sanguine, ab ipso Deo Patre nimirum adjuta.* Est autem hic sermo metaphoricus. Cæsis siquidem inimicis, cædentiū canes lambere solent occisorum sanguinem, et illorum cadavera dilaniare.

Vers. 25. *Visi sunt incessus tui, Deus.* Per incessus hic actiones Christi in carne conversationemque, ac vitam ejus intelligit, quorum omnium spectatores apostolos suisse legimus, iuxta quod per alium Prophetam dicitur. *Post haec in terra visus est, et cum hominibus conservatus est* ¹².

Incessus Dei mei, Regis mei, qui est in sancto. Vide quam ingenue beatus David, Christum fateatur Deum esse, veluti qui certissimam futurorum habebat scientiam. Sanctum autem Patrem ipsum appellat, in quo Filius Incessibiliter est : *Ego enim, inquit, in Patre, et Pater in me est* ¹³.

Vers. 26. *Prævenerunt principes conjuncti psalmentibus.* Apostolos principes appellat, quemadmodum et alibi : *Constitues, inquit, eos principes su-*

A γάνεις ἡς ἀρετῆς. Ἐνταῦθα δὲ τὸ Ἐρ Βεθοῖς, ἀντὶ τοῦ Ἐξ βυθῶν λήψης πρόθεσιν ἀντὶ προθέσεως.

"Οὐας ἀρ Λυζῆ σκοῦς σου ἐτιματεί. Τοῦτο δὲ, ὡς Κύριε, ποιήσεις, ὅπως ἀν τέλεον νικήσῃς τοὺς δαίμονας· μετεφράξδε δὲ δ λόγος. Οἱ γὰρ νικῶντες ἐν τῷ ἀριστεύειν ἐπεμβαίνοντες τοῦς αἵματα, ἐν τῷ καταρρέοντι τούτων αἴματι. Φησὶ γάρ καὶ Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· Συνεκάπησα αὐτοὺς ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ κατήραγον εἰς γῆν, τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ κατεβάσασθη τῷ καταριχματι αὐτῶν τὰ λυδεῖα μου. Ταῦτα γὰρ τὰ βρέτα τοῦτο βούλονται σημαίνειν, διὰ τέλεον αὐτούς ἐνίκησε·

Β Καὶ δλιώς δὲ ποὺς τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία λέγοις·

ἀν, βασάνουσα τούτον διὰ πίστεως· ἐπεὶ καὶ ταύτης κεφαλὴ αὐτὸς ὁ Χριστός· αὗτη οὖν ἑδάφη τῷ αἴματι τοῦ Χριστοῦ, σφραγισθεῖσα τούτῳ, καὶ τειχισθεῖσα, καὶ στομαθεῖσα καθάπερ τῇ βαφῇ οἰδηρος· ἥ καὶ τῷ αἴματι τῶν τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων· ἥ καὶ τῶν νοητῶν αἴματι τῶν διειράνων, νοητῶς ἀποσφραγμένων.

ταῦτα intelectualiter dæmonum sanguinem in-

Η γλῶσσα τῶν κυρῶν σου ἐξ ἔχθρῶν παρ' αὐτοῦ. Ἀπὸ κυνιοῦ πάλιν, τὸ Ὁκας ἀρ βαφῆ· κύνες δὲ τοῦ Χριστοῦ οἱ (43) ἀπόστολοι, καθυλακτουντες τῶν νοητῶν λύχων, καὶ τοὺς ἐπιβούλους· ἀποσδούντες, καὶ τὰ λογικὰ ποίμνια φυλάττοντες· καὶ τούτων ἀν ἡ νοητὴ γλῶσσα ἑδάφη λάπτουσα, ἐκ τῶν ἔχθρῶν· συνεξακουομένου κάντευθα τοῦ αἴματος. Βαφῇ δὲ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἐκ τοῦ αἴματος τῶν ἔχθρῶν παρ' αὐτοῦ, τουτέστι, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς βοηθουμένη. Καὶ τοῦτο δὲ μετεφορικόν. Τῶν γὰρ ἔχθρῶν ἀναιρέθεντων, καὶ εἰ κύνες τῶν ἀνελόντων, λάπτουσι τῷ αἴματι αὐτῶν, καὶ τὰ τούτων διασπαράττουσι σώματα.

Γ Ἡθεωρήθησαν αἱ πορεῖαι σου, σ Θεός. Αἱ δὲοι καὶ ἀναστροφαὶ καὶ διατριβαὶ τῆς ἐνσάρκου πολιτείας σου. Αὐτόπται γὰρ τούτων οἱ ἀπόστολοι· ἔχρημάτισαν. Μετὰ τοῦτο γάρ, φησιν, ἐπὶ τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνερεστράψη.

Δ Αἱ πορεῖαι τοῦ Θεοῦ μου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐτῷ ἀγίῳ. Ὁρα δηπως (44) γνησίως δ Δαβὶδ τὸν Χριστὸν ὄμολογει Θεὸν, ὡς ἡδη πεπληρωσθειμένος. Ἅγιον δὲ νῦν ἔτιγε τὸν Πατέρα, ἐν ψήν ἀρχήτωας. Ἐγὼ γὰρ, φησιν, ἐτῷ Πατρὶ, καὶ σ Πατήρ ἐτέμοι.

Προέφθυσαν δρχοτες, ἔχόμενα ψαλτότων. Αρχοντας καλεῖ τοὺς ἀποστόλους. Καταστήσεις γάρ, φησιν, αὐτεὺς δρχοτας ἐπὶ πάσαν τὴν

¹¹ Isa. lxiii. 4. ¹² Baruch iii. 58. ¹³ Joan. xiv. 10.

Variæ lectiones.

(43) Grace apostoli.

(44) Melius quam certe.

γῆς. Ω; ἐν τῷ μδ̄ φαλμῷ παραδεδώκαμεν. Οὗτοι οὖν προέλασσον πάντας τοὺς ἐξ ἑθῶν, πρῶτοι πι- στεύσαντες. Ψάλλοντας δὲ λέγει, τους προφήτας ὡς φωνοῦντας τὰ περὶ Χριστοῦ· ὃν ἔχομενα, τουτέστι σύνεγγυς γεγόνασιν οἱ ἀπόστολοι. Ἐξεχδμενοι αὐτῶν, δὲ στιν, ἀκολουθοῦντες αὐτοῖς, καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῷ κηρύγματι.

Ἄρα μέσον τεαρίδων τυμπανιστριῶν. Ἐν μέσῳ τῶν Ἰουδαϊκῶν συναταγῶν· νεάνιδες μὲν, διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς πολιτείας αὐτῶν· τυμπανίστριαι δὲ, διὰ τὸ σωματικὸν τῆς πρὸς θεὸν λατρείας. Ἐκ σώματος γάρ, τὸ τύμπανον. **Ἡ** ἐν μέσῳ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν οἱ νεάνιδες μὲν, διὰ τὸν τεαρὸν καὶ καθαρὸν τῆς πλοτεῶς, τυμπανίστριαι δὲ διὰ τὸ νεκροῦ τὸ σῶμα κατὰ θεόν. Νεαρὸν γάρ σῶμα τὸ τύμπανον.

εἰλιαν δικιονοῦνται, οὐ νονιαν πυραντείαν αὐτοῖς περιβαλλοντας, τούς δὲ κατὰ τόπον Ἐκκλησιῶν προθεσμίῃς εἰς τὸ πλήθος· εἰς γάρ ἣν τάλας τοῖς πᾶσιν Ἰουδαίοις ναός;

Κυρίῳ ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ. Τὸν Κύριον εὐλογεῖτε πάλιν ἐκ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν βίβλων. αὖτε γάρ πηγαὶ τοῦ Ἰσραὴλιτικοῦ λαοῦ, πηγάζουσαι αὐτῷ τὴν θεογνωσίαν. Καὶ μέντοι ἐκεῖνων τῶν βίβλων ἀριστάμενοι, τοὺς ὅμνους τῷ θεῷ συνέθηκαν οἱ θεοφόροι Πατέρες

Ἐκεῖ Βενιαμίντες ἐνώπερος δὲ ἐκστάσι. Ἐκεῖ, ποῦ; **Ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις.** Βενιαμίν δὲ λέγει, τὸν ἀπόστολον Ηὔλον, ὃς ἐκ φυλῆς δυνατῆς Βενιαμίτιδος· νεώτερος δὲ, ὃς ὑπέρτερον τῶν ἀλλών ἀποστόλων πιστεύσας· ἐν ἐκστάσει δὲ διὰ τὴν εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγὴν αὐτοῦ, περὶ ἣς φησιν· **Ἐλτε ἐτάματε, οὐκ οἶδα· ελτε ἐκτές τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· δὲ θεὸς οἶδεν.** Εἰς τούτον γάρ, καὶ τὰ τῆς περὶ τοῦ Βενιαμίν προφητείας πεπλήρωται. **Βενιαμίντες** λύκος ἀρκαῖ, τὸ πρωτεύεται, καὶ τὸ ἐσκέρας διαδίδωσι τροφήν. Λύκου γάρ δίκην ὁ Παῦλος τὴν Ἐκκλησιῶν διήρπαζε· καὶ πρότερον μὲν, κατήσθιεν αὐτήν τῷ θυμῷ, καὶ τῷ φύνῳ· ὑπέρτερον δὲ τροφήν τοῖς ἀλλοῖς ἐδίδου πνευματικήν, τὸν οὐράνιον ἀρτον διανέμων αὐτοῖς.

devorans, et tandem conversus (non tantum his cædibus abstinuit, sed) spiritualem cibum atque celestem panem Ecclesiæ Ndelibus, per universum orbem, ut fidelis ac prudens distributor, divisit.

Ἀρχοτες Ἰουδα ἡγεμόνες αὐτῶν· ἀρχοτες Ζαδουλῶν, ἀρχοτες Λεφθυλαδείμ. Ἡγεμόνες, φησιν, αὐτῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐσονται οἱ ἀπόστολοι. Οὓς καὶ διὰ τῶν φυλάρχων ἐδήλωσεν. Ἰάκωβος μὲν γάρ καὶ οἱ λοιποὶ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, τὸν Ἰουδαν εἶχον πατριάρχην· Πέτρος δὲ, καὶ Ἄνδρεας, καὶ Φίλιπ-

A per omnem terram^{**}; ut diximus in psalmo XLIV. Hui igitur principes, omnes alios credentes in fide prævenerunt. Per Psallentes vero, ipsos prophetas intelligit, eo quod omnia cecinerint, ac prædixerint, quae ad Christum pertinebant. His igitur prophetis apostoli conjuncti fuerunt, hoc est, proximi ac vicini extiterunt: quia et tempore et prædicatione illos consecuti sunt.

In medio juvencularum tympanistriarum. In medio Judaicarum synagogarum, quae propter vitæ atque conversationis imperfectionem, adolescentulæ adhuc, hoc est, imperfectiores fuisse dicuntur; et tympanistriæ, quia non tam spirituale quam corporale obsequium, atque cultum Deo in religione sua exhibebant. Ex corpore enim pelle consicitur tympanum. Vel, in medio ecclesiarum, quae ubique locorum sunt. Quæ adolescentulæ fidem: et tympanistriæ, quia in Dei obsequiū corpus suum mortificant. Tympana etenim ex mortui corporis pelle consici solent.

Vers. 27. In ecclesiis benedicite Deo. Hic sermo, legalis cultus cessationem prædicat, et Ecclesiarum multitudinem, quæ in variis orbis partibus erigenda erant. Nam olim unicum tantum erat omnibus Iudeis templum.

Domino ex fontibus Israel. Domino rursum benedicite ex legis ac prophetarum libris, ex quibus veluti quibusdam fontibus perennibus, Israeliticō populo, Dei doctrina, atque cognitio perpetuo scaturiebat: ex quibus fontibus sancti Patres ac Deo pleni multa haurientes, hymnos in Dei laudem componuerunt.

Vers. 28. Ibi Benjamīn adolescentulus in mentis excessu. Illic, inquit, in Ecclesiis Benjamīn aderat, apostolus scilicet Paulus, qui de tribu fuit Benjamīn, et adolescentulus [seu, ut magis posci, Græca dictio, junior] dicitur, quia ultimus omnium apostolorum ad idem accessit. Et in mentis excessu [seu ut proprie est Græca dictio, in exstasi] propter raptum ejus ad tertium cœlum, de quo ipse ait: *Sire in corpore, sive extra corpore nescio: Deus scit*^{**}. Nam et in beato Paulo ea impleta sunt quæ de Benjamin a Jacob patriarcha (in Benedictionibus) prædicta fuerant: *Benjamīn lux rapax mane comedet, vespere dividet cibum.* Ipse signidem Paulus ab initio, Iupi instar, Ecclesiā di siam vastabat, furore atque cædibus pene eam

spiritualem cibum atque cædibus abstinuit, sed) spiritualem cibum atque

Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, et principes Nephthalim. Ipsarum, inquit, Ecclesiarum duces erunt apostoli. Apostolos enim intelligit dum trium harum tribuum principes nominat. Nam et Jacobus et ceteri fratres Domini e Iudeis tribu fuerunt: Petrus, Andreas, Joannes, et Phi-

^{**} Psal. XLIV, 17. ^{**} II Cor. XII, 2, 3.

Variæ lectiones et notæ.

(45) Græce. *Ilic, ubi? in Ecclesiis. Benjamin autem vocat Ap. P.*

lippus ex vico erant Bethsaida : Matihæum, et Jacobum Alphæi degisse legimus in Capharnaum : Simon autem Zelotes Chananæus fuit. Omnia autem hæc loca in Galilæa erant regione, quæ Zabulon, et Nephthalim tribubus in sortem obvenerat. Similiter et alii apostoli ex his tribubus originem trahent. Et principes eos appellavit, non quod civitatibus et locis illis dominarentur, sed quia excellentiores atque honoratiores erant, animi nobilitate. Vel subintelligedictionem, ex ; ut sit sensus, quod principes fuerunt ex tribu Juda, ex tribu Zabulon, ex tribu Nephthalim.

Vers. 29, 30. *Manda, Deus, rictuli tuæ. Hæc ad Patrem dicta sunt, ut Filio mandet ea quæ ad prædicationem pertinent. A me ipso etenim, inquit Christus, nihil loquor, sed quæcumque audiero a Patre*⁵⁷. Quod autem Christus virtus Dei dicatur, Apostolus docuit, dicens de eo, quod Dei virtus est et Dei sapientia⁵⁸.

*Confirm hoc, Deus, quod operatus es in nobis, a templo tuo in Jerusalem. Hæc ad Filium dicta sunt, ut Evangelii prædicationem, quod in nos, vel propter nos operatus est, validiorem ac potentiorem reddat. Vel confirmia quod operatus es a templo tuo, hoc est, quod perfecisti per assumptam humanitatem, quæ templum dicitur, ac tabernaculum divinitatis. Nam quod ait, A templo tuo, exponi debet, Per templum tuum : quod templum, hoc est, quod corpus tuum, habitavit et prædicavit in Jerusalem : Ego enim, inquit, constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus*⁵⁹.

Tibi offerent reges munera. Gentium nimirum reges. Munera autem, quæ obtulerunt hi reges, templa sunt, et prædia Deo dicata, et varia alia dona ab eis divino cultui pie oblata. Hæc autem munera statim offerent, cum priimum te immortalem eorum esse Regem, et Deum cognoverint. Quanquam et immutato versiculorum ordine, alter possimus exponere, ut sensus sit : Ab hoc terrestri tuo templo, reges ferent tibi dona, in supernam Jerusalem : quia per terrestrium horum munerum oblationem, accessum et gratiam apud Deum in cœlo consequentur.

Vers. 31. *Increpa seras arundinis. Fac obnute scere, inquit, intellectuales leones : immites nimirum ac sævos dæmones, qui veluti quidam leones in arundinibus latent, dum in levitate ac sterilitate instabilium atque inconstantium in fide hominum, latebras ac nidos suos faciunt : juxta quod de diabolo scriptum legimus apud beatum Job, quod sub omni dormit arbore apud arundinem, et papyrum, et caricem*⁶⁰. Hujusmodi etenim sermone, requiescere dæmonem intelligimus in iis hominibus, qui plantarum, quas supra commemoravimus proprietates servant : qui scilicet aridi humorem multum babent ad nutriendas voluptates. Papyrus et carex.

⁵⁷ Joan. xiv, 10. ⁵⁸ I Cor. i, 24. ⁵⁹ Psal. ii, 6. ⁶⁰ Job xl, 16.

A πος, καὶ Ἰωάννης, ἀπὸ Βηθσαΐδη τῆς κώμης ἡσαν· Ματθαῖος καὶ Ἰάκωβος, δὲ τοῦ Ἀλφαίου, ἐν Καπερναούμ διάγειν ἴστορούνται· Σίμων δὲ ὁ Ζηλωτὴς Κανανῆτης ὃν ἐτύχανε. Ταυτὶ δὲ πάντα χωρία τῆς Γαλιλαίας ἡσαν. Ἡ δὲ Γαλιλαία τῷ Ζαβουλῶν καὶ τῷ Νεφθαλεῖμ ἐκληροδοτήθη. Καὶ οἱ ἄλλοι δὲ πάλιν ἐκ τῶν τοιούτων ὥρμηντο. Ἀρχοντας δὲ αὐτοὺς εἶπεν, οὐχ ὡς ἀρχοντας τῶν πατρίδων, ἀλλ' ὡς ἔξαιρέτους καὶ τιμιωτέρους, διὰ τὴν φυγικὴν εὐγένειαν· ἢ ἀρχοντας ἐξ Ἰούδα, καὶ ἀρχοντας ἐκ Ζαβουλῶν, καὶ ἀρχοντας ἐκ Νεφθαλεῖμ· ἔξιθεν λαμβανομένης τῆς προθέσεως.

Ἐρτειλαι, δ Θεὸς, τῇ δυνάμει σου. Τοῦτο πρὸς τὸν Πατέρα, ἵνα ἐντείληται τῷ Υἱῷ τὰ περὶ τοῦ κηρύγματος. Ἄπ' ἐμαυτοῦ γάρ, φησιν, οὐδέποτε μιλῶ· ἀλλ' ὅσα ἀπὸ ἀκούσω παρὰ τοῦ Πατρός. Χριστὸς δὲ θεοῦ δύναμις καὶ θεοῦ σοφία.

Αὐτόματος, δ Θεὸς, τοῦτο δ κατειργάσω ἐν ἡμῖν, ἀπὸ τοῦ ραοῦ σου ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Τοῦτο πρὸς τὸν Υἱὸν, ἵνα κρατιώσῃ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου· δ κατειργάσατο εἰς ἡμᾶς, ἢ δι’ ἡμᾶς. Κατειργάσατο δὲ, τουτέστιν ἀπήρτεις τοῦτο, διὸ τοῦ προσλήματος αὐτοῦ. Τοῦτο γάρ Λαός, καὶ σκήνωμα τῆς θεότητος. Ἀπὸ τοῦ ραοῦ σου γάρ, ἀνεῖ τοῦ Διὰ τοῦ ναοῦ σου, τοῦ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἀναστραφέντος καὶ κηρύξαντος· Ἐπὶ Σιών γάρ, φησι, τὸ δρός τὸ ἀγίον αὐτοῦ, διαγγέλλω τὸ πρόσταγμα Κυρίου.

Σοὶ οἰσουσι βασιλεῖς δῶρα. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἀπανταχοῦ θινῶν. Δῶρα δὲ οἱ ναοί, καὶ τὰ καθιερώοντα τούτους χωρία, καὶ τὰ παντοδαπά ἀναθήματα. Οἰσουσι δὲ ταῦτα, ἐπιγνόντες σὲ βασιλέα ἑαυτῶν ἀθάνατον, ὡς θεόν. Νοεῖται δὲ καὶ ἄλλος; κατ' ἐναλλαγὴν τῶν ρήτων, διτὶ Ἀπὸ τοῦ κατὰ χώραν ναοῦ σου ἐπὶ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, οἴσουσι σοι δῶρα, οἱ βασιλεῖς. Τοις γάρ ναοῖς αἰσθητῶς τὰ δῶρα κομίζοντες, νοητῶς δι’ αὐτῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάγουσι τὴν προσαγωγὴν, καὶ χάριν τῶν δῶρων.

Ἐπιτίμησο τοῖς θηροῖς τοῦ καλύμον. Φίμωσον τοὺς νοητοὺς δαίμονας· εἴτουν τοὺς ἀγρίους καὶ ἀπνεῖς δαίμονας, οἵτινες ὡς αἰσθητοὶ λέοντες καλάμῳ, οὗτως ἐμφαλεύουσι τῇ κυνόφθητει καὶ ἀκαρπίᾳ τῶν ἀστηρίκτων εἰς πίστιν ἀνθρώπων. Φησι δὲ καὶ Ἰωάννης περὶ τοῦ διαβόλου οὕτως· Ἐπὸ πάντας δέντρος κοιμάται, παρὰ κάλαμον, καὶ πάχυρον, καὶ βούτομον, δηλῶν διτὶ ἐπαναπαύεται τοὺς ἔχουσι τὰς ἰδιότητας τῶν εἰρημένων φυτῶν, ἡρότητα πρὸς ἀρετὴν, καὶ ὑγρότητα πρὸς φιληδονίαν· τοιαῦτα γάρ διάπλυρος καὶ τὸ βούτομον.

sunt, ad ferendas virtutes, et qui succum siue

Hujusmodi etenim proprietatis et naturæ sunt

Η συμαγωγή τῶν ταύρων ἔτ ταῖς δαμάλεσι· Α τῶν λαῶν, τοῦ ἀκελεισθῆται τοῖς δεδοκιμασμένοις τῷ ἀργυρῷ. Ταύρους λέγει τοὺς ἄρχιερεis καὶ Γραμματεis, καὶ λοιποὺς ἄρχοντας τῶν Ιουδαίων, ὡς θρσοis; καὶ χερατιστὰς, δαμάλεις δὲ τὰ ὑποτεταγμένα τούτοις πλήθη τῶν λαῶν· ἄρχει μὲν γὰρ ὁ ταῦρος, ὑποτετακται δὲ ἡ δάμαλις. Φησὶν οὖν διεῖ οἱ προσέχοντες ἐν μέσῳ τῶν λαῶν ἐγένοντο, τὴν ἕψη ἀγκελεῖσα, εἰτούν καλύπται τοὺς δελοισμασμένους εἰς πίστειν καὶ ἀρετὴν ἀποστόλους, ἐπειγομένους; εἰς τὸ κηρύττειν. Προσκαλεσάμενοι γάρ, φησι, τοὺς ἀποστόλους, δειράντες, παρέγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπειδὴ τῷ ὄνδριτι τοῦ Ἱησοῦ. Τῷ ἀργυρῷ δὲ, ἀντὶ τοῦ, ὡς ἀργύριον· ἰδίωμα γάρ καὶ τοῦτο Ἐβραῖον. "Η λείπει τὸ, παραπλήσιως.

querentur in nomine Iesu ⁶¹. Argento autem probatos dixit, pro, probatos tanquam argentum; est enim Hebraica linguae proprium idiomata. Vel subintelligendo dictionem quasi alia potest reddi lectio, ut sit: Qui probati sunt, quasi argentum.

Διωσαρχιστορ δθητη τὰ τοὺς κολέμους θέλοτα. Β Dissipa gentes quae bella volunt. Intellectuales nimirum et sensibiles gentes.

"Εξυσις πρέσβεις δὲ Αἰγυπτου. Αἰγυπτὸν μοι νοει πᾶσαν γῆν τῶν ἑθνῶν, ὅσης ἐκυρευεν δὲ νοητὸς Φαραὼ διάβολος, ἀφ ἡς πάσης ἥξειν πρὸς Χριστὸν πιστούς προφητεύει, πρεσβεύεις ὑπὲρ δους τοῦ κόσμου παντός.

Αἴθιοις προφθάσεις χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ. Προφθάσει, ἀντὶ τοῦ, φάσει, δὲ ἐστιν, ἐκτενεῖ δὲ γάρ φθάνων ἐκτελενῶν τὴν χείρα, ψύχει τὸ πόρρω. Ἀπὸ τοῦ ἐπομένου τοίνυν τὸ ἡγουμένον ἐστημανεν. Ἐξέτεινε γάρ εἰς Χριστὸν τὸν Κανδάκην, δι καὶ χεῖρα αὐτῆς δὲ λόγος ἐκάλεσεν· ἐν τῇ χειρὶ γάρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου δύναμις· ἐπει καὶ τῇ βασιλίσσῃ παρεδύνατεσε. Περιττῇ δὲ ἡ πρόθεσις (46). Τινὲς δὲ λέγουσι διὰ μὲν τῆς Αἰγύπτου πᾶσαν γῆν δηλοῦσθαι· πάστης γάρ γῆς δὲ νοητὸς Φαραὼ κεκράτηκε· διὸ δὲ τῆς Αἴθιοπικας καὶ αὐτὰ τὰ τοῦ κόσμου πέρατα· ἐσχατοι γάρ πάντων ἀνθρώπων, οἱ ἐν ἀνατολῇ καὶ δύσει Αἴθιοπες. Μητροθήσοται γάρ, φησι, καὶ ἐπιστραφήσοται πρὸς Κύριον πάντα τὰ κέρατα τῆς τῆς ἐνταῦθα δὲ τὸ, προφθάσεις χεῖρα, ἀπλῶς λαμβάνομεν, ἀντὶ τοῦ, Ἐκτενεῖ τὰς χείρας ἐν τῷ ἐνχεσθαι πρὸς Χριστὸν, ἥδη πιστεύσασα.

Et iuxta hujusmodi expositionem, quod ait: Præveniet manus suam, simpliciter ac juxta litteram intellige, quod supplices ad Christum manus extendet fideli scilicet iam effecta.

Αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς φαστε τῷ Θεῷ, ψάλται τῷ Κυρίῳ. Τούτο τῶν δηλωθέντων δύο ῥητῶν ἐφερμηνευτικὸν, καθολικῶς πᾶσιν θυντειν ἐγκελευόμενον δέσειν καὶ φάλλειν Χριστῷ.

Τῷ ἐπιστερηστήι δέσι τὸν οὐρανον τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς. Τῷ ἀναβοτήριον: εἰς τὸν οὐρανὸν οὐρανοῦ ἐν ἀνατολάς, εἰτούν φανερῶς· κάτωθεν ὀρώντων ἀποστόλων, ἀναθεν δὲ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Ἐκ μὲν γάρ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν κατελθόν, ἐν δύσει κατῆλθεν, δὲ ἐστιν ἀφανῶς· πάντας,

⁶¹ Act. iv, 18. ⁶² Psal. xxi, 28.

Variæ lectiones.

(46) Niimirum πρὸ, in verbo προφθάσει: quia quidem verba non videntur loco suo posita. Relius initio statim post versiculum, aut potius

Congregatio lauorum in vaccis populorum, ut excludantur qui probati sunt argento. Per lauros pontifices et Scribas et reliquos Iudeorum principes intelligit, veluti temerarios ac cornu ferentes: per vaccas vero (seu ut potius Graeca dietio significat per juvencas populorum) plebis multitudinem intelligit, quae illis suberat. Praesunt enim in armatis lauri, et subsunt juvencæ. Et sensus est, quod ii qui cæteris dignitate præminebant fuerint in medio populorum, ut apostolos excluderent, hoc est, ut impeditirent eos a prædicatione verbi; apostolos dico qui argento, hoc est, qui in fide aut virtute probati sunt. Legimus enim in Actis, quod cum principes sacerdotum et seniores vocassent apostolos, et verberibus cæcidissent, jusserunt ne loquerentur in nomine Iesu ⁶¹. Argento autem probatos dixit, pro, probatos tanquam argentum; est enim Hebraica linguae proprium idiomata. Vel subintelligendo dictionem quasi alia potest reddi lectio, ut sit: Qui probati sunt, quasi argentum.

Vers. 32. Venient legati ex Αἴγυπτῳ. Per Αἴγυπτum omnes gentium regiones intellige, quibus intellectualis Pharao dæmon dominatur. Ex hac etenim Αἴγυπτον venturos esse prædicti fideles ad Christum, pro toto orbe intercessuros.

Αἴθιοπα πρæveniet manum suum Deo. Præveniet, hoc est, extendet; nam qui manum extendit, prævenire quodammodo illud videtur quod procul jacebat. Ab eo igitur quod consequitur, significavit id quod præcedit. Extendit autem Αἴθιοπα Candacem illum, quem manum nunc propheta appellat, veluti potentem inter Αἴθιοπes. Vis etenim ac robur hominis in manu potissimum dignoscitur.

C Potens autem erat ille Candaces, cum post reginam in imperio primus haberetur; vacat autem præpositio. Aliqui per Αἴγυπτum universum dicunt orbem significari, eo quod intellectualis Pharao totius orbis dominaretur, et per Αἴθιopiam ejusdem orbis fines denotari. Sunt enim Αἴθiopes in orbe omnium hominum extremi, qui Orientem incolunt et Occidentem. Reminiscentur enim, inquit, et convertentur ad Dominum universi fines terræ ⁶².

Regna terra, cantate Deo, psallite Domino. Hic versiculus ad duorum præcedentium declarationem consequitur. Universas etenim gentes promiscue canere Christo jubet, et psallere.

Vers. 54. Qui ascendet super cælum cæli in Orientem. Qui ascendet in cælum in Orientem, hoc est, palam ac manifeste, omnibus videntibus apostolis, qui in terra erant, et videntibus etiam omnibus incorporeis angelorum ordinibus. E cælo etenim descendens in terram, descendit in Occi-

Iæc animadversio, ut et aliæ hujusmodi, vere περιττή.

dentem, hoc est, clam et latenter ab omnibus velataque et obiecta ineffabili quodam modo illius divinitatem. Ascendens vero e terra in cœlum, patet ascendit: et hoc est, quod ait ascendisse in Orientem. Alii ideo dictum esse putant in Orientem, quia Christus in Orientali Jerusalem ora esset, quando in cœlum assumptus est. Ita enim jacere dicunt ad Jerusalem montem Olivarum. Cœlum vero cœli illud appellat, quod est supra firmamentum, quodque ante omnes alios cœlos creatum est; illud enim firmamenti cœlum dicitur. Nam per firmamentum nostrum cœlum intelligimus.

Ecce dabit vocis suæ vocem virtutis. Vox Christi apostoli sunt, qui Christi loquuntur sermones. Ibis igitur in die Pentecostes sanctum dedit Spiritum, quem hoc loco beatus David virtutis vocem appellat, juxta quod Lucas ait, quod Factus est repente de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis⁴³. Sonus autem voci simillimus est. Virtutis vero vocem dixit, quia ei ipse Dominus virtutem eum appellavit, dicens: Donac induamini virtutem ex alto⁴⁴. Vel aliter, per vocem Dei præcursoris Joanneum intellige, de quo dictum est: Ecce mittit angelum meum ante faciem tuam⁴⁵; per vocem vero virtutis, ipsum Christum; eo quod post salutares illius sermones divina quadam vis ac virtus consequbatur. Nam simul ac aliquid ab eo dictum erat, statim etiam opere adimplebatur.

Vers. 35. *Date gloriam Deo. Ad fideles sermo est, mandans ut Deum glorificant, qui tantam illius imperitius est misericordiam.*

Super Israel magnificentia ejus. Magnalia, inquit, Dei iis hominibus innescunt, qui divina contemplationi vacaverint. Israel etenim interpretatur mens videns Deum; ille vero qui affectibus ac passionibus fuerit obsecratus, contemplari non poterit quanta ac qualia Deus ob nostram sit operatus salutem. Et quod ait: super Israel, dixit pro, ipsi Israel. Vel aliter: Super fideliū Ecclesiā, quæ mente ac spiritu Christum videt, sicut mirabilia Dei, quorum contemplatione digna esse semper reputatur.

Et virtus ejus in nubibus. Per nubes hic ipsos etiam apostolos intelligit, veluti supra existentes atque eminentes a terrenis negotiis, ac veluti spirituali aqua plenos, quam ex sancti Spiritus profundis hauserunt, ut animarum arva ac campos, hoc est, ut ipsos credentes irrigarent.

Vers. 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis. Soli, inquit, sancti Deum admirantur: veluti qui magnificas atque amplissimas illius administrationes soli pro animi dignitate concipere ac comprehenderem possint. Mirabilis igitur atque admirandus eis est.*

⁴³ Act. ii, 9. ⁴⁴ Luc. xxiv, 49. ⁴⁵ Malach. iii, 1: Mauth. xi, 10.

Variae lectiones.

(46) Omisit interpres τὰ θαύματα *miracula*, quæ vim ac virtutem divinam postulant. Vertendum:

A λαθίν, ἐπικρυπτομενη: ἀρόγητως τῆς θεότητος: ἐκ δὲ τῆς γῆς εἰ; οὐρανὸν ἀνέλθων, ἐν ἀνατολάς ἀνῆλθε· τοῦτο γάρ δηλοὶ τὸ, κατά ἀνατολής. Τινὲς δὲ φασὶ τὸ κατά ἀνατολάς εἰρῆσθαι, διὰ τοῦ ἐκ τοῦ ἀνατολής τέρσερου μέρους τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνακηφθῆνα: τὸν Κύριον. Οὗτος γάρ κείται τὸ δρός τῶν Ἑλαῖων. Οὐρανὸν δὲ οὐρανοῦ τὸν ὑπὲρ τὸ στερέωμα οὐρανὸν, τὸν πρὸ πάντων παρηγμένον ὡνόμασεν ἔκεινος; μὲν γάρ τοῦ στερέωμας: ἔστιν οὐρανός· τὸ δὲ στερέωμα πάλιν οὐρανὸς ἥμιν.

'Ιδού δώσει τῇ φωτῇ αὐτοῦ φωτίην δυνάμεως. Φωνὴ τοῦ Χριστοῦ εἰς ἀπόστολοι· οὐα τοὺς λόγους αὐτοῦ λαλοῦντες· τούτοις οὖν ἔδωκε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐν τῷ καιρῷ τῆς Πεντηκοστῆς· διὸν ἐκάλεσε φωνὴν δυνάμεως διδασκοῦ· φωνὴν μὲν, διότι φησὶ Λουκᾶς· Καὶ ἐτένετο ἀφρω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἥχος, ωσπερ φερομέτης βιαλος φωτῆς· διὸς ἥχος πάντως φωνὴ· δυνάμεως δὲ, διτι καὶ δι Κύριος δύναμιν αὐτὸ δέκληκεν, εἰπών: Ἔως ἀπὸ ἀρδεύσησθε δύναμιν δὲς ὑψους. Ή καὶ δλλως, φωνὴ μὲν τοῦ Θεοῦ δι πρόδρομος: Ἰωάννης· Ίδού γάρ, φησὶν, ἀποστέλλω τὸν ἀγγελὸν μιν χρόνο προσώπου σου. Φωνὴ δὲ δυνάμεως δι Χριστός· ως τοις λόγοις αὐτοῦ παραχολουθεῖσης θελας δυνάμεως;. Ἀμα γάρ θελει, καὶ ἀμα ἔγινοντο τὰ θαύματα (46').

C Δότε δόξαν τῷ Θεῷ. Πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς δι λόγος, προτρεπόμενος δοξάζειν τὸν Θεόν, τοιαύτης φιλανθρωπίας ἀξιωθέντας.

'Ἐπι τὸν Ἰσραὴλ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ. Τῷ Θεωρικωτάτῳ ἀνδρὶ τὰ μεγαλεῖς τοῦ Θεοῦ γνωρίζεται. Ἰσραὴλ γάρ ἐρμηνεύεται, τοῦν δρῶν Θεόν. Ή γάρ τυφλωθεῖ; ἐκ παθῶν οὐ δύναται κατανοῖσαι, δσα καὶ οὐα δι Θεός διὰ τὴν ἡμετέρων σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο. Ἐπι τὸν Ἰσραὴλ οὖν, ἀνε τοῦ, τῷ Ἰσραὴλ. Ή καὶ δλλως. Ἐπι τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν, ητοις νοερῶν δρῆ τὸν Χριστόν, γίνεται τὰ θαυμάτα τοῦ Θεοῦ· καὶ αὐτη τοιάδεν ἀξιούται δι παντός.

Διαὶ δι δύναμις αὐτοῦ ἐτ ταῖς τεφέδαις. Νεφρὸς λα; νῦν λέγει τοὺς ἀποτόλους, ως ὑπερκειμένους τῶν γεηρῶν πραγμάτων, καὶ πεπληρωμένους τοῦ πνευματικοῦ θεάτρου, δι τοῦ βυθοῦ τοῦ Πνεύματος; ἀνέλκυσαντες, δι' αὐτοῦ τὰς ψυχικὰς ἀρούρας τῶν πιστῶν, ητοις νοερῶν δρῆ τὸν Χριστόν, γίνεται τὰ θαυμάτα τοῦ Θεοῦ· καὶ αὐτη τοιάδεν ἀξιούται δι παντός.

Θαυμαστός δ Θεός ἐτ τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ. Οἱ ἄγιοι, φησὶ, μόνοι θαυμάζουσι τὸν Θεόν· οὐα δυνάμενοι κατανοεῖν τὰς μεγαλοπρεπεῖς οἰκονομίας αὐτοῦ· θαυμαστός οὖν τούτοις ἐστίν.

Ο Θεός Ἰσραὴλ. Πανταχοῦ θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ **A** καλεῖ: τὸν Χριστόν, δεικνύων διὰ τὸν νέον λαὸν εὐεργετῶν, οὗτος; καὶ τὸν παλαιὸν εὐηργέτητος· καὶ οὐκ ἄλλος οὗτος; πατέρες ἔκεινον ἔστιν.

Ἄντερ δύσσει δύναμις καὶ κρατιώσιτε τῷ λαῷ αὐτοῦ. Τῷ νέῳ δύναμιν μὲν εἰς τὸ δυσθήναι τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων, κρατιώσιν δὲ εἰς τὸ ἐμμείναι τῇ ἀμαρτίᾳ πίστει.

Ἐύλογητός δὲ θεός. Οἱ ταῦτα οἰκονομήσας; οὕτως· δὲ καὶ πλάσας καὶ ἀναπλάσας καὶ τοσούτων ἀγαθῶν καταβάσας τὸν σὸν λαόν. Οἱ μὲν οὖν παρὸν φαλμὸς οὗτοι; ἡρμηνεύθη, κατὰ ἀναγωγὴν, καὶ οὗτοις ἡρμοσεις διδόνου Χριστιανοῖς. Ἰουδαῖοι δὲ πειρῶνται τοῖς κατὰ αὐτῶν πράγμασιν ἴστορικῶς καὶ τούτον ὑποβαλεῖν· οὐ δύνανται δὲ πάντας ἐφικέσθαι. Χρή δὲ διὰς μαθεῖν καὶ ὅπως αὐτὸν μεθέλκουσι· φασὶ γάρ· Ἀναστήτω δὲ θεός; εἰς βοήθειαν τοῦ σωματικοῦ Ἰσραὴλ· εἴτε ἐχθρὸν διομάζουσι τοὺς ἀλλοφύλους· δομοῖς δὲ καὶ μισοῦντας· εἴτε δὲ καὶ ἀμαρτιώνες, ὡς ἀνδρούς· δικαίους δὲ τοὺς ἐν Ἰουδαίοις ἀγαθούς. Τὸ δέ· Ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιστενόχροτι ἐπὶ δυναμών, παρί· τῇ; κιβωτῷ δὲ θηῆται φασιν· ἐντελλομένου τοῦ ἀγίου Πνεύματος; αὐτῇ εὐτρεπίζειν δόδυν, δι' ἣς δὲ θεός ἐπιβαίνειν ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους; τῇς Ἱερουσαλήμ· οὗτοι γάρ ἔχειν θέσεας; τὸν ναὸν ἐν ᾧ ἔστερον ἡ κιβωτὸς κατέπαυσεν ἴστορονται. Οἱ θεός δὲ ἐτέστη πάτηψαντον, ἀντειπούν· Ἐν τῷ ναῷ· δὲς καὶ μονοτρόπους λεγομένους; αὐτούς, ὡς ἐν τῷ θεῷ πιστεύοντας, κατοικεῖν ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ. Εἴτα, φασὶ, καταλέγει τὰ κατὰ τὴν ἀπ' Αἰγύπτου ἔξοδον γεγενημένα. Ἐξῆγαγε δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ ἁυτοῦ δυνάμει, πεπεδημένους ἐκεῖσε τῇ δουλείᾳ τυγχάνοντας· τοὺς αὐτούς; δὲ λέγει καὶ παραπικράνοντας, ὡς προειρήται. Καὶ ὡς ἐν τάφοις δὲ ἔρχουν ἐν Αἰγύπτῳ, μή δυνάμενοι ἐνεργεῖν καθ' ἁυτούς. Ἐξεπορεύετο δὲ δὲ θεός; ἐνώπιον τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ στύλου τῆς νεφέλης καὶ τοῦ πυρδεις, καὶ διέβαινε μετὰ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἑρήμῳ· διὰ τοῦ γῆς ἐσείσθη, λαβᾶτος; καὶ συστροφῆς κατὰ τὸ Σινᾶ τενομένης, καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐσταῖν τὸ μάνγα. Βροχὴν δὲ ἔκούσιον τὸν εὐάρεστον ὑετὸν ἐρμηνεύουσι τὴν εὐθηγίαν τῶν καρκῶν ἐργαζόμενον. Ἡζύθεις δὲ ἡ κατ' αὐτοὺς κληρονομία, συντριβεῖσα ἐν Αἰγύπτῳ· κατήρτισε δὲ αὐτὴν, βασιλεὺς κρατιώσας. Ζώα δὲ τοῦ θεοῦ ἁυτοῦ; καλοῦσιν, ὡς τῷ θεῷ ἀνακειμένους. Ἡτοιμασας δὲ, φασὶ, τὰ ρήθεντα ἀγαθὰ τῷ πτωχῷ λαῷ σου, ἐν ἑρήμῳ πλανωμένῳ καὶ μή ἔχοντι γῆν. Εὐαγγελιζομένους δὲ λέγουσι τοὺς προφήτας, εὐαγγελιζομένους τῷ λαῷ τὸ διελέσθαι σκύλα ποιεύμιν, καὶ ἀφορίσαι εἰς ὥραιότητα τοῦ ναοῦ· τούτο δὲ φεύδονται. Καὶ γάρ οὐδέν τι σκύλον εἰς εὐπρέπειαν τοῦ ναοῦ ἀνέθηκαν. Ἀλλὰ κατὰ ἀναγωγὴν ὁ λόγος; οὗτος ἔστιν, ὡς προειρήκαμεν. Ἀγαπητὸν δὲ τὸν Δασδὶ διοικέουσιν, ἢ τὸν Σπλομῶντα. Περὶ δὲ τοῦ Ἑάν κοιμηθῆτε ἀρά μέσον τῶν κλήρων, οὕτω φασιν· Ἐὰν ἐνιδρυθῆτε ὄντα μέσον τῶν κεκληρωμένων ὑμῖν τόπων τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, τοσοῦτον εἰς πλευτὸν ἐπιδώσετε,

B *Deus Israel.* Ubique Christum Deum Israel vocat, ut ostendat eum qui beneficia in novum suum populum contulit, eumdem illum esse, qui et antiquum populum beneficiis affecit, neque ullum esse alium praeter eum.

Ipse dabit virtutem et fortitudinem populo suo. Novo nimirum populo: virtutem quidem ut ab idolorum errore et seductione eripiantur, fortitudinem vero ut per eam in sincera fide constanter possint permanere.

C *Benedictus Deus.* Qui rite omnia administravit; qui creavit nos, et denovo iterum reparavit; qui tantis populum suum donis dignum effecit. Et hæc quidem hujus psalmi expositio est juxta anagogem. Verum et Iudei juxta historiam rebus suis ac B commodiare eum conantur, sed exseculi propositum non possunt. Scire igitur decet, quo pacto illius sensum detorqueant. Aliunt enim: Exsurget Deus in auxilium corporalis Israël; et per inimicos Philistæos aut alios alienigenas populos intelligunt: quos etiam esse eos dicunt, qui Deum oderunt, et peccatores insuper et iniquos. Per justos vero omnes probos ac virtute præditos viros intelligunt, qui tunc erant inter Iudeos. Et quod ait: Iter facite ei qui ascendit super occasus, aliunt de area dictum esse, cum sanctus Spiritus parari viam iusserit, per quam Deus erat ascensurus, atque hoc in occidentali parte Jerusalem. Ita enim situm suis templi dicunt in quo tandem arca quievit. *D* Deus in loco sancto suo, hoc est, in templo; qui Iudeorum populum, quos unanimis, seu unius moris homines appellari dicunt, quia in unum Deum credunt, habitare facit in domo, hoc est in templo suo. Deinde ea connumerari dicunt, quæ in exitu Aegypti contigerunt. Magna enim vi eduxit Deus Iudeos de Aegypto, servitute antea illic alligatos, quos et paulo post exasperantes appellari dicunt, ratione quam ajibi diximus, et sepulcrorum habitatores, eo quod dum in Aegypto essent, tanquam pene mortui reputabantur, et nihil per se poterant operari. Egregiebatur autem tunc Deus coram populo in columna nubis et ignis, et simul cum populo pertransibat in desertum. Tunc etiam terra concussa est, facta nimirum validissima quadam tempestate in monte Sina: et cœli de stillaverunt manna. Per voluntariam vero pluviam, gratiam aquam intelligent, quæ fructuum præstítit copiam. Et infirmata est, eorum nimirum bæditas, quando in Aegypto variis calamitatibus atque afflictionibus fuit percussa. Persecut autem eam Deus muniebat et corroborans eam regno. Per animalia vero Dei, seipso intelligunt, veluti Deo dicatos. Präparasti etiam, inquit, tu, Deus, ea bona pauperi populo tuo, erranti in deserto, et certain adiuc regionem non habenti. Et per evangelizantes, antiquos prophetas intelligent, qui populo annuntiabant, ut inimicorum spolia dividarent, et ad templi pulchritudinem atque ornatum ea depudarent. Quia in re falsa dicere convincuntur,

cum nulla fuerint spolia, quæ illi ad Jecorem templi obtulerint, sed, ut diximus, anagogice hæc omnia intelligenda sunt. Per dilectum etiam ipsam David intelligunt, ait Salomonem. Et verba illa, *Si dormieritis inter medias cleros, ita exponunt: Si stabiliti fueritis in medio prædiorum terræ promissionis, quæ prædia vobis in cleros, hoc est, in sortes contigerunt, adeo vestræ augescent divitiæ, ut alæ columbarum, quas prædivites viri gypsinæ super tecta in summæ felicitatis signum infligere solebant, futuræ sint deargentatae, et scapulæ, seu posteriora dorsi, pallidissimo ac purissimo sint auro ornanda.* Verum nullibi legitimus Judeos hujusmodi ritum aliquando servasse, ut columbas in domorum tectis infligerent. *Dum discernit, hoc est, dum eligit cœlestis Deus reges super Jerusalem, splendescens et lucebunt illi reges in ea.* Montem etiam Dei Sion, appellat *montem pingueum*, quia pascentia illic pecora facile pinguescant, et montem *coagulatum* similiter, seu *caseatum*, quia pascuum abundantia assidue lac præbeat. Verum quod dicitur: *Etenim Dominus habitabit in finem, ut jam prædictimus, ab eis recte exponi non potest.* Per currum etiam Dei seipso intelligunt, quasi in ipsis solis Deus requiesceret, quem currum multiplicatum esse dicunt in infinitum, hoc est, valde numerosum, et millia etiam abundantium divitiis in eis esse: item quod Dominus ille in eis est, qui olim fuit in Sina cum eorum progenitoribus. Et ad Deum deinde sermonem dirigunt, dicentes: *Ascendisti in altum, hoc est, Sublimis atque excelsus reputatus es supra omnes. Captivasti captitatem per populum tuum, qui hostes tuos devicit. Accepisti dona, hoc est, oblationes Deo dicatas, et eos homines qui tibi antea non parebant acceperisti in servos, ut inhabitare eos faceres simul cum populo tuo atque ei servire. Quæ sequuntur manifesta sunt. A Domino autem sunt exitus ac via mortis, qui conteret alienigenarum capita, et verticem capilli hominum perambulantium in peccatis. Decrevisse etiam olim Deum dicunt, et dixisse: Convertam, hoc est, eripiam populum meum, et salvum educam e Bassanitide regione, in qua Og gigas regnavit, et convertam eum ex profundo maris sanguinum. Rivi eum sanguinum tunc erant, ut pes tuus, o Hebræe, intingatur in jugulatorum hominum sanguine, et ipsa etiam lingua canum tuorum ex eodem inimicorum sanguine dicunt Dei vias, hoc est, Dei vestigia olim in monte Sina. Ascendit enim, inquit, in monte Moyses et Aaron*⁴⁶, et quæ sequuntur. Et paulo post: *Et viderunt locum ubi steterat Deus Israel, et quæ sub pedibus ejus opus lapidis sappiri. Per sancium vero ipsum intelligent coelum.*

Sequitur: *Prævenerunt populum, ipsius populi principes. Inter canendum etenim Deo, atque inter psallendum, astiterunt propius psallentium choro, in medio juvencularum tympanistriarum, et accidisse hæc intelligunt, post transitum maris*

A ὧστε τῆς περιστερᾶς, ἣν οἱ πάνυ πλουτοῦντες ἐπὶ τοῦ δώματος γυψίνην ἴστρην εἰώθασιν εἰς σύμβολον ἀκρας εὐδαιμονίας, αἱ πτέρυγες μὲν αὐτῆς ἔσονται περιηργυρωμέναι, τὰ δὲ μετάφρενα αὐτῆς κοσμήθησονται ἐν χλωρότητι χρυσίου. Οὐδαμῆ δὲ τοιαύτην περιστεράν οὐδενὸς Ἐβραίου δῶματι στῆναι μεμαθήκαμεν. Τὰ δὲ ἑξῆς, Ἐρ τῷ διαστέλλεται, εἴτουν ἐκλέγεσθαι τὸν ἐπουράνιον Θεὸν βασιλεὺς ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, λαμπρυθήσονται ἐν Ἱερουσαλήμ· δρος δὲ θεοῦ τὸ Σιών καλούσι· καὶ δρος πτῶν, ὡς πιανὸν τὰ νεμόμενα θρέμματα· καὶ δρος τετυρωμένος, ὡς γάλακτος χορηγὸν, τῇ εὐθηνίᾳ τῆς νομῆς. Περὶ δὲ τοῦ Καὶ γάρ οἱ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος, ειρήκαμεν, διτού οὐκ ἔχομεν (47) ἀσφαλῶς εἰπεῖν. Ἀρμα δὲ τοῦ θεοῦ ἔσαντος, ὡς ἐπαναπαυμένου αὐτοῖς τοῦ θεοῦ. Μυριοπλάσιον δὲ, ἀνεὶ τοῦ Πολυπλόκοδος· χιλιάδας δὲ φασιν ἐν αὐτοῖς τῶν εὐθηνούντων ἐν πλούτῳ. Ὁ Κύριος δὲ ἐν αὐτοῖς ἔστιν, ὡς οἰσονται, δεὶς ἢν ἐν Σ.ν. πάλαι μετὰ τῶν πρυγόνων αὐτῶν. Λέγουσι δὲ καὶ πρὸς τὸν θεόν, διτού Ὑγῆλος ἐπομήσθης πορφύρας πάσιν. Ἡχμαλώτευσας αἰχμαλωσταί διὰ τοῦ λαοῦ σου νικήσαντος ἐχθρούς· Ἐλαβες ἀναθήματα καθιερώθεντα σοι. Καὶ Ἐλαβε; εἰς δούλους ἀπειθοῦντας πρότερον ἀνθρώπους, ἐπὶ τῷ κατασκηνῶσαι αὐτοῖς μετὰ τοῦ λαοῦ σου, δουλεύοντας αὐτῷ. Τὰ δὲ ἑξῆς ἥτε σαρφή· παρὰ τοῦ Κυρίου δὲ αἱ ἰδοι τοῦ θανάτου, δεὶς συνθλάσσει τὰς κεφαλὰς τῶν ἀλλοφύλων· συνθλάσσει δὲ καὶ κορυφὴν χαίτης ἀνθρώπων, διακορευομένων ἐν ἀμαρτίαις. Ἀπερήνατο πάλαι Κύριος, διτού Ἐπιστρέψω, ήτοι ἐξελούμαι τὸν λαὸν μου, σώσων ἐκ τῆς Βασανίτειας χώρας, ἡς ἐβασίλευσεν ὁ γίγας Ὅγη· ἐπιστρέψω αὐτὸν ἐκ τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης τῶν αἰμάτων. Ρύακες δὲ αἰμάτων τότε ἐπλημμύρησαν, ἀναιρεθέντων τῶν περὶ τὸν Όγη, ἵνα βαφῇ δ ποὺς σου τοῦ Ἐβραίου ἐν αἷματι τῶν σφαττομένων, καὶ αὐτὴ ἡ γλώσσα τῶν χυνῶν σου, ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἐχθρῶν, δεὶς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ· θεωρηθῆναι δὲ λέγουσι τὰς πορειας τοῦ θεοῦ, ήτοι τὰ ἔγκη πάλαι ἐν τῷ δρει Σινᾶ· Ἀρέθη γάρ, φησίν, ἐτῷ δρει Μωσῆς καὶ Ἀαρὼν, καὶ τὰ ἑξῆς. Είτε Κατελδορ τὸν τόπον οὗ εἰστηκει ο Θεὸς Ἱεραήλ, καὶ τὰ ὅπλα τοὺς κόδας αὐτοῦ, ὃντερ δρογον πλινθον σταχυείρουν. Ἀγιον δὲ νοοῦσι τὸν οὐρανόν.

Είτα Προσέλασορ τὸν λαὸν οἱ ἄρχοντες αὐτοῖς, ἐν τῷ ἄδειν καὶ ψάλλειν τῷ θεῷ, Ἕγγιον ιστάμενοι τῶν χοροψαλτῶν, ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν. Λέγουσι δὲ τὰ μετὰ τὴν Ἐρυθρὸν θάλασσαν, διτού Μαριάμ, ἡ τοῦ Ἀαρὼν ἀδελφή, δέηρχε τῶν νεανίδων.

⁴⁶ Exod. xxiv, 9.

Variæ lectiones.

(47) An non potius ἔχουσιν?

Τὸ δέ· Ἐτ ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν, οὐδὲν δύνανται μεθοδεῦσαι. Βενιαμὶν δέ φασι τὴν φυλὴν τοῦ Βενιαμίν, νεωτέραν οὖσαν. Νεώτερος γάρ οὐδὲς δὲ Βενιαμὶν. Ἐν ἀκτάσει δὲ, ὅτι ἐνεθουσίων πολεμοῦντες οἱ τοῦ Βενιαμίν· ψυχρὰ δὲ καὶ αὕτη ἡ ἐρμηνεία. Οἱ ἄρχοντες δὲ τῆς Ἰουδαίας ἑβασίλευσαν τῶν Ἐβραιών. Ἀρχοντες Ζαδούλων καὶ Νεφθαλείμ, διτε ἐπίσημοι αὗται οἱ φυλαὶ διὰ τὰς ἐν πολέμῳ ἀνδραγαθίας· εἶτα, Ἐρτειλαι, δὲ Θεός, τὰ περὶ ἡμῶν τοῖς ἀγγέλοις σου· δύναμις γάρ Θεοῦ οἱ διγγελοι· καὶ κραταίωσον, δὲ εὐτρέπισας ἐν ἡμίν βασιλείου. Εἰ καὶ μή δὲ ἡμᾶς, ἀλλά γε διετὸν περιώνυμον λαὸν σου· οἵτε γάρ νοῦσι τὸ, Ἀπὸ τοῦ ταῦτοῦ σου. -- Οἴσουσι δέ σοι βασιλεῖς ὅωρα· δὲ Χειράμ τὴν κέδρινα ἔյλα, καὶ ἄλλοι ἄλλα, ἐπὶ τοῦ Σολομῶντος. Θηρία δὲ τοῦ καλάμου, τὰ ἔγρια ἔθνη, τὰ ἐν ἀποκρύφοις καὶ δυσβάσιοις τόποις οἰκοῦντα· ἡ συναγωγὴ δὲ τῶν ἡγεμόνων ἐστῶν ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις ἔσται λαοῖς, συνεδριαζόντων, καὶ ἐπανορθούντων, καὶ φυλαττόντων αὔτοὺς, ἐπὶ τῷ ἐκκλησισθῆναι, εἰσouντα ρυθμῆναι τὸν λαὸν τὸν δεδοκιμασμένον ἐν καθερότητι πίστεως, ὡς ἀργύριον. Τὸ δέ· Ἡξουσι πρέσβεις ἐξ Αἰγύπτου, λέγουσι γενέθλια ἐπὶ Σολομῶντος, ἐφ' οὐ καὶ ἡ Αἰγυπτία ἐπεμψε τὴν ἐστῆς δυνάστειν τὴν βασιλείαν. Τὰ ἔχτης πειρῶνται μὲν συμβιδάζειν, ἐλέγχονται δὲ σφαλόμενοι. Χρή δὲ θαυμάζειν, ὅπως τὸ Θεον Πνεῦμα τῇ Ιστορίᾳ τὴν ἀναγωγὴν συνέπλεξεν. Ἐν τοῖς καιρωτάτοις δὲ γυμνήν Ιεροπλας τὴν ἀναγωγὴν θήηκεν, εἰς Ελεγχον τῶν ἀντιλεγόντων Ἰουδαίων.

eosque dirigentes, ac conservantes : ut excludant, hoc est, ut ex clausura liberent populum probatum in munditia θεοι τανquam argentum. Quod sequitur : Venient legati ex Αἴγυπτῳ, impletum esse dicunt Salomonis tempore, quando Αἴθιοπα suam ad Salomonem manum, hoc est, quando vim ac potentiam suam misit, illam scilicet reginam quae visitatura venit Salomonem; et quæ sequuntur eodem conantur tenore rebus suis accommodare, quanquam, ut diximus, convincantur non posse. Illud profecto admiratione dignum est, quomodo sanctus Spiritus anagogicum sensum eum historico complicaverit, et præcipuis quibusdam locis meram anagogem, omni prorsus nudam historiam apposuerit, ad convincendum adversarios Judæos.

Εἰς τὸ τέλος ὑπέρ τῶν ἀλλιοιωθησομένων, Ψαλμὸς τῷ Δαΐδῃ.

ΨΑΛΜΟΣ ΞΗ̄.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, διὰ τὸ πέρας τῶν ἐν τούτῳ προφήσεων· Ὅπερ τῷρ ἀλλιοιωθησομένων δὲ, ὅτι περὶ μεταβολῆς πραγμάτων διαλαμβάνει· ἐσχημάτισται γάρ προσώπῳ τοῦ ἐν Βαβυλωνίᾳ αἰχμαλώτου λαοῦ, οἵτενες ἡλιοωθησαν, ἀντὶ δουλῶν ἐλεύθεροι πάλιν γεγονότες, καὶ ἀντὶ τῆς ἀλλοτρίας τὴν ίδιαν οἰκίαν οἰκήσαντες. Προσήκει δὲ καὶ παντὶ πιστῶν πολεμουμένῳ, εἴτε σωματικῷ, εἴτε ψυχικῷ.

Σῶσόν με, δὲ Θεός, ὅτι εἰσήδθοσαρ ὄδατα ἔως ψυχῆς μου. Ὅδατα λέγει τὴν ἐπίβροιαν τῶν θλίψεων καὶ τῶν πειρασμῶν, τῶν ἐπαφεμένων ὑπὸ τῶν εἰτε δρατῶν, εἴτε ἀοράτων ἔχθρων, ὃν τὸ βάθος, δικην ὄδάτων, ἀποπνίγει τὸν συνεχόμενον· ταῦτα, φησι,

A Rubri, quando Maria soror Aaron, prima inter alias adolescentulas, cœpit canere canticum. Et quod sequitur : In ecclesiis benedicite Deo, nullo pacto suo possunt accommodare proposito. Et Benjamin pro tota tribu intelligent, et adolescentiorem, gen juniores appellari dicunt, quia cœlerorum fratrum junior fuerit. In extasi vero et mentis excessu eum suis dicunt, eo quod hujus tribus milites in certamine surere quoddammodo, atque extra se rapi videbantur : verum frigida admodum huiusmodi videtur expositio. Principes etiam Iuda regnasse dicunt in populo Hebreorum. Principes autem Zabulon et Nephthalim ideo aiunt hic suis commemoratos, quia cœteris insigniores harum tribuum homines videbantur, ob summam quam in bello seuper ostenderunt strenuitatem. Deinde, Manda, inquietunt, Deus, virtuti mea, hoc est, angelis tuis. Virtus enim Dei angelus : manda, inquit, ea quæ ad defensionem nostram pertinent, et confirmata regnum quod in nobis jam parasti, si non propter nos, saltem propter celebre templum tuum. Ita enim intelligent illa verba : A templo tuo. Tibi etiam sereni reges munera, ut Salomonis tempore factum est, ab Hiram rege Tyri, qui ligna ad constructionem templi cedarina obtulit. Per seras autem arundinis immites gentes intelligent, quæ in occultis atque accessu difficultatis locis habitant. Congregationem etiam taurorum seipso esse assertunt, veluti duces quosdam inter subjectos poterunt.

C pulos considentes, et congregationem convocantes, eosque dirigentes, ac conservantes : ut excludant, hoc est, ut ex clausura liberent populum probatum in munditia θεοι τανquam argentum. Quod sequitur : Venient legati ex Αἴγυπτῳ, impletum esse dicunt Salomonis tempore, quando Αἴθιοπα suam ad Salomonem manum, hoc est, quando vim ac potentiam suam misit, illam scilicet reginam quae visitatura venit Salomonem; et quæ sequuntur eodem conantur tenore rebus suis accommodare, quanquam, ut diximus, convincantur non posse. Illud profecto admiratione dignum est, quomodo sanctus Spiritus anagogicum sensum eum historico complicaverit, et præcipuis quibusdam locis meram anagogem, omni prorsus nudam historiam apposuerit, ad convincendum adversarios Judæos.

In finem pro iis, qui commutabentur, Psalmus ipsi David.

PSALMUS LXVIII.

In finem inscribitur ob prophetias his contentas, quæ ad finem tendebant, et pro iis, qui commutabantur, quia rerum mutationem pertractat. Conscriptus autem fuit ex populi persona, qui captivus erat in Babylone, et mutatione facta a servitate liberatus, et in patriam restitutus est (48). Accommodari etiam potest cuilibet fidelis, qui a visibilium atque ab invisibilium hostium oppressionē fuerit liberatus.

Vers. 2. Salvum me fac, Deus, quoniam intraret aquæ usque ad animam meam. Per aquas, temptationem ac calamitatum afflueniam intelligit, quæ ab invisibilibus, ut diximus, seu a visibilibus iniiciis proveniant : quarum calamitatum profundis

Variæ lectiones.

(18) Ad verbum et pro aliena proprietate domum incolebant.

tas, aquarum instar, facillime omnes suffocat, qui in eam inciderint. Hujusmodi aquæ, inquit, totum me oblexerunt, et ad ipsam usque animam pervererunt: quo sermone doloris sui vehementiam demonstrat.

Vers. 3. *Infixus sum in limo profundi, et non est subsistentia. Quædam exemplaria habent: Infixus sum in materia. [Græcæ enim dictiones ὑδὲ et ὑλὴ, quarum prior limum, altera materiam significat, modica et litterarum et vocum differentia distinguuntur. Quocirea scriptorum vitio facile introducta est lectionis varietas.] Verum utcumque*

legas, sacerdum illam Prophetæ metaphorice significare voluit, quæ sub profundo aquæ esse solet. Qui igitur in hujusmodi sacerdote infixi sunt, subsistentiam, hoc est, stabilitatem nullam inveniunt, ipsa nimis rara, ob cœnosam ac fluxam illam materiam, semper magis infra se consistente.

Veni in profunda maris, et tempestas demersit me. His tribus proximis versiculis eamdem Prophetæ ubique repetit sententiam, multiplicibus absorptum se esse asserens calamitatibus, quas variis explicare conatur nominibus: aquæ primo eas appellans, eo quod impetu quodam aquæ instar defluunt et suffocant; deinde illum profundum, propter infinitatem; et tertio profunda maris, ob copiam atque amaritudinem aquarum; postremo etiam tempestatem ob summam hujusmodi calamitatum vehementiam.

Ver. 4. *Laboravi clamans. Clamaui scilicet ad te.*

Raucæ factæ sunt sauces meæ. Assiduo atque intenso clamore effectus sum raucus.

Defecerunt oculi mei. Fatigati nimis ac debiles effecti dum intenti te intuentur.

Dum sper. in Deum meum. Hoc mihi accedit quia in te tantum spero. A te solummodo opem et posco et exspecto, atque ideo intentus te intueor.

Vers. 5. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis: invaluerunt inimici mei, qui persecuntur me injuste. Et multi, inquit, sunt et potentes, qui persecuntur me, et sine causa oderunt me.*

Quæ non rapui, tunc exsoluebam. Metaphoricus est sermo, desumptus ab iis qui ea reddunt quæ nunquam abstulerunt. Et sensus est, quod earum rerum causa se pœnas dare dicit, pro quibus ipse molestiam alicui aliquam nunquam intulerat. Et quod ait: Tunc exsoluebam, ad illud tempus referendum est, quando pœnæ hujusmodi ab eo exigebantur.

Vers. 6. *Deus, tu nosti insipientiam meam, et D delicta mea a te non sunt abscondita. Tu, inquit, nosti omnia, tu insipientiam meam cernis, et si quid adversus eos aut imprudenter egí, aut deliqui, nihil prorsus te latet.*

Vers. 7. *Non erubescant super me, qui sustinent te, Domine, Domine virtutum. Quod ait super me, est constructio indifferens, pro, in me. Non erubescant igitur in me, quasi id auxilium non sim consequens quod a te exspectabam. Illi, inquam, non erubescant in me, qui sustinent, hoc est, qui exspectant te sibi adjutorem futurum. Dominum autem virtutum seu potentiarum eum appellavit, veluti qui salvare omnes potest qui illum inveniant.*

'Ερεπάγηρ εἰς Λίνη βυθοῦ, καὶ οὐκ έστιν ὑπόστασις. Τινὲς τῶν ἀντιγράφων ὑλην γράφουσιν. 'Έστι δὲ καὶ τοῦτο κάκενο ἡ ὑποστάθμη τοῦ ἐν τῷ βυθῷ ὑδατος. Μεταφορικὸς δὲ ὁ λόγος· οἱ γὰρ ἐμπηγνύμενοι τῇ τοιαύτῃ ὑποστάθμῃ οὐχ εὑρίσκουσιν ὑπόστασιν, εἰτουν ἐδράωσιν, δεῖ συνιζανούσῃ διὰ τὸ τέλμα.

B 'Ηλιος εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καὶ κατεπιπόντισέ με. Οἱ τρεῖς οὖτοι στήχοι τὸ αὐτὸν λέγουσιν· δὲι Κατεποντισθην ὑπὸ τῶν συμφορῶν, δὲι διαφρόνως ὠνδύσασιν ὑδατα μὲν, διὰ τὸ ἐπιρρέειν καὶ ἀποπνίγειν Λίνη βυθοῦ, διὰ τὸ ἀπέραντον· βάθη δὲ οὐαλάσσης, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν πικρίαν. Καταιγίδα δὲ καλεῖ τὴν τούτων σφοδρότητα.

'Εκοπλαστα χράξων. Πρὸς σέ.

'Εβραγχιαστερ ὁ λάρυγξ μου. Απὸ τοῦ συνεχῶς καὶ ἐπιτεταμένως χράξειν.

'Εξέλιπον οἱ ὄρθραι μου. Απέκαμον, ἥτονησαν ἀτενῶς; εἰς σὲ ἀφορῶντες.

'Απὸ τοῦ ἀπίτιειν με ἐπὶ τὸν Θεόν μου. Τοῦτο δὲ πεπόνθασιν διὰ τὸ ἀπίτιειν με ἐπὶ οὐ μόνον, καὶ παρὰ σοῦ μόνου προσδοκήν βοήθειαν, καὶ τούτου ἔνεκεν οὗτως ἀτενῶς ἀφορῶ.

'Ἐπιληθύνθησαν ὑπὲρ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς μου οἱ μισοῦντές με δωρεάν· ἐκραταιώθησαν οἱ ἔχθροι μου, οἱ ἐκδιώκοντές με ἀδίκως. Καὶ πολλοὶ εἰσι, καὶ χραταιοὶ· οἱ ἐκδιώκοντες δὲ, ἀντὶ τοῦ, καταδιώκοντες, εἴτουν, μισοῦντες ἀναιτίως.

'Α οὐχ ἡρπαζον, τότε ἀπετίττευσον. Μεταφορικὸς μὲν ὁ λόγος ἀπὸ τῶν, δὲ οὐχ ἡρπασαν, ἀποδίδονταν. Έμφαλειν δὲ δὲι Περὶ ὧν οὐκ ἡδίκησα, τούτων ἀπεδίδουν δίκας τότε, διότε ἀπαιτούμην αὐτάς.

quod ait: Tunc exsoluebam, ad illud tempus referendum est, quando pœnæ hujusmodi ab eo exigebantur.

'Ο Θεός, σὺ δηγως τὴν ἀφροσύνην μου· καὶ αὶ πλημμέλεια μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἀπεκρύψασαν. Σὺ, φησίν, δὲ πάντα εἰδὼς, οἶδας τὴν ἀφροσύνην μου, εἰ τι κατ' αὐτῶν ἡφρονησάμην· καὶ εἰ τι πρὸς αὐτοὺς ἐπλημμέλησα, οὐ διέλαθε σέ.

Mή αἰσχυνθεῖσταρ ἐπ' ἐμὲ οἱ ὑπομέτροτές σε, Κύριε τῶν δυνάμεων. Τὸ ἐπ' ἐμὲ ἀδιαφρόνως, ἀντὶ τοῦ ἐπ' ἐμοῖς. Αποτυγχάνοντες τῆς προσδοκῶμένης ἀπὸ σοῦ βοήθειας· ὑπομένοντες δὲ οἱ περιμένοντές σε, ἐπίκουρον ἔστων. Κύριον δὲ τῶν δυνάμεων αὐτὸν εἴπεν, ως δυνάμενον σώζειν τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν.

Μηδὲ ἐντραχείσταρ ἐπ' ἐμὲ οἱ ζητοῦντες σε, ο Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁμοιον καὶ τοῦτο τῷ πρό-
ατοῦ· ζητοῦντες σε δὲ οἱ ἐν τῷ πάσχειν ἐπικαλού-
μενοι σε.

"Οτι ἐνεκά σου ὑπήνετα διειδισμόν· ἐκάλυ-
ψερ ἐντροπὴ τὸ πρόσωπόν μου. Περὶ τοῦ διειδι-
σμοῦ εἰρηται καὶ ἐν τῷ μα' φαλμῷ· "Οτι ὠνειδίζον
με οἱ ἔχοθοι μου ἐν τῷ λέγειν αὐτούς μοι καθεκά-
τηρη ἡμέραν· Πού ἐστιν ὁ Θεός σου; τῷ διει-
δισμῷ δὲ καὶ ἡ ἐντροπὴ ἐπεται.

Ἄπηλλοριαμέρος ἀγενήθητοι τοῖς ἀδελφοῖς μου,
καὶ ἔρος τοῖς υἱοῖς τῆς μητρός μου. Τὰ ἐντεῦθεν
ἀριθῆλας τῷ Χριστῷ ἀρμάζουσιν, ὡς δειχθῆσται.
Τινὲς δὲ καὶ τὰ προλαβόντα τούτην ἀνατίθενται βιά-
ζονται, παθαινομένων κατὰ νόμον ἀνθρωπίνης
ψύσεως· ἀδελφὸν δὲ καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους· διὶς καὶ
οὗτος κάκενοι πατέρα εἰχον τὸν Ἀβραὰμ. Ὁμοίως
δὲ καὶ υἱοὺς τῆς μητρός αὐτοῦ, διὰ τὴν κοινήν αὐ-
τῶν μητέρα τὴν Σάρραν· οἵτινες ἀπῆλλοτρέωσαν καὶ
ἐξένωσαν αὐτὸν, λέγοντες· Τοῦτος δὲ οὐκ οἰδαμεν
πόθεν ἐστιν. Καὶ πάλιν· Οὐ καλῶς λέγομεν, διὶς
Σαμαριτῆς εἰ καὶ δαυδίτων ἔχεις; καὶ δὲ εὐαγγε-
λιστῆς φησιν, διὶς, Εἰς τὰ Ἰδια ηλός, καὶ οἱ Ἰδιοι
αὐτὴν οὐκ ἔδεξαντο.

"Οτι δῆλος τοῦ οἴκου σου κατέψαρε με. Τοῦτο
πεπλήρωται, διε τα παρέμεινος ἔξιλασε τοῦ
Ιεροῦ τοὺς πιλοῦντας καὶ τοὺς ἀγοράζοντας·
Ἐμησθήσατο γάρ, φραντιν, οἱ μαθηταὶ διτὶ γεραμι-
μητον ήρ., διτὶ Ο δῆλος τοῦ οἴκου σου κατέψαρε
με· ζῆτον δὲ λέγει τὴν δικαίαν ὑπὲρ τοῦ Ιεροῦ
ἀγανάκτησιν.

Καὶ οἱ διειδισμοὶ τῶν διειδίζοντων τούτους
ἐπ' ἐμός. Καὶ τὸ παρὸν ὥητὸν εἰς τὸν Χριστὸν δὲ
μέγας ἔδεξαντο Παῦλος, Ψωμαλαῖς ἐπιστέλλων·
Φησὶν οὖν πρὸς τὸν Πατέρα, διὶς Οἰκεῖα τὰ σὰ
διείδη διλογισμῆν, ὡς ἐν ὦν σοι· δ. προέφερον
οἱ εἰδωλολάτραι, διενδιζοντες σοι ἀσθένειαν, ὡς ἐν
μόνον τιμώμενον γένει τῶν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ
πρὸς ἀπαντα τὰ ἔνθη τὴν θεγνωσίαν ἔξηπλωσα.

Καὶ συνεκάλυψα ἐν ρηστείᾳ τὴν ψυχήν μου.
Συνέστειλα, συνέτηξ, τεσσαρακονθημέρῳ τε νηστείᾳ,
καὶ ξει ποιλάκις.

Καὶ ἀγενήθη εἰς διειδισμοὺς δύοις. Καὶ αὐτῇ μοι
γέγονεν εἰς διειδισμόν· ἐντεῦθεν γάρ ἀσθενῆ τούτου
ι πολαβὼν διάθολος, ὥνεδιζεν ὡς ψιλὸν ἀνθρωπὸν·
δεῖ καὶ διαφέρως ἐπερρασε.

Καὶ ἀθέμην τὸ ἔνδυμα μου σάκκον. Σάκκον
καὶ εἰ τὴν σάρκα, διὰ τὸ σκληρὸν αὐτῆς καὶ ἀντί-
τυπον.

Καὶ ἀγενόμην αὐτοῖς εἰς παραβολὴν. Κατ' ἐμοῦ
γίραλενχούσι οἱ καθήμεροι ἐν πύλαις, καὶ εἰς ἐμό
ἔγαλλοι πιροτεςοίροι. Εἰκάς γάρ τὸν Χριστὸν,

A Neque confundantur super me, qui quærunt te.
Deus Israel. Similis est sententia, quam in prece-
denti habuimus versiculo. Illi vero quærere Deum
dicuntur, qui in angustiis atque afflictionibus pro-
priis eum invocant.

VERS. 8. Quoniam propter te sustinuit opprobrium,
operuit confusio faciem meam. De opprobrio dictum
est in psalmo XL, ibi: Quoniam exprobabant
mihi inimici mei, dicentes: Ubi est Deus tuus? Post
opprobrium vero sequitur confusio.

B VERS. 9. Extraneus factus sum fratribus meis, et
hospes filii matris meae. Quae sequuntur manifeste
Christo congruunt. Quidam vero et superiora ei
esse applicanda contendunt, veluti passo lege hu-
manæ naturæ. Per fratres autem Judæos intelligit.
Eundem enim omnes progenitorem Abraham ha-
bebant, quos simili modo matris suæ filios appellat
ob Sarra communem omnium matrem. Hi igitur
fratres sui extraneum eum reputarunt, cum dice-
rent: Hunc nescimus unde sit⁶⁷; et rursus: Nonne
bene dicimus quia Samaritanus es, et dæmonium
habes⁶⁸? Atque ideo ipse etiam Joannes Evangelisti
dicebat: In propria venit et sui cum non rese-
perunt⁶⁹.

C VERS. 10. Quoniam zelus domus tue comedit me.
Hoc impletum est, quando magna cum auctoritate
ementes et vendentes expulit de templo. Memine-
runt enim, inquit, discipuli, quod scriptum erat:
Zelus domus tue comedit me⁷⁰; zelum appellans
justam illam indignationem quam conceperat quia
nullam Del templo reverentiam exhibebant.

D Opprobria exprobrantium tibi cediderunt super me.
Hunc etiam versiculum magnus Paulus Christo ac-
commodavit, scribens ad Rom: Dicit igitur Christus ad Patrem: Opprobria ego tua reputavi mea
esse, quia scilicet unum sumus⁷¹: ea autem dico
opprobria, quae idololatræ homines in te iactabant,
inscrimatum tibi exprobantes, quasi in una Ju-
deorum gente tantum colereris et pauci te in orbe
homines adorarent. Quocirca ego in universas na-
tiones tui cognitionem expandi.

VERS. 11. Et operui in jejunio animam meam.
Maceravi atque afflixi me, quando quadraginta die-
bus jejunavi, et alias saepenumero.

E Et factum est in opprobrium mihi. Et hoc jejunium
factum est mihi in opprobrium. Hinc etenim in-
firmitatem me ac debilem esse dæmon suspicatus est,
et veluti simplicem ac nudum hominem exprobra-
vit, et multipliciter tentavit.

F VERS. 12, 13. Et posui indumentum meum saccum.
Per saccum assumptam carnem intelligit. Ita enim
carnem appellavit propter illius asperitatem et tactui
resistentem naturam.

G Et factus sum eis in parabolam. Adversum me nu-
gabuntur, qui sedebant in portis, et in me psallebant,
qui bibebant vinum. Verisimile est, quod Christus

⁶⁷ Joan. ix, 29. ⁶⁸ Juan. vii, 43. ⁶⁹ Joan. i, 11. ⁷⁰ Joan. ii, 17. ⁷¹ Rom. xv, 3.

post mortem factus sit in parabolam Iudeis, et quod adversus inimicos eadem imprecarentur, quia Christum pati viderant, quodque eadem fecerentur et vociferarentur ab iis qui conciliis et conventibus eorum intererant apud templi januas, ubi ejusmodi hominum cœtus convenire atque congregari solebant, neque eos etiam Christi famæ atque honori pepercisse verisimile est, qui comedationibus et symposiis vacabant, cum hujusmodi homines vino vires præstante, facillimo carmina ac cantus soleant cum immodestia ac mordacitate compromere.

VERS. 14. *Ego autem orationem meam ad te. Alterum explicuit Propheta sermonem ex Christi persona, et rursus alterum assumit, dicens : Ego autem cum haec scirem ante passionem meam, oratione mea ad te, subintelligitur, orabam (seu elevatus sum.) Deinde ipsa orationis verba apponit.*

Tempus beneplaciti, Domine. Simile illud est, quod dixisse eum legimus apud evangelistam : Pater, venit hora¹³. Per beneplacitum enim, crucis mortem intelligit. Nam beneplacitum idem aequo significat quod bona voluntas. Bona autem voluntas fuit, quod per hujusmodi mortem nos, qui antea mortui eramus ob peccatum, ad vitam rursus simus restituti.

Deus, in multitudine misericordiae tuæ exaudi me. Prædiximus, quod Christus lege humanæ naturæ orabat, et liberari optabat a temptationibus, quemadmodum evangelica docet historia. Hoc autem dictum videtur esse illi simile : Salva me propter misericordiam tuam¹⁴.

VERS. 15. *In veritate salutis tuæ salvum me fac a luto, ne infigar. Sola enim illa vera est salus, quæ a te est. Homo etenim hominem juvare non potest. In veritate igitur salutis tuæ, hoc est, in vera salute tua. Est etiam proprium hoc Hebraicæ linguae idioma. Quod autem superius limum appellavit, nunc lumen dicit. Eadem enim loquendi figura nunc utitur, qua illic usum eum videimus.*

Liberer ab iis qui oderunt me et de profundis aquarum. Oderunt autem eum tam visibles quam invisibilis inimici. Per profunda vero aquarum occultas insidias intelligit; nam quod profundum est, abditum atque occultum videtur.

VERS. 16. *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum. Jam diximus quod haec omnia metaphorice ac figurate dicta sunt.*

Nec contineat super me puteus os suum. Ne relinquer in temptationum fovea. Is etenim qui in puteum cadit, solamen aliquod vel modicum habet, quoad putei os apertum est. Nam ubi id occlusum fuerit, statim desperare incipiet de salute.

VERS. 17. *Exaudi me, Domine, quoniam bona est misericordia tua. Quoniam tua, inquit, misericordia indigo.*

¹³ Joan. xvii, 4. ¹⁴ Psal. xxx, 17.

A μετὰ τὸ ἀναιρεθῆναι, παραβολὴν τοῖς θευδαῖοις γενέσθαι· οἶον Τοιαῦτα πάθος δὲ χθρὸς ἡμῶν, οἷα καὶ ὁ ἐσταυρωμένος· ναὶ μήν καὶ τοὺς συνεδριάζοντας, τὰ κατ' αὐτοῦ θρυλλεῖν, καὶ διὰ γλώσσης φέρειν· πάλαι γάρ παρὰ ταῖς τοῦ ναοῦ πύλαις συνελέγοντο· ἀλλὰ καὶ (49) τοὺς ἐπὶ τὰ συμπόσια φοιτῶντας εἰς αὐτὸν ἄδειν ἀσματα μετὰ κωμῳδίας.

'Ἔγὼ δὲ τὴν προσευχὴν μου κρός σέ. Ἀπαρτίσας τὸν λόγον (50), ἀναστρέψει πάλιν πρὸς τὰ δόπισα, λέγων, διτι 'Ἔγὼ πρὸς τοῦ παθεῖν εἰδὼς ταῦτα, τῇ προσευχῇ μου πρὸς σέ· συνεξακούεται τὸ Προσηκυδόμην. Εἴτα τίθησιν ἑξῆς καὶ τὰ βήματα τῆς προσευχῆς.

Kύριε, καὶ μόνος εὐδοκίας. Οὐμοίον τοῦτο ἔστι τὸ εὐαγγελικόν· Πάτερ, ἐλήλυθες ἡ ὥρα. Εὐδοκίαν δὲ καλεῖ τὸν διά σταυροῦ θάνατον· εὐδοκία γάρ τὸ ἀγαθὸν θέλημα· ἀγαθὸν δὲ θέλημα τὸ διὰ τοῦτο ζωοποιηθῆναι ἡμᾶς, τοὺς νεκρωθέντας τῇ ἀμαρτίᾳ.

'Ο Θεὸς, ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἀλέσους σου ἐπάνουρον μου. Προείρηται ἡμῖν, διτι προσάργετο νόμῳ φύσεως ἀνθρωπίνης, καὶ ἀπαλλαγὴν ἔχεται τῶν πειρασμῶν· ὡς καὶ τῇ τοῦ Εὐαγγελίου Ιστορίᾳ διδάσκει· ξοικεῖ δὲ καὶ τὸ παρὸν ἥπτεν τῷ· Σῶσόν με ἔτερεν τοῦ ἀλέσους σου.

'Ἐρ ἀληθεῖα τῆς σωτηρίας σου σῶσόν με ἀκό πηλοῦ, ἵτα μὴ ἐμπαγῶ. Μόνη ἀληθής ἡ παρὰ σοῦ σωτηρία· ἀνθρωπὸς γάρ ἀνθρωπὸν ὡφελῆσαι οὐ δύναται. 'Ἐρ ἀληθεῖα οὖν τῆς σωτηρίας σου, ἀντὶ τοῦ 'Ἐν ἀληθινῇ σου σωτηρίᾳ. 'Ιδίωμα δὲ τοῦτο τῆς Βεραμίδος (51)· ὅπερ δὲ ἀνωτέρω κέκληκεν Λένη, τοῦτο νῦν εἶπε πηλόν. Καὶ γάρ ταῖς τροπαῖς ἀκελεύαις καὶ νῦν ἔχριστο.

'Ρυσθεῖν δὲ τῷ μισούντεω με, καὶ δὲ τῷ βαθέω τῷ ύδάτω. Μισοῦντες δὲ αὐτὸν οἱ τε αἰσθητοὶ καὶ νοητοὶ ἔχθροι· βαθέα δὲ ὑδάτα λέγει τὰς κεκρυμμένας ἐπιβουλάς· κεκρυπταὶ γάρ τὸ βάθος.

Mή με κατακοντισάτω καταιγίς θύματος, μηδὲ καταπίετω με βυθός. Εἰρηται περὶ τούτων ἀνω. διτι τροπικὴ πάντα καὶ μεταφορικά.

Mηδὲ συσχέτω ἐπ' ἐμὲ ψρόδερ τὸ στόμα αὐτοῦ. Μηδὲ ἀποληφθείην ἐν τῷ βθύρῳ τῶν πειρασμῶν· δὲ γάρ εἰς φρέαρ ἐμπεσών, ἀνεψύστος μὲν τοῦ στόματος, ἔχει μικράν τινα παραψυχήν· ἐπικλεισθέντος δὲ, παντάπασιν ἀπογινώσκει τὴν σωτηρίαν.

Εἰσάκοντάρη μου, Κύριε, διτι χρηστέν τὸ Ελεός σου. Οτι χρήζω τοῦ ἐλέου σου.

Variæ lectiones.

(49) *Fusius, more suo, interpres quod Graece strictius : Eos etiam qui ad convivia ventitabant rerorismile est in Christum contumeliosa et petulantia carmina ecclississe.*

(50) *Ad verbum : Absoluto sermone, reveritur iterum ad superiora, dicens.*

(51) *Supple γραφῆς.*

Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου, ἐπίβλεψον ἡ
ἐξ' ἐμέ. Τὸ μὲν Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν
σου, ἡρμηνεύθη ἐν τῷ ν' ϕαλμῷ · τὸ δὲ ἑκῆς, ἐν
τῷ κδ.

Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ
καιδῆς σου, διὶ μὲν τοῦ θλίβομαι· ταχὺ ἐπάκουσόν μου.
Περὶ μὲν τοῦ, Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου,
εἰρήται ἐν τῷ καὶ ϕαλμῷ· Παιδὸς σου δὲ, τοῦ Μο-
νογενοῦς.

Πρόσχες τῇ ψυχῇ μου καὶ λύτρωσαι αὐτὴν.
Πρόσχες αὐτῇ θλιβομένῃ.

*Ἐρεκα τῶν ἔχθρῶν μου, φῦσαι με. Ἰνα μὴ
ἐπιχαρῶσι τῷ θανάτῳ μου.

Σὺ γάρ γνώσκεις τὸν ὄρειδισμόν μου, καὶ τὴν
αἰσχύνην μου, καὶ τὴν ἐντροπήν μου. Οἶδας δεῖς
με διειδίζουσι, φάγον, καὶ οἰνοπότην, καὶ τελωνῶν
καὶ ἀμαρτιῶν φίλον, καὶ δαιμονῶντα, καὶ ἀντί-
θεον δινομάζουσι· καὶ αἰσχύνοντες, καὶ ἐντρέποντες,
ώς αὐτοῖς δοκεῖ.

*Ἐρατιλορ σου πάντες οἱ θλίβοτές με. Ἐν-
ώπιον σού με θλίβουσι, αὐτοὶ πάντα βλέποντος. Ἡ
δινάπιδον σού εἰσι μή δυνάμενοι σε διαδρᾶναι· εἰ δέ
τις ἐπαπορήσει πῶς τοιοῦτα δεῖθεις δύως οὐκ
δέξεις τοὺς τοιούτους πειρασμούς, ἀκονσάτω, διὶ
ηὑκέτο μὲν ὡς ἀνθρώπος μή εἰσελθεῖν εἰς πειρα-
σμόν. Καὶ γάρ ήμεν οὗτως εὐχεσθαι παραδέδωκε.
Διέτι· Τὸ κτεῦμα πρόθυμον, η δὲ σάρξ ἀσθενής.
Ἐπει δὲ συνέφερε παθεῖν αὐτὸν διὰ τὴν ἡμετέραν
σωτηρίαν, κατέδεξατο τὰ πάθη, προελόμενος τὸ
θεῖον θέλημα παρὰ τὸ ἀνθρώπινον· καὶ γάρ προσ-
ευχήμενος· Πάτερ μου, εἰ δύνασθε ἀστι, παρεῖ-
θετο δὲ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, θετερον ἐπήγα-
γε· Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο παρείθετο
δὲ ἐμοῦ ἀλλὰ μὴ αὐτὸς καὶ, γνηθήσει τὸ θέλη-
μά σου.

*Ορειδισμὸν προσεβάκησεν η ψυχή μου, καὶ
ταλαιπωρᾶτο. Προσγίνωσκον, φησι, ταῦτα. Καὶ γάρ
τοι μαθηταῖς ἔλεγεν· Ἰδού ὁ ράβαΐρομεν εἰς Ἱε-
ροσόλημα, καὶ οἱ Ιδοὺς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδο-
ται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ Γοαμματεῦσι· καὶ κατα-
κριτοῦσιν αὐτὸν, καὶ τὰ ἔκτης.

Καὶ υψέμειρα συλλιπούμενος, καὶ οὐχ ὑπῆρ-
ξε· καὶ παρακαλοῦντα, καὶ οὐχ εὔρον. — Υπέ-
μειρα, ἀντὶ τῶν Περιέμεινα, η ἔκτητος. Παρακα-
λοῦντας δὲ, ἀντὶ τοῦ Ηαραρυθευμένους. Καὶ τοῦτο
δὲ γέγονεν, διετε, παραλεῖν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς
υἱοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ἡρέσατο λυπαίσθαι καὶ ἀδημο-
νεύειν. Τίτε, φησι, λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Περι-
λυκός ἀστεις η ψυχή μου δῶς θαράτον· μετράτε
ῶδε καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ. Εἴτε προειδὼν
μικρὸν καὶ προσενέμασθος, δρχεται πρὸς τοὺς
μιθητές, καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας· καὶ
ῶραν ἀτρικτῆσαι μετ' ἐμοῦ;

Ἐδωκας εἰς τὸ βράχιό μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν
διήγη μου ἀπότισάν με δέος. Φησὶν δὲ εὐαγγελι-

A Secundum multitudinem miserationum tuarum,
respice in me. Ea verba, Secundum multitudinem
miserationum tuarum, exposuimus in psalmo L, et
quae sequuntur in psalmo XXIV.

VERS. 18. Ne avertas faciem tuam a puerō tuo,
quoniam tribulor; velociter exaudi me. De verbis,
Ne avertas faciem tuam, diximus in psalmo XXVI:
per puerum autem hic unigenitum intelligit
Filium.

VERS. 19. Intende anima mea et libera eam. In-
tende ei in calamitatibus constituta.

Propter inimicos meos libera me. Ne morte læ-
tentur mea.

Vers. 20. Tu enim cognoscis opprobrium meum,
et ignominiam meam et confusione meam. Nostri
B quanta mibi exprobrent, voratorem ac vini pota-
torem appellantes, publicanis ac peccatoribus
amicum, dæmoniacum, et Deo contrarium. Tu etiam
nasti quomodo me confundant, hoc est, quanta,
ut eis videtur, ignominia me ac pudore afficiant.

VERS. 21. In conspectu tuo sunt omnes qui tribu-
lant me. Me, inquit, affligunt coram te; te, inquam,
vidente ac discernente omnia. Vel, sunt in con-
spectu tuo, hoc est, effugere a te nequeunt. Quod
si quis addubitet quo pacto non potuerit Christus
post tot ac tantas supplicationes calamitatum ac
tentationum molestiam evitare, animadvertisat quod
Christus ut homo rogabat non incurrit in tenta-
tiones, ut hujusmodi supplicandi normam nobis
traderet, quia Spiritus quidem promptus est, caro
autem infirma ¹⁴. Sed quoniam ob nostram salutem
illum pati oportebat, passiones nostras libens in se
suscepit, et Dei Patris voluntatem humanae suæ
præposuit voluntati. Orans etenim dicebat: Pater,
si possibile est, transeat a me calix iste ¹⁵; et denum
addidit: Pater mi, si non potest transire a me nisi
bitero illum, fiat voluntas tua ¹⁶.

Opprobrium exspectavit anima mea, et miseriam.
Prævidebam olim, inquit, haec omnia. Dicebat enim
discipulis: Ecce ascendimus Hierosolymam, et
Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et
Scribis, et condemnabunt eum ¹⁷, et quæ ibi se-
quuntur.

D Et sustinui, qui simul contrastaretur, et non erat;
qui consolaretur, et non inveni. — Sustinui pro Ex-
spectavi posuit, seu pro Quæsivi. Hoc autem acci-
dit, quando, assumptio Petro et filii Zebedæi,
cepit contrastari et micerere. Tunc enim, inquit, di-
xit eis Jesus: Tristis est anima mea usque ad mortem,
exspectate hic et vigilate mecum. Et progressus mo-
dicum, cum orasset, venit ad discipulos, et invenit
eos dormientes, et dixit Petro: Sic non potuistis una
hora vigilare mecum ¹⁸?
λέγει τῷ Πέτρῳ· Οὕτως οὐκ ισχύσατε μιαν

VERS. 22. Et dederunt in cibum meum sel, et in
siti mea polaverunt me aceto. Ait enim Joannes

¹⁴ Matth. xxvi, 41. ¹⁵ Ibid. 39. ¹⁶ Ibid. 42. ¹⁷ Matth. xx, 18. ¹⁸ Matth. xxvi, 57-40.

Evangelista : Post hæc cum sciret Jesus, quod jam omnia impleta sunt, ut impleretur Scriptura, dicit : **Sitio.** Vas igitur erat acetum plenum. Illi autem cum implessent spongiam acetum, circumposito hyssopo, obtulerunt ejus ori⁷⁰. Per Scripturam enim Joannes præsentem versiculum intellexit. **Matthæus** etiam, **Dederunt**, inquit, ei bibere acetum, cum felle mistum⁷¹. Et **Marcus** rursum : Cum accurrisset unus, et implesset spongiam acetum, imponens arundini, potum ei dabat⁷². In cibum autem et in potum, hoc est, ut manducaret et biberet. Et **Judæi** quidem simul cum acetum fel in potum dederunt. **Acetum** enim, inquit, erat felle mistum; verum noster Propheta in cibum ea distinxit, et in potum. Dicere etiam possumus quod, postquam **Salvator** se sitire dixit, **Judaorum** illudentium alii acetum tantum attulerunt ad bibendum, alii vero fel ad manducandum: et quod alii insuper fel acetum miscuerint, ut quod per se acerbum erat et molestum, amarulentius etiam redderetur. Verisimile est etiam quod **Judæi** ad majorem irrisionem Christo prius fel porrexerint, ut comederet, ne insuavis fortasse fieret potus si jejonus adhuc potum sumisset.

Vers. 23. *Fiat mensa eorum in laqueum, et in retributionem, et in scandalum.* Per mensam aliqui laetitiam significari dixerunt, contra vero dolorem et tristitiam per illa tria, laqueum, retributionem, scandalum; ut sensus sit : Utinam eorum gaudium in afflictionem et calamitatem immutetur. Læti autem esse solent, qui sunt in mensa, contra modesti et tristes qui in laqueo aut retributione penarum sunt, aut in scandalo. Possumus et altius contemplando, per mensam sacras intelligere Scripturas divinitus inspiratas, quæ singulis diebus Judæis olim in synagogis præbebantur. Harum enim cognitio intelligentium nutrit corda. Verum **Judæi** se illis nutriti existimantes, et gloriantes ac jactantes se per eas convicturos esse Christianos, ab eis potius veluti a quibusdam laqueis irritati atque involuti sunt, cum clare atque aperte Scripturæ omnes de Christo loquantur. Atque hæc expositio, quantum ad laqueum, recte hactenus procedit; quantum autem ad retributionem, dic quod **Judæi** retributionem receperunt, dum personas luunt, quia hujusmodi Scripturas intelligere noluerunt: quodque in scandalum factæ sunt, dum ab illis scandalum Judæis generatur, eo quod juxta nudum ac litteralem sensum omnia intelligunt, quæ in eis de Christo dicta sunt; qualia ea sunt quæ de Christi adventu apud alium prophetam dicta habentur, quod Simul pascet tunc lupus cum ove, et pardus requiescat cum hædo, quod leo et bos una comedent paleas⁷³, et alia hujusmodi: quæ tamēn juxta sublimiorem sensum in Christo perfectissime sunt adimplēta, tamēsi ipsi qui juxta

στή; Ἰωάννης · Μετὰ τοῦτο εἰδὼς δὲ Ἰησοῦς δτε· ήδη πάρτα τετέλεσται, ἵνα τέλειωθῇ ἡ Γραψὴ. λέγει · Διψῶ. Σκεῦος οὖν ἔχειτο, δέους μεστόν· οἱ δὲ, πλήσατες σπόργον δέους, καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες, προσῆγεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι γραψὴν ὄνομάσας τὸ παρὸν φητόν. Καὶ δὲ Ματθαῖος φησίν · Ἐδωκαν αὐτῷ πιεῖν δέος μετὰ χολῆς μεμυμένον. Καὶ δὲ Μάρκος πάλιν · Δραμώτ δὲ εἰς καὶ γεμίσας σπόργον δέους, περιθεῖς τε καλάμῳ ἐπότιζεν αὐτὸν. Εἰς τὸ φρόντια δὲ καὶ εἰς τὸ πόμα, ἀντὶ τοῦ, εἰς τὸ φαγεῖν με καὶ πιεῖν με. Ἀλλ' οὐ μὲν ἰουδαῖοι, εἰς τὸ πιεῖν αὐτὸν, καὶ τὴν χολὴν ὅμοιον, καὶ τὸ δέος; δεδώκασιν. Ὁξος γάρ, φησί, μετὰ χολῆς μεμυμένον. Ἡ δὲ παρούσα προφητεία, τὸ μὲν εἰς τὸ φρόντια, τὸ δὲ εἰς τὸ πόμα διείλεν. Ἐστιν οὖν τοιεῖν δτε, ἐπει, Διψῶ, εἰπεν, ἐμπαλίζοντες προσῆγεγκαν αὐτῷ, οἱ μὲν δέος μόνον εἰς τὸ πιεῖν, οἱ δὲ χολὴν μόνον εἰς τὸ φαγεῖν, οἱ δὲ χολὴν τῷ δέος ἐμιξαν, τὸ δριμὺ μᾶλλον πικραίνοντες. Εἰκόδ; δὲ καὶ πρῶτον αὐτῷ τὴν χολὴν δοθῆναι πρὸς πλείσια χλεύην, ἵνα μή δηθεν ἀρδεσθῆναι, νῆστις τὸ πόμα προστέμενος.

Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παρίδα, καὶ εἰς ἀταξόδοσιν, καὶ εἰς σκάνδαλον. Διὰ μὲν τῆς τραπέζης τὴν εὐφροσύνην δηλοῦσθαι τινες εἶπον διὰ δὲ τῆς παρίδος, καὶ τῆς ἀνταπόδοσεως καὶ τοῦ σκανδάλου, τὴν λύπην. δτε Μεταστραφήτω ἡ χαρὰ τούτων εἰς θύλιψιν. Οὐ τε γάρ ἐν τραπέζῃ εὐφραίνονται, καὶ οἱ ἐν παγίδι καὶ ἐν ἀποσίσται δικτεῖ, καὶ ἐν σκανδάλῳ, λυποῦνται. Ἐστι δὲ καὶ θεωρητικότερον εἰπεῖν τράπεζαν τὰς θεοπνεύστους Γραψὰς, αἱ παρέκειντο τοῖς θυσιαῖς καθ' ἡμέραν, καὶ ὥντι γνῶσις ἔτρεφε τὰς τῶν νοούντων καρδίας. Ἀλλὰ δοκοῦντες ταύταις ἐντραφῆναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐλεῖν τὰς Χριστιανοὺς σοβαρευόμενοι, ἐξ αὐτῶν μᾶλλον παγιδεύονται, προδίλως διαλαμβνουσῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' οὐτοί μὲν τοῦ, εἰς παρίδα · τὸ δὲ, εἰς ἀταξόδοσιν, δτε δι' αὐτὰς τίγονται δέκας, μή συνιέντες αὐτάς · τὸ δὲ, εἰς σκάνδαλον, δτε, ἐντυγχάνοντες φύλετος τοῖς περὶ Χριστοῦ γράμματι, σκανδαλίζονται · οἷον περὶ τῆς Ιπιδημίας αὐτοῦ. δτε Συμβοσκηθήσεται λύκος μετὰ ἀρνώς · καὶ πάρδαλις συναραπαύσεται ἔριψι. Καὶ λέων καὶ θούς φάροται δίχυρα, καὶ εἰ τι τοιούτον. Τὰ μὲν γάρ ἀναγωγικῶς νοούμενα γεγόνασιν · εἰ δὲ αἰσθητῶς ταύτα ζητεῦντες προσκρούονται αὐτοῖς, ὡς μήπω καὶ τήμερον γεγονότι. Τὸ δὲ, γενηθήτω, καὶ τὸ, σκοτισθήσασται, καὶ τὰ ἔξης προστακτικὰ, μᾶλλον τος ἔχουσι σημαῖαν, ἀντὶ τοῦ, γενηθῆσονται. Προαγορεύει γάρ τὰ μᾶλλοντα καταλαβεῖν αὐτοὺς ἀνιαρά · εἰκόδ; δὲ καὶ (52) ὡς θεὸν προστάσαι τὰ μᾶλλοντα.

⁷⁰ Joan. xix, 28, 29. ⁷¹ Matth. xxvii, 48. ⁷² Marc. xv, 56. ⁷³ Isa. lxv, 25.

corporis sensum omnia intelligunt, offendantur hac prophetia (et perquirant, quomodo jam haec in Christo adimpta sint) et scandalizentur credentes hæc nondum fuisse adimpta. Illa autem verba, fiat, obtenebrentur, et alia, quæ sequuntur, tametsi vocem habeant imperativi modi, hoc tamen loco futuri significationem retinent, pro, flet, obscurabuntur, et cetera. Prædicunt enim futura mala, quæ illos comprehensura erant. Verisimile est etiam Christum uti Deum omnia imperare quæ futura sunt.

Σχοινισθήσαστοι οἱ ὄφθαλμοι αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν. Οἱ τῆς ψυχῆς ἐπειδὴ οὐκ ἡθέλησαν ιδεῖν τὸ φῶς, τὸ φωτίζον πάντα ἀνθρώπον, οὐδὲ θεάσασθαι τὸν Ἡλιον τῆς δικαιοσύνης ὄφθαλμοὺς γὰρ ἔχοντες, οὐκ ἔβλεπον, καὶ ὡτα ἔχοντες, οὐκ ἤκουον· δὲ καὶ Ἡσαΐας αὐτοῖς ὠνεῖσθαι, καὶ ὁ Χριστὸς ὑπερον.

Καὶ τὸν ῥῶτον διὰ πατέδος σύγκαμψον. Ἀπὸ τοῦ ἐπομένου τὸ προηγόμενον ἐδήλωσεν. Αἰνίσσεται δὲ διάρροης τὴν δουλείαν· ἵπεται γὰρ τοῖς δουλεύουσιν ἐπικεκυρώσας βαδίζειν· τοῦτο μὲν ἀγθόφοροῦντας, τοῦτο δὲ βαρυνομένους ταῖς θλίψειν. **"Ορα δὲ τὴν ἀκρίβειαν.** Διὰ πατέδος γὰρ εἶπεν, ὅτι οὐχ ᾧς πολλάκις δουλωθέντες, εἰτα ἀπαλλαγήσονται, δὲλ' ἀχρι τῆς τοῦ κάρσου συντελεῖας δουλεύουσι πᾶσι τοῖς ζήνεσιν.

liberandos non esse, tametsi sæpenumero in præteritum fuerint, aliis nationibus finem, in quacunque orbis parte fuerint, aliis nationibus liberatos.

"Ἐκχεισθεὶς ἐπ' αὐτοὺς τὴν ὀργήν σου, καὶ δὲ θυμὸς τῆς ὀργῆς σου καταλάβοι αὐτούς. Τὸ αὐτὸν καὶ διμφυ τευτεὶ τὰ φῆτα δηλούσι· τὰς δὲ τὸ δεύτερον σφράζετε τοῦ προτέρου.

Γενηθήσωτα η̄ ἔκαυλις αὐτῶν ἡρηματέτη· καὶ τὸ τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν μὴ δετεῖ κατοικῶν. **"Ἐκπαυλιν** μὲν κοινῶς λέγει τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἵνα η̄ πάντες οἱ τοῦ Σωτῆρος φονεῖς η̄ ζίδοντο, σκηνώματα δὲ ιδίως τὰς κατοικίας αὐτῶν. **Καὶ δὴ** οὐτωταῦτα γέγονεν, καὶ οὐδεὶς ἔξ αὐτῶν κατέκησεν ἐν ταῦταις μετὰ τὴν ἐκ Ρωμαίων πανιερίθραν τῶν Ἱερουσαλύμων. **Ταῦτα** δὲ τὰ φῆτα Πίτρος ὁ ἀπόστολος εἰς τὸν προδότην Ἰούδαν ἐξέλεν, ᾧς καὶ αὐτὸν τῆς μερίδος δντα τῶν θεοχτόνων.

Οτι δὲ σὺ ἐπάταξας, αὐτὸν κατεδίωξαν. Τὸ **"Ἐκδεῖξας,** ἀντί, **Καταγῆναι παρδίκας.** Οὕτω γὰρ καὶ **Ζαχαρίας εἶπεν·** **"Πατέξω τὸν ποιμένα καὶ διασκορπίσθοσται τὰ πρόβατα τῆς ποιμῆς· καὶ Ἡσαΐας·** **"Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν.** Ιδίωμα γὰρ τῆς Ἐβραϊδὸς τὸ τὴν παραχώρησιν ἔργον δονομάζειν, ᾧς τοῦ παραχωροῦντος δυναμένου κωλύσαι, καὶ μὴ κωλύοντος. Τὸ δὲ κατεδίωξαν, ἀντὶ τοῦ, Σφόδρα ἐπιμωρήσαντο· δὲ γὰρ πρόθεσις ἐμφαντικὴ ἦστιν ἐπιτάσσεως· η̄, **Κατίδραμον** ἀχρις ἀνέφονεσαν.

Καὶ ἐπὶ τὸ ἀλγός τῶν τραυμάτων μου προσ- D **θηκαρ.** Ήδησάν μοι τὸ ἀλγός τῶν τραυμάτων τῇ προσθήκη τοῦ ὀνειδισμοῦ, η̄ τῇ συκοφαντίᾳ, δὲ ταφεὶς ἐκλάπην, ἀλλ' οὐκ ἀνέστην.

Πρόσθεις ἀροματῶν ἐπὶ τὴν ἀροματῶν αὐτῶν.

¹⁰ Zachar. xiii. 7; Matth. xxvi. 31.

Vers. 24. Obtenebrentur oculi eorum, ne videant. De animæ oculis sermo est. Obtenebrentur autem, quia lucem illam videre noluerunt quæ illuminat omnem hominem; et quia ipsum etiam justitiae Solem intueri noluerunt. Oculos etsim habentes non viderunt, et habentes aures non audierunt, sicuti et ipse Isaías, et Christus etiam eis exprobavit.

B Et dorsum eorum semper incurva. Ab eo quod consequitur denotavit id quod præcedit. Hoc etsim sermone servitutem voluit nobis Propheta significare. Illud autem eos omnes ut plurimum consequitur, qui servi sunt, ut onere aut alio laboris seu calamitatis genere oppressi, curvati incedant. Considera etiam quanta cura sermonem suum ad versus eos perstringat Propheta, dum ait: Semper incurva; ac si diceret: Eos amplius a servitute

Vers. 25. Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ comprehendat eos. Unum atque idem dicunt hi duo versiculi, eo excepto, quod secundus vehementiori utitur loquendi modo.

Vers. 26. Fiat habitatio eorum deserta, in tabernaculis eorum non sit, qui inhabet. Per habitationem, universam appellat Hierosolymam, in qua omnes Christi occisores habitabant; per tabernacula vero privatas eorum domos intelligit. Et sane ita effectum est. Nemo enim in eis amplius habitavit, post eversionem illam a Romanorum exercitu illataam. Hæc autem verba apostolus Petrus proditori Judæ accommodavit tanquam uni ex iis qui Christum occiderunt.

Vers. 27. Quoniam quem tu percussisti ipsi persecuti sunt. Percussisti dixit, pro, percutere permisisti. Sic etiam Zacharias dixit: **Percutiam pastorem et dispergentur oves gregis**¹⁰. Et Isaías alibi: Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Est etiam et hæc Hebraicæ linguae proprietas, ut ei qui permittit factum ascribat, eo quod prohibere potuit, et non prohibuit. Quod vero persecuti sunt, expone, pro, gravibus affixerunt poenis; vel, **Persecuti sunt, quoique occiderint.**

D Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Auxerunt mihi vulnerum dolorem, addendo opprobria. Vel, super vulnerum dolorem addiderunt calumniam, dicentes, quod sepultum me discipuli furto subtraxissent, et negantes me vere resurrexisse.

Vers. 28. Appone iniuriam super iniuriam

eorum. Per iniqitatem hic multi calamitatem intelligi dicunt, quemadmodum etiam in psalmo LVI, ibi: *Donec transeat iniqitas;* ubi diximus. *Augebis tu, inquit, eorum calamitates,* quia et ipsi afflictiones mibi etiam augebant.

Et non intrent in justitiam tuam. Non ingredientur, inquit, ut justificantur a te, et consequantur misericordiam, eo modo quo eam omnes illi consecutri sunt, quibus a te dicetur: *Venite, benedicti Patris mei* ⁴⁴. Aliqui vero justitiam hic accipi dieunt pro Evangelio. Est etenim Evangelium Justitia, eo quod omnes æque vocat ad salutem, et omnes suscipit qui ad illud accedunt.

Vers. 29. *Deletantur de libro viventium.* Hic est liber de quo legimus, quod cum iratus esset Deus adversum populum, qui vitulum fecerat, et dixisset ei Moses: *Si quidem dimittis eis peccatum, dimitte; si minus, dele me de libro, quem scriptisti;* respondit ei Deus: *Si quis peccaverit coram me, delebo eum de libro meo* ⁴⁵. Unus est itaque liber in quo omnes scribuntur, qui vita digni sunt, et quoniam Propheta hic viventium librum appellavit, prædicens illos non diu post morituros esse. Alius etiam liber est, in quo justi omnes scribuntur, quem nobis significavit Propheta dicens:

Et cum justis non seribantur. De hoc autem libro locutus est Christus, quando ad apostolos dicebat: *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælis* ⁴⁶. Ait igitur eos morituros esse, et cum peccatoribus connumerandos. Est et tertius liber, in quo peccatores scribuntur. *Judicium enim, inquit, sedit, et libri aperti sunt* ⁴⁷. Per libros autem Scriptura variam ac multiplicem Dei cognitionem figurate intelligit.

Vers. 31. *Pauper et dolens sum ego.* De Christi paupertate diximus in psalmo XVI. Et nunc etiam dicemus, quod summus Rex regum Christus de pauperrima matre natus est, non in domo aliqua, sed in spelunca; positusque non in lecto, sed in irrationalium animalium præsepio, vilissimis ac contemptibilibus pannis induebatur, nulloque comitatus servo circumbat, atque ipso etiam carebat tugurio, et ab aliis alimenta ei præstabantur. Erebant igitur qui gloriabantur in divitiis. Dolere vero eum introducit Propheta, ob sacratissimi corporis passiones, quas propter nos sustinuit. Hactenus autem ex unigeniti Fili persona sermonem fecit. Quæ sequuntur ex Ecclesiæ persona conscripta sunt.

Salus tua, Deus, adjuvit me. Illa, inquit, salus, quæ a te proficiuntur, ab errore in quo eram me liberavit.

Vers. 31-33. *Laudabo nomen Dei mei cum can- tico, magnificabo eum in laude, et placebit Deo su- per vitulum novellum cornua producentem, et ungu-*

λ Ἀνομίαν ἐνταῦθα τὴν συμφορὰν οἱ ἔχηγηται νε- νοήκασιν, ὡς ἐν τῷ νέῳ ψαλμῷ προειρήκαμεν, εἰς τὸ, Ἐως οὖν παρέλθῃ ἡ ἀρούρα. Προλέγει οὖν, διε Αὐξήσεις αὐτοῖς τὰς συμφοράς, ἵπει καὶ αὐτοὺς αὐξήσουσι τὰς θλίψεις ἡμῶν.

Καὶ μὴ εἰσελθέτωσαν ἐκ δικαιοσύνης σου. Καὶ οὐκ εἰσελέσονται εἰς τὸ δικαιοῦθηναι πάρα ποῦ, καὶ τυχεῖν ἐλέους, ὡς οἱ ἀκούσαντες τό· Δεύτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Ηαρός μου. Τινὲς δὲ νοοῦσε δικαιοσύνην τὸ Εὐαγγέλιον· δικαιοσύνη γάρ τὸ πάντας καλέν εἰς σωτηρίαν, καὶ πάντας παραδέ- χονται τοὺς προσερχομένους.

Ἐξαλειφθήσωσαν ἐκ βίβλου ζώτων. Τοῦ Μω- σέως εἰπόντος πρὸς Θεὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μοσχο- ποιήσαντος· *Εἰ μὲν ἀρῆς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν, ἀφες· εἰ δὲ μῆ, ἐξαλειφόν με ἐκ τῆς βίβλου, ἣς ἔγραψας· αὐτὸς ἀπεκρίνατο· Εἰ τις ἡμάρτηκεν ἐπώπιόν μου, ἐξαλειφὼν ἀνεὸρ ἐκ τῆς βίβλου μου.* Μία μὲν οὖν αὐτῇ βίβλος; ή ἐγγράφονται οἱ ζωῆς ἀξιούμενοι· ἦν καὶ βίβλον ζώντων ὁ ψαλμὸς νῦν ἐκάλεσεν, προσαγορεύων, διε τεθηγόνται δι' ἀναι- ρέσεως. Ἐτέρα δὲ πάλιν, ή ἐγγράφονται οἱ δικαιοὶ ἦν καὶ αὐτῇ ἐνέψηνεν οὗτας εἰπών.

Καὶ μετὰ δικαιων μὴ τραφήσωσαν. Περὶ ταύτης τῆς βίβλου καὶ δὲ Χριστὸς εἴπε τοῖς φιλοτελοῖς· Χαίρετε δὲ διτε τὰ ὄντα ωμῶν ἐγράψαν ἐκ τοῖς οὐραοῖς. Λέγει τοινυν, δει καὶ τεθηγόνται καὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς συνταγήσονται. *Θεοί καὶ τρίτη βίβλος,* ἐν ή γράφονται οἱ ἀμαρτωλοί. Κριτήριον γάρ, φησιν, ἐκάθισε, καὶ βίβλοι θηρεώθησαν. Βίβλους δὲ αἱ Γραφαὶ καλοῦσι, τὰς διαφόρους γνώ- σεις τοῦ Θεοῦ.

Πτωχὸς καὶ ἀλγῶν εἰμι θῶ. Περὶ τῆς τοῦ Χρι- στοῦ πτωχείας εἰρηται ἐν τῷ κα' ψαλμῷ· ῥηθε- ται δὲ νῦν, διτε δὲ παμβασιεὺς δὲ πανελείος ἐπέ- χθη μὲν ἐκ μητρὸς πενιχρᾶς, καὶ οὐδὲ ἐν οἰκίᾳ, ἀλλ' ἐν σπηλαϊψ· ἐπέχθη δὲ οὐκέτι κλίνης, ἀλλ' ἐπὶ φάνης ἀλόγων· περιεβέλητο δὲ λιτὸν καὶ εὐ- κταφρόνητα (53), περιήτε δὲ χωρὶς θεράποντος· εἶχε δὲ οὐδὲ καλύπην· ἐπέρφετο δὲ παρ' ἀλλαγῇ. Αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ ἐπὶ πλούτῳ κομπάζοντες. Ἄλγων δὲ ἦν τοῖς δι' ἡμᾶς πάθεσι τοῦ παναγίου αὐτοῦ σώματος· μέχρι μὲν οὖν ἐνταῦθα τοῦ Μονο- γενοῦς οἱ λόγοι. Τὰ δὲ ἔξης προσώπῳ τῆς Ἐκκλη- σίας τῶν πιστῶν ἀναγέγραπται.

Ἡ σωτηρία σου, δ Θεές, ἀντειλάσθετό μου. *Ἡ σωτηρία, τὴν ἀπὸ σοῦ, τὴνευθέρωστ με τῆς πλάνης.*

Αἰρέσω τὸ δνομα τοῦ Θεοῦ μου, μετ' ὅδης με- ταλυνώ αὐτὸν ἐν αἰρέσει. Καὶ ἀρέσει τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, κέρατα ἀκφέροντα καὶ ὀξιάς.

⁴⁴ Matth. xxv, 34. ⁴⁵ Exod. xxxii, 32, 33. ⁴⁶ Luc. x, 20. ⁴⁷ Apoc. xx, 12.

Ορα τὴν εὐαγγελικὴν θυσίαν προτιμωμένην τῆς *A las*. Vide evangelicum sacrificium legali præposi, et rationale irrationali. Nova autem cornuum atque ungularum productio vigoris seu roboris indicium est. Et subnotare videtur Propheta his verbis futuram legalis cultus extinctionem. Cornua siquidem et ungulae, emortuæ quædam partes sunt in corpore.

'Ιδετωσατε πετωχοὶ, καὶ εὐθραυσθήσωσατε. Πτωχοὺς καὶ πάντας τοὺς πιστοὺς ὡνόμαστεν, ὡς προειρήκαμεν ἐν τῷ θ' ψαλμῷ. 'Ιδετωσαν, φησίν, διὰ τὸ Θεὸς πάπονθε δι' αὐτοὺς, καὶ διὰ κατώρθωσεν.

'Ἐκζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται ἡ γῆ σὺν ὑμῶν. Ζήσεται τὴν μακαρίαν ζωήν.

"Οτι εἰσήκουσε τῷ περήτωρ δ Κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκ ἀξουδήσωσεν. Τίνας λέγει πεπεδημένους, εἰρήκαμεν ἐν τῷ ξενῷ ψαλμῷ.

Aἰτεσθώσατε αὐτὸν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ πάντα τὰ ἔργα του ἐτίθησθε. Ω; οὐκ ἔξαρκούντων τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν προσῆκουσαν εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ στοιχεῖα συγχελεῖ πρὸς αἶνον, ὃν δὲ Μωσῆς ἐν ἀρχῇ τῆς Γενέσεως ἐμνημόνευσεν. Ἀδιαφόρως (54) δὲ τὰ ἱροντα προσέθηκεν· ἢ καὶ διὰ τὸ πλήθος τῶν ἰχθύων.

"Οτι δ Θεὸς σώσει τὴν Σιών. Σὲν λέγει νῦν τὴν νέαν, ήτοι τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν. "Η καὶ αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ συνεργήσει ἐστέψῃ. Καὶ γάρ τῷ Χριστῷ ἀνείται, καὶ οὐκ ἐτέρῳ Θεῷ· καίτοι τῶν ἀστερῶν τῆς χώρας ἐκείνης κυριεύοντων.

Καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας. Οἰκοδομηθήσονται εἰς ναοὺς παρὰ τῶν Χριστιανῶν.

Καὶ κατοικησουσιν ἐκεῖ, καὶ κληρονομήσουσιν αὐτὴν. Οἱ Χριστιανοί.

Καὶ τὸ στέρμα τῶν δούλων σου καθέξουσιν αὐτὴν. Δοῦλοι μὲν τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι· Παῦλος γάρ φησι· Δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ· στέρμα δὲ αὐτῶν οἱ μαθηταὶ αὐτῶν Χριστιανοί, ὡς ἀναγεννθέντες αὐτοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς παλιγγενεσίας. Τοῦ δὲ Καθέξουσιν ἡ πρόθεσις ἐπιτάσιν καὶ μονιμότητα δηλοῖ. Μόνοι γάρ Χριστιανοί βεστίως αὐτὴν οἰκούσι, παντελῶς τῶν Ἐβραιών ἐξελασθέντων.

Καὶ οἱ ἀμαχῶντες τὸ δογμά σου κατασκηνώσουσιν ἐτίθησθε. Οἱ τὸ δονομα τὸ σὸν ἐπικαλούμενοι Χριστιανοί. "Μιτερ δὲ καὶ τὰ προσίμια τοῦ ψαλμοῦ μέχρι τοῦ, Ἀπηλλοτριωμένος ἐγερίσθη τοῖς ἀδελφοῖς μον, καὶ ξέρος τοῖς νιοῖς τῆς μητρός μον, τινὲς πιστοὶ τῷ Χριστῷ προσαρράζειν βάζονται· οὖτα πάλιν Ἰουδαῖοι καὶ τὰ ἐκείθεν δχρι τέλοις τῷ ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτῳ λαῷ ἀνατιθέασι. Χρή δὲ κατ' ἐπιτομὴν εἰπεῖν, ὅπως αὐτοὶ ἐκλαμ-

et rationale irrationali. Nova autem cornuum atque ungularum productio vigoris seu roboris indicium est. Et subnotare videtur Propheta his verbis futuram legalis cultus extinctionem. Cornua siquidem et ungulae, emortuæ quædam partes sunt in corpore.

Videant pauperes, et lætentur. Per inopes et pauperes, fidèles intelligit, ut diximus, in psalmo ix: Videant, inquit, quæcunque propter eos Deus passus est, et quæcunque etiam præclara administravit.

Quærite Deum, et vivet anima vestra. Beata et felicem vitam vivet.

Vers. 34. Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et vincitos suos non neglexit. Quinam autem ii sint, quos vincitos vocat, diximus in psalmo lxxvii.

Vers. 35. Laudent eum cœli, et terra, mare, et omnia repentina in eo. Quasi non sint satis angeli neque homines ad agendum gratias Deo, ipsa etiam convocat Propheta elementa ad Dei laudes, eo ordine quo eorum meminit Moyses in Genesios principio. Et impropre ipatos pisces appellavit repentina: atque ita fortassis ob piscium multitudinem

Vers. 36. Quoniam Deus salvam facit Sion. Novum nimirum Sion, id est Ecclesiam fidelium, vel ipsam Jerusalem salvam faciet, hoc est, conservabit, sibi ipsi videlicet Christo, cui soli illius cura commissa est, et non alteri: tametsi mox impii illius dominentur regionis.

Et adfiscabuntur civitates Iudeæ. Mihi tempia nimirum, atque hoc a Christianis.

Et inhabitabunt ibi et hereditate acquirent eam. Christiani videlicet.

Vers. 37. Et semen servorum tuorum possidebit eam. Servi quidem Christi apostoli sunt: Paulus enim, inquit, servus Iesu Christi^{**}. Eorum vero semen, apostolici discipuli, tanquam ab eis per baptismum spirituali semine regenerati. Præpositio autem verbi καθέξουσιν intensionem et singularitatem significat. Solt enim Christiani constanter D ipsam inhabitant, Iudeis prorsus expulsis.

Et omnes qui diligunt nomen tuum habitabunt in ea. Christiani scilicet nomen tuum invocantes. Verum quemadmodum fidelium multi hujus psalmi principium usque ad versiculum: Extraneus factus sum fratribus meis, contendunt referri debere ad Christum, ita Iudei contra captivo in Babylone populo omnia applicant quæ illinc sequuntur usque ad finem psalmi. Oportet itaque breviter exponere, quemadmodum ipsi haec accipiunt. Ελ-

^{**} Rom. 1; 1.

Variæ lectiones.

(54) Rectius, indifferenter.

traneus, inquietum, factus sum [seu, ut magis poscit A] Græca dictio ἀπηλοτριωμένος, alienatus sum a] fratribus meis, quia mihi concessum non est cum eis vivere. Diversis siquidem dominis serviebamus, et quia servorum cognationem lex nulla novit. Eadem septentia in proximo illic repetitur versiculo. Mecum præterea templi desolationem reputans, non mediocri consumor dolore, et opprobria tua, Deus, que a Babylonis sustines, cum arcerere non possim (56), propria reputavi: unde etiam amissio cibi appetitu, lassus contabui. Verum illi magis me exprotrabant, veluti incassum jejunarem (et in afflictionis indicium in duebar sacco. Quæ sequuntur apertiora sunt.). Deinde sit: Orabam etiam ad te, quoniam tempus est bona voluntatis, hoc est, tempus misericordiæ. Quæ sequuntur expone, ut jam prædictimus, præterquam quod alium non natura intelliges, sed adoptione: *Filius enim, inquit, primogenitus meus Israel* ⁵⁷. Vel aliter: Puerum, id est, servum. Opprobrium etiam, inquit, et varias afflictiones exspectavi, propter te, quasi captivus: et ideo quæsivi aliquem, qui consolaretur, et non inveni, cum non concederetur mihi, ut commode cum cognatis meis versarer. Et dum ea exponunt verba: *Dederunt in cibum meum fet, et in siti mea potaverunt me aceto, labuntur non mediocriter, dum ex populi persona dictum putant, quod Babylonii amarum populo poculum quasi servo cuipiam præcicerint, et quod slientem acetoso polaverint vino, et quod ob varias afflictiones factum sit, ut cibus ei amarus et potus videretur acerbus. Quod vero sequitur: Fiat mensa eorum, et cætera, iuxta priorem expositionem intelligunt, et proxima his verba imprecationem continere dicunt adversus Babylonios. Per habitationem vero civitatem intelligunt Jerusalem. Illum præterea populum, inquietum, quem tu erudisti et castigasti, seu quem castigari permisisti, gravissimis Babylonii afflixerunt suppliciis; et prioribus doloribus ipsi plura semper addiderunt. In eo etiam versiculo qui dicit: *Et placebit Domino super vitulum novellum, pari labuntur errore.* Et quæ sequuntur gratiora eis sunt (59), veluti magis consona redditui ex Babylonica captivitate. Nos autem accuratam sanctorum Patrum opinionem sequentes, eam expositionem veluti tuiorem amplectimus quam superius retulimus.*

In finem psalmus ipsi David in rememorationem.

PSALMUS LXIX.

Hunc psalmum beatus David iisdem pene sententiis ac verbis composuit, quæ alibi per cum dicta esse videmus in psalmo xxxix. Promptumque ac præ manibus eum semper habebat, quoties delicti reminisceratur quod adversus Uriam commiserat. Illum etenim veluti potens aliquod carmen adversus dæmones canebat tanquam adversus eos hostes,

⁵⁶ Exod. iv, 22.

Variæ lectiones.

(55) Videtur legendum δουλεύουσιν ut respondeat τῷ αὐτοῖς, aut subaudiendum ἡμῶν, genitivo absolute posito.

(56) Hallucinatus est interpres in minime obscuro loco. Sensus est, *Quasi mihi auxiliari non*

A δάνουσιν. Ἀπηλοτριώθην τῶν ἀδελφῶν μου, μὴ συγχωρούμενος συνδιάγειν αὐτοῖς. οἵτε διαφόροις δεσπόταις δουλεύουσιν (55) · καὶ ὅτι δὲ νόμος οὐκ οἴδε δούλων συγγένειαν · τὸ αὐτὸ δὲ καὶ δὲ φεξῆς διέξειται στόχος ἀναλογίζομενος δὲ καὶ τὴν ἐρήμωσιν τοῦ ναοῦ, δαπανῶμαι τῇ λύπῃ · καὶ τοὺς σοὺς δνειδισμοὺς οὓς ὀνειδίζῃ παρὰ τῶν Βασιλῶν, ω; μὴ δυνάμενός μοι βοηθεῖν, οἰκείους λελόγισμας Διὸς καὶ μὴ προσιέμενος τροφὴν ἐτάχην. Οἱ δὲ μᾶλλον ὄνειδιζον ὡς μάτην νηστεύοντα (57) καὶ καὶρις ἀγαθοθελείας, εἰτούν ἐλεημοσύνης. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν, ὡς προηρμηνεύσαμεν, πλὴν ὅτι παιδία οὐ τὸν φύσει, ἀλλὰ τὸν θέσι· λέγουσιν · Υἱός γάρ, φρούριον, πρωτοκόρης μου Ισραὴλ · η καὶ ἀλλως, (58) τὸν οἰκέτην. Εἰτα, τὸν δνειδισμὸν τὸν διὸς στὸ προσεδόκησα, καὶ τὴν ἀλλην κακοπάθειαν, οὐαὶ αἰχμαλωτισθείς · διὸ δέ της τὸν παραμυθούμενον, καὶ οὐχ εἶρον, ως μὴ συνομιλεῖν εὐκαίρως τοῖς ὁμογενέσι μου συγχωρούμενος. Εἰτα δὲ τὸ "Εδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισμά με δῖξος, προσκρούουσι λέγοντες, ὅτι Πικράν μοι τὴν βρῶσιν φαίνεσθαι παρεσκεύαζον, διὰ τὰς θύλιψις, καὶ δριμεῖαν τὴν πόσιν. Τὰ δὲ, Γερνηθήτω ἡ τριάστην αὐτῶν, κατὰ τὴν πρώτην ἑξῆγοιν · τὰ δὲ ἐντεῦθεν κατεύχεσθαι τῶν Βασιλῶν ὡν · Ἐπαυλῶν δὲ αὐτῶν τὴν πόλιν αὐτῶν. Εἰτα τὸν λαὸν, φησὶν, δη τὸ παιδεύθηνα παρεσκεύασας, αὐτοὶ σφόδρα ἐτιμωρήσαντο, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰτα δὲ τὸ, 'Αρέσει τῷ Θεῷ ύπερ μίσχον τέσσορ, δμοίως προσκρούουσι. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν, ως φίλον αὐτοῖς ἐκδέχονται, συνάδοντα τῇ λαορίᾳ τῆς ἐπανόδου τῶν αἰχμαλώτων. Ήμεῖς δὲ, τοὶς ἀκριβεστέροις τῶν Πατέρων ἀκολουθήσαντες, ἀσφαλεστάτην ἐποιησάμεθα τὴν ἑξῆγοιν.

C

B Εἰτα τὸ τέλος τῷ Δασιδ εἰς ἀράμησιν. ΨΑΛΜΟΣ ΕΘ'.
Γδὴν παρόντα ψαλμὸν ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἐν τῷ λθ' ψαλμῷ συνθεὶς πρόχειρον είχεν ἀει · καὶ ὅτε ἀνεμιγμήσκετο τῆς κατὰ τὸν Οὐρίαν ἀμφρίας, τότε τοῦτον, οἷαν τινὰ ἔδει πρόφθην κατὰ τῶν δαιμόνων, τῶν εἰς τὴν πλημμέλειαν ἐκείνην ἐκτραχηλισάντων, αὐτὸν, δεόμενος, μηκέτι κατακυριευθῆναι. Οἱ δὲ φασὶν ὅτι, ὅτε ἀνεμιγμήσκετο ὅσα παρὰ τῶν ἔχθρῶν

posses.

(57) Videtur deesse aliquid quod transitioni inserviat. Puta εἴτα λέγει, ut veritatem interpres.

(58) Supple τὸν παιδία νοοῦσα.

(59) Rectius pro lubitu accipiunt.

ἀπίῶς πέπονθε, τότε τούτῳ ἐκέχρητο. Εἰς τὸ τέλος ἀ qui se in illud barathrum conjecerant. Hoc igitur δὲ, ὅτι εἰς τέλος ἐξέβαινεν ἡ ἐν τούτῳ προσευχή. psalmo Deum rogat, ut sui amplius dæmones non dominantur. Alii autem dicunt, quod quoties ei in memoriam veniebant quanta ab inimicis temere passus fuerat, hunc psalmum tunc canere solebat. In finem autem idco inscribitur, quia oratio et preces, quae in eo continentur, ad certum finem tendebant quem etiam consecuta sunt.

Ο Θεός, εἰς τὴν βοηθείαν μου πρέσχες. Ἐν τῷ λόγῳ φησι· Κύριε, εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι πρόσχες.

Κύριε, εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι σπεῦσον. Ταῦτα ἔρμηνει τῷ· Τάχυτον τοῦ ἐξελέσθαι με, ἐν τῷ λ' ϕαλμῷ.

Αἰσχυνθήτωσαν καὶ ἐντραπήτωσαν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου. Καὶ τοῦτο ἐν τῷ λόγῳ κείται.

Ἀποστραφήτωσαν εἰς τὰ ὄπιστα, καὶ κατασχυρθήτωσαν οἱ βουλόμενοι μοι κακό. Καὶ τοῦτο ἐκεῖσες κείται, πλὴν ὅτι τὸ ἀποστραφήτωσαν καὶ κατασχυρθήτωσαν, ἀποστραφήσαν καὶ κατασχυρθήσαν, ἐν ἑκείνῳ γέγραπται· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι εἰ καὶ προστακτικά εἰσι τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ γε δύναμιν εὔκτικὴν κεκλήρωται.

Ἀποστραφήτωσαν καραυτίκα αἰσχυρόμενοι οἱ λέγοντες μοι· Εἴης, εἴης. Ὁμοίων ἐστι τὸ Κομιστόθωσαν παραχρῆμα αἰσχύτην αὐτῶν οἱ λέγοντες μοι· Εἴης, εἴης· ἐν ἑκείνῳ τῷ ϕαλμῷ.

Ἄγαλλισθωσαν καὶ σύγραφήτωσαν ἐπὶ σοὶ κάρτες οἱ ζητοῦντες σας, δ Θεός. Ἐν ἑκείνῳ τῷ ϕαλμῷ ἀντὶ τοῦ, δ Θεός, δ Κύριος εἰρηται.

Καὶ λεγέτωσαν· Διὰ παντὸς μεγαλυνθήτω δ Θεός, οἱ ἀγαπώντες τὸ σωτήριον σου. Πάλιν ἐν ἑκείνῳ ἀντὶ τοῦ λεγέτωσαν, εἰπάτωσαν· ἀντὶ δὲ τοῦ, δ Θεός, δ Κύριος εἰρηται.

Ἐγὼ δὲ πτωχὸς καὶ πένης· δ Θεός, βοηθησόν μοι. Ἐν ἑκείνῳ τῷ ϕαλμῷ ἀντὶ τοῦ· Ο Θεός, βοηθησόν μοι, Κύριος ϕροτεῖ μον, κείται.

Βοηθός μου καὶ ρύστης εἰ σὺ, Κύριε, μὴ ϕροτεῖς. Ἐνέκεινῳ δὲ ἀντὶ τοῦ ρύστης, υπερασπιστής κείται· καὶ ἀντὶ τοῦ, Κύριε, πάλιν δ Θεός μου. Τῷ Δαδίδ ϕαλμὸς τῷν υἱῶν Ἰωαδάθ, καὶ τῷν πρώτως αἰχμαλωτισθέντων. Ἀρεπίγραφος πιρ' Ἐβραιοῖς.

ΨΑΛΜΟΣ Ο'.

Προσώπῳ τῶν υἱῶν, φησιν, Ἰωαδάθ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν πρώτως αἰχμαλωτισθέντων δῆλον Βασιλείων, δ πάρων ϕαλμὸς πεποίηται τῷ Δαδίδ· ταύτην δὲ ἐπιγραφὴν οἱ Ἐβδομήκοντα ἐπέγραψαν, εὐρόντες ἀνεπίγραφον τὸν ϕαλμόν. Οἱ μέντοι ἔχονοι τοῦ Ἰωαδάθ ἐπίσημοι· ἥσαν τηνικαῦτα παρὰ τοὺς αἰχμαλώτους· σωτηρίαν δὲ δ ϕαλμὸς αἴτει, καὶ τῶν πολεμούντων ἀπαλλαγήν· διὸ καὶ ἡμῖν προσήκει κατὰ τῶν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν πολεμίων. hostium potestate liberari, et salutem consequi. modare adversus visibiles atque invisibiles inimicos.

Ἐξι σοι, Κύριε, ἡλικίσα, μὴ κατασχυρθείητο εἰς τὸν αἰώνα, ἐτ τῇ δικαιοσύνῃ σου ρύσαι με, καὶ ἐξελοῦ με· κατασχεῖ με τὸ οὖς σου, καὶ σῶσόν με· Ταῦτα πάντα τὰ ἥπτα ἐν τῷ λ' ϕαλμῷ κείνται· Ἀντὶ δὲ τοῦ, δωσόν με, φησιν ἑκεῖ, Τάχυτον τοῦ ἐξελέσθαι με.

D qui se in illud barathrum conjecerant. Hoc igitur psalmo Deum rogat, ut sui amplius dæmones non dominantur. Alii autem dicunt, quod quoties ei in memoriam veniebant quanta ab inimicis temere passus fuerat, hunc psalmum tunc canere solebat. In finem autem idco inscribitur, quia oratio et preces, quae in eo continentur, ad certum finem tendebant quem etiam consecuta sunt.

VERS. 2. Deus, in adjutorium meum intende. In psalmo autem xxxix dixit: Domine, ad adjurandum me intende.

Domine, ad adjuvandum me festina. Idem significant quod: Accelerate, ut eruas me. Quæ verba habentur in psalmo xxx.

VERS. 3. Erubescant et confundantur, qui querunt animam meam. Hæc verba habentur etiam in praedicto psalmo xxxix.

B VERS. 4. Convertantur retrorsum, et confundantur, qui volunt mihi mala. Hæc similiter illic habentur, eo excepto, quod verba illic optantis sunt, quæ hic imperant (quod ex Graeca lectione clarius dignoscitur). Ut optans igitur hoc possit Propheta, tamen imperare videtur.

Convertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge. Simile est: Ferant confessim confessionem suam qui dicunt mihi, Euge, euge, in illo psalmo.

VERS. 5. Exsultent et laetentur in te omnes qui querunt te, Deus. In illo psalmo pro, Deus, positum est, Dominus.

C Et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui dulgunt salutare tuum. Et in illo rursus pro, Dominus, dictum est, Deus.

VERS. 6. Ego autem inops sum et pauper. Deus, adjuva me. In illa autem pro, Deus, adjuva me, dicitur, Dominus sollicitus est mei.

Adjutor meus et liberator meus es tu, Domine, ne tardaveris. In illo pro liberator, protector dicitur, et pro Domine, Deus meus.

Ipsi David psalmus filiorum Jonadab, et aliorum, qui primo captivi facti sunt. Apud Hebreos caret inscriptione.

PSALMUS LXX.

Ferunt beatum David conscripsisse hunc psalmum ex persona filiorum Jonadab, et aliorum qui primo a Babylonii in captivitatem ducti sunt. Hanc autem inscriptionem LXX interpres presenti psalmo imposuerunt, cum omni prorsus inscriptione carere eum apud Hebreos invenissent. Posteri autem Jonadab summo tunc in honore erant apud cæteros captivos: ex quorum omnium persona, ut diximus, petit a Deo Propheta de Possimus et praesentis psalmi verba accom-

VERS. 2. In te, Domine, speravi, non confundar in æternum, in justitia tua libera me, et eripe me: inclina ad me aurem tuam, et salva me. Hæc omnia verba habentur in psalmo xxx, et pro, Salva me, ibi est: Accelerate, ut eruas me.

VERS. 3. *Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias.* Ibi non munitum locum dixit, sed locum refugii.

Quoniam firmamentum meum et refugium meum es tu. Ibi fortitudinem dixit pro firmamento.

VERS. 4. *Deus meus, libera me, de manu peccatoris, et de manu inique agentis et injusti.* Tales enim erant qui eis dominabantur.

VERS. 5. *Quoniam tu es exspectatio mea, Domine. Dictum est in psalmo xxxviii, ibi : Et nunc, quae exspectatio mea? nonne tu, Deus?* Item in psalmo xxiv, ibi : *Et te exspectavi tota die.*

Dominus spes mea a juventute mea. Hoc per se clarum est.

VERS. 6. *In te firmatus sum ex utero.* Neque in te tantum speravi a Juventute, sed ex ipso materno utero, hoc est, ex eo tempore quo natus sum, in te solo stabilitus sum, veluti super quodam sustentaculo ac munimine iuhi a parentibus meis tradito. Ex quo judicare videtur pios se ac religiosos parentes habuisse. Vel aliter : Cum octava die universos infantes circumcidenter, *ex ipso quasi utero* eos Domino dicabant. Illud autem scire oportet, quod verba haec, *ex utero*, item, *de ventre matris meæ*, et alia hujusmodi, per hyperboleum, hoc est, per excessum in veteri Scriptura dici solent, intelligendique ac cogitandi initium ac tempus significant, illud nimurum tempus, quo cogitare quis ac sapere incipit. Simile quid legimus apud beatum Job : *Si bucellam, inquit, meam comedи solus, et orphanis non tribui, si non ex ventre matris meæ dux illis sui* ¹⁰, etc. Impossibile est autem. Restat igitur ut hic loquendi modus illud

De ventre matris meæ tu es protector meus. Si enim divina virtus factum non custodisset, si infantem non servasset, si puerum non protegesset, perisset sane inter varios casus aliquo infortunio. Hi vero tres versiculi, paucis mutatis, habentur etiam in psalmo xxi; verum illuc omnia ad Christum referuntur.

VERS. 7. *In te laudatio mea semper. In te, inquit, hymnos ac laudes meas semper fero..*

Quasi prodigium factus sum multis, et tu adjutor fortis. Ego, inquit, squallidus, atque afflictus et deformis effectus sum, præ jejunio saccoque et tristitia : atque ideo a multis quasi monstrum quoddam existimatus sum, tametsi revera non ita essein, sed sic viderer, imprudentibus nimis ac viliori multitudini. Per multos enim Scriptura solet sæpe vilissimos quosque intelligere. Paulus etiam consona Prophetæ nostri verbis de multorum opinione loquens dicebat : *Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo* ¹¹.

VERS. 8. *Impleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam. Impleatur imperantis verbum est, sed positum pro optativo, ut diximus. Implebitur autem, si servitute,*

Γεροῦ μοι εἰς Θεόν υπέρασπιστήν, καὶ σὺ τὸ πάντα δχυρόν τοῦ σῶσαι με. Ἐκεῖ δὲ ἀντὶ τοῦ, *Εἰς τόπον δχυρόν, εἰς οἶκον καταψυγῆς, εἰρηται.*

Οὐτὶ στεφέωμά μου καὶ καταψυγῇ μου εἰ στό. Εν ἐκείνῳ δὲ, δτὶ κραταλωμά μου, φησίν.

Ο Θεός μου, δύσατ με ἐκ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ, ἐκ χειρὸς παραγομέντος καὶ φύκοντος. Τοιοῦτα γάρ ήσαν οἱ χωριεύοντες αὐτῶν.

Οὐτὶ σὺν εἰ η ὑπομονή μου, Κύριε. Εἰρηται ἐν τῷ λῃ̄ φαλμῷ. Καὶ τοῦ τις η ὑπομονή μου: οὐχὶ Κύριος: Καὶ ἐν τῷ κτ̄ φαλμῷ. Καὶ σὲ ὑπέμεινα δλητη τὴν ημέραν.

Κύριε η ἔλπις μου ἐκ ταύτης μου. Τοῦτο δηλον.

Ἐπὶ σὲ ἐπεστηρίχθην ἀπὸ γαστρός. Καὶ οὐδὲν εἰ νεότητος μόνον ἐπὶ σὸν ἡλικία, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς μητρώας γαστρός· εἰσουν εὐθὺς μετὶ τὸ τεχθῆναι ἐπὶ σὲ ἐφηδράσθην ὡς ἐπὶ Ἑρεισμα παρὰ τῶν ἐμῶν γονέων. Δηλοί δὲ ἐντεῦθεν καὶ ὡς εὐτεθεῖς ἔσχε τοὺς γεννήτορας. Καὶ ἀλλως γάρ· Ἐν τῇ ὅγδῳ ημέρᾳ περιτέμνοντες τὸ βρέφη τῷ Θεῷ, ταῦτα κατεπίστευον· χρή δὲ γινώσκειν δτὶ τὸ Ἀκεδ γαστρός, καὶ ἐκ κοιλίας μητρός, καὶ τὰ τοιαῦτα, καθ' ὑπερβολὴν ἡ παλαιὰ διάλεκτος λαμβάνειν εἰλαθεν· σημιτίνοντα τὴν ἀρχὴν τῆς φρονήσεως. ἐξ δού φρονεῖν τις ἡρέτο. Φησὶ γάρ Ἰωά· Εἰ δὲ καὶ τὸν φωμόν μου ἔφαγον μόρος, καὶ ὀργανῷ οὐ μετέδωκα, εἰ μή ἐκ κοιλίας μητρός μετέδωκα, καὶ τὰ ἔχης. Ἀδύνατον γάρ δὲ αὐτῆς γεννήσεως κατορθοῦν τοιαῦτα. Δῆλον οὖν δτὶ τὸ ἔχης φρονεῖν ἡρέμην τὸ σχῆμα τούτο δηλοί.

Ἐπὶ κοιλίας μητρός μου σὺν εἰ σκεκαστής. Εἰ γάρ μή τη θεία δύναμις ἐφρούρει τὸ ἔμβρυον, καὶ ἐφύλαττε τὸ βρέφος, καὶ ἐσκεπε τὸ νήπιον, διεφθάρη ἀν πολλαῖς συμπίπτον περιστάσεσι. Ταῦτα δὲ τὰ τρία ῥητὰ καὶ ἐν τῷ καὶ φαλμῷ τεθείκεν δτὶ Δαΐδ, μικρὸν παραλλάξας. Πλὴν ἐκείνα εἰς Χριστὸν ἀνήχθησαν.

Ἐρ σοὶ η ὑμηνοῖς μου διὰ πατέρος. Εν σοὶ, ἀντὶ τοῦ, εἰς σὲ μόνον, φησὶ· σὲ ὑμνουν ἀει.

Ωσει τέρας ἐγενήθην τοῖς πολλοῖς, καὶ σὺ θοηθός μου κραταίσ. Συνταχεὶς ὑπὸ νηστείας, καὶ σακχοδυτῶς, καὶ εἰδεχθῆς ἐκ λύπης φαινόμενος, ὥσει τέρας ἐγενήθην τοῖς πολλοῖς. Ωσει τέρας δὲ εἴπε, διὰ τὸ μή ἀληθῶς είναι τέρας, ἀλλὰ δοκεῖν· καὶ οὐ τοῖς ἔμφροσιν, ἀλλὰ τοῖς χυδαιοτέροις· πολλοῖς γάρ τη Γραφὴ τοὺς χείρονας λέγει. Φησὶ δὲ καὶ δτὶ Παῦλος· Ἡμεῖς διὰ Χριστὸν μωροί· ὑμεῖς δὲ φρότυμοι.

Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰτέσεως, δκως ὑμήσω τὴν δόξαν σου, δλητη τὴν ημέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν σου. Τὸ Πληρωθήτω, ἀντὶ τοῦ, πληρωθεῖη. Πληρωθήσεται δὲ, εἰ τῆς δουλείας ἀπ-

¹⁰ Job xxxi, 17. ¹¹ I Cor. iv. 10.

αλλεγώ· τότες γάρ ὀλῷ στόματι πεπληρωμένῳ τῆς σῆς αἰνέσσεως ὑμνήσω τὸ σὸν μεγαλοδύναμον καὶ παντοδύναμον, καὶ δοσαὶ οἱ εὐσεβεῖς; δοξάζουσιν, εἰσouν ὑπολαμβάνουσι περὶ σοῦ. "Ἡ δόξαν ἀπλῶς καλεῖ τὴν μεγαλοσύνην. Καὶ οὐχ ἄπειρη ὑμνήσω, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς τὴν μεγαλοπρέπειάν σου· οὕτω γάρ τὸ διήρη τὴν ἡμέραν, ἡρμήνευεσσεν δὲ Σύμμαχος.

Mή ἀπορρίψῃς με εἰς καιρόν γῆρας· Ὁ τῷ νεότερος βοηθῶν με μή ἀπώσῃ με ἐν τῷ καιρῷ τοῦ γῆρας· Ἐγέρασα γάρ οὖν τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς ἐν Βαβυλῶνι δουλείας. Εἰκῇ; δὲ ταῦτα λέγετον τοὺς γηρασιτέρους, τοὺς λεσούς· ἀλλὰ τὸ μὲν τοῦ σώματος γῆρας; γνωρίσουν, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ἡ ἀμαρτία, ἐφεκτική τις οὖτα τῆς ἐνεργείας τῆς ἀρετῆς.

*Ἐν τῷ ἀναλεπτεῖν τὴν τοχύν μου, μὴ ἔχατα-
λίπῃς με. Τοῦτο σχῆματος; ἔστι τοῦ φθέντος
στίχου, καὶ ἐπὶ σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ισχύος νοού-
μενον.*

*"Οτι εἰπορ· οἱ ἔχθροι μου ἔμοι. Τὸ ἔμοι, ἀντὶ¹
τοῦ, 'Ἐπ' ἔμοι· εἰσouν δι' ἔμε. Εἰπον δὲ πρὸς ἀλ-
λήλους.*

*Καὶ οἱ φυλάσσοντες τὴν ψυχήν μου ἔσουλεύ-
σατο ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ τοῦτο ἀναδιπλωτὸς ἔστι
τοῦ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἐπεκῆγητος τὸ ἔσουλεύσατο,
τοῦ εἰπορ. Φυλάσσοντας δὲ λέγετοι τοὺς ἐπιδουλεύ-
οντας. Ἔπι τὸ αὐτό δὲ, ἀντὶ Ὁμοῦ συνελθόντες·
εἰν δ' ἀν ὄντοι οὐ μόνον οἱ αἰσθητοὶ πολέμοι, ἀλλὰ
καὶ οἱ νοητοὶ.*

*Λέγοντες· Ὁ Θεὸς ἐγκατέλιξεν αὐτὸν, κατα-
διώκετε, καὶ καταλάβετε αὐτὸν· διτὶ δὲν ἔστι δ
φύσμενος. Οὗτοι τῶν ἔχθρῶν οἱ λόγοι· τὸ δὲ, Κατα-
διώκετε, διτὶ εἰ φυγῇ χρήσεται ἢ λαὸς οὗτος, κατα-
διώξετε, καὶ καταλάβετε αὐτὸν· τοῦ Θεοῦ γάρ, δι
πίστεται, ἐγκαταλιπόντος αὐτὸν, οὐκ ἔστιν δρόμε-
νος.*

*Ὁ Θεὸς μου, μὴ μακρύνῃς ἀπ' ἔμοιν. Εἰ καὶ
διώκετε σε η δυσαδία τῶν ἔμων ἀμαρτιῶν, δ καὶ
προφήτης ἀλλος; πρὸ; Ιουδαίους εἰρήκεν· Αἱ ἀμαρ-
τίαι ὑμῶν διστῶσιν ἀτὰ μέσον ὑψών καὶ τοῦ
Θεοῦ. Μακρύνει γάρ ὁ Θεὸς, οὐ κατ' οὐσίαν· ἀλλ' εἰς τοὺς
γάρ ἀλλὰ κατὰ πρόνοιαν.*

*Ιur autem Deus non loco, aut essentia sua, est
sed tantum providentia.*

*Ὁ Θεός μου, εἰς τὴν βοήθειάν μου πρόσχες. Τοῦτο τὸ φῆτὸν ἐν ἀρχῇ κείται τοῦ πρὸ τοῦ παρόντος
φαιμού.*

*Αἰσχυνθήσωσαν καὶ ἐκτινέσωσαν οἱ ἐρδιαβά-
λορτες τὴν ψυχήν μου. Τὸ, ἐκτινέσωσαν, Ἀρ-
ιαλωθήσωσαν εἰπενδὲ Σύμμαχος. Τὴν ψυχήν μου δὲ,
ἀντὶ τοῦ, 'Ἐμέ· διαβάλλει δὲ πᾶς ἔχθρος, εἴτε αἰσθη-
τός, εἴτε νοητός.*

*Περιβαλέσθωσαν αἰσχυντὴν καὶ ἐνεργοπήγην
ζητοῦντες τὰ κακά μου. Περὶ μὲν τῆς αἰσχύνης καὶ
τῆς ἐνεργοπῆς εἰρηταί ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ. Τὸ*

A qua nunc premor, liberatus fuero. Tunc etenim ore divinarum laudationum pleno, cantabo in hymnis magnam potentiam tuam, et quaecunque alia in tua gloriā a religiosis viris commemorari solent, aut cogitari de te. Vel, per gloriam simpliciter magnitudinem intelligit. Et non semel tantum laudabo, sed perpetuo id faciam. Ita enim Symmachus ea verba reddidit, quae hic habentur tota die.

*Vers. 9. Ne projicias me in tempore senectutis.
Tu, inquit, Deus, qui a juventute mea adjutor mihi
fuisti, non projicies me in tempore senectutis. Januarius etenim consenuit tam diuturno Babylonica
servitutis tempore. Est autem verisimile, quod
haec verba per Prophetam dicta sint, quasi ex
persona seniorum populi. Ceterum corporis qui-
dem senectus omnibus nota est, et palam patet, anima autem senectus est peccatum, eo quod non
secus virtutis operationes conprimat, atque corporis actiones senectus.*

*Cum deficiunt tires mea, ne derelinquas me. Hic
versiculus ad proxime praecedentis declarationem
consequitur, sive de anima, seu de corporis viri-
bus eum intelligas.*

*Vers. 10. Quoniam dixerunt inimici mei mihi.—
Mihi dixit, pro in me, seu propter me. Dixerunt
autem mutuo inter se.*

*Et qui observabant animam meam consilium
secerunt in unum. Repetitur hic atque exponitur
sententia prioris versiculi. Nam quod ait: Consi-
lium secerunt in unum, ad expositionem positum est
vobibi, Dixerunt; per observantes autem hoc in loco
insidiatores intelligit, visibiles nimirum atque in-
visibiles inimicos.*

*C Vers. 11. Dicentes: Deus dereliquit eum, perse-
quimini, comprehendite eum, quoniam non est qui
cripiat. Hi sunt inimicorum sermones: Persequi-
mini, inquit, quia si populus fugam accepert,
vos persequemini, et comprehendetis eum. Nam
cum Deus, quem venerantur, eos dereliquerit,
nullus aderit amplius, qui eos libereat.*

*Vers. 12. Deus meus, ne elongeris a me. Tametsi
gravis sit peccatorum meorum odor, ac molestus,
et te compellat, ut avertaris a me, quod alius
etiam propheta ad Judeos dicebat: Peccata nostra,
inquietis, dividunt et disjungunt nos a Deo²²; quæso tamen atque oro ne elongeris a me. Elonga-
enim incircumscrip̄tus Deus atque indefinitus,*

*D Deus meus, in auxilium meum intende. Hic etiam
versiculus habetur in praesentis psalmi princi-
pio.*

*Vers. 13. Erubescant et deficiant qui calumnian-
tur animam meam. Pro Deficiant, Symmachus
dixit, Consumantur; animam autem meam, hoc
est, meipsum; per calumniantes vero tam invi-
sibiles quam visibiles inimicos intelligit.*

*Induantur rubore et confusione, qui querant mala
mihi. De rubore et confusione dictum est in pre-
cedentiī Psalmo. Ea autem verba: Qui querant*

¹¹ Isa. LIX, 2.

mala mihi, exposita fuerunt in Psalmo xxxvii. Invenies etiam in psalmo xviii : Induantur calamiantes me confusione, et operiantur sicut diploide pudore suo.

VERS. 14. *Ego autem semper sperabo in te, et adjiciam super omnem laudem tuam. Quia quod votis expeliveram, adeptus sum. Omne autem laudem ideo dixit, quia non sermone tantum aut verbis, sed operibus etiam laudetur Dominus. Et ideo Salvator noster dicebat : Ut videant bona opera vestra, et glorificant Patrem vestrum qui in celis est¹¹.*

VERS. 15. *Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutem tuam. Quando videlicet et inimicos condemnaveris, et nos salvaveris.*

VERS. 16. *Quoniam non novi litteratas, introibo in potentatu Domini. Cum pollicitus sit Propheta se annuntiaturum esse justitiam Dei, et salutem quam ab eo fuerat consecutus, et postmodum se ad hoc minus idoneum esse perspicerit, sermonem suum temperat, et moderatius loquitur, dicens, nunquam didicisse se disciplinas, aut scientias, ut condigne possit divinas virtutes annuntiare : et quod ideo, ut pollicita a se adimpleat, ingredietur in divina potestate, qua fatus hujusmodi provinciam tentabit. Dicitio autem quoniam, abundat, vel confirmantis adverbium est pro vere. Aliqui etiam dicunt, quod dictio quoniam, hoc in loco rationem reddit, atque ita intelligentes punctum ponunt post dictionem litteratas et conjungunt, quod sequitur. Alii vero pro litteratas, seu potius*

[juxta aliam Graecae dictionis γραμματείας significationem] per Scribarum scripturas, mandata intelligunt. Scribæ etenim ter in anno populum judebant ingredi in templum, quod erat in Ierusalem. Ego, inquit, posthac non ob Scribarum jussa,

Domine, memorabor justitiae tuæ solius. Nunquam hujusmodi justitiae tuæ obliviscar, quinimo in mente eam semper retinebo. Solius autem dixit, ac si diceret : Tu solus nostram inimicorum causam judicabis, et nullus alius : atque ideo non humanæ justitiae, sed tuæ solius recordabor.

VERS. 17. *Deus meus, quæ docuisti me a juventute mea, et usque nunc, annuntiabo mirabilia tua. Quæ sequuntur dicta esse intelliguntur ex persona beati David ; et constructio fit per hyperbaton : Deus meus, annuntiabo mirabilia tua, quæ docuisti me a juventute mea et usque nunc. Mirabilia autem appellavit omnia admiranda opera, quæ ob Israëlitici populi salutem, Deum fecisse legimus, vel etiam quæcumque temporibus suis contigerant.*

VERS. 18. *Et usque ad senectam et senium, Deus meus, ne derelinquas me. Per senium extremam senectutis partem intelligit, unde senior populi. Qui autem a Deo eousque fuerit protectus, amplius non derelinquetur. Vel indeterminate intelliges dictionem usque, quemadmodum sæpe apud Scripturam reperitur, et conjunctim ac sub eodem sensu intelligentur verba quæ sequuntur.*

¹¹ Matth. v. 16.

Δε *Οι ζητοῦντες τα κακά μοι, ἡρμήνευται ἐν τῷ αἵ' ψαλμῷ. Εὐρίσεις δὲ καὶ ἐν τῷ ρῃ'. Ἐρθυσάσθωσαρ οἱ ἑρδιαβάλλοντές με διπροστήν· καὶ περιβαλέσθωσαρ ὡς διπλοῖδα αἰσχύνηρα αὐτῶν.*

Ἐγώ δὲ διὰ πατέρος διπλῶ ἐπ' αὐτόν. Καὶ προσθήσω ἐπὶ πάστας τὴν αἰτεσίν σου. Τῆς εὐχῆς μου δηλαδὴ πέρας λαμβανούστης. Πάστας δὲ εἰπεῖς οὐ διὰ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων ἔστιν αἰνεσίς φησι γέρος ὁ Σωτήρ· "Οπως ἰδωσι τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ δοξάσω τὸν Πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Τὸ στόμα μου ἀραιγεῖται τὴν δικαιοσύνην σου, δίηρη τὴν ἡμέραν τὴν σωτηρίαν μου. Ἀναγγελεῖ δύος τε κατεδίκασας τοὺς πολεμίους, καὶ δύος ἡμᾶς ἔσωσας.

"Οτι οὐκ ἔγρω γραμματείας, εἰσελεύσομαι ἐν δικαιοσύνῃ Κυρίου. Ὕποσθόμενος ἀναγγεῖλαι τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν, είτα συνεῖς διτινέστιν ἵκανος, μετριοφρονεῖ λέγων· Οὐκ ἔκαθιν σεφιστείας τεχνικάς, ἵνα δυνηθῶ ἀξίως ἀναγγέλλειν. "Ομως εἰσελεύσομαι εἰς τὴν ὑπόσχεσιν, ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, καὶ ταύτη θερζῶν, ἐπιχειρώματος. Τὸ δὲ δύοις παρέλκον τέθειται· ἡ βενικιατικὴν, ἀντὶ τοῦ δυτῶς. Τινὲς δὲ αἰτιολογικὸν διτινέστιν τοῦ διδύτον νοοῦντες, μετά τὸ γραμματείας, ὑποστήσουσι, καὶ συνάπτουσι τὸ ἔξῆς. "Αλλοι δὲ γραμματείας λέγουσι τὰς παραγγελλαῖς τῶν Γραμματέων, οὐ τρίς τοῦ ἔπους παρήγγελον τῷ λαῷ εἰσελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς τὸν ναὸν· φησίν οὖν, διτινέστιν τοῦ μόνου μηδενὸς αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ δυνάμεως θείας εἰσελεύσομαι.

scribarum intelligunt. Scribæ etenim ter in anno populum judebant ingredi in templum, quod erat in Ierusalem. sed ex divina potentia illuc ingrediar.

Κύριε, μηδεθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου, οὐδενού. Οὐκ ἐπιλάθωμαι ποτε τῆς τοιαύτης σου δικαιοσύνης· ἀλλ' ἐπὶ μνήμης, ξένω ταύτην ἀλλαγῆσαι. Μόνον δὲ εἰπεῖς ἐμφανῶν, διτινέστιν σὺ μόνος δικάσσεις; ἡμῖν καὶ τοῖς ἔχθροις, καὶ οὐδεὶς ἔτερος. Διδούσι δὲ καὶ δύο δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῆς σου μόνου μηδεθήσομαι.

"Ο Θεός μου, δὲ διδίκασό με ἐκ νεότητός μου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν, ἀπαγγελῶ τὰ θαυμάτα σου. Ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ δὲ τὰς ἔξης νοοῦνται. Καθ' ὑπερβάτων δὲ ἡ σύνταξις· 'Ο Θεός μου, ἀπαγγελῶ τὰ θαυμάτα σου, & ἀδίδαξά με ἐκ νεότητός μου, καὶ μέχρι τοῦ νῦν. Θυμάσια δὲ λέγει τὰ ἐν τοῖς βίβλοις ἀναγεγραμμένα, ὅσα δὲ θεός ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ τῶν Ιουδαίων ἐπερταύργησεν, ή καὶ ὅσα ἐν ταῖς ημέραις αὐτοῦ γεγόνασι.

Καὶ ἔως τίρως καὶ πρεσβείου, δὲ θεός μου, μὴ ἐγκαταλίπης με. Πρεσβείου τὸ έσχατόν ἔστι γῆρας, ἐξ οὗ καὶ πρεσβύτερος τοῦ λαοῦ. Οὐ δὲ μέχρι τούτου σκεπασθεῖς οὐδὲ εἰς τὸ ἔξης ἐγκαταλειφθήσεται. "Η καὶ ἀλλως, ἀσύριστον τὸ ἔως, κατὰ ἴδιαμα τῆς Γραφῆς, ὡς συννοούμενον καὶ τοῦ ἔξης.

"Εως ἂρ ἀπαγγελῶ τὸν βραχιόνα σου τῇ γερεᾷ Α πασῃ τῇ ἐρχομένῃ. Περὶ μὲν τοῦ βραχίονος τοῦ Θεοῦ εἰρηται ἐν τῷ μγ̄ φαλμῷ. περὶ δὲ τῆς γενεᾶς τῆς ἐρχομένης ἐν τῷ κα'. Τινὰ μὲν οὖν τῶν ἀντεγράφων δώς οὐδὲ ἀπαγγελῶ γράφουσι· τινὰ δὲ, διειστήσας.

Τὴν διναστελαρ σου καὶ τὴν δικαιοσύνην σου, δὲ Θεός, ἔως τῶν ὑψίστων. Ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον τὸ, ἔως οὐδὲ ἀπαγγελῶ. "Εστι δὲ ἡ δυναστείᾳ νῦν ἐφερμηνευτικὴ τοῦ βραχιορος. Τὴν δικαιοσύνην σου δὲ τὴν ἔως τῶν ὑψίστων, κατ' ἔλλειψιν δρθεῖν. ή καθ' ὑπερβατόν· οἶν, τὴν ἔως τῶν ὑψίστων δικαιοσύνην σου. "Ὕψιστα γάρ οἱ οὐρανοί· ἔως γάρ τῶν οὐρανῶν ἀνεισιν· οἷα καὶ τῶν οὐρανῶν ὅντας μανθανούσῶν περὶ αὐτῆς καὶ συγχαιρουσῶν. Τὰ δὲ ἔξι, πάλιν προτώπωπο τοῦ λαοῦ φησεν.

"Α ἐποίησάς μοι μεγαλεῖα. Τὸ δὲ τὸ πόσα· τῇθικώς γάρ ἀντγνωστέον, ἀπὸ καρδίας.. Τινὲς δὲ μετὰ τὸ, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου, στίζοντες τελείαν (60), τὸ ἔως τῶν ὑψίστων, τῷ, δὲ ἐποίησάς μοι μεγαλεῖα, συνάπτουσιν, Ἀκύλας πειθόμενοι· ὅτι: "Α; ἐποίησας μεγαλοπρεπεῖας καὶ εὐεργεσίας, ἔως τῶν οὐρανῶν δυνάμεων ἀνέδραμον τῷ θαύματι· εἰκόνι σῇ με τετμήκας· βασιλέας τῶν ἐπὶ γῆς καὶ στέπας· τρέψεις, σκέπαις, ϕρουρεῖς, ἐξαρπάξεις κινδύνων, καὶ σατανάτα.

constituitisi, quae in terra sunt: alimenta etiam præstas, et alia demum nibi huiusmodi multa impertiris.

"Ο Θεός, τίς δομοίς σοι; Οὐδεὶς.

"Οσας δεειξάς μοι θλίψεις πολλάς καὶ κακάς. Καὶ τὸ, δοσας δεειξάς μοι θλίψεις, τῇθικώς ἀναγνωστέον, ἀντὶ τοῦ πόσας· είτα τὸ ἔξι ἐπενεκτέον· ὅτι πολλάς δυτικές καὶ βαρεῖας. Οὐ μόνον γάρ εὐηργετήθην, ἀλλὰ καὶ ἐκακώθην· τὸ μὲν τῇ σῇ ἀγαθότητι, τὸ δὲ τῇ ἐμῇ πονηρίᾳ.

"Ἐπιστρέψας, ἐκωποιησάς με. Ἐπιστρέψας πρός με, δὸν πρὸς ἀπεστράφης. Ή καὶ, "Ἐπιστρέψας με πρὸς σὲ, ἐκωποιησάς με, ἀπαλλάξας τοῦ προδήλου θανάτου. "Εθος γάρ τὰς μὲν σφοδράς θλίψεις θάνατον δονομάζειν, τὴν δὲ τούτων ἀπαλλαγὴν, ζωήν.

alique afflictiones de more intelligit, quemadmodum idem liberacionem a malis.

Καὶ δὲ τῷ δεύτερῳ τῆς γῆς ἀντιταρέσ με. Ἀδεύσουσ τῆς γῆς καὶ ἄδην, καὶ λάκχον, καὶ τὰ τοιαῦτα πολλάκις· ἡ Γραφὴ καλεῖ τὸ βάθος τῶν πειρασμῶν. Οὐτω δὲ διὰ Ἱεζεκιὴλ ὁ Θεός εἶπε πρὸς Ἐβραίους· "Ἄροιξω τοὺς τάφους ὑμῶν, καὶ ἀτάξω τοὺς ἐκ Βαβυλῶνος.

"Ἐπλεόνασας ἐπ' ἐμὸς τὴν μεγαλοσύνην σου. Ἐπεδαψίλεύσω.

¹⁰ Ezech. xxxvii, 12.

Variæ lectiones.

(60) Aut lege τελείως, aut supple στιγμήν.

Donec annuntiem brachium t. um generationi omni quæ ventura est. De brachio quidem Dei dictum est, in psalmo xlvi, de ventura autem generatione in psalmo xxi. Quædam autem exenplaria habent: donec annuntiem, et quædam, donec annuntiavero.

VERS. 19. Potestatem tuam et justitiam tuam, Deus, usque ad altissima. A communī sensu sumenda sunt verba illa, donec annuntiem. Dictio autem potestas, hoc in loco posita est, ut exponat et declareret dictionem, brachium. Justitiam autem tuam usque ad altissima, hoc est, quæ ad ipsa usque attingit altissima, omisso articulo. Vel ordo fiat per hyperbaton: Justitiam tuam, quæ est usque ad altissima. Per altissima vero ipsos cœlos intelligit.

B Divina autem justitia ascendisse dicitur usque ad celos, eo quod coelestes virtutes eam intelligunt, et congaudent super eam. Quæ sequuntur rursum ex populi persona efferi debent.

Quæ fecisti mihi magnalia. — Quæ posuit pro quanta. Cum affectu etenim atque ex corde hæc legenda sunt. Aliqui post verba illa, et justitiam tuam, perfectum ponunt punctum, et quæ sequuntur hunc versiculo conjungunt: Quæ fecisti mihi magnalia, Aquilani in hoc secuti, ut sit sensus: Magna et grandia beneficia, quæ in me contulisti, tam admiranda fuere, ut eorum fama ad ipsas etiam coelestes potestates pervenerit. Imagine enim me tua honorasti, et Regem me eorum omnium

C Deus, quis similis tibi? Nemo scilicet.

VERS. 20. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas. Hæc verba etiam cum affectu legenda sunt. Et cum dixerit, quantas, inserit demum, multas et graves. Neque enim beneficia tantum affectus sum, sed etiam calamitatibus afflictus ac malis, alterum quidem bonitate tua, alterum vero pravitate mea.

Ei conversus vivificasti me. Conversus scilicet ad me, a quo antea avertebaris. Ei (quia dictio ἐπιστρέψας utramque significationem recepit) dicere possumus, quod dum me converteres ad te, vivificasti me, ab imminenti scilicet me morte eripiens. Per mortem autem omnifariam calamitates

D Ei de abyssis terræ rursum reduxisti me. Abyssos terræ, et infernum, et lacum, et sepulturam, et hujusmodi nomina, sæpen numero apud Scripturam pro vastis atque imminētis calamitatibus ponit videamus; unde apud Ezechielem dicit Dominus ad Hebreos: Aperiām sepulturās restrās, et educām̄ ros de Babylone ¹¹.

VERS. 21. Multiplicasti in me magnificentiam tuam. Hoc est, largam atque abundantem fecisti.

*Et conversus consolatus es me, et ex abyssis ter-
ra iterum reduxisti me. Verba hæc soli fidelium
populo recte accommodantur, quem in ignorantia
atque in idolorum tenebris olim errantem Chri-
stus convertit, et advocavit in salutem, et consola-
tus est eum dicens: Venite ad me omnes qui labo-
ratis, et onerati estis, et ego quiescere vos faciam.¹⁰*
Quem etiam juxta carnis naturam mortuum eduxit
Dominus e sepultura. Nam dum corpus suum Chri-
stus mortuum vivificavit, et resurgere fecit e sc-
pultura, atque immortalitate donavit, consequenter
etiam omnibus, qui divina gratia digni sunt, hu-
ijsmodi resurrectionem effecit esse communem:
quod ex verborum etiam repetitione perspicuum
esse potest. Neque enim hæc verba superflue re-
petita videri debent, sed illud denotare, quod diximus,

*Etenim ego confitebor tibi in populis, Domine. Superflua est, hoc in loco, dictio enim, quemad-
modum etiam aliis in locis tradidimus. Ait igitur
beatus David, quod deinceps acturus est gratias
Deo, in populis, non in uno tantum populo, neque
in solis Iudeis, sed in omnibus gentibus, quod
etiam manifestius dicit circa finem psalmi xvii.*

Vers. 22. *In vasis psalmi veritatem tuam, Deus.*
Per vasa psalmi, varia in musicorum instrumentorum
genera intelligit. Juxta anagogem vero, vasa psalmi,
fideles omnes sunt: quorum animas in sumum
harmoniam ac consonantiam concinnans et in
unum colligens beatus David perpetuas Deo laudes
psallit. A communni autem sensu sumendum est
verbum *Confitebor*. Et consequens quidem fuerat, C
ut tertium casum Prophetæ redderet constructioni,
ubi quartum apposuit. Dictio siquidem, *Confite-
bor*, idem significat, quod Gratias agam. Gratias, inquit, agam veritati tuæ, quoniam tu verax De-
es, non tantum quia verum te esse asseramus
cum fide adimples.

Psallam tibi in cithara, sanctus Israel. Hæc verba
ad declarationem dicta sunt præcedentis versiculi,
ubi ait: *Confitebor tibi in vasis psalmi.* Est etsi
cithara vas seu instrumentum quoddam musicum,
quo psalmos etiam canebant; per citharam vero
reliqua musicorum instrumentorum genera intel-
ligit. Hoc autem in loco per citharam regium or-
ganum, psalterium videlicet, puto intelligi, ut ex
his patet, quæ in proœmio operis tradidimus. Hac
etenim de causa solum hoc instrumentum tanquam
cæteris omnibus excellentius commemoravit. Ve-
rum ut nobis etiam hæc psalmi verba accommode-
vius, per vasa psalmi, os, labia et linguam intel-
ligeamus, et quæcunque alia sunt vocis organa:
per citharam vero, animam ipsam. Sanctus autem
Israel ille est, qui Israelem sanctificat. Dicitur
enam Deus sanctus, et homines sancti, ille quidem
ut sanctificans, isti vero ut sanctificati, ille natura,

A *Kai ἐπιστρέψας, παρεκάλεσάς με, καὶ ἐπὶ τῷ
ἀδύνατῳ τῶν Χριστιανῶν ἀρμέζουσι μόνῳ, διὸ ἐπιστρέψας
πλανώμενον ἐν ἀγνοίᾳ καὶ εἰδωλολατρείᾳ παρεκά-
λεσεν εἰς σωτηρίαν· ἔτι δὲ καὶ παρηγόρησεν, εἰ-
πών· Δεῦτε πρός με, πάτερ οἰ κοσμώτες καὶ
περφροτισμένοι, καὶ τών ἀνακαύστων ὑμᾶς· καὶ ἀπο-
θανόντα κατὰ φύσιν τῆς σαρκὸς πάλιν ἀνήγαγεν ἐκ
τῶν τάφων· ζωώσας γάρ τὸν νεκρωθέν αὐτοῦ σῶμα,
καὶ ἀναστῆσας, καὶ ἀπαθανατίσας, ἥδη πᾶσι τοῖς
ἄνθροις αὐτῷ τὴν τοιαύτην ἀνάστασιν ἔχαριστο·
καὶ τοῦτο δῆλον ἐπὶ τῆς δοκούσης παλιλογίας, οὐ
περιττῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο κειμένης. "Ἄλλως τε καὶ
τὸ πάλιν, ἐπίβρημα προσκείμενον ἐνταῦθα, τίν
παραλλαγὴν ἐνέφηνε τοῦ νοήματος.*

B *Kai γάρ ἡτού δέξιομο λογισμοίσι σοι ἐν λαοῖς,
Κύριε. Περιττός οὖν ὁ γάρ σύνδεσμος, ὃς καὶ ἐν
ἄλλοις παραδεδώκαμεν. Φησὶν οὖν ὁ Δαΐδ, οὐτε
Λοιπὸν ἐγώ εὐχαριστήσω ἐν λαοῖς, καὶ οὐκ ἐν λαῷ
μόνον· οὐ γάρ ἐν Ἰουδαιοῖς μόνον, ἀλλ' ἐν πᾶσιν
ἴθυντε. Τούτο δὲ σαφέστερον εἰρηκεν πρέπει τῷ τέλει
τοῦ ιεροῦ φαλμοῦ.*

C *'Ερ σκεύεσι ψαλμοῦ τὴν ἀλήθειάν σου, δ
Θεός. Σκεύη ψαλμοῦ, τὰ διάφορα εἰδῆ τῶν μουσικῶν
δργάνων. Ἀναγωγικῶν δὲ οἱ πιστοί, ὅν τάς ψυχάς
ἀφροσάμενος, καὶ συνδῆσας ὁ Δαΐδ, φάλλει διὰ
παντὸς τῷ Θεῷ. Ἀπὸ κοινοῦ δὲ τὸ δέξιομο λογισμοίσι
καὶ ἡμὶ μὲν ἀκέλουθον κατὰ δοτικὴν πτῶσιν ποιήσαι
κανταῦθα τὴν σύνταξιν. Ὁ δὲ ἀδιαφόρως αἰτιατικὴν
ἐπήγαγεν. Εὐχαριστήσω, φησί, τῇ ἀληθείᾳ σου·
ὅτι ἀληθής εἶ Θεός, οὐ μόνον κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ
κατ' ἐπαγγελίαν.*

D *inquit, agam veritati tuæ, quoniam tu verax De-
es, non tantum quia verum te esse asseramus
cum fide adimples.*

Ψαλῶ σοι ἐν κιθάρᾳ, δὲ Ἀγιος τοῦ Ἰσραὴλ.
Τοῦτο ἐπεκτήγησις ἐστι τοῦ ἐξομολογησομαί σοι
ἐν σκεύεσι ψαλμοῦ. Σκεῦος; γάρ εἰσουν δργάνων
ψαλμοῦ ἡ κιθάρα· ἀπὸ δὲ ταύτης καὶ τὸ ἄλλα εἰδῆ
ἐσήμανε· κιθάρα δὲ νῦν τὸ βασιλικὸν λέγει φαλτη-
ριον, ὡς ἐν τῷ προοιμιῷ τῆς βιβλου τῶν Ψαλμῶν
ἔξηγησάμεθα. Διὰ τοῦτο γάρ καὶ τοῦτο μόνον ὡς
ἔξαιρετον τέθεικεν. Ἰνα δὲ καὶ ἡμῖν ἀρμόσατεν,
σκεύη μὲν ψαλμοῦ νοήσομεν στόμα, χεῖλη, γλῶσσαν,
καὶ ὅσα δργάνα τῆς φυσῆς· κιθάρα δὲ τὴν ψυχήν.
Ἀγιος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ἀγιάσων τὸν Ἰσραὴλ. Λέ-
γετάς δὲ καὶ ὁ Θεός ἀγιος, καὶ ὁ δινθρωπός· δὲ μὲν
ὡς ἀγιάσων, δὲ ὡς ἀγιαζόμενος· καὶ ὁ μὲν κατὰ
φύσιν, δὲ κατὰ θέσιν, ἵτοι κατὰ μετοχήν. Καὶ διὰ
τοῦτο ἀληθής, φησὶν ὁ πρόστολος Παῦλος περὶ Χριστοῦ·
"Ος ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη,
καὶ ἀγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. Γέγονε γάρ σο-
φία τοῖς σοφιζομένοις, δικαιοσύνη δὲ τοῖς δεδικασθ-

¹⁰ Matth. xi, 28.

μένοις, ἀγαπησμὸς δὲ καὶ ἀπολύτρωσις τοῖς ἀγιαζό- A isti adoptione seu participatione. Et quod hoc
μενοῖς καὶ ἀπολυτρουμένοις.

Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitia, et sanctificatio, et redemptio ¹⁸; sapientia quidem Christus fuit, iis qui sapientiores effecti sunt, et justitia justificatis, sanctificatio autem et redemptio iis qui sanctificati sunt et redempti.

'Αγαλλιδορται τὰ χεῖλη μου, ὅταν ψαλῶ σοι.
Χελῆ αὐτοῦ εἰεν δὲ καὶ οἱ πιστοί, οὓς χρώμενος,
ψάλλει τῷ Θεῷ δὲ αὐτῶν.

Καὶ ηγυαχή μου ἡγε διλυτρώσω. Ἡγε διλυτρώσω
ἀπὸ τε δρατῶν καὶ δοράτων ἐχθρῶν.

'Ετι δὲ καὶ ηγιώσσα μου διηγε τὴν ἡμέραν
μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου. Περὶ τοῦ διηγε
τὴν ἡμέραν εἰρήκαμεν ποιλάκις ὅτι δεῖ σημαντεῖ·
καὶ παρατηρητέων τούτο τοῦ λοιποῦ. Μελετήσω δὲ
ἀντὶ τοῦ λαλήσω ἢ μηνγονούσσω.

'Οταν αἰσχυνθῶσι καὶ ἐπεραπάνωσιν οἱ ζητοῦν-
τες τὰ κακά μοι. Ταῦτα δὲ ἢ ὑπερχόμην ποιήσω,
ὅταν ἀπαλλαγῶ τέλεον τῶν ἐχθρῶν. Προειρήγε: δὲ
ἀνωτέρω περὶ τῆς θείας δικαιοσύνης, καὶ τῶν ζη-
τούντων τὰ κακά.

Ἐλέ Σολομῶντα ψαλμὸς τῷ Διεβλ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΑ'.

'Αποδέξιεται μὲν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βιβλου
τῶν Ψαλμῶν, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦ Σολομῶντος δψαλμός·
εἰρήσται δὲ καὶ νῦν, ὅτι οὐκ εἰς Σολομῶντα εἰρη-
ται. Οὗτος γάρ συμπαρέμεινε τῷ ἡλίῳ, ἀλλ' ⁽⁶¹⁾
ἐπιδιψώ οὔτε πρὸ τῆς σελήνης ἥν, οὔτε κατεχυρίσει
τῶν περάτων τῆς γῆς · οὔτε πρὸ τοῦ ἡλίου τὸ δυρμα
εὗτοῦ. 'Αλλ' ἐπει Σολομῶν εἰρηνικὸς ἐρμηνεύεται,
πρόδηλον, ὡς εἰς Χριστὸν δψαλμὸς ἐρρέθη· ὅτι ἔστιν
·εἰρήνη, καθώς φησιν δ Παῦλος· Αὐτὸς ἔστιν ἡ
εἰρήνη ἡμῶν, δικαιοσύνης τὰ διφύτερα ἐν· καὶ τὸ
μεστείχον τοῦ φραγμοῦ ἀνύστας· δεῖξει δὲ τοῦτο
τὰ κατὰ μέρος ἥπτα.

Ο Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, καὶ τὴν
δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως. Προεω-
ρακὼν διαβιδ τὰ κατὰ Χριστὸν, παρακαλεῖ διοικῆναι
ταῦτα· καὶ δοθῆναι αὐτῷ ως ἀνθρώπῳ δὲ εἰχεν ως
Θεός. Οὗτος γάρ καὶ δ Χριστὸς εἰρηκε περὶ τοῦ
Ματρός, διτὴν κρίσιν πᾶσαν δίδωσε τῷ Υἱῷ. Καὶ
πάλιν, 'Εδόθη μοι κάσα ἔξουσια ἐν οὐρανῷ καὶ
ἐπὶ γῆς. Βασιλέα δὲ καὶ βασιλέως υἱὸν ἐκάλεσεν
αὐτὸν δ Αἰτιδ, ὡς Θεὸν καὶ Θεοῦ Υἱόν. Κρίμα δὲ
δονομάζει τὴν κρίσιν, οὖν ἐφερμηνευτικὸν ἔστιν ἡ δι-
καιοσύνη· Ο γάρ Χριστὸς ἥν μὲν κριτής δικαιος ὡς
Θεός· Ἐλαύς δὲ τούτο καὶ ως δινόρωπος παρὰ τοῦ
Πατέρος· εἰρηκε γάρ· 'Ἐγώ δὲ κατεστάθηρ βασι-
λεὺς ὑπὲρ αὐτοῦ. Λέγοιτο δὲ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον
βασιλεὺς μὲν ως ἐκ βασιλικῆς φυλῆς καταγέμενος·
ἐπει καὶ Χριστός· βασιλέως δὲ υἱὸς ως τοῦ Δαβὶδ
υἱός· Βίβλος γάρ, φησι, γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ
υἱοῦ Δαβὶδ.

¹⁸ I Cor. 1, 30. ¹⁹⁻²⁰ Ephes. II, 14. ²⁰ Matth. xxviii, 18. ²¹ Psal. II, 6. ²² Matth. 1, 1.

Variæ lectiones.

(61) Videbatur syntaxis poscere ut nœc ad Salomonem referrentur, quemadmodum veritatem interpres. Auctor tamen ad Solem retulit; quem, si

quis forte dubitat, Salomonii supervixisse fidenter teatatur.

Ut judicet populum tuum in justitia et pauperes tuos in iudicio. Haec est causa, cur petat beatus David Christo tribui judicandi facultatem: ut scilicet judicet, etc. Per populum autem, fidem populum intelligit, qui licet Christi (62), hoc est, Filii populus appellatur, dicitur etiam et Patris (*Omnia, inquit, mea tua sunt*); quem etiam populum alio nomine appellat, pauperes Dei, quia fideles veri, omnes propter Deum pauperes facti sunt. Per ius in iam autem Dei, futurum iudicium intelliges, in quo unicuique condigna Deus pro meritis reddet: quod paulo post magis declarat, dicens: in iudicio; ut judicet autem eos, cum diabolo nimis, et cum Iudeis, atque aliis fidei inimicis. Alii per populum, Iudaicum intelligunt, qui olim Dei populus dicebatur; et per pauperes, novum populum ex gentibus congregatum, de cuius paupertate, diximus in ix et xi psalmo. Ut judicet eos, alias quidem justo iudicio condemnans, alias autem ad salutem justificans.

Vers. 3. Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam. In prosopopoeiae speciem, montes jubet suscipere pacem erga Christi populum, et colles justitiam, et montes quidem pacificam eis vitam praestare, expulsis nimis seditiosis ac malignis demorum spiritibus, colles vero juste eis deservire, quasi Creatoris Dei servis. Per montes etiam et colles tanquam eminentiores, omnem terram comprehendit, in qua habitatur erant anachoretae, aliquae eremitae, et omnes Christi milites. Vel per montes quidem archangelos intelligit, tanquam eminentiores et superiores potentias; per colles vero, ipsos angelos, tanquam illis subjectos. Elevati tamen sunt utrique eorum ordines a terrenis, non secus ac montes et colles a terra. Hos igitur deinceps jubet, ut pacifice se habeant cum Christi populo, utque justam illi ac debitam, quasi ipsius Domini hereditati, opem ferant. Prius namque inimice nobiscum agebant angeli, ob veterem nimis impietatem. Vel per montes, reges ac duces excellentiores quosque intellige: per colles vero, alias principes illis subjectos. Multi enim eorum venerunt ad fidem, pacifice agentes, atque erga Christi populum benignissime se habentes.

Vers. 4. Judicabit pauperes populi, et salvus faciet filios pauperum. Per pauperes populi, rudiiores quoslibet Iudeorum intelligunt: qui intellectu et prudentia erant pauperes, dum nuda legis litterae insistentes, ad occultas sancti Spiritus divitias prospicere non valebant; per filios autem pauperum, fideles in Christum intelligit, querunt parentes piele ac religione pauperes fuere, nullas habentes divitias verae cognitionis Dei, vel ipsos etiam apostolorum discipulos. Piscatores etenim erant apostoli, et aspectu viles. Illos igitur, ut infideles condeinnavit, hos vero salvabit, ut fideles.

Joan. xvii, 10.

Variae lectiones.

(62) Graece simpliciter: *Filius enim populus est idem et Patris.*

A Κρίνειτο λαός σου ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς πτωχούς σου ἐν κρίσει. Τοῦτο αἰτίᾳ ἔστι τῆς εὐχῆς· Ἰνα κρίνη, φησί· λαὸν δὲ λέγει τοὺς Χριστιανούς. Οὐ γάρ τοῦ Γεών λαὸς καὶ τοῦ Πατρός ἔστι. Τοὺς αὐτοὺς δὲ καλεῖ καὶ πτωχοὺς τοῦ Θεοῦ, ὡς διὰ Θεὸν πτωχεύσαντας. Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ νοήσεις τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ἐν δὲ ἀποδώσει ἑκάστῳ τῷ πρὸς ἄξιαν. Οὐ, καὶ προῖῶν, διῆλθεν, ἐπάγον τὸ, ἐν κρίσει· κρίνειν δὲ αὐτοὺς μετά τε τοῦ διαβόλου καὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν ἀλλών ἐχθρῶν τῆς πίστεως. Ἀλλοι δέ φασι λαὸν μὲν τὸν Ἰουδαίον, τὸν ποτε τοῦ Θεοῦ δικαιούντα· πτωχόδη, τὸν νέον λαὸν τὸν ἐξ θυνῶν. Περὶ δὲ πτωχείας αὐτοῦ εἰρήκαμεν ἐν τῷ θ' καὶ τῷ ψαλμῷ. Κρίνειν δὲ αὐτούς, καὶ τοὺς μὲν δικαίως καταδικάσαι, τοὺς δὲ δικαιώσαι.

B Ἀραλαβέτω τὰ δρη εἰρήνητο τῷ λαῷ καὶ οἱ βουνοὶ δικαιοσύνητο. Κατὰ λόγον προσωποίας, ἐγκελεύεται τοῖς ἔρεσι μὲν ἀναλαμβάνειν εἰρήνην πρὸς τοῦ Χριστοῦ, τοῖς δὲ βουνοῖς δικαιοσύνην καὶ τὰ μὲν εἰρηνικὴν αὐτῷ παρέχειν διαίτιν, ἀπωσάμενα τοὺς στασιαστὰς δαίμονας, τοὺς δὲ δικαίως αὐτοῖς δουλεύειν, ὡς δούλους τοῦ Κτίστου· διὸ δὲ τῶν δρέων καὶ τῶν βουνῶν ὡς ὑπερεχόντων πᾶσαν τὴν γῆν συμπεριέλαθεν, εἰς τὴν οὐρανὸν κατοικεῖν οἱ ἀναχωρηταί, καὶ ἀσκηταί, καὶ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ· ἢ δρη μὲν νοήσεις τοὺς ἀρχαγγέλους ὡς ὑπερέχοντας τῶν ἀγγέλων, βουνοὺς δὲ τοὺς ἀγγέλους ὡς ὑποδεηκότας αὐτοῖς. Ὅπερημένοι δέ εἰσι καὶ οὗτοι κάκειναι τῶν γηνῶν ὡς τὸ δρη καὶ οἱ βουνοὶ τῆς γῆς, οὓς καὶ προτρέπεται εἰρηνεύειν τοῦ λοιποῦ πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ δικαίως αὐτῷ προσφέρεσθαι, ὡς κληρονομίᾳ τοῦ δεσπότου. Ηράτερον γάρ ἡσαν ἐκπεπολεμωμένοι τῷ λαῷ τούτῳ διὰ τὴν ἀσένειαν. Η δρη μὲν οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες βουνοὶ δὲ οἱ ὑποδεηκότες δρχοντες· πολλοὶ γάρ τοιούτοι πρὸς τὴν πίστιν ἡλθον εἰρηνεύσαντες, καὶ δικαίως τῷ λαῷ τοῦ Χριστοῦ χρησάμενοι.

C

D Κρίνει τοὺς πτωχούς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς ιεροὺς τῶν πεντηών. Πτωχοὺς τοῦ λαοῦ φησι τοὺς παχυτέρους τῶν Ἰουδαίων, πτωχούς δικαίως διατητας, εἰς σύντετον· οἵα γυμνῷ τῷ γράμματι παραμένοντας, καὶ πρὸς τὸν ἐγκεκρυμμένον πλοῦτον τοῦ Πνεύματος οὐ δυναμένους παρακύπτειν ιεροὺς δὲ τῶν πεντηών, τούς· πεπιστευκότας εἰς Χριστόν· ὃν οἱ πατέρες πένητες ἡσαν εἰς εὐτέλειαν, τὸν τῆς ἀληθείας πλοῦτον οὐκ ἔχοντες. Η καὶ τοὺς μαθητὰς τῶν ἀποστόλων ιεροὺς πεντηών οἰητέον· ἀλιεῖς γάρ καὶ ἀτελεῖς τὸ φαινόμενον ἡσαν οἱ ἀπόστολοι· ἐκείνους μὲν οὖν καταχρινεῖς ὡς ἀπιστήσαντας, τούτους δὲ σώσει ὡς πιστεύσαντας.

Καὶ ταπεινώσει συκοφάντηρ. Τὸν διάδολον, δὲ Α αὐτὸν τὸν Θεὸν πρῶτον ἐσυκοφάντησε, φῆσας, διὸ φθόνον αὐτὸν ἀπαγορεῦσαι τοῦ φυτοῦ τὴν μετάληψιν· καὶ πάντας δὲ συκοφαντεῖ καὶ διαβάλλει. Διὸ καὶ διάδολος φερωνύμως κέχληται..

Καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡμίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεῶν. Βουλδμενος ἐμφνει τὸ τε ἀναρχὸν καὶ τὸ ἀτελεύτητον τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν θεότητα παρέβαλεν αὐτὰ τοῖς μεγάλοις φωστῆροις· οὐχ εύροικαν ἐν τῇ ὁραῇ κτίσει ἐτέρας εἰκόνας ἐπισηματέρας καὶ διαρκεστέρας. Συμπαραμενεῖ, φησι, τῷ ἡλίῳ, τουτέστιν, ἔσται μέχρι; ἔστιν δὲ ἥλιος. Ἱδίωμα δὲ τῆς Γραφῆς τὸ μέχρι μὲν τινος ὅριζεν· τὸ δὲ ἔξης, μὴ ἀναίνεσθαι, ὡς ἐν ἑτέροις ἐροῦμεν πλατύτερον· ἀλλ’ οὕτω μὲν τὸ ἀτελεύτητον· εἰτα καὶ περὶ τοῦ ἀνάρχου φησὶν, δὲι καὶ πρὸ τῆς σελήνης ἦν. Τὸ δὲ γενεᾶς γενεῶν, ἀντὶ τοῦ διαστήματα διαστημάτων, ἥγουν, διαστήματα ἀπειρά· γενεὰν καλῶν διάστημα χρόνου· δύον δὲν ζῇ γένος, εἴτουν δινορωπος. Ἔστι δὲ καὶ ἀλλως εἰπεῖν ἥλιος τὴν θεότητα· δὲ γάρ ἐν τοῖς αἰσθήτοις ἥλιος, τούτῳ ἐν τοῖς νοητοῖς θεός, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον. Ἡτινεὶ θεότητι συμπαραμενεῖ ἡ ἀνθρωπότης, ἀπαξ ἐνωθεῖσα αὐτῇ· καὶ οὐδέποτε αὐτῆς χωρισθεῖσται. Εἰτα σελήνην νοήσιες τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιεστῶν, ἃς πρὸ προσώπου καὶ ἐνώπιον δὲ Χριστὸς ἔστη, εἰς γενεᾶς γενεῶν, τουτέστιν, δει· ὀπαπερ δὲ σελήνη ἀπὸ τοῦ ἥλιου λαμβάνει τὸ φῶς, οὕτω καὶ αὕτη τὸ θητὸν φῶς ἀπὸ τοῦ Ἁλίου τῆς δικαιοσύνης Χριστοῦ, καὶ καταγάγει τοὺς δὲ νυκτὶ τῆς πλάνης, καὶ τὴν εὐθείαν ὅδον ὑποδειχνυσι.

Διδεῖν Ecclesiam intellige, ante cuius faciem et coram qua generationum, hoc est, perpetuo. Nam quemadmodum luna a sole, unde eos omnes illuminat, qui in erroris sunt nocte, rectum illis videlicet calorem demonstrans.

Καταβήσεται δὲ ψεύτης ἐπὶ πόκον, καὶ ὥστε σταγόνες στάλουσαι ἐπὶ τὴν γῆν. Τὸ λελαρθὲς ἵνταῦθα μηνύεται τῇ; τοῦ Λόγου σαρκώσεως καταβύτος ἀνεπαισθήτως ἐπὶ τὴν νηδὸν τῆς Παρθένου. Ο γάρ ψεύτης ἐψοφητὲ κάτεισιν ἐπὶ τὸν πόκον, δροῖως δὲ καὶ ἡ σταγὼν ἐπὶ τὴν γῆν. Σταγὼν δὲ ἔστιν ἡ πρὸ τοῦ νείφεντον σποράδην καὶ ἐκ διαλειμμάτων κατερχούμενη.

'Αρατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης δῶς οὐδὲ ἀτταραιφεθῆ ἡ σελήνη. Γεννηθέντος γάρ τοῦ Χριστοῦ, αἱ διάφοροι τοπαρχίαι τῶν ἔθνων εἰς μοναρχίεν τὴν τῶν Ρωμαίων περιέστησαν. Ἐξῆλθε γάρ, φησι, δόγμα παρὰ Καισαρος Αὐτούστου, ἀποτράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τότε τοινυν ἐκέχρηντο δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη πρὸς ἀλλήλας αἱ πρὶν πολέμῳ. τέλει, ὑπὸ μιᾶς θιυνόμενες βασιλείας. Ἀνταναλεσσον δὲ τῆς σελήνης, εἴτουν, ἀναλίρεσσιν καλεῖ τὴν ἐπὶ συν-

A Et humiliabit calumniatorem. Diabolum nimirum, qui Deum ipsum primo calumniatus est, invidiose illum velnisce asserens, ne homines de ligno sumerent: et qui nunc passim omnes etiam calumniantur. Unde, juxta nominis etymologiam, vere ac proprie diabolus appellatur. (Idem enim est Graecis diabolus, quod latinis calumniator.)

B VERS. 5. Et permanebit cum sole et ante lunam generationes generationum. Ostendere volens Prophetam Christi divinitatem sine principio esse, et sine fine, duobus magnis luminaribus eam comparavit: quandoquidem inter omnes visibiles creaturas potiora exempla aut diurniores similitudines inveniri nequivent. Permanebit, inquit, cum sole, hoc est, erit donec erit sol. Est autem peculiaris quidam loquendi modus apud Scripturam sacram, ut tempus usque ad aliquid determinet, et quod sequitur, non neget, ut alibi latius diximus, et dicemus: et hoc pacto quidem Christi perpetuitatem explicat ex parte finis. Deinde etiam declarat quomodo sit absque principio: et dicit quod erat ante lunam. Quod vero ait: generationes generationum, idem sibi vult ac si dixisset, per spatia spatiorum, hoc est, per immensa atque infinita temporum intervalla. Per generationem etenim temporis spatium intellexit, verbi gratia, quantum una hominem generatio, hoc est, quantum unus homo potest supervivere. Vel aliter: Solem accipe pro divinitate, cum, ut Theologus Gregorius dixit, id sit Deus inter intellectuales creaturas, quod sol inter sensibles. Cum hac autem divinitate perpetuo permanet Christi humanitas, ex quo ei semel est conjuncta, et ab ea nunquam separatur: et per lunam ipsam

C D VERS. 6. Descendet sicut pluria in rutilus, et sicut stilla stillans super terram. Docet quomodo divina Verbi incarnatione latenter ac clam facta sit: descendente nimirum verbo insensibiliter in Virginis uterum. Pluvia etenim absque ullo strepitu in lanæ vellera descendit: atque eodem pactu stilla que in terram cadit. Verum per stillas, minutissimas illas guttas, seu potius rores intelligit, qui ante pluviam ex intervallo sparsim in terram cadunt.

VERS. 7. Orietur in diebus ejus justitia et multitudine pacis donec auferatur luna. Nato etenim Christo varia gentium regna in unam Romanorum monarchiam deducta sunt. Exiit enim, inquit, edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis³. Tunc igitur civitates, quae inter secula antea inimicitiias exercuerant, uno tantum imperatore omnia moderante, mutua justitia ac pace utebantur. Et quod ait: donec auferatur luna, posuit pro, donec luna ab officio suo cesseret, quod ni-

³ Luc. II, L.

mirum accidet in die consummationis. *Sol quippe tunc obtenebrabitur, et luna non dabit lucem suam*⁴. Quod si justitia et pax modo omnibus non permanent usque ad tempus consummationis, sed multæ adhuc hodie civitates inter se inimice agunt, non mireris. Neque enim de universalii justitia Propheta loquitur, aut de universalii pace, sed de ea quæ inter veros erit fideles, et Christi servos. Vel aliter, de justitia et de pace loquitur, quæ in Deum est, quippe cum justus, hoc est, condigne unius divinitatis sancta Trinitas tunc fuerit adorata, et pax facta sit coelestium et terrestrium, quæ usque ad sæculi consummationem permanebit.

Vers. 8. *Et dominabitur a mari usque ad mare.* Mare et mare, propter aquarum multitudinem orientalem atque occidentalem Oceanum appellat. Ili etenim fines sunt ac termini, quos quis longitudini orbis terræ potest ascribere. Latitudinis autem terminos eadem ratione arcticum atque antarcticum Oceanum dicemus. Aliut etenim Oceanum in orbem universam terram ambire.

Et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum. Eundem sensum repetit: et quod ibi maria appellavit, nunc dicit flumina, veluti partes quasdam Oceani fluminis. Fines autem terræ ab orientali quidem Oceano, Ilesperius, ab arctico autem, antarcticus: et rursus e contrario, ut ita dicam, a fluminibus ad flumina. Vel aliter, flumina hic Jordanem appellat, et pluraem numerum posuit pro singulari, juxta Hebraicæ linguæ idioma. Ab illo etenim flumine cœpit Christus in ceteris sibi hominibus dominium parare: quando, sancto Spiritu in columba speciem descendente, Pater Filio superne testimonium præstít (baptizabatur enim nunc a Joanne in Jordane).

Vers. 9. *Coram illo præcedent Aethiopes.* Duplex est Aethiopum genus, ut diximus, in psalmo LXVII. Alii enim in extrema Orientis, alii in extrema Occidentis parte habitant. Quod si extrema omniū gentes Christum adorabunt, multo illæ magis, quæ in medio orbis sunt. Vel per Aethiopes, ipsos dæmones intellige, qui nigri prorsus Aethiopum instar, apparere solent, ob eorum nimirum caliginem et tenebras, et quod ait: *Cadent, expone pro, Adorabunt, si de veris Aethiopum populis versiculum intelligas: quod si Aethiopes esse dicas dæmones, tunc expone, Cadent, pro Destruentur atque humiliabuntur.*

Et inimici ejus terram lingent. Et Judæi, inquit, Christi occisores jugulabuntur. Solent enim qui violenta morte pereunt, præ gravi dolore terram mordicus apprehendere. Vel quia dum Evangelii

⁴ Matth. xxiv, 29.

Variae lectiones.

(63) *Ne quis se fraudatum queratur, hæc quoque sibi habeat: Præpositione ἀντὶ (in dictione ἀνταντικῆς) vacante, ut in psalmo vi.*

(64) *Explanatio hæc est magis quam interpretatione, ut sæpe alias. Ad verbum: Quod si usque ad*

τελείᾳ τοῦ κόσμου πάντων αὐτῆς. Οὐ γάρ, φησί, σκοτισθήσεται, καὶ η σολήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. (63) Τῆς ἀντὶ προθέσεως περιττῶς κειμένης, ὡς ἐν τῷ ᾧ φαλμῷ παραδεδώκαμεν. (64) Εἰ δὲ μή μέχρι συντελείας δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη παραμενεῖ πᾶσιν, ἀλλὰ πολλαῖς τέως ποδεσιν ἀποσθήσεται· οὐ γάρ περι ταῦθι δικαιοσύνης η εἰρήνης εἰπεν. Καὶ ἄλλως δὲ δικαιοσύνην εἰποις ἀν καὶ εἰρήνην πρὸς τὸν Θεόν· ἐν ταῖς ἡμέραις γάρ τοῦ Χριστοῦ δικαιῶς ἦσαν ἄξιως; ή μαχαρία Τριάς τῆς μιᾶς Θεότητος προσκυνηθήσεται, καὶ εἰρήνη τῶν οὐρανῶν καὶ ἐπιγείων ἐγένετο· αἰτινες καὶ διατηρηθήσονται μέχρι συντελείας.

B Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἑως θαλάσσης. Θάλασσαν καὶ θάλασσαν λέγει διὰ τὸ πλήθη τῶν ὑδάτων τὸν τε Ὀκεανὸν καὶ τὸν Ἐσπέριον, οἵ εἰσι πέρατα τῆς οἰκουμένης, εἰς μῆκος· καὶ αὐθεῖς εἰς πλάτος τὸν ἀρκτικὸν καὶ τὸν μεσημβρινόν. Φαίται γάρ τὸν Ὀκεανὸν κύκλῳ περιβρέειν τὴν γῆν.

C Καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἑως περάων τῆς οἰκουμένης. Τὸ αὐτὸν δῆλοι καὶ οὗτος ὁ στίχος· ἀ γάρ ἐν ἐκείνῃ θαλάσσας ἐκάλεσε, ταῦτα ἐν τούτῳ ποταμούς εἶπεν, ὡς μέρη τοῦ Ὀκεανοῦ ποταμοῦ· πέρατα δὲ τῆς οἰκουμένης ἀπὸ μὲν τοῦ Ὀκεανοῦ, ὁ Ἐσπέριος, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀρκτιώου, ὁ μεσημβρινός· καὶ αὖθις ἐναλλάξ, ἵνα εἴπω, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἑως ποταμῶν. Καὶ ἄλλως δέ· ποταμὸς μὲν νῦν τὸν Ἱορδάνην νοήσεις, πληγουντικὸν ἀντὶ ἐνικοῦ κατὰ τὴν Ἐβραΐδα διάλεκτον· ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ γάρ τούτου κατακυριεύειν ἥρξατο τῶν πιστευόντων ὁ Χριστὸς, ὅτε τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν εἰδεῖ περιστερᾶς κατιόντος, ὃ Πατήρ τῷ Υἱῷ προσεμπρέψεν ἀνεῳδεν.

Ἐπώκιον αὐτοῦ προπεσοῦνται Αἰθίοπες. Διτέον ἔστι τὸ γένος τῶν Αἰθιόπων, ὡς ἐν τῷ ᾧ φαλμῷ προείρηται· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐν ἀκρῷ τῆς ἀνατολῆς οἰκοῦσιν, οἱ δὲ ἐν ἀκρῷ τῆς δύσεως. Εἰ δὲ τὰ ἀκρότατα ἐνηνήρησσον τῷ Χριστῷ, καὶ τὰ ἐν μέσῳ πάντως· ἢ Αἰθίοπας εἴποι διὰ τις τοὺς δαιμονας· τοιοῦτοι γάρ ὡς ἐπίκαια φαίνονται διὰ τὸ ζοφῶδες καὶ σκοτεινὸν αὐτῶν· ἀλλ᾽ ἐπὶ μὲν τῶν αἰσθητῶν Λιθίοπων τὸ προπεσοῦνται, ἀντὶ τοῦ προπεσοῦντος, λαρβάνομεν, περιττευόστης τῆς προθέσεως· ἐπὶ δὲ τῶν νοητῶν, ἀντὶ τοῦ, Καθαιμεθήσονται, καὶ Ταπεινωθήσονται, καὶ Κατακυαλαισθήσονται.

D Καὶ οἱ ἔχθροι αὐτοῦ χοῦνται λειξουσιν. Οἱ χριστοκτόνοι Ίουδαιοι κατασφράγησονται. Οἱ γάρ ἀναιρέμενοι δάκνουσι τὴν γῆν, ὑπὸ τοῦ ἀφορήτου πόνου καὶ τῆς ἀνάγκης· ἢ διτι οἱ πολεμοῦντες τῷ κηρύ-

consummationem sæculi non inter omnes pax et justitia permanerint, complures tamen urbes eam inter se eousque servabunt. Neque enim de universalii justitia et pace Propheta loquitur.

γματι μεταβληθήσονται· καὶ τὰ ἐδάφη τῶν λεπῶν αὐτοῦ ναῶν καταφιλήσουσιν. "Ἡ καὶ αὐθις ἔχθροὺς αὐτοῦ τοὺς δαίμονας ὑποληπτέον, οἵτινες εἰς γῆν ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν καταβληθήσονται· καὶ συμπατηθήσονται τοισυτὸν ὡς δοκεῖν λείχειν τὴν γῆν, ἐξαντεῖναι μὴ συγχωρούμεναι.

Βασιλεῖς Θαρσεῖς καὶ τῆσοι δῶρα προσοισουσι, βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβᾶ δῶρα προσάξουσι. Θαρσεῖς τὴν Καρχηδόνα πάντες ὄνομάζουσι, προκαθημένην τῆς Λιβύης. Σαβᾶ δὲ πόλις ἐστιν Ἰνδίας περιφενεστέρα. Τῶν ἐν αὐτῇ τῶν ἐπισημοτέρων οὖν τότε βασιλειῶν μνημονεύσας, διὰ τούτων καὶ τὰς ἀλλὰς ἐνέφηνεν· δὲ καὶ διὰ τῶν ἔχης ἐδηλώσεις στίχων· συλλήβδην πάντας τοὺς βασιλεῖς· καὶ πάντα τὰ ἔθνη φῆσας, ὡς ἐν τῷ ἔθνῳ φαλμῷ ἐδηλώσαμεν. Νήσους δὲ τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ πάσας φησίν. "Οντας δὲ πᾶν ἔθνος ἐδωροφόρησε τῷ Χριστῷ· τὸ μὲν ναοὺς καὶ ἀναθήματα, τὸ δὲ ἀρετάς· καὶ τὸ μὲν αἰσθητὰ δῶρα, τὸ δὲ νοητά.

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάτερες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. Προσκύνησαν δὲ οἴκων πάντες, ή καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους, ὡς ἐν τῷ ἔθνῳ φαλμῷ προειρηταί. "Εοικε δὲ τὸ φῆδον τούτο τῷ τοῦ Ἰακώβου, τῷ· **Καὶ αὐτὸς προσδοκεία ἐθρῶν.**

"Οτι δέρρεσατο πεωχὸν ἐκ δυνάστου, καὶ πέ-
τητα φὸν υπὲρρχει βοηθός. Πεωχὸν καὶ πίνητα
λέγεις νῦν τὸν λαὸν τῶν Χριστιανῶν, ὡς ἐν τῷ λόγῳ
φαλμῷ προειρηταί, καὶ πολὺ πρὸ τούτου ἐν τῷ θ.
Δυνάστην δὲ καλεῖ τὸν διάβολον, ὡς καταχυρεύσαν-
τα πάλαι τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἀλλως δὲ φόδον ἐπι-
σείει τοῖς δυνάσταις δὲ Προφήτης, ὡς τοῦ Θεοῦ ἀντι-
λαμβανούμενου τὸν καταδυνατεύσαμενον.

**Φείσεται πτωχοῦ καὶ πέπητος, καὶ γύνακας πε-
νίτων σώσει.** Τὸ αὐτὸν πάλιν φησίν· ἡ πτωχὸν μὲν
ὄνομάζει τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν, ὡς (65) ἀποπεσόντα
τοὺς πλούτου τῆς; Θείας βοηθείας· πένητα δὲ, τὸν
ἔθνικόν. Ἀμφοτέρους μὲν γάρ ἡλέτε, καὶ δι’ ἀμφο-
τέρων ἐνηγρώπησεν. Ἄλλ’ Ἰουδαίους μὲν μὴ δε-
ξαμένους αὐτὸν εἰσασεν· τὰ ἔθνη δὲ προδραμόντα εἰς
αὐτὸν πίστει ἐσώσεν. Καὶ ἀλλως δὲ, βύεται καὶ φε-
δεται, καὶ σώζει τοὺς δι’ αὐτὸν πτωχοὺς καὶ πένη-
τας.

Vel aliter, eripiet Christus, parcer et salvabit eos, niinirum omnes qui propter ipsum inopes facti fuerint et pauperes.

**Ἐκ τόκου καὶ δέ δικίας λυτρώσεται τὰς γύν-
ακὰς αὐτῶν.** Διὰ τοῦ τόκου τὴν φιλαργυρίαν ἐσή-
μανε, χείρονα τῶν ἀλλων οὖσαν παθῶν· εἰτα τῷ
δικίᾳ καὶ πᾶσαν ἀμαρτίαν καθολικώτερον συμπε-
ριέλαβε· πᾶς γάρ δὲ ἀμαρτάνων ἀδικεῖ· ή διατὸν

A prædicationem oppugnant, multi eorum convertentur, et sanctorum Christi templorum solum ac pavimenta exosculabuntur. Vel rursus, per Christi inimicos, dæmones intellige, qui a sanctis viris in terram dejiciuntur, atque adeo concilcabuntur, ut ipsam humum lambere videantur, dum illinc exsurgere nequeunt.

**Vers. 10. Reges Tharsis et insulæ munera offe-
rent, reges Arabum, et Saba dona adducent.** Per Tharsis expositores omnes Carthaginis civitatem intelligunt, quæ est Libyæ caput, et per Saba, ci-
vitatem quamdam Indorum celeberrimam. Insigniorum igitur regum memoriam faciens Propheta, alia pariter regna omnia denotasse videtur; quod ex sequentibus etiam manifestius apparel, dum colle-
ctum universos reges atque universas gentes con-
numerat: quemadmodum in LXX psalmo declaravimus. Insulas autem, omnes intellige quæ in mari sunt. Vere autem quælibet gens Christo dona tuuit, hæc quidem tempila, illa alias oblationes, et alias virtutes, et hi quidem sensibilia, alii vero intellectualia dona obtulerunt.

**Vers. 11. Et adorabunt eum omnes reges terræ,
omnes gentes servient ei.** Nondum tamen omnes adoraverunt, tametsi ex omni gente sit, qui adoret et serviat, ut in LXVII psalmo prædictum est. Si-
milis est autem hic versiculus verbis illis, quæ a patriarcha Jacob de Christo prædicta sunt: *Et ipse, inquit, erit exspectatio gentium.*

**Vers. 12. Quoniam eripuit inopem a potente, et
pauperem cui non erat adjutor.** Inopem et pauperem hic Christianum populum appellat, ut in IX atque in XXXIX psalmo diximus. Per potentem vero ipsum intelligit diabolum, qui diu olim humano generi atque universo orbi dominatus est. Vel timorem potentibus Propheta his verbis incutere voluit, veluti Christus iis omnibus opem laturnus sit, qui ab eis oppressi fuerint.

**Vers. 13. Parcer pauperi et inopi, et animas
pauperum salvas faciet.** Eamdem repetit senten-
tiam, et inopem quidem Judaicum populum appelle-
bat, veluti eum qui [juxta Græci nominis etymo-
logiam] ab ope atque a divitiis ceciderit divini auxiliū, pauperem vero gentilem populum; utrum-
D que enim populum miseratus est Deus. Propter universum etenim humanum genus incarnatus est; verum Judæos, qui eum non repererunt, dimisit; gentes vero, quæ ad ejus fidem accurrerunt, sal-
vavit.

**Vers. 14. Ex usuris et injustitia redimet animas
eorum.** Per usuras, avaritiae vitium intelligit, quod inter cætera pessimum est. Injustitia autem no-
mine omne aliud genus peccati in universum comprehendit. Omnis enim qui peccat, injuste

Variæ lectiones.

(65) Sibi placeat in etymis interpres: non item fortasse omnibus.

agit, atque injuriam facit, sibi ipsi nimirum aut A μόνον, ή καὶ ἔτερον. Τούτων δὲ ἐλυτρώσατο τοὺς ἀλιθώπους, διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν

Et honorabile nomen ejus coram illis. Et vere adeo honoratum est hoc nomen apud fidèles, ut pro summa dignitate eis sit, et ad amplissimam nobilitatem reputetur, quod ab eo Christiani appellentur.

Vers. 15. *Et vivet.* Dicunt aliqui his verbis idem significari, quod alibi dicitur : *Et regni ejus non erit finis* *. Vivet enim semper ; ego autem puto illius resurrectionem hic signari, et quod mortuus denuo vivet.

Et dabitur ei de auro Arabiae. Arabia olim auro abundabat, et felix idem atque aurea dicebatur a Graiis. Per hanc autem provinciam, veluti in Asia celebriorem, indicare videtur, quod omnis regio munera offeret Christi templis. Vel aliter : Arabes primi omnium gentium Christi fidem receperunt, edocti nimirum a Paulo, quemadmodum ipse ad Galatas scribens testatur, dicens : *Cum autem ei placuit, qui me segregavit ex utero matris meae, etc.* Non contuli carni et sanguini, neque ascendi in Hierosolymam, sed abi in Arabiam *.

Et orabant de ipso semper. Christiani semper orabant de ipso, seu pro ipso, hoc est, pro ea quæ ab ipso est, salute, ut scilicet eos adjuvet et salvet. Aliqui autem hoc dictum ad prophetas referunt, quod præudentes adventum Domini rogabunt ac supplicabunt Patrem ut celerius Filium mittat, et dæmonis tyrannidem destruat.

Tota die benedicent eum. Hoc est, semper eum fidèles laudabunt.

Vers. 16. *Erit firmamentum in terra, in summis montium.* Christus erit firmamentum in terra, hoc est, iis qui sunt in terra, firmans nimirum eos et stabiliens, qui antea quasi nutantes circumferebantur a dæmone. *Et quod ait :* *in summis montium, posuit pro, usque ad summa montium :* quod propter sanctos eremitas dictum est, et alios Dei milites, qui illic habitatui erant, veluti eos quoquo eset stabiliturus.

Superextolleter super Libanum fructus ejus. Libanum dixit propter summam ejus altitudinem. Fructus, inquit, Christi, mirum in modum augescet. Per fructum vero Christi, evangelicam doctrinam intelligit. Vel aliter, Libanum hic pro idolorum cultu posuit, eo quod hujusmodi mons olim idolis plenus eset. Sensus est igitur, quod fructus Christi, hoc est, quod prædicatio evangelica, ut diximus, superextolleter super Libanum, id est, superabit cultum idolorum.

Florebunt de civitate, quasi herba terræ. Civitatem indefinite, eo quod de omni civitate fidèles florere debebant, atque hoc tanta cum copia, ut floridissimæ ac densissimæ herbæ comparari pos-

Kai ἐντιμορ τὸ δρομα αὐτοῦ ἑρώπιον αὐτον. Καὶ δητῶς οὕτως ἐστὶν ἐντιμον, ὃς καὶ ἀντὶ παντὸς ἀξιώματος αὐτοῖς ἀρχεῖν εἰς εὐγένειαν, τοὺς Χριστιανοὺς δονομάζεσθαι.

Kai ζήσεται. Τοῦτο τινες μὲν ταῦτα δύνασθαι φασι τῷ, *Kai τῆς βασιλέας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.* Ζήσεται γάρ ἀεὶ • ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὴν ἐνεργίαν ἀνάτασιν αὐτοῦ προσγορεύειν, διὶ θεων ἀκαβούσεται.

Kai δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσού τῆς Ἀραβίας. Ἡ Ἀραβία πολὺν καὶ κάλιστον εἶχε πάλαι χρυσὸν • ἐπειδὴ καὶ Εὐδαίμων ὠνομάζετο καὶ χρυσῆ παρὰ τοῖς Ἐλλησιν. Αἰνίττεται δὲ διὰ ταύτης, ὡς ἐν τούτῳ περιφανεστέρας, διὶ πᾶσα χώρα δωριφορήσει τοὺς ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλως τε δὲ, καὶ πρῶτοι Ἀραβεῖς ἐδίκαιοι τὴν πίστιν διὰ τοῦ Παύλου • ὡς αὐτὸς Γαλάταις ἐπιστέλλων ἐδίκαιεν εἰπών : "Οτε δὲ εὐδόκησερ δὲ Θεός, καὶ τὰ ἑτῆς, εἰτά ηγεῖν. Οὐ προαρεθέμην σαρκὶ καὶ αἷματι, οὐδὲ ἀνῆλθος εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ ἀπῆλθος εἰς Ἀραβίαν.

Kai προσεύξοται περὶ αὐτοῦ διὰ καρτός. Οἱ Χριστιανοὶ προσεύξονται ἐπὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, εἴτου τῆς παρ' αὐτοῦ, ὡς τε αὐτῶν ἀντιτιλαμβάνεσθαι, καὶ σώζειν ἐαυτούς. Τινὲς δὲ εἰς τοὺς προφήτας ἀνάγουσι τὸ ρῆτόν, διὶ προεωρακότες τὴν εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίαν αὐτοῦ, παρακαλοῦσι τὸν Πατέρα ἀποστεῖλαι αὐτὸν τάχιον, ἵνα καταλύσῃ τὴν πυρανίδα τοῦ διαβόλου.

"Οἳηρ τὴν ἡμέραν εὐλογίσουσι αὐτὸν. 'Ἄει δυνολογήσουσιν αὐτὸν οἱ πιστοί.

"Ἐσται στήριγμα ἐν τῇ γῇ διὰ ἀκρων τῶν ὄρεών. "Ἐσται δὲ Χριστὸς ἐν τῇ γῇ, εἴτου τοῖς τὸ τῆς γῆς στήριγμα, ἐδράζων καὶ στερεῶν αὐτοὺς κλονουμένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Τὸ δὲ Ἀπ' ἀκρων τῶν ἀκρωρεῶν. Τοῦτο δὲ πρόσκειται διὰ τοὺς ἐν τοῖς ἀκροῖς τῶν ὄρέων οἰκοῦντας ἄγωνιστας, ὡς κάκείνους ἐδράζοντος.

Τζαρθίσεται ὑπέρ τὸν Λίβανον δὲ καρπὸς αὐτοῦ. Τὸν Λίβανον διὰ τὸ δγαν - νφος νῦν προσέλαβε.. διὶ 'Ο καρπὸς τοῦ Χριστοῦ αὐξήσει μάλα. Καρπὸν δὲ καλεῖ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ ἀλλως.. Λίβανος μὲν καὶ εἰδωλολατρεῖα νοηθεῖ ἀν, διὰ τὸ κατειδωλον εἰναι πάλαι τὸν Λίβανον • καρπὸς δὲ, τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου • δὲ καὶ ὑπερενίκησεν ἐκείνην καὶ ἀπέκρυψε.

Kai ἐξαρθίσουσιν ἐκ πόλεως, ὥστε χόρτος τῆς γῆς. Πόλεως ἀριστως, διὰ τὸ ἐξανθεῖν τὰ πάσης πόλεως πιστούς • ὥστε χόρτος δὲ, διὰ τὴν ἐπίδοσιν, καὶ διὰ τὸ πλήθος • νοεῖται δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία πόλεις

* Psal. cxliv, 3. * Galat. i, 15, 16.

τινὲς δὲ πόλιν ιδίκως τὴν Ἱερουσαλήμ ὑπολαμβάνουσιν, ἀφ' ἣς ἐξανθῆσαι, καὶ τάχισι μαρανθῆναι δίκην χόρτου τοὺς Ἰουδαίους, αὐξομένου τοῦ κηρύγματος.

"Εσται τὸ ονοματεῖον εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰώνας. Τοῦτο δῆλον. Εὐφημεῖται γάρ δεῖ παρὰ τῶν ἀπανταχοῦ πιστῶν. "Ονοματεῖον λέγεται τὸ Χριστός, ἥτοι τὸ Ιησοῦς.

Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμέτρει τὸ ονοματεῖον. (66) Τὸ, 'Ο ὄλον, δ τὸ, 'Ἄστι ἔχει, ὃς αὐτὸς ἔσυτον ὀνομάζει τῷ Μωϋῆ χρηματίζων ἐπὶ τοῦ δρους. Εἰ δὲ καὶ τὸ Χριστός εἰποις, τὸ, πρὸ τοῦ ἡλίου, νοήσεις ἀντὶ τοῦ, 'Υπὲρ τὸν ἥλιον, πλεῖον τοῦ ἥλιου. 'Ο μὲν γάρ ἥλιος ἐν τῇ συντελείᾳ πίπτει, καὶ τὰ λοιπὰ ἀστρα· τὸ δὲ τοιούτον δινοματίαν μένει παρὰ πᾶσι γνωριζόμενον,

Καὶ εὐλογηθήσονται δὲ αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Τὸ μὲν Εὐλογηθήσονται, ἀντὶ τοῦ ἀγιασθήσονται, χαριτωθήσονται. 'Ἐν τῷ καλεῖσθαι γάρ Χριστιανοί, δοξαζόμεθα. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ Ἀβραὰμ δ Θεὸς περὶ σπέρματος αὐτοῦ ἐπηγγείλατο, δ ἡν δ Χριστός. Φυλάς δὲ τὰς γενεὰς ἐκάλεσεν.

Πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτὸν. Εὐφημήσουσιν.

Εὐλογηθεὶς Κύριος δ Θεὸς Ἰσραὴλ, δ ποιῶν θαυμάσια μόρος. 'Ιδού τὸ κεκρυμμένον ἐξέφρηνεν· Θανοὶ αὐτὸν ἀνακηρύξας, καὶ θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ, ἵνα δεῖξῃ διὰ οὐτός ἐστι καὶ τοῦ Ἰσραὴλ δ Θεὸς, δ τὰ θυμάσια ἐκεῖνα δι' ἐκείνον τερατουργήσας· Τὸ δέ, μόρος· τρῆς; ἀνειδιεστολήν τέθεικε τῶν φευδωνύμων θεῶν.

Καὶ εὐλογημένον τὸ ονοματεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Δέξατο τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐνανθρώπησις καὶ τὰ κατὰ ταύτην παθήματα· διὰ τούτων γάρ ἐθοξίσθη παρὰ τοῖς πιστοῖς, διὰ τοῦ Θεοῦ ὃν δὲ τὸν δόξαντα πέπονθεν· δινοματεῖον τὸ Χριστός. δ καὶ εἰς τὸν παρόντα αἰώνα εὐλογεῖται, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται, καὶ πολλῷ μᾶλλον εἰς τὸν μέλλοντα, διὰ οὐδεὶς ἐσται δ βλασφημῶν, αὐτῷ λοιπὸν πάντων ὑποτεταγμένων. Δινόμεθα δὲ καὶ περιφραστικῶς εἰπεῖν, τῆς δόξης αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ.

Καὶ πληρωθήσεται τῆς δόξης αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. Γέροιτο, γένοιτο. Τοῦτο προφητεύει τὴν πίστιν πάντων τῶν θεῶν. Οὕτω δὲ καὶ πρὸς Μωϋῆν εἰπεν δ Θεός· Ζῇ γάρ τὸ ονομά μου, διειπληρωθήσεται τῆς δόξης μου πᾶσα ἡ γῆ. Τοῦτο καὶ Ἡσαΐας ἤκουσε, βοώντων τῶν Σεραφίμ· "Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαὼν· πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· δις δὲ τὸ γέροιτο, καθὼς ἐν τῷ τέλει

* Exod. iii, 14. * Ibid. * Num. xiv, 21. * Isa. vi, 3.

Variæ lectiones.

(66) Ad verbum, Nimirum, Qui est, quod nomen semper habet, ut ipse se, etc.

A sent. Possumus etiam per civitatem, Ecclesiam intelligere, tametsi nonnulli ipsam intelligent Je- rusalem, ex qua Iudei floruerunt: qui, crescente postmodum Evangelii prædicatione, instar herbae celerrime perierunt.

Vers. 17. Erit nomen ejus benedictum in sæcula. Hoc per se manifestum est. Laudabitur autem ubique et perpetuo a fidibus. Per nomen autem ejus, non nomen Christi intelligit, aut nomen Jesu.

Ante solem permanet nomen ejus. Illud dico no- men Dei permanet ante solem, quo ipse se in monte appellavit, Moysi loquens (quando ait: *Ego sum, qui sum* ¹; item *Qui est, misit me* ²). Quod si de Christi nomine hoc dictum putes, B ante solem expone, pro supra solem, hoc est, amplius quam sol. Nam in consummatione sæculi sol cadet, et cetera astra. Hoc autem Christi nomen semper firmum, atque integrum et omnibus notum permanebit.

Et benedictentur in eo omnes tribus terræ. — Benedic- centur, hoc est, sanctificabuntur, vel gratias con- sequentur. Glorificamur etenim, dum Christiani dicimus. Et hoc est, quod Deus Abraham pollicitus est, pro ejus semine, quod est, Christus. Per tri- bus autem terræ, varias gentium nationes intelligit.

Omnes gentes beatificabunt eum. Hoc est, lauda- bunt.

Vers. 18. Benedictus Dominus Deus Israel, qui C facit mirabilia solus. Ecce quod quæ occulta erant, revelavit: Dominum illum esse prædicans, et Deum Israel, ut ostenderet quod Christus idem ille est Deus, qui olim dicebatur Deus Israel, et qui mira- bilia olim propter illum operatus est. Quod vero ait, solus, ad distinctionem aliorum deorum dictum est, qui falso dicit appellantur.

D **Vers. 19. Et benedictum nomen gloriae ejus in sæculum, et in sæculum sæculi.** Per Christi gloriam, ejus possumus incarnationem intelligere, et omnes pariter ejus passiones, quæ ad eamdem incarnationem pertinent, et propter quas glorificatur a fidibus, quod tanta ac tam gravia sustinuerit propter nos, qui Deus erat. Nomen autem hujus gloriae, Christus est, qui in praesenti sæculo benedicitur, ut superius declaravimus, et multo magis benedicetur in futuro, quando nullus ei maledicet, omnibus nimis tunc ei subjectis. Possumus etiam per ejus gloriam, circumloquendo ipsum Christum intelligere.

E **t replebitur gloria ejus omnis terra, Fiat, fiat.** His verbis omnium gentium fides prædictitur. Ita etiam ad Moysen dixit Deus: *Vixit nomen meum, quoniam impletitur gloria mea omnis terra* ³. Hoc et Isaías propheta audivit, clamantibus Seraphim: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus* ⁴. Illam autem repetitionem verbi, fiat, intellige prout declaravi-

inus in fine psalmi XL. Illud etiam scire oportet, **A** τοῦ μ' ψαλμοῦ προειρηται. Χρή δὲ γινώσκειν, ὅτι quod Hebrei dividunt Davidicos psalmos in quinque libros, quodque quatuor primos libros habere dicunt in fine ultimi psalmi, *Fiat, fiat.* Et primi quidem libri finem esse dicunt psalmum XL, secundi LXXI, tertii LXXXVIII, quarti CV, quinti autem libri finis ultimo clauditur psalmio.

Defecerunt hymni David filii Jesse.

Psalmus ipsi Asaph.

PSALMUS LXXII.

Docuimus in Proœmio operis, omnes psalmos compositos fuisse a beato David; quomodo igitur nunc præsenti psalmo inscribitur, quod defecerint? Quia scilicet non defecisse psalmos, sed hymnos dicit. Siquidem psalmorum alios, veluti hymnos ac laudes ipse sua Deo canebat cithara, alios vero cantorum ducibus canendos præbebant, sicuti præsentem psalmum, et undecim alios sequentes, quos unius chori cantorum principi Asaph, modulandos dedit, item aliis alios, quemadmodum ibidem plenius diximus. Dictio igitur *defecerunt*, non negat sequentes psalmos compositos fuisse a beato David, sed ab eo negat fuisse decantatos. Illud autem admiratione dignum est, quomodo sancti Spiritus gratia multiplicibus hominum affectibus, ac variis animorum segritudinibus, multiplicia etiam ae varia per psalmos pharmaca miscuerit, sicuti impræsentiarum facit. Pertinet enim hic psalmus ad pusillanimes, et ad eos qui in imperscrutabilibus Dei judiciis facile scandalizantur, dum scilicet cernunt Deum pravorum hominum quam plurimos non tantum tolerare, sed scelestissimos quoque feliciter persæpe vivere, contra autem probos in afflictionibus esse, et pene negligi ab eo. Efferendus est autem hic psalmus, ex Israelitici populi persona, qui capivus detinebatur in Babylone, et ex illorum præsertim, qui in toto illo populo magis pii in Deum, ac magis religiosi fuerunt: tametsi unicuique etiam fideli accommodari possit qui proximi sui pusillanimitatem studeat consolari.

VERS. 1. *Quam bonus Deus ipsi Israel.* Dictio, *quam*, confirmantis vim habet hoc iij loco. Vere, inquit, bonus est Deus populo Israel: quippe qui per afflictiones et calamitates eum erudit et castigat, quique salutem ei excogitat. Neque enim ex odio castigat aliquem Deus, aut dirigit, sed præ amore et dilectione.

Iis qui recte sunt corde. Cum Deus adeo bonus sit, ut docuimus, talis etiam esse judicatur ab iis qui recte sentiunt. Cordis etenim appellatione hic mens et cogitatio ipsa intelligitur.

VERS. 2. *Mei autem pene moti sunt pedes.* Per *pedes* hic cogitationes intelligit, veluti que animæ nostræ religionem pedum instar regunt ac sustinent. Pene, inquit, perversus, ac pene lapsus sum, ut nullam Deum crederem mundi habore providentiam. (Quod autem Latinus interpres dixit, *moti sunt*, Graeca dictio ζεσαλεύθησαν aliquanto significanter exprimit, et nos proprius dicere possumus fluctuant.)

Variæ lectiones.

(67) Videtur interpres legisse παραμυθουμένων πρὸ παραμυθούμενος, vertendum: *Potest autem om-*

παντες οἱ τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σαλομῶνος ψαλμοὶ εἰς πάντες βίβλους διαιροῦντες, τέλος ἐκάστης τῶν τεσσάρων φασὶν ἔχαστον ψαλμὸν, τέλος; ἔχοντα, τὸ Γέννωτο, γένοις τοῦ καὶ εἶναι μὲν τέλος; πρώτης βίβλου τὸν μ'. τῆς δευτέρας δὲ τὸν οὐδ', τῆς δὲ τρίτης τὸν πη', τῆς δὲ τετάρτης τὸν ρε' τῆς πέμπτης γὰρ δὲ τελευταῖς πέρας ἔστιν.

Ἐξέλιπον οἱ ὑμεῖς Δαβὶδ τοῦ νιοῦ Ἱεσσαῖ.

Ταῦλιδς τῷ Ἀσάφῳ.

ΤΑΛΑΜΟΣ ΟΒ'.

B Καὶ μὴν τοῦ Δαβὶδ εἶναι πάντας τοὺς ψαλμοὺς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βίβλου αὐτῶν ἀπεδείχαμεν· τῶς οὖν ἔξελιπον; ὡστε οὐχ οἱ ψαλμοὶ ἔξελιπον, ἀλλ' οἱ ὑμνοί. Τῶν γὰρ ψαλμῶν ὅντων ἐποιεῖς τοὺς μὲν αὐτὸς ὑμψώδεις τῷ θεῷ διεύθεις· τοὺς δὲ τοῖς χοράρχαις ἐδίδοντο μελωδεῖν, καθάπερ τόν τε προκείμενον, καὶ τοὺς ἑφεξῆς ἔνδεκα τῷ Ἀσάφῳ, καὶ δλλοὺς δλλοις, ὡς ἐν τῷ δηλωθέντι προοιμίῳ, παραδέσθοι· τὸ γοῦν Ἐξέλιπον δηλοῖ, οἵτινες οἱ ἔξης λοιποὶ ψαλμοὶ οὐχ ὑμνωδῆθησαν παρὰ τοῦ Δαβὶδ, εἰ καὶ περ' αὐτοῦ ἐποιήθησαν. Χρή δὲ οὐαμάζειν ὅπως ἡ θεία χάρις τοῦ Πνεύματος τοῖς διαφόροις πάθεσι: τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν διάφορα φάρμακα διὰ τῶν ψαλμῶν ἐδήλωσε, καθάπερ καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ παρόντος· πρὸς γὰρ τοὺς μικροφύχους καὶ σκανδαλιζομένους ἐπὶ τοῖς ἀνέξεργοντος κρήματος τοῦ θεοῦ, δπως ἀνέγεται μὲν εὐημεροῦντας τοὺς πονηροὺς, περιοδῇ δὲ τοὺς κακοκαθοῦντας ἀγαθούς, δψαλμὸς δρός· καὶ ἐσχημάτισται μὲν προσώπῳ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι δορυφόλων λαοῦ, καὶ μάλιστα τοῦ θεοφιλεστέρου· δρμζει δὲ παντελί, παραμυθούμενος (67) τὴν ἐκάστου μηχριψυχαν.

C Οἳ δραθρὸς δ θεός τῷ Ἰσραὴλ. Τὸ οὖς βεβαίωτικόν ἔστιν. Ὁντες, φησιν, ἀγαθός ἔστιν δ θεός τῷ Ἰσραὴλ· οἴκα διὰ θλιψεων παιδαγωγῶν, καὶ σωτηρίαν αὐτῷ πραγματευόμενος· οὐκ ἐκ μίσους γὰρ, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης αἱ παιδεῖαι, καὶ πρὸς διόρθωσιν.

D Τοῖς εὐθίσται τῇ καρδίᾳ. Τοῦτο δὲ ὅν κρίνεται παρὰ τοῖς δρθὰ λογιζομένοις· καρδίαιν γὰρ ἐνταῦθα τὸν λογισμὸν διοληπτέον.

Ἐποῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαίεύθησαν οἱ πόδες. Πόδας καὶ εἰς τοὺς λογισμοὺς τοὺς διπειλοντας τῆς φυγῆς τὴν εὐσέβειαν. Μηχροῦ, φησι, παρετράπτων, καὶ ὑπεσύρην εἰς δλισθόν τοῦ μή τὸν θεὸν οἰεσθαι προνοεῖν τοῦ κόσμου.

Græca dictio ζεσαλεύθησαν aliquanto significanter exprimit, et nos proprius dicere possumus fluctuant.

nibus accommodari, et uniuscujusque pusillanimitatem solatur.

Παρ' ὅλιγον ἔξεχύθη τὰ διαβήματά μου. Διαβή- Α *ματα νῦν, τὰ διανοήματα. Ἐξεχύθη δὲ, ἀντὶ τοῦ ἔχανων γάρ τὸ χεόμενον. Εἴτα ἐπιφέρει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἔκινδύνευε σαλευθῆναι καὶ ἐκχυθῆναι.*

"Οτις ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνδρῶις εἰρήνην ἀμαρτιῶν θεωρῶν. Ζῆλον λέγουσι τὸν εὐλογὸν θυμὸν κατὰ πράγματος ἀνευλόγου. "Οτις, φησίν, ἐπὶ τοῖς ἀνδρῶις ἐχθροῖς ἐθυμώθην δικαίως, ὡς ὑπελάμβανον, οὐαὶ εἰρηγεύοντας αὐτοὺς θεωρῶν, εἰσουν, μὴ πολεμουμένους ὑπὸ δυνατωτέρου ἔθνους, ἀλλὰ ἀδείας ἀπολαύοντας, καίτοι ἀμαρτιῶλος θντας. quām vexari, et quia ut securi ac tuli multa fruebantur quiete, tametsi omnium hominum essent perditissimi.

"Οτις οὐκ ἔστι διδρευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν. Καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπαγόρευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, εἶτουν ἀπευκτής ὁ θάνατος αὐτῶν, ἄτε κατὰ φύσιν, θαὶ μὴ βιαίως ἀπερχόμενος.

Καὶ στερβώμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν. Οὐδὲ ἐπιμονὴ ἐν τῇ πληγῇ αὐτῶν. Εἰ γάρ καὶ κακωθεῖν πούτε, ταχὺ τῆς Θλίψεως ἀπαλλάξτονται.

'Ἐρ καποῖς ἀνθρώπων οὐκ εἰσὶ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων οὐ μαστιγωθήσονται. Οὐδέ εἰσιν ἐν κακοῖς, ὡς οἱ λοιποὶ ἀνθρώποι· τὸ γάρ κοπιέν, ίδιον ἀνθρώπων· ἀλλὰ ἀκόπως κτῶνται τὰ ἀγαθά· οὐδὲ, ὡς ἐμοὶ φαίνονται, ὡς οἱ λοιποὶ ἀνθρώποι κακωθήσονται.

Διὰ τοῦτο ἀκράτησεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφανία εἰς τέλος. Διὰ τὸ κατὰ ροῦν αὐτοῖς φέρεσθαι τὰ πράγματα, συνέσχεν αὐτοὺς ἡ ὑπερηφανία εἰς τέλος.

Περιεβάλλοντο ἀδικίᾳν καὶ ἀσέβειαν δαυτοῖς. Οὕτω δὲ δλαζονευσάμενοι, λοιπὸν δίκην ἱματίου περιεβάλλοντο τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν ἔαντων. Ἐμφαίνει δὲ περιβολὴ τὸ κύκλωμα καὶ τὴν πενταχθίσθεν συνοχήν· πολλαχοῦ δὲ τῶν ψαλμῶν τῷ εἶδει τούτῳ κέχρηται· ὡς ἐν τῷ· 'Περιβαλέσθωσαν αἰσχύνην καὶ ἀντροπήν· καὶ πάλιν· 'Ἐρευσάσθωσαν εἰ τερποτής· καὶ περιβαλέσθωσαν ὡς διπλαῖδα αἰσχύνην αὐτῶν· καὶ εὖν· 'Ἐρεδύσυστο κατάραν ὡς ἥπατος, καὶ στα τοιαύτα· 'Ἐπει δὲ τοῦ προκειμένου ῥήτου ὑποδηλούται καὶ τὸ ἐκιδείκνυσθαι καὶ ἐναρμόνεσθαι.

Ἐξειδεύσεται ὡς ἐκ στέιτος ἡ ἀδικία αὐτῶν. Λιπαρὰ καὶ δαψιλῆς. Τοιοῦτον γάρ τὸ ἀπορέον ἐκ στέατος· ἡ στέαρ καλεῖ τὴν εὐπάθειαν καὶ τρυφήν, λέγων, ὅτι ἔξελεύεται ἐκ τρυφῆς, ἥγουν ἀπὸ τῆς δημαρτυρίας, παρέλκοντας τοῦ ἐπιφρήματος. Ἀντιχρονία δὲ τὸ ἐξειδεύσεται, ἀντὶ τοῦ ἔξηλθεν· οὗτοι γάρ Σύρμυτχος εἶπε. Δῆλον οὖν ἔτι καὶ τὸ, Οὐ μα-

Pene effusi sunt gressus mei. Per gressus simili modo cogitationes intelligit, seu opiniones et sententias animi. Effusi autem sunt, pro evanescunt. Evanescit enim, quod effunditur. Deinde causa in etiam insert ob quam in hujusmodi fuerit periculo, ut fluctuarent ejus pedes, et effunderentur ejus gressus.

VERS. 3. Quoniam zelavi propter iniquos, pacem peccatorum videns. Per zelum, iram illam sæpe intelligimus, quæ a recta ratione adversus aliquid irrationaliter factum prosciscitur. Quoniam, inquit, adversus iniquos hostes hostros iratus sum: ei mea quidem sententia non temere, eo quod pacem eos agere videbam, et a potentioribus nunquam vexari, et quia ut securi ac tuli multa fruebantur quiete, tametsi omnium hominum essent perditissimi.

VERS. 4. Quoniam non est renitio in morte eorum. Quoniam mors, inquit, quæ eis obvenit, abnuenda, aut responda non est, veluti quæ et secundum naturam advenit, et nulla cum violentia.

Et firmamentum in plaga eorum. Nec ulla, inquit, diuturnitas, aut perseverantia est in eorum plaga. Nam etsi aliquando calamitate aliqua affliguntur, statim tamen ab afflictione liberantur.

VERS. 5. In laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. Neque sunt, ut ceteri hominum, in laboribus. Est etenim proprium ac peculiare omnium hominum, ut labores sustineant: et illi absque ullo labore possident bona, et communis omnium sententia (68), eo modo non affliguntur, quo alios ut plurimum affligi videmus.

VERS. 6. Propterea tenui eos superbia eorum in finem. Omnia eis, inquit, secunda obveniunt, et ampliori idcirco superbia detinentur.

Induti sunt injustitia et impietate sua. Adeo, inquit, superbi sunt et temerarii, ut impietate atque injustitia non secus ac veste aliqua operiantur. Et dum indui eos dicit impietate et injustitia, summam undique hujusmodi vitiorum amplitudinem videtur significare. Hac autem loquendi metaphora sæpen numero alibi Prophetam usum videmus, veluti quando ait: Induantur confusione, et pudore¹¹; item: Induantur, qui calumniantur me, confusione, et operiantur, quasi diploide pudore suo¹²; et rursus: Induit maledictionem, ut restimentum¹³, et alia hujusmodi. Hoc autem in loco posuit pro ostentare et gloriari.

VERS. 7. Egredietur quasi ex adipice injustitia eorum. Ac si diceret: Ampli et abundans erit eorum iniqüitas. Pinguedo etenim, quæ profluit ex adipice, copiam atque abundantiam quamdam significat. Vel per adipem, indolentiam ac delicias eorum intelligit, dicens, quod tanta eorum iniqüitas ex multis provenit deliciis, atque ex multis petulantia.

¹¹ Psal. xxxiv, 26. ¹² Psal. cviii, 29. ¹³ Ibid. 18.

Variæ lectiones.

(68) Graec. ut mihi quidem videntur.

Et *juxta* *hunc sensum abuñdat dictio, quasi.* **Et** Α στιγμήσονται, ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἐμαστιγώθησαν, *quod ait, egredietur, dixit pro egressa est, tempus* νοῆσαι δυνάμεθα. *ponens pro tempore. Et ita reddidit Symmachus. Unde et verbum flagellabuntur consequenter expones, pro flagellati sunt.*

Transierunt in dispositionem cordis. Venerunt, inquit, *in habitum injustitiae. Per dispositionem* etenim seu per habitudinem cordis, *habitum intel-* ligit ad malum.

Vers. 8. Cogitaverunt et locuti sunt in pravitate. Præmeditati, inquit, et cum consideratione locuti sunt prava. Neque enim inconsulto, aut raptim, sed suum cum studio omnia egerunt.

Injustitiam in excelsum locuti sunt. Hoc est ad-versus Deum altissimum, dicentes nimirum eum Deum non esse. *Injustitiam vero eos loculos esse* dicit, quia *injustitia summa est, privare Deum gloria, et creatis ab illo rebus eam p̄estare.* Ille autem loquitur *injustitiam in altum, seu in excel-* sum, qui aliquid Deo attribuit, quod divinitate indignum sit. Appellatur etiam *divinitas altitudo,* quia altius ea nihil est, aut sublimius.

Vers. 9. Posuerunt in cælum os suum, et lingua eorum pertransiit in terram. Per cælum quidem Deum intelligit, qui in cælis habitat: per terram vero, homines in eo commorantes, ac si diceret: *Os suum blasphemantes adversus cœlestem Deum moverunt, et lingua eorum similiter adversus terrenos homines deserviit.* Ii etenim, quibus omnia secunda erant, et qui incumbebant deliciis, multa ducti temeritate, et Deum contumeliis, et homines calumniis insectabantur. *Vel propter philosophos dictus est hic sermo, qui posuerunt in cælum os suum, dum ausi sunt de Deo et de divinis rebus philosophari, et lingua eorum pertransiit in terram,* dum terrena de Deo nugarentur. *Vel aliter, astrologos carpit, qui os suum posuerunt in cælum, duni nimis curiose astra ac stellas contemplantur, quæ in cælo sunt : et lingua eorum pertransiit in terram, dum inanibus nugis universum complent orbem.*

Vers. 10. Ideo convertetur populus meus huc. Hæc verba dicta sunt per Prophetam ex persona Dei. Propterea, inquit, hoc est, ob prædictam eorum iniqutitatem, *populus meus, ille nimirum, qui in captivitate constitutus est, convertetur in patriam suam.* Ita enim significat quod ait, *convertetur huc.* Ibi enim erat *beatus David cum psalmum hunc componeret: in Jerusalem scilicet.*

Et dies pleni invenientur in eis. Pleni, hoc est, impleti, ad virtutem nimirum mensuram, vel pleni operibus virtutum. *Et sensus est, quod consenserent, vel quod placebunt Deo.* Intelligi etiam possunt hæc verba, ut *adversus inimicos dicta sint, quod dies eorum in eis invenientur pleni in malis, ita ut ad eorum pravitatem nihil desit.*

Vers. 11. Et dixerunt: Quomodo novit Deus? Quotquot in populo erant magis pusillanimis, aut

Διηλθοσαρ εἰς διάθεσιν καρδίας. Ἡλθον εἰς ἔξι τῆς ἀδικίας. Ἐξις γὰρ ἡ περὶ τι διάθεσις, ἣ τοις σχέσις τῆς καρδίας.

Διεροήθησαρ καὶ ἐλάλησαρ ἐν πονηρᾳ. Ἐκ μελέτης καὶ σκέψεως ἐλάλησαν πονηρά, καὶ οὐ κατὰ συναρπαγήν.

Άδικιαρ εἰς τὸ ὅψος ἐλάλησαρ. —*Eἰς τὸ ὅψος.* ἀντὶ τοῦ, κατὰ τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, λέγοντες, ὅτι οὐκ ἔστιν οὔτε; Θεός. *Άδικία γὰρ τὸ ἀποστερεῖν αὐτὸν τῆς δῆσης αὐτοῦ, καὶ ἐτέροις ταύτην ποσάπτειν.* *Άδικιαν δὲ εἰς τὸ ὅψος λαλεῖ καὶ πᾶς ὁ τῷ Θεῷ προσάπτειν ἀνάξια θεότητος.* *Ὕψος γὰρ ἡ θεότης, ἡς οὐδὲν ὑψηλότερον.*

Ἐθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διηλθειν ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ μὲν τοῦ οὐρανοῦ τὸν κατακοῦντα ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ Θεὸν σημανεῖ, διὰ δὲ τῆς γῆς, τοὺς ἐπὶ γῆς κατοκοῦντας ἀνθρώπους, μονονούχη λέγων ὅτι ἐκίνησαν κατὰ τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ τὸ στόμα αὐτῶν, βλασφημοῦντες αὐτὸν· καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐκινήθη πάλιν κατὰ τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων. Εὐπαθοῦντες γὰρ καὶ σπαταλῶντες, ὑβρίζον τὸν Θεόν· κατεκαμψόδουν δὲ καὶ διέβαλλον πάντας τοὺς ἀνθρώπους· ἢ διὰ τοὺς ἐν αὐτοῖς φιλοσόφους δὲ λόγος· ὅτι ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, φιλοσοφῆσαι περὶ θείων καὶ τοῦ Θεοῦ βουλόμενοι. *Η δὲ γλῶσσα αὐτῶν διηλθειν ἐπὶ τῆς γῆς, γεώδη καὶ ἀνθρώπινα περὶ Θεοῦ φλυαρήσασα· ἢ καὶ διὰ τοὺς ἐν ἐκείνοις ἀστρολόγους τὸ ρῆσόν· ὅτι ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, περὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀστέρων μετεωρολογοῦντες, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διηλθειν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐμπιμπλῶσα πᾶσαν τῆς ληφαδίας αὐτῶν.*

Διὰ τοῦτο ἐκιστρέψει ὁ λαός μου ἐντεῦθα. Τουτὶ τὸ φῆτὸν ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τέθεικεν ὁ Πλοφήτης· ὅτι διὰ τοῦτο, εἴτεν διὰ τὴν φῆτεσσαν κακίαν τῶν ἔχθρῶν ἐκιστρέψει ὁ ἐν αἰχμαλωσίᾳ λαός μου ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα τὴν Ἰουδαίαν. Ταύτην γὰρ δηλοί τὸ, ἐντεῦθα· ἐν ταύτῃ γὰρ ὃν ὁ Δασδί, ἔγραψε τὸν φαλμόν.

Καὶ ἡμέραι πλήρεις εὑρεθήσονται ἐν αὐτοῖς Πεπληρωμέναι ὅσον εἰς μέτρον ζωῆς, ἢ ὅσον εἰς ἀρετὴν. Λέγει δὲ ὅτι γηράσουσιν, ἢ ὅτι εὐαρεστήσουσι τῷ Θεῷ. Νοῖται δὲ καὶ κατὰ τῶν ἔχθρων, τὸ ρῆσόν, ὅτι εὑρεθήσονται ἐν αὐτοῖς αἱ ἡμέραι αὐτῶν, πλήρεις εἰς κακίαν, ὡς μηδὲν εἰς πονηρίαν ἐνδέιν.

Καὶ εἰπον· Πῶς ἔγρω ὁ Θεός; *Οσοι τοῦ λαοῦ μικροψυχότεροι, καὶ ἀσυνετώτεροι βλέποντες, ξε-*

γον· Πῶ; Εγνω ταῦτα ὁ Θεὸς, καὶ τὴνέσχετο; Ὁντω; Α minus prudentes, tanta cernentes facinora (quanta barbari illi committere audebant adversus viros illos sanctos) dicebant: *Quomodo novit Deus hæc?* et *quomodo tolerat?* Vere hæc Deus non novit.

Kai εἰ ἔστι γρῶσις ἐν τῷ Ὑψίστῳ. Συνεξακού- εται τὸ , δίξητοσαρ. Γνῶσις δὲ, ἡ τῶν οὕτω γνο- μένων.

Ίδοις οὗτοι ἀμαρτωλοὶ εὐθηροῦντες εἰς τὸν αἰῶνα κατέσχον πλούτουν. Οὗτοι δὲ λογίζομενοι, ἐλέγον· Ίδοις δὲ οἱ Βαβυλώνιοι ἀμαρτωλοὶ εἰσι, καὶ δῆμος εὐθηροῦντες εἰς τὸν αἰῶνα, ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ πολὺν χρόνον. Ὅμοια δὲ τῷ παρόντι φητῷ καὶ Ἱε- ρεμίᾳς ἐφθέγξατο, πρὸς θεὸν εἰπὼν· Τί δὲ ὅδος ἀσεβῶν εὐδοῦται; εὐθηρησαρ πάτερες οἱ ἀσε- τοῦντες ἀδικήματα; ἐφύτευσας αὐτοὺς, καὶ δρψίζωθησαρ.

Kai εἶπο· Ἀρα ματαλῶς ἐδικαίωσα τὴν καρδίαν μου; Ἄλλα καὶ αὐτὸς ὁ μεγαλούχοτερος καὶ συν- ειτύτερος ἐσαλεύθην τοὺς ἄμαυτούς λογισμοῖς· καὶ εἶπον ἐν ἄμαυτῷ· Ἀρα διακενῆς δικαίαν ἐποίησα τὴν καρδίαν μου, καθαρίσας αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἀδι- κίας;

Καὶ ἐτίγχαμην ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου. Καὶ εἶπον πάλιν· Ἀρα διακενῆς ἐν ἀθώοις ἐνιψάμην τὰς χεῖράς μου; Τί δὲ τοῦτο σημαίνει, προείρηται ἐν τῷ κεφαλή τῷ φαλμῷ. Ἀπὸ κοινοῦ δὲ ληπτέον ὅμοιως τῷδε, καὶ εἶπον· Ἀρα διακενῆς, ἐπὶ τῶν ἔξης δύο φη- τῶν· ἐπαπορητικῶς γάρ καὶ ταῦτα ἀναγνωστέον.

Kai ἐτέρομην μεμαστιγωμένος δλητη τὴν ἡμέ- ραν. Μεμαστιγωμένος νηστεῖα καὶ ἀγρυπνίᾳ, καὶ ταῖς τοιαύταις δι' ἀρετὴν κακοπαθεῖται; καθ' ἐκάστην ἡμέραν.

Καὶ ὁ ἐλεγχός μου εἰς τὰς πρωΐας. Ὁ ἐλεγχός μου, δὲ παρ' ἐμοῦ κατὰ πρωῒ προσφερόμενος· ἐλεγχόν γάρ ἄμαυτὸν ὡς προσκερουκότα θεῷ, καὶ ἀναξιώς πολιτευόμενον.

Εἰ διετορ, Διηγήσομαι οὕτως· ίδοις τῇ γενε- τῷν νιώτοις σου ησυνθέτηκα. Εἰ ἐλεγον ἐν ἄμαυτῷ διτὶ ἔξειπω καὶ τοῖς ἀλλοις, οὕτως ὡς αὐτὸς ἐνόσσα· διτὶ Ἀρα ματαλῶς ἐδικαίωσα τὴν καρδίαν μου; καὶ τὰ ἔξης· ίδοις λοιπὸν ἀσύνθετα ἀλογιζόμην τῷ λαῷ· εἰτούν ἀσύνθετα καὶ ἀπαράδεκτα· γενεὰ γάρ νιῶν τοῦ Θεοῦ δὲ Ἰσραὴλτες λαός· οὕτω γάρ καὶ δὲ θεὸς τοῦ· οὐνόματεν· γίδες πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ· καὶ· γίδες ἐτέρησα καὶ ὑψώσα. Καὶ ἀλλως γάρ νιῶν οἱ δημιουργὸν αὐτὸν γινώσκοντες, καὶ φυλάσσοντες τὰς ἀντολές αὐτοῦ. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων (69) ησυνθέτηκας τράφουσιν· ανε- ται δὲ καὶ οὕτως· δὲ μὲν πρώτος στέχος, ὡς ἡρμη- νεύσασμεν, δὲ δεύτερος δὲ διτὶ Λοιπὸν, δισον ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μού διηγήσει, παρέδης τὰς συνθήκας ἐν τῷ

barbari illi committere audebant adversus viros illos sanctos) dicebant: *Quomodo novit Deus hæc?* et *quomodo tolerat?* Vere hæc Deus non novit.

Et si est scientia in Altissimo. Subaudiendum est verbum exquisiverunt. Scientiam autem eorum dicit, quæ adversus eos facta fuerant.

VERS. 12. *Ecce hi peccatores et abundantes, in saeculum possederunt divitias.* Ita enim considerantes intra se dicebant: *Ecce quod hi Babylonii peccatores sunt, et tauien in præsenti sæculo abundant, et divitias possident.* Vel, *Possederunt in saeculum, pro, diu et longo tempore.* Huiusmodi etiam verba a Jeremia propheta ad Deum dicuntur. Quare, inquit, *via impiorum prosperatur? abundarunt omnes, qui reprobant reprobationes? plantasti eos, et radicem miserunt!*

VERS. 13. *Et dixi: Numquid in vanum justificavi cor meum?* Ego, inquit, qui aliquanto maiores animi ac prudentiae vires me habere confido, fluctuavi cogitationibus meis, et dixi: *Numquid frustra cor meum ab omni iniquitate emundavi, et justum esse esseci?*

Et lavi in innocentibus manus meas. Et dixi: *Nunquid incassum lavi manus meas inter innocentias viros?* Quid autem sibi velint hec verba, diximus in psalmo xxv. A communi autem sensu tam hic, quam in duobus sequentibus versiculis, subintelligendum est: *Nunquid in vanum?* Nam et hec verba dubitative legenda sunt.

VERS. 14. *Et flagellatus fui tuta die.* Jejunio nimis, et vigiliis et aliis hujuscemodi afflictionibus, quas assidue sectandæ virtutis gratia sustineo.

Et reprehensio mea in matutinis. Reprehensio mea, quam ego mihi ipsi adveniente mane affero. Reprehendere etenim soleo me ipsum, quod in præteritum Deo restiterim, quodque vitam ac conversationem eo dignam non exhibuerim.

VERS. 15. *Si dicebam, Narrabo sic, ecce generatio-* nem filiorum tuorum reprobavi. Si in me ipso, inquit, dicebam, quod alii ita essem dicturus, quemadmodum cogitavi, quod scilicet in vanum justificavi cor meum, et reliqua, ecce quod reprobavi D generationem filiorum tuorum, seu (ut proprius pascit Graeca dictio ἡσυνθέτηκα) ecce quod incomposita, hoc est, non utilia, et non grata cogitavi populo tuo: per generationem enim filiorum Dei, populus intelligitur Israeliticus. Ita enim Deus ipse eum alibi appellavit, dicens: *Filius meus pri- mogenitus Israel* ¹⁵. Item alio in loco: *Filios genui, et exaltavi* ¹⁶. Vel aliter filii Dei sunt, qui Creatorem eum agnoscent, et illius observant mandata. Quædam autem exemplaria, non ἡσυνθέτηκα, ha-

¹⁴ Jerem. xii, 2. ¹⁵ Exod. iv, 22. ¹⁶ Isa. 1, 9.

Ταχιέ lectiones.

(69) Superius interpres posuit, quod Graece in finem rejicitur. Ad verbum. Potest autem intelligi etiam hoc modo: *Primus quidem versiculus, ut expo-*

suumus; alter vero: Ex hac narratione mea rupisse videris, etc. Verbum enim ἀσύνθετω significat etiam pactis nou stare.

bert in prima persona, sed ἡσυνθέτηκας. Et quo-
niam Graeca haec dictio non tam reprobare signi-
ficit, aut incomposita seu inutilia cogitare, ut di-
ximus, sed etiam passionibus ac promissis non
stare, conséquenter alia sieri potest hujus versiculi
lectio, videlicet : ecce quod generationi filiorum tuorum pacta rupisti. Et tunc expone : Si in me
ipso dicebam, me ita aliis esse dicturum, quod scilicet frustra justificavi cor meum, etc., ut supra
exposuimus : ecce quod juxta hanc narrationem meam huic populo tuo rupisse videris ea fuderis
qua olim cum Abraham, et primogenitoribus nostris pepigeras, de terra scilicet promissionis, et de
generatione nostra, et quod perpetuo hanc terram essemus possessuri.

VERS. 15. *Existimavi, quod cognoscerem. Speravi,*
inquit, scire me posse, et cognoscere id de quo
dubitabam.

Labor est coram me. Verum hoc, ut id scili-
cet cognoscam de quo dubitavi, laboreum non mo-
dium secum habere videtur. Difficillimum enim
est, ut cognoscatur.

VERS. 17. *Donec intrem in sanctuarium Dei.*
Labor vero iste eousque mihi erit, donec ingressus
fuerit in templum Jerusalem, ubi populus sanctifi-
cari solet. Antiqua enim hereditate ac solita felici-
tate recuperata, cognoscam, quod non frustra ju-
stificavi cor meum.

Et intelligam in novissima eorum. Verba haec ma-
nifestam continent prophetiam. Prædictit enim se
hujusmodi delinquentium finem perspecturum esse.
De Babylonis autem sermo est, quorum felicitas
et imperium finem habitura erant : quemadmodum
etiam postea factum est. Nam Cyrus Persarum rex
devictos illos perpetuae tradidit servituti : et Israe-
liticum populum, quem captivum reperit in Baby-
lone, in patriam restituit. Juxta anagogen, per
sanctuarium Dei, futurum intelligentius judicium.
In quo unicuique Deus condigna retribuet, pro
meritis. Verbum enim Graecum, ἀγάδω, (quod)
passim omnes interpretantur sanctifico, unde
significare invenitur, quod determino (non mirum igitur si ἀγιαστήριον pro iudicio accipitur, cum in
eō omnium hominum præmia, aut supplicia determinanda sint) ; tunc igitur vel ipsi etiam pusilla-
nimes intelligent, quidnam prosit virtus, et obsit vitium.

VERS. 18. *Verum tamen propter dolos, posuisti eis
mala.* (Ob eorum nimirum dolos.) Manifestius ex
hoc loco Babyloniorum destructionem prædictit.
Superflua tamen esse videtur dictio illa, *verum tamen*,
quemadmodum juxta Neoraicum idiomia sa-
penumero alibi invenitur. Symmachus pro verum-
tamen, vere dixit, et parasti, pro, posuisti.

Dejecisti eos dum eleverantur. Cum in altum jam
elevati essent, divitiisque et omni felicitatis genere
sublimati, tu eos rursus confregisti.

Quomodo facti sunt in desolationem subito? Eo-
rum destructionem prævidens Propheta, tam re-
pentinam mutationem admiratur.

VERS. 19. *Defecerunt, perierunt, propter ini-
tatem suam.* Verbum perierunt, ad majorem decla-
rationem positum est verbi defecerunt. Idem enim
hic significant. Hac autem repetitione Propheta
summis quoddam gaudium atque alacritatem
demonstrat.

A παρόντι λαῷ σου, τὰς πρὸς τὸν Ἀλεξαδρὸν καὶ τοὺς
προγόνους ἡμῶν, περὶ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας καὶ
τοῦ γένους ἡμῶν· τὰς περὶ τοῦ βεβαίως ἡμᾶς ταύ-
την οἰκεῖν, καὶ μεγάλους ἔσεσθαι· ἀσύνθετῳ γάρ
λέγεται καὶ τὸ Παραβατίων τὰς συνθέτας.

Et tunc expone : Si in me
ipso dicebam, me ita aliis esse dicturum, quod scilicet
frustra justificavi cor meum, etc., ut supra
exposuimus : ecce quod juxta hanc narrationem meam huic populo tuo rupisse videris ea fuderis
qua olim cum Abraham, et primogenitoribus nostris pepigeras, de terra scilicet promissionis, et de
generatione nostra, et quod perpetuo hanc terram essemus possessuri.

Kαὶ ὑπέλαβον τοῦ γνῶμαι. Καὶ ἤλειται γνῶμαι
τὸ ἀπορούμενόν μοι· παρέλκει γάρ τὸ τοῦ.

Μόχος ἔστιν ἀνώπιόν μου. Ἄλλ, ὡς ξοκε, τοῦτο
δηλαδὴ τὸ γνῶμαι τὸ ἀπορούμενον, πόνος πολὺς ἔστιν
B ἐμοί, καὶ χαλεπὸν εἰς διάγνωσιν.

"Εώς οὖν εἰσέλθω εἰς τὸ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ.
Κόπος μού ἔστιν, ἵνα οὖν εἰσέλθω εἰς τὸν ναὸν τῆς
Ἱερουσαλήμ, ἐν φόρῳ διατάσσεται δὲ λαός. Τότε γάρ τὴν
προτέραν εὐκληρίαν ἀπολαβὼν, γνώσομαι ἐπειδὴν
μάτην ἐδίκαιωσα τὴν καρδίαν μου, καὶ τὰ ἔξης.

Kαὶ συνώ εἰς τὰ ἁσχατα αὐτῶν. Προφτεία
τοῦτο σαφῆς· λέγει γάρ διτοι "Οὐτως; συνήσω καὶ
γνώσομαι ἐν τοῖς τέλεσιν αὐτῶν· φημι δὲ τῶν ἀμαρ-
τωλῶν Βασιλωνίων, δταν τέλος μέτοις ἐπέλθῃ καὶ
τῆς πολιτείας καὶ τῆς εὐημερίας. Κύρος γάρ κινη-
σας αὐτοὺς, τὸν μὲν Ἱεραπόλιτην λαὸν ἀποκατέστη-
σεν εἰς Ἱεροσόλυμα· τούτους δὲ δουλείᾳ παντελεῖ
καθυπηγαγεν. Ἀναγωγικῶς δὲ ἀγιαστήριον τοῦ
Θεοῦ ἡ μέλλουσα κρίσις, ἡ ἀφορίζουσα ἐκάστη φίλη
πρὸς δέξιαν. Ἀγιδέω γάρ τὸ ἀφορίζω. Τότε γάρ
ἀκριβῶς μνηθάνουσιν οἱ μικρόβυχοι, ὅποιον μὲν ἡ
ἀρετὴ, ὅποιον δὲ ἡ κακία.

*C Ἀγιαστήριον, sanctuarium) persæpe etiam idem
significare invenitur, quod determino (non mirum igitur si ἀγιαστήριον pro iudicio accipitur, cum in
eō omnium hominum præmia, aut supplicia determinanda sint) ; tunc igitur vel ipsi etiam pusilla-
nimes intelligent, quidnam prosit virtus, et obsit vitium.*

D Πλὴρ διὰ τὰς δολιστηρας ἔθου αὐτοῖς κακά·
Ἐντεῦθεν φανερώτερον προφητεύει τὸν δλεθρὸν τῶν
Βασιλωνίων. Περιττὸν δὲ δοκεῖ τὸ κατήρ, καθ'
Ἑβραικὸν ἰδιωμα. Ὁ δὲ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ, π.λ.ηρ,
δοτως εἶπεν. "Εθου δὲ, ἀντὶ τοῦ, ητομασας.

*Κατέλαβες αὐτοὺς ἐν τῷ ἀπορθῆναι. Ἐπερθέν-
τα; πλούτῳ καὶ πάσῃ εὐημερίᾳ πάλιν κατέρρεας.*

Πῶς ἐγένοτο εἰς ἔρημωσιν ἐξάπιτα; Προδόν
τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, ἀποθαυμάσει τὸ αἰφνίδιον
τῆς μετασολῆς· ἐξάπινα γάρ τὸ αἰφνίδιον σημα-
γει.

Ἐξέλιπον, ἀπάλωτο διὰ τὴν ἀρούταν αὐτῶν.
Τὸ ἐξέλιπον ἐφερμηνευτικὸν τοῦ ἀπώλυτον τὴν
τὸν καὶ ἀμφο τημαίνοντα, χαρᾶς ἐπίτασιν ἐμφα-
νουσι, τῷ διπλασιασμῷ τοῦ δύναματος.

Ὄσει ἐῑύπνιοις ἔξετειρομένοις. Τὰ κατ' αὐτοὺς δηλουντεί. Καθάπερ γάρ ἐνύπνιον τις; ίδων ἐράσμιον, ἔξεγειρόμενος ἀθυμεῖ, ὡς διακενῆ; ἀπολαύσας, οὕτω καὶ Βαβυλώνιοι παραδραμόσης τῆς εὐημερίας αὐτῶν, μάτην εὐπραγήσαις δέσουσι. Τοιαύτη γάρ ἡ ἀνθρωπίνη τρυφή διειροις ἐοικεῖ, διὰ τὸ ἀδενίαν καὶ τὴν ταχεῖαν μεταβολήν.
habuisse fortunam. Huiuscemodi enim sunt humanæ omnes delectationes, somniis similes, ob eorum nimirum instabilitatem, et frequentissimas mutationes.

Kύριε, ἐτὶ τῇ πόλει σου τῇ εἰκόνᾳ αὐτῶν ἔξουσιον τῷ πόλιν σου Ἱερουσαλήμ, τὴν εὐημερίαν ἀτιμάσεις. Εἰκόνα γάρ τὴν εὐημερίαν αὐτῶν ἔκάλεσε, διὰ τὸ μὴ χριώς εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ μιμεῖταις μάνον· ἐπειὶ καὶ εἰκὼν παρὰ τὸ ἐοικέναι. Εἴη δὲ ἀν πόλις καὶ ἡ πολιτεία τοῦ λαοῦ· ἢ καὶ ἡ ἀνων Ἱερουσαλήμ.

"Οτι ἔξεκαυθη ἡ καρδία μου. Τῷ πυρὶ τοῦ θυμοῦ, εἰτουν τῷ ζῆλῳ. Ἐφη γάρ ἐν προοιμῷ τοῦ παρόντος φαλμοῦ, "Οτι ἔξιλωσα ἐξ τοῖς ἀρδμοῖς, εἰρήνην ἀμαρτωλῶν θεωρῶν. Ἐκεῖνα γοῦν αὐθίς τι παναλαμβάνει.

Kαὶ οἱ νεφροὶ μου ἡλιοίσθησαν. Τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τῶν νεφρῶν αἰνίττεται· καθὼς προλαβάντες εἰρήκαμεν ἐν ἀλλοις. Πρότερον γάρ ἐπιθυμιῶν τῶν δυτιῶν, ὑπερεργῶν καὶ τῶν δοκούντων ἐπεθύμησα, φησὶ, ζηλώσας τοὺς ἔχθρους.

Κάγὼ ἔξουδερώμενος, καὶ οὐκ ἔγνωρ. Τούτη τὸ δητὸν καὶ τὰ ἔξις μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀρμόζουσιν. Ἐξουδενωμένος ἡμην, φησὶν, εἰτουν ἀπερθίμενος ἀπὸ σοῦ τότε διὰ τὰς ἀμαρτίας μου· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔγνων τὸ ἀπορούμενόν μοι, μὴ ἔχων τὸν ἀπὸ σοῦ φωτισμόν. "Ο δὲ Σύμμαχος; ἀντὶ τοῦ Ἐξουδετερωμένος, Ἀνεκτήμων ἡμην, εἶπεν.

Κτηρώδης ἔτερήθην παρὰ σοι. Λοιπὸν, ἀνόητος ἔγενομην σοι, τουτέστιν, οὐκ ἔτι περιεργάσομαι τὰ κρίματά σου· ἀλλὰ δικῆν τοῦντος ἀπολυπραγμόνων; Ἐψομαι τοῖς σοὶς βουλήμασι. Διέγνων γάρ δι τὰ πάντα μετὰ κρίσεως οἰκονομεῖς. Ἐπανεντήθη παρὰ τῷ Θεῷ αὐτὴ τοῦντος· διαβεβλημένη δὲ ἡ παρὰ τοῦ δαιμονος, ὡς τὸ, Παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. criminosum sit, ut jumentum haberi, apud dæmonem, ut alibi vidimus (in psalmo XLVIII, ibi: *Homo cum in honore esset comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* ¹⁷).

Κάγὼ διὰ πατέρος μετὰ σοῦ. Συνεκχούεται τὸ, **D** "Εσομαι, σὲ ἁνοῶν ἀει, καὶ τὰ σὰ λαλῶν, καὶ οὐδέποτε τῆς σῆς μνήμης ἀφιετάμενος.

"Ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου. Χειραγιοῦν δίκην, ἐπελάθου τῆς χειρὸς μου, καὶ ἔξηγαγές με τῆς γῆς τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῆς δουλείας αὐτῶν. Ἡ καὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, τὴν δεξιὰν πρᾶξιν ὑποσημαίνει, διτὶ ταύτης λαβόμενος ἔξηγαγές με. eduxisti me, benigno nimirum animo eas suscipiens.

¹⁷ Psal. XLVIII, 21.

Variæ lectiones.

(70) Aut non salis assecutus est, aut non salis ūdēlītē redidit auctoris sensum. Græce sic: Ego

Vers. 20. Quasi somnium exsurgentis. Aliquid subintelligendum est, verbi gratia, Babyloniorum felicitas. Ac si diceret, quod quemadmodum is qui per somnum gratum quid videt, ac delectabile, statim contristatur, cum a somno exsurgit, quasi inani delectatione detentus sit, ita etiam Babylonii cursa eorum felicitate, inanem plorabunt se omnes delectationes, somniis similes, ob eum

B Domine, in civitate tua imaginem eorum ad nihil rediges. Propter civitatem tuam Jerusalem eorum felicitatem reprobabis: quam ideo imaginem appellavit, quia humana felicitas, vera felicitas non est, tametsi esse videatur: sed ut imago, aut umbra, imitatur tantum felicitatem. Per civitatem autem hoc in loco, intelligere potes populi civitatem, vel ipsam supernam Jerusalem.

Vers. 21. Quia inflammatum est cor meum. Ardenti scilicet quadam zelo: quod etiam in initio psalmi dixit: *Quia zelari super iniquos, pacem peccatorum videns.* Eandem enim hic repetit sententiam.

Et renes mei commutati sunt. Per renes concupiscentiam intelligit, ut etiam alibi diximus. Antea, inquit, ea concupivi quæ erant bona, postmodum vero non eadem amplius, quæ bona erant optavi, sed quæ esse videbantur bona: quando scilicet inimicorum pacem zelavi.

Et ego neglectus sum, et non cognori. Illic versiculos, et reliqua, quæ sequuntur, tempus respiciunt post redditum e captivitate. Neglectus enim, inquit, projectus sum a te nunc propter peccata mea, atque ideo illuminatione tua privatus, id non cognovi, de quo dubitaveram. Symmachus pro, *Neglectus, dixit, Indoctus eram.*

Vers. 22. Ut jumentum factus sum apud te. Ego, inquit, in præteritum insipiens tecum fui, verum deinceps judicia tua (70) curiose amplius non investigabo, sed jumenti instar, omissa omni curiositate, tuam sequar voluntatem, cognovis etenim quod summa cum ratione ac judicio, omnia administras. Laudabile est autem, ut apud Deum nos ipsos existimemus, ut jumenta, tametsi contra, Et ego semper tecum. Subintelligitur, verbum, Ero; te nimirum semper cogitans, et loquens, quæ tua sunt, alque a tui memoria nunquam recedens.

Vers. 23. Tenuisti manum dexteram meam. Tu, inquit, optimi ductoris instar, manum meam apprehendisti, et de terra, ac servitute Babyloniorum me eduxisti; vesp̄er dexteram manum, meliores ac laudabiliores actiones significat, quibus tu, inquit, eduxisti me, benigno nimirum animo eas suscipiens.

deinceps insipiens sui (pro ero) tecum: hoc est iudicia tua, etc

Et in consilio tuo deduxisti me. Et consilium mihi subministrasti, quo duce per tot gentium regiones in patriam deductus sum.

Et cum gloria suscepisti me. Et honoratum mihi in civitatem tuam introitum donasti; is enim populi redditus in patriam, celeberrimus apud omnes effectus est. Regia etenim edicta, quae pro populi redditu a Cyro emanarunt, ad universas orbis nationes dirigebantur.

Vers. 24. *Quid enim est mihi in cœlo, et a te quid volui super terram? Hæc verba quidam ita intelligunt, ut a Deo ad humanam naturam dicta sint: Quid mihi, inquit, aliud in cœlo est, ab angelis, nisi cultus, adoratio, atque obedientia? Et a te quidnam aliud volui in terra quam ut eadem mihi praestares, quæ ab angelis mihi sunt in cœlo? Vel aliter: Quid mihi in cœlo aliud curæ est, quam in ipsa natura humana? Et a te quidnam aliud volui in terra, quam utilitatem, et commodum tuum? Et ad hunc sensum Aquila interpretatur. Verum, ut in universum dicam, sæpnumero apud Prophetas defectivos quosdam reperimus sermones. Ob Hebraicæ etenim linguae angustiam, a qua vetus testamentum in Græcam linguam translatum est, ac claram significationem reddere.*

Vers. 25. *Defecit cor meum, et caro mea. Consumplum est cor meum. Igne etenim quodam ac desiderio tui extabuit, et caro mea idem etiam passa est, dum corpus multis in doloribus, atque angustiis versatur.*

Deus cordis mei. Circumlocutione utitur, ac si diceret: O Deus meus. Verba autem hæc desiderio, atque affectu plena sunt.

Et pars mea, Deus meus, in sæculum. O Deus, inquit, qui es pars mea, id est, sors, seu hereditas mea: vel quem divitiarum ac thesauri semper loco habui.

Vers. 26. *Quoniam ecce qui elongant se a te perenni. Peccatores elongari dicuntur a Deo non loco, sed conversatione: quemadmodum contra illum appropinquari Deo dicitur, qui virtutes sectatur. Ita enim peccata divinum conspectum refugiunt, ut tenebra lucem: et quantum quis elongatur a Deo, tantum perditioni appropinquat. Dictio autem, *Quoniam*, hoc in loco confirmat; idem enim significat, quod *Vere*. Perire etiam hic posuit pro D decidere a salute.*

*Disperdidisti omnes qui fornicantur a te. Per fornicationem a Deo hic rebellionem, atque abscessum ab eo intelligit, seu idolatriam atque omnem alium diæmonum cultum, quemadmodum alibi apud Jeremiam habetur: *Profecta es*, inquit, in omnem montem altum, et sub quocunque ligno nemoroso, et fornicata es illic¹⁸; et rursus: *Et fornicata es lignum et lapidem*¹⁹; pro eo quod est: Adorasti*

¹⁸ Jerem. i. 6. ¹⁹ Ibid. 9.

A *Kai én tēi þouλī σου ἐξήγαγές με. Καὶ ὑπέθου μοι þouλήν, δι' ἣς ὡδηγήθων βαδίζων διὰ τῶν ἔθνων.*

Kai μετὰ δόξης προσελάθου με. Καὶ περιφενῆ μοι τὴν εἰς τὴν σὴν πόλιν εἰσοδον ἔχαριον· πᾶσι γάρ ἀκουστῇ γέγονεν ἡ ἐπάνοδος. Καὶ βισιλικὰ διατάγματα περὶ ταῦτης πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν δὲ Κύρος ἔξαπέστειλεν.

B *Tl γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ παρὰ σοῦ τὸ ἡθελησα ἐπὶ τῆς γῆς; Τοῦτο τινες ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ῥήθεν νεονήκασι, λέγοντο; πρὸς τὸν ἀνθρώπον· Τί μοι ἔτερον ἐν τῷ οὐρανῷ παρὰ τῶν ἀγγέλων ἢ μόνον λατρείᾳ καὶ ὑπακοῇ; καὶ παρὰ σοῦ τὸ ἔτερον ἥθελησα ἐπὶ τῆς γῆς; ἢ ταῦτα μόνον; Καὶ δλῶς· Τί ἔτερόν μοι περιπτούδαστον ἐν τῷ οὐρανῷ εἰ μὴ σύ; καὶ παρὰ σοῦ τὸ ἔτερον ἔχητησα ἐπὶ τῆς γῆς εἰ μὴ σὲ καὶ τὴν σὴν βοήθειαν; Ταύτην γάρ την ἔννοιαν δὲ Ἀκύλας ἔξεδωκε. Καθόλου δὲ εἰπεῖν, ἐλλιπῶς πολλάκις ἔχει τὰ φῆτὰ διὰ τὸ στενὸν τῆς Ἐβραΐδος διαλέκτου, ἀφ' ἣς ἐξελληνίσθησαν κατὰ μόνην τὴν σημασίαν ἐκάστης λέξεως μή δεξιμενα πλατυσμόν.*

impossibile fuit paribus dictionibus amplam æquem

'Εξελιπεν ἡ καρδία μου. Ἐδαπανήθη ἡ καρδία μου πάλιν, τὸ αὐτὸν πέπονθεν (70°), ἀποστρεφομένη τὴν εὐπάθειαν καὶ πυκνῶς ταλαιπωρουμένη.

C *'Ο Θεὸς τῆς καρδίας μου. Περιφραστικῶς ἀντὶ τοῦ Ὁ Θεὸς μου. Ἐμφαντικὸν δὲ πόθου καὶ διαθέσεως; τὸ φῆτόν.*

Kai ἡ μερὶς μου δὲ Θεὸς εἰς τὸν αἰώνα. Καὶ αὖθις, Ὡ Θεὸς, δι' εἰ μερὶς μου, εἴτουν δὲ κλῆρος καὶ δὲ πλοῦτός μου πάντοτε.

"Οτι ίδον οι μακρύροτες δαυτούς ἀπὸ σοῦ δπολούνται. Μακρύνεται τις ἀπὸ Θεοῦ οὐ τόπῳ, ἀλλὰ σχέσει διὰ τῆς ἀμαρτίας· ὥσπερ τούναντίον ἐγγίζει διὰ τῆς ἀρετῆς. Ἡ γάρ ἀμαρτία φεύγει ἀπὸ Θεοῦ, ὡς σκότος ἀπὸ φωτός· δσον δὲ μακρύνει τις ἀπὸ Θεοῦ, τοσούτον ἐγγίζει τῇ ἀπωλείᾳ. Τὸ δὲ "Οτι, βεβαιωτικὸν, ἀντὶ τοῦ Ὁντως· ἀπώλειαν δὲ λέγει τὴν ἐκπτωσιν τῆς σωτηρίας.

'Εξωλόθρευσας πάτητα τὸν πορευόντα ἀπὸ σοῦ. Πορνελαν ἀπὸ Θεοῦ καὶ τὴν ἀποστασίαν, καὶ εἰδωλολατρείαν καὶ θεραπείαν δλλην τοῦ δαιμονος, καθάπερ καὶ διὰ Ἱερουμίου φησίν δὲ Θεός· Ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν δρός ὑψηλὸν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ἄνδρος ἀλσώδους καὶ ἐπόρευσεν ἐκεῖ. Καὶ πάλιν· Καὶ ἐμοιχεύσει τὸ ξύλον καὶ τὸν θιθοράντην Ἐλάτρευτεν. Καὶ ἡ Ἐκκλησία γάρ νύμφη

Variae lectiones.

(70°) Phrasis manca, ut videtur. Legerit interpres, καὶ τὸ αὐτὸν πεπόνθεν ἡ σάρξ μου.

Θεοῦ δονομάζεται, συνημμένη τούτῳ διὰ πίστεως; A lignum, et lapidem. Ecclesia etenim sponsa Christi dicitur, eique per filium et ver mandatorum observationem est conjuncta.

Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλάσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν
τίτι. Τὸ συνάπτεσθαι νύμφης δίκην, καὶ μηδέποτε
αὐτοῦ χωρίζεσθαι.

Τίθεσθαι ἐτῷ Κυρίῳ τὴν ἔλπιδα μου. Ἔτι δὲ καὶ
τὸ, Τίθεσθαι ἐπὶ Κύριον τὴν ἔλπιδα μου (71). Ἰδοὺ
γάρ ἐπίσις, ἐπ’ αὐτὸν, οὐκ ἀπέτυχον. Διὸ καὶ ἀγαθὸν
μοι τὸ τοιοῦτον, εἰτούν ὡφέλιμον καὶ χρήσιμον.

Τοῦ ἔξαρτεῖται με πάσας τὰς αἰρέσεις σου ἐν
ταῖς κύλαις τῆς θυματρὸς Σιών. Όστε σκεπα-
σθέντα με διηγήσασθαι τὰς αἰνέσεις σου, εἴτουν τὰ
θαυμάτια σου, τὰ ἀξιεπαντεῖται. Ή καὶ ἀλλως. Όστε
ἐκθέσθαι γραφῇ τὰς δρεπομένας τους αἰνέσεις· πά-
σας δὲ εἰπε διότι τοσαῦται εἰσιν, δοσι καὶ αἱ δυνά-
μεις; τοῦ Θεοῦ· ἔξαρτεῖται δὲ ταύτας ἐταῖς πύ-
λαις τῆς Σιών, ἢτοι τῆς Ἱερουσαλήμ. Διώνυμος γάρ
ἡ πᾶλις αὕτη, οὐ μόνον Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ καὶ Σιών
ἐπὶ τοῦ γειτνιάζοντος δρους προσονομαζομένην. Θυγά-
τηρ δὲ Σιών αὕτη η Σιών λέγεται, ὡς; Υἱὸς ἀνθρώπου
ἀνθρωπος; καθ’ Ἐβραϊκὸν ιδίωμα. Εἰώθασι δὲ παρὰ
ταῖς πύλαις τῆς πόλεως καὶ τοῦ ναοῦ συνεδριάζε-
σθαι καὶ διηγεῖσθαι. Ἀναγγητικῶς δὲ πύλαις Σιών
αἱ κατὰ τόπον Ἐκκλησίαι· δι’ αὐτῶν γάρ εἰσεισι-
τις εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ.

quia in variis sunt orbis partibus. Per eas etenim ut per

Συνέσεως τῷ Ἀσάφ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ'.

Περὶ μὲν τοῦ Ἀσάφ εἱρηται. Συνέσεως δὲ, διει-
δεῖ συνέσεως τοῖς ἑντυγχάνουσι. Περὶ γάρ τῆς ἐκ
Ῥωμαίων τελευταὶς ἀλλοσεως τῶν Ἱεροσολύμων,
διέξειτιν. Εἰ γάρ καὶ πρὸ τῶν Ῥωμαίων διαφόρως
ἔλασταν, ἀλλ’ οὐδὲν τοιοῦτο τέως πεπόνθασιν, οἷον
ἐποβολὴ διηνεκῆ, ἐμπρησμὸν τοῦ ναοῦ, καὶ κατά-
λυσιν οἰκιῶν, καὶ παντελῆ πόρθησιν. Καὶ τὸ φανε-
ρύτερον, οὐδὲ προφήτης ἐν αὐτοῖς εἰς τὸ ἔχεις ἐπέλει-
ψειν. Ἀπαγγέλλων δὲ ὁ φαλμὸς τὰς τῶν Ἰουδαίων συμ-
φορὰς εὐαγγελίζεται καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν.
οποιητὸς illius gentis evidentius signum est, nullus deinceps inter eos Propheta exstitit. Illud autem ani-
καλλιεργεῖται, quod dum hic psalmus Judæorum annuntiat calamitates, fidelium una prædictit salutem.

^C "Ira tu, ο Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος; Όστε γε-
γενημένα μὲν προλέγει τὰ μέλλοντα νόμῳ προφη-
τείας. "Ἄξιον δὲ θαυμάσαι τὴν ἀγαθότητα τοῦ
Θεοῦ, διει-, προειδὼς τὴν Ἰουδαίων ἀπειθειαν, διώς;
τῇ προφήτῃς τῶν ἱσομένων συμφορῶν ἀποτρέπειν
αὐτοὺς; πειρᾶται τῆς ἀσεβείας, καὶ τῆς κατὰ τοῦ
Σωτῆρος μιαιφονίας· εἰ καὶ διὰ τὸ αὐτεξούσιον τῆς
γνώμης ἀνεπιστροφοὶ μεμενήκασι. Φθέγγεται δὲ
τοῖς λόγους δι προφήτης, ὑπεραλγῶν τοῦ λαοῦ,
οὐκτίστα καὶ ἐλεεινότατα πεπονθότος. Ή καὶ προσ-
ώπῳ τῶν συνετωτέρων ταύτα φησίν. Οὐκ εἰπε
δὲ Ἀπώσω μόνον, ἀλλὰ καὶ Εἰς τέλος· δι τὴν παν-
τελῇ τούτων ἐγκαταλειψιν δηλοῖ· πρότερον μὲν γάρ
ἀπωθεῖται αὐτοὺς, οὐκ εἰς τέλος; δὲ, ἀλλὰ διὰ τῶν
προφητῶν χρόνον ἡτούν ὅριζεν ἐκάστη τούτων αἰχ-
μαλωσίᾳ. Τὸ δ', "Ira tu, δοκεῖ μὲν πευστικὸν εἰ-

Variis lectiones.

(71) Repete ἀγαθόν ἔστι.

A lignum, et lapidem. Ecclesia etenim sponsa Christi dicitur, eique per filium et ver mandatorum observationem est conjuncta.

VERS. 27. *Mibi autem adhaerere Deo bonum est.*
In sponsa nimirum morem Deo conjungi, et nun-
quam ab eo separari.

Ponere in Domino spem meam. Nunquam enim
concepita spe frustratus sum, quoties in eo speravi.
Bonum igitur atque utile est, ita facere.

VERS. 28. *Ut annuntiem omnes laudationes tuas*
in portis filiæ Sion. Ut tua securus protectione,
narrem mirabilia omnia, quæ fecisti laude digna.
Vel alias: *Ut scriptis meis laudes eas exponas,*
quæ tibi debentur. *Omnes autem ideo, dixit, quo-*
niam Dei laudes tot sunt, quot ejus potentia; ut
annuntiem autem eas in portis Sion, id est in
portis Jerusalem. Duplici enim nomine appellata
est ea civitas, Jerusalem nimirum, et Sion, a
vicino monte. Per filiam autem Sion, ipsa Sion
intelligitur, quemadmodum per Filium hominis ipse
homo, juxta Hebraicum idioma. Solebant autem
antiqui iuxta civitatis aut templi portas, concilia
ac cœtus hominum congregare, et illis quæcumque
nova contingebant narrare. Juxta anagogen per
portas Sion, particulares Ecclesias intelligimus,
portas quasdam ingredimur in supernam Jerusalem.

Intelligentia ipsi Asaph.

PSALMUS LXXXIII.

De Asaph alibi dictum est. Intelligentia autem
ideo dixit, quia multa lectori opus est intelligentia.
Ea enim in hoc psalmo tractantur, quæ ad ultimam
Judeorum captivitatem, atque ad illam Jerusalem
destructionem pertinent, quæ a Romanis facta est.
Nam etsi antea a variis fuerint sæpenumero capti-
vati nationibus, nunquam lamentanta eis, ut tunc,
accidit calamitas. Nam et in perpetuum abjecti
sunt, et incensum est templum, et destructæ do-
mus, et omnia depopulata, quodque malorum
annuntiat calamitates, fidelium una prædictit salutem.

VERS. 1. *Utpid, Deus, repulisti in finem?* Pro-
phetarum more, narrat, ut jam facta, quæ futura
erant. Dignum est autem ut admiremur bonitatem
Dei, qui calamitatum prædictione a tanta illos mit-
batur sævitia atque impietate avertere, qua adver-
sus Salvatorem usuri erant, tametsi ob arbitrii
libertatem, quam homini Deus dedit, illi in pravitate
sua immutabiles persistirent. Hos etiam sermones
summo cum dolore Propheta enuntiat, populi
vicem plorans, qui gravissima quædam ac misera-
bilis passus erat. Possamus aliter intelligere hæc
verba, ut ex prudentiorum Judæorum persona dicta
sint: nec tantum Repulisti, dicit, sed *In finem*
repulisti, quod omnimodam prorsus destructionem
significat. Nam etsi prius eos sæpe repulerat, non
tamen in finem. Unicuique enim captivitati certum

tempus per prophetas statuerat. Illa autem verba : Α ναι καὶ αἰτιολογικὸν, ἔστι δὲ παρὰ τοῖς Ἑβραιίς Ut quid ? interrogativa quidem esse videntur, et rationem indagare, sed justa usum Hebraici idiomatis divinam misericordiam conciliant.

Irratus est furor tuus, super ores pascuae tuæ. A communi sensu rursus sumendum est, Ut quid ? De ira autem, et furore Dei, in sexti psalmi principio dictum est. Per oves etiam, ipsum populum intellige, et per pascua, sacra Scripturæ eloquia, quibus animas suas illi omnes nutrire solent, qui secundum legem Dei vivunt.

VERS. 2. *Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Quam, inquit, congregationem ab initio, hoc est, olim, ac primo, ut possessionem quamdam habuisti. Et subsignare videtur quod aliam ex gentibus Ecclesiam possessuram sit.*

Redemisti virginem hæreditatis tuæ. Priora connumerat beneficia. Per virginem autem, regia dignitas significatur, seu ipsum regnum, ut XLIV psalmo dictum est. Aquila pro virga hæreditatis, Sceptrum dixit sortitionis. Hebraeorum autem regnum intelligit, vel etiam populum ipsum, sub rege constitutum, qui hæritas Domini dictus est, quia, ut ait Moyses, facta est pars Domini populus ejus Jacob, suniculum hæreditatis ejus, Israel.²⁰ Redemit autem eos Deus sæpenumero ex bellis, atque captivitatibus.

Mons Sion, hic est, in quo habitasti in eo. Mons Sion ille celeberrimus hic est, in quo fecit Deus prædictam hæreditatis suæ virginem habitare. Vel, In quo tu habitasti. (Dictio enim Graeca, κατεσκήνωσε, utramque interpretationem recipit.) Et quod ait, In eo, expone, ut diximus alibi, exponentes illum versiculum : Cujus maledictione os ejus plenum est. Et præmittit Propheta inter prima verba montis memoriam, ut dedicati Deo montis commemoratione illum sibi magis redderet benevolentum.

VERS. 3. *Lera manus tuas in superbias eorum in finem. Destruas prorsus, ait, inimicorum elationes, qui capta Jerusalem procaciores effecti sunt, ac magis temerarii, et insipienter adversus te instillati. Lera autem manus tuas, ex metaphora eorum dictum est, qui manus in altum tollunt, ut verbis inimicuum dejiciant.*

Quanta malignatus est inimicus in sancto tuo. Per inimicum, Titum imperatorem intelligit; et per sanctum, templum ipsum, quod ab illo tandem destructum est, postquam multa alia nefanda secreta in eo patrasset. Quanta autem dixit, pro Hen., quanta !

VERS. 4. *Et gloriati sunt, qui oderunt te in medio solemnitatis tuæ. Paschæ festivitatem intelligit. In illius enim solemnitatis medio, Titus obsedit Jerusalem, et Iudeos festivitatem illam celebrantes captivos fecit. Considera autem, quo pacto in Paschalis solemnitate Iudei poenas dederint, in qua Dominum crucifigentes tam immensum scelus patrarent.*

²⁰ Deut. xxxii, 9.

'Ωργίσθη δὲ θυμός σου ἐπὶ πρόθατα τοιῆς σου. Ἀπὸ χοινοῦ ληπτέον πάλιν τὸ, "Ιτα εἰ. Πιεὶ δὲ ὀργῆς καὶ θυμοῦ εἰρηται ἡμῖν ἐν ἀρχῇ τοῦ σ' φαλμοῦ. Πρόθατα δὲ ὁ λαός· νομῇ δὲ θεῖα τὴν ιερὰ λόγια τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς· οἵς οἱ καὶ θεὸν ζῶντες δει τρέψονται τὰς ψυχάς.

Μηδισθηται τῆς συναγωγῆς σου ἢ ἐκτήσω ἀπ' ἀρχῆς. Ἄντι τοῦ, ήτη ἐκτήσω, ὡς κτήμα· ἀπ' ἀρχῆς δὲ ἀντὶ τοῦ Πρώτου. Αἰνίτεται δὲ, εἴτι καὶ ἄλλην ὑστέραν κτήσεται· φημὶ δὲ τὴν ἐξ θυνῶν 'Εκκλησίαν.

'Ελυτρώσω ράβδον κληρονομίας σου. Καταλέγει τὰς προτέρας εὐεργεσίας. Δηλοὶ δὲ η ράβδος τὴν βασιλείαν, ὡς καὶ ἐν τῷ μδ φαλμῷ προείρηται. Άντι δὲ τοῦ, ράβδον κληρονομίας σου, σκῆπτρον κληρονομίας σου ἐξέδωκεν ὁ ἀκύλας. Λέγει δὲ τὴν βασιλείαν τῶν Ἐβραιῶν, ἃτοι τὸν βασιλεύμενον λαόν. Κληρονομία δὲ αὐτοὶ τοῦ Θεοῦ, εἴτι, φησὶ Μωϋσῆς, 'Ἐργη θημερικῶν Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχολισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. 'Ελυτρώσατο δὲ τούτους διαφόρως ἐκ πολέμων καὶ αἰχμαλωσίας.

"Ορος Σιών τούτο δὲ κατεσκήνωσας ἐτ αὐτῷ. Τὸ δρός Σιών τὸ πολυύμητον τοῦτο ἐστιν, ἐν φιλοσοφίας τὴν δηλωθείσαν ράβδον τῆς κληρονομίας σου. ἢ, ἐν φιλοσοφίας τὴν δηλωθείσαν ράβδον τῆς κληρονομίας σου. Τὸ δὲ 'Ἐργα τοπιστὸν, καθ' Ἐβραικὸν Ιδιώμα· ἢ 'Ἐν φιλοσοφίᾳ, ὡς τὸ, Οὐάρας τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει. Προσάλλεται δὲ δρός εἰς διστοπλαν, ὡς ἀνατεθειμένων Θεῷ.

"Ἐπαρος τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τὰς ψιλορηγαναῖς αὐτῶν εἰς τέλος. Κατέβαλε τὰς ἐπάρσεις τῶν ἐχθρῶν τέλεον. Ἐλόντες γάρ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλεζονικώτεροι γεγόνασι, καὶ ἀνοήτως ἐφυσιθήσαν κατὰ σου. "Ἐπαρος δὲ τὰς χεῖράς σου, εἰπεν, ἐν μεταφορᾷ τῶν κινύντων τὰς χεῖρας αὐτῶν, εἰς τὴν καταβίλεν τὸν ἔχθρον.

"Οσα ἐπονηρεύσατο δέ χρόδες ἐτ τῷ φημίῳ σου. Ἐχθρὸν μὲν τὸν Τίτον λέγει, ἄγιον δὲ τὸν νιδνόν, εἰς δὲ πολλὰ παροιήσας, πολυτρόπως αὐτὸν ἐξέτριψε. Τὸ δὲ, "Οσα, ἀντὶ τοῦ Φεῦ, πάσσα!

Καὶ ἐρεκυψήσατο οἱ μισοῦντες σε ἐτ μέσῳ τῆς ἕορτῆς σου. Ἑορτὴν ἐνταῦθα τὴν τοῦ Πάσχα λέγει. Ἐν μέσῃ γάρ ταῦτη τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ Τίτος ἐποιηρχησεν, ἐορτάζοντας αὐτοὺς ἐλών. Καὶ δρα δηποτες ἐν τῇ ἕορτῇ τοῦ Πάσχα τὸν Σωτῆρα σταυρώσαντες ἐν αὐτῇ καὶ αὐτοὶ δίκαια· ἀπηγνθησαν.

"Εθέρτο τὰ σημεῖα αὐτῶν σημεῖα, καὶ οὐκ Ἀ
Ἐγρωσταί ως εἰς τὴν δξιόδον ὑπερόρω. "Ἐκαστον
τάγμα πολεμικὸν σημειῷ κέχρηται ἐπὶ κοντοῦ προ-
πτρευομένου, πρὸς τὸ διαγινώσκεσθαι, ποιὰ τις ἡ
φάλαγξ· ὅπερ ἡμεῖς σηματαν καλοῦμεν. Ταῦτα οὖν
αὐτὰ τὰ σημεῖα αἱ Ῥωμαῖκαι φάλαγγες εἰσιοῦσαι
ἴστησαν ως εἰς τὴν ἔξοδον, εἰσouν εἰς τὰς πύλας
τῶν πόλεων, ἐπάνω αὐτῶν. Περιπτένει γάρ, τὸ ὄρος.
"Ἐστησαν δὲ τὰ τοιαῦτα αὐτῶν σημεῖα, σημεῖα νίκης
ἀντὶ τροπιάων· καὶ οὕτω ἔγνωσαν οἱ Ἕνδον, ὅτι
περὶ τὴν ἕστητὴν ἀσχολούμενοι. "Η καὶ Οὐκ Ἐγρω-
σταί αὐτοὶ οἱ ἔχθροι πᾶς εἶλον τὴν πόλιν· ὅτι οὐκ
ἴξις ἀσθενεῖας τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ διὰ τὴν
κατὰ τοῦ Χριστοῦ μιασφορὰν αὐτῶν.

rituit civitatem. Id quippe ea ratione non accidit, quod Judæorum Deus impotens esset, aut insirmus,
sed ob Christi cædem illos Deus pœnas luere permisit.

"Ὄς ἐτὸ δρυμῷ ἔύλων ἀξίτραις, ἔξεκοψαρ τὰς Β
θύρας αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό. Δρυμός· ἐστιν ἡ ἐν δρεσι
ξυλοφόρος ὄντη. Δίκην δρυμοῦ ἔύλων, φησι, κατέ-
κοψαν εἰς τὸ παντελὲς τὰς πύλας αὐτῆς. Τὸ δὲ Ἐπὶ
τὸ αὐτό, Ὅμοιος πάσας.

"Ἐτ πελέκει καὶ λαξευτηρίως κατέβραξαν αὐτήν.
Ἐν πελέκει μὲν τὰ στέγη καὶ τὰς θύρας τῶν οι-
κιῶν τῆς πόλεως, καὶ δοσα ἐν ἔύλοις· ἐν λαξευτη-
ρίῳ δὲ τοὺς τοίχους καὶ τὰ τείχη, καὶ δοσα ἐν λι-
θοῖς· τὸ λαξευτήριον γάρ λιθουργικόν ἐστιν δργα-
νον, καὶ εἰς τὸ τέμενον λίθους καὶ τοίχους καὶ τείχη,
καὶ εἰς καθαριεῖν ἐπιτίθειον. Κατέβραξαν δὲ,
ἀντὶ τοῦ Κατέβαλον.

"Ἐρεπύρισαν ἐτ πυρὶ τὸ ἀγιαστήριόν σου.
Ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ τὸν ναὸν ἀνέβασεν, ως ἐν
τῷ προλαβόντι φαλμῷ εἰρρηται.

Ἐις τὴν γῆν ἐβεβήλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ
Θεοῦ ματέρος σου. "Ἐβεβήλωσαν, ἥτοι βεβήλω; καὶ
ἀνοσίως κατέβριψαν εἰς τὴν γῆν τὸν ναὸν· ἀκριβῶς δὲ
εἰπεν αὐτὸν σκήνωμα τοῦ δρόμιτος τοῦ Θεοῦ· γάρ
οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀπεριγραπτος. Τινὲς δὲ περιφραστικῶς
τὸ, Τοῦ ὀνόματός σου, νενόήκασιν, ἀντὶ τοῦ, Σου.
scripta (unde eleganter Tabernaculum nominis Dei, pro Tabernaculo Dei diximus uti, et Tabernaculum nominis Dei, pro Tabernaculo Dei, dixisse.

Ἐλπορ ἐτ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν αἱ συγγένειαι αὐ-
τῶν ἐπὶ τὸ αὐτό. Εἰπον πρὸς ἀλλήλας δικοῦ πᾶσαι αἱ
συγγένειαι τῶν ἔχθρων. Τὸ, "Ἐτ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν,
ἀντὶ τοῦ, Ἀπὸ καρδίας, ὅλῃ καρδίᾳ καὶ πάσῃ προ-
Ουμίᾳ· τὸ γάρ Δεῦτε, ἐμποδίζει νοεῖσθαι ἀντὶ τοῦ
Διενοήσαντο ἐν ἐκυταῖς· εἰ μή τις τοῦτο οὐ συμ-
βουλευτικὸν, ἀλλ' ἐπιβρήματικὸν ἐκλάδιν, ως τὸ,
Ἄγε δι. Τί δὲ εἰπον, δικουσον.

Δεῦτε, καὶ καταπαύσωμεν πάσας τὰς ἕστρατὰς
τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς γῆς. Τὰς νομικάς λατρείας τοῦ
Θεοῦ τούτου, δν Ἰουδαῖοι σέβουσι· τοῦτο δὲ κατορ-
θώσουμεν ἀφνίσαντες τοὺς νόμους, καὶ τὴν πολι-
τείαν, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν. "Ο δῆ καὶ τοῦ Θεοῦ
συγχωρήσαντος πεποιήκασι.

Τὰ σημεῖα αὐτῶν οὐκ εἰδομεν. Τὰ τεράστια ἡ

VERS. 5. Posuerunt signa sua, signa, et non co-
gnorerunt, quasi in exitu desuper. Unusquisque
ordo militaris signo suo uultur, quod hastili insti-
xum ante aciem præmittitur, ut cohors internascatur
a cohorte: id vexillum appellamus. Ilæc igitur
vexilla, Romanorum acies ingredientes in Jerusalem
fixerunt in exitu, hoc est, in portis civitatis: quin-
imo et desuper ipsas portas. Abundat autem dictio,
Quasi. Exixerunt autem hæc signa suæ; signa, hoc
est, in signum victoriae, ac pro tropæis: idque
nondum ab iis cognitum fuerat, qui erant intra
civitatem, eo quod circa solemnitatem occupati,
nullis aliis rebus animum intendebant. Vel, Non
cognoverunt, ipsi scilicet inimici, quo pacto cepe-
runt civitatem. Id quippe ea ratione non accidit, quod Judæorum Deus impotens esset, aut insirmus,
sed ob Christi cædem illos Deus pœnas luere permisit.

VERS. 6. Quasi in silva lignorum securibus exei-
derunt januas ejus in idipsum. Instar, inquit, silvæ
lignorum, illius januas prorsus excidebant, Ia
idipsum, id est, una omnes.

In securi et vecte confregerunt eam. Securi qui-
dem, tecta, ac domorum, et civitatis januas, et
quæcumque alia lignea subvertebant, vecte vero
murus, mœnia et lapides qualibet. Vectis enim
(seu, ut in Graeca lectione habetur, λαξευτήριον)
quoddam instrumenti genus est quod et ad inci-
dendos lapides idoneum est, et ad mœnia diruenda;
confregerunt autem, hoc est, dejecerunt.

VERS. 7. Incenderunt in igne sanctuarium tuum.
Per sanctuarium templum intelligit, quemadmodum
C in praecedenti psalmo diximus.

In terram profanarerunt tabernaculum nominis
tui. — Profanarerunt, hoc est, profane atque impie
illud solo æquarunt. Exquisito autem loquendi
modo dicit, Tabernaculum nominis Dei. Nullum
enim divinæ substantiæ tabernaculum esse potest,
cum natura illa divina immensa sit et incircum-
scripta (utile eleganter Tabernaculum nominis Dei diximus uti, et Tabernaculo Dei dixisse).

VERS. 8. Dixerunt in corde suo cognationes eorum
simul. Omnes inimicorum cognationes mutuo inter-
se simul dixerunt. In corde autem suo, hoc est, ex
toto corde, atque ex tota animi promptitudine.
Dictio autem, Venite, quæ sequitur, velat ne expo-
nere possimus, Dixerunt, pro Cogitaverunt: nisi
D quis eam non in vim verbi (72), sed adverbialiter
esse possemus, dicat, pro, Eia age. Quid autem
dixerint audi.

Venite quiescere faciamus omnes festivitates Dei
in terra. Omnes nimis legalis cultus ac cere-
monias illius Dei, quem Judæi colunt, hoc autem
persicemus, si leges, ac mores, et rempublicam
corum deleverimus, quemadmodum permittente
Deo efficerunt.

VERS. 9. Signa eorum non videmus. Miracula

Variæ lectiones.

(72) Graecæ, non ad suadendum.

scilicet quæ Judæi Deum suum olim in parentum suorum gratiarum operatum esse asserebant. Ille enim miracula Romani milites, qui obsidebant Jerusalem, negant usquam se vidisse. Nihil hujusmodi, inquit, eorum Deus adversus nos operatus est.

Non est amplius Propheta. — Amplius pro Deinceps. Vere autem hoc a Propheta nostro ex illorum persona prædictum est: neque enim tunc ullus inter Judæos erat propheta, qui aut adversus Romanos prædicaret aut Judæos juberet confidere.

Et nos non cognoscet amplius. Cumque nullus deinceps propheta futurus sit inter eos, consequenter nullus etiam ea amplius cognoscet, quæ ad nos pertinent, aut, quem exitum habitura sint. **B** Et quod ait, *Amplius*, idem est quod In posterum.

Vers. 10. *Usquequo, Deus, improbat inimicus?* O Deus, usquequo te et nos pariter improbabitis, quasi infirmos atque imbecilles?

Irritabit adversarius nomen tuum in finem? Blasphema assidue adversus te verba proferet, atque ad iram te irritantia, tametsi tu et longanimis sis, atque illos ob eorum (73) delicta, multa hujusmodi facere permittas.

Vers. 11. *Ut quid avertis manum tuam et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Observandum est, quod hæc verba, *In finem*, quæ sæpius in præsenti psalmo posita sunt, perpetuum Judæorum abjectionem notant. Manum autem eamdem appellat quam et dexteram. Sinus autem Dei est honorum omnium :thesaurus, et manus dextera, illam operationem significat, quæ divina bona dispensat. Et sensus est: Quare bona tua nobiscum jam non participas, ut olim agebas? et est metaphoricus sermo, tractus ab illo qui sinum habuerunt multiplicibus bonis plenum, unde certo tempore amicis largiebantur. Nam si irasci eos contingat, manum a sinu avertent, nec illuc amplius eam mittent, ut consueta amicis bona largiantur.

Vers. 12. *Deus autem Rex noster ante sæculum.* — *Ante sæculum* improprie dixit, pro, A principio. Quo pacto enim ante sæculum Rex esse potuit creaturæ, cum nulla adhuc sensibilis esset creatura? Vel per sæculum, præsentem vitam intellige, ut sit sensus: Ante vitam nostram, seu a progenitoribus nostris Deus Rex fuit generationis nostræ. Libenter autem illius meminit, eo quod in memoriam revocet eumdem hunc Deum esse, qui progenitorum suorum tempore multa in eorum gratiam miracula operatus est.

Operatus est salutem in medio terræ. In medio terre dixit pro, Palam atque in omnium hominum conspectu: et in specie libertatem Judæis præstitionem intelligit ab Ægyptiaca servitute.

Vers. 13. *Tu roborasti in potentia tua mare.* Ille est, Tu divisas maris Rubri partes solidasti. *Murus*

λέγουσι δι' αὐτοὺς θαυματουργῆσαι τὸν Θεὸν αὐτῶν, ἡμεῖς τέως οἱ τούτους πολιορκήσαντες, οὐκ οἴδαμεν· οὐδὲν γάρ τοιοῦτον καθ' ἡμῶν ἐπερατουργῆθη.

Oὐκ ἔστιν ἔτι προφήτης. Τὸ δέτι, διντὶ τοῦ δξῆς. Καὶ διντὶς τοῦτο ἐλεγον· *Oὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς φησί, προλέγων τι καθ' ἡμῶν, καὶ παραθαρέύων αὐτούς.*

Kai ἡμᾶς οὐ γνώσεται δτι. Καὶ μὴ ὁν λοιπόν, οὐ γνώσεται τὰ καθ' ἡμῶν δπως ἔξομεν· τὸ γάρ "Ἔτι τοῦτο, ἀντὶ τοῦ, Λοιπόν.

"Εως πότε, σ Θεός, ὀπειδεῖ δ ἔχθρος: "Ω Θεός, ὅντεις δὲ ἡμᾶς; καὶ σὲ, ὡς ἀσθενεῖς, δ ἔχθρος.

Παροξυτεῖ δ ὑπεραρτίος τὸ δρομό σου εἰς τέλος. Βλασφημήσει μχρι παντες, παροξυτικὰ δηματα κατ' αὐτοῦ φθεγγόμενος· εἰ καὶ σὺ μαρκοθυμεῖς, παραχωρῶν αὐτοῖς διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.

"Ιτα τι δποστρέψεις τὴν χειρά σου καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κδικου σου εἰς τέλος: Παρατηρητὸν τὸ Εἰς τέλος; δπως πολλαχοῦ τοῦ ψαλμοῦ κείμενον ὑποφαίνει τὴν διηγή τῶν Τουδαιῶν ἀποβολήν. Τὴν αὐτὴν δὲ χειρὰ λέγει καὶ δεξιάν· καὶ κόλπος μὲν ἀν εἰτ, Θεοῦ δ τῶν ἀγαθῶν θησαυρός· χειρὶ δὲ δεξιὰ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐνέργεια μεταδοτική. "Ἔστι δὲ δ νοῦς τοῦ φητοῦ, δτι, Διατί τῶν ἀγαθῶν οὐ μεταδίδως ἡμῖν, ὡς πρότερον: Μεταφριτὸς δὲ δ λόγος· ὥσπερ εἰ τις πεκληρωμένον ἔχων τῶν ἀγαθῶν τὸν κόλπον, καὶ μέχρι καιροῦ μεταδιδούς τισιν, είτε ὀργισθεὶς, ἀποστρέψεις ἀπὸ τοῦ κόλπου τὴν μεταδίδοσαν χειρα, μηκέτι τῶν ἀγαθῶν ἀπτόμενος πρδς μετάδοσιν.

"Ο δὲ Θεός βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰώνος. Τδ, πρὸ αἰώνος, οὐκ ἔστι κυριολεξία, ἀλλὰ κατάχρησις, ἀντὶ τοῦ Ἐξαρχῆς. Πῶς γάρ πρὸ τῶν αἰώνων, μήπω τῆς αἰσθητῆς κτίσεως παραχθείσες, ήν βασιλεὺς τοῦ γένους ἡμῶν; "Η αἰώνα νοήσεις τὴν ἐνεστῶσαν ζωὴν, ἵν' εἰτ, δτι Πρὸ τῆς ἡμετέρας ζωῆς, εἰτούν ἐκ προγόνων, ήν βασιλεὺς τοῦ γένους ἡμῶν. "Αναμιμήσει δὲ ὥσπερ τὸν Θεὸν τὸν πάλαι γεγενημένων τερατίων εἰς τοὺς προγόνους αὐτῶν.

Εἰργάστο σωτηριαὶ ἐτ μέσῳ τῆς γῆς. Τδ, "Ἐτ μέσῳ τῆς γῆς, ἀντὶ τοῦ Ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν φανερῷ. Λέγει δὲ σωτηριαὶ τὴν ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἐλευθεριαὶ τῶν Ιουδαίων.

Σὲ ἐκφαταλωσας ἐτ τῇ δυρδεῖσι σου τὴν θάλασσαν. Ἐστερέωσας τὰ διαιρεθέντα μέρη τῆς;

Variæ lectiones.

(73) Grae e nostra.

Ἐρυθρᾶς. Τεῖχος γάρ, φησιν, ἐκ δεξιῶν καὶ τεῖχος ἔξιν μύρων, τῇ σῇ δυνάμει τὸ ρώδες αὐτῶν συνεσχέθη παγέν.

Σὺ συντέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὄδατος. Δράκοντας μὲν ὄνομάζει τοὺς Αἰγυπτίους διὰ τὴν πονηρίαν, κεφαλὰς δὲ αὐτῶν τοὺς ἀποσταλέντας διπισθεν τῶν Ἰσραηλίτων, καὶ ταξιάρχας, καὶ λοχαγοὺς, ὡς ἀρχοντας· δρεῖς γάρ τι κεφαλὴ τῶν ἀλλων μερῶν· οἱ πάντες, ἐπικλύσαντος αὐτοὺς τοῦ ὄδατος, συνετρίβησαν, εἴστουν ἀπώλοντο.

Σὺ συντέθιλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος. Δράκοντα ἐνικῶς τὸν Φαραὼ φησι, θάλασιν δὲ κεφαλῆς τὴν συντεριθήν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

Ἐδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθιοψιν. Αἰθίοπες γάρ, δυμοροὶ τοῖς Αἰγυπτίοις δύντες, καὶ πάλαι τούτοις ἐπιβουλεύοντες, ἐπει τὴν τοιαύτην αὐτῶν εἶδον συντριθήν, ἐπιδραμόντες ἐληίσαντο τὴν Αἰγυπτον, καὶ τούς ὑποδούσιους ἐν στόματι μαχαλρας κατέφαγον. Ἐδωκας δὲ, ἀνεῖ τοῦ Ἐξέδωκας. Αἰδὲ δὲ τὸν Φαραὼ καὶ πᾶσαν τὴν ὑπὸ αὐτὸν χώραν ὑποσημαίνει.

Σὺ διέρρηξας πηγὰς καὶ χειμάρρους. — Διέρρηξας, Ἀνέδωκας. Λέγει δὲ τὸ ἀπὸ τῆς πίτρας ἐν ἕρημῳ βυθὸν ὄδωρ. Καὶ πηγὰς μὲν εἰπε διὰ τὴν βλύσιν· χειμάρρους δὲ διὰ τὸ σφοδρὸν τῆς φορᾶς. Πληθυντικῶς δὲ δύμφω, κατὰ συνήθειαν τῆς Ἐβραϊδος διαλέκτου. Ὁ γάρ Σύμμαχος καὶ Ἀκύλας ἐνικῶς ἐξέδωκαν.

Σὺ δέκτηρας ποταμοὺς Ἡθάμ. Τὸ Ἡθάμ 'Αρχαίους ἡρμήνευσεν δὲ Σύμμαχος. Λέγει δὲ καὶ τοὺς τῶν Σολδάμων καὶ Γομδρῶν, οὓς δὲ Θεὸς ἀπετέφρωσε διὰ τὴν τούτων παρανομίαν. Ἡ ἀπλῶς φησιν, διὰ Σὺ ἀνέδωκας μὲν ὄδατα νέα· δέκτηρας δὲ παλαιὰ, ἐν οἷς ἡθέλησας τόποις. Ἰσιδωρος δὲ δὲ Πηγούσιάς τὸ Ἡθάμ, δηνομα τόπου φησιν, οὐ πόρῳ τῆς Ἱερουσαλήμ, δην ποταμοὶ πρὶν ἀρδεύοντες, ὅπερον ὑπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς ὑπὸ Ἦρωματων καὶ αὐτοὶ δέκτηράνθησαν ἐκ θεομηνίας.

Σὴν δέστιν ἡμέρα, καὶ σὴν δέστιν ἡ νύξ. Ἀπὸ τῶν ἰδίκων παραδοξοποιῶν ἐπὶ τὰς κοινὰς τὸν λόγον προήγαγεν. Σὺν ποίημα, φησιν, ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ, καὶ τῷ σῷ προστάγματι δουλεύουσιν.

Σὺ κατηρτίσω φαῦσιν καὶ ἥλιον. Φαῦσιν τὴν ἀνατολὴν τῆς ἡμέρας, ἥτοι τὸν δρόμον. Κατηρτίσω δὲ, ἀνεῖ τοῦ Ἐποίησας· διὰ δὲ τοῦ ἥλιου καὶ τοὺς ἔλλους ἀστέρας ἥντικοτο.

Σὺ ἐκόλησας κάρτα τὴν ὥραια τῆς τῆς. Ὅραια τοὺς ἐτησίους καρπούς· ὥρος γάρ τὸ ἐτος. Καὶ τινὲς μὲν ἀνεῖ τὸ Τὰ ὥραια, Τὰ δρια γράφουσιν, εἰπουν τοὺς δρους· ἀμεινον δὲ τὸ Τὰ ὥραια, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ δέκτης βῆτοῦ οἰτα; melior tamen lectio videtur quae habet *Fruges*,

²¹ Exod. xiv. 22.

Variæ lectiones.

(74) Ad verbum et tribunos, et centuriones, ut imperantes. Imperat enim caput reliquis membris.

A enim, inquit, a dextris, et murus a sinistris²¹. potentia nimirum tua concretus est, qui aquarum defluxum continuit.

VERS. 14. Tu contrivisti capita draconum in aquis. Per dracones, Αἴγυπτος intelligit, ob summam eorum pravitatem: et per draconum capita, eos milites, tribunos, centuriones et duces, qui a Pharaone missi sunt ad persequendum populum Israel: qui plebis comparatione, ut digniores, capita appellari poterant (74). Hi omnes igitur inundante aqua contriti sunt, et perierunt.

Tu confregisti caput draconis. Per draconem singulari sermone, Pharaonem intelligit, et per confractionem capitis, regni atque imperii ejus inundationem.

B Dediisti eum escam populis Αἰθιοπum. Αἴθιοπes finitimi sunt Αἴγυπτοis. Illi autem populi inimicitias solum inter se exercebant, et mutuo alter alteri tendebat insidias. Αἴθιοπes igitur, perspecta Αἴγυπtiorum clade, excusiones fecerunt, Αἴγυπtumque deprædati sunt, et reliquos omnes qui superfluerant in ore gladii comedenterunt. Per Pharaonem autem, omnes alias regiones denotat ei subjectas.

VERS. 15. Tu diripiisti fontes et torrentes. — Diripiisti dicit pro Dediisti. Illam autem aquam intellegit, quæ de petra fluxit in deserto. Et fontes quidem ideo appellavit, quia aquæ illæ fontis instar scaturirent: torrentes vero ob fluxus vehementiam: utrumque autem plurali numero dixit, juxta Hebraicæ linguae usum. Aquila autem et Symmachus singularem numerum servaront.

Tu siccasti fluvios Εἴθαμ. Symmachus pro Etham, Antiquos reddidit: Sodomæque, et Gomorrhæ fluvios et fontes intelligit, quos ob eorum peccata Deus in cinerem redegit. Vel simpliciter: Tu dedisti nobis, inquit, novas aquas, tu antiquas siecasti, utcunque tibi placitum est. Isidorus vero Pelusiotæ, Etham dicit loci nomen esse, non procul a Jerusalem, qui fluminibus olim irriguit, post eversionem Jerusalem a Romanis factam, ob Dei iram illis omnibus prorsus exsiccatus est.

VERS. 16. Tuus est dies, et tua est nox. Cum a particularibus et privatis quibusdam rebus cœpisset Deum laudare, nunc sermonem vertit ad communia: Dies, inquit, et nox a te sunt creata, atque, ut famuli, tuo inserviunt mandato.

Tu perfecisti auroram et solem. Per auroram diei ortuū seu diluculum ipsum intelligit. Perfecisti autem, id est fecisti: et per solem cæteras omnes stellas significavit.

VERS. 17. Tu fecisti omnes fruges terræ. Per fruges juxta Græci nominis etymologiam annuos fructus intelligit. Quidam vero non *Fruges* sed *Terminos* legendum esse asseverant (et lectionis varietas ex dictionum Græcarum vicinitate est: oria); melior tamen lectio videtur quae habet *Fruges*, ut ex sequentibus demonstrabitur.

Aestatem et ver tu plasmasti ea. Harum enim A frugum aliæ vere nascentur, aliæ aestate, aliæ etiam ipsa æstate perficiuntur. Harum autem duarum anni partium tantum meminimus, quasi cum his aliæ simul comprehendantur. Dictio autem, *ea*, abundat. Vel sic legi potest: Tu plasmasti ea, æstatem nimurum, et ver. Indifferenter etiam æstatem, priusquam ver commemoravit.

VERS. 18. *Memor esto hujus. In principio psalmi dixit: Memento congregationis tæ, quam possedisti ab initio; idem igitur nunc repeat.*

Inimicus exprimavit Dominum. Titus nimurum, vel Romanorum exercitus.

Et populus insipiens irritavit nomen tuum. De eisdem iversus loquitur, qui non recte de Deo sentiebant. De verbo, *Irritavit*, diximus paulo superius.

VERS. 19. *Ne tradas seris animam confidentem tibi.* Prævidens Propheta ea quæ Judæis eventura erant, fundit preces ad Deum, ne Judeorum populum in Romanorum potestatem tradat, quos ob summam saevitiam seras appellat. Per animam vero hominem intelligit, veluti totum a parte, ut alibi diximus. *Confidentem autem, hoc est, gratias agentem.*

Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem. Indifferenter Propheta quartum atque secundum casum apponit verbo *Obliviscaris*: et per animas pauperum circumloquendo ipsos pauperes intelligit. Pauperum vero animas dixit, ut hujusmodi sermone ad maiorem Deum misericordiam excitaret. Eosdem etiam Judæos pauperes appellat, eo quod ob Romanorum obsidionem in summâ erant rerum omnium necessitate constituti.

Vers. 20. *Respic in testamentum tuum.* (Dictio Graeca διαθήκη et *testamentum* significat et *pactum seu fædus*.) De pacto igitur loquitur, quod pepigit Deus cum Abraham, et cum aliis progenitoribus, quemadmodum in præcedenti psalmo diximus, ibi: *Ecce generationi filiorum tuorum fædera rupisti.*

Quoniam obscurati terræ, repleti sunt dominibus iniquitatum. Quoniam terreni homines Judæi, quos obscuratos terræ appellavit, veluti propriis passionibus atque affectibus obtenebratos, impleti sunt dominibus iniquitatum, hoc est, multitudine ac copia delictorum. *Iniquitatum enim domos hic dixit,* quasi amplam quamdam mensuram: ad summam videlicet copiam denotandam. Simili enim loquendi modo uti solemus, quando aliquem frugum aut alterius rei copiam habere indicamus, verbi gratia: *Ille domos frumenti habet (aut domos olei).*

Vers. 21. *Non convertatur humiliatus confusus.* Tuus, inquit, populus, qui in hoc obsidionis tempore tibi supplicationes porrigit, non avertatur, quæso, a te humiliatus, et confusus, dum non exauditur.

Inops et pauper laudabunt nomen tuum. Populus de quo supra diximus, ibi: *Et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.* Judæi, inquit, perpetuo laudabunt te si eos salvaveris, non sic autem inimici.

Θέρος καὶ ἔαρ σὺ ἐπ. Ιασας αὐτά. Τούτων γὰρ τῶν ὥραιών τὸ μὲν ἔαρ γεννητικόν, τὸ δὲ θέρος τελειωτικόν. Διὸ καὶ τῶν δύο μόνον ὥρων τοῦ ἑγιαυτοῦ ἐμημόνευσε, τῶν δὲλλων δύο συμπεριλαμβανομένων τούτοις, ὡς μερῶν αὐτοῦ καὶ αὐτῶν. Τὸ δὲ Αὔτα, παρέλκον· εἰ θὲ ἄν τι σύνταξις καὶ σύτως· Σὺ ἐπλασας αὐτά, τὸ θέρος καὶ τὸ ἔαρ. Ἀδιαφορως δὲ πρῶτον ἔταξε τὸ θέρος.

Mνήσθητι ταύτης. Ἐν προοιμίοις τοῦ ψαλμοῦ εἰπὲν· *Mνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου ης ἐκτητῶς* απὸ ἀρχῆς, τὸ αὐτό καὶ νῦν ἐπανέλαβεν.

Ἐχθρὸς ὠνεῖδισε τὸν Κύριον. Οἱ Τίτος, ή δὲ Ρωμαίων στρατός.

Kai λαδές ἀπέρω παρώξυνε τὸ δρομά σου. Τοῖς αὐτοῖς πάλιν λέγει μὴ φρονοῦντας περὶ Θεοῦ ὅρθοῦς. Περὶ δὲ τοῦ Παρώξυνε μικρὸν ἀνωτέρω προείρεται.

Mὴ παραδῆς τοῖς Θηρίοις ψυχὴν ἐξομοιογονεύεται σε. Προεωρακὼς τὰ κατὰ τῶν Ἰουδαίων δὲ Προφήτης, ἰκετεύει μὴ παραδοθῆναι αὐτοῖς τοῖς Ρωμαίοις· εἰς θηρία καλεῖ διὰ τὴν ἀγριότερα καὶ ἀπανθρωπίαν. Απὸ τῆς ψυχῆς δὲ τὸν ἀνθρωπὸν ἐδήλωσεν, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ τᾶν, καθὼς προειρήκαμεν. *Ἐξομοιογονεύεται δὲ, ἀντὶ τοῦ, εὐχαριστοῦσάν σοι.*

Tὰς ψυχὰς τὸν περήτων σου μὴ ἐπιλάθῃ εἰς τέλος. Ἀδιάφορον τὸ Μή ἐπιλάθῃ. *Tὰς δὲ ψυχὰς τὸν περήτων, ἀντὶ τοῦ, Τοὺς πέντετάς σου, περιφραστικῶς, ή καὶ ἐλεεινολογικῶς.* Πέντετας δὲ αὐτοῖς πάλιν καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους. ὡς τηγικαῦτα εἰς πᾶσαν ἔνδειαν ὑπὸ τῆς ἔξωθεν πολιορκίας τῶν παρακαθημένων ἔχθρῶν καταστησομένους.

Ἐπιβλεψος εἰς τὴν διαθήκην σου. Ἡν διέθου τῷ Ἀβραὰμ καὶ τοῖς προγόνοις ἡμῶν· ὡς κατὰ τὸν προλαβόντα ψαλμὸν ἐν τῷ, *Ιδού τῇ γενεᾷ τὸν νῶν σου ἀ συντέθηκας, προδιελάδομεν*· καὶ μὴ παρέληγε ταύτην.

Noli igitur pacta, quæ noliscum habes, despice.

Οτι ἐπληρώθησαρ οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς οἰκων ἀρομιῶν. *Οτι τὰ ἐσκοτισμένα κτήματα τῆς γῆς, εἰσουντο Ἰουδαῖοι ἐσκοτισμένοι τοῖς πάθεισιν, ἐπληρώθησαν οἰκων ἀνομιῶν· τουτέστι, πλήθους ἀνομιῶν. Τὸ γὰρ οἰκων, ἀντὶ τοῦ πλήθους ἔλασεν, ὡς μέτρον καθάπερ δὲ δηλῶσαι πλῆθος οἰκων οὐέλοντες λέγομεν.* Ὁ δεῖνα ἔχει οἰκους σίτου.

Μὴ ἀποστραγήτω τεταπειρωμένος κατηγορούμενος. Οἱ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πολιορκίας παρακλῶν σε λαδεῖς· τεταπειρωμένος δὲ καὶ κατηγορούμενος ἐν μὴ εἰσακούσθαι.

Πετωχὸς καὶ πέρης αἰρέσοντι τὸ δρομά σου. Ὁ δηλωθεὶς δὲ λαδεῖς σου, ὡς ἀνωτέρω μικρὸν ἐν τῷ, *Τὰς ψυχὰς τὸν περήτων σου, προειρήκαμεν. Οἱ Ιουδαῖοι, φησιν, αἰνέσονται σωθέντες, καὶ οὐχ οἱ πολέμιοι.*

Ἀρδστα, δὲ Θεός, δίκαιοι τὴν δίκην σου. Δική
γάρ συνέστη μέσον σοῦ καὶ τῶν ἔχθρῶν, ἡ περὶ
ὑπερεως. Οὐκ ἤκει γάρ αὐτοῖς, ἡ κατὰ τοῦ λαοῦ
μανία, ἀλλὰ προσέτι καὶ σὲ διέβαλλον, ὡς ἀσθενῆ.
Ἡ καὶ δίλλως. **Ἡ τοῦ λαοῦ σου δίκη σῇ ἐστιν.**

*Μητίσθητι τοῦ ὀνειδισμοῦ σου τοῦ ἀξυροῦς
διῆηται τὴν ἡμέραν. Ἀφρονα τὸν Τίτον καὶ πάντα
στρατιώτην αὐτοῦ καλεῖ. Καὶ ἀνωτέρω δὲ εἰρήκεν,
ὅτι Καὶ λαὸς ἄρχων παρέκυντε τὸ δρομά σου. —
Τοῦ ὀνειδισμοῦ δὲ τοῦ διῆηται τὴν ἡμέραν, ἀντὶ^{τοῦ} Ἄει γινομένου.*

Μή έπιλιθη τῆς φωνῆς τῶν οἰκετῶν σου. Τῶν Ικετευούντων σε κατά τὸν καιρὸν ἐκείνον, ὡς ἔφη-
μεν. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγράφων, τῶν Ικετῶν σου,
γράψουσιν.

Ἡ ύπερηφανία τῶν μισούντων σε ἀρέβη διὰ πατέρος.—Ἄρεδη, τουτέστιν ὑψώθη, ἐκορυφώθη· ή ἀνέδη ἐνώπιν σου. Σκόπει δὲ ὅπως οὐδεμία τις ἀγαθῶν ἐπαγγελλα τοῖς φρεσὶ τούτοις ἐπισυνῆπται, καθάπερ ἡφέτερων φαλμῶν. Ἀλλ' οὕτω μὲν κατὰ τὴν Ἐβραίων ἐκδοχήν. Ἀλλήλεστερον δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ στίχου τοῦ λέγοντος· Ἔιργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς, καὶ τὰ ἔξης, εἰς τὸν Χριστὸν ἀνάγονται. Ὁντως γάρ εἰργάσατο σωτηρίαν, ἐνανθρωπήσας, καὶ τῆς πλάνης ἐλευθερώσας ἡμᾶς, καὶ ὑποδεῖξας τὴν τῆς σωτηρίας ὁδὸν. Τὸ δὲ Ἐν μέσῳ τῆς γῆς, ἀντὶ τοῦ Ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Τινὲς δὲ καὶ τὰ ἵεροσόλυμα μέσον τῆς γῆς φασι διακείσθαι. Ἐκρατίωσε δὲ καὶ τὴν θάλασσαν, δὲστι κραταιδὺ κατὰ τῶν δαιμόνων ἐποίησε τὸν δῆμῳρον τὸν ἄγιον βαπτίσματος. Θάλασσαν γάρ τούτο καὶ Μιχαῖας ἐκάλεσεν, εἰπὼν πρὸς Θεόν· Κυραδύσεις τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν εἰς τὰ Λάθη τῆς θαλάσσης. Θάλασσαν δὲ ὡς ὑποδεχόμενον τοὺς βύους τῆς Φυχῆς τῶν βαπτιζομένων, καὶ ὡς ἀποκαθαίρον· καὶ ὡς μέγιστον διὰ τὴν χάριν, καθὼς ἡ θάλασσα διὰ τὸ πλήθος τῶν ὑδάτων. Καὶ δράκοντες μὲν ἀν εἰεν οἱ δαιμονες· δράκων δὲ δρχῶν αὐτῶν διάβολος, ὃν τὰς κεφαλὰς συνέτριψε, καὶ συνένθλασεν ἐν τῷ ὕδατι· τὸν βαπτίσματος. Κεφαλαὶ δὲ τούτων εἰσὶν αἱ ἀμαρτίαι· ἐν ταύταις γάρ τὸν φθοροποιὸν ίθν ἐναποτεθήσαυρισμένον ἔχουσιν. Ὄν διαφθερεισῶν ὑπὸ τοῦ βαπτίσματος, οὐκ ἔτι ζῶσιν ἐν ἡμῖν οἱ τοιοῦτοι δράκοντες. Λαοὶ δὲ Αἴθιππων οἱ μεμελανωμένοι πρὶν τὰς ψυχὰς τῷ βύωπῳ καὶ τῷ καπνῷ τῆς ἀμαρτίας· οἵς βρῶμα, εἴτουν παρανάλωμα, γίνεσθαι δέδωκε τὸν νοητὸν δράκοντα, μετὰ τὸ βάπτισμα δηλονότι· διέρρηξε δὲ, ητοι ἀνέδωκε πηγὰς καὶ χειμάρρους διδασκαλίας πνευματικῆς ἐν τῇ πρὶν ἐρήμῳ οἰκουμένῃ τῶν ἔθνῶν· πηγὰς μὲν διὰ τὸ ἀένναν, καὶ καθαρόν, καὶ ἡδίστον, γειμάρρους δὲ, ὡς ἐν τῷ λε' Φαλμῆψ προείρηται· ποταμοὶ δὲ Ἡθίμοι αἱ ἐν Ιουδαίοις προφητεῖαι αἱ ἀρχαῖαι, δοσον πρὸς τὰ· ἐν Χριστανίς νέας· ἔτη-

A VERS. 22. *Exsurge, Deus, judica causam tuam.*
Causa autem quæ vertebatur inter Deum, et ini-
micos Romanos, de contumelia erat in Deum illata.
Neque enim illis satis fuerat furere adversum po-
pulum, sed Deum insuper infirmum, atque imbe-
cillem improperabant. Vel aliter : Causam populi
tui dicere possumus causam tuam.

Memor esto opprobrii tui, quod ab insipiente fit tota die. Per insipientem, Titum intelligit, et quemlibet ex Romanis militibus, sicuti et superius dixit : Et populus insipiens irritavit nomen tuum. Opprobrii autem tui tota die, hoc est, quod assidue fit adversus te.

VERS. 23. *Ne obliviscaris voces servorum tuorum.*
B Qui illo tempore tibi preces porrigent, ut diximus.
Quædam autem exemplaria non *servorum* habent,
sed *supplicium* (orta nimirum lectionis varietate
ob Græcarum dictionum vicinitatem, quam tum in
prolatione habent, tum in Scriptura.)

Superbia eorum, qui oderunt te, ascendit semper.
— *Ascendit pro Exaltata est, atque in sublime elevata. Vel ascendit semper coram te. Illud autem considera, quomodo his dicitis nulla promissio aut spes bonorum coniuncta est, et nulla melioris fortunæ spes eis data, quemadmodum alias semper sit in aliis psalmis. Et hæc quidem expositio ita a nobis relata est, prout ab ipsis traditur Iudeis. Verior tamen expositio est, ut ab illo versiculo : Operatus est salutem in medio terræ. Omnia, quæ sequuntur, referamus ad Christum, qui incarnatione sua salutem nobis vere operatus est, a pristino nos errore liberans, et salutis viam ostendens. In medio autem terræ, id est, in omni terra : tametsi aliqui in ipsa intelligent dici Jerusalem, quam in medio terræ sitiā esse asserunt. Roboravit autem Christus mare, qui sacri baptismatis aquam validam, atque efficacem reddidit, adversus omnes dæmonum conatus. Nam et Micheas propheta, mare illud appellavit, ad Deum dicens : Tu peccata nostra in profunda maris demerges ²¹. Mare autem baptismus appellatur, eo quod animarum sordes, quæ illic baptizantur, recipit, et quia purgat, et quia non secus gratiarum ac charismatum copia abundant, quam mare undarum ac fluctuum multitudine. Et dracones quidem dici possunt*

dæmones. Draco autem, eorum princeps diabolus. quorum capita, hoc est, quorum peccata Dominus contrivit, et confregit in aqua baptismatis. In his etenim capitibus mortiferum omne repositum est venenum. His igitur capitibus, hoc est, his peccatis per baptismatis aquam perditis, ac deletis, nulli amplius in nobis vivent dracones. Populi vero Æthiopum ii sunt, qui caligine ac sordibus peccati animas olim migrantes habebant : ipsæ nimirum gentes, quibus draconem illum Deus post baptismum in cibum, hoc est, in consumptionem dedit ; *Dirupit* etiam, hoc est, præbuit Deus fontes, et tor-

" Mich. vii, 19.

rentes spiritualis doctrinæ, in gentilis populi terra, quæ prius deserta erat; et fontes quidem dicit, ob perpetuitatem, puritatem et suavitatem fluxus; torrentes vero ea ratione quam diximus in psalmo xxxv; flumina autem Etham, antiquæ Judæorum sunt prophetia, quæ aridæ sunt, si iis comparentur quæ fidelibus Christianis sunt traditæ. Exsiccata autem dicuntur hæc flumina, quoniam, ut diximus, defecerunt prophetæ: atque hoc ob eumam Judæorum pravitatem a Deo permissum est. Quæ sequuntur Christum universæ creaturæ factorem, et Dominum esse demonstrant. Memor autem esto hujus congregationis, novæ scilicet, et non illius antiquæ. Inimicus autem Judæus et gentilis, Christum exprobavit, quasi Deus non sit, quin imo etiam quasi impotens sit: multa alia etiam contumeliose in eum dixerunt, et illius nomen irritarunt. Per Heras etiam, Judæos, gentiles, et dæmones intellige; et per Pauperes, ipsos fidèles, qui relictis omnibus Christum secuvi sunt, ut in ix psalmo diximus. Testamentum autem seu pactum illud intellige, quod a Christo dispositum est ad apostolos; et illud præ cæteris: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem æculi*²³. Per Obscuratos autem terræ, omnes in universum infideles intellige, qui splendentes veritatis radios cernere nequeunt: et quæ sequuntur simili modo accominolari poterunt. si recte disquiras.

In finem ne corrumpas ipsi David Psalmus Asaph.

PSALMUS LXXIV.

Hoc psalmo futurum prædictetur in mundi consummatione justum Dei judicium, delinquentium nimis supplicia, et justorum præmia. Atque ideo universos homines, in vita finem aspicere jubet, ne seipso propriis peccatis perdant. Aliqui, *Ne corrumpas, exponunt, pro ne pecces, ne delinquas.* C De Asaph, et de reliqua inscriptione diximus in proœmio operis. Conscriptus vero est hic psalmus ex eorum persona, qui captivi erant in Babylone.

Vers. 2. *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur tibi.* Ubi, inquit, a servitutis jugo, quo premimur fuerimus liberati, tunc summas tibi agemus gratias. Illa autem repetitio verbi *Confitebimur*, intensionem quamdam aut certitudinem significat gratiarum actionis.

Et invocabimus nomen tuum. In auxilium nostrum illud nomen tuum invocabimus, quod ab inimicis exprobatum est. Ego autem hæc verba congruere magis puto iis qui in Christum credituri erant, a quibus Christi nomen invocatum est, quiue Christiani nomine dicti sunt.

Vers. 3. Narrabo omnia mirabilia tua. Hujusmodi verba etiam habentur in psalmo ix.

Cum accepero tempus, ego rectitudines judicabo. Quidam simul cum præcedenti versiculo coniungunt verba illa: *Cum accepero tempus; ut ordo sit:*

²³ Matth. xxviii, 20.

Variæ lectiones.

(75) Τιλογραψία quid sit, plene non video. Nam a τίλος quidem, noverint qui Graeci sciunt quam concinnus sensus erui possit. An legendum στήλων γράφεται, quasi hic Psalmus in cippo incidentus

A rāvθησαν γάρ διὰ τὴν κακίαν αὐτῶν, ἐπὶλειψάντων τῶν προφητῶν. Τὰ δὲ ἔχῆς δειχνύουσι τὸν Χριστὸν ποιητὴν καὶ Κύριον τοῦ παντός. Μνήσθητι δὲ ταῦτης τῆς συναγωγῆς τῆς νέας, καὶ μὴ ἐκείνης τῆς παλαιᾶς. Ἐχθρὸς δὲ ὥνειδισε τὸν Χριστὸν, ὁ Ἰουδαῖος καὶ Ἐλλην ὁ μὴ δυτικός Θεόν, καὶ ὁ ὡς ἀσθενῆς, καὶ ὁ σανδριστάς· καὶ λαὸς ἄφρων, ὁ Ἰουδαῖος καὶ Ἐλληνίδος· θηρία δὲ οἱ τοῦ Ιουδαίου, καὶ Ἐλληνες, καὶ οἱ δαίμονες· πένητες δὲ οἱ Χριστιανοί, ὡς καταλιπόντες πάντα καὶ ἀκολουθήσαντες τῷ Χριστῷ, καὶ ἀπλῶς ὡς ἐν τῷ θ' ψαλμῷ προσέρχονται. Διαθήκη δὲ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὲλα μὲν περὶ βοηθείας, ἕτι δὲ καὶ τὸ, Καὶ ἰδοὺ ἡγώ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ημέρας. Ἐσκοτισμένοι δὲ τῆς γῆς πάντες κοινῶς οἱ ἀπιστοί, μὴ δυνάμενοι ίδεν τὸ φέγγος τῆς ἀληθείας. Καὶ τὰ

Εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς τῷ Δασίδι εἰς (75) τιλογραψίαν. Ψαλμὸς τῷ Ἀστρῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΔ'

Πρόδρησιν ἔχων δὲ φαλμὸς τῆς ἐν συντελεῖ τοῦ κόσμου δικαίας τοῦ Θεοῦ κρίσεως, καὶ τιμωρίας μὲν τῶν ἀμαρτωλῶν, τιμῆς δὲ τῶν δικαίων, παρεγγυᾶται πάντας εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς δρῦν, καὶ μὴ διαφθείρειν ἔαυτὸν ταῖς ἀμαρτίαις· τινὲς δὲ τὸ, Μὴ διαφθείρῃς, Μὴ ἀμάρτης εἶπον. Περὶ δὲ τοῦ Ἀστροῦ καὶ τῆς διλῆς ἐπιγραφῆς εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν. Συντέθειται δὲ καὶ οὗτος δὲ φαλμὸς προσώπῳ τῶν ἐν Βαβυλῶνι δορυαλώτων.

Ἐξομοιογησόμεθα σοι, οἱ Θεός, ἐξομοιογησόμεθα σοι. Εὐχαριστήσομεν σοι, ἐλευθερωθέντες τῆς δουλείας. Ή δὲ ἀναδηλωσι; τοῦ Ἐξομοιογησόμεθα, ἐπίτασιν. Η βεβαίωσιν παρίστησι τῆς εὐχαριστίας.

Καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ δρομίδιον. Καὶ εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσόμεθα τὸ ἔκονειδισθὲν παρὰ τῶν ἔχθρῶν δνομά σου. Ἐγὼ δὲ τοῖς μέλλουσιν εἰς Χριστὸν πιστεῦσαι προστήκειν ἡγοῦμαι τὴν λόγον, οἵς ἐπεκλήθη τὸ δνομά τοῦ Χριστοῦ, Χριστιανοῖς προσαγορευθεῖσιν.

Διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσια σου. Οὗτος κείται δι στήλος καὶ ἐν τῷ θ' φαλμῷ.

"Οταρ λάδω καιρόν, ἐτώ εὐθύτητας κριτῶ. Τὸ "Οταρ λάδω καιρόν, τινὲς τῷ προλαβόντι στήλη συνάπτουσι, λέγοντες· Τίτε διηγήσομαι πάντα τὰ

есст? Nihil de hoc interpres, prope de ipsa interpretatione explicanda sollicitus. An quid a iud? Digradientur eruditii.

Θαυμάσοι του, ὅτε λάδω καιρὸν τοῦ διηγεῖσθαι, τουτέστιν, ὅταν ἀπαλλαγῶ τῶν πολεμίων. Ἀμεινον δὲ τῷ ἔξης στίχῳ συντάττεσθαι· εἰσάγεται γάρ ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ φῆσθν, ἵέγοντος· Μή δὲ γόφυ-
χίτε περὶ τῶν ἔθνων. Ὅταν γάρ λάδω καιρὸν τῆς κρίσεως, δικαίως κρινῶ καὶ τοῖς ἀδικοῦσι, καὶ τοῖς ἀδικούμενοις· τὸ δὲ, Λάδω, ληπτέον εὐσεβῶς, οὐ παρὰ ἐπέρου, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ, ω; Θεδ, η καὶ ω; ἀνθρωπος; παρὰ τῆς θεότητος.

'Ἐτάχη η̄ γῆ, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. Τῆξίςτοιν ἡ διάλυσις τῆς δυνάμεως. Ἐτάχη οὖν ἐρχομένης τῆς κρίσεως, εἴτουν τακτησται· Ο οὐρανὸς γάρ, φησι, καὶ η̄ γῆ παρελεύσονται· ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ· πάντες γάρ ἀποθανοῦνται.

'Ἐγὼ ἐστερβώσα τοὺς στύλους αὐτῆς. Ἐμοῦ κελεύσαντος, ἐτάχη· διότι ἐν ἀρχῇ ἐγὼ ταύτην ἔκτισα. Σ-ῦλοι δὲ αὐτῆς τὰ περὶ στερεωθῆναι αὐτὴν προστάγματα. Τούτο γάρ ἀνέχει καὶ διαβαστάζει αὐτὴν, ἐπὶ οὐδενὸς ἡδρασμένην. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως εἰπεῖν, τῆξιν τὴν φθορὰν, ὅτι Ἐγθάρη μὲν η̄ γῆ ταῖς εἰδωλολατρείαις καὶ τοῖς ἄλλαις ἀμαρτίαις τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἐγὼ σπλαγχνιζοῦμεν· ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ πλάσματος, ἐστερέωτα τοῖς ἀποστόλους· τούτους γάρ νοήσωμεν στύλους τῆς οἰκουμένης, ω; ταῖς ἑαυτῶν διδασκαλίαις ὑπερείθοντας καὶ στηρίζοντας τοὺς ἀπανταχῇ πιστούς. Οὕτω γάρ αἰτούς καὶ δέ μέγας Παῦλος ὠνόμασεν εἰπών· Οἱ δοκοῦντες στύλους εἰλαί. Τινὲς δὲ γῆν τῆς Ἱερουσαλήμ φασὶν, ὅτι τακτησται καὶ πυρποληθῆσται, πολιορκηθεῖσα ὑπὸ Ῥωμαίων. Καὶ οὕτω δὲ στύλους αὐτῆς εἴπε τοὺς ἀποστόλους· στύλους μὲν διὰ τὴν φθείταν αἰτίαν, αὐτῆς δὲ, ως ἐξ αὐτῆς δρμαμένους η̄ καὶ διέ μετὰ τὸ τακτῆναι στερεωθῆσονται τοῖς στύλοις τῆς πίστεως.

ad universum terrarum orbem: vel, quia postquam facti suissent, erant deinceps fiduci columnis rursus liquefacti.

Ἐλπον τοῖς καραρομοῦσιν· Μή καραρομεῖτε· καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσιν· Μή ὑγῆντε κέρας. Κρίσεως, ως εἰρηται, γενέσθαι μελλούσης, φησὶν δὲ Προφῆτης, ὅτι Διαμαρτυρόμενος τοῖς παρανομοῦσιν, εἴπον αὐτοῖς· Μή παραρομεῖτε· καὶ αὐθίς τοῖς ἀμαρτάνουσιν· Μή ὑψοῦτε κέρας· ήτοι μὴ καυχᾶσθε, μηδὲ ἐπαίρεσθε, ως ἐπὶ μεγάλοις κατορθώμασι ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν· τοῦτο γάρ ἀνοίας ἐσχάτης. Τοὺς αὐτοὺς δὲ λέγει παρανομοῦντας καὶ ἀμαρτάνοντας ἐκ παραλλήλου. Πολλαχοῦ δὲ τῶν Ψαλμῶν τὸ, κέρας, τίθεται, ποτὲ μὲν ἀντὶ δυνάμεως, ποτὲ δὲ ἀντὶ καυχήσεως· τὰ γάρ κερασφόρα ζῶα ἐν τοῖς κέρασιν ἀμύνονται, καὶ γαυριῶσι.

jactantia. Cornuta siquidem animalia et strenue cornibus certare solent, et illorum ornamento gloriarī.

A Ego narrabo omnia mirabilia tua, cum accepero tempus, hoc est, cum primum ab inimicis fuero liberatus. Melius tamen videtur, ut subsequentibus conjugantur, et introducatur sermo, veluti ex Christi persona, dicentis: Nolite esse pusillanimes, quia cum judicii tempus accepero, juste omnes judicabo, tam eos qui intulerunt, quam eos quibus illata est injuria. Et quod ait, Accepero, sane intelligentium est, non quod ab alio Christus, ut Deus, accepturus sit tempus, quam a scipso. Vel, ut homo, a Deo (76) tempus accipiet.

Vers. 4. Liquesfacta est terra, et omnes, qui habitant in ea. Liquesfieri dicitur omnis virtus, quae dissolvitur. Adveniente igitur judicio liquefacta est terra, et habitantes eam, hoc est, liquefient. Caelum enim, inquit, et terra transibunt²⁴. Præterea etiam omnes habitantes in ea, quoniam universi homines morientur.

B Ego firmavi columnas ejus. Me jubente liquefacta est, quoniam a principio ego eam creavi. Per terræ autem columnas, illud Propheta mandatum Dei intelligit, quo terræ jussum est ut firma consistet. Hoc enim mandato sustinetur, et regitur terra, nulli alii rei innixa et nulla alia suffulta stabilitate. Possumus etiam per liquefactionem, corruptionem intelligere. Corrupta est etenim terra idolatriis et multiplicibus hominum peccatis. Verum ego, inquit, creaturæ perditionem miseratus, apostolos confirmavi. Hos etenim columnas orbis esse merito

C dicimus, veluti qui solida sua doctrina omnes ubique gentium fideles sustineant et regant. Ille nomine Paulus illos appellavit, dicens: Petrus et Jacobus, qui videbantur columnæ esse²⁵. Quidam terræ nomine hic ipsum intelligunt, significari Jerusalem: quam liquefactam esse dicunt, quia a Romanis militibus vastata, ac depopulata est. Ejus autem Jerusalem columnas apostolos esse dixit, quia illinc erant oriundi; vel quia illinc missi sunt terra illa Jerusalem atque illius habitatores liquefacti confundendi.

D Vers. 5. Dixi iniquis: Nolite iniqua agere; et delinquentibus: Nolite exaltare cornu. Cum futurum sit judicium, ut prædictimus (ne ullus peccatoribus excusationis locus relinquatur), Propheta narrat, quemadmodum ipse iniquos omnes esset contestatus dicens: Nolite inique agere; et rursus ut peccatoribus dixisset: Nolite exaltare cornu, hoc est, Nolite de propriis peccatis, quasi de præclaris aliquibus gestis gloriari. Summa id namque insipientia est. Eosdem autem inique agentes appellat, quos et delinquentes. Diversimode autem accipi reperimus cornu in Psalmis. Aliquando enim potentia ponitur, aliquando pro gloriatione, et

²⁴ Matth. xxiv, 30. ²⁵ Galat. ii, 9.

Variæ lectiones.

(76) Rectius a divinitate, ut Graece.

Vers. 6. *Nolite extollere in altum cornu vestrum.* Αἱ μὴ ἐπαλεύτε εἰς ὅψος τὸ κέρας ύ, ὥ. Τὸ αὐτὸν
Idem iterum repetit, ad contestationis suae confirmationem.

Et nolite loqui adversus Deum injustitiam. Verba hæc idem æque significant, quod illa : *Injustitiam in sublime locuti sunt* ¹⁶; de quibus diximus in psalmo LXXII.

Vers. 7. *Quoniam neque ab egressu neque ab occidente, neque a desertis montibus.* Gloria, inquit, et divitiae, item gloria, et paupertas, non est nobis ab astrorum ortu, neque ab eorum occasu, ut assertunt astrologi : quini no nec a dæmonibus ista hominibus adveniunt. Per desertos enim montes ipsos dæmones intelligit, quia omni virtutum genere deserti ac steriles sunt, et montium instar superbia elati. Sed justo D i judicio omnia dispensantur. Per egressum autem, solis ortum intelligit, quemadmodum et alibi cum ait : *A summo cælo egressio ejus* ¹⁷. Per occasum vero occidentem; et per desertos montes, septentrionis et meridiei climata, que ob nimium frigus, aut calorem, hominibus deserta sunt. Est autem hic sermo defectivus; unde aliquid subintelligendum est, verbi gratia : *Nihil latet.* Nihil, inquit, in futuri judicij tempore poterit Deum latere. Omnia etenim ei patebunt, in quacumque ea fuerint regione; atque ideo nolite latere eum quis poterit, si in eum deliquerit. Et deinde causam ponit, cur nihil Deum lateat.

Quoniam Deus judex est. Quoniam Deus est, qui judicat quique omnia optime novit, etiam anteaquam fierent.

Vers. 8. *Hunc humiliat, et hunc exaltat.* Hunc C quidem honorat, et alium reprobat, juxta uniuscujusque vitam, ac juxta justissimas quasdam rationes divini judicii.

Quoniam calix in manu Domini vini meri plenus mistione. Totus sermo metaphoricus est. Et per manum quidem Domini illius potentiam intelligit, per calicem autem vini, mensuras ac modos prenarum. Per vinum enim hoc in loco supplicia intelliguntur, atque calamitates, quæ æque, ac vinum, et vires hominum tollunt, et mentis harmoniam dissolvunt, et aberrare nos faciunt a via. Merum vero esse dicitur hoc vinum, quasi austernum atque efficax vi sua, et nulla mistum misericordia. Et hic quidem calix est vini meri. Verum in manu Domini alias etiam est calix, plenus mistione; hoc p est, misericordia. Missio enim vini, aqua, et mistio austernitatis, misericordia. Debemus autem ea verba, plenus mistione, non sequenti versiculo conjungere, sed per se soluta legere, subintelligendo conjunctionem, et sumendo a communi sensu verba : *Calix in manu Domini, ut sit sensus, quod in manu Domini est calix vini meri, et in eadem manu est calix plenus mistione.* Nam aliqui, quomodo unus, continere? Et quod duo sint calices, patet etiam clarus ex sequentibus.

Vers. 9. *Et inclinavit ex hoc in hoc.* Et de mensura meri supplicii, effudit in mensuram miseri-

λεγει πάλιν εἰς ἐπίτασιν διὰ μαρτυρίας.

Kai μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικιῶν. Τοῦτο ταῦτὸν δύναται τῷ Ἀδικῶν εἰς τὸ ὅψος ἀλληλοστατοῦ, διότι εἴ τις ἔχει τῷ φαλμῷ.

"Οτι οντες ἀπὸ ἔξδωσης, οντες ἀπὸ δυσμῶν, οντες ἀπὸ ἕριμων ὄρέων. Οὗτοι ἵκε τῶν ἀνατολῶν τῶν ἀστέρων, οὗτοι ἵκε τῶν δύσεων αὔτῶν κατὰ τοὺς ἀστρολόγους, οὗτοι ἵκε τῶν διαιρέσιν, τῶν ἔρημῶν μὲν καλοῦ παντός, δρέων δὲ λεγομένων διὰ τὴν ἐπαρσιν καὶ ἀλαζονίαν· ἢ πλούτος, ἢ δόξα χορηγεῖται, ἢ πενία, ἢ ἀδεξία προσγένεται, ἀλλὰ κρίσεις Θεοῦ δικαία. Ἐξόδους γάρ καλεῖ μὲν τὴν τοῦ ἡγείου ανατολήν· Ἀπ' ἀκρου γάρ, φησι, τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ· δυσμὰς δὲ τὴν δύσιν· ἔρημα δὲ δρητὰ βόρεια καὶ νότια κλίματα, κατὰ μεσημβρίαν καὶ δρυκτὸν· ταῦτα γάρ ἔρημά εἰσιν ἀνθρώπων, τὸ μὲν δι' ὑπερβολὴν ψύχους, τὸ δὲ θέρμης. Ἐλλειπτικὸν δὲ τὸ σχῆμα· λείπεται γάρ τὸ Λειθηθός τι. Οὐ λειθεῖται τι, φησιν, ἀπ' οὐδενὸς κλίματος τῆς γῆς· ἐν τῷ καιρῷ τῆς μελλούσης κρίσεως· διὸ μηδὲν φαύλον ποιήσεται· ποιοῦντες δὲ, μὴ οἰσθε λανθάνειν. Εἴτα τιθησι καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ μηδὲν λανθάνειν. **pravum aliquod scelus committere.** Neque enim

"Οτι δὲ Θεὸς κρίτης ἔστιν. Οὐ θεὸς κρίνει, διάποντα καὶ ιδών καὶ εἰδώς πρὸ γενέσεως αὐτῶν.

Τοῦτο ταπειροί, καὶ τούτο ὑψοῦ. Τὸν μὲν ἀτιράζει, τὸν δὲ τιμῷ, κατὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν βεβιωμένων ἐκάστῳ, καὶ τὸν λόγον τῆς δικαίας αὐτοῦ κρίσεως.

"Οτι ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου οἰρου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος. Μεταφορικὸς δῆλος δὲ λόγος· καὶ χειρὶ μὲν Κυρίου καλεῖ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ποτήριον δὲ οἶνον, τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας· οἶνος γάρ νῦν ἡ τιμωρία. Διότι παραπλησίως τῷ οἶνῳ ἀφαιρεῖται τὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν, καὶ ἐκλύει τὰς ἀρμονίας, καὶ ποιεῖ σφάλλεσθαι. **"Ακρατος δὲ εὗτος δὲ οἶνος, ὃς αὐτοτρόπος, καὶ ἀπότομος, καὶ ἀμιγῆς φιλανθρωπίας.** Άλλα τούτῳ μὲν τὸ ποτήριον οἶνον ἔστιν ἀκράτου· ἔστι δὲ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἔπειρον ποτήριον, πλῆρες κεράσματος, εἴτεν φιλανθρωπίας. Κέρασμα γάρ οἶνου μὲν ὑδωρ, αὐτοτρόπος δὲ φιλανθρωπία. Χρή γάρ τῷ Πλήρες κεράσματος μή συνάπτειν τὸ διπισθενές ἥρτον· ἀλλὰ καθ' ἐαυτὸν ἀσυνέδετως ἀναγινώσκειν, τοῦ καὶ συνδέσμου ἀλληλοποντος μὲν, συνεχακούμενου δέ· ἔλκοντας καὶ ἐπὶ τούτῳ τὸ ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου· πῶς γάρ δινεῖ τὸ αὐτὸν τὸ ἀκρατον ἔχον καὶ κέρασμα; **"Οτι δὲ δύο ταῦτα, δηλώσει τὸ ἐπαγόμενον.**

Kai ἐκλίνεται ἐκ τούτου εἰς τούτο. Ἐνέχειν ἐκ τοῦ μέτρου τῆς ἀκράτου τιμωρίας ἐπὶ τὸ μέτρον

¹⁶ Psal. LXXII, 8. ¹⁷ Psal. xviii, 7.

τῆς φιλανθρωπίας, ὅστε ποιῆσαι κράτιν, καὶ ποτέ:- Αὐτοῖς, ut misturam faceret, utque eam in potum illis præberet, qui et levius deliquissent, et adhuc essent medicabiles.

Πλὴρ ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἀξεχερώθη. Τρυγίαν ὠνόμασε τὸ πάχος τῆς ἀκράτου τιμωρίας, τὴν ἐσχάτην κόλασιν, ἣντις ὑπελείφθη τοῖς τὰ μέγιστα πλημμελοῦσι, καὶ τοῖς μὴ ματαβαλλομένοις ἀπὸ κοκκίας.

Πιοτραι κάρτες οἱ ἀμαρτωλοὶ τῆς γῆς. Πίονται: τὸν τρυγίαν. Ἀμαρτωλούς δὲ λέγει τοὺς ἀνεπιστρέψας ἀμαρτάνοντας.

Ἐγώ δὲ ἀγαλλίσομαι εἰς τὸν αἴρων. Φαλὼν τῷ Θεῷ Ἰακὼν. Ἐλευθερωθεὶς τῆς δουλείας τῶν ἔχθρῶν, καὶ ἀγαλλίσσομαι μὲν ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τῶν ἀνιαρῶν, φαλὼν δὲ εὐχαριστήρια.

Καὶ πάτητα τὰ κέρατα τῶν ἀμαρτωλῶν συνθίσω. Τῶν αὖθις πολεμησάντων μοι δυσμενῶν.

Καὶ ὑγιῶθησεται τὸ κέρας τοῦ δικαίου. Νικήσαντος. Οὐ τε γὰρ Ἱερατῆται μετὰ τῆς ἐν Βασιλῶνι δουλείας ἐπάνοδον, προσβαλλόντων αὔτεις τῶν γειτονούντων, ἐνίκησαν, οὐ τε Χριστιανοὶ ἐκ τῆς δουλείας τῶν εἰδώλων, ἐπανελθόντες εἰς Ἐλευθερίαν, συνθίλωσι τὰς δυνάμεις τῶν πέριξ διαιτωμένων δαιμόνων ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς. Δίκαιον δὲ καλεῖ πάντας εὐσεβῆ. Εἴη δὲ ἀνὴρ δοῦλος τοῦ Ζοροβαβέλ, δὲ τὸν λαὸν τηγικαῦτα ἐπαναγαγάνων, ἀλλὰ καὶ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ; δούλως δίκαιοις, ὡς ἀναμάρτητος, οὐ τύπος δοῦλος τοῦ Ζοροβαβέλ· τῶν γὰρ ἐν σώματι τοὺς ἀσωμάτους πολεμίους νικώντων ὑψοῦται ἡ δύναμις, καὶ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ δυναμοῦντος αὐτούς.

incorporeas δæmonum potentias sibi adversantes, atque insultantes devicerit; Christi potentia magis exaltatur et Christo major laus tribuitur, qui tantas ei vires praestitit et robur.

Εἰς τὸ τέλος Φαλμὸς τῷ Ἀσάφ. Ἡρόδη πρὸς τὸν Ἀσσύριον.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΕ'.

Εἰρηται ἡμῖν καταρχάς, διτὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν φαλμῶν τὸ Εἰς τὸ τέλος προφητείαν δηλοῖ· παρεγγυῶν ἀποβλέπειν εἰς τὸ τέλος αὐτῶν. Λοιπὸν οὖν κάνταῦθα προφητείαν (77) κατὰ μὲν Ἐβραιοὺς τῆς συντριβῆς τῶν ἀμφὶ τὸν Σεναχρεῖμ, κατὰ δὲ Χριστιανοὺς τὸν ἀμφὶ νοητὸν Σεναχρεῖμ, ἥτοι τὸν διάβολον· καὶ διλαώδεις δὲ Εἰς τὸ τέλος, διτὶ περὶ τοῦ τέλους τοῦ κόσμου διαλαμβάνει, εἰσουν τῆς μελλούσης κρίσεως· ἐν ὑμεροῖς δὲ, διτὶ εὐχαριστήριός ἐστιν δούλῳ τοῦ τέλους κατὰ πολεμίων νίκη. Ήπειρ δὲ τοῦ Ἀσάφ, εἰτι δὲ καὶ τῆς ψδῆς, προπαραδεδώκαμεν ἐν τῷ Προοιμίῳ τῆς βίβλου τῶν Φαλμῶν. Πρὸς τὸν Ἀσσύριον δὲ, ἀντὶ, Πρὸς τὰ κατὰ τὸν Ἀσσύριον Σεναχρεῖμ. Ὁρα δὲ διτὶ τὸ θεῖον Πνεῦμα τῇ Τουδαῖκῃ ἴστορίᾳ Χριστιανικῇ δύγματα συνέπλεξεν· ὡς Φυχαγωγεῖν μὲν καὶ τὸν Ἐβραιὸν ταπεινῶς ἐκδεχόμενον τὰ δῆθα, εὐφραίνειν δὲ μᾶλλον τὸν Χριστιανὸν, ὑψηλῶς ταῦτα νοοῦντα.

ut et Iudeis solamen præstet, qui humiles tantum sensus sequuntur, et Christianum etiam magis laetificet, ad sublimiores tendentem ac penetrantem contemplationes.

Variæ lectiones.

(77) Deest verbum, puta νέαται aut simile.

A cordia, ut misturam faceret, utque eam in potum illis præberet, qui et levius deliquissent, et adhuc essent medicabiles.

VERS. 10. Verum tamen sex ejus non est exinanita. Per secem calicis, crassitudinem, ut ita dicam, intelligit meri supplicii, hoc est, extremas omnium poenas, quae iis reservantur, qui aut maxime deliquerunt, aut a vitiis immutari noluerunt.

Bibent omnes peccatores terræ. Bibent secem. Per peccatores autem eos nunc intelligit, qui a peccatis nonquam convertuntur.

Ego autem exaltabo in seculum, psallam Deo Jacob. Ab inimicorum nimis servitute liberatus, exultabo quidem quod calamitates cessaverint, et psallam in gratiarum actionem.

VERS. 11. Et omnia cornua peccatorum constringam. Inimicorum scilicet rursus me oppugnabit.

Et exaltabitur cornu justi. Simul ac vicerit. Iudiciorum enim populus post redditum e captivitate, insurgentes in se vicinas gentes devicit. Et Christiani simili modo ex idolorum servitute, in libertatem restituti, dæmonum omnium vires confringunt, qui interim in circuitu orbis sunt, querentes quem devorent, et variis nos temptationibus impentes. Per justum autem, pium quemlibet ac religiosum virum intelligit, vel ipsum Zorobabel, qui populum e captivitate in patriam reduxit. Verum magis proprie ipse intelligitur Christus, veluti qui omni caruit peccato; cuius figuram tenuit Zorobabel. Quoties vero fidelis quispiam aut martyr,

C incorporeas dæmonum potentias sibi adversantes, atque insultantes devicerit; Christi potentia magis exaltatur et Christo major laus tribuitur, qui tantas ei vires præstitit et robur.

In finem in hymnis Psalmus ipsi Asaph. Canticum ad Assyrium.

PSALMUS LXXV.

Diximus in proemio operis, quod hæc verba in finem, quæ in psalmorum inscriptionibus habentur, indicant illic prophetiam contineri: et lectorem jubent in illius finem aspicere. In hoc igitur psalmo latet prophetia, quæ juxta Hebreos destruendam esse prædicebat potestatem Sennacherib: et juxta Christianos profligandum annuntiat dæmonem, quem nos intellectualem Sennacherib vere possumus appellare. Vel aliter: In finem ideo inserbitur psalmus, quia hic tractatur de mundi ac futuri judicii fine. In hymnis vero, quia gratiarum actiones continet, pro obsecra Victoria. De Asaph et canto diximus in Proemio operis. Ad Assyrium vero, quia Sennacherib Assyrius erat. Ad illum enim multa pertinent, quæ in præsenti psalmo habentur. Tu vero illud considera, quo pacto sanctus Spiritus simul cum Judaica historia Christiana dogmata complicaverit,

Judaica historia Christiana dogmata complicaverit,

Vers. 2. *Notus in Iudea Dens.* Judæi quidem cognosci tantum affirmant Deum a Judæis, contra autem Deus ad illos, per prophetam dicit: *Juxta numerum civitatum tuarum fuerunt dei tui Iudea, et juxta numerum virorum Israel, sacrificaverunt Baal*¹⁸. Manifestum est igitur, quod de Judæa illa non loquitur, quæ est in Palæstina, sed per Judæam, sacram intelligit Scripturam, in qua universa Christus notus est. Nam et Mosaici, et ceteri omnes libri, de eo annuntiaverunt: et ipse etiam divinus cultus, qui lege constitutus est, figuram et characterem eorum continebat, quæ ad Christum pertinarent.

In Israel magnum nomen ejus. Atqui nec in solo Israel. Ab oriente enim, inquit Propheta, usque ad occasum, glorificatum est nomen meum inter gentes¹⁹; et alibi ad Judæos: *Vos autem profanastis eum*²⁰; item alibi: *Nomen meum magnum inter gentes*²¹. Rursus igitur per Israel, Israëlitaruni Scripturam intelligit, datam populo Israel, in qua magnum ac gloriosum cani ur Christi nomen. Maximus autem philosophus per Judæam eam philosophiæ partem intelligit, quæ circa actiones virtutis operatur, et per Israel eam partem quæ contemplationibus vacat. Judas quippe interpretatur *Confessio*; confessio autem initium quoddam præstat ad agendi virtutes; Israel vero interpretatur *Mens videns Deum*. Cognoscit igitur Deum, is, qui per virtutem operatur, sciens illum judicem justum esse, et condigna unicuique pro actionibus in judicio redditum: atque ideo seipsum ab omnibus maculis mundat. Cognoscit etiam Deum is qui in divinorum contemplatione versatur, et considerans Dei magnalia, condigne etiam illum magnificat. Possumus etiam per Judæum, novam ex gentibus Ecclesiam intelligere, quæ et antiqua peccata confessa est, et quæ verum Deum per contemplationem semper intuetur. Et similiter novum Israel. Quia, ut ait magnus Paulus: *Non manifesto, carnalis circumcisio, sed qui in occulto Judæus*, et *circumcisio cordis in spiritu, non littera*²².

Vers. 5. *Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion.* Ni tam crebro obsessa et capta fuissest Jerusalem, haberent colorem aliquem Judæi, ut hæc verba de ea dicta esse viderentur: verum hoc in loco, per pacem, non ipsam intelligit Jerusalem, sed pacificos homines; pacificos, inquam, mutuo inter se, dum et proximos diligunt, et ipsi ab eis invicem diliguntur: et pacificos etiam in seipsis, dum affectus ac passiones insurgere ac pugnare non sinunt adversus rationem, sed rationi eas subjiciunt. In hujusmodi igitur homine locus quidam Specula, cum Sion idem significare dicatur quod Specula, ad longe fuerit speculator.

Vers. 6. *Ilic confregit potentias arcuum, telum,*

¹⁸ Jerem. xi, 13. ¹⁹ Psal. cxii, 3; Malach. i, 11. ²⁰ Malach. i, 12. ²¹ Ibid. ²² Rom. ii, 28.

Variæ lectiones.

(78) Supple Ιουδαιοι.

A Γρωστὸς ἐτ τῇ Ιουδαίᾳ δ Θεός. Οἱ μὲν Ιουδαῖοι φασιν διτὶ γνώριμός ἐστιν δ Θεός ἐν μόνῃ τῇ Ιουδαίᾳ· δὲ δὲ Θεός φησι πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ προφήτου· Κατὰ δριβόλῳ τῷτε κάτελεών σου ἡστὸς σου Ιούδα· καὶ κατὰ ἀριθμὸν ἀμφοθῶν Ἰσραὴλ δύνοντες τῷ Βασιλεῖ. Δῆλον οὖν, ὅτι οὐ περ τῆς κατὰ Παλαιστίνην Ιουδαίας οὐ φάλιμδος λέγει· ἀλλ' Ιουδαίαν καλεῖ τὴν Ιουδαϊκὴν Γραψήν, ἵνα πάσῃ γνώριμός ἐστιν δ Χριστός· τά τε γάρ Μωσαῖκά καὶ τὰ λοιπὰ πάντα περι αὐτοῦ προκατηγοριαν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ νομικὴ λατρεία τύπος, καὶ σκιά, καὶ προχάραγμα ἦν τοῦ Χριστοῦ.

B 'Ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγια τὸ δρομα αὐτοῦ. Καὶ μήν οὐκ ἐν μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ. Αὔθις γάρ φησιν δ Θεός διὰ τοῦ Προφήτου, διτὶ 'Απ' ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δεδέσασται τὸ δρομά σου ἐτ τοῖς ἔθνεσιν· καὶ πάλιν Ὅμεις ἐδεῖ βεβηλοῦντες αὐτός. Καὶ αὐτὸς· Τὸ δρομά μυν μέτρα ἐτ τοῖς ἔθνεσιν· ὥστε καὶ Ἰσραὴλ πάλιν, τὴν Ἰσραὴλιτικὴν Γραψήν δυναμάζει, τὴν δοθεῖσαν τῷ Ἱραὴλιτικῷ λαῷ, ἵνα μέγια καὶ ἐνδέξον δέδεται τὸ δρομα τοῦ Χριστοῦ. Μάξιμος δὲ δ μέγας φιλόσοφος Ιουδαῖος μὲν λέγει τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, Ἰσραὴλ δὲ τὴν θεωρητικὴν· διότι Ιουδαία μὲν Ἐξομολόγησις ἀμαρτιῶν ἐμρηνεύεται, ήτις ἐστιν ὁρχὴ τῆς πρακτικῆς Ἰσραὴλ δὲ Νοῦς ὁρῶν Θεόν· δ μὲν γάρ πρακτικῆς γινώσκει τὸν Θεόν, διτὶ χριτής ἐστι τῶν ἔκαστων βεδιωμένων, καὶ διὰ τοῦτο καθαίρει ταῦτα· δὲ δὲ θεωρητικῆς, κατανοῶν τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ, ἀξιῶς μεγαλύνει αὐτόν. Εἴη δὲν Ιουδαία νέα ἡ ἐξ ιθῶν Ἐκκλησία, ήτις, ἐξομολόγησαμένη τὰ παλαιὰ αὐτῆς ἀμαρτήματα, ἐπέγνω τὸν ἀληθινὸν Θεόν· ἡ δεῖνη καὶ Ἰσραὴλ. νέος· φησι γάρ δ μέγας Παῦλος· Οὐ γάρ δ ἐτ τῷ φαρεφῷ Ιουδαῖς ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐτ τῷ φαρεφῷ ἐτ συρκὶ περιτομῇ ἀλλὰ δ ἐτ τῷ κηνυπῷ Ιουδαῖος, καὶ περιεομὴ καρδίας ἐτ πεινύεται, οὐ γράμματι.

C *Ἐγενήθη ἐτ σιρίνη δ τόπος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐτ Σιών.* Εἰ μὴ πολλάκις ἐπολεμήθη καὶ ἐάλω τὰ Ἱεροσόλυμα, εἶχεν (78) ἀντια λόγον εἰρήσθαι περι αὐτῶν ταῦτα. Νῦν δὲ εἰρήνην φησι τὸν εἰρηγνεύοντα δινθρωπον, πρὸς μὲν τοὺς ἀνθρώπους, ἐν τῷ ἀγαπᾶντι αὐτούς, πρὸς δὲ τὰ πάθη, ἐν τῷ ὑποτάττειν αὐτά. Ἐν τῷ τοιούτῳ γάρ ἀνόρι γίνεται τόπος χωρητικὸς Θεοῦ· Σιών δὲ ἐμρηνεύεται, Σκοπευτήριον· εἴη δὲν δ πόρθωθεν κατασκεπτόμενος τὰς ἐπελεύσεις τῶν δυσμενῶν.

'Ἐκεῖ συνέτριψε τὰ κράτη τῷτε τέξεω· ὅπλοι,

καὶ φοιμαῖαν, καὶ πόλεμον. Ιστοριῶς μὲν περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν Ἀσσυρίων ταῦτα. Ἐκεὶ μὲν ἀνὴρ τοῦ, ἐν Σιών· Συνέτριψε δὲ, ἀντὶ τοῦ Κατήργησε τὰς δυνάμεις τῶν τόξων· ὅπλον δὲ καλεῖ νῦν οὐ τὸ ἀμυντήριον, ἀλλὰ τὸ φυλακτήριον, οἷον θύρας, καὶ εἰ τι τοιοῦτον· ἐξ οὗ καὶ ὑπέλιτες, ὁ τεθωρακισμένος, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ψιλοῦ· φοιμαῖα δὲ ἡ σπάθη· καὶ προέταξε μὲν τὰ τόξα, ὅτι τὸ πλεῖον ἐν τόξοις ἔκρατουν οἱ Ἀσσύριοι. Εἶτα διὶ μὲν τοῦ ὅπλου πᾶν φυλακτήριον ἐνέργην, διὶ δὲ τῆς φοιμαῖας πᾶν ἀμυντήριον. Τελευταῖον δὲ ἐπήγαγε καὶ τὸν πόλεμον αὐτὸν, δι’ ὃν ταῦτα, καὶ οὐ σκεύη ταῦτα καὶ δργανα. Ἀναγωγικῶς δὲ τόξα μὲν αἱ μεθοδεῖαι καὶ μηχαναὶ τῶν δαιμόνων, ἀφ’ ὃν ἀφίενται βέλη παθῶν πεπυρωμένα· ὅπλον δὲ φυλακτήριον τοῦ διαβόλου ἡ περιχώρησις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ καθ’ ἡμῶν ἔκουσις τοῦ ἔχθροῦ. Τότε γὰρ βαλλόμενος παρ’ ἡμῶν οὐχ αἰσθάνεται· φοιμαῖα δὲ αὐτοῦ τμητική, καὶ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμένης ἡμῶν διὰ τῶν παθῶν ἐπιγινόμενος· πόλεμος δὲ ἡ πάλη, ἡ καὶ αὐτὸς ὁ δάσκολος. Πατέρερ γὰρ εἰρήνη ὁ Θεός, οὕτω πόλεμος δὲ ἀντικείμενος δαιμόνων· ἡ πάντα κατήργησεν ὁ Θεός ἐν τῷ εἰρηνεύοντι καὶ σκοπεύοντι, καθὼς εἴρηται.

gladius, quo incidere solet, separatio illa est, qua per affectus et passiones nostras a Deo disjungitur; bellum vero, pugna illa, et lucta, qua nobiscum certat, vel, per bellum, ipse potest dæmon intelligi, ut quemadmodum Deus pax, ita dæmon bellum appelletur. Hæc omnia igitur arma Deus delevit, ac fugavit in eo homine, quem exhibuisse se pacificum prædiximus, et speculatiōni intentionem.

Φωτίσεις σὺν θαυμαστῶς ἀπὸ ὄρεων αἰωνίων. C
Ορφαὶ αἰώνια καλεῖ τοὺς οὐρανούς· ορφὴ μὲν διὰ τὸ θύρος, αἰώνια δὲ. διὰ τὸ διαρκέστερον καὶ μακροχρονιώτερον τῆς τούτων οὐσίας· λέγει δὲ ὅτι φωτίζεις φωτὶ χρῆστὸς τοὺς ἐν σκότῳ λύπης, καὶ φωτὶ ἀντιλήψεως τοὺς ἐν σκότῳ ἀπογνώσεως.

admodum contra, splendore auxillii, atque opis τυχεὶς νυne circumdati.

Ἐταράχθησαν πάντες οἱ δούρετοι τῇ καρδίᾳ.
Ἀναιρούμενοι ἀδοκήτως, ἐταράττοντο. Ἀσύνετους δὲ αὐτοὺς εἶπεν, ὡς θεομάχους.

Τηρωσαν ὑπερον αὐτῶν, καὶ οὐχ εὑρον οὐδέτερ. E
Ἐκοιμήθησαν μὲν μετὰ ἐλπίδων μεγάλων οἱ πολιορκοῦντες, οὐχ εὖρον δὲ τι ἀντί προσεδόκησαν. Εστι δὲ καὶ ἄλλως εἰπεῖν· ὅτι κύκλῳ τοὺς ἔχθροὺς βλέποντες οἱ πολιορκοῦμενοι, καὶ μή συνιέντες τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἐταράχθησαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ιστορία διδάσκει· εἴτα ἐκοιμήθησαν ἐν ἐλπίδι ἀλώσεως· καὶ τὸ πρώτον οὐχ εὖρον, ὃν ἥλπισαν, οὐδὲ πολέμιον, ἐκατὸν ὅγδοικοντα πέντε χιλιάδων ἀναιρεθεισῶν ἐκείνῃ τῇ νυκτί. (79) Τὸ δὲ, Τῇ καρδίᾳ, περιέλκει ὡς ἰδίωμα. Η καὶ ἐπιτατικόν ἐστι τῆς ἀσυνεσίας.

occisa fuerint. Dictio autem, corde, Hebraici idiomatis more abundat: vel in majorem insipientiae intensionem significat.

Πάντες οἱ ἀνδρεῖς τοῦ πλούτου ταῖς χερσὶν αὐτῶν. — Οἱ ἀνδρεῖς τοῦ πλούτου, ἀντὶ τοῦ, Οἱ

A gladium, et bellum. Juxta historiam hoc pertinet ad Assyriorum destructionem, illic enim in Sion Dens arcuum vires contrivit, hoc est, dissolvit, et inanes reddidit. Per telum autem (pro quo in Græca lectione, ὅπλον legimus) non offensiva hoc in loco arma intelligi debent, sed defensiva, veluti thoracem, aut aliud quod simile: unde apud Græcos militem thorace armatum, ὑπέλιτην appellabant, ad eorum militum distinctionem, qui hujusmodi carebant armatura, quosque ψιλοὺς, hoc est nudos vocabant. Arcuum vero potentias, seu robur dixit, quia Assyrii arcu plurimum utebantur, atque in eo armorum genere suas potissimum vires collocabant. Per telum igitur, defensiva omnia, et per arcum, offensiva omnia arma significavit. Deinde ipsum addidit bellum propter quod universa armorum genera confici solent. Omnis etenim arma, belli sunt instrumenta. Juxta Analogon, per arcus, artificiosas dæmonum machinas intelligimus: unde ardentes immittunt passionum sagittas. Telum autem dæmonis, quo se tueri solet, est divina permisso, quæ vires ei adversus nos subministrat. Ea etenim permanente, ictus nostros dæmon in se immissos non sentit. Illius etiam

vers. 5. Illuminas tu mirabiliter a montibus eternis. Per eternos montes cœlos intelligit: quos propter altitudinem montes vocat, et eternos propter diuturnam eorum substantiam. Illuminas autem luce lætitiae: eos vero haec luce illumininas, qui in mortoris caligine obtenebrati sunt: quemadmodum eos etiam illustras, qui tetra fuerint desperationis nube circumdati.

Turbati sunt omnes insipientes corde. Ob inexpeditatum interitum turbati sunt, insipientes autem eos appellat, tanquam Deo resistentes.

vers. 6. Dormierunt somnum suum, et nihil inventerunt. Azyril milites qui obsidebant, dormierunt summa cum spe, verum nihil eorum invenerunt quæ exspectabant. Possumus et aliter dicere, quod D Judæi qui obsessi erant turbati sunt, dum apicarent inimicos in circuitu, et divinas vires ignorarent, quodque dum captivos se paulo post futuros esse arbitrarentur, ut ipsa docet historia, somno correpli dormierunt, et mane expergesfacti, ea non viderunt quæ fieri timuerant. Quinimo neque ipsum etiam invenerunt inimicum, cum unica nocte ad centum et octoginta millia hostium

Omnes viri divitiarum in manibus eorum. Viros divitiarum dicit, pro viros divites, quemadmodum

Variæ Lectiones.

(79) Hæc non ad præsentem versiculum, sed ad superiorem pertinent.

alibi viros sanguinum, pro *sanguinolentos*. Dicit igitur quod Assyrii putarant esse se sequenti die habituros in manibus omnes Judaeos divites. Vel aliter : Omnes viri Assyriorum divites Judaeorum manibus capti sunt, qui obsessi erant in Jerusalem. Nam cum interemptos invenissent, capiebant eos ut spoliarent.

Vers. 7. *Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos.* Per increpationem Dei, sententiam intelligit adversus inimicos, et per dormitionem, virium remissionem. Dissolvere enim vires somnus solet : per equorum vero ascensores, inimicos ipsos intelligit, qui in equorum multitudine, quibus in bello præcipue utebantur, nimis confidebant. Ideo alibi : *Hi in curribus, inquit, et hi in equis* ²².

Vers. 8. *Tu terribilis es. Et quis resistet tibi?* Ille verba per se satis clara sunt.

Ex tunc ira tua. Hoc est, ex eo tempore quo adversum te dixerunt blasphema verba : tu tamen dedisti eis poenitentiae locum, juxta benignitatis tuæ legem. *Vel, ex tunc, intellige, pro olim, seu jamdiu.*

Vers. 9, 10. *De cælo auditum fecisti judicium.* Audiri enim fecisti de cælo jam dictam sententiam. Eam etenim in me quasi in propheticum quoddam organum insonuisti. Possumus etiam hæc verba de futuro universalis judicio intelligere. Auditum enim illud fecit Deus humano generi, ex Scripturis sanctis : atque hoc pacto, quæ sequuntur, consequentissime dicta esse videntur.

Terra tremuit, et quievit, dum exsureret in iudicio Deus, ut salvos faceret mansuetos terræ. Per terram, humanam intelligit naturam, ad quam alibi dictum est : *Terra es, et in terram reverteris* ²³. Præcipue tamen eis dicit, qui terrena sapiunt. Cum exsureret igitur Deus in universale judicium, quieverunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibusunque aliis operibus. Cum exsureret autem in judicium, ut Justos homines salvaret, quos mites appellat, seu mansuetos, quia proprium, ac peculiare est mansuetus.

Vers. 11. *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi.* Hoc dictum est ad timorem in iis excitandum, qui indolentia virtutis laborant. Tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, judicanti Deo se ipsam revelabit : *Cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se mutuo accusantibus, et defendentibus, in die, qua judicabit Dominus occulta hominum* ²⁴.

Et reliquæ cogitationis, diem festum agent tibi. Ipsæ etiam minimæ cuiuscunque cogitationis portionculæ, diem festum tibi agent, hoc est, se ipsas tibi manifestabunt. Festivitas enim nihil aliud est, quam declaratio ac manifestatio illius solemnitatis, cuius festum celebratur. Agent igitur diem

A πλούσιοι . ὡς τὸ, Ἀρδρες αἰμάτων, οἱ αἷμοχραῖται. Λέγει δὲ διὰ πάντας τοὺς πλουσίους Ἰσραὴλίτας οἱ Ἀσσύριοι μονονοῦχοι ταῖς χερσὶν ἔχειν φυντο μεθ' ἡμέραν· ή καὶ τούναντίον, Πάντες οἱ πλούσιοι τῶν Ἀσσύριων ταῖς χερσὶ τῶν πολιτηρουμένων ἐάλωσαν, νεκροὶ εὑρεθέντες, καὶ ἐσκυλεύθησαν.

B 'Απὸ ἐπιτιμήσεώς σου, δὲ Θεὸς Ἰακὼβ, ἐπύσταξεν οἱ ἐπιθεδηκότες τοῖς Ἰπποῖς. Ἐπιτιμήσιν μὲν λέγει τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἀπόφασιν, νυσταγμὸν δὲ τὴν πάρεστιν τῆς δυνάμεως. Ἐκλύει γὰρ τὸν τόνον δὲ νυσταγμός. Ἐπιθεδηκότας δὲ τοῖς Ἰπποῖς εἶτε τοὺς ἔχθρούς· ὡς ἐπὶ τῷ πολεμικῷ ἵππῳ εσθαί τεθαρρήκότας. Οὗτοι γὰρ, φησιν, ἐν ἄρμασι, καὶ οὐδοὶ ἐν Ἰπποῖς.

Σὺ φοβερὸς εἶ, καὶ τὶς ἀντιστήσεται σοι. Τοῦτο σαρξ.

'Απὸ τότε η ὁργὴ σου. Ἐκ τότε ἀρ' οὐ κατὰ σου ἐβλασφήμησαν· ἐδίδους δὲ αὐτοῖς χώραν μετανοίας κατὰ τὸν νόμον τῆς χρηστότητός σου· ή καὶ τὸ, Ἀπὸ τότε, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ, πάλαι, πρὸ πολλοῦ.

'Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἡκούτισας κρίσιν. Τὴν δηλωθεῖσαν ἀπόφασιν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀκούστην μοι ἐποίησας ἐνήχησάς μοι αὐτὴν, ὡς προφήτῃ. Εἴη δ' ἀν καὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως ἐννοεῖν τὸ φῆτὸν, διὰ Ἀκουστήν ἐποίησας αὐτὴν πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τῶν θεοπενεύστων Γραφῶν σου· ὡς εἶναι καὶ τὰ ἔξης ἀκόλουθα.

Γῆ ἐψοδιῇ θη, καὶ ἡσύχασεν ἐν τῷ ἀραστῆραι εἰς τὸν Θεόν, τοῦ σῶσαι πάρτας τοὺς πραεῖς τῆς γῆς. Γῆν καλεῖ πάντα ἀνθρώπον πρὸς δὲ εἰρηταί, διὰ Γῆν εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· μάλιστα δὲ τὸν φρονοῦντα γῆνα· ἐν τῷ ἀναστῆναι γὰρ, φησιν, εἰς τὴν φθείσαν πάνδημον κρίσιν τὸν Θεόν, οἱ ἀνθρώποι πάντες ἡσύχασαν, κατεργηθέντος λοιπὸν παντὸς ἔργου· ἀναστῆναι δὲ εἰς κρίσιν, ἐπὶ τῷ σῶσαι πάντας τοὺς δικαίους· ίδιον γὰρ δικαίου παντὸς ἡ πραότης.

ενιψυκτικούντων viri justi, ut misis sit ac mansuetus.

0 "Οτι' ἐνθύμιον ἀνθρώπου ἔξομολογήσεται σοι. Τοῦτο πρὸς φόνον κείται τῶν ἀναλγήτων. Καὶ γὰρ τότε, φησι, πᾶν ἀνθρώπινον ἐνθύμιον ἔαυτο ἀνικαλύψει σοι δικάζονται. Ἀκουε τοῦ μεγάλου Παύλου περὶ τοῖς λέγοντος· Μέταξδ ἀλιγάτω τῷριστρῷ κατηγορούντων, ή καὶ ἀπολογουμένων ἐν ημέρᾳ, διὰ κριτεῖν ἐν Θεός τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.

Kai ἐγκατάλειμμα ἐνθυμίου ἀποτάσσει σοι. Ἐγκατάλειμμα νοεῖται τὸ λεῖψαν· βούλεται δὲ εἰπεῖν διὰ καὶ αὐτὸ τὸ βραχύτατον μάριον τοῦ ἐνθυμίματος ἀποτάσσει σοι, τουτέστιν, ἐπιδεῖξει σοι ἔαυτο ἀποτήτη γὰρ ἐπιδεῖξεις ἐστι τοῦ ἀποτάξιμου πράγματος. "Οθεν καὶ ἀποτάσσει, ἀντὶ τοῦ Θεατρήσει.

²² Psal. xix, 8. ²³ Gen. iii, 19. ²⁴ Rom. ii, 16.

Λέγετο δὲ ἀν καὶ ἄλλως, οὗτοι οἱ μόνοι αἱ ἐνθυμήσεις δῆλοι σοι ἔσονται, ἀλλὰ καὶ εἰ τις βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ δαιμονοῦ ἐνθυμηθῆναι τι πονηρὸν μὴ πεισθεῖς, ἐγκατέλιπε τὸ τοιοῦτον ἐνθύμιον, μὴ ἐνθυμηθεῖς αὐτὸν, καὶ αὕτη ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ τοιούτου ἐνθυμίου, φανερώσει σοι ἐαυτήν· οὐτως; οὐδὲν τὸ τυχόν σε λέγειν.

Εὐξασθε, καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν. Τούτων οὐτως ἔχόντων, ὑπόσχεσθε τῷ Θεῷ δῶρα μετανοίας, καὶ ἀπόδοτε αὐτῷ, ως χρέως ἀναγκαιότατον.

Πάρτες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ οἰσουσι δῶρα. Κύκλῳ τοῦ Θεοῦ, οἱ ἁγαπῶντες αὐτόν· ἐν οἷς ἔστιν αὐτός. Ἐκεῖ γάρ, φησιν, εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οἱ πάντες οἰσουσι δῶρα, τὰς ἀρετὰς.

Τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαιρουμένῳ πρεύματα προχρήτων. Πνεύματα, τὰς ψυχάς.

Φοβερῷ παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Παρὰ τῷ Φαρὲώ καὶ τοῖς ἀλλοῖς, δοῖοι τὰς λοιπὰς αὐτοῦ τῆς Αἰγύπτου μάστιγας καὶ τὰς τερατουργίας ἡκηκέσσαν. Μήτι τὸ τέλος ὑπὲρ Ἰδιθούμ, γαλμὸς τῷ Ασάφ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ'.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, οἵτι προφητεύει καὶ εὗτος δούλος, δὲ πεισονταί ἐν Βαβυλονίᾳ οἱ δορυφόλιτοι, καὶ δὲ εἰποιεν. Ψαλμὸς δὲ, φησιν, φαλοθεῖς τῷ χορόρχῃ Ἀσάφ, ὑπὲρ Ἰδιθούμ. Φαίνεται γάρ οἵτι τῷ θεοῦ διθούμῳ μὲν δέσδη η πρὸς τὸ φαλοθήναι· μὴ εὐχαριταντος δὲ, ἐφάλθη παρὰ τούτου, τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ χοράρχου Ἰδιθούμ παρὰ τοῦ Ἀσάφ. Ἐσχημάτισται δὲ προσώπῳ τοῦ λαοῦ, τοῦ τοῦ Βαβυλῶνος.

Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα. Ἐν Βαβυλῶνι δουλεύων, ἴθόνα πρὸς Θεόν.

Φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεόν. Ἀπὸ κοινοῦ κανταῦθα, τὸ, Ἐκέκραξα· Ιστέον δὲ οἵτι τὸ θέμα, κεκράξω ἔστι· περιττὸν δὲ δοκεῖ, τὸ, Φωνῇ μου· ἀλλ' ἔστιν ιδιωμα καὶ τοῦτο. Οὐσπερ καὶ τὸ δίς τῷ αὐτῷ χρήσασθαι· δύναται δὲ ἐμφαίνειν καὶ ἐπίτασιν τῆς κραυγῆς.

Καὶ προσέσχε μοι. Θερμῶς βοῶντι καὶ διοψύχως.

'Ερ ήμέρᾳ θλίψιώς μου, τὸν Θεόν ἐξεζήτησα. Τὸ ἐξεζήτησα, τὴν σπουδαίαν ζήτησιν δηλοῖ· ἐξεζήτει δὲ αὐτὸν εἰς ἀντίτηψιν.

Ταῖς χερσὶ μου νυκτὸς ἐντείνω αὐτοῦ. Ἀπὸ κοινοῦ λητεόν, καὶ ἐπὶ τούτου, τὸ Ἐξεζήτησα. Πῶς δέ τις ἐκζητεῖ τὸν Θεόν; Ταῖς χερσὶν, ἐκτείνων αὐτὰς πρὸς αὐτὸν μετὰ δεήσεως· νυκτὸς δὲ, οἵτι πᾶσα πανταχθεν δέοιται· ἐναντίον δὲ αὐτοῦ, τουτέστιν ἐνώπιον αὐτοῦ βλέποντος πάντα. Τενὲς δὲ

A festum, hoc est, spectaculum facient. Possimus etiam dicere, quod non solum cogitationes erunt Deo manifestae, sed et si quis tentatus fuerit a demone, ut pravum quid cogitaret, licet pro rorsus persuasus non sit, ut in incepta cogitatione persistaret, quod tamen illa cogitatio, tametsi rejecta et relecta, se ipsam Deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere Deum possit.

VERS. 12. Vovete, et reddite Domino Deo vestro. Cum hæc ita se habeant, promittite Deo, inquit, dona presentia, atque ea tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite.

B Omnes qui sunt in circuitu ejus afferent munera. In circuitu Dei sunt, qui eum diligunt. In his nani que esse Deus dicitur, et manere: Illic enim, inquit, sum in medio eorum ^{**}. Hi igitur omnes Deo dona afferent, ipsas nimicrum virtutes.

VERS. 13. Terribili, et austerenti spiritus principium. Spiritus, hoc est, animas.

Terribili apud reges terræ. Apud Pharaonem nimicrum, et omnes alios, qui Aegypti plagas, et reliqua illius miracula audiverunt.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Asaph.

PSALMUS LXXVI.

C **In finem inscribitur hic psalmus, quia prophetias continet, quae ad finem tendebant; prædictis enim quæ passuri erant Judæi, in Babylonica captivitate, et multa quæ illuc dicturi erant verba commemorat. Ordo autem et sensus inscriptionis hujusmodi est: Psalmus qui decantatus est ipsi seu ab ipso Asaph, chori unius principi, pro Idithum. Nam cum Idithum huic negotio vacare non potuisset, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius; conscriptus est autem ex persona populi captivi olim in Babylone.**

VERS. 2. Voce mea ad Dominum clamari. Αζενσ ego, inquit, duram in Babylone servitatem, clamavi ad Deum.

D **Voce mea ad Deum.** A communī sensu sumendum est verbum, Clamavi; sciendum vero est, quod verba illa, Voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idiomata, quoniam ad modum et illud, quod his eamdem repetit sententiam: tametsi possint actus intensionem præ se ferre.

Et intendit mihi. Ardenter atque ex tota anima clamanti.

VERS. 3. In die tribulationis meæ Deum exquisivi. Verbum, Exquisiri, inquisitionem cum studio indicat: inquirebat autem eum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A communī sensu sumendum etiam hic est verbum, Exquisivi. Exquirere autem manibus Deum ille videtur, qui, cum fundit preces, manus ad Deum quodam cum affectu extendit. Nocte vero, inquit, id facio (quando omnia silent et quiescent), quando maxima adest

^{**} Matth. xviii, 20.

securitas (et omne abest impedimentum). Coram A χειρας ἐνταῦθα τὰς πράξεις νοοῦσιν· νυκτὶς δὲ, δ. ἐσαι αὐτεν, hoc est, in filius præsentia, qui omnes videt. Aliqui per manus, actiones intelligunt, et nocte, pro clam ac latenter, ita ut exquisisse se Deum affermet per bonas actiones, bene ac secundum virtutem operando, clam tamen et latenter ab hominibus.

Et nō sum deceptus. Et cum adjutorem illum mihi fore sperasse, concepta spe frustratus non sum. Patet igitur psalmi verba populo accommodari, post redditum e Babylonica captivitate, quem admodum et modo cuilibet congruere possunt, qui a periculis salvatus sit.

Renuit consolari anima mea. Non est 'passa ut aliquis consolationem afferret, gravi nimis dum dolore affecta.

VERS. 4. *Memor sui Dei, et latus sum.* Unicum B mihi in tantis malis fuit solamen, Dei scilicet memoria. Cogitans enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimum inde capiebam solarium.

Et meditatus sum et defecit spiritus mens. Quod hic Latine legimus *Meditatus sum*, in Graeca lectione habetur *ἀδολέσχησα*; est autem ἀδολεσχία proprie, ut alibi diximus, sermo superfluous; hanc nos nugacitatem dicere possumus, juxta illud : *Narraverunt mihi iniqui nugacitates, sed non ut lex tua²⁷*: (est etenim illuc in Graeco eadem dictio ἀδολεσχία.) Accipitur etiam pro meditatione et sollicitudine, ut hic (et aliqui initiori vocabulo *argutationem* interpretati sunt, quod medium quodam videatur esse inter nugacitatem, et meditationem, et utriusque significacioni facilissime posse accommodari). Argutabar, inquit, et meditabar in iure ipse, et sollicitus cogitabam, quonam pacto a lata aut requiem nullam invenirem, anima mea angustiis alibi legimus : *In mandatis tuis meditabar²⁸*. Item : *Servus autem tuus mediabatur in justificationibus tuis²⁹* (tametsi Latinus interpres persæpe *Exercebar, reddiderit, seu Exercitatus sum*); iusta etiam alia inveniri possunt in psalmo cxviii. Invenimus etiam ἀδολεσχίαν ponit pro oratione : unde ab Anna dictum legimus : *In multitudine orationis meæ contabui³⁰* : (eadem enim dictio illi habetur in Graec. pro oratione.)

VERS. 5. *Prævenerunt custodias oculi mei.* Qui exercitum curam habent, solent noctis custodias in quatuor partes dividere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine alternant. Oculi mei, inquit, omnes noctis custodias prævenerunt, hoc est, vigilando omnia custodiaria tempora prævenerunt. Cum enim meditarer, et sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus. Vel aliter : Oculi mei, hoc est, observatores atque inimici mei, omnes prævenerunt custodias, solliciti nimis, ut suis me insidiis comprehendenderent.

Turbatus sum, et non sum locutus. Afflictionibus atque angustiis confusus sum, verum hujusmodi afflictiones inimicis meis non revelavi, ne majori extollerentur lætitia.

VERS. 6. *Cogitavi dies antiquos, et annos aeternos*

²⁷ Psal. cxviii, 83. ²⁸ Ibid. 47. ²⁹ Ibid. 23. ³⁰ I Reg. 1, 16.

Variae lectiones.

(80) Ad verbum : *Animum sumebam : et amplissimum solarium !*

Kai οὐκ ἡπατήθη. Ἐλπίσας εύρειν βιηθὸν αὐτὸν, οὐκ ἡπατήθη ταῖς ἐλπίσιν, εἰς ουν, οὐκ ἡσόχησα. Δῆλον οὖν ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βαθυλῶνος ἐπάνοδον ἀρμόσαι ταῦτα τῷ λαῷ, καὶ μήν καὶ παντὶ τῷ ἐκ κινδύνων περισωθέντι.

'Απηγγρατο παρακληθῆται η̄ φυχή̄ μου. — *'Απηγγρατο, ἀπηγόρευσεν, οὐκ ἐδέξατο παρηγορθῆναι έξ ἀνθρώπων, λίαν βαρύθυμούσα.*

'Εμριήσθητο τοῦ Θεοῦ, καὶ εὑρέθηται. Μίαν μόνην εἰχον παράκλησιν, τὴν τοῦ Θεοῦ μνήματαν ἐν τοσούτοις κακοῖς. Μνημονεύων γάρ ὅτι δύναται ἀπαλλάξαι με, παρηγορούμην (80). Ω τῆς εὐπορίστου παραμυθίας !

Ἄδολέσχησα καὶ ὠλιγοψύχησε τὸ πνεῦμά μου. Ἀδολεσχία κυρίως μὲν, ἡ περιττολογία καὶ φλυαρία, ὡς τό· Διηγήσατο μοι παράρομοι ἀδολεσχίας· τάττεται δὲ καὶ ἐπὶ μελέτης καὶ φροντίδος· ὡς ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐμελέτων γάρ, φησίν, ἐν αὐτῷ, καὶ ἐφρόντισα πᾶς ἀν ἀπαλλαγήν τῶν ἀλγεινῶν· καὶ μὴ εὐρίσκοντός μου λύσιν, ἐστενοχωρήθη ἡ φυχή μου. Τοιοῦτον ἔστι καὶ τό· *'Ερ ταῖς ἑτοιλαῖς σου ἀδολεσχήσω· καὶ τό·* *'Ο δὲ δούλος σου ηδολεσχεῖ ἐτοῖς δικαιώμασι σου· καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐν τῷ ριή̄ φαλμῷ.* Λέγεται δὲ ἀδολεσχία, καὶ ἡ προσευχή· ὡς τὸ τῆς *'Ανης·* *'Εκ πλήθους ἀδολεσχίας μου, ἐκτέρηκα.*

Προκατελάβοτο φυλακὰς οἱ δρθαλμοὶ μου. Οἱ φυλάσσοντες τὰ στρατόπεδα, διαροῦσιν εἰς τέσσαρας φυλακὰς τὴν νύκτα· πρώτην, δευτέραν, καὶ τετάρτην· καὶ ἀμοιβαδὸν ἀλλήλοις αὐτὸν παραδίδοσι. Φησὶν οὖν, ὅτι Προέφθασαν οἱ δρθαλμοὶ μου πάσας τὰς τῆς νυκτὸς φυλακάς· τουτέστιν, ἀγρυπνοῦντες προελάμβανον τοὺς καιροὺς τῶν τοιούτων φυλακῶν· μεριμνοῦντος γάρ, ἀφίστατό μου ὁ Σπυρος. *"Η δρθαλμοὺς λέγει, τοὺς ἐπιτηροῦντας αὐτὸν ἐχθρούς·* ὅτι Προκατελάδοντο κατ' ἐμοῦ φυλακὰς οἱ ἐπιτηρηταὶ μου.

Ἐταράχθητο, καὶ οὐκ ἐλάλησα. Συνεχύθην ταῖς ολίγεσιν· ἀλλ' οὐκ ἐξέρην ταῦτα πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἵνα μὴ καὶ μᾶλλον ἐπιχαρῶσι μου.

Διελογισθμην ἡμέρας ἀρχαῖς καὶ διη αλώρια

Ἐμρήσθηρ, καὶ ἐμελέτησα. Ἡμέρας ἀρχαῖς λέγει, Λ τὰς ἐπὶ Μωϋσέως, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναοῦ· ὅπως οἱ τίτε τὴν θλευθερώθενταν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας, καὶ Διεβησαν ἀδρόγχω; τὴν Ἐρυθράν, καὶ μυρία εὐεργετήθεντες, εἰσῆλθον εὐκλεῶ; εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Αἰώνια δὴ καλεῖ, τὰ παλαιά· οὕτω καὶ ἀπ' αἰώνος λέγομεν τὰ ἔκπαλαι· ἀδιάφορος δὲ τὸ σύνταξις τοῦ Ἐμρήσθηρ. Ἐμελέτησα δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἀνεπόλητα ταῦτα ἐν τῷ νόῳ μου· ἐκεῖνας δὲ τὰς ἀρχαῖς ἡμέρας εἶπε, καὶ ἐτη αἰώνια. Ἐντεῦθεν κινούμενοι ταῖς, τῷ, Προκατελάσσοτε φυλακάς, ἀλλὰς ἡρμηνευσαν· οἵ οἱ δρθαλμοὶ τῆς ψυχῆς μου, ταῦτας δὲ νοῦς μου, προκατεστάψατο τὰς πολιτείας τοῦ βίου. Νῦν μὲν γάρ ὁ βίος, διὸ τὴν ἐν αὐτῷ πλάνην· φυλακαὶ δὲ αὐτοῦ, αἱ πολιτεῖαι· ἡ πρὸ τοῦ νόμου, ἡ νομικὴ, καὶ τὴν ἐπαγγελικὴν· τὰς δύο τούν, φρονίν, ἀναθεωρῆσαι, καὶ μὴ εὑρεῖν τοιαύτην ἐγκατάλειψιν. Καὶ τοῖς πατριάρχαις γάρ θεοῖς ἐδοξήθει· καὶ τοῖς μετὰ τὸν νόμον ἄρχοι τοῦ παρόντος ἔξαρστοις. Περὶ τῶν τοιούτων οὖν φυλακῶν καὶ ὁ Κύριος εἰρηκεν, ἐν οἷς μακαρίζει τοὺς γρηγοροῦντας δυόλους· φησι γάρ, οἵτις Καὶ τῇ δευτέρᾳ, καὶ τῇ τρίτῃ γυλακῇ εὐηγέρως, μακάριοι εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐσείροι.

essent divino auxilio. Nam et patriarchis summam Deum opem tulit, et aliis quibuscumque majoribus, qui post datam legem in captivitatem inciderunt. De hujusmodi autem custodiis loqui videtur Dominus in eo loco, ubi *beatos dicit, serros vigilantes: quia si in secunda, aut tercua custodia, Dominus venerit, et inreuerit eos sic, beati sunt servi illi.*

Nuxtē μετὰ τῆς καρδίας μυν ἡδολέσχοντο. — *Nuxtē, ἀντὶ τοῦ, ἐν νυκτὶ, ὅτε τρεμία πάντων· καὶ αὗτη δὲ ἡ ἀδολεσχία δροῖται τῇ προρρήθεσσι;* *Metὰ δὲ τῆς καρδίας μυν, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῇ ψυχῇ μυν.*

Kai ἐσκυλλίτε τὸ πτεῦμά μου. — *Ἐσκυλλίτε, ἀνώρτεν, ἀνήρεύνα· οὕτω γάρ ἐξέδωκεν ὁ Θεοδοτίων· τι δὲ ἡρεύνα, ἀκουσον ἐξῆς.*

Mή εἰς τοὺς αἰώνας ἀπώστει τοῦ Κύριος, καὶ οὐ προσθίστει τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι. *Ἐπαπορτιματικὰ τὰ ρῆτα, μέχρι τοῦ, Καὶ εἴπα.* *Νῦν ηράμην.* *Ἀντρεύνων, φησιν, μήποτε παντελῶς ἀπώστει τῇ μᾶς, καὶ οὐ θελήσει. Τοῦτο γάρ δηλεῖ τὸ, Οὐ προσθίστει εὐδοκῆσαι ἔτι, εἰτούν εὐαρστηθῆναι τὸ τιμὸν εἰς τὸ ἑκῆς· περιπτεύοντος; Τοῦ.*

Μή εἰς τέλος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἀποκόψει. *Η μέχρι παντὸς ἀποκόψει ἀρτὶ ἥμῶν τὸ σύνθετος ἔλεος.* *Τοῦτο δὲ καὶ ταῦτα δοκεῖ τῷ·* *Μή εἰς τοὺς αἰώνας ἀπώστει; ἀλλὰ οὖν οἰκτρότερον, καὶ παθητικώτερόν ἔτι.*

Συνετέλεσθε ρῆμα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν. *Μή ποτε συνετέλεσθε τὸ ρῆμα τοῦ λόγου, δὲ ἐνετείλασθε εἰς χιλίας γενεᾶς;* *Περὶ οὐ ζήτει ἐν τῷ ρῷ φαλμῷ.* *Συνετέλεσθε δὲ, ἀντὶ τοῦ Συνέλευσε, καὶ περιώρθεσθε αὐτῷ, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ἐκείνης, ἀχρὶ καὶ εἰς τὴν νῦν, ὡς μὴ περιπτέρω χωρεῖν.*

Μή ἐπιλίστεται τοῦ οἰκτειρῆσαι ὁ Θεός· οὐ συνέξει ἐν τῇ δργῇ αὐτοῦ τοὺς οἰκτυμοδὸς αὐ-

memoria repetii, et meditatus sum. Per antiquos dies, tempora Moysi intelligit, et Iesu Nave. Cogitavi, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca servitute fuerint liberati, quomodo siccis peribus pertransierunt mare Rubrum, quomodo innumeris a Deo affecti beneficiis in terram tandem promissionis cum gloria ingressi sunt. Eternos autem annos, dixit, pro Antiquos, quemadmodum A sæculo atque Ab aeterno dicere solemus, aliquando pro Antiquitus; et Meditatus sum, hoc est, revolu in memoria mea: et quos paulo ante dies antiquos dixerat, postea aeternos annos appellavit. Illic quidam moti sunt, et verba illa: Prætenerunt custodias oculi mei, alio modo exposuerunt, dicentes: Oculi animæ meæ, hoc est, mens mea, prius consideravit omnes viæ meæ conversations. Præsens quippe hæc vita, nox dici potest, ob multiplices errores qui in ea reperiuntur. Custodias autem huius vitæ, conversations variæ sunt, seu varie vivendi regulæ, verbi gratia, conversations quæ ante legem fuit, item conversations legalis, deinde evangelica. Contemplatum igitur se esse dicit antiquos dies, hoc est, patrum vitas: et nusquam invenisse se dicit, quoniam patres ac majores sui adeo destituti consideravit omnes viæ meæ conversations. Præsens quando maxima rerum omnium est qui se De hujusmodi autem meditatione cadugn dici possent, quæ superius diximus: Cum corde vero, id est, in animo meo.

Vers. 7. Nocte cum corde meditabar — Nocte quando maxima rerum omnium est qui se De hujusmodi autem meditatione cadugn dici possent, quæ superius diximus: Cum corde vero, id est, in animo meo.

Et fodiebat spiritus meus. Vestigabat, inquit, et scrutabatur; atque hoc pacto reddidit Aquila. Quidnam autem investigaret, audi.

Vers. 8. Numquid in saecula projiciet Dominus, et non apponet, ut complacitor sit adhuc? Dubitantis verba hæc sunt, usque ad versiculum: Et dixi, Nunc cœpi. Vestigabam, inquit, dicens: Numquid Deus nos prorsus abjecturus est, et nusquam amplius recipiet? Hoc enim sibi volunt illa verba: Et non apponet ut complacitor sit adhuc, hoc est, ut benignior sit erga nos.

Vers. 9. Aut in finem misericordiam suam absindet. Aut in perpetuum consuetam a nobis recedit misericordiam. Quæ verba tametsi eadem esse videantur, cum illis: Numquid in saecula projiciet Dominus? majori tamen affectu plena sunt, et ad majorem movent misericordiam.

Consummatum verbum a generatione in generationem. Numquid consummatum verbum illius sermonis, quem mandavit in milles generationes? de quo in psalmo civ. Consummatum autem, id est, conclusit et prescripsit, ab illa nimis generazione, usque ad hanc generationem, ita ut ultimus ei locus non sit.

Vers. 10. Numquid obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua miserationes suas? Haec

verba tametsi præcedentibus similia esse videantur, illud tamē specialitatem demonstrant, quod Deus natura ipsa est misericors, quemadmodum et lux natura ipsa splendida est, et ignis natura ardor, quodque ideo Deus nunquam id deponet, quod sibi naturale est. Ex hoc igitur illud intellectus de quo dubitabat, et de quo sollicite meditabatur: quod scilicet Deus in saecula eum non projiceret, nec illa faciet, quæ superius dicta sunt: verum quod juxta delictorum gravitatem adducet supplicia.

VERS. 11. *Et dixi, Nunc capi.* Hæc verba gratiæ ac benigni animi sunt. Cogitans, inquit, quæ commisi peccata, dixi: Nunc initium mihi est con-digni supplicii. Nam quæ hactenus sustinui, præ-ludium quoddam pœnaru[m] tamēmodo suere.

Hec mutatio dexteræ Altissimi. Hæc immutatio est a libertate et quiete ad servitutis angustias. Est igitur opus hoc, opus quoddam divinæ manus punientis et castigantis nos.

VERS. 12, 13. *Memor sui operum Domini.* Opera Domini correctiones appellat, et castigationes a Deo præstas, quæ ad hominum utilitatem datur.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinven-tionibus tuis cogitabo. A communī sensu iuris sumendum est, *Et dixi.* In illo, inquit, tempore dixi, quod memor ero, et quæ sequuntur. Eorum enim memoria so[lo]meni mihi asserebat, ut dictum est. Per adinventiones autem, artes varias intel-ligit et consilia, quibus Deus ad hominum salutem usus fuerat (81).

VERS. 14. *Deus, in sancto via tua.* Per sanctum, cœlum intelligit, tanquam purum ac mundum, in quo commorari dicitur Deus. Vel ipsum montem Sina, veluti Deo dicatum et sanctificatum, et ad quem Deus descendebat. Vel templum veluti sa-crum ac venerandum, et in quod descendens Deus oracula reddebat et responsa. Symmachus pro *Sancto*, dixit, *In Sanctitate*, illud significans quod omnis Dei actio sancta est, atque irreprehensibilis, tametsi illius correctiones graves nobis, et duræ aliquando videantur.

Quis Deus magnus, ut Deus noster? Cum pollici-tus sit se futuru[m] memorem mirabilium Dei, nunc præ cæteris omnibus enim laudat, dicens: *Quis gentium Deus adeo magnus est, vel tantæ est, aut tam immensæ potentia, ut Deus noster?*

Tu es Deus, qui facis mirabilia. Tu vere Deus es, qui admiranda opera perficias

VERS. 15. *Notum fecisti in populis virtutem tuam.* Per populos, hoc in loco gentes intelligit, Ægyptios nimirum, aut alios quoscumque populos Deo olim contrarios, qui tandem a Judeis superati sunt, et ipsa didicerunt experientia, quod Deus ille, qui Judæis auxiliabatur, magnus ac potens Deus est.

Variae lectiones.

(81) Graece additur animadverte autem hoc loco verbum ἀδολεσχήσω. Idem enim significal, quod superius.

τοῦ. Ταῦτα εἰ καὶ τοῖς προλαβούσιν ὅμεια φαίνεται τὰ ἡγέτε, ἀλλ' οὖν ἐμπρέγουσιν ὅτι φύσει οἰκτίρμων ἔστιν ὁ Θεός· ὥστε περικαλλέσθαι τὸ φῶς φωτιστικὸν, καὶ τὸ πῦρ καυστικόν. Αἴδη καὶ τὸ κατάφυσιν οὐκ ἀποβάλει. Ἐντεῖθεν οὖν συνῆκεν δὲ τὴν φρεσιν, ὅτι οὐκ εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπώστεται αὐτοὺς, καὶ τὰ ἔξης· ἀλλ' ὅτι πρὸς τὰ πλήθη καὶ τὰ μεγίθη τῶν ἀμαρτιῶν ἐπάγει καὶ τὴν τιμωρίαν.

Kai elpa· Nūr ἡρξάμην. Εὔγνωμος οὐ λόγος. Ἀναλογισάμενος, φησὶν, & ἡμαρτον, εἴπα, ὅτι Νῦν ἀρχή μοι τῆς ἀξίας τιμωρίας. Τὰ γάρ μέχρι νῦν προσέμια ταύτης.

B *Aὕτη η ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου.* Ἡ ἐναλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνέσεως, εἰς δουλίαν καὶ στενοχωρίαν, τῆς θείας ἔργον χειρὸς κολαζούσης ἡμᾶς.

Ἐμρήσθη τῶν ἔργων Κυρίου. Ἔργα Κυρίου λέγει τὰς ἐπὶ συμφέροντι πειθείας.

"Οτι μησθήσομαι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν θαυμα-στῶν σου, καὶ μελετήσω ἐρ πάσι τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἐν τοῖς ἀπιτηθετέμασίν σου ἀδολε-σκήσων. Ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον αὐθίς τὸ, *Kai elpa·* Ἐν τῷ καιρῷ γάρ, φησὶν, ἐκείνῳ, εἴπα ὅτι μησθήσομαι, καὶ τὰ ἔξης· ἡ μνήμη αὐτῶν ἔφερε μοι παράκλησιν, ὡς εἰρηται· ἐπιτηθετέματα δὲ καλεῖ, τὰ; πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπων μηχανάς; Παρατήρει δὲ τοὺς τὸ, Ἀδολεσχήσω· ταύτην γάρ σημαίνει τοῖς προρρήθεισιν.

Ο Θεός, ἐν τῷ ἀγίῳ η δδός σου. Ἅγιον ή τὸν οὐρανὸν φησὶν ὡς ἀγνὸν, ἐνῷ διατρέβειν λέγεται ὁ Θεός· η τὸ δρός; Σινὰ ὡς ἀριστιωμένον Θεῷ, ἐνῷ ἐπεδήμησεν· η τὸν γαδὼν ὡς σεπτόν· ἐνῷ κατιών ἐγρημάτισεν. Ο δὲ Σύμμαχος, ἀντὶ τοῦ Ἐν τῷ ἀγίῳ, Ἐν ἀγίστητι ἔξιδωκε, δοὺς νοεῖν ὅτι πέσει πρᾶξις Θεοῦ ἀγία καὶ ἀμεπτόδη; Εστιν, εἰ καὶ ἡμῖν αἱ παιδεῖαι φορτικαὶ φαίνονται.

C *Tίς θεός μέγας ὡς δ θεός ημῶν;* Υποσχόμειος μησθήνας τῶν θυμάτων τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων ἀνυμνεῖ αὐτὸν εἰπὼν· *Tίς θεός τῶν ἀλλοφύλων οὐ-* *τω;* έστι μέγας, εἰτούν μεγαλοδύναμος καὶ μεγα-λουργὸς ὡς δ θεότερος;

Σὺ εἰ ὁ θεός σ ποιῶ θαυμάσια. Σὺ εἰ δ Κύριος θεός σ ποιῶ θυμάστα ἔργα;

Ἐγράψας ἐν τοῖς λαοῖς τὴν δύναμίν σου. Λαοὺς ἐνταῦθα τὰ ἔθνη κατεῖ· λέγω δη τοὺς Αἰγυ-πτίους, καὶ τοὺς ἀλλούς δοσους ἀνθισταμένους οἱ Ἐβραῖοι παραδέξας κατεπολέμησαν· πειρά μαθην-τας, έστι μέγας; έστιν δ τούτοις βοηθῶν Θεός;

'Ελιντρώσω ἐν τῷ βραχῖον σου τὸν λαόν σου. Αἱ βραχίονα τὴν δύναμιν δουμάζει.

Τοὺς νιοὺς Ἰακὼβ καὶ Ἰωσήφ. Τοὺς νιοὺς τὸν λαὸν εἰπε· τοῦ μὲν Ἰακὼβ, ὡς προγόνου· τοῦ δὲ Ἰωσήφ, ὡς τροφέως καὶ εὐεργέτου· καὶ δόξης αὐτοῦ αἵτου διὰ τὴν σοφίαν καὶ δυναστείαν.

dum omnes patriarchas, et universum populum aluit, patris officium præstil. Maxima igitur sunt hujus patriarchæ beneficia in universum populum, cuius etiam vires, et sapientia immortalem populo gloriam pepererunt.

Εἰδοσάρ σε ὑδατα, δ Θεός, εἰδοσάρ σε ὑδατα καὶ δροσῆθησαρ. Περὶ τοῦ ἐν Ἐρυθρῷ θαύματος ὁ λόγος· Εἴδόν σε, φησὶν, ἀρρήτως καὶ φονθεόντα διέτετραν. Πρωδιώδευς γάρ τοῦ λαοῦ δ Θεός, ἐν στύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλῃς.

Ἐταράχθησαρ ἀδυσσοι. Τῷ ἐμπεσόντι τοῖς ὑδάσιν ἀνέμῳ ἐταράχθησαν τὰ βάθη τῆς θαλάσσης.

Πλῆθος ἥχους ὑδάτων. Πλῆθος γέγονε τότε, τοῦ ἥχους τῶν ὑδάτων, τουτέστιν πολὺς ἥχος.

Φωνὴν ἔδωκαν αἱ τρεπέλαι. Φωνὴ τῶν νεφελῶν, ἡ βροντὴ.

Καὶ γάρ τὰ βέλη σου διαπορεύονται. Φησὶν ἡ ιστορία, ὅτι νότου βιασον πνεύσαντος διηρέθη ἡ Οάλλασσα. "Οὐδεν καταιγίδος γενομένης, βροντὰς καὶ ἀστραπὰς εἰδός ἐκπεσεν εἰς κατάπλιξιν τῶν Αἰγυπτίων· καὶ λοιπὸν βέλη τὰς ἀστραπὰς νοήσεις διαπορευομένας κατὰ τῶν ἔχθρῶν. Τὸ μέντοι διαπορεύονται, ἀντὶ τοῦ διεπορεύοντο ἀντιχρονικῶς. Γδ, Καὶ γάρ, περιττόν.

Φωνὴ τῆς βροτῆς σου ἐν τῷ τροχῷ. Καὶ συνέδησε, φησὶ, τοὺς ἄξονας δ Θεός τῶν ἀρμάτων αὐτῶν. Καὶ ἤγειν αὐτοὺς μετὰ βίας. Λέγει τοινυν, ὅτι Ἡ φωνὴ τῆς βροντῆς σου κατερήγη ἐν ἐκάστῳ ἡραματι· τροχὸν γάρ τὸ δρόμα καλεῖ· ὡς ἀπὸ μέρους τὸ δόλον. Ὅφελος ἡς ἐκταραχθέντων τῶν ἵππων, συνεδέθησαν οἱ ἀξονες τῶν τροχῶν ἀλλήλοις. Καὶ δλωτοί· Ἡ φωνὴ τῆς θεολογίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦ τροχοῦ δικηγορίας, δλίγον ἐφαπτομένου τῆς γῆς, ἡτοι τῶν γεηρῶν· τῷ δὲ λοιπῷ παντὶ τούτων ὑπερηρμένοι.

Ἐξαραν αἱ ἀστραπαὶ σου τῇ οἰκουμένῃ. Ἐφάνησαν πάλιν αἱ λαμπρότητες τοῦ τοιούτου θαύματος.

Ἐσαλεύθη καὶ ἐτρομος ἐτερήθη ἡ γῆ. Ἐτράχθησαν; ἐθορυβήθησαν καὶ ἐφεβήθησαν πάντες οἱ ἀνθρωποι, μαθόντες, οἷα εἰργάσω διὰ τὸν λαόν σου.

Ἐρ τῇ θαλάσσῃ αἱ δόσοι σου. Ἐπιφύνημα τοῦτο τοῦ θαύματος. "Οτι ἐν τῇ θαλάσσῃ δόσεις, δτε βούλει.

Καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὑδασι πολλοῖς. Τὸ αὐτὸδο λέγει πάλιν, ἐπιτείνων τὸν ὄψιν.

Καὶ τὰ ἄγρη σου οὐ γρωσθήσονται. Συνήχθη γάρ

Redemisti in brachio tuo populum tuum. Per brachium Dei, divinas vires, seu Dei potentiam intelligit.

Filios Jacob et Joseph. Ipsum inquit, populum (82), quem et Jacob filium dicit, eo quod omnes tribus progenitorem illum haberent, veluti patriarcharum omnium patrem, et filium Joseph, eo quod Joseph, dum omnes patriarchas, et universum populum aluit, patris officium præstil. Maxima igitur sunt hujus patriarchæ beneficia in universum populum, cuius etiam vires, et sapientia immortalem populo gloriari pepererunt.

VERS. 16. Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ, et timuerunt. Sermo est de his quæ in mari Rubro facta sunt. Viderunt te, inquit, aquæ, et ob timorem divisæ sunt. Prætabat enim Deus ante populum in columnæ iguis, et nubis.

Turbatæ sunt abyssi. Profunda, inquit, maris conturbata sunt a vento qui in aquas impetum fecerat.

VERS. 17. Multitudo vocis aquarum. Multitudo et copia tunc magna fuit vocis aquarum, hoc est, multus sonitus aquarum.

Vocem dederunt nubes. Nubium vox est tonitrus.

VERS. 18 19. Etenim sagittæ tuæ pertransiunt. Legimus in veteri historia, quod valido spirante astro divisum est mare. Procella autem facta verisimile est, fulgura etiam, ac tonitrua ad majorem Ægyptiorum terrorem decidisse. Per sagittas igitur fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertransibant. C Posuit enim Propheta tempus pro tempore. Illa etiam dictio, Enim, abundat, ut sit sensus: Et sagittæ tuæ pertransibant.

Vox tonitrui tui in rota. Et conjunxit, inquit, Dominus axes curruum eorum, et duxit eos cum violentia. Vox, inquit, tui tonitrui in unoquaque curru contracta est. Per rotam enim currum intelligit, veluti a parte totum. Equis igitur haec ratione perturbatis, curruum axes mutuo complicati sunt. Vel aliter, Vox theologicæ in nobis esse dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui parte terram tangit, reliquis omnibus partibus a terra sublevatis.

VERS. 20. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. Claritas, inquit, hujus miraculi ab omnibus visa et cognita est qui tunc aderant.

Commota est et contremuit terra. Turbati sunt et conterriti universi homines, postquam didicierunt quanta pro populo tuo operatus es.

In mari viæ tuæ. Exaggerat miraculum. Tu, inquit, per mare ambulas, cum libuerit.

Et semitæ tuæ in aquis multis. Eadem rursum repetit, amplificans Dei laudes.

Et vestigia tua non cognoscentur. Quia scilicet

Variae lectiones.

(82) Graece simplicius unica Syntaxi. Per filios populum intelligit, filios autem Jacob, ut progenitoris; et Joseph, ut alloris ac de eo optime meriti,

ejusque gloria, ob sapientiam et potentiam suam auctoris.

mare iterum coniunctum atque unitum a deo in se
est, ut nulla amplius divisionis vestigia apparerent.

Vers. 21. *Deduxisti sicut oves populum tuum in manu Moysi, et Aaron. Oribus populum comparavit ut custodiam et curam ostenderet quam Deus eorum habuit: et quod, ut bonus pastor, ad uberrima pascua, et ad tutissimum ovile eos deduxit. Unde et pascere etiam dicitur Deus populum Israel (juxta illud: *Qui pascis Israel intende*⁴¹). Quidam, inter quos est Gregorius Theologus, hunc psalmum accommodant beato David, dicentes, verisimile esse, quod post liberationem consecutam a valido illo calamitatum exercitu a quo pars pro obsessus fuerat, et animis etiam captivitatem passus, quod post hujusmodi, inquam, liberationem, hunc psalmum composuerit et calamitates suas in eo narraverit, de Christo una prophetias complicans, propter quas, ut puto, *In finem inscriptum est. Claimavi, inquit, cum afflictionibus detinerer: et quae sequuntur facile omnia accommodantur usque ad versiculum: Recogitari dies antiquos, quo intellige esse feliores dies illos quando Deum protectorem habebat. Quae deinde sequuntur etiam facilia sunt, usque ad versiculum: Consummavit verbum a generatione in generationem: qui versulus, non cum dubitatione, sed definite legendum est. Perfecit enim Deus atque adimplevit omnes sententias quas de unoquoque homine in praeteritum determinavit. Dictio enim *Verbum*, hoc in loco, pro sententia intelligi dicitur. Restat igitur, inquit, ut illa ego etiam passurus sim, quae ab eo de me decreta sunt. Quod vero ait: *A generatione in generationem, expone, hoc est, per successiones uniuscuiusque generationis, seu in unaquaque generatione. Verba autem illa: Hoc mutatio dexteræ Excelsi, evangelica conversationis prophetiam continent. Legalem enim conversationem mutandam esse in evangelicam cernens propheticis oculis, dixit: Hoc est mutatio dexteræ Excelsi, quae verba illud etiam nobis indicant, quod haec mutatio proprium fuit Christi opus. Hunc enim Christum Dei dexteram appellavit, quia per Filium, quasi per dexteram manum, Pater omnia creavit. Christus enim rerum omnium creator est. Quae sequuntur clara sunt, usque ad versiculum: Deus, in sancto via tua. Per sanctum etiam, hoc in loco Christum intelligit, veluti mundissimum, atque innocentissimum, qui peccatum non fecit⁴²; in hoc inquit, Christo consilium tuum operaris, quod de incarnatione deque humana salute olim decrevisti. Per viam enim hic divinum consilium intelligit. Deinde tamen admittatus Propheta mysterium, Deum summa cum laude magnificat, dicens: Notum fecisti Filium tuum in omnibus gentium populis. Christus enim, inquit, Dei virtus est⁴³; hunc etiam brachium Dei esse dicit, in quo redemit Deus populum suum, filios Jacob, et Joseph: nos nimis fideles, qui***

Α καὶ ἡνώθη πάλιν ἡ θάλασσα, καὶ οὕτως, ὡς μὴ φανεῖσθαι ἔχον διαιρέσεως.

‘Οδήγησας ὡς πρόδεσμος τὸν λαὸν σου ἐν χειρὶ Μωϋσῆ καὶ Ἀπρώῳ. Ω; πρόδεσμος εἶπεν, ἐμφαίνων τὴν εἰς αὐτοὺς ἐπιμέλειαν, καὶ φυλακὴν, καὶ ἀπεγγάγην ἐπὶ νομῆν εὐθαλῆ, καὶ μάνδραν ἀσφαλῆ· ἐπειὶ καὶ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ ὀνομάζεται. Ό μὲν οὖν φαλμὸς ἡδη περάτωται· τινὲς δὲ, ὅν καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, τοὺς τοῦ Δασδόπιου πράγματας ἐφαρμόζουσι· τὰ τοῦ φαλμοῦ· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν πολιορκίᾳ ποτὲ θλίψεων αἰχμαλωτισθέντα τὴν ψυχὴν, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν συνθεῖντα τὸν φαλμὸν, ἐκδηγούμενον ὅσα πέπονθε· περιπλέξαντα καὶ προγνητεῖς περὶ Χριστοῦ, δι’ αὐτοῦ, οἵματι, καὶ τὸ, Εἰς τέλος ἐν τῇ ἐπιγραφῇ. Ἐκέρχεται, φησὶν, ὅτε συνεχόμην ταῖς θλίψεσι. Τὰ δὲ ἔξης ἀρμάτουσιν εὐχερῶς ἄχρι τοῦ, Διελογισάμην τὴν μεράρας ἀρχαίας. Εἴεν δὲ ἀν αἱ τῆς εὐημερίας αὐτοῦ, στε τὸν Θεὸν εἰχεν ὑπεραπιστήν· καὶ τὰ ἔξης δὲ, πρόχειρα· μέχρι τοῦ, Συνετέλεσθαι φῆμι· τούτο δὲ, οὐκ ἐπαπορητικῶς, ἀλλὰ ἀποφασικῶς νοήσεις, ὅτε συνεπέραναν πᾶσαν ἀπόφασιν, περὶ παντὸς ἀνθρώπου προεξενεχθείσαν αὐτῷ· Ρῆμα γάρ νῦν, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ νοοῦμεν· καὶ λειπὸν δὲ προώριτε πεισομαι· τὸ δὲ, ‘Απὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ἀντὶ τοῦ, Κατὰ διαδοχὴν ἐκάστης γενεᾶς, εἰ τοιν ἐφ’ ἐκάστης γενεᾶς· τὸ δὲ, Αὕτη η ἀλλοίωσις, περὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας προφητεύει. Προϊδὼν γάρ αὐτήν προφητικοὶ διφθαλμοίς παραλλαγμένην τῆς νομικῆς, φησὶν διτι αὐτη τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ἔργον. Οὗτος γάρ δεξιὰ καὶ βραχίλων τοῦ Πνεύματος, κατὰ τὴν θεῖτητα, προσαπορεύεται· ὡς ποιητής πάντων καὶ ὡς δύναμις. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν ταρῆ, έως τοῦ, ‘Ο Θεός, ἐν τῷ ἀγιῷ ὅδός σου. Λαγιον δὲ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν λέγομεν τὸν ἀγιώτατον, δὲ ἀμφιτιανούς ἐποίησεν. Ἐν τούτῳ, φησὲν, διενοεῖται ἡ βουλὴ σου· ἡ περὶ τῆς ἀναθρωπήσεως καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων· ὅδος γάρ νῦν ἡ βουλὴ. Είτε αποδιδύμασας τὸ τοιοῦτον μυστήριον, ὑμνεῖ καὶ μεγαλύνει αὐτόν· Ἐγνώρισας δὲ ἐν τοῖς λαοῖς πάτερων τῶν ἔθνων τὸν Υἱόν σου· Χριστὸς γάρ, φησὶ, Θεοῦ δύναμις· τούτο δὲ καλεῖ καὶ βραχίονα, δι’ οὐκ ἐλυτρώθη μὲν ἵαδες αὐτοῦ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου· καλούμεθα δὲ τοῦ Ἱακὼβ ἡ καὶ Ἰωσήφ, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ λαοῦ υἱοθετηθέντες, καὶ τὴν ἐκείνου κληρονομήσαντες καὶ οἰκείωσιν καὶ κλητισιν. Εἴρηται περὶ τούτου, καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ ἰγῆ φαλμοῦ· Εἰδοσάρ σε ὅδατα καὶ ἐφοβήθησαν, ὅτε τοῦ πλεονού βιθιζομένου διηπνισθεῖς, ἐπειτίμησεν τοῖς ἀνέκοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐφοβήθησαν καὶ ἡσύχασαν· τίτε δὲ καὶ ἐταράχθησαν καὶ αἱ δύνασαι τῆς θαλάσσης, τῷ φόδῳ τῆς Δεσποτικῆς ἐπιτιμήσεως· ἔτι δὲ καὶ τὸ πλήθος τοῦ ἥγου τῶν κυμάτων· φωνὴν δὲ ἐδωκαν αἱ νεφέλαι ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως, Καὶ· Ἰδού, φησὶν, φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγοντα· Οὗτος δέστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Εἴπης δὲ νεφέλην καὶ τοὺς προφήτας· ὡς ἐν τῷ ἰγῷ φαλμῷ προείρηται· Ενθα καὶ περὶ τῶν

⁴¹ Jerem. xxiii, 2. ⁴² I Petr. ii, 22. ⁴³ I Cor. i, 18.

βελάν· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἀστραπῶν εὐρῆσεις. Φωνὴ δὲ ψρωνῆς ὁ λόγος τοῦ εὐχετείου κηρύγματος. ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἤκητος, καὶ ὡς στέρβου καὶ ἔξακούστου πάσιν ἀνθρώπους· τροχὸς δὲ ὁ κόσμος διὰ τὸ ἀστατον αὐτοῦ. Ἐσαίεύθη δὲ καὶ ἐντρομος ἐγερήθη ἡ γῆ, ὡς ἐν τῷ αὐτῷ φαλμῷ πάλιν ἐξηγεσάμενος γάρ οὗτο; ὅτι τοῖς ἀνθρώποις τῆς θαλάσσης· τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν σημαίνεται, καὶ διὰ τοῦ ἔχῆς στίχου. Ὅποτα γάρ πολλὰ τὸ βάθος τῶν θαλατῶν. Τὰ ἵχρη σου δὲ τὰ ἐπὶ τῆς θαλάσσης οὐ γνωσθήσονται· οὐ συνίστανται γάρ ἵχνη καθ' θάλατος. Τινὲς δὲ θάλασσαν τὸν βίον καλοῦντες, διὰ τὴν δλμην τῶν θλιψεων, καὶ τὸ ἀδέξιον καὶ τὸ ἀνώμαλον, φρασίν, διε: Ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἔσται δὲ καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν· ἀλλὰ τὰ ἵχνη σου, τουτέστιν οἱ τρόποι τῆς ἐνανθρώπησεώς σου ἀκατάληπτοι. Λαὸς δὲ τοῦ Πατρὸς δέ νέος· εἰσιν δὲ Χριστιανικός. Χειρὸς δὲ γειραγώγεως καὶ δέδηγητος τοῦ Χριστοῦ, δε: ἔστι Μωϋσῆς μὲν ὡς νομοθέτης τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου· Ἀρρών δὲ, ὡς μέγας ἀρχιερεὺς, θύσας ἑαυτὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

muit, eo modo, quo in predicto psalmo xvii declaravimus. In mari via tua: quando scilicet Dominus accessit ad discipulos, ambulans supra mare. Quam deambulationem manifestius exprimens, subdidit: Et semitas tuas in aquis multis, hoc est, in profundis fluctibus: et Vestigia tua, quae sicut in mari non cognoscuntur, non persistant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, presentem hanc vitam intelligunt, veluti incertam, inaequalem atque amaram, ob varias quae in ea sunt afflictiones et calamitates. Aliunque quod in hac vita, hoc est, in hoc mundo, erunt vias tuas, o Christe: actiones nimirum assumptae carnis. Vita enim ac conversatio tua a nobis videbitur, verum vestigia tua, hoc est, huius tuas Incarnationis modi non cognoscuntur. Erunt enim incomprehensibilis. Populus etiam Patris, novus est, et fidelis populus, qui per spiritualis ac mystici Moysi, et Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctam deductus est. Potest enim Christus et Moyses dici, tanquam evangelicæ legis optimus legislator: et Aaron, tanquam pontifex, quia seipsum Deo pro populo suo immolavit.

Ψαλμὸς Συνέσεως τῷ Ἀσδρῷ.

C

PSALMUS LXXVII.

Intelligentia ipsi Asdph.

Οὐ συνέσεως χρεία τοῖς ἐντογχάνοντιν· ὡς τε διαγνωσθῆναι. Τίς τε δέ λέγων, καὶ πρὸς τίνες, καὶ τίς δέ νόμος; Λέγει μὲν γάρ δὲ Δαΐδ, προσώπῳ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς τοὺς αὐτῷ πιστεύοντας.

qua hic traditur. Et psalmum quidem conscriptum putamus a beato David, verum ex Christi persona, sermonem suum ad fidèles Christianos dirigentis.

Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν ῥόμον μου. Φησὶ Ζαχαρίας· Καὶ καταρέψεσθαι τὸν πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ ἐσορται αὐτῷ εἰς λαύρ. Νόμον δὲ λέγει νῦν τὸν εὐαγγελικὸν, περὶ οὐ φρεσιν Ἰησαῖας· Ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται ῥόμος, καὶ λόρος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ χριτεῖ ἀνὰ μέσον τῶν ἑθνῶν. Ἀδιάφορον δὲ τὸ, Προσέχετε. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων τῷ ῥόμῳ μου γράφουσι.

autem indifferens hæc constructio verbi, *Attendite:*

Κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ φίματα τοῦ στριματός μου. Τὸ, Κλίνατε, ή ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ Ὑποτίθετε, ή ἀντὶ τοῦ, Μετανοήσατε ἀπὸ τῶν ἀνοίτων ἀκουσμάτων, ἐπὶ τὰ εὐαγγελικὰ κηρύγματα.

A olim sub dæmonis captivitate detinebamur, qui et populus ejus dicimur, et filii Jacob, et Joseph: quoniam in illius veteris populi locum subrogati atque adoptati sumus: qui non denominationem tamen, sed benevolentiam etiam, ac familiaritatem, que cum Deo illis intercedebat, hereditavimus, ut dictum est in fine psalmi xiii: Viderunt te aquæ, Deus, quoniam scilicet navicula fluctuante excitatus a somno, ventos et mare increpavit. Tui enim timore omnia sedata sunt. Huius etiam increpationis formidine tunc abyssi maris, et multitudo sonitus fluctuum pariter turbata est. Vocem præterea nubes dederunt, quando in transfiguratione Domini vox de nube veniens dixit: *Hic est Filius meus dilectus*⁴⁴; possunt etiam prophetæ, nubes dici, ut diximus in psalmo xvii, ubi etiam de sagitis Dei traditnr, et de fulgore seu coruscatione. Vox vero tonitru, evangelica prædicationis est sermo veniens de celo. Validus enim ac vehemens est et a deo resonat ut ab omnibus exaudiri possit. Per rotam autem mundum possumus intelligere, ob ejus nimirum instabilitatem. Terra etiam commoda est, et contra-

vers. 1. Attendite, populus meus, legem meam.

Legimus apud Zachariam: *Et confugient multæ gentes ad Dominum, et erunt ei in populum.* Ad hunc igitur populum ex gentibus congregatum Christus loquitur; et legem eos non Mosaicam audiire jubet, sed evangelicam, de qua loquens Isaías direbat: *De Sion exhibet lex et verbum Domini de Ierusalem, et judicabit in medio gentium*⁴⁵. Est

D tametsi quedam exemplaria non Legem meam habent, sed Legi meæ.

Inclinate aurem vestram in verba oris mei. Supponite, inquit, aures vestras sermoni meo, vel mutate aures vestras ab inani sermone, ab ineptis fabulis ad Evangelia.

⁴⁴ Matth. iii, 17. ⁴⁵ Isa. ii, 3.

VERS. 2. *Notus in Iudea Dens.* Iudei quidem cognosci tantum affirmant Deum a Iudeis, contra autem Deus ad illos, per prophetam dicit: *Juxta numerum civitatum tuarum fuerunt dei tui Iudea, et juxta numerum bivorum Israel, sacrificaverunt Baal*²⁶. Manifestum est igitur, quod de Iudea illa non loquitur, quae est in Palæstina, sed per Iudeam, sacram intelligit Scripturam, in qua universa Christus notus est. Nam et Mosaici, et ceteri omnes libri, de eo annuntiaverunt: et ipse etiam divinus cultus, qui lege constitutus est, figuram et characterem eorum continebat, quae ad Christum pertinenter.

In Israel magnum nomen ejus. Atqui nec in solo Israel. *Ab oriente enim, inquit Propheta, usque ad occasum, glorificatum est nomen meum inter gentes*²⁷; et alibi ad Iudeos: *Vos autem prosanastis eum*²⁸; item alibi: *Nomen meum magnum inter gentes*²⁹. Rursus igitur per Israel, Israëlitarum Scripturam intelligit, datam populo Israel, in qua magnum ac gloriosum cani ur Christi nomen. Maximus autem philosophus per Iudeam eam philosophiæ partem intelligit, quæ circa activas actiones versatur, et per Israel eam partem quæ contemplationibus vacat. Judas quippe interpretatur *Confessio*; confessio autem initium quoddam præstat ad agendi virtutes; Israel vero interpretatur *Mens videns Deum*. Cognoscit igitur Deum, is, qui per virtutem operatur, sciens illum judicem justum esse, et condigna unicuique pro actionibus in iudicio redditurum: atque ideo seipsum ab omnibus maculis mundat. Cognoscit etiam Deum is qui in divinorum contemplatione versatur, et considerans Dei magnalia, condigne etiam illum magnificat. Possumus etiam per Iudeum, novam ex gentibus Ecclesian intelligere, quæ et antiqua peccata confessa est, et quæ verum Deum per contemplationem semper intuetur. Et similiter novum Israel. Quia, ut ait magnus Paulus: *Non ille qui in manifesto Iudeus est, neque quæ in manifesto, carnis circumcisione, sed qui in occulto Iudeus, et circumcisione cordis in spiritu, non littera*³⁰.

VERS. 3. *Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion.* Ni tam crebro obsessa et capta fuisse Jerusalem, haberent colorem aliquem Iudei, ut hæc verba de ea dicta esse viderentur: verum hoc in loco, per pacem, non ipsam intelligit Jerusalem, sed pacificos homines; pacificos, inquam, mutuo inter se, dum et proximos diligunt, et ipsi ab eis invicem diliguntur: et pacificos etiam in seipsis, dum affectus ac passiones insurgere ac pugnare non sinunt adversus rationem, sed rationi eas subjiciunt. In hujusmodi igitur homine locus quidam nobilis sit, ipsi etiam Deo habitabilis. *Ceterum cum Sion idem significare dicatur quod Specula*, ille merito Sion poterit appellari, qui inimicorum adventum de longe fuerit speculator.

VERS. 4. *Ilic confregit potentias arcuum, telum,*

²⁶ Jerom. xi, 13. ²⁷ Psal. cxii, 3; Malach. i, 11. ²⁸ Malach. i, 12. ²⁹ Ibid. ³⁰ Rom. ii, 28.

Variæ lectiones.

(78) Supple Ιουδαιοι.

A Γρωστὸς ἐν τῇ Ιουδαῖᾳ δὲ Θεός. Οἱ μὲν Ιουδαῖοι φασιν διτὶ γνώριμος ἐστιν δὲ Θεός ἐν μόνῃ τῇ Ιουδαῖᾳ· δὲ δὲ Θεός φησι πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ προφήτου· Κατὰ ἀριθμὸν τῶν ἄδειών σου ἡσαν θεοί σου Ιουδαία· καὶ κατὰ ἀριθμὸν ἀμφόδων Ἰσραὴλ έθνον τῷ Βασιλέῳ. Δῆλον οὖν, ὅτι εὐ περ τῆς κατὰ Παλαιστίνην Ιουδαῖας ὁ φαίμος λέγει· ἀλλ' Ιουδαῖαν καλεῖ τὴν Ιουδαϊκὴν Γραφὴν, ἐν οἷς πάσῃ γνώριμος ἐστιν δὲ Χριστός· τὰ τε γάρ Μωσαῖκά καὶ τὰ λοιπὰ πάντα περὶ αὐτοῦ προκατήγειλαν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ νομικὴ λατρεία τύπος, καὶ σκιά, καὶ προχάραγμα ἦν τοῦ Χριστοῦ.

B Εἳ τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ δρομα αὐτοῦ. Καὶ μήν οὐχ ἐν μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ. Αὕθις γάρ φασιν δὲ Θεός διὰ τοῦ Προφήτου, ὅτι 'Απ' ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν δεδέξασται τὸ δρομά σου ἐν τοῖς έθνεσιν· καὶ πάλιν 'Υμεῖς ἔτε βεβηλοῦτε αὐτός. Καὶ αὐτοὶ· Τὸ δρομά μου μέρα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ὥστε καὶ Ἰσραὴλ πάλιν, τὴν Ἰσραηλιτικὴν Γραφὴν ὀνομάζει, τὴν δοθείσαν τῷ Ἰραηλιτικῷ λαῷ, ἐν οἷς μέγα καὶ ἐνδόξον ἔδεσται τὸ δονομα τοῦ Χριστοῦ. Μάξιμος δὲ ὁ μέγας φιλόσοφος Ιουδαῖος μὲν λέγει τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, Ἰσραὴλ δὲ τὴν θεωρητικὴν· διότι Ιουδαία μὲν Ἐξομολόγησις ἀμαρτιῶν ἐρμηνεύεται, ήτις ἐστιν ὁρχὴ τῆς πρακτικῆς Ἰσραὴλ δὲ Νοῦς ὁρῶν Θεόν· διὰ μὲν γάρ πρακτικῆς γινώσκει τὸν Θεόν, διὰ κριτής ἐστι τῶν ἔκαστων βεβιωμένων, καὶ διὰ τοῦτο καθαίρει· ἐαυτόν· δὲ δὲ θεωρητικῆς, κατανοῶν τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ, ἀξιῶς μεγαλύνει αὐτόν. Εἴ δὲ Ιουδαία νέα ἡ ἐξ ιθνῶν Ἐκκλησία, ήτις, ἐξομολογησαμένη τὰ παλαιὰ αὐτῆς ἀμαρτήματα, ἐπέγνω τὸν ἀλήθινὸν Θεόν· ἡ δ' αὐτὴ καὶ Ἰσραὴλ· νέος· φησι γάρ δὲ μέγας Παῦλος· Οὐ γάρ δὲ τῷ φαρεφῷ Ιουδαῖος ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φαρεφῷ Ιουδαίος, καὶ περιομή· ἀλλὰ δὲ τῷ κηρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιομή καρδίας ἐτείματι, οὐ γράμματι.

D Εγενήθη ἐν εἰρήνῃ δὲ τόπος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών. Εἰ μὴ πολλάκις ἐπολεμήθη καὶ ἐάλω τὰ Ἱεροσόλυμα, εἶχεν (78) διὰ τινα λόγον εἰρήσθαι περὶ αὐτῶν ταῦτα. Νῦν δὲ εἰρήνην φησι τὸν εἰρηνεύοντα ἀνθρώπον, πρὸς μὲν τοὺς ἀνθρώπους, ἐν τῷ ἀγαπᾶντούς, πρὸς δὲ τὰ πάθη, ἐν τῷ ὑποτάττειν αὐτά. Ἐν τῷ τοιούτῳ γάρ δινόρι γίνεται τόπος χωρητικὸς Θεοῦ· Σιών δὲ ἐρμηνεύεται, Σκοπευτήριον· εἰη δὲ ὁ πόρθωθεν κατασκεπτόμενος τὰς ἐπελεύσεις τῶν δυσμενῶν.

'Εκεῖ συνέτρηψε τὰ κράτη τῶν τέξων· διπλο-

καὶ ρομπαιάρ, καὶ πόλεμορ. Τοιορικῶς μὲν περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν Ἀσσυρίων ταῦτα. Ἐκεῖ μὲν ἀντὶ τοῦ, ἐν Σιών· Συνέτριψε δὲ, ἀντὶ τοῦ Κατήργησε τὰς δυνάμεις τῶν τόξων· ὅπλον δὲ καλεῖ νῦν οὐ τὸ ἀμυντήριον, ἀλλὰ τὸ φυλακτήριον, οἷον θύρας, καὶ εἰ τι τοιοῦτον· ἐξ οὗ καὶ ὀπλίτης, ὁ τεθωρακισμένος, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ φιλού· ρομπαιάς δὲ ἡ σπάθη· καὶ προέταξε μὲν τὰ τόξα, ὅτι τὸ πλεῖον ἐν τόξοις ἐκράτουν οἱ Ἀσσύριοι. Εἴτα διὸ μὲν τοῦ ὅπλου πᾶν φυλακτήριον ἐνέφηνε, διὸ δὲ τῆς ρομπαιάς πᾶν ἀμυντήριον. Τελευταῖον δὲ ἐπήγαγε καὶ τὸν πόλεμον αὐτὸν, διὸν ταῦτα, καὶ οὐ σκεύη ταῦτα καὶ δργανα. Ἀναγωγικῶς δὲ τόξα μὲν αἱ μεθοδεῖαι καὶ μηχαναὶ τῶν δαιμόνων, ἀφ' ᾧ ἀφίενται βέλη παθῶν πεπυρωμένα· ὅπλον δὲ φυλακτήριον τοῦ διαβόλου ἡ περιχώρητις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ καθ' ἡμῶν ἔκουσια τοῦ ἔχθροῦ. Τότε γὰρ βαλλόμενος παρ' ἡμῶν οὐκ αἰσθάνεται· ρομπαιάς δὲ αὐτοῦ τημητική, καὶ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμένης ἡμῶν διὰ τῶν παθῶν ἐπιγινόμενος· πόλεμος δὲ ἡ πάλη, ἡ καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος. Πατέρερ γάρ εἰρήνη δὲ Θεός, οὕτω πόλεμος δὲ ἀντικείμενος δαιμῶν· ἡ πάντα κατήργησεν δὲ Θεός ἐν τῷ εἰρήνευοντι καὶ σκοπεύοντι, καθὼς εἰρηται.

gladius, quo incidere solet, separatio illa est, qua per affectus et passiones nostras a Deo disjungimur; bellum vero, pugna illa, et lucta, qua nobiscum certat, vel, per bellum, ipse potest dæmon. intelligi, ut quemadmodum Deus pax, ita dæmon bellum appelletur. Hæc omnia igitur arma Deus delevit, ac fugavit in eo homine, quem exhibuisse se pacificum prædiximus, et speciationi intentionem.

Φωτίζεις σὺ θαυμαστῶς ἀπὸ ὄρεων αἰωνίων. C "Ορῇ αἰώνια καλεῖ τοὺς οὐρανούς· ὅρῃ μὲν διὰ τὸ ὑψος, αἰώνια δὲ. διὰ τὸ διαρκεστέρον καὶ μακροχρονιώτερον τῆς τούτων οὐσίας· λέγει δὲ ὅτι φωτίζεις φωτὶ χρῆσ τοὺς ἐν σκότει λύπτες, καὶ φωτὶ ἀντικῆψες τοὺς ἐν σκότει ἀπογνώσεως.

admodum contra, splendore auxiliū, atque opis tuæ eos etiam circumdati.

'Εταράχθησαρ πάντες οἱ δούνετοι τῇ καρδίᾳ. Αναιρούμενοι ἀδοκήτως, ἐταράπτοντο. Ἀσύνετους δὲ αὐτοὺς εἶκεν, ὡς θεομάχους.

Τγριωσαρ ὑπερον αὐτῶν, καὶ οὐχ εὑροι οὐδέτερ. Εκοιμήθησαν μὲν μετὰ ἀλπίδων μεγάλων οἱ πολιορκοῦντες, οὐχ εὔρον δὲ τι τὸ προσεδόχησαν. Ήστι δὲ καὶ ἄλλως εἰπεῖν· διὰ τὸ κύκλῳ τοὺς ἔχθροὺς βλέποντες οἱ πολιορκούμενοι, καὶ μὴ συνιέντες τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἐταράχθησαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἡ ιστορία δάσκει· εἴτα ἐκοιμήθησαν ἐν ἐλπίδι ἀλώσεως· καὶ τὸ πρώτον οὐχ εὔρον, ὃν ἥλπισαν, οὐδὲ πολέμιον, ἐκατὸν ὅγδοκαντα πέντε χιλιάδων ἀναιρεθεισῶν ἐκείνῃ τῇ νυκτί. (79) Τὸ δὲ, *Τῇ καρδίᾳ,* παρέλκει ὡς ἀδιώμα. Η καὶ ἐπιτατικόν ἐστι τῆς ἀσυνεσίας.

occisa fuerint. Diction autem, corde, Hebraici idiomatis inore abundant: vel inajorem insipientiae

intensionem significat.

Πάντες οἱ ἄνδρες τοῦ πλούτου ταῖς χερσὶν αὐτῶν. — Οἱ ἄνδρες τοῦ πλούτου, ἀντὶ τοῦ, οἱ

A gladium, et bellum. Juxta historiam hoc pertinet ad Assyriorum destructionem, illic enim in Sion Dens arcum vires contrivit, hoc est, dissolvit, et inanes reddidit. Per telum autem (pro quo in Græca lectione, ὅπλον legimus) non offensiva hoc in loco arma intelligi debent, sed defensiva, veluti thoracem, aut aliud quic simile: unde apud Græcos militem thorace armatum, ὄπλητρην appellabant, ad eorum militum distinctionem, qui hujusmodi carebant armatura, quosque φιλοὺς, hoc est nudos vocabant. Arcuum vero potentias, seu robur dixit, quia Assyrii arcu plurimum utebantur, atque in eo armorum genere suas potissimum vires collocabant. Per telum igitur, defensiva omnia, et per arcum, offensiva omnia arma significavit. Deinde ipsum addidit bellum propter quod universa armorum genera consici solent. Omnis etenim arma, belli sunt instrumenta. Juxta Analogon, per arcus, artificiosas dæmonum machinas intelligimus: unde ardentes immittunt passionum sagittas. Telum autem dæmonis, quo se tueri solet, est divina permisso, quæ vires ei adversus nos subministrat. Ea etenim permanente, ictus nostros dæmon in se immissos non sentit. Illius etiam

vers. 5. Illuminas tu mirabiliter a montibus eternis. Per eternos montes cœlos intelligit: quos propter altitudinem montes vocat, et eternos propter diuturnam eorum substantiam. Illuminas autem luce lætitiae: eos vero hac luce illumininas, qui in mœroris caligine obtenebrati sunt: quemadmodum nubes etiam illustras, qui tetra fuerint desperationis

Turbati sunt omnes insipientes corde. Ob inexpeditatum interitum turbati sunt, insipientes autem eos appellat, tanquam Deo resistentes.

vers. 6. Dormierunt somnum suum, et nihil inventerunt. Assyrii milites qui obsidebant, dormierunt summa cum spe, verum nihil eorum invenerunt quæ exspectabant. Possimus et aliter dicere, quod Dū Judæi qui obsecuti erant turbati sunt, dum aspercerent inimicos in circuitu, et divinas vires ignorarent, quodque dum captivos se paulo post futuros esse arbitrarentur, ut ipsa docet historia, somno correpti dormierunt, et mane expergesfacti, ea non viderunt quæ fieri timuerant. Quinimo neque ipsum etiam invenerunt inimicum, cum unica nocte ad centum et octoginta millia hostium

Omnes viri divitiarum in manibus eorum. Viros divitiarum dicit, pro viros divites, quemadmodum

Variæ lectiones.

(79) Hæc non ad præsentem versiculum, sed ad superiorem pertinent.

alibi viros sanguinum, pro *sanguinolentos*. Dicit igitur quod Assyrii putarant esse se sequenti die habituros in manibus omnes Judaeos divites. Vel aliter : Omnes viri Assyriorum divites Judaeorum manibus capti sunt, qui obcessi erant in Jerusalem. Nam cum interemptos invenisgent, capiebant eos ut spoliarent.

Vers. 7. *Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormita-
terunt qui ascenderunt equos.* Per increpationem
Dei, sententiam intelligit adversus inimicos, et
per dormitionem, virium remissionem. Dissol-
vere enim vires somnus solet : per equorum vero
ascensores, inimicos ipsos intelligit, qui in equo-
rum multitudine, quibus in bello præcipue ute-
bantur, nimis confidebant. Ideo alibi : *Hi in cur-
ribus*, inquit, *et hi in equis*²².

VERS. 8. *Tu terribilis es. Et quis resistet tibi?*
Hæc verba per se satis clara sunt.

Ex tunc ira tua. Illoc est, ex eo tempore quo
adversum te dixerunt blasphema verba : tu tamen
dedisti eis poenitentiae locum, juxta benignitatis
tuae legem. Vel, *ex tunc*, intellige, pro *olim*, seu
jamdiu.

VERS. 9, 10. *De cœlo auditum fecisti iudicium.*
Audiri enim fecisti de cœlo jam dictam senten-
tiam. Eam etenim in me quasi in propheticum
quoddam organum insonuisti. Possumus etiam
hæc verba de futuro universali iudicio intelligere.
Auditum enim illud fecit Deus humano generi, ex
Scripturis sanctis : atque hoc pacto, quæ sequun-
tur, consequentissime dicta esse videntur.

*Terra tremuit, et quievit, dum exsurgeret in iudicio Deus, ut salvos faceret mansuetos terre. Per terram, humanani intelligit naturam, ad quam alibi dictum est: *Terra es, et in terram reverteris* ^a. Præcipue tamen eos dicit, qui terrena sapiunt. Cum exsurgeret igitur Deus in universale iudicium, quieverunt omnes homines, deletis atque extinctis in posterum quibuscumque aliis operibus. Cum exsurgeret autem in iudicium, ut Justos homines salvaret, quos mites appellat, seu mansuetos, quia proprium, ac peculiare est suetus.*

Vers 14. *Quoniam cogitatio. hominis confitebitur tibi.* Hoc dictum est ad timorem in iis excitandum, qui indolentiae vicio laborant. Tunc etenim, inquit, cogitatio omnis humana, judicanti Deo se ipsam revelabit : *Cogitationibus enim, inquit Paulus, inter se mutuo accusantibus, et defendantibus, in die, qua judicabit Dominus occulta hominum* ²⁵.

Et reliqua cogitationis, diem festum agent tibi.
Ipse etiam minimæ cuiuscunque cognitionis portiunculae, diem festum tibi agent, hoc est, se ipsas tibi manifestabunt. Festivitas enim nihil aliud est, quam declaratio ac manifestatio illius solemnitatis, cuius festum celebratur. Agent igitur diem

Α πλούσιοι ὡς τδ, "Ανδρες αἰμάτων, οι αἱμοχρεῖς.
Λέγει δὲ διὰ πάντας τοὺς πλουσίους Ἰσραὴλίτας οἱ
Ἀσσύριοι μονονούσῃ ταῖς χερσὶν ἔχειν φῶντο
μεθ' ἡμέραν· ἦ καὶ τούναντον, Πάντες οἱ πλούσιοι
τῶν Ἀσσυρίων ταῖς χερσὶ τῶν πολιορκουμένων
ἔλλωσαν, νεκροὶ εὐθεότες, καὶ ἐσκυλεύθησαν.

'Απὸ ἐπιτιμίσεώς σου, δὲ Θεός Ἰακώβ, ἀνύσταξαν οἱ ἐπιβεβηκότες τοῖς Ἰπποῖς. Ἐπιτίμησον μὲν λέγει τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἀπόφασιν, νυσταγμὸν δὲ τὴν πάρεσιν τῆς δυνάμεως. Ἐκλύει γὰρ τὸν τόνον δὲ νυσταγμὸς. Ἐπιβεβηκότας δὲ τοῖς Ἰπποῖς εἶπε τοὺς ἔχθρους· ὡς ἐπὶ τῷ πολεμικῷ ἵππῳ ἔσθαι τεθαρρήκητας. Οὗτοι γὰρ, φησιν, ἐτὸν ἄρμασι, καὶ οὗτοι ἐτὸν Ἰπποῖς.

1

Σὺ φονερὸς εἶ, καὶ τις ἀρτιστήσεται σοι·
Τοῦτο σαφές.

Ἄπο τότε η ὁρή σου. 'Ἐκ τότε ἀφ' οὐ κατὰ σοῦ
ἐβλασφήμησαν· ἐδίδους δὲ αὐτοῖς χύρων μετανοίας
κατὰ τὸν νόμον τῆς χρηστεῖτες σου· η καὶ τὸ,
Ἄπο τότε, ἀπλῶ; ἀντὶ τοῦ, πάλαι, περδ πολλοῦ.

*'Ex tōv οὐρανοῦ ἡκουσίτισας κρίσιν. Τὴν δρ-
λωθεῖσαν ἀπόφασιν ἐξ τοῦ οὐρανοῦ ἀκουστήν μοι
ἔποιησας ἐνήχησάς μοι αὐτὴν, ὡς προφήτῃ. Εἴη δ'
Δι γὰρ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως ἐννοεῖν τὸ φη-
τὸν, διτές Ἀκουστήν ἐποίησας αὐτὴν πᾶτιν ἀνθρώποις
διὰ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν σου· ὡς εἶναι καὶ τὰ
ἕπεται ἀγάδιμα.*

Γῆ ἐψοδίθη, καὶ ησύχασεν ἐν τῷ αἰστήραι
εἰς τὸν Θεόν, τοῦ σῶσαι πάντας τοὺς πραεῖς τῆς
γῆς. Γῆν καλεῖ πάντα δυνθρωπὸν πρὸς δὲ εἰρηταί,
ὅτι Γῆ εί, καὶ εἰς γῆν ἀπειλεύσῃ· μάλιστα δὲ τὸν
φρονοῦντα γῆινα· ἐν τῷ ἀναστῆναι γὰρ, φησίν, εἰς
τὴν βρθεῖσαν πάνδημον κρίσιν τὸν Θεόν, οἱ δυνθρω-
ποι πάντες ησύχασαν, κατεργήθέντος λοιπὸν παντὸς
Ἐργου· ἀναστῆναι δὲ εἰς κρίσιν, ἐπὶ τῷ σῶσαι πάν-
τας τοὺς δικαίους· ἵδιον γὰρ δικαίου παντὸς ἡ
ποαδότης.

enjusenque viri justi, ut missis sit ac man-
D "Οτι ἐνθύμιοισ αὐθόρωποι ἔξομολογήσεται σοι.
Τοῦτο πρὸς φύσιν κεῖται τῶν ἀναγέτων. Καὶ γὰρ
τότε, φησι, πᾶν ἀνθρώπινον ἐνθύμιον ἔαντδ ἀνεκ-
λύψει σοι δικάζοντι. Ἀκουε τοῦ μεγάλου Παύλου
περὶ τοίνου λέγοντος· Μεταξῆδ ἀλλήλων τῷοι λο-
γισμῶν κατηγορούντων, η καὶ ἀπολογουμένων
ἐν ἡμέρᾳ, διε τε κρινεῖ δ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν αὐ-
θόρωπον.

Καὶ ἐγκατάλειμμα ἐνθυμίου ἀποτάσσει σοι.
Ἐγκατάλειμμα νοεῖται τὸ λεῖψαν· βούλεται δὲ
εἰπεῖν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μραχύτατον μόριον τοῦ ἐνθυ-
μήματος ἀποτάσσει σοι· τουτέστιν, ἐπίδειξεις σοι
ἴσαυτό· ἀποτῇ γάρ ἐπίδειξις ἔστι τοῦ ἀποταζομένου
ποάγματος. "Οἶσαν καὶ ἀποτάσσεις οὐτὶ τοῦ θεατηρίου·

³³ Psal. viii. 8. ³⁴ Gen. iii. 19. ³⁵ Rom. ii. 16.

Λέγοντο δὲ ἀν καὶ ἄλλως, οὗτοι οἱ μόνοι αἱ ἐνθυμήσεις δῆλοι σοι ἔσονται, ἀλλὰ καὶ εἰ τις βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ δαιμόνος ἐνθυμηθῆναι τι πονηρὸν μὴ πειθεῖει, ἐγκατέλιπε τὸ τοιοῦτον ἐνθύμιον, μὴ ἐνθυμηθεῖς αὐτὸν, καὶ αὕτη ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ τοιούτου ἐνθύμιου, φανερώσει σοι ἕκατην· οὕτως οὐδὲν τὸ τυχόν σε λέγεται.

Εὐξασθε, καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν. Τούτων οὖτες ἔχοντων. ὑπέσχεσθε τῷ Θεῷ δῶρα μετανοίας, καὶ ἀπόδοτε αὐτῷ, ὡς χρέως ἀναγκαῖστατον.

Πάρτες οἱ κύκλῳ αὐτοῦ οἰσονται δῶρα. Κύκλῳ τοῦ Θεοῦ, οἱ ἁγαπῶντες αὐτὸν· ἐν οἷς ἔστιν αὐτός. Ἐκεῖ γάρ, φησιν, εἰμὶ ἐπὶ μέσῳ αὐτῶν. Οἱ πάντες οἰσονται δῶρα, τὰς ἀρετάς.

Τῷ φοβερῷ καὶ ἀφαιρούμενῷ πρεύματα ἀρχότων. Πνεύματα, τὰς ψυχάς.

Φοβερῷ κυρὶ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Παρὰ τῷ Φαρᾳὼ καὶ τοῖς δλλοῖς, δοῖς τὰς λοιπὰς αὐτοῦ τῆς Αἰγύπτου μάστιγας καὶ τὰς τερατουργίας τὴν κηρύξαν. **Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ Ἰδιθούμ.** γναθός τῷ Ασάφ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ'.

Εἰς τὸ τέλος μὲν, διε προφητεύει καὶ εὔτος δ φύλμα, δ πείσονται ἐν Βαβυλῶνι οἱ δορυάλιτοι, καὶ δ εἰποιεν. **Ψαλμὸς δὲ,** φτ.σιν, ψαλθεὶς τῷ χορῷ Ἀσάφ, ὑπὲρ Ἰδιθούμ. Φαίνεται γάρ διε τῷ θεούδιθούμ μὲν ἐδόθη πρὸς τὸ ψαλθῆναι· μὴ εὐκαιρήσαντος δὲ, ἐψάλθη παρὰ τούτου, τουτότιν, ἀντὶ τοῦ χοράρχου Ἰδιθούμ παρὰ τοῦ Ἀσάφ. Ἐσγημάτισται δὲ προτώπων τοῦ λαοῦ, τοῦ ἐν Βαβυλῶνι.

Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα. Ἐν Βαβυλῶνι δουλεύων, ἐδόκει πρὸς Θεόν.

Φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεόν. Ἀπὸ κοινοῦ κανθαῦθα, τὸ, Ἐκέκραξα· Ιστέον δὲ διε τὸ θέμα, κεκράω ἐστι· πειριτὸν δὲ δοκεῖ, τὸ, **Φωνῇ μου·** ἀλλ' ἐστιν ἰδιωματικὸν τοῦτο. **Ωσπέρ καὶ τὸ διε τῷ αὐτῷ χρήσασθαι·** δύναται δὲ ἐμφανεῖν καὶ ἐπίτιταν τῆς κραυγῆς.

Καὶ προσέσχε μοι. Θερμῶς βοῶντι καὶ δλοφύκως.

Ἐν τῷ μέρᾳ θλιψίων μου, τὸν Θεόν ἐξεζήτησα. Τὸ ἐξεζήτησα, τὴν στούδαν λήστησιν δηλοι· ἐξεζήτει δὲ αὐτὸν εἰς ἀντίτηψιν.

Ταῖς χερσὶ μου ρυκεδὶς ἐρατιορ αὐτοῦ. Ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον, καὶ ἐπὶ τούτου, τὸ Ἐξεζήτησα. Πλῶς δὲ τις ἐκζητεῖ τὸν Θεόν; Ταῖς χερσὶν, ἐκτείνων αὐτὰς πρὸς αὐτὸν μετὰ δεήσεως· ρυκεδὶς δὲ, διε πᾶσα πανταχθεὶς ἀδεια· ἐναντίον δὲ αὐτοῦ, τουτότιν ἐνώπιον αὐτοῦ βλέποντος πάντα. Τινὲς δὲ

A festum, hoc est, spectaculum facient. Possimus etiam dicere, quod non solum cogitationes erunt Deo manifeste, sed et si quis tentatus fuerit a demone, ut pravum quid cogitaret, licet prorsus persuasus non sit, ut in incepta cogitatione persistet, quod tamen illa cogitatio, tametsi rejecta et relictæ, se ipsam Deo manifestabit: adeo nihil erit etiam minimum, quod latere Deum possit.

VERS. 12. Vovete, et reddite Domino Deo vestro. Cum hæc ita se habeant, promittite Deo, inquit, dona presentiæ, atque ea tanquam necessarium aliquod debitum illi reddite.

B Omnes qui sunt in circuitu ejus afferent murera. In circuitu Dei sunt, qui eum diligunt. In his nominibus esse Deus dicitur, et manere: **Hic enim, inquit, sum in medio eorum** ²⁶. Hi igitur omnes Deo dona afferent, ipsas nimirum virtutes.

VERS. 13. Terribili, et auferenti spiritus principium. Spiritus, hoc est, animas.

Terribili apud reges terræ. Apud Pharaonem nimirum, et omnes alios, qui Ægypti plagas, et reliqua illius miracula audiverunt.

In finem pro Idithum psalmus ipsi Asaph.

PSALMUS LXXVI.

C In finem inscribitur hic psalmus, quia prophetias continet, que ad finem tendebant; prædicti enim quæ passuri erant Judæi, in Babylonica captivitate, et multa quæ illic dicturi erant verba commemorari. Ordo autem et sensus inscriptionis hujusmodi est: Psalmus qui decantatus est ipsi seu ab ipso Asaph, chori unius principe, pro Idithum. Nam cum Idithumi huic negotio vacare non potuissest, decantatus fuit ab Asaph pro eo, hoc est, loco eius; conscriptus est autem ex persona populi capiti olim in Babylone.

D VERS. 2. Voce mea ad Dominum clamari. Agens ego, inquit, duram in Babylone servitatem, clamavi ad Deum.

Voce mea ad Deum. A communi sensu sumendum est verbum, Clamavi; sciendum vero est, quod verba illa, Voce mea, superflua sunt: verum Hebraicum est idiomata, quemadmodum et illud, quod bis eamidem repetit sententiam: tametsi possint repetita verba emphasis quandam, et majorem actus intensionem praesse ferre.

Ei intendit mihi. Ardenter atque ex tota anima clamanti.

VERS. 3. In die tribulationis meæ Deum exquisivi. Verbum, Exquisivi, inquisitionem cum studio indicat: inquirebat autem eum in sui auxilium.

Manibus meis nocte coram eo. A communi sensu sumendum etiam hic est verbum, Exquisivi. Exquirere autem manibus Deum ille videtur, qui, cum fundit preces, manus ad Deum quodam cum affectu extendit. Nocte vero, inquit, id facio (quando omnia silent et quiescent), quando maxima adest

²⁶ Math. xviii, 20.

securitas (et omne abest impedimentum). Coram A χείρας ἐνταῦθα τὰς πράξεις νοοῦσιν· νυκτὸς δὲ, δ.δ. εἰς αὐτεῖν, hoc est, in illius præsentia, qui omnes videt. Aliqui per manus, actiones intelligunt, et nocte, pro clam ac latenter, ita ut exquisisse se Deum affirmet per bonas actiones, bene ac secundum virtutem operando, clam tamen ei latenter ab hominibus.

Et nō sum deceptus. Et cum adjutorem illum mihi fore sperasse, concepta spe frustratus non sum. Patet igitur psalmi verba populo accommodari, post redditum e Babylonica captivitate, quemadmodum et modo cuiilibet congruere possunt, qui a periculis salvatus sit.

Renuit consolari anima mea. Non est passa ut aliquis consolationem afferret, gravi nimis doloris affecta.

Vers. 4. *Memor sui Dei, et lētatus sum.* Unicum mihi in tantis malis fuit solamen, Dei scilicet memoria. Cogitans enim quod posset ille me ex omnibus periculis liberare, amplissimum inde capiebam solatium.

Et meditatus sum et defecit spiritus meus. Quod hic Latine legimus *Meditatus sum*, in Graeca lectione habetur τὸ δολεσχήσα; est autem δολεσχήσα proprie, ut alibi diximus, sermo superfluous; hanc nos nugacitatem dicere possumus, juxta illud: *Narraverunt mihi iniqui nugacitates, sed non ulex tua*²⁷: (est etenim illic in Graeco eadem dictio δολεσχία.) Accipitur etiam pro meditatione et sollicitudine, ut hic (et aliqui mitiori vocabulo *argutationem* interpretati sunt, quod medium quoddam videatur esse inter nugacitatem, et meditationem, et utrique significacioni facilium posse accommodari). Argutabar, inquit, et meditabar in iure ipse, et sollicitus cogitabam, quonam pacto a tanta mortisliberari possem. Cumque solutionem aut requiem nullam invenirem, anima mea angustiis undique detenta est. Eiusmodi etiam est, quod alibi legimus: *In mandatis tuis meditabar*²⁸. Item: *Servus autem tuus meditabatur in justificationibus tuis*²⁹ (tametsi Latinus interpres persæpe *Exercebar, reddiderit, seu Exercitatus sum*); insulta etiam alia inveniri possunt in psalmo cxviii. Invenimus etiam δολεσχίαν ponit pro oratione: unde ab Anna dictum legimus: *In multitudine orationis meæ contabui*³⁰: (eadem enim dictio illi habetur in Graec. pro oratione.)

Vers. 5. *Prævenerunt custodias oculi mei.* Qui exercituum curam habent, solent noctis custodias in quatuor partes dividere, quatuor constituentes custodias, quas certo ordine alternant. Oculi mei, inquit, omnes noctis custodias prævenerunt, hoc est, diligendo omnia custodiari tempora prævenient. Cum enim meditarer, et sollicitus essem, recessit ab oculis meis somnus. Vel aliter: Oculi mei, hoc est, observatores atque inimici mei, omnes prævenerunt custodias, solliciti nimis, ut suis me insidiis comprehendenderent.

Turbatus sum, et non sum locutus. Afflictionibus atque angustiis confusus sum, verum hujusmodi afflictiones inimicis meis non revelavi, ne majori extollerentur laetitia.

Vers. 6. *Cogitavi dies antiquos, et annos aeternos*

²⁷ Psal. cxviii, 85. ²⁸ Ibid. 47. ²⁹ Ibid. 23. ³⁰ I Reg. 1, 16.

Variæ lectiones.

(80) Ad verbum: *Animum sumebam: o amplissimum solatium!*

Kai οὐκ ἡπατήθηρ. Ἐλπίσας εύρειν θορύδων αὐτὸν, οὐκ ἡπατήθη τεῖς ἐλπίσιν, εἰςουν, οὐκ ἡσόχησα. Δῆλον οὖν ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βεζουλῶν; ἐπάνοδον ἀρμόσαι ταῦτα τῷ λαῷ, καὶ μήν καὶ παντὶ τῷ ἐκ κινδύνων περισταθέντι.

'Απηγήματο παρακληθῆται η̄ ψυχή μου. — 'Απηγήματο, ἀπηγόρευσεν, οὐκ ἐδέξατο παρηγόρηθηναι ἐξ ἀνθρώπων, λιαν βιρυθυμούσα.

'Εμιγήσθη τὸν Θεοῦ, καὶ εὐφράνθηρ. Μίαν μόνην εἶχον παράλησιν, τὴν τοῦ Θεοῦ μνήμην ἐν τοσούτοις κακοῖς. Μνημονεύων γάρ οἵτις δύναται ἀπαλλάξαι με, παρηγορούμην (80). 'Ω τῆς εὐκορίστου παραμυθίας !

Πδολέσχησα καὶ ωλειοψύχησε τὸ πτεῦμά μου. 'Αδολεσχία κυρίως μὲν, η̄ περιττολογία καὶ φλυαρία, ως τό. Διηγήσαντό μοι παράγομοι ἀδολεσχίας τάττεται δὲ καὶ ἐπὶ μελέτης καὶ φροντίδος ως ἐπὶ τοῦ παρόντος. 'Εμελέτων γάρ, φησίν, τὸν αὐτῷ, καὶ ἐφρόντισα πᾶς ἀν ἀπαλλαγείν τῶν ἀλγειῶν· καὶ μή εὐρίσκοντό μου λῶσιν, ἐστενοχωρήθη η̄ ψυχή μου. Τοιοῦτον ἔστι καὶ τό· 'Ἐρ ταῖς ἑτοιμαῖς σου ἀδολεσχήσω· καὶ τό· 'Ο δὲ δοῦλός σου ηδολέσχει ἐτ τοῖς δικαιώμασι σου· καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἐν τῷ ριή̄ φαλμῷ. Λέγεται δὲ ἀδολεσχία, καὶ η̄ προσευχή· ως τὸ τῆς 'Αγνης· 'Ἐπ πλήθους ἀδολεσχίας μου, ἐκτέτηκα.

Προκατελάβοντο φυλακάς οἱ δρθαλμοί μου. Οἱ φυλάσσοντες τὰ στρατόπεδα, διαρροῦσιν εἰς τέσσαρας φυλακάς τὴν νύκτα· πρώτην, δευτέραν, καὶ τετάρτην· καὶ ἀμοιβαδὸν ἀλλήλοις αὐτὸν παραδίδασι. Φησίν οὖν, οἵτις Προέφθασαν οἱ δρθαλμοί μου πάσας τὰς τῆς νυκτὸς φυλακάς· τουτέστιν, ἀγρυπνοῦντες προσλάμβανον τοὺς καιροὺς τῶν τοιούτων φυλακῶν· μεριμνοῦντος γάρ, ἀφίστασι μου ὁ πνικός. 'Η δρθαλμοὺς λέγει, τοὺς ἐπιτηρούντας αὐτὸν ἐχθρούς· οἵτις Προκατελάβοντο κατ' ἐμοῦ φυλακάς οἱ ιπιτηρηταί μου.

'Ἐταρδχήηρ, καὶ οὐν ἐλαλησα. Συνεχύθην ταῖς ολιγεσιν· ἀλλ' οὐκ ἐξέρην ταύτας πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἵνα μή καὶ μᾶλλον ἐπιχαρώσῃ μου.

Διελογισθήηρ ημέρας ἀρχαῖας καὶ θηταῖας

ἐμηήσθηρ, καὶ ἐμέλετησα. Ἡμέρας ἀρχαῖας λέγει, τὰς ἵπποι Μωύτεών, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ· ἕπως οἱ τίτε τὴν θευθερώθησαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας, καὶ διέβησαν ἀδρόγω; τὴν Ἐρυθράν, καὶ μυρία εὐεργετήθητες; εἰσῆλθον εύκλεω; εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Αἰώνια δὴ καλεῖ, τὰ παλαιά· οὖτω καὶ ἀπ' αἰώνος λέγομεν τὰ ἔκπαλατ· ἀδιάφορος δὲ ἡ σύνταξις τοῦ Ἐμηήσθηρ· Ἐμελέτησα δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἀνεπόληστα ταῦτα ἐν τῷ νόῳ μου· ἔκεινας δὲ τὰς ἀρχαῖας ἡμέρας εἶπε, καὶ ἔτη αἰώνια. Ἐτεῦθεν κινούμενοι τις; τὸ, Προκατελάσσοτο φυλακᾶς, ἀλλῶ; ἡρμηνευσαν· διτὶ Οἱ ὄφθαλμοι τῆς ψυχῆς μου, τουτέστιν ὁ νοῦς μου, προκατεστέψατο τὰς πολιτείας τοῦ βίου. Νῦν μὲν γάρ δύσος, διὸ τὴν ἐν αὐτῷ πλάνην· φυλακαὶ δὲ αὐτοῦ, αἱ πολιτεῖαι· ἡ πρὸ τοῦ νόμου, ἡ νομικὴ, καὶ ἡ ἐναγγελικὴ· τὰς δύο τοινυν, φρονιν, ἀνατείωρήσαι, καὶ μηδ εὑρεῖν τοιαύτην ἐγκατάλειψιν. Καὶ τοῖς πατριάρχαις γάρ δὲ θεός ἐδοξήσει· καὶ τοῖς μετὰ τὸν νόμον ἄρχοι τοῦ παρόντος ἔξανδρα ποδισμοῦ. Περὶ τῶν τοιούτων οὖν φυλακῶν καὶ δικύριος εἰρηκεν, ἐν οἷς μακαρίζει τοὺς γρηγοροῦντας διούλους· φησι γάρ, διτὶ Κύρ τῇ δευτέρᾳ, καὶ τῇ τρίτῃ φυλακῇ εὗρη οὐτως, μακάριοι εἰσιν οἱ διούλοι ἐπειροι.

essent divino auxilio. Nam et patriarchis summam Deus opem tulit, et aliis quibuscumque majoribus, qui post datam legem in captivitatem inciderunt. De hujusmodi autem custodiis loqui videtur Dominus in eo loco, ubi beatos dicit, seruos vigilantes: quia si in secunda, aut tertia custodia, Dominus venerit, et invenirent eos sic, beati sunt servi illi.

Nuxtὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἥδολέσχοντ.—Nuxtὸς, ἀντὶ τοῦ, ἐν νυκτὶ, ὅτε τρεμία πάντων· καὶ αὔτη, δὲ ἡ ἀδολεσχία δροῖται ἐστὶ τῇ προφήθεσσῃ. Μετὰ δὲ τῆς καρδίας μου, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῇ ψυχῇ μου.

Καὶ ἐσκαλλιστὸν περιέμια μου.—“Ἐσκαλλιστὸν, ἐνώρυτεν, ἀνηρεύνα· οὐτω γάρ ἐξέδωκεν διθεοδοτῶντι δὲ τὴν καρδίας μου, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῇ ψυχῇ μου.

Μή εἰς τοὺς αἰώνας ἀπώστειαι Κύριος, καὶ οὐ προσθήσει τοῦ εὐδοκῆσαι ἔτι. Ἐπαπορτικαῖα τὰ ῥητὰ, μέχρι τοῦ, Καὶ εἶπα. Νῦν πρέπειν. Ἀντρεύνων, φησιν, μήποτε παντελῶς ἀπώστειαι ἡμῖς, καὶ οὐ θελήσει. Τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ, Οὐ προσθήσει εὐδοκῆσαι ἔτι, εἰτούν εὐαρεστήθηγει τὸν τιμὸν εἰς τὸ ἐξῆς· περιπτεύοντος Τοῦ.

“Μή εἴλος τὸ δέλεος αὐτοῦ ἀποκόμψει. Η μέχρι παντὸς ἀποκόμψει ἀργὸν τὸ σύνθετο εἰς χιλίας γενεᾶς; Περὶ οὖν ζῆται ἐν τῷ ρότῳ φαλμῷ. Συνετέλεσε δὲ, ἀντὶ τοῦ Συνέλεισε, καὶ περιώρτεσεν αὐτὸν, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ἐκείνης, ἀχρι καὶ εἰς τὴν νῦν, ὡς μή περαιτέρω χωρεῖν.

Μή ἐπιλίστεται τοῦ οἰκτιμόντος δι θεός· η συνέξει ἐτῇ δργῇ αὐτοῦ τοὺς οἰκτιμούς αὐ-

A memoria repetiti, et meditatus sum. Per antiquos dies, tempora Moysi intelligit, et Iesu Nave. Cogitavi, inquit, quo pacto illi de Aegyptiaca servitute suerint liberati, quomodo siccis peribus pertransierunt mare Rubrum, quomodo innumeris a Deo affecti beneficiis in terram tandem promissionis cum gloria ingressi sunt. *Æternos autem annos*, dicit, pro Antiquos, quemadmodum A sæculo atque Ab æterno dicere solemus, aliquando pro Antiquitus; et *Meditatus sum*, hoc est, revoluti in memoria mea: et quos paulo ante dies antiquos dixerat, postea æternos annos appellavit. Ille quidam moti sunt, et verba illa: *Præreverunt custodias oculi mei*, alio modo exposuerunt, dicentes: Oculi animæ meæ, hoc est, mens mea, prius consideravit omnes viæ meæ conversationes. Præsens quippe hæc vita, nox dici potest, ob multiplices errores qui in ea reperiuntur. Custodiæ autem hujus vitæ conversationes variae sunt, seu varie vivendi regulæ, verbi gratia, conversatio quæ ante legem fuit, item conversatio legalis, deinde evangelica. Contemplatum igitur se esse dicit antiquos dies, hoc est, patrum vitas: et nusquam invenisse se dicit, quod patres ac majores sui adeo destinati

Vers. 7. *Nocte cum corde meditabar — Nocte* quando maxima rerum omnium est qui se De hujusmodi autem meditatione eadem dici possent, quæ superius diximus: *Cum corde vero, id est, in animo meo.*

Et fodiebat spiritus meus. Vestigabat, inquit, et scrutabatur; atque hoc pacio reddidit Aquila. Quidnam autem investigaret, audi.

Vers. 8. *Numquid in sæcula projiciet Dominus, et non apponet, ut complacitor sit adhuc? Dubitantis verba hæc sunt, usque ad versiculum: Et dixi, Nunc eae. Vestigabam, inquit, dicens: Numquid Deus nos prorsus abjecturus est, et nusquam amplius recipiet? Hoc enim sibi volunt illa verba: Et non apponet ut complacitor sit adhuc, hoc est, ut benignior sit erga nos.*

D Vers. 9. *Aut in finem misericordiam suam abscondet. Aut in perpetuum consuetam a nobis recidet misericordiam. Quæ verba tametsi eadem esse videantur, cum illis: Numquid in sæcula projiciet Dominus? majori tamen affectu plena sunt, et ad majorem movent misericordiam.*

Consummavit verbum a generatione in generationem. Numquid consummat verbum illius sermonis, quem mandavit in mille generationes? de quo in psalmo civ. Consummavit autem, id est, conclusit et prescripsit, ab illa nimis generazione, usque ad hanc generationem, ita ut ultrius ei locus non sit.

Vers. 10. *Numquid obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua miserationes suas? Hoc*

verba tametsi praecedentibus similia esse videantur, illud tamē speciatim demonstrant, quod Deus natura ipsa est misericors, quemadmodum et lux natura ipsa splendida est, et ignis natura ardor, quodque ideo Deus nunquam id deponet, quod sibi naturale est. Ex hoc igitur illud intellexit de quo dubitabat, et de quo sollicite meditabatur: quod scilicet Deus in saecula eum non projiciet, nec illa faciet, quae superius dicta sunt: verum quod juxta delictorum gravitatem adducet supplicia.

Vers. 11. *Et dixi, Nunc capi.* Hæc verba grati ac benigni animi sunt. Cogitans, inquit, quæ commisi peccata, dixi: Nunc initium mihi est digni supplicii. Nam quæ hactenus sustinui, præludium quoddam pœnaru[m] tamēmodo fuere.

Hæc mutatio dexteræ Altissimi. Hæc immutatio est a libertate et quiete ad servitutis angustias. Est igitur opus hoc, opus quoddam divinæ manus punientis et castigantis nos.

Vers. 12, 13. Memor sui operum Domini. Opera Domini correctiones appellat, et castigationes a Deo præstatis, quæ ad hominum utilitatem dantur.

Quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis cogitabo. A communi sensu rursus sumendum est, *Et dixi.* In illo, inquit, tempore dixi, quod memor ero, et quæ sequuntur. Eorum enim memoria so[lo] amicu[m] mihi afferebat, ut dictum est. Per adinventiones autem, artes varias intelligit et consilia, quibus Deus ad hominum salutem usus fuerat (81).

Vers. 14. Deus, in sancto via tua. Per sanctum, cœlum intelligit, tanquam purum ac mundum, in quo commorari dicitur Deus. Vel ipsum montem Sina, veluti Deo dicatum et sanctificatum, et ad quem Deus descendebat. Vel templum veluti sacramentum ac venerandum, et in quod descendens Deus oracula reddebat et responsa. Symmachus pro *Sancto*, dixit, *In Sanctitate*, illud significans quod omnis Dei actio sancta est, atque irreprehensibilis, tametsi illius correctiones graves nobis, et duræ aliquando videantur.

Quis Deus magnus, ut Deus noster? Cum pollicitus sit se futuru[m] memorem mirabilium Dei, nunc præ cæteris omnibus eum laudat, dicens: *Quis gentium Deus adeo magnus est, vel tantæ est, aut tam immensæ potentiae, ut Deus noster?*

Tu es Deus, qui facis mirabilia. Tu vere Deus es, qui admiranda opera perficias

Vers. 15. Notam fecisti in populis virtutem tuam. Per populos, hoc in loco gentes intelligit, *Egyptios* nimirum, aut alios quoscunque populos Deo olim contrarios, qui tandem a *Judeis* superati sunt, et ipsa didicerunt experientia, quod Deus ille, qui *Judeis* auxiliabatur, magnus ac potens Deus est.

Variae lectiones.

(81) Græce additur *animadverte autem hoc loco verbum ἀδιλεσχήσω.* *Idem enim significat, quod superius.*

A τοῦ. Ταῦτα εἰ καὶ τοῖς προλαβοῦσιν δμοια φαίνεται τὰ ἡγητά, ἀλλ' οὐκ ἐμριζόνουσιν ὅτι φύσεις οἰκτίρμων ἔστιν ὁ Θεός. Ὡτπερ καὶ τὸ φῶς φωτιστικόν, καὶ τὸ πῦρ καυστικόν. Διὸ καὶ διὸ κατὰ φύσιν οὐκ ἀποθαλεῖ. Ἐντεῦθεν οὖν συνῆκεν δὴ πόρει, ὅτι οὐκ εἰς τὸν αἰώνας ἀπόισται αὐτοὺς, καὶ τὰ ἔξης· ἀλλ' ὅτι πρὸς τὰ πλήθη καὶ τὰ μεγέθη τῶν ἀμαρτιῶν ἐπάγει καὶ τὴν τιμωρίαν.

Kai εἶπα· Νῦν ἡρξάμην. Εὔγνωμοσύνης δὲ λόγος. Ἀναλογισάμενος, φησὶν, & ἡμαρτον, εἶπα, ὅτι Νῦν ἀρχῇ μοι τῆς ἀξίας τιμωρίας. Τὰ γὰρ μέχρι νῦν προσίμια ταύτης.

A Αὕτη η ἀλλοιωσίς τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου. Ή ἐναλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνέσεως, εἰς δουλίαν καὶ στενοχωρίαν, τῆς θείας ἔργον χειρὸς κολαζούσης ἡμᾶς.

Ἐμρήσθητο τῷ ἔργῳ Κυρίου. Ἐργα Κυρίου λέγει τὰς ἐπὶ συμφέροντι παιδείας.

C *Οτι μητηθήσομαι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν θαυμαστῶν σου,* καὶ μελετήσω ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδεύμαστίν σου ἀδολεσχήσω. Ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον αὐθίς τοῦ, *Kai εἶπα.* Ἐν τῷ καιρῷ γάρ, φησὶν, ἐκεῖνῳ, εἶπα διτι μητηθήσομαι, καὶ τὰ ἔξης· τῇ μνήμῃ αὐτῶν ἐφερε μοι παράλησιν, ὡς εἰρηται· ἐπιτηδεύματα δὲ καλεῖ, τὰ; πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπων μηχανάς; Ηπαραθεὶς δὲ τούτη τοῦ, *Ἀδιλεσχήσω·* ταῦταν γάρ σημανεῖ τοῖς προφήθεσσιν.

Ο Θεός, ἐπὶ τῷ ἀγίῳ η σδδος σου. Ἄγιον ή τὸν οὐρανὸν φησιν ὡς ἀγνὸν, ἐνῷ διατρίβειν λέγεται δ Θεός· η τὸ δρός Σινὴ ὡς ἀριστωμένον Θεόφ, ἐνῷ ἐπεδήμησεν· η τὸν ναὸν ὡς σεπτόν· ἐνῷ κατιών ἐκρημάτιζεν. Ο δὲ Σύμμαχος, ἀντὶ τοῦ Ἔρ τῷ ἀγίῳ, Ἔρ ἀγιότητε ἔξιδωκε, δοὺς νοεῖν ὅτι πᾶσα πρᾶξις Θεοῦ ἀγλα καὶ δημηπτός; Εστιν, εἰ καὶ ἡμῖν αἱ παιδεῖα φορτικαὶ φαίνονται.

Tίς θέδες μέγας ὡς δ Θεός ἡμῶν; Υποσχόμειος μητηθῆναι τῶν θυμάτων τοῦ Θεοῦ, πρὸ πάντων ἀνυμνεῖ αὐτῶν εἰπών· Τίς θεὶς τῶν ἀλλοφύλων οὐτῶ; Εστὶ μέγας, εἴσουν μεγαλοδύναμος καὶ μεγαλουργὸς ὡς δημέτερος;

Σὺ εἰ ὁ Θεός σ ποιῶθαυμάσια. Σὺ εἰ δ Κύριος θεὸς δ ποιῶθαυμαστὰ ἔργα;

Ἐγρύπτισας ἐπὶ τοῖς λαοῖς τὴν δύναμιν σου. Λαοὺς ἐνταῦθα τὰ Εθνη καλεῖ· λέγω δη τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ τοὺς δὲλους δσους ἀνθισταμένους οἱ Ἐβραιοὶ παραδέξας κατεπολέμησαν· πειρα μαθηντας, έτι μέγας; Εστιν δ τούτοις βοηθῶν Θεός.

'Ελυτρώσω ἐν τῷ βραχῖοι σου τὸν λαόν σου. Α
Βραχίονα τὴν δύναμιν δουνάζει.

Τοὺς νιοὺς Ἰακὼβ καὶ Ἰωσῆρ. Τοὺς νιοὺς
τὸν λαὸν εἶπε· τοῦ μὲν Ἰακὼβ, ὃς προγόνος· τοῦ δὲ
Ἰωσῆφ, ὃς τροφέως καὶ εὐεργέτου· καὶ δόξης αὐτοῦ
αἰτίου διὰ τὴν σοφίαν καὶ δύναστελαν.

Δικαιοὶ omnes patriarchas, et universum populum aluit, patris officium præstitit. Maxima igitur sunt
hujus patriarchæ beneficia in universum populum, cuius etiam vires, et sapientia immortalem populo
gloriam pepererunt.

*Eldosar σε ὑδατα, δ Θεός, ελδοσάρ σε ὑδατα
καὶ ἀφοδήθησαν.* Περὶ τοῦ ἐν Ἐρυθρῷ θαύματος ὁ
λόγος· Εἰδόν σε, φησιν, ἀρρήτως καὶ φοβηθέντα
διέτετραν. Προδιώδευε γάρ τοῦ λαοῦ δ Θεός, ἐν
στύλῳ πυρὸς καὶ νεφέλης.

Ἐταράχθησαν ἀδυσσοι. Τῷ ἐμπεσόντι τοῖς ὑδα-
σιν ἀνέμῳ ἐταράχθησαν τὰ βάθη τῆς θαλάσσης

Πλῆθος ἥχους ὑδάτων. Πλῆθος γέγονε τότε, τοῦ
ἥχους τῶν ὑδάτων, τουτέστιν πολὺς ἥχος.

Φωτὴρ ἀδωκαρ αἱ τρεψάλαι. Φωινὴ τῶν νεφελῶν,
ἡ βροντὴ.

Καὶ γάρ τὰ βέλη σου διαπορεύονται. Φροῖν ἡ
ἰστορία, ἔτι νότου βιαίου πνεύσαντος διηρέθη ἡ θά-
λασσα. "Οὐδεν καταιγίδος γενομένης, βροντὰς καὶ
ἀστραπὰς εἰδὸς ἐκπεσεῖν εἰς κατάπληξιν τῶν Αι-
γανπτίων· καὶ λοιπὸν βέλη τὰς ἀστραπὰς; νοήσεις
διαπορευομένας κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Τὸ μέντοι δια-
πορεύονται, ἀντὶ τοῦ διεπορεύοντο ἀντιχρονικῶν.
Γδ, Καὶ γάρ, περιττόν.

Φωτὴρ τῆς βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ. Καὶ συν-
έδησε, φησι, τοὺς ἄξονας δ Θεός τῶν ἀρμάτων αὐ-
τῶν. Καὶ ἤγει τοινυν, ὅτι
·"Η φωνὴ τῆς βροντῆς σου κατερράγη ἐν ἔχαστῃ ς
ματι· τροχὸν γάρ τὸ ἄρμα καλεῖ· ὡς ἀπὸ μέρους
τὸ δόλον. 'Υφ' ἡς ἐκταραχθέντων τῶν ἵππων, συνεδέ-
θησαν οἱ ἀξόνες τῶν τροχῶν ἀλλήλοις. Καὶ δλλω·
·"Η φωνὴ τῆς θεολογίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦ τροχοῦ
δικην, δλίγον ἐφαπτομένου τῆς γῆς, ἢτοι τῶν
γηρῶν· τῷ δὲ λειπῷ παντὶ τούτων ὑπερηρμένῳ.

Ἐξαραρ αἱ δστραπαὶ σου τῇ οἰκουμένῃ. Ἐφά-
νησαν πάλιν αἱ λαμπρότητες τοῦ τοιούτου θαύμα-
τος.

Ἐσαλεύθη καὶ ἐντροποὶ ἀγενήθη ἡ γῆ. Ἐτα-
ράχθησαν, ἐθορυβήθησαν καὶ ἐφεβήθησαν πάντες
οἱ ἀνθρώποι, μαθόντες, οἴτα εἰργάσω διὰ τὸν λαόν
σου.

Ἐρ τῇ θαλάσσῃ αἱ δόδοι σου. Ἐπιφύνημα τοῦτο
τοῦ θαύματος. "Οτι· ἐν τῇ θαλάσσῃ ὁδεύεις, δέ
βούλεις.

Καὶ αἱ τρίβοι σου τὸν ὑδασιν πολλοῖς. Τὸ αὐτὸ
λέγει πάλιν, ἐπιτείνων τὸν ὑμένον.

Καὶ τὰίχη τη σου οὐ γνωσθήσονται. Συνήθη γάρ

Redemisti in brachio tuo populum tuum. Per
brachium Dei, divinas vires, seu Dei potentiam
.intelligit.

Filios Jacob et Joseph. Ipsum inquit, populum (82),
quem et Jacob filium dicit, eo quod omnes tribus
progenitorem illum haberent, veluti patriarcharum
omnium patrem, et filium Joseph, eo quod Joseph,
dum omnes patriarchas, et universum populum aluit, patris officium præstitit. Maxima igitur sunt
hujus patriarchæ beneficia in universum populum, cuius etiam vires, et sapientia immortalem populo
gloriam pepererunt.

VERS. 16. *Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te
aque, et timuerunt. Sermo est de his quæ in mari
Rubro facta sunt. Viderunt te, inquit, aquæ, et ob
timorem divisæ sunt. Prætabat enim Deus ante po-
pulum in columnna ignis, et nubis.*

*Turbatae sunt abyssi. Profunda, inquit, maris
conturbataa sunt a vento qui in aquas impetum
fecerat.*

VERS. 17. *Multitudo vocis aquarum. Multitudo et
copia tunc magna fuit vocis aquarum, hoc est,
multus sonitus aquarum.*

*Vocem dederunt nubes. Nubium vox est toni-
trus.*

VERS. 18 19. *Etenim sagittæ tuæ pertransiunt. Le-
gimus in veteri historia, quod valido spirante au-
stro divisum est mare. Procella autem facta veri-
simile est, fulgura etiam, ac tonitrua ad majorem
Ægyptiorum terrorum decidisse. Per sagittas igitur
fulgura intelligit, quæ ad inimicos pertransibant.
C Posuit enim Propheta tempus pro tempore. Illa
etiam dictio, *Enim, abundat, ut sit sensus : Et
sagittæ tuæ pertransibant.**

*Vox tonitrui tui; in rota. Et conjunxit, in-
quit, Dominus axes currum eorum, et duxit eos
cum violentia. Vox, inquit, tui tonitrui in unoquo-
que curru confracta est. Per rotam enim currum
intelligit, veluti a parte totum. Equis igitur hac
ratione perturbatis, currum axes mutuo compli-
cati sunt. Vel aliter, Vox theologiae in nobis esse
dicitur instar rotæ quæ ex minima quadam sui
parte terram tangit, reliquis omnibus partibus a
terra sublevatis.*

VERS. 20. *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ.
Claritas, inquit, hujus miraculi ab omnibus visa
et cognita est qui tunc aderant.*

*Commota est et contremuit terra. Turbati sunt
et conterriti universi homines, postquam didice-
runt quanta pro populo tuo operatus es.*

*In mari viæ tuæ. Exaggerat miraculum. Tu, in-
quit, per mare ambulas, cum libuerit.*

*Et semitæ tuæ in aquis multis. Eadem rursum
repetit, amplificans Dei laudes.*

Et vestigia tua non cognoscentur. Quia scilicet

Variae lectiones.

(82) Graece simplicius unica Syntaxi. Per filios
populum intelligit, filios autem Jacob, ut progenito-
ris; et Joseph, ut altoris ac de eo optime meriti,

*eiusque gloriæ, ob sapientiam et potentiam suam au-
toris.*

mare iterum conjunctum atque unitum a deo in se
mari Iosephi, et Aaron. Oibus populum comparavit
ut custodiam et curam ostenderet quam Deus eorum
habuit: et quod, ut bonus pastor, ad uberrima
pascua, et ad tutissimum ovile eos deduxit. Unde
et pascere etiam dicitur Deus populum Israel (juxta
illud: *Qui pascis Israel intende*⁴¹). Quidam, inter
quos est Gregorius Theologus, hunc psalmum ac-
commodant beato David, dicentes, verisimile esse,
quod post liberationem consequentia a valido illo ca-
lamitatum exercitu a quo perisse obcessus fuerat, et
animae etiam captivitate passus, quod post hujus-
modi, inquam, liberationem, hunc psalmum com-
posuerit et calamitates suas in eo narraverit, de
Christo una prophetias complicans, propter quas,
ut puto, *In finem inscriptum* est. Claimavi, inquit,
cum afflictionibus detinerer: et quae sequuntur facile
omnia accommodantur usque ad versiculum: *Reco-
gitari dies antiquos*, quo intellige esse feliores
dies illos quando Deum protectorem habebat. Quae
deinde sequuntur etiam facilia sunt, usque ad ver-
siculum: *Consummatum verbum a generatione in
generationem*: qui versiculos, non cum dubitatione,
sed definite legendum est. Perficit enim Deus at-
que adimplevit omnes sententias quas de unoquoque
homine in praeteritum determinavit. Dictio
enim *Verbum*, hoc in loco, pro sententia intelligi
dicitur. Restat igitur, inquit, ut illa ego etiam
passurus sim, quae ab eo de me decreta sunt.
Quod vero ait: *A generatione in generationem, ex-
pone, hoc est, per successiones uniuscuiusque ge-
nerationis, seu in unaquaque generatione.* Verba
autem illa: *Hac mutatio dexteræ Excelsi, evange-
licæ conversationis prophetiam continent. Legalem
enim conversationem mutandam esse in evangeli-
cam cernens propheticis oculis, dixit: Hac est
mutatio dexteræ Excelsi, quæ verba illud etiam
nobis indicant, quod haec mutatio proprium fuit
Christi opus. Nunc enim Christum Dei dexteram
appellavit, quia per Filium, quasi per dexteram
manum, Pater omnia creavit. Christus enim rerum
omnium creator est. Quae sequuntur clara sunt,
usque ad versiculum: *Deus, in sancto via tua. Per
sanctum etiam, hoc in loco Christum intelligit,*
veluti mundissimum, atque innocentissimum, qui
peccatum non fecit⁴²; *in hoc inquit, Christo con-
silium tuum operaris, quod de incarnatione deque
humana salute olim decrevisti. Per viam enim hie
divinum consilium intelligit. Deinde tamen admis-
tatus Propheta mysterium, Deum summa cum laude
magnificat, dicens: Notum fecisti Filium tuum in
omnibus gentium populis. Christus enim, inquit,
*Dei virtus est*⁴³; hunc etiam brachium Dei esse
dicit, in quo redemit Deus populum suum, filios
Iacob, et Joseph: nos nimis nimis diletes, qui**

Α καὶ ἡνῶθη πάλιν ἡ θάλασσα, καὶ οὕτως, ὃς μὴ φα-
νεσθαι λγος διαιρέσεως.

‘Οδήγησας ὃς πρόδατο τὸν λαόν σου ἐτο ζειρ
Μωυσῆ καὶ Ἀπρών. Ω; πρόδατα εἶπεν, ἐμφανῶν
τὴν εἰς αὐτοὺς ἐπιμέλειαν, καὶ φυλακήν, καὶ ἀπτ-
γωγὴν ἐπὶ νεμήν εὐθαλῆ, καὶ μάνδραν ἀσφαλῆ·
ἐπει καὶ ποιμαίνων τὸν Ἰσραὴλ ὀνεμάζεται. Ό μὲν
οὖν ψαλμὸς ἡδη περάτωται· τινὲς δέ, ὧν καὶ ὁ Θεο-
λόγος Γρηγόριος, τοῖς τοῦ Δασδίδ πράγμασιν ἔφαρμδ-
ζουσι: τὰ τοῦ φαλμοῦ· εἰκός γάρ αὐτὸν πολιορκίᾳ
ποτὲ θύλισεν αἰχμαλωτισθέντα τὴν ψυχὴν, μετὰ
τὴν ἀπαλαγὴν συνθεῖναι τὸν φαλμὸν, ἐκδηγούμε-
νον ὅσα πέπονθε· περιπλέξνται καὶ προρχείες
περὶ Χριστοῦ, δι' ἀς, οἵματι, καὶ τὸ, Εἰς τέλος ἐν τῇ
ἐπιγραφῇ. Ἐκέχραξα, φησίν, ὅτε συνεχόμενην ταῖς
θύλισει. Τὰ δὲ ἔξης ἀρμόδουσιν εὐχερῶς διχρι τοῦ,
Διελυγισάμηντο μηράς ἀρχαίας. Εἴ εἰς δ' ἀν αἱ τῆς
εὐημερίας αὐτοῦ, ὅτε τὸν Θεὸν είχεν ὑπεραπιστήν·
καὶ τὰ ἔρεξης δὲ, πρόχειρα· μέχρι τοῦ, Συνετελεσθε-
ρῆμα· τούτῳ δὲ, οὐκ ἐπαπορητικῶς, ἀλλ' ἀποφα-
τικῶς νοήσεις, ὅτε συνεπέραν πᾶσαν ἀπόφασιν,
περὶ παντὸς ἀνθρώπου προεξενεγχθεῖσαν αὐτῷ. Ρῆμα
γάρ νῦν, τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ νοοῦμεν· καὶ λοι-
πὸν δ προώριες πείσομαι· τὸ δὲ, Ἀπὸ τεραῖς εἰς
γηραῖς, ἀντὶ τοῦ, Κατὰ διαδοχὴν ἐκάστης γενεᾶς,
εἰστουν ἐψηράς ἐκάστης γενεᾶς· τὸ δὲ, Αὔτη ή ἀλλοιω-
σις, περὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας προφητεύει.
Προϊδών γάρ εὐτὴν προφητικὸς διφθαλμοῖς παρηλ-
λαγμένην τῆς νομικῆς, φησίν ὅτι αὗτη τοῦ Χριστοῦ
ἐστιν ἔργον. Οὗτος γάρ δεξιὰ καὶ βραχίλιν τοῦ
Πινεύματος, κατὰ τὴν θεότητα, προσαπορεύεται·
ὅς ποιητὴς πάντων καὶ ὃς δύναμις. Τὰ δὲ ἐντεῦ-
θεν ταρῆ, ξινος τοῦ, Ο Θεός, ἐτῷ μητίῳ δόδες σου.
Ἄγιον δὲ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν λέγομεν τὸν ἀγιώ-
τατον, δὲ ἀμυρτίαν οὐκ ἐποίησεν. Ἐν τούτῳ, φησίν,
ἐνεορεύεται ἡ βουλὴ σου· ἡ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως
καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων· δόδες γάρ νῦν ἡ
βουλὴ. Είτε αποθαυμάσας τὸ τοιούτον μυστήριον,
οὐμεῖ καὶ μεγαλύνει αὐτόν· Ἐγνώρισας δὲ ἐν τοῖς
λαοῖς πάτων τῶν ἐθνῶν τὸν Υἱόν σου· Χριστὸς
γάρ, φησί, Θεοῦ δύναμις· τούτῳ δὲ καλεῖ καὶ βρα-
χίονα δ' οὐδὲ λευτρώθῃ μὲν ἵας αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου· καλούμεθα δὲ ιησοῦ
Ἰωάννη δ καὶ Ἰωσῆρ, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ λαοῦ ιησοῦ
Θεοῦ θέντες, καὶ τὴν ἐκείνου κληρονομήσαντες καὶ
οἰκείωσιν καὶ κλήσιν. Εἰρηται περὶ τούτου, καὶ ἐν
τῷ τέλει τοῦ ιγ' φαλμοῦ. Εἰδοσάδε σε ὅδατα καὶ
ἔφοβηθησαν, ἐτε τοῦ πλοίου βυθιζομένου διηπνι-
σθείσ, ἐπειμησεν τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ
ἔφοβηθησαν καὶ ἡσύχασαν· τίτε δὲ καὶ ἐταράχθησαν
καὶ διδυσσοι τῇς θαλάσσῃς, τῷ φόνῳ τῆς Δεσπο-
τικῆς ἐπιτιμήσεως· ἐτι δὲ καὶ τὸ πλῆθος τοῦ ἡγε-
τῶν κυμάτων· φωνὴν δὲ ἐδωκαν αἱ νεφέλαι ἐπὶ τῆς
μεταμορφώσεως; Καὶ Ἰδού, φησίν, φωνὴ ἐκ τῆς
τρεψίης λέγοντα· Οὐτός δέστις ὁ Υἱός μου δ
ἀγαπητός. Εἰπης δὲ νεφέλην καὶ τοὺς προφήτας·
ώς ἐν τῷ ιγ' φαλμῷ προείρηται· Ενθα καὶ περὶ τῶν

⁴¹ Jerem. xxix, 2. ⁴² I Petr. ii, 22. ⁴³ I Cor. i, 18.

βελῶν· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἀστραπῶν εὐρήσεις. Φωνὴ δὲ βροντῆς δὲ λόγος τοῦ εὐχεγελικοῦ κηρύγματος. ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἤκουτος, καὶ ὡς στεφρόυ καὶ ἔκακούστου πᾶσιν ἀνθρώποις· τροχὸς δὲ δὲ κόσμος διὰ τὸ ἄστατον αὐτοῦ. Ἐσαίεινθη δὲ καὶ ἐντρομός ἐγενήθη τῇ γῇ, ὡς ἐν τῷ αὐτῷ φαλμῷ πάλιν ἴηγησάμεθα· δόλος γάρ οὖτος· διὰ τοῦ ἑκείνῳ κείται. Ἐν τῇ θαλάσσῃ δὲ δέδος σου, δὲς ἀπῆλθες πρὸς τοὺς μαθητὰς, πενεύων ἐπάνω τῆς θαλάσσης· τὸ αὐτὸ δὲ πάλιν σημαίνεται, καὶ διὰ τοῦ ἑκῆς στίχου. Ὅδατα γάρ πολλὰ τὸ βάθος τῶν ὑδάτων. Τὰ ἱκρη σου δὲ τὰ ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ οὐ γνωσθήσορεται· οὐ συνίστανται γάρ ἱχνη καθ' θάλατος. Τινὲς δὲ θάλασσαν τὸν βίον καλοῦντες, διὰ τὴν ἀλμην τῶν θλίψεων, καὶ τὸ ἀδέξιον καὶ τὸ ἀνώμαλον, φρεσιν, διει. Ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἔσται τῇ πολιτείᾳ σου κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· ἀλλὰ τὰ ἱχνη σου, τουτέστιν οἱ τρόποι τῆς ἐνανθρωπήσεως σου ἀκαταλήπτοι. Λαὸς δὲ τοῦ Πατρὸς δέ νέος· εἰτούν δὲ Χριστιανοῖς. Χειρὸ δὲ τὴν γειραγωγήν καὶ δέδηγησις τοῦ Χριστοῦ, δεὶς ἔσται Μωυσῆς μὲν ὡς νομοθέτης τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου· Ἀαρὼν δὲ, ὡς μέγας ἀρχιερεὺς, θύσας ἐπειδὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

muit, eo modo, quo in praedicto psalmo xvii declaravimus. In mari tua: quando secluet Dominus accessit ad discipulos, ambulans supra mare. Quam deambulationem manifestius exprimens, subdidit: Et semita tua in aquis multis, hoc est, in profundis fluctibus: et Vestigia tua, quae sicut in mari non cognoscuntur, non persistant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, presentem hanc vitam intelligunt, veluti incertam, inaequalem atque amaram, ob varias quae in ea sunt afflictiones et calamitates. Aliunque quod in hac vita, hoc est, in hoc mundo, erunt viæ tue, o Christe: actiones nimirum assumptæ carnis. Vita enim ac conversatio tua a nobis videbitur, verum vestigia tua, hoc est, hujus tue Incarnationis modi non cognoscuntur. Erunt enim incomprehensibilis. Populus etiam Patris, novus est, et fidelis populus, qui per spirituialis ac mystici Moysi, et Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctam deductus est. Potest enim Christus et Moyses dici, tanquam evangelicæ legis optionis legislator: et Aaron, tanquam pontifex, quia seipsum Deo pro populo suo immolavit.

Ψαλμὸς Συνέσεως τῷ Ἀσάφ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΖ'.

Ὅτι συνέσως χρεία τοῖς ἐντυγχάνουσιν· ὡς τε διαγνωσθῆναι. Τίς τε δὲ λέγων, καὶ πρὸς τίνας, καὶ τίς δὲ νόμος; Λέγει μὲν γάρ δὲ Δαΐδ, προσώπῳ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ πρὸς τοὺς αὐτῷ πιστεύοντας. quia hic traditur. Et psalmum quidem conscriptum putamus a beato David, verum ex Christi persona, sermonem suum ad fidèles Christianos dirigentis.

Προσέχετε, λαὸς μου, τὸν ῥόμον μου. Φησὶ Ζαχαρίας· Καὶ καταρεψέσθαι τὸν πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ ἐσορται αὐτῷ εἰς λαόν. Νόμον δὲ λέγει νῦν τὸν εὐαγγελικὸν, περὶ οὐρανοῦ Ησαΐας· Ἐκ Σιών ἐξελέσθαι τὸν νόμον, καὶ λόρος Κυρίου δὲ Ἱερουσαλήμ, καὶ κριτεῖ ἀρά μέσον τῶν ἀθρώπων. Ἀδιάφορον δὲ τὸν προσέχετε. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων τὸν νόμον γράφουσι.

autein indifferens hæc constructio verbi, Attende:

Κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ φίματα τοῦ στρατός μου. Τὸ, Κλίνατε, η ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ Ὑποτίθετε, η ἀντὶ τοῦ, Μετανοήσατε ἀπὸ τῶν ἀνοίτων ἀκουσμάτων, ἐπὶ τὰ εὐχεγελικὰ κηρύγματα.

A olim subi dæmonis captivitate detinebamur, qui et populus ejus dicimur, et filii Jacob, et Joseph: quoniam in illius veteris populi locum subrogati atque adoptati sumus: qui non denominationem tamen, sed benevolentiam etiam, ac familiaritatem, que cum Deo illis intercedebat, hereditavimus, ut dictum est in fine psalmi xiii: Viderunt te aquæ, Deus, quoniam scilicet navicula fluctuante excitatus a somno, ventos et mare increpavit. Tui enim timore omnia sedata sunt. Illius etiam increpationis formidine tunc abyssi maris, et multitudine sonitus fluctuum pariter turbata est. Vocem præterea nubes dederunt, quando in transfiguratione Domini vox de nube veniens dixit: Hic est Filius meus dilectus⁴⁴; possunt etiam prophetæ, nubes dici, ut diximus in psalmo xvii, ubi etiam de sagittis Dei traditnr, et de fulgure seu coruscatione. Vox vero tonitru, evangelica prædicationis est sermo veniens de cœlo. Validus enim ac vehemens est et aëro resonat ut ab omnibus exaudiri possit. Per rotam autem mundum possumus intelligere, ob ejus nimirum instabilitatem. Terra etiam commota est, et contremuit,

eo modo, quo in praedicto psalmo xvii declaravimus. Totus enim hic versiculus illuc etiam habetur. In mari tua: quando secluet Dominus accessit ad discipulos, ambulans supra mare. Quam deambulationem manifestius exprimens, subdidit: Et semita tua in aquis multis, hoc est, in profundis fluctibus: et Vestigia tua, quae sicut in mari non cognoscuntur, non persistant enim vestigia in aqua. Aliqui per mare, presentem hanc vitam intelligunt, veluti incertam, inaequalem atque amaram, ob varias quae in ea sunt afflictiones et calamitates. Aliunque quod in hac vita, hoc est, in hoc mundo, erunt viæ tue, o Christe: actiones nimirum assumptæ carnis. Vita enim ac conversatio tua a nobis videbitur, verum vestigia tua, hoc est, hujus tue Incarnationis modi non cognoscuntur. Erunt enim incomprehensibilis. Populus etiam Patris, novus est, et fidelis populus, qui per spirituialis ac mystici Moysi, et Aaron, Christi videlicet manum, in terram sanctam deductus est. Potest enim Christus et Moyses dici, tanquam evangelicæ legis optionis legislator: et Aaron, tanquam pontifex, quia seipsum Deo pro populo suo immolavit.

C

PSALMUS LXXVII.

Intelligentiae ipsi Asaph.

Inscribitur Intelligentiae hic psalmus, quia multa nobis opus est intelligentia, ut intelligamus, quisnam sit qui in eo loquatur, et quinam sint ad quos sermo dirigatur, et quænam illa sit lex, de qua loquens Isaias a beato David, verum ex Christi persona, sermonem suum ad fidèles Christianos dirigentis.

VERS. 1. Attendite, populus meus, legem meam. Legimus apud Zachariam: Et confugient multæ gentes ad Dominum, et erunt ei in populum. Ad hunc igitur populum ex gentibus congregatum Christus loquitur; et legem eos non Mosaicam audiit iubet, sed evangelicam, de qua loquens Isaias dicebat: De Sion exhibet lex et verbum Domini de Ierusalem, et judicabit in medio gentium⁴⁵. Est tametsi quedam exemplaria non Legem meam habent, sed Legi meæ.

Incline aurem vestram in verba oris mei. Supponite, inquit, aures vestras sermoni meo, vel mutate aures vestras ab inani sermone, ab ineptis fabulis ad Evangelia.

⁴⁴ Matth. iii, 17. ⁴⁵ Isa. ii, 3.

Vers. 2. Aperiam in parabolis os meum, loquar ab propositiones ab initio. Haec verba prophetiam continent. Christum etenim in parabolis ad populum locutum esse prædicunt, juxta quod legimus apud Matthæum: Haec omnia locutus est Jesus in parabolis, ad turbas, et sine parabolis ad eos non loquebatur, ut impleretur quod dictum est per Prophetam: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi⁴⁶. Unde perspicuum sit, quod ex Salvatoris persona conscriptus fuit hic psalmus. Per propositiones autem (seu, ut verius in lectione Graeca habetur, per problemata) ipsas intelligit parabolas. Et Matthæus quidem locum hunc referens Occulta appellavit, quæ hic dicuntur Problemata, Hebraica nimirum dictione usus, quæ utramque habet significationem. Evangelicæ enim omnes parabolæ occultam in se continent veritatem. Aquila Egnimata translulu. Quod autem hic Ab initio legimus, Matthæus a Constitutione mundi dixit, Hebraica pari modo usus dictione. Et quod hic, Loquar, ipse dixit Erat.

Vers. 3. Quanta audivimus et cognorimus ea. Dictio quanta non ad problemata refertur, quæ locutum se esse dixit, cum totus hic versiculos separatim per se admirantis in morem legendus sit. O quanta, inquit, a majoribus nostris, atque a divinis didicimus Scripturis! mens enim Prophetæ est commemorare, quam multa, et quam grandia Deus in antiquiores Judæos contulerit beneficia, et contra, quam valde illi Deum irritaverint, et quantas idcirco ac quam graves penas dederint. Ex persona autem Christi non incongrue dicitur: Quanta audivimus, cum assumpta ejus humanitas ceterorum hominum more doctores audiuerint. Et quod ait: Cognorimus, expone pro Certiores facti quid, sed majorem de his certitudinem accepimus.

Et patres nostri annuntiaverunt nobis. Dixit se audisse, nunc addit a quibusnam ea audiverit. Patres autem non natura dicit. Neque enim dici potest, quod fideles, qui sunt ex gentibus, a propriis parentibus edocti fuerint, sed de Patribus loquitur quos ob obsequium, quod Deo semper præstiterunt, Christiani omnes libenter sibi, ut ita dicam, adoptant in parentes. Hac etenim ratione et Moysen et multis alios divinos scriptores interpretesque et populi doctores, Patres nostros appellamus: quorum filios Christum, secundum carnem, atque apostolos, suis dicemus. Christi vero atque apostolorum filios populum Christianum.

Vers. 4. Non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera. Et parentes, inquit, ea filii suis tradiderunt, et filii ea quæ didicerant, ventram post se generationem non calarunt. Quinimo filii ac nepotibus ea omnia exposuerunt, et illi in posteros suos eadem transtulerunt. Lex etenim id jubebat, dicens: Docebis ea filios tuos et filios filiorum tuorum⁴⁷.

Narrantes laudes Domini et potestates ejus et

A 'Aροιξι ἐν παραβολais τὸ στόρμα μου, φθέρξομαι προσβήματα δι' ἀρχῆς. Τοῦτο πρωφτεία ἐστι τῶν εὐαγγελικῶν παραβολῶν· φησὶ γάρ ὁ Ματθαῖος· Ταῦτα πάρτα ἐλάτησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολais τοῖς δικτοῖς, καὶ χωρὶς παραβολῆς εὐκαὶ ἐλάτει αὐτοῖς· ὅπως πληρωθῇ τὸ φύλλον διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· 'Αροιξι ἐν παραβολais τὸ στόρμα μου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς καθεσμοῦν. Δῆλον οὖν ἐντεῦθεν ὅτι προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος ὁ φαλιδὸς ἀναγέγραπται. Προσβήματα δὲ νῦν, τὰς αὐτὰς πάλιν παραβολὰς ὡνόμασεν· διὰ τοῦ Ματθαῖος, ὃντι τοῦ εἰπεῖν Προβλήματα, Κεκρυμμένα εἴπε, τῇ Ἐβραϊκῇ λέξει προσχῶν, ἥτις καὶ τοῦτο κάκεινο δηλοῖ. Πάσαι γάρ αἱ εὐαγγελικαὶ παραβολαὶ κεκρυμμένην εἶχον τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὁ Β Ακύλας δὲ Λιτήματα ἔξεδωκε. Ἀλλὰ καὶ τὸ, 'Ἄξιον ἀρχῆς, ὁ Ματθαῖος, Ἀπὸ καταβολῆς καθεσμοῦ εἰρηκεν, ὅμοιως τῇ Ἐβραΐδι λέξει προσχών· 'Ετι δὲ καὶ τὸ, Φθέρξομαι, ἐρεύξομαι.

"Οσα ήκουσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτά. Τὸ "Οσα οὐκ ἀναφορικῶς λαμβάνεται νῦν πρὸς τὰ προβλήματα, ἀλλὰ καθ' ἓντὸν λέγεται θαυμαστικῶς, ἀντὶ τοῦ, 'Ω πόσα ἡκουσαμεν, παρά τε τῶν δύο διασκέλιων παρά τε τῶν θείων Γραφῶν! βούλεται γάρ ἀπαριθμησθαι διὰ μὲν εὐηργέτησεν ὁ Θεὸς τοὺς παλαιοὺς Ἐβραίους, διὰ δὲ οὗτοι παρώργισαν αὐτὸν, καὶ διὰ διὰ τοῦτο δεινὰ πεπόνθασιν. 'Ηκουσαμεν δὲ εἴπεν διὰ τὸ πρόστλημα· καὶ αὐτὸς γάρ ὡς Κανθρωπός ἤκουσε ταῦτα, καθάπερ ἡμεῖς. 'Ἐγριώμεν δὲ αὐτά, ἀντὶ, ἐθειαώθημεν περὶ αὐτῶν. Οὐχ ἀπλῶς, φησὶν, ἤκουσαμεν, ἀλλὰ καὶ ἐπιληροφορήθημεν. Neque enim simpliciter audivimus, in-

Kαὶ οἱ πατέρες ήμων διηγήσαντο ήμεν. Εἰπὼν ἐτι Ἡκούσαμεν, προσέθηκε καὶ παρὰ τὸν ἤκουσαμεν. Πατέρας γάρ οὐ τοὺς φύσει λέγει νῦν· οὐ γάρ δυνάμεθα εἰπεῖν διε τοὺς ἐξ ἑθνῶν πιστοὺς, οἱ φύσει γονεῖς, αὐτῶν ἐδίδαξαν ταῦτα· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν φύσει πατέρων, διάργος· εἰεν δ' ἄν δι Μωυσῆς καὶ οἱ λοιποὶ συγγραφεῖς· ἐτι δὲ καὶ οἱ τούτων ἐξηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ, καθὼς εἰρήκαμεν. 'Ἐξεινων μὲν γάρ οἰοι δι Χριστὸς διὰ τῆς μητρός καὶ οἱ ἀπόστολοι· τούτων δὲ πᾶς δι Χριστιανὸς λαός.

D Οὐκ ἐκρύθη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἐτέραν. Οἱ μὲν πατέρες, διηγήσαντο αὐτὰ προτεχόντες τέκνοις αὐτῶν· τὰ δὲ τέκνα οὐκ ἐκρύψαν πρὸς τὴν ἐτέραν μετ' αὐτούς; γενεὰν ἀπεργέμασθον. 'Αλλ' ὅμοιως καὶ αὐτοὶ διηγήσαντο αὐτὰ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, καὶ οὕτω καθεῖται· νόμος γ' ρ ἡνὶ λέγων· Διδάξῃς αὐτὰ τοὺς οἰούς σου καὶ τοὺς οἰούς τῶν οἰούν σου.

'Απαγγέλλομεν τὰς αἰρέσεις τοῦ Κυρλου καὶ

⁴⁶ Matth. xiii, 34, 35. ⁴⁷ Deut. vi, 7.

τὰς διναστείας αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ, ἃ εποίησεν. Τὸς Καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν, τῷ Ἀπαγγέλλοντες συνάπτεται, καθ' ὑπερθαύμα. Τὰ αὐτὰ δὲ καλεῖ, αἰνέσσεις μὲν, ὡς αἰνεῖται, δυναστείας δὲ, ὡς θαυματά· ἢ δυναστείας μὲν τὰς πατέρας τῶν ἐκθρῶν, θαυμάτων δὲ, τὰ ἐν τῷ ἀδιψηλῷ λαῷ. Περὶ δὲ τὸν ἄριτρον τὸν μέρος.

adversus hostes operatus est: per mirabilia vero, singulatim tractabit.

Kal ἀρέστησεν παρτύριον ἐν Ιακώβ, καὶ τόμορθον ἔθετο ἐν Ισραὴλ. Τοῦ καὶ ἀνέστησεν παρτύριον ἐν Ιακώβ ἐπεξῆγγεις; ἐστι τὸ, Νόμος ἔθετο ἐν Ισραὴλ· τὸ μὲν γάρ Ἀρέστησεν, ταῦτα σημαντεῖ τῷ, Ἐθνετο. Καὶ παρτύριον δὲ νόμος; ὅνομάζεται, ὡς ἐν τῷ ιῷ φαλαρίῳ κατὰ λόγου εἰρήκαμεν. Καὶ δὲ Ιακὼβ δὲ Ισραὴλ ἐκλήθη, διετέλεσεν εἰδος τὴν διπτασίαν τῆς κλήψασε. Τις δὲ δὲ νόμος, ἀκούσοντος.

*Οσα ἐνετείλατο τοῖς πατράσι τὴν γνωρίσαι αὐτὰς τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. Τὸ Τοῦ παρέλκοντος ἐνταῦθα κείται. Ἐνομοθέτησε, φησίν, δος ἀνετείλατο τοῖς πατράσι τὴν γνωρίσαι καὶ ἀναγγεῖλαι αὐτὰ πάλιν ἐκείνοις, τοῖς υἱοῖς αὐτῶν.

*Οπως δὲ γνῷ γερεά ἐτέρα. Άλτιον δὲ τοῦ ἀπαγγέλλειν αὐτὰ τοὺς πατέρες τοῖς υἱοῖς, ὅπως γνῷ ἡ κατ' αὐτοὺς ἐτέρα γενεὰ ἐκείνα πάντα. Είτα σαφηνίζει, ποιά ἔστιν ἐτέρα γενεά.

Υἱοὶ τεχθησόμενοι. Κατὰ διαδοχήν.

Kal ἀράστησονται, καὶ ἀπαγγελοῦσσον αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. Οἱ υἱοὶ τῶν τελῶν τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. Ἀραστησονται δὲ ἀγτὶ τοῦ, Γεννηθήσονται.

*Ira θωρακού εἶτι τὸν Θεόν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν. Μηνθάνοντες δοσα δ Θεός ἐπηγγείλατο τοῖς ἐλπίσουσιν ἐπ' αὐτῶν.

Kal μὴ ἐπιλάθωται τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐμμελετῶντες τεῖς περὶ αὐτῶν διηγήσειν· ἔργα δὲ αὐτοῦ λέγει, & καὶ δυναστείας ἀνωτέρω καὶ θαυμάτων ἐκάλεσεν.

Kal τὰς ἐργατὰς αὐτοῦ ἐκητήσωσιν.—Ἐκητήσωσιν, ἀντὶ τοῦ, Ἀλκολούθωσιν. Ὁ γάρ ἐκητήσων τινα, κατ' ἔγους αὐτῷ ἐπεταί. Εἴη δὲ ἡ γενεὰ ἐτέρα καὶ οἱ Χριστιανοί.

*Ira μὴ γέρωται, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν, γερεά σοκολιὰ καὶ παραπικρατεύσα. Σοκολὰ μὲν, ὡς μὴ δρῆσιν πίστιν πρὸς τὰς ἀπαγγελίτις τοῦ Θεοῦ ἔχουσα, ἀλλ' ἐν καιρῷ περιστάσεως ἀπίστοσα ταύταις· παραπικρανούσα δὲ, ὡς γογγύζουσα ἥντικα προσομιλήσει τινὶ δυσχερίᾳ, καὶ δυστανασχετοῦσα, καὶ ἀπαρεσκομένη τῇ ἐλευθερίᾳ. Καὶ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ δουλείαν αἰρετωτέραν λογιζομένη, ὡς ἐν πολλοῖς ἡ βίθιλος τῆς Ἐξόδου καὶ ἡ τῶν Ἀριθμῶν διέξεισα.

Γερεά, ητις οὐ κατεύθυνε τὴν καρδίαν ἁυτῆς· Οὐκ δρθωσει τὴν καρδίαν· ὅστε ἀπλῶς καὶ βεβαίως πιστεύειν, ἀλλ' ἐσκολιάζεις διετάζουσα.

A *mirabilia ejus, que fecit. Verba illa: Patres nostri annuntiaverunt nobis, conjungi debent huic versiculo. Usus est enim Propheta figura hyperbato. Laudes vero, potestates, et mirabilia Dei, haec esse dixit: quia et laudabilia sunt et summam Dei indicant potentiam, et admiratione digna esse videntur. Vel, per potestates ea significat, quae ea quae in suo populo administravit, de quibus*

B **VERS. 5. Et statuit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel.** Ut exponeret quid sit status testimonium in Jacob, addidit: *Et legem posuit in Israel.* Idem enim est hoc in loco statuere, quod ponere, idem testimonium, quod lex, ut dictum est in psalmo xviii, et idem est Israel qui et Jacob. Positum enim est ei nomen Israel, quando scalæ visionem vidit. Quænam autem esset haec lex, audi.

VERS. 6. Quæcumque mandavit patribus nostris, nota fieri ea filiis eorum. Statuit, inquit, ac decrevit, omnia, eorum filiis nota fieri, quæcumque ipse corum patribus mandaverat.

Ul cognoscat generatio altera. Haec est ratio cur patres ea debeant filiis annuntiare, ut generatio, quæ post eos futura est, ea omnia nota habeat. Deinde declarat, quænam sit haec altera generatio.

Filiī qui nascentur. Per successiones scilicet.

Et exsurgent et annuntiabunt ea filiis suis. *Filiī* filiorum filii suis narrabunt, *Exsurgent autem posuit, pro Generabuntur.*

VERS. 7. Ut ponant in Deo spem suam. Addiscentes quanta iis Deus pollicetur, qui in eo sperant.

Et ne obliscantur opera ejus. Meditando eas narrationes. Per opera vero ejus, ea intelligit, quæ superius et potestates appellavit, et mirabilia.

Et mandata ejus exquirant. — *Exquirant dixit pro Sequatur. Qui enim aliquem inquirit, illius sequitur vestigia.* Possimus etiam per generationem alteram, Christianorum generationem intelligere.

D **VERS. 8 Ne fiant, sicut patres eorum, generatio prava, et exasperans.** Perversos eos fuisse dicit, eo quod in divinis promissionibus nullam fidem habebant, nec credebant ei cum essent in periculis: et exasperantes, quia cum in aliquam incidunt difficultatem, continuo mormurabant, et quia præstidam eis liberationem a tam gravi jugo servitutis ægre tulerunt. Satius enim putabant in Aegypto esse, et servire, quemadmodum multis in locis, tam in Exodo legimus, quam in Numinis.

Generatio, quæ non direxit cor suum. Non rectum ei cor fuit, ut simplici ac constanti animo Deo crederet, sed arrigya, et dubitans claudicabat.

Et fidelis non fait cum Deo spiritus ejus. Et spiritus ejus generationis, inquit, Deo fidem non praestitit, nec illius creditur sermonibus. Per spiritum vero, animos eorum intelligit.

Vers. 9. *Filiī Ephraim intendentēs et jaculantēs arcū, conversi sunt in die belli. Ephraim fuit filius Joseph. Tribus autem Ephraim præ cæteris tribus arcu utebatur : ad gerenda etiam bella magna usui erat, unde celebre sibi nomen paraverat. Ad hæc omnia illius etiam famam augebat, regio ipsa, quæ ei in sortem obvenerat. Prima enim illa arcani et testimonii tabernaculum a Moysè constitutum suscepit. Nam Silo ubi arca Domini diu fuit, et tabernaculum, ad sortem tribus Ephraim pertinebat. Hæc igitur tribus, quæ aliquando in bello tam celebris fuit, ob idolatriæ scelus tandem pugnando superata, ac devicta est. Vel aliter, per hanc tribum, quæ viribus præstabat, omnes alias tribus significat quæ ob simile idolatriæ vitium in hostium manus devenerunt, ut liber Iudicum docet. Ait igitur Propheta, quod filii Ephraim, qui arcus suos tendunt unde emittant sagittas (hæc est, qui arcu potissimum utuntur), conversi sunt in bello : quia fugientes dederunt terga. Aliqui in his verbis dicunt prophetiam contineri de ultimo lapsu tribus Ephraim in idolatriam. Nam cum decem tribus se disjuuissent a regno Roboam, tribus Ephraim, quæ princeps erat inter eas, populo persuasit, ut vaccas erigerent, et a vero Deo desicerent : atque ideo omnes in hostium potes:atem traditæ sunt, quemadmodum in tertio Regum hanc tribum exclamant, quasi origo, et causa ipsa*

VERS. 10. *Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.* Sermonem dirigit adversus universas tribus, causam proserens ob quam dejectæ sint. Per testamentum vero, pacta intelligit, quæ Deus sape cum Ilebræorum populo pepigit, cum in promissionis eos terram adducere. Per legem vero, ipsa Dei mandata.

VERS. 41. *Et oblitis sunt beneficiorum ejus, et mirabilium ejus, quae ostendit eis. Beneficiorum quae contulit in populum Israel, veluti, quod duxerit eos per mare Rubrum immadidos, et cætera quæ longa serie in sequentibus commemorat. Mirabilium autem dicit, quia Ægyptiorum flumina in sanguinem mutaverat, et alia hujusmodi quæ simili modo in sequentibus percurrit, eaque postea signa et portenta vocat; quod vero ait, Deum eis hæc ostendisse, (non) ideo dicit (quasi ipsi ea propriis viderint oculis, sed) quia ita a suis acceperunt majoribus.*

VERS. 42. *Coram patribus eorum, quæ fecit mirabilia. Quæ miracula, inquit, fecit, coram eorum patribus : et deinde locum etiam addit, ubi hæ gesta sunt.*

In terra Ægypti in campo Taneos. Tanis est Ægypti civitas, ubi regiani habebat Pharaon, de qua ait Isaías : *Desecerunt principes Taneos*⁴⁵, et

48 *Ia. xix. 15*

Α Καὶ οὐκ ἐπιστάθη κατὰ τὸν Θεοῦ τὸ χρεῖμα
αὐτῆς. Καὶ οὐ πιστὸν ἐγένετο πρὸς τὸν Θεόν, καὶ
πρὸς τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους. Πνεῦμα δὲ νῦν λέγει
τὴν ψυχὴν.

Τοιού Έφρατμ ἐτείνοντες καὶ βάλλοντες τέξοις, ἐστράφησαν ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Ἡ φυὴ τοῦ Ἐφρατμ υἱοῦ Ἰωσῆφ, τοξικωτέρα τῶν δὲ λων ἦν, καὶ ἐν πολέμοις χρησιμώτερα, καὶ ἐντεῦθεν ἐπίσημος· οὐχ ἤκιντα δὲ ἦν ἔντιμος, ὡς ἐν τοῖς ὄρθοις τῆς ἀποκλήρωθείσης αὐτῇ γῆς ὑποδεξαμένη πρώτη τὴν κιβωτὸν, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου τὴν κατασκευασθείσαν ὑπὸ Μωσέως. Ἡ γάρ Σηλᾶμ ἐνθα ἦν ἡ κιβωτὸς καὶ ἡ σκηνὴ τῆς Ἐφρατμίτιδος φυλῆς μερὶς ἦν. Αὕτη τοινυν ἡ περιβόρτος ἐν μάχαις, ἤτηθη διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν αὐτῆς. Ἡ καὶ δὲ λων, ἀπὸ ταύτης τῆς φυλῆς, ἡ ὁγε τηνικαῦτα πρωτευούσῃς, καὶ τὰς δὲ λων δηλοῖ, δισαὶ εἰδωλολατρήσασαι παρεδέθησαν τοῖς ἔχθροῖς αὐτῶν, καθὼς ἡ τῶν Κριτῶν διέκειτο βίβλος. Φησὶν οὖν διαδεδόθει, ὅτι Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἐφρατμ, οἱ ἐντείνοντες τόξα καὶ βάλλοντες ἐκ τόξων, ἐστράφησαν, εἴτουν, δεινῶκατι νῶτα φεύγοντες. Τινὲς δὲ προφήτειαν τοῦτο φασιν περὶ τῆς ὑστέρας εἰδωλολατρίας. τῆς φυλῆς τοῦ Ἐφρατμ. Τῶν γάρ δέκα φυλῶν ἀπορθήγησαν τῆς βασιλείας Ῥοδούχη, ἡ Ἐρχριμίτις ἐν ταύταις πρωτεύουσα συνέπεισε τὸν λαὸν στῆσαι τὰς δαμάλεις καὶ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ. Διὸ καὶ παρεδέθησαν δομοις τοῖς πολεμίοις, ὡς εὑρήσεις ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βεστίλεων. Καὶ δὲλοι δὲ προφήται καταδύσιν αὐτῆς ὡς αἰτίας τῷ λαῷ τῆς εἰδωλολατρίας.

bro invenies. Alii etiam prophete multa adversus idolatrie fuerit in populo.

Οὐκ ἐψύλαξαν τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐτρέμουσι αὐτοῦ οὐκ ηδουλίθωσαν πορεύεσθαι. Ἐνταῦθα κατὰ πάντων δὲ λόγων διδάσκων τὸ τῆς ήττης αἰτιον· διαθήκην δὲ λέγει τὰς συνθήκας, διαφόρως ἐποιήσατο κατὰ τινῶν Ἐβραίων δὲ θεοὺς, ἀγων αὐτούς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας· νόμον δὲ τὰς ἐντολάς.

Καὶ ἐπέλαθορτο τῷν εὐνεγρεσιῶν αὐτοῦ, καὶ
τῷν θαυμασιών αὐτοῦ, ὡς ἔδειξεν αὐτοῖς. Εὔσο-
γεσίαι μὲν, αἱ πρᾶς τὸν λαὸν Ἱσραὴλ· οἶν τὸ δια-
γαγκεῖν αὐτοὺς ἀδρόχως διὰ τῆς θαλάσσης, καὶ τὸ
ἔρης, & καταλέγει. Θυμασία δὲ, τὰ κατὰ τῶν
Αἰγυπτίων τερατουργήματα, ἢ καὶ σημεῖα καὶ τέρα-
τα προίνων ἐκάλεσσεν· οἷον τὸ μεταστρέψαι εἰς αἷμα
τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ἔρης, & καὶ αὐτὰ
διέξεισεν· ἔδειξε δὲ αὐτοῖς ταῦτα, διὰ τῆς πρᾶς αὐ-
τοὺς διδασκαλίας τῶν πατέρων αὐτῶν.

Ἐρατίλος τῶν πατέρων αὐτῶν δὲ ἐκοινησερ θαυμάσια. Ἀτινα Θαυμάσια ἐποίησεν ἐνώπιον των πατέρων αὐτῶν. Εἶτα τιθῆσι καὶ τὸν τόπον, ἐν ψεῦται ἐπεσταύονται.

Ἐν γῇ Ἀλγύπτῳ ἐν πεδίῳ Τάρσως. Ἡ Τάνις πόλις τῆς ἡνὸς Αιγυπτιακῆς, ἣν ἦν τοῦ Φαραώ τὰ βασιλεῖα· περὶ δὲ αὐτῶν Ἡράκλειος. Ἐφέλιξον οἱ δοκορεῖς

Τάρεως. Ὁ μὲν οὖν Μωϋσῆς ἐν τῇ Ἐξόδῳ σὺν δημημόνευσε τοῦ ὄντος τῆς Τάνεως· τὸν δὲ Δασίδι εἰκάς εἰδέναι τούτο ἀπὸ τῆς βίθου ἐν ᾧ γέγραπται οὖν· Ἡ δὲ Χεδρών ὄχοδομήθη πρὸ τοῦ Τάνεων ἐν Αἴγυπτῳ οἰχοδομήθηται· καὶ ἐξ ἑτέρων ἀποκρύψων· ἡ καὶ ίσως Αἴγυπτιακῶν.

Διέρρηξεν θάλασσαν, καὶ διῆτραγεν αὐτούς. Ιὴν Ἐρυθρὸν, ὃς ἡ βίθος τῆς Ἐξόδου παριστησιν· ἐπιτομώτερον δὲ διηγεῖται· καὶ οὗτος πάντα, οὗτας ἐν τάξει· ἀλλὰ παρατηρήτως δύσα, καὶ ὅπως ἐπὶ νοῦν ἥτινον αὐτῷ· οὐ γάρ ιστορεῖν αὐτῷ προβλεπετο, ἀλλὰ στιλεύσας τὴν ἀχαριστίαν τῶν ιουδαίων. Πρώτον δὲ τέθεικε τὸ παραδόξοτερον τῶν ἀλλων.

Παρέστησεν ὑδάτα ώστε ἀσκότ. Καὶ τὸ ὑδωρ, φησὶν, αὐτοῖς τείχος ἐκ δεξιῶν, καὶ τείχος ἐξ εὐωνύμων. Παρέστησεν οὖν, εἰτούν ἀνέστησεν ἔνθεν κάκεθεν τὰ τρήματα. Τὸ δὲ, οὐσία ἀσκότ, δίκην ἀσκοῦ ἐξογκούμενα.

Καὶ ὀδηγήσεις αὐτούς ἐτρεφέλη ἡμέρας, καὶ διῆτη τὴν τύχτα ἐτρωτισμῷ πυρός. Φησὶ Μωϋσῆς· Ὁ δὲ Θεὸς ἡρεῖτο αὐτῶν, ἡμέρας μὲν ἐτρεφέλης, δεῖξαι αὐτοῖς τὴν ύδρην, τὴν δὲ τύχτα ἐτρεφέλης πυρός. Ὁ αὐτὸς οὖν στύλος ἐν ἡμέρᾳ μὲν ὀδήγει καὶ ἐσκεπεν ἀπὸ τοῦ καυσώνος τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ἐν τῇ νυκτὶ δὲ ὀδήγει καὶ ἐθέρμανεν· ὑγρὰ γάρ οὖσα ἡ νῦν ἐψυχεν.

Διέρρηξεν πέτραν ἐτρίμων καὶ ἐπότισεν αὐτοὺς ὡς ἐδύσσωφ πολλῆ. Ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ δρους Χωρῆ, ὃς ἡ αὐτὴ βίθος τῆς Ἐξόδου διδάσκει· διὰ τῆς ἀδύτου δὲ, τὸ πλήθος τῶν ὑδάτων ἐνέφηνεν.

Καὶ ἐξήγαγεν ὑδωρ ἐκ πέτρας καὶ κατήγαγεν ὡς χοταγιοὺς ὑδάτα. Τούτῳ ἔπειρον θαῦμα γεγονώς ἐν τῇ ἐρήμῳ Κάδδης, ὃς ἡ τῶν Ἀριθμῶν βίθος ιστορεῖ. Δις γάρ ἐκ πέτρας ὑδωρ ἀνέδωκεν, κατὰ Ειαφρόους γρήνους καὶ τόπους. Οὐθενὸς ἐν Χωρῇδι μὲν ὁ τόπος τοῦ ἀναδοθέντος ὑδάτος ἐκλήθη Πειρασμὸς καὶ Λειδόρησις. Ἐπειράζον γάρ τὸν Θεὸν, δοκιμάζοντες ἐπὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ οὐ πιστεύοντες, οἷς εἰδόν ποιλάκις θαύματι· καὶ ἐλοιδοροῦντο τῷ Μωϋσῇ, ὃς ἐξαγαγόντι αὐτοὺς ἐξ Αἴγυπτου εἰς τὰς ἐρήμους. Ἐν δὲ Κάδδης ὄνοματος Ὅδωρ ἀττιλογίας, διτὶ ἀντελεγον τῷ Θεῷ ἐν τῷ γογγύειν. Ὁ μὲν γάρ ἐκέλευε πειθεῖσθαι μόνον τοῖς αὐτοῦ προστάγμασιν, καὶ θαρρεῖν αὐτῷ· οἱ δὲ ἀπρόθυμοι τε ήσαν εἰς τὸ πειθαρχεῖν, καὶ οὐδὲ εἰχον θαρρεῖν. Τὴν μὲν διάρρηξιν τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετρῶν δὲ Θεός διὰ Μωϋσέων, ἐπετέλεσεν.

Καὶ προσέθεντο ἔτι τοῦ ἀμαρτάνειν αὐτῷ. Πειτεῖσθαι τὸ Τοῦ. Ός δὲ ἐγνωτικένων ἡδη τῶν προλαβουτῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν ἀπὸ τῆς Μωσαϊκῆς συγγραφῆς, ἀπαρατηρήτως εἶπε, τὸ, "Ἐτι· ὅποια δὲ εἰς ἡμαρτοῦ, ἀκουσον.

A liet huius loci Moyses non meminerit, verisimile est tamen beatum David id rescivisse ex eo libro, ubi scriptum est: *Chebron autem aedificata est in Aegypto, ante Tanim*¹⁹. Vel ex aliis apocryphicis libris, aut ex Aegyptiorum historiis.

VERS. 13. *Interrupit mare, et eduxit eos.* De mari Rubro loquitur, ut babetur in Exodo, et omnia succincte narrat: quinimum nec omnia, nec suo ordine, sed passim quæcumque ei et quomodo cumque in mentem veniebant, ita apposuit. Neque enim historiam contexere proposuerat, sed aduersus Judeorum invehi ingratitudinem. Et primo quidem illud posuit, quod præ cæteris videbatur admirabilius.

B *Statuit aquas quasi utrem.* Et aqua, inquit, quasi murus illis erat a dextris, et a sinistris. Statuit igitur aquas, hoc est, aquarum moles hinc atque illinc fecit exsurgere *Quasi utrem* vero dixit, hoc est tumidas, instar utris.

VERS. 14. *Et deduxit eos in nube diei et tota nocte in illuminatione ignis.* Et Deus, inquit, deducebat eos, die quidem in columna nubis, ut ostenderet eis viam, nocte autem in columna ignis. Eadem igitur columna die praebat et protegebat eos ab æstu solis, quæ nocte eis illuccebat, ut soveret nimirum ac tueretur eos a frigiditate atque ab humiditate noctis.

VERS. 15. *Interrupit petram in eremo, et potavit eos, quasi in abyso multa.* Hoc factum est in deserto montis Choreb, ut habetur in Exodo. Per abyssum autem, aquarum copiam intelligit.

VERS. 16. *Et eduxit aquam de petra, et eduxit tanquam flumina aquas.* Hoc est aliud miraculum factum in Choreb, ut traditur in libro Numerorum. Bis etenim illis Deus aquam eduxit e petra, diversisque temporibus et locis. Et locus quidem ille in Choreb, ubi data est aqua, appellatus est, *Tentatio*, et *Objurgatio*. Tentaverunt enim illic Deum Iudei, probantes nimirum illius potentiam, et miraculis nondum credentes, quæ in præteritum sapienter fecerat: et objurgaverunt Moysen, quod ex Aegypto in tam deserta eos loca deduxisset. Locus vero ille in Cades, ubi aqua etiam populo data est, appellatus est *Aqua contradictionis*: eo quod contradicerent Deo Hebrei et murmurarent. Et Deus quidem eos jubebat, ut suis tantum præceptis parerent, utque in eo considerent, illi vero et parere negligebant, et nullam in eo habebant fidem. Hanc autem maris et aquarum interruptiōnem per Moysen Deus operatus est.

VERS. 17. *Et apposuerunt adhuc peccare ei.* Quasi eorum vitia ex libris Moysi, satis omnibus nota sint, dicit, *Et apposuerunt adhuc.* Qualia autem peccaverint, audi.

¹⁹ Num. xiiii, 23.

Exacerbaverunt Altissimum in inaquo. In loco A scilicet inaquo. Quomodo autem exacerbaverint, paulo superius diximus, ibi: Generatio perversa et exasperans.⁵⁰

Vers. 18. *Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis. De his et aliis, quæ sequuntur usque ad verba illa, Et ignis incensus est, Moyses nihil scribit, sed ipse tantum David, quemadmodum et alia hujusmodi multa: seu quod ex apocryphis, ut diximus, libris ea collegerit, seu ex antiquorum traditionibus; seu quod a sancto Spiritu edoctus sit. Ait igitur, quod tentaverunt Deum in cogitationibus suis, dubitantes, nunquid posset eis Dens dare, quæ petebant; tentaverunt autem petendo cibum animabus suis; hoc est sibi ipsi.*

Vers. 19. *Et oblocuti sunt de Deo. Hoc est murmuraverunt, quasi fame eos necasset, et delectabiles ac gratos cibos omnes ab eis abstulisset,*

Et dixerunt: Numquid (83) poterit Deus parare mensam in deserto? Verba haec ambigentis sunt (et ideo quasi cum addubitatione legenda sunt.).

Vers. 20. *Quoniam percussit petram, et fluerunt aquæ, et torrentes inundaverunt, numquid et panem poterit dare, et parare mensam populo suo?* Quoniam, inquit, ea Dens fecit, quæ prædicta sunt, numquid poterit etiam hoc facere? O sumnum hominum amentiam! si ea fecit, quo pacto impotens est judicandus, ne ista efficiat? et quod ait: *Inundaverunt, expone, id est, fluxerunt cum vehementia. Eduxit enim, inquit, tanquam flumina aquas. Per mensam vero carnes præstitas intelligit. Tu illud considera, quomodo heatus David ante panem et carnes datas, fluxisse dicat aquam e petra, cum in Exodo Moyses contrarium tradat. Ibi enim primo legimus pluisse illis Deum panem manuæ, et coturnicum carnes, et deinde aquam dedisse e petra. Non est igitur alia hujus addubitationis solutio nisi dicas de alio pane, et de aliis carnis Prophetam hic loqui, de quibus in libro Numeri scriptum est. Bis etenim eis Deus et coturnices pluit, et panem: unde etiam per petram, hoc in loco aquam eam intelligit quæ effusa est in Choreb, et non eam quæ in Cades. Petra enim in Cades tunc nondum fuerat percussa. Et si quis dicat, quod in Numeris carnes poscebant, et non panem, adverte quia per panem hic carnis cibum intelligit. Tunc etenim, ut apud LXX interpretes legimus, dicebant, Tis ἡμᾶς φωμεῖ χρέα, (quæ verba tametsi Latinus interpres, aut simplicem sensum secutus, aut ob Latinæ lingue augustiniam, reddiderit: *Quis nobis dabit carnes ad recessandum*⁵¹, tamen aliquid amplius etiam possunt nobis indicare, quod ad præsentem locum atque illius intellectum conferat. Nam cum Græca dictio, φωμές, unde φωμέω verbum deducitur, massam seu bucellam panis significet: dum nimirum rarent dicentes. Tis ἡμᾶς φωμεῖ χρέα; petisse mihi videntur, quis nam eos pane pariter nutriturus esset*

⁵⁰ Psal. LXVII, 7. ⁵¹ Num. xi, 4.

Variae lectiones.

(83) Græce: Μή ambigentis est pro num.

A παρεπικραταν τὸν Ὑψιστον ἐν ἀνύδρῳ. Τόπῳ, ή γη. Πώς δὲ παρεπικραναν, εἰρηται μικρὸν ἀνετέρῳ ἐν τῷ· Γενὰ σκολιὰ καὶ παραπικρατονσα.

B Καὶ ἔξεπειρασαν τὸν Θεὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τοῦ αἰτῆσαν βρώμιτα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. Περὶ τούτων καὶ τῶν ἔξης διγραφοῦ τοῦ, Καὶ πῦρ ἀνήψθη, Μωϋσῆς μὲν οὐχ ἴστροςσεν· Δαβὶδ δὲ ἀνέγραψεν, ὃς καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων· εἴτε ἔξ ἀποκρύφων βιβλίων ἀναζάμενος, ὃς προειρήκαμεν, εἴτε διαδεξάμενος ἔξ ἀγράφων παραδόσεων τῶν παλαιοτέρων, εἴτε καὶ ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ταῦτα διδαχθείς· λέγει δὲ διτὶ ἔξεπειρασαν τὸν Θεόν, ἐν ταῖς διανοίᾳς αὐτῶν, εἰ δύναται δύναται & ζητοῦσιν· ἔξεπειρασαν δὲ αὐτὸν, ἐν τῷ αἰτῆσας βρῶμα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, εἰτον διανοίας, κατὰ περιφρασιν.

C Καὶ κυρελάλησαν τὸν Θεοῦ. — Κυρελάλησαν ἀντὶ τοῦ Κατεγόγγυσαν· ὃς ἀποκτενοῦντος αὐτοὺς ἐν λιμῷ τῶν πρὸς ἥδονήν.

D Καὶ εἶπον· Μή δυνήσεται ὁ Θεὸς ἐτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἑρήμῳ; Τὸ Μή, ἐπαπορηματικόν ἐστιν, ἀντὶ τοῦ Ἄρα.

E Εἰτε ἐπάταξ πέτραν καὶ ἐρήμησαν ὑδατα καὶ κείμαρροι κατεκλύσθησαν· μὴ καὶ ἀρτοὶ δύναται δούραι, ή ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; Ἐπει τόδε πεποίκεν, μὴ δύναται ποιῆσαι καὶ τόδε; Ω τῆς ἀνοίας! Εἰ ἐκείνοι ἐποίησε, πῶς δύναται ποιῆσαι καὶ τόδε; Κατεκλύσθησαν δὲ, ἀντὶ τοῦ Σφρόδρως ἐρήμησαν. Κατήγρυψε γάρ, φησιν, ὃς ποταμοὺς ὑδατα. Τράπεζαν δὲ τὴν χρεῶν λέγει. Σὺ δὲ ἐπίσκεψαι, πῶς πρὸ τοῦ ἀρτου καὶ τῶν χρεῶν, δυήναι τὰ ὑδατα τῆς καταγείστες πέτρας, φησιν δ Δαβὶδ· τοῦ Μιωσέως ἐν τῇ Ἐξόδῳ τούναντίον ιστορήσαντος· εὐρήσεις γάρ ἐκεῖ, διτὶ πρῶτον ἔβρεκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν ἀρτον τοῦ μάννα, καὶ τὸ χρέας τῆς ὀρτυγομήτρας· είτα ἀνέδωκε τὸ πέτρα τὸ ὑδωρ. Οὐκ ἔστιν οὖν ἐτέραν λύσιν τῆς ἀπορίας εἰπεῖν, ή διτὶ οὐ περὶ ἐκείνου τοῦ ἀρτου καὶ χρέάτων νῦν φησιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ μετέπειτα ἀναγεγραμμένου ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς· διτὶ γάρ αὐτοῖς τὸν ἀρτον καὶ τὴν ὀρτυγομήτραν ἔβρεκεν. Ποτε πέτραν ἐνταῦθα, τὴν ἐν Χωρὶ διαταχθείσαν λέγει, καὶ οὐ τὴν ἐν Κάδησ- αυτῇ γάρ οὐπω ἐπατάχθη· εἰ δέ τις εἴπῃ διτὶ καὶ μήν κρέας ἐν τοῖς· Ἀριθμοῖς· ἐξήτησεν, καὶ οὐκ ἀρτον, ἀκούσατο διτὶ ἀρτον μὲν τὴν βρῶσιν τοῦ χρέατος καλεῖ. Καὶ γάρ καὶ οὐτως εἴπον· Τίς ἡμᾶς φωμιδικρέας; ή δὲ Δαβὶδ εἰρηκώς· Μή καὶ ἀρτον δύναται δούναι, ἐσαφήνισε τὸ ἥπτον διὰ τῶν ἔξης· ἐπήγαγε γάρ· Ή ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ. Τίς ή δὲ Η σύνδεσμος οὐδὲ διαζευκτικός, ἀλλὰ σαφηνιστικός.

et carne). Unde Beatus David qui non dixit: *Numquid panem poterit dare?* videtur mihi illa Moysi verba declarasse, maxime ex sequentibus. Addit enim. *Et mensam preparare populo suo?* illa etenim conjunctio *Et*, posita mihi esse videtur, non ut disjungat, sed ut declarat.

Διὰ τοῦτο ἡκουσες Κύριος καὶ ἀνεβάλετο, καὶ πᾶν ἀνθρώπῳ ἐν Ἰακώβῳ, καὶ ὅργῳ ἀνέδη ἐκ τὸν Ἰσραὴλ. Εἰ καὶ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἔξπειρασαν τὸν Θεόν, ὅμως ὥσπερ φωνῇ χρησαμένων, ἤκουσεν δὲ καρδιογνώστης Θεός· τὸ δὲ Ἀρεβάλετο, Ἐχολώθη ἔξδωκεν δὲ Σύμμαχος· εἰώθασι γάρ οἱ χροιούμενοι, ἀναβάλλεσθαι τὴν στολὴν, εἰσouν ἀνασύρειν, εὐτρεπιζόμενοι πρὸς ἄμυναν. Καὶ δὲ Μωϋσῆς δὲ φησι· Καὶ ἔθυμώθη ὅργῷ Κύριος, καὶ ἔξεκαύθη ἐν αὐτοῖς πῦρ παρὰ Κυροῦ, καὶ κατέφαγε μέρος τι τῆς παρεμβολῆς. Ἰακὼβ δὲ καὶ Ἰσραὴλ τὸν λαὸν καλεῖ, ὡς ἐξ ἑκείνου καταργενον.

"Οτι οὐκ ἔπιστευσαν ἐν τῷ Θεῷ." Οτι: οὐκ ἔπιστευσαν τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ, κατοι τοσαῦτα λόδντες. Περιττὴ δὲ ἡ Ἐν πρόθεσις.

Οὐδὲ ἡλπισαν ἐπὶ τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Οὐδὲ ἐλέρησαν διτι σώσει αὐτούς, δὲ τοσαῦτα διὰ αὐτοῦ ποιήσας.

Καὶ ἐνετείλατο νεψέλαις ὑπὲρ ἀνθρώπων καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέψετο, καὶ ἔθρεξεν αὐτοῖς μάρρα φαγεῖσιν. Ἐπὶ τὰ πρώτα πάλιν ἀνέστρεψεν τὸν λόγον, τὰ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἀναχειραμένα. Νεφέλας δὲ ὑπὲρ διιυθεν τὰς ἐν ὑψει λέγει· "εἰσι γάρ καὶ πρόστητοι· τὰς αὐτὰς δὲ καλεῖ καὶ θύρας οὐρανοῦ· ὡς προβεβλημένα; αὐτοῦ. Ἐνετείλατο δὲ ἵσται, δηλονότι τὸ μάννα. Τὸ δὲ μάννα ἦν ὥστε σπέρμα κορίου, καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ ὡς εἶδος κρυστάλλου. Καὶ διεκόρειτο, φησιν, σιλαδέ, καὶ συνέλεγον καὶ ἐλιθούς ἐν τῷ μύλῳ, καὶ ἐτριβούσεν τῇ θυντῇ, καὶ ἡγουν αὐτὸν ἐν τῇ χύτρᾳ, καὶ ἐπολούσεν αὐτὸν ἐγκρυψίας καὶ ἡρικῆς αὐτοῦ ὥστε τεῦμα ἐγκρίδος δεξ ἐλεισον. Ταῦτα μὲν ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς· ἐν δὲ τῇ Ἐξόδῳ, Τὸ δέ γενῦμα αὐτοῦ ὡς ἀγκελίς ἐν μέλιτι.

Καὶ ἀρτοὶ οὐρανοῦ δδωκεν αὐτοῖς. Οὐρανὸν ἐνταῦθα, τὸν ἀέρα καλεῖ, ὡς τό· Τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἢ καὶ διὰ τὸ δοκεῖν ἀπ' οὐρανοῦ καταγενθανα.

"Ἄρτοις ἀγγέλων δραγεῖς ἀνθρώπως. Οὐχ διτι ἀγγέλων ἦν τὸ μάννα τροφὴ, ἀλλ' διτι διγγέλων διηκόνων τῇ καθόδῳ αὐτοῦ. Μέμρεται δὲ καὶ διηκόνων τοῖς νομίζουσιν οὐρανίου κυρίων; τὸν τοιούτον ἀρτον· εἰρήκε γάρ· Ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ Μωϋσῆς ἔδωκε ὑμῖν τὸν ἀρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλ' δι Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἀρτον ἐξ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν· εἰτούν, τὸν ἀληθινός ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Οτι δὲ οὐ τροφὴ ἀγγέλων ἦν ὁ ἀρτος

VERS. 21. *Ieo audiret Dominus et rejecit, et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel. Licet corde et non lingua Deum tentaverint, ille tamen, qui corda hominum scrutatur, non secus eos audivit ac si palam id locuti essent. Quod vero LXX dixerunt, *Rejecit*, Symmachus reddidit, *Iratus est*. Solent enim ii qui ira percili sunt, vestem rejicere, hoc est, pertrahere, dum ad vindictam parantur. Et huic sensui ac litterae Symmachii astipulantur Moysi verba, dicentes quo, *Dominus ira commotus est, et incensus est ignis in eis a Domino, quo castrorum bona pars consumpta est* ¹¹. Per Jacob autem et Israel, ipsum populum ab eis descendenter intelligit, ut alibi diximus.*

B VERS. 22. *Qui non crediderunt in Deo. In Dei viribus non crediderunt, tametsi tanta jam vidi sunt miracula. Praepositio vero, in, superflua est.*

Nec speraverunt in salutari ejus. Nec ullam, inquit, habuerunt fiduciam, ut qui tot jam, ac tanta eorum causa perficerat, eos esset imposta- rum saturaturus (84).

VERS. 25, 26. *Et mandavit nubibus desuper : et portas cœli aperuit, et pluit eis manna ad manducandum. Ad priora rursus sermonem convertit, quæ habentur in Exodo. Per nubes vero desuper, eas intelligit quæ excelsiores sunt. Aliquæ enim sunt terræ viciniores. Easdem etiam superiores nubes, portas cœli appellavit, quasi cœlo proximiores. Mandavit autem eis ut pluerent manna. Manna vero erat quasi semen coriandri, et species ejus quasi species crystalli : Et circuibat, inquit, populus et colligens illud mola frangebat, et in mortariolo terebat, coquens in olla, et faciebant ex eo subcinerios panes, eratque suavitas ejus quasi sapor dulcoris cuiusdam oleo confecti ¹². Et hæc quidem in Numeris ita habentur ¹³. Nam in Exodo dicitur, quod sapor ejus erat, quasi dulcor quidam ex melle.*

Et panem cœli dedit eis. Per cœlum hic aerem intelligit juxta illud : Volucres cœli. Vel, quia manna e cœlo videbatur descendere.

VERS. 25. Panem angelorum manducavit homo. Non hoc dicit, quasi angeli manna vescantur, sed quia angeli illud ministrabant. Accusat namque et Christus eos, qui panem hunc, cœlestem vere pacem putabant, dicens : *Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo: sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum* ¹⁴, hoc est, de cœlo vere descendenter. Quod autem illud manna non esset angelorum cibus, ibidem asserit

¹¹ Num. xvi, 11. ¹² Exod. xii, 39. ¹³ Num. xi, 7, 8, 9. ¹⁴ Joan. vi, 32.

Variæ lectiones.

(84) Graec servaturus.

*Christus dicens : Patres vestri manducaverunt in desertu manna, et mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut quisquis ex eo manducet, non mortatur*⁴⁴. Postquam, inquit, ii qui manna illud manducabant mortui sunt, restat ut cœlestis proprie panis non sit, nec angelorum cibus. Et deinceps ibidem consequitur : *Ego sum panis viœ*⁴⁵, etc.

Cibaria misit eis in abundantiam. Confecta nimirum ex manna, hoc est, panem.

Vers. 26-31. *Transtulit Notum de cælo. et induxit in virtute sua Africum : et pluit super eos, quasi pulvrem carnes, et quasi arenam maris volatilia alata : et cecidit in medium castrorum eorum in circuitu tabernaculorum eorum, et comederunt, et impleti sunt valde, et desiderium eorum attulit eis : non sunt privati a desiderio suo. Moyses quidem in Numeris ait : Ecce spiritus a Domino. Et innisit coturnices a mari, et impulit in castra*⁴⁶, et quæ sequuntur. Beatus vero David Deum divisisse dicit spiritum, hoc est, ventum, in Notum nimirum atque in Africum : qui venti calida perflant loca, ubi coturnicum genus moratur. *Transtulit autem Notum, hoc est, commovit atque immisit cum. Pluisse vero dicit, quia coturnices superne e cælo atque condensæ, instar pluvie ejusdem, serebantur. Et quia maxima erat earum copia, pulveri eas et arenæ maris etiam comparavit. Tot quippe innisit sunt, ut sexcenta millia hominum*, C et quingenti quinquaginta ad saturitatem ex eis diu nutriti sint. *Usque ad mensem enim, inquit, dierum manducate, donec exeat ex naribus vestris*⁴⁷. Toidem quippe erant in eo populo homines ad bellum idonei, a viginti auncis et supra, absque minori retate, et mulieribus, et tota tribu Levi. In medio autem castrorum et in circuitu tabernaculorum, pluebat Deus illud manna, ne fatigarentur colligendo. Et per castra quidem, universum exercitum intelligit, per tabernacula vero, privata cuiuslibet tentoria. Et quod ait, attulisse eis Deum desiderium corum, sane intellige, quod ea a Deo receperint, ob quæ desiderium, et concupiscentiam suam adimpleverunt. Attulit enim eis Deus, quod optabant : desiderium igitur posuit pro re sperante rei fruitione ponit, quando ait : *Spes autem*

*Adhuc escæ erant in ore ipsorum, et ira Dei ascendit in eos, et occidit plures eorum, et electos Israël compeditivit. Nam etsi viderant coturnices, divinæ tamen promissioni non crediderunt, quod scilicet ad mensem usque ad satietatem his avibus nutriendi essent, sed timuerunt ne abvolarent ; vel ne cito omnes consumerentur coturnices. Atque ideo excicaverunt eos per gyrum castrorum ; et carnes adhuc, inquit, erant sub dentibus eorum, priusquam deficerent, et Dominus iratus est in populum, et percussit Dominus populum plaga magna valde*⁴⁸.

A ἐκεῖνος, πάλιν φησὶν · Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον ἡ τῇ ἐρήμῳ τῷ μέρρᾳ, καὶ ἀπέθαρον. Οὐδέτος ἐστιν ὁ ἄρτος ὃ ἦκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαῖτων, ἵνα τὸς ἔξ αὐτοῦ φάγη, καὶ μὴ ἀποθάνῃ. Ἐπει τῷ, φησὶν, φαγόντες ἐκεῖνον ἀπέθανον, οὐκ ἡν κυρίως οὐράνιος, οὐδὲ ἀγγέλων τροφή. Εἴτα λέγει πάλιν · Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, καὶ τὰ ἔσχης.

'Επιστισμὸν ἀπέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησιονήν. 'Επιστισμὸν, τὸν ἐκ τοῦ μάννα, ἤτοι ἀρτὸν.

B 'Απῆρε νότον ἔξ οὐρανοῦ καὶ ἐκήγαγεν ἡ τῇ δυνάμει αὐτοῦ λίθα, καὶ ἔβρεις ἐπ' αὐτοὺς ὡσεὶ χροῦν σάρκας, καὶ ὥστε ἀμμον θαλασσῶν τετετά πτερωτά καὶ ἐπέπεσεν εἰς μέσον τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν καὶ ἐπέβαλεν ἐπὶ τὴν παρεμβολήν, καὶ τὰ ἔσχης. Καὶ ἔβρεις καὶ λίθα · οὗτοι γάρ τοὺς θερμακούς καταπνέουσιν τόπους· ἐν οἷς διαιτᾶται τὸ γένος τῆς δευτυγομήτρας. Τὸ μέντοι Ἐπῆρεν, ἀντὶ τοῦ, Ἐκίνησεν. 'Ἐβρεῖς δὲ εἴτε, διὰ τὸ δικῆν βροχῆς ἀναθεν πυκνῶς καὶ συνεχῶς καταφέρεσθαι. 'Οσεὶ χνοῦν δὲ καὶ ὥστε ἀμμὸν διὰ τὴν δαψίλειαν καὶ τὸ ἄλλον ἐπ' ἀλλήλον· ἔξακοσίας τὰρ χιλιάδας καὶ πεντακοσίους καὶ πεντήκοντα ἔθρεψεν εἰς κόρον ἐπὶ πολὺ. Φησὶ γάρ· 'Εως μηνὸς ἡμερῶν φάγεσθε, διὸς ἀν ἔξελθη ἐν τῶν μυκητῶν ἡμῶν. Τοσούτοις δὲ ἡσαν οἱ πολεμισταί, ἀπὸ εἰκοσὶ ἑτούς καὶ ἀνωτέρω, χωρὶς τῆς κατωτέρας ἡλικίας, καὶ τῶν γυναικῶν, καὶ ὅλης τῆς φυλῆς τοῦ Λευΐτου· ἐν μέσῳ δὲ τῆς παρεμβολῆς, καὶ κύκλῳ τῶν σκηνωμάτων, ἵνα μὴ κάμνοιεν σύλεγοντες· καὶ παρεμβολὴν μὲν δόλον τὸ σεραπόπεδον· σκηνωμάτα δὲ, οἱ καταγωγαὶ ιδίου ἐκάστου. 'Ἐπιούμιαν δὲ λέγει νῦν, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιθυμίας, τουτέστιν, τὸ ἐπιούμητικόν· ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησιν· Ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ κατασχύνει. Τὸ ἀποτέλεσμα λέγων τῆς ἐλπίδος. 'Ο ἐστι τὸ ἐπιστόν.

desiderata, quemadmodum et Paulus spem, pro non pudefecit.

D 'Ετι τῆς βρόσεως οδοσῆς ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ δργὴ τοῦ Θεοῦ ἀρέθη ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἀπετείνεται ἐν τοῖς πλεοστιν αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀλεκτούς τοῦ Ἰσραὴλ συνεργόδισεν. Ἰδόντες τὴν ὀρτυγομήτραν οὐκ ἐπίστευσαν τῇ ἐπαγγελῇ τοῦ Θεοῦ ὑποσχομένου μέχρι μηδὲ διαθρέψαι αὐτοὺς ἐν αὐτῇ εἰς πλησμονήν· ἀλλὰ φοβηθέντες μῆποτε ἀποπτῇ ἢ ἀναλωθῇ πᾶσα, Ἐγνυξαρ, φησὶν, δυνοτοῖς ψυγμοῖς κύκλῳ τῆς παρεμβολῆς, καὶ τὰ κρέατα ἔτι ἦρ ἐν τοῖς δούστοις αὐτῶν, πρὶν ἡ ἀπειλεῖται. Καὶ ὁ Κυριος δύναμιθε εἰς τὸν λαὸν, καὶ ἐπά-

⁴⁴ Joan. vi, 49. ⁴⁵ Ibid. 35, 48. ⁴⁶ Num. xi, 31. ⁴⁷ Ibid. 20. ⁴⁸ Ibid. 55.

ταῖς Κύριος τὸν λαὸν πληρῆ μεγάλη σφόδρα. Ὅρα πῶς πρὸν ἡ δικαιοῦνται τὰ ἐν τοῖς ὁδοῖς αὐτῶν κρέα, ἵπιστησαν, ἐπιλαθμένοι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Διὸ καὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἐνεπλήθησαν· εἰς ἔνδειξιν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως καὶ προνοίας τῆς περὶ αὐτούς. Ἀπέδη δὲ αὐτὸς, εἰς νόσου χολέρας, ὡς εἰρηκε Μωυσῆς, διὰ τὴν ἀπίστιαν καὶ ἀπλησίαν αὐτῶν, ὑψ' ἣς πολλοὶ ἐφθάρησαν. Τὸ δὲ Ἐρ τοῖς πλειστοῖς, δὲ μὲν Σύμμαχος, Ἐρ τοῖς πλοιστρέσιν· δὲ δὲ Ἄκυλας, Ἐρ τοῖς λιπαροῖς. εὗτας ὁνομάσαντες τοὺς πλουσιωτέρους τοῦ λαοῦ, καὶ ἰσχυροτέρους· εἰκός γάρ αὐτοῖς διὰ τούτο, πλειον τῶν ἀλλών συλλέγοντας, ἀπληστότερον ἐμφορεῖσθαι. Ὑπῆκθησαν δὲ πρὸς τὸν τοιοῦτον λόγον, ἀπὸ τοῦ ἐφεξῆς ῥητοῦ τοῦ, Καὶ τοὺς ἐπιλεκτοὺς τοῦ Υστρατῆ, συνεπόδισσν. Ἡ δὲ τῶν Ἐδδομήκοντας ἐξῆγησι, τὸ Ἐρ τοῖς πλειστοῖς, εἶπεν, ὡς ἀξιολογώτερον· ἔστι γάρ, οὐ συγκριτικὸν, ὅλλ' ἀπόλυτον· καὶ δῆλοι, τὸ Ἐρ πολλοῖς, εἴσουν πολλοὺς· διπερ συνάφει μᾶλλον τῷ Μωσαῖκῷ λόγῳ· καὶ γάρ ἐπάταξε Κύριος τὸν λαὸν πληρῆ μεγάλῃ σφόδρᾳ· μεγάλῃ δὲ πληρῇ ἐστιν, δι πολλῶν θάνατος. Ἐκλεκτοὺς δὲ αὐτοῖς ἐκάλεσεν, ὡς πολεμιστάς· οἱ γάρ ἀπαρεθμηθέντες ἀνωτέρω, πάντες πολεμισταὶ ἦσαν, ἐπιλεγέντες εἰς τὸ παρατάττεσθαι.

Ἐρ πᾶσι τούτοις ἡμιαρτοῖς ἔτι. Ἐν πάσιν οἵς τε εὐηργετοῦντο, καὶ οἵς ἐκολάζοντο ἡμιαρτοῖς ἔτι ἄλλα τε πολλὰ, καὶ οἵς ἐδειλίασαν τοὺς ἐνοικεῦντας τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας, μὴ θαρρήσαντες τῷ ἐπαγγελλομένῳ Θεῷ.

Καὶ οὐκ ἐπιστευσαρ ἐν τοῖς θαυμαστοῖς αὐτοῦ. Ἀπὸ ταυτομάτου ταῦτα συμπίπτειν ὑπολαμβάνοντες. Πανταχοῦ δὲ τὴν ἀπίστιαν αὐτῶν στηλίτευει διδασθεὶς ἀφ' ἣς ἐκινδύνευον, περὶ ἣς καὶ δὲ Θεὸς εἰρηκεν· Ἐως πότε παροξύνει με δ λαὸς οὗτος; Καὶ ἔως τίτρος οὐ πιστεύονσι μοι ἐν πᾶσι τοῖς σημείοις οἵς ἐποίησα ἐν αὐτοῖς; Καὶ δὲ Χριστὸς δὲ ὑπερεργόν γενεὰν ἀπίστον, τοὺς ἐξ Ιουδαίων ὄντας ταῖς.

Καὶ ἐξελιποτέροις ἐν ματαίσθητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν. Ἐν ἀπραξίᾳ καλοῦ, ἐν ἐπιθυμίαις σαρκικαῖς. Μόνα γάρ ταῦτα διώκοντες, ἐν τῇ ἐρήμῳ πάντες ἀπώλοντο. Εἴπε γάρ διθεός· Ἡ μήτη, οὐκ ὅ φορται τὴν γῆν, ητί ὄμοσα τοῖς πατράσι τοῖς αὐτῶν. Αἰλλ' ή τὰ τέκνα τοῖς αὐτῶν ἀ ἔστι μετ' ἐμοῦ ὁδεῖς· δοσοὶ οὐκ ἀδαστοὶ ἀγαθοὶ ή καλοί. Καὶ πάλιν φράσιν· Ἐρ τῇ ἐρήμῳ ταύτη πεσεῖται τὸ κῶλα ὄμιλος. Καὶ εὐθίς· Ἐγώ Κύριος ἐλάλησα· η μήτη οὕτως πειθὼν τῇ συναγωγῇ ταύτη τῇ πονηρᾷ τῇ ἐπισυνισταμένῃ ἐπ' ἐμέ· ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ ἐξαραλωθῆσεται, καὶ ἐκεῖ ἀποθανεῖται.

⁸¹ Num. xiv, 11. ⁸² Matth. xvii, 46. ⁸³ Num. xiv, 23, 24; Deut. i, 33, 36. ⁸⁴ Num. xiv, 28, 29.

Variæ lectiones.

(85) Ad verbum: Septuaginta vero interpretati sunt in pluribus, quasi dictu nobilius. Est enim haec dictio non comparative, sed absolute posita, valetque

A Vide quo pacto antequam carnes consumerentur, quas in ore habebant, sive defecerint, et divinas virtutis oblitii sint: unde desiderio quidem suo satiali sunt, ut divina erga eos Providentia et virtus conspiceretur; ob eorum tamen infidelitatem et ventris ingluviem, effectus est ille cibus tandem eis in nauseam: ob quod multi eorum periire, ut apud Moyseum legimus. Quod vero LXX hic Plures eorum dixerunt, Symmachus, Pingues reddidit: et Aquila ad eundem sensum, Abundantes, perisse intelligentes, ditiores quoslibet, ac fortiores in populo. Verisimile est autem illos ingluviem suam ceteris magis explesse, quod plura aliis colligerent. Puto etiam Aquilam et Symmachum, in hujusmodi sensum adductos, ob alia verba, quae hic proxime habentur: Et electos Israel compedit. LXX etiam (85) non Plures dixerunt, ut mortuas superstitibus compararent, sed Plures, pro Multis dixerunt. Ita enim consonant verba Moysi: Percussit enim, inquit, Dominus populum plagam magna ralde. Magna autem plaga in multorum verificatur interitu. Electos vero dixit veluti strenuos in bello. Erant enim orares hi, quos superius commemoravi, summopere ad bellum idonei: atque ideo ad hoc selecti ut in acie præ ceteris dimicarent.

Vers. 32. In omnibus his peccarerunt adhuc. Ad hæc omnia, inquit, hoc est, post tot et beneficiorum et suppliciorum exempla, adhuc in multis Deum offendebant, atque inter cetera quod habitatores illos terræ premisionis adeo formidabant, non credentes divinæ promissioni.

Vers. 33. Et non crediderunt in mirabilibus ejus. Putabant enim ea omnia fortuito, ac casu contingisse. Ubique autem Propheta eorum infidelitatem carpit, ob quam periclitabantur, et de qua ipse etiam Deus dixit: Quousque irritabit me populus iste? Et quousque mihi non credent in omnibus signis, quæ feci inter eos⁸¹. Unde etiam Dominus noster incredulam generationem Judæos appellavit, dicens: Generatio incredula et perrusa.⁸².

Vers. 33. Et defecerunt in vanitatem dies eorum. Praeclarum virtutis opus nullum agebant, sed carnis concupiscentias sequebantur. Unde omnes in deserto mortui sunt, sicut ei dixit Deus: Terram enim, inquit, quam juravi patribus eorum, nulli alii videbunt, quam eorum filii, qui tecum hic sunt, quicunque non noverunt bonum, aut malum⁸³. Item alibi: In hac, inquit, eremo cadent corpora vestra. Et rursus: Ego Dominus locutus sum, sic prosector faciam huic congregationi præter, quæ insurrexit in me in deserto hoc: consumetur quippe, et illic morietur⁸⁴.

in multis, seu multis, quæ magis consonat verbis, etc.

Et anni eorum cum festinatione. Cum festinatione, A inquit, defecerunt ad vana. vel ideo dicit cum festinatione, quia ob levitatem, quam secum affert voluptas, anni celeriter iis omnibus pertransire videntur, qui otiose ac negligenter vivunt. Nam iis qui per virtutem operantur, ob laboris intensionem, tardior videtur annorum decursus. Vel ideo dicit defecisse cum festinatione, quia cito mortui sunt.

Vers. 34, 35. *Cum occideret eos, quarebant eum.* Quando contulit in eos Deus beneficia, divinum munus non agnoscebant; quando autem eos malis afflictii, castigatores pariter ac prudentiores effecti sunt.

Et revertabantur, et diluculo veniebant ad eum et rememorati sunt, quod Deus adjutor eorum est, et Deus altissimus redemptor eorum est. In hujusmodi etiam sententiam a Moyse dictum est quod summo mane flebant.

Vers. 36. *Et dilexerunt eum in ore suo.* Dilexerunt autem, non affectu cordis, sed nudis verbis. Hujusmodi vitio Isaia etiam ex persona Domini eos accusat, dicens: *Populus hic labius me diligit, cor autem eorum longe est a me*⁴³.

Et lingua sua mentiti sunt ei. Verbis quidem se ei credere affirmabant, re autem ipsa increduli erant, adversabanturque sibi invicem cogitationes et sermones eorum, juxta quod in simili Apostolius dicebat: *Deum se scire consententur, factis autem negant*⁴⁴.

Vers. 37. *Cor autem eorum non erat rectum cum eo.* Non erat rectum eorum cor erga Deum. C Simile est quod alibi ait: *Generatio, quae non dixit cor suum*⁴⁵.

Nec fideles habiti sunt in testamento ejus. Hoc etiam simile ei est, quod vidimus in praecedentibus: *Et non fuit fidelis cum Deo spiritus ejus.* Neque enim fidem ullam habebant in iis, quae Deus illis pollicebatur.

Vers. 38. *Ipsa autem misericors et propitius erit peccatis eorum, et non perdet.* Propitius erit et non perdet, pro Propitiis suis et non perdidit, tempus nimis proponens pro tempore; neque enim eos tunc statim perdidit, sed longanimes fuit. Dixisse enim eum legimus ad Moysem: *Placatus sum eis juxta verbum tuum*⁴⁶. Vel, Non prorsus eos D perdidit.

Et abundabit ut avertat furorem suum, et non accendet omnem iram suam. Haec verba etiam, *Abundabit: et Accendet, posita sunt, pro Abundavit, et Accedit,* Abundavit, inquit, Deus in misericordia, ut furorem suum averteret. Est autem hic sermo defectivus, quemadmodum et verba illa, quae habentur in psalmo Lxiv: *Multiplicasti locupletare eam.* Non accedit autem Deus omnem iram suam; universi etenim prorsus periissent, si omnem iram suam accendisset. Summa etenim usus est misericordia, dum ex parte tantum iratus est. Dicit enim ad Moysem:

A *Kai τὰ δεῖται αὐτῶν μετα σπουδῆς.* Τῆς εἰς τὰ μάταια. *Η καὶ δλλωις μετὰ σπουδῆς ἐξέπιπον.* Τοῖς μὲν γάρ ἐν ἀμελείᾳ βιοῦσι ταχυδρομεῖν δοκεῖ πᾶς ἐνιαυτός, διὰ τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς· τοῖς ἐργαζομένοις δὲ τὴν ἀρετὴν, βραδυπερεῖν μᾶλλον διὰ τὴν τοῦ πόνου παράτασιν. *Η τὰ δεῖται αὐτῶν μετὰ σπουδῆς ἐξέλιπον, ώς ταχέως ἀποθανοῦντες.*

"*Otar ἀπέκτεινειται τοῖς, τέτες ἔξεζητονται αὐτόρ.* Εὐεργετούμενοι οὐκ ἥσθανοντο· κολαζόμενοι δὲ ἐσωφρόνουν.

B *Kai ἐπιστεφεον, καὶ ὠρθρίζονται πρός τὸν Θεόν, καὶ ἐμηίσθησαν εἴτε δὲ Θεός βοηθός αὐτῶν ἐστιν, καὶ δὲ Θεός δὲ ὑψιστος ἀντρωπής αὐτῶν ἐστιν.* Φησὶ καὶ περὶ τούτου Μωσῆς δὲ τὸν ὠρθρίζοντας εἰπεῖν:

Kai τὴν γλώσσην αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. Οὐκ ἀπὸ διαθέσεως καρδίας, ἀλλὰ λόγοις μόνον εὐφήμοις. "Ομοια δὲ καὶ Ἡσαΐας ἐγκαλεῖ τοῖς Ἰουδαῖοις, λέγων· 'Ο λαὸς οὗτος τοῖς χειλεσὶ μετιμῆ, η δὲ καρδία αἰτῶν πόρρω ἀπέκει ἀπ' ἐμοῦ.'

Kai τὴν γλώσσην αὐτῶν ἐγγένεσιτο αὐτῷ. Λίγῳ μὲν, πιστεύειν αὐτῷ καὶ πείθεσθαι ἐπαγγελόμενοι· ἔργω δὲ ἀπιστοῦντες καὶ ἀπειθοῦντες αὐτῷ. Ἀντεφθέγγοντο γάρ τοῖς λόγοις οἱ λογισμοί. Φησὶ δὲ καὶ δὲ ἀπόστολος Παῦλος· Θεὸς διμοιλογῆσιτε εἰδέται, τοῖς δὲ ἔργοις δροῦνται.

Η δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα μετ' αὐτοῦ. Οὐκ δρῦη πρός αὐτὸν. "Ομοιον δὲ τοῦτο, τῷ· Γενέα, ήτις οὐ κατεύθυντες τὴν καρδίαν δαυτῆς.

Οὐδὲ ἐπιστώθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αἰτῶν. Καὶ τοῦτο παραπλήσιον τῷ· Οὐδὲ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα αὐτῆς. Οὐ γάρ ἐπιστευσαν, οἷς ἐπηγγείλατο αὐτοῖς.

Αὐτὸς δέ ἐστιν οἰκτίρμων, καὶ ίιδεται ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν, καὶ οὐ διαφθερεῖ. Τὸ ίιδεται, ἀντὶ τοῦ ἱλάστατο, ἀντιχρονικῶς. "Ομοίως καὶ τὸ, Οὐ διαφθερεῖ· οὐ διέφθειρε γάρ αἰτοὺς εὐθύς. 'Ἄλλ' ἐμακροβύμει.. Εἰρήκε γάρ πρὸς Μωϋσῆν· 'Ιλεως αὐτοῖς είμι κατὰ τὸ φῆμα σου. Η οὐ τέλον ἐφθειρεν αὐτούς.

Kai πληθυνεῖ τοῦ ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ἐκκαύσει κάσσαν τὴν ὅργην αὐτοῦ. "Ετι καὶ τὸ, Πληθυνεῖ, καὶ τὸ, Οὐχὶ ἐκκαύσει, κατὰ ἀντιχρονίαν κείνται. Καὶ ἐπλήθυνε, φησὶ, τοῦ οἰκτερεύειν. Εἴσουν λίαν αὐτοὺς ὄχτειρεν, ὡστε ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ. Οὔτως οὖν κατ' Ἑλλείψιν, καὶ ἐν τῷ ἔδι ψαλμῷ, τὸ· 'Ἐπλήθυνας τοῦ πλουτίσαι αὐτήν. Καὶ οὐκ ἐξέκαυσε πᾶσαν τὴν ἔργην αὐτοῦ· η γάρ ἀν αὐτίκα τούτους πανολεθρία διέφθειρεν· ἀλλ' ἐκ μέρους ὄργιζόμενος ἐφιλανθρωπεύετο· εἰπεν γάρ πρὸς Μωϋσῆν· 'Εασόν με,

⁴³ Isa. xxix, 13. ⁴⁴ Tit. i, 16. ⁴⁵ Psal. lxviii, 8. ⁴⁶ Exod. xxxii, 14.

καὶ οὐμωθίσις δργῆ ἐκτρίψω αὐτούς. Τῇ ἐκ μέτρου **A** *Dimilie, et accensus ira in eos, conferam eos*¹⁰ *vel, ex parte iratus est, et ex parte eos punivit.*

Kai ἐμνήσθη δτι σάρξ είστι, τὸ πνεῦμα πορευόμενον, καὶ οὐκ ἀποστρέψον. Ἐτι; καὶ διὰ τοῦτο ἐμαρχοθύμησεν, ὅτι σάρξ ἡσαν, ἀσθενεῖς καὶ διτηχόντες, καὶ πνεῦμα οὐ πναμένον τῷ βίψ, φλλ' ἐντεῦθεν πορευόμενον, καὶ οὐκ ἐτι; πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψον. Τὸ δὲ Ἐμνήσθη πολλαχοῦ τῇ; Ἐβραῖος γραφῆς εὐρήσεις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον μεταφορικῶς. **Μόση** γάρ τὴν τῆς συνήθους προστασίας ἀναδολήν ληθήν διομάζει, οὕτω δή καὶ τὴν τηνικαῦτα ἀντιληφίν μνήμην ἀνθρώποποκρέπεστερον καλέν εἰωθε, διὰ τὴν τῶν ἐντυγχανόντων παχύτητα. πιορει ευη appellauit, quando iisdem praesto est. Hoc autem loquendi modo Propheta s̄pē utitur, ut lectoris hebetudini se accommodet.

Ποσάκις παρεπίκρασαν αὐτὸν ἐτῇ ἑρήμῳ, **B** παρώργησαν αὐτὸν ἐτῇ ἀνύδρῳ; Πολλάκις ὡς ἔξεστιν εὑρεῖν εἰς τῆς ἱστορίας. Ὁρα δὲ πονηρίαν. Οὐ μόνον γάρ πολλάκις παρεπίκραναν αὐτὸν, καὶ παρώργησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἑρήμῳ ἐνθα μᾶλλον ἐχρῆν θεραπεύειν αὐτὸν διὰ τὴν ἀπορίαν. Καὶ ἐν γῇ ἀνύδρῳ, ἐνθα ἔδει ταπεινοῦσθαι καὶ ἰκετεύειν διὰ τὴν ἀνάγκην.

Kai ἐπέστρεψαν, καὶ ἐκείρασαν τὸν Θεόν, καὶ εἰν ἄγιον τοῦ Ἰσραὴλ παρέξυντο. Ἐνταῦθα τὸ, Ἐπέστρεψαν, ἐπὶ κακοῦ εἴληπται· ἐπέστρεψαν γάρ ἀπὸ ταύτης κακίας εἰς ἀλητην. Τινὲς δὲ τὸ Ἐπέλυσαν ἀντὶ τοῦ Ἐλύπησαν ἐκεδέξαντο. Ἀγιον δὲ τοῦ Ἰσραὴλ καλεῖ τὸν Θεόν· δ δηλοὶ τὸν αἰνετὸν καὶ διδοξασμένον.

Οὐκ ἐμνήσθησαν τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Χείρα τὴν δύναμιν καλεῖ· τὴν εὐεργετοῦσαν μὲν τοὺς Ἐβραίους, κακοῦσαν δὲ τοὺς ἔχθρους αὐτῶν.

Ημέρας ἡς ἐλυτρώσωτο αὐτούς ἐκ χειρὸς Θελβοτος. Ἀπὸ κοινοῦ κάνταῦθα τὸ, **Oὐκ ἐμνήσθησαν.** Θελβοτος δὲ τὸν Φαραὼ καλεῖ.

Ὦς θέτει ἐτῇ Αἰγύπτῳ τὰ σημεῖα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐτῇ περιφ Τάρεως. Οὐδὲ ἐμνήσθησαν δπω; θέτει τὰ σημεῖα αὐτοῦ, καὶ τὰ ἔξη;. Σημεῖα μὲν οὖν καὶ τέρατα πολλοὶ τὰ αὐτά φασι κατὰ ἀναδίπλωσιν τοῦ φῆτον. Τινὲς δὲ σημεῖα μὲν ἐκάλεσαν δσα κατὰ φύσιν ἐλυμαίνοντο, ὡς τὴν νόσου τῶν κτηνῶν· φύσις γάρ αὐτῇ θανατοῦν· καὶ τὴν (86) φθοράν τῇ; ἀκρίδος· φύσις γάρ καὶ ταύτῃ φθείρειν τοὺς καρπούς. Τέρατα δὲ, δσα παρὰ φύσιν, ὡς τὴν τοῦ θανατοῦ εἰ; αἷμα μεταδολήν, καὶ τὴν τῶν ἐνύδρων βατράχων ἐπὶ ἕηρδ; διατριβήν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

γεννημι cursu repugnante facta sunt. Veluti aquae mutationem in sanguinem, et quod ranas quarum

natura est ut in aquis versentur, in sicca terra habitaverint, et alia hujusmodi.

¹⁰ Exod. XXXII, 10.

Variæ lectiones.

(86) Videtur interpres legisse φοράν, quod tamen non recte verit, cum hoc loco significet copiam, sum. Graece habetur φθοράν quem; quod proclive

erat animadvertere ex verbo φθείρσιν quod statim subditur.

Vers. 44. *Et converlit in sanguinem flumina A eorum.* Haec prima fuit Ägyptiorum plaga. Per flumina autem, Nilum ipsum intelligit. Unicus etenim fluvius per universam Ägyptum dicitur. Alibi etiam diximus Hebræorum peculiare esse, ut plurali numero utantur pro singulari. Aliqui flumina in plurali numero, dictum esse dicunt, ob multiplices rivos, qui e Nilo exirent, quos Prophetæ ob aquarum copiam fluminum dignitate donavit. Dictionem vero, *Eorum*, ad Ägyptios referes, ut relatio ad homines illius providentia posuit signa sua in Ägypto.

Et imbræ eorum, ne biberent. Per imbræ loca illa intelligit, in quibus aquas ex imbris collectas condebat. Aliqui vero impropre imbræ positos esse dicunt, pro fontibus.

Vers. 45. *Misit in eos cynomyam, et comedit eos.* Haec est quarta plaga. Secunda enim fuit ranarum et tertia culicum. Et quemadmodum superius beneficia in Hebræos collata commemorans, ordinem non servavit, ita etiam in præsenti, Ägyptiorum plagas narrans, nullum ordinem servat. Sufficiunt autem quæ illic diximus de hujusmodi ordinis perversione. Intentio enim Prophetæ hic tantum fuit, ut demonstraret, quomodo omnia elementa iunctu Dei adversus Pharaonem militarunt. Ipsarum enim gestarum rerum ordinem jam diu Moyses serialiter descripsérat. Cynomysia autem silvestris musæ genus est, quod inter cætera muscarum genera est impudentissimum. Verbum etiam *Cedit*, impropre posuit pro Momordit.

Et ranam, ei perdidit eos. Vastarunt etiam ranæ Ägyptios. Nam et eos mordebant, et eorum rapiebant aut inquinabant cibos, et summa insuavitate ac fastidio omnia replebant.

Vers. 46. *Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ.* Tametsi inter plagas quæ a Moyse commemorantur sunt, nulla æruginis mentio expresse facta esse videatur, puto tamen Moyses etiam hanc commemorasse. Est etenim ærugo novum quoddam germanum, seu nova proles locustæ, quam illic etiam Moyses describit, et dicitur bruchus, atque ita eam Aquila appellavit. Per fructum autem, omnes terræ fruges intelligit, quas laboris etiam nomine expressit eo quod summo parentur labore. Locustæ autem plaga in ordine octava fuit; et aliud bruchus.

Vers. 47. *Et occidit in grandine vineas eorum.* Vastavit enim eas, ne fructum facerent. Atque haec septima fuit plaga.

Et moros eorum in pruina. Haec plaga tametsi a Moyse omissa esse videatur, continetur tamen sub grandinis plaga. Consicitur etenim, et concrescit pruina ex grandine. Multæ autem mori in Ägypto sunt, quod id genus arboris calidis in locis valde crescat. Et quemadmodum vineis grando, sic et moris pruina inimicissima est.

Vers. 48. *Et tradidit grandini pecora eorum, et*

Kai metéotigréψεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αἰτῶν. Τοῦτο ἡ πρώτη τῶν Αἰγυπτίων πληγὴ. Ποταμοὺς δὲ τὸν ποταμὸν Νεῖλον λέγομεν μόνος γάρ υἱος διαρρέει τὴν Αἰγυπτον. Εἰρηται γάρ καὶ ἡ τῶν Ἐδραίων διάλεκτος, ἐστιν ὅτε πλήθυντες ἔκφρει τὰ ἐνικά. Τινὲς δὲ φασι, διὰ τὰ ἐκ τοῦ Νεῖλον μετοχευθέντα βελύρα· καὶ αὐτὰ ποταμοὺς κλητοῦνται. Οῆγαι διὰ τὸ πλήθος τῶν ὄντων, τὸ δὲ Αὔτων κρίσις τοὺς Αἰγυπτίους ἀνοίσεις· εἰπὼν γάρ διτε ἐν Αἰγύπτῳ, τοὺς Αἰγυπτίους ἐδήλωσε.

flat, quam paulo ante nominavit, dicens: *Sicut*

Kai τὰ διμβρήματα αὐτῶν, δικαὶς μὴ πλεστιν. Ομβρήματα λέγει τὰς διεγμενὰς, ἐν αἷς θησαύριζον τὰ ἔξ διμβρῶν ὄντων. Τινὲς δὲ διμβρήματα καλοῦσι καταχρηστικῶς καὶ τὰς πηγάς.

Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς κυνόδυμιαν, καὶ κατέφερεν αὐτούς. Τοῦτο τετάρτη πληγὴ. Δευτέρᾳ γάρ ἦν ἡ τῶν βατράχων καὶ τρίτῃ ἡ τῶν σκνιπῶν. Οὐσπερ γάρ ἀνωτέρω τὰς εὐεργεσίας εἰς τοὺς Ἐδραίους ἐκδιηγούμενος, οὐκ ἐτήρησε τὴν τάξιν αὐτῶν, οὗτως οὐδὲ νῦν ἐπὶ τῶν πληγῶν τῶν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων. Καὶ ἀρκέσει, ἀλλαξεις εἰρήκαμεν· σκοπὸς γάρ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦν αὐτῷ διέξαι μόνον διὰ τὰ στοιχεῖα προστάγματα Θεοῦ κατὰ τοῦ Φαραὼ στρατευόμενα. Ἐπει πάλι τὴν τάξιν αὐτῶν ἐν Μωῦσῃς ἀνεγράφατο. Κυνόδυμια δὲ ἔστι μυιαὶ ἄγρια καὶ ἀναιδῆς. Κατέφαγε δὲ, καταχρηστικῶς, ἀντὶ Κατέδακε.

Kai βάτραχον, καὶ διέφθειρεν αὐτούς. Ἐλυμήνατο δάκνων καὶ αὐτός. Καὶ τὰς τροφὰς αὐτῶν δάκνων καὶ μιανων, καὶ πάσης ἐμπιπλῶν ἀποδίξις.

Kai ἔδωκε τῇ ἐρυσίῃ τοὺς καρκοὺς αὐτῶν καὶ τοὺς πόρους αὐτῶν τῇ ἀκρίδι. Εἰ καὶ δοκεῖ μὴ ἐγκείσθαι ταῖς περὶ Μωσέως ἀπηριθμημέναις πληγαῖς ἡ ἐρυσίη, ἀλλ' ἐγκείται καὶ αὐτῇ. Ἐστι γάρ τῆς ἀναγραφομένης ἀκρίδι; τὸ νεαρὸν γέννημα· δὲ καὶ βροῦχος δινομάζεται· οὗτως γάρ δὲ Ἀκύλας τοῦτο κατωνόμασε. Καρπὸν δὲ λέγει τὸν τῆς γῆς ἀπαντά· τὸν αὐτὸν δὲ καὶ πόνον, ὡς πάντα γεωργούμενον. Οὐδόν δὲ πληγὴ ἦν ἡ τῆς ἀκρίδος. Ἰωὴλ δὲ Επερ ρων λέγει τὸν βροῦχον, καὶ ἔτερον τὴν ἐρυσίην. ex Joelē tamen propheta aliud locusta esse videtur,

Kai ἀπέκτεινε ἐν χαλάῃ τὴν ἀμυνὴν αὐτῶν. Απεκτέκρωσεν εἰς χαρπογόναν. Ἐβέδην δὲ αὐτῇ ἡ πληγὴ.

Kai τὰς συκαμίνους αὐτῶν ἐν τῇ χαλῇ. Καὶ αὐτῇ ἡ πληγὴ, εἰ καὶ ἀνιστόρητος παρὰ Μωσέως δοκεῖ, ἀλλὰ γε τῇ χαλᾷ τὴν συμπαραλαμβάνεται· Ἀπὸ γάρ ταύτης δεσχεῖν ἡ πάχνη τὴν σύστασιν. Πολλαὶ δὲ συκάμινοι κατὰ τὴν Αἰγυπτον· ταῦτι γάρ ἐν τοῖς θερμοτέροις τοποῖς μάλιστα πληθύνονται. Οὐσπερ γάρ ἡ χάλαξα τῇ ἀμπέλῳ ἔστι πολεμιστὴ, οὗτως καὶ ἡ πάχνη ταῖς συκαμίνοις.

Παρέδωκεν εἰς χάλακαν τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ

τὴρ ὅπαρξιν αὐτῶν τῷ πυρι. Ἡ χάλαζα μετὰ Δ *substantia eorum igni*. Grando una cum igne mirabiliter delata, primum ipsas vineas occidit et muros, quae ad primum impetum resistere minime valuerunt: deinde et pecora, quae in campis pascabantur. Ilæc autem aliquanto amplius restituerunt: et ignis postremo qui simul cum grandine immisso fuerat, herbas ac plantas universas depastus est. Illud autem non mediocre admiratione dignum est, ut ignis cum aqua pariter concurreret. Per substantiam autem, divitias herbarum ac plantarum fructum intelligit. Scire etiam illud eportet, quod licet scriptum hic sit, quod herbeæ ac plantæ omnes perditæ sint, tamen aliquæ locustis relictæ sunt, quæ post grandinem igui mistam immissæ sunt, et de quibus scriptum est, quod *Comederunt herbam terræ et omnes fructus lignorum quos reliquit grando*¹⁰: verum Propheta universalis usus est sermones, cum sere omnia suissent vastata.

'Εξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς δργὴν θυμοῦ αὐτοῦ. Ὁργὴν ὑποληπτέον ἐνταῦθα τὴν σφοδρότερα τοῦ θυμοῦ.

Θυμὸν, καὶ δργὴν, καὶ θλῖψιν. Τὰς τιμωρίας οὗτας ὠνόμασεν. Ὁ γὰρ Θεὸς οὐ θυμοῦται· οὐ θυμὸν νοήσεις τὰς; ξτον κολαζούσας· δργὴν δὲ τὰς μᾶλλον· θλίψεις δὲ τὰς έτι.

verius significat Graeca dictio θυμὸς, per escandescientiam, majora supplicia: et per tribulationem, alia insuper mala.

'Αποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. Απόσταλμα οὖσας καὶ κόμισμα δι' ἀγγέλων πονηρῶν· οὐ φύσει, οὐδὲ προαιρέσει, ἀλλὰ πόνον ὑπαγόντων, ὡς ὑπουργούντων ταῖς τιμωρίαις. Πονηρούς γὰρ νῦν τοὺς; κολαστικοὺς καλεῖ.

'Ωδοκοίησε τρίβον ἐν τῇ δργῇ αὐτοῦ. Ἐποίησε τρίβον ἐν τῇ δργῇ αὐτοῦ βαδίζειν κατὰ τῶν σκληρυνομένων Αἴγυπτων, πρότερον ἡρεμούσῃ διὰ φιλανθρωπίαν. Τὸ γὰρ ὄδοκοίηστρ, εἰ καὶ σύνθετον ἐστιν, ἀλλ' οὖν ἀπλῆν ἔχει τὴν σημασίαν. "Ἡ καὶ δὲλλας (87) Ἐποίησε τρίβον τῷ δλοθρεύοντι τὰ πρωτότοκα ἀγγέλω, μή ἐκκίνειν ἐπὶ τὰς ἀσφραγισμένας φιλιάς, ἀλλὰ βαδίζειν κατὰ τῶν ἀσφραγιστῶν· τούτῳ γὰρ δργὴν νοήσεις, ὡς ὑπηρέτην τῆς δργῆς.

Οὐκ ἐφείσατο ἀπὸ θαράτου τῷ γυνχῷ αὐτῶν. Τοῦτο δεκάτη πληγὴ. Οὐκ ἐφείσατο τῷ γυνχῷ αὐτῶν ἀπὸ θαράτου, εἰτούν ἀπὸ θανατοῦν· δὲ ἐστιν, ἐν τῷ θανατοῦν, λαύτων δὲ δηλονότι τῶν πρωτότοκων. "Ἡ καὶ δὲλλας, ψυχὰς τὰ πρωτότοκα νοήσεις, ὡς ισάλμχα διὰ τὴν ἀγαν στοργήν. Οὐκ ἐφείσατο δὲ εἰπε, διέτι. Τελευτήσει, φησι, καὶ τὸν πρωτότοκον ἐν τῇ Αἴγυπτῳ ἀπὸ πρωτοτόκου Φαραὼ, δει καθηγεῖ ἐπὶ θρόνου, καὶ ἔως τοῦ πρωτοτόκου τῆς θερακίης τῆς παρὰ τὸν μύλον, καὶ ἔως πρωτότοκου καντός κτήρους.

Καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν εἰς θάρατον συνέκλει-

¹⁰ Exod. x, 15. ¹¹ Exod. xii, 29, 30.

Variæ lectiones.

(87) Graece subditur. Verbū enim ὄδοκοίησε licet compositum sit, simplicem tamen habet significationem.

B D *substantia eorum igni*. Grando una cum igne mirabiliter delata, primum ipsas vineas occidit et muros, quae ad primum impetum resistere minime valuerunt: deinde et pecora, quae in campis pascabantur. Ilæc autem aliquanto amplius restituerunt: et ignis postremo qui simul cum grandine immisso fuerat, herbas ac plantas universas depastus est. Illud autem non mediocre admiratione dignum est, ut ignis cum aqua pariter concurreret. Per substantiam autem, divitias herbarum ac plantarum fructum intelligit. Scire etiam illud eportet, quod licet scriptum hic sit, quod herbeæ ac plantæ omnes perditæ sint, tamen aliquæ locustis relictæ sunt, quæ post grandinem igui mistam immissæ sunt, et de quibus scriptum est, quod *Comederunt herbam terræ et omnes fructus lignorum quos reliquit grando*¹⁰: verum Propheta universalis usus est sermones, cum sere omnia suissent vastata.

VERS. 49. *Misit in eos iram indignationis suæ.* Per iram indignationis, seu (ut potius in Graeco habetur) excandescētiam, vehementem excandescētiam intelligit.

Indignationem ei iram et tribulationem. Supplicia, ac poenas in eos inflictas bujusmodi nominibus appellat. Deus quippe affectu ac passione omni prorsus caret, et per indignationem quidem (seu ut versus significal) poenas minores intelligit; per iram vero, mala.

C *Immissionem per angelos malos. Quæ omnia scilicet immissa ac delata sunt per malos angelos. Malos autem non natura dico aut electione, sed quia mala afferunt, labore nimirum et dolorem, et quia poenarum sunt ministri. Malos enim ideo appellat, hoc in loco, quia poenas inferunt et supplicia.*

VERS. 50. *Viam fecit, et semitam iræ suæ. Semitam, inquit, fecit iræ suæ, ita ut hæc ira quæ divina misericordia antea quiescebat, via hac aduersus obstinatos Ægyptios incederet. Vel aliter: Semitam Deus angelo fecit, qui Ægyptiorum primogenita erat occisurus, ne ad obsignata limina declinaret. Hunc enim angelum Propheta iram Dei appellat, tanquam iræ ministrum.*

D *Et non pepercit a morte animabus eorum. Hæc est decima plaga, Non pepercit, inquit, a morte, hoc est, non abstinuit quominus occideret; seu Non pepercit, dum eos occideret. Et quod ait: Animabus eorum, de primogenitis loquitur. Non perpercisse autem Deum dicit primogenitus, quia a Deo ad Moysen dictum est: Peribit omne primogenitum in Ægypto, a primogenito Pharaonis qui sedet in throno usque ad primogenitum ancillæ, quæ est apud molam et usque ad primogenitum omnium pecorum*¹¹.

Et pecora eorum in morte conclusit. Hæc est

quinta plaga. *Perierunt enim, Inquit, pecora omnia A se.* Τοῦτο πέμπτη πλῆγή. Ἐγεινάτης γάρ, φησί, πάρτα τὰ κτήματα τῶν Αἰγυπτίων· δηλαδὴ τὰ ἐν τοῖς πεδίοις. Τὸ δὲ Συρέκλειστον, ἀντὶ τοῦ, Συνέσχειν ἀφύκτως, εἰτουν ἐθνάτως.

VERS. 51. *Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti.* Repetit sermonem de primogenitis. Ceteris quippe omnibus plagiis hæc acerbior fuit.

Primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Primitias hoc in loco, pro præcipua re dixit, ac magis pretiosa. Perdidit enim, inquit, omne primogenitum, hoc est, Omnes primitias laboris eorum. Per laborem autem, bonorum ac substantiæ possessionem intelligit: eo quod cum labore possidentur. Possessionis vero nomine ipsi etiam filii continentur. *Possedi enim, inquit, filium* ¹¹. Per tabernacula autem Cham, ipsam Aegyptum intelligit, ab Aegypto rege ita appellatam, qui a Cham filio Noe trahebat originem. Utrumque enim nomen regio illa habuit. Et quia Cham omnium primus, eam habitavit, et quia, ut diximus, Aegyptus rex in ea regnavit. Illud etiam observandum est, quod ex decem Aegypti plagiis, Propheta hic septem tantum commumerat. Nam et culicem omisit, et tremores, et mortis in psalmo centesimo quarto.

VERS. 52. *Et abstulit sicut oves populum suum.* Eduxit enim eos (vi quadam) ex Aegypto, duxque eis itineris fuit. Curavit item, et sovit, non secus, ac pastor oves proprias.

Et eduxit eos tanquam gregem in deserto. Idem rursus repetit quod dixerat.

VERS. 53. *Et eduxit eos in spe, et non timuerunt.* Exeentes Judæos prima nocte in illius promissionis spe deduxit, quæ facia fuerat a Deo Abraham, quando ei dixit: *Cognoscens, cognosces: quod incola erit semen tuum in terra Aegypti, et in servitutem eos redigent, affligentque, et humiliabunt eos annis quadrigenitis.* Gentem autem illam, cui servient, *judicabo ego, et exhibunt illinc cum multo apparatu* ¹². Ea autem nocte exeentes non timuerunt. Nam postea sæpenumero in summa fuerunt formidine.

Et inimicos eorum operuit mare. Per inimicos, eos intelligit, qui populum persecuti sunt, de quibus jam diximus.

VERS. 54. *Et induxit eos in montem sanctificationis.* Omissis iis quæ in eremo contigerunt, cum in præcedentibus narrationis locum præoccupaverit, loquitur nunc de terra promissionis. De monte etenim loquitur Sion, veluti in universa regione celeberrimo; et sanctificationis montem appellat, eo quod inter ceteros præelectus sit, ut in eo sœderis arca habilitaret. Arcam autem sœderis sanctificationem appellabant. Dicitur etiam mons sanctus, veluti ab arca Domini sanctificatus.

¹¹ Gen. iv, 1   ¹² Gen. xv 13, 14.

Variæ lectiones.

(88) Graece in terra nec propria.

Kai ἐπίταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. Ἐπιναλαμβάνει τὸν λόγον, τὸν περὶ τῶν πρωτότοκων. Διότι καὶ δριμυτέρα τῶν δλῶν ἡ τοιάτη πλῆγη.

Ἄπαρχὴν πατέδις πόρου αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ. Ἀπαρχὴν ἐνταῦθα τὸ ἔξαιρετον καὶ τιμιώτερὸν φησιν. Ἄνελλε, φησί, πᾶν πρωτότοκον, ἢσι ἀπαρχὴν πατέδις πόνου αὐτῶν· πόνον ἐδὲ αὐτῶν τὴν κτῆσιν ὄνομάζει, ὡς πόνῳ κτωμένην· κτῆσιν δὲ καὶ τὰ τέκνα. Ἐκτησάμην γάρ, φησίν, υἱόν. Σκηνώματα δὲ Χάμ καὶ Αἴγυπτος. Οὐ γάρ Αἴγυπτος, ἀφ οὐπερ τῇ Αἴγυπτος ὥνομάσθη, πρόσκαπτον εἶχε τὸν Χάμ, ἔνα τῶν Νῶν υἱῶν· ώστε ἡ αὐτὴ χώρα λέγεται γῇ Χάμ, καὶ γῇ Αἴγυπτου, καὶ Αἴγυπτος. Πρῶτος γάρ δὲ Χάμ ταῦτην φήσει. Περιτηρητέον δὲ διτι, τῶν πληγῶν δέκα οὖσῶν, τῶν ἐπτὰ μόνων δὲ δαδειδούντων, παρεὶς τὸν σκνίτα, καὶ τὰς φυλκτίδας, καὶ τὸ φηλαφητὸν σκότος· ὃν πάλιν τὰ δύο ἐν τῷ ρῦ φυλμῷ ἐξέθετο.

et palpabiles tenebras: quorum tamen memini-

Kai ἀπῆρεν ὡς πρόδατα τὸν λαὸν αὐτοῦ. Απῆγαγεν αὐτὸς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, δηηγῶν καὶ περιέπων, ὡς ποιμὴν πρόδατα

Kai ἀρήγαγεν αὐτοὺς ὡς πολυτορεῖς ἐν ἀρίμῳ. Τὸ αὐτὸν πάλιν φησιν.

Kai ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐπ' ἐλπίδι, καὶ οὐκ ἐδειλίασαν. Πρόδηγησεν αὐτοὺς ἐξερχομένους ἐν τῇ πρώῃ νυκτὶ· ἐπ' ἐλπίδι δὲ, τῇ τῆς ἐπαγγελίας, τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ. Εἰρηκε γάρ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· Γινώσκω γνώση, διτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ (88) οὐκ ιδιᾳ· καὶ δουλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ τακειτώσουσι, καὶ κακώσουσιν αὐτοὺς ἐπη τετραδόσια· τὸ δὲ θυρος φέρει δουλεύσωσι, κριτῶ ἐτῶ, καὶ ἐκεινούσι τὰς μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς. Οὐκ ἐδειλίασαν δὲ ἐν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ· ὑστερον γάρ καὶ πάνυ ἐδειλίασαν.

Kai τοὺς ἔχθροὺς αὐτῶν ἐκάλιψε θάλασσα. Καταδιώκοντας διέισταν αὐτῶν· εἰρηται δὲ περὶ τούτων.

Kai εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς δρός ἀγιάσματος αὐτοῦ. Τὰ κατὰ τὴν Ἑρημὸν ἀποσιωπήσας διεὶ τὸ προειληφέναι τὴν διήγησιν αὐτῶν, νῦν περὶ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας διέξεισιν. "Ορος γάρ λέγει τὸ Σιών, ὡς γνωριμώτερον τῆς γῆς ἐκείνης δλῆς. "Ορος δὲ ἀγιάσματος, ὡς ἀπονεμημένον τῇ κιβωτῷ· ταῦτην γάρ ἐκάλουν ἀγιασμα· λέγεται δὲ καὶ ἀγιον Ἑρος, ὡς ἀγιασθὲν ὑπ' αὐτῆς.

"Ορος τούτο δέκτησατο ή δεξιά αὐτοῦ. Τούτο, Α δεικτικῶς, περὶ δὲν δ λαδός· δέκτηστο δέ δύναμις αὐτοῦ, καὶ οὐχ ἡ ἀνδρία τοῦ λαοῦ. Αὐτὸς γάρ εἶ-ώθησε τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὸν πρότερον.

Kαὶ ἔξεβιλεν ἀπὸ προσώπου αὐτῶν δύνη. Τὰ ἐπτὰ τὰ κατοικοῦντα τὴν τοιαύτην γῆν· ἥγουν τὸν Χαναναῖον, καὶ τὸν Χετταῖον, καὶ τὸν Φερεζαῖον, καὶ τὸν Εὐαίον, καὶ τὸν Ἀμορθαῖον, καὶ τὸν Χερσαῖον, καὶ τὸν Ἰεσουσαῖον.

Kαὶ ἐκληροδότησεν αὐτὸν δὲ σχοινίῳ κλη-ροδοσίᾳς. Ἐκληροδότησεν αὐτὸν εἰς δῆμον τὴν γῆν ἐκείνην· λείπει δὲ τὸ ὅς, ἵνει. Ός δὲ σχοινίῳ κληροδοσίᾳς· Ἔστι γάρ τι καὶ τοιοῦτον ἐλειπτικὸν δέδωμα παρὰ τῇ Ἑβραΐδι γραψῆ. Οὕτως γάρ ἀναλόγως ταῖς φυλαῖς καὶ ἀκωλύτως τὴν γῆν διελ-λειν· ὃς τε εἰ τις πατήρ κλήρους γῆς ἐν σχοινίῳ γεωμετρικῷ. Ἀδιάφορος δὲ ἡ σύνταξις τοῦ, Ἐκλη-ροδότησε.

Kαὶ κατεσκήρωσεν δὲ τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐν ταῖς κατοικίαις τῶν εἰρημένων ἔθνων.

Kαὶ παρεπλεγαρεν τὸν Θεὸν τὸν ὑψιστον. **Kαὶ** τὰ μαρτύρια αὐτοῦ οὐκ ἀφύλακτο, καὶ ἀπεστρεψθεῖσαν, καθὼς καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν. Οἱ εἰσαγόντες εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγείλας παῖδες ἦσαν, ὃς προείρηται, ἐκείνων, ὃν τὰ κῶλα ἐπεσον ἐν τῇ ἑρήμῳ. Τούτων δὲ οἱ ἀπόγονοι ἐπεργασαν, εἰτούν, ἐλύπησαν τὸν Κύριον· γέγραπται γάρ ἐν τῇ βιβλῷ τῶν Κριτῶν, δει Ἀρδετη γερεά ἀτέρα μετ' αὐτοὺς, οἱ οὐκ ἀφύλασσαν τὸν Κύριον, καὶ τὸ ἔργον δὲ ἀποίησαν τῷ Ἰσραὴλ· καὶ ἐποίησαν οἱ νιοὶ Ἰσραὴλ τὸ πονηρὸν ἐρώπιον Κυρίου, καὶ ἐλάτερους τῷ Βααλὶ, καὶ τὰ ἔβης. Μαρτύρια δὲ λέγει τὰς διαμαρτυρίας. Ἀπέστρεψαν δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἥθετησαν τὸν Θεόν, μιμησάμενοι τοὺς ίδιους πατέρες τοὺς μοσχοποιήσαντας ἐν τῇ ἑρήμῳ.

Μετεστράψησαν εἰς τὸν στρεβλὸν. Μετε-στράψαν ἀπὸ τῆς εὐσεβείας εἰς δυσσεβείαν, δίκην τόσου στρεβλοῦ. Τὸ γάρ, Εἰς, ἀντὶ τοῦ, Ός. Κα-θάπτερ τόσους στρεβλὸν οὐκ ὀρθῶς ἀφίσιν, οὐτω καὶ δ νοῦς αὐτῶν, διαστραφεῖς, οὐκ ὀρθῶς ἀφίει τὰς περὶ Θεοῦ ἔννοιας.

Kαὶ παράρησαν αὐτὸν δὲ τοῖς βουνοῖς αὐτῶν, καὶ δὲ τοῖς γλυκοῖς αὐτῶν παρεκτήλωσαν αὐτὸν. Ἐμίχθησαν, φησι, τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν. Τὰ γάρ ἔθνη ἐν τοῖς βουνοῖς ἔθνον· γλυπτά δὲ ἦσαν τὰ εἰδῶλα αὐτῶν. **Παρεκτήλωσαν** δὲ αὐτὸν, ἀντὶ τοῦ, Παρεκτήλωσαν πεποιήσαν· δὲ τοις δικαίως ὁργισθῆναι διὰ τὰ γλυπτά.

"**Ηκουσεν** δὲ Θεός καὶ ὑπερεῖδεν. "Ηκουσε βιώσης τῆς φωνῆς αὐτῶν, ἥτοι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ὃς ἤκουσε τῆς φωνῆς Ἀβελ, καὶ τῆς φωνῆς Σοδό-μων καὶ Γομόρθας· αὐταὶ γάρ ἀμαρτίαι κεκράγα-σιν ἐνώπιον Θεοῦ μηνύουσαι τοὺς ἐργάτας αὐτῶν.

¹¹ Judic. II, 10-12.

Montem hunc, quem acquisivit dextera ejus. Hunc, inquit, montem, demonstrative, apud quem nunc adsumus. Quem non populi robur, sed tua nobis paravit potentia. Tu enim eos primo expulisti, qui illic habitabant.

Et ejecit a facie eorum gentes. Illos septem popu-los, qui terram promissionis possidebant. Chana-næum, scilicet, Chettæum, Pherezæum, Evænum, Amorrhæum, Chersæum et Jebusæum.

B **Et sorte divisit eis terram in suniculo distributionis.** Sorte universam illam eis terram divisit. Subin-telligenda est autem dictio, quasi, ut sit sensus: qui quasi in suniculo divisit. Est et hic defectivus loquendi modus Hebraico idiomatici familiaris. Ita enim terram illam Deus inter tribus divisit, quem-admodum si pater aliquis illo fune inter filios eam divideret, quo agros solemus metiri.

Vers. 55. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel. In habitationibus prædictarum gen-tilium.

Vers. 56, 57. Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum altissimum, et testimonia ejus non servaverunt, et aversi sunt, et spreverunt, quemadmodum patres eorum. Ii, qui in terram promissionis introducti sunt, illorum erant filii, quorum membra, ut prædictimus, ceciderunt in deserto. Horum igi-tur posteri tentaverunt etiam, et contristaverunt Dominum, ut in libro Judicum scriptum est: *Surrexit enim, inquit, generatio altera post eos, qui non cognoverunt Dominum, neque opus quod fecit in Israel, et fecerunt filii Israel prava coram Domino, et coluerunt deos Baalim, et que sequuntur*¹¹. Per testimonia autem divinas contestationes intelligit. Averterunt autem se a Deo, et spreverunt eum, maiores nimis suos imitati, qui vitulum fecerant in deserto.

D **Conversi sunt in arcum obliquum.** A pietate ad impietatem instar obliqui arcus mutati sunt. Nam quemadmodum obortus arcus recta ictum non militit, sic et perversa eorum mens, divinos sensu-recte non assequitur.

Vers. 58. Et irritaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis, ad zelum eum provocaverunt. Eo quod et gentilibus commisi sunt, et eorum opera didicerunt. Gentes quippe in collibus sacri-ficabant, et sculpia habebant idola. Provocarunt autem Deum ad zelum, hoc est, fecerunt, ut ob-hujusmodi eorum vita irasceretur.

Vers. 59. Audivit Dominus, et despexit. Audivit clamantes voces, hoc est, ea omnia quæ impie ope-rari sunt. Eo autem modo audivit, quo, et voce sanguinis Abel clamantem olim audierat, et Sodo-morum atque Gomorrheorum voces. Ipsa siquidem.

peccata clamant coram Deo, atque auctores suos indicant, et propalant omnes qui talia committunt. Est etsi hie loquendi modus apud veterem Scripturam frequens, ut auditum Deo ascribat, quando commotum illum esse significat ad vindictam. Despexit autem eos, hoc est, aversus est.

Et neglexit valde Israel. Inhonoravit et contemptibles reddidit. Variis enim gentibus et diversis temporibus eos in captivitatem tradidit, ut in libro Judicum legimus⁷⁸.

Vers. 60. *Et repulit tabernaculum Silo. Quae sequuntur in primo Regum scripta sunt: quemadmodum scilicet arca ab alienis, hoc est, a Philistis sit capta; et quomodo Israelitae occisi sint, eorum civitates in hostium potestatem devenerint. Et repulit, inquit tabernaculum quod erat in Silo ubi habitabat tunc Deus. Erat enim illuc, ut diximus, arca Domini. Nam si tabernaculum illud in Silo non repulisset, non permisisset, ut arcum caperent.*

Tabernaculum, quod habitabat in hominibus. Propter arcum enim sic dicit. Primo enim ut sæpe diximus, arca habitavit in Silo, postea vero in Jerusalem.

Vers. 61. *Et tradidit in captivitatem potentiam eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimicorum. Per potentiam et pulchritudinem, quidam intelligi dixerunt strenuos quolisbet ac fortis Iudeorum in bello: verum melius est, ut intelligamus ipsam arcum ita appellari: quia eousque vires ac robur populo præstiterat, atque ornamenti.*

Vers. 62. *Et conclusit in gladio populum suum, et hereditatem suam despexit. Moyses quippe Dei hereditatem eos appellavit, quasi soli Deo dicatos: Facta est enim, inquit, pars Domini populus ejus, Jacob, funiculus hereditatis ejus, Israel⁷⁹.*

Vers. 63. *Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatores. Hæc autem in historia nominatum scripta non sunt, verum ex quo, et civitates, et domus eorum vastatae sunt, verisimile est, ut et adolescentuli qui nondum militabant, una cum domibus exusti fuerint, et quod virgines eorum in captivitatem ductæ non habuerint aliquos, qui earum calamitatem aut mortem lugerent: cum parentes et cognati omnes occisi essent, aut pariter in captivitatem acti.*

Vers. 64. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. Orphni enim et Phinees filii Heli, qui una cum arca Domini exierant, ab hostibus interempti sunt.*

Et vidua eorum non plorabuntur. Tempus immutavit, pro plorato non sunt. Nam et ipse una

Α Ἰδίωμα δὲ καὶ ἄλλως τοῦτο τῆς Παλαιᾶς (89) ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, τὸ Ἡκουσεν· ἐμφανὸν, διεὶς ἀκινήθη εἰς ἑκδικήσιν. Υπερείδε δὲ, ἀντὶ τοῦ, Παρεῖδεν, ἀπεστράψῃ αὐτούς.

Kai ἔξουδέτωσε σφόδρα τὸν Ἰσραὴλ. Ἦπιμασσεν, εὐχαταρρόνητον ἐποίησε. Διαφόροις γὰρ θύνεσθαι φόρως παρέδωκεν αὐτὸν εἰς αἰχμαλωσίαν, ὡς ἡ τῶν Κριτῶν βίθος ἴστορελ.

Kai ἀπώσατο τὴν σκηνὴν Σηλῶμ. Τὰ ἵντεῦθεν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλεῶν γέγραπται· ὅπως ἔλλω παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις ἡ κιβωτὸς, καὶ δύοις οἱ Ἰσραηλῖταις κατεσφάγησαν, καὶ αἱ πόλεις κατεσχέθησαν. Καὶ ἀπώσατο, φησι, τὴν σκηνὴν τὴν ἐν Σηλῷ, ἐν ᾧ ἐσκήνων διὰ τῆς κιβωτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ ἀπώσατο ταῦτην, οὐκ ἀν εἶσε τὴν κιβωτὸν ληφθῆναι παρὰ τῶν πολεμίων.

Σκηνῆμα δὲ κατεσκήνωσεν ἐν ἀνθρώποις. Τὴν σκηνῶσιν ἦν κατεσκήνωσεν ἐν ἀνθρώποις διὰ τῆς κιβωτοῦ. Πρώτον γὰρ, ὡς προειρήκαμεν, ἐν τῇ Σηλῷ ματψήσαν ἡ κιβωτὸς· ὑστερον δὲ τὴν Ιερουσαλήμ τελεῖται.

Kai παρέδωκεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν Ισχὺν αὐτῶν, καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῶν εἰς χεῖρας ἔχθρων. Ισχὺν καὶ καλλονὴν τινὲς μὲν τοὺς μαχίμους καὶ ἀρίστους αὐτῶν ἐκάλεσαν· ἀμεινον δὲ τὴν κιβωτὸν οὗτως ὀνομάζειν, ὡς φωνήσουσαν αὐτοὺς ἀγριότεροι καὶ κοσμούσαν.

Καὶ συνέκλισισαντες φομφαλαρ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κιληρογομίαν αὐτοῦ ὑπερεῖδες. Καὶ δὲ μέγας Μωϋσῆς κιληρονομίαν Θεοῦ τούτους ὀνόμασεν, ὡς μόνῳ Θεῷ ἀνακειμένους. Ἐγερήθη γὰρ, φησι, μερὶς Κυρίου, λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχολίσμα κιληρογομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ.

Τοὺς νεαροὺς αὐτῶν κατέφατε πῦρ, καὶ αἱ παρθένοι αὐτῶν οὐκ ἐπερθήθησαν. Περὶ τούτων φῆτῶς μὲν οὐχ ιστόρηται· πιμπραμένων δὲ τῶν πόλεων καὶ τῶν οἰκιῶν, εἰκὸς ἐναπολειφθῆναι ταύταις νεανίσκους, οἵπως στρατευσαμένους, καὶ συνδιαφθαρῆναι· καὶ αἱ παρθένοι δὲ αὐτῶν, εἰς δουλεῖαν ἀπαγχθεῖσαι, οὐχ Ισχὸν ὀπίσω τοὺς πενθοῦντας αὐτὰς, οἵα καὶ πατέρων καὶ μητέρων καὶ συγγενῶν· τῶν μὲν ἀνηρημάνων, τῶν δὲ ἐγηνθραποδισμένων.

Οἱ λερεῖς αὐτῶν ἐν φομφαλᾳ ἔκβασον. Ὁρφνὶ καὶ Φίνεες, οἵας Ἡλεῖ, οἱ συνεξελθόντες τῇ κιβωτῷ, ὅμοι ἀνηριθησαν.

Καὶ αἱ χῆραι αὐτῶν οὐ κλαυθίσονται. Οὐκ ἐπιγνθήσανται· ἀντιχρούσια γὰρ κάνεται· ἀναιρεθεῖ-

⁷⁸ Ibid. 14.

οατ γάρ, ή καὶ ἔξανδρωποισθείσαι, οὐκ ἕσχον οἱ δ'
αὐταὶ Θρηγοῦντες, ἵν ταῖς ἐνταῦ πόλεσιν ἅρπην
ἔξολοθρευθείσαται.

Καὶ δέξητερη ὡς ὑπὲρων Κύριος. "Μετεπερ δὲ πνῶν δέεγειρθμενος ἀποτινάσσεται τὸν ὑπνον, οὐτω καὶ δὲ Κύριος ἔγερθεις ὅφε ποτε εἰς ἀνέβαλψιν τῆς κιβωτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, δεδωκότος ἡδη τὴν δίκην, ἀπετινάσσετο τὴν ἐφ' οὓς τισαῦτα ἔδρων οἱ ἔχυροι μακροθυμίαν.

Aut occisæ, aut actæ in captivitatem, nullum habuerunt qui eas ploraret: civitatibus scilicet prorsus deletis.

Vers. 65. *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus. Quemadmodum dormiens qui tandem somnum excutit eum excitatur, ita et Dominus, sero licet, in arcæ ac populi auxilium excitatus est. Satis enim pueras dederant. Longanimitatemque illam ac patientiam excussisse visus est, ob quam tanta hostes eousque perfidere potuerant.*

‘Ως δυνατός καὶ χραιπαλεύως ἐξ οἰνου. Τὸν προ-
λαβόντα στίχον ἔτι σαφηνίζει. Οὐτως; ἐκηγέρθη, φη-
σίν, ὡςπερ τις δυνατός ἀνθρώπος χραιπαλήσας ἐξ
οἴνου· περιττεύει γάρ ὁ Καὶ σύνδεσμος· ὃ γάρ δυ-
νατός καραβαρήσας ἐξ οίνου, δτες ἀναστῇ, σφραρότε-
ρον κινεῖται, καὶ δρμητικώτερον.

vino repletus, ac crapulatus sit, tamen si aliquo
vedice occupari eum contingat, ubi a somno hu-
tuosus, quam antea moveri solet. Coniunctio autem

*Tanquam potens, et crupulatus a rino. Ad super-
rioris versiculi declarationem haec consequuntur.
Non secus, inquit, Deus excitatus est, hoc est, non
minorum cum robore ac vehementia, atque excitari
solet homo quispiam suimis praeditus viribus :
quod si ad proprias vires illud etiam addiderit, ut
tempore ob vini potentiam sopore, aut capitis gra-
smo-li consurrexerit, vehementius, atque impe-
la ei, abundat.*

*Καὶ ἐκάτειχε τοὺς ἔχθρους αὐτοῦ εἰς τὰ ὄπιστα.
Τὸ Ἐκάτειχο, μάλιστα μὲν τὸ Ἀντίθετο σημαίνει·
Ἔστι δὲ καὶ ἀπλῶς Ἐκτήξη· ως καὶ νῦν. Ἐπελήξε
γὰρ τοὺς ἀλλοφύλους εἰς τὰς ἔδρας ὄπιστα, ως καὶ
ἡ Ιστορία διδάσκει· εὐφήμως δὲ Εἰς τὰ ὄπιστα εἶπε,
δηλῶν τὰς ἔδρας.*

VERS. 66. *Et percussit inimicos suos in posteriora.*
Verbum. *Percussit*, apud Scripturam, ut plurimum accipitur, pro Occidit. Aliquando tamen simpli- citer accipitur pro Verberavit, ut nunc. *Percussit* autem eos retro in natibus, ut Scriptura docet. Honestioris autem sermonis gratia dixit, *Retro,* seu *In posteriora.*

"Ορειδος αιώνιος δόκωσεν αὐτοῖς. Ονειδος λέγει τὴν τῶν ἔδρων πληγήν· ἐνθα γάρ εἰσῆγον τὴν κιβωτὸν, ἐκεῖσε τὸ πάθος τοῦτο κατὰ πάντων ἐγένετο.

Opprobrium aeternum dedit eis. Per opprobrium vulnus illud intelligit, quod habuerunt in posteriori corporis parte. Quocunque enim arcum ducent, ab illius vulneris dolore occupabuntur.

*Kai ἀπώστατο τὸ σκῆνωμα τῷ Ιωσήφ· τὴν σκήνωσιν, τὴν ἐν τῷ Ἰωσῆφ, εἰσενεγκόντην ἐν τοῖς δρίσις τῆς κληροδοσίας τοῦ Ἰωσῆφ. Τὸν Ἐφραὶμ νῦν Ἰωσῆφ ἔκβαλεσσεν, ὡς υἱὸν τοῦ Ἰωσῆφ. Ταυτὸν γάρ λέγει καὶ νῦν, τῷ· *Kai ἀπώστατο τὴν σκηνὴν Σηλᾶμ*. Ἡ γάρ Σηλᾶμ μεριὲς ἦν τῆς φυλῆς Ἐφραὶμ, ὡς προεποτεῖ.*

VERS. 67. *Et repulit tabernaculum Joseph. Hoc est habitare Deus noluit, in omnibus hereditatis Joseph. Per Joseph autem ipsam intelligit tribum Ephraim, qui filius fuit Joseph. Similem autem sententiam superius dixit Propheta, quando ait: Et repulit tabernaculum Silo. Erat enim Silo in sorte tribus Ephraim, ut praediximus.*

*Kai tēr φυλήρ Ἐφραίμ οὐκ ἔξεισθαι. Εἰς
χατούχιαν τῆς κιβωτοῦ, διὰ τὰς παραγουμέας αὐτῆς.*

Et tribum Ephraim non elegit. In arcæ scilicet habitatione nis. Atque hoc ob sceleræ et iniquitates eorum.

Καὶ δέξατο τὴν φυλήν Ἰουδα. Εἰς βασιλείαν· τούτῳ φησι δι' ἐπιτὸν δὲ Ααβίδ. Παρεστώπητε δὲ τὰ κατά τὸν Σαοὺλ, ἵνα μή ηδέη διασύρειν αὐτὸν.

Vers. 68. *Et elegit tribum Iuda. Ad regnum nimirum. Hoc autem propter seipsum dicit beatus David. Retinuit autem quae ad Saulum pertinebant, ne illi detrahente videatur.*

Τὸ δρος τὸ Σιών ὁ θηλακησσεν. Ἀντὶ μὲν τῆς φυλᾶς Βεναμίν, ἡς ἦν ὁ Σαοὺλ, ἐξέλεξα τὴν φυλὴν Ἰουδα, ἡς ἦν ὁ Δασίδ. Ἀντὶ δὲ τοῦ δρος Ἐρραθίμ παρ' ὧ ἦν ὁ Σηλάνυ, ἐξέλεξα τὸ δρος Σιών, παρ' ὧ ἦν ἡ Ἱερουσαλήμ. Ἀγαπηθῆναι δὲ αὐτὸν λέγει, διὰ τὸ μεγαλύνθηναι τοῦτο, καὶ ὀνομαστὸν γενέσθαι ἀρ' οὐ χρόνου τὴν κιβωτὸν ὑπεδέξατο.

Montem Sion, quem dilexit. Pro tribu enim Benjamin, de qua sicut Saul, elegit tribum Iuda; de qua erat David : et pro monte Ephraim, ubi erat civitas Silo, elegit montem Sion, in quo Jerusalem. Dilexisse autem dicit Dominum montem Sion, quia eum honoravit, et celebrem apud omnes reddidit, ab eo tempore, quo arca foederis illuc perducta est.

Καὶ φροδόμησεν ὡς μοροκέρωτος τὸ ἀτάσμα αὐτοῦ. — **Φροδόμησεν**, ἀντὶ τοῦ, Οἰκεδομήσει, κατὰ ἀντιχρούλαν. Προφητεύει γάρ νῦν περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπέρτερον οἰκοδόμηθέντος ναοῦ ταρὰ Σολομῶντος. **Ἐτι** δὲ καὶ περὶ τῆς εἰς τὸ ἔξτης βασιλείας τῆς φυλῆς Ἰούδα. **Ἐδήλωσε** γάρ αὐτῷ ὁ

Vers. 69. *Et edificavit quasi unicornis sanctificationem suam. — Edificavit pro Edificabit. Tempus enim posuit pro tempore. Prophetiam auctem tradit de templo, quod a Salomone construendum erat in Ierusalem, et de regno, quod futurum erat in tribu Iuda. Reuelatum enim ei fuerat*

a Deo, quando ait : *Suscitabo semen tuum post te, qui est de ventre tuo, et preparabo regnum ejus, hic edificabit templum nomini meo, et erigam thronum ejus usque in saeculum*⁷⁶. Illud enim templum hoc in loco sanctificationem appellavit. Et quod ait : *Quasi unicornis defectivus est sermo, et subintelligi debet dictio, Cornu (quod ut clarius dignosci possit animadvertisendum est, quod dictio, Unicornis, est secundi casus, quod ex Graeca lectione aperte dignoscitur). Sensus autem est, quod hoc templum a Salomone construendum, sedislicabitur quasi cornu quoddam unicornis. Nam quemadmodum cornu illud unicum est, et maximum, pulcherrimumque pariter ac fortissimum, sic et unicum Deo templum et maximum pulcherrimumque structura pariter ac fortissimum in tota Iudea constructum est, veluti unicum atque uni Deo dicatum.*

In terra fundavit eam in saeculum. Eam tribum Iuda. Stabilivit enim eam, inquit, in ea terra, ubi habitat, ita ut ab hostibus illinc expelli non posset. Quod vero ait In saeculum, idem est quod, Semper; verum improprie haec de ipsa tribu dicta sunt; siquidem illinc expulsos fuisse videamus.

Vers. 70. *Et elegit David servum suum, et assumpsit eum de gregibus ovium, retro setantes accepit eum. Vide quomodo vere ac simpliciter beatus David narrat, quae ad se pertinent, quomodo fateri non erubescit, quod pastoris nomine nondum dignus erat. Nam ut minus idoneus setantes oves sequebatur. Quia imo minor a qua que de se asserere non puduit, et quae majora erant, omisit. Neque enim vires suas commemoravit, quas aui adversus seras sepe ostendit, aut adversus Goliath.*

Ut pasceret Jacob servum suum. Generationem scilicet et prolem Jacob. Verbo autem Pascendi metaphorice usus est.

Et Israel hereditatem suam. Repetitio est ejusdem sententiae, qui loquendi modus apud Hebreos est frequentissimus. De hereditate autem paulo superius diximus.

Vers. 72. *Et pavit eos in innocentia cordis sui. In simplicitate, rectitudine et mansuetudine.*

Et in intelligentiis manuum suarum deduxit illos. Per manum intelligentias, ipsas actiones intelligit ratione dispositas, quibus summa cum prudentia populum dirigebat. Illud autem sciendum est, quod elegit tribum Iuda, ad regnum propter Christum, qui ex ea tribu originem ducturus erat. Et aliter : Per Judam quidem Christum intelliges, qui de ea tribu natus est, et per tribum Iuda, ipsum Christianorum genus, quorum Doctor, ac Pater est Christus. Hanc enim tribum Christus in universa terra fundavit in saeculum, hoc est, in eternum. Portare enim, inquit, inferi non preteralebrant adversus eam⁷⁷; ita ut quod perpetuitatem indicat, ad Christianorum tribum referatur.

Α Θεδή, διτι 'Αραστήσω τὸ σπέρμα σου μετὰ στόδος δύτων ἐκ τῆς κοιλίας σου, καὶ ἔτοιμῶν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· οὗτος οἰκοδομήσει οἶκον τῷ ἑρματὶ μου, καὶ ἀπορθώσω τὸν θρόνον αὐτοῦ ἥσως τὸν αἰώνα· δυτίγα νανὸν ἀγλασμα ἐκάλεσε. Τὸ δὲ ὅμιλον κοικέρωτος, ἐλεπίπει τὸ κέρας, ἵνα εἴη Μονοκέρωτος κέρας. Οὐσιερ γάρ τοῦ μονοκέρωτος τὸ κέρας ἐν ἐστὶ καὶ μέγιστον, καὶ κάλλιστον, καὶ λιχυρδύν, οὐτω καὶ δινῆς τοῦ Θεοῦ εἰς ψύχεδομήθη ἐν δῃ τῇ γῇ, καὶ μέγιστος, καὶ κάλλιστος, καὶ λιχυρδός τῇ κατασκευῇ καὶ μόνος μόνου Θεοῦ.

'Ερ τῇ γῇ ἐθεμελίωσεν αὐτήρ εἰς τὸν αἰώνα. Τὴν φρησίαν φυλήν Ἰούδα ἐδράσασ, φησίν, ἐν τῇ γῇ, ἵφ' οὐκέτι, ὡς μὴ ἐξεβεβαιε πάρκ πολεμίων. Τὸ δὲ, Εἰς τὸν αἰώνα, ἀντὶ τοῦ, 'Αει· καταχρηστικῶς δὲ, καὶ γάρ οὐτερον ἐξώσθησαν.

Καὶ ἐξελέξατο Δαΐδη τὸν δοῦλον αὐτοῦ, καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸν ἐκ τῶν ποιμηλων τῶν προθέτων, ἐξοισθερ τῶν λοχενομέτων ἐλαβεν αὐτὸν. Ὁρα διπλας φιλαληθῶς ἀπαγγέλλει τὰ καθ' ἐντόν. εἰς ἀπαισχυνόμενος εἰπεῖν, διτι οὐδὲ τέλεως ἡγε ποιμήν, ἀλλ' ὡς ἐνδεής ἔτι τοῖς τίκτουσι τῶν προθέτων, ἡκολούθει: μᾶλλον μὲν οὖν, τὰ μὲν ἐλαττούντα εἰπε, τὰ δὲ ὑψούντα περῆκεν· οἷον τὸ κατὰ τῶν θηρίων κράτος, καὶ τὸ πρός τὸν Γολιάθ μονομάχιον.:

Ποιμανειρ Ιακὼβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. Τὸ γένος τοῦ Ιακώδη. Μεταφορικὸν δὲ τὸ Ποιμανειρ.

Καὶ Ισραὴλ τὴν κληρορομίαν αὐτοῦ. Παλιλογία συνήθεις τῇ Ἐβραϊδί γραφῇ. Περὶ δὲ τῆς κληρορομίας εἰρηται μικρὸν ἀνωτέρω.

Καὶ ἐποιμαρερ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκαίρετῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἀπλότητι, ἐν τῷ ἀπονήφη, ἐν τῇ πρατητῇ.

Καὶ ἐτι ταῖς συνέσεσι τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὀδηγησεν αὐτοὺς. Συνέσεις χειρῶν τὰς λελογισμένα; πράξεις καλεῖ, διτι ὡν ἐπιστημονικῶς έθυνε τὸν λαόν· χρή δὲ εἰπεῖν διτι ἐξελέξατο τὴν φυλήν Ἰούδα εἰς βασιλείαν, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀνατεῖλαι μᾶλλοντα Χριστόν. Καὶ μᾶλλον δὲ· Ἰούδα μὲν νοήσεις τὸν Χριστὸν, ὡς ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς βλαστήσαντα· φυλήν δὲ αὐτοῦ τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, ὡν ἐστὶ κατήρ καὶ διδάσκαλος· ήτινα καὶ ἐθεμελίωσεν ἐν τῇ γῇ πάσῃ εἰς τὸν αἰώνα· Πύλαι γάρ ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· ὡς λέγεσθαι εἰς τὸν αἰώνα κυρίως ἐπι ταῦτης.

κατισχύσουσιν αὐτῆς· ὡς λέγεσθαι εἰς τὸν αἰώνα κυρίως ἐπι ταῦτης.

⁷⁶ Deut. xxxii, 9. ⁷⁷ 1 Reg. vii, 12, 15; III Reg. v, 3, 4. ⁷⁸ Matth. xvi, 18.

Ψαλμὸς τῷ Ἀσάφ.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΗ'.

Περὶ τοῦ Ἀσφι εἰρηταί. 'Ο δὲ παρῶν ψαλμὸς τὴν Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπήνειαν προαναφωνεῖ· σχηματισθεὶς εἰς πρόσωπον τῶν ἐν αὐτοῖς; τότε θεοσεβεστέρων.

‘Ο Θεδς, ήλθοσαρ εθη εἰς τὴν κληρονομίαν σου. Περὶ τῆς κληρονομίας προείρεται ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ. “Εθη δὲ λέγει αὐτούς τε τοὺς Μαχεδόνας, καὶ τὰ τούτων συμμαχικά. Τὸ δὲ, ‘Ο Θεδς, κλητείκην ἔστειν.

*Ἐμίσαρα τὸν ναὸν τὸν ἄγιόν σου. Ποσὶ μιαροῖς
τοῦτον πατήσαντες, καὶ χοίρους ἐκεὶ καταθήσαντες,
καὶ εἰδωλα καὶ βδελύγματα εἰσαγαγόντες, καὶ ὅλως
κοινώσαντες.*

Ἐθεντὸς Ἱερουσαλήμ, ως διπωροφυλάκιον. Τὸ διπωροφυλάκιον ἐστὶ καλύβη ἐν ᾧ μένουν τις, φυλάσσει τὰς ἀκμαζούσας ὄπωρις. **Ἐθεντὸ αὐτῆντὸν**, σχῆμα μόνον πολεως ἔχουσαν, ως καὶ τὸ διπωροφυλάκιον οίκιας.

et rudera, civitatis tantum figuram habentem, exteriori quadam specie, et non re ipsa: quemadmodum, et tugurium illud, quod Græci unica dictione δπωροφυλάχιον dicunt (et nos Latinæ linguae inopia, pomorum custodiam appellamus, domus quidem speciem præsefert, tametsi vere dominus non est, sed casula, et tuguriolum, ex paucis quibusdam lapidibus tumultuario opere construtum).

Ἐθερτο τὰ θηρησιαῖα τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σφράγας τῶν δούλων σου τοῖς θηροῖς τῆς γῆς. Θηρησιαῖα τὰ τεθνητά σώματα. Δοῦλους δὲ Θεοῦ καὶ δούλους τοὺς ἀναιρεθέντας δυνομάζει, ὡς ἀφορισθέντος Θεῷ πάλι μόνον τοῦ γένους αὐτῶν· τὴν γὰρ προσηγόριαν εἰχον, εἰ καὶ τὴν πρᾶξιν αὐτῆς οὐκ εἰχον· εὗτα γὰρ καὶ προφήτας τοὺς φευδοπροφήτας ἐκάλουν. Καὶ οἱ Ἀπόστολος λέγει ἀγίους τοὺς διὸ ἀσθειαν ἀποκεκλασμένους κλάδους, διότι βίζης ἡσαν ἀγίας· ἄλλως τε δὲ οἱ Μακκαβαῖοι καὶ ἄλλοι τινὲς των δικαίων, συνανηρέθησαν αὐτοῖς· ὅπερ ἐν ἀλώσεσι πολεων γίνεται πολλάκις. Φησὶ γὰρ διὸ τοῦ Ἐζέκιηλο Θεός· Ἰδού ἔτώ πρδε σὲ, καὶ ἐκπέτασω τὸ ἔχειριδιόν μου ἐκ τοῦ κολεούντοῦ, καὶ ἐκκόψω ἐκ σοῦ δίκαιον καὶ ἀσεβῆ. Καὶ αὐθὶς· Ἰδού ἔτώ ἀνάπτει ἐτ σοι κῦρ, καὶ καταφύγεσται ἐτ σοι πᾶν ἔνδον ὑπρότερον, καὶ κάτιν ἔνδον ἔντρον· Ὑγροῦ μὲν τοῦ δικαίου νουούμενον, διὰ τὴν ἵκμάθησης ἀρετῆς· Ἑγροῦ δὲ τοῦ ἀδίκου, διὰ τὴν νέκρωσιν, δοσον εἰς ἄργασίαν ἀρετῆς.

καὶ οὐτεποιεῖται ἐν ὀρείσι τοῖς φύσεις.

Ἐξέχεται τὸ αἷμα αὐτῶν ὥστε ὑδωρ κύκλῳ
Ἰερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἡρ δ θάπτεται. Οὕτω πολὺ,
ὅς διέκην ὄντας φέρεσθαι κρουνγόδνον, ἢ μᾶλλον πο-
ταμῆδον. Ἐξέχεται δὲ αὐτὸν κύκλῳ Ἱερουσαλήμ·
κύκλῳ δὲ νῦν ἀπλῶς τὸ πανταχοῦ δηλοῖ· οὐκ ἡν
δ θάπτειν, τῶν μὲν φευγόντων, τῶν δὲ αἰχμαλώτι-
σθέντων.

A

Psalmus ipsi Asaph.

PSALMUS LXXVIII.

De Asaph superius dictum est. In hoc autem psalmo saevitia prædictetur Antiochi, qui adversus Judæorum gentem immitissimus fuit. Efferri autem dicitur ex eorum persona qui in Judæorum populo magis pii erant et magis religiosi.

VERS. 1. *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam. De hæreditate, in superiori psalmo diximus. Per gentes autem, ipsos Macedones, et illorum adjutores intelligit. Dictio vero, Deus, vobis cantans est.*

Polluerunt templum sanctum tuum. Et profanis illud pedibus calcantes, et porcos ibidem immolantes, et idola illuc introducentes, et variis illud B modis scindentes.

VERS. 2. Posuerunt Jerusalem, ut pomorum custodiam. Per pomorum custodiam, lugurium quodpiam intelligit, in quo pomarii custos maturescentes solet fructus a suribus observare. Posuerunt etenim insam Jerusalem, veluti ruinam quamdam

CPosuerunt morticina servorum suorum escas volucribus cæli, carnes sanctorum tuorum seris terra. Per morticina, mortua appellat corpora, hoc est, ipsa cadavera: per servos vero, ac sanctos Dei, eos intelligit, qui ex Judæorum gente occisi fuerant. Sanctos enim appellat Judæos, eo quod gens illa præ cæteris omnibus Deo dicata ac sanctificata erat; et quanquam a sanctificatis operibus jam diu abstinerent, sanctitatis tamen denominationem retinebant. Hoc pacto Scriptura alibi eos, qui pseudoprophetæ erant, prophetas appellavit, et Apostolus sanctos dixit ramos, qui ob impietatem erant confracti ¹⁹, quia nimurum a sancta erant radice. Illud præterea dici potest quod Machabæi, et complures alii justorum, cum eis tunc occisi sunt, ut in civitatum direptionibus fieri solet, quos sanctorum nomine appellat. Legimus enim apud Ezechielem dictum ex persona Domini: *Ecce ego ad te, et extendam gladium meum ex vagina sua, et excidam ex te justum et injustum* ²⁰. Et rursus: *Ecce ego accendo in te ignem, et devorabit in te omne lignum* etenim, justum quemlibet intelligit, ob virtutis nisi sterilitatem illam videlicet atque infructuositatem.

Vers. 3. *Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Ierusalem, et non erat qui sepeliret. Tantum, inquit, sanguinis effuderunt, ut instar aquæ, ac rivuli, seu potius fluminis in modum dilabetur. Effuderunt autem illum in circuitu Ierusalem, pro ubique per totam Ierusalem; et non erat qui sepeliret, aliis nimirum fugientibus, aliis in captivitatem recessis.*

⁷⁹ Rom. xi, 16 seqq.   ⁸⁰ Ezech. xxii, 5.   ⁸¹ Ezech. xxi, 57.

VERS. 4. *Facti sumus opprobrium viciniis nostris, subsannatio et deriso iis qui in circuitu nostro sunt.* Finitimis videlicet gentibus, quae jamdiu nobis invident, et adversum nos textualis insidias. Ejusdemque est sententia secundus versiculus cum primo, et figura quaedam est quae dicitur sermonis iteratio. Exprobabant autem Judaei vicini tantam desolationem et tam grandem eorum infirmitatem, subsannabantque quasi insipienter Deo credissent. Deridebant eos etiam, hoc est, carpebant. Idemque, et aliae hujusmodi gentes.

VERS. 5. *Usquequo, Domine, irasceris in finem? In finem hoc in loco, posuit, pro Vehementer.*

Exardescet velut ignis zelus tuus? A communis sensu etiam hoc in loco sumenda est dictio, *Usquequo?* per zelum vero scepere diximus, justam Dei iam intelligi: Nam et ipse Deus leges statuens de seipso dixit: *Ego Deus zelator, ignis consumens*⁸⁰, ductusque est hic loquendi modus metaphorice ab iis qui uxoribus suis irascuntur, quoties in adulterii eas suspicione apprehendunt. Eadem etenim analogiam, hoc est, eamdem proportionem, seu rationem retinebat olim Deus cum synagoga, quam habet maritus cum uxore, veluti qui praeceteris gentibus eam diligebat, et vicissim ab ea sola diligebatur. Hujusmodi translationem servat Osee propheta, qui Deum repudiantem introducit synagogam, et dicentem: *Hæc non est⁸¹ uxor mea, neque ego vir ejus*⁸². Ibidem etiam idola amatores illius omnes dicit, fornicationemque et adulterium eam commisso dicit quoties in idoloatriam inciderit. Nunc igitur synagogam amplius uxorem non habet, cum unica ei sit sponsa, Ecclesia nimurum, de qua in psalmo xliv dictum est.

VERS. 6. *Effunde iram tuam super gentes, quæ non cognoverunt te, et super regna, quæ nomen tuum non invocaverunt. Molestissimi, inquit, nobis sunt gentium populi. Nam et armis bella gerunt adversum nos, et te Factorem suum ignorant.* Regni autem nomine omnifariam potestates inteligit.

Vers. 7. *Quoniam comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt. Effunde, inquit, iram tuam in eos, quoniam comederunt nos in ore gladii.*

Vers. 8, 9. *Ne memineris iniuriam nostrarum antiquarum. Quas eousque commiserant. Per antiquas enim iniurias, delicta omnia in præteritum perpetrata intelligi vult.*

Cito anticipent nos misericordias tuas, Domine, quia pauperes facti sumus nimis, adjuta nos, Deus Salvator noster. Pauperes, inquit, facti sumus, et ab omnibus bonis dejecti, et si ulla aliquando possedimus virtutes, eis omnibus hoc tempore caremus. Salvatorem autem Deum appellat, quia sumpnum eis salutem praesliterat.

Propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos, et propitius esto peccatis nostris, propter nomen

⁸⁰Deut. iv, 24. ⁸¹Osee ii, 2.

(90) Graece additur uni.

(91) Aberrat interpres ab auctoris sensu. Ver-

A *'Egerήθημει δρειδος τοῖς γειτοσιν ἡμῶν, μυστηριοῦ καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν. Τελεγειτνίσιν ἔθνεσι πάλαι φθονοῦσιν αὐτοῖς, καὶ ἐπισουλεύουσιν. Παλιλλογίᾳ δὲ διδύτερος στέχος. Θνετιζόν δὲ αὐτοῖς τὴν οὔτως ἑρήμωσιν καὶ ἀσθένειαν. Καὶ ἐμυκτήριζον, εἰτουν διεγέλων, ὡς ἀνοήτως (90) ἐν θεῷ πιεστεύοντες. Χλευασμὸν δὲ τὴν κωμῳδίαν ὑποληπτέον. Γείτονες δὲ αὐτῶν Μωαβῖται, καὶ Ἀμανῖται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ ἄλλοι τοιούτοις. Ιudeorūm vero vicini Amanitæ erant, ei Moabitæ.*

"Ἔως πότε, Κύριε, δρυισθῆσῃ εἰς τέλος; Τοῦ τέλος, ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ, Σφρόδως, εἰληπται.

'Εκκανθίσεται ὡς πῦρ ὁ ἔηλός σου; Ἀπὸ κοινοῦ κάνταῦθα, τὸ "Ἔως πότε; ζῆλον δὲ πολλάκις εἰρήκαμεν τὴν δικαίαν ὅργην. Καὶ νομοθετῶν δὲ εἶπεν ὁ Θεὸς, διτοῦ Ἐγώ Θεὸς ζηλωτῆς, πῦρ καταραττούσκον. Εἰρηται δὲ ἀπὸ μεταφορῆς τῶν ὅργησομένων ταῖς γαμεταῖς αὐτῶν, δταν μοιχεύωνται. Πάλαι ἀναλογίαν ἀνέρδης πρὸς γυναῖκα εἶχεν ὁ Θεὸς, πρὸς τὴν τῶν Ιουδαίων συναγωγήν, οἷα μόνην αὐτῆς ἔκ παντὸς ἔθνους ἀγαπῶν, καὶ ὑπὸ μόνης αὐτῆς ἀνταγαπώμενος. Ἐκδηλότερον δὲ τούτο παρίστησιν Ποσέ· ἀπωσάμενος γάρ αὐτὴν ὁ Θεὸς φησι δι' αὐτοῦ, διτοῦ οὐ γυνή μου, καὶ δτῶσικε ἀνήρ αὐτῆς· ἐνθα καὶ ἀραστάς μὲν αὐτῆς καλεῖ τὰ εἰδώλα, πορνείαν δὲ καὶ μοιχείαν, τὴν εἰδωλολατρείαν. "Υστερον δὲ, τὴν Ἐκκλησίαν τῶν εὐσεβεστάτων Χριστιανῶν ἐμνηστεύσατο, ὡς ἐν τῷ μὲν φαλῳ παραδίδοται.

C *"Ἐκχεον τὴν ὅργην σου, ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γνωσκοτά σε, καὶ ἐπὶ βασιλείας, αἱ τὸ δρυμόν σου οὐκ ἐκεναλέσαρτο. (91) Πλειον ἡμῶν παροργίζουσι σε τὰ ἔθνη, τὰ καθ' ἡμῶν στρατευσάμενα, ἀγνοοῦντά σε τὸν ποιητὴν αὐτῶν, καὶ ἀπανθρώπως ἡμὸν χρησάμενα. Βασιλείας δὲ λέγει τὰς τοπαρχίας.*

"Οτι κατέφαγον τὸν Ἰακὼβ, καὶ τὸν τελεον αὐτοῦ ἡρήμωσαν. "Ἐκχεον δὲ ἐπὶ αὐτοὺς τὴν ὅργην σου, διτοῦ κατέφαγον ἡμᾶς ἐν στόματι φομφαίας.

Mὴ μησθῆς ἡμῶν ἀνομιῶν ἀργαλωρ. Τῶν δχρι τότε· ἀρχαίας γάρ νῦν ἀπλῶς τὰς προλαθούσας φησι.

D *Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοὶ σου, Κύριε, διτοῦ ἀπτωχεύσαμεν σφύδρα, βοήθησον ἡμῖν, Θεὸς δὲ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἐπιτωχεύσαμεν ἐκπεσόντες ἐκ πάντων ὧν εἴχομεν, καὶ ἐκ τῶν ἀρετῶν. Σωτῆρα δὲ αὐτῶν τὸν Θεὸν καλοῦσι, καὶ πολλάκις αὐτοὺς σωτῆρας ἀξιώσαντα.*

Ἐνεκά τῆς δέξης τοῦ δρόματός σου, Κύριε, δύσαι ἡμᾶς, καὶ ιδάσθητε ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν,

Variæ lectiones.

tendum potius, *Multo magis quam nos se ad iram excitare debemus gentes quae adversum nos, &c. g. etc.*

δρεμεν τοῦ ὄντος σου. Εἰ καὶ ἀνάξιοι ἀλέους ἡμεῖς, ἀλλὰ γε ῥῦσαι ἡμᾶς, Ινα μὴ ἀδόξῃ τὸ δυνομά σου ἐν τοῖς Ἐθνεσιν, ὑνειδίζομενον, ὡς ἀσθενὲς, καὶ ὡς μὴ δυνάμενον ἐξελέσθαι τὸν οἰκεῖον λαόν. Παλιλογία δὲ νῦν ὁ δεύτερος εὐχός· ταῦτα γάρ το, 'Ρύσαι, τῷ, 'Ιλλάσθητε· ἱερωθεῖς γάρ ῥύεται.

Μήποτε εἰπωσι τὰ δέθη· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν; Τοῦτο δῆλον.

Καὶ γνωσθήτω ἐτοις δέθεσιν ἐτώκιον τῶν δύθαλμῶν ἡμῶν ἡ ἐκδίκησις τοῦ ἀλματος τῶν δούλων σου τοῦ ἐκκενυμένουν. Ἐν τοῖς ἀλλοις Ἐθνεσιν, εἰς ζώντων ἡμῶν.

Εἰσελθέτω ἐτώκιον σου ὁ στεραγμός τῶν κεπεδημένων. Τῶν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγομένων.

Κατὰ τὴν μεταλούντην τοῦ βραχιού σου περιποίησαι τοὺς υἱοὺς τῶν τεθαραγμένων. Διάσωσον τὰ διαδράτα τέκνα τῶν ἀναιρεθέντων, ή καὶ τὰ εἰς δουλείαν ληφθέντα. Βραχίονα δὲ λέγει τὴν ισχύν.

Ἀπόδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἐπταπλάσιον εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, τὸν διεμισμόν αὐτῶν, διώρειδισμόν σε, Κύριε. Ἐπταπλάσιον τὸ πολυπλάσιον ἡ Ἐβραϊκὴ γραφὴ καλεῖ· ὥσπερ καὶ ἐπτὰ τὰ πολλά. Ὀνειδισμὸν δὲ λέγει τὴν ἐξουδίνωσιν. Εἴς τὸν κόλπον δὲ αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ, Περιφόρητον, ἀναπόδηλητον.

Ἔμεῖς δὲ λαός σου, καὶ χρόνιται νομῆς σου. Εἰ καὶ ἐπταίσαμεν· (92) νομὴ δὲ Θεοῦ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ.

Ἄνθομολογησόμεθά σοι, οἱ Θεός, εἰς τὸν αἰώνα. Εἰ καὶ ἐπακούσεις ἡμῖν, ἀντὶ τῆς σωτηρίας ταύτης, εὐχαριστήσομέν σοι ἀεί. Ή αὐτῶς, Εὐχαριστήσομεν, περιττεούσης τῆς ἀντει προθέσεως.

Εἰς γενέσαρ καὶ γενέσαρ ἔξαργειοῦμεν τὴν αἰρεσίν σου. Εἰς πᾶσαν γενεάν. Αἶνεσιν δὲ, τὴν ἐπὶ ταῖς εὐαργεσίαις καὶ ἀντιλήψειν. Ἄλλῃ οὐτε μὲν καθ' ἴστορίαν δὲ φαλμός ἡρμήνευται. Ἡρμός δὲ καὶ τοῖς διωκομένοις ὑπὸ τυράννων Χριστιανοῖς, ἀφ' ὧν Ἐθνη μὲν οἱ τύραννοι, καὶ αὐτῶς πάντες οἱ πολεμοῦντες Χριστιανοῖς· κληρονόμοι δὲ τοῦ Χριστοῦ οἱ Χριστιανοί· ὡς ἐν τῷ πρώτῳ φαλμῷ προείρηται· ναὸς δὲ αὐτοῦ δὲ κατὰ τόπον ἵκαστον· Ἱερουσαλήμ δὲ, πᾶσα πόλις Χριστιανῶν· θηνσιμαῖα δὲ τὰ σώματα τῶν μαρτύρων, καὶ τὰ ἔξῆς ἀναλόγως· Ἰακὼβ δὲ οἱ Χριστιανοί, ὡς πολλάκις ἔφαμεν· γειτονες δὲ ἡμῶν οἱ Ἐβραῖοι, ως τῆς Γραφῆς αὐτῶν καὶ ἡμῖν ὑποχειμένης εἰς νομήν, καὶ ὡς μᾶλλον τῶν ἐθνῶν τῶν ἀλλων ἡμῖν εἰς πίστειν ἐγγίζοντες· ἀλλὰ καὶ αἱρετικοί, ὡς ἐγγίζοντες ἡμῖν τῷ πλείονι μέρει τῶν δογμάτων. Ἐξουδίνωσαν δὲ τὸν Χριστὸν, δοσοὶ τῶν αἱρετικῶν· κατὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐβλασφήμησαν, ὡς δὲ Σαβεΐλιος καὶ δὲ Ἀρειος· ή κατὰ τῆς

A τυποῦ. Tametsi nos indigni sumus misericordia tua, tu tamen queso eripe nos, ne inglorium sit apud gentes nomen tuum, neve exprobretur ab eis quasi infirmum sit, et quasi nequeas populum tuum liberare. Secundus autem versiculus repetitam continent sententiam. Idem enim est Libera, quod, Propitiatus es. Nam qui ad liberationem est paratus, is etiam est propitiatus.

VERS. 10, 11. Nequando dicant genies: Ubi est Deus eorum? Hoc per se clarum est.

Et cognoscatur in gentibus coram oculis eorum ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. Ut in aliis gentibus hoc cognoscatur, et nobis adhuc superstitionibus.

B Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum. Eorum scilicet qui in captivitatem acti sunt.

Secundum magnitudinem brachii tui serva filios interemptorum. Salva, inquit, occisorum filios, qui cædem effugerunt, vel salva eos, qui in servitutem ducti sunt. Per brachium vero, fortitudinem ac potentiam intelligit.

VERS. 12. Redde vicinis nostris septuplum, in sinu eorum, opprobrium suum, quod exprobaverunt tibi, Domine. Septuplum Hebreorum more posuit pro Multiplici, quemadmodum et Septem persæpe ponit videmus pro Multis. Per opprobrium vero contemptum intelligit. In sinu etiam eorum redi optat supplicia, quia quod in sinu est, de facili non rejicitur, et semper circumfertur.

VERS. 13. Nos autem populus tuus, et oves passus tue. Tametsi peccaverimus (tui tamen semper sumus), divina autem mandata abundantissimum præbent pabulum.

Confitebimur tibi, Deus, in sæculum. Si nos exaudieris, gratias tibi semper pro consecula ageamus salute. Vel simpliciter se acturos gratias pollicentur.

D In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam. In omnes, inquit, generationes, laudes tuas annuntiabimus, hoc est laudationes illas, quæ pro tantis beneficiis tibi debentur. Et hoc pacto quidem hic psalmus fuit juxta historię sensum expositus. Accommodari tamen possunt presentis psalmi verba sanctis fidelibus Christianis, qui a tyrannis persecutionem passi sunt: iuxta quem sensum per gentes, tyrannos intelliges, et alios omnes Christiani nominis hostes: et per Christi hæredes, ipsos fidèles, quemadmodum in primo psalmo declaravimus: et per templum Dei, unumquodque templum Deo dicatum. Per Ierusalem etiam, ipsam Christianorum civitatem, et per morticinam, sancta martyrum corpora. Quæ sequuntur juxta eamdem rationem intelliges. Jacob etiam pro Christiano accipitur populo, ut saepe diximus. Et per vicinos nostros, ipsos intelliges Hebreos: eo quod illorum Scriptura nobis etiam in legem

Variæ lectiones.

(92) Verbum. Pabulum autem Dei, jus mandata.

est, et quia Judæi nobis ad fidem magis proximi A ἀνθρωπότης σύντοι, ὡς δὲ Ἀπολενάριος καὶ Νεστός, quā reliquæ nationes: quanquam et ipsos φίοις.
hereticos possumus vicinos nostros appellare, cum in multis dogmatis nobiscum sentiant. Contemperunt autem Christum heretici, dum valde blasphemata adversus illius divinitatem loquuntur, quemadmodum Sabellius et Arius. Vel adversus illius humanitatem, quemadmodum Apollinarius, et Nestorius.

In fine¹¹, pro iis qui commutandi sunt, testimonium ipsi Asaph, Psalmus pro Assyrio.

PSALMUS LXXIX.

In finem dictum est, non solum ob prophetias quæ in psalmo continentur, ut saepe diximus, sed quia finem, hoc est, consumptionem continet Iudaicæ felicitatis. Prædictit enim obsidionem et captivitatem eorum et quæcumque alia a Babylonii passi sunt, qui primæ eorum felicitati finem imposuerunt. Quod vero ait pro iis qui commutandi sunt, ut alibi jam declaravimus, immutationem rerum indicat. Testimonium autem dixit, quia contestatur Propheta in hoc psalmo, et annuntiat futuras calamitates, studens nimis, ut aliquo pacto ob timorem saltem Judæi sapientiores fierent. De Asaph etiam alibi prædictum est. Per Assyrium vero, ipsum intelligit Nabuchodonosor Baby'onium, qui de Assyriis genus trahebat. Pro Assyrio igitur, dixit, pro, de Assyrio, hoc est de iis quæ Assyrius Nabuchodonosor gessit adversus Judæos.

Vers. 2. *Qui pascis Israel, intende.* Per Israelem, vel ipsum Jacob patriarcham intelligit, cui Deus iollicitus est, se ei semper adfuturum et servatum se eum in periculis; vel ipsum populum, qui ab eo originem traxit. Dictum est enim in præcedenti psalmo, quod duxit Deus hunc populum, quasi gregem in deserto. *Qui pascis autem, posuit, pro, Qui pavisti;* et similiter, *Qui deducis, pro, Qui deduxisti.* Efferendus est autem hic psalmus ex eorum persona, qui tunc ab hostium gladio evaserunt.

Qui deducis quasi orem Joseph. Vel ipsum patriarcham intelligit Joseph, cui Deus in periculis, ut dux optimus, præsto fuit, Scriptum enim legimus quod erat Dominus cum Joseph; vel ipsum populum. Tanta enim universo populo beneficia præstata sunt ab hoc patriarcha, et tantam omnium curam habuit, ut pater omnium tribuum esse visus sit. Unda saepenumero Propheta illum, veluti omnium tribuum patrem appellat (tametsi Ephraim, et Manasses tantum ab eo descendenterint), unde in psalmo Lxxvi dixit: *Filios Jacob et Joseph.* Ubi etiam diximus.

Vers. 3. *Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse.* Cum mandasset Moysi Dominus, ut Cherubim duo aurea conficeret, utque ex ultraque propitiatorii parte ea poneret, subjungit: *Et cognoscas illi a te, et loquar tibi desuper propitiatorium* ¹². *Manifestare autem coram Ephraim,* etc., ac si diceret: Opto, ut cognoscaris venisse coram iis qui derelicti sunt, quos Ephraim, Benjamin et Manasse appellavit.

¹¹ Exod. xxv, 22.

Eἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων μαρτύριον τῷ Ἀσάφ, ψαλμὸς ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου.

ΤΑΛΜΟΣ ΟΘ'.

Τὸ Εἰς τὸ τέλος οὐ μόνον διὰ τὰς ἐμφερομένας προφητεῖας, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀποτελεσθαι τὸν ψαλμὸν εἰς τὸ τέλος τῆς εὐχαηρίας τῶν Ἰουδαίων. Προφητεύει γάρ τὴν πολιορκίαν, καὶ τὸν ἀνδραποδισμὸν, καὶ διὰ πεπονθασιν ὅποι Βαβυλωνίων, τέλος ἐπιμέντα αὐτοῖς τῆς προτέρας εὐδαιμονίας, εἰτούν, ἐκκοπήν. Τὸ δὲ, Ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, καὶ ἐν ἀλλοις τῶν προλαβόντων ψαλμῶν, πανταχοῦ δὲ μεταβολὴν πραγμάτων σημαίνει. Μαρτύριον δὲ, διὰ διαμαρτύρεται, εἰτούν ἀναγγέλλει τὰς ἐσομένας συμφοράς· εἴ πως σωφρονέστεροι τῷ φόβῳ γένωνται οἱ Ἰουδαῖοι. Περὶ δὲ τοῦ Ἀσάφ προσείργεται· τὸ δὲ, Ὑπὲρ τοῦ Ἀσσυρίου, ἀντὶ τοῦ, Περὶ τοῦ Ἀσσυρίου· λέγει δὲ τὸν Βαβυλώνιον Ναβουχοδονόσωρ, ὡς ἐξ Ἀσσυρίου ἔλκοντα τὸ γένος. Περὶ τοῦ Ἀσσυρίου δὲ, ἥγουν περὶ ὧν ἐποίησεν Ἰουδαίοις.

Οἱ ποιμάνων τὸν Ἰσραὴλ, πρόσχες. Ισραὴλ, η̄ τὸν πατριάρχην Ἰακὼβ λέγει· διότι διπέσχετο αὐτῷ ὁ Θεὸς συνεῖναι καὶ φυλάττειν αὐτὸν, η̄ τὸν ἐξ ἑκείνου καταγόμενον λαόν. Εἰρηται γάρ ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ, διὰ καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς ὡσεὶ πολύνιον, ἐν ἑρήμῳ. Τὸ δὲ Ὁ ποιμάνων, ἀντὶ τοῦ Ὁ ποιμάνας. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἔξης, Ὁ διηγήσις. Εὐχημάτισται γάρ δὲ ψαλμὸς εἰς πρόσωπον τῶν τηνικῶν διαδράτων τὸν θάνατον.

Οἱ διηγῶν ὡσεὶ πρόσωπον τὸν Ἰωσῆν. Ιωσῆφ τάλιν η̄ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν Ἰωσῆφ δινομάζει, διότι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐν πᾶσιν ἐχειραγώγεις κινδυνεύεινται· γέγραπται γάρ· Καὶ η̄ τὸν Κύριος μετὰ Ἰωσῆ· η̄ τὸν δηλωθέντα λαόν· πατέρα γάρ δὲν τοῦ λαοῦ καὶ τὸν Ἰωσῆφ καλεῖ, ὡς καὶ ἐν τῷ οἵτινες ψαλμῷ φησι· *D* Τοὺς νιόντας Ἰακὼβ καὶ Ἰωσῆφ· διποὺς καὶ τὴν ἔξητην εὐρήσεις.

Οἱ καθημένος ἐπὶ τῶν Χερουσίμ, διμερῆς ἀνταλλούς Ἐφραῖμ, καὶ Βενιαμίν, καὶ Μανασσῆ. Ἐντειλάμενος δὲ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ ποιῆσαι δύο Χερουσίμ χρυσᾶς τορευτὰς, καὶ ἐπιθεῖναι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τοῦ Ιαστηρίου, εἰρηκεν διὰ Γρωθήσιομαὶ σοι ἐκεῖθεν. Καὶ λαλήσωσι διωθεῖν τοῦ Ιαστηρίου· ἀνὰ μέσον τῶν δύο Χερουσίμ τὸν τῷ διμελεῖν. Ἐμφάνηθε δὲ, εἰτούν Γνωσθῆτε, διὰ η̄ θεοῦ βρηθὲς ἐνώπιον τῶν ὑπολειμμάτων· οὓς ἀνόμμασεν

Ἐγραῖμ, καὶ Βενιαμίν, καὶ Μανασσῆ. Ἐπει τὸ γέροντον τοῦ Ἰωσήφ ἐμνήσθη, εἰλέως ἐπεμνήσθη καὶ τῶν φιλάταν δύο υἱῶν αὐτοῦ Ἐφραῖμ καὶ Μανασσῆ, καὶ τοῦ ἡγετημένου αὐτῷ ἀδελφοῦ Βενιαμίν, ὡς μόνου ὄμοιητρου. Καὶ ἀπὸ τούτων τὸν λαὸν ὀνόμασεν, ἵνα διὰ τὴν ἀρέτην τοῦ Ἰωσήφ ἐπικαμφῇ ὁ Θεὸς τῷ γένει τῶν τέκνων, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Χρή δὲ γινώσκειν διὰ τοῦ οὐαὶ πρεσβύτερος; υἱὸς δὲ Μανασσῆς ἦν, ἀλλ' οὖν δὲ Μωυσῆς πανταχοῦ τὸν Ἐφραῖμ προτίθησιν, ὡς παρὰ τοῦ Ἰακὼβ προτιμηθέντα, μᾶλλον εὐλογηθέντα· καὶ συζεύγυσιν δεῖ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰωσήφ τὸν Βενιαμίν, ὡς οἰκεῖον καὶ αὐτὸν τῷ Ἰωσήφ, διὰ τὸ ὄμοιητρον, καὶ ὡς εὐθύνεις μετὰ τὸν Ἰωσήφ γεννηθέντα· τῷ Μωυσῇ δὲ νῦν καὶ ὁ Δασδίδ κατηκολούθησεν. Ἐπει δὲ, τῆς τοῦ Λευΐ φυλῆς τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ ἀρριθμήσης, δέντε ταύτης παρελήφθη ἡ τοῦ Μανασσῆ εἰς τὸ στρατεύεσθαι, εἰκότως νῦν τελευταῖα τέτακται, ὡς ἐξ ἡμισείας οὐσα φυλὴ καὶ ἀσθενεστέρα τῆς Βενιαμίνιδος, ὥσπερ δὴ κάκελην τῆς Ἐφραΐμιτιδος. Ἀλλώς τε καὶ αἱ φυλαὶ αὗται τολμηρότεραι τῶν διλλῶν ἡσαν· εἰς τιμῆν δὲ τοῦ Ἰωσήφ οἱ δύο υἱοὶ αὐτοῦ φύλαρχοι γεγόνασιν.

Ἐξέγειρον τὴν δυναστειλυρ σου, καὶ ἀλλέ εἰς τὸ σῶσαι ήμᾶς. Ἐξανάστησον τὴν ὑπερρερή δύναμιν σου, εἰς ἀντιληψίν ήμῶν, καθεύδουσαν τῇ μεκροθυμίᾳ· εἰρηται δὲ ήμεν διαφόρως διὰ τὰς ἀνθρωπίνας ἀνεργίας καὶ τὰ πάθη, ἡ Ἐβραϊς Γραφὴ τῷ Θεῷ περιτίθησιν· παχύτερον διαλεγομένη, διὰ τὴν τῶν Ἐβραίων παχύτητα. Καὶ περιττὸν ἐφ ἀκάστης λέξεως τοιαύτης τὰ αὐτὰ λέγειν. Διδ χρή τῷ κανόνι τούτῳ χρῆσθαι διὲ δύον τῶν ὄμοιατρόπων.

Ο Θεός, ἐπίστρεψον ημᾶς. Ἀπὸ θλίψεως εἰς χρόνον, ἢ ἀπὸ φυγῆς εἰς ἀντίστασιν, ἢ ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν, ἢ ἀπὸ τῆς ἔνεσης ἐπὶ τὴν πατρίδα. Η ἐπίστρεψον ημᾶς πρὸς σὲ, συνεργῶν εἰς τὰ σὰ θελήματα. Ἐπιστρέψθε γάρ, φτισο, πρός μέ, καὶ ἐπιστραγήσομαι πρός ημᾶς.

Ἐξίσαρον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθήσομαι. Ἐμφάνισον μόνον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἀρκεῖ τούτο πρὸς σωτηρίαν ήμέν· μεταφορικὸς δὲ ὁ λόγος. Ἀριστός γάρ ἐπιφανέντος, οἱ μὲν οἰκεῖοι ἀναθαρξεύονται, οἱ δὲ πολέμιοι τρέπονται.

Κύριε, σ Θεός τῶν δυνάμεων, ἔως πέπτε δργίζῃ ἕκατην τὴν προσευχὴν τῶν δούλων σου; Τὸ Οργίζει, εἶπεν, ἀντί, Οὐκ ἐπιβλέπεις· ἀπὸ τοῦ προηγουμένου τὸ ἐπόμενον. Ἐπειταὶ γάρ τοῖς δργιζομένοις τὸ μῆ βλέπειν ἐπὶ τὰς δεήσεις; τῶν παροργισάντων.

Τωμεῖς ημᾶς ἀρτοὶ δακρύων καὶ ποτιστῶν

¹⁰ Zachar. 1, 6.

A Nam ex quo meminerat patriarcha Joseph, merito duorum etiam maxime dilectorum ei illorum meminisse, Ephraim nimirum et Manasse, et praeceteris omnibus charissimi etiam fratris Benjamin, quem unicum ex eadem matre fratrem habebat. Ab his autem tribus patriarchis universum populum nominavit: atque hoc, ut ob egregias virtutes patriarcha hujus Joseph flecteretur et placabilior fieret Deus erga illius posteros. Illud etiam sciendum est, quod Manasses erat major natu, et tamen Moses ipsum Ephraim ei passim preponit: quia prehonoratus fuerat ab avo Jacob, et maiores fuerat benedictiones consecutus: quodquo passim Benjamin a Moyse conjungitur cum filio Joseph, veluti qui ob prædictam rationem illi esset B magis devinctus, et quia statim natus fuerat post ipsum Joseph, ideo beatus David Moysen secutus eundem ordinem in eorum commemoratione servavit; et quoniam loco tribus Levi, quae divinae cultui fuerat dictata, assumpta est tribus Manasse ad militandum, non tomere omnium nunc extrema ponitur, veluti quae ex dimidio, ut ita dicam, erat tribus, et quia etiam imbecillior erat tribu Benjamin, quemadmodum et ipsa tribus Benjamin inferior erat tribus Ephraim. Vel aliter: Illæ tribus cæteris omnibus erant audaciores, et in honorem patriarcha Joseph aucto ejus filii tribuum priu- pes fuere.

C Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos. Supremam quæso potentiam tuam, quæ ob diuturnam longanimitatem tuam quodammodo dormitare videtur, suscita in auxilium nostrum. Illud a nobis iam sæpenuero dictum est, quod sacra Scriptura Deo passim actiones et passiones ascribit humanas, crassiori admodum more locuta, ut Hæbræorum babetudini inserviret. Superfluum est autem eadem sæpius repetere. Atque ideo hujusmodi regulam, in similibus loquendi modis opportunum est observare.

Vers. 4. Deus, converte nos. A tribulatione in gaudium, a fuga ad pugnam, a servitute ad libertatem, ab aliena regione in patriam. Vel, Converte nos ad te, et nobis cooperare, ut voluntatem tuam valeamus perficere, juxta illud: Convertimur ad te, et ego convertar ad vos ¹⁰.

D Ostende faciem tuam, et salvi erimus. Indica nobis, inquit, et demonstra faciem tuam: et hoc erit nobis salis ad salutem. Sermo est metaphoricus. Ubi enim aliquis dux, aut imperator certantibus militibus supervenerit, continuo suis quidem animum et vires præstat, hostibus vero timorem.

Vers. 5. Domine, Deus virtutum, usquequo irascaris ad orationem servorum tuorum? — Irascaris dixit, pro Non respicis, a præcedentibus significans id quod consequitur. Solent enim qui irascuntur, ad illorum petitiones non respicere, qui eos ad iram provocarunt.

Vers. 6. Cibabis nos pane lacrymarum et potabis

nos lacrymis in mensura? A communi sensu A ήμᾶς ἐν δάκρυσιν ἐν μέτρῳ; Ἀπὸ κοινοῦ, τὸ Ἐως πότε; Ψωμισὶς δὲ, ἀντὶ τοῦ Φαγεῖν δώσεις. Ἡγουν ἔω; πότε φαγεῖν δώσεις δέρτον ἐν δάκρυσι, καὶ ποτίσσεις οἶνον, δμοίως ἐν δάκρυσι; Δηλοὶ δὲ διὰ καὶ τὴν βρῶσιν, καὶ τὴν πόσιν, δακρύσοντες προστέφροντο.

τι δὲ καὶ τοῦ Σολομῶντος, πολλὰ τῶν ἑθνῶν ἦσαν εμοφόρους τοῖς Ἰουδαίοις.

Ἐξέτεινε τὸν κλῆματα αὐτῆς ὁ Θαλασσῆς, καὶ ὁ αὐτὸς ποταμὸς τὰς παραφυάδας αὐτῆς. Κλήματα μὲν τὰ γενόμενα κατὰ καιρὸν, καὶ αὖσαν τὴν λαοῦ. Θάλασσα δὲ, η Ἰνδίκη· καὶ παραφυάδες μὲν, οἱ προσῆλυτοι, οἱ δὲ ἑθνῶν προσεπόντες, καὶ τὴν θεογνωσίαν δεξάμενοι, καὶ οὗτα παραφύέντες αὐτοῖς. Ποταμὸς δὲ λέγει τὸν Εὐφράτην, κατὰ τὸ Ἐβραϊκὸν ἴδιωμα· ω; καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ψαλμῷ προσείρηται. Ἡ δὲ τρίτη βίβλος τῶν Βασιλεῶν ποτε μόνον ἄνθιτος ἀναγράφει.

Ira τῇ καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς, Φραγμὸν λέγει τὴν φρουροῦσαν αὐτοὺς θελαν ἐπισκοπήν.

Καὶ τρυγώσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν οὔδην. Καὶ λυμανονται αὐτὴν πάντα τὰ ἑθνα τὰ πάρ' αὐτῆς πορευόμενα τὴν ὁδὸν· ἡ πρόθεσις γάρ ἐνταῦθα τὴν ἔγγυτητα σημαίνει. Οοσι, φησι, πλησίον αὐτῆς ποιοῦνται τὴν ὁδὸν, ἥτοι τὴν διέδοντα, ἐπηρεάζουσιν αὐτῇ. Πρὸς τούτους δὲ τοὺς λόγους ἀποκρίνεται διὰ Ἱεροῦ δὲ ἐπουράνιος γεωργὸς, λέγων· Διέτι διεμειρα τοῦ ποιῆσαι στυγοῦλην, ἐποίησε δὲ ἀκάρθας.

Ἐλυμήρατο αὐτὴν σῦν ἐκ δρυμοῦ. Ὁ Βασιλὺνος Ναβουχοδονόσωρ ἃς λεγόμενος διὰ τὸ χαλεπινὸν βορδόρων τῶν ἥδονῶν καὶ διὰ τὴν ἀλλην ἀκαθαρσίαν. Δρυμὸς δὲ ἡ Βασιλών, ὡς δασεῖς τῷ πλήθει τῶν ἱνοικούντων ἀκαρπὸς δὲ πρὸς ἀρετὴν καὶ ὡς ἐνδιαιτημα τῶν νοητῶν θηρίων.

Καὶ μοριὸς ἀγριος κατεργήσατο αὐτὴν. Τοὺς αὐτοὺς λέγει πάλιν, μονίδων μὲν ως μόνον αὐτοῖς ἐπιστρατεύσαντα, δίχα συμμάχων· ἀγριος δὲ, ως θηριώδως καὶ ὡμῶς Ἐβραίοις χρησάμενον. Μονίδως δέ ἐστιν ἃς μόνος ὁδεύων, καὶ ἐπέροις οὐκ ἐπιμηγνύμενος. δι' ὑπερβολὴν ἀγριότητος. Τινὲς δὲ ἵν τε δρυμοῦ τὸν Ἀσσύριον Σαλμανάσαρ φασιν, δις πρὸ τοῦ Ναβουχοδονόσωρ ἐπόρθησε τὴν Σαμάρειαν. Διὸ καὶ οὗτος μὲν ἐλυμήτατο μερικῶς Ἐβραίους· δὲ δὲ Ναβουχοδονόσωρ καθόλου κατενεμήσατο.

Ο Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψος δὴ, ἐπιβλεψον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ίδε, καὶ ἐπισκεψήσαι τὴν ἀμφελο ταύτην, καὶ κατάρτισαι αὐτὴν, ἢν δρύτευσεν η δεξιά σου.—Ἐπίστρεψος, ἥτοι Διόρθωσον ἡμᾶς. Ἡ καὶ, καθὼς ἀνωτέρω εἰρηται, ἐπισκεψήσαι δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀνάκτησαι, εἰς τὴν προτέραν εὐχλητρίαν ἀποκατάστησον (13) ἡντινα ἀμπελον κατώχησεν ἐνταῦθα η σῇ δύναμες.

¹³ Isa. v, 2.

Variæ lectiones.

(95) Graece quam vincam exstruxit potentia tua. Cetera de quo addidit interpres, explanatione usus, ut sere semper.

A exaltatas. Temporibus autem iam beati David quinque Salomonis multæ gentes servierunt Judæis.

VERS. 12. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumina propagines suas. Per palmites, augescentem populi multitudinem, et per mare, hunc mare intelligit: per propagines vero, ipsos proselytos, qui ex gentibus Iudeorum se religioni adjungebant, et cognitionem Dei assequebantur. Hi etenim antiquæ Iudeorum radici quodammodo adiunscabantur. Per flumina etiam ipsum Euphratem significat, plurali usus numero pro singulari, Hebraeorum more, ut diximus in psalmo lxxvii. In tertio tamen Regum libro, flumen singulari sermone scriptum est.

B VERS. 13. Quasi destruxisti sepem ejus? Per sepem, divinam protectionem intelligit, quæ illos olim custodiebat.

Et vindemiant eam omnes, qui prætergrediuntur eam? Et vastant eam omnes gentes, quæ juxta illam ambulant, per viam. Præpositio enim, præter, hoc in loco, vicinitatem significat. Quicunque, inquit, juxta eam iter faciunt, vel, quicunque illinc transeunt, lädunt eam, et damnū ei inferunt. Verum ad hujusmodi Iudeorum sermones, per Isaiam prophetam respondet cœlestis agricola, dicens: *Exspectavi ut ficeret uvas, fecit autem spinas* ¹⁷.

C VERS. 14. Vastavit eam sus de sitva. Babylonius nimirum Nabuchodonosor, sus ideo dictus quod in voluptatum luto volutaretur, et quia omnifarians spuriis genere foedus atque immundus erat. Per silvam vero, ipsa intelligitur Babylon, quia habitantium multitudine instar silvae densa erat, et infretilosa germe virtutum, et quia locus atque habitatio est intellectualium ferarum.

D Ei singularis ferus depastus est eam. Eundem rursus Nabuchodonosor singularem appellat, veluti qui absque auxiliariis copiis solus adversus Iudeos militasset: et serum quasi sævum, aliquo immitem, et feræ alicui similem. Crudelissimus enim fuerat in Hebraeos. Singularis autem seu solitarius sus ille dicitur, qui solus incedit, et ob summam feritatem aliis non miscetur. Quidam vero per suem de silva, Assyrium intelligunt Salmanasar, qui ante Nabuchodonosor depopulatus est. Nam Nabuchodonosor eos prorsus perdidit.

E VERS. 15, 16. Deus virtutum converte et respice de caelo, et vide, et visita vineam istam, et perfice eam quam plantavit dextera tua. Converte, hoc est, Dirige nos; vel, ut superius diximus (Converte nos ad te; aut a tribulatione ad gaudium, etc.), et Visita vineam, hoc est, Medere eam, quæ contrita est, et Respice, hoc est, Resove, et in priorem statum eam restitue, eam, inquam, vineam, quam dextera tua plantavit. Divina enī potestate factum, est, ut in hac regione habitaremus.

Et super filium hominis, quem robasti tibi. A *communi sensu sumendum est verbum, Respi. Per Filium autem hominis, Judæi quidem regem intelligunt Zorobabel, cui robur præstatum est a Deo, quique apud regem Darium duos illos adolescentes superavit, docens quod mulieres vino et rege fortiores essent, et tamen quod veritas omnia vincet; unde omnibus admirationi fuit, et concessum ei est ut ascenderet in Jerusalem, utque exustum templum, et dirutam civitatem instauraret. Nos autem per Filium hominis, assumptum a Deo hominem intelligimus, Christum nimirum: quia Deus Verbum, sibi ipso, hoc est, in se ipso assumptum hominem robavit, tradens atque impertiens ei omnem virtutem suam, et potentem eum efficiens aduersus inimicum. Hæc autem verba ad assumptionem divinitatem de assumptione humanitate a Prophetæ dicta sunt, ut ad futuram, atque a se optatam Dei incarnationem eum magis incitaret.*

Vers. 17. Incensa igni et suffossa. Subintelligitur B verbum, est, vel fuit (ut sit sensus: Vinea hæc tua igni fuit incensa, et amplius etiam suffossa, hoc est, ab ipsis radicibus eversa); per vineam autem illius vineæ agrum, vel ipsam civitatem intelligit Jerusalem, quam non tantum igni incenderunt, sed etiam suffoderunt, atque a fundamentis everterunt.

Ab increpatione vultus tui peribunt. Per increpationem hoc loco divinam iram intelligit. Ira tua, inquit, Hebræos perdet, te scilicet permittente, Babylonios sic facere. Neque enim Judæos Babylonii superassent, nisi tu vineæ sepem destruxisses, ut diximus.

Vers. 18. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ. C Atque hoc simili modo dicta esse intelligunt de Zorobabel. Veniat, inquit, in eum potentia tua. Virum autem dexteræ Scriptura eum appellare solet, cui dextera familiaris est. Nos vero hoc in loco assumptum howiuem intelligimus, quasi optet Propheta, ut signa et miracula, quæ manus Dei et Dei digitus dicuntur, stant super virum dexteræ, hoc est, super illum Virum, cui dextera Patris familiaris est. Dextera autem Patris est Filius, veluti rerum omnium creator, et opifex.

Et super Filium hominis, quem robasti tibi. De eodem Christo loquitur, eumdem repetens sermonem. Filium autem hominis seipsum Christus assidue appellabat propter carnem assumptionem e Virgine.

Vers. 19. Et non discedamus a te. Hebræi quidem a duce Zorobabel, nos autem a Christo, ex nostra enim persona versiculum hunc Propheta conscripsit.

Viviscabis nos et nomen tuum invocabimus. Iudeos viviscabis renovando eorum civitatem; nos autem fidèles, renovando animarum dignitatem per salutare baptismatis lavacrum. His enim amis-

Kai ἐπὶ τοῖς οὐδὲν ἀνθρώπους ἔκραταισας ἔστω. Ἀπὸ κοινοῦ δὲ ἐνταῦθα, τὸ Ἐπίθεμφον (94)· αἱνὲν δὲ ἀνθρώπους ἐνταῦθα ἰουδαῖοι μὲν λέγουσι τὸν Ζοροβάβελ· δὲ ἔκραταισθή ὑπὸ Θεοῦ, καὶ παρὰ τῷ βασιλεῖ Δαρείῳ νενίκηκεν τοὺς δύο νεανίσκους· ἀποδεῖξας (95) δὲ πάντων χρατοῦσιν αἱ γυναῖκες, καὶ ἡ ἀλήθεια· καὶ θαυμαστῶθες ἀνὴρθε· καὶ ψυχόδημσαν τὸν ἐμπρισθέντα ναὸν καὶ τὴν πόλιν· ἡμεῖς δὲ φαμὲν οὐλὲν ἀνθρώπους τὸν προστηθέντα ἀνθρώπον. Οὐ γάρ Θεὸς Λόγος ἔκραταισας ἔστω, τουτέστιν, ἐφ' αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως μεταδοὺς αὐτῷ, καὶ δυναμέσας κατὰ τοῦ παλεμίου. Πρὸς τὸν προσλαβόντα γάρ νῦν εὐχὴ περὶ τοῦ προσληφθέντος, ἵνα θάττον αὐτὸν προσλάβῃ.

Ἐμπειρισμένη πνεύματι καὶ προσκαμψεῖται. Λείπει τὸ, ἐστίν. Ανίττεται δὲ διὰ τῆς ἀμπέλου τὴν γῆν αὐτῆς, εἴσουν τὴν πόλιν τῶν Ιεροσολύμων· οὐ μόνον γάρ αὐτὴν ἐνεπύρισαν, ἀλλὰ καὶ ἀνέσκαψαν· ταῦτα δὲ οἱ Βασιλῶντος πεποιήκασιν, ὡς ἡ τετάξη τῶν Βασιλεῶν βίβλος ἴστορεῖ. Hæc autem omnia. a Babylonis gesta sunt.

Ἄπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου σου ἀπολῦνται. Ἐπιτιμήσις νῦν ἡ ὀργή. Λέγει δὲ ὅτι Ἡ ὀργὴ σου ἀπολέσει τοὺς Ἐβραίους, παραχωροῦντας τοὺς Βασιλῶντος· οὐ γάρ δὲ αὐτῶν ὑπερίσχυσαν, εἰ μὴ σὺ καθεῖλες τὸν φραγμὸν, ὡς εἰρηται.

Γεγηθήτω ἡ χεὶρ σου ἐπ' ἀνδρα δεξιᾶς σου. C Καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Ζοροβάβελ νοοῦσιν. Οὐτε Ἐλέθεω ἡ δύναμις; σου ἐπὶ τούτῳ. Ἀνδρα δὲ δεξιᾶς τὸν οἰκεῖον τῇ δεξιᾷ φησιν ἡ Γραφή. Ἡμεῖς δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ προσληφθέντος (96) φαμέν τοῦ Προφήτου παρακαλοῦντος ἐλθεῖν τὰ σημεῖα, οὐ λέγονται χεὶρ Θεοῦ, καὶ δάκτυλος; Θεοῦ, ἐπὶ τὸν ἀνδρα τῆς δεξιᾶς τοῦ Πατρός· δεξιὰ δὲ τοῦ Πατρὸς Γίδες, ὡς πάντων δημιουργός.

Kai ἐπὶ τοῖς οὐδὲν ἀνθρώπους, δην ἔκραταισας σε- αυτῷ. Τὸν αὐτὸν φησι παλιλογῶν, καὶ δὲ Χριστὸς; δὲ Γίδης ἀνθρώπου ὄνδραζεν ἔστων, διὰ τὴν φανομένην σάρκα, ἣν ἐκ τῆς Παρθένου προ- έλαβεν.

Kai οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ. Ἐβραῖοι μὲν δηγούμενοι παρὰ τοῦ Ζοροβάβελ, ἡμεῖς; δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Προσώπῳ γάρ ἡμῶν τὸ βῆτον δὲ Προ- φῆτης τέθεικεν.

Ζωώσεις ἡμᾶς καὶ τὸ δρόμιό σου ἐπικαλεσθεῖται. Ζωώσεις ἰουδαῖος μὲν τῇ ἀνανεώσει τῆς πόλεως· ἡμᾶς δὲ τῇ ἀνανεώσει τοῦ ἀειώματος τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος. , Ενεκρώθημεν γάρ τῇ ἀπωλείᾳ

Variæ lectiones.

(94) Supple ληπτέον.

(95) Ad verbum simpliciter quod mulieres ei veri-

tas omnia vincerent.

(96) Dicunt ἀνθρώπου.

τούτων κάκεῖνοι καὶ ἡμεῖς· Τὸ δρυμᾶ σου δὲ ἐπι-
καλεσθείσι, ἀντὶ τοῦ, Οὐχ ἔτερον Θεὸν δονμάσομεν,
ἀλλὰ σὲ ἐπικαλεσόμεθα εἰς ἀντὶληψιν καὶ βοήθειαν.
Ίδιατα δὲ πρὸς τὸν Χριστὸν δὲ λόγος, δ; δὲ ἐξώσεν
ἡμᾶς· εἰρήκε γάρ· Ἐγώ εἰμι η̄ ζωὴ, οὐ καὶ τῷ
δύναται ἐπεκλήθημεν, Χριστιανοὶ ἐπονομασθέντες.

Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψόν μας,
καὶ ἐπίγραφος τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα.
Ταῦτα καὶ ἀνωτέρω εἰρήκαμεν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν
πρὸς τοὺς Ἐβραούς ἀνηγάγομεν τὸν λόγον, ἐνταῦθα
δὲ ἡμῖν τῷ ποτονάρμασθε. **Κύριε δὲ Θεὸς τῶν δυνά-**
μεων τῶν ἀγγελικῶν· ή̄ ἀπλῶς, πασῶν· ή̄ ἀντὶ τοῦ, Ὁ
χορηγὸς τῶν δυνάμεων· ή̄ ἀντὶ τοῦ, Ὁ δυνατός, ὃς
καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν. **Ἐπίστρεψόν μας ἀπὸ τῆς**
πλάνης, καὶ ἐμράνισον ἡμῖν τὸν Γάιόν σου, δις ἐστι
πρόσωπόν σου· Ὁ ἀκρακὼς γάρ, φησίν, δμὲ, δύρακε
τὸν Πατέρα· Καὶ αὐτίκα, σωθησόμεθα, πιστεύ-
σαντες. Τὸ δὲ, **Ἐπίγραφος τὸ πρόσωπόν σου, σα-**
φηνισμός ἐστι τοῦ ἐπίστρεψόν μας· Ἀλλὰ ταῦτα
μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Ἀρμόζει δὲ καὶ ὅμως δὲ φαλμὸς;
τοῖς Χριστιανοῖς, ὃν τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἔκασταχῆ
ναοὺς οἱ ἀπιστοὶ ἐπιρρήγησαν καὶ ἐδήσασαν, παρα-
γωρήσαντος τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἀμαρτίας τῆς ήμων.
Δυνάμεθα γάρ τὸν Χριστιανικὸν λαὸν εἰπεῖν Ἐφραὶμ
μὲν, ὃς καρποφόρον ἀρετῆς· Ἐφραὶμ γάρ **Καρ-**
κοζοπλατ σημαίνει· Βενιαμὶν δὲ πάλιν, ὃς δε-
ξιὸν ἐν τῇ πίστει· Βενιαμὶν γάρ Δεσμᾶς νίδες
ἐρμηνεύεται· Μανασσῆν δὲ, ὃς λήθην λαδοντα τῆς
προτέρας πλάνης· Μανασσῆς γάρ Λήθην δηλοῖ. Τὰ
δὲ ἔκτης εὐχερῶς· **Ἄμπελον δὲ νοήσεις τὸ γένος τῶν**
Χριστιανῶν μετενεχθὲν ἀπὸ τοῦ σκότους, καὶ τῆς
πλάνης, καὶ τῆς ἀγνοίας· ταῦτα γάρ σημαίνει: ἡ
Αἴγυπτος· ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν γῆν, τῆς εὐτεβελεᾶς.
Ἐθνη δὲ ἐκεδηληγμένα οἱ δάιμονες καὶ τὰ εἴδωλα,
καὶ οἱ ἀπολωλότες τύραννοι τῶν Χριστιανῶν· δό-
ποιησις δὲ αὐτῆς αἱ εὐαγγελικαὶ ἐντολαὶ, πᾶσαν
ἄλλοτραν ὑλὴν ἐκτέμνουσαι· βίζαι δὲ αὐτῆς τὰ περὶ
Χριστοῦ δόγματα. **Ἐπιτήρωτε δὲ πᾶσαν τὴν γῆν·**
Εἰς κάσταν γάρ τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόργος τῶν
ἀποστόλων, κατέκια μὲν αὐτῆς τὸ δόξα·
Ἐξάλυψε δὲ δρη, ἀντὶ τοῦ διπερψώθη. **Ἡ σὺν μὲν αὐτῆς ἡ ἀπο-**
πεμπομένη (97) χάρις· δρη δὲ οἱ ὑψηλοὶ τῇ πρακτικῇ
ἀρετῇ· Καὶ πάλιν ἀναδενδράσεις μὲν τὰ δόγματα· (98)
καὶ δέ θεοῦ οἱ ὑψηλοὶ τῇ θεωρητικῇ· καὶ
κλήματα μὲν καὶ παραφύσας· ὃς ἀνωτέρω διελη-
πιει τοῖς πάθεσι φυχαῖ, καὶ δικαρποῖ, αἵς οὖτοι
συνδιατίθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν καὶ μονίδες, ὃς
ἰδιάζων τῇ κακίᾳ, ἀγριως δὲ, ὃς ἀπηνής· ἀλλ' οὔτος
μὲν προηγουμένως, ἐπομένως δὲ καὶ πᾶς τύραννος, καὶ

⁽⁹⁷⁾ *Gratia gratia.*

⁽⁹⁸⁾ *Fidelius iuxta mentem auctoris qui virtute*

FATROL. GR. CXXVIII.

Variæ lectiones.

*activa in subl. ev. s..... et per cedros ii qui contem-
plationis virtute claruerunt.*

rerum contemplatione claruerunt. Palmites vero A τῷ ἀμπελῷ τοῦ Χριστοῦ πολέμιος, διὸ καὶ θεῖη et propagines, expones ut jam superius diximus. καὶ μονίδες, διὰ τὰς ἀναλόγους αἰτίας. Τὰ δὲ ἔξις Per mare etiam et per flumina, universum pelagus ἀρκούντως ἀνήκθησαν et universa lumina intelliges, quo sermone universus orbis significatur. Per suum, vero ipsum dæmonem expone, eo quod iminunditiis delectatur. Per silvam etiam (quæ, juxta vim Græcæ dictio nis δρυμὸς, condensum significat) animæ illæ possunt intelligi, quæ passionibus, atque affectibus adeo abundant, ut densæ quodammodo ac nimia in hujusmodi affectibus dicendæ sint, et nihilominus steriles sunt, atque infructuosæ. In his autem animabus ille dæmon conmoranatur, qui vitio ac pravitate unicus et singularis, immanitate autem et sævitia ferus appellatur: verum licet ipse dæmon principaliter ita appelletur, secundario tamen eo singularis ac feræ nomine quilibet intelligitur tyraonus, qui vineæ Christi hostis sit. Quæ sequuntur juxta sensum anagogicum ex superius dictis satis sufficienter exposita sunt.

In finem pro torcularibus psalmus ipsi Asaph.

PSALMUS LXXX

Octavus psalmus similem habet inscriptionem,
pro torcularibus, ubi expositionem clare tradidimus. Illa igitur torcularia a Propheta nostro mutuo jubere atque exhortari sese introducuntur ad ea peragenda quæ in præsentis psalmi habentur principio. Redarguntur etiam in hoc psalmo Iudei de summa eorum in Deum ingratitudine, atque infidelitate, ob quain consequenter eis prædicitur, quod abiciendi erant. Ex qua redargutione et prophetia, prudentior ac cautior redditu contigeret, si antiqui illius virtus fuerit imitatus.

VERS. 2. Exsultate Deo adjutori nostro. Videntur prima facie hæc verba prolata esse ex Judæorum persona, qui e Babylonica redierunt captivitate, veluti exsultantium de suo in patriam reditu, atque hoc pacto exponitur hic psalmus a Judæis. Verum si sequentia omnia consideres, ubi multa mærore reserta sunt, convincemus hunc eorum sensum rectum non esse. Torcularia illa figura Christo, qui eis auxiliaturus manifeste advenerat.

Jubilate Deo Jacob. De jubilatione saepius diximus, et nunc brevius repetemus, idem esse jubilare quod vociferari, et victoriae cantum canere. Deo autem Jacob ideo dixit, ut in memoriam reverocaret, quod Deus iste, qui incarnandus erat, idem ille esset, qui olim patriarchæ Jacob in figura hominis apparuerat, futuram incarnationem suam prænuntians.

*Vers. 5. Sumite psalmum, et date tympanum.
Ampleximini disciplinas Dei. Est autem hic psalmus
moralibus refertus documentis. Et pulsate ac
percutite corpus vestrum plectro temperantiae.*

Psalterium jucundum cum cithara. Per psalterium, ipsam mentem aut intellectum intelligit, et per citharam, corpus, ut in xxxii psalmo tradidimus: *Movete, inquit, intellectum et corpus vestrum, ut laetitia Deum afficiatis. Utrobique autem a communi sensu sumendum est, verbum, Date.* Neque enim de materialibus organis loquitur, tamen si aliter sentiant Judæi. *Jucundum autem dixit, ut indicaret, quod Deus hujusmodi psalterii genere quam maxime delectatur.*

VERS. 4. *Buccinate in neomenia, tuba, in insigni die solemnitatis vestrae. Lex erat Iudeis ut prima die mensis septimi, qua die erat neomenia, id est*

Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ληρῶν ψαλμὸς τῷ Ἀσάρῃ.
ΨΑΛΜΟΣ Π'.

ΨΑΛΜΟΣ Π'

Β Καὶ τῷ διδόψῳ φαλμῷ Ἐίς τὸ τέλος ὑπέρ τῶν
ἀγρῶν ἐπιγέγραπται, καὶ τὴν ἑξῆγησιν ἐν ἐκείνῳ
σαφῶς παραδεδώκεμεν. Ἐκεῖναι τούναν αἱ ληγοὶ
παρατέλευσονται ἀλλήλοις, ὅσα τὸ προσίμιον τοῦ
προκειμένου φαλμῷ φησι. Διασύρει δὲ ὁ φαλμὸς
τὴν Ἐβραίων ἀποχαριστίαν, καὶ ἀπειθειαν, καὶ δε-
δάσκει τὴν ἀποβολὴν αὐτῶν, ἐξασφαλίζομενος τὸν
νέον λαδὸν, ἵνα μὴ, ὡς ὁ παλαιὸς, ἀποβληθῇ καὶ οὐτος,
ἢ τὴν ἐκείνου μιμήσεται κακάν. πονος populus, ne ei ipsum aliquando abjici

Αγαλλιάσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ἡμῶν. Δοκεῖ
μὲν δὲ λόγος εἰναι τὸν ἐπανιόντων ἐκ Βαβυλῶνος αἰχ-
μαλώτων, ὃς· Ἐβραῖοί φασιν, ἀγαλλιώμενοι, τῇ
ἐπανόδῳ· Ἐλέγχεται δὲ, μηδ ὡν τούτων, ἀπὸ τῶν
ἔχησαν λυπηρῶν φήτων. Αἱ μέντοι ληνοὶ προτρέπον-
ται ἀλλήλας ἀγαλλιάσθα: ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ ἐμ-
φανῷ αὐτοῖς βοηθοῦντι.

'Αλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἰακώβ Περὶ τοῦ ἀλελαγμού διαφέρων εἰρήκαμεν· νῦν δὲ ἀπλῶς εἰπεῖν τὸ Ἀλαλάξατε ἔντε τοῦ, Ἐπινίκιον διατε· Τῷ Θεῷ δὲ Ἰακώβ εἱρηται πρὸς ἀνάμνησιν, ὅτι οὐντος ὁ ἐνανθρωπήσας Θεὸς, ὡντος ὁρθη πάλαι τῷ Ἰακώβ ἐν ἀθρώπου σχῆματι. Προμηνύων τὴν ὑστερον ἐνανθρωπίσιν αὐτοῦ.

Λάβετε γαλιμόν καὶ δέτε τύμπανον. Λάβετε διδασκαλίας θείας· διδασκαλικὸς δὲ πᾶς φαίλμός καὶ τύφατε τὸ σῶμα τῷ πλήττερῳ τῆς ἐγχρατείας.

Ψαλτήριον τερπνόν μετά κειθάριον μὲν λέγει τὸν νῦν, κιθίριν δὲ πάλιν τὸ σῶμα, ώς ἐν τῷ λῃψίῳ καλλιστα δημηγορεῖται. Λέγει δὲ νῦν ὅτι, Κινήσατε καὶ τὸν νῦν καὶ τὸ σῶμα, εἰς τὸ εὐφράναι τὸν θεόν· ἀπὸ κοινοῦ γάρ εἰπεν ἄμερος τὸ, Δέστε· οὐ γάρ περι αἰσθητῶν ὁργάνων διδύος, εἰ καὶ ἰουδαῖοις τοῦτο δοκεῖ. Τὸ δὲ, Τερπνόν, πρόσκειται ἐμφανίνον, ὅτι τοῦτο τὸ ψαλτήριον εὔφοραίνει μᾶλλον τὸν θεόν.

**Σαλπίσατε ἐν τρομητῇ σάλπιγγὶ ἐν εἰσῆμῳ
ἡμέρᾳ ἔστρηταις ὑμῶν. Νόμος δὴν Ἐβραίοις τῇ μιτῇ τοῦ
ἔνδυσιου ἀπύνει. Ήτοι τῇ ποώτῃ. Μίτις ἐστιν νοεμνήσ-**

σαλπίζειν τοὺς ιερεῖς ἐν σάλπιγγι εἰς μνημόσυνον τῆς ἐπὶ τοῦ Σινᾶ σαλπισάσῃ, καὶ πουρανίου σάλπιγγος. Ἐκ μεταφορᾶς οὖν ἐκείνου τοῦ νόμου ἐνεέλλεται δὲ προφήτης Δαθίδ νῦν τοῖς ἀποστόλοις σαλπίζει σάλπιγγι γλώττης κηρυττούσης διτὶ ἀνέστη δὲ Χριστός· τούτῳ δὲ ποιήσαις ἐν τῇ νεομηνίᾳ, ἥτοι τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καθ' ἣν τὴν κτίσις ἀνεκανίσθη. Ταύτην γάρ ἐπωνύμασεν ἐτί εὑσημον ἡμέραν ἑορτῆς· διντας γάρ ἐπισήμοτέρα ἑορτῆς ἔστιν, ὡς ἑορτῶν ἑορτῆς, καὶ πανήγυρις πανηγύρεων, καθ' ἄφησιν δὲ θεολόγους Γρηγόριος. Καὶ Μωσῆς δὲ περὶ τῆς νεομηνίας ἐκείνης εἶπεν, διτὶ Ἡμέρα σημασίας ἔστιν.

"Οτι προσταγμα τῷ Ἰσραὴλ, καὶ πρῆμα Θεῷ τῷ Ἰακὼβ. Ὁρα τὴν τοῦ ἄγιου Πνεύματος; μέθοδον· συνυφάνας γὰρ τῇ νοῦ μικῆ παραγγελίᾳ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσεως, περὶ τοῦ νόμου διέξεισιν ἔτι· καὶ οὕτως ἐπὶ τοὺς Ἐβραιοὺς κατέγει τὴν λόγον. Οὗτως, φησιν, ἐπεέλλομαι, διτὶ τούτῳ προτεταρέροτε διτὶ τῷ Ἰσραηλιτικῷ λαῷ πάρα Θεοῦ· καὶ κρίσις τούτῳ τῷ Θεῷ, τουτέστιν ἀπόφασις.

Μαρτύριον τῷ Ἰωσήφ διθετο αὐτό. Ἰωσήφ τὸν λαὸν ὀνόμασεν, ὡς ἐν τῷ οἵ Φαλμῷ προείρηται· Αὐτὸς, φησιν, τὸ σαλπίζειν ἐν τῇ νεομηνίᾳ μαρτύριον, ἥτοι διαμαρτυρίαν, καὶ παραγγελίαν ἐποιήσατο τὸν τῷ λαῷ εἴτα λέγει τὸ πότε.

"Ἐν τῷ ἔξειθεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Αὐτὸν, δηλοντί τὸν λαόν.

Γλῶσσαν, ήτοι οὐκ ἔγραψε, ἤκουσεν. Ὁ λαός. Γλῶσσαν δὲ λέγει νῦν τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ, διατατομένην αὐτῷ τὴν Δεκάλογον, εἰσεξάκουστον. Ὅτε, φησιν, ἐφοδήθησαν πᾶς δὲ λαός, καὶ ἀπέστησαν μαχρόθεν, καὶ εἰπον τῷ Μωυσῇ λέγοντες· Λαλεῖ δὲ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μή λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς δὲ Θεός, ήταν μή ἀκοθάτωμεν. Τὸ δὲ, Ἡν οὐκ ἔγραψε, ἀντὶ τοῦ Ἀσυνθίθη καὶ ἔξηνη.

Ἀπέστησεν ἀπὸν ἀρτεων τὸν νῶτον αὐτοῦ. Διδάξας διας χάριτος ἡγιώθη δὲ λαός, ἀκούσας; θείας φωνῆς, ἐπιφέρει καὶ τὴν πρελαβούσαν χάριν, φημὶ δητὴν ἀπελασγήν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ κακοπαθείας. Ἀρσεις δὲ λέγει τὰ φορτία τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς τλίνθου καὶ τῶν τοιούτων, ὃν πάντων ὑπεκήγαγε τὸν νῶτον τοῦ λαοῦ δὲ Θεός.

Αἱ χεῖρες αὐτοῦ δὲν τῷ ποφίτῳ διδούλευσαν. Τῷ λείπεται προσυπακούεται τὸ Γάρ. Κέφινος δὲ δέ κάλαθος, ἐν φέρετον τὸν πηλὸν καὶ τὴν πλίνθον· Ἐνωπορέει γάρ δὲ λαός, καὶ φύκοδημει πόλεις τῷ Φαραῷ.

"Ἐν θλίψει ἐκεκαλέσω με, καὶ ἀρρύσμην σε. Ἐντεῦθεν τὸν Χριστὸν δὲ Δαθίδ εἰσάγει διαλεγόμενον Ἰουδαιούς, καὶ διδάσκοντα, διτὶ αὐτὸς ἥν δὲ πάλαι τὸν λαὸν εὐεργετήσας· θλίψιν δὲ λέγει τῇν ἐν Αἰγύπτῳ, τῇν ἀπὸ τῶν ἐργοδωκτῶν, εἴτουν τῶν ἐπιστευθεῖν-

A nova luna, sacerdotes tubis canerent, in memoriam celestis illius tubæ, quæ audita eis fuerat in monte Sina. Metaphorice igitur atque exemplo hujusmodi legis, Propheta sanctos jubet apostolos tuba canere, tuba nimurum lingua ac vocis; indefesso spiritu Christum resurrexisse prædicantis. Atque hoc in neomenia fieri jubet, hoc est, in die resurrectionis ejus in qua die creatura renovata est. Hanc etenim diem, insignem solemnitatis diem appellavit, eo quod festivitatum omnium clarissima sit et celeberrima. Quocirca non immerito Gregorius Theologus solemnitatum solemnitatem eam appellavit. Moyses etiam neomeniae diem laudans, Significationis diem eam esse tradidit.

Vers. 5. Quoniam præceptum in Israel est, ei B **judicium Dei Iacob.** Considera sancti Spiritus artem, qui cum legali præcepto resurrectionis Evangelium conjunxerit, iterum quæ legis pertractat, et ad Hebreos sermonem refert: Ita, inquit, sa cere jubeo, quia sic vobis a Deo præceptum est, et quia hoc iudicium est Deo Jacob¹¹, hoc est, quia ista est determinatio, et sententia divina ita est.

Vers. 6. Testimonium in Joseph posuit illud. Per Joseph universum populum intelligit, ut diximus, in psalmo Lxxvi: Illoc præceptum, inquit, ut tuba canant in neomeniis, Deus posuit testimonium, hoc est, in contestationem, et mandatum, in populo. Deinde tradit, quando hoc mandaverit.

Cum exiret ipse de terra Aegypti. Cum ipse populus exiret.

Linguam quam non noverat audivit. Populus nimirum. Per linguam autem, vocem illam Dei intelligit, qua Decalogum eum mandantem audirent: quoniam omnis populus timore affectus procul cessavit, Moysi dicens: Tu loquere ad nos, et non loquatur nobis Deus ne moriamur¹². Vocem autem dicit, quam non noverant, pro, novam, et eorum auribus non consuetam.

Vers. 7. Divertit ab oneribus dorsum eius. Docens Propheta summa suis ea beneficia, et dona, quæ a Deo populus ille consecutus est, postquam audisse eos dixit Dei vocem, addit et priora beneficia: liberationem dico ab Aegyptiaca et dura illa servitute. Per onera autem, iuti et laterum opus D dicit, atque aliorum hujusmodi, a quibus omnibus Iudeorum humeros Deus liberaverat.

Manus ejus in cophino servierunt. Subintelligenda est dictio enim ut sit sensus: Manus enim ejus, etc., Cophinus canistri genus est, in quo lutum, et lateres serebant. Cum enim Pharaoni civitatis sediscent, lutum ac lateres oportebat eos propriis humeris deferre.

Vers. 8. In tribulatione invocasti me, et liberavi te. Ex hoc loco beatus David Christum introducit locum ad Iudeos, et docentem quod ipse ille sit Deus, qui eos olim affect beneficis, per tribulationem autem afflictionem Aegyptiacam intelligit,

¹¹ Deut. iv, 5. ¹² Exod. xx, 19.

quoniam ab operum præfectis assidue ad opus urgabantur; unde Dominus ad Moysen: *Videns, inquit, vidi afflictionem populi mei in Aegypto, et clamorem eorum audiri adversus operum compulsores.* Novi enim dolorem eorum, et descendit, ut eriperet eos²². Et rursus: *Ego vidi pressuram, qua Aegyptii eos premunt*²³. *Invocasti vero me, et liberavite, et alia hujusmodi, propter eorum progenitores sunt dicta.* Progenitores quippe et posteri unum genus efficiunt. Ipsam enim Iudeorum gentem alloquitur.

Exaudi te in abscondito tempestatis. Tuas, inquit, petitiones adimplevi, cum in occulta parte illius tempestatis laterem, quæ Aegyptiorum castra perturbaverat, quæque curruum axes coniunxerat, et Aegyptios magna vi in perditionem abduxerat. Tempestas autem, valida est ac vehemens ventorum procilla.

Probavi te apud aquam contradictionis. De hac aqua diximus in psalmo LXXVII. *Probavi te, permittens ut paululum sitires, et continuo immemorem te reperi, atque ingratum: quod prius quidem novaram, verum tunc tuum vitium prorsus omnibus patuit.*

Vers. 9. *Audi, populus meus, et contestabor tibi.* Per populum suum Hebreos intelligit, sicuti in Aegypti exitu ad eorum progenitores dixerat: *Eritis mihi populus peculiaris*²⁴, hoc est, familiaris et benevolus: vel, populum suum ideo Christus eum appellat, quia secundum carnem illorum erat cognatus: *In propria, inquit, venit, (et sui eum non receperunt)*²⁵.

Vers. 10. *Israel si audieris me, non erit in te Deus noster, neque adorabis Deum alienum.* O popule Israel, si credideris mihi, qui novum condidi testamentum, si credideris, inquam, mihi ut Deo, esto securus, quod legem tuam non transgredieris. Nam etsi in lege scriptum sit: *Non erunt tibi alii dei præter me*²⁶, tibi tamen ideo dubitandum non est, ego etenim aliis Deus non sum. Nam quod hic dicitur: *Deus noster, dictum est pro Deus aliis*, sicuti continuo exponit, eum ait: *Neque adorabis Deum alienum.* Si quid enim aliud fuerit ab eo, quod olim est, id novum dicitur, tanquam postea ac de novo adveniens: atque ideo etiam appellatur alienum.

Vers. 11. *Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.* Ille ipse ego sum et non aliis. Hujus autem versiculi verba apud Moysem ad unguem scripta sunt in libro Exodi.

Dilata os tuum, et implebo illud. Aperi, inquit, os tuum, os dico non corporis sed intellectuale animæ tuæ os. Nam si os tuum ad spiritualem cibum, et ad divinos sensus percipiendos parasti, ego illud implebo sapientia, et a terrena hac legalis litteræ humilitate, te abducam ad aliam atque excelsam occulti ac latentis in littera spiritus sublimitatem, et speculam. Potest, et ipsum os

Α των τὰ ἔργα τῆς οἰκοδομίας, οὓς καὶ ἐπιστάτας φησίν. Εἴπε γάρ, φησί, Κύρος; πρὸς Μωϋσῆν. Ιδὼν, εἶδος τὴν κάχωσιν τοῦ λαοῦ μου ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τῆς κραυγῆς αὐτῶν ἀκήκοα ἀπὸ τῶν ἑροδιωκτῶν. Οὐδέ τὸν τὴν σδύνην αὐτῶν, καὶ κατέβη τοὺς ἔξελέσθαι αὐτούς. Καὶ αὐτίς. Καὶ ἐών δύρακα τὸν θλιψμόν, δὲ οἱ Αἰγύπτιοι οὐδέουσιν αὐτούς. Τὸ δέ, Ἐπικαλέσω με, καὶ ἀφύσσαμην σε, καὶ τὰ τοιαῦτα, διὰ τοὺς προγόνους αὐτῶν εἰργεται· ἐν γάρ γένος ἔκεινοι καὶ οὗτοι.

'Επικαλέσα σου ἐν ἀποκρύφῳ καταιγίδιος. Ἐπικαλέσα σου, τουτέστιν Ἐπικρωσα τὴν δέξιν σου, ὡν ἀφανῆς, ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς καταιγίδος, τῆς συνταραξάστης τὴν παρεμβολὴν τῶν Αἰγυπτίων, καὶ συνδησάσης τοὺς ἄξονας τῶν ἀρμάτων αὐτῶν· καὶ ἀγαρύσσης αὐτοὺς μετὰ βίᾳς ἐπὶ τὸν δλεθρον. Καταιγίς γάρ ἡ ἐκ βίᾳς ἀνέμων συστροφῇ.

'Εδοκίμασά σε ἐπὶ θύσιος ἀντιλογίας. Περὶ τοῦ θύσιος εἰργεται ἐν τῷ οὖς φαλμῷ. Ἐδοκίμασά σε, συγχωρήσας διψήσαις μικρόν· καὶ εὐθὺς εὑρον ἀχάριστον καὶ ἀμνήμονα, καὶ πρότερον μὲν, μάλιστα δὲ τότε.

"Ἄκουσον, λαὸς μου, καὶ διαμαρτύρομαι σοι. Λαὸν αὐτοῦ τοὺς Ἐβραίους ὡνδμασεν, δεῖ καὶ κατὰ τὴν ἐκ Αἰγύπτου ἔξοδον εἰρηκώς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν, διτὸς "Ἐσεσθέ μοι λαὸς περιουσίος. εἰτουν οἰκεῖος. Ἡ καὶ ὡς κατὰ σάρκα συγγενῆς ὡν αὐτῶν· *Εἰς τὰ ίδια γάρ, φησίν, η. ιθερ.*

'Ισραὴλ, ἐὰν ἀκούσῃς μου, οὐκ ἔσται σοι Θεὸς πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις Θεῷ ἀλλοτρίω. Ολαδς Ἰσραὴλ, ἐὰν πεισθῆς; μοι τὴν καινὴν διαθήκην διατιθεμένην, καὶ πιστεύσεις μοι ὡς; Θεῷ, οὐ παρανομήσεις· εἰ γάρ καὶ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· Οὐκ ἔστορι σοι θεοὶ ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ, ἀλλ' οὐχ ἔτερος θεὸς ἐγώ. Ἀντὶ τοῦ, "Ἐτερος δέ, το, Πρόσφατος, εἰληπται, οὐπερ αὐτίς ἔρμηνευτικὸν τὸ Ἀλλοτρίων τὸ γάρ, "Ἐτερον, παρὰ το, "Ον πάλαι, πάντως πρόσφατον, ὡς, θετερον ἐπιγεγονός, καὶ διὰ τοῦτο ἀλλοτριον.

'Ετώ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, ὁ διαραγών σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Διτές ἐκεῖνός είμι, καὶ οὐχ ἔτερος. Καὶ τούτο δὲ τὸ φῆτον ἐν τῷ φηθέντι νόμῳ γέγραπται κείμενον ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Ἐξόδου.

Πλάτυνος τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω σύτρο. Πλάτυνος, ἀντὶ τοῦ, "Ανοιξον· τὸ στόμα δὲ λέγει τὸ τῆς ψυχῆς· Εἰ σὺ, φησίν, ἐτοιμάσεις αὐτὸς πρὸς ὑποδοχὴν τροφῆς πνευματικῆς, εἶτουν θείων οὐρανῶν, ἐγώ πληρώσω αὐτὸς σοφίας, καὶ ἀνεγάγω σε ἀπὸ τῆς χαμαιζήλας τοῦ νητοῦ γράμματος; εἰς τὸ θύρος τοῦ ἰγκεκρυμμένου τῷ γράμματι πνεύματος. Νοεῖται δὲ στόμα καὶ τὸ αἰσθητόν. Εἰ γάρ πειθαρ-

²² Exod. iii, 7. ²³ Ibid. 9. ²⁴ Deut. vii, 6. ²⁵ Joan. i, 14. ²⁶ Exod. ix, 3.

χῆρας εἰς ἔμοι, φησὶν, ἐμπλήσω σε καὶ σωματικής τροφῆς.

Καὶ οὐκ ἤκουσετε δὲ λαὸς μου τῆς φωνῆς μου. Ἔγώ μὲν οὖν εἰς διεμάρτυρά μην καὶ τοιαῦτα ὑπεχόμην· δὲ δὲ λαὸς μου οὐκ ἐπείσθη μοι. Φησὶ δὲ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης διτοῖς *Καὶ οἱ Ιδιοὶ αὐτῶν οὐ παρέλαβον.*

Καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. Παλαιόλογία τούτο καὶ ἐπειδήγησης. Καὶ τὸ, 'Ακούω, σημανεῖ μὲν καὶ τὸ Αἰσθάνομαι, καὶ Πείθομαι, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ἔτι δὲ καὶ τὸ Νοῶ, ὡς τό· 'Ο ἔχω ὥτα ἀκούειν, ἀκούετω.

Καὶ ἐξαπέστειλτε αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Ἀργῆκα αὐτοὺς φέρεσθαι κατὰ τὰ θελήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ὡς ἀπειθεῖς· καὶ λοιπὸν μετέβην ἐπὶ τὰ θύην· ἐπιτηδεύματα δὲ οἱ ἐξηγηταὶ τὰ θελήματα νῦν κεκλήκασι.

Πορεύονται δὲ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Ἀνεπισκόπητοι καὶ ἀδοκήθητοι, γυμνωθέντες τῆς ἄνωθεν χάριτος, ὡς ἀνίστοι. Πορεύονται δὲ δεινοὶ μετὰ τὸ ἀπώστολον τὸν Σωτῆρα.

Εἰ δὲ λαὸς μου ἤκουσε μου, Ἰσραὴλ εἰ ταῖς οδοῖς μου ἐπορεύθη, *ἐν τῷ μηδεὶλ ἀντεῖνες θύροις αὐτῶν ἀπαλεταπελεωσα,* καὶ ἐπὶ τοὺς θλίβοντας αὐτοὺς ἐπέβαλον ἀρ τὴν χεῖρά μουν. Τὸ μὲν, Ἰσραὴλ ταῖς οδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐπειδήγησίς ἐστι τοῦ πρὸ αὐτοῦ στίχου· τὸ δὲ, *Καὶ ἐπὶ τοὺς θλίβοντας αὐτοὺς ἐπέβαλον ἀρ τὴν χεῖρά μουν,* δομοῖς σαφρηνισμοῖς καὶ παλιλογίᾳ τοῦ πρὸ τούτου. *Ἐν τῷ μηδεὶλ δὲ, ἀτὶ τοῦ Ἀπόνως, εὐχερῶς,* ὡς οὐδέν· ἢ ἀντὶ τοῦ, 'Ἐν φαύλῳ. Καὶ γάρ τού; Αἰγυπτίου; ἐν βατράχῳ καὶ ἀκρίσι, καὶ τοιούτοις εὐτελέσιν ἐμάστιξεν, εἰς ἔνδειξην τῆς αὐτοῦ δυνάμεως.

Οἱ ἔχθροι Κυρίου ἐψύσαντο αὐτῷ. Ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον εἰ Ιουδαῖοι. Ἐψύσαντο δὲ αὐτῷ, 'Ραβδοῖ μὲν καλούντες, καὶ ἀπαλύνοντες τοὺς λόγους αὐτῶν, ὡς ἐν τῷ ὅψαλμῷ προέφημεν, ὑποκρινόμενοι δέ. "Η, καὶ ἀλλως. Τὸ, Ἐγένεσαντο αὐτῷ, τέθεικεν δὲ Δασιδ, δὲ δάσκων ὅτι προγονικήν ἔχουσι τὴν ἀπειθείαν. Νομοθετοῦντος γάρ τοῦ Θεοῦ πάλαι, ἐπηγγείλαντο μὲν δὲ τῶν προγόνων πειθεσθαι οἵτις εἴπεν, εἰπόντες· *Πάρτα δου εἰπε Κύριος ὁ Θεός, ποιήσομεν καὶ δκούσσαμεθα.* ἐψύσαντο δὲ μυριάκις, ἀθετήσαντες τοὺς λόγους αὐτοῦ. "Εστι δὲ καὶ ἐτέρως εἰπεῖν ὅτι συγγενεῖς τοῦ Χριστοῦ δύντες, πολέμιοι αὐτοῦ γεγόνατε, φευσάμενοι τὴν συγγένειαν..

Καὶ ἔσται δὲ καιρὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα. Καιρὸν Ἐβραίοις καὶ Σύροις τὰς συμφορὰς εἰώθασιν δυομάζειν. Προφητεύει δὲ διτοῖς οὐδέποτε συμφορῶν ἀπαλλαγῆσονται. "Η καιρὸν μὲν νέει μοι τὸν τῆς καταδίκης αὐτῶν αἰώνα δὲ τὸν μέλλοντα.

Καὶ ἐψύμασεν αὐτοὺς ἐκ στέλεος πυροῦ καὶ

A corporis intelligi, ut sit sensus: Si parueris mihi, necessarios tibi corporis cibos præstabo.

VERS. 12. *Et non audivit populus meus vocem meum.* Ego quidem ita eis contestatus sum, et talia pollicitus, verum populus meus mihi non credidit: quod Joannes evangelista significavit, dicens: *Et sicut eum non receperunt.*

Et Israel non attendit mihi. Repetitio est, atque expositio prioris dicti; verbum autem Attendo, sive Audio, sepe idem significat quod Credo, ut hic. Alii autem accipiunt pro Intellico, juxta illud: *Qui habet aures audiendi, audiat.*

VERS. 13. *Et dimisi eos secundum studia cordium suorum.* Dimisi, inquit, eos veluti incredulos ferri iurta voluntatem suorum cordium: et deinceps ad gentium populos pertransivi. Per studia autem alii interpres voluntates intelligunt.

Ibunt in studiis suis. Protectione scilicet divina destituti, atque omni superna gratia spoliati, veluti immedicabiles. Ibunt autem hoc pacto destituti, simul ac Salvatorem repulerint.

VERS. 14, 15. *Si populus meus audisset me, Israel si in viis meis ambulasset, in nihil sane inimicos eorum humiliasse, et super tribulantes eos misissem manū meam.* Verba illa: *Israel si in viis meis ambulasset, ad superioris versiculi declarationem dicta sunt.* Similiter verba illa: *Super tribulantes eos misissem manū meam, exponunt præcedentia, et sententiae repetitiōnēm continent.* In nihil autem expone, pro, De facili ac sine labore; vel, In nihilo, pro, In re vili et nullius momenti. Nam et olim Deus, in ranis in locustis, et in bujuscemodi aliis minimiis rebus hostes corum flagellaverat, ut suorum virium magnitudinem demonstraret.

VERS. 16. *Inimici Domini mentiti sunt ei.* Inimici crucis Christi, teste Paulo, *Judaī sunt: mentiti autem sunt Christo Judæi, dum sermonibus ei blandiebantur, appellantes eum Rabbi, ut diximus in psalmo LIV, quæ omnia tamen simulantes dicebant.* Vel aliter: *Volens beatus David docere quod Judæorum infidelitas de progenitorum radice descendebat, eos dicit Domino mentitos esse.* Nam cum olim Deus legem eis statueret, polliciti sunt per progenitores suos, observaturos se esse omnia quæ mandaverat, dicentes: « *Omnia quæ dixit Dominus Deus faciemus, et audiemus* »; et tamen sæpen numero mentiti sunt, et illius contempserunt sermones. Possumus et illud dicere, quod cum Judæi cognati Christi essent, inimici ei facti sunt, et illius cognitionem mentiti.

Et erit tempus eorum in sæculum. Per tempus, tam Syri, quam Hebrei calamitates solent signillcare. Eos igitur a calamitatibus nunquam esse liberandos prædicti. Vel, condemnationis eorum tempus intellige, futurum nimirum sæculum.

VERS. 17. *Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de*

petra melle saturavit eos. Hic Deus, inquit, cui Judæi non crediderunt, manna olim eos cibavit, quasi pinguisissimo quodam frumento. Subintelligitur enim dictio, *Quasi*, ut sit ordo, et sensus: Cibavit eos quasi ex adipe frumenti. Per adipem vero frumenti, tenuissimam ac purissimam triticeæ farinæ partem intellige, quam similam appellant: et per mel, aquam illam intellige, quæ ex petra manavit, non quod natura esset mel, sed opinione, et sapore. His enim tunc fatigatis et siletibus adeo fuit suavis, ut mel prorsus esse videretur; atque ideo ipse etiam Moyses hoc pacto etiam in Cantico Deuteronomii appellavit dicens: *Expressit mel de petra* ¹⁰. Hujusmodi autem cibi et potus, ac satietatis commoratione, bonorum omnium eis præstitorum abundantiam significavit. Et aliter: Cibavit Christus quatuor millia hominum septem panibus, et potavit eos mellita ejus doctrina usque ad saturitatem? *Quam dulcia enim, inquit, fauibus meis eloquia tua! super mel ori meo* ¹¹. Petraq enī illa, unde fluebat aqua, ut Apostolus docuit, erat Christus ¹².

Psalmus ipsi Asaph.

PSALMUS LXXI.

Quædam exemplaria inscriptionem habent quam posuimus: *Psalmus ipsi Asaph*; quædam vero: *Intelligentia ipsi Asaph*, vel quia hic psalmus prudentiores atque intelligentiores reddit omnes judices, vel quia intelligentia opus est, ad percipiendam prophetiam, quæ in eo continetur. Redargitionem etenim illam prædictit, qua in Scribas, atque in Pharisæos Dominus noster in Evangelio usus est.

Vers. 1. *Deus stetit in synagoga deorum.* Christus stetit in medio synagogæ Scribarum, Pharisæorum, et seniorum populi, quos Propheta hic deos appellat, quia aliis præerant, et inter inferiores judicabant, quemadmodum in primo quadragesimi noni psalmi versiculo latius tradidimus. Gregorius autem Theologus in secundo sermone de baptismate aliter hoc declarat, ubi poteris videare.

In medio autem Deos dijudicabit. Stans in medio eorum dijudicabit, hoc est, redarguet, principes scilicet et judices populi, ut iam dictum est. Vel, in medio, dixit, pro, coram multis. Magna etenim cum libertate Christus eos reprehendebat, dicens: *Vae nobis Scribæ, et Pharisæi hypocritæ, quod hæc, atque illa faciatis.* Hebræi vero expositores dicunt: Deus stetit in medio principiū, invisibilis conspectui eorum existens; et in medio multorum eos redarguet per prophetas, si principatum atque imperium indigne exercuerint.

Vers. 2. *Usquequo judicatis injustitiam, et facies peccatorum accipitis?* Stetit Deus et judicabit, dicens nimirum verba hæc, quæ sequuntur: *Usquequo, etc.* *Injustitiam autem hoc in loco posuit pro Injusto.* Vel: *Usquequo judicatis injustitiam?* pro: *Usquequo justificatis peccatores?* Per peccatores autem, injustos omnes intelligit. Quousque,

A ἐκ πέτρας μέλι ἔχορτασεν αὐτούς. Οὗτος δὲ Θεὸς δημητρίους, οὗτος πάλαι τοὺς Ἐβραίους ἐψύχμισεν μάνα, ὡς ἐκ στέπας πυροῦ. Λείπει γάρ τι, Ὡς πυρὸς μὲν γάρ διότος στέπαρ δὲ αὐτοῦ τὸ λεπτότατον καὶ καθαρώτατον ἀλευρὸν· μέλι δὲ τὸ ἐκ πέτρας ὄντα μασεν, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δίκησιν. Διφώτι γάρ αὐτοῖς καὶ ἐκτετησόσι μέλι διὰ τὴν ἡδονὴν ἔδοξεν. Οὗτω δὲ καὶ Μωϋσῆς αὐτὸν κέκληκεν ἐν τῇ φύῃ τοῦ Δευτερονόμου, εἰρηκὼς· Ἐθῆλασταρ μέλι ἐκ πέτρας· διὰ δὲ τῆς παραδίξου ταῦτης ψωμίσεως καὶ χορτασίας πέσαν τὴν ἀρθρίνιαν τῶν δωρηθέντων αὐτοῖς ἀγαθῶν ἐνέφηνε. Καὶ ἀλλως δὲ ἐψύχμισε τοὺς τετραχισχιλίους ἐπτὸν ἄρτον, καὶ ἐπότισεν αὐτοὺς ἀχρις χορτασίας μέλι, τοιτέστι τὴν περὶ ἑαυτοῦ διδασκαλίαν. Ός γλυκέα γάρ, φησι. Τῷ λάρυγγι μον τὰ λόγια σου! ὑπέρ μέλι τῷ σερπατὶ μον· — Π δὲ πέτρα, φησὶν δὲ Ἀπόστολος, γῆρας Χριστός.

Ταῦτα τῷ Ἀσάρῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΑ'

Τινὰ μὲν τῶν ἀντιγράφων, Ψαλμὸς τῷ Ἀσάρῳ, ἔχουσι, τινὰ δὲ, Συνέσεως τῷ Ἀσάρῳ. Διέτι δὲ φαλμὸς οὗτος συνετέλει τοὺς δικαστὰς· ἢ διὰ συνιέναι τὴν ἐν τούτῳ προφητείαν δεῖ. Προσαγορεύει γάρ τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων Ἐλεγχον.

C Τινὰ μὲν τῶν ἀντιγράφων, Ψαλμὸς τῷ Ἀσάρῳ, ἔχουσι, τινὰ δὲ, Συνέσεως τῷ Ἀσάρῳ. Διέτι δὲ φαλμὸς οὗτος συνετέλει τοὺς δικαστὰς· ἢ διὰ συνιέναι τὴν ἐν τούτῳ προφητείαν δεῖ. Προσαγορεύει γάρ τὸν παρὰ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων Ἐλεγχον.

D Εἰ μέσω δὲ θεοὺς διακρινεῖ. Τὸν μέσω δὲ στᾶς διακρινεῖ, τουτέστι, διελέγει τοὺς ἀρχοντας καὶ κριτὰς, ὡς εἰρηται, τοῦ λαοῦ. Ή τὸ, Ἐρ μέσω, ἀντὶ τοῦ, Ἐνώπιον πολλῶν. Καὶ γάρ δὲ Χριστὸς παρθησάς τούτους ἥλεγκε καθαψάμενος καὶ εἰπών· Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, υποκριταί! οἱ ποιῶντες τάδε καὶ τάδε. Ἐβραῖοι δέ φασιν, διὰ δὲ Θεὸς ἐστη ἐν μέσῳ τῶν ἀρχόντων, ὡς παρῶν αὐτοῖς ἀράτως· διὰ δὲ καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν ἔλεγκει αὐτοὺς διὰ τῶν προφητῶν, εἰ ἀδίκως διρκούσιν.

E Ἔως πότε κρίνετε ἀδίκων, καὶ κρόσωπα ἀμαρτωλῶν λαμβάνετε; Τῷ ἐστη καὶ τῷ διακρινεῖ συνεπαύεται τὸ, Λέγων. Ή τοινυν τὸ, Ἀδίκων, ἀντὶ τοῦ, Ἀδίκως, νοήσωμεν· ἢ τὸ, Κρίνετε, ἀντὶ τοῦ, δικαιούντε. Ἀμαρτωλοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει τοὺς ἀδίκους. Τὸ δὲ, Λαμβάνετε, ἀντὶ τοῦ, Εὐλαβεῖσθε· φησι· δὲ καὶ δὲ οὐ νόμος· Οὐ λήγῃ πρόσωπον ἐτοπίσετε.

¹⁰ Dent. xxxii, 13. ¹¹ Psal. cxviii, 103. ¹² I Cor. x. 1.

σει, δει τοῦ Κυρίου ἡ κρίσις ἔστι. Προσωπόληπτης A inquit, accipitis injustos? hoc est, quousque eos δέ, δ εὐλαβούμενος τῶν ἀδίκων τὴν ὑπεροχήν. veremini? Hujusmodi loquendi modo alibi Scriptura nuntiat, quando ait in lege: Non accipietis faciem in iudicio, quoniam iudicium Domini est ³. Illi autem personarum acceptior dicitur, qui injustorum ac pravorum hominum potentiam, et magnitudinem vereletur.

Κρίτας δρφαρῷ καὶ πτωχῷ. Διαιτήσατε τούτοις ἀδικουμένοις, καὶ μὴ παρίδητε.

Τακειτὸν καὶ πένητα δικαιώσατε. Ἀδικουμένους δηλοντίς. ή τοινυν τὸ αὐτὸν πάλιν φησίν. ή προερήται ή διαφορὰ τοῦ πτωχοῦ καὶ τοῦ πένητος ἐν τῷ τα' φαλμῷ.

'Εξέλεσθε πένητα καὶ πτωχὸν, ἐκ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ ῥύσασθε αὐτὸν. 'Ορα ὅσον μέλει τῷ Θεῷ περὶ τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων· πολλάκις γάρ τὸν περὶ αὐτῶν λέγον ἀνακυκλοῖ. 'Εξέλεσθε οὖν αὐτὸν, καὶ ῥύσασθε αὐτὸν καταδυναστεύμενον. 'Αμαρτωλὸς δὲ κάνταῦθα δ ἀδίκος.

Οὐκ ἔγραστα σύδε συνῆκαρ· ἐν σκότει διαπομένονται. (99) 'Εθελοκαφήσαντες οὐκ ἔγνωσαν τοὺς θείους λόγους, εἰτούν, οὐ συνῆκαν· σαφηνισμὸς γάρ τού, Οὐκ ἔγραστα, τὸ, Οὐδὲ συνῆκαρ. 'Ἐρ σκότει δὲ, ἀντὶ τοῦ, 'Ἐν πλάγῃ πολιτεύονται. 'Η καὶ ἄλλως· Οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν τὸ καλόν· διὸ ἐν ἀνοίᾳ τοῦ δικαίου πορεύονται.

Σαλευθήτωσαρ πάρτα τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Τοῦτο δὲ Σύμμαχος οὕτως ἔξεδωκε· **Ταράδει τὴν γῆν διὰ τοὺς ἑροικούντας** ἐν αὐτῇ. Κατὰ δὲ τὸ, **Σαλευθήτωσαρ,** κελεύει δὲ Θεὸς κλονηθῆναι τὴν γῆν, C εἰς φόβον τῶν ἀδίκων ἀρχόντων καὶ παρανόμων κριτῶν. **Π Σαλευθήτωσαρ,** μή φέροντα τὴν παρανομίαν αὐτῶν. Θεμέλια δὲ τῆς γῆς τὸν πυθμένα ταύτης καλεῖ. Ἐκπληκτικὸς δὲ καὶ φοβερὸς δ λόγος οὗτος καὶ ἐμφαντικὸς τῆς θείας κατὰ τῶν παρανόμων ἀρχόντων καὶ κριτῶν ἀγανακτήσεως.

'Ἐγώ εἰπα· Θεοί ἔστε, καὶ νοὶ 'Ὕψιστου πάτερες. Καὶ ποῦ εἴπεν, Θεοί ἔστε καὶ τὰ τοιαῦτα, Τινὲς μέν φασιν ἐν τῷ εἰπεῖν, Ποιήσωμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα τημετέραν, καὶ καθ' ὅμοιωσιν· ἐγώ δὲ προσεξέρον, δει θεοὺς μὲν εἴπε τοὺς ἀρχοντας καὶ δικαστὰς ἐν τῇ βίσιλφ τῆς Ἑρέδου, λέγων πρὸς τὸν λαόν· Θεοὺς οὐκ ἀλογήσεις, καὶ ἀρχοντας τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. Θεοὺς δὲ ἐκεῖ τοὺς ἀρχοντας εἰρήκεν, ὡς ἐν τῷ μδ̄ φαλμῷ προεξηγησάμενα· νοιὼν δὲ 'Ὕψιστου τοὺς Ἱσραὴλίτας ὀνόμασεν ἐν τῷ εἰπεῖν· Υἱὸς πρωτότοκος μου 'Ισραὴλ.

'Ὑμεῖς δὲ ὡς ἀνθρώποι ἀποθηκεύετε. Ός δην. Ορωποὶ ἀπλῶς. Καίτοι θεοῦ εἰκόνι τετιμημένοι, ή θεοῦ προσηγορίας ἀξιωθέντες, καὶ ὑπερέχοντες τῶν

VER. 3. Judicate orphano, et inopi. Ilorum, inquit, causam iudicate, et nolite despicere eos aut negligere.

Humilem et pauperem justificate. Si iuris causa afferci fuerint: et rursus idem repetit quod in praecedenti dixit versiculo. Vel, Inopis et pauperis differentiam quare in psalmo xi.

VER. 4. Eripite pauperem et inopem, de manu peccatoris liberate eum. Vide quantæ curæ sint Deo inopes et pauperes, cum saepius Propheta sermonem de eis repeatat. Eripite igitur, et liberate eos, quoties opprimuntur. Peccatorem autem hic quoque dicit iustum.

VER. 5. Non cognoverunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Sponte sua cæci effecti sunt, et divinos sermones non cognoverunt, hoc est, non intellexerunt. Ad maiorem enim declarationem additum est, id verbum a Propheta: In tenebris ambulant; hoc est in errore perseverant. Vel aliter: Non cognoverunt neque intellexerunt, quid nam bonum atque honestum sit, atque ideo ambulant in ignorantia justitiae.

Commovantur omnia fundamenta terræ. Hæc verba Symmachus ita reddidit: Conturbabo terram, propter habitantes in ea. Et juxta primam electionem, jubet Deus terram commoveri et fluctuare, ut injustis principibus atque iniquis iudicibus terrorem incutiat. Vel, Commovantur fundamenta terræ, et illorum iniquitates non sustineant. Per fundamenta vero terræ, illius profunditatem intelligit. Sunt autem hæc verba summa plena terrore. Divinam enim indignationem adversus iniquos judices ac principes, maximam esse demonstrant.

VER. 6. Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes. Verum ubinam in veteri Scriptura hoc dictum esse legimus? Quidam dicunt sententiam hanc contineri in illis verbis a Deo prolati: Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram ⁴. Mihi autem videtur, quod judices, et principes Dei appellati sint in libro Exodi, quoniam populo Deus mandavit dicens: Diis non maledicet, et principibus populi tui non dices male ⁵. Per deos eternum illic principes intellexit, quemadmodum in psalmo xliv; jam exposuimus. Per filios autem Altissimi, ipsos Israelitas intelligit. De eis enim a Deo dictum es: Filius meus primogenitus Israel ⁶.

VER. 7. Vos autem sicut homines moriemini. Sicut homines simplices: Tametsi, inquit, imagine Dei honorati estis, et tanto donati nomine, ut Dei

³ Deut. 1, 17. ⁴ Gen. 1, 26. ⁵ Exod. xxii, 28. ⁶ Exod. iv, 22.

Variæ lectiones.

(90) Iuno vero Surdi.

appellemini, licet etiam plerisque ob principatum honoratores sitis, moriemini tamen, ut simplices. Homines enim hic vulgares quoslibet homines intelligit, quod nec divinam neverunt legem, nec prudentiam ullam habent, cuiusmodi gentes sunt. Et dicens: *Moriemini*, illud etiam significavit quod hujusmodi vivendi normam usque ad mortem ipsam, perpetuo retinebunt. Ac si diceret: Hoc praeceps vivens, usque ad mortem.

Et quasi unus ex principiis cadetis. Idem rursum repetit. Per principes autem gentium duces intelligit. Et *Cadetis*, dixit, pro *Moriemini*. Quidam vero per unum ex principibus, ipsum dæmonem intelligunt, veluti angelici olim ordinis principem; juxta quem sensum, *Cadetis*, expone, pro *Decedetis*, a dignitate nimirum pristina, atque hoc propter existimationem ac superbiam vestram. Nam et dæmon suo principatu male usus, ab honore illo decidit divino.

Vers. 8. *Exsurge, Deus, iudica terram.* Hoc de Christi resurrectione absque ulla contradictione dictum est. Optat enim Propheta, et supplicat, ut resurgat Christus, et judicet terram, per apostolos nimirum, quos principes misit super omnem terram.

Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus. Tu, inquit, hereditatem conqueraris in omnibus gentibus. Hereditas autem Christi, omnes sunt qui credunt in eum.

Canticum psalmi ipsi Asaph.

PSALMUS LXXXII.

Quid sit *Canticum psalmi*, diximus in proœmio operis. Compositus est autem hic psalmus ex eorum persona qui e Babylonia captivitate reversi sunt. Nam cum *Judeorum* finiti vidissent post hujusmodi redditum residescari templum, et civitatem restitut, convenerunt in unum, et barbaricis gentibus collectis, impetum fecerunt in *Judeos*, tametsi ab eis victi, et superati fuerint, duce *Judeorum* Zorobabel. Hujuscemodi igitur materiam pertractat hic psalmus, in orationis specie formatus.

Vers. 2. *Domine, quis similis erit tibi?* Non interrogantis sed laudantis est sermo, et divinam, ut ita dicam, incomparabilitatem admirantie. Dicitio enim, *Quis, hoc in loco non raritatem, sed impossibilitatem significat;* ac si diceret: Nullus tibi similis reperi potest, ex quo divinitate constituitur virtutis imensitas.

Ne sileas, neque mitescas, Deus. Noli adeo esse longanimis, aut patiens. Ita enim cæteri interpretes reddidere. Quare autem sic dicat audi:

Vers. 3. *Quoniam ecce inimici tui conuerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput.* — *Inimici tui*, qui tuum populum oppugnant, vel qui propter te nobis infensi sunt; *Susserunt autem*, hoc est, inauditum dedere clamorem, quemadmodum in exercitibus fieri solet, quando magna adest multitudine. Vel aliter: li qui olim suas in nos inimicitias susurro pene tantum significabant,

A πολλῶν ἐν τῷ ἡξιώματι τῇ; ἀρχῆς. Ἀνθρώπους δὲ λέγει νῦν τὸν κοινούς, καὶ μήτε Θεοῦ νόμον εἰδότας, μήτε σύνεσιν ἔχοντας, δποτοί εἰσι τὰ θύην. Διὰ δὲ τοῦ, Ἀποθνήσκετε, τὴν δὲ χριθάνατον τοιαύτην βιοτὴν αὐτῶν ἥντεστο, οἷον, διὰ δὲ χριθάνατον οὐτα βιοῦνται.

B Καὶ ὡς εἰς τῶν ἀρχόντων πλετετε. Τὸ αὐτὸν πάλιν φησίν· ἀρχόντων γάρ τῶν ἑθνικῶν λέγει. Καὶ Πλίτετε, ἀντὶ τοῦ, Ἀποθνήσκετε. Τινὲς, δὲ ἐν τῶν ἀρχόντων τὸν διάβολον λέγουσιν, ἀρχοντά ποτε καὶ αὐτὸν τοῦ ἀγγελικοῦ τάγματος. Ἐνταῦθα τὸ, Πλίτετε, ἀντὶ τοῦ, Ἀποπίκτετε τοῦ ἀξιώματος διὰ τὴν οἰκησιν· κάκενος γάρ μη χρητάμενος; εἰς δέον τῇ ἀρχῇ ἐξέπεσε τῇδε θελας τιμῆς.

'Ανδροί, δ Θεός, κρίνον τὴν γῆν. Τούτο περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἀνατιρέψητε. Ἰκετεύει γάρ δ Προφῆτης τὸν Χριστὸν ἀναστῆναι, καὶ κρίναι τὴν γῆν διὰ τῶν ἀποστόλων, οὓς κατέστησεν ἀρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

"Οτι σὺν καταληπτορομήσεις δὲν κάστι τοῖς ἑθεσι. Καὶ γάρ, φησι, σὺ κληρονομίαν ἔχεις ἐν πάνταις τοῖς ἑθνεσι. Κληρονομία δὲ Χριστοῦ οἱ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν.

Φρήν φαλμοῦ τῷ Ἀστρῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΒ'.

Tι ἔστιν ἦδη φαλμοῦ, προειρήκαμεν ἐν τῷ προϊμίῳ τῆς βίσου. Πεποίηται δὲ ὁ φαλμὸς εἰς πρόσωπον τῶν ἐπανελθόντων ἐκ Βαβυλῶνος. Μετὰ γάρ τὴν ἔκειθεν ἐπάνοδον τὴν νεουργίαν τοῦ θεοῦ ναοῦ, καὶ τὴν τῆς πόλεως ἀποκατάστασιν οἱ γειτονες θεάσαμενοι, κατὰ ταῦτα συνεγέρνονται, καὶ θάρβαρος συναθροίσαντες ἔθνη, τοῖς Ίουδαιοις ἐπέβεντο· κατεπολεμήσαν δὲ, τοῦ Ζοροβάβελ στρατηγοῦντος. Περὶ τούτων οὖν ὁ φαλμὸς συντέθεται, σχηματισθεὶς εἰς εὐχήν.

D 'Ο Θεός, τίς δημιωθήσεται σοι; Οὐκέτεντος δὲ λόρεος, ἀλλ' ἐκθειάζοντος τὸ ἀσύγκριτον. Τὸ γάρ. Τίς, οὐ τὸ σπάνιον, ἀλλὰ τὸ ἀσύγκριτον ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ δοτίν αντὶ τοῦ, οὐδεὶς, δέ, οὐ εἰσάγεται τὸ ἀκειροδύναμον.

Μὴ σιγήσῃς μηδὲ κατακραυγεῖς, δ Θεός. Μὴ μακροθυμήσῃς, μηδὲ ἀνεξικακήσῃς. Οὔτω γάρ οἱ δλλοι ἀρμηνεῖς ἐκδεδώκασι· τίνος δὲ ἐνεκεν ἔκουσεν.

"Οτι ἰδοτο οἱ ἔχθροι σου ἡχησαν, καὶ οἱ μισοῦτες σε ἤραν κεφαλήν. Ἐγχροί σου, ὡς τῷ σῷ λαῷ πολεμοῦντες, ή, ὡς διὰ σὲ ἡμῖν πολεμοῦντες. Ἡχησαν δὲ, ἀντὶ τοῦ, Θροῦν ἀσημον ἀπετίλεσαν, ὡς εἴωθεν ὑπὸ πολυπληθείας ἐν τοῖς στρατοπέδοις γίνεσθαι. "Η καὶ ἀλλως· Οἱ πρὶν ὑποψιθυρίζοντες τὴν καθ' ἡμῶν ἔχθρων νῦν εἰς ἔξακουστον ταύτην ἤνεγκαν, θραυσμένοι τε, καὶ ἀλαζονευδημένοι. "Ηρα-

δὲ κεφαλής, ἀντὶ τοῦ, Ἐπίρθησαν, ἀναβάρθησαν, Α *aperto nunc marte, ac palam hostiles animos* sa-
θαρήσαντες τοῖς συμμάχοις. Extulerunt autem caput, hoc est, animos cuperunt, et multis secum adjunctis coadjutoribus, audaciores effecti sunt.

'Επὶ τὸν λαόν σου κατεκαρουργεύσατο γνώμη. Τὸ Γνώμη, ἀντὶ τοῦ Μιδ γνώμη συμφώνως. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων μετὰ τοῦ νῦ γνώμην γράφουσιν· διπερ δῆλοι, διτὶ ἐπανουργεύσαντο κοινὴν γνώμην. (1) 'Η δὲ Κατὰ πρόθεσις ἐπίτασιν τῆς πανουργίας ἐμφαίνει. "Ἄλλως· τὸ τῆς γνώμης δνομα ποτὲ μὲν δηλοὶ τὴν παραίνεσσν ὡς δ' Ἀπόστολος· Περὶ δὲ τῶν καρθέρων ἐπιτυχῆρ *Kυρλou* οὐκ ἔχω, (2) γνώμην δὲ δίδωμι· ποτὲ δὲ τὴν βουλὴν, ὡς καὶ νῦν δ' Διδίδι· 'Επὶ τὸν λαόν σου κατεκαρουργεύσατο γνώμην, τουτέστιν, πανούργως ἐμελέτησαν βουλὴν· ποτὲ δὲ τὴν φῆφον, ὡς τὸ τοῦ Δανιὴλ· Περὶ τροφῆς δὲ ἀνθείται δὲ τὴν ἄγιων τοιαῦτα νοήσεις, οἷα καὶ περὶ τῶν δύσων, ὡς ἐν τῷ οἴη φαλμῷ προσιέργαται.

Καὶ ἐδουλεύσατο κατὰ τῶν ἀγίων σου. Παλιλογία τούτο καὶ σαφηνισμὸς τοῦ πρὸ αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῶν ἀγίων τοιαῦτα νοήσεις, οἷα καὶ περὶ τῶν δύσων, ὡς ἐν τῷ οἴη φαλμῷ προσιέργαται.
Εἰκαστον. Δεῦτε, καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς δὲ ἑθρούς, καὶ οὐ μὴ μητσθῇ τὸ δρόμα τοῦ Ἰσραὴλ ἔτι. Τούτο δὲ γνώμη, τούτο δὲ βουλὴ· τὸ δὲ Ἐξ ἑθρούς, ἀντὶ, Εἶναι ἔθνος, ἐλάσσαντες αὐτοὺς εἰς τὸ μὴ εἶναι ἔθνος· τὸ δὲ, Οὐ μὴ μητσθῇ, ἀντὶ, Οὐ μημονεύθῃ, οὐκ ἔτι δύναμασθῇ δύμας· οἷα C μηχετέστερον δύναται.

"Οτι ἐδουλεύσατο δὲ δμονοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό. Εἴτουν πανούργως ἐμελέτησαν βουλὴν. Ἐπαναλαμβάνει δὲ τὸν λόγον τῆς βουλῆς καὶ δύμανων μοσύνης αὐτῶν· ἐντεῦθεν εἰς δύμυναν κινῶν τὸν διασκεδάζοντα βουλᾶς ἔθνων. Διηγηματικὸν δὲ, τὸ "Οτι· καὶ τὸ μὲν, Ἐγ δμονοὶ, ἐπὶ τῆς γνώμης λαμβάνεται, τὸ δὲ, Ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐπὶ τοῦ τόπου, τουτέστιν εἰς μίαν γνώμην συνελθόντες, καὶ εἰς ἕνα τόπον.

Κατὰ σοῦ διαθήκην διέβερτο. Διαθήκην τὴν συνθήκην λέγει· εἴτα λοιπὸν ἀπαριθμεῖται καὶ τοὺς οὗτοι συνθεμένους. quam derivatione, et significacione cognatae quodammodo ioeo ponentur.) Deinde eos connumerat, qui in unum

Tὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων καὶ οἱ Ἰσμα-
λῖται. — Tὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων, ἀντὶ τοῦ, 'Η πόλις τῶν Ἰδουμαίων, η ἀντὶ τοῦ, Οἱ Ἰδουμαῖοι, κατὰ περίφρασιν. Ἰδουμαῖοι δὲ ἔθνος ἀπὸ

¹ I Cor. vii, 25. ² Dan. ii, 45.

Variæ lectiones.

(1) Græce additur: *Præpositio autem κατά intensionem malitiæ significat.*
(2) Verlēndum igitur. *Moritum autem do.*

est etiam Edom. Ismaelitæ vero genus suum de-
ducunt ab Ismaele filio Abraham.

Vers. 8. Moab et Agareni. Moabitæ populi sunt, qui originem trahunt a Moab filio Lot; Agareni vero ab Agar matre Ismaelis, quæ postquam expulsa est e domo Abraham, alteri se viro conjunxit unde isti descendederunt.

Gebal et Ammon, et Amalech. Gebaleni populi erant, qui prope Idumæam habitabant. Ammonitæ autem ita denominati sunt ab Ammon filio Lot. Et Amaleciti ab Amalec, qui et ipse originem ducet ab Esau, qui sane aliam ab Idumæa regionem separatim habitabant.

Alienigenæ cum iis qui habitabant Tyrum. Per alienigenas Philistæos intellige, quos nunc Palæstinæ dicimus. Hi etenim vicinorem Judæis regionem habitabant: atque ideo alienigenæ in specie appellati sunt. Per habitantes autem Tyrum, Tyrios intelligit.

Vers. 9. Etenim et Assur venit cum illis. Assur proprie Assyrii sunt: verum hoc in loco, Samaritanos ita appellat, veluti Assyriorum colonos. Nam post duarum tribuum captivitatem, illuc missi sunt Samaritani ab Assyriis, ut regionem illam incolearent. Abundat autem hoc in loco conjunctio, *Etenim*.

Facti sunt in adjutorium filii Lot. Filios Lot, eos esse intellige, quos superius Moabitæ appellavit, et Ammonitas. Haec etenim nationes Judæis præcipue invidebant, et ideo in eos alias gentes in unum colleguntur.

Vers. 10. Fac eis sicut Madian, et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cison. Imprecatur Propheta aduersus gentes superius connumeratas, quæ civitatis Jerusalem instauracionem ferre non poterant, atque in memoriam illorum hominum ruinam revocat, qui Judæorum populo olim infesti fuerant, et præter omnium opinionem perierant, optatque ut eodem pacto nunc prædicti omnes pereant, ob malignam eorum mentem in Judæos, quo illi superiores. Et per Madian quidem Madianitarum exercitum intelligit, quem multitudine ac copia militum terram obtexisse legimus, et tamen a trecentis viris, Gedone duce, superatum, atque his quidem inermibus omnibus, lampades tantum, et tubas serentibus, ut in libro *Judicium* legimus. Sisara dux fuit exercitus Jabin regis Chanaan potentissimi. Non ingentes etenim ferreos currus habebat: hos autem omnes superavit Barach adversus eos jussu Debore profectus, quæ illis temporibus judicabat populum Israel. Et Sisaram quidem fugientem Jacl uxori Chaber hospitio acceptum somno sopivit, ac deinde malleo et clavo illius tempora penetravit, atque hoc pacto interemit: ipse autem Jabin occisus fuit a Barach, qui universum cum rege exercitum dissipavit. Torrens autem Cison proximus est et contingens loco, ubi prælium illud commissum est. Haec autem omnia distincte habentur in libro *Judicium*.

Vers. 11. Exterminati sunt in Aendor. Aendor

A Ἰσαῦ καταγόμενον· Ἐδύμ γάρ δὲ Ἰσαῦ ἐκλήθη· Ισμηλῖται δὲ Εθνος ἔπειρον ἀπὸ Ἰσμαήλ υἱοῦ
Ἀβραὰμ.

Μωάδ καὶ οἱ Ἀγαρηροί. Μωάδ λέγει τοὺς Μωα-
σίτας· Εθνος δὲ καὶ οὗτοι, ἀπὸ Μωάδ, υἱοῦ τοῦ Λώτ.
Ἀγαρηροί δὲ Εθνος ἀπὸ τῆς Ἀγαρ τῆς μητρὸς
Ἰσμαήλ, συναφθείσης ἐπέρω μετὰ τὸ ἀπελαθῆναι τῆς
οἰκίας Ἀβραάμ.

Γεβάλ καὶ Ἀμιών, καὶ Ἀμαλίχ. Γεβαληνοὶ
Εθνος περίοχον τῆς Ἰδουμαίας· Ἀμιανῖται Εθνος
ἀπὸ τοῦ Ἀμμῶν τοῦ υἱοῦ Λώτ· Ἀμαληλῖται δὲ Εθνος
ἀπὸ Ἀμαλήχ, δὲς δὲν καὶ αὐτὸς ἐκγονος Ἰσαῦ, κα-
τώκει δὲ χώραν ἐπέρω παρὰ τοὺς Ἰδουμαίους.

B Αλλόφυλοι μετὰ τῶν κατοικούντων Τύρον.
Αλλόφυλοι οἱ Φιλισταῖοι, οἱ νῦν Παλαιστινοὶ καλού-
μενοι· οὗτοι γάρ παροικοῦντες τοῖς Ἰουδαίοις ἔγγυες,
ἀλλόφυλοι διαφερόντων ἐκλήθησαν· κατοικοῦντες δὲ
Τύρον λέγει τοὺς Τυρίους.

Kai τὰρ καὶ Ἀσσούρι συμπαρετένετο μετ' αὐ-
τῶν. Ἀσσούρι οἱ Ἀσσύριοι. Καλεῖ δὲ οὗτος τοὺς
Σαμαρείτας, ὡς ἀποίκους Ἀσσυρίων, μετὰ τὴν αλχα-
λωσίαν τῶν δώδεκα φυλῶν ἐκτίσει μετοικισθέντας.
Περιττεύει: δὲ δὲ Γάρ σύνδεσμος.

C Ἐγερήθησαρ εἰς ἀντιληψίαν τοῖς υἱοῖς Λώτ. Εἰς
συμμαχίαν· υἱοὺς δὲ Λώτ λέγει τοὺς Μωασίτας καὶ
Ἀμιανῖτας, ὡς προειρήχαμεν· οὗτοι γάρ μελίστα
τοῖς Ἰουδαίοις ἐφθόνουν, καὶ τὰ δόλλα Εθνη συνήγει-
ραν.

Ποιηστὸν αὐτοῖς ὡς τῇ Μαδιάμ καὶ τῷ Σισάρῳ,
ὅς τῷ Ιαβελὶ ὥν τῷ γειμάρῳ Κισῶν. Κατεύχεται
τῶν ἀνωτέρω ἀπτριθμημένων ἐθνῶν, τῶν φθονησάν-
των τῇ ἀνανεώσει τῆς πόλεως· μέμνηται δὲ τῆς
ἀπωλείας τῶν πάλαι πολεμησάντων τοῖς Ἰσραηλί-
ταις καὶ παραδόξως ἀπολωλότων· καὶ τοιούτῳ τρό-
πῳ ἀπολώλανται καὶ τούτους βιούλεται. Μαδιάμ μὲν
γάρ ή στρατιὰ τῶν Μαδιηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαδιάμ οὐ-
τῶς ὀνομασθείσας, δὲν τῷ πλήθει τὴν γῆν καλύπτου-
σαν δὲ Γεδεὼν ἐν ἀνδράσι τριακοσίοις ἑξαλόθρευστος,
καὶ τούτοις ἀδπλοῖς· λαμπάδας μόνας καὶ σάλπιγ-
γας ἐπιφερομένοις, ὡς ή τῶν Κριτῶν βίσιος ιστορεῖ.
Ο Σισάρχ δὲ στρατηγὸς δὲν τῆς δυνάμεως Ιαβελὶ,
βασιλέως Χαναάν, ἔχων ἄρματα σιδηρᾶ ἐννεακόπια·
οὓς καὶ διμφα κατεπολέμησε Βαράχ, καλευσθεὶς ὑπὸ^τ
Δεσφωρας τῆς κριούσης ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις τὸν
Ἰσραὴλ. Καὶ τὸν μὲν Σισάρα φεύγοντα ὑποδεξαμένη
ἡ Ιεζαήλ ἡ γυνὴ Χανερ ἐκοιμησε· καὶ σφύρων καὶ
πάσσαλον λαδοῦσα διήλασσε τὸν κρόταφον αὐτοῦ, καὶ
οὕτως ἀνεῖλε. Τὸν δὲ Ιαβελὶ δὲ Βαράχ διέφευρε, καὶ
τὴν στρατιὰν αὐτοῦ πάσσαν κατέκαψεν. Ο δὲ γειμαρ-
ῆρος Κισῶν τόπος δὲν ἐν φύσει πόλεμος γέγονε· καὶ
ταῦτα δὲ ή δηλωθεῖσα βίσιος διδάσκει.

D Ἐξωτερεύθησαρ ἐτ Αερδάρ. Καὶ οὗτος τόπος

ἡν, ἐν ωδὴ κατὰ τὸν Σισάραν πόλεμο; ἀνέστη. Τίνες; Δὲ τὸ προειρημένον τόπον τοῦ χειμάρρου Κισῶν καὶ Λενδώρ ἐκάλεσαν, ὡς διώνυμον.

Ἐγενήθησαν ὥστε κύριος τῇ γῇ. Ἀταφοὶ καί μενοι, σαπεῖτες καὶ διαλυθέντες.

Θοῦ τοὺς ἀρχοτας αὐτῶν ὡς τὸν Ὄρηβ, καὶ Ζῆβ, καὶ Ζεβεῖ, καὶ Σαλμανᾶ. Ἀρχοντας λέγει τοὺς ἡγεμόνας τῶν προμηνυούσθεντων ἑθνῶν. Ὄρηβ μὲν οὖν καὶ Ζῆβ, ἀρχοντες τῶν Μαδιναίων, οὓς ἀνειλεν δὴ λαθεῖς Γεδεών. Ζεβεῖ δὲ καὶ Σαλμανᾶ, βασιλεὺς αὐτῶν, οὓς καὶ αὐτοὺς ἀπέκτεινε.

Πάντας τοὺς ἀρχοτας αὐτῶν. Οὗτοι μηδένα ὑπολειφθῆναι. Διὰ δὲ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν διαρχομένων κατηγέται.

Οἰτινες εἰκον· Κληρονομήσωμεν δαυτοῖς τὸ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ. — Κληρονομήσωμεν, ἀντὶ τοῦ Κυριεύσωμεν, ἔξουσιάσωμεν, οὐ τεμῆς χάριν, ἀλλ' ἀρπαγῆς τῶν ιερῶν σκευῶν καὶ ἀναθημάτων· ἀγιαστήριον τὸν ναὸν καλοῦντες, ἐνῷ δὲ Θεὸς ἥγετε τὸν λαόν.

Ο θεός μου, θοῦ αὐτοὺς ὡς τροχόν. Ἀσταζοῦντας δὲ καὶ κυλιομένους; ταῦτα ἐπαλλήλων μεταδολαῖς. Τοῦτο γάρ τροχοῦ θεῖον.

Ως καλάμην κατὰ πρόσωπον ἀτέμου. Εὔχερῶς διασκεδανυμένους; καὶ μηδαμοῦ στάσιν εὐρίσκοντας.

Ωσει κύρῳ διαφλέξει δρυμόν, ὥστε φιλέῃ καπτανύσσει δρη, οὗτος καταδιώξεις αὐτοὺς ἐν τῇ καταιγίδι σου καὶ ἐν τῇ δρηῇ σου συνταράξεις αὐτούς. Οὕτω καταδιώξον αὐτοὺς ἀναλοχῶν, ὥστε πύρ διαφλέξει δρυμόν· δέξεις γάρ τοῦτο καὶ ἄφεδως φέρεται κατὰ τῆς ὅλης· τοῦ δὲ, Ωσει κύρῳ διαφλέξει δρυμόν, ἐφερμηνευτικὸν τὸ, Ωσει φιλέῃ κατακαύσεις δρη, ναὶ μὴν καὶ τοῦ, Οὕτως καταδιώξεις αὐτοὺς ἐν τῇ καταιγίδι σου, τὸ Καὶ ἐν τῇ δρηῇ σου συνταράξεις αὐτούς. Καταιγίδα δὲ νῦν τὴν δέσλαν κλησιν τῆς δρηῆς ἐκάλεσεν. Καταιγίδος γάρ θεῖον τὸ συνταράττειν. Καταδιώξεις δὲ καὶ Συνταράξεις ή προφητικῶς εἰρηνται, ή εὐκτικῶς, ἀντὶ τοῦ, Καταδιώξον καὶ Συντάραξον.

πλήρωσο τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀτιμίας. Ἡτεθέντων.

Ἐκηγήσουσι τὸ δρυμόν σου, Κύριε. Ἐρωτῶντες μετὰ ἐκπλήξεως. Τίς οὖτος ὁ θεός δι παράδεξας τοὺς οἰκείους ρυσάμενος, καὶ ἀπολέσας ἡμᾶς;

Αἰσχυνθήσωσαν καὶ ταραχθήσωσαν εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, καὶ ἐντραπήσωσαν, καὶ ἀπολέσθωσαν. Κατευξάμενος αὐτῶν τὴν ἐν τῷ προσκαίρῳ αἰώνι ἀπώλειαν, κατεύχεται καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐξείνο γάρ αἰώνι αἰώνος δυνάζεται, ὡς παραδεδώκαμεν. Ἀπώλειαν δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰώνος, γὰρ τὴν ἀνταρξίαν, ἀλλὰ τὴν κόλασιν εἰρήκαμεν. Ἐν ἔκεινῳ γάρ αἰσχύνονται, εἴτουν ἐντρέπονται: οἱ πο-

A locus est ubi bellum cum Sisara commissum est. Aliqui locum torrentis Cison eumidem esse dicunt et Aendor, ei geminum habere nomen.

Facti sunt quasi stercus terrae. Insepulti, dissoluti et putrefacti.

VERS. 12. Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmanan. Per principes duces gentium intelligit, quas superius commenoravimus. Oreb et Zeb, Medianitarum erant duces, quos Gedeeon, ut diximus, interemit. Zebee autem et Salmana, eorumdem erant reges, qui simili modo a Gedeone occisi sunt.

VERS. 13. Omnes principes eorum. Ita ut nemo relinquatur. Verum dum adversus principes imprecatur, subditos etiam eis populos comprehendit.

B Qui dixerunt: Hæreditemus nobis sanctuarium Dei. — Hæreditemus, pro Dominemur, vel in potestate nostra habemus, non ut honoremus illud, sed ut sacra vasa, et reliquias oblationes diripiamus. Per Sanctuarium autem templum ipsum intelligit, in quo Deus populum sanctificabat.

VERS. 14. Deus meus, pone eos ut rotam. Continue instabiles, et crebris mutationibus circumactos. Hoc pacto enim rotæ poterunt comparari.

Ut arundinem ante faciem venti. Ita ut facile dissipentur, et nullam inveniant stabilitatem.

C VERS. 15, 16. Quasi ignis qui comburet silvam, et quasi flamma comburens montes, ita persequeris illos in procella tua, et in ira tua conturbabis eos. Non secus illos persequaris, quæso, et consumas, atque ignis solet silvam populari. Summa etenim vi fertur ignis in silvam, et omnia corripit. Hæc autem verba a sequentibus exponuntur, quæ dicunt: Et sicut flamma comburens montes. Et simil modo verba illa: Ita persequeris eos in procella tua, a sequentibus verbis declarantur: Et in ira tua conturbabis eos. Procellam enim hoc in loco celerem atque impetuosum iræ motum metaphorico appellavit. Procellæ enim proprium est omnia conturbare. Quod vero ait, Persequeris, et Conturbabis, vel propheticæ dicta sunt, veluti futura prædicantur, vel optantis modum continent pro Persequaris, et Conturbes.

D VERS. 17. Imple facies eorum ignominia. Eis nimicum profligatis.

Et quarenn nomen tuum, Domine. Interrogantes cum timore ac tremore, quisnam sit is Deus qui tam admirande nos populum suum liberavit, et eos perdidit.

VERS. 18. Erubescant, et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur, et pereant. Cum adversus eos imprecatus fuerit, ut in præsenti pereant sæculo, imprecatur etiam ut pereant in futuro, quod sæculum sæculi appellavit, ut alibi etiam diximus. Perire autem in futuro sæculo ille dicitur, non qui ita perit, ut amplius non sit, sed qui eas persolvit poenas, quas qui sustinent, perire omnes di-

guntur. In illo enim saeculo, pravi omnes erubescunt, et confundentur, publicatis, ac divulgatis eorum operibus : et turbabuntur, ubi judicis constantiam, ac severitatem viderint, et deinde etiam punientur.

Vers. 19. *Et cognoscant, quod nomen tibi Dominus. Inviti igitur id cognoscant, post quam sponte noluerunt.*

Tu solus altissimus in omnem terram. A communis sensu sumendum est verbum, Cognoscant! Addiscant, inquit, quod tu solus Deus es totius terrae. Altissimum autem Deum vocavit, veluti supercessus est. Potest etiam hic psalmus iis omnibus accommodari, qui pro Christo persecutionem sustinent.

In finem pro torcularibus filiis Core, psalmus.

PSALMUS LXXXIII.

Octagesimus etiam psalmus hujusmodi inscriptionem sortitus est. Ibi vide expositionem. Ne eisdem enim torcularibus Propheta noster nunc loquitur.

Vers. 2. *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! Dictio, quam, hoc in loco idem significat quod alibi diximus, in psalmo LXXII, ibi : Quam bonus Deus ipsi Israel! Per tabernacula autem ecclesias intelligit, quae variis in locis constructae sunt, et in quibus divina habitant charismata. Has etenim ecclesias, mentis oculo praividens Propheta noster, dilexit eas. De his autem verbis : Domine virtutum, dictum est, in psalmo LXXXIX.*

Concupiscit, et deficit anima mea in aulas Domini. Anima mea deficit, cupiens ad hujusmodi ecclesias pervenire : quas aulas Dei etiam appellavit, quia in eis moratur, ac conversatur Christus. Vel, deficit, hoc est, dissolvitur ac debilitatur, nimis scilicet fatigata desiderio. Dicuntur enim ardentes amatores desiccere, qui amatæ rei disjunctionem ferre nequeunt. Quisquis etiam cœlestem appetit Regem, dicere potest, quam amabilitia sunt tabernacula illa tua intellectualia, quæ in cœlis sunt ! illæ, inquam, aulæ cœlestes. Concupiscere autem posuit, pro Festinare.

Cor meum et caro, mea exsultaverunt in Deum vivum. Non hoc tantum, inquit, accidit animæ meæ, sed et corpus meum in Christo latatum est. Vivum autem (seu, ut in Graeco habetur, viventem) Deum appellavit, propter idola quæ mortua esse dicuntur : vel quia a mortuis Christus resurrexit. Primo autem cor ipsum latitia afficitur, et deinde gaudium in universum corpus diffunditur.

Vers. 4. *Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos, altaria tua, Domine virtutum. Passerem animam appellat, veluti quæ ab intellectuali aucupe, laqueis, atque aliis multiplicibus insidiis impeditur. Animæ enim, inquit, mea sicut passer crepta est de laqueo venationis⁹. Per turturem simili modo castam oimpiem*

ηνοι, δημοσιευμένων αὐτοῖς τῶν ἔργων· καὶ ταράσσονται βλέποντες τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀποτομίαν· εἴτα κολάζονται.

Kai γράτωσαν δις δρομά σοι Κύριος. Γνώτωσαν δὲ ἀνάγκης, ἐπειπερ ἐκ προαιρέσεως οὐκ τῇδησαν.

Σὺ μόνος ὑψιστος ἐπειπερ πᾶσαν τὴν γῆν. Ἀπὸ χοινοῦ τὸ καὶ Γράτωσαν, δις σὺ μόνος ὁ Θεὸς πάσης τῆς γῆς. Ὑψιστον γὰρ τὸν Θεὸν ἐκάλουν, ὡς ἐπουράνιον Ἀρμάδει δὲ φαλμὸς καὶ τοῖς διωκομένοις ὑπὲρ Χριστοῦ.

B *Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ληρῶν τοῖς υἱοῖς Κερέ. ΨΑΛΜΟΣ ΠΓ'.*

Kai δὲ δύδοηκοστὸς φαλμὸς τοιαύτην ἔλαχε τὴν ἐπιγραφήν· καὶ ζήτει ἐκεῖ περὶ τούτων οὖν τῶν ληρῶν ὁ Δασιδ νῦν διέξεισιν.

'Ως ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων ! Τὸ 'Ως ἐνταῦθα τοιοῦτον ἔστιν, εἰσὶ καὶ τὸ, 'Ως ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ ! Καὶ ζήτει φαλμὸν οὗτον. Σκηνώματα δὲ λέγει τὰς κατὰ τόπον ἐκκλησίας, ἐν αἷς ἡ θεία κατοικεῖ χάρις· δὲς πρεσβυτῶν ὁ Προφῆτης ἡγάπησε. Περὶ δὲ τοῦ Κύριος τῶν δυνάμεων, εἰρηται ἐν τῷ οὗτοῦ φαλμῷ.

C *Ἐπιποθεῖ καὶ ἀκλείσκει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου. Ἐκλείπει, ἀποδημήσαις γλισχομένη πρὸς ταύτας· δὲς καὶ αὐλάς δμοίως ὠνόμασεν, ὡς ἐνδιατήματα τοῦ Χριστοῦ. Ή 'Ἐκλείπει, ἀντὶ τοῦ, 'Ἐκλύεται, ἀπονεὶ τῷ περιττῷ πόθῳ ταλαιπωρουμένη. Λέγεται δὲ τὸ ἀκλείσπειν ἐπὶ τῶν θερμῶν ἴραστῶν, μή δυναμένων ὑπομεῖναι τῷ χωρισμῷ τῶν ποθουμένων. Καὶ πᾶς δὲ ἡ τῆς οὐρανοῦ κατακύνσεως ὀρεγόμενος εἶποι ἀντὶ ἀγαπητὰς σκηνώματα τὰ νοητὰ, τὰ ἐν οὐρανοῖς. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ αὐλάς. Ἐπιποθεῖ δὲ, ἀντὶ τοῦ, 'Ἐπειγεται.*

D *Ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου ἡγαλλισαστο ἐπὶ θεορίᾳ ζώτα. Καὶ οὐκ ἡ ψυχὴ μου μόνη τούτο πέπονθεν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα ἐχάρη ἐπὶ τῷ Χριστῷ. Ἀδάφορος δὲ ἡ σύνταξις. Ζώντα δὲ αὐτὸν εἶπεν διὰ τὸ νεκρὰ εἰλῶλα· ἡ καὶ ὡς ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. Πρώτη δὲ ἡ καρδία χαρεῖ· εἶτα διαγέται ἡ χαρά καὶ ἐπὶ τὸ δίλοι σῶμα.*

Kai τὰρ στρουθίοις εὑρετικοῖς οὐκισταῖς, καὶ τρυγόνων ροσσιάριστανταῖς, οὐδὲ θήσεις τὰ ροσσα ταῦταις, τὰ θυσιαστήρια σου, Κύριε τῶν δυνάμεων. Στρουθίον καλεῖ τὴν ἐπιβουλευμένην ψυχὴν ὃν τῶν νοητῶν θηρευτῶν· Ἡ ψυχὴ γὰρ, φησίν, ἥμως, ὡς στρουθίοις ἐρβύσθη ἐπὶ τῆς πατίδος τῶν θηρευτῶν· Τρυγόνα δὲ, τὴν σώφρονα ψυχὴν, καὶ φιλήσι-

⁹ Psal. cxxiii. 7.

χον, καὶ γοεράν· ἡς νοστία, τοιτέστιν ἔχονα, αἱ ἀρεταὶ. Ἐν ταῖς Ἑκκλησίαις γάρ ἔχουσι τὴν σκέψην αἱ τοιαῦται ψυχαὶ. Οὐ δὲ θήσει, ἀντὶ τοῦ, "Οπουδιαθήσει καὶ ἐνεργήσει. Καὶ ἀλλως δὲ, στρουθίου μὲν ὁ Χριστιανικὸς λαὸς, ἐπιβούλευόμενος ὑπό τε τῶν αἰσθητῶν καὶ νοητῶν θηρευτῶν, δαιμόνων, φημι, καὶ ἀνθρώπων ἀσεδῶν· τρυγῶν δὲ πάς ἐπισκοπός καὶ διδάσκαλος εὐεσθείας· οἱ ἐν ταῖς Ἑκκλησίαις τιθέστιν οὓς ἀναγεννῶσι πνευματικῶς. Εὗρε γέρον, φησι, τὸ μὲν οἰκίαν, ἡ δὲ νοστία τὰ θυσιαστήριά σου, εἰσouν τὰς Ἑκκλησίας σου, τὸν αἱς καθεδάστην θύεται ὁ πνευματικὸς Ἄρνος.

inquit, passer domum, et turtur nidum, altaria nimirum tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus singulis diebus spiritualis Agnus immolatur.

"Ο βασιλεὺς μου καὶ ὁ Θεός μου. Οὗτος ὁ στίχος κείται καὶ ἐν τῷ εἰρημῷ.

Μακάριοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου. Ἐπει γάρ αὐτὸς ὁ Δασιδ ἐπεθύμησε μὲν εἰς τὰς δηλωθείσας αὐλὰς εἰσελθεῖν, περίβω δὲ ἦν, λοιπὸν μακέριεις τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐταῖς. Οἶκον γάρ τοῦ Χριστοῦ ταύτας ὑποληπτέον· ἀδιαφόρως δὲ οἶκον καὶ οἰκους εἰρητέον· ταῖς μὲν γέροντοι ποικιλαῖς θέσεσι πολλοὶ εἰσὶν οἰκοι· τῇ εὐεσθείᾳ δὲ καὶ κοινωνίᾳ τῆς ποικιλίας εἰς οἱ ἀπανταχῆ τυγχάνουσιν.

quoniam si loca respicias, ecclesiae numero plures omnia quae ubique locorum sunt tempia, unam constituant fidelium Ecclesiam.

Ἐις τὸν αἰώνας τὸν αἰώνων αἰρέσσουσι· Διὰ παντὸς ἀκατάπαυστον ἔχουσι τὴν σὴν ὑμνῳδίαν.

Μακάριος ἀτὴρ φόρτος ἀτελῆψις αὐτῷ καὶ σου. Μακάριος ἀκείνος, ὃτινι αὐτῷ ἐστι βοήθεια ἀπὸ σοῦ. Περὶ δὲ τοῦ σχήματος τούτου εἰρηται ἐν τῷ φαλμῷ θ', εἰς τό· Οὐ ἀράς τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει.

"Αὐτοῦ δὲ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο. Ὁ τοιούτος ἀνθρώπος ἀναβάσεις ἀπὸ τῶν γηνῶν ἐπὶ τὰ οὐράνια, καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητά, καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἐν ἐαυτῷ διεμηχανήσατο, διενοήσατο, κατεσκεύασεν. Εἰν δὲ ἀν αὐτὰ οἱ ἄγαθοι λογισμοὶ, δι' ὧν ἀντιτάσσει τις, ὡς διὰ κλίμακος, ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ θεῖα. Μακάριος, φησίν, δὲ τὴν σὴν ἔχων ἀνείληψιν. "Ἔχει δὲ ταύτην πᾶς δὲ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενος.

Ἐις τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος. Διέθετο ταύτας ἐν ἐαυτῷ τὰς ἀναβάσεις, ὃν ἐν τῷ τόπῳ τοῦ κλαυθμῶνος· εἰρηται δὲ κοιλάς κλαυθμῶνος ἀπὸ μεταφορῆς τοῦ τόπου, ἐν τῷ πάλαι τὴν παρανομίαν τῶν Ἐβραίων ἐλέγξας ὁ Θεός, εἰς κλαυθμὸν τὸν λαὸν ἐκίνησε· διὸ καὶ Κοιλάς κλαυθμῶνος ὁ τόπος ἐκείνος ἐκλήθη. Κοιλάς δὲ τὸ κοῖλον καὶ ταπείνων· ἐν ταπεινώσει δὲ γίνεται ἡ μετάνοια, ἥν ἀναγωγικῶς δηλοῖ. Καὶ γάρ τόπος κλαυθμῶνος, ἀναγωγικῶς ἡ μετάνοια..

vallis fletus, quod paenitentiae locus.

Ἐις τόπον, δὲ θέστο. Όν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος· δηλαδὴ ἐν τόπῳ, δην θέστο ἐαυτῷ, ἥ δην εἶλετο.

Καὶ γάρ εὐλογίας δώσει ὁ ρομοθετῶν. Μακάριοι, φησίν, οἱ βηθέντες· καὶ γάρ καὶ ὁ Χριστός δὲ

A animam intelligit, quæ et mœsta sit, et quietem secretum : cuius pulli, hoc est, cuius filii, virtutes sunt. Habent autem hujusmodi animæ in Ecclesiis, quasi in quibusdam tutissimis nidis, protectionem, atque refugium. Ubi ponet, autem dixit, pro, Ubi disponet, atque ubi operabitur, hujusmodi scilicet virtutes. Et aliter : passer est populus Christianus, cui tam intellectuales, quam mundi hujus venatores, dæmones nimirum atque impii homines, insiduntur. Turtur autem est episcopus quilibet, aut doctor Christianæ religionis, qui in Ecclesiis filios ponit, quos per Spiritum regenerat. Invenit enim inquit, passus domum, et turtur nidum, altaria nimirum tua, hoc est, ecclesias tuas, in quibus

Rex mens et Deus mens. Versiculus iste habetur etiam in quinto psalmo.

Vers. 5. Beati, qui habitant in domo tua. Concupivit quidem beatus David introire in aulas Domini, quas diximus, et tamen procul ab eis constituit (mentis oculis tantum cernens), quod reliquum est igitur illos appellat beatos qui illuc habitatur erant. Per domum enim Dei, has ipsas aulas, Christi nimirum ecclesias intelligere debemus. Indifferenter autem singuli numero, et plurali usus est ; sunt : si religionem et fidel communicationem,

In secula seculorum laudabunt te. Semper ac perpetuo laudes tuas in ore habebunt.

Vers. 6. Beatus vir, cui est auxilium ei abs te. In hoc versiculo idioma quoddam Hebraicum est, illi simile, quod vidimus in psalmo ix, ibi : Cujus malédictione os ejus plenum est ; ubi vide.

Ascensiones in corde suo disposuit. Talis, inquam, C homo excogitavit intra se gradus, atque ascensus quodam a sensibilibus ad intellectualia, a pejoribus ad meliora. Sunt autem istæ ascensiones, bonæ quodam cogitationes, per quas veluti per scalam gradatim ad alta et divina dona descendimus. Beatus itaque, inquit, ille est, qui auxilio tuo se potest juvare. Illi autem auxilium tuum praestò fuerit, qui ascensiones istas in suo corde disposerit.

In valle lacrymarum. Disposuit autem in seipso hujusmodi ascensiones, existens in loco lacrymarum. Vallis autem lacrymarum, seu vallis fletus, metaphorice dicta est ab illo loco, ubi olim Deus Hebreorum iniuriantes redarguens, populum commovit ad fletum : unde Vallis fletus appellatus est locus ille. Et quia cujuscunq; vallis situs humilitatem præ se fert, docemur quod cum humilitate agenda est omnis paenitentia. De paenitentibus enim loquitur Propheta eos beatificans qui in valle lacrymarum ascensiones disposuerint in corde. Nam iuxta anagogen idem nobis significat vallis fletus, quod paenitentiae locus.

In loco, quem posuit. Existens in valle fletus, atque in loco quem sibi ipsi posuit, hoc est, in loco quem elegit.

Vers. 8. Etenim benedictiones dabit legislator. Beati illi, inquit, sunt quos prædiximus. Nam et

Christus, qui hanc nobis legem dedit, evangelicis etiam mandatis suis benedictiones eis dabit, quemadmodum apud Matthæum et Lucam legimus.

Ibunt de virtute in virtutem. Ex humilitate ad luctum, ex luctu ad compunctionem, atque hoc pacto ex una in aliam virtutem, summo cum prospectu, ad sublime virtutum culmen ascendent. Virtus autem ideo dicta est, quia viribus potentiorum illum hominem reddit, qui eam amplectitur. (Vires autem cum dico, non corporis tantum, sed animi etiam facultates intelligo.) Possumus et aliter dicere, quod ibunt ab oratione ad lectionem sacrarum Litterarum, et ab hujusmondi lectione, ad imperfectorum quoruilibet admonitionem, atque exhortationem; item ab exhortatione, ad gratiarum actiones, atque ad laudem Dei. Et aliter, a virtute donorum Dei, que hic in terra nobis regno tribuentur.

*Videbitur Deus deorum in Sion. Prophetia hic continetur de Incarnatione Salvatoris, qui in Sion ortus est, juxta illud: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, annuntians præceptum ejus*¹⁰. Deum autem deorum ea ratione appellavit, quam diximus in principio psalmi xliii.*

Vers. 9. *Domine Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe, Deus Jacob. Idem est dicere, Deum virtutum, quod Dominum virtutum, de quo in principio diximus præsentis psalmi. Per orationem autem eas preces intelligit, quas in progressu dicturus est. Deus, etiam Jacob pro Deus, qui olim luctans, in figura hominis apparuiti Jacob.*

Vers. 10. *Protector noster aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui. Hæc est illa oratio, quam exaudiri postulavit. Per Christum autem hoc in loco quæcumque Christianum intelligit, qui in Christo baptizatus sit, et Christum induerit: de quo in fine Proœmii præsentis operis dictum est.*

Vers. 11. *Quia melior est dies una in aulis super millia. De divinis aulis paulo superius dictum est. Melior est autem una hujusmodi dies super millia aliorum dierum, qui alibi quam in tua aula agantur, dictio autem, Quia, confirmantis est hoc in loco, pro Vere.*

Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Idem rursus repetit, sed manifestius. Tu vero mecum considera quanto divinitate domini amore ac desiderio teneatur, is qui abjectus esse malebat in domo Dei, ob eam nimisrum sanctificationem, quæ illic perpetuo adest, quam deliciose cum peccatoribus habere.

Vers. 12. *Quoniam misericordiam, et veritatem diligit Dominus Deus. Admiscerat Propheta in hoc psalmo admonitiones, atque ad activam nos, et contemplativam vitam hortatur, dicens, quod*

Α νομθετῶν τὰ τοιάντα διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν εὐλογίας αὐτοῖς δώσει. Εἰν δὲ αὐταις οι διάφοροι μακαριστοί.

Πορεύονται ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν. Τέλος ἀρετῆς εἰς ἀρετὴν· οἷον ἐκ ταπεινοφροσύνης εἰς πένθος; ἐκ δὲ πένθους εἰς κατάνυξιν, καὶ οὕτως ἐκ ταύτης εἰς ἔκεινην προχόπτοντες, ἀναβήσονται πέρι, τὴν ἀκρωτεισιν. Δύναμιν δὲ τὴν ἀρετὴν ἔκαλεσεν, ὡς ἰσχυροποιοῦσαν τὸν μετίοντα αὐτῇν· ξεῖτε δὲ καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διτε πορεύονται ἀπὸ προσευχῆς εἰς ἀνάγνωσιν τῶν θείων λογίων, καὶ ἀπὸ ἀναγνώσεως εἰς εὐχαριστίαν τῶν θείων λογίων καὶ ὑμνῳδίαν Θεοῦ. Καὶ ἀλλως πάλιν ἀπὸ δυνάμεως τῶν ἐνταῦθα χαρισμάτων εἰς τὴν δύναμιν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

præstantur, ad eorum virtutem, quæ in cælorum

'Ογδήστεται δὲ Θεὸς τῷ θεῷ θεῶν ἐν Σιών. Τοῦτο πρόρρησις τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσας· ἐν Σιών γάρ ἀνέτειλε, κατὰ τό· Ἐγὼ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄγιον αὐτοῦ, διαγγέλλω τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Θεὸν δὲ τῶν θείων ἔκαλεσεν αὐτὸν, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ μεθ' φαλμοῦ προεξῆγηταί μοι.

Κύριε δὲ Θεὸς τῷ δυνάμεων, στοάκουσον τῆς προσευχῆς μου, ἐτρώσας, δὲ Θεὸς Ἰακὼβ. Ταῦτα εἰπεῖν, Ὁ Θεὸς τῷ δυνάμεων καὶ Κύριε τῷ δυνάμεων, περὶ οὗ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος εἰρηταί φαλμοῦ. Προσευχὴν δὲ λέγει τὴν παράκλησιν, ἢ μέλλει προσαγαγεῖν προσώπῳ. Ὁ δὲ Θεὸς Ἰακὼβ, ἀντὶ τοῦ, Ὁ καὶ τῷ Ἰακὼβ πάλαι δρθεὶς, ἐν ἀνθρώπου σχήματι, ἐπὶ τῇ πάλῃ.

Ὑπερασπιστὰ ήμῶν, ἵστε, δὲ Θεός· ἐξίδειγον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου. Τοῦτο ἡ προσευχὴ. Χριστὸν δὲ λέγει πάντα Χριστιανόν· οὓς γάρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύθησαν. Εἰρηται δὲ περὶ τούτου καὶ ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βίβλου τῶν Φαλμῶν.

"Οτις χρείσσων ήμέρα μια έτει ταῖς αὐλαῖς σου υπὲρ χιλιάδας. Περὶ τῶν θείων αὐλῶν ἐλέχθη μικρὸν ἀνωτέρω. Ὑπὲρ χιλιάδας δὲ ήμερῶν τὰς ἐν έτεροις τόποις ἀνιέροις. Τὸ δὲ, "Οτις, βεβαιωτικόν.

D

Ἐξελεξάμην παραβίπτεισθαι ἐν τῷ σίκω τοῦ Θεοῦ μᾶλλον η οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμαρτωλῶν. Τέ αὐτὸν πάλιν φησι, πλὴν φανερώτερον. "Ορα δὲ οἶσαν ἡγάπα τὸν θεῖον οίκον, δὲ δι παραβίπτεισθαι ὡς ἔτυχε, τοῦ οἰκεῖν ἀδρῶς ἐν ἀμαρτωλοῖς αἱρετώτερον ἔχρινε διὰ τὸν ἔκειθεν ἀγα- σμόν.

"Οτις δέισος καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ Κύριος. Ἐγκαταμήνυτι τῷ φαλμῷ καὶ νουθεσίαν προτρέπτικὴν εἰς πρακτικὴν ἀρετὴν καὶ θεωρητικὴν· λέγων δὲ ο Θεὸς ἀγαπᾷ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ τὴν ἀλή-

¹⁰ Psal. II, 6.

Θειαν. Εστι δὲ τῆς μὲν πρακτικῆς ἡ ἐλεημοσύνη. Α Deus diligit misericordiam et veritatem. Misericordia autem ad activam, et veritas ad contemplativam vitam pertinet. Quod si istas Deus diligit virtutes, necessario eos amat, qui hujusmodi virtutes amplectuntur: quia Deus est ipsa misericordia, et ipsa veritas. Dicitio autem, Quoniam, narrantis in morem posita est, et abundat, ita sæpe diximus, more Hebraici idiomatis. Possimus et aliter dicere, quod Christus nostri misertus est, et verum nobis Evangelium prædicavit.

Χάριν καὶ δόξαν δώσει. Χάριν ἀφέσεως ἀπαρτιῶν, ὡς τῇ πόρνῃ, καὶ πολλοῖς ἀλλοις. "Η θαυμάτων, ω; τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἄγιοις. Δόξαν δὲ, καὶ τὴν παρ' ἀνθρώπων, καὶ τὴν τὸν οὐρανοῖς. "Η χάριν μὲν τὴν τῆς θεωσεως, δόξαν δὲ τὴν τῆς βασιλείας αὐτοῦ.

Κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. Τὸν καθ' ὑπερβατὸν τὸ δρῦτὸν συντάσσουσιν, οἷον· χάριν καὶ δόξαν δώσει τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ. Εἴτα Κύριος οὐ στερήσει αὐτοὺς τῶν ἀγαθῶν τῶν ἐν οὐρανοῖς. Ἀδιάφυσος δὲ καὶ ἡ σύνταξις, τοῦ Στερήσει. "Ο σημαίνει τὸ Κωλύσει. Τινὲς δὲ σύνταξιν ἀντὶ συντάξεως φασι. Κύριος οὐ στερήσει τῷρ ἀγαθῷ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ, εἰτούν ἐν ἀποχῇ τῶν κακῶν.

possimus: *Dominus non privabit bona iis qui ambulant in innocentia.* sic posita, accipitur pro Prohibebit. Quidam vero dicunt casus in constructiones suisse immutatos, et positum: *Non privabit bona, iis qui ambulant in innocentia;* pro *Non privabit eos bonis.* Innocentiam autem hoc in loco pro abstinentia vitiorum posuit. (Considera etiam ne fortassis verbum ἀποστρεψῃ, hoc est, verbum *Privo*, eodem modo construatur, quo verbum *Ansero*; quod aliquando cum dativo jungitur et accusativo, veluti: *Ausero* tibi eam rem, sicuti reperimus apud Aristidem: *Abstulit ei aggritudinem.* Item apud Philostratum: *Cum fortuna ei magnum præmium abstulisset.*)

Κύριε ο Θεός τῷρ δυράμσων, μακάριος ο ἀτρωπος ο ἀλεκίων ἀτι σό. 'Ἐν τῷ λγ' φαλμῷ εἰρηται. **Μακάριος ἀτήρ δις ἀλεκίει ἐπ' αὐτέρι.** 'Ελπίζει δὲ ὁ πάντων καταφρονήσας τῶν βιωτικῶν, καὶ τῷ Θεῷ μόνῳ προσανίσχων. 'Εθραίσι δὲ καὶ τὸν παρόντα φαλμὸν τῷ ἐν Βαβυλῶνι δορυαλώτῳ λιθῷ ἀνατιθέσαν, ἐπιθυμούντες τοῦ ἐν Ιεροσολύμοις νεοῦ, καὶ μακαρίζοντες τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῷ, καὶ προτιμῶντες μίαν ἡμέραν τῆς ἐν αὐτῷ διατριβῆς, ὃ πέρ χιλιάδας ἡμερῶν τὰς ἐν ἀλλοις. Οὐ δύνανται δὲ διόλου συμβιβάσαι τὴν ἔρμηνειαν αὐτοῦ. Τὸ γέρον, Εἰς τοὺς αἰώνας τῷρ αἰώνων αἰρέσοντο, προσισταται. Κατελθόν δὲ καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ ἐν αὐτῷ αἰνός· καὶ τό, Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, ἀνακόλουθον αὐτοῖς, καὶ ἀλλα τινά. Καὶ γέροντος καὶ ἡ διπίγραφη πρὸ τῶν ἀλλών ἐμποδίζει, **Δηρῶν πληθυντικῶς μνημονεύουσα· πανταχοῦ δὲ ληγὸν ἡ Παλαιά τῶν ἐν Ιεροσολύμοις λέγει ναὸν, καὶ σκηνώμα· καὶ οὐ σκηνώματα.**

τοιωτερον appellat, cum passim in Veteri Testamento singulari numero, aut Tabernaculum appellatum sit. **Εἰς τὸ τέλος τοῖς υἱοῖς Κορέ, γνωμὸς τῷρ Δαβίδ.**

ΨΑΛΜΟΣ Π.Ι.

Εἰς τὸ τέλος καὶ οὗτος διὰ τὸ τέλος τῶν ἐν τούτῳ προφητειῶν. Προαγορεύει γάρ τυπικῶς μὲν τὰ τῆς ἀλευθερίας τῶν ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτων,

Gratiam et gloriam dabit. Gratiam remissionis peccatorum, veluti dedit meretrici, et aliis multis. Vel, gratiam miraculorum dabit, quemad apostolis praestitit, et ceteris sanctis. Gloriam vero, et eam quae est ab hominibus, et eam quae in caelo est. **B** vel deificationis gloriam, ut Dei scilicet efficiamur, et gloriam cœlestis regni adipiscamur.

VERS. 13. Dominus non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Qui tam per figuram hyperbaton construunt hunc versiculum, videlicet: Dominus dabit gratiam et gloriam, iis qui ambulant in innocentia; deinde Dominus non privabit eos cœles ibus bonis. Et quis Graeca lectio indifferenter continet constructionem. (Habetur enim in Graeco: Κύριος οὐ στερήσει τὰ ἀγαθὰ τοῖς πορευομένοις ἐν ἀκακίᾳ, quod ad litteram dicere possimus: *Dominus non privabit bona iis qui ambulant in innocentia.* C Dic quod dictio, *Privabit.* sic posita, accipitur pro Prohibebit. Quidam vero dicunt casus in constructiones suisse immutatos, et positum: *Non privabit bona, iis qui ambulant in innocentia;* pro *Non privabit eos bonis.* Innocentiam autem hoc in loco pro abstinentia vitiorum posuit. (Considera etiam ne fortassis verbum ἀποστρεψῃ, hoc est, verbum *Privo*, eodem modo construatur, quo verbum *Ansero*; quod aliquando cum dativo jungitur et accusativo, veluti: *Ausero* tibi eam rem, sicuti reperimus apud Aristidem: *Abstulit ei aggritudinem.* Item apud Philostratum: *Cum fortuna ei magnum præmium abstulisset.*)

Domine Deus virtutum, beatus homo, qui sperat in te. In psalmo etiam LIII legimus: *Beatus vir, qui sperat in eo.* Ille autem sperare dicitur in Deo, qui mundana omnia despicit, et ab eo solo dependet. Hebrei vero hunc psalmum dicunt ad captivum in Babylone populum pertinere, qui ad Hierosolymitanum templum accedere optabat, et beatos eos omnes dicebat, qui illuc degerent. Qui etiam populus in illo templo, vel unica tantum die commorari maluisset, quam alibi vel longissimo temporis intervallo. Verum non possunt per omnia hujusmodi expositionem suo accommodare proposito, cum illa eis verba adversentur: *In sacula sæculorum laudabunt te.* Nam et templum, et laudes, quae in eo templo Deo dicebantur, abierunt omnia. Et verba illa: *In valle lacrymarum, nullam juxta eorum expositionem haberent consequentiam.* Et multa alia præterea erunt dissona. Nam et ipsa in primis inscriptio adversatur, quae *Torcularia plu-* **R** *tabernaculum, templum Hierosolymitanum, Torcular, et non torcularia, aut tabernacula.*

In finem filii Core, psalmus David.

PSALMUS LXXXIV.

In finem etiam inscribitur hic psalmus, ob prophetias in eo contentas, quae ad finem tendebant, Et in figura quidem ea prædicti, quae ad populi

captivi in Babylone libertatem pertinebant, revera Α ἀληθινῶς δὲ τὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐν εἰδωλολατρείᾳ αἰχμαλώτων, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγήν.

VERS. 2. *Benedixisti, Domine, terram tuam.* Ηαῖς *quæ diximus mentis oculis prævidens Propheta Deum ipsum alloquitur dicens : Benedixisti, Domine, terram tuam, seu (ut verius in Græca lectione habetur) : Bona voluntati, Domine, terræ tuæ.* Habetur enim in Græco verbum, εὐδόκησας, unde εὐδοκία *quæ beneplacitum dicitur, seu bona voluntas.* In Græca tamen lectione constructio indifferens est. *Terræ autem tuæ dicit, quia Domini est terra*¹¹, etc. *Bona igitur nunc voluisti terræ tuæ.* Nam olim ob primi parentis transgressum, bona ei non volebas, sed mala : *Maledicta, inquiens, terra in operibus suis*¹²; at nunc ob novi nostri Adam obedientiam, in gratiam tuam restituta est : *quoniam olim tua tantum erat creatura, nunc etiam possessio tua facta est.* Et hunc quidem sensum] fideles omnes sequuntur. *Judæi vero per terram Dei, ipsam tantum intelligunt Judæam, veluti quæ populo Dei* B *suit destinata : cui ideo bene voluisse Deum dicunt, quia post captivitatem rursum eam habitari concessit.*

Avertisti captivitatem Jacob. Quæ futura crant ponit, ut facta, prophetæ lege : *Avertisti, inquit, captivum populum Jacob a tyrannide qua premebatur.* Per Jacob vero, ut jam sæpe diximus, Christianum populum intelligit.

VERS. 3. *Remisisti iniquitatem populo tuo : operuisti omnia peccata eorum.* Hunc populum Prophetæ alibi in psalmo LI beatum appellavit dicens : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Remisit enim nobis per misericordiam nostras iniquitates, et sacram baptismi aquis peccata nostra contexit. *Hebræi vero dicunt quod remisit Deus iniquitates, ob quas acti fuerant in captivitatem, et quod operuit eorum peccata in profundo veritatis.* Populus autem Domini non solum antiquus ille Israeliticus populus appellatur, iuxta rationem redditam in psalmo LXXX, sed etiam novus Christianorum, ut diximus in primo versiculo psalmi LXXVI.

VERS. 4. *Sedasti omnem iram tuam.* Quam ante habebas propter bujusmodi nostras iniquitates, et peccata.

Avertisti ab ira indignationis tuæ. Quid sit ira indignationis (seu potius, ut in Græco habetur, ira excendente) vidimus in psalmo LXXXVII. *Avertisti autem pro Declinati, ab indignatione nimirum, atque ita ad hilaritatem et benevolentiam pertransisti.*

VERS. 5. *Converte nos, Deus salutarium nostrorum, et averte iram tuam a nobis.* Deinceps ex populi persona sermonem facit, vel etiam seipsum Prophetæ cum eis annumerat supplicans, ut petit superius consequantur. Quid autem significant illa verba : *Deus salutarium nostrorum, di-*

Εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου. Ταῦτα προερχάνται ὁ Προφήτης, προεναφωνεῖ τῷ Θεῷ, διετί 'Αγαθὰ ἡθέλησας τῇ γῇ σου· εὐδοκία γάρ η ἀγαθοθέλεια. 'Αδιάφορος δὲ η σύνταξις τοῦ, 'Ηθέλησας. Τὴν γῆν σου δὲ, διετί *Τοῦ Κυρίου, φησὶν, η γῆ.* Πρώην μὲν γάρ, διὰ τὴν τοῦ πρώτου 'Αδάμ παρακοὴν, πονηρὰ αὐτῇ τὸ θέλησεν. 'Επικατέραπος γάρ, φησὶν, η γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου· Νῦν δὲ τούναντον, διὰ τὴν τοῦ νέου 'Αδάμ υπακοὴν. Καὶ πρότερον μὲν κτίσμα Θεοῦ ἦν, ὑστερον δὲ καὶ κτῆμα αὐτοῦ ἐγένετο. 'Αλλ' οὗτον μὲν καθ' ἡμᾶς Καθ' 'Εβραίους δὲ γῆν Θεοῦ νοήσις ιδίκως τὴν Ιουδαίαν, ὡς ἀφωρισμένην τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἡς εὐδοκίαν φασὶ τὸν εἰανθῆ; ἐνοικισμόν.

'Απέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακὼβ. Ήδε ήδη γεγονότα ἐκτίθεται τὰ μέλλοντα νόμῳ προφητείας. 'Απέστρεψας, φησὶ, τὸν αἰχμάλωτον λαὸν τοῦ Ἰακώβ ἀπὸ τῆς κατεχούσης αὐτὸν τυραννίζος. 'Ιακὼβ δὲ ὁ Χριστιανικὸς εἰρηται λαός, καθὼς διαφέρων εἰρηται.

'Αργῆκας τὰς ἀνορίας τῷ λαῷ σου· ἐκάλυψας πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Τοῦτον τὸν λαὸν καὶ ἐν τῷ λόγῳ φαλμῷ ἐμακάρισεν, εἰπεών· *Μακάριοι ὀλιγόθενσαρ αἱ ἀνομίαι, καὶ ἡστὶν ἀπεκαλύψθεσται ἀμαρτίαι.* 'Αργῆκε γάρ ἡμῖν τὰς ἀνομίας αὐτῶν διὰ τὴν μετάνοιαν, καὶ ἐκάλυψε τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν τοὺς ἱεροὺς ὑδατούς τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. Καθ' 'Εβραίους δὲ παρεῖδε τὰς ἀνομίας, δι' ἡχηματίσθησαν, καὶ ἐκάλυψε τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν τῷ βιβλῷ τῆς λιθηῆς. Λαός δὲ αὐτοῦ δὲ μὲν πελαΐδος, κατὰ τὴν χρῆσιν ἦν παρηγάγομεν ἐν τῷ π' φαλμῷ δὲ νέος, καθὼς ἀποδεδώκαμεν ἐν τῷ α' στίχῳ τοῦ α'*φαλμοῦ.*

κατεκανουσις πᾶσαν τὴν δργὴν σου. Τὴν ἐπιταῖς τοιαύταις; ἀνθεμίαις; καὶ ἀμαρτίαις.

D *Απεστρεψας* δεκδ δργῆς θυμοῦ σου. Τί μή δετί δργή θυμοῦ, εἰρήκαμεν ἐν τῷ οὕ φαλμῷ· *ἀπεστρεψας* δὲ, ἀντὶ τοῦ Μετεκλήθης ἀνεγώρησε; ἀπὸ θυμοῦ ἐπὶ Ιαρθητα, καὶ εύμενειαν.

'Επιστρεψον ἡμᾶς, σ Θεὸς τῶν σωτηρίων ἡμῶν, καὶ ἀπεστρεψον τὸν θυμόν σου δρ' ἡμῶν. Λοιπὸν προσώπῳ τοῦ λαοῦ ποιεῖται τοὺς λόγους. 'Ο καὶ ἐγκαταλέγων ἔκαυτὸν αὐτοῖς, ἵκετενει τοχεῖν αὐτοὺς ὃν εἰρηκε. Περὶ δὲ τοῦ, 'Ο Θεὸς τῶν σωτηρίων ἡμῶν, εἰρηται ἐν τῷ ἕντε φαλμῷ. 'Επιστρε-

¹¹ Psal. xxii, 1. ¹² Gen. iii, 17.

Ἄντα δὲ τῆς αἰχμαλωσίας πρὸς τὴν προτέ-
πον εὐγένειαν.

Μή εἰς τοὺς αἰώνας ὀργισθῆς ἡμῖν. Ἐνταῦθα
εὖ, Εἰς τοὺς αἰώνας, ἀντὶ τοῦ, Μή αἰώνια, μή
ιακρά. Τινὲς δὲ οὐ κατ' ἐρώτησιν ταῦτα ἀναγινώ-
τκουσιν, ἀλλ' ἡθικῶς· Μή εἰς τοὺς αἰώνας ὀργισθῆς
ἡμῖν.

ερμοῦνται, ut recte etiam exponi potest, pro ne, ut sit sensus: Ne in perpetuum nobis irasca-

ris.

Ἡ διατετεῖς τὴν ὀργήν σου ἀπὸ γενεᾶς εἰς
γενεὰν; Τὸ αὐτὸν πάλιν φησίν. Εἰς γενεὰν δὲ, ἀντὶ^B τοῦ, "Εως γενεᾶς δὲλης. Εἰρηται δὲ περὶ τούτου
τὸν ψαλμόν. Διατετεῖς δὲ, ἀντὶ τοῦ, Παρατε-
νεῖς.

Ο Θεὸς, σὺ ἐπιστρέψας ζωάσεις ἡμᾶς. Ἐπι-
στρέψας ἡμᾶς οὐ μόνον ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἀλλὰ
καὶ ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων. Ἡ καὶ, Ἐπιστρέψας
σὺ πρὸς ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπεστράψῃς. Ζωάσεις δὲ, ἀντὶ^B
τοῦ, Ζωάσαις πρὸς ἀρετήν, νενεκρωμένους ἡδη πρὸς
ἔργασιν αὐτῆς.

eras a nobis. Vivificabis, hoc est, vivos nos reddes ad opera mortui eramus.

Kai o λαός μου εὐφρατθίσται ἐξι σοι. Τυχών
ἐπιστροφῆς τοιαύτης.

Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ διεός σου, καὶ τὸ σω-
τηρίσθιν σου δῶντος ἡμῖν. Τὰ ἑντεῦθεν περὶ τοῦ
Χριστοῦ διαλαμβάνουσι. Παραχαλεῖ γάρ δὲ Προφήτης
τὸν Ιεζέρα προσώπῳ τοῦ λαοῦ, τοῦ μέλλοντος πι-
στεῦσαι, φανῆναι τὸν Χριστὸν· τοῦτον γάρ καλεῖ
Ἐλεος Θεοῦ, καὶ σωτήριον Θεοῦ· διτι, ἐλεήσας ἡμᾶς,
ἐνγηρίωπτον, ήνα σώσῃ ἡμᾶς, καὶ διτι ἐλεήμων
ἐστι, καὶ Σωτήρ· Ἐλεος δὲ σου καὶ σωτήριόν σου·
οίον διτι τὸ Ἐλεος τὸ παρὰ σοῦ· καὶ τὸ σωτήριον τὸ
παρὰ σοῦ τοῦ Πατρός. Διασεις δὲ ἡμῖν, διτι Παιδιοί,
φησίν, ἔχεττη ἡμῖν, καὶ νιδές ἁδόθη ἡμῖν.

diam illam, et salutare illud petimus, quod a te est.

Ad Patrem enim loquitur Propheta. Tu vere

illud nobis dabis, quod petimus, ita ut aliquando canere possimus cum Propheta: Puer natus est no-

bis, et filius datus est nobis¹⁰.

'Ακούσομαι τι λαλήσει ἐν ἐμοὶ Κύριος ο Θεός.
Αἰσθόμενος ἐπιπνοας θείας ο Προφήτης, παρα-
τενάζει ἐκυρῶν εἰς τὸ ἀκοῦσαι. 'Er ἐμοὶ δὲ εἶπε,
φησίν, δι τι λαλήσει. Διότι λαλήσει πάντως εἴσουν
εἰσαγγελίσεται εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ δυ-
τας ο λαὸς αὐτοῦ εἰρήνην ἔχει: πάντοτε πρός τε τὸν
Θεόν καὶ πρός ἐκυρῶν, ὥσπερ αὐθις μάχην πρὸς
τοὺς ἔχθρους τοῦ Θεοῦ, τὸν τε δαίμονα καὶ τοὺς τοῦ
δαίμονος. Τοὺς αὐτοὺς; δὲ ἐκάλεσε λαὸν Θεοῦ, καὶ
δούσις, τονέστιν, ἀφωτιωμένους αὐτῷ καὶ ἐπιστρί-
φοντας ἐπ' αὐτὸν τὴν ἐκυρῶν καρδίαν, ἤγουν τὴν

A ctum est in psalmo LXVII. Convertite autem nos a
captivitate in pristinam dignitatem.

VERS. 6. Numquid in sēcula irasceris? — In
sēcula hic posuit, pro Perpetuo, seu pro: Num-
quid diu irasceris? Quidam autem non per in-
terrogationem hoc dictum esse intelligunt, et
dictionem μή, quae habetur in Græca lectione
sit sensus: Ne in perpetuum nobis irasca-

Aut extendes iram tuam a generatione in gene-
rationem? Idem rursus repetit. In generationem
autem dixit, pro usque ad aliam generationem;
de quo in ix psalmo dictum est, et Extendes, pro
Protendes.

VERS. 7. Deus, tu convertens vivificabis nos. Con-
vertens nos nimis a captivitate ad libertatem,
atque a vitiis ad virtutes; vel (quia Græca dictio
ἐπιστρέψας in utroque potest sensu accipi, et
legi etiam potest: Deus tu conversus) dicamus, ^B
Deus tu conversus ad nos; antea enim aversus
eras a nobis. Vivificabis, hoc est, vivos nos redde ad opera mortui
Nam antea ad ea pene

Et populus tuus lætabitur in te. Hujusmodi scili-
cet conversionem consecutus.

VERS. 8. Ostende nobis, Domine, misericordiam
tuam, et salutare tuum da nobis. Hæc et quæ se-
quuntur de Christo intelligenda sunt. Rogat enim
Propheta Deum Patrem ex fideli populi persona,
ut Christus, quem et misericordiam Dei, et Dei
salutare appellat, sibi ostendatur. Misericordiam
autem et salutare ideo eum appellavit, quia mi-
sericordia motus est, ut carnem assumeret, et
nos salvaret. Unde et misericors, et Salvator
merito appellatur. Misericordiam vero tuam, Deus,
et salutare tuum hunc dicimus, quia misericor-
diam illam, et salutare illud petimus, quod a te est.

Ad Patrem enim loquitur Propheta. Tu vere

canere possimus cum Propheta: Puer natus est no-

bis,

et filius datus est nobis¹⁰.

VERS. 9. Audiam quid loquatur in me Dominus
Deus. Divinam Propheta spirationem atque au-
ram in se adventaturam sentiens, ad audiendum
præparatur. Quod ait: Quid loquatur in me, di-
clum est ut ostenderet, quod Deus non in exte-
riores corporis, sed in interiores animæ aures lo-
culturus erat.

Quoniam loquetur pacem super populum suum,
et super sanctos suos, et in eos, qui convertunt
corda sua ad eum. Audiam, inquit, quid loquetur.
Omnino enim loquitur Deus, atque evangeliza-
bit pacem populo suo. Et vere quidem populus
Dei et secum ipse, et cum Deo semper pacem
habet, sicuti contra, idem populus semper pu-
gnam ac bellum habet cum dæmonie, et cum
universis qui dæmonis amici, aut Deo inimici
sunt. Eosdem autem fideles et populum Dei
appellavit, et sanctos, hoc est, sanctificatos, ac

¹⁰ Isa. ix, 6.

PATROL. GR. CXXVIII.

dicates Deo, et convertentes corda sua, hoc est, A ψυχήν ἢ ἀπὸ τῆς καρδίας δλους ἐσήμανεν, ὃς ἀπὸ animas suas ad eum; vel a corde totum hominem significavit, veluti a parte totum.

VERS. 10. *Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius.* Hoc illud est, quod in se Propheta Deum loqui audivit. Dicitio autem, *Verumtamen, superflua est in hoc loco, vel accipitur pro Vere.* Erit, inquit, salutare ipsius Dei prope eos qui Deum timent; et sensus est, quod simul ac fuerint aliqui timentes eum, qui fidèles nimis rursum erant, tuus prope eos erit Christus, hoc est, statim tunc adveniet.

Ut inhabitet gloria in terra nostra. (Quod in Graeco legimus, τοῦ κατασκηνῶσαι, exponi potest, ut exposuit Latinus interpres. Vel etiam: *Ut inhabitat faciat gloriam* quae lectiones tamē codem p tendunt.) Prope igitur erit Christus, ut inhabitare faciat gloriam, gratiam et honorem, in terra Jerusalem, vel quia ipse ille erat gloria, qui caro factus est, et habitavit in nobis¹¹, vel quia post Salvatoris incarnationem, usque in hodiernum diem, terra illa Jerusalem nobilis, honorata et omnibus desiderabilis fuita est.

VERS. 11. *Misericordia et veritas obviamerunt,* iustitia et pax osculatæ sunt. Quidam his versiculis connumerari dicunt eas virtutes, quae in Christo convenerant: veluti misericordiam et veritatem. Et misericordiam quidem demonstravit Christus sanando ægrotos, veritatem vero docendo et prædicando. Convenerant etiam in Christo iustitia, et pax. Ita enim significatur nobis illis verbis: *Osculate sunt. Iustitia autem Christi apparuit in recte judicando, cum et pravos redargueret, et virtute prædictos homines laudaret; pax vero in mansuetudine ac modestia. Verum, ut altius exponamus, misericordia quidem, divina dici potest Christi natura, quae potestatem habet dimittendi peccata, et sanandi iniuritates; veritas autem, humana ejusdem natura, quia non inventus est dolus in ore ejus, et quia ipse solus illum hominis dignitatem ac similitudinem vere servavit quā ad imaginem Dei factus fuerat: et quia verus homo erat, et non phantasma, ut haeretici quidam dixerunt. Quod igitur ait, *Obvia- verunt, idem est quod Convenerunt in unum, hoc est, in unam personam unitæ sunt. Iustitia item pro justus iudex est. Pax vero pro natura humana ob ingenuam nimis rursum ac nativam ejus mansuetudinem. Ilæ igitur virtutes mutuo se exosculatæ sunt, eo quod summa in inter se unionem alique convenientiam habebant in Christo.**

VERS. 12. *Veritas de terra orta est, ei iustitia de cælo prospexit.* Quando homines verae per Filium sūdem amplexati sunt, tunc Pater jure ac merito eorum providentiam ampliorem suscepit, destruncto nimis rursum eorum tyranno. Vel aliter, per veritatem ipsum Christum intellige. Ait enim: *Ego sum veritas*¹². Orto igitur Christo de terra, iuxta generationem hanc inferiorem, et dissoluto deinceps omni errore ac mendacio, Pater, qui summa est, ut diximus, iustitia, de cælo in terram

Πλὴν ἐγγὺς τῶν φοβουμένων αὐτὸν, τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Τοῦτο ἔστιν δὲ ἡκουσεν, ἐν ἑστῶ τῷ ληθόν. Τὸ δὲ, Πλὴν, περιττὸν, ἢ ἀντὶ τοῦ Ὁντος. Ἐγγὺς, φησί, τῶν φοβουμένων αὐτὸν ἔσται τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Ἔστι δὲ δινος τοῦ βροτοῦ τοιούτος· δι ταν ὥστι τινες φοβουμενοι αυτον, καλ μέλλωσ πιστεῦσαι, τότε ἐγγὺς αὐτῶν ἔστεν δι Χριστός, καλ εὐθὺς φανησεται.

Τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν ἐν τῇ γῇ ἦμῶν. Ἐγγὺς ἔσται ἐπὶ τῷ κατασκηνῶσαι δόξαν εἰς χάριν καλ τιμὴν ἐν τῇ γῇ τῶν Ἱεροσολύμων. Ἡ δὲ αὐτὸς ἡ δόξα, δε σὰρξ ἐγένετο, καλ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμίν. Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος ἐνδοξος; καλ τιμα καλ ἐπιθυμητική γέγονε μέχρι καλ τῆμερον ἡ γῇ ἐκεῖνη.

Ἐλεος καλ ἀλήθεια συνήτησαν, καλ δικαιοσύνη καλ εἰρήνη κατεψήλησαν. Τινὲς ἀπαριθμησιν τῶν ἐν Χριστῷ φαινομένων ἀρετῶν εἰπον ἐμφανεῖν ταυτὶ τὰ βροτά· δι τινές συνέδραμον ἐν αὐτῷ Ἐλεος καλ ἀλήθεια· δι μὲν Ἐλεος ἐν τῷ ἴδειαι τοὺς πάσχοντας, δι δὲ ἀλήθεια ἐν τῇ ἀπταστειρο διδασκαλίᾳ· να μὴν ἡνώθησαν ἐν αὐτῷ καλ δικαιοσύνῃ, καλ εἰρήνῃ· τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ κατεψήλησαν· δι δικαιοσύνη μὲν, ἐν τῷ κρίνειν ὄρθως, καλ ἀλέγγειν μὲν τοὺς πονηρούς, ἐπιανεῖν δὲ τοὺς ἀγαθούς· δι δὲ εἰρήνη ἐν τῇ πραστητι. Γλαφυρώτερον δὲ εἰπεῖν, Ἐλεος μὲν ἔστιν ἡ θεῖα φύσις, ὡς ἔξουσιαν ἔχουσα ἀπένται ἀμαρτίας, καλ λύειν νόσους· ἀλήθεια δὲ ἡ ἀνθρωπίνη, δι τοῦ εὑρέθη δόλος, φθον, δι τῷ στέμματι αὐτοῦ, καλ δὲ ἀλήθως οὗτος μόνος ἐφύλαξε τὸ ἀξιώμα τῆς ἀνθρωπότητος, καλ δὲ ἀλήθως ἡν ἡ φύσις ἀνθρωπίνη καλ οὐ κατὰ φαντασίαν. Συνήτησαν οὖν, εἰσουν ἡνώθησαν εἰς μίαν ὑπόστασιν. Αὕτης δὲ δικαιοσύνη μὲν ἡ θεῖα φύσις· μόνος γάρ δικαῖος δικασθή; δι θεός· εἰρήνη δὲ ἡ ἀνθρωπίνη, δι τὴν ἐμφυτον πραστητα· οὐ κατεψήλησαν· δι μαρτινει τὴν ἀγαν ἐνωσιν καλ σχέσιν ἀλλήλων.

Ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε, καλ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν. Ἀσπασμένων τῶν ἀνθρώπων δι τοῦ Υἱοῦ τὴν ἀληθῆ πίστιν, δι Πατήρ εἰς οὐρανοῦ δικαίων πρόνοιαν αὐτῶν ἐποήσατο, καθελών τὸν τύραννον αὐτῶν διάδολον. Κατ ἀλλως δὲ ἀλήθειαν νοήσεις τὸν Χριστὸν· εἰρηκε γάρ Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια· οὐ ἀνατελλαντος ἐκ τῆς γῆς κατὰ τὴν κάτω γέννησιν, λυσμένου λοιπὸν τοῦ φεύδους τῆς πάντης, δι Πατήρ δι τοιούτην δικαιοσύνην, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπίβλεψεν· πρότερον ἀπε-

¹¹ Joan. i, 14. ¹² Joan. xiv, 6.

στραμμένος διὸ τὸ κατακεχυμένον τῆς γῆς φεῦδος· A prospexit, cum ante ob mendacium quod in universalis erat terram diffusum, a nobis omnibus es-

Καὶ γὰρ δὲ Κύριος δώσει χρηστότερα, καὶ η ἡ
ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς. Ὁρα πῶς δὲ Δαΐδι
ἐν βεβαίῳ προαγορεύει, διτὶ δὲ μὲν Πατήρ δώσει
τοῖς ἀνθρώποις τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ὃς ἐστιν χρηστότερος.
Οὐδεὶς γάρ ἀγαθὸς εἰ μὴ εἰς δὲ Θεός. Καὶ γὰρ δὲ
Σύμμαχος Τὸν ἀγαθὸν εἴπειν. Ἡ δὲ γῆ δώσει τὸν
καρπὸν αὐτῆς, τοὺς διποτόλους δηλονθτε, καὶ τοὺς
ἄλλους πιστούς, ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς βλαστήσαντας.
Ἀπλούστερον δὲ εἰπεῖν, τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος,
Κύριος δώσει Ἐλεος τοῖς ἀνθρώποις· καὶ λοιπὸν ἡ
γῆ πᾶσιν καρποῖς εὐθυνήσει.

B

Δικαιοσύνη ἐτώπιοις αὐτοῦ προπορεύεται.
Δικαιοσύνης ἐνταῦθα λέγει τὴν πάσαν δρεπήν, ἣς
τὸ φῶς, προπορεύεμεν γαλ ἀπαστράπτων αὐτοῦ,
ἐξηκν λαμπάδος; ἀπεδείχνυεν αὐτὸν τοῖς ἀνθρώποις.

Καὶ θήσει εἰς δόδρον τὰ διαβήματα αὐτοῦ. Καὶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς τὰ διαβήματα αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ἐνάρετον δύνην ἣν αὐτὸς ἔτεμε καὶ ἐθάδισε, θήσει εἰς τὸ εἶναι δόδον τοῖς Χριστιανοῖς, δι' ἣς βαθίζοντες ἀνέλθωσιν εἰς τὸν αὐτόν. "Εστι; διὸ καὶ δίλλως εἰπεῖν" **"Οὐτις δὲ πρόδρομος Ἰωάννης, διὸ ἐκάλεσεν διὰ σημεῖον δικαιοσύνην, ὡς τὴν νομικήν δικαιοσύνην φυλάττοντα, καὶ ὡς δικαίως πολιτευόμενον, σύνταξις ἐνώπιον, εἰς οὓς ἐμπροσθεν, τοῦ Χριστοῦ προπορεύεται.** **"Ἔπον γάρ, φησίν, ἐγὼ ἀποστελλω τὸν ἀγγειόν μου πρὸς χροσῶκου σου, διὸ κατασκευάσει τὴν δόδρον σου ἐμκροσθεν.** "Ἐέδα γάρ." **Ἐτοιμάσατε τὰς δόδοντας Κυριού· εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.** Σὺ δὲ καὶ ἔτερον νοήσεις, διτὶ ἡ θεότης, ἡ αὐτοδικαιοσύνη, ἐνώπιον τοῦ προστήματος ἡγεμόνευε καὶ ἐτίθει εἰς εὐθείαν τὰς πορείας αὐτοῦ. **Προσωράμην γάρ, φησί, τὸν Κύριον ἐτρώξιόν μου διὰ κατέρρεις.**

Προσευχὴ τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΕ'.

Δηλὴ μὲν ἡ ἐπιγραφή· εἰρηται δὲ ὅμως περὶ προσευχῆς ἐν τῷ προσεικῷ τῆς βίβλου. Προσευχόμνος δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ Δασιδ, διδάσκει πῶς χρὴ προσεύχεσθαι τὸν ἐν ἀνάγκαις δυτα. Προαγορεύει δὲ ἐνταῦθα καὶ κλῆσιν ἔθινων. Τινὲς δὲ προσώπων τοῦ Ἐζέκιου γεγράψθαι καὶ ταύτην τὴν προσευχὴν εἰρήκασιν.

**gentium vocatio. Non desunt tamen qui orationem
rant.**

Kλīnor, Kύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουονσόν μου.
Πέρι τῆς κλίσεως τοῦ Θείου ὥτδε εἰρηται καὶ ἐν τῷ
Ιε' φαλμῶ.

"Οτι πεωχδες καλ οξερης ειναι έρω. Πεωγδες καλ

D Clara quidem atque aperta est hæc inscriptio, ut
in procœmio operis dictum est. Illud tamen ad in-
stitutionem nostram pertinet, quod dum Prophetæ
nostrí preces videmus, quas ad Deum fundebat, nos
illinc pariter docenur, quoniam pacto quando in
angustiis ac calamitatibus constituti sumus, orare
ad Deum debemus. Prædictor etiam in hoc psalmo
hanc ex Ezechiae regis persona scriptam asse-

VERS. 1. *Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me. Quomodo autem Deus dicatur inclinare diximus in psalmo XVI.*

Quoniam iopps et pauper sum ego. Vellum qui

¹⁶ Matth. xix, 17. ¹⁷ Malach. iii, 1; Matth. xi, 10. ¹⁸ Isa. xl, 3; Matth. iii, 3. ¹⁹ Psal. xv, 8.

¹⁸ Isa. xl, 3; Matth. iii, 3. ¹⁹ Psal. xv, 8.

adversus visibiles aut invisibles inimicos idoneos vires non habeo, et eis resistere non possum.

Vers. 2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Tunc enim sanctificatus sum, quando tibi oblatus seu dedicatus fu. Illa quippe sancta efficiuntur quae in Dei ministerium dedicantur, ut in psalmo xv dictum est. Vel sanctum seipsum appellat quasi pium, ac religiosum erga Deum, Inimicorum scilicet comparatione, qui impii erant.

Salvum fac seruum tuum, Deus meus, sperantem in te. Salva eum, inquit, ab imminenti periculo, qui nulla alia in re, sed in te solo confidit.

Vers. 3. Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamabo tota die. Pro Tota die, Symmachus, Semper, interpretatur.

Lætifica animam servi tui : quoniam ad te levavi animam meam. Mæorem, quo detineor, dissolve. De verbis : Levavi animam meam, dictum est in primo versiculo psalmi xxiv.

Vers. 4. Quoniam tu, Domine, bonus, et misericordia tua misericors omnibus invocantibus te. Pro Mitis, Aquila, et Symmachus dixerunt, Propitius. Mitis autem idem est quod mansuetus. Invocantibus autem te, non simpliciter, sed ex toto corde invocantibus. Nam et in psalmo cxliv, cum dixisset, Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, addidit : Omnibus invocantibus eum in veritate, hoc est, tota anima.

Vers. 5. Auribus percipe, Domine, orationem meam, et intende vocis deprecationis meæ. Haec verba exposita invenies in primo versiculo psalmi xvi.

Vers. 6. In die tribulationis clamavi ad te, quoniam exaudiisti me. Diem tribulationis appellat eam, quæ jam imminebat. De verbis autem : Quoniam exaudiisti me diximus in eodem psalmo xvi.

Vers. 7. Non est similis tibi in diis, Domine, non est secundum opera tua. Omnes enim dei gentium damnatio, Dominus autem caelos fecit¹⁰. Et tu verus quidem Deus es, illi autem falsi. Videtur autem mili hic versiculos assumptus suis ex verbis Moysi, dicentis : Quis similis tibi glorificatus in sanctis, admirabilis, gloriose, faciens prodigia¹¹? Christi vero opera sunt non creatio tantum, aut providentia tam visibilis, quam invisibilis creaturæ, sed ipsius etiam creature reformatio, tyrannique destructio, illa insuper mortis occasio, quam propria operatus est morte. Item illa totius orbis expiscatio, quam per paucos aeviles quosdam pescatores perfecit : quibus omnibus addi etiam potest miraculorum vis. Nam etsi multi alii similia operari sint miracula, nullus tamen propria auctoritate id poterat, ut Christus ; invocatione quippe divini nominis operabantur.

Vers. 8. 9. Omnes gentes, quascunque fecisti, renunt, et adorabunt coram te, glorificabunt nomen

Α πέντε, ἐν τῷ μὴ ἔχειν ἀξιόλογον δύναμιν κατὰ τῶν πολεμίων δρατῶν τε καὶ ἀφράτων, μηδὲ εἶναι πρὸς αὐτοὺς ἀξιόμαχος.

Φύλαξο τὴν ψυχήν μου, δτι σπιθεὶς εἰμι. Οὐτε ἀφωσιωμένος καὶ ἀνατεθειμένος εἰμι, ὡς εἰρηται καὶ ἐν τῷ τε φαλμῷ· ἢ διστον ἀστύν φησιν, ὡς εὔσεβη τὰ εἰς Θεὸν, οὐτα τῶν ἔχορῶν ἀνοσίων δυτῶν.

Σώσορ τὸν δεῦλόν σου, δι Θεός μου, τὸν ἐπιζόρτα εἶπε σέ. Σώσον ἀπὸ τοῦ προσδοκωμένου κινδύνου τὸν ἐπὶ Ιησοῦν τῶν ἀπάντων ἢ ἐπὶ σοι μόνῳ θαρροῦντα.

Ἐλέησόν με, Κύριε, δτι πρὸς σὲ κεντρίζομαι δληρ τὴν ἡμέραν. Τὸ δληρ τὴν ἡμέραν, δεῖ, δ Σύμμαχος, ἔρμηνεύειν λέγει.

Εὑφρατορ τὴν ψυχήν τοῦ δούλου σου, δτι πρὸς σὲ ἡρα τὴν ψυχήν μου. Λύσοντὴν κατέχουσάν με λύπην. Περὶ δὲ τοῦ, ἡρα τὴν ψυχήν μου, εἰρηται ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κδ φαλμοῦ.

Οὐτε σὺ, Κύριε, χρηστὸς, καὶ ἐπιεικῆς, καὶ πολυλεος πάσι τοῖς ἐπικαλουμένοις σε. Τὸ ἐπιεικῆς, Νεω; ἔξεδωκεν δ Ἄκυλας· δμοίως δὲ καὶ δ Σύμμαχος. Καὶ ἡ ἐπιεικεια μέντοι τὴν ἡμερότητα σημαίνει. Τοῖς ἐπικαλουμένοις σε δὲ, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ ἔξ δηλης καρδίας. Καὶ γάρ ἐν τῷ ρυδ φαλμῷ εἰπὼν, Ἐγγὺς Κύριος πάσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν, ἐπήγαγε· πάσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν δληθελᾳ, εἰστον δοψύχως.

Ἐρώταισι, Κύριε, τὴν προσευχήν μου, καὶ πρόσχες τῇ φωτῇ τῆς θείσεως μου. Περὶ τούτων εὐρήσεις ἐν τῷ εἰς φαλμῷ ἐν τῇ ἀρχῇ.

Ἐν ἡμέρᾳ θλιψέως μου ἐκέκραξα πρὸς σὲ δτι ἐπήκουσάς μου. Ήμέραν θλιψέως ἐνεστῶσάν φησιν αὐτίκα· περὶ δὲ τοῦ, δτι ἐπήκουσά μου, εἰρηται ἐν τῷ δηλωθέντι εἰς φαλμῷ.

Οὐκ ἔστι δμοίως σοι ἐν θεοῖς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ ἔργα σου. Οτι πάντες, φτισιν, Οι θεοι τῶν ἔθνων δαιμόνια· δ δὲ Κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποιησε. Καὶ σὺ μὲν Θεός δληθιδες, οἱ δὲ δαιμνια. Εοικε δὲ εἰληφθαι τὸ φῆτὸν ἀπὸ τοῦ Μωάεως λέγοντος· Τὶς δμοίως σοι ἐν ἀγίοις, θαυμαστός, ἐνδοξός, ποιῶ τέρατα; Εργα δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐ μόνον ἡ δημιουργία καὶ πρόνοια τῆς ἀφράτου καὶ ὀρατῆς κτίσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ πλασμάτος ἀνδριθωσίς, καὶ ἡ τοῦ τυράννου κατάλυσις, καὶ ἡ διὰ θανάτου τοῦ θανάτου θανάτωσις, καὶ ἡ δι' δλιγῶν καὶ εὐτελῶν ἀλιέων δλου τοῦ κόσμου σαγήνευσις· εἰποι δ' ἀν τις καὶ τὴν τῶν θαυμάτων διναμιν· εἰ γάρ καὶ ἀλλοι τοιαῦτα θαύματα πεποιήκασιν, ἀλλ' οὐτος μὲν κατ' ἔξουσίαν, ἐκεῖνος δὲ τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενοι.

Πάντα τὰ έθνη δσα ἐποιησας, ηξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε, καὶ δοξ-

¹⁰ Psal. xciv, 5. ¹¹ Exod. xv, 11.

σουσι τὸ δρομά σου, διτι μέγας εἰ σὺ, καὶ ποιῶν θαυμάσια· σὺ εἰ δὲ Θεός μέρος. Ἐνταῦθα προφητεύει περὶ τῆς πίστεως τῶν οὐνῶν. "Ηξουσι, φησι, πρὸς σὲ διὰ πίστεως· προσκυνεῖ δὲ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δὲ πιγνύσκων, διτι ἐφορᾶται παρ' αὐτοῦ. Ἐνώπιον δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶς τόπος τῆς δεπιστείας αὐτοῦ. Δοξάσουσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, ὑμήσουσι, μεγαλύνοντι· διτι μέγας ὄντας σὺ, καὶ σὺ εἰ δὲ Θεός μόνος, ποιῶν θαυμάσια.

"Οὐδήγησόν με, Κύριε, ἐν τῇ δδῷ σου, καὶ πορεύσομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ. 'Οδὸς μὲν τοῦ Θεοῦ ἡ πρακτικὴ ἀρετή, ἀλήθεια δὲ ἡ θεωρητική. 'Ο γοῦν δηγηθεῖται θεόθεν ἐπ' ἐκείνην ἔρχεται ἐπὶ ταῦτην. Εὔρησις δὲ καὶ ἐν τῷ κδὲ περὶ ὁδοῦ καὶ ἀληθείας, εἰς τό· Τὰς ὁδούς σου, Κύριε, γνώρισον· καὶ αὐθεῖς· 'Οὐδήγησόν με ἐπὶ τὴν ἀληθείαν σου.

Εὐφρανθήτω ἡ καρδία μου, τῷ φοβεῖσθαι τὸ δρομά σου. Εὐφρανθήτω μή ἐν εὐφροσύνῃ τινὶ κοσμικῇ, ἀλλ' ἐν τῷ φοβεῖσθαι σε. "Οὐρα δὲ ξένην εὐφροσύνην. "Ἐστω μοι εὐφροσύνη ἡ ὁδὸς φόδος. **Εὐφρανθήτω γάρ,** φησι, καρδία ἡγούμενων τὸν Κύριον. Σητεῖ δὲ τὸν Θεὸν δικοδούμενος αὐτὸν. Καὶ γάρ οὐ μόνον διθεῖς φόδος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπλῶς μνήμη τοῦ Θεοῦ εὐφραίνει τοὺς θεοσεβεῖς· **Ἐμριθόθη γάρ,** φησι, τοῦ Θεοῦ καὶ ηὐφράνθη.

"Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε δὲ Θεός μου, διτι καρδία μου. Εὐχαριστήσω.

Καὶ δοξάσω τὸ δρομά σου εἰς τὸν αἰώνα. C
"Ἄει.

"Οτι τὸ διλεός σου μέτρα ἐπ' ἐμό. Πολύ.

Kαὶ ἀρρέσω τὴν ψυχήν μου δὲς ἀδον κατατάτον. Ἐπὶ μὲν τοῦ Δασιδ ἀδην νοήσεις τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν μοιχείαν, καὶ τὸν φόνον τοῦ Οὐρέου· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἐζέκιου, τὸν ἐγγίσαντα αὐτῷ σωματικὸν θάνατον, ἀρ' οὖν παραδόξως ἀρρέσθη. Εἴη δὲ ἀν καὶ πᾶς κίνδυνος, εἰτε παρὰ δρατῶν ἐχθρῶν, εἰτε ἀπὸ ἀράτων ἐπαγόμενος.

"Ο Θεός, παράγομοι ἐκαρέστησαν ἐπ' ἐμό. Καὶ οἱ τῷ Δασιδ ἀπιθεύεοντες παρανομίᾳ συνέσων, καὶ οἱ τὸν Ἐζέκιαν δὲ πολιηρκοῦντες Ἀσσύριοι· λέγοντο δὲ ἀν καὶ πάντες αἰσθητοι καὶ νοητοὶ πολέμιοι.

"Καὶ συναγωγὴ κραταιῶν δέκτησαν τὴν ψυχήν μου, καὶ οὐ προθέστο σε ἐνώπιον αὐτῶν. Οἱ αὐτοὶ. Ταυτὶ δὲ τὰ φῆτὰ κελνται καὶ ἐν τῷ νῷ φαλμῷ.

"Καὶ σὺ, Κύριε δὲ Θεός μου, οἰκτήρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινός. Ός μὲν οἰκτήρμων καὶ ἐλεήμων, συμπαθεῖς τοῖς καταδυναστεούμενοις· ὡς δὲ μακρόθυμος, οὐ παραδίδως εὐθὺς εἰς χειρας ἐχθρῶν τοὺς ἀμφεπάνοντας·

²⁹ Psal. xxiv, 4, 5. ³⁰ Psal. civ, 3. ³¹ Psal. lxxvi, 1

A tuum, quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia, tu es Deus solus. Haec est prophetia de gentium fide. Venient, inquit, ad te ipsae etiam gentes. Adorare autem dicitur coram Deo is, qui se a Deo videri cognoscit. Esse autem dicitur coram Deo omnis locus imperii ejus. Glorificabunt te igitur, hoc est, laudabunt te omnes gentes et magnificabunt te, dicentes, quod magnus vere es et quod tu solus Deus es, qui facis miracula.

VERS. 10. Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua. Per viam Dei, virtutem illam intellige, quæ ad actiones pertinet; per veritatem vero, illam quæ ad contemplationem. Ille autem qui divinitus ad primam ductus fuerit virtutem, pervenire de facili poterit ad alteram. De hac via et veritate invenies etiam in psalmo xxiv, ibi: Vias tuas, Domine, indica mihi²⁹; et paulo post: Deduc me in veritate tua³⁰.

Lætetur cor meum in timore nominis tui. Extetut non in mundana lætitia, sed in tui timore. Vide quoque novum genus lætitiae. Timor, inquit, tuus sit mihi lætitia. Alibi vero dicitur: Lætetur cor quarentium Dominum. Ille autem querit Dominum, qui timet eum. Cæterum non tantum Dei timor, sed simplex etiam illius memoria pios ac fidèles omnes lætificat, juxta illud: Memor sui Dei, et latus sum³¹.

VERS. 11. Conſtebor tibi, Domine, Deus meus, in toto corde meo. Hoc est gratias agam.

Et glorificabo nomen tuum in sæculum. Hoc est semper.

VERS. 12. Quia misericordia tua magna est super me. Magnam dixit pro multa.

Et eruisti animam meam ex inferno inferiori. Si psalmum pertinere intelligas ad beatum David, per infernum profundam peccati soveam intellige, adulterii nimium atque homicidii. Si vero ad regem Ezechiam, infernum accipe pro morte, cui proximus fuit, et a qua admirande admodum liberatus est. Potest etiam infernus accipi pro quolibet periculo, quod a visibilibus, seu ab invisibilibus imminet inimicis.

D hostes beati David, qui insidias in eum moliebantur iniqui erant, et Assyrii, qui Ezechiam regem obsidebant, et omnes denique tam visibiles quam invisibilis hostes nostri, iniqui appellari possunt.

Et congregatio potentium quæsiverunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo. Illi ipsi quos iniquos diximus. Haec autem verba habentur etiam in psalmo lxxiiii.

VERS. 14. Et tu, Domine Deus meus, miserator, et misericors, patiens, et multum misericors, et rerax. Quia miserator es, et misericors, omnibus iis semper compateris qui oppressi sunt: et quia patiens es, et longanimis, non statim peccatores

in hostiam manus tradis : quia multum es misericors, non semel tantum, sed saepius misereris : et quia vera es, omnes eos salvas qui sperant in te.

VERS. 15. *Respic in me, et miserere mei. His versiculos habetur etiam in psalmo xxiv.*

Da robur tuum pueru tuo. Robur, quod a te adversus inimicos haberri potest. Pueru autem tuo, hoc est, servo tuo.

Et salutum fac filium ancillæ tuæ. Hoc est servus tuus. His autem verbis indicare videtur Propheta se ex piis ac religiosis parentibus ortum esse.

VERS. 16. *Fac mecum signum in bonum. Impone, inquit, mihi signum, seu judicium in bonum, hoc est, signum bonum, quale Iudeorum illuminaribus olim apposuisti, quando Aegyptiorum primogenitos perdisti. Est etenim aliquando signum in malum, quale illud erat, quod posuerat Deus in Cain. Nam Iudeorum signum custodiad ac protectionem divinam indicabat, illud autem in Cain, iram Dei.*

Et videant, qui oderunt me, et confundantur, quoniam tu, Domine, adjuvasti me, et consolatus es me. Ordo sit per hyperbaton : Et videant qui oderunt me, quod tu, Domine, adjuvasti me, et consolatus es me; et erubescant illi atque confundantur, veluti devicti ac superati. (Et secundum hunc sensum legendum est : Quod tu, Domine, non quoniam. Dictio enim Graeca, διτι, utramque potest lectionem recipere.)

Filiis Core psalmus cantici.

PSALMUS LXXXVI.

De filiis Core in proemio operis dictum est. In hoc autem psalmo et Christi nativitas, et gentium salus aperte prædictitur.

Vers. 2. *Fundamenta ejus in montibus sanctis. Cujusnam ejus? Christi nimirum : atque hoc manifestius sit ex verbis illis, quæ paulo post sequuntur : Mater Sion, dicit homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam in seculum. Fundamenta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quedam sunt, seu radices fidei Christianæ. Hæc igitur Christianæ fidei fundamenta jacta sunt in apostolis, quos Propheta hoc loco sanctos montes appellat. Montes quidem veluti fortes ac constantes in fide, et tanquam ab omni terreno atque humili statu elevatos ; vel etiam, quia sicut terreni montes densissimis pleni sunt nemorum arboribus, ita et illi multiplicibus reserti sunt virtutum germinibus. Sanctos vero apostolos appellat, ut sæpe diximus, veluti sanctificatos ac dicatos Deo, seu tanquam sancto Spiritu plenos. Possumus et alio modo, per fundamenta Christi, apostolos intelligere : fundamenta quidem veluti principia ædificationis Ecclesiæ fidelium : et Christi fundamenta, quoniam ab ipso facti quodammodo atque in opus submissi sunt. Fuerunt autem hi apostoli iu montibus sanctis, in Sion nimirum atque in Thabor, et in aliis montibus, qui præ ceteris Christi conversatione*

A ὡς δὲ πολυέλεος, οὐχ ἀπαξ, ἀλλὰ πολλάκις ἔλεες. ὡς δὲ ἀληθινός, σώζεις τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ.

'Ἐπιβλεψον ἐπ' ἐμόδιον, καὶ ἐλέησόν με. Οὗτος διπλοῖς κείται καὶ ἐν τῷ καὶ φαλμῷ.

Δός το δράτος σου τῷ παιδὶ σου. Τὸ παρὰ σου χράτος κατὰ τῶν ἑχθρῶν. Παιδὶ δὲ, τῷ δούλῳ σου.

Καὶ σῶσον τὸν νιδρὸν τῆς παιδίσκης σου. Τῆς δούλης σου. Ἐμφανίνει δὲ διτι ἐκ προγόνων ἐστιν εὔσεβής.

Ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθόν. Ἐπίθεες μοι γνώρισμα εἰς ἀγαθὸν, εἰτον ἀγαθὸν, καθάπερ ταῖς οἰκίαις τῶν Ἑβραιῶν, ὅπερ ἀλοθρεύοντο τὰ πρωτότοκα. Ἐστιν γάρ σημεῖον καὶ εἰς πονηρὸν, ὡς ἐπιτεθὲν τῷ Κάιν· καὶ γάρ τὸ μὲν τῶν Ἑβραιῶν ἐδήλου φυλακήν, τὸ δὲ τοῦ Κάιν ὀργὴν Θεοῦ.

B protectionem divinam indicabat, illud autem in

Καὶ ιδέτωσαν οἱ μισοῦντες με, καὶ αἰσχυνθήσωσαν, διτι σὺν, Κύριε, ἐδοκίθησάς μοι, καὶ παρέκαλεσάς με. Καθ' ὑπερβατὸν δὲ σύνταξις. Καὶ ιδέτωσαν οἱ μισοῦντες με, διτι σὺν, Κύριε, ἐδοκίθησάς μοι καὶ παρεκάλεσάς με· καὶ αἰσχυνθήσωσαν, ὡς ἡττώμενοι. Παράκλησιν δὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν ψυχαγωγίαν.

Τοῖς υἱοῖς Κορδόν, φαλμὸς φθῆς.

ΨΑΛΜΟΣ ΠΓ'.

Εἰρηται περὶ τούτων ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βίβλου. Προαγορεύει δὲ δ φαλμὸς τὴν πρὸ αὐτοῦ γέννησιν καὶ τὴν ἐθνῶν σωτηρίαν.

Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις. Αὐτοῦ, τίνος ; Αἴλωνότι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τούτο γνώριμον ἀπὸ τῆς ἑρεῆς ἀκολουθίας τοῦ Μήτηρ Σιών, ἀρετὴν ἀνθρώπων, καὶ ἀνθρώπων ἀτενήθη ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς διθεματίλαστεν αὐτῆρι εἰς τὸν αἰώνα. Θεμέλιοι δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὰ περὶ αὐτοῦ δόγματα· ταῦτα γάρ ὑπόθετα καὶ βίσα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Οὗτοι οὖν θεμέλιοι εἰσιν, ἐν τοῖς ἀποστόλοις καταβεβημένοι· τούτους γάρ δικαίη δρη νῦν ἐκάλεσεν· δρη μὲν, ὡς στερβόντες εἰς πίστιν, καὶ ὡς ἐπηρεμένους πάσης γενηρᾶς· καὶ χθανατῆς πίστεως, καὶ ὡς πεπυκνωμένους ταῖς ἀρεταῖς ἀγίους ; δὲ, ὡς ἀφωσιωμένους τῷ Θεῷ, καὶ ὡς Πνεύματος ἀγίου πεπληρωμένους. Ἐστιν δὲ καὶ διλλως εἰπεῖν θεμέλιους τοῦ Χριστοῦ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους· θεμέλιους μὲν, ὡς ἀρχὰς καὶ πρώτους τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν· τοῦ Χριστοῦ δὲ, ὡς παρ' αὐτοῦ ὑποβεβημένους· οἵτινες ἡσαν ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις, ήτοι τῷ Σιών καὶ Θασώρ, καὶ τοῖς διλλοις διτινα ἡγιάσθησαν μάλιστα τῇ ἐν αὐτοῖς ἀναστροφῇ τοῦ Χριστοῦ. Φασί δέ τινες θεμέλιους νοεῖσθαι τοῦ Χριστοῦ τὰς περὶ Χριστοῦ προφήσεις τῶν πιστῶν, ὡς ἀρχὰς τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως. "Ορη γάρ ἄγια καὶ οἱ προφῆται, διὰ τὸ ὑψός τῆς πρεφητείας καὶ τὸν

B οἶκον τῆς Εκκλησίας τῶν πιστῶν· τοῦ Χριστοῦ δὲ, ὡς παρ' αὐτοῦ ὑποβεβημένους· οἵτινες ἡσαν ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις, ήτοι τῷ Σιών καὶ Θασώρ, καὶ τοῖς διλλοις διτινα ἡγιάσθησαν μάλιστα τῇ ἐν αὐτοῖς ἀναστροφῇ τοῦ Χριστοῦ. Φασί δέ τινες θεμέλιους νοεῖσθαι τοῦ Χριστοῦ τὰς περὶ Χριστοῦ προφήσεις τῶν πιστῶν, ὡς ἀρχὰς τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως. "Ορη γάρ ἄγια καὶ οἱ προφῆται, διὰ τὸ ὑψός τῆς πρεφητείας καὶ τὸν

ἀγιασμὸν τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, δηλοῦντος Α sanctiores effecti esse videntur. Aliqui fundamenta τοῦ νοήματος, διὰ ἀρχαὶ τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως Christi prophetias de Christo intellegunt, tanquam et τοῖς προφήταις ἡσάν. Christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immerito prophetæ dici possunt, propter prophetice sublimitatem, et propter sanctificationem sancti Spiritus, ita ut sensus sit, quod principia fidei Christianæ sint in prophetis.

Ἄγαρ Κύριος τὰς πύλας Σιών ὑπὲρ κάρτα τὴν σκηνώματα Ἰακὼβ. Ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ μέγας Παῦλος εἰναὶ τινα Σιών ἐπουράνιον, καὶ Ἱερουσαλήμ ἐπουράνιον, τὴν ἐν οὐρανῷ πολιτείαν οὐκέτι καλέσας. Ταύτης οὖν τῆς Σιών πύλας νοήσεις τὰς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῷ τέλει τοῦ ὅρθι φαλμοῦ· ἐς ἄγαρ τὸν Κύριος, προτιμήσας πασῶν τῶν πόλεων τοῦ Ἱερουαριτικοῦ γένους. Σκηνώματα γάρ αἱ πόλεις, ή καὶ σκηνώματα Ιδίων καλεῖ τὴν τε Σηλάνην καὶ τὴν αἰσθητὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν αἷς ἐσκήνωσεν ἡ κιβωτὸς, ὡς ἐν τῷ οἵτινες φαλμῷ προειρηταί.

Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ Θεοῦ. Ἀκούσας δὲ προφῆτης περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διὰ δὲ Θεὸς ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ διφθήσεται, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανατραφήσεται, καὶ ὑπερεκπλαγεῖται, ἀνεβόηται πρὸς αὐτὸν. διὰ Μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἐλαλήθη μοι περὶ σοῦ, ὡς πόλις τοῦ Θεοῦ. Πόλις δὲ τοῦ Θεοῦ αὕτη, καὶ ὡς πάλαι τῷ Θεῷ ἀνατεθεῖται, καὶ ὡς ὑπερεργον τῷ Χριστῷ ἀφορισθεῖται, διὰ τὰ ἐν αὐτῇ πάθη καὶ τὸν τάρον αὐτοῦ.

Μηνοσθήσομει· Ραὰδ καὶ Βαβυλώνος τοῖς γε- C τωάσκουσι με. Προσώπῳ μὲν τοῦ Σωτῆρος ἐκπεφύνηται οὗτος δὲ λόγος· προφητεύει δὲ διὰ τὴν πολλῶν ἰθύων, καὶ ἐξ αὐτῶν δῆποι τοὺς δυστεθεστέρων, ἡ Ἐκκλησία συστήσεται· διὰ μὲν γάρ τῆς Ραὰδ τοὺς Χαναναίους ἥνικατο· Χαναναῖα γάρ αὕτη· δυστεθεστέρωι δὲ καὶ οἱ Χαναναῖοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι. Εἴται καταλέγει καὶ διλλαὶ ίθνη τοιαύται. Καὶ γινώσκοντας μὲν γάρ λέγει τοὺς πιστεύσαντας· ἔστι δὲ δὲ νοῦς τοιοῦτος, διὰ τῷ συστήματι τῶν πιστευάντων, μνήμης ἀξιώσω καὶ τούσδε, καὶ τούσδε, τουτέστι, φροντίσω καὶ αὐτῶν, ὡς πιστῶν. Τινὲς δὲ Ραὰδ τὴν Ἀραβίαν φασι. memoria dignos faciam, praelaraque eorum facta fidelibus commemorabo. Vel, curam eorum habebo, sufficite cogitans de illis tanquam pro dilectis fidelibus.

Καὶ Ιδὼν ἀλλόρυλοι, καὶ Τύρος, καὶ λαὸς D Αιθίοπων. Οὗτοι διεργήθησαν ἐκεῖ. Καὶ διλλόρυλοι, καὶ Τύροις, καὶ Αιθίοπες, ἐτάχθησαν ἐκεῖ, εἰσεν ἐν τῇ Σιών, ἢ ἐν ταῖς πύλαις τῆς Σιών, ὡς εἰρηται, ἢ ἐν τοῖς γινώσκουσι τὸν Θεὸν· τὸ δέ, Ἐγεννηθησαν, Ἐτάχθησαν ἐξίδωκεν δὲ Ἀκύλας. Ὁμοίως δὲ καὶ δὲ Σύμμαχος. Ἐτάχθησαν δὲ διὰ γεννήσεως τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος. Περιττεύει δὲ τοῦ, Ιδὼν, κατὰ τὸ Ιδίωμα τῆς Ἐβραΐδος; γραφῆς· καὶ τὸ οὗτοι δὲ παρέλκον δοκεῖ. Συντάσσεται δὲ καὶ οὕτως· Καὶ Ιδὼν, ἀντὶ τοῦ, Καὶ λοιπὸν, οὗτοι ἐγεννήθησαν ἐκεῖ. Τίνες οὗτοι; Ἀλλόρυλοι, καὶ Τύροις,

Christi prophetias de Christo intellegunt, tanquam Christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immerito prophetæ dici possunt, propter prophetice sublimitatem, et propter sanctificationem sancti Spiritus, ita ut sensus sit, quod principia fidei Christianæ sint in prophetis.

Diligat Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Magnus Paulus nos docuit ¹⁸ cœlestem quamdam esse Sion, et quamdam esse cœlestem Jerusalem, hoc pacto conversationem illam exprimens, quæ in cœlo est. Hac ratione per portas Sion, Ecclesias omnes fidelium intelliges quæ in variis sunt orbis partibus, ut diximus in fine psalmi lxxii. Has etenim portas Dominus diligit, et universis Iudeorum civitatibus eas præposit. Per tabernacula enim ipsas Iudeorum civitates intelligimus: vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Jerusalem, in quibus tabernaculum cum arca commorabatur, quemadmodum in septuagesimo septimo psalmo tradidimus.

Vers. 3. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Cum jam audisset Propheta a sancto Spiritu, quod Deus in Jerusalem videndus erat, et quod conversatus esset cum hominibus, stupore-quodam correptus conversusque ad ipsam Jerusalem clamavit, dicens: Magna atque admiranda quædam mibi, o Dei civitas, de te dicta sunt. Civitatem autem Dei eam appellat, quia jamdiu Deo fuerat dicata, et quia denuo ipsi Christo, hoc est, illius passioni et sepulturæ erat dicanda.

Vers. 4. Memor ero Rhaab, et Babylonis cognoscens me. Efferendus est hic sermo ex Christi persona, et prædictus, quod Ecclesia ex multiplicibus erat gentium nationibus congreganda, atque illis quidem olim impiis. Per Rhaab etenim Chananeos significat. Chananea enim fuerat Rhaab. Chananei vero omnium fuerunt impiissimi. Simil modo et Babylonii, et alias gentes, quæ statim connumerant. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me crediderint, ego memor ero Rhaab, et Babylonis, et aliorum, qui connumerantur, hoc est, ego eus memoria dignos faciam, prælaraque eorum facta fidelibus commemorabo. Vel, curam eorum habebo, sufficite cogitans de illis tanquam pro dilectis fidelibus. Aliqui per Rhaab Arabiam intelligent.

Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Aethiopum, hi generati sunt illic. Alienigenæ Tyri, et Aethiopes, nati sunt in Sion, vel in portis Sion, ut dictum est, vel in cognoscentibus Deum. Nam quod LXX dixerunt Generati sunt, Synmachus, et Aquila reddiderunt, Nati sunt. Nati autem sunt, per sacri baptismatis regenerationem. Abundat autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicum. Dictio etiam, hi, abundare pari modo videtur. Ordo tamen hic esse potest: Ecce hi generati sunt illic; et si quæris quinam sint hi: Ecce, inquit, alienigenæ et Tyrus, et quæ sequuntur. De alienigenis dictum est in

¹⁸ Hebr. xii, 22.

in hostium manus trādis : quia multum es miseris, non semel tantum, sed s̄epius misereris : et quia verax es, omnes eos salvas qui sperant in te.

VERS. 15. *Respice in me, et miserere mei. His versiculus habetur etiam in psalmo xxiv.*

Da robur tuum puerō tuo. Robur, quod a te adversus inimicos haberi potest. Puerō autem tuo, hoc est, servo tuo.

Et salutem fac filium ancillæ tuæ. Hoc est servus tuus. His autem verbis indicare videtur Propheta se ex piis ac religiosis parentibus ortum esse.

VERS. 16. *Fac meum signum in bonum. Impone, inquit, mihi signum, seu iudicium in bonum, hoc est, signum bonum, quale Iudæorum liminaribus olim apposuisti, quando Ægyptiorum primogenitos perdidisti. Est etenim aliquando signum in malum, quale illud erat, quod posuerat Deus in Cain. Nam Ihebræorum signum custodiā ac protectionē divinam indicabat, illud autem in Cain, iram Dei.*

Et videant, qui oderunt me, et confundantur, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me. Ordo sit per hyperbaton : Et videant qui oderunt me, quod tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me; et erubescant illi atque confundantur, veluti devicti ac superati. (Et secundum hunc sensum legendum est : Quod tu, Domine, non quoniam. Dictio enim Græca, διτ, utramque potest lectionem recipere.)

Filiis Core psalmus cantici.

PSALMUS LXXXVI.

De filiis Core in proœmio operis dictum est. In hoc autem psalmo et Christi nativitas, et gentium salus aperte prædictitur.

VERS. 2. *Fundamenta ejus in montibus sanctis. Cujusnam ejus? Christi nimirum : atque hoc manifestius sit ex verbis illis, quæ paulo post sequuntur : Mater Sion, dicit homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam in seculum. Fundamenta autem Christi, dogmata illa sunt, quæ de Christo traduntur. Hæc etenim dogmata bases quædam sunt, seu radices fidei Christianæ. Hæc igitur Christianæ fidei fundamenta jacta sunt in apostolis, quos Propheta hoc loco sanctos montes appellat. Montes quidem veluti fortes ac constantes in fide, et tanquam ab omni terreno atque humili statu elevatos ; vel etiam, quia sicut terreni montes densissimis pleni sunt nemorum arboribus, ita et illi multiplicibus referri sunt virtutum germinibus. Sanctos vero apostolos appellat, ut sæpe diximus, veluti sanctificatos ac dicatos Deo, seu tanquam sancto Spiritu plenos. Possumus et alio modo, per fundamenta Christi, apostolos intelligere : fundamenta quidem veluti principia ædificationis Ecclesiæ fidelium : et Christi fundamenta, quoniam ab ipso facti quodammodo atque in opus submissi sunt. Fuerunt autem hi apostoli in montibus sanctis, in Sion nimirum atque in Thabor, et in aliis montibus, qui præ cæteris Christi conversatione*

A ὡς δὲ πολυέλεος, οὐχ ἀπαξ, ἀλλὰ πολλάκις ἔλεες· ὡς δὲ ἀληθινὸς, σώζεις τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ.

'Ἐπιβιβύσορ ἐπ' ἐμός, καὶ ἐλέησόν με. Οὗτος διτίχος κεῖται καὶ ἐν τῷ κδ̄ φαλμῷ.

Δός τὸ κράτος σου τῷ παιδὶ σου. Τὸ παρὰ σου κράτος κατὰ τῶν ἔχθρῶν. Παιδὶ δὲ, τῷ δούλῳ σου.

Καὶ σῶσορ τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης σου. Τῆς δούλης σου. Ἐμφανεῖ δὲ διὰ ἐκ προγόνων ἐστὶν εὐσεβής.

B Ποίησορ μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθόν. Ἐπίθεες μοι γνώρισμα εἰς ἀγαθὸν, εἰτούν ἀγαθὸν, καθάπερ ταῖς οἰκίαις τῶν Ἐβραιῶν, ὅτε ὁλοθρεύοντο τὰ πρωτότοκα. "Ἔστι γάρ σημεῖον καὶ εἰς πονηρὸν, ὡς ἐπιτεθὲν τῷ Κάλν· καὶ γάρ τὸ μὲν τῶν Ἐβραιῶν ἐδήλου φυλακὴν, τὸ δὲ τοῦ Κάλν δργὴν Θεοῦ.

protectionem divinam indicabat, illud autem in

Καὶ ιδέτωσαν οἱ μισοῦντές με, καὶ αἰσχυνθήσωσαν, διὰ σὺν, Κύριε, ἐσοήθησάς μοι, καὶ παρέκαλεσάς με. Καθ' ὑπερβατὸν ἡ σύνταξις. Καὶ ιδέτωσαν οἱ μισοῦντές με, διὰ σὺν, Κύριε, ἐσοήθησάς μοι καὶ παρεκάλεσάς με· καὶ αἰσχυνθήσωσαν, ὡς ἥττωμενοι. Παράκλησιν δὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν φυχαγωγίαν.

Τοῖς υἱοῖς Κορδ, φαλμὸς φθῆς.

ΦΑΛΜΟΣ ΠΓ'.

Εἰρηται περὶ τούτων ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βίβλου. Προσαγορεύει δὲ δ φαλμὸς τὴν πρὸ αὐτοῦ γέννησιν καὶ τὴν τῶν ἑθνῶν σωτηρίαν.

Οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ ἦν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις. Αἵτοι, τίνος ; Ἀγλονέτε τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοῦτο γνώριμον ἀπὸ τῆς ἐφεξῆς ἀκολουθίας τοῦ Μήτηρ Σιών, ἡραὶ ἀρθρωτος, καὶ ἀρθρωτος ἐγενήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμέλιωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰώνα. Θεμέλιοι δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὰ περὶ αὐτοῦ δόγματα· ταῦτα γάρ ὑπόθεστα καὶ φίσα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Οὖτοι οὖν θεμέλιοι εἰσιν, ἐν τοῖς ἀποστόλοις καταβεβημένοι· τούτους γάρ ἀγια δρη νῦν ἐκάλεσεν· δρη μὲν, ὡς στερβόντες εἰς πίστιν, καὶ ὡς ἐπηρημένους πάσης γεηρᾶς· καὶ χθαμαλῆς πίστεως, καὶ ὡς πεπικνωμένους ταῖς ἀρεταῖς· ἀχίους δὲ, ὡς ἀφωσιωμένους τῷ Θεῷ, καὶ ὡς Πνεύματος ἀγίου πεπληρωμένους. "Ἔστι δὲ καὶ ἀλλως εἰπεῖν θεμέλιους τοῦ Χριστοῦ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους· θεμέλιους μὲν, ὡς ἀρχὰς καὶ πρώτους τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν· τοῦ Χριστοῦ δὲ, ὡς παρ' αὐτοῦ ὑποβεβημένους· οἵτινες ἥσαν ἐν τοῖς δρεσι τοῖς ἀγίοις, ἥσοι τῷ Σιών καὶ Θαδὼρ, καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἀτινα ἡγιάσθησαν μάλιστα τῇ ἐν αὐτοῖς ἀναστροφῇ τοῦ Χριστοῦ. Φασὶ δὲ τινες θεμέλιους νοεῖσθαι τοῦ Χριστοῦ τὰς περὶ Χριστοῦ περορήσεις τῶν πιστῶν, ὡς ἀρχὰς τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως. "Ορη γάρ ἀγια καὶ οἱ προφῆται, διὰ τὸ ὑψος τῆς πρεφετείας καὶ τὸν

ἀγιασμὸν τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, δῆλοῦντος Α sanctiores effecti esse videntur. Aliqui fundamenta τοῦ νοήματος, διὰ ἀρχαὶ τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως Christi prophetias de Christo intellegunt, tanquam ἐν τοῖς προφήταις ἡσαν. Christianæ fidei principia. Montes etenim sancti non immixtio prophetarum possunt, propter prophetarum sublimitatem, et propter sanctificationem sancti Spiritus, ita ut sensus sit, quod principia fidei Christianæ sint in prophetis.

Ἄγαπὴ Κύριος τὰς πύλας Σιών ύπερ πάρτα τὰ σκηνῶματα Ἰακὼβ. Ἐδίκαξεν ἡμᾶς δὲ μέγας Παῦλος εἶναι τινα Σιών ἐπουράνιον, καὶ Ἱερουσαλήμ ἐπουράνιον, τὴν ἐν οὐρανῷ πολιτείαν οὖτος καλέσας. Ταύτης οὖν τῆς Σιών πύλας νοήσεις τὰς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας, ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῷ τέλει τοῦ οὗτοῦ φαλμῷ· διὰ ἀγαπῆς Κύριος, προτιμήσας πάσαν τῶν πόλεων τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους. Σκηνῶματα γάρ αἱ πόλεις, ή καὶ σκηνῶματα Ιδίως καλεῖ τὴν τε Σηλώνην καὶ τὴν αἰσθητὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν αἷς ἰστήνασεν ἡ κυβερνήσεις, ὡς ἐν τῷ οὗτοῦ φαλμῷ B προείρηται.

Δεοδοξασμένα ἀλατήθη περὶ σοῦ, ή πόλις τοῦ Θεοῦ. Ἀκούσας δὲ προφήτης περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, διὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὁφθῆσατ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφῆσατ, καὶ ὑπερεκπλαγεῖς, ἀνεβόησε πρὸς αὐτὸν, διὰ Μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἀλατήθη μοι περὶ σοῦ, ὡς πόλις τοῦ Θεοῦ. Πόλις δὲ τοῦ Θεοῦ αὕτη, καὶ ὡς πάλαι τῷ Θεῷ ἀγαπεθεῖσα, καὶ ὡς ὑστερὸν τῷ Χριστῷ ἀφορισθεῖσα, διὰ τὰ ἐν αὐτῇ πάθη καὶ τὸν τάχον αἴτοῦ.

Μηησθήσομαι· Ραὰδ καὶ Βαβυλώνος τοῖς γι- C τῶσκοντι με. Προεώπω μὲν τοῦ Σωτῆρος ἐκπεφώνηται οὔτος δὲ λόγος· προφητεύει δὲ διὰ τῶν πολλῶν ἐθνῶν, καὶ ἔξι αὐτῶν δῆποι τῶν δυσσεβεστέρων, ἡ Ἐκκλησία συστήσεται· διὰ μὲν γάρ τῆς Ραὰδ τοὺς Χανανίους ἤνιστο· Χαναναῖα γάρ αὕτη· δυσσεβέστατοι δὲ καὶ οἱ Χανανῖοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι. Εἰτα καταλέγει καὶ ἄλλα ἐθνη τοιαῦτα. Καὶ γινώσκοντες μὲν γάρ λέγει τοὺς πιστεύσαντας· Εστο δὲ ὁ κούς τοιούτοις, διὰ Τῷ συστήματι τῶν πιστεύσαντων, μνήμης ἀξιώσω καὶ τούσδε, καὶ τούσδε, τουτέστι, φροντίσω καὶ αὐτῶν, ὡς πιστῶν. Τινὲς δὲ Ραὰδ τὴν Ἀραβίαν φασι. memoria dignos faciam, praelaraque eorum facta fidelibus commemorabo. Vel, curam eorum habeo, sufficite cogitans de iis tanquam pro dilectis fidelibus.

Καὶ Ιδού ἀλλόφυλοι, καὶ Τύρος, καὶ λαὸς D τῶν Αἰθιόπων. Οὗτοι διερρήθησαν ἐκεῖ. Καὶ ἀλλόφυλοι, καὶ Τύροι, καὶ Αἰθιόπες, ἐτάχθησαν ἐκεῖ, εἰσεντὸν τὴν Σιών, ἢ ἐν ταῖς πύλαις τῆς Σιών, ὡς εἰρηται, ἢ ἐν τοῖς γινώσκουσι τὸν Θεόν· τὸ δὲ, Ἐγεννηθησαρ, Ἐτάχθησαρ ἐξέδωκεν δὲ Ἀχύλα; Όμοιος δὲ καὶ δὲ Σύμμαχος. Ετάχθησαρ δὲ διὰ γεννήσως τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. Πειρατεύει δὲ τοῦ, Ιδού, κατὰ τὸ Ιδίωμα τῆς Ἐδραΐδος, γραφῆς· καὶ τὸ οὗτοι δὲ παρέλκον δοκεῖ. Συντάσσεται δὲ καὶ οὗτος· Καὶ Ιδού, ἀντὶ τοῦ, Καὶ λοιπὸν, οὗτοι ἐγεννήθησαν ἐκεῖ. Τίνες οὗτοι; Ἀλλόφυλοι, καὶ Τύροι,

Diligat Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Magnus Paulus nos docuit ¹⁰ cœlestem quamdam esse Sion, et quamdam esse cœlestem Jerusalēm, hoc pacto conversationem illam exprimens, quae in cœlo est. Ilac ratione per portas Sion, Ecclesias omnes fidelium intelliges quae in variis suis orbis partibus, ut diximus in libro psalmi LXXI. Has etenim portas Dominus diligit, et universis Iudeorum civitatibus eas præcepit. Per tabernacula enim ipsas Iudeorum civitates intelligimus: vel ipsam particulariter Silo, aut terrestrem Jerusalēm, in quibus tabernaculum cum arca commorabatur, quemadmodum in septuagimo psalmo tradidimus.

Vers. 3. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. Cum jam audisset Propheta a sancto Spiritu, quod Deus in Jerusalēm videndus erat, et quod conversatus esset cum hominibus, stupore quodam correptus conversusque ad ipsam Jerusalēm clamavit, dicens: Magna atque admiranda quædam mihi, o Dei civitas, de te dicta sunt. Civitatem autem Dei eam appellat, quia jamdiu Deo fuerat dicata, et quia denuo ipsi Christo, hoc est, illius passioni et sepulturæ erat dicanda.

Vers. 4. Memor ero Rhaab, et Babylonis cognoscentibus me. Efferendus est hic sermo ex Christi persona, et prædictus, quod Ecclesia ex multiplicibus erat gentium nationibus congreganda, atque illis quidem olim impiis. Per Rhaab etenim Chananaeos significat. Chananaea enim fuerat Rhaab. Chananaei vero omnium fuerunt impiissimi. Similiter modo et Babylonii, et aliae gentes, quas statim connumerat. Per cognoscentes autem se, fideles atque in se Christum credentes omnes intelligit. In ea igitur fidelium congregatione, qui in me considerint, ego memor ero Rhaab, et Babylonis, et aliorum, qui connumerantur, hoc est, ego eis memoria dignos faciam, praelaraque eorum facta fidelibus commemorabo. Vel, curam eorum habeo, sufficite cogitans de iis tanquam pro dilectis fidelibus.

Aliqui per Rhaab Arabiam intelligunt. Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Aethiopum, hi generati sunt illic. Alienigenæ Tyri, et Aethiopes, nati sunt in Sion, vel in portis Sion, ut dictum est, vel in cognoscentibus Deum. Nam quod LXX dixerunt Generati sunt, Symmachus, et Aquila reddiderunt, Nati sunt. Nati autem sunt, per sacri baptismatis regenerationem. Abundat autem dictio, ecce, iuxta idioma Hebraicum. Dictio eliam, hi, abundare pari modo videtur. Ordo tamen hic esse potest: Ecce hi generati sunt illic; et si queraris quinam sint hi: Ecce, inquit, alienigenæ et Tyrus, et quæ sequuntur. De alienigenis dictum est in

¹⁰ Hebr. xii, 22.

psalmo LXXXII; haec autem gentes, quae hic connumerantur, ceterarum omnium, ut diximus, impiissimae erant. Si igitur tam impiæ gentes Christo credituræ sunt, quanto magis omnes aliae minus impiæ etiam ei credent?

Vers. 5. *Mater Sion, dicet homo.* Manifeste ac palam prædictit, quod ex quacunque gente quis ingressus fuerit in Sion, dicet, quod Sion mater est. Subintelligi enim debet dictio est. Mater autem ideo appellatur Sion, quia regenerat, ut diximus: vel quia Christianorum ac spiritualium dogmatum cibo fidèles omnes veluti pia mater alit. Vel mater appellatur, tanquam amabilis. Ea etenim nihil suavius, aut amabilius est. Vere quippe amabilis est Ecclesia iis qui in eam ingrediuntur, eo quod id conversatus est secundum carnem Christus Domini, qui locum conversationis suæ sanctificavit.

Et homo natus est in ea. Hoc ad Christi generationem pertinent, qui intra Ecclesie terminos natus est: Christus, inquam, qui verus homo fuit, et qui integrum humanitatis dignitatem servavit: verum ne nudum hominem putares, sed Deum pariter et hominem cognosceres, addidit:

Et ipse fundavit eam Alissimus. Et ille, inquit, qui in ea natus est, ut homo, idem ille ab initio eam fundavit, veluti terræ ac cœli creator, qui alissimus est, tanquam Deus.

Vers. 6. *Dominus narrabit in scriptura populorum, et principum horum, qui generati sunt in ea.* A prophetarum Scripturis Christus omnia docebit, quae ad se pertinet. Ait enim Lucas: *Et traditus est ei liber Isaiae prophetæ, et explicato libro, invenit locum, ubi scriptum erat: Spiritus Domini super me, cuius gratia unxit me, evangelizare pauperibus misit me*²⁰, et quæ sequuntur. Hujusmodi igitur prophetarum scripturam, populorum scripturam appellat, et scripturam principum eorum, veluti quæ et Iudeorum populis et eorum principibus data erat, et illorum propria erat possessio, qui in ea generati sunt, hoc est, qui nati sunt in Sion.

Vers. 7. *Quam lætantium omnium habitatio est in te.* Dicton quæ in modum confirmantis est posita. Verc, inquit, o Sion, in te est habitatio omnium spiritualiter lætantium. Dicton autem omnium, tametsi universalem sermonem reddit, apud Hebreos tamen frequentissime ita ponitur, ut non tam universos quam multos significet.

Canticum psalmi filii Core, in finem pro Maeleth, ad respondendum, intelligentię ipsi Äthian Israelite.

PSALMUS LXXXVII.

Quid sit canticum psalmi, et de filiis Core diximus in Proœmio operis. In finem vero ideo inscriptum est, quia ad finem tendebat propheta, quae hic continetur. Et psalmus quidem proxime præcedens Christi nativitatem prædictit, hic autem Christi mortem. Quod autem inscribitur pro Maeleth,

A καὶ τὰ ἔξης. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἀλλοφύλων εἰρηται ἐν τῷ πρ' φαλμῷ. Πάντα δὲ τὰ ἀπαριθμηθέντα Ἐθνη ἀσεδέστερα καὶ παρανομώτερα τῶν ἄλλων ἡσαν. Εἰ δὲ τὰ τοιαῦτα Ἐθνη πιστεύσουσιν, πολλῷ μᾶλλον τ' ἔλλα.

Mήτηρ Σιών, ἐρει ἀνθρωπος. Προφητεύει σαφῶς, διτι ἀνθρωπος ἐκ παντὸς Ἐθνους, εἰς τὴν Σιών ἐλθών, ἐρει, διτι μήτηρ ἐστιν ἡ Σιών. Λείπεται γάρ τὸ Ἐστι μήτηρ δέ ἐστιν, ὡς ἀναγεννῶσα, καθὼς ἀνωτέρω διελάδομεν, καὶ ὡς ἐκτρέψουσα τοὺς περὶ Χριστοῦ δῆγμασιν· ἡ μήτηρ πάλιν, ὡς ποθεινή· μητρὸς γάρ οὐδὲν ποθεινότερον· ποθεινή γάρ δυτικῶς τοὺς εἰς αὐτὴν ἐρχομένους ἐστι, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ πολιτευθῆναι κατὰ σάρκα τὸν Δεσπότην Χριστὸν, καὶ ἀγίασαι τοὺς τόπους τῆς ἀναστροφῆς αὐτοῦ.

Kai ἀνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ. Τοῦτο περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, διτι ἐν τοῖς ὄροις αὐτῆς ἐγεννήθη ἀνθρωπος ἐνταξι, ὡς φυλάξας τὸ ἀξιώμα τῆς ἀνθρωπότητος. "Ινα δὲ δεῖξῃ διτι οὐκ ἡν ψιλὸς ἀνθρωπος, ἀλλ' ἀνθρωπος δομοῦ καὶ Θεὸς, ἐπήγαγεν

Kai αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ Ὑμιστος. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐν αὐτῇ γεννηθεὶς ὡς ἀνθρωπος, αὐτὸς, φησιν, ἐθεμελίωσεν αὐτὴν κατ' ἀρχὰς, ὡς ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, δὲ νῶν θείστος, ὡς Θεός.

Kύριος διηγησεται ἐν γραφῇ λαῶν καὶ ἀρχητῶν γεγεννημένων ἐν αὐτῇ. Ὁ Χριστὸς διδάξει τὰ περὶ ἑαυτοῦ, ἀπὸ τῆς Γραφῆς, δηλαδὴ τῆς προφητικῆς. Φησὶ γάρ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής· *Καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλιον Ἡσαντον τοῦ προφήτου, καὶ ἀράκτυνας βιβλιον, εὑρε τόπον οὐ νην γεγραμμένον.* Πτεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμδ, οὐ διεκερέ έχρισθε με· εὐαγγελίσασθα κτεωχοῖς διέσταλκε με, καὶ τὰ ἔξης. Τὴν δὲ τοιαύτην προφητικὴν γραφὴν ἐκάλεσε γραφὴν τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν, ὡς τοὺς λαοὺς τῶν Ιουδαίων καὶ τοὺς ἀρχούσιν αὐτῶν διδομένην, καὶ κτῆμα τούτων ὑπαρχούσης τῶν γεγεννημένων, εἰτούν τῶν τεχθέντων ἐν Σιών.

Ὄς εὐφραιτομένων κάτετωρ η κατοικία ἐν σολ. Τὸ ὡς, βεβαιωτικόν. "Οντας, ὁ Σιών, ἐν σοι ἐσται ἡ κατοικία κάτετωρ τῶν εὐφραιτομένων πνευματικῶς· σε κατοικήσουσι. Τὸ δὲ, Ημέτερ, εἰ καὶ καθολικὸν σχηματίζει τύπον, ἀλλ' οὖν ἰδιωμα καὶ τοῦτο ἐστιν, ἐμραΐνον πλῆθος τεινων.

Ὄδη φαλμοῦ τοῖς υἱοῖς Κορὲ, εἰς τὸ τέλος ὑπέρ Μαελέθ, τοῦ ἀποκριθῆται, συνέστεως Αιγάλεω ιτῷ Ισραηλίτῃ.

ΠΑΛΑΜΟΣ ΠΖ'.

Τί μὲν ἐστιν Ὄδη φαλμοῦ, καὶ περὶ τῶν υἱῶν Κορὲ, διελάδομεν ἐν τῷ προσιμιῷ τῆς βίβλου. Εἰς τέλος δὲ, διὰ τὸ βλέπειν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐν ταύτῳ προφητείαν. "Ο μὲν γάρ προλαβὼν φαλμὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως προεφήτευσεν, οὗτος δὲ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Τοῦ δὲ, Υπέρ Μαελέθ, ἀντί τοῦ

²⁰ Luc. iv, 16, 17.

διὰ χορεύσεως. Ἡδονὴ γάρ καὶ ἄμα ἔχόρευον. Τοῦ Ἀποκριθῆται δὲ, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῷ ἀποκριθῆναι πρὸς τὴν δι' ὥργον μουσικήν. Συνέσεως δὲ, διειχθεῖσα συνέσεως τοῖς ἀναγνώσκουσιν, διὰ τὸ ἐγκεκρυμένον τῷ φαλμῷ περὶ τοῦ Δεσποτικοῦ θανάτου μυστήριον. Αἰμάτη δὲ τῷ Ἱσραὴλῃ, διεῖται οὐ μόνον τοῖς οἰκείοις Κορεῖ, ἀλλὰ καὶ Αἴματα τῷ αρχῳδῷ παραδέδοται διὰ φαλμὸς ὑπὸ Δασιδὸν· καὶ ὅπ' ἀμφοτέροις τῶν χορῶν ἡσθίη συναδόντων, ἥ καὶ ἀνὰ μέρος ἀδέντων. Τινὲς μὲν οὖν τῶν ἀντιγράφων Αἴματα γράψουσι, τινὲς δὲ Αἰθέρι· δημιεινον δὲ ἐν τῷ παρόντι Αἴματα γράψειν, ἐν δὲ τῷ μετὰ τοῦτον, Αἰθέρι. Ἐν γάρ τῇ πρώτῃ τῶν Παραλειπομένων καὶ Αἴματα καὶ Αἰθέρι ἀναγράφονται χοράρχαι. Τῷ Ἱσραὴλῃ δὲ, οὐχ ὡς τῶν ἔλλων μή δυντων Ἱσραὴλαν, ἀλλ' ὡς καὶ ἔλλων δυντων Αἴματα καὶ Αἰθέρι, ἀλλοφύλων, ὃν πρὸς διαστολὴν ἡ τοῦ Ἱσραὴλου προσηγορία (3).

et Εἴθαν, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem cognomen.

Κύριος δὲ θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ἡμέρας ἁκέκριξα καὶ ἔτη ρυκτεὶ ἀρτιτοροῦ σου. Περὶ μὲν τοῦ, 'Ο θεὸς τῆς σωτηρίας μου, εἰρηται ἐν τῷ ξένῳ φαλμῷ· Κύριον δὲ καὶ θεὸν δικαιούσαντον Πατέρα καλεῖ, ὡς ἀνθρώπος· πολλὰ γάρ τοιςῦτα καὶ ἐν τῷ καὶ φαλμῷ. Ήμέρας δὲ καὶ ἔτη ρυκτεὶ, ἀντὶ τοῦ, διὰ παντός. Ἐμφαντικὸν δὲ τοῦτο τῆς πρὸς θεὸν πίστεως· δις γάρ εἰλικρινῶς τὸν θεὸν ἀγαπᾷ, βοῶς ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦτο μὲν στήματι, τοῦτο δὲ καρδίζει γάρ χρήζει τῆς παρὰ θεοῦ ἀντιλήψεως· ἥ τιμέ-ραν καὶ νύκτα λέγει τὴν τῆς πρόσοστας.

Ἐλεσθέτω ἐνώπιόν σου ἡ προσευχὴ μου· καὶ ίππον τὸ οὖς σου εἰς τὴν δέσησίν μου. Προσευχὴν καὶ δέσησιν ἐνταῦθα νοήσεις ἥ τὴν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἥ τὴν περὶ τοῦ παρελθεῖν τὸ τοῦ θανάτου ποτήριον, ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εὑρόσεις. Ός δινθρώπος δὲ τὰ ταπεινὰ ταυτὶ φθέγγεται, καθὼς ἐν τῷ καὶ φαλμῷ προείρηται. Περὶ δὲ τῆς κλίσεως τοῦ θείου ὡτὸς ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ παραδέδωκαμεν.

"Οτις ἐπλήσθη κακῶν ἡ ψυχὴ μου, καὶ ηἷαν μου τῷ ἀδειᾳ ηγιεστεν. — Κακῶν, ἀντὶ τοῦ, Θλιψεων. Περίλυκος γάρ, φησίν, ἡ ψυχὴ μου ἐν τοῖς θανάτον. Ἀδην γάρ νῦν τὸν θανάτον ὑποληπτέον.

Προσελογίσθητο μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον. — Προσελογίσθητο, ἀντὶ τοῦ, Συνηριθμήθην, συνετάγην μετὰ τῶν θαντομένων τούτους γάρ λέγεις καταβαίνοντας εἰς λάκκον. Εἰρηται γάρ διειλάκκος λέγεται καὶ ὁ τάφος. Τὰ μὲν γάρ οὖν πρὸ τοῦ παρόντος βῆτον, τῷ πρὸ τοῦ θανάτου καιρῷ ἀρμόδουσι, τοῦτο δὲ τῷ μετὰ τὴν ταφὴν.

Ἐγενήθητο ωσει ἀνθρώπος ἀδοκήθητος. Οὐχ ωσει ἀνθρώπος μόνον· ἦν γάρ τέλειος ἀνθρώπος·

A exponitur, hoc est, pro chorea. Canere enim solebant, atque una chorras ducere, quando hunc psalmum recitabant. Ad respondendum autem, hoc est, cum responderent. Tripudabant enim dum ad organorum musicen responderent. Intelligentiae vero, quia intelligentia lectori opus est, ob occultum ac præsignatum hic de Christi morte mysticum. Ipsi vero Εἶμαν Ἰσραὴλ, quia non solis Core filii, sed etiam Εἶμαν principi alterius chori traditus fuit hic psalmus a beato David, et ab utroque choro una fuit, aut fortasse alternatim decantatus. Quædam exemplaria non Εἶμαν habent, sed Εἴθαν, verum placet ut in præsenti psalmo legamus Εἶμαν, et in sequenti Εἴθαν. Nam in Paralipomenon libro uterque eorum chori princeps fuisse traditur. Ἰσραὴλ etiam dixit, non quod alii cantores non essent Ἰσραὴλ, sed quia alii fortassis erant homines hujusmodi nomine Εἶμαν, et Εἴθαν, qui erant alienigenæ, ad quorum distinctionem cognomen.

VERS. 2. Domine Deus salutis meæ, in die clamavi et in nocte coram te. De his verbis: *Deus salutis meæ*, dictum est in psalmo lxxviii. Dominum autem et Deum Christum Patrem appellat, ut homo; et multa hujuscemodi dicta reperies in psalmo xxi. Die autem et nocte dixit pro Perpetuo. Summam enim hæc verba in Deum fidem attestantur; quia qui sincera mente Deum amat, assidue aut ore aut corde coram eo clamat, quoniam et assidue illius ope indiget. Vel diem et noctem particulatim illam intelligit, qua proditus est Dominus.

VERS. 3. Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad preces meas. Orationem et preces, vel eas intellige, quas habuit pro discipulis, vel eas quas protulit, quando petuit transire a se calicem mortis. Humilia autem hujusmodi verba proferre introducit, ut homo, quemadmodum diximus in psalmo xxi. Quid autem in Deo sit inclinare aurem, diximus in psalmo xvi.

VERS. 4. Quia repleta est malis anima mea, et via mea inferno appropinquavit. Malis, hoc est, calamitatibus et afflictionibus. Tristis enim, inquit, est anima mea usque ad mortem. Per infernum etiam hoc loco mortem ipsam intelligere debemus.

D VERS. 5. Reputatus sum cum descendenteribus in lacum. — Reputatus sum pro Connumeratus sum. Collocatus sum, inquit, cum sepultis, quos in lacum descendentes appellavit. Diximus enim alibi quod sepultura etiam lacus dicitur. Quæ igitur superius dicta sunt, tempori congruunt ante mortem; hæc autem, et quæ sequuntur, tempori post sepulturam.

Fui sicut homo sine adjutorio. Non dixit: Sicut homo simpliciter, sed: Sicut homo sine adjutorio.

Variæ lectiones.

(3) Perperam interpres unicam sententiam in duas solvit. Vertendum: *Ad quorum distinctionem Israelites cognomen additum est.*

Omnis enim, ut inquit Evangelista, dimittentes eum fugerunt ¹⁷. *Humano igitur judicio, visus est omni esse auxilio desitutus, tametsi secus fuerit.* *Dixisse enim eum legimus ad Petrum: An putas, quod non possim nunc rogare Patrem meum; et præstabit mihi plusquam duodecim legiones angelorum* ¹⁸?

In mortuis liber. Liber a corruptione, vel etiam liber, quia non ab angelis in infernum deductus sum, sed solus descendit; subaudiri enim debet verbum, Fuit. Accessi, inquit, ad mortuos liber, hoc est, insons atque innocens, abest enim (A culpa). Omnes enim alii peccatum secum habent ut causam mortis. Pœna enim ac multa peccati, mors; solus autem Christus insons, et sine peccato ad mortem accessit. Vel Liber, quia alii invititi moriuntur, et ideo mortis servi sunt: at Christus sponte sua ac volens mortuus est. Potestatem enim inquit, habeo ponendi animam meam ¹⁹. Vel aliter, *Liber, veluti qui inferni vinculis non est detenus, sed cum autoritate atque cum dignitate illuc descendit, atque ibidem etiam conversatus est, et aliorum vincula dissolvit. Præterea illa ratione liber dicitur Christus, quia tanquam Deus morti subditus non fuit.*

VERS. 6. *Sicut vulnerati dormientes in sepulcro. Subaudiri etiam debet hoc in loco verbum Fui. Symmachus vero ita reddidit: Quasi vulnerati jacentes in sepulcris.*

Quorum non es memor amplius. Cum jam corrupti sint atque in pulvere resoluti. C

Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Illi nimirum qui ob propria peccata ab auxilio tuo deciderunt. Similis enim, inquit, factus sum hujusmodi hominibus, multorum scilicet opinione, tametsi haud ita esset. Licet, inquit, clavis confossus sim et lancea, ac positus etiam in sepulcro, a te tamen non sum derelictus. Neque enim tu mei unquam oblitus es, qui olim pollicitus fueras non daturum te esse sanctum tuum videre corruptionem ²⁰. *Neque enim de manu tua repulsus sum. Me enim, inquit alibi, propter innocentiam suscepisti.*

VERS. 7. *Posuerunt me in lacu inferiori. Per lacum inferiorem sepulturam intelligit, cuius profunditatem Christus in Evangelio, Cor terræ appellavit dicens: Sic erit Filius hominis in corde terræ, tribus diebus et tribus noctibus* ²¹. Illi autem curarunt.

In tenebris et in umbra mortis. In locis, inquam, tenebris. Superposito enim sepulturæ lapide, tenebrae in ea efficiuntur. Per umbram etiam mortis, tenebrosa sepulturæ loca significavit, varietate usus sermonis. Siquidem umbrosa loca tenebrosa etiam appellamus.

VERS. 8. *Super me confirmatus est furor tuus. Symmachus pro Confirmatus reddidit, Aggravatus est. In me, inquit, irruit ira tua quam delicia ho-*

'Er τεκροῖς διεύθερος. Ἐλεύθερος διαφθορᾶς· ή, μή ὅπ' ἀλλων καταγόμενος εἰς τὸν φρέν, ἀλλὰ μόνος κατιών. Προσυπακουστέον δὲ τῷ, Ἐγενήθη. Ἀφικόμην εἰς τοὺς νεκροὺς ἐλεύθερος, δὲ στιν, ἀνατίος, ἐλλείποντος τοῦ ἀρθροῦ. Οἱ μὲν γάρ ἄλλοι πάντες αἰτιῶν ἔχουσι θανάτου τὴν ἀμαρτίαν ἐπιτίμιον γάρ τῆς ἀμαρτίας δὲ θάνατος· μόνος δὲ ἀνατίος, ὡς ἀναμάρτητος, δὲ Χριστός. Ἡ ἐλεύθερος, ὡς τῶν ἄλλων μὲν ἀκόντιων ἀποθνήσκοντων, καὶ διὰ τοῦτο δεδουλωμένων τῷ θανάτῳ, τοῦ δὲ Χριστοῦ ἐκόντος. Ἐξουσταν γάρ, φησιν, ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μουν. Ἡ καὶ ἄλλως· ἐλεύθερος, ὡς μὴ συσχεθεὶς τοῖς δεσμοῖς τοῦ φρένος, ἀλλὰ κατ' ἔξουσιαν ἐν τῷ φρέσῃ ἀναστραφεῖς, καὶ λύσας μᾶλλον τοὺς τῶν ἄλλων δεσμούς. Ἔστι δὲ ἐλεύθερος νεκρότητος καὶ θανάτου, ὡς Θεός.

Ὄσει τραυματίαι καθεύδοντες ἐν τάφῳ. Προσυπακουστέον κάνταῦθα τῷ Ἐγενήθη. Ὁ δὲ Σύμμαχος ἔξεδωκεν, Ὄσει τραυματισμένοι κείμενοι ἐν τάφοις.

Ὄν οὐκ ἀμνήσθης ἔτι. Σηπομένων καὶ εἰς γοῦν διαλυομένων.

Καὶ αὐτοὶ δὲ τῆς κχειρὸς σου ἀκάσθησαν. Οἴτενες ἐκ τῆς ἀντιλήψεως σου ἑξέπεσον διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. Όμοιώθην, φασι, τοιούτοις, δεον ἐπὶ τῇ ὑπολήψει τῶν ἀνθρωπίνων· οὐκ διηρέειν δὲ τοιοῦτος. Εἰ γάρ καὶ ἐτρώθην ἥλοις καὶ λόγχῃ, καὶ ἐτέθην ἐν τάφῳ, ἀλλ' οὐκ ἐπελήσθην παρὰ τοι· Οὐ γάρ δάσσεις, φησι, τὸν δοιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν· οὐδὲ ἀπώσθην ἐκ τῆς χειρὸς σου. Ἐμοῦ γάρ, φησι, διὰ τὴν ἀκαχίαν ἀντελάσου.

Ἐθετό με ἐν λάκων κατωράτω. Λάκων κατώτατον τὸν τάφον φησιν, οὐδὲ βάθος καρδίαν γῆς εἰρήνης καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δὲ Χριστός. Ἐθεντο δὲ με οἱ περὶ τὴν ταφὴν διακονήσαντες.

in ea me posuerunt, qui sepulturam mieam

'Er σκοτεινοῖς καὶ διεύθερος. Ἐν σκοτεινοῖς τόποις· ἐπιτεθέντος γάρ τοῦ λίθου, σκότος· ἐν τοῖς τοῦ μηνησίου γέγονε τόποις· σκιάν δὲ θανάτου πάλιν τοὺς ἐν τῷ τάφῳ σκοτεινοὺς λέγει τόπους· δι' ἐτέρων λέξεων τὸ αὐτὸν σημαίνει. Σκιά γάρ λέγεται· καὶ τὸ σκότος.

'Επ' ἐμὲ ἐκεστηρίχθη δ θυμός σου. Το, Ἐκεστηρίχη, δ Σύμμαχος, Ἐπεδάρησεν ἔξεδωκεν. Εὔκλει, φησι, κατέσκηψεν δ κατὰ τῶν ἀνθρώπων

¹⁷ Matth. xxvi, 56. ¹⁸ Ibid. 53. ¹⁹ Joan. x, 18.

²⁰ Psal. xv, 10. ²¹ Matth. xii, 40.

Θυμός σου, δν αἱ ἀμαρτίαις αὐτῶν ἔξικεσαν ἔχουσιν τοὺς ὄποιανταν αὐτὸν, καὶ παύσονται· παθὼν γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἀποθανὼν, ἔστησε τὸν θυμόν σου, καθάπερ ὁ τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς φερομένην πληγὴν εἰς ἐαυτὸν ἀντιπερισπάσας. Τῷ μώλωπι γάρ, φοῖλον, στενοῦ ἡμιτίς λάθημεν, καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, εἰτούν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν.

Καὶ κάντας τὸν μετεωρισμοὺς σου ἐκῆγαρες ἐπ' ἐμοῦ. Μετεωρισμοὺς λέγει τὰς ἐπαναστάσεις τῶν πειρασμῶν, οὓς ὑπέμεινε· τοῦ Θεοῦ δὲ αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ὡς ὃψφιν αὐτοῦ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐπενεχθέντας. Πάντας δὲ, δηλούστι, "Οσους ἥθελησας.

'Εμάχρυνας τὸν γρωστούς σου ἀπ' ἐμοῦ. Φήσι καὶ Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστής· Εἰστήκεισαν δὲ κάρτες οἱ γρωστοὶ αὐτοῦ μακρόβεροι. Εμάχρυνας δὲ εἶπεν, δει τοῦ Πατρὸς ταῦτα γεγόνασιν.

"Ἐθεντό με βδέλυμηα ἐρντοῖς. Οἱ Ἰουδαῖοι, παρ' οἵς δέκρι καὶ σήμερον βδελυκτόν ἔστι τὸ δυνομα τοῦ Χριστοῦ.

Παρεδόθητο, καὶ οὐκ ἀξερευσόμην. Παρεδόθην τοῖς Ἰουδαίοις παρὰ τοῦ Ἰσαριώτου, καὶ δυνάμενος ἐκπορευθῆναι ἀπ' αὐτῶν, οὐκ ἐποίουν τοῦτο, ἀλλ' ἐκπειρούν ἐκὼν ἔτει.

Οἱ ἀρθαλμοὶ μονούσι οὐκ ἡσθέησαν ἀπὸ πτωχείας. Τῆς ἑκατοντάρχην τὴν ἐν αὐτοῖς πιθητα τῶν δακρύων. Ωσπερ γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπεκλαύσατο, οὗτως εἰκάδα αὐτὸν θρηνεῖν καὶ τοῦ πρόστου τὴν ἀπόπειραν, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀποδηλήν, καὶ ἀπλῶς, τῶν ἀπολλυμένων τὸν δλεθρὸν διὰ φιλανθρωπίαν. Τινὲς δὲ πτωχείαν κάντανθα νοοῦσι τὴν ἐκτηξιν τοῦ σώματος, τὴν ἀπὸ κακοπαθείας.

'Εκέκραξα πρὸς σά. Κύριε, δλητο τὴν ἡμέραν. Εἰρηται καὶ κατ' ἀρχάς· Κύριε δὲ θεὸς τῆς σωτηρίας μου, ημέρας ἐκέκραξα. Ἐκέκραξα δὲ οὐκ ὑπὲρ ἐαυτοῦ μόνον, ὡς ἀνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ.

Φιεκάσασθα πρὸς σά. τὰς χεῖρας μου. Ὑπὲρ τῶν αὐτῶν.

Μή τοι τε νεκροῖς ποιήσουσι θαυμαστὰ, η̄ λατροὶ σταστήσουσι, καὶ δέξιμολογήσονται σοι; Νόμῳ φύσσεις ἀνθρωπίνης δειλικὴ τὸν θάνατον, καὶ παρακαλεῖ ζῆν ἔτι. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησί· Ήδερε μου, εἰ δυνατότερος ἔστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὰ ποτάμια τούτο. Ομοίως δὲ ταυτὶ τὰ φῆτα καὶ τὰ ἄκητα τοῖς ἐν τῷ καθ' ψαλμῷ, ἐν τῷ εἰρηται· Μή δέξιμολογήσεται σοι χοῦς; η̄ ἀναρρητεῖ τῇρα δλήθειδν σου; καὶ ζῆται ἐκεῖ. Μή τοις ἀνασθήτοις νεκροῖς ποιήσεις θαυμαστὰ ἔργα; οἴα ποιεῖς πολλάκις τοῖς ζῆσιν. Η̄ λατροὶ ἀναστήσουσι, καὶ εὐχαριστήσουσι σοι; Οὐχί. Ἄλλ' οἱ ζῶντες ἐπιγινώσκουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ εὐχαριστεῦσι. Διὸ ξασδν με ζῆν, εἰ δυνατόν.

A minima in se concitaverant, ego tamen libens eam sustinui, et te placavi. Passione quippe ac morte meo, indignationem tuam omnem sedavi, veluti cum quis plagam in puerum delataam in se suscepit. Lixore enim, inquit, ejus sanati sumus ¹¹, et Dominus tradidit eum peccatis nostris ¹², hoc est, propter peccata nostra.

Et omnes fluctus tuos induxisti super me. Per fluctus calamitatum ac temptationum insurrectiones intelligit; et Dei fluctus eas appellat, quia Dei sententia ob nostram immittuntur salutem. Omnes vero dixit pro Multos; quoscumque scilicet iuveniuli.

B Vers. 9. Elongasti omnes notos meos a me. Legimus apud Lucam, quod omnes noti eius sternerunt a longe ¹³. Deum vero elongasse eos dicit, quia Patrii voluntate omnia hæc gesta sunt.

Ponserunt me abominationem sibi. Iudei nimis rūm, apud quos nunc etiam abominabile est Christi nomen.

Vers. 10. Traditus sum, et non egrediebar. Traditus sum Iudeis ab Iscariote, et cum egredi ab eis atque effugere possem, non ansugi tamen, sed sponte mea etiam persisti.

C Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia videlicet lacrymarum. Nam cum antea copiosissime effluxissent, evacuati tandem ejus sunt oculi. Verisimile est autem quod Dominus ob summam suam misericordiam ita Iudeæ casum, et Iudeorum omnium abjectionem atque interitum deploraverrit, quemadmodum ploraase eum novimus super Jerusalem. Quidam hoc in loco, per inopiam, demacerationem corporis intelligunt præ afflictione.

Clamavi ad te, Domine, tota die. Dicit etiam in principio psalmi: Domine Deus salutis, in die clamavi. Clamavit autem non tantum pro se ipso, ut homo, sed pro discipulis etiam, et pro populo.

Extendi ad te manus meas. Pro eiusdem scilicet supplicans.

D Vers. 11. Numquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi? Lege humanæ naturæ formidat Christus mortem, et rogat se diutius vivere. Nam et in Evangelio dicebat: Pater meus, si possibile est, transeat a me calix iste ¹⁴. Similia autem sunt hæc verba et quæ sequuntur, iis quæ habentur in psalmo xxix, ibi: Nunquid confitebitur tibi pulvis? aut annuntiabit veritatem tuam? Numquid tu mirabilia facies in insensibilius mortuos, qualia sæpenumero in viventibus facis? Vel, numquid medici eos mortuos suscitabunt? et deinde gratias tibi agent? Minime, inquit, sed vivi hæc cognoscunt beneficia, et gratias tibi agunt; atque ideo queso, ut diutius me vivere permettas, si possibile est.

¹¹ Isa. lxxii, 5. ¹² Ibid. 6. ¹³ Luc. xxiii, 49. ¹⁴ Matth. xxvi, 39.

Vers. 12. *Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam? aut veritatem tuam in perditione?* Ad eamdem hæc verba sententiam pertinent. Et per perditionem, rursus sepulerum intelligit, veluti quod cadavera illic jacentia corrumpit ac perdit. Diximus autem alibi quod eamdem Propheta sententiam s̄t̄p̄numero variis repetit modis, atque hoc præcipue quoties affectum quemdam animi vult explicare. Non mortuus quispiam, inquit, sed vivens quis tuam sentiet misericordiam, et hominibus eam annuntiabit. De veritate autem Dei, dictum est in psalmo xxix.

Vers. 13. *Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblita?* Per tenebras sepulturam intelligi diximus, eamdem etiam terram oblitam appellavit. Ab hominibus quidem oblitera videtur, ob corruptionem, et a Deo, quia amplius non vivunt, qui illuc jacent. Vivere enim illi dicuntur, quorum Deus reminiscitur. Omnia autem hæc verba ejusdem sententiae sunt, et per interrogationem et cum affectu legenda sunt.

Vers. 14. *Et ego ad te, Domine, clamavi. Et ego simul cum aliis hominibus, veluti qui verus etiam sum homo.*

Et mane oratio mea præveniet te. Mane dixit pro cito. Cito enim, inquit, oratio mea ad te veniet. Abundat autem præpositio *præ*. Ideo autem cito venit ad te mea oratio, quia impedimento ei esse non possunt peccata.

Vers. 15. *Utquid, Domine, repellis animam meam? avertis faciem tuam a me?* Similia hæc sunt iis quæ habentur in psalmo xxi, ibi: *Quare dereliquisti me? Item: Clamabo per diem, et non exaudiendies.* Hæc autem ex persona nostra, Christus ad Patrem loquitur: pro nobis, inquam, qui antea expulsi eramus. Uniuersusque enim fidelis animam, propriam animam appellat, in sua ipsius persona unumquemque nostrum subjiciens. Quare, inquit, adhuc repellis eos? Ego enim deinceps pro omnibus penas solvo.

Vers. 16. *Inops sum ego, atque in laboribus ab adolescentia mea.* De hac Christi inopia Gregorius Theologus loquens, dixit: *Qui dives erat, effectus est inops, inops, inquam, ob carnem meam, ut illius ego divinitate dives efficerer.* De se ipso etiam Christus ad scribam illum dicebat: *Vulpes latebris habent, et volucres cæli nidos, Filius autem hominis non habet ubi reclinet caput suum* ¹⁶. In laboribus autem atque ab adolescentia, dictum est, quia ab ipsis incunabulis insidiæ adversus eum tendebantur, et quia infans persecutio sustinuit: ab Herode scilicet atque a Judæis, per labores autem ærumnas intelligit.

Exaltatus autem humiliatus sum. Exaltatus miraculis, et depressus conviciis, Judæorum nimisrum opinione. Vel exaltatus in cruce, humiliatus in sepulcro.

A Μὴ διηγήσεται τις ἐν τῷ φῶ τὸ ἔλεος σου καὶ τὴν ἀληθείαν σου ἐν τῇ ἀκωλείᾳ; Τῆς αὐτῆς ἐστιν ἐννοιας καὶ ταῦτα. Ἀπώλειαν δὲ τὸν τάφον πάλιν ὠνόμασεν, ὡς διαφθείροντα τὸν ἐγκείμενον νεκρὸν. Εἰρήκαμεν δὲ, διτὶ τὰ αὐτὰ δι' ἑτέρων πολλάκις λέξεων ὁ Προφῆτης λέγει, καὶ μᾶλλον ἐν τοῖς παθητικοῖς. Οὐχ ὁ νεκρὸς, ἀλλ' ὁ ζῶν, φησὶν, αἰσθάνεται τοῦ ἔλεους σου, καὶ ἀπαγγέλλει τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις. Περὶ δὲ τῆς ἀληθείας εἰρηται ἐν τῷ κύρῳ ψαλμῷ.

B Μὴ γνωσθήσεται ἀτ τῷ σκότει τὰ θαυμάσια σου; καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν τῇ ἐπιειλησμένῃ; Σκότος λέγει τὸν ἐν τῷ τάφῳ πάλιν τόπον, τὸν αὐτὸν δὲ καὶ γῆν ἐπιειλησμένην· παρ' ἀνθρώποις μὲν ὡς διαφθορᾶς ἔμπλεων, παρὰ Θεῷ δὲ ὡς μὴ ζῶντος τοῦ ἐγκείμενου. Ζῶσι γάρ ὅν μνημονεύει Θεός· πάντα δὲ τὰ βρήθεντα τῆς Ἰστος διανοίας θναταὶ ἐρώτησιν ήθικῶς ἀναγνωστέον.

Κάγω πρὸς σὲ, Κύριε, ἐκέκραξα. Κάγω μετὰ τῶν ἀλλών ἀνθρώπων, ὡς καὶ αὐτὸς ἀνθρώπος.

Tὸ πρῶτην ἡ προσευχὴ μου προσφύσει σε. Τὸ πρῶτην, ἀντὶ τοῦ ταχέως, φάσας εἰς σὲ ἡ προσευχὴ μου. Περιττεύει δὲ ἡ πρόθεσις. Οὐ γάρ ἐμποδίσουσιν αὐτὴν ἀμαρτίαι.

C *Ira tē, Kύριε, ἀπωθεῖς τὴν ψυχὴν μου;* ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἔμοι; "Ομοία ταῦτα τοῖς βητοῖς τοῦ καὶ φαλμοῦ, τῷ, "Ira tē ἀπατέλιας με; καὶ, τῷ Κεκράξομαι ἡμέρας, καὶ οὐκ εἰσακούσῃ· λέγει δὲ ταῦτα καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν πρὸς ἀπωσμένων, ψυχὴν ἐαυτοῦ τὴν ἐκάστου ψυχὴν ὄνομάζων, καὶ ἐαυτὸν καλῶν ἐκαστον ἡμῶν. Διὸ τὶ ἀπωθεῖς, φησὶν, Εἴ τι; Καὶ γάρ ἄγω λοιπὸν ὑπὲρ πάντων τίνω δίκας.

D *Πτωχός εἰμι ἄγω, καὶ ἐτοκοῖς ἐκ τεθητός μου.* Φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος· Καὶ στολεῖται πτωχεύει· πτωχεύει τὴν ἡμήν σάρκα, τὸν ἄγω πλούτησα τὴν αὐτοῦ θεθητα. Εἰρηκε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς περὶ ἐαυτοῦ πρὸς τὸν γραμματέα· Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πτετεύτα τὸν οὐραροῦ κατασκηνώσεις. Οἱ δὲ γίλοι τοῦ ἀγρού οὐκέτι εἰσὶ ποῦ τὴν κεφαλὴν ἀλίτας· ἐν κόποις δὲ ἐκ τεθητος, διέτι εἴ αὐτῶν σπαργάνων ἐπεβουλεύετο, καὶ θδιώκετο ὑπὸ τε Ἡράδου καὶ τῶν Ἰουδαίων· κόπους γάρ λέγει τὰς ταλαιπωρίας.

E *Υψωθεὶς δὲ ἐταπεινώθη.* Υψωθεὶς τοῖς σημείοις, ἐταπεινώθη τοῖς προπηλακισμοῖς, ὡς τοῖς Ἰουδαίοις Ἑδοξεν· ἡ ὑψωθεὶς ἐπὶ σταυροῦ, ἐταπεινώθη εἰς τὸν τάφον.

Καὶ ἐξηροήθην. Καὶ τοῦτο, δον ἐπὶ τῇ ὑπο-
Ἀ γῆφει τῶν Ἐβραίων. Ἔδοξε γάρ αὐτοῖς ἀπόρος
βούθεας· δὸς καὶ ἔλεγον· Ἰδωμεν εἰ ἔρχεται Ἡλίας
σωτῶν αὐτῶν.

Ἐπ' ἐμὲ διῆλθον αἱ ὅργαί σου· οἱ φοβερισμοὶ
σου ἐξετράξαν με. Ὁργάς Θεοῦ τὰς κατὰ τῶν
ἀμαρτιῶν γινομένας, φησίν· δομοίς καὶ φο-
βερισμούς. Καὶ τὰς μὲν ὅργας διελθεῖν καὶ εἰ-
δύναται εἰς αὐτὸν λέγει, τοὺς δὲ φοβερισμοὺς συ-
ταρτέειν καὶ ἀναστέλλειν ἀπὸ κακίας. Ὀριγένης
δὲ ὅργάς Θεοῦ καὶ φοβερισμοὺς τοὺς δακρυόν· φη-
σίν· ὅργάς μὲν, ὡς ὅργιζομένους ἀεὶ τοῖς ἀνθρώ-
ποις· θεοῦ δὲ, ὡς κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ τοῦτο
ποιοῦντες· φοβερισμοὺς δὲ, ὡς φόδον ἐπισείσοντας.
Λέγει τοίνυν, διτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους
ἐπῆλθον αὐτῷ, καὶ ἐξετράξαν ὡς ἀνθρώπον.

Ἐκύκλωσάν με ὡσεὶ ὄνδρῳ. Οἱ λουδαῖοι. Ἐν τῷ
καὶ φαλμῷ εἴρηκε· Περιεκύκλωσάν με μόσχοι
πολλοὶ· ταῦροι κλοεῖς κεριέσχον με. Νοσεὶ ὄνδρ
δὲ εἴπει, διότι τὸ ὄνδρο πανταχθεν περικυκλίζει τὸν
ἀνυπειλημένον.

Ἄλλοι τὴν ἡμέραν περιέσχον με ἄμα. Ἡμέραν
τὴν τοῦ πάθους φησίν· **Ἄμα** δὲ ἀνεὶ τοῦ δομοῦ
πάντες.

Ἐμάκρυνας ἀπ' ἐμοῦ φίλον καὶ πλησίον καὶ
τοὺς γνωστούς μου ἀπὸ ταλαιπωρίας. Διὰ τὴν
ταλαιπωρίαν μου τὴν ἀπὸ τῶν προπηλακισμῶν
ἐμάκρυνας ἀπ' ἐμοῦ τοὺς μαθητὰς μου. Εἰρηταί δὲ
καὶ ἀνωτέρω· **Ἐμάκρυνας** τοὺς γνωστούς μου
ἀπ' ἐμοῦ. Φίλον γάρ καὶ πλησίον καὶ γνωστοὺς τοὺς
αὐτοὺς καλεῖ· φίλον μὲν, κατὰ τὸ, **Ὑμεῖς φίλοι**
μού ἔστε· πλησίον δὲ, ὡς συνδιαιτωμένους αὐτῷ·
γνωστοὺς δὲ, ὡς γινώσκοντας, καὶ διὰ τοῦτο γινώ-
σκομένους. Άλλοι οὖτα μὲν διφαλμός εἰς Χριστὸν
ἀνήκει· ἀρμόδει δὲ καὶ τοῖς εὐσεβεστοῖς πάντας ἐν
καιρῷ θλίψεως, οὐτε τοῖς· Κύριε δὲ Θεὸς τῆς σωτηρίας
μου, διὰ παντὸς ἐνώπιον σου ἐκέραξα. ἐπικαλού-
μενός σε εἰς βοήθειαν. Τὰ δὲ ἔξης δῆλα, διτι θλί-
ψεων ἐπλήσθη καὶ πάνων ἡ ψυχή μου, καὶ πλησίον
εἰμι τοῦ θαγάτου, ἢδη ἀποκαμών· συνηριθμήθην
τοῖς νεκροῖς, δον ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ἀνθρωποκτό-
νων δαιμόνων· ἐγενήθην εὑχειρώτος, ὥστε ἀδοκηθη-
τος, καὶ ἐν τοῖς νεκροῖς, δον τὸ ἐπ' αὐτοῖς, κατοι-
κεύθερος ὃν ἔτι νεκρώσεως, ὡς μηκέτε τῇ ἀληθείᾳ
θανάτῳ· ἐγενήθην ὥστε τετραμένοι, κείμενοι ἐν τά-
φοις, τρωθείς τῷ βέλει τῆς ἀμαρτίας, ἢ τῆς ἀδυ-
μίας· καὶ τὰ ἔξης ἀναλόγως. **Ἐθεντὸς** με οἱ δαίμονες
βαθεὶ βρύθρῳ τῆς ἀμαρτίας, ἐν σκότει θλίψεως· ἢ
σκιά καὶ δομοίωντος ἐστι θανάτου διὰ τὴν πικρίαν·
ἐπ' ἐμὲ ἐπεδάρχεσαν δούμας σου· εἰ γάρ μή σύ μου
δριγισθῆς, οὐκ ἀν μου περιεγένοντο· καὶ πάσας τὰς
ἐπαναστάσεις τῶν θλίψεων, κατὰ παραχώρησιν σου,
ἐπῆγαγες ἐπ' ἐμέ· ἐμάκρυνας τοὺς γνωστούς μου,
εἶτον τοὺς ἀγίους ἀγγέλους, τοὺς πρὸ τῆς ἀμαρ-
τίας γνησίους πρός· με διακειμένους καὶ γνωρίζοντάς
με, αἱ καὶ ἐθελούσαντό με διὰ τὴν ἀμαρτίαν· πα-

A **Et destitutus sum.** Et hoc etiam quantum ad
Judeorum opinionem. Visus est enim illis veluti
destitutus esse, et indigere auxilio; atque ideo di-
cebant: *Videamus si venit Elias salvatorus eum*».

VERS. 17. *In me pertransierunt ira tuæ, et ter-
rores tui conturbaverunt me.* Iras Dei eas intelligit,
quas Deus adversus peccatores conceperat; simili-
ter et terrores. Et iras quidem pertransisse dicit,
et in se ingressas fuisse, terrores vero conturbasse
et refrenasse a vitiis. Verum Origenes per iras, et
terrores Dei, dæmones ipsos intelligit: iras quidem,
quia hominibus semper irati sunt, Dei vero iras,
quia permissione divina id faciunt: terrores item,
quia terrorē inveniunt. Ait igitur Christus, quod
passionis tempore invaserunt eum dæmones, et
quod ut hominem eum conturbaverunt.

VERS. 18. *Circumdederunt me sicut aqua.* Judei
scilicet; in psalmo autem xxi dixit: *Circumde-
derunt me vituli multi, tauri pingues circumabant me.* Et
circumdederunt sicut aqua, quia aqua undique et
non ex una tantum parte eos circumdat, quos com-
prehendit.

Tota die circumdabant me simul. Diem passionis
intelligit. Et quod ait, *Simul, expone pro, Una
oīnes.*

VERS. 19. *Elongasti a me amicum et proximum
et notos meos a miseria.* Ob miseriā meā, in-
quit, atque ob opprobria, quae mihi inferebantur,
elongasti a me discipulos meos, de quibus su-
periūs diximus: *Elongasti a me notos meos.* Ami-
cum autem et proximum, et notos, eosdem intel-
ligit. Et amicum dicit juxta illud: *Vos amici mei
estis*». Proximum vero, quia una secum vivebant,
et notos, quia et cognoscebant et cognoscebantur.
Et hoc pacto quidem totus hic psalmus in Cbris-
tum relatus est. Congruit tamen cuiilibet etiam
fidelī in angustiis constituto: Domine Deus salutis
meae, assidue clamavi in conspecto tuo, adjutorem
te mihi avocans. Quae sequuntur clara sunt: Quia
anima mea ærumnis impleta est, quibus adeo sati-
galus sum, ut morti proximus fuerim. Annumeratus
autem sum cum mortuis, quantum ad sævissimo-
rum dæmonum votum ac studium pertinet: et
factus sum velut homo sine auxilio, ita ut de
facili capi possem. Fui etiam in mortuis, quantum
ad illorum, ut diximus, studium pertinet, tametsi
ego adhuc liber sim a morte, veluti qui revera nec-
dum mortuus sum. Factus sum sicut vulnerati ja-
centes in sepulcris, vulneratus et ipse jaculo punc-
tati, vel jaculo nœstiliæ. Quae sequuntur eadem
ratione expones: Posuerunt me dæmones in pro-
fundo atque in sovea peccati, in afflictionum tene-
bris quæ, ob summam amaritudinem, umbra ac
similitudo quædam esse mortis videntur. In me
gravatus est furor tuus; nam si tu mihi iratus non
fusses, me illi certe non superassent: omnes etiam
elationes, et afflictionum, ut ita dicam, insurre-

^a Matth. xxvi, 49. ^b Joan. xv, 14.

tiones, seu impetus, quos fieri permisisti, inducti sunt super me. Elongasti a me notos meos, sanctos scilicet angelos, qui antequam peccarem, amicissimi atque benevoli mihi erant: illis tunc notus eram, verum nunc ob peccata abominantur me. Atque ideo traditus sum afflictionibus, a quibus egredi non datur, sed magna ab eis vi detineor. Illa autem verba: *Oculi mei languerunt pro inopia*, declara ut superius exposuimus. Clamavi ad te, assidue in auxilium te meum advocans, et quae sequuntur, expone ut diximus. Mane etiam, hoc est, quam primum, ac statim, ubi a somno exsurgam, ante omnia orationem ad te meam effundam, dicens: Quare, Domine, repellis animam meam? hoc est, meipsum in angustiis constitutum, et servide ad te supplicantem. Deinde inops ego sum, nullum aliunde auxilium habens, et in laboribus sum ob errorem meum: et licet in hoc a te fuerim exaltatus, quod ad imaginem me tuam creasti, humiliatus sum tamen, quia imaginis tuae dignitatem amisi: vel, opinione atque existimatione mea exaltatus, tandem humiliatus sum, quia lapsus cecidi: et consilio destitutus sum, nesciens quid facerem. Transierunt praeterea, hoc est, pervenerunt in me irae tuæ, dum in præsenti vita poenas luo, dum mœrore suffocor: et terrores tui qui æternas mihi poenas comminantur, conturbaverunt me et circumdederunt me, sicut aqua. Vel per iras et terrores Dei, daemones et tribulationes intelligit. Ab eis enim, inquit, assidue premor, et semper me hæc mala circumdant. Elongasti a me familiares meos, quia ob calamitates et miseras, quibus detineor, omnes me derelinquent et fugiunt.

Intelligentia ipsi Ethan Israelite.

PSALMUS CXXXVIII.

Ad præsentis inscriptionis declarationem ea sufficiant, quæ diximus in proxime præcedenti. Tractat autem beatus David in præsenti psalmo ea, quæ ad res suas pertinent: Deumque ut benefactorum laudat. Quædam tamen in sermone suo de Christo interserit: atque ideo intelligentia inscribitur, quia intelligentia lectori opus est, ad dignoscendum ea quæ in psalmo de Christo sparsim dicuntur. Prædictum etiam Babyloniam captivitatem.

Vers. 1. *Misericordias tuas, Domine, in sæculum cantabo. Misericordias, inquit, quas in me operatus es, et pro quibus in secundo Regum libro latius gratias agit. In sæculum, hoc est semper, cantabo, in canticum nimirum atque in hymnos eas redigens.*

In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. In generationem et generationem, dicit, pro *In omnem generationem*. Deficiente enim una generatione, altera subintroducitur: atque hoc pacto usque ad sæculi consummationem proceditur. Vel in generationem Judæorum et in generationem Christianorum; his enim duabus generationibus tantum, et non aliis beatus David veritatem Dei annuntiat in ore suo. Possumus etiam dicere, quod Psalmorum liber os sit beati David. Veritatem autem Dei expone, pro, veras promissiones Dei, factas scilicet ipsi David, partim per prophetam Natham, ut traditur in secundo Regum libro, et partim per illam pro-

Λριδόθη λοιπὸν ταῖς θλίψεσι, καὶ οὐκ ἔξεπορευθμῆν ἐξ αὐτῶν, σφοδρῶς συνεχόμενος. Τὸ δέ· Οἱ φραζαὶ μονοὶ ησθένησαν ἀπὸ πτωχίας, ὡς προηρμήνευται. Ἐκέρχαται πρὸς οὐδὲ διὰ παντὸς, καὶ λῶν εἰς ἀντίληψιν, καὶ τὰ ἔξης, ὡς πράσποδος πάντα. Ἀναστὰς δὲ τῆς κοιτης, πρὸ πάντων ἀνάπτερῳ σὺ προσευχήν. Ἰνα τί, Κύριε, ἀπωθεῖς τὴν ψυχήν μου; τοιτέστιν ἐμὲ, κατὰ περιφράσιν, ἐν ἀνάγκαις δυτικα, καὶ θερμῶς δεόμενον, καὶ τὰ ἔξης. Εἴτα, πτωχός εἰμι ἔγώ, μηδὲ μίαν ἔχων ἀλλαχθέν βοήθειαν. Καὶ ἐν κόποις εἰμὶ καὶ πόνοις διὰ τὸ σφάλμα. Ὅψωθεις; δὲ τῷ κατ' εἰκόνα σου γεγενῆσθαι, ἐταπεινώθην τῷ ἀπολέσαι τὸ ἀξιωμα τῆς εἰκόνος. Ἡ καὶ ὑψωθεὶς τῇ οἰλσει, ἐταπεινώθην πεσὼν εἰς διάσθον· καὶ ἔξηπορεύθην, μη ἔχων τί καὶ δράσω· ἐπ' ἐμὲ διῆλθον. Β ήγουν ἐφθασάν με αἱ ὄργαι σου, τίνοντα δίκαια, ἐν τῷ τῇ λύπῃ συμπνιγεοῦσαι. Εἴτι σι φοβερισμοὶ σου, οἱ τὴν αἰώνιον ἀπειλοῦντες κόλασιν, ἐξετάραξάν με, ἐκύκλωσάν με, ὥστε οὐδῶρ, οἱ φοβερισμοὶ σου. Ἡ οἱ δαιμόνες, η αἱ θλίψεις, ἀποπνίγουσαι διὰ παντὸς περιέσχον με ἄμα πάντες· ἐμάχρυνας ἀπ' ἐμοῦ καὶ τοὺς συνήθεις; ἀνθρώπους, φεύγοντάς με, διὰ τὴν κατασχοῦσάν με ταλαιπωρίαν, ήτοι συμφοράν.

C *Συνέσσως Αἰθάμ τῷ Ἰσραηλίτῃ.*
ΨΑΛΜΟΣ ΠΗ'.

Καὶ αὕτη ἡ ἐπιγραφὴ τῇ πρὸ αὐτῆς συνερμηνεύεται. Διηγεῖται δὲ τὰ καθ' ἐαυτὸν ὁ Δαῦΐδ, καὶ ὑμεῖς τὸν Θεὸν, ὡς εὐεργέτην αὐτοῦ. Ἀναμίγνυστ δὲ τοῖς λόγοις καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Διὸ Συνέσσως ἐπιγέγραπται· χρεῖα γάρ ταῦτης τοῖς ἐντυχάνουσιν εἰς τὸ συνιέναι τὰ ἐγκατεσπαρμένα περὶ Χριστοῦ· προαγορεύει δὲ καὶ τὴν παρὰ Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν.

Τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα δομομεῖ. Τὰ ἐλέη, φησι, τὰ εἰς ἐμὲ γεγενημένα, περὶ ὃν πλατύνερον εὐχαριστεῖ ἐν τῇ δευτέρᾳ βίστῳ τῶν Βασιλεῶν. Εἰς τὸν αἰώνα δὲ, ἀντὶ τοῦ, δεῖ δομομεῖ· δομα ταῦτα ποιούμενος.

Εἰς γερεάτρον καὶ γερεάτρην διαγρελῶ τὴν αἰθίθεσιάν σου ἐν τῷ στόματι μου. — Εἰς γερεάτρον καὶ γερεάτρην, ἀντὶ τοῦ, Εἰς πᾶσαν γενεάν. Ἀποθησούσης γάρ τῆς μιᾶς, ἀντεισάγεται ἐτέρα, καὶ οὖτας ἄκρι συντελεῖσα. Η εἰς τὴν γενεὰν τῶν Ιουδαίων καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν. Μόναις γάρ ταύταις ὁ Δαῦΐδ ἀπαγγέλλει τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Στόμα δὲ αὐτοῦ εἴη ἢ βίστος τῶν Ψαλμῶν αὐτοῦ. Ἀλήθειαν δὲ Θεοῦ λέγει τὰς ἀληθεῖς ἀπαγγελίας ἃς αὐτῷ ἐπηγγείλατο τοῦτο μὲν διὰ τοῦ προφήτου Νάθαν, ὡς ἡ δευτέρα τῶν Βασιλεῶν ιστορεῖ, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τοῦ ἐνοικουντος αὐτῷ προφητικοῦ πνεύματος· ὑπέσχετο γάρ αὐτῷ πολλά, περὶ τε τῆς ὑποταγῆς τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ,

καὶ περὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, ὃ Ἐβραῖοι μὲν τὸν Σολομῶντα καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ καταγεμένους φασίν, ἡμεῖς δὲ τὸν Χριστὸν, ὡς ἐν τοῖς ἑξής βηθῆσται.

"Οὐει εἰπας· Εἰς τὸν εἰῶντα ἔλεος σίκεδομηθήσεται. Τὸν, Οἰκοδομηθήσεται, ἀντὶ τοῦ, Προίθησεται. Σὺ, φησίν, εἰπάς μοι, διεῖς ἐλεός ποιηθήσεται· καὶ οἱ μὲν Ἐβραῖοι τῷ Δαβὶδ ποιηθῆσονται· καὶ πιστοῖς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Δαβὶδ οὐχ ἀρμόζει τὸ, δεῖ, τεθνήκτος ἄρδη, ἐπὶ δὲ τοῦ πιστῶν, καὶ πάνυ· ἐποιήθη γὰρ αὐτοῖς διηγεῖται ἔλεος Ἰησοῦς Χριστὸς, οἰκοδομηθεῖται· καὶ συμπαγῆς ἀφρίστων· ἐκ τῶν ἀγρῶν αἰμάτων τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ Παρθένου. Θίκος γὰρ τὸ πρόσλημα λέγεται τοῦ προσλαβόντος Θεοῦ· Ἡ σοφία γάρ, φησίν, φύκεδομησεν ἀνυπηγόνον.

εἰς humilitas apud sacram Scripturam, dumus Sapientia adiacevit sibi domum²⁹.

'Ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐτοιμασθήσεται ἡ ἀληθεία σου. Ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστὸς, ὡς ἀφενός· εἰρηκε γάρ· Ἐγώ εἰμι ἡ ἀληθεία· αὕτη οὖν ἡ ἀληθεία, φησίν, ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἰδρυθήσεται. Τὸ γὰρ ἐτοιμάζω πολλάκις τὸ Ἐδεάδω σημαντεῖ παρὰ τοῖς Ἐβραίοις. Καὶ νῦν γὰρ ὁ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ, ἐτοιμασθήσεται, Ἐδρασθήσεται· ἑιδώκε. Περὶ δὲ τοῦ ἐδρασθήναι τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, αὐτὸς οὗτος· δαβὶδ εἰρήκεν ἐν ἐπέρφυ φαλμῷ· Ἐλέγει οὐρανοῖς τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου.

Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μον. Ταῦτα προσώπικα τοῦ Θεοῦ φησί· καὶ διαθήκην μὲν λέγει τὴν ἐπαγγεῖλαν, τὴν περὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν ἐκλεκτούς δὲ τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ. Ἐπηγγείλατο γὰρ μεγαλύναι καὶ ὑψώσαι τὸ σπέρμα αὐτῶν. Φησὶ δὲ καὶ ὁ μέγας Παῦλος· Τῷ Ἀβραάμ διδόθησαν αἱ ἐπαγγεῖλαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ· εἴτα ἐπάγει· Οὐ λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν ὡς ἐπὶ κολλών, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἔρδες· καὶ τῷ σπέρματι σου, δὲ στιν ὁ Χριστός.

"Ωμοσα Δαβὶδ τῷ δούλῳ μου· Ἔως τοῦ αἰώνος ἐτοιμάσω τὸ σπέρμα σου. Ὡμοσα, ἀντὶ τοῦ βεβαίως ἐπιγγειλάμην. Ὁρκον γὰρ ἐπὶ Θεοῦ λέγουσιν οἱ πελαῖοι τὴν βεβαίαν ἐπαγγεῖλαν. Καὶ δὲ παρ' ἡμῖν γὰρ ὅρκος· οὐδὲν ἐτερόν ἔστιν ἡ βεβαίωσις. Ὡμοσα δὲ, διεὶς ἐτοιμάσω, τουτέστιν ἐδράσω τὸ σπέρμα σου διχρι παντὸς αἰώνος. Σπέρμα γὰρ Δαβὶδ κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον, ὃ Σολομῶν, κατὰ δὲ ὑψηλοτέραν ἐπιβολὴν Ἰησοῦς· Χριστὸς, ὡς ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεννηθεῖς, λέγω δὴ, τῆς ἀγίας Παρθένου. Σπέρμα γὰρ αὕτη Δαβὶδ ἐκείνην καταγομένη. Ἕδρασε δὲ αὐτὸν, αἰωνίκοντα ποιήσας ἐπὶ τῆς βασιλείας· Ἐδόθη μοι γάρ, φησί, πᾶσα ἐξουσία, ἐτὸντα καὶ ἐπὶ τῆς. Περὶ οὐ φησί καὶ Δανιήλ· Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ βασιλεία· πάντες λαοί, γυναι-

Λ φητανδι γρατα, ηε ει a sancto Sp̄itu data erat. Multa enim Dens ei pollicitus fuerat, tam de hostium victoria, quam de futuro ejus semine. Per quod semen Hebræi Solomonem atque alios illius posteros intelligunt, nos autem Christum, ut in sequentibus dicetur.

Vers. 3. Quoniam dixisti: In sæculum misericordia redificabitur. Id est, si. Tu, inquit, dixisti mihi, quod a te semper sit misericordia. Et Hebræi quidem factam esse dicunt hanc misericordiam ipsi David, quando adjuvit eum Deus. Nos vero fieri eam dicimus omnibus fidelibus: nam ipsi David non potuit in sæculum ac perpetuo fieri misericordia, cum iam olim mortuus sit; fidelibus vero semper potuit. Factus est enim eis perpetua misericordia B Jesus Christus, cuius corpus, ut ita dicam, aedificatum, et inestabiliter ex purissimis beatæ Virginis sanguinibus compactum est. Nec mirum, si Christum aedificatum suisse dicamus, cum assumpta etiam appellata sit assumptionis Dei, iuxta illud:

In cælis præparabilis veritas tua. Dei veritas Christus dicitur, quia verax est, et non mendax, qui etiam de seipso dixit: Ego sum veritas³⁰. Hæc, inquit, veritas stabilietur in cælis: verbum enim Præparo, sacerdotum apud Hebræos accipitur pro Stabilito, atque ita reddidit Symmachus. Quod autem Christus in cœlo esset stabiliendus, beatus David alibi tradidit, dicens: Dixit Dominus Dominino meo: Sede a dextris meis³¹, etc.

Vers. 4. Disposui testamentum electis meis. Hæc ex Dei persona dicta sunt. Et testamentum quidem præmissionem appellat, quæ de hujusmodi electorum semine facta fuerat. Per electos vero, ipsos Abraham, Isaac, et Jacob intelligit, quibus Deus pollicitus fuerat se eorum semen magnificaturum; Atque ideo magius Paulus: Ad Abraham, inquit, dicitur sunt reprobationes, et semini ejus³². Deinde addidit: Non dixit servis tuis quasi multis, sed tanquam de uno, semini tuo dixit, quod est Christus³³.

Juravi David servō meo, Usque in sæculum præparabo semen tuum. Juravi, hoc est, constantissime publicitus sum. Juramentum enim in Deo antiqui constantem illius præmissionem esse intelligebant. Apud nos etiam juramentum nihil aliud est quam confirmatione. Juravi autem, quod præparabo, hoc est, quod stabiliam semen tuum, usque ad omnem sæculum. Per semen etiam David, juxta sensum magis vulgarēm, Solomon intelligitur, sed juxta altioreū, Jesus Christus, qui ex David semine natus est, ex sancta nimirum Virgine, quæ de stirpe erat David. Stabilitus autem eum Deus, perpetuum ei regnum tribuens: Data est enim mihi, inquit, omnis potestas in cœlo, et in terra³⁴. De quo etiam apud Dantolum legimus: Et ei datus est honor, imperium, et

²⁹ Prov. ix, 1. ³⁰ Joan. xiv, 6. ³¹ Psal. cix, 4. ³² Galat. iii, 16. ³³ Ibid. ³⁴ Matth. xxviii, 18.

*regnum : omnes populi, tribus, lingue, servient illi : regnum illius, regnum aeternum, et potentia incorrupta*⁴⁴, quae verba Solomonis non congruunt.

VERS. 5. *Et edificabo in generationem et generationem thronum tuum. Edificare, hoc in loco, ponit pro augere, et perficere, et thronum pro regno. Illud considera, quomodo Prophetam regnum Christi appellavit regnum David, quia Christus secundum carnem ab illo descendebat. Solemus etenim filii regnum patris nomine appellare, ob cognationem scilicet et tam arctam necessitudinem.*

VERS. 6. *Confitebuntur caeli mirabilia tua, Domine. Per caelos, caelestes intelligit potentias. Ipsae, inquit, caelestes virtutes gratias tibi agent de tam admirandis operibus. Vel per caelos eos homines intelligit, qui sapiunt caelestia, quique vita ac conversatione sua ceteris sublimiores sunt.*

Etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Abundat dictio Enim. Confitebuntur tibi, inquit, mirabilia tua, quod scilicet admiranda operaris, et veritatem tuam, hoc est, quod verae esse facies promissiones tuas. Atque haec laetus admodum ac gaudens dicit, ob admirandam nimirum promissionem. Gratias, inquit, tibi agent caelestes illae virtutes, in sanctorum illorum Ecclesia, qui in caelis sunt. Iujusmo autem Ecclesiam Paulus, Primo genitorum Ecclesiam appellat descriptorum in caelis⁴⁵. Quod si iuxta aliam expositionem, per caelos, eos homines intelligas, qui caelestia sapiunt, sanctorum Ecclesiam illorum esse Ecclesiam dices qui in terra viventes, caelestium angelorum vitam, ac conversationem imitantur.

VERS. 7. *Quoniam quis in nubibus aquabitur a Domino? similis erit Domino in filii Dei? Quod hic legimus In nubibus, quidam interpretes, In alto, reddiderunt; alii, In locis caelestibus. Manent autem in alto atque in locis caelestibus angeli. Quis, inquit, angelus aquabitur Domino? Vel quis inter sanctos omnes, ei poterit comparari? Per Dei enim filios, sanctos viros intelligimus, juxta illud: Ego dixi: Dii estis, et filii Altissimi omnes⁴⁶. Ac si diceret: Nullus profecto ei poterit comparari. Tu enim factor, illi autem factura. Verum haec Prophetam non dicit ut comparet Deo homines, sed idioma Hebraicum secutus, ex hac dissimilitudine Dei excellentiam demonstrat, eumque laudat, veluti qui magica quedam ac salutaria pollicitus sit. His autem, verbis illa Apostoli valde similia sunt, quod neque angelus, neque homo, sed ipse Deus salvavit nos⁴⁷.*

VERS. 8. *Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et terribilis est super omnes, qui in circuitu ejus sunt. Per consilium hoc in loco congregationem et concilium intelligit, ut in primo etiam diximus psalmo. In congregatione enim*

γλωσσαι δουλεύουσιν αὐτῷ· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος· καὶ ἡ ἐξουσία, ητίς οὐδεποτεσται. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀνάμβοτι τῷ Σολομῶντι.

Οἰκοδομήσω εἰς γερεάρ καὶ γερεάρ τὸν θρόνον σου. Οἰκοδομήσω μὲν ἐνταῦθα λέγει τὴν αἰξησίν καὶ ἀπάρτισιν, θρόνον δὲ τὴν βασιλείαν. Σκέψει δὲ τῶς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν Δαβὶδ ἐκάλεσε διὰ τὸ ἔξ αὐτοῦ κατάγεσθαι τὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα. Εἰώθαμεν γάρ τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρὸς λέγειν διὰ τὴν οἰκείωσιν.

'Εξομολογήσονται τοι οἱ οὐρανοί τὰ θαυμάτων σου, Κύριε. Οὐρανοὺς λέγει τὰς οὐνάριους δυνάμεις. Αὗται, φησίν, αἱ οὐράνιαι δυνάμεις εὐχαριστίας τῆς θαυμασίοις ἔργοις σου τούτοις. Ἀδιάφορως δὲ κεῖται ἡ τοῦ ἔξομολογήσονται σύνταξις. Η οὐρανοὺς νέει μοι τοὺς τὰ οὐράνια φρονοῦντες ἀνθρώπους, καὶ οὐφελοὺς τὸν βίον.

Καὶ γάρ τὴν ἀλήθευτὴν σου ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀρίθμητοι Περιττεύει τὸ Γάρ. Ἐξομολογήσονται, φασί, τὰ θαυμάτων σου, ὅτι θαυμαστὰ ποιεῖς, καὶ τὴν ἀλήθευτά σου, ὅτι ἀληθεύεις ἢ ἐπαγγέλλῃ. Λέγει δὲ ταῦτα, ὑπερχαρίων τῇ ἀρθείσῃ θαυμασίᾳ ἐπαγγελάτη· εὐχαριστήσουσι δὲ αἱ μὲν οὐράνιαι δυνάμεις ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀγίων, τῶν ἐν οὐρανοῖς, περὶ τῆς εἰρηκτῆς Παῦλος· Καὶ Ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀποτελεί μέρων (4) ἐν οὐρανοῖς. Οἱ δὲ οὐρανόφρονες ἀνθρώποι ἐν Ἐκκλησίᾳ ἀγίων, τῶν ἐπὶ γῆς ἔτι ζῶντων.

Ecclesiam illorum esse Ecclesiam dices qui in terra viventes, caelestium angelorum vitam, ac conversationem imitantur.

"Οτι τις ἐν τερέλαις ισωθήσεται τῷ Κυρίῳ; Όμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Τὸ Ἐν τερέλαις, Ἐν ὑψει τινὲς ἔξεδωκαν· ἀλλοι δὲ Ἐν οὐρανοῖς τόποι· ἐν ὑψει δὲ καὶ ἐν οὐρανοῖς τόποις εἰσὶν οἱ ἀγγελοι. Λέγει τοινυν· ὅτι Τίς διγελος ισωθήσεται τῷ Κυρίῳ, ή τις ἐν ἀγίοις θυμοιωθήσεται αὐτῷ; Ιεροὶ γάρ Θεοῦ τοὺς τοιούτους ὑποληπτέον, κατὰ τὸ, Ἐγώ εἰπα· Θεοί ἔστε· δυτικοὶ οὐδεὶς, σὺ μὲν γάρ ποιητής· οὗτοι δὲ ποιήματα. Οὐχ ὡς συγχρίνων δὲ τοῦτο φησιν, ἀλλ' ίδιωμα καὶ τοῦτο τῆς Ἐβραΐδος, ἀπὸ τῆς ἀνομοιότητος, ὑπεροχήν προσάγειν Θεῷ. Ὑπερυμενὲς δὲ αὐτὸν, ὡς μεγάλα καὶ σωτήρια ἐπαγγειλάμενον. Εἰσικε δὲ τῷ λόγῳ καὶ τῷ Οὐρεί ἀγγελος, οὐκάνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος έσωσεν ημᾶς.

His autem, verbis illa Apostoli valde similia sunt, quod neque angelus, neque homo, sed ipse Deus salvavit nos⁴⁸.

"Ο Θεὸς ἐνδοξασμένος ἐν βουλῇ ἀγίων, μέγας καὶ φοβερός ἔστιν ἐστιν πάντας τοὺς περὶ κύριον αὐτοῦ. Βουλὴν ἐνταῦθα τὸν σύλλογον, τὸ συνέδριον τῶν ἀγίων ἀνδράσεν, ὡς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ φαλμῷ παραδίδοται. Ἐν τῇ συναγωγῇ γάρ τῶν ἀγίων δοξα-

⁴⁴ Dan. vii, 14. ⁴⁵ Hebr. xii, 23. ⁴⁶ Psal. lxxxi, 6. ⁴⁷ Hebr. ii, 16.

Variæ lectiones.

(4) Videtur nonnihil aberrare ab auctoris sententiâ. Græce simpliciter: *Homines vero qui caelestia sapiunt* (gratias agent Deo) *in Ecclesia sanctorum qui adhuc in terra vivunt.*

ζεται καὶ ὑμεῖς τοις θεοῖς. Φησὶ τοῖνυν, διτι δθεός;
αὐτῇ μέγας; καὶ φοβερός; έστι τοῖς
ἄγιοις· οὗτοι γάρ πέρικ αὐτοῦ πλησιάσαντες; δι'
οἰκείωσες ἀρετῶν μέγας δὲ καὶ φοβερός αὐτοῖς, ὡς
ἀκριβῶς ἐπισταμένοις τὴν ὑπεροχῆν αὐτοῦ. Ἀγίους
δὲ λέγομεν καὶ τὰς οὐρανίους δυνάμεις, αἱ περὶ¹
θεόν δύοις εἰσίν.

*Εἰδέτα δρμητεία εἰς τό· Πάντας τοὺς περὶ κύκλῳ
αὐτοῦ.

'Ο κυκλούμενος ἐνώπιον καὶ δόπισαν καὶ ἐν δεξιᾷ;
καὶ ἐν ἀριστερᾷ ἔχει τοὺς κυκλοῦντας αὐτὸν· ἐπει
τοῖνυν καὶ δθεός ἔχει τοὺς κυκλοῦντας αὐτὸν ἀνθρώ
πους, δόπισαν μὲν ὑποληφόμενα τοὺς διὰ τῆς πρα
κτικῆς ἀρετῆς ἀκολουθοῦντας; αὐτῷ, ἐν ἀριστερᾷ
δὲ τοὺς τὴν φυσικὴν θεωρίαν πνευματικῶς κατορ
θοῦντας· φησὶ γάρ περὶ τῆς σοφίας ἡ τῶν Παρο
μιῶν βίθος· 'Ἐρ δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλούτος
καὶ δόξα. 'Ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ νοηθεῖν ἀν οἱ
καθαρὰν αἰσθητῆς φαντασίας; δεχθείσεοι τὴν ἕνδον
γνῶσιν καὶ θεωρίαν τῶν νοητῶν· 'Ἐρ γάρ τῇ
δεξιᾷ, φησὶν, αὐτῆς ἔτη ζωῆς· ἐνώπιον δὲ οἱ διὰ
σφρόδρων ἔρωτα τοῦ θεοῦ κάλλους ἀξιούμενοι τῆς
πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἀπολαύσεως, καὶ θεού
μενοι.

coram Deo etiam illos esse dicemus, qui ob
effecti sunt, ut perpetuo Dei fruantur conspectu, facie ad faciem illum intuentes, et quodammodo
ipsi pariter effecti dii.

Κύριε δθεός τῷ δυνάμεσσω. Εἰρηται ἐν τῷ πτ
ψαλμῷ.

Τίς δμοίς σοι; — Τίς δμοίς σοι, συνεχέστε
ρον ἐπιλέγει οὐκέτων, ἀλλ' ἐκπληγέμενος, καὶ
τὸ ἀπανάθλητον αὐτοῦ διδάσκων ἥμας.

Τυνατὸς εἰ, Κύριε. Δυνατὸς ποιήσαι, ἀπαγ
γέλῃ· καὶ πιστεύειν λοιπὸν, διτι γενήσονται.

Καὶ η ἀληθεία σου κύκλῳ σου. Οὐδενὸν εἰ
δυνατός, ἀλλὰ καὶ ἀληθής· καὶ δίκην ιματίου περί²
βιβλήσας τὴν ἀληθείαν, καὶ κύκλῳ σου οὖσα, οὐδέ
ποτε σου ἀφίσταται· ἐμφανεῖ δὲ τοῦτο, διτι ἀε
ληθεύεις.

Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, τὸν
δὲ σάλον τῷ κυμάτων αὐτῆς σὺ κατακραυνεῖς.
Κράτος θαλάσσης ἡ βία τῶν κυμάτων αὐτῆς. Σὺ
δεσπόζεις, φησὶ, καὶ τῆς ταραχῆς αὐτῆς, καὶ τῆς
γαλήνης, καὶ σὺ τοῦτο κάχειν ποιεῖς. 'Μόπερ δὲ ἐν
τῷ οὐρανῷ μέγας ἀνύμνησε τὸν θεόν ἀπὸ τῶν μεγαλουρ
γημάτων αὐτοῦ, εἰπὼν· 'Σὺ ἐποίησας τάδε καὶ τάδε·
οὐτω καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Σὺ ἐπακείνεστας ὡς τραυματεῖς υπερηφανοί.
Αἰσθητῶς μὲν πάντα διερήφανον ἀνθρώπων· Κύ
ριος γάρ, φησὶν, υπερηφανοίς διερισσεῖται· νοη
τῶς δὲ τὸν διάδολον, υπερηφανευσάμενον, καὶ διὰ
τοῦτο καταδηθέντα· ὡς τραυματεῖς δὲ, διότι εἰ

A sanctorum glorificatur et laudatur Deus. Alt igi
tur, quod Deus in illa congregazione, et glorificat
lus, et magnus est, et terribilis, hoc est, timendus
ab iis sanctis, qui circumquaque per virtutum
adiectionem ei propinquiores sunt. Magnus autem
et timendus est Deus his sanctis, quia illius emi
nentiam ac potentiam optime cognoscunt. Per san
ctos etiam celestes intelligi possunt potestates
quae semper circa eum sunt.

Alia interpretatio in ea verba: Omnes qui in circuitu
ejus sunt.

[Legimus etiam apud sanctum Maximum] quod
ille dicitur circumdatus, qui coram, retro, ad dex
teram, atque ad sinistram, aliquos quasi in cir
culo habet. Quoniam igitur Deus in circuitu suo
B habere multos dicitur qui eum circumdant: retro
quidem eos esse intelligimus, qui per virtutem
illam eum sequuntur, que ad actiones pertinet:
ad sinistram vero illos, qui naturalem philoso
phiam dirigunt ad spiritualia; de sapientia enim
in Proverbiorum libro dicitur: In sinistra ejus di
vilitate et gloria³. Ad dexteram etiam Dei esse illi
intelligendi sunt, qui immaterialium atque invisi
biliū rerum cognitionem ab omni sensibili atque
carnali phantasmate puram ac mundam suscep
runt: In dextera enim, inquit, ejus anni vita⁴: immensum divinæ pulchritudinis amorem digni
ficiet ad faciem illum intuentes, et quodammodo

VERS. 9. Domine Deus virtutum. Hujusmodi verba
exposuimus in psalmo LXXXIII.

Quis similis tibi? (Hujusmodi etiam sententiam
crebro invenies apud beatum David.) Dicta autem
sunt non ut interrogaret, sed veluti obstupe
scens, ut nos hoc pacto illius incomparabilitatem
doceret.

Potens es, Domine. Ut facias, quae pollicitus es,
unde etiam credo te omnia deinceps perfectu
rum.

Et veritas tua in circuitu tuo. Non solum potens
es, sed verax etiam. Veritatem enim induitus es
instar vestis, quae circumquaque ex omni parte
hominem operit: quae verba illud videntur indi
care, quod Deus semper verax est.

VERS. 10. Tu dominaris potestati mari, motum
autem fluctuum ejus tu mitigas. Potestatem mari
undarum violentiam appellat. Tu et procellarum,
inquit, et tranquillitatis imperium in mari habes.
Et quemadmodum in psalmo LXXXIII, Deum ab
admirandis ejus operibus laudavit dicens: Tu
haec atque illa fecisti, ita etiam agit in pra
senti.

VERS. 11. Tu humiliasti sicut vulneratum, super
bum. Juxta historiæ sensum, omnem superbum ac
temperiarum hominem intellige. Dominus enim, in
quit, resistit superbis⁵. Verum altius conside
rando, per superbum, ipsum demonem intellige,

¹ Prov. III, 16. ² Ibid. ³ Prov. III, 34; Jac. IV, 6.

qui in superbiam elatus est, atque ideo dejectus et in præcepis delatus. Vulneratum autem ideo dixit, quia vulnerati omnes, ut plurimum, humiles sunt, veluti labore afflicti. Quidam per superbium Pharaonem intelligunt, et per inimicos, Ægyptiorum populos, qui dissipati ac suffocati sunt in mari.

In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. In brachio potentiae tuæ, hoc est, in potenti brachio tuo. Per inimicos vero impios omnes in universum intellige, vel ipsos etiam dæmones.

VERS. 12. *Tui sunt cœli, et tua est terra. Creaturæ enim tuæ sunt, et serviant tibi; nam et alibi ait: Quoniam omnia serviant tibi* ¹¹; *de cœlis vero diximus in psalmo viii.*

Orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti. Idem rursus repetit; de hoc etiam diximus in psalmo xxiii, ibi: Domini est terra, et plenitudo ejus orbis terræ, et universi, qui habitant in ea.

*Aquilonem et mare tu creasti. Hesychius dicit, quod Scriptura nomine maris persæpe occasum significat. Unde liber Numerorum, qui Judæorum tribus describit, et alias ad orientem, alias ad occidentem, alias ad septentrionem, aut ad tabernaculi meridiem ordine quodam dispositas suis e dicit, hac maris dictione eos significavit, qui ad occidentem erant collocati. Ait enim: *Castrum Ephraim iuxta mare* ¹². Quia igitur septentrionalis ora et maritima, hoc est occidentalibus, tenebrosæ sunt, hiemalesque et frigidæ, et futurum erat, ut aliqui ea ratione illarum creatorem esse dæmonem dicerent, necessario sanctus Spiritus hunc errorem antea eradicavit. Illud scire etiam oportet, quod quando orientem aspicimus, ante faciem ipsum orientem habemus, occidentem post terga, in dextera meridiem, atque in sinistra septentrionem.*

VERS. 13. *Thabor et Hermon in nomine tuo exsultabunt. Thabor et Hermon montes sunt, et contermini terræ promissionis. Per hos autem montes universam terram illam significavit, quam exsultaturam esse prædictit in Christi nomine, hoc est, in Christo: vel exsultaturam in hoc, ut a Christo denominetur. Per terram vero homines intelligimus, qui terram illam incolebant. In his autem montibus Christus sæpen numero conversatus est, quippe qui et in Thabor transfiguratus est, et in Hermon viduæ filiam suscitavit. In monte enim Hermon sita est civitas Nain, in qua miraculum illud factum est.*

*Tuum brachium cum potentia. Sensus est quod Christi virtus efficacissima sit. Per brachium enim virium efficaciam significavit. Quod autem potentissimus fuerit Christus, ex Apostolo docemur, qui de eo scribens dicit, quod *Dei potentia est, et Dei sapientia* ¹³.*

VERS. 14. *Prævaleat manus tua. Adversus inimicos scilicet.*

¹¹ Psal. cxviii, 91. ¹² Ezech. iv, 5. ¹³ I Cor. i, 24.

Α τρυμαται ταπεινοὶ εἰσι, τῷ πόνῳ συγκατασκύ- μενοι. Τινὲς δὲ ὑπερήφανον μὲν τὸν Φαραὼ νοοῦ- σιν, ἐχθροὺς δὲ τοὺς Ἀλγυπτίους, ὡς ἀποπνιγέντας καὶ διασκορπισθέντας ἐν ταῖς ἀκταῖς.

'Er τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεως σου διεσκέρ- πισας τοὺς ἐχθρούς σου. — 'Er τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεως σου, ἀντὶ τοῦ Ἐν τῷ βραχίονι τῷ δυνατῷ. Ἐχθροὺς δὲ ἀπλῶς, τοὺς ἀσεβεῖς καὶ τοὺς δαίμονας.

Σοὶ εἰσι τοι οἱ οὐρανοί, καὶ σὴ ἔστιν ἡ γῆ. Τὰ κτίσματα σὲ δοῦλα φησι γάρ ἐν δλοις. Ὄτι τὰ σύμπαρτα δοῦλα σά. Περὶ τῶν οὐρανῶν εἰρηται ἐν τῷ η' φαλμῷ.

Τὴν οἰκονυμένην καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς σὺ διθεμελίωσας. Τὸ αὐτὸ πάλιν φησιν. εἰρηται δὲ ἐν τῷ κτ' φαλμῷ. Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκονυμένη, καὶ πάρτες οἱ κατοικοῦντες ἐρ αὐτῇ καὶ ζῆται ἐκεῖ.

Τὸν Βορρᾶν καὶ τὴν θάλασσαν σὺ ἐκτισας. Φησὶν Ἡσύχιος, ὅτι τῷ τῆς θαλάσσης δύναμι τολλά- κις ἡ παλαιὰ Γραφὴ τὴν δύσιν καλεῖ. Ὁθεν ἡ τῶν Ἀριθμῶν βίδος, ἐκθεμένη τὰς φυλὰς, ὃν αἱ μὲν πρὸς ἀνατολὰς, αἱ δὲ πρὸς Ἀρκτον, αἱ δὲ πρὸς με- σημερίαν τῆς σκηνῆς ἐτάχθησαν, τῇ λέξει ταύτῃ τοὺς πρὸς δύσιν τεταγμένους ἐμήνυσεν. Εἰρηκε γάρ. Παρεμβολὴ Ἐγράμμι παρὰ θάλασσαν. Ἐπει τοι- νυν καὶ τὸ βόρειον μέρος, εἴτουν τὸ Ἀρκτών, καὶ τὸ θαλάσσιον, ήτοι τὸ δυτικὸν, σκοτεινὰ καὶ χειμέρια, καὶ διὰ τοῦτο τινες ἐμέλον τῷ πονηρῷ δημιουργῷ ταῦτα προγράψειν. ἀναγκαῖως τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον προσαναρεῖ τὴν πλάνην αὐτῶν, παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ γενηθῆναι ταῦτα διδάσκων. Χρή δὲ γινώσκειν ὅτι, βλεπόντων ἡμῶν πρὸς ἀνατολὴν, ἀντιπρόσωπος μὲν ἡμῖν ἴστιν ἡ ἀνατολὴ· κατὰ νότου δὲ ἡ δύσις· ἐν δεξιᾷ δὲ δορρᾶς, εἴτουν ἡ Ἀρκτος· ἐν ἀριστερᾷ δὲ, δ νότος, εἴτουν ἡ μεσημερία.

Θαδὼρ καὶ Ἐρμών ἐρ τῷ δύναμι σου ἀγαλ- λιάσσονται. Θαδὼρ καὶ Ἐρμών, δρη, καὶ δρια τῆς γῆς ἐπαγγελλας. Διὰ τοῦτο δὲ πᾶσαν ἐκεὶ γῆν ἔν- ξατο, ὅτι ἀγαλλιάσεται ἐπὶ τῷ δύναμι τοῦ Χριστοῦ, εἴτουν ἐπὶ τῷ Χριστῷ, ἡ τῷ καλεῖσθαι ἀπὸ Χριστοῦ. Γῆν δὲ λέγομεν τοὺς τὴν γῆν ἐκείνην οἰκήσαντας. Ἐν τοῖς δρεσι γάρ τούτοις τὰς πλειστὰς διατριβὰς τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας δο Χριστὸς ἐποίει· καὶ ἐν μὲν τῷ Θαδὼρ μετεμορφώθη, ἐν δὲ τῷ Ἐρμών ἀνέστησε τὸν τῆς χήρας υἱόν· ἐπὶ τούτου γάρ τοῦ δρους ἐστὶν ἡ πόλις Ναΐν, ἐν ἥ τούτον ἤγειρεν.

Σόδες δο βραχίων κατὰ δυναστείας. Οἱ σόδες βραχίων, κατὰ ἀνατροφήν. Η σόδες βραχίων κατὰ πλεο- νασμὸν τοῦ δρθρού. Λέγει δὲ, ὅτι Ἡ σὸ δύναμις δυνατωτάτη· βραχίονα γάρ Θεοῦ τὴν δύναμιν αύ- τοῦ καλεῖ. Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία.

Κραταιωθήτω ἡ χειρ σου. Κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Ὑγνωθήτω ἡ δεξιά σου. Εἰς σκέπην ἡμῶν. Αἱεραὶ δὲ καὶ δεξιές τὴν δύναμιν δυνομάζει. Διπλῆν δὲ αὐτῆς ζητεῖ τὴν ἐνέργειαν· ἀμύνασθαι μὲν τοὺς ἀλλοτρίους, σκέπειν δὲ τοὺς οἰκείους. Εἴρηται ἐν τῷ Φιλαμψῷ περὶ τοῦ, Ὑγνωθήτω ἡ χεὶρ σου.

Δικαιοσύνη καὶ κρῖμα ἔτοιμαστα τοῦ θρόνου σου. Ὁ μὲν Ἀκύλας ἐξέδωκε, Δικαιοσύνη καὶ κρίσις βάσις τοῦ θρόνου σου· δὲ δὲ Σύμμαχος, Ἐδρασμα. Προείρηται γάρ, ὅτι τὸ ἔτοιμασθεν πολλάκις τὸ ἐδράζειν σημαίνει. Ἔστι δὲ ὁ νοῦς, ὃτι Δίκαιος εἰ δὲ κριτής, οὐ καὶ δικαιοτάκτης θρόνος ἐπὶ δικαιοσύνης καὶ κρίσεως πέπηγε. Δικαιοσύνην μὲν οὖν καὶ κρῖμα τὴν δικαιαὶν κρίσιν νοήσει· Ἔστι γάρ καὶ τὸ τοιοῦτον σχῆμα παρὰ τῇ Παλαιᾷ· ὡς τὸ, Ἐλεος καὶ ἀλήθεια, ἀντὶ τοῦ, Ἐλεος ἀλήθινος· ἢ δικαιοσύνην μὲν τὴν ἔξιν τοῦ κρίνειν, κρῖμα δὲ τὴν ἀπόφασιν· καὶ Ἐλεος μὲν τὴν ἐλεημοσύνην, ἀλήθειαν δὲ τὴν ἔκβασιν τῆς ἐπαγγείλας.

Ἐλεος καὶ ἀλήθεια προσπερεύσονται πρὸ προσώπου σου. Διὰ τῶν τεσσάρων ταυτὶ τὰ τέσσαρα ἐδήλωσεν, ὅτι Ἐπιστήμων τοῦ κρίνειν εἶ φύσει, καὶ ἀποφανεῖς, καὶ ἐλεῖς καὶ ἀληθεύεις;· διὰ τοῦτο δικάσεις τῇ τυραννούμενῃ φύσει τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀποφανεῖς κατὰ τῆς τυραννούσης πλάνης τῶν εἰδώλων, καὶ ἐλεήσεις τὸ πλάσμα σου, καὶ ἀληθεύεις τὰς πρός με καὶ τοὺς ἐκλεκτούς σου ἐπαγγείλας. Ἔστι δὲ καὶ ἀλλως εἰπεῖν, ὅτι Ἐλεος καὶ ἀλήθεια λέγονται προσπερεύσονται τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τινὰ προσβαλεῖν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ, εἰπουν τῇ ἀπογνώσει αὐτοῦ, εἰ μὴ πρότερον ἐλεηθῆ, καὶ ὄμιλησῃ τῇ ἀληθείᾳ τῶν δογμάτων. Ἐλεος γάρ καὶ ἀλήθεια προσπαντῶσι τῷ τοιούτῳ. Τινὲς δὲ πάντα περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως νεονήκαστιν, ὅτι Δικαιότατος εἰ κριτής· καὶ ἐν τῇ κρίσει προηγέται τῆς ἀληθείας· τὸ Ἐλεος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τινὰ ὑποστῆναι τὴν ἀλήθειαν τῶν ἐλέγχων, μὴ προπαραμέγντος αὐτῇ ἐλέους.

ut sit sensus: Tu justissimus iudex es, et in iudicio enim aliquis posset redargutionum tuarum veritatem sustinere, nisi cum veritate tua quoque commissa esset misericordia.

Μακάριος δὲ λαὸς, ὃ γινώσκων ἀλιλαγμόν. Εἴρηται διαρρόως ὅτι ἀλλαγμός ἐστιν ἐπινίκιος φωνῆ· μακαρίεις τούτου τοὺς εἰδότας ἐπινίκιον ὑμνον δίδειν τῷ νικήσαντι τὸν διάδολον Χριστῷ· δηλοὶ δὲ τοὺς Χριστιανούς. Ἡ καὶ ἀλλως μακαρίεις τοὺς εἰδότας ἀλλάζειν κατὰ τῶν ἀσφάτων πολεμίων, ἐν τῷ νικῶν αὐτούς.

Κύριε, ἐτῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται. Πρόσωπον μὲν τοῦ Πατέρος δὲ Υἱόν, ὡς ἡν τῷ τετάρτῳ φαλμῷ παραδέδοται, φῶς δὲ τοῦ Υἱοῦ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ. Λύχνος γάρ, φῆσι, τοῖς ποστοῖς σὸν δὲ τόμος σου, καὶ φῶς τοῖς τρίβοις μου.

¹¹ Psal. cxviii. 105.

Variæ lectiones.

(5) Potius miserationem, h. e. actum miserendi.

Exaltetur dextera tua. Ad protectionem scilicet nostram. Per manum autem et per dexteram simili modo Dei potentiam intelligit. Utramque vero manus Deus potentiam in auxilium suum poscit, ut et hostes pariter ulciscatur, et tueatur benevolos. De his etiam verbis: Exaltetur manus tua, dictum est in psalmo ix.

Justitia et iudicium preparatio throni tui. Aquila transtulit: **Justitia et iudicium basis throni tui,** Symmachus vero: **Stabilitas.** Jam cuim superius dictum est, quod verbum *Præparo* apud Scripturam perspèce idem significat quod *Stabilio*; et sensus est: Tu, Domine, justus iudex es, et judicialis sedes tua in Justitia atque in iudicio fixa est. Per justitiam igitur et per iudicium, justum B iudicium intelliges. Est autem hæc figura frequens apud antiquam Scripturam, ut alibi diximus, sicuti cum misericordia et veritas ponitur, pro vera misericordia. Vel per justitiam iudicandi habitum intellige, per iudicium vero ipsam sententiam, et per misericordiam, eleemosynam (5), et per veritatem, promissionis eventum.

Vers. 15. Misericordia et veritas præcedent faciem tuam. Quatuor hæc virtutes, quatuor quædam particularitatem in Deo nobis significant, quod Deus videlicet sui natura sapiens sit in iudicando, quod iudicet, quod misereatur, quod vera dicat. Tu idcirco, inquit, humanæ naturæ, quæ tyranide coercetur, iudicium facies, et adversus idolorum C errorem, qui tyrannide hanc in homines occupavit, sententiam sc̄res, et misereberis creaturæ tuæ, et veras esse facies promissiones tuas, quas mihi atque aliis electis tuis pollicitus es. Possimus et aliter dicere: Veritas et misericordia dicuntur Deum præcedere, quia nemo ad faciem Dei, hoc est, ad illius cognitionem potest accedere, nisi prius ipse sit misericordiam consecutus, et in dogmatum veritatem versatus. Misericordia enim et veritas in hoc obviaverunt, hoc est, concursu habent, atque conueniunt in hac re. Qui-dam vero omnia hæc de futuro intelligunt iudicio, ut sit sensus: Tu justissimus iudex es, et in iudicio tuo misericordia veritatem præcedit. Neque commista esset misericordia.

Beatus populus qui scit jubilationem. Perspèce diximus quod jubilum est vox victoriæ. Beatos igitur Propbeta illos dicit, qui victoriæ laudes atque hymnos ei canere noverunt qui diabolum superavit: et de fidelibus sermo esse videtur. Vel aliter, Beatos illos dicit, quia adversus invicibiles inimicos noverunt jubilare, dum eos vincunt.

Vers. 16. Domine, in lumine vultus tui ambulabunt. Vultus quidem Patris est Filius, ut in iii psalmo diximus. Lumen autem Filii, illius mandata: *Lucerna enim, inquit, pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis*¹². Ait igitur quod illi in Filii

mandatis ambulabunt, qui hujusmodi jubilationem cognoscent.

Vers. 17. *Et in nomine tuo exultabunt tota die.*
Appellando atque invocando nomen tuum. Nam si in sola Dei memoria latatur justus (*Memor enim, inquit, fui Dei, et latitus sum*⁸⁶), multo magis ille exultabit, qui illum nominat. Vel sermo est ad Christum, in cuius nomine illi exultant, qui ab eo Christiani denominabuntur.

Et in justitia tua exaltabuntur. Filius esse dicitur Patris justitia, quia, ut inquit Apostolus, *Ipse datus es nobis a Deo sapientia, justitia et sanctificatio*⁸⁷, qui etiam fideles exaltavit, abstrahens eos a terrenis per Evangelium, atque in celum evehens.

Vers. 18. *Quoniam gloria tua virtutis eorum tu es.*
Virtus enim Christianorum Christus est; ipse enim potentes viribus eos reddit. Gloratio autem Christi, Pater, in quo Filius ipse adest ornatur et gloriantur, ut passim in Evangelio, et Patrem suum cum appellat, et facta sua omnia ad eum referat.

Et in ben-placito tuo exaltabitur cornu nostrum.
Beneplacitum Patris incarnatio est Verbi, et quæcunque alia ad hujusmodi incarnationem pertinent. Quid significat *cornu* apud sacram Scripturam, diximus in psalmo LXXIV. Hoc autem in loco beatus David scipsum Christianis conjunxit, quemadmodum plerumque etiam alibi facit, quia ex suo semine Christus erat nasciturus, quo medio cognatus efficiens est Christianis. Nam Christiani Christi filii sunt, et Christus David. Possunt etiam haec verba intelligi, ut ex Christianorum persona sint prolatæ.

Vers. 19. *Quia Dominus est auxilium.* In Dei facultate est ut adjuvemur. Similis loquendi modus est, quem vidimus in psalmo III : *Domini est salus.*

Et sancti Israël regis nostri Idem rursus repetit. In facultate, inquit, Dei et sancti regis nostri Israel est, ut adjuvet nos. Deus autem appellatur Sanctus Israel (hoc est, Sanctus populi Israel), quemadmodum diximus in psalmo LXXVII. Regem etiam Deum appellat, quia natura omnium Dominus es'.

Vers. 20. *Tunc locutus es in visione filii tuis.*
Dictionem Tunc, pro certo quidem tempore posuit, sed non expresso. Tunc igitur locutus es ea quæ ad me David pertinent, et locutus ea in visione, hoc est, quodam modo sensui magis aperto. Clarius enim ac melius ea cognoscimus, quæ per oculorum sensum videmus, quam quæ aliis sensibus percipimus. Unde scriptum legitimus in Exodo : *Et populus videbat vocem Domini*⁸⁸, huc est, clarissime sentiebat. Per Dei autem filios prophetas intelligit, tanquam ab eo dilectos, propter virtutem. Verisimile est enim multis suis

Λέγει δὲ ὅτι οἱ γιωσοντες τὸν τοιοῦτον ἐλαλαγμὸν ἐν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Υἱοῦ σου πορεύονται.

Kai ἐν τῷ ὀρθίατῃ σου ἀγαλλισσορται δῆλη τὴν ἡμέραν. Ἐν τῷ δονομάζειν σε. Εἰ γὰρ δύκατος μιμησκόμενος τοῦ Θεοῦ μόνον εὑφραντεῖ. Ἐμπήσθη γὰρ, φησὶ, τοῦ Θεοῦ καὶ ηὐφράστην· πολλῷ μᾶλλον, δονομάζων αὐτὸν, ἀγαλλιάσεται· ή καὶ πρὸς τὸν Χριστὸν ἐλόγος, οὐκ ἐπὶ τῷ δύνματι ἀγαλλιῶνται οἱ ἄπ' ἑκείνου καλούμενοι.

Kai ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθήσοται. Δικαιοσύνη τοῦ Πατρὸς δὲ Υἱὸς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, δεῖ Ἐδύθη ἡμῖν σοφίᾳ ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀμισμός· οὗτος γὰρ ὑψωσεν αὐτὸν, τῶν γηνῶν ἀποσπάσας διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἰς οὐρανὸς ἀναγαγών.

B "Οτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ. Δύναμις; μὲν τῶν Χριστιανῶν δὲ Χριστὸς, ὃς ἐνδυναμῶν αὐτούς· καύχημα δὲ τοῦ Χριστοῦ δὲ Πατὴρ, ἐφ' ϕ σεμνύνεται τοσοῦτον, ὃς ἀνω καὶ κάτω καὶ πανταχοῦ τοῦ Εὐαγγελίου Πατέρα ἱατοῦ τούτου δομολογεῖν, καὶ αὐτῷ ἀνατιθέναι πάντα τὰ ἔχουν κατορθώματα.

Kai ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. Εὔδοκία τοῦ Πατρὸς, εἴσουν ἀγαθὸν θελήμα, ἡ ἐναγθρώπησις τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὅσα περὶ αὐτῆν. Περὶ δὲ τοῦ κέρατος; εἰρηται ἐν τῷ οὖτις Φαλμῆφ. Ἐκεῖνον δὲ τοῖς Χριστιανοῖς δὲ Δαβὶδ συνέταξεν, ὃς καὶ ἐν ἀλλοῖς, διὰ τὸ ἐκ στέρματος αὐτοῦ μέλλειν βιαστάνειν τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ μέσου τοῦ Χριστοῦ συγγενιάζειν αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ τέκνα Χριστοῦ, δὲ οἱ Χριστὸς; οὐδέ τοῦ Δαβὶδ. Ή καὶ προσώπῳ τῶν Χριστιανῶν εἰρηται δὲ λόγος.

"Οτι τοῦ Κυρίου η ἀπτίληγύις. Τοῦ Θεοῦ έστι τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ἡμῶν. Εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ τρίτῳ Φαλμῆφ. Τοῦ Κυρίου η σωτηρία.

C Καὶ τοῦ ἀγίου Ἰσραὴλ βασιλέως ἡμῶν. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν. Τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, φησὶ, τοῦ Κυρίου έστι, καὶ τοῦ ἀγίου Ἰσραὴλ βασιλέως ἡμῶν. "Ἄγιος γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ δὲ Θεός, ὃς καὶ ἐν τῷ οὖτις Φαλμῆφ προειρηται· καὶ βασιλέψ δὲ δομοίως τὸν θεὸν ἐνομάζει, ὃς φύεται Κύριον ἡμῶν.

D Τότε ἀλλησας ἐν ὀράσει τοῖς υἱοῖς σου. — Τότε, ἀντὶ τοῦ, Ἐν καιρῷ. Ἐλάλησας δὲ τὰ περὶ ἐμοῦ τοῦ Δαβὶδ. Ἐρ ὀράσει δὲ, ἀντὶ τοῦ ἐν αἰσθήσει· ἡ γὰρ ὀράσις ἐνεργεστέρα καὶ αἰσθητικώτερα τῶν ἀλλων αἰσθήσεων. Οὕτω γὰρ ἐν τῇ Ἐδύδη γέγραπται. Καὶ δὲ λαὸς ἀώρα τὴν φωνὴν Κύριου, ἀντὶ τοῦ, Ἡσθάνετο. Υἱούς δὲ Θεοῦ λέγει τοὺς προφήτας, ὃς τὴν αἰτημένους αὐτῷ διὰ τὴν ἀρετὴν εἰκός γὰρ πολλοῖς ἀποκαλυφθῆναι τὰ περὶ Δαβὶδ, καὶ εἰπεῖν αὐτῷ ταῦτα, καθάπερ εἴπε τούτῳ πολλά καὶ Νάθαν δὲ προφήτης. Τίνα δὲ εἰσι ταῦτα, φησὶ διὰ τῶν ἔξης· πλὴν δοκοῦσι μὲν περὶ τοῦ Δαβὶδ

⁸⁶ Psal. LXXVI, 14. ⁸⁷ I Cor. I, 30. ⁸⁸ Exod. II, 18.

εἰρῆσθαι, διὰ τὸ συνάδειν ἐνιαχοῦ τοῖς περὶ αὐτὸν πράγμασιν. ἐλέγχονται δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον εἰρημένα· θαυμαστὴ δὲ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἡ χάρις· πῶς ἀνέμιξεν εὐχερῶς τοῖς τοῦ Δασιδὸς περὶ Χριστοῦ, καὶ συνεσκίσει τῇ δμοιότητι τὴν ἀλήθειαν.

locis illius gestis conveniunt, verumtamen ipsi autem sancti Spiritus gratia, quae Davidicis rebus pertinent, et veritate in similitudine adnumbraverit.

Kai elpas. Εἴθεμηρ βοήθειαν ἔχει διατάσσειν. Παρέσχον παρ' ἐμαυτοῦ βοήθειαν δυνατῷ. Δυνατὸν δὲ δοκεῖ μὲν λέγειν ἐσαύτων, ὡς βασιλέα· δυνατοὺς γάρ καὶ δυνάστας ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ τοὺς βασιλεῖς· Φτιεὶ δὲ καὶ μᾶλλον δὲ Χριστὸς κατὰ τὴν θεότητα. Χριστὸς γάρ, φησι, Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία.

"Ψύχωσα ἐκλεκτὸν ἐκ τοῦ λαοῦ μου. Τῷ δοκεῖν μὲν τὸν Δασιδὸν ἐκλεγέντα μὲν πρότερον ἐκ τοῦ λαοῦ τὸν Ίουδαίων εἰς βασιλεῖαν, ὑψωθέντα δὲ ὑπερεον εἰς δόξαν διὰ τὰς ἀνδραγαθίας· τῇ δὲ ἀληθείᾳ δὲ τὸν Χριστὸν, ἐκλεγέντα μὲν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰς τὴν καθ' ὑπόστασιν ἐνωπινὸν ἐκ τοῦ λαοῦ τῶν Ιουδαίων. Ἐν τούτῳ γάρ ἡ τούτον γεννήσασα· ὑψωθέντα δὲ διὰ τὴν ἐνωπινὸν. Διὸ, φησι, καὶ δὲ θεός αὐτὸν ὑπερέψωσεν.

Εὗρον Δασιδὸν τὸν δοῦλόν μου. Τοῦτο περὶ μόνου τοῦ Δασιδὸν ἔγω νοῶ, καὶ τὰ ἔξης μέχρι. *Kai ἐπειδὴν ἐπέβαλεν μου ὑψωθῆσθαι τὸ κέρας αὐτοῦ· εἰ καὶ ταῦτα τινες εἰς τὸν Χριστὸν ἀνάγουσιν.* Εὕρον, φησιν, αὐτὸν εἰς βασιλεῖαν, ζητήτας τούτον ἐν τοῖς παισιν Ἱεσσαῖ. Εἶπε γάρ πρὸς Σαμουὴλ, ὅτι Ἐώρακα ἐν τοῖς υἱοῖς Ἱεσσαὶ ἔμοι βασιλέα.

Ἐρ ἐλαύ φρήψ μου ἔχριστα αὐτὸν. Καὶ περὶ τῆς χρίσεως αὐτοῦ ἡ πρώτη τῶν Βασιλεῶν ιστορεῖ. *Kai εἰλαβε, φησι, Σαμουὴλ τὸ κέρας τοῦ ἐλατοῦ, καὶ ἔχρισεν αὐτὸν ἐρώκιον τῷ ἀδελφῷ ὡντοῦ.* Ἀγιον δὲ δὲ θεός ἁυτοῦ τῆς χρίσεως τὸ ἔλαιον ἐκάλεσεν, ὡς θεῖον· εἰχε γάρ τὴν κατασκευὴν θεοβίθακτον καὶ μυστικήν.

Ἡ γάρ κείρ μου συντραπτικήγεται αὐτὸν, καὶ διρραχίων μου κατισχύσει αὐτὸν. Κείρα μὲν καὶ διρραχίων τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ πολλάκις ἥρμηνεύσαμεν· Κατισχύσει δὲ, ἀντὶ τοῦ, Ἐπισχύσει.

Οὐκ ὡγελίσει ἔχθρος ἐν αὐτῷ. Ήρείειν τὸ Διάνειν πολλάκις ἡ Ἐβραΐς λέγει. Καθάπερ καὶ νῦν, οὖτως καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελῷ εἰρηται· Θεωρεῖτε διτὶ οὐκ ὡγελεῖτε οὐδὲν, ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἀνύετε.

Kai υἱὸς ἀροματας οὐ προσθήσει τοῦ πακῶσαι αὐτὸν. — Υἱὸς ἀροματας, ἀντὶ τοῦ, Ἀνομος. *Ωσπερ Υἱὸς ἀνθρώπου,* ἀντὶ τοῦ, Ἀνθρωπος. Οὐτως οὖν καὶ Υἱὸς ἀδικας, ἀντὶ τοῦ ἀδικος· καὶ Υἱὸς ἀπωλείας ὁ ἀπολωλός. Καὶ υἱὸς ἀπειθείας οἱ ἀπειθεῖται. Τίλωμα γάρ καὶ τούτο τῆς Ἐβραϊδος. Οὐ προσθήσει δὲ, ἀντὶ τοῦ, Οὐ προεπιχειρήσει, ἀπαξ ὑπ' αὐτοῦ πληγεῖς.

Kai συγκόψω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς ἔχ-

A revelata ea quae pertinebant ad ipsum David, atque ab illis ei fuisse annuntiata, quemadmodum et Nathan prophetam multa ei legimus annuntiassse. Quænam autem hæc sint quæ Deus locutus est, refert in sequentibus. Et videntur hæc quidem dicta suisse de beato David, eo quod multis in potius Christo accommodantur. Admiranda est opportune ea admisererit, quæ ad Christum pertinet.

Et dixisti: Posui adjutorium super potentiam. Præbui a meipso auxilium potenti. Et potentem quidem videtur Propheta seipsum appellare, veluti regem. Nam olim reges et principes, potentes dicebantur. Verius tamen Christum intelligimus, qui Dei potentia est et Dei sapientia.

Exaltavi electum de populo meo. Videtur etiam hoc loco primo aspectu loqui de seipso, qui ex Judæorum populo electus fuerat in regem, et ob summam strenuitatem ad sublimem gloriam elevatus: revera tamen Christum intelligit, electum quidem ex Judæorum populo unde ejus Mater ortum duxerat, ut ipse una illa esset persona, in qua secundum hypostasim eum humanitate uniretur divinitas: atque ideo dicit quod Deus eum exaltavit.

Vers. 21. Inveni David servum meum. Hæc verba, et quæ sequuntur usque ad illa verba: *Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus,* intellige ut ad solum pertineant David, tametsi aliqui ista etiam ad Christum referant. Inveni eum, inquit, ad regnum, C cum inter Jesse filios eum quæsisssem. Dicit enim ad Samuel: *Vidi in filiis Jesse mihi regem* ¹⁸.

Oleo sancto meo unxi eum. De unctione ista David traditur in primo Regum libro: *Et accepit, inquit, Samuel cornu olei, et unxit eum coram omnibus fratribus ejus* ¹⁹. Sanctum autem Dei oleum dixit, ut illius confectionem et divinitus traditam, et mysteriis reservatam esse significaret.

Vers. 22. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum roboretur eum. Per manum et per brachium Dei, divinam appellas opem atque potentiam.

Vers. 23. Nihil proficiet inimicus in eo. Ilebrai persæpe proficere dicunt pro perficere, veluti in Evangelio: *Videlicet quia nihil proficit* ²⁰, hoc est, nihil operamini, nihil ad perfectum ducitis.

Et filius iniuritatis non apponet nocere ei. *Filium iniuritatis dicit pro Filium iniquum, sicut Filium hominis pro Hominem, ita et Injustitiae Alios dicitur, pro Filius iniquus, et Filius perditionis, pro Perditus; Filii etiam inobedientia pro Inobedientes. Est et hoc proprium quoddam Hebraicæ linguae idioma. *Non apponet* etiam dixit, pro Non amplius tentabit, veluti iam semel repulsus.*

Vers. 24. Et coneidam a facie illius inimicos

¹⁸ I Reg. xvi, 1. ¹⁹ Ibid. 13. ²⁰ Joan. xii, 49.

ejus, et qui oderunt eum, in fugam convertam. A facie ejus, hoc est, in conspectu ejus. In fugam convertam, id est S perabo.

VERS. 25. *Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso.* Vera misericordia mea, ut superius declaravimus. Vel veritas quidem ad promissiones respicit, misericordia autem ad auxilium.

Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus. Cornu David Christus est, hoc est, illius gloria. Nam quemadmodum quædam animalia cornua emittunt e capite, quæ non tantum fortitudini sunt, sed ornamento, ita ex beato David, qui Judæorum fuit capit, veluti eorum rex (principes enim capita appellamus), pulcherrimum quoddam cornu germinavit, quod non robur tantum, sed gloriam atque ornamentum etiam ei præstítit. Alia etiam ratione potest illius cornu dici, quia ratione divinitatis omnibus est sublimior. Cornu enim membris omnibus corporis supereminet. Ex persona igitur Dei Patris dicit Propheta, quod cornu David, ipse nimirus Christus, exaltandus esset in ipsis Dei nomine. Exaltatus est autem Christus in nomine Dei, eo quod et ipse Dei nomen habet, et ab omnibus appellatur Deus. His autem consona sunt ea quæ in Evangelio legimus dicta fuisse a Zacharia, dum ait: *Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, sicut locutus est per os sanctorum*⁶¹; eos nimirus prophetas intelligens, quos beatus David superius filios Dei appellavit. Per domum autem David, illius generationem intellexit.

VERS. 26. *Et ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus.* Per mare quidem insulas signislevavit, quæ in mari sunt, et per flumina, continentem terram, in qua flumina perfundunt. Per manum autem et per dexteram, ut sæpe diximus, potestatem et dominium intelligit. Verum si quærimus quando totius orbis dominium unquam haberit beatus David, nusquam id inveniri poterit: at Christus totius maris ac totius terræ rex manifeste constitutus est, atque illius dominium adeptus, juxta quod legimus in psalmo lxxi: *Et dominabitur a mari usque ad mare et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum.* Quapropter non ad ipsum David hæc pertinent, sed ad Christum.

VERS. 27. *Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus et adjutor salutis meæ.* Invocabit me aliquando dicens: *Pater meus es tu.* Verum ubi nam beatum David legimus appellasse Deum Patris nomine? Nusquam profecto. At Christus passim in Evangelio Patrem illum suum dicit, ut Deus; Deum vero et adjutorem, ut homo.

VERS. 28. *Et ego primogenitum ponam eum.* Ita etiam magnus Paulus eum appellat *Primogenitum in multis fratribus*⁶², et *Primogenitum ex mortuis*⁶³; et rursus, *Primogenitum omnis creaturæ*⁶⁴, tanquam novi populi primicias, et veluti cum qui primus a

A θροὺς αὐτοῦ, καὶ τὸν μισοῦντας αὐτὸν τροπώσουμαι. — Ἐπὶ προσώπου, ἀντὶ τοῦ, Ἀπενώπιον. Τροπώσουμαι δὲ, ἀντὶ τοῦ Νικήσω.

Kai ἡ ἀλήθεια μου, καὶ τὸ ἐλεῖδος μου μετ' αὐτοῦ. Ή δὲ ἀληθείας μου Ἐλεος, ὡς ἀνωτέρῳ δεδηλώκαμεν. Η ἀλήθεια μὲν τῶν ἐπαγγελιῶν, Ἐλεος δὲ τῆς βοηθείας.

Ἐρ τῷ ὄρόματι μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ. Κέρας τοῦ Δαβὶδ, ὁ Χριστὸς, εἰτουν καύχημα καὶ δόξα. Ωσπερ γάρ ἐκ τῆς κεφαλῆς βλαστάνει τὸ κέρας τοῖς κερασφόροις τῶν ζώων, καὶ οὐ μόνον ἐστὶν ισχὺς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ κόσμος, οὐτω κεφαλὴ μὲν τῶν Ιουδαίων δὲ Δαβὶδ, ὡς βασιλεὺς· κεφαλὰς γάρ καλοῦμεν τοὺς δρογούτας. Ἐκ δὲ τῆς κεφαλῆς ταύτης ἐλάστησε, δίκην κέρατος, ὁ Χριστός· δις καὶ σεμνύνει καὶ δοξάζει αὐτὸν, ὥσπερ τὸ κέρας τὰ κερασφόρα. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον λέγεται κέρας, ἀλλὰ καὶ ὡς πάντων ὑψηλότερος; διὰ τὴν θεότητα· πάντων γάρ τῶν μελῶν ὑπερέχει τὸ κέρας. Εἴπε τοίνυν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ, διτὶ Τὸ κέρας τοῦ Δαβὶδ, εἰτουν ὁ Χριστὸς, ἐν τῷ δυνόματι μου ὑψωθήσεται· τουτέστιν ἐν τῷ καλεῖσθαι Θεός. Τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ συμφωνεῖ καὶ Ζαχαρίας, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγων· Καὶ ἡγειρε κέρας σωτηρίας ἐν τῷ οἰκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν ἀγίων τῶν διάβολος προφητῶν αὐτοῦ· τούτους τοὺς προφήτας δηλῶν, οὓς ἀνωτέρῳ δὲ Δαβὶδ οἱοὺς εἶπε τοῦ Θεοῦ· οἶκον δὲ Δαβὶδ τὸ γένος αὐτοῦ ἐκάλεσε.

Καὶ θήσομαι ἐν θαλάσσῃ χείρα αὐτοῦ, καὶ ἐν ποταμοῖς δεξιὰν αὐτοῦ. Διὰ μὲν τῆς θαλάσσης τὰς νήσους ἥνιστο· ἐν ταύτῃ γάρ αυταὶ· διὰ δὲ τῶν ποταμῶν τὴν ἡπειρον· ἐν ταύτῃ γάρ οὗτοι. Κέρα δὲ λέγει καὶ δεξιάν τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητα. Ποῦ δὲ δὲ Δαβὶδ ἀπάντων τούτων ἐκυρίευσεν; Οὐδαμοῦ τῆς Γραφῆς. Οὐ δὲ Χριστὸς πάσης μὲν θαλάσσης, πάσης δὲ γῆς ἐκυρίευσεν, ὡς εἰρηταί τον τῷ οὐρανῷ, διτι· Καὶ κατακυρίευσει ἀπὸ θαλάσσης ἔως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἔως περάτων τῆς οἰκουμένης. Ήστε χεῖρα καὶ δεξιάν οὐ τοῦ Δαβὶδ νοήσεις, ἀλλὰ τοῦ κέρατος τοῦ Δαβὶδ.

D Ανέδεις ἀπικαλέσεται με, Πατήρ μου εἰ σὺ, Θεός μου καὶ ἀπειλήστερ τῆς σωτηρίας μου. Λείπει τὸ λέγων, ἔξωθεν προσλαμβανόμενον. Ἐπικαλέσεται με ἐν καιρῷ, λέγων πρός με· Πατήρ μου εἰ σὺ, καὶ τὰ ἔχης. Ποῦ δὲ δὲ Δαβὶδ Πατέρα οἰκεῖον αὐτὸν ὠνόμασεν; Οὐδαμοῦ· δὲ Χριστὸς πολλαχοῦ τοῦ Εὐαγγελίου· Πατέρα μὲν αὐτὸν λέγων. ὡς Θεὸς, Θεὸν δὲ καὶ ἀντιλήπτος, ὡς ἄνθρωπος.

Κάγὼ πρωτέοντος θήσομαι αὐτόν. Οὔτως αὐτὸν καὶ δὲ μέγας Παῦλος ὀνομάζει πρωτέοντος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ πρωτέοντος ἐκ τῶν τεκνῶν, καὶ πρωτέοντος πάσης κτίσεως, ὡς ἀπαρχὴν τοῦ νέου λαοῦ, καὶ ὡς πρώτου ἀναστάντα ἐκ τῶν νεκρῶν

⁶¹ Luc. i, 69. ⁶² Rom. viii, 29. ⁶³ Coloss. i, 18.

⁶⁴ Ibid. 15.

εἰς ἀθανασίαν, καὶ ὡς ἐξαίρετον τῆς; καὶ νῆσις κτίσεως τῶν πιστῶν. A mortuis ad immortalitatem resurrexit, et tanquam præcipuum quid atque electum in nova fidelium creatura.

'Υψηλὸν καρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Τοὺς μὲν γὰρ ἐπιγνόντας αὐτὸν ὑποκεχιμένους; ἔχει· τῶν πολεμούντων δὲ ἀνωτέρω γίνεται· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ὁψήλος; ἔστι· καὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς βασιλεῦσι· καὶ παρὰ τοῖς ἀπίστοις. 'Ο δὲ Δασδὶ οὐ περιεγένετο πάντων τῶν βασιλέων τῆς γῆς, μόνης βασιλεύσας τῆς Ἰουδαίας.

Eἰς τὸν αἰώνα φυλάξω αὐτῷ τὸ δέλεδς μου. Χρήζοντες αὐτοῦ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ἦ καὶ οὐ δύνατον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐξ αὐτοῦ, φημὶ δὴ τοὺς Χριστιανούς, ὑπὲρ ὧν καὶ παρακαλεῖ τὸν Πατέρα, μετίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γεγονός.

Kαὶ τὴ διαθήκη μου πιστὴ αὐτῷ. Ἡ ἐπαγγελία τῇ πρὸς τὸν Δασδὸν πιστῇ, εἰτούν βεβαία ἔσται· ἐπ' αὐτῷ, ἐνδονότι τῷ Χριστῷ, τούτεστιν εἰς αὐτὸν ἀποδησεται. Εἴρηται γὰρ ἀνωτέρω· Ἔως τοῦ αἰώνος ἄποιμάσω τὸ σπέρμα σου.

Kαὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰώνα τὸ σπέρμα αὐτοῦ. Σπέρμα τοῦ Χριστοῦ δὲ παρ' αὐτοῦ σπαρεὶς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μαθητῶν λόγος τοῦ Εὐαγγελίου, διεπερ διαμένει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος· καὶ δὲ ἐν παντὶ ἔθνει ἀναγεννηθεὶς αὐτῷ λαός. Ἄντι δὲ τοῦ, **E**ἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Διηγερῶς ἐξέδωκεν δὲ Σύμμαχος. Καὶ δυνταις τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ πύλαις ἥδου οὐ κατισχύσουσι.

Kαὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ αὐτὸς θήσω τὸν θρόνον αὐτοῦ τῆς βασιλείας οὗτως διαρκῆ, ὡς θήσω καὶ τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ· διαρκεῖς γὰρ αὗται ὡς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου φυλάκτουσι τὸν οἰκεῖον δρόν. Ἔοικε δὲ τοιτὶ τὸ βῆτὸν τῷ, **K**αὶ συμπαραμετεῖ τῷ ἡλίῳ, ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἡμέραι δὲ λέγονται τοῦ οὐρανοῦ, ὡς αὐτοῦ ταύτας ἀποτελοῦντος, τῇ τοῦ ἡλίου φορᾷ. Δειξάτωσαν δὲ Ἰουδαῖοι τὸ σπέρμα τοῦ Δασδὸν, εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος τεθέν, τουτέστι, σωζόμενον ἐπὶ τῆς βασιλείας, ἵτι δὲ καὶ τὸν βασιλεὺν δρόνον τοῦ Δασδὸν μόνιμον. 'Ἄλλον οὐκ ἀν δύναιντο. Εἰς Ἱερονίμονα γὰρ καὶ Σεδεκίαν κατέληξεν ἡ βασιλεία τοῦ Δασδὸν· Οὓς αἰχμαλώτους ἀνὰ μέρους οἱ Βαβυλώνιοι Dἀπαγαγόντες, τὸν Σεδεκίαν μὲν ἀπειρύλωσαν, τὸν Ἱερονίμονα δὲ δουλιὰ ἀπέβαλον. Τηγικάῦτα δὲ καταστραφέντος τέλεον καὶ τοῦ θρόνου Δασδὸν, οὐδεὶς τὸ λοιπὸν εἰς αὐτὸν ἐκάθισεν. Ὁ γὰρ Ζοροβάθελ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς αἰχμαλωσίας οὐ βασιλεύει, ἀλλὰ δημαρχὸς Ἰουδαίων γέγονεν. Δηλοὶ δὲ ταῦτα προτίνων δὲ φαλμός. "Οὐεν οὐκ ἐπὶ πλείον τῶν τετραχοσίων ἐπεινεν.

'Εὰν διγκατατείπωσιν υἱοὶ αὐτοῦ τὸν θρόνορμου, καὶ τοῖς κρίμασι μου μὴ πορευθῶσιν· ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐτεολάς μου μὴ φυλάξωσιν· ἐπισκέψομαι ἐτράβδω τὰς δρυμὰς αὐτῶν, καὶ ἐτράβδω τὰς ἀδικίας αὐτῶν. Οἱ υἱοὶ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ

A mortuis ad immortalitatem resurrexit, et tanquam præcipuum quid atque electum in nova fidelium creatura.

Excelsum præ regibus terræ. Eos quidem qui illum cognoscunt subditos sub se habet, atque ei inclinatos; hostium vero atque eorum qui illius detrectant imperium semper est sublimior: ei hac ratione excelsus est præ omnibus regibus terræ, seu fideles sint illi reges, seu infideles. At David, qui uni tantum imperavit provinciæ, omnibus regibus sublimior esse non potuit.

VERS. 29. In sæculum serrabo illi misericordiam meam. Illi, inquam, Christo, qui secundum hominem divina indiguit misericordia, si non propter seipsum, propter suos saltem Christianos ac fideles, pro quibus ad Patrem rogabat, Dei atque hominum mediator effectus.

Et testamentum suum fidele ipsi. Promissio, quæ ad ipsum David facta est, fidelis, hoc est, firma erit ipsi Christo, hoc est, adimplebitur in eo. Dictum est enim superius: Usque in sæculum præparabo semen ejus.

VERS. 30. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus. Semen Christi sermo est evangelicus, qui in discipulorum animis sicut disseminatus, qui sermo manet in sæculum sæculi. Vel pro semine ejus novum populum intellige, qui in omni gente generatus est. Symmachus autem pro his verbis: in sæculum sæculi, translatis, Perpetuo. Vere autem contra Christi Ecclesiam portæ inferni in æternum non prævalebunt.

Et thronum ejus sicut dies cœli. Et rursus ponam thronum regni ejus, ita perpetuum, ut dies cœli, qui perpetui sunt, et terminum suum usque ad mundi consummationem servabunt. Similia sunt illa verba: Et permanebit cum sole, ut vidimus in psalmo lxxi. Dies autem cœli dicuntur, eo quod a cœlo, ipso solis cursu effici videntur. Ostendant nobis igitur Iudei semen David positum in sæculum sæculi, hoc est, conservatum in regno, aut regalem illius thronum adhuc permanere. Verum id non poterunt. In Jechonia etenim atque in Sedecia finem habuit regnum David. Uterque enim eorum a Babylonis in captivitatem actus est; et Sedecias quidem oculis orbatus, Jechonias vero in perpetua servitute detentus est. Tunc itaque destructum est prorsus regnum, et thronus David, et nullus amplius in eo sedet. Nam Zorobabel post redditum e captivitate non rex fuit, sed dux: adeo ut regnum David in posteros quadringentorum annorum tempus non superaverit.

VERS. 31-33. Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in iudiciis meis non ambulaverint: si justificationes meas profanaverint, et mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus injusticias eorum. Christi filii ii sunt qui per Evangelium, et per baptismatis lavacrum

ei regenerantur. Quid inter se differant lex, iudicium, justificationes, et mandata, dictum est in psalmo xvii. Profanaverint autem dixit pro Parvipenderint; nam profanum ad sacri distinctionem dicitur. Quod autem non est sacram, immundum existimat, et modici momenti. Per virgam vero et per verbera tentationes et calamitates intelligit. Sensus est: Ego delinquentes illos castigabo, et variis modis corrigam, gentium nimis insurrectionibus, bello, fame, tyrannide, atque hujusmodi aliis castigationibus: eos tamen omnino non repellam. Per iniurias autem et injusticias idem aequo intellige significari.

Vers. 34. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eis. Parcens eis scilicet, et corum paenitentiam exspectans. O immensam Dei misericordiam! Misericordia etenim Deus etiam dum flagellat, et meras nunquam adhibet poenas; et verberat quidem atque castigat ut contemptores, misericordia tamen ut suis.*

Neque injuste agam in veritate mea. Nullam ego, inquit, injuriam inferam ipsi David: promissionesque et pacta cum eo inita nusquam transgrediar. Ille autem non faciam, propter veritatem meam; quia scilicet ego verax sum.

Vers. 35. *Neque profanabo testamentum meum. Non parvipendam, inquit, nec spernam testamentum meum. Testamenti autem auctoritas in hoc sita est, ut et verum sit, et observetur: quemadmodum contra Parvipendi dicitur, si infringatur, aut non servetur. Per testamentum autem, seu dispositionem, verba illa intelligit, quibus disposuit*

Et quae procedunt de labiis meis non faciam irrita. Verba haec ad precedentium declarationem consequuntur. Introducit autem Propheta Deum hic humano quodam more loqui, dum labia illum sua appellare facit. Per labia autem et per os ac lingua Dei, ipsum Dei verbum intelligendum est.

Vers. 36. *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar. Dicito semel confirmationem ac stabilitatem quandam significat, ac si diceret: Firmiter juravi. Simile illud est: *Semel locutus est Deus* **. Et Juravi, pro, Constanter asserui. Juravi autem per sanctitatem meam. Omnis enim qui jurat, per maius quid jurat, verum Deus per majorem se jurare non valens, per seipsum jurat, hoc est, in seipsum, quemadmodum magnus nos Paulus docuit. Ea autem verba: *Si David mentiar, idem significant ac si dixisset: Non mentiar ipsi David.* Est enim hoc quoque veteris Scripturae idioma, ut in juramentis dictionem, *Si, ponat loco negativae. Tale quid inuenies in psalmo cxxxii, ibi: Si introibo in tabernaculum domus meae, pro, Non introibo, et quae sequuntur.**

Vers. 37. *Semen eius in saeculum manet. Semen*

A τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας διαγενηθέντες αὐτῷ. Περὶ διαφορᾶς νόμου, καὶ κρίματος, καὶ δικαιώματος, καὶ ἐντολῆς, εἰρηται σαφῶς ἐν τῷ ίζε ψαλμῷ. *Βεβηλώσω δὲ, ἀντὶ τοῦ Εὔτελίσσουσα· βέβηλον γάρ πρὸς ἀντιδιαστόλην τοῦ ἵεροῦ λέγεται τὸ ἀντερον, εἴσουν κοινὸν καὶ εὐτελές.* Ἱάδδον δὲ καὶ μάστιγα λέγει τοὺς πειρασμούς. *Ἐστι δὲ ὁ νοῦς ταιούτος, δις Ητανόντας εωφρονήσω ἐθνῶν ἐπαναστάσεσι, καὶ τυραννίσι, καὶ λιμῷ, καὶ τοσαύταις ἀλλαὶ παιδεῖαις· οὐ μὴν τέλεον αὐτοὺς ἀπωσεματίας· Ἀνομίας δὲ καὶ ἀδικίας τὰ αὐτὰ νόσους ἐπαρελήκησον.*

B Τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπὸ σύνετῶν. Φειδόμενος αὐτῶν καὶ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν ἀναμένων. *Ω φιλανθρωπίας ἀπείρου! Μαστιζῶν γάρ ἔλεει, καὶ οὐκ ἀκρατον ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ μαστίζει μὲν ὡς καταφρονητάς, ἔλεει δὲ ὡς οἰκείους.*

C Οὐδὲ μὴ ἀδικήσω ἐπειδὴ διηθεῖσα μου. Οὐδὲ ἀδικήσω τὸν Δαΐδη παραβάτων τὰς περὸς αὐτὸν συνθῆκας. Περιττεύει δὲ τὸ μή, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ ἑξῆς στιχῷ. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγράφων, Οὐδ' οὐ μὴ γράφουσιν. Τούτο δὲ οὐ ποιήσω διὰ τὴν ἀλήθειάν μου, διότι εἰμι ἀληθός.

Οὐδὲ μὴ βεσηλώσω τὴν διαθήκην μου. Οὐδὲ εὐτελίσω αὐτὴν διθετήσας. Ἀξίωμα γάρ τῆς διαθήκης ἡ ἀλήθεια αὐτῆς· εὐτέλεια δὲ αὐτῆς ἡ διθετήση. Διαθήκην δὲ λέγει τὴν. *Εἰς τὸν αἰώνα φυλάξω τὸ ἔλεός μου.*

(ut Graeca dictione διαθήκη, verius significatur) per dicens: *In saeculum servabo ei misericordiam meam.*

Kαὶ τὰ ἐκπορευόμενα διὰ τῶν χειλέων μου οὐ μὴ ἀληθήσω. Ἐφερμηνευτικὸν τοῦτο τὸ πρὸ αὐτοῦ. Ἀνθρωποπορεπε; δὲ διὰ τῶν χειλέων εἰπε. Χειλὴ δὲ Θεοῦ, καὶ γλώσσα, καὶ στόμα, ὁ λόγος αὐτοῦ.

D "Απαξ ὄμοσα δὲ τῷ ἀγρῷ μου, εἰ τῷ Δαΐδῃ φεύσομαι.—"Απαξ, ἀντὶ τοῦ βεβαίως. Τοιοῦτον ἔστι καὶ τὸ. "Απαξ ἀλληλοστρ ὁ Θεός.—"Όμοσα δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἐθεβαίωτα. "Όμοσα δὲ κατὰ τῆς ἐμῆς ἀγιωσύνης· πᾶς μὲν γάρ δομνύμων κατὰ μεῖζον δομνύσιν. Ό δὲ Θεός, μὴ ἔχων κατὰ μεῖζον δομόσα, δομνύσι καθ' ἑαυτοῦ, εἴσουν εἰς ἑαυτὸν, ὡς καὶ δομές; Παῦλος ἐδίεξε. Τὸ δὲ, *Εἰ τῷ Δαΐδῃ φεύσομαι, ἀντὶ τοῦ, οὐ τῷ Δαΐδῃ φεύσομαι.* Ήλίωμα γάρ καὶ τοῦτο τῆς Παλαιᾶς, τὸ εἰ, ἀντὶ τοῦ οὐ λαμβάνειν ἐπὶ τῶν δομνύμων. Τοιοῦτον εὑρίστεις καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ρλα' ψαλμοῦ. *Εἰς εἰσελεύσομαι εἰς σκήνημα οἴκου μου, ἀντὶ τοῦ, οὐκ εἰσελεύσομαι,* καὶ τὰ ἑξῆς.

Tὸ σκέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνα μένει. Σκέρμα

** Psal. lxx, 42.

μὲν τοῦ Δασιδί, δὲ Χριστὸς κατὰ σάρκα, καθὼς ἀνω-
τέρω διελέθομεν, δὲς καὶ βασιλεύει εἰωνῶν τῶν Χρι-
στιανῶν μὲν ἐκόντων, τῶν δὲ ἀπίστων ἀκόντων.
Ἐδόθη μοι γάρ, φησιν, ἔξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ
ἐκεῖτῆς. Σπέρμακε δὲ τοῦ Χριστοῦ δὲ λόγος τοῦ Εὐαγ-
γελίου, καὶ οἱ ἀναγεννηθέντες εὐτῷ, καθὼς δροῖς
ἀνωτέρω διελήστησι· καὶ τοῦτο οὖν κάκεντα τὸ
σπέρμα εἰς τὸν εἰώνα μένει, φησι, κατὰ τὴν ἐμήν
ἴκαγγελαν

*Kai ὁ θρόνος αὐτοῦ, ὡς ἡλιος ἐπαντίον μου. Η
βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, ἡ εἰς ταὺς Χριστιανοὺς, ἐπι-
σημωτέστερη καὶ μόνιμας, ὡς ὁ ἥλιος. Διὰ τί δὲ καὶ τὸν
ἥλιον εἰς εἰκόνα τῆς μονορότητος ἔλαβεν, εἰρηται ἐν
τῷ οὐρανῷ, ἐνθατεῖ, Καὶ συμπαραμέτρει τῷ ἡλίῳ.*

*Kai ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰώνα.
Καθ' ὑπερβατὸν ἀναγνωστέον, ὡς ἡ κατηρτισμένη
σελήνη· λέγει δὲ διτὶ· ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐπίσημος
καὶ μόνιμος εἰς τὸν εἰώνα ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ὡς πλησι-
φαῖς σελήνη· κατηρτισμένην γάρ τὴν πλησιφαῖ-
καλεῖ. Τοὺς δύο δὲ φωτοτήρας εἰς εἰκόνα παρέλαβεν,
ώς καὶ τὸν οὐρανῷ φαλιμῷ.*

*Kai ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ κιοντός. Ὁ Σύμμαχος
θντι, Ὁ μάρτυς, Ὁ διαμαρτυρόμενος, ἐξέδονε· λέ-
γει δὲ δει τὸ διαμαρτυρόμενος, εἰτονος παγγειλάμενος
μοι τὸ περὶ τοῦ σπέρματός μου ἐν οὐρανῷ ἔστι, καὶ
ἀξιθειστός ἔστιν. Οὐ γάρ ἐπίγειοι οὐδὲ δοκοῦσιν ἀξι-
πιστοι.*

*Σὺ δὲ ἀπώσω, καὶ ἔξουδέρωσας. Τὰ ἐντεῦθεν
προσώπῳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἔγραψεν δὲ προφήτης,
ἀπολοφυρομένου τὴν παρὰ Βαβυλωνίων αἰχαλωσαν,
καὶ οιομένου ἀθετήηναι τὰς πρᾶς τὸν Δασιδὸν ἐπαγ-
γείλας. Σὺ δὲ, φησιν, δὲ τὰ ῥηθέντα ἐπαγγειλάμενος,
ἀπώσω τὸ σπέρμα τοῦ Δασιδὸν, καὶ ἡτίμασας. Αἰνί-
τεται δὲ δὲ λόγος· τὸν Ἱερονίμονα καὶ τὸν Σεδεκίαν,
ῶς εἰρηται. Σφόδρα δὲ ἀνοηταίνουσιν οἱ Ἰουδαῖοι,
ψεύδεσθαι ὑπολαμβάνοντες τὸν Θεόν, διπερ ἀδύνατον
καὶ ἀνσίον. Λοιπὸν σπέρμα τοῦ Δασιδὸν αἰώνιον εἰς
τὴν βασιλείαν δὲ Χριστὸς, οὐδὲ τῆς βασιλείας οὐκ
ἔσται τέλος. Καὶ οὗτοι μὲν σωματικὸν θρόνον καὶ
βασιλείαν νοοῦσιν· τούτου δὲ ἡ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐκ
τοῦ κόσμου τούτου, καθὼς αὐτὸς εἰρήκε, τουτέστιν,
οὐκ αἰσθητή, ἀλλὰ νοητή. Βασιλεία γάρ αὐτοῦ, ἡ
τῶν πιστεύοντων ὑποταγή, καὶ ἐκούσιος δουλεία.·
Ἐγώ γάρ, φησι, κατεστάθητο βασιλεὺς ὑπὸ αὐ-
τοῦ. Καὶ αὐθίς· Καὶ δώσω σοι δόην τὴν κληρο-
νομιαν σου, καὶ τὴν κατοχήσοιν σου τὰ πέρατα
τῆς Γῆς.
servitus. Etenim, inquit, Constitutus sum rex ab eo⁴⁷; et
possessionem tuam terminos terrae⁴⁸.*

*Ἄρεβάλου τὸν Χριστόν σου. Χριστὸν Θεόν τὸν
βασιλέα καλεῖ, ὡς χρισθέντα ψήφῳ Θεοῦ εἰς βασι-
λείαν. Οὗτος γάρ καὶ τὸν τῇ πρώτῃ τῶν Βασι-
λεῶν, χριστὸν Κυρίου τὸν Σαούλ θντομάζει. Καὶ
ἀρεβάλου φησιν, εἴτουν ὑπερέθουν· παρεκρούσων
τὸν βασιλέα τὸν αὐτὸν, θραλλὴ τὸν Δασιδόν, μή πληρώ-
σας τὰς πρᾶς αὐτὸν ἐνωμένους ἐπαγγείλας.*

*A quidem David Christus est secundum carnem, ut
diximus, qui perpetuo regnat, et omnibus domi-
natur, Christianis quidem volentibus, infidelibus
vero etiam invitatis: Data est enim mihi, inquit,
omnis potestas, in cælo et in terra⁴⁹. Semen autem
Christi sermo evangelicus dicendus est, aut fide-
les, qui ei per baptismum regenerati sunt, ut
diximus. Hoc igitur atque illud semen perpetuo
manebit iuxta promissionem meam.*

*Vers. 38. Et thronus ejus sicut sol coram me.
Regnum Christi in fidèles celeberrimum est, et
diuturnum tanquam sol. Quare autem solem as-
sumperit in diuturnitatis similitudinem, dictum
est in psalmo LXXI, ibi: Et permanebit cum sole.*

*B Et sicut luna perfecta in sæculum. Regnum, in-
quit, illius celeberrimum est, et instar solis diutur-
num, et diuturnum in sæculum; et tanquam luna in
plenilunio, quam perfectam lunam appellavit. Duo
eliam luminaria in similitudinem assunxit, quem-
admodum vidi in saepe dicto psalmo LXXI.*

*C El testis in cælo fidelis. Symmachus pro Testis,
dixit Contestatus. Ille, inquit, qui contestatus ac
pollicitus mihi est, se ea meo semini daturum,
quæ diximus, ille in cælo est et fide dignus est.
Hujus enim mundi homines non adeo fide digni
sunt.*

*D Vers. 39. Tu vero repulisti, et despexisti. Quæ
sequuntur Propheta ex Iudei populi persona con-
scripsit, Babyloniam captivitatem deplorans, ei
promissiones a Deo factas ipsi David pene ne-
glectas fuisse reputans. Tu vero, inquit, qui prædi-
cata omnia pollicitus es, repulisti atque inhonorasti
semen David. Et respicere videntur hæc verba ad
Jechoniam et Sedeciam. Verum non mediocriter
desipiunt Judæi, qui Deum mentiri posse suspi-
cantur; quod qui suspicatur, tam impie agit, quam
impossibile est Deum aut fallere, aut falli. Ceter-
rum semen David, cui regni æternitas promissa
est, Christum esse affirmamus, cuius regni non
erit finis. Et Judæi quidem terrestre ac mundi hu-
jus tam regnum, quam thronum intelligunt, nos
autem Christi regnum non hujusmodi esse dici-
mus, cum ipse illud esse negaverit de hoc mundo:
quia nimirum corporis sensu percipi non potest,
sed spiritu tantum atque intellectu. Regnum autem
Christi est voluntaria fidelium omnium subjectio et
et rursus: Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et*

*Distulisti Christum tuum. Per Christum tuum
idem intelligit, ac si dicaret: Regem illum, qui tua
sententia unctus fuit ad regnum. Hoc pacto beatus
David in primo Regum libro Saul regem christum
Domini appellabat. Distulisti autem, hoc est, seor-
sum a te posuisti ac repulisti, non adimplendo ni-
mirum promissiones ei factas.*

⁴⁷ Matth. xxviii, 18. ⁴⁸ Psal. II, 6. ⁴⁹ Ibid. 8.

VERS. 40. *Destruisti testamentum servi tui. Irrasti, inquit, promissionem, quam ei fecisti.*

*Profanasti in terram sanctuarium ejus. Videlim
in psalmo LXXIII : Profanaverunt in terram tabe-
naculum nominis tui. Per sanctuarium autem ejus,
ejus, dico David, celeberrimum illud templum in-
telligit, quod fuit in Jerusalem : quasi ab ipso Da-
vid constructum fuisset, seu ipsius dicendum esset,
eo quod ab eo primum decretum est, ut ædificari
deberet : et quia materiam Salomonis filio tanto
operi opportunam reliquit. Qnln imo jam antea
ipse illud erexisset, ni jussum ei fuisset a Domino,
ne ipse, sed Salomon templum ædificaret. In præ-
dicto etiam psalmo LXXIII, tam sancti quam san-
ctuarii nomine similiter templum appellat. Illud
etiam animadvertendum videtur, quod Prophet
versam hanc calamitatem in ipsum rejicit heatum
cordiam flectere, dum populum cernit tanta erga*

VERS. 41. *Destruxit omnes sepes ejus.* Per sepes, templi muros intelligit, seu etiam ipsas Moysis leges.

*Posuisti munitiones ejus formidinem. De Jecho-
nia loquens, aut de Sedecia, sermonem tamen
eum format propheta quasi de seipso loquatur
David : quia calamitatem, qua posteri obruti fue-
runt, illatam reputat progenitori. Munitiones au-
tem tam Jechoniae quam Sedeciae in murorum
ambitu erant; verum uterque eorum in captivita-
tem actus est, et tantarum munitionum loco, uter-
que etiam formidine fuit circumdatus. Fecisti eum,
ptis quibusdam vallari.*

Vers. 42. Diripiuerunt eum omnes transeuntes per viam. Eum, pro Ejus divitias. Transeuntes vero per viam vicinas appellat gentes, quæ transitum prope eum faciebant, et quas in psalmo lxxix appellavit, Prætergredientes viam.

Factus est opprobrium vicinis suis. Illic versiculos etiam habetur in psalmo LXXXVIII, eo excepto quod illuc populus plurali utitur sermone.

Vers. 43. Exaltasti dexteram conterentium eum.
Iloc est, superiores ei fecisti Babyloniae. Solent enim qui victores sunt in bello, extollere manus supra victos, atque hoc pacto eos cædere.

Lætificasti omnes inimicos ejus. Vicinas scilicet gentes, ut in sæpe dicto psalmo LXXXVIII diximus.

VERS. 44. Avertisti adjutorium gladii ejus. Quod
in pugna ei præstare solebas.

*Et non es auxiliatus ei in bello. Quod scilicet
adversus Babylonios gestum est.*

VERS. 45. Desivisti ab emundatione ejus. Cessare euin fecisti a consueta purgatione. Aspersionibus enim utebantur et purificatoris Judæi, quando celebritatem aut festivitatem aliquam peragebant. A præcedenti igitur signavit id quod consequitur, ac si diceret: Omnes illius festivitates prorsus delesti.

Et Ieronum eius in terra consueisti. Regnum

*Κατέστρεψας τὴν διαθήκην τοῦ δούλου σου.
Κατέλυσας τὴν ἐπαγγελίαν, τὴν πρόβη αὐτὸν.*

Ἐβεβήλωσας εἰς τὴν γῆν τὸ ἀγίασμα αὐτοῦ.
Καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ φαλμῷ εἰρήκεν· Ἐλεητὴν
θηλωσας τὸ σκῆνωμα τοῦ ὄντος σου. Νῦν δὲ
ἀγίασμα τοῦ Δασιδὸν ἐν Ἱεροσολύμοις περιβάλλοντο
εἶπε ναὸν, ὃς αὐτοῦ τοῦ Δασιδὸν προθεμένου τούτου
οἰκοδομῆσαι, καὶ τὴν ὑλην τῆς οἰκοδομῆς τῷ παιδὶ^{τῷ}
Σολομῶντι κατατίποντος, διὰ τὸ κελεύσας τὸν Θεὸν
μή παρὰ Δασιδόν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ παιδός αὐτοῦ τοῦ
τοῦ οἰκοδομηθῆναι. Ἀγίου δὲ καὶ ἀγίαστηριον τὸν
ναὸν ἔκβλεψε καὶ ἐν τῷ βρῆστη τῷ οὐρανῷ φαλμῷ. Τῷ
Δασιδόν δὲ τὸ πάνος δλον δ λαδὸς περιάπτει, πειρώμενος
χάκιψαι τὸν Θεὸν εἰς οἰκτον διὰ τὴν ἔκείνων συμ-
πάθειαν.

qui ex populi, ut diximus, loquitur persona, nni-
avid, studens hoc pacto Deum magis ad miseri-
teatum David compassionem permoveri.

Καθειλες πάριας τούς φραγμοὺς αὐτοῦ. Φραγμοὶ τὰ τείχη καὶ οἱ νόμοι.

Ἐθού τὰ δχυρώματα αὐτοῦ δειλίαν. Ἐν τῷ Ιεχωνίᾳ νῦν, ἡ τῷ Σεδενίδ τὸν Δαβὶδ ὄνομάζει, ὡς ἀπογόνους αὐτοῦ, ὃν ἐκάστου ὁχυρώματα ἔσαν οἱ περίβολοι τῶν τειχῶν. Ἐαλωκώς δὲ ἐκάτερος, ἀντὶ τῶν ὁχυρωμάτων τούτων δειλίαν περιέκειτο. Ἔποιησας νῦν, φησι, τοὺς περιβόλους αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ πρὸν, δειλίαν. Ταύτην γάρ ὡς περίβολον περίκεται.

sequit, circumdari formidine, atque ea veluti se-

Διηράκος αὐτὸς οἱ διοδεύοντες ὅδοι. Αὗτε,
ἡτοι Τὸν πλοῦτον Λύτου. Διοδεύοντας δὲ λέγει
τὰ γελτονά Εὐηνή, τὰ πλησίον αὐτοῦ πεποιημένα τὴν
διόδον, & καὶ ἐν τῷ οθ' ψαλμῷ παραπορευομένους
ῶνόμασεν.

Ἐτενίηθη διειδος τοῖς γείτοσιν αὐτοῦ. Οὗτος δὲ εἰχος καὶ ἐν τῷ οῃ' ψαλμῷ κεῖται· πλὴν θυντικῷ δὲ ἑκείσας γαραχτῆρι ἔκπεφώνηται.

"Ὑψωσας τὴν δεξιὰν τῷ θείῳ δέρεται αὐτόν.
Ἄντι τοῦ, Ὑπερτέρους τοὺς Βαβυλωνίους ἐπο-
ησας. Οἱ γάρ νικῶντες ἐν πολέμῳ, ὑπεράνω τῶν
νικωμένων τὰς ἑαυτῶν χεῖρας ἀνατείνοντες, παῖδες

*Εδφρας πάρτας τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ. Τὰ
γείτονα Εθνη, ὡς ἐν τῷ οἴκῳ Φαλμῶ προείρηται.*

‘Απέστρεψας τὴν βοήθειαν τῆς φομφαῖς
αὐτοῦ. Ἡ συνθίθωσκαν μάγας αὐτῷ παρείχει.

*Kai oux arteidou auter er tō zolymos. Tō
ποδες Βαβυλωνίους*

Κατέλυσας ἀπὸ καθαρισμοῦ αὐτοῦ. Κατέκαυ-
σε τὸν ἄπλο τοῦ σωμάτου καθαρισμῷ. Περὶ-

δας αυτον απο του θυσιησου, και πρεσβειον. — Εγι-
ραντηριοις γιαρ εχρωντο και κοθαροις; Εν ταις
εορταις. Δια δε του προκειμένου το επόμενον εσή-
λωσεν · οτις Ἀνείλες τάξ εορτάς αύτου.

Τὸν θοδοκὸν αὐτοῦ εἰς τὴν χῆραν διέβαξεν.

Τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἀναστρέψας. Μεταφορικὸς δὲ οὗτος εἰναι εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ.

'Εσμίκρυνας τὰς ἡμέρας τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Χρόνον λέγει τὸν ἐπαγγελθέντα τῷ σπέρματι τοῦ Δαβὶδ, τὸν εἰς τὸν αἰώνα αἰώνος. 'Εσμίκρυνας δὲ, ἀντὶ τοῦ, Συνέστεμες, μακρὸν ὑποσχεθέντα.

Καιέχεας αὐτῷ αἰσχύνην. Αἱ γὰρ αἰσχύναις τῶν ἀπογόνων αἰτιύναις τοῦ προγόνου δοκοῦσιν. Πίστινθενας γὰρ ἔξανδρα ποδισθέντες καὶ παθόντες τὰ ἄτιμάτα.

"Εως πότε, Κύριε, ἀποστρέψῃ εἰς τέλος; ἐκκαυθήσεται ως αὔρη ἡ ὁργὴ σου; Ταῦτα ζούσαι τοῖς τὸν τῷ οἴη ψαλμῷ. Εἰρηται γὰρ κάκε! "Εως πότε, Κύριε, ὁργισθήσῃ εἰς τέλος; ἐκκαυθήσεται ως πύρ δὲ τῆς άστρος σου;

Μνήσθητι τίς μου ἡ ὑπόστασις. Μνήσθητι διατί ὑπέστην, εἰς τὸν ἐπλάσθην· πάντας ἵνα ζῶν δοξάζω τὰ μεγαλεῖα σου. Διὰ τοῦτο ᾧσαί με τοῦ θανάτου· οὐ γὰρ οἱ νεκροὶ αἰνέσσουσι σε, Κύριε.

Μή τὰ ματαίως ἔκτισας πάντας τοὺς νιοὺς τῶν ἀνθρώπων. Οὐκ εἰκῇ καὶ μάτην ἐκλασας τὸν ἀνθρώπον, ἵνα δικην ἀχρήστου καὶ περιττοῦ τίνος, ώς ἔτυχε, παραπολεῖται, ἀλλ' εἰκόνι σου τοῦτον ἐκμησας, καὶ μέγαν καὶ τίμιον ἐποίησας. Διὸ μὴ παρέληπτος τὸν τίμας δοθεὶς ἀπολλυμένους.

Τίς ἐστιν ἀνθρώπος, δεὶς ζῆσται καὶ οὐκ ὅψεται θάρατος; ῥύσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐπειρός ἀδον; Τὸ Τίς ἀντὶ τοῦ οὐδεὶς· ἔκαυσεται δὲ καὶ τὸν δευτέρου στίχου, τοῦ φύσεται. Χείρα δὲ δῶν λέγει τὴν κατάσχεσιν, τὴν τυραννίδα. Ἐπει καὶ ἀναγκαῖως, φησίν, ἀποθανεῖν μέλλομεν, ώς θνητὴν λαχόντες φύσιν, ζῶσιν ἡμῖν μετάδος φιλανθρωπίας.

Ποῦ εἰσι τὰ διάδημα τοῦ τὰ δρχαῖν, Κύριε, οἱ δικιοστάς τῷ Δαβὶδ ἐπειδὴ διηγείται σου; Ἐλέη καλεῖ τὰς ἐπαγγελίας τὰς περὶ τοῦ σπέρματος καὶ τῆς βασιλείας Δαβὶδ· ἔλεήσας γὰρ δὲ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, ταύτας ὑπέσχετο. Ἀρχαῖα δὲ πρὸς τὸν ἰκετεύοντα λαόν· οὐ πολλοῖς ἔτεσι προγενέστερος δὲ Δαβὶδ· Ἡ δρχαῖα, διότι πρὸ τῶν αἰώνων ὥρισθησαν τῷ θεῷ· φησί γάρ Παῦλος· Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων. Ἡσαΐας δὲ βούληγος δρχαῖαν ἀληθινὴν ἔκάλεσε ταῦτα. Ὦμοσας δὲ, ἀντὶ Βεβαίως ἐπηγγείλω. Ἐρ τῷ ἀληθεῖα σου δέ, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῷ ἀληθῆς εἶναι.

In veritate tua, hoc est. Quia verax es.

Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ὀρειδισμοῦ τῶν δούλων σου, οὐδὲν ὑπέσχοις ἐπειδὴ κόλπω μου πολλῶν ἀνθρώπων. — Τῶν δούλων σου, τῶν Ἑβραίων, τῶν παρὰ πολλῶν ἔθνων παρὰ τετῶν αἰχμαλωτισθέντων καὶ τῶν

Α εἰς εἰαίν εvertisti. Est enim sermo metaphoricus.

VERS. 46. Minorasti dies temporis ejus. Tempus intelligit promissum semini David, quod scilicet futurum esse dixerat in sæculum sæculi. Minuisti autem illud, hoc est concidisti, tametsi diuturnius id fore promiseras.

Perfidisti enim confusione. Ea namque quæ posteris probro sunt, ipsis quoque progenitoribus videntur ignominiam infligere; ignominia autem affecti sunt ob captitatem, et ob multa alia decedora quæ passi sunt.

VERS. 47. Usquequo, Domine, averteris in finem? exardescet sicut ignis ira tua? Hæc verba lis similia sunt, quæ habentur in psalmo LXXXVIII, ibi: Usquequo, Domine, irasceris in finem? exardescet velut ignis zelus tuus?

VERS. 48. Memor esto, quæ mea subsistētia. Memento quare ego substiterim, hoc est, cur plasmatus fuerim. Ea autem prorsus, dicit, causa creatus sum ut vivens magnalia tua glorificarem. Eripe igitur, quæso, me a morte; neque enim mortui laudabunt te, Domine.

Non enim vane creasti omnes filios hominum. Non frustra nec sine causa hominem plasmasti, ut inutilis ac superflua cujuspiam rei instar perire debeat; quinimo imagine illum tua honorasti, magnumque et honorabilem fecisti. Ne despicias igitur nos misere pereentes.

VERS. 49. Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem? eruet manum suam de manu inferni? — Quis posuit pro nullus, et subaudiens est eadem dictio, in secundo versiculo, ac si diceret: Et quis est, qui eruet, etc. Per inferni vero manum, possessionem et tyrannidem mortis intelligit; et quoniam necessarium futurum est, ut moriamur, eo quod mortale habemus naturam, opportune participari sibi optat Dei misericordiam in præsenti vita, dicens:

VERS. 50. Ubi sunt misericordiae tuæ antiquæ, Domine, quas jurasti David in veritate tua? Per misericordias, promissiones intelligit a Deo factas de semine et de regno David. Summa enim erga homines misericordia motus fuerat Deus, ut hujusmodi promissiones faceret. Antiquas autem has promissiones ideo esse dicit, quod supplicant olim populo factæ fuerant: quo populo beatus David multis annis erat junior: vel, quia ante sæculum a Deo ita determinatum fuerat, ut ait Paulus de Christi mysterio¹⁰, absconditum inquietus fuisse id mysterium ante sæcula. Isaías autem has Dei misericordias antiquum et verum consilium appellavit¹¹. Jurasti autem, hoc est, Constanter pollicitus es.

VERS. 51. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium. — Servorum tuorum, Hebræorum scilicet, quod opprobrium a multis gentibus sustinui, quæ

¹⁰ Coloss. i, 26. ¹¹ Isa. xlvi, 10.

obsadioni et captivitati interfuerunt. Sustinui autem hoc est, gestavi in corde meo. Aquila enim Tuli, et Symmachus, Gestavi, reddiderunt, pro Sustinui. Per sinum vero ipsum cor intelligit, quia in eo letitiam aut doorem veluti in siu' quodam reponimus.

āvti τοῦ, Ὁντινα. Πρὸς τὴν ἀκολουθίαν γάρ τοῦ δινειδισμοῦ ἐπήνεγκε τὸ οὖ, κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν. Τὸ αὐτὸν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἑφέντης δυοῖς πεποίκης τοῦ Μηῆσθητι.

Vers. 52. *Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt communione christi tui.* Per christum Domini ipsum intelligit regem David, ut superius tradidimus. Per communione vero ipsius christi seu David, Iechoniam intelligit, aut Sedeciam, qui loco ipsius David in populo regnaverunt, quibus Babylonii captivitatem exprobabant. Repetitio autem verbi, *Exprobraverunt, veheuentiam indicat doloris.*

Vers. 53. *Benedictus Dominus in aetulum: fiat fiat.* Docet Prophetia in fine psalmi ne inter afflictiones animo conternemur, suadens rogandum Deum esse, et illius reminiscendum benignitatis: et postremo etiam eundem esse laudandum, veluti qui nostra omnia recte administret et dirigat ad utiliora. Laudabilis igitur, inquit, semper est Deus; fiat, fiat laudabilis. Vel, fiat, fiat semper ejus voluntas. Ad ea enim semper dirigitur, quae nobis magis conducunt.

Oratio ipsi Moysi homini Dei.

PSALMUS LXXXIX.

De hac inscriptione diximus in proposito operis. Docemur autem hoc psalmo, quo pacto in afflictione et calamitatum tempore rogare Deum debeamus.

Vers. 1. *Domine, refugium factus es nobis in generatione et generatione.* Illoc est, In omni generatione. Ita enim reddidit Symmachus.

Vers. 2. *Priusquam montes fierent, et plasmaretur terra, et orbis, a saeculo et usque in saeculum tu es.* Tu ideo es nobis refugium in omni generatione, quia semper tu es, etiam ante montium, aut terrarum, aut totius prorsus orbis creationem. Et cum creatorem Deum creaturis omnibus priorem esse dixerit, alio deinceps modo eundem aeternum esse sine principio tradit, et sine fine. Nam quod ait: *A saeculo et usque in saeculum tu es,* idem sibi vult ac si dixisset: Ab aeterno usque in aeternum tu solus es, et non aliis. Saeculum enim pro Semper seu pro Aeterno persepe poni legimus apud Scripturam. Verba autem illa: *Priusquam montes crearentur, et plasmaretur terra, et orbis,* idem aequi significant, et iterationem continent sermonis, tametsi magnitudinem quamdam ac fastum praese ferre etiam videantur.

Variæ lectiones.

(6) Reliqua consulto omisit interpres. Nos quoque omittimus quem secuti ut alia hujusmodi; neque enim a Graecæ lingua signaris intelligi pos-

Α περιοίκων έθνῶν, δοτίνα δικαιοσύνην ὑπέσχον, εἰστουν ἕδαστασι ἐν τῇ καρδίᾳ μου· τὸ ύπερσχον γάρ δι μὲν Ἀκύλας Ἡρα, δὲ δὲ Σύμμαχος Ἐβδομάδασι ἕκδεδίκαστι. Κέλπον δὲ εἴπε τὴν καρδίαν, διε ταῦτη κάλπου δίκην καὶ τὰς λύπας καὶ τὰς εὐφρόσυγας θησαυρίζομεν. (6) Σημειωτέον δὲ τὸ, οὐ. ἄντι τοῦ, Ὁντινα. Πρὸς τὴν ἀκολουθίαν γάρ τοῦ δινειδισμοῦ ἐπήνεγκε τὸ οὖ, κατὰ Ἀττικὴν συνήθειαν. Διπλοῦ καὶ τοῦ καρδιῶν, καὶ τοῦ παρακαλεῖν τὸν Θεόν.

Οὐδεὶς διστάστε οἱ οἰκοδόμοι σου, Κύριε, οὐδὲ διστάστε τὸ ἀρτάλιαγμα τοῦ χριστοῦ σου. Χριστὸν μὲν Θεοῦ τὸν βασιλέα φησι Δαβὶδ, ὡς ἀνωτέρω διείληπτας· Ἀντάλλαγμα δὲ τοῦ Δαβὶδ τὸν Ἱερονίμονα, ή τὸν Σεδενίαν, ὡς ἀντ' ἐκείνου βασιλεύσαντας, οἵς καὶ ὀνειδίζοντιν αἰχμαλωσίαν. Οὐ δὲ διπλασιασμὸς τοῦ Ὁρισμοῦ διμοντικὸς πάθους ἔστιν.

Εὐδογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰώνα· τέροιτο, τέροιτο. Εἰς τὸ τέλος τοῦ φαλμοῦ διδάσκει μὴ ἀποδυστεῖν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλὰ παρακαλεῖν τὸν Θεόν· καὶ ἀναμιμήσκει αὐτὸν τῆς αὐτοῦ χρηστότητος· καὶ τέλος εὐφημεῖν αὐτὸν ὡς πάντα τὰ καθ' ἥμαδ; οἰκονομοῦντα κερδός τὸ συμφέρον. Εὐφημητός, φησιν, δὲ Θεός ἀεὶ γένοιτο, γένοιτο εὐφημητός. Ηγένοιτο, γένοιτο, δισα βούλεται· βούλεται δὲ, δισα συμφέρει τοῖς ἀνθρώποις.

Προσευχὴ Μωϋσεῖ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΙΙ.

C Καὶ περὶ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς ἐν τῷ προομίῳ τῆς παρούσης βίβλου προσδιλάσκεν. Διδάσκει δὲ δι φαλμὸς πῶς δεῖ παρακαλεῖν τὸν Θεὸν ἐν καιρῷ θλίψεως.

Κύριε, καταφυγή ἐπειδήσης ἡμῖν ἐν τοῖς καὶ γενεᾷ· — Ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ, ἀντὶ τοῦ Ἐν πάσῃ γενεᾷ. Οὕτω γάρ καὶ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε.

D Πρὸ τοῦ δρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν, καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ δῶς τοῦ αἰώνος σὺ εἶ. Ἐν πάσῃ γενεᾷ καταφυγή ἡμῶν εἶ, διότι καὶ ἀεὶ εἶ. Πρὸ τοῦ τὰ δρη, φησι, κτισθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην σὺ εἶ. Προδύτα δὲ τῶν κτισμάτων τὸν Κτίστηρι εἰπὼν, αὐθεῖς καὶ μὲλλως αὐτὸν λέγει ἀναρχὸν καὶ ἀτελεύτητον. Τὸ γάρ, Ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ δῶς τοῦ αἰώνος σὺ εἶ, ἀντὶ τοῦ Ἀπὸ τοῦ ἀεὶ καὶ ἐώς τοῦ ἀεὶ σὺ εἶ μόνος, καὶ οὐδεὶς ἔτερος. Αἰώνα γάρ τη Γραφῇ τῆς Παλαιᾶς τὸ ἀεὶ καλεῖ πολλαχοῦ· ταυτολογία δὲ τὸ, δρη κτισθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν· ὡπτεροῦ οὖν πάλιν καὶ τὸ Τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην. Ογκον δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ μέγεθος τῷ λόγῳ περιτιθέσαι.

sunt. Periti vero non indigent explicatione, et multo nutiora ista fastidiunt.

Μή ἀκοστρέψῃς ἀνθρώπων εἰς ταπείρωσιν. Αδάφορα εἰδὴ ταπείνωσες παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ. Αέγεται: γάρ ταπείνωσις ἡ μετριοφροσύνη. *Μάθετε* γάρ, φησὶν, ἀπ' ἔμου, διτὶ πράσις εἰμι καὶ ταπείρωδες τῇ καρδίᾳ· καὶ ὁ ἀπὸ πιρασμοῦ σωφρογισμός, ὡς τό· Ἀγαθὸς μοι, διτὶ ἐταπείρωσάς με· καὶ τῇ καθαριστικῇ, ὡς; τό· Σὺ ἐταπείρωσας, ὡς τραυματιαῖς, ὑπερήγαρον· καὶ τὸ ὑποταγῆναι τῷ ἐχθρῷ, ὡς; τὸ προκείμενον ρήτορν· Μή παραχωρήσῃς, φησὶν, ἀποστραφῆναι εἰς ταυτὸν ἀνθρώπων καταφυγόντα εἰς αὐτόν.

Καὶ εἶπας· Ἐπιστρέψατε, νιοὶ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γάρ σὺ εἶπας· Ὁνιοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπιστρέψατε. Εἶπε δὲ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐν διαφόροις τόποις τῆς Μιωσαϊκῆς Πεντατεύχου. Δέξαιον ἡμᾶς, ἐπιστρέφοντας.

Οὐεις χλίαρις ἦτε ὄφθαλμοῖς σου, Κύριε, ὡς ἡμέρα ή χθές ηγίεις διῆκαθε, καὶ φυλακὴ ἐγρυνκεῖται. Καὶ τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀδιέστησης τοῦ Θεοῦ παρέλαβε. Λέγει γάρ, ὅτι Τὰ χλίαρια ἦταν τεύπιόν σου οὕτω λογίζοντα χρόνος τις ἀγαν βραχύτατος, ὡς καὶ παρ' ἡμῶν ἡ μία ἡμέρα, καὶ αὗτη παρελθοῦσα· τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ Χθές. Τὸ δὲ, *"Ητεις διῆκαθε ἐφερμηνευτικὸν τοῦ χθές.* Ηγάρ παρελθοῦσα βραχύτερα δοκεῖ τῆς ἐνεστώσης. Καὶ αὖθις, ὡς λογίζεται παρ' ἡμῖν τὸ τεταρτημόριον τῆς νυκτός· τοῦτο γάρ φυλακὴν ἐν νυκτὶ ἐκάλεσε· τῆς γάρ νυκτὸς εἰς τέσσαρα μέρη τοῖς ἀμοιβαδὸν νυκτοφυλακοῦσιν ἐν στρατοπέδοις διηρημένης, ἐπηγαγενεῖται πολλῷ βραχύτερον τὸ τεταρτημόριον τῆς νυκτός· διότι καὶ ἡ νῦξ ἀεὶ τάχιον ὑπορέειν δοκεῖ παρὰ τὴν ἡμέραν διὰ τὴν ἀναισθησίαν τῶν καθευδόντων, καὶ διὰ τὸ σχότος, καὶ διὰ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων ἀνεσιν. Οὕτω δὲ τῷ Θεῷ τῇ χλίαρινταστήρις λογίζεται, διότι αὕτη μὲν παραρρέει, ὃ δὲ ἀκίνητος ἔστι καὶ ἀδίοις. Τὸ δὲ, *"Οὐεις βεβαιωτικὸν ἀντὶ τοῦ,* "Οὐτως.

Τὰ ἔξουδερώματα αὐτῶν ἔτι δεσμοται. Εὔτελεσά δὲ λόγος τὰ ἐν αὐτοῖς χλίαρια ἔτη, φησὶν, ὅτι Αὐτὰ ἔτι ἔξουδενώσω, ὡς οὐδὲν δυτα πρὸς τὴν ἀδιέστηση τοῦ Θεοῦ· τὰ ἔξουδενώματα αὐτῶν δηλαδὴ τῶν χλίων ἔτῶν ἐπὶ πλειον δεσμοται, ἔτους γενήσονται μοι. Είτα ἐπάγει ἐπέραν ἔξουδενωσιν φαυλοτέρων. *Contemptus enim esse*, cum ad divinam aeternitatem prorsus annorum adhuc erunt apud me, hoc est, cito atque etiam a me magis contemplentur. *Alium deinde hujusmodi annorum contemplum ac viliorum assert*, dicens:

Tὸ πρῶτον ὡς χλίειν παρέλθοι.—Tὸ πρῶτον ἄντι Ταχέως, ὡς καὶ ἐν δόλοις εἰρήκαμεν. Ταχέως, φησὶ, παρελεύσεται τὰ χλίαρια ἔτη δίκην χλόης ὥκυμάρου.

Tὸ πρῶτον ἀνθήσαι, καὶ παρέλθοι· τὸ ἔσπερως

VERS. 3. Ne avertas hominem in humilitatem. Variis modis humilitas accipitur apud Scripturam. Aliquando enim ponitur pro modestia, iuxta illud: *Discite a me, quia misericordia sum et humilis corde tuum.* Aliquando pro illa castigatione, quae de afflictionibus provenit, iuxta illud: *Bonum mihi, quia humiliasti me.* Aliquando etiam pro destructione, iuxta illud: *Tu humiliasti, quasi vulneratum, superbum.* Et aliquando pro subjectione, veluti cum quis hostibus suis subjicitur; et hoc pacto ponitur in praesenti psalmo: *Ne permittas me, inquit, in hanc humilitatem converti, postquam ad te confugi.*

Et dixisti, Convertilmini filii hominum. Tu, inquit, dixisti, Officii hominum, convertilmini. Multis autem in locis id dictum legimus fuisse a Deo, præcipue apud Moysen: Suscipe igitur nos, qui convertimur ad te.

VERS. 4. Quoniam mille anni in oculis tuis, Domine, sicut dies hesterna quæ præteriit, et custodia in nocte. Hoc etiam dictum est ad demonstrandam Dei aeternitatem. Mille, inquit, anni coram te tam breve tempus reputantur, quam apud nos dies una vel quam jam etiam prætererit. Brevior namque videtur ea dies, quæ præteriit, quam ea quæ adhuc præsens est: et rursus, tam breve tempus reputatur mille anni coram te, quam apud nos reputatur quarta pars noctis: quam partem noctis custodiam appellavit. Solent enim illi qui in exercitu per vices custodias faciunt, quamlibet noctem in quatuor dividere partes, et unamquamque partem custodiam appellare: verbi gratia primam, aut secundam custodiam. Cum igitur primo mille annorum spatium temporis unius diei comparaverit, atque ejus quidem præteritæ, addidit et quoddam tempus multo brevius, quartam scilicet noctis partem. Brevior enim videtur nox quam dies, cum nox multo citius præterfluere videatur, et quia qui dormiunt temporis lapsu non agnoscunt, et quia ob tenebras id etiam minus percipitur, et quia laborantibus hominibus longius esse videtur tempus, quam cessantibus ab opere. Non secus igitur apud Deum mille annorum intervallum reputatur, quam apud nos aut præterita dies, aut quarta noctis pars, cum anni ipsi semper labantur et fluant, Deus vero immobilis sit et aeternus. Dictio autem, *Quoniam*, ad conformatum posita est, et idem significat quod Vere.

Contemptus eorum adhuc erunt. Cum humanae vita annos exiguos esse Propheta docuerit, tametsi ad mille annorum spatium nostra protenderetur vita, adhuc tamen amplificat prolatam a se sententiam, dicens se magis etiam ac magis huiusmodi annorum spatia nihil facturum, quin imo et con-

tempitudo esse, cum ad divinam aeternitatem prorsus annorum adhuc erunt apud me, hoc est, cito atque etiam a me magis contemplentur. *Alium deinde hujusmodi annorum contemplum ac viliorum assert*, dicens:

Mane quasi herba transeat. — Mane hoc in loco pro Cito dixit, quemadmodum et alibi vidimus. Cito, inquit, pertransibunt mille anni, instar herbae alicuius, quæ cito perit.

Mane floreat, et transeat, respere decidat, indu-

¹ Matth. xi, 29. ² Psal. cxviii, 71. ³ Psal. lxxxviii, 11.

ret, et arescat. Hæc omnia ad celerem herbæ in- teritum referuntur, quæ mane quidem diei florebunt, et pertransibit a flore, et vespre decidet, hoc est, cadet in terram: atque ita consumptio eo humore, quem antea habebat, obdurescet atque exsiccabitur. Omnia enim hæc verba licet optantis modum retineant, in futuri tamen significatione accipiuntur. Atque ut ostenderet Propheta quam cito herba pereat, uno atque eodem die florere eam descripsit, atque arescere. Vel forte ideo ita dixit, quia aliquæ sunt herbæ, quæ uno atque eodem die florescant et pereant. Quidam hæc dicta esse asserunt de Judæis, quorum religionem ac cultum in templo mille tantum annis dicunt perseverasse, a Salomone videlicet usque ad Christi passionem, ita ut sensus sit: quod bi mille anni, ob illorum scelera, non secus a Deo reputati sunt, quam dies hesterna, atque ideo quod contemptus eorum Judæorum adhuc erunt, et semper magis augescent. Et videmus sane eos nunquam cessasse, quin semper magis contemptui sint et ludibrio. Et alia etiam consequenter ad prædicta intelligunt: quod scilicet mane eorum, hoc est felicitas eorum, pertransibit velut herba. Eorum autem felicitas tantum duravit, regnante Salomone. Nam postmodum semper concussi sunt. Alia autem quæ sequuntur verba, ad herbam referes, eo modo quo jam prædiximus.

VERS. 7. *Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus. Defecimus,* hoc est, diminuti sumus et perivimus, dum tu peccatis nostris irritatus es. *De ira autem et furore* (seu potius, iuxta veriorem Graecæ dictionis θυμὸς significationem, de excandescencia) persæpe alibi dictum est, et præcipue in psalmo vi.

VERS. 8. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo.* Manifestas nimurum ac conspicuas coram te. *Et cum latere non possint,* sed oculis assidue tuis pateant, te idcirco semper magis irritant adversum nos.

Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Sæculum nostrum, hoc est vitam et conversationem nostram. Omnis, inquit, vita et conversatione nostra manifesta est in conspectu tuo: et idem est sensus, qui in præcedenti versiculo.

VERS. 9. *Quoniam omnes dies nostri defecerunt.* Omnes vitæ nostræ dies pertransierunt. Jam morte proximi sumus; ita enim, inquit, me sentire persuadet calamitatum vehementia. Est autem mos iis qui in angustiis sunt, ut dicant se ab eis oppressos esse, ac jam periisse, veluti desperata prorsus salute. Dictum etiam est persæpe, et de-nu-repelemus, quod dictio, *Quoniam,* seu *Quia,* alioquin ponitur ut confirmet, pro Vere, alioquin rationem reddit, et alioquin tantum narrat, et abundare quodammodo videtur, ut hic; et ita sæpe positam eam invenimus apud beatum David. Sit igitur hæc tibi in futurum norma certissima. Superfluum enim est eadem semper repetere.

A ἀποκέστοι, σκληρυνθείη, καὶ ἔηραθείη. Τούς πρὸς τὸ τῆς χλόης ὠκύμορον ἀποτείνεται, ἵνα ἡ χλόη τὸ μὲν πρῶτης ἡμέρας ἀνθήσει, εἴτα παρελεύσεται ἀπὸ τοῦ ἀνθέου· τὸ δὲ ἐσπέρας ἀποτείνει, εἰτούν κλιθήσεται εἰς γῆν· περιπτεύει δὲ ἡ πρόσωσις· εἴτα σκληρυνθήσεται, δαπανωμένης τῆς ἑναγάντη ἱκμάδος, καὶ οὕτω ἔηρανθήσεται. Τὰ γάρ εὐκτικά νῦν ἀντὶ μελλόντων λαμβάνονται. Τὸ πρῶτον δὲ καὶ τὸ ἐσπέρας ἀντὶ τοῦ Ἐν πρωΐα, καὶ ἐν ἐσπέρᾳ. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ πρὶν εἰκόνα τῆς ὠκυμορίας τῆς χλόης ἰστόρησε, δεικνύων τὸ τάχος τῆς παραδρομῆς αὐτῆς. "Ἄλλως τε δὲ καὶ ὅτι εἰσὶ τινὲς χλόαι εἰναι μιᾶς ἡμέρᾳ ἀνθοῦσαι καὶ ἀπολύμεναι· ταῦτα μὲν οὔτεως. Τινὲς δὲ περὶ τῶν Ἰουδαίων προρήθηναι ταῦτα φησι· λέγοντες ἐπὶ χίλια ἑτη διαρκέσαι τὴν ἐν τῷ ναῷ λατρείαν αὐτῶν· τοσαῦτα γάρ ἀπὸ Σολομῶντος ἀχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ σταυρώσεως ἐτη συναριθμεῖται Φασὶν οὖν προσαριθμένιν τὸν λόγον, ὅτι ταῦτα τὰ χίλια ἑτη ὡς ἡ χλόη; ἡμέρα συλλελόγισται, διὰ τὴν παρανομίαν αὐτῶν. Διὸ τὰ ἔξουδενώματα αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ πλειον ἐσθνται, δεὶ προσπιγινόμενα· καὶ δὴ βλέπομεν αὐτοὺς οὐδέποτε παῦλαν τῆς ἔξουδενώσεως λαμβάνοντας. Καὶ τᾶλλα δὲ ἀκολούθως νοσῦντι, ὅτι τὸ πρῶτην αὐτῶν, ἥγουν ἡ εὐημερία αὐτῶν, ὡς χλόῃ παρελεύσεται· εὐημερία δὲ αὐτῶν ἡ ἐπὶ Σολομῶνος μόνον βασιλείᾳ· τὸ γάρ ἔπης ἔκυμαντο. Τὰ δὲ ἐφεῆς ἥρεται ὡς τὴν χλόην ἀποδώσεις, ὡς προ-ρητας.

C "Οτι ἔξελπομεν ἐν τῇ δργῇ σου, καὶ ἐτῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. — ἔξελπομεν, ἀντὶ τοῦ ὀλιγώθημεν, ἀπωλόμεθα, ἐν τῷ δργῳθῆναι σε τμῆν ἀμαρτάνουσι. Περὶ δὲ τῆς δργῆς σου καὶ τοῦ θυμοῦ διαφόρως εἰρηται· καὶ μᾶλλον ἐν τῷ σ' ψαλμῷ.

"Ἐθου τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἐταρτίον σου. Ἐθου αὐτὰς γυμνὰς ἐνώπιόν σου, καὶ ὁρώμεναι οὐ διλαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ μάλιστα παροξύνουσι σε καθ' ἡμῶν.

D "Ο αἰώνιοις ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου. Αἰώνια νῦν τὸν βίον λέγει καὶ τὴν ζωήν. "Οἰο, φησιν, δι βίος ἡμῶν, ὅλη ἡ ζωή εἰς τὸ ἐμφανές τῆς σῆς ἐπισκοπῆς κεῖται, τουτέστι πεφανέρωται σοι. Ο δὲ νοοῖς ομοίος τοῦ προλαβόντος στίγμου.

"Οτι κάσωις αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἔξελπον. Αἱ ἡμέραι τῆς ζωῆς ἡμῶν παρῆλθον. Τῇ τελευτῇ πεπλασάκαμεν· οὕτω γάρ με πειθεῖ νοεῖν ἡ σφρότης τῶν συμφορῶν. "Ἐδος δὲ καὶ ἀλλως τοῖς ἐν θλίψεις λέγειν, ὅτι τεθνήκαμεν, ἀποπνιγέντες ταῖς θλίψεις, καὶ ἀπεγνωκότες τὴν σωτηρίαν. Εἰρηται δὲ πολλάκις περὶ τοῦ, "Οτι, καὶ νῦν δὲ καθόλου ῥέτεον, ὅτι Ἐνδιαύρισκεται, ἢ ἀντιλογικῶν νοεῖται, ἢ βεβαιωτικῶν, ἢ διηγηματικῶν καὶ παρέλκον, ὡς καὶ νῦν. Τοῦτο δὲ καὶ μᾶλλον πλεονάζει παρὰ τῷ Δασιδ. Καὶ λοιπὸν ξετω σοι τοῦτο, εἰς τὸ ἔπης, κανὼν ἀκριβεστατος. Περιττὸν γάρ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν λέγειν τὰ αὐτά.

Καὶ ἐτῇ δργῇ σου ἔξελίπομεν. Τοῦτο καὶ Α διώτερω εἰρήκε. Διττολογεῖ δὲ νόμῳ τῶν ἀλεινο- λογουμένων.

Τὰ δὴ τῆς ἡμῶν ὀστεῖ ἀράχην ἐμελέτων. Ἀράχην νῦν ὁ τῆς ἀράχηνς ιστός· Ἐμελέτων δὲ, ἀντὶ τοῦ Ἐμελετῶντο, εἰσουν, ἀλογίζοντο· λέγει τοινυν δὲ τὰ ἐτῇ ἡμῶν ἀλογίζοντα, τουτέστι: λογίζονται ἡμῖν, ὀστεῖ ἀράχηνς ιστός, ἐπίμοχθα καὶ ὀλιγοχρόνια. Ὁ γάρ τοιούτος ιστός πολῶ μὲν ὑφαίνεται μόδιψι διὰ τὴν ἄγαν λεπτότητα, θύττον δὲ φθείρεται διὰ τὴν ἀσθένειαν.

Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐτῇ αὐτοῖς ἐνδομήκορ- τα ἐτῇ· ἔὰρ δὲ ἐτῇ δυριστεῖαις, ὅγδοήκοντα ἐτῇ. Ἐνταῦθα τὸν ἀριθμὸν ὁρίζεται τῶν ἐτῶν, πόσα μὲν εἰσὶ τῆς δυνάμεως, πόσα δὲ τὰ τῆς βίᾳς. Φησὶ γάρ δὲ: αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν, ἥγουν τὰ ἐτῇ ἡμῶν, ἐν αὐτοῖς μὲν, ἥγουν ἐν ἑαυτοῖς, ἐνδομήκοντα ἐτῇ εἰσίν. Ἐπὶ τοσούτον γάρ ἐστῶν ἔσμεν, τουτέστιν, ἑαυτῶν χυριεύοντες ἐνδυνάμως κινούμεθα. Ἐὰν δὲ ἐν δυναστεῖαις τις μέλη τοῦ, δὲτον ἐν βίᾳ, διὰ τὸ μόγις τὸ δύνασθαι, δύοδήκοντα ἐτῇ τότε ζήσει.

Τὸ δὲ πλεῖον αὐτῶν καὶ πόσος καὶ πόνος. Τὸ δὲ ἐπέκεινα τούτων, ὃσον ζήσει: τις, κόπος καὶ πόνος ἔσται διὰ τὴν ἄγαν ἀσθένειαν. Κόπος μὲν οὖν ἡ ταλαιπωρία, πόνος δὲ τὸ ἀλγός. Τινὲς δὲ τὸ πλεῖον τῶν ἐνδομήκοντα ἡ ὅγδοήκοντα ἐτῶν νενοήκασιν. Δὲ: ὀλίγη μὲν ἐν ἑαυτοῖς ἡ τέρψις, πλεῖον δὲ ἡ θλίψις διὰ τὰ συνεχῆ συμπτώματα.

"Οτι ἐπῆλθε πραστης ἀπὸ τῆς ἡμᾶς, καὶ παιδευθη- σόμεθα. Πραστήτα νῦν τὴν μετρίαν ἐκ Θεοῦ πα- δείαν ὠνόμαστε. Πραστήτης δὲ αὐτὴν εἶπε, πρὸς σύγ- κρισιν ἡς ἔσμεν ἄξιοι τιμωρίας, διὰ τὰς ἀμαρτίας τῆς ἡμῶν.

Τις γινώσκει τὸ κράτος τῆς δργῆς σου; Ἐὰν ἡ μικρά σου παιδεία τοσαύτην ἡμῖν αἰσθήσαν ἐνε- ποίησε, τις ἀρχ γινώσκει πόση, καὶ πολλα, καὶ τις ἔστιν ἡ ισχὺς τῆς δργῆς σου; Ἐπὶ τοῖς ἀνεπιστρό- φως ἔχουσιν δνιώς πολλή ἔστι καὶ ἀφρότος.

Καὶ ἀπὸ τοῦ φόδου σου τὸν θυμόν σου ἐξαριθ- μήσασθαι; Καὶ τις πάλιν γινώσκει μετρήσαι τὸν θυμόν σου; τουτέστι διαγνῶναι πόσος ἔστιν. Ὁν- τως οὐδεὶς τούτο δυνήσεται, διὰ τὸ εἶναι σε φοβερὸν ἄγαν.

Τὴν δεξιάν σου οὐτε γνώρισθε μοι. Οὔτεως, ἥγουν ἐν πραστητι καὶ μετρίᾳ παυθεὶς φυθμένων με, γνώρισθεν μοι τὴν δεξιάν σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρί- σεως. Γνωρίσεις μοι δὲ αὐτὴν, στήσας ἐν τῇ δεξιᾷ σου μετὰ τῶν προβάτων.

Καὶ τοὺς πεπεδημένους τῇ καρδίᾳ ἐτῇ σοφίᾳ. Καὶ τοὺς γνώρισθεν μοι τότε τοὺς δικαίους, συντάξας

Et in ira tua defecimus. Idem etiam superius dixit, sed sermonem repetit, eorum more, qui misericordiam implorant.

Vers. 10. Anni nostri quasi aranea meditabantur. Araneam ponit pro araneæ tela. Verbum autem Meditabantur in passiva hic significacione positum est. pro Existimabantur, seu Reputabantur. Et sensus est, quod auni nostri a nobis existimabantur, pro Existimantur, quasi araneæ tela, quæ summo sit cum labore, et modico durat tempore. Ob maximam enim earum tenuitatem non mediocri texuntur cum labore, et ob infirmitatem celeriter pereunt.

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus, octoginta anni. Numerum annorum determinat, quot sint nimurum anni potentiae, hoc est roboris, seu virium: et quot sint anni violentiae. Ait igitur, quod dies annorum nostrorum, hoc est, quod anni nostri, in ipsis, pro, in nobis ipsis, sunt septuaginta anni. Eousque enim nos nostri sumus, hoc est, nostri dominamur, roboreque ac viribus nostris movemur; si autem in potentatibus quis victurus sit, hoc est, in violentia, eo quod tunc vix aliquid fieri potest, octoginta annis quis vivet.

Et quod amplius eorum labor ei dolor. Ultra hos annos si quis vixerit, labor ei erit et dolor, ob summam nimurum etatis infirmitatem. Laborem autem hic posuit pro miseria. Aliqui ea verba: *Et quod amplius eorum, Ita intellexerunt quod in iis annis, qui sunt ultra dictos septuaginta vel octoginta annos, modica est in eis delectatio, sed major est afflictio, propter frequentes casus.*

Quoniam supervenit mansuetudo in nos, et erudi- etratur. Per mansuetudinem modicam Dei castiga- tionem intelligit. Ita enim miliori nomine eam appellavit: quia si castigationi et correctioni illi comparetur, qua ob summa delicta nostra digni essemus, non castigatio, sed mansuetudo potius videri poterit.

Vers. 11. Quis novit robur iræ tuæ? Si modica castigatio tantum nobis sensum praestitit, quis nosse poterit quantæ et quales sint iræ tuæ vires, quibus uteris adversus eos, qui cum multa per- Dverse egerunt, converti nolunt? Magnæ sane vires illæ esse debent, atque intolerabiles.

Et præ timore tuo indignationem tuam dinume- rare? Et quis rursus iram tuam novit metiri? hoc est, cognoscere, quanta sit. Vere nullus poterit; quoniam tu valde terribilis ac timendus es.

Vers. 12. Dexteram tuam sic notam fac mihi. Tu, inquit, sic dirigens me, in mansuetudine nimurum atque in modica correctione, notam fac inibi dexteram tuam in die judicii. Notam vero eam mihi facies, si in dextera ovium tuarum parte me statueris.

Et vincas corde in sapientia. Et rursus indica mihi justos homines, illis videlicet me conjungens,

quorum corda ante mortem vincita atque afigata erant cum sapientia. Principium autem sapientiae est timor Domini ¹¹. Vel sapientia est discrecio inter virtutem et vitia, et operatio per virtutem. Et hæc quidem ita præcedunt, intelligendo hæc verba de futuro judicio. Possimus etiam intelligere ut sit sensus: Notam fac mihi dexteram tuam, hoc est illam potentiam, quam in defendendo habes, atque in conservando: et eos etiam homines fac mihi notos, qui in iis rebus sapientes sunt, quæ pertinent ad divina. Cupio enim illorum consuetudine prudentior fieri.

VERS. 13. *Converte, Domine.* Vel te ad nos, a quibus aversus es, ob maxima delicta nostra, vel nos ad te, qui passim aberramus via.

Usquequo? Non convertitis, scilicet: et cum interrogatione legendum est.

Et exorabilis esto in servis tuis. Qui afflicti sunt atque invocant te.

VERS. 14. *Repleti sumus mane misericordia tua, et exultavimus, et laetati sumus.* Præsens quidem vita vesperæ ac nocti comparari potest, propter errorem ei iomistum, et quia tandem in ea dormire dicimur, cum morimur. *Contro*, futura vita mane appellari potest et dies, propter claritatem et propter resurrectionem a mortuis. Ait igitur quod mane, hoc est in futura vita, nos qui conversionem tuam consequemur, ut dictum est, hoc est, qui convertentur, a te replebitur misericordia tua, et exultabimus, et laetabimur. Est enim hic tempus pro tempore, quemadmodum Aquila et cæteri int̄pretes significarunt. De exultatione autem et laetitia variis in locis tradidimus.

VERS. 15. *In omnibus diebus nostris laetati sumus.* Hoc in loco etiam, *Laetati sumus dictum est, pro Laetabimur. Omnibus autem diebus nostris, hoc est, perpetuo.* Futuri enim sæculi gaudia perpetua sunt, nec aliquando aut desinant aut interrumpuntur.

Pro diebus quibus humiliasti nos, annis quibus vidimus mala. Humiliasti nos omni carum afflictionum genere, in quibus justi versantur. Per mala autem tentationes atque afflictiones intelligit.

VERS. 16. *Et respice super filios tuos, et super opera tua, et dirige filios eorum.* Respice, inquit, ad patres et ad doctores nostros, qui servierunt tibi, et propter eos dirige nos eorum filios ad virtutem; et respice in nos servos tuos, seu secundum carnem nobis sint filii, seu secundum spiritum.

VERS. 17. *Ei sit splendor Domini Dei nostri super nos.* Splendor Dei, est divina gratia, quæ omnes sui participes illuminat. Splendorum vero Dei dixit, pro spandere, qui a Deo est.

Et opera manuum tuarum dirige super nos. Super nos, pro In nobis.

Et opus manuum tuarum dirige. Ea quæ superius opera manuum dixit in plurali numero, uni-

α με αὐτοῖς, ὃν αἱ καρδίαι πρὸ θανάτου τῇ σοφίᾳ ἐπεπένητο. Ἀρχὴ γὰρ σογιαὶ φόδος Κυρίου· καὶ δὲλλως δὲ σοφία Θεοῦ ἡ διάκρισις τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας. Ἀλλ' οὗτοι μὲν ὑπὲρ τῆς μελλούσης χριστεώς. Νοεῖται δὲ καὶ νῦν, διὰ Γράμματος μοι τὴν δεξιὰν σου, δηλαδὴ τὴν ἀντιληπτεικήν δύναμιν σου, καὶ εὐεργετικήν, καὶ φυλακτικήν· ναὶ μήτη καὶ τοὺς σοφοὺς τὰ θελα, τὰ συνετειῶθα δὲ αὐτῶν.

Ἐπιστρέψοντο, Κύριε. Ή σὺ πρὸς ἡμᾶς, οὓς ἀπαστράψης διὰ τὰς ἡμαρτίας ἡμῶν, η ἡμᾶς πρὸς αἱ τοὺς πλανωμένους τῇδε κάκείσας.

Ἐως πότε; Δηλοντέι, οὐκ ἐπιστρέψεις;

Kai παρακλήθητι ἐπὶ τοῖς δούλοις σου. Ταλαιπωρουμένοις καὶ ἐπικαλουμένοις σε.

Ἐρεψιλήσθημεν τὸ πρῶτον τὸ βλεβάνον σου, Κύριε, καὶ ἡγαλλιασθεῖσα, καὶ εὐφράνθημεν. Ο μὲν παρὸν βίος εἴη ἀνέσπερα καὶ νικῆ διὰ τὴν κευμένην αὐτοῦ πλάνην, καὶ διὰ τὸ καθεέδειν ἡμᾶς, ἐν τούτῳ θνήσκοντας· δὲ δὲ μελλονταί εἶναι ἀνέπιποι καὶ ἡμέρα διὰ τὴν λαμπρότητα, καὶ διὰ τὸ ἀνίστασθαι ἡμᾶς ἐκ γεκρῶν. Λέγει τοῖνυν, διὰ ταῦτα πρῶτον, τουτέστι τὸν μέλλοντα βίον, οἱ τῆς ἐπιστροφῆς, ὡς εἰρηται, τυχόντες, ἐμπλησθεόμενα τοῦ ἔλεους σου, καὶ ἀγαλλιασθεῖσα, καὶ εὐφρανθησθεῖσα. *Ἄντιχρονίαν γὰρ ἐνταῦθα νενοήσαμεν, ὡς Ἀκόλας καὶ οἱ λοιποὶ ἐσημεύσαντο· περὶ δὲ τῆς ἀγαλλασσεως καὶ τῆς εὐφροσύνης διαφόρως εἰρηται.*

Ἐρ πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν εὐγράφημεν. Κάνταυθα δομοίως ἀντὶ τοῦ Εὐφρανθησθεῖσα. *Ἐρ πάσαις δὲ ταῖς ἡμέραις, ἀντὶ τοῦ Διηγεῖσας·* ἡ χαρὶ γὰρ τοῦ μέλλοντος αἰώνος ἀμεσολάβητος εε καὶ ἀκατάλυτος.

Ἄρθ’ ὁρ ἡμερῶν ἐταπεινωσας ἡμᾶς, ὁτῶν ὁρ εἰδομεν κακό. Ἐταπεινωσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ κακοπαθείᾳ, ἢ προσομιλούσιν οἱ δίκαιοι. Κακὸ δὲ λέγει τὰς θλίψεις; καὶ τοὺς πειρασμούς.

Kai ἦδε ἐπὶ τοὺς δούλους σου καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα σου, καὶ διδήγησον τοὺς υἱοὺς αὐτῶν. Ιἴσε ἐπὶ τοὺς δουλεύσαντάς σοι Πατέρας καὶ διδασκάλους ἡμῶν, καὶ δὲ αὐτοὺς διδήγησον εἰς ἀρετὴν ἡμᾶς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν· ή ίσε ἐφ’ ἡμᾶς τοὺς δούλους σου· καὶ μή μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς σερπικούς τε καὶ πνευματικούς υἱοὺς ἡμῶν διδήγησον.

Kai έστω ἡ λαμπρότης Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς διφ’ ἡμᾶς. Λαμπρότης Θεοῦ ἡ χάρις αὐτοῦ λαμπρύνεισα τὸν μεταλαμβάνοντα. Λαμπρότης δὲ Θεοῦ ἡ ἀπὸ Θεοῦ. *Ἔστω δὲ ἀντὶ τοῦ, εἴη.*

Kai τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν κατεύθυντο διφ’ ἡμᾶς. Βέφ’ ἡμᾶς ἀντὶ τοῦ Ἐν τῷ μέν.

Kai τὸ ἔργον τῶν χειρῶν ἡμῶν κατεύθυντο. *Ἐργα χειρῶν πληθυντεικῶς αἱ πράξεις ἀπίως αἱ δι-*

χειρῶν, δὲ κατευθυνθῆναι δεόμεθα, ὡς μὴ πάρεχεν τοῖς εὐθύτητος, ἵστοι τοῦ πρέποντος. "Ἐργον δὲ χειρῶν ιδιαζόντων τινὲς τὴν ἐλεημοσύνην ἐνόησαν, τῷ κεχωρίσθι τιμηθεῖσκν, ὥσπερ πεφιλημένην μάλα Θεῷ. Ἐλεήμων δὲ οὐχ ὁ διδοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ συμπάσχων· ἐκ τῶν μὴ ἔχντων γάρ χρήματα συμπάθεια μόνον ἀπαιτεῖται καὶ παράλτησις. "Ἄλλοι δὲ ἔργα χειρῶν εἰπον τὰ τῆς πρακτικῆς ὡς διάφορα· χεῖρες γάρ ή πρακτικὴ πολλάκις νοεῖται. "Ἐργον δὲ χειρῶν τὸ τῆς θεωρητικῆς ὡς μονοιδές· χεῖρες γάρ τρόπον τινὰ καὶ ὁ νοῦς, ὡς χειραγῶν καὶ ἀνάγων τὴν ψυχήν.

Iexerunt. Manus enim peraspero pro hujusmodi singulari sermone, ipsam contemplationem, veluti quid in sua specie magis uniforme. Nam et manus certo quodam modo pro ipso etiam capiuntur intellectu: eo quod per ipsum, veluti quibusdam manibus, anima nostra dirigatur ad virtutes, et ducatur ad Deum.

Ψαλμὸς τῷ Δαΐδι ἀνεπίγραφος.

ΨΑΛΜΟΣ Λ'.

Καὶ περὶ μὲν τῶν ἀνεπιγράφων εἴρηται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βίβλου. Διδάσκει δὲ ὁ φαλμὸς τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος τὸ ἄμαχον.

"Ο κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. Ὁ χρώμενος ὡς οἰκήματι τῇ βοηθείᾳ τῇ ἀπὸ τοῦ Ὑψίστου, τουτέστιν, ὃ μὴ διάγων ἔξει ταύτης δοσον ἐπὶ τῷ θαρρεῖν ἐπὶ ταύτῃ μόνη· οὗτος ἐν τῇ σκέπῃ διατηρεθήσεται τοῦ Θεοῦ, ἵστοι σκεπασθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Θεὸς δὲ λέγεται τοῦ οὐρανοῦ ὡς Δεσπότης· εἰ δὲ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, δηλονότι καὶ τῆς γῆς, καὶ πάντων ἀπλῶς. Νοεῖται δὲ βοηθεία τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ νόμος τῶν θελών, διὸ δέδωκε τοῖς ἀνθρώποις εἰς βοήθειαν κατὰ τῶν δαιμόνων.

"Ἐρεῖ τῷ Κυρίῳ· Ἀντιλήπτεωρ μου εἶ, καὶ καταψυχή μου. Ἐρεῖ τῷ Κυρίῳ μετὰ παρθέσιας, διετί· Ἀντιλήπτεωρ μου εἶ, καὶ καταψυχή μου σὺ μόνος.

"Ο Θεὸς μου, καὶ ἐλπίσω ἐπ' αὐτὸν· "Ἄλλα καὶ ἐνώπιον ἀλλων ἔρει, διετί Θεὸς μού ἐστιν οὗτος, καὶ ἐλπῶ ἐπ' αὐτὸν· τουτέστι, καὶ πάρ' ἀλλοις ὅμολογήσει, διετί Θεὸς αὐτοῦ ἐστιν.

"Οτι αὐτὸς ρύσεται σε ἀκ πατίδος θηγευτῶν, καὶ ἀκ δέργου ταραχώδουν. Παγίδες τῶν αἰσθητῶν ἔχθρῶν τῶν θηρευόντων τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων αἱ ἐνέδραι κατοι λόγχοι. Τῶν δὲ νοητῶν τῶν θηρευόντων τὰς ψυχὰς αἱ πρὸς τὰ φαῦλα συμβουλαὶ, αἱ ἐπιθυμίαι, καὶ αἱ διὰ τῶν παθῶν ἐπιθυμοὶ· τὸν δὲ ταραχώδη λόγτον· ἐπηρεαστικὸν λόγον ἔξεινται δὲ τὸν λόγον δι προφήτης πρὸς τὸν τοιούτον ἀνθρώπον, δηλονότι τὸν κατοικοῦντα ἐν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, καὶ παραδέρνειν αὐτὸν.

"Ἐρ τοῖς μεταφρέτοις αὐτοῦ ἐκτικίδεσι σοι. Προασπεῖ σου. Μεταφορικὸς δὲ ὁ λόγος. "Ο γάρ

PATRUL. Gr. CXXVIII.

A *versæ actiones sunt, quæ per manus sunt, et quæ dirigi precamur, ne declinent a rectitudine, hoc est, a decoro. Per opus autem manuum singulari numero, quidam speciatim significari dixerunt eleemosynam, cuius separatim, et quasi quodam cum honore meminisse Prophetam dicunt, veluti præcipuum quoddam opus sit, et Deo maxime gratum. Non tantum autem ille dicitur misericors, qui largitur, sed etiam qui compatitur. Nam ab iis qui nullas habent facultates, sola petitur compassio et consolatio. Alii per manuum quidem opera, varia factiva virtutis opera intellexit accipiuntur. Per opus autem manuum certa quodammodo opera, etiam capiuntur intellectu: eo quod per ipsum, veluti quibusdam manibus, anima nostra dirigatur ad virtutes, et ducatur ad Deum.*

B *Psalmus ipsi David sine inscriptione.*

PSALMUS XC.

De Psalmis, qui inscriptionem nullam habent, dictum est in Proemio operis. Docemur autem hoc Psalmo, quantæ et quam incomparabiles sint illius spei vires, quæ in Deo est.

Vers. 1. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. Ille, qui divino auxilio ita utitur, veluti habitatione quadam, ant domo, hoc es, ille qui extra hoc divinum auxilium non moratur, sed in eo solum confidit, in custodia atque in protectione Dei servabitur, hoc est, protegetur a Deo. Deum autem cœli dixit, ut Dominum. Quod si cœli Dominus est, clarum est quod et terræ et cæterorum omnium est Deus. C Per auxilium autem, semper adjutoriuū Altissimi, divinorum mandatorum legem intellige, quam in auxilium hominibus dedit contra dæmones.*

Vers. 2. *Dicet Domino: Adjutor meus es tu, et refugium meum. Is dicet Domino magna cum libertate: Domine, tu es adjutor meus, et tu solus es refugium meum.*

Deus meus, sperabo in eum. Nec tantum ad ipsum Deum secum ipse ita dicet, sed coram aliis attestabitur fidem hanc suam, dicens: Hic est Deus meus, et sperabo in eum.

Vers. 3. *Quoniam ipse eripiet te de laqueo venantium, et a verbo perturbationum. Laquei nobis tenduntur tam avisibilium, quam ab inoisibilibus inimicis. Hujus quippe mundi hostes, qui humana venantur corpora, laqueos tendere dicuntur, cum insidias parant. Intellectuales autem hostes, qui non corpora venantur, sed animas, laqueos adversus nos strunt, cum aut prava sugerunt consilia, aut ad concupiscentias nos atque ad passiones incitant. Symmachus pro verbo perturbationis, calumpniat sermonem reddit; perturbant enim animam calumnias. Convertit autem Prophetæ sermonem suum ad hujusmodi hominem, qui in Dei adjutorio habitat, viresque atque animatum præstans, confidere eum jubet, dicens:*

Vers. 4. *Scapulis suis obumbrabit tibi. Hoc est, proteget te. Est autem hic sermo metaphoricus.*

30

Nam qui pugnat pro aliquo, stare ante eum solet, A προπολεμῶν τινος, πρὸ αὐτοῦ ἐστὶν, σκιάζει τούτον, εἴσουν ἀποκρύπτει τοῖς ὅπισθίοις αὐτοῦ μέρει· μετάφρενα δὲ ὁ μεταξὺ τῶν ὄμων τόπος, ὃν τινες νῦται καλεῦσι. Μετάφρενα δὲ τοῦ Θεοῦ ἡ φρουρὰ τικὴ αὐτοῦ δύναμις. Ἡ αὐτὴ δὲ καὶ πτέρυγες θεοῦ.

Et sub aliis ejus sperabis. Pro, confides, instar pulli scilicet.

VERS. 5. *Scuto circumdabit te veritas ejus.* Scuto pro, instar scuti. Sensus est: Si tecum veritatem habueris, ipsa te scuti instar circumdabit, et ex omni undique parte custodiet. Hujus igitur virtutis laudes considera, quantæ sint, cum illam Dei esse dixerit, veluti ei familiarem ac domesticam. Jure autem veritas Dei esse dicitur, quia si mendacium dæmoni ut quid proprium ascribitur, merito veritas Deo ut quid proprium applicatur. Possimus et aliter dicere: Scuto, hoc est, cruce circumdabit et custodiet te Christus, qui veritas est Patris: Qui vidit enim, inquit, me, vidit et Patrem meum¹⁴.

Non timebis a timore nocturno. Sive a dæmonibus, sive ab hominibus hic timor inferatur.

VERS. 6. *A sagitta volante in die.* A quoquecumque ea sagitta immissa sit. Immittuntur autem sagittæ, materiales quidem ab hominibus, intellectuales vero a dæmonibus, quæ passionibus suis animam vulnerant.

A re perambulante in tenebris. In tenebris ambulant fur, insidiator, incendiarius, forniciatio, adulterium, dæmon, et alia huiusmodi.

Ab occerto ei dæmonio meridiano. Quodcumque easu, inopinatae aut involuntarie contingens, occursus dici potest. Per dæmonium vero meridionum, aliqui acedie dæmonem dixerunt, eo quod illo tempore magis nos aggredi solent. Aliqui vero dæmonem illum qui turpibus cogitationibus praestat aliquid incontinentem; ingravescente enim ventre, voblementis iussurget, et in animas hominum grassatur.

VERS. 7. *Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit.* Dictio latere, tametsi indefinite sit posita, hoc tamen loco sinistram partem significat. Si habitaveris, inquit, in Altissimi auxilio, cadent quidem a sinistra tui parte mille sagittæ, a dextra autem decem millia, et nihilominus te non attingent. Altius tamen contemplando, alias potest his verbis sensus accommodari: Tu, inquit, multis quidem sagittis, a sinistra parte impetrabis, sed multo pluribus a dextra. Sinistram autem intelligere possumus tunc dici, quando aperitis quis ac manifestis passionum jaculis impetratis, dextram vero, quando ab occultis. Sciens autem ini-
micus quod multi pravas ejus suggestiones non suscipiunt, quibus ipse in aperto ac palam eos

Καὶ ύπὸ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἔλεισίς. — Εἰπεῖς ἀντὶ τοῦ, θαρρήσεις, δίκην νεοστοῦ.

Οπλῷ χυκλώσει σε η ἀλήθεια αὐτοῦ. — Οχιψ, ἀντὶ τοῦ, δίκην δπλου· λέγει δὲ ὅτι, Ἐδώ ἔχεις ἀλήθειαν, αὗτη δίκην δπλου χυκλώσει σε, τουτέστι πανταχόθεν σε φρουρήσει. Ὁρα δὲ καὶ τῆς ἀλήθειας ἔγκωμιν· τοῦ Θεοῦ γάρ ταῦτην εἶπεν, ὡς οἰκεῖν αὐτῷ. Εἰ γάρ τὸ φεύδος οἰκείον τῷ δικίμονι, δηλω ὡς αὗτη τούναντίον ἔστιν. Ἐνι δὲ καὶ δίλως εἰπεῖται· Ω, δπλψ, δηλαδὴ τῷ σταυρῷ, χυκλώσει καὶ φρουρήσει σε δι Χριστὸς, ὃς ἔστιν ἀλήθεια τοῦ Πατρός· Ὁ ἑωρακὼς γάρ, φησίν, ἐγιέ ἐώραξε τὸν Πατέρα.

Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου τυκεστριου. Επεγόμενον είτε ἐκ δαιμόνων είτε ἐξ ἀνθρώπων.

Ἄπὸ βέλοντς πετομένου τιμερας. Ἀφιεμένω δομοίς. Ἀφενται γάρ ἐξ ἀνθρώπων τὰ αἰσθητά, διὰ δὲ τῶν δαιμόνων τὰ τῶν παθῶν βέλη.

C

Ἄπὸ πρόθυμετος ἢν σκότει δεακορενομέτρου. Ἐν σκότει διαπορεύεται κλέπτης, ἐπίβουλος, ἐμπρηστής, πορνεῖα, μοιχεία, δαίμων, καὶ εἰ τι τοιούτον.

Ἄπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβριοῦ. Σύμπτωμά ἔστι τὸν ἀπροσδοκήτως συμβαίνον ἀδούλητον. Δαιμόνιον δὲ μεσημβρινὸν οἱ μὲν τὸν τῆς ἀντιθέτας εἰπον δικίμονα, τίτε μᾶλλον ἐπιτιθέμενον, οἱ δὲ τὸν τῆς αἰσχρῶν λογισμῶν, οἱ δὲ τὸν τῆς ἀκολασίας· καὶ οὗτοι γάρ, βαρυνομένης τῆς γαστρός, ἐπανέστανται τοῖς ἀνθρώποις.

Πτερύται ἐκ τοῦ κλείστρου σου χιλιάδες, καὶ μυριάδες ἐκ δεξιῶν σου, περδὸς τὸ δέ οὐκ διγεινεῖ. — Κλείστρος ἔστι τὸ μέρος ἀπλῶν· νῦν δὲ τὸ ἀριστερὸν ἀπλῶν αἰνίττεται· λέγων δὲτι Κατοικοῦντός οὖν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ὡς προσέργηται, πετεῖται ἐκ μὲν τοῦ ἀριστεροῦ μέρους οὐ χιλιάδες βελῶν, ἐκ δὲ τοῦ δεξιῶν μυριάδες· οὐδὲ οὐκ ἀψεται. Κατὰ δὲ ὑψηλοτέρας θεωρίας φησίν δι λόγος, δὲτι Τοξευθήσῃ μὲν πολλά, καὶ ἐτῶν ἀριστερῶν, πλειόν δὲ ἐτῶν δεξιῶν. Εἰλεν δὲ ἀν ἀριστερὰ μὲν, δὲταν φανεροῖς πάθεσιν ἢ τοξευόμενος, δεξιὰ δὲ, δὲταν ἀπεκρυπτομένος. Εἰδὼς γάρ δι ἔχθρος, δὲτι πολλοὶ γυμνὴν τὴν ἐμπαθῆ συμβούλην οὐ παραδέχονται, δεξιεται μὲν ἀπὸ χρηστοῦ, τελευτὴ δὲ εἰτ; πονηρόν.

¹⁴ Joan. xiv. 9.

incitare conatur ad vitia, astutia utitur. Incipit enim a bonis operibus, sed tandem desinit in malum.

Aπλήρης τοῖς δρθαλμοῖς σου καταρχήσεις, καὶ ἀνταπόδοσεις δμαρτωλῶν δύῃ."Οὐας, τοῖς νοεροῖς δρθαλμοῖς σου θεσπάμενος, μαθήσῃς τοῦτο δὲ: ἀληθές; ἔστι, καὶ τὴν τιμωσίαν τῶν ἐχθρῶν ἔδεις.

C "Οτι σὺ, Κύριος, δὲ ἐλπίς μου. Ἀκούσας τὰς δηθείσας ἐπαγγελίας δὲ μέλιων κατοικεῖν ἐν βούθειξ τοῦ Ὑψίστου, ἀναδοξέλαγχον ὑφ' ἥδονῆς· Σὺ, Κύριε, ὑπάρχεις; δὲ ἐλπίς μου. Εἴτα ἀντιφθέγγεται αὐτῷ διπροφήτης τὰ ἔδεις;

Tὸν Ὑψίστορον ἔθου καταρψυγήρ σου; Οὐ χρονελένσται πρὸς σὲ κακό. Τὸν Ὑψίστορον ἔθου καταρψυγήρ σου, κατ' ἵρωτησιν ἀναγνωστὸν· εἴτα τὸ λοιπὸν κατὰ ἀπόφασιν. Τοῦ γάρ ἔχοντος κατεψυγήρ τὸν Θεὸν οὐχ ἀποτεταί πειρασμός· καὶ μάρτυς αὐτὸς δὲ διάβολος, βοῶν πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τοῦ Κώδ. Καὶ σὺ περιέφραξας αὐτοῦ καὶ τὰ ἔσωθεν, καὶ τὰ ἔξωθεν. "Οτε δὲ παραχωρήσεις δὲ Θεὸς, ἀπτεται αὐτοῦ. Κακὰ δὲ λέγει τὰς περιστάσεις, τοὺς κινδύνους

Kαὶ μάστιξ οὐκ ἄγγεις τῷ σκηνώματι σου. Ἀλλ' οὐδὲ τῷ οἰκῳ σου πλησίασει συμφορά· περιττὴ δὲ ἡ πρθεσίς. Καὶ δὲλλως δὲ μάστιξ μὲν δὲν εἶη ἡ νόσος, σκήνωμα δὲ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα. Τὸ δὲ γλαφυρότερον, διετὸ μὲν ἀνθρώπῳ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα κακὰ καὶ δὲ μάστιξ ἀγῶνες· καὶ δοκίμιον εἰσι, τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ μάστιγες· Πολλὰ γάρ, φησίν, αἱ μάστιγες τοῦ ἀμαρτωλοῦ.

Oτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. Τοῦστον καὶ ἐν τῷ λγ̄ φυλῷ ἔφη. "Παρεμβαλεῖ ὄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ βύσεται αὐτούς. Καὶ δὲ Ἀβραὰμ δὲ τὸν οἰκέτην παραθαρέύνων, εἶπεν· 'Ο ἀγαθὸς Θεὸς ἀκοντεῖται τὸν ὄγγελον αὐτοῦ πρὸς προσώπου σου. Καὶ δὲ Ἰακὼν δὲ εἰρήκεν· 'Ο ὄγγελος δὲ βύσαμενδός με ἐκ πάτων τῶν κακῶν. Ἐξ ὧν μανθάνομεν, διετὸς ἀγγέλων φρουρεῖς τοὺς πεπειθότας ἐπ' αὐτὸν δὲ Θεός. Όδοις δὲ λέγει τὰς πράξεις. Περιττὸν δὲ τὸ τοῦ.

Eπὶ χειρῶν ἀροῦσι σε, μῆκος τροκόδύεις πρὸς λίθον τὸν πόδα σου. Χείρες ἀγγέλων αἱ φρουρητικαὶ δυνάμεις αὐτῶν· ἀροῦσι δὲ, ἀντὶ τοῦ, βαστάζουσι σε, ἐν ταῖς δυσχερεσταῖς, ὡς μηδὲ λίθῳ προτροποῦσαι τὸν πόδα σου. Καὶ δὲλλως δὲν εἶη λίθος; μὲν πᾶσα ἀμαρτία καὶ πᾶν ἐμπόδιον, ποῦς δὲ ἡ πολιτεία, δι' ἣς περῶμεν τὸν βίον.

impedimentum ad virtutem, pes vero, ille conversationis

vitam incedimus.

Eπιδοξίδα καὶ βασιλίσκον ἐκινηση, καὶ κατακήσησεις λέοντα καὶ δράκοντα. Οὐχ ἀφεταὶ σε οὔτε λοβόλον Οηρίον, οὔτε σαρκόδρομον. Καὶ τοῦτο εἰς

VERS. 8. Verum tamen oculis iuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Verum si intellectus tui oculis consideraveris, intelliges hoc verum esse, suppliciaque ac pœnas delinquentium videbis.

VERS. 9, 10. Quoniam tu es, Domine, spes mea. Auditis Prophetæ nostri sermonibus, is qui in Dei adjutorio habitatur est, præ summa lætitia ad Deum exclamat, dicens: Vere tu, Domine, es spes mea; et deinde Propheta ei respondet, quæ sequuntur:

BAltissimum posuisti refugium tuum? Non accedent ad te mala. Verba illa: Altissimum posuisti refugium tuum, cum interrogatione legenda sunt; quæ autem sequuntur, absolute atque in modum sententiae. Nam qui Deum habuerit in refugium, non cadet in temptationibus. Atque hujus rei testis est ipse etiam dæmon, qui de beato Job clamabat ad Deum, dicens: Tu sum munisti intus et foris¹⁸. Tuuc enim tantum infestat dæmon, cum id Deus permituit. Per mala autem infortunia intelligi, aut pericula.

CEt flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quinimo nee domui tuae illa appropinquabit calamitas. Et aliter, per flagellum ægritudinem intelligere potes, et per tabernaculum ipsum corpus in quo anima diversatur. Nec ab re est, ut intelligamus, quod hominibus Dei, hujuscemodi tentationes certamina sint et probationes, peccatori autem flagella. Multa enim, inquit, flagella peccatoris¹⁹.

VERS. 11. Quoniam angelis suis mandabit de te, ut custodiani te in omnibus viis tuis. Iujusmodi sententiam habuimus in psalmo LIII, ibi: Castrametabitur angelus Domini in circuitu lamentum eum, et eripiet eos. Abraham etiam, servum suum considere jubens, dicebat: Bonus Dominus mittet angelum tuum ante faciem tuam²⁰. Ipsum etiam Jacob dixisse legimus: Angelus, qui liberavit me ex omnibus malis²¹. Ex his autem omnibus illud colligimus, quod Deus per angelus suos omnes eos tuerit, qui in eo confidunt. Per vias autem actiones intelligit.

DVERS. 12. In manibus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum. Per angelorum manum illam intelligimus potentiam, quam in custodiendo habent, atque in conservando. Tollent autem, hoc est, ferent inter infortunia scilicet, adeo ut neque ad lapidem offendas pedem tuum. Et aliter: Lapis est orane peccatum atque omne

VERS. 13. Super aspidem et basiliscum ascendas, et conculcabis leonem et draconem. Ipsæ etiam venenatae atque immites feræ te nunquam lætent:

¹⁸ Job. 1, 10. ¹⁹ Psal. xxxi, 10. ²⁰ Gen. xxiv, 7. ²¹ Gen. xlvi, 16.

sicut legimus accidisse nultis sanctorum. Juxta anagogicum vero sensum, per ascensum hunc, et per conculationem venenatorum atque immunitum animalium, potentiam illam intellige sanctis datum, adversus omnes malignitates et nocumenta; per aspidem vero, caluminiae vitium intelligere possumus, eo quod more aspidis in aures hominum venenum immittat; et per basiliscum, invidiae, quae quasi basiliscus, perniciem ac virus in oculis gestat: leonem etiam pro crudelitate ac saevitia intelligere omnibus facillimum est; draconemque pro indignatione, ob summam nimurum illius vehementiam atque effractiam. Haec igitur omnia justus concubabit, et minime ab eis laetetur. Ad haec omnia addamus, quod daemon dici potest illorum vitia in seipso solus complectatur.

Vers. 14. Quoniam in me speravit, liberabo eum. Quoniam magna ac fere incredibilia Propheta eius politus est, qui in Deo speraverit, quod concubaturus nimurum sit saevissimas atque immanissimas feras, et nullam illinc ipse lesionem relaturus, introduceit deinceps Deum ipsum ea constitutum, quae dicta sunt, et docentem, quisnam fructus sit spei illius, quae in Deo collocatur. In' ego illum a quoconque eripiam preliculo.

Protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. Vide quomodo dixit nomen meum. Naturam enim divinam nullus potest intelligere. Ille autem Dei non enim cognoscere dicitur, non qui tantum illum Deum esse cognoscit, sed is qui se illi virtute ac moribus dignum offert.

Vers. 15. Clamabit ad me, et ego exaudiem eum. Quia nihil scipso, aut Deo indignum petit.

Cum ipso sum in tribulatione. In omni tentatione, ut olim adfui tribus pueris, et postea omnibus aliis martyribus.

Eripiam eum. Ex omni angustia. Vide in psalmo xxxvi, ibi: Non vidi iustum derelictum. Item ibi: Dominus non derelinquet eum in manus ejus.

Et glorificabo eum. Non tantum eripiam, sed insignem ac clarum reddam, ob summam illius in me benevolentiam.

Vers. 16. Longitudine dierum replebo eum. Si hanc a me longitudinem perquisiverit. Vel, per longitudinem dierum, aeternam vitam intelligit, quae et una dies est, et longitudine dierum dicitur, eo quod nunquam cesseret, et successiones non habeant.

Et ostendam illi salutare meum. Salutem, quae a me est, quod scilicet salvare omnes possum, qui in me sperant.

Psalmus cantici in diem sabbati.

PSALMUS XCI.

Quid sit Psalmus cantici in Proemio operis dictum est. Et hic quidem psalmus auctoris et cantoris caret nomine. Nullam eni nomen habet aut David, aut alicujus cantorum principis: quia scilicet ab omnibus, communis choro, fuit decan-

A πολλούς τῶν ἀγίων ξένη, καθὼς αἱ ιεροτεῖα διάσπουσιν. Ἀναγωγὴκῶς δὲ, διὰ τῆς ἐπιβάσεως καὶ καταπατήσεως; τῶν διγαντοῦντων καὶ σαρκοδόρων θηρίων τὴν ἐπικράτειαν πάσης πονηρίας καὶ βλάβης ἡνίσατο. Νοηθεὶ δὲ αὐτὸς μὲν ἡ διαδοκὴ· καὶ αὐτῇ γάρ ίὸν ἐναποπτύει τοῖς ὁσιοῖς τῶν ἀνθρώπων· βιστίλιος; δὲ ἡ βιστανία· ὥστε περ γάρ ἔκεινος τὸν τοῖς δύθυλμοις ἔχει τὴν λύμην, οὖτα καὶ αὐτῇ διὰ τῶν δύθυλμῶν λυμαλνεται. Λέων δὲ ἡ ὠμότης· δράκων δὲ ὁ θυμὸς διὰ τὸ θερμόν τε καὶ δέξιον, & πάντες καταπατήσει δικαιος, καὶ ὑφ' ὧν οὐδὲ δλως βλαβήσεται. Λέγεται δὲ διάβημα αἴσπις, καὶ βιστίλιος, καὶ λέων καὶ δράκων, ὡς τὰς λύμας τούτων φέρων ἐν ἐστῷ.

aspis, basiliscus, leo, et draco, veluti, qui omnia

B "Οτι δέπτε μετέ πλιστε, καὶ βύσομαι αὐτόν. Ἐπει μεγάλα καὶ μικροῦ ἀπίστα ἐπηγγείλατο, καταπατεῖν τὰ γέλεπτατα τῶν θηρίων καὶ μηδὲν ἔκαθισν βλάπτεσθι, εἰσάγει τὸν Θεὸν αὐτὸν βεβαιοῦντα τὰ εἰρημένα καὶ διδάσκοντα, τι; δ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος χαρπός. Ἔπι ἐμὲ, φησιν, ἤλπισεν δι τοιούτος, καὶ λοιπὸν ἦγὼ βύσομαι αὐτὸν ἐκ παντὸς κανδύνου.

me, inquit, οὐαγμοὶ λόμοι speravit, εἰτεροῦ

Σκεπάσω αὐτόν, διτι δηνω τὸ δρομά μουν. Ὁρα τῶς εἶπε τὸ δρομά μουν. Τὴν γάρ φύσιν αὐτοῦ οὐδεὶς τῶν ἀπάντων ἐννοήσαι δύναται. Γινώσκει δὲ τὸ δρομα τοῦ Θεοῦ οὐχ διπλῶς γινώσκων δι οὐτος; Θεός, ἀλλ' διξιλω; αὐτῷ προσφερόμενος.

C Κεκράξται πρός με, καὶ ἐπακούσομαι αὐτοῦ Διότι οὐδὲν ζητήσει ἀνάξιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐστοῦ.

Μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν Ολύμπῳ. Ἐν παντει πειρασμῷ, ὡς μετὰ τῶν τριῶν πατῶν, ὡς μετὰ τῶν μαρτύρων ὑστερον.

Ἐξελύμψαι αὐτόν. Ἐκ πάσης ἀνάγκης· ζήτει ἐν τῷ λευκῷ τὴν ἑκτητιν τοῦ, Καὶ οὐκ εἰδος δικαιορ ἀγκαταλειμμένον· καὶ τοῦ, Ὁ Κύριος οὐ μή ἀγκαταληπη αὐτὸν εἰς τὰς κεῖρας αὐτοῦ.

Καὶ δοξάσω αὐτόν. Οὐ μόνον ἐξελούμαι, ἀλλὰ καὶ περιφανῆ ποιήσω διὰ τὴν οἰκείωσιν.

D Μαρτρητος ημερῶν ἐμπλήσω αὐτόν. Εἶγε ταύτην ζητήσει. Η μαρτρήτα ημερῶν λέγει τὴν αἰώνιον ζωὴν, διότι μία ἐστὶν ημέρα ἔκεινη, μαρτρήτης ημερῶν ὄνομαζομένη διὰ τὸ ἀκατάλυτὸν τε καὶ ἀδιάδοχον. Ἀδιάφορος δὲ ἐνταῦθα ἡ τοῦ ἐμπλήσω σύντεξις.

Καὶ δειξω αὐτῷ τὸ σωτηρίσν μουν. Τὴν παρ' ἐμοῦ σωτηρίαν, διτι δύναμαι σώειν εἰς ἐκπλιζοντα.

Ψαλμὸς φθῆς εἰς τὴν ημέραν τοῦ Σαββάτου.
ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ.

Τι μέν ἐστι Ψαλμὸς φθῆς, προείρηται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς παρούσης βίβλου. Ἐστι δὲ δι φαλμὸς οὐτος ἀνώνυμος μὲν, οὐκ ἀνεπίγραπος δέ. Ὄνομα μὲν οὖτε τοῦ Δασδί οὔτε τινὸς τῶν ἀρχιφῶν ἐμφέρει διτι τὸ παρὰ πάντων κοινῇ τότε μελαθείσθαι.

Ἐπιγέγραπται δὲ. Εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου. ὡς μὲν τινὲς φυσιν, διὰ τῷ Σαββάτῳ τούτον μόνον ἀπεκλήρωσεν ὁ Δασδὶς χαριστήριον τῷ Θεῷ· καὶ τηνικαῦτα πάντες οἱ ἀρχιφοῖσι συνιδντες ἔδον αὐτὸν· Ὅτι δὲ λέγουσιν οἱ θεωρήσαντες ὑψηλότερον, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ μέλλοντος αἰώνος ὁ φαλκὸς οὗτος ἀφορᾶ, καὶ τὸ ἐν αὐτῇ διδάσκει· λέγω δῆ τὴν τῶν ἀμεριτῶν τιμωρίαν καὶ τὴν τῶν δικαίων τιμήν. Ὡς περ γέροντος τὸ Σάββατον, κατάπαυσις ἐρμηνεύσμενον, ἀργίαν εἶχε παντὸς ἔργου βιωτικοῦ· οὕτω δὴ καὶ ἡμέρα ἐκείνη, κατάπαυσις οὕτως τοῦ παρόντος βίου, πάσης βιωτικῆς ἡλευθέρωται φροντίδος, καὶ Σάββατον δονομάζεται.

Ἄγαθὸν τὸ ἔξομο λογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ. Οὐτως; Β άγαθὸν τὸ εὐχαριστεῖν Θεῷ.

Καὶ φάλισιν τῷ ὀνόματι σου, "Ὑγίστε· τοῦ διαμαρτύρετε τὸ κράτος τὸ ἔλεος σου, καὶ τὴν ἀληθείαν σου κατὰ τύκτα. Καὶ ἄδειν σοι χαριστήρια. Τινὲς δὲ οὖτοι; ἡμέρηνεσαν, διὰ ἀγάθουν τὸ ἔξαγορεύειν πρώτον τῷ Θεῷ τὰς ἀμαρτίας, εἴτα ἄδειν αὐτῷ, ἵνα καθαρὸς γένηται ἡ φαλμφδία. Εἰπὼν δὲ ἀπλῶ; διὰ ἀγάθουν τόδε καὶ τόδε, εἴτα ἀφορίζει τῷ ἀγαθῷ τούτῳ πράγματι καὶ καιρούς, καὶ φῆσιν, διὰ Ἀγαθὸν ἐστιν ὅστε ἀναγγέλλειν, εἴτουν ἀναλογίζεσθαι καὶ ἐκφωνεῖν, τὸ πρῶτον μὲν, ἀρχομένης τῆς ἡμέρας, τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, διὰ ἐλεήσας ἡμᾶς, οὐ σειτιμῷ κατέχωσεν, οὐ πυρὶ κατέκαυσεν, οὐχ ὄντας κατεβάπτισεν, οὐ θηρόις, οὐ πολεμοῖς, οὐ φονεῦσιν δόλοις παραδοθῆναι παρεχώρησεν· ἀπέρ καὶ τὰ δόμοια τούτοις ὡς ἐπίπαν ἐν νυκτὶ πεφύκασι γίνεσθαι· καὶ τὸ μέγιστον, οὐχ ἐπιθυμεῖσθαι πεπάρα δαιμόνων εἴπε· κατὰ τὴν νύκτα δὲ δόμοις ἀναγγέλλειν τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ. Ἀλήθειαν δὲ τοῦ Θεοῦ νόησον ἐνταῦθα τὸ ἀλάθητον αὐτοῦ· ἵνα, τοῦτο ἀναγγέλλοντες, κατὰ τὸν νυκτερινὸν καιρὸν, διὰ μᾶλλον πρᾶξις ἥδοντες σαρκὸς καὶ κακοδουλίας κινούμενα, συστελλώμεθα, ὑπομιμνήσκοντες ἔκυτούς; διὰ οὐ λανθάνομεν αὐτὸν, εἴτε καὶ πράξομεν, ἡ μελετήσομεν. Δυνάμεθα δὲ λέγειν διὰ τῆς πρώτας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐνέψηνεν, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ δλον.

Latero enim nihil poteris, quod a nobis gestum aut intelligere, quod per mano, totum diem significet, veluti a parte totum.

Ἐρ δεκαχόρδῳ φυλαττηρίῳ, μετ' ὠδῆς, ἐρ καθάρα. Τάς τε πάντες τοῦ σώματος αἰσθήσεις, καὶ τὰς πάντες τῆς ψυχῆς δυνάμεις, συμφώνους ἀλλήλαις ἀπεργασάμενοι, διὰ πασῶν τούτων ἔδοντες τῷ Κυρίῳ· ζήτει τὴν ἑξήγησιν τοῦ τρίτου στίχου, τοῦ λαβίου φαλμοῦ, σφρόδρα τῷ παρόντι συνάρδουσαν.

Οτι εὐχαράρδε με, Κύριε, ἐτρ φύτευματι σου· καὶ ἐτρ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου ἀγαλλιάσομαι. Ποίημα μὲν εἰπόν τινες; καθολικῶς τὴν αἰσθήσην κτήσιν, ἔργα δὲ κειρῶν τὰ κατὰ μέρες τῆς τοιαύτης κτίσεως, ὃν ὄρῶν τὸ μέγεθος, τὸ κάλλος, τὴν ποικιλίαν, τὴν εὐχρηστίαν, τὴν χρησιμότητα καὶ εἴτε τοιούσιαν, ἡμοῦ καὶ ίδιᾳ εὐφραίνομαι, καὶ ἔτι

A tatus. Inscriptione tamen prorsus non caret. Inscrībitur enim: *In diem Sabbathi, ea ratione, ut quidam dicunt, quod beatus David, solis Sabbathis in gratiarum actionem, Deo canendum esse eum destinaverat. Tunc etenim omnes chororum principes una convenire solebant, ut eum canerent. Verum si qui divina sublimius contemplantur, pertinere dicunt hunc psalmum ad futuri iudicii diem, et de delinquentium poenis, et justorum premiis tractare; et quemadmodum Sabbathi dies ab omni prorsus opere vacabat, ita illa futuri iudicii dies, quae requies est presentis vita, ab omni mundana cura homines liberat; atque ideo *Sabbatum*, hoc est, *requies* appellatur.*

Vers. 2, 3. Bonum est confiteri Domino. Vere bonum est agere Deo gratias.

Et psallere nomini tuo, Altissime, ut annuntiemus mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem. Et canere bonum est gratiarum actiones. Quidam ita exposuerunt quod bonum est cansteri et annuntiare primum Deo peccata, deinde canere ei, ita ut psalmodia nostra, quae ei canitur, munda ac pura sit. Et cum dixerit: Bonum est facere hoc atque illud, tunc demum huic bono operi aptum atque idoneum etiam praesigit tempus, dicens quod bonum est, ut mane, hoc est, ut in principio die annuntiemus, hoc est, ut meditemur, atque efforranus misericordiam Dei; quod scilicet misericordia nostri permotus, nec terramotu nos obrui permisit, nec adestu extingui, aut aquis necari, nec a seris, neque ab inimicis, aut ab aliis malis nos laedi permisit. Quae omnia in nocte accidere solet. Et, quod omnium maximum est, non concessit, ut damonum insidiis vinceremur. Similiter et per noctem bonum est Dei veritatem annuntiare, hoc est, prædicare, aut extollere illius cognitionem ac scientiam, quam nihil latere potest. Atque hoc facere ideo bonum est, ut noctis tempore, quando ad corporis voluptates moveri magis solemus, annuntiando has divinas laudes, comprimamur a vitiis, in memoriam revocantes quomodo etiam meditatum fuerit. Possimus etiam intelligere, quod per mano, totum diem significet, velut a parte totum.

D Vers. 4. In decachordo psalterio, cum cantico, in cithara. Quinque nimirum corporis sensus, et quinque animæ potentias, consonas atque concinnas mutuo inter se reddentes, et per haec omnia Christo Domino canentes, ut diximus in tertio versiculo psalmi xxxxi, ubi sere similia habentur verba.

Vers. 5. Quoniam latificasti me in factura tua, et in operibus manuum tuarum exultabo. Per facturam, quidam universam hanc totius mundi machinam intelligunt; et per manuum opera, particulares hujus creaturæ species, quarum magnitudinem, inquit, et pulchritudinem, varietatem, concinnitatem utilitatemque, et cetera hujusmodi tam in

universum, quam particulariter prospiciens, Iector, Λ ἡγαλλιάσομαι. "Ἄλλοι δὲ ποίημα καὶ ἔργα χειρῶν et amplius etiam semper exsultabo. Alii vero per facturam, et per manum opera, idem aequo dixerunt significari.

VERS. 6. *Quam, magnificata sunt opera tua, Domine. Dicilio, quam intentionem significat. Valde magna, inquit, atque admiranda sunt opera tuas, non solum quae ad creationem, sed ea etiam quae ad providentiam, ad dispensationem, ad miracula, et ad omnem denique administrationem tuam pertinent. De operibus autem Dei latius dictum est in psalmo lxxxv.*

• *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Inscrutabiles, inquit, ac ininvestigabiles se nobis esse demonstrarunt cogitationes tuæ, et consilia tua impenetrabilia. Videtur autem consimilis sententia illa Pauli : O profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei ! quam inscrutabilia sunt judicia ejus atque investigabiles viæ ejus⁷⁰!*

VERS. 7. *Vir insipiens non cognoscet. Insipientem filium appellat, qui divinarum rerum cognitionem nullam habet, tametsi humanarum scientiarum exteriorem quamdani cognitionem habeat : Hujusmodi, inquit, homo non cognoscet, quod magna sunt opera tua, et quod profundæ sunt cogitationes tuæ, sed confidens sibi ipsi, tentabit in earum profundum descendere, atque hoc pacto (veluti ex prærupio quodam in abyssum) cadet.*

Et imprudens non intelliget hæc. Eamdem repetit sententiam.

VERS. 8. *Cum exsurerent peccatores quasi herba, et inclinati sunt omnes, qui operantur iniqitatem. Coniunctio, et, abundat hoc in loco; inclinari autem dixit pro incurvari atque humiliari, ut sit sensus : Cum peccatores orti essent, et instar herbarum ad tempus florerent, illum tamen florem ac vigorem diu retinere nequiverunt, sed inclinati sunt, et deciderunt; eosdem autem peccatores appellant, et operantes iniqitatem.*

VERS. 9. *Ut exterminentur in sæculum sæculi. Inclinati vero sunt, et a prima felicitate deciderunt, ut puniantur in futuro sæculo. Solet enim beatus David æterni sæculi poenas, atque inconsolabilem illam perditionem, exterminationem appellare; et dicit quod ruinam et lapsum a praesenti felicitate sument pro arribabone futuri supplicii : ex quibus verbis aggreditur Propheta tractatum de futuri iudicii die, quemadmodum diximus in principio psalmi.*

Tu autem aliissimus in æternum, Domine. Tu autem investigabilis es, et iudicia tua inscrutabilia.

VERS. 10. *Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt. Dei inimici non tantum infideles sunt, sed quicunque etiam delinquentes, quia diabolo Dei inimico obtemperant. Peribunt autem in futuro sæculo.*

Et dispergentur omnes, qui operantur iniqitatem.

⁷⁰ Rom. xi, 35.

Ὄς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε. Τὸ ὄς κατ' ἐπίτασιν κεῖται. Λίαν, φησί, μεγάλα τὰ ἔργα σου· οὐ μόνον δια σὲ ἐν τῇ προφῆτεσσι κτίσει, ἀλλὰ καὶ δια σὲ ἐν προνοίᾳ, καὶ οἰκουμένῃ, καὶ τερατούργατις, καὶ τοῖς τοιούτοις. Περὶ δὲ ἔργων εἰρηται ἐν τῷ πε' ψαλμῷ.

Ἐρόδρα ἐβαθύνθησαν οἱ διαλογισμοὶ σου. Τὸ ἐβαθύνθησαν ἀντὶ τοῦ, βαθεῖς καὶ ἀνέφικτος ἐφάνησαν. Διαλογισμοὺς δὲ λέγει τὰς βούλας. Τούτοις δημοια καὶ Παῦλος εἰρηκεν. "Ω βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὃς ἀνεξερεύηται τὰ κρήματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ θύσιαι αὐτοῦ !

Ἀνὴρ δρφων οὐ γνώσεται. "Αφρονα νῦν καλεῖ τὸν μὴ τὴν θελὴν φρόνησιν ξυνούτα, καὶ εἰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐκτήσατο, τὴν ἐκ τῆς θύραθεν σοφίας. "Ο γάρ τιούτος, φησίν, οὐ γνώσεται, δια μεγάλα τὰ ἔργα σου, καὶ διει βαθεῖς οἱ διαλογισμοὶ σου· ἀλλ' ἐαυτῷ θαρρήσας, καταλαβεῖν πειράσεται· καὶ διὰ τοῦτο καταπεσεῖται.

Καὶ δούρετος οὐ συγκειται ταῦτα. Τὸ αὐτὸν καὶ νῦν ἐδίπλωσε νόημα.

Ἐρ τῷ ἀρατεῖλαι ἀμαρτωλοὺς ὥστε χόρτος, καὶ διέκυψαν πάτετες οἱ ἔργαζομενοι τὴν ἀρούραν. Περιπτός δ καὶ σύνδεσμος ἐνταῦθα. Διέκυψαν δὲ ἀντὶ τοῦ, κατεκόμητοςαν, ἐπαπεινόνθησαν. "Ο δὲ νοῦς ἔστι τοιούτος, διει ἀνατελλαντες ἀμαρτωλοι δίκην χόρτου, τυντέστιν ἀνθήσαντες περσκαίρα, οὐ μέχρι πολλοῦ τὴν ἀκμήν παρέτειναν, ἀλλὰ διέκυψαν· τούς αὐτούς δὲ λέγει καὶ ἔργαζομένους τὴν ἀνομίαν.

"Οπως δὲ ἐξολοθρευθῶσιν εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Διέκυψαν δὲ καὶ τῆς εὐημερίας ἐξέπεσον, ίνα καλασθῶσιν εἰς τὸν μέλλοντα αἰώνα. Ἐξολοθρευσιν γάρ ἐπὶ τοῦ ἀτελευτήτου αἰώνος καὶ ἀπώλειαν τὴν ἀπαργύρων κόλασιν εκθεν διασθί δυομάζειν. Λέγει τοίνυν, διει τὴν ἐνταῦθα τῆς εὐδαιμονίας ἐκπτωσιν ἀφραδῶνα τῆς ἐκεί τεμωρίας ἐκτήσαντο· ἐντεῦθεν οὖν εἰσιθάλλει εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ μέλλοντος αἰώνος· ως ἐν προσειμώ τοῦ ψελμοῦ, προειρήκαμεν.

Σὺ δὲ ὑψιστος εἰς τὸν αἰώνα, Κύριε. Σὺ δὲ ἀνέφικτος ἀει, καὶ ἀνεξερεύηται τὰ κρήματά σου.

"Οτι ίδον οι ἐχθροὶ σου, Κύριε· διει ίδον οι ἐχθροὶ σου, Κύριε, ἀπολούνται. Ἐχθροι τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀπιστοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμαρτωλοι, ως τῷ ἐχθρῷ αὐτοῦ τῷ διαβόλῳ πειθόμενοι. Ἀπώλειαν δὲ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι φησι.

Καὶ διασκορπισθήσονται πάτετες οἱ ἔργαζομε-

τοις τηρη ἀπομίνων. Διασκορπισθήσονται εἰς τὰς δια- A *Ad varias nimirum poenas atque ad varia sup-*
φόρους κολάσεις.

Kai ὑψωθήσεται ὡς μονοκέρωτος τὸ κέρας μου. Κέρας ἔστεον τὸν Χριστὸν ὁ Δαβὶδ ἐκάλεσεν, ὡς ἐξ αὐτοῦ τὸ κατέσέρχα βλαστήσαντα, περὶ οὐ πλατύσερον ἐν τῷ πῃ φαλαρῷ. Ἐνθε, *Kai ἐτὸν ὄνδρατοι μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ.* Υψωθήσεται δὲ, ἀντὶ τοῦ μεγαλυνθήσεται, ἐν τῷ καιρῷ δηλαδὴ τῇ; μελλούσης χρίσεως, πάντων τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ ταπενοθέντων. Υψωθήσεται δὲ, ὡς μονοκέρωτος κέρας, τουτέστιν ἐπιπολύ.

Kai τὸ γῆράς μου ἐν ἀλαφῳ πίονται. Διὰ τοῦ ἐλτοῦ τὴν Ἰαρότητα ἐνέφρην. Τοῦ Ἰαρόντος γάρ, φησι, πρόσωπον ἐν ἀλαφῳ λέγει δὲ, ὅτι Ἐπειδὴν ἔγνων ὑψωθήσεμον τὸ κέρας μου, λοιπὸν τὸ γῆράς μου ἐν Ἰαρότητι πίονται, εἴτουν πολλῇ. Εσται τουτέστι, σφρόδρως καὶ ἀλύπτως αὐτὸν διείλθω, ταῖς τοῦ μέλλοντο; ἐπίτει παρτγορούμενος.

Kai ἐπειδεῖν δὲ διθυμίας μου ἐν τοῖς ἔχθροῖς μου. Ἀντὶ τοῦ ἐπειδεῖν, ἐπόψεται ἐκβεδώκασι Σύμμαχος καὶ Θεοδοτός. Φί δὲ Ἐθεομήκοντα ως γεγενημένα τὰ ἐπόμενα ἥρμηνευταν. Ἐχθρούς δὲ φησι τοὺς δικιονος, καὶ τοὺς ἀπίστους, ἐν οἷς ἐπέψεται τότε τὴν ἐκδίκησιν. Τοῦτο γάρ ἀλλείπει.

Kai ἐν τοῖς ἐπανισταμένοις ἐπειδὴν ἐκβοληρούσιοί ἀκούσεται τὸ οὖς μου. Καὶ τοῦτο ἀλειπτικόν. Ἀκούσεται γάρ τὴν κατ' αὐτῶν ἀπόφασιν τοῦ Δεσπότου. Τοὺς αὐτοὺς δὲ λέγει ἐπανισταμένους; καὶ πονηρευομένους; διστάτως.

Δικαιος δέ φοιτεῖ ἀποθήσει. Εἰπὼν ἀνωτέρῳ περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν, ὥστε χρότος ἀνθήσει, νῦν λέγει περὶ τοῦ δικιοῦ, δι τὸν φοίνικα ἀνθήσει· τοῦ φοίνικος δὲ οὔτε τὸ ἄνθος; ἀποπίπτει, ἀλλ' εἰς καρπὸν προκόπτει γλυκύτερον, οὔτε ὁ θάλος μαραίνεται, ἀειθαλής γάρ ἔσται.

Ποσὶ κέδρος ἡ ἐτὸν Λιθούρθησεται. Πεπληθυσμένη γάρ ἔστιν ἡ κέδρος ταῖς κόμαις. Ἐχει δὲ καὶ ἀλλα; δομοιστητας δὲ δίκαιος· πρὸς μὲν τὸν φοίνικα τὸ μικρὸν μὲν αὐτοῦ μέρος ἀμπεπήχαι τῇ γῇ, τὸ πᾶν δὲ ὑπὲρ τὴν γῆν ἀνέχειν, καὶ τὸ τὴν καρδίαν αὐτοῦ τετάσθαι πρὸς οὐρανὸν, καὶ τὸ τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἀνάλογον εἶναι θηρίοις δι τὸ ὑψηλὸν καὶ δύσπατον, καὶ τὸ πολλοῦ χρήσου δεῖσθαι πρὸς τὴν τελείωσιν· πρὸς δὲ τὴν κέδρον τὸ εὐώδες, καὶ διηγπτιν, καὶ πολύερνον, καὶ κατάσκινον. Εὐωδίας γάρ τῆς ἀπὸ τῶν ἀρετῶν ἐμπέπλησται, καὶ ἀρθρότος ἔστι, καθερισθεὶς ἐκ πάσης ηγελίδος· καὶ πολλοὺς γεννᾷ τῷ πνεύματι, καὶ πολλοὺς ἀκέπτη χρηματίζει.

D *sequenter multam facit, ita et justus bono virtutum fuerit ab omni labe, incorruptibilis permanet, et filios quam plurimos ex se spirituales, non secus ac ramos quoddam generat, et multorum etiam indigentium efficit protector.*

A *Ad varias nimirum poenas atque ad varia sup-*
plicia.

Vers. 11. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum. Cornu. scilicet beatus David Christum appellavit, quasi ex se germinandum, secundum carnem, de quo latius dictum est in psalmo lxxviii, ibi: *Et in nomine meo exaltabitur cornu ejus. Exaltabitur autem, hoc est, magnificabitur, in tempore nimirum futuri judicii, profligatis atque inimicitalis omnibus ejus inimicis; exaltabitur, inquit, veluti cornu quoddam unicornis, hoc est, validè exaltabitur.* (Diction autem unicornis est secundi casus, ut alibi diximus.)

Et senectus mea in oleo pingui. Per oculum hilaritatem denotavit, unde alibi dicitur: *Ut exhilaret faciem in oleo* ¹⁰. Cognovi, inquit, cornu meum exaltandum esse, atque ideo futurum spero, ut senectus mea in pingui, hoc est, in multa hilaritate versetur, utique jucundè ac sine morore extremum illud vitæ meæ tempus ugam, futurorum ap consolatus.

Vers. 12. Et dispexit oculus meus in inimicis meis. Symmachus et Theodore pro dispexit, reddiderunt videbat; LXX vero interpres que futura erant exposuerunt ut jam facta. Per inimicos autem, et daemones et infideles intelligit, in quibus visurum se sperat vindictam, seu ultionem. Subintelligenda enim est aliqua hujusmodi dictio.

Et in insurrectibus in me malignantibus audiet auris mea. Hæc verba etiam defectiva sunt. Audiet enim auris mea sententiam Domini, adversus eos quos insurgentes ac malignantes promiscue appellat; omissa conjunctione et.

Vers. 13. Justus ut palma florebit. Cum superius de precatoribus sermonem habuerit, dixeritque, quod florebunt ut herba, quæ cito perit, nunc de justo dicit, quod florebit ut palma, quæ vivacior est, et cuius flos nunquam docidit, sed iudicissimum fructum provenit, cuiusque germen non tabescit, sed semper viget.

Sicut cedrus quæ in Libano est, multiplicabitur. Est autem cedrus coma copiosa ac multiplex. Alias etiam similitudines habet justus ad palmam. Nam quemadmodum modica illius arboris pars terra infigitur, et tota pene a terra in cœlum elevatur, ita et justus cor suum a terroris in cœlum auferit: et quemadmodum palma fructus a seris diripi non possunt, sic etiam justi viri opera a demonibus perdi nequeunt, aduersante nimirum in utroque rerum sublimitate. Multo præterea tempore utriusque opus est ad perfectionem. Cum cedro etiam justus similitudinem retinet: quia sicut cedrus bonum ex se odorem emittit, et incorruptibilem materiam habet, et ramorum copia abundat, et umbram con-

¹⁰ Psal. ciii, 15.

VERS. 14. *Plantati in domo Domini in aulis Dei nostri efforebuntur. Plantati in inferiori Ecclesia, in qua habitat gratia Domini, et radicati in fide, florebunt in supernis aulis cœlestibus, hoc est, illuc apparent virtutum floribus ornati. Vel aliter : Domus Domini scientia est divinarum Scripturarum, in qua scientia Dominum invenimus ; aulae vero sunt illius mandata.*

VERS. 15, 16. *Adhuc multiplicabuntur in senecta pingui. Per pingue senectam, plenam intelligit senectutem. Tametsi, inquit, justi homines se-nuerint, non deficient tamen in profectu virtutum, quinimo magis ac magis semper virtutibus multiplicabuntur.*

Et bene eis accidet. Bene illis eveniet, inquit, in futuro sæculo : quia scilicet delectabuntur atque exultabunt.

Ut annuntient quod rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo. Ita ut laeti mutuo annuntient, quod Dominus justus est, qui servis suis requiem præstat, pro iis laboribus, quos in vita sustinuerunt. Quod vero ait : Et non est iniquitas in eo, repetitio est sententiae, et idem sibi vult, ac si justum eum appellaret.

In diem ante Sabbatum, quando habitata fuerat terra.

PSALMUS XCII.

Hic psalmus apud Hebræos omni prorsus caret inscriptione. Quædam exemplaria editionis LXX interpretum, inscriptionem illam habent, quam superius retulimus, et quidam exponunt, quod dies Sabbati accipitur, pro die universalis judicii, ut in præcedenti psalmo diximus : dies vero ante Sabbatum, dies sit resurrectionis Domini. Fuit enim illa dies, veluti præludium quoddam universalis resurrectionis. In illa autem die habitata est terra, ab iis nimirum hominibus qui per Evangelium et baptismum regenerati, et quodammodo replasmati sunt. Verum castigatora exemplaria (eliam juxta editionem LXX) carent bujusmodi inscriptione.

VERS. 1. *Dominus regnavit. Dei quidem Filius, ab æterno semper rex fuit, id tamen non semper fuit ab hominibus cognitum, quinimo eum olim ignorabant homines ; verum ubi Christus a mortuis resurrexit, adeles omnes, et qui in eum credidere, certiores effecti sunt, Dei Filium et regem esse et Deum. Hoc est igitur, quod nunc nobis prædictus beatus David, dicens : Dominus regnavit, hoc est, Cognitus est ut rex. Vel aliter : Rex quidem olim erat Christus ut Deus, sed post resurrectionem regnat, ut homo : Data es, inquit, mihi omnis potestas in caelo, et in terraⁱⁱ. Et rursus : Ego autem constitutus sum rex ab eoⁱⁱ.*

Decorem induitus est. Hoc est, gloriam et potestatem ejusmodi demonstravit, que decentissima

A Περιτευμένοι ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἔξαρθησονται. Περιτευμένοι οἱ δίκαιοι ἐν τῇ κάτω Ἐκκλησίᾳ, ἐν δὲ οἰκεῖ ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις, καὶ ἑρμηναμένοι ἐν τῇ πίστει, ἔξαρθησονται ἐν ταῖς οὐρανίαις αὐλαῖς. εἰσουνται μεκοσμημένοι τοῖς ἀνθεστοῖς τῶν ἀρετῶν. Νοεται δὲ καὶ δόλως, οἶκος μὲν Κυρίου ἡ γνῶσις τῶν θείων Γραφῶν, ἐν δὲ εὐρίσκομεν τὸν Κύριον, αὐλαῖς δὲ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ.

*Eti πληθυνθήσονται ἐν γῆρᾳ πλοι. Πλοι γῆρας τὸ βαθύτατον. Οἱ τοιούτοι, φησι, καὶ ἄγαν γηράσαντες, οὐχ ἀπονήσουσιν εἰς προκοπὴν ἀρετῆς, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον πληθυνθήσονται ταῖς ἀρεταῖς.

B Καὶ εὐκαθεδούντες δοσονται. Καὶ λοιπὸν εὐπεπούντες ξουνται ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι, τουτέστι, τρυφῶντες καὶ ἀγαλλιώμενοι.

Τοῦ ἀναγγεῖλαι, διτειθῆς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. *Μότε χαροντας ἀναγγεῖλαι ἀλλήλοις, διτειθῆς οἱ Κύριος, ἀντὶ τῶν ἐν βίῳ καμάτων ἀνάκαυσιν τοῖς δύολοις αὐτοῦ παρέχων. Τὸ δὲ, Οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ, ἀνάπτυξις καὶ διπλασιασμός ἔστι τοῦ δικαίου.

Eἰς τὴν ἡμέραν τοῦ προσαβδάτου, δτε κατφιστο ἡ γῆ.

ΨΑΛΜΟΣ ΒΙ.'

'Ανεπίγραφος παρ' Ἐβραιοῖς ὁ φαλμὸς οὗτος. Πλήν τινα τῶν ἀντιγράφων φέρουσιν ἐπιγραφὴν ὡς ἀπὸ τῆς ἑκηγησεως τῶν Ἐβδομήκοντα, οὔτες ἔχουσαν. *Εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ προσαβδάτου, δτε κατφιστο ἡ γῆ. Καὶ ἑκηγησαντό τινες· διτειθῆν μὲν Σαββάτου ἐν τῷ προλαβόντι φαλμῷ νεονήκαμεν τὴν τῆς παγκοσμίου ἀναστάσως, ἡμέραν δὲ προσαβδάτου ἐν τῷ παρόντι, τὴν τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως, ήτις προοιμιον ἡν τῆς παγκοσμίου. δτε κατφισθή ἡ γῆ δπὸ τῶν μεταπλασθέντων καὶ ἀναγεννηθέντων διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ βαπτισματος. "Ομως οὐκ ἔχουσι τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, τὰ ἀκριβέστερα ἀντιγραφ.

*Ο Κύριος ἐβασίλευσεν. Ο Υἱὸς μέν ἔστι βασιλεὺς ὡς Θεός· οὐκ ἀλλὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο ἐγνωρίζετο· πρότερον γάρ ἀγνοοῦντες αὐτὸν, διτερον μετὰ τὴν ἐν νεκρῶν ἀνάστασιν ἐπιληφορθήθησαν οἱ πιστεύσαντες, διτειθῆς βασιλεὺς ἔστιν, ὡς Θεός. Τούτο τοινυ προαναφωνῶν δαδιδ, φησιν· διτειθῆς βασίλευσθε, τουτέστι βασιλεὺς ἐγνωρίσθη. Ή καὶ δόλως· βασιλεὺς μὲν ὡς Θεός, ἐβασίλευε καὶ ὡς ἀνθρωπος· Ἐβδόθη μοι γάρ, φησιν, ἐξουσία ἐν οἰρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· καὶ πάλιν· Ετώ δὲ κατεστάθη βασιλεὺς ἐπ' αὐτοῦ.

Ἐπικρέπειαν ἐτεδύσατο. Τὴν πρέπουσαν αἴτη, ὡς Θεῷ, δίξαν καὶ ἔξουσίαν ἐφανέρωσε· τοῦτο γάρ

ⁱⁱ Matth. xxviii, 18. ⁱⁱ Psal. ii, 6.

σημαίνει, οἷμα, τὸ ἐτεδύσατο· ἢ καὶ ἄλλως· Νεκρῶθες μὲν τῇ σαρκὶ, οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος κατὰ τὸν προφήτην· ἀναστὰς δὲ, εὑπέρετειν ἐνεδύσατο.

Ἐτεδύσατο Κύριος δύναμιν, καὶ περιεζώσατο. Ὁμοίως κάνταῦθα νοητέον τὸ, ἐτεδύσατο. Εἰχε μὲν γάρ ὡς Θεός; τὴν θελαν εὐπρέπειαν ἔει, καὶ τὴν θείαν δύναμιν χρυστομένα; · Οὐτεπον δὲ ἐφενέρωσε ταύτας, ἀποκαταστάς εἰς οὐρανούς· οὐ μὴ λέξαθεν αὐτὰς περιεβάιετο· καὶ τὸ περιεζώσατο δὲ εὔσεβῶς νοητέον, ἀντὶ τοῦ, ηὐτρεπίσθη· οὐμδολον γάρ εὐτρεπισμοῦ ἔστι τὸ ζωνύγεσθα.

Καὶ τάρη ἑστερώσεται τὴν οἰκουμένην, ητις οὐ σαλευθήσεται. Σαλευομένην τῇ ἀπάτῃ ἑστερώσεν αὐτὴν ἡδη τῇ ἀληθείᾳ, ὅπερ μὴ σαλευθῆναι λοιπὸν ὑπὸ τῆς πλάνης, ἐπὶ πετραν τῆς πίστεως πετρεωθεῖσαν. Νοεῖται δὲ καὶ λίθικως οἰκουμένη ἡ Ἐκκλησία, ἥν οἰκοῦσιν οἱ πιστοί, ἵς οὐ κατισχύσουσι πύλας ἔδου, κατὰ τὴν Δεσποτικὴν ἀπόρασιν. *appellaverit) Ecclesiam intelligi dicunt, in qua sententiam*⁴⁴, *inferni porte non prævalebunt.*

Ἐτοιμος ὁ θρόνος σου ἀπὸ τότε. — **Ἐτοιμος ἀντὶ τοῦ, ἰδραίος,** ὡς ἐν τῷ πέ' φαλμῷ παραστημένωται· ἀπὸ τότε δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἀπ' ἀρχῆς· τὸ δὲ ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τῆς θελας φύσεως σὺν εἰς ἀρχὴν ἀναγεταις χρονικήν, ἀλλὰ τῆς αἰώνου ἐστιν ἐμφαντικὸν παλαιότερος. Τοιούτον δὲ ἔστεν ἐπὶ Θεοῦ καὶ τὸ, ἀπ' αἰώνος. Λέγει δὲ νῦν ὁ Δασδίδης: Εἰ καὶ δούλου μορφὴν ἔνθει, ἀλλ' οὖν ἐδραία σοι ἡ βασιλεία σου ἀπ' ἀρχῆς, καὶ οὐδέποτε ταύτη, ἐξέπεσας.

personam induceris, stabile tamen ac firmum tibi eo decidisti, aut illinc pulsus es.

Ἄπει τοῦ αἰώνος σὺν εἰ. Ἐδραία δέ σοι ἀπ' ἀρχῆς ἡ βασιλεία, διότι καὶ σὺ ἀπ' αἰώνος εἰ, τουτέστιν δομοίς ἀπ' ἀρχῆς, ὡς εἰρηται.

Ἐπῆραν οἱ ποταμοί, Κύριε, ἐπῆραν οἱ ποταμοί φωτάς αὐτῶν. Ποταμοίς καλεῖ τοὺς ἀποστόλους, ὡς ἀρδεύοντας τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τοὺς πνευματικοὺς νάμασι τοῦ Εὐαγγελίου· λέγει δὲ, στινθώσαν τὰς φωνὰς αὐτῶν, τουτέστι, διαρρέθην καὶ φωνερῶς καὶ ἀνεπαισχύντες ἐκήρυξαν. Εἰρηται δὲ ἡμῖν πολλάκις, διτις ὡς ἡδη γεγενημένα προαγορεύει τὰ μέλλοντα. Ὁ διπλασιασμὸς δὲ τοῦ ἐπῆραν οἱ ποταμοί ἐμφαντικός ἔστι χαρᾶς.

Ἀροῦσιν οἱ ποταμοί ἐπιτρίψεις αὐτῶν. Οἱ μετ' αὐτοὺς ποταμοί λήψονται τὰς χαραχθείσας καὶ τυμηθείσας ὅπ' αὐτῶν ἔδους· ἐπιτρίψεις γάρ εἰσιν αἱ τομαὶ, δις χαράττουσιν οἱ ποταμοί ἐπιτρίβοντες τὴν γῆν ἐν τῷ φέρεσθαι. Φησὶ δὲ διτις οἱ μετ' αὐτοὺς διδάσκαλοι ταῖς ἔδοις τῆς διδάσκαλας αὐτῶν ἀκολούθως χρήσονται.

lambendo ac terendo incidere solent, ac formare. venturi sunt, eas vias atque casdem sequentur disciplinas, quibus ipsi etiam apostoli usi fuerint.

⁴³ I, a. LIII, 2. ⁴⁴ Matth. xvi. 18.

A illi erat, etiam ut Deo. Vel aliter: Dominus carne quidem mortuus, decorem non habebat nec speciem, iuxta prophetæ testimonium⁴³, verum resurgens decorem, quem ante non habebat, indutus est.

Indutus est potentiam, et accinxit se. Eodem modo intelliges hunc versiculum. Habuit præterea Christus semper et decorem, et potentiam, verum olim id homines latebat; manifestum autem fieri coepit postquam in cœlum ascendit, tametsi hujuscemodi indumentum exterius nullum induerit. Pie etenim hoc intelligendum est, ut diximus, quemadmodum et verbum, accinxit; idem enim significat, quod aptavit, seu ornavit, cingulum quippe, ornamenti cuiusdam signum est.

B Etenim stabilivit orbem terræ, qui non commovet. Orbem, dæmonum fraude fluctuantem, ac pene concussum, veritate sua Christus ita stabilivit, ut erroribus amodo huc atque illuc non abducatur: quia in flendi petra fundatus ac stabilitus est. Per orbem autem terræ (quem juxta veriorem Graecæ dictionis significationem, habitabilem quis fideles habitant, aduersus quam, iuxta Domini

Vers. 2. Paratus thronus tuus ex tunc. — **Paratus,** hoc est, firmus et stabilis, ut diximus in psalmo LXXXV. Et quod ait: *ex tunc, expone, pro a principio.* Illud tamen semper animadvertisendum, quod hujusmodi sermo: ab initio uimirum seu, a principio, nullum tempus inducit in divina natura, sed æternam quamadam antiquitatem tantum significat. Tale quiddam est, quod paulo post subdit, dicens: *A sæculo tu es.* Tametsi, inquit, tu servi est ab initio regnum tuum. Neque enim unquam ab

C A sæculo tu es. Stabile, inquit, tibi ideo est regnum tuum ab initio, quia tu es a sæculo, hoc est, a principio, ut diximus.

D VERS. 3. Elevererunt flumina, Domine, elevererunt flumina voces suas. Per flumina, apostolos intelligit, veluti qui spiritualibus Evangelii fluentis humanas irrigant animas; et dicit quod exaltaverunt voces suas, hoc est, clare et aperte, palamque, ac sine ulla verecundia, evangelicam doctrinam prædicaverunt. Illud tamen animadverte, quod alibi persæpe diximus, Prophetam frequentissime præterito tempore uti pro futuro, vel futura narrare, quasi jam præterita. Illa etiam repetitio verbi, elevaverunt, gaudii intensionem significat.

Vers. 4. Tollent flumina attritiones eorum. Illa flumina, quæ post flumina paulo ante dicta, hoc est, post apostolos ventura sunt, tollent, hoc est, capient, seu sequentur eas vias, quæ ab illis tritæ fuerint et formatae. Per attritiones etenim, semitas illas ac sectiones, alvei cuiusdam instar formatas, intelligit, quas flumina, cum per terram feruntur, Et sensus est, quod doctores, qui post apostolos

Digitized by Google | Распознавание текста ABK/FR

A sociis aquarum multarum, mirabiles elevationes A maris. Per aquas multas, baptismi lavacra intellige, quae ubique in Ecclesiis perficiuntur. Voces autem huiusmodi aquarum, invocations sunt nomen Trinitatis, et supernae gratia, quae in baptismatis sacramento fieri solent. Per mare etiam singulari sermones, ipsum baptismum significavit, quod ubique terrarum celebratur, quem adiuvium dictum est in psalmo lxxiii. Certo etenim merito multiplex videtur, quia variis in locis et innumerabilibus pene personis celebratur: virtute tamen unum atque idem est sacramentum. Elevationes autem huiuscmodi maris, fluctus illi sunt, qui ex immersione atque emersione eorum sunt, qui baptizantur. Nam igitur spiritualis ac mystici maris elevationes admirandas adinodum esse dicit, si clementalis maris elevationibus comparentur. Huius enim maris fluctus hominibus quidem timendi sunt, veram demonibus jucundi: contra autem illi baptismatis fluctus, timendi quidem sunt hominibus. Et illi quidem in patrum navigantes perdunt, isti vero submersus servant. Effectus autem sunt haec elevationes mirabiles, ab invocatione illa divina, ut dictum est, et ab illo, quod illic inest mysterio.

Mirabilis in altis Dominus. Admirabilis vero Deus potissimum est huiuscmodi altis ac sublimibus rebus. Vel ordo sit: Mirabilis est Dominus, qui in altis est. Unde alibi sit: Qui in altis habitat, et humilia respicit in celo et in terra⁴¹.

*Vers. 5. Testimonia tua credibilia facta sunt
ralde. Testimonia de te valde sunt fidelia, hoc est
vera. Ea autem intelligit, quae de Christi incarnatione,
de dispensatione in carne, ac de ejus con-
versatione, a prophetis varie praedicta sunt.*

*Domum tuam decet sanctitudo, Domine, in
longitudine alterum. Domus Dei est universalis
Ecclesia fidelium, ut scriptus dictum est. Hanc,
inquit, donum decet sanctitudo, hoc est, ut sit
sancta, ea nimis ratione, quia Dei sancti domus
est: verum hoc ita demum flet, si in iis qui illud
tempulum habitant, munditia existenter ab omni
prorsus-inquinazione. Ita huiusmodi vero munditia
et sanctitas semper decet dominum Domini. Domus
ctiam Domini est templum Dei, quod, secundum
Apostolum, fidelis quilibet representat; alique ideo
ens omnes decet sanctitudo in longitudine dierum.
Psalmus ipsi David quarta Sabbathi, sine inscriptione
apud Hebreos.*

PSALMUS XCIII.

*Est et praesens psalmus sine inscriptione apud
Hebreos. Ea autem verba: quarta Sabbathi, a
quopiam suere apposita, cum quarta hebdomadie
die psalmum hunc decantari invenisset. Per Sab-
batum enim hoc in loco, quemadmodum et aere
alibi, ipsa hebdomada significatur. Voluit autem
hoc psalmo beatus David omnibus hominibus solantem
primunctorum hominibus.*

⁴¹ Psal. cxii, 6.

*Άκη διωρῶν ὑδάτων πολλῶν θαυμαστοὶ οἱ
μετεωρισμοὶ τῆς θαλάσσης. Υδάτα πολλὰ νούν-
ται τὰ κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν βαπτίζεται τὸν
πιστῶν. Φωναὶ δὲ τούτων τῶν ὑδάτων αἱ γνώμ-
ναι ἐπ' αὐτοῖς ἐπικλήσεις; τῆς ἀγίας Τριάδος καὶ
τῆς δικαιοθέντος χάριτος; Θάλασσαν δὲ πάλιν ἔντονος:
αὐτὸς τὸ πανταχοῦ τῆς γῆς βάπτισμα, ὡς ἐν τῷ οἴ-
φαλῷ προείρηται: ἀληθύνεται μὲν γάρ ταξ χρεῖαι;
ἔντονος δὲ τῇ δύναμει. Μετεωρισμός δὲ αὐτῆς εἰ-
δικτοτελούμενα κύματα ἀκαδύσεως καὶ
ἀναδύσεως τῶν βαπτιζορένων. Τούτους τὸν τοῖς
μετεωρισμοῖς θαυμαστοῖς εἶναι φησε πρὸς σύγχρο-
νιν τῶν μετεωρισμῶν τῆς αἰσθητῆς θαλάσσης:
ἔκεινα μὲν γάρ τὰ κύματα φοβερὰ τοῖς ἀνθρώ-
ποις, ἡδισταὶ δὲ τοῖς δαιμοῖσι: ταῦτα δὲ τούντοι,
φοβερὰ μὲν τοῖς δαιμοῖσιν, ἡδισταὶ δὲ τοῖς ἀνθρώ-
ποις. Καὶ ἔκεινα μὲν ἀπόλλους τοὺς ἴμπλοντας:
ταῦτα δὲ σώζει. Γεγόναται δὲ θαυμαστὰ ἀπὸ τῆς
δηλωθείσης ἐπικλήσεως καὶ τῆς ἔκειθεν τελετῆς.
Φοβερὰ δὲ τοῖς δαιμοῖσιν, ἡδισταὶ δὲ τοῖς ἀνθρώποις.*

*Θαυμαστὸς δὲ ύψηλοῖς δι Κύρως. Θαυμαστοὶ δὲ
μᾶλλον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς: τούτοις καὶ μεγάλοις πρήγμα-
σιν δὲ Θεός, δι τοιαύτα ποιῶν θαυμάσια. Ή καὶ Ἀ-
λεξανδρεῖς ὅτι θαυμαστὸς μᾶλλον δὲ τὸ ὄχημα
ῶν Κύριος κατ' ἀντιστροφὴν. Καὶ ἀλλοχοῦ γάρ φησιν.*

*Οὐ δέ ύψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰς τακτικὰς ἐρούν.
Τὰ μαρτυρέα σου ἐπιστάθησαν σφόδρα. Μι-
κροὶ δὲ σαρκωταὶ σφόδρα εἰσὶ πιστοί: τοιστοι
ἄλλοιδες. Λέγει δὲ τὰς ἡρήσεις τῶν προφητῶν, δοξα
περ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς
ἐνσάρκου οἰκονομίας καὶ πολιτείας αὐτοῦ, διερ-
ρως; Εξεφώνησαν.*

*Τῷ οὐρανῷ σον κρέπει ἀγίασμα, Κύριε, εἰς μα-
κροστεγα τῆμερῶν. Οἶχος Θεοῦ τὴν καθολὸν Ἐκκλη-
σία τῶν πιστῶν, ὡς πολλάκις εἰρηται. Τούτη,
φησι, εἴρη εἰρέπει ἀγίασμα· ἡγουν τὸ εἶναι
ἄγιον, ὡς οἶχον ἄγιον. "Εσται δὲ τοῦτο, ἄγρες;
Ἄμπολιτευμένης τοῖς ἐν αὐτῷ καὶ καθαρότερος;
ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ. Πρέπει δὲ αὐτῷ τὸ τοιούτον
ἀγίασμα δεῖ. Λέγεται δὲ οἶχος: Θεοῦ καὶ ναὸς θεοῦ,
κατὰ τὸν Ἀπόστολον, πᾶς πιστός, ὃ πρέπει ἀγί-
ασμα, εἰς μακρότητα ἡμερῶν.*

*Ψαλμὸς τῷ Δασιδ, τετράδι σαββάτου, ἀρχιτρα-
φος παρ' Ἐβραιοῖς.*

ΨΑΛΜΟΣ ΚΙ.

*'Ανεπίγραφος καὶ οὗτος παρ' Ἐβραιοῖς. Τὸ δὲ
τετράδι σαββάτου, προστελεχεῖται ταῖς εὐρόσεις,
ὅτι ἐν τετράδι τῆμέρῃ τῆς ἁδδομάδας ἀκαθάρτῳ.
Σάδδατον γάρ ἔτεισθε τὴν ἁδδομάδαν ἵππεσσι.
Εἰσάγει δὲ διὰ τοῦ παρόντος φαλμοῦ παρερθεῖσι
Δασιδ τοῖς καταδύναστευμένοις ὑπὲν τῶν ἀδελφῶν.
Δασιδ τοῖς καταδύναστευμένοις ὑπὲν τῶν ἀδελφῶν.*

Θεὸς ἐκδικήσωντος Κύριος. — Θεὸς ἐκδικήσωντος. A ἀντὶ τοῦ, θεὸς ἐκδικητής. Τούτῳ γάρ τῷ ιδίωματι λέγεται καὶ θεὸς ἀλέους, καὶ θεὸς οἰκτιρμῶν, καὶ θεὸς παραχλήσεως καὶ θεὸς εἰρήνης, καὶ τὰ τοιαῦτα. Λέγει τοῖνυν, διτὶ θεός; ἐστιν ἐκδικητής ὁ Κύριος.

Θεὸς ἐκδικήσωντος ἐκαρρήσιστο. — Ἐπαρήσιστο, ἀντὶ, ἐφανέρωσε τὴν ἑαυτοῦ δικαιαιότηταν. Καὶ μακροθυμῶν διχρι τοῦ παρόντος, νῦν ἐχρήσατο τῇ ἐκδικήσει.

Τὸν γύνθητον στὸν γῆταν. Ἀναβὰς; εἰς τὸν δικαιατὴν θρόνον, εἰτούντων χρίνων, καὶ ἀποφανύμενος, καὶ ἐκδικῶντις· τουτέστι, φάνητι καὶ γνωρίσθητι πᾶσιν. Ήπειρός δὲ τοῦ ὑψώθητοι εἰρήται καὶ ἐν τῷ νείς φαλμῷ.

Ἄποδος ἀνταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις. Τηνικαὶ φάνους λέγει τοὺς δυνάστας, ὡς καταφρονοῦταις; τῶν πενήτων.

Ἐως πότε ἀμαρτωλοί, Κύριε, δῶς πότε ἀμαρτωλοί κανοχήσονται; Τοὺς αὐτοὺς ὅμοιῶς καλεῖ ἀμαρτωλούς, ὡς εἰς θεὸν ἀμαρτάνοντας, ἐν τῷ παριθεῖσθαι τὸν περὶ δικαιοσύνης νόμον αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀδικουμένους; ἐν τῷ ἀδικεῖν αὐτοὺς. Ταῦτα δὲ αὐτοὺς προστηρόμενος καὶ ἐν τῷ θεῷ φαλμῷ. Ἔθος δὲ τοὺς τοιούτους κανοχδοῦται εἰπεῖ τῇ δυνατεστερᾳ αὐτῶν. Ἡ δὲ ἀναδιπλωσις τοῦ, Ἐως πότε ἀμαρτωλοί, Κύριε, ἐμφαντική ἐστι ζῆλου, ὕσπερ καὶ ἡ τοῦ λαζήσουσιν, ἐπὶ τοῦ ἀφεξῆς. Οὐκ ἄγνοεί δὲ διάλεγον τὸ πρόσκαιρον τῆς τῶν ἀδίκων εὐημερίας, ἀλλὰ σχετλικεῖ ἐπὶ τῇ μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ.

Φθέγξοται καὶ λαλήσουσιν ἀδικῶντας; λαλήσουσι πάντες οἱ ἔργαζομενοι τὴν ἀροπαλατάρας; Ἐπὶ μὲν τοῦ φθέγξοται ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ τὸ δῶς πότε· ἐπὶ δὲ τοῦ λαλήσουσι τοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ τὸ ἀδικῶντας. Τὸ δὲ λαλήσουσι ταῦτα ἐκ πραλλήλου τοῦ φθέγξονται.

Τὸν λαόν σου, Κύριε, ἀτακείρωπαν, καὶ τὴν κιηροροματάραν τὸν ἐκδικῶσαν. Προείρηται παλαιός μὲν λαός καὶ παλαιὰ κληρονομία οἱ Ἰουδαῖοι, νέος δὲ γιλ νέας οἱ ἔτεντοι.

Χήρας καὶ ὀρφανῶν ἀπέκτειναν, καὶ προσήλυτον ἐφόρευσαν. Ταῦτα καὶ οἱ ἀρχοντες; τῶν Ἰουδαίων ἐποιουν διά πλεονεξίαν, καὶ παλλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀρχηγῶν. Ἀποκτείνει δὲ καὶ φονεύει οὐ μόνον δέξιες κατ' αὐτῶν χρώμενος, ἀλλὰ καὶ δὲ τὰ αὐτῶν ἀρπάζων, καὶ δὲ περιορῶν αὐτοὺς ἀδικουμένων, καὶ δὲ καταχαριζόμενος τοὺς ἀδικοῦσιν αὐτούς. Ηροστήλυτος δὲ δὲξιές ἐθνῶν Ἰουδαίος κατὰ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ δέξιες δὲ τὰ πάροικα.

Καὶ εἶπαν· Οὐκ δύεται Κύριος, οὐδὲ συνίσσει διθεός τοῦ Ἰακώβ. Ταῦτα εἰ καὶ μὴ τῇ γλώσσῃ πολλάκις, ἀλλὰ γε τῇ γνώμῃ λέγοντας οἱ παράνομοι.

A VERS. 1. Deus ultionum Dominus. Deus ultionum dixit, pro, Deus ultior. Idioma est et hoc Hebraicum, iuxta quod alibi eliam dicitur, Deus misericordia, et Deus miserationum, et Deus consolationis, et Deus pacis, et alia hujusmodi. Ait igitur, quod Dominus est Deus ultior.

Deus ultionum libere egit. — Libere, seu palam egit, hoc est, manifestavit, justum nimirum iudicium suum: cunque longanimitis hactenus fuerit ac patiens, vindicta tandem usus est.

B VERS. 2. Exaltare, qui judicas terram.—Exaltare, inquit, simul ac judicialeth thronum tuum concenseris, hoc est, appareas, et cognoscaris ab omnibus Deus delinquentium ultior, dum judicas et sententias prouuntias, et dum sumis vindictam. De hoc autem verbo exaltare, vide, quae dicta sunt in psalmo lvi.

Redde retributionem superbis. Per superbos, potentissimos quoque intelligit, qui pauperes opprimant, aut despiciant.

VERS. 3. Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur? Eosdem rursus peccatores appellat, quia et in Deum peccant, dum ejus legem de Justitia traditam contineunt, et in ipsis qui injuriam patientur, dum eos laedunt. Atque illa etiam eos appellavit in psalmo ix. Est autem mos hujusmodi hominibus, de propria potentia glorificari. Illa autem repetitio: Usquequo peccatores, Domine? loquentis seculi demonstrant, quemadmodum et illa repetitio quae sequitur verbi, loquentur. Et quanquam hoc pacto dubitanter loquuntur nunc Propheta, non ignorat tamen, momentaneam esse omnium eorum felicitatem, qui inuste agent, sed tam diuturnam Dei patientiam agre fert.

VERS. 4. Effabuntur et loquentur iniustitiam? loquentur omnes, qui operantur iniustitiam? In verbo effabuntur a communi sensu sumenda est dictio, usquequo, et simil modo in secundo versiculo in verbo, loquentur, a communi sensu sumenda est dictio, justitiam. Dictiones vero effabuntur et loquentur idem que significant.

D VERS. 5. Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hereditatem tuam afficerunt. Jam prædictimus, quod per antiquum populum, et per antiquam hereditatem, Iudei intelligendi sunt, per novum autem et per novam, fidèles ex gentibus.

VERS. 6. Viduam et orphanum intersecerunt, et proselytum occiderunt. Haec et Iudeorum principes ob summam avaritiam faciebant, et multi ex nostris similiter principibus faciunt. Interficiere enim dicuntur non tantum il qui gladio in eos sævunt, sed illi etiam qui eorum rapiunt bona, qui illos despiciunt, quoties injuria afficiuntur, quique eos laudentibus, ut amicis, gratificantur. Proselytum vero Iudei cum appellabant, qui ex gentili effectus fuisse Iudeus. Nos autem per proselytum, adveniam omnem ac peregrinum intelligimus.

VERS. 7. Et dixerunt: Non videbit Dominus, et non intellegit Deus Jacob. Hac tametsi ipso ore ac lingua non ssepe dian, corde tanen persape

intrâ se revolvunt iniqui homines. Neque enim tantum unquam auderent, nisi hujuscemodi sententiis, vel cogitatione saltem se subscriberent. Et quod ait, *intelliget*, posnit pro, audiet, seu cognoscet.

VERS. 8. *Intelligite sane, insipientes in populo, et stulti aliquando sapite.* Ea animadvertisse, quæ jam diu omnibus nota sunt, atque aliquando, sero saltem, prudentes estote.

VERS. 9. *Qui plantarit aurem non audierit; et qui plasmarit oculum non consideraverit?* — *Non considerat, dixit, pro, non videt.* At quomodo verisimile est, illum esse sine sensu, qui sensus in aliis creavit? Confundit eos igitur Propheta hujusmodi interrogationibus, quæ apud omnes in confessio sunt.

VERS. 10. *Qui corrigit gentes non arguet?* Ille, inquit, qui gentes erudit ac corrigit, illis pimirum legibus, quæ apud eas sunt; harum eterne legum scientiam Deus ipsis etiam gentibus praestitit, ut earum severitate delinquentes coercentur: quomodo non arguet etiam et castigabit eos omnes, qui scelera aliqua, aut iniuriantes commiserint?

Qui docet hominem scientiam. Is, qui aliis scientiam et cognitionem praestat, quomodo ipse non cognoscet, aut quomodo ignorabit?

VERS. 11. *Dominus cognoscit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Hominum dico talia cogitationum, quod Deus scilicet humana non curet. Cognoscit eos igitur Dominus, quod errant, sed pars est persæpe et longanimes, ex quadam dispensatione. Vel, cogitationes eorum hominum dicit, qui, quæ ventris sunt, cogitant, et non quæ sunt Dei.

VERS. 12. *Beatus homo, quem erudieris, Domine. Quem prudentem feceris doctrina tua.*

Ei de lege tua docueris eum. Lege tua, naturali, vel scripta, vel etiam utraque: sunt eterne ha leges prudentiae ac sapientiae fontes.

VERS. 13. *Ut mitigetur a diebus malis.* Ita ut in diebus afflictionis, mitis fiat et patiens, et non ægre ferat, neque indignetur adversus labores, sed ex tua lege cognoscat, quod ii qui calamitates sustinent, ad propriam utilitatem et commodum vexantur, quodque contra, ii qui eos affligunt, condignas aliquando crimini bus suis poenas dabunt.

Donec effossa sit peccatori foeda. Donec iniquis paratum sit periculum, seu donec in illud incidere. Tunc eterne iis etiam miserebitur, qui se injuria afficerint.

VERS. 14. *Quoniam non repellit Dominus populum suum, et hereditatem suam non derelinquet.* Non repellit eos, tametsi affligi eos ad tempus persæpe permittat, sicut ad ipsam usque seculū consummationem in futurum etiam permissurus est, modo sinens ut pravi justos viros opprimant, modo etiam opem aique auxilium suum probis impertiens, et utrumque ad eorum commodum dispensans. Populus autem, et hereditas Domini, olim Judæi erant, verum illis expulsis, Christiani ac fideles in corum locum adoptati sunt, quemadmodum alibi sepe diximus.

A Οὐ γάρ ἀν τοιαῦτα ἐτόλμων, εἰ μὴ τοιαῦτα τοῖς λογισμοῖς ὑπέγραφον. Συνήσει δὲ, ἀντὶ τοῦ, ἀκούσει, γνώσεται.

Συνίετε δὴ, ἀφορετέ ἐν τῷ λαῷ, καὶ μαρτυροῦτε φρονήσατε. Ἐπίγνωτε τὰ πᾶσα: γνώριμα, ταῦτα καὶ αὐτὸι φρονήσατε.

Ο γνωτεύσας τὸ οὖς οὐχὶ ἀκούει; ἡ δὲ πλεόνασσα τὸν δρυμοῦτον οὐχὶ καταροῖ; Οὐχὶ δρός; Καὶ πῶς εἰκὸς ἀναισθητέν τὸν Ποιητὴν τῶν αἰσθήσεων; Αἰσχύνει δὲ τούτους διὰ τοιούτων ὁμολογουμένων ἐπερωτήσεων.

B Ο παιδεύων δέρη οὐχὶ ἀλτήζει; Ο παιδεύων ξένη διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς νόμων, ὃν τὴν γνῶσιν αὔτοῖς αὔτης ἔχαρισατο, καὶ διὰ τῆς αὐστηρίας αὐτῶν κολάζων τοὺς ἀμαρτάνοντας, πῶς οὐχὶ καὶ τοὺς οὕτω τα παρανομοῦντας ἐλέγει; τούτεστι κολάζει;

Ο διδάσκων ἀνθρώποις γνῶσιν· Ο χορηγὸς τῆς γνώσεως δηλονότι πῶς οὐ γνώσεται;

Κύριος γνώσκει τοὺς διαιλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, διειστρέψας τῇ παρὰ σοῦ διδασκαλίᾳ. Τῶν οὕτω διαιλογιζομένων δὲ οὐκ ἐφορδή τὰ ἀνθρώπινα. Γνώσκει μὲν αὐτοὺς, διειστρέψας τοὺς διαιλογιζομένους μακροθυμεῖ δὲ πολλάκις δι' οἰκονομίαν τινά. Ή καὶ διαιλογισμοὺς λέγει τῶν ἐκ κοιλαίας διαιλογιζομένων, καὶ μὴ ἀπὸ θελεῖς διδασκαλίας.

Μακάριος ἀνθρώπος, διειστρέψας τοὺς διαιλογισμούς, Κύριε. Ον δὲ συνετίσσεις τῇ παρὰ σοῦ διδασκαλίᾳ.

Καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξῃς αὐτούς. Εἴτε τοῦ φυσικοῦ εἴτε τοῦ γραπτοῦ, ή καὶ ἀμφοτέρων. Πηγαὶ γὰρ οὗτοι συνέσεως καὶ σοφίας.

Tοῦ προβλαιπνοῦ αὐτὸρ διειστρέψας τοὺς διαιλογισμούς, οὔτε πρδον αὐτὸν γενέσθαις καὶ ἀνεξίχακον ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πειρασμῶν, μὴ σχετλιάζοντα, μηδὲ ἀγανακτοῦντα πρὸς τοὺς πόνους, ἀλλ' ἐκ τοῦ νόμου σου γινώσκοντα, διειστρέψας τοὺς πάσχοντες ἐπὶ συμφέροντες πάσχουσι, καὶ οἱ κακοποιοῦντες δώσουσιν ἀξίαν τὴν δίκην.

Εῶς οὖς ὁρυτῇ τῷ ἀμαρτωλῷ βόδηρος. Εῶς εὐτρεπισθῇ τοῖς παρανόμοις κίνδυνος· έως δὲ ἐμπέσωσι. Τότε γὰρ καὶ ἐλεεῖ τοὺς ἀδικοῦντας αὐτὸν.

Οτι οὐκ ἀπώστεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἔγκατατείγεται. Εἰ καὶ πρὸς καὶ δρόν παραχωροῦνται πάσχειν καὶ κακούχεισθαι, καὶ τοῦτο ποιήσει μέχρι συντελείας, νῦν μὲν πτεραχωρῶν τοῖς πονηροῖς ἐκθύλισεν αὐτοὺς, νῦν δὲ ἀντιλαμβανόμενος αὐτῶν· καὶ τοῦτο δὲ κάκεινο λυστελώς. Λαδὲ δὲ αὐτοῦ καὶ κληρονομία πάλαι μὲν οἱ Ιουδαῖοι, νῦν δὲ ἀντὶ ἐκείνων εἰσποιηθέντες Χριστιανοί, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν.

"Εως οὖ δικασσύνη επιστρέψηται εἰς κρίσιν. Αὕτης δὲ δοκιμασίας εἶναι μακροθυμεῖται, ἐπειδὴ τῷ κρίνειν τραπῆται. Οὐδὲ δοκιμασίας δικαιοσύνης καλεῖται, φησὶν δὲ Ἀπόστολος· "Οὐδὲ δόθη ημῖν σογία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ μπολύτρωσις.

Καὶ ἔχομενοι αὐτῆς πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Καὶ λοιποὶ τὰς ἑγγύες αὐτοῦ πάντες; οἱ δίκαιοι, παραστησάμενοι αὐτῷ κρίνοντες πάσαν τὴν γῆν.

Τίς ἀραστήσεται μοι ἐπὶ πονηρευομένοις; Τίς βοηθήσει μοι κατὰ τῶν πονηρευομένων ἔχθρων;

"Η τίς συμπαγαστήσεται μοι ἐπὶ τοὺς ἔργαζομένους τὴν ἀρματάρ; Τὴν αὐτὴν εἴπε πάλιν ἐν νοισιν, σφόδρα τῆς βοηθείας δρεγόμενος διὰ τὴν σφοδρότητα τῆς πονηρίας τῶν δαιμόνων. Τίς, φησι, συμπαραστήσεται μοι παραπατομένῳ κατὰ τῶν δυσμενῶν; Η πάντως δὲ Θεός, δὲ διαφόρως ἐπικορήσει; μοι.

Εἰ μὴ δι τοῦ Κύριος ἐδοκίθησε μοι, παρὰ βραχὺ παράκησε τῷ ἄδη τῇ ψυχῇ μου. Καὶ γὰρ εἰ μὴ δι τοῦ Κύριος ἐδοκίθησε μοι κινδυνεύοντι πολλάκις, μικροῦ δὲ ἀπέθανον, εἰτε τὸν σωματικὸν θάνατον, εἰτε τὸν ψυχικὸν. Παρόκτησε δὲ νῦν, τὸ ἐνώφρησεν. Ἀδης δὲ λέγοιτ' ἀν καὶ δ βόθρος τῆς ἀμαρτίας.

Εἰ ἐλεγοτ, Σεσάλευται δ ποῦς μου, τὸ δ λεός σου, Κύριος, ἐβοήθει μοι. Εἰ ἐλεγον πρὸς τὸν Θεόν, Σεσάλευται ἡ ἐδραίωσίς μου, καὶ ὑποσύρομαι· εἰ ἐξωμολογούμην τὴν ἡμετέραν ἀσθενειαν, ἐτύγχανον βοηθείας. Διδάσκει δὲ δι τοῦ δοκιμασίων ἐπιγνῷ, καὶ μὴ ἀπογνῷ, μηδὲ ἀρθυμήσῃ, ἀλλ' ἐξωμολογήσηται, ταχεῖαν εὑρίσκει τὴν ἀντίληψιν. Ἐλεήμων γάρ καὶ συμπαθής δ Θεός.

Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὁδυρῶν μου ἐτῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου εὑρραγαντὶ τὴν ψυχήν μου. Ἀναλόγως τὸ πλῆθος τῶν δύσων μου τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔχοργοντο μοι καὶ αἱ παρακλήσεις σου. Ωστερ δὲ δύναται διάφοροι, οἵτω καὶ αἱ παρὰ Θεοῦ ψυχαγωγίαι· καὶ πρὸς τὸ εἶδος τοῦ τραύματος ἐπάγεται καὶ τῇ θεραπείᾳ.

Μή συμπαρέστω σοι θρόνος ἀρματάρ. Θρόνος ἀνομίας δ διάδολος, ὃς δὲ αὐτῷ καὶ βασιλεωύσης καὶ ἀναπαυομένης. Μή συμπαρέστω δὲ, ἀντὶ τοῦ, μὴ συμπαρεῖ σοι, καὶ οὐνοτεῖ προσταχτικὸν ἀντὶ εὐχτικοῦ, ὃς τὸ ἐλέγον. Τινὲς δὲ ἀντίγραφα, μη συμπροσέσται, γράφουσιν, ἥγουν, οὐ συμπροσέσται· ή καὶ οἵτως μέλλων ἀντὶ εὐχτικοῦ.

Οἱ πλάστων ωίκοι δὲ πρόσταγμα. Οἱ ὑπογράφων ημῖν κόπον εἰς ἐμποδομὴν τοῦ προστάγματός σου· δὲ πρὸ τοῦ προστάγματός σου τιθεὶς κόπον ἵνα ὡς ἐπίπονον αὐτὸν παραδράμωμεν. Εἰτα

VERS. 15. *Quoadusque justitia convertatur in judicium.* Donec Christus, qui ipsa est justitia, reliqua sua longanimitate, ad judicandum se convertat. Quod autem Christus justitia appelletur, testatur beatus Paulus de eo dicens: *Qui datum est nobis a Deo, sapientia, justitia, sanctificatio, et redemptio*⁶⁶.

Et proximi ejus omnes recti corde. Cæterum prope eum tunc omnes justi aderunt, illi nimirum assistentes, qui universam eit terram judicaturus.

VERS. 16. *Quis consurget mihi adversus malignantes?* Quis mihi, inquit, adversus malignos adjutor aderit iniūcos?

Aut quis consistet mecum adversus operantes iniūcitatem? Eamdem repetit sententiā, opem sibi ferri maxiine expetens, ob immensam nimirum demonum malignitatem. Quis, inquit, simul mecum in acie adversus iniūcos consistet? Deus profecto, qui et olim persæpe mei curam suscepit.

VERS. 17. *Nisi quia Dominus adjuvit me, paucinus habitat in inferno anima mea.* Pene, inquit, periisse, animæ aut ipsius etiam corporis morte, si periclitanti mihi Dominus opem non tulisset. Per infernum autem possumus peccati formam intelligere.

VERS. 18. *Si dicebam: Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjurabat me.* Si ad Deum dicebam, stabilitatem atque constantiam meam fluctuasse, si me hoc atque illuc ob propriam infirmitatem distrahi palam suissem confessus, confessim tu mibi aderas adjutor. Hoc autem sermone docemur a Propheta, quod quicunque lapsus delictum suum agnoverit, et non desperaverit, aut alicui negligenter aliquid non egerit, sed ingenue coram Deo id confessus fuerit, statim auxilium consequetur. Misericors etenim est Deus, et instrumentibus nostris facile compatitur.

VERS. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ latificaverunt animam meam.* Juxta proportionem dolorum, quos in corde gerebam, præstata sunt a te mibi solamina. Sicuti enim dolorum varia sunt genera, ita etiam multiplicia sunt refrigeria, quæ nobis tribuit Deus. Nam juxta vulnerum qualitatem, convenientem applicat medicinam.

VERS. 20. *Non adhæreat tibi thronus iniquitatis.* Thronus iniquitatis est diabolus in quo iniquitas et considet, et regnat. Non adhæreat igitur tibi, hoc est, non adsit tibi iudicanti. Est autem apud Græcos imperantis modus pro optativo. Quædam vero exemplaria habent: *non adhærebit*, et tunc futurum tempus intellige possumus modo optativo.

Qui fingit laborem in præcepto. Qui laborem non describit, ut impedimentum omnibus præstet observare volentibus mandata tua: vel, qui ante mandatum tuum posuit laborem atque æruminas,

⁶⁶ I Cor. 1, 30.

ut tanquam aliquid laboriosum illud pertranseamus. Α λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν αὐτὸν ἐπεύχεται συμπλοκή.
Deinde causam etiam reddit, cur dæmonem optet
Deo non assistere.

Vers. 21. *Venibuntur aduersus animam justi.*
Quia si dæmon, inquit, et socii ejus tibi astiterint, statim ceu laqueos quosdam ac venatorias plagas tendere incipient adversus justos quoslibet, accusantes nimirum eos de peccatis quae aut ignoranter, aut præter sententiam commiserint, atque hoc, ob iniuriam eorum malignitatem atque inhuma-

nitatem.

Θηρεύσονσιν ἐπὶ γυνήρων δικαῖον. Διδτὶ εἰ περ τὸν διάβολον θήρας ἔρχονται, εἰ κατὰ τοῦ τυχήν· δικαίου ἢ συμπαρέσονται κατηγοροῦντες αὐτούς εἰς ἁγνοὺς καὶ περὶ γνώμην ἀμαρτήματα διὰ πονηρίας καὶ μισθρωπίας ὑπερβολῆν.

Et sanguinem innocentem condemnabunt. Quaum-
tum in eis fuerit. Sanguinem vero innocentem cir-
cumloquendo dixit, pro innocentibus homines. Vel
hujusmodi sermone eos damnat, quod indicta causa
penas inferant, ut sit sensus quod immeritis ho-
minibus infligent supplicia, atque ideo tibi, inquit,
non adhærebunt.

Vers. 22. *Et factus est mihi Dominus in refugium.*
Mibi, inquam, oppresso, et persecutionem in hac
vita sustinendi.

Et Deus meus in adjutorium spei meæ. Sperabam
evidenter resistere, verum cum opprimeret ac fati-
garer, deflueram, ac labebar concepta spe, Deus
autem mihi præsto fuit, et spem meam rursum
confirmavit, tribuitque, ut meliora adhuc sperarem.

Vers. 23. *Et reddet illis iniquitatem ipsorum.*
Condemnationem scilicet pro eorum iniquitate.

Et secundum malitiam eorum delebit eos Dominus Deus. — *Delebit*, hoc est, tollet eos de medio. Amplius quippe non apparebunt, tecti nimirum atque obruti igne jamdiu eis parati. Possunt tamen predicta de pravis hominibus intelligi. Non adhæ-
rebit, inquit, tibi thronus iniquitatis, hoc est, nullus injustus princeps tibi appropinquabit. Po-
tere autem solet hujusmodi injusti principes la-
borem in precepto, eo quod fidèles non permittunt divina mandata sine labore observare. Venantur etiam adversus justos omnes, et innocentios con-
demnant, et quæ sequuntur consequentur intellige.
Quod vero ait: *in adjutorium spei meæ*, idem est,
ac si dixisset; ad confirmationem illius spei, quam
antea fluctuantem habebam cum viderer derelictus.
Ilico enim eam Deus confirmavit, ut mibi præsto
fuit. Reddet autem illis in futuro sæculo, desiriens
nimirum eos atque interimes.

Καὶ αἷμα ἀθῶον καταδικάσονται. Τόχες ἐπ'
αὐτοῖς. Αἷμα δὲ ἀθῶον, δὲ ἀθῶος περιφραστικῶν ἡ
κόλασις ἡ ἀκαταδίκηστος, ὅσον πρὸς τοὺς θείους
νόμους, ἵνα καὶ νοηθείη διὰ κόλασιν ἀδικίας
νονται· διὸ πάντως οὐ συμπαρέσονται.

Καὶ ἐγένετο μοι Κύριος εἰς καταψυγήν. Πολε-
μούμενψ καὶ διωκομένψ κατὰ τὸν παρόντα βίον.

Καὶ διεδέξατο αὐτοῖς Κύριος τὴν ἀροτρίαν.
Πλι-
πέον μὲν γάρ ἀντέχειν· καταπονεύμένου δὲ μου,
λοιπὸν ὑπέδρεεν ἡ ἐπίστημας δὲ ταῦτη δὲ
θεός, ἐκανασώας μοι πάλιν αὐτήν, καὶ διὸ ἀπί-
ζειν χρηστότερα.

Καὶ ἀκοδώσατο αὐτοῖς Κύριος τὴν ἀροτρίαν αθ-
τῶν. Τὴν καταδίκην τῆς ἀνομίας αὐτῶν.

Καὶ κατὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀρασεὶ αθ-
τοὺς Κύριος δὲ θεός. Ἀφανισμὸν ἔταῦθα φέσι
τὴν ἐκ μίσου ἀραιν αὐτῶν, μηδεποῦ φαινορέντας,
διὰ τὸ κατακεχώσασθαι τῷ τοιμασμένῳ τούτοις πυρί.
Νοηθείεν δὲ ὃν τὰ εἰρημένα καὶ περὶ τῶν πονηρῶν
ἀνθρώπων. οἶον, οὐ συμπροτέσται· οὐ προτεγγίζει
δρόχων ἀνομος· δὲ τιθέεις κόπον, καὶ μὴ συγχωρέω
τημένη ἀπόνως ἐκπληροῦν τὰ προστάγματά σου. Θη-
ρεύσονται οἱ παράνομοι τοὺς δικαίους, καὶ τοὺς
ἀθέους καταδικάσουσι, καὶ τὰ ἕξης. Τὸ δὲ, εἰς βοηθόν
ἀπίλιθος μου, ἀντὶ ταῦ, εἰς στήριγμα τῆς εἰς
αὐτὸν ἀπίλιθος μου, σφλευσόμενης ὡς ἐγκαταλειμμέ-
νου· ἀντικαθόμενός μου γάρ, ἐστεριξεν αὐτήν. Καὶ
ἀποδέσεις Κύριος ἐν τῷ μέσοντι αἰώνι· καὶ ἐρ-
γαῖει αὐτοὺς ἐν τῷ παρόντι διὰ καταστροφῆς καὶ
θανάτου.

Laus cantici ipsi David.

PSALMUS XCIV.

Iste etiam psalmus apud Hebreos inscriptione
caret, verum LXX et laudem David inscripserunt,
eo quod præsenti psalmo Propheta Deum laudaverit,
et canticum, quia cum melodia, humana voce,
canebatur. Atque ius in eo dicitur: *In psalmis ju-
bilemus ei.* Convocantur autem hoc psalmo ad ex-
ultationem fidèles omnes in Christum, et Iudei,
qui nondum crediderunt, universi admonentur, ut
donec idoneum pœnitentia tempus habent, conver-
tantur ad Dominum, et adorent eum. Utrique au-
tem populo beatus David veluti suo populo scipsum
conjungit, Christianis quidem ob pietatem ei ildem, Iudeis vero ob generis originem.

Αἴρος φθῆς τῷ θαύμῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΔ.

Ἄγεπιγραφος καὶ ουτας περ' Ἐβραίοις. Οἱ Εβραίοι
μήκοντα δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἔγραψαν, αἱρο-
μένην εἰπόντες, διὰ αἰνεῖ τὸν θεόν, φθῆς δὲ, διὰ μετὰ
μέλους ἥσθι· καὶ ἐπὶ γαλμοῖς γάρ, φησιν, διατά-
ζωμεν αὐτῷ. Οὐτος τοὺς μὲν πιστεύσαντας ἥση τῷ
Χριστῷ συγκαλεῖ πρὸς ἄγολλασιν, τοῖς δὲ μήπω
πεπιστευκόσιν· Ίουδαῖοις συμβουλεύει, ἦως καὶ ρόν
ἔχουσι μετανοίας, ἐπιστρέψει καὶ προσπεσεῖν αὐτῷ.
Συντάττει δὲ καὶ τούτοις κάκενοις δὲ Δαῦδος ἑαυτῶν
τοῖς μὲν, ὡς οἰκεῖοις ἀπὸ τῆς εὐσεβείας, τοῖς δὲ,
ὡς ιδοῖς ἀπὸ τοῦ γένους.

Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ. Ἐν τῷ Δεσμῃ τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τοισῦτον Κύριον ἀξιωθέντες ὑποταγῆται, σφόδρα φιλανθρωπέστατον.

Ἄλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ήμῶν. Ἀλαλάξωμεν αὐτῷ, ω; νικητῇ τῶν τυραννούντων, καὶ βυσσαμένῳ ἡμᾶς, ἀπὸ τῆς ἐκείνων αἰχμαλωσίας. Βοή γάρ ἐπινίκιος δὲ ἀλαλαγμός.

Προσθέσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν δέομολογίᾳσι. Προλάβωμεν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ τὴν λευτέρην· δηλοντες πρὸ τοῦ φανῆναι αὖθις, ἐξουμολογήσομεθα, τουτέστι μετανοήσωμεν. Σημεῖον γάρ μετανοίας ή ἐξαγρύπνους τῶν πλημμελημάτων.

Καὶ ἐτὸν γνώμῳ ἀλαλάξωμεν αὐτῷ. Καὶ ἡμεῖς δὲ δομοίσις μετὰ τὸ πιστεῦσαι, μετὰ φαλάρων ἀλαλάξωμεν αὐτῷ ἐπινίκια, τῷ εἰπάντι· Θαρσεῖτε· ἔτηρα τερίκης τὸν κόσμον.

Οτις θεὸς μέγας Κύριος, καὶ βασιλεὺς μέγας δὲ πάσας τὴν γῆν. Οτι, εἰ καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη καὶ πέπονθεν, ἀλλά γε θεὸς μέγας καὶ Κύριος, καὶ τὰ ἑτῆς. Ήδέως δὲ ἐνθατερίθεις διηγούμενος τὸ μέγεθος, καὶ τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

Οτι ἐτὴν χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς. Ἐν τῇ χειρὶ, ἥγουν τῇ ἐξουσίᾳ σύμπασα ή τῇ. Ή καὶ διλῶς τούτο τὸ βήτον πυκνωνεῖ τῷ τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· Ο κατέχω τὸν γύρον τῆς γῆς δραζει.

Καὶ τὰ ὑψη τῶν ὁρέων αὐτοῦ εἰσι. Κτίσματα τῆς κτήματα.

Οτι αὐτοῦ ἐστιν η θάλασσα, καὶ αὐτὸς ἐποιησει αὐτήν. Οὐ μόνον γάρ αὐτῆς ἐστι Κύρος, ἀλλὰ καὶ πιετής.

Καὶ τὴν Ἑραὶ αἱ χειρεῖς αὐτοῦ διελασαν. Διὸ τῶν στοιχείων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐδήλωσεν. Τὰ ὑψη δὲ τῶν ὁρέων ὡς θαύματος ἀξία παρέλαβε.

Δεῦτε προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, καὶ κλαύσωμεν ἐκρατεῖς Κυρίου τοῦ ποιήσατος ἡμᾶς. Προσκυνήσωμεν ως δοῦλοι, προσπέσωμεν ως βοηθεῖς τῆς αὐτοῦ δεόμενοι· κλαύσωμεν ως ἀμαρτωλοί.

Οτι αὐτὸς ἐστιν ο θεὸς ήμῶν, καὶ ἡμεῖς λαὸς τοῦ Ημέτον καὶ πρόσδετα χειρὸς αὐτοῦ. Λαὸς μὲν οἱ συνετετεροι, πρόσδετα δὲ οἱ ἀσυνετετεροι· καὶ λαὸς μὲν, ως βασιλέως, πρόσδετα δὲ, ως ποιμένος· καὶ λαὸς μὲν νομῆς, ως παρ' αὐτοῦ τρεφόμενοι καὶ προνοούμενοι, πρόσδετα δὲ χειρὸς αὐτοῦ, ως παρ' αὐτοῦ ιθυνόμενοι καὶ διεξαγόμενοι. Τέρος παντούς εἰς τούτην τὴν ημέραν.

Σήμερον ἐάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μή σκληρύνετε τὰς καρδίας ήμῶν, ως ἐτὸν παραπικρασιῶν. Τὸ σήμερον οὐχ ὡριζόμενη ημέραν

A VERS. 4. *Venite, exultemus Domino. Dominus noster scilicet Iesu Christo. Ea autem ratione nobis exultandum est, quia digni effecti sumus ut tam benignum ac tam misericordem Dominum conqueremur.*

Jubilemus Deo salutari nostro. Jubilemus ei tanquam tyrannorum vitori, ac tanquam liberatori, qui ab illorum nos captivitate eripuit. Est autem jubilatio, quæ laici militum vociferatio, quæ sicut solet in victoria.

VERS. 2. *Præveniamus faciem ejus in confessione. Præveniamus, inquit, secundum Christi adventum, et antequam rursus nobis appareat, confitemur. hoc est, penitentiam agamus. Signum autem pœnitentiae maximum est peccatorum confessio.*

Et in psalmis jubilemus ei. Et nos quoque post fidem, in victoria signum, psalmis ei jubilemus; ei, inquit, qui dicit: Confidite, ego vici mundum.

VERS. 3. *Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnem terram. Nam etsi hominem esse cum constituerit, et multiplices sustinuisse corporis passiones, attamen Deus est magnus et Dominus, et quæ sequuntur. Cum delectatione autem Propheta in divinæ magnitudinis ac potentiae narratione inmoratur.*

VERS. 4. *Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ. In illius facultate est universa terra. Vel aliter intellige, ut Propheta idem fere dicat, quod alibi legimus dici de Deo, apud Isaiam: Qui continet, inquit, gyram terræ pugno.*

Et altitudines montium ipsius sunt, ipsius nimis creaturæ, atque ipsius bona.

VERS. 5. *Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud. Non solum enim ipse est maris Dominus, sed illius etiam creator.*

Et aridam manus ejus finxerunt. Per ipsa autem elementa, quæ commeniorat, ea etiam significavit, quæ in eis sunt. Montium vero altitudines dixit, ut condigna admirandis operibus proferret.

VERS. 6. *Venite, adoremus, et procidamus ei et ploremus coram Domino, qui fecit nos. Adoremus ut servi, et procidamus ut supplices atque ejus opem implorantes, et ploremus ut peccatores.*

D VERS. 7. *Quia ipse est Deus noster, et nos populus racium ejus et oves manus ejus. Per populum, prudenter quoque intelligit, et per oves, eos qui minus prudentes sunt. Et populus quidem dicitur, ut regis, oves autem, ut pastoris. Appellamur autem populus pascuae, veluti qui ab eo educamur, et pascimur, et illius regimur providentia. Oves manu quodammodo e periculis in tutum edicimus.*

VERS. 8, 9. *Hodie si vocem ejus audiveritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione. Dictio hodie non determinatam diem aliquam designat,*

^a Joan. xvi, 33. ^b Isa. xi, 12.

sed quameuuque diem, in qua dici potest hodie. A ἐνταῦθα παρέτησιν, ἀλλὰ πάσαν ἐν ᾧ τὸ σῆμερον δύναται λέγεσθαι. Οὗτω γάρ αὐτὸν καὶ Παῦλος ἡρμήνευσε, τουτέστιν, ἐν οἰφδήποτε καὶ ρῷ· Ἐάν τοις φωνής αὐτοῦ ἀκούσῃς, καλοῦντος τὸ μῆδος διὰ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, παρακούσοντες, καὶ μὴ παραδεχόμενοι αὐτήν, ὡς ἐγ τῷ παραπορασμῷ τέλοντες.

In die temptationis in deserto. Dicitum est in psalmo lxxvii quod exacerbaverunt Altissimum in iniquo, et quod tentarerunt Deum in cordibus suis. Tunc enim obdurarunt corda sua, vocem illam Dei repellentes quam audiverant in monte Sina, et oblitii sunt beneficiorum ejus, non credentes, quod Deus posset omnia.

Ubi tentaverunt me patres vestri. Verum ubinam id accidit? In deserto nimis; vel (7) eo tempore quo me tentasti. Est autem hic sermo ex sancti Spiritus persona.

Probaverunt me, et viderunt opera mea quadraginta annis. Admiranda nimis opera illa ac beneficia, quae plenius connumerantur in psalmo lxxvii. Et quod ait: quadraginta annis, aliqui superioribus verbis conjungunt, aliqui vero subsequentibus, dicentes:

VERS. 10. *Quadraginta annis insensus sui generationi illi. Hoc est, inimicus ei eram atque implacabilis, ob duritiam nimis cordis, atque ob inidelitatem eorum.*

Et dixi: Semper errant corde. Instabiles sunt. Generatio enim, alibi inquit, quae non direxit cor suum.

VERS. 11. *Ipsi vero non cognoverunt vias meas. Per vias Dei, sæpenumero apud Scripturam, divina invenimus præcepta significari: eo quod iter nobis sunt, quo perveniamus ad Deum. Cognitionem vero hic non eam dicit, quae legendo paratur, aut meditando, sed illam, quae per opera ipsa demonstratur.*

Quoniam juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam. Dictio, Quoniam, confirmantis est. Magna, inquit, cum stabilitate deliberavi, cum illis irascerer, quod non introibunt in requiem meam. Quid autem sibi velit Scriptura, cum jurare Deum introducit, diximus in psalmo lxxviii, ibi: Juravi David servo meo. De ira etiam Dei dictum est in psalmo vi, ibi: Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Multis etiam in locis iam declaravimus, quod dictio si persæpe apud Hebreos idem significat quod non. Per requiem vero, promissionis terram intellige, in qua Israeliticus populus post quadraginta annorum peregrinationem lassus quievit. Facta est etenim ei requies illa regio. Ceterum qui Dei vocem obaudierint, in regni cœlorum requiem non ingredientur.

* Hebr. iv, 7.

Variae lectiones.

(7) Rectius: *Vel oū referetur ad superiorem dictionem πειρασμοῦ, hoc est qua tentatione me tentasti.*

A ἐνταῦθα παρέτησιν, ἀλλὰ πάσαν ἐν ᾧ τὸ σῆμερον δύναται λέγεσθαι. Οὗτω γάρ αὐτὸν καὶ Παῦλος ἡρμήνευσε, τουτέστιν, ἐν οἰφδήποτε καὶ ρῷ· Ἐάν τοις φωνής αὐτοῦ ἀκούσῃς, καλοῦντος τὸ μῆδος διὰ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ μάλιστα διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, παρακούσοντες, καὶ μὴ παραδεχόμενοι αὐτήν, ὡς ἐγ τῷ παραπορασμῷ τέλοντες.

Kατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῷ ἔριμῳ. Εἴρηται ἐν τῷ οἷς φαλμῷ, διτὶ Παρεπίκραταν αὐτὸν "Ὕψιστον ἐν ἀνύδρῳ" καὶ διεκείρασταν τὸν Θεόν· ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ τὸν ἔχοντα ἀκολούθως· Καὶ τότε γάρ ἐσκαλήρυναν αὐτῶν τὰς καρδίας, ἀποπεμψάμενοι τὴν τοῦ Θεοῦ φωνὴν, ἣν ἤκουσαν ἐν Σινᾷ, καὶ ἐκλαθόμενοι τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ, καὶ ἀποστήσαντες, διτὶ πάντα δύναται.

Οὐ διπειρασμάτι με οἱ πατέρες ἡμῶν. Οὐ· δύον: Ἐν τῇ ἔρημῳ. Ηὐ οὐ πειρασμοῦ. Άπο δὲ τοῦ ἀγίου Πνεύματος δὲ λόγος,

"Ἐδοκίμασάν με καὶ εἶδος τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη. Τὰ θαυμάσια καὶ τὰς εὐεργεσίας περὶ ὃν διέξεισιν δὲ φαλμός. Τὸ δὲ τεσσαράκοντα ἔτη τινὲς μὲν τῷ παρόντι στίχῳ συνάπτουσι, τινὲς δὲ ἐφεξῆς, ἀναγινώσκοντες οὖτες.

Τεσσαράκοντα ἔτη προσώχθισα τῷ γερεῷ ἐκείνη. Τουτέστιν, ἐπαχθῶς ἰσχον αὐτήν· δυσηρεσιθήην ἐκεῖνοις διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ σκληροκαρδίαν αὐτῶν.

Kαὶ εἶπα· Αἱ πλαρῶται τῇ καρδίᾳ. Αστατούσι. Γερεά γάρ, φησιν. ηγετούσι τὴν καρδίαν ἐαντῆς.

Ἄντοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὅδούς μοι. Όδοὺς πολλάκις ἡ Γραφὴ καθάπερ καὶ νῦν τὰς ἐντολὰς διημάζει, διὰ τὸ φέρειν εἰς Θεόν. Γνῶσιν δὲ αὐτῶν, οὐ τὴν διὰ γνώσεως καὶ μελέτης, ἀλλὰ τὴν δὲ ἐνεργείας καὶ πράξεως.

Ὄς ὅμοσα ἐτῇ ὄργῃ μου, Εἰ εἰσελεύσοτεις εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Τὸ Ός βεβαιωτικόν. Βεβαίως, φησιν, ἀπεφηνάμην, ἐν τῷ ὄργισθηντι με, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Τί μὲν οὖν ἐστιν ὄρχος ἐπὶ Θεοῦ, εἰρηται ἐν τῷ πῇ φαλμῷ. "Ἐνθα τὸ, Όμοσα Δαΐδ τῷ δούλῳ μου Περὶ δὲ ὄργης πάλιν ἐξηγησάμεθα τὸν τῷ σ' φαλμῷ. "Οπου τὸ, Κύρις μὴ θυμῷ σου ἐλέγης με, μηδὲ τῇ ὄργῃ σου παιδεύσης με. "Οτι δὲ τὸ οὐ σημαίνει πολλάκις παρ' Ἐβραιοῖς, καὶ ἐν ἀλλοις εἰρήκαμεν. Κατάπαυσις; διὸ γῆ τῆς ἐπαγγείλας, ὡς πάντας τοὺς εἰσαλθόντας Ἱσραὴλίτας ἀπὸ τῆς ἐν μ' ἐτεσιν πλάνης καὶ μεταβάσεως, καὶ ἀνάκαυσις αὐτοῖς γενομένη· λοιπὸν οὐδὲ οἱ παρακούοντες τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν τῆς βασιλείας; τῶν οὐρανῶν.

Διος φόης τῷ Δασίδ, δὲ οἶκος φύκοδόμητο μετὰ τὴν αἰχμαλωστῶν.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΕ.

Ἄνεπιγραφος· καὶ οὗτος πάρ’ Ἐβραίους. Διατί οὐνος φόης παρὰ τῶν Ἐβδομήκοντα ἐπιγέγραπται, προείρεται ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ. Οὐκοῦ δὲ οἰκοδομήν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, καθ’ ιστορίαν μὲν, τῇ παρὰ Ζοροβάβελ ἀνέγερσις τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἡ κατασκευὴ τοῦ προσλήματος, ἐν ὁ δικησεν δὲ Υἱός καὶ Θεός, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἦν ἡχμαλώτευσεν διάβολος· περὶ οὓς εἴρηται· Ἀρέθης εἰς ὑψος, ἡχμαλώτευσας αἰχμαλωστῶν· ἡ σύντασις τῆς Ἐκκλησίας, ἦν δὲ μέγας καὶ σφόδρα ἀρχιτέκτων φύκοδόμησε. Πάντα γάρ ταῦτα προϊδὼν δὲ Δασίδ δέξειν προτρέπεται χαριστήρια. ετοις ædificavit. Cum enim hæc omnia futura esse ut condignas pro tantis beneficiis gratiarum actiones

Ἀστες τῷ Κυρίῳ δόσμα καιρόν. Τι ἔστιν δόσμα B καινὸν εἰρήκαμεν τῷ λῃφαλῷ. Ἔνθα τό, Ἀστες αὐτῷ δόσμα καιρόν, εἰη δὲ ἀν δόσμα καινὸν, καὶ διπερ ἡσαν οἱ διγγελοι γεννηθέντος τοῦ Χριστοῦ· τό, Δόξα ἐτοις ὑψιστοῖς θεῷ, καὶ τὰ ἔξις.

Ἄστες τῷ Κυρίῳ, πᾶσαν τὴν γῆν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ διαδόλου. Τούτο δὲ τῇ κατ’ ιστορίαν οἰκοδομῆ τοῦ ναοῦ πᾶς δὲ ἀρμόστη, μηδὲν ἐνταῦθα τῶν ἄλλων ἔθνων ὡφελουμένων;

Ἄστες τῷ Κυρίῳ, εὐλογήσατε τὸ δρομα αὐτοῦ. Εὐφημήσατε τὸ δνομα αὐτοῦ, δτι σωτήριον Ἰησοῦς γέρδε Σωτῆρ· δὲ δια τοις παντοδύναμον ἐκ πίστεως δνομαζόμενον. Τρίς δὲ τὸ αὐτό, ἤγουν τό, Ἀστες τῷ Κυρίῳ· δια τοις προσώποις διαύθη θεότης, καὶ τῇ αὐτῇ πρέπει λατρεῖα τῇ ἀγίᾳ Τριάδι.

Ἐναγγελίεσθε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Διαγγέλλετε δὲ τὸ σωτήριον κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου· πρὸς τοὺς ἀποστόλους δὲ καὶ τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδόχους δὲ λόγο;· ζήτησον δὲ καὶ τὸν λῃφαλόν τὴν ἐξηγησιν τοῦ, Τὴν ἀληθείαν σου καὶ τὸ σωτήριόν σου εἴπα.

Ἀραγγελίατε ἐτοις ἔθνοσι τὴν δόξαν αὐτοῦ. Τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ τὰ δὲ ἡμᾶς πάθη. Δόξα γάρ τῷ Δεσπότῃ τὸ παθεῖν ὑπὲρ τῆς τῶν δούλων σωτηρίας.

Ἐγ κάσι τοῖς λαοῖς τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Τὰ θαυμάσια ἐργα, δὲ ποιήσει συνανατεμένον; τοῖς ἀνθρώποις.

Ὄτι μέτας Κύριος καὶ αἰτεῖτος σφόδρα. Μέγας μὲν, ὡς παντοδύναμος· αἰτεῖτος δὲ, ὡς φιλάνθρωπος.

Φοβερός ἔστιν ὁ πέρι πάντας τοὺς θεούς. Οὗτος μὲν γάρ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι δύναται κολάξειν,

A *Lauds cantici, ipsi David, quando aedes ædificata est post captivitatem.*

PSALMUS XCV.

Caret etiam hic psalmus inscriptione apud Hebreos. Quare autem a LXX inscriptus fuerit, *Lauds cantici*, in superiori psalmo tradidimus. Et per ædificationem domus, quæ facta est post captivitatem, juxta historiam, templi renovationem intelligimus, quæ facta est a rege Zorobabel. Juxta anagogem vero assumptæ humanitatis habitaculum, in quo Dei Filius post captivitatem illam habitavit, qua diabolus hominem olim captivaverat, et de qua alibi dictum est: *Ascendisti in altum, captivasti captivitatem*²⁰. Vel ipsam etiam Ecclesiae constitutionem, quam magnus ac sapiens ille Architec tus ædificasset beatus David, exhortatur, ac mandat, canamus Deo.

VERS. 1. Cantate Domino canticum novum. Quid sit novum canticum, diximus in psalmo XLII. Ibi: *Cantate ei canticum novum.* Et sane intelligere possumus, illud esse novum canticum, quod nato Domino angeli vigilibus pastoribus cecinerunt: *Gloria in altissimis Deo*²¹, etc.

Cantate Domino, omnis terra. Venit etenim liberaturus omnem terram a dæmonum captivitate. Hæc autem verba quo pacto juxta historiam ædificationi templi possint accommodari, prorsus non video, cum aliæ gentes, præter Judæorum genus, ex hujuscemodi ædificatione omnino nihil juvarentur.

VERS. 2. Cantate Domino, benedicite nomini ejus. Laudate nomen ejus, quoniam salutare est. Jesus etenim interpretatur *Salvator*. Vel quia omnipotens est illius nomen, si cum fide nominetur. Et considera quomodo ter dixerit: *Cantate Domino*, quia nimirum tribus divinis personis eadem est divinitas: unde idem merito cultus ipsi præstari debet Trinitati.

Evangelizate de die in diem salutare ejus. Salutarem, inquit, Evangelii prædicationem semper annuntiate. Loquitur autem ad apostolos, et ad illorum successores. Vide quæ dicta sunt in psalmo XXXIX, in expositione illius versiculi: *Veritatem tuam, et salutare tuum dixi*.

Vers. 3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus. Incarnationem nimirum, et passiones omnes, quas ob salutem nostram sustinuit. Fuit quippe illi gloria, ut pro servorum suorum redemptione atque salute tanta sit passus.

In omnibus populis mirabilia ejus. Mirabilia nimirum opera, quæ fecit cum inter homines versaretur.

Vers. 4. Quoniam magnus Dominus, et laudabilis valde. Magnus quidem ut omnipotens, laudabilis vero ut misericors.

Timentus est super omnes deos. Nam et in presenti sæculo punire potest et in futuro: nec cor-

²⁰ Psal. LXVII, 19. ²¹ Luc. II, 14.

pus tantum, sed ipsam etiam animam, quod illi minime possunt : et hic quidem vere timendus, illi autem hominum potius opinione atque imaginatione formidantur. Deos vero impropre hic gentium deos appellavit, ideo sequitur :

Vers. 5. *Quoniam omnes dicit gentium dæmonia.* Gentiles olim deos suos appellabant dæmones, tanquam scientes, ac cuiuscunque boni gnos : nos vero dæmones eos appellamus, tanquam peritos ad malum.

Dominus autem caelos fecit. Atqui fecit et cetera omnia : *Omnia enim, inquit, per ipsum facta sunt*²¹ : Propheta autem hoc loco ad majorem illius admirationem et gloriam, ea tantum commemoravit, quæ digniora sunt et magnificientiora.

Vers. 6. *Confessio, et pulchritudo in conspectu ejus.* Per ipsas virtutum habitudines, homines illos significare voluit, qui hujuscemodi virtutibus sunt praediti : per confessionem nimirum, eos qui propriæ delicta consistunt ; et per pulchritudinem, eos qui ipsa confessione pulchriores atque ornatores efficiuntur, quique per hujusmodi pœnitentiam antiquas quodammodo peccatorum sorores abluunt. illud : *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum*²².

Sanctimonia et magnificencia in sanctificatione ejus. (Græce pro *sanctificatione* ἀγιάσματι legimus, quæ dictio non tantum *sanctificationem*, sed *sanctuarium* etiam significat.) Per sanctuarium igitur, quodlibet templum intellige Deo dicatum : quod ideo sanctuarium appellat, quia a Deo sanctificatum est, et quia omnes eos homines sanctificet, qui illuc cum fide ingrediantur. In hoc igitur sanctuario, magnificencia et sanctimonia conversantur, hoc est, munditia et puritas, et opera omnia quæ magnos viros decent.

Vers. 7. *Afferte Domino, parentelas gentium, afferte Domino gloriam et honorem.* Per gentium parentelas nationes orbis varias intelligit. Vel (quia Græca dictio πατρὶα non parentelas tantum, sed paternitates quodammodo significat), hujusmodi nomine gentium patres forte intelligit, quos esse dieimus tam sacerdotes eorum quam doctores. Quam vero gloriam, et quem honorem Deo affteri jubeat, diximus in psalmo xxviii, ubi eadem sere habentur verba. Vel aliter : *Afferte ei gloriam, ut Deo, cui vere ac proprie debetur gloria, honorem vero ut Patri : Honora enim, inquit, patrem tuum.* Est autem Christus omnium hominum Deus, ut nos adoptavit.

Afferte Domino gloriam nomini ejus. Hujusmodi etiam verba habentur in illo psalmo xxviii, ubi ea exposuimus. Vel aliter : omnibus mandat, qui Christi nomine indui sunt, et Christiani appellantur, ut laudabili conversatione illum glorifcent ; eademque hæc verba ter repetit, juxta rationem, quam superiorius in principio psalmi reddidimus.

Vers. 8. *Tollite hostias, et introite in aulas ejus.* Hostias nimirum spirituales tolli jubet. *Spiritus enim Deus est, et eos qui eum adorant, adorare aportet in spiritu et veritate.* Hostiæ autem huius-

A καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ οὐ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν· ἐκεῖνοι δὲ, οὐδὲκως. Καὶ οὗτος μὲν ἀληθεῖα φυσικὸς· ἐκεῖνοι δὲ, φαντασία. Θεοὺς δὲ λέγει, τοὺς τῶν ἑθνῶν.

"Οτι πάρτες οι θεοι τῶν ἑθνῶν, δαιμόνια. "Ελληνες μὲν δαιμονας τοὺς θεοὺς αὐτῶν ὠνόμαζον, ὡς δαιμονας καὶ ἐπιστήμονας τοῦ καλοῦ· τιμεῖ; δὲ προστρέψαντες αὐτοὺς δαιμονας, ὡς ἐπιστήμονας τοῦ κακοῦ.

"Ο δὲ Κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε. Καὶ μὴ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. Πάντα γάρ, φροντιν, δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἀλλὰ γάρ τὰ μεγαλοπρεπέστερα παρέβει, ὡς θαυματώτερα.

B 'Εξομολόγησις, καὶ ὥραιστης ἐκάπιοις ἀντοῦ. Διὰ τῶν ἔξεων τοὺς ἔχοντας ὑποθηλούς· ἐξομολόγησιν μὲν λέγων, τοὺς ἔξομολογουμένους τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· ὥραιστης δὲ, τοὺς ὥραιούς ἐντεῦθεν γινομένους, ὡς διὰ μετανοίας ἀπολουμένους. Οὕτοις οὖν ἐνώπιον αὐτοῦ κατὰ τό· Ὁρθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὥτα αὐτοῦ, εἰς δέσησιν αὐτῶν. Tales igitur viri sunt in conspectu Domini, iuxta

'Αγιοσύνη καὶ μεταλοπρέπεια ἐτῷ ἀγαθοπατὶ αὐτοῦ. 'Αγιασμα αὐτοῦ, οἱ κατὰ τόπους ναοί, ὡς ἀγιάσμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀγιάσοντες τοὺς μετὰ πίστεως εἰσερχομένους εἰς αὐτοῦ. 'Ἐν τούτῳ, φροντινούτας, ἀγιούνη καὶ μεγαλοπρέπεια πολιτεύονται· τούτεστι καθαρότης, καὶ τὰ μεγάλοις πρέποντα ἔργα.

C Tales igitur viri sunt in conspectu Domini, iuxta

'Ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ, αἱ πατριαὶ τῶν ἑθνῶν, ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ δέξαρ καὶ τιμήσ. Πατριαὶ τὰ γένη. 'Η πατριαὶ τῶν ἑθνῶν, οἱ πατέρες αὐτῶν, ἥγουν οἱ λεπεῖς, καὶ διδάσκαλοι. Ποίαν δὲ λέγει δέξαν καὶ τιμήν, εἰρήκαμεν ἐν τῷ κηρυκῷ φαλμῷ· καὶ τοῦτο γάρ κεῖται τῷ, 'Ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ δέξαρ καὶ τιμήσ. 'Η καὶ ἀλλως; δέξαν μὲν, ὡς θεῖ, τιμῆσ; δέξαν μὲν, ὡς Πατρί· Τίμα γάρ, φροντιν, τὸν πατέρα σου· καὶ γάρ καὶ θεὸς τὴν ἡμῶν ἐστιν, ὡς δημιουργός· καὶ Πατήρ, ὡς διὰ τοῦ βαπτισματος υἱοθετήσας ἡμᾶς. Tales igitur viri sunt in conspectu Domini, iuxta

'Ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ δέξαρ ὄντος αὐτοῦ. 'Ἐν τῷ φροντίᾳ φαλμῷ ἡρμηνεύθη τοῦτο. 'Η καὶ ἀλλως· προτρέπεται τοὺς περικειμένους; τὸ δνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ Χριστιανὸς καλουμένους δέξαντεν αὐτὸς διὰ πολιτείας ἐπαινουμένης· τρίτον δὲ κανταῦθα τῷ, 'Ἐνέργητε τῷ Κυρίῳ, κατὰ τὴν ἐπιφύλαξιν φαλμοῦ φησίεσσαν ἐξῆγησιν.

D 'Ἄριτε θυσίας καὶ εἰσπορεύεσθε εἰς τὰς αἰλίδας αὐτοῦ. Θυσίας πνευματικάς· Πτερῦμα γάρ, φροντινούτας, ὡς θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐτρεύματος καὶ ἀληθείας δεῖ πρεσβυτερεῖς· Ουσίας δὲ τοιαῦτης.

²¹ Joan. 1, 3. ²² Psal. xxxii, 16.

ταὶ, αἱ ἀρεταὶ· αὐλαὶ δὲ αὐτοῦ νῦν, αἱ κατὰ Α modi, virtutes sunt; αὐλεὶ vero ejus, variæ per τόπους ἐκκλησίαι.

Προσκυνήσατε τῷ Κυρίῳ ἐν αὐλῇ ἀγίᾳ μέτοι. Ἡρμηνεύθη καὶ οὗτος ὁ στίχος ἐν ἐκκλησῃ τῷ φαλμῷ. Πρόσχεται δὲ, πῶς εἰπεῖν αὐλάς, εἴτε πάλιν αὐλὴν, διδάσκων, διειπολλαῖ μὲν εἰσι τῷ ἀρετῷ, μέτα δὲ τῇ πίστει. Διηρήγνυται μὲν γάρ τοις τόποις ἥμανται δὲ τῇ ὁμοδοξίᾳ.

πιστοὶ ecclesiæ sunt, sicut vero uia est omnium mater Ecclesia. Divisæ siquidem sunt locis, quæ conjunctæ sunt unitate opinionis.

Σαλευθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα η̄ τῇ. Τῇ ἐπιφανεῖται αὐτοῦ, μετακινηθῆται δὲ τῇ πλάνῃ ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· σεισμὸν γάρ τοῦτο καὶ προφήτης Ἐπερος ἐκάλεσεν. Εἶποι δὲ οἱ τις, καὶ τὸν κλόνον τῆς γῆς, τὸν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ· καὶ διειπολλαῖς λαοῖς ἡ τεράρχησαν θυη, διὰ τὸ κήρυγμα. B

geliī prædicationem quo aduentus alique incarnationis

τοῦτο sunt.

Adorate Dominum in aula sancta ejus. Hic versiculos expositas etiam a nobis sunt in eodem psalmo xxviii. Illud autem animadvertisendum ducimus, quod cum superiori plurali numero aulas dixerim, nunc singulari sermone rursus aulam nominavim: docens nimis, quod multæ quidem humero ecclesiæ sunt, sicut vero uia est omnium mater Ecclesia. Divisæ siquidem sunt locis, quæ

vers. 9. Commoveatur a facie ejus universa terra. Ille, inquit, adventu, universus orbis ab errore ad veritatem commoveatur. Unde aliud propheta Christi aduentum, terræmotum appellavit. Illam etiam terræ commotionem fortassis Propheta hic intelligit, quam passionis tempore facta est. Vel commovendam esse terram prædictit, quia ad Evangelii prædicationem quo aduentus alique incarnationis

B

Dicite in genibus quia Dominus regnabit. Hujusmodi etiam verba exposita fuerunt in psalmo xcii; vel: Dicite quod Dominus regnabit, hactenus namque diabolus et peccatum regnaverant. Vel aliter, regnare hic Christus dicitur, propter voluntariam illam credentium subjectionem, quam filii Dei præstat. Nam aliqui ab æterno etiam super impios atque invitos regnat.

Kai γάρ κατώρθωσε τὴν οἰκουμένην. Ὁρθοποδεῖν εἰς εὐσέβειαν παρεσκεύασεν· η̄ ἔδρασεν εἰς θεογνωσίαν. Οἰκουμένην δὲ λέγει, τὴν ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαν. Εἰς πᾶσαν γάρ, φησι, τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ γοθός τοῦ αὐτῶν· καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ φίλματα αὐτῶν· περιτὸν δὲ τὸ γρό.

C

vers. 10. Etenim direxit orbem terræ. Modum, inquit, præparavit Christus, quo humanum genus universum recta ad pietatem atque ad virtutes posset incedere; vel stabilivit eos Christus in cognitione Dei; et per orbem terræ, universam Ecclesiam in toto orbe existentem intelligit. In omnem enim terram, inquit, exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum¹⁰. Superflua est autem dicatio enim.

Qui non commovebitur. Ex quo enim liberatus est a dæmonum servitute, qui antea illum commovebant, consequenter fundatus fuit super inconcussum ūdei petram. Similem pene sententiam vidiimus in psalmo xcii, ibi: Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur, ubi exposuimus.

Judicabit populos in rectitudine. In die scilicet judicii. Hoc autem dicit, ut sciamus quod Christus omnes judicaturus est.

vers. 11. Latentur cæli, et exsultet terra. Ob D

celestem nimis et deinde terrestrem Christum. Altera quippe ejus natura superne descendit, altera vero inferius e terra ortum habuit.

Commovere mare, et plenitudo ejus. Commoveri hoc in loco posuit, pro exsultare. Plenitudo autem maris, sunt illius flues, vel flumina, stagna, fontes, ac tota denique aquarum materia. Exsultet autem huiuscemodi aquarum plenitudo, ob sacram Christi baptismum, quod in eis celebratum est.

Gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt. Quia scilicet illinc transiturus est Christus, atque hoc pacto ea omnia sanctificabit. Per omnia vero, quæ in eis sunt, ipsas plantas intelligit.

“Ἔτις οὐ σαλευθήσεται. Τῶν σαλευόντων αὐτὴν δαιμόνων ἀπαλλαγεῖσα, καὶ τῷ τῆς ἀρραγοῦς πέτρᾳ τῆς πίστεως θεμελιωθεῖσα. Εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ἑδ' φαλμῷ· Καὶ γάρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἵτες οὐ σαλευθήσεται, καὶ ἀνάγνωθι τὴν ἐκτὸν ἐξῆγησιν.

Κριτεὶ λαοὺς δὲ εὐδύτητι. Κατὰ τὴν ἡμέραν δηλαδὴ τῆς χριστεως. Εἶπε δὲ τοῦτο ἵνα γνῶμεν διειπολλαῖς πάντας.

Εὐφραίνεσθωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω η̄ τῇ. Διὰ τὸν οὐράνιον, εἴται ἐπίγειον. Τοῦ Χριστοῦ γάρ, τὸ μὲν ἀνάθεν κατήλθε· τὸ δὲ κάτωθεν ἀνῆλθε.

Σαλευθήσεται η̄ θάλασσα, καὶ τὸ πλινθωμα αὐτῆς. Σάλευσιν ἐνταῦθα τὴν σκιρτησιν λίγει. Πλινθωμα δὲ τῆς θαλάσσης τὰ πέρατα αὐτῆς, η̄ οἱ ποταμοὶ, αἱ λίμναι, αἱ πηγαὶ· καὶ ἀπλῶς πᾶσα φύσις θάτιων· σκιρτησάτω δὲ αὐτῇ, διὰ τὸ βάπτισμα τοῦ Σωτῆρος.

Χαρήσεται τὰ πεδία, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. “Οὓς μέλει δι' αὐτῶν δέευεν ὁ ἀγιάζων Χριστός. Πάντα δὲ τὰ ἐν αὐτοῖς, φυτά δηλονότι.

¹⁰ Psal. xviii, 5.

Vers. 12. *Tunc exultabunt omnia ligna silvarum.* A
Eo quod ex eis sumendum sit salutare crucis
ignum.

A facie Domini, quoniam venit. Erit autem letitia
haec atque haec exultatio a facie Domini, hoc est,
propter ejus presentiam atque adventum. Quoniam
ecce jam venit ad carnis dispensationem. Solent
autem prophetæ sapientiis ipsis etiam inanimatis
atque insensibiliibus rebus gaudium ascribere,
quoties nimis summam aliquam voluerint letitiem
demonstrare: quasi ipsa etiam elementa ani-
ma ac sensu carentia letentur. Vel aliter, per celos,
caelestes angelos intellige; per terram vero, terre-
nos homines; et per mare, nautas ipsos, aut ma-
ritimos quoscunque homines, hoc est, insulanos;
per campos item, agricultores; et per ligna silvarum,
arborum incisores, eosque qui silvas incolunt et
montes. Vel aliter: per celos, eos intellige, qui
caelestia meditantur; per terram vero, eos qui
terrena tantum curant; item per mare, eos qui
amarant impietatem sectantur; per campos etiam
resupinos quolibet homines, et carnis passionibus
subjectos: et denique per ligna silvarum, duros,
rudesque et infretuosos ad virtutem homines. Hi
omnes etenim Christi incarnatione, ad illius fidem invitati, delectatione atque voluptate maxima re-
plebuntur.

Quoniam venit judicare terram. Dupli, inquit,
afficietur gaudio, et quia veniet ad dirigendum
orbem terræ, et quia rursus veniet ad judicandam
terræ, et ad retribuendum unicuique secundum
opera sua, et ad liberandum elementa a cor-
ruptione.

Vers. 13. *Judicabit orbem terræ in justitia, et
populos in veritate sua.* Per orbem terræ gentes
intelligit in orbe habitantes; per populos vero,
ipsos Iudeos. Vel: per orbem terræ, et per po-
pulos, idem æque significat; populos autem in
plurali numero dixit ob generationum diversita-
tem. Judicavi autem Christus in justitia, hoc
est juste, quia non est personarum acceptor: et in veritate judicabit, veluti is qui omnia ex-
actissime novit.

Ipsi David quando terra ejus constituta est.

PSALMUS XCVI.

Hic psalmus similiter inscriptione caret apud
Hebreos. Hanc autem inscriptionem LXX ei im-
posuerunt, quam arbitrii sunt illius argumentum D
continere. Ipsi enim David ideo inscripserunt,
quia ad Christum pertinet, qui oriundus est ex
genere David. Et aliter: David interpretatur
matri fortis, unde per manu forte, ipsum pro-
prie Christum intelligimus, qui omnipotens est.
Quando terra ejus constituta est, hoc est, quando
pacem et tranquillitatem habuit, liberata a da-
monum tyrannie. Domini enim inquit, *terra*,
et *plenitudo ejus*. Tunc enim hic psalmus Christo
sea fuisse compitus.

Vers. 1. *Dominus regnabit, exultet terra.* De
hoc verbo *regnare*, diximus in superiori psalmo.
Regnavit autem Dominus destructio dæmone ei

*Tots ἀγαλλάσσονται πάρετα τὰ ξύλα τοῦ δρυ-
μοῦ.* Διὰ τὸ μέλλειν ἐξ αὐτῶν ληφθῆναι τὸν αὐτῆ-
ριον σταυρόν.

'Απὸ προσέκου Κυρίου, δει ἔρχεται. Γενήσεται
δὲ ἡ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλιασις, καὶ τὰ τοιεῦτα
ἀπὸ προσώπου Κυρίου, τουτέστι διὰ τὴν ἐπαφάνειαν
τοῦ Χριστοῦ. Διέται ίδον ἔρχεται, πρὸς τὴν ἐνσερκον
οἰκονομίαν. Εἰώθαστε δὲ οἱ προφῆται περιτιθέντες τοὺς
ἀψύχους χαρὰν ἐμψύχων, διαν ὑπερβάλλουσαν ἀγα-
λλιασιν ἐμφῆναι βουληθῶσιν· ὡς μονονούχη καὶ τῶν
ἀψύχων εὐφραινομένων. Νοήσας δ' ἀν καὶ ἐπέρως·
οὐρανοὺς μὲν, τοὺς ἐπουρανίους ἀγγέλους· γῆν δὲ,
τοὺς ἐπιγείους ἀνθρώπους· θάλασσαν δὲ, τοὺς ἐπι-
θαλαττίους ἢ τοὺς νησιώτας καὶ τοὺς ναυτιλομένους·
πεδία δὲ τοὺς ἐν ταῖς πεδίαις γεωργοῦντας· ξύλα δὲ
δρυμοῦ, τοὺς δενδροτόμους, καὶ τοὺς ἐν ἀγροῖς ἔ-
ρετιν. Ή καὶ ἄλλως· οὐρανοὺς μὲν, τοὺς τὰ ιπου-
ράνια φρονοῦντας· γῆν δὲ, τοὺς γῆινα· θάλασσαν
δὲ τοὺς ἐν τῇ πικρᾳ τῆς ἀσεβείας· πεδία δὲ, τοὺς
ὑπέτους· καὶ ἐπιβάτους τοὺς πάθεις· ξύλα δὲ δρυ-
μοῦ, τοὺς σκληρούς, ἥ ἀκάρπους εἰς ἀρετὴν. Πάντες
γάρ ἡδονῆς πλησθήσονται, διὰ τὴν ἀνανθράκ-
σιν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν μεταπέ-
μνον.

"Οτι ἔρχεται κρίναι τὴν γῆν. Διπλῆν, φησιν
ἔξουσιν ἡδονὴν, διτε ἔρχεται κατορθῶσαι τὴν οἰκουμέ-
νην, καὶ διτε κρίναι κρίναι τὴν γῆν, καὶ
ἀποδοῦναι μὲν ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐλευθε-
ρῶσαι δὲ καὶ τὰ στοιχεῖα, ἀπὸ τῆς φθορᾶς.

*Kρίνει τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ
λαοὺς ἐν τῇ διηθεῖᾳ αὐτοῦ.* Οἰκουμένην μὲν, τὰ
τις οἰκουμένης οὖν· λαοὺς δὲ, τοὺς ιουδαίους.
Η οἰκουμένη καὶ λαοὺς, τὸ αὐτὸν νοήσεις· λαοὺς
δὲ τὰ ηθυντικά, διὰ τὰς πολλὰς διαφορὰς τῶν γενῶν.
Κρίνει δὲ δικαίως μὲν, ὡς ἀπροσωπιλήπτος· ἀλλού
δὲ, ὡς πάντα εἰδὼς.

Ταλμὸς τῷ Δασιδ, σάρε τὴν φύσιν καθιστάται.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ'.

'Ανεπίγραφος καὶ οὐτος παρ' Ἐβραιεσι. Οι Ἐβραίοι
μήκοντα δὲ καὶ ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐκθέτειν
στοχαστάμενοι τῆς ὑποθέσεως. Τῷ Δασιδ μὲν, δι-
τοῦ Δασιδ Χριστῷ ἀνατέθειται· καὶ ἄλλως γάρ,
τοῦ Δασιδ τὸν ικανὸν χειρὶ σημαίνοντος, ικανὸς ἐν
εἴη χειρὶ κυρίως οὔτες, ὡς παντρύνεμος. Οσάτε
δὲ ἡ γῆ αὐτοῦ καθίστατο, ταυτάτινη, ὅπους εἰρή-
νετο, καὶ ἐγαληνίας, τῆς τυραννίδος τῶν δαιμόνων
ἀπαλλαγείσα. Τοῦ Κυρίου δὲ, φησιν, ἡ γῆ καὶ τὸ
ζεύγρωμα αὐτῆς. Τότε οὖν ἡρμοσσεν αὐτῷ διαλύεις
οὗτος πρὸ πολλοῦ συντεθείς.

'Ο Κύριος ἁβασίλευσεν, ἀγαλλισθω ἡ γῆ.
Περὶ τοῦ ἁβασίλευσεν, ἐν τῷ πρὸ τούτου φαλμῷ
ἐρήθη. Ἐβασίλευσε καταβαλὼν τὸν διάδολον· καὶ

ἀνελὼν τὴν βασιλεύουσαν ἀμαρτίαν. Καὶ περὶ τῆς ἀγαλλιάσεως δὲ τῆς γῆς ἐν ἑκείνῳ εἰρηται.

Εὐφρατήτησαρ γῆσοι πολλαῖ. Άλι κατὰ χώραν ἐκυλησαὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀποστίας ἀνακύψασαι· καὶ πανταχόθεν μὲν περικλυζόμεναι τοῖς κύμασι τῶν πειρασμῶν, πῆξιν δὲ ἐν τῷ Χριστῷ βάσιμον κεκτημέναι. "Ἡ καὶ ἀπλῶς νοήσωμεν τὰς πεπιστευκύτες ψυχάς· ὡσπερ καὶ γῆν, τὴν κτίσιν τὴν κατεῖν.

Νεφέλη καὶ γρύζος κύκλῳ αὐτοῦ. Νεφέλη καὶ γνήσος, ἡ προσληφθείσα σάρξ, ὡς ὑποκρύπτουσα τὴν θεότητα· ἔσικε δὲ τοῦτο τοῖς ἐν τῷ ιζὸς ψαλμῷ ῥητοῖς· Καὶ θέτοι συθέος ἀποκρυψήσῃ αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ η σκηνὴ αὐτοῦ.

Δικαιοσύνη καὶ κρίμα κατόρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ταῦτα γάρ κατόρθωσε βασιλεύσας. Καὶ διντας δικαιαία κρίσις, τὸ τὸν μὲν τυραννοῦντα διάβαλον καθελεῖν, τοὺς δὲ τυραννούμενος ἀνθρώπους ἐλευθερώσας. "Ἡ καὶ ἀλλῶς· Δικαιοσύνην, ἡτοι καθόλου πᾶσαν ἀρετὴν, καὶ κρίσιν ὅρθην, εἰεον διάκρισιν ἀδίδαξεν η βασιλεία αὐτοῦ.

Πῦρ ἐρώπιον αὐτοῦ προκορεύσεται, καὶ φλογῖσι κύκλῳ τὸν ἔχθροντος αὐτοῦ. Ταῦτα τοῦ κατρού τῆς παγκοσμίου κρίσεως· Τοῦτο καὶ Δανιήλ θεασάμενος ἔγραψεν. Ήτι; Ποταμὸς πυρὸς εἴλεκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ἐγχροὶ δὲ αὐτοῦ κοινῶς πάντες οἱ τῷ ἔχθρῷ αὐτοῦ διαβόλῳ πειθόμενοι. Κύκλῳ δὲ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ, πανταχόθεν.

"Ἐργασαν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ. Οἱ ἀπόστολοι· τὸν ἀληθινὸν γάρ μετασχόντες φωτὸς, ἡστραψαν καὶ αὐτοί, πρὸς οὓς καὶ δὲ Χριστὸς ἔλεγεν· "Ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Τοῦτο συνάδει τῷ φρεσῷ τοῦ εἰρημένου φαλμοῦ, τῷ· "Ἄνθρακες ἀνήρθησαν αἱ' αὐτοῦ.

Εἶδε καὶ ἐσαΐεύθη ἡ γῆ. Εἶδε τὰς ἀστραπὰς ταῦτας καὶ ἐσκίρτησεν. "Ἡ μετεκινήθη ἀπὸ τῆς πλάνης ἐπὶ τὴν ἀληθείαν· καὶ ἀπὸ τοῦ σκότους, ἐπὶ τὸ φῶς. "Ἡ ἐσαΐεύθη, ἵνα κρείττον ἐδρειωθῇ. Καὶ τάκενες γάρ τὰ παλαιωθέντα θέλοντες ἀνακαινίσαι, σαλεύουσιν αὐτὰ πρότερον. Διὸ περὶ Παύλου καὶ Σέλλα τινὲς Βειγον· Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀραστατώσατες, οὗτοι καὶ ἀνθάδε πάρεστι.

Τὰ δρη ὁσεὶ κηρὸς ἐπάκησαν ἀπὸ προσώπου Κυρίου· ἀπὸ προσώπου Κυρίου κάσης τῆς γῆς. "Ορη τροπικῶς, οἱ δαίμονες, διὰ τὸ ἐπηρμένον, καὶ ἀλαζονικὸν, καὶ ἀκαρπόν, καὶ σκληρόν, καὶ κρημνῶδες· εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ιζὸς ψαλμῷ· "Ὡς τῆκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, σθεώς ἀπολούνται οἱ ἀμαρτωλοί ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἀνάγνωσθε τὴν ἔξηγησιν αὐτοῦ.

A peccato, qui antea in orbe regnabant. De ex-sultatione terræ ibi etiam dictum est.

Lætentur insulae multæ. Ecclesiæ nimirum quæ in variis sunt mundi partibus, quæque ab amara et salsuginosa, ut ita dicam, infidelitate, insularum instar elevatæ sunt; quæque licet assiduis tentationum fluctibus impellantur, fundamentum tamen ac solidam in rege suo Christo stabili-tatem habent. Vel per insulas, simpliciter fideliūm omnium animas intellige; et per terram nō tam creaturam.

Vers. 2. Nubes et caligo in circuitu ejus. Per nubem et per caliginem, assumptam carnem intellege, quæ divinitatem occultabat. Similia pene verba ea sunt, quæ habentur in psalmo xvii:

B Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus.

Justitia et judicium directio throni ejus. — *Thro-ni ejus*, pro regni ejus dixit, quod regnum ipse Christus regnans direxit. Illud autem vere fuit justum judicium, quo et tyrannum dæmonem destruxit, et oppressum tyrannide humanum genus salvavit. Vel aliter: Per justitiam, in universum, omne virtutis genus intellige, et per judicium, rectitudinem ac discretionem, quæ omnia regnante Christo didicimus.

Vers. 3. Ignis ante ipsum præcedet, et inflam-mabit in circuitu inimicos ejus. Hæc verba pertinunt ad tempus universalis judicii, quod et propheta Daniel prospiciens dixit: *Fluvius ignis trahebat gradiens ante eum* ²². Christi vero inimici omnes sunt, qui inimico ejus diabolo obtemperant. In circuitu autem ejus, hoc est: undique, atque ex omni parte.

Vers. 4. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ. Apostoli nimirum, qui veræ lucis participes effeci sunt, ac veluti astra quadam coruscantia omnibus apparuere, et ad quos a Christo dictum legimus: *Vos estis lux mundi* ²³. Suntque consona hæc verba iis quæ in præallegato psalmo haben-tur, ibi: *Carbone succensi sunt ab eo*.

Vidit, et commota est terra. Vidit bujnscemodi fulgura, et exsultavit. *Vel, commota, id est, commutata est, ab errore nimirum ad veritatem, et a tenebris ad lucem: vel commota est, ut melius stabiliretur.* Siquidem artifices prius commovere omnia ea solent, quæ volunt renovare. Ideo de Paulo et Sila in Actis dictum legimus, ex impiorum persona: *Hi concusso universo orbe huc reniunt* ²⁴.

Vers. 5. Montes quasi cera, liquefacti sunt a facie Domini, a facie Domini tolitus terræ. Per montes figurate ipsos dæmones intelligit, quia elati atque in altum quoddammodo elevati sunt, et arrogantes; steriles item ac rigidi, et præcipitiis ac præruptis locis reserti. Dictum est etiam in psalmo lxvii, quod *Quemadmodum liquevit cera a facie ignis, sic pereunt peccatores a facie Dei.* Ibi vide.

²² Dan. vii, 9, 10. ²³ Matth. v, 14. ²⁴ Act. xvii, 6.

VERS. 6. *Annuntiaverunt cœli justitiam ejus.* A Per cœlos prophetas aut apostolos intellige, qui cœlestem vitam ac conversationem optimè colebat; et dum ait annuntiasse eos justitiam ejus, hoc intelligit, quod non solis Judæis aperta sit Dei cognitio, quinimo quod ipsæ etiam gentes ad veritatis cognitionem vocatae sint. Vel justitiam aliter expone, prout superius diximus, exponendo illa verba: *Justitia et judicium directio throni ejus.* Vide etiam in psalmo xxxix, ibi: *Evangelizari justitiam in Ecclesia magna.*

Et videant omnes populi gloriam ejus. Admiranda nimirum illius opera, propter quæ glorificatus es.

VERS. 7. *Confundantur omnes, qui adorant sculptra, qui glorianter in idolis ejus. Erubescant.* B cum tanta ac talia opera a Deo sint gesta. Vel erubescant, dum de idolatriæ errore redarguntur.

VERS. 8. *Adorate eum, omnes angeli Dei. Et alii quidem Domino, secundum carnem nati, laudent eum dicentes: Gloria in altissimis Deo* ¹⁸, *alii vero serviliter ei ministrent, quemadmodum in deserto ministrarunt postquam tentatus fuit a diabolo: et alii ascendi illi in cœlum praenentes inserviant, et clament: Tollite portas principes vestras* ¹⁹, etc.

Audivit et lætata est Sion. Audivit Sion cœlos annuntiantes ea quæ ad Christum pertinebant; vel nova Sion, universalis nimirum Ecclesia audiuit, et lætata est.

*Et exultaverunt filiae Judææ. Filiae Judææ olim dicebantur esse particulares illæ synagogæ, quæ in variis erant oppidis ac civitatibus provinciæ Judææ et Judæorum imperio subditis: nunc autem per alias universalis Ecclesiæ, omnes et singulas intelligimus ecclesias, quæ in variis sunt mundi locis, tanquam ab universali illa matre procreatæ. Et quia Sion interpretatur *specula*, et Judæa *confessio*, recte possumus tam per Sion, quam per Judæam Ecclesiam ipsam intelligere: quia speculationibus vacat, et veritatem contemplatur, et quia constitetur et condignas Deo gratias agit.*

Propter judicia tua, Domine. Quia scilicet justo D tuo judicio unicuique reddes juxta opera propria, fidelibus nimirum requiem, infidelibus vero æterna supplicia.

VERS. 9. *Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram. Dominus super omnem terram. Vel altissimus super terram, quemadmodum etiam super cœlum*

Valde exaltatus es super omnes deos. Eos scilicet qui dii reputantur. Et illi quidem falso exaltati sunt, atque ob errorem: tu autem vere exaltatus es, ob summam tuam potentiam. Quanto igitur veritas errore major est, tanto etiam tua

Arχηγειας οι οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Οι οὐρανοί, οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι, ὡς οὐράνιου πολιτείαν ἐπιδειγμένοι. Δικαιοσύνην δὲ λέγει εἰ μή μόνοις τοῖς Ἰουδαίοις περικλεῖσαι τὴν θεογνωσίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη καλέσαι πρὸς ἐπιγνώσιν τῆς ἀληθείας. Η καθὼς εἰρήκαμεν, ἐρμηνεύοντες τὴν Δικαιοσύνην καὶ κρίμα κατέρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ· ζητησον δὲ καὶ ἐν τῷ λόφῳ φαλμῷ τὴν ἑγγύησιν τοῦ, Εἰνῆγγειος σάμην δικαιοσύνην ἐν Ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ.

Kai εἰδοσαν πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Τὰ θαυμάσια ἔργα αὐτοῦ, δι’ ἀειδεῖσθη.

Αἰσχυνθήσασαι πάντες οἱ κροσκυνοῦστες τοῖς γιλυκτοῖς οἱ ἐγκαυχώμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Αἰσχυνθήσασαι τοιούτων ἔργων ὅπ’ αὐτοῦ τελουμένων, ή τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ἐλεγχομένης.

Προσκυνήσασαι αὐτῷ, πάντες ἀγαπεῖσθαι Θεῷ. Οἱ μὲν δὲ τοῖς ἐγεννηθη κατὰ σάρκα, ὑμνούσοις τεσσάροις, καὶ τῷ, Δόξα ἐν ὑψίστοις, λέγοντες· οἱ δὲ μετὰ τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ πειρασμούς, δουλοκρεπῶς διακονοῦντες αὐτῷ· οἱ δὲ ἀναλαμβανομένοι πρὸς οὐρανὸν, δορυφορικῶς πορευόμενοι, καὶ τῷ, Ἀράτε κύλας, κραζόντες.

Ηκουσαν καὶ ηὐχράνθη Σιών. Ἡκουσε τῶν οὐρανῶν, ὡς εἰρηται, ἀναγγελόντων τὰ περὶ αὐτοῦ. Η νέα Σιών ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ ηὐφράνθη.

Καὶ ἡγαλλιδσαρτο αἱ θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας. Πάλαι μὲν θυγατέρες τῆς Ἰουδαίας, αἱ κατὰ τὰς ὅπ’ αὐτὴν πόλεις μερικαὶ συναγωγαῖ. Νῦν δὲ θυγατέρες τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς, αἱ κατὰ πάσαν γῆν, ἐκκλησιαις ὡς ἐξ αὐτῆς προελθουσαι. Ἐπει τὸν Σιών μὲν ἐρμηνεύεται σκοπευτήριον, Ἰουδαία δὲ ἐξομολόγησις, ἀμφοτέρα ἀν εἴη ἡ Ἐκκλησία· οἵα σκοπευτικὴ καὶ θεωρητικὴ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐξομολογουμένη καὶ εὐχαριστοῦσα τῷ Κυρίῳ. Ήνηφράνθη δὲ αὕτη καὶ ἡγαλλιδσαρτο αὕταις, χάριν τίνος;

Verum si quæris cuius rei gratia lætata sit Sion, audi quæ sequuntur:

Ἐνεκεν τὸν κριμάτων σὸν, Κύριε. Οτι ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν πιστοῖς, αιώνιον ἀνάπτασιν· τοῖς δὲ ἀπίστοις, αιώνιον κόλασιν.

Οτι σὺ Κύριος θύμιτος, ἐκλ πάσαν τὴν γῆν. Υψηλὸς Διεσπότης πάσης τῆς γῆς, ὁπερ καὶ τοῦ οὐρανοῦ.

Σφόδρα ὑπερυψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς. Τοὺς νομιζομένους· Ἐκεῖνοι μὲν γάρ ὑψώθησαν ἀπὸ πλάνης· σὺ δὲ ἀπὸ ἀληθείας, ἀπὸ τῆς παναθενεῖνος δυνάμεως· δεσον οὖν μεῖζον ἀλήθειας πλάνης, τοσοῦτον καὶ τὸ σὸν ὑψος τοῦ ἐκείνων. Υψώθης δὲ,

¹⁸ Luc. ii, 14. ¹⁹ Psal. xxiii, 7, 9.

ἀντὶ τοῦ, Ὅψηλὸς ἐγνωρίσθης· εἰπών δὲ διεῖ σφόδρα, καὶ διεῖ χρησάμενος τὸ ὑπέρ, ἵπτειν τὴν ἐπίτασιν τοῦ ὕψους.

Oi ἀρακῶτες τὸν Κύριον, μισεῖτε πονηρά. Μισοπόνηρος γάρ δὲ Κύριος, καὶ φιλάγαθος.

Φυλάσσετε Κύριος τὰς ψυχὰς τῶν δοτῶν αὐτοῦ. Τῶν ἀφωσιαμένων καὶ ἀνακειμένων αὐτῷ.

'Ἐξ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ ρίσεται αὐτὸς. Ἐπηρεαζομένους. Ἀμαρτωλὸς δὲ κυρίως διάβολος, ὡς καὶ πάσης ἀμαρτίας δημιουργός.

Φῶς ἀνέτειλε τῷ δικαιῷ. Φῶς, τὸ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, φῶς πνευματικὸν ὅδηγον αὐτὸν εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν. Ἡ φῶς, τὸ τῆς θεωρητικῆς, ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ τὴν πρακτικήν.

Καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ εὑφροσύνη. Πνευματικῇ παράκλησις.

Εὐφράτητε, δίκαιοι, ἐν τῷ Κυρίῳ. Τὰς βιωτικὰς πάσας εὐφροσύνας, ὡς φευδομένας, ἀποτελέμενα. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ λόγου φαλμοῦ. Ἐυφράτητε ἐπὶ Κύριον καὶ ἀγαλλιάσθε, δίκαιοι· καὶ ζήτησον ἐκεῖ τὴν ἔχηγσιν.

Καὶ ἐξομολογεῖσθε τῇ μητήμη τῆς ἀγιωσύνης αὐτοῦ. Εὐχριστεῖτε ἐν τῷ μνημονεύειν τῆς ἀγιώσης αὐτοῦ· διεῖ ἄγιασθητε· ή ἐξομολογεῖσθε τὰ οἷα δηποτε μολύσματα, ἐν τῷ μνημονεύειν τῆς καθαρίστητος αὐτοῦ. Οὐδεὶς γάρ καθαρὸς παντάπασιν. Δύνανται δὲ καὶ πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ, Πῦρ ἐγώπιον αὐτοῦ προπορεύεται, δρητὸν, μέχρι τοῦ, Ἡκούσετε καὶ ηὔφρατὴ Σιώρ, περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας νειτοῦτο. Ἐφανάντες γάρ, φησίν, αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ, κατιντότας αὐθίς· ἐξ οὐρανοῦ, δηλαδή. Οὐπερ τὸν ἄρδα, φησίν, ἡ ἀστραπὴ ἐξέργεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φύλεται ἐώς δυσμῶν, οὗτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τότε, Ὁ ήλιος, φησί, σκοτισθήσεται, καὶ η σελήνη ὃν δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἐξ οὐρανοῦ. Πίθεν δὲλοθεν φωτισθήσεται δὲ κόσμος; Εἰδεις γάρ τὴν κάθοδον αὐτοῦ καὶ ἐσαλεύηται ἡ τῷ φόδρῳ· η τῶν νεκρῶν ἀνισταμένων μετὰ σπουδῆς. Τὰ δρηδὲ ὡσεὶ κηρὸς ἐτάκησαν, διαλυθμένα τῶν στοιχείων ἀλλοιουμένων. Εἴρηται δὲ περὶ τούτου καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ· Ἐνθά τὸ, Ἐτάκη ἡ γῆ. Ἀνήγγειλαν δὲοι οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ πίλαι, τουτέστιν, οἱ ὑψηλοὶ προφῆται· διεῖ δίκαιος ἔστι κριτής· τότε δὲ, ἐν τῷ καιρῷ τῆς πρᾶς τὸ κρίνειν ἀφίξεως, εἰδον πάντες οἱ λαοὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐρχομένου, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς ἐδίδαξεν. Εἶτα ἐγκελεύεται, τοῖς μὲν εἰδωλοθύταις αἰτιγύνεσθαι τότε, τοῖς δὲ ἀγγέλοις προσκυνεῖν αὐτὸν, εἰδὼς καὶ διμον γενησόμενα. Τῶν ἀγγέλων δὲ προσκυνησάντων, πάντες εὐθὺς οἱ λοιποὶ προσκυνήσουσιν· διεῖ Αὐτῷ πᾶν τὸν κάμψει, ἐπουραγίων, καὶ ἐπιτρεπτῶν, καὶ καταχθονῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

¹⁰⁰ Matth. xxiv, 29. ¹⁰¹ Psal. xlvi, 6.

A sublimitas illorum altitudinem superat. Exaltatus es autem, hoc est, cognitus es altus esse. Conatur autem his verbis Propheta summam Dei altitudinem exprimere, ratiōne exaltatum eum esse dicens super omnem terram, et super omnes deos.

Vers. 10. Qui diligitis Dominum, odite mala. Odit enim Deus malos, et diligit bonos.

Custodit Dominus animas sanctorum suorum. Eorum nimis, qui Deo dicati atque ei sanctificati sunt.

De manu peccatoris liberabit eos. Quoties nimirum oppressi fuerint et læsi. Peccator autem proprie est diabolus, veluti delictorum omnium auctor.

B Vers. 11. Lux orta est justo. Lux vera lucis, lux, inquam, spiritualis, dirigens eum in omnem veritatem. Vel, lux contemplationis ei orta est qui in actionibus suis justitiam servat.

Et rectis corde lætitia. Lætitia, hoc est, spiritualis consolatio.

Vers. 12. Lætamini, justi, in Domino. Omnibus aliis mundi voluptatibus expulsis, veluti falsis. Similis fere sententia habetur in fine psalmi xxxii, ibi : Lætamini in Domino et exultate, justi, ubi vide.

C Et confitemini memoriae sanctificationis ejus. Gratias, inquit, ei agite, memoria repetentes divinam illam sanctificationem, qua sanctificati estis. Vel confitemini antiquas omnes inquinaciones vestras, dum tantam Dei munditiam ac puritatem animo revolvitis, cum inter homines nullus omnino mundus sit. Possunt et praedicta omnia a versiculo illo : Ignis ante ipsum præcedet, usque ad verba illa : Audivit et latata est Sion, de secundo Christi adventu intelligi. Illuxerunt, inquit, fulgura ejus orbi terræ, Christo nimis rursus e cœlo descendente. Nam quemadmodum fulgur exit ab oriente, et venit usque in occidentem, sic erit adventus Filii hominis. Quod si solem tunc obtenebrandum esse affirmamus, et lunam non daturam lucem suam ¹⁰⁰, stellasque casuras e cœlo, undenam aliunde illuminabitur mundus, quam a Christo? Videlicet autem terra ejus de scensum, et commota est ob timorem. Vel commota est, mortuis illico resurgentibus. Montes autem sicut cera liquefacti sunt et dissoluti, commutatis elementis. De his etiam verbis diximus in psalmo lxxiv, ibi : Liquefacta est terra. Annuntiaverunt etiam cœli justitiam ejus ¹⁰¹, hoc est, sublimes atque alti, cœlorum instar, prophetæ olim annuntiaverunt, quod Deus justus est judex : et tunc, hoc est, in illo Judicij tempore, viderunt omnes populi gloriam ejus, ex euntis nimis in gloria Patris, sicuti et ipse nos docuit. Deinde omnibus, qui idola colunt, mandat, ut pudore suffundantur, atque erubescant;

D angelis etiam jubet, ut adorent eum, sciens nimis utrumque futurum esse. Ipsis etenim angelis Christum adorantibus, cœteri omnes

etiam facile adorabunt; quia, justa Apostolum, omne genu ei flectitur, celestium, terrestrium et infernum¹.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS XCVII.

Hic psalmus qui alrumque simili modo Christi adventum pertrahat, cognitionem quanudam, seu familiaritatem relinet cum proxime praecedenti, quemadmodum et ille ad alium qui præcesserat.

VERS. 1. *Cantate Domino canticum novum. Consimilis versiculus habetur in psalmo xciv, ubi exposuimus.*

Quia mirabilia fecit Dominus. In novis rebus novo cantu opus est: sed quid novum magis aut admirandum est quam quod Deus carnem assumperit, quod pati voluerit, atque alia fecerit, quæ ex sacro docemur Evangelio?

Salvavit eum dextera ejus, et brachium sanctum ejus. Illius dextera atque illius brachium, hoc est, divinum illud auxilium, quod et dextrum et accedendum omnibus esse solet, et potens, salvavit, hoc est, recuperavit eum populum, sive eos omnes, qui ab inimico olim captivi ac servi tenebantur. Dexteram enim et brachium ita exponi alibi diximus in psalmo xlvi. ibi: Sed dextera tua et brachium tuum. Aliqui vero intelligunt, quod Deus salvavit ipsum hominem qui perierat: atque hoc admirandum illud opus esse dicunt, quod rebus morte sua salvaverit.

VERS. 2. *Novum fecit Dominus salutare suum. Manifestum fecit Deus illam salutem, quæ ab eo est: incarnationem nimirum suam, vel, salutare consilium suum. Non veni enim, inquit, ut judicem mundum, sed ut salvet mundum².*

In conspectu gentium revelavit justitiam suam. Verba hæc ad prioris dicti declarationem dicta sunt. In omnem enim terram exivit sonus apostolorum, qui universis gentibus salutem illam prædicaverunt, quam Christus operatus est. Justitiam autem hoc in loco expone, quemadmodum diximus in psalmo xcii; possumus etiam intelligere, quod Dominus notum fecerit salutare suum prophetis, et quod revelaverit justitiam suam gentibus.

VERS. 3. *Memor fuit misericordiæ suæ ipsi Jacob, et veritatis suæ domui Israel. Cum olim Deus patriarchæ Abraham promisisset, illius se generationis miserturum esse, et juramento se vera dicere confirmasset, voluit deinceps promissæ hujus misericordiæ ac confirmatae veritatis rationem habere, dum re ipsa promissam misericordiam exhibuit novo Jacob, atque erga domum novi Israel, erga generationem dico Christianorum. Fidelis etenim populus merito Jacob dicitur, et Israel, veluti maligni dæmonis supplantor et victor, et tanquam is qui interioribus animæ oculis, quantum humana paupertas fragilitas, Deum contemplando intuetur. Jacob quippe interpretatur supplantor, et*

A

Ταῦτα τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ'.

Kai oútōs perpl̄ tōn ñuò tōu Xριستοῦ παρουσiān διαλημβάνων, οἰκεῖωσιν ἔχει πρὸς tōn προλαβόντων, καθάπερ κάκενος πρὸς tōn πρὸς αὐτοῦ.

"Ἄστε τῷ Κυρίῳ ψῆμα καιρόν. Εἰργται τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ιε' φαλμοῦ.

"Οτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ Κύριος. Τεί γὰρ φεματος; καὶ νοῦ ἐπὶ καινοῖς πράγμασιν. Τι δὲ θαυμαστότερον τοῦ τὸν Θεὸν ἐνανθρωπήσαι, καὶ τὸ ἄλλα ποιῆσαι, καὶ παθεῖν ὅσα τὸ θεῖον διέξειν Εὐαγγέλιον;

"Ἐσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιά αὐτοῦ, καὶ στραγγίων δὲ ἄγιος αὐτοῦ. Ἐπενεσώσατο αὐτῷ τὴν οἰκείαν ἀντίληψίς τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τοῦ ἔχθροῦ δούλους· ήτις δεξιὰ μὲν λέγοις ἀν τὸν ἀπειθεῖαν· στραγγίων δὲ, ὡς Ισχυρά. Εἰργται δὲ καὶ ἐν τῷ μηδὲ φαλμῷ· 'Ἄλλος' ἡ δεξιά σου, καὶ στραγγίων σου. Τινὲς δὲ, "Ἐσωσεν αὐτὸν, ἐρμηνεύουσι, τὸν ἀπολαλότα ἐνθρωπὸν, καὶ τοῦτο γάρ θαυμαστὸν ἔργυν, τὸ δεσπότην τοῖς ιδίοις πάθεσι σῶσαι τὸν ἀφηνάσαντα καὶ ἀπολαλότα δοῦλον.

"Ἐγγράψεις Κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Ἐφαντωσε τὴν σωτηρίαν τὴν παρ' αὐτοῦ. Λέγω δὴ τὴν ἐνανθρώπησιν· ἢ τὸ σωτήριον αὐτοῦ βούλημα· Οὐκ ηὔθον γάρ, φησιν, κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον.

"Ἐραρτλον τῷ ἀλέρῳ ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Τούτο ἐφερμηνευτικὸν τοῦ φρήντος. Εἰς πᾶσαν γάρ τὴν γῆν ἡξῆλθεν δι φθόγγος τῶν ἀποστόλων κηρυσσόντων πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὴν σωτηρίαν, ἣν εἰργάσατο, καὶ τὴν δικαιοσύνην, ὡς ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ προειρήκαμεν. Νοιταὶ δὲ καὶ διτὶ μὲν ἐγνώρισε τὸ σωτήριον αὐτοῦ τοῖς προφήταις, οὐκ ἀπεκάλυψε δὲ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ τοῖς ἔθνεσιν.

"Ἐμρήσθη τοῦ ἀλέοντος αὐτοῦ τῷ Ἰακὼβ, καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ τῷ οἰκῳ Ἰσραὴλ. Πάλαι τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ἐλεῖσαι τὸ γένος αὐτοῦ, καὶ δι' ὅρκου βεβαιώτας διτὶ ἀληθεύσει, ὑστερον ἐμρήσθη τοῦ ἐπαγγελθέντος ἐλέοντας, καὶ τῆς βεβαιωθείσης ἀληθείας· τουτέστιν, εἰς ἔργον αὐτὰ ἐξῆγαγεν, ἐν τῷ νέῳ Ἰακὼβ ἥτοι τῷ οἴκῳ τοῦ νέου Ἰσραὴλ διτὶ τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν. Οὗτοι γάρ Ἰακὼβ μὲν λέγοιντας ἀν τὸν πετρινοτάτον πονηροῦ, ὑποσκελίζοντες καὶ καταβάλλοντες, καὶ νικῶντες αὐτόν. Ἰσραὴλ δὲ, ὡς θωραύοντες Θεὸν τοῖς δημοσιοῖς φυγῆς, δοσον ἐγχωρεῖ· Ἰακὼβ μὲν γάρ, πετρινοτής ἐρμηνεύεται· Ἰσραὴλ δὲ τοῦς δρῶν θεού.

¹ Philipp. ii, 10. ² Joan. xii, 47.

Εἴδοσσαν κάντα τὰ κέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. Ἐνώπιον αὐτῶν ἀποκαλυφθὲν διὰ τῶν ἀποστόλων, ὡς ἀνωτέρῳ διδήλωται.

Ἄλλαζατε τῷ Θεῷ, πᾶσα ἡ γῆ. Εἰρηται περὶ τοῦ ἀλαλαγμοῦ ἐν τῷ β' στίχῳ τοῦ Ιδ' φαλμοῦ.

Ἄστας, καὶ ἀγαλλιάσθε, καὶ γέλασε. Ἄστας ἄστμα καινὸν, ὡς εἰρηται: ἀγαλλιάσθε δὲ ὡς τῆς αλχαλωσίας ἐλευθερωθέντες. Γέλασε δὲ εἰς ἑνδειξιν τῆς ἀγαλλιάσεως.

Τάλατε τῷ Κυρίῳ ἐτοιθάρα, ἐτοιθάρα καὶ φωτῇ φαλμοῦ. Κιθάραν μὲν, τὴν πρακτικὴν ἀναγωγικῶς ὑποληπτέον φωνὴν δὲ φαλμοῦ τὴν θεωρητικὴν. Δοξάσατε τὸν Κύριον διὰ πράξεως καὶ θεωρίας.

Ἐτ σάλπιγξιν ἔλαταις καὶ φωτῇ σάλπιγγος κερατίνης. Ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς ἑντολαῖς, αἵτινες σάλπιγγες λέγονται πληθυντικῶς διὰ τὸ εἶναι τέσσαρα Εὐαγγέλια· καὶ σάλπιγξ ἐνικῶς, διότι εἰ καὶ τέσσαρα λέγονται, διὰ τοὺς ἐκθεμένους αὐτὰ, ἀλλ' οὐν ἐν εἰσι τῇ συμφωνίᾳ καὶ δυνάμει. Καὶ ἔλαταις μὲν τὰς σάλπιγγας ταύτας ἐκάλεσεν, ὡς κεχαλκευμένας ὅπερ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· κερατίνην δὲ σάλπιγγα, ὡς ζωηρόν. Ἐκ ζώου γάρ ἡ κερατίνη κατεσκευάζετο.

Ἀλαλάζατε ἑτώπιον τοῦ βασιλέως Κυρίου. Περὶ τοῦ ἀλαλαγμοῦ προείρηται.

Σαλευθήτω ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάρτες οἱ κατοικοῦντες ἢν αὐτῇ. Σάλευσιν κάνταθα τὴν ἀγαλλίσειν καὶ σκιρτησιν λέγει, καθὼς καὶ ἐν τῷ Ιερῷ φαλμῷ προειρήκαμεν, ἵνθι· Εὑρραινέσθωσαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, σαλευθήτω ἡ θάλασσα, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἀνάγνωσι οὖν καὶ τὴν ἐκεί βηθεσαν ἐξῆγησον. Πλήρωμα δὲ τῆς θαλάσσης ἐνενόησαν τινες τοὺς πληροῦντας αὐτὴν ἰχθύας, ὡς καὶ αὐτῶν χαρᾶ σαλευομένων.

Ποταμοὶ κροτήσουσι κεφὴν ἐπὶ τὸ αὐτό. Ὁμοῦ ἐν χειρὶ κροτήσουσι, δίκην διθρώπων συγχαιρόντων ἀλλήλοις, τουτέστι, καὶ αὐτοὺς μονονούχη σκιρτησούσιν οἱ ποταμοί, τῆς παγκοσμίου χαρᾶς ἐρχομένης. Ἀναγωγικῶς δὲ ποταμοί, οἱ δέοντες τὸ πότιμον νῦμα διὰ τῆς διβατκαλίας, περὶ ὧν εἰρηκεν δι Χριστὸς· Ὁ κιστεύων εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ ἐπὶ τῆς κοιλίας αὐτοῦ φεύσουσιν διδαστος Ἰωάννος· Ἡ ποταμῆσσον συρρέοντα πλήθη τῶν πιστῶν, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις.

Τὰ δρη ἀγαλλιάσονται ἀπὸ κροσώκου Κυρίου, διεισθεταί. Καὶ αὐτὰ τὰ δρη ὁσκερ ἐν τῷ Ιερῷ φαλμῷ, τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ. Κατὰ δὲ ἐναγωγὴν Ἱηρη, οἱ προειρήται, διὰ τὸ θύφος τῆς θεωρίας αὐτῶν·

Vers. 4. Viderunt omnes termini terrae salutare Dei nostri. Illud, inquam, salutare, quod eorum eis per apostolos revelatum est, ut supra declaravimus.

Vers. 5. Jubilate Deo, omnis terra. De jubilatione dictum est in psalmo xciv, in secundo versiculo.

Cantate, et exultate, et psallite. Cantate canticum novum, ut dictum est, et exultate tanquam liberati a captivitate, et psallite ad demonstrandum lætitiam et gaudium vestrum.

Vers. 6. Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi. Per citharam juxta anagogen sativas virtutes intellige; per vocem vero psalmi, ipsam contemplationem. Glorificate Dominum, inquit, bene operando, et divina mysteria contemplando.

In tubis ductilibus, et voce tubæ cornet. In evangelicis nimirum præceptis, quæ tubæ quidem pluriā numero dicuntur, quia quator sunt Evangelia: et tuba singulari, quia, tametsi quatuor dicuntur Evangelia, seu potius quatuor evangelistæ, concordia tamen ac virtute unum atque idem est Evangelium. Et ductiles quidem has tubas dixit, veluti a sancto Spiritu fabricatas atque actas, corneam vero quasi animatam. Cornem etenim tubæ ex animalium cornibus efficiuntur.

Vers. 7. Jubilate in conspectu regis Domini. De jubilatione sapientis dictum est.

Commovereatur mare et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo. Per commotionem etiam hoc loco exultationem intelligit, ut diximus in psalmo xciv, ibi: Lætentur cœli, et exultet terra, commovereatur mare et plenitudo ejus. Vide, quæ illuc exponendo diximus. Per plenitudinem vero maris, quidam pisces intellexerunt, qui illud reperirent: quasi ipsi etiam pisces ad lætitiam atque ad gaudium advenientes.

Vers. 8. Flamina plaudent manu simul. Flumina, inquit, una hominum instar, qui invicem congaudeant, quasi manibus quibusdam applau dent. Ac si diceret: Ipsi etiam flumina exultabunt, tanto universali gaudio adveniente. Juxta anagogen, per flumina, eos homines intelligere debenius, qui potabiles aquarum latices, et perpetuos doctrinæ fluxus habent, de quibus a Domino dictum est: Si quis crediderit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ viventis³; vel ipsas fidelium multitudines, quæ fluminis instar ad Ecclesiam confluunt.

Montes exultabunt a facie Domini, quoniam renit. Ipsi etiam montes exultabunt, quemadmodum in psalmo xciv exultasse etiam legimus ligna silvarum. Juxta anagogen, montes proprie-

³ Joan. vii, 58.

Sunt, ob contemplationum nimirum sublimitatem. Α ἀγαλλιάσονται δὲ, τῆς προφητείας αὐτῶν εἰς Ἑργα. Exultabunt autem videntes quod omnia ea quae ἔβερχομένης. prædixerunt re ipsa eventum suum consecuta sunt.

Vers. 9. Quidam venit iudicare terram, orbem terræ in justitia, et populos in rectitudine. Omnia hæc exposita sunt in psalmo xcvi, ubi tamen non in rectitudine legimus, sed in veritate tua: ita ut idem intelligatur esse rectitudo, quod veritas. Quicunque enim verax fuerit, rectus etiam erit, et contra, quicunque rectus, verax.

Ipsi David Psalmus.

PSALMUS XCVIII.

Est etiam hic psalmus apud Hebreos absque inscriptione. Illa enim verba *Ipsi David*, addita fuerunt a Septuaginta, ut adnotavimus in inscriptione psalmi xcvi.

Vers. 1. Dominus regnavit, irascatur populi. Scribit Matthæus, quod nato Domino, magi ab oriente venerunt Hierosolymam, dicentes: Ubi est, qui natus est rex Iudeorum? quodque audiens ea Herodes rex turbatus est, et universa Hierosolyma cum eo⁴. Hoc igitur mysterium prævidens beatus David, dicit: Dominus rex natus est. Etenim Dominus de se dicebat: Tu dicis quia rex sum ego, ego in hoc natus sum⁵, etc. Irascatur igitur Iudeorum populi.

Qui sedet super Cherubim. Ille, inquam, Dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, ut in lxxix psalmo declaratum est, ibi: Qui sedes super Cherubim, manifestare.

Commovetur terra. Iudeorum nimirum regio, quæ turbata est, ut jam diximus. Vel commovetur omnis terra, aliis quidem ob metum perturbatis, aliis vero ad pietatem atque ad religionem commutatis.

Vers. 2. Dominus in Sion magnus, et excelsus est super omnes populos. Juxta historian Christus magnus fuit in Jerusalem, docens, et efficiens miracula. Egregiebatur enim, inquit, fama de eo⁶. Item alibi: Exiit fama ejus statim in omnes finitimas regiones⁷. Et rursus: Exiit fama ejus in totam Syriam⁸. Juxta anagogem vero, magnus est Dominus in Ecclesia. Sion quippe interpretatur specula. Fidelium autem Ecclesia non immerito specula appellatur, cum fideles, qui in ea versantur (ut ait Apostolus⁹) non terrena solum, sed cœlestia contemplentur. In hac igitur Ecclesiae specula Christus excelsus est super omnes homines, utpote, qui non tantum homo est, sed etiam Deus. Vel, magnus in Sion, excelsus autem in omnibus gentium populis, ut sit sensus, quod Christus magnificatur inter Iudeos, et inter gentes, hoc est, in iis fidelibus, qui ex circumciōne sunt, atque in iis qui ex gentibus. Nam quod sit: super omnes, non solum significat supra

"Οτι ήκει κρίται τὴν γῆν, κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαὸς ἐν εὐθύτητι. Ταῦτα πάντα καθεῖται ἡ μητρόπολις τῶν τελείων τοῦ βροτοῦ θεοῦ φαλμοῦ. 'Ἄλλ' ἔχει μὲν εἰρήται· καὶ λαὸς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ· ἐνταῦθα δὲ, καὶ λαὸς ἐν εὐθύτητι· ως νοεῖθαι ταῦτα ἀλήθειαν καὶ εὐθύτητα· διό τε γάρ ἀληθής, εὐθύς, καὶ δ εὐθύς ἀληθής.

Ταῦτα τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΗ¹⁰.

'Ανεπίγραφος μὲν καὶ οὗτος δ φαλμὸς παρ¹¹ Ἐβραιοῖς. Τῷ Δασίδ δὲ ὑπὸ τῶν Ἐβδομάχοντα ἐπιγραπταῖ, ω; ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Λευτέρου παρεστημένων.

'Ο Κύριος ἐβασιλεύεται, ὀργιζόσθωσαν λαοί. Φησὶ Ματθαῖος δι: τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος, καὶ τὰ ἔτη, Ἰδού μάρτιος ἐξ ἀρατολῶν παρεργατοροῦ εἰς Ἱεροσόλυμα λέγοτες· Ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ιουδαίων; καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις· εἰτα δι: Ἀκούσας Ἡρώδης δ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ. Ταῦτα τείνουν προιδόντων δ Δασίδ φησιν· Οὐδεὸς ἐγενήθη βασιλεὺς. Καὶ αὐτὸς γάρ εἶπεν, δι: Εἰς τοῦτο γεγένημαι. Οργιζόσθωσαν λαοὶ τῶν Ιουδαίων.

C 'Ο καθίμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. Ο Κύριος ἐκείνος δι καθίμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, ω; ἐν τῷ οὐρανῷ φαλμῷ διελήπται· ἐνθα τὸ, 'Ο καθίμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, ἐμφάνηθι.

Σαλευθήτω η γῆ. Η τῶν Ιουδαίων. Σταράχθη γάρ, ω; δεδήλωται· η καὶ πᾶσα η γῆ, τῶν μὲν ταρασσομένων, τῶν δὲ μετατιθεμένων εἰς εὔτεστα.

Κύριος ἐκ Σιών μέγας καὶ ὑψηλός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς. Ἰστορικῶς μὲν, ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ μέγας ἦν δικαιοσύνης, καὶ θαυμάσται ἐκτελῶν. Ἐξεπορεύετο γάρ, φησιν, ἥχος κερί αὐτοῦ. Καὶ αὐθοῦ· 'Εξῆλθε δὲ ἡ ἀκοή αὐτοῦ εὐθύνεις διληγεῖ τὴν περιχώρον τῆς Γαλιλαίας· καὶ πάλιν· 'Εξῆλθε δὲ ἡ ἀκοή αὐτοῦ εἰς διληγεῖ τὴν Συρίαν. Ἀναγωγικῶς δὲ, μέγας ἐστιν, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐπειδὴ γάρ η Σιών σκοπευτήριον ἐρμηνεύεται, αὐτῇ ἐστὶ τοῦτο· σκοπούντων ἡμῶν, ως φησὶ Παῦλος, οὐ τὰ ἐπίγεια, ἀλλὰ τὰ ἐπουράνια, ἐν διαφημίσεις ἐστιν ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, ως μή μόνον ἀνθρώπος, ἀλλὰ καὶ θεός. Η μέγας μὲν ἐν Σιών· ὑψηλός δὲ ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τῶν ἑθνῶν· διηλεύντος οὖτα τοῦ λόγου, διτι καὶ ἐν Ιουδαίοις καὶ ἐν τοῖς Εθνεσι μεγαλυνθήσεται, τουτοῖστι καὶ ἐν τοῖς ἐπιριτοῦσι καὶ ἐν τοῖς ἔξι ἑθνών. Τὸ γάρ, ἐπὶ πάντας, οὐ μόνον σημαίνει νῦν τὸ πάντας, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶσιν.

ομnes, sed etiam in omnibus.

⁴ Matth. ii, 1-3. ⁵ Joan. xviii, 37. ⁶ Luc. iv, 37. ⁷ Matth. ix, 26. ⁸ Matth. iv 24. ⁹ Philipp. iii, 13.

Ἐξομολογησάσθωσαρ τῷ ὀνόματί σου τῷ με- Α
γάλῳ. Εὐχαριστήσωσαν. "Οὐομα δὲ λέγει, τὸ τῆς
θεότητος· ἐκαρίσατο γάρ, φησὶν, αὐτῷ, δηλαδὴ τῷ
προσδηματι, δύομα τὸ ὑπὲρ τὸν δύομα. Ἐξομολο-
γησάσθωσαν δὲ τῷ ὀνόματί σου, μὴ περιεργάζεμε-
νοι: τὴν φύσιν, ή τὸν τρόπον τῆς ἐνανθρωπήσεως.

"Οτι φοβερὸν καὶ ἀγιόν ἔστι. Φοβερὸν μὲν τοὺς
ἄγριοὺς, δλαῦνον καὶ μαστίζον αὐτούς· ἀγιόν δὲ τοὺς
οἰκεῖοις· ἀγιάζον καὶ καθαίρον τούτους. "Η δύομα
λέγει, τὸ Ἰησοῦς· μέγα δὲ τοῦτο, ὡς φοβερὸν καὶ
ἀγιόν, καθὼς εἴρηται.

Kαὶ τιμὴ βασιλέως κρίσιν δραπῇ. Τὸ δέξιαμα
τοῦ βασιλέως, δικαιούνην ἀγαπᾷ. Διὸ βοηθήσει μὲν
τοῖς τυραννουμένοις· καταβαλεῖ δὲ τὸν τυραννοῦντα διάδολον.

Σὺ ητοίμασας εὐθύνητας. Σὺ δέδωκας τὸν νόμον
σου ἐν ᾧ αἱ εὐθύνητες.

*Κρίσιν καὶ δικαιουμένην δὲ Ἰακὼθ σὸν ἐποίη-
σας.* Τὸν αὐτὸν λέγει σαφέστερον. Σὺ ἐποίησας· κατὰ
κρίσιν καὶ δικαιούμην, ἐν τῷ γένει τοῦ Ἰακὼθ· ἐν
τοῖς Ἱεραγλύταις· διὸ τὸν δοθέντος νόμου.

Τρύγουτε Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. "Τρύψατε περὶ
αὐτοῦ νοίτε. Τρύγουτε τοὺς ὄμνοις· ὑφοῦτε τῇ φυ-
λακῇ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Εἰ γάρ διὰ τοὺς ἀλετοῦν-
τας βλασφημεῖται τὸ δύομα αὐτοῦ ἐν τοῖς Ἐθνεσι,
εὐδηλον δτι διὰ φυλάσσοντας μεγαλύνεται.

*Kαὶ προσκυνεῖτε τῷ ὑποκοδίῳ τῷ ποδῶν αὐ-
τοῦ.* Κατὰ μὲν τὴν θεότητα ὑποκόδιον τῶν ποδῶν
αὐτοῦ, ή γῆ· Οὐρανὸς μοι γάρ, φησι, θρόνος, ή
δὲ γῆ, ὑποκόδιον τῷ ποδῶν μον. Κατὰ δὲ τὴν
ἀνθρωπότητα ὑποκόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ λέγει νῦν
τὸν Γολγοθᾶν, ἐν ᾧ ἐσταυρώθη· ή καὶ τὸν σταυρὸν,
ἐφ' οὐκ ἐσταυρῶν τοὺς πόδας; αὐτοῦ προστηλθέντος.

Οτι ἀγρές ἔστι. Διὰ τὴν ἀγιάζουσαν θεότητα.
"Ἄγιος δὲ ὁν ἡγίασε καὶ τὸ τοιοῦτον ὑποκόδιον. "Ἐπει
δὲ ἀγιοι λέγονται καὶ οἱ δίκαιοι, δείχνυσιν δύον τὸ
τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς διάφορον.

lemus, ostendit deinceps quanta sit differentia inter cens:

Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς λερεῦσιν αὐτοῦ, ή
καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλούμένοις τὸ δύομα
αὐτοῦ, ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς εἰσή-
κουσεν αὐτῶν. Οὗτοι ἔμπαντες, φησὶν, διπρέπεις
καὶ δοῦλοι αὐτοῦ. Παρέλασε δὲ τῷ λόγῳ, τὸν Μωϋ-
σῆν μὲν, ὡς νομοθέτην, τὸν Ἀαρὼν δὲ ὡς πρώτον
ἐν τοῖς λερεῦσι, τὸν Σαμουὴλ δὲ ὡς ἔξαρχον ἐν
προφήταις. "Η καὶ Μωϋσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Σα-
μουὴλ ὥντας πάντας ἀπλῶς τοὺς μημουμένους τὰς
ἀρετὰς; αὐτῶν. Καὶ γάρ καὶ ἐν Ἰεζεχιὴλ ὁ Θεὸς εἰ-
πὼν, Ἐάν φορμαλαρ ἐπάξιω ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ
εὑρεθῶσιν ἐπ' αὐτῇ Νῶε, καὶ Ἰώβ καὶ Δαριηλ,

Vers. 3. *Confiteantur nomini tuo magno. Gratias agant, inquit, nomini tuo, hoc est, nomini divinitatis tuæ. Donavit enim Deus assumptæ humilitati nomen, quod est super omne nomen. Vel confiteantur nomini tuo, non curiose inquirentes naturam tuam, nec modum incarnationis tuæ.*

Quoniam timendum et sanctum est. Timendum quidem inimicis, dum eos ejicit et flagellat; sanctum vero domesticis ac benevolis, quos sanctificat et mundat. Vel de ipso etiam nomine Iesu inquit, quod timendum etiam et sanctum est, ut jam diximus.

Et honor regis judicium diligit. Dignitas atque auctoritas regis diligit justitiam. Atque ideo et B p̄t̄st̄ iis aderit, qui tyrannide opprimuntur, et ipsum etiam tyrannum dæmonem destruet.

*Vers. 4. Tu parasti directiones. Tu legem de-
disti, in qua directiones sunt et rectitudines.*

Judicium et justitiam in Jacob tu fecisti. Idem nunc et maiestitius repetit. Tu, inquit, judicium fecisti et justitiam in generatione Jacobæ in ipso scilicet Israelitico populo, atque hoc per legem datam.

*Vers. 5. Exaltate Dominum Deum nostrum. Alta ac sublimia de illo cogitate. Exaltate etiam hymnis ac laudibus, exaltate mandatorum obser-
vationē. Si enim blasphemari dicunt in genib⁹
Deus propter eos qui divina spernunt mandata,
C perspicuum sit, quod contra magnificari dicitur
propter eos, qui illa observaverint.*

Et adorate scabellum pedum ejus. Scabellum pedum Christi, ut H̄i, terram esse legimus : Cælum, inquit, thronus mihi est, et terra scabellum pedum meorum ¹⁰. Scabellum vero pedum Christi, ut hominis, montem Golgotha esse dicimus, in quo fuit crucifixus : vel ipsam etiam crux, in qua illius pedes clavis consti sunt.

*Quoniam sanctus est. Propter divinitatem nim-
rum, quæ sanctificat. Sanctus vero ipse cum sit,
hujusmodi etiam scabellum sanctificavit. Et quo-
niam justos omnes sanctos quoque appellare so-
inter Christi atque inter illorum sanctitatem, di-*

Vers. 6. *Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus : invoca-
bant Dominum, et ipse exaudiens eos. Hi omnes,
inquit, ministri illius erant et servi. Moysen vero
dicit, ut legislatorem ; Aaron vero ut primum inter
sacerdotes ; et Samuelem tanquam principem inter
prophetas. Vel per Moysen, Aaron, et Samuelem,
eos omnes intelligit, qui illorum imitantur virtutes.
Nam et in Ezechiele dicens Dominus : Si gladium
induxero super terram, et inveniēs fuerint in ea Noe,
Job, et Daniel, in his non veniet gladius ¹¹; non il-
los significare voluit, qui multis iam annis mortui*

¹⁰ Isa. lxvi, 1. ¹¹ Ezech. xiv, 11.

erant, sed per ea nomina illos significavit, qui eo-
rum vitam ac conversationem fuissent imitati.

In columnis nubis loquebatur ad eos. Ad Moysem nimirum, atque ad Aaron. Atqui ad solum Moysem Deus loquebatur; verum haec est quædam figura, quæ syllepsis dicitur eo quod alterum comprehendat. Nam et Apostolus cum omnes connumerasset, qui per fidem crediderunt, collectum demum addidit: Qui per fidem vicerunt regna, et quæ sequuntur¹¹. Vult enim Propheta nunc illud nobis dicere, quod hic Christus est ille Deus, qui in columna nubis ad eos loquebatur.

Quoniam custodiebant testimonia ejus, et præcepta ejus quæ dedit illis. Ejus enim Christi erant testimonia omnia, et mandata legis, quæ illis data sunt.

VERS. 8. Domine Deus noster, tu exaudiendas eos.
Tu ille es, qui tunc eos exaudiendas.

Deus tu propitiatus fuisti eis. Eis nimirum placantibus ac mitigantibus te pro populo, a quo fueras irritatus, vel pro seipsis etiam, quando in te peccarunt. Nam et Moyses Deum irritavit, dum minus credidisset se ab eo impetraturum aquam, et Aaron, quando vitulum fabricavit.

Et ulciscens in omnes adinventiones eorum. Ulcisci posuit hoc loco, pro auxiliari. Et adjuvans eras, inquit, hoc est, adjuvabas omnia eorum studia ad populi commodum. Vel eras ulciscens omnes eorum adinventiones, intelligendo in passivo sensu, hoc est omnes adinventiones, quæ adversns illos compositæ ac structæ fuissent.

Vers. 9. Exaltate Dominum Deum nostrum. De
hoc jam superius dictum est.

Et adorate in monte sancto ejus: quoniam sanctus est Dominus Deus noster. Mons ejus sanctus, Iudeis quidem terrestris dicitur Sion, nobis vero coelestis; de qua Apostolus Paulus dixit: Accedite ad Sion montem, et civitatem Dei viventis Jerusalem coelestem¹². Vel per montem sanctum Ecclesiam intellige, propter dogmatum nimirum et conversationis ejus sublimitatem. Adorate, inquit, igitur Christum in Ecclesia. Atque haec Propheta dicit, seipsum nobis conjungens: vel ita fieri jubet ex fidelium persona.

Psalmus ipsi David in confessionem.

PSALMUS XCIX.

Hanc inscriptionem Septuaginta etiam apposuerunt, cognoscentes ex psalmi verbis, eum Christo vere manus forti ac descendenti ex sanguine David dedicatumuisse, cui mandat, ut inserviamus, et confiteamur.

VERS. 1. Jubilate Deo, omnis terra. Hujusmodi
verba habuimus etiam in psalmo xcvi.

*Servite Domino in laetitia. Servite ei, qui libera-
vit vos a daemonum servitute; et in laetitia, quia a*

Α ἐπὶ τούτους οὐκέτι δεινότεραι η φομφαῖς, οὐκέτι νους εἰρηκε· πῶς γάρ τοὺς πρὸ πάντων πολλῶν ἐπών-
ἀποθανόντας; ἀλλὰ τοὺς τὴν πολιτείαν αὐτῶν ζη-
λοῦντας, διμωνύμως αὐτοὺς ἐκάλεσεν.

*Ἐν στύλῳ τερρεπτίης ἐλάλει πρὸς αὐτούς. Πρὸς
τὸν Μωϋσῆν, καὶ τὸν Ἀαρὼν. Καὶ μήν πρὸς τὸν
Μωϋσῆν ἐλάλει. Ἀλλὰ τρίτος ἐστιν, ὁ λεγόμενος
συλληπτικός, διὰ τὸ συλλαμβάνειν καὶ ἔτερον. Καὶ ὁ
Ἀπόστολος γάρ ἀπαριθμητάμενος πάντας τοὺς διὰ
πίστεως εὐαρεστήσαντας, εἴτε συλλήβδην ἐπήγαγεν·
Οἱ διὰ πίστεως κατηγορίσαντο βασιλείας, καὶ
τὰ ἑτῆς. Βούλεται δὲ νῦν λέγειν ὁ προφήτης, διετοῦ
στύλῳ νεφελέγες οὗτος ἐλάλει πρὸς αὐτούς.*

*Οἱ διφύλασσοι τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, καὶ τὰ
προστάγματα αὐτοῦ διδώκεται αὐτοῖς. Τούτου γάρ
ἡσαν τὰ μαρτύρια, καὶ τὰ προστάγματα τοῦ νόμου·
καὶ αὐτοῖς διδώκεν αὐτῶν.*

*Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σὺ ἐκήκουες αὐτῶν. Σὺ
ἡσαν, δέ τοιτα ἐπακούων αὐτῶν.]*

*Ο Θεὸς εὐέλατος ἔτιστον αὐτοῖς. Πλευράνες
οἱ ὑπὲρ τοῦ παροργίζοντος λαοῦ· ἢ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν
σφαλομένων. Μωϋσῆς γάρ παράκυνε τὸν Θεὸν, ἵνα
τῇ ἀποστολῇ τοῦ θεατοῦ· Ἀαρὼν δὲ, ἐπὶ τῇ μοσχο-
ποιίᾳ.*

*Καὶ ἐκδικῶν ἐπὶ πάντα τὰ ἀκτηγενάματα αὐ-
τῶν. Καὶ ἐκδικῶν ὑπῆρχες, ἥγουν βοηθῶν, εἰς πάν-
τα τὰ ἀπιτηδεύματα αὐτῶν, τὰ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Η
ἄμυνόμενος εἰς πάντα τὰ ἀπιτηδεύματα τὰ κατ' αὐ-
τῶν.*

*Τύμοῦτε Κύριος τὸν Θεόν ἡμῶν. Ἀκιντέω περὶ
τούτου εἰρηται.*

*Καὶ προσκυνεῖτε εἰς ἄρος ἀγιον αὐτοῦ, διε-
άριος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὁρος ἀγιον αὐτοῦ
παρὰ Ιουδαίοις μὲν, ἡ ἐπίγειος Σιών· παρ' ἡμῖν
δὲ, ἡ ἐπουράνιος, περὶ ἧς φησιν ὁ Ἀπόστολος·
Προσεληλύθατε Σιών δρει, καὶ πάλει θεοῦ λατρ-
τοῖς Ἱερουσαλήμ ἐκουραριψ. Ἡ δρος ἀγιον, ἡ
Ἐκκλησία, διὰ τὸν υψος τῶν δογμάτων καὶ τῆς πολι-
τείας. Προσκυνεῖτε οὖν, φησιν, Χριστὸν τὸν Θεὸν
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ τοινύν, καὶ ξανθὸν ἡμίν συν-
τάττων δι προφήτης, ταῦτα φησιν· ἡ προσώπῳ τοῦ
πληρώματος τῶν πιστῶν ταῦτα διακελεύεται.*

Ψαλμὸς τῷ Δαΐδῃ εἰς ἑξαμοιδῆσιν.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΘ.

*Καὶ ταῦτην οἱ Ἐβδομήκοντα τὴν ἐπιγραφὴν ἐπ-
έδηκαν, ἀπὸ τῶν ἀγκειμένων φητῶν διαγνόντες, δι-
τῷ ἐκ Δαΐδῃ Χριστῷ, τῷ ἀληθῶς Ἰακωβῷ χειρὶ, οὗτος
ἀνατέθειται· παρακελευθμενος δουλεύειν αὐτῷ καὶ
έξοχολογεῖσθαι.*

*Ἄλαλατε τῷ Θεῷ, κᾶσσα ἡ τῇ. Εἰρηται τοῦτο
καὶ τῷ Κζ' ψαλμῷ.*

*Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν εὐφροσύνῃ. Δουλεύ-
σατε τῷ τῆς δουλείας τῶν δαιμόνων ὑμᾶς ἐλευθερώ-*

¹¹ Hebr. xi, 33. ¹² Hebr. xii, 22.

εαντι. Ἐν εὐφροσύνῃ δὲ, διὰ ἀπηλλάγητε τυραννοῦ· οὐδὲς, καὶ διὰ τοιούτον ἔχειν Δεσπότην κατηξιώθητε.

Εἰσελεύσεσθε ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγαλλίδοσι. Γνήσιας αὐτῷ λατρεύετε χαίροντες.

Γράτε διὰ Κύριος αὐτὸς ὁ στις ὁ Θεὸς ἡμῶν. Γνῶτε ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτοῦ προφητῶν, ἀπὸ τοῦ Ἑργῶν αὐτοῦ, διὰ τὸ Κύριος Ἰησοῦς αὐτὸς ἐστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Αὐτὸς ἀσοιησεν ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς. Εἰ γάρ καὶ δοκοῦσιν οἱ πατέρες ποιεῖν τὰ τέκνα, ἀλλ' οὐν δὲ Θεὸς ταῦτα ποιεῖ. Αὐτὸς μὲν οὖν αἴτιος· οἱ δὲ πατέρες, συναίτιοι, ὡς τῷ ἐδρῆσι προστάγματι αὐτοῦ διακονοῦντες. Διὰ τούτο πολλοὶ πολλὰ θύσια; παιδοποιεῖν, οὐδὲ δὲ διώκειν. "Οθεν καὶ πρὸς τὴν λέγουσαν τῷ ἀνθρῷ, Δός μοι τέκνον, δογματικῶς ἔκεινο; ἀπεκρίνατο· Μή δρει θεοῦ σοι εἰμι ἄττω, διὰ τοτέρησθε σε καρκότη κοιλίας;

"Ημεῖς δὲ λαὸς αὐτοῦ καὶ πρόδητα τομῆς αὐτοῦ. Εἰρηται καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἑδρᾷ φαλκῷ· εἰ δὲ ἐκεὶ λαὸς τομῆς ἐπιγέραπται, καὶ πρόδητα χειρός, οὐδὲ παρὰ ταῦτα.

Εἰσέλθετε εἰς τὰς πύλας αὐτοῦ ἐν ἀξομολογήσει, εἰς τὰς πύλας αὐτοῦ ἐν ὅμιλοις. "Ωστερεῖσται δεὶ πρῶτον εἰς τὰς πύλας, εἶτα εἰς αὐλὰς, οὐτες ἀξομολογεῖσθαι δεὶ πρῶτον τὰ ἡμαρτημένα, εἶτα ὅμιλον τὸν Θεόν· ίνα τῇ ἀξομολογήσει καθαρισθεῖσης τῆς γλώττης, καθαρὸς δὲ ὅμιλος προσενεχθεῖη. Πύλαις δὲ καὶ αὐλαῖς τοῦ Χριστοῦ, αἱ κατὰ πάσαν γῆν ἰκαλησίαι, ὡς οἶκος αὐτοῦ· περὶ τῶν αὐτῶν δὲ καὶ ἐν τῷ πγ' ψιλῷ προερχεται.

"Ἐξομολογεῖσθε αὐτῷ, αἰτεῖτε τὸ δρυμα αὐτοῦ. Τὰ αὐτὰ δοκεῖ πάλιν λέγειν, ἐπιτείνων καὶ κατεπίγων. "Ἡ ἀξομολογησιν ἐνταῦθα νοεῖ τὴν εὐχαριστίαν. Εὐχαριστεῖτε, φησιν, τηλικαῦτα εὐεργετήθεντες· εὐφημαίτε τὸ δνομα τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ Δεσπότου.

"Οτις χρηστὸς Κύριος· εἰς τὸν αἰώνα τὸ διάσος αὐτοῦ. Χρηστὸς, ὡς συμπαθής· αἰώνιος δὲ τὸ δίεσος αὐτοῦ, καὶ οὐ πρόσκαιρον, οἷον τὸ τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ δῶς γερεᾶς καὶ γερεᾶς ἡ ἀληθεσία αὐτοῦ. D Διηγεῖτες ἀληθεια τῶν λόγων αὐτοῦ· ἢ οὐ μόνον ἐν τῇ γενεᾷ τοῦ πελατοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ νέου.

Ταῦλος τῷ Δασιδί.

ΤΑΛΜΟΣ Ρ.

ἸΩ μακάριος Ἱωσαὶς μεγάλας κατώρθωσεν ἀρεστὸς, ἐν τῷ βεσιλεύειν, ἃς προΐδων ὁ Δασιδί, τὸν παρόντα φαλμὸν συνέγραψε, τὸν ἐνάρετον ἐκείνου βίον προσώπῳ αὐτοῦ διηγούμενος· καὶ προτιθεὶς τοῖς ἀνθρώποις δρθῆς πολιτείας χαρακτήρα, καὶ περάδειγμα τελειώτηρος.

A tanta erexit estis tyrannide, et effecti digni, qui tantum Dominum habeatis.

VERS. 2. *Introite in conspectu ejus in exultatione. Ingenue illum colite cum gaudio et laetitia.*

VERS. 3. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus noster. Cognoscite, inquit, a prophetis ea, quae de illo scripta sunt: et ab ipsis etiam operibus addiscite, quod Dominus Jesus ipse est Deus noster.*

Ipsa fecit nos, et non ipsi nos. Tametsi patres ii esse videantur, qui filios faciunt, revera tamen Deus est, qui eos facit. Ipse etenim illorum est causa, parentes vero coadiutores tantum, veluti qui divino illi inserviunt mandato, quod est a principio. Atque ideo multos videmus optantes procreare filios, qui tamen minime id possunt. Eadem etiam ratione ad mulierem illam, quae viro suo dicebat: Da mihi filium, prudenter ac dogmatice maritus respondit: Numquid ego sum tibi pro Deo, qui priravit te fructu ventris¹⁴?

VERS. 4. *Nos autem populus ejus, et oves pascuae ejus. Vidiimus etiam hujusmodi verba in psalmo xciv, et licet ibi populus pascuae scriptum sit, et oves manus ejus, nulla hinc tamen sensus differentia constituitur.*

Introite in portas ejus in confessione, in aulas ejus in hymnis. Quemadmodum primo ingredi oportet portas, et deinde aulas, ita etiam primo confiteri oportet peccata, et deinceps laudare Deum: ut lingua per confessionem expurgata; puræ ac mundæ laudes offerantur Deo. Portæ autem et aulae Christi, variae sunt, quæ in universo habentur orbe, ecclesiæ, veluti propriæ quædam illius domus: de aulis etiam diximus in psalmo lxxxviii.

VERS. 5. *Confitemini illi, et laudate nomen ejus. Samdem videtur repetere sententiam, sermonemque suum magis intendere, ac sere lectorem urgere. Vel, per confessionem gratiarum actionem intellige: Gratias Deo, inquit, condignas agite, protantis ab eo in vos collatis beneficiis, et illius nomen laudate, qui redemit vos.*

Quoniam bonus Dominus, in sæculum misericordia ejus. Bonus utpote compatiens. Æternam vero esse dicit illius misericordiam, et non tantum ad humanæ vite tempus, sed perpetuo durare.

Et usque in generationem et generationem veritas ejus. Veritas, inquit, sermonum ejus perpetua est. Vel, non tantum in antiqui populi generationem, sed in generationem quoque novi populi.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS C.

Beatus Josias summa virtute praeditus fuit, et summa pariter cum virtute regnum administravit: quod prævidens Propheta noster David, præsentem psalmum conscripsit, quo probatissimum tanti regis vitam, ex ejus persona narrans, illam tanquam rectæ cujusdam conversationis exemplar, omnibus imitandam proponit.

¹⁴ Gen. xxx, 2.

VERS. 1. *Misericordiam et judicium cantabo tibi, A Domine. In canticum, inquit, tibi offeram misericordiam et judicium tuum, canens nimurum, quemadmodum in praesenti vita misereris, et judicas in futura: vel canens, quod misericordia tua judicio non caret, nec judicium tuum misericordia. Imitabor præterea ea quæ canto meo laudavero, aliorum scilicet miserendo et recte alias judicando.*

VERS. 2. *Psallam, et intelligam in via immaculata. Irreprehensibilis incedens psallam, et intelligam. Oportet enim psalentem intelligere, quid psallat, aut cantet. Per immaculatam autem viam, intelligere possimus virtutes illas quæ actione perficiuntur; psallere vero pro contemplari: vel psallere, pro operari per virtutem, intelligera autem pro contemplari: quorum utrumque in immaculata atque irreprehensibili vita perficitur.*

Quando venies ad me? Ad me, inquam, qui ideo immaculatus atque irreprehensibilis ambulo, psallo, et intelligo, ut te fruar. Vel, quando venies ad me, qui adventum et praesentiam tuam ardentissime concupisco, juxta illud: Si quis diligit me, et verba mea servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum reniemus, et mansionem apud eum faciemus¹⁸.

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Versabar, inquit, in munditia cordis.

VERS. 3. *Non proponebam ante oculos meos rem iniquam. Neque ante corporeos, neque ante animi oculos, hoc est, non sustinebam videre aut cogitare iniquum aliquid.*

Facientes transgressionem odivi. Eos nimurum homines, qui quod justum est transgrediuntur, sive id ad homines pertineat, sive ad Deum.

VERS. 4. *Non adhaesit mihi cor perversum. Recito enim perversum non congruit.*

Declinantem a me malignum non cognoscebam. Neque enim malignorum hominum amicitias retinere oportet, sed curare, ut omnes accedentes ad nos, meliores efficiantur, et recedentes despiciere. Intelligitur etiam hic versiculos de diabolo, ut sensus sit: Dæmoni ad me accessum nullum dedi: atque idcirco non contigit, ut aliquando a me declinare, hoc est, recedere eum cognoscerem.

VERS. 5. *Detrahentem secreto proximo suo, hunc D versequebar. Tanquam malis præditum moribus atque illiberalem, ac veluti canem latenter moridenteum. Secreto autem, hoc est, clam, ideo apposuit, quia is qui praesenti detrahit, minus peccat, cum is qui praesens est, ab irrogata infamia se tueri possit.*

Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc est, non degebam cum eo. Per oculum autem superbum, quemcunque superbum hominem intelligit, veluti a parte totum: et simili modo, per insatiabile cor, avarum hominem. Utrumque vero sermone comprehendit, dicens: Cum hoc non edebam.

¹⁸ Joan. xiv, 23.

"Ἐλεον καὶ κρίσιν φομαι σοι, Κέρις. Ἀσμα προσοίω τὸν ἔλεον καὶ τὴν κρίσιν, ἔδων τὰ περὶ τοῦ ἐλέους σου καὶ τῆς κρίσεως, διτὶ ἐλεεῖς μὲν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωήν· κρίνεις δὲ κατὰ τὴν μελλουσαν. Ἡ διτὶ οὗτε ὁ ἐλέος σου ἀκριτος, οὗτε δὲ κρίσις ἀνήλεος· ἐπειδὲ δὲ ταῦτα φομαι, ταῦτα καὶ μιμήσομαι, ἐλεῶν καὶ κρίνων δρθῶς.

Ταῦτα καὶ συνήσω ἐτὸν δόδῳ ἀμώμῳ. Ὁδεύων ἀμώμως, ϕαλὼ καὶ συνήσω· χρὴ γάρ τὸν ϕάλλοντα καὶ συνιέναι τὰ ϕαλλόμενα· εἰη δὲ ἀν τὸ μὲν δδεύειν ἀμώμως, τῆς πρακτικῆς· τὸ δὲ ϕάλλειν καὶ συνιέναι, τῆς θεωρητικῆς. Ἡ διὰ μὲν τοῦ ϕάλλεων, τὴν πρακτικὴν ἐνέφηνεν· διὰ δὲ τοῦ συνιέναι τὴν θεωρητικὴν, ἐπειδὲ ἀμφα κατορθοῖ τις ἔνεκεν δδοῦ ἀμώμου.

Πότε ἡξεις πρὸς μα; Τὸν διὰ τοῦτο δδεύοντας ἀμώμως, καὶ ϕάλλοντα, καὶ συνιέντα. Ἡ, τὸν διαπόρως ἐπιθυμοῦντα τῆς παρουσίας σου. Εἴρηκε γάρ δὲ Χριστός· Ἐάρ τις μὲν ἀγαπᾷ, καὶ τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ δὲ Πατέρι μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσθεῖσα, καὶ μορήν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν.

Διεπορευθητὸν δὲ ἀκανή παρδίας μου, ἐτὸν μέσω τοῦ οἰκου μου. Ἀνεστρεφόμην ἐν καθαρόττεις παρδίας.

Οὐ προειδέμην πρὸς δρθαλμῶν μου πρᾶττα παρδίομον. Οὗτε πρὸ τῶν αἰσθητῶν, οὗτε πρὸ τῶν νοητῶν· τοιτέστιν, οὐκ ἡνεχόμην οὔτε δρψαν, οὔτε ἐνθυμεῖσθαι παρανομίαν.

Ποιούντας παραβάσεις δμίσησα. Τοὺς παραβάνοντας τὸ δίκαιον, εἴτε πρὸς Θεόν, εἴτε πρὸς ἀνθρώπους.

Οὐκ ἐκολαΐθη μοι παρδία σκαμδή. Τῷ γάρ εὐθεὶ τὸ στρεβλὸν ἀνάρμοστον.

'Εκκλιτορτος δέ δμοῦ τοῦ πονηροῦ οὐκ ἀτέτρωκον. Οὐ χρὴ γάρ τῆς τοῦ πονηροῦ φίλας ἀντέχεσθαι, ἀλλὰ προσεδρεύοντα μὲν, πειράσθαι βελτιοῦν, ἀναχωροῦντος δὲ, καταφρονεῖν. Νοεῖται δὲ καὶ περὶ τοῦ διαβόλου, ὅτι μή δικούς αὐτῷ πέροδον, οὐδὲ ἀναχωροῦντος διγίωσκον.

Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν κλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. Ός κακοήθη καὶ ἀνελεύθερον, καὶ κύνα λαθρόδηκτον. Τὸ λάθρα δὲ προσθήκεν, διτὶ δὲ τοῦ παρόντος καταλαῶν, οὐ τοσοῦτον ἀμαρτάνει· παρών γάρ ἐκείνος ἀπολογήσεται.

"Υπερηγάνῳ δρθαλμῷ καὶ ἀκλήστῳ παρδίᾳ, τούτῳ οὐ συνδιητώμην. Υπερηγάνων δὲ δρθαλμὸν λέγει, τὸν ὑπερήφανον ἀνθρώπων· ἀπὸ μέρους τὸ δλον· καὶ αὐθις ἀπληστὸν παρδίαν, τὸν ἀκόρεστον, τὸν πλεονέκτην. Διδ καὶ τὸ τούτῳ προσθεῖς, ἐκάτερον ἐνέφηνεν.

Οἱ δρθαλμοὶ μου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, Α τὸν συγκαθῆσθαι αὐτὸνς μετ' ἔμοιν. Τοὺς πι- σεύεσθαι ἀξίους διὰ τὴν τῆς πολιτείας αὐτῶν εὐθύ- τητα· ἡ πιστοὺς λέγει νῦν, τοὺς ἀγαθούς· φησὶ γάρ καὶ Σολομῶν· Ἀρδα δὲ πιστόν, ἔργον εὑρεῖ· τὸ γάρ ἀγαθὸν σπάνιον· τούτοις, φησὶ, προσείχον, καὶ συνέδροις ἔχρωμην.

Πορευόμενος ἐν ὁδῷ ἀμάρμψ, οὗτος μοι ἐλε- τούμενος. Οἱ πορευόμενος ἐν ὁδῷ ἀμάρμψ πολιτείας, οὗτος μοι διηκόνει. Προσήκει γάρ μη μόνον φίλοις, ἀλλὰ καὶ ὑπηρέταις ἀγαθοῖς κεχρήσθαι.

Οὐ κατέκει ἐν μέσῳ τῆς οἰκίας μου, ποῶτ- υπερηφανίας. Ἄνω μὲν περὶ φίλου ὑπερηφάνου εἰρηκεν· ἐνταῦθα δὲ, περὶ ὑπερέτου ὑπερηφάνου.

Ἄντινα ἀδικα, οὐ κατεύθυνετ ἐνώπιον τῶν δρθαλμῶν μου. Οὐ κατέρθου, δὲ ἐσπούδαζεν· οὐκ εὐαδοῦτο ἐκώπιδον μου.

Ἐις τὰς πρωΐας ἀπέκτεινος ἀνταῖς τοὺς ἀμαρ- τωλοὺς τῆς γῆς. Ἐις τὰς πρωΐας, μήτε τῆς ἑξ οἰκου μέθης, μήτε τῆς ἐκ θυμοῦ σφαλίουσης τὸν λο- γισμόν. Τοὺς ἀμαρτωλοὺς δὲ, οὐχὶ πάσης τῆς γῆς, ἀλλὰ μόνους τοὺς ἐπ' ἐμέ· καὶ πάντας δὲ, οὐχ ἄμα, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτον, νῦν δὲ ἐκεῖνον.

Τοῦ ἐξοιλοθρεῦσαι ἐκ πάλεως Κυρίου πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀροματαρ. Ἀπέκτεινον δὲ αὐτὸύς, χάριν τοῦ ἐξοιλοθρεῦσαι τοὺς παρανόμους· ἵνα τὴν ἀποτομίαν τῆς κολάσεως ἡ παρανομία βλέ- πουσα, συσταῇ καὶ ἀφανισθῇ. Κατὰ δὲ ἀναγνωγήν, γῆ μὲν τὸ σῶμα, καὶ τὰ σωματικά, ὡς γεώδη· ἀμαρτωλοὶ δὲ τῆς τοιαύτης γῆς, οἱ τῆς ἀμαρτίας λογισμοί. Λέγει οὖν ὅτι "Οτε ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν τῇ ψυχῇ μου, τοῦτο γάρ πρωΐας νοητῇ, τότε ἀπέκτεινον πάντας τοὺς ἐμπαθεῖς λο- γισμοὺς τοὺς ἐκ τοῦ γεώδους σώματος, καὶ τῶν γῆινων ἀπλῶς φυομένων. Πᾶλιν δὲ Κυρίου, τὴν ψυ- χὴν νόει, ὡς οἰκον τοῦ ἀγίου Πνεύματος·

Προσευχὴ τῷ περιγῷ δταν ἀκηδίαση, καὶ ἀτα- τοιοι Κυρίου ἀτχέη τὴν δέσησιν αὐτοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑ'.

Πτωχὸν ἐνταῦθα λέγει, τὸν δεόμενον τῆς θείας; ἐπικουρία; Τούτῳ, φησὶν, ἀρμόζει ἡ προτευχὴ τοῦ παρόντος ψαλμοῦ, ὅταν ἀκηδίασει πολεμούμενος; ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν, εἴτε ὀρτεῶν, εἴτε ἀοράτων, καὶ προσφέρει τὴν δέσησιν αὐτοῦ, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐκχεῶ γάρ, φησὶν, ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν δέσησιν μου. Ὁπερ ἐφερμηνεύων ἐπήγαγε· Τὴν θλίψιν μου ἐνώπιον αὐτοῦ ἀπαραγγελῶ· προηγουμένως δὲ, εἰς ἐκυτὸν ἔγραψε τὸν ψχλμὸν διωκόμενον καὶ ἀκηδίωντα, καὶ δεόμενον τοῦ Θεοῦ· ἔχει δὲ καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ πρωφητείας διεσπαρμένας.

Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ ἡ

¹⁶ Prov. xx, 6.

VERS. 6. Oculi mei ad fideles terras, ut sedeant mecum. Ad eos nimurum qui ob rectam eorum conversationem effecti sunt digni, ut essent fideles. Vel fideles nunc bonos opines appellat, juxta quod a Salomonone dictum legimus: Virum autem fidelem invenire labor est ¹⁶. Nam quod bonum est rarum est: hujuscemodi, inquit, hominibus ego adhucerebam, et cum eis considerabam.

Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. Ministris, inquit, usus sum, quorum vita esset irreprehensibilis. Decet namque, non amicis tantum, sed et ministris uti bonis.

VERS. 7. Non habitabat in medio domus mea, sa- ciens superbiam. Superius de superbo amico locutus est, nunc autem de ministro.

B Qui loquitur injusta non direxit in conspectu oculorum meorum. Non direxit, hoc est, perfidere non potuit, quod optabat, nec coram me prospere processit.

VERS. 8. In matutinis interficiebam omnes pecca- tores terrae. Matutino tempore, cum nulla vini, aut iræ ebrietate detinerer, quando cogitatio mea decipi non poterat. Terræ autem peccatores dixit, non ut totius orbis delinquentes significaret, sed eos tantum, qui sibi suberant. Omnes etiam, non una omnes intelligit, sed modo hunc, modo illum.

C Ut exterminarem de civitate Domini omnes ope- rantes iniquitatem. Interficiebam autem eos, ut exterminarem iniquos omnes, ea nimurum ratione, ut ipsa iniquitas, poenarum austoritatem cernens, coerceretur ac decleretur. Juxta anagogēn, per ter- ram, corpus ipsum intelligimus, et corporalia omnia, tanquam terrena. Hujus autem terre pecca- tores, cogitationes sunt de peccatis. In matutino, inquit, tempore, quando in omnia mea criebarunt sol sancti Spiritus (hunc enim appellare possumus intellectuale matutinum), interficiebam omnes af- fectuum meorum cogitationes, quæ ex terreno cor- pore atque ex materialibus aliis rebus nascentur. Per Domini vero civitatem, animam intellige, tan- quam sancti Spiritus dominum.

Oratio ipsi pauperi, cum anxius fuerit, et effuderit preces suas coram Domino.

PSALMUS CI.

D Pauperem hoc in loco eum appellat, qui divino indiget auxilio. Huic enim oratio accommodatur presentis psalmi, quoties ob visibilium, seu in- visibilium hostium pugnam, in anxietate fuerit constitutus, et orationem suam obtulerit coram Deo. Effundam enim, inquit, in conspectu tuo pre- ces meas. Quod magis etiam declarans adjunxit: Afflictionem meam coram eo annuntiabo; iametsi ex primo proposito pro seipso Propheta hunc psalmum conscripsit, eo nimurum tempore, quo persecutionem passus est. Tuūc etenim et tristis fuit, et Deum hoaravit dicens:

VERS. 2. Domine, exaudi orationem meam, et

clamor meus ad te veniat. Per orationem, oris verba intelligit, et per clamorem, ipsius cordis propositum. Symmachus pro clamoore, siletum dicit. Venire autem ad Deum dicitur hujusmodi clamor, quando ab eo auditus fuerit. Auditur autem, quando placet.

Vers. 3. *Ne avertas faciem tuam a me.* Ne me avertas, queso, ut indignum: quod facere solent, qui supplicantium petitiones audire nolunt.

In quaenam die tribulor, inclina ad me aurem tuam: in quaunque die invocavero te, velociter exaudi me. Non tantum nunc, sed per totam vitam. De inclinatione vero auris Dei dictum est in psalmo xvi, ibid: *Inclina aurem tuam mihi,* etc.

Vers. 4. *Quoniam defecerunt sicut sumus dies mei.* Cito, inquit, exaudi me, quoniam anima mea jam defecit. Alibi etiam dicit: *Velociter exaudi me, quia defecit spiritus meus*¹⁷. Defecerunt, inquit, sicut sumus dies mei, et anni vita mea, sumi instar, cito portansierunt, et jam transacti sunt.

Et ossa mea sicut cremitum aruerunt. Symmachus pro cremito, torrem dixit. Ossa, inquit, mea instar torris aruerunt, tentationum nimirum igne combusta. Juxta anagogen, ossa, sanctiores illas cogitationes sunt, quae animam fortificant et regunt: quae si temptationum igne accensae sint, debiles sunt.

Vers. 5. *Percussus sum, ut herba, et aruit cor meum.* Quemadmodum herba percussa labescit, ita ego flagellis percussus, in corde meo conturbui, nulla consolatione inventa, quae memorem meam irrorando ac refrigerando mitigaret.

Quia oblitus sum comedere panem meum. Prae hujusmodi, inquit, mortuitia omnem cibi appetitum abjeci. Antiqui enim appetitum, cibi memoria appellabant, et appetitus privationem, [cibi] oblivionem.

Vers. 6. *A voce gemitus mei adhæsit os meum carni mea.* Verus gemitus omnem illam tollit pinguedinem, quae est inter carnem et ossa. Aliqui carnem dictam esse intelligunt pro cute; ac si dicere, quod consumpta præ mortore omni carne, quae intermedia erat, cutis ossibus conjuncta sit.

Vers. 7. *Similis factus sum pelicano solitario.* Fugiens nimirum multitudinis conversationem, et solitudinem querens. Est autem pelicanus animal quoddam, quod solitudine delectatur.

Factus sum sicut nyctocorax in domicilio. Huc animal natura timidissimum est: atque ideo unicunque fugiens in domorum ruinis coimmoratur. Ego, inquit, veluti nycticorax, in desertis ac solitariis locis versor. Aliunt nycticoracem in domiciliis, seu luguriis degere, ac nocte clamare præ formidine, atque ideo hoc nomine a Græcis

κραυγὴ μου πρὸς σὲ διέθεω. Προσευχὴ δὲ λέγεται στόματος· κραυγὴ δὲ τῆς καρδίας. Οὐ δὲ Σύμμαχος ἀντὶ κραυγῆς, οἰμωγῆς ἐξέδωκεν. Ἐρχεται δὲ εἰς θεὸν ἡ τοιαύτη κραυγή, διαν ἀκουστῇ γένηται. Γίνεται δὲ ἀκουστή, διαν ἀρέσκῃ θεῷ.

Μή ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀλλὰ ἔμοῦ. Μή ἀποστραφῆς με ὡς ἀνάξιον, διπέρ εἰδόθας ποιεῖν οἱ μῆτερες ἀκούειν τοῦ λκετεύοντος.

Ἐρ γάρ δὲ ημέρᾳ φιλίωμαι, κλίνορ πρὸς με τὸ οὖς σου. Ἐρ γάρ δὲ ημέρᾳ ἐπικαλέσωμαί σε, ταχὺ ἐπάκουοντό μου. Μή νῦν μόνον, ἀλλὰ παρ' ὅλην ζωήν· περὶ δὲ τῆς κλίσεως τοῦ θεοῦ ὡρᾶς εἴρηται ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ. Ἐνθα τὸ κλίνορ τὸ οὖς σου ἀμοιβαίνει, εἰσάκουοντος τῶν φημάτων μου.

B "Οτι ἐξέλιπον ὥστε καπτός αἱ ημέραι μου. Ταχὺ, φησίν, ἐπάκουοντό μου, διτὶ ἐκλέπτει ἡδης καὶ ψυχῆς μου. Καὶ ἀλλαγῆς δὲ, δομώς λέγει· Ταχὺ εἰσάκουοντό μου, Κύριε, ἐξέλιπε τὸ κτεῦμά μου. — Ἐξέλιπον, φησίν, ὥστε καπτός αἱ ημέραι μου· διῆλθον, ήφαντοςαν, δίκην καπνοῦ, τὰ ἐπι τῆς ζωῆς μου.

Καὶ τὰ δυτικά μου, ὥστε φρύτιον, συνεφερόμενα. Ἀντὶ τοῦ φρυγίου, δαιδὼν δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε· καὶ αὐτὰ τὰ δυτικά μου, ὡς δαλδοῦσαν συνεφρύγησαν, φλεγόμενα τῷ πυρὶ τῶν πειρασμῶν. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν δοτά, οἱ στερεοῦντες καὶ ἀνέλουντες τὴν φυχῆν λογισμοί· οἱ καταβότοι πυρποληθέντες, εὐθραυστας γεγόνασιν.

Ἐπλήγητος καὶ ἐξηράθη τὴν καρδίαν μου. Ήπειρος δὲ κόρτος πληγεὶς μαραντεῖται, οὐτως κάγω πληγεὶς τοῖς πάθεσιν, ἐμπαράνθητη τὴν καρδίαν μου· μή τυχών παρακλήσεως δροσιζόσης καὶ μαρινούσης τὴν φλόγα τούτων.

"Οτι ἐπελαθόμητο τοῦ φαγεῖν τὸ δρπον μου. Απέθαλον καὶ τὴν δρεξινήν τῆς τροφῆς, ὑπὸ ἀθυμίας. Οἱ παλαιοὶ τὴν μὲν δρεξινήν μνήμην τροφῆς καλοῦσι· τὴν δὲ ἀνορεξίαν, λήθην τροφῆς.

D "Απὸ φωνῆς τοῦ στεραγμού μου, ἐκαλλήθη τὸ δυτικόν μου τῇ σαρκὶ μου. Οἱ γάρ ἀληθής στεραγμὸς τῆκει πᾶσαν πιμελήν μεσάζουσαν δυτική καὶ σαρκί. Τινὲς δὲ, σάρκα μὲν τὸ δέρμα νοοῦσιν, ὡς τῶν δυτικῶν τῷ δέρματι κολληθέντων, ἀναλαθέντων ὑπὸ λύπης τῶν μεσαζόντων κρεῶν.

"Ομοιώθητο πειλάται ἀρηματῷ. Φεύγων τὴν δηλώφ διατριβήν, καὶ ζητῶν τὴν μόνωσιν. Φιλέρημον γάρ ζῶν, δὲ πειλάτην.

"Ἐγενήθητο ὥστε τυκτοκόραξ, δὲ οἰκοπέδῳ. Καὶ τούτο πάλιν τὸ ζῶν δειλόν· διὸ φεύγων παντεχθεῖν, τοῖς ἐρειποῖς τῶν οἰκημάτων ἐνσυλίζεται. Κάγω, φησί, ταῖς ἐρημικαῖς καλύβαις ἐνδιαιτῶμεν· ή καὶ ἀλλως φασι τούτον τοῖς οἰκοπέδοις ἐνδιαιτῶμεν, ἐν νυκτὶ κράξειν, ὑπὸ δειλίας, διὸ καὶ νυκτικόραξ δονομάζεθαι, παρὰ τὸ ἐν τῇ νυκτὶ κρά-

¹⁷ Psal. cxlii, 7.

ζειν. Ούτως εὖ, φησι, καὶ γῶ ἐν νυκτὶ κράξω πρός σὲ τὸν Θεόν, τὴν ἐπίθεσιν δειλιῶν τῶν πολεμίων.

"Ἔγρυπτησα, καὶ ἔτερόμην ὡς στρουθίον μετάσοις ἐπὶ δώματος. Καὶ τοῦτο γάρ ἐμοῖς ὑπὸ δειλίας ἀγρυπνεῖ, καὶ μονάζει ἐπὶ δώματος; τινας· εἰς οὓς μόνον μένει. Δῶμα δὲ τὴν στέγην ναῆσταις.

"Οὐληρ τὴν ἡμέραν ὠνείδιζεν με οἱ ἔχθροι μου. Ὀνειδίζους μοι δειλίαν καὶ ταλαιπωρίαν οἱ διώκοντές με.

Καὶ οἱ ἐπαιροῦντες με κατ' ἐμοῦ δημνον. "Ορκούς ἐπιβούλησ· ἢ δρόκον τὰς ἐμὰς ἐποιοῦντο συμφοράς, οἷον Μή πάθοιμεν ὡς ὁ δεῖνα, μή γενοίμεθα ὡς ἐκεῖνος. "Η καὶ δλῶς, τοῦτο τὸ ἕτερόν τινες ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ περὶ Πέτρου προφήτηνται νεονήκασιν, διδούσαντος ὑστερον, ὅτι Οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. ipse est. Quidam vero hæc verba dicta esse intelligunt ex persona Christi, ita ut sit prophetia de Petro, qui juravit se non novisse hominem.

"Οτι σποδὸν, ὥστε ἀρτον ἔψαγον, καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἔκιρων. Εἴκετε τροφῆς ἐμνήσθην, σποδὸν ἐπαττον ἐπὶ τὸν ἀρτον μου, καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἔκιρων· εὗτα γάρ ἐποίουν οἱ ἐν ὑπερβολῇ συμφορῶν, μηδὲ αὐτὴν διατον τὴν τροφὴν προσφέρεσθαι ἀνέχομενοι. "Η σποδὸν μὲν ἀντὶ τοῦ ἀρτοῦ ἔψαγον· ποτὸν δὲ ἐν κλαυθμῷ ἔκιρων· ἤγουν, δάκρυα ἔκιρων, ἀντὶ ποτοῦ. Ἐγίνετο δὲ τοῦτο, ὅτε πάντες τροφῆς μεταλαμβάνοντες καὶ λαρύγνοντες. Τότε γάρ αὐτὸς ἐπὶ πρόσωπον κείμενος καὶ πενθῶν ἐπασσες μὲν κόνιν, τῇ δλῆῃ τοῦ πνεύματος συνεισπίπτουσαν, ἐφύρετο δὲ τοῖς δάκρυσι. Διὰ μὲν τοι τῶν ἥρημάτων τούτων τὴν δυνηράν ξαήν ἐνέφηνεν· εἰς γάται δὲ πολλάκις ὅτι τὸ δτι ποτὲ μὲν αἰτιολογικόν ἔστι, ποτὲ δὲ βεβαιωτικόν, ποτὲ δὲ παρέλκον, ἢ διηγηματικόν, ὡς καὶ νῦν.

πες, quia et quoniā, aliquando causam redundant, aliquando confirmant, et aliquando prorsus abundant, seu per modum quemdam ponuntur narrationis, ut hic.

"Ἀπὸ προσώπου τῆς ὥργῆς σου καὶ τοῦ θυμοῦ σου. Ταῦτά μοι συνέβασαν ἀπὸ τῆς ὥργῆς σου, ὅτι ὥργισθης μοι· ὥργισθης μοι δὲ, ὅτι παρεπέχερανά σε ἀκμορήσας. Πρέσωπον δὲ ὥργης ἡ ὥργη περιφραστικῶς.

"Οτι ἐπέρας κατέρραξέ με. "Ὕψωσάς με πρόερον, ὅτε καλῶς είχον, ὑστερον δὲ κατέρραξά με, περαχωρήσας καταπεσεῖν με. "Ομοιον δέ ἔστι τοῦτο τῷ, "Ὑψώθεις δὲ ἐπαπειρώθη.

Αἱ ἡμέραι μου ὥστε σκιὰ ἐκλιθησαν. Ταχέως περῆλθον· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φησιν· "Ἄνθρωπος ματαύτητει ὡμοιώθη· αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὥστε σκιὰ πυράρουσιν. Ταχέως γάρ τη σκιὰ ἀφανίζεται.

Κάγὼ ὥστε χόρτος ἐξηράθην. Είρηκε ταῦτα καὶ δινωτέρω. "Ἄλλ' ἐκεὶ μὲν τὴν καρδίαν ἔσωτον ἔγραψαν· εἰπεν· ἐνταῦθα δὲ δόλον ἔσωτον ὑπὸ τηκεδόνης μαρανθῆναι.

Σὺ δὲ, Κύριε, εἰς τὸν αἰώνα μένεις. Τὰ μὲν κατ' ἐμό, ἣτοι τὰ ἀνθρώπινα, τοιαῦτα εὑμετάβολα

A appellatur, quod nocte c' amet. Non secus igitur de nocte ad Deum se clamare dicit, dum hostium incursum reformidat.

VERS. 8. Vigilari et factus sum sicut passer solitarius in lecto. Vigilat namque et ipse passer præ formidine, et solus in lecto degit; vel tantum in lectis manet.

VERS. 9. Tota die reprobarant mihi inimici mei. Exprobrabant mihi· formidinem et miseriam, omnes ii qui persequebantur me.

Et qui laudabant me, adversum me jurabant. Qui prius me admirabantur, aut laudabant me, postmodum jurarunt adversum me, juramento scilicet confirmantes conspirationes atque insidias illas quas in me moliebantur; vel, calanitatem meas in B juramentum redigebant, verbi gratia : Sic nos non patiamur ea quæ ille patitur, neque efficiamur ut

VERS. 10. Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam. Si aliquando cibi memineram, et panem cinere aspergebam, et potum meum miscebam fletu, ut facere solent ii qui in summis constituti sunt calamitatibus, et non sustinent vel cibum ipsum sibi absque tristitia afferri. Vel, cinerem quidem pro pane manducabam, potum vero in fletu miscebam, hoc est, lacrymas miscebam pro potu : hoc autem faciebam, cum alii omnes cibum sumerent, atque hilarer essent. Tunc etenim ego in faciem procumbens, et lugens, ore ipso pulverem attrahebam, qui vento, aut spiritu attollēbatur; atque hoc pacto miscebam eum lacrymis. Iluju scemot autem verbis, vitam suam mœstia plenam esse indicavit. Dicitum est autem saepius, quod dictio-

D aliquando confirmant, et aliquando prorsus abundat, seu per modum quemdam ponuntur narrationis, ut hic.

VERS. 11. A facie ire tuæ et indigationis tuae. Hæc mihi contigerunt ab ira tua, quoniā mihi iratus fuisti; es autem iratus, quia peccatis te meis irritavi. Per faciem vero ire ipsam iram circumloquendo dixit.

Quoniā elevans confregisti me. Olim me in altum elevasti, cum mea omnia bene se haberent, sed postea confregisti me, a pristino me statu decidere permittens. Simile illud est : Exaltatus autem humiliatus sum¹⁸.

Dies mei sicut umbra declinaverunt. Cito pertransierunt. Aliibi etiam ait : Homo vanitati similis factus est, dies ejus sicut umbra prætererunt¹⁹. Umbra etenim brevi exstinguitur.

Ei ego quasi herba exarui. Hujusmodi verba etiam superius vidimus, verum illuc quidem corrum, hic vero totum se ait exaruisse.

VERS. 13. Tu autem, Domine, in sæculum permagnes. Ea quidem quæ ad me pertinent, hoc est, hu-

¹⁸ Psal. LXXXVII, 16. ¹⁹ Psal. CXI, 4.

mana omnia hujuscemodi sunt, mutabilia nimirum atque inaequalia. Tu autem, Domine, æternus es atque immutabilis.

Et memoriale tuum in generationem et generationem. Hoc est, æternum, vel in generationem veteris populi, et in generationem novi populi.

Vers. 14. *Tu ersurgens misereberis Sion.* Juxta sensum qui magis præ manibus videtur esse, haec est prophetia de terrestri Jerusalem, qua prædictatur quod impleto illo tempore, quod a Deo captivitati Judæorum determinatum est, Deus rursum miserebitur Sion, quando tempus divinæ protectionis advenerit: tempus, inquam, quod etiam fuerat prædictum. Et quæ sequuntur pari consequentia intelligenda sunt. Sed juxta altioreum sensum, prophetia hæc est de nova Sion, id est, de Ecclesia fidelium: vel quia tu resurgens a mortuis misereberis Ecclesiæ apostolorum, atque ei auxiliaberis.

Quia tempus miserendi ejus, quia renit tempus. Tempus, inquam, quod auxilium expostulat, cum omnes jam adversum eam insurgant et bellum moveant.

Vers. 15. *Quoniam probaverunt servi tui lapides ejus, et pulverem ejus miserebuntur.* Quia apostoli paraverunt lapides ad ædificationem ipsius Jerusalem, eos nimiriū lapides, qui stabiliores et prolatiores fuere ad religionem, et ad virtutem, et quorum mutua etiam aptitudo et convenientia, spiritualis Ecclesiæ constructionem effecit. Idem etiam apostoli cura ac studio digniorem reddent pulverem ipsius Jerusalem: quippe qui instruiores quosque ac magis terrenos homines suo sovebunt auxilio.

Vers. 16. *Et timebunt gentes nomen Domini. Propter signa et miracula, quæ sola nominis Christi invocatione sicut in ea.*

Et omnes reges gloriam tuam. Gloriam tuam, quæ nascitur a potentia. Intelligere etiam possumus per gentes, eos fideles, qui ex gentibus considerunt, et similī modo per reges, ess reges qui fideles fuerunt.

Vers. 17. *Quia ædificabit Dominus Sion. Illoc est, vere ædificabit.*

Et videbitur in gloria sua. Videbitur rursum in glorioso ejus adventu quando veniet cum potentia et gloria multa, quemadmodum ipse dixit in Evangelii¹⁰.

Vers. 18. *Respexit in orationem humilium.* Eorum scilicet qui humilia sentiunt, et veram animi humilitatem sectantur.

Et non sprevit preces eorum. Non despexit, non repulit.

Vers. 19. *Scribantur hæc in generationem alteram.* Accipiatur, inquit, præsens oratio, seu hic præsens psalmus, qui inscriptus est, *Oratio ipsi pauperi*, et tradatur in generationem alteram, hoc est, in generationem novi populi, postquam antiquus populus prophetarum verbis, quæ de Christo prædicta fuerant, credere noluit.

Kai τὸ μημόσυνόν σου εἰς γερεάρ καὶ γερεάρ. Ἀτόπον. "Η εῖ; τε τὴν τοῦ παλαιοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὴν τοῦ νέου.

Σὺ, δραστάς, οἰκτειρήσεις τὴν Σιών. Κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον, περὶ τῆς αἰσθητῆς Ἱερουσαλήμ τὴ προφητεία νοεῖται, ὅτι, πληρωθέντος τοῦ ἔρισθέντος καιροῦ τῆς αἰχμαλωσίας, οἰκτειρήσει τὴν Σιών ὁ Θεός, ὅτι ἔχει καιρὸς ἐπισκοπῆς προφητεύεις καὶ αὐτὸς, καὶ τὰ ἔξῆς ἀκολούθως τῷ σκοπῷ· κατὰ τὸ τὸ βαθύτερον, περὶ τῆς νέας Σιών, ἥτοι τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἑνίπιστῶν ἡ προρητεία, ὅτι, Ἄναστάς ἐκ τῶν νεκρῶν, οἰκτειρήσεις τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀντιλήψη αὐτῆς.

Οὐτε καιρὸς τοῦ οἰκτειρῆσαι αὐτὴν, ὅτι ἦκει καιρός. Καιρὸς ἀπαίτων δινείτηψιν, διὸ τὸ πάντας συνεπιτίθεσθαι καὶ πολεμεῖν αὐτῇ.

"Οὐτε εὐδόκησαρ οἱ δοῦλοι σου τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὸ χοῦν αὐτῆς οἰκτειρήσουσιν. "Οὐτε οἱ ἀπόστολοι ἥτοι μασαν τοὺς λίθους τῆς οἰκοδομῆς αὐτῆς, τοὺς στερεωτέρους καὶ δοκιμωτέρους εἰς εὑστενίαν καὶ ἀρετὴν· ὃν ἡ συμφύτα καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀρμογῆ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀπεργάζεται· ἀλλὰ καὶ τὸν χοῦν αὐτῆς ἀξιώσουσιν ἐπιμελεῖας· ἥτοι τοὺς ἀσθενεστέρους καὶ χοῖκώτερους ζῶντας; ἐν αὐτῇ.

C *Kai φοβηθήσοται τὰ ἔβρη τὸ δρόμα Κυρίου.* Τοῦ Χριστοῦ, διὸ τὸ τελούμενα σημεῖα καὶ τέρατα ἐκ μόνης τῆς ἐπικαλήσεως αὐτοῦ.

Kai πάντες οἱ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου. Τὴν ἀπὸ τῆς δυνάμεως δόξαν σου. Νοοῦνται δὲ καὶ Εὐην μὲν οἱ ἔχοντες πεπιστευκότες, βασιλεῖς δὲ, οἱ καὶ αὐτοὶ πιστεύσαντες.

"Οὐτε οἰκοδομήσει Κύριος τὴν Σιών. "Οὐτε οἰκοδομήσει· συστήσεται.

Kai ὁρθήσεται ἐν τῇ ἐνδέξιῳ παρουσίᾳ αὐτοῦ, Ὁρθήσεται αὐθίς ἐν τῇ ἐνδέξιῳ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ὅτε ἔξει κατὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, ὡς αὐτὸς εἰργανεῖ τοῖς Εὐαγγελίοις.

'Ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν ταπεινῶν. D *Τῶν ταπεινοφρόνων.*

Kai οὐκ ἔξουδέρωσε τὴν δέησιν αὐτῶν. Οὐ παρεῖδεν, οὐκ ἀπώσατο.

Γραφήτω αὐτη̄ εἰς γερεάρ ἀτέρα. Ἀφορισθήτω αὐτη̄ ἡ προσευχὴ, ἥγουν ὁ παρὼν ψαλμὸς, ὡς ἐπιγέραπται, *Προσευχὴ τῷ πτωχῷ, ἀφορισθήτω,* παραδοθήτω, φησιν, εἰς γενεὰν ἐτέραν, ἥτοι τὴν τοῦ νέου λαοῦ· ἐπειδὴ ταῦτα ἔγχειμέναις περὶ Χριστοῦ προφητεύεις ὁ παλαιὸς οὐκ ἐπίστευσε.

¹⁰ Luc. xi. 27.

Καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰρέσει τὸν Κύριον. Αἱ λαδὲ δὲ ὁ κτιζόμενος ὁ νέος, περὶ οὐ φησὶ Παῦλος, ὅτι Ἐρ Χριστῷ καιρῇ κτίσις. Οὐκ εἴπε δὲ, ὁ κτισθεὶς, ἀλλὰ ὁ κτιζόμενος, διὰ τὴν δχρὶ συντελεῖας ἐπίδοσιν τῶν πιστεύοντων. Κτίσεν δὲ νόσι μῆτράσιν, ἀλλὰ μεταβολὴν ἐπὶ τῷ χρεῖτον.

"Οτι δέξθεν γέρες δέξθεν γέρες αὐτοῦ. Ἐξευ-
φεν ἀνώ μετίνας, καὶ κάτω φανεῖς· ἕδιον γέρε τῶν
ἐκκυπότοντων ἀνώ μένειν, καὶ κάτω φαγεσθεῖς.
Ἐγάνη δὲ διὰ τῆς ἑνανθρωπήσεως. "Ὕψος δὲ δύοις
ὁ οὐρανός· ἢ τὸ ὄψος τῆς θεότητος.

autem per incarnationem. Per excelsum autem
nūtatis celsitudinem.

Κύριος δέ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψε. Εἴδει
οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν κατῆλθε· διὰ τῆς ἐπισκο-
πῆς γάρ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐνέφηνε.

Τοῦ ἀκούσαι τοῦ στεγαρμοῦ τῶν πεπεδημάτων.
Χάριν τοῦ ἀπακούσαι τοῦ στεναγμοῦ, τοῦ ὑπὲρ τῶν
πεπεδημάτων ταῖς σειραῖς τῶν ἀμαρτημάτων, δι-
δοτέναξον ὑπὲρ ἐκείνων οἱ δίκαιοι.

Τοῦ λῦσαι τοὺς νιοὺς τῶν τεθανατωμάτων.
Καὶ τοῦ λῦσαι τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀμαρτίας, ἢ τῆς
δουλείας τῶν δαιμόνων, τοὺς νιοὺς τῶν ἀπολαθτῶν
ἐν ἀμαρτίαις.

Τοῦ ἀναγεῖλαι ἐπὶ Σιὼν τὸ δρόμα Κυρίῳ. Τὸ
Πατρικόν· διὰ οὗτοι Πατὴρ Υἱοῦ γνησίου, περὶ οὐ
καὶ αὐτὸς εἰρήκεν Ἐγανέρωσά σου τὸ δρόμα τοῖς
ἀνθρώποις.

Καὶ τὴν αἰρεσιν αὐτοῦ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ
τὴν τεμήν αὐτοῦ, ἡτοι ἡνὶ αὐτὸδ δῆ τὸ δνομα. "Η καὶ
ἄλλως, αἰνεσιν, ἣν ἔγει τὸν Πατέρα συνεχῶς, αὐτῷ
πάντα ἀνατιθεὶς, καὶ παρ' ἐκείνου λέγων ἀποστά-
ληναι· εἴτα λέγει καὶ πότε τοῦτο ἐποίει.

"Ἐρ τῷ ἐπισυνταχθῆται λαοὺς ἐπὶ τὸ αὐτόδ, καὶ
βασιλεῖς τοῦ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ. "Οτε δηλονότι
ευνήγοντο πρὸς αὐτὸν οἱ λαοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς, ἐπὶ¹¹
τῷ πιστεύσαντας δουλεύσαις αὐτῷ, Κυρίῳ δυτὶ κατὰ
τὴν θεότητα. "Ἐρ μέσω γάρ, φησίν, Ἐκκλησίας
ὑμνήσω σε. Βασιλεῖς δὲ λέγειν νῦν τοὺς ἀποστόλους, οὓς
οὐ μόνον ὡς βασιλεύσαντας τῶν παθῶν, καὶ κυριεύ-
σαντας τῶν δαιμόνων, ἀλλὰ καὶ ὡς τιμηθέντας
ὑπερεορνύποδα πάσης τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπὲρ βασι-
λεῖς, καὶ ὑπὲρ βασιλέων αὐτῶν, περὶ ὧν καὶ ἐν τῷ
μόδῳ φαλμῷ προσέρηται. "Καταστήσεις αὐτοὺς
ἀρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Συμπεράνας δὲ τὴν
περοφετείαν ταύτην, ἔχεται πάλιν τῆς προτέρας
ἀκολουθίας.

universo orbe supra ipsos reges honorati sunt, et quia de eis dictum est, in psalmo XLIV: Constitues
eos principes super omnem terram. Completa autem huiuscmodi prophetia, redit iterum Propheta aī
priore consequentiam.

"Ἀπεκρίθη αὐτῷ ἐρ δῶδω ἰσχύος αὐτοῦ. Ἐλάλησε

Et populus, qui creatur, laudabit Dominum,
Christum dico, populus autem, qui creatur, novus
est populus; de quo dixit Paulus: Si quis in
Christo est, nova creatura¹². Et non dixit. Qui crea-
tus est, sed, qui creatur, propter credentium in-
crementum, quod ad ipsam usque consummatio-
nem perseverabit. Creari autem dixit, pro immu-
tari. Neque enim novus populus creandus erat, sed
in melius inmutandus.

Vers. 20. Quoniam prospexit de celo sancto suo. Prospexit superius quidem in celo perma-
nens, inferne tamen in terra visus. Proprium
enim est iis qui desuper prospiciunt, manere in
alto, et videri ab iis qui inferius sunt. Visus est
sanctum, celum ipsum intelligit, vel ipsam divi-
nitatis celsitudinem.

B. Dominus de celo in terram aspexit. De celo in
terram descendit. Per aspectum enim illius ad-
ventum denotavit.

Vers. 21. Ut audiret gemitus compeditorum. Ut
audiret, inquit, gemitum, quem justi homines
emittunt, pro iis qui peccatorum suorum ipnexi
sunt catenis.

Ut solveret filios interemptorum. Atque ut solve-
ret a peccati vinculis, et a demonum servitu^e
eorum filios, qui in peccatis perierant.

C. Vers. 22. Ut annuntiaret in Sion nomen Domini.
Nomen nimurum Patris, hoc est, quod Dominus
Deus, Pater suus esset, et verus Pater: atque
ideo Christus etiam dicebat: Manifestavi nomen
tuum hominibus¹³.

E. Et laudem ejus in Jerusalem. Hoc est honorem
ejus. Patris vero honor esse dicitur ipsum nomen
paternum. Vel aliter, laudem illam intellige, qua
Christus semper Patrem laudabat, omnia illi per-
petuo ascribens, et ab illo dicens se missum esse.
Deinde dicit, quando hoc factum sit.

**D. Vers. 23. Dum convenienter populi in unum, et
reges ut servirent Domino.** Tunc, inquam, cum
reges ei populi ad eum convenient, ut per fidem
ei servitatem et obsequium praestarent: ei dico,
qui secundum divinitatem vere ac proprie Dominus
est. (Tunc etenim Christus annuntiavit nomen
Patris in Sion, et laudem ejus in Jerusalem,
D quando isti omnes convenerunt.) Unde εἰλι¹⁴ con-
sequenter ex Christi persona dicitur: In medio
Ecclesiae laudabo te¹⁵. Ecclesia etenim congrega-
tionem et certum hominum significat. Per reges
autem, ipsos apostolos intelligit, non solum, quia
animi passionibus atque affectibus regnarent, et
quia dominarentur demonibus, sed etiam quia ab

vers. 24. Respondit ei in via fortitudinis sua,
"II Cor. v, 17. "Ioan. xvii, 6. "Psal. xxi, 23.

Inops ille et præper, de quo in inscriptione psalmi dictum est, respondit, pro Locus est, ei ad quem oratio præsentis psalmi dirigitur. Respondere enim hoc in loco posuit simpliciter pro dicere extra interrogationem, sicuti alias saepe ponitur apud Scripturam sacram. Per viam vero sortitum illud tempus intelligit, quo vires alii huc aliquas habebat, neendum eas amittere cœperat, tanta oppressus ac dejectus modestia.

Pauoriam dierum meorum annuntia mihi. Ilæc similia videtur sententia ei quæ habetur in psalmo xxxviii : *Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum, quis est, ut sciām quid desit mihi.* Cernens, inquit, me jam debilitatum esse, et malum hoc ingravescere, suspicor modicum mihi tempus vitæ superesse, quocirca indicavi mihi illud opto, ut animæ meæ maiorem curam ac sollicitudinem habeam.

VERS. 25. *Ne educas me in dimidio dierum meorum.* Educationem hoc in loco peregrinationem animæ appellavit, eductæ scilicet per aërem, vel eductæ a corpore. Per dimidium vero dierum, imperfectionem, hoc est, infrafructuositatem dierum illorum appellat, qui sibi ad ferendos virtutum fructus statuti fuerant. Ilæc enim de causa certi dies vitæ hominum statuuntur, ut fructus ferant; precatur igitur non mori in infrafructuositate, ut ita dicam, seu sterilitate vitæ suæ, sed diutius vivere, donec fructum aliquem afferat. Vel fortassis ita dicit, propter illud quod traditur in psalmo lix, ubi habetur, quod *viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos*, ubi vide expositionem.

In generatione generationum anni tui. Per generationem generationum Hebrei idem intelligunt, quod *perpetuo*. Complicat autem Propheta inter orandum etiam dogmata de Deo : *Tu enim, inquit, divinitate tua æternus es, quinimo et supra ipsam æternitatem ac sempiternus.*

VERS. 26. *Initio tu, Domine, terram fundasti. Stabilisti, fecisti.*

Et opera manuum tuarum sunt cœli. Cœli, inquit, efficiens potentia tua opus sunt. Per cœlos autem ipsum primum cœlum intelligo et firmamentum. *In principio, enim inquit, fecit Deus cœlum et terram*²⁴; et rursus: *Et vocavit Deus firmamentum cœlum*²⁵.

VERS. 27. *Ipsi peribunt. Inmutabuntur enim utpote creaturæ.*

Tu autem permanes. Inmutabilis ut creator.

Et omnes sicut vestimentum veterascent. Omnes, hoc est, utrumque cœlum: vel ipsa terra simul cum cœlis, assiduo usu et tempore, vestimentorum instar veterascent. Usu enim et tempore vester consumuntur.

VERS. 28. *Et sicut operiorum involves eos, et mu-*

A πρὸς αὐτὸν, πρὸς δὲ τὸν ἡ προσευχὴν τοῦ παρόντος φαλμοῦ, δι πτωχὸς δι ἀκτηδάτας, ὡς ἀνωτέρω δεξῆλωται. Ἀπόκρισιν γὰρ νῦν τὸν ἀπλῶν λόγον τὸν χωρὶς ἐρωτήσεως ὑποληπτέον· Εστι γάρ τι καὶ τοιοῦτον εἶδος· ἐν ταῖς σύμασταις τῆς ἀποκρίσεως. Οὐδὲν δὲ ἰσχὺς νόει τὸν καιρὸν, ἐν φερεῖ δύναται, καὶ οὐ τέλεον ἔκησθεντες, οὐποια κατεβήθη παντελῶς ὑπὸ τῆς ἀκτηδίας.

Tὴν διεγένητα τῶν ἡμερῶν μου ἀράγειλόταις. Ὁμοιον τούτῳ τοῖς φρεσίσιν ἐν τῷ λῃ φαλμῷ· Γράφοισθε μοι, Κύριε, τὸ πέρας μου, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν μου, τις ἔστιν· Ιτα γνῶ, τι ὑστερώ ἐγώ. Βλέπων, φησίν, ἐμαυτὸν ἀπονοῦντα καὶ βαρυνόμενον, ὑπολαμβάνων καιρὸν δλίγον ὑπολειτεῖ· Καὶ οὐ μοι ζωῆς, δὲ γνωρισθῆναί μοι παρακαλῶ, ἵνα συντονωτέραν θήσω τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς.

Mή ἀραγέτης με ἐν ἡμέσει ἡμερῶν μου. Ἀναγκὴν ἐνταῦθα λέγει τὴν ἐκδημίαν τῆς ψυχῆς ἀναγομένης διὰ τοῦ ἀέρος, ἢ ἀναγομένης διὰ τοῦ αἵματος. Ἡμειν δὲ ἡμερῶν τὸ ἀτελές, ήτοι τὸ ἀκαρποφόρητον τῶν ἡμερῶν τῶν ἀποκληρουμένων αὐτῷ εἰς καρποφορίαν. Διὰ τούτο γάρ ἡμέραι ζωῆς ἀποκληροῦνται τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα καρποφορῶσιν. Εἴχεται οὖν μή ἐν τῇ ἀκαρποφορήτῳ τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς ἀποθανεῖν· ἀλλὰ ἐτί ζῆν ἄχρι καρποφορίας· ἢ διὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ λῃ φαλμῷ, διτοι "Λινδρες αἱμάτων καὶ δολιστης οὐ μή ημεσέσουσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν. Οὐ τὴν ἔκηγησιν ζητήσας, ἀνάγνωθι.

'Ερ γερεψ γερεών τὰ ἑτη σου. Γενεὰ γενεῶν τὸ δεῖ δηλοῖ παρ' Ἐβραίοις. Παραπλέκει δὲ τῇ προσευχῇ καὶ δόγματα. Σὺ δὲ, φησίν, ἀλλιώς εἰ, καὶ αἰώνιος, καὶ ὑπεραιώνιος κατὰ τὴν θεότητα.

Kαὶ ἀρχὰς σὺν, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας. Ηδράσας, ἐποίησας.

Kαὶ ἔργα τῶν γειρῶν σου εἰστὶν οἱ οὐρανοί. Τίς ἐνεργητικῆς σου δυνάμεως. Οὐρανοί δὲ δικτύοις, καὶ τὸ στερέωμα. Ἐν ἀρχῇ γάρ φησίν, ἐκοίησεν δι θεός τὸν οὐρανόν καὶ τὴν γῆν. Καὶ αὐτοίς· Καὶ ἐκδέσσεν δι θεός τὸ στερέωμα οὐρανόν.

Δύτοις ἀπολοῦνται. Ἀλλοιούμενοι, ὡς ποιήματα.

Σὺ διαμέρεις. Ἀγαλλούσιος, ὡς ποιητής.

Kαὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται. Πάντες, εἰστοντος ἀμφότεροι. Ή καὶ ἡ γῆ μετ' αὐτῶν τῇ συνεχεστέρᾳ χρήσει καὶ τῷ χρόνῳ παλαιωθήσονται, δικηντι μιατίου ταύτῃ (8) παλαιωμένου.

Καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ δι-

²⁴ Gen. i, 1.

²⁵ Ibid. 8.

Variæ lectiones.

(8) Νιμιρού χρήσει.

λαγήσονται. Ἐ. Ηξεις, συστείες: οὐτως εὐχερώς: ὡς ἐλίσσει τις περιβόλαιον. Διὸ τούτου δὲ τὸ μεγαλοδύναμον καὶ παναθενὲς τοῦ Χριστοῦ ἐμφανίσει. Ὅπερ δὲ εἶπεν ἀνωτέρω, ἀπολινύπτει τοῦτο νῦν ἀ. Ιαγήσονται φησιν, ἐφερμηνεύων αὐτὸν καὶ δηλῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀφθαρταν ἀλλαγῆσονται, ἀντακινιζόμενοι. Φησοὶ γάρ δὲ Ἀπόστολος, ὅτι Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου· καὶ δὲ Ἰησαῖς, ὅτι Ἐλιγήσεται δὲ οὐρανὸς ὡς βιβλίον. Ἀλλοι δὲ ἐρμηνεύουσιν, ὅτι ὥσπερ τὸ περιβόλαιον πληρώσαν τὴν ἀποτελαγμένην χρέαν ἐλίσσεται, οὕτω καὶ δὲ οὐρανὸς, χρείτονος χρέας γενομένης, εἰς τὸ χρεῖτον ἀλλαγῆσεται καὶ αὐτός.

πομπλείον οὐσιού διατίναστο, involvitur, sic etiam et cœlum, meliori οὐσιού adveniente, in melius et ipsu[m] iustificabitur.

Σὺ δὲ αὐτὸς εἶ. Ἀμετάτρεπτος, ἀμετάβλητος.

Καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλεψύουσιν. Ὅσπερ γάρ εἰ ἄναρχος κατὰ τὴν θεότητα, οὗτω καὶ ἀτελεύτητος. Ἐκεὶ δὲ ἐπὶ θεοῦ τὴν παράτασιν τοῦ εἰναι νοητού.

Oι νιοὶ τῶν δούλων σου κατασκηνώσουσι. Τῶν δούλων σου, περὶ ὃν ἀνωτέρω εἰρήκεν, ὅτι Εὐδόκηται οἱ δοῦλοι σου τοὺς ἀλλοὺς αὐτῆς· νιοὶ δὲ τῶν ἀποστόλων, οὓς ἔκενοι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγένησαν· νιοὶ κατὰ παλέυσιν καὶ δομέωσιν δογμάτων καὶ πολιτειῶν. Οὗτοι οὖν, φησιν, κατασκηνώσουσιν ἐν τῇ οἰκείᾳ ρήθησομένῃ παρὰ σοῦ Σιών, εἰτούντων τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν εἰς τὸν αἰώνα κατευθύνεται. Λύτων τῶν δούλων σου· ἢ τῶν νιῶν τῶν δούλων σου. Σπέρμα δὲ πάλιν, οὐ τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ τὸ κατὰ διαδοχὴν καὶ κληρονομίαν καὶ εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς. Τοῦτο γάρ οὖν αἰώνιος κατευθύνθεται εὐόδουμένον. Πάλαι γάρ, φησιν, ἥδους οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

Ψαλμὸς τῷ Δαΐδι.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΒ'.

Εὐχαριστήριος καὶ οὗτος, ἀπὸ τοῦ προσομίου γνώριμος.

Εὐλόγει, η ψυχὴ μου τὸν Κύριον. Εὐχαρίστει, ὑμνεῖ, δοξολόγει τὸν τοσαῦτα καὶ τηλεικαύτα μὲν εὐεργετήσαντα.

Καὶ πάρτα τὰ ἔντος μου τὸ δρομα τὸ ἄγων αὐτοῦ. Ἐντὸς λέγει τὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, τὰς ἐνθυμησίες, τοὺς λογισμούς· ἢ μετὰ τούτων καὶ πάντα τὰ ἐν ἑαυτῷ μέρη καὶ μέλη. Πάντα γάρ ἐαυτὸν καθοδόκηρον προτρέπεται εὐλογεῖν τὸν Κύριον καὶ τὸ δνομικαὶ αὐτοῦ, τὸ ἀγιάζον τοὺς ἀξιῶς εὐλογῆς; αὐτόδι.

Εὐλόγει, η ψυχὴ μου τὸν Κύριον. Ἔπειτας προτροπῆς ἡ παλιλογία.

Καὶ μή ἐπιλαθθεὶς πάσας τὰς ἀνταποδόσεις αὐτοῦ. — Ἀνταποδόσεις τὰς εὐεργεσίας ὡνόμασιν· οὕτω γάρ δὲ Σύμμαχος ἀξέδωκε. Λαδόντες γάρ καλλί, ἀποδέδικαμεν πονηρὴ δὲ τῆς παρακοῆς·

A *Iacobuntur*. — *Involves dixit, pro, coerebis, et contrahes; quod tanta, inquit, facilitate efficies, quanta quis opertorium aut pallium aliquod involvit. His autem verbis summam Christi potentia uacuum robur constituit. Quod autem superius dixit, peribunt, nunc autem mutabuntur, exponens nimirum et declarans priora illa verba, et significans, quod ipsi etiam cœli immutabuntur ac renorabuntur in incorruptionem. Atque ideo in hujusmodi sententiā Paulus dicebat, quod Præterit figura hujus mundi¹⁶; et Isaías, quod Cœlum revolvitur, ut liber¹⁷. Sunt qui dicant, ita exponendum esse hunc versiculum, quod sicut opertorium, seu amictus immutabiliter.*

B *Tu autem idem ipse es. Immutabilis scilicet.*

Et anni tu non deficient. Nam quemadmodum secundum divinitatem cares principio, ita etiam sine. Per annos autem Dei, intelligere debemus perpetuitatem divinæ essentiae.

VERS. 29. *Filiū servorum tuorum habitabunt. Servorum tuorum, de quibus superius dictum est, quod Probaverunt servi tui lapides ejus, apostolorum nimirum. Filii autem apostolorum ii sunt, quos per Evangelium gennaverunt: qui eorum filii ideo dicuntur, quia simili morum ac dogmatum eruditione illis conjunguntur. Ili igitur habitabunt in Sion, hoc est, in Ecclesia, cuius tu misertus es.*

C *Et semen eorum in sæculum dirigetur. Eorum servorum tuorum, vel semen filiorum servorum tuorum. Semen vero non secundum carnem dixit, sed secundum virtutis ac pietatis successione. Ille igitur semen in æternum dirigetur et preparabitur. Portat enim, inquit, in inferni, non præparabunt alterius eam¹⁸.*

Psalmus ipsi David.

PSALMUS CII.

Hic psalmus gratiarum actiones continet, quod ab eis principio facile dignoscitur.

VERS. 1. *Benedic, anima mea, Domino. Gratias, inquit, ei age, cum lauda et glorifica, qui me tantis ac talibus affectis beneficiis.*

D *Et omnia, quae intra me sunt, nomini sancto ejus. Num ait: Omnia quae intra me sunt, animæ virtutes intelligit, considerationes nimirum et cogitationes omnes: vel simul cum his omnia ac singula sui corporis membra, hoc est, seipsum ex omni prorsus parte, jubet Deo benedicere, insuper et nomini sancto ejus, cum hoc nomine omnes eos sanctificet, qui digno illi benedixerint.*

VERS. 2. *Benedic, anima mea Domino. Intentio est exhortationis, vel etiam simplex sermonis repetitio.*

E *Et noli obliuisci omnes retributiones ejus. — Retributiones dixit pro beneficiis; atque ita Symmachus reddidit. Nam enim a Deo multa accepterimus bona, et inobedientia nostra ei reddiderimus*

¹⁶ Cor. viii, 31. ¹⁷ Isa. xxiv, 4. ¹⁸ Matth. xvi, 18.

mala, ipse tamen rursus bona nobis retribuit. Deinde ipsa connumerat beneficia.

Vers. 3. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis. Qui in unoquoque tuo delicto placatur, et propitius sit, si tamen singulorum delictorum pœnitentiam egeris.

Qui sanat omnes infirmitates tuas. Anima scilicet et corporis, quando ardenti pectore pro illis rogas.

Vers. 4. Qui redimil de corruptione vitam tuam. Ex anima nimirum et corporis periculis. Vel, qui incorruptam vitam donat in resurrectione.

Qui coronat te in misericordia et miserationibus. Te dico qui cursum consummasti, et fidem servasti. In misericordia autem et miserationibus ideo dixit, quia nullus ex operibus suis justificatur. Si iniquitates enim, inquit, obseruaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? quia apud te propitiatio est¹⁹. Et rursum: Quia apud Dominum misericordia et copiosa apud eum redemptio: et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus²⁰. Commiscet enim Deus misericordiam suam bonis operibus nostris, atque hoc pacto omnia supplet, in quibus nos defecimus.

Vers. 5. Qui replet in bonis desiderium tuum. Hoc est, qui te bona sicuti te bonis satiat. Quidam desiderium hic tale intelligendum esse dicunt, quale habuit Adam ut essiceretur deus: quod desiderium ipse Adam studuit explorare in malis dum Deo obediens non fuit. Tuum vero, inquit, hujuscemodi desiderium implebit Deus in bonis, propter tuam nimirum obedientiam. Horum igitur omnium donorum memor, inquit, o anima, benedic Deo qui tanta in te contulit beneficia.

Renovabitur ut aquila juventus tua. Juvenitus, inquit, seu adolescentia tua omnem illum senectutem depellet, omnemque illum languorem atque infirmitatem, quæ ab animi passionibus obvenerat: nec secus ea omnia depellet, atque aquilæ veteres pennas dejiciunt. Et eodem pacto per pœnitentiam renascuntur.

Vers. 6. Faciens misericordias Dominus. Subintelligitur verbum est.

Et iudicium omnibus injuriam patientibus. Iudicium ultiōnis.

Vers. 7. Notas fecit vias suas Moysi. Per legem, quam ei mandavit. Per vias autem divinam voluntatem ac mandata ejus intelligit; abunde autem diximus de his in psalmo xxiv, ibi: Vias tuas, Domine, demonstra mihi.

Filiis Israel voluntates suas. Primum ipsi Moysi, et per illum consequenter universo populo.

Vers. 8. Misericors et miserator Dominus, longanmis et multum misericors. Haec exposita fuerunt in psalmo lxxxv, ibi: Et tu, Domine Deus, miserator, et misericors, et quæ sequuntur.

¹⁹ Psal. cxxix, 3, 4. ²⁰ Ibid. 7, 8.

Α αὐτὸς δὲ ἀνταπέδωκε πάλιν ἀγαθά. Είτα καταλέγει τὰς ἀνταποδόσεις ἐφεξῆς.

Τὸν εὐηλατεύοντα πάσας τὰς ἀροματας σου. Τὸν θεων ἔκαστη τούτων γινόμενον· ὅταν ἐφ' ἔκαστη μετανοήσῃς.

Τὸν λόμερον πάσας τὰς ρόσους σου. Τὰς τε ψυχικὰς καὶ σωματικὰς, ὅτε θερμὸς ὑπὲρ αὐτῶν ξετεύεις.

Τὸν λυτρούμερον ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν σου. Ἐκ κινδύνου ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ· ἢ τὴν ἀφθαρτὸν σοι ζωὴν δωρούμενον ἐν τῇ ἀναστάσει.

Τὸν στέφαροντα σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς. Τὸν δρόμον τετελεκίαν καὶ τὴν πίστιν τετηρηκίαν· ἐν ἐλέει δὲ καὶ οἰκτιρμοῖς, ὅτι οὐδεὶς ἐξ ἔργων δικαιοῦται. Εἳν αροματας γάρ, φησι, παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τις ὑποστήσεται; ὅτι παρὰ σοὶ δὲ λασμός ἔστε καὶ αὐθις· "Οὐ παρὰ τῷ Κυρίῳ τὸ ἐλέος, καὶ πολλὴ παρ' αὐτῷ λύτρωσις· καὶ αὐτὸς λυτρώσεται τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πατῶν τῶν αρομάτων αὐτοῦ. Παραμιγνὺς γάρ τας ἀγαθοεργίαις ἔκαστου τὸν οἰκεῖον θεον καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, τὸ ἐλεῖπον ἀναπλήρωι.

Τὸν ἐμπιμπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου. Τουτέστι, τὸν κορεννύοντά σε ἀγαθῶν πεινῶσαν. Ἀγαθῶν τινες δὲ ἐπιθυμίαν ἔντεῦθα τὴν τῆς θεώτεως ἐνόσαν, ἡς ἐπιθυμήσας δὲ Ἀδάμ ἐσπούδασεν ἐμπλῆσαι τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν ἐν κακοῖς διὰ τῆς παρακοῆς. Σοῦ δὲ ἐμπιμπλᾶ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην δὲ θεὸς ἐν ἀγαθοῖς δι' ὑπακοῆς· τούτου δικοῦ πασῶν τῶν εὑρεγεσιῶν, ὡς ψυχὴ, διὰ παντὸς μιμηστοχομένη, εὐλόγει τὸν τοσαῦτα σε εὐεργετοῦντα.

Ἀρακαισθήσεται ὡς δετοῦ ἡ νεότης σου. Τὸ ἐκ τῶν παθῶν γῆρας καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀσθένειαν ἀπορρίπτοντας, ὡς ἐκείνος τὸ ἐκ τῶν πτερῶν· καὶ διὰ μετανοίας ἀνανεουμένης ὡς ἐκείνος διὰ παλιμφύτας πτερῶν.

renovaberis, ut aquila renovatur, cui novæ pennæ

Ποιῶν ἀλεήμοστρας δὲ Κύριος. Λείπει τὸ ἔστι.

Καὶ κρῆμα πᾶσι τοῖς ἀδικουμένοις. Κρῆμα ἐκδικήσεως.

Ἐγνώριστος τὰς οδοὺς αὐτοῦ τῷ Μωσῆ. Διὸ τοῦ ὑπαγορευθέντος αὐτῷ νόμου. Όδοις δὲ λέγει τὰ θελήματα αὐτοῦ. Ερρηται δὲ περὶ τούτων ἀκριβέστερον ἐν τῷ κδ̄ φαλμῷ. Ἐνθά το, Τὰς οὐδεῖς σου, Κύριε, γνώριστον μοι.

Τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ θελήματα αἰτοῦ. Προηγουμένως μὲν τῷ Μωσῇ, διὰ αὐτοῦ δὲ παντὶ τῷ λαῷ.

Οἰκτίρμων καὶ ἀλεήμων δὲ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυβλέπος. Ταῦτα ἡμηνεύθησαν ἐν τῷ πε' φαλμῷ. Ἐνθά το, Καὶ σὺ, Κύριε δὲ θεός μου, οἰκτίρμων καὶ ἀλεήμων, καὶ τὰ ἔξης.

Οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται. Διάλλαχτος ὁν Α τοῖς μετανοοῦσιν.

Οὐδὲ εἰς τὸν αἰώνα οὐριεῖ. Τὸν αὐτὸν λέγει σα-
φέστερον.

Οὐ κατὰ τὰς ἀροματὰς ἡμῶν ἔχοινσεν ἡμῖν,
οὐδὲ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπταξθῶσεν
ἡμῖν. Ὡς ἀνεξίκακος καὶ πολυέλεος· τὸν αὐτὸν δὲ
περὶ τοῦ ἐλέους λόγων ἀνακυκλοῦ διαφόρως, θέλων
ἐπιδεῖξαι ὑπερβολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

"Οτι κατὰ τὸ ὑψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς τῆς
ἀκρατιώσεως Κύριος τὸ ἐλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φο-
βουμένους αὐτὸν. "Οσον τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ
ἀπὸ τῆς γῆς, τοσοῦτον τὸ ἐλεος αὐτοῦ ἐστήριξεν
ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν, τουτέστιν ἀμετρον
καὶ ἀνεξίκακον· οὐχ εὑρε δὲ τούτῳ μείζον διά-
στημα αἰσθητὸν, οὐα τούτῳ πρὸς παράδειγμα χρή-
σται.

Καθόσον ἀπέχουσιν ἀραολαὶ ἀπὸ δυσμῶν,
ἐράκρυντες δέ τις τὰς ἀροματὰς ἡμῶν. Φοβου-
μένων αὐτὸν δηλοντεί. Οὐ γάρ φόδος, ἐντολῶν τή-
ρησις.

Καθὼς οἰκτείρει πατήρ υἱούς, φιλερησες Κύ-
ριος τοὺς φοβουμένους αὐτὸν. Οἰκτείρει πατήρ
υἱούς, προνοούμενος πλημμελούντων, ἀνερόμενος,
νουθετῶν, παρακαλῶν, ἀπειλῶν, μακροθυμῶν, μα-
στίζων, θεραπεύων· καὶ πάντα πρὸς παλέυσιν αὐ-
τῶν, καὶ σωτηρίαν πραγματευόμενος.

"Οτι αἰτεῖς ἔγρω τὸ πλάσμα ἡμῶν. Εἰκότως
ἀνέχεται καὶ φιλανθρωπεύεται· καὶ γάρ εἰδες τὸ
καθ' ἡμᾶς πλάσμα, διε ἀσθενεῖς.

Ἐμρήσθη δὲι χοῦς ἐσμεγ. Ἐφερμηνευτικὸν
τοῦτο τοῦ προρρήθεντος. Ἐμνήσθη, φησὶν, δὲι ἀπὸ
χοῦς ἐπιλάσθημεν, αὐτόθεν ἀσθενεῦς. Ἔγρω δὲ καὶ
ἐμρήσθη, ἀντὶ οἰδεσ· Ιδιωμα δὲ καὶ τοῦτο τῆς
Ἐβραΐδος διαλέκτου.

Ἀνθρωπος ὁσει χόρτος ατ ἡμέρας αὐτοῦ. Εὐ-
μέραντοι καὶ πρόστατοι. Ἡμέραν δὲ λέγει τὴν
ζωὴν. Εἰ δὲ δολομῶν λέγει· Μέγα ἀνθρωπὸς καὶ
τιμιὸν ἀνήρ· μή θορυβῆς. Ἐπει γάρ διπλῆν ἔχει
τὴν κατασκευὴν ἀνθρωπος, τὴν μὲν ἐξ εὐτελοὺς
χοῦς, τὴν δὲ ἐκ ζωτοιοῦντος ἐμφυσήματος· ἔξου-
δενοῦται μὲν διὰ τὸ τοῦ σώματος ἐπίκηρον, μεγα-
λύνεται δὲ διὰ τὸ ἀθάνατον τῆς ψυχῆς· καὶ ἀτιμά-
ζεται μὲν διὰ τὸ ἐπίνοσον καὶ μοχθηρὸν, τιμάται
δὲ διὰ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κατορθώματα· καὶ διε
ψυλάττων μὲν (9), εἰκών ἔστι Θεοῦ, καὶ βασιλείας
οὐρανῶν κληρονόμος παραβαίνων δὲ, δοῦλος ἀμαρ-
τίας, καὶ βασάνων ὑπεύθυνος.

ἴμαγο θεοῦ εἰτε ἡρες regni cælorum; quæ si transgredierit, et servus statim efficitur peccati, et suppliciorum reus.

Variæ lectiones.

(9) Supple τὰς ἐντολάς.

VERS. 9. Non in finem irascetur. Cum facillime
reconcilietur pœnitentibus.

Neque in sæculum succensebit. Eamdem senten-
tiam repetit, sed manifestius.

VERS. 10. Non secundum iniquitates nostras fecit
nobis, neque secundum peccata nostra retribuit no-
bis. Veluti patiens et multum misericors. Eundem
autem sermonem de divina misericordia multipliciter
revolvit, demonstrare cupiens, quod summa
ea in nos Deus usus est.

VERS. 11. Quoniam secundum altitudinem cœli a
terra corroboravit misericordiam suam super timen-
tes se. Quantum, inquit, est intervallum a cœlo
in terram, tantam stabilivit Deus misericor-
diā super timentes se, immensam videlicet,
et quæ conjectari non possit. Hac autem compa-
ratione Propheta usus est, cum majus aliquid in-
tervallum non invenisset, quo in exemplum ute-
retur.

VERS. 12. Quantum distat ortus ab occidente,
longe fecit a nobis iniquitates nostras. A nobis dico,
quicunque eum timemus. Nam ubi divinus ti-
mor adest, illuc est etiam mandatorum obser-
vatio.

VERS. 13. Quomodo miseretur pater filiorum, mi-
seritus est Dominus timentibus se. Miseretur pater
filiorum. Providentiam etenim et curam illorum
habet, et licet in aliquo delinquant, sustinet tamen,
admonet, exhortatur, comminatur, longanimitas est,
C verberat, sanat, et omnia denique ad illorum eru-
ditionem et salutem quam diligentissime mode-
ratur.

Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum. Merito
sustinet ac miseretur. Novit enim figmentum no-
strum debile esse atque infirmum.

VERS. 14. Recordatus est, quoniam pulvis sumus. Hoc ad præcedentis dicti interpretationem conse-
quitur. Meminit, inquit, quia de pulvere plasmati
sumus, de pulvere, inquam, qui natura sua, te-
nuissima quædam atque infirmissima res est. Et
quod ait, recordatus est; posuit pro norit. Nam et
hoc idiomata est Hebraicæ lingue.

Homo sicut herba dies ejus. Facile enim deficiunt
homines, et in hac vita non diu, sed ad tempus
tantum permanent. Per dies autem vitam seu
vita: cursum intelligit. Quod si Salomon hominem
magnum esse dicit, et quid venerandum, ne mi-
reris. Ex duplice etenim apparatu homo confessus
est, ex pulvere nimirum atque ex vivifica illa Dei
spiratione: unde terrena illa corporis pars vili-
penditur, alia autem spiritualis ac cœlestis ma-
gnificatur, propter animam nimirum immortalitatem.
Ob proprias igitur infirmitates ac labores homo
inhonoratur, idemque ob virtutes et strenua facta
honoratur in honore. Observando etenim mandata,
transgrediatur, et servus statim efficitur peccati, et
suppliciorum reus.

Tanquam flos agri sic effloredit. Modo formosus, A et pulchra specie, mox separatione animæ tabescens et corruptus.

Vers. 15. *Quoniam spiritus pertransiret in illo. Quæcumque aerem, seu spiritum trahunt, et remittunt, corruptibilia sunt. Vel per spiritum, animam intellige, quæ in universum corpus pertransit, et statuto ac determinato tempore ab eo exit.*

Et non subsistet. In præsenti scilicet vita mortis, ut homo.

Et non cognoscet amplius locum suum. Ad aliam demigrans habitationem. Sed neque ipse, inquit, spiritus, hoc est, ipsa anima, simul ac hujus corporis vincula pertransierit, subsistet amplius in ipso corpore, aut illuc amplius habitabit, nec cognoscet locum habitationis suæ, ipsum nimis corpus. Nam, etsi animæ resurrectionis tempore propria corpora sint recepturæ, non tamen eadem recipient corruptioni amplius subjecta, aut mutationibus obnoxia : unde merito ob hujusmodi mutationem ea amplius non cognoscent.

Vers. 16. *Misericordia autem Domini a sæculo in sæculum super timentes eum.* A præsenti sæculo usque in futurum, hoc est, in præsenti et in futuro sæculo. Perpetua enim hic atque illuc est Dei misericordia, et nunquam cessabit. Nam et hic a præsentibus nos eripit periculis, et illuc a suppliis liberat æternis. Est autem hæc misericordia super eos, qui timent Dominum.

Vers. 17. *Et justitia illius in filiis filiorum. Justitiam dixit, pro retributione bonorum operum.* Ad hunc enim sensum Symmachus transtulit. Dicit igitur quod hujusmodi justitia perpetua est, et quod per temporum successiones, filiis filiorum retribuet, iis, inquam, filiis, qui juxta patrum viam ambulaverint. Deinde eos ponit, apud quos hujusmodi justitia reperitur.

Iis qui servant testamentum ejus. Testamentum dico divinorum mandatorum, quod disposuit pro adoptatis sibi filiis, pollicitus per illud eis hæreditatem.

Vers. 18. *Et memores sunt mandatorum ipsius, ut faciant ea.* Qui, inquit, memores sunt, non ut ea sciant simpliciter, sed ut opere perficiant. Filii autem filiorum, non tantum ii sunt, qui per cognitionis successionem generantur, sed illi etiam, qui pietatis ac religionis hæredes sunt, ac successores.

Vers. 19. *Dominus in cælo paravit thronum suum.* Qui igitur illius throno assistere cupiunt, cogitent cœlestia, et terrena despiciant. Denotatur autem his verbis summa Dei celsitudo. Et vide in secundo psalmo expositionem illius versiculi : *Qui habitat in cælis irridebit.*

Et regnum ipsius omnibus dominabitur. Veluti

'Ωσεὶ μῆνος τὸν ἀρροῦ οἰτῶς ἔξανθήσει. Νῦν μὲν ὥραιος ἄν, διπερον δὲ μαραίνουσα καὶ διαφειρόμενος κατὰ τὴν διάκευσιν.

"Οτι κατεῦμα διῆλθεν ἐτούτῳ. Πᾶν γάρ το σπῶν ἀέρα διαυλωνίζοντα φερτόν θετιν· ἡ πνεῦμα τὴν φυχὴν ὑποληπτέον, διηθουμένην διου τοῦ σώματος, καὶ κατὰ τὸν ὥρισμάν καιρὸν ἔξερχομένην.

Kai οὐχ ὄπαρξει. Κατὰ τὸν παρόντα βίον, ἀποθνήσκων δὲ ἀνθρωπος.

Kai οὐκ ἐπιγράψεται οὖτε τὸν τόπον αὐτοῦ. Πρὸς ἑτέραν κατοικίαν μεταναστεύων· ἀλλ' οὔδε τὸ πνεῦμα, ἣντος ἡ φυχὴ, διελθὼν τὸν δεσμὸν τοῦ σώματος, ἐνυπάρξει τούτῳ, οὐδὲ κατέτηχηντει, καθίως καὶ πρότερον· οὐδὲ ἐπιγνώσται τὸν τόπον τῆς κατοικίας; αὐτοῦ, λέγω δὲ τὸ σῶμα· ε! γάρ καὶ κατὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπολαμβάνουσιν αἱ φυγαὶ τὰ ἴδια σώματα, ἀλλ' οὐχ οἵ πρίτεροι ἡσαν, ὑποκείμενα φθορᾶ, καὶ τροπαῖ· εἰκότως οὖν διὰ τὴν ἐναλλαγὴν οὐκ ἐπιγνώσκουσι ταῦτα.

Tὸ δὲ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἡσας τοῦ αἰώνος ἐπὶ τοῖς φοβουμένοις αὐτῷ. Ἀπὸ τοῦ παρόντος^ο αἰώνος καὶ ἡσας τοῦ μέλλοντος, τούτεστι καὶ ἐν τῷ παρόντι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ ὅδε, κάκει διηγεκῶς ἐλεεῖ, καὶ οὐδέποτε παύσεται· ἐνταῦθα μὲν τῶν ἐνταῦθα κινδύνων φύσιμον, τότε δὲ τῶν τότε κολαστηρίων ἔξαιρούμενος· Εστι· δὲ τὸ τοιοῦτον ἔλεος αὐτοῦ ἐν τοῖς φοβουμένοις, αὐτόν.

Kai η δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐπὶ υἱοῖς υἱών. Καὶ ἀμοιβὴ τῶν κατορθωμάτων· οὕτω γάρ δὲ Σύμμαχος; ἔξιδωκε. Λέγει τοινυν, οὗτοι καὶ η τοιαύτη δικαιοσύνη ὅμοιως ἐστὶ διηγεκῆς, κατὰ διαδοχὴν παρεχομένη τοῖς υἱοῖς τῶν υἱῶν· καὶ οὕτως ἐφεξῆς ἐδεύουσα· καὶ ἐνταῦθα κάκει τούτους τὸν Θεοῦ ἀμειβομένου· εἴτα λέγει καὶ ἐπὶ τίσιν ἐστιν η φῆθείσα δικαιοσύνη.

Tοῖς φυλάσσουσι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Τὴν διαθήκην τῶν ἐντολῶν, ἣν διέθετο ὑπὲρ τῶν υἱοτοιθέντων αὐτῷ κληρονομίαν, αὐτοῖς ἐπαγγειλάμενος δὲ αὐτῆς.

Kai μεμημένοις τῷ διερολῷ αὐτοῦ, τῷ ποιῆσαι αὐτῷ. Μεμημένοις αὐτῶν, οὐκ ἐπὶ τῷ γινώσκειν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ πληρῶσαι αὐτάς. Μίοι δὲ υἱῶν οὐ μόνον οἱ κατὰ διαδοχὴν συγγενεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ διαδοχὴν εὐσεβεῖς καὶ ἐναρέτου πολιτεῖς.

Κύριος δὲ τῷ οὐρανῷ ἥτοι μισθε τῷ θρόνῳ αὐτοῦ. Λοιπὸν οἱ τῷ θρόνῳ αὐτοῦ παρατηγανοὶ θυσιάμενοι οδράνια φρονεῖσθαι, τῶν γηῶν καταφρονεῦντες· τὸ θύρος δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ τὸ φῆτὸν ἐμφαίνει. Ζῆτησον δὲ καὶ ἐν τῷ βῃ φαλμῷ, τὴν παραγραφὴν τῆς ἔξιγγησεως; τοῦ, Ὁ κατοικώτερον οὐρανοῖς ἐχρέασται αὐτούς.

Kai η βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόζει. Ως

ποιητοῦ ἀλλὰ τῶν εὐσεβῶν ἐκόντων μᾶλλον· τῶν δὲ ἀσεβῶν ἀκόντων.

Καὶ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάτερες οἱ ἄγρελοις αὐτοῦ. Ἐν οὐρανῷ θρόνου μνημονεύσας, εἰκότως καὶ τῶν περιτταμένων ἀγγέλων ἐμνημόνευσε· κακενούς ὡς ὁμοδούλους εὐλογεῖν τὸν πάντων Δεσπότην προτρέπομένος, χαίροντας δὲ τοιαῦτα τοὺς ἀνθρώπους εὐεργετεῖ.

Δυνατοὶ ισχύει. Εὔσθενεῖς. Ἀγήρως γάρ ἡ δύναμις αὐτῶν καὶ ἀνώλαθρος, ἐπει καὶ δυνάμεις λέγονται παρὰ τὸ δύνασθαι πληροῦν τὰ ἐπιτατθέμενα.

Ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. Πληροῦντες τὸ πρόταγμα αὐτοῦ, διαχειρίζονται τὴς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ, τῆς ἀκούστης αὐτοῖς.

Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ θυράμεις αὐτοῦ. Εἰπὼν τοὺς ἀγγέλους, λέγει καὶ τὰς διλας τάξεις τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων.

Λειτουργοὶ αὐτοῦ οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. Οἱ ἐν διαφόροις τάξεις λειτουργῶντες αὐτῷ, οἵτοι, ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ εἰτε προτρέπεται ἀπλῶς πᾶσαν κτίσιν.

Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔγγα αὐτοῦ. Καὶ πῶς εὐλογοῦσι τὰ διογα καὶ τὰ ἀψυχα; Ἡ πάντως ἀντὶ φωνῆς χρώμενα τῇ δέει, τῷ κάλλει, τῷ μεγέθει, τῇ θέσει, τῇ χρείᾳ, καὶ τοῖς τοιούτοις ἐμφανιτικοῖς τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεις θαυμαστοῖς. 'Γρ' ὅν οἱ λογικοὶ κινοῦνται πρὸς εὐφημίαν τοῦ Κτίσαντος. Εἴθασι δὲ καὶ ἀλλως οἱ προφῆται καὶ τὴν διογον καὶ ἀψυχον φύσιν πολλάκις παραλαμβάνειν εἰς εὐφημίαν τοῦ Θεοῦ· τούτῳ μὲν ἐμφανινοῦται, ὡς οὐκ ἀρκεῖ πρὸς εὐφημίαν τὴν λογικὴν κτίσις, τούτῳ δὲ καὶ τοὺς λογικοὺς ἐπὶ πλέον διεγείροντες. Εἰ γάρ καλοῦνται πρὸς εἰνον τοῦ πεποιηκότο; τὰ διογα, πολλῷ μᾶλλον οἱ λογικοί.

'Ἐρχαρτὶ τιτφετῆς δεσποτείας αὐτοῦ εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον. Καὶ ποῖος τόπος οὐκ ἔτει τῆς δεσποτείας αὐτοῦ; Λοιπὸν οὖν ἔνθα ἀντύχωμεν δυτερούς, ἀδιαστόλως εὐλογῶμεν τὸν Κύριον. Τί δ' ἀν εἰποιεῖν οἱ μῆδη δυνάμενοι διδειν τὴν φύσην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, ίουδαιοι, προδηλοῦντος τοῦ βῆτον τὴν τῶν θυνῶν εὐχγελικήν λατρείαν καὶ αὐτὴν τῆς νομικῆς προτιμῶντος;

Ταλιμδὸς τῷ Δασίδι δὲ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως.
ΨΑΛΜΟΣ ΡΙ'.

Διὰ μὲν τοῦ προλαβόντος φαλμοῦ εὐλογεῖ τὸν Κύριον, εὐχαριστῶν περὶ τῶν εἰς ἡμᾶς γινομένων εὐεργειῶν· διὸ δὲ τοῦ παρόντος εὐλογεῖ πάλιν αὐτὸν, ὑπερθυμάτων μάλιστα τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ γινομένην κτίσιν.

Variō lectiones.

(10) Expressiois : *Tam denotantes, etc., tum etiam rationales ad hanc rem magis magisque excitantes. Si enim ipsa clementia, etc.*

VERS. 1. *Benedic, anima mea, Domino. Domine Deus meus, magnificatus es vehementer. Magnus valde omnibus apparuisti, ob tuorum nimirum operum magnitudinem et ob suumam providentiam, quam erga creaturam tuam indesinenter ostendis.*

Confessionem et magnificentiam induisti. Per confessionem quidem gratiarum actiones significat; per magnificentiam vero, honorem illum, qui magno atque excelso cuiquam debetur. Haec duo, inquit, tibi circumposuisti. Ob magnitudinem quippe operum et creaturarum, ut dictum est, gratiae Deo juges aguntur, quod propter humanum genus tot bona creaverit: honorque ei etiam summus habetur, tanquam rerum omnium opifex.

VERS. 2. *Amictus lumine, quasi vestimento. Ille, B qui amictus est luce, tegitur a luce. Si uile quidam de Deo ipse etiam Paulus dicit: Qui habitat, inquiens, lucem inaccessibilem. Ex his vero docemur, Deum invisibilem esse, et intellectu humano comprehendendi non posse. Huic autem versiculo non adversatur, quod alibi Prophetæ dixit: Qui possit tenebras latibulum suum²¹: quippe cum inaccessibili lux idem efficiat quod efficiunt tenebrae; utrumque enim oculorum aciem non admittit. Quod si exterior Dei lux, et qua circumdatur inaccessibilis est, quanto magis id quod in ea legitur, videri non poterit? Cæterum alii per lucem, munditiam, alii cogitationem et scientiam intellexerunt.*

VERS. 3. *Extendens cælum quasi pelle. Domine, inquit, Deus neus, magnificatus es vehementer, tu haec atque illa operatus es; tu facile cælum extendisti, nec secus ac si quis pellem extendat. Et David quidem hoc pacto nos docet, quam facile Deo fuerit cælum creare. Isaías autem alia quadam atque eleganti translatione usus, illius etiam immobilitatem ac figuram demonstravit, dicens: Qui statuit cælum quasi cameram²². Quod si pellem pro tabernaculo intellekeris, dicemus figuram cœli hoc sermone significari. Erat quippe tabernaculum instar fornícis. Dictio autem, extendens, quamvis præsentis sit temporis, tamen pro præterito posita est. Sæpen numero enim apud Scripturam tempus ponitur pro tempore, quemadmodum etiam in sequentibus fieri videbis.*

Qui legis aquis superiora ejus. Qui legis, inquit, et cooperis ejus cœli excelsa: ipsum scilicet secundum cælum. Et divisit, inquit, Deus inter medium aquæ quæ erat infra firmamentum, et inter medium aquæ, quæ erat supra firmamentum²³. Admirandum est igitur, quod fluida aquæ natura contineri potuerit supra firmamentum, quod curvum est, et non effluxerit. Nam et ipsum firmamentum fornícis figuram habet, quemadmodum aspectus docet.

Qui ponis nubi ascensum tuum. Qui ascendis super nubes, caque ut vehiculo uteris: sicut olim in monte Sina.

Qui ambulas super alas ventorum. Qui alis ventorum veheris: quibus verbis denotare videtur,

Εὐλόγει, ή ψυχή μου, τὸν Κύριον· Κύριε ὁ Θεὸς μου, ἐμεγαλύθης σφόδρα. Μέγας σφόδρα ἐγνωρίσθης ἡμῖν ἀπὸ τῆς μεγαλουργίας καὶ προνοίας τῶν κτισμάτων.

'Εξομολόγησιν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἔνεδύσω. Ήξομολόγησιν μὲν λέγει νῦν τὴν εὐχαριστίαν, μεγαλοπρέπειαν δὲ τὴν μεγαλοπρέπουσαν τιμὴν. Ταῦτας, φησί, περιέθου σεαυτῷ διὰ τῆς μεγαλουργίας, ὡς εἰρηται, τῶν κτισμάτων, εὐχαριστούμενος μὲν ὅτι τοιαῦτα δι' ἡμᾶς πεποίηκας, τιμώμενος δὲ, ὡς τοιοῦτος κτίστης.

'Ο δραβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον. Ἐνδυσθενος φῶς, ἐγκαλυπτόμενος; φωτί. Ὁμοιον δὲ καὶ Παῦλος εἰρηκε. Φῶς οἰκὼν ἀπρόσιτον. Ἄφ' ὧν τὸ κατὰ φύσιν ἀδράτον καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ διδάσκουσιν. Οὐκ εἰσὶ δὲ ταῦτα ἐναντία πρὸς τὸ, "Ἐπειτο σκότος ἀποκρυψήρι αὐτοῦ. Τὸ γάρ ἀπρόσιτον φῶς ταυτὸν ποιεῖ τῷ σκότει, μή συγχυροῦν ἐνοχὴν αὐτῷ· εἰ δὲ τὸ ἐκτὸς φωτεῖς ἀπρόσιτον, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἐντὸς τοῦ τοιούτου φωτεῖς· ἄλλος δὲ φῶς νῦν τὴν καθαρότητα νεονήκασιν. Ἐπειροι δὲ τὴν γνῶσιν.

'Ο ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὥστε δέργιστ. Κύριε, φησίν, ὁ Θεὸς μου, ἐμεγαλύθης σφόδρα· σὺ δὲ ποιήσας τάδε καὶ τάδε· δὲ ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν οὕτωι εὐχερῶς, ὡς ἐκτείνεις τις δέρμα. Ἀλλὰ Δαβὶδ μὲν τὸ βρέδιον τῆς τοῦ οὐρανοῦ παραγγῆς οὗτος ἐδίδαξεν. Ἡσαΐας δὲ τὸ ἀκίνητον αὐτοῦ παρέστησε, καὶ τὸ σχῆμα, λέγων· Οστῆσας τὸν οὐρανὸν καμάραν. Εἰ δέ γε τὴν δέργιν τοιούτην ἐρμηνεύσεις, ἐμφαίνει τὸ σχῆμα Δαβὶδ· καμαροειδῆς γάρ ἡ σκηνὴ. Ἀδιάφορον δὲ τὸ ἐκτείνων, ἀντὶ, δὲ ἐκτείνας· τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς, κατὰ ἀντιγρούταν.

'Ο στεγάσων ἐτὸν διεγέρων τὰ ὑπερῆφα αὐτοῦ. Ο σκεπάζων τὰ ὑψηλὰ ἁυτοῦ, ἢτοι τὸν δεύτερον οὐρανὸν. Καὶ διεγώρισθε, φησίν, ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ ὄντας, δὴ τὸ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ὄντας, δὴ τὸ ἀνώθετον τοῦ στερεώματος. Υπερθάυμαστον οὖν καὶ τὸ κρατεῖνθαι τὴν ρύτην τοῦ ὄντος φύσιν ἀνωθεν τοῦ κυρτοῦ στερεώματος ἀδιάλυτον. Καμαροειδὲς δὲ καὶ τοῦτο, καθώς δείκνυσιν ἡ δψις.

'Ο τιθεὶς νέφει τὴν ἀπίδασιν αὐτοῦ. Ο ἐπιβαίνων νέφους, καὶ δχήματι τούτῳ χρώμενος ἐπὶ τοῦ Στινᾶ.

'Ο περιπατῶν ἐπὶ περύγων ἀρέιων. Ο τεῖς περέρυξ· τῶν ἀνέμων ἐποχούμενος, δι' ἐν τὸ παντε-

²¹ Psal. xvii, 12. ²² Isa. xl, 22. ²³ Gen. i, 7.

χοῦ παρεῖναις τοῦτον ἐμφαίνει. Οὐκούνητον γάρ ὁ ἀνεμος, καὶ θάττον ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα φθάνων, καὶ ταχέως τὸ πᾶν ἐπιπορεύμενος.

'Ο ιδοῖσι τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ κύριον φέρετον. Καὶ τῆς ἀδράτου χτίσεως ποιητὴν αὐτὸν ἀνακηρύξτε. Τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ πνεύματα καὶ πῦρ προστηγόρευσται, τὸ δέκατον αὐτῶν καὶ δραστήριον ἐνταῦθεν ὑπόδηλῶν, ή καὶ ὑπογράφων αὐτῶν τὴν φύσιν πνεύματα δὲ νοερά, καὶ πῦρ ἔνδιλν.

'Ο θεμελιώτερη γῆτε ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς. Ἐπὶ πολέων; 'Η δηλαδὴ τὸν δρόν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀντὶ ἔδρας αὐτῇ γενόμενον, καὶ αὐτὴν ἵψαντης ἔδράζοντα.

Οὐ κατίθησται εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Οὐ περιτράπησται ποτε, εἰ καὶ σαλευθῆσται,

Ἄλινστος ἡμέτερος τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ. Τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ τοῦ στοιχείου, ἥσοι τῆς γῆς, ἀδυσσός ἐστιν, ἥγουν πλήθος ὑδάτων, δὲ ἐστὶ θάλασσα, ὡς ἱμάτιον περιβολῆς τοῦ, καὶ ἕρηπλωμένη πάντῃ. Νοεῖται δὲ καὶ περὶ τῆς ἀκαταληψίας τῆς οσφίας, καὶ δυνάμεως, καὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ· ἐκταλαγεῖς γάρ, φησιν, διὰ ἀδυσσός ἀκαταληψίας, ὡς ἱμάτιον, ή περιβολὴ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἀκαταληψίαν ὡς σκάτιον περιεβάλλετο, πανταχόθεν ἀκατάληπτος ἦν.

Velut in vestimentum. Nam cum ex omni parte Deus incomprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa velut in indumento quoddam amictus esse quodammodo videtur et circumdatu.

Ἐπὶ τῷ δρόῳ στήσουται ὑδατα. Ἐπὶ τῶν δρόων συναγθήσονται καὶ πηγάδουσι, καίτοι πεφυκότα καταρρέειν ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων τόπων. 'Η ἐπίτης τοῖς δρεσιν ἀντιστήσονται πετεωρίζομενα τὰ κόμματα τῆς θαλάσσης, κατεπαλήσονται. Καὶ Ἐπετίμησ, φησι, τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐξηράθη.

Ἀπὸ φωτῆς βροτεῖης σου φεύξονται. Τὰ μὲν ἀπὸ τῶν δρέων πηγάδουντα ἀπὸ σφρόδρας σου κελεύσεως ἔηρχονται, τὰ δὲ μετεωρίζομενα κόμματα τῆς θαλάσσης κατεπαλήσονται. Καὶ Ἐπετίμησ, φησι, τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐξηράθη.

Ἀπὸ φωτῆς βροτεῖης σου δειλίασσονται. Τρομάζουσι φυτικῷ τινι λόγῳ, ή καὶ πρὸς ὄφελειαν ἥμῶν. Εἰ δὲ τὰ ὑδατα τρέμουσι φωνῆς γενομένης, οἷον ἀγανακτήσεώς τινος αἰσθανόμενα, πολλῷ μᾶλλον τοὺς λογικοὺς ἥμᾶς τοῦτο πάσχειν χρή, καὶ ευστήλεσθαι.

Ἀραβαΐουσι δρη, καὶ καταβαΐουσι πεδία εἰς τὸν τόπον, δὲ ἀθεμελίωσας αὐτοῖς. 'Υψωθησαν τὰ δρη, καὶ ἐταπεινώθησαν τὰ πεδία, εἰς τὸν τόπον δὲ ἄδρασας αὐτοῖς. Εἰ δὲ μὴ περὶ τῆς θάσεως τῶν δρέων καὶ τῶν πεδιάδων ταῦτα μὴ νοήσεις, εἰη ἀν τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης, διὰ ἀναβαίνουσι τὰ δρη ὑψούμενα, καὶ καταβαίνουσι τὰ πεδία ταπεινόμενα· λείποντος τοῦ ὡς.

A illum ubique esse: quippe cum venti motu velocissimi sint, et citissime ab extremis terrae finibus ad alios fines perveniant, et totum orbem quasi momento circumeant.

VERS. 4. Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem. Illum etiam invisibilis naturæ factorem esse prædicat. Eosdem vero angelos et spiritus, et ignis nomine appellat, ut velocem illorum motum atque efficaciam exprimat, vel eorum naturam etiam hoc pacto describens. Angeli etenim spiritus intellectuales sunt, et ignis quidam immaterialis.

VERS. 5. Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Sed quaminam intelligit terræ stabilitatem? Die quod divina dispositio pro stabilitate ei effecta est. Super seipsam enim eam stabilivit Deus.

Non inclinabitur in sæculum sæculi. Non perversetur, etsi commovebitur aliquando.

VERS. 6. Abyssus quasi vestimentum amictus ejus. Amictus elementis ejus terrestris, abyssus est: ipsa videlicet aquarum moles, quam mare appellamus: quæ instar cuiusdam vestimenti terram complectitur, atque expanditur super eam. Possunt etiam hæc Prophetæ verba intelligi de incomprehensibilitate sapientiæ, potentia, ac providentiæ Dei, cuius immensitudinem admiratus, dicit, quod abyssus divinae incomprehensibilitatis est quasi quoddam vestimentum. Nam cum ex omni parte Deus incomprehensibilis sit, incomprehensibilitate illa velut in indumento quoddam amictus esse quodammodo videtur et circumdatu.

Super montes stabunt aquæ. Aquæ, inquit, in ipsis montibus congregantur, et fontes illie scaturiunt, quanquam alioqui snapte natura ab alto soleant ad inferiora defluere. Vel aliter: Aquæ ac fluctus adeo in altum tollentur, ut ipsa etiam montium sequent cacumina.

VERS. 7. Ab increpatione tua fugient. Ob auctoritatem et efficaciam mandatorum tuorum, aquæ quæ in montibus scaturiunt, exsiccabuntur, et sublimes etiam maris fluctus comprimentur. Increpavit enim, inquit, Dominus, mare Rubrum, et excutitum est²⁴.

A rore tonitrii tui formidabunt. Contremiscent naturali quadam ratione, vel ad utilitatem nostram. Quod si aquæ quæ ipso etiam sensu carent, factio tonitruo formidabunt, quanto magis nobis, qui rationales sumus, id accidere debet? ut scilicet timore corripiantur.

VERS. 8. Ascendent montes, et descendunt campi in locum, quem fundasti eis. Exaltati sunt montes, et depresso sunt campi in locum, quem illis stabilisti. Quod si de montium et camporum situ hæc intelligenda non censeas, dici etiam potest de aquis maris, quod fluctus ejus ascendunt, atque extolluntur in altum, quasi montes, et depresso, camporum instar, humiles descendunt. Juxta quem sensum subintelligenda est dictio, relatu.

²⁴ Psal. cv, 9.

Vers. 9. *Terminum posuisti, quem non transgredieruntur. Montes scilicet vel fluctus maris. Terminus autem iste est mandatum divinum, quod omnia suis sedibus continet et coeret.*

Neque convertentur operire terram. Non mutantur a statuto ordine. Neque enim montes devolventur, aut fluctus terminos pertransibunt.

Vers. 10. *Qui emittis fontes in convallis. Qui fontes tribuis ad commodum animalium, in montibus degentium.*

Inter medium montium pertransibunt aquæ. Illuc enim pertranseunt flumina. Et deinde causam addit, dicens :

Vers. 11. *Bibent omnes feræ agri. Agri, id est montis, seu saltus. Neque enim frustra Deus ejusmodi aquas emisit, sed per illas ignobilium etiam animalium salutem procurat.*

Assument onagri in siti sua. Accipient has aquas, ob suam sitim. Est autem onager natura aridum ac valde sitibundum animal; quod docet Jeremias eo in loco, ubi siccitudinem quamdam describit, dicens inter cætera : Onagri steterunt in saltibus suis, traxerunt ventum, ut animarentur ⁱⁱ.

Vers. 12. *In eis volucres celi habitabunt. Apud aquas fluminum et in eorum ripis habitabunt aves, quæcumque scilicet aquas incolunt.*

De medio petrarum dabunt vocem. Aquæ nimis rurum, quæ cum impetu ac strepitu exeuunt de petris, et suavi quoddam susurro animalia ad potum vocare videntur, ipsosque homines ad cantum et divinas laudes movere : cum admirandum omnino videatur, quod ex aridissimis petris, natura hujusmodi, humida scilicet, tamen copiose ac perpetuo profluat.

Vers. 13. *Qui rigas montes de cœnaculis tuis. De nubibus scilicet ; illinc enim montes irrigantur. Quod si montes ab eo irrigantur, consequenter et campi et tota terra, subministratis videlicet superne pluviis, et cum mensura.*

A fructu operum tuorum satiabitur terra. Per terram, animalia intelligit, quæ ex terra sunt, seu quæ terram habitant ; per fructus autem operum Dei, vobis fructus intelligendi sunt, non tantum ea ratione quod illius mandato facti sunt, sed etiam quia plantæ, quæ fructus producent, ab eodem sunt creatæ. Quidam vero præcedentem versiculum de montibus tantummodo intelligentes, præsentem intelligunt de reliqua parte terræ, quæ irrigatur a fructu operum Dei, dientes per fructum operum Dei hoc in loco pluviam intelligi tanquam fructum divinarum administrationum, quibus nubes creant. Deinde addit pluviarum utilitatem.

Vers. 14. *Qui producis herbanis pecoribus, et olis servituti hominum. (Per dictiones χόρτον et χλόην, quæ hic in Graeco habentur, non senum et herbam simpliciter significare voluit Propheta, ut Latinus reddidit interpres, sed per χόρτον (quæ magis proprie herba dicitur, quam senum), illam herbam, ut aliqui sentiunt, quæ incultis in locis*

Ὀριον δέου, δ οὐ παρελεύσονται. Τὰ δέη, η τὰ κύματα. Ὀριον δὲ τὸ θεῖον πρόσταγμα συνέχονται.

Οὐδέ διποτρέψουσι καλύψαι τὴν γῆν. Οὐδέ μετακινηθήσονται τῆς τάξεως· τὰ μὲν δέη κατακυλόμενα, τὰ δὲ κύματα ἐκτρέχοντα.

Ο ἔξαποστέλλων κηγάς ἐν γραφῇσι. Ο διδοὺς εἰς χρεῖαν τῶν ἐν αἴται, ζάνων.

Ἄρα μέσον τῷριν δρέων διελεύσονται ὑδατα Διέρχονται ποταμοί. Εἴτα προστίθησι καὶ τίνος ἔνεκεν.

Ποτιοῦσι πάρτα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. Τοῦ δρους· οὐ μάτην βίοντα, ἀλλ' ἐπὶ προνοίας καὶ τῶν εὐτελεστάτων.

Προσδέξονται ὄντας εἰς δίψαν αὐτῶν. Ἀπεδέζονται δναγορι ταῦτα διὰ τὴν δίψαν αὐτῶν· κατάξηρον γάρ τὸ ζῶν τοῦτο καὶ διψάδες. Δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ Ἱερεμίας περὶ τῆς ἀνομβρίας διηγούμενος· Ὁροὶ ἀγροί, φησιν, ἐστησαν ἐξι τάτας αὐτῶν, εἰλκυσσαν δρεμού, ἐμψύχευσθαι.

Ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει. Παρὰ τοῖς ὑδασι τῶν ποταμῶν, ἐν ταῖς δύοις τὰ πετεινά, δσας φίλυδρα, κατασκηνώσει.

Ἐκ μέσου τῷριν πετρῶν δώσουσι φωτιήν. Τὰ ὑδατα δηλονότι· ἐκ πετρῶν γάρ ἐκπορεύμενα μετὰ δύμης καὶ ἥχου, μονονούχῃ τὰ ζῶα μὲν εἰς πόσιν καλοῦσι, τοὺς ἀνθρώπους δὲ κινοῦσιν εἰς ὅμον τοῦ ἐκ πετρῶν ἔηρων φύσιν ὑγράν εἰς πλῆθος προχέντος.

Ποτίζων δρη ἐκ τῶν ὑπερφῶν αὐτοῦ. Ἐκ τῶν νεφελῶν· ἐκείθου γάρ τὰ δρη ποτίζεται. Εἰ δὲ τὰ δρη, καὶ τὰ πεδία, καὶ ἀπλῶς πᾶσα η γῆ, συμμέτρως δινώσει ἐπιχορηγούμενων τῶν ὑετῶν.

Ἀπὸ καρποῦ τῷριν δργων σου χορτασθήσεται η γῆ. Τὰ ἐκ τῆς γῆς ζῶα· ήτοι τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Καρποὶ δὲ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ οἱ καρποὶ σύμπαντες, οὐ μόνον ἐν τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ γινόμενοι, ἀλλὰ καὶ ὡς τῶν φύσιντων αὐτούς, ἐργασθεῖσι τῶν ὑπὸ Θεοῦ. Τινὲς δὲ, τὸ προηγούμενον δηὖτε, ἐκλαμβάνουσι τὸ παρόν περὶ τῆς διλλούς γῆς ὅτι Ἀρδευθήσεται ἀπὸ καρποῦ τῶν ἔργων συν καρπὸν τῶν δργων αὐτοῦ τὸν ὑετὸν ἐνταῦθα προσαγορευθῆναι λέγοντες, ὡς καρπὸν τῶν οἰκονομῶν αὐτοῦ, καθ' ἀρά, ἐργάζεται τὰς νεφέλας· εἴτα προστίθησι καὶ τὴν χρεῖαν τῶν ὑετῶν.

Ἐξαπατέλλων χόργον τοῖς κτήνεσι, καὶ γλόση τῇ δουλειᾳ τῷριν ἀνθρώκων. Χόρτον μὲν τινές φασι τὸν ἐν τοῖς ἀγεωργήτοις τόποις φύσιν, χλόην δὲ τὴν ἐν τοῖς γεωργουμένοις, ὡν τὸν μὲν τοῖς ἐλευθέροις κτήνεσιν ἀπονενεμῆσθαι, τοῖς πονηφάγοις, τὸν δὲ τοῖς δουλεύουσι τῷριν γένει τῶν ἀνθρώπων, οἷον βουσιν, ἵπποις, δνοις, πρινάτοις, αἰγαῖς,

ⁱⁱ Jerem. xiv, 6.

καὶ τοῖς τοιούτοις, ἀπερθυμοῦ πάντα δουλεῖαν τῶν ἀνθρώπων, ὃς ἀνθρώποις δουλεύοντα προσαγορευθῆναι. Τινὲς δὲ πάλιν ἐτέρως; ἡρμήνευσαν, χόρτον μὲν νοήσαντες τὸν μὴ φέροντα χερπὸν χρήσιμον εἰς βρῶσιν ἀνθρώπων, χλόην δὲ τὴν χερποφοροῦσαν εὑρηστον· κάκείνον μὲν ἔξαντελεσθαι τοῖς κτήνεσι, ταῦτην δὲ τοῖς ἀνθρώποις· τῇ δουλεῖᾳ τῶν ἀνθρώπων, ὡς τῆς γῆς δουλευούστης τοῖς ἀνθρώποις, διὸ οὖς καὶ γέγονε.

εἰδούμ δεῖ, πατέρων ἀπό τῆς γῆς. Χορτασθήσεται, φησιν, ἡ γῆ, ἐνεκα τοῦ ἔξαγαγεντοῦ ἀρτοῦ ἐξ αὐτῆς, ἀπὸ σίτου κατασκευαζόμενον.

Kαὶ οὐρανοὶ εὐφρατεῖς καρδῖαν ἀνθρώπου. Καὶ δοῖνος χερπὸς τῆς γῆς ὁν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναδιδόμενος, εὐρεταῖνει καρδίαν ἀνθρώπων, θεραπεύων, καὶ ἀνθεῖς αὐτὴν.

Τοῦ λαοῦνται πρόσωποι ἐν ἐλαιῷ. Καὶ ἐνεκα πάλιν τοῦ ἀπαλύναι, καὶ φαιδρύναι ἐν ἐλαιῷ γεωργούμενοφ ἀπὸ φυτοῦ αὐτῆς πρόσωπον σκληραγγηθὲν ἀνθρώπου.

Καὶ δρός καρδῖαν ἀνθρώπου στηρίζει. Ὁ μὲν οὐρανος; εὐφρατεῖς αὐτὴν. Οὔτο; δὲ δυναμοὶ κεχεκυῖται, καρδὸς ὁν καὶ αὐτὸς τῆς γῆς πάντων γάρ θετο πρόσωπον διημιουργὸς, καὶ ἀλόγων, καὶ λογικῶν, χορτάζων τὴν γῆν, ἵνα πιενθεῖσα, τούτοις ἀνήσει τὰ ἐπιτίθεται.

Χορτασθήσεται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Ἀρδευθήσεται, πιενθήσεται τὰ φυτὰ τῆς γῆς, τὰ παντοῖα δένδρα.

Αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, ἀπὸ ἀρνευσαται. Διὸ τούτων ὡς ἐπισημοτέρων πάσας ὑποδηλοί. Ἐργενθεῖσας δὲ ἀγεῖ τοῦ, ἔξαντειλας προστάγματα.

Ἐκεῖ στρουθία ἐρροσσεύσουσιν. Ἐν τοῖς φυτοῖς, ἐν τοῖς δένδροις, ἐν ταῖς κέδροις. Διὰ δὲ τῶν στρουθίων καὶ ταλλα νόσον δρνεα. Οὐ μόνον γάρ ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς δρνέοις χρήσιμος ἡ ἀνάδοσις τῶν δένδρων.

Τοῦ δρωδιοῦ δὲ κατοικα τὴν γῆνται αὐτεδ. Ὁ ἐρωδὺς εἰδὼς δρνέου πρώτου πηγνύντος τὴν καλιάν.

Ορη τὰ ὄγηλὰ ταῖς διλάροις πέτρα καταψυγῇ D τοῖς λαγωῖς. Ορε καὶ τῶν ὑψηλῶν δρέων, τῶν πετρῶν τὸ χρήσιμον· πάντων γάρ, ὡς εἰρηται, προνοεῖται, μέχρι καὶ τῶν σμικροτάτων ζώων, δικτίστης. Εἰ γάρ μη τὰ δρη μηδὲ αἱ πέτραι γεγόνασιν, ἐπελεύφαν ἀν πάλαι τὰ ῥηγέντα γένη τῶν ζώων, ὑπὸ τῶν σαρκοφάγων ἀκαπνοθέντα.

Ἐκοίησε σελήνην εἰς καιρούς. Τοὺς τῆς νυκτὸς δηλοντά. Τὴν σελήνην γάρ καὶ τοὺς ἀστέρας, εἰς ἔκουσίαν τῆς νυκτὸς, ἐπὶ τῷ φωτεῖσιν αὐτὴν.

Ο ἥλιος διῆτω τὴν δύσιν αὐτοῦ. Ἔγνω ταύτην, οὐχ ὡς ἐμψυχος, ἀλλὰ κατὰ τὸν θεῖον δρον, δν οὐχ ὑπερβαίνει, καθάπερ τις λοικός, εἰδὼς τὸ προστε-

A nascitur; per χάρην vero illam quam nos, tametsi minus proprie, vocabuli inopia olaus diximus, et ex cultis percipitur locis: quorum alteram datam esse dicunt liberis pecoribus quæ herbis vescuntur, alterum iis quæ humano generi deserviunt, veluti bovis, equis, ovibus, et similibus, quæ animalia Propheta servitatem hominum appellavit, quod hominibus serviunt. Alii vero per χλόην omnem herbam intellexerunt, quæ humano usui in cibis usum non venit. Hanc igitur pecoribus productam dicit Propheta, illud vero hominibus. Servitū etiam hominum dixit, quia terra hominum usibus inservit, ob quos a Deo sunt creata.

Vers. 15. *Ad educendum panem de terra. Satiabitur, inquit, terra ut educatur ex ea panis, qui de frumento in terra natu conficitur.*

Et vinum laetificat cor hominis. Ipsum etiam vinum terræ fructus est, et laetificat cor hominis: quippe cum et robur præstet, et sollicitudines remittat.

Ad exhilarandum faciem in oleo. Et rursus ea ratione, ut aridam antea atque asperam hominis faciem hilarem reddat, idque efficiat in oleo, quod a terræ planta producitur.

Et panis cor hominis confirmat. Vinum quidem laetificat cor, panis autem vires fatigatis præstat, et ipsius etiam terræ fructus est. Omnia igitur creaturarum providentiam habuit Deus, tam irrationalium, quam ratione præditorum: terramque ipsam satiavit, ut pinguefacta, opportuna omnibus alimenta tribueret et necessaria.

Vers. 16. *Saturabuntur ligna campi. Irrigabuntur et pinguefactae plantæ omnes terræ, et universæ arboreas.*

Cedri Libani quas plantasti. Per cedros, veluti insigniores arbores, cæteras etiam significavit. Plantasti autem, hoc est, e terra eduxisti mandato tuo.

Ibi passeress nidificabunt. Ibi, in plantis scilicet, et arboribus, in cedris. Per passeress simili modo omne aliud volucrum genus intellige. Neque enim hominibus tantum, sed ipsis etiam avibus utilissima fuit arborum creatio.

Vers. 18. *Erodi domus præcedit eas.* Erodius genus est avis, que prima avium omnium nidum sicut.

Montes excelsi cervis, petra refugium leporibus. Vide ipsorum etiam montium ac petrarum utilitatem, et quomodo vel infirmorum etiam animalium suminus Opifex curam habeat. Nam si montes nulli essent, nec ullæ petræ, defeciasent sae olim omnia, quæ diximus animalia, et ab immortibus seris fuissent consumpta.

Vers. 19. *Fecit lunam in tempora. In tempora scilicet noctis. Lunam enim et stellas in præfecturas noctis creavit, ut eam illuminarent.*

Sol cognovit occasum suum. Cognovit occasum suum sol, non veluti is qui animam aut sensum habeat, sed veluti is qui divinam determinationem

non transgreditur. Quocirca Creatoris mandatum **A** ταγμένον. Μεταφορικὸν δὲ τὸ ἔγρω · δηλοὶ δὲ τὸ non secus videtur cognovisse, ac si rationem haberet. Est autem sermo hic metaphoricus, et significat quod ipse etiam sol mandato Dei operatur, et constitutum ab eo occasus sui ordinem observat.

Vers. 20. Posuisti tenebras, et facta est nox. Determinasti, inquit, tenebras, quae post solis et dici lucem succedunt, et facta est nox. Tenebras enim, inquit²⁰, appellavit noctem.

In ipso pertransibunt omnes seræ silvæ. Considera etiam noctis utilitatem: quæ non tantum hominibus requiem adducit, et diurnis fessos laboribus fortiores reddit, sed ipsis etiam feris liberam prodeundi facultatem præstat.

Vers. 21. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et querant a Deo escum sibi. Catuli leonum frenentes, ut rapiant et parent sibi cibos, qui a Deo eis ministrantur. Ab eo etenim cunctis cibus præbetur animantibus: Qui dat enim, inquit, escam omni carni²¹. Vel, ut querant et petant cibos a Deo. Nam et multi homines sæpenumero, famis aut sitis tempore, animalia conspexerunt cœlum ipsum intueri, et ineffabili quodam quasi sermone Factorem suum invocare.

Vers. 22. Ortus est sol et congregatae sunt, et in cubilibus suis decumbent. Naturali enim quodam instinctu sere omnes cognoscere videntur illud tempus, quod eis ad perambulandum tributum est.

Vers. 23. Exibit homo ad opus suum. Ad opus scilicet diurnum. Dies namque homini et aliis mansuetis animalibus destinata est, ne immitia simul et mitia in unum convenientia, mutuo laderentur.

Et ad operationem suam usque ad vesperam. Per opus et operationem Propheta æque idem appellat. Inter hujusmodi autem sermones dum potentiam Dei admiratur, veluti stupore quodam correptus exclamavit, dicens :

Vers. 24. Quam magnifica sunt opera tua, Domine! Valde admirabilia esse apparuerunt, alio nimis opere ad aliud optime se habente, et omnibus in universum inter se ad unius mundi perfectionem tendentibus.

Omnia in sapientia perfecisti. Cum nihil, vel minimum, sit frustra aut superflue a te creatum, sed omnia rationem habeant, ob quam facta sunt, tamei si interea a nobis ea percipi non possint, veluti incomprehensibilia.

Impleta est terra creatione tua. Hoc est, rebus a te creatis.

Vers. 25. Hoc mare magnum et spatiostum. Ipsum etiam mare creatione tua plenum est.

Ibi reptilia, quorum non est numerus. In ipso mari, inquit, nantia atque aquatilia degunt animalia, quæ numerum pene excedunt.

²⁰ Gen. 1, 5. ²¹ Psal. cxxxv, 25.

Variæ lectiones.

(11) Videtur deessē aliquid, puta ἡσυχίαν.

"Εθον σκήτος, καὶ ἐγένετο νύξ. Θρίσας σκότος, παρυφιστάμενον, ὑποχωροῦντος τοῦ ἡμερινοῦ καὶ ἡλιακοῦ φωτὸς, καὶ ἐγένετο νύξ· Καὶ τὸ σκήτος γάρ, φησιν, ἀκάλεσε τύκτα.

'Ἐρ αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ. Σκόπει καὶ τῆς νυκτὸς τὸ χρήσιμον. Οὐ μόνον γάρ τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγει (11), καὶ παραλαβοῦσα κεκμηκότας τοῖς μεθημερινοῖς πόνοις, ἀκμαλους ἐργάζεται, ἀλλὰ καὶ τοῖς θηρίοις πακέτσιαν εἰς τὸ βαδίζειν χαρίζεται.

B Σκύμποι ὠρυσμένοι τοῦ ἀρπάσαι, καὶ ζητήσαι παρὰ τῷ Θεῷ βρῶσιν αὐτοῖς. Σκύμποι λεόντων ὠρυσμένοι, χάριν τοῦ ἀρπάσαι καὶ πορίσασθαι βρῶσιν αὐτοῖς, παρὰ τῷ Θεῷ οὖσαν, ή παρὰ τοῦ θεοῦ χορηγουμένην· ἐκεῖθεν γάρ, ἢ τροφὴ πᾶσι τοῖς ζώοις· 'Ο διδοὺς γάρ τροφὴν πάσῃ συρκεῖ· ή τοῖς ζητήσαι παρὰ τῷ Θεῷ. Πολλοὶ γάρ πολλάκις πολλὰ τῶν ζώων εἰδον, ἐν καιρῷ λιμοῦ καὶ διψῆς ἀντινόμενα πρὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀπορήσιμων λόγῳ τὸν Ποιητὴν ἐπικαλούμενα

'Αρέτειλερ δὲ οἷος, καὶ συντίχθησαρ, καὶ εἰς τὰς μάρδρας αὐτῷ κοιτασθήσονται. Φυσικῶς εἰδότα τὸν ἀποκεκληρωμένον αἴτοις εἰς τὸ διοδεύεν καιρὸν.

'Εξελεύσεται ἀρθρωπος ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. **C** Τῆς ἡμέρας αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἡμέροις ζώοις ἀπαντηθεῖσται, ἵνα μὴ τὰ διγρια συνελθόντα λύμην ἀλλήλοις ἐργάζωνται.

Καὶ ἐπὶ τὴν ἀργαστὴν αὐτοῦ ζως ἐστέρας. 'Ἐργον καὶ ἐργαστὴν ἐκ παραλήλου τὸ αὐτὸ δηλοῖ· είτα μεταξὺ τῶν λόγων ἐκπλαγεῖς ἀνεβήσεν·

'Ως ἐμετραλύθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! Λίαν ἔθαυμαστώθησαν, διλλο πρὸς διλλο τι καλῶ; Εχοντα, καὶ πάντων πρὸς ἄπαντα, εἰς ἐνδεκάδες συμπλήρωσιν.

Pάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Οὐδὲ τοῦ σμικροτάτου μάτην καὶ περιττῶς γεγονότος, ἀλλὰ πάντων λόγους ἔχόντων, δι' οὓς παρήκθησαν, εἰ καὶ τημέντεως ἀκαταλήπτους.

'Ἐπιληρώθη ἡ γῆ τῆς κτισεως σου. Θηλήρωθη τῶν κτισμάτων σου.

Αὕτη δὲ θάλασσα μεγάλη καὶ εὐρύχωρος. Καὶ αὐτῇ ἡ θάλασσα.

'Ἐκεῖ ἔργετά, ὅντες δοτει ἀριθμός. 'Ἐν αὐτῇ νηκτὰ ἀναρίθμητα.

Ζόδια μικρὰ μετὰ μεγάλων. Τοῦτο δῆλον.

Ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται. Ἐν τῇ θαλάσσῃ δρηνόντες.

Δράκων σύνος δὲ ἔχασας ἀμφαλίειται αὐτῷ. Καὶ δὲ δράκων οὗτος, ἡτοι τὸ κῆτος, δὲ ἔκτισας, ἐνσκιρτῶν αὐτῷ, φημι δὲ τῷ οὐδετεί. Δράκοντα δὲ τὸ κῆτος ὄντας εἰναῖς, ὡς ὑπερμεγθέστατον ἐν τοῖς ἐναλίοις· ὥσπερ οὖν καὶ δράκων ἐν τοῖς χερσαῖοις.

Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον. Πάντα τὰ ζῶα εἰς σὲ ἀπίζουσιν· ἀλλὰ τὰ ἀλογα, φυσικῶν τινι λόγῳ, καθὼς ἀνωτέρω δεδήλωται. Ἐνθα τὸ, Καὶ ζητῆσαι παρὰ τῷ Θεῷ βρῶσιν αὐτοῖς· προσδοκῶσι δὲ δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτοῖς ἐν καιρῷ χρείας.

Ἀντετος σου αὐτοῖς συλλέξουσι. Τὴν τροφήν.

Ἄροιξαρτος δέ σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμπτυχα πλησθήσονται χρηστότητος. Χείρα μὲν λέγει χορηγὸν δύναμιν χρηστότητα δὲ τὴν πρόνοιαν.

Ἀποστρέψαρτος δέ σου τὸ πρόσωπον, παραχθοῖσονται. Πρόσωπον τὴν ἐπισκοπὴν φησιν.

Ἄρταρελεῖς τὸ πρενῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἀφελεῖς. Περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων δὲ λόγος.

Ἐξαποστελεῖς τὸ πρενῦμά σου, καὶ κτισθήσονται. Τὸ πνεῦμά σου ζωποιὸν, καὶ κτισθήσονται ἐκ γῆς ἀναστῆσοντες. Ἡ τὸ Πνεῦμά σου, τὸ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος ἐπιφοιτῶν, καὶ κτισθήσονται εἰς κατήνην κτίσιν, εἰς νέον λαὸν, ὡς νοεῖσθαι τὸ μὲν περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τὸ δὲ περὶ τῆς ἐκ βαπτισμάτος παλιγγενεσίας.

Καὶ draxaurisēς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Τὸ κάλλος τῆς γῆς, διπέρ εἰσιν οἱ ἀνθρώποι. Καὶ δὲ τοῦ; εἰς· Η τῇ ἀπαλλαγῆσεται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

Ἡτοὶ δέδηκα Κυρίου εἰς τοὺς αἰώνας. Τοῦ τὰ μὲν τῶν εἰρημένων ποιήσαντος, τὰ δὲ ποιοῦντος, τὰ δὲ ποιήσοντος.

Εὐγραφήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς δρυοῖς αὐτοῦ. Τοῖς διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ κατοχθωθομένοις· ἢ, τοῖς διὰ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου.

Οἱ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. Ως ἐπὶ τῶν σεισμῶν· ἐπιβλέπει· γάρ τὸ δργίλον· ἢ δὲ, μὴ φέρουσα, τρέμει κατά τινα φυσικὴν, ή μᾶλλον ἀπόρρητο, συντίθησιν.

Οἱ ἀπερμένοι τῶν ὅρέων, καὶ καπνίζονται. Ω;

^{**} Rom., viii. 21.

Variae lectiones.

(12) Explanatio non necessaria, ut animadversio.

A VERS. 26. *Animalia pusilla cum magnis. Hoc per se clarum est.*

Ibi naves pertransirent. In mari scilicet.

Draco iste quem plasmati ad ludendum in eo. Ipsum etiam cete quod creasti, ad subsiliendum in mari. Draconem enim cete appellavit. Veluti inter pelagi animalia vastae cujusdam magnitudinis animal, quemadmodum draco inter terrena.

B VERS. 27. *Omnia a te exspectant, ut des eis cibum in tempore. Omnia animalia, inquit, in te sperant, tametsi bruta ipsa, nulla animi ratione, cuius experientia sunt, sed naturali quadam instinctu id faciunt, quemadmodum supra diximus in versiculo: Quærunt a Deo escam sibi. Exspectant autem ut des eis cibum, in tempore scilicet indigentiae.*

VERS. 28. *Dante te eis, colligent. Cibum scilicet.*

Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Per manum, tribuendi potentiam, et per bonitatem, providentiam intellige.

VERS. 29. *Avertente autem te faciem tuam, turbabuntur. Faciem Dei, custodiam et protectionem divinam appellat.*

Auseres spiritum eorum, et deficient, et in pulvrem suum convertentur. Auseres (12) animam eorum, et morientur, atque ita demum irresoluti, revertentur in terram suam, a qua desumpti sunt.

C Est autem sermo de hominibus.

VERS. 30. *Emittes spiritum tuum, et creabuntur. Emittes, inquit, vitalem spiritum tuum, et creabuntur iterum, resurgentemē terra; vel, Emittes Spiritum tuum, qui per sanctum baptismā venturus est, et creabuntur, in novam nimirūm creaturam, atque in novum populum. Intelligi enim hoc potest de resurrectione a mortuis, vel de regeneratione baptismatis.*

Et renovabis faciem terræ. Hoc est, pulchritudinem terræ, per quam ipsos homines intelligere possumus, vel ipsum etiam terræ elementum; quia terra tunc, ut inquit Apostolus, liberabitur a corruptione ^{**}.

D VERS. 31. *Sit gloria Domini in saecula. Cum alia eorum, quæ dicta sunt, iam efficerit Deus, alia nunc efficiat, alia deinceps effecturus sit.*

Lectabitur Dominus in operibus suis. In operibus, inquam, quæ divinae incarnationis gratia effecta fuerint, vel in operibus creationis mundi.

VERS. 32. *Qui respicit terram, et facit eam tremere. Terræ motu nimirūm. Irae enim terram aspicit, cum libet: quæ illius aspectum ferre non valens, contremiscit, naturali, vel potius ineffabiliter quodam sensu.*

Qui tangit montes, et sumigant. Quemadmodum

accidit in monte Sina. Taeti autem a Domino montes sumigant, instar herbae, quae igni propinquior sit facta. Illud vero animadvertisendum est, ne verba illa, qui respicit, et, qui tangit, humano more, sed digne Deo intelligamus.

VERS. 33. *Cantabo Domino in vita mea. Donec vixerim.*

Psallam Deo meo, quandiu sum. Eundem repetit sermonem, clarioris intelligentiae gratia.

VERS. 34. *Jucundum sit ei eloquium meum. Placebit ei sermo meus, quem offeram in psalmis et canticis; vel, Sermo meus et conversatio mea illi erit grata.*

Ego vero laetabor in Domino. Quod sermo meus ac conversatio mea, ut diximus, ei placeat.

VERS. 35. *Deficiant peccatores a terra, et iniqui, ita ut non sint. Deficiant, inquam, effecti pro peccatoribus justi, pro iniquis aequi, ita ut amplius non sint quales fuere, sed mutentur. Optat itaque Propheta, non ut homines, sed ut virtus delcantur. Vel, iniquos et peccatores, ipsos appellat dannones, aut eos qui immedicabili vitio laborant, quique alios non secus ac pestis quedam inficiunt et laedunt. (Illud praedictis addi potest, quod quemadmodum is qui proces ad Deum fundit, petens minimum, sed aegritudinum et paupertatis interitum minum, sed vitiorum ac scelerum expeditivum interitum.)*

Benedic, anima mea, Domino. Finem psalmo apponit consimilem principio. Non me latet praeterea, quosdam allegorice hunc psalmum exposuisse: verum hujusmodi expositionem libenter omisi, tanquam violentam quodammodo, et quae non facile ab omnibus recipiatur.

Alleluia.

PSALMUS CIV.

Abunde dictum est in Proemio operis de psalmis, quibus inscriptum est, *Alleluia*. Significat autem haec dictio, *Laudate eum qui est, vel, Laudate Dominum. Hortatur itaque nos in presenti psalmo Propheta, ut hymnos et laudes Deo concinnamus. Privatum vero multa connumerat beneficia in prioren populum Dei olim collata, atque inter olim erant, amplum ac numerosissimum constituerit.*

VERS. 1. *Confitemini Domino, et invoke nomen ejus. Simile est dictum illud Prophetæ: Confitemini ei, laudate nomen ejus, quod exposuimus in psalmo XCIX.*

Annuntiate in gentibus opera ejus. In psalmo XCV dixit: Annuntiate in gentibus gloriam ejus, idem aequi dicens, quod nunc. Gloria enim Dei ea est, quam in consequentibus declarabit.

Cantate et psallite ei. In Proemio operis, et multis aliis in locis abunde docuimus de differentia inter canticum et psalmum (quodque aequaliter numero idem significant, quamquam hujusmodi dictiones geminatae, aut invicem conjunctæ intentionem quamdam sermonis efficere soleant).

Narrate omnia mirabilia ejus. In praedicto etiam

ἐπὶ τοῦ Σινᾶ. Καπνίζονται γάρ δίκην χόρτου, πλησίαστος πυρί· θεοπρεπῶς δὲ νοητέον, καὶ τὸ ἐπιβιβλωτικόν, καὶ τὸ ὅμετόμενος.

"Ἄσω τῷ Κυρίῳ ἐτ τῇ ζωῇ μου. "Εώς ἂν ζῶ

Ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἔως ὑπάρχω. Παλεύλογεῖ, σαρφαγεῖσθαι ἔνεκεν.

"Ηδυνθείη αὐτῷ ἡ διαλογή μου. Ἀρέσει αὐτῷ ἡ διάλεξίς μου, ἡ διὰ τῶν φρόνων καὶ τῶν φυλακῶν. Καὶ γονιν, ἡ πρὸς αὐτὸν ὀμιλία μου, οἱ διαλογισμοί μου.

"Ἐγὼ δὲ εὐεργατήσομαι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. "Ηδυνθείσεις αὐτῷ τῆς διαλογῆς μου, καθὼς εἰρηται.

"Ἐκλίποιερ ἀμαρτωλοὶ μέτω τῆς γῆς, καὶ ἀπομοι, ὁστε μὴ ὑπάρχειν αὐτούς. Ἐκλίποιεν, γινομενοί οἱ μὲν ἀμαρτωλοὶ δίκαιοι, οἱ δὲ ἀνομοι εἰνωμοι, ὁστε μὴ ὑπάρχειν αὐτούς, οἵσι εἰσιν, ἀλλὰ μεταβληθῆναι. Εὑχεται οὖν οὐ τοὺς ἀνθρώπους ἀφανισθῆναι, ἀλλὰ τὴν κακίαν αὐτῶν. Ἡ ἀμαρτωλούς καὶ ἀνόμους τοὺς ἔστιμονάς φασιν, ἡ τοῖς ἀνίστοις τὴν κακίαν ἔχοντας, ὡς λύμην τῶν δυναντῶν.

>nullos esse aegrotos, nullos pauperes, non hospitum, ita et beatus David his verbis, τοιούτοις.

"Εὐλόγει, η γυνή μου. τὸν Κύριον. "Εοικέτη ἀρχῇ τὸ τέλος ἐπένθηκεν. Οὐκοῦ τηγνόησα δὲ τὰς τινας εἰς τὸν παρόντα φαίμον ἀλληγορίας· ἀλλὰ ἐκών παρῆκα ταύτας, ὡς βεβαίατενας τε καὶ δισταράδεκτους.

Αλληλούια.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΔ'.

Εἰρηται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς βίθου τῶν φαλμῶν περὶ τῶν ἔχοντων ἐπιγραφὴν τὸ ἀλληλούια. Ἐρμηνεύει δὲ τοῦτο, Αἰτεῖτε τὸ δόγμα, ἢτοι τὸν Κύριον. Προτρέπεται δὲ ὁ φαλμὸς ὑμενὶν τὸν Θεόν, καὶ διδάσκει τὴν Ἐθνην περὶ ὧν εὐηγγέλτεν ὁ Θεός τὸν πάλαι λαόν· καὶ οἴον ἀφ' οἴου τούτον ἐποίησεν. επειρα, ꙗιοῦδε προειδοῦσας τοιούτοις.

"Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπικαλεῖσθε τὸ δόγμα αὐτοῦ. "Ομοδόν εστι τὸ, Ἐξομολογεῖσθε αὐτῷ, αἰτεῖτε τὸ δόγμα αὐτοῦ, ὅπερ ἡρμηνεύεται ἐν τῷ Λόθῳ φαλμῷ.

"Ἀπαγγείλατε ἐτ τοῖς θηρεοῖς τὰ ἔργα αὐτοῦ. "Ἐν δὲ τῷ Λόθῳ φαλμῷ φησιν· Ἀναγγείλατε ἐτ τοῖς θηρεοῖς τὴν δόξην αὐτοῦ· τὸ αὐτὸν λέγων. Δόξα γάρ αὐτοῦ, & προών ἐρεῖ.

"Ἄστατε αὐτῷ, καὶ γάλατε αὐτῷ. Καὶ ἐν τῷ ἑθεντι προοιμίῳ τῆς παρούσης βίθου καὶ ἐν πολλοῖς τῶν φαλμῶν εἰρηται περὶ διαφορᾶς ὄψης καὶ φαλμοῦ.

Διηγήσασθε πάντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ. Καὶ τὸν

τῷ προερμηνευθέντι ήσε φαλμώ εἰρηκεν· Ἐρ πάσις Α psalmo xcvi legimus: In omnibus gentibus mirabilia ejus.

Ἐπαιρεῖσθε ἐτ τῷ διδόματι τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ. Μέγα φρονεῖτε καὶ καυχᾶσθε ἐν τῷ ὄνομαξεσθα: Χριστιανοί. Ερδός γάρ τούς; ἀποτελούς ὁ λόγος; καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν.

Ἐνγραφθήτω καρδία ἔργοντας τὸν Κύριον. Τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν εἰς βοήθειαν· βοηθήσονται γάρ.

Σητήσατε τὸν Κύριον, καὶ κραταίωθητε. Κρατώθητε εἰς τὸ ζητῆσαι αὐτὸν, καὶ μὴ χαυνοῦσθε.

Σητήσατε τὸ κρδοσωκον αὐτοῦ διὰ πατέρες. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τούτεστιν αὐτὸν περιφραστικῶς· ή τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ· ή τὸν Γέλον αὐτοῦ, τὸν Χριστὸν, ὃς ἔστιν ἀπαράλλακτος εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, καὶ καρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· Ὁ ἀνρακώς γάρ, φησί, μὲν ἀνρακε καὶ τὸν Πατέρα.

Μηδισθῆτε τῷ θεντικῷ αὐτοῦ, ὡς ἀκοίησε. Μνήσθητε τούτων, διδάσκοντες τὰ θνητά, καὶ ἀναγγείλατε αὐτά.

Τὰ τέρατα αὐτοῦ καὶ τὰ κρίματα τοῦ στέρματος αὐτοῦ. Μνήσθητε δηλονότι. Ἀδιάφυρος δὲ ή σύνταξις. Τέρατα μὲν οὖν αἱ ὑπερψυχεῖς θεοσημεῖαι, κρίματα δὲ αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ αἱ διὰ τοῦ νόμου αὐτοῦ.

Σπέρμα Ἀβραὰμ, δοῦλοι αὐτοῦ. Ὡς σπέρμα Ἀβοαάρ. Καλεῖ δὲ τούς; ἀποτελούς.

Υἱοὶ Ἰακὼβ ἀκλεκτοί αὐτοῦ. Οὐ τοιαῦτα πάντα (13). Καὶ δοῦλοι μὲν κατὰ τὸ, Εἰ οὖρ ἐτῶ δ Κύριος καὶ δ διδάσκαλος ἔτιψα ψυχὰ τοὺς ἄδειας· ἀκλεκτοί δὲ κατὰ τὸ, Οὐχ ύμεις μὲρ δξελέξασθε, ἀλλ ἐγώ δξελέξαμην ψυχᾶς.

Αὐτὸς Κύριος δ θεὸς ψυχῶν. Αὐτὸς δ Χριστός.

Ἐρ πάσῃ τῇ τῇ τὰ κρίματα αὐτοῦ. Οὐχ ἐν Ιουδαίοις μόνον πανταχοῦ γάρ διεδόθησαν.

Ἐμρήσθη εἰς τὸν αἰώνα διαθήκης αὐτοῦ. Τῇς εἰς τὸν αἰώνα διαθήκης αὐτοῦ, τῇς αἰώνιοι, ήτοι τῇς ἀμετακινήτου καὶ ἀναλλιώτου. Καταλέγει δὲ λοιπὸν ἐντεῦθεν δ προφήτης τάς εἰς Ἐβραίους εὐεργεσίας, ἀνιώθεν ἀπὸ Ἀβραὰμ ἀρξάμενος.

Ἄστρους οὐ ἐρετελλατο εἰς χιλίας γερεάς. Τὸ αὐτὸν

²⁹ Joan. xiv, 9. ³⁰ Joan. xiii, 14. ³¹ Joan. xv, 16.

Variæ lectiones.

(13) Graece cuius sunt hæc omnia: quæ porro? an, prodigia et judicia? Latina interpretatio fortes minus exacta, certe commodior.

PATROL. CX XVIII.

Verbi quod mandavit in milie generationes. Idem

repetit. Per testamentum enim et per verbū promissionem a Deo Abrahā factam intelligit. Memor etiam, inquit, fuit Deus, sermonis quem mandavit in mille generationes, hoc est, qui ad multas nationes pervenit. *Mille enim posuit pro multis, et Mandavit pro Pollicitus est.*

Vers. 9. *Quod dispositus ad Abraham. Quod verbum scilicet.*

Et juramenti sui ad Isaac. Memor item fuit iuramenti sui, quod juravit filio Abrahā Isaac. Eadem etenim promissio filio, quae patri facta est, tamen de regione, quam de multitudine seminis. Quid autem sit juramentum Dei, diximus in psalmo xxxviii, ibi : Juravi David servo meo.

Vers. 10. *Et statuit illud Jacob in preceptū. Adeo ut ipse Jacob certus jam esset, mandatum illud Dei violari non debere.*

Et Israel in testamentum aeternū. Ut esset ipsi Israel incomparabile æque ac sempiternum testamentum.

Vers. 11. *Dicens : Tibi dabo terram Chanaan. Palæstinam scilicet, quam Chananæi populi hababant.*

Funiculum hereditatis restitue. Hoc est mensuram ac portionem vestram.

Vers. 12. *Cum essent numero breves. Haec, inquam, ita dispositus et pollicitus est Deus, cum adhuc pauci essent, Abrahā nimirum, Isaac et Jacob atque eorum liberi.*

Paucissimi et peregrini in ea. Quin imo paucissimi cum essent et derelicto paulo ante patrio solo, in Chananæorum terra, veluti hospites aliquæ extranei morarentur : Abraham enim, ut inquit Scriptura, peregrinus est in terra Chanaan ¹¹.

Vers. 13. *Et pertransierunt de gente in gentem. Per multas nationes vagati sunt, et plurimas sedes commutarunt, quæ omnia in libro Genesios exponuntur.*

Et de regno in populū alterū. Aliæ enim regiones ad regis imperium administrabantur, aliæ vero communī populorum concilio, more reipublicæ.

Vers. 14. *Non permisit hominem nocere eis. Neminem, inquit, permisit injuria eos afflere. Pharaonem quippe ob Saram uxorem magnis D eruciatibus torsit ; ipsi quoque Abimelech, Palæstiniorum regi, consimili de causa iratus, et noctu imminentis, horrenda quædam comminatus est supplicia, nisi Saram restitueret : illud etiam addens : Quoniam propheta est Abraham, et si pro te oraverit, vives ¹². Ab iratis præterea atque infensis animis Esau, et Laban dilectum sibi protexit Jacob, multosque alios similī modo prohibuit, ne patriarchis injuriā inferrent.*

Et redarguit pro eis reges. Redarguit eos, consudique ac perterrituit cum injusti essent, veluti Pharaonem Ægypti, et Abimelech Palæstini reges.

¹¹ Gen. xxxv, 27. ¹² Gen. xx, 7

Α λέγει πάλιν, διαθήκην ἡ λόγον τὴν ὑπόσχεσιν τῆς εἰρημένης γῆς ὀνομάζων. Ἐμνήσθη γάρ, φησί, τεῦ λόγου, οὐ ἐνετεῖλατο, τοῦ εἰς χιλίας γενεᾶς, τοῦ μέχρι πολλῶν γενεῶν ἔξικνουμένου· χιλίας γάρ νῦν ἀκλῶς τὰς πολλὰς καλεῖ, καὶ τὸ ἐνετεῖλατο δὲ ἀντὶ τοῦ ἐπηγγείλατο τέθεικεν.

*Or διέθετο τῷ Ἀβραὰμ. Οὐ λόγον δηλοντί.

Kai τοῦ δρκου αὐτοῦ τῷ Ἰσαάκ. Καὶ ἐμνήσθη πάλιν τοῦ δρκου αὐτοῦ τοῦ ὁμοσθέντος τῷ Ἰσαάκ. Τὸ αὐτὸν γάρ καὶ τῷ Ἰσαάκ ἐπηγγείλατο περὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ πλήθυσμοῦ τοῦ σπέρματος. Τί δέ ἐστιν δρκος; Θεοῦ, εἰρητας ἐν τῷ πῃ ψαλμῷ· Ἐνθα τῷ, Ὁμοσα Δαβὶδ τῷ δούλῳ μου.

Kai ἐστησερ αὐτὸν τῷ Ἰακώβ εἰς χρέσταγμα. Β Τὸ εἶναι πρόσταγμα ἀπεράβατον.

Kai τῷ Ἰσραὴλ εἰς διαθήκην αἰώνior. Εἰς τὸ εἶναι διαθήκην ἀμετακίνητον, ἀναλλοίωτον, ὡς εἴρηται.

Ἄλγων· Σοι δώσω τὴν γῆν Χαράδρ. Τὴν Παλαιστίνην, ἣν κατέκουν οἱ Χαναναῖοι.

Σχολιορισμα κληροορμίας ὑμῶν. Μέτρημα, μέρισμα.

*Ἐρ τῷ εἰραι αὐτοὺς ἀριθμῷ βραχεῖς. Λέγων ταῦτα καὶ διατιθέμενος, καὶ ὑπισχνούμενος, διεῖ ησαν ἀριθμῷ βραχεῖς οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακὼβ.

Οὐλιροστοὺς καὶ καροκούς ἐτ αὐτῷ. Μετανάσται γάρ παρώκησαν εἰς τὴν γῆν τῶν Χαναναίων οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ· καὶ Ὁ Ἀβραὰμ γάρ, φησί, παρώκησερ ετ τῇ Χαράδρ.

Kai διηλθούς δὲ θήρους εἰς θήρος. Πολλὰ θην διερχόμενοι, καὶ τόπους ἐκ τόπων ἀμειβούτες, περὶ ὄντας πάντων ἡ βίθλος τῆς Γενέσεως ἴστορει.

Kai ἐκ βασιλείας εἰς λάδη ἐτερον. Τινὲς μὲν γάρ χῶραι ἐβασιλεύοντο, τινὲς δὲ ἐδημοκρατοῦντο.

Οὐκ ἀφῆκετ ἀνθρωπον ἀδικῆσαι αὐτούς. Ἀνθρωπον, ήτοι τινά· τὸν μὲν γάρ Φαραὼ ἤτασεν ἀτασμοῖς μεγάλοις καὶ πωνηροῖς, καὶ τὸν οἰκον αὐτοῦ διὰ Σάρφαν γυναικα Ἀβραὰμ· τῷ δὲ Ἀβιμέλεχ ἐπιστάς νυκτερί, εἰπεν δλα τε φοβερά, καὶ διεῖ Ἀπόδος τὴν γυναικα τῷ ἀνθρώπῳ. Είτε ἐπήγαγεν διεῖ Προφήτης ἐστε, καὶ εἴκεσται κερί σοῦ, καὶ ζήσῃ. Τὸν Ἡσαῦ δὲ καὶ τὸν Λάδαν οὐκ ἀφῆκεν ἀδικῆσαι τὸν Ἰακὼβ, καὶ δλλους πολλοὺς οὐ συνεχώρησε βλάψαι τοὺς εἰρημένους τρεῖς πατριάρχας.

Καὶ ήτερης ὑπέρ αὐτῶν βασιλεῖς. Ἡλεγέν αὐτούς· τοὺς ἀδίκους, ἥσχυνεν, ἰφδησεν· ὡς τὸν Φαραὼ βασιλέα Αιγύπτου, καὶ τὸν Ἀβιμέλεχ βασιλέα Γεράσεων.

Μή ἀπετεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐγ̄ τοῖς προφῆταις μου μὴ ποιησεύεσθε. Λέγων καὶ ταῦτα δηλούντι. Χριστὸς μὲν αὐτὸς ὡνόμασεν, ὡς κεχρισμένος τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, ἢ τῷ προφητικῷ χαρίσματι· προφῆτας δὲ, ὡς πολλὰ προφητεύσαντας. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ εἶπεν ὁ Θεός, ὡς εἰρήται, περὶ τοῦ Ἀβραὰμ, ὃς προφήτης ἐτίν. Πῆτῶς μὲν οὐ κείνται ταῦτα ἐν τῇ προφητείᾳ θεοῦ, τὸ Μή ἀπετεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ τὰ δέξῃς· ἔτερα δὲ εἰς τὴν αὐτὴν διάνοιαν τείνοντα.

Καὶ ἐκάλεσε λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐταξέν, ἔπειτε, προδοτοιῶν εὐμηχάνως περὶ τὸν Ἱακὼβ εἰς τὴν Αἴγυπτον κάθοδον, ὅτε τὰ ἐπτά ἑτη τῆς εὐθῆνίας ἐπτά ἔτερα διεδέξαντο.

Πᾶν στήριγμα ἀρτου συνέτριψε. Πάσαν ἰσχὺν τροφῆς συνέτριψε, πάσαν ὑπόστασιν βρώσεως ἡφάντισεν.

Ἄκεστειλεν δικροσθεν αὐτῶν ἀνθρώπων. Ἐμπροσθεν τῶν περὶ τὸν Ἱακὼβ τὸν Ἰωσῆφ, τῇ πανηρίᾳ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ χρησάμενος, εἰς δέον, καὶ τὴν εἰς δουλείαν ἀπαγωγὴν ἀποστολὴν ποιησάμενος. Διέτι καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰρήκεν· ὅτι Εἰς ζωὴν ἀπεσταλκέ με ὁ Θεός δικροσθεν ὑμῶν. ποιεῖς δέοντας οὐ πρεμιστεῖς. Κανονοβρειν ἴψε εἰς τὸν θεόν με.

Εἰς δοῦλον ἐχράθη Ἰωσῆφ. Παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τοὺς Ἰσμαηλίτας, καὶ παρὰ τῶν Ἰσμαηλίτων αὐθίς εἰς Αἴγυπτον τῷ Πεντεφρή.

Ἐταξείνωσαν ἐγ̄ κέδαις τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐκάκωσαν οἱ περὶ τὸν κύριον αὐτοῦ, βάλλοντες εἰς τὸ δεσμωτήριον.

Σίδηρος διῆλθεν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Τουτέστιν αὐτός. Σίδηρον δὲ λέγει τὸν σιδηροῦν κλοιόν· ἡ σιδηρον, ἡ τὸ ξίφος διέψυγεν, δχρι τοῦ ἐλθοῦσα.

Μέχρι τοῦ ἀλγείαν τὸν λόγον αὐτοῦ. Ἡ τὴν σφίαν αὐτοῦ, καθ' ἣν ἔλευσε τοὺς διέσιρους τῶν συνδεσμίων· ἢ τὴν φροντίδα, ἣν ἐφρόντισεν αὐτοῦ ὁ Θεός, θέλων αὐτὸν δοξάσαι, καὶ τὸ γένος αἴτου.

Τὸ λόγιον (14) Κυρίου ἐκπύρωσεν αὐτόν. Ὁ ἐν- διάθετος λόγος δὲ παρὰ Θεοῦ δοθεὶς ἡμῖν, καθ' ὃν λογικοὶ λεγόμεθα. Ὁ φυσικὸς νόμος πυρωθῆναι αὐτὸν παρεσκεύασεν ἐν τῇ καμίνῳ τῶν παιρασμῶν, καὶ ἔδειξε καθαρὸν καὶ δόκιμον, ὡς χρυσόν· ἐδίδασκεν γὰρ αὐτὸν δόλος· οὗτος, ὃς οὐ χρή γυναικεῖς ἀλλοτρίες· ἀπτεσθαι.

nobis largitus est, ut per eam rationales et dicimus.

¹⁴ Gen. xlvi, 5.

Variæ lectiones.

(14) Ad verbum: *Ingenita ratio quæ a Deo nobis data est unde rationales dicimur, naturalis nimirum lex, efficit ut is se velut igne explorandum præberet in tentationum fornace, utque inde purus probatusque, tanquam aurum egredetur. Elocuit*

VERS. 15. *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari. Redarguit, inquit, eos, dicentes hujusmodi verba. Christos autem patriarchas appellavit, veluti sancto Spiritu vel gratia prophetandi unctos; prophetas vero, quia futura multa prædixerunt. Quocirca Deus ipse, cum loqueretur, ut diximus, ad Abimelech, attestatus est de Abraham, quod propheta esset. Quod si quis dicat verba præsentis versiculi, ut hic jacent, in libro Genesios non haberi satis esse arbitramur, quod quæ ibi dicuntur ad hujusmodi sensum tendant.*

VERS. 16. *Et vocavit famam super terram. Hoc est, ordinavit, seu misit, summo ipse artificio iter præparans Jacob et Iulii ejus, ut descendenter B in Ægyptum, quando septem fertilitatis annos, et totidem famis sustinuerunt.*

Et omne firmamentum panis contrivit. Esculentia omnia consumpsit, et quidquid famis solarium est, delevit.

VERS. 17. *Misit ante eos nominem. Fecit Deus ut Joseph præiret familiam Jacob, et impiorum fratrum malignitate ipse usus est in bonum. Unde nefarium eorum delictum, quo ille in servitute actus est, Propheta hic mitiori vocabulo Dei missionem atque apostolatum nuncupat, dicens Joseph fratibus suis dicebat: In vitam misit me Deus ante eos.*

In serrum renundatus est Joseph. A fratribus vendundatus est Ismaelitis, et ab Ismaelitis rursus in Ægypto, Pentephra Pharaonis eunucio

VERS. 18, 19. *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus. Afflictus quippe fuit Joseph a domino suo in Ægypto, missusque ab eo in carcere.*

Ferrum pertransiit anima ejus. — Anima ejus, hoc est, ipse Joseph pertransiit ferrum. Per ferrum vero ferreum quoddam supplicii genus intellegit. Vel, Pertransiit ferrum, pro Effugit gladiu: Ad ipsum enim pene gladium devenerat.

Donec veniret verbum ejus. Hoc est, donec veniret sapientia illa, qua somnia convinctorum comitum dissolvit; vel, donec veniret consilium, quod disposuerat Deus de Joseph, volens eum et genus ejus clarum ac celebre reddere apud omnes.

Eloquium Domini inflamnavit eum. (Græca lectio pro eloquio, λόγιον habet, quæ dictio a dictione λόγος, deducitur, quæ non verbum tantum aut sermonem, sed rationem etiam significat. Unde et λόγιον non eloquiam simpliciter, sed rationale eloquium significabit.) Sensus erit igitur quod intima illa atque innata cuique homini ratio, quam Deus et simus, quod hæc, inquit, natura homini

enim eum hæc ipsa ratio, nefas esse alienam mulierem contingere. Latinus interpres explicuit dictiōnem λόγιον, in qua vis est, sensumque concinniorē redditil. Quod satagit fere semper.

insita rationis flammula, eum in afflictionum, et calamitatum fornace tentatum, constantem atque invictum reddidit, ac veluti igne examinatum purgatissimi auri instar summa eum iustitia ei puritate conspicuum demonstravit, atque effecit ut castitatis zelo succensus, non modo alienum utorem non appeteret, sed ut dominus eum etiam appetentis, laqueos relictis ueste protinus geret.

VERS. 20. *Misit rex, et solvit eum. Pharaon scili- A*

cet, quemadmodum in libro Genesee omnia aperte sunt tradita.

Princeps populi et dimisit eum. Idem repetit, ut facit sacerdotem.

Vers. 21. *Constituit eum dominum domus suae et principem omnis possessionis suae, ut erudiret principes ejus sicut seipsum, et seniores ejus sapientiam doceret. Deo scilicet omnia haec ita dispensante.*

Vers. 23. *Et ingressus est Israel in Aegyptum. Per modum autem compendii, brevibus verbis historiam narrat.*

Et Jacob peregrinatus est in terra Cham. Iden rursus repetit. Per terram vero Cham, Aegyptum intelligit: Aegyptus enim fuit filius Cham: unde ab utroque eorum nomen desumpsit.

Vers. 24. *Et auxit populum suum vehementer. Deus nimis, qui auxit populum Israel. Populum vero Dei ideo eos appellavit, quia soll Judaei rite Deum colere videbantur.*

Et roboravit eum super inimicos ejus. Supra Aegyptios scilicet, qui Israelitas pariter, et ipsum Deum oderant.

Vers. 25. *Convertit cor ejus, ut odio haberet populum ejus. Cor scilicet Pharaonis, non illius dico qui amabat Joseph, sed alterius qui eum non novarat. Induravit enim inquit, Deus cor Pharaonis¹⁴, hoc est, obdurari permisit ut afflicti scilicet Israelites cum ardore animi ad Aegypti exitum contendenter, et acerbissimam Aegyptiorum pressuram evaderent.*

Et dolum sacerdot in servis ejus. Ut scilicet struc ret insidias. Dixit enim Pharaon Aegyptiis: Ecce nunc gens ista valde multiplicatur, et invalescit super nos¹⁵. Quapropter universos, qui ex Judaeis mares nascerentur, occidi jussit, aut necari.

Vers. 26. *Misit Moysen servum suum. Deus sci licet misit.*

Aaron, quem elegit sibi. Fratrem Moysi.

Vers. 27. *Posuit in eis verba signorum suorum. Mandata scilicet divina, quibus efficerent miracula. Vel, docuit eos causas signorum suorum, atque eorum modos. (Græca enim dictio λόγους, ut diximus, non solum verba sed rationes etiam et cau sas significat.)*

Et prodigiorum suorum in terra Cham. De signis et prodigiis dictum est psalmo lxxvii ibi: Quem-

Απέστειλεν βασιλεὺς καὶ ἔκυρος αὐτὸς. Οὐ Φαραὼ. Ἐν τῇ δηλωθείσῃ δὲ βίβλῳ τῆς Γενέσεως πάντα σαφῶς ιστόρηται.

Ἄρχων λαοῦ καὶ ἀρχής αὐτός. Τὸ αὐτὸδέ λέγει πάλιν, ὡς εἴλιθος πολιάρχης ποτεῖν.

Κατέστησεν αὐτὸν καὶ προτορεῖ τοῦ οἰκου αὐτοῦ, καὶ ἀρχοτα πάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ, τοῦ παιδεῦσαν τοὺς ἀρχοτας αὐτοῦ, ὡς ἔκυρος, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σορτσαῖ. Τοῦ θεοῦ ταῦτα οἰκονομοῦντος.

Καὶ εἰσῆλθεν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον. Κατ' ἐπι τομήν τὴν ιστορίαν διέκειται.

B Καὶ Υακὼβ παρέκκησεν ἐπὶ γῆ Χάμ. Τὸ αὐτὸδέ λέγει πάλιν· γῆ γὰρ Χάμ ἡ Αἴγυπτος· ἐπειδή ὁ Αἴγυπτος ἐγγόνος ἦν τοῦ Χάμ, ὃν καὶ σμφω τὰς κλήσεις αὐτῇ ἔσχεν ἡ γῆ.

Καὶ ηὗξησες τὸν λαὸν αὐτοῦ σφόδρα. Τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς, ἦ, τὸν ἔαυτοῦ (15)· μόνοι γὰρ οὐκοι τὴν θεόν τις έσβοντο.

Καὶ ἀκρατωσεν αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς ἀχθόνας αὐτοῦ. Υπὲρ τούς Αἴγυπτούς, οἵτινες ἐμίσουν καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τὸν Θεόν.

Μετέστρεψε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, τοῦ μισῆσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Τὴν καρδίαν τοῦ Φαραὼ, εὐ τοῦ φιλοῦντος τὸν Ἰωσὴφ, ἀλλ' ἐτέρου μη εἰδόντος αὐτὸν· Ἐσκλήσης γὰρ, φησίν, σὸ Θεὸς τὴν καρδίαν Φαραὼ· τοιτέσται σκληρυνθῆναι παρεχώρησεν, ἵνα, κακούμενοι οἱ Ἰσραηλίται, θερμῶς ἐπιθύμησουσιν ἐξελθεῖν ἐκ τῆς Αἴγυπτου, καὶ φυγεῖν τὴν λύμην αὐτῶν.

C Τοῦ δοκιμοῦσθαι ἐπὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Τοῦ ἐπιθουλεύειν. Εἰρηκε γὰρ ὁ Φαραὼ πρὸς τοὺς Αἴ γυπτούς· Ἰδού τοῦ πολυπληθεῖ τὸ θύρος, καὶ Ιοχεὶος ὑπὲρ ήμᾶς· καὶ λοιπὸν προσέστακεν ἀναιρεῖσθαι τὰ ἄρρενα τῶν τικτομένων βρεφῶν.

Ἐξαπέστειλε Μωϋσῆν τὸν δοῦλον αὐτοῦ. Ο Θεός.

Ἀαρὼν δὲ ἐξελέξατο ἑσυρῷ. Τὸν ἀδελφὸν Μωϋ στέως.

D Εθετο ἐπὶ αὐτοῖς τοὺς λόγους τῶν σημειων αὐτοῦ. Τὰ προτάγματα τὸν περὶ τῶν σημείων αὐτοῦ, ωστε διὰ αὐτῶν ἐνεργεῖσθαι ταῦτα· ἡ ἐγνώρισεν αὐτοῖς τὰς αἰτίας τῶν σημείων αὐτοῦ, καὶ τοὺς τρόπους αὐτῶν.

Kαὶ τῶν τεράτων αὐτοῦ ἐπὶ γῆ Χάμ. Περὶ ση μείων καὶ τεράτων εἰρηταί εἰν τῷ οὖτε ψαλμῷ· Ενθα

¹⁴ Exod. ix, 12 et passim. ¹⁵ Exod. i, 10.

Variæ lectiones.

(15) Fidelius auxit Deus populum ejus, hoc est populum suum (αὐτοῦ pro ἔαυτοῦ) soli enim Judæi Deum colebant.

τὸν. Ὡς ἔθετο ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σημεῖα αὐτοῦ, καὶ τὴν τέρατα αὐτοῦ ἐν κεδρῷ Τάρεως· καὶ ἐν ἐκείνῳ γάρ τῷ φαλμῷ τὰς εἰς τοὺς Τσαρχλίτας εὑεργεσίας τισθήσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐξόδου μόνον ἀρξάμενος τῆς ἐξ Αἰγύπτου καὶ τρόπου ἕτερον.

Ἐξακέστειλος σκότος καὶ ἐσκότασεν. Καὶ μήν πρὸ τοῦ σκότους ἐτέρις πληγὰς τοῖς Αἴγυπτοις ἐπῆγαγε· τεθεικε δὲ τοῦτο πρῶτον ὁ Δαβὶδ ἀδιαφόρως. Ἡ καὶ ἐπεικάστησαν δύον καὶ ἀναγκαιότατον τοὺς ἀνθρώπους τὸ φῶς, τὴν διὰ τοῦ σκότους τιμωρίαν ὡς βαρυτάτην προέταξε. Καὶ ἐν τῷ οὕτῳ φαλμῷ ἀπαρατήρητας διηγεῖται τὰς τοιαύτας μάστιγας, ὡς εἰρήκαμεν· Ἐνθα τὸ, Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς κυνόμυιαν.

Οτι παρεπίκρατο τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ὅτι, φησίν, οἱ Αἴγυπτοι παρώζυναν τὰ προστάγματα αὐτοῦ, κελεύσαντος ἀπολῦσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ· παρεπίκρανο δὲ αὐτοὺς ἀπειθοῦντες. Καταχρηστικὸν δὲ ἐπὶ τῶν λόγων τὸ παρεπίκρατο. Ἡ καὶ ἀλλαγὴ διὰ τῶν λόγων τὸν λαῆσαντα ἐνέφηνε. Τινὲς δὲ τὸ παρεπίκρατο, παρέθησαν ἐρμηνεύουσιν, ὡς καὶ τοῦτο θηλούσης παρ' Ἐβραίοις ἔστιν δὲ τῆς τοιαύτης λέξεως. Ἔνια δὲ τῶν ἀντιγράφων οὐ παρεπίκρατο γράψουσιν, ὡς ἀναφέρεσθαι τοῦτο πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν.

Μετέστρεψε τὰ ὄδατα αὐτῶν εἰς αἷμα. Καὶ διπέκτεινε τοὺς ἰχύνας αὐτῶν. Ζήτησον ἐν τῷ εἰρημένῳ φαλμῷ· Καὶ μετέστρεψεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν.

Ἐξεῖρψεν ἡ τῇ αὐτῶν βατράχους (16). Έν ἐκείνῳ καὶ περὶ τούτων ἡρμήνευεται· Ἐξεῖρψε, ἀντὶ ἐξέδωκεν ἐρπαστικά. Ἡ καὶ ἀλλαγὴ· ἐκ τῶν ὄδατων μὲν οἱ βάτραχοι γεγόνασιν, ὡς ἡ βίβλος τῆς Γενέσεως παριστησι· τὸ δὲ ἐξεῖρψεν ἡ τῇ, ἀντὶ τοῦ Ἐξεῖρφθη, ἐκαλύψθη κατὰ βατράχους· ἐνεργητικὸν παθητικὴν ἔχον σημασίαν· ἡ καὶ βατράχους· ἀντὶ τοῦ βατράχοις ἀντίπτωσις.

naturæ convenientissimum fuit; tamen hoc pacto, postquam unico Latino verbo, ut parerat, sensum apte reddere non sperabamus.

Ἐρ τοῖς ταμείοις τῶν βασιλείων αὐτῶν. Οὐ μόνον ἐν πᾶσι τοῖς ἀλλοις τόποις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εἰς τὰ βροτεία ταμείοις, Ἐνθα τὸ, Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς κυνόμυιαν.

Ἐθέτο τὰς βροχὰς αὐτῶν γάλακτος, πῦρ καταφλέγοντος ἡ τῇ τῇ αὐτῶν. Καὶ ἐπάταξε τὰς ἀμπέλους αὐτῶν καὶ τὰς συκᾶς αὐτῶν, καὶ συρέτριψε πᾶν ἑλον δροῦν αὐτῶν. Εἶπε καὶ ἡλθεράχης καὶ βροῦχος, οὐδὲ οὐκ ἦρ δριθύδης· καὶ

[“]Gen. i, 20

A admodum posuit in Αἴγυπτο signa sua, et prodigia sua in campo Taneos; in quo psalmo etiam beneficia Dei in Israeliticum populum commemoravit, quantum illuc ab exitu Αἴγυπτi tantum initium faciat, et diverso ordine ea prosequatur.

VERS. 28. Misit tenebras, et obscuravit. Atqui ante tenebras, alias Αἴγυπτiis plagas intulit: sed beatus David indifferenter hanc plagam primo loco commemorat. Vel, ut gravissimam omnium praeposuit, cum lux, quæ per tenebras auseatur, rerum omnium sit pulcherrima et in hominibus maxime opportuna. In prædicto etiam psalmo lxxvii, nullo ordine hujusmodi plagas commemoravit, ut ibi diximus, in versiculo: Misit cynomyiam.

Quoniam exacerbaverunt sermones ejus. Quoniam, B inquit, Αἴγυπτi irritaverunt ejus mandata, eo tempore, quo jusserset dimitti eorum populum. Exacerbaverunt autem sermones Dei, eis non credentes. Impropius autem atque abusive dictum est de sermonibus Dei, quod exacerbaverint eos. Vel aliter, per sermones ejus illum significat, qui sermones protulerat. Aliqui etiam verbum Exacerbaverunt, exponunt pro Transgressi sunt, quod apud Hebreos aliquando hujusmodi significationem habeat. Quædam vero exemplaria negandi dictionem habent: Et non exacerbaverunt, ita ut referatur ad Moysen et Aaron.

VERS. 29. Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. Vide in prædicto psalmo, ibi: Et convertit in sanguinem flumina eorum.

C VERS. 30. Et ebullivit terra eorum ranas. Ibi etiam de hoc dictum est. Ebullivit autem, hoc est, Repente ranas edidit. Ex aquis enim ortæ sunt ranæ ut in Genesi legimus¹⁶, quarum tanta fuit copia, ut ranarum quasi fontes emittere terra videretur: et quanquam Græca dictio, ἐξεῖρψεν, quæ hoc in loco habet, proprie, non tam ebullire, quam repentes edere significet, quod verbum reptili ranarum satis commode sensum reddi arbitrati sumus, postquam unico Latino verbo, ut parerat, sensum apte reddere non sperabamus.

In penetralibus regiarum ipsorum. Non tantum omnibus aliis in locis sed in ipsis quoque regiis domibus, atque in penitioribus eorum locis, quo tutissimum solet esse consugium.

D VERS. 31. Dixit et venit cynomia et sciniphas in omnibus finibus eorum. Illic etiam de his dictum est, ibi: Misit in eos cynomyiam.

VERS. 32-36. Posuit pluvias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum, et percussit vineas eorum, et ficalneas eorum, et contrivit omne lignum finium eorum. Dixit et venit locusta, et bruchus cuius non erat numerus: et comedit omnem

Variæ lectiones.

(16) Græca interpretatio pendet ab ipso versiculo, cuius verba ita sonant: Prorepsit terra eorum ranas. His autem verbis Græcus interpres consonant animadversionem addidit, Grammaticum

agens, more suo. Latinus, retento sensu, aptissime reddidit Ebullivit; quocirca Græca animadversione nihil opus habuit.

herbam in terra eorum, et comedit omnem fructum A terrae eorum. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum. De his etiam illic dictum est.

Vers. 37. *Et eduxit eos in argento et auro. Quod mutuo acceperant ab Ægyptiis, Deo id jubente, et reputatum est hoc in mercedem ministerii, quod impenderant fabricando lateres, et aliis operibus inserviendo.*

Et non erat in tribubus eorum infirmus. Ea autem ratione ita a Deo provisum est, ne aliquis ob ægritudinem in itinere relinquetur, et quamquam Moyses id specialiter non scripserit, satis tamen ex eo intelligi potest, quod aliquem eorum ægrotasse nusquam traditur; et fortassis beatus David B aliunde hoc didicit. Vel aliter: Qui Deum sequuntur, non inserviantur; quin imo omnia possunt in Christo, qui eis vires ac robur suggerit. Potuit etiam beatus David id scivisse, ex aliquo non celebrato libro, veluti ex his quos apocryphos noui- nant, aut ex seniorum sermone, aut etiam a divino Spiritu edoctus, a quo multa perdidicit

Vers. 38. *Lætata est Ægyptus in prosectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. Incubuerat timor, ob flagella a Deo Ægyptiis immissa, Ju- dæorum gratia. Per Ægyptum autem, Ægyptios homines intelligit. Cum autem hujusmodi flagella compendio quodam percurriterit, reddit rursum ad beneficia in Hebræos collata.*

Vers. 39-41. *Expandit nubem in protectione eorum, et ignem ut luceret eis per noctem: petierunt et venit coturnix, et pons cœli saturavit eos: dirupit petram, et fluxerunt aquæ, et abiérunt in sicco flumina. De his omnibus etiam in prædicto psalmo dictum est. Abiisse autem dicit in sicco flumina, quia aquæ, quæ a petra manarunt, per aridas re-giones devolutæ sunt. Hujusmodi vero aquæ riu-los, flumina appellavit, ob aquarum copiam.*

Vers. 42. *Quoniam memor fuit verbi sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Illius nimirum promissionis, quod multiplicaturus esset semen ejus, et quod daturus eis esset terram Chanaan, hoc est, Palæstinam regionem.*

Vers. 43. *Et eduxit populum suum in exsultatione. Gaudentem, scilicet, et lætante in post Ægyptiorum D demersionem.*

Et electos suos in lætitia. Eumdem populum elec-tos appellat, tanquam Deo dicatum.

Vers. 44. *Et dedit illis regiones gentium. Eorum quæ incolebant Palæstinam.*

Et labores populorum hæreditarunt. Gentium ni-mirum illarum quas jam commemoravimus.

Vers. 45. *Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus exquirant. Hæc autem fecit exhortans ad observationem mandatorum suorum, atque ad ex-quisionem legis suæ. Per exquisitionem autem, summum desiderium intellige. Nam quod quis valde desiderat, illud etiam summo studio ex-quirit.*

A κατέφαγες πάντα χόρτος ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, καὶ κατέφαγες πάντα καρπὸν τῆς γῆς αὐτῶν. Καὶ ἐκάταξε πᾶν κρωτόσοντος ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, ἀκαρ-χῆν παντὸς κάρου αὐτῶν. Ὁμοίως καὶ περὶ τούτων ἔκει.

Kai ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐν ἀργυρῷ καὶ χρυσῷ. Τὸν ἀγράντοντο παρὰ τὸν Αἴγυπτον, εἰς τὸν Θεοῦ καλεύσαντος, οὗτοι λογισθῆναι ταῦτα μισθὸν τῆς πλινθοποίας καὶ τῆς ἀλληγενῆς ὑπηρεσίας.

Kai οὐκ ἦρ ἐτὶ ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθετῶν. Τίνα μηδεὶς ἀπολειψθείη διὰ νόσου. Μωσῆς μὲν ἥτης οὐκ ἀνέγραψεν, νοεῖται δὲ διὰ τὸ μηδαμοῦ μημονευθῆναι τινὰ νοσήσαντα. Καὶ ἐτέρως δέ. Οἱ ἀκολούθοις τῷ Θεῷ οὐκ ἀσθενοῦσι, πάντα ισχύ- οντες ἐν τῷ δυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ. Ιωάς δὲ καὶ ἐτέρωθεν ἐδιδάχθη περὶ τοῦ Δασιδ., ή ἐξ ἡπο- κρύφου βιβλίου, ή ἐκ παραδόσεως, ή ἐκ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ὡς περὶ ἐτέρων πολλῶν.

Ἐνύφραρθη Αἴγυπτος ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτῶν, ὅτι ἐπέκεσσεν ὁ φόδος αὐτῶν ἐπ' αὐτούς. Ἐπέκεσσεν δὲ φόδος; αὐτῶν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν θεράπειας μά- στιγας. Αἴγυπτον δὲ λέγει τοὺς ὑπολειψθέντας Αἴγυπτους. Διεξελθὼν δὲ τὰς κατὰ τὸν Αἴγυπτον πληγὰς ἐπιτομώτερον, ἢη μεταβαλνει καὶ ἐπὶ τὰς εἰς τοὺς Ἐβραίους εὑρεγεσίας.

Διεκέτασσεν τεφέληντι εἰς σκέψην αὐτοῖς, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαν αὐτοῖς τὴν τύχα. Ηὔησαν καὶ ηὔθετοι ὄρτυνομέτρα, καὶ δρός οὐραροῦ ἐτέλη- σσεν αὐτούς. Διέρρηξε πέτραν, καὶ ἀρρύνησαν θύσατα, καὶ ἐκορεύθησαν ἐν ἀνύδροις ποταμοῖς. Ἐν ἐκείνῳ τῷ φαλμῷ καὶ περὶ τούτων ἐρήθη. Ἐπορεύθησαν, φησὶν, ἐν ἀγύδροις τόποις ποταμοὶ φέοντες ἀπὸ τῆς διαρράγεσης ἐκείνης πέτρας. Ποταμοὺς δὲ τοὺς διχετούς ἐκάλεσε διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑδάτων.

Οτι ἐμρήσθη τοῦ λόγου τοῦ ἀγίου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Ἀβραὰμ τὸν δούλον αὐτοῦ. Τοῦ λόγου τῆς ἐπαγγελίας, ὅτι πλήθυνε τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ διει- δώσει αὐτῷ τὴν γῆν Χαναάν, ἣτοι τὴν Παλαιστί- νην.

Kai ἐξήγαγε τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει. Χαίροντα μετὰ τὴν τὸν Αἴγυπτον καταπόντισιν.

Kai τοὺς ἐκλεκτούς αὐτοῦν ἐν σύνφροστηγῇ. Τὸν αὐτὸν λαὸν λέγει καὶ ἐκλεκτούς, ὡς ἐξηρημένον τῷ Θεῷ.

Kai διδωκεν αὐτοῖς χώρας ἐθνῶν. Τῶν κατοι- κούντων τὴν Παλαιστίνην.

Kai πόρους λαῶν κατεκληρονόμησαν. Τῶν εἰ-ρημένων ἐθνῶν.

Οπως δὲ φυλάξωσι τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ ἐκήρησωσι. Ταῦτα δὲ ἐποίησεν αὐτοῖς, προτρεπόμενος αὐτοὺς εἰς φυλακὴν τῶν ἐν- τολῶν αὐτοῦ, ἵτοι πρὸς ἐκζήτησιν τοῦ νόμου αὐ- τοῦ. Ω; ἐκζήτησιν δὲ νόσει τὸν πόθον· διὸ γάρ τις ποθεῖ, τούτο καὶ ἐκζητεῖ.

'Αλιηλούϊα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΕ'.

Καὶ οὗτος διφαλμὸς δυμοῖς τῷ προλαβόντι, τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια διηγεύμενος· ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν Ἑβραιών μὲν ἀχαριστίαν καὶ πονηρίαν, αὐτοῦ δὲ μακροθυμίαν καὶ φιλανθρωπίαν, δμοῖς. ἐκείνῳ φέρει καὶ τὴν ἐπιγραφήν.

'Εξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, δτι γρηγορός. 'Εξομολογεῖσθε αὐτῷ τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν, δτι ἀγαθὸς καὶ ἀμνησίκαχος τοῖς ἐξομολογουμένοις.

B "Οτι εἰς τὸν αἰώνα εδὲ διλεός αὐτοῦ. "Οτι εἰς τὸν αἰώνα τοῦτον τὸ ἔλεος; αὐτοῦ, τοῖς μετανοοῦσιν· εἰς δὲ τὸν μέλλοντα ἡ κρίσις αὐτοῦ· διὸ χρὴ εἰς τὸν αἰώνα τούτον ἐξομολογεῖσθαι. "Η δτι δεῖ ἔλεος, καὶ προσῆχον δεῖ ἐξομολογεῖσθαι· ηδτι αἰώνιον τὸ ἔλεος αὐτοῦ τοῖς ἀξιοῖς.

C Τις λαλήσει τὰς δυναστειας τοῦ Κυρίου; Τὰς μεγαλοδύναμους εὐεργεσίας, τὰς εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ· διντως οὐδεὶς, ὁ; ἀνεψίκτους· ἡ ἀπλῶς τὰς μεγαλουργίας· Ὁ Θεός γάρ, φησιν, ἡμῶν ἐτ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐτ τῇ γῇ πάντα δσα· ηδελησεν, δικοίησεν. Ἡ τὰς θεοπρεπεις δυνάμεις, δις ἐργάσεται πολιτευόμενος ἐν σαρκὶ, ὡς εἶναι τούτο προφητείαν περὶ αὐτῶν.

'Ακουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αυτούς· Τις ἐπαγγελεῖ τὰς ἐφ ἐκάτεψ τούτων ἀρμοζούσας αἰνέσεις;

Μακάριοι οἱ φυλαδόσοντες κρίσιν. Οι τηροῦντες νόμον Θεοῦ· ἡ οἱ ἔχοντες κρίσιν εἰς τὸ κρίνειν δρῶσι, μηδέ μόνον ἐτέροις, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων ἑαυτοῖς· ὥστε μηδὲ παραχωρεῖν κατεξανίστασθαι τὸ κείρον ὑπὸ τοῦ κρατίστονος, μηδὲ νικᾶσθαι τὸ καλὸν ὑπὸ τοῦ κακοῦ.

Καὶ κοινῶντες σικαιουσύνην ἐτ πατέτ καιρῷ. Εἴσιτοις, ὡς εἰρηται, καὶ ἐτέροις

Μνήσθητε ἡμῶν, Κύριε, ἐτ τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου. Προσδών δὲ Δαΐδι τὰ κατὰ τὴν ἐνσαρκὸν οἰκονομίαν, καὶ τὸν νέον λαὸν, ἵκετεύει μνημονεύθηναι τότε καὶ αὐτὸν, εὐδοκίαν λέγων τὴν ἐκλογὴν τοῦ τελεύτου λαοῦ· Μνήσθητε, φησιν, ἡμῶν εἰς τὸ συντέξαι καὶ ήμδες ἐκείνῳ· ἡ εὐδοκίαν, περὶ ης Ἐλεγον οἱ ἄγγελοι· Ἐτ ἀνθρώποις εὐδοκία.

'Επισκεψάς ἡμᾶς ἐτ τῷ σωτηρίῳ σοὺ. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν ἐπιτελῶν τὴν αἰτησιν. 'Ἐν τῷ σωτηρίῳ, φησι, τῷ παρὰ σοῦ γενησομένῳ ἐν τῷ κόσμῳ, διπερ ἐστινή ἐνανθρώπησις· Αὔτοῖς γάρ, φησι, σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Τοῦ ίδειν ἐτ τῷ χρηστότητι τῶν ἐκλεκτῶν

^α Ψαλ. cxiιι, 5. ^β Λuc. ii, 14. ^γ Isa. xxix, 29

Ἀλιτεία.

PSALMUS CV.

Hic Psalmus similiter, ut proxime præcedens, mirabilia Dei opera narrat, multaque in Iudeo-rum populum collata a Deo beneficia: rursusque summam istorum ingratitudinem ac malignitatem, Deique ineffabilem longanimitatem et misericordiam exponit: similemque priori inscriptionem sortitus est.

VERS. 1. *Confitemini Domino, quoniam bonus.* Gratias agite ei, ut alibi dictum est. Vel confitemini ei peccata vestra, quoniam bonus est, injuria-rumque ac delictorum immemor, si, qui ea perpe-trarunt, scelus illi suum fateantur.

Quoniam in sæculum misericordia ejus. In præ-senti sæculo misericordia ejus penitentibus præsto est, in futuro autem judicium reservatur: atque ideo oportet in hoc sæculo ei confiteri. Vel: Quia Deus semper miscretur, decet, ut nos etiam sem-per ei confiteamur. Vel: In sæculum misericordia ejus est, quia lis qui ea digni sunt, misericordia Dei semper patet.

VERS. 2. *Quis loquetur potentias Domini?* Hoc est, maxima ac potentissima ejus beneficia, quæ in populum suum contulit. Nemo quippe ea unquam narrabit. Ineffabilia enim sunt. Vel, simpliciter potentias expone, pro *Magna ejus opera. Deus enim noster, alibi inquit, in caelo, omnia; quæcumque voluit, fecit* ^α. Vel potentias ejus divinas, quas operatus est, cum versaretur in carne, ita ut sit propheta de operibus Christi.

Auditas faciet omnes laudes ejus? Quis in una-quaque re meritas ejus laudes annuntiabit?

VERS. 3. *Beati qui custodiant iudicium.* Qui ser-vant legem Dei: vel, qui habent iudicium ad recte-judicandum, non solum aliis, sed sibi ipsis in pri-mis, ita ut non permittant ea quæ deteriora sunt insurgere adversus potiora, neque bonum vincere a malo.

Et faciunt justitiam in omni tempore. In seipsis, ut dixi, et in aliis.

VERS. 4. *Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui.* Prævidens beatus David incarnationis dispensationem, et futurum novum populum, sup-plicat sui tunc memoriam haberi, beneplacitum appellans hujusmodi populi electionem a Deo fa-ciendam. Memor esto, inquit, nostri, ut cum eli-gendo illo a te populo, nos simul conjungas. Vel beneplacitum appellat bonam voluntatem, de qua angeli dicebant: *Hominibus bona voluntas* ^β.

Visita nos in salutari tuo. Idem rursus repetit, petitionem suam magis intendens. In salutari, in-quit, quod per te in mundo futurum est, hoc est, in incarnatione tua: *Ipsie enim inquit salvabit populum suum* ^γ.

VERS. 5. *Ut videamus in bonitate electorum tuo-*

rum. Ut videamus et nos in beneficiis populi tui, A scilicet, quae illi vident. Verum ad discipulos nos Christus dicebat : *Multi prophetæ et justi operaverunt videre, quæ vos videtis*⁵⁰.

*Ut latenter in latititia gentis tuae. Gentis Christianorum scilicet, de qua rursum angelus dixit : Ecce evangelizo vobis gaudium magnum*⁵¹.

Ut laudemur cum hereditate tua. Per haec omnia supplicat communionem et participationem quamdam habere in sorte atque in hereditate novi populi : quasi et ipse beatus David jam omnia credoret, quæ de Christo credenda erant, et magnitudine fidei jam esset insignis.

VERS. 6. *Peccavimus cum patribus nostris, inique egimus, iniquitatem fecimus. Intelligi possunt verba haec, et quæ sequuntur, prolata esse veluti in persona eorum qui ex circumcisione credituri erant in Christum, ita ut beatus David revelatione sancti Spiritus futura prænoscens, illorum, ut diximus, personam inducens, constiteatur peccata, quæ ante hujusmodi fidem commiserant.*

VERS. 7. *Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua. Non intellexerunt miracula, quæ illuc facta sunt.*

*Et non fuerunt memores multiitudinis misericordiae tuae. Quæ in eos tunc facta est. Non intellexerunt autem, et memores non fuerunt, hoc est, omnium oblitii sunt. Id vero accidit, quando appropinquantes mari Rubro, viderunt post se Ægyptiorum exercitum : Tunc enim, inquit, perterriti valde, dixerunt ad Moysem : Quia sepultra non erant in Ægypto, eduxisti nos ut occideremur in deserto ? item : Dimitte nos, ut serviamus Ægyptiis, satis enim est eis servire, quam in deserto occumbere*⁵².

Et exacerbaverunt ascendentes in mari Rubro. Hujusmodi verba dicentes, irritaverunt eum, secus mare Rubrum, cui vicinum est desertum : ubi castrameti murmurabant, vel ascendentes ad mare Rubrum. Ascendentes autem dixit, quia Ægypti regio unde ascenderant in Palæstinam, humilior est.

VERS. 8. *Et salvavit eos propter nomen suum. D Non conclusit eos in manus Ægyptiorum persequantium, ne blasphemaretur Deus, quasi infirmus esset, aut fallax. Nam alio qui ob propriam ingratitudinem indigni erant salute.*

Ut notam saceret potentiam suam. Ut summas, inquit, vires suas, non Hebreis tantum, aut Ægyptiis, sed omnibus etiam nationibus notas redederet.

VERS. 9. *Et increpavit mare Rubrum, et exsiccatum est. Statim ut præcepit, continuo in mar' medium quoddam iter exaruit.*

Et deduxit eos in abyssu, tanquam in deserto. Quasi

B σου. Τοῦ ἀεὶ καὶ ἡμᾶς ἐν τῇ εὐεργεσίᾳ τοῦ λαοῦ σου, ἀ κάκεινοι. Διὸ καὶ δ Χριστὸς ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· ὅτι Πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἀεῖσθαι, ἀ εἰδεῖτε.

Τοῦ εὐφρατῆραι ἐτῇ εὐφρασύνῃ τοῦ ἄνθρου σου. Τοῦ τῶν Χριστιανῶν. Περὶ δὲ εὐφρασύνης εἴπει πάλιν δ ἀγγελος, ὅτι Ὅδος εὐαγγελίζομει ήμεῖρ χαράν μεράλην.

Τοῦ ἐπαυτεῖσθαι μετὰ τῆς κληρομοίας σου. Διὰ τῶν εἰρημένων πάντων ἴχετεύει κοινωνίαν ἔχειν καὶ αὐτὸν ἐν τῷ κλήρῳ τοῦ νέου λαοῦ, ὃς ἡδη πιστεύσαντα.

'Ημερομενικοὶ μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, ἡγομήσαμεν, ἡδικησαμεν. Νομοθετεῖν ἀν τὰ τε βρήσκεται, τὰ τε προκείμενα, καὶ προσώπῳ τῶν ἐκ περιομῆς μελλόντων πιστεῦσαι εἰς Χριστὸν, ὃς ἀπὸ τούτων τοῦ Δαβὶδ ταῦτα φθεγγομένου κατὰ τὴν ὑφῆγησιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ τὰς πρὸ τοῦ πιστεῦσαι αὐτοῦ ἀμαρτίας ἐξομολογουμένου.

Οἱ πατέρες ἡμῶν οὐ συνῆκαν τὰ θαυμάσια σου. Οὐ συνῆκαν τὰ ἐκεῖ τερατουργηθέντα.

Οὐκ ἐμρήσθησαρ τοῦ πλήθους τοῦ ἁλέοντος σου. Τοῦ εἰς αὐτοὺς γενομένου τότε. Οὐ συνῆκαν δὲ καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν, τουτέστιν, ἐπελάθοντο πάντων τότε· ὅτι δηλαδὴ, πλησιάζαντες τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, εἶδον τοὺς Αἰγυπτίους στρατοπεδεύσαντας δικίω αὐτῶν. Τότε γάρ, φησαν, φοβηθέντες σφόδρα, εἰπορ πρὸς Μωϋσῆν· Παρὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν μηδὲ ματα ἐτ Αἰγύπτῳ, ἐξήγαγες ἡμᾶς ἀποκτεῖναι ἐτ τῇ ἐρήμῳ; Καὶ ἐτι· Πάρες ἡμᾶς δικαὶοι δουλεύσωμεν τοῖς Αἰγυπτίοις· κρείσσον γάρ η τῆς δουλεύειν τοῖς Αἰγυπτίοις η ἀποθανεῖν ἐτ τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ.

Καὶ παρεπίκραγαν δραστικτες ἐτ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ. Καὶ τοιάστα λέγοντες, παρώργιαν αὐτὸν παρὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν· πλεῖστον γάρ αὐτῆς ἡ ἔρημος· ὅπου στρατοπεδεύσαντες τοιάστα ἐγόγγυζον, η ἀναβαίνοντες πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν. Ἀναβαίνοντες δὲ εἰπε, διότι χθαμαλή ἐστιν ἡ Αἰγύπτος, διεν ἀνέβαινον.

Καὶ δυσωπεῖται αὐτοὺς ἐγένεται τοῦ δύρματος αὐτοῦ. Οὐ συνέκλεισεν αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας· τῶν καταδιωκόντων Αἰγυπτίων, ἵνα μὴ βλασφημηθῆ, ὡς ἀσθενής η ἀπατεών· αὐτοὶ γάρ ἀνάξιοι ἦσαν σωτηρίας, ὡς ἀγνώμονες.

Τοῦ γνωσθῆναι τὴν δυνατεῖλαν αὐτοῦ. Τοῦ γνωσθῆναι τὸ μεγαλοδύναμον αὐτοῦ οὐ μόνοι Εβραῖοι καὶ Αἰγυπτίοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς θεοῖς.

Καὶ ἐπειμησε τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐξηράνθη. Ἐπάταξεν αὐτῇ, καὶ ἐξηράνθη κατὰ τὸ μέσον.

Καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς ἐτ ἀδύσσωφ ὡς ἐτ ἐρήμῳ.

⁵⁰ Matth. xiii, 17. ⁵¹ Luc. ii, 10. ⁵² Exod. xiv, 11, 12.

'Ως ἐν ξηρῷ. Ἐρ ἀτόσωφ δὲ εἶπε, διὸ τὸ ὄδευεν μέσον τῆς θαλάσσης.

Kai ἔσωσεν αὐτοὺς ἐκ χειρὸς μισοῦντος. Τοῦ Φύραιού.

Kai ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐκ χειρὸς ἔχθρῶν. Τῶν Αἰγυπτίων.

'Ἐκάλυψεν ὑδωρ τοὺς θλίβοτας αὐτοὺς, εἰς ἐξ αὐτῶν οὐχ ὑπελεῖψθεν. Ὅδωρ τὸ τῆς θαλάσσης.

Kai ἐπλευσαν τῷ λέγῳ αὐτοῦ. Ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ.

Kai ἤστα τὴν αἰρεσιν αὐτοῦ. Ἡσαν τὴν ἐπινίκιον φόβην, ἣν ὑπηρέτευσεν αὐτοῖς Μωϋσῆς.

'Ετάχυντας, ἐπελάθοντο τῷρ ἔργων αὐτοῦ. Ταχέως ἐπελάθοντο πάλιν τῶν εἰς αὐτοὺς εὐεργεσιῶν· δέ, πεινάσαντες καὶ μνησθέντες τῶν λεβήτων τῶν χρεῶν, καὶ τῆς πλησμονῆς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ δρπτων, διεγόγγυζον.

Οὐχ ὑπέμειναν τὴν βουλὴν αὐτοῦ. Οὐχ ἀνέμειναν τὴν βουλὴν αὐτοῦ, βουλομένου οἰκονομῆσαι ει. καὶ διὰ τοῦτο παραχωρήσαντος πεινάσαι αὐτούς.

Kai ἐπεθύμησαν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ ἡρήμῳ. Ἐπιθυμίαν, ὡς εἰρηται, χρεῶν καὶ δρπτων.

Kai ἐπειρασαν τὸν Θεόν ἐτὸν ἀρύδρῳ. Ζήτησον ἐν τῷ οὐρανῷ τὸν, Παρεπίκυραν τὸν "Ὑγιστορέτον ἀρύδρῳ, καὶ ἐπειρασαν τὸν Θεόν ἐτὸν ταῖς καρδίαις αὐτῶν.

Kai ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ αἰτήμα αὐτῶν. Τὸ περὶ βρωμάτων· εἴτε δὲ καὶ τὸ περὶ ὑδατος. Αἰτημα δὲ C λέγει τὴν ἐπιθυμίαν· οὐ γάρ ἥτησαντο, ἀλλ' ἐπεθύμησαν καὶ ἐγόγγυσαν.

'Ἐξαπέστειλε κλησμονήν εἰς τὰς γυναῖκας αὐτούς. Οὐχ ἀπίως; αὐτοῖς ἔδωκε χρέας μὲν τὴν ὀρευτομήτραν, δρπτον δὲ τὸ μάνγα, ὑδωρ δὲ τὸ ἐν μερρᾶς γλυκανθέν καὶ τὸ ἐκ πέτρας ρύπον, ἀλλ' ὅχρι κέρου.

Kai παρώρτισαν τὸν Μωϋσῆν τῇ παρεμβολῇ. Τῇ περὶ Δαθάν καὶ Λαβερών· ἀντέστησαν γάρ αὐτῷ, ὡς ή τῶν Ἀριθμῶν βίβλοις Ιστορεῖ.

Tὸν Ἀαρὼν τὸν ἄριον Κυρίου. Τὸν καθιερώμενον Κυρίον. Οἱ περὶ Κορὲ Λευκταί, φιλονεικούντες Ιερατεύειν.

'Ηρογόθη ἡ γῆ, καὶ κατέκιε Δαθάν. Ζῶντα.

Kai ἐκάλυψε ἐπὶ τὴν συναγωγὴν Ἀθειρῶν. Καὶ ἐκάλυψε τὴν συναγωγὴν Ἀθειρῶν. Περιττὴ γάρ ἡ πρόθεσις. Ή μὲν οὖν εἰρημένη βίθιος ἄμα καὶ τὸν Δαθάν καὶ τὸν Ἀθειρών, καὶ τὴν περὶ αὐτοὺς συναγωγὴν, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ τὰς σχηνὰς αὐτῶν, καὶ πάντα δύσα ἡν αὐτοῖς, φησι συγχταποθῆναι· Δαθᾶς δὲ διεῖλεν αὐτοὺς, αἴνων τὴν συμφορὰν αὐτῶν.

Kai ἐξεκάθιθη πῦρ ἐπὶ τῇ συναγωγῇ αὐτῶν. Τῶν περὶ Κορέ· πῦρ γάρ ἐξελόνων παρὰ Κυρίου κατέκαυσε τοὺς διακοσίους καὶ πεντήκοντα δινόρχος· τοὺς προσφέροντας τὸ θυμίτερον.

A in arido aliquo solo. In abyso, autem dixit, quod per medium maris iter facerent.

VERS. 10. Et salvavit eos de manu inimici. Pharaonis scilicet, consequentis odio.

Ei redimit eos de manu inimicorum. Aegyptiorum scilicet.

VERS. 11. Et operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit. Aqua maris scilicet.

VERS. 12. Et crediderunt verbo ejus. Id est, promissionibus divinis.

Ei laudaverunt laudem ejus. Cecinerunt enim canticum pro victoria, quod mandavit illis Moyses.

VERS. 13. Acceleraverunt, obliiti sunt operum ejus. Cito iterum obliiti sunt beneficiorum, quae contulerat in eos Deus. Quando scilicet esurientes et reminiscentes lebetum, carnium, et saturatis panum, quos in Aegypto habuerant, murmurarunt.

Non sustinuerunt consilium ejus. Non expectarunt exitum divini consilii, quo mira providentia, ob eorum salutem auxilium a Deo serius demitterebatur, et esurire permittebantur.

VERS. 14. Et concupierunt concupiscentiam in deserto. Concupiscentiam carnium et panum, ut dicunt est.

Et tentaverunt Deum in inaquoso. Vide in psalmo lxxviii, ibi : Exacerbaverunt in inaquoso, et tentaverunt Deum in cordibus suis.

VERS. 15. Et dedit illis petitionem ipsorum. Cibos quippe, et aquam largissime præbuit. Per petitionem vero, desiderium hic intellige. Nihil enim aperte petierunt, sed secum taciti murmurantes ea concupiscebant.

Misit saturitatem in animas eorum. Non tenuiter eos aluit, sed ad satietatem alimentum exhibuit, pro carnibus quidem eotuncites, et pro panibus manna : aquam præterea, tamen eam quae ex amara dulcis effecta est, tamen eam quae ex petra defluit.

VERS. 16. Et irritaverunt Moysēm in castris. Dathan nimirum et Abiron, qui restiterunt ei, ut in libro Numerorum traditur.

Aaron sanctum Dominis. Sanctificatum et dedicatum Deo. Irritaverunt autem eum Core, et alii D ambientes fungi sacerdotio.

VERS. 17. Aperta est terra, et deglutivit Dathan. Eum quippe vitum absorbut.

Et operuit super congregationem Abiron. Et operuit congregationem ipsius Abiron, superflua enim est præpositio super. In Numerorum autem libro ipsum Dathan, pariter et Abiron congregationemque et jumenta corum et tabernacula, et omnia deinde eorum bona una absorpta fuisse scriptum est : quae beatus David disjunxit arbitror, ut eorum calamitatem magis amplificaret.

VERS. 18. Et exarsit ignis in congregatione eorum. In congregatione Core scilicet et complicum. Ignis enim egressus a Domino, incendit ccl. viros, qui offerebant incensum.

Flamma combussit peccatores. Superiorus commemoratos : atque hoc, quia indigne sacerdotium arripere conabantur.

VERS. 19. *Et fecerunt vitulum in Choreb. Ut traditor in Exodo. Ordinem autem historiae Prophetam nullum servavit, sed omnia antiqui illius populi scelera atque impietas, ut sese offerebant, narravil.*

Et adoraverunt sculptile. Ipsum scilicet vitulum.

VERS. 20. *Et commutaverunt gloriam ejus in similitudinem vituli comedentis senum. Commutaverunt honorem Dei in similitudinem vituli, hoc est, in simulacrum atque in idolum vituli. Addidit autem Comedentis senum (seu herbam, ut Graeca dictio χόρτος verius significat), carpens Judæorum amentiam, qui irrationalia colerent animantia, cum ipsi ratione prædicti videbentur. Quædam vero exemplaria habent: Gloriam suam, ita ut gloria eorum intelligatur Deus esse, qui per beneficia superius connumerata, eos gloriificaverat; ut sit sensus, quod vituli simulacrum.*

VERS. 21-23. *Obliti sunt Dei, qui salvavist eos, qui fecit magnifica in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro, et dixit, ut exterminaret eos. Dixit enim Deus ad Moysem: Dimitte me, et indignatus conteram eos⁵³.*

Nisi Moyses electus ejus stellasset in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus, ne exterminaret eos. Quando scilicet placaturus Domum dicebat: Precor, Domine, peccavit populus hic peccatum grande, et fecit sibi deos aureos: et nunc, si quidem dimittis eis peccatum, dimitte, si minus, dele me de libro quem scripsisti⁵⁴. Et aliqui dicunt, quod licet Scriptura de uno tantum vitulo loquatur, quod tamen plures tunc vitulos consecerant: quodque ideo Hebrei dicebant: Hi sunt dii tui, Israel, qui deduxerunt te de terra Ægypti⁵⁵; et Moyses autem etiam deos dixit, ut dictum est. Alii vero pluralem numerum positum etiam dicunt pro singulari, more Hebraici idiomatis.

VERS. 24. *Et spreverunt terram desiderabilem. Promissam regionem spreverunt, quamvis optima esset, ut in libro Numerorum legitur. Deinde narrat, quo pacto eam spreverint. Verum, dices non sprevisse eos banc terram, quin imo admiratos esse, sed Propheta intelligit quod, dum molles ac languidi fuere, et laborare noluerunt ut illam recipierent, sprevisse eam videantur.*

VERS. 25. *Non crediderunt verbo ejus. Quod datum erus eam populo, quemadmodum promiserat.*

Ei murmuraverunt in tabernaculis suis. Omnis enim, inquit, congregatio dedit vocem, et flebat populus nocte illa et murmurabant⁵⁶: quoniam scilicet exploratores reversi sunt, et annuntiarunt, quondam

A Φαλὲς κατέρρεισεν ἀμφιτραύλους. Τοὺς δηθίτας, ώ; ἀναξίως ἀρπάζει τὴν ἱερωσύνην ἐπειχειροῦντας.

Kai ἐποίησαν μόσχον ἐν Χαρῆι. Ότι ἡ βίβλος τῆς Ἐξόδου παριστήσιν. Οὐ κτέρηται δὲ τάξις περὶ τὴν ἴστοριαν· ἀλλὰ ὡς Ιερυχεῖ, καταλέγει τὰς ἀμφιτραύλας καὶ ἀσθετὰς αὐτῶν.

Kai προσεκύνησαν τῷ γλυκεῷ. Τῷ μόσχῳ δηλούντι.

Kai ἡλλάξαντο τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐν δημοτώματι μόσχου ἁσθοτος χόρτον. Καὶ μετέστησαν τὴν τιμὴν τοῦ Θεοῦ ἐν δημοτώματι μόσχου, εἰς εἰλαύλον μόσχου. Τὸ δὲ ἁσθοτος χόρτον προσεθήκε, διασύρων μάλιστα τὴν ἀνοιαν αὐτῶν· ὅτι λογικοὶ δυντες, ἔσαντα ἀλόγων ἀδέξαν. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγράφων τὴν δόξαν αὐτῶν τράφουσιν, ὡς νοεῖσθαι δέξαν αὐτῶν τὸν Θεὸν, τὸν δοξάσαντα αὐτοὺς διὰ τῶν προειρημένων εὐεργεσιῶν. Ἡλλάξαντο οὖν, φησι, τὸν Θεὸν εἰς δημοτώμα μόσχου. verum Deum deserentes, loco ejus assumpserant

Ἐπειδόθοτο τοῦ Θεοῦ, τοῦ σώζοντος αὐτούς, τοῦ κοινσαρτος ἐν Αἰγύπτῳ μεγάλᾳ, θαυμάσια ἐν γῇ Χάμ, φοβερὰ ἐπὶ θαλάσσης Ἐρυθρᾶς, καὶ εἰλές, τοῦ ἔξολοθρεύσαι αὐτούς. Εἶπεν δὲ Θεὸς δηλούντι περὶ τοῦ ἔξολοθρεύσαι αὐτούς. Εἶπεν γάρ πρὸς Μωϋσῆν· "Εασάνε με, καὶ θυμισθεὶς ὅργῳ εἰς αὐτούς, ἀπερίψω αὐτούς.

C El μὴ Μωϋσῆς δὲ ἐκδεκτὸς αὐτοῦ εστη εἰ τῷ θραύσει ἐτώπιοι αὐτοῦ, τοῦ ἀκοστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ, τοῦ μὴ ἔξολοθρεύσαι αὐτούς. "Οτε δυσωτῶν ἐλεγεῖ· Δέομαι, Κύριε· ἡμέρην δὲ λαὸς οὗτος ἀμφιτραύλα μετάλην· καὶ ἐποίησαν δαυτοῖς θεούς χρυσούς· καὶ τοῦτον εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἀμφιτραύλαν, ἀφες· εἰ δὲ μὴ· ἔξαλειψθε με ἐκ τῆς βίβλου ής ἔγραψις. Φασὶ δὲ τινες ὅτι, εἰ καὶ μόσχον ἔντα φησιν ἡ Γραψὴ, ἀλλ' οὐν πλεονες γεγόνασι· διδ καὶ εἰ τὸ Ἐβραῖον ἔλεγον· Οὐδεὶς οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀρεβίσαντες σε ἐπὶ γῆς Αἰγύπτου· καὶ δὲ Μωϋσῆς δὲ χρυσούς θεοὺς εἰρηκεν, ὡς εἰρηται· "Ἄλλοι δὲ πάλιν καθ' Ἐβραῖα συνήθεισαν τὸ πληθυντεικὸν ἀνει ἐνικαῦ ἐνήσαν.

Kai ἔξουδερωσαν γῆν ἐπιθυμητήν. Ἀπεκέμφαντο τὴν ἀγαθὴν γῆν τὴν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς εὐρήσεις ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν. Είσα ἀγέτι, πῶς αὐτὴν ἔκουδενωσαν. Καὶ μὴν ἐθαύμασον αὐτὴν, ἀλλὰ τῷ μαλακισθῆναι καὶ μὴ θελῆσαι πάνους διπλαὶς αὐτῆς ἀναδίξασθαι, τούτῳ πάντως ἔκουδενωσαν.

Οὐδὲ ἐκίστευσαν τῷ λόγῳ αὐτοῦ. Ήτο δώσεις αὐτοῖς αὐτὴν· τοῦτο γάρ αὐτοῖς ἐπιγγειλατο.

Kai ἐτόττυσαν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. Ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν. Πάσα γάρ, φησιν, ἡ συνταργήτη ἔδωκε σωτηρίην, καὶ ἐκλαίει δὲ λαὸς τὴν τούτην ἐκείνην, καὶ διεγήρτυζον. "Οτε δηλούντι εἰ ἀπο-

⁵³ Exod. xxxiii, 10. ⁵⁴ Ibid. 3: 3. ⁵⁵ Ibid. 4. ⁵⁶ Num. xiv, 1.

σταλέντες εἰς τὴν εἰρημένην γῆν κατάσκοποι ὑπο-
στρέψαντες ἀνήγγειλαν περὶ τῆς λοχύος τῶν κατο-
κούντων ἐν αὐτῇ διαφόρων ἐθνῶν.

Οὐκ εἰσήκουσαν τῆς φωνῆς Κυρίου. Τῆς, δι-
δίδωσιν αὐτοῖς την εἰρημένην γῆν. Οὐκ ἐπίστευσαν
τῇ τοιαύτῃ φωνῇ.

Καὶ ἐκῆρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐκ' αὐτούς. Ἐξ-
ιησε τὴν χεῖρα αὐτοῦ κατ' αὐτῶν, ἵτοι τὴν κολαστι-
κήν δύναμιν.

Τοῦ καταβαλεῖν αὐτοῖς ἐτῇ ἀρήμῳ. Τοῦ θανα-
τῶσαι αὐτούς.

Καὶ τοῦ καταβαλεῖν τὸ σκέρμα αὐτῶν ἐτοῖς
ἔθνεσι. Τοῦ καταφυεῖσαι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ
γῇ τῶν ἐθνῶν, τῶν Χαναναίων καὶ τῶν δὲλλων.
Ἐλκε γάρ, φησί, Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, δις: Πάρ-
τες οἱ ἄνδρες οἱ ἐπιειρασάρ με τοῦτο τὸ δέκατον,
καὶ οὐκ εἰσήκουσαν τῆς φωνῆς μου, ή μὴρ οὐκ
δύορται τὴν γῆν, ήρι ὅμοσα τοῖς πατράσι ταύ-
τῷ, ἀλλ' ἡ τὰ τέκνα αὐτῶν δὲστι μετ' ἔμοι
ώδε.

Καὶ διασκορπίσαι αὐτοὺς ἐταῖς χάραις. Ταῖς
τῶν εἰρημένων ἐθνῶν.

Καὶ ἐτελέσθησαν τῷ Βεελφεγώῳ. Τελετὴ γεγό-
νατι καὶ οἶον ἕορτὴ τῷ Βεελφεγώῳ. Ἡ ἐμυνήθησαν
τῷ Βεελφεγώῳ, εἰδώλῳ τῶν Μωαβιτῶν, ἵτοι τῶν
Μαδιανιτῶν· ὡς ἐν τῇ προμνημονευθεῖσῃ βίσιλῳ τῶν
Ἀριθμῶν ἰστόρηται, δέτε, ἐπιθυμήσαντες τῶν θυ-
γατέρων Μωάβ, ἀνέπεισθησαν ὃντ' αὐτῶν τοῦ προσκυ-
νῆσαι τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν.

Καὶ ἔφαγοτ θυσίας τεκρῶν. Νεκρὰ ἦγει τὰ εἰ-
δωλα, ὡς ἀνασθήτα καὶ ἀνενέργητα.

Καὶ παρόξυναν αὐτὸν ἐτοῖς ἐπιτηδεύμασιν
αὐτῶν. Ἐν τοῖς τοιούτοις ἔργοις αὐτῶν.

Καὶ ἐπιληθύθη ἐταῖς αὐτοῖς ἡ πτώσις. Ἀποθη-
σκόντων πολλῶν.

Καὶ ἐστη Φιρεές καὶ ἐξιλάσατο, καὶ ἐκόπασεν
ἡ θραύσις. Ἄνεστη ἐκ μέσου τῆς συναγωγῆς, καὶ
ἐξίλεωτατο τὸν Θεὸν, ἐν τῷ λαβεῖν σειρομάστην, εἰ-
τουν δόρυ, καὶ ἀποκεντήσας τὸν Ἱεραγλότην ἀμά
καὶ τὴν Μαδιανίτιν· καὶ ἐκόπασεν ἡ δργὴ τοῦ Θεοῦ,
εἰτούν ἡ πτώσις τοῦ λαοῦ. Ἡν δὲ Φινέας υἱὸς Ἐλεα-
ζάρου τοῦ υἱοῦ Ἀαρὼν.

Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Εἰς ἀρ-
τήν. Διὸ καὶ ἀθλὸν ἐλαβεν ἀπὸ Θεοῦ τὴν ιερωσύνην,
φιώνιον ἔστω καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ.

Εἰς γερέαν καὶ γερσάν ἔως τοῦ αἰώνος. Αει-
γάρ διὰ τὸν φόνον ἐκείνων εὑφημεῖται, τὸν ὑπὲρ εὐ-
σεβείας γενόμενον.

Καὶ παρωρτισαν αὐτὸν ἐπὶ δόταος ἀντιδοτίας.
Ἐν τῇ ἀρήμῳ Κάδης. Ἐκεῖ γάρ διψήσας δὲ λαὸς,
ἐδεινοπάθει, καὶ διεγόγγυε, καὶ ἀντέλεγε. Διὸ τὸ
ἐκ πίτρας καὶ τότε ῥυτὸν ἔκληθη ὑδωρ ἀντι-
λογίας.

Καὶ ἐκακάθη Μωϋσῆς δι' αὐτούς. Παρὰ Θεοῦ
γάρ κελευσθεὶς λαβεῖν τὴν δάδον αὐτοῦ καὶ ἐκκλη-

A potentissimi essent illi populi, qui promissionis
terram incoleant.

*Non exauauerunt vocem Domini. Vocem illam
scilicet, qua dixerat daturum se eis illam terram.
Hujusmodi quippe voci non crediderunt.*

VERS. 26. *Et elevavit manum suam super eos. Mo-
vit manum suam adversus eos, hoc est, puniendo
ac castigandi potentia in eos commotus est.*

*Ut destrueret eos in deserto. Ut eos acilicet oe-
cideret.*

VERS. 27. *Ut constitueret semen eorum in genti-
bus. Ut plantaret filios eorum in terra gentium.
Chananeorum scilicet et aliorum populorum: Di-
xit enim, inquit, Dominus ad Moysem: Omnes viri,
qui jam decies tentaverunt me, et non audiverunt vo-
cem meam, certe non videbunt terram, quam iuravi
patribus eorum, sed filii eorum, qui sunt tecum
hic".*

*Et dispergeret eos in regionibus. Prædictarum
geum.*

VERS. 28. *Et initiali sunt Beelphegor. Beelphegor
Moabitarum seu Madianitarum idolo, initiali sese
Iudei ac diessae vias sunt, dum solemnies ac festi-
vos ei dies celebrarent, ut in Numerorum libro
traditur, quando Moabitidarum puellarum pulchri-
tudine delinuit, persuasi sunt, ut illorum colerent
simulacra.*

VERS. 29. *Et comedenter sacrificia mortuorum.
Mortua appellat idola, tanquam que sine sensu
sunt, et sine aliqua operandi potestate.*

*Et irritarerunt eum in adinventionibus suis. In
hujusmodi eorum operibus.*

*Et multiplicata est in eis ruina. Multi quippe
eorum perierunt*

VERS. 30. *Et stetit Phinees et placavit, et cessa-
vit quassatio. Surrexit de media congregatione,
et placavit Deus, quando accepto jaculo Israeliti-
tem, virum, una cum Madianitide muliere trans-
fixit: quam ob causam cessavit ira Dei, id est,
populi ruina. Erat autem Phinees filius Eleazarī,
filii Aaron.*

VERS. 31. *Et reputatum est ei ad justitiam. Hoc
est, in virtutem. Atque ideo præmium a Deo ei et
semini ejus datum est, sacerdotium aeternum.*

*In generationem et generationem usque in aet-
ernum. Perpetuo quippe ab omnibus landatur, pro-
illata illa nece, quam religionis ac pietatis zelo
patravit.*

VERS. 32. *Et irrigaverunt eum ad aquas contra-
dictionis. In deserto Cades. Illic enim populus si-
tim perpeti ægre tulit. Quocirca murmuravit, et
contradixit: unde aqua, quæ de petra illa effuxit,
contradictionis aqua appellata est.*

*Et afflictus est Moyses propter eos. A Deo enim
jussus est accipere virgam suam et congregare.*

¹⁷ Num. xiiv, 22.

populum, petramque alloqui, quae illuc erat, et jurebare ut aquam daret : Accepta itaque Moyses virga, et congregato populo, dixit : Audite me, o increduli, numquid ex hac petra educemus vobis aquam ? deinde virga petram bis percussit, et emanavit aqua ³³. Quia igitur non allocutus est Moyses petram, ut jusserset Deus, in gloriam suam, sed pusillanimitate ductus, ad populum eum indignatione verba direxit, idcirco afflictus est a Deo, qui ei postmodum, ac fratri Aaron dixit : Quia non credidistis mihi, ut sanctiffrareatis me coram filiis Israel, propterea non inducetis vos congregationem hanc in terram, quam dedi vobis ³⁴. Sanctificareatis enim dixit, pro Glorificatione.

VERS. 33. Quia exacerbaverunt spiritum ejus. Animum Moysi Israelite exacerbaverunt, murmurantes et maledicentes ei. Docemur autem his verbis, quemadmodum ipse etiam Moyses, angustius pressus, pusillanimis effectus est.

VERS. 34. Et distinxit in labiis suis. Ambiguo quippe ac flexiloquo sermone locutus est, haesitans, an aqua fluueret. Puto etenim quod ob frequentes Judæorum ingratitudines adversus Deum, qui tanta eis præstiterat beneficia, suspicatus sit Moyses, aquas emanatas non esse.

Non exterminarunt gentes, quas dixit illis. Hoc traditur in libro Iudicum.

VERS. 35, 36. Et commissi sunt in gentibus, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum. Opera iniqua nimis et impia. Vide in psalmo LXXVII, ibi : Et aversi sunt, et spreverunt quemadmodum et patres eorum.

Et factum est illis in scandalum. Hoc quod servient sculptilibus factum est eis in impedimentum divinæ protectionis, in offendiculum et in ruinam.

VERS. 37, 38. Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmoniis, et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum, quas immolaverunt sculptilibus Chanaan. Veluti eos fecisse per est, qui opera gentium didicerant. Gentes enim aliquando olim hæc agebant.

VERS. 39. Et infecta est terra in sanguinibus, et contaminata est, in operibus eorum. Contaminata hoc in loco idem est, quod caede infecta.

Et fornicati sunt in adinventionibus suis. Recedentes enim a Deo, dæmonibus adhæserunt : quod delictum Prophetæ adulterium, aut fornicationem appellant. Intelligi etiam possunt hæc verba de coram intemperantia.

VERS. 40-43. Et iratus est furore Dominus in populum suum, et abominatus est hereditatem suam : et tradidit eos in manus gentium. Quemadmodum Iudicum liber docet.

Et dominati sunt eorum, ii qui oderant eos, et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum. Sæpe liberavit eos, ipsi autem exacerbaverunt cum in consilio suo. Maligna quippe, atque ingrata mente sua Deum provocaverunt.

³³ Num. xx, 10, 11. ³⁴ Ibid. 12.

Α σάσαι τὴν συναγωγὴν, καὶ λαλῆσαι πρὸς τὴν ἀπέναντι πέτραν, δῶρα δώσει θάωρ, λιθὼν τὴν φάδον, καὶ ἐκκλησίας εἰπεν. Ἀκούσατε μου οἱ ἀπειδεῖς· μή ἐκ τῆς πέτρας ταῦτης ἐξάξειν ώμον θάωρ, εἰτα ἐπάτευξε τὴν πέτραν τῇ φάδεφθί, καὶ ἐξῆλθεν θάωρ πολὺ. Ἐπει τὸν οὐκ ἔλαλησε πρὸς τὴν πέτραν, ὃς εἶπεν αὐτῷ δόκιμος Κύριος εἰς δόξαν Θεού, ἀλλὰ πρὸς τὸν λαὸν μετ' ἀγαπήτησες· κατ' ὀλιγωρίαν, ἐκακώθη παρὰ Θεού εἰπόντος πρὸς τὸν Ἄστρον καὶ αὐτῷ· Ἐπει οὐκ ἐπιστεύετε μοι, ἀμύνσαι με ἐραττορ τῷν υἱῷν Ἱεραῖς, διὰ τοῦτο οὐκ εἰσέδεστε ώμοις τὴν συναγωγὴν ταῦτην εἰς τὴν γῆν, ἢν θῶνται αὐτοὶ. Ἀγαδεῖν λέγων τὸ δοξάσαι.

"Οτι παρεπίκραταν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Τὴν ψυχὴν τοῦ Μωσέως οἱ Ἰσραηλῖται, γογγύζοντες καὶ λατορούμενοι αὐτῷ. Δείκνυσι δὲ διε ἀναγκασθεῖς ἀλιγώρησε.

Καὶ διέστειλεν ἐπὶ τοῖς χελιδοῖς αὐτοῦ. Διέστειλεν, ἡτο διστακτικῶν ἐλάλησεν. Ἀμφιβόλως εἶπε, καὶ οὐ πιστεύων διτι βούτησεται θάωρ. Οἷμαι γάρ οὐ πλάνεν δει, διὰ τὸ συνεχῶς αὐτούς ὀλιγωρούντων πυκνῶς εὑρεγετοῦντα, οὐκ ἔξενεχθῆσται θάωρ.

Οὐκ ἐκαλύθρευσαν τὰ θύρη, δὲ εἰπεν αἰτοῖς Κύριος. Περὶ τούτων ή μίθος τῶν Κριτῶν Ιστορεῖ.

Καὶ ἐμίησαν ἐπὶ τοῖς θύραις, καὶ ἔμαθον τὰ ἕργα αὐτῶν, καὶ ἐδούλευσαν τοῖς τιναπούσις αὐτῶν. Ἐργα τὰ παράνομα καὶ ἀσεβῆ. Ζητησεν ἐν τῷ οἷς Φαίμην τῷ, Καὶ ὑπέστρεψαν, καὶ ηὔθησαν, καθὼς καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν.

Καὶ ἐγνήθη αὐτοῖς εἰς σκάτεδαλον. Ἐγενήθη τὰ γλυπτὰ, η τὸ δουλεῦσαι τοῖς γλυπτοῖς αὐτοῖς, εἰς ἀμπδιον τῆς θεᾶς ἐπισκοπῆς, εἰς πρόσκομμα καὶ πιῶσιν.

Καὶ θύσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονοῖς. Καὶ ἐξέχεαν αἷμα θάωρ, αἷμα υἱῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων, ὃν θύσαν τοῖς τιναπούσις αὐτῶν Χαράδρῳ. Ως τοὺς μανθάνοντας τὰ ἔργα τῶν θενῶν εἰκός. Εἰργάζοντο γάρ καὶ τοῦτο τὰ θύρη κατὰ τινας καιρούς.

Καὶ ἐφοροκοπήθη ἡ γῆ ἐπὶ τοῖς αἷμασι, καὶ ἐμίηθη ἐπὶ τοῖς δρυοῖς αὐτῶν. Ἐφερμηγεντικὸν τοῦ θειάθη, τῷ, ἐφοροκοπήθη.

Καὶ ἐπόρευσαν ἐπὶ τοῖς ἐπιτεθέμασιν αὐτῶν. Ἀποστάντες τοῦ Θεοῦ, ἐκολλήσαν τοῖς δαίμονις· τοῦτο γάρ καὶ ἀλλοι προφῆται πορνεῖαν καὶ μοιχείαν ὄντας. Νοεῖται δὲ καὶ περὶ τῆς ἀκολασίας αὐτῶν δύλγος.

Καὶ ὥρτίσθη θυμῷ Κύριος ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐθελεύσατο τὴν πληροφορίαν αὐτοῦ, καὶ παρέδωκεν αὐτούς εἰς κείρας ἔχθρων. Ως ή τῶν Κριτῶν βίθος διδάσκει.

Καὶ ἐκπλευσαν αὐτῶν οἱ μισοῦντες αὐτούς, καὶ ἐθλιψαν αὐτούς εἰς ἔχθροι αὐτῶν, καὶ ἐτυπειωθήσαν ώπλα τὰς κείρας αὐτῶν. Πλεονάκις ἐβρύσατο αὐτούς· αὐτοὶ δὲ παρεπίκραταν αὐτὸν ἐπὶ τῷ βουλῇ αὐτῶν. Ἐν τῇ βουλῇ αὐτῶν, τῇ πονηρῇ· ἐν τῇ γνώμῃ αὐτῶν, τῇ ἀχαρίστῳ καὶ δυγνώμονι.

Kai étakseiráthησαρ ἐτ ταῖς ἀρμίλας αὐτῶν. Ακεπειάθησαν, ἡσθένησαν.

Kai εἶδε Κύριος ἐτ τῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς, ἐτ τῷ εἰσακούσαι τῆς δεήσεως αὐτῶν, καὶ ἐμήσθη τῆς διαθήκης αὐτοῦ. Τῆς πρὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ.

Kai ἐμειλεῖτηθή κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἔλεους αὐτοῦ. Μετέβαλε τὴν δργήν εἰς οἰκτον, ὡς παλυέλεος.

Kai δδωκεν αὐτοὺς εἰς οἰκτιφρούς. Ὡριειν αὐτούς.

Ἐρατειον πάτεων τῷ αἰχμαλωτευσάτεων αὐτούς. Περιφραστικῶς, ὧστε πάντας τοῦτο μαθεῖν τοὺς αἰχμαλωτευσαντας αὐτούς. Διάφορα γάρ θενη κατὰ διαφόρους κατερούς ἡχμαλώτευσαν αὐτούς, ὡς ή δηλωθεῖσα βίβλος; Ιστορεῖ. Γέγονε δὲ τοῦτο ἐπὶ Κύρου, καὶ Δαρείου, καὶ Ἀρταξέρχου τῶν βασιλέων, ὡς Ἐσδρας ἔγραψε.

Σῶσον ήμᾶς, Κύριε, σ Θεός ήμῶν. Εἰς την πρότεραν αὐθις ἀνέδραμε Ικεσίαν.

Kai ἐπισυνάγαγε ήμᾶς ἐκ τῶν ἔθνων. Οὐμας προσώπῳ τῇ; ἐξ θενῶν Ἐκκλησίας ἡ παράκλησις· λισας δὲ καὶ τῶν διασπαρέντων μετὰ τὴν παρὰ Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν.

Τοῦ ἔξομολογήσασθαι εετ τῷ ὄντητο σου. Μέγα γάρ τοι αἰνεῖν σε· καὶ καύχησις τοῖς αἰνοῦσιν δυτῶς, δτι: ἀξιοῦνται υμνολόγοι γενέθαι τοιούτου Θεοῦ.

Τοῦ ἔτηναχάσθαι εετ τῇ αἰνέσαι σου. Μέγα γάρ τοι αἰνεῖν σε· καὶ καύχησις τοῖς αἰνοῦσιν δυτῶς, δτι: ἀξιοῦνται υμνολόγοι γενέθαι τοιούτου Θεοῦ.

Ἐύλογητος Κύριος σ Θεός Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ αἰώνος καὶ ἀώς τοῦ αἰώνος. Εὐφημητός, αἰνετός ἀζι.

Kai ἔρει πᾶς σ λιασς· Γέροιτο, γέροιτο. Ἐρει τὸ, Ἐύλογητος σ Κύριος· ή τὸ, Γένοιτο εύλογητός.

'Αλληλούϊα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΓ'.

Kai οὗτος ὁ φαλμὸς, διεξιῶν εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, τὴν αὐτὴν τῷ προλαβόντι δικαίως ἔλαχεν ἐπιγράφην.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ στι χρηστός, δτι εἰς τὸν αἴώνα τὸ δίεος αὐτοῦ. Τοιούτον ἔχει προσέμπιον καὶ δ πρὸ τούτου φαλμός.

Ἐπάτεωσαρ οι λειτρωμέροι οὐ πό Κυρίου. Ειπάτεωσαν δτι χρηστὸς καὶ τὸ δέης.

Οὐδὲ ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἔχθροι. Τοῦ διαβόλου. Περὶ γάρ τῶν πιστευτάντων εἰς Χριστὸν ὁ λόγος, εἰ καὶ ἰουδαῖοι φιλονεικοῦσι νοεῖσθαι τὸν φαλμὸν περὶ τῶν μετὰ τὴν παρὰ Βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν ἀνακλήθέντων. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγράφων, ἐκ χειρὸς δχθρῶν, γράφουσιν, ἥτοι τῶν δαιμόνων.

Et humiliati sunt in iniuriantibus suis. Deciderunt enim ab adeptis viribus, instrumento ac debiles effecti sunt.

Vers. 44, 45. Et vidit Dominus cum tribularentur, dum exaudiuit orationem eorum, et memor fuit testamenti sui. Testamenti, inquam, ad Abram, Isaac et Jacob.

Et peneuit eum secundum multitudinem misericordiae suae. Commutavit enim iram in misericordiam. Est etenim valde misericors.

Vers. 46. Et dedit eos in misericordias. Eorum misertus est.

In conspectu omnium, qui ceperant eos. Adeo palam atque adeo manifeste eorum misertus est, ut omnes, qui fecerant eos captivos, perspicue id cognoverint. Variæ enim gentes, variis temporibus eos in servitatem redegerunt, quemadmodum in praedicto Iudicium libro traditur. Factum est autem hoc, tempore Cyri, Darii et Artaxerxis, ut Esdras scribit.

Vers. 47. Salvos fac nos, Domine Deus noster. Iterum ad preces recurrit.

Et congrega nos de nationibus. Puto petitionem hanc proferri ex persona Ecclesie, quæ de gentibus congregata est: vel forte ex persona Iudeorum, qui post Babyloniam captivitatem disperseruntur.

Ut confiteamur nomini tuo sancto. Ut gratias tibi agamus, tanquam Salvatori ac liberatori nostro.

C Et gloriemur in laude tua. Magnum eleam quid est, Deum laudare. Vera etiam ac sumpta gloria est omniis, qui eum laudant: ea ratione videlicet, quod digni effecti sunt tanto ministerio.

Vers. 48. Benedictus Dominus Deus Israel, a seculo et usque in seculum. Benedicendus enim semper est, et laudandus.

Ei dicet omnis populus: Fiat, fiat. Dicet omnis populus: Benedictus Dominus; vel dicet omnis populus: Fiat, inquam, fiat Benedictus Dominus.

Alleluia,

PSALMUS CVI.

Cum hic psalmus simili modo beneficia Dei narrat in humanum genus collata, eamdem meritum cum præcedentibus psalmis inscriptionem sortitus est.

Vers. 1. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. Eisdem verbis Prophetæ in præcedenti psalmo exorsus est.

Vers. 2. Dicant qui redempti sunt a Domino. Dicant, inquam, quod bonus est, et quæ sequuntur.

Quos redemit de manu iniurici. Diaboli scilicet. Est enim sermo do fidelibus Christianis; quamquam Judæi contendant psalmum hunc intelligi debere de iis qui ex Babylonica captivitate revercati sunt in patriam. Quædam vero exemplaria habent: De manu inimicorum, hoc est, De potestate dæmonum.

Et de regionibus congregavit eos. De regionibus gentium congregatos, in unam Ecclesiam, atque in unicam fidem conjunxit.

Vers. 3. *A solis ortu, et occasu, ab aquilone, et mari. Ex quatuor enim mundi partibus in unum congregati sunt : quia in omnem terram exiit sonus apostolorum, et in fines orbis terrae verba eorum.*⁴⁰

Vers. 4. *Erraverunt in solitudine, in inaquoso. Errabant olim gentes omnes ambulantes in conversatione quadam deserta solitariaque ac viduata virtutum fructibus, et omni sacræ doctrinæ potu prorsus carente.*

Viam civitatis habitaculi non invenerunt. Civitas habitaculi proprie cœlum est : cuius viam non invenerant, veluti errabundi : vel ipsa etiam cognitio Dei, virtusque, et religio.

Vers. 5. *Esurientes et sitiientes. Erant scilicet : neque enim cognitionem Dei aut doctrinam ullam habebant, qua cibum aut potum animabus suis præstarent.*

Anima eorum in ipsis defecit. In peccatis nimis contrita, atque imo etiam effecta debillis et infirma.

Vers. 6. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur. Clamabant prophetæ ad Dominum, salutem ac redemptionem gentium optantes ; ipsaque angeli pariter, qui universis sortito nationibus præsunt.*

Et de omnibus necessitatibus eorum eripuit eos. De multiplici scilicet ðæmonum tyrannide.

Vers. 7. *Et deduxit eos in viam rectam. Quæ ad cœlum dicit, quam antea non invenerunt, cum in errore degerent : incarnatus vero Deus docuit eos omnem veritatem.*

Ut irent in civitatem habitaculi. De qua paulo superius diximus.

Vers. 8. *Confieantur Domino misericordiae ejus. Anountient, inquit, misericordias Dei erga se.*

Et mirabilia ejus filiis hominum. Et narrent, inquit, filiis hominum id nescientibus, mirabilia Dei opera in eos, seu propter eos facta.

Vers. 9. *Quia satiavit animam inanem. Vacuas ac esurientes animas divino pane implevit potuque vivifico : evangelica nimis irum doctrina.*

Et animam esurientem satiavit bonis. Idem reperit aliis verbis.

Vers. 10. *Sedentes in tenebris et umbra mortis. Hoc est in tenebris erroris. Error etenim umbra est, atque imago corporeæ hujus mortis, dum a vera ac perpetua cœlesti vita nos separat, quemadmodum illa a præsentii.*

Vinctos in mendicitate et ferro. In mendicitate, hoc est, inopia virtutum in forti præterea ac gravi catena peccatorum : Catenis enim, inquit, peccatorum suorum unusquisque constringitur.

Vers. 11. *Quia exacerbaverunt eloquia Dei. Hoc*

Kai ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτούς. Τοῦ τῶν χωρῶν τῶν ἑθνῶν εἰς μίαν Ἐκκλησίαν καὶ πίστιν.

Ἄποδος ἀραιόων, καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶς, καὶ θαλασσῆς. Τοῦ τῶν τεσσάρων γὰρ περάτων τοῦ κόσμου συνήχθησαν. Ἐξ αὐτῶν γὰρ, φησί, τὴν γῆν ἐκήισθε διφέρογες τῶν ἀποστόλων, καὶ εἰς τὰ σέβατα τῆς οἰκουμένης τὰ δρῆματα αὐτῶν.

Ἐπιλαρήθησαν ἐν τῇ δρῆμαφ δινύδρῳ. Ἐπλανήθησαν πρότερον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῇ ἐρήμῳ καρπῶν ἀρετῆς, μη ἔχουσῃ πόμα διδασκαλίας θείας.

Οὐδὲν πόλεως κατεικητηρίου οὐχ εἶρον. Πόλις κατοικητηρίου δὲ οὐρανὸς, οὗ τὴν δόδον οὐχ εἴρον οἱ πλανώμενοι· εἰη δὲ ἡ θεογνωσία, καὶ ἡ εὐσέβεια, καὶ αἱ ἀρεταῖ.

Πειρῶτες καὶ διγύρωτες. Ήσαν δηλονοτι· οὐκ εἶχον γὰρ θεογνωσίαν ή διδασκαλίαν τρέφουσαν καὶ ποτίζουσαν ψυχάς.

Ἡ γυνὴ αὐτῶν ἐν αὐτοῖς ἐξέλιπεν. Έν δημαρτιφῇ κατετρίβη, ἐκησθένησε.

Kai ἐκέραξαν πρὸς Κύριον ὃν τῷ θείῳ αὐτούς. Εκέραξαν οἱ προφῆται ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ οἱ θεῖοι δῆγελοι, οἱ προεστηκότες τῶν ἑθνῶν.

Kai ἐκ τῶν ἀνταντῶν τῶν δαιμόνων.

Kai ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς δόδον εὐθεῖαν. Τὴν ἀνάγουσαν πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἣν πρότερον οὐχ εἴρον ἐν πλάνῃ διάγοντες· ἐνανθρωπήσας γὰρ ἐδίδαξεν αὐτούς τὴν ἀλήθειαν.

Τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν κατοικητηρίον. Περὶ οὐκ μικρὸν ἀνωτέρω διελάβομεν.

Ἐξομολογήσασθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἀλέην πάτον. Ἐξαγορευατέωσαν τὰ εἰς αὐτοὺς ἐλέη αὐτοῦ.

D Kai τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Τὰ εἰς αὐτοὺς ἦσαν δρῦτοι καὶ πόματος ζωηρότεροι· λέγω δὴ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας.

Kai γυνὴ πειρῶσαν ἐτέπλιησεν ἀραδῶν. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν.

Καθημένους ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θαρρεούν. Ἐν σκότει πλάνῃ, ἥτις ἐστιν εἰκὼν θανάτου, χωρίουσα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὡς ὁ θανάτος τῆς παρουσίας.

Πεπεδημένους ἐν πτωχείᾳ καὶ σιδήρῳ. Ἐν πτωχείᾳ ἀρετῶν, καὶ κλοψῷ ισχυρῷ καὶ βαρεῖ ἀμαρτημάτων. Σειραῖς γὰρ, φησίν, ἔκαστος ἐπιτῶν ἀμαρτημάτων περιστρέψεται.

"Οτι παρεπικραταρ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. "Πτω

⁴⁰ Psal. xviii, 5.

τὸν λέγοντα περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν Θεόν· λέγοντα δὲ διὰ τοῦ ἐμφύτου λόγου πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ νόμου τοῦ δοθέντος; Ἰουδαῖοις, καὶ προφῆτῶν, καὶ εὐεργεσιῶν, καὶ ἀπειλῶν, καὶ πληγῶν, καὶ λοιπῶν, ὡράιῶν ἐκτριβήναις τὴν κακίαν τὸ σπουδαζόμενον ἥν, ὡς δὲ Θεολόγος φησὶ Γρηγόριος.

Καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου καρώξιτων. Ἡγουν τὸν βουλόμενον τὴν σωτηρίαν αὐτῶν Ὑψίστον· λόγια γάρ Θεοῦ τὸν Θεόν, κατὰ περιφράσιν, καὶ βουλὴν Ὑψίστου ἐν ταῦθα χρήνοεν.

Καὶ ἐτακειρώθη ἐν κόποις ἡ καρδία αὐτῶν. Ἐταλαιπώρησεν ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν κόποις τῆς ἀμαρτίας.

Ἡσθέντος, καὶ οὐκ ἦρθος βοηθῶν. Ὁ βούδμενος αὐτοὺς τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου.

Καὶ ἐκέρχανεν χρός Κύριον, ἐτῷ θελεσθαῖς αὐτοὺς, καὶ ἐτῶν ἀραγάκων αὐτῶν ἐσωσερ αὐτοὺς. Εἰρηται περὶ τούτων ἀνωτέρω. Τετράκις γάρ ἐν διπλῷ τῷ φαλμῷ ταῦτα τέθεικεν, ἐμφαίνων τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας.

Καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ σκότους καὶ σκιάς θαρρεούν. Εἰρηται περὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς σκιᾶς τοῦ θανάτου.

Καὶ τοὺς δεσμούς αὐτῶν διέφρησεν. Τοὺς δεσμούς τῆς ἀμαρτίας, οὓς ἐπέβαλεν αὐτοῖς ὁ διάβολος, τοὺς δεσμούς τῆς δουλείας τῶν δαιμόνων.

Ἐξομοιοτησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἔλεη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυματάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Ἐρήθη καὶ περὶ τούτων· ὅμοιας γάρ τετράκις ἐν διπλῷ τῷ φαλμῷ καὶ ταῦτα τέθεικεν, ἐπιτείνων τὴν εὐχαριστίαν.

Ὄτι συντέτριψε πύλας χαλκᾶς. Πύλας ισχύας, πύλας ἀρρήκτους, τὰς τοῦ ἄδου· κατέλυσε γάρ αὐτὰς ἐκεῖ κατελθών, καὶ τὰς κατεχομένας ψυχὰς ἐξήγαγε.

Καὶ μοχλούς σιδηρούς συντέθλασεν. Τοὺς τῶν τοιούτων πυλῶν· εἰεν δὲ πύλας ἄδου καὶ μοχλοὶ τὸ ἄρχυτον αὐτοῦ καὶ ἀδιεξέλευτον.

Ἄντελθετο αὐτῶν δὲ σδοῦ ἀρούλας αἰτεῖται. Εἴτε διευδύνειν ἐν ἀνομίᾳ.

Διὰ γὰρ τὰς ἀρούλας αὐτῶν ἐτακειρώθησαν. Ἐταλαιπώρησαν, καὶ ἐφάνησαν ἰλέους καὶ ἀντιλήψεως ἄξιοι.

Πᾶν βρῶμα ἔδειλύσατο ἡ ψυχὴ αὐτῶν. Πᾶν βρῶμα ψυχῆιν, λογικήν, διδασκαλικόν· δι' ὑπερβολὴν καχεξίας. Καὶ αὐτοῖς γάρ τοις· Ἐλληνικοῖς δέγμασιν δυστρεπτοῦντο.

Καὶ ἤγγισαν ἡῶς τῶν κυλῶν τοῦ θαρρεού. Τοῦ ψυχικοῦ, τοῦ παραδιάθεντος; ταῖς αἰωνίοις κολασσεσι. Πύλας δὲ θανάτου λέγει τὰς μεγάλας καὶ χαλεπὰς ἀμαρτίας τὰς εἰσαγούσας εἰς αὐτὸν· ἡ

A est. Deum ipsum loquentem de eorum salute, loquenter, inquam, per eam rationem, quae omnibus hominibus insita est: vel per legem datum, per prophetas, per beneficia, per minas, per plegas, et per cetera omnia, quibus, ut inquit Gregorius Theologus, studuit Deus vita hominum conterere.

Et consilium Altissimi irritaverunt. Ipsum scilicet Altissimum, eorum saluti consulente, per eloquia enim Dei, et per consilium Altissimi, Deum ipsum circumloquitur.

VERS. 12. *Et humiliatum est in laboribus eorum.* Afflita est miseriis anima eorum iu malis et peccatis.

B *Infirmati sunt, et non erat, qui adjuvaret.* Qui eriperet eos a tyrannide diaboli.

VERS. 13. *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur et de necessitatibus eorum salvarit eos.* Hæc verba, quibus Prophetæ divinorum beneficiorum magnitudinem exprimere salagens, in præseenti psalmo sæpius, hoc est, quater repetit, jam a nobis superius exposita sunt.

VERS. 14. *Et eduxit eos ab tenebris, et umbra mortis.* Atque hæc verba etiam superius exposuimus.

Et vincula eorum dirupit. Vincula videlicet peccati, quibus dæmon eos involverat, vel vincula servitutis dæmonum.

VERS. 15. *Confiteantur Domino misericordias ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Hæc verba, quæ ut sermonem de gratiarum actionibus intentionem redderet, simili modo a Prophetæ quater in hoc psalmo de industria repetuntur, paulo superius a nobis satis declarata sunt.

VERS. 16. *Quia contrivit portas æreas.* Occlusas diu olim, et valide obfirmatas inferni januas infregit Dominus, quoniam illuc descendens carceri emancipatos patres eripuit.

Et vectes ferreos confregit. Vectes, inquam, hujusmodi portarum. Per portas etiam æreas, et per vectes ferreos intelligere possumus significari, quam difficile esset evadere loca illa.

D VERS. 17. *Adjuvit eos in via iniquitatis eorum.* Hoc est, cum adhuc in iniquis ac pravis eorum operibus perseverando procederent.

Propter iniquitates enim suas humiliati sunt. Valde enim afflicti sunt, ob quod misericordia et auxilio divino dignos se ostenderunt.

VERS. 18. *Omnem cibum abominata est anima eorum.* Omnes, inquam, cibum animæ rationabilem et omnem doctrinam. Adeo enim depravatis erant animis, ut ipsa etiam gentilium studia fastidirent.

Et appropinquarunt usque ad portas mortis. Mortem animæ intelligit, quæ perpetuis suppliciis hominem obnoxium reddit. Per portas autem mortis, magna ac gravia nuncupat delecta, quæ mortu

hominem addicunt : vel ipsam circumloquitur mortem. Est autem sermo de fidelibus.

Vers. 19. *Et clamarerunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum salvavil eos. Dictum est superius.*

Vers. 20. *Misit Verbum suum, et sanavit eos. Iliis verbis personarum distinctio in divinitate demonstratur, dum dicitur : Misit Verbum suum⁴¹. Hoc est, Filius suum. Neque enim dicere possumus missum, nisi missi persona subsistat, et vivat. Unde consona prophetæ nostro Dominus loquens, dicebat, quod Pater eum misit. Hoc igitur Verbum quod a Patre missum est, omnem languorem, atque omnem infirmitatem sanavit.*

Et eripuit eos de corruptionibus eorum. Hoc est, a peccatis.

Vers. 21. *Confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. De his verbis superius dictum est.*

Vers. 22. *Et sacrificent ei sacrificium laudis. Sacrificium, inquam, rationabile atque evangelicum, laudantes, benedicentes, et gratias agentes.*

Et annuntient opera ejus in exultatione. Scientes ignorantibus annuntient, senes junioribus. Per opera auctem Dei, illius beneficia, misericordiam et incarnationem intellige, et cætera omnia quæ ad salutarem dispensationem pertinent.

Vers. 23, 24. *Qui descendunt in mare navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini. Sermo est de apostolis, qui antea pescatores fuere : qui in mare navibus descendebant, et pectorum manus in aquis maris exercentes, præcipue, ac supra omnes viderunt opera Domini nostri Iesu Christi.*

Et mirabilia ejus in profundo. Sed quænam sint hæc mirabilia, audi ex sequentibus.

Vers. 25. *Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus. Dixit et surrexit procella: Facta est enim, inquit, tempestas venia magna et fluctus irruerant in nascim, ita ut operiretur⁴².*

Vers. 26. *Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque in abyssos. Fluctus maris qui tempore illius procellæ excitati sunt, tollebantur modo quasi in cœlos, modo autem in ima descendebant. Quemadmodum in hujusmodi fluctuationibus, atque atrocibus tempestatisbus fieri solet. Est autem sermo hyperbolicus, quo loquendi modo sapientiæ Scriptura utitur; ut illud est: Super nivem delevantur⁴³; item illud: Cirtates munitæ erant usque ad cœlum⁴⁴, et cætera hujusmodi.*

Anima eorum in malis tabescebat. In timore atque in periculis defeccerat. Ipse enim Dominus dormiebat, apostoli vero accedentes excitaverunt, eum dicentes: Domine, salva nos, ouia perimus⁴⁵.

A περιφραστικῶς τὸν Θάνατον. Περὶ δὲ τῶν πιστευσάντων ὁ λόγος.

Kαὶ ἐκέραξεν πρὸς Κύπρον ἐτῷ θλίβεσθαι αὐτοὺς, καὶ ἐκ τῷ ἀραγκών αὐτῷ ἀφρύσατο αὐτούς. Εἴρηται καὶ περὶ τούτων.

(Bujus et sequentis versiculi Graeca interpretatio non appareat in Codice.)

'Εξομολογησθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἔλέη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς φιλοῖς τῷ ἀράγκων. Εἴρηται καὶ περὶ τούτων.

Θυσάστωσαν αὐτῷ θυσίαν αἰνέστεως. Θυσίαν λογικήν, εὐχαριστίαν, αἰνοῦντες, εὐλογοῦντες, εὐχαριστοῦντες αὐτῷ.

Kai ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἔργα αἵτοι. Οἱ γινώσκοντες τοὺς ἀγνοοῦσιν, οἱ παλαιότεροι τοῖς νεωτέροις. Ἔργα δὲ νέοι τὰς εὐεργεσίας, τὸν Ελεον, τὴν ἑνανθρώπησιν, καὶ τὰ ἔκῆς τῆς σωτηρίου οἰκονομίας.

Oι καταβατορες εἰς θάλασσαν ἐτῷ πλοίοις, ποιοῦντες ἀργασταρες τῷ θάσαι πολλοῖς, αὐτοὶ εἶδον τὰ δρῦα Κυρπού. Περὶ τῶν ἀποστόλων ὁ λόγος, τῶν πρὶν διετέων. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ καταβατοντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίαις, καὶ ποιοῦντες ἀργασίαν ἐν θάσαι πολλοῖς ἡμέρασι· οἱ καὶ εἶδον μᾶλλον τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Kai τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἐτῷ βιθύνω. Πολα; Διὰ τῶν ἔκῆς δικούσον.

Ἐπεις, καὶ ἐστη πνεῦμα κατατίθας, καὶ ὑψώθη καὶ κέμπεται αὐτῆς. Προσέπταξε, καὶ ἤγέρθη κλύνων. Γίνεται γάρ, φησι, λαίλαγη ἀρέμου μεγάλη· τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλε εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε καὶ αὐτὸν ἥδη τεμπλίζεσθαι.

Ἀραβαΐνοντις ἐκεῖτερη οὐρανών, καὶ καταβατοῦντις ἦν τῷ ἀδύσσων. Τὰ τότε κύματα, νῦν μὲν λίαν ἀνυψόμενα, νῦν δὲ σφόδρα ταπεινόμενα, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν σάλων εἰώθε γίνεσθαι. Καθ' ὑπερβολὴν δὲ ὁ λόγος· ὡς τὸ, Ὅπερ χιόνα λευκαρι θήσομαι· καὶ τὸ, Αἱ πόλεις δὲ τετειχισμέναι ησαν ἥως τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πολλὰ περὶ τῇ Γραπτῇ παραδείγματα τοιούτου τρόπου.

Ἡ γύνη ἀντοῦ ἐν κακοῖς ἐτήκετο. Ἐν φέροις, ἐν κινδύνοις, ἐξελιμπανεν, διε αὐτὸς μὲν ἐκάθισεν, αὐτοὶ δὲ, προστλθόντες, γηρειαν αὐτὸν λέγοντες· Κύριε, σῶσον τὴν μάζα, ἀπολλύμεθα.

⁴¹ Act. x, 36. ⁴² Matth. viii, 24. ⁴³ Isa. i, 18. ⁴⁴ Deut. i, 28. ⁴⁵ Matth. viii, 25.

Ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν ὡς δι μεθύων.
Ἐσαλεύθησαν τὰς φρένας. Ἀλλ᾽ δι μὲν μεθύων
σαλεύεται ἀπὸ οἴνου, οὗτοι δὲ, ὑπὸ φρένου.

Καὶ κάσα η σοφία αὐτῶν κατεκόθη. Ἡ περὶ
τὸ θαλαττεύειν σοφία, ή περὶ τὸ πλεῖν ἐμπειρία
ἡφαντίσθη τέτε.

Καὶ ἐκέραξαν πρὸς Κύριον ὃν τῷ Θεῷ βεστεῖται
αὐτούς. Ἐν τῷ χειράξεσθαι, ὡς εἰρηται.

Καὶ ἐκ τῶν ἀραγκῶν αὐτῶν ἔκήραχεν αὐτούς.
Ἐκ τῶν φίδων ἐκείνων, ἐκ τοῦ κινδύνου εἰτα λέγει
καὶ τὸ πῶς.

Καὶ ἐπέτραξε τῇ καταιγίδι, καὶ έστη εἰς αὐ-
ραν, καὶ ἐστῆσε τὰ κύματα αὐτῆς. — Ἐκτί-
μησε γάρ, φησι, τοῖς ἀρέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ,
καὶ ἐγένετο ταλίνη μεγάλη. Δύρα γάρ τὸ πρόσων
καὶ γαληναῖον πνεῦμα.

Καὶ εὐφράτησαν, διτι ησύχασαν. "Οτι ησύχα-
σαν τὰ κύματα.

Καὶ ἀδιῆγσαν αὐτοὺς ἐπὶ λιμένα θελήματος
αὐτοῦ. Λιμένα γάρ δύτω; αἱ ἄντολαι αὐτοῦ, παντὸς
ναυαγίου τηροῦσαι τὸν ἐν αὐταῖς (17) ἀνώτερον.

Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἀλεή αὐ-
τοῦ· καὶ τὰ θαυμάτια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀρ-
θρών. Κηρυκάτωσαν πάντα οἱ ἀπόστολοι.

Ὑγιαστῶσαν αὐτὸν ἐτ Ἐκκλησίᾳ λαῶν. Ἐν
εὐταχαγή λαῶν.

Καὶ ἦρ καθέδρα πρεσβυτέρων, αἰρεσθῶσαν
αὐτὸν. Ἐν συνεδρίῳ ὑπερεχόντων.

Ἐδετο ποταμὸν εἰς ἔρημον. Ἐθετο τοὺς πο-
ταμὸδην εὐρύοντας ἐν λόγοις Ἐλληνας, εἰς ἔρη-
μίαν σοφίας ἐπιστομιζόντων αὐτοὺς τῶν ἀλιέων,
καὶ ἀγραμμάτων ἀποτέλων.

Καὶ διεξόδους ὑδάτων εἰς δίφαρ. Καὶ τὰς
πλημμύρας τῶν λόγων αὐτῶν εἰς ἡγρανθανά.

Τὴν καρποφόρον εἰς ἄλμην, ἀπὸ κακίας τῶν
κατοικούντων ἐτ αὐτῇ. Καὶ τὴν γῆν τῶν Ιουδαίων
τὴν καρποφοροῦσαν τοὺς προρήτας, εἰς ἀκαρπίαν·
ἀκαρπός γάρ ή ἀλμυρά γῆ. Αἴτιον δὲ τῇ κακαίᾳ τῶν
κατοικούντων ἐν αὐτῇ, δι' ἣν οὐκ ἔτι τοιούτους ἀν-
δρας καρποφορεῖ.

Ἐθετο ἔρημον εἰς λιμναῖς ὑδάτων. Τὴν πρὶν
ἔρημον καρπῶν ἀρετῆς Ἐκκλησίαν, εἰς λίμνας
ὑδάτων τοῦ θείου βαπτίσματος. Εἰς τὸ λιμνάζειν
βασιστούσιοις.

Καὶ γῆτρα μνύδροις εἰς διεξόδους ὑδάτων. Τὴν
Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν αὐθίς τὸν πρὶν ἀνυδρὸν ἐν
ἀγονίᾳ λόγου θείου, θετεῖ εἰς τὸ πηγάζειν ὑδάτα
δογμάτων ζωήρητα.

" Matth. VIII, 26.

Variæ lectiones.

(17) Corrupta, ut appareat, lectio : sensus postularet ἐνοικοῦντα, aut ἐμμένοντα, aut uid simile ;
quæ verba cuius ἀνώτερον nulla cognitione junguntur.

VERS. 27. Turbati sunt, et commoti sunt sicut
ebrios. Commoti sunt in p̄cordiis suis : quan-
quam ebrios quidem a vino commovetur, apostoli
vero timore perturbati sunt.

Et omnis sapientia eorum derorata est. Sapientia,
hoc est, perititia remigandi, tunc omnis defec-
rat.

VERS. 28. Et clamaverunt ad Dominum cum tri-
bularentur. Dum tempestate agitarentur, ut dixi-
mus.

Et de omnibus necessitatibus eorum eduxit eos.
Et timore illo videlicet atque ex periculo. Deinde,
quo pacto id factum fuerit, narrat.

VERS. 29. Et mandavit procellæ, et stetit in au-
ram, et siluerunt fluctus ejus. Increparit enim, in-
quit, Dominus ventos et mare : et facta est tranqui-
llitas magna. Aura quippe, mitis ac placida est
et tranquilla quadam spiratio.

VERS. 30. Et lassiti sunt, quoniam quieterunt.
Vastissimi scilicet illi fluctus.

Et deducit eos in portum voluntatis suæ. Per
portum divina manda intellige, quæ illic com-
morantem ab omni animæ naufragio tutum ser-
vant.

VERS. 31. Confiteantur Domino misericordia ejus,
et mirabilia ejus filio hominum. Hæc omnia apo-
stoli annuntiabant.

VERS. 32. Extollent eum in Ecclesia populorum.
In nationum omnium congregatione.

Et in cathedra seniorum laudent eum. Eorum
scilicet qui cæteris in concilio supereminunt.

VERS. 33. Posuit flumina in desertum. Græcos
et gentiles scilicet qui cum eloquentiæ quasi flu-
minibus, et omnis generis disciplinis redundant
omni demum sapientia deserti esse visi sunt, cum
illiterati ac pescatores homines eos represserint.

Et exitus aquarum in siccum. Dum hujusmodi re-
dundantiam ariditatem damnavit.

VERS. 34. Terram fructiferam in salsuginem, a
malitia habitantium in ea. Iudæa regio quæ pro-
phe:is, quasi speciosissimis fructibus, olim reserta
erat, in omnimodam sterilitatem versa est. Salsu-
ginea enim humus, est frugibus prorsus insecunda.
Incolarum autem vitio, id effectum est, ut scilicet
ejusmodi viros. ea terra amplius non produceret.

VERS. 35. Posuit desertum in stagna aquarum.
Ecclesiam de gentibus congregatam, quæ prius
virtutum frugibus vacua erat, sacri baptismatis
fuentis esse fecit irriguam : quæ abunde adeo
effluxerunt, ut ingentis stagni speciem præ se tu-
lerint.

Et terram inaquosam in exitus aquarum. Eamdein
Ecclesiam fideliūm, quæ antea inaquosa fuerat, et
arida, diviniisque Verbi inops, effecit, ut rite do-
gmata scaturiret.

VERS. 36. *Et collocavit illic esurientes.* Eos qui A καὶ κατώκησεν ἐκεῖ πειρῶντας. Τοὺς πρὸν ἐνδεῖς; βρώσεως πνευματικῆς.

Et constituit civitates habitaculi. Habitationis, inquam, spiritualis. Intelligit autem varias ac particulares ecclesias fidelium, quae per universum orbem constitutæ sunt: tam aperie adeo omnia prædictit.

VERS. 37. *Et seminaverunt agros.* Evangelicæ prædicationis semine seminaverunt apostoli hominum animas, quæ antea agrestes erant atque incultæ.

Et plantaverunt vineas. Rursus per vineas, animas fidelium intelligit, ferentes virtutum racemos.

Et fecerunt fructum germinis. Germinis, inquam, mystici, Christo Domino oblati cumque latifundantibus.

VERS. 38. *Et benedixit eis.* Aut enim Lucas de apostolis, quod extollens Dominus manus suas benedixit eis¹⁷. Manifestum est igitur, quod propter apostolos, et eorum successores hoc dictum est.

Et multiplicati sunt valde. Nam ex duodecim, et septuaginta viris, in numerosissimum populum propagari sunt.

Et pecora eorum non sunt minorata. Per pecora eos intellige, qui inter Christianos simpliciores sunt, nec tam solerti ingenio sunt præditi. Vel aliter: pecora apostolorum, discipuli eorum sunt, qui instar pecorum, eos sequuntur, quounque duxerint, quique veluti rationales oves cibum ab eis capiunt, et numerosissimi etiam fuerunt. Cum autem Ecclesie augmenta prædixerit, futuras etiam illius persecutions, et calamitates annuntiat.

VERS. 39. *Et pauci facti sunt, et afflitti sunt, a tribulatione malorum et dolore.* Pauci facti sunt fideles, cum multa millia eorum pro Christo variis cruciatis interierint. Afflitti autem sunt a tribulatione tentationum et dolore, dum præsentibus bonis spoliati, expulsi, verberati atque iunumerabiliis alia passi sunt.

VERS. 40. *Efusa est contemptio super principes eorum.* Per principes, fidelium reges ac duces illos intelligit, quibus suberant, et a quibus multis persecutions sustinuerunt: qui principes tanquam inutiles a Christo contempi sunt.

Et errare fecit eos in invio, et non in via. Seduci eos permisit tanquam immedicabiles. Est modus hic loquendi frequens apud Scripturam, ut facere quempiam dicat, qui permituit. *Inviuim vero et Sine via appellat, perversa atque impia eorum dogmata.*

VERS. 41. *Et adjuvit pauperem ex inopia.* Populum qui pauper erat adjuvit, ex inopia quæ est propter Christum.

Et posuit quasi oves familias. Eas quippe ut proprias oves, in ordinem redigit. Per familias autem (quas, juxta Græci nominis significationem,

Καὶ κατώκησεν ἐκεῖ πειρῶντας. Τοὺς πρὸν ἐνδεῖς; βρώσεως πνευματικῆς.

Καὶ συνεστήσατο πόλεις καποικεσίας. Πόλεις καποικίας πνευματικῆς· λέγει δὲ, τὰς κατά τόπους Έκκλησίας. Οὗτως ἐναργῶς προφητεύει πάντας.

Καὶ ἀσπειραν ἀγρούς. Ἐσπειραν οἱ ἀπόστολοι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων τῷ σπόρῳ τοῦ χρύγματος, ἡγριωμένας πρότερον.

Καὶ ἀφύτευσαν ἀμπελῶνα. Τὰς ψυχὰς αὐθίς νόησον ἀμπελῶνας, καρκοφορούσας βότρυον ἀρετῶν.

Β Καὶ ἐποιησαν καρπούς τερτιματος. Γεννήματος μυστικοῦ, προσφερομένου τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ, καὶ τούτον εὐφρατοντας.

Καὶ εὐλόγησεν αὐτούς. Φηζὶ γὰρ δ' Λουκᾶς περὶ τῶν ἀποστόλων, διτι, Ἐκάρις τὰς χείρας αὐτοῦ, εὐλόγησεν αὐτούς δῆλον δὲ διτι δι' αὐτῶν ἄρα καὶ τοὺς διαδόχους τῆς πίστεως αὐτῶν.

Καὶ ἐπιλέθύνθησαν σφόδρα. Ἀπὸ δώδεκα γὰρ καὶ ἑβδομήκοντα, εἰς ἀναριθμήτους μυριάδας ἐξήνθησαν.

Καὶ τὰ πτήηται αὐτῶν, οὐκ ἐσμίκρυνε. Κτήνη νόησον, τοὺς ἀλογωτέρους ἐν αὐτοῖς· ή καὶ ἀλλως, κτήνη τῶν ἀποστόλων, οἱ μαθηταὶ αὐτῶν, ὡς δίκτην κτηνῶν ἐπόμενοι: τούτοις δποιπερ ἔγουστι, καὶ τροφὴν πνευματικὴν παρ' αὐτῶν λαμβάνοντες, ὡς πρόβατα λογικά· οἱ καὶ αὐτοὶ ποιὸι γεγόναστι. Προαγορεύσας δὲ τὴν προκοπὴν καὶ αἰδησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἔτι προλέγει καὶ τοὺς ἐπισυμβούντας μέλλοντας αὐτῇ διωγμούς.

Καὶ ὀλιγώθησαν καὶ ἐκαπώθησαν ἀπὸ θλίψεως κακῶν καὶ δδύνης. Ὀλιγώθησαν μὲν οἱ εὐσεβεῖς, μυριάδων πολλῶν ποικίλοις τρόποις ἀναιρεθεισῶν ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ· ἐκαπώθησαν δὲ ὑπὸ θλίψεως πειρασμῶν καὶ δδύνης τῆς ἐντεῦθεν, ἀφαιρούμενοι τὰς οὐσίας, ἐλαυνόμενοι, μαστιζόμενοι, καὶ μυρία πάσχοντες.

Δ Εξεχύθη ἐξουδετερωτικὴ ἐξ' ἀρχοντας αὐτῶν. Ἀρχοντες αὐτῶν οἱ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες, ὑφ' αὐτοῦ ἐτέλουν, καὶ ὑφ' ὅν ἐδιώκοντο, οἵτινες ἐξουδενώθησαν τῷ Θεῷ ὡς ἀχρεοί.

Καὶ ἐκλάρησεν αὐτούς ἐν δεσπότῳ, καὶ οὐχ δδῷ. Πλανηθῆναι παρεχώρησεν αὐτούς· ἰδίωμα δὲ τοῦτο τῆς Γραφῆς, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν. Ἀβατον δὲ καὶ οὐχ δδός, τὰ δυσσεβῆ δόγματα, καὶ δλέθρια.

Καὶ ἐδοκήσει πλέονται ἐκ πτωχείας. Τῷ πένητι λαῷ, τῷ πένητι ἐκ πτωχείας τῆς διὰ Χριστοῦ.

Καὶ θέτει ὡς πρόβατα πατριάς. Ής πρόβατα οικεῖα τὰς πατριάς· ἥγουν ἐτεξενώς πρόβατα ἐστοῦ, τὰς ἐν ταῖς χώραις πατριάς· πατριάς δὲ λέγει

νῦν, τὰ συστήματα ἐκάστης Ἐκκλησίας· πατρίας δὲ, διὰ τὴν ἑκ πίστεως συγγένειαν, ἵνα πατέρα τὸν Θεὸν ἔχουσας· ἐπεὶ καὶ Ποιμὴν ὑνομάζεται καὶ λός, καὶ τὴν ψυχὴν τιθεὶς ὑπέρ τῶν χρονάτων.

"Οὐφοτει εὐθεῖς, καὶ εὐγραφήσονται. "Οψονται τὰ ἡδη προφτευθέντα· εὐθεῖ; δὲ, οἱ τὴν εὐθείαν ὀδεύοντες, εὐτεῖς.

Kai πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. Τοῦ κηρύγματος πλατυνθέντος δχρι βασιλέων ἀνομία δὲ, οἱ ἄνομοι καὶ ἀσεβεῖς.

Tις σοφὸς καὶ φυλάξει ταῦτα; καὶ συνήσουσι τὰ ἀλέτην τοῦ Κυρίου. Τις σοφὸς παρατηρήσει ταῦτα, πιστεύων διε γενήσονται, καὶ συνήσουσι τὰ ἀλέτην τοῦ Κυρίου· γνώσονται ταῦτα, διαν λάδωσι πέρας.

'Φδὴ Ψαλμοῦ τῷ Δασιδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΖ'.

Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ τῷ προσομίῳ τῆς παρούσῃς βίβλου, καὶ ἐν φαλμῷ; ἐπέροις εἰρήκαμεν.

"Ἐτοιμη ἡ καρδία μου, δ Θεός, ἐτομη ἡ καρδία μου, ἀσομαι καὶ γαλῶ ἐτῇ δόξῃ μου. Ἐξεγέρθητι ἡ δόξα μου, ἐξεγέρθητι γαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξεγέρθησομαι δρθρού. Ἐξομολογήσομαι σοι ἐτὸν λαοῖς, Κύριε γαλῶ σοι ἐτὸν θρεπτού, διε μέγα ἐπάρω τῶν οὐρανῶν τὸ ἀλεός σου, καὶ ἐως τῶν νεφελῶν ἡ ἀληθεία σου. Ὑψωθεὶς ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς δ Θεός, καὶ ἐπὶ τὰς τὴν γῆν ἡ δόξα σου. Ταῦτα πάντα καθεδῆς καὶ ἐν τῷ νεῦ φαλμῷ κέλμενα τῆς καθηκούσης ἐξηγήσεως τετυγχασιν ἐν ἐκείνῳ· ταῦτα δὲ τὸ, Ἐμεγαλύνθη ἐως τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ, Μέγα ἐπάρω τῶν οὐρανῶν τὸ ἀλεός σου. Νοηθείεν δὲ ταῦτα τὰ ἥρτα, καὶ τὸ Ἐξεγέρθητι, καὶ τὸ Ἐξεγέρθησομαι, καὶ περὶ τῆς ἀναστάτωσης τοῦ Κυρίου· τοῦ μὲν Δασιδ⁽¹⁸⁾ ἰκετεύοντος, τοῦ δὲ Χριστοῦ ὑπισχνούμενού καὶ προτιθέντος; καὶ τὸν καρδίν· δρθρού γάρ βαθέος ἐξηγέρθη, κατὰ τὸν Λουκᾶν. Δόξα δὲ αὐτοῦ δ Χριστὸς, ὡς ἐκ σπέρματος αὐτοῦ γεννηθεῖς.

"Οπως ἀτρ ρυσθῶσιν οι ἀγαπητοί σου. 'Ο νέος; λαδ. 'Ἀγαπήσας γάρ, φησι, τοὺς λίδιους, τοὺς ἐτὸν κόσμῳ, εἰς τέλος ήράκησεν αὐτούς.

Σῶσον τῇ δεξιᾷ σου, καὶ ἐπάκουοντό μου. 'Ο Θεός ἀλλιέσσει ἐτ τῷ ἀγίῳ αὐτοῦ· 'Ὑψωθήσομαι καὶ διαμεριῶ Σκιμα, καὶ τὴν κοιλάδα τῶν σκηνῶν διαμετρήσω. Ἐμός ἐστι Γαλαάδ, καὶ ἐμός Μαρασσῆς, καὶ Ἐφραΐμ ἀρτίληψις τῆς κεφαλῆς μου. Ιούδας βασιλεὺς μου, Μωάβ λέβης· τῆς ἀλπίδος μου. Ἐπὶ τὴν Ἰδουμαῖαν ἐπιβαλὼ τὸ ὑπόδημά μου, ἐμοὶ δὲ λόρδους ὑπετάγησαν· τὸς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; η τὶς δόητήσαι με ἐως τῆς Ἰδουμαῖας; Οὐχὶ σὺ δ Θεός δ ἀπω-

A parentelas quis melius dixerit), universas ecclasiarum congregations intelligit, tum propter congregationem fidei, tum quia unum Christum verum patrem familias habent, qui et pastor bonus appellatur, et animam suam posuit pro oīibus¹⁹.

VERS. 42. Videbunt recti, et latabuntur. Fideles, qui per rectam viam semper incedunt, videbunt ea quae superius dicta sunt.

Et omnis iniqutus obturabit os suum. Dilatata nimirum prædicatione ad ipsos usque reges. Per iniqutatem autem iniquos ipsos homines intelligent.

B VERS. 43. Quis sapiens et custodiet hæc? et intelligent misericordias Domini. Quis sapiens erit, et observabit hæc, credens quod futura sint? et intelligent misericordias Domini, hoc est, cognoscet hæc, ubi ḥnem habuerint.

Canticum Psalmi ipse David.

PSALMUS CVII.

Tituli hujus ratio, in proœmio operis, et alibi etiam explicata est.

VERS. 1-6. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo et psallam in gloria mea. Exsurge, gloria mea; exsurge psalterium et cithara. Exsurgam diluculo. Confitebor tibi in populis, Domine, psallam tibi in nationibus, quoniam magna est supra cælos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua. Exaltare super cælos, Deus, et super omnem terram gloria tua. Hæc omnia eodem ordine habentur in psalmo LVI, ubi ea exposuimus. Idem enim significat: Magna est supra cælos, quod, Magnificata est usque ad cælos. Illa autem verba: Exsurge gloria mea, item illa: Exsurgam diluculo, intelligi possunt de resurrectione Domini, ipso scilicet David aliud supplicante, et Christo aliud promittente, et certum etiam resurrectionis suæ tempus præsignante. Profundo quippe diluculo surrexit, ut Lucas tradit²⁰. Gloriam vero suam beatus David Christum appellat, veluti, qui ex ejus semine nasciturus erat, et summa ei gloriam paratus.

Ut liberentur dilecti lui. Novus populus nimirum: Cum dilexisset enim, inquit, suos Jesus in mundo, in finem dilexit eos²¹.

D VERS. 7-14. Salvum fac dextera tua, et exaudi me. Deus locutus est in sancto suo. Exaltabor, et dividam Sicima, et vallem tabernaculorum dimittar. Meus est Galaa, et meus est Manasses, et Ephraim defensio capititis mei: Judas rex meus, Moab lebes spei mea. In Idumæam immittam calceamentum meum. Mih alienigenæ subditi sunt. Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam? Nonne tu, Deus, qui repulisti nos? Et non egredieris in virtutibus nostris? Da nobis auxilium

¹⁸ Joan. x, 14, 15. ¹⁹ Luc. xxiv, 1. ²⁰ Joan. xiii, 1.

Variæ lectiones.

(18) Imito vero, idem David orabat, et idem Christus pollicebatur. Expungenda itaque dictio aliud, autem sensum contrarium efficit.

de tribulatione, et rana salus hominis. In Deo sa- A σάμερος ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐξεισένη δὲ θεός ἐπειδή ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; Δόξα ἡμίν ψυχήσιν ἐπειδή γεωργίας, καὶ ματαλα σωτηρία ἀνθρώπου. Ἐν τῷ θεῷ ποιησομεν δύναμις, καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τοὺς δυχρόνους ἡμῶν. Καὶ ταῦτα πάντα καθεξῆς εὐρήσεις ἐν τῷ νόῳ φαλμῷ. Καὶ ζήτησον ἔκειται κατὰ τινάς λέξεις μικρόν τι παραλλάσσουσαν, ἀλλά γε τὴν αὐτὴν Εχουσι διάνοιαν. Μή θαυμάσῃς ἐκεῖ, εἰ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν ἑτέροις τιθησι πολλάκις φαλμοῖς· Εἴος; γάρ καὶ τοῦτο τοῖς Ἐβραιοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς προτάταις.

In finem ipsi David.

PSALMUS CVIII.

De hac inscriptione sæpe alibi dictum est. Illud animadvertisendum est, quod Propheta in hoc psalmo imprecantis quidem personam induere videtur; revera tamen prophetiam eorum malorum contextit, quæ proditorem Judam, atque ejus complices manebant. Est enim hic dicendi motus frequens in prophetis, et plurima exempla apud Scripturam inveniri possunt. Unde et Jesus Nave duodecim tribus dividens, quando in terram promissionis ingressi sunt, visus est jussu Dei quibusdam benedicere, et quibusdam mala imprecari. Benedictiones autem illæ, et maledictiones, futurorum prophetias continebant.

Vers. 2. Deus, laudem meam necaueris. Præsentem psalmum in persona Christi supplicantis credimus suisse conscriptum : qui cum hominis personam induisset, omnium hominum more, diutius etiam vivere cupiebat. Deum igitur alloqui introducitur Christus, in hoc psalmo, et dicere : Noli, Deus, extinguere aut silentio tradere laudem illam, quæ propter me, Filium tuum, tibi jugiter offertur ab iis qui mirabilia opera mea insipientes, summis te propterea glorificant laudibus. Vel : Noli Deus, extinguere laudem meam, qua assidue te laudo. Quia ad gloriam tuam refero. Silentio itaque non prætereras preces meas, quaseum laude offero (20).

Quia os peccatoris, et os dolosi super me aperatum est. Peccatorem et dolosum, Judam intellige, qui os suum adversus Salvatorem aperuit, quando cum principib[us] sacerdotum, et senioribus populi locutus est, ut Christum prodoret.

Vers. 3. Locuti sunt adversum me lingua dolosa. Judas nimis et principes sacerdotum, ac seniorum populi, dolos, atque insidias adversum me simul struentes.

Ei sermonibus odii circumdederunt me. Plena odio in me verba vomentes. Sæpen numero enim Judæi; qui Christo circumaderant, hujusmodi sermones proferebant, summo studio contendentes, ut ei aliquo pacto detraherent : quippe qui aut expresse contumelia eum afficiebant, aut perverse interrogabant.

Et impugnaverunt me gratis. Hoc est temere, et absque utilia causa.

A σάμερος ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐξεισένη δὲ θεός ἐπειδή ταῖς δυνάμεσιν ἡμῶν; Δόξα ἡμίν ψυχήσιν ἐπειδή γεωργίας, καὶ ματαλα σωτηρία ἀνθρώπου. Ἐν τῷ θεῷ ποιησομεν δύναμις, καὶ αὐτὸς ἐξουδενώσει τούς δυχρόνους ἡμῶν. Καὶ ταῦτα πάντα καθεξῆς εὐρήσεις ἐν τῷ νόῳ φαλμῷ. Καὶ ζήτησον ἔκειται κατὰ τινάς λέξεις μικρόν τι παραλλάσσουσαν, ἀλλά γε τὴν αὐτὴν Εχουσι διάνοιαν. Μή θαυμάσῃς ἐκεῖ, εἰ τὰ αὐτὰ καὶ ἐν ἑτέροις τιθησι πολλάκις φαλμοῖς· Εἴος; γάρ καὶ τοῦτο τοῖς Ἐβραιοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς προτάταις.

Εἰς τὸ τέλος ψαλμοῦ τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΕ'.

Καὶ περὶ ταύτης τῆς ἐπιγραφῆς εἰρηται διαφέρως ἐν ἑτέροις φαλμοῖς. Ὁ δὲ περὶ τῶν φαλμάδων ἐσχημάτισται μὲν εἰς ἄρδαν, ἔστι δὲ προφητεία μελλοντικῶν καταλήψεωνται κακῶν τῶν τε προδότην Ιούδαν, καὶ ἑτέρους τινάς. Καὶ γάρ ἐστι καὶ τοιούτον εἶδος ἐν ταῖς προφητείαις, καὶ μυρία τούτου παρὰ τῇ Γραφῇ παραδείγματα. Καὶ γάρ καὶ Ἱησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ διαιρῶν τὰς δώδεκα φυλὰς διετείλεται, ἐκελεύσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς μὲν εὐλογῆσαι, τὰς δὲ ἀράσασθαι· καὶ ἦσαν προφητεῖαι καὶ τὰ τῶν εὐλογιῶν, καὶ τὰ τῶν ἀρῶν.

Ο Θεός, τὴν αἰρεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς. Τὸν παρόντα φαλμὸν εἰς πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ συντεθεῖσαι λέγομεν, ἵστεύοντας ὡς ἀνθρώπου ζῆν ἐτι, καὶ τὰ προκείμενα λέγοντας· Ὁ Θεός, τὴν αἵνεσιν τὴν δὲ ἐμοῦ μὴ παρασιωπήσῃς, σοι (19) παρὰ τῶν δρῶντων ἀ ἐργάζομαι θαυμάσια, καὶ δοξαζόντων σε, μὴ καταπεύσῃς· ή, Τὴν αἵνεσίν μου, ήναινω σε αὐτὸς, πάντα δσα κατορθώσοι ἐπιγραφόμενος εἰς δόξαν σήν· ή, Τὴν μετὰ αἵνεσεως δέσησίν μου μὴ παρέλθῃς ἐν σιωπῇ.

C laudo. Quacunque enim operor, tibi ascribo, atque ad gloriam tuam refero (20).

Οτι στόμα ἀμαρτωλοῦ, καὶ στόμα δολοῦ ἐξ ἐμὲ τηρούθη. Τὸν Ιούδαν νόησον ἀμαρτωλὸν καὶ δόλιον, δει ήνοιεις στόμα, κατὰ τοῦ Σωτῆρος, δει συνελάησε τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις τοῦ λαοῦ περὶ τῆς προδοσίας.

D 'Ειλάησαρ κατέμοι γλώσση δολίᾳ. Οὐτός; τε - κακεῖνοι βάπτοντες δόλους καὶ ἐπιδουλάς.

Kai λέγοις μίσους ἀκύλωσάν με. Λέγοντες δήματα μίσους· πολλάκις γάρ οἱ Ιουδαῖοι, κυκλούντες αὐτὸν, Ελεγον τοιαῦτα, δασύροντες, ὑβρίζοντες, δρωτῶντες κακοήθως;

Kai ἐπολέμησάν με δωρεάν. Μάτην, ἀνευλόγως,

Variæ lectiones.

(19) Ita codex : sed videtur deesse aliquid, puta ἀναφερομένην, aut quid simile.

(20) Græca verba non continentem sensum ellipi-

ciunt, sed distinctum. Effertur enim per particulam ἡ. Vertendum itaque : *Vel silentio non prat., etc.*

Αντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, ἐριθέαλλόν με. Δέονται
ἀγαπᾶν με, καθεκάστην αὐτοὺς εὐεργετοῦντα καὶ
λόγων καὶ Ἑργῶν· οἱ δὲ τούναντίον διεκώμψον με,
πλάνον, καὶ παράνομον, καὶ ἀντίθεον ἀποχαλοῦν-
τέον με.

Ἐγώ δέ προσηνχόμην. Προσηνχόμην ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ γάρ ἐν τοῖς· Εὐαγγελίοις προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἐνομοθέτησεν. Ἡ προσηνχόμην ἐπικαλούμενος τὴν παρὰ σου βοήθειαν διαφέρως γάρ πρὸς τὸν Πατέρα προσευχόμενον αὐτὸν δηλοῦσιν οἱ εὐαγγελισταί.

*Kai θεωρο κατ' ἐμοῦ κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Εἰργά-
σαντο κατ' ἐμοῦ κακὰ, ἀνθ' ὧν εὐηργετήθησαν.*

*Καὶ μῖσος ἀπέτι τῆς ἀγαπήσεως μου. Ἀντὶ τῆς
ἀγάπης, ἣν τὴν πάπων αὐτούς.*

Καρδοστηρ ἐξ' αὐτὸν ἀμαρτωλόν. Τὸ κατάστη-
σον καὶ τὰ ἔξι, προσταχτικά τε καὶ εὐτικά,
ἴχουσι μὲν σχῆμα τοιούτον, σημασίαν δὲ μέλλοντο:,
ἀντὶ τοῦ **Καρδοστήσεται**, καὶ στήσεται, καὶ ἔξελε-
νται, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τάξον, φησὶν ἐπὶ τὴν 'Ιου-
δαίαν τὸ διάβολον. Εἰσῆλθε γάρ, φησὶν, εἰς αὐτὸν δ
Σατανᾶς. Τὸ δὲ **Καρδοστηρ**, ἀντὶ τοῦ **Παραγώ-
ρησον** καταστῆγαι, κατὰ τὸ τῆς Γραφῆς ίδιωμα,
περὶ οὗ πολλάκις εἰρήκαμεν.

Καὶ διδύολος στήγησε ἐκ· θρξῶν αὐτοῦ. Στήσεται ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστιν, οἰκειωθήσεται ὁ Σατανᾶς αὐτῷ. Τῶν οἰκείων γάρ ή δεξιά στάσις. Διὸ καὶ οἱ δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ τῆς δεξιᾶς δέξιωνται στάσεως· καὶ ἐτέρως δὲ, Στήσεται ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστι δεξιάς πράξεις ἀποτελῶν. Εἰ δὲ καὶ περὶ Ἰησοῦ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως γέγραπται, διτὶ καὶ διδύολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἐκεῖ πρόσκειται διτὶ τοῦ ἀντιστῆναι αὐτῷ· ἵστη γάρ ἐκ τῶν δεξιῶν αὐτοῦ μαχόμενος ταῖς δεξιαῖς αὐτοῦ πράξεσιν.

'Ερ τῷ κρίνεσθαι αὐτὸν, ἐξέλιθοι καταδεικνύεσθαι. Έν τῷ κρίνεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ιδίου συνειδότος, ἐκελεύεται ἀπὸ τοῦ συνεδρίου κατεκριμένος· καὶ Μεταμεληθεῖς γάρ, φρστν, ἀπεστρεψε τὰ τριάκοντα ἀρτύρια τοῖς ἀρχιερεῦσιν καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, λέγων· Ἡμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθώον. Οἱ δὲ εἶπον· Τι πρὸς ήμᾶς; σὺ δύεις· ὅφει βαντοῦ γάρ κατεκρίθη, καὶ ὅπ' ἔκεινων· καταγνῶσεως γάρ το. Σὺ δέ διέστης.

Καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενέσθω εἰς ἀμαρτιῶν.
Εἰς ἀποτυχίαν. "Οτε γὰρ ἀπέκλινε πρὸς τοὺς ἐχθρούς
τοῦ Χριστοῦ, προσηγένετο μετ' αὐτῶν ἐξολοθρευθῆναι
καὶ τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ · ἢ ἀπλῶς
ἀποτελέσται ὡς αἰτεῖ, διὰ τὴν δυστροφίαν αὐτῶν.
ejus memoria deleretur. Inanis igitur sicut huiusmodi
est, quod omnis ejus oratio aberrabit, quod non
licet ejus mores.

*Γερνθήτωσαται ἡμέραι αὐτοῦ δλίγιατ. Τελευτῇ
σει ταχέως. Μετά γάρ την προδοσίαν δλίγον ἐπέζησε,
καὶ εὐθὺς ἀπῆξατο.*

Vers. 4. Pro eo, ut me diligenter, detrahebant mihi. Cum diligere me debuissent, qui assidue verbo et opere beneficia in eos contuleram, hi contra deridebant me, seductorem, iniquum, et Deo adversarium appellantes⁷¹.

*Ego autem orabam. Orabam pro eis. In Evangelio
quippe orari jussit Christus pro calumniantibus.
Vel : Orabam invocans auxilium tuum. Szépenkínero-
enim orasse cum ad Patrem, ibidem legimus.*

VERS. 5. *Et posuerunt adversum me mala pro bonis. Ipsi, inquit, contra operati sunt in me mala, pro beneficiis a me in eos collatis.*

*Et odium pro dilectione mea. Pro dilectione, qua
B eos proseguebar.*

VERS. C. *Constitue super eum peccatorem.* Verbum
Constitue, et alia verba imperativi et optativi modi,
quæ sequuntur, quanquam sub ejusmodi figura lo-
quendi sint posita, habent tamen significationem
futuri temporis, ac si dixisset : *Constituet*, *stabit*,
exibit, et sic de singulis : *Constitue*, inquit, dia-
bolum super Judam : *intravit enim*, ut legimus in
Evangelio, in eum *Satanas* ¹⁰. *Constitue* vero posuit,
pro Pernite constitui, juxta peculiare illud Scri-
pturae idioma, de quo saepè diximus.

C *Et diabolus stet a dexteris ejus.* Hoc est, sicut ei
Satanas familiaris : solent enim familiares ac do-
mestici alicujus stare ei a dextris. Atque ideo justis
Deus dextram regionem in futuro judicio assigna-
vit. Et aliter : Diabolus stabit a dextris ejus, dex-
tras illius operationes rapiens. Quod si apud Za-
chariam prophetam scriptum legimus de Iesu
Magno pontifice, quod *diabolus steterit a dex-
tris ejus*⁷³, animadvertisendum est, illic addi can-
sam, ut adversaretur ei. Stetit enim a dextris
ejus, ut bona, ac dextera illius opera impugna-
ret.

VERS. 7. *Cum judicetur, exeat condemnatus. Cum
a morsu propriæ conscientiæ condemnatus fuerit,
exibit de Judæorum concilio condemnatus : Pauci-
tentia enim ductus retulit triginta argenteos prin-
cipibus sacerdotum, et senioribus, dicens : Peccari
tradens sanguinem innocentem. Illi autem dixerunt,
D Quid ad nos? tu videbis¹⁴. A scipso itaque atque ab
illis pariter condemnatus est: condemnantium enim
verba sunt: Tu videbis.*

Et oratio ejus fiat in errorem. Aberret, inquit, ejus oratio et non consequatur, quod postulat. Optabat enim Judas, votisque ac precibus ipse patriter, ac Christi intimici, quibus se conjuxerat, id unum petebant, ut exterminaretur Christus, et eorum oratio, et volum. Vel, generaliter etiam disfructur optatis rebus, ob pravos ac perversos sci-

VERS. 8. *Fiant dies ejus pauci. Cito post proditio
nem morietur. Mollico enim tempore supervixit,
cum paulo post suffocatus sit.*

"Naumb. x. 44" "Joan. XIII. 27" "Zachar.

III. 1. "Maithi. xxvii. 3, 4.

*Et episcopatum ejus accipiat alter. Matthias sci-
licet, qui illius apostolatum sortitus est Apostoli
quippe, episcopi, hoc est, custodes erant et pasto-
res credentium.*

Vers. 9. *Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vi-
dua. Hæc, et quæ sequuntur ad Judam perlinere
non violentur, cum de uxore, aut de filiis ejus, sa-
era Historia nobis nihil tradiderit. Atque ideo
Chrysostomus dicit hæc predicta esse de alio quo-
dam, qui post redditum populi e Babylone, sacer-
dotium invadere conatus est, in quo manifeste
hæc omnia adimpta esse traduntur.*

Vers. 10. *Fluctuant transferantur filii ejus, et
mendicent. Veluti tempestate concussi ex proprie-
domus sede transferentur, et mendicabunt, pau-
pertatem una cum cæteris calamitatibus susti-
nentes.*

*Ejiciantur de habitaculis suis. Ex ipsis etiam
habitaculis ejiciantur, nec in eis dabitur habitudi-
facultas. Per habitacula autem (ut Græca dictio, ol-
ekopeða, significantius denotat), ruinas domorum
intelligit. Hujusmodi vero pœnas dabunt, quia pa-
ternæ iniuitatis fuere participes.*

Vers. 11. *Scrutetur fenerator omnem substantiam
ejus. Scrutabitur eam fenerator, querens sibi
reddi quæ erediderat.*

*Et diripient alieni labores ejus. Post fenerato-
rem, isti rapient quæcumque fuerint relicta.*

Vers. 12. *Non sit illi adjutor. Nemo ei opem ali-
quam ferat : post mortem scilicet.*

*Nec sit, qui misereatur pupillis ejus. Nec erit ali-
quis, qui eorum misereatur, ob rationem superiorius
dictam.*

Vers. 13. *Fiant filii ejus in exterminationem.
Sed nec simpliciter exterminabitur : quinimo
et ipsi erunt sine prole. Addidit enim Propheta di-
ceret :*

*In generatione una deleatur nomen ejus. Delebitur
ejus memoria conclusa in una generatione : in
unica, inquam, generatione ipsorum filiorum, nul-
lis aliis post se liberis relictis.*

Vers. 14. *In memoriam redeat iniuitas paren-
tum ejus in conceptu Domini. Parentum, hoc est,
patris, et avi, et aliorum majorum. Nam de matre
particulariter inserius dicit. Horum vero iniuitas
redibit in memoriam : quia una adjutores ei fuere,
vel quia filios restituerunt ad vitia. Redituram autem
non dimittetur eis delictum nec oblitterabitur, aut
præstitum eorum delictis.*

*Et peccatum matris ejus non deleatur. Non dele-
bitur : quia simul cum parentum iniuitas pecca-
tum matris condemnabitur. Per iniuitatem autem
et per peccatum istorum, institutionem filiorum
intelligit ad vitia, vel consensum, aut auxilium
præstitum eorum delictis.*

Vers. 15. *Fiant coram Domino semper. Eorum
peccata et iniuitates erunt semper coram Deo, id
est, nunquam eorum obliviscetur Deus.*

A *Kai tὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἔτερος. Τι-
ἀποστολικήν αὐτοῦ ἐπισκοπὴν λήψεται ἔτερος. Ο
Μαθίας δηλονότι δ ἀντὶ αὐτοῦ κληρωθεῖς· εἰς ἀπό-
στολος γὰρ τῶν πιστεύντων φύλακες ἡσαν καὶ ποι-
μένες.*

*Γενηθήσασται οἱ νιοὶ αὐτοῦ ὄρφανοι, καὶ τὴν
τυρὴν αὐτοῦ κήρα. Τοῦτο καὶ τὰ ἔχῆς οὐκ ἀφο-
ρῶσι πρὸς τὸν Ἰούδαν· οὐδὲν γὰρ περὶ γυναικῶν
αὐτοῦ καὶ τέκνων ἴστρονται. Διό φησιν ὁ Χρυσόστο-
μος περὶ ἑτέρου ταῦτα προφητεῦσαι τὸν Αστίδ, ἐπι-
βουλεύσαντος στὴν Ἱερασύνην μετὰ τοὺς χρόνους τῆς
ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανόδου, εἰς δὲν καὶ προδήλως πε-
πληρώσαται πάντα.*

B *Σαλευόμενοι μεταναστήσασται οἱ νιοὶ αὐτοῦ,
καὶ ἀπαιτησάστασται. Διασειδίμενοι μεταναστήσονται
ἀπὸ τοῦ Ιδίου οἰκου, καὶ ἀπαιτήσουσι, πρὸς τὴν ὁρίζα-
νιὰν καὶ μετανάστασιν καὶ πενταν ὑφιστάμενοι.*

*Ἐκβιηθήσασται ἐκ τῶν οἰκοκέδων αὐτῶν.
Ἐκβιηθήσονται καὶ ἔξαυτῶν, μηδὲ ἐν αὐτοῖς οἰκεῖν
συγχωρούμενοι. Οἰκόπεδα δὲ τὰ ἵρείπια τῶν οἰκ.ῶν.
Τοιαύτην γὰρ, καὶ οὗτοι δώσουσι δίκην, ὡς κοινω-
νήσαντες τὴς τοῦ πατρὸς μοχθηρίας.*

*Ἐξερευνησάτε δανειστής κάρτα δσα ὑπάρ-
χει αὐτῷ. Ἐξερευνήσεις ζητῶν ικάνων τῶν χρεῶν,
οἵς ἔτι ζῶν περιπέπτωσι.*

*Καὶ διαρκασάστασται ἀλλότριοι τοὺς κόπους αὐ-
τοῦ. Διαρπάσουσι μετὰ τὸν δανειστὴν τὰ ὑποει-
C φθέντα.*

*Μή ὑπαρξάτω αὐτῷ ἀντιληφτεωρ. Οὐχ ὑπάρξει·
μετὰ θάνατον δηλονότι.*

*Μηδὲ γενηθήτω οἰκείμων τοῖς ὄρφαροῖς αὐτοῦ.
Οὐ γενηθήσεται διὰ τὴν ἀνωτέρω φῆθεσαν αἰτίαν.*

*Γενηθήτω τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς δξο.διθέρευσιν.
Ἐξολοθρευθήσονται, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἄγονα·
ἴπτηγαγε γάρ.*

*Ἐρ γερεῷ μιᾶς ἔξαλειφθεῖη τὸ δρομα αὐτοῦ.
Ἐξαλειφθήσεται τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, ἐν γενεᾷ
μιᾶς συγκλειόμενον, τῇ τῶν τέκνων μόνων, μη
ὑπολιμπανομένων ἐκγόνων.*

D *Ἀναμηνθήσειη ἡ ἀνομία τῶν πατέρων ἐγαρτι-
κυρίου. Τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ πάππου, ὡς κάκείνων ἡ
συμπραξάντων αὐτῷ, ἡ παιδοτριβήσαντων εἰς κα-
κάταν. Ἀναμηνθήσεται δὲ, ἀντὶ τοῦ Οὐ παροραθήσε-
ται καὶ οὐ συγχωρθήσεται αὐτοῖς.*

*Καὶ ἡ ἀμαρτία τῆς μητρὸς αὐτοῦ μὴ ἔξαλειφθεῖη.
Οὐχ ἔξαλειφθήσεται, κάκείνης δομίων τοῖς πατέραις
αὐτοῦ καταχρινομένης. Ἀνομίαν δὲ καὶ ἀμαρτίαν
λέγει, τὴν ἐπὶ τῷ συμπράξεις ἡ παιδοτριβήσει εἰς
κακάν, ὡς εἰρηται.*

*Γενηθήσασται ἐγαρτίον Κυρίου διὰ καντός.
Γενήσονται ἡ ἀνομία, καὶ ἡ ἀμαρτία αὐτῶν ἀνεπί-
ληστοι, δεὶς ξενοῦται παρὰ Θεοῦ.*

Kai δέξιολοθρευθείη δὲ τῆς γῆς τὸ μημόδουνον αὐτοῦ. Πάλιν εἰς τὴν περὶ τοῦ Ἰούδα προφητείαν ἀνέδραμε· εἶδος γάρ καὶ τοῦτο, προφητείας μεταξὺ διακόπτειν, ὑπόθεσιν ἐτέθραν ἐμβάλλειν, εἴται πάλιν ἀπὸ τὴν προτέραν ἀνάγεσθαι, καθὼς ἀνύφηγήσεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. Ἐξολοθρευθήσεται, φησι, μήτε κτήσεως τίνος, μήτε γενεᾶς κατὰ διαδοχὴν τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ σωζούσης.

Ἄρδ' ὡρ, οὐχ δημήσθη ποιῆσαι ἔλεος. Διότι, φησιν, οὐκ ἥθελησε ποιῆσαι ἔλεος, εἰς τὸν ἀδίκων ἐπιβουλευόμενον· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συνέπραξε τοὺς ἐπιβουλευόντας. Διότι, οὐκ ἐμνήσθη δῶν εὐηργετήθη παρὰ τοῦ Χριστοῦ· ὥστε μνησθεῖς αὐτῶν, ποιῆσαι ἔλεος, εἴτουν ἐλεῆσαι.

Kai κατεδίωξεν ἀνθρώπων κένητα καὶ κτηγόρη, καὶ καταρευτέρων τῇ καρδίᾳ, τοῦ θανατώσαι. Κατεδίωξεν αὐτὸν δὲτ λαβὼν δχλὸν πολλὸν μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, ἥλθε ζητῶν αὐτὸν. Πλένεις δὲ καὶ πτωχὸς, δὲ Χριστός, διὰ τὴν εὐτέλειαν τῆς σαρκὸς, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν ἀνάγνωθε καὶ τὴν ἐξήγησιν τοῦ αὐτοῦ στίχου τοῦ μὲν φαλμοῦ. Καταρευγμένος δὲ τῇ καρδίᾳ, κατὰ τὸ, Μάθετε δὲ ἁμοῦ, δτε χρῆσος εἰμι καὶ τακτιός τῇ καρδίᾳ.

Καὶ ἡγάησε κατάρα, καὶ ἤξει αὐτῷ, καὶ οὐκ ἥθελησεν εὐλογίας, καὶ μαρτυρήσεται ἀπὸ αὐτοῦ. Διὰ τῶν ἔργων γάρ, τὴν μὲν ἐπεσκάσατο, τὴν δὲ ἀπεκρούσατο· καὶ καταρῶνται μὲν αὐτῷ πάντες οἱ εὐσεβεῖς, εὐλόγεις δὲ οὐδεῖς.

Καὶ ἐτεθύνατο κατάρα, ὡς ἴματιον. "Ολον αὐτὸν δι' ὅλου συνέχουσαν, καὶ μὴ χωρίζομένην· ἐνεθύνατο δὲ αὐτὴν, διὰ τοῦ μίσους τῆς προδοσίας.

Καὶ εἰτῆλθεν ὡσεὶ ὕδωρ εἰς τὰ ἔγκατα αὐτοῦ. Οὐκ ἔξω μόνον περιέσχεν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἔνδον ἔχωρησε.

Καὶ ὥστε εἰλαιον ἐτοῖς δοτέοις αὐτοῦ. Οὐκ ἔνδον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔνδοτέρω. Αἴξει δὲ τὸ πρᾶγμα, δηλῶν τὸ μέγεθος τῆς κατάρας· καὶ διὰ μὲν τοῦ ὕδατος, αἰνιττόμενος τὸ σφρόδρων αὐτῆς· διὰ δὲ τοῦ εἰλαιοῦ τὸ δυσάκνικτον, καὶ μόνιμον.

Γενηθήτω αὐτῷ ὡς ἴματιον, δὲ πέρισσαλλεται, καὶ ὥστε ζάρη, ηγε διὰ κατεδέ περιζώνυται. Γενήσεται ὥστε συνέχειν, καὶ διασφίγγειν αὐτὸν.

Τοῦτο τὸ ἔργον τῶν ἐνδιαβαλλόντων με καρὰ Κυρίου. Αὕτη ἡ τιμωρία παρὰ Κυρίου τῶν ἐν Ἰουδαίοις διαβαλλόντων με, τουτέστι, τοῦ Ἰούδα, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν. Τοῦτο τὸ κολαστικὸν ἔργον, περὶ οὗ προειρηται, δτε πείσεται τίθε, καὶ τόδε· ή τῶν

¹⁰ Matth. xi, 29.

A *Et exterminetur de terra memoria ejus.* Rursus ad prophetiam revertitur de Iuda, et est modus hic quidam, consuetus aliquando apud prophetas, quo prophetias intercidunt, et alia in medio ponunt, ac rursus ad primum argumentum redeunt, sicuti suhministraverit sanctus Spiritus. Exterminabitur vero memoria ejus, quia nec bona ejus, nec generatio per successiones, illius memoriam servabunt.

B *Vers. 16. Eo quod non recordatus est facere misericordiam.* Quoniam, inquit, noluit facere misericordiam erga eum, qui summis impetibus injuris, et multiplicitibus oppressus fuit insidiis. Quinimo cum ipsis etiam insidiatoribus conspiravit, beneficiorum sibi a Christo collatorum immemor. Nam si minimisset, verisimile est facturum eum fuisse misericordiam, hoc est, illius miserturum suis.

Vers. 17. Et persecutus est hominem pauperem, et inopem, et compunctum corde, ut mortificaret. Persecutus vero cum est, quando accepta turba multa a principibus sacerdotum et senioribus populi, cum gladiis et lignis venit, ut eum quæreret. Inops autem et pauper Christus dicitur, obtemperatatem assumptæ carnis, et quia adeo inops erat, ut non haberet, ubi caput reclinaret, ut diximus in principio psalmi xl. *Compunctum vero corde dixit, juxta illud: Discite a me, quia misericordia, et humiliis corde* ¹¹.

C *Vers. 18. Et dilexit maledictionem, et veniet ei, et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo.* Propriis enim operibus alteram attraxit, et alteram repulit: et maledicent quidem ei plii ac fideles omnes, benedicet autem nemo.

Et induitus est maledictione, quasi vestimento. Maledictione, inquam, qua prorsus semper detinebatur, quæ nunquam ab eo aberat. Indutus est autem ea, proditione intercedente.

Et ingressa est quasi aqua interiora ejus. Non exterius tantum hujusmodi maledictio eum circumdedit, sed ea etiam, non secus atque aqua, intrinsecus imbutus est.

D *Et quasi oleum in ossibus ejus.* Nec tantum ingressa est, sed ultra etiam interius magis penetravit. Auget autem sermone suo hoc factum Prophetæ, grandem esse indicans maledictionis cumulum. Et per aquam quidem, ejus vehementiam ostendit, per oleum vero difficultatem in abluedo, et consequenter illius diuturnitatem.

Vers. 19. Fiat ei quasi vestimentum, quo circumdatur, et quasi zona, qua semper accingitur. Ea scilicet ratione, ut perpetuo eum contineat et perstringat.

Vers. 20. Hoc opus detrahentium mihi a Domino. Hoc opus, id est, bæc poena, seu hoc opus poenarum, quas supra commemoravimus Iudam et complices passuros esse: bæc, inquam, poena, Judæ et sociorum. mihi detrahentium, a Domino erit.

Vel juxta aliam litteram, hoc est, opus hominum A ἐνδιαβαλλόντων αε παρὰ Κυρίου, εν τῷ λέγειν με detrahentium mihi apud Dominum, dum scilicet me Deo dicunt adversarium esse.

*Et eloquentum mala adversus animam meam.
Diximus in psalmo XL, ibi : Adversum me cogitabant mala mihi.*

Vers. 21. *Et tu, Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum. Fac in me misericordiam. Non quia ea ego dignus sim, sed propter te, qui misericors es. Humano autem more Christus hic preces suas fundit, docens nos, utl animi moderatione, si quando injuria afficiamur, atque hoc pacto divinum nobis auxilium attrahere. Dictum est etiam in eodem psalmo ex Christi persona : Tu autem, Domine, miserere mei; et multa alia ejusmodi in xxi psalmo legi possunt.*

Quia bona est misericordia tua. Hoc est, semper utilis atque efficax. Humana quippe misericordia sapienti numero inefficax est, interdum vero etiam nocet.

Vers. 22. *Libera me quia inops, et pauper sum ego. De inope et paupere superius diximus. Legimus etiam dictum ex Christi persona, in psalmo xxi : Libera a framea, Deus, animam meam; et in Evangelio : Pater, salva me ex hac hora⁷⁶.*

Et cor meum turbatum est intra me. Legimus quiam eum dixisse in Evangelio : Nunc anima mea turbata est⁷⁷; item : Tristis est anima mea usque ad mortem⁷⁸.

Vers. 23. *Sicut umbra, quae declinat, ablatus sum. Tam cito ablatus sum, inquit, sicut austerior umbra cum deleatur. Præpositio autem illa quæ habetur in dictione Græca, ἀντανηρέθην, aut superflua est Hebraici sermonis more, aut idem sibi vult ac si diceretur : Pro bonis, quæ eis contuli, ego contra illis ablatus, atque interecepitus sum.*

Et excussus sum sicut locustæ. Tant facile, inquit, ob similitudinem eorum invidiam e præsenti vita excussus sum, ut locustæ executiuntur, si quando ventis fuerint agitatæ.

Vers. 24. *Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum. Duram quippe atque asperam vitam agebat Dominus, et testimoniū reddunt quadraginta jejunii dies, et panes illi hordeacei, et spicas quæ vellebantur a discipulis : tametsi, benigna quadam dispensatione, lautiō aliquando mensa uteretur. Et caro mea immutata, seu commutata est ad asperitatem et squalliditatem quamidam, atque hoc propter indigentiam olei : quia scilicet oleo unctus non sum. Solebant enim veteres ungī, cum lavarentur.*

Vers. 25. *Et ego factus sum opprobrium illis. Illis, inquam, sanguinolentis Iudeis, qui Christum reprobarant atque ei illudebant, ut scribunt Evangelistæ.*

Viderunt me, et commoverunt capita sua. Vide-

Kai τῶν λαλούντων πονηρὰ κατὰ τῆς ψυχῆς μου. Εἴρηται ἐν τῷ δηλωθέντι μ' φαλμῷ Κατ' ἐμοῦ, ἀλογίζοτο καὶ μοι, καὶ ζήτησον τὴν ἑξῆγησιν αὐτοῦ.

Kui, Κύριε, ποιησον μετ' ἔμοι, ἔτεκεν τοῦ ὀντόματός σου. Ποίησον εἰς ἐμὲ Θεος δηλούντα, οὐκ ἐπειδὴ ἀξίος εἰμι, ἀλλὰ διὸ σαυτὸν, ὅτι φιλάνθρωπος εἰ, καὶ ἐλεήμων. Ως δυνθρωτὸς δὲ καθικετεύει, παιδεύων ἡμᾶς ἀδικουμένους μετριοφρονεῖν, καὶ οὕτω τὴν θείαν ἐπισπάσθαι βοήθειαν. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ δηλωθέντι φαλμῷ Σὺ δέ, Κύριε, ἐλέησόν με· καὶ ἐν τῷ κα', πολλὰ τοιαῦτα γέγραπτα:

"Οτι χρηστὸν τὸ διλεῖδε σου. "Οτι χρηστὸν δεῖ, δις ενεργόν· τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων, έστιν διε βίασερόν, καὶ ἀνυνέργητον.

"Ρύσαι με δεῖ πτερωχός καὶ πέτης εἰμὶ ἄττῳ. Περὶ πτυχῶν καὶ πένητος, ἀνωτέρω δεδήλωται. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ κα' φαλμῷ. "Ρύσαι ἀπὸ φομαῖας τὴν ψυχὴν μου· καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δὲ γέγραπται· Πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης.

Kai ή καρδία μου τετάρακται ἐτόσι μου. Καὶ τοῦτο ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται· Νῦν γάρ, φησιν, η ψυχή μου τετάρακται· καὶ Περιλλυπός έστιν η ψυχή μου, ἐώς θαράτου.

"Οσει σκιὰ ἐν τῷ ἀκυλίται αὐτήν. ἀτερηρόθηρ. Ἄγρρεθην οὖτα ταχέως, θοει σκιά, ἐν τῷ, ἀφανισθήναις αὐτήν. "Η τοίνυν περιττὴ ἡ πρόθεσις κατ' ίδιωμα τῆς Ἐβραϊδος διαλέκτου· ή, 'Αντι τῶν ἀγαθῶν ὃν ἐποίησα αὐτοῖς, ἀντανηρέθην.

Kai δεστιράχθηρ ώσει ἀκρίθει. Οὔτως εὐκλίως ώσει ἀκρίδες· ἐξεινάχθην δὲ τῆς παρούσης ζωῆς, ὑπὸ τοῦ φόνου· ώσει ἀκρίδες τυχόντας τόπου, ὑπὸ ἀνέμου.

Tὰ γόνατά μου ησθέρησαν διὰ πτερωχίας, καὶ η σάρξ μου ἥλιοισθη, δι' ἔλαιον. Ἐστεναγμένον γάρ καὶ κατεσκληότα, καὶ αὐχμηρὸν βίον ἔζησε· καὶ μάρτυς ἡ τεσσαρακονθήμερος γηστεία, καὶ οἱ χριθίνοις καὶ οἱ τιλλόμενοι παρὰ τῶν μαθητῶν στάχυες· εἰ καὶ κατ' οἰκονομίαν, έστειν διε μετελάμβανεν ἱλαρωτέρας τραπέζης. Καὶ η σάρξ μου, φησιν, ἥλιοισθη πρὸς σκληρίτης καὶ δυσμορφίαν, δι' Ἑνδειαν ἀλαισού, δι' ἀναλειψίαν· οἱ παλαιοὶ γάρ, λουσμένοι ἥλειφοντο.

Κάγὼ ἁτσερήθηρ δρειδος αὐτοῖς. Τοῖς μιαρφόνοις ιουδαίοις· ὧνειδίζον γάρ καὶ ἀνέπταιζον αὐτῷ, ὡς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ιστόρηται.

Εἰδοσάρ με, καὶ ἀσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν.

⁷⁶ Joan. xii, 27. ⁷⁷ Ibid. ⁷⁸ Matth. xxvi, 38.

Εἶδον με χρεμάμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· Οἱ δὲ πι-
ραπορευόμενοι ἐβλασφήμουντο αὐτὸν, κινούντες
τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες· Ὁ κατα-
λύωτος τὸν ναὸν καὶ ἐρ τριστὸν ημέραις οἰκοδομῶν,
σῶσον σεαυτόν.

Βοήθησόν μοι, Κύριε δ Θεός μου, καὶ σῶσόν
με κατὰ τὸ ἔλεός σου. Νῦν περ ὡς ἀνθρώπος ἐπα-
θεν, οὕτω καὶ ὡς ἀνθρώπος παρακαλεῖ τὸν Θεόν.
Τὸ δὲ Κατὰ τὸ ἔλεός σου, ἀντὶ Ἐν τῷ θέξι σου
ἢ ὡς ἐλεήμων.

Kαὶ γνώτωσαρ δὲι η̄ χείρ σου αὔτη, καὶ σὺ,
Κύριε, ἐποίησας αὐτήν. "Οτι ἡ βοήθειά σου αὕτη
ἡ βοήθεια τουτέστι." Οτι σῇ ἡ βοήθεια καλάντηληψίς,
βοηθοῦντος, ὡς ἡ απημένψις καὶ οὐ παρορώντος,
ὡς ἀντίθεου.

Καταράσσονται αὐτοί, καὶ σὺ εἰλογήσεις. "Ἐλε-
γον γάρ οἱ θεομάχοι· Μῆτις τῶν ἀρχόντων ἐπι-
στενοσεῖ εἰς αὐτὸν, ἡ ἐκ τῶν Φαρισαίων; ἀλλ'
δύλος οὗτος δι μὴ γνώσκων τὸν τόμον, ἐπικα-
τάρατοι εἰσον. Κατάρα δὲ δλλως, καὶ ἡ βλασφημία.

Οι ἐπαριστάμενοι με αἰσχυνθίστωσαν. Αἰσχυ-
νθίζονται, ἡ κατὰ τὴν ἐμήν ἀνάστασιν, ἡ μετὰ τὴν
παγκόσμουν.

Ὄ δε δοῦλός σου εἴσγραπθήσεται. Ἐπὶ τοῖς
σεωταρένοις τῶν ἀνθρώπων.

Ἐρδυσάσθωσαρ οἱ ἐνδιαβάλλοντες με, ἐντρο-
πήν. Ἐνδύσονται αἰσχύνην, εἰς πάντα τὰ ἔθνη,
διασκορπιζόμενοι, καὶ δουλεύοντες, καὶ ἀτιμαζό-
μενοι.

Καὶ περιβιβλέσθωσαρ ὡς δικιοΐδαι αἰσχύνην
αὐτῶν. Περιβαλοῦνται. Τὰ αὐτὰ δὲ λέγει καὶ νῦν
διπλοῖς δὲ τὸ διπλοῦν ἴματον.

Ἐξομοιογήσομαι τῷ Κυρίῳ σφόδρῳ ἐτῷ
στοματὶ μου. Εὐχαριστήσω, ὡς Ἀριστη καὶ Σωτῆρι.

Καὶ ἐτ μέσῳ πολιώρων αἰρέσων αὔτόν. Καὶ δυ-
τικοὶ εὐχαριστεῖ, καὶ αἰνεῖ αὐτὸν ἐν μέσῳ πολλῶν,
ἀνγινωσκούντων τῶν Εὐαγγελίων, ἐν οἷς δοξάζει
τὸν Πατέρα.

"Οτι παρέστη ἐκ δεξιῶν πένητος τοῦ σῶσαι ἐκ
τῶν καταδιωκόντων τὴν ψυχὴν μου. Ἐκ τοῦ
δεξιοῦ γάρ μέρους, οἱ συμμαχοῦντες περίστανται· ἡ
καὶ δλλως· Ἐκ τῶν δεξιῶν πράξεων, παρέστη ἐπὶ¹
τῶν ἀρετῶν ἐπιπλέωνος εἰς ἀντίληψιν, καὶ ξεσεν
αὐτὸν, ἀναστήσας ἐκ τῶν νεκρῶν.

Ψαλμὸς τῷ Δασδί.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΘ'.

Εἰρηται περὶ τῆς τοιαύτης ἐπιγραφῆς πολλάκις.
Εἰς τὸν Χριστὸν δὲ, καὶ δι παρὸν ψαλμὸς ἀναγέγρα-
πται.

Εἶπεν δ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. Ὁ Θεός καὶ Πα-
τήρ, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Γάδον, μετὰ τὴν ἀπὸ γῆς
εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν. Εἰ δὲ γέραπται· Κύριος
δ Θεός σου Κύριος εἰς ἐστιν, οὐ πρὸς ἀθέτησιν
τοῦτο τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν
τῶν οὐκ δυτιῶν θεῶν. Εἶπε δὲ θεοπερπῶς· καὶ τοῦτο
δὲ τὸ βῆτον ἐμφάσατε τὰ στόματα τῶν Ιουδαίων.

Aγνοι με suspensum in ligno : Pertranssunt enim
blasphemabunt eum, moventes capita sua, et dicen-
tes : O qui destruis templum, et in tribus diebus adi-
ficias illud, salva temet ipsum ²⁰.

VERS. 26. *Adjuva me, Domine Deus meus, et sal-
vum me fac secundum misericordiam tuam. Quem-
admodum, velut homo patiebatur, ita etiam velut
homo preces fundit ad Deum. Quod vero ait : Se-
cundum misericordiam tuam, id est, In mis-
ericordia tua, et tanquam misericors.*

VERS. 27. *Et sciant, quia manus tua haec, et tu,
Domine, fecisti eam. Sciant, inquit, quod auxilium
hoc tuum est. Adjuvasti enim me, tanquam Filium
dilectum, nee despexit veluti tibi adversarium.*

VERS. 28. *Maledicent illi, et tu benedices. Dicebant
enim Iudei illi Deo iniusti : Nunquid aliquis ex
principiis credidit in eum, aut ex Phariseis? sed turba
haec, quae non cognoscit legem, maledicta est ²¹.
Maledictio etiam dicitur blasphemia.*

*Qui insurgunt in me, confundantur. Post resur-
rectionem enim meam, aut post universalem re-
surrectionem, omnino confundentur.*

*Servus autem tuus latabitur, propter homines
qui salvi fuerint.*

VERS. 29. *Induantur, qui detrahunt mihi, pudore.
Induentur confusione, dispersi in omnes gentes,
servituti adducti, atque inhonorati.*

C

*Et operiantur, quasi diploide, confusione sua.
Euendeū sensum aliis repetit verbis. Diplois autem
est vestis duplex.*

VERS. 30. *Confitebor Domino valde in ore meo
Gratias ei agam, Liberatori et Salvatori.*

*In medio multorum laudabo eum. Vere gratias
Deo agit Christus, et vere laudat eum in medio
multorum, cum assidue in Ecclesia legitur Evan-
gelia, in quibus Patrem laudat et glorificat.*

VERS. 31. *Quia astitit a dextris pauperis, ut sul-
ram faceret a persequentiis animam meam. A dex-
tera enim parte astanti, qui in bello alicui opem
firunt. Vel aliter : Astitit ex dexteris actionibus,
allectus ad ejus auxilium, ab illius virtutibus : et
D salvavit eum, suscitando illum a mortuis.*

Psalmus ipsi David.

PSALMUS CIX.

*De hac inscriptione sive dictum est. Hunc autem
psalmum Propheta in Christum conscripsit.*

VERS. 1. *Dixit Dominus Domino meo. Pater as-
sumpto in cœlum Christo Domino dixit verba quæ
sequuntur. Dominum autem Patrem, et Dominum
etiam Filium appellat, divinitatem indicans utrius-
que personæ. Quod si alibi scriptum legimus : Do-
minus Deus tuus, Dominus unus est ²², dictum id
sunt, non ut unigenitum Filium Deum esse negaret,*

²⁰ Matth. xxvii, 39, 40. ²¹ Joan. vii, 48, 49. ²² Deut. vi, 4.

sed ut eos qui falso dīi putabantur, a vero Deo distingueret. Dixisse autem eo modo Deum intellige, quo dignum ac congruum est illum loqui. Hujusmodi autem verbis impiorum Judæorum ora obstruuntur.

Dicant enim, quæso, quinam sint hi duo Domini regis David, quorum alter ex ventre ante luciferum est genitus, et sacerdotio honoratus secundum ordinem Melchisedech. Neque enim hiscere etiam poterunt.

Sede a dextris meis. Quemadmodum per dictiōnēm Dominus, Patri ac Filio æque attributam, ita etiam per sedem Filii a dextris Patris, æqualis honor Filii cum Patre manifestatur. Quorum enim sedes æqualis est, eorumdem commune est etiam imperium. Sileant igitur Arius, et Eunomius, qui æqualem Patri Filiū negant. Quoniam vero Deus Pater incorporeus est, et dexteram non habet aut sinistram (corporum enim hæc sunt), restat ut per sedem, requiem et fruitionem divini imperii intelligamus, utrique eorum propriam, et honore parem.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Judæos, gentiles, hereticos, et dæmones. Dictio autem, donec, non ad distinctionem futuri temporis posita est, sed quemadmodum æque alibi diximus, certum tempus designat, et usquequo, non tollens aliud postea futurum tempus, ut egregie declarat Gregorius Theologus in primo sermone de Filio; et nos etiam antiquos seculi Patres, scripsimus, in illud dictum Evangelii: Donec peperit Filium suum primogenitum²¹. Quomodo enim sustineri posset aliud Scripturæ testimonium: Regnum ejus, quod in sæculum non destruetur²²? aut illud: Et regni ejus non erit finis²³? Quod si in præsenti psalmo legis Patrem ponere Filii inimicos scabellum pedum ejus, et apud Paulum legis, ipsum Filium id facere (Oportet enim, inquit Paulus, Christum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis²⁴), non ideo tamen turberis. Cominus enim utriusque operatio est; ambo eamdem habent efficiendi potestatem. Omnes autem subjiciuntur, alii quidem inviti, alii vero sponte: ubi scilicet eum e cœlo descendenter viderint, ut manifestius docuit Paulus. Ponere etiam scabellum dixit, pro Subjectos reddere, seu subjugare.

Vers. 2. Virgam virtutis emittet tibi Dominus ex Sion. Virga aliquando in signum peccatarum ponitur, seu castigationis, juxta illud Apostoli: Quid? vulpis in virga veniam ad vos? an in dilectione²⁵? Quandoque pro pastorali cura, juxta illud: Pasces eos in virga ferrea²⁶. Aliquando vero pro regno, ut illud: Exibit virga de radice Jesse²⁷. Ponitur etiam pro potentia, ut in præsenti psalmo. Misit enim Deus Pater Christo, velut homini potentiam

²¹ Matth. i, 25. ²² Dan. vii, 14. ²³ Luc. i, 33.
²⁴ Isa. xi, 4.

Variæ lectiones.

(21) ἐπιστομιζέσθωσαν cod. Mosquens. ap. Matthi.

(22) Ex his et similibus locis Commentarii in Psalmos efficitur. Euthymium esse auctorem Commentarii a nobis editi in Evangelia. Vide ad Mat-

A Tίνες γάρ, οἱ δύο κύριοι τοῦ Δασιδ, ὃν ἕτερος ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγεννήθη, καὶ λεπωσύνη τετίμηται κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; οὐκ ἔχουσιν δὲ τοῦ εἰπεῖν.

Kάθου ἐκ δεξιῶν μου. Οσπέρ διὰ τοῦ Κύριος καὶ Κύριος, τὸ Ιστομόν δείκνυται, οὗτον καὶ διὰ τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου· ὃν γάρ ἡ καθέδρα κοινῇ, τούτων καὶ ἡ βασιλεία κοινῇ. Ἐπιστομιζέσθωσαν (21) οἱ ἀνισονήψ Πατέρι τῶν Υἱῶν ληροῦντες, Ἀρβειος καὶ Εύνημιος. Ἐπειδὴ δὲ θεὸς καὶ Πατήρ ἀσώματος ὃν οὐκ ἔχει δεξιὰ καὶ διάστρεψτε (τῶν σωμάτων γάρ τοῦτα), λοιπὸν τὸ μὲν καθήσθαι, τὴν ἀνάπausιν δηλοῖ καὶ ἀπόλαυσιν τῆς θεᾶς βασιλείας. Τὸ δὲ Ἐκ δεξιῶν, τὴν γησιστητητα, καὶ οἰκείωσιν, καὶ δομοτιμίαν.

Ἐως ἀρ θῶ τοὺς ἁχθρούς σους ὑποσδίοις τῶν ποδῶν σου. Τοὺς ἰουδαίους, τοὺς Ἑλληνας, τοὺς αἱρετικοὺς καὶ τοὺς δαιμονας. Τὸ δὲ Ἐως, οὐ πάντοτε ἀντιδιαστέλλεται τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ πολλάκις, τὸ μέχρι μὲν τοῦδε δηλοῖ· τὸ δὲ ἐφεξῆς, οὐκ ἀναίνεται· καθάπερ καὶ νῦν, περὶ οὐ καὶ δι θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ περὶ Υἱοῦ πεφιλόσοφηκε, καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ Ἐναγγελικῷ βῆτῷ (22), Ἐως οὖς ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν κρωτούκον, τοὺς Πατέρας ἀκολουθήσαντες, ἡρμηνεύσαμεν. Ήπει γάρ δικαίων καὶ φυλαχθεῖται, τὸ δὲ Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία, ητις εἰς τὸν αἰώνα (23) οὐδειρθαρήσεται; καὶ τὸ δὲ Καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος; Εἰ δὲ ἐνταῦθα μὲν ἀκούεις δι τὸ Πατήρ τιθησι τοὺς ἁχθρούς ὑποπόδιον, παρὰ δὲ Παύλῳ δι τὸ Υἱός (Δεῖ γάρ, φησιν, αὐτὸν βασιλεύειν ἀχρις δι θῆ πάρτας τοὺς ἁχθρούς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ)· μηδ θυρυθῆται· κοινῇ γάρ ἀμφοῖν ἡ ἐνέργεια, καὶ κοινὰ τὰ κατορθώματα· πάντες γάρ ὑποταγήσονται, οἱ μὲν ἐκόντας, οἱ δὲ ἀκοντεῖς; διατὸν ἰδωσιν ἐξ οὐρανοῦ κατερχόμενον, περὶ οὐ σαρέστερον ἐδίδαξε Παῦλος· Ὅποσδίοις δὲ, ἀντὶ Ὅποτεταγμένους.

Ράθδον δυνάμεως ἔξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών. Η δάδος ποτὲ μὲν εἰς σύμβολον κολάσεως παραλαμβάνεται, ὡς τὸ Τί θέλετε; ἐτράθδω ἔλιθο πρὸς ὑμᾶς, ήτερος ἀγάρας; Ποτὲ δὲ εἰς ποιμαντικήν, ὡς τὸ, Ποιμαντεῖς αὐτοὺς ἐτράθδω σιδηρῷ. Ποτὲ δὲ εἰς βασιλελαν, ὡς τὸ, Ἐξελεύσεται ράθδος ἐκ τῆς βίζης Ιεσσαί. Ποτὲ δὲ εἰς δύναμιν, ὡς τὸ προκείμενον βῆτόν τε εἰπέστειλε γάρ Κύριος τῷ Χριστῷ, ὡς ἀνθρώπῳ, δύναμιν ἐκ Σιών, τῆς ἐν οὐ-

²⁵ I Cor. xv, 25. ²⁶ I Cor. iv, 21. ²⁷ Psal. ii, 9.

ρανοῖς, ἡ ἐκ Σιών, τῆς ἐν Τερεσολύμοις. Ἐκεῖθεν ἡ τῶν κατορθωμάτων δύναμις, καὶ ἡ τοῦ κηρύγματος· νοηθείη δὲ ἀνέῳδος δυνάμεως, καὶ δὲ σταυρός; Τί γάρ δυνατώτερον, οὗτως εὐχεῖς τροπουμένου τοὺς ἔχθρούς;

Kai κατακυρίεινεις ἐτούτης μέσω τῶν ἔχθρῶν σου. Ὑποτάττων αὐτοὺς, καὶ κατεξουσίας, καὶ τῇ ζεύγλῃ τῶν εὐαγγελικῶν σου νόμων ὑπάγων. Τοῦτο γάρ ἦν τὸ παράδειξον, διτὶ μέσον τῶν ἔχθρῶν ἐνεπιήμενοι πανταχθέν οἱ ἀπόστολοι περιεγένοντο, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐκράτουν, ἀλλ' ἐπιτακτικωτέρως ἐκράτουν (24).

Μετὰ σοῦ η ἀρχὴ, ἐτημέρᾳ τῆς δυνάμεως σου. Ἐν τῷ μέρᾳ δὲ τῇ δύναμις σου δεκτήνυται, τότε μετὰ σοῦ καὶ ἡ ἀρχὴ τούτους, ἐν σοὶ τῇ βασιλείᾳ, οὐκ ἔχωθεν ἐπιγινομένη, ἀλλ' ἐνοῦσα τῇ φύσει τῆς θεότητός σου· εἰη δὲ ἀρχὴ, καὶ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς αἴτιος πάντων, ἡτοι Δημιουργός, δις ἐστι μετὰ τοῦ Πατρός· τημέρα δὲ δυνάμεως, τῇ πρώτης αὐτοῦ παρουσίας, καὶ τῶν ἀπειρων θαυμάτων· η ἡ τῆς δευτέρας καὶ τῆς ἴσχατης σάλπιγγος, τῇς ἀναστάτης τοὺς νεκρούς.

*Ἐν ταῖς λαμπρότητοις τῶν ἀγίων σου. Ὄτε λάμψασιν οἱ ἀγίοι σου. Τί γάρ λαμπρότερον τῶν ἀποστόλων; οἱ περιέτρεχον τὴν οἰκουμένην λάμποντες, ὡς δὲ ἡλίος ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀκτίσιν· εἰ δὲ ἐνταῦθα τοιοῦτοι, ποταποὶ ἐν τῇ ἀναστάσει ἔσονται, δὲ οἱ δίκαιοι ὡς δὲ ἡλίος λάμψουσι, κατὰ τὴν φωνὴν Κυρίου; Εἰ τε γάρ ἐπὶ τῆς παρελθούσης ἡμέρας, εἰτε ἐπὶ τῆς μελλούσης, ὡς εἰρηται τοῦτο νοήσεις, οὐχ ἀμαρτησίεις.

Ἐκ γαστρὸς πρὸς ἀστράφορους ἐγέννησά σε. Τὸ μὲν, Κάθου ἐπειδεῖν μου, καὶ τὸ, Ἐκ γαστρὸς πρὸς ἀστράφορους ἐγέννησά σε, προσώπῳ τοῦ Πατρὸς; εἰρηται πρὸς τὸν Υἱόν· τὸ δὲ, Ράβδον δυνάμεως, καὶ τὸ Μετά σοῦ η ἀρχὴ, προσώπῳ τοῦ προφήτου. Καὶ τὸ μὲν Ἐκ γαστρὸς, τὸ γηνήσιον δηλοὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ταύτην τῆς οὐσίας. Τὰ γηνήσια γάρ γεννήματα ἐκ γαστρὸς τῶν γονέων ἀπογεννῶνται. Τὸ δὲ, Πρὸς ἀστράφορους, τὸ πρὸς τοῦ γενέσθαι τὸν ἡλίον· καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ φησιν· Πρὸς τοῦ ἡλίου διαμέτρει τὸ δρυματικόν· τοι οὖν; πρὸς τοῦ ἡλίου μόνον ἐγέννησεν αὐτὸν; Οὐδαμῶς, ἐπει τοι καὶ ἀλλαχοῦ φησιν. Καὶ ἀπὸ τοῦ αἰώνος ἔως τοῦ αἰώνος σὺ εἶ· καίτοι οὐκ ἀπὸ τοῦ αἰώνος; μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦ αἰώνος· καὶ οὐχ ἔως τοῦ αἰώνος μόνον, ἀλλὰ ἀπέραντος. Θεοπρεπῶς οὖν τὰ τοιαῦτα χρήσθεισθαι, καὶ τὸ πρὸς πάντων νοεῖν ἐκ τούτων καὶ τὸ προσαιώνιον. Οἱ δὲ νοοῦντες Πρὸς ἀστράφορους τὴν νύκτα (25) καθ' ἣν τὸν Χριστὸν

²⁰ Ματθ. xiii, 43.

(24) Corrige, ἐπιτακτικώτερον κατεκράτουν· υργεῖ enim compositum κατακρατεῖν. ΜΑΤΤΠΕΙ.

Variæ lectiones.

(25) Ita locus hic explicatur in scholio codicis Mosquensis in 8, n. 388: Οὐτὶ μὲν ἐν νυκτὶ (οὐσίος

A ex cœlesti Sion, vel ex Sion, quæ erat Hierosolymis. Illinc enim potentia operationum, et prædicationis Christi, principium sumpsit. Intelligere etiam possumus, per virgam virtutis, sanctam crucem Christi. Quid enim ea potentius est, aut efficacius, cum tam facile inimicos omnes in fugam converiat?

B *Et dominare in medio inimicorum tuorum. In directionem atque in dominium tuos inimicos compellens, et jugo evangelico submittens. Hoc autem summa admiratione dignum fuit, quod apostoli in medio inimicorum constituti, minisque ac persecutionibus tyrannorum undique impetiti, non tantum illorum manus evaserint, sed potentissime etiam eos superaverint.*

B *Vers. 3. Tecum principatus in die virtutis tuæ. In illa, inquit, die quando virtus et potentia tua illustrabitur, tecum erit principatus, hoc est, regnum tuum tunc erit in te, non aliunde scilicet adveniens, sed divinitatis tuæ naturæ conjunctus. (Et quia dictio ἀρχή, principium significat, et principatum) intelligere possumus, quod principium hoc in loco accipiatur pro Filio Dei, tanquam causa omnium, quia simul est cum Patre; et quod dies virtutis sit primus ejus adventus, quo multa facit miracula: vel etiam secundus, quando ultima tuba mortuos omnes suscitabit.*

C *In splendoribus sanctorum tuorum. Quando splendebunt sancti tui. Quid enim apostolis fuit splendidius, qui solis instar, totum orbem circumuenientes, virtutum suarum radiis eum illustrarunt? Quod si in praesenti vita adeo clari atque illustres fuerant, quales futuros eos esse credendum est, resurrectionis tempore, quando, juxta Domini vocem, Fulgebunt justi sicut sol²¹? Sive igitur de primo sive de secundo adventu hoc intellexeris, non errabis.*

D *Ex utero ante luciferum genui te. Verba illa: Sede a dextris meis, item ista: Ex utero ante luciferum genui te, dicta mihi esse videntur, veluti ex persona Patris ad Filium. Illa vero: Virga virtutis tuæ, item illa: Tecum principatus in die virtutis tuæ, ad Filium quidem, sed ex Prophetæ persona, proferri. Et haec quidem verba: Ex utero, veram ac germanam illam divinam generationem significant, atque identitatem substantiæ. Vera etenim proles de ventre parentum generatur. Illa vero: Ante luciferum, æternitatem divinæ hujus generationis, dum ante luciferum eam fuisse attestantur, hoc est, antequam ipse sol creatus esset: quo loquendi modo alibi etiam Propheta usus est, in psalmo LXXI dicens: Ante solem permanet nomen ejus; sed nunquid forte hoc ita intelligendum est, ut tantummodo eum Pater ante solem genuerit, et non autea? Minime. Nam et alibi ait: A seculo et*

usque ad sæculum tu es²⁰, tametsi nec a sæculo A ἐγέννησεν τὸ Παρθένος, εὐδοκίᾳ Πατρῆς, καὶ συνεργεῖς Πνεύματος ἀγίου, κακῶς; ἡρα νοοῦσιν· εἶδεν γάρ εἰρῆσθαι, Πρὸ δρατολῶν ἐωσφόρου, καὶ μὴ Πρὸ ἐωσφόρου μόνον· ἀλλα γὰρ τὸ Πρὸ τὸν, ἀπλῶς, τὸ πρὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ βούλεται σημανεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ, Πρὸ ἀνατολῆς αὐτοῦ, τὸν δρθρὸν (26). ἡρα divina generatio. Ii itaque qui verba illa: *Ante luciferum*, referunt ad noctem qua Christus secundum carnem natus est, Patris nimirum benefacito, et cooperatione sancti Spiritus, non recte Prophete sermonem intelligunt. Oportuisset enim dicere: *Ante ortum luciferi*, et non *Ante luciferum*. Nam quod simpliciter dicitur, *Ante solem*, tempus significat, quod fuit ante ipsius solis natūram, quemadmodum contra, si, *Ante solis ortum*, dixeris, tempus diluculi significabis. (Magnus Basilīus iu sermone de Spiritu sancto, ait, quod, dicitur quid ex aliquo esse, vel ratione creationis, juxta illud: *Unus est Deus Pater ex quo omnia*²¹; vel ratione naturæ, juxta illud: *Operatio nostra ex nobis est*, et quemadmodum splendor solis ex sole; vel ratione generationis, juxta illud: *Ego exihi ex Patre*²². Item quod hic legimus: *Ex utero ante luciferum genui te*, non quod Deus uterum habeat, sed quia veri atque ingenui liberi, ex utero parentum nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco Deus ventrem se in generatione Filii habere dixit, ad confusionem impiorum: ut in seipsis propriam illi considerantes naturam, discant Filium, verum fructum esse ex Patre, veluti qui ex illius ventre dicitur esse generatus.)

Vers. 4. *Juravit Dominus*. Ut indignatio in Deo B perturbationem non significat, sed motum divinæ potestatis ad vindictam, ita juramentum Dei non humanos jurandi ritus, sed confirmationem atque asseverationem significat divinæ sententiæ.

Et non pœnitabit eum. Hoc est, non mutabit decretum, quemadmodum sæpenumero Deus consulto multis in rebus facit. Quid autem juraverit, hoc est, quid asseveranter decreverit, audi:

Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Sacerdos quidem veluti qui mysticum panem et vinum in Cœna apostolis tradidit, quemadmodum Melchisedech Abraham et sociis dedit redeuntibus e beato. *Æternum autem est hoc sacerdotium*, quia nec principium dierum, neque vita sicutem habet: rationale nimirum divinitatis Christi, quemadmodum nec ullum habuisse principium, aut finem ipsum legimus Melchisedech. Verum hunc Melchisedech principium aut finem non habere dicimus, quia historia id tacuit. At principium habuit, nec finem ullum habiturus est.

Vers. 5. *Dominus a dextris tuis. Auxilium ei veluti homini latus*. Nam et in psalmo xv ex persona Christi scriptum legimus: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear*.

Confregit in die iræ suæ reges. De die judicii sermo est, quando impios reges conteret Deus, statutis nimirum ab eo pœnis. Quod si reges ipsos contriverit, perspicuum est quod multo facilius cæteros omnes puniet, qui adversus eum deliquerint.

ἡ τέλενται τὸ Παρθένος, εὐδοκίᾳ Πατρῆς, καὶ συνεργεῖς Πνεύματος ἀγίου, κακῶς; ἡρα νοοῦσιν· εἶδεν γάρ εἰρῆσθαι, Πρὸ δρατολῶν ἐωσφόρου, καὶ μὴ Πρὸ ἐωσφόρου μόνον· ἀλλα γὰρ τὸ Πρὸ τὸν, ἀπλῶς, τὸ πρὸ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ βούλεται σημανεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ, Πρὸ ἀνατολῆς αὐτοῦ, τὸν δρθρὸν (26). ἡρα divina generatio. Ii itaque qui verba illa: *Ante luciferum*, referunt ad noctem qua Christus secundum carnem natus est, Patris nimirum benefacito, et cooperatione sancti Spiritus, non recte Prophete sermonem intelligunt. Oportuisset enim dicere: *Ante ortum luciferi*, et non *Ante luciferum*. Nam quod simpliciter dicitur, *Ante solem*, tempus significat, quod fuit ante ipsius solis natūram, quemadmodum contra, si, *Ante solis ortum*, dixeris, tempus diluculi significabis. (Magnus Basilīus iu sermone de Spiritu sancto, ait, quod, dicitur quid ex aliquo esse, vel ratione creationis, juxta illud: *Unus est Deus Pater ex quo omnia*²¹; vel ratione naturæ, juxta illud: *Operatio nostra ex nobis est*, et quemadmodum splendor solis ex sole; vel ratione generationis, juxta illud: *Ego exihi ex Patre*²². Item quod hic legimus: *Ex utero ante luciferum genui te*, non quod Deus uterum habeat, sed quia veri atque ingenui liberi, ex utero parentum nasci solent. Hac igitur ratione, hoc in loco Deus ventrem se in generatione Filii habere dixit, ad confusionem impiorum: ut in seipsis propriam illi considerantes naturam, discant Filium, verum fructum esse ex Patre, veluti qui ex illius ventre dicitur esse generatus.)

"Δμοσε Κύριος. "Ωσπερ δὲ θυμὸς ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενος, οὐ σημαίνει πάθος, ἀλλὰ τὴν κίνησιν τῆς τιμωρητικῆς δυνάμεως, οὕτω καὶ δὲ δρχος αὐτοῦ, τὴν βεβαίωσιν δηλοῖ, καὶ οὐ τὸν παρ' ἡμῖν γινόμενον δρχον.

Καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Οὐ μεταβαλεῖ τὸ δεδεγμένον, οὐκ ἀλλοιώσει, καθάπερ ποιεῖ πολλάκις ἐπ' ἄλλων, δὲ οἰκονομίας. Τί δὲ ὁμοσε, τούτος: βεβαίως ἀπεφήνατο, ἀκούσον.

Σὺ εἰ λερεὺς εἰς τὸν αἰώνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκα. Λερεὺς μὲν, ὡς δρου καὶ οἰνού μεταδοὺς τοῖς ἀποστόλοις, ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ, καθάπερ δὲ Μελχισεδέκα τοῖς περὶ Ἀβραάμ, ἔτες ὑπέστρεψαν ἀπὸ τοῦ πολέμου. Εἰς αἰῶνα δὲ, ὡς μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος; ἔχων, κατὰ τὴν θεότητα, ωσπερ δὲ Μελχισεδέκα, κατὰ τὴν Ιστορίαν. Ἀλλὰ Μελχισεδέκα μὲν, οὐκ ἔχει ταῦτα, διὰ τὸ παρεισιωπηθῆναι τῇ Ιστορίᾳ τῆς Γραφῆς· δὲ δὲ Χριστὸς, διὰ τὴν ἀλλιθείαν. Christus divinitatis suæ nullum vere unquam

Κύριος ἐκ δεξιῶν σου. Βοηθῶν ὡς ἀνθρώπῳ. Καὶ ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ γέγραπται· Προωρύμην τὸν Κύριον ἐνάπιστον μου διὰ χαντὸς, διετοῦ δὲ δεξιῶν μου ἐστίν, Ιη μὴ σαλευθῶ.

Συνέθλασεν δὲ ἡμέρα δρτῆς αὐτοῦ βασιλεῖς. Περὶ τῆς ἡμέρας τῆς χρίσεως δὲ λόγος, διετοῦρει τοὺς δασεῖς βασιλεῖς, ἐν ταῖς ἀποτεταγμέναις κολάσεσιν. Εἰ δὲ τοὺς βασιλεῖς, δῆλον καὶ τοὺς ἀλλιθείας.

²⁰ Psal. lxxxix, 2. ²¹ 1 Cor. viii, 6. ²² Joan. xvi, 38.

Variæ lectiones.

γάρ ἴστιν δὲ πρὸ ἐωσφόρου καιρός) δὲ Χριστὸς ἐπέχει, τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον δείκνυει. Φησὶ γάρ, διτ τῶν ποιμένων ἀγρυπλούντων, κ. τ. λ. ΜΑΤ. ΤΒΕΙ.

(26) Locus Basilii Magni quem habet versio Latina, deest etiam in meis codicibus Mosquensis. Ie. — Cod. Mosquensis 8 addit: Τοῦτο δὲ τὸ δρθρὸν ἡρμήνευε σοφῶς δρα καὶ συφῶς δέ μέγας Παύ-

Κρινεῖτε τοῖς ἔθνεσι. Κρίνετε τὰ έθνη· οὐ κρίνετε ήν τοῖς έθνεσι, τοὺς ἀξίους κρίσεως.

Πληρώσει πτώματα. Πληθυνεῖ πτώσεις, πολλοὺς καταβαλῶν, ὅσοι κακῶς ισταντο.

Συνθίδεσι κεφαλὰς ἐπὶ τῆς πολλῶν. — Κεφαλὰς πολλῶν, τουτέστι πολλούς. "Ο γάρ εἶπεν ἀκούερω περὶ τῶν βασιλέων, ίδικῶς τοῦτο λέγει νῦν καθολικώτερον καὶ περὶ τῶν δόλων. Οὐ μόνον δὲ τούτα νοοῦνται περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἀλλὰ καὶ δόλως διδάσκουσι τὴν ἀνυπόστατον λογίν αὐτοῦ, διτὶ ὅτι δργισθή, συνθλάσει βασιλεῖς, καὶ τὸ δόλον ποιήσει.

'Ἐκ χειμάρρου ἐν δόψι πλεται. Ἐνταῦθα εὐτέλειαν προσαγορεύει τῆς διατῆς αὐτοῦ, διτὶ λιτόν βίον μετιών, ἐκ χειμάρρου πλεται, τοῦ ἐν δόψι βέοντος· οὐ ἐν δόψι διεύων πλεται. Ἀναγωγικῶς δὲ χειμάρρουν μὲν νοήσεις, τὸν χειμῶνα καὶ τὴν σύρροιαν, καὶ πλημμύρων τῶν πειρασμῶν· δόψι δὲ, τὸν παροδικὸν τούτον βίον, πόσιν δὲ τὴν μέθεξιν, διτὶ πειρασθήσεται. ποτού, participationem: ut sit sensus, quod ποτού erat futurus particeps.

Διὰ τούτο ὑψώσει κεφαλήν. Διὰ τὴν εὐτέλειαν καὶ ταπείνωσιν, ὑψώσεται. Καὶ δοξασθήσεται εἰς οὐρανοὺς ἀνελθών, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. Οὐ μόνον γάρ οὐδὲν αὐτὸν ταῦτα παρέθλαψεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὄψος διφατον ἀνήγαγεν.

Αλληλούϊα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙ'.

Εὐχαριστήριος καὶ οὗτος διφαλμός.

Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ὃν δόψι καρδίᾳ μου. Εὐχαριστήσω σοι, οὐ μόνον ἐν φέμασιν, οὐδὲ ἀπλῶς ἐν γλώσσῃ καὶ στόματι, ἀλλ' ἐν δῷῃ καρδίᾳ μου, ἐν συντεταγμένῃ ψυχῇ, ἐν προσεχούσῃ διανοίᾳ, πάσῃς βιωτικής φροντίδας ἀπαλλαγῇς, καὶ μετάρτιος δῆῃ πρόδει σὲ γενόμενος. Εὐχαριστήσω δὲ, ὑπέρ τε τῶν εἰς ἐμὲ γινομένων εὐεργεσιῶν ἀεὶ, καὶ ὑπέρ τῶν εἰς τοὺς δόλους ἀνθρώπους. Τοῦτο θυσία πρόχειρος· τούτῳ εὐπόριστος προσφορά· τούτῳ ἀναγκαῖον ἔργον, καὶ διηνεκῶς ἀπαιτούμενον.

'Ἐν βουλῇ εὐθέωτῳ, καὶ συγαγωγῇ, μεγάλα τὰ δργα τοῦ Κυρίου. Ἐν βουλῇ καὶ συναγωγῇ τῶν δρούλων φρονούντων, μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου, πάντα, δοσα τε θαυματουργῶν ἔργάζεται, καὶ πάλαι, καὶ νῦν, καὶ μετέπειτα· καὶ δοσα παράγων τὸν κόσμον ἔκτισεν. Ἐπεὶ θαυμάτων γάρ καὶ κτισμάτων, διαλαμβάνεται τὸ φῆτον· βουλομένων γάρ καὶ συναγομένων τῶν εἰρημένων, εἴσουν διασκεπτομένων περὶ τῶν τοιούτων ἔργων, οὐδὲν τούτων φαίνεται μηρόν, οὐδὲ ἀνάξιον τοῦ ποιήσαντος· πάντα δὲ μεγάλα, καὶ λόγου τινὸς ἔχόμενα, καὶ μή τοῖς δόλοις πολλά-

A *Vers. 6. Judicabit in nationibus. Hoc est iudicabit nationes, vel eos qui in nationibus digni fuerint, ut judiceantur.*

Implebit ruinas. Multiplicabit ruinas, multos destruens, quotquot scilicet prave in eum insurrexi- in.

Confringet capita in terra multorum. — Capita multorum, hoc est, multos. Nam quod superius singillatim dixit de regibus, nunc in universum de aliis dicit. Quanquam his verbis, non tantum continetur propheta futuri iudicii, sed illud etiam doceamus, intolerandas admodum nobis esse vires Dei, qui quoties iratus fuerit, confringet reges, et alia faciet, quae superius dicta sunt.

B *Vers. 7. De torrente in via bibet. Hoc in loco, B rite ac conversationis Christi tenuitatem praeditum: quod scilicet temorem vitam aggressus, bibet de torrente fluente in via; vel bibet ambulans in via. Juxta anagogen vero, per torrentem, redundantia intellige temptationum ac calamitatum fluentia, per viam vero, temporariam hanc vitam, et per Christus in praesenti vita temptationum ac calamitatem erat futurus particeps.*

Propterea exaltabit caput. Propter humilitatem ac tenuitatem vita suæ, inquit, exaltabitur, et ascendens in cœlum, glorificabitur: sedebitque a dextris Dei. Quia hec non modo cum nihil læserunt, sed in incessabilem eum sublimitatem evenerunt.

Alleluia.

PSALMUS CX.

Hic psalmus gratiarum actiones continet.

Vers. 1, 2. Confiebor tibi, Domine, in toto corde meo. Gratias agam tibi non verbis tantum, neque ore simpliciter, aut lingua, sed in toto corde meo, anima contrita, oratione assidua, ac mente ab omni mundana cura jam libera, atque in te totus aspirans. Gratias vero bujusmodi agam, pro beneficiis, quae tum in me, tum in alios amplissime contulisti. Hoc enim promptissimum est sacrificium, et facilis oblatio; hoc necessarium opus est, quod assidue a nobis exigit Deus.

D *In consilio rectorum et congregatione, magna opera Domini. Omnia opera Domini magna sunt in consilio, et congregatione eorum qui recte sentiunt. Quacunque enim aut initio effecit, aut nunc facit, aut perpetuo in futurum efficiet, summa admiratione digna sunt. Admirabili enim sapientia mundum creavit, et creatum regit. Intelligitur vero præcepit hoc dictum, de mirificis Dei operibus, quae in universa creatura liquido conspicuntur: quae quoties probi æque ac pii homines, una pariter congregati, contemplantur, nulli in eis per-*

Variæ lectiones.

λος ἐν τῇ πρὸς Ἐβραίους Ἐπιστολῇ, Ἔνθα καὶ δόλας εὑρήσεις δμοιδητα;. ΜΑΤΤΗΑΣI.

peram factum, nihil minus aptum, aut suo Opifice ή κις τοιαῦτα δοκεῖ, διὸ τὸ ἐπτραμμένον τῆς φρονή-
indignum inveniunt. **Omnia enim adamassim pro-**
creata sunt, et sua ratione consistunt, tametsi sacerdotiis multis, ob depravatas eorum mentes,
sacrum visum fuerit.

Exquisita in omnes voluntates ejus. Hoc est,
exakte ac diligenter facta, et quemadmodum alias
intrepes significantius reddidit, prædicta opera
perfecta sunt, et accommodata ad omnes Dei vo-
luntates. Disponunt etenim probos ac sapientes
viros, ad implendam ejus voluntatem. Nam quis
est, qui videat, aut audiat hujusmodi opera, et
non excitetur ad sectandum quodcunque Deo gra-
tum esse judicaverit, intelligens ex his Deum vere
esse, et vere misericordem esse? Voluntas autem
Dei sunt ejus mandata.

Vers. 3. Confessio et magnificentia opus ejus. Gra-
tiarum actio, et magnifica laus, sunt Dei opera :
non tantum hoc, inquam, aut illud opus, sed in
universum omnia Dei opera, et conjuncitum et di-
visum ejusmodi sunt, ut ad gratiarum actiones, et
ad magnificas Dei laudes mouere eos possint, qui
ea aut viderint, aut audierint. Potest etiam hoc in
loco istud opus particulariter accipi, pro incarna-
tione Domini.

Et justitia ejus manet in saeculum saeculi. Hoc ad
solamen eorum dictum est, qui afficiuntur injuriis,
et ad eruditionem etiam eorum qui injurias infi-
runt, cum justum atque æternum utrosque Dei
Judicium maneat, quo alteri requiem, alteri vero
supplicia ac poenas sustinebunt : vel quia justitia
ejus perpetua est, hoc est, immutabilis.

Vers. 4. Memoriam fecit mirabilem suorum. Verbum, Meminit, seu, **Memoriam fecit, et alia**
hujusmodi, solent prophetæ sacerdotiis ponere
pro Operari, quemadmodum alibi diximus. Ait
igitur Prophetæ, quod Deus operatur mirabilia,
nec aliquando cessat ab hujusmodi operatione,
ut per ea crassiores ac rudiores quosque homi-
nes ad se traducat. Hujusmodi autem fuérunt
ea quæ fecit tempore diluvii, et quæ in consu-
fione linguarum, aut quæ Sodomitarum tempore,
item quæ in tempore Abraham, Isaac et Jacob.
Et quæ in Ægypto, aut in exitu Iudeorum ab
Ægypto, quæque in deserto, in terra promissionis,
in Babylonie, aut tempore Machabæorum, et quæ
in Christi adventu, et post illum hactenus, pri-
vatim ac publice, apostolorumque ac martyrum,
et allorum temporibus, in privatis domibus, in
civitatibus, et ubique gentium facta sunt.

Misericors et miserator Dominus. Qui prædicta
omnia facit, magna cum misericordia, et salutem
hominum cupit.

Vers. 5. Escam dedit timentibus se. Atqui et
non timentibus se cibum præstat. Verum hoc in
loco rationalem ac spiritalem animæ cibum in-
telligit, cœlestem, inquam, panem, quem solis
se timentibus tribuit. Possunt etiam intelligi hæc
verba de pane mystico; vel quia sacerdotiis

'Εξελητημένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ.
'Εξηχρισμένα, καθίους ἔτερος ἐρμηνευτῇ: ἐξέδωκεν,
ἀπηρτισμένα τὰ ρήθεντα ἔργα, τουτέστιν ἐπιτή-
δεια εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ, παρασκευάζοντα
τοὺς συνετοὺς ποιεῖν αὐτά. Τίς γάρ δρῶν καὶ ἀκούων
τὰ τοιαῦτα ἔργα, οὐ δι' αὐτῶν ἀναχθήσεται πρὸς
ἀποκλήρωσιν τῶν θελημάτων τοῦ ἔργασμάνου αὐ-
τᾶς, συνιεῖς διτι Θεός ἐστιν δυτῶς, καὶ φιλάνθρωπος
δυτῶς; Θελήματα δὲ, αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ.

B 'Εξομολόγησις καὶ μεγαλοπρέπεια τὸ δργον αἰ-
τοῦ. Εὐχαριστία καὶ μεγαλοπρεπής αἵνεσις τὰ ἔργα
αὐτοῦ· οὐχὶ τόδε ἡ τόδε, ἀλλ' ἀπλῶς πᾶν, ὡς Ιχανὸν
κινεῖν εἰς μεγαλοπρεπής αἵνεσιν, καὶ εὐχαριστίαν
τοῦ κτίσαντος αὐτὰ τὸν δρῶντα καὶ ἀκούοντα.
Νοεῖται δὲ καὶ ίδικῶς ἔργον τοιούτον ἡ ἐνανθρώπη-
σις αὐτοῦ.

C Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰώνα
τοῦ αἰώνος. Τοῦτο, πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀδικου-
μένων, αὐφρονισμὸν δὲ τῶν ἀδικούντων· διτι δι-
καία κρίσις αὐτοῦ, μένει αὐτοὺς, ἀδιος εἶτα, καὶ
τοῖς μὲν ἀνεστιν, τοῖς δὲ κόλασιν ἐπάξει· διτι δι-
καιοσύνη αὐτοῦ δημοκής, ἐστιν, εἴτουν, ἀμετακί-
νητος.

Mrelar ἐποιήσατο τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ. Τὸ
'Εμησθη, καὶ τὸ Mrelar ἐποιήσατο, καὶ τὰ το-
αύτα ἐπὶ τῆς ἐνεργείας οἱ προφῆται λαμβάνουσι
πολλάκις, ὡς καὶ ἐν ἀλλοις εἰρήκαμεν. Λέγει γοῦν
διτι ἐνεργεῖ τὰ θαυμάτια αὐτοῦ, καὶ οὐ παύεται
θαυματουργῶν, διὰ πάσης γενεᾶς, ἵνα τοὺς παγ-
τέρους ἐπάγηται, διὰ τῶν τεραστίων, οἷα τὰ ἐπὶ τοῦ
κατακλυσμοῦ, τὰ ἐπὶ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν,
τὰ ἐπὶ Σοδόμων, τὰ ἐπὶ Ἀβραμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ
Ιακὼν, τὰ ἐν Αλγύπτῳ, τὰ ἐν τῇ ἔξοδῳ τῶν Ιο-
δαίων, τὰ ἐν τῇ ἑρμῇ, τὰ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας,
τὰ ἐν Βαβυλῶνι, τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ Βαβυλῶ-
νος, τὰ ἐπὶ τῶν Μαχαθαίων· τὰ ἐν ἐλεύσει τοῦ
Χριστοῦ, τὰ μετ' αὐτῇ ἀχρι, καὶ νῦν ἔδια καὶ δη-
μόσια, ἐπὶ τε τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν μαρτύρων,
καὶ τῶν ἀλλων ἀγίων, καὶ ἐν οἰκλαίς, καὶ ἐν πόλεσι,
καὶ πανταχοῦ τερατουργούμενα.

'Ελεήμων καὶ οἰκτέρων δύναμις. Ο τὰ ρήθε-
τα ποιῶν, ἐλεῶν γάρ καὶ οἰκτέρων ταῦτα ποιεῖ, καὶ
θέλων τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Τροφὴν ἀδικεῖ τοῖς φοδουμένοις αὐτοῖς. Καὶ
μήν καὶ τοῖς μὴ φοδουμένοις αὐτοῖς· ἀλλὰ τροφὴν
ἐνταῦθα, τὴν ψυχικὴν λέγει, τὴν λογικὴν, τὴν
πνευματικὴν, τὸν οὐράνιον δρότον, ἢν ξαιρέτως δί-
δωσι μόνοις τοῖς φοδουμένοις αὐτοῖς. Νοηθεῖ δὲ,
καὶ δι μαστικὸς δεῖπνος, ἢ καὶ διτι τρέψει πολλάκις

ἀπορουμένους τοὺς ἐπιτοῦ, ὡς τὸν Ἡλίαν, καὶ τὸν Δανιήλ, καὶ ἄλλους πολλούς.

Μητοθήσεται εἰς τὸν αἰώνα διαθήκης αὐτοῦ. Ιουδαῖοι μὲν φασιν· Ἐμνήσθη διαθήκης αὐτοῦ, ἐνήργησεν ἀμετάβλητον διαθήκην αὐτοῦ, τὴν περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ, καὶ τὴν περὶ τῆς ἐπαγγελθείσης γῆς· ἡμεῖς δὲ λέγομεν, διτὶ προφητεία ἔστι περὶ τοῦ Χριστοῦ. Μνηθήσεται γάρ, φησιν, εἰς τὸν αἰώνα τὸν πρέποντα τῆς πρὸς τοὺς πατριάρχας διαθήκης, διτὶ τὰ σπέρματα αὐτῶν, εὐλογηθήσεται, πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πληρώσει αὐτὴν.

Ἴσχυν ἔργων αὐτοῦ ἀντίγγειλε τῷ λαῷ αὐτοῦ. Τῷ μὲν παλαιῷ λαῷ ἔδειξεν ἰσχὺν ἔργων αὐτοῦ, τούτους δύναμιν ἐν ἔργοις, διὰ τῶν τότε γεγονότων τεραστίων· τῷ δὲ νέῳ, διὰ τῶν μετὰ τὴν ἑνανθρώπησιν αὐτοῦ, τελουμένων ἐκάστοτε.

Τοῦ δοῦται αὐτοῖς κληρονομιαὶ θερῶν. Τοῖς μὲν Ιουδαίοις, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἣν ἔθνη κατέκευν πρότερον· ἡμῖν δὲ ταύτην τε καὶ τὴν τῶν ἀλλων, ὅσης ἐκυρίευσαν οἱ πιστοί.

Ἐργα χειρῶν αὐτοῦ ἀλήθεια, καὶ κρίσις. Χεῖρας τοῦ Πατρός τινες τὸν Υἱὸν καὶ τὸ δικιον Πινεῦμα νεονήκασιν, ὡς ὅμιλουργούς, ὃν φασιν ἔργα τοῦ μὲν ἀγίου Πνεύματος ἀλήθεια. Ἐκεῖνος γάρ, φησιν, σδημηθεὶς ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· τοῦ δὲ Υἱοῦ χρίσις· *Πᾶσαν γάρ, φησιν, τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ.* Ταῦτα δὲ μάλιστα τούτοις ἡ Γραφὴ πολλάκις προσαντίθησιν. *Ἡ τὰ ἔργα φησιν τοῦ Χριστοῦ ἀλήθινά, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, καὶ δίκαια, ἢ διακριτικά, καὶ οἰκονομικά.* Ὁ δὲ Χρυσόστομος ἔρμηνεύων τὸ προκείμενον δηὖτε, λέγει τὴν Γραφὴν πολλάκις ἀλήθειαν δύνομάζειν τὴν φιλανθρωπίαν, καθ' ὃ σημαντύμενον χρή νοεῖν, διτὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας μεστά, καὶ δικαιοσύνης, πανταχοῦ μιγνύντος ἀμφοτέρας· εἴτε γάρ φιλανθρωπίᾳ μόνον ἐκέχρητο, πάντες ἀν ἀρρεφυμένοις· εἴτε δικαιοσύνῃ μόνῃ, πάντες ἀν ἀπολάτεσσαν.

Ιuxta quam significationem dicit, quod Dei opera misericordia semper una Deus commisceat. Nam si misericordia perpetuo uteretur, negligentes omnino redemeremur: rursus si sola justitia, jamdiu olim omnes perissent.

Πισταὶ κάσται αἱ ἀντολαὶ αὐτοῦ. Πιστεύεσθαι **D** Εξι:αι. *Ἡ ἐπειδὴ κάσται εἶπε, νέοι μοι πρώτον μὲν, τὰ τῆς κτίσεως, δις διατηροῦσι φυσικῶς, δι ὄρανδς· καὶ δὲ ἡλίος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ τὰ διστρα, καὶ ἡ ἡμέρα, καὶ ἡ νύξ, καὶ αἱ ὥραι, καὶ ἡ γῆ, καὶ ποταμοί, καὶ λίμναι, καὶ πηγαί, καὶ φυτά, καὶ βιτάναι, καὶ ἀπλῶς δσα τε τῆς ἀψύχου φύσεως, καὶ δσα τῆς ἐμψύχου μὲν, ἀλόγου δέ.* *Ἐπειτὰ καὶ τὰς συγκαταληφθείσας ἐξ ἀρχῆς τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, δις φυλάττουσι, καὶ οἱ μῆνοι ἔγγραφον εἰληφότες· εἴθ' οὗτοις καὶ τὰς γραπτὰς ἐντολάς, τοὺς διὰ Μωάστας δοθέντος νόμου· καὶ τελευταῖον, τὰς εὐαγγε-*

Deus servos suos admirande admodum, et præter spem multorum pascit, quemadmodum Eliam, Daniëlem, et complures alios.

Memor erit in sæculum testamenti sui. Iudæi dicunt memorem Deum fuisse testamenti sui, quia fecit illud esse immutabile: illud, inquam, testamentum quod de multitidine seminis Abrahæ, et de promissione terræ disposuerat. Nos vero affirmamus verba hæc de Christo prophetiam continere. Memor erit, inquit, Deus in sæculum, hoc est, in debito et convenienti tempore testamenti sui, quod ad patriarchas dispositum, promittens quod in semine eorum benedicendæ essent omnes gentes, et quod hoc testamentum adimplebit Deus.

B *Vers. 6. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.* Antiquo quidem populo ostendit Deus vires operum suorum, hoc est, potentiam in suis operibus, quam omnes cognoverunt per ea miracula, quæ tunc facta sunt: novo autem populo, per ea quæ post resurrectionem suam ubique operatus est.

Vers. 7. Ut det illis hereditatem gentium. Iudeis quidem terram promissionis, quam gentes olim habitabant: nobis vero universam illam terram, cuius fideles efficient erant domini.

Opera manuum ejus veritas, et judicium. Per manus Patris aliqui Filium et Spiritum sanctum intelligunt, tanquam cooperatores atque una pariter opifices, quorum opera, veritatem esse dicunt, et *Judicium: veritatem quidem, sancto Spiritui tribuentes, de quo scriptum est: Ille inducit vos in omnem veritatem* ¹³; *judicium autem Filio, de quo alibi legimus dictum a Domino, quod Pater omne iudicium dedit Filio* ¹⁴: *quocirca Scriptura sapientiæ predicta nomina illis respective attribuit.* Vel aliter: *Dic quod opera Christi vera sunt, et non imaginaria, et simili modo, justa sunt: vel quod recte iudicio, et congrua administrandi norma, a Deo omnia dispensantur.* Chrysostomus vero versiculum hunc exponens dicit, quod apud Scripturam sapientiæ veritatis nomen reperitur pro misericordia: *ac justitia plena sunt cum utramque* *Fidelia omnia mandata ejus.* — *Fidelia, hoc est, fide digna.* Et quia omnia dixit mandata, primo ea intellige, quæ ad creationem spectant, quæque natura duce, omnia observant elementa, cœlum nimiriū, sol, luna, sidera, dies, nox, horæ, terra, flumina, stagna, fontes, plantæ, herbae, et omnia denique, quæ tam ad naturam animarum prorsus expertem quam ad animatum, sed ratione carentem, pertinent. Deinde omnia etiam mandata, quæ ab initio humano generi data sunt, quæque ab iis observabantur, qui legem scriptam non habuerant. Tertio loco ea etiam,

¹³ Joan. xvi, 13. ¹⁴ Joan. v, 22.

quæ per legem Moysi scriptis tradita sunt. Postremo vero ipsa præcepta evangelica, quæ mandata omnia fidelia sunt, hoc est, firma, atque inconcussa. Nam, etsi quedam Mosaicæ legis mandata soluta sint, verum non tam soluta, quam in melius disposita, atque intellecta dici possunt.

Nemo igitur ea poterit delere : *Cælum enim, inquit, et terra transibunt, terba autem mea non transibunt*¹⁰.

Confirmata in sæculum sæculi. Stabilia, inquam, et perpetuo mansura.

Facta in veritate, et rectitudine. Nihil enim, inquit, in eis falsum est, nihil obliquum. Vel aliter, per veritatem, claritatem intellige, per rectitudinem vero, rectum judicium. Omnia enim ejus mandata vera sunt, et clara, ac recte incedere nos docent.

VERS. 9. *Redemptionem misit populo suo. Pater misit Filium suum, Misit enim me, inquit, prædicare captivis remissionem*¹¹. *Et rursus de eo scriptum est : Ipse salvum faciet populum suum*¹². Item qui datus est nobis a Deo redemptio¹³, secundum Apostolum.

*Mandavit in sæculum testamentum suum. In sæculum, inquam, conveniens, ac si diceret : Testamentum suum Deus in apto et convenienti tempore hominibus tradidit. Vel in sæculum, pro in æternum, ipsum Evangelium, æternum appellans Testamentum, de quo alibi scriptum legimus : Dabo vobis testamentum æternum*¹⁴. Testamentum enim Mosaicum temporarium fuit, si exteriorem ejus sensum, si figuras, et umbras in eo contentas aspiciamus et occidentem litteram : secus vero si interiorem spectemus sensum ac res sub hujusmodi umbris, ac figuris designatas.

Sanctum et terribile nomen ejus. Christi nomen C sanctum quidem est, veluti quo innumerabilia effecta sunt miracula, terribile vero (seu, ut proprius signat Graeca dictio, φοβερόν, timendum), quia dæmones expellit, et ægritudines. Quod si sanctum et linguis, quæ illud laudatura sunt, sancta esse.

VERS. 10. *Initium sapientie timor Domini. Est enim hujusmodi timor sons ac radix sapientiae. Ubi enim est timor, illic et mandatorum observatio ; ubi autem observatio mandatorum, illic et splendor.*

Prudentia autem bona omnibus facientibus eam. Hoc est operantibus secundum prudentiam, bona accrescit prudentia. Est enim quedam prudentia mala, de qua scriptum est : Prudentes ut malefici. Vel aliter : Prudentia bona est, et utilis non iis simpliciter qui eam habent, sed iis qui ea utuntur in sermone, atque in operibus.

Laudatio ejus manet in sæculum sæculi. Christi fons sine fine apud angelos manet, et apud ho-

A γελική, αἱ πᾶσαι, φησὶ, πισταὶ, τουτέστι: βίβαῖος, ἀμετακίνητος. Εἰ γάρ καὶ τίνα τοῦ Μωσαῖκοῦ νόμου κατεβλήθησαν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον. Οὐδέτες οὖν δύναται ταῦτα; ἀναφενίσαι: Ὁ συραρδός γάρ, φησὶ, καὶ ἡ γῆ πυρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν.

*Nemo igitur ea poterit delere : Cælum enim, inquit, et terra transibunt, terba autem mea non transibunt*¹⁰.

'Εστηριγμέναι εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Έδραῖαι, διηνεκές, μόνιμοι.

Πεποιημέναι ἐν ἀληθείᾳ, καὶ εὐθύτητι. Οὐδέτι, φησὶν, ἐν αὐτοῖς φυεῖται, οὐδὲ σχολίων· ἢ καὶ ἀλλως, ἀλήθειαν μὲν νόησον, τὴν σαφήνειαν· εὐθύτητα δὲ, τὴν ὀρθοτομίαν, διτὶ πᾶσαι ἀληθεῖς, καὶ σφεῖς, καὶ δρθὲ βαίνειν διδάσκουσαι.

B

Αὔτρωσιν ἀπέστειλε τῷ λαῷ αὐτοῦ. Οἱ Πατέρες τὸν Γιὸν, ἡτοι τὸν Χριστόν· Ἀπέστειλε γάρ με, φησὶ, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφεσιν· καὶ πάλιν· Αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ. Καὶ δὲ ἐδόθη ἡμῖν τὰ τε ἀλλα ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἀπολύτρωσις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

'Ενετεῖλατο εἰς τὸν αἰώνα διαθήκην αὐτοῦ (27-28). Ἐνετεῖλατο εἰς τὸν αἰώνα διαθήκην αὐτοῦ, τὴν νέαν, ἢ αἰώνιον διαθήκην αὐτοῦ, τὴν εὐαγγελικήν. Δώσω γάρ, φησὶν, ὑμιν διαθήκην αἰώνιον. Ἡ γὰρ Μωσαῖκή πρόσκαιρος ἦν τὸ τε φαινόμενον (29), αὐτῆς, καὶ ὅσον τυπικὸν καὶ σκιάδες.

*Dabo vobis testamentum æternum*¹⁵. Testamentum enim Mosaicum temporarium fuit, si exteriorem ejus sensum, si figuras, et umbras in eo contentas aspiciamus et occidentem litteram : secus vero si interiorem spectemus sensum ac res sub hujusmodi umbris, ac figuris designatas.

C *Ἄγιον καὶ φοβερὸν τὸ δρογια αὐτοῦ. Τὸ Χριστός· ἄγιον μὲν, ὡς μυρία θαύματα ἔργαζόμενον· φοβερὸν δὲ, ὡς ἐλαῦνον δαιμόνας, καὶ νόσους. Εἰ δὲ ἄγιον ἄρα δεῖται στομάτων εἰς ὄμνολογίαν.*

Christi nomen sanctum est, oportet ipsa etiam ora, ac linguis, quæ illud laudatura sunt, sancta esse.

Άρχη σοφίας φόδος Κυρίου. Πηγὴ σοφίας, φίλα, ὑπόθεσις. Οὐ γάρ φόδος ἐντολῶν τῆρησις, οὐ δὲ αὐτῇ, κάθαρσις. Οὐ δέ κάθαρσις, Ελλαμψίς, munditia ; ubi vero mundilia, ibi etiam ei-

Σύνεσις δὲ ἀγαθή, κάσι τοῖς κοιοῦσιν αὐτήν. Τοῖς ποιοῦσι τὴν σοφίαν, τοῖς ἔργαζομένοις τεύτην, τοῖς εὐποροῦσιν αὐτής, σύνεσις ἀγαθὴ προσγίνεται. Εστι γάρ, καὶ σύνεσις πονηρός· Σοφοὶ γάρ, φησὶ, τοῦ κακοκοιῆσαι. Η καὶ ἐτέρως· ἡ σύνεσις ἀγαθὴ θετιν, εἰσιν, ὥφελιμος, οὐ τοῖς ἀπλῶς ἔχουσιν αὐτήν, ἀλλὰ καὶ τοῖς χρωμένοις αὐτῇ, πρός ἔργα καὶ λόγους

Η αἵνεσις αὐτοῦ μέγει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Η αἵνεσις τοῦ Χριστοῦ μένει ἀτελεύτη-

¹⁰ Matth. xxiv, 35. ¹¹ Luc. iv, 19. ¹² Matth. i, 24. ¹³ I Cor. ii, 30. ¹⁴ Baruch ii, 35.

Variae lectiones.

(27-28) Graece ad verbum : *Mandavit in sæculum testamentum suum*. Latina explanatio tota est ab interprete (nisi forte deest aliquid) eaque apta.

(29) Et laxius, et minus fideliter. Graece : *Tum quoad exteriorem ejus sensum; tum quod figura erat et umbra alterius.*

τος παρά τε ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· δεῖ οὖν αἱ- νεῖν αὐτὸν καὶ εὐχαριστεῖν, διὰ παντός.

'Αλληλούια.

ΤΑΛΜΟΣ ΡΙΑ'.

Σφόδρα μοι δοκεῖ τῷ τέλει τοῦ πρὸ τούτου φαλ- μοῦ ἐπεσθαι τὸ τοῦ παρόντος προσώμιον· διὸ τὴν αὐτὴν καὶ οὗτος είχεν ἐπιγραφήν, ὡς ἔκεινου μέ- ρος. Ἐκεὶ μὲν γάρ φησιν, Ἀρχὴ σοφίας, ϕύσις Κυρίου· ἐνταῦθα δὲ, Μακάριος ἀνὴρ διδούμενος τὸν Κύριον. Φασὶ δὲ τινες τὸν προκείμενον φαλ- μὸν, δύο τε καὶ εἴκοσι στίχους ἔχειν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἐβραϊκῶν γραμμάτων, καὶ τὰς ἀρ- ύξας τῶν στίχων ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ, τὰς ἀρχὰς τῶν Ἐβραϊκῶν φέρειν γραμμάτων.

Μακάριος ἀνὴρ διδούμενος τὸν Κύριον. Ἐν τῷ προλαβόντι φαλμῷ τὸν φόδον τοῦ Κυρίου, σοφὸν εἶπε ποιεῖν· ἐν τούτῳ δὲ, μακάριον. Μακάριος διδούμενος τὸν Κύριον, οὐχ ἀπλῶς, καθάπερ οἱ θαύμονες, ἀλλ᾽ ὥστε φυλάττειν τὰς ἑντολὰς αὐτοῦ. Ἐκείνῳ μὲν γάρ, φόδος φιλός· τοῦτο δὲ, φόδος ἐνεργός.

'Ἐν ταῖς ἑντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα. Ο τοιούτος ἐν ταῖς ἑντολαῖς τοῦ Κυρίου αὐτοῦ χα- ρήσει, εὐφρανθήσεται· τοῦτο γάρ, τὸ θελήσει σφόδρα· καὶ ἀλλαχοῦ γάρ δεικνύει τὴν ἱδοῦσθαι, ἣν ἔχει περὶ τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ, φησιν· 'Ως γιλυκέα τῷ λάρυγγι μου τὰ λόγια σου! ὑπέρ μελι- τῷ στρατίῳ μου..

Δυναμούμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἐπηρεαζόν- των. Σπέρμα δὲ αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ μιμηταὶ, καὶ τὴν δομούστητα καὶ τὸ γνήσιον, ἀπὸ τῶν χαρ- κτήρων τῆς πολιτείας σώζοντες, καὶ καθάπερ τινὰ κλῆρον τὰς ἀρετὰς τοῦ διδασκάλου δεξάμενοι.

Γενεὰ σὺνθέων σύλλογηθήσεται. 'Υπὸ τῆς γενεᾶς τῶν μὴ διεστραμμένων, ἀλλ᾽ ὅρθι φρονούντων εὐ- λογηθήσεται.

Δόξα καὶ πλοῦτος ἐν τῷ οἰκῳ αὐτοῦ. Δόξα παρὰ Θεοῦ, καὶ πλοῦτος ἐν ἀγαθοῖς ἔργοις· ή καὶ δόξα παρὰ ἀνθρώπων τεμώντων αὐτὸν διὰ τὰς ἀρ- ετὰς αὐτοῦ, καὶ πλοῦτος τῷ εὑπορεῶν ὧν βούλοιτο, διὰ τοῦ θελήσεις διὰ τὴν εἰς Θεῖν πίστιν, καὶ παρ- βήσιαν αὐτοῦ.

nibus affluit, quas optabit; juxta quem sensum intellige, quod volet valde in mandatis Dei, ob suam videlicet summam in Deum fiduciam, ac fidem.

Καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ, μέρει εἰς τὸν αἰώνα. Ἡ ἀρετὴ δικαιούσα αὐτὸν, μένει ἀνώλεθρος εἰς τὸν αἰώνα τὸν μέλλοντα, συναπόδημος τούτῳ.

'Εξαντελεῖσθαι ἐν σκότει φῶς τοῖς εἰνθέσιν. Ἐξαντελεῖν δὲ θεός τοις ἐν σκότει περιφασμῶν καὶ θλίψεων φῶς ἀπαλλαγῆς, καὶ ψυχαγωγίας. 'Η ἐκ τῆς ἀντετελείν ἐν σκότει τῆς πλάνης φῶς ἀληθείας; δ

A mines. Debet igitur ut nos illum semper laudemus, et summas illi semper gratias agamus.

Alleluia.

PSALMUS CXI.

Principium hujus psalmi maximam mihi videtur consequentiam habere ad finem superioris: quia ratione eandem cum illo inscriptionem sortitum puto. Est etenim veluti quedam illius pars. Ibi enim legimus: *Initium sapientiae est timor Domini*, hic autem: *Beatus vir, qui timet Dominum;* ferunt autem hunc psalmum constare ex duobus et viginti versiculis, juxta Hebraicarum litterarum numerum. Ipsaque versiculorum principia, apud Hebreos omnia hujusmodi litterarum signare elementa.

B VERS. 1. *Beatus vir qui timet Dominum.* In praecedenti psalmo dictum est quod timor Domini sapientem hominem reddit, in hoc vero, quod etiam beatum: *Beatus vir, inquit, qui timet Dominum,* non tamen qui simpliciter timet (nam et dæmones etiam Deum timent), sed qui timet, ut servet mandata. Ille enim timor levis atque inanis est: iste autem efficax et potens.

In mandatis ejus volet valde. Hujusmodi vir, in mandatis Domini sui gaudebit et letabitur. Ita enim significant illa verba: *Voleat valde.* Hanc autem delectationem, quam ex divinis mandatis Propheta consequebatur, alibi etiam manifestans exprimens ait: *Quam dulcia fauibus meis eloquitur C tua, super mel ori meo* ¹.

VERS. 2. *Potens in terra erit semen ejus.* Redetur enim potens ac validum, adversus omnes, qui laderent eos voluerint. Semen vero Domini discipuli sunt, et imitatores Christi. Qui similitudinem ac germanitatem vitae ac conversationis Christi servantes, eamque veluti paternam quamdam hereditatem suscipientes, robore ac viribus semper augmentur.

Generatio rectorum benedicetur. A generatione scilicet consimilium hominum, qui non perversa sentiunt, sed recta.

VERS. 3. *Gloria et divitiae in domo ejus.* Gloria, inquit, a Deo erit viro timenti eum, et cum gloria etiam divitiae; divitiae, inquam, bonorum operum. Vel gloria ei erit ab hominibus, quia ob hujusmodi virtutem eum honorabunt. Simili modo etiam ei aderunt divitiae, quia rebus omnibus affluit, quas optabit; juxta quem sensum intellige, quod volet valde in mandatis Dei, ob

El justitia ejus manet in saeculum saeculi. Virtus, quae eum justificavit incorrupta permanebit in futurum saeculum. Quippe quae post hanc vitam, illum semper comitabitur.

VERS. 4. *Exortum est in tenebris lumen rectis.* Exortus est, inquit, Deus hominibus, qui in tentationum, atque afflictionum tenebris jacabant. Ille, inquam, Deus, qui lumen, scu lux est vero

¹ Psal. cxvii, 3.

liberationis, ac veri refrigerii, vel lumen veri. A Christo: Ἐγώ γάρ, φησίν, εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόστατος, quod apparuit in Christo, exortum est e terra in tenebris erroris: *Ego enim, inquit, sum lux mundi*¹. Rectis autem exortam esse dicit hanc lucem, id est iis qui recta sentire possunt, lumenque illud oculis intueri. (Nam perversi omnes ad hujusmodi lucem oculos occidunt.)

Misericors, miserator et justus. Hoc de Deo etiam diutum est, qui misericors et miserator est, tanquam qui bonus est: et justus, tanquam omnium index. Vide in psalmo c, ibi: *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine.*

Vers. 5. *Benignus homo qui miseretur et commodat.* Miseretur quidem eorum qui in angustiis sunt, commodat autem iis qui mutuo indigent. Scriptum est enim alibi in psalmo xlvi: *Tota die miseretur, et commodat justus.*

Disponet sermones suos in iudicio. Hujusmodi vir timens Dominum, bene etiam utetur sermonibus suis, nec fortuito, aut inconsidere loquetur, sed cum iudicio, et discretione verba sua dispensabit, ubi opus fuerit. Vel (quia Graeca dictio λόγου; non tantum verba, et sermones, sed rationes etiam significat), dic quod vir iste, qui timet Dominum, recto ac sano iudicio, rationes et negotia sua omnia semper disponet, quemadmodum etiam Symmachus reddidit. Vel, quod bene disponet defensiones suas in futuro iudicio, easque antea summo cum examine ac studio præparabit, non secus ac facere consuevit fidelis quis ac sapiens administrator.

Vers. 6. *Quia in sæculum non commovebitur.* In hoc sæculo tentationes aliquæ eum non commovebunt, veluti cum qui ædificatus est supra solidam fiduciæ, dilectionis, et spei petram; quique propriam conscientiam tutissimam anchoram habet. Nec dicit Propheta quod hujusmodi homo nullas passurus sit insidias, multæ enim tribulationes iustorum²; sed quod ab eis non commovebitur. Hoc etenim valde admirandum est, quod sancti qui innumerabilia passi sunt pericula, adeo constantes atque immobiles adversus ea permanerint, et sententiam usque ad extremum finem firmam ac stabilem semper servaverint. Ilæc celeberrima est eorum victoria: hoc dignissimum præstantium hujusmodi virorum præconium. juxta id quod alibi legimus: *Paratus sum et non sum turbatus*³, quia scilicet nullius mihi sceleris concubus sum.

Vers. 7. *In memoria æterna erit justus.* Ob proprias scilicet virtutes, nec tantum vivens erit in memoria, sed post mortem.

Ab auditione mala non timebit. Non formidabit, inquit, licet terribile, atque horrendum aliquid ei fuerit annuntiatum. Nec dixit quod non audiet, sed quod non timebit. Deposuit enim antea divitias suas tuto in loco, atque ideo eis semper magis propior fieri festinat. *Ubi enim, inquit, est thesaurus tuus, illic et cor tuum erit*⁴. Eadem enim ratione eos non timet, qui corpus occidunt, et animam occidere non possunt.

Paratum cor ejus sperare in Domino. Hoc est, stabile atque inconcussum permanet cor ejus in

A Christo: Ἐξένετειε δὲ τοῖς εὐθέσι, τοῖς δρόλι φρονεῖν δυναμένοις • οὗτοι μὲν γάρ εἰδον αὐτόν. Εἰσῆγωρ καὶ οἰκτίρμωρ, καὶ δίκαιος. Παρέ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο, ἐκείμων μὲν γάρ καὶ οἰκτίρμων ἔστιν, ὡς ἀγαθός • δίκαιος δὲ, ὡς χριτής. Ζήτησον καὶ ἐν τῷ ρ' ψαλμῷ τὴν ἑβρησιν τοῦ, *"Εἰεσον καὶ κριστούς θύσομεν σοι, Κύριε.*

Xρηστὸς ἀνὴρ δὲ οἰκτίρμωρ καὶ κιχρών. Οἱ οἰκτίρμων μὲν τοὺς ἐν ἀνάγκαις, κιχρῶν δὲ τοῖς δανειούχοις ζητήσουσι. Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ λαζ' ψαλμῷ • *"Οἶηρ τὴν ἡμέραν δίεσι καὶ δασεῖται δίκαιος.*

Oἰκονομήσει τοὺς Λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει. Οὗτος εὐχαριστήσει τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἐν διακρίσει λέγων, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχεν, οὐδὲ ἀπερισκέπτως. *"Η εὖ διαθήσει τὰ κατ' αὐτὸν πράγματα, μετὰ διακρίσεων;* οὗτως γάρ δὲ Σύμμαχος; ἐξέδωκεν ἡ εὖ διαθήσει τὰς ἀπολογίας αὐτοῦ ἐν κρίσει, τῇ μελλούσῃ, τούτεστι, συνηγορήσεις ἐκαυτοῦ παρασκευάσει, κατὰ τὸν πιστὸν καὶ φρόνιμον οἰκονόμον.

"Οτι εἰς τὸν αἰώνα οὐ σαλευθήσεται πειρατοίς, ἀσφαλῶς τεθμελιώμενος ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς εἰς θεὸν πίστεως, καὶ ἀγάπης, καὶ ἐλπίδος, καὶ τὸ συνείδης ἔχων ἀπερίτρεπτον ἄγκυραν. Οὐχ εἴπει δὲ, διε τούτων οὐ σαλευθήσεται • *Πολλαῖς γάρ, φησίν, αἱ θλίψεις τῶν δικαίων ἀλλ' οὐτι, οὐ σαλευθήσεται.* Τοῦτο γάρ τὸ θαυμαστὸν, οὐτι μυρία πάσχοντες οἱ ἀγιοι, οὐ περιτρέποντο, ἀλλ' ἀκλινές ἀχρι τέλους ξεωκον τὸ φρόνημα. Τοῦτο περιφανῆς νίκη, τοῦτο λαμπρὰ τῶν ἀριστέων ἀνάρρησις. *"Η καὶ εἰς τὸν αἰώνα τὸν μέλλοντα οὐ σαλευθήσεται.* *"Ητιμάσθηρ γάρ, φησί, καὶ οὐκ ἐταράχθηρ.* οὐδὲν ἔχει τῷ φαύλῳ συειδῶς.

Vel, in futurum sæculum non commovebitur, juxta id quod alibi legimus: *Paratus sum et non sum turbatus*⁴, quia scilicet nullius sceleris concursum sum.

Eἰς μημεσυνορ αἰώνιον θεται δίκαιος. Διε τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ μημενευόντος οὐ μόνον ζῶν, ἀλλὰ καὶ θανόν.

· Ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται. Ἀπὸ ἀγγελίας φοβερᾶς, οὐ δειλιάσεται. Οὐχ εἴπει δὲ καὶ νῦν, διε, οὐκ ἀκούσεται, ἀλλ' οὐτι, οὐ φοβηθήσεται • προαπέθετο γάρ αὐτοῦ τὸν πλοῦτον ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ καὶ σπεύδει μᾶλλον ἀπελθεῖν ἐκεῖ. *"Οὐον γάρ ἔστι, φησί, θησαυρὸς ἡμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ἡμῶν.* καὶ διὰ τοῦτο οὐ φοβεῖται, οὐδὲ τοὺς ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένους ἀποκτείνει.

Ἐτοιμή η καρδία αὐτοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον. Εδραία ἐλπίζειν, ἀμετακίνητος, ἀπὸ τῆς εἰς Κύ-

¹ Joan. viii, 12. ² Psal. xxxiii, 20. ³ Psal. cxviii, 60. ⁴ Matih. vi, 21.

ριον ἐλπίδος, ἐλπίζων δτι νικήσει δι' αὐτοῦ, καὶ τεύξεται σωτηρίαν.

'Εστήρικται η παρδία αὐτοῦ, οὐ μὴ φοβηθῇ.
Ως ἀνωτέρω δεδήλωται.

"Ἐώς οὖν ἐπίδῃ ἐπὶ τοὺς ἔχθροντος αὐτοῦ. Κυρίως τοὺς δαίμονας· ἐώς οὖν ἐπίδῃ ἐπ' αὐτοὺς & βούλεται, οἷα πείσονται· εἰ δὲ οὐ μὴν φοβηθῇ μέχρι τῆς πτώσεως; τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ μετά ταύτην. Περὶ γὰρ τοῦ ἀμφιβόλου διδάξας, τὸ ἑξῆς ὡς ἀναμφιβολον, παρεστώησεν· ίδιωμα δὲ καὶ τοῦτο τοῦ, "Ἐώς οἶ."

'Εσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πάγησιν. 'Εσκόρπισε τὰ ἤντα. Διὰ δὲ τοῦ, 'Εσκόρπισε, τὴν δαψίλειάν τε τοῦ παρέχοντος ἐνέργην, καὶ σπόρου τινὰ τὸ πρᾶγμα ὑπεδήλωσε· σκορπίζουσι γὰρ οἱ σπέρμοντες.

'Η δικαιοσύνη αὐτοῦ μέρειεις τὸν αἰώνα ἔως τοῦ αἰώνος. 'Ανωτέρω περὶ ταύτης εἰρηκε· παλιλογεὶς γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν τοιούτων λόγων. 'Η καὶ ίδικώς δικαιοσύνην ἐνταῦθα λέγει τὴν ἐκ τῆς ἀλημοσύνης.

Τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθῆσται εν δοξῇ. 'Η τιμὴ αὐτοῦ μεγαλυνθῆσται. Περὶ δὲ τοῦ μεταφορικοῦ κέρατος εἰρηται σαρῶς ἐν τῷ πεῖ φαλμῷ, Ἐνδιά· Καὶ ἐτῷ δρόμῳ σου ὑψωθῆσται τὸ κέρας αὐτοῦ.

'Αμαρτωλὸς δῆψεται καὶ δρόσισθεται. 'Ελεγχον τῆς ἀπανθρωπίας αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δικαίου νομίζων. Τοιούτον γὰρ ἡ ἀρετὴ, φορτική καὶ ἐπαχθῆσαί τῇ κακίᾳ.

Τοὺς δδόντας αὐτοῦ βρύξει, καὶ τακήσεται. Βρύξει μὲν, τὴν ἐνδον δδόνην διὰ τῶν δδόντων ἐπιδεικνύμενος, οὐ τολμήσει δὲ φθίξασθαι, τῆς ἀρετῆς ἐμφρατούσης αὐτοῦ τὸ στόμα· διὸ καὶ τακήσεται δακνόμενος τοῖς ἐκείνου κατορθώμασι, καὶ κατατηχόμενος τῷ φθόνῳ· καὶ δῆμιος αὐτὸς ἔστεψιν μενος.

'Επιθυμία αμαρτωλοῦ δπολεῖται. 'Απολλυμένων καὶ φθαρτῶν πραγμάτων ἐπιθυμοῦντος, ὃν ἀπολλυμένων συναπόλλυται καὶ αὐτῇ. Τινὲς δὲ καὶ τὸ 'Εξαρέτειλεν ἐτῷ σκότει φῶς τοῖς εὑθύσι, τῷ μακαρισθέντι ἀνδρὶ προσνέμουσι, διει φωτίσει τὰς ἐσκοτισμένας ψυχὰς τῶν ἀπειθῶν. 'Ομοίως, καὶ τὸν ἐφεξῆς στίχον, διει φωτίσει, καὶ οἰκτείρει, καὶ δίκαια κρίνει.

antea errore obienebratas: et simili modo ei applicant proxime subsequentem versiculum, dicens, quod bujusmodi vir misericors est, et miseretur, et quod justa judicat. Superius vero nos rumque versiculum Deo acommodavimus.

'Αλιηδούτα.'

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΒΥ.

Εὐχαριστήριος καὶ οὗτος, διὸ τοιαύτην ξέχεν ἐπιγραφήν.

[•] Matth. vi, 4. [•] Psal. cxii, 4.

A illa spe, quam habet in Domino, confidens, quo ope illius salutem ac victoriam consecuturus sit.

VERS. 8. Confirmatum est cor ejus, non timebit.
Ut superius declaratum est.

Donec aspiciat super inimicos suos. Per inimicos, daemones propriæ intellige: Donec, inquit, aspiciat super illos ea quæ vult, aut quæ illi patientur. Quod si intimidatus non est, quousque ruant inimici, multo minus postea ei timendum erit. Afferens quippe id quod ambiguum magis videi poterat, tunc quod sequitur tanquam minus ambiguum, minusque incertum. Atque hoc pactio dictio, Donec, sære sunnitur apud Hebreos.

VERS. 9. Dispersit, dedit pauperibus. Dispersit scilicet bona sua. Dispersionis autem vocabulo liberalitatem donantis expressit; quam etiam veint semper, aut sationem quandam esse significavit Spargere enim solent, qui seminant.

Justitia ejus manet in sæculum sæculi. Repetit verba jam superius dicta, ad maiorem sententiam suæ confirmationem. Vel per justitiam hoc in loco eam intelligit, quæ a misericordia proficiuntur, hoc est, ab eleemosyna. (Et de qua scriptum est: Attende, ne justitiam restrami facias coram hominibus[•].)

Cornu ejus exaltabitur in gloria. Per cornu, honorem intelligit. Est enim sermo metaphoricus: Honor ac gloria ejus, inquit, magnificabitur. De hoc autem cornu, dictum est in psalmo lxxxviii, ibi: Et in nomine tuo exaltabitur cornu nostrum.

VERS. 10. Peccator videbit et irascitur. Irascitur peccator existimans, quod justi hujus viri misericordia suam convincat ac carpat saevitiam. Tali enim est virtus, molesta nimirum semp r, et gravis pravis omnibus.

Dentibus suis frenet, et tabescet. Stridet qui dem atque interiore moerorem dentibus suis demonstrabit; attamen non audet, quia justi bujus viri virtus os ei obstruet: quin immo ob summam ejus virtutem, et ob præclaras ejus gestas, invidia ac livore tabescet, ipse nimirum sui saevissimus effectus carnifex.

Desiderium peccatoris peribit. Peccatoris desiderium amantis ac concupiscentis pereunt, atque corruptibile res: quibus desperatis desiderium una cum illis perditur. Verum verba illa: Exortum est in tenebris lumen rectis[•], quidam applicant illi viro, quem Propheta in præcedentibus beatum dixit, et sensum esse dicunt quod bujusmodi vir tinens Dominum, illuminabit infidelium animas.

antea errore obienebratas: et simili modo ei applicant proxime subsequentem versiculum, dicens, quod bujusmodi vir misericors est, et miseretur, et quod justa judicat. Superius vero nos rumque versiculum Deo acommodavimus.

Alleluia.

PSALMUS CXII.

Hic psalmus in gratiarum etiam actiones conscriptus est, unde similem cum præcedentibus inscriptionem retulit.

Vers. 1. *Laudate, pueri, Dominum, laudate nomen Domini.* Per pueros hoc in loco servos significat, nam et in psalmo cxxxiv, ait: *Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum;* eamdem sententiam exprimens, præpostero versiculorum ordine. Aliqui vero per pueros, intellexerunt puros, ac simplices homines, vel Christi, aut apostolorum discipulos. Laudare autem eum, non sermonibus tantum, sed etiam operibus, juxta illud: *Ut videant bona restra opera, et glorificant Patrem nostrum, qui in caelis est?*

Vers. 2. *Sit nomen Domini benedictum, ex nunc et usque in saeculum.* Benedicatur, inquit, et non blasphemetur nomen Domini, vobis illud assidue benedicentibus, ac perpetuo laudantibus, opere ac verbis, ut superius diximus. Nam et si nomen Domini per se ipsum satis semper benedictum sit, sit tamen in nobis etiam benedictum, quando non solis verbis, sed operibus etiam benedicimus. Deum quippe omnes glorificant, quando virtutum opera ab aliquibus fieri videntur.

Vers. 3. *A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Domini.* Non in Palæstina tantum, sed ubique terrarum laudandum est nomen Domini. Prædictum autem his verbis Prophetæ evangelicæ prædicationis vocem, in universum orbem peruenturam.

Vers. 4. *Excelsus super omnes gentes Dominus.* Excelsus erit in gentibus, non quod tunc efficiendus sit excelsus, sed quia tunc deum excelsus apparebit, quando erunt, qui alta ac sublimia deo tradent dogmata, quique contemplationibus et studiis suis, quantum poterunt, ea extollent.

Super caelos gloria ejus. Quia in caelis ab angelis glorificatur. Possunt etiam haec de Christo intelligi, et de angelis, qui nato Christo cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo.*

Vers. 5, 6. *Quis sicut Dominus Deus noster?* Haec a Prophetæ dicta sunt, ut falsos illos deos carperet, qui a gentibus colebantur.

Vers. 7. *Qui in altis habitat, et numilla respicit.* Aliqui si commensuravit Deus caelum palmo, et terram pugno, ut alibi legimus, item si caelum et terram implet, et ubique adest, si incomprehensibilis est, et incircumscripitus, quomodo in caelo habitat et terram aspicit? Patet igitur ita loqui Prophetam, ut Judæorum aut aliorum hebetudini consentiret, tametsi illorum mentem paulatim elevans addidit, dicens:

In caelo, et in terra. Et superius, inquit, et inferius habitat, hoc est, ubique locorum. Vide, quæ diximus, in II psalmo, ibi: Qui habitat in caelis irridebit eos. Alii vero aliter construunt, dicentes: *Quis sicut Deus noster in caelo et in terra?*

Erigens a terra inopem, et de stercore elevans

Aireite, pαιδες, Κύριον, αἰρεῖτε τὸ δόγμα Κυρίου. Παιδας ἐνταῦθα τοὺς δούλους ὡνδρισσε, καὶ γὰρ ἐν τῷ ρὸς φαλμῷ φησιν. *Aireite τὸ δόγμα Κυρίου· αἱρεῖτε, δοῦλοι, Κύριον·* τὸ αὐτὸν λέγων κατ' ἐναλλαγὴν τῶν στίχων. Τινὲς δὲ παιδεῖς ἐνδησαν, τοὺς ἀκάκους, ἢ τοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ, ἢ τοὺς τῶν ἀποστόλων. Αἴνετε δὲ αὐτὸν, οὐ διξιλόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων. *Οπως γάρ, φησιν, θῶσι τὰ καλὰ δργα νύμων καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα νύμων τὸν ἐτοῖς οὐρανοῖς.*

Εἰη τὸ δόγμα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐώς τοῦ αἰώνος. Εἴη εὐλογημένον ἐν ἡμεν, καὶ μὴ βεβλασφημημένον, ἀεὶ εὐλογούντων ὑμῶν αὐτὸν, διὰ παντεδ; ὑμούντων, πάντοτε δοξαζόντων καὶ B λόγοις, καὶ ἔργοις, ὡς ἀνιστέρων δεδήλωται. Καὶ ἔστι δὲ μὲν γάρ, εὐλογημένον, ἐστί· γίνεται δὲ καὶ ἐν ὑμεν εὐλογημένον, ὅταν μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις εὐλογῶμεν αὐτὸν· τῶν δρώντων αὐτὸν, δοξαζόντων τὸν Δεσπότην ἡμῶν.

'Απὸ ἀρατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, αἱρεῖτε τὸ δόγμα Κυρίου. Οὐκ ἐν Παλαιστίνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, αἱνετὸν τὸ δόγμα Κυρίου. Προσχορεύει δὲ, τὸν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελθόντα φθόγγον τοῦ κηρύγματος.

Τοῦ ὑψηλὸς ἐπὶ πάντα τὰ ἀδύτη οἱ Κύριος. *Τοῦ ὑψηλὸς ἐν τοῖς θυνταῖς ἐσται, οὐ τότε τοῦτο γινόμενον, ἀλλὰ τότε τοῦτο φαινόμενος αὐτοῖς· ὑψηλὰ περὶ αὐτοῦ δογματιζόντων, καὶ ὑψόντων αὐτὸν ταῖς θεοπερέτες δοξολογίαις.*

Ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἡ δόξα αὐτοῦ. *Ἐν τοῖς οὐρανοῖς δοξαζομένου παρὰ τῶν ἄγγελων.* Νοηθεῖν δ' ἀν ταῦτα καὶ ίδεικα; περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄγγελων, τῶν ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ αἱρεύοντων τὸν Θεὸν καὶ λεγόντων, *Δόξα ἐτοῦ Θεοῦ,* καὶ τὰ ἄξια.

Τις ὡς οἱ Κύριος οἱ Θεὸς νύμων; Τοῦτο πρὸς διασυρμὸν καὶ χλεύην εἰπε τῶν παρὰ τοῖς θυνταῖς φευδωνύμων θεῶν.

Οἱ δέ οὐρανοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ τακτεῖα ἐφορῶν. Καὶ μήν ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ D τὴν γῆν δραχῇ, καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληροῖ, καὶ πανταχοῦ πάρεστι· καὶ ἀχώρητός ἐστι, καὶ ἀπερίγραπτος. Καὶ πῶς ἐν οὐρανῷ κατοικεῖ, καὶ τὴν γῆν ἐφορᾷ; *Η δῆλον ὅτι συγκαταδέξατο τὸν δασιδέ τῇ παχύτητε τῶν Ιουδαίων, εἰτα κατὰ μηρὸν ἀνάγει τὴν διάνοιαν αὐτῶν.* ἐπήγαγε γάρ.

Ἐτ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐτ τῇ γῇ γῆ. Καὶ ἀνω καὶ κάτω ὃν δηλαδή, τουτέστι, πανταχοῦ. Ζήτησον καὶ ἐν τῷ β' φαλμῷ, *Οἱ κατοικῶν ἐτ οὐρανοῖς.* Άλλοι δὲ συντάττουσι, *Τις ὡς οἱ Κύριος οἱ Θεὸς νύμων, καὶ ἐτ τῷ οὐρανῷ καὶ ἐτ τῇ γῇ;*

Οἱ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πετωχόν, καὶ ἀπὸ κοπρίας

^a Matth. v, 16. ^b Luc. ii, 14.

ἀριστων πέρητα. Γῆν καὶ κοπρίαν τὴν εὔτελειαν διώματες καὶ ὑμνεῖ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, βράδιας μεταβάλλουσαν & βούλεται.

Toῦ καθίσαι αὐτὸν μετὰ ἀρχότων, μετὰ ἀρχότων λαοῦ αὐτοῦ. Οὐ μόνον πλουτίζων αὐτὸν καὶ δοξάζων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρχούσι τοῦ λαοῦ αὐτοῦ συγκαθίζων, καὶ εἰς ἀρχήν καὶ τοῦτον δγων. Νοεῖται δὲ καὶ ὁ ἐξ ἕθνῶν λαὸς, πτωχὸς καὶ πένης, ὃν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῆς ἀτιμίας τῶν πατῶν ἔγειρας, καὶ ὑψώσας διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ιστίμον ἐποίησας τοὺς ἀποστόλους, ως καὶ κατέστητεν ἀρχούσας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὡς ἐν ἑτέρῳ φαλμῷ δεδήλωται. Εἴτα ὑμεῖς καὶ μετίζων δύναμιν αὐτοῦ, μεταβάλλοντος οὐ πράγματα μόνον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ φύσεις.

psalmio xlii. Postremo majorem quamdam ac tantum : es immutare possit, sed ipsam etiam eorum naturam. Unde ait :

'Ο κατοικίων στείρων ἐρ οἰκψ, μητέρα ἔχει Β τὴν τεκνούς εὑφραινομένην. Τὴν στείραν ποιῶν οἰκεῖν ἐν οἰκψ μητέρα ἐπὶ τάκνοις εὑφραινομένην· ως καὶ ἐπὶ πολλῶν γέγονε. Τινὲς δὲ οἰκοντὴν φαμίλιαν τῶν πειδῶν ἐνόησαν.

'Αλληλούτα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΓ'.

Εὐχαριστήριος καὶ οὗτος, τὰς Ιουδαίους παρὰ Θεοῦ πάλαι παρασχεθείσας εὐεργεσίας διεξιῶν, καὶ τὴν θελαν δύναμιν ἀνυμνῶν, καὶ τῶν εἰδώλων κατακωμφῶν τὴν ἀσθέτειαν.

'Ἐρ ἐξόδῳ, Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἶκον Ἰακὼβ ἐκ λαοῦ βαρβάρου, ἐγενήθη Ἰουδαῖα ἀγλασμα αὐτοῦ, Ἰσραὴλ ἐξουσία αὐτοῦ. Ἰσραὴλ μὲν καὶ οἶκον Ἰακὼβ, τὸ γένος λέγει τῶν Ἰσραηλίτων. Λαγύπτων δὲ καὶ λαὸν βάρκαρον, τὸ τῶν Αἰγυπτίων τουτέστι. Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς Ἐβραίους ἐξ Αἰγύπτου, ἐγένετο ἡ νῦν Ιουδαῖα χώρα ἀγλασμα αὐτοῦ, ἀφωρισμένον ἀνάθημα, καὶ ὁ Ἰσραηλίτης λαὸς κληρος αὐτοῦ, ἐξουσιαζόμενος, καὶ στρατηγούμενος, καὶ προστατόμενος ὑπὸ αὐτοῦ· οἱ μὲν γὰρ διλοι πάντες, κατὰ φύσιν ἥστιν ἐξουσίᾳ αὐτοῦ· οὗτοι δὲ μάνιοι, κατ' οἰκείωσιν, ως περιώνυμος λαός.

ποπulus effectus est hereditas Dei, et sub ejus potestate manifestius cœpit constitui, atque ab eo dirigi. Nam eti omnes alii populi natura ipsa, et creationis jure sub divina semper fuerint potestate, nullus tantum necessitatem, aut familiaritatem habuisse videtur, quantum Israeliticus populus: qui propterea, peculiaris Dei populus appellatus est. (Ex iis autem, quæ diximus, patet, dictionem, ejus, utrobiique ad Deum esse referendam.)

Ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἐφυγεῖν. 'Ἐγνω τὴν δύνα- μιν αὐτῆς· οἵσθητο καθάπερ τις λογικὴ ἀπορήθως τοῦ θείου θελήματος, καὶ διαιρεθεῖσα, ἐφυγεῖν ἐκ τοῦ μέσου, καὶ παρέσχε δίοδον ἔηράν τοις Ἰσραηλίταις· λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐρυθρᾶς, ἡπότε Μωϋσῆς ἐξῆγε τὸν λαόν. 'Ἐφυγε δὲ εἰπὼν, τὸν φόδον καὶ τὸ τάχος τῆς διαφρέσεως αὐτῆς ἐνέψηνεν.

νέο dicit ipsum mare, ut non tantum formidasse illud a conspectu Dei ostenderet, sed ut celeritatem etiam illius divisionis demonstraret.

'Ο Ιορδάνης ἐστράψη εἰς τὰ διπλῶα. 'Ἐπι Ἰησοῦ τοῦ Ναοῦ, ὅτε ἀνεχαλίτει τὸ δεῦμα ἔκυτον, παθε-

A pauperem. Per terram et stercus, tenuitatem ac paupertatem intelligit. Laudat autem, atque admiratur Propheta Dei potentiam, qui de facili immutat quæcumque vult.

VERS. 8. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Non solum divitem et gloriosum facit, sed cum populi sui principibus cum etiam collocat, hoc est, ad principatum atque ad imperium eum etiam provehit. Per inopem vero et pauprem, fideliem populum ex gentibus congregatum intellige, quem a turpibus, atque in honestis affectibus erigens Christus per Evangelium in altum evexit, eumdem ei quem populis honorem impertitus: Apostolis, inquam, quos principes super omnem terram constituerat, ut vidimus in potiori potentiam Dei admiratur qui non ipsas

tantum : es immutare possit, sed ipsam etiam eorum naturam. Unde ait :

VERS. 9. Qui habitare facit sterilem in domo matrem de filiis latrante. Efficient ut mulier sterilis, facta mater, inhabitet in domo, super filiis latata, quemadmodum sæpenumero effecit. Quidam domum hic pro puerorum familia intellexerunt.

Alleluia.

PSALMUS CXIII.

Et hic psalmus in gratiarum actionem conscriptus est, beneficia a Deo Judæis olim collata connumerat, divinam pariter potentiam laudat, et infirmitatem idolorum carpit.

C VERS. 1, 2. In exitu Israel de Aegypto, donus Jacob de populo barbaro, facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus. Per Israelem, et per dominum Jacob, Israelitarum genus significat; per Aegyptum autem, et populum barbarum, ipsos Aegyptios. In exitu, inquit, populi Israelitici, atque in recessu domus, seu familiæ Jacob ab Aegyptiorum gentibus, hoc est, ubi discesserunt Hebrei ex Aegypto, tunc regio illa, quam modo Judæam appellamus, facta est sanctificatio Dei: eo quod veluti res quædam Deo oblata, ac dicata sanctior quodammodo effecta est. Tunc etiam Israelitarum

populus effectus est hereditas Dei, et sub ejus potestate manifestius cœpit constitui, atque ab eo

dirigi. Nam eti omnes alii populi natura ipsa, et creationis jure sub divina semper fuerint potestate, nullus tantum necessitatem, aut familiaritatem habuisse videtur, quantum Israeliticus populus: qui propterea, peculiaris Dei populus appellatus est. (Ex iis autem, quæ diximus, patet, dictionem, ejus, utrobiique ad Deum esse referendam.)

VERS. 3. Mare vidit et fugit. Ipsum etiam mare dividinam novit potentiam, et ineffabili quodam modo dividinam etiam agnoscit voluntatem, non secus ac si rationalis fuisset creature: unde divisum e medio refugit alveo, liberumque ac tutum transeunti populo iter præbuit. Mare autem Rubrum intelligit, cum Moses Hebreum populum eduxit; fugisse vero dicit ipsum mare, ut non tantum formidasse illud a conspectu Dei ostenderet, sed ut celeritatem

Jordanis conversus est retrorsum. Hoc accedit tempore Iesu Nave, quando Jordanis fluvius cur-

sum sumin detinuit, præbens et ipse siccum transltum arcæ Dei. Ilæc duo miracula una etiam reconsentur per Prophetam in psalmo LXV, ibi : *Qui convertit mare in aridam, et in flumine pertransibunt pede.*

Vers. 4. *Montes exsultaverunt quasi arietes, et colles quasi agni ovum.* Summum atque inessalile quoddam populi gaudium, quod illis fuit temporibus, describere nobis volens Propheta, ipsa etiam inanimata elementa, montes nimirum et colles Iudeæ singit gaudio exsultasse, ac lætatos fuisse, non secus atque arietes et agni faciunt, qui quando letantur lætitiam suam saliendo demonstrant; soleant enim Prophæ aliquando inanimatis rebus humanos affectus ascribere, ut diximus in psalmo XCV, ibi : *Lætentur cœli, et exsultet terra, commoveatur mare, etc., gaudebunt campi, etc. Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum, a facie Domini quando venit; ubi vide.*

Vers. 5, 6. *Quid est tibi, mare, quod fugisti? et tu, Jordani, quod conversus es retrorsum?* Montes, quod exsultastis, quasi arietes, et colles, quasi agni ovum? Ex quadam prospopœia Propheta nunc ipsa alloquitur elementa, rationem expostulans, eur sic fecerint, tanquam admirandum aliquid id fuerit, et supra naturam: et deinde ipse pro eis responderet, seu interrogationi sue illos respondere introducit et dicere :

Vers. 7. *A facie Domini mota est terra.* A præsentia, inquit, et conspectu Domini exsultavit terra, ipsi montes nimirum et colles. Præsentiam autem Domini intellige adventum Domini in Iudæam. Alio modo etiam expone juxta ea quæ dicta sunt in psalmo XCV, ibi : *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum.* Et de mari quidem ac de Jordane nihil amplius dixit, tanquam causa fugæ, aut detentionis in utroque satis jam nota sit.

A facie Dei Jacob. Scriptum est enim alibi : *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob.*

Vers. 8. *Qui convertit petram in stagna aquarum.* A facie illius Dei, inquam, qui a naturali duritate petram commutat, adeo ut ex ea deinceps aquæ scaturiant: de quo diximus in psalmo LXXVII.

Et rupem in fontes aquarum (In Graeco hic, non rupem legimus, sed ἀκρότον, quæ dictio tametsi pro rupe accipiatur, proprie tamen de re aliqua dici potest, quæ extrema ac summa in parte truncata sit, aut incisa). Ita igitur hanc petram Propheta appellavit, veluti quæ ob summam ejus duritatem, etiam in summa, atque in extrema sui parte vix ferro secari posset, hujusmodi laquendi modo usus, ut miraculum magis augeret. Enarratis autem antiquis beneficiis pro præsentibus rebus supplicat.

Vers. 1. *Non nobis, Domine, non nobis.* Non propter nos misericordiam te facturum considerimus. Sumus quippe ea indigni, quemadmodum et majores nostri, qui superius commemoratae receperunt a te beneficia.

* Exod. III. 6 et alibi.

Α χων καὶ αὐτῆς διοδον ἄσθροχον τῇ κιβωτῷ τοῦ Θεοῦ. Οὐοίως δὲ καὶ ἐν τῷ ξέ' ψαλμῷ τὰ δύο ταῦτα δημο^η ουμάτα τέθειται. Ὁ μεταστρέψων γάρ, φησι', τὴν θάλασσαν εἰς ἔηράν, ἐτοποιεῖται ποδί.

Τὰ δρη ἐσκιρήσαν ὡσεὶ κριοὶ, καὶ οἱ βουροὶ ὡς ἀρτία προσβάτωρ. Τὴν διερθολήν τῆς τηνικαῦτα χαρᾶς ἐμφῆναι βουλόμενος, περιτίθησι καὶ τοὺς ἀψύχους αὐτοῖς αἰσθησιν καὶ ἀγαλλίασιν λέγων, δις: καὶ αὐτὰ τὰ δρη καὶ οἱ βουροὶ τῆς Ιουδαίας ἐσκιρήσαν, ἥγουν ἐχάρησαν. Οἱ κριοὶ γάρ καὶ τὰ ἀρνία δὲ εὑφραντονται, τοὺς σκιρήμασι δηλοῦσι τὴν ἡδονήν. Εἰρηται δὲ ἡμῖν καὶ ἐν τῷ ξέ' ψαλμῷ, περὶ χαρᾶς τῶν ἀψύχων· ἔνθα τὸ, Ἄπο προσώπου Κυρίου, διεξήκειται· ἐν ἑκείνῳ γάρ γέγραπται, τὸ, Ἔντραιτε^θ σθωσαν εἰς οὐπαροί, καὶ διλα πολλὰ τοιαῦτα.

Tι σοι ἔστι, θάλασσα, διεισπυρεῖς, καὶ σὸν, Τορδάνη, διειστρέψῃς εἰς τὰ ὀπίσω; τὰ δρη, διεισκιρήσατε ὡσεὶ κριοὶ, καὶ οἱ βουροὶ, ὡς ἀρτία προσβάτωρ; Προσωποποιῶν, διαλέγεται τοὺς στοιχεῖοις, ἐρωτῶν, Διατί τοῦτο πεποιήκατε; ὡς παραδίξου καὶ ὑπερφυοῦς πράγματος γεγονότος· εἰτα αὐτὸς ἀντ' ἑκείνων ἀποκρίνεται λέγων·

'Ἄπο προσώπου Κυρίου ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Ἅπο τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἐσκιρήσαν ἡ γῆ· τὸ δρη δηλαδή, καὶ οἱ βουροί. Ἐπιφανείαν δὲ νόει μοι, τὴν ἐν Ιουδαίᾳ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ· ἡ τοῦτο νόησεις, κατὰ τὸ λεχθὲν ἐν τῷ ξέ' ψαλμῷ, τὸ, Τότες ἀγαλλίασονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ, καὶ τὰ ἔβης. Περὶ μέντοι τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰορδάνου οὐδὲν εἰπε πλέον, ὡς ἐγνωσμένης τῆς αἰτίας.

'Ἄπο προσώπου τοῦ Θεοῦ Ιακὼβ. Τοῦ Θεοῦ Ιακὼβ· γέγραπται γάρ, διεισπυρεῖς σὸν Θεὸν· Ἅβραάμ, καὶ σὸν Θεὸν· Ισαὰκ, καὶ σὸν Θεὸν· Ιακὼβ.

Τοῦ στρέψαντος τὴν πέτραν ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν σκληρότητος, εἰς τὸ λιμνάζειν ὑδασιν, ὡς ἐν τῷ οξεῖ ψαλμῷ δεδήλωται.

Καὶ τὴν ἀκρότομον εἰς πηγάς ὑδάτωρ. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν. Ἀκρότομον δὲ τὴν πέτραν εἶπεν ὁς ἐκ τῶν ἀκρων μόλις ἀποθραυμένην σιδήρων, διεὶ τὴν ἄγαν ἀντιτυπίαν· ἵνα τὸ θαῦμα πλέον ἐπιτείνῃ. Διηγησάμενος οὖν τὰς πάλαι εὐεργεσίας, διῖται καὶ ὑπὲρ τῶν παρόντων.

D Μή ήμūr, Κύριε, μή ήμūr. Μή δι' ἡμᾶς ποιήσεις έλεος· ἀνάξεις γάρ ἐσμεν ὡσπερ καὶ οἱ τῶν εἰρημένων εὐεργεσιῶν ἀπολαύσαντες..

'Αλλ' ή τῷ δρόμῳ σου δός δύξαν. 'Αλλὰ τὸ Α
δνομά σου δός δοξάσαι.

'Επι τῷ δέξει σου καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου. Δέξα-
σον αὐτὸν ἐν τῷ δέξει σου, καὶ τῷ ἀληθεῖ σου δέξει,
τουτόσιν, ἐλεήσας ἡμᾶς, καὶ ἀληθῶς ἐλεήσας.
"Ἐλεος γάρ καὶ ἀληθεία πολλάκις τὸν Ἐλεον τὸν
ἀληθῆ φασιν ἢ προφήτης, τὸν χυρίων δον πρὸς τὸν
ἀνθρώπινον.

dicitur misericordia; humana autem, divinæ comparata, non vera est, sed umbra quædam miseri-
cordiae.

Μήκοτε εἰπωσι τὰ θύην· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐ-
τῶν; Μή ποτε, κατακυριεύετων ἡμῶν, ἀσθένειαν
δνεῖσθαι τὰ θύην.

'Ο δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ,
πάντα δον ἥθελησεν ἐχοίησεν. Τὰ θύην μὲν τῶν
τοιαῦτα ληρήσουσιν· δὲ Θεὸς ἡμῶν, πάντα δον
ἥθελησεν ἐποίησεν· μακροθυμεῖ δὲ πολλάκις, καὶ
ἐνεξικκεῖ κατ' οἰκονομίαν.
Certis, atque ei soli cognitis quibusdam rationibus,
et patiens.

Τὰ εἰδῶλα τῶν θύτων ἀργύρior καὶ χρυσοί,
ἢ τὰ χειρῶν ἀνθρώπων. Στόμα δχούσι, καὶ οὐ
ἰατήσουσιν· σφραγίδων δχούσι, καὶ οὐκ ὅφο-
ρει. Ότα δχούσι, καὶ οὐκ ἀκούσοται· φίρας
δχούσι, καὶ οὐκ ὅστραθήσοται· χείρας δχούσι,
καὶ οὐ γηλαρχήσουσιν· πόδας δχούσι, καὶ οὐ περι-
πατήσουσιν· οὐ φωνήσουσιν ἐν τῷ λάρυγγι αὐτῶν.
Πάντα αὐτῶν ἔπειτα τὰ μέρη, πλατύνων τὴν κωμψ-
δίαν. Καὶ πρῶτα μὲν τοὺς τύπους τῶν αἰσθητηρίων,
εἴτα ταῖς χείρας καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν διέβαλεν εἰς
ἀνατοθησαν, ἀς ὑλὴν ἀψυχον. Ζητήσαι δὲ ἄν τις,
πῶς οὐκ ἐπὶ στόματος αὐτῶν εἰπεν ὅτι οὐ γεύσο-
ται· ἵνα κανταῦθα τῆς καταλλήλου αἰσθήσεως ἐπι-
μνησθῇ. Δοκεῖ μοι γάρ, διότι τὸ μὲν ὄρδον, καὶ ἀκούειν
καὶ ὀσφράνεσθαι, καὶ τὰ λοιπά, λέγονται πολλάκις
ἐπὶ Θεοῦ· τὸ δὲ ἐθέλειν, οὐ λέγεται· διὸ ἀντὶ τῆς
γεύσεως τὸν λόγον παρέλαβε· καὶ πρῶτον καὶ
ἄπειρον, ὡς ἀπόδεξεν Κωῆς ἐναργεστάτην.

Deo, sed quod Deus comedat, nusquam legimus. Verum loco gustus, ipsum sermonem semel atque
iterum ori attribuit, quo quis vivere potissimum probatur.

"Ομοιοι αὐτοῖς γέροιστο οἱ ποιοῦντες αὐτὰ,
καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. "Ομοιοι
αὐτοῖς, κωφοί, καὶ ἀνατοθητοί, καὶ ἀνενέργητοι.
'Αλλὰ τὰ μὲν εἰδῶλα τῶν θύνων τοιαῦτα, καὶ οἱ
τιμῶντες τὰ αὐτὰ σύτως ἀνήτοι, μηδεμᾶς ἐπι-
κυρίας αὐτῶν ἀπολαύοντες· ἡμεῖς δὲ οὐκ εἴτως.

Οἶκος Ἰσραὴλ ἡλιπιστεῖται Κύριος· βοηθὸς
καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἔστιν. Οἶκος ἀράων
ἡλιπιστεῖται Κύριος· βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς
αὐτῶν ἔστιν. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον ἡλιπιστα-
τεῖται Κύριος· βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν
ἔστι. Οὐ μάτην, φησιν, τὴπισαγεν ἐπὶ Κύριον,
βοηθεῖ γάρ καὶ ὑπερασπίζει ἡμῶν. Διαιρεῖ δὲ τὸν
λαὸν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὰς ἀπλῶς Ἰσραὴλ, καὶ εἰς τὰ
Ἱερατικὸν γένος, καὶ εἰς τοὺς προσηλύτους· οἶκον
μὲν Ἰσραὴλ ὀνομάζων, τοὺς ἀπλῶς Ἰσραὴλίτας,
οὓς καὶ προτάτει, διὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν· οἶκον δὲ
Ἀαρὼν, τὸ Ιερατικὸν γένος· πρὸ πάντων γάρ αὐ-
τὸς Ιεράτευσε, καὶ γέγονε δίκαια τῶν μετ' αὐτού·

Sed nomini tuo da gloriam. Tu tamen, inquit,
nomen tuum glorifica.

Vers. 2. In misericordia tua et veritate tua.
Glorifica illud, inquit, in misericordia tua et veri-
tate tua, hoc est, misertus nostri, et vere misertus.
Misericordiam enim et veritatem, sæpenumero
Propheta conjunctim ponit, pro vera misericordia.
Nam divina misericordia proprie ac vere et est, et

dicunt misericordia; humana autem, divinæ comparata, non vera est, sed umbra quædam miseri-
cordiae.

Nequando dicant gentes: Ubi est Deus eorum? Ne-
quando, inquit, gentes nostri dominantur, et tuam
nobis postmodum exprobrent infirmitatem.

Vers. 5. Deus autem noster in cælo, et in terra.
Omnia, quæcumque voluit, fecit. Gentes quidem hu-
jusmodi fortassis verba blatterabunt: at nos con-
tra clamabimus quod in cælo atque in terra Deus
noster omnia potest, quod voluerit; quanquam
ex dispensatione sæpenumero longanimis sit

Vers. 4-7. Idola gentium argentum, et aurum,
opera manuum hominum: os habent, et non loquen-
tur: oculos habent, et non videbunt: aures habent,
et non audient: nares habent, et non odorabunt:
manus habent, et non palpabunt: pedes habent, et
non ambulabunt: non loquentur in gulture suo. Om-
nia idolorum membra, atque omnes eorum partes
percurrit, aliquid semper amplius in eis carpens:
et primo quidem sensuum organa, deinde etiam
manus, et pedes insensibilitatis accusati, ostendens
nihil aliud esse ea simulacra, quam materiam qua-
mdam anima prorsus atque spiritu carentem. Quærer
aliquis fortasse, cur Propheta cæteros sensus cor-
poris ordine percensendo, de sensu oris non dixit,
quod ore suo non gustabunt, sed dixit, quod ore
suo non loquentur. Et videtur mihi ea ratione id
dictum non fuisse, quia audire quidem, videre,
odorare, et reliqua, dici videmus sæpenumero de
Verum loco gustus, ipsum sermonem semel atque

Vers. 8. Similes fiant eis, qui faciunt ea, et om-
nes, qui confidunt in eis. Similes eis fiant: surdi
scilicet ac sine efficacia. Verum idola quidem gen-
tium hujusmodi sunt, et qui ea colunt, hoc pacto,
ut diximus, sunt satui, ut ea venerentur, a quibus
nihil opis capiunt: nos vero non sic.

Vers. 9-11. Domus Israel speravit in Domino,
adjuvor, et protector eorum est: domus Aaron spe-
ravit in Domino, adjuvor, et protector eorum est:
qui timent Dominum speraverunt in Domino, adjuvor,
et protector eorum est. Non frustra, inquit, spe-
ramus in Domino, qui opem assidue nobis sumi
præstal, qui sovet nos. In triplicem autem ordi-
nen universum Dei populum distinxit, in ipsum
scilicet Israel, in sacerdotale genus, atque in pro-
selytos: per domum quidem Israel in universum,
Judæorum populum significans: et Levitas, per
domum Aaron, qui primus omnium sacerdotium
administriavit, et cæterorum posse se sacerdotum

prima fuit radix : per timentes autem Dominum, A φρεσουμένους δὲ τὸν Κύριον τοὺς προταλύτους, ὡς προσελότος expressit undeunque venientes ex gentibus, εἰς οὐδὲν προσελόντας, καὶ φρεσουμένους αὐτὸν.

VERS. 12, 13. *Dominus, memor nostri, benedixit nobis.* Hoc est a primis progenitoribus ad hæc usque tempora gentem nostram summam semper Deus affectit beneficis.

Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron, benedixit iis qui timent Dominum. Eadem, quia paulo ante, utitur divisione.

Pusillis cum majoribus. Hæc in universum de omnibus parvis, et magnis, non astate solum, aut statuta, intelligenda sunt : sed etiam de parvis et magnis imbecillitate et viribus, paupertate et divitiis, ignominia et gloria, servitute et libertate.

VERS. 14. *Adjiciat Dominus super nos, super nos, et super filios nostros.* Augeat, inquit, nos Dominus, et filios nostros. Vel adjiciat super nos, bona scilicet. Quædam exemplaria habent : *Super vos, et super filios vestros,* ita ut Prophetam dicamus preces fundere pro Christianis, qui postea magis aucti sunt, et quibus ea adjecta sunt bona, cælestis nimirum, quæ vera ac proprie bona dici possunt.

VERS. 15. *Benedicti vos a Domino, qui fecit celum et terram.* Hæc verba etiam de iis intelligenda sunt, quibus Christus in celum ascensurus benedixit, ut Lucas tradit¹⁰. Benedicens enim apostolis, per eos cæteris fidelibus benedixit.

VERS. 16. *Cælum cæ'i Domino.* Primum cælum scilicet, ubi habitare dicitur Deus. Vide in superiori psalmo, quæ diximus in versiculo : *Qui in altis habitat.*

Terram autem dedit filii hominum. Ut ea fruerentur, ut illic habitarent. Propter homines enim eam creaverat.

VERS. 17, 18. *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum.* Sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino, ex nunc, et usque in sæculum. Illic dicto simile illud videtur : *Namquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?*¹¹ Item : *Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam?*¹² Mortuos autem, si paulo altius consideres, intelligas eos esse, qui ante naturalem corporis mortem, virtutum operationibus mortui sunt, occisi scilicet a peccatis : viventes vero eos, qui comite vivunt virtute, et ab hac vita ad altiorem etiam, atque ad diviniorum transcendunt. Neque enim peccatores in præsenti vita Deum laudent, cum scriptum sit : *Non esse pulchram laudem Dei in ore peccatoris?*¹³; neque etiam in futura, ubi perpetuis affligendi sunt cruciatus. At justos contra decet, ut in utraque vita divinas canant laudes ; et ideo dicit : *Ex nunc et usque in sæculum.* Et illi quidem descendere dicuntur in infernum, hi vero ascendere in celum. Illud etiam animadverte quod, dum Propheta, in

Κύριος, μηησθεὶς ἡμῶν, εὐλόγησεν ἡμᾶς. Τί ἐστιν Εὐλόγησεν ἡμᾶς; Μυριῶν ἀνέπλησεν ἀγαθῶν, ἀνωθεν ἐκ πρργάνων καὶ μέχρις ἡμῶν, εὔεργετῶν τὸ θνός ἡμῶν.

Εὐλόγησε τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, εὐλόγησε τὸν οἶκον Ἀράρ. Εὐλόγησε τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον. Τῇ αὐτῇ διαιρέσει καὶ νῦν ἔχρισατο.

Τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων. Τοῦτο κοινῶς περὶ πάντων. Μικροὺς δὲ καὶ μεγάλους, μὴ καθ' ἑλικίαν μόνον ὑποληπτέον, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἀδυναμίαν, καὶ δύναμιν, καὶ πενίαν, καὶ πλούτον, καὶ ἀδεξίαν, καὶ δέξιαν, καὶ δουλείαν καὶ ἀλευθερίαν.

B *Προσθεῖται Κύριος ἐφ' ἡμᾶς, ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ἡμῶν.* Αὐξήσει Κύριος ἡμᾶς καὶ τοὺς υἱοὺς ἡμῶν προσθεῖται ἀγαθά. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, Ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς ὑπῶν γράφουσιν, ὡς εἶναι δῆλον ἀντεῦθεν, διτι τῶν Χριστιανῶν ὑπερεύχεται καὶ τοῦ γένους αὐτῶν, οἱ καὶ μᾶλλον τὴν ἀντιγράφων; καὶ οἵ προσετέθη τὰ δυνάμεις ἀγαθῶν, τὰ δύραντα.

C *Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ, τῷ κοινοστρετι τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ.* Καὶ τούτο περὶ τούτων ὑποληπτέον, οὐδὲ εὐλόγησεν δὲ Χριστὸς, μέλλων εἰς οὐρανὸν ἀναληφθῆναι, καθὼς λεπρόστρετος ἢ Λουκᾶς : διὰ γάρ τῶν ἀποστόλων πάντας εὐλόγησεν.

Ο οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ. Ο πρώτος οὐρανός, οἰκητήριον δηλονότι τῷ Κυρίῳ. Ζητησον ἐν τῷ πρὸ τούτου ψαλμῷ τὴν ἔξτηγησιν τοῦ, Ἐρ οὐρανοῖς κατοικῶν.

Τὴν δὲ τὴν διδώκει τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Εἰς κατοικίαν κατέπλασιν, δι' οὐδὲ καὶ πεποίηκεν αὐτήν.

D *Οὐχ οἱ ρεκροὶ αἰτέσσονται σε, Κύριε, οὐδὲ πάτερες οἱ καταβαλοροτες εἰς ἄδυον· ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τῶντες εὐλογησομεν τὸν Κύριον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰώνος.* Ομοίως τοῦτο δοκεῖ τῷ. Μή ἐξαιρολογήσται σοι χοῦς, η ἀραγγελεῖς τὴν ἀληθείαν σου ; καὶ τῷ. Μή διηγήσται τις ἐν τῷψῳ τὸ ἐλεός σου ; Τοῖς δὲ βαθύτερον ἐπισκεπτομένοις, νεκροὺς μὲν λέγει, τοὺς νεκρωθέντας εἰς ἄργασιαν ἀρετῆς, καὶ πρὸ τοῦ φυσικοῦ θανάτου φθαρέντας ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας. ζῶντας δὲ, τοὺς ζῶντας ἐναρέτως, καὶ ἀπὸ τῆς ζωῆς ταῦτης, εἰς τὴν ὑψολοτέραν καὶ θελαν, μεταβαλοντας. Ἐκείνοις μὲν γάρ ἐνταῦθα οὐτε αἰτέσσονται. Οὐδὲ γάρ ὠραῖος αἴρος ἐν στρατιᾷ ἀμαρτωλοῦ· οὐδὲ ἵκει, ὡς διηνεκῶς βασανίζομενοι. Οὗτοι δὲ ὡδὲ κάκει· ἀπὸ τοῦ νῦν γάρ, φησι, καὶ ἔως τοῦ αἰώνος· κάκεῖνοι μὲν, καταβαλούσιν εἰς ἄδυον, οὐτοὶ δὲ ἀναβαλοντας εἰς οὐρανόν. Ημεῖς δὲ εἰπών, ὑπεδήλωσε κατ' αὐτὸν τοὺς ἐναρέτους.

¹⁰ Luc. xxiv 51. ¹¹ Psal. xxix 10. ¹² Prol. xxxvii 12. ¹³ Eccli. xv. 9.

prima persona dicitur : *Nos qui viri mus, illus significare voluit, qui sui instar claris essent praediti virtutibus.*

'Αληθούτα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΔ'.

Εὐχαριστήριος καὶ οὗτος δὲ γαλμός.

'Ηγάπησα, δει εἰσακούσεται Κύριος τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς μου. Εὐφράνθην ἐν τούτῳ.

"Οτι δικλίνεται τὸ οὖς αὐτοῦ ἀμοι. Περὶ κλίσεως ὡρᾶς εἰρήκαμεν ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ, θυνθα τὸ, Κλίνοντος τὸ οὖς σου ἀμοι.

Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις μου ἀπίκαλέσομαι. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις πάσαις τῆς ζωῆς μου.

Περιέσχορ με ὁδίτερος θανάτον, καὶ νῦν τοι ἀδού εὑροσάδε με, Θαλύψει καὶ ὀδύνης εὔρος, καὶ τὸ δρομα Κυρίου ἀπεκαλεσάμην. Τοπολαμβάνω συνιδὼν τοιαῦτα εἶναι τοῖς ἐν τῷ ιερῷ φαλμῷ ρήθεις; φησι γάρ ἐκεῖ μὲν, Ἀγαπήσω σε, Κύριε είτα καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησαι δι' ἣν αὐτὸν ἀγαπήσει· λέγει γάρ· "Οτι ἐτιχύσις με, δει στερεοῖς με, δει καταγυνή μου εί, καὶ τὰ τοιαῦτα. "Ἐπειτα ἐπάγει, δει καὶ έτι· Ἐπίκαλέσομαι τὸν Κύριον. Εἴθ' οὕτως δηγείται τὰς συμφορὰς, αἵς περιπεσῶν καὶ θλιβεῖς, ἀπεκαλέσατο τὸν Κύριον, καὶ εἰσηχούσθη. Ἐντεῦθα δι τὰ αὐτὰ πάλιν· Ήγάπησα δει εἰσακούσεται, ἀντὶ τοῦ Εἰσήκουσε, δεηθέντος μου· ἢ δει εἰσακούσεται καὶ έτι· εἰσήκουσε γάρ νῦν· αἰτία δὲ τῆς ἀγάπης, τὸ, δει εἰσακούσεται. Ἐπειτα ἀμοις ἐπάγει δει τοι· Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις μου, ταῖς ἔξης, ἀπίκαλέσομαι. Εἴθ' οὕτως, καθάπερ ἐποίησεν ἐκεῖ, δηγείται τὰς συμφορὰς, αἵς περιπεσῶν καὶ θλιβεῖς, ἀπεκαλέσατο πάλιν τὸν Κύριον, καὶ ἐρρύσθη δηλοντί· οὐδὲ τοῦτο γάρ εἶπεν, δει· Ήγάπησα· δυνομάσας δὲ ὁδίνας θανάτου καὶ κινδύνους ἄδου, ἐφηρμήνευσεν αὐτὲς, ἐπάγων· Θαλύψει καὶ ὀδύνης εὔρος. Εἰρηται δὲ περὶ αὐτῶν πλατύτερον ἐν τῷ ρήθεντι φαλμῷ. rum declarationem addidit, dicens: *Tribulationem et psalmo dictum est.*

"Ο Κύριε, φύσαι τὴν ψυχὴν μου. "Ετι καὶ έτι, ἀπὸ τῶν μελλόντων κακῶν.

"Ἐλεημώτερος ο Κύριος καὶ δίκαιος, καὶ ο Θεὸς ηγίαντος εἰσει. "Ορα πῶς παιδεύει τὸν ἀκροστήν. Ἐλεημώτερος, φησι, μή ἀπογνῶς ἀμαρτίσας ἀλλὰ καὶ δίκαιος, μή, τῷ ἑλέει αὐτοῦ θερήσας, ἀναπέσῃς. Είτα δεικνὺς τὸν Θεὸν, ἐπιφέρεπτερον εἰς φιλανθρωπίαν, προσέθηκεν, δει· Καὶ ο Θεὸς ηγίαντος εἰσει. Τὸ δι· Ο Θεὸς ηγίαντος, πρόδες ἀντιδιαστολὴν εἰρηται τῶν περὶ τοῖς Εὐνεσι θεῶν.

Φυλάσσω τὰ τῆτα δ Κύριος. Συνεχακούεται τὸ διστίν. Υμνεῖ γάρ καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν. Ει γάρ μή αὐτῇ ἐφύλαξεν ξαστον, ράδιας ἀν καὶ δρις ἀνείλει, καὶ σκορπίος, καὶ πολλὰ τῶν ἀρπατῶν Ισθέων, καὶ ταχίσις ἀν ἀπολύλεισαν εἰς βόθρους καὶ κρημνοὺς καὶ πολλὰ τοιαῦτα κατενεχθέντα. Τινὲς δὲ περὶ τῶν ἐμβρύων ἀνέργαν τὸν λόγον, ἔπειρ ἐν σκοτεινοῖς καὶ ύγροις τόποις, δίκην Ιχθύων,

A

Alleluia.

PSALMUS CXIV.

Hic psalmus simili modo in gratiarum actionem fuit compositus.

VERS. 1. *Dilexi quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meā. Hac de causa, inquit, Iesatus sum, quia exaudiet, etc.*

VERS. 2. *Quia inclinavit aurem suam mihi. De inclinatione auris Dei, diximus in psalmo xvi, ibi: Inclina aurem tuam mihi.*

Et in diebus meis invocabo. Cunctis scilicet diebus vita meae.

VERS. 3, 4. *Circumdedernerat me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me, tribulationem et dolorum inreni, et nomen Domini invocavi. Videntur hæc consentanea esse iis quas habentur in psalmo xvii, ubi ait Propheta: Diligam te, Domine; et deinde addit causam, cur dilecturus sit, dicens: Quoniam tu fortificas et confirmas me: Tu enim, inquit, fortitudo mea, et firmamentum meum, et refugium meum, et alia hujusmodi. Et paulo post: Laudans invocabo Dominum. Et narrat calamitates, in quas olim inciderat, et quarum mole afflictus, invocasse se Dominum dicit, et exauditum esse. In præsenti igitur psalmo Propheta consimili utitur loquendi modo, dicens: Dilexi quoniam me orantem Dominus exaudiet, pro, exaudivit; vel, quia in posterum exaudiet, nam et nunc etiam exaudivit. Illanc enim dilectionis sua causam reddit. Deinde post verba illa: Et in diebus meis invocabo, quemadmodum in prædicto psalmo, narrat calamitates, ob quas dicit se invocasse Dominum, et liberatum fuisse, et cuius liberationis gratia dixit: Dilexi, etc., et quia doloribus mortis, et inferni periculis dixit se fuisse circumdatum, ad hujusmodi verbo-dolorem inveni. Sed de his plenius in sæpe dicto*

B

C

VERS. 5. *O Domine, libera animam meam. Amplius a futuri malis eam libera.*

Misericors Dominus et justus est, et Deus noster misereatur. Vide quomodo auditorem instruit. Misericors, inquit, est Dominus; si peccasti, non idcirco desperes, verum quia etiam justus est, cave, ne summa illius fretus misericordia, iterum cadas Ostendens tamen ad misericordiam illum semper magis inclinare, quam ad justitiam, addidit: Et

D Deus noster miseretur. Quod vero ait: Deus noster, ad deorum distinctionem dictum est, quos gentes falso colunt.

VERS. 6. *Custodiens parvulos Dominus. Subintellege verbum est. Laudat enim Propheta summam Domini providentiam, qua nisi universos ac singulos custodiret, de facili, aut scorpio interemisset, aut aliud venenosum animal: aut alio pacto celebriter omnes perissent, in foveam aut in præceps aliquod, aut in aliud quodpiam periculum delapsi. Quidam vero intelligunt loqui Prophetam de infan-*

tibus adhuc in utero existentibus : qui in obscuris illis, atque humidis locis, instar piscium seruntur, nec cæterorum hominum more respirare queunt, quique ab illo demum matricis calore, ad frigidum hunc, atque eis insuetum aerem provenientes, ne modico quidem tempore in hac vita supresse posseut, nisi a divina servarentur providentia. Vel aliter, parvulos eos intellige, qui nuper in virtute stabiliti sunt, quos Dominus inexperientia adhuc circumdatos conservat, donec adversus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

Humiliatus sum, et salvavit me. Afflictum me variis calamitatibus liberavit. Permisit quidem prius affligi, ut prudenter fierem, sed hujusmodi postea afflictiones dissolvit : ut ejus gratiam et dominum agnoscerem, et utrinque in me beneficis fui. Et aliter : Deus salvare eos solet, qui humilitatis neverint amplecti virtutem, et per illam semper magis profligere.

Vers. 7, 8. *Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus beneficit tibi, quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu. Quidam Prophetam putant, his verbis ad quietem seipsum exhortari, tanquam qui divinum auxilium jam sit consecutus, aliquę creptus ab afflictionibus, et ab exspectata morte, hoc est, a disjunctione animae et corporis liberatus : et simili modo liberatus a lacrymis, quas antea esfundebat, ob insidias nimirum et laqueos, quos inimici adversus eum struxerant, et in quos sæpe numero lapsus inciderat. Juxta anagogem vero, per requiem, animæ discessum intellige a præsenti vita: animæ, inquam, alicujus viri, cuius anima ab omni molestia liberatur. Talis enim discessus, beneficio Dei ascribi debet. Liberantur enim hujusmodi justi viri, tam ab hujus corporis onere, quam etiam ab omnibus ejus malis; quia, ut ait Paulus : Nos, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus gravati¹⁴; unde alibi idem Apostolus cupere se dissolvi dixit et esse cum Christo¹⁵. Sed multo etiam magis, præsentis psalmi verba congruere videntur probis ac religiosis viris omnibus, qui ex hoc corpore jam egressi sunt. Et cum dixisset Propheta : Beneficit tibi, addidit etiam : Quia eripuit animam meam a peccato. Peccatum quippe mors merito dei potest : quia omnes animæ ad virtutem operations mortificat. Item, quia eripuit oculos meos a lacrymis, nam creptus ab hujusmodi ærumnis lacrymas amplius non esfundam. Item, qui eripuit pedes meos, non a visibiliū tantummodo, sed ab invisibiliū etiam inimicorum insidiis, qui gressus meos supplantare conabantur.*

Vers. 9. *Delectabor coram Domino in regione viventium. Regio viventium, cælum est, vel futurus mundus, ubi nullus est, qui moriatur. Præsens enim mundus, non viventium, sed morientium regio dicenda est, ubi nullus est, qui non moriatur. Delectabor, inquit, in illa regione, versans simili eum angelis, et Deum colens absque ullo prorsus*

A φερόμενα, καὶ μηδὲ ἀναπνεῖν κατ' ἀνθρωπὸν ἔχοντα· εἴτα ἀπὸ τῆς ἐν μήτρᾳ θερμότητος· ἐπὶ τὸν ἀέρα τὸν ψυχὴν καὶ ἀσυνήθῃ τούτον ἐξοισθαίνεται. οὐδὲ παρὰ βραχὺ διήρκεσαν ἀν, εἰ μὴ παρὰ τῆς θείας πρωνοίας ἐφυλάττετο· ἢ καὶ ἐτέρως, νῆπια νοήσεις, τοὺς ἀρεταγεῖς εἰς ἀρετὴν, οὓς φυλάσσεις διὰ τὴν αὐτῶν ἀπειρίαν, μέχρι ἂν γένωνται πρὸς τοὺς ἔχθρους ἀξιόμαχοι.

adversus inimicos magis idonei ad pugnam efficiantur.

'Εταξειρώθη, καὶ ἐσωσέ με. Ἐταξιπερήθη τοῖς πειρασμοῖς, καὶ ἐσωσέ με, ἵτοι ἐρρύσασθε με τούτων. Εἶτα μὲν γάρ με κακοπεθῆσαι, ἵνα φιλοσοφώτερος γένωμαι· ἐλυσ δέ μου τοὺς πειρασμοὺς. ἵνα γνῷ τὴν χάριν αὐτοῦ, καὶ ἐκατέρωθεν εὐηργετήσῃς· καὶ ἀλλως δὲ, τὸν κατερθώσαντα τὴν ἀρετὴν τῆς ταπεινώσεως, οἰδε σώζειν δὲ Θεός.

'Ἐπιστρέψον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀρπανσίσσον, διὰ Κύριος εὐηργετήσε σε, διὰ ἐξειλετο τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ θαράτου, τοὺς δρθαλμούς μου ἀπὸ δακρύων, καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ δλισθήματος. Δοκεῖ μὲν τισι προτρέπειν ἑαυτὸν εἰς ἀνάπαισιν καὶ ἐλευθερίαν τῶν δχρι τότε πειρασμῶν, ὡς εὐεργετηθέντα ἡδη, καὶ ἐξαιρεθέντα τοῦ προσδοκιμένου θανάτου, ἵτοι τῆς διαζεύξεως, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς θλίψεως δακρύων, καὶ τῶν παγίδων δὲ πηγῶν αὐτῷ οἱ ἔχθροι, εἰς δὲ πολλάκις ὀλίσθιστεν. Εἰ δὲ τις κατὰ ἀναγωγὴν ἐκλάδοι ταῦτα, ἀνάπαισιν μὲν ἐρεῖ, τὴν ἐντεῦθεν τῆς τοῦ δικαίου φυχῆς ἐκδημίαν, ἀπαλλάττουσαν παντὸς ἀνιαροῦ λοπὸν, ἢ εὐεργεσία Θεοῦ τούτοις ἐστὶν, ἐλευθερουμένοις τοῦ βάρους τοῦ σώματος, καὶ τῶν ἐκ τούτου κακῶν· φησι γάρ δὲ Παῦλος, διὰ Οἰδητες ἐν τῷ σκήνῃ τούτῳ, στεράζομεν βαρούμενοι· καὶ πάλιν· Τῷ ἀραιῶσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἰραι. Πολλῷ μᾶλλον δὲ κρείσσον ἀρμόδουσι ταῦτα τὰ ῥητὰ τοῖς ἐξερχομένοις ἡδη τοῦ σώματος δικαίοις. Εἰσαν γοῦν διὰ Κύριος εὐηργετήσε σε, προσθίθηκεν διὰ ἐξειλετο λοιπὸν τὴν ψυχὴν μου τὴν ἀμαρτίας μιν, ἵτις ἐστὶ θάνατος, νεκροῦσσα τὰς εἰς ἀέρετην ἐνεργειας τῆς φυχῆς, τοὺς δρθαλμούς μου ἀπὸ δακρύων, μηκέτε δακρυδητῶν ὅπο τῶν συνεχῶν θλίψεων, καὶ τοὺς πόδας μου ἀπὸ ὑποσκελίσματος τοῦ παρὰ τῶν ἐπιθύμου λευκάτων ὄρατῶν τε καὶ ἀσφάτων ἔχθρῶν.

D Εὐαρεστήσω ἐτρώπιον Κυρίου ἐν χάριᾳ ζώτων. Χώρα ζώντων, δὲ οὐρανὸς, ἢ δὲ μέλλων κόσμος ξενθα οὐδεὶς ἐστιν ἀποθνήσκων, δὲ παρὼν κόσμος, χώρα ἐστιν ἀποθνήσκοντων. Εὐαρεστήσω, φησίν, ἐν ἐκείνην τῇ χώρᾳ μετὰ τῶν ἀγγέλων, λατρεύσων ἀνεμποδίστως, οὐδενὸς ἐνεδρεύοντος· ἢ Εὐαρεστήσω, ἀντὶ τοῦ Εὐάρεστος χριθήσομαι· τὰ παρόντα δὲ

¹⁴ II Cor. v. 4   ¹⁵ Philipp. i. 23.

φητὰ, ἐν τῷ νε' ψαλμῷ, καθ' ἑτέραν Εὐνοιαν ἡμρη- A impedimento, nullo hoste illic mibi amplius ten-
νεύθησαν.

Domino, hoc est, ejusmodi esse censebor qui Deo placere possim. (Græca enim dictio εὐαρεστήσω,
exponi potest, pro *Delectabor*, et pro *Placebo*.) Simile dictum exposuimus in psalmo LV, juxta alium
tamen sensum.

'Αληθινά.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΕ'.

Εὔχαριστήριο; καὶ δ παρών ψαλμός.

'Ἐπιστευσα, διδ ἐλάλησα. Φησίν δ μέγας Βα-
σιλεῖος, διτε εἰπών δ προφῆτης ἐν τῷ τέλει τοῦ προ-
λαβντοῦ ψαλμοῦ, Εὐαρεστήσω ἐνώκιον Κυρίου ἐν
χώρᾳ ζώτων, αὖθις ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος, λέγει.
'Ἐπιστευσα, περὶ σὺν προεφήτευσα ἔκει, διτε Εὐαρε-
στήσω ἐνώκιον Κυρίου ἐν χώρᾳ ζώτων. διδ
καὶ ἐλάλησα τοῦτο· καὶ γάρ ἐν τῷ καὶ ψαλμῷ,
πάλιν εἰρηκε· Πιστεύω τοῦ ἑτεῖν τὸν ἄγαθὸν Κυρίου
ἐν τῇ ζώτων· εἰ καὶ καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν τοῦτο
ἔκει διηρμήνευται.

'Ἐγὼ δὲ ἐταξειρώθηρ σφόδρα. Τυχὸν προγνώ-
σεως; τοιαύτης, ἐταπεινώθην σφόδρα, ἀνάξιον ἐμαυ-
τὴν ἡγησάμενος, ήνα μὴ ἐπαρθεὶς ἀπολέσω τὴν
χάριν.

'Ἐγὼ δὲ εἴπα ἐτῇ ἐκστάσαι μου· Πᾶς ἀνθρώπος
ψεύστης. 'Ἐκστασιν τὴν ἐκπληξιν, ὅποιη πτεόν.
'Ἐκπλαγεῖς, φησί, τὴν χώραν ἐκείνην τῶν ζώτων,
ἥν ἐφαντάσθηδι τοῦ ἄγιου Πνεύματος, εἰπον διαβ-
ρήδην, διτε πᾶς ἀνθρώπος ψεύστης ἐνταῦθα, κατά-
τὴν ἀνθρωπίνην μαχαριδητα, ἣν καὶ δ μέγας
Γρηγόριος ψευδομένην εὐημερίαν ὡνόμασεν, ὡς
μὴ παραμένουσαν, ἀλλὰ δικηγορίαν ταχίως
ἀφιπταμένην. Πάντα γάρ τὰ ἀνθρώπινα μαται-
ντης μιττωιτήτων, μετεναλλούμενα, καὶ φθειρό-
μενα· τὸ δὲ τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, ἀληθῆ δυντῶς,
ὡς μόνιμα, καὶ ἀμετάβλητα καὶ ἀφθάρτα.

Tl ἀνταποδόσω τῷ Κυρίῳ, περὶ πάντων ὡν-
ἀνταποδόκει μοι; Μυρίων γάρ ἀλλων ἐμπλήσας
εὐεργεσιῶν, ἔτι καὶ τὴν εἰρημένην χάριν ἐχρισατο·
τὸ δὲ Ἀνταπόδοκεν, ἀντι τοῦ Ἐθωκερ ἀπλῶς. ὡς
γαὶ ἐν τῷ δὲ ψαλμῷ· *Ei* ἀνταπόδοκα τοῖς ἀνταπο-
δίουσι μοι κακά, παρετημειωσάμεθα. Εἰτε μηδὲν
δυτίξιον εὑρών, φησίν·

Ποτήριον σωτηρίου θήκομαι. — Ποτήριον σω-
τηρίου, τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον ὡνόμασε, τὸν δικ
μαρτυρίου καὶ γάρ καὶ δ Χριστός, ἐν τοῖς Εὐαγγε-
λίοις, ποτήριον αὐτὸν ὡνόμασε. Δύνασθε γάρ,
φησὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου, πιεῖτε τὸ ποτήριον
δ ἐτῶ πιῶ. Σωτήριον δὲ τοῦτο εἶπεν αὐτοῖς, ὡς
σῶζοντα καὶ ζωοποιοῦντα, πολλῷ χρείστον, τοὺς ἀπο-
θνήσκοντας δι' αὐτῶν. Ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, φησὶν,
ἀποθανοῦμας, διψῶν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον, τοῦ τοσούτων εὐεργεσιῶν με καταξιώσαντος, ὡς Υἱὸς
τοῦ Θεοῦ.

Kai τὸ δρόμα Κυρίου ἐπικαλέσομαι. *Kai* αὐτὸν
ἐπικαλέσομαι δωρήσασθαί μοι καὶ τοῦτο· λοιπὸν

Alleluia.

PSALMUS CXV.

Præsens etiam psalmus gratiarum actiones con-
tinet.

VERS. 10. *Credidi, propterea locutus sum.* Ait Ma-
gnus Basilius, quod cum Propheta in superiori
psalmodixerit : *Placebo, seu, delectabor, coram Do-*
mino in regione viventium, modo in hujus psalmi
principio, ait, credidisse se, ea scilicet quæ ibi
B prædicta, quod placebit seu delectabitur in regione
viventium : *Et propterea, inquit, ita locutus sum.* Nam et alibi in psalmo xxvi, dixit : *Credo videre*
bona Domini in terra viventium, tametsi etiam ibi
tradidierimus expositionem.

Ego autem humiliatus sum valde. Cum tanta
mihi prævidere datum sit, humiliatus tamen sum
valde, et indignum me putavi, ne dono elatus, hu-
jusmodi gratiam amitterem.

VERS. 11. *Ego autem dixi in extasi mea: Omnis*
homo fallax. Per extasim, stuporem quendam
intelligere debemus. *Stupefactus enim, inquit, ob*
admirationem illius regionis viventium, cuius, per
sancti Spiritus gratiam, visionem habui, dixi pa-
lam ac manifeste quod omnis homo in hac vita
fallax est, juxta humanam hanc beatitudinem,
quam magnus Gregorius falsi nominis felicitatem
appellavit, veluti non permanentem, sed somniū in-
star cito avolantem. Omnia enim humana, vanitas
vanitatum sunt; mutantur enim et corruptuntur :
sed quæ in illa sunt viventium regione, non fal-
lia, sed vera sunt omnia, veluti perpetua, im-
mutabilia, atque incorruptibilia

VERS. 12. *Quid retribuam Domino, pro omnibus.*
quæ retribuit mihi? Nam cum innumeris me affec-
rit beneficiis, praeditam etiam gratiam ad cumul-
hum addidit. *Rertribuit autem, hoc in loco, expone,*
pro Tilbuit, quemadmodum etiam diximus in psal-
mo vii, ibi : *Si reddidi retribuentibus mihi mala*
D *Cum autem nihil invenisset condignum quod Deo*
re liceret, ait :

VERS. 13. *Calicem salutaris accipiam.* Per cali-
cem salutaris, mortem ac martyrium pro Christo
intelligit. Nam et ipse Dominus in Evangelio : *Po-*
*testis, inquit, bibere calicem, quem ego bibam*¹⁶? *Salutaris autem ideo dixit, quia salvat, inno*
ecis qui mortui fuerant, ad meliorem vitam vivificat.
Pro Christo, inquit, moriar: sitiō enim ut pro eo
morte patiar, qui me tantis cumulavit beneficijs.
Τιοῦ τοῦ Θεοῦ.

Et nomen Domini invocabo. Et ipsum, inquit.
Dominum invocabo, ut calicem mibi istum prestet.

Proinde si propositum et mentem animadvertis, beati David, manifeste perspicies illum, quod in se fuit, sæpenumero pro Christo mortuum esse.

Vers. 14. *Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.* Reddam, inquit, quidquid Deo pollitus sum, antequam e præsenti vita excedam.

Vers. 15. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Lætor, inquit, moriens. Honorata enim est apud Deum illorum mors, qui ei dicati ac sanctificati fuerint. Nam si illorum vita honorata est, multo etiam magis mors, quæ ad ipsum Dominum eos provehit, sanctorum angelorum conimitu ac societate honoratos.

Vers. 16. *O Domine, ego serrus tuus.* Dedicatus scilicet atque oblatus tuo imperio,

Ego serrus tuus, et filius ancillæ tuæ. Repetit nomen servi, gaudens ita appellari. Rejecto enim omni pudore, servitutem hanc libere satetur et prædicat. *Filium autem ancillæ tuæ, dixit, ostendens se servum Dei, etiam ab ipsis progenitoribus.* Indifferenter autem matris tantum meminit; vel quod servi qui ex ancillis nati erant, majore in pretio a dominis habebantur.

Vers. 17. *Dirupisti vincula mea.* Tu vincula, inquit, peccatorum dirupisti, gladio nimirum pœnitentiae.

Tibi sacrificabo hostiam laudis. Hostiam et sacrificium rationale, quod verum ac proprium est sacrificium, fetusque ac germen spiritualis ventris mei. Hanc, inquam, hostiam laudis tibi sacrificabo in altari animæ meæ.

Et in nomine Domini invocabo. Et invocabo nomen Domini in subministrationem, atque in auxilium hujus sacrificii.

Vers. 18. *Vota mea Domino reddam, coram omni populo ejus.* Repetit verba paulo ante dicta, ad majorem sermonis sui confirmationem.

In aulis domus Domini, in medio tui, Jerusalem. Apponit et locum, ubi redditurus est vota. *In aulis, inquit, domus Domini;* varias enim aulas habuit tabernaculum illud, quod beatus David fabricar jusserrat in medio Jerusalem. Et hæc quidem juxta præcedentis psalmi consequentiam exposuimus: verum Chrysostomi etiam expositionem addamus dicentis, quod, cum prævidisset beatus David quæcumque passuri erant Judæi in obsidione, et captivitate Babylonica, et mente etiam revolvisset eos illinc postmodum revocandos esse, alique in patriam restituendos, prorupit in hæc verba, dicens: Credidi, quod scilicet captivi erunt Judæi, et quod in patriam etiam restituentur; credidi vero, ita edocitus a prophetica gratia: et propterea locutus sum de hac re, variis scilicet in psalmis. *Ego autem humiliatus sum valde,* dum affligor scilicet et dolco captivorum vicem: *Ego dixi in extasi mea: Omnis homo fallax.* Summo ego, inquit, dolore corruptus, quo, ut assolet sæpenumero, extra me quodammodo ad tempus effectus sum, et pene redditus

A oñu, τόγε ει; αὐτὸν ἤκον, ὑπὲρ Χριστοῦ τέθηκεν, οὗτον ἐπὶ τῇ προσιρέσει.

Tὰς εὐχὰς μου τῷ Κύρῳ ἀποδώσω, ἐταρτλον παντὸς τοῦ λαοῦ. Τὰς ὑποσχέσεις, δις ὑπετχόμην, μᾶλλον δὲ, δις ὑπετχόμην δυον οὐπω γάρ ἐκδημήσω τοῦ παρόντος βίου.

Τίμιος ἐταρτλον Κυρίου δ θάρατος τῶν στιλων αὐτοῦ. Χαῖρω, φησιν, ἀποθνήσκων· τίμιος γάρ παρὰ Θεῷ δ θάνατος τῶν ὡσιωψένων αὐτῷ· εἰ γάρ ή ζωή τούτων τιμία, πολλῷ μᾶλλον δ θάνατος, ὡς εἰς τὸν Δεσπότην αὐτὸν διαβιβάζων αὐτοὺς τεμωμένους διὰ προκομπῆς ἀγίων ἀγγέλων.

**Ω Κύριε, έτρω δοῦλος σός.* Ήσιωμένος σοι, ἀνακείμενος τῇ σῇ δεσποτείᾳ.

Ἐγὼ δοῦλος σός, καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου. Ἐδιττολόγησε μὲν ἔμφανων, διτι χαίρει τοῦτο καλούμενος, καὶ ἀνεπαισχύντως διμολογεῖ τοῦτο, καὶ κηρύσσει. Υἱὸς δὲ, φησι, τῆς παιδίσκης σου, δηλῶν διτι ἐκ προγόνων δοῦλος ἐστι τοῦ Θεοῦ, Ἀδιαφόρως δὲ τῆς μητρὸς μόνον ἐμνημόνευσεν· η καὶ διτι, τότε τὰ ἐκ τῶν θεραπαινίδων οἰκογενῆ, τεμιώτερα τοῖς δεσπόταις ἦσαν.

Διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου. Τοὺς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, τῷ ξέφει τῆς μετανοίας.

Σοι θύσω θυσιαν αἰνέσεως. Θυσίαν λογικήν, θυσίαν αἰνέσεως, γεννήματα τῆς ἐμῆς κοιλίας, σοι θύσω, ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς.

Kai ἐτρόματι Κυρίου ἐπικυαλέσσομαι. Καὶ τὸ δνομα Κυρίου ἐπικυαλέσσομαι, εἰς χορηγίαν τῆς τοι-αύτης θυσίας, καὶ συνεργίαν.

Tὰς εὐχὰς μου τῷ Κύρῳ ἀποδώσω ἐταρτλον παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Εἶπε τοῦτο καὶ ἀνωτέρω, καὶ παλιλογεῖ, βεβαιῶν τὸν λόγον αὐτοῦ.

Ἐτρούλαῖς οἴκου Κυρίου, έτρω μέσω σου, Ἱερου-σπλήνη. Λέγει καὶ τὸν τόπον ἔνθα τὰς εὐχὰς ἀπο-δώσει, διτι *'Ετρούλαῖς οἴκου Κυρίου.* διαφόρους γάρ εἰχεν αὐλάς τη σκηνή, ήτις τότε ἦν μέσω τῆς Ἱερουσαλήμ. Ταῦτα μὲν κατά τὴν ἀκολουθίαν ἡρμηνεύσαμεν τοῦ προλαβόντος φαλμοῦ· λοιπὸν οὐν παραθύμεθα καὶ τὴν ἔρμηνελαν τοῦ Χρυσοστό μου. Λέγει γάρ διτι προϊδὼν δ Δεδίδ δσα μᾶλλουσι καθενεν εἰς Ιουδαῖον πολιορκηθέντες καὶ ἀπαγθέντες εἰς Βαθυ-λῶνα, αἰχμάλωτοι, εἴτα μηνοθεὶς καὶ περὶ τῆς ἀνα-κλήσεως αὐτῶν καὶ αὖθις ἀποκαταστάσεως, φησιν ἐν ρόντε φαλμῷ· *'Επιστέυσα διτι καὶ αἰχμαλωτισθή τὴν πατενταί καὶ ἀπανελεύσονται, διδαχθεὶς ταῦτα, διτι τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος· διδὲ ἐλάλησα περὶ τούτων ἐν διαφόροις φαλμοῖς.* *'Εγὼ δὲ ἐταπειρώθηρ σφόδρα· ἐκακιώθην σφόδρα περιαλγήσας·* ἐπὶ τῇ αι-χμαλωσίᾳ. *Ἐγὼ δὲ ἐπέκαν τῇ ἐκστάσει μου·* Πᾶς διηρωπος γεύστης. *Ἐν τῇ λύπῃ μου ἐκείνην ἐκιστέ-γάρ τού καθεστήκατος πολλάκις τῇ λύπῃ, σφοδρότερον δὲ κατασχεθείσα, καὶ ἀναισθησίαν ἐργάζεται.* *Ίδων γάρ μάλιστα τὸ ἀδίβαιον τῆς ἀνθρωπίνης εὐημε-*

μίας ἐν τῇ μεταβολῇ τῆς εὐημερίας τῶν ιουδαίων, Α sine sensu, eo quod maximam humanæ felicitatis inconstantiam cernerem, atque in specie mutationem status Judæorum præviderem, dixi: Vere humani omne bonum fallax est, quia propriæ naturæ ratione permanens non est. Verum quia illos rursus in patriam revocandos perspexi, et non mediocri propterea gaudio affectus sum, dico: *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?* Sibi enim Propheta atque in rationem suam acceptum refert omne beneficium, quod in Judæos cognatos suos fuerit collatum. Multa mihi, inquit, beneficia contulit Dominus. Quid igitur pro omnibus his illi retribuam? Animi valde grati atque hilaris sunt verba: *Calicem salutaris accipiam, hoc est, vas libaminum. Libabo, inquit, Deo pro salute populi.* Erant enim apud Judæos varii sacrificiorum modi: quorum unus *libamen salutaris* dicebatur. Vas autem illud, quo libabant, calicis figuram habebat. Et nomen Domini invocabo: ad salutem populi. *Vota mea Domino reddam, in conspectu omnis populi ejus,* hoc est, pronissiones illas persolvam, quas feci pro salute mea cum essent in periculis. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Docemur ex hoc loco, mortem servorum Dei, angelorum ac cæterorum sanctorum præsentia persæpe honorari. Quorumi autem mors honorata est, illorum vita etiam est honoratior: in qua, sectantes virtutum opera, Dominum suum colebant. *O Domine, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ.* Non communem hanc servitutem Prophetæ intelligit, juxta quam omnes sunt servi Dei (*Omnia enim, inquit, serviant tibi*¹⁷). sed aliam servitutem electione, desiderio, atque amore suscepimus: quam cæteris omnibus præponit dignitatibus, exultans et se magis jactans in hujusmodi servitute, quam in regia sua corona. Quod vero ait: *Et filius ancillæ tuæ, consimili modo intellige. Diripiisti vincula mea: vincula, inquam, tristitia, quibus ob assidas calamitates constringebatur.* Vel juxta expositionem prædictam: *Tibi sacrificabo hostiam laudis, pro diruptione scilicet hujusmodi vinculorum; dirupisti enim ea gladio misericordia.* Per sacrificium autem laudis, hymnos et gratiarum actiones intelligit. *Et in nomine Domini invocabo, pro, Nomen Domini invocabo.* Summa enim mihi est fiducia in hujus divini nominis invocatione, postquam illius vires ac potentiam ipse etiam experimento cognovi. Quæ sequuntur, intellige, juxta ea quæ superius declarata sunt. Reddidi etiam vota sua, beatus David coram omni populo, non ut quasi gloriabundus aliquis se ostentaret, sed ut cæleros ad sui imitationem adduceret, et operis sui ficeret participes. Ipsa autem gratiarum actio acceptior est omni sacrificio. Fæcillima præterea res est, et qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunque tempore potest abundare.

'Αλιηλούια.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΓΩΝ.

Εὐχαριστήριος καὶ οὗτος ὁ ψαλμός· καλεῖ γάρ

B θεόν πενθεῖσαν τοῦτο λογίζεται, διὰ τὸ γένος· Πολλὰ μὲν, φησιν, εὐηργέτησεν ὁ Κύριος, τι οὖν ἀντὶ πάντων ἀνταποδώσω αὐτῷ; Πολλῆς περιχαρεῖας, καὶ εὐγνωμοσύνης ὁ λόγος. Ποτήριον σωτηρίου λιγνομαῖ, σπονδεῖον λιγνομαῖ· σπείσαν τῷ Θεῷ ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ λαοῦ. Ήσαν γάρ παρὰ ιουδαῖος τρίποι διάφοροι θυσιῶν, ὃν εἰς ἥν, σκοτεῖσθαι σωτηρίου, σπωδεῖον δὲ τὸ ποτήριον, δι' οὐκ ἐσποδεῖον. Καὶ τὸ δρομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι· εἰς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ. Ταῦτα εὐχάριστα μον τῷ Κύρῳ ἀποδάσσω ἐνταῦτον κατὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ταῦτα ὑποχρέεις δὲ ἐν περιστάσεσιν ὃν, ὑπὲρ σωτηρίας ἐπιγγειλάμην Τίμιος ἐνταῦτον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν δούλων αὐτοῦ, διὰ παρουσίας ἀγγέλων πολλάκις, καὶ πολλῶν ἀγίων, εἰς πολλὴν τιμὴν τῶν ἀποθνησκόντων. Ὅνδε δὲ ὁ θάνατος τίμιος, τούτων καὶ ἡ ζωὴ τιμωτέρα· ἐν ᾧ τὰς ὀρετὰς ἔργασθόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἀθεράπευον δεσπότην. Ὅτι Κύρος, ἐπὼ δοῦλος σόδες, καὶ υἱὸς τῆς παιδίσκης σου· οὐ τὴν κοινὴν λέγων δουλείαν, καθ' ἣν πάντες δούλοι εἰσὶ Θεοῦ (Τὰ σύμπαντα γάρ, φησιν, δούλα σά), ἀλλὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως καὶ πόθου, καὶ στοργῆς· τίθησι δὲ τούτο, ἀντὶ παντὸς ἀξιώματος; ἐγκαλλωπιζόμενος; τῇ τοιαύτῃ δουλείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ βασιλείᾳ. Τὸ δὲ, Υἱὸς τῆς παιδίσκης σου, κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐξηγησιν. Διέρρηξας τοὺς δεσμούς μου, τοὺς τῇ λύπῃ, τοὺς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, οὐδὲ σφόδρα με συνεῖχον, καὶ συσφρίγγοντες ἐπίειχον. Ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀνωτέρω ρήθεισαν ἔρμηνειαν· Σοι θυσιαρ θύσω αἰρέσσως, ὑπὲρ τῆς διαρρήξεως αὐτῶν, οὐδὲ διέρρηξας τῷ ξίφει τῆς φιλανθρωπίας. Θυσίαν δὲ αἰνίσσεως λέγει τὴν ὑμεῖολογίαν καὶ εὐχαριστίαν. Καὶ ἐπόρματι Κυρίου ἐπικαλέσομαι, ἀντὶ· Ὅνομα Κυρίου ἐπικαλέσομαι, καὶ εἰς τοὺς ἔξης πειρασμούς πειράν λαβών τῆς δυνάμεως τοῦ τοιούτου δύναματος. Τὰ δὲ λοιπά κατὰ τὴν προεξηγηθεῖσαν διάνοιαν. Ἐνώπιον δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ ἀπεδίδου τὰς εὐχάριστας, οὐκ ἐπιδειχνύμενος, ἀλλὰ πάντας εἰς τὸν ἔχοντος ζῆλον ἀνάγων, καὶ κοινωνούς λαμβάνων τοῦ πράγματος. Πάστης δὲ θυσίας εὐαποδεκτοτέρα θεῷ ἡ εὐχαριστία, καὶ πρᾶγμα ἐστιν εὐόρυστον, καὶ οὐνέπερ εὐπορεῖ κατὰ πάντα καιρὸν καὶ διά πάντων ἀπορώτας.

D omni populo, non ut quasi gloriabundus aliquis se ostentaret, sed ut cæleros ad sui imitationem adduceret, et operis sui ficeret participes. Ipsa autem gratiarum actio acceptior est omni sacrificio. Fæcillima præterea res est, et qua is etiam qui omnium indigentissimus fuerit, quocunque tempore potest abundare.

Alleluia.

PSALMUS CXVI.

Hic psalmus gratiarum etiam actiones continet.

¹⁷ Psal. cxviii, 91.

convocat enim universas gentes ad Christi laudes, Α πάντα τὰ έθνη πρὸς ὑμνολογίαν, καὶ εὐχαριστίαν et ad gratias ei agendas, pro tautis in nos collatis beneficiis.

VERS. 1. *Laudate Dominum omnes gentes.* Universas, inquit, gentes appello, quæ ab erroris tenebris ad lucem veritatis adductæ sunt.

Laudate eum omnes populi. Sub aliis verbis eamdem repetit sententiam, laudationis exhortationem magis intendens. Vel, per populos, Iudeos illos intellige, qui fideles effecti sunt : vel omnes etiam populos in universum. Oportet enim omnes homines communiter Deo gratias agere, quia pro omnium salute misericorditer carnem assumpsit, et salutares passiones subiit. Ipsos tamen Iudeos præcipue decet, ut Christum laudent, qui dixit : *Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt dominus Israel*.¹⁸

VERS. 2. *Quoniam roborata est super nos misericordia ejus.* Valida ac fortis effecta est misericordia Dei. Ampla enim ac vehemens in omnes defluxit, tametsi multi a se eam repulerint. Seipsum vero nobis Propheta hoc in loco conjungit : quemadmodum saepe alibi sacre consuevit, unum se ex iis reputans, qui in Christum credunt.

Et veritas Domini manet in aeternum. Veritas, inquam, Evangelii, quæ apostolis per Christum data est. Nam quæ in lege scripta sunt, non veritatem, sed umbram continuebant veritatis. Adveniente autem evangelica veritate umbra illa legis cessavit, non secus atque adumbratio aliqua picturæ extinguitur, quando veri colores super eam imminuntur. *Gratia enim, inquit, et veritas, per Jesum Christum facta est*.¹⁹

Alleluia.

PSALMUS CXVII.

Et hic psalmus etiam gratiarum actiones continet pro receptis beneficiis.

VERS. 1. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Illiusmodi verba habentur etiam in psalmo cv, ubi ea exposuimus.

VERS. 2-4. *Dicat sane dominus Israel quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus. Dicat sane dominus Aaron quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus. Dicant sane omnes qui timent Dominum, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus.* Omnes enim hi bonitate et misericordia Dei, multis modis potiti sunt. In triplicem autem ordinem Propheta distinxit populum Dei, quemadmodum et alibi fecit in psalmo cxiii, ibi : *Domus Israel speravit in Domino, cumque omnes populi ordines in unum chorum convocaverit, justerisque debitas Deo gratias agere, et dicero quod bonus est, et quod in saeculum misericordia ejus, narrat ea postmodum quæ ad se pertinent. Decebat namque universum populum condignas Deo*

Χριστοῦ, τηλεκαῦτα τούτους εὐεργετῆσαντος.

Αἰρεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ έθνη. Ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς πλάνης, ἐπὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας διηγηθέντα δι' αὐτοῦ.

Ἐπαινέσατε αὐτὸν, πάντες οἱ λαοί. Τὸ αὐτὸν λέγετε, τὴν αἰνεσιν ἐπιτελνων· ἡ λαύνει νόει τοὺς Ιουδαίους, οἵτις προστήθην τῇ πόλει, ἢ καὶ πάντας ἀπλῶς. Δεῖ γάρ καὶ νῦν πάντας ἀνθρώπους εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὃς ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας φελανθρώπων; ἐνανθρωπήσαντι, καὶ τὰ σωτήρια πάθη καταδέξαμένῳ· μάλιστα δὲ πάντων Ιουδαίους πάντας· Οὐκ ἀκεστάλην γάρ, φησίν, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολαύστα οἴκου Ἰσραὴλ.

*Οτι δικραταιώθη τὸ δέλιος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς. Ἱσχυρὸν γέγονε, στερεὸν, πολὺ ἔργυνη, σφρόδρων ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους, δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας, εἰ καὶ τινες ἀπώσαντο τούτο. Καὶ ἐκεῖδην δὲ συντάττει, καθὼς ἐν πολλοῖς εἰλαθε ποιεῖν, ἵνα καὶ αὐτὸν ἡγούμενος τῶν πεπιστευκότων εἰς Χριστόν.

Καὶ ἡ ἀληθεία τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰώνα. Ἡ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου· ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ παραδοθεῖσα τοῖς ἀποστόλοις. Τὰ μὲν γάρ τοῦ νόμου, σκιαγραφία τις ἡσαν ἀληθείας· διὸ, ταῦτης διθύραστης, ἐπαύθη, καθάπερ τὴ σκιαγραφία τῶν ζωγράφων, τῶν ἀληθινῶν χρωμάτων ἐπιδηθύνεων αὐτῇ· ἡ χάρις δὲ, φησί, καὶ ἡ ἀληθεία, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.

Αλληλούϊα.

ΥΑΛΜΟΣ ΡΙΖ'.

Καὶ αὐτος πάλιν εὐχαριστήριος ὑπὲρ ὅν ἀπῆλαυσην εὐεργεσιῶν.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, διει ἀγαθός, διει εἰς τὸν αἰώνα τὸ δέλιος αὐτοῦ. Εἶπε ταῦτα ἐν τῷ ρε' φαλμῷ καὶ ἡρμηνεύθη ἐκεῖ.

Εἰπάτω δὴ οἶκος Ἰσραὴλ, διει ἀγαθός, διει εἰς τὸν αἰώνα τὸ δέλιος αὐτοῦ. Εἰπάτω δὴ οἶκος Ἄαρὼν, διει ἀγαθός, διει εἰς τὸν αἰώνα τὸ δέλιος αὐτοῦ. Εἰπάτωσαν δὴ πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, διει ἀγαθός, διει εἰς τὸν αἰώνα τὸ δέλιος αὐτοῦ. Πάντες γάρ διαφόρως ἀπῆλαυσαν τῆς χρηστότητος καὶ τοῦ δέλιου αὐτοῦ. Ἐποιήσατο δὲ κάνταῦθα τὴν διαίρεσιν τοῦ έθνους τῶν Ιουδαίων, οἷαν καὶ ἐν τῷ ριζῷ φαλμῷ· ἐνθα τὸ, Οἶκος Ἰσραὴλ ἥλιποισεν ἐπὶ Κύριον, καὶ τὰ ἔξης· ἵνα δὲ χορὸν πάντας ἀπεργασάμενος, καὶ παρακελευσάμενος εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, καὶ λέγειν, διει ἀγαθός, διει εἰς τὸν αἰώνα τὸ δέλιος αὐτοῦ, διηγεῖται τὰ καθ' ἐκεῖδην. Ἐδει γάρ αὐτοὺς τούτο ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ βασιλέως αὐτῶν ὑπὲρ αὐτῶν πολεμεῖντος, καὶ

¹⁸ Matth. xv, 24. ¹⁹ Ephes. iv, 15.

πειρασμοῖς περιπίπτοντος, καὶ παρεδόξως ῥυομέ- A gratias agere pro rege suo, qui pro eis certaverat, quique in tentationes et calamitates inciderat, et mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

'Ἐκ θλίψεως ἐπεκαλεσμητὴ τὸν Κύριον, καὶ ἐπήκουσθε μου εἰς πλατυσμόν. Οὐχ ἀπλῶς, ξέησεν, ἐπήκουσθε μου, ἀλλὰ καὶ εἰς πλατυσμὸν, τουτέστιν εἰς ἐλευθερίαν ἀπὸ στενοχωρίας καταστῆτας. Εἰρηταὶ δὲ καὶ ἐν τῷ δὲ φαλμῷ· Ἐγ γὰρ οὐ πάλιν ἐπλάτυνάς με· καὶ ζήτησον καὶ τὴν ἔκεινον ἐξηγησίν.

Κύριος δμοὶ βοηθός, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τι ποιήσει μοι ἀνθρώπος. Ὁμοιον δὲ τοῦτο τῷ ἐν τῷ χεὶς φαλμῷ· Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίτια φοβηθήσομαι; Σκόπει δὲ πῶς οὐκ εἴπεν, διὰ οὐδὲν ὑπὸ ἀνθρώπου πάθω, ἀλλ' διὰ οὐ φοβηθήσομαι, εἰ τι καὶ πάθω· καὶ γάρ εἰ πάθω, οὐκ ἐξ ἀστενείας; Εσται τοῦ βοηθοῦντος μοι, ἀλλὰ κατὰ παραχώρησιν, εἰς παλέυσιν ἐμήν καὶ διόρθωσιν.

Κύριος δμοὶ βοηθός, καὶ τῷ ἐπόφυματι τοὺς ἔχθρούς μου. Ἐκείνος πολεμήσει, καγὼ ἐπόφυματι τοὺς ἔχθρούς μου πίπτοντας· τοὺς μὲν αἰσθητοὺς ἐπόφυματι τοῖς αἰσθητοῖς ὄφθαλμοῖς· τοὺς δὲ νοητοὺς τοῖς νοητοῖς. Ἀρμόσοις δὲ ταῦτα τὰ φῆτὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἀδεστάκτοις, ἐλπίζουσιν δὲ τὸν Κύριον.

'Ἄγαθὸς πεποιθέμει ἐπὶ Κύριον, η πεκοιθέμει ἐπ' ἀνθρώπον· ἀγαθὸς ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, η ἐλπίζειν ἐπ' ἀρχοντι. — Μακάριος γάρ, φησίν, δὲ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον. Καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐπικατάρατος πᾶς δὲ ἐλπίζων ἐπ' ἀνθρώπον. Καὶ ἀλλος δὲ τις λέγει τορός· Ἐμβλέψας εἰς τὰς ἀρχαῖς γενεὰς, καὶ ἰδετε τις ἡλικιστερὸς ἐπὶ Κύριον, καὶ κατηγορύνθη. Εἰ δὲ κατηγορύνθη τις, οὐκ ἀπίστεν ως ἔχρην. Διὸ Παῦλος, βεβαιῶν τὸν λόγον, εἰρηκεν· Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχύνει· οὐ συγκρίνων δὲ εἰπεν, ἀγαθὸν τόδε παρὰ τόδε· ἀλλὰ συγκαταβατικῶς λέγων πρὸς τὴν ἀσθενεῖαν τῶν ἀκροωμένων.

hoc esse, comparando scilicet illa ad hoc summum humanum in morem sic locutus est.

Πάντα τὰ θετη ἐκύλωσάτε με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμυνάμητε αὐτούς· κυκλώσατες ἐκύλωσάτε με, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἡμυνάμητε αὐτούς. Πάντα τὰ θετη τὰ περὶ τῆς Παλαιστίνης, διοῦ ποτὲ συνεπιθέμενα, καὶ ὡς περ ἐν σαγήνῃ ἐναπολαδόντα· η καὶ τὰ διάφορα πλήθη τῶν δαιμόνων δηλοῦ. Τοισιν δὲ γάρ διοῦ πάντες ἐπιστρατεύουσι καθ' έδας δικαίου, παντοῖως αὐτὸν πολεμοῦντες, καὶ διηγεῖκας ἐκδιματοῦντες· Πολλάκις δὲ καὶ περὶ τῆς κυκλώσεως καὶ τῆς ἀμύνης εἰπών, θειεῖς τοῖς μὲν τῷ ἁφυκτον, τοῖς δὲ τῷ παρέδοξον, καὶ οἷαν ἔχει δύναμιν τὸ δνομα τοῦ θεοῦ.

periculi magnitudinem ostendit, et admirandam suisse librationis rationem constituit, et summam denique divini nominis suisse potentiam docet, quo tanta potuit efficere.

'Ἐκύλωσάτε με, ωσεὶ μέλισσαι κηποῖς, καὶ ἔξε- καύθησαρ ως πῦρ ἐρ ἀκάρδαις, καὶ τῷ ὀνόματι

A gratias agere pro rege suo, qui pro eis certaverat, quique in tentationes et calamitates inciderat, et mirabiliter fuerat ab eo liberatus.

VERS. 5. *De tribulatione intocavi Dominum, et exaudiuit me in latitudine.* Non simpliciter, inquit, exaudiuit me, sed in latitudine, hoc est, in libertate, ab arcu et angusta in latam atque amplam regionem me deducens. Dictum est etiam in psalmo, *In tribulatione dilatasti me: ubi vide, quae exponendo dicta sunt.*

VERS. 6. *Dominus mihi adjutor, et non timbo quid faciat mihi homo.* Illebentur et haec verba in psalmo xxvi, ibi: *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?* Illud considera, quomodo non hoc dicit, quod ab homine nihil passurus sit, sed B quod tantum negat se timere, tametsi pati aliquid contigerit: quod si patiar, inquit, id accidet, non ob imbecillitatem Dei, quasi opem ille suam mihi asserre non possit, sed ob illius permissionem, qui hac ratione me erudire constituit, ac dirigere.

VERS. 7. *Dominus mihi adjutor, et ego respiciam inimicos meos.* Ille pugnabit pro me, et ego inimicos meos resipiciam, carentes scilicet: et visibles quidem corporeis, invisibilis vero, animi atque intellectus oculis, intuebor. Accommodari etiam possunt haec verba iis omnibus, qui certam ac stabilem in domino spem habuerint.

VERS. 8, 9. *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine: bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.* Beatus enim, inquit, qui sperat in Domino. Et alibi etiam, *Maledictus omnis, qui sperat in homine*²⁰. Item aliis sapiens dicit: *Respicite in antiquas generationes, et videte, quisnam sperarerit in Domino, et confusus sit*²¹. Quod si aliquis confusus esse videtur, ille in Domino, ut oportebat, non speravit. Atque ideo Paulus hujusmodi sermonem confirmans, dixit: *Spes autem non confundit*²². Illud etiam animadverte, quod Propheta hic, non dixit bonum seu melius bonum, sed auditorum imbecillitati condescendens,

VERS. 10, 11. *Omnis gentes circumdederunt me, et nomine Domini ultus sum eos: circumdantes circumdederunt me, et nomine Domini ultus sum eos.* D Omnes gentes, quae in circuitu sunt Palæstinæ regionis in unum congregatae simul in me irruentes imperium fecerunt, ac veluti in sagena me comprehenderunt. Vel variæ dæmonum copias fortassis significat, quae una aliquando justum aliquem adoriantur, variisque, ac multiplicibus modis ei pavorem incutiunt. Repetens autem Propheta sacerdos, se circumdatum suisce, et sacerdos ultum inimicos suos, hujusmodi repetitione, et inevitabilis

VERS. 12. *Circumdederunt me, sicut apes favum, et exarserunt sicut ignis in spinis, et nomine Domini*

²⁰ Jerem. xvii, 5. ²¹ Eccli. ii, 41. ²² Rom. v, 5.

ulus sum eos. Periculorum magnitudinem describit. Et per apum quidem similitudinem, vehementiam et promptitudinem inimicorum significat, per ignem vero effrenatam iram. Apes siquidem favo mellis invento, summa promptitudine, ac vehementia illum circumdant, ac mellis succum exsanguignis etiam ubi rubrum aliquem aut spinosum apprehenderit, retineri non potest.

Vers. 13. *Impulsus, eversus sum, ut caderem, et Dominus adjuvit me. Impulsus, inquit, ab his:ibus, veluti jamjam casurus declinavi, hoc est, parum absuit, quin cadere, et Dominus adjuvit me, ut vires suas, et studium suum in me magis demonstraret. Eripiens ex ore mortis hominem omni humana ope destitutum.*

Vers. 14. *Fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Fortitudo mea, inquit, et laus mea Dominus est. In eo etenim vires meae omnes habeo: propter eum etiam ab omnibus laudor, et glorificor, quod tales adjutorem sortitus sum. Vel, ipsum Deum semper laudo, qui factus est Salvator meus.*

Vers. 15. *Vox exultationis, et salutis in tabernaculis justorum. Et rursum factus est mihi Dominus, vox exultationis, et salutis: hoc est, factus est causa vocis exultationis, et vocis salutis, quae canitur in tabernaculis justorum, cum ob admirabiliter mihi præstitam salutem, impulsus simi ut exultationem, et salutem illam laudarem, quam mihi tribuit. Vel impulsus sum ad laudandum eum in exultatione, et salute. Per tabernacula autem justorum tuguria prædicere, in quibus Davidici psalmi præcipue decantantur: vel varias, ac particulares, quae per orbem sunt, Ecclesias.*

Vers. 16. *Dextera Domini fecit virtutem. Dextera Domini, id est, divinum auxilium, quod tribuit nobis victoriani, et tropæum erexit.*

Dextera Domini exaltavit me. Erexit me jam penitus inclinatum. Vel, Glorificavit me, postquam inimicos meos in fugam convertit.

Dextera Domini fecit virtutem. Eundem rursus sententiam repeit, et præ lætitia in gratiarum actione extenditur. Vel ter nominans Dei dexteram, triplex trium personarum auxilium in Divinitate **D** denotavit.

Vers. 17. *Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Non moriar deinceps, nec perdar ab iis qui circumdederunt me, quemadmodum ipsi sperabant, cum illi contra potius perierint: sed vivam, et laudabo mirabilia Dei. Vel, Non moriar animæ morte, sed vivam ea vita quæ est secundum Deum. Vel, Non moriar, sed vivam, hoc est, Immortalis ero, quia mea cantica canentur perpetuo, et illorum cantus nullo unquam tempore deficiet. Possumus etiam hunc versiculum intelligere, ut sermo sit de resurrectione, et asserat Propheta se non moritum ea conditione, ut nulla ei amplius resurrectionis sit spes. Quinimo si moriar, inquit,*

A *Kυρίου ἡμινώμην αύτον. Διαγράφει τὸ μέτεθες τῶν δεινῶν· καὶ διὰ μὲν τῆς εἰκόνος τῶν μελισσῶν τὸ σφοδρὸν τῆς προθυμίας αὐτῶν αἰνίτεται, διὸ δὲ τοῦ πυρὸς τὸ ἀκάθεκτον τῆς ὀργῆς. Αἱ μέλισσαι μὲν γάρ εὐροῦσαι κηρύκων μέλιτος, μετὰ σφοδρᾶς προθυμίας κυκλοῦσιν αὐτὸν, τὴν ἱκμάδα τοῦ μέλιτος ἐκμυζῶσαι· καὶ τὸ πῦρ ἀκανθῶν δρεξάμενον ἀκάθεκτον γίνεται.*

Ὀσθεῖς, ἀντράπηγε τοῦ κεσεῖν, καὶ σ Κύριος ἀντελάβετο μου. Ὀσθεῖς παρ' αὐτῶν, ἔκλινα τοῦ πεσεῖν, τουτέστιν, ἐγγὺς ἐγενόμην τοῦ πεσεῖν, καὶ δ Κύριος ἀντελάβετο μου, ἵνα καὶ μᾶλλον δεῖξῃ τὴν αὐτοῦ ἰσχὺν καὶ κηδεμονίαν, ἀφερπάσας ἐκ στόματος τοῦ θανάτου τὸν ἀπεγνωσμένον πανταχθεν ἐπέρωθεν.

Ισχύς μου καὶ ὑμησίς μου δ Κύριος, καὶ ἔτερος μοι εἰς σωτηρίαν. Καὶ ισχύς μού ἐστιν ἐν αὐτῷ γάρ ισχύω· καὶ ὑμησίς μου δι' αὐτοῦ γρ ρ ὑμνοῦμαι, καὶ δοξάζομαι παρὰ πάντων, ὡς τοιούτον βοήθον πεπλουτηκώς, ἢ καὶ αὐτὸν ὑμνῶ διὰ παντὸς, καὶ ἐγένετο μοι. Σωτήρ.

C *Φωνὴ ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας ἐτ σκηναῖς δικαίων. Καὶ ἐγένετο μοι πάλιν φωνὴ ἀγαλλάσεως καὶ σωτηρίας, φδομένης ἐν σκηναῖς δικαίων, παραδέξως γάρ ὑπ' αὐτοῦ σωθεῖς, ἐκινήθην εἰς τὸ ὑμνεῖν τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν σωτηρίαν, ἵν μοι δεδώρηται· ἢ εἰς τὸ ὑμνεῖν αὐτὸν ἐν ἀγαλλιάσει καὶ σωτηρίᾳ. Σκηνάς δὲ δικαίων οἵμαι προφητειῶν; λέγειν αὐτὸν, τὰς καλύβας τῶν ἀσκητῶν ἐν αἷς μᾶλλον φδονται τὰ δαβιδικά· ἢ τὰς κατὰ τόπου Ἐκκλησίας.*

Δεξιὰ Kυρίου ἐποίησε δύραμιν. Ἡ δεξιὰ τοῦ Kυρίου, ἥτοι ἡ συμμαχία, ειργάσατο τὴν νίκην καὶ ἐστησε τὸ τρόπαιον.

Δεξιὰ Kυρίου ὑγιώσθ με. Ἄνιστησε κλιθέντα, ἢ ἐδέξατε τροπωσάμενον τοὺς ἐχθρούς.

Δεξιὰ Kυρίου ἐποίησε δύραμιν. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν, ὑφ' ἡδονῆς ἐπιτείνων τὴν εὐχαριστίαν· ἢ καὶ τρεῖς δεξιάς εἰπὼν Kυρίου, τὴν τριπλήν συμμαχίαν τῆς τρισυποστάτου θεότητος; ἐνέψινεν.

O *Οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι, καὶ διηγήσομαι τὰ ἔργα Kυρίου. Οὐκ ἀποθανοῦμαι λοιπὸν ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με, καθὼς ἐκείνοις ἐδέξεις, τούναντίον μᾶλλον αὐτῶν ἀπολαβότων· ἀλλὰ ζήσομαι, καὶ ὑμνήσω τὰ θαυμάτα τοῦ Θεοῦ. Ἡ οὐκ ἀποθανοῦμαι τὸν ψυχικὸν θάνατον, ἀλλὰ ζήσομαι: τὴν κατὰ Θεὸν ζωὴν. Ἡ οὐκ ἀποθανοῦμαι, ἀλλὰ ζήσομαι, τουτέστιν, ἀθάνατος ἐσομέτι, διὰ τὸ διηγήσαις ἄδειν παρὰ τοῖς φάλλουσι τὰ; ἐμὲς φύλξ, καὶ μηδὲ ποτε παύεσθαι, μέχρι παντὸς αἰώνος. Ἡ καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως προφητεύοντος δ λόγος, ὅτι οὐκ ἀποθανοῦμαι εἰς τὸ μηχετέαναστῆναι, ἀλλὰ ζήσομαι πάλιν μετὰ πάντων ἀνθρώπων· διὸ καὶ διηγήσομαι*

τὰ ἑργα τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν ἀλλων, καὶ τὴν ἀνά- A perpetua mihi tamen non erit mors : atque ideo
στασίν μοι χαρισμένου. non vere moriar, sed una cum cæteris hominibus
rursum vivam, et propterea narrabo opera Domini, qui mihi simul cum aliis bonis resurrectio
nei hanc largitus est.

Παιδεύων ἐπαλθεύσεις με δ' Κύριος, τῷδε θαρρέω
οὐ καρέδωκέ με. Ἐπαιδεύσει με συγχωρήσας ἐκπεσεῖν
τοὺς δεινοὺς, ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ χαλεποῦ κινδύνου, καὶ
τῆς ἀνάγκης ἐκείνης βελτιωθῶ, καὶ σωφρονέστερος
γίνωμαι. Οὐκ ἀφῆκε δὲ ἀποθανεῖν, ἐξαρπάσας, καθ-
ώς ἀνωτέρω δεδήλωται, ἵνα δεῖξῃ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ,
καὶ κηδεμονίαν.

'Αροξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης. Τὰς τῆς
σκηνῆς, ἐν ᾧ ἐπέκειτο ἡ νομικὴ δικαιοσύνη, τὰ δι-
καιώματα τοῦ νόμου.

Εἰσελθὼν ὁνταῖς δικαιολογήσομαι τῷ Κυρίῳ. B
Εἰσελθὼν ἐνδον αὐτῶν εὐχαριστήσω τῷ Κυρίῳ,
ὑμνολογήσω αὐτὸν, ὡς ἐπηγγειλάμην. Νοήσεις δὲ
πύλας δικαιοσύνης, καὶ τὰς τῶν ἀνωτέρων ῥθεί-
σῶν σκηνῶν δικαίων, καὶ τὰς τῶν πανταχοῦ Ἐκ-
κλησιῶν, ἐν αἷς καὶ δικαιοσύνη, καὶ πᾶσα ἀρετὴ
πολιτεύεται, ὡν ἐνδον γενόμενος διὰ τῶν φαλμῶν
ἀνευχαριστήσει τῷ Κυρίῳ.

Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσελέ-
σσοται ἐν αὐτῇ. Δοκεῖ μοι τὴν στενήν λέγειν, περὶ
ἥ; εἰρήκεν δὲ Χριστὸς; ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Εἰσέλ-
θετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· διὸ καὶ προΐδων αὐ-
τὴν οὖτος ἐδόξεσεν· Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, περὶ
δὲ Κύρος; Ἰησοῦς Χριστὸς διδάξει, ἡ πρὸς Κύριον
ἄγουσα. Είτε προσέθηκε, δίκαιοι εἰσελέσσονται· ἐν
αὐτῇ, ἢτοι δὲ αὐτῇ. Καὶ γάρ δὲ Χριστὸς εἶπεν·
ὅτι Ὁλίγοι εἰσήσθησαν εἰς τὸν οὐρανόν.

Καὶ δικαιολογήσομαι σοι, διὰ τὴν ἀπήκουσάς μου,
καὶ ἀγέρου μοι εἰς σωτηρίαν. Πάλιν εὐχαριστεῖν
ἐπιγγέλλεται τῷ Σωτῆρι.

Αλιθος, διὰ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες,
οὐνος ἀγερήθη εἰς κεφαλὴν γυνίας. Τοῦτο προφη-
τεῖα περὶ τοῦ Χριστοῦ· τὸ συνεχές γάρ τοῦ λόγου
διακήπτουσιν ἐν πολλοῖς αἱ προφητεῖαι, διὰ τὸ δεῖν
αὐτὰς συσκιάζεσθαι τέως; ἵνα μὴ καὶ τὰ βιβλία
παρὰ τῶν ἔχθρῶν ἐξαλειφῶσι. Καὶ οἰκοδομοῦντες
μὲν λέγει τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς γραμματεῖς, τοὺς
διδασκαλίους τῶν Ιουδαίων, ὡς προκεχειρισμένους;
οἰκοδομεῖν καὶ καταπτίζειν τὸν λαὸν, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ
τοῦ νόμου· λίθον δὲ ἀποδοκιμασθέντα τὸν Χριστὸν·
λίθον μὲν, διὰ τὸ στερβὸν, καὶ ἀνένδοτον πρὸς κακίαν·
Ἀμαρτεῖν γάρ, φτασιν, οὐκ ἀποίησεν· Ἀπεδοκίμα-
σσον δὲ αὐτὸν, ὡς ἄχρηστον, εἰς οἰκοδομήν· Ελεγον γάρ
ὅτι, Σαμαρείτης εἰ σύ· καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ, — ἀλλὰ πλαταὶ τὸν
δχλον. Ἄλλ' δικαῖος δὲ παρ' αὐτῶν ἀποδοκιμα-
σθεῖς οὐτοις; ἐφάνη δόκιμος, ὡς γενέσθαι εἰς κεφαλὴν
γυνίας, ἥγουν, ὡς ἀκρογωνιαῖς. Οὐ πᾶς δὲ λίθος;
γίνεται ἀκρογωνιαῖς, ἀλλὰ δὲ τῶν δλων δοκιμώτερος,

Vers. 18. *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me.* Castigavit autem, dum in varijs me permisit calamitates incidere, ea nimis ratione, ut periculorum atque afflictionum timore, de cætero melior ac prudentior fiam. Nec tamen permisit me mori, quinimo eripuit a periculis, ea ratione ut vires suas et studium suum erga me ostenderet, ut diximus

Vers. 19. *Aperite mihi portas justitiae.* Tabernaculi portas, ubi legalis jacebat justitia, justifications scilicet legis.

C *Ingressus in eas confitebor Domino.* Intrōingressus in eas, inquit, agam gratias Domino et laudabo eum, sicuti pollicitus sum. Per portas autem justitiae, tabernaculi, ut diximus, portas intellige, seu Ecclesiarum, quæ ubique locorum sunt, in quibus justitia una cum reliquis virtutibus colitur, et intra quas beatus David ingressus, per psalmos suos condignas pro tantis beneficiis Domino gratias agit.

Vers. 20. *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.* Videtur mihi Propheta, arctam illam atque angustam portam signare, de qua Dominus in Evangelii ait: *Intrate per angustum portam*²³. Hanc etenim propheticis oculis cernens beatus David, clamat, dicens: *Hæc est porta Domini; hæc est illa porta, de qua Dominus Jesus Christus docebit vos;* vel, illa porta, quæ ad Christum ducit; et deinde addidit quod justi tantum intrabunt in eam, hoc est, per eam. Quamobrem ipse etiam Christus dixit, *quod pauci sunt, qui inventunt eam*²⁴.

Vers. 21. *Confitebor, quia exaudiisti me, et factus es mihi in salutem.* Rursus pollicetur se gratias acturum Deo.

D VERS. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Hæc est etiam prophetia, quæ ad Christum pertinet. Animadverbendum vero est, prophetas persæpe sermonem incepit intercidere: ea nimis ratione, ut ipsæ prophetæ, umbra quadam ac velamine obtegantur, ne si apertius traderentur, majus garris Libris imminueret ab inimicis periculum. Debet enim eos omnes fortassis. Per ædificantes autem, sacerdotum principes intelligit ac scribas et doctores Iudeorum, quibus cura commissa ferebat ædificandi et perficiendi populum in fundamento legis. Lapis vero reprobatus, sine dubio Christus est; lapis quidem ob sunniam soliditatem ac constantiam adversus omnia vitia: *Peccatum enim, inquit, non fecit*²⁵; reprobatus vero ad ædificantibus, ut inutilis: quia Iudei Samaritanum eum dicebant, et negabant eum esse a Deo. Quintino populi seductorem appellabant. Verum lapis

²³ Matth. vii, 13. · ²⁴ Ibid. 14. · ²⁵ I Petr. ii, 22.

iste, qui ab illis reprobatus est, ita postmodum approbatus fuit, ut factus sit in caput anguli, effectus nimirum angularis lapis. Neque enim omnis lapis esse potest angularis lapis, sed ille tantum, qui aliis probabilius est, et ex utroque latere potest in unum angulum duos parietes colligare. Christus vero effectus est lapis angularis, quia in seipso duos populos in unam fidem conjunxit: fidem nimirum populum ex circumcisione, et illum qui ex gentibus. Quocirca apostolus Paulus de eo dixit: *quod Christus est pax vestra, qui fecit ex utroque unum*²⁶. Præterea ipse etiam Dominus ad Judæos dicebat, *se alias oves habere quæ non erant ex illo ovili, et quas ad audi etiam oportebat, ut fieret unum ovile, atque unus pastor*²⁷. Vel per angulum intelligit Ecclesiam fidelium: *quia quemadmodum angulus facit duos parietes in se conjungi, ita etiam Ecclesia duorum populorum, ut diximus, conjunctionem, atque unitatem operatur.* Illius autem Ecclesiæ, quam lapidi angulari comparari diximus, Christus caput est, tanquam prius tantum caput, sed conjunctione, et vinculum, et fundamentum.

Vers. 23. *A Domino factus est iste, et est mirabilis in oculis nostris.* Iste angulus nimirum, hoc est, ita duorum parietum, seu potius duorum populorum conjunctione a Deo ipso, et non a simplici quopiam homine, facta est; et est mirabilis in oculis nostris, eo quod digni effecti sumus, ut conjunctionem hanc oculis nostris videamus. Quemodo igitur opus hoc non est admirabile?

Vers. 24. *Hæc dies quam fecit Dominus.* Per diem, mundi felicitatem intelligit. Nam quemadmodum Scriptura sape diem malum dicit, non ut solarem diei cursum aliquem malum designet, sed mala illa quæ in eo die sunt, ita etiam per bonum diem, bona illa intelligit, quæ in eo die perfici contingit. Prædicare vult igitur Prophetæ hoc in libro, summa illa bona, quæ in die resurrectionis Domini futura erant, et quæ Christus ipse operatus est. Nam et iratum hominibus Deum conciliavit et dæmonis tyrannidem dissolvit, et mortis potentiam exinanivit, eos qui vel ipsius terræ habitatione indigni erant, fecit esse dignos cœlo, erroris tenebras dissolvit, fugavit peccata, plantavit virtutes, et innumerabilibus denique bonis mundum replevit.

Exsultemus, et lætemur in ea. Spirituali scilicet gaudio. Exhortatur autem fideles omnes ad hanc lætitiam, tanquam dignos tantis bonis effectos.

Vers. 25. *O Domine, salva sane.* Populum tuum scilicet.

O Domine, bene prospera. Populum tuum nimilum, aut evangelicæ prædicationis fidem.

Vers. 26. *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Hoc etiam ad Christum pertinet, qui venire dicitur in nomine Domini, hoc est, a Domino Patre, atque ab ejus substantia. Quocirca ad Judæos dicebat: *Ego veni in nomine Patris, et*

A ἐξ ἑκατέρας αὐτοῦ πλευρᾶς συνδῆσαι τοὺς δύο τοίχους εἰς μίαν γωνίαν δυνάμενος. Πώ; δὲ ὁ Χριστὸς ἐγένετο ἀκρωγωνιαῖος; ὡς ἐφ' ἑαυτῷ συνάψας τοὺς δύο λαοὺς εἰς μίαν πίστιν· τόν τε ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντα, καὶ τὸν ἐκ ἔθνων. Φησὶ γὰρ οἱ Παῦλος, διτὸς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, σὸν κοινόν τὰ ἀμφότερα ἔν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς εἰρήκε· Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, διὸν δέστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κακεῖνά μοι δεῖ ἀγαγεῖν. Καὶ γενήσεται μία σοιμηνή, εἰς κοινήν· ἡ γωνίαν λέγει τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν. *Ωσπερ γάρ ἡ γωνία δύο τοίχων δι' ἑαυτῆς ποιεῖται εἰς μίαν συνάψειαν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία δύο λαῶν, τούτης ἐξ Ἰουδαίων, καὶ τοῦ ἐκ ἔθνων Ἑνωσιν ἀπεργάζεται· ταύτης δὲ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς, ὡς ἐνδικαῖος τοῦ πάπλου σώματος· καὶ οὐκέτιος.* Καὶ ἄλλα περιβαλλόμενα δέ μόνον, ἄλλὰ καὶ σύνδεσμος καὶ θεμέλιος.

Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἐστη θαυμαστὴ ἐν δρθαλμοῖς ἡμῶν. Αὕτη ἡ γωνία, αὕτη ἡ σύνοδος; τῶν δύο λαῶν. Οὗτος δὲ σύνδεσμος παρὰ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ παρὰ ἀνθρώπου ψιλοῦ. Καὶ ἐστι θαυμαστὴ ἐν δρθαλμοῖς ἡμῶν, τῶν ἰδεῖν αὐτὴν ἀξιοθέατων· καὶ πῶς γάρ οὐ θαυμαστὸν τοιούτον ἔργον;

C Aὕτη ἡ ἡμέρα ἡν ἐποίησεν δὲ Κύριος. Ἡμέραν λέγει· τὴν εὐημερίαν τῆς οἰκουμένης. *Ωσπερ γάρ ἡμέραν λέγοντες πονηράν, οὐ τὸν ἥλιακὸν λέγομεν δρόμον, ἀλλὰ τὰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ κακά, οὕτως καὶ ἡμέραν δονομάζοντες ἀγαθήν, τὰ ἐν αὐτῇ δηλοῦμεν κατορθώματα.* Καὶ νῦν οὖν τὰ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ κατορθώματα προσαγορεύει, & ἐποίησεν δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· Χριστός. Κατηλλαγεῖ γάρ τὸν Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους, κατέλυσε τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου, κατήργησε τὴν δύναμιν τοῦ θανάτου, τοὺς ἀναξίους τῆς γῆς ἐποίησεν ἀξιους τοῦ οὐρανοῦ, ἐλευθερίαν τὸ σκότος· τῆς πλάνης, ἀπῆλασε τὴν ἀμαρτίαν, ἐφύτευσε τὴν ἀρετὴν, καὶ ἀλλων μυρίων ἀγνῶν ἐνέπλησε τὴν οἰκουμένην.

D Ἄγαλλιασώμεθα καὶ εὐχρατῶμεν ἐν αὐτῇ. Πνευματικῶς. Προτρέπεται δὲ εἰς τοῦτο τοὺς πιστοὺς, ὡς τοιούτων ἀξιωθέντας.

ΤΩΝ Κύριε, σῶσον δῆ. Τὸν λαὸν σου.

ΤΩΝ Κύριε, ενδόδωσον δῆ. Τὸν αὐτὸν καὶ τὴν πίστιν τοῦ κηρύγματος.

Εὐλογημένος δὲ ἐρχόμενος ἐν ὄνδραις Κυρίου. Καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Χριστοῦ· οὗτος γάρ ἡλθεν ἐν ὄνδραις Κυρίου, τούτους ἀπὸ Κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ Κυρίου. Διὸ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἐλεγεν· Ἐγὼ δικήλυθα ἐν τῷ ὄνδραις τοῦ Πατρός μου,

²⁶ Ephes. ii, 14. ²⁷ Joan. x, 16.

καὶ οὐ λαμβάνετε με. , Ἡ, Ἐρ ὄνδρας Κυρίου, τοιούτοις, δινόματι Θεοῦ, τοιούτοις, δινόματι Θεοῦ ἔχων.

Εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐξ οἰκου Κυρίου. Ἡμεῖς οἱ εἰδότες ταῦτα εὐλογήκαμεν ὑμᾶς, ὡς ἐξ οἰκου Κυρίου ἀνθρώπου, ὡς τῆς Ἐκκλησίας θρέμματα, ὡς τοιούτων ἀξιωθέντας· ἡ ὑμᾶς ἐξ οἰκου Κυρίου ὄντας. Οἶκος δὲ Κυρίου, ἡ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν.

Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Θεὸς οὖτιν δὲ Χριστὸς, Κύριος οὗτοι δὲ Χριστοί. Καὶ ἐπέφανεν τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς ἵνανθρωπήσεως. Ὅς γενονταί δὲ λέγει τὰ μέλλοντα, νῦν μὲν προφητείας.

Συστήσασθε δορτὴρ ἐν τοῖς πυκνίσουσιν, ὥστε τῷ περάτῳ τοῦ θυσιαστηρίου. Εἰς μὲν ἔρμηντες φησιν· Ἐορτάσατε δὲ τοῖς καλύπτουσιν, ἡγουν ἐν θυσίαις, καλυπτούσαις τὸ θυσιαστήριον δέχοντας τῶν περάτων αὐτοῦ· κέρτα δὲ, τὰ ἀκρότατα. Ἐτερος δέ· Ἐορτάσατε δὲ τοῖς βλαστάρουσιν, τοιούτοις, ἐν στεφάνοις ἀνθέων, καὶ κλάδοις. Πυκάζειν γάρ κατὰ μέν τινας, τὸ καλύπτειν· κατὰ δὲ τινας, τὸ βλαστάρειν. Προτρέπεται δὲ δὲ λόγος δορτάζειν λαμπρῶς· καθ' Ἐβραίους μὲν, ὡς εἰρηται· καθ' ὑμᾶς; δὲ θυσίαις πνευματικαῖς καλυπτούσαις τῷ πλήθει τὸ θυσιαστήριον τῆς ψυχῆς, καὶ στεφάνοις δρετῶν, καὶ κλάδοις ἀγαθοεργίας.

Πλεβάθος quidem, eo modo agenda est, ut jam diximus est sacrificiis, et virtutum coronis, honorumque operum ramis: quorum densitate ac copia invisi-
bile animæ nostræ obtegatur altare.

Θεὸς μου εἰ σύ, καὶ ἐξομολογήσομαι σοι· Θεὸς μου εἰ σύ, καὶ ὑψώσω σε· Θεὸς μου εἰ εἰ. Διὸ χωρὶς ὧν εὐηργετήθην, εὐχαριστήσωσι, καὶ δοξάσω σε. Χρή γάρ εὐχαριστεῖν τῷ Κτίσαντι, καὶ εἰς τὸ κτίσαντα μόνον, καὶ προνοεῖσθαι.

gratias agere, et illum glorificare, et quia creavit habet.

Ἐξομολογήσομαι σοι, διτε ἐπικουσίας μου, καὶ δέρεντοι μοι εἰς σωτηρίαν. Εὐχαριστήσω σοι εἰς παντὸς, ὡς εὐεργέτη.

Ἐξομολογήσθε τῷ Κυρίῳ διτε ἀμαθδες, διτε εἰς τὸν αἰώνα τὸ διλεος αὐτοῦ. Εἰς τὸν ἐν ἀρχῇ στίχον ἀποπερασθεὶς δι φαλμός, κύκλον μιμεῖται, προτρέπομενος αὐθίς τὸν λαὸν, εἰς δὲ κατ' ἀρχάς.

Ἀληηλούϊα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΗ̄.

Πολλὰς πραγμάτων μεταβολάς δὲ θεῖος έσχε Δα-
ΐδ, ὡς καὶ ἐν τῷ πρωιμώτῃ τῆς παρούσης βίσιλου διηγησάμεθα· καὶ γάρ ποτε μὲν ἐψυχε πολε-
μίους, ποτὲ δὲ, περιέπιπτε συμφοραῖς, ποτὲ δὲ ουμαρεστέραν εἶχε ζωήν· καὶ νῦν ὡδευε τὴν θείαν δδην, νῦν δὲ ταύτη προσέπταιεν· Ἀπερ-
δπαντα συνελῶν, ήδηροισεν εἰς τὸν πρώτον τα
φαλμόν, ἐντάξεις καὶ τὰς ἀγράφους ἐκάστοτε προσ-
ενεχθείσας αὐτῷ τῷ Θεῷ δεήσεις, πρὸς παιδαγωγίαν,
καὶ ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων. Ἀρτίος δὲ οὗτος
δι φαλμός, τοὺς μὲν ἀρετὴν μετιόντας, τελειοῦν,

A non accipitis me ²⁸. Vel, In nomine Domini, prae-
dicto est, in nomine Dei, eo quod Christus Dei nomen ha-
bet, estque, et appellatur Deus.

Benediximus vobis de domo Domini. Nos pro-
phetæ, inquit, qui olim tanta prævidinavimus bona,
benediximus vobis hominibus, qui estis ex domo
Domini, qui estis Ecclesiæ greci, et digni effecti
estis, quibus benedicamus.

VERS. 27. Deus Dominus. et apparuit nobis. Christus,
qui per incarnationem suam hominibus ap-
paruit, Deus ac Dominus est. Propheticō autem
more futura narrat tanquam præterita.

Constituite solemnitatem in condensis, usque ad
cornua altaris. Unus quidem interpretum exposuit:
Agite celebritatem in operientibus, hoc est, In sa-
crafficiis; per quam altare operiri ac legi solet,
usque ad ejus cornua, hoc est, usque ad ejus
extremitates. Alius vero: Festivitatem, inquit,
agite in germinantibus, hoc est, In florentibus
coronis, atque in virentibus arborum ramis:

Grecam enim dictionem πυκάζειν, quæ hic habe-
tur alii idem significare intellexerunt, quod ope-
rire, alii vero idem, quod germinare. Hoc autem
sermone omnino illud suademur, ut celebrem Deo
ac splendidam solemnitatem agamus, et quæ juxta
Iudeas vero spiritualibus celebranda
sermone omnino illud suademur, ut celebrem Deo
ac splendidam solemnitatem agamus, et quæ juxta

VERS. 28. Deus meus es tu, et confitebor tibi:
Deus meus es tu, et exaltabo te. Ea, inquit, ratione,
quia Deus meus es, a me tibi maximæ agenda
sunt gratiae, tametsi nulla in me hactenus con-
tulisses beneficia. Oportet enim nos Deo crea-
tori nos, et quia perpetuam nostri providentiam

Confitebor tibi quia exaudiisti me, et factus es
mihi in salutem. Gratias, inquit, semper tibi agam
ut benefactori.

VERS. 29. Confitemini Domino, quoniam bonus,
quoniam in sæculum misericordia ejus. Hic psalmus
eodem versiculo finem faciens, quo initium sum-
psit, circulum atque orbem quemdam imitatur et
ad eadem agenda rursus populum suadet, ad quæ

D initio etiam suaserat.

Alleluia.

PSALMUS CXVIII.

Varias status sui mutationes sustinuit beatus
David, quemadmodum diximus in Proœmio operis.
Nam et aliquando belli pericula evadere ei con-
tingit, aliquando autem in calamitates incidere, et
aliquando placidiorem ac magis tranquillam vitam
babere: et modo quidem per mandatorum Dei
viam incessit, modo vero ab illa decidit. Quæ om-
nia brevi in hunc psalmum congesit. Ad lecto-
ris præterea institutionem, multas preces suas
apposuit, quas Deo sacerdos verbis tantum, et non
scriptis obtulerat. Potest autem hic psalmus fi-

²⁸ Ioseph. v, 43.

ieles omnes ad virtutem accedentes perfectiores reddere, et omnes qui hactenus negligentius vi- xerint, ad virtutem excitare; et quoniam in hoc psalmo frequenter invenies mentionem fieri de lege, de testimoniosis de mandatis, de justificatio- nibus, de iudiciis, de eloquiis, atque id sere in unoquoque versiculo (de his etenim, ut brevi dicam, totus psalmus pertractat; huic enim ma- teriae beatus David eum applicavit), vide quae in xvii psalmo dicta sint, ibi: *Et omnia iudicia ejus in conspectu meo*; unde quoties aliquid hujus- modi invenerimus, superfluum fuerit ibi dicta repetere. Illud tamen scire oportet, quod licet, non dictiones inter se differant ut ibi jam dictum est, ut plurimum tamen his nominibus beatus a contentis.

Vers. 1. Beati immaculati in via. Per viam, transi- toriam, hanc vitam intelligit, beatos eos dicens, qui absque reprehensione per eam ambulant, et recte vivunt. (Græca enim dictio ἀμωμος, non tam immaculatum quam irreprehensibilem significat.)

Qui ambulant in lege Domini. Qui legitime vi- vunt, et secundum Dei legem conversantur, et non extra eam.

Vers. 2. Beati, qui scruntur testimonia ejus. Qui cum studio et cum attentione ea legunt, et occultum in eis investigant thesaurum.

In toto corde exquirunt eum. Exquirunt autem, quia lucem ac pulchritudinem ejus jam quodammodo degustarunt. Quocirca totis desiderii velis ad illum tendentes, mundana omnia pertranseunt, atque illum solum inquirunt: festinantes nimisrum cum eo esse, atque illi placere. Ille vero exquirere Deum dicitur, qui per mandatorum semitam in- cedit, quæ ad illum dicit.

Vers. 3. Non enim qui operantur iniuriam, in viis ejus ambulaverunt. Ubi absolute dicit, viam, presentem vitam ut plurimum intelligit, ubi vero vias Dei, seu vias ejus, legem intelligit et precepta. Ait igitur, quod omnes qui aliqua in re inique agunt, non ambulant in viis Dei. Ubi enim quis delinquit, statim ab eis noscitur declinare.

Vers. 4. Tu mandasti tua custodiri valde. Tu in lege tua hoc mandasti, et maledictionem adversus mandatorum tuorum contemnentes addidisti. Oportet nos igitur illum timere, qui mandata sua adeo observari jussit: et simili modo, nihil eorum transgredi, que ab illo nobis tradita, atque ordinata sunt.

Vers. 5. Utinam diriganur vias meæ, ad custo- diendas justifications tuas. Utinam, inquit, vias conversationis meæ adeo dirigantur, ut tua adimplentia mandata. Postulat autem hoc, optime di- gnoscens, quod ex seipso nihil possit perficere,

A τοὺς δὲ ζῶντας ῥάβδυμας, διεγέρειν. Ἐπεὶ δὲ συν- εχῶς ἐν τῷ παρόντι ψαλμῷ νόμου, καὶ μαρτυρίων, καὶ ἐντολῶν, καὶ δικαιωμάτων, καὶ κριμάτων, καὶ λογίων μέμνηται, καὶ σχεδὸν ἐν ἑκάστῳ στίχῳ περὶ τούτων γάρ, ὡς εἰπεῖν, ἡ σύμπασα πραγμα- τεία τοῦ ψαλμοῦ τούτου. Καὶ τούτοις δικιώς ἀν- έύηκε τούτον, ζήτησον ἐν τῷ ιψὶ ψαλμῷ τῷ, ὃς Πάντα τὰ κρίματα αὐτοῦ ἐρώπισθε μου, καὶ περὶ πάντων, εὐρήσεις τὴν ἑκῆγησιν ἐκείνου διαλαμβά- νουσαν· καὶ λοιπὸν οὐ χρεία πάλιν ἐρμηνεύειν, Εὐθα- τι τοιούτον εὐρίσκομεν. Χρή δὲ γενώσκειν ὡς εἰ καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῷ πλείστον, τοῖς τοιούτοις δύνασι τὸν νόμον δηλοῖ, ἀπὸ τῶν περιεχο- μένων τὸν περιέχοντα.

David ipsam legem significavit, veluti continens

B **Μακάριοι ἀμωμοι ἐτεροῦ στολῆς.** Ὁδὸν τὸν παροδὸν τούτον βίον δονομάζει, μακαρίων τοὺς ἀμέμπτες δέδευντας αὐτόν· τοὺς δρθῶς βιοῦντας.

Oι πορευόμενοι ἐν τρόμῳ Κυρίου. Οἱ βιοῦντες; Εννόμως, οἱ πολιτευόμενοι κατὰ νόμον Θεοῦ, καὶ μὴ βαίνοντες ἔξω τούτου.

Μακάριοι οἱ ἔξερευντήστες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ. Οἱ μετ' ἐπιστασίας καὶ προσοχῆς ἀναγινώσκοντες τὰ αὐτὰ, καὶ τὸν ἄγκερυμμένον θησαυρὸν κατ- οπτεύοντες.

C **Ἐτ δῆλη καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν.** Οὗτοι ἐν δῃλη καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτὸν, ἤγουν τὸν Θεὸν, ἥδη τοῦ κάλλους αὐτοῦ καὶ τοῦ φωτὸς ἀπολαύσαν- τες· διὸ καὶ δλον τὸν πόθον τείναντες πρὸς αὐτὸν, τὰ μὲν βιωτικὰ πάντα παραδραμοῦνται· τοῦτο δὲ μόνον ἐκζητήσουσιν, ἐπειγόμενοι συνιέναι αὐτὸν, δι' εὐρεστήσεως. **Ἐκζητεῖ δὲ τις τὸν Θεὸν δέδευνταν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς τριβου τῶν ἐντολῶν, αἱ φέρου- σιν εἰς αὐτόν.**

D **Οὐ γάρ ἐρταζόμενοι τὴν ἀρμολαρ ἐτετελεῖσθαι τοῖς ἀδεοῖς αὐτοῦ ἐπορεύθησαν.** Οταν μὲν ἀδοὺς ἀπολύτως λέγη, τὸν παρόντα βίον, ὡς ἐπὶ τῷ πλείστον αι- νίγματα· οταν δὲ ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁδούς αὐτοῦ, τὸν νόμον καὶ τὰς ἐντολάς φησιν αὐτοῦ. Μηδ οἱ κατά τι παρανομοῦντες, οὐκ ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ Θεοῦ πορεύονται· κατ' ἐκείνον γάρ ἐξελιναν ἀπ' αὐτῶν.

Σὺ ἐντελεῖται τὰς ἐντολάς σου, τοῦ φυλακή- σθαι σφόδρα. Σὺ τοῦτο προσέταξας ἐν τῷ νόμῳ, καὶ κατάραν ἐπήγαγες τοῖς ἀμελοῦσιν αὐτόν. Καὶ χρή, διδίστας τὸν ἐντειλάμενον, μὴ παραβαίνειν αὐ- τὰς· ἐν μηδενὶ.

Οφελορ κατευθυνθείστας αἱ ὁδοὶ μου, τοῦ γυ- λάξασθαι τὰ δικαιώματά σου. Εἴθε κατευθυνθεί- ησαν αἱ ὁδοὶ τῆς πολιτείας μου, ώστε πληρῶσαι τὰς ἐντολάς σου. Εὑχεται γάρ τούτο, γενώσκων μηδὲν δύνασθαι κατορθοῦν, χωρὶς τῆς ἀνωθεν συμμαχίας.

Οὐ γάρ τοῦ θελοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, φησιν Παῦλος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος Θεοῦ.

Τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ ἐτῷ με ἐπιβλέπειν ἐπὶ πάσας τὰς ἑντολὰς σου. "Οτε κατευθυνθῶσιν αἱ δόσι μου, καθὼς εἰρηται, τότε μὴ αἰσχυνθῶ· καὶ γάρ ἐπέλεφα λοιπὸν ἐπὶ πάσας τὰς ἑντολὰς σου, καὶ πάσας ἡδη κατέβωσα. "Η καὶ ἐτέρως· Τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ, ὅτε ἐπιδέψω ἐπὶ πάσας τὰς ἑντολὰς σου· ὅτε μετελθω πάσας· τὸ γάρ τινος παρειδεῖν αἰσχύνην φέρει καὶ καταδίκην.

μινιατική pariter referit, et condemnationem. (Illiud etiam hunc versiculum: *Tunc non confundar, quia prospicio*, et ad hujusmodi lectionem aptatur prima expositio. Græca enim dictio utramque patitur lectionem.)

Ἐξομολογήσομαι σοι ἐτῷ εὐθύνητι καρδίᾳ, ἐτῷ μεμαθηκέραι με τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Ἐν τῷ μεμαθηκέναι τὸν νόμον σου, εὐχαριστήσω σοι δικαιώς, ἐν δρόμῳ καρδίᾳ, ἐν ὅλῃ ψυχῇ, ὅτι ἔμαθον, ὅτι ἐφωτίσθην τὸν νοῦν, ὅτι μεγάλα ἐν τεῦθεν εὐτργετήθην.

Τὰ δικαιώματά σου φυλάξω· μὴ με ἐγκαταλίπης ἕως σφόδρα. Τὸν νόμον σου φυλάξω, μεμαθηκώς αὐτὸν· διὸ παρακαλῶ, μὴ με ἐγκαταλίπης ἐπιπολύ· τούτῳ γάρ δηλοὶ τὸ, "Ἔως σφόδρα· εἴγε κέκρικας ἐγκαταλιπεῖν με δι' οἰκονομίας τινὸς, ὡς εἰωθας πολλάκις ποιεῖν πρὸς ὥρεις τῶν ἐγκαταλιμπανομένων.

C "Ἐτ τίνι κατορθώσει τεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; ἐτῷ φυλάκεσθαι τοὺς λόγους σου. Καὶ ἐρωτᾷ, καὶ ἀποκρίνεται. Ἐπειδὴ γάρ ἡ νεότης κούφη καὶ εὐπαράγωγος, καὶ ῥάβδως ὑποσκελιζομένη, χρεῖα ταύτη τῆς φυλακῆς τῶν θειῶν ἑντολῶν· αὗτη γάρ δρόσοι τὸν βίον τοῦ νέου, καὶ φυλάττει.

Καὶ ἐτὸν διηγεί μονον ἀξεχήτησά σε, μὴ ἀπώσῃ με ἀπὸ τῶν ἑντολῶν σου. Ἐν διηγεί μονο, μὴ μεριζῶν εἰς φροντίδας βιωτικές τὴν διάνοιαν. "Οὐθενὶ κατεύσω, μὴ ἀπώσῃ με ἀπὸ τῶν ἑντολῶν σου, ὡς ἀνάξιον. Ταπεινοφροσύνης δὲ δλόγος, τῆς φυλακούσης τὰ κατορθώματα. "Η μὴ ἀπώσῃ με ψυχρασθέντα ποτὲ περὶ αὐτάς· ἀλλ' εἰ καὶ τι πάθοιμι τοιοῦτον, ἀναψόν τὴν θέρμην.

D "Ἐτ τῇ καρδίᾳ μονον ἔκρυψα τὰ λόγια σου, δικαὶος μὴ ἀμάρτω σοι. Λόγια τὰς ἑντολὰς λέγει. "Ἐν τῷ ταμείῳ τῆς καρδίας μονον ἔκρυψα ταύτας, ἀνεξάλειπτον ἐγκολάψας τὴν μνήμην αὐτῶν, δικαὶος δὲ ταύτας δρῶν, καὶ μνημονεύων, μὴ ἀμάρτω σοι· καὶ γάρ οὐκ ἔωσιν ἀμαρτάγειν τὸν οἰωνὸν ἔχοντα.

Εὐλογητές εἰ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Εὐλογεῖ μὲν τὸν Θεὸν δμνολογῶν αὐτὸν, ἐφ' οὓς ὥφελήθη παρὰ τοῦ νόμου· παρακαλεῖ δὲ μαθεῖν τούτο. Εἴτε βεβαιότερον τε καὶ ὑψηλότερον.

²⁹ Rom. ix, 16.

A nisi Dei ope ac gratia adjutus fuerit. Neque enim volentis aut currentis, ut inquit Paulus, sed est miserentis Dei²⁹.

VERS. 6. *Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mandatis tuis.* Ubi viæ meæ, ut dixi, a te fuerint directæ, tunc non confundar. Ego etenim jam prospexi ad omnia mandata tua, et omnia jam adimplevi. Vel aliter: *Tunc non confundar, cum prospexero ad omnia mandata tua,* cum scilicet omnia adimplevero. Qui enim aliquod divinum negligit mandatum, ex hujusmodi contemptu ignorantiam adnotandum est, quod legere possumus tamen adnotandum est, quod legere possumus a te affectus sim beneficii.

VERS. 7. *Confitebor tibi in rectitudine cordis, cum didicero omnia iudicia iustitiae tuæ.* Cum legem tuam didicero, gratias tibi agam, in recto corde, atque ex tota anima, quod edocitus fuerim quod mentem meam illuminaveris, et quod summis a te affectus sim beneficii.

VERS. 8. *Justificationes tuas custodiam, ne me derelinquas usque valde.* Legem, inquit, tuam custodiam, utpote eam edocitus; atque ideo peto a te, ne me diu derelinquas: hoc enim significat, quod ait: *Usque valde.* Noli igitur me diu derelinquere, tametsi ad privatum menum, et ad commune aliorum commodum, novi te persæpe hoc usum consilio, ut me veluti neglectum a te, derelinquere visus sis.

VERS. 9. *In quo corriget adolescenti riam suam? in custodiendo sermones tuos.* Interrogat, et respondebit. Et quoniam adolescentiæ zetas natura ipsa simplex ac levis est, et facilis eui imponatur, merito summa ei opus est custodia, et observatione mandatorum Dei, quibus dirigatur et conservetur adolescenti vita.

VERS. 10. *In toto corde meo exquisivi te, ne repellas me a mandatis tuis.* In toto corde, non dividens scilicet mentem meam ad sæculi hujus cogitationes. Supplex igitur peto a te, ne me indignum a mandatis tuis repellas. Est autem humilitatis sermo, illius dico humilitatis, quæ virtutem sestat. Vel ne repellas me, si quando ad eorum observationem frigidior fuero: quinimum si quid in me hujusmodi acciderit, reaccende precor denuo calorem meum.

VERS. 11. *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Eloquia, hoc est, mandata. Abscondi autem ea in penu cordis mei, ut eorum memoriam indeleibilem conservarem, utque hoc pacto, ea semper ante mentis oculos habens, nunquam peccem tibi. Neque enim ille homo peccare permittetur, qui tanto cum studio eorum semper meminerit.

VERS. 12. *Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas.* Benedictus Dominum Propheta laudans eum, quod utilitatem accepit ab ejus lege: quam etiam rogat melius se, ac sublimius edoceri.

VERS. 13. *In labiis meis annuntiavi omnia iusticia oris tui. Non tantum ego ea didici, sed aliis etiam annuntiavi.*

VERS. 14. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis. Non dixit in divitiis simpliciter, sed in omnibus. Ambulans, inquit, in via mandatorum tuorum, ita delectatus sum, ac si divitiis omnes possiderem, vel non secus delectatus sum, atque is qui a seculi divitiis delectari solet.*

VERS. 15. *In mandatis tuis meditabor, et considerabo vias tuas. Pro meditabor in Greco legimus adoleoschis, de quo diximus in psalmo liv, ibi : Contristatus sum in meditatione mea. Crebro, inquit, meditabor in mandatis tuis, atque ex hoc exquisitus vias tuas, hoc est, placita ac voluntates tuas considerabo.*

VERS. 16. *In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar sermones tuos. Meditabor, inquit, et non obliviscar. Eorum enim quae quis fuerit meditatus, diuturniore memoriam conservat.*

VERS. 17. *Retribue servo tuo. Pro mandatorum et justificationum tuarum meditatione, inquit, servo tuo retributionem redde.*

Vivam et custodiam sermones tuos. Accepta retributione, quam mihi dederis, vivam, inquit, meliori vita, ad ea semper me extendens, quae ante me sunt. (Quædam autem exemplaria habent : *Vivifica me, et custodiam.*)

VERS. 18. *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. Aufer velum hoc, et tegmen ab oculis animæ meæ : crassitudinem nimirum et obstatulum legalis litteræ ; atque hoc pacto admirabiles, et reconditos in lege sensus considerabo, qui ad incarnationem, atque ad alia adventus tui pertinent mysteria.*

Vers. 19. *Peregrinus ego sum in terra, ne abscondas a me mandata tua. Præsentis, inquit, vita utor ut transitoria, ad aliam nimirum vitam festinans, atque ideo indica mihi, quæso, profundius mandata tua, ut studiosior eorum fiam, et intensius ad te curram.*

Vers. 20. *Concupivit anima mea desiderare judicia tua in omni tempore. Anima mea valde semper concupivit teneri desiderio judiciorum tuorum. Valde, inquit, mihi placuit judiciorum tuorum desiderium. Atque ideo in omni tempore ea semper desideravi, hoc est, ardenter amavi. Vel concupivit anima mea judicia tua in omni tempore, ita ut eorum tenerer desiderio, vel quia ea desiderabam.*

Vers. 21. *Incepasti superbos. Cominatus es supplicia in lege tua illis qui mandatorum tuorum contemptores fuerint. Vel, Maledixisti eis, quemadmodum in sequentibus dicetur.*

Maledicti qui declinant a mandatis tuis. Scriptum

A 'Ἐν τοῖς χειλεσί μου ἐξήγειλα πάντα τὰ κριματα τοῦ στόματός σου. Οὐ μόνον αὐτὸς ἔμεθο αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ δλοὶς ταῦτα ἀπήγειλα.

'Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυριῶν σου ἐτέρφθη, ὃς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ. Οὐκ εἶπεν ὡς ἐπὶ πλούτῳ ἀπώλειας, ἀλλ' ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ. Βαδίζων, φησι, τὴν ὅδον τῶν ἑντολῶν σου, οὗτως ἐτέρφθη, ὡς πάντα πλουτον ἡδη κτησάμενος, η ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ τῶν τὸν ἀνθρώποις ἔτερος.

B 'Ἐν ταῖς ἑντολαῖς σου ἀδολεσχήσω, καὶ κατατοῖσον τὰς ὁδούς σου. Περὶ ἀδολεσχίας, εἰρίκιμεν, ἐν τῷ νῷ φαλμῷ, ἐνθα τὸ, 'Ἐλυκῆθην ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου. Φησίν οὖν ὅτι συνεχέστερον ἐμμελεῖται ταῖς ἑντολαῖς σου, κἀντεῦθεν ἀκριβέστερον κατανοήσω ταύτας, ήτοι τὰ θελήματά σου.

'Ἐν τοῖς δικαιώμασι σου μελετήσω, οὐκ ἐχαλσομαι τῶν λόγων σου. 'Εμμελεῖται τὸ αἴτοις, οὐκ ἐπιλήσμαι. 'Η γάρ ἐμμελετησίς συνέχει τὴν μνήμην.

'Ἄνταπόδος τῷ δούλῳ σου. 'Αντὶ τῆς ἐν ταῖς ἑντολαῖς σου ἀδολεσχίας, καὶ τῆς ἐν τοῖς δικαιώμασι σου μελέτης, ἀνταπόδος ἀμοιβήν τῷ δούλῳ σου. !

Z Ζησομαι, καὶ φυλάξω τοὺς λόγους σου. Λεῶν ἀμοιβήν, ζησομαι κρείττονα ζωὴν, ἐπεκτεινόμενος τῆς ἐμπροσθεν.

C 'Ἀποκάλυψον τοὺς ὄφθαλμούς μου, καὶ κατατοῖσον τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ ρόμου σου. Περίελε τὸ κάλυμμα τῶν ὄφθαλμῶν τῆς ψυχῆς μου· τὴν τοῦ νομικοῦ γράμματος παχύτητα καὶ ἐπικράθησον· καὶ κατανοήσω τὰ ἐγκεκρυμμένα θαυμάσια νόηματα, τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας σου.

D Παροικος ἔτην εἰμι ἐτὴ γῆ, μή ἀποκρύψῃς ἀλλ' ἀμοῦ τὰς ἑντολάς σου. Παροικῶς κέρημαι τῷ παρόντι βίῳ πρὸς ἑτέραν ζωὴν ἐπειδόμενος· διδ γνώρισόν με βαθύτερον τὰς ἑντολάς σου, ίνα σκουπιδιώτερον ἐργάζωμαι, καὶ συντονώτερον σρέχω.

'Ἐπεκόθησεν ἡ ψυχή μου τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματά σου ἐτὸντες καιρῷ. 'Ἐπεπόθησεν σφόδρα ἡ ψυχή μου τὸ ἐπιθυμεῖν δεῖ τῶν κριμάτων σου. 'Αδιάφορος δὲ ἡ σύνταξις ἐνταῦθα καὶ τοῦ 'Ἐπεκόθησες, καὶ τοῦ 'Ἐπειθυμῆσαι. Λίαν ἡγάπησα, φησι, τὴν ἐπιθυμίαν τῶν κριμάτων σου· διδ καὶ ἐκεύμονιν αὐτῶν ἐν παντὶ καιρῷ, τουτέστιν ἐπιθυμητικῶς αὐτῶν εἶχον, θερμῶς ἐφίλουν. 'Η ἐπεπόθησεν ἡ ψυχή μου τὰ κρίματά σου ἐν παντὶ καιρῷ, ὥστε ἐπιθυμητικῶς ἔχειν αὐτῶν· η διὰ τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῶν.

'Ἐπειλημματας ὑπερηφάνειας. 'Απειλήσας κόλαστι, ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῖς ὑπερβόταις τοῦ νόμου· η ἐπικατηράσω αὐτοῖς, ὡς ἀφεῖται δῆλον.

'Ἐπικατάρατοι οἱ ἐκκαλιρότες διὸ τῶν ἄτο-

λῶν σου. Γέγραπται γάρ· Ἐπικατάρατος κάς, οὐκ ἀμύνεται ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά.

Περίελε δὲ ἐμοῦ δηειδος, καὶ ἔξουδέρωσιν, διτι τὰ μαρτύρια σου ἔξεζήτησα. Ονειδος καὶ ἔξουδένωσιν, ἀπερ τὴ προλαβοῦσα φρυμία μοι προσετρέψατο, ὀνειδιζόντων καὶ ἔξουδενούντων με τῶν νοητῶν ἔχθρων. *Η, Περίελε, ἀντὶ τοῦ, Ἀπέλασον,* μηδε συγχωρήσῃς, δλως προστριβήνας με ταῦτα, περιγενομένων τῶν ἐπιβουλευόντων.

Καὶ γάρ ἐκάθισαν δρκοτες, καὶ κατ' ἐμοῦ κατεβάλουν, διὸ διοῦλος σου ἡδολέσχει ἐν τοῖς δικαιώμασι σου. Ἐκείνοις μὲν ἐνδιέβαλλόν με, τὴν ἐν τῷ νόμῳ σου μελέτην μου χλευάζοντες· ἐγὼ δὲ ἐπέτεινον ταύτην, εἰδὼς ἐντεῦθεν (30). Εἰεν δὲ ἀρχοντες, καὶ ἀρχαὶ, καὶ ἔξουσαι, καὶ οἱ κατηκόρατορες τοῦ σκότους τοῦ αἰώνος τούτου.

Καὶ γάρ τὰ μάρτυρια σου μελέτη μου ἐστὶ, καὶ αἱ συμβουλαὶ μου τὰ δικαιώματά σου. Ἐκείνοις μὲν δλλα μελέτη, ἐμοὶ δὲ μελέτη, καὶ σύμβουλος δὲ γόμος σου.

Ἐκολιήθη τῷ ἁδαφει η ψυχῇ μου, ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου. Σχέδην ἐκολλήθην τῷ ἁδαφει, τουτέστιν, ἐταπεινώθην σφόδρα· διὸ ζῆν με ποίησον κατὰ τὸν νόμον σου· η ἐκολλήθην τοῖς γηίνοις, προσηλώθην αὐτοῖς.

Τὰς ἔδους μου ἔξηγειλα. Τὰς αμαρτίας μου ἔξηγγειλά σοι.

Καὶ ἀπήκουοσάς μου. Ζητήσαντος ἀρεσιν τῶν ἀμαρτημάτων. Λέρε γάρ, φησι, τὰς ἀμομίας σου σὺ πρώτος, ίνα δικαιωθῆς.

Διδαξέν με τὰ δικαιώματά σου. Ἀχριβέστερον, βαθύτερον.

Οὐδὲν δικαιωμάτων σου συνέτισόν με, καὶ ἀδολεσχήσω ἐν τοῖς θαυμασίοις σου. Τὴν ὁδὸν τοῦ νόμου σου συνιέναι με ποιησον θέλοντα βαδίζειν ἐν αὐτῇ, καὶ λοιπὸν ἐμμελετήσω καὶ ἐνδιατρίψω τοῖς θαυματουργήσοι πάρα σοῦ, μελέτην ταῦτα ποιούμενος.

Ἐρύσταξεν η ψυχή μου ἀπὸ ἀκηδίας, βεβαίωσόν με ἐν τοῖς λόγοις σου. Ἐχαυνώθην ἀπὸ ἀκηδίας, ήν ἐμποιεῖν εἰλαθεν η μέριμνα τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, η καὶ δι συνεχῆς πόλεμος τῶν δαιμόνων. Στήριξόν με ἐν τοῖς λόγοις σου, τουτέστιν, εἰς τὴν μελέτην τῶν ἐντολῶν σου, ίνα μὴ ἀποστῶ ταύτης, δι' ής ἀπορρίψαι δυνήσομαι τὸν νυνταγμὸν τῆς ἀκηδίας.

Οὐδὲν ἀδικίας ἀπόστησον ἀπὸ ἐμοῦ, καὶ τῷ νόμῳ σου διλέησόν με. Οὐδὲς ἀδικίας η πρᾶξις η

A est enim : Maledictus omnis, qui non permaneserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea ³⁰.

Vers. 22. Auser a me opprobrium et contemptum : quia testimonia tua exquisivi. Illud dico opprobrium, quod prior negligentia mea mihi præstítit, multis nimirum ob eam exprobrantibus et contemnentibus me. Vel, Auser, pro Repelle, et noli omnino permettere vinci me aut affligi ab hostibus, neque ab insidiatoribus meis.

Vers. 23. Etenim sederunt principes, et adversum me obloquebantur, servus autem tuus meditatur in justificationibus tuis. Illi quidem calumnabantur me, irridentes quod legem tuam meditarer, ego vero in illius meditatione semper magis intendebam, utilitatem nimirum cognoscens, quae mihi illinc proveniebat. Per principes autem, intelligere possumus principatus et potestates tenebrarum hujus saeculi.

Vers. 24. Nam et testimonia tua meditatio mea est, et consilia mea justificationes tuæ. Illis quidem alia omnia cordi sunt, alia omnia prorsus meditantur : mihi autem lex tua meditatio est, et certa norma, cuius consilio dirigar.

Vers. 25. Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum. Fere, inquit, pavimento ac solo ipsi adhæsi, hoc est, valde humiliatus sum. Atque ideo fac me, quæso, secundum legem tuam vivere. Vel adhæsit anima mea terra-nis rebus, quibus affixus sum.

C Vers. 26. Vias meas annuntiavi. Peccata mea tibi nota feci.

Et exaudiisti me. Quærentem remissionem peccatorum. Dic enim, inquit, tu primus iniquitates tuas, ut justificeris ³¹.

Doce me justificationes tuas. Diligentius scilicet, et profundius.

Vers. 27. Viam justificationum tuarum instrue me, et meditabor in mirabilibus tuis. Fac, inquit, ut legis tuæ viam cognoscam. Cupio enim per eam incedere, et de cætero meditabor, et versabor in admirabilibus operibus, quae a te facta sunt, faciens ea esse argumentum meditationis meæ.

Vers. 28. Dormitavit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. Lassus, inquit, ac remissus effectus sum, præ tristitia, quam aut saecularium rerum sollicitudo afferre mihi solet, aut perpetuum, quod mihi est cum dæmone, certamen. Firnum me igitur, ac stabilem reddre, in verbis tuis, hoc est, in meditatione mandatorum tuorum. ne ab ea meditatione discedam, quæ abjicere a me potest omnem dormitionem tristitiae.

Vers. 29. Viam injustitiæ amore a me, et lege tua miserere mei. Via injustitiæ est omnis actio injusta,

³⁰ Deut. xxvii, 27. ³¹ Isa. xlvi, 26 sec. LXX

Variæ lectiones.

(30) Apparet deesse aliquid : puta ωφέλειαν.

quæ auctorem suum ad injustitiam deducit. Per eam enim viam omnes ambulant, qui injusti sunt. Hanc, inquit, viam amove a me, et miserere mei, lege misericordiae tuæ, quæ eorum omnium semper misereri solet, qui ex corde ad te preces fundunt.

Vers. 30. Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus. Vera dogmata, viæ atque itinera sunt veritatis; per ea etenim a. l. Deum quis recta incedit. Vel, quia Christus est veritas (*Ego enim, inquit, sum veritas et via*²¹), dicere possumus quod via veritatis, est via Christi: evangelica nimirum conversatio, quam fidelibus statuit. Hanc viam Propheta, velut sibi præcognitam dicit se amasse: similiter et iudicia Dei, evangelica nimirum præcepta, quæ asserit se non ignorasse.

Vers. 31. Adhæsi testimoniosis tuis, Domine, noli me confundere. Indissolubili, inquit, quo-lam vinculo eis affixus sum. Rogo igitur ne me confundas, permittens me ab hostibus superari.

Vers. 32. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Quando liberasti, inquit, animam meam a tentationibus, atque ab angustiis, tunc cucurri viam mandatorum tuorum, hoc est, studiisse per eam incessi, versans in eis, et in lege tua.

Vers. 33. Legem pone mihi, Domine, viæ justificationum tuarum, et exquiram eam semper. Sed quomodo ait: Legem pone, cum lex viæ justificationum Dei jam diu esset data? Dicendum est igitur, dixisse eum: Legem pone mihi, pro Doce me; juxta quem sensum Symmachus pro, Legem pone, dixit, Ostende. Nam qui docet, videtur quodammodo de novo statuere, ac legem pouere, dum ignoras exhortatur ad bona, et avertire eos studet a vitiis. In præcedentibus eliam dixit: Doce me justificationes tuas; vel, Declara mihi viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper obscura esse videtur.

Vers. 34. Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo. Scrutabor quidem magno studio, et diligenter considerans, eam servabo. Dictum est autem alibi, quod legis custodia esse dicitur, quando quis adimpleret legis mandata.

Vers. 35. Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui. Deduc me, inquit, in eam. Solet enim Deus omnes eos illuc deducere, qui animo erga eum prompti sunt. Per semitam autem, quam Græci τρίβον, appellant, quasi tritam, viam hanc intelligit, veluti non novam viam, sed tritam, ut dixi, eo quod justi per eam ambulant, et solent eam frequentiare.

Vers. 36. Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam. Converte, inquit, cor meum ad dilectionem mandatorum tuorum, et illius propititudinem adjuva; et noli permettere, ut in ava-

A οὐδικος, καὶ πρὸς ὁδούς λέγουσα, ἢν δέεύουσιν εἰς οὐδεῖς· ἢν ἀπέλασον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τῷ νόμῳ τῆς φιλανθρωπίας σου ἐλέγον με· νόμος γάρ αὐτῆς ἔλεεν τὸν ἐκ ψυχῆς δεδμενόν.

'Οδὸς ἀληθείας ἥρετισάμην, καὶ τὰ κρίματά σου οὐκ ἐπειλαθόμην. Ὁδὸν ἀληθείας, τὰ ἀληθῆ δόγματα, δι' ὧν ἔδεύει τις ὅρθως, ἐπεὶ ἀληθεία μὲν δὲ Χριστός· Ἐγὼ γάρ, φησίν, εἰμι ἡ ἀληθεία· δόξα δὲ αὐτοῦ, ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία, ἢν ἔτεμε τοῖς πιστοῖς. Ταύτην λέγει τὴν ὕδων ἀγαπῆσαι, προγνωσθείσαν αὐτῷ· δομοίς δὲ καὶ κρίματα τὰς ἐντολὰς, δις, φησίν, οὐκ ἡγνόησα.

B

'Εκολλήθηρ τοῖς μαρτυρίοις σου, Κύριε, μή με καταισχύνῃς. Δυσποστάσις ἔχω τούτων, τρόπου τινὸς προστηλώθην αὐτοῖς· διὸ μή με καταισχύνῃς περαχωρήσας ἡττηθῆναι τῶν ἔχθρῶν.

'Οδὸς ἐντολῶν σου ἐδραμον, δταν ἐπιλάτυνας τὴν καρδιὰν μου. Οταν ἀπῆλλαξες τὴν ψυχὴν μου τῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν στενοχωρίας, τότε τὴν ὕδων τῶν ἐντολῶν σου ἐδραμον, ἵτοι σπουδαίως ἐθάδισα, βαίνων ἐν αὐταῖς, καὶ πολιτευόμενος ἐν τῷ νόμῳ σου.

'Νομοθέτησόν με, Κύριε, τὴν ὕδων τῶν δικαιωμάτων σου, καὶ ἐκζητήσω αὐτήν διὰ παντός. Καὶ μήν αὐτῇ νενομοθετημένη ἦν· ὥστε τὸ, Νομοθέτησόν, ἀντὶ Δίδαξον· καὶ γάρ καὶ δὲ Σύμμαχος, Ὑπόδειξον ἐξέδωκεν. Οὐ γάρ διδάσκων νομοθετεῖ τρόπου τινὸς προτρέπων ἐπὶ τὰ χρηστὰ, καὶ τῶν φαύλων ἀποτρέπων. Καὶ γάρ καὶ προλαβῶν εἰρηκε· Δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου· ἡ Φανέρωσόν μοι, τὴν ὕδων τῶν δικαιωμάτων σου, καὶ ἐκζητήσω αὐτήν διὰ παντός. Κέχρυππαι γάρ τοις πολλοῖς, ἀσαφῆς αὐτοῖς φαίνομένη.

Occulta enim est multis illa via, eo quod

D συνέτισόν με, καὶ ἐξερευνήσω τὸν νόμον σου, καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν διῃ καρδιᾷ μου. Ἐξερευνήσω μετ' ἐπιστασίας, καὶ ἀκριβῶς κατανοήσας, φυλάξω. Εἰρηται δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, διτι φυλακῇ νόμου ἔστι τὸ πληροῦν τὰ τοῦ νόμου, καὶ πληροῦν αὐτὸν.

'Οδηγησόν με ἐν τῇ τρισθε τῶν ἐντολῶν σου, δτι αὐτήν θέλεισα. Ὅδηγησόν με ἄγων εἰς αὐτήν τοὺς γάρ προθυμουμένους δόηγει δὲ Θεός. Τρίσον δὲ τὴν ὕδων ταύτην ὀνόμασεν, ὡς οὐ ξένην, ἀλλὰ συνήθη καὶ τετριμένην, ὑπὸ τῶν προσδευσάντων αὐτήν δικαίων.

Kλίνον τὴν καρδιὰν μου εἰς μαρτύρια σου, καὶ μή εἰς πλεονεξίαν. Τρέψον αὐτήν εἰς ἀγάπην τῶν μαρτυρίων σου, βεηθήσας τῇ προθυμίᾳ εὐτῆς· καὶ μή εἰς πλεονεξίαν τραπῆναι τάσσεις, ἡττωμένην

²¹ Joan. xiv, 6.

ἴσως τῶν βιωτικῶν. Ἐξ θεοῦ δὲ πάντα αἰτεῖ, διδάσκων διτές τὸ πᾶν αὐτὸς κατορθοῖ· Χωρὶς γάρ, φησίν, ἐμοῦ, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. Τοῦτο καθολικός εστώ σοι κανῶν ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς δμοίων. Βοηθεῖ δὲ οὐ πάσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀξιοῖς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἄπαν εἰσενεγκοῦσιν.

Ἀπόστρεψον τοὺς ὄφθαλμούς μου, τοῦ μὴ ιδεῖν ματαιότητα. Ἀπόστρεψιν κύτους ἀπὸ τῶν βλασφημῶν θεαμάτων, ὅπει μὴ ιδεῖν ματαίαν θεωρίαν. Ὁφθαλμούς δὲ νύει, καὶ τοὺς σωματικούς, καὶ τοὺς ϕυχικούς.

Ἐν τῇ δδῷ σου ζῆσόν με. Ἐν τῷ νόμῳ σου ζωτοίησόν με· οὗτο; μὲν γάρ ζωὴν ἀληθῆ προένει τοῖς ἐμπολιτευομένοις· δὲ δὲ παρὼν βίος θάνατος.

Στῆσον τῷ δούλῳ σου τὸ λόγον σου, εἰς τὸν φόβον σου. Στήριξον ἐν ἐμοὶ τῷ δούλῳ σου τὸ πρόσταγμά σου, τὸ δεσποτικόν, εἰς τὸν φόβον σου· λόγιον λέγων τὸν νόμον, τούτους, Ἐδραίωσον ἐν ἐμοὶ τὸ λόγιόν σου εἰς τὸν φόβον σου, ἵνα γένηται με τοῦτο λόγιον ἐμφοβον.

Περίειστε τὸν διεγείσιμόν μου, δην ὑπώπτευσα. Τὸν προστρέβεντα μοι ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, δην ἐφοβήθην, προσαγόμενον μοι παρὰ τῶν δαιμόνων· ἢ τὸν ἀπὸ τῶν ἐπιθυλευόντων μοι, δην ὑπώπτευσα αἰσθανόμενος ἐμαυτοῦ ταλαιπωροῦντος.

Οτι τὰ κρήματά σου χρηστά. Οτι κρίνεις δικαια, γινώσκων δπως μετενόησα καὶ δπως ἐπὶ σοι, Κύρε, ἡλπίσα, εοὶ δλον ἐμαυτὸν ἀναθεῖς.

Ίδον ἐπεθύμησα τὰς ἐντολὰς σου, ἦγ τῇ δικαιοσύνῃ σου ζῆσόν με. Πεινῶ καὶ διψῶ τὰς ἐντολὰς σου. Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ζῆσόν με. Τοὺς δὲ τοῦτο τῷ, Ἐν τῷ νέμω σου ζῆσόν με, δηρεὶς ἐλρήκεν ἀνωτέρω.

Καὶ ἐλθοὶ ἐκ' ἐμὲ τὸ ἔλεος σου, Κύριε, τὸ σωτήριόν σου κατὰ τὸν λόγον σου. Ἰνα ἐλεθῶ καὶ σωθῶ. Τέλος γάρ τοῦ ἔλεους, ἢ σωτηρία· ἐλθοὶ δὲ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν σου. Ἐπεγγείλω γάρ ἐν τῷ νόμῳ ἐλθεῖν, καὶ σώζειν τοὺς φυλάσσοντας τὰ προστάγματά σου.

Καὶ ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσι μοι λόγοιν. Τοὺς δὲ ονειδίζουσι μοι τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς κακοπάθειαν, ἀποκριθήσομαι τοῦτον τὸν λόγον.

Οτι ἡλπίσα ἐπὶ τοῖς λόγοις σου. Τοῦτο αὔτοίς ἀποκριθήσομαι, δητι ἡλπίσα ἐπὶ τοῖς λόγοις τοῦ Θεοῦ, ὑποτροχούμενον πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς φυλάττουσι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο κακοπάθω, τρεφόμενος ἀγαθαῖς ἐλπίσι.

Καὶ μὴ περιέληγες ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον ἀληθείας ἥντι σφόδρα. Μή περιέληγες ἀπ' ἐμοῦ τὸ προφητεικὸν χάρισμα ἐπὶ πολὺ· ἀλλ' εἰ καὶ κατ' οἰκονομίαν ἐπισχεθῇ, πάλιν ἀποκαταστήτω μοι. Η μή περιαιρεθῆναι παραχωρήσῃς ἐπὶ πολὺ ἐκ τοῦ

A ritiam convertar, et a sæculi bujus negotiis vincar. Petit autem omnia a Deo, dicens illum omnia efficere: Sine me, inquit, nihil potestis facere. Hæc igitur deinceps sit tibi norma in sequentibus, ubi similia invenias. Adjuvat autem Deus, non omnes promiscue, sed dignos se et qui totum intulerint, quod in se fuerit.

VERS. 37. Averte oculos meos, ne videant vanitatem. Averte eos a noxiis spectaculis, ita ut inania non videant. Oculos autem non corporis tantum, sed animæ etiam intelligit.

B In via tua vivifica me. Hæc etenim via veram iis vitam præstat, qui in ea versati fuerint. Præsens etenim vita vera vita non est, cum mortem secum ferat.

VERS. 38. Statue servo tuo eloquium tuum, in timore tuo. In me, inquit, servo tuo Dominicum mandatum tuum, quod hic eloquium appellat, firmum ac stabile efficito in timore, ita ut divina eloquia tua verenda mihi sint, ac timienda.

VERS. 39. Auser opprobrium meum, quod suspicatus sum. Quod infictum mihi est a peccato, quodque ego jamdiu infligi mihi timebam a dæmonie, seu ab insidiatoribus meis. Vel quod suspicatus sum, cum in ærumnis, atque in miseriis me constitutum cernerem.

C Quia judicia tua benigna. Quoniam juste iudicas, cognoscens, quod pœnitentia ducor, quodque in te speravi, ac me tibi totum prorsus obtuli.

VERS. 40. Ecce concupivi mandata tua, in justitia tua vivifica me. Esurio, inquit, et sitio mandata tua. Vivifica me igitur in tua justitia: quod fere idem est cum iis verbis, quæ superius dixit: In lege tua vivifica me.

D VERS. 41. Et veniat super me misericordia tua, Domine, salutare tuum secundum eloquium tuum. Ut scilicet misericordiam consequar, et salutem. Misericordia enim finis est, ut salutem consequamur. Veniat autem hæc salus, juxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua, te omnes salvaturum, qui custodiunt mandata tua.

VERS. 42. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, iis qui afflictionem et calamitatem meam mihi exprobrant, respondebo verbum hoc quod sequitur.

Quod speravi in sermonibus tuis. Hoc est, quod ego illis respondebo, sperasse me in Dei verbis, qui multa bona omnibus pollicitus est, qui illius servaverint mandata: quam ob causam afflictiones et calamitates omnes facile sustineo, optima nimurum in spe educatus.

VERS. 43. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usque valde. Ne auferas a me in perpetuum propheticam gratiam; sed, si ex dispensatione ad tempus illam abstuleris, rursus precor mihi eam restituere; vel, Ne permittas diu ex ore meo verita-

tem auferri, si quando, ut accidere potest, ab ea A στόματός μου τὸ ἀληθεύειν, εἰκός γάρ φεύσασθα me decidere contigerit; vel, Ne valde eam auferas, με· καὶ μὴ περιέλλῃς ἐπιπολὸν, τουτέστι μηδέποτε. hoc est, nunquam auferas.

Quoniam in judicis tuis supersperavi. Quoniam in lege tua valde speravi, confidens si legem tuam servavero, conservandam in me esse veritatis tuæ gratiam.

Vers. 44. Et custodiam legem tuam semper, in sæculum et in sæculum sæculi. Semper legem tuam custodiam, hoc est, in omni negotio. Illa autem verba: *In sæculum et in sæculum sæculi,* idem significant quod semper, tametsi ad majorem perpetuitatis atque æternitatis intensionem dicta etiam esse possunt. *Vel: Custodiam hanc legem tuam,* non in hoc tantum sæculo, sed etiam in futuro, quod sæculum sæculi appellatur, tanquam præsentis sæculo honoratus. His autem verbis promptitudinis vehementiam demonstravit, quam habebat, ut legem observaret.

Vers. 45. Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisivi. Prospere dirigebar ad omnia quæ agenda erant. Causa autem hujus rei fuit, quia mandata tua dilexi. *Vel cum calamitatibus circumdarer, animo non angebar,* quia inter afflictiones illud mihi salem delectationi et solatio erat, quod consciens mihi essem, diligenter me exquisisse omnia mandata tua. Solet autem bona conscientia maximum semper solamen praestare.

Vers. 46. Et loquebar in testimoniosis tuis coram regibus, et non confundebar. Loquebar legem coram regibus, et bonum inde nomen reportabam. Libere enim loquebar in mandatis tuis, et timore nullo cohibebar. Congruunt etiam hæc verba sanctis Christi martyribus.

Vers. 47, 48. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi ralde. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Meditabar quidem in eis, legens ea, levabam autem manus meas ad mandata tua, operibus videlicet ea adimplens et perficiens. *ηγάπησα,* καὶ τὸ Ἀς ηγάπησα. Tὸ μὲν κατὰ τὸ, Ἐν ταῖς ἑντολαῖς σου, ἔντελλων, καὶ οὐκ ἡσχυροῦμην. Ἐνώπιον βασιλέων, καὶ εὔδοξίμουν. ἐκφρησιάδόμην ἐν ταῖς ἑντολαῖς σου, καὶ οὐκ ὑπεστελλόμην. ἀρμόζει δὲ τοῦτο, καὶ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μάρτυρισ.

Et meditabar in justificationibus tuis. Pro Meditabar in Graeco legitimus Ἕδολέσχον de cuius significatione superius dictum est.

Vers. 49. Memor esto verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. Erga me servum tuum, inquit, memor esto illius verbi, in quod me sperare iustisti. Verbum autem hoc tuum illud est, quo dixisti te misericordem esse, atque ideo omnes eos etiam salvatorum, qui mandata tua custodierint, quemadmodum alibi declaravimus. Dehinc etiam digne Deo intelligere sermonem hunc: *Memor esto:* pro, Perfice et ad finem deducito. Neque enim ulla in Deum cadit oblivio, aut reminiscens.

Vers. 50. Haec me consolata est in humilitate mea. Hæc spes scilicet mea consolata est, hoc est, spes ista recreavit ac resovit me, in humilitate ac miseria illa constitutum, in quam assidue tentationes et calamitates me deduxerant.

Quia eloquiem tuum vivificavit me. Verbum, in-

"Οτι ἐπὶ τοῖς χρήμασι σου ἐπήλπισα. "Οτι ἐπὶ τὸν νόμον σου σφόδρα ἤλπισα, θαρρῶν, διει συντηρηθήσεται μοι τὸ τῆς ἀληθείας χάρισμα, φυλάξσονται τούτον.

Καὶ φυλάξω τὸν νόμον σου διαταρτός εἰς τὸν αἰώνα, καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. Αἰών παντες, ἔγουν ἐν παντὶ πράγματι. Τὸ δὲ Εἰς τὸν αἰώνα, καὶ εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος, ἵπτασθε ἐστι τοῦ Ἄει· ἡ δοῦν πάντα, τὸ δει σημαντούσιν, ὡς εἰναι τὸ -μὲν διαταρτός, ἀντὶ τοῦ δει· τὸ δὲ ἐφεξῆς ἐφερμηνευτικὰ τοῦ δει, η καὶ διει φυλάξω τούτον, οὐ μότον ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, δις ἐστιν αἰών τοῦ αἰώνος τούτου, ὡς τιμιώτερος· δις οὖν ἐμφαίνει τὸ σφόδρα πρόθυμον τῆς περὶ τοῦ νόμου φυλακῆς αὐτοῦ.

Καὶ ἐπορευόμην ἐν πλανησμῷ, διει τὰς ἑντολὰς σου ἐξεζήτησα. Εύωδούμην εἰς πάντα, διει τὰς ἑντολάς σου τῇ πάντησα. "Η καὶ θλιβόμενος, οὐκ ἐστενοχωρούμην· τὸ γάρ συνειδέναι διει τὰς ἑντολάς σου ἐξεζήτησα, ἐν θλιψίᾳ ἐπλάτυνέ με· περηγορεῖ γάρ τὸ ἀγαθὸν συνειδές.

Καὶ ἐπελέων ἐτοι μαρτυρίοις σου, ἐπαρτίσσω περιτίλων, καὶ οὐκ ἡσχυροῦμην. Ἐπέλαουν τὸν νόμον σου, ἐνώπιον βασιλέων, καὶ εὔδοξίμουν· ἐκφρησιάδόμην ἐν ταῖς ἑντολαῖς σου, καὶ οὐκ ὑπεστελλόμην· ἀρμόζει δὲ τοῦτο, καὶ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μάρτυρισ.

Καὶ ἐμελέων ἐτοις ἑντολαῖς σου, εἰς ηγάπησα σφόδρα· καὶ ἡρα τὰς χειράς μου πρὸς τὰς ἑντολὰς σου, δις ηγάπησα. Εμελέων μὲν ἐν αὐτοῖς, ἀναγινώσκων αὐτάς· ἡρα δὲ τὰς χειράς μου πρὸς αὐτάς, πράττων αὐτάς. Ἀδιάφορος δὲ τὸ Αἷς ηδολέσχον ἐτοις δικαιώμασι σου. Εἰρηται περὶ τούτων, ἔγουν, περὶ ἀδολεσχίας.

Μηήσθητι τὸν λόγον σου τῷ δούλῳ σου, διει ἐπηκτοσάς με. Ἐπ' ἐμοὶ τῷ δούλῳ σου μηήσθητι τὸν λόγον σου, ἐπ' ὅν λόγον σου, ἐλπίζειν με ἐποιήσας. Τίς δὲ δι λόγος σου; διει ἐλεήσεις καὶ σῶσεις τοὺς φυλάσσοντας τὰ προτάγματά σου, καθὼς καὶ ἀνωτέρω δεδήλωται· Μηήσθητι τῷ δούλῳ σου τὸν λόγον σου. Θεοπρεπῶς δὲ νοητέον, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὸ Μηήσθητι· ἀντὶ τοῦ Περάτων· ἀδιάφορος δὲ η σύνταξις τοῦ Μηήσθητι.

Αὕτη με παρεκάλεσεν ἐτῇ τακεινώσει μου. Αὕτη· τίς; Ή ἐλπὶς δηλοντει. Αὕτη με παρηγόρησεν, αὐτῇ με ἀνεκλήσατο, ἐν τῇ τακεινώσει μου, τῇ ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, ἐν τῇ κακοπαθείᾳ μου.

"Οτι τὸ λόγον σου ἔξηστ με. Ο δηλωθεὶς

ἀνωτέρῳ λόγῳ μου, οὗτος ἐξωποιήσει. Σχεδὸν ἀπονεκρωθέντα τῇ ἀγχόνῃ τῶν θλίψεων.

Ὑπερήφανοι παρηρόμουν ἔως σφόδρα, ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου σου οὐκ ἐξέκλιτα. Ἐκεῖνοι μὲν παρέβαινον τὸν νόμον σου ἐπὶ τολύ· ἐγὼ δὲ οὐ συναπήχθην αὐτοῖς. Ἡ παρηρόμουν διαγελῶντές με, τῷ νόμῳ πάντοτε προσκείμενον· ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπέστην τῆς μελέτης αὐτοῦ. Ὑπερηφάνους δὲ λέγει τοὺς ὑπερόπτας τοῦ νόμου. Τοιούτοις δὲ πάντες οἱ ἐπηρέμενοι.

Ἐμηήσθην τῷτον κριμάτων σου, ἀλλορος, Κύριε, καὶ παρεκλήθην. Τῶν κριμάτων σου τῶν ἀπ' αἰώνος; τῶν ἀπ' ἡρχῆς, καὶ εἰς τὸ ἔτη. "Οπως τοὺς μὲν ἀρετὴν κακοπαθοῦντας δοξάζει, τοὺς δὲ κακὰ εὐημεροῦντας ἀτιμάζει. men glorificabis. Quodque eos inhonorabis, qui pravis iusbuti sunt moribus, quanquam interea tranquillam, ac felicem vitam degere videantur.

Ἄθυμα πατέσχε με, ἀπὸ ἀμαρτιῶν τῷτον ἀτακαλυπτόντων τὸν νόμον σου. Ἅθυμησα δι' αὐτούς· τούτῳ μὲν δργίζομενος, διτι ἀθετοῦσι τὸν νόμον σου· τούτῳ δὲ λυπούμενος, διτι ἀπόλλυνται.

Ψαλτὸς ἡσάρ μοι τὰ δικαιώματά σου ἐν τόκῳ πυροικίας μου. Ψαλλόμενα, τουτέστι μελετώμενά μοι, ἐνθα παρφύουν, ἐν οἴῳ δὲν τόπῳ διηγον. Ἡ καὶ ἀλλως· Ἐν φαλμοῖς ἡσάρ μοι· φαλμοὺς αὐτὰ ἐπούμην, καὶ ψάλων αὐτὰ εὐφραίνομην.

Ἐμηήσθην ἐν νυκτὶ τοῦ ὀνόματός σου, Κύριε, καὶ ἐρύζαξα τὸν νόμον σου. Ἐν νυκτὶ, διτι μᾶλλον οἱ δαίμονες τῆς ἀκαθαρτίας ἐνοχλοῦσι, διτι μνήμης σε ποιούμενος, ἐπωφρόνουν τῷ φόδῳ σου· ἥ ἐν νυκτὶ τῶν παθῶν διτι ἀντῶν ἐζοφούμενος.

Αὕτη μοι ἀτενήθη, διτι τὰ δικαιώματά σου διεξήτησα. Αὕτη ἡ μνήμη· εἰώθε γάρ πολλάκις εἰς δινομα τὸ ῥῆμα μεταλαμβάνειν, ὡς τὸ, Αὕτη με παρεκάλεσεν, ἐν τῇ παπειώσει μου. Λέγει γοῦν, διτι αὕτη ἡ μνήμη γέγονε μοι, ἀπὸ τοῦ σφόδρα ζητεῖν τὰ δικαιώματά σου. Ἐκεῖθεν γάρ τὸν φόδον ἔλαθον.

Μερίς μου εἰ, Κύριε· εἴπα τοῦ φυλάξασθαι τὸν νόμον σου. Μερίς μου εἰ, κληρονομίζ μου, πλοῦτός μου, καταφρονήσαντος τῆς ἐπὶ γῆς μερίδος· διὰ τούτο λοιπὸν εἴπα· Συνεθέμην, ἐπηγγειλάμην, περὶ τοῦ φυλάξασθαι τὸν νόμον σου ἀπαράβατον.

Ἐδεήθην τοῦ προσώπου σου ἐν δῃ λαρδίᾳ μου, ἐλέησόν με κατὰ τὸ λόγιόν σου. Ἐδεήθην ὅλοκαρδίας, περὶ τῆς ἀμαρτίας μου· ἐλέησόν με, κατὰ τὸ λόγιόν σου· γέγραπται γάρ ἐν τῷ νόμῳ ἐλεεῖσθαι ταῦς μετανοοῦντας· ἥ κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν σου· ἥ κατὰ τὴν διάκρισίν σου· Τοῦ προσώπου δὲ, ἀντὶ τοῦ Σοῦ, κατὰ περιφρασίν.

Διελογισάμην τὰς δύσις σου, καὶ ἐπέστρεψα τοὺς πόδας μου εἰς τὰ μαρτύριά σου. Διελογιζόμην

A quit, illud tuum de quo paulo ante diximus, cum præ tantis afflictionibus angerer, ac pene mortuus essem, iterum me ad vitam revocavit.

VERS. 51. Superbi inique agebant usque ralde, a lege autem tua non declinavi. Illi quidem in multis legem tuam transgrediebantur, ego vero illis non me adjunxi. Vel: Inique agebant, deridentes me, quod legi tuæ semper incumberem, et ab illius meditatione nunquam recederem. Superbos autem appellat, legis contemptores. Tales enim esse solent elati omnes ac superbi.

VERS. 52. Memor sui, iudiciorum tuorum a seculo, Domine, et consolatus sum. Quæ a seculo, hoc est, quæ ab initio sunt, et in futurum erunt. In his autem iudiciis continetur, quod virtute præditos B homines, tametsi ad tempus affligi permittas, tamen glorificabis. Quodque eos inhonorabis, qui pravis iusbuti sunt moribus, quanquam interea

VERS. 53. Tristitia delinuit me, pro peccatoribus dereliquentibus legem tuam. Tristis sui, inquit, propter peccatores, partim quidem iratus, quod legem tuam adeo contemnunt, partim etiam dolens, quod ipsi perituri sint.

VERS. 54. Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. Cantandæ, hoc est, meditandæ a me sunt; ubicunque habitavero, ubicunque vitam degero. Vel aliter: Loco cantorum mihi erant, et in psalmos eas mihi constituebam, atque eas psallendo, delectabar.

C VERS. 55. Memor sui nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam. Nocturno, inquit, tempore quando immundi dæmones plures solent perturbationes afferre, ego te in memoria semper habebam, et præ timore tuo sapientior redebar. Vel, in nocte passionum atque affectuum, et quando ab illis obtenebrabar

VERS. 56. Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisivi. Hæc memoria scilicet. Solet enim Propheta aliquando verbum mutare in nomen; juxta illud: Hæc me consolata est in humilitate mea. Hæc memoria, inquit, ideo mihi facta est, quia valde exquisivi iustificationes tuas. Illinc enim ego timorem accepi.

D VERS. 57. Portio mea, Domine: dixi custodire legem tuam. Tu, portio mea es; hæreditas, inquam, mea, et divitiae meæ. Alla enīm terrena omnia despicio. Atque ideo Dixi, hoc est, Pollicitus sum, custodire legem tuam, et nullo pacto eam transgredi.

VERS. 58. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum. Te, inquit, pro delictis meis ex toto corde deprecatus sum; miserere ergo mei juxta eloquium tuum. Scriptum est enim in lege tua, quod delinquentium misereberis. Vel, Secundum promissionem, aut distinctionem tuam; per faciem autem Dei, ipsum Deum circumloquitur.

VERS. 59. Cogitavi vias tuas, et converti pedes meos in testimonia tua. Legem tuam meditatus sum, con-

versationisque, ac vite meæ semitam direxi ad mandata tua. Quædam autem exemplaria habent: *Cogitavi vias meas*, hoc est, prius consideravi, quid agendum mihi esset, aut quid dicendum: atque ideo ambulavi intra mandata tua.

Vers. 60. *Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.* Paratus sum ad custodiendum ea, atque ideo ab eorum difficultate, aut se-veritate turbatus non sum. Malum enim quod quis prius considerat, atque exspectat, tolerabilius efficitur. Vel dæmonibus, seu temptationibus me invadentibus, turbatus non sum, sciens, quod impetum in me facturi erant. Quam ob causam ad toleratiæ me præparavi.

Vers. 61. *Funes peccatorum circumplexi sunt mihi, et legem tuam non sum oblitus.* Funes peccatorum, pravæ sunt dæmonum cogitationes, quibus, seu vinculis quibusdam, nectere, atque alligare omnes conantur, quibuscum certant. Hi, inquit, funes mihi circumplexi sunt, nec tamen ideo oblitus sum legis tuæ. Illius enim timore, omnibus peccatorum vinculis, veluti gladio quodam incisis, liberatus aufugi.

Vers. 62. *Media nocte surgebam ut confiterer tibi, ad judicia justitiae tuæ.* Media nocte quando dæmones adversum homines magis insurgunt, et alios quidem ad pravas cogitationes, alios vero ad ipsa urgent facinora. Vel aliter: Eo, inquit, tempore surgebam e lecto, ut tibi confiterer, quando somnus quiescentibus snavior videri solet; surgebam dico, ut confiterer, hoc est, ut gratias tibi agerem, propter judicia justitiae tuæ. Hæc autem judicia tu nobis parcens, mandasti lege tua observari, ut dum tui timorem addiscimus, moderatores efficiamur, ne intemperantiam secuti, majoribus damnamur supplicis. Vel: Surgebam, ut confiterer tibi peccata mea, propter judicia justitiae tuæ, hoc est, timens propter ea.

Vers. 63. *Particeps ego sum omnium limentium te, et custodientium mandata tua.* Aequo ego, inquit, atque illi, te timeo, æque etiam mandata tua observo. Unus etenim ex illorum numero sum, qui te maxime venerantur, atque obseruant.

Vers. 64. *Misericordia tua, Domine, plena est terra, justificationes tuas doce me.* Tu totius orbis miseres-ris, tu omnes nutrit, tu omnium curam ac providentiam habes, tu patiens es ad omnes. Miserere igitur mei, et doce me justificationes tuas, ita ut altius et perfectius eas intelligam. Hujusmodi autem verbis utitur beatus David, non quod procul esset a misericordia Dei, sed ut illum sibi magis misericordiam conciliaret.

Vers. 65. *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.* Beneficio, inquit, affecisti servum tuum; ita enim Symmachus reddidit. Secundum autem verbum tuum, quod in lege scriptum esse diximus. Ibi enim expresse pollicitus es,

A τὸν νόμον σου, θύνων τὴν δόδον τῆς πολιτείας μου πρὸς τὰς ἐντολάς σου. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, Διελογισάμην τὰς δόδούς μου, γράφουσι, τουτέστι, πρῶτον διεσκεπτόμην καὶ τὸ πρακτέον μοι, καὶ τὸ λαλητέον· διὸ καὶ εἰσω ἐβάδιζον τῶν ἐντελῶν σου.

'Ητοιμάσθην καὶ οὐκ ἐταράχθην, τοῦ φυλάξασθαι τὰς ἐντολάς σου. 'Ητοιμάσθην, εἰς τὸ φυλάξαι τὰς ἐντολάς σου· διὸ καὶ οὐκ ἐταράχθην ύπὸ τῆς τραχύτητος καὶ βαρύτητος αὐτῶν· τὸ γάρ μελετήθην καὶ προσδοκήθην, εὑμεταχειριστότερον. 'Η οὐκ ἐταράχθην, ἐπιθεμένων μοι τῶν δαιμόνων, ἢ τῶν πειρασμῶν, εἰδὼς διὰ προβαλούσι, καὶ παρασκευασθεὶς εἰς ὑπομονήν.

B

Σχοινία ἀμαρτωλῶν κεριεπλάκησάρ μοι· καὶ τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην. Σχοινία ἀμαρτωλῶν δαιμόνων, οἱ πονηροὶ λογισμοὶ, δι' ὧν πειράζειν ἐπιχειροῦσι τοὺς ἀγωνιζομένους. Ταῦτα. φησι, τὰ σχοινία πειρεπλάκησάν μοι, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπελαθόμην τοῦ νόμου σου. Τῷ γάρ δὲ τῷ τούτου, καθάπερ τινὶ διακῆψαις ἔριει, αὐτὰ διέφυγον.

C

Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην, τοῦ διξομολογεῖσθαι σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Μεσονύκτιον, διε πᾶλλον οἱ δαίμονες ἐπιτίθενται· τοὺς μὲν εἰς πονηρὸν μελέτην, τοὺς δὲ πρὸς ἀμαρτίεν ἀλείφοντες. 'Η καὶ διε γλυκύτερος δ ὑπνος ἐπιρρέει, Τότε, φησιν, ἐξηγειρόμην ἐκ τῆς κοίτης, ἐπὶ τῷ διξομολογεῖσθαι σοι, ἐπὶ τῷ εὐχαριστεῖν σοι, διὰ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου· διὰ ταῦτα φειδόμενος ἡμῶν, ἐνομοθέτησεν, ἵνα φοδούμενοι σωφρονῶμεν, καὶ μὴ ἀκόλαπταίνοντες, κολασθῶμεν. 'Η ἐξηγειρόμην ἐπὶ τῷ ἐξαγορεύειν σοι τὰς ἀμαρτίας μου, διὰ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, τευτέστι φεοδούμενος δι' αὐτά.

D

Μέτοχος εἰμι ἐγώ πάντων τῶν φοβουμέτων σε, καὶ τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολάς σου. Μέτοχος, ἡτοι κοινωνής τοῦ Ισού φόβου, καὶ τῆς δύοις φυλακῆς, ἥγουν εἰς αὐτῶν.

E

Τὸν ἐλέοντα σου, Κύριε, πλήρης ἡ γῆ, τὰ δικαιώματά σου διδαξόν με. Πᾶσαν τὴν γῆν ἐλεεῖς, τρέφων πάντας, πρωνούμενος πάντων, μακροθυμῶν ἐπὶ πάσιν. Ἐλέησον κάμε, καὶ διδαξόν με τὰ δικαιώματά σου, ὑψηλότερον, καὶ βεβαιότερον· καὶ μήν καὶ αὐτὸς μετὰ πάντων ἡλεεῖτο· ἀλλὰ τούτῳ, δυσπατηκώτερον, είρηκεν.

benevolum redderet, et ut ampliorem erga se mi-

sericordiam conciliaret.

Χρηστότητα ἀποησας μετὰ τοῦ δούλου σου. Κύριε, κατὰ τὸν ἀδρὸν σου. Εὐηργέτησας τὸν δοῦλόν σου· οὗτῳ γάρ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκε· κατὰ τὸν λόγον σου δὲ, τὸν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένον, περὶ τοῦ εὐεργετεῖσθαι τοὺς εὐαρεστοῦντας· ἢ Κατὰ

τὸν λόγον σου, ἀντὶ τοῦ Κατὰ τὸ πρέπον σοι. **B** te affectum beneficio eos, qui tibi placere studuerint. Vel aliter (quia Graeca dictio λόγος, non

Verbum tantum, sed rationem etiam significat: Secundum rationem, inquit, fecisti hanc bonitatem, hoc est, secundum id quod divinitatem tuam deceat. Continet autem hic sermo gratiarum actiones, pro acceptis beneficiis.

Χρηστότητα, καὶ παιδεῖαν, καὶ γνῶσιν διδάσκον με, διὰ ταῖς ἐπιτολαῖς σου ἐπιστενοσα. Χρηστότητα μὲν πρὸς τοὺς δύογενεῖς, παιδεῖαν δὲ, τὴν ἣν τῇ πρακτικῇ, γνῶσιν δὲ, τὴν ἣν θεωρητικῇ. Συνέτισόν με, φησί, πρὸς ταύτας, ἀνθ' ὧν ἐπείσθην ταῖς ἐπιτολαῖς σου· ἢ διτεῖ ἐπιστενα αὐταῖς, διὰ συνετίσουσα με.

Πρὸ τοῦ με τακεινωθῆναι, ὅτῳ ἐξιημμελῆσα, διὰ τούτο τὸ λόγιον σου ἐφύλαξα. Πρὸ τοῦ κακοπαθῆσαι με ἡμαρτον· ἀμαρτήσας πρότερον, εἴτα ἐπιαδεύθην. Διὰ τούτο τὸν νόμον σου ἐφύλαξα, ἵνα μή πάλιν ἀμαρτήσας, πειρασθῶ. "Ἐπειτα γάρ τῇ πλημμελεῖ ταπείνωσις ἐκ πειρασμοῦ." **H** καὶ ταπείνωσιν ὑποληπτέον, τὴν ἐνάρετον, τὴν ἐκ συναισθήσεως ἀμαρτίας, τοῖς προσέχουσιν ἐπιγινομένην, ἵνα καὶ νοήσωμεν διει τὴ πλημμέλεια γέγονεν αὐτῷ πρόδεινος ταπεινοφροσύνης.

Χρηστὸς εἰ σὺ, Κύριε, καὶ ἔτε τῇ γρηστότητῃ σου δίδαξό με τὰ δικαιώματά σου. Ὡς ἀγαθὸς, καὶ φιλάνθρωπος, καὶ φιλάραδος, δίδαξόν με τραώτερον, ἵνα κάγὼ τοῦτο γένωμαι τὸ αὐτὸν δὲ λέγει πολλάκις ἐπιτείνων τε τὴν δέησιν, καὶ σφόδρα τῆς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας δρεγόμενος.

"Ἐπιληθύνθη ἐκ" ἐμὲ ἀδικία ὑπερηφάνων, ὅτῳ δὲ ἐρ ληκαρδίᾳ μον ἐξερευνήσω τὰς ἐπιτολὰς σου. "Ἐκεῖνοι μὲν ἀδικοῦσί με, ἐγὼ δὲ, οὐδὲ οὐτας ἀποστήσομαι ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου, οὐδὲ μιμήσομαι τούτους, ἀλλ' ἐξερευνήσω ταύτας, καὶ τὴν παραμυθίαν ἐκεῖθεν ἀρύσσομαι." Ὅπερηφάνους δὲ νόησον, καὶ τοὺς δακρυνας, καὶ τοὺς ὑπερόπτας τοῦ νόμου.

"Ἐπιρώθη ὡς γάλα ἡ καρδία αὐτῶν, ὅτῳ δὲ τὸν νόμον σου δικείτησα. "Ἐσκληρύνθη κατ'" ἐμοῦ. Τὸ γάλα γάρ εἰς τυρὸν πησόμενον, σκληρύνεται. "Η ἐλιπάνθη ἐνευθηγουμένη ταῖς ἀδικίαις. Τὸ γάλα γάρ εἰς τυρὸν πησόμενον λιπαδέστερον γίνεται.

"Ἀγαθὸς μοι δὲτε ἐτακεινωδές με· δύως ἀρ μάθω τὰ δικαιώματά σου. Συμφέρον, ὁφέλιμον μοι γέγονεν, διει ἐπαλένεσάς με πειρασμοῖς, ἵνα μάθω τὸ δίκαιόν σου, διει κολάζεις τοὺς ἀμαρτάνοντας· καὶ διει εἰ ἐνταῦθα κολάζεις, πολλῷ μᾶλλον ἔκει.

"Ἀγαθὸς μοι δὲ τὸν στόματό σου, ὑπὲρ χιλιάδας χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν. "Ο νόμος δὲ ὑπηγόρευσας τῷ Μωϋσῇ, ἀγαθὸς μοι, ὡπερ παιδαγωγῶν τὸ σῶμα, καὶ βυθιμίῶν τὰ ἡθη, καὶ συνετίζων τὴν ψυχήν.

Αἱ χεῖρες σου ἐποίησάν με καὶ διπλασιάν με, συνέτισόν με, καὶ μαθήσομαι τὰς ἐπιτολὰς σου.

Vers. 66. Bonitatem et disciplinam, et scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. Doce me, inquit, bonitatem erga amicos et cognatos, disciplinam in actionibus, et scientiam in contemplando. Instru me igitur in his omnibus, quia mandatis tuis obtemperavi, vel quia credidi, quod instrui deberem a mandatis tuis, atque ab illis sapientior redili.

Vers. 67. Priusquam humiliarer ego deliqui: propriea eloquium tuum custodivi. Antequam affligerer ego peccavi; et quia post peccatum castigatus sum, de cætero legem tuam custodivi: timens ne, si rursus mihi peccare contigeret, rursus pari modo afflictione aliqua castigandus essem. Solet enim post peccatum afflictio consequi, atque humiliatio. Fortassis etiam, de ea loquitur humilitatis virtute, quæ cordatis hominibus de conscientia innascitur peccati, ita ut sensus sit, quod peccatum sibi suil causa humiliatis.

Vers. 68. Bonus es tu, et in bonitate tua doce me justificationes tuas. Tanquam bonus, et misericors doce me sincerius, ut ego etiam bonus sim. Sapius vero idem repetit, orationem intendens, ac veluti divinæ doctrinæ avidus.

C **V**ers. 69. Multiplicata est super me iniquitas superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua. Illi, inquit, summa me afflictunt inuria, ego tamen propterea a mandatis tuis non recedam, nec superbos imitabor: quisimmo scrutabor mandata tua, in quibus consolationem capio. Per superbos autem et dæmones intellige, et legis contemptores.

Vers. 70. Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego vero legem tuam meditatus sum. Induratum est, inquit, eorum cor adversum me. Lac enim coagulatum in caseum obdurescit. Vel (quia Graeca dictio, ἐπιρώθη, non tam coagulatum quam caseatum significat): Caseatum est, inquit, hoc est, pingue D effectum, et abundans iniquitatibus. Effici enim solē pinguis, lac, ubi in caseum concreverit.

Vers. 71. Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Utile quidem mihi fuit corripi a te, variis afflictionibus, ut justitiam tuam addiscerem: quod scilicet tu peccantes castigas. Quod si in præsenti vita punis peccatores, quanto magis id facies in futura?

Vers. 72. Bona mihi lex oris tui, super millia auri et argenti. Lex, quam Moysi tradidisti, bona mihi est, eo quod instruit, atque erudit me. Nam et corpus castigat, et mores dirigit, et sapientiem animam reddit.

Vers. 73. Manus tuæ fecerunt me et plasmavérunt me, da mihi intellectum, ut discam mandata

tua. Tu me, inquit, plasmasti, tu mihi prudentiam praesta, tu me doce, et ego addiscam mandata tua, quae hominem ad rectam semitam dirigunt. Aliqui etiam dicunt, quod Filius et sanctus Spiritus dici possunt manus Patris: eo quod per eos omnia fecit.

VERS. 74. Qui timent te, videbunt me, et latabantur, quia in verba tua supersperavi. Videbunt me profligere, si mihi intellectum præstiteris; et latabantur, quod in mandatis tuis valde speraverim et non in aliis sæculi hujus auxiliis.

VERS. 75. Cognovi, Domine, quod iustitia judicia tua, et veritate tua humiliasti me. Experientia cognovi, quod judicia tua justa sunt, quodque merito multis me afflictionibus depresso sis, ut prudentior fierem: in te enim deliqueram.

VERS. 76. Fiat mihi misericordia tua, ut consoletur me secundum eloquium tuum, servo tuo. Fiat mihi servo tuo misericordia tua, ut me calamitatibus afflictum refrigeret. Fiat autem hoc mihi, juxta promissionem tuam. Pollicitus enim es in lege tua, opem te laturum esse omnibus paenitentibus.

VERS. 77. Veniant mihi miserationes tuæ, et riam. Mihi, inquam, qui modo tristitia ac mœrore pene eram suffocatus.

Quia lex tua meditatio mea est. Veniant mihi, inquit, illæ miserationes tuæ, quia deinceps, præ cæteris omnibus, lex tua erit meditatio mea.

VERS. 78. Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Erubescant, quod nihil potuerunt perficere, eo quod superati et profligati sunt. Ipsos autem dæmones intelligit, seu divinæ legis contemptores, ut diximus. Injuste autem fecerunt iniquitatem in me, quia propter invidiam me aggressi sunt.

Ego autem meditabor in mandatis tuis. De hoc jam alibi sæpe dictum est.

VERS. 79. Convertant me timentes te, et qui cognoscunt testimonia tua. Hi, inquit, qui timent te convertant me, si aliquando seductus a mandatis tuis aberravero.

VERS. 80. Fiat cor meum irreprehensibile, in justificationibus tuis, ut non confundar. Irreprehensibile fiat cor meum, dum in justificationibus tuis meditatur, et utinam timore eorum purgatus, non confundar, turpe aliquid committens.

VERS. 81. Deficit in salutare tuum anima mea. Abit quodammodo, atque dissolvitur anima mea, desiderii vehementiam non ferens. Per salutare autem salutarem Christi incarnationem intelligit; ait igitur se illius salutaris desiderio maxime teneri.

In verba tua supersperavi. In verbis tuis confido, futurum esse quod cupio: in ejus dico verbis,

A Σύ με ἐπλασας, σὺ με συνέτισον, σὺ με δίδαξον. καὶ μαθήσομαι κατορθοῦν τὰς ἑντολάς σου. Τινὲς δὲ χείρας τοῦ Πατρὸς νοοῦσι τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα, δι' ὧν τὰ πάντα ἐποίησεν.

Οἱ φοβούμενοι σε δύορται με, καὶ εὐφρατθῆσοται, ὅτι εἰς τοὺς λόγους σου ἐκῆλπισα. "Οφονται με προχόπτοντα, εἰ συνεῖσης με, καὶ εὐφράνθησονται, ὅτι εἰς τὰς ἑντολάς σου ἐπήλπισα, καὶ οὐκ εἰς ἄλλοι βιωτικόν.

"Ἐγων, Κύριε, διτι δικαιοσύνη τὰ κρίματά σου, καὶ ἀληθεῖα ἐπακείνωσάς με. "Ἐγων τῇ πείρᾳ, διτι δικαιοι αἱ κρίσεις σου, καὶ εὐλόγιας καὶ δικαιῶν ἐπακείνωσάς με πειρασμοῖς, ἵνα σωφρονισθῶ ἡμαρτον γάρ.

B Γενηθήτω δὴ τὸ δέλεδς σου τοῦ παρακαλέσαι με. Γενηθήτω μοι τῷ δούλῳ σου τὸ δέλεδς σου, ἐπὶ τῷ ψυχαγωγῆσαι με κακωθέντα· γενηθήτω δὲ τοῦτα, κατὰ τὴν ὁπόσχειν σου. Ἐπηγγείλω γάρ ἐν τῷ νόμῳ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν μετανοούντων.

Ἐλθέτωσάν μοι οἱ οἰκτιρμοὶ σου, καὶ ξησομαι. "Ηδη ταῖς λύπαις ἀποπνιγομένῳ.

"Οτι δὲ νόμος σου μελέτη μου ἔστιν. Ελθέτωσάν μοι, διότι δὲ νόμος σου μελέτη μου ἔστιν, ὡς οὐδὲν ἔτερον.

Αἰσχυρήτωσαρ ὑπερήφανοι, διτι ἀδίκως ἡγεμονεῖσθαι εἰς ἐμός Αἰσχυνθήτωσαν, τῷ μηδὲν ἀνύσαι, τῷ ἡττηθῆναι· λέγει δὲ τοὺς ἀνωτέρω δηλωθέντας. Ἄδίκως δὲ ἡγόμησαν εἰς ἐμὲ, διὰ μόνον φθόνον ἐπιθέμενοι.

Ἐγὼ δὲ ἀδολεσχήσω ἐν ταῖς ἑταλαῖς σου. Περὶ τούτου εἰρηται.

Ἐπιστρεψάτωσάν με οἱ φοβούμενοι σε, καὶ τινώσκοντες τὰ μαρτύρια σου. Ἐπιστρεψάτωσάν με οἱ τοιοῦτοι, εἰποτε ἀποπλανηθῶ τῶν ἑντολῶν σου.

B Γενηθήτω ἡ καρδία μου ἀμώμος ἐν τοῖς δικαιώμασι σου, διπάς δὲ μὴ αἰσχυνθῶ. Γενηθήτω ἀμώμος, ἐμελετώσας τοῖς δικαιώμασι σου, καὶ τῷ φόδῳ τούτων καθαιρομένη, διπάς δὲ μὴ αἰσχυνθῶ, πρέξας ἔργον αἰσχύνης.

Ἐκείσεις εἰς τὸ σωτήριόν σου ἡ ψυχὴ μου. Ἀποδημεῖ τρόπον τινά, ἢ ἐκλύεται, μὴ φέρουσα τὴν σφοδρότητα τοῦ πόθου. Σωτήριον δὲ λέγει τὴν σωτήριον ἐνανθρώπησι τοῦ Χριστοῦ· φησὶν οὖν· διτι, Σφόδρα ποθῶ τὸ σωτήριον τοῦτο.

Εἰς τοὺς λόγους σου ἐκῆλπισα. Τοῖς λόγοις σου θαρρῶ διτι γενήσεται εἰ, τοῖς λόγοις σου τοῖς ἐν

Variæ lectiones.

(31) Subaudi τὸ σωτήριον.

·φων μων γεγραμμένως περὶ αὐτοῦ. Τινὲς δὲ νοοῦσι, περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ταῦτα λέγειν αὐτόν· διὰ Ποιῶ τὴν παρὰ σοῦ σωτηρίαν, καὶ εἰς τὰς ἑντολάς σου θαρρῶ. διὰ σωθίσματος, φυλάσσων αὐτάς· ἀδιάφορον δὲ, εἴτε λόγους εἰποιεῖς, εἴτε λόγον.

etiam adnotandum duximus, quod indifferenter Propheta nunc singulari sermones, verbum dicit, nunc verba in plurali.

Ἐξέλιπον οἱ ὄφθαλμοι μου εἰς τὸ λόγιον σου, λέγοτες, Πότε παρακαλέσεις με; Ἐξελύθησαν, ἡτόνησαν οἱ ὄφθαλμοι τῆς ψυχῆς μου, εἰς τὸν νόμον σου ἀτενίζοντες· ἐξέλιπον δὲ ζητοῦντες, πότε ψυχαγωγήσεις με, συνετίσας, καὶ τὸν ἀγκεκρυμμένον πλοῦτον ἀνακαλύψας.

Οτι ἐτεγνήθηρ ὁς ἀσκός ἐν πάχη, τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπελαθόμηρ. Φασὶ τὸν ἀσκὸν ἐν πάχην ψυχόμενον συσφίγγεσθαι· τοιοῦτο ἐγένετο καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πειρασμοῖς συσταλεὶς, καὶ αὐφρονισθεὶς· καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λοιποῦ, τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπλαθόμενος, οὐα μὴ πάλιν περιπέτεια πειρασμοῖς. Ἔτεροι δὲ λέγουσι τὸν ἀσκὸν ἐν πάχην συρρόμενον μαλακίζεσθαι, καὶ χαυνοῦσθαι. Τοιοῦτος, φησι, γέροντα· τοῖς πειρασμοῖς γάρ ἐνσυρρόμενος, ἡτόνησα, καὶ ἔχανυνθην· ἀλλ' ὅμως, τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπελαθόμην, ὥστε καὶ παῖσσαί τι παράνομον. Ή καὶ ἐπέρως· Ἐγενήθηρ ὁς ἀσκός, νεκρὸς μὲν πρὸς τὴν πάθη, χωρητικὸς δὲ τῶν θείων λογίων. Ἐγενήθηρ δὲ τοῦτο ἐν τῇ πάχῃ τῆς θείας χάριτος, τῇ ἀνθεν κατελθούσῃ, καὶ ψυχρανάσῃ τὴν εἰσοδον τῶν πατῶν. Διὸ καὶ οὐκ ἀπέστην τοῦ νόμου σου, γινώσκων δὲ διὰ αὐτοῦ ταύτης τετύχηκα τῆς χάριτος. refrigeravit; alique ideo non recessi a lege tua, sciens quod per illam ego gratiam etiam a te consecutus sum.

Πόσαι εἰσὶν αἱ ἡμέραι τοῦ δαύλου σου; πότε ποιήσεις μοι ἐκ τῶν καταδικότων με κρίσιν; Πόσαι εἰσὶ; πάντως δλίγατε· πότε οὖν ποιήσεις μοι κρίσιν ἐκ τῶν καταδικότων με ἀρπάτων, καὶ δρατῶν ἔχθρῶν; Ποιήσεις δὲ ταύτην ἀποστρέψας αὐτοὺς, καὶ τερέρω διώξας.

Διηγήσαντο μοι παράγομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ ὡς ὁ νόμος σου, Κύριε. Διηγήσαντό μοι φυλαρίας δογμάτων, ἀλλὰ ἐναντίας τῷ νόμῳ σου. Ἡ διηγήσαντο μοι ληρωδίας, ἐρμηνεύοντες δῆθεν τὸν νόμον σου, ἀλλ' οὐ συνεχθέγγοντο τούτῳ· λέγοιτο δὲ τοῦτο περὶ πάντων ὅμοι τῶν αἰρετικῶν.

Πάσαι αἱ ἐτολαὶ σου ἀλήθεια, ἀδίκως κατειλεύσαντο με, βοήθησόν μοι. Πᾶσαι ἀληθεῖς, ἐν αἷς ἐκέλευσας μή ἀδικεῖν. Ἀδικουμένῳ οὖν βοήθησόν μοι, τοὺς σοὺς μάλιστα νόμους ἐκδικῶν παραβαινομένους· ἐνταῦθα δὲ περὶ τῶν αἰσθητῶν ἔχθρων διλόγος.

Παρὰ βραχὺ συντελεσάντο με ἐν τῇ τῇ, ὅτῳ δὲ οὐκ ἐτραπέλικον τὰς ἐτολαῖς σου. Παρ' ὅλιγον ἀνεῖδον με. Συντελεῖα γάρ λέγεται καὶ ἡ Συμπλήρωσις τῆς ζωῆς. Συντελεσάντο οὖν, ἀντὶ τοῦ Συντελέσαι τὴν ζωὴν παρεσκεύασαν· ή, Συν-

A quaē in lege de ipso salutari scripta sunt. Aliqui vero intelligunt beatum David hæc verba dixisse de sua salute: Opto, inquit, eam consequi salutem, quaē a te provenit: et in mandata tua valde confido, quod scilicet ea observans salvabor. Illud etiam adnotandum duximus, quod indifferenter Propheta nunc singulari sermones, verbum dicit, nunc verba in plurali.

VERS. 82. *Desecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: quando consolaberis me?* Debiles effecti sunt animæ meæ oculi, aspicientes in legem tuam. Desecerunt autem querentes, quando consolaberis me: instruens scilicet et docens me, et occulos in lege tua thesauros revelans.

B VERS. 83. *Quia factus sum sicut ute in pruina, justificationes tuas non sum oblitus.* Aiunt utrem pruina frigesactum constringi. Talem se beatus David effectum esse dicit, constrictum nimirum et castigatum calamitatibus. Qua de causa negat se ullo unquam tempore justificationum Dei futurum immemorem, ne rursum in tentationes deferriri eum contingat. Alii utrem dicunt tractum in pruina molliorem ac laxiorem fieri. Talis, inquit, ego effectus sum, quia multis calamitatibus distractus, tandem etiam debilitatus, ac dissolutus sum: attamen neque ideo justificationes tuas oblitus sum. Vel aliter: Factus sum sicut ute, mortuus nimirum quantum ad animi affectus, verumtamen capax eloquiorum Dei. Effectus autem sum hujusmodi, in pruina divinæ gratiæ, quæ C ab eo descendit, et passionum mearum flammam

VERS. 84. *Quot sunt dies servi tui? quando facies mihi de persequentiis me iudicium?* Quot sunt? Pauci prorsus. Quando igitur facies nibi iustitiam de persequentiis me invisibilibus seu etiam visibilibus inimicis? Facies autem hoc iudicium, si illos in fugam converteris, et procul a me eos insecurus fueris.

D VERS. 85. *Narraverunt mihi iniqui garrulitates, sed non ut lex tua.* Narraverunt mihi dogmatum quorumdam nugacitates legi tuæ contrarias. Vel illi, qui legem tuam interpretabantur, narraverunt mihi garrulitates; legi tamen consonum aliquid non dicebant. Possunt autem hæc verba generaliter adversus omnes hereticos accommodari.

VERS. 86. *Omnia mandata tua equitas: injuste persecuti sunt me, adjuba me.* Ea, inquit, mandata omnia vera sunt, in quibus nemini inferendam esse injuriam mandasti. Adjuba me igitur affectum injuria, et vindictam sume de iis omnibus, qui legem tuam transgrediuntur. Est autem hic sermo de visibilibus inimicis.

VERS. 87. *Paulo minus consummaverunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.* Pene inquit, interemerunt me. Consummare dixit, pro vita finire. Consummaverunt me igitur, hoc est, Præparaverunt ut meam vitam consummarent. Vel,

Concluserunt me in terra, seu Everterunt me in A terram; ego tamen a meditatione aut ab observatione mandatorum tuorum non recessi.

VERS. 88. Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui. In misericordia tua vivifica me, tanquam misericors. Et de his verbis: Vivifica me, jam superius dictum est. Testimonia vero oris tui, ea dico, quae Moysi mandasti.

VERS. 89. In sæculum, Domine, verbum tuum permanet in cælo. Mandatum tuum incommutabile in cælo semper permanet. Illud, inquam, mandatum, quo cœlum in suo semper ordine continetur.

VERS. 90. In generationem et generationem veritas tua. Veritas hujus mandati in omni semper generatione constans permanet: et ordo semel constitutus, in diversa non mutatur.

VERS. 91. Fundasti terram, et permanet ordinatione tua. Hæc etiam permanet ordinatione tua, hoc est, quemadmodum tu dispositisti.

Perserat dies, quoniam omnia serviunt tibi. Permanet dies, ut ordinasti. Antiquum enim atque a te statutum ordinem conservat. Hujus autem perseverantiae causa est, quia haec, et alia omnia simul tibi serviunt, et mandato tuo, non secus ac servi domino suo, obtemperant. Altius etiam intelligendo: Verbum tuum in cælo semper permanet, apud angelos. Facientes enim inquit, verbum ejus. In generationem etiam et generationem antiqui et novi populi est veritas tua: illa, inquam, veritas, quæ est in lege. Apud utramque enim generationem verbum tuum verum esse prædicatur. Fundasti etiam Ecclesiam, et in evangelica eam fide stabiliisti: Ecclesiam dico, quæ ante terra merito diei poterat, quia terrena sapiebat, et in terrenis versabatur. Ideoque permanet, ut ordinasti. Et quantum multa tentationum, ac persecutionum maris, ut ita dicam, quasi oceanus quidam, undique in eam irruerint, non tamen adversus eam prævaluebunt. Perseverat etiam dies, hoc est, pietatis ac religionis lumen, quod simul ac ex Evangelii prædicatione ortum aliquid accensum est, ab aduersarii potentia nunquam extingui potuit. Prophetice autem hæc dicta sunt.

VERS. 92. Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissim in humilitate mea. Nisi, inquit, ea de causa suissem liberatus, quia assidue mediator legem tuam, procul dubio calamitatibus tunc majori in me cum impetu irruentibus, periisse in afflictione mea.

VERS. 93. In sæculum non oblitiscar justifications tuas: quia in ipsis vivificasti me. Per totum sæculum, justificationum tuarum memoriam non amittam: quoniam per ea tu me jani pene expirantem vivificasti. Ideo autem liberatus sum, quia legem tuam meditabar.

VERS. 94. Tuus sum ego, et salvum me fac, quia justifications tuas exquisivi. Scriptum est enim in lege tua, quod qui fecerit eas justifications, vivet in eis. Quoniam igitur ego tuus sum, salva me ab insidiatoribus meis. Tuus autem sum, veluti qui justifications tuas toto corde exquirio.

A ἔκλεισάν με ἐν τῇ γῇ, ἡ Κατέστρεψάν με εἰς τὴν γῆν. Ἐγὼ δὲ οὐδὲ οὔτως ἀπέστην τῆς μελέτης καὶ φυλαχῆς τῶν ἑντολῶν σου.

Κατὰ τὸ διεσδέσθαι τὸν ζῆσόν με, καὶ φυλάξω τὰ μαρτύρια τοῦ στόματός σου. Ἐν τῷ ἐλέει σου ζῆσόν με, ὡς ἐλεήμων περὶ τοῦ Ζῆσόν με προσέργεται. Τὰ μαρτύρια δὲ τοῦ στόματός σου, & ὑπηγόρευσάς τῷ Μωϋσεῖ.

Εἰς τὸν αἰώνα, Κύριε, δὸλος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ. Άστ τὸ πρόσταγμά σου διστάνετον διεμένει ἐν τῷ οὐρανῷ· τὸ περὶ τῆς τάξεως αὐτοῦ, συνέχον αὐτὸν ἐν αὐτῇ.

Εἰς τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς ἄλλας η ἀλήθεια σου. Άστ τὸ ἀλήθεια τοῦ προστάγματος; σου διὰ πάσης γενεᾶς ἀληθεύει, μὴ μετακινηθείσης τῆς δρισθείσης τάξεως.

B

Ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει τῇ δ. ατάξει σου. Διαμένει καὶ αὐτῇ ἐν τῇ διατάξει σου, ὡς διετάγη.

Διαμένει ἡ ἡμέρα, διτε τὰ σύμπαντα δοῦλα σά. Διαμένει ἡ ἡμέρα, ὡς προσέταξας, τηροῦσα τὴν ἰδίαν τάξιν. Άστον δὲ τῆς τοιαύτης διαμονῆς, ὅτι καὶ ταῦτα καὶ δρῦν πάντα δοῦλα σά. Διότι καὶ πειθοῦνται τῷ πρόσταγματι τοῦ Δεσπότου, καθάπερ τινὲς δοῦλοι· κατὰ δὲ ὑψηλοτέραν θεωρίαν, διὰ διεμένει ἐν τῷ οὐρανῷ παρὰ τοῖς ἀγγέλοις δὲ λόγος σου. Ποιοῦντες γάρ, φησι, τὸν λόγον αὐτοῦ. Ἐν γενεᾷ δὲ καὶ γενεᾷ, τῇ τε τοῦ παλαιοῦ καὶ τῇ τοῦ νέου, ἡ ἀλήθεια σου ἡ ἐν τῷ νόμῳ. Παρ' ἀμφοτέροις γάρ ἀληθῆς οὗτος δρολογεῖται. Ἐθεμελίωσας δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡδράσας αὐτὴν ἐν τῇ πλεστει τοῦ Εὐαγγελίου· γῆν πρότερον οὖσαν, καὶ γῆνα φρονοῦσαν, καὶ περὶ τὰ γῆνα συρομένην διὰ καὶ διαμένει, ὡς διετάξω πολλῶν μὲν πειρασμῶν αὐτῇ προσρηγάντων, οὐδενὸς δὲ ταύτης κατισχύσαντος. Διαμένει δὲ ἡ ἡμέρα, τουτέστι, τὸ φῶς τῆς εὐσεβίας, διπερ ἀνέτειλε, διὰ τοῦ κηρύγματος, μὴ τεμνόμενον ἡ σθεννύμενον ὑπὸ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως. Προφητικῶς δὲ ταῦτα. *

C

Εἰς τὸν αἰώνα οὐδὲ μὴ ἐπιλάθωμαι τῶν δικαιωμάτων σου, διτε ἐν τῷ τακτινώσει μου. Εἰ μὴ διέτε δὸνόμος σου μελέτη μου ἐστὶν ἀπτηλάγην, τότε δὲ ἀπέθανον ἐν τῇ κακοπαθείᾳ μου, σφοδρότερον ἐπιθεμένων μοι τῶν πειρασμῶν.

B

Εἰς τὸν αἰώνα οὐδὲ μὴ ἐπιλάθωμαι τῶν δικαιωμάτων σου, διτε ἐν τῷ τακτινώσει με. Παρ' ἀλογον τοιῶν μη ἐπιλάθωμαι αὐτῶν. "Οτι δὲ αὐτὰ ἐξαποιησάς με ἀποπνιγόμενον. Διότι γάρ μελέτην εἶχον τὸν νόμον σου, ἀπηλάγην.

Σές εἰμι ἐγώ, σῶσόν με, διτε τὰ δικαιώματά σου δέξεζητοσα. Γέγραπται γάρ ἐν τῷ νόμῳ, ἔτι δὲ ποιήσας αὐτὰ, ζήσεται ἐν αὐτοῖς· ἐπει οὖν σός είμι, σῶσόν με ἀπὸ τῶν ἐπιβούλευσάντων μοι· οὓς γάρ ἐγώ, ὡς τὰ σὰ δικαιώματα ἐκητῶν.

'Εμὲς ὑπέμεινατ διηρτωλοὶ, τοῖν ἀκολέσαι με.
'Εμὲς ἐνήδρευαν. Ο γάρ ἐνεδρεύων περιμένει τὸν
ἐνεδρευόμενον.

Τὰ μαρτύρια σου συντῆκα. Συνετισθεὶς παρὰ
σοῦ· διὸ τούτοις ψυχαγωγοῦμαι.

Πλάστης συντελείας εἰδος κάξεας, πλατεῖα ἡ
ἐντολὴ σου σφόδρα. Πλάστης σπουδῆς καὶ ἀνθρωπί-
νης καὶ δαιμονικῆς ἔγνων πέρας. Πλατεῖα γάρ ἡ
ἐντολὴ σου σφόδρα, μὴ στενοχωροῦσα τὸν νοῦν, ἀλλὰ
πλατύνουσα πρὸς γνῶσιν· οὐδὲ τίς κάχω πλατυνθεῖς,
ἴγνων ἔκάστης συντελείας πέρας. Ή καὶ ἔτέρως·
Πλάστης καταστροφῆς ἔγνων πέρας, δοποὺν μὲν ἐστὶ τὸ
πέρας τῆς τελευτῆς τοῦ δικαιοῦ, δοποὺν δὲ τὸ τῆς
τοῦ ἀμάστωλοῦ. Εἴτα τὸ ἔτης· Πλατεῖα ἡ ἐντολὴ
σου σφόδρα· πλατύνουσα ἐν στενοχωρίᾳ θλίψεως
τὸν ἐμπολιτευόμενον. Νόμον δὲ νόει τὰς ἐντολάς.
Η πλατεῖα, τῷ μὴ στενοχωρεῖν, μηδὲ ταλαιπωρίαν
ἐπάγειν εἰ καὶ δοκεῖ τοῖς φρόνιμοτέροις ἐπίπονος.
sanctur. Per mandatum vero legem intellige. Vel:
et æruius nullas praestat, tametsi inertibus ac pigris hominibus laboriosum id esse videatur.

'Ος ἡγάπησα τὸν νόμον σου, Κύριε! διηγήσθη
ἡμέρα μελέτη μού ἐστιν. Λιαν ἡγάπησα τὸν νό-
μον σου, καὶ δῆλη τὴν ἡμέραν ἐμμελετῶ ἐν αὐτῷ·
δηλοντεῖς καθ' ἔκάστην, ποτὲ μὲν ἀναγινώσκων
αὐτὸν, ποτὲ δὲ πράττων, ποτὲ δὲ διανοούμενος.

**Τπέρ τοὺς ἔχθρούς μου ἐσόψισάς με τὴν ἐ-
τολήν σου,** δει εἰς τὸν αἰώνα ἀμοὶ ἐστιν. Ἐχθροὶ
τῶν φυλασσόντων τὸν νόμον, οἱ μὴ τοῦτον φυλα-
σοντες. Τπέρ τούτους, φησιν, σοφώτερον ἐδίδαξάς
με τὴν ἐντολὴν σου. Διότι ἀεὶ ἡγαπημένη μοὶ ἐστιν.
Οὐθὲν ἐκείνοις μὲν ἀδικοῦσι με· ἔγω δὲ αὐτοὺς οὐκ
ἀνταδικῶ, σοφώτερον ἐκείνων δεδιγμένος.

Τπέρ πάγτας τὸν διδάσκοντάς με συντῆκα,
δει τὰ μαρτύρια σου μελέτη μού ἐστιν. Καὶ αὐ-
τῶν τῶν διδάσκαλῶν γέγονα συνετύτερος, διότι με-
λέτην ἔχω συνέχῃ τὸν νόμον σου, διὸ φωτίζειν οἶδε
καὶ σοφίζειν τὸν νοῦν.

Τπέρ πρεσβυτέρους συντῆκα, δει τὰς ἐτολίδας
σου ἔκειτησα. Τπέρ τοὺς παλαιοτέρους μου καὶ
τῷ χρόνῳ προειληφότας· δῆλοι δὲ καὶ τὸν Σαούλ.
Τοιούτος γέγονε καὶ δ Δανιήλ, συνεῖς τὴν κρίσιν τῆς
Σωσάνης ὑπὲρ τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ. Αἵτοι
δὲ τῇ πλειονὸς συνέσεως· ἡ ἔκειτησις τῶν θείων ἐν-
τολῶν, ἡ ἀκριβῆς ἔρευνα καὶ φυλακή. Δύνανται δὲ
ταῦτα λέγεσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ νέου λαοῦ· τούτου γάρ
ἔχθροι μὲν οἱ Ιουδαῖοι, ὡς διὰ παντὸς ἔχθρινον-
τες· διδάσκαλοι δὲ, ὡς αὐτοὶ πρῶτοι τὰ έθνη περὶ
τοῦ μόνου Θεοῦ διδάξαντες καὶ τὰς βίβλους παρασχό-
μενοι· πρεσβύτεροι δὲ, ὡς πρῶτος λαός. Υἱὸς γάρ,
φησι, πρωτότοκός μου Ἰησοῦς. Τπέρ τούτους
οὓς ἐσοφίσθημεν τὸν νόμον, σοφώτερον αὐτῶν, κατά-
το τοιχουρμένον, νοοῦντες· διότι καὶ πλειον ἀγαπῶ-
μεν αὐτά· τά τε ἀλλα, καὶ ὡς τὰ περὶ Χριστοῦ προ-
μηνύοντα.

illam sapientius, juxta antiquiores sensus intelligimus. Quocirca magis etiam eam amamus, cumi

²¹ Exod. iv, 32.

Vers. 95. *Me expectaverunt peccatores, ut per-
derent me.* Mibi, inquit, insidiali sunt. Nam qui
insidiantur exspectare cum solent, cui insidias
tendunt.

Testimonia tua intellexi. Prudentior a te effectus,
atque ideo in illis refrigeror et consolor.

Vers. 96. *Omnis consummationis vidi finem, latum
mandatum tuum valde.* Finem, inquit, cognovi
esse in humano quolibet aut diabolico studio. *Latum
enim mandatum tuum valde:* neque enim
humanam mentem arcat, quinimo ad cognitio-
nem atque ad intelligentiam eas dilatat. Ab eo
enim ego dilatus sum, et linem omnis consum-
mationis cognovi. Vel aliter: *Omnis consumma-
tionis, hoc est, omnis destructionis finem novi:*
P qualis nimis mortis finis sit justo homini, et
qualis peccatori. Sequitur: *Latum mandatum tuum
valde,* quia eos omnes recreat, et eorum corda
dilatat, qui in angustiis atque afflictionibus ver-
Latum est mandatum tuum, eo quod angustias
persicentur.

Vers. 97. *Quam dileyxi legem tuam, Domine!* tota
die meditatio mea est. Valde, inquit, amavi legem
tuam, atque ideo tota die meditor in ea: qua-
cunque scilicet die, modo illam legens, modo
mente contemplans, modo etiam operibus omnia
persicentur, quæ in ea mandantur.

Vers. 98. *Super inimicos meos instruxisti me
mandato tuo, quia in seculum meum est.* Omnes
qui legem non observant, inimici illorum sunt,
C qui eam observant. Super eos, inquit, docuisti
me mandatum tuum, quia illud semper dilexi. Quocirca illi quidem me injuria afficiunt; ego
vero eos minime, quia maiorem scilicet a te sa-
pientiam edocuit sum.

Vers. 99. *Super omnes docentes me intellexi,
quia testimonia tua meditatio mea est.* Ipsi etiam
doctoribus meis sapientior effectus sum, quia
assidue meditor legem tuam, quæ illuminare at-
que instruere solet mentes hominum.

Vers. 100. *Super senes intellexi, quia mandata
tua exquisivi.* Super antiquiores me, inquit, et
majores astate; et subnotare videtur ipsum Saul.
Talis etiam fuit et Daniel, qui Susanna causam
supra omnes populi seniorum intellexit. Est autem
D hujus majoris sapientiae causa divinorum manda-
torum inquisitio, diligensque investigatio et cu-
stodia. Possunt etiam hæc verba legi ex persona
novi populi, cuius inimici sunt Judæi: eo quod
adversus eos inimico atque infenso semper sunt
animo. Dici etiam possunt Judæi doctores, eo
quod primi ipsi gentes docuerunt esse unum
Deum, primique sacra Scripturæ libros eis tra-
diderunt. Appellabimur eos etiam seniorum, veluti
priorum atque antiquiorum populum: *Filius meus,*
inquit, *primogenitus Israel*²¹. Super hos Judæos
igitur nos in lege melius instructi suntemus: quia

multis de causis, tum præcipue, quia omnia nobis præsignavit, quæ pertinerent ad Clericū.

Vers. 101. *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua. Feci hoc, inquit, ne mandata tua spernereim, quæ hoc jubent.*

Vers. 102. *A judiciis tuis non declinavi, quia tu legem statuisti mihi. Non homo, sed Deus: quem cum timerem, non declinavi ab ejus mandatis.*

Vers. 103. *Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo. Eloquia dico, quæ corporis quidem gutture proferuntur, sed interiori animæ gutture gustantur. Illam autem intelligit voluptatem, qua omnes ii fruuntur, qui intellectualibus animæ sensibus pollent. Iis etenim qui invalidiori sunt stomacho, quique cibum male digerunt, ipsum etiam mel amarum videtur.*

Vers. 104. *A mandatis tuis intellexi, propterea odi omnem viam injustitiae. Ab his, inquit, instrutus sum et effectus sapientior. Atque ideo ab omnibus malignis hominibus aversus sum.*

Vers. 105. *Lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis. Luminis enim ac lucernæ instar lucis radios emittens semitam illam manifestam reddit, quæ ad virtutem deducit. In nocte etenim præsentis vitæ, atque in affectuum nostrorum tenebris, rectam nobis lex viam ad bene ac beate vivendum demonstrat, nec labi nos sinit in peccatum. Per pedes etenim, et per semitas, vitæ ac conversationis modum intellige. Illud etiam scendum, quod lex Mosaica juxta litteram intellecta, lucerna iis est, qui per illam virtutum semitam enim dixit, pro Stabilire.*

Vers. 106. *Juravi et statui custodire judicia iustitiae tuæ. Ubi utilitatis illius experientiam cepi, quæ a mandatis tuis provenit, statim juravi, hoc est, pollicitus sum, et statui mihi veluti incomparabile juramentum, ut ea observarem. Statuere enim dixit, pro Stabilire.*

Vers. 107. *Humiliatus sum usque valde, Domine: vivifica me secundum verbum tuum. Diu, inquit, humiliatus sum a voluntaria, seu etiam ab involuntaria afflictione. De verbis autem: Vivifica me, jam superius dictum est, ibi: Adhaesit pavimento anima mea, et cætera.*

Vers. 108. *Voluntarii oris mei beneplacita fac Domine. Voluntariæ, inquit, promissiones meas, quas nulla necessitate, sed sponte ac volenti animo pollicitus sum, suscipe, precor, benignus, et dirige. Hujuscemodi autem fuit promissio illa, ac juramentum observandi mandata.*

Et judicia tua doce me. Difficilia enim sunt, atque obscura. Judicia enim, inquit, tua, abyssus multus.²² Vel: Doce me, ut profundius ea intelligam.

Vers. 109. *Anima mea in manibus tuis semper,*

A Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, διποτὶς ἀν φυλάξω τοὺς λόγους σου. Ἐποιέις τοῦτο, ἵνα μὴ ἀθετήσω τὰς ἐντολὰς σὺν τούτῳ κελευόμεταις.

Ἄπὸ τῶν κριμάτων σου οὐκ ἔξελινα, διε σὺν ἐνομοθέτησάς με. Οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ Θεός, δι φοβούμενος οὐκ ἔξελινα. Ἀδιάφορος δὲ ἡ σύνταξις τοῦ ἐνομοθέτησας.

Ὄς γλυκέα τῷ λόγῳ μου τὰ λόγια σου, ύπερ μέλι τῷ στόματι μου. Τῷ μὲν τοῦ στόματος λάρυγγι καὶ στόματι λαλούμενα, τῷ δὲ τῆς φυχῆς νοούμενα. Ἐμφάνει δὲ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἡδονὴν, ἥτις ἐγγίνεται τοῖς ἑρμηνεῦσι τὰς αἰσθητήρια· τοῖς γάρ κακοσίοις, φασι, καὶ τὸ μέλι πικρόν.

Ἄπὸ τῶν ἐντολῶν σου συνῆκα, διὰ τοῦτο ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας. Ἀπὸ τούτων ἐσφίσθην, καὶ συνετώτερος ἐγενόμην· διὸ καὶ ἀπεστράφην τὰ πονηρά.

Λύχνος τοῖς πεσοῖς μου δὲ νομος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. Οὗτός με ἐδηγεῖ πρὸς τὰ καλὰ δίκην λύχνου καὶ φωτὸς, ὑποδεικνύων ἓν νυκτὶ τοῦ βίου καὶ σκοτεῖ τῶν παθῶν, καὶ οὐ συγχωρῶν προσκόπτεν εἰς ἀμαρτίαν. Πόδας δὲ καὶ τρίβοις λέγεται τὴν πορείαν, τὴν πρὸς αὐτόν. Ἀλλως δὲ διὰ Μωσέως νόμος, σωματικῶς; μὲν λαμβανόμενος, λύχνος ἐστὶ τοῖς διὰ πρακτικῆς ἀρετῆς βαδίζουσι· πνευματικῶς δὲ νοούμενος, φῶς ἐστι τοῖς διὰ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως ἀναγομένοις.

incedunt, quæ ad actiones pertinet. Spiritualiter vero intellecta, lucerna illis est, qui per contemplationis callem seruntur ad Deum.

C Ομοσα, καὶ ἐστησα τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρήματα τῆς δικαιοσύνης σου. Πειρων λαβὼν τῆς ὥφελειας τῶν ἐντολῶν σου ὅμοσα, τοντέστιν ἀληθῶς ὑπεχόμην καὶ ἐστησα τὸν δρκον τούτον δημεταχίνητον, περὶ τοῦ τηρῆσαι αὐτάς. Σιάσιν δὲ λέγει τὴν ἕδραλωσιν τοῦ τοιούτου δρκου.

Ἐτακεινώθη δῶς σφόδρα, Κύριε· Ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου. Ἐταπεινώθη ἐπὶ πολὺ εἰτε ἀπὸ τῆς ἐκουσίου ταλαιπωρίας, εἰτε ἀπὸ τῆς ἐκουσίου κακοπαθείας. Περὶ δὲ τοῦ Ζῆσόν με, εἰρηται ἀνωτέρω, ἔνθα τό, Ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει τῇ γύνχῃ μου.

Τὰ ἐκούσια τοῦ στόματος μου εὐδόκησον δῆ, Κύριε. Τὰς ἐκουσίους ὑποσχέσεις, τὰς οὐ κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ κατ' εὐγνωμοσύνην ἐπαγγελίας, ἀπόδεξαι, κατεύθυνον· οἶον δην δὸς δρκος τοῦ φυλάξασθαι τὰς ἐντολὰς σου.

Καὶ τὰ κρίματα σου δίδαξόν με. Δισκατάληπτα δυτα. Τὰ κρίματα γάρ, φησι, τοῦ Θεοῦ ἀδυτοῖς πολλή. Η, Δίδαξόν με ταῦτα βαθύτερον.

Η γύνχη μου ἐταῖς χερσὶ σου διὰ κατέδε-

²² Psal. xxxv, 7.

καὶ τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην. Τὴν ψυχὴν **A** μούσσοι ἐγχειρίζω πάντοτε, σὲ φρουρὸν ποιοῦμαι, καὶ ὑπερασπιστήν, καὶ κυβερνήτην αὐτῆς. Διὰ τοῦτο τοῦ νόμου οὐκ ἐπελαθόμην, ἵνα μὴ ἀποκέσω.

Ἐθέρτο ἀμαρτωλοὶ παρίδα μοι, καὶ ἐκ τῶν ἐντολῶν σου οὐκ ἐπελαθόμην. ᘾθεντο παρίδα μοι, θηρεύομαι με σπεύδοντες, καὶ οὐκ ἐπλανήθην τῶν ἐντολῶν σου, δεδώς μὴ ἐμπέσω ταύταις. Οὐ γάρ βαδίζων ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ πάγαις οὐκ ἐμπίπτει. Ἀμαρτωλοὺς δὲ τοὺς δαίμονας, ή καὶ τοὺς παρανόμους ἀνθρώπους.

Ἐκληρονόμησα τὰ μαρτύρια σου εἰς τὸν αἰώνα, διὶς ἀγραλλαγμα τῆς καρδίας μού εἰσι. Κληρονομίαν ταῦτα ἔθεμην διηνεκῆ, καὶ ἀναφαίρετον κέρδος. Ἐμφανεῖ δὲ δ λόγος τὴν περὶ αὐτὰ διδίθεσιν αὐτοῦ.

Ἐκλιτα τὴν καρδίαν μον τοῦ ποιῆσαι τὰ δικαιώματά σου εἰς τὸν αἰώνα δι' ἀνεμεψιφί. ᘾπεισα αὐτὴν μετέστρεψα, πρὸς τὸ ποιῆσαι τὰς ἐντολάς σου ἀεὶ διὰ τὴν ἀποχειρέμένην ἀμοιβὴν τοῖς εὐαρεστοῦσί σοι.

Παραρόμους ἐμίσησα, τὸν δὲ νόμορ σου ἡγά-
κησα. Βοηθός μον καὶ ἀτειλήπτωρ μον εἰ σύ-
σις τοῖς ἀδητοῖς σου ἐπιτίκισα. Εἰς τὸν νόμον σου
γάρ ἀνθρώποι καὶ δαίμονες ἐνοχλοῦντες, παρεμπο-
δίζουσιν εἰς τοῦτο.

Ἐκκλιτα δέπ' ἐμοῦ, ποτηρούσμενοι, καὶ ἔξε-
ρευνήσω τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ μον. Οἱ πονηροὶ^B
γάρ ἀνθρώποι καὶ δαίμονες ἐνοχλοῦντες, παρεμπο-
δίζουσιν εἰς τοῦτο.

Ἄτειλαδοῦ μον κατὰ τὸ λόγιον σου. Κατὰ τὴν
ὑπόδοχεσιν σου ἐπιγγείλω γάρ ἐν τῷ νόμῳ, ὑπ-
ερασπίζειν τῶν φυλασσόντων αὐτὸν. Ἡ καὶ κατὰ
τὴν ἀπλῶς σου ὑπόδοχεσιν.

Καὶ Ἱησός με. Προειρηται περὶ τοῦτου.

Καὶ μὴ καταισχύνῃς με ἀπὸ τῆς προσδοκίας
μον. Μὴ καταισχυνθῆναι με ποιήσῃς, ἀποτυχόντα
τῆς ἐπὶ σοὶ ἐλπίδος μον.

Βοήθησό μοι, καὶ σωθῆσομαι, καὶ μελετήσω
ἐν τοῖς δικαιώμασι σου διὰ πατέρος. Σωθῆσομαι
ἀπὸ τῆς ἐπιβούλης τῶν ἔχθρῶν.

Ἐξουδετερωτας πάρτας τοὺς ἀποστατοῦτας **D** ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων σου, διὶς ἀδικον τὸ ἐνόυ-
μημα αὐτῶν. Ἐφαύλισα, ἀπένσω ὡς ἀχρήστους.
Ἐνθυμούμενοι γάρ παρανομεῖν, ἀποστατοῦσιν ἀπὸ
τοῦ νόμου σου.

Παραβάτορτας διλογισμῷν πάρτας τοὺς ἀ-
μαρτωλοὺς τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἡγάπησα τὰ μαρ-
τύρια σου. Παραβάτας τοῦ νόμου ἐλογισάμην πά-
τας τοὺς ἀμαρτάνοντας· διὸ ἡγάπησα τὸν νόμον σου,
ἵνα μὴ καὶ αὐτὸς παραβάτης λογισθῶ. Τῆς γῆς δὲ
εἶπεν, ὡς ἐκ τῆς γῆς δυτας, ή ὡς ἐν τῇ γῇ ἀμαρ-
τάνοντας.

Καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου τὰς σάρκας μον·
ἀπὸ γάρ τῶν κριμάτων σου ἐφοδίθην. Ἄπο τοῦ
ἀναγινώσκειν τὰ κριμάτα σου ἐφοδήθην μὲν κατὰ

A et legem tuam non sum oblitus. Animam, inquit, meam in manus tuas semper trado, teque ut illius custodem, protectorem, ac moderatorem suscipio. Atque ideo legis tuæ oblitus non sum, ne fortassis caderem.

VER. 110. *Posuerunt peccatores laqueum mihi, et de mandatis tuis non erravi. Posuerunt mihi laqueum, ut comprehenderent me, et seductus non sum a mandatis tuis, timens ne in laqueum inciderem : verum qui ambulant in lege Dei, in laqueos incidere non possunt. Peccatores autem vocat dæmones, aut antiquos homines.*

VER. 111. *Hæreditati testimonia tua in sæculum : quia exsultatio cordis mei sunt. Perpetuum hæreditatem ea esse reputavi, et lucrum quoddam, quod perire non posset. Hoc autem sermone affectum suum indicat erga divina manda.*

VER. 112. *Inclinavi cor meum ad faciendas justifications tuas in sæculum, propter retributionem. Persuasi, inquit, cor meum, et converti illud ad facienda semper mandata tua : atque hoc, ob repositam iis omnibus retributionem, qui, quæ tibi placita sunt, adimplerint.*

VER. 113, 114. *Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi. Adjutor et defensor meus es tu : in verba tua supersperavi. In lege, inquit, tua confissus sum, quæ et eos justificat, qui illam observant, et bona insuper eis pollicetur.*

VER. 115. *Declinate a me, malignantes, et scrupulabor mandata Dei mei. Maligni namque homines et dæmones fidelium atque piorum animos perturbant et impedient eis præstant.*

VER. 116. *Adjuba me secundum eloquium tuum. Juxta promissionem tuam : pollicitus enim es in lege te eos omnes defensurum, qui illam servaverint. Vel simpliciter : Juxta promissionem tuam.*

Et vivifica me. De hoc jam dictum est.

Et non confundas me ab expectatione mea. Ne confundi me permittas, aut frustrari spe in te mea.

VER. 117. *Adjura me et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper. Ab inimicorum insidiis salvabor.*

VER. 118. *Sprevisti omnes discedentes a justificationibus tuis, quia iniusta cogitatio eorum. Tantquam inutiles neglexisti et repulisti eos. Recedunt autem a Dei lege, qui, quæ iniqua sunt cogitant.*

VER. 119. *Transgressores reputavi omnes peccatores terræ : ideo dilexi testimonia tua. Quisquis deliquerit, judicio meo, legis tuæ transgressor efficitur. Atque ideo legem ego tuam dilexi, ne simili modo transgressor existimarer. Terre autem peccatores dixit, quia de terra sunt, vel quia in terra peccant.*

VER. 120. *Confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui. Dum judicia tua, inquit, lego, in animo quidem timore corripior : ipsum*

tamen corpus hujuscemodi timore non castigatur. Tu igitur consige et ipsum corpus hoc timore, ita ut ad immoderata desideria, aut ad minus honesta opera, amplius non feratur.

VERS. 121. Feci judicium et justitiam: non tradas me calumniantibus me. Justum, inquit, Judicium feci. Me igitur, quod justum est, judicantem ne tradas, queso, iis, qui injuste mihi insidiantur. Nec dominantur me iniqui homines, cum ego aequa et justa semper rectatus sim. (Pictio autem Graeca, ἀδικοῦσι, non tam calumniantes quam injuriam se in justitiam facientes significat.)

VERS. 122. Suscipe servum tuum in bonum: non calumnientur me superbi. Longanimis esto servo tuo pro bono, ita ut per sinceram pœnitentiam supervenientes peccati sordes possit abluere, nec superbi, hoc est, nec legis contemptores calumnientur me, quasi fato quopiam, et non delicto meo in calamitatem hujusmodi inciderim. Vel: Non calumnientur me, ut temere pœnitentem aut tanquam frusta sperantem ullam salutem.

VERS. 123. Oculi mei defecerunt in saluare tuum, et in eloquium justitiae tuæ. Animæ, inquit, meæ oculi non mediocriter debilitati sunt, dum ad salutem illam assidue aspiciunt, quæ ex te pendet: et ad promissionem justitiae tuæ.

VERS. 124. Fac cum servo tuo, Domine, secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me. Fac misericordiam tuam in servum tuum, tanquam misericors. Vel: Fac beneficium in misericordia tua: et misertus mei, doce me justificationes tuas.

VERS. 125. Servus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut cognoscam testimonia tua. Et si intellectum mihi præstiteris, cognoscam ea.

VERS. 126. Tempus faciendi Domino: dissipaverunt legem tuam. Tempus est tibi Domino faciendi, scilicet ultiōnem, cum iniqui legem tuam spreverint et destruxerint.

VERS. 127. Propterea dilexi mandata tua, super aurum et topazion. Quia illi legem tuam dissipaverunt, ego idcirco eam magis dilexi, quam aurum aut pretiosos lapides, aut omnes denique divitias.

VERS. 128. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar. Non ad hoc tantum, aut ad illud mandatum, sed ad omnia mandata tua: quod majoris perfectionis signum est. Ad id vero dirigebar, ut tibi inservirem, utque tibi parere, qui mandata ea observari jusseras, cum illi contra te ad iram excitarent.

Omnem viam injustam odio habui. Qui mandata Dei diligit, omne vitium odit, veluti eis contrarium. Neque enim inter se convenient vitium et virtus, lux et tenebrae, ægritudo et sanitas.

VERS. 129. Mirabilia testimonia tua, ideo perscrutata est ea anima mea. Mirabilia sunt: quia et omne virtutis genus docent, et omne vitium arcent.

Α ψυχήν. Ούκ εἶχα δὲ τὸ σῶμα τῷ τοιούτῳ φύσει συστελλόμενον· καθῆλωσον οὖν καὶ αὐτὸν, πρὸς τὸ μὴ μετακινεῖσθαι εἰς ἀτάκτους δρυμᾶς καὶ πράξεις ἀτόπους.

Ἐποίησα κρίμα καὶ δικαιοσύνην· μὴ παρεδώς με τοῖς ἀδικοῦσι με. Ἐποίησα κρίσιν δικαίαν· τοῦτο γάρ εἰπεν ἐκ παραλήγου. Διδ μὴ παρεδὼς με, δίκαια κρίνοντα, τοῖς ἀδίκως ἐπιθύμουεις, μηδὲ κατακριειστάσιν τοῦ ἁγνόμου οἱ παράνομοι.

Ἐκδέξαι τὸν δοῦλόν σου εἰς αριθμὸν· μὴ συκοφαντησάτωσάν με υπερήφανοι. Μακροθύμησον τῷ δούλῳ σου ὑπὲρ ἀγαθοῦ, ὡστε διὰ μετανοίας εἰλικρινοῦς ἀπολούσας θὺλαν ἐπιγενόμενόν μοι μολυσμὸν τῆς ἀμαρτίας, μὴ συκοφαντησάτωσάν με υπερήφωνοι, τουτέστιν, ὑπερόπται τοῦ νόμου, ὡς καθ' εἰμαρμένην πειρασμοῖς ταλαιπωρούμενον, καὶ οὐ διὰ τὴν πλημμεληθεῖσαν ἀμαρτίαν· ή ως; εἰκῇ μεταμελόμενον· η ως μάτην ἐλπίζειντα σωτηρίαν.

Οἱ δύθαλμοι μου ἔξελιπον εἰς τὸ σωτήριόν σου, καὶ εἰς τὸ λόγιον τῆς δικαιοσύνης σου. Ἐξελύθησαν, ἵτονται σοι ὄρθαλμοι τῆς φυῆς μου, εἰς τὴν παρὰ σοῦ σωτηρίαν ἀτενίζοντες, καὶ εἰς τὴν ἐπαγγελίαν τῆς δικαιοσύνης σου.

Ποίησον μετὰ τοῦ δούλου σου κατὰ τὸ ἔλεος σου, καὶ τὰ δικαιώματά σου δίδαξό με. Ποτῆσον εἰς τὸν δοῦλόν σου ἔλεος, ως ἐλεήμων· ή, Ποτήσον εὐποίαν ἐν τῷ ἔλει σου, καὶ ἐλεήσας με, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.

Δοῦλός σού εἰρι ἐτώ, συνέτισόν με, καὶ τρώρισόν με τὰ μαρτύρια σου. Καὶ εἰ συνετέσεις με, γνώσομαι ταῦτα.

Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ · διεσκέδασα τὸν νόμορ σου. Καιρὸς σοι τῷ Κυρίῳ τοῦ ποιῆσαι, ἐκδίκησον δηλονότι. Κατέλυσαν, ήθίτησαν τὸν νόμον σου οἱ παράνομοι.

Διὰ τοῦτο ἡγάπησα τὰς ἐντολάς σου ὑπέρ χρυσῶν καὶ τοξάλιον. Διότι διεσκέδασαν αὐτὸν ἐκεῖνοι· ἐγὼ μᾶλλον ἡγάπησα τούτους, ὑπέρ χρυσῶν καὶ λίθων τέμιον, ὑπέρ πλούτου πολύν.

D Διὰ τοῦτο πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σου κατωθούμην. Οὐ πρὸς ταύτην ἡ ἐκείνη, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν· τοῦτο γάρ τελεισθητος. Ἰθυνόμην δὲ πρὸς πάσας, ἵνα αὐτὸς θεραπεύω σε, τὸν ἐντειλάμενον ταύτας, ἐκείνων παροργιζόντων.

Πάσταρ ἔδειρ ἀδικορ ἀμισησα. Ό γάρ τὰς ἐντολὰς ἀγαπῶν τοῦ Θεοῦ μισεῖ πᾶσαν κακίν, ὡς ἀντικειμένην αὐταῖς. Ἀσύμβατα γάρ ἀρετὴ καὶ κακία, φῶς καὶ σκότος, ὑγεία καὶ νόσος;

Θυμαστὰ τὰ μαρτύρια σου, διὰ τοῦτο ἐξηρεύησεν αὐτὰ ἡ ψυχή μου. Θυμαστὰ, πεῦ εἶδος ἀρετῆς παιδεύοντα, πᾶσαν κακίαν ἐλεύθοντα. Διὰ

τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἡρεύνησεν, ἀλλ' ἐξηρεύνησεν αὐτὰ
ἡ ψυχὴ μου δῆλη ἀκριβεῖα.

**Ἡ δήλωσις τὸν λόγον σου φωτεινή, καὶ συντετεῖ
τηγάλιον.** Καὶ αὐτοὺς τοὺς νηπίους; τῇ ἡλικίᾳ, μήτι
γε τοὺς ἄνδρας; ή τοὺς νηπίους ταῖς φρεσὶν; ή τοὺς
ἔξι ἑθνῶν πιστεύσαντας ὡς ἀρτιπαγεῖς εἰς θεογνω-
σίαν· ή ἀπλῶς τὸν νέον λαόν.

Τὸ στόμα μου ἡροικά, καὶ εἰλκυστι πρεῦμα,
διετὰ τὰς ἔργοις σου ἐπεπόθουν. Τὸ στόμα τῆς
ψυχῆς μου, δὲ στοινὸν ἡ διάνοια. Κλείσας τοῦτο τοὺς
πονηροὺς λογισμοὺς, ἡνοικαί αὐτὸν τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ
εἰλκυστι πνεῦμα συνέσεως, χάρισμα σοφίας. Τὸ δὲ
Ἐπεπόθουν, καὶ Ἐξηρεύνησε, καὶ Ἐπήλξισα,
καὶ τὰ τοιαῦτα ἐμραντικά ἔστιν ἐπιτάσσως.

**Ἐπιβλέψον ἐπ' ἐμό, καὶ διέλεσόν με κατὰ τὸ
κρίμα τῶν ἀγαπώντων τὸ δρομά σου.** Ἄει ἐλέους
Θεοῦ πᾶς ἀνθρώπος δίεται· ἐπιβλέψον ἐπ' ἐμό^B
πειράζόμενον κατὰ τὸ κρίμα δὲ, ἡτοι κατὰ τὸν
δρόν δι θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσι σε, κρίνας ἐλεεῖν αὐτοὺς,
καὶ μᾶλλον ἐν πεισμοῖς δυτας, καὶ βοηθεῖν.

**Τὰ διαδηματά μου κατεύθυνος κατὰ τὸ λόγιόν
σου, καὶ μὴ κατακυριευσάτω μου χάσα ἀρρυτα.**
Τὴν ἴδην τοῦ βίου κατεύθυνον κατὰ τὸν νόμον σου,
καὶ μὴ καταδουλωσάτω με πᾶσα ἀνομία, ὥστε ποιῆ-
σαι αὐτήν. **Πᾶς γάρ, φησίν, δι ποιῶ τὴν ἀμαρτλαρ**
δοῦλός ἔστι τῆς ἀμαρτλας. **Ἡ δινομος ἀνθρώπος,**
ὥστε λαβεῖν ὑποχείριον· πᾶσα ἀνομία, οὐταν εἴη,
τουτέστι μηδεμία.

**Αὐτρωσού με ἀπὸ συκοφαντεῖς ἀνθρώπων, καὶ
γυναῖκας ἀντολάδες σου.** Ἰνα μήτε ἐκεῖνοι ἐμὲ συκο-
φαντήσωσι, μήτε ἐγώ αὐτούς· βλρὺν γάρ η συκοφαν-
τίζ, ἀπόγνωσιν πολλάκις ἐμποιοῦτα τῆς διώσεων
προνοίας τοὺς μηκροψυχοτέρους. **Ἄμοιδήν δὲ τῆς**
**ἐλευθερίας ὑποσχενται τὴν φυλακὴν τῶν ἐντο-
λῶν.** **Ἡ καὶ ἑτέρως, Λύτρωσαι με,** καὶ φύλαξε με
ἐνοχλούμενον ὑπ' αὐτῆς, εἰωθυίας ἐμποδίζειν εἰς
τοῦτο.

**Τὸ πρόσωπόν σου ἀπίγανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν
σου, καὶ δίδυξόν με τὰ δικαιώματά σου.** Τὴν
ἐπωπεικήν σου δύναμιν ἀπίφανό μοι, τουτέστιν, ἐπί-
βλεψον ἐπ' ἐμό· περὶ δὲ τοῦ ἐξηντατορίας εἰρηται ἀνω.
Ἡ καὶ ἄλλως· πρόσωπον τοῦ Πατέρος δι Υἱός· Ο
ἴωρακώς γάρ, φησίν, ἐμὲ δέρακε τὸν Πατέρα·
ἐπεὶ καὶ χαρακτήρ αὐτοῦ λέγεται. Δυσωπεῖ τοινυ
ἐμφανίσαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τεσσαρωμένον, οὗτος
ἐννανθρωπήσας μέλλει, καὶ διδάξας αὐτὸν τὰ δικαιώ-
ματα τοῦ Εὐαγγελίου, δόποια ταῦτα μέλλει νομοθε-

A Et idecirco anima mea non simpliciter, aut vulgariter quodam modo ea scrutata est, sed perscrutata, summa nimisrum cum diligentia atque exquisitione.

VERS. 130. Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis. Vel ipsis aetate parvulis needum etiam viris; vel mente atque intellectu parvulis, vel ipsis etiam uidelibus, qui ex gentibus crediderunt, veluti nuperrime Deo adjunctis, vel simpliciter, novo populo Christiano (qui parvuli nomen merito habet, propter voluntariam humilitatem).

B **Tὸ στόμα μου ἡροικά, καὶ εἰλκυστι πρεῦμα,**
διετὰ τὰς ἔργοις σου ἐπεπόθουν. Τὸ στόμα τῆς
ψυχῆς μου, δὲ στοινὸν ἡ διάνοια. Κλείσας τοῦτο τοὺς
πονηροὺς λογισμούς, ἡνοικαί αὐτὸν τοὺς ἀγαθούς, καὶ
εἰλκυστι πνεῦμα συνέσεως, χάρισμα σοφίας. Τὸ δὲ
Ἐπεπόθουν, καὶ Ἐξηρεύνησε, καὶ Ἐπήλξισα,
καὶ τὰ τοιαῦτα ἐμραντικά ἔστιν ἐπιτάσσως.

VERS. 131. Os meum aperui, et altraxi spiritum.
quia mandata tua desiderabam. **Os,** inquam, anima
mea meæ, hoc est, mentem meam, hanc etenim
mentem pravis cogitationibus claudens, et
bonis aperiens, prudentiæ spiritum et sapientiæ
gratiam altraxi. Verba autem illa: *Desiderabam,*
Perscrutatus sum, Supersperavi, et alia hujusmodi,
vehementiorem animi intentionem demonstrant.

C **Vers. 132. Respice in me et miserere mei, secundum
judicium diligentium nomen tuum.** Quilibet homo miseris cordia Dei assidue indiget. Respice igitur in me temptationibus afflictum. Secundum judicium vero, hoc est, iuxta determinationem, quam posuisti diligentibus te, judicans te eorum misertum iri, atque auxiliaturum eis, et praesertim iis, qui in temptationibus forent.

D **Vers. 133. Gressus meos dirige secundum elo-
quium tuum, et non dominetur mei omnis iniquitas.** Viam, inquit, vitæ meæ secundum legem tuam direxi. Non dominabitur igitur mei iniquitas, ita ut faciam eam. **Omnis enim, qui facit peccatum,**
servus est peccati^a. **Vel, iniquitatem dixit pro**
iniquo homine, rogans ut iniqui homines sui non
dominentur. **Omnem etiam injustitiam dixit, quæ-
cunque scilicet ea fuerit, pro nulla injustitia.**

**Vers. 134. Redime me a calunnia hominum, et
custodiā mandata tua.** Ne aut illi me calumnientur, aut ego illos. Gravissimum enim quid est calunnia, et desperationem persæpe in eos immittit, qui pusillanimes sunt, atque in divina sapientia parum considerunt. Pollicetur autem beatus David divina se observaturum mandata in retributionem, atque in præmium præstite sibi a Deo libertatis. **Vel:** Redime me et custodi, ne perturber a calunniis, quæ mihi expenunero impedimenta solent prestare.

**Vers. 135. Faciem tuam ostende super servum
tuum; doce me justificationes tuas.** Ostende mihi, inquit, illam potentiam tuam, quam in prospicie-
do habes et custodiendo creaturam tuam, hoc est,
Respice in me. **Vel aliter, facies Patris est Filius:**
Qui vidit, inquit, me, vidit et Patrem^b; unde et
Patris character Filius dicitur^c. Rogat igitur Propheta incarnandum Filium sibi ostendi, qualis
nimisrum futurus sit, et tradendas similiter Evan-
gelii justificationes edoceri. **Vel ex persona novi**

^a Joan. viii, 36. ^b Joan. xiv, 9. ^c Hebr. 1, 3.

populi ad Deum supplicat, petens mitti sibi hunc Filium, et doceri se ab eo justifications legis.

Vers. 136. *Decursus aquarum subierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* Per aquarum decursus, charadras et valles intelligit, ac loca concava, per quae aquae fluere solent. Oculi, inquit, mei lacrymando concavi effecti sunt, charadraque ac vallis ejusdam speciem subierunt; vel contabuerunt lacrymarum copia, quam ideo emisi, quis transgressores non custodierunt legem tuam: tota etenim nocte miseriam ego illorum deflebam. Intelligi etiam possunt haec verba, ut pertineant ad Judæos, qui iniuste agentes Christum super eos, tanquam super cognatos, ac ejusdem generis

Vers. 137. *Justus es, Domine, et recta judicia tua.* Hoc assidue cogitare, dicere, credere et consideri optimum est.

Vers. 138. *Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam valde.* Mandasti ea valde, justitiam nimirum et veritatem. Vel, mandasti ea testimonia observari, ut valde justa, et valde vera. Lex etenim tua, quod justum est, omnibus retribuit, tam iis qui recte agunt, quam iis qui non recte; et verax etiam est in promissionibus suis.

Vers. 139. *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliiti sunt verba tua inimici mei.* Zelus quo propter te accendor, quod ab eis spernaris; vel justa ira, qua pro te commoveor, quod mandatorum tuorum obliiti sunt, quodque a veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum, mihi infensi sunt.

Vers. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dixit illud.* Purissima, inquit, alique immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum atque igne examinatum. Similem sententiam habuimus in psalmo undecimo, ibi: *Eloquia Domini, eloquia casta, argenteum ignitum* (eadem enim dictio utrobique est in Graeca lectione, quae et ignitum significat, et igne examinatum). Hoc vero eloquium seu mandatum tuum is solus diligit, qui servus tuus est, qui tibi servit, te colit et cum timore veneratur.

Vers. 141. *Adolescentulus sum ego et contemptus, et justificationes tuas non sum oblitus.* Juxta historiam beatus David adolescentior erat inter ceteros fratres, et propter staturæ exilitatem fuit etiam contemptus a patre, quando Samuel propheta uncturus eum in regem, advenit. Fuit etiam junior ipso Saul et neglectus ab eo, cum persecutiones ab eo varias sustineret: verumtamen hic junior et negligens supra hos omnes, divinorum mandatorum caninit. Possimus etiam intelligere haec verba, ut prolatæ sint ex persona novi populi, qui contemptus quidecum et neglectus fuit ab antiquo Judæorum lexit atque observavit.

Vers. 142. *Justitia tua, justitia in sæculum.* Divina justitia proprie ac vere est et dicitur justitia; quemcunque enim Deus justificaverit, is juste atque in æternum justificatur: hominum vero justitia huiusmodi non est, sed temporalis et persæpe fallitur.

A τῆσαι. Ἡ καὶ προσώπῳ τοῦ νέου λαοῦ ποιεῖται τὴν δίησιν, ἵκετεύων ἀπόστελλεις αὐτῷ τούτον, καὶ διδάξεις τὰ εὐαγγελικὰ δικαιώματα.

Διεξόδους ὑδάτων κατέδυσαν οἱ ὄφθαλμοι μου, ἐπειδὲ οὐκ ἐψύλαξαν τὸν νόμον σου. Διέξοδος ὑδάτων αἱ χαράδραι καὶ τὰ κοιλώματα· φησὶν οὖν, διτὶ Κοιλώματα ἐκοιλάνθησαν οἱ ὄφθαλμοι μου δακρύντες, ἤγουν ἐτάχησαν, πλήθος δακρύνων ἀπειδέργοντες, διτὶ οὐκ ἐψύλαξαν τὸν νόμον σου οἱ παρανομοῦντες· πανδόχιον γάρ ἀπεκλαιδύμην τοὺς ἀθλίους. Νοεῖται δὲ τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ιουδαίων, οἱ παρανομοῦντες ἀνεῖλον τὸν Χριστόν· ἐξάρπεις γάρ αὐτοὺς ὡς ἀμογενεῖς.

Interemerunt; lacrymatus enim est Dominus super homines.

B Δικαιος εἰ, Κύριε, καὶ σύνθεις αἱ κρίσεις σου· Τοῦτο καὶ νοέν, καὶ λέγειν ἀλι καλδν, καὶ πιστεύειν, καὶ δρολογεῖν.

Ἐνετείλω δικαιοσύνην τὰ μαρτύρια σου, καὶ ἀλήθευσαν σφόδρα. Ἐνετείλω αὐτὰ, δικαιοσύνην αὐτόχρημα, καὶ ἀλήθειαν πάνυ. Ἡ, ἐνετείλω αὐτὰ, δίκαια καὶ ἀληθῆ πάνυ. Ὁ νόμος σου γάρ δικαίως ἀμειβεῖται καὶ τὸν κατορθοῦντα, καὶ τὸν σφαλλόμενον, καὶ ἀληθεύει ταῖς ἐπαγγελίαις.

'Εξέτηξε με δὲ ζῆλος σου, διτὶ ἐπειδόμοντο τῶν λόγων σου οἱ ἔχθροι μου. Ὁ νπέρ σου ζῆλος καταφρονούμενον· ἢ νπέρ σου δίκαια δργή· διότι ἐπελάθοντο τῶν ἐντολῶν σου, οἱ διὰ τοῦτο ἔχθροι μου ἀποστάντες τῆς μελέτης αὐτῶν.

C Πεπυρωμένορ τὸ λόγον σου σφόδρα, καὶ δοῦλος σου ἡγάπησεν αὐτό. Καθαρύτατος, δμεμπτος· δ νόμος σου· τοιοῦτον γάρ τὸ πεπυρωμένον χριστὸν. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ια' φαλμῷ· Τὸ λόγον Κυρίου ἀγρά, ἀργύριον πεπυρωμένορ· καὶ τγάπησεν αὐτὸν μόνος δοῦλος σου, εἰ τις ἔστι θεράπων σου, εἰ τις μετὰ φύσου λατρεύει.

D Νεώτερός είμι δγώ καὶ ἔξουδενωμένος, τὰ δικαιώματά σου ἐπελαθόμην. Καθ' ιστορίαν δὲ Δασιδεντού τοιοῦτον ἀδελφῶν, καὶ ἔξουδενωμένος παρὰ τοῦ πατρὸς διὰ τὴν βραχύτητα τῆς τλικίας, ὅτε δὲ Σαμουῆλ παρεγένετο χρίσων αὐτὸν εἰς βασιλέα. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Σαούλ νεώτερος ἦν, καὶ ἔξουδενούτο περ' αὐτοῦ, καὶ ἐδιώκετο· καὶ δύως ὑπέρ πάντας τούτως ἐμημόνευε τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Νοεῖται δὲ δὲ λόγος· καὶ προσώπῳ τοῦ νέου λαοῦ, ἔξουδενωμένου μὲν ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ, τὸν δὲ νόμον ὑπέρ ἐκείνον καὶ νοοῦντος καὶ φυλάσσοντος.

populo, et tamei supra eum divinam legem intel-

'Η δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰώνα. Δικαιοσύνη αἰώνιος, δικαιοσύνη κυρίως· δν γάρ ἀν δικαιοῖς, αἰώνιος καὶ δικαίως δικαιοῖς· ἡ δὲ τὸν ἀνθρώπων οὐ τοιαύτη, πρόσκαριός τε οὖσα καὶ σχετικόν τα πολλά.

Καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια. Αὐτόχρημα ἀλήθεια· Αἱ φύδραι ἀληθεύων ἐν πᾶσι. Νοεῖται δὲ ἀλήθεια καὶ τῇ ὅρθῃσι, κατὰ τὸ, Δίκαιος εἰ, Κύριος, καὶ εὐθεῖς αἱ χρίσεις σου. Εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ιερῷ ψαλμῷ· Τὰ κρίματα τοῦ Κυρίου ἀληθινά, δεδικαιώμέντα ἔχει τὸ αὐτό.

Θλίψεις καὶ ἀράγκαι εὑροσύνη με. αἱ ἀγροταλαὶ σου μελέτη μουν. Ἐν ταῖς θλίψεσιν αἱ ἀγροταλαὶ σου μελέτη μου ἦσαν, παρηγοροῦσαι, καὶ τὸ ἄλγος ἐπικουφίζουσαι.

Δικαιοσύνη τὰ μαρτύρια σου εἰς τὸν αἰώνα. Δικαιοσύνη αἰώνιος, ὡς πρεσβύτεραι· ἐνδιατέλει γάρ τῇ ὑμνολογίᾳ τοῦ νόμου.

Συνέτισόν με, καὶ ζήσομαι. Καὶ ζήσομαι διντας· οἱ γάρ μή συνετισθέντες οὐκ διντας ζῶσιν, ὡς φαύλως ζῶντες.

prudentiam mihi dederis, vivam et vere vivam. eorum enim vita inanis est.

Ἐκέκραξα ἐτὸν δικαιόματό σου ἐκέντησον, Κύριε, τὰ δικαιώματά σου ἐκέντησον. Ἐν τῷ θλιβεσθαντι με ἐκέκραξα πρὸς σέ· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν δικαιόματί σου ἐκέντησον, εἰ ἐπάκουσεις μου.

Ἐκέκραξα δοι, σῶσόν με, καὶ φυλάξω τὰ μαρτύρια σου. Τὸ αὐτὸν λέγει καὶ νῦν, ἐπιτελών τὴν δέσιν, καὶ βεβαιῶν τὴν ὑπόσχεσιν. Σῶσόν με κινδυνεύοντα.

Προέφθασα ἐτὸν ἀντρίq, καὶ ἐκέκραξα, εἰς τοὺς λόγους σου ἐκτίλπισα. Προέλαθον τὸν δρθρὸν, ἐν ἀντρὶ τῆς νυκτὸς· μήπω τῆς ὥρας ἐπιστάσης, καθ' ἣν ἀντιστανται οἱ ἀνθρώποι· καὶ ἐκέκραξα πρὸς σέ· εἰς τοὺς λόγους σου τεθάρρηχα, εὐς ἐνήχησάς μοι διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Κεκρέξεται πρός με, καὶ ἐπάκουσμοι αὐτοῦ.

Προέφθασαν οἱ ὄφθαλμοι μου πρὸς δρθρον, τοῦ μελετῆρ τὰ λόγια σου. Προέλαθον οἱ ὄφθαλμοι μου τὴν ἡμέραν πρὸς καιρὸν δρθρον, ὥστε μελετῆρ τὸν νόμον σου. Ἐν ἀντρὶ μὲν γάρ προσηγόρευτο· κατὰ τὸν δρθρὸν δὲ ἐμελέτα τὸν νόμον.

Τῆς φωνῆς μου ἀκουσον, Κύριος, κατὰ τὸ ἔλεος σου. Ἐν τῷ ἔλεει σου, ὡς ἐλεήμων.

Κατὰ τὸν κρίμα σου ζῆσόν με. Κατὰ τὸν νόμον σου ζῆσην ποιήσον, ἐννόμως βιωῦν.

Προστήγησαν οἱ καταδιώκοτές με ἀντρίq, ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου σου ἀμαρτύρησαν. Όσον γάρ τῇ ἀνομίᾳ ἐγγίζουσι, τοσοῦτον μαρτύρουσιν ἀπὸ τοῦ νόμου. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων ἀνομίαν γράφουσιν, ὡς νοεῖσθαι διτὶ Προσεπέλασάν μοι ἀνομίαν· ἐγγύς μου ἡγαγον τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, παρ' ὅλιγον ἀθήρευσάν με, ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου σου ἀμαρτύρησαν, τοιαῦτα σκαιωροῦντες.

Et lex tua veritas. Léx tua idem fere est, quod veritas, cum in omnibus vera dicat. Vel veritatem dixit, pro rectitudine, juxta illud: *Justus es, Domine, et recta iudicia tua.* De hoc etiam dictum est in psalmo xviii, ibi: *Judicia Domini vera simul et justificata.*

VERS. 143. Tribulationes et angustiae invenerunt me: mandata tua meditatio mea est. Inter tot calamitates meas illud mihi unicum fuit solamen, quo dolorem levabam, quod in mandatis tuis assiduus meditabar.

VERS. 144. Justitia testimonia tua in saeculum. Hoc est, *Justitia æterna, ut prædictum.*

B Intellexum da mihi, et vivam. (Græca dictio, συνέτισον, non solum significat intellectum da, sed etiam prudentem facito.) Si igitur intellectum ei Nam qui prudentes non sunt, vere non vivunt.

VERS. 145. Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas exquiram. Dum tribularer, inquit, clamavi ad te; nec simpliciter, sed in toto corde meo, ideo exaudi me, nam si exaudieris, justificationes tuas perquiram.

VERS. 146. Clamavi ad te, salvum me fac, et custodiā mandata tua. Eamdem repetit sententiam, preces suas magis intendens, et promissionem confirmari cupiens. Salvum autem fac me, periclitante scilicet.

VERS. 147. Praeveni ante tempus, et clamavi, quia in verba tua supersperavi. Praeveni, inquit, diluculum, in ipsa etiam intempesta nocte, cum tempus adhuc non esset quo exsurgere homines solent: et clamavi ad te confidens in verbis tuis, quæ per sanctum mihi Spiritum manifestasti. *Clamabis enim, inquit, ad me, et ego exaudiācūm* ²⁷.

VERS. 148. Praevenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua. Ipsum etiam diem præoccupaverunt oculi mei, diluculi nimis tempore; atque hoc ut legem tuam meditarer. Orabat autem beatus David ante tempus, hoc est, ante diluculum. In ipso vero diluculo meditationibus atque contemplationibus vacabat,

VERS. 149. Vocem meam audi, Domine, secundum misericordiam tuam. In tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

Secundum iudicium tuum vivifica me. Secundum legem tuam fac, ut vivam, atque ut legitime vivam.

VERS. 150. Appropinquaverunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longe facili sunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tanto magis a lege tua se elongant. In quibusdam vero exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptum est, ut sit sensus, quod Persequentes me appropinquaverunt iniquitatem-mihi, hoc est, iniquitatem suam prope me adduxerunt, ac pene comprehendenderunt me. Ilujusmodi vero homines tam prava operantes longe facti sunt a lege tua.

²⁷ Psal. xc, 15.

populi ad Deum supplicat, petens mitti sibi hunc Filium, et doceri se ab eo justificationes legis.

VERS. 136. *Decursus aquarum subierunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Per aquarum decursus, charadras et valles intelligit, ac loca concava, per quae aquæ fluere solent. Oculi, inquit, mei lacrymando concavi effecti sunt, charadræque ac vallis cuiusdam speciem subierunt; vel contabuerunt lacrymarum copia, quam ideo emisi, quia transgressores non custodierunt legem tuam: tota etenim nocte miseriam ego illorum deflebam. Intelligi etiam possunt haec verba, ut pertineant ad Judeos, qui inique agentes Christum eos, tanquam super cognatos, ac ejusdem generis homines.*

VERS. 137. *Justus es, Domine, et recta judicia tua. Hoc assidue cogitare, dicere, credere et consideri optimum est.*

VERS. 138. *Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam valde. Mandasti ea valde, justitiam nimirum et veritatem. Vel, mandasti ea testimonia observari, ut valde justa, et valde vera. Lex etenim tua, quod justum est, omnibus retribuit, tam iis qui recte agunt, quam lis qui non recte; et verax etiam est in promissionibus suis.*

VERS. 139. *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliiti sunt verba tua inimici mei. Zelus quo propter te accendor, quod ab eis spernaris; vel justa ira, qua pro te commoveor, quod mandatorum tuorum obliiti sunt, quodque a veteri meditatione sua recesserunt inimici illi mei, qui ob ardorem animi in te meum, mihi infensi sunt.*

VERS. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud. Purissima, inquit, atque immaculata est lex tua, quasi aurum quoddam ignitum atque igne examinatum. Similem sententiam habuimus in psalmo undecimo, ibi: Eloquia Domini, eloquia casta, argentum ignitum (eadem enim dictio utroque est in Graeca lectione, quæ et ignitum significat, et igne examinatum). Hoc vero eloquium seu mandatum tuum is solus diligit, qui servus tuus est, qui tibi servit, te colit et cum timore veneratur.*

VERS. 141. *Adolescentulus sum ego et contemptus, et justificationes tuas non sum oblitus. Juxta historiam beatus David adolescentior erat inter ceteros fratres, et propter statuæ exilitatem fuit etiam contemptus a patre, quando Samuel propheta uncturus eum in regem, advenit. Fuit etiam junior ipso Saul et neglectus ab eo, cum persecutiones ab eo varias sustineret: verumtamen hic junior et neglectus supra hos omnes, divinorum mandatorum canit. Possimus etiam intelligere haec verba, ut prolata sint ex persona novi populi, qui contemptus quidem et neglectus fuit ab antiquo Iudeorum lexit atque observavit.*

VERS. 142. *Justitia tua, justitia in sæculum. Divina justitia proprie ac vere est et dicitur justitia; quemcunque enim Deus justificaverit, is juste atque in æternum justificatur: hominum vero justitia huiusmodi non est, sed temporalis et persæpe falsa.*

A τῆσαι. "Η καὶ προσώπῳ τοῦ νέου λαοῦ ποιεῖται ἡδύ δέστιν, ἵκετεύων ἀποστεῖλαι αὐτῷ τοῦτον, καὶ διδάξει τὰ εὐαγγελία: καὶ δικαιώματα.

Διεξόδους ὁ διάτονος κατέβασαν οἱ ὄφθαλμοι μου, ἐπει οὐκ ἔφυλαξαν τὸν τόμον σου. Διέξοδοι διάτονος αἱ χαράδραι καὶ τὰ κοιλώματα· φησίν οὖν, δις: Κοιλώματα ἐκοιλάνθησαν οἱ ὄφθαλμοι μου διαχρύντες, ἤγουν ἐτάκησαν, πλήθος δακρύων ἀπεθέστες, διότι οὐκ ἔφυλαξαν τὸν νόμον σου οἱ παρανομοῦντες· παννύχιον γάρ ἀπεκλαιόμηντος ἀθλίους. Νοεῖται δὲ τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ιουδαίων, οἱ παρανομοῦντες ἀνεῖλον τὸν Χριστόν· ἐξάκρυς γάρ αὐτοὺς, ὡς ἀμογενεῖς.

Interemerunt; lacrymatus enim est Dominus super homines.

B Δίκαιος εἰ, Κύριε, καὶ εὐθεῖας αἱ κρίσεις σου· Τοῦτο καὶ νοεῖν, καὶ λέγειν δεῖ καλὸν, καὶ πιστεύειν, καὶ διολογεῖν.

Ἐρετεῖλλα δικαιοσύνην τὰ μαρτύρια σου, καὶ διηθεῖσαν σφόδρα. Ἐνετείλω αὐτὰ, δικαιοσύνην αὐτόχρημα, καὶ ἀλήθειαν πάνυ. "Η, ἐνετείλω αὐτὰ, δίκαια καὶ ἀληθὴ πάνυ. Ὁ νόμος σου γάρ διεκτίνει διεβεῖται καὶ τὸν κατορθοῦντα, καὶ τὸν σφαλλόμενον, καὶ ἀληθεύει ταῖς ἐπαγγελίαις.

'Εξέτηξε με δὲ ζῆλός σου, διεπειλάθοντο τῶν λόγων σου οἱ ἔχθροι μου. Ὁ ὑπὲρ σου ζῆλος καταφρονούμενος ἢ ὑπὲρ σου δικαίας δργή· διέτε διελάθοντο τῶν ἐντολῶν σου, οἱ διὰ τοῦτο ἔχθροι μου ἀποστάντες τῆς μελέτης αὐτῶν.

Πεκυρωμένος τὸν λόγον σου σφόδρα, καὶ διούλος σου ἡγάπησεν αὐτό. Καθαρώτατος, ὅμεμπτος δὲ νόμος σου· τοιούτον γάρ τὸ πεκυρωμένον χρυσίον. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ια' Φαλμῷ· Τὰ λόγια Κυρίου ἀγρά, ἀργύριον πεκυρωμένος καὶ ἡγάπησεν αὐτὸν μόνος δὲ δούλος σου, εἰ τίς τοις θεράπαιν σου, εἰ τις μετὰ φόδου λατρεύει.

D Νεώτερός εἰμι δέρω καὶ διευδειρωμένος, τὰ δικαιώματά σου ἐπελαθόμην. Καθ' ιστορίαν δὲ Ασανδρίαν νεώτερος ἦν τῶν ἀδελφῶν, καὶ διευδειρωμένος παρὰ τοὺς πατρὸς διὰ τὴν βραχύτητα τῆς τλίκιας, διετὸν Σαμουῆλ παρεγένετο χρίσων αὐτὸν εἰς βασιλέα. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Σοζού νεώτερος ἦν, καὶ διευδειρωμένος παρὰ αὐτοῦ, καὶ ἐδιώκετο· καὶ δυμάς ὑπὲρ πάντας τούτους ἐμνημόνευε τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Νοεῖται δὲ δὲ λόγος καὶ προσώπῳ τοῦ νέου λαοῦ, διευδειρωμένου μὲν ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ, τὸν δὲ νόμον ὑπὲρ ἐκείνον καὶ νοοῦντος καὶ φυλάσσοντος.

ποροῦ, εἰ τamen supra eum divinam legem intel-

'Η δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰώνα. Δικαιοσύνη αἰώνιος, δικαιοσύνη κυρίως· διετὸν γάρ ἀν δικαιοῖς, αἰώνιας καὶ δικαιως δικαιοῖς· ἢ δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐ τοιαύτη, πρόσκαιρός τε οὖσα καὶ τοιαύτη.

Καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια. Αὐτόχρημα ἀλήθεια· Α σφόδρα ἀληθεύων ἐν πᾶσι. Νοεῖται δὲ ἀλήθεια καὶ ἡ δρθῆταις, κατὰ τὸ, Δίκαιος εἰ, Κύριε, καὶ σὺθις αἱ κρίσεις σου. Εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ιερῷ ψαλμῷ· Τὰ κρήματα τοῦ Κυρίου ἀληθινά, δεδικαιωμένα ἔπι τὸ αὐτό.

Θλίψεις καὶ ἀρδήκαι σύνροσάν με· αἱ ὄπρολαῖ σου μελέτη μου. Ἐν ταῖς θλίψεσιν αἱ ἄπολα σου μελέτη μου ἡσαν, παρηγοροῦσαι, καὶ τὸ ἀλγός ἐπικουφίζουσαι.

Δικαιοσύνη τὰ μαρτύριδ σου εἰς τὸν αἰώνα. Δικαιοσύνη αἰώνιος, ὡς προετρηπται· ἐνδιατρίβει γάρ τῇ ὑμνολογίᾳ τοῦ νόμου.

Συνέτισόν με, καὶ ζήσομαι. Καὶ ζήσομαι διτεῖς· οἱ γάρ μὴ συνετισθέντες οὐκ ὀντεις ζῶσιν, ὡς φαύλως ζῶντες. **πρudentiam mihi dederis, vivam et vere vivam.** Εορυμ εἰναι vita inanis est.

'Ἐκέραξα ἐν δῃ καρδὶ μου, ἐπάκουοσάν μου, Κύριε, τὰ δικαιώματά σου ἐκζητησώ. 'Ἐν τῷ θλίβεσθαι με ἐκέραξα πρὸς σέ· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν δῃ καρδὶ μου· διὰ τοῦτο ἐπάκουοσάν μου· τὰ δικαιώματά σου ἐκζητησώ, εἰ ἐπακούσεις μου.

'Ἐκέραξά σοι, σῶσόν με, καὶ φυλάξω τὰ μαρτύριδ σου. Τὸ αὐτὸν λέγει καὶ νῦν, ἐπιτεινών τὴν δέησιν, καὶ βεβαιῶν τὴν ὑπόσχεσιν. Σῶσόν με κινδυνεύοντα.

Προέφθασα ἐν ἀρρέ, καὶ ἐκέραξα, εἰς τοὺς λόγους σου ἐπειλπίσα. Προέλαβον τὸν δρθρον, ἐν ἀρρέᾳ τῆς νυκτὸς· μῆπω τῆς ὥρας ἐπιστάσης, καθ' ἣν ἀνιστάνται οἱ ἀνθρώποι· καὶ ἐκέραξα πρὸς σέ· εἰς τοὺς λόγους σου τεθάρρηκα, εὖς ἐνήχησάς μοι διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Κεκράξεται πρὸς με, καὶ ἐπακούσομαι αὐτοῦ.

Προέφθασαν οἱ δρθαλμοὶ μου πρὸς δρθρον, τοῦ μελετῆρν τὰ λόγια σου. Προέλαβον οἱ δρθαλμοὶ μου τὴν ἡμέραν πρὸς καιρὸν δρθρον, ὅπετε μελετῆν τὸν νόμον σου. 'Ἐν ἀρρέᾳ μὲν γάρ προσηγένετο· κατὰ τὸν δρθρον δὲ ἐμελέτα τὸν νόμον.

Τῆς φωνῆς μου ἀκουσορ, Κύριε, κατὰ τὸ ἔλεος σου. Ἐν τῷ ἐλέει σου, ὡς ἐλεήμων.

Κατὰ τὸ κρῆμά σου ζῆσόν με. Κατὰ τὸν νόμον σου ζῆν ποίησον, ἐννόμως βιοῦν.

Προστίγγισαν οἱ καταδιώκοντές με ἀρομάτα, ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου σου ἀκαρύνθησαν. 'Οσον γάρ τῇ ἀνομίᾳ ἐγγίζουσι, τοσοῦτον μακρύνουσιν ἀπὸ τοῦ νόμου. Τινὲς δὲ τῶν ἀντιγράφων ἀνομίαν γράφουσιν, ὡς νοεῖσθαι ὅτι Προσεπέλασάν μοι ἀνομίαν· ἔγγις μου ἡγαγον τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, παρ' ἐλύγον διθῆρευσάν με, ἀπὸ δὲ τοῦ νόμου σου ἀκαρύνθησαν, τοιαῦτα σκαιωροῦντες.

Εἰ lex tua veritas. Léx tua idem fere est, quod veritas, cum in omnibus vera dicat. Vel veritatem dixit, pro rectitudine, Juxta illud: Justus es, Domine, et recta iudicia tua. De hoc etiam dictum est in psalmo xviii, ibi: **Justitia Domini vera simul et justificata.**

Vers. 143. Tribulationes et angustiae invenerunt me: mandata tua meditatio mea est. Inter tot calamitates meas illud mihi unicum fuit solamen, quo dolorem levabam, quod in mandatis tuis assiduus meditabar.

Vers. 144. Justitia testimonia tua in sæculum. Hoc est, **Justitia æterna, ut prædictum.**

B Intellectum da mihi, et vivam. (Græca dictio, συνέτισον, non solum significat intellectum da, sed etiam prudentem facito.) **Si igitur intellectum et eorum prudentiam mihi dederis, vivam et vere vivam.** Num qui prudentes non sunt, vere non vivunt.

Vers. 145. Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas exquiram. Dum tribulaciones, inquit, clamavi ad te; nec simpliciter, sed in toto corde meo, ideo exaudi me, nam si exaudiveris, justificationes tuas perquiram.

Vers. 146. Clamavi ad te, salvum me fac, et custodiā mandata tua. Eamdem repetit sententiam, preces suas magis intendens, et promissionem confirmari cupiens. **Salvum autem fac me, periclitante scilicet.**

C VERS. 147. Præveni ante tempus, et clamavi, quia in verba tua supersperavi. Præveni, inquit, diluculum, in ipsa etiam intempesta nocte, cum tempus adhuc non esset quo exsurgere homines solent: et clamavi ad te, confidens in verbis tuis, quæ per sanctum mihi Spiritum manifestasti. **Clamat enim, inquit, ad me, et ego exaudiā eum** ²⁷.

D VERS. 148. Prævenerunt oculi mei diluculo, ut meditarer eloquia tua. Ipsum etiam diem præoccupaverunt oculi mei, diluculi nimirum tempore; atque hoc ut legem tuam meditarer. Orabat autem beatus David ante tempus, hoc est, ante diluculum. In ipso vero diluculo meditationibus atque contemplationibus vocabat,

VERS. 149. Vocem meam audi, Domine, secundum misericordiam tuam. In tua scilicet misericordia, ac tanquam misericors.

Secundum iudicium tuum vivifica me. Secundum legem tuam fac, ut vivam, atque ut legitime vivam.

Vers. 150. Appropinquaverunt persequentes me iniquitati, a lege autem tua longe facti sunt. Quanto illi magis iniquitati appropinquant, tanto magis a lege tua se elongant. In quibusdam vero exemplaribus iniquitatem in quarto casu scriptum est, ut sit sensus, quod Persequentes me appropinquaverunt iniquitatem-mili, hoc est, iniquitatem suam prope me adduxerunt, ac pene comprehendenderunt me. Ilujusmodi vero homines tam prava operantes, longe facti sunt a lege tua.

²⁷ Psal. xc, 15.

VERS. 151. *Prope es tu, Domine.* Alibi etiam ait: **A** Prope est Dominus omnibus invocantibus eum ²⁸. Item alibi scriptum est: *Deus appropinquans ego sum, et non Deus a longe* ²⁹, iuxta illud: *Nonne cælum et terram ego implo?* dicit Dominus ³⁰. Et rursus: *Adhuc loquente te dicam, Ecce adsum* ³¹. Appropinquat igitur Deus iis qui, per prosectum et ascensum, ei pariter appropinquant. Peccatores vero elongantur a Deo, de eis enim scriptum est: *Ecce qui se elongaverint a te, peribunt* ³².

Et omnes viæ tuæ veritas. Tuæ omnia vera sunt et firma. Vel omnes providentia tuæ rationes, quibus mundum gubernas, veræ sunt, tanquam providentia tua vera sit providentia. Vel omnia judicia tua vera sunt, tanquam tuta et recta.

VERS. 152. *Initio cognovi ex testimonis tuis, quod in sacerdotum fundasti ea.* A principio, inquit, ex his cognovi, quod æterna illa esse stabilisti. Nam cum ea intelligere inciperem, cognovi, quod fecisti immobilia ea esse, atque incommutabilia, et quod nullus ea aboliturus esset; quod si plura ex his per Evangelium aboleri videntur, revera tamen iuxta interiorum atque reconditum sensum non abolen-tur, sed juxta exteriorem quicundam apparentiam et ipsius litteræ umbram, ut jam declaratum est.

VERS. 153. *Vide humilitatem meam et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.* Vide, inquit, afflictionem meam, et ex hujusmodi me eripe calamitatibus: quia, licet propter legem tuam affligerer, ejus tamen oblitus non sum, nec sustinui iniquum aliquid agere aut odisse insidiatores meos. **C** *Vide humilitatis meæ virtutem, et eripe me, quia legis tuæ oblitus non sum, illius, inquam, legis, quæ humilitatem jubet esse sectandam.*

VERS. 154. *Judica judicium meum, et redime me.* Judicium meum dico, quod cum iis mihi est, qui me oppugnant.

Propter verbum tuum vivifica me. Propter legem tuam, propter quam in mortis periculo constitutus sum, vivifica me a sævissimis hostibus oppressum.

VERS. 155. *Longe a peccatoribus salus, quia justifications tuas non exquisiverunt.* Longe est salus ab inquis. In periculo enim sunt, qui mandata tua contemnunt, verum mihi ea salus prope est. Liberalor etenim ab illorum insidiis, quia mandata tua ego exquisivi. **D** *Vel docentis sermo est, dicens, quod nulli peccatores salvabuntur, tametsi in hac vita fortunati ac felices esse videantur.* *Vel peccatores, a Deo auxilium non consequentur, eo quod illius justifications contempserunt.*

VERS. 156. *Misericordia tuæ multæ, Domine, secundum judicium tuum vivifica me.* Tu valde misericors es. Fac igitur ut in universalis judicio beatam ego vitam vivam, quando boni ac justi in vi-

Ε γῆς εἰ σὺ, Κύριε. Καὶ ἀλλαχοῦ φησιν • *Ἐγ-
γῆς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν.* καὶ ἐν ἑτέρῳ γέγραπται • *Θεὸς ἐγγίζων ἡγώ εἰμι,* καὶ οὐ Θεὸς πόρφυρος, κατὰ τὸ, Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶ Κύριος; καὶ πάλιν • *Ἐτε-
λαλοῦντός σου ἔρω, Ἰδού πάρειμι.* Ἐγγίζει μὲν οὖν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τοῖς ἐγγίζουσιν· οἱ μὲν γάρ δι-
καιοι: ἐγγίζουσιν αὐτῷ διὰ προκοπῆς καὶ ἀνασθά-
σεως· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ μακρύνουσιν ἀπ' αὐτοῦ·
περὶ ὧν εἰρηται· Ἰδού οἱ μακρύροτες ἐαυτοὺς
ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται.

B *Kai πᾶσαι αἱ δόσοι σου ἀλήθεια.* Πάντα τὰ σὲ
ἀληθινά καὶ βέβαια, ή πᾶσαι αἱ πρόνοιαι σου καθ' οὓς
διοικεῖς τὸν κόσμον, ἀληθεῖς, ὡς δικαιαὶ πρόνοιαι·
ή πᾶσαι αἱ κρίσεις σου ἀληθεῖς, ὡς ἀσφαλεῖς καὶ
όρθαι.

*Kat' ἀρχὰς ἔτηντο ἐκ τῶν μαρτυρίων σου, διε-
τος τὸν αἰώνα ἐθεμελιώσας αὐτά.* Ἐν προοιμίοις
ἔγων ἐκ τῶν μαρτυρίων σου, διτι αἰώνιας ἡδρασας
αὐτά. Ἀρέμανος συνιέναι ταῦτα, ἔγων δὲτι αἰώ-
λευτα πεποίκης αὐτά, καὶ οὐδεὶς αὐτὰ καταλύσει.
Ε! γάρ καὶ διοκοῦτι τὰ πλείω καταλυθῆναι παρὰ τοῦ
Εἰαγγελίου, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἐγκεκρυμμένον νοῦν,
ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ σκιᾶδες, ὡς προδιε-
ληπτα..

*Ἴδε τὴν τακτείωσίν μου, καὶ δξελοῦ με, διτι τοῦ
νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην.* *Ἴδε τὴν κακοπά-
θειάν μου, καὶ ἐξελοῦ με τῶν πειρασμῶν, διτι, διὰ
τὸν νόμον σου κακοπάθων, οὐκ ἐπελαθόμην αὐτοῦ,
οὐδὲ ἡνεσχόμην παρανομῆσαι, οὐδὲ μιμήσασθαι τοὺς
ἐπιβούλευοντας. *H.* *Ἴδε τὴν ἐνάρετον τακτείωσίν
μου, καὶ ἐξελοῦ με, διτι τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπελαθό-
μην, τοῦ κελεύοντος ταπεινοφρονεῖν.**

Kτῖον τὴν κρίσιν μου, καὶ λύτρωσαι με. Τὴν
κρίσιν μου μετὰ τῶν πολεμούντων μόι.

Διὰ τὸν λόγον σου ζῆσθε με. Διὰ τὸν νόμον σου
ζωοποίησόν με, διτι δικαιονεύειν κινδυνεύειν, ἥδη κα-
ταπονούμενος ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν.

*Μακρὰς ἀπὸ ἀμαρτωλῶν σωτηρία, διτι τὰ δι-
καιώματα σου οὐκ ἐξεζήτησαν.* Μακράν ἀπὸ τῶν
παρανόμων ἡ σωτηρία • κινδυνεύουσι γάρ, διτι τῶν
ἐντολῶν σου κατεφρόνησαν • ἐγγίνε δὲ ἐμοῦ • ρυσθή-
σομει: γάρ τῆς ἐπιδουλῆς αὐτῶν, διτι αὐτὰ ἐξεζήτη-
σα. *H* καὶ διδασκαλικὸς διάλογος, διτι οὐσιώσονται
οἱ ἀμαρτωλοὶ, καὶν εὐημερῶσιν ἐνταῦθα· ή διτι οἱ
ξέουσι παρὰ Θεοῦ βοήθειαν, ὡς ὑπερέπται τῶν δι-
καιωμάτων αὐτοῦ.

*Oι οἰκτιρμοὶ σου πολλοί, Κύριε· κατὰ τὸ
μά σου ζῆσθε με.* Πολυέλεος εἰ. Κατὰ τὴν κρί-
σιν σου τὴν παγκόσμιον ζῆν με ποίησον τὴν μαχαρίαν
ζωῆν, διτι ἀπελεύσονται οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον·

²⁸ Psal. cxliv, 14. ²⁹ Jerem. xxiii, 23. ³⁰ Ibid. 24. ³¹ Isa. lviii, 9. ³² Psal. lxxii, 27.

ἢ καὶ ἐνταῦθα ζῆν με ποίησον κατὰ τὸν νόμον σου, οὐ συνεργῶν μοι προθυμούμενω.

Πολλοὶ οἱ ἐκδιώκοντές με, καὶ θλιβούτες με, ἐκ των μαρτυρίων σου, οὐκ ἔξελιτα. Πολλοὶ ὄρτοι καὶ ἀδρατοὶ ζητοῦντες ἔλειν με, καὶ πᾶν εἶδος ἐπεγέροντες πειρασμῶν ἀλλ᾽ ἕγω σοι μόνῳ θαρρῶν ἐκ τῶν μαρτυρίων του οὐκ ἔξελινα. Διαφόρως δὲ λέγει τὰ προφήθεντα, ἢ καὶ κατὰ διαφόρους εἰρηκε καὶ πούς.

Ἐλθορ δουρετοῦντας καὶ ἔξετηκδηντ, διτε τὰ λόγια σου οὐκ ἔχουλάξατο. Καὶ ἀνωτέρω εἰρηκεν· Ἐξέτηξέ με δὲ Κῆλιδ, σου διτε ἐπειδόντο τῷρ λόγων σου οἱ ἔχοροι μου.

Ἴδε διτε τὰς ἐντολὰς σου ηγάπησα, Κύριε, ετεῖ φέλει σου ζῆσόν με. Ποτὲ μὲν ἰστενέεις ζωκοτηθῆναι διὰ τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν σου, ποτὲ δὲ διὰ τὸ ξελος τοῦ Θεοῦ· ἔκεινο μὲν δικαιολογούμενος, τοῦτο δὲ μετριοφρονῶν· τελείστερον δὲ τὸ δεύτερον. Οὐδεὶς γάρ εἴκεργων νόμου δικαιοῦται. Ζήτησον καὶ ἐν τῷ ρῷ ψαλμῷ τὴν ἔξιγησιν τοῦ, Τῷρ στεφανοῦντά σε ἐν φέλει καὶ οἰκτιρμοῖς. Apostolus, ετε operibus legis justificatur ¹². Vide psalmo cui quae dicta sint in illo versiculo : Quia coronat te misericordia et miserationibus.

Ἄρχῃ τῷρ λόγων ἀλήθεια. Βούλεται λέγειν διτε οἱ λόγοι σου ἀληθεῖς. Εἰ γάρ ή ἀρχῇ αὐτῶν ἀλήθεια, καὶ τὰ ἔξη; πάντως ἀλήθεια, ἐπόμενα τῇ ἀρχῇ. Ἰσως δὲ περὶ τοῦ πρώτου λέγει τοῦ λαληθέντος πρὸς τὸν Ἄδαμ· Ἀπὸ παντὸς γάρ, φησι, ἔχοντο τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ, βράσει φρέσου, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ τιράσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, οὐ γέμεσθε ἀπὸ αὐτοῦ. Ή δὲ ἀν τιμέροφ φάγησθε, οὐαράτω προθαρεῖσθε. Ἀρχῇ τε γάρ οὗτος ὁ λόγος πάντων τῶν πρὸς τὸν ἀνθρώπον τοῦ Θεοῦ λόγων· καὶ τοσοῦτον ἀληθῆς, ὡστε καὶ κατὰ παντὸς τοῦ γένους ἡμῶν κατὰ διαδοχὴν ἐκράτησεν δὲ θάνατος.

Καὶ εἰς τῷρ αἰώνα κάρτα τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Αἰώνια, ἀσάλευτα. Καὶ ἀνωτέρω γάρ εἰπεν· Οὐτι εἰς τῷρ αἰώνα διθεμελώσας αὐτά.

Ἄρχοντες κατεδιώκάρ με δωρεάν, καὶ ἀπὸ τῷρ λόγων σου ἐδειλιασεν ή καρδία μου. Οὐκ ἐδειλιασεν δὲ ἐκείνων τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν λόγων σου, τῶν δυναμένων καὶ φυγῆν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεννη. Τουτέστι, Τὰς σές ἐντολὰς πλέον ἐφοδήθην ή ἐκείνους, καὶ οὐ διὰ τὸν φόδον ἐκείνων ἐπραξά τι παρὰ ταύτας. Νοοῦνται δὲ ἀρχοντες καὶ οἱ περὶ τὸν Σαούλ, διὰ πολλάκις δυνάμενος ἀνελεῖν ἐφείσατο, εὐλαβηθεὶς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Ἀρχοντα γάρ, φησι, τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. Εἰ δὲ οὐ κακολογήσεις, πολλῶ μᾶλλον οὐκ ἀποκτενεῖς.

*Ἀγαλλιάσομαι ἐπὶ τὰ λόγια σου, ὡς εὐρι-

A tam abibunt æternam. Vel, Fac me in hac vita vivere secundum legem tuam, adjuvans promptitudinem meam, et simul cooperans.

VERS. 157. *Muli qui persecuntur me, et tribulant me, a testimonis tuis non declinavi.* Complures visibiles atque invisibles persecutores sunt, qui querunt me comprehendere, et omne tentationum genus excitant; verum ego in te solo fatus a testimonio tuis aversus non sum. Variis autem modis repetit Propheta ea quæ sæpe ab eo dicta sunt, et diversis prolati temporibus.

VERS. 158. *Vidi insipientes et tabesceram, quia eloquia tua non custodierunt.* Superius etiam dixisse eum legimus : Tabescere me fecit zelus meus, quia oblitus sunt verba tua inimici mei.

B VERS. 159. *Vide quoniam mandata tua dilexi,* Domine, in misericordia tua vivifica me. Aliquando vivilicari petit propter mandatorum observantiam, et aliquando, propter misericordiam Dei : illud quidem ut se justificet, hoc vero ut modestiam atque humilitatem suam in exemplum cæteris proponat. Perfectioris autem animæ est quod secundo loco eum facere diximus : *Nemo enim, ut inquit* apostolus, *ex operibus legis justificatur* ¹³. Vide psalmo cui quae dicta sint in illo versiculo : *Qui*

VERS. 160. *Principium verborum tuorum veritas.* Omnia, inquit, verba tua veritate nituntur ; nam si earum principia sunt vera, consequenter et reliqua etiam vera sunt, et principio suo correspondent. Fortasse etiam de primis verbis loquitur, quæ locutus est Dominus ad Adam : *Ab omni, inquietens, ligno, quod in paradiſo est, comedere, de ligno autem scientia boni et mali non comedetis.* In qua cuncte autem die comederitis, morte moriemini ¹⁴. Principium enim est hic sermo verborum omnium, quæ a Deo ad hominem dicta sunt : qui adeo etiam fuit verus, ut in universum humanum genus mors imperium sumpserit.

Et in sæculum omnia iudicia justitiae tuæ. Hoc est, æterna sunt atque inconcussa. Nam et superius dixit : *Quia in sæculum fundasti ea.*

D VERS. 161. *Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum.* Non ab illis formidavit qui occidunt corpus, sed a verbis tuis : quia tu non corpus tantum, sed animam occidere potes in gehenna. Hoc est, Mandata ego tua magis timui, quam sæculi hujus principes, ob quorum timorem nunquam ego aliquid adversus tua commisi mandata. Intelligere etiam possumus principum nomine, ipsum Saul regem, quem cum beatus David occidere sæpius potuisse, ob venerationem tamen mandatorum Dei abstinuit. Principi enim, inquit, populi tui non maledices ¹⁵. Quod si maledicere prohibemur, quanto magis lèdere, aut occidere ?

VERS. 162. *Exultabo ego super eloquia tua, sic-*

¹² Rom. iii, 20. ¹³ Gen. ii, 16, 17. ¹⁴ Exod. xxii, 28.

ut qui invenit spolia multa. Quemadmodum, inquit, quis dives efficitur spoliis, ita eloquia tua menteum illuminantia, et scientiae thesaurum præstantia, me divitem faciunt.

VERS. 163. *Injustitiam odio habui et abominatus sum, legem autem tuam dilexi. Non simpliciter odio habui, sed etiam abominatus sum. Est autem abominatio major quædam odii intentio. De odio enim jam superius dixerat: Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi.*

VERS. 164. *Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiae tuæ. — Septies apud Hebreos sæpen numero ponitur pro Pluries. Sæpe, inquit, in die laudavi te, propter judicia justitiae tuæ, hoc est, propter legem tuam, vel propter dispensationes atque administrationes tuas, quæ cum judicio a te sunt, cum juste omnia et decenter facias. Quod si septies referri dicamus ad numerum, diem hic intelliges perfectum, hoc est, diem et noctem. Et connumera hoc pacto medianam noctem, dilucsum, mane, tertiam horam, sextam, nonam, et vesperas.*

VERS. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum. Diligentibus legem tuam pax est, nou cum invisibilibus inimicis, sed cum Deo; et non est illis offendiculum aliquod. Lex etenim omnem illis viam virtutis explanat, et omne peccati impedimentum ausert. Vel illis est pax cum iis qui ejusdem sunt fideli, tametsi hi sæpen numero pacem habere cum eis nolint.*

VERS. 166. *Exspectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi. Et dilexi ea, ut adiuvarem, quod exspectabam.*

VERS. 167. *Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea vehementer. Non solum custodivit, sed etiam dilexit; nec tantum dilexit, sed dilexit vehementer.*

VERS. 168. *Servavi mandata tua et testimonia tua. Quæ superius divisi, nunc conjungit.*

Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo, Domine. Causa, inquit, hujus observationis meæ viæ, et omnis actio mea in conspectu tuo persicatur, et te teste, vitæ me semitam ambulo. Prævidebam enim, inquit, Dominum in conspectu meo semper. Unde timens te, qui omnia mea semper vides, obseruo etiam mandata tua, et testimonia tua.

VERS. 169. *Appropinquet deprecationem meam in conspectu tuo, Domine. Non avertatur, nec repudietur a te, tanquam quæ admittienda non sit. Quænam autem fuerit haec deprecationem, audi.*

Juxta eloquium tuum da mihi intellectum. Ecce prophetæ nostri depreciationm. Fac, inquit, me non juxta humanas artes, aut mundi scientias sapere, sed juxta rationem tuam, ut et sermones tuos intelligam, et legem tuam ad plenum cognoscam.

VERS. 170. *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine. Postulationem Aquila Orationem dixit, et Symmachus Supplicationem. Et superius*

A σκων σκῦλα πολλὰ. Οὐσπερ γάρ ἔκεινον τὰ λαφύρα ἔκεινα πλουτίζουσιν, οὗτω κάμε τὰ λόγια σου, φωτίζοντά μου τὸν νοῦν, καὶ θησαυρὸν γνῶσεως χαριζόμενα.

Ἄδικοι δὲ σημεῖα καὶ ἀδελευξάμην, τὸν δὲ νόμορον σου ηγάπησα. Οὐχ ἀπλῶς ἐμίσησα, ἀλλὰ καὶ ἀδελευξάμην· ἐπίτασις δὲ τοῦτο τοῦ μίσους. Καὶ ἀνωτέρου δὲ εἰρηκε· Παραρθμοὺς δὲ σημεῖα, τὸν δὲ νόμορον σου ηγάπησα.

Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἤνεσά σε ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Τὸ δικτάκις ἔστιν δὲ παρ' Ἐβραίοις τὸ πολλάκις δῆλοι. Πολλάκις τῆς ἡμέρας, φησίν, ὑμνήσω σε διὰ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου, διὰ τὸν νόμον σου· ἢ διὰ τὰς μετὰ διακρίσεως οἰκονομίας σου, τοῦ δικαίως πάντα καὶ πρεπόντως ποιοῦντος. Εἰ δὲ καὶ ἀριθμὸν ἐπτάκις λάθοιμεν, ἡμέραν μὲν νόησον τὸ ἡμερούνκτιον. Ἀριθμεῖ δὲ μεσονύκτιον, καὶ δρόμον, καὶ πρωῒ, καὶ ὥρας γ', καὶ σ', καὶ θ', καὶ ἐπέραν.

Εἰρήνη πολιτὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμορον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον. Εἰρήνη οὐ πρὸς τοὺς ἀστράτους ἔχθρούς, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεόν· καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς πρόσκρουσμα. Ἐξομαλίζει γάρ τούτοις διάδοτην ἀρετῆς, πᾶν σκύλον ἀμαρτίας ἐξαίρων. Ηἱ εἰρήνη πρὸς τοὺς τῆς αὐτῆς πίστεως· εἰ καὶ ἔκεινοι πολλάκις εἰρηνεύειν πρὸς τούτους οὐ βούλονται.

Προσεδόκω τὸ σωτηρίον σου, Κύριε, καὶ τὰς ἐντολὰς σου ηγάπησα. Καὶ ηγάπησα ταύτας, ἵνα ἐλθῇ τὸ προσδοκώμενον.

Ἐφύλαξεν ἡ ψυχὴ μου τὰ μαρτύρια σου, καὶ ηγάπησεν αὐτὰ σφόδρα. Οὐ μόνον ἐφύλαξεν, ἀλλὰ καὶ ηγάπησεν, καὶ οὐκ ἀπλῶς ἡγάπησεν, ἀλλὰ καὶ σφέδρα.

Ἐφύλαξα τὰς ἐντολὰς σου καὶ τὰ μαρτύρια σου. Αἱ διέστειλε, νῦν ἔνωσεν.

Οτικάσαι αἱ δόσοι μου ἐταρτλορ σου, Κύριε. Αἴτιον δὲ τῆς φυλακῆς τούτων, δι τὰς αἱ δόσοι τῆς πολιτείας μου καὶ πᾶσα πρᾶξίς μου ἐνώπιον σου τελεῖται, καὶ ὑπὸ σοι μάρτυρι δοδεύω τὸν βίον. Προσωρώμην γάρ, φησί, τὸν Κύριον ἐνώπιον μου διὰ πατέρος· διθεν καὶ φοδούμενός σε τὰ ἐμὰ βλέποντα, φύλασσον τὰς ἐντολάς σου καὶ τὰ μαρτύρια σου.

Ἐγγισάτω ἡ δέησίς μου ἐτόπιον σου, Κύριε. Μή ἀποστραφεῖ, ως ἀπρόσδεκτος. Τίς δέ; Αὕτη.

Κατὰ τὸ λόγιόν σου συνέτισό με. Λίτη ἔστιν ἡ δέησίς, δι τοῦ Συνέτισόν με μὴ κατὰ τέχνην ἀνθρωπίνην ἡ ἐπιστήμην βιωτικήν, ἀλλὰ κατὰ τὸν λόγον σου, ἵνα συνῶ τὸν λόγου σου, ἵνα γνῶ ἀκριβῶς τὸν νόμον σου.

Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμα μου ἐτόπιον σου, Κύριε. Τὸ ἀξίωμα δὲ μὲν Ἀκύλας Δέησιν ἐξέδωκεν, δὲ δὲ Σύμμαχος Ἰκεσίνην. Ἀνωτέρω μὲν οὖν εἶπεν, Εἴτε-

σπέτω, νῦν δὲ, Εἰσέλθοις· ἐὰν γάρ ἴγγ' οἱ, πάντως καὶ εἰσελεύσεται.

Κατὰ τὸ λόγιόν σου ἀκελοῦ με. Κατὰ τὴν σφίλαν σου ρῦσαι με τῶν πειραζμῶν, ή κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν σου, καθὼς ἀνωτέρω διαφόρως εἴρηται. Καὶ ίδικῶς γάρ αὐτῷ δ Θεὸς ἐπηγγείλατο βοήθειαν.

'Εξερεύξαντο τὰ χεῖλη μου ὑμορ, δταν διδάξῃς με τὰ δικαιώματά σου. 'Εξενέγκοι θυμον εὐχαριστήριον, δταν διδάξῃς με τὰ δικαιώματά σου συνετώτερον, θυμον ίδικῶς εὐχαριστήριον, όπερ τῆς εὐεργεσίας ταύτης. Εὔχεται δὲ τοῦτο τὴν ἐπιθυμίαν ἐμφαίνων.

gratiarum actionem conscriptus sit. Hoc autem orationis et precum genere suum Propheta omnibus ardentissimum demonstrat desiderium.

Φθόγγοι τὸν γλῶσσά μου τὰ λόγια σου. 'Αει ταῦτα φθέγξαιτο, τοῦτο μὲν μελετῶσα, τοῦτο δὲ ἔτερους διδάσκουσα καὶ μηδὲν ἔτερον δισχολουμένη.

"Οτι πᾶσαι αἱ ἀντολαὶ σου δικαιοσύνη. Εὐθύτης εὐθυνούσα τὸν βίον, καὶ ρυθμίζουσα τὸν ὄντων. Καὶ προλαβὼν δὲ εἶπε· Δικαιοσύνη τὰ μαρτύρια σου.

Γερέσθω ἡ χεὶρ σου τοῦ σῶσαν με, δτι τὰς ἀντολὰς σου ἥρετισάμην. Τοιοῦτον ἔστι καὶ τοῦτο, οἷον καὶ τὸ Γερῆ μοίες Θεὸν υπέρασπιστήρ. Παραγενέσθω ἐπὶ τῷ σῶσαν με· γενέσθω εἰς τὸ σῶσαν με.

Ἐπεπόθησα τὸ σωτήριόν σου, Κύριε, καὶ διόρθος σου μελέτη μού ἔστε. Ἐπεπόθησα τὴν παρὰ σου σωτηρίαν, οὐ τὴν παρ' ὄντων πονησίαν. Διδ καὶ διόρθος σου μελέτη μού ἔστεν, ἵνα διὰ ταύτην ρύσῃς με τῶν ἔχθρῶν. "Ιώσας δὲ καὶ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος λέγει· αὐτῇ γάρ σωτηρίου τοῦ κόσμου παρ' αὐτοῦ· Ἐπέβαθη γάρ, φησίν, ύμειρ στήμαρον Σωτῆρο· διπερ σωτηρίου ἐπεπόθησα ίδεν, ὡς καὶ ἐν ὅλοις εἰρήκαμεν· καὶ Ὁ γόρμος σου μελέτη μού ἔστιν, ὡς τὰ περὶ τοῦ σωτηρίου τούτου σκιαγραφῶν καὶ ὑπαντιτόμενος.

Lex tua meditatio mea est, velutι φυσε de hujusmodi atque obscure adinodum illud nobis significet.

Ζήσεται ἡ ψυχὴ μου, καὶ αἰτέσσαι σε, καὶ τὰ κρίματά σου βοηθήσει μοι. Ζήσεται τὴν δυνάς ζωὴν, δτε ἀπελεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ αἰνέσσαι τότε ὑψηλότερόν τε καὶ τελεώτερόν ταῦτα, καὶ παρῆσσαν προξενήσεις. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, ζήσατο, γράφουσι, καὶ βοηθήσαι, εὐχομένου τοῦ προφήτου ζήσαις ζωὴν ἐνάρετον· αὐτῇ γάρ κύριος ζωὴ· καὶ βοηθήσαις εἰς τοῦτο παρὰ τοῦ θυμού ιθύνοντος, καὶ ρυθμίζοντος αὐτὸν, ὡς προειρητας.

Ἐπελανήθηράς πρόδοτος ἀπολωλός· ζήτησον τὸν δοῦλόν σου, δτι τὰς ἀντολαὶς σου οὐκ ἀκελλοῦμην. Ἐπελανήθην, οὐκ ἀπολέσας τὴν δὸν τῶν ἐν-

καὶ quidem dixit Appropinquet, modo rero Intret. Nam si appropinquaverit, omnino etiam intrabit.

Secundum eloquium tuum eripe me. Juxta sapientiam tuam libera me ab afflictionibus. Vel et Juxta promissionem tuam, quemadmodum et superius dictum est. Nam privatim Dominus ei pollicitus fuerat, auxilium atque opem suam se illi præstitum esse.

VERS. 171. Eructent labia mea hymnum cum docueris me justificationes tuas. Simul ac justificationes tuas sapientius me docueris, hymnum aliquem in gratiarum actionem, mea efferant labia: hymnum, dico privatum aliquem qui pro hujusmodi acceptis beneficiis in laudem tuam, atque in

B VERS. 172. Pronuntiat lingua mea eloquia tua. Assidue ea loquatur, ita ut semper eadem, aut mediter, aut alios doceam, et nulli rei alii vacem.

Quia omnia mandata tua justitia. Hoc est, rectitudo, seu directio; mandata, inquam, tua humana vitam moderantia. Hujusmodi autem sermone superioris etiam usus est, dicens. Judicia, testimonia tua.

VERS. 173. Fiat manus tua, ut salvet me, quia mandata tua elegi. Adveniat, ut salvet me. Hujusmodi illud est, quod alibi legimus: Esto mihi in Deum Protectorem⁴⁶.

C VERS. 174. Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est. Salutem eam concupivi, quae a te est, et non humanum aliquod auxilium: atque ideo lex tua meditatio mea est, ut per eam ab inimicorum insidiis me eripias. Possunt haec etiam intelligi dicta esse de Salvatoris nostri incarnatione, quae quoddam mundi salutare a Deo missum merito appellatur (Natus enim, inquit, nobis hodie Salvator⁴⁷), quod salutare, Propheta noster videre optabat: quemadmodum alibi diximus. Unde merito subdit: sacerdoti numero loquitur salutari: tametsi adumbrare

D VERS. 175. Vivet anima mea, et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me. Vivet anima mea veram vitam, quando qui bona fecerunt, ibunt in vitam æternam; et laudabit te tunc sublimius et perfectius. Et judicia tua legalia adjuvabunt me, quia ea servavi, et non mediocrem mihi fiduciam præstabunt. Quædam vero exemplaria habent optantis in modum: Vivat et adjurent, ita ut preceatur Propheta vivere vitam ex virtute, quæ proprie vita est: et adjuvari ad hoc a lege, quæ dirigat eum et moderetur, ut prædictum est.

VERS. 176. Erravi sicut ovis perdita: quere serrum tuum, quia mandata tua non sum oblius. Erravi, non desperita aut relicta via mandatorum:

⁴⁶ Psal. xxx, 3. ⁴⁷ Luc. ii, 11

tuorum, sed erravi in montibus, errabundus illic degens, hic atque illuc pertransiens, dum persecutionem sustineo. Quære igitur me, et iterum ad priorem habitationem reducito, persecutores mens compescens, quia mandata tua non neglexi. Vel sermo est ex novi populi persona : Erravi, inquit, quasi ovis perdita per rectam religionis semitam non ambulans, sed per obliquas quasdam atque ambiguas vias, quae ad perditionem serunt. Quære servum tuum : Omnia enim, inquit, serviunt tibi. Quære cum igitur tu, o pastor bone, qui iuxta evangelicam deperditæ ovis parabolam, animam posuisti pro ovis tuis, et me perditam ovem ad ovile tuum congrega. Verum quod sequitur, adversari videtur huic sensui. Neque enim oblivisci dicitur mandatorum Dei is qui nondum ea didicit, sed qui ea olim edocitus est, nisi quis fortasse tempus hoc in loco positum esse dicat pro tempore : Non sum oblitus, hoc est, Non obli- viscar.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXIX.

Quindecim hæc cantica eamdem prorsus inscriptionem habent, videlicet *Canticum ascensum vel iuxta alium interpretarem, Canticum ascensionum*. Hujusmodi autem inscriptionem sortita sunt, quia captivos in Babylone Judæos ascensuros esse prædicunt in Jerusalem. Continent namque hujusmodi materiam, et tradunt quomodo illiunc in captivitate constituti, Deum rogaverint, ac tandem ab eo exaudiiti, suam patriam receperint. Et incipiunt quidem a clamore atque a precibus, quas ad Deum fundebant, cum ea calamitate premerentur : finem vero habent qui ad illud tempus pertinet, quo integræ in patriam restituti fuerunt. Et hoc quidem secundum historiam. Juxta anagogen vero, hujusmodi inscriptionem habent hæc cantica, quia inter cæteros psalmos hujusmodi præcipue, Dei populum a Babylone, hoc est, a sæculi hujus confusione, ubi in passionum aliquæ in affectuum servitute captivus detinebatur, ad supernam deducunt Jerusalem. Quicunque enim legerit atque intellexerit, quanto antiquus ille populus terrestris Jerusalem teneretur desiderio, et quomodo lamentabatur, et quales ad Deum emittebat voces, quænam etiam diceret verba, cum illuc reduceretur, atque ea denique omnia, quæ in his canticis continentur : ardenter profecto et ipse reddetur, et vehementiori amore

VERS. 1. *Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudiret me. In captivitatis scilicet calamitate, quain in Babylone sustinui. Clamorem autem non oris intelligit, sed animæ valde dolentis, et contritæ, atque ad solum Deum intentæ, qui solus eripere hominem potest a periculis. Hujusmodi tenim animæ clamorem statim exaudit Deus. Verba autem hæc ex fidelium etiam persona dicta esse possunt.*

VERS. 2. *Domine, eripe animam meam a labiis iniquis, ei a lingua dolosa. Hoc est, quod a Deo petiit cum clamare. Vel hoc una cum aliis, quæ inferius postulasse cum videbimus. Per labia au-*

τολῶν σου, ἀλλ' ἐν τοῖς δρεσι διαιρόμενος, καὶ τῇ κάκεσσε μεταβαίνων, ἐν τῷ καταδιώκεσθαι. Ζήτησόν με, καὶ ἐπανάγαγε εἰς τὴν προτέραν κατοικίαν, φιμώσας τοὺς καταδίκωντας, ὅτι οὐκ ἡμέλησα τῶν ἀντολῶν σου. Ἡ καὶ προσώπῳ τοῦ νέου λαοῦ ποιεῖται τὸν λόγον. Ἐπλανήθην ὡς πρόδνατον ἀπολαβδεῖς, μὴ τὴν ὄρθην τρίσον τῆς εὐσεβείας βαδίζων, ἀλλὰ σκολιάς τινας καὶ πολυσχιδεῖς καὶ φερούσσες εἰς διεθρονέματῷ τέμνομένος. Ζήτησον τὸν δούλον σου. Τὰ σύμπαντα γάρ, φησί, δοῦλα σάδ. Ζήτησον, ὁ ποιμὴν δὲ καλδεῖς, διτίεις τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, κατὰ τὴν ἐν Εὐαγγελίοις παραβολὴν τοῦ ἀπολαβδοῦ προβάτου, καὶ συνάγαγε εἰς τὴν μάνδραν σου. Τὸ δὲ ἔξις ἀντιλέγειν δοκεῖ. Ἐπιλανθάνεται γάρ οὐχ ὁ μῆτων μαθώντας ἀντολᾶς, ἀλλ' ὁ πάλαι ταύτας μεμα-θηκὼς, εἰ μὴ τις ἀντιχρονικῶς ἐρμηνεύῃ τὰ βῆτα. Οὐχ ἐπελαθόμην, ἀντὶ τοῦ, οὐχ ἐπιλήσσομαι.

Ψρὴ τῶν ἀραβαθμῶν.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΙΘ.

Πεντεκαΐδεκα μὲν αὗται αἱ φῦαι. Μίαν δὲ πέλει τὴν ἐπιγραφὴν ἔχουσιν. Ψρὴ τῶν ἀραβαθμῶν, η καθ' ἔτερον ἐρμηνευτὴν, Ψρὴ τῶν ἀραβάσεων· τινὲς δὲ τῶν ἀραβαθμῶν ἀναγινώσκουσι, περισπῶντες. Ἐλαχὸν δὲ τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν, ὅτι περὶ τῆς ἐκ Βαβυλῶνος πρὸς Ἱερουσαλήμ ἀναβάσεως τῶν ἐκεῖ κατασχεθέντων αἰχμαλώτων προσφετεύουσι· πῶς ἐν θλίψει δυντες ἵστευσαν τὸν Θεόν· καὶ εἰσακουσθέντες ἀπέλαβον τὴν ἁυτῶν πατρίδα. Καὶ δρχονται μὲν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ θλίβεσθαι κραυγῆς καὶ δεήσεως πρὸς Θεόν· συμπερατοῦνται δὲ ἐπὶ τὴν τελείαν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀποκατάστασιν. Καὶ οὕτω μὲν καθ' ἴστορίαν· κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, ἔσχον τοιαύτην ἐπιγραφὴν, ὡς μάλιστα τῶν ἀλλων φαλμῶν ἀνάγουσσαι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος, ἥτοι τῆς τοῦ παρόντος βίου συγχύσεως, αἰχμάλωτον, εἰς δουλείαν τῶν παθῶν ἐνταῦθα κατεχόμενον, πρὸς τὴν ἀναγινώσκων γάρ ταύτας καὶ διαγινώσκων, οἷον εἶχεν ἐκεῖνος δὲ λαὸς Ἑρωτα τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ δικαὶος ἦρήνει, καὶ οἵας ἦρει πρὸς Θεόν φωνάς, καὶ οἵας ἐλεγεν ἀναγόμενος, καὶ δια τῶν φῶν τούτων, διαθερμαντεῖς καὶ αὐτὸς πρὸς Ἑρωτα σφοδρὸν τῆς ἀνων Ἱερουσαλήμ, quæ in his canticis continentur: ardenter profecto flagrabit supernæ ac cœlestis Jerusalēm.

D *Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι με ἀκέραξα, καὶ εἰσήκουσσέ μου. Ἐν τῇ θλίψει τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆς ἀκείθεν κακοπαθείας. Κραυγὴν δὲ λέγει τὴν ἐκ καταδύνου ψυχῆς καὶ συντετριμένης καὶ τεταμένης πρὸς μόνον τὸν δυνάμενον φύεσθαι, ἣς εὐθέως ἐπακούει Θεός. Προσώπῳ δὲ τοῦ εὐσεβεστέρου μέρους οἱ λόγοι.*

Κύριε, φῦσαι τὴν ψυχὴν μοι ἀπὸ χειλέων ἀδεκων καὶ ἀπὸ γλώσσης ἀσθέας. Κράξω τοῦτο ηὔξασθο· ἢ μετὰ τῶν ἀλλων καὶ τοῦτο. Χειλη δὲ ἀδικα τὰ ἀδικίαν εἰς τὸ ὄφο; λαλοῦγετα, ὡς ἐν τῷ οἴ-

φαλμῷ γέγραπται, ἐνθα τὸ Ἀδικίαν εἰς τὸ ὑψός, καὶ τὰ τῶν συχοφαντῶν, καὶ ἀπλῶς τῶν παρανόμων πάντων. Γλῶσσα δὲ δολία ἡ αὐτῶν τούτων, η τῶν ἐπιβουλευσάντων.

Ti δοθεῖσι σοι, καὶ τί προστεθεῖση σοι πρὸς γλώσσαν δολλαρ; Ἐπερος δὲ φῆσιν ἔρμηνευτής, Ti δοθεῖσται σοι, καὶ τί προστεθεῖσται σοι πρὸς γλώσσαν δολλαρ; Πρὸς γάρ τὸν ἵκετεύοντα δὲ προφήτης ἀποκρίνεται πυνθανόμενος; Ti δοθεῖσται σοι καὶ τί προστεθεῖσται σοι ἀμυντήριον πρὸς γλώσσαν δολίαν; Ἐμφανεῖ δὲ δὲ λόγος; η δὲ δυσκαταγώνιστος; αὕτη δὲ πονηρίας ὑπερβολὴν, η δὲ οὐ γρεία σοι ἀμυντήριον· αὕτη γάρ η δολιότης ἀρκούσσει τοῦ δολίου τιμωρία.

Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἡκονημένα σὺν τοῖς ἀνθράκις τοῖς ἔρημηκοῖς. Καὶ τοῦτο πρὸς παρηγρίαν τοῦ ἵκετεύοντος, μή ἀθυμεῖν ὑποτιθέμενον. Καὶ γάρ τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ Θεοῦ ἡκονημένα κατὰ παρανόμων καὶ δολίων μετὰ ἀνθράκων ἔρημοποιῶν, ὥστε τέμνειν, καὶ κατεῖν, καὶ ἀφανίζειν αὔτους. Βέλη δὲ καὶ ἀνθράκας τὰς διαφόρους τιμωρίας ὄντας μασάν. Ἐνθέσαν δὲ τίνες δυνατὸν μὲν τὸν διάβολον, ὡς κατεσχύοντα τῶν ἀρθυμούντων· βέλη δὲ αὐτοῦ ἡκονημένα μετ' ἀνθράκων ἀφανίζειν τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς, ὅπεις εἰσδύνοντας, καὶ ἐμπιμπρῶντας, καὶ ἀφανίζοντας τὴν ἀρετὴν οὓς καὶ δὲ Ἀπόστολος βέλη πεπυρωμένα ἐκάλεσεν. Εἴκε πάλιν δὲ λόγος ἀπὸ τοῦ ἵκετεύοντος.

πειρατῶν plena. Nam et cito sagittarum instar penetrant, et virtutem delent: quasque ipse etiam supplicantis populi (sequitur enim):

Ἄλιοι, δτι η κυροκτία μου ἔμαρτύρηθη. Ή ίν Βαβυλῶνι, η ἐν αἰχμαλωσίᾳ· ἀποδύρεται γάρ τὸ πολυετὲς αὐτῆς.

Κατεσκήνωσα μετὰ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ. Μέσον τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ· ἀποκλιεῖται γάρ καὶ τοῦτο. Κηδάρ δὲ χώρα τίς ἔστι παρακειμένη Βαβυλωνίοις, οἰκήτορας ἔχουσα βδελυρούς· ἐν οἷς καὶ αὐτοῖς οἱ Βαβυλώνιοι σκηνοῦνται. Ἐπειδὲ δὲ Κηδάρ σκοτισμός ἔρμηνεύεται, εἰκότως θρηνούσιν οἱ κατασκηνοῦντες ἐν τοῖς σκηνώμασι τοῦ σκοτισμοῦ. Σκηνώματα δὲ σκοτισμοῦ η ἐν τοῖς πάθεσι διατερεῖ, τοῖς σκοτίζουσι τὸν νοῦν.

Πολλὰ παρφύησεν η γυνχή μου. Πολλὰ ξη, πολὺν παρφύησεν κατέρδην ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην, ἡμηρεῖ εἰρήνησάς. Μετὰ τῶν φιλονείκων ἔκεινων, τῶν τῆς Κηδάρ εἰρήνευον, οὐκ ἀνθιστάμενος αὐτοῖς περὶ βιωτικοῦ τίνος πράγματος, ἀλλὰ παραχωρῶν, ὡς αἰχμάλωτος. Παδεύει δὲ καὶ ἡμᾶς δὲ λόγος τοιούτους γίνεσθαι, καὶ μετὰ πάντων εἰρηνεύειν· εἰ γάρ μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην, πολλῷ μᾶλλον

A iem inusta, ea intelligit, quæ in justissimam in alto loquuntur, quemadmodum in LXXII psalmo scriptum est; vel calumniantium, et iniquorum horum labia. Linguam etiam dolosam eorumdem linguam appellat, vel speciatim insidiatorum linguam.

B Vers. 3. Quid detur tibi et quid apponatur tibi a lingua dolosam? Alius interpres reddidit: Quid dabitur tibi, et quid apponetur? Ad ipsum enim supplicantem Prophetam sermonem convertit interrogans, quænam ei defensio, seu quænam dabitur vindicta adversus dolosam linguam illam. Et significare nobis videtur hoc seripone, vel quod hujusmodi lingua ob summam suam malignitatem difficulter poterit superari, vel quod nulla ei defensione aut vindicta adversus tam lingua opus est: cum doloso homini dolus ipse satis ampla sit poena.

Vers. 4. Sagittæ potentiæ acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hoc etiam a Propheta ad supplicantis populi consolationem dictum est, cui his verbis suadere nilitur, tristandum ei minime esse, cum potentiæ Dei sagittæ acutæ effectæ sint adversus iniqüos et dolosos, et cum desolatoriis pariter carbonibus parate, ita ut iniqui ferro caedendi, atque igne exurendi, et penitus delendi sint. Per sagittas autem et carbones varia suppliciorum ac pœnaru[m] genera intelligit. Quidam vero per potentem hoc in loco diabolum significari dixerunt, tanquam invalescentem adversus negligentes atque inieres, et per sagittas cum carbonibus desolatoriis, cogitationes quascunque passionum atque afflictionum plena.

C Vers. 5. Nec mihi, quia peregrinatio mea prolongata est. In Babylone nimisrum, seu in captivitate, cujus nunc diuturnitatem deplorat.

D Habitavi cum tabernaculis Cedar. Habitavi, inquit, in medio tabernaculorum Cedar. Hanc etenim misericordiam etiam deplorat. Cedar autem regio quedam est Babylonie proxima, quæ habitatores pravos habebat. Inter hos vero Babylonii Iudeos habuisse statuerant. Et quia Cedar interpretatur obtenebratio, merito ii qui inter tenebrarum tabernacula habitant, lamentantur. Possumus autem tenebrarum tabernaculum appellare, moram illam, ac consuetudinem, quam quis inter animi affectus et passiones ducit, quæ mente obtenebrant.

Multum peregrinata est anima mea. Multis annis ac longo tempore in captivitate peregrina fuit.

Vers. 6. Cum iis qui oderant pacem, eram pacificus. Cum contentiosis illis hominibus Cedar, pacem agebam, nec pro mundana aut temporali re ulla eis adversabar: quinimo, ut captivus omnia illis permittebam. Doceemur autem his verbis tales fieri et nos, cum omnibus scilicet pacem habere. Nam si cum iis etiam, qui pacem ipsam oderunt, pacificos

¹⁰ Rom. xii, 20.

nos esse decet, quanto magis cum iis qui pacem amaverint! Erimus autem tales, si veluti hospites aliquo exteri in hoc mundo vixerimus, si tanquam peregrini conversabimur, non contendentes pro praesentibus hujus saeculi rebus, neque animum in eis quasi in permanentibus ac perpetuis rebus pertinentes.

Cum loquebar illis, oppugnabant me gratis. — Gratias dixit pro sine causa, nullam nimirum occasionem habentes, sed temere omnia administrantes: quod ex eo perspicere licet, quod nec tunc parcebat mihi, quanto ego pacifice agebam cum eis.

Canticum ascensum.

PSALMUS CLX.

VERS. 1. *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Hoc canticum ea verba prae dicuntur a Propheta, quae dicturi erant Iudeorum captivi, cum ex Babylone discessuri essent, et ascensuri in Jerusalem. Per montes autem caelos intelligit, ob summam scilicet eorum altitudinem. Illinc etenim sperabant adventurum sibi esse consuetum pervenirent. Deinde sermonem suum magis declarat, dicens:*

VERS. 2. *Auxilium meum a Domino, qui fecit celum et terram. Ab eo qui vere Dominus est. Proprium cuius Dei est, ut omnium creator dicatur, cum ipse solus sit, qui possit creare. Et nos igitur si animae oculos in celum levaverimus, eosque a terrenis rebus omnibus dimoverimus, divinam simili modo consequemur auxilium.*

VERS. 3. *Ne des in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Hoc ad fraternalm amorem pertinet, ut unusquisque pro altero effundere ad Deum preces addiscat. Ne des, inquit, pedem tuum in commotionem, hoc est, in fluctuationem: neque a recta virtutum via avertaris, ne indecirco ipse etiam Deus, qui te custodiire solebat, dormitet, hoc est, ne ipse etiam negligens videri possit in iis quae ad custodiad tuam pertinent: eo quod inadvertenter sis lapsus. Vel, ne des iter tuum in fluctuantia et lubrica negotia, sed tutam legem ac mandatorum semitam concende, quae rectum iter incidentibus praestat.*

VERS. 4. *Ecce non dormitabit, neque soporabitur, qui custodit Israel. Deus eum non negliget, nec negigenter aliquid erga illum agit, qui per tutam, quam diximus, viam incesserit, et a lubrico saeculi calle abstinerit. Possumus et nos fideles omnes, dici novus Israel, quemadmodum sepe alibi diximus, principie in psalmo XLII, ibi: Exsurge, quare obdormis, Domine?*

VERS. 5. *Dominus custodiet te, Dominus protectio tua ad manum dexteram tuam. Dominus te hoc sibi erit, iuxta manum dexteram tuam, hoc est,*

Α μετά τῶν ἀγαπῶν: ανέθηκε. Ἐσθμεθα δὲ τοιῦτα, ἐάν ως ξένος διατρίβωμεν, ἐάν ως πάροικος ταῦτα τελώμενος, μὴ αφόρδα τῶν παρόντων ἀντεχόμενος, μηδὲ ὡς παραμένοντος προστρέχοντες τούτοις.

"Οταν ἐλάλουν αὐτοις, ἐπολέμουν με δυρεδ. "Οταν ἐλάλουν αὐτοῖς εἰρηνικά, ἐπολέμουν με μάτην, μηδεμίαν ἀφορμήν ἔχοντες, καὶ οὐδὲ τότε ἐφείδοντο ἕγω δὲ καὶ οὐτως εἰρήνευον.

Φθὴ τῶν Ἀραβαθμῶν.

ΨΑΛΜΟΣ PK'.

B *"Ηρα τοὺς ὄφθαλμούς μου εἰς τὰ δρη, δύο ηξει ή βοήθειά μου. Αὕτη η ώρὴ προφητείας διελεγον, ἀρξάμενοι ἀναβαίνειν. "Ορη δὲ λέγει τοῖς ούρανον; διὰ τὸ θυρος. Ἐκεῖθεν γάρ ήλπιζον ἐλθεῖν αὐτοῖς τὴν συνήθη τοῦ θεοῦ, παραπίπουσεν ἀβλαβεῖς. Εἴτα καὶ σαφηνίζει τὸν λόγον. Η βοήθεια παρὰ Κυρίου ἔσται.*

"Η βοήθεια μου παρὰ Κυρίου τοῦ κοιησατος τὸν ούρανὸν καὶ τὴν θῆραν. Τοῦ ἀληθῶς Κυρίου. "Ιδίου γάρ τὸ δημιουργικὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τιμίαν αὖ, ἐὰν ἀρωμεν τοὺς ὄφθαλμούς τῆς φυχῆς εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀποστήσαντες αὐτοὺς τῶν γηῶν πραγμάτων, ή βοήθεια παρὰ Κυρίου ἔσται.

C *Μὴ δύρης εἰς σάλοντον πόδα σου, μηδὲ νυστήξῃ σε φυλάσσοντα σε. Τοῦτο φιλαδελφίας, έχεστο ἐκάστου ὑπερέχεσθαι. Μὴ δύρης εἰς παρατροπὴν πόδο σου, μηδὲ παρατραπεῖς τῆς εὐελείας, ητις ἔστιν ή ἐνάρετος δόδος; — μηδὲ διὰ τοῦτο νυστήξαι διφύλασσων σε θεός, μηδὲ διὰ τοῦτο ἀρθυμένων περὶ τὴν φυλακήν σου, ως ἐπειδροσεξίας ἀπειθεστος. "Η, μη δώρης εἰς σαλευόμενα καὶ διεσθητὰ κρήματα τὴν πορείαν σου, ἀλλ' ἐπιβαίνοντος τρίβου ἀρπαλοῦς, ητις ἔστιν ή ἐννομος, εύθυπορεν σε παρασκευάζουσα.*

D *"Ιδον οὐ νυστέξει, οὐδὲ ὑπεράσπει δι φυλάσσων τὸν Ἰσραὴλ. Εἰ ἀπέχεται διλοντή τῶν θυηρῶν, εἰ ἀσφαλῶς βάλνει, εὔτε φύλυμά του, εὔτε ἀμελήσει (32). Ἰσραὴλ δὲ καὶ τιμίας νέος, ως ταλάκις εἰρήκαμεν. Ζήτησον καὶ ἐν τῷ μῷ φύλη; Εξεγέρθητι, Ἱρα τοῦ ὑπεροῖς, Κύριε;*

Κύριος φυλάξει σε, Κύριος σκέψη σοι, ἐπιχειρεῖ διεξιάρ σου. Κύριος φυλάξει σε οὐτως βασίζοντα, Κύριος σκέψη σοι παρὰ τὴν δεξιάν σου χίλια, τοῦ τέστι παραστάτης, σκέπαστης, σκέπτων σε πρέ-

Variae lectiones.

(32) *Nimirum Θεός, εἰ ἀπέχεται Ἰσραὴλ.*

τοντα ἀγαθά· ή, σκέπη σοι διά πράξεις σου δε· Α adjutor tibi erit in bello. (Solent enim, qui alios
protegunt illius dexteræ assistere.) Vel: Protectio
tua ad dexteræ actiones tuas: protegens nimisrum
te bona opera facientem.

Ἐμέρας δὲ ἡμίος οὐ συγκαύσει σε, οὐδὲ δὲ σε-
λήνη τὴν νύκτα. Τοσαύτην σου ποιήσεται πρόδοσιαν,
ώς μηδὲ ταῦτα ἔσται παρενοχλῆσαι σοι. Πρὸς Ἐμφα-
σιν δὲ τοῦτο εἶπε τῆς ἄκρας ἐπιμελείας. Εἰχδὸς δὲ
αὐτούς; καὶ τοιαύτης ἀπολαύσαι χάριτος. Συγκαίειν
δὲ λέγουσι καὶ τὴν σελήνην τὰ σώματα, οὐ μόνον
ὑγράν οὖσαν, ἀλλὰ καὶ θερμήν· ή, δὲ ἡμίος οὐ συγ-
καύσει σε, οὐδὲ δὲ σελήνη, βλάψει δηλονθεῖ.

mīda sit tantum, sed etiam calida. Vel sol non uret te, neque etiam luna lædet te. Urere enim dil-

xit pro lædere.

Κύριος φυλάξει σε ἀπὸ παντὸς κακοῦ, φυλάξει
τὴν ψυχήν σου ὁ Κύριος. Πολλάκις τοῦτο λέγει,
βεβαιῶν τὸν λόγον καὶ ὑποτρεπόμενος εἰς τὸ βαίνειν
ὅρθως πόθῳ τῆς ἐκ Θεοῦ φυλακῆς· ή, φυλάξει τὸ
σῶμά σου ἀπὸ παντὸς κινδύνου, καὶ τὴν ψυχήν σου.

Κύριος φυλάξει τὴν εἰσοδόν σου καὶ τὴν ἔξο-
δόν σου. Τὴν ἀναστροφήν σου, τὴν πολιτείαν σου,
τὸν βίον σου· ή καὶ ἀλλως, τὴν τε εἰς τὸν βίον τοῦ-
του εἰσοδον, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἔξοδον· ή καὶ πάντα
τὸν βίον. Ἐν εἰσόδοις γάρ οὗτος καὶ ἔξόδοις καθο-
ρᾶται.

Ἄπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰώνος. Καὶ εἰς τὸ
ἔτης· ή καὶ ἔως τοῦ αἰώνος τῆς ζωῆς σου.

'Φθὴ τῷ 'Αραβαθμῷ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΑ'.

Εὐρράθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, Εἰς οἶκον Κυ-
ρίου πορευομέθα. Τοῦτο Ελεγον ὅδεύοντες, καὶ προ-
κόπτοντες μετὰ περιχαρείας.

Ἐστῶτες ησαν οἱ πόδες ἡμῶν ὑπὲ ταῖς αὐλαῖς
σου, Ἱερουσαλήμ. Ἀκουσάντων ἡμῶν, εὐθὺς ἐστῶ-
τες ἦσαν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου τῇ δοκήσει· Ἔδοξα μὲν
γάρ ἐστάναι ἐν αὐταῖς, οὕτω τῆς σφραρᾶς ἐπιθυμίας
παρασκευασθεῖσης.

Ἱερουσαλήμ οἰκοδομουμένη ὡς πόλις. Ο
Ἱερουσαλήμ οἰκοδομουμένη ὡς πόλις πάλαι κυ-
ρίως.

Ἔτις ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό. Καθ' ἔτερον
δὲ ἐρμηνευτὴν, Ἔτις ἡ συνάρτεσις ὅμοι, τουτέστιν,
Ἔτις τὰ μετόχια, τὰ συναφῆ οἰκοδομήματα ὅμοι, διὰ
τὸ πλήθος τῶν οἰκούντων.

Ἐκεῖ γάρ ἀνέθησαν αἱ φυλαὶ, φυλαὶ Κυρίου.
Τοῦτο μέγιστον ἐγκώμιον αὐτοῦ ποιεῖται. Οὐχ οὕτω
γάρ ἐκοσμεῖτο τῷ μεγέθει καὶ τοῖς οἰκοδομήμασιν,
ώς τῷ πάσας τὰς φυλὰς Ἱεραθή τρίς ἐκεῖ συλλέγε-
σθαι ἐκάστου ἑτούς ἐν ταῖς δημοστελεῖσι πανηγύ-
ρεσιν, ἐν τῷ Πάσχα, ἐν τῇ Πεντηκοστῇ, καὶ ἐν τῇ
Σκηνοποηγίᾳ. Ἐκεῖ γάρ, φησεν, ἀνέθησαν πάλαι πρὸ^τ
τῆς αἰχμαλωσίας, ἐκεῖ συνελέγοντο. Φυλάξ δὲ Κυρίου

A adjutor tibi erit in bello. (Solent enim, qui alios
protegunt illius dexteræ assistere.) Vel: Protectio
tua ad dexteræ actiones tuas: protegens nimisrum
te bona opera facientem.

VERS. 6. Per diem sol non uret te, neque luna per
noctem. Tantam tui curam habebit, ut neque so-
leim, aut lunam permittat tibi perturbationem ali-
quam inferre: quod dixit, ut summum erga boni-
num Dei studium esse demonstraret. Verisimile
est autem antiquum populum prædicto tempore
hanc gratiam a Deo fuisse consecutum. Lunam
autem urere dixit, juxta aliquos, eo quod non bu-
mida sit tantum, sed etiam calida. Vel sol non uret te, neque etiam luna lædet te. Urere enim dil-

xit pro lædere.

VERS. 7. Dominus custodiet te ab omni malo, cu-
stodiet animam tuam Dominus. Eamdem sapientia
repetit sententiam, sermonem confirmans, et divinitate
protectionis desiderio nos exhortans, ut per re-
ciam, quam diximus, virtutum semitam incedamus.
Vel: Custodiet corpus tuum et animam tuam ab
omni periculo.

VERS. 8. Dominus custodiet introitum tuum et
exitum tuum. Hoc est, conversationem et vitam
tuam. Vel ingressum in hanc vitam, et exitum ex
ea. Vel omnem vitam, quae in ingressu atque in
exitu perspicitur.

Ex nunc et usque in sæculum. Hoc est et in futu-
rum vel usque in sæculum vitæ tuæ.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXI.

VERS. 1. Extensus sum in his, quæ arcta sunt mithi,
In domum Domini ibimus. Hujusmodi verba dice-
bant, cum incederent, et proficerentur cum
gaudio.

VERS. 2. Stantes erant pedes nostri in aulis tuis,
Jerusalem. Cum prædicta audissemus verba, pedes
nostri illico stantes erant in aulis Jerusalem,
opinione scilicet, seu reputatione nostra. Visus
enim mihi sum illic consistere, ita animo imagina-
tus, ob vehemens patriæ desiderium.

VERS. 3. Jerusalem ædificata, ut civitas. O Je-
rusalem, quæ olim, ut vera civitas constru-
cta es.

Cujus participatio ejus in idipsum. Vel justa
alium interpretem: Cujus contiguitas simul est,
hoc est, Cujus participationes atque habitationes
ob inhabitantium multitudinem contiguae atque in
unum connexæ sunt. (Nam quod ait: in idipsum,
idem est, quod una, aut simul.)

VERS. 4. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus
Domini. Hoc ad maximam Jerusalem laudem di-
ctum est. Neque enim adeo magnitudine sua, aut
ædificiorum structuris ornata erat, quantum una
hac re, quod universæ tribus populi Israel, ter in
anno, illuc congregabantur, quando totus populus
in unum conveniebat; in Paschate nimisrum, in
Pentecoste, atque in Scenopegiis. Illuc igitur olim

ante captivitatem ascenderunt tribus Israel, illuc congregabantur. Domini autem tribus eas appellavit, tanquam peculiarem Dei populum, vel tanquam tribus a Deo ordinatas.

Testimonium ipsi Israel. Quæ res, inquit, demonstratio quædam est non vulgaris ipsi Israëlitico populo, divinæ promissionis, quæ unum suum jam est consecuta. Nam et multiplicatum est semen Abram, et promissionis terram oblinuit. Vel contestatio hæc fuit populo Israel. Contestatus est autem Deus, quod aliquando, et certis temporibus illic essent congregandi. Ordo est: *Illuc ascenderunt tribus, et quæ sequuntur, ita ut abundet dictio enim (et quod ait: *Testimonium ipsi Israel, defecctus est sermo. Subintelligenda enim est dictio, iuxta*), ut sit sensus, quod illuc ascenderunt iuxta contestationem et divinum mandatum, a Deo olim factum ipsi populo.*

Ad confitendum nomini Domini. Hoc est, ut per B divinum cultum a lege ordinatum, condignas Deo gratias agerent.

Vers. 5. Quin illic collocatae sunt sedes in iudicium. Ecce alia laus urbis Jerusalem: Illic etenim stabiliti sunt, inquit, regales throni ad populum judicandum.

Sedes super domum David. Hoc est, In domo, seu in palatio David; vel primo loco sedes sacerdotum dixit, secundo autem loco regias sedes.

Vers. 6. Interrogate quæ ad pacem sunt ipsam Jerusalem. Ad ipsam, inquit, Jerusalem pacifica loquimini verba. Pax scilicet sit tibi; pax populo. Deinceps etenim immensam, atque, ut ita dicam, profundam pacem habebit et gaudium. Alius vero interpres: *Salutate eam*, dixit.

Et abundantia diligentibus te. Et abundantib[us] non tui tantum cives, sed vicinæ etiam gentes, quæ te diligunt. Prophetiam autem continent, hæc verba.

Vers. 7. Fiat Pax in virtute tua. Alius autem interpres in futuro dixit, *Fiet.* Per virtutem autem, ipsos Judaici populi milites intelligit, quibus certissima erit pax, si bellum, aut hostem nullum habuerint.

Et abundantia in turribus tuis. Alius etiam interpres, *Et divisio in regiis tuis*, dixit; et aliis: *In septis tuis.* Illud etiam sciendum est, quod in Graeca electione; non in turribus simpliciter legimus, sed in turribus circumspecta ac munita intelligimus.

Vers. 8. Propter fratres meos, et proximos meos loquebar pacem de te. Prophetæ verba sunt ad ipsam Jerusalem. Propter cognatos, inquit, meos Israëlitas, et propter tribus ejusdem populi, rogabam pacem pro te: ut illi nimirum in pace degentes et Deum suum colerent, et pro acceptis beneficiis condignas ei gratias agerent.

Vers. 9. Propter domum Domini Dei nostri, quæsivi bona tibi. Propter sacrum Dei templum, quod in te constructum est, tranquillitatem atque abundantiam tibi studiose quæsivi: ut proprium illicet atque antiquum decorum recuperares et vinum cultum lege constitutum.

A ταύτας ὡνμασεν, ὡς λαδν αὐτοῦ, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένας.

Μηριύριον τῷ Ισραὴλ. Ἀπόδειξις τῷ λαῷ τῆς περιωθείσης ὑποσχέσεως τοῦ λαοῦ, διεὶς ἐπληθύνη τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐκληρονόμησεν. Ἡ διαμαρτυρία τῷ λαῷ. Διαμαρτύρατο γάρ αὐτῷ δ Θεός, ἐκεῖσε συλλέγεσθαι κατὰ τοὺς εἰρημένους καιρούς. Ἡ δὲ σύνταξις οὕτως. Ἐκεῖ ἀνέθησαν φυλαῖ, περιττεύοντος τοῦ γάρ. Ἀνέδησαν, φησιν, διὰ μαρτύρια καὶ κέλευσιν, ἥγουν, κατὰ κέλευσιν θελαν.

Toῦ ἀξομολογήσασθαι τῷ ὄνδρι τοῦ Κυρίου. Ἐπὶ τῷ εὐχαριστῆσαι διὰ τῆς νενομοθετημένης λατρείας.

"Οτι ἔκει ἀκάθισταν θρόνοι εἰς κρίσιν. Ἰδού καὶ ἄλλο τῆς Ἱερουσαλήμ ἐγχώμιον. Ἐκεῖ γάρ, φησιν, ιερύνθησαν θρόνοι βασιλείας, εἰς τὸ κρίνειν τὸν λαόν.

Θρόνοι ἐπ' οἴκον Δασίδ. Ἐν τῷ οἴκῳ Δασίδ, ἐν τοῖς ἀνακτόροις Δασίδ· ἢ τὸ πρῶτον μὲν θρόνοι ιερέων, τὸ δεύτερον δὲ θρόνοι βασιλέων.

Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱερουσαλήμ. Προσαγορεύσατε αὐτὴν εἰρηνικά, διεὶς Εἰρήνης σοι, εἰρήνη τῷ λαῷ σου· τοῦ λοιποῦ γάρ εἰρήνην έξει βασιλεῖαν καὶ χαράν. Ἔτερος δὲ ἀρμηνεύς, Ἄσκασθασθε αὐτὴν, εἶπε.

C

Kai εὐθητα τοῖς ἀγαπῶσι σε. Καὶ εὐθητησασθε οὐχ οἱ πολιταὶ σου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πέριξ ιθνῶν οἱ ἀγαπῶντές σε. Προφητείᾳ δὲ καὶ τούτῳ.

Γερέσθω δὴ εἰρήνη ἐν τῷ δυνάμει σου. Καθ' ἔτερον ἔρμηνευσην, *Ἴστορο* ἢ γενήσεται. Δύναμιν δὲ αὐτῆς λέγει τοὺς στρατιώτας αὐτῆς, ὃν εἰρήνη τὸ μὴ μάχεσθαι, μηδὲ ἔχειν πολέμιον.

Kai εὐθητα ἐν τοῖς πυργοβάρεσι σου. Ἔτερος δὲ φησι. Καὶ κλιοῦτος ἐν τοῖς βασιλείοις σου· ἄλλος δὲ, *Ἐν τοῖς περιβόλοις σου.* Πυργόδας· γάρ τὸ δυχυρώτατον τελιχίσμα.

D

Ἐρεκα τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τῶν αλησίων μου ἐλάλουν δὴ εἰρήνην περὶ σου. Τοῦτο πρὸς αὐτὸν διπροφήτης φησιν· διεὶς διὰ τοὺς συγγενεῖς; μου τοὺς Ἱεραπολίτας, διὰ τὰς φυλὰς τοῦ Ἱερατῆ, τὸν ἀγαθὸν εἰρήνην ὑπὲρ σου· ἵνα, δὲν εἰρήνη διάγοντες, λατρεύωσι καὶ εὐχαριστῶσι τῷ Θεῷ.

Ἐρεκα τοῦ οἰκου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξείτησα ἀγαθό σου. Διὰ τὸν ναὸν τὸν ἐν σοι ἐξείτησάμην σοι γαλήνην καὶ εὐετηρίαν ἵνα τὴν οἰκείαν ἀπολάθῃς εὐπρέπειαν, καὶ νενομισμένην λατρείαν.

Ὥδη ἀπὸν ταῦθιμῶν.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΒ'.

Πρός σὲ ἡρα τοὺς ὄφθαλμούς μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ οὗτοι εἰς ὁδεύντων οἱ λόγοι. Κατοικεῖν δὲ ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ λέγεται, ὡς ταῖς ἑκεῖ καθαραῖς καὶ ἀγίαις δυνάμεσιν ἐπαναπούμενος. Καὶ γάρ καὶ περὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀγίων ερημεῖν· Ἔρεικήσω δὲ αὐτοῖς, καὶ ἔμπειρικατήσω.

Ίδον ὡς ὄφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν, ὡς ὄφθαλμοὶ καὶ δίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς· οὕτως οἱ ὄφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεόν ἡμῶν, δῶς οὖν αἰκετειρήσαι τὴν. Διὰ τοῦ τοιούτου παραδείγματος τῶν δούλων καὶ τῆς δούλης τοῦτο δηλοῦσιν, ὅτι καὶ πρὸς αὐτὸν ὁρῶται, καὶ διηνεκῶς, καὶ οὐδαμόθεν ἐτέρωθεν ἔχουσιν ἀντιλήψεως ἐλπίδα, καὶ οὐκ ἀποστήσονται ἐώς τὸν οἰκτειρθῶσιν. Τὸ δὲ, Οἰκτειρήσαι εὐκτικοῦ μὲν ἔχει σχῆμα, σημασίαν δὲ μέλλοντος, ἀντὶ τοῦ Οἰκτειρήσης. Τινὲς δὲ φασι προσπαρειλῆφθαι τῆς δούλης τὸ παράδειγμα· τοῖς ἐπίταξιν διαθέσεως πλέον γάρ τῶν δούλων αἱ δούλαι τοῦτο τοιοῦτιν, ὡς ἀσθενέστεραι.

Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, διτὶ ἐπὶ πολὺ ἐπιλήσθημεν ἐξουδενώσωσας. Φαυλισμόν, ὀνειδισμόν, παρὰ τε τῶν αἰχμαλωτευσάντων, καὶ τῶν γειτόνων ἡμῖν, πονηρῶν, ἐφτιομένων ταῖς συμφοραῖς ἡμῶν· η τῶν ἀλλων ἰθνῶν δι' ὧν ἐδάιζον· Θερμότητος δὲ ὁ διπλασιασμὸς τοῦ Ἐλέησον. Ἰκετεύοντιν οὖν ἐλεθῆναι διὰ τοῦτο, καὶ τάχιον ἀποκαταστῆναι εἰς τὴν πατρίδα.

Ἐπὶ πλεῖστον ἐπιλήσθη τῇ ψυχῇ μου. Τῆς εἰρημένης ἐξουδενώσεως.

Τὸ δρειδος τοῖς εὐθηροῦσι, καὶ τῇ ἐξουδέτερωσις τοῖς ψυχερηφάροις. Ἀντιστραφεῖη, δηλοντές, εἰς ταπείνωσιν καὶ παίδεσιν, ίνα μή διὰ τὸ εὐπραγεῖν καὶ ὑπερηγανέσθαι κατεπαίρωνται τῶν δυσπραγώντων, καὶ τεταπεινωμένων. Ἀρμόζει δὲ ὁ φαλμὸς καὶ τοῖς οὐδεύοντις πρέστις τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπηρεαζομένοις ὑπὸ δρατῶν καὶ ἀοράτων ἔχθρῶν.

Ὥδη δύοισι.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΓ'.

Εἰ μὴ διτὶ Κύριος ἡγέτης ἐπικατὼν δὴ Ἰσραὴλ, εἰ μὴ διτὶ Κύριος ἡγέτης δὲ τῷ ἐκαραστῆραι ἀνθρώπους ἐφ' ἡμᾶς, ἀρα ἔντας δὲ κατέπιον ἡμᾶς. Ταῦτα δῆῃ ἐπανελθόντων εἰς τὴν πατρίδα τὰ βήματα· εὐχαριστοῦντες γάρ παρακελεύονται τῷ λαῷ λέγειν· ὅτι ἐν τῷ ἐπαναστῆναι τινος καθ' ἡμῶν ἐπανελθόντων· τὰ πλησιόχωρα γάρ

A

Canticum ascensum.
PSALMUS CXXII.

VERS. 1. *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo. Ex ejusdem populi persona proflciscentis in patriam, legenda sunt hæc verba. Habitare autem Deus dicitur in cælo, veluti qui in sanctis ac mundissimis angelicis virtutibus, illuc in cælo habitantibus, requiescit. Nam et de sanctis, qui in terra sunt, dictum legimus: Inhabitabo in eis, et inambulabo¹⁰.*

VERS. 2. *Ecce sicut oculi servorum ad manus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ ad manus dominæ sue, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Hac servorum atque ancillarum comparatione, seu exemplo, illud significare volunt, quod ad Deum assidue et constanter aspiciunt, quodque nullam aliunde habent auxilii spem, quinimo et quod nunquam desistent, donec misericordiam consequentur. Verbum autem, Misereatur, tametsi optantis modum teneat, futuri tamen significationem habet pro, Miserebitur. Quidam etiam dicunt ancillæ corporacionem ideo appositam fuisse, ut majorem affectionis intentionem in Deum ostenderent. Magis etenim id fieri solet ab ancillis, utpote insirmiori sexu, quam a servis.*

VERS. 3,4. *Miserere nostri, Domine, miserere nostri, quia mulum repleti sumus despectione. Contempsit, inquit, atque opprobrio ab iis afficitur, qui nos fecere captivos, atque a pravis etiam vicinis, qui calamitatibus nostris delectantur: vel ab aliis gentibus per quærum regiones in patriam incedebant. Repetitio autem illa verbi Miserere, ardorem quemdam animi demonstrat; supplicant igitur ea ratione misericordiam a Deo consequi, et celerius in patriam restituiri.*

Amplius repleta est anima nostra. Prædicta scilicet despectione.

Opprobrium abundantibus, et despectio superbis. Subaudi verbum Obveniat. Obveniat igitur opprobrium et despectio ad humiliationem scilicet atque eruditioem eorum, ne, dum prospere omnia eis succedunt et superbi sunt, extollantur inde, atque eleventur adversus humiliores atque informatos homines. Congruit etiam hic psalmus iis omnibus qui ad supernam ambulant Jerusalēm, quique a visibiliibus atque ab invisibiliibus lèduntur inimicis.

Canticum ascensum.
PSALMUS CXXIII.

VERS. 1-4. *Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat sane Israel, nisi quia Dominus erat in nobis, cum exsurgerent homines in nos, sane vivos deglutiissent nos. Hæc verba ex eorum persona prolatæ sunt, qui iam reversi erant in Jerusalēm. Agunt enim gratias Deo, atque bortantur universum populum, ut cum eis dicat: ouod cum quidam ho-*

¹⁰ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

stes aduersus eos, modo ex captivitate reversos, A έθνη τούτων ἐπεστράτευσαν, μήπω τειχισθείστης τῆς ιερουσαλήμ· εἰ μή. διότι Κύριος ἦν ὁ μὲν, ἐρβύ- σθημεν, ἀρα ζῶντας ἀνὴρ μᾶς· κατέπιον ὑπὸ φθόνου. Ἐμφανεῖ δὲ ὁ λόγος· τὴν δγαν ταχύτητα τῆς πανελθοράς· τινὲς δὲ τὸ, δτε παρέλκον ἐρμηνεύσουσιν. summa sane tunc invidia, vivos nos omnes deglutissent. Hoc autem figurato sermone Propheta summam imminentis ruinæ celeritatem denotavit. Quidam etiam aiunt dictionem, quia, hoc in loco abundare.

Cum irasceretur furor eorum in nos, sane aqua demersisset nos. Per aquam vehementem hostium impetum intelligit, qui idcirco ira ac furore perciti erant, quod Judæorum populus fuisse in patriam restitutus. Dictionem autem sane, posuit, pro cæterum, seu etiam pro vere.

VERS. 5. *Torrentem pertransiit anima nostra. Vehementem aliquæ inordinatum hostium impetum momentaneumque et omne obvium secum rapiens, turgido torrenti comparat, quemadmodum et superius aquæ comparavit. Pertransisse autem dixit pro Prætergressum esse atque effugisse. Anima etiam nostra dixit, pro Ipsi nos, veluti a parte totum significans.*

Sane pertransiit anima nostra aquam intolabilem. Vere eam prætergressi sumus, alique in securitate nunc consistimus.

VERS. 6. *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in prædam dentibus eorum. Per dentes, et feritatem et potentiam hostium denotavit; quasi avidi viderentur, ut ipsos etiam vivos homines deglubirent.*

VERS. 7. *Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Quemadmodum hostium vires ac feritatem denotavit, indignationeque et potentia armatos eos esse docuit, ita etiam populi debilitatem declarat, passeri illum comparans. Est enim passer infirmissimum quoddam animal, et captu facillimum. Per laqueos vero insidias eorum varias, ac machinationes intelligit, quas omnes contritas esse dicit ac dissolutas.*

VERS. 8. *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram. — Non in curribus, neque in equis, aut in huiusmodi viribus, quemadmodum in peccato xix prædictum est, sed in nomine Domini, qui vere Deus est. Hoc est, adjutorium nostrum in sola Dei invocatione consistit: dum scilicet vel Deum illum appellamus, aut alio modo eum invocamus. Vel, in nomine Domini circumloquendo dixit, pro In Domino. Congruit etiam hic a temptationibus et a calamitatibus fuerint liberati.*

Canticum ascensum.

PSALMUS CXIV.

VERS. 1, 2. *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion. Hic psalmus optime consequitur ad præcedentes, et gratiarum actiones continet, pro liberatione ab inimicis. Ii, inquit, qui confidunt in Domino, erunt sicut mons Sion: constantes nimrum, incommutabiles, et securi.*

Non commovebitur in sæculum, qui habitat in

A έθνη τούτων ἐπεστράτευσαν, μήπω τειχισθείστης τῆς ιερουσαλήμ· εἰ μή. διότι Κύριος ἦν ὁ μὲν, ἐρβύ- σθημεν, ἀρα ζῶντας ἀνὴρ μᾶς· κατέπιον ὑπὸ φθόνου. Ἐμφανεῖ δὲ ὁ λόγος· τὴν δγαν ταχύτητα τῆς πανελθοράς· τινὲς δὲ τὸ, δτε παρέλκον ἐρμηνεύσουσιν.

'Ἐν τῷ οργισθῆται τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ήματς. ἄρα τὸ θύμωρ ἀρ κατεπόντισεν ήματς. "Τύμωρ λέγει τὴν ρύμην αὐτῶν, καὶ σφοδρὰν κίνησιν ὀργισθέντων, διότι πάλιν ἀπέλαβον τὴν πατρίδα. Τὸ δὲ ἄρα, συλλογιστικὸν ἀντὶ τοῦ λοιπὸν, ἡ δρτως.

Xειμαρός διηλθετὴ η ψυχὴ ήμῶν. Χειμάρρος παρεικάζεται τὴν δέξιαν καὶ δεσμὸν καὶ πᾶν τὸ πεζοτύχον παρασύρουσαν καὶ πρόσχαιρον φθορὰν αὐτῶν, ὕσπερ καὶ ἀνωτέρω θύμωται. Διηλθε δέ, ἀντὶ διεπέρασε, διέψυγεν η ψυχὴ ήμῶν, ήγουν ήμετε, ἀπὸ μέρους τὸ δλον.

"Ἄρα διηλθετὴ η ψυχὴ ήμῶν τὸ θύμωρ τὸ άτυκ πόστετορ. "Οντως διεπεράσαμεν, ἐν ἀσφαλεὶ γεγόνυμεν.

Εὐλογητὸς Κύριος, δεις οὐκ έδωκες ήμᾶς εἰς θήραν τοῖς θδούσιν αὐτῶν. Διὰ τῶν θδόντων τὴν θηριώδιαν καὶ δύναμιν αὐτῶν ἐνέφηνε, μονονουχὴ καταπιεῖν ζώντας γλεγομένων.

"Η ψυχὴ ήμῶν ὡς στρουθίοις ἐδρύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευότων· η καρίς συνετρίβη, καὶ ήμεις ἐδρύνσθημεν. "Οσπερ ἔκεινων ἐνέφηνε τὴν Ισχὺν, καὶ θηριώδιαν, θυμῷ καὶ δυνάμει καθωκλισμένων, οὕτω καὶ τὴν τούτων διθένειαν. Αθενεὶς γὰρ καὶ εὐάλωτον τὸ στρουθίον. Παγίδα δὲ λέγει τὰς ἐνέδρας καὶ μηχανάς αἱ συνετρίβησαν, καὶ διελύθησαν.

"Η βοήθεια ήμῶν ἐτὸν δρόματι Κυρίου, τοῦ πεικαρτοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Ούκ ἐν δρυσσοῖς, καὶ ἵπποις, καὶ τοιαύτῃ δυνάμει, ὡς ἐν τῷ ιζῷ φαλμῷ προείρηται, δλλ' ἐν τῷ δνόματι Θεοῦ, τοῦ θντως Θεοῦ, ἐν τῷ δνόμαδέσιν καὶ ἐπικαλεῖσθαι αὐτὸν· η ἐτὸν δρόμος Κυρίῳ κατὰ περίφρασιν. "Δρόμοίς εἰ δὲ φαλμὸς καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ θεῖσιν πρόνοιαν ἐλευθερούμενοις πειρασμῶν.

Hic psalmus iis omnibus qui divina providentia a temptationibus et a calamitatibus fuerint liberati.

Ἐρδὴ δμοίως.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΔ'.

Oι πεποιθεῖτες ἐπὶ Κύριον, ὡς δρος Σιώρ. Ἀκόλουθα τοῖς προλαβοῦσι τὰ τοῦ πρόνοτος φαλμοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν πολεμῶν εὐχαριστήσατε. Ή; τὸ δρος τὸ Σιών, ἀπερίτεττοι, ἀκανθαίρετοι, ἀσφαλεῖς.

Οὐ σαλευθῆσεται εἰς τὸν αἰώνα δι κατοικῶν

Ιερουσαλήμ. Οὐ πειτεραπήσονται, οὐκ ἐκπεσοῦνται οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ εἰς τὸν αἰώνα, ἀντὶ τούτου, παρὰ δόλον τὸν αἰώνα τὸν ἀφωρισμένον. Κύριος δὲ λέγει περὶ τῶν κατοικούντων τὴν ἕδην Ἱερουσαλήμ· ἐκεῖνοι γάρ οὐδέποτε σαλευθῆσονται· ἔνας δὲ τοῦ αἰώνας τοῦ δρισθέντος εἰς σωτηρίαν αὐτῆς, ὡς εἰργηται.

"Ορη κύκλῳ αὐτῆς, καὶ ὁ Κύριος κύκλῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰώνος.

*Deest in MS. Graeca ad versiculum
animadversio.*

"Οτιούχα μέρισει Κύριος τὴν ράβδον τῷ ἀμαρτωλῷ ἐκ τὸν ἀληφορ τῷ δικαίῳ. Αἰτίαν λέγει τῆς ἐκ Θεοῦ φυλακῆς. Ἀμαρτωλὸς δὲ λέγει τοὺς ἀσεβεῖς καὶ παρανόμους, δοποὶ εἰσι καὶ οἱ δαμονες· ράβδον δὲ αὐτῶν τὴν βασιλείαν αὐτῶν, ἥ τὰ δικαία· δικαίους δὲ τοὺς ἐν νόμῳ βιοῦντας.

*"Οπως δει μὴ ἐκεινωσιν οἱ δικαιοι ἐν ἀνομίᾳς
χειρας αὐτῶν. Ἰνα, τοιαύτης ἀπολαύοντες παρὰ
Θεοῦ φυλακῆς, μὴ ἀφωνται παρανομίας, ἀλλὰ θερα-
πεύωσι τὸν εὐεργέτην.*

*'Αγάθυντο, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς εὐηθ-
σι τῇ καρδίᾳ. Εἰς εὐχὴν τὸν λόγον δι προφῆτης κα-
τέλειεις λέγων· Ἀγαθὰ ποίησον, Κύριε, ἀγαθὰ δός
τοῖς ἀγαθοῖς ἀνθρώποις, καὶ τοῖς ἀδικιστρόφοις τὴν
καρδίαν, τοῖς ἀδόλοις, καὶ ἀπονήροις.*

*Τοὺς δέ ἐκκλινορτας εἰς τὰς στραγγαλιὰς
ἀκάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀρο-
ματα. Εἰς διεστραμένα, εἰς σκολιότητας· τοὺς
τοιούτους ἀπάξει εἰς κόλασιν· παραδώσει τιμωρία·
ἥτις ἀπάξεται ὡς ἴσους τοῖς παρανομοῦσι.*

*Εἰρήνη ἐκ τὸν Ἰσραὴλ. Εἴη δηλονότι· Ἀρμόδει
δὲ καὶ οὗτος ὁ φαλμὸς τοῖς κατοικοῦσι τὴν ὑψηλὴν
καὶ ἀκαθάρτετον Ἐκκλησίαν, ἥς κύκλῳ οἱ ὑψηλοὶ
θεάτραλοι τειχίζοντες αὐτήν, καὶ φυλάττοντες, καὶ
ὁ Χριστὸς κύκλῳ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.*

·Φρήν ομοίως.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΕ.

*'Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν
Σιών, ἐτριήθησεν ὡσεὶ παρακεκλημένοι. Καὶ
οὗτος ὁ φαλμὸς ἀκόλουθα τῷ πρὸ αὐτοῦ φθέγγεται·
ἐπιστροφὴν μὲν λέγων, τὴν εἰς τὴν πατρίδα Σιών,
ἀποκατέστασιν αὐτῆς τῶν τέκνων· οὗτος γάρ ἡ αἰχ-
μαλωσία αὐτῆς· παράκλησιν δὲ τὴν ἀνάκλησιν καὶ
ψυχαγωγίαν. Ἐπιστραφίντες, φησίν, εἰς τὴν πα-
τρίδα, ἐγενόμεθα λίλαν παρακεκλημένοι· τὸ γάρ
ὡσεὶ ἐπίτασίς ἔστι τῆς παρακλήσεως· ὡς οὐδὲ· Ὅς
ἂγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ. Ἡ ἐγενήθημεν ὡς περ
οἱ παρακεκλημένοι, τουτέστιν ἐν εὐθυμίᾳ.
interdum ponitur pro *quam*, id est, pro *valde*, quemadmodum et alibi: *Quam bonus Deus Israel* ^{10.81},*

^{10.81} Psal. LXXXI, 1.

A Jerusalem. Qui habitant in Jerusalem, in sæculum, hoc est per totum sæculum determinatum, non evertentur, nec decadunt. Proprie autem hæc Prophetæ verba ad eos pertinent, qui in superna ac cœlesti habitant Jerusalem. Illi etsim nunquam commovebuntur.

Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui, ex nunc et usque in sæculum. Maximam etiam, inquit, securitatem habet ob montes qui in circuitu ejus sunt, verum illa præcipua est omnium securitas, quod Dominus eam custodit. Idcirco, qui illuc habitant non commovebuntur, usque in sæculum. In sæculum, inquam, quod ad ipsius Jerusalem salutem jam a Deo determinatum est, ut B diximus.

Vers. 3. Quia non dimittet Dominus virginem peccatorum super sortem justorum. Causam reddit divinitate custodiæ. Per peccatores autem, impios atque iniquos omnes intelligit, quales etiam ipsi sunt dæmones. Per virginem vero, eorumdem regnum aut potentiam intelligit; justos vero eos appellat, qui secundum legem vivunt.

Ne extendant justi ad iniuriam manus suas. Justos Deus sua hac custodia et protectione frui voluit, ut iniquum aliquid non attingant, sed benefactorem colant.

Vers. 4. Benefac, Domine, bonis, et rectis corde. Sermoneum suum Propheta in orationem conclusit. Bona, inquit, facito, Domine, et bona dato hominibus bonis et rectis, qui non perverso aut doloso, sed simplici sunt corde.

Vers. 5. Declinantes autem in tortuositates, adducet Dominus cum operantibus iniuriam. In tortuositates, hoc est, in perversa atque obliqua. Illiusmodi enim homines adducet Deus ad poenas, et perpetuus eos tradet suppliciis; vel repellit eos tanquam iniquis hominibus similes.

Pax super Israel. Subaudiendum est verbum, sit. Congruit etiam hic psalmus iis qui in excelsa atque incomparabili Ecclesia habitant, in cuius circuitu sunt sublimes doctores, munientes nimis et custodientes eam, et Christus etiam in circuitu populi sui.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXV.

Vers. 1. Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Hic psalmus etiam consequentem ad præcedentes materiam continet. Per conversionem enim Propheta redditum ac restitutionem intelligit in patriam, : cuius patriæ filios, hoc est, cuius populum in captivitate olim constitutum, captivitatem Sion appellavit. Per consolationem vero, refrigerium intelligit. Reversi, inquit, in patriam valde refrigerari sumus. Nam Graeca dictio ὡσεῖ, pro qua interpres reddidit, sit, non solum hanc significationem habet, sed

utrobiisque enim eadem habetur dictio. Vel, *Facti sumus quemadmodum consolati*, hoc est, in gaudio sumimus atque in laetitia.

Vers. 2. *Tunc repletum est gaudio os nostrum.* Hoc est, jucundis ac laetis verbis, quæ summum animæ gaudium significabant.

Et lingua nostra exsultatione. Idem repetit; prædictit autem quæ futura erant, veluti jam facta.

Tunc dicent inter gentes. Tunc ii qui in gentibus sunt, dicent; vel simpliciter, gentes visa admiranda populi restitutione cum admiratione dicent:

Magnificavit Dominus facere cum eis. Ille sunt verba quæ finitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Judæis: *Magnificabit Dominus facere cum eis*, eo quod magnam in eis fecit misericordiam. Deinde iterum sermonem profert ex populi persona, dicens:

Vers. 3. *Magnificavit Dominus facere nobiscum.* Verum magnificavit, ut diximus; est etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguae, dicere: *Dominus fecit cum illo*; subintelligitur enim dictio, misericordiam.

Facti sumus laetantes. Et quia restituti sumus in patriam, et quia Dei potentia nota facia est viciniis gentibus.

Vers. 4. *Converte, Domine, captivitatem nostram sicut torrentes in Austrum.* Suplicant deinceps pro iis qui in captivitate remanserant; multi enim in Babylone relicti fuerant, quibus pari modo redditum in patriam præstari petunt: *Converte*, inquit, Domine, reliquias nostræ captivitatis, ipsamque captivitatem urge atque impelle, non secus ac urgere atque impellere soles torrentem per Austrum. Solet enim hic ventus, disjecta ac liquefacta nubium densitate, pluviam adducere, et torrentes magno cum impetu mouere. *Vel hujusmodi metaphoræ usus est*, optans captivitatem, torrentis instar, cito ferri, ita ut quam primum cesseret, et tota prorsus evacuetur, Judæorum nemine in Babylone amplius relicto. Cito etenim exsiccantur torrentes. *Vel per Austrum, seu Notum, ipsam intelligit Jerusalem*, hoc nomine a prophetis persæpe alibi appellatam, tanquam situ suo vergentem ad Austrum. *Converte*, inquit, eam captivitatem in Austrum, hoc est, in Jerusalem.

Vers. 5. *Qui seminant in lacrymis, in exulta tione metent.* Qui seminant spem salutis in orationum lacrymis, hujusmodi spei fructum metent in exultatione. *Fructus autem erit liberatio a presura.* Totus autem hic sermo iis congruit, qui in tentationibus sunt.

Vers. 6. *Euntes ibant, et flabant, mittentes semina sua.* Ab universalibus ad particularia pertransiit, de iis loquens, qui in captivitate fuerant, et dicit quod, cum irent in captivitatem, in itinere ibant, et flabant, spem illam seminantes, ut diximus.

Venientes autem venient in exultatione, tollentes manipulos suos. Verum in eorum reditu venient

A *Totæ èxaltisθη χαρᾶς τὸ στόμα ήμῶν.* Χαρισμάτων δηλούντων τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς.

Kai ἡ γλῶσσα ημῶν αγαλλίασεν. Τὸ αὐτὴ λέγει· προσχορεύει δὲ τὰ μέλλοντα, ὡς ἔδη γενέμενα.

Totæ ἐροῦσιν ἐν τοῖς Ἐθνεσι. Ἐροῦσιν οἱ Εν τοῖς Εθνεσιν. *Πλάνως ἐροῦσι τὰ έθνη*, ἐωραχότα τὸν περάδον ἀποκατάστασιν τιμῶν, καὶ θαυμάσαντα.

'Εμεράλυτε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μετ' αὐτῶν. Ἐροῦσιν οἱ Ἐμεραλούρησερ ὁ Θεὸς, διὰ τοῦ ποιῆσαι θεοὺς ἐν αὐτοῖς· περὶ τιμῶν ταύτα λέγοντες· εἴτα τρέπει τὸν λόγον προσώπῳ τοῦ τὰ πυρθήσαντα λεγόντων.

B *'Εμεράλυτε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μεθ' ημῶν.* Οντως ἐμεγαλούργησεν, ὡς εἰρήκαμεν· Ιδίωμα τὸ τοῦτο τῆς Ἐβραϊδῶς, τὸ λέγειν. Ἐποίησεν μετὰ τοῦ δεῖτος· λείπει γάρ τὸ θεός.

'Εγενήθημερ εἰγραιρόμεροι. Οτι ἀπεκτέστημεν εἰς τὴν πατρίδιν, καὶ διὰ ἐγνώσθη τοῖς πέριξ Εθνεσιν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις.

'Επιστρεψο, Κύριε, τὴν αιχμαλωσίαν ημῶν, ὡς χειμάρρους ἐν τῷ Νότῳ. Περὶ τῶν ἐναπομεινάντων τῇ αιχμαλωσίᾳ λοιπὸν ἡ δέησις. Πολλοὶ γάρ οὐ πελειφθησαν, οὓς καὶ αὐτοὺς ἐπανελθεὶν ικετεύουσιν. Ἐπιστρεψον, Κύριε, τὴν ὑπολειφθεῖσαν αιχμαλωσίαν τιμῶν, οὗτως ὥδιν καὶ κατεπείγων αὐτήν, ὡς τοὺς χειμάρρους διὰ τοῦ Νότου. Οὗτος γάρ εἶναι μερος τῆκαν τὰς παχύτητας τῶν νεφῶν, κακίεντος κατάγων, κινεῖ τοὺς χειμάρρους μετὰ πολλῆς; βρύματος καὶ σφοδρότητος. *"Η ὡς χειμάρρους εἰπεν, εὐχόμενος χειμάρρους αὐτὴν φέρεσθαι παραπλήσιως.* Ήντα καὶ ταχέως παυθῆ, πᾶσα ἐκκενωθεῖσα, μηδενὸς ἐπιπολειφθέντος ἐν Βασιλῶνι· ταχέως γάρ οἱ χειμάρροι ἔηραντονται. *"Η Νότον λέγει τὴν Ἱερουσαλήμ, οὕτω πολλάκις ὑπὸ προφητῶν καλουμένην, ὡς ἐν τῷ Νότῳ χειμένην.* Ἐπιστρεψον αὐτήν, φτσιν, ἐν τῷ Νότῳ, ήγουν εἰς Ἱεροσόλυμα.

D *Oι σπείροντες ἐν δάκρυσιν ἐν ἀγαλλισεις θεριοῦσι.* Οἱ σπείροντες ἀλπίδα σωτηρίας ἐν δάκρυσιν ικεσίας ἐν ἀγαλλισεις θεριοῦσι τὸν καρπὸν αὐτῆς, διτις ἐστιν ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ πιέζοντος. Καθολικὸς δὲ ὁ λόγος, πᾶσι τοῖς ἐν περασμοῖς ἀριθμῶσιν.

Πορευόμεροι ἐπορεύοτο, καὶ ἐκλαιον βάλλοντες τὰ σκέρματα αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ κοινολικοῦ πρᾶς τὴν μερικὸν μετέβη, περὶ τῶν ἐν τῇ αιχμαλωσίᾳ λέγων, οἵτι, πορευόμενοι εἰς τὴν αιχμαλωσίαν, ἐπορεύοντο, καὶ ἐκλαιον, σπείροντες, ὡς εἰρήται, τὴν ἐπίπλια.

Ἐγχόμεροι δὲ ἦξοντες ἐν ἀγαλλιάσει, αἱρούτες τὰ διάγυματα αὐτῶν. Ἐγχόμενοι δὲ ἐκείθεν, ἔξουσιν

ἐν ἀγελάσει, κομιζόμενος τὸ θέρος, ἡτοι τὸν εἰς ρυμένον καρπὸν τῆς καταβληθείστες ἐλπίδος. Ὅτε περ γὰρ τὸ σπέρμα τοῦ σίτου δεῖται ωέτων, οὐτως καὶ τὸ σπέρμα τῆς ἐλπίδος χρήζει δακρύων εἰς καρπογόνιαν. Καὶ καθάπερ ἄρουρα χρεῖαν ἔχει τοῦ τέμνεσθαι, καὶ ἀναρρήγνυσθαι, οὐτως καὶ ἡ ψυχὴ δεῖται πειρασμῶν καὶ θλίψεων, ἵνα μαλαχοῦ τὸ σκληρὸν αὐτῆς, καὶ μὴ βλαστήσῃ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, καὶ τοιαύτας βλαβεράς βοτάνας.

Ἐρήμοις.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΓ^τ.

Ἐάν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἄκοντας οἰκοδομοῦντες. Ἐπανελθόντες οἱ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ οἰκοδομεῖν ἀρξάμενοι τὸν καὸν καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν, ἐκώλυντο πάρα τῶν γειτόνων ἐθνῶν, φθονούντων ἅμα καὶ δεδοκέτων τὴν εἰς αὐθίς εὐημερίαν αὐτῶν. Καὶ πολὺς ἐτρίβη χρόνος, ἅχρι καὶ τεσσαράκοντα ἑτῶν, τῶν μὲν προθύμως ἐπιχειρούντων κτίζειν, τῶν δὲ πᾶσι τρόποις ἐμποδίζοντων· οὐδὲ παθεύων δὲ προφήτης ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφέγγειν, καὶ αὐτὸν ἐπικαλεῖσθαι συνεργήν, ταῦτα διέκεισιν· Ἐάν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον διὰ συνεργίας τῆς παρ' αὐτοῦ, εἰς μάτην ἐκοπασαν οἱ οἰκοδομοῦντες. Ἀνεβάλλετο δὲ ἐν τοσούτοις ἕτερη τὴν συνεργίαν, ἵνα κατὰ μικρὸν ἀφυπνίωνται, καὶ μὴ τῇ ἀνέσει ῥάθυμοτεροι γένονται, καὶ πρὸς τὴν προτέραν πάλιν δρομήσωσι πονηρίαν. τῇ ταχιστῇ τῶν κακῶν ἀπαλλαγῇ· Ἐλασθε μὲν οὖν δέ λόγος; Οὗτος τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Εἴρηται δὲ καθολικωτέρω; ἐπὶ πᾶσιν ἀρμόδων λέγεσθαι πράγμασιν.

Ἐάν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἡγρύνησον δὲ φυλάσσων. Καὶ τὶ λέγω περὶ οἰκοδομῆς; Ἄλλοι οὐδὲ οἰκοδομηθεῖσαν καὶ ἀπαρτισθεῖσαν πόλιν φυλάξαι δυνήσεται τις, μὴ συνεργοῦντος ἐκείνου.

Εἰς μάτην ὑμῖν ἔστι τὸ δρθρίζειν· ἐγείρεσθε μετὰ τὸ καθῆσθαι οἱ ἑσθίοντες ἀρτον δύνης. Λοιπὸν, ὃ ἑσθίοντες ἀρτον δύνης, οἱ μηδὲ τὸν ἄρτον χωρὶς δύνης ἑσθίοντες, οἱ ζῶντες ἐν θλίψειν, εἰς μάτην ὑμένιν γίνεται τὸ δρθρίζειν εἰς τὴν οἰκοδομήν, καὶ ἐγείρεσθαι εὐθὺς, μετὰ τὸ καθῆσθαι, καὶ ταχύνειν εἰς τὸ ἔργον, καὶ μήτε ἐν νυκτὶ ὑπνῳ κηράννυσθαι, μήτε ἐν ἡμέρᾳ ἀπολαύειν ἀνέσεως· Ἰδούντος δὲ αὐτοὺς εἰπε διά τε ταῦτα, καὶ διέτεοι μόνον ἐκοπίων οὐτως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔκθρους ἐμάχοντο· καὶ ὠφόδους ὡπλισμένοι, καὶ ἐκτίζοντες, καὶ ἐπολέμουν τοῖς διακωλύουσι, καὶ διπλῆν ὑφίσταντο ταλαιπωρίαν.

laborando, sed etiam adversus hostes eis pugnandum adversus impedientes pariter bellum gerebant, duplēcēm pacto aērumnam sustinente.

Οταν δῷ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὑπεροχα Κυρίου, νιολ. Ὁταν δῷ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὑπνὸν ἡδὺν, ὑπνὸν φροντίδος ἀπηλλαγμένον, ἥγουν ἀνεστιν καὶ ἐλευθερίαν τῶν ἐνοχλούν-

A illinc exsultantes, et messem, hoc est, seminatae spei fructum ferentes: quem id est in lacrymis seminariunt, quia quemadmodum frumenti semen indiget pluviosis, ita et hujusmodi spei semen ad ferendos fructus indiget lacrymis: et quemadmodum terrenus ipse ager aratri ferro indiget, ut concreta terra scindatur atque incidatur, ita et anima afflictionibus indiget et temptationibus, quae majori quadam duritie illius duritatem moliant, ne spinas germinent, aut tribulos, aut hujusmodi alias noxias herbas.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXVI.

VERS. 1. *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.* Cum reversi essent Judæi ex captivitate, templumque et civitatem rursum ædificare cœpissent, prohibebantur a vicinis gentibus ob invidiam pariter et timorem, ne eorum res prospere ac feliciter succederent. Et multum quidem temporis fuit, annorum ferme quadraginta, quo et Judæi ædificare, et illi contra modis omnibus impedire eos nitebantur. Hos igitur erudiens Propheta noster docet, ut ad Deum confugiant, et coadjutorem incepto operi invocent, atque in hanc prorumpit sententiam: *Nisi Dominus cooperatione sua astiterit, et domum ipse construendam ædificaverit, frustra omnes ædificantes laborant.* Distulerat autem aliquot annis Deus suum Judæis auxilium impendere, ut paulatim a somno, ut ita dicam, excitarentur, et ne diurna quiete inertiores fierent, atque ad priorem redirent pravitatem, veluti quos celeriter ac de facili Deus liberasset a malis. In universum etiam hic sermo multis potest casibus ac propositis accommodari.

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Sed quid dico, inquit, de civitatis ædificatione, cum neque constructam ac jam perfectam civitatem custodiare, aut conservare quis possit, absque illius auxilio?

VERS. 2. *Vanum est vobis ante lucem vigilare, surgit postquam sedistis, qui manducatis panem doloris.* Ceterum, inquit, vos, o Judæi, qui doloris panein manducatis, hoc est, qui nec panem ipsum absque dolore comeditis, qui in afflictionibus vitam ducitis, adinoneo, frustra id a vobis fieri, ut ante lucem summo mane operi atque ædificationi incumbatis. Frustra etiam a vobis sit ut, postquam sedistis, statim ad accelerandum ipsum opus surgatis, hoc est, quod et noctu somno non vacatis, et interdiu nulla fruimini quiete. Quibus verbis dolore illos atque angustiis plenos esse ostendit, ea nimis ratione, quia non solum fatigabantur laborando, sed etiam adversus hostes eis pugnandum adversus impedientes pariter bellum gerebant, duplēcēm pacto aērumnam sustinente.

VERS. 3. *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini, filii.* Cum dilectis suis suis sicut somnum dederit, somnum dico curis ac sollicitudinibus vacuum, hoc est, cum quietem a

perturbationibus præstiterit. Dabit autem hanc quietem tunc cum utile ac bonum fuerit eam dari. Tunc non templum tantum, aut civitatis moenia redificari vobis concedetur, sed dabuntur etiam et illi, qui ita Deo grati erunt, ut illius hereditas atque illius populus appellari mereantur. Hoc autem dixit tanquam bonorum omnium caput. Liberorum enim procreationi Judæi studebant quam maxime. Verum hæc nostra expositio ad Judæos tantum, et privatum pertinet; ut autem magis in universum dicam, cum Deus dederit dilectis suis omnium, ut prædiximus, tunc non tantum ea persicentur, quæ eum studio acta fuerint, sed addentur etiam perpetui, ut ita dixerim, quidam filii: illi, inquam, hereditas Domini. Ac si diceret heredes studiorum, heredes virtutum, heredes dati a Domino.

Merces fructus ventris. Merces illa, quæ de ventris provenit secunditate, pietatis est merces. Retributio siquidem illa quæ in liberorum, ac prolis datur copia, retributio plerumque solet esse virtutum. Juxta anagogen vero, ii qui a Deo in filios per regenerationis lavacrum adoptantur, merces sunt incarnationis Christi: Christi, inquam, qui vere ac proprie est fructus ventris beatæ Virginis, veluti qui ex ea absque ullo viri nomine natus est.

Vers. 4. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii successorum. Quemadmodum, inquit, sagittæ quæ in manu robusti alicujus viri sunt, ob illius vires ac fortitudinem, terrilibiores esse videntur, ita et filii eorum, qui a Babylonica excussi fuerint captivitate, hostibus suis timendi ac terribiles videbuntur, propter insuperabilem nimirum adjutoris Dei potentiam. Tales etiam sunt spirituales fidelium doctorum filii, qui a dæmonum captivitate excussi sunt: ipsis scilicet dæmonibus terribiles, ac timendi.

Vers. 5. Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex eis. Sed quibusnam eis? Ex eis dico bonis, quæ superius commemoravimus. Ex hoc videlicet, quod perficiatur templi et civitatis constructio; quod requies detur, et liberatio ab omnibus perturbationibus; quod multam ac pulchram prolem suscipiant; quodque alia hujusmodi Dei dona consequantur.

Non confundentur cum loquentur inimicis suis in portis. Ii qui desiderium suum impleverint, ut dictum est, non confundentur quasi imbecilles, cum in portis civitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes ceterum eorum res, ac negotia bene se habeant. Vel non confundentur quasi infirmum ac debilem habeant Deum, quemadmodum ante civitatis instauracionem, hostes eis exprobabant, sed multa loquentur cum libertate. Antiquis autem mos fuit, ut hostium nuntiis, aut legatis, ante portas civitatis loquerentur.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXVII.

Vers. 1. Beati omnes, qui timent Dominum. Recte consequitur hic psalmus ad precedenter. Nam cum illic beatum eum dixerit Prophetæ qui imple-

A των. Διδωσι δὲ ταύτην διε συμφέρει· τότε οὐ μόνον οἰκοδομηθήσεται καὶ ὁ ναὸς καὶ ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἔσονται ὁ κλῆρος Κυρίου. Κλῆρος γάρ αὐτοῦ χρηματίσουσι, καὶ λαὸς οἰκεῖος· ὃς κεφάλαιον δὲ τῶν ἀγαθῶν τούτο τέθεικε· περισπούδαστον γάρ Ἐβραιοῖς ἡ παιδόποια. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἰδικῶς περὶ αὐτῶν· καθολικωτέρω; οὐ εἰπεῖν, ὅταν δῆ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὑπὸν, ὡς προειρήκαμεν, τότε οὐ μόνον τὰ σπουδαζόμενα ἀπαρτίζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδιάδοχοι προσγίνονται υἱοί· ἡ κληρονομία ἡ παρὰ Κυρίου· κληρονόμοι τῆς σπουδῆς καὶ ἀρετῆς οἱ παρὰ Κυρίου δοδάντες.

B. Μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρός. Ὁ μισθὸς τῆς θεοσεβείας δὲ ἀπὸ τῆς καρπογονίας τῆς γαστρός· ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἀρετῆς ἡ ἀπὸ τῆς πολυτοκίας δοθεῖσα. Κατὰ ἀναγωγὴν δὲ οἱ υἱοθετηθέντες τῷ Θεῷ δὲ τοῦ βαπτισμάτος τῆς πατείγενεσίας μισθοὶ ἔσονται τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, δὲ ἐστι κυρίως καρπὸς γαστρὸς τῆς θεομητορος, ὡς ἐκ μόνης αὐτῆς, ἀνεύ σπέρματο; ἀνδρὸς, γεννηθεῖς.

Όσει βέλη ἐν χειρὶ συνταῦ, οὔτεως οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων. Όσπερ τὰ βέλη ἐν τῇ χειρὶ τοῦ δυνατοῦ φύλεται φοβερὰ διὰ τὴν ἕκεινου ρώμην, οὐτεως δρα καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἔσονται φοβεροὶ τοῖς ἐχθροῖς διὰ τὴν δαμαγόν ισχὺν τοῦ Θεοῦ. Τοιούτο δὲ καὶ οἱ κατὰ πνεύμα υἱοὶ τῶν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν ἀσιμδυνῶν, ἐκτετιναγμένων διέσκεψαν ἡμῶν, τοιεροὶ τοῖς δικιοσιν.

Μακρίος, δὲ πληρώσει τὴν ἐπιθυμιαν αὐτοῦ ἀντών· Ἐξ αὐτῶν· ποιῶν, Διλαδὴ τῶν προειρημένων· ἥγουν, ἐκ τοῦ ἀπαρτισθῆναι τὸν νεὸν καὶ τὴν πόλιν· ἐκ τοῦ δοθῆναι ἄνεσιν καὶ διευθετίζειν τῶν ἐνοχλούντων, ἐκ τῆς πολυτεχνίας, ἐκ τῆς καλλιτεχνίας, καὶ τῶν τοιούτων ἐκ θεοῦ χαρίτων.

D. Οἱ καταισχυρθήσονται, δια ταῦτα τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐν πύλαις. Οἱ πληρώσαντες τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐν τούτων, ὡς είρηται, οὐ καταισχυρθήσονται ἐπὶ ἀσθενείᾳ τινὶ, ὅταν διαλέγωνται τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐν πύλαις τῆς πόλεως, ὡς πάντων αὐτοῖς εὑ ἐχόντων· ἢ οὐ καταισχυρθήσονται οἱ, ὡς ἀσθενῆ θεὸν ἔχοντες, διπερ ἀνειδίζοντο, πρὸ τοῦ ἀπαρτισθῆναι τὴν πόλιν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς παρῆσας διαλεχθήσονται. Ἐθος δὲ ἦν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως διαλέγεσθαι τοῖς τῶν ἐχθρῶν ἀγγειαφόραις.

Ωδὴ ἐμοίως.

ΨΑΛΜΟΣ PKZ.

Μακρίοι πάντες οἱ γοδούμενοι τὸν Κύριον. Ἀκολουθεῖ τῷ πρὸ αὐτοῦ καὶ οὗτος ὁ ψαλμός. Μακρίσας γάρ ἔκει τῶν πληρώσαντα τὴν ἐπιθυμίαν

αυτοῦ, ὡς προδεδήλωται, νῦν καθολικώτερον καὶ τελεύτερον ποιεῖται τὸν μακαρισμόν. Μακάριος γάρ κυρίως καὶ ἀληθῶς οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. Τὸ Πάτερ δὲ προσέθηκεν, ἐμφανῶν καὶ δούλους καὶ πάνητας, καὶ ἀναπήρους τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον, οὐδὲν ἐμποδίζειν πρὸς μακαρισμόν. 'Ο μὲν τάρ μὴ φοβούμενος τὸν Κύριον, καὶ πάντα ἔχῃ τὰ παρ' ἀνθρώποις μακαριστά τα καὶ ζηλωτά, πάντων οἰστίν ἀδιάλιτερος· ὁ δὲ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ πάντα ἔχῃ τὰ παρ' ἀνθρώποις ἀπευχτά καὶ βεδελυκτά, πάντων ἐστὶ μακαριώτερος. Καὶ ἕτερον δὲ καλλος, καὶ ρύμη, καὶ πλούτος, καὶ δόξα, καὶ εὐπαιδία, καὶ καλλιτεχνία, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ εἰσὶ κυρίως μακαριστά διὰ τὸ ἀστατον αὐτῶν καὶ ρευστόν. Εἴτα σαφηνίζει καὶ τίγεις εἰσὶν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, λέγων·

Oι κορενόμενοι ἐταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. Ταῖς νομοθετημέναις, ταῖς ὑποδειχθείσαις διὰ τῶν ἀντολῶν.

Τοὺς κόροντας τῷ καρπῷ σου γάρεσται. Διδάξεις τίς ἔτι κυρίως μακάριος, καὶ δεῖξας τίς ἔστιν διοφούμενος τὸν Κύριον, κάντεύθεν τὸν λαὸν εἰς τὸ πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἑδοῖς τοῦ Θεοῦ προτρέψαμενος, λοιπὸν τείνει τὸν λόγον, πρὸς τὸν φοβούμενον τὸν Θεὸν, προφητεύων αὐτῷ ἄγαθά. Τινὲς μὲν οὖν καρποὺς τὰς χειρας ἐνήσαν ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν· μέρος γάρ τῆς χειρὸς ὁ καρπός· ἐρμηνεύοντες, διε τοὺς πόνους τῶν χειρῶν σου δρέψῃ· κερδανεῖς, C μηδενὸς κωλύοντος. Οὗτω γάρ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος ἐξεδεώκεισαν· ἔτεροι δὲ ἀντισημασταί τὸ φῆτὸν τούτο, οἷον Τοὺς καρποὺς τῷ πόνῳ σου γάρεσται.

Μακάριος εἰ. Εἰ φοβῇ τὸν Θεόν. Πάλιν δὲ τοῦτο λέγει, βεδαιῶν τὸν λόγον.

Καὶ καλῶς σοι ἔσται. Καὶ εὐπραγήσεις.

'Η γυνὴ σου, ὡς διμπελος εὐθηροῦσα, ἐτοῖς καλίτεσι τῆς οἰκίας σου. 'Οις διμπελος εὐθηροῦσα βότρυσιν, οὗτας εὐθηροῦσα τέχνοις. Εὐθηροῦσα δὲ, ἀντὶ Κομῶπη, βρίθουσα. Κλίτη δὲ οἰκίας τὰ μέρη· τουτέστιν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς οἰκίας σου. 'Άλλος ἐρμηνεύεις, 'Ἐτ τοῖς ἀσωάτοις τοῦ οἰκου σου, ἐξέδωκεν, ἥγουν, 'Ἐν τοῖς θαλάμοις· ἐνθα τὸ κλίνεσθαι πέρδε ἀνάπαυσιν.

Oι νιοὶ σου, ὡς νεόφυτα ἀλαιῶν, κύκλῳ τῆς τραπέζης σου. Εὔθαλεῖς, ὡς νεόφυτα ἀλαιῶν.

A veritatem desiderium suum ex eis, ut declaratum est, hoc in loco universalem magis et perfectiorem beatitudinem describit. Beati enim vere sunt, qui timunt Dominum. Universalem autem dictionem addidit dicens: *Beati omnes*, ut denotaret pauperes, aut servi, aut aliqui mancos, aut membris mutilatos hac beatitudine non privari, modo Deum timuerint. Nam si hoc unum adfuerit, nihil ejusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinem. Contra, qui Deum non timet, tametsi omnibus potiatur bonus, quae alioquin hominibus amanda atque appetenda esse videntur et beata, omnium tamen est miserrimus: cum tamen is qui Deum timet, si omnia ei adversa contingant, quae abominabilia hominibus, atque execranda esse videtur, omnium beatissimus sit. Et aliter: *Pulchritudo, fortitudo, divitiae, gloria, multorum item atque elegantium filiorum copia, et alia hujusmodi, non proprie beatum quem faciunt, ob hujusmodi scilicet bonorum incertitudinem, atque instabilitatem. Deinde declarat quinam illi sint qui Dominum timent, dicens:*

Qui ambulant in viis ejus. In viis ab eo statutis et per divina præcepta demonstratis.

Vers. 2. *Labores pulmarum tuarum manducabis.* Cum docuerit quisnam vere sit beatus, et ostenderit illum vere beatum dici, qui Deum timet, atque ex hoc a libertate fuerit populum ad ambulandum in viis Dei, deinceps ad hunc timentem Deum sermonem dirigit, futura ei bona praedicens. Quidam vero palmas dici intellexerunt pro manus, veluti a parte totum. Est etenim palma pars manus. Et sensum hujusmodi esse dicunt: quod timens Deum, manus suarum labores percipiet, et nullo impediente lucrum componet. Atque hoc pacto Aquila et Symmachus reddidere. Aliqui vero figuram hic contineri dixerunt quam Græce ἀντισημασταί, vocant, hoc est, *significationem contrariam* est primo, quod Græca dictio καρπός non solum palmam, seu potius iuncturam manus significat, sed etiam fructum. Juxta quem sensum, praesentis versiculi littera legenda esset: *Labores fructuum tuorum manducabis.*) Exponunt igitur hoc pacto ut *labores fructuum*, dictum esse affirmant, pro, *Fruitus laborum*, et *sensus* sit, quod manducabit fructus laborum suorum quisquis timuerit Dominum.

Beatus es. Si times scilicet Deum. Ad maiorem enim sermonis sui confirmationem, iterum repetit beatitudinem.

Et bene tibi erit. Et prospere tibi cuncta succedent.

D VERS. 3. *Uxor tua, sicut vitis abundans, in lateribus domus tuae. Quemadmodum vitis abundat racemis, ita et ipsa filii abundabit. Abundantem autem eam filii dixit, hoc est, ornataim ac stipatam. Latera autem, seu potius, ut in Græca lectio habetur, κλίτη, pars quædam domus sunt. Quo sermone idem sibi vult ac si diceret: In circuitu domus tuae. Alius vero interpres reddidit: In penetralibus domus, hoc est, in thalamis, ubi recumbere ac requiescere solemus.*

Filiii tui, sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuae. Florentes nimis in summo vigore, laiquam novæ olivarum plantæ.

Vers. 4. Ecce sic benedicitur homo, qui timet A Dominum. Ilujuscemodi divina benedictione fructetur. Per benedictionem vero gratiam et beneficium intelligit, tanquam laude dignum, et de quo bene ab omnibus dicendum sit. Quod si quis questionem moveat, dicens, Quomodo illis qui timent Deum, non majora promittantur bona, sed haec tantum temporalia, illud in primis dicendum est, Prophetam ad eos sermonem suum dirigere, qui talium bonorum amore delinquentur: deinde illud etiam addemus, quod ex abundanti, Prophetam haec etiam bona pollicetur, veluti una cum aeternis bonis Deus haec temporalia etiam sit praestiturus; secundum quod alibi scriptum legimus: Quærite primum regnum Dei, et haec omnia adjicientur vobis¹⁹. Juxta anagogen vero, uxor pii ac religiosi viri est anima, quae conjugis instar corpori conjuncta, virtutibus aetatis augmento florent, ac vigent, et ipsum doctorem circumdant, rationalibus eis cibis pascantem.

Vers. 5. Benedic te Dominus ex Sion. Laudet te, et gratias etiam tibi tribuat. Quem enim suscipit Deus, eum etiam laudat, et quem laudat, eumdem gratiis ac donis multiplicibus solet cumulare: Dominum vero dixit ex Sion, pro Qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo, seu in templo, Deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabit, atque ad eos loquetur.

Ei videas bona Jerusalem omnibus diebus viua tuæ. Bona quidem inferioris ac terrestris hujus Jerusalem haec sunt: opes, divitiae, potentia, exercitus, victoria de inimicis, gloria apud omnes, atque alia hujusmodi: bona vero supernæ ac celestis Jerusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiret, et quæ in cor hominis non ascenderunt²⁰.

Vers. 6. Et videas filios filiorum tuorum. Juxta historiam quidem generis tui successores; juxta anagogen vero per filios filiorum, heredes ac successores in religione ac pietate intelligit: te nimurum eos docente, et spiritualiter regnante.

Pax super Israel. Hujusmodi etiam verba habuimus in psalmo cxxiv. Per Israelem vero, non solum antiquum populum, sed novum etiam intelligimus, ut alibi saepe dictum est. Quod si pax intercisa est aliquando, id illorum gratia effectum est, qui se indignos praestiterunt. Neque enim comminante Deo desperandum nobis est, sed per penitentiam constitendum, ut illius a nobis iram avertamus, sicut fecerunt Ninivitæ: nec rursus eodem Deo bona pollicente, nobis pigrecedendum est: quinimo majori tunc studio nobis est contendendum, ut promissiones illius ad finem perducamus. Siquidem et Judæ Dominum promisisse novimus quod simul cum aliis apostolis consessurus esset super thronum, et judicaturus duodecim tribus Israel: verumtamen promissionem hujusmodi tandem repulit, et se ea indignum esse omnibus præbavit.

¹⁹ Matth. vi, 33. ²⁰ Isa. Lxiv, 4; 1 Cor. ii, 9.

Ίδον οὐτε εὐλογηθεῖσται ἀνθρώπος, διεύμενος τὸν Κύριον. Τοιαῦτης εὐλογίας αποκεῖται παρὰ Θεοῦ. Εὐλογία δὲ νῦν τὴν χάριν καὶ εὐεργεσίαν, ὡς εὐφημίας ἀξέκοντα. Τι λέγεις, των της χάριτος ἀπολαύσεις; Ναί, φησι, περὸς γέρεας τας; ἔτι τοιούτων ἀγαθῶν διατέλεσθαι. Άλλως δὲ καὶ ἐκ περιουσίας ὁ λόγος, στοιχεῖ μετὰ τῶν ἄγαθων καὶ ταῦτα δώσει. Ζητεῖτε γάρ, φησι, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα κάπιται προστεθήσεται ὑπὲρ. Κατὰ δὲ ἀναγνωρήσην γυνῆ μητὸν θεοτεοῦς ἡ σύνηγος ψυχὴ κομψά ταῦτα; ἐν τῷ σώματι· οὐολ δὲ αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ μιμηταὶ, καὶ διάδοχοι τῆς εὐσεβείας. Θάλλοντες δὲ αὐτῆσσι πνευματικῆς τήλικας, καὶ κυκλοῦντες εἰς τὸ διάδοχοντα, καὶ ἔστιῶντα αὐτοὺς ἀδεσματοι λαγικοῖς.

iis delectatur, quæ corpori insunt: illi vero illius animæ, discipuli sunt, et ejusdem religionis imitatores, seu successores; qui etiam in spirituā aetatis augmento florent, ac vigent, et ipsum doctorem circumdant, rationalibus eis cibis pascantem.

Εὐλογήσαι τον Κύριον ἐκ Σιών. Ἐπαινεσθαι, χριτώσασθαι δὲ γάρ ἀποδέχεται, ἐπαινεῖται καὶ δὲ ἐπαινούσι, χαρίτοι. Κύριος δὲ δὲν Σιών οἰκανόν, ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἐν Σιών. Ἐκεῖσας γάρ οἰκεῖται ἐλέγετο, διότι τὸ διάδοχον τοῦ λαοῦ τοῖς λεπροῖς.

quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur Deus, datus ad eos loquetur.

Καὶ Ιδοὺς τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ κάστας τὰς ημέρας τῆς ζωῆς σου. Ἀγαθὰ τῆς μὲν κάτω Ιερουσαλήμ πλούτος: ἐν χρήμασι, δύναμις ἐν στρατεύμασι, νίκη κατ' ἔχθρῶν, δόξα παρὰ πᾶσι, καὶ τὰ τοιαῦτα· τοῖς δὲ ἀνώ, δὲ οὗτοι δρθαλμίδες εἰδεῖσαν, οὗτοι οὖς ήκουσερ, οὗτε ἐξει καρδιαὶ ἀνθρώπου ἀνθεῖ.

Καὶ Ιδοὺς νιοὺς τῶν νιῶν σου. Αἰσθητὰς μὲν διαδόχους γένους σου· ἀναγνωρικῶς δὲ διαδόχους εὐεσθετας· τοιούτους ἐκείνους διάδοχοντος καὶ πνευματικῶς ἀναγεννῶντος.

Εἰρήνη ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ ρχδ ψαλμοῦ. Ἰσραὴλ δὲ οὐ μόνον διπλαῖς λαδεῖς, ἀλλὰ καὶ δέ νέος, ὡς διαζύρως εἰρήκαμεν. Εἰ δὲ διεκόπη τὰ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ παρὰ τὴν αἰτίαν τῶν φανέντων ἀναξιῶν αὐτῆς· καὶ γάρ οὗτοι ἀπειλοῦντος τοῦ Θεοῦ χρή ἀπογινώσκειν, ἀλλὰ διὰ μετάγοντας τὴν δργήν ἀποκρούεσθαι, καθάπερ οἱ Νινεύιται· οὗτοι δημόσια ἐπαγγελλομένου προστέχει ἀναπίπτειν, καὶ δρθυμεῖν, ἀλλὰ πλειον ἐπιμειεῖσθαι εἰς ἔργον προκαλεῖσθαι τὰς ἐπαγγελλας. Καὶ γάρ καὶ τὸν Ἰούδαν δὲ Χριστὸς ἐπηγέλλατο, διεκούσταις ἐπὶ θρόνου, καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀμώμων μαθητῶν καὶ κρινεῖ τὰς δύσκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ· ἀλλὰ σύτος διεκρούεστο τὴν ἐπαγγελίαν ἀνάξιον αὐτῆς ἔστιν τὸ παρασχόμενος.

'Φδή δροίως.
ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΗ'.

Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ γεδητῆς μου.
Προσώπῳ τοῦ λαοῦ καὶ ταῦτα, πολλάκις πολεμηθέντος παρὰ τῶν πλησιοχώρων ἐθνῶν, ὡς προσέργηται, κινδυνότων τὴν οἰκουδομήν. Νιστήτα δὲ ἀλέγει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἱπανόδου· εἰ δὲ περὶ τοῦ τῶν δαιμόνων πολέμου λάβης τὸ βρῆδον, νεῖτητε νοήσεις τὴν καθ' ἥλικαν· εὐθὺς ἐκ πρώτης ἥλικας ἐπιθεμένων ἡμῖν.

Εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ· Πολλάκις ἐπολέμησάν με ἐκ γεδητῆς μου. Εἰπάτω δὴ τοῦτο διαρρήσῃν, διποτες γνῶσι πάντες ἀφ' οἴων κινδύνων ἐρρύσατο ἡμᾶς; δὲ Θεός.

Καὶ τύρος οὐκ ηδυνήθησάν μοι. Οὐκ ηδυνήθησαν ἐν ἡμοί· οὐ κατεσχούσαν μοι τέλον, τοῦτο τοῦ Θεοῦ μή συγχωροῦντος. Διὸ καὶ συνεχέστεον ἐπολέμουν με, ἐκτρίψαι με φιλονεκοῦντες.

'Ἐπὶ τὸν νῶτόν μου ἐτέκταιροι οἱ δμαρτωλοί.
'Ἐπὶ τὸν νῶτόν μου κατεσκενάζον τὰ κακὰ οἱ ἀσεβεῖς, οἱ πονηροί· τουτέστιν, οὐ μόνον ἐμπροσθέν μοι, ἀλλὰ καὶ διπισθεν, οὐ μόνον φανερῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφανῶς μηχανώμενοι· ἢ σύνεγγύς μοι, ή καὶ αὐτῶν ἀπτόμενοι τῶν σφρκῶν μοι.

'Εμάκρυναν τὴν ἀρούλαν αὐτῶν. Έπὶ υακρὸν χρόνον πολεμοῦντες; μοι.

Κύριος δίκαιος. Οὐτας δίκαιοις, ἐμὲ μὲν πάσχειν παραχωρῶν, ίνα σωφρονέστερος γένωμαι, ἔκεινους δὲ κολάζων, ὡς ἀδίκως ἐπιθεμένους, καὶ φθονερῶς.

Συνέκοψεν αὐχένας δμαρτωλῶν. Διέκεφα τὴν θύψαυχειν τῶν πολεμίων, ἀφέιτε τὴν ἔκαριν αὐτῶν, ἐπικρατεστέρους ἡμᾶς ποιήσας.

Αἰσχυρήτωσαν, καὶ ἀκοστραφήτωσαν πάντες οἱ μυστῆτες Σιών. Ή εὐκτικῶς, ἀντὶ τοῦ Αἰσχυρούσαρ, ἢ προφητικῶς ἀντὶ τοῦ Αἰσχυρήσαρται, καὶ τὰ ἔξης δροίως. Ἀρμένουσι δὲ τὰ τοῦ φαλμοῦ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι· καὶ περὶ τῆς νέας Σιών τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

γεγραμ in sequentibus etiam observabis. Possimus etiam hunc osalmum de nova Sion, et de futura fidelium Ecclesia intelligere.

Γενηθήτωσαν ὁρεῖ χόρτος δωμάτων. Μή ὡς ἔχροι; ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς χόρτος ἐπὶ δωμάτων φύμενος· εὐμαραντότερος γάρ οὖν τοις, καὶ ταχὺ διαθειρίμενος. Γενηθήτωσαν εὐκατάπτωτοι, ὡχύμοροι, ἀκαρποί. Είτα ἐνδιατρίβει τῇ εἰκόνι τοῦ τοιούτου χόρτου, καταλέγων, δεσ τούτῳ παραχολουθεῖ.

Ὄς πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐξηράνθη. Αὔρος ἐξηράνθη. Ο γάρ ἀλλος χόρτος μετὰ τὸ καρποφρήσαι ἐγράνεται, είτα ἀνασπάται.

Οὐδ οὐκ ἐπιλήσσει τὴν κεῖρα αὐτοῦ δ θερίζων Ηγουν, δν οὐν ἀθέριστε τις, ώ; προδειφθερέντα.

Vers. 1, 2. Σαρπε oppugnauerunt me a juventute mea. Ήταν verba etiam ex populi persona dicta sunt, cui sacerdoti numero, ut diximus, bellum illatum est a finitimiis illis gentibus, quae et templi et civitatis instauracionem impeditre nitebantur. Per juventutem vero, hoc in loco Propheta prius illud tempus intelligit, quo populus e Babylone in patriam reversus est. Quod si haec verba de demoniis statim nobis bellum inseruntur.

Dicat sane Israel, Σαρπε oppugnauerunt me a juventute mea. Aperte hoc et palam dicat, ut omnibus innolescat, a quantis nos Deus liberavit dericulis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, seu non prorsus prævaluuerunt adversum me; Deo scilicet illud non permittente. Atque ideo frequentius me impugnabant contendentes subverttere.

Vers. 3. Supra dorsum meum fabricarerunt peccatores. Impii, inquit, ac pravi homines multa mala machinati sunt supra dorsum meum, hoc est, non tantum coram me, atque in conspectu meo aut palam, sed retro etiam et claram, ac latenter plurima in me moliti sunt: vel mihi appropriantes corpori meo et carnis meis etiam non parcentes.

Prolongaservunt iniuriam suam. Dum diu scilicet me impugnant.

Vers. 4. Domīns justus. Vere justus est, me quidem pati permittens, ut moderatier illam, illos vero inuste in me irruentes, tanquam invidos castigans.

Concidit cervices peccatorum. Elatas hostium cervices, hoc est, arrogantiam et superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

Vers. 5. Confundantur et convertantur relatarum, omnes qui oderunt Sion. Optantia sunt verba (iametsi, ut ex Graeca lectione manifeste dignoscitur, imperantis modum habeant). Vel prophetico more imperativo modo usus est, pro futuro, ac si diceret: Confundentur et convertentur, quam loquendi figura in sequentibus etiam observabis. Possimus etiam hunc osalmum de nova Sion, et de futura fidelium Ecclesia intelligere.

Vers. 6. Fiant sicut herba tectorum. Non simpli-
citer dixit, Sicut herba; sed, Sicut herba quae supra domos in tectis nascitur. Taoescit enim haec faciliter, et citius deperditur. Fiant igitur caduci et faciles ad ruinam; citio etiam pereant, ac sine fructu. Deinde in hac herbæ similitudine immoratur, narrans quæcum ei accidant.

Quæ priusquam evelluntur, exaruit. Immatura, atque intempestiva exaruit. Aliæ etenim non prius arescant, quam fructum dederint, et post datum fructum evelluntur.

Vers. 7. De qua non impletit manum suam: qui metit. Id est, quamvis nemo metit, eo quod jam ante perit.

VERS. 4. *Ecce sic benedicitur homo, qui timet A-Dominum. Huiuscenodi divina benedictione fructur. Per benedictionem vero gratiam et beneficium intellegit, tanquam laude dignum, et de quo bene ab omnibus dicendum sit. Quod si quis quæstionem moveat, dicens, Quomodo iis qui timent Deum, non majora promittantur bona, sed hæc tantum temporalia, illud in primis dicendum est, Prophetam ad eos sermonem suum dirigere, qui talium bonorum amore detinentur: deinde illud etiam addemus, quod ex abundanti, Prophetæ hæc etiam bona pollicetur, veluti una cum æternis bonis Deus hæc temporalia etiam sit præstiturus; secundum quod alibi scriptum legimus: Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis⁵⁰. Juxta anagogen vero, uxor pii ac religiosi viri est anima, quæ conjugis instar corpori conjuncta, virtutibus iis insunt; illi vero illius animæ, discipuli sunt, et ejusdem religionis imitatores, seu successores; qui etiam in spiritualis ætatis augmento florent, ac vigent, et ipsum doctorem circumdant, rationalibus ens cibis pascem-tem.*

VERS. 5. *Benedicat te Dominus ex Sion. Laudete, et gratias etiam tibi tribuat. Quem enim suscipit Deus, eum etiam laudat, et quem laudat, eumdem gratiis ac donis multiplicibus solet cumulare: Dominum vero dixit ex Sion, pro Qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo, seu in templo, quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur Deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabant, atque ad eos loquebatur.*

Et videas bona Jerusalem omnibus diebus viæ tuæ. Bona quidem inferioris ac terrestris hujus Jerusalemi hæc sunt: opes, divitiae, potentia, exercitus, viceatoria de inimicis, gloria apud omnes, atque alia huiusmodi: bona vero supernæ ac celestis Jerusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiret, et quæ in cor hominis non ascenderunt⁵¹.

VERS. 6. *Et videas filios filiorum tuorum. Juxta historiam quidem generis sui successores; juxta anagogen vero per filios filiorum, heredes ac successores in religione ac pietate intelligit: te nimis eos docente, et spiritualiter regnante.*

Pax super Israel. Hujusmodi etiam verba habuimus in psalmo cxxiv. Per Israelem vero, non solum antiquum populum, sed novum etiam intelligimus, ut alibi saepè dictum est. Quod si pax intercisa est aliquando, id illorum gratia effectum est, qui se indignos præstiterunt. Neque enim comminante Deo desperandum nobis est, sed per pœnitentiam confitendum, ut illius a nobis iram avertamus, sicuti fecerunt Ninivitæ: nec rursus eodem Deo bona pollicente, nobis pigescendum est: quinimo majori tunc studio nobis est contendendum, ut promissiones illius ad finem perducamus. Siquidem et Judæ Dominum promisisse novimus quod simul cum aliis apostolis concessurus esset super thronum, et judicaturus duodecim tribus Israel: verumtamen promissionem hujusmodi tandem repulit, et sc̄ ea indignum esse omnibus præbavit.

⁵⁰ Matth. vi, 33. ⁵¹ Isa. Lxiv, 4; 1 Cor. ii, 9.

'Ιδού οὗτως εὐλογηθήσεται ἀνθρώπος. ὁ γο-
εούμενος τὸν Κύριον. Τοιαύτης εὐλογίας ἀπολαύ-
σει παρὰ Θεοῦ. Εὐλογία δὲ νῦν τὴν χάριν καὶ τὴν
εὐεργεσίαν, ὡς εὐφημίας ἀξίαν. Τι λέγεις, τοιαύ-
τη, χάριτος ἀπολαύσει; Να, φησι, πρὸς γέρεαν-
τας; εἴ τοιούτων ἀγαθῶν διαλέγομαι. Ἀλλὰς τε
δὲ καὶ ἐκ περιουσίας ὁ λόγος, διτε μετὰ τῶν ἰδίων
ἀγαθῶν καὶ ταῦτα δώσει. Ζητεῖς γάρ, φησιν.
τὴν βασιλείαν τῷρον οἰρανῷ, καὶ ταῦτα κάτια
προστεθήσεται ὑμῖν. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν γυνὴ μὲν
τοῦ θεοεργοῦς ἡ σύζυγος ψυχὴ κομψα ταῖς ἀρε-
ταῖς ἐν τῷ σώματι· υἱοὶ δὲ αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ
μιμηταὶ, καὶ διάδοχοι τῆς εὐεργεσίας, θάλλοντες ἐν
αὐξήσει πνευματικῆς ἥλικίας, καὶ κυκλοῦντες αὐ-
τῶν διδάσκοντα, καὶ ἔστιντα αὐτοὺς ἴδεσματι λε-
γικοῖς.

*Εὐλογήσαι τε Κύριος ἐκ Σιών. Ἐπαινέσαι, χε-
ριτώσαι· διὸ γάρ ἀποδέχεται, ἐπαινοῖ· καὶ διὸ ἐπαι-
νοῖ, χαρίτει. Κύριος δὲ ὁ ἐν Σιών οἰκανός, ἐν τῷ οἰκῳ
τῷ ἐν Σιών. Ἐκεῖσε γάρ οἰκεῖν ἐλέγετο, διὸ τὸ ἐρ-
λεῖν ἐν τῷ νῷ νῷ τοῖς λερεῦσι.*

*καὶ Ιδοὺς τὰ δραῦθι Ἱερουσαλήμ κάστας τὰς
ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. Ἀγαθὰ τῆς μὲν κάτω Ἱε-
ρουσαλήμ πλοῦτος· ἐν χρήμασι, δύναμεις ἐν στρα-
τεύμασι, νίκῃ κατ' ἔχθρῶν, δέξα παρὰ πάσι, καὶ τὰ
τοιαῦτα· τοῖς δὲ ἀνω, δὲ οὐτε ὀφθαλμός εἰδεῖ, οὐτε
οὐς ἤκουεις, οὐτε ἐπὶ καρδίᾳτερον ἀνέβη.*

*Καὶ Ιδοὺς υἱοὺς τῷρον υἱῶν σου. Αἰσθητῶς μὲν
διαδόχους γένους σου· ἀναγωγικῶς δὲ διαδόχους
εὐεργεσίας· τούτους ἐκείνου διδάσκοντος καὶ πνευμα-
τικῶς ἀναγεννῶντος.*

*Καὶ Ιδοὺς υἱοὺς τῷρον υἱῶν σου. Αἰσθητῶς μὲν
διαδόχους γένους σου· ἀναγωγικῶς δὲ διαδόχους
εὐεργεσίας· τούτους ἐκείνου διδάσκοντος καὶ πνευμα-
τικῶς ἀναγεννῶντος.*

*Εἰρήνη ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ
τέλει τοῦ ρυθμοῦ. Ἰσραὴλ δὲ οὐ μόνον δὲ πα-
λαιὸς λαὸς. ἀλλὰ καὶ δὲ νέος, ὡς διαζόρως εἰρήκα-
μεν. Εἰ δὲ διεκόπη τὰ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ παρὰ τὴν
αἰτίαν τῶν φανέντων ἀναξιῶν αὐτῆς· καὶ γάρ οὐτε
ἀπειλούντος τοῦ Θεοῦ χρή ἀπογινώσκειν, ἀλλὰ διὰ
μετάνοιαν τὴν δργὴν ἀποκρύψεσθαι, καθάπερ οἱ
Νινευῖται· οὐτε ἀγαθὰ ἐπαγγελλομένου προσήκει
ἀναπίπτειν, καὶ δραμεῖν, ἀλλὰ πλειον ἐπιμελεῖσθαι
βίου εἰς ἔργον προκαλεῖσθαι τὰς ἐπαγγελίας. Καὶ
γάρ καὶ τὸν Ἰούδαν δὲ Χριστὸς ἐπηγγείλατο, διτε
καθιεῖται ἐπὶ θρόνου, καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀμώμων
μαθητῶν καὶ κρινεῖ τὰς δύσδικας φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ·
ἀλλ᾽ οὐτὸς διεκρύσσετο τὴν ἐπαγγελίαν ἀνάξιον αὐ-
τῆς ἔστιν παρεχόμενος.*

'Ωδὴ δροιῶς.

ΤΑΛΜΟΣ ΡΚΗ'.

Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ τοῦ νεότητός μου. Προσώπῳ τοῦ λαοῦ καὶ ταῦτα, πολλάκις πολεμηθέντος παρὰ τῶν πλησιοχώρων ἐθνῶν, ὡς προερχοται, καλυσόντων τὴν οἰκοδομήν. Νεῖτητα δὲ λέγει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδου· εἰ δὲ τοῦτο τοῦ τῶν δαιμόνων πολέμου λάδης τὸ ῥήτον, νεότητης νοήσεις τὴν καθ' ἡλικίαν· εὐθὺς ἐκ πρωτῆς ἡλικίας ἐπιθεμένων ἤμεν.

ποιηὶ impugnatione intelligenda esse dicas, per juvenitatem expones orimam statem; in ea etenim a dæmoniis statim nobis bellum insertur.

Εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ· Πολλάκις ἐπολέμησάν με ἐκ τοῦ νεότητός μου. Εἰπάτω δὴ τοῦτο διαβήδην. Οἵποις γνῶσι πάντες ἀφ' οἷων κινδύνων ἐρρύσατο ἡμᾶς; δὲ Θεός.

Καὶ τὰρ οὐκ ἡδυνήθησάν μοι. Οὐκ ἡδυνήθησαν ἐν ἡμοί· οὐ κατεσχουσάν μου τέλεον, τοῦτο τοῦ Θεοῦ μή συγχωροῦντος. Διὸ καὶ συνεχέστεον ἐπολέμουν με, ἐκτρίψαι με φιλονεικοῦντες.

'Ἐπὶ τὸν ῥῶτόν μου ἀπέκταιροι οἱ δμαρτωλοί. Ἐπὶ τὸν νῶτόν μου κατεσκεύαζον τὰ κακὰ οἱ ἀσεβεῖς, οἱ πονηροί· τοιτέστιν, οὐ μόνον ἐμπροσθέν μου, ἀλλὰ καὶ ὑπίσθεν, οὐ μόνον φανερῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφανῶς μηχανώμενοι· ἢ σύνεγγύς μου, ἢ καὶ αὐτῶν ἀπέδμενοι τῶν σαρκῶν μου.

'Εμάκρυναν τὴν ἀρματιλίαν αὐτῶν. Ἐπὶ ωαρὸν ξρόνον παλεμοῦντες μοι.

Κύριος δίκαιος. Οὐτας δίκαιος, ἐμὲ μὲν πάσχειν παραχωρῶν, ἵνα σωφρονέστερος γένωμαι, ἔχεινος δὲ κολάζων, ὡς ἀδίκως ἐπιθεμένους, καὶ φθονερῶς.

Συνέκοψεν αὐχένας δμαρτωλῶν. Διέκοψε τὴν ὄψιν χανενίαν τῶν πολεμιών, ἀφείσθε τὴν ἐπαρσίαν αὐτῶν, ἐπικρατεστέρους ἡμᾶς ποιήσας.

Αἰσχυρθήσων, καὶ ἀκοστραφήσωσαν πάντες οἱ μυσοῦντες Σιών. Ηἱ εὐπεικῶς, ἀντὶ τοῦ Αἰσχυρθήσαρ, ἢ προφητικῶς ἀντὶ τοῦ Αἰσχυρθήσονται, καὶ τὰ ἔξης δομοίς. Ἀρμβύσουσι δὲ τὰ τοῦ ψαλμοῦ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι· καὶ περὶ τῆς νέας Σιών τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

γερανοί in sequentibus etiam observabis. Possumus etiam hunc psalmum de nova Sion, et de futura gloriā Ecclesia intelligere.

Γενηθήσωσαν ὡσεὶ χόρτος δωμάτων. Μή ὡς ὁρτός, ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς χόρτος ἐπὶ δωμάτων φυσικεύος· εὐμαραντότερος γάρ οὗτος, καὶ ταχὺ διαφθειρθείμενος. Γενηθήσωσαν εὐκατάπτωτοι, ὡκύμοροι, ἄκαρποι. Εἴτα ἐνδιατρίβει τῇ εἰκόνᾳ τοῦ τοιούτου χόρτου, καταλέγων, δοσα τούτῳ παρακολουθεῖ.

Ὦς πρὸ τοῦ ἀκοσκασθῆναι δέξηράθη. Ἀωρος ἐξηράνθη. Ο γάρ δόλος χόρτος μετὰ τὸ καρποροθῆσει ἐγράινεται, εἴτα ἀνασπάται.

Οὐ οὐκ ἐπλήρωσε τὴν χεῖρα αὐτοῦ δ θερίζων Πτολεμαῖον, δον οὐκ ἐθέρισε τις, ὡς προδιαφύγειντα.

VERS. 1, 2. *Sæpe oppugnaverunt me a juventute mea.* Hic verba etiam ex populi persona dicta sunt, cui sacerdoti numero, ut diximus, bellum illatum est a limitimis illis gentibus, quae et templi et civitatis instauracionem impedire nitebantur. Per juventutem vero, hoc in loco Propheta prium illud tempus intelligit, quo populus e Babylone in patriam reversus est. Quod si haec verba de dæmoniis impugnatione intelligenda esse dicas, per juvenitatem expones orimam statem; in ea etenim a dæmoniis statim nobis bellum insertur.

Dicit sane Israel, Sæpe oppugnaverunt me a juventute mea. Aperte hoc et palam dicat, ut omnibus innolescat, a quantis nos Deus liberavit periculis.

Etenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, seu non prorsus prævaluuerunt adversum me; Deo scilicet illud non permittente. Atque ideo frequentius me impugnabant contendentes subverttere.

VERS. 3. *Supra dorsum meum fabricarerunt peccatores.* Impii, inquit, ac pravi homines multa mala machinati sunt supra dorsum meum, hoc est, non tantum coram me, atque in conspectu meo aut palam, sed retro etiam et clausi, ac latenter plurima in me moliti sunt: vel mihi appropinquantes corpori meo et carnis meis etiam non parcentes.

Prolongaverunt iniquitatem suam. Dumi diu scilicet me impugnant.

VERS. 4. *Dominus justus.* Vere justus est, me quidem pati permittens, ut moderatior fiam, illes vero injuste in me irruentes, languam invidos castigans.

Concidit cervices peccatorum. Elatas hostium cervices, hoc est, arrogantiam et superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

VERS. 5. *Confundantur et convertantur retrorsum,* omnes qui oderunt Sion. Optantis sunt verba (iam cito, ut ex Graeca lectione manifeste dignoscitur, imperantis modum habent). Vel prophetico more imperativo modo usus est, pro futuro, ac si diceret:

Confundentur et convertentur, quam loquendi figura in sequentibus etiam observabis. Possimus etiam hunc psalmum de nova Sion, et de futura gloriā Ecclesia intelligere.

VERS. 6. *Fiant sicut herba tectorum.* Non simpli-
citer dixit, *Sicut herba;* sed, *Sicut herba quae supra domos in tectis nascitur.* Tuoescit enim haec facilis, et citius deperditur. Fiant igitur caduci et faciles ad ruinam; citio etiam pereant, ac sine fructu. Deinde in hac herba similitudine immoratur, narrans quæcum ei accidant.

Quæ primisquam evelluntur, exaruit. Immatura, atque intempestiva exaruit. Aliæ etenim non prius arescant, quam fructum dederint, et post datum fructum evelluntur.

VERS. 7. *De qua non impletit manum suam: qui metit.* Id est, quam nemo metit, eo quod jaui ante perit.

Nec sinum suum, qui manipulos colligit. Et sinum A suum non implevit, quemadmodum fieri solet in tempesta ac matura herba.

Vers. 8. *Et non dixerunt prætereuntes: Benedic-tio Domini super vos. Et super qua herba viatores non benedixerunt, ut benedici solet metentibus. Per benedictionem vero, ut diximus, divinam gra-tiam intelligit.*

Benediximus vobis in nomine Domini. Ista etiam verba ex prætereuntium viatorum persona dicta sunt. Benediximus autem vobis dixit, pro Benedi-cionem vobis precati sumus, In nomine Domini, pro Invocando ipsum Dominum.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXIX.

Vers. 1. *De profundis clamavi ad te, Domine. Hunc psalmum conscripsit Propheta, modum narrans, quem ipse servabat quando in temptationibus atque in calamitatibus constitutus ad Deum orabat; et docet eos pariter, qui ex Babylonica captivitate in patriam reversuri erant, se imitari, et sperare in Domino: Ex profundo, inquit, corde clamavi ad te, non ex summis labiis. Alter enim clamor ar-dentissimus est, et alter frigidissimus. Et ille qui-dem inferne intensus ex intimo corde ascendit, et cum labore; hic vero superne ab ore et remissus ac maxima cum facilitate. Ille etiam orantem prorsus trahit ad Deum, alter vero sola vocis organa commovet. Per clamorem igitur, emissam vocem intelligit, non cum exteriori hac spirationis vehementia, sed cum interiori affectus intentione.*

Vers. 2. *Domine, exaudi vocem meam. Ex pro-fundo scilicet emissam.*

Piant aures tuæ intendentles in vocem deprecatio-nis meæ. — Aures, dixit, pro Audiendi potentia. Intende, inquit, ad preces meas, veluti rationabi-les et decenter factas, ex ardentiissimo nimirum atque intentissimo corde.

Vers. 3. *Si iniurias osservaveris, Domine, Do-mine, quis sustinebit? Si exquisiveris, et diligenter investigare volueris delicta omnia, quis, quæso, inquisitionem hujusmodi tuam sustinere poterit? Vel: Quis uam inultus relinquetur? Certe nullus. Quis enim, inquit, gloriabitur mundum se haber-cor? vel quis vere dicere poterit se mundum esse a peccato⁴¹? Omnes, inquit Paulus, peccaverunt⁴². Et rursus de seipso: Nihil mihi conscient sum, sed non in hoc justificatus sum⁴³. Illud autem: Domine, Domine, adiuvantis in modum dictum est: admirantis deo sumnam Dei misericordiam et beni-gnitudinem.*

Vers. 4. *Quia apud te propitiatio est. Vere, in-quirit, apud te vera illa est propitiatio et misericor-dia: quoniam, parcendo ac remittendo semper exquiris.*

Propter nomen tuum sustinui te, Domine. Non ob mea virtutum opera, salvatorem te mihi adsu-

Kai tòv κόλπον αύτοῦ, δὲ δράγματα συλλέ-gων. Καὶ οὐ πάλιν οὐκ ἐπλήρωσε τὸν κόλπον αὐτοῦ, ἀπερ γίνονται ἐπὶ τοῦ ὠρίμου χόρτου, καὶ καρποφόρου.

Kai οὐκ εἶποι οἱ καρδιγοντες· Εὐλογία Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. Καὶ ἐφ' οὐ χόρτου οὐκ εὐλόγησαν. ὡς θέος τοὺς θερίζοντας, οἱ παροδεύοντες. Εὐλογίαν δὲ λέγει τὴν χάριν.

Εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐπὶ δράματι Κυρίου. Καὶ οὗτος τῶν παροδεύοντων ὁ λόγος. Εὐλογήκαμεν δὲ, ἀντὶ τοῦ Εὐλογίαν ὑμῖν ηὔξαμεθα, ἐν τῷ δρόμοις τὸν Κύριον, ἵν τῷ ἐπικαλέσσωνται αὐτόν.

B

'Ωδὴ δμοίως.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΘ.

Ἐκ βαθέων ἐκέρχαξε σοι, Κύριε. Τὸν παρόντα φαλκὸν ἔγραψεν ὁ προφῆτης, διεξών μὲν, δπως ἐν πειρασμοῖς προστύχετο, καὶ οἴα προστύχετο· πα-δεύει δὲ καὶ τοὺς ἐκ Βαβυλῶνος; ἐπανελθόντας μι-μεῖσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς δμοίοις, καὶ ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἐκ βάθους, φησι, τῆς καρδίας ἐκέρχαξε σοι, καὶ οὐκ ἔξηρεν χειλέων. Τὸ μὲν γάρ θερμο-τάτης ἐστὶν κραυγῆς, τὸ δὲ ψυχροτάτης. Καὶ τὸ μὲν, κάτωθεν εὐτόνως ἄμα καὶ ἐμπόνως ἀνιούσης, τὸ δὲ ἀκαθεν ἀτόνως καὶ ἀπόνως. Καὶ τὸ μὲν ὅλον τὸν εὐχύμενον κατατεινούσης· τὸ δὲ μόνα τὰ τῆς φωνῆς δργανα συγκενούσης. Κραυγὴν δὲ λέγει τὴν μεγάλην βοήν οὐ τῇ σφοδρότητι τοῦ τνεύματος, οὐδὲλλῃ συντονίᾳ τῆς διαθέσεως.

C

Κύριε, εἰσάκουσσον τῆς φωνῆς μουν. Ἐκ βάθους ἀναπεμφθείσης.

Γεγηθήτω τὰ ὄτα σου προσέχοντα εἰς τὴν φωνὴν τῆς δεισιδώς μουν. Ἡ ἀκουστικὴ σου δύ-ναμις προσέχουσα εἰς ταύτην, ὡς εὐλογον, θερμῶς καὶ εὐτόνως.

D

Ἐὰν ἀρεμίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τὸς ὑποστήσεται; Ἐὰν ἀνομίας πάσας; ἐξετάσῃς καὶ ἀκριῶς; ἐρευνήσῃς; τίς δομενεὶ τὴν ἐξετασιν ταῦ-την; Ἡ τεὶς ὑπολειφθήσεται; "Οντως οὐδέτι. Τίς γάρ, φησι, καυχήσεται ἀγνήν ἔχειν καρδιῶν; Η τὸς παρρήσιόσεται καθαρὸς εἰναι ἀπὸ ἀμαρτίας; καὶ, Πάντες ἡμαρτον, φησιν δὲ Παῦλος. Καὶ αὖθις περὶ εαυτοῦ Οὐδὲν ἔμαυτῷ σύνοιδα. Διὸς οὐκ ἐτού-τῳ δεδικαλωματι. Τὸ δὲ, Κύριε, Κύριε, θυμαζόντος; ἐστι τὴν πολλὴν φιλανθρωπίαν, καὶ ἀγαθότητα.

"Οτι καρὰ σοι δὲ ιασμός ἐστιν. "Οντως παρὰ σοι ἐστιν δὲ Κύριος Ιασμός, δὲ ἀληθῆς Ιεσοῦς; Ήδη μετὰ φειδοῦς ἐξετάζεις.

"Ἐρεχειν τοῦ δράματος σου ὑπέμεινά σε, Κύριε. Οὐ διὸ τὸ κατορθώματά μου προτεθέκησα σε οὐ-

⁴¹ Prov. xx, 9. ⁴² Rom. iii, 23. ⁴³ I Cor. iv, 4.

τῆρα· ἀμαρτωλὸς γάρ εἰμι καὶ αὐτός; ὡς εἴρηται· ἀλλὰ διὰ τὸ δυομά σου, ἵνα μή ἔξουσενωθῇ παρὰ τῶν πολεμίων, ὡς μή δυναμένου σου σώζειν τὸν λαὸν σου. Λέγει γάρ καὶ διὰ τοῦ Ἱεζεκίῃ· Οὐ δέ όμιᾶς ἥγω ποιῶ, αἰτιὰ διὰ τὸ δρομό μου, ἵνα μὴ βεβηδωθῇ ἐν τοῖς θύτεσιν.

Τάκμεισεν ἡ ψυχὴ μου εἰς τὸν λόγον σου. Πρισδόκτησεν, ἥλπισεν εἰς τὴν ἐπαγγελίαν σου, τὴν πρὸς τοὺς πατριάρχας, τὴν πρὸς τοὺς προγόνους ἡμῶν, διὰ τὴν ἀλητηρομήσουμεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας· καὶ διὰ τὸν εἰσακούσωμέν σου, τὸ ἀγαθὸν τῆς γῆς φαγόμεθα· ἢ καὶ τὴν ὑπέτρεψιν τὴν διὰ σωσεῖς τοὺς εὑαρεστοῦντάς σοι, καὶ τοὺς μετανοοῦντας.

"Ηλίκισεν ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τὸν Κύριον. Εἰς τὸν Κύριον μόνον, οὐκ εἰς ἄλλο τι τὸν ἀπάντων.

Ἄπο δυλακῆς πρωΐας μέχρι νυκτὸς, ἀπὸ δυλακῆς πρωΐας ἐπισάρτω Ισραὴλ ἐπὶ τὸν Κύριον. Τὸν μόνον δυνάμενον βύεσθαι καὶ σώζειν. Φυλακᾶς δὲ τὰ μέρη τῆς νυκτὸς ἐκάλουν οἱ πολαιοί· εἰς τέσσαρα γάρ τετύην διαιροῦντες οἱ νυκτοφύλακες ἐν τοῖς στρατοπέδοις, τὸ τεταρτημέριον αὐτῆς, ἣν τὴν διηρθριον φυλακὴν, πρωΐας ὠνόμαζον, ὡς τὴν προϊν τῆς μηνού. Ήπειρεῖ τοινυν δὲ προφήτης πάντα Ισραὴλ ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Κύριον μόνον πιρ' διην ζωὴν· διὰ γὰρ τοῦ ἡμερονυκτίου πᾶσαν τὴν ζωὴν ὑπεδήλωσεν, ἀρέμαντος ἀπὸ φυλακῆς πρωΐας, καὶ μέχρι νυκτὸς ἐλθὼν. Είτε πάλιν εἰς τὴν φυλακὴν τῆς πρωΐας κατανήσας, τὴν κυκλοφορικὴν ἐμμέσασθαι τοῦ ἡμερονυκτίου περίοδον, ἀπὸ πρωΐας εἰς πρωΐαν ἐπανερχομένην.

matutinam redierit custodiām, hic circulareim diei et redibit ad tunc.

Οὐτὶ παρὰ τῷ Κυρίῳ τὸ διεσος. Τὸ διηθῶς διεσος, τὸ ταχινὸν, καὶ ισχυρὸν καὶ ἀδιάπτωτον, εἰς τοὺς ἁξιούς; αὐτοῦ.

Καὶ πολλὴ παρ' αὐτῷ λύτρωσις. Πιγή γάρ παρ' αὐτῷ λυτρώσεως, πέλαγος σωτηρίας.

Καὶ αὐτὸς λυτρώσεται τὸν Ισραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀρομάτων αὐτοῦ. Εὑαρεστοῦντα διλούσι, καὶ κατὰ νόμους πολιτεύσμενον. Ἀρμόζει δὲ φαλμὸς καὶ τῷ νέῳ Ισραὴλ.

Ἐθῆ δύμοιως.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑ'.

Κύριε, οὐδὲ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμεγεωρίσθησαν οἱ ὄφθαλμοι μου. Καὶ τούτον τὸν φαλμὸν εἰς θαυτὸν μὲν ἔγραψε, διεξιῶν οἶναν εἰχεν τὸν ἀνέστηε καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν πειρασμῶν μετριοφροσύνην. Παιδεύει δὲ τὸν ἐπανελθόντα ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λαὸν ἡμοίως ταπεινοφρονεῖν, καὶ μή θαρρεῖν ἐπὶ κατορθώμασιν, ἀλλ' ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον. Οὐχ ὑψώθη, φησίν, ἡ καρδία μου τῇ ἐπάρσει τῆς οἰκουμένης, οὐδὲ μετεωρίσθησαν οἱ ὄφθαλμοι μου τῷ νοσήματι τῆς ὑπερηφανίας· τοιούν; καυχᾶται νῦν ὁ προφήτης; Ναὶ· καὶροῦ γάρ καλούντος χρεῖα καυ-

¹⁷ Εzech. xx, 9, 14, 22.

A turum speravi: peccator etenim ipse etiam sum. ut dictum est; sed id futurum speravi propter nomen tuum, ne scilicet contemneretur nomen tuum ab iniiciis, quasi qui populum tuum a calamitatibus eripere ac salvare non posset. Unde dixisse Deum legimus apud Ezechielē: Non propter eos hoc facio, sed propter nomen meum, ne despiciatur in gentibus ¹⁷.

Sustinuit anima mea in verbo ejus. Expectavi et speravi in divina illa promissione, quae ad patriarchas et progenitores nostros facta est, quod scilicet promissionis terram hereditabimus: et quod si audiverimus te, bona terra comedemus. Vel etiam promissionem illam, quod tu nos omnes salvabis, qui placere tibi studuerint, atque eos qui paenitentiam egerint peccatorum.

Vers. 5. Speravit anima mea in Domino. In solo scilicet Deo, et nulla alia in re.

Vers. 6. A custodia matutina usque ad noctem, a custodia matutina speret Israel in Domino. In omnium, qui a perenni solis eripere eum potest, et salvare. Custodias autem antiqui certas noctis partes appellabant, eo quod milites in exercitibus noctem in quatuor solent partes dividere, quibus alternatim vigilantes reliquum exercitum ab hostiis insidiis custodiunt. Quartam igitur noctis vigiliam, matutinam custodiām appellabant, veluti quae mane ipsum iamjam adfore significaret. Admetet igitur Propheta universum populum Israel, ut toto vita tempore, in solo Domino spem suam collocet. Per diem enim et noctem, omnem prorsus vitam significavit. Nam qui incepit a matutina custodia et pervenerit ad noctem, et rursus ad noctis ambitum peraget; a mane etenim incipiens

Vers. 7. Quia apud Dominum misericordia. Vera nūnīrum misericordia quam et celerem et validam et illabante mīis omnibus præstat, qui Deo digni sunt.

Et multa apud eum redemptio. enim Fons apud eum redēptionis, pelagus salutis.

Vers. 8. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus. Populum Israel, Deo scilicet placere studentem, ac iuxta legis præceptia convergentem. Congruit autem hic psalmus novo etiam populo Israel.

Canticum ascensionis.

PSALMUS CXXX.

Vers. 1. Domine, non exaltatum est cor meum, neque elevati sunt oculi mei. Hunc psalmum etiam conscripsit in seipsum beatus David, narrans qualē animi moderationem haberet, quando a tentationibus atque a calamitatibus liberatus, quietam vitam agebat. Instruit tamen et populum et Babylonica reversum captivitatem, eamdem secum humilitatem, atque animi moderationem sectari: docens in factis etiam atque virtutibus propriis non confidere, sed in unico tantum Deo sperare. Non exaltatum est, inquit, cor meum, elatione

aliqua, aut temeraria existimatione; neque oculi
mei superbiae morbo elevati sunt. Sed dicet ali-
quis: Nonne hoc in loco Propheta gloriatur? quod
elationis ac superbiae vitium est. Profecto gloriatur.
Verum, exigente id tempore, gloriari etiam non
decet de virtute: quando nimur non ad ostend-
tionem gloriamur, sed ad audientium commodum
ad virtutum imitationem invitatur. Et cum dixerit
Neque elevati sunt oculi mei, docuisse videtur
oculi etiam deinceps elevantur.

*Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus
super me. Non ambulavi, inquit, cum hominibus
majoribus, et supra me admirandis. Cum hujus-
cetandi enim viris conversatus non sum, indignum
me illorum conversatione esse reputans; nisi illi
fortassis me invitum coegissent. Vel per magnos
et admirandos, eos forte intelligit, qui sibi ipsius
magni atque admirabiles esse videbantur, hoc
est, qui animo elati essent, et superbi. Ac si di-
ceret: Non tantum ego superbiam evitavi, sed
cum hominibus eo vitio laborantibus etiam non
conversabar.*

VERS. 2. *Si non humiliiter sentiebam, sed exaltavi animam meam, sicut ablactatus in matrem suam, ita retribues animæ meæ.* Si humiliata, inquit, non sum sectatus, sed animo elevatus sum, cum humiliis tamen atque abjectus essem, et velut infans, quis a matris papilla abstinuit. Vel, quia Græca dictio, ὡς, non solum ita, sed valde etiam significat, alio modo expone : Tu valde retribues animæ meæ. Utitur etiam hoc in loco Prophetæ futuro indicativi, pro optativo, quemadmodum sepe hujuscemodi abusus apud Scripturam repetimus. **Vel** vere retribues, retributionem scilicet superbiae. Quidam vero ita construunt : *Si non humiliasti, etc.*

*Vers. 3. Speret Israel in Domino ex nunc, et
usque in saeculum. Me scilicet imitatus qui in ca-
lamitatibus, in otio et quiete, et in omni denique
tempore in Deum spero. Congruit etiam hic psalmus
novo populo Israel. Fortasse etiam beatus
David et praesentem et proxime praecedentem psalmum
ex eorum persona conscripsit, qui, inter
reversos e Babylonica captivitate, pii magis et
religiosi erant: narrans scilicet quas inter afflictiones
emitterent ad Deum preces, et qualem
postquam ab eis liberati sunt, animi moderationem
haberent: atque hoc ad utilitatem et crutate
liberati sumus.*

Canicuni ascensuum.

PSALMUS CXXXI.

Vers. 1. Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus. Hunc etiam psalmum Prophetam ex populi persona conscripsit supplicantis templi constructionem exsurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltem propter illud studium, quod eorum progenitor David rex in Deum habuisse perspicitur: utpote qui ante priuadit templi constructionem, locum ei idoneum multa

Αχάτθας τοῖς κατορθώμασιν· ὅταν μὴ δι' ἐπίδειξην,
ἀλλὰ δι' ὡφέλειαν τῶν ἀκρωμένων τὸ πρᾶγμα τί-
νεται, πρὸς μήμασιν ἐνάγον αὐτούς. Εἰπὼν δὲ σπι-
Οὐχὶ ὑψώθη ἡ καρδία μου, καὶ προσθεῖται. Οὐδὲ
μετεωρίσθησαν οἱ σφραγίδες μου, ἔδειξεν δὲ ταῦ-
της πρώτον ὑψουμένης, εἴτα νῦνοι μετεωρίζονται.
m, hoc est, quando illi huiuscemodi gloriacione:
: Non exaltatum est cor meum, alique addiderit:
quod ubi primum cor exaltatum in nobis fuerit,

Ούδε δὲ πορεύθητ σε μεγάλοις, οὐδὲ ἐτ θαιμαστοῖς υπὲρ ἐμέ. Οὔδε ἐπορεύθη μετὰ ἀνδρῶν μειόνων καὶ θαυμασιώτερων μου· οὐ συνανεστράφη τοῖς υπὲρ ἐμὲ, ἀνάξιον ἔκεινων ἀμαυτὸν ἡγούμενος· εἰ μή που ἄκοντα κατηνάγχασαν. Ἡ μεγάλους καὶ θαυμασίους λέγει τοὺς δοκοῦντας τιούτους παρ' ἑαυτοῖς, ἢτι τοὺς ἐπηρμένους καὶ ὑφαύγενας. ὥτανει λέγων, δι: οὐ μόνον ἐφευγὸν τὸ νόσημα τῆς ὑπερηφανίας, ἀλλ' οὐδὲ τυνεδιαιτώμην τοῖς νοσοῦσι αὐτῷ.

Ει λογισταντισμένον, άλλη θύμωσα τὴν γυναικήν μου, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἔστι τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὡς ἀταποδώσεις ἔστι τὴν γυναικήν μου. Εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουν, ἀλλὰ ἐπιθρόνην ὡς ταπεινὸς, καὶ ὡς τὸ νήπιον εὐθὺς τὸ ἀποσχόμενον δῆτῆς θηλῆς παρὰ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, οὗτως ἀνταποδίσεις. "Η λίαν ἀνταποδώσεις εἰς τὴν γυναικήν μου. Μέλλοντες δὲ ἐχρήσατο εὐκτικήν ἔχοντι σημασίᾳ πολλὰ γάρ τοιαῦτα τοῖς παλαιοῖς. "Η δυτικὰ ἀποδώσεις ἀμοιβήν τῆς ὑπερηφανίας. Τινὲς δὲ οὗτως συνάπτουσιν. Εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουρ, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἔστι τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Ἐπιστάτε Ισραὴλ ἐπὶ τὸν Κύριον ἀκό τοῦ
τὸν καὶ ἔως τοῦ αἰώνος. Ἐμὲ μιμούμενος τὸν ἑω-
θλίψει καὶ ἐν ἀνέσει, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν, ἐλπί-
ζοντα ἐπὶ Κύριον. Ἀρμόζει δὲ καὶ οὗτος ὁ φαλάκρος
τῷ νέῳ Ισραὴλ. Ισως δὲ καὶ τὸν προλαβόντα ψα-
μδὸν καὶ τὸν παρόντα προσώπῳ τοῦ εὐσεβεστέρου
μέρους τῶν ἐπανελθόντων, συνέγραψεν δὲ Προφῆτης,
διεξιόντος, οὐα μὲν προσηγόρευεν ἐν πειρασμοῖς, οἷαν
δὲ μετριοφροσύνην εἶχεν ἐν ἀπαλλαγῇ πειρασμῶν,
D εἰς ὡφέλειαν καὶ παίδευσιν ἡμῶν τῶν ἐκ τῆς αἰχμα-
λωσίας τῶν δαιμόνων ἐπενελθόντων.

‘Δοῦ δμοιως
ΨΑΛΜΟΣ ΡΛΑ’.

Μητήσθει, Κύριε, τοῦ Δασίδ, καὶ χάσης τῆς πραότητος αὐτοῦ. Προσώπῳ τοῦ βρθέντου λαοῦ καὶ τὸν παρόντα φαλμὸν ἀνέγραψε, ἵκετεύοντας, ἀναστῆναι τὸν ναὸν· εἰ καὶ μὴ ξένοις, ἀλλά γε διὰ τὴν σπουδὴν, ἢν εἴχε δασίδ, δ πρόγονος; βασιλεὺς αὐτῶν, ἐξητῶν πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τὸν τόπον τοῦ τοιούτου ναοῦ ἐπιμελῶς. Πραΐτητα δὲ λέγεις: τὴν ἀγεξικακίαν, ἢν ἐνεδίκηντο εἰς τὸν Σαούλ, καὶ

τοὺς περὶ αὐτὸν· ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸν Σεμεῖον, τὸν ὑδρίζοντα αὐτὸν, καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους. Περὶ μόνης δὲ τῆς πραστήτος αὐτοῦ λέγουσιν, ὡς ταύτην διαιφερόντων· κατορθώσαντος· ἢ καὶ ὡς διὰ ταύτης δηλουμένων καὶ τῶν λοιπῶν. Μνήσθητε τοῦ Δαβὶδ, τοῦ πραστάτου, τοῦ δὲ τῆς πραστήτος εὐαρεστήσαντος σοι.

Memento, inquit, David mitissimi hominis, atque ob mansuetudinem suam tibi olim charissimi.

Ὦς δικοστήτης τῷ Κυρίῳ, ηδύκατο τῷ Θεῷ Ἰακὼβ. Μνήσθητε αὐτοῦ πῶς ἐνώμοτος ὑπέσχετο Κυρίῳ τῷ Θεῷ τὰ δηθησάμενα.

Ἐις εἰσελεύσομαι εἰς σκηνῶμα οἴκου μου, εἰς ἀναβήσομαι ἐπὶ κλίνης στρωμάτης μου, εἰς δῶσων ὑπερον τοῖς ὁφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφάροις μου ρυσταγμὸν, καὶ ἀράκανσιν τοῖς χρονάροις μου, ὡς οὖν εὑρὼν τὸν τῷ Κυρίῳ, σκηνῶμα τῷ Θεῷ Ἰακὼβ (33). Πῶς ποτε ζηλώσας ὑπὲρ τοῦ φρεσθαι τῇδε κάκεισε τὴν κιβωτὸν, ἐνωμένως ὑπέσχετο, διτὶ Οὐ ποιήσω ἢ τόδε ἢ τόδε, ἵνας οὖν εὑρὼν τὸν τόπον τῷ Κυρίῳ δξιον, ἤγουν οἰκητήριον, τουτέστι τόπον ναοῦ· καὶ οὖν ἀνεπαύσατο, ἵνας εὑρεῖν ὡς ἡ βίδος τῶν Βασιλεῶν ἡ πρώτη διελαμβάνει. Τὸ εἰ δὲ, τὸ οὖν σημαντεῖ, ὡς καὶ τὸν ἄλλοις εἰρήκαμεν. Σκηνῶμα δὲ καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ λέγοιτο, διὸ τὸ ἔκειθεν χρηματίζειν καὶ διμιλεῖν τοῖς ἀξιοῖς, ὡς καὶ προλαβόντες εἰρήκαμεν.

sæpe alibi diximus. Tabernaculum vero et domus oracula dabuntur a Deo; ubi etiam ad probos et ad virtute præditos homines loquebatur, ut in superioribus diximus. (Nam alioqui Deus nulla habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.)

Ἴδον ήκουσαμεν αὐτὴν ἐν Εὐφρατᾷ. Ἐπειδὴ παρὰ τῶν πατέρων τὴν, ἢ παρὰ τῶν βιβλῶν τικύσαμεν ἐνεργήνται τὴν κιβωτὸν, ἐν τῷ τόπῳ τῷ καλούμενῳ Εὐφρατῷ. Καὶ τὴν Ῥαχὴλ δὲ οἱ πάτερες Ἰακὼβ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ τοῦ Εὐφρατᾶ· Αὕτη, φησίν, ἐστι Βηθλεέμ· Σφέρε γὰρ δ τόπος τοῦ προκατόχου τὸ δνομα.

ποιο Ephrata: Ήσε, inquit, est Bethleem. Appellabatur namque olim locus ille primi possessoris nomine.

Ἐνρομεν αὐτὴν δὲ τοῖς κεδροῖς τοῦ δρυμοῦ. Εύρομεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν εἰρημένων· παρὰ τούτων ἐμάθομεν αὐτὴν αὐλιζομένην ἐν τοῖς πεδοῖς τοῦ δρυμοῦ, τουτέστιν, ὡς κάκεισε περιφερομένην, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν τόπου ἀφωρισμένον. Ταῦτα δὲ ἀγαγούσι συνιστῶντες διτὶ ἀναγκαῖως ἀζηλῶσεν, ὑπὲρ αὐτῆς δ Δαβὶδ, καὶ τὸν τόπον εύρεν, ὑπὲρ οὖν καὶ νῦν ἰκετεύουσιν.

David necessario admodum pro ea zelo correptus sentia ad Deum supplicant.

Ἐισελεύσομεν εἰς τὰ σκηνῶματα αὐτοῦ, προσκυνήσομεν εἰς τὸν τόπον, οὗ δεσμοσαρ οἱ πέδες αὐτοῦ. Ταῦτα προσώπῳ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀγίων, προφτευόντων αὐτοῖς, διτὶ ἀναστήσεται δ νῦν, καὶ εἰσελεύσονται καὶ ποσκυνθεούσι καὶ λα-

A cum diligentia perquisivit. Per mansuetudinem vero, patientiam intelligit, quam beatus David erga Saulem et socios, erga Seinei qui contumelia eum afficerat, atque erga omnes alios hostes suos summam ostendit. Solius autem mansuetudinis meminit, quia in hac virtute præ ceteris excelluit. Vel per hanc virtutem ceteras quoque intellexit. Memento, inquit, David mitissimi hominis, atque ob mansuetudinem suam tibi olim charissimi.

VERS. 2. Quomodo juravit Domino, et rovit Deo Jacob. Memento ejus, inquit, quemadmodum cum juramento ea Deo pollicitus sit, quæ inferius dicentur.

VERS. 3-5. Si introibo in tabernaculum domus meæ, si ascendam super lectum strati mei, si dabo somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, et requiem temporibus meis, donec invenero locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Memento, inquit, quemadmodum ipse olim zelo quodam correpsis est, cum Domini arcum huc atque illuc errabundam ac vagam circumferri videret, et cum juramento pollicitus sit, dicens: Non faciam ego hoc, neque illud, donec invenero locum Domino dignum, hoc est, locum temporis, et habitationem arcæ ac tabernaculi. Et revera etiam non quievit, donec illum invenerit, quemadmodum in primo Regum libro traditur. Dicitio autem si, hoc in loco, idem significat quod non, quemadmodum Dei, dicebatur locus ille, ubi responsa atque habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.)

VERS. 6. Ecce audivimus eam in Ephrata. Quoniam, inquit, a patribus nostris, vel etiam aliunde ex sacris Libris audivimus eam, arcam nimirum in Ephrata locum delatam fuisse. Est autem Ephrata eadem, quæ et Bethleem. Legimus enim alibi apud Scripturam: Bethleem domus Ephrata⁸. Item Jacob uxorem Rachel sepelivit in Hippodromo Ephrata: Hæc, inquit, est Bethleem. Appellabatur namque olim locus ille primi possessoris

Invenimus eam in campis silvæ. Invenimus eam, hoc est, eo modo didicimus, ut supra dictum est, a majoribus nimirum nostris, seu ex divinis libris: didicimus, inquam, eam commemoratam fuisse in campis silvæ, hoc est, huc atque illuc ei rantis in morem circumlatâ, utpote quæ certuni ac destinatum locum aliquem non haberet. Hoc autem dicunt, demonstrare contendentes, quod beatus est, ut locum illum inveniret, pro quo ipsi in pre-

VERS. 7. Introenimus in tabernacula ejus, adoramus in loco, ubi steterunt pedes ejus. Hæc verba ex sanctorum persona dicta sunt, qui populo ex captivitate in patriam restituto aderant. Prædictum autem his verbis, quemadmodum templa-

⁸ Mich. v. 2.

utrobiisque enim eadem habetur dictio. Vel, Facti sumus quemadmodum consolati, hoc est, in gaudio sumus atque in letitia.

Vers. 2. *Tunc repletum est gaudio os nostrum.* **A** *Hoc est, jucundis ac laetis verbis, quae summum animæ gaudium significabant.*

Et lingua nostra exultatione. Idem repetit; prædicti autem quæ futura erant, veluti iam facta.

Tunc dicent inter gentes. Tunc ii qui in gentibus sunt, dicent; vel simpliciter, gentes visa admiranda populi restitutione cum admiratione dicent:

Magnificavit Dominus facere cum eis. Hæc sunt verba quæ similitimæ gentes dicent, loquentes de nobis Judæis: *Magnificabit Dominus facere cum eis,* eo quod magnam in eis fecit misericordiam. Deinde iterum sermonem profert ex populi persona, dicens:

Vers. 3. *Magnificavit Dominus facere nobiscum.* Verum magnificavit, ut diximus; est etiam proprium hoc idioma Hebraicæ linguæ, dicere: *Dominus fecit cum illo;* subintelligitur enim dictio, misericordiam.

Facti sumus lætantes. Et quia restituti sumus in patriam, et quia Dei potentia nota facta est vici-nis gentibus.

Vers. 4. *Converte, Domine, captivitatem nostram sicut torrentes in Austrum.* Supplicant deinceps pro iis qui in captivitate remanserant; multi enim in Babylone relicti fuerant, quibus pari modo redditum in patriam præstari petunt: *Converte, inquit, Domine, reliquias nostræ captivitatis, ipsamque captivitatem urge alque impelle, non secus ac urgere alque impellere soles torrentem per Austrum.* Solet enim hic ventus, disjecta ac liquefacta nubium densitate, pluviam adducere, et torrentes magno cum impetu movere. Vel hujusmodi metaphoræ usus est, optans captivitatem, torrentis instar, cito ferri, ita ut quam primum cesseret, et tota prorsus evacuetur, Judæorum nemine in Babylone amplius relicto. Cito etenim exsiccantur torrentes. Vel per Austrum, seu Notum, ipsam intelligit Jerusalem, hoc nomine a prophetis persæpe alibi appellatam, tanquam situ suo vergentem ad Austrum. *Converte, inquit, eam captivitatem in Austrum,* hoc est, in Jerusalem.

Vers. 5. *Qui seminant in lacrymis, in exulta-tione metent.* Qui seminant spem salutis in oratio-num lacrymis, hujusmodi spei fructum metent in exultatione. *Fructus autem erit liberatio a pres-sura.* Totus autem hic sermo iis congruit, qui in tentationibus sunt.

Vers. 6. *Euntes ibant, et flebant, mittentes se-mina sua.* Ab universalibus ad particularia per-transiit, de iis loquens, qui in captivitate fuerant, et dicit quod, cum irent in captivitatem, in itinero ibant, et flebant, spem illam seminantes, ut diximus.

Venientes autem venient in exultatione, tollentes manūculos suos. Verum in eorum redditu venient

Totes ἐπιλήσθη χαρᾶς τὸ στόμα ήμῶν. Χαριο-sύνων φημάτων, δηλούντων τὴν χαρὰν τῆς ψυχῆς.

Kai η γλώσσα ήμῶν αγαλλιάσεως. Τὸ εὐθὲ-λέγει· προχορεύει δὲ τὰ μέλιστα, ὡς ἔδει γενθ-μενα.

Tote ἑροῦσιν ἐτοῖς Ἐθνεσι. Ἐροῦσιν εἰ ἐτὶς Ἐθνεσιν. Πλ ἀπλῶς ἑροῦσι τὰ ξύνη, ἐωραχτά τὰ ν περίδοξον ἀποκατάστασιν ἡμῶν, καὶ θαυμάσσουται.

'Εμεγάλυτε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μετ' αὐτῶν. Ἐροῦσιν εἰς: *'Εμεγαλούργησεν ὁ Θεὸς, διὰ τοῦ ποιῆσαι διεστοῖς ἐτοῖς· περὶ ἡμῶν ταῦτα λέγοντες· εἴται τρέπει τὸν λόγον προσώπῳ τῶν τὰ πρυθῆσθαι λεγόντων.*

B *'Εμεγάλυτε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μετ' ήμῶν.* Οὐτως ἐμεγαλούργησεν, ὡς εἰρήκαμεν· ίδιωμα δὲ τοῦτο τῆς Ἐβραϊδῶς, τὸ λέγειν. *'Εποιησαν μετὰ τοῦ δεῖτος· λείπει γάρ τὸ δεῖτος.*

'Εγερήθημεν εἰς φαινόμενοι. Ότι ἀπαχαΐστη-μεν εἰς τὴν πετρίδα, καὶ διτὶ ἐγνώσθη τοῖς πέρις Ἐθνεσιν ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις.

'Επιστρέψον, Κύριε, τὴν αἰχμαλωσίαν ήμῶν. ὡς χειμάρρους ἐτῷ Νότῳ. Περὶ τῶν ἐναπομεινάντων τῇ αἰχμαλωσίᾳ λοιπὸν ἡ δέησις. Πολλοὶ γάρ διπλειφθησαν, οὓς καὶ αὐτοὺς ἐπανειθεῖν ἵκετεύουσιν. *'Επιστρέψον, Κύριε, τὴν ὑπολειψθεῖσαν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν,* οὕτως ὡθῶν καὶ κατεπείγων αὐτὴν, ὡς τοὺς χειμάρρους διὰ τοῦ Νότου. Οὗτος γάρ εἶναι μερος τῆκαν τὰς παχύτητας τῶν νεφῶν, καὶ οὐτοὺς κατάγων, κινεῖ τοὺς χειμάρρους μετὰ πολλῆς βύρτους καὶ σφοδρότητος. *"Η ὡς χειμάρρους εἰπεν, εὐχόμενος χειμάρροις αὐτὴν φέρεσθαι παραπλήσιως.* Ινα καὶ ταχέως παυθῆ, πᾶσα ἐκκενωθεῖσα, μηδενδ; Εἴτε ὑπολειφθεῖτος ἐν Βαβυλῶνι· ταχέως γάρ οἱ χειμάρροι ἤηραίνονται. *"Η Νότον λέγει τὴν Ἱερουσαλήμ,* οὕτω πολλάκις ὑπὸ προφητῶν καλουμένην, ὡς ἐν τῷ Νότῳ χειμένην. *'Επιστρέψον αὐτὴν, φτισίν, ἐν τῷ Νότῳ, ἥγουν εἰς Τερρασθύμα.*

Oι σπείροντες ἐτὸ δάκρυστος ἐτὸ δαγκαλιάστεις θεριοῦσι. Οἱ σπείροντες ἐλπίδα σωτηρίας ἐν δάκρυσιν ἵκεσιας ἐν ἀγαλλιάσεις θεριοῦσι τὸν καρπὸν αὐτῆς, διτις ἐστιν ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ πιέζοντος. Καθολικὸς δὲ ὁ λόγος, πᾶσι τοῖς ἐν πειρασμοῖς ἀρμό-ζων.

Πορσυόμενοι ἐπορεύοντο, καὶ ἐκλαιονθάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν. Απὸ τοῦ κονολικοῦ πρὸς τὸ μερικὸν μετέβη, περὶ τῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ λέγων, διτις, πορσυόμενοι εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐπορεύοντο, καὶ ἐκλαιον, σπείροντες, ὡς εἰρήται, τὴν ἐλπίδα.

'Εγχόμενοι δὲ ἡξουσιον ἐτὸ δαγκαλιάστεις, αἴροντες τὰ διαγματα αὐτῶν. Ἐγχόμενοι δὲ ἤξιοιν, ἥξουσιν

ἐν ἀγαλάσσεις, γομιζόμενοι τὸ θέρος, κατοι τὸν εἰς
ρημένον καρπὸν τῆς καταβληθείσης ἐλπίδος. Οὐπερ
γάρ τὸ σπέρμα τοῦ σιτου δεῖται υετῶν, οὔτως καὶ
τὸ σπέρμα τῆς ἐλπίδος χρήσεις δακρύων εἰς καρπο-
γονίαν. Καὶ καθάπερ ἄρουρα χρέαν ἔχει τοῦ τέ-
μενοςθαῖ, καὶ ἀναρρήγνυσθαι, οὔτως καὶ ἡ ψυχὴ δεῖται
πειρασμῶν καὶ θλίψεων, ίνα μαλαχῷ τὸ σκληρὸν
αὐτῆς, καὶ μὴ βλαστήσῃ ἀκάνθας καὶ τριβόλους,
καὶ τοιαύτας βλασερὰς βοτάνας.

Ἐδὴ δμοιώς.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΓ̄.

Ἐάν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτηρ
δκο/αστα οἱ οἰκοδομοῦντες. Ἐπανελθόντες οἱ ἐν
αἰχμαλωσίᾳ, καὶ οἰκοδομεῖν ἀρξάμενοι τὸν ναὸν καὶ
τὴν πόλιν αὐτῶν, ἐκωλύοντο παρὰ τῶν γειτόνων
ἔθνῶν, φθονούντων ἀμα καὶ δεδοικτῶν τὴν εἰς αὐθίς
εὐημερίαν αὐτῶν. Καὶ πολὺς ἑτριβή χρόνος, ἀχρε
καὶ τεσσαράκοντα ἑτῶν, τῶν μὲν προθύμως ἐπι-
χειρούντων κτίσειν, τῶν δὲ πάσι τρόποις ἐμποδί-
ζοντων· οὖτις πατέειν δὲ προφήτης ἐπὶ τὸν Θεὸν
καταφεύγειν, καὶ αὐτὸν ἐπικαλεῖσθαι συνεργὸν,
ταῦτα διέξειν· Ἐάν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον
διὰ συνεργίας τῆς παρ' αὐτοῦ, εἰς μάτην ἐκοπίασαν
οἱ οἰκοδομοῦντες. Ἀνεβάλλετο δὲ ἐν τοσούτοις ἔτεσι
τὴν συνεργίαν, ίνα κατὰ μικρὸν ἀφυπνίζωνται, καὶ
μὴ τῇ ἀνέσει φρεσμούτεροι γένενται, καὶ πρὸς
τὴν προτέραν πάλιν δρομήσωσι πονηρίαν, τῇ τα-
χιστῇ τῶν κακῶν ἀπαλλαγῇ· Ἐλαβε μὲν οὖν δὲ λόγος;
οὗτος τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Εἴρηται
δὲ καθολικωτέρως; ἐπὶ πάσιν ἀρμάτων λέγεσθαι
πράγμασιν.

Ἐάν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἡγρύ-
πησεν δὲ φυλάσσων. Καὶ τὶ λέγω περὶ οἰκοδο-
μῆς; Ἄλλ' οὐδὲ οἰκοδομηθείσαν καὶ ἀπαρτισθείσαν
πόλιν φυλάξαι δυνήσεται τις, μὴ συνεργούντος ἐκεί-
νου.

Εἰς μάτην ὑμῶν ἔστι τὸ ὀρθρίζειν· ἐγείρεσθε
μετὰ τὸ καθῆσθαι οἱ ἐσθίοντες ἀρτον δύνηται.
Λοιπὸν, ὃ ἐσθίοντες ἀρτον δύνηται, οἱ μηδὲ τὸν
ἀρτον χωρὶς δύνηταις ἐσθίοντες, οἱ ζῶντες ἐν θλίψε-
σιν, εἰς μάτην ὑμένιν γίνεται τὸ ὀρθρίζειν εἰς τὴν
οἰκοδομήν, καὶ ἐγείρεσθαι εὐθὺς, μετὰ τὸ καθῆσθαι,
καὶ ταχύνειν εἰς τὸ ἔργον, καὶ μήτε ἐν νυκτὶ ὑπνῳ
κορέννυσθαι, μήτε ἐν ἡμέρᾳ ἀπολαύειν ἀνέσεως.
Ὕδυνηρος δὲ αὐτοὺς εἴπει διά τε ταῦτα, καὶ διέτι
οἱ μόνον ἐκοπίων οὐτως, ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦς ἐχθροὺς
ἐμάχοντο· καὶ φωδόμουν ὠπλισμένοι, καὶ ἔκτιζον
δῆμα, καὶ ἐπολέμουν τοῖς διεκαλύουσι, καὶ διπλῆν
ὑφίσταντο τελαιπωρίαν.

laborando, sed etiam adversus hostes eis pugnandum
adversus impedientes pariter bellum gerebant, duplēcim

"Οταν δῷ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὑπερ. Υἱούς ή
κιληρομία Κυρίου, υἱολ. "Οταν δὲ τοῖς
ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὑπνον ἡδὺν, ὑπνον φροντίδος ἀπηλ-
λαγμένον, ἤγουν ἀνεσιν καὶ ἐλευθερίαν τῶν ἐνοχλούν-

A illinc exsultantes, et messem, hoc est, seminatae
speci fructum ferentes: quem ideo in lacrymis se-
minarunt, quia quemadmodum frumenti semen
indiget pluviis, ita et hujusmodi spei semen ad
ferendos fructus indiget lacrymis: et quemadmo-
dum terrenus ipse ager aratri ferro indiget, ut
concreta terra scindatur atque incidatur, ita et
anima afflictionibus indiget et temptationibus, quae
majori quadam duritie illius duritatem moliant, ne
spinas germinent, aut tribulos, aut hujusmodi alias
noxias herbas.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXVI.

VERS. 1. *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.* Cum reversi
B essent Judæi ex captivitate, templumque et ci-
vitatē rursum ædificare cœpissent, prohibebantur
a vicinis gentibus ob invidiam pariter et timorem,
ne eorum res prospere ac feliciter succederent. Et
multum quidem temporis fuit, annorum ferme
quadraginta, quo et Judæi ædificare, et illi contra
modis omnibus impeditre eos nitebantur. Illos igitur
erudiens Propheta noster docet, ut ad Deum con-
fugiant, et coadjutorum incepto operi invocent, at-
que in hanc prorumpit sententiam: *Nisi Dominus*
cooperatione sua astiterit, et *domum* ipse con-
struendam ædificaverit, si ustra omnes ædificantes
laborant. Distulerat autem aliquot annis Deus suum
Iudaïs auxilium impendere, ut paulatim a somno,
ut ita dicam, excitarentur, et ne diurna quiete
inertiōes fierent, atque ad priorem redirent pra-
vitatem, veluti quos celeriter ac de facili Deus
liberasset a malis. In universum etiam hic sermo
multis potest casibus ac propositis accommo-
dari.

*Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat
qui custodit eam.* Sed quid dico, inquit, de civitatis
ædificatione, cum neque constructam ac jam per-
fectam civitatem custodiare, aut conservare quis
possit, absque illius auxilio?

VERS. 2. *Vanum est vobis ante lucem vigilare, sur-
gite postquam sedistis, qui manducatis panem dole-
ris.* Cæterum, inquit, vos, o Judæi, qui doloris
paneum manducatis, hoc est, qui nec panem ipsum
D absque dolore comeditis, qui in afflictionibus vi-
tam ducitis, adinoneo, frustra id a vobis fieri, ut
ante lucem summo mane operi atque ædificationi
incumbatis. Frustra etiam a vobis sit ut, postquam
sedistis, statim ad accelerandum ipsum opus sur-
gatis, hoc est, quod et noctu somno non vacatis,
et interdiu nulla fruimini quiete. Quibus verbis
dolore illos atque angustiis plenos esse ostendit,
ea nimis ratione, quia non solum fatigabantur
erat. Armati etenim mœnia construebant, et
hunc pacto ærumnā sustinentes.

VERS. 3. *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce
haereditas Domini, filii.* Cum dilectis suis sua-
vem somnum dederit, somnum dico curis ac sol-
licititudinibus vacuum, hoc est, cum quietem a

perturbationibus præstiterit. Dabit autem hanc quietem tunc cum utile ac bonum fuerit eam dari. Tunc non templum tantum, aut civitatis mœnia rediçari vobis concedetur, sed dabuntur etiam et illi, qui ita Deo grati erunt, ut illius hæreditas atque illius populus appellari mereantur. Hoc autem dixit tanquam bonorum omnium caput. Liberorum enim procreationi Judæi studebant quam maxime. Verum hæc nostra expositio ad Judæos tantum, et privatum pertinet; ut autem magis in universum dicam, cum Deus dederit dilectis suis solum, ut prædiximus, tunc non tantum ea perscientur, quæ eum studio acta fuerint, sed addentur etiam perpetui, ut ita dixerim, quidam filii: filii, inquam, hæreditas Domini. Ac si diceret hæredes studiorum, hæredes virtutum, hæredes dati a Domino.

Merces fructus ventris. Merces illa, quæ de ventris provenit fecunditate, pietatis est: merces. Retributio siquidem illa quæ in liberorum, ac prolis datur copia, retributio plerumque solet esse virtutum. Juxta anagoge vero, ii qui a Deo in filios per regenerationis lavacrum adoptantur, merces sunt incarnationis Christi: Christi, inquam, qui vere ac proprie est fructus ventris beatæ Virginis, veluti qui ex ea absque ullo viri semine natus est.

VERS. 4. *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii successorum.* Quemadmodum, inquit, sagittæ quæ in manu robusti alicujus viri sunt, ob illius vires ac fortitudinem, terrilibiores esse videntur, ita et filii eorum, qui a Babylonica excussi fuerint captivitate, hostibus suis timendi ac terribiles videbuntur, propter insuperabilem nimirum adjutoris Dei potentiam. Tales etiam sunt spirituales fidelium doctorum filii, qui a dæmonum captivitate excussi sunt: ipsis scilicet dæmonibus terribiles, ac timendi.

VERS. 5. *Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex eis.* Sed quibusnam eis? Ex eis dico bonis, quæ superins commemoravimus. Ex hoc videlicet, quod perficiatur templi et civitatis constructio; quod requies detur, et liberatio ab omnibus perturbationibus; quod multam ac pulchram prolem suscipiant; quodque alia hujusmodi Dei dona consequantur.

Non confundentur cum loquentur inimicis suis in mortis. Ii qui desiderium suum impleverint, ut dictum est, non confundentur quasi imbecilles, cum in portis civitatis hostes suos allocuti fuerint. Omnes etenim eorum res, ac negotia bene se habebunt. Vel non confundentur quasi infirmum ac debilem habeant Deum, quemadmodum ante civitatis instauracionem, hostes eis exprobabant, sed multa loquentur cum libertate. Antiquis autem mos fuit, ut hostium nuntiis, aut legalis, ante portas civitatis loquerentur.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXVII.

VERS. 1. *Beati omnes, qui timent Dominum.* Recet consequitur hic psalmus ad precedentem. Nam cum illic beatum eum dixerit Propheta qui imple-

A των. Διδώσει δὲ ταύτην διε συμφέρει: τότε οὐ μένον οἰκοδομήσεται καὶ ὁ ναὸς καὶ ἡ πόλις, ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοί: ὑμὲν ἔσονται δὲ κλῆρος Κυρίου. Κλῆρος γέρα εὐθούτῳ χρηματίσουσι, καὶ λαὸς οἰκεῖος· ὃς επεφάλαιον δὲ τῶν ἀγαθῶν τοῦτο τέθεικε· περισπούδαστον γάρ Ἐβραῖοις ἡ παιδοποίᾳ. Ἀλλ' οὐτω μὲν ιδιῶς περ ἀνθῶν· καθολικωτέρω: διὸ εἰπεῖν, δια τῷ τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ θυτον, ὡς προειρήκαμεν, τότε οὐ μόνον τὰ σπουδαζόμενα ἀπαρτίζονται, ἀλλὰ καὶ ἀδιάδοχοι προσγίνονται υἱοί: ἡ κληρονομία ἡ παρὰ Κυρίου κληρονόμοι τῆς σπουδῆς: καὶ δρετῆς οὐ παρὰ Κυρίου δοθάντες.

B *Mισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρὸς.* Ὁ μισθὸς τῆς θεοσεβείας δὲ ἀπὸ τῆς καρπογονίας τῆς γαστρὸς· ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἀρετῆς ἡ ἀπὸ τῆς πολυτοκίας δοθεῖσα. Κατὰ ἀναγωγὴν δὲ οἱ υἱοθετηθέντες τῷ Θεῷ δὲ τοῦ βαπτισμάτος τῆς παλιγγενεσίας μισθὸς ἦσαν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, διὸ ἐστι κυρίως καρπὸς γαστρὸς τῆς θεομητορος, ὡς ἐκ μόνης αὐτῆς, ἀνευ σπέρματο; ἀνδρὸς, γεννηθεῖς.

Ὄσει βέλη ἐτρ χειρὶ συνατοῦ, οὐτως οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων. Πάπερ τὰ βέλη ἐν τῇ χειρὶ τοῦ δυνατοῦ φίνεται φοβερὰ διὰ τὴν ἀκελνου φύμην, οἷς; ἄρα καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετιναγμένων ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἔσονται φοβεροὶ τοῖς ἔχθροῖς διὰ τὴν ἀμαχον ἰσχὺν τοῦ Θεοῦ. Τοιούτο δὲ καὶ οἱ κατὰ πνεύμα υἱοὶ τῶν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν δαιμόνιων, ἐκτετιναγμένων διδασκάλων ἡμῶν, σοβεροὶ τοῖς διάμοσιν.

Μακρίος, δὲ πληρώσει τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ἐξ αὐτῶν. Ἐξ αὐτῶν· ποιῶν, Διλαδή τῶν προειρημένων· ἥγουν, ἐκ τοῦ ἀπαρτισθῆναι τὸν ναὸν καὶ τὴν πόλιν· ἐκ τοῦ δοθῆναι δνεσιν καὶ ἐλευθερίαν τῶν ἐνοχλούντων, ἐκ τῆς πολυτεχνίας, ἐκ τῆς καλλιτεχνίας, καὶ τῶν τοιούτων ἐκ Θεοῦ χαρίτων.

D *Οὐ καταισχυνθήσονται, διατριβαλῶσι τοῖς ἔχθροῖς αὐτῶν ἐτρ πύλαις.* Οἱ πληρώσαντες τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐκ τούτων, ὡς είρηται, οὐ καταισχυνθήσονται ἐπὶ ἀσθενείᾳ τινὶ, δια τὸ διαλέγωνται τοῖς ἔχθροῖς αὐτῶν ἐν πύλαις τῆς πόλεως, ὡς πάντων αὐτοῖς; εὖ ἔχόντων· ἢ οὐ καταισχυνθήσονται οἱ, ὡς ἀσθενῆ θεον ἔχοντες, διὰ τὸνειδίζοντο, πρὸ τοῦ ἀπαρτισθῆναι τὴν πόλιν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς παρῆρσίας διαλεχθήσονται. Ἐθος δὲ ἣν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως διαλέγεσθαι τοῖς τῶν ἔχθρων ἀγγελιαφόραις.

Ὥδη ἐμοίως.

ΤΑΛΜΟΣ PKZ.

Μακάριοι πάντες οἱ φοιούμενοι τῷρ Κύριοι. Ακολουθεῖ τῷρ πρὸ αὐτοῦ καὶ οὗτοι δὲ φαλμός. Μακάρισσας γάρ ἐκεὶ τῶν πληρώσαντα τὴν ἐπιθυμίαν

αυτοῦ, ὡς πριθεδήλωται, νῦν καθολικώτερον καὶ τελειτερον ποιεῖται τὸν μαχαρισμόν. Μαχάριοι γάρ κυρίως καὶ ἀληθῶς οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. Τὸν Πάντες δὲ προσέθηκεν, ἐμφανῶν καὶ δούλους καὶ πένητας, καὶ ἀναπήρους τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον, οὐδὲν ἐμποδίζειν πρὸς μαχαρισμόν. 'Ο μὲν γάρ μὴ φοβούμενος τὸν Κύριον, καὶ πάντα ἔχῃ τὰ παρ' ἀνθρώποις μαχαριστά τα καὶ ζηλωτά, πάντων ἐστιν ἀθλώτερος· ὁ δὲ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ πάντα ἔχῃ τὰ παρ' ἀνθρώποις ἀπευκτα καὶ βθελυκτά, πάντων ἐστὶ μαχαριώτερος. Καὶ ἕτερον δὲ· καλλος, καὶ φύμη, καὶ πλούτος, καὶ δόξα, καὶ εὐπαιδία, καὶ καλλιτεχνία, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ εἰσὶ κυρίως μαχαριστά διὰ τὸ δυστατὸν αὐτῶν καὶ ψευστόν. Εἴτα σαφηνίζει καὶ τίγεις εἰσὶν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, λέγων·

Οἱ κορευόμενοι ἐτ ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. Ταῖς νε-
νομοθετημέναις, *ταῖς ὑποδειχθεῖσαις δὲ τῶν ἐντο-*
λῶν.

Τοὺς κόροντας τῷ καρπῷ σου φέρεται. Διδά-
ξε; τίς ἔστι κυρίως μαχάριος, καὶ δεῖξας τίς ἔστιν ὁ
φοβούμενος τὸν Κύριον, κάντεῦθεν τὸν λαὸν εἰς τὸ
πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἑδοῖς τοῦ Θεοῦ προτραφάμενος,
λοιπὸν τείνει τὸν λόγον, πρὸς τὸν φοβούμενον τὸν
Θεόν, προφητεύων αὐτῷ ἀγαθό. Τινὲς μὲν οὖν καρ-
ποὺς τὰς χειρας ἐνήσαν ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν·
μέρις γάρ τῆς χειρὸς δὲ καρπός· ἐρμηνεύοντες,
ὅτι τοὺς πόνους τῶν χειρῶν σου δρέψῃ· κερδανεῖς,
μηδενὸς κωλύοντας. Οὗτα γάρ Ἀκύλας καὶ Σύμ-
μαχος ἐξεδεώκεσαν· ἕτεροι δὲ ἀντισημασίαν τὸ
φῆτὸν τοῦτο, οἷον Τοὺς καρποὺς τῷ πόρῳ σου
φέρεται.

σημασίαν, vocant, hoc est, significatiōem contrariam est primo, quod Græca dictio καρπός non solum palmam, seu potius juncitam manus significat, sed etiam fructum. Juxta quem sensum, præsentis versiculi littera legenda esset: *Labores fructuum suorum manducabis.*) Exponunt igitur hoc pacto ut labores fructuum, dictum esse afflīmentum, pro, Fru-
ctus laborum, et sensus sit, quod manducabit fructus laborum quisquis timuerit Domi-
num.

Μαχάριος εἰ. Εἰ φοβῇ τὸν Θεόν. Πάλιν δὲ τοῦτο
λέγει, βεβαιῶν τὸν λόγον.

Καὶ καλῶς σοι ἔσται. Καὶ εὐπραγήσεις.

'Η γυνὴ σου, ὡς ἀμπελος εὐθηροῦσα, ἐτ τοῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας σου. 'Ως ἀμπελος εὐθηγοῦσα βότρυσιν, οὗτως εὐθηγοῦσα τέκνοις. Εὐθηροῦσα δὲ, ὀντὶ Κομῶτη, βρίθουσα. Κλίτη δὲ οἰκίας τὰ μέρη· τουτέστιν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς οἰκίας σου. "Ἄλλος ἐρμηνεύεις, 'Ἐτ τοῖς ἐσωτεροις τοῦ οἰκου σου, εξέδωκεν, ἥγουν, 'Ἐν τοῖς θαλάμοις· Ἐνθα τὸ κλί-
νεσθαι πρὸς ἀνάπαισιν.

Οἱ νιοὶ σου, ὡς τερψυτα ἀλαιῶν, κύκλῳ τῆς
τραπέζης σου. Εύθαλεῖς, ὡς γεύματα ἀλαιῶν.

A verit desiderium suum ex eis, ut declaratum est, hoc in loco universalem magis et perfectiorem beatitudinem describit. Beati enim vere sunt, qui timent Dominum. Universalem autem dictionem addidit dicens: Beati omnes, ut denotaret pauperes, aut servi, aut alioqui mancos, aut membris mutilatos hac beatitudine non privari, modo Deum timuerint. Nam si hoc unum adfuerit, nihil ejusmodi impedimento illis esse potest ad beatitudinem. Contra, qui Deum non timet, tametsi omnibus potiatur bonis, quæ alioquin hominibus amanda atque appetenda esse videntur et beata, omnium tamen est miserrimus: cum tamen is qui Deum timet, si omnia ei adversa contingant, quæ abominabilia hominibus, atque execranda esse videtur, omnium beatissimus sit. Et aliter: Pulchritudo, fortitudo, divitiae, gloria, multorum item atque elegantium filiorum copia, et alia hujusmodi, non proprie beatum quem faciunt, ob hujusmodi scilicet bonorum incertitudinem, atque instabilitatem. Deinde declarat quinam ille sint qui Dominum timent, dicens:

Qui ambulant in viis ejus. In viis ab eo statutis et per divina præcepta demonstratis.

Vers. 2. *Labores palmarum tuarum manducabis.* Cum docuerit quisnam vere sit beatus, et ostenderit illum vere beatum dici, qui Deum timet, atque ex hoc auctoratus fuerit populum ad ambulandum in viis Dei, deinceps ad hunc timentem Deum sermonem dirigit, futura ei bona praedicens. Quidam vero palmas dici intellexerunt pro manibus, veluti a parte totum. Est etenim palma pars manus. Et sensum hujusmodi esse dicunt: quod timens Deum, manus suarum labores percipiet, et nullo impediente lucrum componet. Atque hoc pacto Aquila et Symmachus reddidere. Aliqui vero figuram hic contineri dixerunt quam Græce ἀντι-
σημασίαν, vocant, hoc est, significatiōem contrariam. (Ad cuius declarationem animadvertisendum est primo, quod Græca dictio καρπός non solum palmam, seu potius juncitam manus significat, sed etiam fructum. Juxta quem sensum, præsentis versiculi littera legenda esset: *Labores fructuum suorum manducabis.*) Exponunt igitur hoc pacto ut labores fructuum, dictum esse afflīmentum, pro, Fru-
ctus laborum, et sensus sit, quod manducabit fructus laborum quisquis timuerit Domi-
num.

Beatus es. Si times scilicet Deum. Ad majorem enim sermonis sui confirmationem, iterum repetit beatitudinem.

Et bene tibi erit. Et prospere tibi cuncta succedent.

Vers. 3. *Uxor tua, sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ. Quemadmodum vitis abundat racemis, ita et ipsa filii abundabit. Abundante autem eam filii dixit, hoc est, ornata in ac stipitam. Latera autem, seu potius, ut in Græca lectione habetur, κλίτη, pars quedam domus sunt. Quo sermone idem sibi vult ac si diceret: In circuitu domus tuæ. Alius vero interpres reddidit: In penetratibus domus, hoc est, in thalamis, ubi recumbere ac requiescere solemus.*

Filiū tui, sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ. Florentes nimirum atque in summo vigore, tanquam novæ olivarum plantæ.

VERS. 4. *Ecce sic benedicetur homo, qui timet A-dominum.* Hujuscemodi divina benedictione fruetur. Per benedictionem vero gratiam et beneficium intelligit, tanquam laude dignum, et de quo bene ab omnibus dicendum sit. Quod si quis quaestione moveat, dicens, Quomodo illi qui timent Deum, non majora promittantur bona, sed haec tantum temporalia, illud in primis dicendum est, Prophetam ad eos sermonem suum dirigere, qui talium bonorum amore detinentur: deinde illud etiam addemus, quod ex abundanti, Prophetam haec etiam bona pollicetur, veluti una cum aeternis bonis Deus haec temporalia etiam sit praestiturus; secundum quod alibi scriptum legimus: *Quarerite primum regnum Dei, et haec omnia adjicientur vobis*¹⁰. Juxta anagogen vero, uxor pii ac religiosi viri est anima, B quae conjugis instar corpori conjuncta, virtutibus illis delectatur, quae corpori insunt; illi vero illius animae, discipuli sunt, et ejusdem religionis imitatores, seu successores; qui etiam in spiritualis aetatis augmento florent, ac vigent, et ipsum doctorem circumstant, rationalibus eos cibis pascen-tem.

VERS. 5. *Benedicat te Dominus ex Sion.* Laudes te, et gratias etiam tibi tribuat. Quem enim suscipit Deus, eum etiam laudat, et quem laudat, eumdem gratis ac donis multiplicibus solet cumulare: *Dominum vero dixit ex Sion, pro Qui habitat in Sion, hoc est, in ea domo, seu in templo,* quod est in Sion. Illic etenim habitare dicebatur Deus, eo quod ibidem sacerdotibus responsum dabant, atque ad eos loquebatur.

Et videas bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Bona quidem inferioris ac terrestris hujus Jerusalem haec sunt: opes, divitiae, potentia, exercitus, vi-ctoria de inimicis, gloria apud omnes, atque alia hujusmodi: bona vero supernæ ac celestis Jerusalem ea sunt, quæ nec oculus vidit, neque auris audiret, et quæ in cor hominis non ascenderunt¹¹.

VERS. 6. *Et videas filios filiorum tuorum.* Juxta historiam quidem generis sui successores; juxta anagogen vero per filios filiorum, heredes ac successores in religione ac pietate intelligit: te nimurum eos docente, et spiritualiter regnante.

Pax super Israel. Hujusmodi etiam verba habuimus in psalmo cxxiv. Per Israelem vero, non solum antiquum populum, sed novum etiam intelligimus, ut alibi saepe dictum est. Quod si pax intercisa est aliquando, id illorum gratia effectum est, qui se indignos praestiterunt. Neque enim communante Deo desperandum nobis est, sed per poenitentiam confidendum, ut illius a nobis iram avertamus, sicut fecerunt Ninivitæ: nec rursus eodem Deo bona pollicente, nobis pigrescendum est: quinimo majori tunc studio nobis est contendendum, ut promissiones illius ad finem perducamus. Siquidem et Iudeæ Dominum promisisse novimus quod simul cum aliis apostolis concessurus esset super thronum, et iudicatus duodecim tribus Israel: verumtamen promissionem hujusmodi tandem repulit, et se ea indignum esse omnibus probavit.

¹⁰ Matth. vi, 33. ¹¹ Isa. Lxiv, 4; 1 Cor. ii, 9.

Εὐλογήσαι σε Κύριος ἐκ Σιών. Ἐπαινέσαι, χριτώσαι: δν γάρ ἀποδέχεται, ἐπαινοῦ: καὶ δν ἐπαινοῦ, χαριτοῦ. Κύριος δὲ δὲν Σιών οἰκεῖ, δὲν τῷ οἰκεῖ τῷ ἐν Σιών. Ἐξείσε γάρ οἰκεῖν ἐλέγετο, διὸ τὸ ἐρελεῖν ἐν τῷ ναῷ τοῖς λεπεῦσι.

Καὶ Ιδοὺς τὰ ἀμφάτη Ιερουσαλήμ πάσας τὰς ήμέρας τῆς ζωῆς σου. Ἀγαθὰ τῆς μὲν κάτω Ιερουσαλήμ πλούτος: ἐν χρήμασι, δύναμις ἐν στρατεύμασι, νίκη κατ' ἔχθρῶν, δόξα παρὰ πᾶσι, καὶ τὰ τουαῦτα τοῖς δὲ δινῷ, δὲ οὐτε ὄρθραλμὸς εἶδεν, οὐτε οὖς ἤκουσεν, οὐτε ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου ἀνέβη.

Καὶ Ιδοὺς νιοὺς τῶν νιῶν σου. Αἰσθητῶς μὲν διαδόχους γένους σου: ἀνταγωνικῶς δὲ διαδόχους εὐσεβειας τούτους ἐκείνου διδάσκοντος καὶ πνευματικῶς ἀναγεννῶντος.

Ἐπρήνη ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Τοῦτο εἶπε καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ ρχδ φαλμοῦ. Ἰσραὴλ δὲ οὐ μόνον δ παλαιὸς λαὸς, ἀλλὰ καὶ δ νέος, ὡς διαζέρως εἰρήκαμεν. Εἰ δὲ διεκόπη τὰ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ πάρα τὴν αἰτίαν τῶν φανέντων ἀνάξιων αὐτῆς: καὶ γάρ οὐτε ἀπειλούντος τοῦ Θεοῦ χρή ἀπογινώσκειν, ἀλλὰ διὰ μετάνοιαν τὴν δργὴν ἀποκρύεσθαι, καθάπερ οἱ Νινεύεῖται: οὐτε ἀγαθὰ ἐπαγγελλομένου προστῆτες ἀναπίπτειν, καὶ φρυμεῖν, ἀλλὰ πλεῖον ἐπιμειεῖσθαι εἰς ἔργον προκαλεῖσθαι: τὰς ἐπαγγείλας: Καὶ γάρ καὶ τὸν Ἰούδαν δὲ Χριστὸς ἐπηγγείλατο, διε καθιεῖται ἐπὶ θρόνου, καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἀμώμων μαθητῶν καὶ χρινεῖ τὰς δύσεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ: ἀλλ' οὐτε διεκρύεστο τὴν ἐπαγγείλαν ἀνάξιον αὐτῆς ἐαυτὸν παρασχόμενος.

'Φδὴ δροιως.
ΤΑΛΜΟΣ ΡΚΗ'.

Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ τεθητές μου. Ηροσώπῳ τοῦ λαοῦ καὶ ταῦτα, πολλάκις πολεμηθέντος περὶ τῶν πλησιοχώρων ἐθνῶν, ὡς προσέρηταις, κινδυνεύειν τὴν οἰκοδομήν. Νίστητα δὲ λέγει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἱπανδόνου· εἰ δὲ περὶ τοῦ τῶν δαιμόνων πολέμου λάθης τὸ βῆτον, νεστητὰ νοήσεις τὴν καθ' ἥλικαν· εὐθὺς ἐκ πρώτης ἥλικιας ἐπιθεμένων ἡμῖν.

ποιητικῷ impugnatione intelligenda esse dicas, per juvenilem expones orationem statim; in ea etenim a

πειθωνικούσις statim nobis bellum infertur.

Εἰπάτω δὴ Ἰσραὴλ· Πολλάκις ἐπολέμησάν με ἐκ τεθητές μου. Εἰπάτω δὴ τοῦτο διαβήδην, διποτες γνῶσι πάντες ἄφ' οἷων κινδύνων ἐρρύσατο ἡμᾶς; δὲ Θεός.

Καὶ τὴρ οὐκ ηδυνήθησάν μοι. Οὐκ ηδυνήθησαν ἐν ἐμοὶ· οὐ κατεσχεύσαν μοι τίλεον, τοῦτο τοῦ Θεοῦ μη συγχωροῦντος. Διὸ καὶ συνεχέστερον ἐπολέμουν με, ἐκτρίψας με φιλονεικοῦντες.

'Ἐπὶ τὸν ῥῶτὸν μου ἔτεκταιον οἱ ἀμαρτωλοί. Ἐπὶ τὸν ῥῶτὸν μου κατεσκεύαζον τὰ κακὰ οἱ ἀσεβεῖς, οἱ πονηροί· τουτέστιν, οὐ μόνον ἐμπροσθέν μου, ἀλλὰ καὶ ὅπισθεν, οὐ μόνον φανερῶς, ἀλλὰ καὶ ἀφανῶς μηχανώμενοι· ή σύνεγγύς μου, ή καὶ αὐτῶν ἀπέδεινο τῶν σφράγων μου.

'Εμάκρυναν τὴν drophilas αὐτῶν. Ἐπὶ υακρὸν χρόνον πολεμοῦντες μοι.

Κύριος δίκαιος. "Οὐτας δίκαιοις, ἐμὲ μὲν πάσχειν παραχωρῶν, ἵνα σωφρονέστερος γένωμαι, ἐκείνους δὲ κολάζων, ὡς ἀδίκως ἐπιθεμένους, καὶ ψυχονερῶς.

Συνέκοψεν αὐχένας ἀμαρτωλῶν. Διέκεψε τὴν ψυχαγενίαν τῶν πολεμίων, ἀφείλε τὴν ἐπαρσίαν αὐτῶν, ἐπικρατεστέρους ἡμᾶς πειθασας.

Αἰσχυνθήσωσιν, καὶ ἀποστραφήσωσαρ πάντες οἱ μυσοῦντες Σιών. "Η εὐκτικῶς, ἀντὶ τοῦ Αἰσχυνθήσαρ, ή προφητικῶς ἀντὶ τοῦ Αἰσχυνθήσορα, καὶ τὰ ἔπη δροιώς. Ἀρμόδουσι δὲ τὰ τοῦ φαλμοῦ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι καὶ περὶ τῆς νέας Σιών τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν.

guraui in sequentibus etiam observabis. Possimus etiam hunc osalmum de nova Sion, et de futura fidelium Ecclesia intelligere.

Γενηθήσωσαρ ὁσεὶ χόρτος δωμάτων. Μή ὡς ἔχροτο, ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς χόρτος ἐπὶ δωμάτων φύσικεν· εὐμαραντότερος γάρ οὖτος, καὶ ταχὺ διαψιεύρημενος. Γενηθήσωσαν εὐκατάπτωτοι, ὀώκυμποι, ἄκαρποι. Εἴτα ἐνδιατρίβει τῇ εἰκόνι τοῦ τοιούτου χόρτου, καταλέγων, δοσα τούτῳ παρακολουθεῖ.

"Ος πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆσαι δξηράνθη. "Αρος ἔξηράνθη. Ο γάρ δλλος χόρτος μετὰ τὸ καρποφρήσαι ἔγραψεται, εἴτα ἀναπάται.

Ουδὲν ἐπιλήρωσε τὴν κεῖται αὐτοῦ δ θερίζων, δίγουν, δην οὐκ ἔθερισε τις, ὡς προδιαφύεται.

VERS. 1, 2. *Sæpe oppugnaverunt me a juventute mea.* Hæc verba etiam ex populi persona dicta sunt, cui sacerdoti numero, ut diximus, bellum illatum est a finitimis illis gentibus, quæ et templi et civitatis instauracionem impeditre nitebantur. Per juventutem vero, hoc in loco Propheta prium illud tempus intelligit, quo populus e Babylone in patriam reversus est. Quod si hæc verba de dæmoniis impugnatione intelligenda esse dicas, per juventutem expones orationem statim; in ea etenim a

Dicat sane Israel, Sæpe oppugnaverunt me a juventute mea. Aperte hoc et palam dicat, ut omnibus innotescat, a quantis nos Deus liberavit dericulis.

Elenim non potuerunt mihi. In me aliquid non potuerunt, seu non prorsus prævaluuerunt adversum me; Deo scilicet illud non permittente. Atque ideo frequentius me impugnabant contendentes subverttere.

VERS. 3. *Supra dorsum meum fabricarerunt peccatores.* Impii, inquit, ac pravi homines multa mala machinati sunt supra dorsum meum, hoc est, non tantum coram me, atque in conspectu men ant palam, sed retro etiam et claram, ac latenter plurima in me moliti sunt: vel mihi appropriantes corpori meo et carnis meis etiam non parcentes.

Prolongaverunt iniuriam suam. Dumi diu scilicet me impugnant.

VERS. 4. *Domini justus est,* me quidem pati permittens, ut moderatior Nam, illos vero inuste in me irruentes, tanquam invidos castigans.

Concidit cervices peccatorum. Elatas hostium cervices, hoc est, arrogantiam et superbiam illorum abstulit, dum illis nos superiores facit.

VERS. 5. *Confundantur et convertantur retrahendum,* omnes qui oderunt Sion. Optantis sunt verba (iametsi, ut ex Graeca lectione manifeste dignoscitur, imperantis modum habeant). Vel propheticō more imperativo modo usus est, pro futuro, ac si diceret: Confundentur et convertentur, quam loquendi figura in sequentibus etiam observabis. Possimus etiam hunc osalmum de nova Sion, et de futura fidelium Ecclesia intelligere.

VERS. 6. *Fiant sicut herba tectorum.* Non simpli citer dixit, *Sicut herba;* sed, *Sicut herba quæ supra domos in tectis nascitur.* Taoescit enim hæc facilis, et citius deperditur. Fiant igitur exaudi et faciles ad ruinam; citio etiam pereant, ac sine fructu. Deinde in hac herbæ similitudine immoratur, narrans quæcum ei accidant.

Quæ primisquam evelluntur, exaruit. Immatura, atque intempestiva exaruit. Aliæ etenim non prius arescant, quam fructum dederint, et post datum fructum evelluntur.

VERS. 7. *De qua non impletit manum suam; qui metit.* Id est, quam nein metit, eo quod jam ante perit.

Nec sinum suum, qui manipulos colligit. Et sinum A suum non implevit, quemadmodum fieri solet in tempestiva ac matura herba.

Vers. 8. *Et non dixerunt pretereuntes: Benedic-
cio Domini super nos. Et super qua herba viatores
non benedixerunt, ut benedici solet metentibus.
Per benedictionem vero, ut diximus, divinam gra-
tiam intelligit.*

*Benediximus vobis in nomine Domini. Ista etiam
verba ex prætereuntiuī viatorum persona dicta
sunt. Benediximus autem vobis dixit, pro Benedi-
ctionem vobis precali sumus, In nomine Domini,
pro Invocando ipsum Dominum.*

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXIX.

Vers. 1. *De profundis clamavi ad te, Domine. Hunc
psalnum conscripsit Propheta, modum narrans,
quem ipse servabat quando in temptationibus atque
in calamitatibus constitutus ad Deum orabat; et
docet eos pariter, qui ex Babylonica captivitate in
patriam reversuri erant, se imitari, et sperare in
Domino: Ex profundo, inquit, corde clamavi ad
te, non ex summis labiis. Alter enim clamor ar-
dentissimus est, et alter frigidissimus. Et ille qui-
dem inferne intensus ex intimo corde ascendit, et
cum labore; hic vero superne ab ore et remissus
ac maxima cum facilitate. Ille etiam orantem pro-
sus trahit ad Deum, alter vero sola vocis organa
commovet. Per clamorem igitur, unissam vocem
intelligit, non cum exteriori hac spirationis vehe-
mentia, sed cum interiori affectus intentione.*

Vers. 2. *Domine, exaudi vocem meam. Ex pro-
fundo scilicet emissam.*

*Fiant aures tuæ intendententes in vocem deprecatio-
nis meæ. — Aures, dixit, pro Audiendi potentia.
Intende, inquit, ad preces meas, veluti rationabi-
les et decenter factas, ex ardentiissimo nimisrum
atque intentissimo corde.*

Vers. 3. *Si iniurias observaveris, Domine, Do-
mine, quis sustinebit? Si exquisiveris, et diligenter
investigare volueris delicta omnia, quis, quæso,
inquisitionem bujusmodi tuam sustinere poterit?
Vel: Quisum inultus reliqueretur? Certe nullus.
Quis enim, inquit, gloriabitur mundum se haberet?
cor? vel quis vere dicere poterit se mundum esse a
peccato⁴⁴? Omnes, inquit Paulus, peccaverunt⁴⁵.
Et rursus de scipio: Nihil mihi conscient sum, sed
non in hoc justificatus sum⁴⁶. Illud autem: Domine,
Domine, admirantis in modum dictum est: admirantis
genitatem.*

Vers. 4. *Quia apud te propitiatio est. Vere, in-
quit, apud te vera illa est propitiatio et misericor-
dia: quoniam, parcendo ac remittendo semper
exquiris.*

*Propter nomen tuum sustinui te, Domine. Non
ob mea virtutum opera, salvatorem te mihi adsu-*

*Kai τὸν κόλπον αύτοῦ, δὲ τὰ δράγματα συλλέ-
γων. Καὶ οὐ πάλιν οὐκ ἐπλήρως: τὸν κόλπον αύ-
τοῦ, ἀπερ γίνονται ἐπὶ τοῦ ὡρίμου χόρτου, καὶ
χαρποφόρου.*

*Kai οὐκ εἶπον οἱ καρδιγότες: Εὐλογία Κυρίου
ἔφ' ὑμᾶς. Καὶ ἐφ' οὐ χόρτου οὐκ εὐλόγησαν, ὡς
ἴθις τοὺς θερίζοντας, οἱ παροδεύοντες. Εὐλογίαν
δὲ λέγει τὴν χάριν.*

*Εὐλογήκαμεν υμᾶς ἐρ δύρματι Κυρίου. Καὶ
οὗτος τῶν παρεδεύντων δὲ λόγος. Εὐλογήκαμεν
δὲ, ἀντὶ τοῦ Εὐλογίαν υμῖν τούτην τούτην
μάζαι τὸν Κύριον, ἐν τῷ ἐπικαλέσσασθαι αὐτόν.*

B

'Ωδὴ δμοίως.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΚΘ.

*'Ἐκ βαθέων ἐκέρκαξά σοι, Κύριε. Τὸν παρόντα
ψαλμὸν ἔγραψεν δὲ προφῆτες, διεξιῶν μὲν, διπὼς ἐν
πειρασμοῖς προστήχετο, καὶ οὐα προσηγέρχετο· πα-
δεύετε δὲ καὶ τοὺς ἐκ Βασιλῶν; ἐπανελθόντας μι-
μεσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς δμοῖοις, καὶ ἐπίζειν ἐπὶ τὸν
Κύριον. Ἐκ βάθους, φησί, τῆς καρδίας ἐκέρκαξά
σοι, καὶ οὐκ ἐξ ἀχριν χειλέων. Τὸ μὲν γάρ θερμο-
τάτης ἐστὶ κραυγῆς, τὸ δὲ φυχροτάτης. Καὶ τὸ
μὲν, κάτωθεν εὔτονως δμασ καὶ ἐμπόνως ἀνιουόσης.
τὸ δὲ ἀγνωθεν ἀτόνως καὶ ἀπόνως. Καὶ τὸ μὲν ὅλον
τὸν εὐχύμενον κατατεινούσης· τὸ δὲ μόνα τὰ τῆς
φωνῆς δργανα συγκινούσης. Κραυγὴν δὲ λέγει
τὴν μεγάλην βοήν οὐ τῇ σφρόβεται τοῦ πνεύματος,
C ὃ ὄλλα τῇ συντονίᾳ τῆς διαθέσεως.*

*Κύριε, εἰσάκουσον τῆς φωνῆς μου. Ἐκ βάθους
ἀναπεμφθείσῃς.*

*Γερηθήτω τὰ ὄτα σου προσέχοντα εἰς τὴν
φωνὴν τῆς δεήσεώς μου. Ἡ ἀκουστικὴ σου δύ-
ναμις προσέχουσα εἰς ταύτην, ὡς εὐλογον, θερμῶς
καὶ εὔτονως.*

*Ἐὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τὸς
ὑποστήσεται; Ἐὰν ἀνομίας πάσα; ἔξετάσης καὶ
ἀκριδῶς ἐρευνήσῃς, τίς ὁ πομενεὶ τὴν ἔξετάσιν ταί-
την; Η τίς ὁ πολειρθήσεται; Ὁντως οὐδεὶς. Τίς τέρ,
φησί, κανχήσεται ἀγνήρη ἔχειν καρδίαν; ή τίς
παρθηκάσεται καθαρὸς εἰναι ἀπὸ ἀμαρτίας; καὶ,
Πάντες ἡμαρτον, φησίν δὲ Παῦλος. Καὶ αὐθὶς περὶ^D
ἐκευτοῦ οὐδὲν ἐμαντεύσασθαι, ἀλλ' οὐκ ἐτού-
τῳ δεδικαίωμαι. Τὸ δὲ, Κύριε, Κύριε, θυμαζόντες
ἔστι τὴν πολλὴν φιλανθρωπίαν, καὶ ἀγαθότητα.*

*"Οτι καρὰ σοὶ οἱ Ιασμύδες ἔστιν. "Οντως παρὰ
σοὶ ἔστιν δὲ Κύριος Ιασμύδες, δὲ ἀληθῆς ξένος; διὸ
μετὰ φειδοῦς ἔξετάσεις.*

*"Ἐρεχεν τοῦ ὀρθματός σου ὑπέμεινδ σε, Κύριε.
Οὐ διὸ τὸ κατορθώματά μου προτεθηκησά σε σω-*

⁴⁴ Prov. xv, 9. ⁴⁵ Rom. iii, 25. ⁴⁶ I Cor. iv, 4.

τῆρα· ἀμαρτιώλες γάρ εἰμι καὶ αὐτὸς, ὡς εἰρηται· ἀλλὰ διὰ τὸ δυομά σου, ίνα μὴ ἔξουδενωθῇ παρὰ τῶν πολεμίων, ὡς μὴ δυναμένου σου σώζειν τὸν λαόν σου. Λέγει γάρ καὶ διὰ τοῦ ὕεζεχήλ· Οὐ δέ όμιᾶς ἄγρω ποιῶ, ἀλλὰ διὰ τὸ δυομά μου, ίνα μὴ βεβηλωθῇ ἐπειδή τοῖς δύτεσσιν.

Τρέμεισεν ή ψυχή μου εἰς τὸν λόγον σου. Προσεδόκησεν, ἥπισεν εἰς τὴν ἐπαγγελίαν σ.-ο. τὴν πρὸς τοὺς πατριάρχας, τὴν πρὸς τοὺς προγόνους ἡμῶν, διὰ ταληρούμησιμεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας· καὶ διὰ ἑάν εἰσακούσωμεν σου, τὸ ἀγαθὸν τῆς γῆς φαγόμεθα· ἢ καὶ τὴν ὑπόσχεσιν τὴν διὰ σώσεις τοὺς εὑαρεστοῦντας σοι, καὶ τοὺς μετανοοῦντας.

"Ηλπίσεν ή ψυχή μου ἐπὶ τὸν Κύριον. Εἰς τὸν Κύριον μόνον, οὐκ εἰς ἄλλο τι τὸν ἀπάντων.

Ἄκονταλαχῆς πρωτας μέχρι νυκτερὸς, ἀπὸ φυλαχῆς πρωτας ἐλπίσατο Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Κύριον. Τὸν μόνον δυνάμενον ρύεσθαι καὶ σῶζειν. Φυλαχῆς δὲ τὰ μέρη τῆς νυκτὸς ἐκάλουν οἱ παλαιοί· εἰς τέσσερα γάρ ταύτην διαιροῦντες οἱ νυκτοφύλακες ἐν τοῖς στρατοπέδοις, τὸ τεταρτημέριον αὐτῆς, ἣ τοις τὴν δρθρίον φυλαχήν, πρωτας ὡνόμαζον, ὡς τὴν πρωτανὴν δῆμη μηνούν. Παραπονεῖ τοινυν διπροφέτης πάντα Ἰσραὴλ ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Κύριον μόνον πρὶν διτριγάνην· διεῖς γάρ τοις ἡμερονυκτίου πάσαν τὴν ζωὴν ὑπεδήλωσεν, ἀρκάμενος ἀπὸ φυλαχῆς πρωτας, καὶ μέχρι νυκτὸς ἐλθών. Εἴτα πάλιν εἰς τὴν φυλαχήν τῆς πρωτας κατανήσας, τὴν κυκλοφορικήν ἐμμέταστο τοῦ ἡμερονυκτίου περίοδον, ἀπὸ πρωτας εἰς πρωτανὴν ἐπανερχομένην.

matulinam redierit custodiā, hic circularein diei et redibit ad manū.

Οτι παρὰ τῷ Κυρίῳ τὸ διεσος. Τὸ ἀληθὺς δίεος, τὸ ταχινὸν, καὶ ισχυρὸν καὶ ἀδιάπτωτον, εἰς τοὺς ἄξιους; αὐτοῦ.

Καὶ πολλὴ παρ' αὐτῷ λύτρωσις. Πρῆτη γάρ παρ' αὐτῷ λυτρώσεως, πλαγαῖς σωτηρίας.

Καὶ αὐτὸς λυτρώσεται τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀρρωτῶν αὐτοῦ. Εὑαρεστοῦντας διλονότι, καὶ κατὰ νόμους πολιτεύσμενον. Ἀρμόδεις δὲ ψαλμὸς καὶ τῷ νέῳ Ἰσραὴλ.

'Ωδὴ δμοιώας.

ΤΑΛΜΟΣ ΡΑ'.

Κύριος, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ δρθαλμοὶ μου. Καὶ τούτον τὸν φαλμὸν εἰς διατὸν μὲν ἔγραψε, διεξιῶν οἴσαν εἶχεν ἐν ἀνέσει καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν πειρασμῶν μετριοφροσύνην. Παιδεύεις δὲ τὸν ἐπανελθόντα ἐκ τῆς αἰχμαλωτίας λαὸν ἡμοίως ταπεινοφρονεῖν, καὶ μὴ θαρρεῖν ἐπὶ κατορθώμασιν, ἀλλ᾽ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον. Οὐχ ὑψώθη, φησίν, ἡ καρδία μου τῇ ἐπάρσει τῆς οἰλοσεως, οὐδὲ μετεωρίσθησαν οἱ δρθαλμοὶ μου τῷ νοσήματι τῆς ὑπερηφανίας· τὸ οὖν; καυχᾶται νῦν διπροφήτης; Ναὶ· καίρου γάρ καλοῦντος χρεία καυ-

¹⁷ Εζκε. Χ, 9, 14, 22.

A turor speravi: peccator etenim ipse etiam sum. ut dictum est; sed id futurum speravi propter non nomen tuum, ne scilicet contemneretur nomen tuum ab inimicis, quasi qui populum tuum a calamitatibus eripere ac salvare non posset. Unde dixisse Deum legimus apud Ezechielem: Non propter nos hoc facio, sed propter nomen meum, ne despiciatur in gentibus ²⁷.

Sustinuit anima mea in verbo ejus. Exspectavi et speravi in divina illa promissione, que ad patriarchas et progenitores nostros facta est, quod scilicet promissionis terram hereditabimus: et quod si audiverimus te, bona terrae comedemus. Vt etiam promissionem illam, quod tu eos omnes salvabis, qui placere tibi studierint, atque eos qui penitentiam egerint peccatorum.

Vers. 5. Speravit anima mea in Domino. In solo scilicet Deo, et nulla alia in re.

Vers. 6. A custodia matutina usque ad noctem, a custodia matutina speret Israel in Domino. In omnimirum, qui a periculis solis eripere eum potest, et salvare. Custodias autem antiqui certas noctis partes appellabant, eo quod inutilites in exercitibus noctem in quatuor solent partes dividere, quibus alternatim vigilantes reliquum exercitum ab hostium insidiis custodiunt. Quartam igitur noctis vigiliam, matutinam custodiā appellabant, veluti quae mane ipsum iamjam adfore significaret. Admetet igitur Prophetā universum populum Israel, ut toto vitæ tempore, in solo Domino spem suam collocet. Per diem enim et noctem, omnem prorsus vitam significavit. Nam qui incepit a matutina custodia et pervenerit ad noctem, et rursum ad noctis ambitum peragat; a mane ceterum incipiens

Vers. 7. Quia apud Dominum misericordia. Vera nimis misericordia quam et celerem et validam et illabante mīis omnibus præstat, qui Deo dignisunt.

Et multa apud eum redemptio. enim Fons apud eum redēptionis, pelagus salutis.

Vers. 8. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniuriatibus ejus. Populum Israel, Deo scilicet placere studentem, ac juxta legis præceptia convergantem. Congruit autem hic psalmus novo etiam D populo Israel.

Canticum ascensionis.

PSALMUS CXXX.

Vers. 1. Domine, non exaltatum est cor meum, neque elevati sunt oculi mei. Hunc psalmum etiam conscripsit in seipsum beatus David, narrans qualē animi moderationem haberet, quando a tentationibus atque a calamitatibus liberatus, quietam vitam agebat. Instruit tamen et populū et Babylonica reversum captivitatē, eamdem secum humilitatem, atque animi moderationem sectari; docens in factis etiam atque virtutibus propriis non confidere, sed in unico tantum Deo sperare. Non exaltatum est, inquit, cor meum, elatione

aliqua, aut lemeraria existimatione; neque oculi mei superbiæ morbo elevati sunt. Sed dicit aliquis: Nonne hoc in loco Prophetæ gloriatur? quod elevationis ac superbiæ vitium est. Profecto gloriatur. Verum, exigente id tempore, gloriari etiam nos decet de virtute: quando nimis non ad ostentationem gloriamur, sed ad audientium commodum, hoc est, quando illi huiuscemodi gloriatione ad virtutum imitationem invitantur. Et cum dixerit: *Non exaltatum est cor meum, atque addiderit: Neque elevati sunt oculi mei, docuisse videtur quod ubi primum cor exaltatum in nobis fuerit, oculi etiam deinceps elevantur.*

Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Non ambulavi, inquit, cum hominibus majoribus, et supra me admirandis. Cum hujuscemodi enim viris conversatus non sum, indignum me illorum conversatione esso reputans; nisi illi fortassis me invitum coegerint. Vel per magnos et admirandos, eos forte intelligit, qui sibi ipsis magni atque admirabiles esse videbantur, hoc est, qui animo elati essent, et superbi. Ac si diceret: Non tantum ego superbiam evitavi, sed cum hominibus eo vitio laborantibus etiam non conversabar.

VERS. 2. *Si non humiliiter sentiebam, sed exaltavi animam meam, sicut ablactatus in matrem suam, ita retribues animæ meæ. Si humilia, inquit, non sum sectatus, sed animo elevatus sum, cum humili tamen atque abjectus essenti, et veluti infans, quis a matris pampilla abstinuit. Vel, quia Graeca dictio, ὁς, non solum ita, sed valde etiam significat, alio modo expone: Tu valde retribues animæ meæ. Utitur etiam hoc in loco Prophetæ futuro indicativi, pro optativo, quemadmodum sepe hujuscemodi abusus apud Scripturam repetimus. Vel vere retribues, retributionem scilicet superbiam. Quidam vero ita construunt: Si non humiliiter sentiebam, tanquam ablactatus erga matrem suam, etc.*

VERS. 3. *Speret Israel in Domino ex nunc, et usque in sæcum. Me scilicet imitatus qui in calamitatibus, in otio et quieto, et in omni denique tempore in Deum spero. Congruit etiam hic psalmus novo populo Israel. Fortasse etiam beatus David et præsentem et proxime præcedentem psalmum ex eorum persona conscripsit, qui, inter reversos e Babylonica captivitate, pii magis et religiosi erant: narrans scilicet quas inter afflictiones emitterent ad Deum preces, et qualem, postquam ab eis liberati sunt, animi moderationem haberent: atque hoc ad utilitatem et eruditio nem nostram qui a sæviori dæmonum captivitate liberati sumus.*

Canticum ascensuum.

PSALMUS CXXXI.

VERS. 1. *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus. Hunc etiam psalmum Prophetæ ex populi persona conscripsit supplicantis templi constructionem exsurgere, atque id impetrare optantis, si non propter se, saltem propter illum studium, quod eorum progenitor David rex in Deum habuisse perspicitur: utpote qui ante priuam templi constructionem, locum ei idoneum multa*

χάσθαι τοῖς κατορθώμασιν· οὐταν μὴ δι' ἐπιδειξιν. ἀλλὰ δι' ὠφέλειαν τῶν ἀκρωμένων τὸ πρᾶγμα τινεται, πρὸς μίμησιν ἐνάγον αὐτούς. Εἰπὼν δὲ οὐχ ύψωθη ἡ καρδία μου, καὶ προσθεῖς. Οὐδέ μετεωρίσθησαρ οἱ δρθαλμοὶ μου, εἰτα οὗτοι μετεωρίζονται. hoc est, quando illi huiuscemodi gloriatione ad virtutum imitationem invitantur. Et cum dixerit: *Non exaltatum est cor meum, atque addiderit: Neque elevati sunt oculi mei, docuisse videtur quod ubi primum cor exaltatum in nobis fuerit, oculi etiam deinceps elevantur.*

Οὐδὲ ἐπορεύθη ἐν μεγάλοις, οὐδὲ ἐν θαυμαστοῖς ὑπὲρ ἐμός. Οὐδὲ ἐπορεύθη μετὰ ἀνδρῶν μεγάνων καὶ θαυμαστῶν μου· οὐ συνανεστράπτην τοὺς ὑπὲρ ἐμὲ, ἀνάξιους ἐκείνων ἐμαυτὸν ἥρωμενος· εἰ μὴ που ἀκοντὰ κατηγάκασαν. Ἡ μεγάλους καὶ θαυμασίους λέγει τοὺς δοκοῦντας τοιούτους παρ' εαυτοῖς, ἢτι τοὺς ἐπηρέμνους καὶ ὑψαύχενας. ὥσταντει λέγων, δις: οὐ μόνον ἐφευγὸν τὸ νόσημα τῆς ὑπερηφανίας, ἀλλ' οὐδὲ τυνεδιαιτώμην τοὺς νοσοῦσιν αὐτό.

Εἰ μὴ ἐτακειοφρόνουρ, ἀλλὰ ὑψωσα τὴν γυνήν μου, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένορ ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὡς ἀπταποδώσεις ἐπὶ τὴν γυνήν μου. Εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουρ, ἀλλὰ ἐπήρθην ὡς ταπεινὸς, καὶ ως τὸ νήπιον εὐθὺς τὸ ἀποσχόμενον δῆ τῆς θηλῆς παρὰ τῇ μητρὶ αὐτοῦ, οὐτας ἀνταποδίσεις. Ἡ λαλανταποδώσεις εἰς τὴν ψυχὴν μου. Μέλλοντι δὲ ἔχρηστο εὐκτικὴν ἔχοντι σημασίαν· πολλὰ γάρ τοιαῦτα τοῖς παλαιοῖς. Ἡ δυτικὸς ἀποδώσεις ἀμοιβήν τῆς ὑπερηφανίας. Τινὲς δὲ οὕτω συνάπτουσιν. Εἰ μὴ ἐτακειοφρόνουρ, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένορ ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Ἐπιστρέθω Ἰσραὴλ ἐπὶ τὴν Κύριον ἀκό τοῦ νῦν καὶ ἔως τοῦ αἰώνος. Ἐμὲ μιμούμενος τὸν ἐπιθήψει καὶ ἐν ἀνέσει, καὶ κατὰ πάντα καρίν, ἐλπίζοντα ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἀρμόζει δὲ καὶ οὗτος ὁ φαλιμὸς τῷ νέῳ Ἰσραὴλ. Ιωάς δὲ καὶ τὸν προλαβόντα φαλιμὸν καὶ τὸν παρόντα προσώπῳ τοῦ εὐσεβεστέρου μέρους τῶν ἐπανελθόντων, συνέγραψεν ὁ Προφῆτης. διεξιόντος, οἴτα μὲν προσηγύχετο ἐν πειρασμοῖς, οἴτα δὲ μετριοφροσύνην εἶχεν ἐν ἀπαλλαγῇ πειρασμῶν, διεισάγοντας τοῖς τοιούτους ναοῦ ἐπιμελῶς. Πραότητα δὲ λέγει τὴν ἀνεξιχακίαν, ἢν ἐνεδείχνυτο εἰς τὸν Σαούλ, καὶ

‘Φδὴ δμοίως
ΤΑΛΜΟΣ ΡΛΑ’.

Μηδισθητι, Κύριε, τοῦ Δασιδ, καὶ πάσης τῆς πραότητος αὐτοῦ. Προσώπῳ τοῦ βρέθέντος λαοῦ καὶ τὸν παρόντα φαλιμὸν ἀνέγραψε, λιχετεύοντας, ἀναστήγαι τὸν ναὸν· εἰ καὶ μὴ δι' αὐτούς, ἀλλὰ γε διὰ τὴν σπουδὴν, ἢν εἶχε διασιδ, δι πρέγονος; βασιλεὺς αὐτῶν, ἐκζητῶν πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τὸν τόπον τοῦ τοιούτου ναοῦ ἐπιμελῶς. Πραότητα δὲ λέγει τὴν ἀνεξιχακίαν, ἢν ἐνεδείχνυτο εἰς τὸν Σαούλ, καὶ

τοὺς περὶ αὐτὸν· ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸν Σεμεῖον, τὸν οὐδέριζοντα αὐτὸν, καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους. Περὶ μόνης δὲ τῆς πραστητοῦς αὐτοῦ λέγουσιν, ὡς ταύτην διαφερόντως κατορθώσαντος· η̄ καὶ ὡς διὰ ταύτης δημιουρένων καὶ τῶν λοιπῶν. Μνήθητι τοῦ Δαβὶδ, τοῦ πραστάτου, τοῦ διὰ τῆς πραστητοῦ εὑαρεστῆσαν· δια. σοι.

intellexit. Memento, inquit, David mitissimi hominis, atque ob mansuetudinem suam tibi oīm charissimi.

*Ως δικαιοσύνης τῷ Κυρίῳ, ηδεῖτο τῷ Θεῷ Ἰακὼβ. Μνήθητι αὐτοῦ πῶς ἐνώμοτος ὑπέσχετο Κυρίῳ τῷ Θεῷ τὰ δηθύνομενα.

Ἐτ εἰσελεύσομαι εἰς σκηνῶμα οἴκου μου, εἰς ἀραβίστομαι ἐπὶ κλίνης στρωμῆς μου, εἰς δῶσω ὑπερο τοῖς δρθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεψάσοις μου ρυσταγμὸν, καὶ ἀράκανσιν τοῖς κροτέδροις μου, ὥς οὖν ἐνῷρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκηνῶμα τῷ Θεῷ Ἰακὼβ (33). Πῶς ποτε ζηλώσας ὑπὲρ τοῦ φερεοθα τῇδε κάκεισε τὴν κιβωτὸν, ἐνωμέτως ὑπέσχετο, διτι Οὐ ποιήσω η̄ τόδε η̄ τόδε, ἔως οὐ εἰρω τὸν τόπον τῷ Κυρίῳ δξιον, ἥγουν οἰκητηριον, τουτέστι τόπον ναοῦ· καὶ οὐκ ἀνεπαύσατο, ἔως εὑρεῖν ὡς η̄ βίβλος τῶν Βασιλεῶν η̄ πρώτη διελαχυδάνετ. Τὸ εἰ δὲ, τὸ οὖ σημαίνει, ὡς καὶ ἐν δόλοις εἰρήκαμεν. Σκηνῶμα δὲ καὶ οἴκος τοῦ Θεοῦ λέγοιτο, διὰ τὸ ἐκτίθεν χρηματίζειν καὶ δημιεῖν τοῖς ἀξιοῖς, ὡς καὶ προλαβόντες εἰρήκαμεν.

sæpe alibi diximus. Tabernaculum vero et domus oracula dabantur a Deo; ubi etiam ad probos et ad virtute præditos homines loquebatur, ut in superioribus diximus. (Nam alioquin Deus nulla habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.)

Ίδοις ήκουσαμεν αὐτὴν ἐν Εὐφρατᾷ. Ἐπειδὴ παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν, η̄ παρὰ τῶν βίβλων τικύσαμεν ἐγενέθηνται τὴν κιβωτὸν, ἐν τῷ τόπῳ τῷ καλουμένῳ Εὐφρατῷ. Καὶ τὴν Ραχὴλ δὲ θάπει Ἰακὼβ ἐν τῷ Ιπποδρόμῳ τοῦ Εὐφρατοῦ. Αὕτη, φησὶν, ἐστι Βηθλεέμ· ξφιρε γάρ δ τόπος τοῦ πρατήρου τὸ δνομα.

πρατήρου Εὐφρατα: Ήσε, inquit, est Bethleem. Appellabatur namque oīm locus ille primi possessoris nomine.

Ἐνρομεν αὐτὴν δὲ τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ. Εὐρομεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν εἰρημένων· παρὰ τούτων ἐμάθομεν αὐτὴν αὐλιζομένην ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ δρυμοῦ, τουτέστιν, ὡς κάκεισε περιφερομένην, παρὰ τὸ μή ξειν τόπον ἀφωρισμένην. Ταῦτα δὲ λέγουσι συνιστῶντες διτι ἀναγκαῖς ἐξῆλασεν, ὑπὲρ αὐτῆς δ Δαβὶδ, καὶ τὸν τόπον εἶρεν, ὑπὲρ οὖ καὶ νῦν ἰκετεύουσιν.

David necessario adinodum pro ea zelo correptus est, ad Deum supplicant.

Ἐισελευσόμεθα εἰς τὰ σκηνῶματα αὐτοῦ, προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὐ διετησαν οἱ πέλεσι αὐτοῦ. Ταῦτα προσώπῳ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀγίων, προφητευόντων αὐτοῖς, διτι ἀναστήσεται δ ναδ;, καὶ εἰσελεύσονται καὶ προσκυνήσουσι καὶ λα-

cum diligentia perquisivit. Per mansuetudinem vero, patientiam intelligit, quam beatus David erga Saulēm et socios, erga Seinei qui contumelia eum afficerat, atque erga omnes alios hostes snos summam ostendit. Solius autem mansuetudinis meminit, quia in hac virtute præ ceteris excelluit. Vel per hanc virtutem ceteras quoque intellexit. Memento, inquit, David mitissimi hominis,

atque ob mansuetudinem suam tibi oīm charissimi. VERS. 2. Quomodo juravit Domino, et rovit Deo Jacob. Memento ejus, inquit, quemadmodum cum juramento ea Deo pollicitus sit, quæ inferius dicentur.

VERS. 3-5. Si introibo in tabernaculum domus meæ, si ascendam super lectum strati mei, si dabo somnum oculis meis, et palpebris meis dormitionem, et requiem tenporibus meis, donec invenero locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Memento, inquit, quemadmodum ipse oīm zelo quodam correptus est, cum Domini arcā huc atque illuc errabundam ac vagam circumferri videret, et cum juramento pollicitus sit, dicens: Non faciam ego hoc, neque illud, donec invenero locum Domino dignum, hoc est, locum templi, et habitationem arcæ ac tabernaculi. Et revera etiam non quievit, donec illum invenerit, quemadmodum in p̄lō Regum libro traditur. Dicitio autem si, hoc in loco, idem significat quod non, quemadmodum Dei, dicebatur locus ille, ubi responsa atque ad virtute præditos homines loquebatur, ut in superioribus diximus. (Nam alioquin Deus nulla habitatione seu domo indiget, aut tabernaculo.)

VERS. 6. Ecce audivimus eam in Ephrata. Quoniam, inquit, a patribus nostris, vel etiam aliunde ex sacris Libris audivimus eam, arcā nimirū in Ephratæ locum delatam fuisse. Est autem Ephrata eadem, quæ et Bethleem. Legimus enim alibi apud Scripturam: Bethleem domus Ephrata⁸. Item Jacob uxorem Rachel sepelivit in Hippodromo Ephrata: Ήσε, inquit, est Bethleem. Appellabatur namque oīm locus ille primi possessoris nomine.

Invenimus eam in campis silvæ. Invenimus eam, hoc est, eo modo didicimus, ut supra dictum est, a majoribus nimirū nostris, seu ex divinis libris: didicimus, inquam, eam commemoratam fuisse in campis silvæ, hoc est, huc atque illuc eiранatis in morem circumdata, utpote quæ certuni ac destinatum locum aliquem non haberet. Hoc autem dicunt, demonstrare contendentes, quod beatus

VERS. 7. Introcnus in tabernacula ejus, adoramus in loco, ubi steterunt pedes ejus. Ήσε verba ex sanctorum persona dicta sunt, qui populo ex captivitate in patriam restituto aderant. Prædictitur autem his verbis, quemadmodum templum

⁸ Mich. v. 2.

Variae lectiones.

(33) Supple Μνήσθητι.

denuo erigendum erat, et quemadmodum ipsi illuc A τρεύσασιν, ὡς τὸ πρότερον. Σκηνώματα δὲ ή τίς; ingressuri erant, et adoraturi ibi Deum, ut antea. Tabernacula autem, templi aulas appellavit, vel ipsum templum, plurali usus numero Hebreorum more, ut s̄rē diximus. Præterea Dei tabernacula, ac pedes Dei, et stetisse Deum, humano more dixit, ut auditorum hebetudini condescenderet. Illinc etenim horrendæ illæ voces exibant, quæ obscura atque ambigua qualibet de Iudeorum rebus declarabant, et futura prædicabant.

Vers. 8. *Exsurge, Domine, in requiem tuam. Hoe est in templum tuum atque ad ejus ædificationem, in quo antea requiescebas: hoc est, veni ad illud templum, atque ad illius loci auxilium, quod refrigerium, ita ut dicam, præstare tibi solebas, et requiem.*

Tu et arca sanctificationis tuæ. Exsurge, inquit, tu una cum sanctificationis tuæ arca. Pœles enim et illa, quemadmodum olim, admiranda nunc etiam multa perficere, propter divinam gratiam, quæ in ea est. Divina etenim gratia domus merito poterat appellari. Sanctificationis etiam arcum dixit, tanquam sanctificatione plenam, et per quam multa sanctificari dicebantur. Nam et omnia quæ in ea reponebantur sancta erant, et præsertim lex, quæ quoslibet ad se accedentes sanctificabat. Vel per sanctificationem templum ipsum intelligit, tanquam Deo sanctificatum, et quod in psalmo LXXXIII sanctuarium appellavit, dicens: Incenderunt in igne sanctuarium tuum.

Vers. 9. *Sacerdotes tui induentur justitia. Si hoc factum fuerit, sacerdotes tui instar vestis justitiam induent, cultus nimirum divinos. Vel, Omnis justitia induentur, hoc est, universa virtute, ut pote jam Deum colentes, atque in dies magis virtutis ipsius studium amplexuri.*

Et sancti tui exultabunt. Et reliqui, inquit, homines, qui tibi sanctificati ac dedicati sunt, exultabunt, hoc est, universus populus tuus ætitia afficietur. Vel per sanctos, eos intelligit, qui præ cæteris excellebant virtutibus. Deinde rursus ad memoriam consurgunt beati David, Deo possint impetrare.

Vers. 10. *Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui. Hoc est, eum non respuas, qui, ut princeps foret super nos, a te in regem unctus est. Tuum autem dixit, ut Dei benevolentiam erga eum ostenderet; vel unctum a te per legem tuam. Non avertas autem eum nobiscum pro templi, civitatis, et regni erectione suppliante, nec inanes illius preces fore permittito.*

Vers. 11. *Juravit Dominus ipsi David veritatem. Huc est, stabilem ac veram promissionem fecit.*

Et non contemnet eam. Cum verax sit, quinquo et ipsa veritas. Quænam autem fuerit hæc promissio, audi:

De fructu ventris tui, ponam super thronum tuum.

Σκηνώματα δὲ ή τίς; αὐλὰς αὐτοῦ ὠνδράσεν, ή αὐτὸν δή τὸν ναὸν. κατθυντικῶς εἰπὼν, ὡς πολλάκις Εθος Ἐβραῖος. Σκηνώματα δὲ καὶ πόδας καὶ στάσιν εἰπε Θεοῦ ἀνθρωποπορεῶς δικ τὴν παχύτητα τῶν ἀκρωμένων. Ἐκεῖθεν γάρ ἐφέροντο οἱ φρικταὶ φωναὶ περὶ τῶν ἐν Ἰουδαιοῖς πραγμάτων, λύουσαι τὴν ἀσφῆ, καὶ περὶ τῶν μελλόντων προλέγουσαι.

'Αρδστηθί, Κύριε, εἰς τὴν ἀράκανον σου. Εἰς τὸν ναὸν σου, εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ, ἐνῷ ἀνεψαύσω, τουτέστιν, εἰς τὸν ἀναπαύσαντά σε ναὸν, εἰς συεργίαν αὐτοῦ.

B

Σὺ καὶ η κιβωτὸς τοῦ ἀγιασματός σου. Ἄντι στριθί σὺ καὶ η κιβωτὸς τῆς ἀγιωσύνης σου. Δύναται γάρ καὶ αὐτὴ, ὡς πολλὰ πολλάκις τερατουργήσασα, διὰ τῆς ἐν αὐτῇ χάριτος· καὶ διετούσας η οὔτος· κιβωτὸς δὲ τῆς ἀγιωσύνης, ὡς πεπληρωμήνης ἀγιωσύνης, δι· ή; ἡγίαζε· τὰ τε γάρ ἐναποκείμενα αὐτῇ, διγια ἡσαν, καὶ τούτων μᾶλλον δι νόμους ἡγίαζε τοὺς μετιντας αὐτόν. Ἡ ἡγίασμα τὸν ναὸν λέγει, ὡς ἡγίασμένον τῷ Θεῷ, καὶ ἀγιάζοντα, καὶ τῶν ἀγίων παρεκτικὸν, δν καὶ ἐν τῷ ογκῷ φαλαμῷ, ἀγιαστήριον ὠνδράσεν· Ἔρενύρισαν τάρ τὸ διαστήριστ σου, φησίν, ἐν πυρὶ.

C

Οἱ λεπεῖς σου ἐρεύσονται δικαιοσύνην. Εἰ τούτο γένηται, οἱ λεπεῖς σου ἐνδύσονται, δίκαιη ἱματίου, τὴν δικαιοσύνην τῆς λατρείας· η δικαιοσύνην πᾶσαν, εἰτουν παντοῖαν ἀρετὴν, ἡδη λατρεύοντες, καὶ μᾶλλον ἀρετῆς φροντίζειν ὁρείλοντες.

Καὶ οἱ δοσιοὶ σου ἀγαλλιδονται. Οἱ λοιποὶ, οἱ καθωσιωμένοι σοι, τουτέστιν δι λαὸς σου, ἀγαλλιάσονται· η δοσίους λέγει τοὺς ἐναρετωτέρους. Εἰς πάλιν ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ καταφεύγουσιν, ἀναξίους ἔστους ἡγούμενοι. Στίρπος indignos esse judicantes, qui gratiam a

Ἐρεκεν Δαβὶδ τοῦ δούλου σου, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου. Τουτέστι τὸν χρισθέντα εἰς τὸ δρόμον ἡμῖν. Τὸ σοῦ δὲ, οἰκείωσεώς ἐστιν· η τὸν χρισθέντα δικ τοῦ δικοῦ σου. Μὴ ἀποστρέψῃς αὐτὸν ἀπραχτον, δεσμενόν σου μεθ' ἡμῶν ὑπέρ τε τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πάλεως, καὶ τῆς βασιλείας.

'Ωμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀληθειαν. Βεβαιώς ἐπηγγείλατο, ἀληθινὴν ἐπαγγελλαν.

Καὶ οὐ μὴ ἀδεσήσει αὐτήν. Ἀληθῆς ὁν καὶ αὐτοαλήθεια. Τίς δὲ η ἐπαγγελία, ἀκούσων.

'Εκ καρποῦ τῆς κοιλασ σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ

Θρόνου σου. Ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας σου. Αἱ διαδόξεις σου, καὶ οὐ τούτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔτερα. Τίνα δὲ ταῦτα, ξέκουσσεν.

Ἐάρ φυλδέωται οἱ υἱοὶ σου τὴν διαθήκην μου, καὶ τὰ μαρτύρια μου, ἀδιδάξω αὐτοὺς, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν δώσω τοῦ αἰώνος καθιοῦνται ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Ἐὰν τηρήσωσι τὸν νόμον μου οἱ υἱοὶ σου, ἐκ διαδοχῆς βασιλεύοντες· τούτον γάρ ἐκάλεσε διαθήκην· ἔτι δὲ καὶ μαρτύρια, ὡς ἐν τῷ πρῶτῳ Φαλμῷ, πολλάκις δεδήλωται. Ταῦτα δὲ, φησιν, ἀδιδάξω αὐτοὺς διὰ τῆς ἀγαγνώσεως αὐτῶν, οὐκ αὐτοὶ μόνον βασιλεύοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ τούτων υἱοὶ δὲ βασιλεύοντες κατὰ διαδοχήν. Τοιαῦτα μὲν τὰ τῆς ἐπαγγελίας· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐφύλαξαν, ἔξεπεσσον. Ταῦτα δὲ λέγουσιν οἱ δυσωποῦντες ὁσπερ ἀναμημήσκοντες τὸν Θεὸν τῆς τοιαύτης ἐπαγγελίας, καὶ εἰς ἀποτήρωσιν αὐτῆς παραχαλοῦντες, ή καὶ ἀλλήλους παραμυθούμενοι, καὶ τῷ λαῷ χρηστὰς ἐλπίδας ἔντιθέντες. Εἴτα καὶ τὰ ἔτης ἐπισυνάπτουσιν, ὡς καὶ αὐτὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ τότε φρέντα περδεῖ τὸν Δαβὶδ.

vel ut mutuo sese consolarentur, et donam populo spem præstarent. Deinde addunt etiam sequentia verba, velut ei quæ a Deo olim dicta etiam fuissent ad beatum David.

Οτι ἐξελέξατο Κύριος τὴν Σιών, ἥρετοσατο αὐτὴν εἰς κατοικίαν θαυμῷ. Καθιοῦνται, φησιν, ἐπὶ τοῦ θρόνου σου, διότι καὶ τὴν Σιών ἣν δὲ θρόνος τῆς βασιλείας σου ἐξελέξατο ὁ Κύριος, ὁ ταῦτα ἐπαγγελλόμενος, ἥγουν ἐγώ.

Αὕτη η κατάπλασις μου εἰς αἰώνα αἰώνος. Ἡ κατηνίκια μου.

Ὄδε κατοικήσω, διτε ἥρετοσάμην αὐτὴν. Καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἔτης λέγουσιν ὡς ἐπαγγηλμένα καὶ αὐτά.

Τὴν θήραν αὐτῆς εὐλογῶντες εὐλογήσω. Θήραν ὄντος τοῦ πορισμὸν καὶ τὴν συγχομιδὴν τῆς τροφῆς. Εὐλογῶν εὐλογήσω, τουτέστι χαριτώσω εἰς δαψίλειαν καὶ ἀφθονίαν.

Τὸν; πτωχοὺς αὐτῆς χορτάσω δρτωρ. Πλουτήσω.

Τοὺς λερεῖς αὐτῆς ἀερόσω σωτηρίαν. Τγείαν, δασφάλειαν.

Καὶ οἱ δοῖοι αὐτῆς ἀγαλλιάσοι αγαλλιάσονται. Εἴρηται περὶ τῶν δοίων. Τὸ δὲ ἀγαλλιάσοι αγαλλιάσοται, καὶ τὸ Εὐλογῶν εὐλογήσω, καὶ τὰ τοιαῦτα, τινὲς μὲν ἰδίωμα φασὶ τῆς Γραφῆς, τινὲς δὲ τιτέσταιν ἐμφανεῖν, ή βεβαίωσιν.

sermone uti dicunt Scripturam, ad majorem intensionem.

Ἐκεῖ ἐξαρατελῶ κέρας τῷ Δαβὶδ. Ἐν τῇ Σιών· ἐκ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ αὐτῷ ἀνατελῶ κέρας, ὑψος, τιμῆν, δοξαζομένῳ παρὰ τῶν μετέπειτα, καὶ διὸ τὸ βασιλεῦν δεῖ γένος αὐτοῦ.

Ητοίμασα λύχνον τῷ χριστῷ μου. Ητοίμασα λύχνον τῷ βασιλεῖ μοῦ Δαβὶδ. Οἰκειώσεως δὲ τὸ μοῦ αἴνεται· λύχνον δὲ λέγει τὴν εἰκείαν τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, δίκην λύχνου μηνύουσαν διπάσι τὴν δέξιαν αὐτοῦ, καὶ τρόπον φωτὸς ὑποδεικνύουσαν ταῖς ἐφεῆς γενεαῖς τὸν πρήγονον τοῦ τοιούτου γένους·

A Hoc est, in throno, atque in sede regni tui. Nec tantum hoc dixit, sed et alia quæ sequuntur.

Vers. 12. Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc, quæ docebo eos, et filii eorum in sæculum sæculi sedebunt super thronum tuum. Si filii tui, inquit, qui per successiones regnabunt, legem meam observaverint. Per testamentum enim et per testimonia, legem ipsam intelligit, quemadmodum et sæpe alibi, præsertim in psalmo cxiij, ubi etiam diximus. Si observaverint, inquit, testimonia, quæ ego eos docebo, si legiū, legis meæ vacaverint, non ipsi soli regnabunt, sed illorum etiam filii perpetuum regni successio nem consequentur. Et hæc quidem a Deo eis promissa sunt: verum postquam ipsi pacta non observaverunt, jure etiam a promissis deciderunt. Possunt etiam hæc verba intelligi, ut ab eis dicta sint, ea ratione ut Deum sibi magis conciliarent, revocantes ei in memoriam antiquas pollicitationes, et rogantes quodammodo ut eas adimpleret, vel ut mutuo sese consolarentur, et donam populo spem præstarent. Deinde addunt etiam sequentia verba, velut ei quæ a Deo olim dicta etiam fuissent ad beatum David.

Vers. 13. Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Sedebunt, inquit, filii tui in throno tuo, quoniam Dominus elegit Sion, in qua sedes est regni tui. Ille, inquam, Dominus, qui hæc tibi nunc loquitur verba: Ego videlicet qui Dominus sum.

Vers. 14. Hæc requies mea in sæculum sæculi. C Hoc est, Hæc habitatio mea.

Hic habitabo, quoniam elegi eam. Hæc et sequentia dicunt tanquam claram sibi promissa.

Vers. 15. Venationem ejus benedicens benedicam. Per venationem, ciborum atque eduliorum suppeditationem intelligit. Hæc, inquit, benedicens benedicam, hoc est, Præstabō magna cum abundantia.

Pauperes ejus saturabo panibus. Hoc est, divites reddam.

Vers. 16. Sacerdotes ejus induam salutem. Hoc est, securitate, ac bona valetudine.

Et sancti ejus exultatione exultabunt. Quinam sint sancti Dei, jam sæpe alibi dictum est. Quod autem ait: Exultatione exultabunt, item: Benedicens benedicam, et alia hujusmodi, quidam idioma esse dicunt Hebraicæ lingue; quidam vero hujusmodi venationem, et ad validiorem sententiae confirmationem.

Vers. 17. Hic oriri faciam cornu ipsi David. In Sion scilicet, in qua oriri ei faciam gloriam, ac celsitudinem ex genere David, quia et a posteris glorificabitur, et illius generatio semper regnabit.

Paravi lucernam christo meo. Christo meo, hoc est, regi meo David. Menin autem ideo dixit, ut benevolentiam suam erga eum ostenderet, ut diximus. Per lucernam vero gloriam posteriorum ejus intelligit, quæ lucernæ instar, gloriæ ejus splendorum omnibus demonstrat, et hujuscemodi generata.

tionis progenitorem, veluti quoddam lumen futuris generationibus illucere facit. Vel per lucernam, generis sui splendorem ideo intelligit, quia splendet inter gentes. Verum hæc omnia ea conditione illis promissa sunt, si testamentum Dei custodiverintur dictum est.

Vers. 18. *Inimicus ejus induam confessionem. Inimicos scilicet David aut generis ejus.*

Super ipsum autem efforebit sanctificatio mea.— Super ipsum David, seu super ejus semen. Super ipsum autem, hoc est, tempore ipsius David, vel tempore seminis ejus, quo tempore templum meum summum cum splendore florebit, hoc est, eo regnante. Quidam vero per cornu, et per lucernam, regem intelligunt Zorobabel, cuius hostes aīus suisse confusos, et quo regnante templum Domini, quod diu olim profanatum, dirutum, atque (ut ita dicam) tabefactum fuerat, efforvit. Quidam etiam verba illa: Quia elegit Dominus Sion, et quæ sequuntur omnia, prophetiam continere dicunt, de lis qui in Iudeorum populo digni fuerunt, ut propheticam gratiam consequerentur. Et quoniam juxta historiæ seu sumus psalmum jam exposuimus, restat ut tradamus etiam quæcumque de Salvatore nostro in eo tractantur. Intrabimus, inquit, in tabernacula ejus, adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus; hæc verba ex fidelium persona propheticæ dicta sunt, qui mutuo inter se consultant, quidnam facturi sint. Et per tabernacula, loca intelligunt, quæ in Palæstina sunt, ubi habitavit aut conversatus est Christus. Per locum autem ubi steterunt pedes ejus, vel eadem intellige tabernacula et loca in quibus Dominus ambulavit; vel ipsam crucem, cui Christi pedes consixi sunt, et quam, in psalmo xcvi, scabellum pedum ejus appellavit. Ex universis siquidem mundi partibus illuc confluunt homines, atque in ea sancta loca ingrediuntur, et adorant illic Dominum. Exsurge, inquit, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ, hoc est, tuæ divinitatis tabernaculum, tuum scilicet sacratissimum corpus. Quemadmodum enim area illa sancta Dei ex incorruptilibus lignis fabricata erat, et purissimo insuper auro inaurata, ita etiam assumpta Christi humanitas ex incorruptione ejus corpore erat compacta, ex ipsaque vera ac sanctissima divinitate (ut ita dicam) erat deificata, per unionem nimirum illam ineffabilem veri Dei. Sacerdotes tui induentur justitia, evangelica nimirum, vel omni virtutum genere ornabuntur; et sancti tui exsultabunt, et quicunque cum sacerdotibus amatores fuerint virtutum, angelicam pergentes conversationem, illorum etiam more exsultabunt. Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui. Si nullam aliam ob causam, propter me saltem servum tuum, queso, ne Christi tui præsentiam avertas, qui per incarnationem suam hominibus apparebit; quinimo rogo te ut cito appareat. Veritas etiam quæ jurata fuit ipsi David quod ejus semen concessurum esset super thronum regni ejus, ad ipsum etiam Christum pertinet. Hic etenim

Τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπόστολον αἰσχυνηγρ. Τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἡτοι τοῦ γένους αὐτοῦ.

'Ἐπι δὲ αὐτῷ δικαίοσι εἰ τὸ σπέρμα αὐτοῦ φωτεύονθεσται θάλλων δ ναδού μου. Τὸ 'Ἐπι' αὐτὸν δὲ, ἀντὶ τοῦ Κατ' αὐτὸν, ἡτοι κατὰ τὴν γενεὰν αὐτοῦ, ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Τινὲς δὲ κέρας καὶ λύχνους τὸν Ζοροβάβελ φασί· καὶ τούτου λέγουσι τοὺς ἐχθροὺς αἰχμαλωτήντας, καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῶν ἐξανθῆσας τὸν ἀπομαρνθέντα πάλαι ναδον· ἔτεροι δὲ πάλιν τὸ διελέκτο Κύριος τὴν Σιών, καὶ τὰ ἐφεδῆς ἀπαντα φῆται, προφητείαν εἶναι λέγουσι τῶν ἐν τῷ δηλωθέντι ναῷ προφητικοῦ χαρίσματος τῇ ιωάννεν. 'Ἐπει δὲ καθ' ιστορίαν διάλυμας ἡρμήνευται, μεταχειριστέον ἡδη καὶ δσα τούτου περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ειαλαμβάνουσιν. Εἰσελευσόμεθα, φησιν, εἰς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ, προσκυνήσωμεν εἰς τόπον οὐ διτησαρ οἱ πόδες αὐτοῦ. Προφητεία τούτο περὶ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλήδοις ταῦτα συμβουλεύοντων, καὶ σκήνωμα μὲν λεγόντων· τοὺς ἐν Παλαιστīνῃ τόπους, ἐνθα ἀνεστρέψτο, καὶ κατόψῃ· τόπον δὲ δους ξιστήσαν οἱ πόδες αὐτοῦ, ἢ αὐτὰ τὰ σκηνώματα ἐνθα περιεπάτει, ἢ τὸν σταυρὸν, φ προστήλθησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, δν καὶ ψκοπόδιον ὠνόμασεν ἐν τῷ νιῃ̄ φαλμῷ. Καὶ μάντοι παντοχόθεν συρρέοντες εἰσέρχονται εἰς τοὺς τόπους ἑκείνους, καὶ προσκυνοῦσιν ἑκάστοτε. 'Αράστηθι, φησι, Κύριε, εἰς τὴν ἀράσταντο σου, σὺ καὶ η κιβωτὸς τοῦ ἀγίου μαρτύρου σου· ἀράστηθι ἐκ τεκρών, καὶ ἀράδηθι εἰς τὸν θρόνον τῆς ἐτοίματο σου. Ταῦτα γάρ κιβωτὸς τῆς ἀγίων αὐτῆς, ἡτοι σκήνωμα τῆς θεότητος· ὥστε πάρα γάρ ἡ κιβωτὸς ἐκ ἦδων μὲν ἀσήπτων κατεσκεύαστο, κεχρύσωτο δὲ καθαρῷ χρυσῷ, οὗτον καὶ τὸ πρόσλημα ἐκ σώματος μὲν ἀδιαφθόρου συμπλήκτο. Ἐτεθέντο δὲ ἐκ θεότητος φυσικῆς κυρίως θεότητος, ἡγουν ἐκ τῆς ἐνώσεως τοῦ δυτικοῦ Θεοῦ. Οἱ λεπτοί, φησιν, ἀπόστολοι δικαιοσύνην τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἡτοι κοσμηθήσονται ἀρετῇ πάσῃ· καὶ οἱ δοῖοι σου ἀγαλλιάσονται· καὶ οἱ μετὰ τοὺς λεπτούς σου φιλάρετοι ἀγαλλιάσονται, παλιτευόμενοι ἀγγελικῶν. 'Ερεχεν, φησι, Δαβὶδ τοῦ δούλου σου, μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου. Εἰ καὶ μὴ δὲ ἀλλο τι, ἀλλά γε δι' ἐμὲ τον δοῦλον σου, μὴ ἀποστρέψῃς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ σου, μέλλοντος ἐπιφανῆναι τοῖς ἀνθρώποις δι' ἐνανθρωπήσεως· ἀλλ' ἐπιφανήτω. Η δόμος θείας δὲ τῷ Δαβὶδ ἀλήθεια, ἡτοι τὸ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ καθίσαι εἰς τὸν θρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τὸν Χριστὸν ἡγιείτεο. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ κυρίως βασιλεὺς τοῦ Ισραὴλ, ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ μὲν ὁν, κατὰ τὴν μητέρα ἐκ γένους· Δαβὶδ καταγομένην, βασιλεὺς δὲ κατὰ τὸ νομοθετεῖν τοῖς ὑπηκόοις σύντοι, καὶ βυθούσειν, καὶ περιέπειν, καὶ ὑπεραποθνήσκειν

αὐτῶν, δὲ μάλιστα χερραγηρίζουσι τὸν ἀληθῶν; βα-
σιλέα. Εἳρ ρυλάξωρταις, φησίν, οἱ νιοὶ τὴν δια-
θήκην τοῦ τὴν εὐαγγελικήν, καὶ τὰ μαρτύρια μου
ταῦτα, ἐδιδάξω αὐτούς διὰ σοῦ. Ἀπὸ τοῦ Πατρὸς
ἐπειδὴ λόγος πρὸς τὸν ἐκ Δαβὶδ Χριστὸν. τὸν μονο-
γενῆ Υἱὸν, περὶ τῶν μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, οὐ;
τεκ. Ιτὸν τοῖς Εὐαγγελίοις ὄντος αὐτούς, ὡς ἐκ διδά-
σκαλίας καὶ πίστεως υἱοθετούμενας αὐτῷ· Ἐάν
τούτῳ ποιήσωιν, οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ
τούτων αὐτοὶ; μαθηταὶ καὶ μιμηταὶ καθιουσταί εἰπε
τοῦ θρόνου τοῦ ποιμαντικοῦ καὶ διδασκαλικοῦ.
Καταστήσομεν γάρ, φησίν, αὐτοὺς ἀρχοντας ἐπὶ^B
κάστρον γῆρας· ή εἰπεῖ τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἀπολαύ-
σεως τῆς οὐρανίου βασιλείας σου· δὸς δὲ καὶ πέρας
λαμβάνει, φυλαξάντων, ὡς εἰρηται. Κατάπαυσις δὲ
τοῦ Θεοῦ αἰώνιος, η̄ Ἐκκλησίᾳ, η̄ πύλαι φύδου οὐ
κατισχύσουσι· θήρα δὲ αὐτῆς, η̄ σαργήν τοῦ κη-
ρύγματος, δι· η̄ θηρεύει τοὺς ἐννηχομένους τῇ
ἄλμῃ τῆς πλάνης· η̄ θηρευσίς, καθ' οὐν αἱ ἀλειφ-
ἀπόστολοι ἔξηγορουν τὰ πλήθη. Πτωχοὶ δὲ αὐτῆς οἱ
πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οὓς χορτάσεις δρετού οὐρανίου·
ἥτοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· τοὺς ιερεῖς δὲ αὐ-
τῆς ἐνόσεις σωτηρίαν αἰώνιον· ἐνδυσαμένους πρῶ-
τον δικαιοσύνην, ὡς προειρηται, η̄ οἱ δσις, ἀγαλ-
λιάσσει ωλωρίᾳ ἀγαλλιάσσοται, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν
ἐκδημίαν δηλαδή· κάκείνων ἐνδυομένων, καὶ τῶν
οὐτως ἀγαλλιωμένων. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲ ἔχαρε-
τειλεν ὑψος, καὶ τιμὴν τῷ Δαβὶδ, εὐφημουμένῳ καὶ
δοξαζομένῳ, ὡς προγόνῳ τοῦ Χριστοῦ· ή καὶ ἐν τῇ
Σιών ἐξαντείλει κέρας βασιλείας τῷ Δαβὶδ, ὑψηλὸν
τε καὶ ἰσχυρὸν, κερατίζον καὶ καταβάλλον πάντας
τοὺς ἀνθυταρμάνους αὐτῷ, διεστιν η̄ βασιλεία Χρι-
στοῦ. Λύχνος δὲ ἐτοιμασθεὶς τῷ Χριστῷ η̄ κατα-
σκευασθεῖσα αὐτῷ παναγίᾳ σάρκη. η̄ φωτεινὴ διὰ
τὴν λαμπρότητα τῆς ἀναμαρτηρίας· η̄ τὸ Εὐαγ-
γέλιον φωτίζου τοὺς ἐν σκότει πλάνης, καὶ δόησον
εἰς ἀρετὴν. Λύχνος γάρ, φησίν, τοις ποστοῖς μου σ
τόμος σου, η̄ δὸς Πρόδρομος· Ἐκσίνος γάρ, φησίν,
η̄ δὸς λύχνος δὲ καιδεμερος· ἔχθροι δὲ αὐτοῦ οἱ δαι-
μονες, καὶ πάντες οἱ ἔχθροι τῆς ἀληθείας, οἱ σύμ-
παντες αἰσχυνθήσονται, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν
παγκόσμιον ἀνάστασιν· εἰς αὐτὸν δὲ ἐξαν-
θήσει η̄ ἀγία Ἐκκλησία, η̄ ἀγίασσα τοὺς δρθῶν
προσερχομένων· αὐτὸν έξει δύναος καὶ εὐπρέ-
πειαν.

quam progenitor Christi. Vel oriri fecit, validum et sublime cornu regni ipsi David, in Sion, feriens scilicet, atque dejiciens quoscunque sibi adversantes. Hoc autem est regnum Christi. Lucerna vero, quae Christo fuit parata, caro illa sanctissima est, quae a Deo fabricata, et divinitati fuit conjuncta: quae lucentissima erat, propter vitæ splendorem (fuit etenim sine peccato), et quia in ea requievit, septemplicis illius fulgentissimæ lucernæ instar, lucentissima septemplicis spiritus potentia. Vel per lucernam, Evangelium intellige, per quod omnes qui constituti erant in tenebris, illuminati sunt, et ad clarissimam deducti virtutem. Lucerna enim, inquit, pedibus meis verbum tuum^C. Vel ipsum etiam Domini Præcursorum, de quo scriptum est: *Ille erat lucerna ardens*^D. Inimici vero dæmones sunt, et reliqui omnes veritatis inimici: qui etiam omnes pariter confundentur, sed præcipue in die resurrectionis universæ carnis: et super ipsum denique effloredit illius sanctificatio, sancta nimirum Ecclesia, quæ omnes ad se accedentes sanctificat, quæque ipsum Christum languam florentissimam coronam in decorem, atque in ornamentum erat habitura.

^B Psal. XLIV, 47. ^C Matth. XVI, 18. ^D Psal. CXVIII, 105. ^E Ioan. V, 55.

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXXII.

A

Ὥδη ὁμοίως.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΒΥ.

VERS. 1. *Ecce sane quid bonum, aut quid jucundum, quam habitare fratres in unum. Integrum atque plenam captivorum restitutionem prospiciens beatus David, et quomodo a perturbationibus alique ab ærumnis liberati, templum et civitatem iterum ædificaturi erant, et sub uno principe vitam acturi, admonet eos, ne rursus dividantur, ne in diversas ac varias scindantur partes, ut antea, quando decem tribus proprium habebant ducem, et reliquæ duæ alterum imperatorem: quæ res transgressio-num legis contentionumque, et calamitatum persæpe illis causa fuit. Admonet igitur eos, ut una, atque sub eodem degant principe, dicens: Ecce sane quid tam bonum, aut quid tam jucundum est, quam ut fratres eodem habitent in loco, atque eisdem animis, summa cum concordia et consensi? Et multa quidem bona sunt, quæ non sunt jucunda, et rursum jucunda multa, quæ non bona: fratrum utrumque hoc in se bonum continet. Ne inveni enim dubium esse puto, quod fraterno consensi utrumque hoc conveniat bonum. Deinde hujuscemodi bonum, similitudine atque exemplo quodam describit, dicens:*

Vers. 2. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Hoc quod diximus, adeo bonum est et jucundum, sicut legale illud unguentum, quo sacerdotes ungebantur, quodque super eorum capita effundi solebat. Nam quemadmodum hujuscemodi unguentum bonum est, ut ipse sanctum, et jucundum etiam, veluti odoriferum: ita et illa communis fratrum habitatio, atque concordia, summum quoddam bonum est, veluti quod, et natura ipsa, et lege etiam divina commendatur. Et jucundum bonum est, eo quia utile est, et commodum. Et quoniam a sacerdotum capite unguentum in barbam descendebat, addidit: Quod descendit in barbam, et deinde, in cuiusnam barbam descenderet, expressit dicens: In barbam ipsius Aaron. Hic etenim sacerdotum omnium primus, unguento unctus est. Vel per Aaron, quemcunque sacerdotem intelligit, tanquam omnes ab eo descenderent, et quoniam unguentum hoc a barba in sacerdotalis indumenti oram rursus descendebat, literum addidit, dicens:*

Quod descendit in oram vestimenti ejus. Oram seu marginem vestimenti, reliqui interpretes Os vestimenti reddiderunt. Eo usque enim descendebat.

VERS. 3. *Sicut ros Ærmon, qui descendit in montes Sion. Ærmon mons est Libano adjacens, ubi multa nivium copia conservatur, unde vapores gerantur, qui aerem montium Sion crassiores atque hebetiores reddunt, ac rorem aestatis tempore non modicum efficiunt: quem bonum quidem esse diceamus, veluti terra arescenti necessarium, jucundum vero eu quod æquabiliter et cum dilectione superne in terram desertur. Quia igitur ros iste causam atque originem habet ex monte Ærmon, idcirco rorem Ærmon cum appellavit.*

Quoniam illuc mandarit Dominus benedictionem. Illic, id est, in communi habitatione, in concordia, in amore fraterno, atque in dilectione, quæ est

'Ιδον διή τι καλὸν, ή τε τερπνόν, ἀλλ' ή τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐκτὸν αὐτός; Τὴν τελείαν αἰτῶν ἀποκατάστασιν προΐδων δαΐδιο, δπω; ἀπαλλαγέντες τῶν ἐνοχλούντων ψυχῶντας καὶ τὸν ναὸν, καὶ τὴν πόλιν, καὶ ὑφ' Ἐνα ἀρχηγὸν ἐποιτεύοντο, παραινεῖ μή διασχισθῆναι, καθάπερ τὸ πρότερον· ἤντα αἱ δέκα μὲν φυλαὶ ιδίοιν εἶχον ἡγεμόνα· αἱ δύο δὲ καὶ λαὶ ιδίοιν, δι πολλῆς αὐτοῖς παρανομίας, καὶ στάσεως, καὶ συμφορῶν αἵτιον ἐγένετο· ἀλλ' ὅμοι κατοικεῖν καὶ ὑφ' Ἐνα ἡγεμόνα τάττεσθαι. Ίδον δὴ, τί καλὸν, ή τί τερπνὸν οὐτως, εἰ μή κατοικεῖν ἀδελφοὺς δύμα; ή τῷ τέτταρι ή τῇ ὅμονοιᾳ· πολλὰ γάρ καλὰ μὲν, οὐ τερπνὸν δὲ· καὶ αὐθις τερπνὰ μὲν, οὐ καλὰ δὲ· ή δὲ ὅμοσκηνία καὶ ὅμονοια τῶν ἀδελφῶν ἀμφότερα κάκτηται, ἀπέρ δόμοι συνελθεῖν ὡς σφόδρα εἰπορον. Εἴτα τοῦτο τὸ ἀγαθὸν παρεικάζει πιραδεῖγματι.

autem concordia et communis eorum habitatio, utrumque hoc in se bonum continet. Ne inveni enim dubium esse puto, quod fraterno consensi utrumque hoc conveniat bonum, similitudine atque exemplo quodam describit, dicens:

'Ως μύρος ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τὸν Ἄαρὼν. Οὗτος ἐστὶ τὸ πρόγμα καλὸν καὶ τερπνὸν, ὡς τὸ νομικὸν ἔχεινο μύρον, τὸ χρόνον τοὺς λεπέτες, τὸ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λεπέτην ξεδύνεν. Καθάπερ τοῦτο καλὸν μὲν ἐστιν· ὡς διγονον, τερπνὸν δὲ ὡς εὐάδεσι, σύτω καὶ ἔχεινο· καλὸν μὲν, ὡς φύσει καὶ νόμῳ ἀπαιτούμενον· τερπνὸν δὲ, ὡς ὄφελιμον ἐπει δὲ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὸν πώγωνα τὸ μύρον κατέβασιν, φησί, τὸ Καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, εἴτα προστιθησί, καὶ τίνος πώγωνας ὅτι, τὸν τοῦ Ἄαρὼν. Οὗτος γάρ πρῶτος αὐτῷ ἔχειται. "Η καὶ Ἄαρὼν λέγει, πάντα λεπέτες, ὡς ἐκ τοῦ Ἄαρὼν καταγέλενον· ἐπει δὲ ἀπὸ τοῦ πώγωνος, καὶ ἐπὶ τὴν δων τοῦ λεπτικοῦ ἐνδύματος αὐθις τοῦτο κατέβασιν, ἐπήγαγε καὶ τοῦτο, λέγων. D

Tὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν δων τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ. Τὴν δων οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταί, στόμα ἐνδύματος, ἐξέδωκαν· δῆρις γάρ τούτου κατήρχετο.

'Ως δρόσος Ἀερμών, η καταβαῖνοντα ἐπὶ τὰ δρη Σιών. Ἀερμῶν δρος ἐστὶ, παραχείμενον τῷ Λιβάνῳ, χίόνα πολλήν συνάγον, καὶ φυλάττον, ἡρ' ής ἀτεμοὶ ἀναδιόδευνοι καὶ τὸν ἀέρα τὸν ὑπεράνω τῆς Σιών παχύνοντες, δρόσον ἀποτελοῦσιν ἐν θέρει. καλὴν μὲν, ὡς ἀναγκαίαν τῇ γῇ, τερπνὴν δὲ, ὡς ἡδεῶς καὶ διμαλῶς καταφερομένην Ἐπει οὖν ἡ δρόσος αὐτῇ ἐκ τοῦ Ἀερμῶν ἔχει τὴν αἰτίαν. δρόσον τοῦ Ἀερμῶν αὐτὴν ἐκάλεσεν.

"Οτι ἔκει ἐρεείλατο Κύριος τὴν εὐ.ιογίαν. Ἐκεῖ· πού; Ἐν τῇ ὅμοσκηνίᾳ, ἐν τῇ φιλαδελφίᾳ, ἐν τῇ ἀγάπῃ. Φτις ἐστὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀφετῶν· εὐ-

λογία δὲ παρὰ Θεοῦ μὲν εἰς ἀνθρώπους ἡ γάρις, Α παρὰ δὲ ἀνθρώπων εἰς Θεὸν ἡ ὑμνολογία καὶ εὐφημία, παρὰ δὲ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους ἡ ὑπὲρ τούτων εὐχή.

Ζωὴν ἔως τοῦ αἰώνος. Καὶ αὗθις ἐκεῖ ἐνετεῖλατο, καὶ ἀπέτειλε ζωὴν μακρὰν ἔως τοῦ ὥρισμένου αἰώνος, παρ' ὅλον τὸν ἀποκεκληρωμένον βίον. "Μόπερ γάρ ἡ στάσις θανάτους ἐργάζεται, οὕτως ἡ εἰρήνη ζωῆς, οὔτε ἀλλήλους ἀναιρούντων, οὔτε παρ' ἔχθρῶν φθειρομένων, διὰ τὸ συμπεφράχθαι καὶ ὠχυρωθεῖαι. Ἀρμόζει δὲ καὶ ἡμῖν ὁ φαλμός. στίbus λεῖδι possint, quia conjuncti sunt, et muniti Christianis.

'Ωδὴ ὁμοίως.

ΤΑΛΑΜΟΣ ΡΑΔ'.

"Ιδοὺ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ δοῦλοι Κυρίου. Ἐνταῦθα κατέλυσε τὰς ψῆφας τῶν ἀναβάθρων, ἡ ἀναβαθμῶν, εἰς εὐχαριστίαν κατακλείσας τὸν λόγον. Κελεύει γάρ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, τῆς αἰγαλεωτίας ἀπαλλάξαντι, καὶ διὰ τοσούτων ἐθῶν ἀδλοθεῖς ἀπανελθεῖν εἰς τὴν πατρίδα παρασκευάσαντι, καὶ τοῦ συνεχοῦς πολέμου τῶν πλησιοχώρων ἐλευθερώσαντι, καὶ τὸν ναὸν καὶ τὴν πόλιν ἀνοικοδομῆσαι δόντι, καὶ κατοικεῖν ἀδεᾶς ἡδονής, καὶ πολιτεύεσθαι χαρισμένηφ. Λοιπὸν εὐχαριστεῖτε, φησίν, οἱ δοῦλοι, οἱ θεράποντες. Δοῦλος δὲ θεοῦ ὁ παιθόμενος τοῖς προστάγμασιν αὐτοῦ, καὶ θεραπεύων αὐτὸν. εὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦ πολιτεύεσθαι καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ.

Οἱ ἐστῶτες ἐτούτοις Κυρίου, ἐτούτοις οἴκου Θεοῦ ἡμῶν. Οἱ λοιποὶ ἐστῶτες ἐν τῷ ναῷ, οἱ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰσερχόμενοι ἀπαρτισθέντες, καὶ ἀπολαβόντες καὶ τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ.

Ἐτ ταῖς νυξὶ ἐκάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ ἄγια, καὶ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον. Μή τὴν νύκτα πᾶσαν εἰς ὑπνον δαπανάτε, ἀλλὰ καὶ ἐν ταύτῃ ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ "Ἄγια τῶν ἀγίων, ἐπου ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐλέγετο διὰ τὴν ἐκεῖσες χάριν" καὶ εὐφημεῖτε τὸν Θεόν, ἐν ταῖς νυξὶ μᾶλλον, διὰ καὶ κουφότερος ὁ νοῦς, καὶ πλείων ἡ σχολή· εἰ δὲ ἐν νυκτὶ παραγίνεσθαι πρὸς τὸν ναὸν κελεύει τῆς κλίνης ἀνισταμένους, πολα; τεύξεται συγγάρωμης ὁ μῆδε οἰκοικατά τὸν καιρὸν τοῦτον εὐχάς ἐπιτελῶν; Εἴτα ὑπερεύχεται τοῦ λαοῦ.

Εὐλογήσαι σε Κύριος ἐκ Σιών, σε κοιτήσαι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Εἰρηται περὶ τούτου ἐν τῷ ρυζί· ψαλμῷ, καὶ οὕτω; δὲ ὁ φαλμός ἀρμόδιος πᾶσι.

'Αλληλούια.

ΤΑΛΑΜΟΣ ΡΑΔ'.

Εἰρήκαμεν προλαβόντες ὅτι εὐχαριστήριος φαλμός, τοιαύτην ἔσχον ἐπιγραψήν.

*virtutum omnium caput. Cæterum Dei benedictio ei-
ga homines idem est, quod divina gratia, et benedi-
ctio ab hominibus in Deum divina laus est, seu gratiarum
actio. Benedictio vero ab hominibus in homi-
nes, huonana esse dicitur ad Deum oratio, quando
nimis pro aliis preces effundimus ad Deum.*

Vitam usque in sæculum. Et rursus Dominus mandavit et misit in concordes homines diuturnam vitam usque ad sæculum ab eo determinatum, hoc est, per universum, ac præstitutum vitæ tempus. Nam quemadmodum contentio mortes operatur, ita et pax vitam, cum unanimes, ac pacifici homines neque mutuo sese occidant, neque ab hominibus. Congruit etiam hic psalmus fidelibus omnibus Christianis.

B

Canticum ascensum.

PSALMUS CXXXIII.

VERS. 1. *Ecce sane benedicite Dominum omnes servi Domini. Cantica ascensionum, seu (ut diximus) ascensum in hoc psalmo finem accipiunt: quem Propheta in gratiarum actionem desinere voluit. Jubet enim hic condignas Deo gratias agi, qui et captivitate populum liberaverat, et ei præstiterat ut per tot inimicas gentes illæsus alique tutus in patriam rediret, et ab assiduis finitimarum gentium bellis quiescere; qui etiam civitatem et templum rursum ædificari permiserat, feceratque ut securi jam conversarentur, atque habitarent in patria. De cætero enim, inquit, vos o servi et cultores Dei, condignas Deo gratias agite. Servus autem Dei dicitur, qui eum colit, atque illius pareat mandatis.*

Qui statis in domo Domini, in aulis domus Dei nostri. Vos, inquam, Deo benedicite, qui assidue in templo commoramini, qui templum a modo perfectum, suoque decore et cultu jam recepto ingredimini.

VERS. 2. *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum. Nolite, inquit, universam noctem somno perdere, sed in ea, manus vestras ad Sancta sanctorum extollite, ubi propter divinam illam gratiam, quæ illic erat, habitare Deus dicebatur; atque in noctibus præcipue Deum laudate, quando mens a sollicitudinibus et curis magis vacua est, quando vobis majus otium adest. Quod si noctu eos jubet e lecto surgere, atque in templum accedere, quamnam unquam veniam illi consequentur qui tempore illo, neque etiam domi ad preces, neque ad orationem consurgunt? Deinde rogit pro populo dicens:*

VERS. 3. *Benedicat tibi Dominus ex Sion, qui fecit cælum et terram. De hujuscemodi verbis alibi etiam dictum est, videlicet in psalmo cxxvii. Hic psalmus præterea omnibus potest accommodari.*

Alleluia.

PSALMUS CXXXIV.

Jam in superioribus dictum est, quod psalmi, qui hujuscemodi habent inscriptionem gratiarum actiones continent.

Vers. 1. *Laudate nomen Domini, laudate, se
Dominum, De his verbis diximus in psalmo cii.*

Vers. 2. *Qui statis in domo Domini, in aulis domus Dei nostri.* Ilæc verba ad unguem habentur in proxime precedentis psalmo, ubi ea exposuitur: verum hic non universum populum alloquitur Propheta, sed eos qui in templum frequentius accedebant. *Vos, inquit, qui statis in templo, laudate Deum.* Iis etenim, qui in templo non mane- bant, non licet Deum laudare, neque alio in loco ad Deum orare: ea nimis ratione ut templum majestatis nunquam obliviscerentur.

Vers. 3. *Laudate Dominum, quoniam bonus est Dominus. Quoniam misericors, ac benevolentissimus est in omnes: sed in illos præsertim qui eum laudant.*

Psallite nomini ejus, quoniam pulchrum est. Pulchrum est ei psallere. Ex psalmis etenim et canicis, divinorum dogmatum excellentiam addiscimus. Psalmi etiam et cantica psallentium mentes protendunt ad Deum, humanos affectus sedant, animam cantu delectant, et cum delectatione conjunctam quoque utilitatem asserunt. Vide quæ dicta sunt in psalmo ix in eo versiculo: Psallite nomini tuo, Altissime.

Vers. 4. Quoniam Jacob elegit sibi Dominus.
Quoniam Dominus ex omnibus nationibus Israeliticum sibi populum elegit, ac sibi reposuit, veluti cum populum a quo solo coleretur.

*Israel in peculium sibi. Populum Judæorum de-
scendentem ex Jacob, dupli nomine appellavit.
Jacob nimirum et Israel : quemadmodum ipse etiam
patriarcha Jacob utroque hoc nomine fuit appell-
atus. Eundem, inquit, populum elegit sibi Deus
in hæreditatem, atque in sortem ; et ideo peculia-
rem populum illum persæpe appellavit, ea nimi-
rum ratione, quod non secus illum amaret, sum-
non vulgares, et peculium quoddam pretiosissim*

VERS. 5. *Quoniam ego cognovi quod magnus est Dominus. Ecce quod aliam divinæ laudis causam apponit, dicens: Quoniam ego amplius quam vos cognovi; vel, quia id exactissime novi, quod Dominus magnus est. Cognovi autem id a divina gratia, et quia illius opera, multa cum prudentia consideravi.*

*Et Dominus noster præ omnibus diis. Illic si quidem est; illi vero non sunt. Illic etiam vere Dominus; illi autem non vere dii. Nam et si compensationis verba, hæc esse videantur, non tamen falsos deos vero Deo comparant, sed ex dispensatione quadam propter populi hebetudinem Prophetæ sic loquitur: quippe qui alibi Deum deorum appellat, et nunc etiam auditorem pedetentim erigit, mirabilium rerum ipsum Deum operatorem esse demonstrans, ac deinceps paulo post gentium deos subsannans. Dictum est etiam in psalmo xcvi: *Nimis exaltatus es super omnes deos; ibi vide quæ in expositione diximus.**

A Αἰρεῖτε τὸ διορια Κυρίου, αἰρεῖτε, δοῦλοι, Κύριοι. Εἰσροται περὶ τούτου ἐν τῷ εβ' ψαλμῷ.

Οἱ δέωτες ἐν οἰκῳ Κυρίου, ἐν αὐλάῖς οἰκου
Θεοῦ ἡμῶν. Εἰρηται ἐν τῷ προλαβόντι φαλαρῷ·
Δλλὰ καὶ νῦν περὶ τῶν ἔκαστοτε φριτώντων εἰς τὸν
ναὸν διαλαμβάνεται. Αἰνεῖτε, φησίν, οἱ ἔστωτες ἐν τῷ
ναῷ· τοῖς γάρ μη ἔστωσιν ἐν τούτῳ οὐκ εἶχην ὑμνο-
λογεῖν αὐτὸν, οὐδὲ ἐτέρῳ τόπῳ προσεύχεσθαι; Ταῦ
τὴν ναὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ βλέποντες, μή ἐπιλάθωντες
ποτε τοῦ Θεοῦ.

cerneales, atque ea quæ erant in templo, divinæ

Ἄλτειτε τὸν Κύριον, διὶ μάθετε Κύριον. Ὁτι
φιλάνθρωπος, διὶ εὐεργετικώτατος, καὶ μάλιστα τοῖς
αἰνοῦσιν αὐτόν.

Β Ψάλτας τῷ ὄρόματι αὐτοῦ, διει καλόν. "Οὐτι κα-
λὸν τὸ φάλλειν αὐτῷ" παιδεύουσι γάρ αἱ φύσαι δογ-
μάτων ἀκρίβειαν, καὶ τείνουσι τὸν νοῦν τοῦ φάλλον-
τος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ κοιμίζουσι τὰ πάθη, καὶ
ἡδύνουσι τὴν ψυχὴν τῷ μέλει, καὶ μετὰ τῆς ὥφε-
λειας ἔχουσι καὶ τὸ τερπνόν. Σήτησον καὶ ἐν τῷ ω-
ψαλμῷ τὴν ἐξῆγησιν τοῦ, Ψαλώ τῷ ὄρόματι σου.
"Ὑγιετε.

"Οτι τὸν Ἰακὼβ ἔξελέξατο ἐστιν ὁ Κύριος.
"Οτι τὸν Ἰοραπήτην λαδὸν ἐκ πάντων τῶν ἰθυῶν
ἔξελέξατο, καὶ ἀνέθηκεν ἐστιν ὡς μόνον εἰς τῷ λα-
τρεύοντα.

Ἴστρα ἡλι εἰς περιουσιασμὸν ἔσωτῷ. Τὸν ἐξ Τα-
κῶν λαὸν καὶ τὸν Ἰστρατὸν ἀμφότερος γάρ δὲ Ἱα-
κῶν ὠνομάζετο. Τὸν αὐτὸν, φησιν, ἐξελέκτο εἰς
περιουσιασμὸν ἔσωτῷ, εἰς κλῆρον διὸ καὶ λαὸν πε-
ριούσιον προστηγδρευεν αὐτὸν, ἥγουν ως περιουσίαν,
ώς πλοῦτον λογιζόμενον, καὶ στερβόμενον, καὶ ἐπι-
μελεῖας ἀξιούμενον.

"Οτι ἐγώ έγνωκα, δτι μέγας δ Κύριος. Ιδού καὶ
ἄλλην αἰτίαν τοῦ αινεῖν τίθησιν "Οτι, φησίν, ἐγώ
πλέον ύμῶν ἔγνωκα, ή ἀκριβώς ἔγνωκα, δτι μέγας
δ Κύριος· ἀπό τε τῆς θείας χάριτος, ἀπό τε τῶν συν-
τῶν δρῶν τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῦτο γνούς.

Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν παρὰ πάντας θεούς. Ὁ μὲν γάρ εἰσιν, οἱ δὲ οὐκ εἰσι. Καὶ ὁ μὲν Κύριος δυνατός, οἱ δὲ θεοί οὐκ δυνατοί· Δοκεῖ δὲ τοῦτο συγχριτικὸν οἰκονομικῶς διὰ τὴν παχύτητα τοῦ λαοῦ· ἀλλαχοῦ γάρ Θεὸν τῶν θεῶν δυνατέστερον τούτον· καὶ νῦν δὲ κατὰ μικρὸν ἀνάγγειλος ἀκροατάς, ἐργάτην αὐτὸν δείχγυσας· θαυμασίων, καὶ προών δὲ διαμυκτηρίζει, καὶ φαυλίζει τοὺς θεοὺς τῶν ἑθνῶν· εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ Κις' φαλαρῷ· Σφρόδρα ἀπερυγμάθης ὑπέρ πάντας τοὺς θεούς· καὶ ζῆτησεν τὴν ἔξτηγησιν ἐκεῖ.

Πάντα δσα ήθέλησεν ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ. Εἶπε τοῦτο καὶ ἔν τῷ ριγῷ φαλμῷ. Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐτῷ οὐρανῷ καὶ ἐτῇ γῇ πάντα δσα ήθέλησεν ἐποίησεν.

Ἐταῖς θαλάσσαις καὶ ἐτῷ πάσαις ταῖς ἀδύστοις. Θαλάσσας μὲν λέγει τοὺς διαφόρους κόλπους· τὰ συστήματα γάρ τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας, ἀδύστους δὲ, τὰ ὑπεκάτω τῆς γῆς, τὰ ἀνέκερεύνητα, ἐν οἷς πᾶσι πάντα δσα ήθέλησεν ἐποίησεν· εἴτα ὑμεῖς τοῦ Θεοῦ Ἑργα τινὰ ἀξιοθάμαστα, παραδραμῶν τὰ μεῖζα, ἵνα καὶ ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων δείξῃ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἀξιούμνητον αὐτοῦ.

Ἀράγων τερψέλας ἐξ ἀσχετων τῆς γῆς. Ὁ δὲ αὐτοῦ τοῦ κατωτάτου βάθους τῆς γῆς ἀνάγων νεφέλας καὶ τοσοῦτον αὐτάς μετεωρίζων βαρείας οὖσας, καὶ τὸ κατωφερὲς ὑγρὸν δινα φέρεσθαι ποιῶν.

Ἄστραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησεν. Εἰς καὶ ἐδὴ ὑετοῦ· ἢ ἐν τῷ ὑετῷ, καὶ δι' ἀλλήλων ἀδλαδῶν φέρεσθαι τὰ φθαρτικὰ ἀλλήλων περιεκεύασεν, ὡς μήτε τὴν ἀστραπὴν πυρωδεστάτην οὔσαν ἀναλίσκειν τὸ ὑετον ὄνδωρ, μήτ' ἀν τοῦτο φραγδαῖον φερόμενον σθεννύειν ἐκείνην.

Οἱ ἔξαρχοι ἀνέμοις ἐκ θησαυρῶν αὔροῦν. Θησαυροὺς αὐτοῦ νῦν λέγει τοὺς ἀποκρύφους τόπους, ὅθεν ἔξιρχονται κεκρυμμένοις γάρ δὲ θησαυρὸς, τὸ ἀγνωστὸν τῆς γενέτεως αὐτῶν· ἢ ἔξαρχοι ἀνέμοις ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ, ὡς ἀντεῦθεν δηλούσθαι· τὸ εὐχερὲς τῆς ἔξαρχης αὐτῶν, καὶ πρόξειρον, ὅτε βούλεται· Θυμαστὸν γάρ τὸ νῦν μὲν τοῦτον εὐχερῶς, νῦν δὲ ἐκείνον ἐπιπέμπειν, διλλοτε δὲ τοῦτον κάκαλον διμα. Ἔστι δὲ καὶ πλείονας ἐν ταύτῳ, καὶ πολλάκις οἰδίνα καὶ πάντα κατὰ χρεῖαν, καὶ οὐδὲν ὀλόγως, καθάπερ ἐν θησαυροῖς; τισι κατακεκλεισμένων, καὶ δηπνήκα βούλεται, καὶ φρδίως ἔξαρχομένων.
quod modo hunc, modo illum Deus ventum emittat, plures uno atque eodem tempore; persæpe etiam nullum prorsus; atque hæc omnia ex utilitate, c' nihil sine ratione, illis scilicet interea inclusis, velut in quibusdam thesauris: atqne illinc quoties Deo libuerit, maxima cum facilitate eductis.

Οἱ ἐπάταξ τὰ πρωτότοκα Αἰγύπτου πρὸ δρθρώπου ἦως κτήνους. Εἰρηται ἐν τῷ οὗ φαλμῷ· καὶ ζήτησον ἐκεὶ τὴν ἔξηγησιν τοῦ, Ὁδοκοίησε τρίβοι τῇ ὁρῃ ἀντοῦ. Ἔως δὲ κτήνους, εἰς ἐπίτασιν τῆς συμφορᾶς.

Ἐξαπέστειλε σημεῖα καὶ τέρατα ἐτῷ μέσῳ σου, Αἴγυπτε, ἐτῷ Φαραὼ καὶ ἐτῷ πάντι τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Εἰρηται περὶ τούτων ἐκεὶ· Οἱ θεοὶ οἱ Αἰγύπτων τὰ σημεῖα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐτεθῆσαν Τάρεως· μνημονεύσας δὲ τῆς βαρυτέρας πληγῆς, εἴτα συλλήβδην εἶπε, σημεῖα καὶ τέρατα.

Οἱ ἐπάταξεν ἔθρη πολλα. Εἴτε τὰ ἀποτειχίζοντα τοῖς Ιουδαίοις τὴν πάροδον, εἴτε τὰ ἐν Παλαιστίνῃ· ἐπιτόμως δὲ πάντα λέγει, καὶ κατὰ παραδρομῆν.

Καὶ ἀπέκτεινε βασιλεῖς κραταιούς. Τοὺς ἥγεμόνας αὐτῶν.

²² Gen. 1, 10.

A VERS. 6. *Omnia quæcumque voluit, fecit in caelo et in terra. Eadem verba habentur in psalmo cxiii, ibi. Deus autem noster in caelo et in terra omnia quæcumque voluit fecit.*

In mariis et omnibus abyssis. Maria quidem varios maris sinus appellat: *Congregationes*, inquit, *aquarum appellavit maria* ²³. Abyssos autem subterranea loca, quæ imperscrutabilia sunt: in quibus tamen fecit omnia Deus, quæ voluit. Deinde privata quædam Dei opera admiratione digna laudat, majora præteriens, ut ex minoribus, magnitudinem ejus summis esse laudibus dignam ostenderet.

B VERS. 7. *Educens nubes ab extremo terræ. Qui ex ipsa inferiori terræ profunditate nubes educit, easque tametsi graves sint, in altum extollit, et illarum humorem, qui natura sua deorsum fertur, in sublime elevari facit.*

Fulgura in pluviam fecit. In tempus scilicet pluviam, vel in pluvia. Effectaque ut quæ suapte natura mutuo sese perdunt, una, ac pariter sine alterius læsione conjuncta deferantur, ita ut neque fulgur, quod natura ignitum est, pluviale aquam consumat, neque aqua rursum magna vi delata fulgur extinguat.

C Qui educit ventos de thesauris suis. Per thesauros Dei, hoc in loco Propheta occulta illa loca intelligit, unde exeunt venti. Occultus enim esse dicitur thesaurus: eo quod et generatio et locus ejus ignoratur. Thesauri nomine præterea, non tantum pecunia aut occulta alia bona intelligentur, sed et ipsa etiam loca, ubi thesauri recondi solent. Vel qui educit ventos tanquam e thesauris suis, ut subintelligatur dictio illa, *Tanquam*, vel, *quasi*: ita ut ex his verbis educendi facilitas denotetur, et quod eos Deus semper in promptu habet, cum voluerit. Illud autem quam maxime admirandum est, aliquando una utrumque; persæpe etiam

D VERS. 8. Qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus. De hoc diximus in psalmo lxxvii. Vide ibi, in versiculo: *Fecit semitam iræ suæ*. — *Usque ad pecus vero dixit, ut calamitatem augeret.*

Vers. 9. Emittit signa et prodigia in medio tui, Ægypte, in Pharuonem, et in omnes servos ejus. Ibidem etiam dictum est, quod posuit in Ægypto signa, et prodigia sua in campo Taneos: cuncte gravissimæ omnium plagæ meminerit, collectum pristinum signa dixit, et prodigia.

Vers. 10. Qui percussit gentes multas. Sive eas quæ transiit Iudeis prohibebant, seu gentes quæ in Palæstina erant. In compendio etenim omnia narrat et cursim.

Et occidit reges fortes. Illarum scilicet gentium duces.

VERS. 11. Seon regem Amorrhæorum et Og regem Basan. Seon quidem rex, divitiis ac militum copiis erat celeberrimus; Og vero magnitudine aë fortitudine corporis conspicuus, in omnium hominum ore ferebatur. Alii enim eum lecto usum suisse ferre, novem cubitorum in longitudine, et quinque in latitudine.

Et omnia regna Chanaan. Hoc est Palæstinae provinciæ: cuius populi magis particulariter præ ceteris Chananei dicebantur.

VERS. 12. Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo. Bis hæreditatem dixit, ut illius provinciæ ubertatem denotaret, ac si diceret: Hæreditatem, dico, ac vere hæreditatem.

VERS. 13. Domine, nomen tuum in sæculum, et memoria tuum in generationem et generationem. Propterea, inquit, nomen tuum, ac memoria tua in sæculum atque in omnes generationes perpetua erit: apud eas nimirum, qui hujuscemodi a te beneficiis donati sunt.

VERS. 14. Quia judicabit Dominus populum suum. — Judicabit eum pro Ulciscetur eum, quoties ab iunctis lœsus fuerit, hoc est, justum ei reddet judicium.

Et in servis suis exorabitur. Hoc est, ad orantes et placantes eum servos suos flectetur. Vel populum quidem peccantem judicabit, et poenas ab eo exiget, a penitentibus vero exorabitur, atque eos adjuvabit.

VERS. 15. Idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Hujuscemodi verba habes etiam in psalmo cxii. Atqui apud nos sunt etiam sanctorum imagines, quæ et aurum, atque argenti sunt et opera manuum hominum; verum enim vero idola non sunt: quoniam idolorum quidem, primæ species, ac prima eorum argumenta, falsa sunt: fabulae nimirum, quæ nulla rei veritate subsistunt. Deos etenim sibi ascribunt gentes, qui dei non sunt, sed dæmones falso sibi divinitatem arrogantes; verum sanctorum nostrorum imagines primas suas species veras habent, ac prima eorum argumenta, vera sunt: quoniam secundum veram rerum historiam, vera id fuerunt quod appellantur, et vera etiam quæcumque de illorum vita ac conversatione traduntur. Unde idola scelerum ac nequissimorum hominum aut dæmonum sunt simulacra: nostræ autem, sanctorum et clarissimum hominum, imagines.

VERS. 16, 17. Os habent et non loquentur, oculos D habent et non videbunt, aures habent et non audient. Hæc verba pari modo illic etiam habentur.

Neque enim est spiritus in ore eorum. Reddit rationem Prophetæ, et docet, quomodo idola omnia sensibus careant. Et delectatur, dum in eorum accusatione atque reprehensione sermonem suum magis extendit.

VERS. 18. Similes fiant eis, qui faciuntea, et omnes qui confidunt in eis. Ibidem etiam hujuscemodi habentur verba.

VERS. 19, 20. Domus Israel benedicte Domino, domus Aaron benedicte Domino, domus Levi benedicte Domino: qui timetis Dominum benedicte Do-

A Tòr Σηνώρ βασιλέα τῶν Ἀμοῤῥαίων, καὶ τὸς θυγατέρα τῆς Βασίδρ. Σηνών μὲν γάρ πλούτῳ καὶ στρατοπέδῳς περιβόητος ἦν. Ήγένετο δὲ μεγέθεις καὶ ρώμῃ σώματος πολυθρύλλητος· φασὶ γάρ αὐτὸν καὶ κλίνῃ αἰδηρῇ κεχρήσθαι, ἐννέα μὲν πηχῶν τὸ μῆκος, πέντε δὲ τὸ εὔρος ἔχοντα.

Kαὶ πάσους τὰς βασιλείας Χαγαδόν. Τῆς Παλαιστίνης ἐν ἡ θύνος ιδικῶς παρὰ τὸν Καναναῖον καλούμενον.

Kαὶ έδωκε τὴν γῆν αὐτῶν κληρονομίαν, κληρονομίαν Ἰσραὴλ λαῷ αὐτοῦ. Δις εἴπει κληρονομίαν, τὸ διψιλὲς αὐτῆς ἐμφανῶν, κληρονομίαν, δοτῶν κληρονομίαν.

B Κύριε, τὸ δονά σου εἰς τὸν αἰώνα, καὶ τὸ μημόδυνό σου εἰς τοὺς γενεὰς καὶ τοὺς γενεάς. Αἰκαταῦτα, φησί, τὸ δονά σου καὶ ἡ μνήμη σου ἀδιάστατη. Εσονται, εἰς τὸν αἰώνα, καὶ εἰς πάσας γενεὰς, παρὰ τοῖς τούτῳ εὐεργετηθεσίον.

"Οτι κρινεῖ Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ. Κρινεῖ αὐτὸν, ήγουν ἐκδικήσει βλαπτόμενον παρ' ἔχθροις.

Kαὶ ἐπὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ παρακληθήσεται. Ἰλουμένοις αὐτὸν, ἐπικαμφήσεται· ἡ κρίνεται μὲν τὸν λαὸν ἀμαρτάνοντα, καὶ δικαίως ἀπαιτήσει· μετανοοῦντος δὲ παρακληθήσεται, καὶ ἀντιλήψεται αὐτῶν.

Tὰ εἰδώλα τῶν ἑθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσόν, ἔργα χειρῶν ἀρθρώπων. Εἴπει τοῦτο καὶ ἐν τῷ ριγῷ φαλμῷ· καὶ μή καὶ εἰ πάρ' ἡμῖν ἀγιαὶ εἰκόνες ἀργύριον καὶ χρυσόν, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐκ εἰδῶλα, ὅτι ἐκεῖνων μὲν τὰ πρωτότυπα ἀνυπόστατα καὶ φευδῆ. Θεοὺς γάρ ἐπεφήμιζον οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δαιμόνας φευδομένους τὴν θεότητα· τῶν δὲ πάρ' ἡμῖν εἰκόνων τὰ πρωτότυπα ὄντα, καὶ ἀληθεύοντα, δικαοῦνται· κάκεινα μὲν εἰδῶλα μιαρῶν, ταῦτα δὲ, εἰκόνες ἀγίων.

C Στέμα δχουσί, καὶ οὐ λαλήσουσιν, δφθαλμούς δχουσί, καὶ οὐκ δύορται, ὅτα δχουσί, καὶ οὐκ ἐτεωτισθήσονται. Εἴπει καὶ ταῦτα ἐκεῖ.

Οὐδὲ γάρ ἔστι κτενῦμα ἐν τῷ στέματι αὐτῶν. Τοῦτο αἵτια τῆς ἀναισθησίας· ἐμφιλοχωρεῖ δὲ τῇ κωμῳδίᾳ, ἐπιτείνων τὴν διαβολὴν αὐτῶν.

"Ομοιοις αὐτοῖς γένοντο οἱ ποιοῦντες αὐτά, καὶ πάτετες οἱ πεκοιθότες ἐξ' αὐτοῖς. Ἐκεῖ καὶ ταῦτα ἐν τῷ ριγῷ φαλμῷ.

Oίκος Ἰσραὴλ, εὐλογήσατε τὸν Κύριον· οἶκος Ἀαρὼν, εὐλογήσατε τὸν Κύριον· οἶκος Λευτ, εὐλογήσατε τὸν Κύριον· οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον,

εὐλογήσατε τὸν Κύριον. Ἐν ἑκένυ φαίνεται τοῦτον τὸν πραγμάτων. Καὶ ζῆτησαν τὴν ἑκένυ φήμεσαν ἐξῆγησιν· ἀλλὰ ἑκένυ μὲν, Ἡλπίσε γέργαρπται, ὑνταῦθα δὲ, Εὐλογήσατε, διὰ τὰς δηλωθείσας εὐεργεσίας. Εἰπών δὲ τὸν Ἀαρὼν, ἀνέδραμεν εἰς τὸν φύλαρχον, καθολικώτερον φαίνεται τὸν λόγον ποιῶν.

Εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών. Εἰρηται φαίνεται τῷ ρεκτῷ φαλμῷ.

Ο κατοικῶν Ἱερουσαλήμ. Ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἄλιηλούτα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΛΕ'

Καὶ οὗτος διὰ φαλμὸς τῷ πρὸ αὐτοῦ συνάδων, ὅμοίαν ἔχει τὴν ἐπιγραφήν.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, διτι ἀγαθός, διτι εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἐλεος αὐτοῦ. Εὐχαριστεῖτε αὐτῷ ὑπὲρ τῶν δικαιωνεύεργεσιῶν. Ἐρμηνεύεται δὲ οὗτος διὰ τοῦ ἀρχῆς τοῦ ρε' φαλμοῦ τρόπου ἔτερον, καὶ ἐν ὅλοις δὲ τοῖς ἐφεδῆς στίχοις ἀκροτελεύτιον τὸ, διτι Εἰς τὸν αἴωνα τὸ ἐλεος αὐτοῦ, πρὸς ἐπίτασιν τοῦ ὄντος τοῦ τοιούτου ἐλέους, η καὶ πρὸς ἐκπληξίαν.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τῷν θεῶν. Τῶν φευδωνύμων εἰ γάρ καὶ ἡτιμωμένοι καὶ προσκεκρουκότες οἱ δαίμονες, ἀλλὰ δοῦλοι καὶ ὑποκύπτοντες; η καὶ ἀνάγκης.

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ τῷν κυρίων. Τῶν προσκαίρων κυρίων· η προσκαίρως τῶν οὐκ δυτῶν κυρίων· Ο Βασιλεὺς γάρ τῷν βασιλευότων, καὶ Κύριος τῷν κυριευότων.

Τῷ ποιήσατε θαυμάσια μεγάλα μόρια. Τὸ δέ μόριον πρὸς ἀντιδιαστολὴν κείται τῶν δαιμόνων. Κύριον γάρ λέγει τὸν ἐν τρισὶ προσώποις ἥνα Θεόν.

Τῷ ποιήσατε τοὺς οὐρανοὺς ἐν συνέσει. Ἐν τοφίᾳ· προσμαρτυρεῖ δὲ τῷ Θεῷ διὰ τῶν εἰρημένων ἀγαθότητας, καὶ ἐλεημοσύνην, καὶ κυριότητα πάντων, καὶ δύναμιν, καὶ σοφίαν.

Τῷ στερεώσατε τὴν γῆν ἐπὶ τῷν ὑδάτων. Εἰρηται καὶ ἐν τῷ καὶ φαλμῷ· Αὐτὸς ἐπὶ θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν. Καὶ ζῆτε τὴν ἑκένυ ἐξῆγησιν.

Τῷ ποιήσατε φῶτα μεγάλα μόρια, τὸν ἥλιον εἰς ἀξονούλας τῆς ἡμέρας, τὴν σελήνην, καὶ τοὺς δοτέρας, εἰς ἀξονούλας τῆς νυκτός. Καὶ ἐποίησε, φησίν, δι Θεὸς τοὺς δύο φωτῆρας τοὺς μεγάλους· τὸν φωτῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας,

A mino. Illic etiam hujuscemodi ordinum divisionem fecit, ubi vide, quae per nos in expositione dicta sunt. Quanquam ibi Propheta sperare jussit, hic autem benedicere, propter prædicta nimirum beneficia. Et cum Aaron meminerit, deinceps ad ipsius Leviticæ tribus principem patriarcham re-currit, ut sermonem suum clariorem redderet, et magis universalem.

VERS. 21. *Benedictus Dominus in Sion. Dictum est in psalmo cxxvii.*

Qui habitat in Jerusalem. Hoc est, in templo civitatis Jerusalem.

Alleluia.
PSALMUS CXXXV.

B Hic psalmus multa proxime præcedenti consona habens, similem etiam sortitus est inscriptionem.

VERS. 1. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Gratias ei agite pro innumerabilibus beneficiis. Alio autem modo versiculum exposuimus in principio psalmi cv. Apposuit etiam Propheta verba hæc: Quoniam in sæculum misericordia ejus, omnibus subsequentibus versiculis, ut majorem divinæ hujuscemodi misericordiæ laudem esse demonstraret, vel etiam ut lectorum in admirationem, ac stuporem divinæ majestatis adduceret.*

VERS. 2. *Confitemini Deo deorum; quoniam, etc. Falsorum scilicet deorum, vel deorum falsi nominis. Illorum etenim etiam Deus est. Nam etsi a Deo in honorati sunt dæmones, ipsique Deo pariter adversentur, verumtamen et illius servi sunt, et voluntati ejus necessario succumbunt.*

VERS. 3. *Confitemini Domino dominorum, quoniam, etc. Dominorum dico hujus sæculi, qui ad modicum tempus tantum, et non perpetuo sunt domini; atque ideo vere domini non sunt, tametsi ita appellantur: Rex enim, inquit, regnantium, et Dominus dominantium.*

VERS. 4. *Ei qui fecit mirabilia magna solus, quoniam, etc. Solum dixit, ad idolorum distinctionem. Nam alioqui per Dominum eum intelligit, qui in tribus personis unus Deus est.*

D VERS. 5. *Ei qui fecit cœlos in intelligentia, quoniam, etc. In sapientia nimirum. Per prædicta autem, summam Deo esse attestatur bonitatem, et misericordiam, rerumque omnium dominium cum summa potentia et sapientia ei adscribit.*

VERS. 6. *Ei qui stabilit terram super aquas, quoniam, etc. In psalmo xliii dixit etiam Propheta: Ipse super maria fundavit eam. Vide quæ illic dicta sunt.*

VERS. 7-9. *Ei qui fecit luminaria magna solus, quoniam, etc. Solem in potestatem dici, quoniam, etc. Lunam et stellas in potestatem noctis, quoniam, etc. — Et fecit, inquit, Deus duo luminaria magna: luminare magnum in præfecturas diei,*

"Deut. x, 17; I Tim. vi, 15; Αροε. χιχ, 16.

et luminare minus, in præfecturas noctis : et posuit A καὶ τὸν φωτῆρα τὸν ἐλάσσονα εἰς ὅρχος τῆς νυκτός· καὶ Εὗτοι αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὡστε φαίνεντι εἰπεῖν γῆς, ἀρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός.

VERS. 11. *Ei qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum, quoniam, etc. Ei dico, qui flagellis Aegyptum affecit.*

VERS. 11, 12. *Et eduxit Israel de medio eorum, quoniam, etc., in manu potenti et in brachio excelso, quoniam, etc. Eorum scilicet Aegyptiorum. Per manum autem, et per brachium Dei, divinam intelligit potentiam. Magnæ autem potentiae, prodigia illa fuerunt et signa, quæ in Aegypto facta sunt, magnæ etiam potentiae quod captivum illum populum eduxit.*

VERS. 13-15. *Ei qui divisit mare Rubrum in divisiones, quoniam, etc., et eduxit Israelem per medium ejus, quoniam, etc., et excusas Pharaonem et potentiam ejus in mari Rubro, quoniam, etc. Per divisiones, aquarum sectiones intelligit. In duas etenim partes mare illud divisit, ut plane omnia traduntur in Exodo. Per expunctionem vero projectionem et demissionem intelligit.*

VERS. 16. *Ei qui transduxit populum suum in desertum, quoniam, etc. Atque hoc etiam non minori admiratione dignum est, quam quod per medium mare Rubrum deducti sint. Multa etenim populo adversa in deserto, et dura contigerunt, famæ scilicet ac sitis, terræ siccitas, atque ipso igne ardentes soles radii, ferarum præterea innumeralis multitudo, ac multa denique alia gravia incommoda, quæ omnia tamen illæsi atque tuli superaverunt. C*

VERS. 17-21. *Ei qui percussit reges magnos, quoniam, etc., et occidit reges fortes, quoniam, etc. Seon regem Amorrhæorum, quoniam, etc. Et Og regem Bašan, quoniam, etc. Et dedit terram eorum hæreditatem, quoniam, etc. Hæreditatem Israel servo suo, quoniam, etc. Hæc omnia etiam habuimus in superiori psalmo.*

VERS. 22-24. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri Dominus, quoniam, etc. et redemit nos de inimicis nostris, quoniam, etc. Nobis scilicet humiliatis, atque afflictis. Videns enim, inquit, ridi afflictionem populi mei, qui est in Aegypto ¹⁶. D Illud vero animadverte, quomodo Prophetæ dixerit Deum memorem nostri fuisse, et redemisse nos, ipsum Judæorum genus universum sibi quodammodo vindicans, atque approprians, propter primos scilicet communes omnium progenitores. Deinde privata in Judæos beneficia omittens, ad universalem Dei providentiam convertitur, dicens :*

VERS. 25. *Qui date escam omni carni, quoniam, etc. Omni uimiriū naturæ necessaria æque distribuens.*

VERS. 26. *Confitemini Domino cœli, quoniam, etc. Factori scilicet ac Domino cœli. Quod si cœli Dominus est, omnino etiam et terræ. Vel cœli Deum*

A καὶ τὸν φωτῆρα τὸν ἐλάσσονα εἰς ὅρχος τῆς νυκτός· καὶ Εὗτοι αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὡστε φαίνεντι εἰπεῖν γῆς, ἀρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός.

Tῷ πατέρεσσι Αἴγυπτον σὺν τοῖς χρωτούσκοις αὐτῶν. Τῷ πλήξαντι Αἴγυπτον.

Kαὶ ἔξαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ ἐκ μέσου αὐτῶν ἐν χειρὶ χραταιῷ καὶ ἐν βασιλεῖ ψυχηδῷ. Αὐτῶν δηλαδὴ τῶν Αἴγυπτίων. Χείρα δὲ καὶ βραχίονα, τὴν δύναμιν δνομάζει. Μεγάλης γὰρ δυνάμεως τὰ ἐν Αἴγυπτῳ σημεῖα, καὶ τέρατα, καὶ ἐκεῖθεν ἔξαγωγή τοῦ λαοῦ.

B **Tῷ καταδιελόντι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις, καὶ διαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ διὰ μέσου αὐτῆς, καὶ ἐκτιρδέαντι Φαρᾶὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς θάλασσαν Ἐρυθράν. Διαρέσεις λέγει, τὰ τμῆματα, δικῆ γὰρ διελεῖν αὐτήν· περὶ ὧν ἀπάντων ἡ τῆς Ἑρέδον βίβλος διδάσκει. Ἐκτιρνεῖ δὲ λέγει τὴν καταπόντιαν, τὴν βίψιν.**

Tῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ δρυμῷ. Καὶ τοῦτο γὰρ οὐκ Ἐλαττον θαῦμα τοῦ διὰ μέσης τῆς Ἐρυθρᾶς διαγαγέντον αὐτούς· πολλὰ γὰρ τὰ τρύχοντα ἐν τῇ δρυμῷ λιμές, δίψα, αὐχμές, ἀκτίς φλογωδεστέρι, θηρίων πληθύς, καὶ μυριά τοικῦντα, ὃν ἀπάντων τῆς βλάβης ἀντέρους αὐτοὺς διηγαγεῖ. Παρατρέχει δὲ τὰ πολλὰ, παραχωρῶν ἐκλέγειν ταῖς πάνταις κατὰ σχολὴν ἀπὸ τῆς βίβλου Μωσέως.

Tῷ πατέρεσσι βασιλεῖς μεγάλους, καὶ ἀποκτεντρωτοῖς βασιλείσι χραταιούσι, τὸν Σηών βασιλέα τῶν Ἀμορραίων, καὶ τὸν Ὄρη βασιλέα τῆς Βασῶν, καὶ δόντι τὴν γῆν αὐτῶν κληρονομίαν Ἰσραὴλ δούλῳ αὐτοῦ. Εἴρηται ταῦτα καὶ ἐν τῷ προλαβόντι φαλμῷ.

"Οτι ἐτὴ τὴν ταπεινώσαι ημῶν, δμητσθη ημῶν δ Κύριος· καὶ ἐλυτρώσατο ημᾶς ἐχθρῶν ημῶν. Ταπεινομένων ημῶν, ήτοι κακοπαθούντων. Ἰδὼν γὰρ, φησιν εἰδὼν τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου, τοῦ ἐτὴ Αἴγυπτων. Ήμῶν δὲ καὶ ημᾶς εἰπε τοὺς προγόνους, οἰκειούμενος τὰ ἐκ τοῦ γένους· εἰπε ἀφεῖς τὰς εἰς Ἰουδαίους εὑεργεσίας, ἐπὶ τὴν καθολικὴν ἔρχεται πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ.

"Ο διδυνός τροφὴν πάσῃ σαρκί. Κατέλληλων ἐκάστη φύσει.

"Ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. Τῷ Ποιητῇ καὶ Δεσπότῃ τοῦ οὐρανοῦ· εἰ δὲ τοῦ οὐρανοῦ πάντως καὶ τῆς γῆς· ἢ τοῦ οὐρανοῦ εἰπεῖν, ὡς τι

¹⁶ Gen. i, 16-18. ¹⁷ Exod. iii, 7.

λεγομένου κατοικεῖν. Δυνάμεθα δὲ καὶ τὸν προλα. Α· δισιτησθεῖν καὶ τὸν παρόντα προσαρμόσαι ἡμῖν καὶ προτρέπεσθαι ἀλλήλους εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, τῷ ποικίλως εὐεργετήσαντι τὸν πάλαι λαὸν αὐτοῦ. κατεβαλόντες τοὺς ἔχθροντος αὐτοῦ, καὶ ποιήσαντες τὰδε καὶ τάδε. Εἰ δὲ καὶ ἀναγωγικώτερον ἐπιχειρούμενον Ταχὼν μὲν καὶ Ἰσραὴλ ὄνομάζειν (34) τὸν ἐκλεγμένον νέον λαὸν, Αἴγυπτον δὲ τὴν ἀπόδειν καὶ ἀμαρτίαν· σημεῖα δὲ καὶ τέρατα ἐν μέσῳ αὐτῆς, τὰ διὰ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ λοιπῶν ἀγίων, γενόμενα· Φαραὼν δὲ, τὸν διάβολον· δούλους δὲ αὐτοὺς τοὺς δαιμόνας, καὶ τοὺς λατρεύοντας αὐτοῖς· Ἐθνη δὲ πολλὰ πατρῷόντα, τὰ τῶν δαιμόνων· βασιλεῖς δὲ κραταιοὺς, τοὺς χωριώτερους αὐτῶν ή καὶ ἡγεμονικωτέρους· Σηών δὲ καὶ Ὅγα αὐτῶν τὸν Σατανᾶν, καὶ τὸν μετ' ἐκείνον εὑθύνες· βασιλεῖς δὲ Χανάν τὰς δυναστείας τῆς κακίας· γῆν δὲ αὐτῶν, δούλεισαν τῷ νέῳ Ἰσραὴλ. τὰς χώρας ὡν αὐτοὶ κυριεύσαντες ἀπηλλάχθησαν· οἶκον δὲ Ἰσραὴλ μὲν ἀπλῶς, τὸν σύμπαντα λαὸν· Ἀαρὼν δὲ τοὺς ἱερεῖς· Λευὶ δὲ τοὺς διακόνους· φοδουμένους δὲ τὸν Κύριον τοὺς παρὰ τούτους ἐναρέτους· Σιών δὲ, τὴν Ἐκκλησίαν· πρωτότοκα δὲ Αἴγυπτου τὰς ἡδύτερα πάθη, ή τὰς περιστούδαστότερα τοὺς δαιμόνιαν· Ἐρυθρὰν δὲ θάλασσαν, τὴν ἀλμυρίδα, καὶ πικρὰν τῶν ἀσεῶν δογμάτων, ή τινι ἐναπολαμβανόμενοι οἱ ἀπίστοι ἀπόπνιγονται· Ἑρημούν δὲ τὴν ἀκαρπίαν τῆς πλάνης, ή τὸν διερχόμενοι οἱ εὐεσεβεῖς εἰς τὴν καρποφόρον ἀλτήσειαν καταντῶσι· ταπείνωσιν δὲ, ἥμων ὑποληπτέον οὐ μόνον τὴν ἐκ πειρασμῶν, τὴν ἀκούσιον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνάρετον, τὴν ἐκούσιαν.

ram. inipiorum dogmatum (ut ita dixerim) salsuginem, in qua insidieles detentii veluti quodam aquarum profundo suffocantur; per desertum, infuctuosam errorum sterilitatem, per quod tamen pii ac fideles, illæsi pertranseunt; et in fertilem atque uberem tandem veritatem deveniunt; et per humilitatem nostram, non illam tantum intelligere debemus, quæ per afflictiones atque calamitates efficitur, quæque involuntaria est, sed eam etiam quæ virtute constat, et est voluntaria.

Ταῦλος τῷ Δασείδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΔΓ'.

Προσώπῳ τῶν ἐν Βαβυλῶνι δορυφολάτων Λευΐτῶν καὶ φατιφῶν οὗτος ὁ Φαλμός. Ἄμα μὲν προλέγων τὰ ἐκεὶ γενησόμενα τούτοις, ἀμα δὲ καὶ διδάσκων αὐτοὺς τοιαῦτα ποιεῖν τότε, καὶ εἰς οἰκον οὗτως ἐπισπάσθαι τὸν Θεόν. Ἀνεπίγραφος δὲ παρ' Ἐβραίοις καὶ οὗτος.

Ἐκτὸν ψοταμῷν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μητρῷναι ημᾶς τῆς Σιών. Αλχυμλατοις δύτες, ἔξω τειχῶν καὶ πόλεων ηγάλιζοντο· διὸ καὶ παρὰ τὰς δύθας τῶν ποταμῶν πολλάκις φοιτῶντες, ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐθρήνουν. Ἐπειδὴ γάρ ἐν χεροῖς τὰ ἀγαθά ἔχοντες ἐξύδρειν, ἐξέπονον αὐτῶν, ἵνα καταστῶσιν εἰς ἐπιθυμίαν μάτων. Οὕτω γάρ εἰσαθεν ὁ Θεὸς τοὺς ἀνεπιασθή-

B A dixit, quia illuc fertur habitare. Possumus etiam tamen presentem quām proxime precedentem psalmum nobis accomodiare, et nos inter nos admonere atque exhortari ad agendas gratias Deo, qui variis beneficiis oīm populum suum affectit, qui inimicos dissipavit, et omnia alia operatus est, quæ in superioribus dicta sunt. Quod si juxta anagogē expouere hoc voluerimus, prophetam dicemus per Jacob et per Israel, electum novum populum intelligere; per Ægyptum vero, impietatem et peccatum; per signa etiam æ prodigia, quæ in medio Ægypti facta sunt, ea intelligimus miracula, quæ per Christum, et per apostolos, ac reliquos sanctos effecta fuere. Similiter per Pharaonem et servos ejus, ipsum dæmonem, ac omnes dæmonis cultores; per gentes etiam multas et per reges fortis, pari modo ipsos dæmones, atque illos magis privatim, qui inter eos maiorem in alios potestatem habent; et per Seon et Og reges, ipsum Satanam, atque illum qui post eum statim inter omnes dæmones primus est; per regna quoque Chanaan, viliorum tyrannides intellige; per terram vero eorum, novo populo datum, regiones illas dices significari a quibus dæmones expulsi sunt, cum earum oīm dominarentur; denique per domum Israel, universum fidelium populum; et per domum Aaron, ipsos sacerdotes; et per domum Levi, diaconos ac ministros; et per timentes Dominum, eos qui clariori quadam prædicti sunt virtute; per Sion, Ecclesiā; et per Ægypti primogenita, voluptuosos animi affectus, ac passiones eas quæ præ ceteris dæmoni magis placerent; per mare Rubrum, amaram, inipiorum dogmatum (ut ita dixerim) salsuginem, in qua insidieles detentii veluti quodam aquarum profundo suffocantur; per desertum, infuctuosam errorum sterilitatem, per quod tamen pii ac fideles, illæsi pertranseunt; et in fertilem atque uberem tandem veritatem deveniunt; et per humilitatem nostram, non illam tantum intelligere debemus, quæ per afflictiones atque calamitates efficitur, quæque involuntaria est, sed eam etiam quæ virtute constat, et est voluntaria.

C **Psalmus ipsi David.**
PSALMUS CXXXVI.

Hic psalmus ex sacerdotum Levitarum, et canorum, qui in Babylone captivi fuerant, persona conscriptus est: ita tamen ut quæ futura erant, antea prædicterit. Nos etiam docet, in hujuscemodi calamitatibus eadem agere, atque hoc pacto Deum ad misericordiam incitare. Est autem hic psalmus apud Hebreos sine inscriptione.

Vers. 1. Super flumina Babyloniis, illuc sedimus, et fleximus, dum recordaremur sui, Sion. Captivi enim cum essent Iudei in Babylone, extra civitatis membra commemorabantur; atque ideo secus fluminum ripas sæpen numero incedentes, privatum inter se, cum silentio lamentabantur. Consilio autem divino factum est, ut postquam bona illa descessissent Iudei, quæ habebant in manibus, inviti-

Variæ lectiones.

(31) Ρεπεισ δυνάμεθα, αὐτὶς λεγε διομάζει, nimirum propheta.

deciderint ab eis, ut rursus ad eorum desiderium A τους τῶν εὐεργεσιῶν εἰς συγαλεθησιν αὐτῶν ἀγεῖν commoverentur. Illoc pacto enim solet Deus, ad διὰ τῆς ἐκπτώσεως. sensum, atque ad cogitationem eos revocare, qui beneficia in se collata neglexerint, aut non cognoverint: dum illos nimirum a concessis donis permititi decidere.

Vers. 2. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra. In salicibus scilicet, quæ in illius regionis medio, secus fluminum ripas erant dispositæ. Per organa autem, musica illa instrumenta intelligit, cum quibus canere solebant cantica, veluti psalterium, citharam, aut alia hujusmodi. Attulerant enim ea instrumenta, ad concinendas divinas laudes, verum cum ea in salicibus suspendissent attoniti rursum, ac mœsti ea spectabant, atque occasionem illinc lamentationum magnam sumebant, repentes memoria divinum cultum, et conversationem illam laude dignam, quam habuerant in Sion. Juxta anagogen, in salicibus exponere, pro in otio. Per salices enim, quæ instructuosæ cavit.

Vers. 3. Quia illic interrogaverunt nos, qui capti- varunt nos, verba cantorum, et qui abduxerunt nos, hymnum. Interrogaverunt nos, ut responde remus verba cantorum, præterea et hymnum; hoc est, jusserunt nos canere, cupientes nimirum cantu nostro delectari, vel etiam irridere ea volentes, quæ nos divina ac veneranda esse duce hamus.

Cantate nobis de canticis Sion. Dicebant scili- cet.

Vers. 4. Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena? Respondimus scilicet: Quomodo, inquam, cantabimus, divina lege id prohibente? Vide quemadmodum captivitas illos jam meliores reddidisset. Nam cum in propria civitate ac regione legem essent transgressi, modo in aliena eam ob servant. Per alienam etiam terram, quodcunque humanum cor potest intelligi, quod a cultu atque a religione Dei alienum sit. Et consona sunt huic dicto illa Domini verba: *Nolite sancta dare canibus, et margaritas nolite projicere ante porcos*⁶⁷.

Vers. 5. Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea. Hoc est, potentia, seu efficacia mea. Paralyticus, inquit, reddar, vel areseat manus mea, ita ut in ea nihil amplius sensus relin quatur.

Vers. 6. Adhærent lingua mea gutturi meo, si non meminero tui. Delineatur vox mea, atque impediatur: vel omnis a me operationis, et sermonis potentia auferatur. Horum enim alterum per dexteram, et alterum per linguam significavit. Haec etiam a nobis dicenda sunt de superna Jerusalem. Vel per dexteram quidem, opera virtutis intelligit; per linguam vero, scientiæ contemplationem. Lingua ceterum sermonem profert, et sermo scientiam et contemplationis sensus explicat. Per guttur etiam, gula affectus intelligere possumus hoc est, ciborum voluptatem. Oblivioni, inquit, detur omnis mea operandi potentia, atque hoc per ipsam ignaviam. Et omnis similiter contemplandi virtus, ciborum adhærent volupatio, ita ut ad divinæ scientiæ delectationem, de cætero immobilis fiat, et in ea amplius non versetur.

⁶⁷ Matth. vii, 6.

'Ἐκ ταῖς ιτέαις ἐτούτης μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμόσαμεν τὰ δρυγά τημῶν. Ἐπὶ ταῖς ιτέαις, ταῖς κατὰ τὰς δύχας τῶν ποταμῶν, τῶν ἐν μέσῳ τῆς χώρας τῆς Βαβυλῶνος. "Οργανα δὲ λέγουσι τὰ τῶν φύδων, οἶον, φαλετήριον, κιθάραν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ τὰρ ὑπερέφροντο ταῦτα πρὸς ὑπόμνησιν θεοσεβείας, καὶ ποιεῖσας ὑπομεμησόμενοι. "Η ἀναγωγικῶς, ἐπὶ τῇ ἀργίᾳ· διὰ γάρ ὅλης ὀλιγοκάρπων καὶ ἀκάρπων ιτεῶν τὸ ἐν φύδαις ἀπραχτὸν ἐδήλωσεν.

B. "Οτι ἐκεῖ ἐπηρώησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαρτες ἡμᾶς, λόγους φύδῶν, καὶ οἱ ἀπαγαγόντες ἡμᾶς, ὅμοιοι. Ἐπηρώτησαν ἡμᾶς ἀποκριθῆναι δῆματα φύδῶν, ἔτι δὲ καὶ ὄμινων τουτέστιν, ἐκέλευσαν ἄσται, τερροθῆναι ἀπλῶς βουλόμενοι, ή καὶ διαγείλασι τὰ σεμνὰ ἡμῶν.

"Ἀστές ἡμῖν ἐκ τῶν φύδῶν Σιών. Λέγοντες δηλοντί.

Πῶς φισομεν τὴν φύδην Κυρίου ἐκ τῆς ἀλλοτρίας; Ἀπεκρίθημεν δηλοντί. Πῶς ἄξομεν τὴν φύδην, καλύπτοντος ἡμᾶς τοῦ νόμου; "Ορα πόθον ἐθελτίωσεν αὐτοὺς η αἰχμαλωσία. Παραβαίνοντες γάρ τὸν νόμον ἐπὶ τῇ Ιθας γῆς, φυλάκτουσιν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας· γῆ δὲ ἀλλοτρία καὶ πάσα καρδία ἀλλοτρία θεοσεβείας· ὡς συμβαίνων ἐνταῦθα τὸ Μή δώτε τὰ ἀρια τοῖς κυστὶ, μηδὲ φίκτετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν διμπροσθετε τῶν χοιρῶν.

"Ἐὰν ἐπιλθωματίσου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθείη η δεξιά μου. Η δύναμις μου, ή ἐνέργεια μου· τουτέστι παραλυτικὸς γενούμην· ή ἐνηργείη η δεξιά μου, ὡς μή ἐπαιτιθάνεσθαι με αὐτής.

D. Κολληθείη η γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, δάκρυ μή σου μητριθῶ. Ἐπισχεθείη η φωνή μου· γίγουν δραιρεθείην καὶ πρᾶξιν, καὶ λόγον, ὃν τὸ μὲν διὰ τῆς δεξιᾶς, τὸ δὲ διὰ τῆς γλώσσης ἐδήλωσε. Ταῦτα δὲ καὶ ἡμεῖς δρεῖλομεν λέγειν περὶ τῆς Δινῶν Ἱερουσαλήμ. "Η δεξιὰν μὲν λέγει τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς, γλώσσαν δὲ, τὴν θεωρίαν τῆς γνώσεως. Η μὲν γάρ γλώσσα λόγου σύμβολον, δὲ δὲ λόγος, θεωρίας καὶ γνώσεως, λάρυγγα δὲ, τὸ περὶ τὸν λαϊμὸν πάθος, ήτοι τὴν ἡδονήν. Ἐπιλησθείη μοι, φησιν, ή πρακτική μὲν ἐνέργεια τῇ ἀργίᾳ· ή δὲ θεωρητικὴ καλληθείη τῇ ἡδονῇ τῶν βρωμάτων, καὶ ἀκίνητος γένοιτο πρὸς τὴν ἡδονὴν τῶν θειῶν γνώσεων.

Ἐάν μή προσαρατέωμαι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς Α
θεοὶ ἀρχῇ τῆς εὐφροσύνης μου. Τάδε καὶ τάσε
πάθειμι, ἐὰν μή πρὸ τῶν ἀλλών ἀπάντων ἀνατάξω-
μαι ἐν τῇ μνήμῃ μου τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς ἐν ἀρχῇ
οὐσταν τῆς οἰας δήποτε εὐφροσύνης μου· ὡς; κεφά-
λαιον χαρᾶς μου, ὡς πρώτην τὸν δονήν.

*Mνήσθητι, Κύριε, τῶν νιῶν Ἐδὼμ, τὴν ἡμέραν
Ἱερουσαλήμ, τῶν λεγόντων, Ἐκκενοῦτε, ἐκκε-
νοῦτε, ὡς τῶν θεμέλιων αὐτῆς. Υἱοὺς Ἐδὼμ
μὲν λέγει τοὺς Ἀράβωνας, οἱ συνεμάχησαν τοῖς Βα-
σιλεῦσις κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ κατασκαπτο-
μένης, ἡπειρον τούτους κατασκάπτειν καὶ αὐτὰ τὰ
θεμέλια. Μνήσθητι, φησίν, αὐτῶν, εἰς ἀνταπόδοσιν.
Διτὶ δίκαια συγγενείας ἔχοντες, ἐγένοντο πικρότεροι
τῶν πολεμίων, διὰ τὸν φύσιν. Εἰπὼν δὲ; Τῶν νιῶν
Ἐδὼμ, προσέθηκε Τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλήμ, τὴν
ἡμέραν τῆς συμφορᾶς Ἱερουσαλήμ· ἀπὸ γενικῆς
δὲ εἰς αἰτιατικὴν ἀδικοφόρων, ματαίσθηκε. Ηἱ τῶν
νιῶν Ἐδὼμ, τῶν κατὰ τὴν συμφορὰν τῆς πόλεως.
transit. Vel aliter: Memento filiorum Edom, qui fuerunt in die calamitatis Jerusalem. (Potest enim
uterque sensus elici ex his verbis; quia Graecæ orationi in quarto casu subintelligi potest dictio
κατά. Ita enim sacerenumero intelligitur, et sensus efficitur quem diximus: In die Jerusalem, hoc est,
in die Herosolymæ calamitatis.)*

*Θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαιπωρος. Ωσπερ
υἱὸν ἀνθρώπου τὸν ἀνθρώπον σύνθες Ἐβραίοις ὀνο-
μάζειν, οὗτῳ καὶ θυγατέρα Βαβυλῶνος τὴν Βαβυ-
λῶνα. Ή ή θυγάτηρ Βαβυλῶνος; ή ταλαιπωρος; ὁ Βα-
βυλὼν ἀθλία διὰ τὰ συμβολέμενά σει δεινός. Προσ-
γορεύει δὲ καὶ ταῦτης τὸν δλεθρον.*

*Μακάριος δε ἀνταπόδοσει σοι τὸ ἀνταπόδομα
σου, διὰ ταπέδωκας ἡμίν. Ταῦτα βήματα τοῦ λαοῦ,
ερδόρα γλισχομένου τῆς καταστροφῆς τῶν ἐχθρῶν
Ἀγραπόδομα δὲ διὰ ταπέδωκας ἡμῖν, ἀντὶ τοῦ
Τὴν ἀνταπόδοσιν, ήτοι κάκωσιν, ήν ἀπέδωκας
ἡμῖν περιττῆς κειμένης τῆς προθέσεως περὶ τούτων,
ὡς καὶ ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν.*

*Μακάριος δες κρατήσει, καὶ διδασκει τὰ τῆκτι
σου πρὸς τὴν πέτραν. Μέχρι τῆς ἀρώνυ ἥλικες
ἐκτελουσιν τὴν δργήν, μακαρίζοντες τὸν καὶ τοῖς
νητοῖς αὐτοῖς ἀπανθρώπως καὶ ὡμώς χρώμενον.
Ἄλλ’ οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα τῶν πράουν καὶ φίλαν-
θρώπου Κυρίου μαθητῶν καὶ ἀγαπᾶν μάλιστα τοὺς
ἐχθρούς, καὶ περιέπειν αὐτοὺς κελεύοντος. Άλλ’
ἀνακτέον δῆθι καὶ δσα τοῦ φαλμοῦ εὐμεταχείριστα
πρὸς ἀναγωγὴν. Υἱοὺς Ἐδὼμ νοήσεις τοὺς δαζ-
μονας, ἐγκελευομένους ἀλλήλοις ἐκκενοῦν τὸν πλού-
τον τῆς ψυγῆς ἔως ἐσχάτου· ταῦτην γάρ Ἱερουσα-
λήμ ἡγητέον· Βαβυλὼν δὲ ταλαιπωρος ἡ ἀσένεια,
ἡ ταλαιπωρίασσα καταδυναστευσάσης δῆθι τῆς εὐ-
σιδείας, ήν δι καθελῶν μακάριος· νῆπια δὲ αὐτῆς, οἱ
ἀριγέννητοι ἐμπαθεῖς λογισμοί· καὶ οἱ νηπιώδεις,
καὶ ἀνότοι, ὧν δι κυριεύων, καὶ προσαράσσων αὐ-
τοὺς τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως (ἥ δὲ πέτρα ἡν, φησίν, δ
Χριστὸς) καὶ οὗτω διαφθείρων μακάριος.
erit. Per parvulos etiam ejus, cogitationes affectuum
etiam ac fatigas, quas qui opprimit, et allidit ad fidem, hoc est ad Christum, beatitudinem hanc*

*Si non proposuero ipsam Jerusalem, in principio
lætitiae meæ. Hæc, inquit, atque illa patiar, si præ
cæteris omnibus in mea memoria, ipsam Jerusalem
non collocavero, tanquam illam, quæ inter omnes
voluptates, ac delectationes meas, primum locum
obtineat, et omnis meæ lætitiae, ac gaudii præci-
pium sit caput.*

*Vers. 7. Memento, Domine, filiorum Edom, diem
Jerusalem, dicentium: Eracuate, evacuate usque ad
fundamenta ejus. Filios Edom Arabes appellat: qui
una cum Babylonis pugnaverant adversus Judæos,
et Jerusalemi: qui etiam cum ea civitas evertere-
tur, ipsose urgebant eversores, ut usque ad funda-
menta everterent. Memento, inquit, eorum ut con-
digna eorum meritis retribuas supplicia, eo quod
cognati nostri erant, et nihilominus ob invidiam,
cæteris omnibus inimicis sæiores, in nos fuerunt.
Et cum dixerit: Filiorum Edom, addidit: Diem Jeru-
salem: hoc est, diem Hierosolymæ calamitatis. A
secundo autem casu indifferenter ad quartum per-
transit. Vel aliter: Memento filiorum Edom, qui fuerunt in die calamitatis Jerusalem. (Potest enim
uterque sensus elici ex his verbis; quia Graecæ orationi in quarto casu subintelligi potest dictio
κατά. Ita enim sacerenumero intelligitur, et sensus efficitur quem diximus: In die Jerusalem, hoc est,
in die Herosolymæ calamitatis.)*

*Vers. 8. Filia Babylonis misera. Quemadmodum
Iudeis nra est, Olium hominis, hominem appelli-
lare, ita et filiam Babylonis, Propheta ipsam Ba-
bylonem appellat: O filia, inquit, Babylonis misera:
ob ea nimis quæ tibi contingent. Prædicti enim
C futuram illius civitatis ruinam.*

*Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam
retribuisti nobis. Verba hæc ex persona populi dicta
sunt, inimicorum eversionem appetentis. Retribu-
tionem vero quam retribuisti, dixit, pro afflictionem
quam dedisti: ita ut præpositiones illæ hoc in loco
superflua sint, quemadmodum et alibi diximus.*

*D Vers. 9. Beatus, qui tenebit, et allidet parvulos
tuos ad petram. Iram suam populus ad immaturam
etiam ætatem extendit, beatos eos dicens, qui vel
ipsose Babyloniorum infantes, cum saevitia crudeli-
ter occiderint. Verum non hujuscemodi sunt nostra
fidelium vota, qui discipuli sumus mitissimi ac mi-
sericordis Domini, qui vel ipsose etiam inimicos di-
ligi jussit et eorum curam haberi, sed ad anagogi-
cum sensum reducenda sunt, quacunque recte ac-
commmodari possunt. Per filios igitur Edom, dæmo-
nes intellige, qui mutuo sese, fidelis cuiuscunque
animæ divitias, ad extremum usque fundamentum
evacuare jubent. Per Jerusalem etenim, unanimum-
que hujuscemodi fidelem animam intelligimus si-
gnificari. Per miseram vero Babylonem, ipsam
impietatem miseria atque æruginis circumdataam,
veluti a pietate superatam, ac demum oppressam.
Hanc etenim impietatem quisquis destruxerit, beatus
plenas ac nuper exortas intellige: vel pueriles
etiam ac fatigas, quas qui opprimit, et allidit ad*

consequetur. (*Petra etenim inquit, erat Christus*¹¹.) Quicunque igitur eas, ut diximus, ad Christum al-liserit, atque hoc pacto perdidit, beatus erit.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS CXXXVII.

VERS. 1. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. Eadem verba habentur in principio psalmi noni, ubi exposita sunt.*

*Et in conspectu angelorum psallam tibi. Coram angelis, inquit, psallam tibi, hoc est, Ego inferius in terra, canam tibi simul cum angelis, quorum proprium ac peculiare opus est, ut te laudent. Vel per angelos sacerdotes intelligit; solet enim Scriptura aliquando sacerdotes angelos appellare, atque etiam deos: *Labia enim, inquit, sacerdotis custodient judicium, et ex ore ejus exquirunt justitiam, quia angelus Domini omnipotens est*¹². Iterum alibi: *Diis non maledices, et principi populi tui non dices male*¹³. Coram, inquit, sacerdotibus canam tibi cantica in gratiarum actiones.}*

Quoniam audisti omnia verba oris mei. Quoniam omnes preces meas exaudisti, quae decenter tibi factae sunt.

VERS. 2. *Adorabo ad templum sanctum tuum. Reddam tibi gratiarum actiones.*

Confitebor nomini tuo super misericordia tua, et rerum tua. Et gratias tibi agam, quia misertus es mei, et vere misertus es, ut alibi diximus: vel quia vere omnia adimplevisisti, quae mihi es pollicitus.

Quoniam magnificasti in omne nomen sanctum tuum. Quoniam sanctum nomen tuum, mirabile esse fecisti in omne opus, vel in omne tempus. Subaudienda enim est aliqua eiusmodi dictio. Quonia enim quaeunque fecisti, nominis tui magnificientiam praedicant. Alius vero interpres reddidit: C

Quia magnificasti super omne (et tunc, alio etiam modo intelligi potest, ut ordo, ac sensus sit: Quia magnificasti sanctum tuum super omne nomen).

VERS. 3. *In quacunque die invocavero te, veloci-ter exaudi me. Eadem haec verba habentur in psalmo CVIII.*

Magnipendes me in anima mea potentia tua. Hoc est, te animae meae non mediocrem rationem habebis; quinimo magnae illa tibi erit cura, prescritim cum hoc facere possis. Vel aliter: Tu, inquit, potentia tua animam meam extolles, hoc est, exaltabis, et facies eam calamitates atque aerumnas omnes superare. (Verbum autem magnipendes, pro quo in Graeco hic habetur, πολωνωρεις, idem significat, quod rationem habere, seu magnificare: quemadmodum et Graecum verbum, διλιγωρέω idem significat quod parvipendo, aut negligo,) ut diximus in fine psalmi xi, ibi: Secundum ultimum dinem tuum magnipendisti filios hominum.

VERS. 4. *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges D* *terræ. Omnes nimirum pii, ac fideles. Deinde causam addidit, ob quam eos jubeat gratias agere.*

Quia audierunt omnia verba oris mei. Verba, inquit, oris mei per legem dicta, per prophetas,

A

Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΖ.

'Εξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν δὲ τῷ καρδιᾷ μου. Εἴρηται τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Θεοῦ μου.

Καὶ ἀντεῖλοι ἀγγέλων γαλῶ σοι. Ἐνώπιον δὲ γέλων, ἤσουν μετ' ἀγγέλων, ἃσω σοι κάτεθεν, ὃν ἔργον ὑκνεῖν σε. Ἡ ἀγγέλους λέγει, τοὺς ἀντεῖλεν τοὺς ἀγγέλους καλεῖν τοὺς ἀντεῖλεν, καὶ θεούς· νῦν μὲν λέγουσα· Χειλην ἀρέβεται γυλάξεται κρίσιν, καὶ ἐκ στόματος αὐτοῦ ζητήσουσι δικαιουστήν, δει ἀγγελος Κυρίου καρτοφρότορός ἐστι. Νῦν δὲ, Θεούς οὐ κακολογήσεις, καὶ ἀρχοτας τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἔρεις κακίας. Ένεπιον, φησι, τῶν ιερέων, ἃσω σοι εὐχαριστήρια.

B "Οτι ἤκουσας πάντα τὰ δῆματα τοῦ στόματος μου. Οτι ἐπήκουσας πάσης δεήσεώς μου κατὰ τὸ πρέπον γενομένης.

Προσκυνήσω πρὸς ταῦτα ἄγιων σου. Ἀποδώσω τὰ εὐχαριστήρια.

Καὶ ἐξομολογήσομαι τῷ στόματι σου, ἐπὶ τῷ δέλει σου, καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου. Καὶ εὐχαριστήσω ὅτι τὴλέσας με· καὶ ἀληθῶς τὴλέσας, ὡς καὶ τὸ δόλος; εἰρήκαμεν· ή καὶ ὅτι ἀ υπέρχου μοι, τὴλέσυσας.

"Οτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πᾶν τὸ δρομα τὸ ἀγίον σου. Καὶ ὅτι ἐθαυμάστως εἰς πᾶν ἔργον· ή ἐν παντὶ τὸ δνομά σου τὸ ἀγίον· πάντα γάρ ὅσα ἐποίησας, κηρύσσουσι τὴν μεγαλοσύνην τοῦ δνοματός; σου. "Ἐπερος δὲ ἐρμηνευτής ἔξιδωκεν, "Οτι ἐμεγάλυνας, οὐ πάντα πᾶν.

C mode intelligi potest, ut ordo, ac sensus sit: *Quidia magnificasti sanctum tuum super omne nomen.*

'Ερ γάρ ημέρα ἐπικαλέσομαι σε, ταχὺ ἐκάκουσόν μου. Εἶπε τοῦτο, καὶ ἐν τῷ ρῃ-ψαλμῷ.

Ποιησορήσεις με ἐν ψυχῇ μοι, δυνάμεις σου. Πολλής ἐπιμελείας ἀξιώσεις με κατὰ ψυχήν. ὡς δυνάμειν· τοῦτο ποιήσοι. Ἡ ἐν τῇ δυνάμεις σου ἐπιπολὺ ἀρεῖς; με κατὰ ψυχήν, τουτέστιν ἀψώσεις τὴν ψυχήν μου· ὑπὲρ ἀνω ποιήσεις τῶν θλίψεων. Εἰρήκες δὲ καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ ια' ψαλμοῦ, Κατά τὸ ὑψός, σου, ἐποιησύφησας τοὺς νιοὺς τῶν ἀσθρῶπων.

D *'Εξομολογησάσθωσάρ σοι, Κύριε, πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. Οι εὐσεβεῖς· είτα ή αἰτία, δι· ήν εὐχαριστεῖν κελεύονται.*

"Οτι ἤκουσας πάντα τὰ δῆματα τοῦ στόματος μου. Τὰ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὰ δι·

¹¹ I Cor. x, 4. ¹² Malach. ii, 7. ¹³ Exod. xxxi, 28.

τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν ἀποστόλων. Οὐ τοσούτον γάρ διὰ τὰς ἀλλας εὐχαριστίας ὁφείλουσιν εὐχαριστεῖν, δυσον διὰ τοῦτο, καὶ γάρ ἐντεῦθεν ἡ εὐασθεία, καὶ οὐ ἐνάρτος βίος· καὶ τοῦτο ἡ ἀληθῆς εὐεργεσία τῆς ψυχῆς.

Kαὶ ἀστέωσατ ἐν ταῖς φᾶαις Κυρίου. Ἐσάτωσάν σοι, διὰ τῶν ὑδῶν, τῶν εἰς τὸ πεποιημένον· φᾶαι γάρ Κυρίου, αἱ παρὰ Μωσέως πεποιημέναι, καὶ αἱ παρὰ Δαβὶδ. Εἰεν δὲν φᾶαι, καὶ αἱ ἀπλῶς ὑμνολογίαι Θεοῦ.

"Οτι μεγάλη ἡ δόξα Κυρίου. Ἡ περὶ Θεοῦ ὑπληφίς μεγάλη· μέγαν αὐτὸν ὑπλαμβανόντων πάντων, δοξαὶ αἰσθησις τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ. Ἡ, Πολλὴ ἡ δόξα αὐτοῦ· Πλήρης γάρ, φησὶν, δι οὐρανῶς, καὶ ἡ τῆς δόξης αὐτοῦ, δοξαζόντων αὐτὸν καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀνθρώπων.

B juxta quod scriptum est: Plenum est cælum, et terra gloriosum.

"Οτι ὑψηλὸς Κύριος, καὶ εὰ ταπεινὰ ἐφορᾷ. Οὐμοιον τοῦτο τῷ, Ἐρ ὑψηλοῖς κατοικῶ, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶ, ἐν τῷ ριψῷ φαλμῷ. Ἡ Ὕψηλος μὲν τὴν φύσιν· τὰ ταπεινὰ δὲ ἐφορῶν, ὡς καὶ τῇς γῆς προνοούμενος, καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων ἀκτείνων τὴν πρόνοιαν. Ἡ καὶ τοὺς ταπεινόφρονας ἐφορῶν καὶ φυλάττων αὐτούς.

C Καὶ τὰ ὑψηλὰ ἀπὸ μακρόθετρινώσκει. Τὰ μὲν γάρ ταπεινὰ τῶν πράξεων, καὶ ἀνάξια τοῦ ἥψους αὐτοῦ, οὐδὲ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀνέχεται ὅρᾳ· Οὐδὲ οἶδα, φησὶ, γάρ ὑμᾶς. Τὰ δὲ ὑψηλὰ, καὶ δέξια καὶ πόρκωθεν οἴδε· Γιγνώσκει γάρ, φησὶν, ἔδρα δικαίων. Ἐμφαντικὸν δὲ τοῦτο τῆς πολλῆς ἐπὶ τούτων ἀρεσκείας αὐτοῦ. Ἡ περὶ προγνώσεως δὲ λόγος, διε τοῦτο τοῦ γενέσθαι οἶδεν αὐτά.

D Εἳστε πορευθῶ ἐν μέσῳ θλιψεως, ζήσοις με. Πειρασμοὶ ἐμπεσόντε, διασώσεις· κινδύνοις ἐναπελημμένον ζωγονήσεις.

Eπὶ τὴν μανιλαν καὶ λύτταν αὐτῶν ἐξέτεινας τὴν γιγρά σου, καὶ κατέσθεσας αὐτήν.

Καὶ ἔσωσέ με ἡ δεξιά σου. Ἡ δύναμις σου.

Κύριος ἀταποδώσει ὑπὲρ δέμοι. Ἀνταποδώσει τοῖς ἔχθροῖς μου· Ἐμοὶ γάρ, φησὶν, ἐκδικησίς, ἐγὼ ἀνταποδώσω.

Κύριε, τὸ διεσόδου σεις τὸν αἰώνα. Οὐμοιον τοῦτο τῷ, Ὅτι εἰς τὸν αἰώνα τὸ διεσόδον αὐτοῦ, πολλάκις ἔρθενται.

Τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου μὴ καρίδης. Καὶ ἔτει μάνι, φησὶν, εἰ καὶ δημιουργός· δι' ἀμφοτέρων οὖν,

A per Evangelium. per apostolos. Neque enim ita debemus ob reliqua a Deo accepta beneficia, ei gratias agere, quantum ob hoc spirituale divinorum eloquiorum donum, unde omnis defluxit pietas, et religio, et omnis denique vita, virtute praedita: quod verissimum est animæ beneficium.

VERS. 5. Et cantens in cantis Domini. Cantent, inquit, tibi cantica quæ in laudem tuam sunt composita. Cantica enim Domini omnia esse dicuntur, quæ tam a Moysi quam a beato David conscripta fuerunt. Possunt etiam cantica Domini appellari omnes laudationes in Deum.

Quoniam magna est gloria Domini. (In Graeco pro gloria, δόξα legimus: quæ dictio non gloriant tantum sed opinionem etiam significat.) Magna est, inquit, opinio illa, quæ habetur de Deo, eo quod magnum eum esse opinantur, qui illius beneficia cognoverunt. Vel: Magna est gloria ejus, gloria ejus¹¹; cum homines una, atque angeli cum

VERS. 6. Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit. Simile est hoc illis verbis: Qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo atque in terra, quemadmodum habetur in psalmo cxi. Vel, Natura quidem excelsus est, humilia autem respicit, veluti, qui et terræ providentiam habet, et ad humiles ac lentes res providentiam etiam suam extendit. Vel: Qui humiles corde respicit, atque custodit.

Ei alta a longe cognoscit. Humiles siquidem actiones et divina celsitudine indignas, neque etiam cum prope est, videre, aut tueri sustinet Deus, juxta quod scriptum est, ex Dei persona, ad impios dictum esse: Non novi vos¹². Alta vero et sublimia quæcunque, et divinitate ejus digna, etiam a longe pervidet: Novit enim, inquit, Dominus viam iustorum¹³. His autem verbis multa Dei benignitas demonstratur. Vel de divino præscientia sermo est, quod Dominus scilicet omnia novit etiam antequam fiant¹⁴.

VERS. 7. Si ambulavero in medio tribulationis, vitificabis me. Me, inquit, in miseras atque æruminas ruentem servabis, atque in periculis constitutum eripies, et vivificabis.

In iram inimicorum meorum extendisti manus tuas. Extendisti manus tuas ad furorem, et rabiem eorum, utique hoc pacto eam extinxisti.

Ei salutum me fecit dextera tua. Tua potentia.

VERS. 8. Dominus retribuet pro me. Inimici meis scilicet: Misi enim, inquit, vindictam, et ego retribuam¹⁵.

Domine, misericordia tua in sæculum. Similia sunt verba illa: Quoniam in sæculum misericordia ejus.

Opera mannum tuarum ne despicias. Tu misericors es, inquit, tu opifex. Utraque igitur de causa beni-

¹¹ Isa. vi, 5. ¹² Matth. vii, 25. ¹³ Psal. i, 6. ¹⁴ Dan. xii, 42. ¹⁵ Deut. xxxii, 35; Hebr. x, 50.

gne ac studiose respice ad nos, ne despicias nos A έπιθεψον ἐφ' ἡμᾶς εὐμενές καὶ κηδεμονικόν, καὶ dura oppressos tyrannide, ac jamjam perituros. μὴ παρδῆς τυραννουμένους, καὶ ἀπολλυμένους· i Vel : Non despicias nos rogantes atque invocan- καὶ δεομένους, καὶ ἐπικαλουμένους σε.

Psalmus ipsi David.

PSALMUS CXXXVIII.

VERS. 1. *Domine, probasti me, et cognovisti me.* Probasti me, inquit, temptationum, atque calamitatem probatione. Nec tamen hoc dicit beatus David, quasi ante hanc probationem Deus eum ignoraret. Novit etenim Deus omnia, etiam antequam fiant¹⁶. Sed probasti, inquit, ut ab iis qui me probatum esse ignorabant, cognoscerer, atque ut exsisterem eis in exemplum fortitudinis : et cognovisti me exactissime, qualis sum. *Vel probasti, et Cognovisti,* pro Diligenter nosti. Nam et Apostolus dicens, *quod Deus scrutatur corda*¹⁷, non significare voluit Deum ignorasse aliquando, antequam scruta- retur, sed exactissime atque apertissime illum omnia nosse.

VERS. 2. *Tu cognovisti cathedram meam, et surre- ctiōnēm meam.* Hoc est, vitam meam universam. In his etenim humana vita consistit, in quiete nimis atque in motu, in otio atque in negotio, in requie et in operatione.

VERS. 3. *Tu intellexisti cogitationes meas de longe.* Ne quis fortasse Deum suspicaretur per experien- tiam ac probationem hominum animos cognoscere, sermonem suum castigavit. Nam qui humanas cogitationes novit, ante earum motum ; imo vero qui multo tempore antea eas prævidit, nulla prosector experientia, aut probatione indigere putandus C est.

Semitam meam, et funiculum meum investigasti. Omnem vitæ meæ rationem, ac modum, tu perscrutatus es, quantum scilicet vitæ tempus præcesserit, et quantum sit reliquum. Funis autem apud Ægyptios atque apud Persas itineris mensura est, et idem sere, quod apud nos dicunt stadium. Verba autem Probasti et Investigasti, in Deo veram et certam scientiam, et cognitionem denotant.

VERS. 4. *Et omnes vias meas prævidisti.* Actiones meas omnes, bonas et malas. Et non dixit, Vidisti, sed *Prævidisti*, antequam scilicet fierent.

Quod non est dolus in lingua mea. Hoc quoque simul cum ceteris omnibus bene nosti, quod in D sermonibus meis nullum vitium est, nulla perversitas, nullum scelus. Deinde magis universaliter dicit:

VERS. 5. *Ecce tu, Domine, cognovisti omnia, no- rissima, et antiqua.* Ultima et prima, hoc est, omnia prorsus : et nihil cognitionem tuam effugit. Nostri omnia, quæ futura sunt, et quæ fuerunt.

Tu formasti me, et posuisti super me manum tuam. Non solum formasti, sed conservas etiam, et tueris, ita ut alterum quidem ad creationem, alterum vero ad providentiam pertineat.

¹⁶ Dau. xiii, 42. ¹⁷ Rom. viii, 27.

Ψαλμὸς τῷ Δασίῳ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΗ̄.

Κύριε, ἐδοκίμασάς με, καὶ δηγως με. Ἐδοξί- μασά; με τῷ δοκιμώ τῶν πειρασμῶν, οὐχ ἡ ἀγνοῶν με πρὸ πειρᾶς· πῶ; γάρ, δέ πάντα εἰδές πρὸν γενέσεως αὐτῶν; ἀλλὰ ἵνα γνωσθῶ τοῖς ἀγνοοῦσι με δόκιμος, καὶ γένωμαι τούτοις καρτερέας ὑπεριγματικός· καὶ ἔγνως με πρὸ; ἀκριβειαν, οὗδε εἴμι· ή, Ἐδοκίμασας, καὶ Ἔγρως με, ἀντὶ Ἀκριδῶν οἰδάς με. Καὶ δὲ Ἀπάσταλος; γάρ, λέγων δὲ τις ἐφευντάς καρδίας, οὐκ ἀγνοοῶν ἐμφαίνεις πρὸ τῆς ἐφεύ- Β νης, ἀλλὰ ἀκριβῆ γνῶσιν, καὶ εαρῆ.

Σὺ ἔγρως τὴν καθέδραν μου, καὶ τὴν ἔτερον μου. Τυντέστι, τὸν βίον μου· ἐν τούτοις γάρ διέθεστι, ἐν τρεμέᾳ, καὶ κινήσει, ἐν σχολῇ, καὶ ἀσχολίᾳ, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ.

Σὺ συνήκας τὸν διαλογισμούς μου ἀπὸ μα- κρύθεν. Ἰνα μή τις ὑπολάβοι αὐτὸν δοκιμάζοντα γινώσκειν, ἐθεράπευσε τὸν λόγον. Οὐ γάρ τοις διαλογισμούς εἰδὼς, καὶ τούτους πρὸ τοῦ κινηθῆναι αὐτοὺς, μᾶλλον δὲ πρὸ πολλοῦ χρόνου, πῶς ἀν- δηθεὶη δοκιμασίας;

Τὴν τρίβον μου καὶ τὴν σχολὴν μου σὺ ἐξι- χυλίασας. Τὴν ὅδὸν τοῦ βίου μου πάσαν, καὶ τὸ μέτρον αὐτῆς, δον μὲν προέβη, δον δὲ λείπεται, σὺ λίαν ἐπιστασαι. Σχοίνος γάρ μέτρος ὅδοῦ παρ' Αἴγυπτοις; καὶ Πέρσαις. Οὐ γάρ ἐστι παρ' ἡμῖν τὸ στάδιον, τοῦτο παρ' ἐκείνοις, ή σχοίνος. Τὸ δὲ Ἐδοκίμασας καὶ ἐξιχνίασας ἐπὶ Θεοῦ τὴν ἀσφαλῆ γνῶσιν ἐμφαί- νουσι.

Καὶ πάσας τὰς ὁδούς μου προεῖδες. Πάσας τὰς πράξεις μου, τὰς ἀγαθὰς καὶ τὰς πονηράς. Οὐκ εἶπεν δὲ Εἰδες, ἀλλὰ δὲ Προεῖδες πρὸ τοῦ γενέσθαι αὐτάς.

Οτι οὐκ ἔστι δόλος ἐν γλώσσῃ μου. Ἔγνως καὶ τοῦτο, μετὰ τῶν ἀλλων, διέστι κακία ἐν τοῖς λόγοις μου, οὐκ ἔστι πανουργία ή σκολιότης· εἰτα λέγει καθολικωτέρως·

'Ιδού, Κύριος, σὺ δηγως πάντα τὰ ἐσχατα, καὶ τὰ ἀρχαῖα. Τὰ τελευταῖα, καὶ τὰ πρώτα, το·τ· ἔστι σύμπαντα, συλλήβδον, καὶ οὐδὲν διέφυγε τὴν σὴν γνῶσιν· ἔγνως, φησί, πάντα τὰ γενησόμενα, τάπει γεγονότα.

Σὺ διλασάς με, καὶ ἐθηκας ἐκ' ἐμὲ τὴν γειρά- σου. Οὐ μόνον ἐπιλασας, ἀλλὰ καὶ διακρατεῖς, καὶ σκέπαις, ὡς εἰναι τὸ μὲν τῆς δημιουργίας, τὸ δὲ τῆς προνοίας δηλωτικόν.

Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ. Τὸ γνῶ-
ναι σε, ἐμεγάλύνθη ὑπὲρ ἐμέ· οὗτος γὰρ ἔτερος
ἔρμηνες ἐξέδωκεν· ὑπὲρ τὴν ἐμήν γέγονε κατάλη-
ψιν. Ὁ καὶ διὰ τοῦ ἐφεξῆς ἐσαφήνισε στέχου, λέ-
γων·

Ἐκραταιώθη, οὐ μή δύτρωμαι πρὸς αὐτήν.
Ἴσχυρότερά γέγονεν, ἢ ὥστε καταληφθῆναι τοὺς
ἐμοῖς· λογισμοῖς· οὐ μὴ ἴσχυσω πρὸς αὐτήν, ὥστε
περιδράξασθαι αὐτής. Γνῶσιν δὲ λέγει, τὴν κατὰ
φύσιν, διτὶ μὲν γάρ ἐστιν, ίσμεν· τὸ δὲ τὸν οὐσίαν,
ἀγνοοῦμεν· ἀλλὰ καὶ διτὶ μὲν πανταχοῦ ἐστι, γινώ-
σκομεν. Τὸ δὲ πᾶς, οὐκ ίσμεν, καὶ διτὶ μὲν ἀγαθὸς,
καὶ φιλάνθρωπος, καὶ πορός, καὶ συνετός, καὶ τὰ
τοιαῦτα, οἴδαμεν. Τὸ δὲ πόσον, οὐκ οἴδαμεν. Τούτῳ
δὲ συνέδει καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής λέγων· Εἶτα· Σο-
φιστήσομαι, καὶ αὐτῇ διακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ, ὑπὲρ
ὅ δην· καὶ βαθὺ βάθος, τις εὐρήσει αὐτήν; καὶ
ὁ Παῦλος δὲ φησιν, Οὐ βάθος πλούτου καὶ σοφίας,
καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀπεξερεύνητα τὰ κρήματα
αὐτοῦ, καὶ ἀπεξιχρίστοι αἱ ὅδοι αὐτοῦ. Τινὲς
δὲ, καὶ οὕτω νεοήκασιν ἐθαυμαστώθη ἡ σοφία σου
τοι τῆς ἐμῆς διαπλάσεως, ἐκ τῆς ἐμῆς κατασκευῆς
Ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν, ὥστε ὑμνή-
σαι αὐτήν ἀξίως. Ἀλλ' εἰ μὴ οἴδας αὐτήν ἀχριδῶς,
τῶς θαυμάζεις αὐτήν; Δι' αὐτὸν τοῦτο πάντας, διτὶ¹⁸
ἀκατάληπτος. Καὶ τὴν ἡλικιήν γάρ ἀκτίνα μή δυ-
νάμενος καταμαθεῖν, δι' αὐτὸν τοῦτο μάλιστα θαυμά-
ζομεν. Εἶτα, καὶ ἔτεραν θαυμάζει δύναμιν τοῦ Θεοῦ
τὸ πανταχοῦ παρεῖναι, τῇ δύναμει, καὶ προνοΐᾳ,
καὶ πάντα τόπον πληροῦν.

exacile non novit eam beatus David, quomodo eam admiror, quia incomprehensibilis est. Nam et solares radios intueri, atque comprehendere non valemus, atque ob hoc ipsum eos plurimum admiramur. Deinde aliam Dei potentiam admirabundus narrat, quod providentia nimirum ac potentia sua, Deus ubique adest, atque omnem implet locum.

Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πρεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύτω; Ἐάν ἀραβῶ εἰς τὸν
οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἔτερον καταβῶ εἰς τὸν ἄδην,
πάροι. Πνεῦμα καὶ πρόσωπον Θεοῦ, τὸν Θεὸν λέγει
κατὰ περιφρασιν, ἢ πνεῦμα μὲν αὐτοῦ, τὸ Πνεῦμα
τὸ ἄγιον, πρόσωπον δὲ αὐτοῦ, τὸν Χίλιον, ὡς εἰκόνα
τοῦ Πατρὸς, καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.
Οὐ ἀωρακώς γάρ, φησιν, ἐμὲ, ὁώρακε τὸν Πατέρα.
Διὸ μὲν τοῦ οὐρανοῦ, τὸν ἀνώτερον δεδήλωκε, διὰ
δὲ τοῦ ἄδου, τὸ κατώτατον. Εἶτα λέγει, καὶ τὴν
ἄνουσον, καὶ τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης· δι' ὃν
ἀπάντων πάντα τόπον ἀνθρώπους συμπε-
ρίβαλεν.

Ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου καὶ· δρ-
θορ, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἐσχάτα τῆς θα-
λάσσης, καὶ γάρ ἐκεῖ ἡ χείρ σου ὀδηγήσει με,
καὶ καθέξει με ἡ δεξιά σου. Πτέρυγες αὐτοῦ, ἡ
κινητική δύναμις τοῦ νοῦ. Ἐάν ταὶς πτέρυξι τοῦ
νοῦ μου, φησιν, κατανήσω εἰς τὴν ἄνουσον τῆς
θαλάσσης, ὥστε καὶ ἐκεῖ δύνασθαι κρυβῆναι ἀπὸ
σοῦ, ἐκεῖ ἡ δύναμις σου ὀδηγήσει με, καὶ αὐθίς
καθέξει με· τοιτέστιν, οὐδὲ ἐκεῖ ἀνευ αὐτῆς ἀπε-
λεύσομαι, ἀλλὰ προπορεύσεται μου, ἐνδιδοῦσα πο-

A VERS. 6. Mirabilis facta est cognitio tua, ex me.
Cognitio tua, inquit, magna facta est super me (ita
enim alius interpres reddit) hoc est, Super capaci-
tatem intellectus mei facta est. Quod etiam ex
sequentiibus magis declaravit, dicens :

Invaluit, et non potero ad eam. Fortior ac poten-
tior facta est, quam ut comprehendendi possit, cogi-
tatione ac consideratione mea : et non potero ad
eam, appropinquare nimirum, ita ut comprehen-
dam. Per cognitionem autem Dei, nihil aliud signi-
ficare voluit, quam scire et cognoscere eum qualis
natura sit. Nam quod sit Deus, hoc proculdubio
scimus, quid autem, aut qualis sit illius substanc-
tia, ignoramus. Similiter quod ubicunque Deus
est, novimus, quomodo autem id fieri possit, ne-
scimus. Pari etiam modo novimus, quod bonus est,
quod misericors, quod sapiens et potens, sed
bonitatis, misericordiae, sapientiae modus, aut qua-
litas a nostra cognitione procul est. His consona-
sunt, quae habentur apud Ecclesiasten : Dixi : Sa-
piens efficiar, et ipsa longius facta est a me, magis
quam erat ; et profunda profunditas, quis inventet
eam¹⁹? Paulus etiam : O profundum divitiarum
sapientiae et scientiae Dei dixit ; quam imperscrutabili-
bilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viae ejus²⁰?
Quidam vero ita intellexerunt : Mirabilis facta est
scientia, ac sapientia tua ex creatione, et forma-
tione mea : et ita invaluit, ut vere coguoscam,
quod non potero ad eam pervenire ut condignus
eam laudibus celebrem. Verum si plene atque
admiratur? Ob hoc ipsum, inquit, summe eam
VARS. 7, 8. Quo ibo a spiritu tuo? et quo facie
tua fugiam? si ascendero in cælum tu illic es, si
descendero in infernum, ades. Per spiritum Dei, et
per faciem Dei, Deum ipsum circumloquitur. Vel
per spiritum Dei, sanctum Spiritum intellige. Per
faciem vero, ipsum Filium, tanquam veram patris
figuram, et certissimum illius divinæ naturæ cha-
racterem : Qui enim, inquit, vidit me, vidit et pa-
trem meum²¹. Per cælum autem superna, et per
infernum, inferna loca denotavit. Deinde etiam
abyssum dicit, et profundum maris : per quæ
omnia inaccessa hominibus loca subsignavit.

VARS. 9, 10. Si assumpsero alas meas diluculo,
et habitavero in extremis maris : etenim illuc manus
tua deducet me, et tenebit me dextera tua. Per
alas, potentiam illam mentis intelligit, qua huma-
nus intellectus movetur. Si alis, inquit, intellectus
mei in abyssum maris pervenero, eo consilio ut
illuc saltem possim a te abscondi, potentia tua ni-
hilominus illuc etiam me deducet, et rursus deti-
nebit me ; hoc est : Neque illuc etiam sine tua po-
tentia accedam ; quinimo illa praebit me, illa iter

¹⁸ Eccl. vii, 24. ¹⁹ Rom. xi, 33. ²⁰ Joan. xii, 9.

concedet, atque illic etiam me detinebit, ita ut A ρεύσθαι, καὶ καθέξει αὐθίς ἐν ἀφύτῳ. Χαττός δὲ εἶπε, δηλῶν τὸν καιρὸν ὅτε μάλιστα υηράς ἔστιν ὁ νοῦς. Περιττὸν δὲ τὸ γέρον. Τινὲς δὲ δρῦμὲν τὴν ἀνατολὴν ἐνόησαν ἔσχατα δὲ τῆς Θαλάσσης δύσιν· εἰσὶν περέμωμι τῷ νέφῃ μεσοῦ καὶ τὴν ἀνατολὴν, καὶ κατανήσαν εἰς τὴν δύσιν, εἰς τὴν ἀνατολὴν, ἡ δύναμις σου ὀδηγήσει με πρωτόμενον, καὶ εἰς τὴν δύσιν κατανῶντα αὐτῇ καθέξει.

tua illa erit, quae et in oriente dux mihi erit, dum elevor: et in occidente me comprehendet, et illuc pervenero.

VERS. 11. *Et dixi, Numquid tenebræ concubabunt me? et nox illuminatio in deliciis meis. Cogitavi intra me, numquid si tenebras ingressus fuero, latere potero ita ut ab illis abscondar?* ita enim significare voluntaria verba: *Numquid tenebræ concubabunt me?* quod metaphorice dictum est. Nam illi qui solum pedibus concubant, obtegere illud atque abscondere quodammodo etiam videntur. Deinde intellexi quod ipsa etiam nox in Deo lucida est, hunc etenim Deum Propheta delicias suas appellavit, cuius vel solam memoriam oblectamen-
sum sibi summum esse arbitratur. *Memor enim, inquit, sui Dei, et delectatus sum*²¹. Cognovi igitur quod nec ipsæ tenebræ abscondere me poterunt a Deo.

VERS. 12. *Quia tenebræ non obscurabuntur a te. — A te, dixit pro Apud te, quemadmodum alias etiam interpres reddidit. Nam quæ apud nos sunt tenebræ, apud te tenebræ non sunt; tibi etenim omnia lucent. Deinde magis declarat, dicens:*

Et nox sicut dies illuminabitur. Apud te scilicet.

Sicut tenebræ ejus, ita et lux ejus. Sicut tenebræ ejus noctis lucidae sunt apud te, sic etiam et lux diei, hoc est duo haec æque se habent apud te, æque lucent, æque splendescunt; juxta hoc, sensus est, quod omnia apud Deum manifesta sunt. Intelliguntur etiam haec verba juxta alium sensum: Tentationum, inquit, atque afflictionum tenebris stipatus dixi: quod tentationes forsitan mei dominabuntur, verum te ita postmodum volente, nox illa nigroris, illuminatio latitiae ruphi effecta est. Reliqua etiam consequenter prædictis interpretanda sunt. Gregorius vero Theologus alter hoc dictum exposuit: Me, inquit, deliciis vacante, nox illa deliciarum, quæ mentem obtenebrat, visa mihi est quædam esse illuminatio: nox enim, inquit, undique mihi misero erat, et ignorabam. Arbitrabar enim delicias lucem esse.

VERS. 13. *Quoniam tu possedisti omnes renes meos. Per renes suos, scipsum Propheta, Chrysostomi sententia, circumloquitur, veluti a parte totum describens. Quoniam tu, inquit, possedisti me, hoc est, possessionem tuam me effecisti: dignum nimirum tua providentia. Nam qui aliquid possidet, illius etiam curam habet.*

Adjuvasti me de ventre matris meæ. In septua-
gesimo etiam psalmo dixit: *De ventre matris meæ*

δὲ εἶπε, δηλῶν τὸν καιρὸν ὅτε μάλιστα υηράς ἔστιν ὁ νοῦς. Περιττὸν δὲ τὸ γέρον. Τινὲς δὲ δρῦμὲν τὴν ἀνατολὴν ἐνόησαν ἔσχατα δὲ τῆς Θαλάσσης δύσιν· εἰσὶν περέμωμι τῷ νέφῃ μεσοῦ καὶ τὴν ἀνατολὴν, καὶ κατανήσαν εἰς τὴν δύσιν, εἰς τὴν ἀνατολὴν, ἡ δύναμις σου ὀδηγήσει με πρωτόμενον, καὶ εἰς τὴν δύσιν κατανῶντα αὐτῇ καθέξει.

Kαὶ εἶτα· Ἀρα σκότος κατακατήστει με, καὶ νῦν φωτισμὸς ἐν τῷ τρυφῆ μου. Ἐλογισάμην ἂν, σκότους ὑποδυσκρυπτῆναι δυνήσομαι, ἀφανίσας κατακρύψει με, εἰπα ἐν ἐμαυτῷ; τῶντο γέροντος, κατακατήσει, δηλοῖ· κρύπτει γάρ τὸ έδαφος διὰ τῶν αὐτῶν. Εἴτα συνεῖκα, καὶ τὴν νῦν αὔτη, φωτεινὴν τὸν θεῶν, ἥτοι παρὰ τῷ θεῷ τοῦτο γέροντος, τρυφὴν ἔκαντο· οὐ καὶ τὴν μνήμην μόνον, εὐφροσύνην ἡγεῖται· Ἐμρήσθη γάρ, φησί, τοῦ θεοῦ, καὶ ηὔγραπθη, ἔγνων δὲ οὐδὲ τὸ σκότος κρύψαι με ἀπὸ τοῦ θεοῦ δύναται.

*Inquit, sui Dei, et delectatus sum*²¹. Cognovi igitur

“Οτι σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ. Ήγουν, παρὰ σοι οὐτω γάρ ἔτερος ἔξιδωκεν, διτο τὸ παρ' ἡμῖν σκότος, οὐκ εἴη σκότος παρὰ σοι· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φαίνει· εἴτα σαφηνίζει τὸν λόγον.

Kαὶ νῦν ὡς ἡμέρα φωτισθήσεται. Παρὰ σοι δηλονότι.

‘Ως τὸ σκότος αὐτῆς, οὐτε καὶ τὸ μῶς αὐτῆς. Ός τὸ σκότος τῆς νυκτὸς παρὰ σοι φωτεινὸν, οὐτε καὶ ἄφων τῆς ἡμέρας· τούτοις τοι παρὰ σοι ἔμφω, καὶ ὅμοιας φωτεινά. Τάντα μὲν περὶ τοῦ πάντα φανερά εἰναι παρὰ θεῷ· νεοῦνται δὲ καὶ καθ' ἔτερον διάνοιαν, διτο περιστοιχίθεις τῷ σκότει τῶν πειρασμῶν, εἰπα καθ' ἔκαντόν· Ἀρα κατακυριεύει με; εἴτα σοῦ θελήσαντος, καὶ τὴν νῦν τῆς ἀθυμίας φωτισμὸς εὐφροσύνης ἐγένετο· ἀκολούθων; δὲ καὶ τὰ ἔτης ἔρμηνευτέον. Ο δὲ θεολόγος Γρηγόριος ἔτέρως ἡρμήνευσε τὸ φέρον, διτο τρυφῶντός μου, τὴν νῦν τῆς τρυφῆς ἡ σκοτιζόουσα τὸν νοῦν, φωτισμὸς ἔδοκει μοι· νῦν γάρ ἦν, φησί, περὶ ἐμὲ τὸν δελτιόν, καὶ τὴνόσουν· φωτισμὸν εἶναι τὴν τρυφῆν ὑπελάμβανον.

D

“Οτι σὺ ἔκτησω τοὺς νεφρούς μου. Φησί δὲ Χρυσόστομος, διτο νεφροὺς ἐνταῦθα δι προφήτης ὅλον ἔκανεν λέγει, ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν· διτο σὺ ἔκτησω με, αὖτις κτῆμα πεποίηκας, καὶ προνολας ἀξιός· γάρ κτώμενός τι, καὶ προγοεῖται αὐτοῦ.

‘Ἄγτελάσου μου ἐκ γαστρὸς μητρὸς μου. Καὶ τῷ οὐ φαλμῷ εἶπεν· Ἐκ κοιλίας μητρὸς σὺ μου

²¹ Psal. LXXVI, 4.

ει σκεπαστης· έξι αυτῶν τῶν σπαργάνων, ἐκ πρώτης τῆς ἡγεμονίας.

Ἐξομολογήσομαι σοι, διεισθρῶς ἔθαυμαστάθης. Πολλὰ θαυμάζομεν, ἀλλ' οὐ μετά φόδου· οἶον, καλλή καὶ μεγέθη σωμάτων, καὶ οἰκοδομημάτων, καὶ σοφίαν τεχνῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα· εἰς δὲ τὸ βάθος· τῆς θαλάσσης κατακύψαντες, οὐχ ἀπλῶς αὐτὸν θαυμάζομεν, ἀλλὰ μετά φόδου. Λοιπὸν οὖν διπροφήτης εἰς τὸ ἀχανὲς πέλαγος, καὶ τὸν ἀπειρονύθοντα τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως καὶ σοφίας, καὶ οἰκονομίας παρακύψας, καὶ θεογένεσας, καὶ μετά φόδου θαυμάσας, ἀνεχώρησεν πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἀνεβόησεν ὅτι, Εὐχαριστῶ σοι μόνῳ.

Θυμάσια τὰ ἔργα σου. Πάντα γάρ, φησιν, ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.

Καὶ ηγεμονία μου γινώσκει σφέδρα. Γινώσκει διεισθρῶς ταῦτα.

Οὐκ ἔκρυψῃ τὸ διστοῦν μου ἀπὸ σοῦ, δικοησας ἐν κρυψῇ. Φανερά σοι καὶ ἡ διάπλασις τῶν διτέων μου, διποίησας ἀφανῆ ὑποκεχρυμένα τῆς σφράκτης. Καὶ διλῶς διστοῦν ἡ γυνὴ, ὅτε ἐφραγεῖ ἀπὸ τοῦ ἔλου· διστοῦν γάρ αὐτὴ τοῦ Ἀδάμ, ητίς ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ πλαστουργηθεῖσα, ἥν ἐποίησας ἐν κρυψῇ, ἔκστασιν ἐπιβαλὼν τῷ Ἀδάμ.

creata est, juxta illud: *Hoc nunc os ex ossibus meis*¹¹, quam in occulto ideo fecisse Deus dicitur, quia exstasis iunc inimisit Deus in Adam.

Καὶ ηγεμονίας μου ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς. Φανερά σοι καὶ ἡ οὐσία τοῦ σώματός μου, ἡ ἐν τῷ βάθει τῆς γῆς κρυπτομένη, καὶ λυομένη μετά τὸν θάνατον· τούτεστι καὶ συμπτυγγόμενον τῇ γαστρὶ τῆς μητρὸς ὁρῆς με, καὶ λυόμενον αὐθίς ἐν κοιλᾳ τῆς γῆς. "Η καὶ ἐξέρως· Φανερά σοι, καὶ διόπτασίς μου, ἡ πλάσις μου· ἡ, ὃστερ ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς, ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς μητρικῆς νηδύος ὑφαινομένη.

Τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδος οἱ δρθαλμοί σου. "Η τὸ τοῦ ἐμβρύου ἀδιατίπωτον λέγει, μήπω ἐξεκονισθέντος ἐν τῷ ἀργαστηρίῳ τῆς γύναιες· ἡ τὴν τοῦ νοῦ ἀτελῆ κλήσιν. Οἴδας, φησιν, κάμε, πρὸ τοῦ διαμορφωθῆναι με· καὶ τοὺς λογισμούς μου, πρὸ τοῦ κινηθῆναι αὐτούς. Οἴδας πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν.

Καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραψίσορται. Βιβλίον Θεοῦ ἡ ἀκριβής γνῶσις· Γραφή δὲ αὐτοῦ, ἡ διηγεῖται μνήμη. 'Ἐν μὲν οὖν τῷ βιβλίῳ τῆς ἀπλῆς γύναιες γράφονται ἀπλῶς πάντες, καὶ δικαῖοι καὶ ἀμαρτωλοί· ἐν δὲ τῷ τῆς κατ' οἰκείωσιν γύναιες γράφονται μόνοι οἱ δικαῖοι.

quod soli justi scribuntur: ea ratione, quod eos tantum cognoscere, hoc est, approbare dicitur; juxta id quod scriptum est: *Novit Dominus vias justorum*¹².

Ἐμέρας κλασθήσορται, καὶ οὐδεὶς ἐρ αὐτοῖς. Ἐν φωτὶ τοῦ ἀγίου Ιησούτος, πλασθήσονται, πλάσιν τὴν ἀρίστην νε καὶ καθαρωτάτην, καὶ τῆς νυκτερινῆς, καὶ σωματικῆς ἀντίθεσον· καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὡς εἰρηται γραφομένοις, οὐδεὶς ἔστιν, ὡς διῆ-

A tu es protector meus, ex ipsis nimirum cunabulis, atque a prima et tenera aetate.

VERS. 14. *Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. Multa sc̄epe admirari solemus, sed absque ullo timore, veluti pulchritudinem, ac magnitudinem corporum, aedificiorum etiam, et arietum scientiam, atque alia hujusmodi; verum si maris profunditatem intuemur, non simpliciter admiramur, sed cum timore. Propheta igitur vastum pelagus atque immensum divinæ sapientia potentiaque et administrationis profundum intuitus, atque oculorum vertiginem passus, cum timore atque admiratione in seipsum reversus, clamavit dicens: Gratias tibi soli agam.*

Mirabilia opera tua. Omnia enim, inquit, in sapientia fecisti.

Et anima mea cognoscit valde. Cognoscit quod haec admiranda sunt.

VERS. 15. *Non est occultatum os meum abs te, quod fecisti in abscondito. Nota ac manifesta etiam tibi est ossium meorum formatio, seu creatio. Ea etenim latere fecisti, atque ipsa carne contigi. Vel aliter: Os, hoc est, mulier ipsa, non est occulta, quando comedit de ligno. Eva etenim os dicitur viri sui Adam, eo quod ex illius costa meis*¹³, quam in occulto ideo fecisse Deus dicitur,

Et substantia mea in inferioribus terræ. Manifesta etiam tibi est corporis mei substantia, quæ post mortem meam in terræ profunditate abscondetur atque dissolvetur, hoc est, et compactum me vidisti in utero matris meæ, et dissolutum rursus videbis in utero terræ. Vel aliter: Nota tibi est subsistentia mea, et formatio mea, quæ in materni uteri visceribus, veluti in terræ inferioribus, contexta est.

VERS. 16. *Imperfectum me viderunt oculi tui. Aut embrionem informem intelligit, qui in naturæ officina figuram adhuc nullam acceperebat, aut imperfectum mentis motum. Nostri, inquit, me priusquam formarer, et cogitationes meas priusquam moverentur, hoc est, nosti omnia, antequam siant. Unde alius interpres reddidit: Informem me videbunt oculi tui.*

D *In libro tuo omnes scribentur. Liber Dei est summa ejus scientia; Scriptura vero, perpetua memoria. In libro igitur divinæ scientiæ, omnes scribentur, tam justi quam peccatores. Verum hic divinæ scientiæ liber, magis est universalis. Est etenim aliis liber scientiæ Dei magis privatus, in eis cognoscere, hoc est, approbare dicitur; juxta id*

Die formabuntur, et nemo in eis. Formabuntur in luce sancti Spiritus, formatione nimirum optimæ et mundissima, quæ formationi materiali, atque, ut ita dicam, nocturnæ est contraria: et in eis, qui in eo libro scripti sunt, ut diximus, nemo

¹¹ Gen. ii, 23. ¹² Psal. i, 6.

est, qui spiritualiter ex pacto formatus non sit: A λωται, πνευματικῶς μή δυθμιαθεῖς, καὶ ἀπευθυνθεῖς. spiritualiter nimis, ut diximus, concinnatus, ἐκ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου λαβόντες τὴν ἀφορμήν. ac directus. Nos igitur ut potius versiculum hunc declaravimus, sumpta expositionis occasione, Ο δὲ Χρυσόστομος ἀσαφὲς τοῦτο λέγει, καὶ μόνην εἴνοις ἐξ ἑτέρου δρμηνείας εἰσάγει: διτὶ ἀμόρφωτέν με εἶδον αἱ ὄφθαλμοι σου· οὕτω με εἶδον, ὡς τοὺς ἐπὶ τὸ βιβλίον σου γεγραμμένους, τοὺς εὐχαρίστας πλασθέντας, καὶ οὐδεμίας ἡμέρας δεομένους, εἰς ἀπαρτισμὸν πλάσσεως.

• ex Gregorio Theologo. Chrysostomus vero difficultatem atque obscuritatem hujus versiculi confessus, sensum tantummodo ex alio adducit interprete. Informem me, inquit, viderunt oculi tui; atque ita viderunt, ut eos vident, qui in libro tuo scripti sunt: eos, inquam, qui in tempore, hoc est, tempestive creati et nati sunt, ita ut ne πατα quidem dies ad perfectam eorum creationem deficiat.

VERS. 17. *Miki autem valde honorati sunt amici tui, Deus.* Amici Dei sunt, quicunque per virtutem, familiaritatem ac benevolentiam ejus adipiscuntur. *Vos enim, inquit, amici mei estis*¹⁶. Virtus igitur non minima pars est, amicos Dei honorare.

Valde prævaluuerunt principatus eorum. Alius interpres, *Capita eorum dixit, hoc est, ipsi amici Dei.* Fortes enim, inquit, facti sunt virtute, adeo, ut a vitiis superari non possint. Vel per principatus, potentiam et facultatem intellige, quam eorum unusquisque adversus immundos spiritus sortitus est. Significare autem mihi videtur tam apostolos quam eorum successores, et alias omnes fidèles, si qui illorum instar, virtute fuerint prædicti.

VERS. 18. *Dinumerabo eos et super arenam multiplicabuntur.* Utitur Propheta figura hyperbole. Conabor, inquit, eos dinumerare, et adeo immeasurabunt multitudinis, ut supra numerum esse reperiantur. Est autem hic quidam loquendi modus. Apud Deum vero non ipsi tantum numerabuntur, sed omnes etiam capilli capitis corum.

Exsurrexi et adhuc sum tecum. Erectus sum a calamitatibus, et tui tamen, ut multi in secunda laetent fortuna, oblitus non sum.

VERS. 19. *Si occideris, Deus, peccatores.* Subintelligendum est: *Bene habet.* Per peccatores autem, ipsos dæmones intelligit, atque homines quoscunque legis transgressores. Occidi autem dicuntur dæmones, quando inefficax atque invalida redditur eorum potentia. Peccatores vero homines tunc interimuntur, quando necatis vitiis ipsi ad virtutem conversi fuerint. Vel in peccatoribus Propheta corpus occidi optat, quando delictorum vulnera immedicabilia sunt: atque

Viri sanguinum declinate a me. Sanguinolenti D scilicet et cæde latentes, qui quoscunque occiditis, superiores estis. Hujuscemodi autem sunt diabolici omnes, qui factis partim, et partim sermone suo cæteros perdunt. Non minima etiam est virtus delinqüentium commercia declinare.

VERS. 20. *Quenam contentiosi estis in colloquiis.* Quia litigiosi, inquit, estis in sermonibus, seu in pravis consultationibus vestris, ut aliis interpres reddidit.

Accipient in vanitate civitates suas. Hoc est, in vanum ac frustra proprias habitabunt civitates.

¹⁶ Ioan. xv, 14.

B Εμοὶ δὲ λιαρ ἔτιμηθησαν οἱ φίλοι σου, δ Θεός Φίλοι θεοῦ οἵσοι δι' ἀρετῆς οἰκειούνται θεῷ· ὑμεῖς γάρ, φησιν, φίλοι μου ἐστε· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο μέρος ἀρετῆς, τὸ τιμῆν τοὺς φίλους τοῦ θεοῦ.

Alar ἐκριταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν. Ἀλλοι, Αἰχεραταὶ αὐτῶν, ἥγουν αὐτοὶ, κατὰ περιφρασιν· Ισχυροί, φησιν, γεγόνασιν, εἰς ἀρετὴν· ἀξιτητοὶ κακίαν. Ηἱ ἀρχαὶ νόει τὴν ἔξουσιαν, ἢν ἔλαβεν ἔκαστος κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων· αἰνίζεται δὲ τοὺς ἀποστόλους, καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν, ἢ καὶ τοὺς κατ' αὐτῶν δυτας ἐναρέτους.

Εξαριθμήσομαι αὐτοὺς, καὶ ὑπὲρ ἀμμορ πληθυνθήσονται. Καθ' ὑπερβολὴν δὲ λόγος· Εξαριθμήσομαι πειράσομαι καὶ ἀπειραπληθεῖς ἔσονται, ὑπὲρ ἀριθμὸν εὑρεθήσονται· πλὴν παρὰ θεῷ οὐκ αὐτοὶ μόνον ἡρῷηθησαν, ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς Καρφαλῆς αὐτῶν.

Ἐξηγέρθην, καὶ ετι εἰμὶ μετὰ σου. Ἀπηγγάγην τῶν δεινῶν, καὶ οὐκ ἐπελαθόμην τῆς ἀρετῆς, διερ πολλοὶ πάσχουσιν ἐν εὐημερίᾳ.

Ἐὰν ἀποκτείνῃς ἀμαρτωλοὺς, δ Θεός. Λείπει τὸ, Εὖ δέξει· ἀμαρτωλοὺς μὲν οὖν λέγει τοὺς δαιμονας, καὶ τοὺς παρανόμους ἀνθρώπους· ἀναρρέσεις δὲ τῶν μὲν δαιμόνων, ἢ ἀνενεργησία· τῶν δὲ παρανόμων ἀνθρώπων ἡ πρὸς ἀρετὴν μετεβολὴ, ἀναβούμενης τῆς κακίας· ἢ καὶ δ σωματικὸς θάνατος· ἀνιάτων φαινομένων, ἵνα μὴ ἐμποδίζωτι τῷ δρόμῳ τῆς ἀρετῆς.

hoc, ne aliis impeditamento sint ad studia virtutum. "Αρδρες αἰμάτωρ ἐκκλιτας δι' ἐμοῦ. Οἱ φονοὶ, οἱ αἰμοχαρεῖς, οἱ ἀναιροῦντες ὅντα περιγένησθε· τοῦτο δὲ πάντες, οἱ τοῦ διαβόλου, τοῦτο μὲν ἔργω, τοῦτο δὲ λόγω φθείροντες. Οὐ μικρὸν δὲ κατόρθωμα, τὸ φεύγειν τὴν συνουσίαν τῶν παρανόμων.

"Οτι δρισται ἔστε εἰς οιαλογισμούς. "Οτι μάχιμοι ἔστε καὶ φιλονείκοι ἐν διαλογισμοῖς· ἐν κακοθουλεῖαις, ὡς ἔτρο; ἔξεδωκε.

Λήψονται εἰς ματαιότητας τὰς πόλεις σου. Οικήσουσι μάτην τὰς πόλεις σου. Τοῦ Κυρίου γάρ,

φησίν, ή γῆ. Μενούσιν ἀκαρποῖς εἰς ἀρετὴν εἰ τοιοῦτοι.

Οὐχὶ τὸν μισοῦντας σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐκ τοὺς ἔχθρούς σου ἐξετηρόμην; Τέλειοι μὲν τοις ἐμίσουσιν εἰσὶ, εἰς ἔχθρούς ἐτέντοτε μοι. Εἰπὼν ἀνωτέρῳ· Ἐμοὶ δὲ οἱ λαοὶ ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, δὲ θεοῖς ἐνταῦθα φησιν. Οὐχὶ τὸν μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα; κακεῖ μεθ' ὑπερβολῆς ἡ τιμῇ· οἱ λαοὶ γάρ· κανταῦθα μεθ' ὑπερβολῆς τῷ μίσῳ· Ἐξετήκετο γὰρ, ἥγουν ἐπυρπολεῖτο τῷ κατ' αὐτῶν θυμῷ.

Δοκιμασόν με, δὲ θεοί, καὶ γνῶθι τὴν καρδίαν μου. Καὶ μήν κατ' ἀρχὰς εἴπε· Κύριος, ἐξοχήματός με, καὶ δικτυώς με. Ἀλλὰ καὶ ἐτι δοκιμασθῆναι, πρὸς πλειόνα πληροφορίαν, ζητεῖ τῶν ἀγνοούντων αὐτόν.

*Ἐτασσόν με, καὶ γνῶθι τὰς τρίθους μου, καὶ ἴδε, εἰ σόδες ἀνομίας ἐν ἐμοὶ, καὶ ἀδίκησέν με ἐν ἐλπίᾳ αἰωνίᾳ. Τὸ αὐτὸν λέγει καὶ νῦν· ἡ τοίνυν, διὰ τοὺς ἀδικοῦντας αὐτὸν ὁ λόγος, βεβαῖων, δις: οὐδὲν αὐτοὺς ἔκεινους ἡδίκησεν, ἡ καὶ ἐτι δοκιμασθῆναι ζητεῖ. Ἰνα, εἰ μή οὕτως ἔχων ἐλεγχθῇ, διορθώσεται οὐτὸν πλανώμενον.

Ταῦλος τῷ Δασίδῃ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΑΘ.

*Ἐξελοῦ με, Κύριε, ἐξ ἀνθρώπου πονηροῦ. Κακούργου. Πονηρὸν δὲ ἡ κακία, ὡς πόνον καὶ κάμητον ἐπιφέρουσα τῷ κεκτημένῳ. Εἴτα σαφηνίζει τίνα λέγει πονηρόν.

moniis, non a seris, aut draconibus, sed a maligno deteriores sunt. Nam et seras multas legimus, quae sanctos viros veneratæ sunt, quibus contra maligni homines innumerabilia intulerunt mala. Feret præterea aperte ac palam malignitatem suam exercent, atque ut ita dicam, ingenue: homines vero clam id faciunt, atque in occulto, et subtile. Dæmones item sancto crucis signo fugantur, ei quoties a sanctis viris increpati fuerint, secedunt: homo vero malignus ipsi etiam Deo adversatur. Nam cum iubeat Deus inimicos etiam amari, ille contra, non inimicos tantum, sed ipsos etiam benefactores odit. Beatus etiam Paulus solo verbo dæmones expulit: Alexandri autem fabri malignitatem superare non potuit.) Deinde declarat quemnam dicat malignum.

*Ἀπὸ ἀνθρόδες ἀδίκου ρύσαι με. Παρανόμου. *Ἐπεὶ γὰρ τοιοῦτος δινθρωπος δυσφύλακτος, καὶ εἰ τὸ θεὸν εἰς ἐπικουρίαν· ζήτησον καὶ ἐν τῷ μῷ φαλμῷ τὴν ἐξῆγησιν τοῦ, Ἀπὸ ἀνθρόδες ἀδίκου, καὶ δολοὺν ρύσαι με. Ἐν τῷ προλαβόντι γοῦν φαλμῷ εἰπών· Ἀρδεσ αἰμάτωρ, ἐκκλίρατε ἀπ' ἐμοῦ· ἐν τῷ σ' δὲ φῆσαι;, Ἀπόστητε ὅπ' ἐμοῦ, κάτετε οἱ ἀργακίστεροι τὴν ἀρούλαρ, καὶ οἰκοθεν ἀποστραφεῖς καὶ φυγῶν αὐτοὺς, νῦν καὶ τὸν θεὸν ἐπικαλεῖται συνεργὸν· γρὴ γὰρ ἔκαστον τὸ παρ' ἐκατοῦ εἰσάγειν πρότερον, εἴτα καὶ τὸν θεὸν παρακλαῖν. Οὗτος γὰρ δὲ θεὸς συνεργεῖ σου μή σπουδάζοντος, οὗτος σὺ σπουδάζων ἀνύσσεις, ἔκεινον μή συνεψαπομένου.

A Domini enim, inquit, est terra ⁴⁵. Permanebunt enim hujuscemodi homines infructuosi et steriles ad virtutem.

VERS. 21, 22. Nonne eos qui te oderant, Domine, oderam, et in inimicos tuos tabescbam? Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi. Cum superius dixerit: A me autem valde honorati sunt amici tui, Deus, nunc dicit: Nonne eos qui te oderant, Domine, odi? Et illic honoris magnitudinem significans, Valde, dixit; hic etiam pari modo summum odium exprimere volens, ait: Tabescbam, hoc est, indignatione maxima adversus eos astabam quodammodo, et consumebar.

B VERS. 23, 24. Proba me, Deus, et cognosce cor meum. Atqui in principio psalmi dixit: Dominus, probasti me, et cognovisti me. Verum melius adhuc probari et cognosci cupit, non ut Deus ipse melius eum cognoscat, qui omnia novit, sed ut ille qui Prophetæ animum, ac mentem non noverant, illius magis certiores reddantur.

Examina me, et cognosce semitas meas, et vide si via iniustitiae in me est, et deduc me in via æterna. Eamdem repetit sententiam, aut propter eos qui sibi injuriam intulerant, confirmans nulla se eos affecisse injuria: aut etiam amplius probari cupit, ut si convictus fuerit, talem alium aut men-tem non habere, emendari rursus possit, ac dirigi,

Psalmus ipsi David.

PSALMUS CXXXIX.

VERS. 2. Eripe me, Domine, ab homine maligno. Hoc est, sceloso. Ipsum etenim scelus malignum esse quid dicitur: eo quod mala atque afflictiones auctori suo præstat. (Eripe me, inquit, non a dæ-

moniis, non a seris, aut draconibus, sed a maligno deteriores sunt. Nam et seras multas legimus, quae sanctos viros veneratæ sunt, quibus contra maligni homines innumerabilia intulerunt mala. Feret præterea aperte ac palam malignitatem suam exercent, atque ut ita dicam, ingenue: homines vero clam id faciunt, atque in occulto, et subtile. Dæmones item sancto crucis signo fugantur, ei quoties a sanctis viris increpati fuerint, secedunt: homo vero malignus ipsi etiam Deo adversatur. Nam cum iubeat Deus inimicos etiam amari, ille contra, non inimicos tantum, sed ipsos etiam benefactores odit. Beatus etiam Paulus solo verbo dæmones expulit: Alexandri autem fabri malignitatem superare non potuit.) Deinde declarat quemnam dicat malignum.

A viro injusto eripe me. A legis transgressorē. Vocat autem Deum Prophetæ in adjutorium, quia difficultissimum est ab hujuscemodi caverre hominibus.

Q Vide in psalmo XLII expositionem illius versiculi: A viro injusto et doloso eripe me. Et cum in præcedenti psalmo dixerit: Viri sanguinum, declinate a me, item in psalmo XC, Discedite a me: omnes qui operamini iniquitatem, et sponte sua, pro viribus se ab eis averterit, nunc Deum adjutorem suum invocat. Oportet etenim unumquemque antea vires suas adserre, atque ita demum Deum invocare. Neque Deus tibi cooperabitur, nisi tu quoque studium adhibueris et diligentiam: sed nec tu studio, aut diligentia tua aliquid perficies, nisi ille supra tibi opem porrexerit.

⁴⁴ P.al. XXIII, §.

VERS. 3. *Qui cogitaverunt iniquitatem in corde.* A Tales, inquit, inusta et noxia cogitaverunt, ac perversa.

Tota die instruebant prælia. In tota vita sua bella paraverunt, modo adversus hunc, modo adversus alium. Inveteratum enim vitium quiescere eos non sinebat; quin imo persuadebat magis, ut modo clam, modo palam pugnarent. Per prælia autem, dolii etiam intelliguntur atque insidiæ, et quodcumque aliud offensionis genus, quod cogitatione, verbo aut opere committi possit.

VERS. 4. *Acuerunt linguam suam quasi serpentis.* Incitarunt eam, ut exitiale venenum emitteret: noxiū nimis ac pestilentem sermonem.

Venenum aspidum sub labiis eorum. Hoc est, in lingua atque in ore eorum. Perniciosus autem sermo aspidis veneno comparatur, veluti valde noxius, atque ad perdendum efficacissimus. Vides igitur, quo pacto vitium in hujuscemodi feritatem homines immutavit. Quod si eorum natura, quantum corporeis oculis cerni potest, immutata non videtur, immutatum est tamen propositum, immutata atque ad immanitatem sint deducti.

VERS. 5. *Custodi me, Domine, de manu peccatoris, et ab hominibus iniquis eripe me.* Quæ superius dicta sunt, rursus repetit, orationem intendens. Peccator autem, atque iniquus, quicunque intelligendus est, qui delinqvit, atque injuria vel seipsum, vel alienum afficit. Seipsum enim injuria afficeret quis dicitur, quomodo cumque quis peccet; alterum vero non semper. Et quemadmodum scriptura justitiam in universum pro quacunque intelligit virtute, sic contra, iniquitatem persæpe ponit pro omni vicio.

Qui cogitaverunt supplantare gressus meos. Cogitaverunt impedimentum præstare itineri, et conversationi meæ, quam ex lege moderor.

VERS. 6. *Absconderunt superbi laqueum mihi.* Superbus est quilibet legis transgressor, veluti qui legem despicit, ut sæpe diximus. Legis autem transgressor est, quisquis delinquit.

Et funibus extenderunt laqueum pedibus meis. Multiplicibus, ac clandestinis insidiis, ac plagiis, tenebrent mihi laqueos.

Juxta iter scandala posuerunt mihi. Hoc est, in iis locis quæ contigua erant ipsi viæ, seu prope viam. Hoc autem fecerunt, ut dum incautus illuc incedo, in ea scandala incidarem. Per scandalum autem offendiculum intelligit. Enarrat etiam dilatat Propheta sermonem de insidiis: Absconderunt enim, inquit, insidias, et extenderunt eas etiam juxta semitam; quo sermone, et prava eorum studia denotare voluit, et scelera.

VERS. 7. *Dixi Domino: Deus meus es tu.* In hujuscemodi periculis existens, et capi jamjam expectans, omnia alia auxilia omisi, solumque Deum invocavi, dicens: Deus meus es tu, ne despicias creaturam tuam.

A Οἰτιες ἐλογίσαντο ἀδικίαν ἐν καρδίᾳ. Οἱ τοιοῦτοι, φησίν, ἐμελέτησαν δικαία, παράνομα, βλα-
βερά.

"Οἱηρ τὴν ἡμέραν παρετάσσοντο κολέμους. Ἐν δὲ τῷ βίῳ αὐτῶν, ἡντρεπίζοντο πολέμους, νῦν μὲν κατὰ τούτων, νῦν δὲ κατ' ἔκεινων· μῆ συγχωρύσης αὐτοῖς τῆς κακίας ἡρεμεῖν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν, ἀστράψως ἐπιτίθεσθαι πειθούσης, ποτὲ δὲ φρανε-
ρώς. Πόλεμος δὲ νοεῖται, καὶ δ δόλος, καὶ τι ἐπι-
θουλή, καὶ πᾶσα ἐπήρεια ἐν διανοίᾳ καὶ ἐργῷ καὶ λόγῳ θεωρουμένη.

"Ηκόνησαρ γλώσσαν αὐτῶν, ὡς δρεως. "Ωξυνεν
αὐτὴν, εἰς τὸ ζητεῖντα Ιὸν φθοροποιῶν, δις ἔστιν οἱ
βλαβεροὶ λόγοι.

"Ἴδις δοπλίδωρ ὑπὸ τὰ κελλὴ αὐτῶν. Ἡγουν ἐν
B τῇ γλώσσῃ αὐτῶν, ἐν τῷ στόματι αὐτῶν λόγος ὀλέ-
θριος, λῷ ἀσπίδος ἐοικώς, κατὰ τὸ βλαπτικόν τε
καὶ δραστήριον εἰς ἄπωλειαν. Ὁρᾶς πῶς εἰς θηριω-
διαν τούτους, ἡ κακία μετέστησεν, οὐ τὴν φύσιν αὐ-
τῶν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν εἰς ἀπανθρωπίαν κατα-
γοῦντα.

est mens: quo factum est, ut ad saevitiam,

Φύλαξέν με, Κύριε, ἐκ χειρὸς ἀμαρτωλοῦ,
ἀπὸ ἀνθρώπων ἀδικῶν ἐξελοῦ με. Τὰ πραλαβόντα
λέγει πάλιν, ἐπιτείνων τὴν δέησιν· ἀμαρταλὸς γάρ
καὶ ἀδικος, πᾶς οἶος δῆποτε ἀμαρτάνων καὶ ἀδικῶν
ἔχειν, ἡ ἔτερον· ἔαυτὸν μὲν γάρ ἐν πάσῃ ἀμαρτίᾳ
πάντως ἀδικεῖ, ἔτερον δὲ οὐ πάντως ἐν πάσῃ.
"Ωσπερ δὲ πολλάκις δικαστοῦνται ἡ Γραφὴ τὴν καθ-
όλου ἀρετὴν ἐνομάζει, οὕτω καὶ ἀδικίαν τὴν καθόλου
κακίαν.

Oītirecs διελογίσαντο τοῦ ὑποσκελλούται τὰ
διαβήματά μου. Ἐσκέψαντο ἐμποδίσαι, τῇ κατὰ
νόμον πορείᾳ μου· περιττὸν γάρ νῦν τὸ τοῦ, καθ'
Ἐβραῖκῶν ίδειμα.

"Ἐκρυψαρ ὑπερήφαροι παρίδα μοι. "Τηρήσα-
νος, πᾶς παράνομος, ὡς ὑπερόπτης τοῦ νόμου,
καθὼς εἰρήκαμεν πολλάκις· παράνομος δὲ πᾶς
ἀμαρτωλός.

Kai σχοινοῖς διέτειναρ παρίδα τοῖς πυσί μεν.
Πολυπλόκοις ἐπιδουλαῖς, θηράτοις, λαθρίσοις,
ἥπλωσαν παρίδα μοι.

"Ἐχόμενα τρίσου σκάρδαλα θεοτέρδ μοι. "Απέδ-
μενα τῆς ἰδοῦ, ἡ ἔγγιον αὐτῆς, ὥστε βαδίζοντα
περιπετεῖν αὐτοῖς ἀφυλάκτως· σκάνδαλον δὲ τὸ
πρότικομα. Ἐπειγητεῖται δὲ καὶ πλατύνει τὸν περὶ
τῆς ἐπιδουλῆς λόγον. "Ἐκρυψαν γάρ, φησί, καὶ
διέτειναν καὶ ἔχόμενα τρίσου, ίνα δειξῃ τὸ σπου-
δαιόν καὶ πανούργον τῆς κακομηχανίας αὐτῶν.

Εἴπα τῷ Κυρίῳ· Θεός μου εἰ σύ. "Ἐν τοιούτοις
κινδύνοις γενόμενος, μόνον τὸν Θεόν ἐπεκαλεσάμην,
εἰπών, Θεός μου εἰ σύ· μή παρίδης τὸ δημιούργημά
σου.

Εινάτισαι, Κύριε, τὴν φωνὴν τῆς δεισιδεώς μουν. Δεομένου δυσθήναις.

Κύριε, Κύριε, δύναμις τῆς σωτηρίας μουν, ἐπεσκιλισας ἐπὶ τὴν κεφαλήν μουν ἐν ἡμέρᾳ πολέμουν. Κύριε, Κύριε, δύναμις σῶσουσα με, ἐσκέπασάς με ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, ἐφρούρησας, ἐν ἀσφαλείᾳ κατέστησας, μή μόνον ἔιψων καὶ βελῶν ἀθιγῆ τηρήσας, ἀλλὰ καὶ τίλιακῆς προσβολῆς παραλυπούσης. Εὔγνωμονει δὲ καὶ δμολογεῖ τὰς προλαθούσας εὐεργεσίας, ἵνα καὶ έτι τοῦτον εἰς ἀντίτιψιν ἐπισπάσηται.

Μή παραδῷς με ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας μουν ἀμαρτωλῷ. Μή παραχωρήσῃς με τῷ ἀμαρτωλῷ δαίμονι, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν μουν τὴν φωλῆν. Εἰχδὸς γάρ ἐπιθυμῆσαι ποτε κακῶς, ἀλλὰ μή διὰ τοῦτο καταδικασθείην, μή διὰ τοῦτο ἀπορρίψείην. Ἀμαρτωλὸς δὲ, καὶ ὁ παράνομος ἀνθρωπος.

Διελογίσατο κατ' ἐμοῦ, μὴ ἐτκαταληπης με. Ἐμελέτησαν κατ' ἐμοῦ οἱ ἀμαρτωλοι.

Μήποτε ὑψώθωσιν. Μήποτε ἀλαζονεύστεροι, καὶ Ιταμώτεροι γένωνται, φυστήθεντες τῇ κατ' ἐμοῦ νίκῃ.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ κυκλώματος αὐτῶν, κόπος χειλέων αὐτῶν καλύψει αὐτούς. Κύκλωμα λέγει, τὴν σαγήνην, τὴν ἐπιδουλήν. Τὸ κεφάλαιον, φησὶν, τῆς ἐπιδουλῆς αὐτῶν, φύλαστα πεποιθατιν, αὐτὸς τούτους καλύψει, καὶ ἀφανίσει· τὸ αὐτὸς δὲ καὶ κόπος τῶν χειλέων αὐτῶν ὄνδρας, κοπιασάντων ἐν τῷ μικτεῖν αὐτῷ, καὶ μετὰ πόνου τοῦτο εὑρόντων. Δι' οὐ προσδοκῶσι καθελεῖν, διὰ τούτου καθηρεύθησονται. Ἡ κόπον τῶν χειλέων αὐτῶν λέγει, τὴν πονηρὰν μελέτην, τὴν μοχθηρὰν συμβουλήν· τοιούτων δὲ η πονηρία· τῷ κεκτημένῳ γίνεται δλεύρος.

Πεσοῦται ἐκ' αὐτοὺς ἀνθρακες ἐν πιρί. Οὐκ ἀπλῶς ἀνθρακες, ἀλλ' ἐν πυρὶ· τουτέστι, πολὺ πῦρ ἔχοντες, ἀγαν φλογίζοντες. Ἀνθρακας δὲ νοει, τὴν ἀνθεν τιμωρίαν, δίκην ἀνθράκων πυρὸς κολάζουσαν· προφητεύει δὲ ταῦτα κατὰ τῶν τοιούτων· ἐπὶ πολλοὺς δέ, καὶ πῦρ θετήσαντον κατηνέχθη.

Καταβαλεῖς αὐτοὺς ἐν ταλαιπωρίαις, καὶ οὐ μὴ ὑποστῶσιν. Ἐν ταλαιπωρούσας αὐτοὺς κακώσεις, καὶ οὐ μὴ ὑπενέγκωσι τὰς ταλαιπωρίας. δλως, ἀλλ' ἐκ πρώτης προσβολῆς καταβληθήσονται, διὰ τὴν τούτων σφοδρότητα.

Ἄρηρο γλωσσώδης, οὐ κατευθυνθήσεται ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀνήρ γλωσσώδης, ἀκρατής, ἀδόλεσχος, προπετής, ἥ φιλόνεικος, οὐ κατευδοθήσεται, ἀλλὰ περιτραπήσεται, καὶ κατενεχθήσεται.

Ἄνθρας ἀδικος κακὰ θηρεύσει εἰς διαφθοράν. Καὶ διλος δὲ σωφρὸς εἶπε, Παραγομιαί ἀνθρα ἄγρεύ-

Auribus percipe, Domine, vocem deprecationis meae. Qua liberari postulo.

VERS. 8. Domine, Domine, virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum in die belli. Domine, Domine, qui potentia illa es qua ego salvor, tu in die belli protexisti, et custodisti me; tu securum me fecisti, dum servas me, non tantum a sagittis et gladiis intactum, sed a solaris eliam impetus molestia. Beneficia vero accepta connumerat, tanquam eorum memor et homo graci animi: eo nimiriū consilio, ut Deum deinceps magis ac magis ad suum auxilium trahat.

B VERS. 9. Ne tradas me a concupiscentia mea, peccatori. Ne permittas me ob pravam meam concupiscentiam sub dæmonis pervenire potestate. Verisimile enim est concupiscere eum aliquando res pravas. Verum, inquit, precor, ne hac de causa me condemnnes, ne projiciar, aut expellar a te. Per peccatorem autem, ut diximus, legis transgressorēm intelligit.

C Cogitaverunt contra me, ne derelinquas me. Mediatis sunt peccatores adversum me.

Ne quando exaltentur. Ne quando magis temerari siant, atque imprudentiores victoria sua inflati adversum me.

VERS. 10. Caput circuitus eorum, labor labiorum eudrum operiet eos. Per circuitum, sagenam intellegit, aut rete, hoc est, insidias. Caput, inquit, insidiarum suarum, in quo potissimum confidunt, idipsum erit, quod eos abscondet, ac perdet; quod alio etiam nomine, laborem labiorum suorum appellavit, eo quod, meditando in eo laborarunt, et cum labore invenerunt. Per eadem etenim ipsi destruentur arma, per quæ ipsi alios sperant destruere. Vel per laborem labiorum; pravas meditationes, et scelestia eorum consilia, intelligit. Hujuscemodi enim est pravitas, ut auctori suo perniciem atque interitum afferat.

VERS. 11. Cadent super eos carbones in igne. Non simpliciter carbones dixit, sed in igne, hoc est. Multum ignem habentes, ac valde inflammati. Per carbones autem supplicia intellige, quæ a Deo de super innittuntur, quæque carbonum instar ardentiū acerbissimas infligunt penas. Prophetiam vero continent hæc verba, adversus hujusmodi insidiatores, in quorum multos, ignis a Deo immissus ac delatus est

D Dejicies eos in miseriis, et non subsistent. In afflictionibus, quæ miseros eos reddunt: nec miserias tantum sustinebunt, sed ob illarum immonstatae ex primo etiam impetu dejicientur.

VERS. 12. Vir linguosus non dirigetur in terra. Illoc est, incontinentis, garrulus, nugax, immodestus, aut etiam contentiosus vir, non prosperabitur: quin imo evertetur, atque in præcepis deservetur.

Virum injustum mala renabuntur in interitum. Et aliis Sapiens dixit: Iniquitates hominem venan-

*tur*⁴⁶. Et quoniam venatores persæpe aliqui sunt ad salutem, hoc est qui seras capiunt, non ut perdant, sed ut servent, propterea addidit. *In interestum*, hoc est, *In perditionem*. Sunt autem hæc verba doctrina ac sensu referita non vulgari.

Vers. 13. *Cognovi quod faciet Dominus judicium inopum, et causam pauperum.* Licet tardus sit aliquando Dominus ad eorum vindictam, qui oppressi sunt, et quos hoc in loco inopum et pauperum nomine appellat, attamen novi, inquit, quod aut in præsenti aut in futura vita, faciet Dominus et iudicium et causam eorum, hoc est, quod eos dilectiscetur. Hoc autem dixit, ut injuria affectos quoscunque homines consolaretur, simulque, ut ipsos injuriam inferentes perterreret, et moderatores redderet.

Vers. 14. *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo.* Verum te, inquit, tardante, justi non scandalizabuntur, sed gratias agent, scientes, quod omnia cum ratione facis, et ad nostram utilitatem.

Et habitabunt recti cum vultu tuo. Per rectos tursum justos intelligit, qui habitabunt, inquit, tecum, hoc est, cum tua memoria: cum ea semper existentes, nec unquam recedentes. Vel, per rectos quidem, apostolos significat; per faciem vero Dei, Christum, veluti illius substantia characterem. *Volo enim, inquit, ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum*⁴⁷. Possunt etiam et aliter, justi quidem illi dici, qui per actiones virtutem operantur, recti vero, qui per contemplationem; vel justi illi qui simpliciter virtutem amplectuntur, recti vero qui cum iudicio et ratione. Et quoniam hic psalmus de futuro iudicio pertractat, de Christoque et de apostolis, idcirco quidam ei inscriptionem apposuerunt: *In finem, psalmus ipsi David.*

Psalmus ipsi David.

PSALMUS CXL.

Vers. 1. *Domine, Domine, clamavi ad te, exaudi me.* Clamavi, inquit, ad te, clamore quodam igniti atque ardentissimi cordis. Quo clamore, et Moyses cum taceret a Deo audiebatur, et Anna etiam nihil loquens; non autem oris clamore, quo Judæi petitiones et preces suas multiplicantes, non audiebantur, sed clamore animæ. Nam quemadmodum, qui ore clamat, totum prorsus corpus intendit: sic et qui corde clamat, totam animam et dignus efficitur, qui exaudiatur.

Intende vocis orationis meæ, dum clamo ad te. Dum clamo, inquit, ut dictum est, quasi si non ita clamauerit, ad vocem deprecationis suæ Deus mentem adhibitus non sit.

Vers. 2. *Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo, elevatio manuum mearum sacrificium bæpterinum.* Duo altaria olim erant in templo, aureum quidem alterum, intra adita in Sanctis sanctorum; alterum vero æneum, quod exterius

A ονσιε. Ἐπει δὲ πολλάκις θηρεύεται τις εἰς σωτηρίαν, προσέθηκεν, ὅτι, Εἰς διαγθόρα, ἡτοι εἰς ἀπώλειαν. Γνωμικὸν δὲ ταῦτα, καὶ διδασκαλικά.

B "Ἐγρωτὶ ποιήσει Κύριος τὴν χρίσιν τῷ πτωχῷ, καὶ τὴν δίκην τῷ πεντίτῳ. Εἰ καὶ βραδύνει πολλάκις ἡ ἐκδίκησις τῶν καταπονουμένων καὶ καταδυναστευομένων, τούτους γάρ λέγειν τὸ πτωχὸν καὶ πένητας, ἀλλ᾽ ὅμως εἴ οὖδε διτὶς ἡ κατὰ τὸν παρόντα βίον, ἢ κατὰ τὸν μέλλοντα ζωὴν, ποιήσει Κύριος τὴν χρίσιν αὐτῶν, κατὰ τὴν δίκην αὐτῶν· ἀλλὰ διμφω, τὴν ἐκδίκησιν δηλούσι. Τούτο δὲ εἰπεῖν, ἀμα μὲν τοὺς ἀδικουμένους παραμυθούμενος, ἀλλὰ δὲ τοὺς ἀδικοῦντας ἐκδειματῶν, καὶ σωφρονίζων.

Pλὴν δίκαιοι εἰδομολογήσονται τῷ ὄντι ματὶ σου. Πλὴν καὶ τῆς ἐκδίκησεως βραδυνούσης, οἱ δίκαιοι οὐ σκανδαλισθήσονται, ἀλλ᾽ εὐχαριστήσουσι, καὶ οὕτως εἰδότες διτὶς πάντα σὺν λόγῳ ποιεῖς, καὶ πρὸς τὸ συμφέρον.

C Καὶ κατόικησόν σιν εὐθεῖς σὺν τῷ προσώπῳ σου. Εὐθεῖς, τοὺς δίκαιους λέγει πάλιν, διτὶς κατοικήσουσι σὺν σοι· ἥγουν, σὺν τῇ μνήμῃ σου, πάντοτε συνόντες αὐτῇ, καὶ οὐδέποτε ταύτης ἀφιστάμενοι. "Η εὐθεῖς λέγει τοὺς ἀποστόλους· πρόσωπον δὲ Θεοῦ, τὸν Χριστὸν, ὡς χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Θέλω γάρ, φησιν, ἵνα δύον εἰμὶ δύο, καὶ αὐτοὶ δώσι μετ' ἐμοῦ. Εἰεν δὲν καὶ δύος δίκαιοι μὲν, οἱ τὴν πρακτικὴν κατορθοῦντες, εὐθεῖς δὲ, οἱ τὴν θεωρητικὴν· ἢ δίκαιοι μὲν, οἱ δύοις τὴν ἀρετὴν μετικτες, εὐθεῖς δὲ, οἱ μετὰ λόγου. Ἐπει δὲ περὶ τῆς μελλούσης χρίσεως, ἔτι δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων διαλημβάνει, τινὲς ἐπιγραψή τούτων τεθείκασιν, Εἰς τὸ τέλος φαλιδὸς τῷ Δασίδ.

Ψαλμὸς τῷ Δασίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜ.

Kύριε, ἐκέχραξα πρὸς σὲ, εἰσάκουσόν μου. Ἐκέχραξα κραυγῇ καρδίας πεπυρωμένης, καθ' ἣν καὶ σιγῶν, ἡκούσετο Μινύσης, καὶ μηδὲν φθεγγομένη ἡ Ἀννα· οὐ κραυγῇ στόματος καθ' ἣν καὶ πλήθυνοντες τὴν δέσποιν τούτους, οὐκ ἡκούσοντο. Καθάπερ γάρ διτόματι βοῶν δύον τὸ σῶμα κατατείνει, οὐτως καὶ δικρότικος κράξων, δληγη συστρέφει τὴν φυγὴν καὶ τὸν νοῦν· καὶ διξιός ἐστιν εἰσακούεσθαι. μεντεμ ad Deum converlit; aliquic hoc pacto

Pρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου, δι τῷ κεκραγέται με πρὸς σὲ. Ἐν τῷ κεκραγέναι, ὡς εἰρηται, ὡς τούτης μή οὐτα κράζοντος, οὐ προσέξει τῇ φωνῇ τῆς δεήσεως.

Kατευθυνθήτω ἡ προσευχὴ μου ὡς θυμίαμα ἐρώπισμ σου· ἐπαρσίς τῷ χειρῶν μου θυσίας ἐσπειριτή. Δύο βιωμοὶ πάλαι ἦσαν ἐν τῷ ναῷ· δι μὲν χρυσοῦς, ἔνδον τῶν ἀδύτων ἐν τοῖς Ἀγίοις τῶν ἀγίων, δὲ δι χαλκοῦς ἔξι κείμενος. Καὶ δι μὲν

⁴⁶ Mich. vii, 2. ⁴⁷ Joan. xvii, 24.

χουσοῦς, τῷ θυμιάματι ἀνείτο, δὲ δὲ χαλκοῦς, ταῖς ἀλλαις θυσίαις· τὸ δὲ θυμίαμα κατεσκευάζετο πολυτελῶς καὶ καθαρῶς, κατὰ τὴν ὑφῆγησιν τοῦ νόμου, καὶ ἡ εὐπρόδοξεστον Θεῷ, θυμιώμενον, διὰ τε ταῦτα κατέλαβεν εὐθύδεστατον καὶ προτυπῶν τὴν καινὴν λατρείαν. Κατευθυνθήτω οὖν, φησιν, ἡ προσευχὴ μου, ὡς θυμίαμα, τὸ νομίμως θυμέμενον, ἢ θυμιώμενον, ἔξαφθείσης ἐν· ἐμοὶ τῆς καρδίας, τῷ πυρὶ τῆς προθυμίας, ὡς ἐσχάρας, καὶ ἀναπεμπούστης αὐτὴν· ἀλλὰ τοσαῦτα μὲν περὶ τοῦ θυμιάματος. Νενομοθέτητο δὲ τοῖς λερεῦσιν ὅταν μηδεὶς προσφέρῃ θυσίαν, δύο τῆς ἡμέρας θυσιάζειν, παρ' ἐκαντῶν· ἔνα μὲν ἀμνὸν πρωΐας, ἔνα δὲ ἐσπέρας. Καὶ ἡσαν αὗταις αἱ θυσίαι καθαρὰς καὶ δεκταῖς τῶν ἄλλων πολλάκις μολυνομένων ἀπὸ τῆς προσατήντων διαβάσεως. Ἡ μὲν τοις ἐσπερινῇ τοισαύτῃ θυσίᾳ, τῆς ἑωθινῆς ἡνὶ τιμιωτέρα. Ἐκείνη μὲν γάρ, πρὸς ταῦτην ἐώρα. Αὕτη δὲ συνεπλήρου τὴν λειτουργίαν ἀπήρτιζε. Κατευθυνθήτω, φησι, πάλιν, ἡ ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου, ὡς θυσία ἐσπερινῇ· τοῦ μὲν προσευχομένου στόματος, καθαρεύοντος ἀπὸ λόγων πονηρῶν, μᾶλλον δὲ τῆς προσευχομένης καρδίας ἀπὸ λογισμῶν μοχθηρῶν· τῶν δὲ ἀναπεινομένων χειρῶν, ἀγνεουσῶν ἀπὸ πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ πάσης παρανόμου πράξεως.

ἰνquit, Domine, manuum mearum elevatio, sicut vespertinum manusum mearum sit sacrificium vespertinum, et sit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum esse solet, ita ut os nostrum, unde preces emittuntur, purum sit ab omnibus pravis sermonibus: quinimo et ipsum etiam cor, a quo preces proveniunt, cogitationibus omnibus malis vacuum sit: et ipsæ pariter manus, quas elevamus ad te, mundæ efficiantur ab omni rapina, avaritia, et a quocunque illegitimo opere.

Θοῦ, Κύριε, φυλακήν τῷ στόματι μου. Εἰδὼς δὲ τὸ στόμα αἰτίον ἔστι τῶν κακῶν, ἀμελούμενον, ὥστε περ καὶ τῶν ἀγαθῶν σπουδαῖόμενον· τὰ μυρία γάρ δεινὰ τῆς γλώττης ἡ εὐκολία, εἰργάσατο· καὶ δὲ τοις καθάπερ οὐδὲν δψελος οἰκίας ἡ πόλεως, οὐ πυλῶν, οὐ τειχῶν, εἰ μὴ ὡσαν οἱ φυλάσσοντες καὶ γινώσκοντες πότε μὲν κλείειν, πότε δὲ ἔνοιγειν καλόν· καὶ δὲ τοις πολλῆς ἐνταῦθα χρεῖα σπουδῆς καὶ ἀκριβεῖας, καὶ μᾶλλον τῆς ἀνωθεν ἐπικουρίας, εὐχεταὶ καὶ καλεῖ τὸν Θεὸν εἰς βοήθειαν. Φυλακή δὲ στόματος, ἡ ἐπιστασία τοῦ νοῦ, προσέχοντος καὶ εἰδότος, τίνα μὲν ἐκφέρειν, τίνα δὲ κατέχειν ἔνδον χρεῶν. Οὐ τοσοῦτοι γάρ, φησιν, ἐπεισορ ἀπὸ μαχαρίας, δοσεῖς ἀπὸ γλώσσης.

Νeque enim, ut alibi dicitur, tot unquam homines a g'adio quo a lingua ceciderunt ⁴⁸. (Vedit autem linguae Deus duo moenia, dentium nimirum et labiorum, ut per ea irrationales illius motus coegerent. Verum Propheta aliam custodiam ad hanc implorat, timens adhuc, ne indecorum aliquid proloquatur.)

Καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χειλη μου. Θύραν φυλακῆς, φυλάττουσαν τὸ στόμα· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τούτο δῆλον.

Μὴ ἐκκλίητης τὴν καρδίαν μου, εἰς λόγους πυρηναίς. Μὴ παραχωρήσῃς ἐκτραπῆναι τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρῶν, εἰς ἐνθυμήσεις

A collocatum erat. Et in aureo quidem incensum adolebatur; æneum vero cæteris inserviebat sacrificiis. Incensum præterea multa consiciebatur cum impensa atque munditia juxta legis mandatum, et gratissimus Deo esse videbatur is vapor, qui illinc ascendebat, eo quod odoratissimus esset, et quia novum alium Dei cultum præsignabat. Dirigatur igitur, inquit, oratio mea eoram te, non scrus atque illud legale incensum ad te in colum dirigitur: oratio, inquam, mea, quæ incensi instar ex corde meo evaporaat. Cor etenim meum igne quodam promptitudinis, veluti focus, atque altare quoddam accensum est. Unde orationem suam, quasi odoratum aliquem vaporem emitit. Et haec quidem de incenso dicta sunt. Cæterum sacerdotes B legem habebant, quod ubi nullus sacrificium offerret, ipsi sponte sua bis in die sacrificarent, mane quicquid agnum unum; et vespere alterum: erantque hæc sacrificia pura, munda, et Deo maxime grata: cum alia sæpenumero ab offerentium vitiis, minus pura viderentur. Vespertinum vero linjuscenodi, quod diximus, sacrificium, honoratus atque acceptius erat, quam matutinum. Nam quod mane offereretur ad vespertinum respiciebat; vespertinum vero universum sacerdotale diei opus, officium ac ministerium perficiebat. Dirigatur igitur, inquit, Domine, manuum mearum elevatio, sicut vespertinum dirigitur sacrificium. Vel: Elevatio manusum mearum sit sacrificium vespertinum, et sit ita acceptabile, quemadmodum illud tibi acceptum esse solet, ita ut os nostrum, unde preces emittuntur, purum sit ab omnibus pravis sermonibus: quinimo et ipsum etiam cor, a quo preces proveniunt, cogitationibus omnibus malis vacuum sit: et ipsæ pariter manus, quas elevamus ad te, mundæ efficiantur ab omni rapina, avaritia, et a quocunque illegitimo opere.

C VER. 3. Pone, Domine, custodiam ori meo. Sciens Propheta quod os malorum magna causa esse solet, si negligatur, quemadmodum contra, bonorum, si cura ejus habeatur (lingue enim facilitas innumerabilis gignit mala); et quemadmodum nulla esse solet utilitas domus, aut civitatis, nec portarum, aut mœnium, nisi etiam adsint custodes, et norint quando aperire oporteat, et quando claudere, et quod multo hac in re opus est studio, ac multo magis etiam superno auxilio: sciens, inquam, hæc omnia, ex intimo corde preces fundit, et Dei opem invocat. Per oris autem custodiam, mentis præfecturam intellige, quæ animadvertere debet, et scire, quænam efferenda, et quænam etiam retinenda sint.

D Et ostium munitionis circum labia mea. Ostium custodit quæ os ipsum observet. Hæc autem verba idem æque significant quod illa quæ in praecedenti habuimus versiculo.

VER. 4. Ne declines cor meum in verba malitiæ. Ne converti permittas cor meum ad indecentes cogitationes. Nam si os mecum custodia munitur

⁴⁸ Ecclesi. xxviii, 22.

fuerit, hoc, quod dico, consequens erit et factu A ἀπερεπεῖς· τοῦ στόματος γάρ φυλαττομένου, ἀκόλουθον τοῦτο, καὶ εὐκατάρθωσον.

Ut prætextam prætextus in peccatis. Ita ut non tantum non inclinet ad ea malitiæ verba, sed etiam ut non prætexam prætextus, atque excusationes in peccatis, quemadmodum primi parentes fecerunt, cum peccassent. Adam etenim in Eavam, et Eva in serpentem, peccati causam prætexendo rejecere: pari modo homicida, iræ tyrannidem prætexit; adulter, concupiscentiæ vires; sur, inopiam et necessitatem; et alius aliud quid. Verum hæc, quæ diximus, peccata non gignunt, sed humana negligentia. Et manifestum hoc tibi fiet, si bene animadverteris. Sciens enim diabolus, quod confessione Deus placatur, et negatione magis irritatur, persuaderet peccatoribus prætexere, quod ipsi non peccaverint, sed quod aliquid peccati causa eis existiterit.

Cum hominibus operantibus iniqitatem. Né inelines, inquit, me, ut simul cum iniquis hominibus excusationes prætextam. Solent enim hujusmodi homines post peccatum, excusationes, et prætextus varios adducere.

Et non communicabo cum electis eorum. Quod si hoc factum fuerit, ut me adjuves, non conjungam me, nec communionem aliquam habebo cum illis; quinimo neque iniquorum eos tantum evitabo, qui inimihi, atque abjectiones sunt: sed nec etiam cum iis communiæ aliquid habebo qui inter illos potentiores et clariores esse apparuerint.

VERS. 5. Erudit me justus in misericordia, et arguit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Increpet me justus, coercedat, et reprehendat: humanitas autem peccatoris, nulli nunquam inserviat: Melius enim est flagellum justi, quam gratia peccatoris, et melior virga justi, quam honor pravi hominis⁹⁹. In misericordia autem dixit, eo quod justus misericorditer castigat, dum essiligando cavit, ne perdat.

VERS. 6. Quoniam adhuc et oratio mea in benefacitias eorum. Simul fugiam, inquit, iniquos, eorumque operam, et obsequia rejiciam, atque una precebor adversus eorum benefacita, hoc est, adversus eorum voluntates, ne scilicet eorum concupiscentiæ persificantur. Has etenim benefacita appellavit.

Absorpti sunt juxta petram judices eorum. Potentes ac principes illi, qui omnia pro arbitrio administrabant, deleti, ac perditæ sunt, instar petræ, quæ demersa est et cuius nullum relinquitur vestigium. Hoc etiam de impiis alibi dictum est: Quæsivi enim, inquit, eum et non est inventus locus ejus¹⁰⁰. Hoc pacto nimisimum describens, quomodo ab ipsis, ut ita dicam, radicibus illius memoria prorsus extincta sit. Demersi autem sunt, dixit pro Demergentur, quæ futura erant, prophetiæ lege, narrans ut præterita.

⁹⁹ Prov. xxvii, 5; Eccle. vii, 6. ¹⁰⁰ Psal. xxxvi, 36.

A ἀπερεπεῖς· τοῦ στόματος γάρ φυλαττομένου, ἀκόλουθον τοῦτο, καὶ εὐκατάρθωσον.
B Τοῦ προφασίζεσθαι προφάσεις δὲ ἀμαρτίαις. Οὐτε μὴ μόνον ἐκκλησίας εἰς τούτους, ἀλλὰ καὶ προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν τῷ ἀμαρτάνειν· καὶ οἱ πρωτόπλαστοι γάρ ἀμαρτήσαντες, οἱ μὲν Ἀδέρπην Εβαν ἐπροφασίσατο, ή δὲ Εβά τὸν δρῦν. Καὶ πάλιν οἱ μὲν φονεὺς προφασίσεται τὴν τοῦ θυμοῦ τυραννίδα, ὁ δὲ μοιχεύσας, τὴν βίαν τῆς ἐπιθυμίας, ὁ δὲ κλέπτης, τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνδείας, καὶ ἄλλως δὲ ἔτερον. Οὐ ταῦτα δὲ ποιοῦσι τὰς ἀμαρτίας, ἀλλ' ἡ ἀρχομία· καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν πρωτεύοντων. Εἰδὼς γάρ διάδολος ὡς ή μὲν δομολογίᾳ τῆς ἀμαρτίας, ἰεούσται τὸν Δεσπότην, ή δὲ δρησίς αὐτῆς παρεῖνει μᾶλλον αὐτὸν, πείθει τοὺς ἀμαρτάνοντας προφασίζεσθαι, οἵτις οὐκέτι τῷ μαρτυρίῳ, ἀλλ' ἔτερον τι γέγονεν αἴτιον.

Σὺν ἀνθρώποις ἐργαζομένοις τὴν ἀροματ. Τοῦ προφασίζεσθαι, φησὶν, μετὰ τῶν παρανόμων· τούτων γάρ ἔστι τὸ προφασίζεσθαι μετὰ τὴν ἀμαρτίαν.

C Καὶ οὐ μὴ συνθίσω μετὰ τῶν ἀκλεκτῶν αὐτῶν. Καὶ εἰ τοῦτο γένηται, εἰ βοηθήσεις μοι, οὐ συνευλισθῶ, οὐ μὴ κοινωνήσω, οὐ μόνον τοὺς ὑποδεεστήροις παρανόμοις, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ὑπερέχουσιν ἐν αὐτοῖς.

C

Παιδεύσει με δίκαιος ἐν ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με, δίαισιον δὲ ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπαράτω τὴν κεφαλή μου. Ἐπιπλήστω, στυψάτω με δίκαιος, καὶ ἐλέγξάτω, φιλοφροσύνῃ δὲ ἀμαρτωλοῦ μὴ θεραπευσάτω με· Κρείττον γάρ μάστιξ δίκαιον, η χάρις ἀμαρτωλοῦ, καὶ ράσθος δίκαιον, πλεῖον, η τιμὴ κακοῦ. Τὸ δὲ ἐν ἐλέει πρόσκειται, διότι φιλανθρωπεύμενος παιδεύει δίκαιος, ίνα μὴ ἀπίληται.

D "Οτι ἔτι καὶ η προσευχὴ μου ἐταιρεῖς εὐδοκίαις αὐτῶν. Μετὰ τὸ φυγεῖν τοὺς παρανόμους, καὶ ἀπωθεσθαι τὴν θρησκείαν αὐτῶν, ἔτι καὶ προσεύχομαι κατὰ τῶν εὐδοκιῶν αὐτῶν, ήτοι κατὰ τῶν θελημάτων αὐτῶν, ἵνα μὴ συντελεσθῶσιν αἱ βουλαὶ καὶ ἐπιθυμίαι αὐτῶν. Ταῦτα γάρ εὐδοκίας λέγει.

E Κατεπόθησαν δύομετρα πέτρας οἱ κριταὶ αὐτῶν. Οἱ δυνάσται αὐτῶν, οἱ πάντα διοντες καὶ φέροντες, ἥραντο θησαυρούς, παραπλησίως πέτρας, δίκην πέτρας καταποντιζομένης, ής οὐδὲ Ἰχνος οὐ πολιτιπάνεται. Τοῦτο καὶ περὶ τοῦ ἀσεβοῦς εἴπεν, οἵτι καὶ Ἐξήρησαν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἐνέρθη ὁ τόπος αὐτοῦ, τὸ πρόδρόζον καὶ ἀνώνυμον ἐντεῦθεν δηλῶν. Τὸ δὲ Κατεπόθησαν, ἀντὶ τοῦ Καταποθήσονται, προφητεύοντος τὴν καταστροφὴν αὐτῶν.

Ἄκουσονται τὰ βῆματά μου, δει τὸ δύναθησαρ. Οὐδὲ Σύμμαχος, Ἀκούσονται βῆματά μου τὸ δύναται. Παρεδίξονται, φησίν, οἱ συνετοὶ τὰ βῆματά μου, διότι, τὸ δέ ταῦτα τοῖς εὔτεβεσιν, ὡς ἀληθῆ, καὶ ὥρεται.

Ὄσει πάχος τῆς ἀρρέμης ἐπὶ τῆς γῆς, διεσκορπίσθη τὰ δυτᾶ αὐτῶν παρὰ τὸν ἄδην. Καθάπερ πάχος γῆς ἀρρέμη διατεμνεῖν, βῆματα καὶ σκορπίζεται ἐπὶ τῆς ὑποκειμένης γῆς, οὗτω τὰ δυτᾶ αὐτῶν διεσκορπίσθησονται ἐν τῷ τάφῳ. Τοῦτο γάρ ὄντα μαστεῖ δῆλον.

Οτι πρὸς σὲ, Κύριε, Κύριε, οἱ δρθαλμοὶ μου· ἐπὶ σοὶ ἡ ἱππισμός, μὴ ἀγαρέλης τὴν ψυχήν μου. Μὴ ἀφέλῃς τὴν ψυχήν μου καταδικομένου παρὰ τῶν ἔχθρῶν, καὶ σφοδρῶς ἐπιβουλευμένου.

Φύλαξό με ἀπὸ παγίδος, ἡς συνεστήσαστο με, καὶ ἀπὸ σκαρδάλων τῶν ἀρταζομένων τὴν ἀρούραν. Σκάνδαλα καὶ ἀθίστη τὴν παγίδα λέγει, καὶ τὴν ἐπιβούλην.

Πεσοῦνται ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτῶν οἱ ἀμυρτῶλοι. Ἐμπεσοῦνται τῷ δικτύῳ αὐτῶν, ὅπερ ἡ πλωσαν κατ' ἐμοῦ, σαγηνευθήσονται τῇ ἰδίᾳ σαγήνῃ· ἢ ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ, δηλούντι τοῦ Θεοῦ.

Καταμμύρας εἰμὶ δέρω, δως ἀπὸ παρελθούμενος ἀπὸ αὐτῶν εἰμι, πόρχω τῆς γνώμης τούτων ἐλαύνων· καὶ οὐ τοσοῦτον διαστάσεις τόπων, διον ἀλλοτριότερη προαιρέσεως ἀποκεχωρισμένος αὐτῶν, ἔως ὅτι ποθάνω.

Συνέσως τῷ Δαβὶδ, ἐν τῷ εἰραι αὐτῷ ἐν τῷ σπηλαῖῳ προσευχόμενον.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΑ'.

Τι μὲν δηλοῖ τὸ Συνέσως, ἐν διαφόροις δὲλλαις ἐπιγραφαῖς παραδεδύκαμεν. Σπήλαιον δὲ λέγει τὸ διπλοῦν, ἐνῷ Δαβὶδ ηὐλίσατο, φεύγων τὸν Σαούλ· ἐπει γάρ αὐτὸς μὲν ἐνδοτέρῳ ἐκέχρυπτο, Σαοὺλ δὲ παρερχόμενος ἐν τῷ ἐξωτέρῳ κατεσκήνωσεν, ἀγνῶν τὸ πρᾶγμα· γνοὺς δὲ Δαβὶδ ὅτι συγκέκλεισται, προτηγέσατο ταῦτα.

Φωτῆ μου πρὸς Κύριον ἐκέραξα, φωτῆ μου πρὸς Κύριον ἐδείθη. Καὶ μήν οὐκ ἦδυντο φωνὴν, ἢ κράξειν, ἵνα μὴ γνωθεῖες αὐτίκα συλληφθῆ. Λοιπὸν οὖν φωνὴν κράζουσαν λέγει νῦν, τὴν συντεταμένην διάθεσιν τῆς καρδίας, ἀλλήτως κραζούσης, καὶ νοερῶς καθικετευούσης.

Ἐνχεώ ἐτώπιον αὐτοῦ τὴν δέησίν μου. Προθῆσω.

Τὴν θλίψιν μου ἐτώπιον αὐτοῦ ἀπαγγελῶ. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν. Τὴν θλίψιν ἀντὶ δεήσεως, προθαλαῦμα, κάμψαι πρὸς ἀντιληψιν τὸν Κύριον, δυναμένην. Λοτη γάρ οὐ μόνον σπουδαιοτέρους καὶ προσεκτικωτέρους εἰωθεῖ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ παρθησίαν οὐ μικράν πρὸς; Θεὸν, τῷ μετ' εὐχαριστίας φέροντι χαρίζεται. Καὶ μέγα δικαίωμα, πρὸς τὸ εἰσκουσθῆναι γίνεται.

A VERS. 7, 8. *Audient verba mea, quoniam jucunda fuerunt. Symmachus autem reddidit, Audient locutiones meas jucundissimas. Suscipient, inquit, sapientes viri verba mea, quoniam prius ac fidelibus hæc jucundissima sunt, veluti utilia ac vera.*

Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dispersa sunt ossa eorum apud infernum. Quenadmodum terræ crassitudo aratro discissa rumpitur, et in proximam terram spargitur, sic et ossa eorum disperguntur in sepultura. Hanc etenim infernum appellavit.

Quia apud te, Domine, Domine, oculi mei : in te speravi, ne auferas animam meam. Ne auferas, inquit, animam meam, dum inimicorum persecutionem, et maximas insidias sustineo:

B VERS. 9. *Custodi me a laqueo, quem constituerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem. Per scandala et per laqueos, insidias rursus intelligenti.*

C VERS. 10. *Cadent in rete suum peccatores. In proprium, inquit, rete incident, quod adversum me tetenderunt, et propria comprehendentur sagena. Vel juxta aliam litteram : Cadent in rete ejus, hoc est, ejus Dei.*

Singularis sum ego, usquequo transeam. Segregatus nimis ab eis, effectus solus, et procul ab eorum sententia : nec tantum loco separatus, quantum a proposito, ei consilio eorum alienus. Separatus autem ab eis, usquequo moriar.

Intelligentiae ipsi David, cum esset orans in spelunca.

PSALMUS CXLI.

Quid significet inscriptio Intelligentiae, multis in locis declaravimus. Per speluncam vero illam intelligit, in qua beatus David latuit, dum Saulen fugeret. Cum autem eo illic latitante advenisset Saul, et facti ignarus exterioris moraretur, resciens David, se illic ab hoste circumdatum, ac pene conclusum esse, orationem hanc ad Deum protulit.

D VERS. 2. *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum precatus sum. Atqui nec loqui poterat, nec clamare, ne cognitus scilicet statim comprehendenteretur, et periret. Restat igitur ut per vocem et clamorem, intensum cordis affectum intelligamus. Corde etenim et non voce clamabat, ipsaque mente ad Deum preces efferebat.*

VERS. 3. *Effundam in conspectu ejus orationem meam. Hoc est proponam.*

Tribulationem meam ante ipsum pronuntiabo. Eadem rursus sententiam repetit. Tribulacionem, inquit, meam quæ ad auxilium Deum beneficere poterit, pro oratione ei proponam. Ipsa siquidem tribulatio non solum attentiores homines reddere solet cum narratur, sed illudicium ei præstat noui mininam, qui cum gratiarum actione eam protulerit. Unde maxima justificatio efficitur, ad hoc, ut quis esaudiat.

Vers. 4. *Dum deficit in me spiritus meus.* Hæc, A inquit, facio, quia in periculis sum, quia futurum est, ut moriar. Auxilio etenim ex omni parte desperato, scipsum penitus ad Deum convertit.

Et tu cognovisti semitas meas. Ego quidem in maximis constitutus periculis hæc faciam, tu autem, Domine, conversationis meæ semitas cognovisti; tu nosti quod nulla eos injuria efficerim, qui mihi insidiantur. Quocirca injuria ob solam eorum invidiam in periculis versos.

In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. In hac etiam via fugæ meæ occultarunt laqueum, clam lusgentes adversum me, atque exitum mili non præmeditato præcludere studientes. Vel aliter de intellectualibus inimicis hæc dicta sunt, qui non tantum in vitiorum via occultos tendunt laqueos, sed quod gravius est, etiam in via virtutis: veluti in patientia superbiam, et in eleemosyna, inanem gloriam.

Vers. 5. *Considerabam ad dexteram, et respiciebam, et non erat qui agnosceret me.* In dextera etenim parte amici atque adjutoris adesse solent. Spectabam igitur, inquit, ad dexteram, verum nullus mihi aderat adjutor.

Periit fuga a me. Hoc est, defecit etiam mihi fugæ remedium: cum in spelunca scilicet conclusus sis, atque effugere non valeam.

Et non est qui exquirat animam meam. Qui u'ciscatur, qui liberet, qui defendat.

Vers. 6. *Clamavi ad te, Domine.* Cum de humano auxilio prorsus desperaverim.

Dixi: Tu es spes mea. Tu salus scilicet.

Portio mea in terra viventium. In terra viventium existens, nullam ego terrenam habeo hereditatem, nullum sæculi hujus patrimonium, sed te unum in thesaurum possidens dives sum. Vcl., Tu es sors mea, et divitiae meæ, in cœlo nimirum, ubi vere est terra viventium, quia immortales sunt, qui illuc habitant.

Vers. 7. *Intende ad deprecationem meam, quoniam humiliatus sum valde.* Afflictionem, et calamitatem suam Propheta proponit, ut Deum magis placet, atque ad suum flectat auxilium. Dictum est etiam alibi: *Affictus sum;* atque humiliatus sum valde¹¹; et rursus: *Vide humilitatem meam, et laborem meum, et dimitte omnia delicta mea*¹².

Liber a me de persequentiibus me, quoniam prævaluuerunt supra me. Cum illic, inquit, conclusus sis, unde nulla datur fuga.

Vers. 8. *Educ de custodia animam meam, ut confiteatur nomini tuo.* Per custodiæ conclusiōnem illam intelligit, qua conclusus erat in spelunca. Custodiæ enim carcere persæpe appellamus. Per animam etiam suam, scipsum circumloquitur. Educ, inquit, me ex hoc loco, ubi conclusus sum, ut gratias tibi agam. Juxta anagogen vero, custodia ipsum corpus dici potest, quod animam in se, quasi carcere quodam conclusam coercet.

¹¹ Psal. xxviii, 9. ¹² Psal. xxiv, 18.

Ἐρ τῷ ἐκδεῖπειρ ἐξ ἐμοῦ τὸ πτερυγίδε μοι. Ταῦτα, φησὶν, ποιήσω ἐν τῷ κινδυνεύειν δῖοι, εἰ τῷ μέλλειν ἀποθνήσκειν πανταχόθεν γάρ ἀπογνοῦν ὅλον ἔαυτὸν, συνέτεινε πρὸς θεόν.

Καὶ σὺ δημιουρὸς τὰς τρέβους μου. Ἐγὼ μὲν οὐτοὶς ἐν ἑσχάτοις δεινοῖς γενόμενος, οὐτοὶς ποιήσω. Σὺ δὲ, Κύριε, ἔγως τὰς ὁδοὺς τῆς πολιτείας μου, καὶ οἵδας διτοι μηδὲν ἡδικηώς τοὺς ἐπιδουλεύοντας; μάτην κινδυνεύω διέ τοι φθόνον.

Ἐρ ὁδῷ ταύτῃ, γὰρ ἐκπορευόμην, ἐκρυψάς παρίδε μοι. Καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ τῆς φυγῆς, ἐκρυψάς παρίδε μοι, χρυσίως ἐπελθόντες, καὶ ἀποκλείσαντές κοι τὴν ἔξοδον, μή προσαισθανομένῳ· νοεῖται δὲ, καὶ περὶ τῶν νοητῶν πολεμίων, διτοι οὐ μόνον ἐδῷ κακίας χρύπτοντο παρίδεις, ἀλλ' ὃ μάλιστα καλεπάτερον, καὶ ἐν ὁδῷ ἀφετῆς, ὃς ἐν ἀνεικακίᾳ τὸν τύφον, καὶ ἐν ἐλεημοσύνῃ τὴν κενοδοξίαν.

Katerdour εἰς τὰ δεξιά, καὶ ἐπέλεξον, καὶ οὐκ ἦρ ὁ ἐπιγινώσκων με. Ἐκ τοῦ δεξιοῦ γάρ μέρους, εἰώθασινοι σύμμαχοι, καὶ φίλοι ταρίσασθαι. Ἀπεσκόπουν, φησὶν, εἰς τὰ δεξιά, καὶ οὐκ ἡν διοθηνόν.

Ἀπώλετο φυγὴ ἀπὸ ἐμοῦ. Ἐξέλιπε καὶ ἡ φυγὴ ἀπὸ ἐμοῦ, ἐν τῷ σπηλαίῳ συγκεκλεισμένου, καὶ μήδε φεύγειν δυναμένου.

Καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὴν ψυχὴν μου. Οἱ ἐκδικῶν, οἱ δυσμενοί, οἱ ἀμύνων.

Ἐκέκραξα πρὸς σὲ, Κύριε. Πανταχόθεν ἀπελπίσας, καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπικυρίαν ἀπογνούς.

Εἶπα, Σὺ εἶ ἡ δύπλις μου. Σὺ μόνος.

Μερὶς μου εἰ ἐν τῇ ζώντων ὧν, ἐν ζώσιν ἐξεταζόμενος, οὐδένα γῆινον ἔχω κατῆσσον. ἀλλὰ οὐ μόνον πλουτῶν θησαυρὸν· ἢ σὺ μου εἶ κατῆρος καὶ πλοῦτος ἐν οὐρανῷ. Οὗτοι γάρ ζώνται τῶν μή ἀποθνήσκοντων.

Πρόσχες πρὸς τὴν δέησίν μου, δειπνεῖτεινώθη σφόδρα. Τὴν κακοπάθειαν εἰς ἴκεσιαν προβάλλεται, καὶ ταύτῃ κάμπτειν τὸν Δεσπότην ἐπιχειρεῖτε· εἰρηταὶ δὲ, καὶ ἐν ἄλλοις· Ἐκακώθητε καὶ ἐπαπεγόθητε.

Πῦσαλ μες ἐκ τῶν καταδιωκότεων με, δειπνεῖτεινώθη σφόδρα. Τὴν φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου, τοῦ δξομοιογήσασθαι τῷ δρόμῳ σου. Φυλακὴν λέγει, τὸν ἐν σπηλαίῳ συγκλεισμένον· ψυχὴν δὲ ἔαυτοῦ, δλον ἔαυτὸν. Ἐξάγαγέ με, φησὶν, ὥστε εὐχαριστήσασθαι. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν εἴη ἀν φυλακῇ τὸ σῶμα, δεσμοῦν, καὶ καθεῖργον τὴν ψυχὴν.

Ἐξάμαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου, τοῦ δξομοιογήσασθαι τῷ δρόμῳ σου. Φυλακὴν λέγει, τὸν ἐν σπηλαίῳ συγκλεισμένον· ψυχὴν δὲ ἔαυτοῦ, δλον ἔαυτὸν. Ἐξάγαγέ με, φησὶν, ὥστε εὐχαριστήσασθαι. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν εἴη ἀν φυλακῇ τὸ σῶμα, δεσμοῦν, καὶ καθεῖργον τὴν ψυχὴν.

**Ἐμὲ ὑπομενοῦσι δίκαιοι, οὓς οὐ ἀτεαπόδη
μοι. Ὁ δὲ Ἀκύλας. Ἐμὲ περιμενοῦσι δίκαιοι,
ΕἼως οὖν διμείψομαι. Ἀναμενοῦσι με, φησὶν, προσδο-
κῶντες, ἀπαλλαγῆναι μὲν τῶν δεινῶν, καὶ τούτο
ποιήσουσιν, ΕἼως οὖν διμείψῃ με χάριν τῆς τοιάυτης
κακοπαθείας, καὶ ταπεινώσεως. Τοιάυται γάρ αἱ
τῶν ἄγιων ψυχαὶ, καὶ τοῖς κακῶς πάσχουσι συν-
άλγοσται, καὶ τοῖς εὐημεροῦσι συγχαίρουσαι.**

**Ταλιμδς τῷ Δασίῳ, δτε κατεδίωκεν αὐτὸν Ἀσσα-
λῶμ δ νιδς αὐτοῦ.**

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΒ'.

Ἐν πολλοῖς μὲν ἀντιγράφοις, ἀνεπίγραφος δὲ παρὼν φαλμὸς, ἀρμῆσι τοῖς ἔξεταζομένοις ἐν περιφρασμοῖς. Ἐν τισὶ δὲ ἐπιγέγραπται, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, ψαλμὸς τῷ Δαΐδῃ, δῆτα κατεδικητὴς αὐτὸν· Ἀδσαλῶμ σὺ νιδὸς αὐτοῦ. Οἱ μέν τοι τρίτος φαλμὸς ἐτέραν ἔσχεν ἐπιγραφήν· Φαλμὸς τῷ Δαΐδῃ, δῆτα ἀκεδίδρασκεν ἀδό προσώπου Ἀδσαλῶμ τοῦ πιοῦ αὐτοῦ.

**Κύριε, εἰσάκουσο της χροσευχῆς μου, ἀνώταται
τὴν δέσμονί μου ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου.** 'Ἄς ἀληθής.
**Ἐπηγγεῖλω γάρ, εἰσακούειν τῶν δρῶσις ἐπικαλου-
μένων σε·** κάμοι δὲ πάλιν διὰ τοῦτο καθυπέσχον.

Εἰσάκουσσόν με ἐτῇ δικαιοσύνῃ σου. 'Ως δικαιος καὶ μή ἀνέχδημενος ἀδίκεισθαι μή μόνον πατέρας ὑπὸ τέκνων, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τυχόντα παρὰ τινος. 'Ο δὲ Χριστός τομός ἀλήθειαν μὲν ἐνταῦθα λέγει τὴν ἀληθῆ ἔλεον, δικαιοσύνην δὲ τὴν φιλανθρωπίαν· μόνος γάρ δὲ Θεὸς ἀληθῶς ἐλεεῖ, καὶ μόνη ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη φιλανθρωπίκη κεκέρασται· τὸ γάρ ταρ ἀνθρώποις δίκαιον, ἀπεστέρηται τοῦ ἐλέους.

Καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου. Μή δικαιολογηθῆς μετ' ἐμοῦ. Δικαιωθήσῃ γάρ ἐν τοῖς λόγοις σου. **Καὶ νικήσεις ἐν τῷ κρίνεσθαι σε μετὰ τοῦ δούλου σου.**

"Οτι ού δικαιωθήσεται ἐνώπιον σου χάρις ζωρ. Ούκ εἶπεν δι: Ού δικαιωθήσεται ἀπλῶς, ἀλλ' δι τὴν ἐνύπιον σου, τουτέστι, πρὸς τὴν σὴν ἀκρίβειαν ἔξεταζόμενος, ή πρὸς τὰς σὰς εὐνεγεσίας, ή πρὸς τὰς σὰς ἴντολάς. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἰὼν ἐλεγεν· Ἐφαυλίσας ἐμαυτὸν, καὶ ἑτάχην, ηγημαι δὲ ἐμαυτὸν, γῆρας καὶ σποδόν· χειρας θήσω ἐπὶ τῷ στόματι μου. Ζήτησον καὶ ἐν τῷ φυῳ φαλμῷ τὴν ἔξιγγισιν τοῦ, Ἐάριομιλας παρατηρήσεις, Κύριε, Κύριε, τις ὑποστήσεται; Πᾶς δὲ ζωρ, ήτοι πᾶς ἀνθρωπος; ζωής μετασχών, ζήσας καὶ πολιτευόμενος, ὥστε κατὰ τὸν Ἀπόστολον, δικαιουόμενος δωρεάν την αὐτοῦ χάριτι, διὰ ςτοτως Ἰησοῦν Χριστοῦ.

*Οτι κατεδίωξεν δ ἀθρόδς τὴν γυνήν μου. Τὸ μὲν προλαβόν αἰτιολογικόν· τοῦτο δὲ, διηγηματικόν. Ἐγχέδων δὲ καθ' Ιστορίαν λέγει τὸν Ἀνδαλώμ, κατὰ δὲ ἀνάτυχον τὸν Διάθεον.

A *Mes sustinebunt justi, donec retribuas mihi.* Aquila
vero reddidit : *Me exspectabunt justi donec renne-
neratus fueris me.* Sustinebunt, inquit, exspe-
ctantes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero :
atque hoc eo usque facient, donec tu pro hujus-
cetandi afflictione atque humilitate mea, gratiam
mihi retribueris. Tales vero sunt sanctorum ani-
mæ ; nam et cum afflitis simul dolent, et cum
gaudentibus lætantur.

**Psalmus ipsi David, cum persequeretur eum filius
eius Absalon.**

PSALMUS CXLI.

B Accommodari potest hic psalmus iis qui per calamitatem explorantur. In multis exemplaribus hunc psalmum absque ulla inscriptione reperimus, tametsi in aliquibus ea inscriptio habeatur, quam præposuimus. Consimilem pene inscriptionem habet tertius psalmus, qui inscribitur : *Psalmus ipsi David, cum fuderet a facie Absalonis filii sui.*

VERS. 1. Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in veritate tua. Exaudi tanquam verax. Pollicitus enim es te exauditurum eos qui nomen tuum recte invocaverint; et mili rursus privatim idem etiam promisisti.

Exaudi me in justitia mea. Veluti justus, et qui non sustines quemquam ab altero affici injuria : nec tantum parentes vetas a filiis iudei, sed nec quemquam ab extraneo. Chrysostomus vero pro veritate bic, misericordiam intelligit, et pro justitia, benignitate in. Solus enim Deus vere miscetur, et sola Dei justitia benignitate est permista. Humana enim justitia caret misericordia.

VERS. 2. *Et non intras in judicium cum servo tuo.*
Non cupio, inquit, judicio tecum disceptare. Noli
igitur et tu, quæso, judicio mecum contendere.
Justificaberis enim in sermonibus tuis, et vinces
quoties cum me servo tuo iudicatus fueris.

Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Non dixit simpliciter Non justificabitur, sed In conspectu tuo non justificabitur, hoc est, Si ad summam justitiam tuam comparetur, et juxta illam exquiratur; vel, Si consideratio habeatur ad beneficia tua, aut ad mandata tua omnia. Atque ideo beatus etiam Job dicebat: Vilependi me ipsum, et contabui, terramque me et cinerem putavi; manum ponam ori meo⁹³. Vide etiam in psalmo cxxix expositionem illius versiculi: Si iniuriantes observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? Quod vero ait: Omnis vivens, idem est, quod Omnis homo vita particeps. Verum juxta Apostolum: In hac vita justificamur gratis gratia Dei, quae est per fidem. Iesu Christi.

VERS. 3. *Quia persecutus est inimicus animam meam.* Dictio, *quia*, in superiori versiculo rationem reddit : in presenti vero, narrantis in modum ponitur. Per inimicum etiam juxta historiam Absalonem intelliges : juxta anagogem vero ipsum dæmonem.

²³ Job. xxx, 19; xxxiii, 34.

Vers. 4. *Dum deficit in me spiritus meus.* Ille, A inquit, facio, quia in periculis sum, quia futurum est, ut moriar. Auxilio etenim ex omni parte desperato, scipsum penitus ad Deum convertit.

Et tu cognovisti semitas meas. Ego quidem in maximis constitutus periculis haec faciam, tu autem, Domine, conversationis mea semitas cognovisti; tu nosti quod nulla eos injuria efficerim, qui mibi insidianter. Quocirca injuria ob solam eorum invidiam in periculis versos.

In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. In hac etiam via fugae meae occultarunt laqueum, clam iusgentes adversum me, atque exitum mihi non praemeditato præcludere studentes. Vel aliter de intellectualibus inimicis hæc dicta sunt, qui non tantum in viiiorum via occultos tendunt laqueos, sed quod gravius est, etiam in via virtutis: veluti in patientia superbiam, et in eleemosyna, inanem gloriam.

Vers. 5. *Considerabam ad dexteram, et respiciebam, et non erat qui agnosceret me.* In dextera etenim parte amici atque adjutores adesse solent. Spectaham igitur, inquit, ad dexteram, verum nullus mihi aderat adjutor.

Periit fuga a me. Illoc est, defecit etiam mihi fuga remedium: cum in spelunca scilicet conclusus sim, atque effugere non valeam.

Et non est qui exquirat animam meam. Qui uinciscatur, qui liberet, qui defendat.

Vers. 6. *Clamavi ad te, Domine.* Cum de humano auxilio prorsus desperaverim.

Dixi: Tu es spes mea. Tu salus scilicet.

Portio mea in terra viventium. In terra viventium existens, nullam ego terrenam habeo hereditatem, nullum sæculi hujus patrimonium, sed te unum in thesaurum possidens dives sum. Vel, Tu es sors mea, et divitiae meæ, in cœlo nimurum, ubi vere est terra viventium, quia immortales sunt, qui illic habitant.

Vers. 7. *Intende ad deprecationem meam, quoniam humiliatus sum valde.* Afflictionem, et calamitatem suam Propheta proponit, ut Deum magis placet, atque ad suum flectat auxilium. Dictum est etiam alibi: *Affictus sum;* atque *humiliatus sum valde*²¹; et rursus: *Vide humilitatem meam, et labore meum, et dimitte omnia delicta mea*²².

Libera me de persequentiibus me, quoniam prævaluerunt supra me. Cum illic, inquit, conclusus sis, unde nulla datur fuga.

Vers. 8. *Educ de custodia animam meam, ut confiteatur nomini tuo.* Per custodiæ conclusionem illam intelligit, qua conclusus erat in spelunca. Custodiæ enim carcere persæpe appellamus. Per animam etiam suam, seipsum circumloquitur. Educ, inquit, me ex hoc loco, ubi conclusus sum, ut gratias tibi agam. Juxta anagogen vero, custodia ipsum corpus dici potest, quod animam in se, quasi carcere quodam conclusam coercet.

²¹ Psal. xxvii, 9. ²² Psal. xxiv, 18.

Ἐν τῷ ἔκλειστοις ἐξ ἐμοῦ τὸ πτερύγιον μοι. Ταῦτα, φησὶν, ποιήσω ἐν τῷ κινδυνεύειν ἡδη, τοῦ μέλλειν ἀπονήσκειν πανταχθεν γὰρ ἀπογνοῦν δόλον ἔστεν, συνέτειν πρὸς Θεόν.

Kai σὺ δὲ γνως τὰς τρίβους μου. Ἐγὼ μὲν οὐ ταῦς ἐσχάτοις δεινοῖς γενόμενος, οὐτε ποιήσω. Σὺ δέ, Κύριε, ἔγνως τὰς ὁδοὺς τῆς πολιτείας μου, καὶ οἶδας διτι μηδὲν ἡδικηκῶς τοὺς ἐπιδουλεύοντας; μάτην κινδυνεύω διὰ φθόνον.

Ἐν ὅδῷ ταύτῃ, γὰρ ἐπορευόμην, ἐκρυψας παγίδα μοι. Καὶ ἐν τῇ ὅδῷ ταύτῃ τῆς ψυχῆς, ἐκρυψαν παγίδα μοι, κρυψίων ἐπελθόντες, καὶ ἀποκλείσατε τές μοι τὴν Ἑγδονήν, μή προσαισθανομένῳ· νοσίται δέ, καὶ περὶ τῶν νοητῶν πολεμίων, διτι οὐ μόνον ἐν ὅδῷ κακίας κρύπτουσι παγίδας, ἀλλ' ὁ μάλιστα χαλεπώτερον, καὶ ἐν ὅδῷ ἀρετῆς, ὡς ἐν ἀνέξικακίᾳ τὸν τύφον, καὶ ἐν ἐλεημοσύνῃ τὴν κενοδοξίαν.

Katerdour εἰς τὰ δεξιά, καὶ ἐπέβλεπος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιγιρώσκων με. Ἐκ τοῦ δεξιοῦ γὰρ μέρους, ειώλατινοι σύμμαχοι, καὶ φίλοι παρίστασθαι. Ἀπεσκόπουν, φησὶν, εἰς τὰ δεξιά, καὶ οὐκ ἦν διθοθῶν.

Ἀπώλετο φυγὴ ἀπ' ἐμοῦ. Ἐξέλιπε καὶ ἡ φυγὴ ἀπ' ἐμοῦ, ἐν τῷ σπηλαίῳ συγκεκλεισμένου, καὶ μηδὲ φεύγειν δυναμένου.

Καὶ οὐκ ἔστειρ ὁ ἐκζητῶν τὴν ψυχὴν μου. Οἱ ἐκδικῶν, δὲ βούμενος, δὲ ἀμύνων.

Ἐκέκρυξα πρὸς σὲ, Κύριε. Πανταχθεν ἀπειπόσας, καὶ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπικουρίαν ἀπογνούς.

Εἴπα, Σὺ εἰ η ἀλπίς μου. Σὺ μόνος.

Μερὶς μου εἰ ἐτρηγῆ ζώντων ὄν, ἐν ζώσιν ἐξεταζόμενος, οὐδένα γῆγεν ἔχω κατέχον, ἀλλὰ οὐ μόνον πλουτῶν θησαυρόν· ἢ οὐ μου εἰ κατέρος καὶ πλούτος οὐ οὐρανῷ. Οὗτος γὰρ γῆ, ζώσιν τῶν μή ἀποθνησκόντων.

Πρόσχες πρὸς τὴν δέησίν μου, διτι ἀτακειάθητο σφόδρα. Τὴν κακοπάθειαν εἰς ἴκεσταν προβάλλεται, καὶ ταύτῃ κάμπτειν τὸν Δεσπότην ἐπιχειρεῖ· εἰρηταὶ δὲ, καὶ ἐν ἀλλοις· Ἐκακώθη καὶ ἀτακειρώθη ἥως σφόδρα.

Πῦσαι με ἐκ τῶν καταδιωκτῶν με, διτι ἐκρατῶσαι ὑπέρ ἐμέ. Ἐν ἀφύκτῳ μέρει συγκλεισθέντος.

Ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχὴν μου, τοῦ δξομοιογήσασθαι τῷ ὄνδριστον. Φυλακὴν λέγει, τὸν ἐν σπηλαίῳ συγκλεισμένον· ψυχὴν δὲ ἔστενον, δόλον ἔστενόν. Ἐξάγαγέ με, φησὶν, ὡς τε εὐχαριστήσαι σοι. Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν εἴη ἀν τὸν φυλακὴν σῶμα, δεσμοῦν, καὶ καθειργον τὴν ψυχὴν.

Ἐμὲ ὑκομενοῦσι δίκαιοι, ἐως οὐδεταχοῦς
μοι. Ὁ δὲ Ἀκύλας· Ἐμὲ περιμενοῦσι δίκαιοι,
ἐνως οὐδὲ μέσοιμοι. Ἀναμενοῦσι με, φησίν, προσδο-
κῶντες, ἀπαλλαγῆναι μὲν τῶν δεινῶν, καὶ τούτῳ
ποιήσουσιν, ἐνως οὐδὲ μέσοιμοι με χάριν τῆς τοιαύτης
πακιπαθετεῖας, καὶ ταπεινώσεως. Τοιαῦται γάρ αἱ
τῶν ἄγιων ψυχαὶ, καὶ τοῖς κακῶς πάσχουσι συν-
άλγουσαι, καὶ τοῖς εὐημεροῦσι συγχαίρουσαι.

Ταῦτα τῷ Δαβὶδ, δε τατεδίωκεν αὐτὸν Ἀβσα-
λὼμ ὁ νιὸς αὐτοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΒ.

Ἐν πολλοῖς μὲν ἀντιγράφοις, ἀνεπίγραφος δὲ
παρῶν φαλμὸς, ἀρδβῶν τοῖς ἔξεταζομένοις ἐν πε-
ριπομοῖς. Ἐν τοις δὲ ἀπιγράφαται, ὡς ἀνωτέρω
ἔρηται, ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ, δε τατεδίωκεν αὐτὸν
Ἀβσαλὼμ ὁ νιὸς αὐτοῦ. Ὁ μὲν τοι τρίτος φαλ-
μὸς ἔτέραν ἔχειν ἀπιγραφήν. Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ,
δε τατεδίωρασκεν ἀπὸ προσώπου Ἀβσαλὼμ τοῦ
νιοῦ αὐτοῦ.

Κύριε, εἰσάκουσο τῆς προσευχῆς μου, ὀτρώσαι
τὴν δέσησί τού μου ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Ός ἀληθῆς.
Ἐπηγγειώλα γάρ, εἰσακούειν τῶν ὄρθων ἐπικαλου-
μένων σε· καὶ μὲν δὲ πάλιν διὰ τοῦτο καθυπέσχον.

Εἰσάκουσόν με ἐν τῇ δίκαιοσύνῃ σου. Ός δί-
καιος καὶ μὴ ἀνεχόμενος ἀδικεῖσθαι μὴ μόνον πα-
τέρας ὑπὸ τέκνων, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸν τυχόντα παρά τι-
νος. Ὁ δὲ Χρυσόστομος ἀληθείαν μὲν ἐνταῦθα λέγει
τὸν ἀληθῆ ἔλεον, δικαιούσην δὲ τὴν φιλανθρωπίαν.
μόνος γάρ δὲ Θεὸς ἀληθῶς ἔλεος, καὶ μόνη ἡ τοῦ
Θεοῦ δικαιούση φιλανθρωπία κεκέρασται· τὸ γάρ
ταρ ἀνθρώποις δίκαιοιν, ἀπεστέρηται τοῦ ἔλεους.

Καὶ μὴ εἰσελθῆς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου
τοῦ. Μὴ δικαιολογηθῆς μετ' ἐμοῦ. Δικαιούσῃ γάρ
ἐν τοῖς λόγοις σου. Καὶ νικήσεις ἐν τῷ κρίνεσθαι σε
μετὰ τοῦ δούλου σου.

Οτιού δικαιοθήσεται ἐνώπιον σου χᾶς ἔων.
Οὐκ εἶπεν διτὶ Οὐ δικαιοθήσεται ἀπλῶς, ἀλλ᾽ διτὶ^D
ἐνώπιον σου, τουτέστι, πρὸς τὴν σὴν ἀκρίβειαν
ἔξεταζόμενος, ή πρὸς τὰς οὐδὲ εὐεργεσίας, ή πρὸς
τὰς σὰς ἐντολάς. Διὸ καὶ δικαίωσις Ἰωάννης·
Ἐραντισα δικαιόντει, καὶ ἐτάχηρ, ηγημαι δὲ
ἐμανεδρ, τὴν καὶ σπεδόν· κείρα Θήσω ἐπὶ τῷ
στρόματι μου. Ζήτησον καὶ ἐν τῷ ρεόν φαλμῷ τὴν
ἔξηγησιν τοῦ, Εἴριτοιας παρατηρήσεις, Κύριε,
Κύριε, τις ὑποστήσεται; Πᾶς δὲ ἔων, ήτοι πᾶς
ἀνθρωπῶς ζῶσις μετασχών, ζῆσας καὶ πολιτευσάμε-
νος, ὥστε κατὰ τὸν Ἀπόστολον, δικαιούμεθα δωρεάν
τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ πλοτεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οτιού κατεδίωξεν δὲ ἔχθρος τὴν ψυχήν μου. Τὸ
μὲν προλαβόν αἰτιολογικόν· τούτο δὲ, διηγηματι-
κόν. Εὔχρηδον δὲ καθ' ιστορίαν λέγει τὸν Ἀβσαλὼμ,
κατὰ δὲ ἀναγωγὴν τὸν διάβολον.

¹³ Job. xix, 19; xxxix, 34.

A *Mesustinebunt justi, donec retribuas mihi.* Aquila
vero redidit: *He exspectabunt justi donec renun-
ciatus fueris me.* Sustinebunt, inquit, exspe-
ctantes me, donec ex calamitatibus liberatus fuero:
atque hoc eo usque facient, donec tu pro hujus-
cmodi afflictione atque humilitate mea, gratiam
mihi retribueris. Tales vero sunt sanctorum ani-
mæ; nam et cum afflictis simul dolent, et cum
gaudentibus lætantur.

*Psalmus ipsi David, cum persequeretur eum filius
eius Absalon.*

PSALMUS CXLII.

B *Accommodari potest hic psalmus iis qui per ca-
lamitatea explorantur. In multis exemplaribus hunc
psalnum absque ulla inscriptione reperimus, ta-
metis in aliquibus ea inscriptio babeatur, quam
præposuimus. Consimilem pene inscriptionem ha-
bet tertius psalmus, qui inscribitur: Psalmus ipsi
David, cum fugeret a facie Absalonis filii sui.*

VERS. 1. Domine, exaudi orationem meam, auribus
percipe obsecrationem meam, in veritate tua. Exaudi
tanquam verax. Pollicitus enim es te exauditurum
eos qui nomen tuum recte invocaverint; et mihi
rursus privatim idem etiam promisisti.

C *Exaudi me in justitia mea.* Veluti justus, et
qui non sustines quemquam ab altero affici injur-
ia: nec tantum parentes vetas a filiis ledi, sed
nec quemquam ab extraneo. Chrysostomus vero
pro veritate hic, misericordiam intelligit, et pro
justitia, benignitatem. Solus enim Deus vere misc-
retur, et sola Dei justitia benignitate est permista.
Humana enim justitia caret misericordia.

Vers. 2. Et non intres in judicium cum servo tuo.
Non cupio, inquit, judicio tecum disceptare. Noli
igitur et tu, quæso, judicio mecum contendere.
Justificaberis enim in sermonibus tuis, et vincas
quoties cum me servo tuo judicatus fueris.

*Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vi-
vens.* Non dixit simpliciter *Non justificabitur*, sed
In conspectu tuo non justificabitur, hoc est, S: ad
summam justitiam tuam comparetur, et iuxta illam
exquiratur; vel, Si consideratio habeatur ad bene-
ficia tua, aut ad mandata tua omnia. Atque ideo
beatus etiam Job dicebat: *Vilipendi ne ipsum, et
contabui, terramque me et cinerem putavi; manum
ponam ori meo*¹⁴. Vide etiam in psalmo cxxix ex-
positionem illius versiculi: *Si iniuriantes observa-
veris, Domine, Domine, quis sustinebit?* Quod vero ait:
Omnis vivens, idem est, quod Omnis homo vita
particeps. Verum iuxta Apostolum: *In hac vita
justificamur gratis gratia Dei, quæ est per fidem
Iesu Christi.*

Vers. 3. Quia persecutus est inimicus animam
meam. Dictio, *quia*, in superiori versiculo rationem
reddit: in presenti vero, narrantis in modum ponit-
tur. Per inimicum etiam juxta historiam Absalonem
intelliges; juxta anagogem vero ipsum dæmonem.

Humiliavit in terra vitam meam. Dejecit ac prostravit me inimicus in terram, non tantum ea ratione, quod calamitatum pondere depressus sum, sed quia ipsam etiam humum pro sede ac strato meo habui, veluti, qui exsul eram a patria, ac semper in fuga. Juxta anagogen, invisibilis inimicus ad terreno me negotia deflexit, cum a coelestibus me anteas extraxisset. Nomen vero humilitatis, ut saepe diximus, plura significat. Neque enim virtutis tantum nomen est, sed pro ea etiam ponitur humilitate, quae a calamitatibus provenit, atque a peccatis. Accipitur etiam humilitas pro quadam vito, quod ex avaritia nascitur, aut a pusillanimitate. Quae tenuia ac vilia sunt, digna studio: quemadmodum pueri faciunt, qui pilas, aut talos, esse alii quid magnum existimant.

Vers. 4. *Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi.* In afflictionis tenebras me immissit, et mentem meam veluti caligine quadam obduxit. Quod vero ait, *Mortuos sæculi*, dixit ad demonstrandam tenebrarum magnitudinem. Neque enim mortuos simpliciter, sed sæculi mortuos dixit, hoc est, antiquos seu antiquitus mortuos, augere nimis ruminans sententiam, quam proseri sublimiori, atque, ut ita dicam, tragicò quadam sermone. *Ii ceterum quos sæculi mortuos dicit, in profundissimis jacent tenebris, multa nimis ruminis humo obruti.*

Et contristatus est in me spiritus meus. Anima mea dolore affecta est, ob sursum am afflictionem.

In me turbatum est cor meum. Tumultuatum est, inquit, cor meum in me et torsionibus affectum est.

Vers. 5. *Memor fui dierum antiquorum.* In quibus Deo gratus eram, et prospéro eventu res meæ omnes procedebant. *Vel menor fui dierum quibus majores nostri, et secunda utebantur fortuna, et virtutibus excellebant.* Vel dierum quibus per tentationes et calamitatis exquirebantur. Solet enim hujuscemodi memoria non minimum afferre solamen.

Meditatus sum in omnibus operibus tuis. Revolvens mecum mirabilia tua, et omnes eos animo recensens, qui admirande a te ex calamitatibus liberati sunt.

In factis manuum tuarum meditabar. Memoria, inquit, versabar in universis opificiis tuis, eaque summa providentia tua plena esse inveniens, spei bonam accepi, quod non despicies me, tot calamitatibus oppressum, ac miseriis.

Vers. 6. *Expandi ad te manus meas.* Rogans scilicet, et supplicans.

Anima mea sicut terra inaquosa tibi. Anima mea ad te tota respicit, tuum non secus auxilium sitiens, atque inaquosa terra et sitibunda pluviam desiderat.

Vers. 7. *Velociter exaudi me, Domine, defecit spiritus meus.* Defecit, ita ut nunquam adeo. Dimitte autem me spiritus, nisi tu cito exaudiveris.

Ne avertas faciem tuam a me, c: similis ero descendenter in lacum. Ne derelinquas me et statim moriar. Mortui enim sunt, qui in lacum descendent. Hoc pacto etiam mortuus videtur, quantum ad virtutis opera, illæ qui auxilio tuo privatus est.

A 'Ετακειρωσεν εἰς τὴν τὴν ζωὴν μου. Κατέχομεν με με εἰς τὴν, οὐ μόνον εἰς τὴν συγκεκυρώτα διὰ τὸ βάρος τῶν συμφορῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔχοντα καθέδραν καὶ στρωμήν, ὡς φυγάδα. 'Ο μὲν τοις νοητάς ἐχθρός, κατέχαμψε με εἰς τὰ γῆνα πράγματα καθελύσας ἀπὸ τῶν οὐρανῶν. Πολυσήμαντον δὲ, τὸ τῆς ταπεινώσεως δνομα· δηλοὶ γάρ οὐ μόνον τὴν ἐξ ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ συμφορῶν, καὶ τὴν ἐξ ἀμαρτημάτων, καὶ τὴν ἐξ ἐπάρσεως, καὶ τὴν ἐξ ἀπλησίας, ἥτις καὶ τὸν ὄντολν μέγα τι νομίζει, καὶ τὰ εὐτελή περισπούδαστα, καθάπερ τὰ παιδάρια τὰς σφαῖρας, καὶ τοὺς ἀστραγάλους.

B 'Ἐκάθισέ με ἐν σκοτεινοῖς, ὡς νεκροὺς αἰώνος. 'Ἐνίβαλέ με σκότει θλίψεως, ἀδρφωσε τὸν νοῦν μου. Τὸ δὲ, 'Ως νεκροὺς αἰώνος, ἐπίτασί ἔστι τῆς σκοτίσεως. Οὐδὲ γάρ ἀπλῶς νεκροὺς εἶπεν, ἀλλ' αἰώνος. Ἡτοι πολαιοὺς, δγκωται θέλων τὴν τραγοδίαν· οὗτοι γάρ, ἐν βαθεὶ κείνται σκότει, πολὺ φορυτῷ καταχώμενοι.

Kai ηκηδίασεν ἐπ' ἐμὲ τὸ πενθύμα μου. Ἐθύμησεν ἐν ἐμοὶ τὴν ψυχὴν μου τὴν ὑπερβολὴν τῆς θλίψεως.

C 'Ἐρ ἐμοὶ ἐπαράχθη ἡ καρδία μου. Θυρυθηθείσῃ, καὶ στρωθηθείσα.

'Εμιτήσθη τὸν ἡμερῶν ἀρχαῖων. 'Ἐν αἷς εὑαρεστῶν Θεῷ καλῶς ἐφερόμην· ἣ ἐν αἷς οἱ πατέρες ἡμῶν εὐαδοῦντο, καὶ κατόρθουν· ἢ τούναντον, καὶ αὐτοὶ συμφοραῖς καὶ πειρασμοῖς ἐκητάζοντο. Φέρει γάρ οὐ μικράν τινα παράκλησιν ἡ τοιύτη μνήμη.

hujuscemodi memoria non minimum afferre solamen.

'Εμελέτησα ἐν κᾶσι τοῖς δρηγοῖς σου. Ἀνελίτων παρ' ἐμαυτῷ τὰ θαυμάσια σου, καὶ λογιζόμενος τοὺς παραδέξας τῶν συμφορῶν ἀπαλλαγέντας.

'Ἐρ ποιήμασι τῶν χειρῶν σου ἐμελέτων. 'Ἐν τοῖς δημιουργήμασι σου ἐδιέτριβον τῇ μημηῷ, καὶ εὐρίσκων αὐτὲς προνοίας τῆς παρὰ σου τυγχάνοντα, χρηστὰς ἀλάμβανον ἐπίδιας, ὡς οὐ περιόδη με τοιάυτα πάσχοντα καὶ ταλαιπωρούμενον.

D Διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου. Παρακαλῶν, καὶ δεδμένος.

'Η ψυχὴ μου ὡς τῇ ἀνυδράτῃ σοι. 'Η ψυχὴ μου πρὸς σὲ διψῶσα βοηθείας, ὡς τῇ ἀνυδρος πρὸς διψῶσα διδαστος.

Tαχὺ εἰσάκοισόρ μου. Κύριε, ἐξέλιπε τὸ πενθύμα μου. 'Εξέλιπεν, δοσον οὖπω, ἀψῆκε με, εἰ μὴ ταχέως εἰσακούσεις μου.

Mή ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ δομοιαθήσομαι τοῖς καταβαίονσιν εἰς λάκκον. Μή ἐγκαταλίπῃς με, καὶ αὐτίκα στοθανοῦμαι. Νεκρὸς γάρ οἱ καταβαίοντες εἰς λάκκον· καὶ δυτῶς νεκρός, δ τῆς παρὰ σου βοηθείας ἐστερημέ-

νυς. Ἀποστέψει δὲ τὸ πρόταπον, ητοι τὴν ἐπι-
σκοπήν ἀπὸ τῶν πονηρῶν· Καθαρὸς γάρ δὲ ψύχαλ-
μός σου, τοῦ μὴ δρᾶν πονηρός.

Ἄκουστὸν ποιησόν μοι τὸ πρώτον τὸ ἔλεος σου,
ὅτι ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα. Μήνισόν μοι ταχὺ τὸ ἔλεος
σου, Ινα καὶ πρὸ τῆς πείρας, τῇ ἐπαγγελίᾳ
ψυχαγωγῆῳ. Είτα καὶ ἡ δικαιολογία τοῦ τυχεῖν,
ὅτι ἐπὶ σοὶ ἡλπίσα· τοῦτο γάρ οἶδεν ἐπισπάσθαι
τὸν Θεόν.

Γράμμαστὸν μοι, Κύριε, ὁδὸν ἐν τῷ πορεύσομαι,
ὅτι πρὸς σὲ ἥρα τὴν ψυχήν μου. Καὶ μὴν καὶ δὲ
φυσικὸς νόμος, καὶ δὲ γραπτὸς διδάσκουσι τὴν εὐ-
θεῖαν ὁδὸν. "Ἡ τοινύν τοῦτο, φησίν, κατεχώσθη μου
τὸ συνειδές ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ή δὲ πολλὰ τοῖς
ἀνθρώποις ἡγνόηται. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε· Τὸ γάρ
τὸ προσευξώμεθα, καὶ καθθ δεῖ, οὐκ οἰδαμεν. Πρὸς σὲ,
φησί, κέχηνα, γνώριζόν μοι ὁδὸν, ἐν τῷ
βαθίσω πρὸς σέ.

"Ἐξελοῦ με ἐκ τῶν ἔχθρῶν μου, Κύριε, πρὸς
σὲ κατέγυρον· δίδαξό με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά
σου, δι τὸν εἰ πει δὲ θεός μου. Οὐκ εἰπεν Δίδαξόν με
τὸ θέλημά σου, ἀλλὰ Τοῦ ποιεῖν. Μακάριος γάρ οὐχ
δὲ εἰώς μόνον, ἀλλ' δὲ καὶ ποιῶν αὐτό. Καὶ γάρ τὸ
μὲν εἰδέναι, βρέδιον, τὸ δὲ ποιεῖν δυσχερές· καὶ
μάλιστα τῆς ἀνωθεν διδασκαλίας, καὶ βοηθείας
δεδμενον.

Τὸ πρεῖμα τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν τῷ εὐ-
θείᾳ. Ἐν ὁδῷ δρῆῃ, καὶ δραλῇ. Τοιαύτη δὲ, ἡ τῆς
ἀρετῆς, ἥρθη μὲν, ὡς ἀπλανής, δραλῇ δὲ, ὡς ἀπ-
τλαγμένη σκώλων, καὶ προσκομάτων· ἀπερ
εἰσὶ τὰ πάθη τῆς ἀμαρτίας.

"Ἐρεχειν τοῦ ὄρόματός σου, Κύριε, ζήσεις με.
Οὐ διὰ τὴν ἐμὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ διὰ τὸ δυνόμα σου·
φιλάνθρωπος γάρ δὲ νομάζει, καὶ ἐλεήμων. Εἴρηται
δὲ καὶ ἐν τῷ ριγῷ φαλμῷ, Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ
τούτῳ, ἀλλ' ἡ τῷ ὄρόματι σου δὸς δόξα.

"Ἐρ τῷ δικαιοσύνῃ σου ἔξαξεις ἐκ θλιψεως
τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐτῷ διέλεισ σου ἔξοδο-
θρεύσεις τοὺς ἔχθρούς μου, καὶ ἀπολεῖς πάτρας
τοὺς θλιβοτας τὴν ψυχήν μου. "Ηνπερ εἰπεν ἐν
ἀρχῇ τοῦ φαλμοῦ δικαιοσύνην, ταύτην λέγει καὶ
νῦν, καὶ τὴν ἔκαλεσεν ἀλήθειαν ἐκεῖ, ὡνόμασεν
ἐνταῦθα ἐλεος· ἔξοδοθρεύσεις δὲ καὶ ἀπώλεια τῶν
νοητῶν ἔχθρων, ἡ ἀπέλασις αὐτῶν, καὶ δὲ φρα-
σμὸς, δεὸν πρὸς τὸν ταῦτα λέγοντα· τὸ δὲ Ζήσεις
καὶ ἔξαξεις, ἔξοδοθρεύσεις, καὶ ἀπολεῖς, εἰσὶ^{μὲν}, καὶ προφητικοῦ τύπου, καὶ εὐκτικοῦ.

"Οτι δὴν δοῦλός σου εἰμι. Δοῦλος, ὡς θεραπεύειν
ἐπειγόμενος, καὶ φυλάττειν τὰ δεσποτικὰ προ-
τάγματα.

Ψαλμὸς τῷ Δαΐδ πρὸς Γολιάθ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΓ'.

Τινὰ τῶν ἀντιγράφων, οὓς ἔχουσι τὸ Πρός τὸν
Γολιάθ. Οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τοῦτο προκείσθαι τοῦ
φαλμοῦ, μετά γε τὸ μετ' ἔκεινου τρόπαιον, καὶ

Avertit autem Deus faciem, hoc est, protectionem
et custodiam suam ab hominibus pravis: *Mundus*
enim, inquit, *est oculus tuus ne videat prava*¹⁶.

VERS. 8. Auditam fac mihi mane misericordiam
tuam, quia in te speravi. Significa mihi, inquit, cito
misericordiam tuam, ut ante experientiam, pro-
missione tua refrigerer. Deinde rationem apponit,
cur præstanda ei sit misericordia. Quia scilicet in
te speravi. Ilujuscemodi enim spes magnopere sol-
let Deum conciliare.

Notum fac mihi, Domine, viam, in qua ambulabo,
quia ad te levavi animam meam. Atqui, tam naturalis
lex quam scripta, docent rectam viam. Verum nunc, vel illud dicere intendit, quod conscientia
sua peccatis esset inquinata: vel quod plurima
ab hominibus ignorantur. Atque ideo Paulus dicebat:
*Quod oremus, et quemadmodum oportet, néscimus*¹⁷. Ad te igitur, inquit, oscitabundus specto,
indica mihi viam per quam anibalem ad te.

VERS. 9. Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te
confugi, doce me facere voluntatem tuam, quia Deus
meus es tu. Non dixit: Doce me voluntatem,
sed Doce ut faciam eam. Beatus enim, inquit, qui
non novit tantum, sed facit eam. Cognoscere enim
facilius est, operari vero difficultius, iis præsentim
qui superna doctrina atque ope indigent.

VERS. 10. Spiritus tuus bonus deducet me in ter-
ram rectam. In viam rectam et planam, qualis est
via virtutis. Recta quidem, veluti sine errore;
plana vero, tanquam periculis et scandalis libera:
quæ dicere possumus esse peccandi affectus.

Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me. Non
oh meam virtutem, sed propter tuum nomen. Mi-
sericors etenim appellaris, ut dictum est, in psal-
mo cxiii, ibi: *Non nobis, Domine, non nobis, sed no-
mini tuo da gloriam*.

VERS. 11, 21. In justitia tua, educes de tribulatione
animam meam, et in misericordia tua exterminabis
inimicos meos, et perdes omnes qui tribulant animam
meam. Quam illic justitiam hic quoque justitiam di-
cit, et quam illic veritatem dixit, nunc dicit miseri-
cordiam. Exterminabis autem et perdes invisibilis
inimicos, hoc est, expelles et delebis eos, quantum
scilicet pertinet ad ipsum, qui hoc petit. Quod vero
ait: *Vivificabis, exterminabis, et perdes, non tantum*
in en sensu intelligi potest, ut verba futuri sint
temporis, et prophetiam contineant, sed intelligi
etiam possunt, ut in optantis modum sint dicta.

Quia ego servus tuus sum. Eo quod et inservire
tibi festino, et præcepta tua, tanquam Domini jussa
observare satago.

Psalmus ipsi David adversus Goliath.

PSALMUS CXLIII.

Quædam exemplaria non habent verba illa: *Ad-
versus Goliath*. Nihil tamen impedimentum est quin
adesse possint: quasi compositus fuerit hic psal-

¹⁶ Habac. i, 15. ¹⁷ Rom. viii, 26.

mus in gratiarum actionem, post tropaeum illud de gigante reportatum, et post multas alias victorias. Dicere etiam possumus compositum fuisse hunc psalmum adversus invisibilem, atque intellectualem.

VERS. 1. *Benedictus Dominus Deus meus, qui dedit manus meas in aciem, et digitos meos ad bellum. Laudatus Deus est, qui manus et digitos meos in acie prosperat, et in bello: et qui mihi tribuit, ut hostes meos superem, et præclaras hujuscemodi erigam tropaea. Prosperari etiam dicuntur manus in invisibili adversus diabolas prælio, dum extenuimus eas ad virutes, et dum ad Deum eas puro corde elevamus. Possumus etiam dicere, quod beatus David electus sit a Domino movere manus in acie et digitos in bello: quia et corporeis membris visibiles inimicos, et animæ membris invisibiles diabolas superabat. Nos etiam docemur a Christo tollere manus in acie et digitos ad Deum, ita ut crucis figuram exprimant.*

VERS. 2. *Misericordia mea, et refugium meum, adjutor meus, et liberator meus, protector meus, et in ipso speravi. Misericors enī, inquit, est, et quæ sequuntur.*

Qui subdit populum meum sub me. Neque enim in sola inimicorum subjectione superno nobis opus est auxilio, sed etiam in benevoli, atque amici populi regimine: et quenadmodum victoriae, quæ de inimicis parantur, a divino proveniunt auxilio, ita etiam familiarium ac benevoliorum subjectiones.

VERS. 3. *Domine, quid est homo, quod cognitus ei es? aut filius hominis, quoniam reputaris ab eo? Hujuscemodi pene verba habuimus in psalme octavo, ubi expositionem videre poteris. Quia, inquit, donasti ei, ut cognoscat te Deum esse, et quia reputaris ab eo, hoc est, cognosceris Deum esse. Et quia in cogitationibus et considerationibus atque in animo illius versaris. Magnum etenim hoc est, et supra humanæ naturæ tenuitatem.*

VERS. 4. *Homo vanitati similis factus est. Hoc dicit propter corporis inservitatem, et quia humana nū nihil est stabile, sed corruptibilia omnia, et quæ cito transeunt. Per vanitatem autem inaniam ac fatua hominum studia significavit.*

Dies ejus sicut umbra prætereunt. Cito pertransiunt, umbræ instar, quæ modicum appetet, et videtur esse et cito avolat.

VERS. 5. *Domine, inclina caros, et descendite, tange montes, et sumigabunt. Atqui descendere Deus non potest, cum ubique adsit, et impleat universa: verum humano more Propheta nunc hujuscemodi protulit verba, ut per ea (terribilia eum admodum videntur) illos perterreat, qui magna sapiunt, et timent superbia, utque eorumdem comprimat temeritatem. Nam etsi tangere montes et sumigare, horrenda quædam videantur verba, inferiora tamen sunt, ac valde distant a*

A μετὰ πολλὰς τὰς ἀλλας; νίκας συντεθέντως ὑπὲς εὐχαριστίας. Ἔστι δὲ καὶ Γολιάθ νοητός, δὲ κοινὸς ἔχθρος ὁ διάβολος.

Goliath, communem nimirum omnium inimicū, diabolum,

Εὐλογητὸς Κύριος δὲ Θεὸς μου, δὲ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, καὶ τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον. Αινετός δὲ Θεὸς δὲ εὐδώστας τῷ παρατάξει καὶ πολέμῳ τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς δακτύλους μου, καὶ δούς μοι περιγενέσθαι τῶν ἔχθρῶν, καὶ στῆσαι τοιαῦτα τρόπαια. Εὔοδοῦνται δὲ καὶ ἐν τῷ νοητῷ πολέμῳ, χεῖρες εἰς ἀρετὴν ἔτεινόμεναι, καὶ πρὸς Θεὸν ἐπαιρόμεναι. Ἔστιν εἰς πεντὸν καὶ οὕτως· Ὁ μὲν Δαβὶδ, εἰς παράταξιν τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς δακτύλους εἰς πόλεμον ὑπὸ Κυρίου διδασκόμενος, διὰ μὲν τῶν σωματικῶν μελῶν τοτῶν, κατηγωνίζετο τοὺς αἰσθητοὺς πολεμίους, διὰ δὲ τῶν ψυχικῶν τοὺς νοητούς· ἡμεῖς δὲ ὑπὸ Χριστοῦ διδασκόμεθα τὰς χεῖρας μὲν εἰς παράταξιν, τῷ αἵρειν αὐτὰς πρὸς Θεόν· τοὺς δακτύλους δὲ, τῷ ἔκτυποῦ τῷδε σταυρόν.

Ἐλεός μου, καὶ καταφυγή μου, ἀτελήστωρ μου, καὶ ρύστης μου, ὑπερασπιστής μου, καὶ ἐκ' αὐτῷ ἡλιπιστα. Ἐλεήμων ἐστι, καὶ τὰ λοιπά.

Οὐ υποτάσσω τὸν λαόν μου ἐξ ἐμέ. Οὐ γάρ ἐν τῇ τῶν ἔχθρῶν ὑποταγῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τῶν οἰκειῶν, πολλῆς ἡμῖν τῆς δικαιοθεν δὲ ἡ φοπῆς· καὶ καθάπερ ἀπὸ ταύτης αἱ νίκαι τῶν ἔχθρων, οὕτω πάλιν καὶ αἱ τῶν οἰκείων ὑποταγαί.

C

Κύριε, τι ἐστιν ἀνθρωπος. διτε διγράσθης αὐτῷ; ή νιδές ἀνθρώπου, διτε λογίζῃ αὐτῷ. Τοιαῦτα εἴπει, καὶ ἐν τῷ η' ψαλμῷ· Τί ἐστιν ἀνθρωπος διτε μικρήση αὐτοῦ, ή νιδές ἀνθρώπου, διτε ἐπισκέπτη αὐτοῦ, καὶ ζήτει ἐκεῖ τὴν ἑκάγησον· διτε, φησιν, ἔχαρις αὐτὸν τὸ γινώσκειν σε Θεόν· καὶ διτε λογίζῃ αὐτῷ· ήτοι γνωρίζῃ αὐτῷ Θεός, διτε λογισμοῖς αὐτοῦ ὑπεπίπτεις· μέγα γάρ τούτῳ καὶ ὑπὲρ τὴν εὐτέλειαν αὐτοῦ τῆς φύσεως,

Ἄνθρωπος ματαιότητει ὄμοιώθη. Διὰ τὸ σῶμα λέγει ταῦτα, καὶ τὸ μηδὲν τῶν ἀνθρωπίνων εἶναι στάσιμον ἡ βέβαιον· ἀλλ' ἐπίκηρα πάντα, καὶ ταῦτα παρερχόμενα· ματαιότης δὲ ἐστιν, ἡ ἀνόρτος σπουδὴ, καὶ τὸ οὐδαμινόν.

Αἱ ημέραι αὐτούν ὁμοίει σκιαὶ παράγονται. Ταχὺς παρέρχονται, δικηγορίας βραχὺ τι φαινομένης, καὶ δοκούσης εἶναι τι, καὶ θάττον ἀφικταμένης.

Κύριε, κατίστο οὐφαρότες, καὶ κατάθηθι, ὅφει τῷρις ὄρέων, καὶ καπνισθήσοται. Καὶ μὲν δὲ Θεός, οὐ καταβαίνει· πῶς γάρ δὲ πανταχοῦ παρών, καὶ τὰ πάντα πληρῶν; Ἀλλ' ἀνθρωποπεπούς φθέγγεται ταῦτα νῦν δὲ Δαβὶδ, ἵνα διὰ τῶν φοβερῶν τούτων φρημάτων, καταπλήξῃ τοὺς μεγαλοφρονοῦντας, καὶ φλεγμαίνοντας εἰς ἀπόνοιαν, καὶ συστείῃ τὴν ἀλαζούσειαν αὐτῶν. Καὶ γάρ το, ἀψασθας καὶ κατανίξειν, εἰ καὶ φρικτὸν, ἀλλὰ πολὺ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀξίας κατεδάστερον. Λέγει τοίνυν· Τότε κατάθηθι καὶ δικαίωσις

τῶν ἄρεων, ἵνα κολάσῃς τοὺς μὴ συνορῶντας οἵκους· οἱ θεοὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εὐτελές, καὶ ἐπίκηρον, μηδὲ σωφρονιζομένους ἐντεῦθεν, ἀλλὰ τούναντίον διακειμένους. Καὶ γάρ ἐν τῷ Σινᾶ πάλαι τοιαῦτα δεῖματα γενόμενα, τὸν λαὸν εἰς φόδον μέγαν ἐνέβαλον, καὶ σωφρονέστερον ἀπειργάσαντο.

Αστραψόν διεργατήν, καὶ σκορπιοῖς αὐτούς, ἔξαπόστειλον τὰ βέλη σου, καὶ συνταράξεις αὐτούς. **Αστραψήν** ἐνταῦθα, καὶ βέλη, τὰς θεηλάτους τιμωρίας; καλεῖ, ὅλον, λιμόν, λοιμόν, καὶ τὰ τειλάτα, καὶ ἀπὸ τῶν γνωρίμων καὶ φοβερῶν, τὸν καταρρονητήν καὶ ἀναπεπτωκτὰ τρέμειν καὶ δεγείρεσθαι ποιῶν. Νοοῦνται δὲ τὰ φρέσκά, καὶ περὶ τῆς πρώτης τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας. Καὶ γάρ ἐν τῷ ἴστορος γέγραπται φαλμῷ, περὶ μὲν τῆς κλίσεως τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι Ἐκλισετος οὐρανός καὶ κατέσθη. Περὶ δὲ τῶν δρέων, καὶ τοῦ καπνοῦ, ὅτι καὶ τὸ θεμέλια τῶν δρέων ἑταράχθησαν, καὶ ὅτι Ἀρέβη κακρὸς ἐτργῇ αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῆς ἀστραψῆς καὶ τῶν βελῶν, ὅτι ἔξαπέστειλε βέλη, καὶ ἐσκόρπισεν αὐτούς· καὶ ἀστραπὰς ἐπλήθυνε, καὶ συντείμαξεν αὐτούς· καὶ ἀνάγνωθι τὰς ἐξηγήσεις τῶν τοιούτων φρεάτων· οὐκ ἀπὸ δὲ σκοποῦ, καὶ περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, τὰ προφῆταί τοιαῦτα νοεῖν.

Ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρά σου δὲ δύῳ ψύχους. Τὴν ἀντιληπτικήν σου δύναμιν, τὴν συμμαχικήν σου βοήθειαν.

Ἐξελοῦ με καὶ φύσαλ με δὲ δύδατων πολλῶν. **Ὑδατα λέγει** τοὺς πολεμίους, δίκην δύάτων σφρόδως καὶ ἀτάκτως καὶ μετὰ φύμης φερομένους, καὶ τὸ προστυχὸν παρασύροντες. **Ἀνάγνωθι δὲ καὶ** ἐν τῷ ἥττῃ φαλμῷ, τὴν ἐξηγήσιν τούτου.

Ἐκ χειρὸς νιῶται ἀλλοιορεῖν. **Ἀνθρώπων ἀλλοτρίων μου,** ή ἀλλοτρίων Θεοῦ, διὸ τὰς παρανομίας αὐτῶν.

Ὄν τὸ στόμα διάλλησθε μαραιστήτα. Ψεῦδος; καὶ λόγους ἀνωφελεῖς; Εἰς δὲ καὶ βλαβερούς.

Καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν, δεξιὰ ἀδίκιας. **Ὄν,** φῆσιν, καὶ τὰ ἔργα πονηρά, καὶ οἱ λόγοι κάκιστοι.

Οὐ Θεὸς, ψόδην καινὴν δισομαὶ σοι. Εὐχαριστήριον. **Ωσπερ γάρ διασιλεῖς** ἀπὸ τοῦ εὐεργετηθέντος πένητος οὐδὲν ἔτερον ἐπιζητεῖ, ή μόνον εὐγνωμοσύνην γαλ εὐφημίαν, οὕτω καὶ δὲ Θεός. **Ἄλλ' ἔχειν;** μὲν, ἵνα χαλεπώτερος; (35) γένηται, δὲ δὲ Θεός, ἵνα λαμπρότερον ποιήσῃ τὴν εὐχαριστίαν αὐτῷ προσάγοντες.

Ἐτ γαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ γαλῶ σοι. Πάλαι μὲν δὲ δράτων τοιούτων ἦδοντο Θεῷ οἱ φαλμοί· νῦν δὲ ψιλήριον δεκάχορδον, πᾶς ἀνθρώπος, κατὰ τὰς

A divina dignitate. Ait igitur: Descende, quæso, et tange montes, ut eos punias, qui humanæ naturæ iubecillitatem ex se ipsis non cernunt, et nihil sapientiores flunt, quinimo contra potius desipiant. In monte etenim Sina olim hujuscemodi terrores facti sunt; unde populus magno timore affectus est, castigatiorque ac moderatior redditus.

Vers. 6. Fulgura fulgurationem et disperdes eos, mitte sagittas tuas et conturbabis eos. Per fulgurationem et sagittas, flagella ac supplicia appellant, veluti famam, pestem, et alia hujusmodi. Novioribus enim, et terribilibus hisce vocabulis resupinum et contemptorem hominem, veluti a somno excitans, exsurgere eum facit, et tremere.

B Possunt etiam hæc verba de primo Salvatoris adventu intelligi. Nam et in psalmo xvii de inclinatione cœli scriptum legimus: Inclinavit cœlos, et descendit. Similiter de montibus et de sumo, quod fundamenta montium turbata sunt, et quod ascendit fumus in ira ejus. De fulgure etiam et de sagittis, quod Misit sagittas suas, et dissipavit eos, fulgura multiplicarit, et conturbavit eos; ubi vide quæ exponendo dicta sunt. Nec tamen abs re fuerit, eadem hæc verba de secundo Christi adventu intelligere.

Vers. 7. Emite manum tuam ex alto. Tuam scilicet adjuvandi potentiam.

C Eripe me, et libera me de aquis multis. Per aquas allegorice inimici intelliguntur, eo quod aquarum, seu torrentis instar, multo cum impetu, ac vehementia, et nullo ordine ferantur, et quocunque obvium est, pertrahant. Vide in psalmo LXXXI expositionem primi versiculi.

De manu filiorum alienorum. Hoc est, de manu hominum, qui a me alieni sunt, vel qui a Deo alieni sunt, propter summa nimirum eorum scelerâ.

Vers. 8. Quorum os locutum est vanitates. Mendacia scilicet, atque inutiles et noxios sermones.

Et dextera eorum dextera injustitiae. Quorum, inquit, et sermones mali sunt, et opera pessima.

D **Vers. 9. Deus, canticum norum cantabo tibi.** In gratiarum scilicet actionem. Nani quemadmodum rex a paupere, quem beneficiis assecerit, nihil aliud querit quam gratum animum, et laudem; ita etiam Deus a nobis nihil aliud poscit. Verum ille laudes querit, ut clarus ac celebris sit, Deus vero, ut clariorem eum reddat, qui hujuscemodi laudes obtulerit.

In psalterio decachordo psallam tibi. Olim psalmi bujuscemodi organis Deo canebantur, nunc fideliis quilibet tunc demum psalterium decachordum ef-

Variæ lectiones.

(35) Græce χαλιπάτερος, sensu non satis commodo; hujus tamen dictionis vim propius attingisse interpres, veritudo ut inde elatior sit.

scitur, si quinque corporis sensus, et quinque animi potentias, in se apte atque concinne dispositas habuerit. Quoties igitur oculus recta videt, et auris spiritualibus superne intendit vocibus, et reliqui omnes ac singuli sensus, et potentiae prædictæ irreprehensibiliter, et digne Deo, id operantur, quod decet: tunc in deca-chordo psalterio Deo caninus, eique gratias agimus, et illius nomen glorificamus.

VERS. 10. *Qui das salutem regibus.* Neque enim exercitus, aut humanæ vires, salvare eos solent, sed Dei potentia.

Qui redimis David servum tuum de gladio maligno. Ex gravi scilicet prælio, atque ex acerba morte.

VERS. 11. *Eripe me, et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera injustitiam.* Hæc verba etiam superius dicta sunt, verum eadem nunc repetit Propheta, orationem ac preces suas magis intendens.

VERS. 12. *Quorum filii eorum sicut novitæ plantationes, stabilitate in juventute sua.* Felicitatem eorum describit, et divitias. Quorum, inquit, filii florentes sunt, atque in vigore, veluti novellæ plantæ auctæ in juventute sua.

Filiae eorum eleganter compositæ, siue ornatae, ut similitudo templi. Hoc est, ornatae instar templi; vel adeo ornatae, ut ob summam elegantiam, atque ornamentum, templa similitudo videantur.

VERS. 13. *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc.* Ille est, ob multam reconditorum honorum copiam, in aliud promptuarium evacuata: quasi prima illa promptuaria essent angusta, atque ideo delata ad majora promptuaria; juxta illud: *Destruam horrea mea, et majora aedificabo* ^{**}.

VERS. 14. *Ores eorum secundæ, multiplicantes in egressibus suis, boves eorum pingues.* Per egressus, aut partus intelligere debemus, aut exitus ad paucia.

Non est ruina maceriarum, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Non tantum eorum segetes et campi florent, et vineæ; sed stabiles etiam sunt eorum maceriarum. Per maceriam etiam, seu [ut potius Græca dictio φραγμὸς significat], per sepem, aut civitatis mœnia accipiuntur, aut privati muri domus. Quorum, inquit igitur, nihil decidit: sed neque excursions, aut clamores in eorum sunt urbibus, vel, juxta alium interpretem, in suburbis eorum. Ubi enim tumultatio est, aut perturbatio ex bello, illic etiam excursions hostium sunt. De hac materia dictum est etiam in psalmo LXXXI: *Quia zelavi in inquis, pacem peccatorum videns.*

VERS. 15. *Beatum dixerunt populum cui haec sunt.* Multi, inquit, hunc populum ob visibilia huiuscmodi honorum copiam, beatum dixerunt, cumque fallacem hanc vulgi sententiam posuerit, suam deinceps Propheta meliorem. ac rectiorem insert, dicens :

** *Luc. xii, 18.*

A πάντες τοῦ σώματος αἰσθήσεις, καὶ τὰς πέντε δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Οταν οὖν δὲ μὲν ὁ δρθαλμὸς δρθὲ βλέπη, τὴν δὲ ἀκοή πνευματικῶν ἐνηγχεῖται λόγους, καὶ ἔκαστη τῶν εἰρημένων αἰσθήσεων καὶ δυνάμεων, ἀμέμπτως καὶ θεοφιλῶς ἐνεργῇ τὰ περέποντα, τότε διὰ τῶν δέκα τούτων, ὡς δέκα χορδαῖς, ἅδεις τις, καὶ εὐχαριστεῖ, καὶ διξάζει τὸν Θεόν.

Τῷ διδόντι τὴν σωτηρίαν τοῖς βασιλεῦσι. Οὐ γάρ στρατόπεδαι, καὶ τοιαῦται δυνάμεις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ δοκῆ.

Τῷ λυτρουμένῳ Δασιδ, τὸν δοῦλον αὐτοῦ, ἐπειδὴ φομφαῖς πονηρᾶς. Ἐκ πολέμου δεινοῦ, καὶ θανάτου πικροῦ.

B 'Ρύσαι με, καὶ ἔξελον με ἐκ χειρὸς νιῶτων αἱλοτρῶν, ὃν τὸ στόμα διλάησε ματαίστητα, καὶ ηδεξιὰ αὐτῶν, δοξιὰ ἀδικίας. Εἶπε ταῦτα, καὶ ἀντέρω διττολογεῖ δὲ, τὴν δέσην ἐπιτείνων.

'Οντοι αὐτῶν ὡς νεόφυτα ιδρυμένα ἦτορες τεστητηὶ αὐτῶν. Τὴν εὐημερίαν αὐτῶν ὑπογράγει, καὶ τὸν πλοῦτον ὃν οἱ νιῶται, φησὶν, εὐθαλεῖς, ἀκμήζοντες ὡς νεόφυτα ηὔξαμενα, ἵν τῇ νεότητι αὐτῶν.

Αἱ θυγατέρες αὐτῶν κεκαλλωπισμέναι, περικεκομημέναι ὡς δμοίωμα ναοῦ. Ὁμοίωμα ναοῦ, ηδὲ δοκεῖν δμοίωμα ναοῦ, κατὰ κόσμον, καὶ τὸν καλλωπισμόν.

C Τὰ ταμεῖα αὐτῶν πλήρη, ἐξερευγμένα ἐκ τούτου εἰς τούτο. Ἀποκενούντα εἰς ἔτερον διὰ τὸ στενοχωρεῖσθαι τῷ πλήθει τῶν τεθησαυρισμένων. Ἡ καὶ φορύμενα εἰς μείζονα, κατὰ τὸ Καθελῶ μοντάς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω.

Τὰ πρόδητα αὐτῶν πολύτοκα, πληθυροταὶ ταῖς δέξιοις αὐτῶν οἱ βόες αὐτῶν παχεῖς. Ἐξδους ηδὲ τὰς γεννήσεις νοοῦμεν, ηδὲ εἰπει τὰς νομὰς πρεσόδους.

D Οὐκ ἔστι κατάπτωμα φραγμοῦ, οὐδὲ διέξιδος, οὐδὲ κραυγὴ ἐταῖς πλατείαις αὐτῶν. Οὐ μόνον κομῶσιν αὐτῶν τὰ λήσια καὶ οἱ ἀμπελῶνες, ἀλλὰ ἔστεσι καὶ οἱ τούτων φραγμοὶ φραγμὸς δὲ καὶ τὸ τείχος τῆς πόλεως, καὶ τῆς οἰκείας, ὃν οὐδὲν, φησὶ, πέπιωκεν ἀλλὰ οὔτε ἐκδρομὴ, οὔτε κραυγὴ, ἐν ταῖς πλατείαις τῆς πόλεως αὐτῶν. Ἡ καθ' ἔτερον ἐρμήνευτὴν, ἐν ταῖς ἐπαύλεσιν αὐτῶν. Ἔνθα γάρ θύρους; καὶ ταραχὴ ἐκ πολεμίων ἔκει, καὶ ἐκδρομὴ, καὶ διάδρομη. Λέγει δὲ καὶ ἐν τῷ οἴβῳ φελμῷ, διεισιλωσα ἐτοῖς ἀρόμοις, εἰρήνην ἀμαγγωλῶν θεωρῶν.

'Εμακάρισταν τὸν λαὸν φα ταῦτα ἔστι. Ἐμακάρισσαν οἱ πολλοὶ τοῦτον, διὰ τὴν εὐθημίαν τῶν δοκούντων ἀγαθῶν. Θεὶς δὲ τὴν ἐσφαλμένην κρίσιν τῶν πολλῶν, ἐπάγει καὶ τὴν δρθὴν φῆφον ἐξυτοῦ,

Μακρίος ὁ Ιαδός, οὗτος δέ τις Κύριος ὁ Θεός αὐτοῦ. Οὐ μερις Κύριος δέ Θεός αὐτοῦ· ή οὖν Κύριος δέ Θεός αὐτοῦ, οὐ κυριεύει δέ Θεός, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πειθαμένου ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ. Τοῦτο γάρ δηνως μαχαρίστης, ὡς ἀγαθὸν μονίμον καὶ διειωγένειον.

Αιρέσεως τῷ Δαβίδ.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΔ'

Αἴνεται καὶ πᾶσιν ἀρμόδουσα.

• "Ψύχσωσα σε, δ Θεδς μου, δ βασιλεύς μου." Υψηλά πέρι σου θεολογῶν· ἢ τὸῦ οὐρανοῦ τοῖς ἀγνοοῦσις.

*Kai εὐλογήσω τὸ δρομά σου εἰς τὸν αἰώνα τοῦ
αιώνος. Πῶς γάρ ούκ ἀποποντικόν, τὴν μὲν κτίσιν διὰ
παντὸς ἀναπέμπειν τῷ Κτίστῃ δόξαν (Οἱ οὐρανοὶ^{τοι}
γάρ, φησιν, διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ) τὸν δὲ λό-
γιον ἀνθρώπων ἐλαττοῦσθαι ταύτης ἐν τούτῳ, καὶ
μή πάντοτε δοξάζειν αὐτὸν καὶ δὲ εὐφημίας καὶ δι-
ἀγαθοεργίας; “Οπως γάρ, φησιν, Ιδωσι τὰ κατά-
υμάρι ἔργα, καὶ τὰ ἑκῆς” καὶ γάρ ποδλῶν ἔσμεν
ὅφειλέται τῷ Θεῷ, διτι τε ούκ ὅντας ἐποίησε, καὶ
διτι τοιούτους εἰργάσατο, καὶ τὸ γενόμενον διαχρατεῖ,
καὶ προνοοῖται διὰ παντὸς, καὶ κοινῆ, καὶ ίδιᾳ, καὶ
λάθρῳ, καὶ φανερῶς, καὶ εἰδότων καὶ ἀγνοούντων. Τέ
γάρ ἂν τις εἰποι τὰ δι' ἡμᾶς κτισθέντα, τὴν διακονίαν
ἢ τὴν ἡμέν ταρέχεται, τὴν διάπλασιν τοῦ σώματος, τὴν
εὔγένειαν τῆς ψυχῆς, τὴν σύνεσιν, τὸν φυσικὸν νόμον,
τὸν γραπτόν; καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, ηδὲ ἡ μᾶξα
ἐννυθρώπησις, καὶ τὰ πάθη, καὶ ἡ σφαγή. Τούτων
οὖν ἀπάντων καὶ μυρίων ἀλλῶν ὅφειλέται ἐσμέν.
bilitatem, sapientiam, naturae legem, et legem scrip-
incarnationem, passiones, et mortem? Horum omni-
ficiorum. Deo debitores sumus.*

*Καθ' ἔκδοστηρ ήμέρας εὐλογήσω σε, καὶ αἰτέοσιν
τὸ δρομά σου εἰς τὸν αἰώνα, καὶ εἰς τὸν αἰώνα
τοῦ αἰώνος. Ταῦτα σαφῆ.*

Μέγας Κύριος καὶ αἰτεῖτος σφόδρα, καὶ τῆς μεγαλουσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας. Μέγας οὐ μόνον ὡς μεγαλουργὸς, ἀλλὰ καὶ ὡς μεγαλόδωρος, καὶ διὰ ταῦτα αἰνετός σφόδρα. Εἰ δὲ τῆς μεγαλοσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας, οὐδὲ μέτρον, πάντως οὐδὲ τῆς αἰνέσσεως αὐτοῦ.

Γενέδα καὶ γενέα ἐκαιρέσσι τὰ ἔργα σου. "Ητε οὖσα, ἦτε ἐπιούσα· τουτέστι πᾶσα. "Ἐργα δὲ λεγεῖ νῦν, τὰ ἐν Ἑξ ἡμέραις δημιουργηθέντα. ή καὶ τὰ ἐν τέρσαι καὶ σημείοις καθ' ἑκάστην γενεὲν ἐπιτελούμενα.

*Kai tērō dūnāmīs sōn dāxāggeledōnīs. Tēn én tōutōis te kai tēn én tēw énērgyetein, h̄i kōlādēin. Gnevēán dē kai γενεάν lēgyēi vūn tōus én ékāstēj γενεād sūnētōu; kai θeophilēz, oī p̄p̄ntā mēn ēautōis k̄p̄ai-
gnōz; tē Éryga tōu θeou, eīta kai d̄llōis c̄p̄ayyel-
lōusas tēn dūnāmīn aūtōu.*

Beatus populus, cuius Dominus Deus ejus. Cuius portio Dominus Deus ejus; vel cuius Dominus est Deus ejus, cuius Deus dominatur: nec simpliciter, sed quia illius paret mandatis. Hæc etenim beatitudine vera est, veluti bona, stabilis ac perpetua.

Laudationis ipsi David.

PSALMUS CXLIV.

Hic psalmus laudationem Dei continet, quæ omnibus communis esse potest, et ex fideli cujusque persona proferri.

VERS. 1. *Exaltabo te, Deus meus, rex meus. Alta ac sublimia de te contemplans, vel altitudinem tuam ignorantibus declarans.*

B *Et benedicam nomini tuo in s̄eculum, et in s̄ecu-
lum s̄acculi. Absurdum enim esset, postquam ipsa
etiam irrationalis creatura Creatorem suum sem-
per glorificat (*Cæli enim, inquit, enarrant gloriam
Dei* ¹⁷), si rationalis homo in hoc laudationis ge-
nere ab ea vinceretur, nec semper Deum glorifica-
ret, per laudes nimirum et per bona opera, juxta
id quod scriptum est : *Ut videant bona vestra opera,
et glorificant Patrem* ¹⁸, etc. Sumus etenim præ-
cæteris omnibus nos Deo debitores, et quia fecit
nos, cum non essemus : et quia tales creavit, ho-
mines scilicet et fideles ; et quod creatos conser-
vat ; et quia providentiam nostrum omnium habet,
in universum omnium, ac privatum singulorum,
secreto et palam, tam scientium quam ignorantium.*

Quis enim omnia ea enarrare posset, quæ Deus propter homines creavit? Et ministerium illud, quod nobis impedit corporis formationem, animæ nomine, et quod honorum omnium est caput, illius

VERS. 9. *Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi. Hec verba per se clara sunt.*

VERS. 3. *Magnus Dominus et laudandus valde, et magnitudinis ejus non est finis. Magnus non tantum, ut magnarum rerum opifex, sed ut magnorum donorum largitor : et propterea valde laudandus est. Quod si nullus est finis divinæ magnitudinis, consequenter nullus erit etiam divinis laudibus modus.*

VERS. 4. *Generatio et generatio laudabit opera tua.* Tam præsens generatio, quam quæ ventura est, hoc est omnis generatio. Opera autem hic cœdit Propheta, quæ mundi initio, illis sex diebus facta sunt : vel miracula et prodigia, quæ assidue in omni generatione ab eo fieri contingit.

Et potentiam tuam pronuntiabunt. Potentiam, quam in predictis habes generationibus, vel potentiam praestandi beneficia, et infligendi supplicia; generationem autem et generationem eos appellat, qui in unaquaque generatione sapientes sunt et Dei amatores, qui primum quidem a seipsis divina opera laudant, deinde etiam ejus potentiam ceteris annuntiant.

⁹⁷ Psal. xviii, 4. ⁹⁸ Matth. v, 16.

PATROL, GR. CXXVIII.

VERS. 5, 6. *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuae A loquuntur, et mirabilia tua narrabunt, et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.* Per mirabilia quidem ea intelligit, quæ in aliquorum hominum beneficium facta sunt, quemadmodum in Hebræorum transitu ex Ægypto, columna ignis, et columna nubis, Rubri maris divisio, aqua ex petra, coturnix, atque alia hujusmodi. Per terribilia vero ea significat, quæ ad supplicium atque in poenam aliquorum facta sunt, veluti Bagella contra Ægyptios, aut alias gentes immissa. Vel aliter: Per mirabilia quidem contemporatas temporum mutationes intelligit, florentes item hortos, prata, nitidos ac potabiles fontes, flumina ac rivulos suaviter fluentes, pluviarum irrigationes, terræ fœtus, arborum innumerabiles species, fructuum varietates, mites ac molliter spirantes ventos, solis splendorem, lunæ lampadem, stellarum pulchritudinem, et alia quæcunque, tum in animantibus, quam inanimatis, admiratione digna sunt. Per terribilia vero, fulgura, tonitra, fulmina, pestem, famam, nivem, grandinem, glaciem, diluvia, incendia et alia quæcunque tam in iunioribus quam in animantibus terribilia sunt. Per magnitudinem vero et magnificentiam, diuinæ naturæ, sapientiaeque, ac potentiae excellentiam intellige. Deinde in melioribus ac benignioribus Dei beneficiis magis immoratur, ostendens illum ad humanitatem atque ad misericordiam semper magis vergere et ad mitiora declinare.

VERS. 7. *Memoriam multitudinis benignitatis tuae eructabunt. Aununtiabunt sermonem plenum memoria immensæ tuae bonitatis.*

Et justitia tua exultabunt. Hoc est, ob justitiam tuam, reminiscentes nimirum ac narrantes, quomodo unicuique convenientia pro dignitate largiris: quomodo et beneficiis afficias, et poenis, et juste omnia administras. Exultabunt igitur quod neque virtus a te irremunerata relinquetur, neque vltum incastratum.

VERS. 8. *Misericors et miserator Dominus, longanmis, et multum misericors. Hæc verba etiam habentur in psalmo cii*

VERS. 9. *Benignus Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus.* Loquens Prophetam de divina bonitate, sermonem amplificat, sciens in ea potissimum Dei divitias consistere. Neque enim salvari potuissemus, nisi magna illius benignitas adfuissest nobis et misericordia. Universis autem dixit, et non justis tantum, quinimo et peccatoribus: nec rationalibus tantum, sed etiam irrationalibus, et denique quibuscunque, tametsi minimis operibus suis miseretur: quippe qui ei gehennam, et omnes alias æternas poenas peccatoribus, præ summa misericordia comminatus est, ut earum timore a vitiis abstinerent, et virtutem adepti, cœlorum regnum consequerentur: et qui in hac etiam vita sæpen numero delinquentes castigat, ut, si velint, meliores eos reddat, vel saltem, ut in futura vita minores eis poenas tribuat, atque ut hujuscemodi castigationis exemplo alios erudit et moderiore reddat.

Thr̄ μεγαλοχρέεσιαν τῆς δόξης τῆς ἀτμωσύνης σου λαλήσουσι, καὶ τὰ θυμάσιά σου διηγήσονται, καὶ τὴν δύναμιν τῶν φοβερῶν σου δροῦσι, καὶ τὴν μεγαλοσύνην σου διηγήσονται. Θυμάσια μὲν, τὰ ἐπὶ τῶν Ἐβραιῶν ἐξ Αἰγύπτου διαβάσεως, ἐστὸς τοῦ πυρὸς καὶ τῆς νεφέλης, καὶ τὰ λοιπὰ, ἥγουν ἡ διαίρεσις τῆς Ἐρυθρᾶς, τὸ ἐπέρας Σῦνωρ, τὸ μάννα, ἡ ὁρτυγομήτρα, καὶ τὰ τοιαῦτα. Φοβερὰ δὲ, τὰ ἐπὶ κολάσει τινῶν τερατουργούμενα, ὡς αἱ κατ' Αἴγυπτίων μάστιγες, καὶ τῶν διλλῶν Σύνων. Καὶ ἔτερως δὲ· Θυμάσια μὲν, ὠρῶν εὐχρασίες ἑναλλαγαὶ, παράδεισοι κομῶντες, λειμῶνες εὐανθεῖς, πηγαὶ διειδεῖς, καὶ πότιμοι, ποταμοὶ ρέοντες, ἡδεῖας, ὑετῶν ἀρδεῖαι, γῆς ὀδηγεῖς, δένδρων εἶδος μυρία, κυρπῶν ποικιλία, προστηνεῖς ἀνεμοί, λαμπρότης τῷ ἵσι, σελήνη; λαμπάς, διστρων κάλλος, καὶ διὰ ἐν τε ἐμψύχοις, ἔντες ἀψύχοις, ἀξιοθαύμαστα· φρερὰ δὲ, ἀστραπαὶ, βρονταὶ, κεραυνοὶ, λοιμοὶ, λιμοὶ, χέιν, χάλαζα, πηγαὶ, ἐκπυρώσεις, καὶ διὰ ἐν ἀψύχοις καὶ ἐμψύχοις φρικτά. Μεγαλοπρέπεια δὲ καὶ μεγαλούνη, τὸ ὑπερέχον τῆς φύσεως, καὶ σορτίας, καὶ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Είτε ἐνδιατρίει πλέον τοῖς χρηστοτέροις, δεικνὺς αὐτὸν ἐπιβεπτέστερον εἰς φιλανθρωπίαν.

Μηδιμνὴ τοῦ κλήθους τῆς χρηστέτησός σου δέξεται. Ἀπαγγελοῦσι τὴν διήγησιν, ἔχουσαν μνήμην τῆς ἀμετρήτου χρηστότητος.

Kai τῇ δικαιοσύνῃ σου ἀγαλλιάσονται. Μνημονεύοντες καὶ διηγούμενοι πῶς ἐκάστῳ τὸ πρᾶτος ἀπονέμεις, καὶ εὐεργετῶν καὶ κολάζων, καὶ πάντα δικαίων ποιεῖς καὶ ποιήσεις, ἀγαλλάσσονται, πεπεισμένοι, μήτε τὴν ἀρετὴν ἀγέραστον περιοφῆνται, μήτε τὴν κακίαν ἀτιμώρησον.

Oικτίμωρ καὶ διεήμωρ ὁ Κύριος, μακρόθυμος καὶ ποινέλεος. Εἴπε ταῦτα καὶ ἐν τῷ βρ̄ φαλμῷ.

Χρηστὸς Κύριος τοῖς σύμπασι, καὶ οἱ οἰκτίμοι αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ δράτα αὐτοῦ. Ἐπιδιψάνεται τῷ λόγῳ τῆς χρηστότητος, εἰδὼς ἐνταῦθα μάλιστα τοῦ Θεοῦ τὸν πλοῦτον. Οὐδὲ γάρ ἡ σωθῆναι, μή πολλῆς οἰστης τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας· τοῖς σύμπασι φρασί, οὐ τοῖς δικαίωις μάνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς· οὐδὲ τοῖς λογικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀλλογοις· καὶ ἀπλῶς πᾶν ἔργον αὐτοῦ οἰκτείρει, μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστάτων· καὶ γάρ καὶ τὴν γένενναν καὶ τὰς διλλὰς αἰωνίους κολάσεις, ὑπὸ φιλανθρωπίας τοῖς ἀμαρτωλοῖς· ἀπειλησεν, ἵνα δέει τούτων ἀπέχωνται κακίας, καὶ μεταποιησάμενοι ἀρετῆς, τύχωνι μᾶλλον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Κανταῦθα δὲ κολάσει τινὰς πλημμελοῦντας, ἵνα τούτους βελτίους, εἰ βούλειντο, ποιήσῃ, ἢ καὶ γανὸν κουφίσῃ τὴν ἐκεῖ κόλασιν αὐτοῖς, καὶ τοὺς ἀλλούς παιδεύσῃ, διὸ τῆς τούτων τιμωρίας καὶ σωρροειστέρους; ἐργάσηται;

'Εξομοιογησάσθω σάρ σαι. Κύριε, πάντα τὰ A ἔργα σου. Εὐχαριστεῖτωσαν τὰ μὲν λογικὰ δι' αὐτῶν, τὰ δὲ ἀλογα καὶ ἄψυχα, διὰ τῶν ὄρώντων αὐτὲς, καὶ χρωμένων τούτοις· δι' εὗ; ταῦτα γεγνάσαν. Εἰχαριστεῖτωσαν, ὅτι τάντα σοφῆς μετέχει κατασκευῆς, καὶ χρησίμου παραγωγῆς καὶ προνοίας ἀπολαύει. Κάκείνα μὲν εὐχαριστεῖτωσαν, διὰ τῆς θευματουργίκης αὐτῶν φύσεως, οἱ ἀνθρώποι δὲ, διὰ τῆς ἐπικινετῆς αὐτῶν πολιτείας.

Καὶ οἱ δοιοὶ σου εὐλογησάτεσθε σε. Οἱ ἀφωμένοὶ σοι, οἱ θεραπεύοντές σοι· τούτοις γὰρ μάλιστα προσήκει, τὸ δὲ παντὸς εὐλογεῖν σε, βιωτικῆς φροντίδος ἀπληγμένοις, καὶ δυναμένοις καθαρῶς εὐφρημένιν, ἄτε καὶ τῶν ἀλλων συνετωτέροις.

Δέξαρτης βασιλείας σου ἐροῦσι, καὶ τὴν δυνατεῖτων σου λαλήσουσι, τοῦ γνωρίσαι τοῖς νιοῖς τὸν ἀνθρώπων τὴν δυνατεῖτων σου, καὶ τὴν δέξαρτης μεγαλοπρεπεῖας τῆς βασιλείας σου. Διδόνουσι περὶ τούτων τοὺς ἀγνοοῦντες, ὡστε γνώριμα ταῦτα τούτοις καταστῆσαι· προσέσταται γὰρ ὁ Θεὸς τὰς εὐφημίας, οὐχ ὡς διδύμενος αὐτῶν, ἀλλ' ἂτε μαθεῖν ἐπέρους τὴν δόξαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ.

Ἡ βασιλεία σου, βασιλεία πάτρων τῶν αἰώνων. Αἰτιωνίζουσα, ἀναρχός τε καὶ ἀτελεύτητος· είτα σαφίστερον τούτῳ λέγει.

Καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐτοποτεία καὶ γενεφή. Πανταχοῦ τῶν γενεῶν καὶ χρόνων ἐκτεινομένη.

Πιστές Κύριος ἐτοποτεία τοῖς λόγοις αὐτοῦ. C Βέβατος, ὅλης, πιστεύεσθαι πρεπωδέστατος.

Καὶ δοιος ἐτοποτεία τοῖς δρόοις αὐτοῦ. Ἀμεμπτος, μηδεμίαν παρέχων μηδενὶ λαβήν.

Ὑποστηρίζει Κύριος πάντας τοὺς καταπληγοταρας, καὶ ἀπρόθοι λατέτας τοὺς κατερραγμένους. Εἰπών περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὅτι ἀπέραντος, περὶ τῶν λόγων ὅτι ἀλτητές, περὶ τῶν ἔργων ὅτι ἀνεπληγτεῖ, καὶ πρὸ τούτων, περὶ τῆς μεγαλοσύνης, περὶ τῆς δυνάμεως, περὶ τῆς δόξης, περὶ τῆς χρηστητητος, καὶ τῶν τοιούτων· νῦν λέγει πάλιν περὶ φιλανθρωπίας· διὰ τοῦτο μεγίστη δόξα τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τὸ μή μόνον διακρατεῖν ἐστῶτας, ἀλλὰ καὶ μέλλοντας καταπατεῖν ὑποστηρίζειν, ὡστε μή τοιτο παθεῖν, καὶ κειμένους ἀνιστῆν, ὅσοι δηλοῦνται μή ἀντιτείνωσι· καὶ μή τὸν δεῖνα μόνον ἢ τὸν δεῖνα, πάντως δὲ πάντας, καὶ δουλούς, καὶ πένητες, καὶ ἀσήμους· καὶ ἔτοιμον εἶναι πᾶσι τοῖς βουλομένοις· εἴτα λέγει, καὶ ἐπερον εὐεργεσίας· εἶδος· ποικιλὴ γὰρ αὐτῶν, καὶ παντοδαπὴ ἡ κτηδεμονέα.

Οἱ ὄφθαλμοι πάτρων εἰς σὲ ἀλπίζουσι, καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐτοποτεία· ἀνοίγεις σὺ τὴν χειλέα σου, καὶ ἐμπιμπλῆς πάτρος ζῶος εὐδοκίας· Ομοιαταῦτα τοῖς ἐν τῷ ράφῳ Φαλαρῷ ἥθεισι· Πάτρου γὰρ, φησίν, πρὸς τὸ προσδοκῶσι· δούνται τὴν τροφὴν αὐτῶν εἰς εὐκαιρίαν. Καὶ αὐθίς Ἀριζαρίς σου τὴν χειλά, τὰ σύμπαγτα πλησθήσοτα,

VERS. 10. Conflentur tibi, Domine, omnia opera tua. Gratias tibi agant, rationalia quidem, ipsa per se: irrationalia vero et inanimata, per illos, qui ea conspicunt, atque his utuntur, et propter quos etiam facta sunt. Gratias agant igitur, quod omnia sapientissimæ huic creationi tuæ et tam utili opificio tuo participant, ac tua fruuntur prouidentia. Et inanimata quidem gratias tibi agant per admirandam eorum naturam, homines vero per laudandam ipsorum conversationem ac vitam.

B El sancti tui benedicant tibi. Qui tibi sanctificati ac dedicati sunt. Hos enim præcipue decet, tibi semper benedicere, cuius ac sollicitudinibus sæculū liberatos, atque idoneos puro ac mundo corde tuas laudes proferre, tanquam aliis sapientiores.

VERS. 11, 12. Gloriam regni tui dicent, et potestatum tuum loquentur, ut notum faciant filii hominem potentatum tuum, et gloriam magnificentiam regni tui. Docebunt hæc omnia cæteros ignorantes, ut nota hæc eis faciant. Cupit enim Deus laudari, non quod laudibus inligeat, sed ut cæteri, qui divinam potentiam et gloriam ignorant, per hujuscemodi laudationes eam addiscant.

VERS. 13. Regnum tuum, regnum omnium sæculorum. Perpetuum scilicet atque æternum, sine principio et sine fine: quod manifestius etiam ex sequentibus facit.

B El dominatio tua in omni generatione et generatione. Ubique gentium nimirum, atque omni tempore,

Fidelis Dominus in omnibus sermonibus suis. Constans et verax, et dignus cui fidem adhibetur.

El sanctus in omnibus operibus suis. Irreprehensibilis, et nullam alicui justæ querimonie occasio nem praestans.

D VERS. 14. Regit Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos. Cum de regno Dei dixerit, quod scilicet est sine fine, et de sermonibus quod veri sunt, et de operibus quod reprehendi non possunt, et ad hæc omnia, de divina magnificencia, potentia, gloria, benignitate, et aliis hujuscemodi rebus, jam tractaverit, nunc rursus de divina loquitur misericordia, quæ sane magna gloria est regni ejus, dicens, quod non tantum stantes conservat, sed easuros etiam subsulcit, ita ut non cadant, et humi jacentes erigit, eos scilicet qui non adversantur. Neque hunc aut illum tantum Deus adjuvat, sed omnes in universum, atque ipsos etiam servos, pauperes atque ignobiles. Omnibus etenim volentibus, auxilium suum Deus promptissime impertitur. Deinde aliud beneficium genus Propheta connumerat. Est etenim varia ac multiplex illius cura ac sollicitudo pro nobis omnibus.

VERS. 15, 16. Oculi omnis in te sperant, Domine, et tu das escam eorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam, et impletas omne animal bona voluntate. Similia sunt hæc verba iis, quæ habentur in psalmocin: Omnia enim, inquit, a te exspectant ut des cibum eorum in tempore. Et rursus: Aperi ente te manum tuam omnia impletuntur bonitate

quæ verba ibi exposuimus. Quod igitur illic boni-
tatem dixit, hoc in loco bonam voluntatem appellavit. Vidisti quomodo ostendit Propheta quod Drus bonus et benignus est universis, et quod misericordia ejus super omnia opera ejus; quodque non terra, pluvia, sol atque aer, sed divinum mandatum animantibus cibum largitur; per manum vero apertioem præbendi facilitatem demonstravit.

Vers. 17. *Justus Dominus in omnibus viis suis.* In dispensationibus nimirum et providentiis; quod vero superius diximus significare dictioem, *sanc-*
tus, idem nunc significat dictio, *justus*.

Et sanctus in omnibus operibus suis. Eamdem repetit sententiam, magis declarando, ita ut versi-
culus superius declaratus, atque hi duo idem si-
nificant. Vel justus in mandatis suis, eo quod com-
mensuravit illa Deus cum eorum potentia, quibus ea diriguntur.

Vers. 18. *Prope est Dominus omnibus invocan-*
tibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate. Cuius
ea dixerit, quæ in commune infidelibus etiam data sunt, narrat nunc ea, quæ fidelibus privatim præ-
stitti, quod scilicet prope eos sit, quodque prote-
get eos ac defendat. *In veritate autem in hoc loco*
posuit, pro recte, alique ut oportet.

Vers. 19. *Voluntatem timendum se faciet, et ob-*
secrationem eorum exaudiet, et salvabit eos. Volun-
tatem dico quæ utilis fuerit, et a divina non dis-
crepaverit voluntate.

Vers. 20. *Custodit Dominus omnes timentes se.* C
Diligentes scilicet eum ex totu*r* corde. Custodit au-
tem ab iis omnibus a quibus custodiare decet.

Et omnes peccatores disperdet. Eos scilicet qui immedicabili morbo laborant. Disperdet autem eos, seu exterminabit eos a populo suo.

Vers. 21. *Laudationem Domini loquetur os meum.*
Sei per enim, inquit, laus ejus in ore meo.

Et benedic omnis caro nomini sancto ejus in
sæculum et in sæculum siccum. Dictum est etiam in
psalmo cui : *Benedicite Domino, omnia opera ejus.* Vide illic expositionem. Vel, *Benedic omnis caro*
quæ credit scilicet, hoc est, quæ est fidelis. Nam
infidelis caro benedicere non poterit. Per carnem
vero totum hominem significavit.

Alleluia.

PSALMUS CXLV.

Hic psalmus etiam divinas laudes continet, quod ex ipsa inscriptione etiam denotatur. In quibusdam vero exemplaribus hoc inscriptioni additum est, *Aggæi et Zachariæ.* Verum id neque apud Hebreos reperitur, neque apud aliquem aliorum interpre-
tum, neque etiam apud ipsos Septuaginta.

Lauda, anima mea, Dominum. Simile illud est :
Benedic, anima mea, Domino.

Vers. 2. *Laudabo Dominum in vita mea, psallam*
Deo meo, quandiu fnero. Verba illa, *Psallam Deo*

A χρηστότητος, καὶ ζήτησον τὰς ἐκείνων εὐτηγήσεις.
"Οπέρ οὖν εἰπεν ἐκεῖ χρηστότητα, τοῦτο εὐδοκίαν
ἐνταῦθα λέγει. Εἶδες πῶς ἔδειξεν δὲτ χρηστός ἐστι
τοῖς σύμπασι, καὶ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ
ἔργα αὐτοῦ· καὶ δὲτ οὐ γῆ, καὶ θετδε, καὶ ήλιος,
καὶ ἄηρ, ἀλλὰ τὸ πρόσταγμα τὸ δεσποτικὸν, δίδωσι
τὰς τροφὰς τῶν ζώων· ἡ δ' ἀοιδὴς τῆς χειρός καὶ
τὴν εὐχέρειαν ἐμφαίνει τῆς χορηγίας.

Δίκαιος Κύριος ἐτε πάσις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.
Ταῖς οἰκονομίαις, ταῖς προνοίαις. "Οπέρ δὲ ἀνωτέρω
σημαίνει τὸ διτις, τοῦτο ἐνταῦθα, τὸ δίκαιος.

Καὶ δοῖος ἐτε πᾶσι τοῖς δρηγοῖς αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ^B
λέγει πάλιν, ἐφερμηνευτικῶς, ὡς εἶναι τὸν τε ἀνω-
τέρω φρήνετα στίχον καὶ τοὺς δύο τούτους, τῆς εὐ-
τῆς ὁδοῦ σημασίας. "Η δίκαιος ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐ-
τοῦ, συμμετρήσας αὐτὰς τῇ δυνάμει τῶν εἰληφότων.

'Ἐγινός Κύριος πᾶσι τοῖς επικαλούμένοις αὐ-
τῷτο, πᾶσι τοῖς ἐπικαλούμένοις αὐτῷτο ἐτε ἀηθείᾳ.
Εἰπὼν τὰ κοινῇ καὶ τοῖς ἀπίστοις δεδομένα, λέγει
καὶ τὰ ἴδιαζόντας τοῖς πιστοῖς παρεχόμενα, τὸ, ἔγ-
γνος εἶναι, καὶ σκέπτειν, καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι. Τὸ δ'
ἐτε ἀηθείᾳ, τὸ δρῦῶς καὶ εἰ χρή δηλοῖ.

Θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν κοιτᾶσι, καὶ
τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται, καὶ σώσει αὐ-
τοὺς. Θέλημα, τὸ συμφέρον καὶ μὴ ἀπόδον, εἴμει,
τοῦ θελήματος αὐτοῦ.

Φυλάσσει Κύριος πάντας τοὺς ἀγαπῶντας αὐ-
τῷτο. Τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας.
Φυλάσσει δὲ, ἀφ' ὧν φυλάσσειν αὐτοὺς προτίκει.

Καὶ πάντας τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐξολοθρεύεται.
Τοὺς ἀνάτατα νοσούντας· ἐξολοθρεύεται δὲ ἀπὸ τοῦ
λαοῦ αὐτοῦ

Αἰρεσιν Κυρίου λαλήσει τὸ στόμα μου. Διὰ
παντὸς γὰρ, φησίν, αἰγεσις αὐτοῦ ἐν τῷ στόματί
μου.

Καὶ εὐλογείτε πᾶσα σάρξ τὸ δρομα τὸ ἄγιον
αὐτοῦ, εἰς τὸν αἴώρα, καὶ εἰς τὸν αἴώρα τοῦ αἰώ-
ρος. Εἴρηται καὶ ἐν τῷ ρβ' φαλμῷ, *Εὐλογεῖτε τὸν*
Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. "Η, Εὐλογεῖτε πᾶσα
σάρξ, τὴ πιστεύσασα δηλοντί· πῶς γὰρ δὲ πιστος
εὐλογεῖται; "Απὸ δὲ τῆς σαρκὸς, ὃλον τὸν ἀνθρώπον
ἐδήλωσεν.

Ἄλληλούτα.

ΨΑΛΜΟΣ PME.

Αἶνεις ἔστι καὶ δὲ παρὸν φαλμός. Τοῦτο γὰρ καὶ
ἡ ἐπιγραφὴ σημαίνει· Ἐν τοῖς μὲν οὖν τῶν ἀντιγρά-
φων, *Αγγαῖον καὶ Ζαχαρίον*, πρόσκειται τῇ ἐπι-
γραφῇ. Οὔτε δὲ ἐν τῷ Ἐβραϊκῷ κείται, οὔτε παρὰ τῶν
ἐρμηνευτῶν, οὔτε παρὰ τῶν Ἐβδομήκοντα.

Αἴρει, η ψυχή μου, τὸν Κύριον. "Ομοίων τὸ, Εὐ-
λόγει, η ψυχή μου, τὸν Κύριον.

Αἰρέσω Κύριον ἐτε τῇ ζωῇ μου, ψαλὼ τῷ Θεῷ μου,
ἔσεις ὑπάρχω. Τὸ Ψαλῶ τῷ Θεῷ μισθώς ὑπάρχω,

τρεμηνησυτεκόν εστι τοῦ, Αἰτέω Κύριον ἐν ζωῇ μου.

Μή πεποιθατε ἐξ' ἀρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀρθρώ-
πων, οἵς οὐκ ἔστι σωτηρία. Οὓς οὐκ ἔστι τὸ σῶσσε
ἴαυτούς. Εἰ δὲ ίαυτούς οὐδὲνανται σῶσαι, πολλῷ
μᾶλλον ἔτερους. Ὁρές γάρ διποιας πόσσοις καὶ διαφό-
ροις ὑπόκεινται κινδύνοις καὶ νόσοις, καὶ τὸν θάνα-
τον ἐκφυγεῖν οὐδὲνανται. Ἀκουέτωσαν οἱ πρὸς τὰς
ἀνθρωπίνας περιηγήσεις καὶ συμμαχίας.
Εἴτα δείκνυσι, πῶς οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σωτηρία.

Ἐξειλεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Ἡ ψυχὴ τοῦ
ἀρχοντος, ἐφ' ὃν πέποιθας.

Καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Ἐπιστρέψει
αὐτὸς, ἢτοι τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν ἐξ ἡς ἐλήφθη.
Γῆ γάρ, φησίν, εἰ, καὶ εἰς τὴν ἀπειλεύσην.

Ἐρ ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται χάρτες οἱ
διαιτογισμοὶ πούτων. Ἡμέραν λέγει τὴν τῆς ἔξδου
τῆς ψυχῆς· διαιτογισμοὺς δὲ, τοὺς περὶ βιωτικῶν
πραγμάτων, πλούτου καὶ δόξης, καὶ δυναστείας καὶ
συμμαχίας, καὶ τῶν τοιούτων. Ἐπειδὲ τῶν ἀνθρωπί-
νων ἐπήγαγεν ἀλπίδων, δείκνυσι λοιπὸν τὸν ἀσφαλῆ
λιμένα, τὸν δύρρον, τὸν πύργον. Τρόπος γάρ δριστος
παραινέσεως, ἀπάγειν μὲν τῶν σαθρῶν. ἀνάγειν δὲ
πόρος τὰ λογούρδα, καὶ τὰ μάταια μὲν καθαιρεῖν, ιστάν-
δε τὰ ἀληθηνά· καὶ διελέγχειν μὲν τὰ ἀπατῶντα,
διεκνύειν δὲ τὰ ὠφελοῦντα.

Μακάριος οὖς δ Θεὸς Ἰακὼβ, βοηθὸς αὐτοῦ, ἡ
ἐλπὶς αὐτοῦ ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ. Καὶ τὸ
τῷ ριζῇ ψηλμῷ εἰρηται τοῦτο. Ἀγαθὸς πεποιθό-
νται ἐπὶ Κύριον, ἡ ἐλπίζειν ἐξ ἀρχοντος. Μακάριος,
φησίν, οὖς δ Θεὸς τῷ Ἰακὼβ βοηθός, δ μόνος; καὶ χυ-
ρῶς Θεός· ἐφ' ὃν Ἰακὼβ πεποιθώς, δοςης καὶ οἰας;
βοηθείας ἀπῆλαυσε. Ταῦτα γάρ ἡ προσθήκη τοῦ
Ἰακὼβ ἐμφανίει. Εἴτα λέγει καὶ τὴν τοῦ βοηθοῦ
τούτου δύναμιν, ὥστε ἐπὶ τοῦτο μάλιστα καταφεύ-
γωμεν.

Ιερούντα παραδίκητα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν,
τὴν θάλασσαν καὶ σάρκα τὰ δὲ αὐτοῖς, τὸν φυ-
λασσονταδιλήθειαν εἰς τὸν αἰώνα. Τὸν ἀληθεύοντα
πάντοτε καὶ ἐν ταῖς ἐσαγγελίαις τῶν εὐεργεσιῶν,
καὶ ἐν ταῖς ἀπειλαῖς τῶν τιμωριῶν.

Ποιούντα κρίμα τοῖς ἀδικουμένοις. Οὐ μόνον κατὰ
τὸν Μακάριον οἱ πεινῶντες καὶ διγόντες τὴν δι-
καιοσύνην, δει τοιούτοις καὶ δικαιοδότων, λέ-
γει Κύριος. δηλούντει κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν,
ἄλλα καὶ ἐνεαῦθα.

Διδόντα τροφὴν τοῖς πεινῶσιν. Οὐ μόνον κατὰ
τὸν Μακάριον οἱ πεινῶντες καὶ διγόντες τὴν δι-
καιοσύνην, δει τοιούτοις καὶ δικαιοδότων, λέ-
γει Κύριος. δηλούντει κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν
ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καὶ τῶν τρεφομένων τὰ πα-
ρεδίγματα.

A meo, quandiu fuero, magis ea declarant, quae jam
dicta sunt, hoc est, *Laudabo Dominum in vita mea*²⁹.

VERS. 3. *Nolite confidere in principibus, in filiis
hominum, in quibus non est salus.* In quibus non est
salus, ut seipso salvare possint. Quod si seipso
salvare nequeunt, mulio minus alios poterunt.
Considerare enim potes, quomodo variis subjecti
sunt aegritudinibus et periculis, atque ipsi demum
morti, quam minime effugere possunt. Abdiant
hæc igitur, qui ad humana oscitabundis attendunt
auxilia. Deinde doceat, quomodo non sit salus in eis.

VERS. 4. *Exibit spiritus ejus. Anima nimirum
illis principis, in quo confidit.*

Et revertetur in terram suam. Ipse scilicet prin-
ceps, hoc est, illius corpus, in terram revertetur,
B a qua initio desumptus est: *Terra, enim, inquit,
es, et in terram reverteris*¹.

In illa die peribunt omnes cogitationes ejus. De
die loquitur exitus animæ a corpore. Cogitationes
vero eas intelligit, quas mortuus hic princeps de-
seculi rebus habuerat: de divitiis nimirum, de
gloria et potentia, de consideratione atque aliis
hujusmodi. Postquam vero ab humana spe Pro-
pheta lectorem abduxit, quod reliquum est, tutum
ei ac securum deinceps portum ostendit, atque
inxpugnabilem quamdam turrim. Est autem optimus
admonendi modus, primum ab infirmioribus
abducere, et deinde fortiora statuere: inaniam
destruere, et vera erigere, arguere fallacia, atque
utilia demonstrare.

C VERS. 5. *Beatus cuius Deus Jacob adjutor ejus,
et es ejus in Domino Deo ejus.* In psalmo cxvii di-
ctum est: *Bonum est confidere in Domino, quam
confidere in homine; bonum est sperare in Domino,
quam sperare in principibus.* Beatus, inquit, ille,
cuius adjutor est Deus Jacob, qui solus vere Deus
est, in quo patriarcha ipse Jacob olim fretus est,
a quo non vulgare auxilium in necessitatibus suis
reportavit. Hoc enim significare mihi videntur illa
verba: *Deus Jacob.* Deinde adjutoris hejus poten-
tissimum narrat; ea nimirum ratione, ut ad illum, con-
surgamus.

VERS. 6, 7. *Qui fecit cælum et terram, mare et
omnia quæ in eis sunt: qui custodit veritatem in
dæcūlūm. Qui semper verax est, et quando bene-
ficia pollicetur, et quoties pœnas comminatur.*

Qui facit iudicium injuriam patientibus. Non
solum iuxta illud: *Miki rindicta, et ego retribuam,*
*dicit Dominus*³, in futuro nimirum sæculo, sed
quia retribuit etiam in praesenti.

Dat escam esurientibus. Non solum iuxta illud:
*Beati, qui esuriant et sitiunt justitiam, quoniam
ipsi saturabuntur*⁴, sed etiam, quia in praesenti vita
Deus indigentibus providet. Possent autem innu-
meralilia afferri exempla eorum quos Deus in
praesenti vita, aut ultus est propter scelera, aut
propter indigentiam nutritivit, tribuens necessaria.

²⁹ Psal. cii, 1. ¹ Gen. iii, 19. ² Deut. xxxii, 35; II br. v, 30. ³ Matth. v, 6.

VERS. 8, 9. *Dominus solvit compeditos, Dominus A
capientes facit cæcos, Dominus erigit delapsos.* Compeditos dico, non solum mundanis calamitatibus, sed etiam peccatorum catenis, et non tantum cæcos corporeis oculis, quorum tamen cæcitate per se data divinitus sapientiam cumulatissime replevisse videmus, sed mente etiam cæcos atque intellectu. Delapsos etiam non tantum eos dicit, qui ex bona valetudine atque a feliciori statu in afflictionem atque in infelicitatem delapsi sunt: sed eos etiam, qui ex virtute in vita deciderunt, quales antea gentes fuerant, qui compediti et ligati erant, quantum ad ipsam pertinet virtutem, et cœci ad veritatem, et delapsi in perditonis præsumptum.

Dominus diligit justos, Dominus custodit proselytos. B Justos quidem eos dicit, qui ante Evangelium ob virtutem resplendebant; proselytos vero eos, qui post Evangelium ad religionem atque ad fidem accesserunt. Vel per justos, perfectiores omnes ad virtutem intelligit; per proselytos vero eos qui nuper confirmati sunt. Illos etenim diligit Deus tanquam sibi gratos, istos vero conservat tanquam delicatores atque infirmiores, atque ad pugnam adversus dæmones nondum exercitatos.

Orphanum et viduam suscipiet. Hoc est, defendet. Quod dupliciter potest intelligi. Orphanus enim est, qui parentes relinquit propter Christum; et vidua, simili ratione ea est, quæ virum dimittere sustinet propter Christum. Quemadmodum autem orphano parentes charissimi sunt atque honoratissimi totius sui generis, ita etiam viduae maritus charissimus esse solet et summo honori. Orphanus etiam dici potest, quicunque dæmonem relinquit, quem antea veluti patrem ac vitiorum doctorem habebat. Simili modo per viduam anima illa protest intelligi, quæ desponsatum antea diabolum relinquuit, cui etiam adjuncta erat atque inseriebat.

Et viam peccatorum disperdet. Via peccatorum vitium est et pravitas. Dictum est etiam in fine primi psalmi: *Et iter impiorum peribit.*

VERS. 10. *Regnabit Dominus in sæculum.* Filius Dei, qui nunc regnat, ut Deus, regnabit etiam, ut homo, in sæculum; quando dicet: *Data mihi est omnis potestas in cælo et in terra.* D Vel siupliciter: Deus regnabit perpetuo, et regni ejus non erit finis.

Deus tuus, Sion, in generationem et generationem. Subintellige verbum, erit, aut verbum, regnabit. Dictum est autem in praecedenti psalmo: *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, et dominium tuum in omni generatione et generatione.* Per generationem igitur et generationem morientium, et resurgentium generationem intellige. Sion vero, fidelium Ecclesia dicitur, ut in xcvi psalmo declaratum est, ibi: *Et exaltaverunt filia Judææ.*

* Matth. xxvii, 18.

Kύριος λύει πεπεδημέτους, Κύριος σοφοῖς τυφλοῖς, Κύριος ἀνροθοῖ κατεβάγμετους. Πεπεδημένους οὐ μόνον ἐν συμφοραῖς βιωτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν σιριστικῶν ὁρθαλμοῖς, ἀναπληρούσῃς αὐτοῖς τῆς ἐκ Θεοῦ σοφίας τὸ ὑστέρημα τῆς πηρώσεως, ἀλλὰ καὶ τοὺς ψυχικούς· καὶ κατεβάγμενους οὐ μόνον ἐξ ὑγείας καὶ εὐημερίας εἰς νόσον καὶ δυσπραγίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρετῆς εἰς κακιῶν ὅποις ἡσαν οἱ ἐξ ἐθνῶν πεπεδημένοι πρὸς τὴν ἀρετήν καὶ τυφλοῖ, πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ κατεβάγμενοι, πρὸς τὸν τῆς ἀπωλείας βυθόν.

Kύριος ἀγαπᾷ δικαίους, Κύριος φυλάσσει τοὺς προσηλύτους. Δικαίους μὲν, τοὺς πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου λάμψαντας ἐν ἀρετῇ προσηλύτους δὲ, τοὺς μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, προσεληνθότας τῇ εὐσεβείᾳ ἢ δικαίους μὲν, τοὺς τελειοτέρους εἰς ἀρετὴν, προσηλύτους δὲ, τοὺς ἀρτιπαγεῖς. Ἐκείνους μὲν γέρας ἀγαπᾷ, ὡς εὐχετοῦντας, τούτους δὲ φυλάττει, ὡς ἀπαλούς δυτας ἔτι, καὶ μήπω πεπειραμένους τῆς πρὸς τοὺς δαίμονας συμπλοκῆς.

Ορφανὸς καὶ γῆρας ἀραιήψεται. Ἄντελθεται. Διττῶς δὲ περὶ τούτου νοήσεις. Ορφανὸς μὲν γέρας, δικαίους πατέρα καὶ μητέρα διὰ Χριστὸν καὶ χήρα πάλιν, ἡ καταλιπούσα τὸν ἀνδρα διὰ Χριστὸν. Παπερὶ δὲ τῷ ὄρφανῷ τὰ τιμιώτατα καὶ φιλατα τοῦ γένους πατήρ καὶ μητηρ, οὐτω καὶ τῇ χήρᾳ, ἀνήρ. Εἴη δ' ἀν ὄρφανος, καὶ δι ποναιῶν τὸν διάβολον, δι εἰχε πρότερον πατέρα καὶ διδοκαλον ἐν κακίᾳ καὶ χήρα πάλιν, ἡ ἀποβαίοντα ψυχὴ τὸν διάβολον, φιλοῦσα τὸν θεραπεύειν αὐτὸν.

C *Kai οδὸν ἀμαρτωλῶν ἀφαίσει.* Όδὸς ἀμαρτωλῶν, ἡ κακία καὶ πονηρία. Εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ α' ψαλμοῦ, *Kai οδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται.*

Βασιλεύσει Κύριος εἰς τὸν αἰώνα. Ο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ βασιλεύων, ὡς θεὸς βασιλεύσει καὶ ὡς ἀνθρώπος εἰς τὸν αἰώνα· καὶ δι' ἐρεῖ· Ἐδόθη μοι πᾶσα δέξιονσια ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς θεοῦ. δι. οἱ θεοὶ ἀπίστως βασιλεύσει αἰώνιος, καὶ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

Ο Θεὸς σου, Σιών, εἰς γερεάν καὶ γερεδρ. Βασιλεύσει δηλούστι, η δεσμοί. Εἰρηται δὲ καὶ ἐν τῷ προλαβόντι ψαλμῷ· Ἡ βασιλεία σου βασιλεία πάντων τὸν αἰώνων, καὶ η δεσμοτεία σου, ἐν πάσῃ γερεά καὶ γερεδρ. Γενεὰ δὲ καὶ γενεά, η τε τῶν ἀποθνησκόντων, καὶ η τῶν ἀνισταμένων νεκρῶν. Σιών δὲ καὶ η Ἑκκλησία τῶν πιστῶν, ὡς διδότια καὶ ἐν τῷ η ψαλμῷ, ινθα τὸ, *Kai ἀμαρτωλοῖς τοι θυγατέρες τῆς Ιουδαίας.*

'A. I. I. I. I. I.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΙΓ'.

Αἰ.εσις καὶ οὗτος δὲ ψαλμὸς, καὶ οἱ ἐψεῦται πάντες; θμοίων;

Ἄρειτος τὸν Κύριον, δτε ἀγαθὸς φύλαμός. Ἀγαθόν δ αῖνος, ή ὑμνολογία τοῦ Θεοῦ. 'Ο δὲ Σύμμαχος, 'Α. Λιητούσια, δτε ἀγαθὸς φῶτή.

Τῷ Θεῷ ημῶρ ηδυνθεὶς αἰτεσίς. Ἡδεῖα λογι-
θεῖς· προσδεχθείη. Τοῦτο δὲ γίνεται, δταν δ αἰνῶν
βίον ἔχη ἐνάρτετον. "Εοικε δὲ καὶ ὁ φαίλμδς οὗτος εἶναι
περὶ τῆς ἡς Βασιλῶνος ἐπανόδου, καὶ δῆλον ἀπὸ
τῶν ἐως ἕκῆς βθητῶν.

Οἰκοδομῶν Ἱερουσαλήμ δὲ Κύριος. Ἐστι δὴ λόγος τοιοῦτος. Οὐδεις δὲ λέγει τῷ, Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτηρ ἐκοπίσασται οἱ οἰκοδομοῦντες.

*Τάς σποράς τοῦ Ἰσαράχη ἐκιστυράξει. Περὶ τῶν
ὑπολειψθέντων ἡ προφῆτεία· οὐ γάρ ἀθρόοι πάντες
ἀγνίγονται.*

Οἱ λώμετος τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν,
καὶ δεσμεύων τὰ συντρίμματα αὐτῶν. Τοῦτο καὶ
Πλάυλος εἶπεν· Οἱ παρακαλῶντες τακείτοντες.
Τυχῶν τριῶν μᾶλλον λατρής, ἔργον ἔχει φυγαρα-
γεῖν καὶ ἀνακτᾶσθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν
καρδίαν ὑπὸ πειρατῶν καὶ ουμφορῶν. Εἰ δὲ το-
τούς, ποιλῶν μᾶλλον τοὺς τὴν ἐνάρετον ταπείνωσιν
τεταπεινωμένους. Δεῦτον δὲ συντριμμάτων αἱ δι-
ἔργων καὶ λόγων θεραπείας καὶ παρηγορεῖται.
Τούτο μὲν οὖν, περὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, τὸ δὲ
μετὰ τούτο, περὶ τῆς δυνάμεως, ἵνα Θερήσωσιν.
tiones sunt, quæ partim in bonis operibus, partim
divina benignitate dicta sunt. Quæ sequuntur, illiu-
alque animum apud eum præstant.

*'Ο δριψιάρ πλεύθη μσερωτ. 'Ο τὸν ἀρθμὸν
αὐτῶν ἀκριβῶς εἰδώς: τινὲς δὲ ἀρθμὸν τὴν γράσιμην
ἔνδοσαν· οὐδον, ἐγινώσκων τὰ πλήθη τῶν ἀστέρων,
πῶς ἔχουσι κατὰ θέσιν, καὶ τάξιν, καὶ σχῆμα, καὶ
μέγεθος, καὶ σχέσιν πρὸς ἄλληλα, καὶ αἰτίαν.
forma et magnitudine: et denique quod habet
causam.*

Καὶ πάσιν αὐτοῖς ὄντας καλῶν. Ὁνδρατα
ἀφορᾶν, ὁνομάζων, δι μεῖζον, τοῦ ἀριθμείν αὐτά.
Ἐδειξεν οὖν δι τὸ ίώμενος τοὺς συντετριμμένους,
δεσμήσει καὶ τὰ συντετριμματα αὐτῶν, ἐτι συντρι-
βούμενων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ· καὶ ὁ τοσούτον γινώ-
σκων τὰ ἀναρρόθμητα πλήθη τῶν ἀστρων, ὡς καὶ
ἔκαστον αὐτῶν ἔξι ὄντας καλεῖν, δι τῆς ἀκρας
ἴστι γνωσεις; ἐμφαντειδήν, οὐδὲ πάντως καὶ πάντας
τοὺς ἐσπαρέμένους ἐν ταῖς χώραις τῶν αἰχμαλωτη-
σάντων· καὶ ὡς· μὲν πανοικτέρμων, οἰκτειρήσεις
τούτους, ὡς δὲ παντοδύναμος, δυνήσεται ἐπισυναγα-
γεῖν αὐτούς.

A

Alleluia.
PSALMUS CXLVI.

Laudatorius est etiam hic psalmus, et similiter omnes sequentes.

Vers. 1. Laudate Dominum, quoniam bonum est psalmus. Bonum est, inquit, laus, seu divina laudatio. Symmachus vero transtulit, *Alleluia, quia bonum est canticum.*

Deo nostro jucunda sit laudatio. Jucunda ac suavis reputetur nostra laudatio, atque ab eo benigne suscipiatur. Ille autem sit, quando, qui Deum laudat, vitam vivit virtute praeditam. Videtur etiam hic psalmus spectare ad redditum ex Babylonie, quod manifestum sit ex sequentibus.

Vers. 2. *Adificans Jerusalem Dominus. Subaudi*
verbū, est. Pertinere autem videntur hæc verba ad
illam sententiam quam alibi tradidit, dicens : Nisi
Dominus adificaverit domum, in vanum labore-
runt qui adificant eam ⁸.

Dispersiones Israelis congregabit. Prophetia haec est: de Judaeis qui in captivitate relicti fuerant. Neque enim una omnes reversi sunt.

VERS 3. *Qui sanat contritos corde, et colligat contritiones eorum.* Hoc etiam apostolus Paulus dixit, asserens, quod *Déus humiliés consolatur*. Animarum enim medicus cum sit, consolandi officium suscepit, ut eos refrigeraret qui, præsummis temptationibus et calamitatibus, corde contriti sunt. Quod si hujuscemodi afflicti homines consolaturus est, multo etiam magis eos consolabitur, qui vera humilitatis virtute humiliati sunt. Namque autem contritionum vincula quibus afflicti homines alligantur, pia quedam curationes atque admonitiones in sanis sermonibus consistunt. Hæ igitur de potentiam predicant, et nobis omnibus vinciam.

*Vers. 4. Qui numeral multititudines stellarum.
Qui illarum numerum apprime novit. Quidam
vero numerare dictum putant, pro cognoscere, ut
sit sensus, quod stellarum etiam multititudinem
Deus novit, et quomodo se habeant, loco, ordine,
dinem, quam inter se habent, cognoscit, et*

Et omnibus eis nomina vocat. Qui nomina determinat, quibus ea appellat: quod sane majus est quam dinumerare. Demonstrare igitur illud videatur Propheta, quod qui sanat contritos, alligabit etiam eorum contritiones, qui in captivitate contrebantur: et quod ille qui innumerabilem stellarum multitudinem adeo cognoscit, ut unamquamque proprio nomine appellat, quod sane summae cognitionis ac scientiae indicium est; quod ille, inquam, omnino etiam eos omnes novit, qui dispersi sunt, aut in diversis captivi regionibus: et quod veluti omnium misericors eorum etiam miserebitur: et quod tanquam omnipotens, eosdem facillime poterit congregare.

VERS. 5. *Magnus uominus noster, et magna potestia ejus.* Quia rem grandeum Propheta superius dixit: quod scilicet tot Iudeorum multitudines, ubique gentium dispersas, Deus esset congregaturus, deinceps de divina pertractat potentia, considerare omnes jubens, et absque ulla dubitatione in eum credere.

Et sapientia ejus non est numerus. Noli querere quoniam modo, aut qua ratione illud facturus sit. Nam quemadmodum divinæ magnitudinis nullus est finis, ita etiam ejus sapientia nullus est numerus. Noli igitur de eo aliquid dubitare, cuius magnitudinem ac sapientiam infinitam esse didiceris.

VERS. 6. *Suscipiens mites Dominus. Fovens ac recreans, patrisque seu curatoris instar, eos sovens.*

Humilians autem peccatores usque ad terram. Destruens eos funditus, et ad solum vobementer eos allidens. *Hoc enim significant ea verba, usque ad terram.* Per mites autem humiles corde homines intelligit, per peccatores vero, superbos, iuxta illud: *Dominus resistit superbis, humiliis autem dat gratiam.*^a

VERS. 7-9. *Præcinite Domino in confessione.* Præcinite ei canticum aliquod in gratiarum actionem; vel canite ei per gratiarum actiones.

Psallite Deo nostro in cithara, qui operit cœlum in nubibus, et præparat terræ pluviam: qui producit in montibus herbam et olera servituti hominum: qui dat pecoribus alimentum eorum. Tegit quidem Deus cœlum nubibus, ut pluat; pluit autem ut herbam producat atque olera. Olera vero alque herbam producit, ut mitia simul atque immixtia alat pecora, quæ herbis vescuntur. Dictum est autem in psalmo cii: *Irrigans montes de cænnculis tuis.* Quod si montes irrigat Deus, multo magis fructiferam terram irrigabit: et si irrationalium curam ac providentiam habet, multo magis rationalium habebit, propter quos irrationalia ipsa ab eo creata sunt. Quæ sequuntur in eodem similiter habentur psalmo, ibi: *Producens fenum pecoribus.*^b

Ei pullis corvorum invocantibus eum. In eodem etiam psalmo dixit: *Omnia ad te exspectant, ut des illis cibum in tempore.* Sensus est, quod corvorum pullos qui parentum crudelitate ab eis derelicti (saderunt enim corvi proprios foetus) clamant vobementer, et superne oscitant et cibum querunt, quod huc, inquam, corvorum pullos Deus admittandum in modum alit: ad supremæ scilicet benignitatis et summae providentiae suæ demonstrationem. Auram etenim quamdam Deus in eorum ora demilit, per quam nutrimentum nescio quod ex aere congregatur, quo ad grandiorum usque statim nutririuntur. *Invocant autem Christum,* non quod intelligent quid agant, sed quia invocare vi-

Mέγας δὲ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἴσχυς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ πρᾶγμα εἶπε μέγιστον, ὅτι τοσούτας μυριάδας πανταχοῦ διασπασίσας ἐπισυνάξει, περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ λοιπὸν διαλέγεται, θαρρεῖν παρασκευάζων καὶ πιστεύειν ἀνενδοιάστως.

Kai τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Μή ζήτει πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ. *Ψωτὸς γάρ τε τῆς μεγαλοσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας, οὕτω καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός.* οὐ δὲ καὶ ἡ μεγαλοσύνη καὶ ἡ σοφία ἀπειρος, περὶ τούτου μηδὲ ἀμφιβολεῖ.

Ἀραλαμβάνω πραεῖς δὲ Κύριος. Ἀνακτώμενος φέρων, διαβαστάζων, πατρικῶς τε καὶ πτέρεμοντικῶς

Ταπεινῶν δὲ ἀμαρτωλοὺς ἔως τῆς. Καθαιρῶν εἰς ἑδαφος, καταράσσων τοῦδε. Τοῦτο γάρ εἰ μαρτυρεῖ τὸ, ἔως τῆς. Πραεῖς μὲν οὖν λέγει τοὺς ταπεινούς τῇ καρδίᾳ ἀμαρτωλοὺς δὲ τοὺς ὑπερηφάνους, κατὰ τὸ, Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.

Ἐξάρξατε τῷ Κυρίῳ ὃν ἔξομολογήσει. Ἐξάρξατε αὐτῷ φόδης δηλοντί, ἐν εὐχαριστίᾳ δὲ, ἐξάρξατε, ἀντὶ τοῦ ἔστατε αὐτῷ δι' εὐχαριστίας.

Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν ὃν καθάρι· τῷ περιβάλλοντι τὸν οὐρανὸν ὃν νεφέλαις, τῷ ἐτοιμάζοντι τῇ τῇ νετὸν, τῷ ἔκατατέλλοντι ὃν δροσούς καὶ χλόην τῇ δουλειᾳ τῷ περιθώρῳ, διδόντει τοῖς κτήτορει τροφὴν αὐτῶν. Καλύπτει μὲν γάρ τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις, ἵνα νετίσῃ· νετίζει δὲ, ἵνα χλόην καὶ χόρτον ἔχανατελῇ· ἔχανατελῇ δὲ ταῦτα πρὸς τροφὴν τῶν πονηρῶν κτηνῶν ἡμέρων τε καὶ ἀνημέρων. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῷ ργ' ψαλμῷ. *Ποτίζων δρη ἐπὶ τῷ υπερφῶν αὐτοῦ.* Εἰ δὲ τὰ δρη, πολὺφ μᾶλλον τὴν καρποφόρον γῆν· καὶ εἰ τῶν ἀλγίων τίθεται πρόνοιαν, πολλῷ μᾶλλον τῶν λογικῶν, δι' εὑρίσκεται τὰ δλογα. Ομοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἐφεξῆς ἐρρήθη ἐν τῷ δηλωθέντι ψαλμῷ. *Οἱ ἔκατατέλλων χόρτον τοῖς κτήτορει, καὶ γιλόην τῇ δουλειᾳ τῷ περιθώρῳ.*

Καὶ τοῖς ρεοσσοῖς τῷ ποράκων τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν. Εἴπε καὶ ἐν τῷ ργ' ψαλμῷ. *Πάτερ πρὸς σὲ προσδοκῶσι δοῦραι τὴν τροφὴν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον· καὶ ζήτει ἑκεῖ· φυσικὸς δὲ δὲ λόγος·* ὡς οἱ νεοσσοὶ τῶν ποράκων, ἐγκαταλιμπανόμενοι δι' ὥμοτητα καὶ μισθεκνίαν παρὰ τῶν γεγενηκότων, χράσσουσιν ἰσχέως, κεχηνότες ἀντα, καὶ ζητοῦντες τροφὴν· οὓς δὲ θεὸς ἀποβέβηταις τρέψει, πρὸς ἐνδειξιν τῆς οἰκείας προνοίας, καὶ περὶ πάντας χρηστότητος, αὔρας τοῖς στόμασιν αὐτῶν ἐμπιπτούσης, βρῶσιν ἐξ ἀέρος τινὰ ἐπισπανέοντος. *Ἐπικαλούνται δὲ τὸν Θεόν, οὐχ ὡς συνιέντες, ἀλλ' ὡς δοκοῦντες ἐπικαλεῖσθαι, καὶ ὡς τῆς πραγματείας μοιουμένης δέκταις· διὰ τούτο γάρ καὶ ιδικῶς ταῦ-*

^a Jac. iv, 6. ^b Psal. cii, 43.

τοὺς ἐνταῦθα μνημονεύει· νεοσσοὶ δὲ κοράκων ἀναγωγικῶν, οἱ δὲ ἔθνων, τῶν ἀκάρπων καὶ μερολυσμένων τὰς; Φυχᾶς τῷ ζόφῳ τῆς ἀμαρτίας, οἵς διδώσι τροφήν διθές πνευματικήν τε καὶ μὴ ἀπολλυμένην· ἐπειδὴ δὲ ἀσθενεῖς ἡσαν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ὅπλων Ἐρημοί, καὶ πάντων γεγυμνωμένοι, ἵνα μηδὲ ἐντεῦθεν θορυβῶνται, καὶ ταύτην αὐτῶν θεραπεύει τὴν ὑποψίαν, λέγων·

bonitatis est fons, justam Eliæ prophetæ in Judæos indignationem mollire cuperet, famam induxit, ut satietatis fructus castigaret: et illum p̄paravit nutriti a corvo, a volucre dico, proprii fœtus intima, quæ parit quidem pullos, sed eos non nutrit (nutriuntur enim minutissimis quibusdam animalibus, quæ illorum nidos circumvolant): ac hujusmodi facto, visus est consilium Eliæ præbere, nemimia in Judæos indignatione uteletur, neve se inhumanum magis ostenderet, quam in eum vel illa avis fuerit, quæ tanto odio proprios persequitur alios⁹. Quia vero Judæi, qui ex Babylonica reversi fuerant captivitate, debiles erant, ac sine armis, omnibusque aliis rebus denudati, timens Propheta ne idecirco animo perturbarentur, hanc eorum in sequentibus timoris suspicionem sanat, dicens:

Οὐκ ἐτῇ δυναστείᾳ τοῦ Ιππου θελήσει, οὐδὲ δὲ τῇ ταῖς κτήμασι τοῦ ἀνδρὸς εὐδοκεῖ. Θελησιν καὶ εὐδοκίαν τὴν ἀρίστειαν λέγει, καὶ αὐθίς δυναστείαν καὶ κνήματα, τὴν δύναμιν. "Ωσπερ γάρ ἐν τοῖς βραχίοσι, τῶν χειρῶν, αὕτω καὶ ἐν ταῖς κνήμαις, τῶν ποδῶν ἡ περιουσία τῆς δυνάμεως" οὐκ ἐν τῇ δυνάμει, φησιν, τοῦ ἱππου, ἢ τοῦ ἱππουτου ἐναρεθῆσεται, ἢ εὐδοκεῖ τὸ κράτος, ἀλλ' ἐν τίσιν, ἀκούσουν.

Εὐδοκεῖ Κύριος ἐτοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καὶ ἐτοῖς κλείζουσι ἐπὶ τὸ δελεος αὐτοῦ. Αοιδὸν οὖν, φόδον τοιούτον καὶ ἐλπίδα τοιαύτην κτησάμενοι, μὴ θορυβεῖσθε.

'Α.Ι.η.Ιούτα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΖ.

Αἶνεις καὶ αὔτος; ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἱερουσαλήμ.

'Εκατόντα, Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον, αἴρει τὸν Θεόν σου, Σάων. Ἱερουσαλήμ μὲν, ἡ οἰκοδομηθεῖσα πόλις· Σιών δὲ, τὸ δρός ἐφ' οὗ αὐτῇ φωδόμητο· ἀμφότερα δὲ τῇς αὐτῆς ὄντατα.

"Οτι ἐτίσχισε τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου. Ὅμνει, φησιν, αὐτὸν· δόξεις δὲ καὶ εὐχαρίστει, διτὶ ἐνεδυνάμωσεν τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου, θεὶς αὐτοὺς ἀδιαβρήτους τοῖς πολεμοῖς. Εἰτα λέγει καὶ τὰς λοιπὰς εὐεργεσίας.

Εὐλόγησε τοὺς ιεροὺς σου ὁ σοι. Ἐχαρίτωσεν αὐτοὺς, εἰς πλήθος, εἰς ἴσχυν, εἰς σύνεσιν, εἰς πλοῦτον, καὶ τὸ μεῖζον, διτὶ ἐν σοὶ δυταῖς, κατοικοῦντας δόμοι· τὸ γάρ ἐτὸ σοι, ἀντὶ τοῦ, δόμοῦ κατοικοῦνται. Ἰδοὺ γάρ, φησιν, τι καὶ δὲν η τι τερπνότερον, ἀλλ' η τὸ κατοικεῖν ἀδειγούνς ἐπὶ τὸ αὐτό.

'Ο τιθεὶς τὰ δριά σου εἰρήνην. Ο πάντων τῶν ἑρίων σου τὸν πόλεμον ἀπελάσας, διτίθεις τὰ δριά σου εἰρηνεῦσαι· ή διτίθεις εἰς τὰ δριά σου εἰρήνην.

Καὶ στέαρ πυροῦ ἀμπεικλῶν σε. Οὐ σίτον ἀπλῶς, ἀλλὰ πιμελὴν σίτου· λέγει δὲ τὴν σεμίδαιον· αὕτη γάρ, τὸ πιστόταν καὶ καθαρώτατον τοῦ ἀλεύρου· καὶ οὐ διδεῖς ἀπλῶς, ἀλλ' ἀμπιπλῶν· δι-

A dentur, et quia illorum clamor obsecrationem quamdam ac preces imitatur. Hac igitur de causa nunc corvorum specialiter meminit. Juxta anagogē: Corvorum pulli fidèles populi sunt ex gentibus congregati, veluti qui immundi erant, et sedatae peccati caligine olim animas habebant: quibus Deus spiritualē cibū p̄abebet, et non pereuntē. (Dicunt etiam aliqui, quod cum ille, qui summae

bonitatis est fons, justam Eliæ prophetæ in Judæos indignationem mollire cuperet, famam induxit, ut satietatis fructus castigaret: et illum p̄paravit nutriti a corvo, a volucre dico, proprii fœtus intima, quæ parit quidem pullos, sed eos non nutrit (nutriuntur enim minutissimis quibusdam animalibus, quæ illorum nidos circumvolant): ac hujusmodi facto, visus est consilium Eliæ præbere, nemimia in Judæos indignatione uteletur, neve se inhumanum magis ostenderet, quam in eum vel illa avis fuerit, quæ tanto odio proprios persequitur alios⁹. Quia vero Judæi, qui ex Babylonica reversi fuerant captivitate, debiles erant, ac sine armis, omnibusque aliis rebus denudati, timens Propheta ne idecirco animo perturbarentur, hanc eorum in sequentibus timoris suspicionem sanat, dicens :

Vers. 10, 11. Non in fortitudine equi volet, neque in tibiis viri complacet. Per voluntatem et comp̄acentiam, ipsum Dei beneplacitum intelligit, et rursus, per fortitudinem et per tibiis, ipsas vires. Nam quemadmodum in brachitis vires manuum potissimum consistunt, ita in tibiis vires pedum. Non in equi aut equitis potentia, inquit, delectabitur; sed in quibusnam delectetur audi.

Delectatur Dominus in timentibus eum, et in iis qui sperant in misericordia ejus. Restat igitur, ut paro hujusmodi timore ac spe, amplius non perturbemini.

Alleluia.

PSALMUS CXLVII.

C Laudatorius est etiam hic psalmus, et gratiarum actiones continet pro bonis Ierusalem.

Vers. 12. Lauda, Jerusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion. Per Ierusalem quidem conditam ipsam civitatem intelligit; per Sion vero, montem in quo erat aedificata.

Vers. 13. Quia fortificavit vectes portarum tuarum. Lauda, inquit, Deum, et gratias ei age, quia portarum tuarum vectes adeo validos esse effecit, ut ab hostibus frangi nequeant. Deinde alia persequitur beneficia.

Benedixit filii tuis in te. Tribuens tibi eos, et multos, et fortes, et sapientes, et divites, et, quod carteris longe majus est, hi filii in te una omnes sunt. Nam quod dixit in te, idem sibi vult, ac si dixisset: Eos tibi tribuit una ac pariter in te habitantes. Ecce enim, inquit, quid bonum, aut quid jucundum, quam habitare fratres in unum?

Vers. 14. Qui posuit fines tuos pacem. Ab omnibus finibus tuis bellum removit. Unde regionis tuæ terminos effecit pacificos. Vel, qui posuit pacem in finibus tuis.

Et adipe frumenti replet te. Non frumento simpliciter, sed frumenti adipe. Ipsum autem siliginem intelligit, quæ pinguissima ac purissima est farinæ pars. Nec dare cum simpliciter dixit, sed re-

⁹ Psal. xxxiii, 1.

plerere : quo sermone abundantiam pariter ac A ὄν διοῦ τὴν εὐθηγίαν καὶ διδόσειν τῶν καρπῶν δηλοῖ.

Vers. 15. Qui emittit eloquium suum terrae. Si-
cū ei mos est, a privatis ad communia sermonem
transfert, et rursus a communib[us] ad privata. Cum enim de particularibus dixerit beneficis, quae
in ipsa sunt collata Jerusalem, nunc in universum
de divina loquitur providentia, per eloquium man-
datum Dei intelligens, de ferendis ac producendis
fructibus.

Velociter currat sermo ejus. Miltente Deo elo-
quium suum, id est, jubente aliquid sermone, seu
verbo suo, huiuscmodi sermo velociter currat,
hoc est, cito et quamprimum perficietur. Juxta
anagogeν vero: Jerusalem et Sion Ecclesia esse
dicitur fidelium, ut alibi diximus. Portat vero il-
lius, baptismū et fidem. Per eam etiam vectes
sanctam intelligimus crucem. Benedixit autem
Dens filii ejus Ecclesie: hoc est, apostolis Christus.
*Excellens enim, inquit, manus suas, benedixit eis;*⁸
et per eos omnibus similiter benedixit, qui apo-
stolicē fidei successores fuerunt. Posuit etiam
ejus Ecclesie fines, pacem: quia dum persecutorum
pugnas constanter sustinet, vincendo postmodum
pacem adipiscitur. Per frumenti vero adipem,
spiritualis cibi puritatem ac munditiam intellige,
et per eloquium quod terrae emissum est, prædi-
cationem Udei, atque Evangelium, quod celeriter
cursurum esse prædictit Propheta. Sed ne quis hu-
iusmodi prophetiam impossibilem putaret, fidem
et ratione facit sequentibus miraculis, ac si diceret: Numquid is qui tam de facili omnia habet potuit:
perficere, imbecillis aut insirmus in illis existimatitur.

Vers. 16. Qui dat nivem suam sicut lanam. Adeo C copiosam ac densam, ut brevi tempore universa ab ea congregatur terra, non secus alique a candida quadam lana.

Nebulam sicut cinerem spargit. Multam hanc quoque et similiter densam.

Vers. 17. Miuit glaciem suam sicut buccellas. De-
fertur etiam ejusmodi glacialis nix, parvis qui-
busdam buccellarum frustis persimilis. Quidam vero per glaciem, majorem grandinem intellexerunt.

Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit? Hoc quoque admirabile est, et magnam Dei potentiam demonstrat: quomodo scilicet tam repente magnum adeo frigus fiat.

Vers. 18. Emittet verbum suum, et liquefaciet ea. D Est et hoc aliud admirandum, quod ejus mandato nives et glacies statim liquecant.

Flabit spiritus ejus, et fluenter aqua. Per spiritum, ventum intelligit: austrum nimirum, aut notum. Toto autem hoc sermone, Propheta illud nobis manifestum facere intendit, quod haec omnia, quae superius commemoravit, non fortuito, aut casu sunt, nec sponte sua, sed quod divinis oītēmpore-

“Ο ἀποστέλλω τὸ λόγιον αὐτοῦ τῇ γῇ. Ὁ περι-
αύτῷ σύνηθες ἀπὸ τῶν ἴδεικῶν ἐπὶ τὰ κοινὰ μετεπέ-
ρειν τὸν λόγον, καὶ πάλιν ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐπὶ τὰ
ἴδειαντα, τοῦτο κάνταῦθα ποεῖται εἰπὼν περὶ τῶν
μερικῶν εὑρεγεσιῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, νῦν λέγει καὶ
περὶ τῆς καθόλου περιονίας, λόγιον καλῶν τὸ περὶ
τοῦ καρπογονεῖν πρότεταγμα.

Ἐώς τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ. Απο-
στέλλοντος αὐτοῦ τὸ λόγιον, ήσοι κελεύον οἱ, ὁ
τοιούτο; λόγος ἔνας τάχους δραμεῖται, τουτέστι,
ταχέως δραμεῖται, παραυτίκα τελεσιουργηθήσεται.
Κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, Ἱερουσαλήμ καὶ Σῶν, τῇ Ἱε-
ροτείᾳ τῶν πιστῶν, καθὼς πολλάκις εἰρήκαμεν
πύλα: δὲ αὐτῆς ἡ πίστις καὶ τὸ βάπτισμα μοχλοὶ δὲ
αὐτῶν, ὁ σταυρός εὐλόγησε δὲ αὐτοὺς: ιδοὺς αὐτῆς,
τοὺς ἀποστόλους ὁ Χριστός. Ἐπάρας, φησίν, τάτ
χεῖρας αὐτοῦ ηὔλογησεν αὐτούς, καὶ δι’ αὐτῶν
πάντας τοὺς ἔξ αὐτῶν. Τέθεικε δὲ καὶ τὰ ἔρια
αὐτῆς εἰρήνην, ὅτι καὶ πολεμούμενος εἰρήνην ἔχει
ἐν τῷ νικᾶν στέαρ δὲ πυροῦ, ἡ τῆς πνευματικῆς
τροφῆς πίστης καὶ καθαρότης ἀποστελλόμενον δὲ
ἐν τῇ γῇ τὸ λόγιον, τὸ κήρυγμα τῆς εὐεξίας καὶ
τοῦ Εὐαγγελίου, δὲ καὶ ταχέως δραμεῖσθαι προεργά-
τευσεν ὁ Δαβὶδ. Ἰνα δὲ μήτις νοτίῃ ἀδύνατα τὰ
τῆς προφητείας, πιστούται ταῦτα διὰ τῶν ἑρξῆς:
θαυμασίων, μονονοψιχι διδάσκων, ὡς ὁ ταῦτα βρέδιοι:
Ισχύων οὐδὲ ἐπ’ ἐκείνοις ἀδύνατης.

Διδόντος χιόνα αὐτοῦ ὥστε ἔριον. Οὗτοι πολλοί,
καὶ οὖτας ἀθρόαν, ὡς ἐν βραχεῖ πᾶσαν καλύπτεσθαι
τὴν γῆν, ὡς ὑπὸ τίνος ἔριου λευκωῦ.

Οὐμίχλην ὥστε σποδὸν πάσσοντος. Πολλὴν καὶ
ἀθρόαν καὶ ταύτην.

Βάλλοντος κρύσταλλον αὐτοῦ, ὥστε φωμούν.
Καταφέρεται γάρ καὶ τοιαύτη κρυσταλλώδης χιών,
δοραχέσι κέρασι φωμῶν ζοικεία. Τινὲς δὲ καὶ τὴν
μεγάλην χάλαζαν ἐνόησαν.

Κατὰ πρόσωπου φύχους αὐτοῦ τις ὑκοστήσε-
ται; Καὶ τούτῳ γάρ θαυμαστὸν, καὶ μεγάλης δυ-
νάμεως ἀπόδειξις: πῶς αιφνίδιον τοιοῦτον καὶ τοσούτον φύχος.

Ἐξαποστελεῖ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τῇξις
αὐτά. Ἔτερον τούτῳ παράδοξον πῶς τῷ προσ-
τάγματι αὐτοῦ, τήκεται καὶ ἡ χιών, καὶ ὁ κρύ-
στάλλος.

Πνεύσει τὸ κρεῦμα αὐτοῦ, καὶ φυῆσεται ὑδατα.
Τὸν νότον λέγει. Δείκνυσι δὲ διὰ πάντων, ὡς οὐ
ταυτόματα γίνεται ταῦτα, πάντα δὲ ταῖς προστά-
γμασιν αὐτοῦ πειθαρχεῖ, καὶ βρέδιος μεταβάλλεται.
νῦν μὲν ἔξ θεατῶν εἰς χιώνα καὶ κρύσταλλον· νῦν δὲ
ἀπὸ τούτων, εἰς θύραν· καὶ ἀρπάζει μὲν ἀπὸ θέρμης εἰς:

* Luc. xxiv, 50.

ψύχος· ἀπὸ δὲ τούτου εἰς θέρμην· ὥστε οὐκ ἀπίστον
εἰς πειρασμῶν γενέσθαι ταχεῖαν ἀνεστίν, καὶ ἐκ πο-
λέμων ἀθρόαν εἰρήνην, καὶ ἀπὸ συμφορῶν καὶ
θλίψεων, αἰφνίδιον μεταβολὴν καὶ χαράν· Αἰνίτε-
σαι δὲ τὰ ῥηθέντα καὶ τι βραδύτερον· ὅτι καθάπερ
εἰς τοῦ χειμῶνος εἰ καὶ λυποῦνται, δμως χρησιμεύει
τῇ γῇ, οὕτω καὶ τὰ τῶν πειρασμῶν εἰς καρδίαν ὡφε-
λοῦντα, πάλιν οἰκονομικῶς μεταβάλλοντα· τοῦτο
μὲν παιδεύοντα, τοῦτο δὲ ψυχαγωγοῦντα, πρὸς τὸ
λυσιτελοῦν ἔκατέρωθεν. Εἴται πάλιν ἀπὸ τῶν κοι-
νῶν ἐπὶ τὰ ιδιάζοντα μετάγει τὸν λόγον, ὡς ἀνω-
τέρω δεδῆλωται.

μιum est, sic et presentis sæculi tentationes valde prosunt, tametsi multas secum afferant molestias: et dum divina dispensatione commutantur, partim tamen ex re nostra, atque ad humanum commodum. Deinde a communibus rursum ad particula-
ria sermonem convertit, ut superius declaratum est.

'Ο διαγγέλλων τὸν λόγιον αὐτοῦ τῷ Ἰακώβῳ. Β
'Αρχόμενος μὲν τοῦ φαλμοῦ, 'περὶ τῶν αἰσθητῶν
διάλεκτον, καὶ οώμα ωρελούντων, οἷον ἀσφαλεῖς,
εὐανδρίας, εἰρήνης, καὶ εὐθηνίας. Ἐνταῦθα δὲ περὶ
τῶν ὑψηλοτέρων καὶ ψυχῆν ρυθμοῦς· τὸν περὶ
τῆς νομοθεσίας λόγον εἰσάγων ἔστιν· ἐκ τούτων
τε κακείνων διεγέρων τὸν λαὸν εἰς ὑμνολογίαν καὶ
ἀγάπην Θεοῦ, τοιαῦτα καὶ τούτους εὐεργετοῦντος.
Οἱ ἀναγγέλλων, φησίν, τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ τοὺς
Ἰσραὴλίτας. Οἱ διδάσκων, δι γνωρίζων αὐτοῖς· αὐ-
τοῖς Ἑγρώρισθε γάρ, φησίν, τῷ Μωϋσῇ τὰς ἀδεόνες
αὐτοῦ· τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ θελήματα αὐτοῦ.
Σχετνίζων δὲ τὸν λόγον, ἐπήγαγε·

Δικαιώματα καὶ κρίματα αὐτοῦ τῷ Ἰσραὴλ.
Οἱ προλαόνες εἰπεῖ λόγιον, τοῦτο λέγει νῦν δικαι-
ώματα καὶ κρίματα.

Οὐκ ἐποίησερ οὕτω παττὶ θύτει. Οὐδὲν θύτει.

Kai τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς.
Οὐκ ἐποίησε τινι θύτει τοσαῦτα· καὶ τὰ προστά-
γματα καὶ τὰ θελήματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσε τοῖς
Ἐθνεσιν, εἰ μὴ μόνοις τουτοῖς· τοῖς μὲν γάρ διλοις
Ἐθνεσι τὸν φυσικὸν ἐνέθηκε νόμον, τὸν ἀπὸ τοῦ
συντιθότος, καθ' ὃν καὶ κρίνων αὐτοὺς· κολάξει· τοῖς
Ἰραηλίταις δὲ μετὰ τοῦ φυσικοῦ, δέδωκε τὸν γρα-
πτὸν, δηλοῦντα τὰ κρίματα αὐτοῦ· διὸ καὶ βραδύτε-
ρον κρίνονται· καὶ γάρ ἡ πολλὴ τοῦ Θεοῦ φιλανθρω-
πία πολλῆς συγκαταβάσεως τοῖς· ἐρήθυμηκός
γίνεται.

Ἄλιη. Ιερύα.

ΤΑΛΑΜΟΣ ΡΜΗ.

*"Ἐθος τοῖς ἀγίοις διὰ πολλὴν εὐγνωμοσύνην, ἐπε-
δὸν μέντησιν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, πολλοὺς καλεῖν
κοινωνούς, καὶ παρακαλεῖν συνεψάπτεσθαι τῆς
καλῆς τούτης λειτουργίας αὐτοῖς· τοῦτο καὶ οἱ
τρεῖς παῖδες πεποιήκαστι, τὴν κτίσιν ἀπασαν, ἥντια
ἥσαν ἐν τῇ καμίνῳ, πρὸς τὴν εὐφημίαν τῆς ὑπὲρ
αὐτῶν εὐεργεσίας, καὶ τὴν ὑμνῳδίαν τοῦ Δεσπότου
καλέσαντες. Τοῦτο καὶ οὗτος ἐνταῦθα ποιεῖ· ἐκάτε-
ρον κόσμον συμπεριλαμβάνων, τὸν δινώ, τὸν κάτω,
τὸν νοτίων, τὸν αἰσθητόν· οἵτε γάρ οὐκ ὄντες πρὸς*

²⁰ Num. xx, 10, 11

A rant mandatis : atque ideo de facili commutantur, nunc quidein ex aqua in nivem, aut glaciem, nunc vero ex his in aquam : item modo a calore ad frigus, modo ad calorem a frigore. Quocirea non difficile est, ut credamus brevi futuram esse etiam tentationum ac calamitatum dissolutionem et finem, ac demum ex ardentiissimo bello maximam pacem : similiter et calamitates atque afflictiones citio esse in gaudium convertendas. Significare etiam videntur superiora nescio quid profundius : et quod quemadmodum hibernum tempus, tametsi ipsum per se molestissimum sit, terræ tamen utilissimum est, sic et presentis sæculi tentationes valde prosunt, tametsi multas secum afferant molestias : et dum divina dispensatione commutantur, partim tamen ex re nostra, atque ad humanum commodum. Deinde a communibus rursum ad particula-
ria sermonem convertit, ut superius declaratum est.

Vers. 19. Qui annuntiat eloquium suum Jacob. In psalmi principio de sensibilibus beneficiis et corpori utilibus tractavit, veluti de civitatis tutela, de prolis secunditate, de pace, de abundantia : nunc autem de sublimioribus bonis pei tractat et animam ipsam ornantibus : per haec scilicet atque illa populum excitans ad laudem atque ad dilectionem Dei, qui huiusmodi eis beneficia contulit. Qui annuntiat, inquit, mandatum suum Israelitico populo, illudque eos docet, ac notum eis facit : Notas enim, inquit, fecit vias suas Moysi, filii Israel voluntates suas²⁰. Quod magis etiam declarans, addidit :

Justificationes et judicia sua Israel. Quod superius eloquium dixit, hoc nunc justificatione sap-
C pellat et judicia.

Vers. 20. Non fecit sic omni nationi. Nulli nationi sic fecit.

Et judicia sua non manifestavit eis. Tanta ac la-
illa beneficia alicui nationi non contulit. Quippe
qui mandata, aut voluntates suas gentibus non
manifestavit, sed Iudeis tantum. Aliis enim gen-
tibus naturae tantum legem praestitit, quæ a con-
scientia nascitur, juxta quam eos etiam judicat
et punxit, populo vero Israel una cum naturali
lege scriptam tradidit, quæ divina judicia decla-
rabat : atque ideo ipsi magis punientur. Multi
siquidem Dei misericordia majoris condemnatio-
nis causa negligenti ac contemptori efficitur.

Alleluia.

PSALMUS CXLVIII.

Consueverunt sancti viri, ob summam animi
gratitudinem, quando gratias Deo acturi sunt,
multos laudationis participes advocare, rogareque,
ut pulchrum atque honestum hujuscemodi lau-
dationis officium secum assumant : quemadmodum
et tres illi sancti pueri fecerunt, cum essent in
camino, universam creaturam pro collatis in se
beneficiis advocantes, ut Deo benediceret. Hoc in
præsentia faciliter etiam Propheta noster, utrumque
mundum complexus, superiorum scilicet atque

inferiorem, intellectualem et materialem, atque, ut
ha dicam, sensibilem. Nam veluti per se soli, ad
benedictionem et laudem divinam idonei non sint,
omnia sermone suo circuineunt elementa, omnes-
que ad Creatoris gloriam creaturas advocant. Pos-
sumus etiam dicere quod Propheta hoc sermone
aliud quoddam profundius voluit significare:
ducere nimirum, quod creaturarum omnium unus
sit atque idem Creator, et eos reprimere, qui diu-
esse opifices dicebant, alterum nimirum intellectualis
ne ex operum diversitate varios quis opinaretur
Genere chororum statuit, atque unam complicat laudationem, uni atque soli Deo.

Vers. 1. *Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis.* Ex cœlis quidem, hoc est, ex primo
atque ex secundo cœlo, ad divinam laudem angelos
vocat, et stellas, et omnia quæ in cœlis sunt: et
deinde paulo post, ex terra dracones advocat, atque
alia, ut in sequentibus, et demum in hominibus
sermone in perficit. Puto autem idem voluisse eum
significare, quando ait: *Laudate Dominum de cœlis,* quod significavit, quando dixit: *Laudate eum in excelsis.* Deinde connumerat quosnam de cœlis,
aut quosnam ex excelsis partibus advocet.

Vers. 2. *Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, omnes virtutes ejus.* Cumque de angelorum
ordine dixerit, collectim addidit de cœteris omnibus
ordinibus, Virtutes, seu potentias eos appellans.
Vel per angelos et per Virtutes, universos illo-
rum ordines significavit: alterum quidem, quia
divina annuntiant mandata (angelus siquidem
nuntius interpretatur); alterum vero, quia jussa
sibi a Deo possunt perficere: Potentes enim, inquit,
viribus, ut faciant verbum ejus.

Vers. 3. *Laudate eum, sol et luna, laudate eum, stellæ et lux.* Haec secundi sunt cœli, hoc est,
firmamenti. Per solem igitur lunamque, et stellas,
ipsa organa intelliges, quæ lucem suscipiunt; per
lucem vero, eam lucem, quæ organa illa illuminat,
atque in ea divisa est. Vel, per solem, lunam et
stellas, creaturas eas intelligit, quæ quarta die a
Deo conditæ sunt; per lucem vero immensam
illam lucem, quæ prima creationis die a Deo facta
est. Verum si queraris, quomodo hæc, aut reliqua
hujusmodi elementa, Deum laudatura sint, cum
voce careant, cum mentem aut animum non ha-
beant, dic, quod tres modi sunt, quibus laudari ac
glorificari Deus potest: per vocem nimirum, quem-
admodum Moyses fecit, simul cum sorore Maria
laudans, et dicens: *Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est*¹⁰; item per aspectum, seu
præsentiam, juxta illud: *Cœli enarrant gloriam Dei,*
de quo diximus in psalmo xviii; tertio per vitam
et conversationem nostram, juxta quod dictum est:
*Ut rideant bona opera vestra, et glorificant Patrem vestrum, qui in cœlis est*¹¹. Laudant igitur Deum
ipsa etiam inanima, atque irrationalia, sua nimi-
rum magnitudine, pulchritudine, situ, utilitate,

A τὴν εὐφημίαν ἔχοντα, περιέρχονται τῷ λόγῳ πάντες,
καλοῦνται εἰς ὑμνολογίαν τοῦ Κτίσαντος. Καὶ ἕτε-
ρον δὲ βαθύτερον ἐκ τούτων κατασκευάζει, δεικνὺς
ἴνα ποιητὴν ἀκατέρας κτίσεως, καὶ σαφῶς ἐπιστε-
μήσιν τοὺς λέγοντας δύο δημιουργούς· ἔτερον μὲν
τῆς υνητῆς, ἕτερον δὲ τῆς αἰσθητῆς. Ἰνα γὰρ μή τις
ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἐργῶν διαφέρους ὑπολάβοι,
ἴνα χρόνον ἰστησιν ἐξ ἀπάντων, καὶ μίαν ὑμνοῦδιαν
πλέκει τῷ ἐνὶ μόνῳ Θεῷ.

B *Alreῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰρεῖτε
αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις.* Ἐκ μὲν τῶν οὐρανῶν,
τοῦ τε πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου, καλεῖ πρὸς αἰνέσιν
τοῦ Κυρίου τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀστέρας, καὶ ἐσ-
τὰ κατ' οὐρανούς ἐκ δὲ τῆς γῆς προὶών, καλεῖ
τοὺς δράκοντας, καὶ τὰ ἐφεῆς, καὶ καταλύει τὸν
λόγον εἰς τοὺς ἀνθρώπους· ταῦτα δὲ τὸ
ἐκ τῶν οὐρανῶν, τῷ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Είτα λέγει τίνας
ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐν τοῖς ὑψίστοις μέρος καλεῖ.

C *Alreῖτε αὐτὸν, πάντες οἱ δῆγελοι αὐτοῦ· αἰρεῖτε
αὐτὸν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ.* Εἰπὼν πέρι τοῦ
ἀγγελικοῦ τάγματος, ἐπήγαγε συλληπτικῶς καὶ
πέρι τῶν λοιπῶν ταγμάτων, Δυνάμεις αὐτὰ καλέσεις·
ἢ τὰ δὲ τάγματα καλεῖ Δυνάμεις καὶ ἀγγέλους· τὸ
μὲν δὲ τὰ θεῖα διαγγέλλουσι βῆματα, τὸ δὲ διτὶ¹²
δύνανται τὰ ἐπιτατθέμενα τελεῖν· δυνατοί γὰρ,
φησίν, ἰσχύν, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ.

D *Alreῖτε αὐτὸν, ἥλιος καὶ σελήνη· αἰρεῖτε αὐ-
τὸν, πάντα τὰ δύτρα καὶ τὸ φῶς.* Ταῦτα τοῦ δευτέ-
ρου οὐρανοῦ, ἦτοι τοῦ στερεώματος. Ἄλιον μὲν
οὖν, καὶ σελήνην, καὶ δύτρα, τὰ φωτοδόχα τούτων
δργανα, νοήσεις· φῶς δὲ, τὸ κατεμερισθὲν εἰς αὐτά.
Ἡ ταῦτα μὲν, τὰ ἐν τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ κτισθέντα·
φῶς δὲ, τὸ γεγονὸς ἐν τῇ πρώτῃ, τὸ ἀσχετον. Ἀλλὰ
πῶς αἰνέσουσι ταῦτα τε καὶ τὰ ἐξῆς, φωνὴν οὐκ
ἔχοντα, οὐ γλῶτταν, οὐ λογισμὸν, οὐ ψυχὴν; Τρεῖς
δὲ τρόποι δοξολογίας· διὰ φωνῆς, ὡς Μωυσῆς ἐδό-
ξασε μετὰ τῆς Μαρίας αἰνῶν καὶ λέγων· Ἀσωμετ
τῷ Κυρίῳ, ἐνδέξως γὰρ δεδέξασται· δὲ δι' ὀψεως,
ὡς. Οὐρανοὶ διηγοῦνται δέξαρ Θεοῦ, πέρι τῶν
διελαδόμεν τῷ ἐν τῇ φαλμῷ· καὶ δὲ διὰ βίου καὶ
Ἐργων· Οώκως γὰρ, φησίν, ίδωσι τὰ ἐργα οὐμῶν τὰ
καλά, καὶ δοξέσωσι τὸν Πατέρα οὐμῶν τὸν ἐν τοῖς
οὐρανοῖς. Αἰνεῖται γοῦν τὸν Θεὸν, καὶ τὰ ἀλογα καὶ
ἄψυχα, τῷ μεγίθει, τῷ κάλλει, τῇ θέσει, τῇ χρείᾳ, τῇ
διακονίᾳ, τῇ διαμονῇ, καὶ τοῖς τοιούτοις, τὸν θεστήν
εἰς θαῦμα καὶ εὐφημίαν τοῦ πεποιηκότος ἐνάγοντα,
καὶ τῇ γλώττῃ ταῦτη πρὸς ὑμνολογίαν χρώμενα.
Κατὰ γὰρ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, πάντα Θεὸν
ὑμεῖς καὶ δοξάζεις φωναῖς ἀλαλήτοις. Ἐπὶ πάντας
γὰρ εὐχαριστεῖται δι' ἐμοῦ Θεός· καὶ οὕτως δὲ εἰσι-

* Psal. cxi, 2u. ¹⁰ Exod. xv, 1. ¹¹ Matth. v, 16.

νινος ὅμοιος ἡμέτερος γίνεται, παρ' ὃν ἐγώ τὸ A ministerio, perseverantia, atque aliis similibus ὑμενὶ λαμβάνω.

Iudicem Factoris movent, unde spectatoris lingua ad Dei laudem utuntur. Omnia enim, ut, inquit, Gregorius Theologus, Deum laudent, inenarrabilibusque et mutis etiam, ut ita dicam, vocibus Deum glorificant. Pro his omnibus clementi, inquit, gratiae a me aguntur Deo: atque hoc pacto illorum laus, qua Deum laudent, mea efficitur, dum ab illis ego laudandi occasionem accipio.

Alreitēs αὐτὸν, οἱ οὐρανοὶ τὸν οὐρανόν, καὶ τὸ θύρωρ τὸν ἀνθρώπων τὸν οὐρανόν, αἰτεσθεωσού τὸν δρόμον Κυρίου. Εἰρηται διαφέρωνται, διτι εἴσεσθι τὴν Έβραίων φωνῇ, τὰ ένικά πλήθυντικῶς ἔχοντες. Οὐρανοὺς οὖν οὐρανῶν, τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ καλεῖ· δηλαχοῦ γάρ φησιν. 'Ο οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ· καὶ τὸ alreitā δὲ, καὶ τὸ αἰτεσθεωσαν, τοιαῦτα νῦν εἰσι πλήθυντικά, ἀντὶ ένικῶν. 'Τύρων δὲ ὑπὲρ ἄνω τοῦ οὐρανοῦ, τὸ ὑπὲρ ἄνω τοῦ στερεώματος· πῶς δὲ αἰνεῖ δι πρώτος οὐρανὸς ἀθέατος ὄν, εἰρηται ἐν τῷ ιη̄ φαλμῷ. Εὐθα τὸ, Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ. Εἰ δὲ ἀθέατος ὄμιει, πρόθδηλον διτι πολλῷ μᾶλλον διεπειτός.

"Οτι αὐτές εἰπε καὶ διεγηθήσαν. Ατὰ τοῦ, εἶπε, δύο ταῦτα ἐνέφηνεν, οὐ μόνον διτι μῆ διτι παρηγαγεῖν, ἀλλ' διτι καὶ μετὰ πολλῆς εὔκολίας. 'Ωσπερ γάρ σοι τὸ ποιεῖν εὐκολόν, οὐτετι τῷ Θεῷ τὸ ποιησαι οὐκ διτι· μᾶλλον δὲ πολλῷ πλέον· οὐδὲ γάρ δυνατὸν παραστῆσαι τῇς εὔκολίας τὴν ὑπερβολὴν.

Αὐτὸς ἐτετέλατο καὶ διετίθησαν. Τὸ αὐτὸν λέγει πάλιν, ως εἰώθε πολλάκις ποιεῖν. Γέγραπται γάρ ἐν τῇ βιβλῷ τῆς Γενέσεως· Γενηθήτω φῶς, καὶ διέγετο, καὶ τὰ ἔξτις διοίωσε.

"Εστησεν αὐτὰ σὶς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. 'Ηδραιωτεν αὐτὰ κατά τε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν χρέαν, ἀμετακίνητα δ'. αἰώνος, μῆ παραβαθεούντα τοὺς δρους τῆς φύσεως.

Πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσονται. Καὶ τοῦτο τὴν εὔκολιαν τῇς συνοχῇς καὶ διακρατήσεως αὐτῶν ἐμφαίνεται. 'Ἐθετο, φησιν, αὐτοῖς πρόσταγμα τὸν δρον, καὶ οὐ παρελεύσονται τοῦτο, καθάπερ δοῦλα μῆ τολμῶντα παρεξελθεῖν τὸ πρόσταγμα τοῦ δεσπότου.

Alreitēs τὸν Κύριον ἐτῆς γῆς, δράκοντες, καὶ κάσαι διδισσοι. Δράκοντας μὲν τὰ κτήνη λέγει νῦν, ως καὶ ἀλλαχοῦ, Δράκων, φησιν, οὐτος δι τὸ πλαστασας· ἀδισσούς δὲ, τὰ πελάγη· 'Οταν γάρ δοι τις τοῦ κήπους τὸ μέγεθος, καὶ τὴν οὐμπηξην τοῦ σώματος, ἦν ἐν τῷ Ἰών ἡ Γρεζή μετὰ πλείονος διηγείται σαφηνείας, πῶς οὐ σφόδρα θαυμάσας, διμήσῃ τὸν δημιουργῆσαντα τηλικαῦτα ζῶα, καὶ χωρία τούτοις τὰ ἀπλητα πελάγη ἀποκληρώσαντα· καὶ μῆ συγχωρούντα τῶν οἰκείων ἐκτρέχειν δρων, εἰτε πρὸς τὴν, εἰτε πρὸς τὰ πλεύμενα μέρη· μῆ δὲ

VERS. 4. *Laudate eum cœli cœlorum, et aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Jam sœpe diximus Hebraicum esse idioma, ut quæ singulari sermone efferenda essent, dicantur plurali. Cœlos enim cœlorum dixit, pro cœlum cœli; primum nimirum cœlum, de quo alibi dictum est: Cœlum cœli Domino¹²; unde et verba illa: Laudate et laudent, pluralia sunt pro singularibus. Per aquam vero quam supra cœlos esse dicit, eam intellige, B quæ est supra firmamentum. Quomodo vero primum cœlum, cum non videatur, laudare Deum possit, diximus in psalmo xviii, ibi: Cœli enarrant gloriam Dei. Quod si ipsum invisibile cœlum Deum laudat, multo magis ab eo laudari par est, quod dicitur visible.*

VERS. 5. *Quoniam ipse dixit et facta sunt. Hoc sermone Propheta duo hæc nobis demonstrare voluit, quod et creavit Deus ea quæ anteā non erant, et quod multa cum facilitate id fecit, dum dixisse tantum eum dixit, et facta esse. Ac si dixisset: Quemadmodum tibi facile est aliquid dicere, ita et Deo facile est ea creare quæ non sunt. Quinino et multo facilius id potest. Neque enim possibile est divinæ facilitatis magnitudinem demonstrare.*

C *Ipse mandavit et creatæ sunt. Eamdem more suo Propheta repetit sententiam. Scriptum est autem in libro Genesis: Et dixit Deus, fiat lux, et facta est¹³; et r̄ liqua simili ratione ac modo.*

VERS. 6. *Statuit en in sæculum, et in sæculum sæculi. Stabilivit ea, ordine nimirum, operatione atque utilitate, ut immobilia essent, ac sæculum et naturæ terminos non transgrederentur.*

Præceptum posuit, et non præteribunt. Hæc verba etiam facilitatem demonstrant, qua hujuscemodi elementa atque creaturæ in esse a Deo producta sunt, et qua deinceps conservantur et perseverant. Posuit enim, inquit, eis mandatum de terminis eorum, quod nunquam præteribunt, non secus D atque servi, qui transgredi non audent dominorum præcepta. Omnia enim, inquit alibi, serviant tibi¹⁴.

VERS. 7. *Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi. Per dracones hoc in loco ipsa citio intelligit, quemadmodum et alibi, quando ait: Draco iste quem formasti sis¹⁵. Per abyssos vero ipsa significat maria. Quoties enim, inquit, videres celæ magnitudinem, et corporis illius compactiōnem, quam apud beatum Job Scriptura plenius atque apertius describit, quomodo non admirandus tantorum animantium Creatorem laudabis? qui innavigabiles maris sinus ac regiones, pro illorum habitatione eis tradidit, nec ea sinit statutos*

¹² Psal. cxiii, 16. ¹³ Gen. 1, 3. ¹⁴ Psal. cxviii, 91. ¹⁵ Psal. ciii, 26.

prætergredi terminos, nec ad terram, aut ad navi-gabiles maris partis excurrere? ne naves scilicet aut alia piscium genera ab illis vastarentur. Verum neque hoc tantum admiratione dignum est, sed et ipsum mare, non mediocrem admirationis divinæ potentiae occasionem præbet. Quomodo sci-licit cum tantam aquarum copiam habeat, et ven-torum vi impellatur, atque horribiliter ebulliat, et furore pene quodam feratur, proprios tamen ter-minos non transgreditur, neque audet vicinam terram demergere, sed Domini mandatum obser-vat: et quanquam instabilem ac nullo ordine con-santeam naturam habeat, ordinem tamen suum perpetuo conservat. Hæc si animo revolveris, divinam sapientiam, potentiam, atque administratio-nem vere admiraberis et maximum laudum occasio-nem assumes, quas in honorem Dei complices atque contexas.

Vers. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ, facientia verbum ejus. Ministrantia sci-licit atque inservientia ad hominum utilitatem, propter divinum mandatum: non quod fortuito, aut casu, id faciant, aut sponte sua. Per ignem vero, hoc in loco, ipsum fulgor intelligit.*

Vers. 9, 10. *Montes et omnes colles, ligna fructifera, et omnes cedri, feræ, et universa pecora, reptilia, et volucres alatae. Quidam ea omnia quæ jucunda atque utilia sunt, manifestam atque aper-tam suam administrationem et divinam laudem ostendunt, in tristioribus ac severioribus immora-tur, dicens: Ignis, grando, etc.; quibus etiam ea adjungit, quæ minus utilia videri poterant, dicens: Montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri; quibus insuper ea addit, quæ noxia existi-mantur, dicens: Feræ et reptilia, ex omni nimirum parte divinam plene providentiam demonstrans, ac docens quod etiam hæc omnia admiranda atque utilia sunt, et rationem habent, quare a Deo in esse adducta sint: tametsi id a nobis fortasse non percipitur, vel difficile percipiatur. Fulgor etenim pluviae signum est, et sæpen numero etiam vento-rum. Grando autem nix et glacies, ad terræ cul-tum utilia sunt. Spiritus vero procellæ, aliquando quidem nubes dissolvit, aliquando vero etiam ad-dicit: utrumque tamen ad nostrum commodum, tametsi ob ignorantiam nostram nobis plerumque secus videatur. Cedri quoque per quas veluti ma-jores arbores, omnes aliae instructiose compre-hensæ sunt, ad domorum ædificationem, et navium constructionem, commodissimæ sunt et necessariæ: nihilque omnino superfluum est, aut fortuito factum. Leones præterea, pardi, elephanti, unicor-nes, rhinocerotes, atque alia hujusmodi, et reptilia, qualia sunt dracones, serpentes et scorpiones et reliqua, non mediocrem utilitatem ad humanam vitam afflunt. Timorem enim nobis Deus per ea præstat, et moderatores fieri præparat, ac magis sollicitos, et primi parentis delictum in incori-am revocat: propter quod universa hæc immitia ana-malia servitatem illam a se excusserunt, quam in*

B Πῦρ, χάλαζα, χιὼν, κρύσταλλος, κρείμας κα-tαιγίδος, τὰ ποιῶντα τὸν λόγον αὐτοῦ. Τὰ διε-xονοῦντα τὰ πρωτάγματα αὐτοῦ πρὸς τὸ λυσιτελούν ἀνθρώποις, καὶ μὴ ἀπλῶς, καὶ ὡς ἐτυχε γινόμενα· πῦρ δὲ νῦν λέγει τὴν ἀστραπήν

C Τὰ δρη, καὶ πάρτες οἱ βουροί, ξύλα καρκο-φέρα, καὶ πᾶσαι κέδροι· τὰ θηρία, καὶ πάντα τὰ κτήνη, ἔρπετά, καὶ πετεινά πτερωτά. Ἐπει τὰ περπόντερα, καὶ χρησιμώτερα, καὶ ὡψελιμώτερα πρόδηλον ἔχουσι: τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸν ἐπαινον, ἐνδιατρίβει πλέον τοῖς λυπητότεροις, λέγων, Πῦρ, χάλαζα, καὶ τὰ ἔξης· καὶ τοῖς δοκοῦσιν ἀχρηστοτέ-ροις λέγων· Τὰ δρη καὶ πάρτες οἱ βουροί, ξύλα καρκοφέρα, καὶ πᾶσαι κέδροι· καὶ τοῖς βλαβερω-τέροις λέγων· Τὰ θηρία καὶ ἔρπετά· δεικνύων ίχ περιουσίας τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, καὶ διάσκον-δτι καὶ πάντα ταῦτα θυμαστά, καὶ χρειώδη, καὶ λόγον ἔχοντα τῆς εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆς· εἰ καὶ τοῦτον ίσως ἀκατάληπτον, ή δυσκατάληπτον. Καὶ ἀστραπή μὲν γάρ, ὑετοῦ σημείον, ή καὶ πολλάκις ἀνέμου· χάλαζα δὲ, καὶ χιὼν, καὶ κρύσταλλος, εἰς γεωργίαν ἐπιτήσεια. Τὸ πνεῦμα δὲ τῆς καταγήσεος ποτὲ μὲν ἀπελαύνει τὰ νέτη, ποτὲ δὲ συνάγει, καὶ τούτο δὲ κάκεινο, πρὸς τὸ λυσιτελούν, εἰ καὶ τοῦτον οὕτω δοκεῖ, δι' ἄγνοιαν. Τὰ δρη δὲ, καὶ τὰ κέ-δροι, δι' ὅν τοις διάρρων ὡς μετέχων, πάντα τὰ ἄκαρπα δίνοντα συμπαρελθόμενα εἰς οἰκοδομήν, καὶ ναυπηγίαν χρησιμεύσουσι, καὶ οὐδὲν δλῶς περιτόν· οὐδὲ ὡς ἐτυχε γινόμενον. Λέσοντες, καὶ παρδάλεις, καὶ ἀλέφαντες, καὶ μονοκέρωτες, καὶ βινοκέρωτες, καὶ τὰ τοιάντα, καὶ τῶν ἔρπετῶν δράκοντες, καὶ δρεῖς, καὶ σκορπίοι, καὶ τὰ λοιπά, καὶ αὐτὰ χρησιμεύσου-sιν εἰς τὸν βίον· φίδιον γάρ τοῦτον ἐπιτειχίζει, καὶ τωφρονεῖν παρασκευάζει, καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ, καὶ ἀναμιμνήσκει τῆς ἐν τῷ παραδεισῷ τοῦ προπάτορος ἀμαρτίας, δι' ἣν ταῦτα τὴν τοῦ Ἀδάμ ἀπεσε-σαντο δουλείαν, ὑποχειρία τούτῳ δοθέντα, καὶ τὰς κλήσεις παρ ἐκείνου δεξάμενα· ἵνα μὴ λέγω τὴν διλλήν χρείαν, ἣν πρὸς τὰ κατασκευάζομενα παρ-έχουσι φάρμακα. Εἰ τοινυν τὰ λυπτρά, καὶ τὰ δο-κηντα διγρατά, καὶ βλαβερά οὕτως χρήσιμα, ὡς

D *Digitized by Google | Распознавание текста ABK/FR.*

δι' αὐτῶν ὅμνον ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ καὶ δοξολό- Καὶ habuit Adam. Tradita enim ei a Deo fuerant in γλῶν, τῇ δὲ τις εἶποι, περὶ τῶν μη τοιούτων; servitutem et subjectionem; atque ideo appellatiōnes et nomina ab eo etiam suscepserant. Taceo innumerabiles utilitates quas in medicinis praestant et pharmacis. Si igitur ea quae tristiora sunt, aut molestiora, quæque inutilia videntur esse, ac noxia, adeo utilia sunt, ut per ea laus et gloria Deo cani debeat: quid dicendum erit de iis quæ huiuscemodi non sunt, sed delectabilia sunt pariter atque utilia?

Βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάρτες λαοί, ἀρχοτες καὶ πάρτες κριταὶ γῆς. Πάλιν ἔτερον ἐνταῦθα κινεῖ προνοίας εἰδος, τὸ τῶν ἀρχόντων τῆς τοῦ Θεοῦ γὰρ σοφίας ἔργον, τὸ εἰς ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους τόδε τὸ πᾶν διελεῖν τοὺς βασιλεῖς δὲ λέγει καὶ ἀρχοντας καὶ κριτὰς, ὡς τὸ ἀρχεῖν, καὶ τὸ κρίνειν ἔχοντας. Αἰνεῖτε γὰρ, φησι, τὸν Κύρτον, οἱ μὲν δὲ ἐπιμελεῖσθαι προεκρίθητε, οἱ δὲ, δὲτι ἐπιμελεῖας τῆς παρὰ τῶν κρειττόνων ἀξιοῦσθε, ὅμοι δὲ πάντες, δὲτι εὐταξίαν ἔντεῦθεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐδωρήσατο. Τὸ μὲν οὖν ἀρχεῖν, ἔργον Θεού· τὸ δὲ κακῶς ἀρχεῖν τῆς τῶν ἀνθρώπων φαυλότητος· τὸ δὲ καὶ πονηρὸν; εἰς τὸ ἀρχεῖν διγενθεῖται τῆς ἀνθρώπων πονηρίας. Εἰπὼν δὲ δὲτι πάρτες λαοί, οὐκ ἀνδρας ἐδήλωσε μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικας καὶ ἀπλῶς πᾶν γένος, καὶ πᾶσαν τὴλικταν.

ριν pertinet perversitatem. Simili modo quod pravi homines in causa sunt. Dicens autem omnes populos, etiam comprehendit, et omnem denique generationem atque omnem ætatem.

Νεαρλοκοι καὶ παρθένοι, κρεσβύτεροι μετὰ γενετέρων, αἱρεστάτωσαν τὸ δρομα Κυρίου. Νεανίσκοι καὶ νεανίδες, τινα ἐθισθῶταν αἰνεῖν πρεσβύτεροι, δὲτι εἰς ταύτην ἐφθασαν ἥτικαν· νεανίσκους δὲ τοὺς νεανίσκοις αῦθις ἐφθασεν, ἀντιδιαστέλλας αὐτοὺς τοῖς πρεσβυτέροις.

"Οτι ὁψώθη τὸ δρομα αὐτοῦ μόρον. Ἐμεγαλύνθη διὰ τὰ μεγαλεῖα τῶν ἔργων αὐτοῦ.

"Η ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ. "Η εὐχαριστία, καὶ ἡ δοξολογία αὐτοῦ ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις, καὶ ἐπ' οὐρανοῦ ἀγγέλοις.

Kai ὄψωσι κέρας λαοῦ αὐτοῦ. Αὔξησε, μεγαλυνεῖ ἰσχὺν λαοῦ αὐτοῦ.

"Υμιτος πᾶσι τοῖς δοτοῖς αὐτοῦ. Τοῖς ἀφωτιώμενοις αὐτῷ· τούτοις γὰρ μάλιστα προστήκει ὑμεῖν, ὡς μᾶλικον εἰδότι τὰ μεγαλεῖα, καὶ τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ. Εἰρηκε δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ φαλμῷ, Τοῖς εὐθέσι πρέπει αἱρεσις· καὶ ζήτει ἐκείνην τὴν ἐξιγγήσιν.

'Ισραὴλ, λαῷ διγίζοντει αὐτῷ. Λοῷ οἰκείῳ, λαῷ ἐγγίζοντι κατὰ σχέσιν καὶ διάθεσιν ἐκ πίστεως, ἐκ θεραπείας, ἐξ ἀρετῶν οἰκειώσεως· ἢ δὲτι ὅμνος ξεται τοῖς δοτοῖς αὐτοῦ, καὶ δοξασθῶσατ, ὡς δοτοὶ αὐτοῦ, ὡς λαὸς ἐγγίζων αὐτῷ· διὸ χρή γενέσθαι τοιούτους, τινα διὰ τοῦτο δόξης ἀξιωθῶσιν.

'Αλιηλούϊα.

ΨΑΛΜΟΣ ΡΜΘ'.

"Ἄστατε τῷ Κυρίῳ δόμα καινόν. Εἰρηται μὲν τοῦτο πολλάκις, ἐρμηνεύθη δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ φαλμῷ. Κατὰ μὲν ιστορίαν περὶ τῶν Ιουδαίων ὁ φαλ-

Vers. 11. *Reges terræ et omnes populi, principes et omnes judices terræ.* Rursum hoc in loco aliud pertractat divinæ providentiae genus, de principum scilicet ac regum constitutione. Est etenim divinæ sapientiæ opus, universum orbem in principes atque in subditos distinxisse. Reges autem et principes et judices appellat, eo quod dominantur, regunt et judicant. Laudate enim, inquit, Dominum, vos quidem, quia præpositi et præfecti estis, B populi vero quia studio atque curæ et sollicitudini superiorum a Deo donati sunt. Una autem omnes id facite, quoniam ex hac ordinum varietate, ordinem quemdam Deus in humano genere constituit. Verum quod principes imperent ac dominentur, divinum quidem opus est, hoc est, a Deo datum; quod vero male imperent, hoc ad ipsorum principes dixit, ut ex opposito distingueret eos a senibus.

Vers. 12. *Adolescentes et virgines, seniores cum junioribus, laudent nomen Domini.* Adolescentes et puellæ id faciant, ut assuescant laudare Deum. Senes vero Deum laudent quod in hujusmodi ætatem pervenerint. Juniores quoque et adolescentes dixit, ut ex opposito distingueret eos a senibus.

Quoniam exaltatum est nomen ejus solius. Magnificatum est ob magna et grandia illius opera.

Vers. 13. *Confessio ejus in terra et in celo, et exaltabit cornu populi sui.* Gratiarum actio et glorificatione, quæ Deo sit, in terra quidem ab hominibus, in celo vero ab angelis.

Et exaltabit cornu populi sui. Augebit, magnificabit potentiam, populi sui.

Vers. 14. *Hymnus omnibus sanctis ejus.* Iis qui ei sanctificati et dicati sunt. Hos etenim præcipue decet laudare Deum, veluti qui præ ceteris, illius magnalia ac beneficia noverunt. Dictum est etiam in psalmo xxxii: *Rectos decet laudatio*, ubi vide D expositionem.

Filiis Israel, populo appropinquanti sibi. Illoc est, populo suo, qui affectu ac dispositione sua in Deum ei semper appropinquat: per fidem videlicet, per cultum, et per familiaritatem virtutum; vel quia hymnus erit sancti ejus, et glorificabuntur veluti sancti Dei, et tanquam populus ei appropinquans. Atque ideo oportet tales fieri, ut propterea gloriam consequantur.

Alleluia.

PSALMUS CXLIX.

Vers. 1. *Cantate Domino canticum novum.* Verba hæc sæpe alibi exposita sunt, præcipue in psalmo xxxii, et juxta historiæ sensum, ad Hebreorum

populum pertinent; *juxta anagogen vero, ad fidèles, A μδ.; κατὰ δὲ ἀναγωγὴν, περὶ ὧν δὲ Θεολόγος Γρηγόριος εἰρηκεν, ἐν τῷ λόγῳ τῶν Ἑγκαιρίων.* Ἄδουσι δὲ τῷ Κυριῷ φόρμα καινὸν, οἱ τῆς καινῆς κτίσεως, οἱ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸν καινὸν ἀνθρώπον ἐνδυσάμενοι.

Lauds ejus in Ecclesia sanctorum. In praecedenti etiam psalmo dixit: Hymnus omnibus sanctis ejus.

Vers. 2. *Lætetur Israel in eo, qui fecit eum. Novus Israel, canens, in Deo lætetur, quia eum fecit, et quia fecit eum esse populum suum; atque ideo addidit:*

Et filii Sion exultent in rege suo. Filii dico novæ Sion, vel ipso etiam Israeliticus populus canens Deo lætetur, et lætus gratias agat, et quod creatus sit, et quod ut proprius ac peculiaris populus a Deo vindicatus sit. Eis enim, tanquam suis ac familiaribus olim Deus imperabat: quod privatum quoddam aliud est beneficij genus.

Vers. 3. *Laudent nomen ejus in choro. In consonantia et concentu vocum, ut cantus communicatio dilectionis pariter communicationem afferat atque animorum consensum.*

*In tympano et psalterio psallant ei. Antiquo quidem populo jussum erat, ut hujuscemodi instrumentis Deo cancerent, quemadmodum et illud mandatum fuerat, ut certis Deo animalibus sacrificarent: atque hoc ob illius populi infirmitatem, atque amorem erga voluptates, a quibus non ita de facili poterant separari: novus autem populus tunc se psallere putat in tympano, quando corporis voluptates mortificat. Tympanum etenim corpus quoddam mortuum est, et tunc etiam psallit in psalterio, quando superne a Deo, ut ita dicam, insonatur. Psalterium enim, ut alibi diximus, superne habet vocum et sonorum causas. Vel, per tympanum bonas operationes, per psalterium vero contemplationem intellige, ita ut Prophetam propriis mortificatis et adepta a Deo superne illa gratia, qua hominem quodammodo insonari diximus, Deo psallant, per bonas scilicet actiones, et per contemplationem. Quid significet etiam psalterium *juxta anagogicum sensum*, diximus in psalmo xxxii, ibi: *In psalterio decachorde psallite ei.**

Vers. 4. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo. Illoc est, quia delectatur, vel quia bona vult Dominus populo suo, juxta illud: Gloria in excelcis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas¹⁴. [Iametsi Latine non eodem modo utrobius recte redi possit; nam quod hic in Graeco habetur εὐδοξίᾳ, illi habetur εὐδοκίᾳ.]*

Et exaltabit mansuetos in salute. Glorificet enim eos simul et salvet. In psalmo etiam xlvi legimus: Exsiciens mites Dominus.

Vers. 5. *Gloriabantur sancti in gloria. Primo omnia usque ad psalmi finem, juxta historiam interpretahimur, deinde anagogicum pertractabimus sensum. Juxta igitur illum sensum qui magis esse videtur præ manibus, hoc est, juxta historiam,*

'Ηαλεσίς αὐτοῦ ἐν ἑκκλησίᾳ σύντονη. Εἰπε καὶ ἐν τῷ προλαβόντι φαλμῷ, "Υμῖν οἱ πᾶσι τοῖς στοῖσι αὐτοῦ.

Ἐνφαρθήτω Ἰσραὴλ ἐπὶ τῷ ποιησαντι αὐτόν. Ἰσραὴλ δὲ καινὸς φῶν, εὐφρανθήτω ἐπὶ τῷ Θεῷ, διετελέσθων ἀνθρώπον, καὶ διατελέσθων λαὸν ἐπηγάγε γάρ.

Kαὶ νῦν Σύντονη ἀγαλλιάσθωσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ αὐτῶν. Υἱοὶ Σών, τῆς καινῆς δὲ Ἰσραὴλιτικῆς αὐθίς λαὸς φῶν εὐφρανθήτω, καὶ εὐφρανθέμενος εὐχαριστεῖτω, ὑπέρ τε τῆς δημιουργίας, ὑπέρ τε τῆς οἰκειωσεως· ὡς οἰκείων τὴρ αὐτῶν ἐκατέλευσεν· ὅπερ ἔτερον εἶδος εὐεργεσίας.

Αἰρεσάσθωσαν τὸ δρομιανόν ἐν χορῷ. Ἐν συμφωνίᾳ, ἵνα ἡ κοινωνία τῆς φύσης κοινωνίαν αὐτοῖς ἀγάπης ἐμβάλῃ, καὶ σύμπνοιαν, καὶ δύνονταν.

Ἐρ τυμπάνῳ καὶ φαλτηρίῳ φαλατωσαν αὐτῷ. Τῷ μὲν παλαιῷ λαῷ διὰ τοιούτων δργάνων δέστην ἐπετέραποτε, καθάπερ καὶ τὸ ζωθυτεῖν, διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, καὶ φιληδονίαν· τῷ νέῳ τύμπανον ἡ νέκρωσις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν· νεκρὸν γάρ σῶμα τὸ τύμπανον, φαλτηρίον δὲ, τὸ ἀνωθεν ἐνηχεῖσθαι. Τὸ φαλτηρίον γάρ ἀνωθεν ἐλάμβανε τῶν φθόγγων τὰς ἀφορμάς· ή τύμπανον μὲν, ἡ πρᾶξις, φαλτηρίον δὲ, ἡ θεωρία, ἵνα φάλλωμεν αὐτῷ, νεκροῦντες τὰ πάθη, καὶ ἀνωθεν ἐνηχούμενοι παρὰ τοῦ Θεοῦ· ή διὰ πράξεως καὶ θεωρίας. Εἴρηται περὶ ἀναγωγῆς τοῦ φαλτηρίου καὶ ἐν τῷ λόγῳ φαλμῷ, ἵνθι τὸ, Ἐρ φαλτηρίῳ φεναχόρδῳ φάλλας αὐτῷ.

admonere intelligamus fidèles, quod affetibus propriis mortificatis et adepta a Deo superne illa gratia, qua hominem quodammodo insonari diximus, Deo psallant, per bonas scilicet actiones, et per contemplationem. Quid significet etiam psalterium *juxta anagogicum sensum*, diximus in psalmo xxxii, ibi: *In psalterio decachorde psallite ei.*

"Οτι εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ. Εὐαρεστεῖται· ή ἀγαθὰ θέλει, κατὰ τὸ, ἐν ἀρθρώσαις εὐδοκίᾳ.

[Utrōbique enim in Graeca lectione eadem habetur εὐδοκίᾳ, illi habetur εὐδοκίᾳ.]

Kai ὑψώσει πρεσβῖτος ἐν σωτηρίᾳ. Δοξάσει αὐτοὺς, μετὰ καὶ τοῦ σώσαται. Εἴρηται δὲ ἐν τῷ μητρῷ φαλμῷ, Ara lambarw πραεῖς δὲ Κύριος.

Κανχήσοται δοσιοὶ ἐν δόξῃ. Καθ' ιστορίαν, πρότερον τὰ ἐντεῦθεν ἐρμηνευτέον, ἄχρι πέρατος τοῦ φαλμοῦ, εἴτα καὶ ἀναγωγικῶς περὶ τούτων εἰπαληπτέον. Προλέγει τούτων κατὰ τὸ προχείρως νοούμενον, περὶ τῆς τῶν Μεθραίων νίκης, ἥν ἐνίκησαν

¹⁴ *Luc. ii, 14.*

τὰ πέριξ αὐτῶν Εθνη, κωλύοντα τὴν ἀνοικοδομήν τους ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, Καυχήσονται, φησίν, οἱ ἀφωισιωμένοι τῷ Θεῷ Ἱσραὴλται, ἐν δόξῃ τῆς ἀπὸ τῆς θεοδωρήτου νίκης, ἢ τῆς ἀπὸ τῆς θεοῦ συμμαχίας.

Kai ἀγαλλιάσονται ἐπὶ τῶν κοιτῶν αὐτῶν.
Οὐ μόνον ἀφόβως κοιμηθήσονται, ἀλλὰ καὶ ἡδάως, ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀταλλαγέντες.

Αἱ ὑψώσεις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ λάρυγγι αὐτῶν, καὶ φορμαῖς δισταμοὶ ἐπὶ ταῖς χερσὶν αὐτῶν.
Τοῦτο βούλεται λέγειν ὅτι ὑμνοῦντες τὸν Θεόν, πολεμήσουσι τοῖς ἔχθροῖς, καὶ αἱ ὑμνολογίαι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ σπάσαι ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, συγκρότουσαι τοὺς πολεμίους.

Τοῦ ποιῆσαι ἔκδικησιν ἐπὶ τοῖς ἔθνεσιν, ἀλληγορίους ἐπὶ τοῖς λαοῖς. Ὑπὲρ τοῦ ποιῆσαι τὸν Θεόν ἀκδίκησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀνδ' ὁν τὸν τίκον τὸν λαὸν αὐτοῦ· καὶ ἐλεγμὸν ἐν τῷ λαῷ, πληθυντικὸν ἀντὶ ἐνικοῦ, ἐλεγχομένῳ ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ μέχρι τότε κατεπονεῖτο· καὶ οὐ δι' ἀσθέταιν τοῦ Θεοῦ, ἀτε τε γάρ ἐνευει μόνον, εἰς θαυμαστὸν ἥθει τὸ πρᾶγμα μεταβολῆν.
maximæ aliquæ admirandæ mutationes fieri possint. Illud hinc utitur Propheta pro singulari, dicens : *Redargutiones in populis*, pro, In populo.

Τοῦ δῆσαι τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἐπὶ πέδαις, καὶ τοὺς ἀρδέσσους αὐτῶν ἐπὶ χειροσέδαις σιδηραῖς. Ὑπὲρ τοῦ μὴ μόνον ἀπώσασθαι τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἀνδέσσους ἐν αὐτοῖς δεσμότας λαβεῖν.

Τοῦ ποιῆσαι ἐπὶ αὐτοῖς κρήμα διγραφεορ. Τοῦ ποιῆσαι τῷ Θεῷ, ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ, κρίσιν ἀνάγραπτον βίβλοις, καὶ μέχρι παντὸς αἰώνος, ἀναμνημονευομένην, ἢ ἀνάγραπτον τῷ βίῳ, καὶ ἀνεξάλειπτον, καὶ οἷον ἐστι, λογραφημένην κρίσιν δὲ νέοι μοι, τὴν Ἐνδικον ἀπώλειαν τῶν ἔχθρων.

Δόξα αὕτη ἔσται πᾶσι τοῖς δούλοις αὐτοῦ.
Αὕτη πολα; Τὸ νικῆσαι, μᾶλλον δὲ, τὸ οὗτον νικῆσαι παραδέξας, διὰ τῆς συμμαχίας τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα μὲν οὖν καθ' ἴστορίαν. Κατὰ δὲ ἀναγνωγὴν, Καυχήσονται δούλοι ἐπὶ δόξῃ τῇ μελλούσῃ· οὐκ ἀξιά γάρ, φησιν, τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλοντας κρίσιν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ημᾶς. Δόξα δὲ, δὲ σταυρός, κατὰ τὸ, Ἐμοὶ μὴ τένοιτο κανχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ἐπαινεῖ δὲ τοὺς πραεῖς καὶ τοὺς δούλους, προτρέπων ἡμᾶς, εἰς διστήτηα καὶ πραθῆτα. Καὶ ἀγαλλιάσονται, φησίν, ἐπὶ τῶν κοιτῶν αὐτῶν, ἥτοι τῶν ηὐτρεπισμένων αὐτοῖς, αἰωνίων μονῶν, τῶν ἀκαταλύτων σκηνῶν. Αἱ ὑψώσεις τοῦ Θεοῦ· ὑψώσεις μὲν οὖν νοούμεν, τὰς δι' ὑμνῶν καὶ θεολογίας θεοπρεπεῖς φωνὰς ὑπερικύνσας αὐτῶν· φορ-

A Hebræorum victoriam prædictit, quando finitimas superarunt gentes, quæ templi et civitatis instaurationem impediabant. Tunc etenim, inquit, suorum esse ut Israelitæ (quos ideo sanctos appellat, quia Deo sanctificati ac dedicati fuerant), gloriabundi exsultent, propter victoriae gloriam, a Deo, hoc est, a divino auxilio eis præstitam.

Exsultabunt in cubilibus suis. Non tantum securi dormient absque nullo timore, sed jucunde etiam et cum delectatione in cubilibus suis quiescent veluti ab hostium periculis liberati.

Vers. 6. Exaltationes Dei in gulture eorum, et gladii anticipates in manibus eorum. Sensus est, quod adversus inimicos, laudantes Deum, pugnabant. Laudationes Dei, inquit, erunt in ore eorum, ut que gladii pariter in eorum manibus, quibus considererent inimicos.

Vers. 7. Ut faceret vindictam in nationibus, redargutiones in populis. Ut Deus scilicet hanc vindictam in gentibus ficeret, quæ injuriam Israeliticō populo intulerant: similiter ut redargutiones ficeret in populo suo, redarguto eo nimirum, atque convictio, quod ob propria scelera et non ob Dei sui imbecillitatem eo usque ab hostibus victimæ oppressus fuisset, cum alioqui solo Dei nulu maximæ aliquæ admirandæ mutationes fieri possint. Illud hinc utitur Propheta pro singulari, dicens : *Redargutiones in populis*, pro, In populo.

Vers. 8. Ut alligaret reges eorum in compedibus, C et nobiles eorum in manicis ferreis. Ut non solum hostes ipsos repelleret, sed etiam eorum reges, atque ut nobilissimos quosque eorum, captivos ficeret.

Vers. 9. Ut faceret in eis judicium conscriptum. Ut in gentibus, inquit, atque in populo suo Deus judicium ficeret, quod in libris conscriptum esset: cuius judicii in omni sæculo memoria exsisteret. Vel conscriptum in vita atque in memoria hominum, indeleibile, et velut in marmoreo quadam columna insculptum. Per judicium autem justam inimicorum destructionem intellige.

Gloria hæc est omnibus sanctis ejus. Sed quemam hæc est gloria? Quod scilicet Dei ope, tam ad mirande hostes superaverint. Hæc igitur iuxta historiæ sensum dicta sunt. Juxta anagogen vero : *Exsultabunt sancti in futura gloria.* Non enim condignæ sunt, ut inquit Apostolus, *passiones hujus temporis, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*¹⁷. Gloria autem est Christi crux, iuxta illud : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini Iesu*¹⁸. Laudat etiam Propheta mites ac sanctos viros, ad mansuetudinem nimirum nos atque ad sanctitudinem exhortans: quos jubilare dicit in cubilibus suis, hoc est, in æternis indissolubilibusque tabernaculis, quæ eis parata sunt. Per exaltationes vero Dei, dignas Deo voces intellige, quibus illius laudes decantari solent, quæ magnitudinem, po-

¹⁷ Rom. viii, 18. ¹⁸ Galat. vi, 14.

tentiam ac bonitatem divinam extollunt. Per an-
cipitem etiam gladium, hoc est, valde cedentem
ac resecantem, ipsam crucem intellige, quae instru-
ctas dæmonum acies dissolvit et resecat; vel (quia
Græca dictio διστομος; deducta a Græco verbo στο-
μόφ quod significat consolido, alia potest apud
Latinos lectionem reddere, ita ut textus sit: *Et
gladii utrinque consolidati in manibus eorum;*) per
gladium utrinque consolidatum, eorum conversa-
tionem intellige. Opere nimirum, et sermone, seu
actione et contemplatione consolidata m. Est au-
tem sermo de apostolis, atque eorum successo-
ribus: *Ut ficeret vindictam in gentibus, dum scili-
cet de dæmoniis eos eripit tyrannde. Et redar-
gutiones in populis, Iudeorum scilicet, dum eos veluti
legis transgressores Deo adversarios esse redarguit,
et cæcos ad lumen veritatis. Ut alligaret. reges
gentium, et nobiles eorum, in validissimis nimirum
fidei, timoris et dilectionis Dei vinculis. Quod si
reges alligaverit, multo etiam magis eos alligabit,
qui regibus inferiores sunt. Vel per reges et nobiles,
dæmones intelligit, qui tunc super eos regnabant, et quorum dæmo-
num manus Christus inefficiæ, atque imbecillitatis vinculis colligavit, infirmos prorsus eus reddens,
ut ficeret etiam in eis gentibus conscriptum judicium, hoc est, statuta, et leges scriptas, de vita, ac
conversatione illa humana, quæ Deo magis grata est. Gloria vero hæc, est omnibus sanctis, univer-
saliter hæc omnia facientibus. Et si quæras, quænam hæc sit gloria, atque in quo consistat, dic
quod gloria est, omnia hujuscemodi virtutis opera adimplevisse.*

Alleluia.

PSALMUS CL.

Conclusit beatus David Psalmorum librum in
divinis laudibus, atque in gratiarum actione, do-
cens nos, ut per universam vitam gratias Deo
pro omnibus, ad ipsum usque mortis finem
agamus.

VERS. 1. *Laudate Dominum in sanctis ejus. Hoc
est, propter ejus sanctos, quod scilicet hujuscemodi
modi conversationem virtute præditam Deus in
hanc vitam introduxit, quæ angelos ex hominibus
eos esse efficit.*

*Laudate eum in firmamento virtutis ejus. Hoc
est, propter firmamentum quod hujuscemodi fa-
ctum est a divina potentia. Ipsum autem intel-
ligit secundum cælum, quod videtur, quodque
in admirationem eos movet, qui illius magnitu-
dinem, pulchritudinem, et reliquas illius laudan-
das partes contemplantur. Ordinem etiam considera
tradicum a Prophetâ, quia inter mundana sancti
homines præ cæteris creaturis majori honore digni sunt: post illos vero cœlium istud, quod
oculis videmus.*

VERS. 2. *Laudate Dominum in potestatisbus ejus.
Propter potentias scilicet, quas tam in communione
quam privatim operatur, varia efficiens miracula;
v. i propter potentias, quas divinas creaturæ ex
solo suo denotant aspectu, illum magno atque om-
nia prorsus posse prædicantes.*

*Laudate eum secundum multitudinem magnitudi-
nis ejus. Hoc est, propter immensam ejus magni-
tudinem. Dictum est enim in psakno cxlii quod
magnitudinis ejus non est finis.*

A φαίνεν δὲ διστομον, ήτε τημετωπάτην, τὸν σταυ-
ρὸν, τέμνοντα καὶ λύνοντα τὰς πράξεις τῶν δαιμονῶν-
ἢ βομβαῖαν διστομον, τὴν πολιτείαν αὐτῶν, Ἐργα
καὶ λόγω διστομωμένην ἢ πράξεις καὶ θεωρία. Περὶ
δὲ τῶν ἀποτόλων διάγος, καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν
Τοῦ ποιῆσαι ἐκδικηστή ἐν τοῖς θύτεσι, ἐν τῷ ρύ-
σασθαι αὐτοὺς τῆς δουλείας καὶ τυραννίδος τοῦ
διαδόλου, Καὶ ἐλεγμοδὸς ἐν τοῖς λαοῖς τῶν Του-
δίλων, ἐν τῷ ἐλέγχειν αὐτοὺς, παρανόμους, καὶ θεο-
μάχους, καὶ τυφλοὺς πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας-
Τοῦ δῆσαι τοῖς βασιλεῖς τῶν ἑθνῶν, καὶ τοῖς
ἐπδέσκοντας αὐτῶν ἐνδεσμοῖς ισχυροῖς, πίστεως καὶ
φόβου καὶ ἀγάπης Θεοῦ. Εἰ δὲ τούτους, πολλῷ
μᾶλλον τοὺς μετ' αὐτοὺς, ἢ βασιλεῖς καὶ ἑνόδευσις,
τοὺς βασιλεύοντας; αὐτῶν δεῖμονας, καὶ δόξης τῆς
παρ' αὐτῶν ἀπολαύοντας, ὃν τὰς χειρας ἐπέδησεν.
ταῖς πέδαις τῆς ἀνενεργησας· τοῦ ποιῆσαι ἐν τοῖς
ἴθυνσι κρήμα Ἑγγραπτον, ἥγουν ἀποφάσεις καὶ νό-
μους; Ἑγγράφους, πολιτειας; θεοφιλούς. Λέξα αὕτη
δοτή, πάσι τοῖς ταῦτα ποιοῦσιν αὐτη, ποια; Τὸ
τοιαῦτα κατορθῶσαι.

'Α.Ι.η.Ιούτα.

ΨΑΛΜΟΣ PN.

Ἐις αἷνον καὶ εὐχαριστίαν διαβίδι συνέχειεσ τὸ
C βίθιον, παιδεύων ὑπὲρ πάντων δικρι πέρατος,
εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ.

Aἰρεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ. Διὸ
τοὺς ἀγίους αὐτοῦ, διτι τοιαύτην πολιτείαν εἰς τὸν
βίον εἰσήγαγεν, ήτις ἀγγέλους αὐτοὺς ἐξ ἀνθρώπων
ἐποίησεν.

Aἰρεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι τῆς δυνάμεως
αὐτοῦ. Διὰ τὸ στερέωμα τὸ παρὰ τὴν δυνάμεως
αὐτοῦ γεγονὸς τοιοῦτον. Λέγει δὲ τὸν δεύτερον
οὐρανὸν, ὡς φαινόμενον, καὶ θαῦμα κτινοῦντα τοῖς
δρῶσι τὸ μέτεος; αὐτοῦ, καὶ κάλλος καὶ τὸ δόλα τὸ
περὶ αὐτοῦ. Ὁρα δὲ καὶ τὴν τάξιν· τῶν γὰρ
D ἐγκοσμίων, ἀξιοθαυμάστεροι μὲν, οἱ ἄγιοι, μετὰ
δὲ τούτους, δι φαινόμενος οὐτως; οὐρανός.

Aἰρεῖτε αὐτὸν κατὰ τὸ πλῆθος τῆς μεγαλο-
σύνης αὐτοῦ. Διὰ τὸ ἀπειρον τῆς μεγαλοσύνης
αὐτοῦ. Εἰρηκε γάρ καὶ ἐν τῷ ρυθμῳ φαλμῳ. καὶ Τῆς
μεγαλοσύνης αὐτοῦ σύνθετη πέρας.

Digitized by Google | Распознавание текста
ABK/FR

Aλείτε αὐτὸν ἐρ ἡχει σάλπιγγες, αλείτε αὐτὸν ἐρ ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ· αλείτε αὐτὸν ἐρ τυμπάνῳ καὶ χορῷ· αλείτε αὐτὸν ἐρ χορδαῖς καὶ ὄργανῳ· αλείτε αὐτὸν ἐρ κυμβάλοις εὐηγχοῖς· αλείτε αὐτὸν ἐρ κυμβάλοις ἀλαλαγμοῦ. Παρακελεύεται τοῖς μὲν Ἰουδαίοις, ἐν πᾶσιν δργάνοις μελῶν μουσικῶν, διμενεν τὸν Θεόν· τοῖς δὲ Χριστιανοῖς, ἐν πᾶσιν δργάνοις μελῶν σωματικῶν, ἐν δρφαλμοῖς, ἐν ἀκοῇ, ἐν στόματι, ἐν χερσὶν, ἐν ποσέν. "Οταν γάρ οἱ μὲν δρφαλμοὶ μὴ βλέπωσιν ἀκολαστα, προσηκόντες δὲ καὶ χριστιανοὶ· ἡ δὲ ἀκοή μὴ δέχεται πονηροὺς λόγους, ἀλλὰ χρειώδεις, καὶ ψυχωφελεῖς· τὸ στόμα δὲ, μὴ φθέγγηται βλασφέρα, χρῆσμα δὲ, καὶ πνευματικά· αἱ κείρες δὲ, μὴ πλεονεκτῶσιν ἡ ἀρπάζωσιν, ἡ πλήττωσιν, ἀλλ' εἰ; ἀγαθὲς ἔκτεινωνται πράξεις· οἱ πάθεις δὲ, μὴ τρέχωσιν εἰς χακίαν, ἀλλ' εἰς εὐθείαν ὅδον· τότε δὲ παντὸς αἰνοῦντες δργάνου, παναρμόνιον τῷ Θεῷ περοσαγάρομεν μελῳδίαιν. Διτὸς πάντων δὲ τῶν μουσικῶν δργάνων, φόδος; ἥδον Ἰουδαίοις τῷ Θεῷ· περὶ τῶν δὲ προσιμοίοις τῆς παρούσης βίβλου παραδεδώκαμεν. Χορὸν δὲ ἐνταῦθα λέγει, τὴν μετὰ χορείας ἥδην· ἔτερον γάρ ἔργον τοῦτο μελῳδίας, χωρὶς δργάνων γινόμενον· αἱ δὲ χορδαὶ ἔτερον πάλιν ἥσχον εἶδος, παρὰ τὰ φθέντα. "Οργανὸν δὲ λόικῶς εἴπε, τὸ καὶ παρ' ἡμῖν λόικῶς οὐτω καλούμενον. Διττὰ δὲ τὰ εἰδή τῶν κυμβάλων· τὰ μὲν εὐηγχα, καὶ μάλιστα ταῖς ὥδαις προστήκοντα, τὰ δὲ τραχύφθοργα, ἡ βαρύφθοργα, καὶ τοῖς ἐμπολέμοις ἀλαλαγμοῖς ἐπιτήδεια. Οὐκ ἀγνοῶ δὲ τὰ παρὰ τινῶν ἐπὶ τούτοις ἀλληγορηθέντα· παρέλιπον δὲ ταῦτα, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἀλλοῖς φαλμοῖς πολλὰ τοιαῦτα, διτὸς τὸ εὐανάτρεπτον αὐτῶν, καὶ δυσπαράδεκτον.

ad alia omnia possit pertinere instrumenta. Cymbali autem duplex genus est: alterum quod bene sonorum dicitur, quod magis est suave, et canticis præcipue accommodatur; alterum vero quod gravioris atque asperioris est soni, quo in bellicis vociferationibus uti solent. Non ignoro etiam quod hæc omnia a quibusdam allegorice exponuntur, verum hujuscemodi expositionem hoc in loco ei persæpe alibi asserre omisi, quod hi sensus facile destruuntur, et quia multis grati non sunt.

Πάσα κροθι αλεσάτω τὸν Κύριον. Συλληπτικῷ λόγῳ πᾶν γένος, καὶ πᾶσαν ἡλικίαν εἰς αἴνον, καὶ εὐχαριστίαν ἐκίνησε, πνοὴν λέγων τὴν ψυχὴν· ἀπὸ δὲ τῆς ψυχῆς, τὸ σύμπαν δηλῶν, ἀπὸ μέρους τὸ δόλον. Ἐν μὲν οὖν τῷ παρόντι βίῳ τοὺς πιστοὺς συγκαλεῖ, ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει, καὶ τοὺς ἀπίστους· τότε γάρ ὁμοῦ πάντες αὐτῷ γόνυ κάμψουσι, καὶ αἰνέσσουσιν. Αἰνῶμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, καὶ εὐχαριστῶμεν ὑπὲρ ἀπάντων διὰ παντὸς, ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ. Τούτο γάρ ἔργον ἀναγκαῖον, καὶ χρέος διηγητῶς ἀπαιτούμενον, θυσίᾳ εὐπόριστος, λειτουργίᾳ ἀγγελικῇ· τοῦτο ποιοῦντες καὶ τὸν παρόντα βίον ἀπροσκόπτως ἀνύσομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, χάριτος, καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὐ τῷ Πατρὶ ἀλλα καὶ τῷ ἀγίῳ Ηνεύματι, δόξῃ, τιμῇ, καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Christi, cum quo, Patri simul et Spiritui sancto, gloria, honor et adoratio, in sæcula sæculorum. Amen.

B VERS. 3-5. *Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio, et cithara; laudate eum in tympano, et choro; laudate eum in chordis, et organo; laudate eum in cymbalis bene sonoris; laudate eum in cymbalis jubilationis.* Judæos quidem iubet Propheta, ut omni musices genere, tam voce, quam organis quibuscumque, Deum laudent. Christianos vero, ut per corporis organa, hoc est, per varia illius membra id faciant: oculis nimirum, ore, auribus, manibusque et pedibus. Nam si oculi turpia atque inhonestata non spectent, sed decentia atque utilia; et aures pravos sermones non suscipiant, sed honestos animaque utiles; et os noxia non loquatur, sed spiritualia; manusque avaritiae plena non sint furore, hoc est, si a cæde abstinuerint atque a rapinis, et ad bonum opus aliquod proprias actiones extenderint; si pedes demum in vilia non procurrerint, sed in viam rectam: tunc profecto omnibus organis Deum laudamus, melodiæ inquit omni harmonia contempleratam ei offerimus. Singulis autem omnibus instrumentis a Propheta hic connumeratis, Judæi olim Deo canebant: quemadmodum in Proœmio operis tradidimus. Per chorū autem hoc in loco, canticum intelligit, quod in chorea decantatum sit. Est etenim hoc alterum quoddam melodiarum genus, quod aëisque musicis instrumentis consilicium: quemadmodum et alterum musices genus est, quod per chordas disponebatur, particulari quodam modo, et diversum ab iis omnibus, quæ supra commemoravit. Per organum etiam illud specifice intellexit, quod nos privato nomine organum appellamus: tametsi hæc dictio

D VERS. 6. *Omnis spiratio laudet Dominum.* Collectivo sermone Propheta omne hominum genus, omnem ætatem ad divinas laudes, atque ad gratiarum actiones advocat, per spirationem animam ipsam intelligens, per quam etiam universam significare voluit creaturam, veluti a parte totum. In præsenti igitur vita fideles convocat, in resurrectione vero ipsos etiam infideles. Tunc etenim una omnes Deum laudabunt, atque omne genus ei nectetur. Laudemus igitur et nos Deum, et gratias ei semper agamus, pro omnibus, in omni opere et sermone. Illoc etenim necessarium et debitum opus est, quod a nobis semper exigitur: sacrificiumque facilissimum est, et angelicum ministerium. Hoc semper agentes præsentem vitam sine offensione transigemus, et futuri fruemur bonis, gratia et misericordia Domini nostri Iesu Christi, cum quo, Patri simul et Spiritui sancto, gloria, honor et adoratio, in sæcula sæculorum. Amen.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

EUTHYMIUS ZIGABENUS.	COMMENTARIUS IN PSALTERIUM.	55
PROLEGOMENA.	Præfatio Ant. Bongiovanni.	55
Munitum editorum.	Epistola Paulini Turchii nuncupatoria.	59
Notitia ex Joan. Alb. Fabricio.	Proœmium Euthymii.	42
Notitia alia ex Nicol. Foggino.	INITIUM EXPOSITIONIS IN PSALMOS.	74
22		

FINIS TOMI CENTESIMI VICESIMI OCTAVI.

5068 028

Parisiis. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

Это цифровая копия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных полках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие засиси, существующие в оригинальном издании, как наиминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредиринали некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заирсы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.

Мы разработали иrogramму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заирсы.

Не отиравляйте в систему Google автоматические заирсы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оптического распознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.

В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доилнительные материалы ири иомощи иrogramмы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.

Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих определить, можно ли в определенном случае исиользовать определенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск и этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>